IOANNIS
FRANCISCI PICI,
MIRANDVLAE DOMINI,
CONCORDIAEQVE COMITIS, AC PRINCIPIS, omnium literarum, & humanitatis artium peritiſſimi: viri incomparabilis, & Philoſophi, omni tàm Poëticarum, Logicarum, quàm Phyſicarum, Philoſophicarum, Theologicarumque artium & rerum eruditione genereque excellentiſſimi,

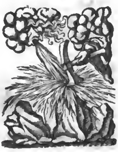
Opera quæ extant omnia:

IAM PRIDEM
SVMMA CVRA, AC SINGVLARI STVDIO
poſtliminio reuocata, priſtinæque libertati
reſtituta: ac in Corpus vnum
collecta.

Catalogum verſa pagina monſtrabit.

Tomus Secundus.

His adiecimus
Rerum, Verborum, Sententiarum, Dogmatum, atque Authorum, quorum ſuffragia & opiniones allegantur,
INDICEM,
magno labore & nixu collectum, copioſiſſimum.

Cum Gratia & Priuilegio Cæſ. Majeſt.

BASILEÆ,
PER SEBASTIANVM
HENRICPETRI.

OPERVM

IOANNIS FRANCISCI PICI

Mirandulæ Domini, & Concordiæ Comitis, quæ in hoc Volumine continentur,

ELENCHVS.

1 *DE Studio diuinæ & humanæ Philoſophiæ, Lib. II.* fol. 1.
2 *De morte Chriſti Saluatoris noſtri & propriâ cogitanda, Lib. III.* 31
3 *Defenſio de Vno & Ente.* 75
4 *De Imaginatione ſeu Phantaſia, Lib. I.* 90
5 *Phyſici lib. II. prior de Appetitu primæ materiæ. fol. 106. poſterior de Elementis.* 115
6 *De Imitatione ad Petrum Bembum: eiuſdemq́; ad D. Ioannem Franciſcum Picum reſponſum, Lib. I.* 123
7 *Theoremata numero XXV. de Fide & Ordine credendi, Lib. I.* 146
8. *Declaratio Capitis, In Chriſto Pater, & Chriſtus in nobis, quod ex 8. de Trinitate libro Hilarij ſumptum eſt, & poſitum à Gratiano in Decretis de Conſec. diſtinct. II.* 218
9 *Iuſtini Philoſophi & Martyris, admonitorius Gentium liber, è Græco in Latinum ſermonem ab eo tranſlatus.* 222
10 *Heroicum Carmen de Myſterijs Dominicæ crucis, iamdudum in Germaniam delapſis, ad Maximilianum Aug. Romanorum regem ſcriptum.* 239
11 *De Rerum Prænotione, Lib. IX.* 251
12 *Examen vanitatis doctrinæ Gentium: & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ, diſtinctum in Libros ſex: quorum tres priores omnem Philoſophorum ſectam vniuerſim: reliqui Ariſtoteleam & Ariſtoteleis armis particulatim impugnant, vbicunq́; autem Chriſtiana & aſſeritur, & celebratur diſciplina.* 467
13 *Epiſtolarum variorum generum, Lib. IIII.* 815
14 *De Reformandis moribus, Oratio ad Leonem X, & Concilium Lateranenſ.* 885.

PRIVILEGIVM LEONIS X. PONTIFICIS MAXIMI DE EDITIONE LIBRORVM IOANnis Franciſci Pici Mirandulæ Domini & Concordiæ Comitis.

DILECTO FILIO LEO X. PONTIFEX MAXIMVS, Ioan. Franciſce Pico Mirandulæ Domino & Concordiæ Comiti.

DILECTE fili, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem: nobis ſemper peculiare fuit (quod & domus noſtra quoq; antea obſeruauit) eos homines libenter & amplecti & fouere, qui aliqua doctrinæ & virtutis conditione præſtarent, inter alios verò omnes familiam tuam cum ſuo ipſius ſplendore & nobilitate, tùm Ioannis Pici patrui tui excellentia, qui vir multiplici ſcientiarum genere vnicus ſua ętate atq; conſpicuus cum gratiæ memoriæ Laurentio Medice noſtro ſecundùm carnem genitore coniunctiſsimè ac familiariſsimè vixit, omni beneuolentiæ ſtudio & dilectionis officio ſumus aſsiduè proſecuti. Huc item accedit, quòd tu ſummo ingenio, ſummaq; eruditione præditus à tuis maioribus nuſquàm degenerando, ſed eorum veſtigijs egregiè inſiſtendo, dignum te ac idoneum præbes, vt non modò antiquæ inter nos amicitiæ vinculum retinere, verùm etiam amorem noſtrum & paternam in te tuosq; charitatem maiorem in modum excitarę indiesq; augere poſsis, quippe qui omnibus operib. per ipſum patruum tuum compoſitis, quæ morte præuentus partim fortè imperfecta, partim inemendata reliquerat, tuis etiam, quæ ipſe multa & egregia edidiſti, ſimul perfectionem limamq; adhibuiſti: eaq; (velut nobis dilectus filius noſter Hercules ſanctæ Agathæ Diaconus Cardinalis de Rangonibus tuo nomine retulit) ad communem vſum ſtudioſorum (quibus nos in primis fauemus) magis caſtigata, quàm antea in lucem edere & publico donare, ac vt emendatiora nitidioraque exeant, conducto calcographo in oppido tuo Mirandulæ proprijs ſumptibus, te etiam pręſidente imprimenda conſtituiſti. Sed quia vereris, ne ſi ipſa volumina inconſultò prodirent, ab aliquibus alijs in honoris tui pręiudicium & damnum ſtatim denuò imprimerentur: Curaſti nobis per Cardinalem præfatum humiliter ſupplicari, vt tibi de remedio opportuno benigniter prouidere dignaremur. Nos autem huiuſmodi ſupplicationibus inclinati, cupientes (quãtum cum Deo poſſumus) honeſtis tuis votis annuere pariterq; indemnitati conſulere vt promptiùs, & ſecuriùs tàm laudabile Opus peragendum aggrediaris: omnibus & ſingulis Chriſtianam fidem vbilibet profitentibus ſub excommunicatione latæ ſententiæ, à qua nemo abſolui, niſi per Romanum Pontificem, præterquàm in mortis articulo ſatisfactione præuia poſsit: noſtris verò ſubditis etiã ducentorum aureorum, & amiſsionis ipſorum voluminũ accuſatoribus pro medietate, & cuicunq; tibi placuerit, pro reliquo applicandorum ſtatim & de facto per quemlibet cuiuſcunq; cõditionis & gradus contrafacientem incurrendis, & irreuocabiliter exigendis pœnis, per præſentes expreſsè inhibendo mandamus, ne quiſquam ſub aliquo prætextu vel quæſito colore huiuſmodi tua & patrui tui opera, & libros per te, vt ſuprà, publicandos, quoad vixeris, abſq; tuo expreſſo conſenſu, & conceſsione per ſe vel alios imprimere, aut imprimenda locare audeat vel præſumat. Mandantes omnibus & ſingulis noſtris, & ſedis Apoſtolicæ legatis, Prolegatis, Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, ordinarijs & eorum vicarijs ac alijs quibuſcunque, ad quos ſpectat, ſpectareque poterit quomodolibet in futurum: vt tibi in præmiſsis, quoties opus fuerit, & à te vel tuis mandatarijs ad hoc deſtinatis fuerint requiſiti, in virtute ſanctæ obedientiæ omni opportuno fauore & auxilio pro noſtra etiam, & huius ſanctæ Sedis reuerentia adeſſe, & aſsiſtere debeant. Et ne de inhibitione & mandato noſtro huiuſmodi ignorari contingat, volumus harum exemplum in quolibet primo dictorum librorum folio ad verbum imprimi & apponi, eiq; ac ſi præſentes ſub anulo Piſcatoris ſignatę forent, fidem indubiam per quemlibet haberi, conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis cæteriſq; contrarijs non obſtantibus quibuſcunque.

Datum Romæ apud ſanctum Petrum ſub anulo Piſcatoris, die 10. Aprilis 1519.

Pontificatus noſtri anno 7. A tergo. Ia. Sadoletus.

IOANNIS FRANCISCI PICI VITAE ET MORTIS EX VARIIS AVTHORIBVS DESCRIPTIO.

IOANNES Franciſcus Picus Mirãdulæ Dominus, Concordięq; Comes, Princeps optimus, ingenio admirãdo fuit prædìtus, is poſt obitũ Galeotti filij Ioannis Pici principatum adeptus eſt, cui & Ludouicus atque Federicus fratres natu minores fuêre. Diu quidem Ioannes Frãciſcus Picus, & Ludouicus de principatus poſſeſſione inter ſe dimicârunt, adeo etiam vt Ludouicus opere ſtudioq; Herculis primi Ferrariæ ducis, pulſo Ioanne Franciſco Pico, ditione potiretur. Ioannes Franciſcus quum iam per nouennium in exilio miſerè vixiſſet, tãdem, mortuo Ludouico, Iulij ſecundi Pontificis Maximi auxilio eam recepit, anno Salutis recuperatæ cIↄ. Iↄ. x. Eiecta nimirum Franciſca Ioannis Iacobi Triuultij notha filia, Ludouici vidua, Galeottiq; ſecundi pueri ex illo nati matre. Sed mox anno ſupra milleſimum quingenteſimum, duodecimo poſt Rauennatem pugnam Socialis exercitus Iulij ſecundi Pontificis Maximi, & Ferdinandi Arragonij, cum Ludouici duodecimi Franciæ regis copijs, Franciſcam filiam, Ioannes Iacobus Triuulrius redùxit. Deinde quum Iralia pulſi ab Heluerijs & Venetis (opera Iulij ſecũdi Pontificis) eſſent Galli: Ioannes Franciſcus iam biennio extorris, auctoritate Cardinalis Gurcẽſis Maximiliani primi Imperatoris reſtitutus eſt: & principatum exin ad annũ à Chriſto nato cIↄ.Iↄ.xxxiii. tenuit, quum menſe Octobri à Galeotto Ludouici filio, qui per dolum cum armatis quadraginra noctu in arcem irrepſerat, ad imaginem Chriſti crucifixi prouolutus, & nihil niſi Ieſum vti opem ferret inclamans, crudeliſſimè trucidatus eſt: occiſusq; tum etiam Albertus filius. Ioanna verò Carrafa vxor cum Paulo filio, Carlottaque Vrſina, Ioannis Thomæ, Ioannis Franciſci, & Ioannæ filij, coniuge cum omnibus liberis in carcerem detruſa.

Immẽſam profectò iacturam in acerbiſſimo illius viri caſu grex Literatorum fecit: etenim omnium literarum apprimè peritus, linguæq; Græcæ, Hebrææ, Chaldææ, Arabicæ, ac omnium Lariniratis artium, Poëticæ, Logicæ, Philoſophiæ, Theologiæque gnarus: quemadmodum æditis abundè ſcriptis eſt teſtatus.

Srarura procera, colore lacteo, vulru prolixiore, naſo aquilino, flagrantibus oculis fuit. Prętereà diſerrus, in iudicando ſanctus ac iuſtus, roraq; vita inregerrimus, in promittendo conſtans, Catholicus, & verus Chriſtianæ pietatis cultor, animi ſui motum ad diuina conſilia ſemper moderans, nec vnquam in aduerſis queribundus: quanquàm grauiſſima illi tempora permulta inciderint, quæ cum gratiarum actione Chriſtiana perpetuò tulit.

DE VITA ET OBITV IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, CONCORDIAE'QVE COMItis ac principis per Paulum Iouium, &c.

IN Ioanne Franciſco Pico Mirandulano, inter ſtudioſos bonarum artium, ſcribendiq́; auidos memoria verborum vehementer excelluit: ſed in ipſo rerū delectu, illud perluſtre iudicium, quod ſummo viro Hippocrati maximè difficile, exiſtimatur, omnino non viguit. Fruſtra enim ad Ioannis patrui gloriam aſpiranti, ingreſſoq́; grauiſsimorum ſtudiorum penetralia, quum inſatiabili lectione duceretur, nuſquam Minerua ſatis arriſerat. Extant eius ſacra poëmata, ſuis quoq; commētarijs illuſtrata, ne legentibus minus clara viderentur: & libri de veritate fidei chriſtianæ, in quibus diſciplinarum omnium aceruus eminet. Sed acriter diſputantem inter cucullatos, magna etiam expeditæ doctrinæ laus ſequebatur, quum ſcribentem, vel mediocriter eloquentes minimè probarent. Neque enim quid potiſsimum imitaretur, conſtitutum habuiſſe videri poteſt ex duobus præſertim libellis, de optimo imitationis genere ad Bembum perſcriptis. Sed quum in omnibus ingenij operibus Sacras literas, religioſè reſpiceret, contempſiſſe Latinæ facundiæ flores, atq; inde gloriam tanquā inanem exiſtimari voluit; quanquam eius vniuerſa literarum ſtudia, tanquam illuſtri in homine, & in domo ſanctiſsimis moribus pexornata, quum in minus ſeueros iudices facilè inciderent, ſplēdidiora viderentur: & herclè vir antiqua ſimplicitate, potiùs quàm nouo aſtu ęquiora iudicia redimebat; quum libros ipſos priuato impreſſos ſumptu, liberali largitione publicaret. Interfectus eſt cum Alberto filio, vir indignus adeò crudeli vitæ exitu, à Galeotto fratris filio, quum nocturnis inſidijs, capta arce, Mirandulæ dominatum, ex paterno iure inuadendum exiſtimaſſet.

MYRTEI:

Hic Picus iaceo, atq; me illa, quæ iam
Ante non potuêre, nunc iniquo
Me ſeruant obitu arma literarum.
Aegrè illud fero concidiſſe, dextra
Fratris filij, hoc eleuor, me adeptum
Vitam pro ſtudijs meis perennem.

LATOMI:

Paſſus es immeritam (quis enim Franciſce negârit?)
Non minus inſigni cum feritate, necem.
Sed iuuat interea ſciolos inquirere quoſdam,
Exitio quæ te Fata dediſſe putent:
Sunt ea: laudatur pietas ſanctiſsima vita:
Verus amor recti, mens ſine felle mali.

IACOBI RYTERI:

Virtuti viuens, Chriſto, ſana fideiq́,
Franciſcus ſtirpis gloria magna ſuæ.
Heu duram belli ſubijt mortis quoq; ſortem,
Neſtoris hic annos viuere dignus erat.
Nobilis hic doctus princeps fuit atq; fidelis
Iuſtitiæ cultor & pietatis amans.
Mortuus eſt, mundum & periturum ſemper iniquum
Liquit, & ingreſſus regna beata Dei.
Inq́; ſuis viuit libris, & in ore piorum,
Viuit & in cælis, viuit apudq́; Deum.

CATALOGVS DOCTORVM VIRORVM, OMNIVM FACVLTATVM EX DIVERSIS NATIONIBVS, VLTRA DCC. AVCTORUM, quorum ſententia, dogmata, opiniones in omnibus operibus Ioannis Franciſci Pici, Mirandulæ Domini & Concordiæ Comitis, allegantur & exponuntur, áque mendis repurgantur, & iuxta normam veritatis vel reſutantur vel confirmantur.

A

ABaris Hyperboreus
Abbaus magus
Abraham Aucnezra
Abraham Iudæus doctor Aſtrologiæ
Abraham patriarcha
Abubachcſis
Acamanes mathematicus
Achinas Hebr. doctor
Acmon philoſophus
Acroo Agrigentinus
Adelaudus aſtrologus
Adraſtus Aphrodiſæus
Adulphus Phriſius
Aegeſius
Aegidius Romunus
Aeneſidemus
Aeolus. Aeſchioes
Aeſchilua. Aeſculapius
Albategnius
Albertus Magnus
Albinus Platonicus
Albumaſar aſtrologus
Alchindus magus
Alchman. Alchmeon
Alcioous Platonicus
Aldus Manutius
Alexander Aphrodiſæus
Mindius
Polyhiſtor
Alexander III. Pontifex
Alexinus philoſophus
Algazel aſtrologus
Algazeles philoſophus
Allacenes philoſ.
Almachmam philoſophus
Almadad Arabs
Alpetragius aſtrom.
Alpherabius philoſophus
Alphonſus Rex mathemat.
Ambroſius S.
Amelius. Ammonios
Amos propheta
Amphiaraus Vates
Amphilochus augur & Rex
Anachurſis philoſophus
Anacreon poëta
Anania propheta
Anaſtaſius Pontifex
Anaxagoras philoſ. Clazomenius
Anaxarchus philoſophoa
Anaximander Cratea
Anaximenes philoſophus
Andreas Summarius
Aodrouicus Peripateticus
Anebo Aegyptius
Aneſidemus
Angelus Politianus
Anshelmus Archiepiſcopus
Antiochus Stoicus
Antiſthenes philoſophus
Antoninus pius Auguſtus
Antonius Abbas
Autonius Fauentinus
Apelles pictor
Apellicon Teius
Apis legiſlator
Apollo Hyperboreos
Apollooiates philoſophus
Apollonius
Apollophanes aſtrooomius
Aponenſis aſtrologus
Apoſtoli
Apellicon adactor
Appion. Apuleius
Arabes philoſophi
Aratus aſtrologus
Archacel Maurus aſtrologus
Archedemus philoſophus
Archelaus philoſophus
Archeſilu philoſophus
Archia legiſlator
Archita Pythagoræus
Ariſtander ariolus
Ariſtarchus mathematicus & philoſophus
Ariſteus Proconeſius
Ariſtippus Cyrenaicus
Ariſtocles peripateticus
Ariſton philoſophus
Ariſtophanes poëta
Ariſtoteles
Ariſtoxenus philoſophus, Muſicus
Arnoldus Hiſpanus
Arianus philoſophus
Arrius hæreticus
Artephius philoſophus admirandus
Arthemidorus
Aſclepiades medicus
Aſinius
Aſmadalis dogmaoiſta
Aſpaſius. Aſpius philoſophus
Athanaſius. Athenæus
Athenagoras Argiuus
Athenagoras Athenienſis
Athlaurici theologi
Atticus philoſophus Platonicus
Attilius. Auebones philoſophus
Auenpaces
Auerroes philoſophus
Auguſtinus Auconitanus
Auguſtinus D. Hippoonenſis epiſcopus
Auicenna
Aureolus
Azarchiel mathematicus.

B

BAlaam ariolus propheta
Baldus legum interpres
Baptiſta Corteſius
Baptiſta Mantuanus de monte Carmeli
Barnabas Eccleſiaſtes
Bartholomæus Anglicus
Bartholomæus Fauſtinus
Baſilides. Baſilius
S. Benedictus
S. Bernhardus abbas
Bernhardus Michelo&iitu
Bernhardus Florentinus
Beroſus
Beſſarion Cardinalis
Bion aſtrologus
Briteus philoſophus
Bithynus Aſclepiades
Blearchus
Bochoris legiſlator Aegyptiorum
Boëthius. Bogus augur
Bonauentura ſcriptor eccleſiaſticus
Bonetus mathematicus
Brachmanni Iodorum ſapientes
S. Brigitta. Brutus
Bryſſon dialecticus
Burleus philoſophus
Bytis propheta
Byzantinus Rhetor.

C

CAdmus literarum inuentor
Chalcedonenſe concilium
Calchas
Calimachus. Caliphus
Calippus aſtrologus
Cameracenſis Cardinalis
Campanus Gallus
Capreolus interpres
Carneades philoſophus
Carondas Magus
Carpus Cretenſis epiſcopus
Caſſander magiæ irriſor
Caſſianus. Caſſiodorus
Caſtor rerum Atticarum ſcriptor
Cato maior
Cebes Socraticus
Cephiſiodorus. Chaldæi
Charas grammaticus
Charmidas Rhetor
Charondas legiſlator
Cherintus hæreticus
Chilo philoſophus
Chriſippus Stoicus
Chriſoſtomus
Chriſtophorus Baiulus Saxolus
Chriſtus Ieſus
Cicero. Citieus philoſophus
Claudianus
Cleanthes philoſophus
Clearchus peripateticus
Clemens Alexandrinus
Cleombrotus philoſophus
Cleon Dauſius inſomnis
Cliſtenes legiſlator
Clytomachus Platonicus
Cœlius Calchaginus
Colophonius. Columella
Conradus Peuooger Iuriſconſultus
Conſtantienſe concilium
Conſtantinopolitanum concilium
Cornelius Celſus Medicus
Cornutus philoſophus
Crantor philoſophus
Crates grammaticus
Cratippus. Critias

Crito.

AVTHORES IN HOC OPERE CITATI.

Critolaus. Curtius
Cynops magus
Cyprianus Carthaginenſis
Cyrenaici philoſophi.

D

DAmaſcius Stoicus philoſophus
Damaſus Papa. Damigeron
Daniel propheta
Dauid Rex & propheta
Demachus hiſtoriographus
Demades Rhetor
Demetrius Chlorus
Phalerius
Democritus philoſophus
Demonax legiſlator
Demoſthenes. Dexippus
Diagoras Mileſius
Dicæarchus Siculus
Didymus Alexandrinus
Dinomachus. Diocles
Diodorus Siculus hiſtoricos
Diodorus dialecticus Gonus
Diogenes Apolloniates
Diogenes Cynicus
Dion philoſophus
Dionyſiodorus
Dionyſius Areopagita
Dionyſius Thracius grammaticus
Diophantes Syracuſanus
Dogmatici philoſophi
Dominicus Hiſpanus
Draco Athenienſium legiſlator
Durandus.

E

EBion hæreticus
Eccleſiaſtes Salomon
Ecphantus academicus
Egeſias
Eleatici philoſophi
Electores philoſophi. Empedocles
Enuclus hiſtoricus
Ennius Euemeri interpres
Ennius poëta
Ephectici philoſophi
Epheſinum concilium
Epictetus. Epicurus
Epimenides mordax philoſ.
Epinomus philoſ.
Eraſiſtratus philoſophus
Eratoſthenes
Erythræa Sibylla
Eſaias propheta
Eſculanus. Eſdras
Eubulides Mileſius
Eubulius Hiſtoricus
Euclides Megarenſis
Eudemonicus philoſophus
Eudemus Chius
Eudoxus Gnidius
Euhemerus philoſophus
Eumelus philoſophus
Euripides. Eunius philoſophus
Euſebius Cæſarienſis epiſcopus
Euſtathius. Euthydemus
Ezechiel propheta.

F

FAbius orator
Flauius Vopiſcus
S. Franciſcus ordinis minorum inſtitutor
Franciſcus Aſiſinus
Maroneus
Frontinus
Fulgentius.

G

GAlenus
Gangrenſe concilium
Gangetuus
Gellius
Georgius Geniſtus
Georgius Merula
Glaucius. Gratianus
Gregorius Ariminenſis
Gregorius Nazianzenus
Nyſſenus
Gregorius Papa. Griſogonus
Guido Bonatus mathematicus
Gulielmus Auernus
Gulielmus Anglicus epiſcopus Pariſienſis
Gymnoſophiſtæ.

H

HAly aſtrologus
Hammonius
Haſdai Heb. Rab.
Hecatæus philoſophus. Hecaton
Hegeſias philoſ. Helenus Vates
Helicon Cicicenus
Hellanicos
Heliſæus propheta
Henricus Gandauenſis
Henricus Haſſus
Herillus. Hermagoras
Hermes. Hermias
Hermippus
Hermolaus Barbarus
Herodianus. Herodotos
Herophilus Chalcedonius
Herueus philoſophus
Heſiodus poëta & theologus
Heſter. Hieremias propheta
Hierocles Pythagoreus
S Hieronymus
Hierophilus. Hilarius
Hipparchus aſtronomus
Hippaſus philoſophus
Hippocrates
Hippodomus Ethicus
Hipponax. Hippon
Homerus
Honoratus. Horatius
Hoſtanes magus
Hoychilax aſtrologus
Hyginus Mathematicus
Hyperboreus magus
Hyperides.

I

IAcobus Apoſtolus
Iacobus Faber Stapolenſis
Iacobus patriarcha
Iacobus Foroliuienſis
Iamblichus Platonicus
Iatraleptica ſecta
Icetes Pythagoreus
Idæus Imereus
Idmon Vates
Ieſus Syrach
Ignatius martyr
Iudi Brachmanni
Iob. Iocl
Ioannes Anachorita propheta
apoſtolus & Euang.
Bacon Carmelita
Baptiſta
Britannus
Calon
Canonicus
Caſſianus
Damaſcenus
Gerſon
Grammaticus
Machaonius
Mainardus
Marlianus
Picus Mirandulanus
Pontanus
Pontifex
de Regiomonte
Reuchlin
Scolaſticus abbas Scotus
Ionas
Ionij philoſophi
Ioſephus. Ioſippus
Irenæus
Iſaac Iſraelita
Iſacius Iochannæ Heb.
Iſidorus Iſocrates
Itali philoſophi
Iudas apoſtolus
Iudith liber
Iulianus apoſtata
Iulianus Iuriſconſultus
Iulius Cæſar
Iulius Capitolinus
Iulius II. Pontifex
Iuſtinianus
Iuſtinus martyr.

L

LAbeo Platonicus de legibus
Lactantius Firmianus
Lacydes philoſ. Cyrenæos
Laertius. Lampridius
Lateranenſe concilium
Laurentius Valla. Leander
Leo decimus Pontifex
Leo Hebræus
Leon philoſophus & Rex
Leopoldus. Leucippus
Libanius. Lilius D.
Linus poëta
Longinus Platonicus
Lucanus
Lucas Euangeliſta
Luchinus. Lucianus
Lucilius. Lucius
Lucretius
Ludouicus Carrus Medicus
Ludouicus Lycimnus
Lycurgus. Lyſias rhetor
Lyſippus. Lyſis.

M

MAcedonius hæreticus
Macharius theologus
Machon Comicus
Macrobius
Magentenus Mitylenæus
Maguſæi aſtrologiæ & magię inuentores
Mahomet
Malachias propheta
Mallius poëta
Manetes theologus
Aegyptius
Manichæus hæreticus
Marcus Antoninus philoſ. Imp.
Marcus Euangeliſta
Marcus Varro
Marianus theologus
Marinus Platonicus
Maro poëta
Marinus V. Pontifex
Marſilius Ficinus
Maternianus magus
Maternus aſtronomus
Matthæus Boſſus
Matthæus Euangeliſta
Matthæus Longus. Maximus Tyri᾽
Megaſthenes hiſtoriographus
Melampus philomirabilis
Meliſſus philoſophus
Melitus
Menander hæreticus
Mercurius Triſmegiſtus
Meſonius. Meſſahala

Meta-

AVTHORES IN HOC OPERE CITATI.

Metapontinus
Metrodorus Chius
Michaël Epheſius
Michael Pſellius
Micheas propheta
Minus Cretenſium legiſlator
Mnaſea Scepticus
Mnemarchus. Monim' philoſophus
Montanus hæreticus
Moſchus Phenitius philologus
Moſes Aegyptius
Moſes propheta & legiſlator
Moſes Narbonenſis
Muſæus filius Orphei.

N

NAthan propheta
Nauſiphanes philoſophus
Neantes. Neleus Sceptius
Nerateus. Nicæas Syracuſius
Nicetnis
Nicolaos Cuſanus
Nicolaus Siculus abbas Panormitanus epiſcopus
Nigidius
Numenius.

O

OCellus Leucanus
Oenomaus Græcus philoſophos
Oenopius Chius
Olympiodorus Alexandrinus
Onomacritus
Ophiogenes
Origenes. Orpheus
Ouidius.

P

PAchemerus
Pagninus Lucenſis
Pagondes legiſlator
Panætius
Panxaſis poeta. Panthoicles
Papias epiſcopus Hieropolitanus
Paralipomenon libri
Pariſienſes theologi
Parmenides
Paroxenus Græcus
Patrum ſcripta
Paulus Aegineta
apoſtolus
Florentinus
Eremita
iuriſconſultus
Soncin.
Pentateuchos
Peripatetici. Perſius
Petrus Abelardus
Cardinalis Cameracenſis
Aponenſis
apoſtolos
Aureolus
Bembus
Crinitus
Garſias
Lombardus
Tarenteſius
de trabibus
Phanias Ereſius
Phaſius Timon
Phauorinus philoſophos
Phemonoe vates
Pherecrates phthiota
Pherecides Syrus
Philarchus
Philippus Coos. Philo Caſtor
Philo Iudæus Alexandrinos
Philolaus
Philomelus Scepticus
Philon dialecticus
Philoponus
Philoſophus leno & cenſor
Philoſtratus
Philoxenus muſicus
Phlegon. Phœnix Proteus
Pindarus. Piſiſtratus
Pittacus legiſlator
Pius II. Pontifex Maximus
Plato. Plautus. Plethon
Plinius. Plotinus philoſophus
Plutarchus
Pœnus acutus philoſophus
Polemon. Pollux
Polyanthus Cyrenæus
Polycarpus epiſcopus
Polyenus mathematicus
Pomponius iuriſconſultus
Ponticus Heraclides
Porphyrius. Poſſidonius
Prædicatores
Praxagoras Cous
Praxiteles. Priſcianus Lydius
Priſcillianiſtæ
Proconneſios magus
Proclus philoſophus
Procopius hiſtoricus
Proculus Platonicus
Prodicus philoſ. Chius
Prometheus. Protagoras
Proteus vates
Prudentius Sedulios. Pſellus
Ptolemæus aſtrologus
Mendeſius
Peripateticus
Pyrgoteles. Pyrrhon Scepticus
Pythagoras
Pythia prophetiſſa.

Q

QVintilianus.

R

RAbanus
Rheginus Hippus
Richardus theologus
Robertus Holkoth
Robertus Lyncolnienſis
Rogerius Bacon
Romana philoſophia
Ruffinus de Eccleſia Aquilegienſi
Roffus epiſcopus. Rueb liber.

S

SAbellius hæreticus. Sadoletus
Salomon Rex ſapiens. Saluſtius
Sammanei philoſophi
Samuel propheta & Iudex
Sceptici philoſophi. Scipio
Sebaſtianus martyr
Secundus philoſophus
Seleucus mathematicus. Seneca
Serapio abbas hæreticus
Seſochin legiſlator
Seruius interpres. Seuerianus
Seuerinos Platonicus
Sextus philoſophus Pyrrhonius
Sibyllæ decem
Sigiſmundus Vrbinas
Simonides. Simplicius
Socrates. Solon
Sophocles. Sophonius
Soligenes. Soterichus
Speuſippus. Staphylus
Steſichorus. Stoici
Straton. Suidas
Syenenſis Cyprus
Symmachus. Syrianus
Syrus.

T

TAcitus
Tages haruſpex
Tallus
Tarentinus
Tatianus
Tauriſcus
Teleſarchus
Terentius
Thales Mileſius
Thalmodiſtæ
Thebanus
Thebit aſtronomus
Themiſo
Themiſtius
Theodatus tragicus
Theodoretus philoſophus
Theodoritus epiſcopus
Theodorus atheus
Theodorus Cyrenæus
Theodorus Metochita
Theodoſius Imperator
Theognides
Theon diſcipulus Ptolemæi
Theophilus Græcus
Theophilos Stanga
Theophraſtus
Theriacus aſtronomus
Theſpion Gymnoſophiſta
Thomas Aquinas
Thomas Garbius
Thomas Picus Ioannis filius
Tiberius Cæſar
Tibullus
Timæus Locrenſis Taurominitanus
Timon [illegible] Athenienſis
Timon Phliaſius Scepticus
Timotheus Muſicus
Tireſia philoſophus
Tithoreus Stoicus
Tobiæ liber
Toletana ſynodus
Tranquillus
Triphon
Trogus Pompeius
Tyanæus Apollonius
Tyrannion grammaticus
Tyreſia vates.

V

VAlerius Flaccus
Vergilius
Victorinus Pictauienſis
Victruuius architector
Vgolinus Verinus Florentinus poëta
Vdalricus Zaſios
Vlpianus Iuriſconſultus
Vrbanus Papa.

X

XEnarchus
Xeniades Corinthius
Xenocrates Socraticus
Xenophanes Colophonius
Xenophon
Xerxes legiſlator
Xyſtus IIII. Pontifex.

Z

ZAcharias propheta
Zaleucus legiſlator
Zamolxis
Zaradus legifer
Zarecha Chaldæos
Zenobius Acciaiolus
Zenon philoſophus
Zoroaſter magus.

RERVM MEMORABILIVM, VERBORVM, SENTENTIARVM ELEGANTIORVM,

authorum ſiue ſcriptorum, quorum ſuffragia & opiniones allegantur,

IN

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, ET CONcordiæ Comitis,

omnibus Operibus huius ſecundi Tomi contentorum

INDEX locupletiſsimus.

A.

A Litera eiuſq; pronunciatio 607
Abages populi 158
abbaris quam Magiam profeſſus ſit 417
abbas Panormitanus profeſſor Pontificij iuris 177
Abel ouium paſtor 306
abel fuiſſe Typum Chriſti in immolatione 270
ex Abel & Cham duas ciuitates diuerſas conſtitui poſſe ibid.
ab Abel Eccleſiam ortam eſſe 274
abolla genus veſtimenti 832
abrahamus quo lumine populi fidelis parens factus ſit 256
abraham num ſapienter egerit, quòd voluerit filium ſuum onigenitũ Deo immolare 279. cur fuerit Chaldæus appellatus 418. Auenazra de octaua ſphæra 632. Dei puriſsimus cultor 31. qua prophetica reuelatione ſit vſus 284
abraham Iudæi error de Chriſti aduentu 383
abrahamum Aſtrologiam Aegyptios docuiſſe 365. à Deo prophetam eſſe nuncupatum 288. omnibus viribus contra cultum dæmonum pugnaſſe 250
abſolonis capillorum multitudo 437
de Abſtemijs 756
abſtractum nomen quid 86
abſynthij ſpecies 756
academia vetus quid ſummum bonum appellãrit 529. noua quæ 490. ſecunda 489. tertia eiuſq; autor 490. quarta eiuſq; cultores ibid. quinta & eius authores ibid.
de Academia Iamblichi, Plotini & Procli 491
academiæ quàm multæ fuerint 485
academica Philoſophia 488. noua Philoſophia quæ ſit dicta ibid.
academici vnde dicti 484. & Pyrrhonij differunt 490. noui cõtra Peripateticos 534. quid de rerum principio ſenſerint 497. in quot familias diuiſi fuerint 485
academicorum ſententia de bono 528. princeps quis fuerit 490. Philoſophorum doctrina 654
apud Academicos hominis diffinitio incerta 732
contra Academicos affirmantes, phantaſiam eſſe iudicatorium veritatis, diſceptatio 589
inter Academicos quàm variæ contentiones 486
acarnanes in quot menſes annum diuiſerint 387
acarnanes num Zaleuchus ſuis legibus compoſuerit 157
accentus quot ſint 606
contra Accentus Scepticorum argumenta ibid.
accidentia quid conferant 735. propria cognoſci non poſſe 724
ex Accidenti quomodo biſariam mouetur quidpiam 804
de Accidentibus in ſacramento altaris 736
accidia vt pullulet 62
accipitér albus viſus 719
accolæ littorum pelagi vnde tempeſtatẽ obſeruent 297
acheloi dij vnde 317
achillem furentem melodiæ ſtuduiſſe 596
achinas Hebræorum doctor 364. quid per nomen Augurium intellexerit 326
acron Agrigentinus author Empiricæ facultatis 482
actiones noſtræ quãdo ineptæ & incompoſitæ reddantur 37. liberæ vnde profluant ibid.
actiones noſtras incompoſitas & ineptas reddi, niſi congruo animi delectamento parientur 37
actus primus quid ſit 163. venditatiuus qui ibid. omnis vnde proueniat ibid.
animæ, quatenus actus eſt, an mutetur 709. voluntarius vnde pendeat 283.
animæ, ipſa anima mutabilior 709
actum à ſeipſo ſeparari non poſſe 51. animæ minimè mutari poſſe 678
actus ſecundi quid ſint 122. Apoſtolorum inter quos libros referantur 181
actus quoſdam qui ex ſui natura merentur 54. 55
in Actibus Apoſtolorum locus ille explicatur: Viri Athenienſes per omnia quaſi ſuperſtitioſos vos video, &c. 296
actuale peccatum quid 60
acuta vox quid 634
adad dictio Aſſyria Deum ſignificans 432
adamas lapis precioſus 296. ad quid vtilis ſit 426
adamus ex quibus ſit creatus 849. radix omnium & religionis 269. vixit nongentos & triginta annos 400
ob Adam peccatum aditum vitæ æternæ eſſe obcluſum 38
adamum fuiſſe Aſtrologum 428
ab Adamo omnia peccata fluxiſſe 60
adelandus Aſtrologus 344
adelandi opinio de maris fluxu & refluxu ibid.
ἀδιάφορα quæ dicta ſint 550
de Admeto rege Theſſaliæ & Alceſte vxore mortua 556
adoleſcentum natura 569
adriadnæ corona ab Aſtrologis in ſydera collocata 326
ad Adolphum Phriſium Ioan. Franc. Pici Mirand epiſtola 830
ageſias cur ſit culpandus 99
agri cur ſemel tantùm vel minimum in die comedant 300
in Aegro decumbente mortis futuræ, ſeu optimæ ſalutis, indicia quæ ſint 311
de Aegris controuerſia 568

ægritudo an ſit ſemiplena priuatio 83
ægritudinem eſſe plenam priuationem 84
ægritudines cur ſtatis anni temporibus fiant 343
ægyptus quot malis tempore Moyſis ſit percuſſa 597. ſuperſtitioſiſsima regionum omnium 478
ægypti Monachorum in heremis habitantium ſtudia quæ 35
in Aegyptum cur Eudoxus Gnidius profectus 160
in Aegypto quæ magia floruerit olim 415. quis primùm Græcas literas plantauerit 228. quando Iudæi defecerint 226. Angeli præteriens quid præfiguraret 43
ægyptij populi 257. de Deo quid ſenſerint 497. 641. cur Mahometem ſequantur 148. de ſphæra octaua 693. cui ſtudio maximè addicti fuerint 261
ægyptiorum mos in coniugio 575. opinio de planetarum ſitu & ordine 256. Theologia à quo ſit inuenta 253. ſuperſtitio 478. opinio de Deo ibid.
ægyptijs à quibus leges latæ fuerint 226
ægyptios quis Aſtrologiam docuerit ibid.
apud Aegyptios Lex de furto 652
ab Aegyptijs ſacerdotibus Moyſem eruditione enutritum eſſe 226
ab Aeneæ ſocijs Romam eſſe conditam 588
ænesidemus de vero 591. quid contra Dialecticam diſputârit 654
ænesidemi loci octo ad aſſenſum cohibendum 577. opinio de toto 715. ſectatorum opinio de vero 488. argumenta contra cauſas rerum 641. loci ad aſſenſum cohibendum 560
æneus ſerpens in deſerto exaltatus à Moyſe cuius rei typum geſſerit 43
ænus fluuius 343
æoli inſigne dictum 663
æquora quædam eſſe in quibus nullus fiat acceſſus & receſſus 344
aër vnde fiat 213. an aqua ſit humidior 782. cur ſit principium 500. in qua qualitate conueniat & non conueniat igni 116
aëris qualitas 781. mutatio vnde pendeat 349. inconſtantiæ cauſa quæ 302. mutationes quibus prænotionibus cognoſcantur 305
aëri qui humor conueniat 120. in quo aqua conueniat & non conueniat 116. quæ qualitates attribuantur ibid. qui color inſit 716. & terræ nullam affinitatem eſſe 116
aërem eſſe animam humanam 226
aërem, Terram, Ignem, & aquam pura elementa non eſſe 117. non eſſe calidum multis rationibus probatur 781. 782. eſſe principium 500. fallere 627
in Aërem quomodo ſtirpes ramos mittant 32
ex Aëre omnia gigni, & in aërem rurſus reſolui 224
aërea triplicitas cui regioni præſit 391
aërea principium eſſe omnium rerum 224
aëriæ mutationis cauſa quæ ſit 304
aëromantia vnde 224. & quid ſit ibid.
aëromantia vnde ſit denominata 396
æſchines cur à Tyanæo Apollonio culpatus fuerit 160
æſchylus in Apollinem inuectus 231
æſculapius vnde ſit genitus & cur in numerum deorum ſit receptus 427. cur à Ioue fulmine necatus ſit 160
in Aeſculapij templo ab eo homines petijſſe vt vera inſomnia illis immitteret 333
de Aeſculapij interitu multa narrantur 427
de Aeſculapio eiuſq; mortis cauſa quàm varia tradantur 610
æſtate qui morbi maximè vigeant 310
æſtates cur non omnes pares ſint 304. an omnes eodem ardore caleſcant 300. cur non omnes eodem calore ferueant 343
æſtimatio ſenſus 517
æſtitirion quid & quot modis accipiatur 537
de Aetatum diuerſitatibus 569
æterna an pendeant à Deo tanquã à cauſa efficiente 775
æternam vitam Chriſtum ſua morte reſeraſſe 38
ad Aeternam vitam conſequendam quæ aptos nos reddiderit ibid.
æther ſæpe pro Deo acceptus 808
æthera quomodo partitus fuerit Alcinous ibid.
in Aethiopia Philoſophi quales 480. triginta annorum ſenex eſſe 526. quæ Magia olim floruerit 415
Aethiopes quos Gymnoſophiſtas appellârint 415
æthiopum mores 574. 650. gens eiuſq; mores & victus 705. gens inter Scorpiones & aſpides habitans abſq; vlla periculo 565
æthiopes affirmaſſe prænotionẽ eſſe futurarũ rerum, eaq; maximè vſos fuiſſe 253. vſos fuiſſe Gymnoſophiſtis tanquàm Deo proximioribus ad impetrandum aliquid 785. nunquam iuxta leges Romanorum vixiſſe 158
apud Aethiopes quomodo tradita myſteria 182
ab Aethiopibus Scythæ quomodo differant 564. 565
ætius Philoſophus 255
affectio primaria quæ 32
de Affectione ridendi & diſcendi 748
affectiones omnes ſuam formam conſequũ 44
affectionum puritas quando oriatur 41
affectus quid ſecundùm Alcinoum 102
affectus vnde proficiſcantur 99
affines ſuos olim Maſſagetas dijs immolaſſe & canibus obieciſſe 159
affirmationes proprias de Deo adduci non poſſe, quomodo ſit intelligendum 88
africanus ab Sylio ad inferos demiſſus 228
africus ventus quando exoriatur 305
agamemnon vnus ex Græcorum ducibus Ilion obſidentibus 800
ageladas Pictor inſignis 236
agelaſti nomen vnde 754
de Agricolæ prænotionibus 302
agricolæ non idem principium veris obſeruandum eſſe cum Aſtronomo 308
agricolæ quibus prænotionibus vtantur 302. quot modis tempeſtates præcognoſcant 308. quibus prænotionibus vtantur in Luna 306. ex quibus elementis ſua vaticinia & prænotiones ſumant 295. 296
ab Agricolarum præſagijs cur diſtinxerit author prænotiones paſtoris 305
agricolis qui dies in Ianuario reliquiſq; menſibus ſint ſuſpecti 327
cum Agricolis in Prænotione quo pacto paſtores conueniant 306
agricultura ars vna ex ſeptem mechanicis artibus 302
agricultores cur ſæpiùs veriora prædicãt quàm Aſtrologi 349
agricultorum prædictiones vnde pendeant ibid.
aiax 56
ἀκαταληψία rerum quis primùm inuenerit 490
albedo vnde deriuetur 728
albertus Magnus de Ariſtotele 723. quam Magiam profeſſus ſit 428. quomodo diuiſerit priuationem & appetitum 109. de animalibus 88. de priuatione 86. de planetarum coloribus 627. in quibus rebus contra Ariſtotelem ſenſerit 782 contra Ariſtotelem 684. filius Tremuli Rheubarbari potione ſemper delectatus 562
alberti Magni opinio de appetitu primæ materiæ 109. opinio de fide 108. opinio cur ſit Eccleſia Apoſtolica dicta 175. opinio de Deo 798. ſententia de Theologia noſtra 804. ſententia de intellectu 785. liber de Magia an ipſius ſit 434. Pij tutelis Ioannes Franc. Picus Mirandula libros de diuinæ humanæq; Philoſophiæ ſtudio commiſit 2
alberto quæ Magica adſcribantur 434
ad Albertum Pium Carp. Principem Ioannis Franciſci Pici Mirandulæ epiſtola 2. alia 248. alia 847

albinus

albinus Platonicus 664
albumaſar contra Ptolemæum 388
Albumaſaris error 362. error de Chriſtiana lege 383. delirium 367
de Alceſte vxore Admeti regis Theſſaliæ 556
alchindus quam Magiam profeſſus ſit 354
alchindi libri, de Effectu proiectuq; radiorum, uic & ſumma 365
contra Alchindi Magiam 365
alchmeonis opinio de morborum cauſis 526. opinio de humano ſemine 520. opinio de auditu 518
alcinous Platonicus 664. de Arithmetica 626. Platonicus in quot partes Dialecticam partitus ſit 494
alcinoi ſententia de inductione 821. ſententia de Ideis 794. hortus quid præfiguret 235. Philoſophi definitio de affectu 602
alcmon quomodo Deum appellauerit 239
aldus Manutius 794
alconte Phliſiorum Tyranno regnante Pythagoram Sophi nomen in Philoſophum commutaſſe 3
alexander Aphrodiſiæus 665. contra Ariſtotelem 675. quanta in authoritate olim fuerit 485. vbi lapſus ſit 9. in qua re cum Auerroē contendat 117. Macedo oraculum Iouis Hammonis conſuluit an ſit orbi terrarum imperaturus 260. diſcipulus Ariſtotelis 667. uicit Darium 721. Mindius 669 Pontifex Romanus eius nominis III. quid de Apoſtolorum dictis ſcribat 183. Romanus qua veſte ſit uſus 832
alexandri Magni mundus in Ariſtotele 668. tempore qui Philoſophi floruerint 227. felicitas vnde 354. res geſtæ à quo ſint conſcriptæ 227. Aphrodiſiæi opinio de anima 680. verba de Meteorologicis 783. ſententia de Demonſtratione 744. opinio de naturalibus principijs 762. liber de Senſu 716. error 283. opinio de munere intelligidi 789. opinio de motu magnetis 804. opinio de Deo 798
alexandri eius nominis IIII. Pont. tempore hominem quendam repertum eſſe in Inſula quadam remotiſſima, quem Angelus de Chriſti fide inſtruxerat 167
alexandrum Macedonem vates conſuluiſſe 269. Aphrodiſiæum Aſtrologiam damnaſſe 359. Seuerum Chriſtis templa dedicaſſe 163
de Alexandro VI. Pont. Aſtrologorum mendacium 855
alexandrei qui dicti ſint 485
alexandriæ Ptolem. vetuſtiſſima Bibliotheca 228
algacel Aſtrologus 155
algaceles Philoſophus ibid.
algazeles quot gradus diuinæ reuelationis poſuerit 291
algazelis error de anima 282
alla, id eſt, Deus 432. nomen quid ſignificet ibid.
allacenis opinio de Toto & parte 765
allij qualitas 757
allium vice veneno Iacobo Foroliuienſi exhibitum 721
alchman quid de anima ſentiat 524
almadal Arabs 365
almadalis Arabis commemoratio ridiculoſa de quodam mago 416. dogmata de Augurio 408
apud Almadalem Arabem qualis Geomantia ſit inuenta 324
aloës vires 502
alpetragius de motu ſphærarum 629. de ſede planetarum ibid. de globis cæleſtibus quid ſtatuerit 503
alpetragij opinio de maris fluxu & refluxu 344. ſententia de ſtellarum numero 384. ratio de Solis ſede ſoluitur 629
alpherabius Philoſophus 665
alphonſus Mathematicus ibid. Rex Neapolitanus creatus 37
alphonſus Hiſpaniarum Rex potentiſſimus 74. ſuo filio Ferdinando regnum Neapolitanum tradit, Meſſanumq; applicat ibid.
inter Alphonſum Ferrarienſem principem & Iulium II. bellum 600
in Amando ſæpiſſimè nos falli, & quomodo 33. cur multifariam falli poſſimus ibid.
ad Amandum ex ipſa imaginatione vteoſq; homines & mentem, & corpus allicere 39
ad Amandum aliquem, tria nos potiſſimùm inducere 37.38
amaſide in Aegypto regnante, Iudæos duce Moyſe defeciſſe 226
ambitio quale vitium ſit 95. quale venenum ſit 75
ambitionem quæ res alat 95
ambroſius & Hieronymus vbi non conueniant 186. animantibus prudentiam attribuit 732. quid de Cane ſcribat 580. de Lunæ motu 630. de Mathematicis diſciplinis 524. de Platone 535
ambroſii definitio de peccato 60. ſententia de elementorum numero & ordine 184. ſententia de mundi vnitate 778. ſententia de hominis definitione 727. inſignis ſententia de cadaueribus mortuorum 48 ſententia de proprietatibus caloris in igne 749. ſententia contra Aſtrologos 369. ſententia de mundi materia 503
amelius infenſiſſimus religioni Chriſtianæ 21. diſcipulus Plotini ibid. de Euangelio 535
amelij dictum de verbo περὶ τοῦ λόγου 21
amelium affirmaſſe Deum & Eſſe & dici propriè Ens 77. Ioannis Euangeliſtæ Theologiam ſequutum [illegible] 21
amici qua parti cœli indicentur 3[illegible]9
amicitiæ quibus rebus comparetur 857
amicitiam & Litem rerum exiſtentium principia eſſe ſecundùm Empedoclem 224
de Amicitia & odio varia 570
ex Amicitia & Lite cuncta fieri 116. 117
amor naturalis qui ſic dictus 32. naturalis qui ſit, & cuius rei ſit proprius ibid. quomodo rebus inanimatis inſit ibid. intellectualis quomodo ad Deum nos adducat 33. quomodo augeatur 37. erga Deum & proximum quomodo concilietur 30. intellectualis qui ſic dictus, & cui rei ab initio contingat 32. Chriſti erga nos quantus 37.38. noſter in Chriſtum vnde exoriatur 38. quomodo ſit primus animæ motus 32. quomodo pariatur 37. vnde naſcatur 34. ſenſilis qui ſit dictus 32. quando fiat habitus 38
amoris fons & origo quæ 33. obiectum quid ibid. affectu ad Chriſtum deferri poſſe 42
ad Amoris faſtigia vnde rapiamur 72
amorem eſſe primum animæ motum 32. Chriſti quando ad corda noſtra reducamur 38. quid augeat ibid. noſtrum in Chriſtum ex quotidiana imaginatione Chriſti oriri ibi. eſſe ſuũ pondus 34. cunctis rebus ineſſe 32
per Amorem Dei & prox. in Chriſtum nanciſci poſſe 32
ad Amorem quæ nos impellant 37. tria nos impellere ibid. Chriſti quæ nos impellant ibid.
amore primo animæ motu quomodo ſnos transferamur ad Deum 33
ex Amore timorem fieri 45
de Amore authoris libri 814. quis enucleatiùs & ardentiùs ſcripſerit 32
abſq; Amore nihil unquam peragi poſſe 33
amos Ficinorem locuſtæ & cæmentarij Trullam per quem modum reuelationis inſpexerit 290. cur ſe eſſe Prophetam negauerit 277. Prophetæ libri vnde dependeant 97. an Prophetiam per ſpeculatiuos & practicos habitus comparauerit 284. Prophetæ mors 454
ammonij verba de Aſtronomia & Aſtrologia 359
amphiarai vaticinia 362
amphibologia dæmon frequenter vitur 332
amphilochus Rex & augur Argiuorum 262
amuleta cur infantibus alligentur 836
anacharſis 492
anacharſidis Scythæ opinio de veritatis iudicatorio 542
anacreon poëta in acino vuæ paſſæ inCerrupt

terſit 50
analogia quid ſit 610
analogia definitio ibid.
per Analogiam proportionemq́ quid nonnulli intellexerint 107
analyticorum libri quadraginta 672
anania propheteſſa 261
anaſtaſium ſummum Pontificem pernicioſè aberraſſe 177
ἀναθυμίασις 513
anaxagoras Archelai præceptor 792. quot rerum principia ſtatuerit 500. de cauſis naturalibus quid decreuerit 498. Pythagoræ habitus æqualis 480 niuē eſſe nigram affirmauit 610. quàm falsè ſit ab Ariſtotele reprehenſus 636. cur [illegible] ſit appellatus 492. cur ab Ariſtotele ſit damnatus 776. quid de rerum principio ſenſerit 497
anaxagoræ opinio de Iride 508. opinio de maris fluxu 509. opinio de terræ motu ibid. opinio & rationes de Iudicatorio veritatis 609. opinio de mundi materia 503. opinio de fulminibus 507. opinio de voce 518. opinio de bono 528. ſententia de Brutis animalibus rationalibus 732
anaxagoræ mores 653
anaxagoram à Cicerone eſſe culpatum 160. Clazomenium affirmaſſe rerum principia homœomerias eſſe 224
anaxarchus 153.492
anaxarchi opinio de iudicatorio veritatis 609
anaximander & Pythagoras condiſcipuli 480
anaximander quid de rerum principio ſenſerit 497. quid de rerum principijs ſtatuerit 500
anaximādri Cratetis opinio de ſede Solis 629. opinio de mare 509. opinio de ventis 508. opinio de terra ibid.
anaximandrum affirmaſſe infinitum rerum omnium principium eſſe 224
anaximenes Philoſophus 480. putauit aërem principium eſſe 500. quid de rerum principio affirmauerit 224
anaximenis opinio de Solis forma 505. opinio de terra 508. opinio de nebulis 507. opinio de terræ motu 508. opinio de Iride ibid.
anchiſæ omen 406
androgynæ 564
andron Argiuus ſine ſiti vixit 563
andronicus Peripateticus reſtaurator Ariſtotelis 156. Rhodius contra Ariſtotelem 675. corrector librorum Ariſtotelis 672
in Anglia fœminam quandam nihil per annos xx. comediſſe 800
angelus Politianus 144
angeli Politiani ſtylus 858
angelus malus qui ſit dictus 39
angelum non poſſe intelligibilem ſpeciē quæ in humano intellectu iacet per ſe cognoſcere 280 nullam actualem intellectionem, nullamq́ intelligibilem ſpeciem in noſtro humano intellectu effici poſſe 280. & homini quid diſtinguat 730. magis lumen eſſe, quàm hominem, cui datur ſcientia ſpectatiua ex reuelatione 284. malum in ſuperiorem partem animæ illabi non poſſe 39
angeli qui dicantur 271. boni quomodo differant à malis 332
angeli præteritus in Aegypto quid præfigurauerit 43. & homo quomodo differant 731 ſpiritus rationabiles 730. adminiſtratorij ſpiritus 373
ſub Angelorum nomine quæ concludi poſſint 232
angelos bonos aliquando poſſe dæmonibus malis & pſeudoprophetis reuelare ſecreta 312
angelos bonos in intellectum hominis illabi poſſe 280. in mentem & intellectum illabi non poſſe 279
ab Angelis bonis omnium prænotio petenda ſit 446. rectum voluntatis ordinē eſſe confuſum & diſſipatum 38. malis quæ imaginationes fiant 97. bonis quæ imaginationes ſeu Phantaſmata fiant 97
de Anguillæ ſexu 737
anima quid ſit ſecūdùm Platonem 225. rationalis quid 89. hominis qualis 734. indiuiſibilis 787. tripartita ſecundùm Platonem 225. incorporea 548. ex quibus rebus conſiſtat 51. ſub quo contineatur 33. triplex 681. propria hominis quæ 515. an ſit immortalis 512. quomodo intueat ſe 45. per ſe ſubſiſtit 46 quid ſecundùm Ariſtotelem 225. vnde ſit dicta 514 quatenus mutetur 709. cur propriam operationem habeat 46. cur vniatur corpori 282. cum corpore coniuncta quibus rebus ſeu ſpeciebus conferatur 284. quando vtatur Phantaſia, opinione, ratione & intellectu 92. vbi & in quo loco ſit, quot diſſenſiones 516. quæ munia obeat 785. humana quotuplex 512. quibus operibus dedita eſſe debeat 849. motus omnis fons & principium 513. quomodo veniat in corpus magna diſſenſio 514. quot modis verum cognoſcat 835. quomodo cognoſcat verum ſecundùm opinionem Auicennæ ibid. quomodo moueatur, variæ rationes 786. cur dicatur eſſe actus corporis 112. tam diu in corpore terreno peregrinetur eius rei ſimilis ſit 34. quando propriam ſedem ingrediatur ibid. in quo munere non cōmunicetur cum corpore 51. pars corporis qua intelligimus & ſapimus ibid. coniuncta corpori mortali quæ intelligat 282. cur ſemper ad ſummum bonum quærendum transferatur 33. etſi ex materia & forma conſiſteret, tamē eſſet immortalis 51. an notitiā ab ipſa intelligentia ſine ſenſibus, & phantaſmate naturaliter habeat 283. cur per ſe corrumpi nō poſſit 51 quādo creetur in corpore 513. quid ſit quàm varia & pugnantia à Philoſophis tradantur ibid. quibus inſtrumentis maximè corrumpatur 34. omnis motus corporei principium 787
animæ definitio ſecundùm Ariſtotelem 225. motus primus qui 32. bonum quid 62. cibus neceſſarius quis ſit 195. cognitio in beatitudine multiplex 282. vis à Græcis quomodo ſit dicta 91. definitio incerta 705. motus vnde pendeat 787. definitio ſecūdùm Priſcianum Lydū 102. definitio ſecundū Platonē 225. nomina 734. perfectio quæ 72. motuum nomina 787. partes quot ſecundū Ariſtotelē 515. immortalitatē qui verè docuerit 516. perfectio quæ 102. vis quid ſit 91. partes quot, & de earum partitione quantum diſſentiant Philoſophi 515. partes quot ſecundùm Pythagoræos ibid. propterea locus qui ſit 34. locū, cuius ope quieſcat & beetur Deū eſſe 34.35. vis quo nomine nunc appelletur 93. ſenſualis vnicam tantùm poteſtatem eſſe ſecundùm Themiſtium ibid. rationalis defectus omnes nec à ratione, nec ab intellectu prouenire poſſe 96. motus qui ſint 787. felicitas quæ ſit 34. humanæ ſummum bonum in qua re conſiſtat ſecundùm Ariſtotelem 5. requies quomodo cōſequatur 34. pars quæ ſit 51. humanæ bonum in qua re conſiſtat ſecundùm Dionyſium 5. vis quæ ſit 91. naturam corruptibilem eſſe & immortalem 51. obiectum illud quod proponi debet Chriſtum eſſe, & huc crucifixum & mortuum 39
contra Animæ comprehenſionem quid Sceptici argumententur 582
ob Animæ immortalitatem multos ſibyipſis mortem intuliſſe 53.54
de Animæ loco 787. functionibus quàm variè ſenſerit Ariſtoteles 785. immortalitate plurima prodantur 513. diſſolutione à corpore Philoſophorum variæ opiniones ibid. motu variæ ſententiæ 705. motu quàm multi contra Ariſtotelem ſcripſerint 786. ſubſtantia & poteſtatibus 791. æternitate qui primùm diſputauerint 51.52. expiatione controuerſia 652. tranſitu quatuor apud Platonicos opiniones ibid. tranſitu Ariſtoteles quàm obſcurè ſcripſerit ibid.
de Animæ immortalitate multos audientes ſibyipſis mortem conſciuiſſe 53.54
in Animæ ſuperiorem partem dæmonem labi non poſſe 39
animæ amorum ineſſe 45. item animam diligere ibid. intellectiuæ ineſſe contraria nequire 52

animæ

animæ obiectũ aliquod aſsignari oportere, quo in contemplando & amando Deo iuuetur 34
animæ mortis timorem præponendum eſſe 47
animam ſcientia perfici 5
animam fruſtra uniri corpori, ſi aliundè quàm corporeis adminiculis intelligat 282. *ſeparatam eſſe Deum* 798. *cur ſæpiùs corpori poſtponamus* 34. *eſſe ignem, aërem, mentem, motionem, euaporationẽ, poteſtatẽ fluẽtem ex aſtris, motiuum numerum, aquã generationis effectricẽ, & id genus alia* 226. *unà cũ corpore iudicari quid intelligat Plato* 234. *timere neceſſe eſſe* 45.46
animam eſſe mobilem ſecundùm Ariſtotelem 225. *eſſe immortalem ſecundũ Platonem ibid. timore aliquo pulſari oportere* 45. *noſtram creatam eſſe à Deo, iunctamq́ corpori à parentibus generato & ad formæ ſuſceptionẽ diſpoſito* 54. *notionibus inſculptam progredi in corpus ſecundùm Platonicos* 94. *tanquam in ſepulchro ſic in corpore ſepeliri* 511. *vegetatiuam eſſe immortalem* 512. *incorporeum eſſe dæmonem* 511. *quomodo Ariſtoteles appellâris* 514. *quatuor elementorum harmoniam eſſe ibid. in potentia eſſentiali ſemper, nunquam in accidentali ad intelligendum futuram eſſe* 283. *per ſe corrumpi non poſſe* 51. *à Deo clarificari poſſe vt aptiſsima ſit agenti intelligẽtiæ* 282. *eſſe rerum cunctarũ principium* 225. *Chriſti, in noſtras animas infundi* 38. *cuncta corpora cũctasq́ res noſcere capacẽ eſſe* 51. *circa euidentia mutari non poſſe* 708. *dum in corpore terreno peregrinetur, ſimilẽ eſſe cuipiam volucrum, quàm mille quærant inſidijs aucupes irretire* 34
animam eſſe immortalem omnes priſcos & veros Philoſophos affirmaſſe 52. *rationalem omnem ſuam ſcientiã notitiamq́ ex ſenſibus phantaſia intermedia, nancíſci* 94
animã rationalẽ ex ſeſe nihil cognoſcere ibid. ex actu in actum mutari 709
animam Deo perfectè frui non poſſe 36
animam ſolam hominem eſſe 582. *immortalem Ariſtotelem putauiſſe, quianam cenſuerint* 744. *eſſe hominem* 510. *cum corpore coniunctam inſtar eſſe puræ nudæq́ tabellæ, in qua nihil pictum, nihil effigiatum ſit, &c.* 285. *non ſolùm naturali coniunctura & frequenti vſu atque obſeruatione præ noſſe, ſed & præſenſionem participatione idearum ei ineſſe* 285. *ex ſuis imtijs naturalem quandam præſciendi diuinandiq́ obtinere vim ibid. nec ex accidenti, nec ex ſe & naturæ defectu delabi poſſe* 51. *humanam cur Philoſophorum alij in nobis, alij circa nos eſſe affirmârint* 225
inter Animam & hominem differentia 512
in Anima duplex mutatio 696 *non recipi cadiuum, in quo videtur veritas, &c.* 708. *motus quàm multiplex* 786
de Anima Ariſtotelis & Platonis controuerſia 225
de Anima ſeparata quàm varia 786. *variæ opiniones Ariſtotelis enarrantur* 681. *& ſic deinceps. humana Philoſophorum variæ opiniones* 226. *Ariſtoteles quã variè ſenſerit* 785. *autoris commentarij* 791. *Plato quid ſenſerit, variæ ſentẽtiæ* 513. *humana inter Philoſophos quantæ diſſenſiones* 512. *inter Platonicos varietas ibid. mundi* 505. *commentarij authoris* 517. *variæ opiniones* 681. *diſcordia inter Theophraſtum & Dicæarchum & alios* 680. *Chriſti ſalubre dogma* 791.792. *in tertium librũ Ariſtotelis authoris commentarij* 811. *hominis quàm varia prodantur ab Philoſophis* 511. *quàm obſcurè Ariſtoteles ſcripſerit* 514. *variæ appellationes* 734. *vbi conueniant Philoſophi* 514
ex Anima magis, quàm ex afformata quapiam, & in materiã expreſſa imagine poſſe pulchritudinem effingi & manifeſtari 141
animæ tres quæ 515. *à quo creantur* 516. *quomodo moueantur* 764. *beatæ an ſemper Deo cohæreant* 271. *defunctorum ad quem numerũ transferantur ibid.*
de Animarum numero quanta diſcordia 515. *partibus variæ partitiones* 516
animas quæ iuſtè egêre præmijs affici, quæ perperam detrudi in Tartara ad ſcelerum luenda ſupplicia ſempiterna 52. *noſtras ſemper à Deo ipſo tanquã ad principium vnde manârunt, & ad finem vnde beantur, attrahi* 41
animal unde dicatur 661. *rationale an ſit hominis definitio* 727.728. *rationale nullum aliud quàm homo & Angelus* 730. *ab anima quomodo moueatur* 787. *quid appellauerit Ariſtoteles in Metaphyſicis* 728. *cœli motorem eſſe iuxta Ariſtotelẽ* 684. *non eſſe genus hominis* 733. *caruiſſe liene* 750
animalis rationalis variæ ſpecies 731. *rationalis ſecundùm Ariſtotelem plures differentiæ* 730
in Animali duplex lien 750
animales qualitates unde pendeant 341
animalia ſolaria quæ 425. *cuncta cur corruptioni ſint obnoxia* 51. *cur ſæpe mutent colorem* 716 *quomodo differant* 731. *quæ validiorem calorem exigunt, quare plerunq́ ad Auſtrum & Orientem producantur* 308
animalium omnium vitam, atq́ actiones, magna ex parte imaginationis regi 93. *rationalium quatuor genera apud antiquos* 730
inter Animalium irrationalium præſagia quædam magis, quædam minus præſentire 212
de Animalium ſexu 749 *partibus quàm multa aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles* 748. *generatione quàm falsè ſcripſerit Ariſtoteles* 809. *natura controuerſia* 690
animalibus etiam Prænotionem ineſſe 253 *omnibus ineſſe rationem* 733
animalia per anni tempora ſæpe mutari 719. *ſæpe colorem mutari vel ira, vel cupidine* 716. *quædam abſque phantaſia eſſe, ſed ſine ſenſu nulla eſſe* 92. *ſæpe initio generationis perverti poſſe* 719. *multa ſine mare concipere* 749. *irrationalia vti ratione ſecundũ Plutarchum* 732. *nullam moris inſolenti forma eſſe* 757. *ratione prædita eſſe* 731
in animalibus cur color ſæpe mutetur 719. *mortuis aboleri naturam* 720
de Animalibus in libris Ariſtotelis diuerſitas 673. *impedatis* 810. *quàm multa aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles* 808.809
animantes quibus phantaſia pro ratione eſt, quomodo præſagiant & ſentiant 296.297
animantia quænam de coitu naſcantur 561. *quomodo gignantur* 560. *quæ ſine coitu naſcantur* 561. *irrationalia ob quas cauſas hominibus præſagiant* 297
animantium appetitus in varijs rebus 563. *temperamentum vario ex nutrimẽto mutari* 719. *varia genera* 734. *ortus quàm diuerſus ſit* 561. *diuerſitas unde pendeat* 342
de Animãtium generatione varia 560. *irrationalium præſagio* 296. *cadaueribus quæ naſcantur* 560. *coloribus* 561. *pharmacis* 563
animantibus quidam particularem prudentiam tribuerunt 731. *cur veteres prudentiam quandam tribuerint* 734. *omnibus mentem ineſſe* 510. *irrationalibus ſenſus ineſſe* 517. *rationis expertibus diuinos honores apud Ægyptios tribui* 478
animantia quæ infra hominem ſunt, rationalia dici nequeunt 734. *irrationalia ſibi ſentire tantùm, hominibus autem præſentire* 297
in Animantibus membra intranea præposterè collocata & defuiſſe, & ſuperfuiſſe 749
de Animãtibus quã variæ opiniones ſint inter Philoſophos 510.511
animus quomodo moueatur 263. *animum quo pacto induat* 140. *noſter*

tur ſemper aſtuet & fluctuet 24
animi habitus qui ſit 269. voluptates varias eſſe 127. matus quid perfici poſſit 263. motum multos eſſe ſecundum Ioannem Gerſonem Theologum ibid. primos motus in hominis poteſtate non eſſe ibid. fortitudo vnde iudicetur 379
per Animi motum quid intelligatur 263
ad Animi triſtitiam repellendam quid conducat 64.65
animum hominis num Philoſophiæ ſtudium perficiat 258
animum ratione affectuum diuidi 11
animum eius, qui quotidie in diſputationibus verſatur, plurimum à recto in Deum affectu impediri, multaſq; in partes trahi 12. inflammare & ad æternorum amorem ex fluxis & temporarijs traducere ſecundùm Auguſtinum 10. noſtrum trium temporũ participem eſſe 264
in Animo notiones & cogitationes ex quibus oriantur 593
de Animis, varia diſſenſio 485. cœleſtibus quàm varia 299
animorũ diuerſæ affectiones vnde 564. diuerſa iudicia ibid.
animis noſtris ineſſe quoſdam motus 263
anius Rex 262
anneus Lucanus de Magia 358. quid de prodigijs quæ Cæſaris Pompey bellum præceſſerunt, cecinerit 262
annibalem auguribus eſſe oſum ibid.
annularis digitus qui 393
annulos Planetarias non eſſe geſtandos 440.441
annua verbum quale 872
annus naturalis quot diebus conſtet 387
anni variatio vnde pendeat 342. diuerſitas quò ſit referenda 343. felicitas & infelicitas vnde pendeat 366
anni principia varia ſecundùm varias nationes 392
anni quatuor tempora cur Medici obſeruent 309
anni omnes an æquales fiant 387. Salis maioris quot ſint 302
anni hominis quàm longè protrahantur ibid.
annum Luna quot diebus cõficiat 654. quot diebus Sol faciat 504
de Anno quanta diſsidia inter Aſtrologos 386.387
annorum varia conſtitutiones 387
anſelmus de itinere ad Deum 72
anſelmi Cantuariorum Archiepiſcopi definitio de malo 86
antropophagi homines 564
ad Anthropophagos Luſitanorum nauigatia 567
anteſignanus contra Ioannem Picum 352
anthonius qua veſte fuerit vſus 832
Pius, ex qua cauſa commotus fuerit, vt Chriſto ſtatuam erexerit 162
anthonina quid obuenerit, dum Materniano Mago ſcriberet, vt ſuperſtitiarè percunctaretur an cum Imperio quiſpiã inſidiaretur 326
anthonius Abbas Arrianorum hæreſim vnde prænouerit & prænunciauerit 260. Magnus quid neget in dæmonibus 332. hæremita de aduentu Chriſti 159. quot modos diuinæ vocationis commemoret. 166
anthonius quo tempore vixerit 8
anthonij præceptum 447
anthony Fauentini epiſtola ad Ioannem Franciſcum Picum 843. alia 74
anthonio Magno dæmones auctionem Nili prædixiſſe 332. alium Satyrum locutum, & gentilium errorem in colendis animalibus damnaſſe 327
anthonium fuiſſe Prophetam 288
ad Anthonium Faueutinum Ioannis Franciſci Pici Mirand. epiſtola 104. alia 842
ad Anthonium Cæſarem à Cleopatra quot anni fuerint 362
cum Anthonio Satyrus loquutus 579
antichriſtus qui ſit iudicandus ſecundùm Polycarpum 167
de Antichriſti aduentu error 383
antichriſtos tot eſſe, quot dogmata falſa ſecundùm Hieronymum 168
anticipationem quid Cicero appellet 252
poſt Antinoi funus elatum è rogi cacumine aquilam eſſe miſſam, quæ ſuperſtitionem confirmauit 317
antinoo Hadrianus Cæſar ob captum amorem templum conſtituit, vrbemq; quandam ab eius nomine appellauit 316
apud Antiochiam Syriæ vrbem Chriſtianorũ nomen initium ſumpſiſſe 43
antiochianæ Eccleſiæ primi inſtauratores qui fuerint 43
antiochus magis Stoicus quàm Platonicus 492
antiochus quintæ Academiæ author ibid.
antiſcia vnde Aſtrologi petant 356
antiſthenis opinio de bona 528
antiſthenem confidiſſe diuinationem eſſe rerum futurarum 253
antiſtrephon genus argumentandi 588
antropophormitarum hæreſis 10
anus Attica trigintà cicutæ ſucco annis nutrita 565.705
ão quid ſignificet 524
apelles pictor celeberrimus 600
apelles quomodo equi ſpumam effecerit ibid.
ab Apellicone Ariſtotelis libri empti & temerati 672
ἀπαύγασμα Phantaſia 553
apes vnde generentur 752. cur exquiſiti ſibi præſentiant, & quaſi prudentia quadam vtantur 298. quomodo res ſuas familiares gerant ibid. alcum fugiunt 563. vnde naſcantur 562
apum natura 298.752
aphæreſis figura 612
aphri cur Mahometem pro Deo adorent 148
apis Aechiuorum legislator 157
apocalypſis Ioannis vnde depẽdeat 166. quid complectatur ibid.
inter Apocrypha qui libri numerentur 181
apodes inſolitæq; aliæ aues cùm ad nos migrent, vel recedant ad alios quid inſinuent 297
apogion Solis 630
apollo, id eſt, Sol 488 quibus hoſtijs olim placatus fuerit 652. ſapientiæ Deus dictus 332
apollinis oraculum, Noſce teipſum vnde illud exordium ſit petitum 22
de Apollinis templo dictum 253
in Apollinem ex Gentiũ auctoribus multos inuectos eſſe 232
ab Apolline Pythia illud oraculum γνῶθι σεαυτόν, originem non duxiſſe 50
apologiæ nomen vnde 677
apologiam Ioannes Picus quando ſcripſerit 427
apolloniatis opinio de principijs 499
apollonius 262. ad Brachmanas & Gymnoſophiſtas ob eruditionem profectus 438. de Magi nomine 425. vnde ſuã magiã hauſerit 442. an fuerit magus 440
apollonij impietas 442. colloquium cũ Iarcha Indorum rege 438
de Apollonij ſomno 233. morte varia enarrantur 443
aduerſus Apollonij Tyanæi magica 439
apollonium dæmones ſalutaſſe ibid. Thyanæum ſermones animalium calluiſſe 731. Thyaneum cũ ipſo Antio deletum eſſe 162
apollophanes diligentiſſimus Aſtronomus 164
aponenſis tempeſtate cœleſtium motuum rationem compertam nondum fuiſſe 447
ἀποτρόπαια quæ 510
apoſtoli quantum profecerint ſua doctrina 168
apoſtoli quid paſſi ſint propter Chriſtũ 42. Chriſti piſcatores & Idiotæ ſimplices fuerunt 8
apoſtolorum ſtudium & doctrina quæ fuerit 66. ſententijs cur neceſſariò ſit credendum 182. quicquid relatu, vel neceſſariò credendum obſeruandumq; Eccleſia ſuſcepit, credi & obſeruari neceſſe eſſe 182
apoſtolorũ conſtantia in fide 42. ſcripta non omnia literis eſſe tradita 181. 183. executiones 454

in Apoſto-

in Apoſtolorum Symbolo quid vitandum ſit Christiano 67
apoſtolos non peritos Grammaticæ nec Dialecticæ fuiſſe 66
apoſtolos à nemine ad Chriſti abnegationem perduci potuiſſe 163. varijs martyriorũ generibus eſſe afflictos 42
ab Apoſtolis Eccleſiam inceptam eſſe 174
apoſtolica Eccleſia cur ſic ſit appellata 175. cur ſic appellata ſit variæ rationes 175. doctrina à quo ſit firmata 182
apoſtolica fides, quando vocari cœpta 174
in Apoſtolico Symbolo omnia cõtineri, quæ Chriſtiano neceſſaria ſunt ad credendum 67
appetẽtia quæ nam ſint vera & quæ falſa 591
de Apparitione nomine 273
apparitiones pereunctandas eſſe, an à diuino ſpiritu, ſeu dæmonico eueniant 329
ab Apellicone Ariſtotelis & Theophraſti libros repletos eſſe erroribus 155
appetere materia ſine materia quomodo ſit intelligendum 175.
appetere quid ſit 179
appetitus quid ſit ſecundùm Thomam 110. quid ſit, & in quo ſit 108. quomodo à Græcis ſit dictus 108. intellectilis qui 109. quotuplex ſit ſecundũ Auerroëm ibid. materiæ cur ſit adductus in mediũ 110. ſenſilis qui ſit 109. primæ materiæ quid ſit ſecundùm Auerroëm 109. cur inſit materiæ ibid. à Græcis ὄρεξιν nuncupatus 108. naturalis qui 109. quot modis ineſſe materiæ dicatur ibid. quomodo aliter ſit dictus 108. naturalis qui ſit 109. vnde prodeat ſecundũ Albertum Magnũ ib. & deſyderium quomodo differãt 108
appetitus quotuplex ſit ſecundũ Albertum Magnũ 109. cur ad materiam ſit adductus ibid. ob quam cauſam fiat 109. appetitus primæ materiæ mentio cur ſit facta 108. quomodo inſit omnibus rebus 32. cauſa quæ ſit 109. cur fiat mentio ibid.
appetitum quomodo diſtribuerit Auerrois ibid. aliquid mouere duplicem in modum 61. quomodo diuiſerit Albertus Magnus 109. cur Simplicius ὄρεξιν nuncupauerit 110. nullo pacto materiæ ineſſe ſecundùm Auicennam 109. tam inanimatis naturalibus quàm animatis ineſſe ſecundũ Ariſtotelem ibid. materiæ ineſſe præordinato fine 109. cur introduxerit Ariſtoteles 112. inane eſſe materiæ ob mixtionem priuationis 109
de Appetitu primæ materiæ authoris liber 813. primæ materiæ Auicẽnæ argumenta cõtra Ariſtotele 109. primæ materiæ tractatio quomodo ad diuinã contemplationem & amorem conuertatur 108. primæ materiæ & Themiſtij & Symplicij expoſitio 108. quanta diſsidia 649
appetitus cur duo in materia ſint conſtituti 113. hominum diuerſi 528
appion vbi Moyſis mentionem fecerit 226
aprilis menſis qui dies Nautis ſint ſuſpecti 307
Apuleius 492. de hominis definitione 718. contra Ariſtotelem 681. vbi prophetæ nominis meminerit 274. interpres Ariſtotelis 87
apuleij ſententia de anima 51. definitio de Ideis 794
apuleium Aſtrologiam damnaſſe 358
aqua pluuialis ad quid conducat 567. marina ad quid vtilis ib. marina ad quid vtilis in magicis 426. cribro geſtata 462. in quo conueniat & non conueniat aëri 116. in qua qualitate conueniat igni 116. pro Deo venerata 478. marina cur ſalſugine polleat 783. cur ſit frigida & humida 782
aquæ qualitas 348. 781. inuentor quis 495. purum elemẽtum an reperiri poſſit 781. particula quæ nunc ad generandum vaporem apta fuerit. qui fiat, quod paulò pòſt inepta reddatur 305
aquæ qui color inſit 716. quæ qualitates attribuantur 116. qui humor reſpondeat 110
aquam eſſe principium 500. cur igni oppoſuerit Ariſtoteles 116. omnium eſſe principium 575. Terram, Ignem, & Aërem elementa pura nõ eſſe 117. generationis effectricem eſſe animã humanam 226. rerum omnium principiũ eſſe ſecundũ Thaletem Mileſium 224
in Aquam cur vniuerſitatis principium Thales retulerit 225
per Aquã quãdo fiat aquoſus color 717
ex Aqua ignis quomodo fiat 113. produci omnia, & in aquam rurſus omnia reſolui 224
cum Aqua terra in qua re diſſentiat & non diſſentiat 116
aquæ ſalſæ & aitioſæ cur à vinolentis melius, quàm à ſobrijs ſentiantur 722
de Aquarum varia natura 758
aquila quando ſpiret 305
aquila ſignũ triumphi ſeu victoriæ 247
aquilæ natura 747
aquilam poſt funus elatũ Antinoi è rogi cacumine emiſſam eſſe, quæ ſuperſtitionem ſacrilegam apud vulgus confirmauit 317
de Aquila quam varie & aduerſa Ariſtoteles ſcripſerit 809
aquiſgranenſe concilium erraſſe 176
arabia cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 392
arabes cur Mahometẽ adorẽt 148. quid de Platone atteſtati ſint 91. quantum honorem Ariſtoteli tribuerint 486. ex quibus coniecturis res futuras diuinârint 261. quomodo Deum appellent 432. quid bilem atrabilariam nuncupârint 182
arabum lingua ad Mauros delata 664. 665. multæ ſectæ Arabum in interpretando Ariſtotele 486. lingua in Hiſpaniam dilata 665. Philoſophorum appellationes formæ & materiæ 154. authoritate Aſtrologiæ infirmatur 384
ad Arabes quando Philoſophia peruenerit 485
aratus qualis fuerit Aſtrologus 388
araxes Latium deuaſtauit 243
ab Arbitria imaginatio quomodo varietur 97. mala imaginationum dependentia, quomodo curari poſsint 99
arbores albas Menſe Ianuario Bononiæ folia emiſiſſe 304
arcadicum annum quale 758
arcadum annus quot menſibus conſtiterit 387
archacel Maurus Aſtrologus 387
archaiſmus figura 612
archedemi opinio de bono 530
archelai præceptor quis fuerit 792. Apollodori filij Athenienſis opinio de rerum vniuerſarum principijs 228
archelaum Aſtrologiam damnaſſe 363
archeſilas vt experiretur an Platonicarum ſententiarum nodi poſſent facilè diſſolui, omnia vertitit in dubiũ 710. aduerſarius Ariſtotelis 667
archeſilæ doctrina 655. & Carneadis doctrina quomodo differat 490
archeſilaus auditor Polemonis 485
archeſilai opinio de veritatis iudicio 552. dogmata quibus authoritatibus approbentur ibid. Athenienſis magiſtrũ Socratis opinio de principio 499
archias legislator gentium 157
ad Archiepiſcopum Toletanum Ioan. Fran. Pici epiſtola 861
archigenis opinio de diebus criticis 345. opinio de morborum cauſis 562
archilochi præcepta 613
archiui populi 157
archiuorum rege Inacho regnante Moyſem Iudæis præfuiſſe 226
areomantia vnde nominetur 213
argonauis quando exoriatur 305
argumentum quid dicatur apud Ariſtotelem 170. item quid dicatur apud Chriſtum ibid.
argumenta Scepticorum cõtra dogmaticos 539. dogmaticorum contra Scepticos 538
apud Argyropilum quid ſit potentia diſcernendi 695
ariana hæreſis quando & ſub quo ſit orta 8
arideus parricida crudeliſsimusq; Tyrannus 234. quibus pœnis puniatur apud inferos ibid.
aries contra Elephantem 625
de Arietis motu quanta diſcordia 632

in Ariete Sol quid faciat 343
arietes quo tempore ſint emaſculandi 906
ariminenſe concilium 176
ariolus, vnde hoc nomen deductum ſit 319
ariolum Prophetam appellatũ eſſe 275
ariolorum conſulta apud Aſſyrios cur ſint obſeruata 261
ariolos Diuinatione vti 258
ariolatio ex quo prænotionis obiecto pendeat 272
arioniſti regis copiæ cur quãdoq; à prælio abſtinuerint 262
ariſtander diuinator 261
ariſtarchus de quiete 5 23. de Grammatica 604
ariſtarchi opinio de ſede planetarũ 629. opinio de Pythagoræ patria 484. opinio de cœlo & terra 626
ariſteæ Proconeſij ſomnium 569
de Ariſtea Proconeſij anima 787
ſub Ariſtæi perſona apud Vergiliũ quid intelligatur 229
ariſtippus cur à Tyaneo Appollonio damnatus fuerit 154. quid de Ariſtotele atteſtatus ſit 23. Cyrenaicæ ſectæ repertor 484
ariſtippum à Cicerone deriſum eſſe 158
ariſton quid perſuaſionem appellet 616
ariſtonis dictum de verborum ſignificatione 490. opinio de bono & malo 536
ariſtophanes 229. poëta 351. cur Socratem accoſauerit 25
ariſtophanis de Grammatica 604
ariſtophanes cur Criticum damnauerit furti 142
ariſtoteles quo tempore vixerit 227. quid aſſeruerit de animarum æternitate 51. quot uirtutes morales poſuerit 71. quomodo iram definiuerit 101. an iuſtè taxatus ſit à Galeno 22. quid ἰοχίον nuncupauerit 108. varius in natura ſeminis declarãda 520. in qua animæ parte habitum poſuerit 36. quàm multis in locis loquatur de definitione 723. quot principia rerum naturalium poſuerit 110. quem motũ vſurpauerit 32. cur à Platone ἀναγνώστης appellatus ſit 657. de Chiromantia quid ſenſerit 396. cur nomine ὀρέξεως, id eſt, appetitus ſit vſus 110. naturæ interpres 100 in qua re ſummum hominis bonum putauerit eſſe 5. quomodo diſtinxerit imaginationem à ſenſu, opinione, intellectuq; 91. quomodo definiuerit timorem 47. quid poſt Deum poſuerit 225. Pharmacopola cur ſit dictus 811. ob quod vitiũ culpatus ſit 160. quàm multa aduerſa ſcripſerit de Elephantis 809. quid intellexerit, cùm dixerit appetere materia formam 108. quid ἐντελέχειαν nuncupauerit 107. quot authores ſit imitatus 124. in quibus Philoxenum culpauerit 805. 806. de anima quam variè ſenſerit 785. quot rerum vniuerſarum principia poſuerit 225
Ariſtoteles quomodo excuſari ab omnibus erroribus queat 784
ariſtoteles quàm debiliter argumentetur ad rerum ſcientiam exactè comparandam 785. quomodo mortem nuncupauerit 99. de Goſtu 705. quid teſtetur de ſcientia 5. de Homero 661. quàm falsò Anaxagorã accuſet 686. obliuionis & ignorationis nomine damnatus 684. à quibus Philoſophis ſit ſpretus 667. ſuperſtitioſus 660. de animæ tranſitu quam obſcurè ſcripſerit 653. Athenis docuit 484. quot partes animæ ſtatuerit 525. Platonis auditor 484
quod Ariſtoteles malè reprehenderit Speuſippum, definitiones demolientem 726
ariſtoteles quomodo definiat hominem 727. eiusq; imitatores quot elementa poſuerint 115. princeps Dialecticæ Philoſophiæ 483. de vero quid ſenſerit 593. quomodo verum à veritate diſtinguat 459. de Philoſophia Socratica 483. quot principia poſuerit 499. de Gorgia quid prodiderit 546. quàm falsò Parmenidis rationem contra iudicatorium veritatis retulerit 547. quàm obſcurè de animæ immortalitate ſcripſerit 524. quot ſenſus interiores poſuerit 517. & Plato vbi maximè diſcordent 529. quot in locis de morte diſſeruerit 527. quot opiniones de ſimilitudine & diſsimilitudine natorum enumeret 526. vir præcellentis ingenij & aſtutiſsimi iudicij 677
Ariſtoteles quàm falsè Empedoclis opinionem circa iudicium veritatis in 4. Metaphyſ. notet & impugnet 548. de Geometria 624. cur tam obſcurè ſcripſerit 677. cui rei ſimilem faciat intellectum 690. quàm falsò Democritum impugnârit 549. quid iudiciũ ſenſus appellet 695. quid perſuaſionem vocet 616. à quo canis ſit appellatus 658. quibus in rebus omnibus errauerit 813
ariſtoteles quanta in authoritate fuerit apud Arabes 486
ariſtoteles in quot partes Philoſophiam diſtribuerit 487
ariſtoteles quomodo mundum definiat 622. quid ſatum appellârit 373. 374. patriæ proditor 661. naturæ interpres 658. de Deo quàm variè ſenſerit 660. Pharmocopola dictus 658. quid contra Platonem ſcripſerit 657. quomodo definiat inductionem 747
quod Ariſtoteles ipſemet fatetus ſui ipſius doctrinam incertam eſſe 698
ariſtoteles multos fuiſſe 156. 670
ariſtotelis libri terra defoſsi 672
ariſtotelis interpretes Græci ex quibus cõmentaria confiecere potuiſſent 475. definitio de anima 225. præceptor qui fuerit 227. ratio de dæmonibus cur ambigua & aliquandò vera in dandis oraculis enunciauerint 231. ars demonſtrandi cur ſit incerta 723. verba quibus differat materiam à priuatione 111. opinio de anima 271. ſententia de anima rationali 108. opinio de anima humana 225. libri à quo recuperati ſint 156. dogma de morte 447. regula contra Ariſtotelem 754
ariſtotelis opinio de rerum vniuerſarum principio 225. libros multos penitus amiſſos eſſe 26
ariſtotelis opinio de Deo 225. opinio de dæmonibus 729. verba de ſecta Pythagorea ibid. dogmata de Generatione falſa 781. opinio de qualitatibus elementorum ibid. ſtylus 124. 657. 835. ſtylus qualis 484
in Ariſtotelis dictis nullum inuentum eſſe errorem ſecundùm Auerroëm 22
ariſtotelis & Platonis diſſenſio de anima humana 215. ſententia de origine cognitionis noſtræ 282. libros quis in tractatus diſtribuerit 156. libros à Nealo Scepſum tranſlatos eſſe abſq; eius poſteris ob metum Attalicorum regum terræ infoſſos, & ab humiditate & tineis labefactatos eſſe 156. rationes de motus æternitate 12. opinio de anima cum corpore coniunctâ 285. libri quo tempore & per quem Romam aſportati ſint 26. rationes contra Ideas Platonis, demonſtrationes non eſſe 794. errores cur multi ab authore omittantur 806. regula de ratione argumentandi à maiori termino ad minorem 712. verba de coloribus 719. liber de Coloribus ibid. opinio de cœlo & terra 772. ſententia de naturalibus principijs 761. verba de præſoſcendi deſyderio 264. dogmata quæ ſint probanda 807. error de Iride 783. libros non eſſe, qui nunc circumferuntur 784. authoritas apud antiquos ibid. ſententia de animi timore 46. verba, quæ in arcana habita ſunt 791. dogmata quid proſint 424. laus 677. uitia 653. definitio de Rhetorica 614. locus de bono 640. doctrina in quo fundetur 687. auditores cur de ipſius doctrina ambigui fuerint 678. aſtutia in ſcribendo 677. diſciplinæ fundamentum quod ſit 675. doctrinam incertam haberi poſſe ex Theologis iunioribus 683. ſententia cõtra Aſtrologos 171.

volumina

volumina cur multa ex Græca lingua in Maurorum linguam ſint conuerſa 665. doctrinam incertam eſſe ex modo ſcribendi ipſius 667. copia maxima ibid. opinio de breuitate & longitudine vitæ 526. opinio de mundi figura 502. ſententiã de anima quàm variè interpretati ſint Philoſophi 516. opinio de Deo quæ 497. ingenium & doctrina vnde 554. errores in confutandis placitis Philoſophorum 761. verba de Coloribus 717. libri an integri 156. verba de Protagora 543. error de fine mundi 686

ariſtotelis opinio de Iride 783. libros Romam quis primùm miſerit 156. error de Iride 686. definitio temporis refutatur 765. error de mundi principio 685. ſententia de mundi principio & fine 686. doctrinam eſſe falſam prima via 663. altera 668. opinio de cœlorum numero 504. opinio de mundi anima 503. opinio vana de principijs 499. opinio de anima 511. varietas de monſtroſis puerperijs 525. doctrinam falſam & incertam eſſe, probatur ex Chriſtianorum Theologorum probatiſſimorum teſtimonio 680. dogmata à quibus ſint correcta 664. opinio de fertilitate multorum 524. opinio de otriuibus 532. locus caſtigatus in Metaphyſicis 543. rationes de ſenſus veritate, quam facilè diſſolui poſſint 564. ars demonſtrandi cur incerta ſit 695. ſtylus 676. doctrinam incertam oſtendi ex ipſius aſſeclarum perpetua pugna, quæ quàm multiplex ſit, oſtenditur 679. doctrinam falſam & incertam eſſe decem vijs demonſtratur 690. opinio de mente 662. ſententia de anima 690. doctrinam magis opinionem dici poſſe quàm ſcientiam 685.

ariſtotelis authoritas citatur ad confirmandam Aſtrologiam 338. Bibliotheca 813. librum an vllum habeamus incertum eſſe, multipliciter probatur 668. opinio de ſenſibus 568. doctrinam incertam eſſe ex ſententijs Philoſophorum, qui ſectarum principes extitère probatur 667. mors variè prodita 663. Bibliotheca Romam deuecta 664. libri an ſint qui nunc extant, incertum eſſe multipliciter probatur 668. opinio de cometis 507. definitio de Rhetorica 491. opinio de ventis 508

ariſtotelis dogma Γνῶθι σεαυτὸν, id eſt, Noſce teipſum vnde exortum 21. opinio de fulminibus 507. libri cur incerti habeantur, quatuor in vniuerſum cauſæ 670. libri conſectaneorum incerti ibid. doctrina quot vanitates habeat 660. libros eſſe falſos probatur authoritate Philoſophorum 675. vita diſsimilis 657. libri Romam delati 672. libri tineis blattiſq; roſi ibid. doctrinam eſſe falſam probatur authoritate Philoſophorum 675. librorum quàm varius ordo ſit 673

ariſtotelis verba de Deo 661

ariſtotelis libri à Tyranione emendati 672

ariſtotelis Philoſophia vnde ſit deriuata 659. in doctrina ſiue Philoſophia nullas eſſe rationes 685. doctrina cur in ſenſu fundetur 687. doctrinæ prima vanitas explicatur lõgo decurſu 660. libri Athenas delati 672. ſacrificia 661. præceptor qui fuerit 660. Epiſtola de libris auſcultatorijs 629

contra Ariſtotelis opinionem de ſenſu 527

contra Ariſtotelis quaſdam regulas 758. opinionem de hominis origine 522

inter Ariſtotelis & Platonis obſcuritatem in ſcribendo differentia 484. Græcos expoſitores quanta diuerſitas 679

ſub Ariſtotelis nomine analyticorum quadraginta libri reperti 672

in Ariſtotelis libris nullum errorem vnquam inuentum fuiſſe ſecundùm Auerroëm 665. libris de animalibus diuerſitas 674. libris Metaphyſicis diuerſitas 673

ex Ariſtotelis arte nihil poſſe perfectè demonſtrare 735. multis erroribus eius doctrinam incertam cenuunt 685

ex Ariſtotelis regulis definitionẽ haberi non poſſe 735

de Ariſtotelis ſuperſtitione 805

de Ariſtotelis moribus 806

de Ariſtotelis Phyſicis & Metaphyſicis libris quanta lis 669

de Ariſtotelis opinione & rationibus in iudicatorio decernendo 619 Analyticorum libris lis 670 Perihermenias libro diſſenſio 670

de Ariſtotelis libris Strabonis hiſtoria 672. Endelechia 514. libro Prædicamentorum lis 669. filia quàm varia 612

de Ariſtotelis laudibus multa 657

ariſtoteli etſi Libri aliqui adſcribantur iuſtè atq; legitimè, incertum nihilominus eſſe, vtrum eis in libris aliquid ſit, quod ſyncere ſit Ariſtotelis 672. de Galaxia diuerſa opinio attributa 507. vnde tanta autoritas noſtris temporibus ſit tributa 664

ariſtoteli qui Philoſophi ex iunioribus honorem tribuerint 666

ariſtotelem ſpeculatiuos & practicos habitus ignoraſſe 284. ſenſus incertitudinem non latuiſſe 80. à Iudæo quodam multa didiciſſe 21. affirmaſſe prænotionem rerum futurarum eſſe 257. qui reprehenderint 25. vis priuationem à materia diſtingui monſtraret, appetitus mentionem feciſſe 110. cor phantaſiæ tribuiſſe 93

ariſtotelem impropriè vſum eſſe & exemplis & verbis, ipſiſq; in pleriſque contradixiſſe, præſertim in libris de animalibus 610

ariſtotelem fœminæ demortuæ ſacrificaſſe 23. affirmaſſe Deum eſſe & diuei Eus 77. de rebus communibus non tot decreuiſſe, quod vulgus exiſtimat 806. Alexandri Macedonis res geſtas conſcripſiſſe 227. in multis ſibi ipſi aduerſum fuiſſe 806. oleum, quo vtebatur in balneis vendidiſſe 805. nunquam erraſſe ſecundùm Auerroëm 783. adeò auaritiæ deditum fuiſſe, vt oleum, quo lauabatur venundaret ſecundùm Clearchum Peripateticum 160. quàm ſyncerè ſui imitatores ſecuti fuerint 729. Iunoni Soſpitæ & Ioui ſeruatori ſtatuas vouiſſe 21. negaſſe quòd Deus ſit in ignea ſubſtantia 225. à Iudæo viro perdoctum fuiſſe 882. Aſtrologiam motricem reſpuiſſe 677. multis in locis ſibi ipſi contradixiſſe 681. ſimilem eſſe ſepiæ 677. aruſpices taxaſſe 402. Aſtrologiam abnegaſſe 340. de Galaxia erraſſe 685. nil vnquam diuinatrici Aſtrologiæ arrogaſſe 142

in Ariſtotelem munus Alexandri Magni 668

contra Ariſtotelem quad falsò Anaxagoræ rationibus de iudicatorio veritatis inſiluerit 547. qui diſputárint 685. Auicennæ argumenta de appetitu primæ materiæ 109. quæ duci queant ex Iuſtino martyre 807. quæ duci poſſint ex Philopono ibid. inter Ariſtotelem & Platonem quid interſit 682. & Platonem concordia à Pico mechoata 815. & Platonem non magnum diſcrimen 729 & Ciceronem diſſenſio quæ 128

apud Ariſtotelem Aſtrologiæ vocabuli nullam mentionem fieri 358. cur hominis definitio incerta 733. in Ethicis prouerbium. Ex vna Hirundine Vernum tempus pronunciari non poſſe 297. argumentum quid dicatur 170

ſecundùm Ariſtotelem plures animalis rationalis differentiæ 729

in ariſtotele interpretãdo quanta diuerſitas 679

de Ariſtotele quid in vniuerſum cenſor ſit acturus 658

in Ariſtotele quæ vera ſunt; vnde emanauerint 659. Dei ſcientiam non fuiſſe 662. quæ ſint laudãda 677. interpretanda Arabum multæ ſectæ 485

ab Ariſtotele demonſtrari non poſſe, Deum eſſe virtutis infinitæ 802. Plato & damnatur & laudatur 658. felicitatem vmbraticè formatam eſſe 635. ſuperſtitiones admiſſe 802

in Ariſtotele qui errores ab authore non ſunt examinati 810.811
ex Ariſtotele diuina non poſſe confirmari 802
pro Ariſtotele autor quid ſit acturus & quid contra illum 659
ariſtotelea vanitatis primæ epilogus 663
ariſtoteleum illud an ſit verum quicquid mouetur, ab alio mouetur 803
ariſtoxeni definitio de anima 679
arithmetica an Chriſtiano homini ſit expetenda 13
aduerſus Arithmeticam facultatē Pyrrhonij quid diſputârint 604
de Arithmetica quanta diſſidia inter Philoſophos 494
arma contra dæmones quæ 436. contra mortem quæ 56
armatura vna ars, ex ſeptem mechanicis artibus 302
armenus Tybrim prætemauigat 243
armenia cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 391
arnoldi Hiſpani error de Antichriſti aduentu 383
aromata, quæ validiorem calorem exigunt, quare maximè ad Auſtrum & Orientem producantur 308
arrianus Philoſophus 664. de Chriſtianorum conſtantia 153
arrianæ hæreſeos argumentum quod ſit 218
arrius hæreticus 133. ob quam cauſam in exilium ſit pulſus 15
arrij dogmata vbi & in quo concilio damnata ſint 175
arrogantia quale vitium 689
ars quid ſit 605. qualis virtus 66. vnde conſtituatur 557
artes Mechanicæ ſeptem quæ 302. liberales vnde ſint dictæ 494. Mechanicæ vnde ſint dictæ 296. liberales omnemq́ Philoſophiam ad intelligentiā ſcripturarum ſacrā conducere ſecundūm Auguſtinum 19
artes liberales ab Epicureis & Pyrrhonijs in pretio non fuiſſe 602
contra Artes liberales quid Sceptici diſputârint 602
articulos fidei vniuerſales eſſe ſecundū Seuerinum Boëthium 275
contra Artificialem partem Grammaticæ 606
artificiorum Ideam non eſſe 796
arthephius linguarum autum interpres 287
arthephij aſſectatores ob quam cauſam eum Apollonium Tyaneum eſſe, diſſerant 287. aduentus ad Tantalū ibid.
arthephium omnes orientis regiones peragraſſe, exquirendæ ſapientiæ gratia 287. mille & viginti quinq; annos vixiſſe ibid.
arthemidori opinio de Somnijs 350
aruſpices diuinatione vti 258. qui olim dicti fuerint 402
aruſpicinæ nomina varia ibid.
aruſpicium vnde pendeat ibid. vnde ſit deriuatum ibid.
de Aruſpicij vocabuli Ethymologia ibid.
aruſpicio quæ conueniant ibid.
inter Aruſpicium & Augurium diſcrimen ibid.
aſaph ſtella 383
aſclepiades de criticis diebus 347
aſclepiadis opinio de iudicatorio veritatis 587
aſclepiadis opinio de iudicio veritatis ibid. opinio de numero partus 524. opinio de anima 514. opinio de Grammaticæ definitione 493. opinio de morborum cauſis 526. opinio de longitudine vitæ ibid. opinio de iudicatorio veritatis 547
in Aſia ingens terræmotus, in quo duodecim vrbes collapſæ ſunt 164
aſianus ſtylus 125
aſiaticarum mulierum mores & veſtitus 650
ex Aſinis mactatis quæ naſcantur 360
aſinius cur Patauinitatem in Liuio cauſatus ſit 125
aſophos qui nuncupandus ſit 422
aſpius de ſenſibus 673
aſſenſus dupliciter ſapientem ſuſtinere 553
ad Aſſenſum cohibendum primus locus, qui ab animantium diuerſitate paratur 560
ad Aſſenſum cohibendum locus ob humanam diuerſitatem conſtitutus 364. tertius locus excitatus, ſuper ſenſuum diuerſitate fundatus 567. quartus locus, qui de circumſtantijs diſpoſitionibúsve trahatur 368. cohibendum ſextus & ſeptimus locus 572. octauus locus 573. locus nonus & decimus 574. quinq; loci, qui Scepticis iunioribus accepti referuntur 576. alij duo loci: itemq́ de locis octo quos Aeneſidemus ad contradicendum excogitauit 577
ad Aſſenſum cohibendum à Cicerone quot loci poſiti ſint 578. tria loca generalia 360. quintus locus 571. & ad opponendum loci decem 560
aſſyrij quos Chaldæos nominent 425. quomodo Deum appellent 432
apud Aſſyrios Ariolorum conſulta, traiectiones motusq́ ſtellarum cur obſeruata ſint 261
aſtrum vnumquodque eſſe mundum 305
aſtra circa quæ moueantur 781. terreſtria eſſe 505
aſtrorum dimetiendorum rationem incertam eſſe 494
de Aſtrorum multitudine 505
aſtrolabia in quem vſum ſint inuenta 369. fallere 626
aſtrologia quomodo infirmetur ibid. ex quibus rationibus maximè labefactetur 387. merum figmentum 863. ſub diuinatione comprehenditur 326. quibus rationibus confirmetur ab Aſtrologis 339. ex rationibus & auctoritatibus confirmatur ibid. circa quæ verſetur 360. quàm inutilis ſit 371. an fato conſtet 357. quantum ab Eccleſia fuerit reiecta 370. cur ſemper Eccleſiæ nocuerit 366. Diuinatrix quoties ab authore ſit confutata 626. à quibus Philoſophis ſit damnata 357. 358. motrix ab Ariſtotele ſpreta 677
aſtrologia quatenus à Prophetis damnetur 364. quæ ſit dicta ſuperſtitioſa 324. à quibus inceperit 415
aſtrologiæ cultores qui ſint 323. diuinatricis deliramenta à qua Prænotionis ſpecie pendeant 272
de Aſtrologiæ ſcriptorum ingenio 357
de Aſtrologiæ rationibus quibus poſſet ſuis ab auctoribus confirmari 339. ſcriptorum ingenio 357
aſtrologiæ ex Philoſophis & Theologis qui fauerint 338
aſtrologiam ex Philoſophis qui reiecerint 340. quæ motus metitur, honeſtè condemnari 680. diuinatricem errorem eſſe ſuperſtitionis 270. Eccleſia quantum abominauerit 370
aſtrologiam incertam tum ex diſcordia auctorum & cum veritate, tum ex alijs pluribus 388. à dæmonibus inuentā eſſe 417. num iuſtè damnârint viri ſancti 365. incertam fallacemq́ oſtendi ex illius auctoritate principum 384
aſtrologiam quæ leges damnârint 365. 364
Aſtrologiam quomodo contempſerit Auguſtinus 632. non ſemper in tanto honore fuiſſe vt nunc noſtro ſeculo 681
contra Aſtrologiam motricem quo ordine author ſit diſputaturus 626
aduerſus Aſtrologiam Ioannis Pici Mirandulæ libri diſputationum quo ornatu ſint inſtructi 17. in Toletano ſynodo quid decretum ſit 370. quomodo diſputârint Sceptici Philoſophi 625. librorum breuia armamenta 17
per Aſtrologiam quanta mala eueniant 870
de Aſtrologia quanta controuerſia inter Philoſophos 494. qui ſcripſerint 362
aſtrologica ars inimica Deo 368
aſtrologicæ imagines quid differant à Necromantis 440
aſtrologi vnde ſint dicti 387. olim Chaldæi dicti 359. quando Roma vrbe expulſi ſint 370
aſtrologi vnde aliquando vera prædicant 356

aſtrolo-

aſtrologi qui dicti fuerint 359. quomodo alım dicti fuerint ibid.
aſtrologi vnde nomen ſortiti ſint 364
aſtrologi cur ex ſyderum poſitu de corporeis & animalibus qualitatibus, deq́; fortuitis & externis decernere poſsint, Aſtrologorum rationes 341
aſtrologi quantum inuicem diſcordent 388. vnde imagines & Dodecatemoria & Aniſcia petant 356. per quos locos diuinationes inueſtigent 388. an ex magnis coniunctionibus veritatem habere poſsint 366. quomodo ſua mendacia obtegant, ne omnino falſi apud vulgus appareant 356. cur vrbibus olim eiecti fuerint 355. Augures apud Eſaiam dicti 326. vnde ſint dicti ſecundùm Auguſtinum 326. ſub qua diuinationis ſpecie comprehendantur 322
aſtrologi quibus de cauſis à Philoſophis & Theologis ſint damnati 224
aſtrologorum commentitia 355. nomen vnde 324. rationes de incertis aduentu eſſe falſas 48. aes quò ſpectet 824. diſsidia de ſphærarum numero 639. diuinationes ex quo prænotionis obiecto pendeant 272. duplex temeritas ab Eſaia accuſata 364. inſtrumenta eſſe falſa 627
aſtrologorum innumerabiles errores 383
aſtrologorum error duplex caſtigatur in Iob 364. prædictiones eſſe ambiguas 356. prædictiones vnde pendeant 356
de Aſtrologorum nomine varia 370
ex Aſtrologorum principum auctoritate Aſtrologiam incertam fallacemq́; oſtendi 384
aſtrologis nunquam ſtatuas erectas eſſe 355. non eſſe fidem adhibendam 48
aſtrologos ſæpiſsimè vrbibus eiectos fuiſſe 356. ex Theologis qui damnârint 368 ſemper religionem neglexiſſe 366. malè Philoſophatos eſſe 361
aſtrologos diuinatorum fabulas imitari 258. ſemper ludibrio eſſe habitos 355. ſemper pugnantia prædicaſſe 356
inter Aſtrologos quanta diſsidia de Planetarum motu 630
inter Aſtrologos quanta diſsidia 627. quanta diſsidia de motu octauæ ſphæræ ibid.
contra Aſtrologos quid Moyſes ſcripſerit 364. quid leges ciuiles decernant 370
aſtrologis Nautas, medicos, & agricultores ſemper veriora prædixiſſe 349
ab Aſtrologis certi in cœlo multa vera prædici poſſe 355
aſtronomia quid 359. & Aſtrologia quomodo diſtinguantur 359. circa quæ verſetur 359
per Aſtronomiæ nomen Plato & Ariſtoteles quid intellexerint ibid.
aſtronomiam & Muſicam & Geometriam quis primùm inſcuerit 480
inter Aſtronomiam & Aſtrologiam an ſit diſcrimen 358
aſtronomi qui dicti fuerint 359
aſtronomi vnde ſint dicti 224
aſtronomorum nomen vnde originem duxerit ibid.
ἀταραξίαν quid Cyrenaici appellent 489
athanaſius 260
athanaſius quid ſenſerit de Aſtrologia 368
athenæ qui numerus in vſu fuerit 609
ab Athenarum & Lacedæmoniorum inſtitutis, iuris ciuilis partitionem originem ſuam ſumpſiſſe 184
athenas Ariſtotelis libri delati 672
athenas omnes Philoſophi conuocati ob controuerſiam 469
athenis tenue cœlum eſſe 96. item eas præclarorum ingeniorum altrices eſſe ibid.
athenienſes cui Deæ cultum exhibuerint 23
athenienſes olim dæmoni homines ſacrificaſſe 315
athenienſium mos antiquus 616. lex à Solone lata 532. leges 615
athenienſibus qui olim leges impoſuerint 157
apud Athenienſes quid fuerint ἄνοια καὶ συναλλαγή 198. 199
athenæus de perſuaſione 616
athenæi opinio de morborum cauſis 526
athenagoras Argiuus à Phalangiis percuſſus 565. Phalangiis & ſcorpionibus ſine dolore ictus 706. verba de Deo contra Ariſtotelis opinionem 826
athenagoræ Athenienſis Philoſophi teſtimonium & verba de Orpheo 316
ἄθεα quid ſignificet 776
athlanticorum Theologia quæ 253
ἄτην diabolum de cœlis præcipitatum Homerus appellauit 235
ex Athenis Ariſtotelis & Theophraſti libros Romam à Sylla translatos eſſe 156
de Atomis controuerſia 603
atræ bilis quot genera Ariſtoteles poſuerit 222. copia vbi diiudicetur 222. circuitus ad quem Planetam referatur 348
ἄτροπος vna ex tribus parcis 552
in Attica homines primò natos eſſe 522
atticus contra Ariſtotelem 668. Philoſophus quomodo Ariſtotelem inſectatus fuerit 677
attici Platonici opinio de Dialogis Platonis 489
attici Platonici qui 664
inter Atticos & Atticiſtas diſcrimen 482
attilius Calatinus Romæ fidei conſecrauit 255
attilium, Sophoclis Electram optimè ſcriptam, malè tranſtuliſſe 237
auaritia vnde prodeat 62. peccatum ſeu vitium capitale 62. quale vitium 98
auaritiæ non eſſe modum 52. ſitis quomodo extinguatur 64
auaritiam quid excitet 95
auari cupiditas immenſa 39
auditus incertitudo 706
auditus ſenſus exterior 92. qualis cognitio 550. vnde fiat & quid ſit 528. quando fallatur 688. an mutari poſſit 720. ex quo fides exoritur, vnde veniat 296
auditum quomodo Parmenides deſcribat 547
de Auditu animantium 562
de Auditu 658. quanta diſsidia 582
ab Auditu cur rerum naturas comprehendere non poſsimus 722
ex Auditu fidem oriri 169
in Auditu exempla de ſenſus incertitudine 706
ad Auebonem Aegyptium Porphyrij de Philoſophia ſententia 254
auenpacis error de ſubſtantijs ſeparatis 284
auerroës quomodo definiat habitum 172
auerroës cur prædicationes, quas Deo attribuimus, propoſitionibus Mathematicis ſimiles eſſe dixerit 87
auerroës quo tempore vixerit 302
auerrois impudens affirmatio de Ariſtotele 781. opinio de appetitu primæ materiæ 109
auerrois opinio refellitur de mundi æternitate 774
auerrois teſtimonium de Ariſtotele 685
auerrois arbiter in diſſenſione de cerebro & corde 516
auerrois quam ſectam inſtituerit 486. Philoſophus 665. & Alexandri diſſenſio 117
auerrois argumenta contra Ariſtotelem de appetitu primæ materiæ 109. libri in Hiſpaniam tranſlati 665. dictum de Ariſtotele 665. opinio de ſenſus interioris ſede 697
auerrois error de coniunctione cogitatiua noſtræ potentiæ 234
auerrois teſtimonium de Chriſti maris vilitate 67
auerrois opinio de intellectuum natura 253
auerrois opinio de qualitatibus Elementorum 781. Arabum ſententia de imaginatione 93. ſententia de puncto 622. verba de Aſtrologia 359. ſententia de materia 107. error in hiſtoricis rebus 302. opinio de Deo 798. error in demonſtratione 747. deliramentum 22
auerroëm prouidentiam abnegaſſe 789. Aſtrologiam vbiq́; damnaſſe 359
auerroëm Ariſtotelis libros nunquam legiſſe 674. affirmaſſe diuinationem fieri per ſomnium 258

contra

Digitized by Google

contra Auerroëm & Alexandrum diſputatio 514. author 665
inter Auerroiſtas diuerſitas in Ariſtotele interpretando 679
contra Auerroiſtas author 665
aues unum per ſydera reuelationem quandam ſuſpiciant 286. cur ſæpenumerò decipiantur 299. an præſentiant 297. cũ ſeſe noſtris aſpectibus offerunt, quid præſagiant 297. cur per anni tempora mutari ſoleant 719
aues cur varijs cantibus vtantur 9. quid ſuo modulo repræſentent 289. inſolita cùm ad nos migrent, vel ad alios recedunt, quid inſinuent 297
auium voces an aliquid arcani præſagiant ibid.
auium crocitatus & garritus quàm prænotionem præſagiat ibid.
auium voces, garritus, & motus, ſub qua ſpecie diuinationis ſuperſtitioſe contineantur 224
ob Auium volato & canto olim gentes diuinatoi 361
ex Auium volatu & cantu quæ obſeruato olim fuerint 402. volato quando commotio aëris portendatur 297
auibus notitiam ineſſe 732. & beſtijs quæ prænotio inſit 296
aues ſuo modulo & cantu Deo gratias reddere, dominumq́ vniuerſitatis venerari 298
in Auibus quid primùm formetur 522
in Auibus quid olim obſeruârint Auruſpices 403
in Auibus ſterilitas 524. cur pennæ ſæpe mutentur 719
augures vnde ſint dicti 326. 327. apud Romanos, quo honore affecti ſint 148. ne conſulantur lege Moyſaica prohibitum 326. ex quo prænotionis obiectio pendeant 272. ſub quo diuinationis genere concludantur 322. qui dicantur 364
augurum nominis mentio facta apud Eſaiam 326
augurum obſeruationes falſas eſſe 404. diuinationes quo pertineant 416
per Augurum nomen Achinas Hebræorum doctor quid intellexerit 326
augures diuinatione non autem prænotione vti 258
augurium vnde proueniat 324. vnde originem habeat 402. vnde ſit deriuatum 403. circa quæ verſetur ibid.
ſub Augurij nomine multæ ſpecies diuinationis ſuperſtitioſæ comprehenſæ 324
inter Augurium & Aruſpicium differentia 402
ad Augurium quæ referantur 403
ſub Augurio quæ comprehendãtur 324. nomine quæ comprehendantur apud Sacras literas 403
auguria quid ſint 402. 403. ex qua prænotionis ſpecie pendeant 272
aduerſus Auguria diſputatio 402
de Auge Solis controuerſia 630
auguſtæ Vindelicorum fœmina quadriennium ab omni eſu potuq́ abſtinuit 300
auguſtinus de Mathematicis ſcientijs 624. de Philoſophia Ariſtotelis 683. de tertio Academia quid ſcribat 499. de Archeſilao 552. de Carneade 553. quomodo diſtinguat verum à veritate 540. contra Ariſtotelem 681. in quo diſcrepet ab Eccleſiæ doctoribus 200. quos Aſtrologos appellet 326. quid contra vanitatem diſputauerit 474. & Hieronymum quibus doctrinis diſcordent 200 quomodo in ſecundo libro de Chriſtiana doctrina, libros veteris & noui Teſtamenti diſtinxerit 181. de Barbaro & Anthonio quid ſcribat 7. de timore quid ſcripſerit 45. 46. & Hieronymus in quo diſcordent 186. quid de natura ſcripſerit 45. 46. quid ſuperſtitioſum appellauerit 311
auguſtini ſententia de Geometriæ difficultate 623. verba de Aſtrologia 632. verba contra Aſtrologos 368. opinio de Solis moto 630
auguſtini ſententia de humana Philoſophia 683
auguſtini ſententia de Gellio 360. ſententia de dictionibus Aſtrologorũ 356. ſententia de diſſidijs Philoſophorum 599. ſententia de Curioſa prænotione 446. dictum 599. opinio de ſex dierũ Geneſeos opera 200. ſententia de Aſtrologia 358
auguſtini tempore qui Philoſophi fuerint 665. dictum de Ariſtotele 677. auctoritas an conducat ad roborandam Aſtrologiam 542
Auguſtini ſententia de Necromantiæ exordio 328. ſententia de bono & malo 83. opinio de Eccleſiæ inter Theologos exordio 174. definitio de natura 83. dictum de imitatione 142. ſententia de quinta eſſentia 776. dilucida definitio de peccato 59
auguſtini opinio de anima quomodo verum cognoſcat 710. multa loca citantur ad refutanda argumenta Ioannis Scoti de ſenſus incertitudine humana ibid. verba de anima hominis 734
auguſtini Anconitani ſententia de hominis definitione 728
auguſtini opinio de Idearũ loco 712. definitio de vero Propheta 276. definitio de legum inſtitutione 266
auguſtini præclarum dogma quo itinere perueniendum ſit ad Deum 71
auguſtinum Aſtrologiam abieciſſe 340
auguſtinum nil vnquam diuinatrici arrogaſſe Aſtrologiæ 342
auguſtinum in Ioan. Pico reuixiſſe 535. ſua ſcripta iam emiſſa emendaſſe 658.
dum Manichæorum erroribus detineretur Rhetoricam docuiſſe 15
auguſti ſententia contra Aſtrologos 368. Imperatoris Rom. tẽpore Druyadum diuinationem vetitam fuiſſe 323. verba contra Academicos 666
ad Auguſtum Romanorũ Regem Ioan. Franciſci Pici Heroicum carmen 240
auicenna Aſtrologus 155. Arabs 623. quotuplex ſomnum diuiſerit 286
auicennæ Arabis error 281. error in vocabulo vnius 283. ſententia de viſo 705
auicennæ opinio de anima, quod verum cognoſcat 710. opinio de motu magnetis 803. opinio de animæ viſu & imaginatione 96. argumenta de appetitu primæ materiæ refutantur 109. opinio de criticis diebus 147. patria 281. libri in Hiſpaniam delati 665. ſententia de ſenſo 698
auicennæ argumenta contra Ariſtotelem de appetitu primæ materiæ quæ 109
auicennam multis rationibus comprobaſſe ab Aſtrologis futura præuideri non poſſe 354
aurea Catena apud Homerum quid repræſentet 232
aurelius Antoninus & Aurelius Commodus Cæſares 316
aurelij Macrobij ſententia de animæ motu 785
aureliani interitus 161
aureoli ſententia de toto & parte 715
aures frigidæ atq́ contractæ in ægro quid denuncient 316
aurum falſum quid 45. falſum quod appelletur 267
auruſpicina vnde ſit deducta 322. vnde ſit dicta 402. circa quæ verſetur ibid.
auroſpicinæ definitio 330. origo 402
auruſpicinam qui olim damnârint ibid. quis primùm docuerit 330
auruſpices qui olim taxârint 402
auruſpicum diuinationes quò pertineant 416
ſub Auruſpicum nomine qui deſignentur 370
auſcultatorij libri vnde 484
auſpicationes quæ electiones dicuntur vanas eſſe 376
auſpices diuinatione vti 258
auſpicum obſeruationes eſſe inanes 404
auſpicium vnde ſit dictum 403
auſpicium in quot ſpecies fuerit diuiſum 404
auſpicium vnde 224. item quid ſit ibid. à qua prænotionis ſpecie pendeat 272.
ſub Auſpicij vocabulo quæ concludantur 224
auſpicia propriè quæ dicantur 403
aduerſus Auſpicio contentio 402
auſtro flante & ſubortis nubibus deijcitur humor 272

author

author quid ſit acturus in opere de Examine Doctrinæ vanitatis gentiũ & qua de cauſa 475. vnde prænotionis ſpecierum diuiſiones ſumpſerit 272. quid ſperet ex operis labore 475. quos ſit imitatus in Examine Doctrinæ vanitatis gentium ibid. cur prænotiones paſtoris, ab agricolarum præſagijs diſtinxerit 305. quid in libris de Examine vanitatis gentium agat 512. quid à lectoribus petat 475. cum ſequitur ordinem, quem ſeruauit Ariſtoteles in libris de animalibus 535. quid maximè curet 486. qua Methodo ſit docturus in libris de Prænotione 249.250
authoris reſponſio ad argumenta Ioannis Scoti circa omnia puncta veritatis agnoſcenda 708. commentarium in tertium lib. Ariſtotelis de anima 524. opinio de anima 523. rationes de appetitu primæ materiæ quibus opinionẽ Auicenna poſſit corroborari 111. argumenta contra Ariſtotelem qualia fuerint 812. vita ſuccincta deſcriptio 601. deprecatio ad lectores 812
authores qui maximè leguntur 816
authores omnes bonos imitãdos eſſe 122
de Authorum nomine ſæpe fuiſſe controuerſiam 26
autumno qui morbi maximè accidant 343. qui morbus maximè prodeat 310
ab Autumno quidam anni principium ſumpſerunt 392
ἀξίωμα quid 594. quid Cicero appellet 539
αὐγοειδὴς 513
azarchielis opinio de motu octauæ ſphæræ 628
azmaria quid apud Arabes 121

B.

Babylon cur ita ſit dicta 599
babylonia ſub quo cœleſti ſigno iaceat 391
de Babyloniæ excidio oraculum 364
babylonij terræmotu tempore Ezechiæ orto maximè perterrefacti 164
bacchi dæmones 327
à Baijs quantũ diſtet Cumis ciuitas 238
balaam Ariolus qualis Propheta fuerit 290. à quo ſpirituum genere edoctus fuerit 319. Ariolus quam ob cauſam aliqua vera myſteria reuelauerit, ipſumq; Dei colloquiũ expetiuerit 320
balbus quale ſignum 816
baldus legum interpres, quid de fide ſcripſerit 198
balthaſar qualis Propheta fuerit 275. 276
barbarus quomodo ſibi plenam notitiã comparauerit 7
barbaras nationes abſq; oratione nihil perfeciſſe 105
barnabas Plantator Eccleſiæ Antiochianæ 43
ad Bartholomæum Fanſt. Ioan. Fran. Pici epiſtola 860
in Baptiſmate quæ peccata diluantur 59
in Baptiſmo verba quã vim habeãt 430
baptiſta Carm. poëta 24
baptiſtæ Carm. ad Ioan. Franc. Picũ epiſtola 856. Carmelitæ ſtylus celeberrimus 16. Mant. Carmel. epiſtola ad Ioannem Fran. Picum 874. alia 834. alia 869
ad Baptiſtam Carmelitam Ioan. Fran. Pici Mirand. epiſtola 835. alia 874
baptiſtam Carmelitam ſuo genere ſeu ſtylo poëtico omnes gentiles poëtas ſuperaſſe 16
ad Baptiſtam Corteſium Ioan. Pici epiſtola 853. alia 852. Mantuani Carm. Ioan. Fran. Pici epiſtola 862. alia 873
baſilea ciuitas 244
baſilius & Gregorius contubernales Athenis 24. profeſſor Rhetoricæ Athenis 24. fit monachus ibid.
baſilij verba contra Aſtrologos 368
baſilides cõtra Dialecticam 635. eiuſq; hæreſis origo 26
beatitudinem neiciſci non poſſe ſine Chriſti fide 166
inter Beatam & Beatiſſimam vitam diſcrimen 518
beatus quid ſignificet ibid.
beati nomen vnde ibid.
beda de morte Chriſti 855
bellua vii ratione 732
belluarum animas nullam per ſe propriam operationem habere 51
bellum vnde iudicandum ſit 405
in Bello tibijs cur vtatur 633
bella an ab Aſtris pendeant 351. vnde eueniant ibid.
bellorum cauſa ibid.
de Bellis Aſtrologos vaticinari non poſſe 365
benedicti dogma, quomodo perueniendum ſit ad Chriſtum & ad Deum patrem 71
benedictum fuiſſe Prophetam 288. monachorum parentem Totilæ Gothorũ regi annos futuros eius vitæ, & mortẽ prædixiſſe 260
ad Benedictum Tyr. Ioan. Fran. Pici epiſtola 820
beneficia alicuius in nos collata, nos ad amorem impellere 32
beneficium maximum quod humano generi ſit latum à Chriſto ibid.
Berenicis crines Ptolomæi ſororis ab Aſtrologis inter ſydera collocati 316
beroſus vnde ſuas prædictiones petierit 355
beroſi illius qui Chaldaicam ſcripſit hiſtoriam, Sibyllam, ex Babylone profectam filiam fuiſſe 238
beroſi Chaldæi filia Cumea Sibylla 263
beroſo cur ſtatuæ erectæ fuerint 355
bernhardus 42. in Cantica Canticorum quorum ſummum ſtudiorum mentionem faciat 24
bernhardi aureum dictum de morte 56. opinio de Eccleſiæ exordio 274. oratio ad Deum pro officio præſtando 6. dogma de itinere ad Deum 72. opera 597
beſſarion 21. Cardinalis Nicenus 666. de re infinita 762
beſtiæ quam prænotionem habeant 297
bibliotheca Alexandriæ quomodo à Ptolemæo rege Aegypti ſit inſtituta 228
bilis rubra cui elemento conueniat 120
bilis rubræ motus cur magis diuerſus eſſe debeat à pituita, quàm à bile atra 148
bilis atræ genera quot ſint ſecundùm Ariſtotelem 122
de Bilis atra & rubræ motu controuerſia 348
bilem ex varia mixtione primarum qualitatum eſſe conflatam 121. vitellinam quomodo nuncupauerint Arabes 121
de Bile atra quam aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles 814
bion de Aſtrologia quid ſenſerit 357
ad Biritium Porphyrij liber, eiuſq; ſententia de Philoſophia 154
buhynus Aſclepiades quid de principijs ſtatuerit 499
buhyna terræ motu concuſſa 164
blattæ quando minus infeſtent grana 306
bocchoris rex Aegyptiorum eorumq; legiſlator 227
boëthij opinio de materia 112
boëtica Magis 418
bogus Augur Hannibalis 262
bonati delirium 363
bonauentura ſcriptor Eccleſiæ 27. quomodo definiat hæreticum 192. de fide 170. & Thomas in quo diſſentiãt 200
bonauenturæ ſententia contra Aſtrologos 369.370
bonetus de puncto quid ſenſerit 622
boniſacius eius nominis VIII. ſummus Pontif. 186
bononia occupata à Gallis 602
bononiæ terræmotu multa ædificia collapſa 304. item menſe Ianuario, anno M.D.V. eadem in ciuitate violas floruiſſe, coccycem & cicadas cecinoſſe, & hordea, & frumenta ſpicas, ſed & flores, & gemmas, & folia arbores emiſiſſe ibid.
in Bononienſi agro cur rarò Calendis Februarij, vel toto menſe grandines fiant 304
bononius Tergeſtinus 834
bonum triſariam partitum 530. quid ſit 490. quid ſit, quanta diſſidia 648. & veri à quo pendeat 824. triplex 928. quid ſit magna bella inter Philoſophos 520. vnde accidat 530. & mali quomodo circa animã verſentur 80 particulare cur ſequamur 34. particulare quomodo priuet malum 84. & malum quomodo inſint rebus 60. animæ quid ſit, &

ſit, & cur dicatur peccatum capitale 62. quid 32. humanæ animæ in qua re conſtet 5. corporis quid, & quomodo peccatum capitale fiat 62. vtrum ſit ſanitas 530
bonum rerum exterarum quid 62. ſummum qua re comparetur 5. quid ſit, quis rectè oſtẽderit 656. ſummum hominis in qua re conſtet ſecundùm Ariſtotelem 5. rationis quid 66. corporis duplex 62. quid Ariſtoteles nominârit 648
boni definitio ſecundùm priſcos ſapientes, & ſecundũ Dionyſium 33. apparentis ſpecie ſæpe nos falli 34. definitiones variæ 648. finis quis ſit 528. finis qui 649. diuiſio 529
boni amore virtutis oderunt peccare 47
bonum ad ſui amorem omnia transferri 32. omne ex Deo eſſe 264. tripliciter appetere 61. & Ens ſe mutuo conſequi 77. vno modo duntaxat continere 46. particulare ſæpe ſummo bono præferri 34. malumq; ſugere, & appetere an ſint contraria 79. eſſe Deum ipſum 33. quid doceat author 120. particulare nos ſequi 34. rebus omnibus in votis eſſe 33. vniuerſale eſſe Chriſtum 40
de Bono controuerſia 648
pro Bono cur ſæpe malum captetur 34
bona humana quæ 648
bona tria ſecundùm Peripateticos 655. duplicia 648. diuina quæ ibid. corporis quæ 530
bonorum diuiſio 529. & malorum diſtinctio vnde ſit nata 527. tria genera 530. tria genera à Philoſophis conſtituta 649
bonis aliorum vt non inuideamus quibus modis ſeu cogitationibus arceamur 64
bona & mala in nobis Phantaſmata formari poſſe 101. ſeu fortunas hominis ab exordio mundi rerum notitia poſthabita eſſe 8
bonis ſeu fortunæ ſæpè à nobis vti ad ſummum bonum conſequendum 34
de Bonis quàm variè Philoſophi decreuerint 529
bonitas ſumma Dei quæ 72. omnis vnde manet 202
bonitatis proprium quod ſit 94. fons qui ſit 264
bonitati omni diuinam bonitatem ineſſe ibid.
boreas cur etiam Fauonij nomen acceperit 305
boreas cur plerumq; trux & impetuoſus à Septentrionibus irrumpat, Fauonio leniter & placidè flante 304. ventus cur à Græcis Zephyrus ſit appellatus 304
boſphorus fluuius 322
boues caſtrati cur maiora cornua gerant 520
brachmanes 480. qui dicti fuerint 437. apud Indos 425. diuinationi fuiſſe deditos 262
brachmanes Indorum nihil vnquam exorſos eſſe, ſine præmiſſa precatione 12
brachmanum Magia quæ 438. dogma ad ſiſtendum mulieris aborſum 439
aduerſus Brachmanum Indorum magica 437
brachmanibus qui populi cultum tribuerint 148
brigida ſanctiſſima fœmina cur Græcis minata ſit 187
briſacum oppidum 244
britannia cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 391
in Britannia cur homines centum & viginti annos excedant 526
britannica lana cur melior & duratior, quàm Gallica ſit 341
britannorum lex 531. opinio de ſubſtãtijs animæ 792
brutus cur Ciceronem elumbem iudicauerit 225
à Bruto Cicero reprehenſus 25
bruta & homo quomodo differant 732. quos appetitus inſitos & inſculptos habeant 34. quomodo ſint animalia rationalia 732
brutis etiam ſomnia euenire 334. quomodo inſit amor cùm penitus ſint expertia cognitionis & ſenſus 31. cunctis ineſſe amorem ibid. animam ineſſe 515
bruta ſæpe in humanam vocem erupiſſe 0
cum Brutis quæ nobis ſint communia 817
à Brutis homines quomodo differant 299
de Bubonibus quid olim auguratum ſit 403
burleus 82
bytis Propheta Mercurialium librorum explanator 274
byzantia ciuitas 247
byzantinus rhetor 615
byzantius rhetor 493

C

CAdauer quid ſit 403
Cadauera mortuorum aut purpura aut auro velata an à corruptione ſeruentur 40
inter Cadauera mortuorum nullam futuram eſſe diſtinctionem ibid.
cadmum Græcas literas ex Phœnicia primùm ad Græcos tranſportaſſe 228
de Cæde lex 575
cæſar de Druydarum diſciplina 482
cæſar apud Salluſtium 570
cæſaris bellum quæ prodigia præceſſerint 262. commentaria qualia 598. apud Romanos mors 291
ad Cæſarem Maximilianum Ioannis Fran. Pici Mirand. liber de Imaginatione 93
in Cæſare candorem requiri 353
calabri Alphonſi Ducis obitus 73.74
calchas 262
calcedonenſe concilium cur à Leone Pontifice ſit inſtitutum 176
caliippi opinio de cœlorũ numero 504. opinio de cœlo vltimo 797
caliditas cui elemento attribuatur 216
calimachi opinio de Deo 638. verba de Aruſpicina 402
calor ſanguinis quomodo differat ſpecie à calore bilis 121. duplex ſecundũ Aegidium 782
caloris duæ corruptiones 526. principium 344. natura quid ibid.
de Caloris proprietatibus in Sole & igne 749
camelorum vita 809
de Camelis quàm aduerſa Ariſtoteles ſcripſerit ibid.
cameracenſis Cardinalis 712
cancer Lunæ domicilium 389
cancer ſignum frigidũ humidumq; 343
in Cancro cur Sol tam acriter exurat ibid.
ex Cancro maritimo mutilato ſi ſepeliatur, Scorpio prodit 562
canis cur molles habeat pilos 399
de Cane rabidi morſu quàm multa Ariſtoteles ſcripſerit 813
cani quidã naturalem Dialecticæ diſcurſum adſcripſit 732
de Cane quid Ambroſius tradiderit 580. quid Sceptici tradiderint 579
canes cur magis præſentiant & prouideant ſibi, quàm reliqua quædam animalia irrationalia 298
de Canum voce & cantu 580
canibus ſenes à Bactris obiectos eſſe 359
canes Dialecticæ præditos eſſe 580
caninum nomen vnde 484
canidia vates 435
inter Canonicos libros veteris teſtamenti qui libri numerentur 180
in Canonibus cur fiat contrarietas 190
canopus ſtella 632
cantica Canticorum inter quos libros annumerentur 192
caph litera duplex 280
capilli quando ſint tondendi 306
capreolus interpres Ariſtotelis 679
caput eſſe arcem memoriæ ſeu imaginationis 96. hominis vnde nomen habeat ſecundùm Varronem 40. Draconis 390
capiti Draconis quot anni tribuantur 391
à Capite veluti à ſublimiore parte ſenſuum & neruorum initium oriri 42
Cardinalis Cameracẽſis quid neget 82
è Caria artem prænoſcendi aſtrorũ exortam eſſe 262
carminis Hexametri author qui ſit 323. Heroici author qui ſit ibid.
carmina aurea quis ſcripſerit 481. aurea

cui

Digitized by Google

cui ſint adſcribenda ibid.
in Carminibus Heroicis conſcribendis qui Poëta ſit imitandus 70
carneades Platonicus 485. indicatorii triſariam diſtinguit 553. aduerſarius Ariſtotelis 667. quibus rationibus ſit uſus, ut excitaret homines ſocordes ad veri veſtigandi cupiditatem 667. quę ſit ſecutus in ſua Philoſophia 490. quid bonum appellârit 528
carneadis argumentatio contra diuinationem 252. indicatorium primum 555. & Archeſilæ doctrina quomodo differat 490. doctrina 654
de Carneadis opinione in triplici indicatorio veritatis decernendo, & quàm varia de ea varij diſſeruerint 553
carneadem aduerſus Aſtrologiam multa diſputaſſe 358
carneadæi Philoſophi quales 490
caro cur ſpiritui ſubiecta eſſe nolit 33
carnis blanditijs & voluptatibus exurente libidine ſi titillemur, quomodo de his liberemur 63. libido quale peccatum 62
carnis libido vnde ſcaturiat ibid.
per Carnem quid intelligatur 205
carolus rex Galliarum regnum Calabrum inuadit 73. Galliarum Rex Romam tendit ibid. VIII. Rex Galliarum 562
aduerſus Carolum bellū cùm eſſet ſuſcepturus Manfredus Rex, dæmon quomodo eum deceperit 332
carondas quam Magiam profeſſus ſit 417
carpus Cretenſis Epiſcopus 259
carthaginenſes olim dæmoni humanas victimas præbuiſſe 250. olim proprios ſuos filios iugulaſſe, dæmonibusq; ſacrificaſſe 159
carthaginenſibus quis primum leges tulerit 257
caſſandra Venefica 435. furens, facta & infecta cecinit 335
caſſandræ vaticinia 261
caſſandrum Aſtrologiam irriſiſſe 360
caſſianus 72
caſſianum ſuperbiam inter peccata capitalia numeraſſe 62
caſſiodorus contra Aſtrologos 369
caſſiodori definitio de prophetia 277
caſtor rerum Atticarum ſcriptor 216
caſus & fortuna quomodo differant 373
catalepſis vnde ſit viſus dictus 556
catena aurea apud Hom. quid repræſentet 232
categoriæ nomen vnde 677
categorici ſyllogiſmi 635
de B. Catharina 465
catharinam Senenſem diuina reuelatione illuſtratam fuiſſe 288
catholica veritas quæ ſit 273. Eccleſia cur ſic appellata ſit 275. verbum illud quando & vbi fidei ſit ſubiectum 273
catholicam Eccleſiam Euangelij ſenſum nobis aperiri, vide Eccleſia 197
cato de Philoſophorum moribus 653. quale nomen apud Romanos obtinuerit 23. coniugem ſuam cõmutat 651
catonis maioris inſignis ſententia de animarum immortalitate 51. dictū contra Aruſpices 402. ſenſus de mulieribus ſeu coniugio 23
caudæ Draconis quot anni tribuātur 392
cauſa interior Somniorum duplex animalis & corporea 334. quot modis præcognoſci poſſit 296. ex qua cognoſcatur 743
cauſam primam quid nuncupet author 208. primam quid nuncupet Simplicius 208
cauſæ tres ſecundùm Stoicos quæ 498. quales ſint variæ opiniones ibid. naturales quot ibid. naturales quibus nominibus appellari poſſint variæ rationes ibid.
contra Cauſas rerum Scepticarum argumenta 639
de Cauſis diuerſæ Philoſophorum opiniones 254
de Cauſis naturalibus 498
ſuper Cauſis rerum Philoſophorum diſſenſio ibid.
cauſidicus Mirandulanus dormiens noctu ſurgens vigilantis munia exequebatur 569
cayn agricola 306
in Cea inſula fœminam quandā ob immortalitatem ſibiipſi mortem conſciuiſſe 54
cecilius conuerſus à Traiano ad Chriſtum 253
cecilij dictum 50
celſus de criticis diebus 547. perſequutor Chriſtianorū 153. quid de Chriſto crediderit 158
celſi ſententia de nutrimento in corpore humano 526. decretum de imitatione 225. ſtylus 224
in Celſo nitorem requiri 133
celtas & Celtiberos quis primùm compoſuerit legibus 250
cenſorini opinio de hominis origine 511
centauri equi 730
centaurus equus 593
centaurus imago cœleſtis 382
centiloquium Ptolomæi à Pontano trāſlatum 870
cepæ ad quid conducant 416
cerebrum pro Phantaſia à Galeno poſitum 93
de Cerebri & cordis primatu diſſenſio 526
ceres tritici inuentrix 495
cereri Eleuſinæ Athenienſes ſacra feciſſe 23
certitudinis propoſitiones duæ 709
in Certitudine humana eſſe gradus ibid.
certitudines variæ, in rebus varijs ibid.
ceruas in monte Aſiæ Elapho nomine apud Arginuſam, omnes ſciſſa aure eſſe 750
ceriani cordis proprietatis ignoratio 810
cham fuiſſe ramum ex quo arbor ſuperſtitionum omnium ſit enata 270
in Chaldæa Necromantia orta 328
chaldæi cui ſummum honorem tribuerint 478. cui rei maximè inſeruierint 261. de ſphæra octaua 630. vnde ſint dicti 224. qui dicti ſint 415. olim Aſtrologi dicti 360
chaldæorum opinio de Deo 478
ad Chaldæos à quibus augurium peruenerit 402
cham filius Noë 365. filius Noë quid præfiguret 270
chamæleontem metu mutari 716
in Chamæleonte colorum varietas 678
chananæorum religio vnde ſit exorta 270
chaos mundum anteceſſiſſe 502
characterum ſuperſtitio vnde 416
characteribus certis non poſſe trahi dæmones ad vaticinium 422
characteribus in Magicis actiuas virtutes non ineſſe 424
per Characteres quomodo dæmones inuocentur 424
χαραδριὸς auis 708
chares quomodo Grammaticam definierit 89. 102
charitas radius, quo diuinis veritatibus adhæremus 67. ſumma Dei quæ 71. omnia credit 256. ædificat 20. vnde naſcatur 64. qualis virtus ibid.
charmidas de Rhetorica 614
charmidas quid contra Rhetoricam attulerit 613. quid ſenſerit de Rhetorica 493
charmidæ 485
charondas legiſlator primus Italorum Siculorum 257
chaſpius Proteus pro Deo habitus 329
charomantia circa quæ verſetur 394
charomantia & Geomantia quomodo differant 324. ex qua diuinatione fluat 324. vniuerſa vnde pendeat 394. quibus rationibus confirmetur ibid. hominis volam in ſeptem partitur regiones ſeu montes 324
charomantia quomodo confirmetur 396 item circa quæ verſetur 324
charomantia an experimentis conficiatur 395. vnde ſit dicta 396. vnde defluxerit 395. vnde pendeat 326
charomantiæ officium 324
charomantia Ariſtoteles quid fauerit 395
aduerſus Charomantiā diſceptatio 393
charomantes vnde ſint dicti 393. vnde ſuas prædictiones petant 394
charomantiū particularia dogmata 397
charomanticibus Ariſtoteles quid fauerit 396
charomantici 258

chiromanticorum præſagia ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
cherintus hæreticus 153
chiloma 677
à Chilone Lacedæmonio oraculũ: Noſce teipſum, ſuum exordium non ſumpſiſſe ſecundùm Plinium 50
chimæra an Ens nuncupari poſsit 86
chimæram nec aliquid eſſe, nec bonam eſſe 85
chiorum legati 614
chirurgica medicina 483
chlamis genus veſtis 832
χῶρα quid dicatur 676
χώραν cur Plato materiã appellârit 107
chriæ quid apud veteres 127
χρησμοὶ cur olim oracula homines vocitauerint 260
christophorus Baiulus 844. Saxolus 841. Saxolus Mirandulanus 92
christus quando baptizatus ſit à Ioanne 164. pro qua Eccleſia tantùm orauerit 197. caput Eccleſiæ 40. vbi terrarum ſit inueniendus 41. omne bonum & virtus Dei patris 37. omnis veritatis fons & origo 600. qua veſte vſus fuerit 832
christus ſub quo ſit paſſus 597. cur turpiſsima morte ſit afflictus 852. cur crudelitatẽ in ſe exerceri voluerit 65. quo tempore inceperit Euangeliũ prædicare 164. Dei ſapientia 90. verus medicus 35. cùm dixerit ſuam animam triſtem eſſe vſq; ad mortem, quomodo ille locus ſit intelligendus 100. quatenus Propheta fuerit 288. vbi, ibi via, veritas, vita, ibi Gratia Dei, ibi omne bonum 174 panis viuus 69. ſapientia Dei patris 45. religionis doctor & princeps 270 verus Deus & verus homo 35. cur Patri vt hoſtiam in ara crucis obtulerit 38. quare fuerit miſſus 72
christus quomodo conſequatur 31. quomodo in nobis ſit per carnem 220. vtrúmne per naturæ veritatem: an per concordiam voluntatis hodie in nobis ſit 218. Dei virtus 90. quamdiu laborem indefeſſum pro nobis ſuſtinuerit 63 quando & ſub qua Olympiade ſit paſſus 164. cur pro nobis ſit paſſus & in ara crucis victima ſit factus 38
christus quando ſit paſſus 158
christus virtus Dei & omne bonum 38. quantã liberalitatẽ nobis exhibuerit ib.
christi beneficia & miſericordia erga nos 852. nomen vbiq; terrarũ vulgatũ eſſe 159. Dei veritas 90. dictũ de falſis Prophetis explicatur 450. amor erga nos quantus ſit 38. Religio quàm diu ſit duratura iuxta computationem Aſtrologorum 41. virtutes quomodo in nos deriuentur ibid.
christi mors quantarum virium fuerit 39. vnitatem maiorem eſſe cum Patre, quàm vnionem cum Patre 219. animã in noſtras animas inſeri 41. vulnera ad mentem eſſe reuocanda 58
christi crucifixi iugi imaginatione quomodo indigeamus 35. præceptũ: ambulate in luce, &c. 718 mortis crucis genus an ante ipſam paſsionem in vſu fuerit 853
christi effuſio ſanguinis & mors quid cõducat 38. cruce quomodo armemur 39 ſpinea corona vbi reſeruetur, itéq; eius mutatio cùm Chriſti feſtũ paſsionis celebretur 165. aduentu dæmonũ oracula omnia proſtrata eſſe 330 hoſtes quã turpiter & infeliciter omnes interierint 161. mortis cogitatione peccatorũ cauſas facillimè poſſe ſuccidi 39. imago cur ſemper animæ noſtræ reſidere debeat 39. virtute & ope nos ad perfectionem & virtutẽ peruenire poſſe 39
christi crucifixi cogitationẽ imaginationémve ſeminarium eſſe virtutũ omniũ 40 mortem à multis ſpretam & contemptam eſſe 41
christi vitæ, paſsionũ & rerũ geſtarum ſuccincta deſcriptio heroico carmine 240. 241. paſsio noſtra redemptio 64
de Chriſti miraculis Mahometenſium teſtimonium 162
christi imaginationem duo commoda ferre 39
poſt Chriſti aduentum quid acciderit 3
christi mortẽ & amorẽ erga nos quando perpendeamus 38. mors quid boni & commodi nobis adferat 35. aduentus quanta commoda nobis attulerit 416. beneficia erga nos 655
christi amor quid nos cõmonefaciat 38
christi morte nobis aditum paratum eſſe in cœlum 35
christi mortis meditatione iugi peccata capitalia extermінari & quomodo cõmodè id fiat 62
christi paſsionẽ à nobis iugiter eſſe cogitandã 42. vicarius quis ſit 186. paſsio cur indeſinẽter ſit ponderãda 36. virtutes & gratias quomodo nos comparare poſsimus 376. mortẽ chriſtianorũ primitias ſanctiſsimosq; viros frequentiſsimè cogitaſſe 42. beneficia maxima 416
christi aduentus quomodo certis hebdomadarũ ſpatijs præfinitus & antè annorũ millibus prænunciatus ſit 256. paſsionis duas ob cauſas memores eſſe debemus 639. imaginatio ſæpiùs recordata quid cõmodi nobis adferat 39. dogmata quàm præclara ſint 814. mors 852
ante Chriſti aduentũ omnibus eis qui vixerũt ſecundùm inſculptam quorumlibet mentibus naturæ legem, veritatem illuxiſſe 12
poſt Chriſti aduentũ oracula gentilium defeciſſe & dæmones aufugiſſe 159
pro Chriſti fide accommodatio 566
poſt Chriſti tempora ſtatim quæ hæreſes ſint exortæ 153
ad Chriſti mortis cogitationem Eccleſiam nos iugiter inuitare 42
ad Chriſti amorem quomodo rapiamur 35. 37
ob Cheiſti crucem iugem imaginatam multos ab omnibus moleſtijs quieuiſſe 64. 65.
de Chriſti myſterijs cur Sibyllæ plurima promulgauerint 282
de Chriſti aduentu error immenſus 383
de Chriſti aduentu quæ oracula ſint edita tempore Hadriani Cæſaris 159
de Chriſti miraculis dæmonum teſtimonia 163. animæ Hecatis deæ reſponſum ibid.
de Chriſti miraculis quid Mileſij Apollinis oraculum teſtatum ſit 163
à Chriſti contemplatione mens quando receſſerit 35
ex Chriſti mortis cogitatione quanta bona emanent 42
christo quomodo vniamur 219. quomodo moribus coæquales ſiamus 43. quantum debeamus 495. quantæ gratiæ ſint agendæ, pro animæ reuelatione 516
christum & eius legem qui contempſerint 149. verum Meſsiam eſſe 597. mente retineri quid inde oriatur 41. prodigiorum effectorem & ſapientem fuiſſe 163. in carne veniſſe eſſe antichriſtum 167. 168. nos aptos feciſſe ad ſequendam æternam vitam 38. eſſe verbũ, per quod facta ſunt omnia 71. ſua doctrina totum terrarum orbem colluſtraſſe 159
christum eſſe bonorum particularium optimũ, vniuerſale bonũ, ipſum verum 40 ſua morte æternam vitam reſeraſſe 35. eſſe oſtium, per quod eatur ad Deum 42
christũ duobus modis naciſci poſſe 32
christum multa alia opera effeciſſe, quæ literis non ſunt mãdata 182. 183. ſuo precioſiſsimo ſanguine, cœli portam patefeciſſe 53. qui ex Gentilibus coluerint 162. 163 verum Eccleſiæ eſſe caput 186. qui ſæpiùs cogitant & ad eius amorem capeſſendum ſe præparant, veros eſſe Chriſtianos verosq; Philoſophos: eos autem qui id minimè curant, vtroq; nomine falſo gloriari 43. reuelaſſe, deberi crucẽ & mortem ſuã iugiter à fidelibus cogitari, ſecundùm Henricũ Siſium 65. ducem noſtrum mortẽ formidaſſe, ſecundũ obiectiones nonnullorum 100. vbiq; locorum inueniri poſſe 42
christum qui mente nõ tenet, eius cultum erga Deũ integra & pura conſcientia perdurare nõ poſſe 44. nõ permiſſurũ ſathanæ ad ludificandã mentem illã, quæ in eius recogitanda paſsione, ſe exercet 40
christum deperditæ noſtræ libertatis aſſertorem eſſe 35
christũ ſua morte diabolo multã nocẽdi poteſtam

poteſtatem ademiſſe ſecundùm quoſdam 39
chriſtum crucifixum verum eſſe Deum verumq́; hominem 66
chriſtum Tyberij principatus anno decimo octauo paſſum eſſe 164
chriſtū ſalutis noſtræ gratia omnia perpeſſum eſſe incommoda 41. quàm tenaci mente & amore omnes martyres complexi ſint 42
chriſtū per Patrē ſpiritaliter viuere 221. à dijs maximè pium & immortalē pronunciatū eſſe 163. quàm longè Ptolemaici reges antecesſerint 362
chriſtū multas ob cauſas meditandū cogitandumq́; eſſe nobiq́; de diuerſis iniqui dæmonis inſidijs 103
ad Chriſtū quo inſtrumēto feramur 41. quomodo perueniatur 40. quibus pedibus eundum ſit ibid.
in Chriſtum amor noſter vnde exoriatur 38
in Chriſto crucifixo quomodo rectè & honeſtè gaudeatur 37
in Chriſto eſſe Patrē & Chriſtū in nobis vnum in ijs eſſe nos faciunt 219
in Chriſto quid ſit admirandum 36
à Chriſto quod maximū beneficium humano generi ſit collatum 385
chriſtiana vita qualē animum exigat 7
chriſtiana diſciplina comparatur cum Gentium diſciplina 654.655
chriſtiana religio quando inceperit 175
chriſtiana diſciplina quantū antecedat Gentium doctrinam 534. vita quomodo à Chriſto pendeat 158. doctrina vnde perficiatur 367
chriſtiana religio Iouis religio dicta ib.
chriſtianæ religionis efficacia & virtus vbi conſpiciatur 327
chriſtianæ diſciplinæ laus 759
de Chriſtianæ diſciplinæ pfectione 597
chriſtianæ religioni nullam ſectam religionémve comparari vnquam potuiſſe 253. religioni quàm contraria ſit Aſtrologia 367
chriſtianam vitā, quæ & in credendo & in operando conſiſtit, ab imaginatione falſa labefactari 95. vitam quæ labefaciant 29
de Chriſtiana religione Sibyllæ Carminibus & multa & præclara fuiſſe pronunciata 336
ex Chriſtiana fide & diſciplina, quæ bona exoriantur 760. diſciplina duo emolumenta præcipuè oriri 600
cum Chriſtiana doctrina Gentium diſciplina comparatur 534
pro Chriſtiana diſciplina quæ author adferat 604
chriſtianus verus qui dicatur ſecundùm Cyprianum 43
chriſtiani hominis quod maximè opus ſit 6. munus præcipuum quod ſit 10. hominis officia 850
chriſtiano nō eſſe neceſſariam Philoſophiam humanam, quanquam vtilis eſſe poſsit 6. homini abſtinendū eſſe à poëtarū ſpurcitijs 14. ſcelerato nemine ingratiorē eſſe 44. homini quæ Philoſophiæ partes ſint expetendæ 13. quid ſit credendū, quid timendū, quid ſperandum, quid faciendum, &c. 67.68
chriſtianū hominē circumſpectè cauteq́; libros gentilium legere oportere, eiq́; præponere eorū opera, qui ſacris literis ſeu eloquijs interpretādis Philoſophorum ſententias miſcuêre 19
chriſtianum neminē dici, niſi qui Chriſto moribus pro vi valet coæquetur ſecundùm Cyprianum 43
chriſtiani cur Ariſtoteli nullā fidē adhibere debeant 804. onde ſint nominati 43 quādo & vbi ſic ſint dicti ibid. falſi qui ſint 45. ob quā cauſam olim diuinationem damnauerint 325. de Deo quā diuinius loquantur Ariſtotele & Platone ipſo 808. veri quando fiamus 43
chriſtiani veri qui ſint ibid. ſcriptores in quos ordines diuidantur 19. ſcriptores qui ſint dicti ibid.
chriſtianorum primitias ſanctiſsimosq́; viros Chriſti mortem frequentiſsimè cogitaſſe 42
chriſtianorū vitam Philoſophorum vitæ nullo pacto collimari poſſe 144. martyrū conſtantia vnde 66. hoſtes quàm turpiter & infeliciter ſemper interierint 161
chriſtianorū nomen apud Antiochiam Syriæ vrbem initium ſumpſiſſe 43
chriſtianorum victoria contra Iulianum Apoſtatam 326
chriſtianorū ſcriptorum tam veterū tam recentiorū ordines quatuor 19. appellatio quæ olim fuerit 43.44. nomē vnde ſit deriuatum 43. operationes falſæ vnde ſint productæ 99 ideam in Chriſto & cogitādo & amādo, & imitando conſiſtere 45
de Chriſtianorum deriuatione variæ opiniones 43.44
inter Chriſtianorum nomen diſcrimen quod ſit ibid.
chriſtianos omnes mortē contēnere 153. rarò Chriſti mortis memores eſſe 54. omnes literas gentium incumbere non expedire 12. multos eſſe nomine, ſed re pauciſsimos 819
chriſtianos hincinde dictos eſſe, quòd Chriſti memores, & Chriſti imitatores ſint 43
chriſtianos Chriſti ſectatores appellatos eſſe, ſecundùm Euſebium 43. falſos à Chriſti cœtu prorſus eliminandos eſſe 44. falſos inter dānatos ad perpetuum ignē locū habituros ſecundùm Machariū 45. peſsimos omniū hominū eſſe qui nomine duntaxat Chriſtiani ſunt 44
inter Chriſtianos & Iudæos differentia & quomodo illi à Chriſtianis ſuperētur 598. non eſſe omninò pertinacem diſceptationem in rebus neceſſarijs ad ſalutem ibid.
apud Chriſtianos nō ſæpiùs blaſphemias exaudiri, quàm apud Mahometiſtas 44
chriſtianis cur lectio poëtica ſit fugienda 13
chroma χρῶμα quid 634
chryſippus ſtoicus 483. quid de eane tradiderit 580. de oraculo Apollinis quòd Craſſo datum fuit 331
chryſippi opinio de verborū ſignificationibus 483. opinio de Phantaſia 556. opinio de animarū immortalitate 51
chryſippum Stoicorum porticū fulcire ſecundùm Ciceronem ibid.
cibus quomodo capiatur quā varia 526
cicadas menſe Ianuario Bononiæ olim cecinisſe 304
cicero quot genera vaticinij diuini poſuerit 322. onde exhauſerit hanc artē, quā de oratoribus ſcripſerit 130. quomodo definiat imitationem 132. quid pronūciata appellet 594. de Cirenaicis 555. quid de virtutis efficacia ſcripſerit 37. de prædictionibus Aſtrologorum 355. de Gorgia quid teſtetur 544. de Clytomacho 559. de Xenophane 541. de Stoicis 556. de Carneade 555. quàm falſè Democr. opinionem in Academicis retulerit 550
cicero contra Ariſtotelem 664. quid ἀξίωμα appellet 539
cicero quomodo definiat Philoſophiam 479. in quibus laudet Ariſtotelē 677. de Polyeno Mathematico 614
cicero de Deorum natura 538
cicero de Geometria 624
cicero de Græcorū moribus 650. de laude Ariſtotelis 657. de Archeſilao 615. de natura Deorum 99. cur tam aſsiduè legatur 125
cicero quē ſit imitatus in arte dicēdi 124
ciceronis eloquētia quæ 15. ſententia de inuētore Auruſpicinæ 330. aures cur nunquā impleuerit Demoſthenes 125. præclarū dictū de morte 49. opinio de Philoſophiæ nominis origine 479. ſtylus 124. tēpore Delphis oracula ceſſaſſe 330. ſententia de ſeptem ſapientibus 478
ſub Ciceronis nomine epiſtolas varias in lucem eſſe æditas 126
ciceronis ſententia de ſorte 408. verba de Ethicis Ariſtotelis 671. ſentētia de controuerſia Academicorum 490
contra Ciceronis opinionem de Xenophonte argumentum 484
ciceronis Philoſophia 664. opinio de anima 514. opinio de terra 508. locus de bonis & malis 530. eloquia à quibus taxata 858
ciceroni cur quiſpiam non poſſit fieri ſimilis 127
ciceronē vim Demoſthenis expreſsiſſe 16
apud Ciceronē exuberātia pœmata vnde 6

ciceronem non modò omnium eloquentiſsimũ fuiſſe, ſed etiã ab eo eloquentiã ipſam eſſe genitam & natam 135. in Tuſculana quæſtione Eſaiam Prophetã imitantem populo Iſraëlitico, maximè imitatum fuiſſe 21. in ſermone diſertiſsimum tam in vita quàm poſt mortẽ à quibuſdã eſſe reprehẽſum 25
inter Ciceronẽ et Ariſtotelẽ diſsiſio 129
à Cicerone quot loci poſiti ſint ad aſſenſum cohibendum 578. doctrina Philoſophorum Gentium taxata 533
in Cicerone maieſtatem requiri 233
ciceronomaſticorum nomen vnde 25
cicilesex quibus coniecturis res futuras iudicauerint 385
ciconiarũ aduentus quid præſagiat 404. natura 289
cicutæ ſuccus quibus conducat 565
circet cãſilio (apud Homerũ) Vlyſſem, Thebani Tireſiæ animam & manes reliquos conuocaſſe 327
circi cur deſtruendi ſint 434
ciuitatis pacem quid perturbet 95
ciuitatibus an Rhetorica ſit vtilis 615
ciuilis diſciplina quò ſpectet 532
ciuiles leges quid cõtra Aſtrologos decernant 374
claudere quid notet 328
claudiam dictũ de ſpiritu poëtarum 335
claudij Tyberij tempore Druydum diuinationem abolitam eſſe 323
de Claudio Imperat. Aſtrologorum mendacium 355
cleantes in quot partes Philoſophiam partitus ſit 487. quid de rerum principio ſenſerit 497. quid Phantaſiam appellet 556
cleantis opinio de bono 530
clearchus Peripateticus quid de Ariſtotelis vita ſcripſerit 22. de Ariſtotele 535
cleatica Philoſophia 525
clemens Alexandrinus 162
cleombrotus in qua re ſit culpandus 99. 734
cleombrotum Ambraciotem ſibijpſi, perlecto de immortalitate animæ libro mortem conſciuiſſe 53. 54
cleon Dauſius in tota vita non ſomnum cœpit 569
cleonẽ Dauſium nunquã ſomniaſſe 755
à Cleopatra ad Antonium quot anni fuerint 362
clyſtnes Athenienſium legiſlator 257
clytemneſtra 633
clytomachus Platonicus 485. quid ſenſerit de Rhetorica 493
clytomach⁹ aduẽrſari⁹ Ariſtotelis 667. noua Academia autor 488. de Rhetorica 614. diſcipulus Carneadis 553
clytomachum de ſuſtinendis aſſenſibus quatuor libros ſcripſiſſe 559
cnebiſon herba ad quæ conducat 426
coccycẽ menſe Ianuario Bononiæ olim cecinſſe 304
cæco homini inditas eſſe ſpecies albedinis & nigredinis 723
cæcis ab ortu naturæ ſcientiam colorum inditam eſſe 283
cœlius Cal. Ioannis Fran. Pico ſal. dicit 825
cœlũ vnde ſit conſtitutũ 225. cur Plato Dodecaëdro adſcripſerit 777. medium quod appelletur 362. quid influat interioribus 342. quatenus aliquid influat inferioribus ib. quid dictũ ſit 361. vltimũ quod ſit 797. an calarẽ gignat 353
cœlum quomodo ſuo motu elemẽta conſeruet 350. quatenus inferioribus aliquid influat 353. ſtelliferũ an moueatur incertum eſſe 629. vnum quod ſit 362. itẽ quomodo à Græcis appelletur ibid. ex quibus ſit compoſitũ 798. mediũ à Græcis quomodo appelletur 362. ex materia eſſe factũ 683. an moueatur 509. inter omnia corpora naturalia perfectiſsimũ 342. à quo ſit conditum 37. animatũ & ex anima intellectrice, & non vniuerſa materia compoſitum 798 vnde dicatur 776
per Cœlum quomodo inferiora regantur 342
cœli mediũ unde ſumatur 362 ianua per quã patefacta ſit 53. æternitas vnde pẽdeat 777. diſſolutionẽ Plato vnde imaginatus ſit 237. motũ morti eſſe ſubiectum 50. animam eſſe à materia ſeiunctam 798
de Cœli æternitate cõtra illam ratio autoris 777. motu 632. figura quã multa tradantur 388
à Cœli ſignis non eſſe metuendum 69
contra Cœli originem diſputatur 777
cœlo hominum errata non adſcribenda eſſe 358
cœlũ eſſe vniverſalẽ cauſam inferiorum rerũ 340. qualitatibus nõ carere 780. nõ poſſe ſignũ eſſe rei illius, cuius cauſa nõ ſit 380. nullo modo vniuerſalẽ cauſam eſſe poſſe inferiorũ rerũ 340. tangi poſſe ſecundùm Platonem 777. & terram in principio Deus creauit, quid in his verbis contineatur 28
ad Cœlum quibus ſtudijs iter nobis reueletur 77
in Cœlo cõtra dextrum & ſiniſtrũ 777
à Cœlo an diuina oracula geri poſſint 382
ex Cœlo diuinationes fruſtrà peti 352
de Cœlo dogmata multa refellũtur 777. libri Ariſtotelis à quibus ſint refutati 780. q̃ Ariſtoteles tradidit multa impugnari poſſe 776. quã varia 798. Ariſtotelis variæ opiniones 683. & globorũ ordine cœleſtiũ 504. variæ opiniones 776. quatuor libri Ariſtotelis 669
cœli an ſimul cum Empyreo cœlo ſint creati 200
cœlorum ordo incertus 632
de Cœlorum numero quàm varia prodantur 504. numero 494
cœleſtes qualitates omnibus qualitatibus elementalibus ineſſe 340
cœleſtes orbes quot 797
cœleſtium motuum ratio quando ſit inuenta 347. motuum diuerſitas cur ſit irregularis 824
de Cœleſtium orbium numero controuerſia 692
cœleſtia corpora ex quibus rebus ſint cõſtituta 212
cœna Domini cur ſit inſtituta 2
cœte maritimum quid timeat 563
cogitatio quid vocetur 557
cogitatiua virtus num differat ab imaginaria 284
cognitio vnde dependeat 277. humana vnde pendeat 758. prima ſenſilis 737. vniuerſa vnde pendeat 788. humana an omnia intueatur 740. quò pertineat 283. ſupernaturalis quid requirat ib. vnde procedat 38 humana vnde oriatur 280. rei vnde pendeat 796. ſubſtãtiæ quid 742. vera cur rarò ſiat 737. vnde proficiſcatur 96. veri quid ſit ſecundùm Dionyſium & Ariſtotelem 5
cognitionis humanæ origo 695 firmitas vnde pendeat 744. initium quod ibid.
de Cognitionis modo per ſimile, & de varijs ſimilis ipſius nominibus 742. humanæ incertitudine Henrici Gandauenſis opinio, cum ſuis argumentis 707. ſubſtantiæ modo variæ ſententiæ Peripateticorum 742
cognitioni naturali quæ deſeruiunt, ſigi vehementius, quàm quæ accidentali & potiſsimùm quæ falſæ opinioni ſamulantur 159
cognitionẽ omnem noſtram oriri à ſenſu 292. noſtrã à ſenſu ortum ducere 282
ad Cognitionẽ cuiuslibet rei duo eſſe neceſſaria 226. humanã percipiendã opus eſſe diuina illuſtratione ſecundùm Henricum Gandauenſem 707
de Cognitione intuitiua & abſtractiua 740. multa traduntur 737
cognitiones veritatis duæ iuxta Heraclitum 549. varia varijs in rebus 709
cognoſcendi rem exactè & perfectè quãta ſit difficultas 737. proprietates rei, difficultas 758
de Coitu et generatione cõtrouerſia 694
colchicum mel 585
prope Coloniã Agrippinã heremita decẽ annis à cibis abſtinuit 565
colonus quid maximè prouideat 299
colophonius 492
colophonij error de terra 762
in Colophone fœmina quædam epota Lympha vaticinia edidit 336
de Collectione 752
color aquoſus quãdo appareat 718. ex duobus conflatur 566. viridis, plumbe⁹, niger in ægro quid prænũciet 310
coloris permutati nutrimentum ſæpe in cauſa eſſe 729
colores fallere 627

colo-

colores in animalibus cur ſæpe mutentur 729. ſimplices, elementis ſimplicibus ineſſe 716. diuerſi animantium 561. ex quibus componantur 765. ſimplices an ſenſu comprehendantur 717. ſimplices qui 715. vnde fiant 767
colorum diuerſa indicia & indicia vnde fiant 765. omnium mater Sol 717. ſpecies 721. permutatio vnde 718. variæ ſpecies 765. genera quot 721. mixtio triſariam ab Ariſtotele tradita, nec vno tamen modo 718
ex Colorum viſu ſæpe fallitur ibid.
de Colorum varietate in Chameleonte quàm varia 678
de Coloribus variæ opiniones 717. quã variè ſcripſerit Ariſtoteles 808
columba Reatina virgo Peruſiæ ſexenni vixit media 300
columella de cœleſtib. corporibus 632. 633. agriculturæ præceptor 302
columellæ opinio de ſterilitate 524. ſtylus 124
columellam nunquam Aſtrologis adhibuiſſe fidem 349
in Columella diligentiam requiri 133
cometæ & lacteus circulus quomodo diſtinguantur 784
cometas eſſe ſtellas 507. eſſe refractiones ad Solem ibid.
de Cometis diuerſa opinio ibid.
commodi Imperatoris temporibus qui Philoſophi floruerint 664
comprehenſile apud Platonẽ quid 550
concauſæ quæ ſint dictæ 263
conceptui Ptolemæum plus tribuiſſe quàm genituræ 392
conceptus humani, cur non planè reſpõdeant parentibus 745
conceptibus Luna quando vtilis ſit 307
concipere rem aliter quàm ſit, & concipere quod res ſit aliter, quàm ſit, differunt 623
conchilij mutationis cauſa quæ 345
concilium Lateranenſe 514. maius eſſe Pontifice 204. legitimè congregatum in cauſis fidei falſum iudicare non poſſe 277. Ariminenſe 176. legitimè congregatum nullo modo errare poſſe 189. Conſtantinopolitanum ob quam cauſam ſit damnatum 176
cõcilij quinti determinatio q̃ fuerit ibid.
in Concilio Toletano matheſis damnata 224
in Concilio Niceno quid contra Arrianam hæreſim ſit conſtitutum 175. Gangrenſi quid præiudicatũ ſit 189. vniuerſo & Põtifice ſolo diſſentientibus inter ſe, in cauſa fidei quæ decernenda, quidue agendum ſit 204
concilia ob quas cauſas præcipuè celebrentur 185 an errare poſsint 176. quid contra Aſtrologiam decreuerint 370 quæ errare poſsint 176
conciliorum decretis, quæ ſubſtantiam fidei concernunt, & Eccleſiæ Catholicæ non reclamantibus neceſſariò credendum eſſe 185. decreta ſuſcipienda eſſe, tanquam diuinas leges 185
concilia errare non poſſe quibus interſit Pontifex ſummus 176. priſca vti Euangelia recipienda eſſe 189. erraſſe 176
concordiæ oppidum captum 602
concretum nomen 79
concupiſcentia quomodo obediat rationi 101
concupiſcentiam omnem admixtam eſſe dolore ibid.
de Coniugio lex 575
coniunctio magna quæ ſit 383
de Coniunctionibus quanta diſsidentia inter Aſtrologos ibid. magnis Ptolemæum nunquam mentionem feciſſe 379
ex Coniunctionibus magnis an veritas haberi poſsit 366
coniunctum verum quid 762. quod modis non verum ſit 595
de Coniunctio ſano controuerſia 512
connexa quid ſint 588
ad Conradum Peutingerum Iureconſultum Ioan. Pici epiſtola 885
conſecutio quid 595
conſonantes phthongi in Muſica quæ 614
conſtantienſis ciuitas 244
conſtantienſe concilium ſub quo Pontifice ſit celebratum 165
de Conſtantienſi cõcilio Aſtrologorum error 383
conſtantinopolitani libri contra calumniatorem Platonis 762
conſtantinopolitanum concilium cur ſit damnatum 109
conſtantinus Magnus ſub quo ſigno victoriam nactus ſit 42. cur Arrium in concilio Nicæno in exilium pepulerit 25
conſtantini Principis virtutem & religionem in cauſa non fuiſſe, Oraculorum extirpationis 150. tempore Aſtrologi vrbe Roma expulſi 370
poſt Conſtantini tempora Iulianum vixiſſe 150
conſtantino Maximo quæ prænota fuerint 260. item ab eo Picorum familiã originem duxiſſe ibid.
ad Conſtantinum Satyrus ouus productus 327
conſtantinum primum Chriſtianũ principem verum Deum & damnaſſe & honoraſſe 163
ſub Conſtantino qui Mathematici damnati fuerint 224
conſulenti quod tempus aptetur 264
copia maxima Ariſtotelis 677
cor exæſtuans ira quomodo ſiſtatur 61. talpæ ad Diuinationem adhibitũ 201. impij mare feruens 818. loco imaginationis ab Ariſtotele poſitum 96. Talpæ ad quid vtile 416. noſtrum quam diu inquietum ſit 24
cordis recti qui homines ſint 210
de Cordis & cerebri primatu diſſenſio 516
cor eſſe animam 514
per Cor quid intelligatur 105
corallium quomodo dureſcat & quid ſit 563. ad quid conducat 426
corallia cur infantibus alligentur 836
de Cordulo 809
corinthij populi prope Lacedæmoniam habitantes qui 157
corinthijs cur Paulus præceperit, vt cauerent ne per inanem Philoſophiam ſeducerentur 10
ad Corinthios Paulus quot epiſtolas miſerit 180
cornelius de Medicina 483. Nepos de moribus Philoſophorum 715. Tacitus quid de Chriſto ſenſerit 158
cornelij ſtylus 124. Nepotis ſententia de prouidentia 257. Celſi prognoſtica quò pertineant 255. opinio de morborum cauſis 526
cornicis garritus quid præſagiat 403
cornutus Philoſophus Græcorũ Theologiæ inuentor 153
corpus quid 560. 640. an ſit vox 518. quibus rebus conſtet 603. trina dimenſione conſtatũ 581. triplex 545. Chriſti in noſtra corpora tranſmutari 41. quare in loco collocari nequeat 555. num pertineat ad hominis eſſentiam 718
corporis dimenſio 601. tria eſſe interualla 81. definitio 640 fines ibid. dimenſiones tres 622. ſuperiora elleboro albo purgata 760
corporis noſtri humiditates cur modò fluant, modò refluant 309. bonum quid, & quotuplex 62. peccatũ quomodo capitale fiat ibid. reſurrectio veterum omnium ſumma 99
contra Corporis definitionem Scepticorum argumenta 640
de Corporis temperatura imaginationis morbus proueniens, qua ratione curari poſsit 97. humani mutata diſpoſitione 716
à corporis temperatura imaginationis varietatem dependere 99
corpori habitum nullo modo competere 36. cùm intellectus copuletur, quid deinceps differant anima & intellectus 5
corpus quod comprehendi nequeat Scepticorum argumentum 581. per ſe nullam propriam operationem habere 51
de Corpore humano inter Philoſophos nullam diſſenſionem fuiſſe 520. quàm variè ſenſerint Philoſophi 495
in Corpore humano liquores omnes humoresq́; mixtos eſſe nihilq́; cõpoſitum ex omnib. aut videri aut tagi poſſe 120

corpora noſtra quomodo per cœlum regantur 341.342. cœleſtia ex quibus conſtent 776. variarum nationum cur tam diuerſa 96. quatuor infra cœlum quæ 342. omnia cur corruptioni ſint ſubiecta 52. cœleſtia vnde ſint cōſtituta ſecundùm Ariſtotelem 115
corporum diſpoſitiones à ſyderibus effici non poſſe 380. inferiorum formas ſubſtantiales in cœleſtium virtute non contineri 353
de corporum motu quanta diſſenſio ſit inter Philoſophos 520. diſpoſitionibus quàm variè pronuntient Aſtrologi 380
corporibus omnibus ineſſe grauitatem 770. quot principia accidant 499
corpora leuia eſſe calida 780
de Corporibus cœleſtibus quàm varia 799
corruptio vbi non habeat locum 52
de Corruptione quàm variè ſenſerint Philoſophi 495. & generatione Scepticorum argumenta 644
corus cur aliquando Nonis Februis ſpiret 304
coruus albus viſus 720
corui pennæ nigræ, quàm ob rem ſæpe in albas mutentur 719
corui cur in flauum colorem tranſmutentur ibid.
corui albi nutriti in aula Cæſaris 724
coruorum an genus neceſſariò debeat eſſe nigrum ibid.
de Coruorum colore 749
coſmi nomen quis primũ inſtituerit 502
coturnicibus ſemina hellebori gratiſſima 563
crabronis origo 562
crantor quid bonum appellârit 530
crœſi interrogatio de diuinatione 638
de Crœſo oraculum Apollinis quàm ambiguum fuerit 332
craſſi mors 355
crates quomodo Grammaticum & Criticum diſtinxerit 493. de Grammatica 604
cratetis opinio de Grammatica 605
inter Cratetem & Ariſtarchum diſſenſio 610
de Cratete 575
criticus à Grammatico quomodo differat 605
cratippi opinio de Somnio 409
cratippum confidiſſe prænotionem eſſe rerum futurarum 253
creare ſolius Dei munus eſſe 282
creator & Opifex quomodo differant 232
creatorem cur Deum non appellauerit Plato ibid.
creatura omnis ſub quo contineatur 33
creaturis quibus erant imagines trifariã cultum Gentes tribuiſſe 315
credere an in homine libera voluntate ſit, nec ne 169
credendi actum liberum eſſe ſecundùm Thomam ibid.
quid Credendum ſit Chriſtiano 67.68
cretenſium legislator qui 157
cretenſium lex 614. mores olim 650
apud Creticos lex de rhetorica 493
crinitum ſydus 574
per Criterium nomen quid intelligatur 537
critias de Deo quid ſenſerit 638. Athenienſis quid de prouidentia Dei ſenſerit 495
critiæ opinio de anima 525
criticum damnaſſe furti Ariſtophanem quod materiam ex ſeſe non fabricaſſet orationis, hoc eſt, non propria eſſet vſus inuentione 142
inter Criticum & Grammaticum differentia 493
critici dies cur à Lunæ curſibus non regantur 546. dies qui habeantur 345. dies quando fiant 346. dies an Lunæ motum referri poſsint 345. dies vnde pendeant ibid. dies mali & boni qui ſint 348. dies num ſemper eundē imitentur 347
criticorum dierum cauſæ ſcrutatio ad quem ſpectet ibid.
criticorum dierum aliæ cauſæ ibid.
in Criticis diebus lunaris influentia duplex 345
de Criticis diebus quanta controuerſia ſit ibid.
criticæ commotiones quando fiant ibid.
critolaus quid ſummum bonum appellet 528. quid contra Rhetoricam attulerit 614. quid ſenſerit de Rhetorica 365
critolai argumenta contra Rhetoricam 614
crotoniatæ virgines cur duntaxat quinq; ſint electæ 125
crotoniatæ iuuenes à Pythagora in Italia ad eruditionem excitantur 479
crudelitas qualе malum 95
crux Chriſti ſæpiſſimè recordata quid commonefaciat 38. Chriſti cur ſedulò ſit conſideranda ibid.
crucis Chriſti meditationem frequẽtem valere ad inordinati animi triſtitiam repellendam 65. Chriſti cogitatione virtutes omnes facilè poſsideri poſſe 66. Chriſti ſigno dæmones aufugantur 327. ſupplicium ante Chriſti paſſionem fuiſſe 853. Chriſti ſigno aſsignati ſacrificijs aſsiſtentes, ſacerdotes ſeu vates reſponſa dare non potuiſſe 163. Chriſti imaginatio quãtum fructum nobis adferat 42.43
crucem Chriſti eſſe literam ſeu ſignum Thau, quo ſignatos exterminator angelus non percutit 43. Chriſti optimũ remedium eſſe aduerſus dæmonis inſidias 65. & mortem Chriſti iugiter à fidelibus debere cogitari, à Chriſto demandatum eſſe ibid.
cruce Chriſti ad debellãdos hoſtes multos viros ſanctos pro ſigno eſſe vſos 42
in Cruce Chriſti quid reluceat 38
crucifigere quid ſignificet 852
cryſoſtomi ſententia contra Aſtrologos 368
cucurbitulæ quando noceant 309
culices vnde naſcantur 560
culicum cibus 562
cultus verus qui ſit 267. varius vnde fiat 269. exterior ſignum interioris 318. quot modis Deo vero, præpoſtero & damnato modo adhibeatur 313. falſus qui ſit 330
ex Cultu qui creaturæ impenditur, tres oriri ſpecies 313
de Cumana Sibylla quid teſtetur Lucanus 235
cumea Sibylla Deiphobes à Vergilio appellata: item à Lucano Phemoneos, à Suida Amalthea Hierophile dicta 236
Cumea Sibylla cur ſit Chaldæa dicta ibid.
cumeæ Sibyllæ carmina cur minus metricè ſint ſcripta ibid. Sibyllæ vaticinia apud Virgilium ibid.
cumeæ Sibyllæ Phemonoës nomẽ fuiſſe 323 (336
cumeam Sibyllã inſanam Maro appellat
inter Cumeam & Cumanam Sibyllas an ſit diſcrimen ibid.
de Cumea Sibylla variæ rationes & nomina ibid.
cumis ciuitas in Campania vbi Sibylla ex Babylone profecta ſua oracula edidit 238
cupiditas omnis peccati radix & initium 62. veri inueſtigandi quæ olim ingenia humana inuaſerit 3
cupiditatem quid nuncupauerit Bernhardus 24
cupido vnde emergat 62
cupidinem iuxta quas formas ſeu Ideas Praxiteles expreſſerit 141. eſſe ſeminarium vanæ gloriæ 50
curioſa prænotio quid ſit 444. prænotio quot modis prodeat 445
curioſitatē quid appellet Bernhardus 24
curioſus quomodo diſtet à diligẽti 445
curtius quomodo Prophetas appellauerit 274
curtij ſtylus 124
cyclopæ 564
cyclops apud Philoxenum 142
de Cygnis poëtæ dictum 806
à Cygnis cæteriſq; auibus olim Arabes diuinationem collegiſſe 262
cyllenius contra Latonam 223
cymborum fœminas captiuis iugulatis diuinaſſe 229
cynica Philoſophia 484
cynici qui ibid.
cynicorũ doctrina quomodo cũ Chriſtiana cōparet 655. opinio de bono 530
cynops Magus 417
in Cypho augurari quid 404

cyprianus

cyprianus Carthaginenſis 210
cypriani ſententia de vero Chriſtiano 45
cypriani ſtylus 858
cyprianum Aſtrologos irriſiſſe 368. Martyrem Propheticam reuelationem habuiſſe 288. ante baptiſmū ſumptū glorioſè Rhetoricam docuiſſe 24
cyrenaicæ ſectæ repertor quis 484
cyrenaici Philoſophi ibid.
cyrenaici qui ibid. vnde dicti ibid. quid aduerſus Muſicam attulerint 635. in quot genera diſtribuerint Philoſophiam moralem 487. in quot ſpecies Philoſophiam partiti ſint ibid.
cyrenaicorum ſententia de veritate Philoſophiæ 492
de Cyrenaicorum ſententia & rationibus ad veritatis iudicatorium conſtituendum 554 555
cyrenaicos omnes Hegeſiæ auditores ſponte mortem oppetiiſſe 55
cyrenes vnde 317
cyrenes perſonam Vergilius vnde mutuatus ſit 329
cyrus maior apud Xenophontem 52
cyri temporibus ſeptem Sapientes floruiſſe 478
de Cyro quot annorum ſeculis ante ortum eius ab Eſaia prænunciatum ſit 277

D

DAemon vide Dæmon.
Io. Damaſcenus interpres Ariſtotelis 371. de Dei appellatione 90. de cogitatione 167
damaſceni ſententia contra Aſtrologos 365
damaſcenum Dionyſii Areopagitæ doctrinam ſummis laudibus extuliſſe 90
damaſus poëta 14
damaſii opinio de mundi æternitate 772
damigeron quam Magiam profeſſus ſit 427
damidi quale olim reſponſum dederint Babylonij Magi 160
daniel leonibus in pabulum expoſitus 453
in Daniele locus ille explicatur: Intelligentia opus eſt in viſione 274
danubij oſtia 244. tractus ibid. fons ibid.
dauid paſtor & Rex num ſpectatiuos, & practicos habitus habuerit 284
dauidis regis ſecundo lib. Regum dictum, quomodo intelligẽdum ſit: Spiritus Domini locutus eſt per me 294. liber inter quos libros annumeretur 282
dauide intellectu Chriſti myſteria perſpiciente: ad quem reuelationis Propheticæ gradum, hæc Prophetia ſit referenda 290
darius quæ Philoſtrato narrauerit de Diuinitate Gymnoſophiſtarum 262
darius in fuga aquam ex cadaueribus bibit 570. ab Alexandro victus 721
de Dario ex cadaueribus aquam bibente ibid.
decæarchi opinio de anima 680
definiendi ratio quæ optima ſit, incertū 724. veri apud Ariſtotelem nullam dari facultatem 723. facultatis imbecillitas 745
contra Definiendi artem diſputatio ibi.
definiri nihil poſſe ex Anaſententia 724. exactè & certè nihil quicquam poſſe 745
definitio 723. quid, variæ opiniones 724. vera quæ ibid. cur ab Ariſtotele haberi non poſſit 735. etſi haberi poſſit, non tamen ex regulis ab Ariſtotele poſitis ibid. vera vnde conſtet 725. hominis quæ 728. hominis incerta apud omnes Philoſophos 727. vera & certa vnde conſtetur 725. certa haberi non poteſt ex Ariſtotelis regulis 742
de Definitionis diuerſitate 726
definitionem veram tradi non poſſe 724. alicuius rei nec poſſe demonſtrari, nec inductione colligi, nec ſenſu decerni 735
contra Definitionem Scepticorum argumenta 637. corporis Scepticorum argumenta 640
in Definitione cur ſemper aliquid reſtet 725
de Definitione vera variæ opiniones 724. quàm multis in locis Ariſtoteles loquatur, & quàm non rectè, & ſibijpſi repugnanter ibid.
à Definitione ad definitum quomodo argumentetur 727
definitiones vnde ſint inueſtigandæ 735
defunctorum animæ ad quem numerum referantur 272
delectamen animi ſignum eſſe quod in opere ſentimus 37
delectum in omnibus rebus habendum eſſe 450
delphici oraculi inane principium 330
delphico oraculo quos cuſtodes præbuerint alim ibid.
delphica oracula cui rei incubuerint ibid. vide Oraculum
delphin cur ſe dorſo celerrimis iactatibus oſtentet, tẽpeſtate imminente 297
delphines incurui cùm vellicant aquæ ſumma, quid præſagiant 297
delphis oracula quo tempore ceſſârint 330
demachus de rebus Indicis 720. rerum Indicarum ſcriptor 811
demades qualis Rhetor fuerit 614
demetrius Phalereus 22
demetrius Chlorus de grammatica 605
demetrij cognomine Chlori definitio de Grammatica 493
democritus de homine 579. quot ſenſus poſuerit 563. quid de principijs decreuerit 499. cur ab Ariſtotele reprehenſus fuerit 752. de Xeniade 542. magus 482. diſcendi gratia in Aegyptum profectus 584. quid ſenſerit de Dialectica 495
democritus cui Philoſophiæ addictus fuerit 488. de melle q̃d ſenſerit 585. quam doctrinam ſit imitatus 597. quàm Magiam profeſſus ſit 417. de vero quid ſenſerit 592. diſcendi gratia in Aegyptum profectus 656. Phyſicus appellatus 484
democriti opinio de Deo 497. dictum de Apologia 357. ſententia de melle 767. opinio de Terræ motu 508. canones 493. 494. opinio de mundi materia 503. opiniõ de anima 527. opinio de Solis caliditate 749
democriti opinio de intellectu & iudicio veritatis defenditur 794
democriti opinio de Deo 618
contra Democriti opinionẽ de vero diſceptatio 593
democritum confirmaſſe Prænotionem rerum futurarum eſſe 253
apud Democritum hominis definitio cur incerta 733
democritia Philoſophia 488
democritiorum opinio de veritate ibid.
demonax legiſlator gentium 157
demonſtratio ſana quæ non ſit 635. à quo ſit inuenta 743. an opus habeat iudicatorio 539. vnde conficiatur 744
demonſtrationis genera quot 635 fundamentum quod ſit 693. finem eſſe incertum 747. diſtinctio cur ſit vana 744
demonſtrationis principia vnde cognoſci poſſint 747
de Demonſtrationis varijs modis 744
contra Demonſtrationis diſtinctionem diſputatio 743
demonſtrationem nullam procedere à poſterioribus 744
contra Demonſtrationem totius proceſſus Epilogus 759. argumenta 636. Scepticorum argumenta 635
de Demonſtratione quanta controuerſia 636
in Demonſtratione duo refutat author 744
demonſtrationes ſimplices quæ ſint 176
demonſtrationum diſtinctio quàm vana ſit 743. primum genus in quot ſpecies diuidatur 170. duo genera eſſe ibid.
de Demonſtrationibus verba non ſunt, quæ ducunt ad incommodū 746. 747
demonſtrandi ars cur incerta ſit 695. ars prorſus incerta 725. ars quot modis demoliatur 694. artem Ariſtotelis incertam eſſe quinq; vijs demonſtratur 692. ars Ariſtotelis cur ſit incerta 723 725
demonſtranti quod tempus aptetur 264
demonſtratricia ſigna quæ 634

demophoon

demophoon in ſole balneoq́ rigeſcens 564
demophoonis hiſtoria 706
demoſthenes num ſemper à Cicerone ſit laudatus 25. ubi de Ariſtotele & Platone mentionem fecerit 218
demoſthenis verba de Paſto 373.374. eloquentia unde ſit exhaurienda 127
demoſthenem Ciceronem imitaſſe 124
derbicum mos erga propinquos & affines, qui ætate confecti ſunt 159
deſyderium quottuplex ſit ſecundùm Albertum Magnum 109. permutatis & tranſmutationis quid ibid.
inter Deſyderium & appetitum differentia quæ 108
deſideriis qui tenentur, & indigi ſunt facillimè falli 721
deſideriorum ſanctitas unde 41. ſanctitas quando oriatur 41
deus eſt principium, medium & finis 497. unde ſit dictus ibid. Deorum cur ſit dictus ibid. ubi ſit colendus 872. ex quibus rebus ſumpſerit exempla rerum 794. cùm Vnus dicatur, quomodo ſit intelligendum 79. quomodo concipiatur 91. quid ſit, quā varia 798. an intelligat & quomodo 799. unitas 79
deus an homini liberum arbitrium indiderit 59.60
deus quomodo ſit colendus quàm variè ſenſerint Philoſophi 497
deus quid ſit, quàm variæ rationes tradantur 478
deus cur negetur eſſe Ens 287
deus eſt Deus quomodo illa phraſis ſit intelligenda & quid per eam intelligatur 89. falli non poteſt 709
deus cur mundum condiderit 91. quatenus ſit ſpiritus 87.90. unde ſit dictus 315. quare idea ſit dictus 78
deus cur aliquando utatur hominibus malis 320. cur ſit Terminus à Platonicis dictus 92. cur voluerit finem noſtrum, diemq́ noſtræ mortis eſſe incognitum 47.48. eſt dici diuersè poſſe ſecundùm Dionyſium 89
deus IN adiutorium meum intendet: cur ſæpiſſimè iſte verſiculus à priſcis monachis ſit decantatus 37
deus eſt Deus, an illa loquutio ſit vera 89. rerum omnium cauſa 96. in quo ſaluet ſuum populum 9. cur ad Moyſem dixerit, Ego ſum Exiſtens 231. vera & æterna ſapientia 4. quatenus ſit ſapiens nominandus 87
deus ſolùs conſcius futurorū 331. unus cur dicatur 79
deus unus, & veritas una 268. cur ſic vocetur 730. cur non omnibus & ſingulis Prophetis omnes veritates inſinuat 290
deus an habeat animalis ſpeciem 718
dei ſapientia & bonitas 600
dei nomen cur tantùm quatuor literis conſtet 432
dei ſcientiam in Ariſtotele non fuiſſe 662
de Dei prouidentia quanta diſſenſio 502
dei ſedes 798
dei voluntas quid 69
dei natura incorporea 35. gloria per quos homines in terra ſit diffuſa 847
dei corpus ſeu partem eſſe cœlum 797. virtus Chriſtus ſolus 37. manus quæ ſit 264. voluntas ſanctificatio noſtra 216. ſumma bonitas ſummaq́ charitas quæ 72. naturam abſque Phantaſmatum adminiculo intelligi non poſſe 35. ſolius munus quod ſit 214. potentia 808. ſolius munus eſſe creare 217
dei definitio ſecundùm Platonem 224
dei naturam nullum prædicatum verè poſſe prædicari 87. Patris ſapientia Chriſtus 45
dei naturam per aliquod nomen exprimi verè non poſſe 87. donis hominē abuti poſſe 258
dei virtus, ſapientia & veritas quæ 98. gratia quid 66. nec nomen, nec definitionem eſſe ſecundùm Dionyſium 78. & dæmonum ubi Ariſtoteles mentionem fecerit ut ſpeciei & partis 729. natura quatenus ſit imperuia & infinita 35
in Dei contemplationem quomodo Philoſophiæ humanæ adminiculo poſſimus aſcendere 27
de Dei appellatione 412
de Dei vocabulo variæ opiniones Græcorum: alij à θεῖν, alij ab αἰθεῖν, alij ἀπὸ τοῦ δέος deriuatum eſſe volunt 315
de Dei ſede quàm multæ opiniones 808. æternitate quanta diſſidia 225. beatitudine controuerſia 638. forma & eſſentia quanta diſſidia inter Philoſophos 637. nomine varia 724
per Dei nomen ſeu dictionem quid concipiatur 86. nomen non habere rationem prædicati, ſed ſubiecti ibid.
in Dei veri cultu quando pernitioſum habeatur quid 313. item quot modis illud fieri poſſit ibid.
deo patri quo medio nos uniamur 221. quibus in rebus, diuinatio ſe æqualem conſtituerit 325. quando cultus præpoſtero modo exhibeatur 313. prædicationes illas quas nos illi attribuimus cur Auerrois propoſitionibus Mathematicis ſimilis eſſe dixerit 87. quando anima frui poſſit 35. proprium nomen aptari non poſſe 231. ſine fide placere neminem poſſe 166
deum eſſe animal ſecundùm Ariſtotelem 723. eſſe mundum ibid. eſſe ſapientem quomodo ſit intelligendum 90. in Ignea eſſe ſubſtantia unde Plato ſumpſerit 236. non eſſe Ens quomodo intelligatur 99
deum non eſſe Ens cur dictum ſit 77
ad Deum quomodo perueniatur 597
deum eſſe virtutis infinitæ ab Ariſtotele probari non poſſe 802
deum eſſe mentem igneam & mundi animam 497
deum & eſſe & dici propriè Ens 77. Ente maiorem eſſe ibid. nec Ens, nec creatum appellari debere ibid.
deum omnipotentem ab Ariſtotele non demonſtrari 802
ad Deum agnoſcendum quot modi ſint 166
deum non eſſe νοῦν 800
deum nō eſſe appellatum factorem cœli ibid.
deum eſſe ζῶον ἀΐδιον, καὶ ἄριστον ... 798. Ariſtoteles animal nominauit 797
ad Deum per quod medium aditus ſit factus 42
deum eſſe ſupra id quod concipi non poteſt, quomodo ſit intelligendum 91. verum quibus cultibus olim coluerint 315. eſſe ſapientem ſecundùm Egidium 87. omnia & incorporea & corporea commouere 803. eſſe mundi animam 798. in æthereo quinto corpore ab Ariſtotele collocatum eſſe ibid. ubi Ariſtoteles animal appellārit 729. eſſe infinitum 762. eſſe animal ſempiternum ſecundùm Ariſtotelem 728. nec in verorum Entium, nec in creaturarum numero recipi 77. eſſe primam cauſam & actum omnium rerum 266. eſſe ipſum Eſſe 92. omni appellatione eſſe maiorem 89. eſſe infinitum 90. eſſe ſupra omne illud, quod à nobis concipi poſſit 89. feciſſe nos ad ſe ſecundùm Auguſtinum 24. per perſonam Vlyſſis indicatum eſſe ab Homero 230. ipſum utriuſque teſtamenti authorem & eſſe, & haberi debere, quibus rationibus colligi poſſit 179
ad Deum diligendum quas olim vias homines ſancti ſtatuerint 72
Deum omnino abſconditum eſſe 239. nos etiam in cœlis non eſſe comprehenſuros, ſed apprehenſuros tantùm 90. eſſe ſummum bonum 88. ex nihilo omnia creaſſe 776. indictum & innominabilem appellatum eſſe à Platone 87. cur opificem, non autem creatorem nuncupet Plato 232. ſolùm in voluntatem hominis illabi poſſe 280. cur timeatur 46. de intellectu cunctarum rerum eſſe 80 eſſe rerum omnium principium ſecundùm Platonem 225. Ens non eſſe, quod in Deo pro eſſentia eſt 77. eſſe ſpiritum ſecundùm Ioannem Euangeliſtam 87. in nullo loco definitè conſtitui poſſe 808. nobis perfecta dogmata tradidiſſe 7. nec definiri,

finiri, nec recto nomine appellari poſſe ſecundum Dionyſium 78. purum & actum ſimpliciſſimum quomodo poſſimus contemplari 58
deum eſſe materiam rerum vniuerſarum principium iuxta Ariſtotelem 225. inſculptum & innatum eſſe omnium mentibus 35. dici poſſe Deum ob nominis rationem 88. bonum ipſum eſſe 83. eſſe Terminum ſecundum Platonicos 89. diligentibus pacem multam datam eſſe 57. eſſe ex materia ingenita 830. primo modo eſſe Ens 78. eſſe primum verum 92. inueniſſe haud facilè eſſe, intellexiſſe impoſſibile 90. in ignea eſſe ſubſtãtia 224. eſſe vnum 79. animas noſtras tanquam ad principium vnde manârunt & ad finem vnde beantur ſemper trahi 41. ſolùm bonitatis fontem eſſe 268
deum ſummum bonum nobis amantibus accidere 46
præter Deum Entia omnia finita eſſe 92
per Deum omnia facta eſſe 38
poſt Deum primarium non Ideas, ſed intelligibiles deos quoſdam Ariſtotelem collocaſſe 225
de Deo vno & ſolo Sibyllæ Aegyptiæ oraculum 229. quàm variè Philoſophi Gentium ſenſerint 495. quàm varia ſenſerint Philoſophi priſci 798. quid ſenſerit Ariſtoteles 660
de Deo verba Ariſtotelis 661. Philoſophorum variæ opiniones 496
de Deo quàm variæ opiniones 637. quã malè decreuerit Ariſtoteles 797. affirmationes proprias adduci non poſſe, quomodo ſit intelligendum 91. variæ opiniones apud Gentes 484
de Deo quomodo vnum prædicetur 79. quàm meliùs, quanquã diuinius Chriſtiani loquantur Ariſtotele & Platone ipſo 808. vno & ſolo verſus elegantiſſimi Orphei 229
de Deo affirmationes omnes improprias eſſe 88. Ariſtotelis opinio refutatur 807. Ariſtotelis opiniones authoritatibus refutantur 798. à Deo ipſo bonis omnibus nos donari 41. quæ ſint petenda 446. quæ liberalitas hominibus ſit data 58. vtrum Prænotio petenda ſit 446. an æterna pendeant, tanquam à cauſa efficienti 775
in Deo omnis veritas, nullum falſum aut mendacium 290. ipſo ideas nonnulli repoſuerunt 794
ſine Deo, eiuſq; ope ad Deum neminem perueniri poſſe 168
dij Gentium dæmonia 597
dij an ſint longiuſculi diſputatio 638. vnde oriantur ſecundùm opinionem Democriti ibid. cur alij corporei, alij incorporei dicantur ib. quot ſint 799
deorum filij vnde tam multi fuerint 517
deorum nomina plura cur 495. primus qui fit 223. ſtatuæ à Telechinis primò fabricatæ 516
deorum generationem ex aqua principium ſumpſiſſe ſecundùm Homerum 223. gentilium adulteria, cædes, bella, lites 318
de Deorum pluralitate 638. felicitate Ariſtoteles quid ſcripſerit 662
dijs ſuis cùm immolarent gentes, ſi aſtitiſſet aliquis frontem cruce ſignatam feres, ſacra nullo modo litare potuiſſe 42.43
dijs nomina indita ab Ariſtotele 662
deos cur tam multos Gentes introduxerint & coluerint 266. timorem feciſſe 266. eſſe virtute præditos 530. eſſe qui negauerint 497
circa Deos tripliciter bellatum 495
de Dijs quàm variè ſenſerint Philoſophi ibid.
in Dijs dæmones, in dæmonibus deos eſſe 730
deuteronomio cap. XVIII. locus explicatur, videlicet Nec inueniatur in te qui obſeruet ſomnia 335. XVIII. cap. locus quidam explicatur 364
à Deuteronomio illud oraculum: Noſce teipſum ſuum exordium traduxiſſe 50.51
contra Dextrum & ſiniſtrum in globis cœleſtibus diſceptatio 777
dexippus de Ariſtotele 678
diabolus quibus in rebus potiſſimũ tentet hominem fallere 59
diabolus cur aliquando Scriptura ſacra ſit vſus 52
diabolus verſutiſſimus hoſtis 62
diabolus cur nobis tam iugiter inſidietur ibid.
diaboli variæ inſidiæ variaq; inſtrumenta quibus inſidiatur hominibus ibid.
diabolo Chriſtum ſua morte, multam nocendi facultatem ademiſſe 39
diabolum ſe miſcere operationibus eorum, qui iudicijs Aſtrorum intendunt 369. de cœlis proiectum quo nomine appellârit Homerus 235
diagoras Mileſius quid de Deo ſenſerit 497
diagoras à dæmone ad pietatem ſæpe fruſtrà incitatus 515
dialectica Apoſtolos nõ inſtructos fuiſſe 66
In dialectica Deus ſuum populum non ſaluat 9. non armatos fuiſſe Apoſtolos 66. quantum ſit neceſſaria 636
Dialectica Philoſophiæ princeps 483
aduerſus Dialecticam quàm multa Sceptici Philoſophi diſputârint & quid author pro ea 636
de Dialectica eiuſq; definitione & partibus inter Philoſophos quanta diſſidia 493
inter Dialecticam & Rhetoricam diſcrimen 613.614
dialectico quæ neceſſaria ſint 747
dialectici vnde dicti ſint 515
de Dialecticis monumentis Ariſtotelis 669
dialogi Platonis quæ de re ſint compoſiti incertum adhuc eſſe 489
diana Scythica quibus hoſtijs placata fuerit 652
dianæ cur olim capras immolârint gentes ibid.
inter Dianam & Iunonem bella 223
διάνοια quid vocetur 557. iudicatorium per quod dicitur 583
dia paſſon διὰ πασῶν quid 634
dia pente διὰ πέντε quid ibid.
diaphona ibid.
diaphona quid dicantur ibid.
dia teſſaron διὰ τεσσάρων quid ibid.
diatonon quid ibid.
dicæarchi opinio de Anima 524. opinio de ſomnio 409
dicæarchum credidiſſe diuinationi eſſe futurarum 253
inter Dicæarchum & Theophraſtum diſcordia de anima 608
dicendi genera tam varia vnde 127. artis cur tam varij authores fuerint conſtituti 125
dictiones ſignificantes genera prædicamentorum 85
didonis fabula 373
didymus cæcus Mathematicus præſtantiſſimus 253
dieſis δίεσις quid 634
dies cur non omnes pares ſint 304
diem noſtrum mortis cur Deus nobis ignotum eſſe voluerit 48.56
diem quid Plato appellet 237
die hoc cur magis quàm illo, illo quàm alio, tonitrua prouemant 305
diætetica medicina 483
αἰσθητικὴ phantaſia 560
per Differentiam quid intellexerit Ariſtoteles 724
de Differentia quàm multa ambigua Ariſtoteles ſcripſerit 810
ex Differentia vltima definitionem conſtare 725
differentiæ vltimæ quæ ſint 724. duæ ſuper ſenſum cognitionis genere 733
differentias veras tradi non poſſe 724
de Differentijs varijs 731. vltimis variæ rationes 725
digitus anularis cui Planetæ ſit tributus 394
digitus medius cui Planetæ tribuatur ibid.
de Digito medio controuerſia 393
de Digitorum appellatione ibid.
digitorum partitio quibus rationibus fiat 394
dignitas quid 593
digreſſio authoris in reuerenda opinione Henrici Gandauenſis de incertitudine cognitionis humanæ 707

à Diligentiâ

à Diligenti quomodo diſtet curioſus 441
diluuium à quo ſit factum 382
poſt Diluuium multos homines trecentos & quadringentos annos vixiſſe 302
poſt Diluuium multos homines adeò viuaces fuiſſe, vt noſtra decrepitas pro iuuenta illis fuerit 300
dimeſio an dimēſioni aptari poſſit 767. 768. trina an ſit corpus 768. trina cur non ſit ſubſtantia ibid.
de dimenſione trina ibid.
dimenſiones an tres tantùm ſint corporis 647
Διμοιρηδὸν quid appellet Plutarchus 779
dinomachi ſententia de bono 528
diocletiani Cæſaris interitus 161
diocletiani tempore Aſtrologi vrbibus eiecti 355. Aſtrologi Roma pulſi 370
dioclis opinio de ſterilitate 523
diodorus Cronus dictus 483. Cronus quomodo contra motum argumentetur 645. hiſtoricorum celebratiſſimus quid de Homero teſtetur 234. hiſtoricorum omnium probatiſſimus qui ſuæ hiſtoriæ quadraginta libros reliquit. 226
diodori Croni opinio de verborum ſignificatione 483. libri de temporibus heroiris 598. ſententia de bono 528. hiſtorici verba de Moyſe 226
diogenes 815. intellectibilem partem Plantis attribuit 732
diogenis opinio de Solis forma 566. ratio de Somnijs 527
diogenem Babylonium credidiſſe diuinationem eſſe rerum futurarum 253
à Diomede Martem & Venerem vulneratos eſſe 223
dion quid de Chriſto ſenſerit 158
dion Pruſienſis Philoſophus 23
dionis verba ad filium 225
dionyſiodorus 492
dionyſiodori opinio de iudicatorio veritatis 544
dionyſius Thracius de Grāmaticæ parte hiſtorica 621. poſt Apoſtolos princeps Theologiæ 78 quomodo definierit bonum 33. Tyrannus quo cibo delectatus fuerit 659. vini inuentor 495. Areopagita contra Ariſtotelem 680. Thrax de Grammatica 604. quot partes Grāmaticæ poſuerit 493. quot motuum genera poſuerit 780. & Gregorius in quo diſcordent 200
dionyſii Areopagitæ ſententia de hominis anima 731. Areopagitæ commonitio de Dei amore 71. Areopagitæ libros multis annorum ſæculis occultatos fuiſſe 90. Areopagitæ ſententia de reuelationibus 279. ſententia de animæ humanæ bono 5. ſententia de ſorte 409. inſignis ſententia de Dei definitione 78. Thracij opinio de Grammatica 493
dionyſium Areopagitam ab omnibus Theologis patribusq́; ſummis laudibus affectum eſſe 90. doctiſſimum fuiſſe, priuſquam Paulum audiuerit 14
ad Dionyſium cur Aeſchines in Siciliam profectus ſit 160
à Dionyſio in quo Gregorius diſſentiat 186
diophantes Syracuſanus an fuerit Pythagoreus 482
diſcipuli nunc Chriſtiani dicti 43
de Diſcendi affectione 748
dioclis opinio de morborum cauſis 526
diſpoſitio quam rem ſequatur 126
diſputatio cribrum veritatis 853
diſſonantes voces in Muſica quæ 634
diſtichon in laudem Ioannis Pici 835
diſtinctio demonſtrationis quàm varia ſit 743
diſtinctionem demonſtrationis variam eſſe alio fundamento refutatur 744
diues qui proximo prodeſſe poteſt, an à ſe Dei oculos auertere poſſit 6
diuina reuelatio vnde proueniat 288. Clementia quomodo nos adiuuet 33. lex quid contra Aſtrologiam tradat 364. voluntas quid 35. Philoſophia quæ ſit 4. Philoſophia quid ponderis habeat 2
diuina lex 651
diuinæ Philoſophiæ ope quomodo ad Dei contemplationem perueniamus & perfectius quàm humanæ duntaxat adiumento 28. reuelationis gradus duodecim ſecundùm Moyſem Aegyptij 291. vocationis modi tres 166. legis laus 653. legis beneficium 653
de Diuinæ & humanæ Philoſophiæ ſtudio lib. II. authoris 864. humanæq; Philoſophiæ ſtudio in quem finem ſcripſerit author I. poteſtatis infinitate Ariſtotelem non rectè ſenſiſſe 802
diuinam eſſentiam eſſe nobis rationem cognoſcendi 714
ad Diuinam Philoſophiam non omnes gentilium literas conducere, ſed alias minus alias magis 13. 14
de Diuina eſſentia quàm malè Ariſtotelis decreuerit 797. poteſtate authoris opinio 802. potentia Ariſtotelem nullo modo decernere poſſe ibid.
diuinarum literarum ſolos authores veridicos eſſe, cæteros humanæ Philoſophiæ omnes principes moribus maculatos & doctrina erraſſe 22. 23
diuinas ſcripturas ad omnem mandatorum diſciplinam poſſe ſufficere 22
diuinum quid vocet author 108
diuini vocabulum quibus propriè conueniat 327
diuini homines qui ſint dicendi 323
diuina oracula quæ nō à cœlo fiant 382. bonaque 648. ſeu ſacra eloquia an perfectè percipi queant 7. beneficia tacere non eſſe mentis verecundæ, ſed ingratæ 29. mandata ſeu myſteria à quibus ſint deprauata 3. præcepta ob quam cauſam reuelata ſint 7
diuinorum comprehenſiones ſomno poſſideri poſſe 284. eloquiorum frequenti lectione, nihil conducibilius eſſe ad bene beateq́; viuendum 20
ſub Diuinorum nomen clatura quæ contineantur 364
ad Diuina percipienda tolli hominem multifariam poſſe, nulla etiam à ſenſibus abſtractione facta 292
diuina miracula abſq; phantaſmatum adminiculo perluſtrari non poſſe 35
diuina miracula à cœlo nec fieri, nec ſignificari poſſe 382
ex Diuinis eloquijs Philoſophos antiquiſſimos ſententias excerptas ſuam in Philoſophiam tranſtuliſſe 52
diuinaculi ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
diuinatio apud Gentes in quam partem ſit accepta 322 vnde dicta ſit ibid. eiusq́; ſectatores quàm varijs modis in ſacris literis damnentur 326. vbi ſe æqualem Deo conſtituat 325. quot modis accidat 322. & falſa prophetia quomodo differant ibid. quare à Gentibus exculta fuerit 329. quotuplex ſit 273. ſomniorum vnde originem duxerit 261. an in ſapientes cadat 321. Pythonica quæ 328. vocabulum quæ contineat 325. ſacris literis apertè damnata 330. quando accidat 321. an ſit 252. quam ob rem à Chriſtianis ſit extirpata 260. quæ diri poſſit 322. à Græcis quomodo ſit dicta ibid à quibus ſit inuenta 328. vnde fiat 253. ab oraculis diuinis damnata 323. ab Hebræis quo nomine ſit appellata 322. quæ ab arte pendet, quæ ſit 321. diuina & naturalis quæ 273. quid ſit ſecundùm Ciceronem 253
diuinationis nomen vnde ſit deriuatum ibid.
diuinationis vocabulum quàm variè olim apud gentes ſit vſurpatum 319. ſpecies in vniuerſum abijciendas eſſe 328. definitio 253. ſpecies plurimæ 322. genera duo ſecundùm Ciceronem 321. ſpecies quatuor ibid.
diuinationem eſſe naturalium rerum quæ fortuitæ putantur 253. hominis cur Deus tribuerit ſecundùm Platonem 321. eſſe 252. eſſe prædictionem & præſenſionem rerum fortuitarū 253. vniuerſam ex operatione dæmonum vel occulta vel manifeſta prouenire 319. ex cœlo fruſtrà peti 331. non niſi in malam partem accipi debere, ſecundùm ſententiam Hieronymi 319. hominis datā eſſe, eamq; in iecore quaſi ſedē ſibi domiciliumq; delegiſſe 321. fallacem eſſe, quæ ex Aſtrologia dependet

pendet 278. ſub ipſa prænotione concludi 354. in quot modos diuiſerit Plato 272. diuinorumq́; conſulta ſacris literis prohibitam eſſe 327. de præteritis dici 255. per ſomnium fieri multos Philoſophos credidiſſe 253
contra Diuinationem Carneadis argumentatio quæ 252
per Diuinationem quid intelligatur 255
inter Diuinationem & prænotionem diſcrimen 253
aduerſus Diuinationem in vniuerſum 325
de Diuinatione & eius ſpeciebus 321
de Diuinatione per Somnium diſſenſio 519
diuinationes naturales & artificiales quæ 321
quæ Diuinationes ad elementa pertineant 323
diuinationes an à dæmonibus pendeant 284
aduerſus Diuinationes eas ſpecies quæ de expreſſo cum dæmonibus fœdere prodeunt 327
de Diuinatorib. eorumq́; generibus 325
de Diuinitate quàm variè ſenſerint Philoſophi 494
diuitiæ manes vmbræ 50
diuitias cur tantas nos accumulemus 34
diuturnus motus qui dicatur 631
de Doctrinæ Gentium origine 477
ad Doctrinam veram cognoſcẽdam adhortatio 813
doctrinarum omnium origo 477
doctorum dicta non omnia probari 185
doctoribus & Pontifice inter ſe diſſidiſibus quid agendum ſit 204
dodecatemoria vnde Aſtrologi petant 356
dodonæum oraculum 262
dodonæi oraculi initium 332
dodonides ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
dæmon apud Indos vocem emittit 439. amphibologia frequenter vtitur 332. ad quem cultum olim homines impulerit 315. quam ob rem aliquando vera futura prædicat 325
dæmon quantum homines per ſomnia fallat 410. qua perſuaſione Euam deceperit 332. quare futura prædicere nequeat 325. vbi ſe æqualem Deo cõſtituat 325. ab Epheſiis lapidatus 442. quot artibus, ad decipiendos nos vtatur 37. quando maximè nos offendat 312. primus fœdifragus erga Deũ 325. qualia ſtipendia exponat 443. in varias formas ſeſe præſentare ſoles 731. parens auctorq́; mendacij 325. quot homines per ſomnia deceperit 411. quomodo homines decipiat 415
dæmonis aſtutia apud Indos 439. inſidijs quomodo occurratur 37. iniquã mortis cogitatione tres decipulas euitari 57
de Dæmonis iniqui diuerſis inſidijs 36
ad Dæmonis ſubitam apparitionem quæ herba conducat 426
aduerſus Dæmonis inſidias remedium optimum quod ſit 65
dæmoni olim humanas victimas Gentes libaſſe 315
dæmonem omnem malum eſſe 728. cur homines ligare poſſint 421. an homines ligare poſſint ibid. ſeu malum angelum in ſuperiorem animæ partem labi non poſſe 39
à Dæmone, quo loquendi modo Manfredus rex aduerſus Carolum bellum ſuſcipiens, ſit deceptus 332. hominem quendam viuum aſportatum nuſquam apparuiſſe 329. quæ bona ſint expectanda 326. Aruſpicina primùm inuenta 330
cum Dæmone quæ ab vtroq; pacto fœdera meant 414. fœdus qui percuſſerunt, quid poſſint 459. duobus modis homines pacta inire poſſe 325. pacta facientes, quos fructus accipiant ibid.
dæmones ſæpe hominum mentes præoccupant 332. quomodo homines abducant 435. quot modis homines decipiant 421 inuentores Magiæ ſceleſtæ 416. quibus herbis aufugiantur & cuſtodiantur 426. num omnes ſint mali 422. 423. cur homines colant 421. quomodo ab hominibus ligari poſſint ibid. leonum cur gallum timeant 423. quibus technis in dandis oraculis ſint vſi 647. boni & mali qui 423. malefici quomodo ſint iudicandi 456 igne quatenus torqueantur 423. an fœmineum amorem ardeant 422. item an corpora habeant ibid. cur hominibus in rebus prænoſcendis exactiores ſint 332. quibus ſignis aufugantur 327. multa in ſuis cauſis, priuſquam humano intellectu percipiantur, prænoſſe 332. cur ſæpe prænotiones veras prædicant ibid. quot modis dormientibus & vigilantibus appareant 322. omnes cur ſint mali 423. an igne torqueantur ibid.
dæmones ob quam cauſam, quod vtile, aut vniuerſum, aut particularibus hominibus videretur, quandoq; propoſuerint 331. an corpora habeant 423. quos homines maximè adeant 435. quomodo verbis, herbis, characteribus inuocentur 435. cur interdum ſacris ſcripturis vſi ſint 51. Gentilium quando cœperint fugere 159. vnde exorti ſint 150. incubos & ſuccubos veros eſſe & non fictos 317. expaueſcere nomen Ieſu 163. & dij quomodo diſcrepent 730. de Chriſto interrogati, quare vera reſponderint 326. cur nõnunquam ex oraculis vera reſponſa dederint 320. cur plus prænoſcant quàm homines ibid. cur oracula ambigua dederint 318. vnde hoc vocabulũ ſint ſortiti 315. quaſi dæmonin, id eſt, Terrere, dicti ibid. cur ſponte hominibus obtemperent 421. priuati cur plurima præſciãt, quæ aliàs hominibus ſint incognita 332
dæmonum ſocietatem noxiam eſſe 426. oracula per quem ſint ſublata 330. cultus Chriſti cruce & ſanguine à principatu mundi deiectus 327. duo genera ſecundùm Prophetas 425. varia genera 422. nomine qui comprehendantur apud Orpheum 423. ſocietatem nihil prodeſſe 422. malorum ſedes 423. & Dei ubi Ariſtoteles mentionem fecerit, vt ſpecies & partis 729
dæmonum apperitio qualis ſit credenda 423. oracula quàm vana fuerint 330. conſulta, quam multos homines, tàm Imperatores, quàm Principes in ſummum vitæ diſcrimẽ produxerint 326. Prophetiæ cur aliquando vera prædicant 283. cultus quot annis durauerit 158. teſtimonia de Chriſti miraculis 264. oracula de quibus rebus dixerint 253. origo. 317. varia genera 728. vel ſuccuborum vel incuborum vel incuborum opera, tot Nympharum deorumq́; concubitu heroas nuncupatos & factos fuiſſe 317
contra Dæmonũ cultus qui primùm pugnârint 159. inſidias, arma quæ 424
de Dæmonum generibus & membris vana traduntur ibid.
dæmones certis characteribus trahi poſſe ad vaticinium ſecundùm Iamblichum 422. vocem emiſiſſe apud Indos 439. Chriſtum pro Meſſiha vero confeſſos eſſe 597
per Dæmones quæ diuinationes fiant 434
dæmones auctionem & excreſcentiam Nili Antonio Magno prædixiſſe 332. Dei gloriam & honorem multis in rebus ſibi arrogaſſe 331. in ſenſum & Phantaſiam hominis illabi non poſſe 280. aſſumptis corporibus hominibus apparuiſſe 423
dæmones nulla miracula patrari poſſe 462. eſſe animalia rationalia 728. natura hominibus ſuperiores, & intellectu perſpicatiores eſſe 320. in ſuis cauſis non prænoſſe, quibus modis Magnus Antonius, repugnet 352
de Dæmonibus variæ opiniones Philoſophorum 728. Ariſtotelis opinio ibid.
dæmonium aut Deum, aut Dei opus eſſe iuxta opinionem Ariſtotelis 809
dæmonia eijci per Ieſu nomen 169
dæmonica apparitio quæ dici poſſit 322
dæmoniacos homines quæ conſtellatio faciat 379
dogmatica Philoſophia 488
dogmata falſa quomodo ſint conſutanda 15

dogmaticorum argumenta contra Scepticos, negantes indicatorium veritatis 538. Philoſophorum opinio de hominis definitione 510. Philoſophorum doctrina 654
contra Dogmaticos argumenta Scepticorum inſtituentes indicatorium veritatis 539
dolor vnde oriatur variæ rationes 527
dolores plurimos eſſe ſimplices præcipuoſq́; affectus 99
dominicus Hiſpanus quid prædixerit 260
domini nomen quando inceptum ſit inuocari 270
ſub Domitiano omnes philoſophi Roma eiecti 614
domus per quas Aſtrologi ſua vaticinia petunt, quæ 389
domuũ infortunia vnde indicẽtur 377. Planetarum proprietas 388
dona expectata non ad amorem inducere 37
dormiens quidam officia vigilantis intercedebat 569
ſeptem Dormientes ibid.
dormientes cur ſæpe vigilantis officia perficiant ibid. ob quam cauſam nihil ſentiant 285. quo pacto fiat, vt diſputent, doceant, diſcant, & ea plerumq; faciant, quæ à vigilantibus fieri ſit impoſſibile 836
dormientibus nullam Propheticam reuelationem de ſyderibus illabi 285. 286. quare nulla Prophetica reuelatio ab aſtris patefieri poſſit 285. quot modis Diuinatio accidat 322. vnde imaginationes eueniant 569. cur tam varia & ambigua viſa appareãt 333. quàm varijs modis dæmones appareant 322
dorothea mulier in Alpibus duplici partu xx. filias peperit 525
draco Athenienſium legislator 157
druydæ Gallorum Pythagoræi 482. qui dicti ſint 415. vnde 317. in Gallia quo tempore ſublati ſint 416
druydæ Gallorum Magi ſecundũ Plinium & Cæſarem religionis interpretes 383
druydarum diſciplinæ exordium 482
druydarum diuinationẽ ſeu adminiſtrationem quis deleuerit 323
druydibus Gallos cultũ adhibuiſſe 148
druydas quis primum in Gallia erudierit 482
de Dualitate difficultas 625. exemplum ibid.
dubitatio quot modis fieri poſſit 560
durandus contra Ariſtotelem 684
dux quid maximè proſpiciat 299
dydimus Alexandrinus de Brachmanibus quid teſtetur 437

E

ECcleſia Catholica cur ſic ſit appellata variæ rationes 174. 175
eccleſia Catholica, id eſt, vniuerſalis appellata 175. Catholica cur ſic appellata ſit ibid.
eccleſia quæ Chriſto tantæ curæ fuerit 188. quantũ abominauerit Aſtrologiã 370. primaria & vera quæ ſit 174. Chriſti myſticum corpus appellata 211. Apoſtolica à quo ſit inſtituta 182. quid ſit apud Gentes 199. Catholica quæ ſit 197
eccleſia ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖσθαι dicta 198. 199. vnde defluxerit 175. magiſtra veritatis 56. cur ſit Apoſtolica dicta 175. quando Pontificis ſummi iudicio aduerſetur 189
eccleſia Apoſtolica cur ſic appellata ſit, variæ cauſæ & rationes 174
eccleſia ſancta. & Catholica quicquid neceſſariò credendum & obſeruandũ, aut expreſſo iudicio aut tacito, decreuit, credi oportere 173. à Græcis quomodo dicta ſit 198. 199. quando exordiũ ſumpſerit inter Theologos 174
eccleſiæ hæreticorum cur non dicantur Eccleſiæ Catholicæ ibid.
eccleſiæ caput quod ſit 178. iudicium quod ſit 176
eccleſiæ priſci viri ſanctiſſimi & doctiſſimi cur non adeò à gentilium literis abhorruerint 14. ſcriptores ſeu patres in multis rebus Philoſophis doctiſſimis eſſe æquandos 15. 16. caput Chriſtum eſſe 44. Catholicæ doctrina per quos ſit reuelata 197. Catholicæ iudicio non audire, flagitium maximum eſſe 175. iudicium in omnibus ſanctiſſimum eſſe habendum 173. prælatos & principes aliquãdo decipi 20. ſtatuta quæ ſint 174
eccleſiæ cur ſemper Aſtrologia nocuerit 366
eccleſiæ neceſſariò eſſe credendum & obediendum 178. ex Aſtrologia quæ vtilitas proueniat 366
eccleſiam vniuerſalem ſolam errare non poſſe 191
eccleſiam totam duobus modis conſtringi 183
eccleſiam Catholicam Euangelij ſenſum nobis aperire 187
eccleſiam Antiochiæ in Syria quis primum inſtituerit 43
eccleſiam ortam eſſe ab iuſto Abel 174. ad Chriſti mortis recordationem nos iugiter inuitare 42
eccleſiam XVI. modis capi poſſe 197. docere omnia quæ neceſſaria & vtilia ſunt ad humani generis ſalutem 175. ab Apoſtolis deriuatam eſſe 174. Catholicam per orbem terrarum diffuſam tribus modis exiſtere 183
eccleſiam Catholicã manſuram eſſe vſq; ad conſummationem mundi 174. errare non poſſe 175
eccleſiam Catholicam nullo pacto errare ſeu immutare poſſe 189. Chriſti ſemper ſollicitatam eſſe 158
in Eccleſia qui Prophetæ dici poſſint 275. fidem & charitatem vſq; ad conſummationem ſæculi eſſe manſuram 174 ſtudia Philoſophica diaboli inſtinctu eſſe facta, ſecundũm Hieronymum 11. 12. vnde hæreſes exoriantur ibid.
ἐκκλησιάζω quid ſignificet 198
eccleſiaſtes librum inter quos libros numeret Hieronymus 182
eccleſiaſtici libri veteris Teſtamenti qui dicti fuerint ibid.
echinũ & id genus viuentia quando pleniora & ſucculentiora fiant 245
echo quid, variæ diſſenſiones 514
ecphantus author tertiæ Academiæ 490
ecphanti opinio de Terræ motu 508
eclypſis figura 612
eclypſes ad quæ deriuentur 505. quando fiant ibid.
ecſtaſis quàm varijs modis accidat 292
ecſtatici cur nonnunquam futura præuideant 334
effectus cui rei ſemper quadret 350
effectus certior eſt quàm cognitio 744
effectum cognitionis eſſe initium 743
ex Effectu infinito, num diuinæ poteſtatis infinitas exoriatur 802
effectus vnde pendeant 270
effectus duplices cœleſtiũ corporũ 376
naturales ſi ſuis cauſis nõ ſubſtent, virtute propria deſtitui 24
contra Effectus rerum Scepticorum argumenta 641
ex Effectibus Deũ tantum concipi poſſe 91
egeſiæ ſectatores qui 158
egidius Romanus 82
egidius quid contra Ariſtotelem teſtetur 884. Deum ſapientem eſſe dixit 87
egidij Romani dogma de modis conquerendi & reſpondendi 78
eladus ſculptor 136
elaphus mons Aſiæ 749
eleatica Philoſophia 480. 483
eleatici Philoſophi 480
inter Eleaticos Pythagoræos diſſenſio 481
electiones eſſe vanas 376
electores Philoſophi qui 486
electorum doctrina præcipua quæ 655
elementum Grammaticale quid 21. purum cur nullum reperiatur 118
elemento vnicuiq; duas qualitates attribui 116
elementum purum & ſyncerum nullum poſſe ſentiri ibid.
elementa duplicia 606. mixta à Peripateticis quæ ſint dicta 330. perfecta quando fiant 350 an à Planetis regãtur ibid. quomodo miſceantur 117. à quibus regantur 349. Geometrica vnde 499. initia rerum 547. rerum qualia 500. ſimplicia, num ſint quatuor 781. an conſeruari poſſint in locis remotioribus

motioribus 767. quo nomine appellata ſint à Græcis 117. quot ſint ſecundum Ariſtotelem & Platonem 115. quæ maximè diſtant ſitu mundiq́ regionem ſortita ſunt valde aduerſam atq; remotam, cur qualitatibus etiam non maximè diſtent 116
elementorum qualitates 781. tyrannides vnde ſint petendæ 350. qualitates primas, earumq́ naturam, ex rebus quæ de Elementis conſtantur & coaleſcũt, non poſſe comprehendi 118. ſimpliciũ ſphæram nullam eſſe ibid. numerũ & ordinem & qualitatem per certas rationes decerni non poſſe 117
de Elementorum qualitate 116. magnitudine ibid. mixtionis modo ibid. numero oraculum diuinum nullum æditum 118. qualitatibus variæ opiniones 781. qualitatibus inter Philoſophos diſſenſio 499. numero opiniones variæ, & eorũ quæ ex illis conſtituuntur 115. qualitatibus authoris liber 781
ex Elemẽtorum primis qualitatibus humores, qui pendent, aut quot ſint, aut cuius naturæ, ex ipſa mixtione non poſſe exactè iudicari 120. conſtatis magnam difficultatem oboriri 118
elementis omnibus quæ qualitates attribuantur 116
elementa rerum tranſmutari inuicẽ atq; miſceri 115. perpetuò pugnare armis qualitatum contrariarum 117. quatuor rerum principium eſſe ſecundùm Empedoclem 224. non eſſe æterna 119. corporea eſſe Deos 478 duo penitùs ab alijs diſiuderi 183. quædam alia eſſe, quæ occulta quadam vi naturæ concurrunt ad res ſublunares conſtituendas 117. cum cælo renouari oportere 50
inter Elementa, quæ media, quæ extrema ſint 116
ad Elementa quæ diuinationes pertineãt 323
ab Elementis diuinationem fruſtra peti 330
de Elementis authoris liber 781
de Elementis tres libri Ariſtotelis 669
ex Elementis quæ ſpecies diuinationis vemant 330
de Eccentricis controuerſia 628
eleemoſyna ad quid vtilis 819
elephans ab Emanuele rege Luſitano ad Leonem decimum Pontificem mittitur 579
elephans quo anno fœminam coire incipere ſoleat 809
elephantis natura 579
de Elephante quàm multa falſa Ariſtoteles ſcripſerit 809
elephantum natura 732
de Elephantum vita 809
elephantibus eruditionem & intellectũ ineſſe ad orationem 732
elephantes cur magis præſagiant, quàm reliqua quædam animalia irrationalia 298
elephantes dociles eſſe 579
eleuſinorum cultus 660
ἐλλειπτικὸς quid ſit 609
elocutio quam rem ſequatur 126
eloquentia præſtantiſsimi qui fuerint 483. perſonæ non congruens an ſit dicenda eloquẽtia 22. quãdo noceat 19
eloquentiæ duo genera apud antiquos 250
eloquentiam omnibus ferè ineſſe 617
emanuel Rex Luſitaniæ Elephantem ad Leonem decimum mittit 579
ἔμψυχα quid 329
empedocles Pythagoræ diſcipulus 792. Agrigentinus quid de rerum principio ſenſerit 224
empedocles quot iudicatoria veritatis poſuerit 549. quot rerũ principia ſtatuerit 500. Philoſophus 153. quod diſcrimen poſuerit inter imaginationẽ & ſenſum 91
empedoclis opinio de intellectu defenditur 792
empedoclis verba de intellectu 793. expoſitores 549. opinio de anima 514. opinio de mundi creatione 501. ratio de ſomnijs 527. opinio de Deo 478. opinio de numeroſo partu 524. opinio de Sterilitatis cauſis 523
empedoclis opinio de odoratu 519. opinio de monſtroſis puerperijs 525. opinio de monſtris ibid.
de Empedoclis opinione & ratione circa iudiciũ veritatis, & quàm falsò ab Ariſtotele in IV. Metaphyſicorum ſit recitata 549
empirica quis ſcripſerit 485
empirici Medici quid de Dialectica ſenſerint 493
empiricorum facultas 483
empiricum nomen vnde ibid.
de Empuſis & Nymphis 731
τὸ ἔναργες quid appelletur 557
ἐνδοσιμὰ ſigna 636
endelechia quid ſignificet 514
endelechiæ vocabulum inuentum 515. nomen vnde 677
endelechiam animam Ariſtoteles nũcupauit 514
ἐνδελέχειαν animã cur Ariſtoteles nuncupauerit 225
endymionis ſomnium 569
ἐνέργεια 517
eumelus hiſtoricus de Ariſtotelis morte 663
Ennius Euemeri interpres 497
ennium animam Homeri ſenſiſſe 450
enos filius Seth 270
ens an ſit 544. quod non eſt actu, non eſſe Ens 86. an ſit geminum 545. in quot genera ſit ſubpartitũ 87 illud quod ſit, quod nec per ſe, nec accidens eſſet ibi. quomodo partitũ ſit ab Ariſtotele ibi.
entis vocabulo priſci Philoſophi vſi ſunt 544
ens in potentia non eſſe Ens 87. eſſe id, quod eſſe eſt 78. Deum & eſſe & dici propriè 77. Deum non eſſe cur dictum ſit ibid. & bonum ſe mutuo conſequi ibid. anne vel per ſe, vel per accidens eſſe ſecundùm Ariſtotelem 87
ad Ens ſeu Ipſiſsimum (vt Plato ait) id eſt, Deum quomodo perueniatur 27
contra Ens Gorgiæ diſputatio 545
ente Deum maiorem eſſe 77
de Ente & Vno defenſio 75. 76
de Ente multiplices opiniones 763
de Ente Gorgiæ ſententia 545
entia quatenus ſint bona 80
de Entium gradibus 86
entia eſſe abſoluta bona 81
entia omnia præter Deum finita, certisq; terminis contenta eſſe 89
enthymema quibus conſtet 616
enunciatum incorporeum quid 594. quotuplex ſit 595. quid eiusq́ ſpecies 594
de Enunciatis Stoicorum & iuniorum Dialecticorum 595
de Enunciatorum veritate lis inter Stoicos ibid.
epectaſis figura 612
ephectici qui 489. vnde dicti 484. quomodo aduerſus Rhetoricam argumententur 617. quid aduerſus Phyſicas diſſeruerint 642
ephectici quid aduerſus muſicam diſſeruerint, & quid in eos etiam hæc de re dici queat 633
ephecticorũ opinio de ſummo bono 529
cõtra Ephecticos autor pro muſica 633
ephemeron animal an ſit in rerum natura 106
ἔφεσις, id eſt, appetitus 108 (150
ἐφέσεως nomine cur Ariſtoteles ſit vſus
epheſiis Apollonũ peſtẽ prædixiſſe 442
epheſinum ſecundum concilium 176
per Ephialtem quid præfiguretur 335
ephori Lacones 493
epictetus quo tempore vixerit 664
epicteti Philoſophi Stoici opinio de morte 99
epicurus de homine 597
epicurus de Deo quid ſenſerit 497. cõtra Ariſtotelem 667. quid de principijs ſtatuerit 499
epicurus de vero quid ſenſerit 592
epicurus de Tato & parte 645. Neoclẽ filius Athenienſis, corpuſcula ratione ſpeculabilia rerũ principia eſſe dixit 224
epicuri ſententia de veritate Philoſophiæ 492. ſentẽtia de ſenſu 517. opinio de ſummo bono 527. 528
epicuri ſententia de veritate 488. opinio de anima 515. opinio de Terræ motu 509. ſententia de bono 649. ſententia de Grammatica 604
epicuri ſecta voluptatis magiſtra 614

de Epicuri opinione in dijudicanda veritate 557
contra Epicuri opinionem de vero, Scepticorum argumenta 594
epicurum Aſtrologiam damnaſſe 358
epicurea Philoſophia 484
epicuream ſectam diſciplinas liberales in precio non habuiſſe 602
epicurei unde dicti 404. cur artes liberales ſpreuerint 602
epicureorum ſententia de artibus liberalibus ibid. ſententia de ſupernaturali Philoſophia 495. definitio de Philoſophia 479
epicureorum opinio de veritate enũciatorum 596. doctrina 484
de Epicyclis & Eccentricis controuerſia 629
epilogus primi libri in examen vanitatis doctrinæ Gentium, ubi & de veritate & excellentia ſacrarum literarum agitur 533
epilogus libri ſecundi examinis vanitatis doctrinæ Gentium 599
epilogus libri tertij examinis, & quid in eo doceatur 654
epilogus quarti libri examinis 691
epilogus totius operis doctrinæ vanitatis gentium 813
ἐπιμαρτύρησις quid 558
epimenidis ſomnium 569
epimenidem mordaciſsimum fuiſſe inter eos qui apud Græcos habiti ſunt ſapientes 275. cur Apoſtolus Paulus prophetam appellauerit ibid. Cretenſem de præteritis duntaxat vaticinaſſe 315
epiſcopus cùm in ſua Diœceſi praua aliqua dogmata aut fidei, aut bonis moribus aduerſa damnat, eos qui ei ſubduntur eiuſmodi ſanctionibus acquieſcere debere 194
epiſcopi officium quod ſit 195. & ſacerdotes concilij cùm diſſentiant quid agendum ſit 204
ἐπισυναγωγὴ quid 552
epiſtolæ decretales de ſterilitatis cauſis 523
epiſtolas ſuas author cur publicè ediderit 815
epiſtolas nonnullas ſub nomine Ciceronis æditas eſſe 127
epogion ſolis 630
epulæ ſuperfluæ quomodo aſpernandæ ſint 64
de Equabus vento prolem ſuſcipientibus 811
equi ſpumam Apelles ex caſu efficit 600
equorum hinnitus ad quas diuinationes referantur 403
ex Equorum hinnitu & fremitu Germanos olim diuinaſſe 262
ab Equis in altum ſe ferri, quid Parmenides intellexerit 547
eraſiſtrati opinio de partu numeroſo 524. opinio de ſterilitate ibid. opinio de morborum cauſis 527
de Eraſiſtrato varia traduntur 612
eratoſthenis reſponſio de puncto 619
de Eretrienſibus ambiguitas 484
erinnyes furiæ 594
errora vniuerſa unde oriantur 95
erucæ unde naſcantur 562
eruditis ſolum conceſſum eſſe, rectè diſponere & figurare 126
erythream Sibyllam præcipuam & nobilem præter cæteras fuiſſe 336
eſaiæ liber inter quos libros ſit relatus 181. locus ille explicatur: Stent nunc & ſoluent te Augures cœli, &c. 326. dictum contra Aſtrologos 364. oraculum contra Magos 421. mors 454. comparatio cum Aeſchyne & Demoſthene 21. Prophetia ad Ezechiam qualis fuerit 289
eſculanus 82
eſdræ libri inter quos libros referantur 181
eſſe per ſe, cui rei conueniat 51. non eſſe aliud ab eſſentia 77. rei quod per ſe habet, iactura alterius deperire non poſſe 51. per ſe actum eſſe ibid.
per Eſſentiam rei quid Thomas intellexerit 736
de Eſſentia, quæ Ariſtoteles tradidit multa impugnari poſſe 776. diuina quàm malè decreuerit Ariſtoteles 797
eſſendi ars à nemine concipi poſſe, niſi à Deo 737
euſtaſio Latini, Græci ἔκστασιν quid appellent 755
ab Eſurie quæ phantaſmata promantur 570
ἐυφόρησις quid ſignificet 556
ethicæ Philoſophiæ princeps qui 483
in Ethicis libris Ariſtotelis multa eſſe falſa 743
de Ethicis Ariſtotelis li3 672
etheorum religio unde ſit deriuata 270
ethesiæ quando ſpirent 305
de Etymologia multa traduntur 611
eua qua perſuaſione à dæmone ſit decepta 332
euangelium quantum profecerit 3
euangelij operatio quæ ſit 197
per Euangelium multos populos ad verum Deum eſſe conuerſos 3
in Euangelio locus ille explicatur: Nemo bonus niſi ſolus Deus 268
euangeliſtis omnibus in doctrinis fidem eſſe adhibendam 174
eubulides Mileſius cõtra Ariſtotelẽ 667
eubulij hiſtoria de Magis 416
euclides quomodo punctũ definiat 622
eudæmon apud Græcos quis ſit dictus 640
eudemonicus 492
eudoxus Gnidius cur à Tyanæo Apollonio calumniatus ſit 160. legiſlator gentium 157. quam Magiam profeſſus ſit 417
eudoxum Gnidium Philoſophũ & Neo dicum Aſtrologiam damnaſſe 359
euemerus in Latinum ſermonem à quo ſit cõuerſus 497. de Deo quid ſenſerit ibi.
euemeri opinio de dijs 640
euenta rerum an à Deo & angelis operentur 408
euenta nullo modo ab Aſtrologis præuideri poſſe 374
euentus pendẽs de iudicio ſpiritalis cauſæ biſariam diſtinguitur 408. fortunæ quis ſit ibid.
circa Euidentia animam permutari non poſſe 708
de Euphorbi clypeo 512
eurinus ventus Februarij menſe Calidis occidit 304
euripidis poëſis 613. dictum de vate optimo 257
ob Euripum Ariſtoteles mortuus 665
europa regio 243
euſebius Cæſarienſis Epiſcopus 43. quid contra vanitatem diſputauerit 473. contra Aſtrologos 368
euſebius de Demonſtratione Euangelica 597 de Ariſtotele 662
euſebius de Platone 535. de Phrygum Athlantiorumq́ religione 153
euſebij opinio de Pythagoræ patria 484. opera 597. Pamphili inſignis ſententia de Philoſophis 93
euſtathius contra Ariſtotelem 676
euſtathij ſententia de Ideis 796
euthydemi opinio de iudicatorio veritatis 544
exequias hominum, Thraciæ gentes cum hilaritate, natales autem flebiliter celebraſſe 54
exodus liber veteris Teſtamenti 180
expoſitio quid ſit 747
de Expoſitione ibid.
per Expreſſum pactum cum dæmonibus quid intelligatur 318
exuſtiones unde proueniant 349
ἐυδαίμονα Græci quid vocitent 528
εὐτυχία quid 660
ezechiæ cùm mortem prædixit Eſaias, an conditionatã ſeu abſolutã prophetiã fecerit 289
ezechiæ regis tempore terræ motus horribilis 164
ezechiæ prorogatio vitæ unde facta ſit 382
ezechiel Propheta inter quos connumeratus ſit 182
ezechielis mors 454
ἐξεταστικὸν opus ſic dictum 672

F

FAbius de Critolao 614
fabius ſenator in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatur 52
fabij decretum de imitatione 125
fabri ſapientis vocabulo appellati 478
fabro cur ſapientiæ nomẽ tribuerit Homerus 299
fallacia duplex 753
in Fallacia conſequentis oſtenditur quã multã

multi facilitèr labantur 753
falſum quid ſit 45. autum quod ſit ibid. & verum in quo conſiſtant 590. quid 267. quid ſecundùm Stoicos 592
falſum omne eſſe diuiſum 81. illud eſſe quod ideæ, talis rei cuius geris ſimilitudinem, non quadrat 45
inter Falſum & verum quanta coniunctio 590
falſa quæ ſint 81
falſa cur ſint literis mandata 477
ex Falſis quandoq; prodire poſſe verum 267
falſitas & veritas quomodo differant 269. quid æmuletur ibid.
famæ non eſſe credendum 851
famam & gloriã ad ſummam nihil aliud eſſe, quàm meras nugas & vmbras 50
fannio, Strabone & Valerio Meſſala cõſulibus, quid Romæ de Rhetoribus & Philoſophis ſtatutum ſit 614
fatidicos diuinos quid appellauerit Plato in Dialogo qui inſcribitur Memnon 238
fatum quid 373
fatum ſecundùm Ariſtotelem quid ibid.
fati neceſſitas à quo ſit damnata 359
fati nominis multiplex ſignificatio 373
fato qui moriantur ibid.
de Fato & prouidẽtia quàm varia 502
de Fato quàm varia tradantur 357
fata vnde pendeant 373
per Fatorum ordinem apud Vergil. lib. V. quid præfiguretur 289
fauonius cur aliquando Nonis Februarij ſpiret 304
fauonius aut Auſter cum grandine quid portendat 305
fauonij aduentus quando fiat 303
fauonio leniter & placidè flante, qui fiat vt Boreas trux & impetuoſus à Septẽtrionibus ierumpat 304
febris quid & eius cauſa quàm varia apud Philoſophos 527
febris quatenus ſit perfecta priuatio 84
febres vnde eueniãt variæ rationes 527
febrientem hominem vnde medici antiqui cognouerint 553
febricitantes cur quidam vinum abhorreant, qui verò eo valde delectentur 562
februarij menſis qui dies Nautis ſint ſuſpecti 307. Calendas xviij. tempeſtatem expectari debere 302
in Februario menſe cur plærunq; mare ſæuum fiat 307
februarias Calendas xvij. cur interdum Africus ventus: interdum Auſter cum pluuia flent 302
fel non in omnibus animalibus eſſe 120
fel nullum ineſſe pecoribus in quadam parte Chaldaici Euboiæ 750. eſſe fontem & receptaculum bilis 120
felicitas hominis quotuplex 66. vera vbi 597. quid 661
felicitas pura & integra quæ ſit 268. æterna in quo conſiſtat 68. animæ quæ 34. æterna vnde initium ſumat 53
felicitas ſumma quomodo impetretur 42. abſoluta vnde pendeat ſecundùm opinionem Auerrois 283. conſummata quæ 52. noſtra in quo ſit poſita 817. humana & diuina quæ 66
felicitatis nomen vnde 528
felicitatis æternæ donum quod 38
de Felicitatis definitione quã multa 613
felicitatẽ ab Ariſtotele vmbraticè ſomniatam eſſe 808
ad Felicitatem quibus adiumentis trahamur 66
felicitatem quid efficiat, multa controuerſia apud Philoſophos 530
felicitatem ſine bonis extrarijs eſſe non poſſe 809
ad Felicitatem conſequendam ea quæ neceſſaria ſunt & credere & quærere vnumquemq; oportere 194. ſummam quomodo perueniatur 52
felicitate priuari neminè, qui naturæ ſalutem, leges omnibus ab ortu inditas cuſtodient 166
de Felicitate quàm variè ſenſerint Philoſophi 496
de Felicitate hominis quàm variè diſſeruerint Philoſophi 655
de Felicitate hominis quãta inter Philoſophos diſſidia ſint 527. 528
de Felicitate quàm falsè Ariſtoteles ſenſerit 805
felicem quem Socrates appellãrit 528
feras homini præſtare & iuſtitia & ſapientia 580
de Feris Plutarchus quid ſcribat ibid.
ferdinandus Rex Hiſpaniæ Mauris bellum infert 668
ferdinandus Rex Neapolitanus obijt 73
ferdinãdi regis Neapolitani interitus ib.
ferraria ab Iulio II. Pontif. hyeme obſeſſa 600
in Ferrarienſi agro rarò Calendis Februarijs grandinem fieri 304
de Ferri & Magnetis motu 804
fides quid ſit ſecũdùm Auguſtinum 170
fides vnde naſcatur 66
fides & Chriſtiana vita vnde pendeat 165. infuſa quæ ſit 170. vnde fiat 269. ſine operibus mortua eſt 213. vnde dependeat 159. quid ſit ſecundũ Paulum Apoſtolũ 170. acquiſita quæ ſit 170. noſtra à quo fundo hæreat 182. vnde ſit appellata 271. vnde certior reddatur 709
fides non habet meritum ſecundùm Gregorium quomodo ſit intelligendũ 170
fides duplex ibid.
fides conſtans quomodo comparetur 66. donum Dei 169. infuſa quomodo diuidatur 170. qualis virtus 66. Catholica quare ſic ſit dicta 775. mater omnium hominum 169. à quo olim Romæ in Capitolio conſecrata ſit 154. quando dicta ſit fides Catholica 174. item quando Apoſtolica ibid. infuſa cur à Deo ſit data 172
fidei definitio 170
fidei genus quod omni doctrina antiquius ſit 12. cauſæ quæ ſint ad Pontificem referendæ 185. quæ ſunt, vt ijs ipſis inhæreamus, quot cauſæ ſint animaduertẽdæ 169. lumẽ quid ſit 173. noſtræ principia, media, finis quomodo ſupra naturã ſint 535 noſtræ dogmata quomodo ſint ſtabilita ibid. noſtræ fundamentũ à quo ſit patefactum 709
fidei Chriſtianæ laus 759 præcellentia 742 proportio quota ſit 195. lumen quid ſit 173. veritatem hominibus etiã in Inſulis remotiſſimis habitantibus, ad quos nunquam Euangelij prædicatio peruenerit, illuſceſcere poſſe 167
de fidei noſtræ principijs 559
ad Fidei aſſertionem non ſolùm probabilia, ſed etiam neceſſaria quæri poſſe 170
in Fidei Chriſtianæ cõtrouerſiis qui errare perniciosè non poſſint 142. controuerſiis nullo vnquam modo definitis poſſe quemlibet rectæ mentis quam maluerit opinionem tutò ſequi 208. controuerſiis cui opinioni ſit adhærẽdum 209
in Fidei controuerſiis ſuſpendendum eſſe aliquando iudicium ibid.
fidem Chriſtianam ante Matthæi Euangelia floruiſſe 220
fidem duplicem eſſe 169
fidem de re aliqua ad faciendum duo requiri ibid. Dei dono hominibus dari ibid. Chriſtianam ex ſe nullo pacto promere hominem poſſe, ſed liberaliſſima Dei clementia dono dari ibid. vniuerſalis Eccleſiæ omnino non deficere poſſe 188. Chriſtianorum veram eſſe 148. aliquando etiam dici falſam eſſe 267. vnicã tantùm eſſe 269. num habeant infantes 170. ſæpe pro aggregatione multorum recipi 171. eſſe donum Dei 168. & vitam Chriſtianam filium Dei eſſe 159. vnicam & veram eſſe tantùm 268
fidem ſæpe pro habitu acquiſito recipi 172
per Fidem ſolam in Chriſto hominem ſaluum fieri 7
ad Fidem confirmandam corroborandamq; vnde author exordium ſumpſerit 158
fide Chriſti duce Deum verſus peregrinari, tutò poſſe 28. quomodo indigeat mens ad cognoſcenda diuina 155. omnibus in rebus opus eſſe 155. 156
à Fide & religiones & leges quodammodo pendere 268. & religiones omnes & leges veras emanare ibid.
in Fide cur ſemper fortiter ſit ſtandum 32
ex Fide Chriſtiana quid oriatur 759
fidere oportere non in noſtra, ſed in Dei

virtute 8
fidus quando occidat 303
figuram omnem in orbem moueri poſſe 780
figurarum ſuperſtitio vnde 416
figuris in Magicis actiuas virtutes non ineſſe 424
fimbriæ veſtes quibus vſus Chriſtus 780
finis noſter qui ſit 52
ex Fine apprehenſo naſci amorem 34
finem noſtrum cur Deus incertum eſſe voluerit 48
fines Philoſophantium quatuor reperiri, quorum vnum tantum eſſe laudandum 23
firmianus quid ſcribat de quodam ſacerdote, qui ſacra facere non poterat ob aſtantem quendam ſignatum cruce Chriſti 163
firmianus de Magia 417
firmiani ſententia de religione vera 266. definitio de ſuperſtitione ibid.
firmitatem vitæ adduci ad ſummum bonum ſecundùm Proclum 12
flauius Vopiſcus de hiſtoriographis 598
florens 158
florentina Martiana bibliotheca 673
flores olim menſe Ianuario Bononiæ viridaſſe 304
florentis acclamatio de gentium ſuperſtitionibus 23
fœmina quædam in Germania, multos menſes defuncta aëreo corpore ſumpta apparuit 423. in inſula Cæa veneno ſe interficit 52. tumore ventris grauida num ſemper pateat 300. quædam in Branchis hauſto vapore nonnullisq́ alijs ſuperſtitionibus obſeruatis vaticinia edidit 336. quædam in Colophone epota Lympha vaticinauit ibi.
fœmina Auguſtæ Vindelicorum quadriennium ab omni eſu potuq́ abſtinuit 300. an ſemen reijciat, quanta diſsidia 520
fœmina Mirandulæ ab aqua & vino abſtinens 365
fœminæ deperditæ Ariſtotelem ſacrificaſſe 23
fœminam in Anglia nihil per annos viginti comediſſe 300
ex Fœmina ſola ſine mare, an proles naſci poſsit 749
fœminæ quæ ſe ab Angelis viſitari dicunt quomodo dijudicentur 456
fœminæ cur minus aptæ ad docendum & diſcernendum ſint 454
fœminæ quo in loco primùm exortæ ſint 522
fœminæ quædam cur non pubeſcāt 523
fœminæ veneficæ cur plures noſtra tempeſtate reperiantur 435. cur minus ratione polleant 454
fœminarum prædictiones quomodo ſint examinandæ 452.453. amore an dæmones ardeant 422
fœminarū principum nunc mores 650
fœminis cur olim munus prophetādi datum ſit 320
fœminas veneficas nihil nocere poſſe 425. cur dæmon ſæpiùs adeat quā mares 435. apud Germanos reſponſa & oracula rerum futurarū dediſſe 262. maleficas ſeu veneficas eſſe puniendas 434
fœminina & maſculina nomina an natura, an poſitu ſint 609
in Fœtum ſemen quo die exurgat, quanta diſſenſia 457
forma naturalis an per ſe exiſtat 112. eſt quæ dat eſſe rei 44. à Græcis quomodo ſit dicta 107.108. animæ 52
forma quid ſecundùm Simplicium 108. quid ſecundùm Ariſtotelem 44. quid ſit 107. exemplar 108. rei imago dicta 107
forma vnde ſit dicta ibid.
forma ratio dicta ibid.
forma vnde deriuetur 796
forma quid dicatur 503
de Formæ appellationibus varijs 107
formæ conuenire eſſe per ſe 52
formam quomodo appetat materia 107
formam eſſe principium rerum naturalium 110 ad animam referri 32. eandem quæ habent, à qua propriæ fluunt affectiones eadem dici 44. primam quid appellet Simplicius 108
formam primā quid doceat author ibid.
formæ materiali nihil magis ſpectabile eſſe 722
de Forma variæ appellationes Philoſophorum 154
formæ ſeu Ideæ orationis quæ ſint 140
formæ naturales penes quid maximè diſtinguantur, incertum 745. ſingulares, penes quid, diſtinguantur, incertū 722
formas & proportiones in natura poſitas eſſe 276
de Formis naturalib. variæ ſentētiæ 745
de Formis & Ideis Ariſtoteles 661
ad Formicā vade ô piger, puerbiū 298
formicæ quomodo ſibi victum comparent 298
formicæ cur maximè ſibi præſentiant & prouideant ibid.
formicarum cibus 563. natura 298
fortitudo virtus vnde manet 67. qualis virtus 66. virtus vnde ſit oriunda 67
cum Fortitudine audacia quid commune habeat 99
fortuitæ res vnde pendeant 342. res vnde ſint petēdæ 349. unde pideant ibid.
fortuita res rarò contingentes unde pendeant 355
fortuitū nihil haberi ſecundùm Stoicos 253
fortuita an à cœlo pendeant 372. quæ dicantur ibid.
fortuita cur cauſam certam ſtatamq́ in cœlo nō habeāt ib. ab Aſtrologis nullo modo præuideri atq; ꝑdici poſſe 373
fortuna unde nomen acceperit 372
fortuna & caſus quomodo differāt ibid.
fortunæ diuerſitas quomodo pendeat à lineis manus 384
fortunæ definitio ſecundū Proclū 372. variæ definitiones ibid.
fortunā eſſe dæmonicam poteſtatem ibi.
circa Fortunam olim error duplex ibid.
fortunatum dici quid ſit 376
foſſio terræ an ſit cauſa Theſauri inuētī 372
S. Franciſcus ordinis minorum inſtitutor quàm tenaci mente & corde, in ſummo vitæ ſuæ diſcrimine, Chriſtum complexus ſit 42
franciſcus Aſiſinus 260
franciſcus Maronus 709. contra Ariſtotelem 685
franciſci Maronij ſententia de cœlo & terra 628
franciſci Maronij opinio de ideis 796. ſententia de quinta eſſentia 776
franciſci dogma de via ad Chriſtum 72
de Franciſci familia 367
fratrū genituræ cur nō conueniant 375
frigus & Siccitas vnde pendeant 353
frigoris principiū 344. & caloris principia quæ ſint 307
frigiditas qualitas cui elemento tribuatur 116. duplex ſecundùm Aegydium 782
frons arida quid in agro denunciet 320
fructuum odor & ſuccus quare aliquando mutetur 722
frumeta cur metantur luna ſilente 306
frumenta quando ſint metenda ibid.
Fulgur quid ſit & vnde fiat, magna diſſenſio inter Philoſophos 507
fulgura ad quam ſpeciem diuinationis ſuperſtitioſæ referantur 324
per Fulgura quomodo diuinârint olim 407. artem diuinandi quis primùm inuenerit ibid.
aduerſus Fulgura quibus Gentes diuinabant ibid.
fulguribus interpretandis qui maximè occupati fuerint ibid.
fulmina quid ſint & ex quib. materijs fiant, magna inter Philoſophos diſsidia 507.508
fulmina cur hoc die magis quàm illo, illo quàm alio proueniant 305
à Furis nomine cur Terentius tantopere abhorruerit 142
furoris ſpecies, quæ de diuina pēdet quot modis diuidatur 321
furoris ſpecies duæ ibid.
furorem amatorium cui tribuat Socrates ibid.
furta communia apud Aegyptios 652
de Furto lex ibid.
futurum quod eſt quò referatur 252
futurum malū timoris obiectum eſſe 46
futura quatenus cōſiderari poſsint 415. qua arte videri poſsint 287. præterita, & præſentia

præſentis quomodo inter ſeſe diſtinguantur 292 ſolùm ſub complexu apprehenduntur 285
futurorum prænotio unde comparetur 428. nota an ad olfactum, guſtum tactumq́ pertineant 285. ſigna & natæ unde hauriantur 279
futura multa pòſt tempore à præſenti conſtellatione non poſſe prædici 372. per Propheticam reuelationem cognoſci poſſe 292. in Prophetica reuelatione digniora eſſe præteritis et præſentibus ibid.
futurarum rerum imagines quàm varijs gradibus & modis oſtendantur 290

G.

GAlatas uſos fuiſſe Philoſophis tanquam Deo proximioribus 148
de Gallaxia varia traduntur 506. 507
de Gallaxia Ariſtotelis error 686. diuerſa opinio Ariſtoteli tributa 507
galeatius Sanſeuerinus 835
gallinaceus gallus hoſtis leonis 563
gallus animal ſolare 425. cur ſit ſolare animal 427
galli vocē ſeu cantū cur Leo timeat 425
gallum dæmones leonina cur formident 427
galli cur canant ante lucem 427
gallia cui ſigno ſubiecta ſit 392
in Galliam Auerrois & Auicennæ libri delati 665
galli quos Druydas nominârunt 425. Alphonſo Ferrarienſi ſuppetias miſiſſe 590. olim puerorū amatores 350.629
galli quibus hominibus ſummum honorē tribuerint olim 147
galli ex Hiſpania pulſi 602
gallorum mores olim 650
gallorum & Germanorum corpora cur procera, ſucculenta, aiuida 96
galli et Druydæ ſuos prænaſcendi cauſa conſuluiſſe 262
à Gallis Parmenſis ager occupatus 848
gallica lana quare non tam ſit duratura, quàm Britannica 312
galen⁹ de rerū principijs 763 quo tēpore floruerit 665. eximius medicus 705
galenus de medicina quæ ſenſerit 483. quot partes Philoſophiæ conſtituerit 488. contra Ariſtotelem 665. quomodo diſtinguat tempus 765. ubi regiam ſenſus poſuerit 40. de Criticis diebus 345. quot criticos dies dicat eſſe 345. de medicamentis 570
galeni ſentētiæ de anima 630. opinio de morborū cauſis 526. opinia de ſenſus ſede 697. opinio de humano ſemine 520. opinio de Sexto Empirico 521. ſententia de Deo 798
galenum cerebrū phantaſiæ tribuiſſe 93
gaudium inane quale malum 57. æternū quomodo naneiſcatur 42
A. Gellius de Phauorino 559
gellij definitio de Analogiâ 610
contra Gellium & Simplicium diſputatio 484
de Gellio Auguſtini teſtimonium 380
gemmæ, quæ validiorem calorem exigūt, quare maximè ad Auſtrum & Orientem producantur 308
de Gemellis quanta diſſenſio 525
geminorū ſignum calidū & humidū 347
de Geminis quanta diſſenſio 524
genauer apud Arabes quid 390
generatio deorum unde 223
generatio quorum potior eſt, horum deterior eſt corruptio, ſecundùm Ariſtotelem 44
de Generatione quàm variè ſenſerint Philoſophi 495. libri duo Ariſtotelis 669. multa quæ Ariſtoteles in ſuis libris tradidit, & rationibus impugnari poſſe, & impugnata 781. & corruptione Scepticorum argumenta 646
abſq; Generatione quod ſemper exiſtit quid ſit 232
geneſis liber veteris teſtamenti 280
in Geneſi locus ille: Spiritus meus in homine non permanebit in æternum quia caro eſt, quomodo ſit intelligēdus 301
de Genituræ hora ab Aſtrologis nihil præuideri poſſe 374
genituram alicuius à cœlo interpretari nemini licere 369
genethliaci unde dicti 323.360. qui dicti ſint 364.425
gentes omnes an ſint notæ 568. unde ſuas leges traxerint 257. cur olim diuinatione expetiuerint, ſummoperéq; coluerint 325. cur tam multos deos & introduxerint & coluerint 266. creaturis, quibus erant imagines quot modis cultum tribuerint 325
gentium doctrinam omnem, ſacras literas ſuperare, etiam ipſarum teſtimonio 21. opiniones variæ de Deo 478. ſapientes ibid. Theologi 478 ſuperſtitio unde ſit orta 266. cultus erga deos, an religio, eeu ſuperſtitio ſit nominandus 266
gentiū Philoſophi qui 479. diuerſi mores 566. dogmata prorſus inania eſſe 690. doctrina quomodo cōparetur cū Chriſtiana doctrina 654. & ſic deinceps doctrina cōparatur cū Chriſtiana 554. famoſa ſomnia 569
ad Gentium inſtructionem factum eſſe, quod plures ex Sibyl. vera de Chriſto præcinuerint 336
de Gentium doctrinæ origine 477
gētes religione nō habuiſſe 266 ipſa ſota, hymnos, preces, ſupplicationes frequentaſſe 105. ſuorū deorū adulteria, cædes, bella, lites, decantaſſe 318. ſua ſuperſtitione totum terrarum orbem obcæcaſſe 159
gentes ſeu barbaros multa ex diuinis mādatis & myſterijs decerpſiſſe, proq; ſuis vſas fuiſſe 3
apud Gentes qui mos in tradendis myſterijs fuerit 283. quæ doctrina ſit veuuſtior 478
ex Gentibus poſt ſemina tum Euangeliū, multos celebres Philoſophos Chriſtianos eſſe effectus 3. plurimus apud Antiochiam Syriæ vrbem, ad fidem perueniſſe 43
à Gentibus diuina mandata cur varijs modis ſint corrupta 3
gentiles cū dijs ſuis immolarēt, ſi aſtitiſſet aliquis frontē cruce ſignatā ferens, ſacra nullo modo litare potuiſſe 43
gentilium teſtimonium de Chriſto 262. 263. literæ pluſne emolumenti an detrimenti Chriſtianis attulerint non cuiuſuis eſſe dignoſcere 8. literis cur priſci temporis ſanctiſſimi viri & uſi ſint aliquando, & alios eis uti poſſe cenſuerunt, quæ longo temporis interuallo paulatim ceſſare cœperunt, plura fuiſſe in cauſa 14. vicorum ſententia de felicitate 478. libri quare nō ſint attingēdi 19. literas non omnes pari ratione ad diuinam Philoſophiam conducere. ſed aliæ magis alias minus 13. libros circumſpectè cautéq; eſſe legendos 19
in Gentilium libris legendis multam offendere poſſe ibid.
genus in quot ſpecies diuidatur 724
de Genere quā multa Ariſtoteles diſputauerit 820
generum ſpecierumq; ſubalternarū differentia quæ 725
geomantia quid ſit 224. unde deducta ſit 323. triplex 224. quomodo differat à Chiromantia ibid. ex qua diuinatione ſtuat ibid. unde ſit denominata 396. unde pendeat 326. circa quæ verſetur 400. unde defluxerit 364. à qua prænotionis ſpecie dependeat 272
aduerſus Geomantiam diſputatio 400
geomantes qui dicantur ibid.
geomanticorum ſuperſtitiones ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
geomanticos nugas agere 322
geometria cur ferè ſit falſa 624. apud Græcos in quo honore fuerit ibid. unde ſit dicta 628
geometriæ inuentor 480
geometriæ difficultas 623. principiá unde ſint petenda 617
geometriæ quantum ſit tribuendum 624
geometriam totam eſſe falſam ibid. & Muſicam & Aſtronomiā quis primùm miſcuerit 480
de Geometria quanta diſſidia inter Philoſophos 494
aduerſus Geometras quid Sceptici attulerint 617.618
aduerſus Geometras alia argumenta afferuntur ex Philoſophis antiquis 622
geometria an Chriſtiano homini ſint expetenda 83
georgius Gemiſtus 666
georgij Merulæ mors 836. ſententia de animali rationali 730

germania cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 392
germani quibus reſponſis & oraculis fidem adhibuerint 262. populi bellaces 243
germanorum veſtitus 833. veterum auſpicia 403. veterum mores 403.650. corpora cur procera, viuida & ſucculenta 96
ob Germanorū matrumfamiliās auctoritatem Arioniſti regis copias quādoq; à prælio abſtinuiſſe 262
germanos antiquos non ſolū cantus volatusq; auium in prænoſcendis futuris, ſed & hinnitus & fremitus equorum, quos Deorum autumabant conſcios peculiariter obſeruaſſe ibid. reſponſis fœminarum fidem adhibuiſſe ibid.
getulorum lex 532
gilbertus Porrectanus in concilio Senonenſi conuerſus ad veram fidem 9
de Globorum cœleſtium ordine 504
de Globis cœleſtibus 777
gloria inanis peccatum capitale 61. æterna quomodo comparetur 42
gloriæ lumen quid ſit 273. inanis ſeu propriæ ſtimulus quomodo exterminetur 63
gloriam mundanam famamq; ad ſummū nihil aliud eſſe quàm meras nugas & vmbras manet 50. vanam poſſe eſſe cauſam cur ſcire aueamus 6
γνῶθι σεαυτὸν illud oraculum quādo & à quo ſit proditum 50.51
γοητεία Magia quæ 417
gorgias 492
gorgias in quanto honore habitus fuerit in Græcia 544. quibus argumentis ſit vſus in euertendo veritatis iudicatorio ibid.
gorgiæ tria diſputationis capita aduerſus iudicatorium veritatis ibid. primū caput diſputationis 544. idem ſecundū & tertium 546.547
contra Gorgiā authoris diſputatio 544
in Gorgiā & alios quid author ſit acturus 546
de Gorgia & Ariſtotele & Sextus varia prodidêre ibid.
gradus infimus prophetiæ qui ſit 292. imaginarius in Prophetica reuelatione qui ſit præſtantiſſimus 290. reuelationis quot fiant in Somno & in Vigilia 292. diuinæ reuelationis quot poſuerit Rabi Moyſes Aegyptius 291. diuinæ reuelationis à quibuſdam prophetici influxus nominati ibid. in prophetica reuelatione qui digniſſimi habeātur 292. an plures inueniantur quàm iſti duodecim, qui à Moyſe Aegyptio in medium tranſlati ſunt 291. diuinæ reuelationis tres ſunt, ſecundùm Algazelem Arabem ibid.
graduum duodecim reuelationis diuinæ definitiones ibid.
inter Gradus duodecim (ſecundùm Moyſem Aegyptium) reuelationis propheticæ, qui præſtantiſſimus ſit ibid.
græcam linguam nunc apud nos floridiorem eſſe, quàm olim fuerit 176
græcæ literæ quando fuerint inuentæ 228
de Græcarum legum origine quanta ſuperſtitio 532
græciam qui primùm inhabitârint & quid de Deo ſenſerint 497
in Græciam ſacræ litteræ delatæ 597. qui primùm Græcas literas tranſportauerit 228
in Græcia duæ ſectæ Philoſophantium 484
græci omnes quatenus iuuenes appellandi ſint 228. cur θεοὶ vocabulo vſi ſint 432. ſapiētes qualem ſapientiam profeſſi fuerint 45. expoſitores Ariſtotelis 672. quos σοφοὶ appellârint 3. hiſtorici quomodo diſſentiant à Latinis 598. à barbaris quomodo diſtinguātur 479. quid de Platone teſtati ſint 91
græcorum mores olim 650. Annus quot diebus conſtiterit 387. Theologiam quis primùm ædiderit 253. legiſlator quis 157. ſapientia qualis fuerit 45. opinio de ſubſtantijs animæ 791. hiſtoriæ quales 598
græcis literis omnem hiſtoriam exaratam fuiſſe 228
græcos oratores affirmaſſe, Chriſtum eſſe paſſum 158. omnes quod ad animas pertinet iuuenes eſſe 228. ſemper pueros ibid. quis primùm ſyderum curſum docuerit 484
apud Græcos qui Theologi olim floruerint 8
ad Græcos à quibus augurium peruenerit 402
inter Græcos hæreſis de Spiritu ſancto 186. Ariſtotelis expoſitores quanta diuerſitas ſit 679
à Græcis Pythius quomodo ſit dictus 330. Troiam nunquam captiuatam eſſe 25. ferè omnes artes liberales ad nos delatas eſſe 3
græcè qui contra vanitatem ſcripſerint 474. qui nunc mediocriter loquuntur præcipuis illis & anteſignanis cur iure præferri poſſint 126
grammatica an ſit neceſſaria ad conſequendam felicitatem 612. vnde ſit dicta 604. an ſit ars 605. quid ſecundùm Charindem ibid. circa quæ verſetur 493. bifariam accipitur 604. à quo ſit ἐμπειρία dicta ibid.
grammaticæ pars hiſtorica quæ 493. partes quæ ibid. artificialis pars quæ ibid. partes tres 606
grammatices figuræ 611
contra Grammaticæ partes hiſtoricam Scepticorum argumenta 612. partes Scepticorum argumenta 605. partem quæ poëtas interpretatur Scepticorum argumenta 612. partem artificialem argumenta 606
de Grammaticæ diuiſione quàm multæ diſcordiæ 493. artificialis parte variæ opiniones ibid. definitione quàm varia tradantur ibid.
grammaticam eſſe ἐμπειρίαν ſecundùm quem ibid.
contra Grammaticā Sceptici quot modis diſputârint 604
de Grammatica quanta diſsidia inter Philoſophos 493
grammaticus qui ſit dicendus 605
inter Grammaticum & Criticum quod ſit diſcrimen 493
grammatici qui dicantur 604
inter Grammaticos quanta diſcordia in Grammaticæ diuiſione 493
grana quando non infeſtent tineæ & blattæ 306
grando hyberna vnde ſit dijudicanda 308
grando vnde dimissatur 304
grandinem raro Calendis Februarijs, vel toto menſe in agro Mutinenſi aliiſq; regionibus Italiæ fieri 304
in Grangrenſi Concilio quid præiudicatum ſit 189
gratia Dei quid 66. hominis ſalui factā per fidem 169
gratias & virtutes à Deo ſolo venire ſecundùm Iacobum 42
gratiani verba de Vnitate in Chriſto & Deo 219. tempeſtate Aſtrologi Roma expulſi 370
grauis vox quid 634
gregorius Ariminenſis contra Ariſtotelem 687. de Ariſtotele 663. fit monachus 14. fit Profeſſor Rhetorices Athenis 14. quid ſenſerit de conciliorum authoritate 189. vbi operam literis dederit 14. in quo diſſentiat à Dionyſio 186. Pontifex & Dionyſius in quo diſcordent 200
gregorij definitio de malo 82. inſigne dogma de mortis recordatione 56. Niſeni teſtimoniū de Ariſtotele 681. Nazianzeni dictum de humana eruditione 682. Nazianzeni teſtimoniū de Ariſtotele 681. ſententia contra Aſtrologos 369. inſignis ſententia de ijs qui ad Deum venire cupiunt 71. ſummi Pontificis ſententia de Propheſiæ nomine 273. ſententia de hora mortis cur ſit incerta 48. rationes de animæ immortalitate 52
gregorium Dionyſij Areopagitæ dogmata maximè coluiſſe 87. ſuperbiam à vitiorum capitalium cœtu ſequeſtraſſe 62. & Baſilium contubernales amboſq; fuiſſe nobiles 14
griſogonus quomodo hortatus Anaſtaſium 42
guidonem Bonatum dixiſſe, Ieſum horarum electione vſum fuiſſe 366
gulielmus Epiſcopus Pariſienſis quid affirmet

affirmet 169. cognomento Speculator 370, contra Ariſtotelem 684. Altiſiodorenſis quid crediderit 168. Pariſienſis quã Magiam profeſſus ſit 482. Anglicus 722. Ocha in quo diſſentiat à Dionyſio 200
guilielmum Aruernum Aſtrologiam damnaſſe 370
gulæ ſitamenta quomodo coërcenda ſint 63
guſtus qualis cognitio 549. cur alijs ſenſibus antepoſitus ſit ab Ariſtotele 728. & Tactus quomodo diſtinguantur 720. ſenſus exterior 91. ſenſus ex quibus ſentiantur 705. fallaciæ exempla 721
ad Guſtum num futurarum rerum notæ pertineant 286
in Guſtu exemplum de incertitudine ſenſus 705
de Guſtu 720. quanta diſſidia inter Philoſophos 519
in Guſtu quanta diuerſitas 562
guſtus varij de melle 705
guſtuum genera ſeptem 721
gymnoſophiſtæ 480. qui fuerint dicti 437
gymnoſophiſtarum dogmatum duo genera ibid.
aduerſus Gymnoſophiſtarum Aethiopum magica ibid.
gymnoſophiſtas Aethiopum de ſua diuinitate Apollonium certiorem feciſſe 262
gymnoſophiſtis Aethiopes ſummum cultum tribuiſſe 148

H.

H, litera quot literas contineat 437
habitantes ſub Oriente quare calidi ſint 308
habitus quid ſit ſecundùm Auerroëm 272 neceſſarius quando fiat 36. quam animæ partem occupet ibid. potentia ſeu uis quæ ibid. animi quis ſit 269. an ad intellectum pertineat 36. ex amore quando fiat 98. unde comparetur 36. quo mali dæmonis inſultationibus reſiſtitur qui ſit 37. principiorũ qui 36. ad quæ pertineat ibid.
habitum nullo modo competere corpori ibid. ſolùm ad vires ſenſiles interius abditas pertinere ibid. eſſe qualitatem, quæ non facilè poſsit dimoueri à ſubiecto ſecundùm Ariſtotelem 36
habitum in qua animæ parte poſuerit Ariſtoteles ibid.
habitu in quibus rebus opus habeamus ibid.
pro Habitu acquiſito fidem ſæpe recipi 171
quo Habitu indigeamus 36
hadrianus Cæſar ob amorem captum Antinai, ei demortuo templum & ſimulachra conſtituit: vrbemq́ quandã ab eo cognominauit 316
hadrianus quo tempore imperio præfuerit 331
hadriani moles Romæ fulmine tacta 304. Cæſaris tempore quæ oracula ſint ædita de Chriſti aduentu 149. ſtatutum de Chriſto 162. 163
hadrianum pro Deo eſſe adoratum 163
hædi iuuenci quãdo ſint caſtrandi 300
hæreſes vnde ſint exortæ 95. cur olim tam multæ exortæ ſint 15. quæ fuerint tempore Apoſtolorum 153. vnde oriantur 365. vanæ vnde oriantur 10
hæreſium origo vnde 260
hæreticus quis ſit cenſendus 192. quis ſit nominandus 9. qui propriè diri poſsit 192. qui ſit nominandus ſecundùm Bonauenturam 192
hæretici definitiones variæ ibid.
hæreticum definiri difficile eſſe 177. paucis verbis ab homine ſimplici & idiota deuictum eſſe 9. vllum vnquam vi aut logicæ deuictum, aut Rhetorica perſuaſum, hæreſim abiuraſſe ibid.
hæretici Antichriſti dicendi ſunt 167. quomodo ab errore & hæreſi reuocari poſsint ibid. quibus argumentis & literis ſuperentur 9. cur prius ab illiteratis vincantur, quàm à viris doctiſsimis 9. qui fuerint tempore Apoſtolorum 153. cur aliquando in ſuo errore moriantur 172
hæreticorum dogmata quomodo refutari poſsint 167. Eccleſiæ cur non dicantur Eccleſiæ Catholicæ 174
ad Hæreticorum cauillationes refutandas, multos uiros doctos à gentilium literis ad ſacras literas diuertiſſe 15
contra Hæreticos quæ pœna ſit inſtituta ibid.
hæreticos ſpiritu capriuari poſſe 9. ſæpius ab illiteratis viris deuictos eſſe, quàm à viris doctiſsimis ibid.
hagiographia, id eſt, ſacra ſcriptura 180
inter Hagiographa qui libri numerentur 181
haly partem Aſtrologiæ de electionibus reieciſſe 176. Abenragelis error 366
hammonis oracula, cur magis venerata fuerint, quàm Protai 319. oraculum 261
hammonius quomodo definiat inductionem 748
hammonij ſententia de munere intelligendi 789
harmonia quid 614
harmonia mundum gubernari 654
harpyiarum oraculum apud Vergilium vnde 320
haruſpicium unde ſit deriuatum 402
haruſpices ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
hebion hæreticus 153
hebræam doctrinam ſeu diſciplinã Platonicos ſemper imitatos eſſe 22
hebræus Haſdai de motu 765. quid pro vacuo aduerſus Ariſtotelem attulerit 773
hebræi Haſdai refutatio contra definitionem temporis allatam ab Ariſtotele 763. diſputatio contra loci definitionẽ 766. opinio de mundi vnitate 780
hebræi quos libros veteris Teſtamenti inter Canonicos numerent 181. cur nomina quatuor literarum maximè expetiuerint 432. cur Necromantiam Phitonicam diuinationem appellarint 322. de Aſtrologia quid ſenſerint 364. quando anni principium inceperint 391. cùm per mare ſiccum tranſierint quomodo acciderit 366. cur nomine Tetragrammato non amplius portenta conficiant 368. qua Aſtrologia vſi fuerint 365. quos prophetas nominârint 274
hebræorum ſapientia vnde 477. cordis daritiei 597
hebræorum auctoritate Aſtrologia confirmatur 384 ſententia de mundi creatione 764. lingua noſtra ætate 373. populus cur licitè vaſa & cæteras diuitias ab Aegyptijs abſtulerit 652. doctrina vetuſtior cæteris omnibus 477. gentem legi à Deo traditæ nunquam paruiſſe 158 ueſtitus ulim 796. ſententia de mundi vnitate 778
aduerſus Hebræorum nonnullos magos 457
hebræis Chriſtus promiſſus 597
hebræos etiam ad Phitones, & ad oracula dæmonum iuiſſe 250
inter Hebræos & Latinos diſcordia de Lunæ motu 630
ex Hebræis poſt Euangelium annunciatum multos doctiſsimos legis diuinæ ad veram cognitionem Chriſtianorũ veniſſe 8
hecatæi ſententia de bono 528
hecatæ deæ reſponſum de Chriſti anima 161
hectoris corpus exanime cur terra munita nominatu 216
hegeſias cur prohibitus ſit à rege Ptolomæo ne in ſcholis publicè de contemnenda morte diſſereret 48
helena vnde acceperit poculũ illud nomine Nemethes, quod poſtea Spartam tranſportauerit 334
heleni vaticinia 262
helicon Cizicenus cur à Tyaneo Apollonio calumniatus ſit 160
heliogabalus qua oeſtro ſit vſus 832
heliſabella Mauris bellum infert 665
heliotropia & Selenotropia cur ad Solem Lunãq́ vertantur 426. herba 425
hellanicus 226
heliſæus Propheta 251. 159
heliſæi corpus mortuum poſtea propheraſſe 275
heluetij Papæ auxilio veniunt 602

henric

henricus Haſſus quid de Aſtrologia ſenſerit 360. Haſſus contra Aſtrologiam 370. contra Ariſtotelem 684. Maclinienſis inuentor nauis in cœlo 366. Siſius 65
henrici Gandauenſis opinio de incertitudine cognitionis humanæ cumq; ſuis fundamentis 707
in Heptaplo Ioannis Pici Mirandulæ quid maximè laudandum ſit 17
heraclitus de quiete 646
heraclitus quid ſummum bonum appellârit 528. quid per Iouem intellexerit 21. ſub quo ſigno aduerſus hoſtes debellauerit 4243
heraclitus quo tempore vixerit 301
heraclitus Ponticus quid de principijs ſtatuerit 499. de melle 705.585. quid de Solis figura ſenſerit 505. an Phyſicus ſiu moralis Philoſophus fuerit 487
heraclitus Phyſicus dictus 484
heraclitus quid principium appellârit 400
heracliti opinio de Deo 478. ſtylo 835. opinio de maris fluxu 509. opinio de veritate Philoſophiæ 492. ſectatores quàm obſcurè ſcripſerint 549
de Heracliti opinione in veritatis iudicatorio decernendo ibid.
heraclitea Philoſophia 489
heraclitis lapis 703
herodianus Hiſtoriographus 317
quæ Herba dæmones aufugent 426
per Herbas quomodo dæmones inuocẽtur 424
in Herbis nullam eſſe vim quæ poſſit dæmones ligare 422
herculis furor 594. furtum 652. Strozæ ad Ioan. Franciſcum Picum epiſtola 873
in Herculis Strozæ poëmatis quid maximè expetendum ſit 17
ad Herculem Strozam Ioannis Fran. Pici epiſtola 872.873
de Hercule fabula 575
heremita decem annis à cibatu abſtinens 565
heremiæ oraculum 692
herilli opinio de bono 528
hermagoras de perſuaſione 616
hermetis opinio de Deo 239
hermetem ter maximum, à dæmone ad Idololatriam impulſum eſſe 315
hermippus Pythagoræus 162
hermippus quam Magiam profeſſus ſit 417
hermippus Pythagoricus quid de Pythagora atteſtatus ſit 21
hermolaus Barbarus 144
hermolai Barbari ſtylus 16.144.858
hermolai Patriarchæ Pariſienſis teſtimonium & iudicium de Ioanne Pico Mirandula 16
hermus fluuius 52
heroas cur inter animalium rationalium ſpecies conſtituerit 730
herodes primus qua morte ſit mortuus 161
herodis ſecundi interitus 161
herodoti hiſtoria 598. ſtylus 124. opinio de Pythagoræ patria 484
herophyli opinio de inſomnio 519
heroici carminis author qui ſit 323
in Heroicis carminibus conſcribendis, qui poëta imitandus ſit 137
heruæus contra Ariſtotelem 684. de fide 171. Theologus 662
heſiodus apud Gentes Theologus 478
heſiodi dictum de toto 715. dictum inſigne de quatuor Rationalium generibus 729
heſter librum inter quos collocauerit Hieronymus 181
heſter liber à quo veteri Teſtamento ſit adiectus 180
hetruſci quomodo per fulgura augurati ſint 407
hetruſci in quot partes cœlum diuiſerint 330
hetruſcorum monumenta de Tagete inuentore Aruſpicinæ 330
hetruſcos quis primùm Aruſpicinam docuerit 402
ad Hetruſcos à quibus augurium peruenerit 402
ex Hetruſcis Romanos petitum auſpicium miſiſſe, & diuinationem inde adſciuiſſe 261
hexametri Carminis author Moyſes 323
hiberi ſacerdotes ſeruum afflatum numine Lunæ mactant 323
hieremias puer vnde prophetiam ſibi acquiſierit 284
hieremias ollam ſuccenſam per qui gradum reuelationis viderit 290
hieremiæ locus: Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum: Turtur, hirundo & Ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui 298. treni inter quos libros annumerati ſint 181. oraculum contra Aſtrologos 364
hieremiæ dictum de auibus 404
hieremiæ mors 454
hierocles Pythagoræus 160.161.664
hierocles quid de Chriſto ſenſerit 158. quid ſummum bonum appellâris 528
hieronymus & Auguſtinus in quibus doctrinis diſcordent 200. Sauonarola vir celeberrimus 27
hieronymus quibus rebus ſen artium genere abũdauerit 16. & Auguſtinus ubi non conueniant 186. quos libros veteris Teſtamenti inter canonicos enumeret 181. quid de mundi anima ſenſerit 503. quid de Satyris ſcripſerit 510. quid de peregrinatione Tyanæi ſcripſerit 287. Donatus interpres Alexandri Aphrodiſæi Græci 93. de Geometria 624. de Satyro 579
hieronymi opinio de bono 528. memorabilis ſententia de mortis recordatione 56. ſententia de Satyris 730. Sauonarolæ opera 18. dogma ad compeſcẽdam æternam gloriam 42. Sauonarolæ ſtylus 18. ſententia contra Aſtrologos 369. ſententia de Ariſtotelis doctrina 683. dictum de Ariſtotele 677
hieronymum in Pico reuixiſſe 835. Romam fuiſſe liberalium artium magiſtrum, dum annum ageret vndeuigeſimum 56. ſua ſcripta iam publicata emendaſſe 658
ad Hieronymum Sauonarolam Ferrarienſem ordinis fratrum prædicatorum ſeruantiſſimum Ioannis Fran. Pici Mirand. epiſtola 29
hierophetæ nominis vbi mentio fiat 275
hierophili opinio de morborum cauſis 526
hilaritas à quo Planeta fluat 379
hilarius quot generibus vnitatum aduerſus hæreticos ſit vſus 218
hilarium aureo ore loquutum ſemper eſſe ibid.
hipparchus de Solis motu 386. de Stellarum inerrantium motu 387
hipparchi opinio de motu Solis 630
hipparchi ſentẽtia de cœlo & terra 633
hippaſus quid rerum principium appellârit 482.500
hippaſi opinio de anima 514
hippocrates de Criticis diebus 547. medicinæ author 570. vbi prophetæ nominis meminerit 273. quid occaſionem appellet 706. ſua ſcripta iam publicata correxit 338. diſcipulus Democriti qui primùm medicam facultatem à ſtudio ſapientiæ ſeparauit 482
hippocratis opinio de nutrimento 526. opinio de morborum cauſis ibid. ſententia de prænotione 255
hippocratem nunquam Aſtrologia vſum eſſe 349
hippodami politia 652
hippolitus ab Aeſculapio reſuſcitatus 427
hipponactis ſententia de diuerſitate ſexuum 522
ex Hirundine vna Vernum tempus prænunciari non poſſe, prouerbium 297
hirundines cur magis præſagiant, acutiusq; ſentiant, quàm homines 297. cur noſtras ædes petant ibid. ripariæ præter ſolitum aduentantes murales ad opes proprijs caueis derelictis, ignotas terres remigio alarum petentes, quid portendant ibid.
hirundines ſæpe pœnitere, aduenifſe cum veris initio vel exuberatiores pluuiæ decidant, vel venti truculentiores & gelidiores, quàm conſueuerint excitentur 300

hirundi-

hirundinum aduentus quid præſagiat 404
hirundinum natura 298
hirundinibus qui victus gratiſsimus 563
hirundinibus cur præſagium & prænotionem antiqui tribuerint 297
in Hiſpaniam citeriorem Arabum Maurorumq; lingua delata 665
hiſpaniarum nauigatio in nouam terram 451.566
hiſpanorum corpora cur puſilla 96
hiſpanorum habitus 833
hiſpanorum bellum aduerſus Mauros 665
hiſtoria in tres perſonas diuiſa 611
hiſtoriæ partes tres ibid.
hiſtoriam omnem Græcis literis exaratã fuiſſe olim 228
hiſtorica lectio apud Gentes quàm fallax & quàm varia ſit 598
de Hiſtorice parte Grammaticæ Scepticorum argumenta 611
inter Hiſtoricos quãta diſsidia ſint ibid.
inter Hiſtocicos magna diſsidia 598
holoſericæ veſtes 832
holouitreum expolitiſsimũ ac nobiliſsimum 368
homerus quid per perſonam Vlyſſis intellexerit 230
homerus imitator Moſaycæ diſciplinæ 541. quæ olim didicerit in Aegypto 234. apud Gentes Theologus 478. cur fabro nomen ſapientiæ olim tribuerit 299. cur à Platonica Republica ſit pulſus 233. in quo ſit imitat' Orpheum 124. cuius diuinatione meminerit 322. ab Ariſtotele damnatur & laudatur 678. imitator Orphei 881. primus & excellentiſsimus poëta apud Gentes 222. quid de anima ſenſerit 52. vnde ſuam poëſim exhauſerit 881
homeri dictum de Deo 807. verſus de Dijs alijs 223. dictum de Deorũ principio ſeu generatione 222.223. ſententia de Somnijs 333. epigrammata de Iouis amatoria petulantia 223. verſus de Iouis filio ibid. ſententia de anima 234. opinio de rerum principijs 225. carmen de Oceano 575
in Homeri poëmate reparando multos inaniter laboraſſe 25
homerum quis poſtliminiò reuocauerit 26. diſcendi gratia in Aegyptum deſcendiſſe 234. ab hiſtoria Moyſis eruditum fuiſſe 229. in ſua poëſi Orpheum imitatum eſſe 230. nullum diſcrimen poſuiſſe inter imaginationem & ſenſum 91. multa ex Aegyptiaca religione in ſuam poëſim tranſportaſſe 234
homerum à quibuſdam mendacio accuſatum eſſe 25
apud Homerum quid aurea catena repræſentauerit 232. cur omnes illi, qui gnari erant futurorum, pro Proteis habiti fuerint 329
homericum carmen de Somnijs 410
ſuper Homerico carmine authoris declaratio 575
Homeros multos fuiſſe 156
homomerias rerum vniuerſarum principia eſſe, ſecundùm Anaxagorã Clazomenium 224
homo & cætera animalia rationalia quomodo differant 731. quomodo notitiam tàm quæſitam de literis poſſit in ſe ipſum dirigere 24. quo pacto nutrietur in corpore materno 521. quomodo conformis Chriſto fiat 40. vnde habeat, quod brutum vita & moribus euadat 95. quomodo Chriſti, virtutes & gratias conſequatur 41. & Angeli quomodo differant 735. quo tempore concipiatur, magna diſſenſio 522. cur mundus minor nuncupetur 429. quid ſit incertum eſſe 522. quid ſit nemo vnquam nouit 578. quid ſit, apud Philoſophos magna diſſenſio 522. quàm diu in vtero maneat 523. ex quo ſemine fiat magna diſſenſio 520. duobus conſtat 564
homo quid ſit, variæ definitiones 510
homo vnde venerit & quò vadat, multæ diſcordiæ 511
homo an habeat liberum arbitrium 59. 60. ex quibus conſtituatur 94. quot modis notitiam ſuam de literis poſſit dirigere in Deum, proximũ, & ſeipſum 24. quomodo ab omnibus brutis diſtinguatur 735. ciuis 56. ex quibus partibus ſit conſtitutus 15. 50. quomodo trifariam dirigere in ſe poſſe notitiam 24. quàm diu riſibilis ſit 81. an ab Idea, an ab homine generetur 795. ex quibus cõſtituatur, quãdo ſe plenius agnoſcat 727. animaliũ omniũ maximè notũ ib. omniũ inferiorũ animaliũ princeps 265. vt diuinæ lucis capax euadat, mentem illuminari perficiq; oportere 71. in quem vſum ſeu finem ſit creatus 6. an ſolus ratione polleat 748. inimicus, id eſt, malus angelus 39. bulla eſt 50. quomodo poſsit vno verbo Græco vltimam differentiam exprimente definiri 734. hominẽ quomodo exuat 94. cur corruptioni ſit obnoxius 51. ſub ſe multos habet cognitionis gradus 734. in quo ab animantibus brutis differat 253. quando prænotione abutatur 260. ſalſus qui ſit nominandus, ſecundùm Ariſtotelem 320
qui Homo piè oret 210
hominis partes duæ 513
hominis definitionem à Platone allatam Sceptici reijciunt 581
hominis felicitas quæ ſit, inter Philoſophos magna diſſenſio 511
hominis vitam, militiam eſſe ſuper terram 37
hominis conceptio quomodo fiat, magna controuerſia inter Philoſophos & medicos 521
hominis prima forma quæ ſecundùm Ariſtotelem ibid. vita in quantum ſe prolonget 526. vita vnde plurimum pendeat 93. anima qualis 734 propriũ quod ibid.
hominis vitam magis pronam eſſe ad malum quàm ad bonum 95. vita lubrica ibid.
hominis finem in Chriſto eſſe repoſitum 159. definitio cur apud omnes Philoſophos incerta 733. lumen naturale quæ ſpectet 295. interioris partes incertas & incognitas eſſe 727. ſolam animam eſſe hominem 728. bonæ tria 61.62. definitionem incertam eſſe 727. felicitas duplex 66. definitio ſecundùm Ariſtotelem 727. amor rationalis qui 12. ſummũ bonũ in quibus rebus ſit collocatum ſecundùm Ariſtotelem 5. voluntas quam inclinationem habeat 34. æterna felicitas in quo conſiſtat 67
de Hominis definitione variæ opiniones 727. definitione diſputationis epilogus 732
de Hominis definitione totius diſputationis concluſio 732
de Hominis definitione omnes Philoſophos dubitaſſe ibid. felicitate quàm variè diſſeruerint Philoſophi 655. definitione quàm magna prælia 579. æternitate 510. origine quanta diſſenſio ſit ibid. fine quàm variè ſenſerint Philoſophi 511. formati, in vtero principio diſſenſio 521
ab Hominis boni officio aliena quæ ſint 74
contra Hominis definitionem aliæ rationes Scepticorum 581
in Hominis definitione quæ ſit vltima differentia 728 libera voluntate an ſit credere? 169. definitione genus quod 728
ad Hominis eſſentiam quæ non pertineant ibid.
homini cur imaginatio ſit data 94. nihil æquè proficere ad temperantiam omnium rerum, quàm mortis frequentem meditationem 56. Platonici ſemidei nuncupationem tribuerunt 730. quàm neceſſaria ſit imaginatio 94. rationem eſſe ſectandam 99. quæ ars à natura ſit indita 125. cui contingit ſcientia ſpectatiua ex reuelatione, illum magis angelum eſſe, quàm hominem 284. an ſit animal genus proximum 729. felici quæ neceſſaria 805. qui aduerſanda ſacra eloquia velit accedere, quæ ſint perpetranda 19
hominem ineruditum in ſacris eloquijs etiam perfectiorem eſſe poſſe 7

hominem

hominem primum nullam ad malum inclinationem habuiſſe 338. fuiſſe qui in tota vita nihil comederit 569. ex animalibus diuerſarum ſpecierum ortum eſſe 521
hominem inſanum fidum iudicem eſſe poſſe 544. quendam repertum eſſe, in Inſula quadam remotiſſima, quem angelus de Chriſti fide docuerat 167
hominem quatenus ſcientia perficiat 5. illum qui conuitiatur aut verberat non iniuriam facere, ſed opinionem ipſam velut iniurieri ſecundùm Epictetum 100 multifariam tolli poſſe ad diuina percipienda, nulla etiam à ſenſibus abſtractione facta 291. ſolum ex omnibus animantibus ratione, opinione & intellectu præditum eſſe 25. & angelum quid diſtinguat 731
hominem lumine fidei omnia à ſe remotiſſima cognoſci poſſe 25. quot artibus dæmon ſeu diabolus inuadat 37. quempiam quingentis annis vixiſſe, vnctionis cuiuſdam beneficio 301
in Homine ſpecies ab Ariſtotele factæ 510
in Homine loquacitas vnde ducatur 399
in Homine quomodo prænotiones ponderandæ ſint 450
in Homine animæ quot 515. imaginatio cur fortior ſit, quàm in cæteris animantibus 102
in Homine imaginationis gradus quotuplex ſit 103
de Homine Ariſtotelis doctrina quàm incerta ſit 690
de Homine mirabili noſtris temporibus 569
de Homine in vniuerſum quid ſit, quàm variæ Philoſophorum ſententiæ reperiantur 516
homines quomodo differant 44. quæ animantia fugiant 563. cur aliquando in facinus impellantur 451. cur loquutione varia vtantur 732. quando perfecti fiant 5. cur quidam non rideant 748. omnes an idonei ſint ad perdiſcendas literas 13. cur quidam ſint non riſibiles 749. num omnes rideant ibid.
homines ſanctiſſimi quas vias ſibi ſtatuerint ad Deum proximumq́ue diligendum 71. cur mortem non paueant 47. cur quidam non fameſcant 300. quibus rebus diſtinguantur & ſecernantur 299
homines in bruta quomodo transformentur 94
homines quibus rebus mutentur 719. ob quā cauſam olim longæuiſſima vita vſi fuerint: ratio admodum ridiculoſa à Petro Aponēſi propoſita 301. à brutis quomodo differant 301. cur Deum timeant 46
homines quid maximè perhorreſcant 47
homines, cū omnes ſint mortales qui fiat quòd mortem aliquando non timeant ſecundùm Ariſtotelem 47. cur tardiùs ventum ſentiant quàm aues 297. quo in loco primùm nati ſint 521. an poſſint vſum rationis & locutionis amittere 727
hominū errata cui adſcribēda ſint 355. mores & vita vnde maximè pendeant 350. diuerſitas vnde 566. diuerſitas vnde pendeat 341. varia ſtudia vnde pendeant 377. mores vnde pendeant ibid. neminem ante obitum beatū eſſe dicendum 521. diuerſæ ſpecies 510. varij mores 564. diuerſa phantaſmata vnde ibid. diuerſæ temperaturæ ibid. varia delectamenta vnde ibid. ab initio duo tantū genera fuiſſe 306. animæ immortales vnde pendeant 731. genera quæ 299. genus quod ſit præſtantius ibid. ingenia cur diuerſa ſint 96. vota quàm inania ſint 73. mentes dæmones ſæpe præoccupant 332. nullum genus tam infelix eſſe, quàm quod honorum ambitu ferueat 25
de Hominum diuerſitate 564
hominibus cur diabolus tam iugiter inſidias ſtruat 62. quibus de cauſis animātia irrationalia futura præſagiant 297. probis plus credendum eſſe quàm reprobis 23
hominibus animantia irrationalia præſentire, ſibi autem tantùm ſentire 297. malis nō eſſe pacem 37. Dei gratia fidē dari 169. quæ liberalitas à Deo ſit data 38. quare magis nocte, quàm interdiu, item in ſomnis quàm in vigilia ſuperna monita tribuantur 333. proceleratis cur Deus pœnam infligat 46. omnibus amorem ineſſe 32. cur mors aliquando nō magnæ formidini ſit 48. quos integræ vitæ fama cōmendat, plurimum fidei haberi 23. ſummatibus & luxurioſis cur vitæ terminus prorogetur 48. quanta percipiendæ veritatis vis innata ſit 473. mali teſtes oculi 549. cuius gratia prænotio ſit data 255. prudentia vnde eueniat 549. in Inſulis & terris remotiſſimis degentibus, ad quos nunquam Euangelij prædicatio peruenerit, fidei veritatem illuceſcere poſſe 167. quibus Somnia eueniant 409
homines ſanctiſſimos mortis cogitatione vſos fuiſſe frequentiſſimè 56. multos fuiſſe qui integros annos ab omnibus eſculentis & poculentis labia coërcuerint 300
homines illos, qui donatæ fidei habitu nō carent, quibuſcunque oblatis fidei propoſitionibus aut aſſentiri, aut pertinaciter non repugnare 172
homines multos ſupra centum annos vixiſſe 300. ex natura poſſe ſubſtantias ſeparatas intelligere 283. qui ſuæ futuræ mortis ſunt memores ſæpiſſimè in illius aduentu lætari, at illos impenſiſſimè triſtari, qui venturam ipſam minimè frequēter cogitant 53. olim cuiti conſueuiſſe, vt prænoſcerent quod eſſet futurum, poſtquàm haberēt quod aliquando ipſi futuri eſſent 248. malos in Dei virtute poſſe patrare miracula 432. pro eque cōſtellatio faciat 379. Sol in leone poſitus cur flagret & exurat 343. fuiſſe qui nunquam ſomniārūt 569. nulla aut bonorum, aut malorum ſpirituum afflatione futura effari poſſe 320. quos Deus inſpirat, et futura prænoſcant, num ſint diuini dicendi 325. ſæpe à Deo ad bene beateq́ue viuendum inuitari 47. multos gentiles Philoſophorū authoritate humanaq́ue perſuaſione adductos eſſe, vt crederent animæ immortalitatem felicitatemq́ue eſſe 58
homines ſola opinione irritari 100. quis aptos reddiderit ad conſequendam vitam æternam 38
homines multos poſt diluuium trecentos & quadringentos annos vixiſſe 300
homines in Aegypto duobus vel tribus diebus ab eſu potuq́ue abſtinere 319
homines quinq́ue modis naturaliter prænoſci poſſe 296. multos poſt diluuium adeò viuaces fuiſſe, vt noſtra crepita illis pro iuuenta fuerit 300. à Deo ipſos omnibus bonis ſeu naturæ, ſeu gratiæ donari 42
in Homines omnes quomodo Chriſti virtutes deriuentur ibid.
hominibus malis Deus ſæpe vtitur ad bonorum vtilitatem 294. malis cur Deus aliquando vtatur 320
pro Hominibus omnibus Chriſtus cur paſſus ſit 38
ab Hominibus nihil intelligi poſſe corpori anima conglutinata 38
in Hominibus quare color ſæpe mutetur 719
hora aduentus mortis cur ſit formidabilis 38. mortis cur ſit nobis incognita ibid.
horam fatalem ambiguam eſſe 390
ſuper Hora fatali diſcordia ibid.
horarum electiones eſſe inutiles & vanas 376
horatius Latinus 605
horatij inſigne dictum de morte 48. inſigne dictum 47
hordea & frumenta menſe Ianuario Bononiæ olim ſpicas emiſiſſe 304
hoſtis humani generis quomodo in Euāgelio nuncupetur 39
hoſtanem primum fuiſſe inuētorem Magiæ 416
hoychilax quid de Aſtrologia ſenſerit 360
humana Philoſophia quomodo nos ad Dei contemplationē adducat 27. Philoſophia vnde ſit dicta 4. & diuina Philoſophia quid in ſe contineat 2. Philoſophia à quo ſit inuenta 7
humanæ Philoſophiæ principes omnes moribus maculatos & doctrina erraſſe,

ſolos

ſolos diuinarum literarum authores veridicos eſſe 22
humanam Philoſophiam non eſſe neceſſariam Chriſtianæ, quanquã vtilis eſſe poſſit 7. diuinæ qui agglutinârint 15. poſt Chriſti aduentũ mixtam fuiſſe 4. portionem quandam haberi, cui diuinũ nomen impoſitum ſit ibid.
humanam Philoſophiam eatenus eſſe æſtimatam, quanta ad colendum Deum conducere poſſit, etiam Philoſophorũ gentilium teſtimonia 12
ad Humanam cognitionem exactè percipiendam cur opus ſit diuina illuſtratione 707
in Humana certitudine eſſe gradus 709
humani intellectus incommodum duplex 203
de Humano corpore conſtituenda inter Philoſophos miram diſſenſionem viguiſſe 520
humilitas virtus quando magnopere labefactetur 22
humiditas duplex 307
humiditas qualitas cui elemento attribuatur 116
humiditates bonæ & malæ quando exuperent 345
humiditatẽ, ſeminarium principium eſſe omnium animalium 225
humores vnde oriantur & qui dicti ſint 119
humores an plures pauciores'ꝗ ſint quàm quatuor, ſenſu cõprehendi nõ poſſe 120
humorum variæ mixtiones 564. ambitus & circuitus quo referatur 348
humores qui ex primis pendent elementorum qualitatibus, aut quot ſint, aut cuius naturæ, ex ipſa mixtione nõ poſſe exactè iudicari 120. plures eſſe quàm quatuor 121
ex Humoribus quot temperamenta conſtituantur 703. corporum temperamenta qui quatuor aut octo duntaxat attulêre, non ritè eos conſenſiſſe 121
hydaſpis fluuius 565
hydra imago cœleſtis 388
hydromantia vnde dicta ſit 323
hydromantia vnde ſit denominata 396
hyginius Mathematicus 316
hylarius quomodo verum à veritate diſtinguat 540
hyems cur ſemper rigeſcat 302. cuius naturæ ſit ibid.
hyemem quando afferat Luna 307
hyeme qui morbus maximè eueniat 310. cur plerunq; lentigines fiant 343
Hyemes cur non omnes pares ſint 304. quæcunque an pari rigore rigeſcant 300. cur non omnes eodem rigore fiant 343
hymni authoris 482.497
hymni authoris de ventis 508
hypallage figura 612
hyperbola figura ibid.
hyperboreus quam Magiam profeſſus ſit 417
hyperides Rhetor 614
hypaphetæ qui dicti fuerint 276
hypotheſis varia 618. ex Hypotheſi Geometriæ principia eſſe petẽda 617. contra Hypotheſes Mathematicorum 618

I

IAcob quo tempore prophetauerit 284. quo lumine voluntatem Dei impleuerit 256
iacobus Forolinienſis inſignis medicus 706. Forolinienſis medicus 563. Forolinienſis veneno necatur 756
iacobi Epiſtola inter quos libros numeretur 181
S. Iacobi ſententia de Dei potentia 41. epiſtola vna 180
ad Iacobũ Fabrum Stapinienſem Ioan. Fran. Pici epiſtola 876
in Iacobo Patriarcha exemplum ſimilitudinis natorum 526
iamblichus quid infinitum appellet 762. quid vaticinium appellet 121. Ariſtotelis & Platonis interpres 664. Platonicus quot præſagiorum & vaticinij genera ponat 321. quid dualitatem vocet 772
iamblichi Platonici diuiſio de præſagio & vaticinio 321. opinio de animantibus irrationalibus an ſentiant 297. verba de diſcrimine Sapientiæ & Philoſophiæ 253. opinio de Pythagoræ patria 479. ſententia de dæmonibus 728. opinio de Deo 640.642
iamblichum affirmaſſe prænotionẽ futurarum rerũ eſſe 251. oſtendiſſe Deũ & eſſe & dici propriè Ens 77
Ianuarij martyres reliquiæ ubi 164
ianuarius olim quartus menſis anni 192
ianuarij menſis qui dies agricolis ſint ſuſpecti 302
ianuario menſe anno milleſimo quingenteſimo quinto Bononiæ præter terræ motum, violas floruiſſe 302
ianuarij Idibus ventoſam tempeſtatem & incertũ ſtatũ expectari debere ibid.
iarchæ fabula 821
iarcha Indorum rex 438
iaſonem cum ambrũ diuerſatum eſſe ſecundũ Orpheum 328
iaſpes ad quid vtilis ſit 426
iatraleptica ſecta author qui 482
Iατρικὴ Medicina 604
icetis Pythagoræi opinio de terra 508
icetem Pythagoræum duas terras eſſe, credidiſſe 117
idea quid ſit 108
idea Deus 78
inter Ideam & Rationem diſcrimẽ 796
ideam artificiorum non eſſe ibid.
de Idea orationis quid ſit decernendum 140
ideæ quid ſint, quàm variæ rationes 798
idearum definitiones variæ 794. cauſa vnde ibid.
de Idearum loco quanta varietas ibid. opinio varia 794
ideas non eſſe vniuerſalia quædã per ſeſe ibid. Platonis ab Ariſtotele non potuiſſe intelligi ibid.
de Ideis 498
de Ideis qui nam ex numero Peripateticorum & Theologorum contra Ariſtotelem ſenſerint 796
idmon apud Arganautas plenus fatis Phœboq; quieto 315
idololatria quid ſit 325. & Necromantia differunt 323. quibus rebus attribuatur 325. quot modis à quibuſdam introducta ſit ibid. ex quo cultu exoriatur 314
idololatriæ authori incertum eſſe 316
de Idololatriæ inuento varia rationes ſeu opiniones ibid.
per Idololatriæ nomen quid intelligatur ibid.
idololatriam omnem à dæmonibus oriri 317
ad Idololatriam excolendam homines quot modis acceſſerint ibid.
idolorum cultus quã diu durauerit 179
idothea filia Protei, eum Menelao patrẽ Protei inſidias parat 328.329
iebuſæorũ religio unde ſit deriuata 270
Ieſus cur cũ aſpiratione ſcribatur 432. quam mortem ſit paſſus 454. Chriſtus per Tetragrammaton nomẽ præfiguratus 412. vbi exultus fuit Gentibus nullam vtilitatẽ prouenisse à dijs 163
Ieſu Syrach liber, inter quos libros numeretur 182
Ieſum horarũ electione vſum fuiſſe 536. quot literis ſcribant Græci 412. plura vide in dictione Chriſtus.
Ignatius Martyr, quid de Deo teſtatus ſit 275. rerum antiquarum ſcriptor 164
ignatij cõſtantia & amor in Chriſtũ 42
ignauia & inertia quomodo explodenda ſint 64
[illegible] quid 587
ignis pœna hæreticorum 25. quare ſit calidus 749. quot modis moueatur 764. & aqua quibus qualitatibus cõueniant, & non conueniant 116. qualitates 348. principium rerum 763. & ſulphuris lacũ quid appellet Ioannes Euangeliſta 47
ex Ignis qualitate quid prænoſcatur 296
ignis caloris proprietates 749
igni quæ qualitates attribuantur 116. aquam oppugnari ibid. cur oppoſuerit terram Ariſtoteles ibid. in quo cõueniat, & non conueniat aër ibid. in qualitate terra iungatur & diſiungatur ibid. in nulla qualitate aquam coniungi ibid. qui humor reſpondeat 120
ignem ex aqua fieri 213. ſummam poſſidere ſiccitatem 781 aërem, terram & aquam pura elementa nõ eſſe 117. eſſe animam humanam 225. intelligi-

bilem

bilem eſſe Deum 478. vniuerſarum rerum principium eſſe, ſecundùm Metapontinũ Heraclitum 224. eſſe principium 500. leuitate ſua in ſuperna ferri 52. eſſe rerum principium quis exiſtimârit 504
ex Igne generari omnia, quæ in ignem quoq; ſoluerentur 224
in Igne calor quomodo comprehendatur 749
ἐγὼ μὲν quid 595
Imago rei quid ſit 107
imagines quomodo differant à ſignis 367. Aſtrologi vnde petant 349
imaginum Gentilium origo vnde 237
imaginatia vnde nomen ſit ſortita 91. quomodo varietur ab arbitrio 97. quàm neceſſaria ſit homini 94. in quo ab animæ viribus diſsideat 92. duplex 103. quo pacto & fallatur, & varietur 96. rerum ſpecies vnde recipiat 94. à Græcis quomodo ſit dicta 91. cur tam variè appellata ſit ibid. in qua ſenſum ſuperet 92. quid ibid. quid ſit ibid. quãda immutabilis fiat 97. alias animæ vis 93. cur faciliùs rationem decipere poſsit 193. & ſenſus quomodo diſcrepent 91. cur radios habeat 429. an ſit à memoria 93. quomodo differat ab opinione, ratione, atque intellectu 91. à Suida quomodo ſit dicta 24. quomodo à Platone ſit dicta 91. & opinio quomodo ſeparentur ibid. quid ſuggerat 101. ſeu phantaſia vnde proficiſcatur 91. quomodo per corporis temperaturam varietur 96. quantum differat à mente & intellectu 92. in quo conueniat aliis animæ viribus, in quo ab eis diſsideat 92. quomodo varietur à rebus ſenſu perceptis 97
imaginationis definitio 92. nomenclatura quid denotet 91. varietas vnde pendeat, & quomodo emendetur 96. in homine duplex gradus 103 inſtrumentaque 91. naturam comprehendi Philoſophia diſficile eſſe 93. varietas de obiectu ſenſuum proueniens, quomodo corrigi curariq; poſsit 97. morbus falſitasq; de corporis temperatura proueniens, quomodo corrigi curariq; poſsit 97. errata ſeu vitia quomodo ad veri arbitrium dirigenda ſint 96. nomen vnde 91. nomine quid ſignificetur ibid.
de Imaginationis vitio multa peccata oriri 95. naturæ ueteres olim ſcriptores varia ſcripſiſſe 92. nomine ibid. vitio hæreſes eſſe ortas 95
ex Imaginationis vitio errata vniuerſa dimanaſſe 95
imaginationi cor Ariſtoteles tribuit 93. maius commercium eſſe cum ratione, quàm cum intellectu 102. duo officia demandata ſint 38
imaginationem inter ſenſum & intellectum medium teneri 92. variè differri à ſenſu, opinione, ratione, intellectuq; 92. de cordis regia procedere, & in capitis arcem conſcendere, ibiq; ſedem ſibi, domiciliumq; cõſtituere 93. ſauciam quomodo ob malorum ſpirituũ vulnera curemus 105. eſſe alumnam & parentem ambitionis aliorumq; innumerabilium malorum 95. interuallum eſſe incorporea corporeæq; naturæ 93. cur Plato picturam appellauerit 91. eſſe complexionem ſenſus & opinionis ibid. Chriſti ſeminarium eſſe virtutum omnium 40. ab arbitrio duobus modis variari poſſe 97
inter Imaginationẽ & animæ vires Philoſophos antiquos nullum diſcrimen poſuiſſe 92
ad Imaginationem quæ pertineant ibid.
imaginatione animalium omnium vitam atq; actiones regi 93
de Imaginatione quæſtiones variæ ibid.
ex Imaginatione quotidiana Chriſti quæ bona ſeu commoda nobis proueniant 39 quæ mala prodeant 95. tum mala tum bona exoriri poſſe 94. falſa Chriſtianam vitam labefactari, exq; Philoſophorum vanas opiniones produſſe 95. quæ mala oriantur ibid.
imaginationes quamobrem falſæ in nobis fiant 96. quæ fiant ab angelis bonis 97. 98. quas ob cauſas in diuerſis hominibus diuerſæ, atque in eiſdem etiam nõ conformes pro temporum varietate habeantur 96. quæ fiant ab angelis malis 97
imaginationum varietas vnde 96. fallacia cuncta vnde 97. morbos duobus modis curari 98. mala de prauorum angelorum miniſterio pendentia, quomodo corrigi curariq; poſsint 108. mala quæ ab arbitrio non dependent, quomodo cõmodè curari poſsint 101
imaginationes in nobis bona & mala formari poſſe 97
imaginatiua virtus cur in iuuenta minus fiat, quàm in ſenecta 284
in Imaginario modo propheticæ reuelationis, qui ſint gradus & differentiæ 290
imbres quid ſint, & vnde congelentur magna diſcordia inter Philoſophos 507
imitatio quid ſit 132
imitationis definitio ſecundùm Ciceronem 132
imitatione qua ratione ſit vtendum 137
in Imitatione quæ comprehendantur ibid.
imitatores à Platone vel inani titulo, vel nullo verius notatos fuiſſe 223
imitari aliud eſſe, ſumere aliud eſſe 137
ob Immortalitatis amorem multos ſibiipſis mortem intuliſſe 53. 54
imperatores Romanorum in quod ouũ exitium conſulta dæmonum traduxerint 026
imperatorum Roman. conſecratio vnde originem duxerit 319
impij cor mare ſeruens 428
impiorum corda & mentes cur forti & iugi imaginatione paſsionis Chriſti firmandæ & corroborandæ ſint 36
impijs non eſſe pacem datam, ſecundùm Prophetam 37
impietate plurima vnde veniant 19
ex Impoſsibili quolibet contradictionem ſequi 80. gignitur impoſsibile ibid.
Inachus Archiuorum rex 227
inachi & Ogygis temporibus Moyſis factam eſſe mentionem 227
inanimis rebus cunctis ineſſe amorẽ 32
incantatores venefici quam magiam profiteantur 416
incidentiam luminis & vmbræ in Aſtrologia fallere 627
de Incorporeis Scepticorum argumenta 643. quanta diſsidia inter Philoſophos 605
incubos & ſuccubos eſſe dæmones 317
in India quæ magia olim floruerit 415
in Indiam Luſitanorum nauigatio 566
Iudi quos Brachmanes nominârint 415
Indorum mores 12. coitus cum mulieribus 524. ſapientes diuinatione vſos eſſe 326. Brachmanes nihil exorſos eſſe, ſine præmiſſa precatione 10. cultus 438
aduerſus Indorum Brachmanum magica 437
indos abſq; ſacrificijs nihil egiſſe 105. Brachmanis cultum adhibuiſſe 148. confidiſſe eſſe prænotionem rerum futurarum, eaq; maximè vſos fuiſſe 253
apud Indos quæ conſuetudo in tradendis myſterijs fuerit 102
ab Indis Scythæ quomodo differant 564 565
Indicum mare quando ſerenum & tranquillum fiat 344
indifferens quid ſit incertum eſſe 530. quot modis capiatur 529
de Indifferentibus Philoſophi quàm variè decreuerint 529. quantum Philoſophi rixentur 530
inductio quid, ſecundùm Ariſtotelem 747. Themiſtium 748. Philoponum 747 quid, & quàm debilis ſit, authoritatibus monſtratur ibid. quando non ſit ritè facta 746. ex quibus colligatur 698
inductionis debilitas 752. variæ definitiones 748
inductionem multipliciter falli 752. eſſe falſam confirmatur authoritatibus Peripateticorum 752. prorſus vanam eſſe 750
contra Inductionem multipliciter diſputatur 750. Scepticorũ argumenta 619
inductione prima principia cognoſci poſſe 750

de Indus

de Inductione Themiſtij ſententia 747. Philoponi verba ibid. & probationes 747
indiuiſibile multiplex 787
per indiuiſibile quid intelligatur 622
infans quàm diu in vtero geſtetur 523. in vtero an dormiat, an vigilet, multæ diſſenſiones ibid. quo pacto in vtero alatur & nutriatur magnæ diſſenſiones ibid.
de Infantis nutrimento varia 525. 526
infantes quam fidem habeant 170. cur rideant & vagiant 290. cur multi vno partu generentur 524. plures ſimul eodem momento nati, an punctus imaginarius quem Zenith Aſtrolog. apellāt, vtriſq; reſpondeat 342
de Infantium ſomnijs, quàm falsè Ariſtoteles ſcripſerit 810. riſu ibid.
infantibus Aethiopes ſtigmata inuſſerūt 574. quid proſint amuleta & corallia 836. cur euentura Aſtrologi prædici nequeant 342
infelicitatem eſſe imaginem & vmbram quandam beatitudinis 15
inferiora quomodo per cœlum regantur 342
inferiorum mutatio vnde ibid. ſpecierū varietas vnde pendeat 429
infidelis qui ſit nominandus 192
infinitū quid ſecundū Pythagoreos 762. quid ſit ibid. ſecundùm Theologos quid ibid.
infiniti multiplex acceptio ibid.
infinitum quid Meliſſus appellet 762. eſſe negatiuè cur dicatur ibid.
infinita demonſtrari non poſſe 590
ingenitum quod eſt, ſempiternum eſſe 252
ingenij exercitatio ān ad ſummum bonū adducat 12
ingenia humana quam notitiam rerum olim maximè expetiuerunt 3. hominū cur diuerſa ſint 96. magis creſcere, quàm decreſcere 126
ingeniorum præclarorum Athenæ cur altrices dictæ ſint 96, varietas vnde pendeat 350
ingluuies ventris peccatum capitale 62
iniuriæ definitio 202
iniuria quam ob cauſam inferatur & referatur ibid.
Innocentij V. ſententia contra Aſtrologos 370
inparile multiplex 787
inſomnium vnde manet 333
inſomnia an omnibus hominibus conueniant 754. vnde fiant 519
inſomnijs cur fides non ſit adhibenda 333
de Inſomnijs 596. & eorum cauſis quā variæ tradantur 519. aſtrologorum diſceptatio 5
in Inſula Cea fœminam quandam ob immortalitatis amorē veneno hauſto vltimò occubuiſſe multis aſſiſtētibus 56
inquiſitores cur ſint inſtituti 194
integrale quid dicatur 628
intellectualis amor qui ſit dictus 32
intellectus quid vocetur 557. ſpeculatiuus triplex 791. quare in ſomnis ex aſtris nihil quicquam aut integrum, aut experiè haurire poſſit 285. an in ſomnis vim ſeu indicium de aliqua re habeat 285. quatenus corporeum quicquam recipiat ibid. quando poſſionē admittat 290. an fallatur, quàm varia 785. quomodo diſtinguatur à ſenſu 393 habitus qui ibid. cuius naturæ ſit 516. noſter quàm imbecillis ſit 24. cur ab imaginatione ludificari nō poſſit 102. quomodo ad ſcientiæ habitum adducatur 5. & ſenſus quomodo differant, variæ opiniones 702. quàm variè diſtinguatur 789. noſter quomodo ſe habeat ad cognoſcenda ea quæ à materia ſunt remota 23. quot modis illuſtrari poſſit 79. cùm corpori copulatur, num ſit anima ipſa, an ſit animæ potentia 5. quomodo differat ab imaginatione 91. corpori quomodo copuletur 5. quomodo ſe intelligat, quàm variæ opiniones 785. quàm variè de quoquomodo intelligat, & quid intelligat 785. duplex in homine 790. ſpeculatiuus quot modis requiratur 792. nomen vnde 793. officiū quod 736. nomen quàm multiplex 789. principia vnde ſunt hauſta 787. humani incommodum duplex 203
de Intellectus nomine 789. agentis natura, & quàm magna diſſenſio apud Peripateticos & Platonicos 154
intellectum cui rei ſimilè faciat Ariſtot. 690. quomodo Ariſtot. ſeparauerit à cæteris animæ viribus 52. immutari accidentibus amota ſubſtantia 738. per ſe nullam vim cœleſtem poſſe afficere ſequeſtratis ſenſibus 286. quatenus moueat materia 745. nō in omnibus hominibus eſſe 749
inter Intellectum & ſenſum diſcrimen 722. quàm multæ differentiæ ab Ariſtotele ſint poſitæ 788
ad intellectum num pertineat habitus 36
intellectu quando anima vtatur 92
de Intellectu & ſenſu quàm varia 792. & iudicio veritatis Democriti ſententia defenditur 794. Empedoclis opinio defenditur 792. variæ opiniones 785. ſpeculatiuo quàm varia iudicia 791. cōtrouerſia 620. quantæ diſſenſiones 516. quanta diſſidia inter Philoſophos Ariſtotelis opinio 662
in Intellectu ſubſtantiæ ſpectrum ſeu imago vnde accidat 738. num ſenſus cauſa ſeu occaſio ſit 717. nihil eſſe poſſe, quin prius fuerit in ſenſu 118. 717. quicquid recipitur, prius fuiſſe in ſenſu 38
ab Intellectu quid differat imaginatio 91
cum Intellectu cur imaginatio nō adæ modum commercium habeat 292
intellectuum ſubtilitas quādo oriatur 42
de Intellectuum natura varia 709
de Intelligendi re obiecta quàm diſſona ibid. modo varia 735. modo quàm variæ Ariſtoteles ſenſerit 785. munere Ariſtoteles quàm debiliter diſſeruerit 788. munere quā varia tradātur 789
in Intelligendo quàm varius error poſſit obrepere propter phantaſmata 737
intelligentiam perfectam & exactiſſimā quibus modis conſequamur 7
intentiones hominum quatuor ſecundùm Bernhardum 24
intermedia fallere 627
interpreter Græci Ariſtotelis ex quibus commentaria conficere potuerint 475
inuentio quid ſit 127
inuentionem eſſe materiā orationis 142
inuentionem quid ſequatur 126
inutile quid 6
inuidia peccatum ſeu vitium capitale 62
Ioannes Anachoryta propheta 288
ioannem Anachoritam Aegyptium, & ſciſcitatum, & conſultum de futuris miſiſſe 260
ioannes Baccon Carmelita contra Ariſtotelem 605. de Vno & Ente 80. Theologus 277
ioannes Baptiſta cur ſe eſſe Prophetam negauerit 277. eius mors 454
ioannis Britanni error 366
ioannes Canonicus contra Ariſtotelem 685. Caſſianus 65. Calon quid de Aſtrologia ſenſerit 360. Damaſcenus de timore 46. Euangeliſta quando incœperit prædicare pœnitentiam 164
ioannis Euangeliſtæ Apocalypſis inter quos libros numerentur 181. Euangeliſtæ amor in Chriſtū 42. Apocalypſis quid amplectatur 97. liber inter quos referatur 181. epiſtolæ tres 180
Ioannem diſcipulum Chriſti, iugiter eius mortem cogitaſſe 65
in Ioanne locus ille explicatur: Quod factum eſt, in ipſo vita erat 289
Ioannes Franciſcus Picus, cui iudicio libros ſuos de diuinæ humanæq; Philoſophiæ ſtudio ſubmittat 1. qua ratione ſit excitatus ad conficiendos de diuinæ humanæq; Philoſophiæ ſtudio libros ibid ſit exul 602
ioannis Franciſci Pici Mirandulæ Heroicum carmen ad Maximilianum Auguſtum Romanorum regem 240. exilium 601. literæ ad Anthonium Faventinum 74
ioannis Franciſci Pici & Ioannis Pici eius patrui Operum Elenchus 865. 878. iudicium de Philoſophis antiquis & iunioribus 16. 17. 654. 655. epiſtola ad Bilibaldum Birckheimerum 880

ad Ioannem Franciſcum Picum Leonis X. epiſtola 3
ioannis Pici epiſtola 850
ad Ioannem Franciſcum Picum Mirandulam Antonij Fauentini epiſtola 74. Petri Bembi de Imitatione libellus 129
ioan. Gerſon 24. Theologus 61. quid de Pontificie authoritate ſentiat 189. cõtra Ariſtotelem 685. de falſis Chriſtianis 43. contra Aſtrologos 107. de imaginatione 98. quid veritatem ſynceram & certam appellauerit 652. ſcriptor ſacrarum Literarum 27
ioannis Gerſonis Theologi diſtributio de animi motibus 263
ioannes Grammaticus interpres Ariſtot. 734 quid de ſenſibus decreuerit 619
ad Ioannem Machaonium Ioannis Franciſci Pici epiſtola 816
ioannes Manardus 89
ioannes Medices in Pontificem Romanum electus 658. Monardus medicus & Franciſci Pici præceptor 710
ioannes Picus Mirandula 144. in quibus locis ſua ſcripta emendârit 658. in quot partes magiam diuiſerit 427. quando de Aſtrologia ſcripſerit ibid. quo tempore libellum de Vno & Ente ſcripſerit 76. de naturali magia quid ad vltimum ſenſerit 417
ioannis Pici Mirandulæ laus 10. laus & vita 835. ſtylus 17. 226. mors 337. ingenium 835. epitaphium à Baptiſta Carmelita conſcriptum 835. ſententia de dæmonibus 729. definitio de ſuperſtitione 324. opinio de Deo 729. opinio de appetitu primæ materiæ 109. opera 847
ioannis Pici Mirandulæ patrui Ioannis Franciſci Pici ſtylus & laus 17. ſtudium & laus 75. ſententia de Pythagoræ arcanis 158. verba de tertio modo diuinæ vocationis 167. opinio & ratio de Idearum loco 795. libri aduerſus Aſtrologos 5. epigrammata elegantiſſima de via ad æternam fœlicitatem 71. 72. ſententia de octaua ſphæra 631. opinio de Dialogis Platonis 489. ſententia de Geometria 624
ioannem Picum Mirandulam ferè omnes & antiquos & recentiores Philoſophos ſuperaſſe 17. quinq; linguas calluiſſe 847. Aſtrologos ſuis firmis argumentis ita ſuperaſſe, quemadmodum Dauid Goliam gigantem ſuperauerit 17
ad Ioannem Picum Ioannis Franciſci Pici epiſtola 116
in Ioannem Picum prognoſtica duo ſcripta 823. 824
in Ioanne Pico omnes Philoſophos & Theologos reuixiſſe 835. Hieronymum & Auguſtinum reuixiſſe 835
ioannes Pontanus ſecundus Cicero dictus 16
ioannem Pontanum omnium bonarum literarum & artium inſtructiſſimum fuiſſe 16
ioannes Pontifex Romanus necatus à Theodorico rege 52
ioannis de Regio monte opinio de maxima Solis declinatione 630
ioannes Reuchlin egregius Cabaliſta 418
ad Ioannem Reuchlinum Ioannis Franciſci Pici epiſtola vna 834
Ioannes Scholaſticus interpres Ariſtotelis 766
ioannis Scholaſtici Commentaria in libros Ariſtotelis de Generatione 782
ioannes Scotus à quibus laudetur 26. in quo conueniat cum Thoma 280
ioannes Scotus de Auerroë 666. contra Ariſtotelem 684
ioannis Scoti doctrina 655
ioannis Scoti argumenta non ſatis virium habere contra opinionem Henrici Gandauenſis, de incertitudine cognitionis humanæ 708
contra Ioannis Scoti opinionem de notitia intuitiua argumenta 712
ioannis de Turre cremata ſententia de Patrum ſcriptis 185
iob librum inter quos annumeret Hieronymus 381
iob ſententia de numero cœlorum 632
in Iob de Aſtrologis locus 864
ionas Propheta an Niniuitis ſolùm conſuluerit 259
ionæ Prophetia in ciuitate Niniue qualis fuerit 289
in Ionica Philoſophia magna diſſenſio 481
ionicus an ſit filius Noë 865
ionici Philoſophi quomodo differant à Pythagoreis 482
ionij Philoſophi 480
iordanes an acceſſum & receſſum patiatur 366
ioſaphat 259
ioſephus Rhacendites de inductione 752
ioſephi Rhacenditis verba de Nymphis 753
ioſephus antiquarum rerum veriſſimus ſcriptor 158
ioſephus Hiſtoriographus 598
Ioſephus vbi Moyſis meminerit 292
ioſeph quo lumine ſit interpretatus Pharaonicum ſomnium 256. quando prophetârit 284
ioſephi oſſa poſt mortem prophetaſſe 275
ioſephi ſomnium de fuga cum Chriſto in Aegyptum 413
ioſiæ regi multis antè ſeculis quàm naſceretur, nomen euerſori idolorum inditum eſſe 256
ioſue liber inter quos libros collocetur ab Hieronymo 380
ira quid ſecundùm Ariſtotelem 102
ira peccatum ſeu vitium capitale 62. quomodo repellatur 62
iræ definitio 201. frenum quomodo imponatur 64
iram atq; iracundiam quid efficiat 98
per Iram magnam Deum apud Vergil. lib. V. quid præfigeretur 289
iracundia quale vitium 95
irenæus Lugdunenſis 280
iris vnde fiat 784. quando fiat, magna diſſenſio 508
iris cœleſtis arcus Thaumantis filia dicta 650. à Poëtis cur Phœbe dicta, & Phœbi ſoror 784. quàm magna fieri poſſit 788
iris quid ſit, & vnde facta ſit inter Philoſophos magna diſſenſio 507
iridis nocturnæ cauſa 784
iridis qualitas ibid.
iridē circuli figuram nunquã æquare 22
de Iride Ariſtotelis error 686
de Iride Ariſtotelis opinio 788
iſaac quo lumine impleuerit voluntatem Dei 256. quæ Prophetica reuelatione ſit vſus 284
centum & octoginta annos vixiſſe 302
iſidis nomen cur Soli ſit inditum 497
iſidorus quid ſcribat de figmentis Poëtarum 14
iſidori ſententia de Conciliorum authoritate 189
iſidorum ſuperbiam inter vitia capitalia annumeraſſe 62
ab Iſmaële idololatriam incœpiſſe 316
iſocratis iucunditas vnde ſit exhaurienda 127. in quo ſit ſuperatus à Cicerone 15
itineris felicitatem non ex conſtellatione eſſe iudicandam 377
pro Itinere capeſſendo quæ conſtellatio conducat 376
Italia Græcia magna dicta 479
in Italia quod philoſophandi genus floruerit 664. Philoſophia inſtituta 419
itali Philoſophi 480. puerorum olim amatores 650. antiquorum veſtitus 852
italicarum fœminarum veſtitus turpis 833
itali quis primùm leges tulerit 157
Iudæ epiſtola vna 180
iudaicam Rempub. quis adminiſtrârit tempore paſsionis Chriſti 149
iudæi quomodo à Chriſtianis ſuperentur 598. ſub quo rege in Aegypto deſecerint 526
iudæi quomodo appellent quinq; lib. Moyſis 180. cur à ſuilla carne abſtineant 656
iudæorum teſtimonia de Chriſti ſaluatoris noſtri paſsione 158. obiectiones de lege Dei quomodo refutandæ ſint 167. obſtinatio 497
iudæis diuinatio interdicta 326
iudicatorum quid iuxta Phyſicos 547.

triplex

triplex iuxta Carneadem 554. rationale triſariam 537 veritatis quot modis à Scepticis refutetur 558. veritatis quomodo Cyrenaici conſtituant 555. an demonſtratione indigeat 539. veritatis triſariam eſſe 537. hominibus eſſe commune 555. veritatis cur non ſit, Scepticorum argumenta 539. κριτήριον à Græcis vocatum quot modis capiatur 537. quot modis capiatur ibid. vnde oriatur 557 multiſariam acceptum 537. veritatis cur ſit, oſtenditur Dogmaticorum argumentis 539. veritatis vtrum habeatur 538. veritatis in Phantaſiam non debere referri 588. cui nomen eſt, ſecundum quod, quibus argumentis Pyrrhonij repellant 587
iudicatorium veritatis à Scepticis triſariam ſtatuitur 578. verum quod ſit 571
iudicatorium quod vocatur, per quod, quibus argumentis repellant Sceptici, & quod ea nihil aduerſantur Chriſtianæ diſciplinæ 583
iudicatorium primum Carneadis 553. veritatis duplex ſecundùm Ariſtotelem 557. veritatis quibus modis Gorgias ſublatum iri voluerit 574
ſub Iudicatorio nomine quæ comprehendantur 538
de Iudicatorio veritatis apud Philoſophos quàm varia iudicia 538. veritatis opiniones ad quinque capita reduci poſſe 558
de Iudicatorio quàm rectè agatur 537
iudicatoria quot, ſecundùm Cyrenaicos 555. veritatis ſex ſecundùm Empedoclem 58
iudicatoria eſſe affectus 553
iudicandi vires in nobis geminæ 595
iudicum librum inter quos numeret Hieronymus 281
iudith liber an in veteri Teſtamento cõprehendatur 280
iudith liber inter quos libros numeretur 281
iudicij defectus cui rei adſcribendi ſint 95
per Iudiciū ſenſus quid intelligatur 695
de Iudicio ſapientum quàm multa ambigua 805
à Iudicio præcipiti eſſe abſtinendum 568
de Iudicijs quàm diuerſa 532
Iulianus quid de Chriſto ſenſerit 258
iulianus Imperator 597
iulianus apoſtata 427
iulianus apoſtata cum dæmone pactum init 326. quo tempore vixerit 150
iuliani Apoſtatæ opinio de Aeſculapio 427. interitus 162
iuliani apoſtatæ infœlix pugna cum Perſis 161. itē eius horribilis interitus & blaſphemia in Chriſtum Galilæū ibid.
iuliano apoſtatæ quid acciderit, cùm magum quendam ſecutus eſſet in ſpecum 163
iulius Cæſar de moribus Germanorum 650
iulius Cæſar qua veſte vſus ſit 832
iulius Pontifex ſecundus moritur 601
iulius ſecundus Pontifex Romanus in Alphonſum Ferrarienſem principem bellum molitur 600. eius iudicio Ioannes Franciſcus Picus Theoremata ſua de fide & ordine credendi ſubmittit 246
iulij quinto & ſeptimo Idibus quid aëris mutatio ſit expectanda 305
iuno cur pro aëre à Poëtis ſit habita 228
iunonis & Iouis nuptiæ vnde 118
Iunoni hoſpitæ ab Ariſtotele ſtatuas erectas eſſe 23
iunonem quibus verbis affatus ſit Iupiter 223
inter Iunonem & Dianam bella ibid.
de Iunone fabula 652
Iupiter cur pro igne æthereóve ſit habitus 227. cur ſit dictus ibid. loco aëris poſitus ibid. pater hominum deorumq́ 574. πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε 661
Iouis Prophetæ in Creta inſula 275. verba quibus alloquutus Iunonē 223. mons qui ſit 393
à Iouis antro legem gentes traxiſſe 157
Iouis Hammonis oraculum ſummis laboribus Alexander Macedo conſuluit 261
Iouis & Iunonis nuptiæ vnde 127. epitheta 661. domicilium quod 389. ordo incertus 389. color 627
de Iouis amatoria petulātia Homeri verſus 223 ſedes controuerſia 385
iouis quot anni tribuantur 392. ab Ariſtotele ſtatuas eſſe erectas 23
Iouem amore raptum fuiſſe, & à dijs alijs inſidias paſſum eſſe 223
iouem alato curru per cœlum duci vnde Plato retulerit 235. cur gentes tanquam Deum coluerint 325
iouem belli diſpenſatorem eſſe 223
de Ioue & Saturno fabula 652
iouij homines quam lineam in manu obtineant 397. quales ibid.
ius vnde dictum 532. ciuile in quot ſpecies ſit diuiſum 250. eiusq́ diuiſionis origo vnde ibid.
iura ciuilia qualia noſtræ ætatis 531
iureconſulti quàm maximè diſcrepent in interpretandis legibus 532
iuſtinianus Aſtrologorum exterminator, & domi & militiæ fœliciſſimus 377
iuſtinianus legum caſtigator 532
iuſtiniani leges quid contra Aſtrologos decernant 370
iuſtinus Philoſophus contra Ariſtotelem 681 de Platone 535
iuſtinus Martyr de Ariſtotele 662. contra vanitatē quid diſputauerit 474
Iuſtinus Philoſophus & Martyr, quid de Orpheo teſtetur 478. cur Orpheum πολυθεότητος magiſtrū appellārit 326. quid de Chriſto teſtatus ſit 152. de principijs naturalibus 499
Iuſtini Martyris opinio de Ideis 794
iuſtini Philoſophi & Martyris admonitorius Gentium liber ab autore interpretatus 222. teſtimonium de humana Philoſophia 681
ex Iuſtino Martyre contra Ariſtotelis dogmata quæ duci queant 273
iuſtitia qualis virtus 66. ex qua virtute procedat 66. 67
iuſtitiam originalem deperditam eſſe propter peccatum commiſſum 33
iuſtitiam amplectendam quid nos admoneat 67
iuſtum ab vtili quomodo diſcernatur 529
in Iuuenta imaginaria virtꝰ qualis 284.

K

Κρείττον Ariſtoteles à quo dictus 658
κλίμαξ Græcè quid dicatur 98
Κλωθὼ vna ex tribus Parcis 526
κριτήριον quid dicatur, & quàm varijs modis vtatur 537.

L

LAborum finis qui 99
Laconica & Chilonia 677
Lacedæmoniorum cultus 315
Lacedæmonenſium lex de Rhetoribus 614
à Lacedæmonijs qui mos in communi vita ſeu legibus tradendis obſeruatus ſit 282
lacerna genus veſtis 832
Lacheſis vna ex tribus Parcis 552
laci populi 158
laconenſium cultus 652
lactantius 497. de Archeſilao 553. cõtra Ariſtotelem 681. de Chriſti aduentu 259
lactantij opinio de monſtris 525. opinio de Sibyllis 336. ſententia contra Aſtrologos 369. ſtylus 15
lacteus circulus quomodo à cometis diſferat 784
lacteum orbem eſſe Solis tramitem 506
de Lacteo orbe quanta diſcordia inter Philoſophos ibid.
de Lacteo circulo quàm variæ opiniones 784
lacum ignis & ſulphuris quid appellet Ioannes Euangeliſta 47
lado verbum vnde ſit deductum 612
læſtrigonæ populi 564
laërtius de libris Ariſtotelis 669
laërtius Philoſophus 155
laërtij opinio de Pythagoræ patria 479
lana Britannica cur præſtantior & durabilior ſit Gallica 312
lanificium ars vna ex ſeptem mechanicis artib

ris artibus 302
lapis unde ſit dictus 611
lapis ingentis magnitudinis 482
qui lapides utiles ſint ad fugiendos ac cuſtodiendos dæmones 426
per Lapides quomodo dæmones inuocentur 424
in Lapidibus nullam eſſe vim, qua dæmones ligari poſſint 422
lateranenſe concilium 514
latini expoſitores Ariſtotelis 672
latinorum hiſtoriæ quales 598
ad Latinos à quibus augurium peruenerit 402
inter Latinos Ariſtotelis expoſitores quanta diuerſitas ſit 679
latinè qui contra Vanitatem ſcripſerint 474
aduerſus Latonam Cyllenij ira 223
latrones illi, inter quos Dominus Ieſus Chriſtus pependit, affixi cruci an ligati fuerint 852
latrones ex itinere quæ conſtellatio abigat 377
latrocinium apud Germanos olim non infame 650
latum clauum veſtimenti genus 832
laurentius Valla de Etymologia quid diſſeruerit 621
laurentij Vallæ opinio de ſenſibus 568
laurus Alexãdrina 750. Aegyptia ibid. herba ad quid conducit 426
Leandri opinio de Pythagoræ patria 484
à Lectoribus author quid petat 475
λευκὸ ſigna 594
λευκὸν quid vocitent Stoici ibid. quid ſignificet 539
lena genus veſtimenti 832
lentigines cur plerunq; hyeme prodeant 310.343
leo cur ſic vocetur 44. ſiccum & calidum ſignum 343. ſolis domus ibid. ſolis domicilium 389. animal ſolare 425. cur ſit ſolare animal 427. cur timeat gallum 425
leonis fortitudo 580. natura 563. cor & pellis ad quid conducant 434
Leo decimus Pontifex 175. 579. in locum Iulij II. ſuffectus 602. Pontifex creatus 678. contra Aſtrologos 369
ad Leonem decimum Pontificem maximum Ioannis Franciſci Pici Mirandulæ dedicatoria epiſtola 880
leo medius occidit tertio nonas Februarij 238
leon Phliaſiorum tyrannus Pythagoram interrogat, qualis homo eſſet 45. 479
lepra quare plerunque in autumno regnet 310.343
lepus ad quid ſit utilis 439
ex Leporis iecore venatores Mirandulani quid praecognoſcant 311
de Leporum generatione 561
leporibus Hepatabiſaltijs duo corda ineſſe 757
leucippi opinio de terra 508
leuiticus liber veteris teſtamenti 180
lex unde dicatur 265. de cæde 575. perfectæ libertatis 656. duodecim Tabularum 652. in Perſide 615. diuina 69. unde noſtra pendeat 366. Cretenſium de Rhetorica 614. Moyſis in Græcam linguam conuerſa 534. & religio quomodo differant 265. naturæ quid doceat 167. cur ſit honoranda 44. prima data hominum primo parenti unde pendeat 265. tota ex quibus pendeat 31
legis Chriſtianæ deuotio quæ 157. diuinæ laus 651. decem præcepta quomodo diſtinguantur 69. diuinæ beneficium 653
legiſlatores quàm varij 532. antiqui unde ſuas leges traxerint 532
legi Chriſtianæ nullam legem comparari poſſe 157
legi obtemperare, quid proſit 44
legem Moſaicam qui violauerit, illi moriundum eſſe 44
leges omnes unde pendeant 265. Lycurgi 650. ciuiles quid contra Aſtrologos decernant 370. Athenienſiũ 615. num omnes iuſtæ ſint 532. veræ unde pendeant 268. variæ apud varias nationes 531. & canones 570 antiquatæ 532. ciuiles noſtræ ætatis quales 531. abrogatæ apud Romanos ibid. propriæ & priuatæ cuiuſque ciuitatis 531. quando promulgentur, & quando confirmentur 178. falſæ unde defluxerint 268. falſæ & bonæ quomodo differant 268. quando inſtituantur 265
legum interpretes philoſophorum imitatores 532. Latinarum varietates ibid.
de Legum Græcarum origine quanta ſuperſtitiò 532
leges eſſe vincula ciuitatis 615. ſuas gentes unde ſumpſerint 157. gentium refertas fuiſſe omnibus obſcœnitatibus 157
de Legibus Rom. 614. inter Philoſophos quanta diſcordia 530. bonis & malis varia 650
in Legibus ſimplicitatem amandam eſſe 156
ſine Legibus gentes olim vixiſſe 533
Libanius Chriſtianorum proſequutor 153. quid de Chriſto ſenſerit 158
liberales artes à Græcis ad nos deſluxiſſe 3
liberalium artium varia & diuerſa nomina 3
liberalitas qualis ſit virtus, & quid maximè efficiat 37. 38. maior & optima quæ 38
liberalitatem quantum nobis exhibuerit Chriſtus 38
cum Liberalitate prodigalitas quid cõmune habeat 99
liberium Pontificem Arriana hæreſi detentum fuiſſe 179
liberos olim à Carthaginenſibus dæmonibus immolatos eſſe 159
liber vitæ 819
libri I. examinis vanitatis doctrinæ Gentium materia 1.2.3.474
librum legitimum neminem cõficere poſſe 137
libri veteris Teſtamẽti numero XXII. 180. Ariſtotelis confectaneorum incerti 669. Ariſtotelis qui nunc in manibus ſunt, an legitimi Ariſtotelis ſint 731. auſcultatorij unde 485
librorum Ioan. Franciſci Pici, & Ioannis Pici eius patrui, elenchus 865
libros multos præclariſſimorũ autorum diſperſos, & penè euanidos eſſe 316. iam inuentos eſſe, qui olim minimo in precio fuerunt 320
libertatis noſtræ deperditæ aſſertor quis 35
libido carnis unde ſcaturiat 62. carnis peccatum ſeu vitium capitale ibid. quale vitium 95
libidinem quid incendat ibid.
libidinum incendia quomodo coërcenda ſint 69
libra domicilium Veneris 389
ligna quando ſint cædenda 306. cur ſuperna tent aquæ 771. cæſa luna decreſcente cur ſint duratura 306
λιγδὸν quid 595
lilius vir doctus 825
lilij epiſtola ad Ioannem Franciſcum Picum 879. Greg. Gyraldi epigramma 106
ad Lilium Ioannis Franciſci Pici epiſtola de operibus literarijs ab eo conſcriptis 877
λινδὸν quid ſignificet 609
linea an lineæ apteturt 807. quid 619
ex Lineæ colore quomodo Cheiromantes diuinationem faciant 394
de Linea controuerſia 619. quæ dicitur à Græcis λινέ an Ariſtoteles rectè ſenſerit 780
linearum manus nomina 94
Linum Heroici carminis autorem fuiſſe 328
literæ Græcæ quando & à quo inuentæ fuerint 228
literarum diuinarum authores omnes etiam ab inimicis veridicos habitos eſſe 22
literarum ſacrarum potentia & vis 179
literis Gentilium non expedire omnes Chriſtianos incumbere 12
literis in magicis actiuas virtutes non ineſſe 424
literis quatenus vis inſit 432. qui incumbunt, tantùm ob famam & gloriam apud homines obtinendam quantum fallantur, quamq; miſerè vitam degant 24. qui quaſi mercatura vtuntur, quàm valdè errent 24

literæ

literas gentilium non omnes pari ratione ad diuinam Philoſophiam conducere, ſed aliàs magis, aliàs minus 13. 14
in Literis ſacris perſcrutandis, ſequendū eſſe vſum Catholicarum eccleſiarum 203. ſacris quid tradatur 179
de Literis contentio Scepticorum 606. ſcientiam ſeu notitiam multifariam dirigere poſſe 24
literalis ſenſus quid ſit 141
ex Lite & amicitia cuncta fieri 117
litem & amicitiam rerum exiſtentium principiū eſſe, ſecundùm Empedoclem 224
T. Liuius quem imitatus ſit 124
Liuij dictum de Annibale 262 hiſtoria 598
in Liuio vbertatem requiri 133
Locrenſib. quis leges poſuerit 157. 158
locus quid ſit 647. 766. an ſit immobilis 767. an ſit ſuperficies 766
loci definitio ab Ariſtotele tradita, à Philopono & alijs impugnata 766
de Loco quàm variè ſenſerint Philoſophi 495. Scepticorū argumenta 646. diſputatio 766
loci octo Aeneſidemi ad aſſenſum cohibendum 560. quinq; ad aſſenſum cohibendum à Scepticis iunioribus poſiti ibid. decem ad aſſenſum cohibendum & opponendum ibid. quinq; ad aſſenſum cohibendum qui à iunioribus Scepticis referuntur 576
logicæ inſtitutiones authoris 510. 574.
λογικὴ qualis differentia 736 (718
de Logico genere quāta cōtrouerſia 487
λογικωτικὴ quid 734
longitudo an in intellectibilibus reperiatur 620
de Longitudine & latitudine Geometrarum 610
lotos herba 426
loxias cur à Græcis Pythias ſit nuncupatus 330
Lucanus de Druydis 482. quid de Cumana Sibylla proferat 335. cuius diuinationis meminerit 312
lucani verba de Tagete inuentore Aruſpicinæ artis 330
luchinus q̄d de Aſtrologia ſenſerit 360
lucianus quid de Chriſto ſenſerit 158. presbyter Antiochenus 164. proſequutor Chriſtianorum 153
luciani Chriſti legis mordaciſſimi miſerabilis interitus 162. dictum 599
à Luciano cur doctrina Gentium ſit irriſa 533
lucilius de riſu 699. memoria & pronūciatione 116
lucius de cælo 840
contra Lucium author 351
lucretius de rerum principijs 477
contra Lucretium intentio 512
in Lucro qui poſuêre finem ſuorum ſtudiorum decipi 24
ludouicus Carrus Medicus inſignis 714. rex Gallorum 350. Pictorius Ferrarienſis Poëta 14
ad Ludauicū Mariam Sfortiā Mediolaneſem duci Ioan. Fran. Pici epiſt. 446
lumbrici vnde naſcantur 561
lumen propheticum quod ſit 279. naturale quid ſit 173. fidei quod ſit ibid. naturale & ſupernaturale quid efficiant 276. vnde deriuetur 795. quod dicatur eſſe Deū 710. gloriæ quid ſit 193. propheticæ quod ſit 139 corporeum quò porrigatur 185. omne naturæ quod prophetico lumini comparatum crepuſculum eſſe 301
quod Lumen nunquam fallat ibid.
luminis & vmbræ incidentiam in Aſtrologia fallere 627
ex Luminis multitudine q̄d profluat 306
in Lumine diuino tria ſunt animaduertenda 710
Luminum ſpiritualium quatuor eſſe genera 173. 179
lunaris influentia duplex in diebus criticis 345
luna orbiculare corpus 716. etiam Diana dicta 315. ad omnes generationes perfectionesq; cōducit 307. plena cur humectet 306. id eſt, Diana 315. quot dies obtegatur à Sole 346. ſub terra quid agendum 306
luna quando ſerenitatem diei deſignet 308. quid inferioribus influat 341. plena, quare in mare & fœmina fœcūditatem iniet 307. quando criticos dies faciat 348. an ſit in cauſa maris fluxus refluxusq; 344. cum Sole congrediens quare hyemem afferat 307. in quinta quare obtuſis cornib. pluuiā, erectis & infeſtis ventos minetur 308. cur Solaris luminis receptione indigeat 169. principiū, & quaſi alter Sol 307. pro Deo habita ab Aegyptijs 497. cur humida ſit dicta 342. quò plus habet luminis, pro hoc efficit humiditatis, & quare 304. plena lumine frigefacit 345. an moueatur 509. cur cæteris planetis humidior ſit 362. pura, rubicunda, nigra, quid portendat 304
lunæ figura aliter apparet, concipiturq; quā ſit 737. motus quando plus humiditatis & caloris demittat in terras, quando minus 307. conſtellatio 617. calor, vtpotè valdè tenuis aut nūquā exiccat, humeſcit potiùs, ſed diuersè 306. curſus quot diebus conficiatur 630. motus quid efficiat 345. domicilium quod 349. curſibus cur non reguntur critici dies 346. curſus à quib. obſeruatus ſit 347. decreſcentis & aſcendentis natura quæ ſit 304. curſus qui 345. diſtantia 506
de Lunæ magnitudine 504. motu diſſenſio 430. figura ibid. ſede diſſenſio 383. magnitudine 505. & Solis eclypſi 506. ſede controuerſia 629
ex Lunæ mutatione quomodo Aſtrologia probetur 818
in Lunæ circulo ſedes emeritia excogitata 316
lunæ quot anni tribuantur 391
lunæ Oſiridis nomen inditum 497
lunā eſſe calidā 309. cur olim venerati ſint populi 319. cur frequenter nautæ obſeruēt 305. eſſe terram multarū vrbium & montium 313. iuxta Cylindri formam conditam eſſe 505
luna ſilente cur venti & pluuiæ pleriinq; ſint expectandæ 307. decreſcente cur oues tondātur 306. creſcente quò ſiat vt rū exiccet, & nō humectet 306. noua quæ maximè ſint agenda ibid. decreſcente frumenta eſſe metenda ibid. creſcente cur venæ ſint incidēdæ 309
de Luna & Sole plures opiniones tradūtur 505. eiusq; natura ibid.
lunas multas eſſe ibid.
lupinum herba 417
lupi ceruarij color cur ſæpe mutet 719
luſciniæ natura 732
luſciniæ quibus aerculis vtantur verno tempore 257
luſciniarū aduentus quid præſagiat 404
laſciniȷs quare præſagium antiqui tribuerint 197
luſitani nautæ 784
luſitanorum nauigatio in Indiam 566
à Luſitaniæ nautis alba iris noctu viſa
luxuria vnde oriat̄. & quid ſit 61 (784
Lybies à quo cibo abſtinuerint 652
lycia philoſophia 489
lycurgus ſapiēs apud Gentes 478. legislator 531. 532. Lacedæmoniorum legiſlator 157
lycurgi lex an legi Chriſtianæ comparetur 157. lex 614. leges 650
lyra in cælo quid 388
lyſias de Rhetorica quæ ſenſerit 493
lyſis quid de Deo ſenſerit 497
lyſippus pictor inſignis 243.

M

MAcedonius hæreticus 258
Macharius doctiſſimus Theologus 45. à dæmone tentatus 319
ad Macrinum quibus conditionibus Imperium venerit 326
macrobij definitio de oraculo 333. opinio de diuinationis vocabulo 252
magia naturalis quæ 416. Procli quæ 425. vnde ſit profecta 411. circa quæ verſetur 414. naturalis vnde pendeat 417. triplex 416. Brachmanū & Gymnoſophiſtarū 418. Apollonij Tyanæi 419. quæ de occulto dæmonum pēdet, vnde ſit dedacta 414. prima q̄, eiusq; inuetor 416. à quib. inceperit 415. naturalis cur inter ſuperſtitiones ſit referenda 417
magia vnde ad exteras nationes trāslata ſit 416 tertia quæ ibid. vana à Græcis quomodo ſit dicta 427. vera à Græcis quomodo ſit dicta ibid. quadru-

plex ſecundùm Ioannem Picum 417. vera & prophana quomodo differant ibid. Zoroaſtris & Zamolxidis quæ dicta ſit 416
magiæ nomen quid ſignificet 414. ſceleſtæ inuentores qui 416. ſtipendia quæ 422 variæ nominationes vnde 418. nominis multiplex vſus 415. in Perſide exortæ inuentor 416. naturalis auctores 417. ſceleſtiſſimæ ſpecies vnde 416
de Magiæ varijs inuentoribus ibid.
aduerſus Magiæ ſpecies in vniuerſum diſputatur 420.421
magiam naturalem qui olim profeſſi ſint 417. naturalem in India & Aethiopia viguiſſe 415. à dæmonibus inuentam eſſe 417. ſemper damnatam eſſe 421
contra Magiam Alchindi 428. Procli Platonici 425
per Magiam quid intelligatur 440
de Magia naturali quid Ioannes Picus ſenſerit 417.418
in Magia confutanda duabus vijs progrediendum 418
magicæ vanitates à qua prænotionis ſpecie pendeant 272. vanitates vnde 260.261
magus vnde deriuetur 414. quaſi magnus dicitur ibid.
magi nomen elatura ibid. vocabulum quale ibid. nomen quid ſignificet ibid. nomen odioſiſsim 482
magum eſſe naturæ miniſtrum 415
de Mago quodam commemoratio ridicula 416
magi ab Oriente venientes Chriſtũ adoraturi quã magiam profeſſi ſint 418. naturales vnde dicti ſint 415. apud Perſas qui dicti fuerint ibid.
magorum miracula vnde pẽdeant 416. nomine apud Perſas qui indicati fuerint 415
de Magorum ſomnio 410
magis ab oriente venientibus quæ ſtella apparuerit 382. quatenus ſpiritus venefici obediant 482
magos in Magicis nihil poſſe 425. inſaniam & rabiem imitari 258. qui populi pro Deo coluerint 148
de Magis ab oriente venientibus controuerſia 418
à Magis an ſpiritus nequã alligetur 421
magentenus contra Ariſtotelem 676
magentens ſententia de humana Philoſophia 683
magnes lapis precioſus attrahens Ferrũ 296. cur tantùm ferrum trahat ibid.
magnetis natura vnde pendeat 351
de Magnetis & terræ motu variæ ſententiæ 804
de Magnitudine Elementorum 116
à Maguſæis Aſtrologiam & Magiam originem cœpiſſe 415
mahometenſium opinio de Chriſto 162
mahometenſes quomodo ad Chriſti fidẽ vocati poſſint 168
mallius poëta de ſtellis 363
malum quid ſit, quis rectè oſtẽderit 656. quid ſit varia bella inter Philoſophos 530. quid, varia diſſidia 648. & bonum quomodo rebus inſint 80. quatenus priuatio ſit 808. quid ſecundùm Anſelmum Cantuariorum Archiepiſcopũ 86. an ſit ſemiplena priuatio 83. quando priuet particulare bonum 84. & bonum quomodo circa animã verſentur 80
mali definitio quid 85
malo vnicuiq; aliquid boni & ineſſe & certis 33
malum non eſſe aliquam entitatem ſecũdùm Gregorium 82. non habere quidditatem ſecundùm Egidium Romanũ ibid. cur ſæpe pro bono captemus 33. multis contingere modis 46. eſſe bonũ 33. ſecundùm quod malum purã priuationem eſſe, & non aliquid 82. eſſe præter voluntatem 33. futurum timoris obiectum eſſe 46. & bonum fugere & appetere, an ſint contraria 81. cur ſæpiùs deſideremus 33
ad Malum inclinationis fomes & origo quæ 378
de Malo quã plurimæ controuerſiæ 548
mala imaginationum quæ de prauorum angelorum miniſterio prodeunt, qua ratione curentur 203
malorum & bonorum diſtinctio vnde ſit nata 527. diuiſio 529
mala & bona in nobis phantaſmatari formam poſſe 97
malos odiſſe peccare formidine pœnæ, probos amore virtutis 265
de Malis plurimis, quæ ex imaginatione prodeunt 95. quàm variè & indifferenter Philoſophi decreuerint 529
de Mammona locus & quomodo ſit intelligendus 298
à Manete Aegyptiorum Theologiam eſſe inuentam 153
manfredus Rex bellum aduerſus Carolũ ſuſcipiens, à dæmone amphibologia deceptus 332
manichæorum blaſphemiæ vnde 260
mantia quid ſignificet 396
manticen quid Græci appellent 253
mantines populi 157
in Mantuano agro cur rarò Calẽdis Februarij, vel toto menſe grandines fiant (298
manus Dei quæ ſit 265
manus quomodo diſtribuatur 393
manus lineæ 394
in Manus votis ſeptem montes qui ibid.
de Manus linearum nominibus ibid.
per Manum quomodo vaticinetur ibid.
de Manu ſe digita exemplum 340
marcellinum Pontificem idolis ſacrificaſſe 177
marcus Antonius Philoſophus & imperator 587. & Imperator 664. de Scaro piſce 75. Varro de lingua Latina 610. Varro quomodo Beatam & Beatiſſimam vitam diſtinguat 528
marci liber inter quos referat 181. Varronis opinio de idearum loco 794
marcum Tullium Ciceronem ſua ſcripta iam publicata emendaſſe 338
à Marco Seruilio Scauro Fides Romæ conſecrata 155
mare cur plerunq; in Februario, Martio, Aprili mẽſibus ſæuum reddatur 307. quomodo terram circumeat 509
maris ſalſugo & ſapor vnde fiat, variæ opiniones ibid. fluxus vnde fiat, variæ opiniones ibid. æſtus, & fluxus refluxuſq; vnde 344. fluxus & refluxus lunam in cauſa cur non ſit 345. auctio quando fiat 509. & ſtagnorum accolæ ex quibus præſagijs, tempeſtatẽ præcognoſci poſſint 297
de Maris fluxu & refluxu quanta diſſidia inter Philoſophos 509. fluxus & refluxus cauſis variæ opiniones 344
marium generationis cauſa quæ 522
mares quo in loco primò educti fuerint (512
maria regina poli empyrei 240
ad Mariam Magdalenam ſororem Ioan. Fran. Pici epiſtola 866
marianus Theologus 845
marium Romanum vaticinio fœminæ in bello vſum eſſe 262
marini Platonici opinio de Dialogis Platonis 489. opinio de Intellectus agentis natura 790
maro à quo ſuam poëſim ſ. u inuẽtionem Georgicorum ſurripſerit 137
maronis ſententia de prænotione 255. dictum de omine 407. opinio de anima 515. verba lib. V. Aeneidos quid præfigurent, quibus ſenioremnautam inducit præbentem Aeneæ reſponſa, nimirum: ſeu quæ portenderet ira Magna Deûm, ſeu quæ fatorum expoſceret ordo, &c. 289
mars Saturno velocior 348
martis cõſtellatio 627. proprietas 379. filij quales 397. color 627. ſedes incerta 629. mons qui ſit 393 (385
de Martis motu lis 630. ſede diſſenſio
martis quot anni tribuantur 391. rubræ bilis motus aſcriptus 348
martem à multis contemni 48. & Venerem à Diomede vulneratos fuiſſe 223. qui populi olim coluerint 379
aduerſus Martem olim Athenæ Palladẽ certaſſe 223
martij mẽſis qui dies Nautis plerunq; ſint ſuſpecti 307
martij homines quam lineam in manu obtineant 397
martiana Florentina bibliotheca 673. 729
martinus ſanctiſſimus antiſtes 259
martini eius nominis quiti Pontificis tẽpeſtate Cõſtantiẽſe cõcilium peractũ 185
martinum Pontificem Dionyſii doctrina, in Synodo Romæ contra hæreticos

viros celebrata, aſſidui vſum fuiſſe 87
marſilius Ficinus Florentinus 728
marſilij Ficini opinio de doctrina Platonis 489
martyrum tenax amor & conſtantia in afflictione propter Christum 42
materia quid ſit 147. quomodo appetat formam ibid. prima nutrix cur appelletur 575
materia primi libri examinis vanitatis 473. ſecundi libri vanitatis gentium 474. ſequentium librorum ſcilicet IIII.V.VI 474. tertij libri de Examine vanitatis gentium ibid. an maneat intellectum 745
materia cur modò hæc, modò illa in ſublimibus ſeu meteoris feratur 305. cur non ſit appetitus 113. quomodo appetat formam 109. duplex 107. mater à Platone dicta ibid. an ſit actus primus 232. infinita 762. quatenus ſit appetitus 116. prima quid ſecundùm Ariſtotelem 107. quatenus appetat 113. à Iamblicho dualitas nominata 772. quomodo cognoſcatur 107. à Græcis quomodo ſit dicta ibid. cur non ſit æterna 772
materiæ accidés & affectio quæ ſit 107. perfectiò quæ ſit 108
de Materiæ nominibus varijs 107. primæ appetitu Themiſtij & Simplicij expoſitio 208
materiæ cur inſit appetitus 209 primæ nullo pacto meſſe appetitum ſecundū Auicennam 209. quando ſubiecti appellatio contingat 107
materiam à Platone χώραν eſſe dictam 107. & Deum rerum cunctarum principia eſſe 225. eſſe principium rerum naturalium 110. Analogia cognoſci poſſe 107. eſſe rerum omnium principium ſecundùm Platonē 225. opuſculum dici poſſe 107. eſſe tanquam matrem cur ſic nuncupauerit Ariſtoteles 110. primam quomodo nuncupauerit Ariſtoteles 107. ſine natura & forma & inclinãte virtute deſtitui 109 proportione cognoſci 110. qualitatibus informatam, materiam ampliùs nō remanere ſecundùm Boethium 112. in ſe rem eſſe quandam 107. quibus verbis differat Ariſtoteles 111. ex tranſmutatione ita eſſe cognitam, ſicuti ex operatione forma deprehenſa eſt 107
inter Materiam & priuationem diſcrimē quod ſit 168
in Materia negationes priuationem ſignificare 107. non eſſe priuationem 108. cur duo appetitus ſint conſtituti 213
à Materia quomodo ſubiectum differat 107
ex Materia deos eſſe factos 231
materniamus magus in cauſa cædis Antonini Imperatoris 336
materni interitus 358
de Materni ignorantia 362
matthæus Longus vnus à ſecretis Cæſaris 423. Boſſus Ioann Franc. Pico literas mittit 837
matthæi liber inter quos libros numeretur 181
matthæum Euangeliſtam inter cæteros primùm de Chriſto Hebraicis literis hiſtoriam contexuiſſe 210
ad Matthæum Lang. Ioannis Franc. Pici epiſtola 860. Boſſum Ioan. Franc. Pici epiſtola 837
apud Matthæum locus ad Saducæos & Phariſæos vbi inquit: Veſpere dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt cœlum: & mane hodie eſt tempeſtas, rutilat enim triſte cœlum, explicatur 322
mathematica quid 360. vnde deducatur 361. diſciplina circa quæ verſetur 807
mathematicā artem damnabilē eſſe 370
mathematicæ diſciplinæ in quo gradu certitudinis eſſe dicantur 709
mathematicarum quibus nomen obtigit, dicũtur abſtrahi à naturalib. reb. 744
mathematicas pietatis ſcientias non eſſe 624
ſuper Mathematicis artibus Philoſophi quantum diſſentiant 494
mathematici vnde ſint dicti 223. quid de Ecclypſi ſentiant 505
mathematici ab auditoribus Pythagoreorum indigni habiti 481. qui dicantur 360. an inter ſe conſentiant 504 ſub Conſtantino damnati 224
mathematicorum noſtrorum ſententia de Solis & Lunæ diſtãtia à terra 506. nomen vnde ſit dictum 223
contra Mathematicorum Hypotheſes 618. definitiones Scepticorum argumenta 629
mathematicis nihil illuſtrius eſſe ſecundùm Ciceronem 624
contra Mathematicos pœnæ 370
inter Mathematicos veteres diſſenſio quanta 504. & auditores Pythagoræ magna diſſenſio 482
matheſis in concilio Toletano damnata 324
mathuſalem quot annis longæuior fuerit Adamo 300. annos nongentos ſexaginta nouem vixiſſe ibid.
maſculina & fœminina nomina naturæ ne an poſita ſint 609
maſſagetharum mores 650. 637. ſacrificia 635
maſſagetum mos erga propinquos & affines & ſenes 159
maſſilienſes vinum cicuta temperatum bibendo, mortem ſe non reformidare teſtati ſunt abſq; nocumento 54
martis ſors in qua cœli domo inueſtigetur 375
matrem cur materiam Plato nuncupauerit 107
manlius cur glorietur ſit ſeſe, nō fortum, ſed opus æditurum 142
maurorum corpora cur nigra atq; decocta 96. lingua in Hiſpaniam delata 665
aduerſus Mauros bellum Hiſpanorū ibi.
ad Mauros quando Philoſophia peruenerit 485
maxentij obitus 162
maximiani turpis & infelix obitus ibid.
maximiliani Cæſaris laus & res geſtæ 846
ad Maximilianum Cæſarem, Romanorū regem Auguſtiſſimum Io. Franc. Pici Mirand. concordiæ Comitis epiſt. 92. 669
maximus Tyrius 728
mechanicæ artes ſeptem quæ 302. artes vnde originem duxerint 296
medicam facultatem quis primùm à ſtudio ſapientiæ ſeparauerit 482
medicina quibus rebus conſtet ibid. de quibus rebus prænoſcat 124. in quot partes ſit diuiſa 483. noſtra ætate maximè deprauata 844. apud Græcos vnde ſit dicta 666. vnde pendeat 295
medicinæ partitio 483. diuiſio à Philoſophia ibid. rationalis author quis ibid.
de Medicina quàm variæ diſſenſiones ib.
medicamẽta mutanda eſſe ob ætatē 570
de Medicamentis 756
medicus vnde ſua principia & fundamẽta hauriat 13 quid maximè præuideat 299. qua cognitione diebus criticis opus habeat 347
medico prænotionem neceſſariam eſſe 255. quæ neceſſariæ ſint ibid.
ad Medicum cur non ſpectet ſcrutatio cauſæ criticorum dierum 347
medici cur ſæpius veriora prædicant quā Aſtrologi 149. quibus prænotionibus vtantur 309. quod prænotione abſentium inuenerint 272. cur ſolummodo quatuor aut octo temperamenta poſuerint 212. ex quibus reb. maximè innitantur 257. antiqui vnde febrientem hominem cognouerint 554. medici Methodici 481. cur anni quatuor tẽpora obſeruent 309. rationales quã appellati ſint 463
medicorum rationes de criticis diebus 346. opiniones de conceptu & ſterilitatis cauſis 524. ſententia de vteri ferendi mora 521. opinio de ſimilitudine natorum 526 diuerſæ opiniones de nutrimento ibid. opinio de hominis prima forma in vtero 522. opinio de humano ſemine 520. prædictiones vnde pendeant 349
de Medicorum prænotionibus 309
medicos ſemper Aſtrologis excellentiores fuiſſe 357
inter Medicos de humano corpore conſtituendo diſſenſio mira 520
inter Medicos quàm variæ diſſenſiones 482 483
Medius digitus qui 193

megarici vnde dicti ſint 484
megaſthenes rerum Indicarum ſcriptor 811
mel Colchicum 585
mel Sardoum & Ponticum ibid.
de Mellis guſtu quanta diſſidia ibid.
Democritus quid ſenſerit ibid.
melampus interpres linguarum auium 298
melampus beſtiarum vocum interpret 580
melampum ſermones animalium percalluiſſe 731
melancholici quare futura præuideant 334
meleſagoræ Eleuſinij ſomnium 569
meliſſus quid infinitum appellet 762
meliſſi I. & tertia defenſio 761
melitus quamobrem Socratem accuſarit 25
mem litera duplex 180
membra intranea corporum viuentium præpoſterè collocata, & defuiſſe & ſuperfuiſſe 749
membra noſtra ſemoto Chriſto capite quomodo langueſcant & ſpiritaliter emoriantur 40
membranæ quibus fœtus in vtero obducitur cur ſint reyciendæ 434
memnonis ſtatua 439
memoria circa quæ verſetur 556. vnde ſit dicta 557
memoriam ollam intellectiuam eſſe (ſecundum quoſdam) intelligibilium ſpecierum receptaculum, & veluti thecã quandam & arculam 39. in parte intellectiua nullam poni poſſe, ſi in noſtro arbitrio non erit 283
menandri hæreſis quando ſit exorta 153
menelai planctũ coram Telemacho ſuſcitatum quibus remedijs ſedatum ſit 234
à Menelao & Idothea filia Protei, Proteus pater captiuus abductus 329
mendaces homines quæ conſtellatio faciat 379
mens quando à ſummo bono ſit delapſa 35. quid nũcupetur 557. quomodo indigeat fide ad cognoſcenda diuina 155. & ſenſus cui rei cõparentur 537. quomodo diuidatur 31
mentis acies quò dirigenda ſit 95. oculi quid mali aliquando adferant 33. verecundæ non eſſe, ſed ingratæ tacere diuina beneficia 29. aciem ad rectum eſſe dirigendã, futurumq; neceſſe mentem ipſam mutari pro incurſuum varietate 34. 35
mentem quid appellet Auguſtinus 734. per oblectamenta fabularum excitari ad incentiua libidinum 24. quomodo Parmenides deſcribat 547. illuminari, perficiq; oportere, vt diuinæ lucis homo capax euadit 82
de Mente Ariſtotelis opinio 662
à Mente quantũ differat imaginatio 91
mentes ſeparatæ quæ ſint dictæ 272
de Mentium ſeparatarum numero 797
mentibus omnium innatum & inſculptũ eſſe Deum 35
mentes ſeparatas eſſe angelos 271. ſeparatas per Necromantiam reuocari minimè poſſe 329. ſeparatas otioſas eſſe quieſcẽte motu 797. humanas inſtinctum aliquando pati 298
ad Mentes puriſſimas duobus modis perueniri poſſe 102
in Mentib. ſeparatis fallacia duplex 797
menſa manus quæ 594
menſis medicinalis qui dicatur 345. viſionis qui ſit dictus ibid. quot diebus conſtet ibid.
menſtrua quid ſint 520. quando pleniùs fluant 307. ſanguinis vnde fiant 521
de Menſura orationis 608
mentagra quare plerumq; in Aeſtate prodeat 310. quando maximè fiat 343
mercurius in quo loco ſit cõſtitutus 168. apud Gentes cur pileatus pictus fuerit 362. inuentor præſtigiorum 328
de Mercurij diſtantia à Sole quàm varia proferantur 387. ſede controuerſia 629. motu diſſenſiones 630
mercurio quot anni tribuantur 391
mercurium Aegyptium maximũ regem & maximum fuiſſe ſacerdotem 262
mercurium in Aſclepio de animarum æternitate diſſeruiſſe 52
mercurium cur gentes olim tanquã Deũ coluerint 325
mercurialis digitus qui 393
mercurialiũ librorũ explanator q 274
mergus cũ ſiccũ amat, quid portẽdat 297
ad Meridiẽ populi habitantes quos deos olim coluerint 379
meritorũ dignitas quando exoriatur 41
meroës 565
meſenij opinio de homine 510
μέσον ἔμπυρον quid dicatur 362
meſſiham Chriſtum verum eſſe 597
meſſanam Alphonſus rex Neapolitanus applicat 75
methaphyſica quæ ſit 3
metaphyſica malè ab Ariſtotele eſſe ſcripta 623
in Metaphyſicis libris Ariſtoteles diuerſitas 673
de Metaphyſicis quid ſenſerint Sceptici 639. Ariſtotelis 792
metapontinus quid rerum principiũ appellãrit 500
metapontini Heracliti opinio de rerum vniuerſarum exordio 214
meteorologica vnde ſint dicta 271
meteorologica vnde nuncupata 782
in Meteorologicis libris quæ tractentur 342 rationes demonſtrationum poſita falſa 782
de Meteorologicis quanta diſcordia ſit 507
contra Meteorologicos libros diſputatio 783
methodicum volumen Ariſtotelis 669
metrodorus Chius 492. epicurus quid in Ariſtotelem ſenſerit 25
metrodorus de Grammatica 605
metrodori opinio de mundi materia 503 opinio de ventis 508. Chij opinio de ſede Solis 629. opinio de iudicatorio veritatis 547. opinio de Terræmotu 509. opinio de Iride 507. opinio de nebulis ibid.
michaël Epheſius 673. 782. æſtus in ſcribendo 678
michaëlis opinio de ſpeciebus 812
michaëlis Epheſij ſententia de definitione 724
contra Michaëlem Epheſium 720
ad Michaëlem Imperatorẽ Nicolai Pontificis literæ de Chalcedonenſi concilio 189
michea Propheta dictum de Prophetico lumine 278. aduerſus diuinationẽ exclamatio 326
midæ fabula de Satyrico dæmone 730
mileſius Thales quid de Deo ſenſerit 495
mileſij Apollonis oracula, quid de Chriſti ſententia teſtatum ſit 163
milites veterani quibus prænotionibus vtantur 312
militiã eſſe hominis vitã ſuper terrã 39
minerua pingui vendum, prouerb. 302. ex Iouis capite nata 794
mineruam per Ideas intelligi ibid.
minos Cretenſium legiſlator 157. vnde ſuas leges habeat 532
minois lex an comparari Chriſtianæ legi poſſit 157
à Minori numero ad maiorem non eſſe concluſiuè argumentandum 719
miracula magorum vnde pendeant 432. à Chriſto & Apoſtolis perpetrata quid adſtruant 162. quo pacto iudicanda ſint 462
miraculorum cauſa quæ 428
miracula Chriſti Mahometenſes confitẽdiſſe 462. Dei virtute ob ſanctorum virorũ merita fieri 164. 165. à dæmonib. nulla patrari poſſe 462. diuina à cœlo nec fieri, nec ſignificari poſſe 382
mirandula oppidum à Iulio II. Pontif. obſeſſa 602
mirandulæ mulier quædam à potu & cibo abſtinens 565
mirandulani venatores quibus prænotionibus peſtilentiam ouiũ præſcoſcant 311
mirrhæ odor quibus gratus ſit 563
miſeriæ noſtræ quæ res nos certiores faciat 72
miſoſophos quis nuncupandus ſit 422
miſſæ qua authoritate celebrentur 52
in Miſſæ ſacrificio quam mortem ſacerdos repræſentet 43
de Mixtione elementorum modo diuerſa ſententia 116
molibei ſuperſtitio 407
monachum quid conſtituat 833

monachi

Digitized by Google

monachi priſci quibus hymnis maximè vſi ſint 37

monachorum in Aegyptijs eremis habitantium ſtudia præcipua quæ 35. ſanctiſſimorum in Aegyptijs eremis degentium de animæ ſtabilimento inſignis ſententia 34

de Monachorum veſtibus 852

monica mater Auguſtini eiuſq; præclarum dictum 279

monoca ſomnia 410

monimus 492

monimi ſententia de iudicatorio veritatis 546

de Monomerijs 389

mons ingentis altitudinis 416

montes ſeptem in vola manus cur Planetis Chiromantes tribuerint 394. ſeptē in volis manus qui ſint & quomodo diſtinguantur 393

de Monſtroſis puerperijs quā multa bella 525

monſtrum quid appellet Ariſtoteles 97

monſtra an à cœlo dependeant 34

aduerſus Monſtra quibus gentes diuinabant 407

montanus hæreticus 260

montanus ſe Paracletum aſſerens 450

montanorum hæreſis 260

mopſus arguorum Rex & augur 262

de Mopſo quid fabulentur 338

morbus cur aliquando ſomnum ſequatur 554

morbi vnde fiant 526. ſpiritales vnde dicti ibi. cur fiant varia rationes 526

morborum cauſa vnde quàm varia tradantur ibid.

μορφὴ quid ſit 807

mori quando incipiamus 99. item quando mori deſinamus ibid.

moriendum potius eſſe quàm turpiter agendum ſecundùm Ariſtotelem 60

morientes cur præuideant 288

morientium animæ cur acutius intelligant ibid.

de Morituro non eſſe dolendum, ſed de mortuo 99

moriturum à mortuo differre ibid.

mors quid ſit ibid. ſummus timor 47. quid ſit ſecundùm Themiſtium ibid. cur maximè ſit timenda ibid. futurum malum & corruptio ibid. ad veram vitam acceſſus 99. laborū finis ib. vnde producat 48. cur nobis interdum non magnæ ſit formidini 47. quanquam euitari non poſſit, aliquibus tamen de cauſis & timendum, & ad memoriam reuocandam eſſe: item quomodo ab ipſius memoria quodāmodo ſuperatur 48. quomodo timeatur 99. quò incertior eius aduentus, eò magis metuenda 48. æquo pulſat pauperum tabernas, regumq; turres ibid. hominem vbi expectet 56. cur minimè ſit timenda 100. moleſtiarum finis, & melioris vitæ principium 99. quibus armis oppugnanda & debellanda ſit 49. cur ſit maximè metuenda 48. quomodo ſit metuenda ibid. cunctos pari metis ſalce & ſepulchris velut depoſitos retinet ibid. quibus rebus conſtet 527. corruptio cur 47. vnde pendeat 350. cum otta procedatur 99. cur terribilis exiſtimata ſit ibid.

mortis definitio ſecundùm Themiſtium 47. 48. Chriſti fructus qui 72. Chriſti cogitatione virtutes omnes facilè poſſideri poſſe 66

mortis contemptionē non minimum valere ad animum metu liberandum ſecundùm Ciceronem 48. noſtræ cur diem Deus voluerit eſſe incognitum 47. futuræ iudicia quæ ſint 320. definitio 99. cogitatione Philoſophos veros, nec Chriſti fidem profeſſos, vſos fuiſſe 56

ex Mortis cogitatione quis fructus proueniat 53. conſideratione virtutes acciri 57.

mortis Chriſti cogitatione Chriſto nos conformes fieri 40. cogitatione homines ſanctiſſimos frequentiſſimè eſſe vſos 56. Chriſti meditationem valere ad inordinatam animi triſtitiam repellendam 65. aſſiduam meditationē maximè reuocari à peccato 56. Chriſti cogitatione peccatorum delicta facillimè poſſe ſuccidi 39. Chriſti cogitationem ingem nobis conducere ad implēda Decalogi præcepta 69. diem noſtrū nobis ignotū cur Deus eſſe voluerit 56. cogitatione tres decipulas dæmonis à nobus euitari 57. cogitationem cùm noſtræ tum aliorum efficere, vt nos ipſos magni non faciamus & abducamur à vitijs 49. Chriſti meditationem remedium ſaluberrimum in delendis omnibus vitijs 66

mortis cogitatione quomodo ad petitiones dominicæ orationis excitemur 68

mortis Chriſti & propria cogitatione iugi peccata capitalia exterminari, & quomodo id commodè fiat 62. meditationem familiarem nobis eſſe oportere 49. ſuæ futuræ eos, qui ſunt memores ſæpiſſimè illius aduentu lætari 53. Chriſti eiuſq; crucis iugem meditationem prodeſſe ad purgatorij pœnam minuendam 65

ex Mortis Chriſti cogitatione frequenti multa bona emanare 41. Chriſti iugi meditatione ad ſanctiſſimè fidei infuſionem reddimur habiles 66. cogitatione vitiorum origines expelli 57

mortem nihil aliud eſſe quàm ſeparationem animæ & corporis 99 cur homines interdum non timeant 47. venientē quis hilaris recipiat 54. nihil aliud eſſe quàm diſſolutionem diſſipationēq; compoſiti 47. Chriſti vitam noſtram eſſe 65. initium eſſe æternæ tranquillitatis felicitatiſq; 53. Chriſti Chriſtianorum primitias ſanctiſſimoſq; viros frequentiſſimè cogitaſſe 42. inſinuari nobis per illud celebratum dogma: Noſce teipſum, quod qualiter etiam ſanè poſſit intelligi, declaratur 50. quam expetiuerint omnes veri Philoſophi 99. quàm expetiuerit Apoſtolus Paulus ibid. ſemper nobis à tergo eſſe 48

mortem ſemper perpendere ſapientis eſſe. Inſipientis illius obliuiſci 54. eſſe veluti extremam Ianuam qua ad perpetuam vel vitam vel mortem datur introitus ibid. cur non paueamus 47. formam à materia diſiungere 53. eſſe putredinem quandam 527. Chriſti paucis cordi eſſe 50. vltimum terrorem eſſe omnium terribilium 99

morte nihil horribilius eſſe 47. nullum dolorem vehementiorem acrioremq; excogitari poſſe ibid.

de morte & eius cauſa quàm varia 527. Chriſte libri II. authoris 864

de Morte quot in locis Ariſtoteles diſſeruerit 527. Chriſti & propria cogitanda authoris libri 805

mortale verbum cur adijciatur definitioni hominis 728

mortale peccatum quid 60. non eſſe differentiam hominis 733

de Mortalitate diuerſæ differentiæ 731

mortalitates quomodo inter ſe differant ibid.

mores vnde 527. varij hominum 564

morum ſtrenuitas quando oriatur 41. varietas vnde pendeat 350. diuerſitas vnde pendeat 378

moribus in primis bellum indicendum eſſe 246. 247.

in Moribus quomodo Philoſophi in Chriſtiana diſciplina conueniāt 671. quā varia tradiderit Ariſtoteles 805. apud Philoſophos quanta diſſidia 650

moralem certitudinem eſſe 709

aduerſus Moralem Philoſophiam Scepticorum argumenta 648

de Morali Philoſophia quid ſenſerint Philoſophi 496

morales Philoſophi vnde dicti ſint 484

in Moralib. libris Ariſtotelis error 687. Ariſtotelis falſa multa 805

moſchus Phœnicius quid de rerum principijs ſtatuerit 500

motus quid ſecundū Ariſtotelē 764. animi cur fiat 263. quomodo ex accidētē biſariā fieri poſſit 802. cur non ſit æternus 772. & tempus quomodo differant 766. circularis qui 781. diurnus qui dicatur 385. primus, quomodo præſupponatur 32. animæ primus qui ibi. an fiat per vacuū 770. cur ſit æternus 772. animæ qui 787

motus diſinitio ſecundū Ariſtotelē falſa 764. initium vnde fiat 121. variæ ſpecies 777

motus

Digitized by Google

motus definitionem ab Ariſtotele traditam eſſe 764. æternitatem eſſe falſam ab Ariſtotele traditam 772
de Motus vnitate 812
de Motus æternitate 772. inæqualitate fundamentum opinionis Ariſtotelis 769
motum nullum fieri ſine tempore ibid.
cœli morti obnoxium eſſe 50
motum ſempiternum, infinitum in ſe non eſſe 801. Ariſtoteles & Theologi quomodo vſurpârint 82
motum nunquã principiũ habuiſſe 772
ante Motum an fuerit motus ibid.
per Motum animi quid intelligatur 268
de Motu liber vnus Ariſtotelis 669. magnetis & ferri quàm variæ ſententiæ 804 vniformi ſphæra octaua 781. quàm variè ſenſerint Philoſophi 496. dogmata multa improbata 764. variarum rerum 803. ſtellarum controuerſia 628. dogmata rationibus & authoritatibus impugnari ſolere 764. Sphæræ octauæ quanta diſsidia 627. Planetarũ quanta controuerſia 629. Scepticorum argumenta 644. opiniones ibid.
motus primi & ſecundi qui 787. mutationis ſex 496. ſimplices & circulares qui 780. 781. omnes vnde deriuentur 342
motuum tria genera ſecundùm Dionyſium 780
de Motuum & quietis diuerſitate 570. ſupputatione varia in vniuerſum 627
de Motuum cœleſtium numero 797
motus primos animi in hominis poteſtate non eſſe 263. inæquales eſſe duplicem ob cauſam 769. animi multiplices eſſe ſecundùm Ioannem Gerſonem Theologum 263
de Motibus circularibus quàm variæ opiniones 831. cœleſtib. quã variæ 798
moueri quidpiam quomodo bifariam ex accidenti poſsit 804
quicquid Mouetur, ab alio moueri, an verum ſit examinatur 803
moyſes Aegyptius quo tempore floruerit 777. Aegyptius de ſede Planetarũ 629. quid cõtra Aſtrologos ſcripſerit 364. Aegyptius quot gradus diuinæ reuelationis conſtituerit 292
moyſis Aegyptij error 283. Narbonenſis error ibi. Narbonenſis reſponſionis de motu remotio 764
moyſes primus legiſlator & Propheta apud veros Dei cultores 226 optimus legiſlator 157. quo in loco populo Iſraëlitico diuinationem interdixerit 326. quando & quo tempore Iudæis præfuerit 226. Propheta qua virtute ſit vſus in ſua Prophetia 284. doctiſsimus in omni Aegyptiorũ doctrina 8. diuinitùs doctus 597. quando cũ Hebræis per mare ſiccũ tranſierit quomodo acciderit 366. apud Plinũ Magus eſt creditus 425. non doctos quàm indoctos iuuat 22
moyſis libros V. quomodo appellit Iudæi 180. præceptũ de Sõnijs 420. doctrina vnde ſit cõfirmata 597. ſcripta de mundi creatione 772. ſententia de principio mundi 686. hiſtoriam omni exotica hiſtoria longè antiquiori eſſe 227
de Moyſis ortu & vita 226. vita oraculum 227
Moyſi futura monſtrata quò ſpectantur 290
moyſem appellatũ eſſe Deum 226. Mathematicis demõſtrationibus eſſe vſum 8. à filia regis Aegyptiorum in filij locum aſcitum eſſe ab'q; Aegyptijs ſacerdotibus ſumma diligentia enutritum 226. eſſe antiquiorẽ, omnibus Gentiũ ſcriptoribus 323. primùm diuinas laudes carmine Hexametro cecinisſe 240. exordium in veteri teſtamento ſcripſiſſe, Ioannem finem notaſſe 28. prophetarum omnium primum eſſe 227. magiſtrum vetuſtiorem fuiſſe noſtræ religionis ſecundùm monumenta gentilia 226. Chaldæo genere oriundum eſſe 227
ad Moyſem Dei verba 231
moyſe neminem vnquam de rerum natura ſapientius atq; prudentius tractaſſe 21
à Moyſe Pharaone demerſo Hexametrũ carmen compoſitum 323
moyſaicam legem cæteras leges omnes ſuperare 157
de Moyſaica lege Pythagoram plurima in ſuam philoſophiam tranſtuliſſe 22
moyſaici ritus quàm diu durârint 380
mularum fœtus in regionibus Africæ quale 524
muli quomodo naſcantur 562
mulier prægnans cur libentiùs terram, carbones comedat, quàm exquiſitum omne genus eduliorum 355. quando concipiat 874
mulieris aborſus quomodo ſit ſiſtendus 876
mulieres cur non caluèſcant 580
mulieres cur viris calidiores ſint 521. quo potu ſteriles reddantur 757. in commune habendas eſſe ſecundùm Catonem & Socratem 28
mulierum veſtitus olim 881
mundus à quo ſit factus 773. cur non ſit æternus 772. cur orbis ſit dictus 502. minor cur homo nuncupetur 429. cur à Deo ſit cõditus ſecũdùm Platonẽ 92
mundi pars nobiliſsima quæ 504. æternitatem vnde indicârint Ariſtoteles & eius ſectatores 727. creationẽ quid præceſſerit 773. æternitatem eſſe falſam ab Ariſtotele traditam 772. æternitas vnde ſequatur ibid. inferioris motus à ſuperioribus lationibus cœli an dependeat 397. & terræ vnitas 778. memori nomiclatura vnde 429
de Mundi principio error Ariſtotelis 685
de Mundi magnitudine & vnitate 502
de Mundi figura quàm variæ opiniones 502
de Mundi vnitate rationes Ariſtotelis, quàm facilè diſſolui poſsint 779. materia quàm varia tradantur 502. forma & anima quàm varia prodantur 503. & terræ vnitate variæ opiniones 778. fine Ariſtotelis error 686. partibus quanta diſſenſio 504. conſtitutione & fine quã varia prodantur à Philoſophis 502. vnitate Plutarchi verba 778. creatione quàm varia tradantur 502. æternitate quàm varia tradantur 502. æternitate variæ opiniones 772. 781. principio variæ opiniones 773. æternitate Ariſtotelis opinio quã falſa ſit 772. vnitate Ariſtotelis rationes authoritatibus refutantur 778. æternitate Ariſtotelis argumenta eſſe infirma 772. vnitate Ariſt. rationes debiles eſſe 776. exordio quanto diſsidia inter Philoſophos 542. æternitate Peripateticorum aſſertionem eſſe falſam 774. fine 502
à Mundi exordio duo tantùm hominum genera fuiſſe 306
mundum eſſe animal 503. harmonia gubernari 634. quomodo veteres appellârint 502. nullum principium habuiſſe, neq; etiam finem habiturũ ibid. eſſe infinitum 501. pro vniuerſum eſſe habitum ibid. eſſe æternum eiuſq; generationem eſſe æternam 773
de Mundo Plutarchi varia dogmata 779. vacuo quàm multa 502
mundus plures eſſe poſſe 780. quoſdam animalibus eſſe deſtitutos 502. multos eſſe ſecundùm quoſdam ibid.
ad Munera ſpiritualia obeũda pigra ducities quale malum 97
mures ſine coitu cõcipi & generari 749
muſæus filius Orphei 229
muſica an ſit ars 494
muſica circa quæ verſetur 633. cur vtilis non ſit vtilis ibid. in ſacris literis ſemper celebrata 634. quibus rebus conſtet ibid.
muſicæ inſtrumenta & voces quæ ibid.
muſicam quibus modis Sceptici reijciant 638. & Aſtronomiã & Geometriam quis primùm miſcuerit 480
aduerſus Muſicam quid Ephectici diſputârint 633
pro Muſica contra Ephecticos author 634
de Muſica facultate 494
muſici qui dicantur 638
muſſa cur calcentur Luna ſilente 306. quando calcanda ſint ibid.
mutabilitatem in obiectio, non eſſe rationem gignendi, ſed naturam ipſius, quæ eſt mutabilis 779

mutatio

Digitized by Google

mutatio duplex in anima ibid.
contra Mutationem naturalem Sceptiorum argumenta 646
mutina vrbs armis mulctata 600
in Mutmenſi agro rarò Calēdis Februarij, vel toto menſe grandinem accidere, nec poſt Septembrem ſentiri 304
mycenæ quo numero vſurpentur 609
mytilenæis Pittacis lex interdicta 531
mytilenenſibus quis primùm leges ſanxerit 157.

N

NAbuchodonoſor qualis propheta fuerit 276
napeæ vnde 317
natales hominum Thraciæ gentes flebiliter, exequias autem hilaritate celebraſſe 54
nathan Propheta Dauidem ab ædificatione templi Hieroſolymitani coërcēs, quo inſtinctu fecerit 294
nationū qualitates vnde pendeant 351
natorum fortuna vnde iudicetur 388
de Natorum ſimilitudine & diſſimilitudine opinione ab Ariſtotele recitata 526. ſimilitudine & diſſimilitudine quàm magna lis 525. ſimilitudinum & diſſimilitudinum cauſis ratio ibid.
natura quid ſit, quàm varia tradantur 498. quid ſit, incerta apud Philoſophus 773. abſoluta & immixta quæ 84. quid ſit ſecūdū Auguſtinū 82. hominis cur rationalis creata ſit à Deo, ſecundùm Auguſtinum 52
naturæ alienatio quando in ordinatione contingat 292. vitiatæ omnia incommoda vnde manauerint 52. deſinitio ſecundùm Auguſtinum 82
in Naturæ authorem alicuius mali culpam eſſe transferendam 5
de Naturæ partibus 495
naturam nullam eſſe malam ſecundùm Auguſtinum 82. vitiatam eſſe propter patratum ſcelus inobedientiæ 53. nobis auiditatem mali aliciius nō inſculpſiſſe 5
de Natura quam aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles 808
ſuper Natura Philoſophorum diſſenſio 498
naturale præſagium vnde eueniat 297. hominis lumen quæ ſpectet 295. lumē quid ſit 273
naturalis prænotio quid ſit 295. amor qui ſit dictus 32. prænotio duplex 295. reliqua de naturali prænotione, vide in dictione de Prænotione Naturali.
naturalis Magiæ auctores qui 427
de Naturalis prænotionis ſpeciebus 295
naturalem Philoſophiam malè ab Ariſtotele eſſe ſcriptam 685
de Naturali imitatione Scepticorum argumenta 645
inter Naturales res quæ amicitia & inimicitia vigeat 434
de Naturalibus principijs Philoſophorum diſſenſio 498. principijs Ariſtotelis doctrina à multis confutata 765.
naturaliter quinq; modis prænoſci poſſe 296
נבא id eſt, Noua & נביא naui Propheta 274
nauſiphanes Pyrrhonis auditor & Epicuri præceptor & diſciplinarum contemptor 602
nauſiphanis ſententia de indicatorio veritatis 544
nauis in cœlo à quo ſit inuenta 366
nauigatio vna ars, ex ſeptem mechanicis artibus 302
nauigatio Luſitanorum in Indiam 566
de Nautæ prænotionibus 305
nautæ quot modis prænoſcant tempeſtates 308. cur ſæpiùs veriora prædicant quam Aſtrologi 349. quibus diebus à nauigatione ſe abſtineant 344. de Tempeſtatibus quomodo præſagiant 349. quibus notis ſeu prænotionibus vtantur 295. cur Lunam frequenter obſeruent 306. quibus prænotionibus vtantur ibid. vnde pelagi tempeſtatem obſeruent 297
nautarum prædictiones vnde pendeant 349
nautis qui dies plerunque ſint ſuſpecti 307
cum Nautis in prænotione quo pacto paſtores conueniant 306
nautica res de quibus rebus indicet 284
nazianzenus quibus in locis ſeipſum emendârit 658. contra Iulianum Imperatorem 597
nazianzeni verba de Pythagoricis 655
neanthes 484
neapoli in Campania Ianuarij Martyris reliquiæ adſeruatæ 164
nebulæ quid ſint & vnde fiant, magna diſſenſio inter Philoſophos 507
neceſſarium cui competat 752
necromantia quæ dici poſſit 322. poëtis vſitatiſſima 327, 328. & Sciomantia quomodo differant 322. qua in terræ parte ſit orta 328. & Idololatria quomodo differant 323
necromantiæ nomen quibus fundetur 322. diuinationes vnde pendeant 434
Necromantiam Phitonicam diuinationem nuncupatam ab Hebræis 322. in Chaldæa ortam eſſe, ſecundùm Nicolaum 328
ad Necromantiam quæ diuinationes pertineant 323
necromantes quam Magiam profiteātur 425
necromanticos furorem imitari 258
de Necromanticis imaginibus liber cui adſcribatur 360
negatio quatenus ſit priuatio 204
negatio & priuatio quomodo differant ibid.
ex Negatione vniuerſali, affirmatio 754
in Negationibus & priuationibus quæri non poſſe quid ſint 78
neleus Scepſius Ariſtotelis libros terræ defodit 672. inſtaurator librorum Ariſtotelis 672
neleum Ariſtotelis libros Scepſim portaſſe 256
nembrothi ex qua arbore ſint nati 270
à Nembroth Gigante Idololatriam ortum cœpiſſe 316
neoptolemo quid minatus ſit Sarpedon apud Homerum 52
nepenthes poculum, vnde eius nomē Homerus acceperit 234
neptunus aquæ inuentor 495. quibus hoſtijs olim placatus fuerit 652
neptuno Phœbus Apollo bellum infert 223
neronis tempeſtate qui Philoſophi vixerint 664
nerui vnde oriantur 40
neſtor Pythorū legislator 257. ſapiens apud Gentes 478
pro Nicanoris ſalute Ariſtotelem Iunoni Soſpitæ & Ioui ſtatuas vouiſſe 29
niceas de quiete 646
niceæ Siracuſii opinio de Terræ motu 509. opinio de cœlo & terra 626
in Niceno cōcilio Arriana hæreſis damnata 278
in Niſæa vrbe arces plurima terræ motu concuſſæ 264
nicolaus Cuſa de ſenſibus 568. animantibus prudentiam tribuit 732. cui ſectæ addictus fuerit 488. Philoſophus 728. de Odoratu 706. contra Ariſtotelem 683.
nicolai Cuſæ ſententia de puncto 632. ſententia de mundi æternitate 774. opinio de Ideis 796. ſententia de deſinitione 727. ſententia de veritate cognoſcenda 715. opinio de Terra 509
nicolai Damaſceni opinio de naturalibus principijs 762. Leoniceni epiſt. ad Ioan. Fran Picum Mirand. 843
ad Nicolaum Leonicenum Ioan. Fran, Pici epiſtola ibid.
nicolaus Lyra quid de eccleſiæ imijs ſentiat 374. contra Ariſtoteli & Philoſophorum doctrinam 683
nicolaum Oreſinum Philoſophum & Mathematicum peritiſſimum, Aſtrologiam peculiari commentario damnaſſe 360
nicolaus Pontifex de Chalcedonenſi cōcilio ad Michaëlem Imperatorem 289
nicomahæreſis quando ſit exorta 158
nigidius 342
nigra bilis cui elemento reſpondeat 120
nilus pro Deo habitus ob fertilitatem 495. cur pro Deo habitus ſit 499
nili auctionem & excreſcentiam dæmones Auſonio Magno prædixiſſe 332
nilum qui coluerint 439
nympharum fabulæ 450
ninus ſuperat Zoroaſtrem in bello 427. Aſſyriorum rex infenſiſſimus Aſtrologis Zoroaſtrem peritiſſimum magum occidit 377
à Nino Beli filio Aſſyriorum rege Idololatriam primordia traxiſſe 316
rege Aſſyriorum ciuitas Niniue con-

ll ſtructa

motus definitionem ab Ariſtotele traditam eſſe 764. æternitatem eſſe falſam ab Ariſtotele traditam 772
de Motus vnitate 812
de Motus æternitate 772. inæqualitate fundamentum opinionis Ariſtotelis 769
motum nullum fieri ſine tempore ibid.
cœli motui obnoxium eſſe 30
motum ſempiternum, infinitum in ſe non eſſe 802. Ariſtoteles & Theologi quomodo vſurpârint 32
motum nunquã principiũ habuiſſe 772
ante Motum an fuerit motus ibid.
per Motum animi quid intelligatur 263
de Motu liber vnus Ariſtotelis 669. magnetis & ferri quàm variæ ſententiæ 804 vni formi ſphæra octauæ 781. quàm variè ſenſerint Philoſophi 496. dogmata multa improbata 764. variarum rerum 803. ſtellarum controuerſia 628. dogmata rationibus & authoritatibus impugnari ſolere 764. Sphæræ octauæ quanta diſsidia 627. Planetarũ quanta controuerſia 629. Scepticorum argumenta 644. opiniones ibid.
motus primi & ſecundi qui 787. mutationis ſex 496. ſimplices & circulares qui 780. 782. omnes vnde deriuentur 342
motuum tria genera ſecundùm Dionyſium 780
de Motuum & quietis diuerſitate 570. ſupputatione varia in vniuerſum 627
de Motuum cœleſtium numero 797
motus primos animi in hominis poteſtate non eſſe 263. inæquales eſſe duplicem ob cauſam 769. animi multiplices eſſe ſecundùm Ioannem Gerſonem Theologum 265
de Motibus circularibus quàm variæ opiniones 831. cœleſtib. quã variæ 798
moueri quidpiam quomodo bifariam ex accidenti poſsit 804
quicquid Mouetur, ab alio mouetur, an verum ſit examinatur 803
moyſes Aegyptius quo tempore floruerit 777. Aegyptius de ſede Planetarũ 629. quid cõtra Aſtrologos ſcripſerit 364. Aegyptius quot gradus diuinæ reuelationis conſtituerit 292
moyſis Aegypty error 293. Narbonenſis error ibi. Narbonenſis reſponſiones de motu remotio 764
moyſes primus legiſlator & Propheta apud veros Dei cultores 226 optimus legiſlator 157. quo in loco populo Iſraëlitico diuinationem interdixerit 326. quando & quo tempore Iudæis præfuerit 226. Prophetia qua virtute ſit vſus in ſua Prophetia 284. doctiſsimus in omni Aegyptiorũ doctrina 8. diuinitùs doctus 597. quando cũ Hebræis per mare ſiccũ tranſierit quomodo acciderit 366. apud Plinii Magus eſt creditus 425. tam doctos quàm indoctos iuuat 22
moyſis libros V. quomodo appellẽt Iudæi 280. præceptũ de Sõnijs 420. doctrina vnde ſit cõfirmata 597. ſcripta de mundi creatione 772. ſententia de principio mundi 686. hiſtoriam omni exotica hiſtoria longè antiquiorẽ eſſe 227
de Moyſis ortu & vita 226. vita oraculum 227.
Moyſi futura monſtrata quò referantur 290
moyſem appellatũ eſſe Deum 226. Mathematicis demõſtrationibus eſſe vſum 8. à filia regis Aegyptiorum in filij locum aſcitum eſſe ab'q; Aegypty ſacerdotibus ſumma diligentia enutritum 226. eſſe antiquiorẽ, omnibus Gentiũ ſcriptoribus 323. primùm diuinas laudes carmine Hexametro cecinisſe 240. exordium in veteri teſtamento ſcripſiſſe, Ioannem finem notaſſe 28. prophetarum omnium primum eſſe 227. magiſtrum vetuſtiorem fuiſſe noſtræ religionis ſecundùm monumenta gentilia 226. Chaldæo genere oriundum eſſe 229
ad Moyſem Dei verba 252
moyſe neminem vnquam de rerum natura ſapientius atq; prudentius tractaſſe 22
à Moyſe Pharaone demerſo Hexametrũ carmen compoſitum 523
moyſaicam legem cæteras leges omnes ſuperare 157
de Moyſaica lege Pythagoram plurima in ſuam philoſophiam tranſtuliſſe 22
moyſaici ritus quam diu durârint 380
mularum fœtus in regionibus Africæ quale 524
muli quomodo naſcantur 561
mulier prægnans cur libentiùs terram, carbones comedat, quàm exquiſitum omne genus eduliorum 355. quando concipiat 374
mulieris aborſus quomodo ſit ſiſtendus 376
mulieres cur non caluescant 520
mulieres cur viris calidiores ſint 521. quo potu ſteriles reddantur 757. in commune [illegible] habendas eſſe ſecundùm Catonem & Socratem 28
mulierum veſtitus olim 832
mundus à quo ſit factus 773. cur non ſit æternus 772. cur orbis ſit dictus 501. minor cur homo nuncupetur 429. cur à Deo ſit cõditus ſecũdùm Platonẽ 92
mundi pars nobiliſsima quæ 504. æternitatem vnde iudicârint Ariſtoteles & eius ſectatores 717. creationẽ quid præceſſerit 775. æternitatem eſſe falſam ab Ariſtotele traditam 772. æternitas vnde ſequatur ibid. inferioris motus à ſuperioribus lationibus cœli an dependeat 397. & terræ vnitas 778. minoris nomẽclatura vnde 429
de Mundi principio error Ariſtotelis 685
de Mundi magnitudine & vnitate 502
de Mundi figura quàm variæ opiniones 502
de Mundi vnitate rationes Ariſtotelis, quàm facilè diſſolui poſsint 779. materia quàm varia tradantur 501. forma & anima quàm varia prodantur 503. & terræ vnitate variæ opiniones 778. fine Ariſtotelis error 686. partibus quanta diſſenſio 504. conſtitutione & fine quã varia prodantur à Philoſophis 501. vnitate Plutarchi verba 778. creatione quàm varia tradantur 502. æternitate quàm varia tradantur 502. æternitate variæ opiniones 772. 782. principio variæ opiniones 773. æternitate Ariſtotelis opinio quã falſa ſit 772. vnitate Ariſtotelis rationes authoritatibus refutantur 778. æternitate Ariſtotelis argumenta eſſe infirma 772. vnitate Ariſt. rationes debiles eſſe 776. exordio quanta diſsidia inter Philoſophos 502. æternitate Peripateticorum aſſertionem eſſe falſam 774. fine 502.
à Mundi exordio duo tantùm hominum genera fuiſſe 306
mundum eſſe an[illegible] 503. harmonia gubernari 634. quomodo veteres appellârint 501. nullum principium habuiſſe, neq; etiam finem habiturũ ibid. eſſe infinitum 502. pro vniuerſum eſſe habitum ibid. eſſe æternum eiuſq; generationem eſſe æternam 778
de Mundo Plutarchi varia dogmata 779. vacuo quàm multa 502
mundus plures eſſe poſſe 780. quoſdam animalibus eſſe deſtitutos 502. multos eſſe ſecundùm quoſdam ibid.
ad Munera ſpiritualia obeũda pigra duvities quale malum 57
mures ſine coitu cõcipi & generari 749
muſæus filius Orpheĩ 229
muſica an ſit ars 494
muſica circa quæ verſetur 655. cur vitanda non ſit vtilis ibid. in ſacris literis ſemper celebrata 634. quibus rebus conſtet ibid.
muſicæ inſtrumenta & voces quæ ibid.
muſicam quibus modis Sceptici reijciant 633. & Aſtronomiã & Geometriam quis primùm inſcuerit 480
aduerſus Muſicam quid Ephectici diſputârint 633
pro Muſica contra Ephecticos author 634
de Muſica facultate 496
muſici qui dicantur 635
muſta cur calcentur Luna ſilente 306. quando calcanda ſint ibid.
mutabilitatem in obiecto, non eſſe rationem vignendi, ſed naturam ipſius, quæ eſt mutabilis 779

mutatio

Digitized by Google

mutatio duplex in anima ibid.
contra Mutationem naturalem Scepticorum argumenta 646
mutino vrbs armis mulctata 600
in Mutinenſi agro rarò Calidis Februarij, vel toto menſe grandinem accidere, nec poſt Septembrem ſentiri 304
mycenæ quo numero vſurpentur 609
mytilenæis Pittaci lex interdicta 532
mytilenenſibus quis primùm leges ſanxerit 157.

N

NAbuchodonoſor qualis propheta fuerit 276
napeæ vnde 317
natales hominum Thraciæ gentes flebiliter, exequias autem hilaritate celebraſſe 54
nathan Propheta Davidem ob ædificatione templi Hieroſolymitani coërcẽs, quo inſtinctu fecerit 294
nationũ qualitates vnde pendeant 352
natorum fortuna vnde indicetur 388
de Natorum ſimilitudinis & diſſimilitudinis opinione ab Ariſtotele recitata 526. ſimilitudine & diſſimilitudine quàm magna lis 525. ſimilitudinum & diſſimilitudinum cauſæ ratio ibid.
natura quid ſit, quàm vario tradantur 498. quid ſit, incerta apud Philoſophos 773. abſoluta & immixta quæ 84. quid ſit ſecũdũ Auguſtinũ 82. hominis cur rationalis creata ſit à Deo, ſecundùm Auguſtinum 52
naturæ alienatio quando in ordinatione contingat 291. vitiatæ omnia incommoda vnde manauerint 52. definitio ſecundùm Auguſtinum 82
in Naturæ authorem alicuius mali culpam eſſe transferendam 5
de Naturæ partibus 495
naturam nullam eſſe malam ſecundùm Auguſtinum 82. vitiatam eſſe propter patratum ſcelus inobedientiæ 33. nobis auditorem mali alicuius nõ inſculpſiſſe 5
de Natura quam aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles 808
ſuper Natura Philoſophorum diſſenſio 498
naturale præſagium vnde eueniat 297. hominis lumen quæ ſpectet 295. lumẽ quid ſit 173
naturalis prænotio quid ſit 295. amor qui ſit dictus 32. prænotio duplex 295. reliqua de naturali prænotione, vide in dictione de Prænotione Naturali.
naturalis Magiæ auctores qui 417
de Naturalis prænotionis ſpeciebus 295
naturalem Philoſophiam malè ab Ariſtotele eſſe ſcriptam 683
de Naturali imitatione Scepticorum argumenta 645
inter Naturales res quæ amicitia & inimicitia vigeat 414
de Naturalibus principijs Philoſophorum diſſenſio 498. principijs Ariſtotelis doctrina à multis confutata 765.
naturaliter quinq; modis prænoſci poſſe 296
נָבָא id eſt, Naua & נָבִיא naui Propheto 274
nauſiphanes Pyrrhonis auditor & Epicuri præceptor & diſciplinarum contemptor 602
nauſiphanis ſententia de iudicatorio veritatis 544
nauis in cœlo à quo ſit inuento 366
nauigatio vna ars, ex ſeptem mechanicis artibus 382
nauigatio Luſitanorum in Indiam 566
de Nautæ prænotionibus 305
nautæ quot modis prænoſcant tempeſtates 308. cur ſæpiùs veriora prædicant quam Aſtrologi 349. quibus diebus à nauigatione ſe abſtineant 344. de Tempeſtatibus quomodo præſagiant 349. quibus notis ſeu prænotionibus vtantur 295. cur Lunam frequenter obſeruent 306. quibus prænotionibus vtantur ibid. vnde pelagi tempeſtatem obſeruent 297
nautarum prædictiones vnde pendeant 349
nautis qui dies plerunque ſint ſuſpecti 307
cum Nautis in prænotione quo pacto paſtores conueniant 306
nautica res de quibus rebus indicet 284
nazianzenus quibus in locis ſeipſum emendârit 658. contra Iulianum Imperatorem 597
nazianzeni verba de Pythagoricis 655
neanthes 484
neapoli in Campania Ianuarij Martyris reliquiæ adſeruatæ 164
nebulæ quid ſint & vnde fiant, magna diſſenſio inter Philoſophos 507
neceſſarium cui competat 752
necromantia quæ dici poſſit 322. poëtis vſitatiſſima 327, 328. & Sciomantia quomodo differant 322. qua in terræ parte ſit orta 328. & Idololatria quomodo differant 323
necromantiæ nomen quibus fundetur 322. diuinationes vnde pendeant 434
Necromantiam Phitonicam diuinationem nuncupatam ab Hebræis 322. in Chaldæa ortam eſſe, ſecundùm Nicolaum 328
ad Necromantiam quæ diuinationes pertineant 323
necromantes quam Magiam profiteãtur 415
necromanticos furorem imitari 258
de Necromanticis imaginibus liber cui adſcribatur 360
negatio quatenus ſit priuatio 104
negatio & priuatio quomodo differant ibid.
ex Negatione vniuerſali, affirmatio 754
in Negationibus & priuationibus quæri non poſſe quid ſint 78
neleus Scepſius Ariſtotelis libros terra defodit 672. inſtaurator librorum Ariſtotelis 672
neleum Ariſtotelis libros Scepſim portaſſe 156
nembrothi ex qua arbore ſint nati 270
à Nembroth Gigante Idololatriam ortum cœpiſſe 316
neoptolemo quid innatus ſit Sarpedon apud Homerum 52
nepenthes poculum, vnde eius nomẽ Homerus acceperit 234
neptunus aquæ inuentor 495. quibus hoſtijs olim placatus fuerit 652
neptuno Phœbus Apollo bellum infert 223
neronis tempeſtate qui Philoſophi vixerint 664
nerui vnde oriantur 40
neſtor Pythorũ legiſlator 157. ſapiens apud Gentes 478
pro Nicanoris ſalute Ariſtotelem Iunoni Soſpitæ & Ioui ſtatuas vouiſſe 23
niceas de quiete 646
nicetæ Siracuſii opinio de Terræ motu 509. opinio de cœlo & terra 626
in Niceno cõcilio Arriana hæreſis damnata 175
in Nicæa vrbe arces plurima terræ motu concuſſa 164
nicolaus Cuſa de ſenſibus 568. animantibus prudentiam tribuit 732. cui ſectæ addictus fuerit 488. Philoſophus 728. de Odoratu 706. contro Ariſtotelem 683
nicolai Cuſæ ſententia de puncto 622. ſententia de mundi æternitate 774. opinio de Ideis 796. ſententia de definitione 727. ſententia de veritate cognoſcenda 715. opinio de Terro 509
nicolai Damaſceni opinio de naturalibus principijs 761. Leomœeni epiſt. ad Ioan. Fran Picum Mirand. 848
ad Nicolaum Leomœenum Ioan. Fran. Pici epiſtola ibid.
nicolaus Lyra quid de eccleſiæ initijs ſentiat 174. contro Ariſtoteli & Philoſophorum doctrinam 685
nicolaum Oreſmum Philoſophum & Mathematicum peritiſſimum, Aſtrologiam peculiari commentario damnaſſe 360
nicolaus Pontifex de Chalcedonenſi cõcilio ad Michailem Imperatorem 189
nicomahæreſis quando ſit exorta 158
nigidius 142
nigra bilis cui elemento reſpondeat 120
nilus pro Deo habitus ob fertilitatem 495. cur pro Deo habitus ſit 499
nili auctionem & excreſcentiam dæmones Antonio Magno prædixiſſe 332
nilum qui coluerint 439
nympharum fabulæ 452
ninus ſuperat Zoroaſtrem in bello 427. Aſſyriorum rex infenſiſſimus Aſtrologis Zoroaſtrem peritiſſimum magum occidit 377
à Nino Beli filio Aſſyriorum rege Idololatriam primordia traxiſſe 316
rege Aſſyriorum ciuitas Niniue conſtructa

ll ſtructa

ſtructa 289
nix nigra apud Anaxagoram 547. cur ſit nigra 559
noë quo lumine perfuſus fuerit cùm Arcam fabrefecerit 256. annos ſeptingentos vixiſſe 300. qua prænotione fabrefecerit arcam 270. iuxta quam formam ſuam arcam fabricârit 366
noæ filij 365
νοῦ καὶ νοῦ qualis differentia 734
nomen Domini quando inceptum ſit inuocari 270. Tetragrammô quid præfiguret 432
nomen abſtractum & concretū quid 79
nominis rem aliquam eſſe quid ſit 254
nomina non ſunt eodem omnibus eadem lingua vtentibus 608 an poſitione an natura conſtent ibid. maſculina & fœminina naturáne an poſitu ſint ibid. quatuor literarum cur ferè omnes nationes expetiuerint 432
de Nominum impoſitione apud Grammaticos 608
inter Nominales diuerſitas in Ariſtotele interpretando 679
nonagenarij an paulò pòſt moriantur 300
nonagenarios apud antiquos vix pueritiæ terminos egreſſos fuiſſe ibid.
in Noruegiæ inſula ad Oceanū Germanicum, ſæpiùs varia ſpectrorum genera viſuntur 327. item quomodo aufugentur ibid.
noſce teipſum, Γνῶθι σεαυτὸν, vnde Ariſtoteles ſumpſerit 22. illud oraculum vnde ſuam originem duxerit 56.52. illud oraculum multis ſeculis annorū ante Thaletem & Chilonem traditum eſſe 52. quid per illud nobis inſinuetur 50
per Notham rationem quid nonnulli intellexerint 107
notio quid nuncupetur 557. vnde fiat 593
notio vnde 557
notiones & cogitationes ex quibus in animo oriantur 593
notionum modi 620
notitia noſtra vbi ortum habeat 735. euidentia quid ſit 712. intuitiua quid ſit, incerta ibid. ſupernaturalis an ſit prophetico reuelatio nominanda 283
notitiam vnde habeamus 75. iam habitam multifariam dirigi poſſe ab homine 24. omnem eſſe per ſe bonam, ſed fieri malam ex accidenti 23. eſſe bonam 264
de Notitia intuitiua & de Euidētia quā acerrimæ ſint controuerſiæ 712
notoriam artem eſſe vanam 435
nouembres Calendas, Romæ Hadriani moles fulmine icta 304
νοῦν Græci quid appellent 526
nubes quæ conſtellatio pellat 376. ſi circa occidentem vel ante exorientem ſolem rubeſcunt, quid præſagiant 306
de Nubib. Ariſtotelis opinio 808
num litera duplex 280
numenius 262. de Archeſilao 553. Pythagoraus 664. Suffriſius Sortium inuentor 408. de Platone 552. cur Platonem Moyſem Atticum nominârit 22. de Platone 535. de Carneade 552
numerus principium rerum 548. dualis apud Græcos 608
numeri apud Grammaticos ibid.
numerûm liber veteris Teſtamenti 180
numeros commenſurationeſq; & quæ in ipſis ſunt, harmonias rerum principia eſſe ſecundùm Pythagoram 224
ex Nutrimento colores ſæpe mutati 719
de Nutrimento in corpore varia 526. animantium quàm varia 562
de Nycticoracibus quid olim auguratum ſit 403
ex Nympharum concubitu olim tot heroas nuncupatos, non fabulis tantùm fictos, ſed dæmonum vel ſuccuborum vel incuborū opera factos fuiſſe 317
nymphas ſcias eſſe, ſed mortales 522. longæuas eſſe 738
de Nymphis quàm variæ opiniones ſint 522. apud Ariſtotelem 733. & Empuſis 732.

O

de O, litera eiuſq; pronunciatione 606
obiectio prima de Vno & Ente cōfutatur 77. altera refutatio 77.78. de Vno & Ente refutatur 78. quarta 79. quarta confutatur ibid.
obiectio V I. 80
ex Obiecto in ſpiritali lumine quot ſpecies contrahantur 290
obiectum ſpiritale quod ſit 271. illud quod animæ proponi debet Chriſtum eſſe, & hunc crucifixum & mortuū 35
obiectum illud quod ſit, quod ſibi præſtituere debeat anima ibid. naturale prænotionis quid ſit 271. ſenſilis appetitus particulare bonum, voluntatis vniuerſale rationis verum 40
obiectū ſuper naturale prænotionis duplex 271 aliquod animæ aſsignari oportere, quo in contēplando & amando Deo innetur: alioqui eam facilè decipi 14
obiectum prænotionis naturale quomodo diuidatur 272
de Obiectis ſenſuum imaginationis motibus prouenientibus quomodo curari poſſit 97
obliuio noſtræ inſtantis diſſolutionis omnium malorum cauſa 47
obſcurare quid notet 328
obſeruationes vanæ & noxæ ex quo cultus genere exoriantur 824
occaſio quid 712
ſub Occidente habitantes quos deos olim coluerint 379
oceanus cur plerunq; in Februario, Martio, Aprili, menſibus ſæuiat 307
oceani fluxus & refluxus cauſa quæ 344
oceanum rerum omnium principium eſſe 225. diuûm Geneſim eſſe ſecundùm Homerum 223
ab Ocello Leucano Aſtrologia damnata 357
ocium quid efficiat ſeu adferat 76
october olim primus menſis anni 392
octimeſtres cur rarò viuant 349. pueros vixiſſe 348
oculi partes ſenſuum 286. concaui quid in agro præſagiant 310. hominibus mali teſtes 549
oculum partem noſtri corporis nobiliſsimam eſſe 700
de Oculo ſenſus Ariſtotelis opinio 822
de Odio & amicitia 570
odor cur à quibuſdam nō ſentiatur 519
odorum genera ſeptem 720. innumeræ ſpecies ibid.
odoratio qualis cognitio 550
odoratus ratio 706. quid & vnde fiat inter Philoſophos diſceptatio 519. ſenſus quæ ſit magna diſcordia ibid.
de Odoratu magna diſceptatio ibid.
in Odoratu quanta diuerſitas 623. exempla de incertitudine ſenſus 706
in Oeconomicis libris Ariſtotelis multa falſa 805
œnomaus Græcus Delphici Apollinis reſponſis eluſus 332. Philoſophus ab Apolline bis deceptus 660
œnopius Chius quot principia rerum numerârit 500
de Oenothera radice, qua mores mitiores hilarioreſq; reddebantur 819
ogygis & Inachi temporibus Moyſis factam eſſe mentionem 226
ὄλβιον vocabulum vnde ſit deriuatum 528
olfactus ſenſus exterior 91. an mutari poſſit 720. quando fallatur 588
ad Olfactum an futurorum notæ pertineant 286
de Olfactu 720
oliuerius Hoſtienſis Epiſcopus 565
ante Olympiadas nihil exactè gentilibus hiſtorijs mandatum eſſe 291
olympiodori ſententia de libris Ariſtotelis 672. ſententia de Meteorologicis 783
omen vnde conſtet 324
omen quid ſit ibid. vnde cognoſcatur ibid.
omina quæ dicta fuerint 405. cur ſuperſtitioſa ſint dicenda 406. ex quibus rebus indicata fuerint 405. an cauſæ eſſe poſsint futurorum 406
aduerſus Omina Gentiū diſputatio 405
omina Romani quomodo obſeruârint ibid.
de Omni propoſitio quæ dicitur, multipliciter confutatur 750
ὄν ad quod tempus referatur 238
onomacritus quid de principijs rerum ſtatuerit 500
operatio omnis vnde proueniat 112
operatio propria cuiuslibet rei, cognitione certa & exacta percipi non poſſe 747
operationes contrariæ vnde prodeant 487
operari nihil poſſe, niſi illud quod per ſe ſubſiſtit

Digitized by Google

ſubſiſtit 52
opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ 109
opus perfectum & legitimum neminem cõficere poſſe, abſq; aliorũ auxilijs 137
operum Ioan. Fran. Pici, & Ioan. Pici viri patrui elenchus 865. 877. 878.
claritas quando oriatur 48
opera noſtra duabus regulis metiri 59
cõtra Opera ſua multos ſcripſiſſe 658
ophiogenes 564
ophthalma an ſit priuatio viſus 83
opifex & creator quomodo differant 232
opificem cur Plato Deum appellârit, nõ autem creatorem ibid.
opinio quomodo diſcrepet ab Imaginatione 92
opinio quid dicatur 557
opinionis complexio quæ 92
opinione quando anima vtatur ibid.
ab Opinione ſola homines irritari 200
opinionum omniũ culpæ cui rei adſcribendæ ſint 95. tam varia & tam multiplex diſſenſio vnde ibid. fallacia onde ibid. varietatem ab ipſa ratione & intellectu prouenire non poſſe 95. 96.

O R A C V L A.

oraculum Pythium quo tempore ceſſare cœperit 330. quoddam obſcurum de Deo 232. de Pyrrho 331. quod ſit appellandum 333. Iouis Hammonis magnus periculis Alexandri accedit 261. quid ſit ſecundùm Senecam 333. Noſce teipſum quando & à quo prolatum ſit 50. 52
oraculum Apollinis de Crœſo vulgatum 332. aliud oraculum Apollinis de eodem ab Oenomao recitatum ibid. Pythium vnde ſit dictum 330. Sibyllæ Aegyptiæ de vno & ſolo Deo 219. de Phemonoẽ 335. de Moyſis vita 227
oraculi definitio 333
oraculi Delphici inane principium 332
oracula & reſponſa ambigua cur olim dæmones dederint 328. dæmonum de quibus rebus prædixerint 253. gentilium quo tempore defecerint 159. diuina quæ non à cœlo fiant 382. apud Gentes quæ nam celebriora & præſtãtiora fuerint 328. Pythij quomodo à Græcis nuncupata ſint 330. dæmonica per quem ſint ſublata ibid. dæmonum quæ dicantur 322. quàm multa obſcœna ſpurcaq; mandauerint 332. Delphis quo tempore euanuerint 330. quæ vi & potentia expulſa ſint 150. Sibyllæ ex Babylone profectæ vbi ædita ſint 330. multa tam gentium aliarumq; nationum de Chriſti aduentu 259. varia è quibus nationes diuerſa reſponſa petierunt 262. diuina, diuinationem, damnaſſe 325. cur olim homines χρησμοὺς appellauerint 260. ambigua quare dæmones pronunciauerint 332
orare pro ſe quid ſit 210
oratio à quo pendeat 141. ad quid vtilis 819. Dominica cur nobis data ſit 67. Dominica quid efficiat 216. de reformandis moribus ad Papam Leonem X. Ioan. Franc. Pici Mirandulæ 865
orationis ois vnde expetenda 141. Dominicæ petitiones quomodo partiantur 68. materia quæ ſit 142
de Orationis idea quid ſit decernendum 140
contra Orationem Grammaticam quid Sceptici cauſentur 607
oratione ſacra nihil ſalubrius eſſe 12
in Oratione Dominica quid vitandum ſit Chriſtiano 67. Dominica quot petitiones comprehendantur 68
oratores qui dicantur 858
oreades vnde 317
de Oreſte 594
ὄρεξις quid ſit 108
ὄρεξιν cur Simplicius appetitum nominauerit 110
organorum peritia quomodo ſit dicta 632
ſub Oriente habitantes quare calidiores ſint meridionalibus 308. habitantes quos deos coluerint 379
origenes quid de rerum principio ſenſerit 497. de Philoſophia Socratica 483. magus creditus eſt 415
origenis teſtimoniũ de Ariſtotelis doctrina 682. opinio de Academia tertia 490
origenem Aſtrologiam damnaſſe 358
originale peccatum quid 59
ormacis cuius magiæ inuentor ſit 416
orpheus Theologus apud Gentes fuit 478. in Aegypto quid fecerit ibid. per quàm artem defunctæ coniugis animã euocauerit 327. 328. magiſter in cultu dæmonũ 327. num fuerit 26. quare ab Iuſtino Philoſopho & Martyre magiſter πολυθεότητος dictus ſit 326. quid de Deo ſenſerit 497. cur Aegyptum petierit & quid in ea didicerit 534
orpheus diſcendi gratia in Aegyptum profectus 832
orphei verſus ad Muſæum filium de vero Deo 229. hymnos ſeu verſus non eſſe qui circumferuntur, ſed cuiuſdã Cercdonis eſſe ſecũdùm Pythagoricos 26. ſentẽtia de terræ motibus 408. dictum de magi nomine 415. verba de Somnijs 410
orpheum Moyſeos Palinodiam cecinisſe 381. non fuiſſe ſecundùm Ciceronem in libris de Natura deorum 26. in quo imitatus ſit Homerus 124. Euridicis coniugis amore Plutonem adijſſe, & impetratam coniugem amiſiſſe 328. ſuam hiſtoriã à Moyſe accepiſſe 228
apud Orpheum dæmones 423. Hierophantæ nominis mentionem fieri 275
orpheos multos fuiſſe 156
orthographia quibus conſtet 609
de Orthographia ibid.
os ex oſſibus meis, locus ille quomodo ſit intelligendus 230
oſcyanum ſuibus gratiſſimum 563
oſiridis nomen cur Lunæ ſit inditum 497
oſtenta futurorum naturam haberi non poſſe 407
aduerſus Oſtenta quibus gentes diuinabant ibid.
oſtium diuinæ bonitatis nulli clauditur 47
oſus fluuius 244
per Othum & Ephialthem quid præſignetur 235
oua quando ſint ſupponenda 306
ex Ouis quomodo animantia naſcantur 561
oues quando ſint tondendæ 306. vbi fel habeant 754. cur luna creſcente tondantur 306
ouium peſtilentiam quibus prænotionibus venatores Mirandulam præcognoſcant 306
ouidius in Metamorphoſi quid per Themidẽ intellexerit 329. de Colore Chameleontis 678. de formatione hominis 522
ouidij dictum de cognitionis modo 742. ſententia de Proteo 329. liber de vetula de quare tractet 360.

P

P, litera duplex 230
pactolus fluuius 52
pactum occultum cum dæmonibus initũ quid 819. medium quid ibid. occultũ cum dæmone prænotio ſuperſtitioſa quando meat ibid.
per Pactum expreſſum quid intelligatur 319
pœnam cur infligat Deus ſceleratis hominibus 46
ad Pagninum Lucenſem Ioan. Fran. Pici Mirand. epiſtola de noua conuerſione vtriuſq; Teſtamenti 832
pagondes legulator gentium 157
palæſtina cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 391
palæmon vbi Moyſis meminerit 226
palinodiã cur ſcriptores cecinerint 760
palladis lex 157
palladem Athenæ Marti bellum intuliſſe 223
pallium veſtimenti genus 812
palumbum natura 298
palumba virgo à cibo abſtinens 569
pamphilij populi ex quibus ſignis res futuras prædixerint 262
panætij opinio de anima 523. opinio de bono 530
panes 512
panes dij vnde ſint dicti 317
panis quotidianus quis 69. in ſacramento altaris qualis 736. viuus Chriſtus 69
in Pannonia albi corui 720
papias Epiſcopus Hieropolitanus 210
papiliones vnde naſcantur 562
paradigma quid ſit 108
paralipomenon libri inter quos libros collocentur 231. liber veteris Teſtamenti 180

de Parallelis controuerſia 622
parcæ tres cur ab antiquis ſint conſtitutæ 551
parentes vnde indicentur 589
parentum vota vnde auſpicentur 369
de Pariendi tẽpore quanta diſſidia 521
pariſienſes Theologi qui ſint dicti 6. Theologi quo tempore venerint ib Theologi quam Philoſophiam ſectati ſint 10
pariſienſium Theologia quid ibid.
parma ab Iulio II capta 602
parmẽſis ager à Gallis occupatus 848
parmenidis opinio de rerum principio 500.761. prima defenſio 762. opinio de intellectu & ſenſu defenditur 792. 793. verba de rerum principijs 763. tertia defenſio ibid. opinio de Terra motu 509. opinio de hominis origine 512. opinio de monſtris 525. opinio de anima 514. opinio de motibus circularibus 782
de Parmenidis ratione & opinione contra iudicatorium veritatis 547
paroxenus Græcus de Dodoneo oraculo 332
pars quid dicatur 619
partis vnius error quid faciat 367
parti maiori ſemper adhærendũ eſſe 205
parte totũ & eſſe & haberi dignius 262
de Parte & toto controuerſia 645
de Parte & toto quàm varia expoſitiones 752
parthorum lex de Polygamis 531
particulari eſſe ſimilia 752. eſſe infinita ibid.
partus quando fieri debeat 523. numeroſus in Alpibus accidit 524
partum numeroſum verò ſeptenariũ excedere ibid.
de Partu numeroſo quàm magna diſſenſio ibid.
de Partu quanta diſſenſio 528
in Pſiphæ phano quod erat in agro extra vrbem, magiſtratum Lacedæmon. ſomniandi gratia obdormiuiſſe 333
de Paſchatis celebritate controuerſia 632
paſſer albus viſus 719
paſſionem Chriſti noſtram redemptionem eſſe 65
paſtoris prænotiones in quibus differant ab Agricolarum præſagijs 305
paſtoris prænotiones cur autor diſtinxerit ab Agricolarum præſagijs ibid.
de Paſtoris prænotionibus ibid.
paſtores quot modis prænoſcant tempeſtates 306. quare tempeſtates maximè præcognoſcant 305. vnde grandinem hybernam pronuncient 306. quibus prænotionibus vtãtur 295. cum agricolis & nautis in prænotione quo pacto conueniant 305
patris & matris ſors in qua cæli domo inueſtigetur 375
patres quas vias ſtatuerint ad Deum & proximum diligendum 72. qui approbati fuerint in determinatione quinti & ſexti concilij 169
patrum dicta non omnia probari 185. teſtimonia de cõciliorum authoritate 177.178
pathy à Cyrenaicis quæ dicantur 557. quid Philoſophi appellãrint 519
pathos in cauſa eſſe, vt colores in animalibus moueantur 720
patera dijs olim ſacrificata 23
paulus Apoſtolus cõtra Aſtrologos 368
paulus Apoſtolus beſtijs obijcitur 23. quam mortem expetiuerit 99. Romam circumligatus perducitur 42. de qua fide mentionem fecerit 270. quomodo ad fidem vocatus ſit 6
pauli Apoſtoli eſtaſis ſeu raptus à quo ſit factus 291. Apoſtoli locus quaſi ſapiens Architector fundamentũ poſui 299. Apoſtoli Epiſtol. ad Romanos ſcriptæ inter quos libros numerentur 162. Apoſtoli epiſtolæ quot in numero ſint 180. Apoſtoli meritum, eiuſq́ insignis ſententia in ſummo ſuæ vitæ periculo 42. dictũ de ſapientia Philoſophorũ 536 Apoſtoli amor in Chriſtũ 42. Apoſtoli mors 454. Apoſtoli eloquentia 627 dictum de Dei gloria 655. Apoſtoli locus de tẽporis plenitudine illuſtratur 366
paulus Florentinus quid de Aſtrologia ſenſerit 360. Aegyneta 703
pauli iuriſconſulti ſententia de partu numeroſo 525
de Pauli primi Heremitæ vita 730
ad Paulum Soncin. Ioan. Franciſci Pici epiſtola 465
pauperum duæ ſpecies 431
pax quid ſit ſecundũ Auguſtinum 216
pax quibus hominibus à Deo ſit data 87
pax Chriſtiana quæ 760
pacem ciuitatis quid perturbet 95
peccatorẽ in deſyderijs ſemper eſſe 104
peccatum quid ſit 59
peccatum originale quid ibid.
peccatum voluntariũ quid ibid. quid ſit, cum quæratur, an ſit vocabuli ſeu rei quæſtio 76 quid ſecundùm Ambroſiũ 59. quid ibid. quid aliter ibid. mortale quid 60.61. quid ſecundùm definitionem Auguſtini 59. veniale quid 60. 61. actuale qd 69. duplex. 59. actuale quomodo diuidatur 60. ſeu malum aliquod in quem ſit transferendum 5. quomodo diuidatur 59. quomodo diuidatur à Theologis 60. mortale & veniale quomodo ſecernantur 60.62. quomodo vnũ ab altero diſcerni queat 59
peccati definitio ſecundùm Ambroſium 60. alia definitio 59
peccati nomen non ſecundùm vnam & eandem rationem de omni peccato dici, ſed ſecundũ Analogiam 60
peccatum eſſe omnem humanam peruerſitatem oti fruendis & frui vtendis ibid.
peccatum eſſe voluntatem retinẽdi quod iuſtitia vetat ſecundùm Auguſtinũ ib.
ad Peccatum intellectualis naturæ quæ pertineant 59
à Peccato quid æquè reuocet 56
in omni Peccato capita duo errata exoriri 62
de Peccato originali & actuali 66
peccata vnde maximè pullulent 95. cuncta vnde fluxerint 59. capitalia cur vniuerſalia & nõ ſpecialia nominentur 62. capitalia cur tantũ ſeptem numerentur, quorũ ductu veluti à fonte plura manet 62. capitalia cur ſic nominata ſint ibid. capitalia cur ſic dicta 61. vniuerſa vnde ſua principia deſumant 95
quæ Peccata in Baptiſmate abluãtur 60
peccatorum capitaliũ reginam eſſe ſuperbiam 62. cauſas facillimè mortis Chriſti cogitatione ſuccidi 39. capitalium diſtinctio & pluralitas vnde pullulet 62
peccatis capitalibus nomen per Methaphoram inditum 62
peccata capitalia eſſe venialia peccata ibid. capitalia ſeptẽ tantùm numerarũ duobus modis fieri 62. capitalia ſeptẽ eſſe ſeminarium & ſegetem vberrimã cæterorũ omnium 62 capitalia mortis Chriſti & propriæ cogitatione ingẽ exterminari, & quomodo id commodè fiat ibid.
ad Peccata abolenda quod remediũ maximum neceſſarium ſit 63
pectoris inuidia quomodo deſtruatur 63
pátou quid ſignificet 614
pelliceæ veſtis primus vſus 832
Pelliconeiũ magna mercede libros Ariſtotelis comparaſſe. eoſq́ temporibus Syllæ Romam aſportaſſe 76
ex Pelubus precãtationes venientes cur ſint damnandæ 434
pentateuchos primo quæ ſit 160. itẽ ſecunda, tertia & quarta ibid.
penula genus veſtimenti 838
perdix alba 719
perdices albæ vnde fiant 720. nigræ in India ibid.
perdicibus Paphlagonijs duo fuiſſe corda 750. Paphlagonijs duo ineſſe corda 757
peregrinationes vnde indicentur 434
perfectionem naturalem bonam eſſe & expetendam 5
perfectum quid ſit ſecundùm Ariſtotelem 72
perfecti quando reddamur 5
periclis ſeruus dormiens in ſummo tecti culmine ſpaciabat 755
de Periclis ſeruo 569
de Perihermenias libro cõtrouerſia 672
para phantasian Phantaſia 558
periodicum quid vocet Ptolomæus 446
peripatetica ſecta vnde 666. diſciplina vnde ſit dicta 464
in Peripatetica ſecta, quot ſectæ olim fuerint 194
in Peripatetica Philoſophia quàm multæ ſectæ 465
peripatetici vnde dicti 464. quot cauſas poſuerint

Digitized by Google

poſuerint 498. contra Platonē & noui Academici contra illos 534. de demonſtratione 638
peripatetici q̄d virtutes appellârint 532
peripatetici quomodo fortunam definiant 373
peripateticorū doctrina quàm ambigua ſit 503. definitio de Philoſophia 479. dogmata præcipua quæ 655. opinio de terræ motu 509. ſententia de bono 528. opinio de anima & corpore coniuncta 285. ſententiæ de animæ motu 783. aſſertionem de mundi æternitate eſſe falſam 774. opinio de anima rationali 94
peripateticos affirmaſſe diuinationem fieri 258
inter Peripateticos & Platonicos lis & cōtentio de numero elementorum 225
contra Peripateticos quoſdam 514
ex Peripateticis quinam contra Ariſtotelem de ideis ſenſerint 796
peritia quid 605
perſæ de Deo quid ſenſerint 640
perſarum lex 531. veſtitus 574. mores 650
perſarum ritus in nuptijs 149. magos rerum præſenſibus vocaſſe 262. mos in elegendis legibus ibid. magos nihil vnquā incepiſſe abſq; precatione 12. regū filij qua magia eruditi fuerint 416
perſas abſq; precatione nihil incœpiſſe 105. magis cultum diuinum adhibuiſſe 148
in Perſas Iuliani apoſtatæ expeditio & eius interitus 262
apud Perſas magi qui dicti fuerint 415
à Perſis diuinationem fluxiſſe 328
in Perſide lex 615. mos de cōiugio 575. quæ magia floruerit & quis illam inuenerit 426
perſici belli cauſa quæ 405. maris fluxus & refluxus cauſa 344
perſicum mare quando agitetur ibid.
perſius 65
perſpectio rerum futurarum cui competat 284
pertinacis tēpeſtate qui Philoſophi floruerint 665
peruſiæ virgo ſexenni vixit inedia 300
perſuadere quot modis dicatur 330
perſuaſibile triſariā diuiditur iuxta Carneadem 553. triſariam dicitur 616
perſuaſio an ſit finis Rhetoricæ 617. à Græcis quomodo ſit dicta 623
pes vnde conſtituatur 635
peſtis Epheſiis ab Apollonio prædicta 442
petitiones ſex in oratione Dominica 68
petram eſſe ipſum Chriſtum 28
petrus Abelardus Remenſi concilio ad veram religionem conuerſus 9
petrus Alliacenſis cōtra Ariſtotelē 623
petri Alliacenſis opinio de ſenſu 656
contra Petrum Alliacenſem argumentatio de ſenſu ibid.
petrus Aponenſis cōtra Ariſtotelē 676. hæreticus, negans dæmones eſſe 329
petri Aponenſis opinio de ſyderum figura 504 ſeu Paduanenſis error 300. item eius verba ridiculoſa de annis vitæ humanæ ibid. error in hiſtorijs 301
contra Petri Aponenſis magiam 423
petri Apoſtoli epiſtolæ inter quos libros annumerentur 181
petri Apoſt. epiſt. duæ 180. Aureoli opinio de mentibus ſeparatis 797. opinio de elementorum qualitatibus 219
ad Petrum Bembum de imitatione libellus Ioan. Franc. Pici Mirand. 123. 124.
petri Cathedram principalem eccleſiam eſſe 198
petri Crinici epiſtola ad Ioan. Fran. Pici epiſtola 839
ad Petrum Crinitum Ioan. Franc. Pici Mirand. epiſtola 840
petrus Longobardus Theologus 656. Taranthesius aliàs Innocentius V. contra Aſtrologos 370 de Trabibus 710
phænias Ereſſius de Plantis 670
de Phæniſſis mulieribus 669
de Φοινιξ dictione controuerſia 661
phantaſia quid ſit 91. 93. 118. 738. vnde ſit dicta 557. aliàs animæ ois 93. apud Stoicos quot modis accipiatur 554
phantaſia perſuaſibilis quæ & quotuplex 553. conuulſilis quomodo diſtinguatur 554. quādo animo vtatur 91. quam opinionē peperit de morte 490. captatrix quid 595. multiplex ſecundùm Carneadem 553
phantaſia cui rei comparetur 537. an differat ab intellectu 557. 558. vnde proficiſcatur 91. ſenſus 517. rationalis quid 594. à Suida φαντασίας 91. an comprehēdatur 587. εἰδωλα quæ 589. ἐξω φανταστικὸν τόπον ſecundùm Suidam 92. vnde ſit appellata 280
phantaſiæ definitio 92. nomen onde 91. nomenclatura quid denotet ibid. diuerſitas vnde 570. illecebras homini eſſe reſpuendas 99. definitio ſecundùm Ariſtotelem 739. loco cerebrū à Galeno poſitum 93. quando ſeuitius & potentius dominetur 102. morbi & vitia quæ ob temperaturā contingunt, vnde fiant 97. qui dominari contendit in qua dignitate conſiſtat 95
phantaſiæ variæ diſtinctiones ſecundùm Epicurum 594
phantaſiam cur Plato picturam nuncupauerit 91. ex vario ſenſu variari 722. intermedium eſſe inter rationalē partem & ſtupidam 94. omnem eſſe verā ſecundùm nonnullos 588. à Platone Picturam appellatam eſſe 91. nullo modo indicatoriū veritatis dici poſſe 589. captatricem eſſe veritatis indicatorium 555
ſine Phantaſia animalia nonnulla eſſe, ſed ſine ſenſu nulla 92
de Phantaſia quæſtiones variæ 93. variæ diſſenſiones 490 diſcordia 527. inter Stoicos quanta diſſidia 556
ex Phantaſia rationis iudicium multipliciter mutari 722. homo quid habeat 94. 98
phantaſiæ apud Stoicos multiplices 427
phantaſiarum diſtinctio 589
de Phantaſiarum mutationibus ibid.
phantaſiis opiniones veras & falſas inditas eſſe 558
phantaſias omnes eſſe imagines fallaces 588
phantaſma in ſomnio quando eueniat 333. ſæpè à re ipſa trahitur 738. quomodo ſpeculi vice vtatur ibid. quid 739. prodire ex accidentibus 736
phantaſmatis nomen quò referatur 333
à Phantaſmate omnem intelligentiam pendere 282
phantaſmatum adminiculo Dei naturā perſcrutari poſſe 35
phantaſmata niſi quis ſpeculetur fieri nō poſſe vt intelligat 282
propter Phantaſmata quàm varius error poſſit accidere in intelligendo 737
phanatici diuinatores 258
pharao qualis propheta fuerit 276
pharmaceutica medicina 482
pharo inſula 509
in Pharo reliquiæ domuncularū ſeptuaginta virorum, qui à Ptolemæo rege Aegypti vocati olim fuerunt ad interpretanda volumina ſacra 228
in Pharſalico bello quæ viſa fuerint 252
phaſe menſis apud Hebræos ſic dictus 392
phauorinus quot libros de ſuſtinendis aſſenſibus ſcripſerit 629. quid de Aſtrologia ſenſerit 494. cur non probârit ſeptem duntaxat eſſe planetas 219
phauorini opinio de numero ſtellarū erraticarum 629. dictum de Aſtrologorum prædictionibus 355
phemonoēm carminis heroici authorem fuiſſe 323
pherecydes quid de animæ immortalitate ſenſerit 512. Syrus de terra principio 761. Syrus Terram principiū eſſe dixit 500 præceptor Pythagoræ 477
pherecydem primùm de animarum immortalitate diſputaſſe 52
phidias pictor inſignis 136. 143
philippus Rex Macedonum pater Alexandri Magni 354
philippi Macedonis tempeſtate qui Philoſophi floruerint 227. Beroaldi epiſtola ad Ioan. Franciſ. Picum 844
ad Philippum Beroaldum Ioan. Franc. Pici epiſtola 845
philippum primum ex Imperatoribus Chriſtianum fuiſſe 163
philiſcus pœna plectitur 443
philiſtim ex quo ſemine ſint exorti 270
philocharus vbi meminerit Moyſis 226
philolaus quid de Deo ſenſerit 497. Thebanorum legiſlator 157. author carminum aureorum 481. de Solis motu 386. 387.
philolai ratio in indicatorio veritatis aſſerendo 548. opinio de anima ho-

minis 521. opinio de terra 508. opinio de veritate Philoſophiæ 492
philon vbi Moyſis mentionẽ fecerit 226 rerum antiquarũ vetus ſcriptor 158. omnibus animantibus rationem tribuit 732
philo Haglographus 598
Philonem Theologiam in Græcam linguam tranſtuliſſe 153
philoponus Philoſophus 155. contra Ariſtotelem 676. quomodo definitionẽ Loci ab Ariſtotele allatam impugnet 766. de demonſtratione 743. de Ariſtotele 667
philoponi verba de Ariſtotelis Philoſophia 660
philoponi diſputatio contra Ariſtotelem 769. ſententia de viſu 664. ſententia de inductione 747
philoponum inductionem ſemper pro re incerta habuiſſe 751
philoponum Ariſtotelis libros de cœlo in multis rebus impugnaſſe 780
ex Philopono quæ duci poſſunt contra Ariſtotelem 807
philoſophandi genus inter gentes quàm varium 480
de Philoſophandi vario ſtudio 664
philoſophantiũ ſectæ quàm variæ 480. fines quatuor 23
philoſophia Stoica 483. moralis quæ 487. in Græcia quando ceſſarit 485. Platonica 483. & Sapientia differunt 479. apud antiquos quæ fuerit exculta 8. ſiquid erratur cuius initium ſit 867. Eleatica 480. prima quæ ſit dicta 4. diuina quæ ſit ibid. diuina quid efficiat ibid. quatenus ſcientiæ noceat 6. humana vnde ſit dicta 4. Socratica vnde ſit expetita 12. humana quomodo nos adducat ad Deum ibid. diuina & humana quando mixta ſit 4. circa quæ verſetur 361. dogmatica 488. in quot partes ſit partita 487. humana num prorſus ſit abhorrenda 11. quæ ad Deum humano gradu adducit, quomodo ſit dicta 4. ante Chriſti aduentum in quem terminum directa ſit 12. primum in Italia inſtituta 479 quæ nunc maximè in precio ſit 486. humana à quo ſit inuenta 7. vtraq; tam diuina quàm humana quatenus ſit vtilis 27. humana quatenus ſit æſtimanda & excolenda 11. contemplatrix in tres partes diuiſa ab Ptolomæo 361. cur imitatrix ſapientiæ à Pythagora ſit dicta 480
philoſophiæ nomen vnde 477. definitiones multæ 479. definitio ibid. generalis ſecta 480 variæ ſectæ ibid. quatuor partes ſecundùm Galenum 488. genera ſecundùm Ptolemæum 361. naturalis præcepta quis primùm tradiderit 478. partium quibus boni vtuntur ad cultum diuini eloquij, vtilitas, quæ 7. nominis abuſus vnde 9. contemptus 4. partes, quæ maximè Chriſtiano homini ſint expetendæ 13. 24. nomen quid ſit 45. tria genera 487. veræ ſunt qui 115. humana adminiculo quomodo in Dei contemplationem poſſumus aſcendere 27. partes quæ ſint, quæ cum diuina ſcriptura affinitatem habent 28
philoſophiæ humanæ proprietas quæ 4. parentes qui olim habiti fuerint 23. diuinæ ope quomodo ad Dei contemplationem perueniamus, & perfectius quàm humanæ duntaxat 28. ſtudium eſſe aſſiduam mortis meditationem ſecundùm Platonem 56. genera quæ ab varijs ſectis ſint repudiata 491. moralis partes 487. naturalis inuentor qui 224. rationalis duæ partes 491
philoſophiæ tres ſupremæ & maximæ generales partes ſecundùm Sextum 488. omnes ſectæ vnde denominatæ ſint 484. moralis genera quot 487. laudes vnde 6. quod genus maximè ab hominibus expectatur 13. partes variæ ab varijs ſectis traditæ 487
ſuper Philoſophiæ veritate nihil certi adferri poſſe 491
ſuper Philoſophiæ veritate quanta diſſidia inter Philoſophos 492
de Philoſophiæ partibus & ſpeciebus 487. partibus quàm variè Philoſophi ſenſerint atq; decreuerint 495. naturalis veritate 492. moralis veritate ibid. nominis origine diſſenſio 479. partibus quàm variè tradantur 480. ſupernaturali quàm variè ſenſerint Aſtrologi 495. vocabulo multa traduntur 478
philoſophiam ſæpè vtilem fuiſſe ad deuincendos hæreticos 9. humanam non eſſe neceſſariam Chriſtiano, etſi vtilis eſſe poſſit 7. ſub Platone quaſi in vnum corpus coactam fuiſſe 674. quàm antiquitas euoluerit 9
ad Philoſophiam triplicem eſſe aditum 13
de Philoſophia Socratica eiuſq; diuiſione 477. rationali 491. naturali quàm variè ſenſerint Philoſophi 395. humana diuerſæ ſententiæ 683. morali quid ſenſerint Philoſophi 496
in Philoſophia Ionica multæ ſectæ 480
in Philoſophia locum nullũ indubitabilem eſſe ſecundùm Porphyrium 154
philoſophus Leno & Cenſor 23. cur reliquis prudentibus præſtantior ſit 299. qua prænotione maximè vtatur ibid. in quibus rebus verſetur 18
philoſophi munus quod, 357. officium quod 13. & ſapientis diſcrimen 479. nomen quid ſignificet 45. nomen Pythagoram ſibi ex tempore confinxiſſe, ibid. cuiuſdam inſigne dictum, cui filij morte annunciabatur 99. cuiuſdã interrogatio num anima eſſet immortalis, eiuſq; falſa ratiocinatio 52
à Philoſophi officio quid maximè ſit alienum 4
philoſophum verum Chriſti amatorem eſſe 45. illum propriè nominari non poſſe, qui Chriſtianus non ſit ibid.
in Philoſophum ſophi nomen quando & à quo ſit commutatum 45
inter Philoſophum & Sapientem diſcrimen 480
à Philoſopho Medicum ſua principia & fundamenta mutuaſſe 18
philoſophi Ionij 480. vnde dicti ſint 8. Electores 486. Itali 480. noſtri quomodo verum à veritate diſtinxerint 539. de quare ſemper contenderint 599. quantum ſemper Aſtrologis excellentiores fuerint 155. omnes quo vſque in Dei contemplatione progreſſi ſint 28. quot bonorum genera conſtituerint 649. quantum fallantur qui ob famam & gloriam apud homines obtinendam literis incumbunt quamq; miſerè vitam degant 24. 25. Gentium de rerum omnium principio differentes an conueniant 496. Gentium ſuper Mathematicis artibus quantum diſſentiant 494. quo pacto ſeſe per ætates impugnârint 486
philoſophi quantum diſſentiant ſuper veritate Philoſophiæ 491. 492. quando Roma eiecti fuerint 614. quàm variè ſenſerint de ſupernaturali Philoſophia 495. vnde in Aethiopia 480. Gentium quàm variè ſenſerint de Grammatica, de Rhetorica & Dialectica, quæ inſtrumenta capiendæ veritatis haberi ſolent 493. qui dicantur 479. Sceptici quales 486. vnde ſua bona dogmata hauſerint 461. Eleatici 480. gentilium in quo maximè laborârint 11. 12. veri quam mortem expetiuerint 99. cur Aſtrologos damnârint 324. veri qui ſint 45
philoſophi antiqui quid de animantium prudentia ſenſerint 727. ante Chriſti aduentum quam cognitionem habuerint de Deo 12. antiqui quodnam ſummum bonum expetiuerint 29
philoſophi Gentium 479
philoſophi duo ditiſſimi 24. qui olim nuncupati fuerint 1. de bonis & malis quàm variè decreuerint 529
philoſophorum priſcorum conſuetudo imitandi 224. Gentilium teſtimonijs cur author ſæpè vtatur 461. ſententia de mundi & terræ vnitate 778. doctrina vnde pendeat 654. omniũ dogmata vnde manauerint 636. nomina vnde ſectis contigerint 484. ſectæ omnes ad tria genera reductæ 492. diſſenſiones vnde nã hauſerit author 496. mores quales fuerint 653 quod genus infeliciſſimũ ſit 24. ſtudium olim quod fuerit 492. diſſidia de Dialectica 494. quã variæ ſentẽtiæ inueniãtur de homine, id eſt, mundo minori qd 520.
diſſenſio

diſſenſio de Globorum cœleſtium ordine 504. ſectæ quatenus aliquid vmbræ veritatis conſecutæ ſint 654. doctrina vnde conſtet 685. variæ ſectæ 664. variæ leges 532. literæ quàm vtilitatem adferant 535. multi in Nouo Teſtamento ſudârũt ibid. varia genera 480. multiplices errores 10. gentiliũ multos ad Anthonium viſendũ perrexiſſe diſcendi gratia 9. nominis origo 477. omniũ rectè cõtemplantiũ ſtudiũ quò tendat 56. definitiones de ſapientia 478. tam varia & multiplex opinio vnde ſit deriuata 95. antiquorũ opinio de prænotione 253. variæ opiniones de anima 225. opinio de motu Magnetis 804. antiquorum vita quã ob cauſam culpetur 160. diuerſæ opiniones de Ideis, formis aliiſq; de rebus naturalibus 154. variæ rationes de elementorum numero 127. priſcorum ſententiæ de animarum immortalitate 52. dogmata quando remoueantur à ſuperſtitionibus & falſis amoribus 19. 20. rationes de habitu 36. variæ opiniones de rerum cunctarum principijs 224
de Philoſophorum antiquorũ ſtudio in contradicendo 558. nominis origine magna diſſenſio 479
inter Philoſophorum ſectas experientiſſima quæ 662. ſectas omnes quãta diſſidia ſint de qualibet re 597
philoſophis omnibus ante Chriſti aduentum viuentibus, ſecundùm inſculptam quorumlibet mentibus naturæ legem veritatem illuxiſſe 12
philoſophos omnes aliquid ex ſacris literis didiciſſe 534. gentium nec in partienda ſua Philoſophia, nec in colenda conuenire 487. gentium ferè ab omnibus viris doctis eſſe damnatos 580. gentium de rerum principio non conueniſſe 498. gentium diſcorditer de mundi partibus diſſeruiſſe 504. gentiles cõmentitiſſimam vitam vixiſſe 22. varia de imaginationis natura ſcripſiſſe 734. plurima ex veteri Teſtamento in ſuã Philoſophiam tranſportaſſe 22. nõ eſſe, qui nõ ſæpiùs Chriſtũ cogitant adq; eius amorẽ capeſcendũ ſe præparant 43. gentiles plurium Deorũ cultores fuiſſe 22. antiquos ſuper omnia mortẽ Chriſti arditiſſimè proſequutos eſſe 64. priſcos veteræ legis expertes immortalitatis captos amore ſe ipſe necaſſe 33. de prophetarũ fonte potaſſe 21. duplici modo Philoſophari 115. hoc noſtro ſeculo nullã ob aliam cauſam ſtudijs literarũ incumbere, quàm ob lucri cupiditatem 24. antiquiſſimos multa ex diuinis eloquijs ſuã in Philoſophiam tranſportaſſe 521. gentiliũ omnes bibiſſe errorẽ ſecundùm Thebanũ Cebetem 22. noſtros nunc plus Ariſtoteli quàm Chriſto credere 12
inter Philoſophos qui præſtantiſſimi fuerint 160. gentium quãta ſit diſſenſio ſuper cauſis rerum, ſuper natura 498. & Theologos Pariſienſes controuerſia 38. quãta de qualibet re diuerſitas 679. de omni re cõtrouerſiam eſſe 532. de humana anima quãtæ diſſenſiones ſint 512. præcipuos nullam concordiam eſſe 492. de Grammatica quanta diſſidia 493
inter Philoſophos gentium an vlla ſit veritas 488. quanta diſſidia ſint ſuper Philoſophiæ veritate 493. antiquos diſputatio de veritate 540
inter Philoſophos quãta diſſidia de ſummo bono deq; hominis felicitate 527. de bono quanta diſſidia 648
apud Philoſophos quàm diuerſa iudicia de veritatis iudicatorio 538. Gentium eloquentiam & rerum notitiam viguiſſe 656. antiquos non extitiſſe, qui terræ primatum dederint 662. veteres hominis definitio cur inerta 733
apud Philoſophos priſcos variæ opiniones de Deo 477. 478
philoſophis Galatos viſos fuiſſe tanquam Deo proximioribus 148
de Philoſophis & veteribus & recentioribus Ioannis Franciſci Pici Mirandulæ iudicium 16. antiquis & iunioribus authoris iudicium 654. 655.
in Philoſophis nominandis de claro diſcerniculo 484
ex Philoſophis qui Aſtrologiam damnauerint 337. 340. multos ſua ſcripta iam publicata emendaſſe 338
Philoſtrati opinio de maris fluxu & refluxu 344. libri de Apollonij vita à quibus exploſi fuerint 287
philoxenus expeditiora cur ab Ariſtotele taxatus 64. dithirambarum poëta 806
philoxeni opinio de anima 614. libido, & cur ſibi gruis collum optauerit 805
de Philoxeno variæ narrationes 806
phitones quos Hieronymus appellet 363
à Phitoniſſa, quam Saul pro excitando Samuele adiuit, Necromantiam Phitonicam diuinationem eſſe dictam 312
phlegon Olympiadum ſupputator 164
phliaſij populi & confœderati Lacedæmoniorum 157
phocenſes num Zaleuchus ſuis legibus compeſcuerit ibid.
phœbum Apollinem Neptuno bellum intuliſſe 283
de Phœmonoẽ oraculum 335
phœnicum Theologia à quo ſit tradita 153. Theologia à quo in Græcam linguam ſit tranſlata 153
ex Phœnicia primum Græcas literas in Græciam tranſportatas fuiſſe 218
phœnix Proteus pro Deo æſtimatus 319
phrygum religio quæ 153
à Phrygibus populis auſpicium ortum 361
à Phrygibus Augurium manaſſe 402
phthongus quid 634
phthongi conſonantes & diſſonantes: ita & ſymphonæ & diaphonæ diſtantiæ ibid.
phthongorum diſtributio ibid.
phyſicæ ſcientiæ finis qui 749
phyſicam malè ab Ariſtotele eſſe ſcriptam 747
in Phyſica demonſtratione quàm multi errores ſint 762
in Phyſicis placitis referendis ab Ariſtotele multi errores commiſſi ibid.
phyſici vnde dicti ſint 434. qui fluerunt à Thalete 542. & Phyſiologi quomodo olim ſint dicti 476
phyſicorum libri quot 669. opinio de iudicatorio veritatis 547
contra Phyſicos quid Ephectici diſſeruerunt 638
de Phyſicis & Metaphyſicis libris Ariſtot. quanta lis 669
de Phyſionomia 398
pica domus ſeu familia à quo originem duxerit 266
pictoris cuiuſdam dictum de omni pulchritudine 125
pilatum ſeipſum interfeciſſe 162
pigmæi 564
pindarus de Aeſculapio quid ſcribat 612
pindari inſigne dictum 145. 233
pindari inſignis ſententia de diuitijs & gloria mundi 50
piſces Iouis domicilium 389
piſces num omnes ſerratos dentes habeant 750
de Piſcibus quàm varia Ariſtoteles diſſeruerit 809. 810. quàm multa aduerſa ſcripſerit Ariſtoteles 808
in Piſcibus multis colorem variari 749
piſidæ ex quibus coniecturis res futuras iudicauerint 362
piſiſtratum Athenienſem Homerum integrum reſtituiſſe 26
πιθανὴ phantaſia quæ 558
Pittacus Mytilenenſium legislator 157
pituita bilis cui elemento conueniat 128
pituitæ abundantia vbi 110
pios homines quæ conſtellatio faciat 379
pio ſecundus Pontifex maximus 458
placentia à Papa capta 602
planetæ vnicuique quot anni tribuantur 393
planetæ an ſemper eodem in loco videantur 626. an aliquid nobis influant 350. an in cauſa ſint partus 348. quomodo moueantur, quanta ſit controuerſia 628
planetarũ proprietates & virtutes 379. diſtinctio ibid. domuũ proprietas 388. altitudines 389. ordo multiplex apud Mathematicos veteres 504. ordinem eſſe incertum 439
de Planetarũ proprietatibus 362. dominio quàm varia 350. motu quantæ diſſidia inter Aſtrologos 355. officio quã varia tradantur 391. finibus quãta diſſidia inter Aſtrologos 389. ſede quanta cõtrouerſia ſit 629. vniformitate & do

velocitate controuerſia 628. ordine controuerſia 627. motu quanta varietas 630. domibus inter Aſtrologos quanta diſsidia ſint 388. ſitu & ordine controuerſia inter Aſtrologos 384. 385. coniunctionibus 752
planetas ſeptem duntaxat eſſe, Phauorinus cur negauerit 117. ſingulos ſingulis menſibus generandi vteri præeſſe 349
inter Planetas medius quis 504
à Planetis quid fluat 892
planetarij Aſtrologi vnde dicti 359. vnde ſint dicti, & quomodo nominentur 223
planetaria diuinatio an ſit dãnanda 326
de Plancie controuerſia 621
plantis quomodo inſit amor 33. prudentiam ineſſe 540. ineſſe amorem 33. rationem ineſſe 732
de Plantis multa rara 750
plantatio cur adoleſcentis Lunæ tempore fieri debeat 806
platanus Gortinia & Cypria 756
Plato cur placeat authori 125. vnde ſuam Philoſophiam hauſerit 881. de laude Ariſtotelis 657. Moyſes Atticus dictus 535. 881. in quot partes Philoſophiam diſtribuerit 487. quomodo differat à Xenophonte 483. quomodo definierit rhetoricam 623. bona quomodo diſtinxerit 648. ob quam cauſam Homerum pepulerit à ſua republica 232. de anima 625. à quibus ſit excultus 726. in Aegyptum iuit ob Aſtrologiam 483. 656. quo tempore vixerit 227. in quot partes animam ſit partitus 225. cur Poëtas à ſua republ. expulerit 15. de Gorgia 544. & Ariſtoteles vbi maximè diſcordent 529. quid ſummum bonum appellet 528. de cauſis naturalibus quid decreuerit 490. ab Ariſtotele & damnatur, & laudatur 639. quid de mundo ſenſerit 502. de anima quid ſenſerit variæ ſententiæ 513. quid de rerum principio ſenſerit 497. quem in Philoſophia humana & diuina imitatus ſit 483. de perſuaſione 616. de vero quid ſenſerit 592. de Rhetorica quæ ſenſerit 493. quomodo Moyſen ſit imitatus 235. de Republica cur ſcripſerit 230. quomodo dictum Heſiodi de Toto expoſuerit 715. cui vitio maximè deditus fuerit 160. ſyllabam ὂν ad quod tempus retulerit 233. cur Charybdim ter prænauigauerit 160. Moyſes Atticus à Numenio dictus 22. 535. quot rerum principia poſuerit 225. de animæ motibus 787. cui rei cœlum adſcripſerit 777. quomodo de Ideis ſenſerit 796. quomodo imaginationem ab opinione ſenſuq́; diſtinxerit 91. quomodo phantaſiam appellauerit ibid.
Platonis ſtylus 224. opinio de ſede rationis 525. verba de Deo 88. opinio de mundi principio 773. definitio de anima 225. ſententia de elementorum numero 22. opinio de Deo eiusq́; ſede 477. opinio de anima rationali 94. ſententia de Deo 799. & Ariſtotelis controuerſia de anima humana 225. dialogus, qui Parmenides inſcribitur 107. de animarum immortalitate ſententia 52. opinio de motu magnetis & ferri 803. opinio de Deo 477. ſententia de animis morientium 288. definitio de Deo 290. verba de vno Deo 232. opinio de anima 272. ſententia de animis iuſtis & improbis 52. opinio de mortis meditatione 56, de ſomniorum cauſis 409. de mundi forma 502. de terræmotu 509. ratio de mundi exordio 92. præceptor qui fuerit 93. ſucceſſores 484. varietas de anima 522. ſententia de anima 512. ſtylus qualis 484. opinionem de Deo quàm variè Platonici interpretati ſint 497. opinio de ſenſu 527. ratio de morte 527. doctrina quàm maximè conueniat cum Chriſtiana 655
in Platonis ſententia intelligenda de iudicatorio veritatis, quanta diuerſitas 552
platonis ſententia de legibus Athenienſium 625. doctrinæ fundamentũ 424. dogmata quò ducant aliquem ibid. opinio de Iride 507. doctrina quàm incerta ſit 489
ex Platonis ſecta quot ſectæ exortæ ſint 154
contra Platonis opinionem de vero 593
inter Platonis & Ariſtotelis obſcuritatem in ſcribendo differentia 484
de Platonis dialogis quanta diſſenſio 489. ideis 794
platoni puerorum obiectos eſſe amores 23
platonem ſæpe in doctrina eſſe reprehenſum 25. aſtrologiæ vocabulo nunquam vſum eſſe 420. patera dijs ſacrificaſſe 23. affirmaſſe Deum & eſſe & dici Ens 77. Deum indictum & innominabilem appellaſſe 88. affirmaſſe prænotionem eſſe rerum futurarum 253. in Aegypto primũ Græcas literas inueniſſe 93. Ariſtotelis præceptorem fuiſſe ibid. ab Hiſtoria Moyſis inſtructum eſſe 94. vbi ſuperauerit Cicero 15. ſpectatiuos & practicos habitus neſciuiſſe 284. cur Ariſtoteli Plethon præpoſuerit 799
apud Platonem hominis definitio cur incerta 738
contra Platonem Peripatetici 597
inter Platonem & Ariſtotelem quid intersit 682
à Platone definitionem hominis allatam Sceptici reijciunt 582
de Platone intelligendo quot & quanta diſsidia ſint 489
pro Platone aliquid, & in Platonem aliquid 582
in Platone quanta varietas 439
platonica Philoſophia 484
de Platonica philoſophia quanta diſsidia 489. varijs ſectis 484
platonicas diſputationes à ſacris precibus ſemper eſſe ortas 12
platonici quàm variè opinionem Platonis de Deo interpretati ſint 497. de cauſis quid decreuerint 498. qui dicti fuerint 484
platonicorum opinio de dæmonibus 87. ſentẽtia de diuinatione 232. opinio de dæmonibus 28. opinio de cœlo 776. opinio de Vno & Ente 79. opinio de mundi æternitate 775. opinio de maris aquis 509. diſsidia de dogmatibus Platonis 489. opinio de veritate 488. ſectæ nouem 485. opinio de animis 270
platonicos ſemper Hebræam diſciplinam imitatos eſſe 21. Deum terminum appellaſſe 89. niſi præmiſſa oratione nihil incœpiſſe 105. multos affirmaſſe Deum & Eſſe, & dici propriè Ens 77
inter Platonicos diſſenſio de anima 513. controuerſia 485. varietas de anima 522. quatuor de animarum tranſitu opiniones 653
platomaſticorum nomen vnde 25
plauti opinio de elephantum conceptu & partu 809
plenilunio & nouilunio quare plurimæ tempeſtates excitentur 307
in Plenilunio & nouilunio cur nautæ plerunq́; à nauigationibus ſe abſtineant 307
plenitudinis tempus vnde ſit dictum 172
plethon cur Platonem Ariſtoteli propoſuerit 799
plethonis ſententia de mediocritate virtutis 805
plinius de medicina 483. de Ariſtotele 662. de magia è Perſis orta quid ſenſerit 418. de Ariſtotelis libris 670
plinius quid Tacitum appellet 176
Plinij ſtylus 858. opinio de numeroſo partu 525. dictum 50. verba de terræmotu in paſſione Chriſti 264. opinio de elephantum conceptu & partu 809
contra Plinium & alios 483
pliſtonici opinio de nutrimento 526
plotinus Platonicus 664
plotinus cui Philoſophiæ adhæſerit 491. aduerſarius Ariſtotelis 668
plotini ſententia de motu 776. opinio de Idearum loco 794. Lugdunenſis epiſcopi & Martyris reſponſum ad Præſidem, interrogantem de Deo Chriſtianorum 168. opinio de mundi æternitate 772. opinio de intellectus agentis natura 790. opinio de mundi forma 503. de Mago dictum 415
plutarchus 159. de anima 680. quid de Deo ſenſerit 496. 798. de feris quid 581. quid ſummũ bonum vocitet 528. quid principium appellârit 499. 500. quot ſenſus poſuerit 568. de hominis definitione 728

Google

Plutarchi opinio de munere intelligendi 789. opinio de intellectus natura 799. verba de mundi ornatate 778
pluuiæ cur Lunæ ſilentis tempore plerumq; decidant 307. cur hoc die magis quàm illo, illo quàm alio proueniant 308
pluuiarum cauſa quæ 305.308
pluuias quando prænunciet Sol 308. quando Luna portendat ibid. quare Luna in quinta obtuſis cornibus muneatur ibid.
pœna duplex 102
poëmata pulchra à nonnullorum ſpurcitijs libidinibuſq; eſſe fœdata 24. quatenus obſcœna & impudica 074
pœoniæ vires vnde pendeant 353
pœonyæ herbis Hyppolitus reſuſcitatus 427
poëſis vnde petatur 612
contra Poëſim Scepticorum argumenta ibid.
poëtæ vates olim dicti 323. cur à Rempubl. Platonis expulſi fuerint 24
poëtarum lectio an vtilis ſit ad vitã 612. ſcripta cùr non ſint expetenda 14
poëtis necromantian vſitatiſſimam fuiſſe 327
poëtas de prophetarum fonte potaſſe, ſecundùm Tertullianum 22. poſteriores Phœbo ſpiritu repletos eſſe 387. ſemper Aſtrologis excellentiores fuiſſe 355. de dijs multa mendacia fabulaſſe 023
inter Poëtas Gentiles & Chriſtianos diſcrimen 15
ex Poëtis qui Aſtrologiam improbârint 371
poëtica an Chriſtiano homini ſint expetenda 24
poëticam artem homini à natura inditam eſſe 124
politiam ſtylus 16
in Politicis libris Ariſtotelis multa eſſe falſa 805
pollicis tuberculum cui planetæ ſit tributum 804
polyanthus de Aeſculapio quid ſcribat 612
polycarpus Martyr epiſcopus Smyrnæorum 166
polycletus pictor inſignis 136
polyenus magnus Mathematicus 624
polyhiſtor Alexander 216
polymita Ioſephi veſtis 831
de Polyphemo 593
in Pomo quantitates quæ ſint 567
pompeij mors 355
pompilium Romam ſolis augurijs regnaſſe 262
pomponius Iureconſultus 532
pomponij res geſtæ 177
in Ponderibus examinandis tria conuenire 537
ponti rex veneno aſſuetus 563
pontifex vbi à Chriſto ſit confirmatus 221. an errare poſſit 176. ſummus caput Eccleſiæ 186.218.nouꝰ cũ eligendus, cui planetæ ſupplicandum ſit 367. ſummus an ſit reijciendus quandoque 222. eccleſiæ caput 178. ſucceſſor Chriſti 186. vicarius Chriſti in terra ibid.
pontificis authoritas onde 221
pontificem hæreticum fieri poſſe 176. 177. caput eccleſiæ quis conſtituerit 186. inferiorem eſſe concilio 204. ſummum nullo modo errare poſſe 189
pontifice & Doctoribus interſe diſſidentibus quid agendum ſit 004
pontifices cur Concilia decernant 185. duas ob cauſas concilia celebrare ibid.
pontificalis electio ad quos pertineat 205
in Pontificijs decretis quid cõtra Aſtrologos agatur 376
Pontius Pilatus præſes Hieroſolymitanorum 158
populi qui beati dicantur 839
porcorum natura 563
porphyrius ſeipſum interficere volens, prohibitus à Magiſtro 125.126. de Cathegoria 677. proſequutor Chriſtianorum quid de Chriſto ſenſerit 153.163. contra Ariſtotelem 675. de Geometria 624. quem ſiſe cutus in definitione hominis 720
porphyrij opinio de motu magnetis & ferri 804. ſententia de Chriſto 158. de precatione 22. de Aſtrologia 178. de hominis definitione 728. opinio de dæmonibus ibid. præceptor Plotinus 136. authoritate Aſtrologia incaſſatur 384. liber de Gentibus 669. vita 653
porphyrium Aſtrologiam damnaſſe 358
apud Porphyrium prophetæ nominis mentionem eſſe factam 274. hominis definitio cur incerta 733
potentium quid 407
præ, prepoſitio quid denotet & ſignificet 251. eius natura quæ ſit ibid.
præcantiones cur ſint abominandæ 434
præceptum legis diuinæ ſecũdùm & tertium quomodo cuſtodiatur mortis Chriſti cogitatione 69
præcepta decem quomodo cuſtodiantur mortis Chriſti cogitatione 96.97.
præcepta decem legis quomodo partiantur 69. quid ſummatim doceant ibid.
propter Præcepta vniuerſalis Eccleſiam catholicam dici 276
prægognoſcere quid 271
præcognoſci naturaliter quinq; modis poſſe 296
prædicabilia incerta eſſe 759
prædicatio vera & falſa quæ 556
de Prædicatorum libro quanta 669
prædictio à Græcis quomodo ſit dicta 254
prædictionem de præteritis & futuris dici ibid.
prædictiones Aſtrologorum vnde pendeant 356. contrariæ quomodo ſint diſcernendæ 458
à Prægustationibus quæ phantaſmata oriantur 570
præmiorum ſublimitas quando exoriatur 42
prænoſcendi deſiderium à natura hominum inſitum 263. ars ex aſtris vnde ſit profecta 260. 261. deſideriũ ex quibus radicibus pullulet 263
prænotio quid ſit 254. 263. artificialis quæ ſit 273. naturalis prophetia dici non poteſt 285. ſuperſtitioſa quomodo per pactum expreſſum cum dæmonibus inſtituatur 319. ſuperſtitioſa ex quo cultus genere exoriatur 314. naturalis quæ ſit 271. 272. vnde deriuetur 272. naturalis quottoplex ſit 295. idem ac cognitio 251. verum à Deo & bonis angelis petenda ſit 446. curioſa quibꝰ rebus immiſceatur 272. naturalis quæ arte & ratione conſtituta eſt rurſus duplex 295. quot modis ex cauſa præcognoſci poſſit 296. quas res ſibi præcipuè vendicet 285. quid in ſe contineat 272. curioſa quæ in ſe contineat 272. quæ ſit 271. diuino quæ 271. 273. à Græcis quomodo ſit dicta 252. quottuplex ſit 273. ſuperſtitioſa & noxia quæ ſit dicenda 272. cuius gratia hominibus ſit data 255. quibus conditionibus petenda ſit 497
prænotionis definitio 255. ſuperſtitioſæ ſpecies q̃ 254 tertia ſpecies q̃ ſit 272. deſiderium vnde cõſurgat 262. 264. nomen vnde 252. ſpecierũ partitiones author vnde ſumpſerit 252.272. genus generaliſſimum in quot ſpecies ſit diuiſum 270.271. prima & ſecunda ſpecies 271 obiectum ſupernaturale quottuplex ſit 272. ſpecies quæ ſint 070. nomen vniuerſaliſſimum eſſe 270. obiectum naturale quomodo dicitur 272
ex Prænotionis genere ſummo quot ſubalternæ ſpecies deducantur 721. quatuor alternis ſpeciebus quot ſpecies fluant 272
ex Prænotionis nomine quid intelligatur 252
in Prænotionis ſuperſtitioſæ ſpecie quæ concludantur 272
de Prænotionis ſpeciebꝰ 270. multiplex vſu & abuſa 258. vera & falſæ origine ſub arboris figura 268. naturalis ſpeciebus 295. ſuperſtitioſæ ſpeciebus 318
prænotionem eſſe multos Philoſophos credidiſſe 253. eſſe prouidentiam 254
prænotionem eſſe 252. ad veram diuini luminis radiationem referri 250. qualem aues & beſtiæ habeant 296. rerum futurarum animalibus bruti inſeſſe 260. naturalem maximè medicis neceſſariam & vtilem eſſe 295

per Præ-

per Prænotionem quæ cupienda & petenda ſint 445
ad Prænotionem quæ pertineant 254. 255
prænotione homo quãdo abutatur 258. 261
ex Prænotione vera prophetarum quot commoda in nos deriuata ſint 255
in Prænotione diuina nullum errorem nullamq́; deceptionem eſſe 300
qua Prænotione vulgus, prudentes, Philoſophi prophetæq́; veri vtantur 299. 300
de Prænotione libri authoris 497
prænotiones quomodo ab exemplis iudicandæ ſint 452. quomodo ex moribus & vita hominis ſint iudicandæ 451. veræ quàm variè accidant 455. paſtoris, cur author ab agricolarum præſagijs diſtinxerit 306. quomodo intrinſecus probandæ ſint 454. veræ à falſis quomodo ſint diſcernendæ 454. quomodo extrinſecus dijudicandæ ſint 452. & ſic deinceps quomodo in homine conſiderandæ ſint 450. variæ vnde fiant 270
prænotionum vſus ſemper in eccleſia fuiſſe 259. diſcerniculum difficile 449
prænotiones rerum neq; à Deo, neq; ab angelis bonis eſſe petendas 446
de Prænotionibus diſcernẽdis ibid. promiſcuis naturalibus 311. paſtoris & nautæ 305. medicorum 312. agricolæ 302
prænunciatio quæ ex Aſtrologia proficiſcitur cur fallax ſit 384
prænunciatio quot modis fallat 259
de Præſagio irrationalium animantium 296
præſagium naturale quod ſit 273. in quot partes diuiſerit Iamblichus Platonicus 272. diuinum quod ſit ibid.
præſagiorum ſunt tria genera 322
præſcire quatenus ſit bonum 264
præſentia per propheticam reuelationem cognoſci poſſe 291. præſtantiora eſſe præteritis ibid.
præſentire quid ſit 270
præſtigiatores qui ſint dicti 328
præſtigium quid ſit vocandum 322. vnde manet 327
præſtigij nomen quare in malam partem accipiatur 328. inuitor Mercurim ib.
præſtigia mixta à Peripateticis quæ ſint dicta 330
præteritus angeli in Aegypto quid portenderit 43
præteritæ res quò referantur 252
præterita indigniora eſſe præſentibus 292. ab Aſtrologis nullo modo prædici poſſe 374
prætexta veſtis qualis 832
praxiteles pictor inſignis 142
precatione nihil vtilius eſſe, ſecundùm Porphyrium & Theodorum 12
de Primo mobili controuerſia 386
princeps quid maximè prouideat 299
principes & primates quomodo ſint venerandi 317
principis prudentis officium quod 847. boni officium 844
principum antiquorum, & iuniorum veſtitus 832. fortuna vnde pendeant 377
principibus quæ conſtellatio mortem inducet 377
principales virtutes quæ ſint dictæ 66
principatus & imperij cupido quomodo exterminetur 63
principium primum 148
principij nomine quid ſignificetur 747
de Principio rerum Philoſophorum diſſenſio 496
in Principio creauit Deus cœlum & terram, quid in his verbis contineatur 28
principia ſecundùm Ariſtotelem & alios quot ſint 498. materialia 499. quid ſint, quàm variè prodantur 498. tria ſecundùm Platonem ibid. prima onde cognoſcatur 747. compoſita 499
principiorum habitus qui 36
de Principiorum numero 499
de Principijs acerrima pugna 642. naturalibus variæ opiniones 761. naturalibus inter Philoſophos quanta diſſidia 498
priſcianus Lydus 102
priſcillianiſtæ 369
priſcillæ hæreſis 260
priuatio quid 83. vnde exoriatur 86. duobus modis cõſideratur 84. duplex 209. an appetat 112. ſingularis quæ ſit 83. 84. & negatio quomodo differant 85. quid ſit ſecundùm authorem 112
priuationis modus ſingularis qui ſit 83
priuationem eſſe principium rerum naturalium 119
inter Priuationẽ & materiam differentia quæ 108
priuationes imperfectæ quid ſint 475
à Priuatione quomodo differat materia 111
priuationes eſſe de genere entium 86
in Priuationibus & negationibus quæri non poſſe quid eſſent 77. 78
probatio quid ſit 747
de Probatione ibid.
probos odiſſe peccare amore virtutis, malos autem formidine pœnæ 265
proclus cui Philoſophiæ adhæſerit 491. de Solis motu 630. de octauæ ſphæræ motu 631. Platonicus de imaginationum morbis 98
procli ſententia de dæmonibus 728. ſententia de ijs qui ad ſummum bonum contendunt 22. opinio de mundi æternitate 772. opinio de lacteo circulo 506. opinio de mundi forma 503
contra Procli Platonici magiam 425
proclum conſidiſſe prænotionem futurorum eſſe 253
apud Proclum propheticæ nominis mentionem fieri 274
proconneſius Magiæ inuentor 416
de Proconneſij Ariſtæi anima 451
proculus Platonicus quid de Chriſto crediderit 158
prodicus quid de Deo ſenſerit 495. de Deo quid ſenſerit 646
prodigalitas cum liberalitate quid commune habeat 99
πρόῤῥησις quid ſignificet 251. prognoſtica duo in Ioan. Picum ſcripta 823
prognoſticorum liber cui adſcribatur 360
προηγουμένη cauſa 498
προηγούμενον in differentia quæ 530
προκαταρκτικὴ cauſa 498
prolepſim quid Cicero appellet 252
à Prometheo idololatriam ortum cœpiſſe 315
πρόνοια quid 662
pronunciata quid Cicero vocet 594
propheta quid ſenſibus percipiat 290. vnde ſit dictus 275. falſus qui ſit 321. à Græcis quomodo ſit dictus 329. verus qui ſit putandus 276. vocabatur olim videns 274. qui maximè, & quot modis dicatur 274. an omnis ſit dicendus qui prædicit 275. verum & exactus qui ſit æſtimandus 276. in quibus rebus falli poſſit 295
prophetæ nominis definitio 273. magis proprium eſſe vt cognoſcat, quàm vt operetur 292. nominis deriuatio apud Hebræos quæ 274. nomen vnde ſit dictum 275. Iouis in Creta inſula ibid. veri definitio ſecundùm Auguſtinum 276. nominis definitio ſecundùm Thomam 275. nomen apud gentes in vſu fuiſſe 274. definitio apud Hebræos ibid. mens circa quæ moueatur 299
prophetam quem nominârint Hebræi 274. eſſe quempiam dignoſci non poſſe 277. quid Hebr. ſignificet 254. 255. egregium ſapientemq́; ex rudi paſtore Dei ſapientia fieri poſſe 290
prophetæ qui dicti fuerint 274. quo modo ſuas reuelationes examinare debeant 459. cur non vno tantùm modo, ſed varijs prænuncient 293. quot modis reuelationem diuinam proferre non poſſint 294. quot modis pronuncient 293. & vates quomodo differant ſecundùm Platonem 274. veri vnde ſuas prophetias petant 288. dæmonum an falſa ſemper ex eorum reuelatione prædicant 290. dæmonum cur aliquando vera prædicant ibid. cur diuinis vaticinijs præeſſe debeant 321
prophetæ falſi qui nominandi ſint 276. falſi quot modis erudiantur à malis ſpiritibus 319. duodecim in veteri Teſt. 180. veri q; dici poſſint 275. cur ſæpiſſimè præteritũ poſuerint pro futuro 258. veri quã ob cauſã falſi putentur 320. in Eccleſia qui dici poſſint 276. falſi quot in partes diuidantur 319. falſi cur aliquando

quando inuiti vera pronuncient 320. nunqui an ſpeculatiuos & practicos habitus omnes habuerint 284. qui fuerint nuncupati poſt Chriſtum 288. num omnes veri ſint 275. quomodo probentur 454. quomodo ex moribus & vita ſint iudicandi 451. an iuſtè Aſtrologiam damnârint 365. cur non ſtatim recipiendi ſint 457
prophetarum vbi in ſacris literis fiat mentio 275. motus in animus duplex 293. diuinæ legis ſententiæ contra Aſtrolog. 364. officium quod ſit 255. imaginationes vnde pendeant 97. executiones 454. XII. liber inter quos libros annumeratus ſit 181
de Prophetarum fonte Philoſophos potaſſe 21
prophetis veris ecſtaſes ſeu mentis exceſſus quibus modis eueniant 291. qui gradus reuelationū acceptiſsimus debeat eſſe 291. cur nō omnibus & ſingulis Deus veritatem eſſe inſinuat 290
prophetis aliquando ſpiritum prophetiæ deeſſe 278
prophetas bonos & veros à mundi exordio non defuiſſe 288. ſemper eſſe futuros vſq; ad mundi conſummationem ibid. veros ſemper diuina futura certa, fixa & ſtabilia præmōſtraſſe 258. inter quos libros numeret Hieronymus 180. eſſe interpretes augurio rum & ſomniorum ſecūdùm Curtium 274. veros ex reuelatione Dei ſemper prædixiſſe futura vera: nec interdum falſa, ſed nunquā 290. dæmonū verò vera prædici ibid. ſæpe futura prædici, quæ illi ipſi nō intelligunt 276. eſſe iudices vaticiniorum diuinorum 274
inter Prophetas veros, qui ſemper vera pronunciāt, & prophetas falſos, qui interdū tantū vera proferūt diſcerniculū quod ſit 320. qui primus fuerit 232
prophetis malis cur Deus aliquādo vtatur 320
à Prophetis quatenus Aſtrologia damnetur 364
in Prophetis veris elegendis varijs modis Deum vti 290
prophetizandi virtus in iuuētute contumax, in ſenectute autem perfecta 284
prophetica falſa quæ 320. quotuplex ſit 275. abſoluta quæ ſit 289. falſa quomodo differat à diuinatione 322. à Græcis & Latinis quomodo ſit dicta 273. falſa vnde proſiliat 313. falſa vnde manet 322. conditio nata vnde originem duxerit 289. vnde pendeat 284. ab Hebræis quomodo ſit dicta 272. per quem inſtinctum fiat 280. vera quando inſtituatur 276. ad quæ pertineat 270. falſa in quot partes diuidatur 318. id eſt, prædictio 273. falſa quot modis reſponſa dari poſſit 321. quæ ex aſtris oriū qualis ſit 284. quot modis fiat 276. cōditionata quæ ſit 289. falſa vnde dicta ſit 322. quomodo differat à ſpirituum diſcretione 468
prophetia definitio ſecundùm Caſſiodorum 277. nomē vnde ſit deductū 252. nomen vnde ſit deriuatum 273. luminis proprium quod ſit 279. lumen quid ſit 273. vocabulum vnde ſit dictū, ſecundùm Gregorium Pontificem 273. variæ ſpecies 289. falſæ variæ ſpecies 318. ſpecies duæ 288
de Prophetia nomine 273
prophetiam biſariam in diuina eſſe cognitione 289. ex aſtris haberi non poſſe 284. nec natura, nec ſtudio acquiri poſſe 283. à Deo pendere aut aliquo modo, aut nullo medio 284. participationem eſſe diuini luminis 279. Deo & angelis attribui 284. eſſe non poſſe niſi prænotio ſit 254. ab impreſſione cæleſtis corporis fluere non poſſe 413. falſam in tres partes poſſe diuidi 319
de Prophetia falſa & eius ſpeciebꝰ ibid.
ex Prophetia abſoluta quot ſpecies oriantur 289
prophetias eſſe probandas 450
prophetica cognitio cur omnia ambiat 092. reuelatio quàm de varijs rebus arbitrari poſſit. ibid. reuelatio cur ex nullo modo pēdeat 285. reuelatio cur per lumen dormientibus non influat ibid. reuelatio an per ſpecies dormientibus infundi poſſit ibid. reuelatio num dormientibus atq; viuentibus per aſtra pateſiat ibid.
prophetica multifariam fieri 293
propheticæ reuelationis ſpecies duæ 288. reuelationis gradus quot ſint ſecundùm Rabi Moyſem Ægyptiū 291. reuelationis in imaginario modo qui ſint gradus & differentiæ 290. reuelationis modi tres ibid.
de Propheticæ reuelationis varijs modis ibid. reuelationis veræ eſſentia 277. veræ reuelationis ſpeciebus 288
propheticam reuelationem nullo pacto haberi poſſe vel ope naturæ vel ſtudio 281. reuelationem duobus modis dormientibus de ſyderibus illabi poſſe ſecundùm opinionem quorundam 285
per Propheticam reuelationem quæ cognoſci poſſint 291. in ea reuelatione qui gradus imaginarius ſit excellentiſſimus ibid.
propheticum lumen quàm vario nomine appelletur 455. dictum 849. 850. lumen ad quæ ſpectet 277
prophetici influxus à quibuſdam gradus nominati 292
πρόφημι quid ſignificet 273. vnde ſit dicta ibid.
propoſitionem vniuerſalem eſſe incertam 746
contra Propoſitionem quæ dicitur de omni, multipliciter diſputatur 750
propoſitiones quibus demonſtratio conficitur, de quibus dici debeat 748
propoſitionum duo genera 179
protagoras 492. ſæpè pro Pythagora verſus 750
protagoræ opinio de Deo 640
pro Protagora quid poſſit quiſpiam dici aduerſus Ariſtotelem 543
proteſtatio generalis vel ſpecialis quid 208
proteus cur Vertumnus ſit dictus 329. futurorum malorum inſcius ibid. transformatus 327
protei vaticinia 267
protea ambiguum, prouerbium 329. quid poëtæ appellârint 133
proteos apud Homerum omnes illos dictos fuiſſe, qui gnari erant futurorum 329. plures fuiſſe, ſecundùm Xenophontis authoritatem ibid.
PROVERBIA.
Prouerbium de Ariſtotele vbi benè nemo melius 682. Africa ſemper aliquid noui affert 524. vade ad Formicam ô piger 298. ex vna hirundine vernum tempus pronunciarī non poſſe 298. mali corui malum ouum 617. minerua pingui vendum 302. de ſimilitudine natorum 515. 526. non omnia omnibus pari ſilo conueniunt 195. Neſus mineruam 862. ſimile ſimili copulatur 240
prouidentiæ officium & natura quæ ſit 264
prouidentiam inter humanas virtutes præcellentem eſſe 264. quodammodo eſſe poſſe diuinationem 257. eſſe prænotionem 254
de Prouidentia Dei authoris liber 794. 865. Dei contra Philoſophaſtros authoris libri 495. Dei quanta diſsidia 501
prudentis officium quod 67
de Prudenti viro quanta diſsidia 582
prudentes qua prænotione vtantur 299. quos author appellet ibid.
prudentia quid ſit 427. qualis ſit virtus 66
prudentiam docere ſolius Dei donum eſſe 302. inter virtutes intellectuales & morales prima 66
prudentius poëta 14. quid de gentium ſuperſtitione ſcribat 316
pſalmorum liber veteris Teſtamēti 180. liber inter quos referatur 182
de Pſalmorum quodam libro lis 670
pſellus de dæmonibus 728
pſellum confidiſſe prænotionem futurorum eſſe 253
pſeudoprophetæ cur aliquando vera prædicent ibid. vnde fiant 97
pſilli populi Aphricæ 565
ptolemaici reges quàm longè Chriſtum anteceſſerint 312
ptolemæus quod vnicuique planetæ annos tribuerit 391. qualis fuerit Philoſophus 561. Peripateticus de Grammatica 605. in quot partes Philoſophiam diuiſerit 561. de ſede planetarum 629

ptolo-

ptolomæi Aegypti regis bibliatheca 220. opinio de Solis motu 650
contra Ptolomæi partitionem de Philoſophia diſputatio 361
ptolomæi ſententiæ de epicyclis & eccentricis orbibus 627. ratio de Solis ſede ſoluitur 650. auctoritate Aſtrologia incaſſatur 447. verba de immobilibus ſignis 585. authoritas citatur ad confirmandam Aſtrologiam 339
ptolomæum conceptui plus tribuiſſe, quàm genituræ 392. Aſtrologum ex regibus Ptolomaicis fuiſſe iuxta Albumaſarem 362. de coniunctionibus magnis nunquam mentionem feciſſe 379
puello veneno nutrita 563
de Puella quadam veneno paſta 756
puella mortifera herba multo tempore nutrita 563
pueri qui ſunt natura calida, vinoſi non ſunt 721. quomodo ad veram religionem adducendi ſint 103. cur melius reminiſcantur 624
puerorum amatores qui populi olim fuerunt 650
de Puerorum ſomnijs quàm falsè Ariſtoteles ſcripſerit 810
pulchritudo vnde conſtetur 108
pulchrum quid ſit 107. quid & vnde conſtet 108
pulmone quæ animalia careant 809
punctum ſecundùm Ariſtotelem & Euclidem quid 622
punctum quid 619
punctus an ſit locus 766
de Puncto controuerſia 619. quàm varia diſſidia 622
purgatorij pœnam quid minuat 65
pygmæi 598
de Pygmæis Ariſtotelis opinio 821. quiq; illi ſint 730
pylios populos quis primùm legibus firmauerit 157
pyrgoteles pictor inſignis 243
pyromantia vnde nominetur 323. ex qua prænotionis ſpecie fiat 272
pyronomantia vnde ſit denominata 396
Pyrrho oraculum ambiguum datum inſtigans eum contra Romanos 332
pyrrhon Academicorum princeps 490. aduerſarius Ariſtotelis 667
de Pyrrhone dictum 692
pyrrhonia Philoſophia 490
pyrrhoniam ſectam diſciplinas liberales in precio non habuiſſe 602
pyrrhonij vnde dicti 484. quid aduerſus Arithmeticam facultatem diſputauerint 624. Philoſophi quales 590. cur artes liberales ſpreuerint 602
inter Pyrrhonios & Academicos quid interſit 484
apud Pyrrhonios hominis definitio incerta 732
pythagoras quid potiſſimùm ſuis diſcipulis impoſuerit 154. diſcendi ergô ſe in Aegyptum contulit 354. & Anaximander condiſcipuli 480. quam doctrinam ſit ſecutus 597. de mundi materia quid ſenſerit 503. per quod nomen iurârit 432. vnde ſuam diſciplinam hauſerit ibid. quid in Italia effecerit 479. an aurea carmina ſcripſerit 481. quod diſcrimen fecerit inter ſapientem & philoſophum 479. de cauſis naturalibus quid decreuerit 498. de mundo quid ſenſerit 502. quando è Samo Crotonem profectus ſit 481. primùm Aſtronomiam & Geometriam, & Muſicam miſcuit 480. quid animam appellet 514. quid ex ſacris literis in ſuam philoſophiam transtulerit 655. ſæpe pro Protagora ſumptus 548. quid de Dei prouidentia ſenſerit 501. magus quomodo mundum appellârit ibid. cur pro ſapiente ſe philoſophum nominauerit 479. quid de principijs ſtatuerit 499. philoſophiæ nominis nõ modò inuentor, ſed etiam amplificator 479. magiæ inuentor 229
pythagoræ ſententia de bono 526. ſectatores 664. opinio de ſomniorũ cauſis 409. mores 653. ſucceſſores quot partes animæ poſuerint 515. colloquium cum Leonte Phliaſiorum principe 479. opinio de rerum principio 230. vita quæ 160
pythagoræ verba de Deo vno 230. opinio de mundi principia 773. præceptor qui 51. opinio de veritate philoſophiæ 493. ſententia de anima hominis 511. arcana in tres partes diuiſa 480. myſteria 655. opinio de ſemine humano 482. exemplum de Muſica 596
de Pythagoræ arcanis & dogmatibus magna diſſenſio 481. arcanis variæ diſſenſiones 157. patria variæ rationes 484. patria diſſenſio 479
pythagoram ad Zaretham Chaldæum iuiſſe & ab eo multa dogmata hauſiſſe 500. Aſtrologiæ fidem non præſtaſſe 357. primùm de animarum immortalitate diſputaſſe 51. multis annorum ſeculis ante Chriſtum fuiſſe natum, tamen de vita æterna ſæpiſſimè cogitaſſe 56. philoſophi nomen ſibi ex tempore confinxiſſe 45. affirmaſſe prænotionem eſſe futurarum rerum 253. ab Hiſtoria Moyſis eruditum fuiſſe 228. plurima in ſuam philoſophiam de Moſaica lege tranſtuliſſe 21
de Pythagora quã variæ opiniones 481
Pythagoreæ ſectæ diuiſio 404. item inter Pythagoreos diſcrimen ibid. ſectæ initium 480
pythagorei magi 482. quomodo differant ab Ionicis Philoſophis 482. à quo cibo abſtinuerint 652. quid omnia vocârint 405
pythagoreorum opinio de viſu 510. ſententia inſignis 741
apud Pythagoreos lex ſilentij 494
inter Pythagoreos magna diſſenſio 481. differentia 624. & Pythagoriſtas diſcrimen 481.
Pythagoricorum dogmata in quibus conſiſtant 655
pythagoricorũ ſententia de mundo 764. opinio de animæ motu 788. ſenſus de Orpheo 26
de Pythagoricorum opinione de iudicatorio veritatis 548
pythagoricos abſq; precatione nihil egiſſe 105
apud Pythagoricos principium rerum numerus 548
pythamea diuiſio quæ 328
pytheæ Maſulienſis opinio de maris fluxu 509
pythia quæ fuerit 666
pythia mulier quæ Pythia oraculo præfuit 330
pythiæ oracula ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
pythiæ nomen cur apud Gentes celebrius fuerit, quàm Protei 329
pythius Loxias cur ſit appellatus à Græcis 330
pythij oracula quando ceſſârint 330
pythium ſæpe Apollinem dictũ eſſe 330. eundem eſſe cũ Sale ibid. oraculũ 261. quod fuerit 330. vnde ſit dictum 331. quando ceſſârit 133
pythones vnde ſint dicti 330. ex quo prænotionis obiecto pendeant 272
pythonici diuinatores 258.

Q

QValitas ſpiritalis & incorporea an à corpore fluat 285
qualitates quot ſint, quæ elementis attribuuntur 116. quatuor cui elemento qualibet conueniat 782. corporeæ vnde dependeant 341. vnde ſint petendæ 149
qualitatum tria genera 567. duas ſemper tribui vnicuiq; elemento 116
qualitates non eſſe elementis formas ſubſtantiales 554
de Qualitatibus corporis Scepticorum argumenta 643
ex Qualitatibus primis omnia naſci 116. primis elementorum alia generari 119
quæſtiones inutiles quæ ſint 6
de Quercu Sybaritida 756
quid modus demonſtrationis 745
propter Quid demonſtrationis modus ibid.
penes Quid formæ ſingulares diſtinguãtur incertum 746
quidditatem malum non habere 82
quietem ſolum ad animum ſpectet 24
quietem æternam qui nanciſci cupit, qua cognitione opus habeat 24
de Quiete & motu 569. Scepticorum argumenta 646
quinta eſſentia quibus modis refutetur 777
quintam eſſentiam vnde ſumpſerit Ariſtoteles 225
contra Quintam eſſentiam authoritatibus certatur 776
quintam eſſentiam quibus rebus Ariſtoteles probet ibid.

de Quinta

Quintilianus ubi ſe ipſum correxerit 358 cur doctrinam Philoſophorum Gentium damnauerit 533 (485.
cõtra Quintiliani caſtigatores nõnullos

R

De R litera eiuſq; pronũciatiõe 607
Rabanus de Morte Chriſti 855.
de magi nomine 415
Rabi Haſdai Ariſtotelicam doctrinam impugnat 665
racinum ad quid conducat 426
radiorũ refractio unde 717. directio & obliquitas quid efficiat 428. non eſt cauſa varietatis ſpecierum in inferioribus 428
radios duos volũtati condonatos eſſe 66
ranæ unde generentur 561
rara cur precioſa 574
ratio humana quando fallat 259. quomodo differat ab imaginatiõe 91. cur aliquando facilè fallatur ab imaginatione 102
ratio, id eſt, forma 107
rationis & intellectus potentia quomodo differat 40. officia propria quæ 297
de Rationis principali ſede diſcordia 515.516
rationem de re neceſſaria fruſtra triſtari 99. homini eſſe ſectandam ibid.
ratione quando anima vtatur 91
rationale iudicatorium trifariam ſumi 537. quid ſit quo homo dirimitur à dijs & brutis, incertum 510
rationalis phantaſia quid 594. & irrationalis differentiæ plures 730
rationalium animalium quatuor genera apud antiquos 726
redemptio noſtra quæ 65 (819
ad R. frigerium Io. Franc. Pici epiſtola
regiones nuper cognitæ 566. cur quædam hebetiora hominũ ingenia proferant 96. calidæ cur ſæpius fulminibus & fulguribus infeſtentur, frigidis 304
regum librorum quatuor diuiſio 180. tempore prophetas ſemper fuiſſe 288. libri inter quos numerati ſint 181
à Regibus nihil vnquam tentatum fuiſſe ſine prænotione 261
regiũ Lepidi ab Iulio II. recip. ur 603
regnare qui poſſint 874
regnum Dei in quo conſiſtat 9
regula duplex qua noſtra moliamur opera 59
religio quid ſit 323. ſecundũ Ciceronẽ 331. ſecundũ Firmianũ 266. ad quem cultũ pertineat 265. unde dicatur ibi. falſa & ſuperſtitioſa quomodo differãt 267. vera quæ ſit 266. vera unde pẽdeat 268. unde nata ſit 265. vera quãdo Chriſtiana ſit appellata 175.176. & lex quomodo differant 265. ex qua arbore, id eſt, homine ſit nata 270
religiõis doctor & princeps qui ſit 269. nomen unde 266. Gentiũ magiſtri qui fuerint 222. veræ inſtitutor qui fuerit 226. arbor quæ 96
de religionis origine 268
religioni bonitatẽ & veritatẽ ineſſe 268. ſuperſtitionẽ aliquando cõuenire 267
religionẽ falſam à ſuperſtitiõe nihil differre 269. veram Chriſtianos ſequi 222. eſſe virtutẽ 269. vnicam tantum eſſe 266. Gentes nõ habuiſſe ib. Chriſtianã à prænotione eſſe natã, prorogatamq; 255. pluriũ deorum, ſuperſtitionem eſſe 266. eſſe habitum animi 269
per Religionem quid intelligatur 266
ad Religionem malam qui libri nos incitare poſſint 15
de Religione quàm falſa Ariſtotel. docuerit 660
ex Religione quæ oriantur 265
religiones falſæ unde pendeant 268. an à cælo pẽdeant 380. omnes unde pendeant 265.268. falſæ unde ortæ 269. falſæ, ſuperſtitiones potius quàm religiones 267
religioſi unde dicti. ibid.
rememoratiuia ſigna 636
Remenſi concilio Petrus Abelardi conuertitur 9
res qualibet cur bona ſit 41. aliqua dupliciter capitur 573
rei cuiuſq; duplex ratio 795
res omnes ex quibus conſtent 362. quomodo diſtinguantur 529. cur tam difficile deprehendantur 737
rerũ principiũ quod, ſecundùm Ariſtot. 225.762. proprietates cognoſcendi facultas 758. proprietates ferè omnes ignorari 755. naturalium principia quot ſint 110. notitiæ varia nomina unde 3. initia & ſpicia dicta 403. vniuerſarũ, Deum & naturã eſſe principia 230. notitiã ab initio mundi bonis ſeu fortunis hominis antepoſitam fuiſſe 3. naturas ab auditu & tactu cõprehendi nõ poſſe 723. naturæ proprietates tribus rebus cognoſci 722. fluxarũ affluentia quale malum 57. notitia quæ ab exordio mundi ſit expetita 3. omnium duos eſſe ordines 82. humanarũ pondus quod 73. futurarũ proſpectio cui cõpetat 284. principiũ Thales aquam nominauit 225. vniuerſarũ tria principia, ſecundùm Platonem 225
rerũ principia atomi unde 95. omnium, infinitum eſſe principiũ 224. principia dubia apud philoſophos 81.224. 496.761
de Rerum prænotione libri nouem authoris 864
contra Rerum cauſas Scepticorum argumenta 640
rebus cunctis ineſſe amorem 32. vniuerſis relictam eſſe quandam portionem diuinitatis 31
res naturæ duplices eſſe 120. omnes corruptioni & generationi eſſe obnoxias 46. ab eo denominari oportere, cuius ſpeciem gerunt 44
de Rebus communibus Ariſtotelem non tot decreuiſſe, quot vulgus exiſtimat 806.807
reſolutio, quid ſecundũ Philoponũ 747
reſurrectio corporis totorum omnium ſumma 806
reuelatio diuina unde proueniat 288. quotuplex ſit 274. quo pacto conſideranda ſit 455. propheticaan ſit ſupernaturalis cognitio 283 an ab ipſa intelligentia naturaliter pendeat 282
reuelationis diuinæ gradus tres, ſecundũ Algazelem Arabem 291
de Reuelationis diuinæ varijs modis & gradibus 290. veræ Propheticæ ſpeciebus 288. eſſentia 277. nomine 273. diuinæ proferendæ modis 299
reuelationes quomodo in homine ponderãdæ 450. veræ à falſis vt diſcernãtur 464. cur præbeantur 459. contraria quomodo ſint diſcernendæ 458. unde fiant 280. veræ quibus hominibus ſemper datæ fuerint 288
reuelationes ſuas quomodo Prophetæ examinare debeant 459. geri à Deo angelis intermedijs 280 varijs modis fieri 193.280.293
Rhamueles rex 262
apud Rhauennam prælium 602
Rhegmius Hippus de rerũ principijs 309
rhenus limes Galliæ & Germaniæ 244
rheni fluuij ortus 244
rhetorica an ſit ars 615. nõ locũ habuit apud Apoſtolos 66. quid ſit, quàm varia 644. circa quid verſetur 615. ſæpè ex ciuitatibus expulſa 614. duplex 615. an ſit ciuitatibus vtilis 614. ars à quo exquiſitior ſit prolata 624
rhetoricæ variæ definitiones 613. finis an perſuaſio ſit 617. partes 615
pro Rhetoricæ parte quæ dicitur elegantia, author 617
de Rhetoricæ partibus cõtrouerſia 616. ſine controuerſia 615.616
rhetoricam quomodo definiat Ariſtoteles 614
ob Rhetoricam Spartæ inuenit pœnas luit. ibid.
inter Rhetoricam & Dialecticã diſcrimen 614
aduerſus Rhetoricã Ephectici quomodo argumententur 617. Scepticorum argumenta 614. Sceptici quid attulerint. ibid. Critolai argumenta. ibid.
de Rhetorica quanta diſſidia ſint inter Philoſophos 493. apud Creticos & Lacedæmonios leges. ibid.
rhetor Byzantius 615. an ſemper conſequatur quod intendit 614
rhetoris officium 616
rhetores poſſe eſſe abſq; vlla artis rhetoricæ peritia 614
rhetorum ſtudium quod maximè ſit 615
de Rhetoribus quid Romæ ſtatutum ſit 614
rheumbarbarum herba, eiuſq; ſapor 756
rhinobati unde naſcantur 524
rhodus ſub quo ſigno iaceat 631
rhodi ſpineam coronam eſſe, qua Chriſti caput pupugerunt impij 165
rhodiorum lex de paternis bonis 574
rhodios olim humanas victimas dæmoni libaſſe 555
rhythmus quid 573
rhythmi Italici authoris 883.884

Richardus quid de fide ſcribat 170
de Ridendi aptitudine 754. affectione 748
roberti Lynconienſis ſententia de puncto 622
roberti Olchot ſententia de malo 82. de mundi unitate 778. contra Ariſtotelem 685
Rogerius Baccon quam magiam profeſſus ſit 417
rogerij Baconis opinio de maris fluxu & refluxu 344. delirium 287.419
contra Rogerij Baconis magiam 413
Roma unde dicta 598. quem Deum præcipuè coluerit tēpore Tiberij Cæſaris 162
romæ Philoſophorum ſecta varia 664. Hadriani moles fulmine icta 804
de Romæ inſtauratione quanta diſsidia 598
Romam quis Ariſtotelis & Theophraſti libros portauerit 156. domicilium fuiſſe diuinationum 261. verſus Carolus rex Galliarum tendit 73. quo tempore Ariſtotelis libri ab Appellicontejo tranſportati ſint 26
roma Aſtrologi expulſi 870
romana Philoſophia 485
romanus Aegidius diſcipulus D. Thomæ 30. quo tempore vixerit ibid.
Romani quando annum inceperint 592. quomodo per fulgura augurati ſint 407. quibus diuinationibus maximè uſi fuerint 261. quos Deos coluerint 148
romanorum lex de paternis bonis 574. ſcriptores quid de Christi paſsiōe profiteantur 158. lex de hominis immolatione 416. reges auguribus ſemper eſſe uſos 261
de Romanorum legibus 614
romanos olim dæmoni humanas victimas libaſſe 315
ad Romanos Pauli epiſtolæ quot ſint 186
romulus vrbis Romæ cōditor 261 598
rubra bilis cui elemento reſpōdeat 186. unde dijudicetur 187
rubræ bilis motus cur magis diuerſus eſſe debeat à pituita, quàm à bile atra 348
ruffinus de eccleſiæ cōſtantia 176. quid de Gregorio & Baſilio teſtetur 24. Aquileienſis quo modo libros veteris Teſtamenti diſtinxerit 181. helleboro nutritos eſt 565
ruffus epiſcopatu delectus 461
ruſtici quot modis prænoſcāt tempeſtates 308
ruſtica res de quibus rebus iudicet 284
ruth liber inter quos libros collocetur 181.

S

Sabbathi die cur ſit feriandum 367
ſabellius hæreticus 153
ſacerdos in miſſæ ſacrificio quam mortem repræſentet 43
ad Sacra eloquia verſanda, quæ ſint neceſſaria 19
ſacra lectione nihil vtilius 819
ſacræ literæ qua aſsiduitate ſint pertractandæ donec adipiſcantur 7. literæ quid proſint 555.597. quàm faciles captu ſint 598
ſacrarum literarum potitia & vis 158. laus 598 692. facilitas 656. certitudo 691
ſacras literas eſſe diuinā Philoſophiā 4
in Sacris literis quid tradatur 379
ſacramentū altaris cur ſit inſtitutum 44
de Sacramenti altaris accidentibus 736
per Sacramentum altaris nos Chriſto uniri 44
in Sacramento altaris verba quam vim habeant 430
ſagæ veneficæ cur ſint puniendæ 434
ſagire quid ſignificet 254
Sagittarius domicilium Iouis 389
ſagum genus veſtis 832
ſaliarij qui dicti ſint 407
ſalamandræ natura 568
Salomonis dictum de feris 580. de ſuperbis 692. ſapientiæ liber quando & à quo in vetus Teſtamentum ſit redactus 180. prouerbia 181
ſalomonem inueniſſe artem contrà dæmones 437
Saluſtius Hiſtoriographus 598
à Saluſtio Ciceronē eſſe reprehēſum 25
in Saluſtio breuitatem requiri 113
ſaluſtium à Tito Liuio imitatū eſſe 124
ſalutis noſtræ reſtauratio quo tempore euenerit 158
Sammanei qui dicti fuerint 417
ſamuel quomodo ſeipſum nominauerit 274
ſamuelis Prophetæ mortui imago Sauli monſtrata 328. ſpiritus an verè à requie ſua excitatus fuerit 329
ſanguis ſyncerior quo loco cognoſcatur 120. cui Elemento conueniat 120
ſanguinis motus cui planetæ ſit aſcriptus 351
ſanguinem eſſe fontem ſenſilis vitæ 121
à Sanchoniate Beritio Phœnicum theologiam collectam eſſe 153
ſanctificatio noſtra quæ ſit 68.69.217
de Sanitate, controuerſia 530
de Sanis 568
ſapere quid ſit 261
ſapiens quid ſecundùm Ariſtotelem 478
ſapientis nominis origo 477. vocabulū cui ſit tributum 478
ſapientis nomen quandò ſit mutatū 479
ſapientis & Philoſophi diſcrimen 414. officium proprium quod 54. vocabulum apud Gentes 478.
ſapientem aſſenſu dupliciter ſuſtinere 555
ſapientes quàm varij dicti ſint 582. ſeptem Græcorum vnde nomen ſortiti 325. apud Getes qui dicti fuerint 478. Gentiū qui ibid. olim magi dicti 415.
ſeptem Sapientes qui fuerint, ſecundùm Ciceronem 478. an ſeptem fuerint, controuerſia ibid. quo tempore floruerint ibid.
de Sapientum iudicio quàm multa ambigua 805
ſapientes homines quæ conſtellatio pariat 879
ſapientia Dei quæ ſit 45. Græcorum vnde manauerit ibi. vera & mutabilis quæ ibi. qualis virtus 66. Stoicorum 478. Hebræorum vnde 479
ſapientiæ nomen cur ſabro tribuerit olim Homerus 299.478. humana veſtigia errabunda 283. definitio, ſecundùm Ciceronem 479. amator qui ſit 45. ſtudioſi qui dicantur 479. nomen vnde 477
ſapientiam Græcorum fallacem & ſluxam eſſe 45
inter Sapientiam Græcorum & ſapientiam Dei differentia ibid.
inter Sapientiam & Philoſophiam diſcrimen 479
quam Sapientiam Græci ſapientes profeſsi fuerint 45
cum Sapientia eloquentiam qui miſcuerint 26
de Sapientia Philoſophorum definitio 478
ſaporum ſpecies 76. genera ſeptem ibid.
ſaracenorum lex vnde dependeat 366
ſarmatarum mores 650
ſarpedon apud Homerum quid Neoptolemo minatus ſit 52
aduerſus Sathanam duo remedia 859
ſatio quo tēpore Lunæ fieri debeat 806
à Saturitate quæ phantaſmata promantur 570
ſaturnus quid inferioribus influat 352. planeta 504. quibus hoſtijs olim placatus fuerit 652. quem locum in volamanus poſsideat 395. quo anno regnet 591. cur aridus ſit dictus 363
ſaturni proprietas 379 conſtellatio 617. color ibid. ſedes incerta 629. colores 627
ſaturno atræ bilis circuitus aſcriptus 348. quot anni tribuantur 391
ſaturnum quæ Gentes & cur olim coluerint 315.379. pudenda patris falce diſſecuiſſe 651
de Saturno fabula 578
ſaturnij homines quam lineam in manu teneant 397. filij quales. ibid.
ſatyrus vnde cognouerit Chriſti aduentum 733
ſatyrum Antonio quondam locutum eſſe 327
de Satyro Hieronymus quid ſcripſerit 579
ſatyri dæmones qui fuerint 327
ſatyros ratione pollere, & religionem cognoſcere 730.579
de Satyris variæ opiniones 512
Sauchiun legislator Aegyptiorum 237
ſauni populi 190
ſcarabei vnde naſcantur 561
ſcarabeis myrrhæ odor intollerabilis 363
ſcarus piſcis laſciuiſsimus 756
de Scaro piſce ibid.
ſcepſim quis Ariſtotelis bibliothecam portauerit 156

ſcepiica

ſcepticæ philoſophia differt à Democratia 488
ſceptica philoſophia 486. lingua 606. quis ſcripſerit 483
ſcepticus Pyrrhon quo tempore floruerit 485
ſceptici vnde dicti 484. quales philoſophi 534. de vno quid in vniuerſum diſſeruerint 590. de cane quid 580. cōtra definitionem hominis allatam à Platone 581. indicatorium veritatis tollere conantur 558. quot locos ad aſſenſum cohibendum poſuerint 360. quid ſenſerint de Deo 493. aduerſarij Ariſtotel. 667. de cauſis quid ſentiant 498. quid argumentenetur cōtra comprehenſionē animæ 581. q̃id aduerſus Geometras ottulerint 617. philoſophi quales 485. & Stoici differunt 492. de principio rei ſenſerīnt 496. contra Rhetoricam 296. Phyſicos 642. quid de indicatorio veritatis ſentiant 558. contra diſciplinas in vniuerſum 602. Grammaticam diſputent 604. Dialecticam 630
ſcepticorum Philoſophorum dogmata 654. argumenta, quòd corpus comprehendi nequeat 581. contra indicatorium, quod vocatus per Quod 583. contra dogmaticos conſtituentes veritatis indicatorium 539. de quiete 646. contra Tactum 643. aduerſus moralem philoſophiam 648. argumenta de motu 644
inter Scepticos cuiuſdam dementia 733
contra Scepticos authoris diſputatio 604. quomodo author diſputet 626
ſciendi appetitus quid efficiat 6. varias eſſe rationes & vias 744
ſcientia virtus 66. vnde 557. quomodo ex accidenti mala fiat 6. bona onde pendeat 314. bona & ſuperſtitioſa quomodo differant ibid.
ſcientiæ finis qui 744
ſcientiam aberrare poſſe in modo quærēdi 6. non omnium hominum eſſe 23
inter Scientiam & ſapientiam diſcrimen 478
ad Scientiam qua via progrediatur 708
ſcientiæ inutiles quæ ſint 7. vnde ad nos manauerint 3
ſcientiarum principia quæ ſint 193
ſciomantia quæ dici oporteat 322. differt ab Necromantia 322
ſciopodes 565
ſcipionis ſomnium 333
ſcænopbegia feſto apud Hebræos 392
ſcotus & Anshelmus vbi diſſentiant 293
ſcorpius quale ſignum 347
ſcorpio ex qua re naſcatur 561
ſcribendi varia genera 816
ſcriptores Chriſtiani qui ſint appellandi 19
de Scriptorum generibus ibid.
ſcriptoribus quibus fidendum 23
inter Scriptores ſemper diſtidia 817
ſcythæ ab Aethiopibus & Indis differunt 564
ſcytharum mos in ſepeliendis mortuis 159
ſebaſtianus Martyr contra Aſtrologos 572
ſeleucus de quiete 646
ſeleuci opinio de cœlo & terra 626
ſelinotropia herba 425
ſem filius Noë 365
ſemen humanum quid 520. 521
de Seminis fœcunditate quàm multa falſa Ariſtoteles ſcripſerit 809
de Semine multæ controuerſiæ 520
ſeminario quando fieri debeant 306
ſemitonium quid 635
ſeneca Philoſophus 664. princeps inter Stoicos vbi errauerit 318
Senecæ ſententia de doctrinarum origine 477. definitio oraculi 333
ſenex canibus à Bactris obiecti 159
ſenum natura 569
de Senis oculo opinio Ariſtotelis 812
ſenſus quid percipiat 116. verus an ſit phantaſia 517. cur ad rei rationē non pertingat 712. literalis quid ſit 282
ſenſus ſæpe fallax 687. quomodo ab imaginatione diſcrepet 92
de Senſus incertitudine exemplum in guſtu 767
ſenſum in quo imaginatio ſuperet 92
inter Senſum & intellectum quàm multæ differentiæ ab Ariſtotele ſint poſitæ 788
ſenſu colores ſimplices comprehendi nō poſſe 717
à Senſu quomodo imaginatio varietur 97. quomodo diſtinguatur intellectus 793
ſine Senſu nulla animalia eſſe 92
in Senſu cur Ariſtotelis doctrina fundetur 687
de Senſu quàm varia tradita 785. 792. communi quanta diſcordia 517
ſenſus proprij ſenſilium 97. quot ſecundùm Auicennam & Auerroim 722. quomodo inter ſeipſos differant 567. interiores qui 517
ſenſuum iudicium incertum eſſe authoritate Theophraſti 723
de Senſuum numero diſſenſio 527
ſenſus eſſe aſſumptiones inductionis 748. eſſe principia & cauſas cognoſcendi ibid. decipi poſſe 594
inter Senſus præſtantior qui 698
à Senſibus exordiendum eſſe in omnibus diſciplinis 736
de Senſibus interioribus pugna 697
ſenſibile cōmune an abſq; proprio ſentiri poſſit, diſcordia ibid.
ſenſilis pars hominis quomodo diuidatur 32. amor qui 32
in Senſibilibus cōmunibus ſæpe falli 97
ſenſoria ſpiritus intelligibilis 517
ſentiendi duæ ſunt ſpecies 793. officium cui ſit tribuendum 598. actuum numerus ambiguus ibid.
ſentire quid propriè ſit, lis 698
de Separatis ſubſtantijs XIIII. libri Ariſtotelis 669
de Sepia quàm aduerſa Ariſtoteles diſſeruerit 809
ſeptentrio cur aliquando Nonis Februarij ſpiret 304
de Septimeſtribus quanta diſſenſio 523
ſerapio Abbas hæreticus 10
ſerenitas vnde præſagiatur 308
ſerenitatem Luna quando deſignet ibid.
ſergius hæreticus 665
ſerpens æneus quid p̃figurauerit 43. 431
ſeruorum ſors onde ſit iudicanda 451
Seſochin legislator Aegyptiorum 227
ſeſtij an fuerint Sceptici 485
ſeba filius Abraham 470
ſeruius de Pythij oraculo 330. Maronis interpres 329
ſeuerianus contra Aſtrologos 369
ſeuerinus Peripateticus & Platonicus 665. Aſtrologiam reſpuit 358
ſextus Philoſophus 484. de rerum principijs 500
de Sexto Pyrrhone opiniones variæ 485
ſexus diuerſitas vnde 528
ſibyllæ decem 336
ſibyllæ in Delphis vaticinia quæ 336
ſibyllis Romanos cultum diuinum tribuiſſe 248
per Sibyllas Chriſti aduentus prædictus 151
de Sibyllis variæ opiniones 336
ſibyllini libri ex quo genere ſpirituum emanauerint 319
ad Siciliā Aeſchines cur appulerit 160
ſiccitas & frigus vnde pendeant 353
ſiculis quis primùm leges intulerit 157
ſidoniorū religio vnde deducta ſit 270
ad Sigiſmundum Vrbinatem Ioan. Pici epiſtola 860
ſignum triumphale 42
ſignū vnumquodq; in quot gradus ſit diſtributum 387
à Signis an Critici dies regantur 345
ſileni dæmones 327
ſilentij lex apud Pythagoræos 482
ſiluani dij vnde orti 317
contra Similitudines diſputatur 752
ſimonis hæreſis quando orta 253
ſimonides de Deo 495
ſimonidis & Tyranni colloquium de Deo 88
ſimplex quid ſit 120
ſimplicitas Dei quid 823
ſimplicius contra Ariſtotelem 676
de Simulachris 568
ſiſyphus quibus pœnis affligatur apud inferos 247
ſocrates de Aſtrologia 632. vnde ſuam Philoſophiam hauſerit 483. apud Platonem quid de ſeipſo 579. adoleſcentium corruptor dictus 23. cur mortē adiudicatus ſit 25
ſocratis dictum de Dialectica 639. præceptor qui fuerit 792. inſignis ſententia 48
ſocratem Platonis præceptorem fuiſſe 227. à Cicerone culpatum eſſe 160
de Socrate Xenophon quid ſcripſerit 506
ſocratica Philoſophia, eiuſque diuiſio 482

Digitized by Google

ſocraticorum multæ ſpecies 484. nomen quàm celebre fuerit 484
ſol quot diebus conficiat annũ 630. quomodo & quãdo hyemem & æſtatẽ faciat 303. 309. planeta 504. 786. Apollo dictus 316. quomodo moueatur 309. aſtrorum dux 303. pro Deo habitus 452. in Ariete quid faciat 343. & Luna quid inferioribus influat 342. cur in Cancro nos exurat 343. calidior Luna 344. quando humorem in terram inmittat 343. an ſemper æquali motu moueatur 630
ſolis color incertus 717. caloris cauſa quæ 344. domicilium quod 211. 389. exaltatio quæ ibid. natura 505. proprietas quæ 749. magna defectio 164. diſtantia à terra 506
de figura 505. materiã multa traduntur ibid. motu quanta controuerſia 386. 630. magnitudine variæ opiniones 505. 630. ſede controuerſia 385. 630. & Lunæ eclipſi 506. velocitate & tarditate, auge controuerſia 630
ſoli quot anni tribuantur 392. Iſidis nomen inditum 497. ſacrificia adhibita 652
[illegible]em eſſe aeris fæcem 508
à Sole [illegible]icos dies fieri non poſſe 348
de Sole eiusq́ natura quàm varia produntur 505
ſoles multos eſſe 504
ſolares homines quam lineam in manu obtineant 397
ſolon Athenienſium legislator. 157
ſolonis lex 531
ſomniandi cauſa Lacedæmoniorum primates extra vrbem dormiuiſſe 333
ſomnium & inſomnium vnde proueniant 333. cur morbus ſæpiſſimè ſequatur 334. naturale quid 411
ſomnia diuina & ſuperſtitioſa quæ ſint 410. qualia, & vnde hominibus eueniant 333. quot modis & cauſis inueſtiganda ſint 334. in ſacris literis prohibita 411
ſomniorum aboſus vnde 344. diuinatio vnde ſit exorta 261. diuinationes vnde pendeant 416. cauſa exterior ſpiritalis dupliciter dirempta 334. 413. interpretationes variæ apud Gentes vnde 411 ſigna quæ 332. 334. præcognitiones quo pacto fiant 398
ſomnijs non eſſe fidendum 333
ſomnia veram Aeſculapij templo petita ibid. à Deo mitti ibid.
per Somnia quantum dæmon efficiat 410. 411
aduerſus Somnia ſuperſtitioſa diſputatio 409
in Somnijs interpretandis varietas 37. varia traduntur 810
ſomnus triplex 286. duplex ibid.
per Somnum de diuinatione diſſenſio 519
in Somno cur homines ſæpe ambulent 755
de Somno & vigilia varia diſsidia inter Philoſophos 519. 527
à Somno homines quoſdam in tota vita abſtinuiſſe 569
in S[illegible]nijs quando verum & falſum offeratur 707
ſophi nomen vnde 3
ſophoclis Electram optimè ſcriptam, Atilium malè tranſtuliſſe 137
ſophomus 790
ſophroniſii qui dicti 484
ſortis euentus vnde expectãdus ſit 409. quid ibid.
ſortes per diuinum iudicium quæ ſint expectandæ 409
aduerſus Sortes quibus Gentes diuinabant 407
ſortes Vergilianæ 408. ſæpe pro reſponſo ibid.
ſortium nomine quid iudicetur 408. tria genera ibid. inuentor quis 408
ſoſigenes de motu Mercurij 630. ſua ſcripta iam publicata, emendauit 338
ſoſtratis ſaltatio 613
ſoterichus chirurgus 565
ſpacium quid 767. an ſit corpus ibid. à Græcis quid dicatur 646
ſpartæ iuuenis ob Rhetoricam pœnas luit 493. 614
ſpartianorũ mos in prælijs ineundis 633
ſpecies quid ſit 108. & vnde ſit dicta ib.
ſpecies intelligibilis eſſe ſine ſenſu & phantaſmate 282
ſpectra inter varia 495
de Speculi viſionibus multiplex controuerſia 518. duæ opiniones ibid.
ſpes vnde naſcatur 66. qualis virtus 66
ſpeuſippus Platonis ſucceſſor 484
ſphæra fixarum ſtellarum triplici motu partita 632. octaua quæ 385. 632. nona ibid. eiusq́ motus ibid.
de Sphærarum numero quanta controuerſia 384
de Sphæris ſuper planetas, ambiguitas inter Aſtrologos ibid.
ſpiritalium luminum genera quot 279
Spiritus ſanctus an à Patre, an à Filio procedat 107. quid 72
per Spiritum ſanctum quæ nobis reuelata ſint 68
ſpiritus venefici quomodo cum magis alligati ſint 354. malefici quomodo ſint cognoſcendi 455
ſpirituum duo genera ſecundùm Prophetas 423. quatuor genera 175. diſcretio quomodo differat à prophetia 464. apparitio qualis ſit credenda 423
ſpiritus aſſumptis corporibus, hominibus apparuiſſe ibid.
contra Spiritus malos arma quæ 456
ſquilla ad quid conducat 426
ſtagira patria Ariſtotelis 661
ſtaphylus de Aeſculapio quid ſenſerit 612
ſtauroſtichon vnde ſit deriuatum 872
ſtella magis apparens quomodo ſit dicta 383
ſtellæ an frigiditatem & calididitatem faciant 350. fixæ & cognitæ quot ſint 392. ex qua re conflatæ ſint 225. an ſemper vno eodemq́ loco videantur 626 erraticæ quot 629. in quem finem ſint fixæ 382
ſtellarum cunctarum cognitio, an neceſſaria ſit 392. diuiſio 322. virtutes & proprietates 354
de Stellarum exortu 777. numero & motu controuerſia 390. 628. erraticarum diſſenſio ibid. inerrantiũ motu diſſenſiones 387
ſtellas eſſe magnitudine facei 505. eſſe animales deos 478. 497
à Stellis fixis quid fluat 392
de Stellis fixis quàm varia tradãtur 392. errantibus controuerſia 628
ſtephani paſſio ſuccinctè deſcripta 242
ſterilitas vnde accidat 523. 524
ſtyli varij 815
ſtoica etiam in Academia philoſophatũ ſecundùm Antiochum 491. philoſophia 484
ſtoici qui fuerint 484. de rerum principijs 500. de Deo 497. de Rhetorica 493. de virtute 531. quot bonorum genera poſuerint 532. in quot partes animam diuiſerint 515. veteres & noui de iudicio veritatis 556. de Philoſophia 479. de mundi fine 501. de anima 313. 515. præcipua doctrina 478. 484. 655. de toto & parte 645. de bono 530. de longitudine & breuitate vitæ 526. opinio de anima 513. lex 69
contra Stoicos diſputatio de phantaſia 589
inter Stoicos præcipuũ qui 481. diſcordia ibid.
ſtolidi quare futurorum præſenſionem habeant 334
ſtrabo de pygmæis 811. quo tempore floruerit 674. quid de Ptolemæo rege ſcripſerit 362. de libris Ariſtotelis 672
ad Strozam Ioan. Franc. Pici epiſtola 855
ſtraton de vero 597
ſtudium inutile quod ſit 7
de Studio Philoſophiæ diuinæ authoris libri 789
ſtudiorum omnium finis quis 842
ſtulti officium quod 54
ſturnis ſemina ellebori gratiſſima 565
ſubiectum eſſe materiam primam, ſecundùm Ariſtotelem 207. quomodo differat à materia 207
ſubiecti appellatio quando materiæ contingat 207
ſubſtantia quomodo cognoſci poſſit 739. prior cognitione 735. ſenſilis quomodo pendeat à rationali 791. quatenus à nobis cognoſci poſſit 735
ſubſtantiæ ſpecies in ſenſu 738. fons & origo 740
ſubſtantiæ cur non ſint indiuiduæ 796
de Subſtantiarum ſeparatarum numero 797
ſubucula genus veſtimentĩ 832
ſuibus oſcyamum gratiſſimum 563

ſt Sulbius ferit 670
ſuidas quomodo phantaſiā appellauerit 91. de Ariſtotelis morte 663. de Sexto Pyrrhonio 485
ſulphur ad quid vtile in magicis 426
ſum, et, eſt, ambigua dictio 810
ſummū bonum quid 33.527.528. hominis in qua re cōſiſtat 5.529. quibus inſtrumentis conſequatur 5.13.34. an ſit voluptas 528. eſſe Deum 88
ſuperbia generaliſsimū vitium 62. omnis peccati radix 62. quid efficiat 75
ſuperficies cur non ſit 767. quid, magna controuerſia 620
ſuperfluum quid ſit propriè 313
ſuperiores quomodo venerādi ſint 317
de Supernaturali Philoſophia quàm variè ſenſerint Philoſophi 495
ſuppoſitiones dubiæ vnde fiant 630
de Suppoſitionibus dubijs 626
ſupplicia æterna quæ 47
ſuperſtitio & religio falſa quomodo differant 267. vnde dicta ibid. eiuſq; origo 268. eius ſpecies 313. quid ſit 313. 314
ſuperſtitiones noxiæ vnde 261. quomodo ſeparentur 314. quæ ſint vitandæ 265
ſuperſtitionum omnium arbor vnde 96
de Superſtitioſæ ꝑnotionis ſpecieb. 318
ſuperſtitioſi qui dicti fuerint 267
ſuperſtitioſum quid ſit 327
ſydera in quem finem ſint condita 381. an qualitates faciant 371. num peculiarem vim quandam habeant ibid.
ſyderū curſum quis primū apud Græcos docuerit 460. fixorum natura 505
de Syderū poſitu num Aſtrologi de fortunis aliquid decernere poſsint 341. aſpectibus & radiationibus quàm multa tradantur 389. proprietatib. 362
ad Sydera morum diuerſitatem non eſſe referendam 378
à Syderib. quæ qualitates pendeāt 353. non pendent 379
ſylla Ariſtotelis libros Romam defert 156.664. qua veſte vſus ſit 832
ſyllaba longa quot tēporib. conſtet 607
ſyllogiſmus vnde conficiatur 637
à Scepticis refutatur 638
ſyllogiſmorum modi quot ibid.
Symachus necatur 52
ſymbolum generale quod ſit 176
in Symbolo Apoſtolico quæ contineantur 67
ſympathia ad quam rem pertineat 757
ex Sympathia an magia pendeat 426
ſymphonæ 634
ſymphoni qui dicantur 637
Syrianus 77
ſyrorum mos in capiendis cibis 652
ſyrus perſequutor Chriſtianorum 353.

T

TAcitus 598. de Germaniæ ſitu 403
tactatio qualis cognitia 550
tactus quomodo differat à guſtu 720. ſenſus 92. quomodo à cæteris ſenſibus differat 721. an mutari poſsit 720
tactum non eſſe comprehenſilem Scepticorum argumenta 643
de Tactu animantium 563 controuerſia 698
in Tactu exemplum fallaciæ 705.721
tages inuentor aruſpicinæ 408
tagus fluuius 52
talpæ cor ad quid vtile 248.436
tantalus apud inferos cruciatur 234
tatianus 361.316
taurofcytharum lex de ſpiritibus ingulandis 574
taurus quale ſignum 349. quo anno regnet 391
ex Tauris apes naſcuntur 564
tegeates populi 157
tēperantia virtus vnde ſit oriūda 35.67
temperamentum vnde fiat 120. an ſit ſubſtantia 701
temperamēti ſpecies quatuor 8.56.701
de Temperamento opiniones 700
temperamenta ex humoribus quot conſtituantur 765. membrorū quomoda ſpecie differant 122
temperamenta qui quatuor aut octa dūtaxat conſtituēre eos non ritè cenſuiſſe 121. contra ea Scepticorū argumenta 643
tēpeſtas cur ſæpe aliquo in loco excitetur, cū tranquillitas in alio vigeat 305
tempeſtates quot modis ruſtici & nautæ præcognoſcant 297.307.349. quādo plerunq; expectandæ ſint 308
tempeſtatum cauſa quæ 303.308
tempus quid 765. omne finitū 796. cur ſit æternum 772. & motui quomodo differant 765. nunquam principium habuiſſe 772
temporis definitionem & alia de tempore Ariſtotelis placita refutari 765. multæ antiquæ definitiones 647. proportio vnde colligatur 769. æternitatem eſſe falſam ab Ariſtotele traditam 772. æternitas ibid.
de Tempore quàm variè ſenſerunt Philoſophi 484. Scepticorū argumēta 647
temporum obſeruationem vtilem eſſe, & non ſuperſtitioſam 344. mutationes quæ aues nobis portendant 297. initia diuerſa eſſe iuxta Scepticorum diuerſa dogmata 303
tenebræ an videantur 318
Terentius cur à ſuris nomine tam maximopere abhorruerit 242
terminū eſſe Deū, ſecūdū Platonicos 89
terra in qua re igni conueniat & nō conueniat 116. cur ſit magis frigida quàm aqua 782. à quo ſit creata 38. tanquā Titha 575. an moueatur ſuopte ſuo loco & ordine 510.649. principium rerum 763.499. an moueatur 646. quam incolimus ex quibus ſit conſtituta 508. cum quo elemento plus communiones habeat 398
terræ qualitates 116.398.781. fructib. apud Aegyptios diuum cultum exhiberi 478 limitas 778
de Terra & mundi vnitate Ariſtotelis rationes confutantur ibid. tremore quāta diſsidia inter Philoſophos 509
terræ qui humor & calor cōueniat 119.
terram frigidiorem eſſe aquā 782. ſua natura eſſe albam 120. igne non eſſe ſicciorem 782
de Terra & numero terræ & natura, controuerſia 508.767
terras eſſe duas 117
terrea ſimplicitas cui regioni adſcribatur 392
terræ motu in paſsione Chriſti multos populos eſſe commotos 164
terræmotus vnde fiant, & quid ſint 509
per Terræmotus nullo pacto orbiū, hominum, regionum euenta præſagiri poſſe 407.408
in Terræmotibus quid antiquitas obſeruārit 407
Tertulliani exclamatio 221.632
teſtamentum nouum quid 37. vetus & nouum quod ſit 279. quare detrās ſit datum 7
teſtamenti noui libri qui 180. vtriuſq; author qui ſit 279. noui exordium & finis quod 28. veteris libri 180. noui qui libri referantur inter canonicos 181. veteris quos libros Hieronymus inter canonicos numeret ibid.
teſtamenti veteris libri quomodo componantur 180
de Teſtamēti vtriuſq; noua conuerſione Io. Fran. Pici Mirandulæ epiſt. 880
tetragrāmaton nomē quid ſignificet 432
thales Phyſicus 484. de mundi materia quid ſenſerit 503. diſcendi gratia in Aegyptum profectus 534
thalmudiſtæ 436.437
tharſenſis dictum 655
thau litera quid præfiguret 43 (609
thebæ populi 157. quo numero vtantur
thebanus Epaminonda diſcipulus Zamolxidis 432
thebani puerorum amatores 650 eorūq; leges 157
thebit de motu Solis 186
themiſtius contra Ariſtotelē 664. Philoſophus quo tempore floruerit 670. eius opera varia ibid. quid inductionē appellet 747
theodotus tragœdiarum ſcriptor 22
theodoretus contra vanitatem diſputauit 493. de Deo quid ſenſerit 496
theodogius epiſcopus quid de Solis & Lunæ diſtantia ſcripſerit 506.
theodorici regis animam viſam eſſe poſt mortē, propter cædes perpetratas 52
theodoſius Imper. 447
theognidis inſignis ſententia de hominis vita 512
theologia vnde deducitur 361.477
theologiæ noſtræ ratio quæ 804
theologicæ virtutes tres 66
theologus vnde ſua fundamenta & principia mutuetur 13
theologo quæ ſint neceſſaria 19 190
theologi vnde dicti 477. noſtri de Deo quid ſentiant 640. iuniores quid de Aſtrologia ſenſerint 368. Gentium qui 478. veti qui [illegible] 93
theologorum ſententia de magia 422.

ee 3 diſcordiæ

Digitized by Google

diſcordiæ vnde oriantur 534
theologos bonos rarò fieri 7
inter Theologos nonnullos diſſidentes concordia de legis Moſaycæ interpretatione 534. Chriſtianos ferè ſemper fuiſſe controuerſias 26. diſſenſio de mundi forma 503
ex Theologis qui fauerint Aſtrologiæ & qui non 338
theon diſcipulus Ptolemæi 629
theophilus Græcus enarrator Euangelij 854
ad Theophilum Stangam Ioan. Franc. Pici epiſtola 870
Theophraſtus de ſtirpibus 750. de Deo 804. Theophraſti de mundi creatione 776. libris à quo Scepſim portati 256 item à quo primùm ſint reſtituti ibid.
theoremata de fide Chriſtiana 864
Θεὸς vocabulo cur Græci vſi ſint 423
θεὸς quid Aegyptij appellârint 497
thespion Gymnoſophiſta 439
theriocus de ſphæra decima 630
theurgica magia vnde dicta 428
thethis vnde 327. parens Deorum 323
per Thetidem quid Ouidius intellexerit 329
thomas contra Ariſtotelem 683. de moribus antiquorum Germanorum 650
thomas Aquinas 42. de ſeptem peccatis capitalibus 62. & Bonauentura in quibus diſſentiant 200. ex quibus rebus probauerit eſſe Deum 802
thomas Garbius 766
thomæ Aquinatis opinio de mundi forma & anima 503
ad Thomam filium Ioan. Fran Pici epiſtola 875. 876. Vuolphium iuniorem Ioan. Franc. Pici epiſtola 863
thracia cui ſigno cœleſti ſubiecta ſit 391
thraces in tota vita nunquam ſomniauit 569
thracum mos in cibis capiendis 652. in celebrandis natalibus 54
Tiberius Cæſar 565
de Tiberio Cæſare hiſtoria 704. 705
tibijs in bello cur vtatur 683
tibullus de Chriſti aduentu 152
timæi opinio de fluxu maris 520
timon aduerſus Geometras 628
timor mundanus qui 46. 47. cur mortis animæ præponendus ſit 46. qui laudetur ibid. filialis qui ſit dictus 46. initialis qui ſit dictus ibid. qui ſit expetendus 47. quomodo diuidatur 45. 46. naturalis qui ſit dictus 46. caſtus, ſanctus ibid. accidentalis ibid.
timoris diuiſio ibid.
timorem propter animum fieri 45
ad Timorē remouēdum duas eſſe res 47
quem Timorem Chriſtus in Euangelio prohibuerit 46
timores cur nobis accidant 45. plures ſunt 45. 46
tintyritæ populi Aegypti 565
tithoreus Stoicus dormiens, ambulabat 755
titium varijs pœnis affligi apud inferos 234
tobias liber inter quos libros collocetur 181
toga genus veſtimenti 832
tonitrua in vere cur fiant 343. quid ſint, & vnde fiant 507. cur hoc die magis quā illo, illo quā alio, proueniant 305
in Toletana ſynodo aduerſus Aſtrologiā quid decretum ſit 324
totum cur ſit à parte diuerſum 715
de Toto & parte controuerſia 645. quā variè ſenſerint Philoſophi 495
de Toto & parte quàm vanæ expoſitiones 715
traianus conuertit Cecilium tyrannum ad Chriſtum 153. Cæſar Paulum Apoſtolum circumligatū Romam mittit 42
tranquillus qd de Chriſto ſenſerit 158. de Druydarum diuinatione 323. holouitreum nobiliſſimum parat 368
tranquilli liber de veſtibus 832
trāſitus rubri maris à quo ſit factus 382
tygris ſonū tympanorum formidat 563
ad Tryphonem Ioannis Franciſci Pici Mirandulæ epiſtola 869
triumphale ſignum quid ſit 42
triſmegiſti ſententia de animarum immortalitate 52
triſtitia peccatum ſeu vitium capitale 62. vnde pullulet 62
trogus 598
troiam à Græcis nunquam captā eſſe 25
tunica veſtimenti genus 832
turbines per quæ præſagia portendantur 297
turpe quid ſit 108. 113. vnde cognoſcatur ibid.
turtures quando ventū & aërem acutius ſentiant quā homines, ſeu beſtiæ 297. quib. edulijs verno tēpore vtantur ibi.
turturum aduentus quid præſagiat 404. natura 298
Tyanæus Apollonius culpator ferè omnium Philoſophorū 160. quid de Pythagora ſcripſerit 482
Tyaneum beſtiarum vocum interpretem eſſe 580
Tyreſiæ vaticinia 261
tyranni & Simonidis colloquium de Deo 88
tyrrhenis qui primùm leges impoſuerit 157.

V

VAcuum ex quibus rebus intelligi poſſit 768. an diuidatur 769
per Vacuum an motus fiat ibid.
de Vacuo diſſidia 502. 771
Valentiniani tempeſtate Aſtrologi Roma expulſi 370
valerius Flaccus de Sorte 408
valetudo aduerſa vnde ſit iudicāda 388
de Vanitate qui ſcripſerint 473. 474
vanum quid & quotuplex 473
vaporum cauſæ quæ 303
varro quot Sibyllas numeret 336. de ſenſuum & neruorum initijs 40. de Deo 798. de Platone 489. Lactantius de Sibyllis 336
vaticinationes ſub quo diuinationis genere comprehendantur 322
vates optimus qui ſit 257
vates qui dicendi 321. noſtro tempore prophetæ dicti 274
vatum diuinationes quò pertineant 426
vaticinium quotuplex ſit ſecundū Iamblichum & Platonem 272. naturale & diuinum quod ſit ibid. quid appellet Iamblichus 322
vaticinij genera tria ibid. diuiſio 272. diuini beneficio homines diuinos reddi 322
ad Vdalricum Zaſium Ioannis Pici epiſtola 866
venæ quando ſint incidendæ 309
venatio ars vna ex ſeptem mechanicis artibus 302
venatores Mirādulani quibus prænotionibus ouium peſtilentiæ præcognoſcant 312
veneficæ fœminæ cur plures quàm mares 435. 436. quomodo cognoſcantur 456. fœminæ cur ſint puniendæ 435. an vim habeant nocendi 427
venenū quoſdam nō interfeciſſe, ſed nutriſſe 562
de Veneno 562. 756
ventris profluuiū quomodo curetur 565
ventris ingluuies peccatum capitale 62
ventum eſſe fluxū aëris 508. quando ſol præſagiat 308. cur aues acutius ſentiant, quā homines 297. fallere 564. cur obliqui ferantur 508. quid ſint, & quæ ſit eorum natura, diuerſa opinio inter Philoſophos 308. 343. 507. cur hoc die magis quàm illo proueniant 305. quare ex rubore nubis prænuncientur 308. vnde in vere generentur 303
venti cur Lunæ ſilentis tempore maximè ſint expectandi 307
ventorum cauſa quæ 308. excitatio vnde 349
ventos quādo præſagiat 308. quare Luna in quinto erectis & infeſtis cornibus prænunciet 308. quando Luna præſagiat 308. 309
venus quid nobis influat 367. planeta 504. quem locum in vola manus poſſideat 395
veneris color 627. aureæ lucus in Aegypto 234. ſedes ꝗ 627. cōſtellatio ibi.
veneris mons qui ſit 393. domicilium quod 389 proprietas 218
de Veneris ſede controuerſia 629
veneri quot anni tribuantur 391. vnde cognomen aureæ inditum ſit 234
venerem ex mari ſurgentem praxiteles effinxit 242
venerem qui populi olim coluerint 379
venerem & Martem à Diomede vulneratos fuiſſe 228
venerij homines quam lineam in manu obtineant 397
veniale peccatum quid 60. 62
ver an vna eadēq; ſemper ſpecie polleat (308
veris natura quæ ſit 303
veris aduentū quib. carminib. Columella deſcripſerit 303. principium nō ita à ruſtico.

àruſtico, quemadmodum ab Aſtronomo obſeruatum eſſe 290
in Vere tonitrua cur fiant 343
vere qui morbus maximè regnet. ibid.
verbi humani oraculum à quo ſit factum 382
verba in Baptiſmo & Euchariſtia quam vim habeant 430
verba in magicis quatenus vim habeant 424
verborum vis vnde pendeat 46.430
de Verborum ſignificatione Stoicorum opinio 483.605
verbis nullo modo ineſſe virtutem cœlitùs operantem 430
in Verbis nullam vim eſſe quæ dæmones ligare poſſit 422 (810
de Verbis impropriè poſitis ab Ariſtotele
vergilius in quibus carminibus conſcribendis neceſſarius ſit 137. de Cumeæ Sibyllæ vaticinijs 336
virgilij ſtylus 858. inſigne dictũ de hominis fato 281. carmen de Aeſculapio 427. dictum de Nymphis 522. oraculum de Harpyis vnde emanauerit 320
vermes vnde naſcantur 561
verũ tempus quæ aues præſagiant 297. ex vna hirundine nõ pronunciari 297
verres quando emaſculandi 306
veritas vnde manet 268. quid æmuletur 269. quotuplex apud noſtros Philoſophos 540. an ſit in voce 596. quid 473
veritas & verũ cui contingat 539. nomen abſtractum 538. omnibus præferenda 658. an haberi poſſit 488. difficulter haberi poſſe Philoſophorum teſtimonio 537. tantùm vna 473. ſyncera onde haberi poſſit 708. prima quæ ſit 268
veritas & falſitas quomodo differant 269
veritatis obiectum quod ſit 268. cognitio neceſſaria quæ 708. notitia quando perfecta ſit 707. cognitio quando haberi nequeat ibid. iudicatoriũ quid appelletur 537. iudicia quot ſint 101. iudicatoria ſex, iuxta Empedoclẽ 546. duo iudicatoria ſecundùm Speuſippum 551. iudicatorium trifariam 537. iudicatoria quomodo Plato diſtinxerit 550
de Veritatis iudicio quid Stoici ſentiant 552 iudicatorio triplex ſecta in vniuerſum 536. iudicatorio Xeniades & Anacharſides Scytha quid ſenſerint 542 iudicatorio apud Philoſophos diuerſa iudicia 538. capiandæ inſtrumentis philoſophorum diſſidia 439
in Veritatis cognitione animæ humanæ ſummum bonum conſiſtere 5
veritatem ex ſacris literis haberi 597. immutabilem eſſe oportet 707. ſynceram ac purã quid Gerſon appellet 714. eſſe ſcientiam omnium verorum 539
per Veritatẽ vnã quid intelligatur 269
inter Veritatẽ & verum diſtinctio 428
veritate verum præſtantius 539
de Veritate quàm varia tradantur 488. Philoſophiæ quanta diſſidia ſint 493. 540
verè definiendi facultas ab Ariſtotele non tradita 81
verum quid, ſecundùm Epicureum 540. 593. à quo proueniat 184. quot modis à Deo proficiſcatur 448. an ſubſiſtat 539. quotuplex apud Philoſophos noſtros ibid. vtrum vllum in cõmune reperiatur 538. nomen concretum ibid. quid ſecundùm Ariſtotelem 593. primum quod ſit 89. an ſit intelligibile 592. an in natura reperiatur 590. quid & quatenus à veritate, differat ibi. triplex ſecundũ Stoicos 593. & falſum in quo cõſiſtant 590. quot modis anima cognoſcat 710. & bonũ à quo pendeat 814. an ſit viſile 592
veri inueniendi cupiditas quæ olim apud humana ingenia valuerit 3. cognitio quid ſecundùm Dionyſiũ & Ariſtotelem 56. definitiones variæ 539
de Veri & veritatis appellatione. ibid. ſede quanta diſceptatio 593
de Vero quid Aeneſidemus ſenſerit 592. quid Sceptici in vniuerſum obſeruârint 590.592
vera quid ſecundùm Stoicos, Democritum & Platonem 592
vera quæ dici non debeant 540
vera quæ in diſciplinis traduntur, ſuperno lumine pateſcere 710
ex Veris non niſi verũ pendere poſſe 235
de Veſicaria herba menti dimouête 757
Veſpaſianus quid de Chriſto crediderit 162
veſpæ vnde oriantur 561. oleum fugiunt 563
veſtis vnde dicta ſit 831. pellicea à quo primùm inuenta 830. habitum trifariam vituperari poſſe 833
veſtium nomina vnde 831. luxus vnde ibid. quot genera apud Europæ gentes 832 colores & origo ibid. varia genera apud Romanos 832. vſus & abuſus onde deriuetur ibid.
de Veſtium varietate 831. neceſſitate ibid.
de Veſtibus monachorum 832
de Vetula Ouidij liber 360
Vgolinus Verinus Florentinus Poeta 10
Vgolini ſtylus 16
ab Vgone quot artes mechanicæ numerentur 302
victorinus Pictauienſis 210
victimæ humanæ olim dæmoni ſacrificatæ 315
videns qui olim nominatus ſit 270
vigilantibus quàm variè dæmones appareant 322. cur ſpectra cõtingant 569. nullam propheticam reuelationem per aſtra patefieri 285
de Vigilia & ſomno quanta diſſidia inter Philoſophos 519
ad Vilibaldum Ioannis Franciſci Pici Mirandulæ epiſtola 829
vindictæ habitus quid 101
vinũ quis inuenerit 495. Arcadicũ 757
violas Bononiæ menſe Ianuario floruiſſe 304
viperæ natura 563 (757
viros quod vinum ad inſaniam deduxerit
viri quidam cur non barbeſcant 523
virorum doctorum ſæpe poſt mortem & opera & nomen obliterari 25.26
à Viris quod ſemen effluat 520
virilis ſexus & muliebris vnde ibid.
virginis cuiuſdam Martyris in mõte Palacone conſtantia 42 inſigne dictum 65
virginem Sole ingrediente quid accidat 344 (331
virgines Delphico oraculo præfuerint
virtus quid efficiat 37. Dei quæ ſit 38. quid efficis 269
virtutis præmia cur inſtituta ſint 265
de Virtutis mediocritate quàm multa 805. medio 821
virtutes vnde proficiſcantur 531. theologicæ quæ ſint dictæ 66. ad intellectũ pertinentes quæ ſint ibid. quid ſint ſecundùm Ariſtotelẽ 931. morales quot ſint 66. Chriſti quomodo in nos infundantur 41. per quem acquirantur 57. omnes ad quot genera præcipuè reſtringantur 66. cunctæ à quo veniant 41. 33.67. omnes vnde oriantur 33.66. ad intellectum ſpectantes quot ſint ibi. theologicæ tres ibid.
virtutum duplex finis 62. diſtinctiones 531. principium ſeu forma quomodo dicatur 66
de Virtutum generibus ibid.
ad Virtutes cunctas Chriſti adipiſcendas cur diſponamur 41
inter Virtutes intellectuales & morales quæ virtus principaliſſima ſit 66.67
de Virtutibus variæ opiniones 531. Philoſophorum diſceptatio 527. & legibus inter Philoſophos diſcordia 532
cum Virtutibus vitia quædam affinitatem habere 95
viſcera corporis colore mutari 719
viſio quid, & vnde dicta ſit 274.331. quomodo contingat 517.518. qualis cognitio 550. quo pacto conſideranda ſit 455. in quot partes ſit diuiſa à Theologis 333. vnde pendeat 742. quando accidat 339. quò referatur 274
de Viſionibus ſeculi multiplex controuerſia 518
viſus incertitudinis cauſa 699
viſus & reuelatio quomodo differant 274. onde ſit dictus iuxta Ariſtotelem 699. an decipi poſſit circa colorẽ ibi. cui rei ſimilis ſecũdùm Zenonem 556. ſenſus exterior 91. ſenſus cæteris operibus præfertur 699. quomodo fiat, variæ opiniones 517.518. nomen catalepſis vnde 556. ſenſilis poteſtas quare falli poſſit 717
viſui aquæ ineſſe naturam 699
viſum omniũ ſenſuũ præcipuũ 91. falli ſæpenumero alijs modis quàm dixerit Ariſtoteles 699. aliquando circa propriũ obiectũ accidere ibi. Parmenides quomodo deſcribat 547. varijs modis mutari 719. fallere 626. eſſe phantaſiam 587

de Viſu

de Viſu diſceptatio 517.518
de Viſus incertitudine exemplo 702. 705
viſum quãdo dormientibus eueniat 333
viſorum duo genera ſecundùm Carneadem 554
viſis non fidem adhibendam eſſe 333
vita quibus rebus conſtet 527 naturalis quot annorum ſit 302
vitæ longitudo & latitudo vnde 221. 526. noſtræ finem cur Deus latere voluerit 48. ſignificatiõ per manus lineas, quomodo iudicetur 395. noſtræ cauſa quæ ſit 221. terminus cur aliquando prorogetur 48
vitam hominis militiam eſſe ſuper terram 39
Vitellij tempore Aſtrologi vrbibus eiecti 355
vitiligo cur verno tempore maximè eueniat 310
vitio quid intendatur 269. capitalia ſeptem eſſe 62
vitijs arcendis quàm variæ ſint pœnæ 537
vituli quo tempore caſtrandi ſint 306
viuendi genus optimum quis docuerit 257
vlma ciuitas Sueuiæ 244
vlmus ſub quo genere comprehendatur 439
vlpianus iureconſultus 532
vlyſſes ſapiens apud Gentes 478
de Vlyſſe quàm varia tradantur 610
vmbræ ſomnium quid 8. incidentiam in Aſtrologia fallere 627
vnio cur fiat inter corpus humanum & animam 281
vnionis naturalis duplex modus 219
vnitas Deus 79. naturalis in nobis quæ ſit 220. & vnum quomodo differant 230
vnitatem eſſe principium 230.497
vniuerſale nullum eſſe, quod non patitur inſtantiam 755
vniuerſalis propoſitio cur vera fabricare poſsit 757
vniuerſalis modus qui 747
contra Vniuerſalem propoſitionem diſputatio 746
vniuerſales propoſitiones etiam in accidentibus eſſe falſas 749
vnus ab vnitate denominatiuum eſt 79
vnius vocabulum quomodo in Deo ſit 79
vnum & vnitas quid differant 230
de Vno & Ente defenſio 73.76. & Ente Ioannes Picus librum quomodo ſcripſerit 841. difficultas 625
vocales ſeptem, earumq́ diſtinctiones & quantitates 606. omnes eſſe communes. ibid.
in vola hominis ſeptem montes à cheiromantibus ficti 265
voluntas diuina quid ſit 59. hominis quam inclinationem habeat 34.67
voluntatis ordo quandiu integer in homine manſerit 33
voluntati quod tempus aptetur 863
voluptas quid 527.649.780
de Voluptate 805. varia traduntur 649
voluptates ferinæ & brutales quæ ſint dictæ ab Ariſtotele 103. animi varias eſſe 128. eſſe ſimplices affectus 99
vota hominum quàm varia ſint 73
vox quatenus vox eſt, non penes omnes ſignificat 596. an ſit corpus 518. quid 634.430.518. acuta & grauis 634
vocem eſſe ſpiritum 518
de Voce diſſenſiones ibid.
in Voce an ſit veritas 596
voces vnde fiant, variæ rationes 518
vocum differentiæ 430. diſtributio 634. diuiſio 596
voces quaſdam cum cœli imaginibus cõuenire 430
Vrbanus Papa quid de regno Dei ſcripſerit 9
vrbium infortunia vnde iudicentur 440
vrbibus & regionibus quibuſdã cur contingat vt hebetiora ſint hominum ingenia 96
vrſus albus viſus 77
vrſi quomodo naſcantur 562
vrſorum cibus 563
vterus calidus & frigidus quid proferat 521
in Vtero quo pacto alatur infans 523. 526
de Vteri ferendi more quanto diſsidia 522.523
Vulcanus ferri inuentor 495
vultures ſine maſculorum ſemine concipere 749
ad Vuolphium iuniorem Ioan. Franc. Pici epiſtola 863.

X

XEnarchum Ariſtotelis libros de Cœlo in multis rebus impugnaſſe 780
Xeniades 492
xeniadis ōis argumenti contra iudicatorium veritatis 542. ſententia de vero 488. opinio de phantaſia 588. Corinthij imaginatio. ibid.
Xenocrates charus Alexandro Magno 667. quid perſuaſionem vocet 616. quomodo Rhetoricam definierit 614. de Rhetorica quid ſenſerit 493. in quot partes diſtribuerit Philoſophiam 487. Platonis ſucceſſor 485. de mundi materia quid ſenſerit 303. opinio de anima 514. de veritatis iudicio 531
inter Xenocratis definitionem de Rhetorica & Stoicorum, differentia 614
Xenophanes 492. author Philoſophiæ Eleaticæ 480. quid rerum principium appellârit 500.501. in quot partes Philoſophiam ſit partitus 487. de cometis quid ſenſerit 507. quando ſit natus 612. de terra 308. de Solis & Lunæ natura 505. de veritatis iudicatorio 541
Xenophon 483. de Socrate 632. de Geometria 624. de Muſica 636. Eleaticæ ſectæ imitator 762
Xenophon & Plato differunt 483. de doctrina Gentium 537
Xenophontis teſtimonium de Platone 483. de mundi æternitate 500
Xenophontem Megaricorum principem fuiſſe 484
Xerxis pater Darij Aegyptiorum legislator 227
xylinæ veſtes 832
Xyſtus quartus eius nominis Pontifex maximus 183.

Y

ὑπογεῖον quid dicatur 362
ὑπομνηστικὰ ſigna quæ 636
ὑποπόδιον quid ſignificet 65
ὑδροφοβιο morbus 703.

Z

ZAchariæ prophetæ libri vnde pendeant 97
zade litera duplex 180
zaleuchus legiſlator 257.532
zamolxis Pythagoræ ſeruus 482 quam magiam coluerit 416
zarads leges 650
zareta Chaldæus quot principia poſuerit 499
zenon 54. Philoſophus 253. Pythagoræus 483. cui rei viſum ſimilem eſſe dixerit 556. Cyrus quot principia poſuerit 499. Stoicus de cauſis 497. de Rhetorica 614. in quot partes Philoſophiam ſit partitus 487. quid animam appellârit 480. quam vitam tranſegerit 160. de humano ſemine 520. à Cicerone redargutus 160. de animo 51 518
zenonis diſcipuli 762. vita ob quam cauſam culpetur 160
contra Zenonem author 651
zenith punctus 342
zenobius Acciaiolus interpres Euſebij Pamphili Græci 162
zenobij Acciaioli ad Ioannem Franc. Picum epiſtola 820
ad Zenobium Acciaiolum Ioan. Franc. Pici epiſtola 822
zenoſcurram Atticum Socratem eſſe appellatum à Meliſo 25
zephyrus ventus vnde dictus 305
zeugma figura 612
zeuſis pictor inſignis 245
zimi, id eſt, Deus 432
zoophyta quid ſint 27
zoophyta quæ dicantur 734
zoroaſter in bello à Nino victus 377
zoroaſtris magia 416
zoſimus de Sibyllis 336.

F I N I S.

IOAN. FRANCISCI
PICI MIRANDVLAE,
De Studio Diuinæ & humanæ Philoſophiæ,
LIBRI DVO.

IOANNES FRANCISCVS
PICVS MIRANDVLA
ALBERTO PIO S.

MEMINI ſuperiore aſtate dum unà de literis loqueremur, nonnullos eorum qui Philoſophiæ incumbunt, abuſus recenſuiſſe: Et illorum præſertim, qui ſe totos gentilium literis mancipãt. Quod (cũ inter eas verſatus eſſem verſarerq́;) non ſecus à te exiſtimare poteram acceptum, quàm à Simonide verba Hieronis recenſentis incommoda Tyrannidis, quam & affectauerat & adeptam retinebat. Niſi occurriſſes ſtatim veniſſesq́; in ſententiam, ingenuè & liberè confitens, te non pauca ex iiſdem ſtudiis perpeſſum incommoda, magnaq́; circumſpectione opus eſſe, ne huiuſcemodi exercitiis recta vita inſtituta mollirentur. Ex hac colloquutione ad ſcribendum excitatus, de Diuina Humanaq́; philoſophia ſtudio libros duos confeci, hos tibi mitto dicoq́;, in quibus videre poteris, quantum diuinæ literæ ſint expetendæ, quantumq́; Philoſophaſtri quidam exorbitent, qui eis cõtemptis, humanas adorant, quibus ſi uterentur, aliquo eſſent emolumento, cùm abutantur magno detrimento non eſſe non poſſunt. Dignum certè ut ſtudiorum meorum te aliqua ex parte participem faciam, utpote quem mihi & ſanguinis neceſſitudo deuinxit, & mutua conſuetudo atque amor firmiſſimè copulauit.

Vale, Mirandula, Nono Kalendas Ianuarias.

M. CCCC. XCVI.

AA INDEX

INDEX CAPITVM LIBRORVM IOANN. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE,

De Diuinæ & Humanæ philoſophiæ ſtudio.

CAPITA I. LIBRI.

Omnem ſcientiã notitiámve per ſe bonẽ eſſe, ſed fieri poſſe malem ex accidenti. Cap. I.

Humanam philoſophiam, non eſſe neceſſariam Chriſtiano quanquàm vtilis eſſe poteſt. Cap. II.

Fuiſſe magnos in eccleſia viros, qui docti fuêre doctrines gentium, quanquàm eis nõ nimium vſi, fuiſſe megnos qui illiterati. Irem non cuiuſuis eſſe dignoſcere, plúsne emolumenti an detrimenri Chriſtianis ettulerint gentilium literæ. Cap. III

Humanam philoſophiam eatenus eximandem quateuus ad colendum Deum conducere poſsit, etiam philoſophorum gentilium teſtimonio. Cap. IIII.

Non expedire, omnes Chriſtianos literis gentilium iucumbere. Cap. V.

Non omnes gentilium litetas peri retione ed diuinam philoſophiam conducere, ſed alies megis, alias minus. Cap. VI.

Plura fuiſſe in cauſa, cur priſci temporis ſacratiſsimi viri & gentilium literis vſi ſunt aliquendo, & alios eis vti poſſe cenſuerunt, quæ longo temporis decurſu paulatim ceſſare cœperunt. Cap. VII.

Chriſtianum hominem circumſpectè cauteq́; gentilium libtos legers debere, eiſq́; præponete eotum opera, qui ſacris eloquijs interptetandis philoſophorum placita miſcuêre, deq́; ſcriptorum generibus. Cap. VIII.

CAPITA II. LIBRI.

Sacras literas, q̃ veta & diuina philoſophia eſt, omni ſtudio Chriſtiano excolẽdas. Cap. I.

Sacras lireras ſuperete omnem doctriuam gentium etiam ipſarũ teſtimonio. Cap. II.

Omnes humanæ philoſophiæ principes motibus macularos & doctrina aberraſſe, ſolos diuinarum literarum euthores veridicos fuiſſe. Cap. III.

Philoſophentium fines quatuot reperiri, quorum vnus tentùm laudandus. Cap. IIII.

Decipi eos qui finem ſtudiorum ſuorũ in literis, aut ſcientia, aut lucro poſuêre. Cap. V.

Quantum fallantur qui ob femam & gloriam epud homines obtiuendam literis incumbunt quenq́; miſerè viram degant. Cap. VI.

Quomodo humauæ philoſophiæ adminiculo in Dei contemplationem poſſumus aſcendere. Cap. VII

Quomodo diuinæ philoſophiæ opere ad Dei contemplationem perueniatur, & perfectiùs quàm humanæ duntaxat adiumento. Cap. VIII.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ IN LIBROS

De Studio Diuinæ & humanæ Philoſophiæ,

PROOEMIVM.

RERVM notitiam ita ab initio dilexit antiquitas, vt ea hominis bona qua fortuna nuncupantur, & corporis poſthabenda duxerit, vt hoc vnum aſſequeretur, tantum ſcilicet inueniendi veri cupiditas apud humana ingenia valuit. Ad diuerſa tamen inueſtiganda, vt ſua cuiuſq; ferebat animi propenſio, diuerſi animum appulerunt. Placuit tum mundo negotium hoc, & qui tali animo fuère inſtituti, apud ſuas quiſq; nationes in pretio ſunt habiti. Et pro regionum gentiumq; varietate varia nomina honorataq; ſortiti ſunt. Græci à quibus & liberales artes, & ſcientia magna ex parte, ad nos manarunt, eos omnes quos præcellenti cognomento ſapientiæ dignati ſunt, σόφους appellabant. Priuſquàm Pythagoras Samius inueſtigandis rerum cauſis ſolertiſſimus atq; in componendis moribus ſtudioſus, à Leonte Phliaſiorum tyranno, quem ſe profiteretur rogatus eſſet (Sophi enim tum nomen in philoſophum conuertit) modeſtiæ cauſa ſe amatorem ſapientiæ, quàm ſapientem nominare malens. Ab eo tempore ferè omnes qui remotiores cauſas & naturæ ſecreta ſunt ſciſcitati, eadem etiam nomenclatura vocitati ſunt. Adeoq; illius nominis conſuetudo increbuit, vt quæq; humana placita literis tradita atq; ad excolendum animum opportuna vno philoſophiæ ambitu contineri nonnullis ſit perſuaſum. Verùm dum inter antiquos veri Dei cultores, non hominum inuenta, ſed diuina mandata literis exarata legerentur: à gentibus illis quæ ſummi Dei ignorantia caligabant fictitioſq; colebant Deos, non probè ſunt agnita, exiſtimata tamen plurimi. Namq; non parum multas ſententias inde decerptas in ſua commentaria tranſtulerunt, nomen ipſum diuinæ legis venerantes, quanquàm ſenſui præceptiſq; ſanctiſſimis non audierunt. Libros autem illos diuinorum poſt Chriſti aduentum, vtpote qui pluribus vmbris offuſi fuerant, inſtrumenti noui radius illuſtrauit, multa addens, pleraq; declarans & veluti poſtrema forma rudem adhuc materiam exiſtentem, ſub priori omnibus numeris, non conſumata perfecit. Seminato deinde per orbem Euangelico grano multi, non modò ex Hebræis legis ipſius periti, ſed ex Gentibus etiam philoſophi celebres veram cognoſcentes alimoniam Chriſtiani effecti, eas quas priùs didicerant literas ad cultum ſalutiferæ doctrinæ contulerunt. alij, hoc eſt, hæreticis ad perniciem demolitionemq; catholici dogmatis laborantibus. Mixta ergo poſt Chriſti aduentum vtraq; philoſophia diuina ſcilicet & humana, quanquàm & ea quam vocamus humanam, quandam habeat portionem, cui diuinum nomen impoſitum eſt. Nam quæ de ſeparatis à materia ſubſtantijs loquitur, & metaphyſicam & primam philoſophiam & diuinam nuncupauère. Nos autem humanam appellandam cenſuimus, tùm quòd humano ad Deum gradu promouet, hoc eſt, initio & adminiculis ſenſuum, tùm quòd paucula quæpiam de Deo rimata eſt. Sacræ verò literæ, quæ diuina philoſophia verè nominatur, retrogrado procedunt ordine. Nam & à Deo exordiuntur, & in Deum finiunt, & ſemper de Deo loquuntur, nihilq; pertractant quod ad ipſius cultum in hac vita, & in alia ad fruitionem non pertineat, nec humano ingenio comprehenſa, ſed reuelata diuinitùs, vt ad veram æternamq; ſapientiam, quæ nihil aliud eſt quàm Deus, perueniremus.

Hæc omnia mecum ipſe cogitans & ſæpè dolui, & cum pluribus etiam ſum conqueſtus, quando in literarum ſtudio, pars magna hominum exorbitat. Qui cùm per hos quaſi literarum gradus ad ſupernam patriam conſcendere deberent, aut in primo conſidunt, aut paulìſper promouentes, dum opus eſſet progredi, ordine præpoſtero deſcendunt, nunquàm humana philoſophiæ

caliginem oculis excutientes, nunquàm ad lucem diuinam dirigentes intuitum, & quod peius, nunquàm aut agrè per puri animi ardentem affectum veram ſapientiam, id eſt, Chriſtum cõplectentes. Dixi gradus literarum, quoniam multi ex his qui literas non nouerunt, amoris alis illuc demigrant, quo nulla charitatis expers doctrina ingreditur. Aliud quoq; peccant nonnulli, qui adeò humanam philoſophiam extimeſcunt ab eaq; abhorrent, vt omnino ei ſtudere nephas arbitrentur, quibuſdam malè intellectis authoritatibus permoti (ſed hi pauciſſimi) plures illi qui adeò eius amore inſaniunt, vt ſacras literas aſpernentur, in eaq; garriant, & tanquàm aniles fabellas reputent obloquanturq; in religionem, pulchrum putantes & decorum philoſophis errore impietatis inuolui, cũ nihil magis à philoſophi officio ſit alienum. Quapropter breui commentariolo quapiam de vtraq; philoſophia perſtringere ſtatui, & quantum earum ſtudium prodeſſe poſſit, ſi rectè, quãtum obeſſe, ſi perperam pertractetur, oſtendere, quatenusq; in humanam philoſophiam ſe ingurgitare homini liceat. Monſtrabimus finem eius non rectè poni niſi in adeptione diuina, qua illã numeris omnibus ſupergreditur. Demùm probabimus inanem eſſe conatum noſtrum niſi tàm hac quàm illa ad Dei contemplationem, & amorem capeſſendum vſi fuerimus. Quod exequentes, non ardua nimis moliemur, ſed tàm traditu quàm captu facilia, quantùm noſtra tulerit infirmitas, perſcribere conabimur.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE,

DE STVDIO DIVINÆ, ET HVMAnæ Philoſophiæ,

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

OMNEM SCIENTIAM NOTITIAM'VE, PER SE bonam eſſe, ſed fieri poſſe malam ex accidenti.

TRACTATVRVS igitur quomodo diuina humanaque Philoſophia excolenda ſit, inſpiciẽdum arbitror in primis, an omnis ſcientia notitiáve veri, qũocunq; ea nuncupetur nomine, bona ſit an mala, expetenda an fugienda. Diſcutienda quippe priori loco vniuerſaliora communioraq́; ænigmatá, vt euidẽntiũs principalis Scirpi reſolutio conſtet. Nec ego ad præſens diſcuſſerim quid doctrina à diſciplina re nominéve diſſentiat, quid ſapientię nomine importetur, quid diſtet à ſcientia, quid ſibi exactiſſimè velit Philoſophię nomen, & cætera id genus, cùm promiſcuè hæc omnia nomine Philoſophiæ concludi pôſſint. Hæc paucula præmiſerimus, ne quiſpiam importuna moroſitate obſtrepens ſarcire poſſit de verbo calumniam. Percunctabimur itaque an veri ipſius cognitio, ſiue ab homine inuenti, ſiue diuinitùs reuelati, obeſſe homini, præſertim Chriſtiano, poſſit, in eoq́; inueſtigando aberrare contingat. Et quanquam toto opere de hac quoq; controuerſia tractandum apparet, quæpiam tamẽ in præſenti côlligemus, vt commodiùs ad ea quæ tractanda deſumpſimus, deſcẽdamus. Conſtantiſſimè autem poſſum aſſerere cùm magnorum hominum præiudicijs, tùm & rationibus, quamlibet ſcientiam bonam dici poſſe, cùm ſcire ipſum ſit bonum & maximè à natura expetitum, vt teſtatur Ariſtoteles in prima Philoſophia, & ſuffragatur ratio, cùm natura nobis auiditatem mali alicuius non inſculpſerit, quando id potius in authorem ipſius naturæ, quàm in nos, reijcietur: Perfectionem quoq; naturalẽ bonam eſſe & expetendam, nemo ambigit. Quandoquidem id quod imperfectione aliqua dehoneſtatur, minimè ceſſare debet, donec eam abdicet abijciatq́; nactum abſolutionem debitam. Conſenſus autem ſapientum eſt, hominem, qua homo eſt, ſciẽtia perfici. Namq; intellectus noſter, hoc eſt, propria forma qua & vegetamur, & ſentimus, & ſapimus, de poteſtate ad actum per ſciẽtiæ habitum potiſſimùm ducitur. Corpori enim cùm copulatur, ſi Ariſtoteli & noſtris Theologis credimus, veluti tabella eſt, quæ nihil in ſe depictum, nihil habet delineatum, nec intereſt an eadem anima ſit, qua vegetamur, qua ſentimus, qua ſapimus. An intellectus ſit animæ potentia, re etiam non tantùm nomine ab ipſa aut rei natura differens, vt Thomas alijq́; permulti conſtantiſſimè volunt: an potius vt alij cõtendunt, ſeorſum ſentiendum ſit. Reijcienda enim & hæc, & ſi quæ huiuſcemodi occurrent controuerſiæ, cùm ſeorſum ſint pertractandæ & ſuſcepto muneri impedimento magis quàm emolumento eſſent, illud fatendum, animam ſcientia perfici. Quod etiam confirmat diuinus Dionyſius libro de diuinis nominibus, aſſerens humanæ animæ bonum in veritatis cognitione cõſiſtere. Ariſtoteles item in Ethicis ſummum hominis bonum in cognitione ſummi veri ſtatuit: Quapropter conſequetur ipſum bonum in ipſius cõſiſtere veri cognitione.

Sed & id liquebit apertè ſi contemplemur tunc nos euadere perfectos, cùm Deo proximi ac ſimillimi quàm poſſumus efficimur, pro modulo noſtræ infirmitatis. At

cùm in eo ſit omnis ſcientia modo quodam eminentiſſimo & inenarrabili, reptare paululùm erga ipſum paruulorum more videbimur, quanquam genibus terram radentes, ſi notiones rerum plurimarum acquiſierimus. Hinc apud Platonem & Ariſtotelem philoſophiæ laudes: hinc apud Ciceronem exuberantia præconia, apud pleroſq; alios moderatiora, atq; etiam apud noſtros decens laudatio. Ex his igitur liquere arbitror ſcientiam omnem bonam eſſe & expetendam.

Verùm quantum ex monumentis veterum potui colligere, philoſophia ipſa multifariam ei nocere poteſt, qui ſe totum illius addixit ſtudio, & licet per ſe ſuapteq; natura bona ſit, verti eam nihilominus in noſtram perniciem ſæpiùs, atq; per aliud, quaſiq; dixeris, ex accidenti malam fieri. Cùm ille ſcilicet ſciendi appetitus nimis exorbitet ob defectum vitiatæ naturæ: Superbia enim vel gloria vana poteſt eſſe in cauſa cur ſcire aueamus. Poteſt & ſcientia iam habita quiſpiam abuti ad eiuſdem gloriæ ſtudiū, quam veneno dixeris ſimilem, ſi in proximi opprobrium cōuerſa fuerit, aut in catholicæ eccleſiæ detrimentum. Illud quoq; magnopere nō obeſſe non poteſt, cùm, vt eā quis excolat ſecteturq;, id officij quod ei neceſſariò incumbit, aut negligit aut prætermittit: Nemo autem officij alicuius expers eſſe poteſt, potiſſimùm Chriſtianus homo: Cui multa vt credat, incumbūt, pleraq; vt cupiat, plurima vt operetur. In primis enim credere oportet quæ docet eccleſia: Cui obeundo muneri plus minúsve quiſq; pro ordine eo aut gradu, quem in eccleſia nactus eſt, obnoxius redditur, vt ab alijs perſæpè tum à nobis in Theotematis de neceſſitate & ordine credendi arbitror monſtratum: Ea præterea quæ neceſſitates religionis concernunt, actionésve aut opera, vt rectè perpetrentur, nobis demandata minimè obliuioni mandanda. Nemo enim addubitauerit ſanæ mentis diuitem eum, qui proximo prodeſſe & poteſt & debet, magnopere Dei oculos à ſe auertere iramq; laceſſere, qui cùm rogatur, vt opis aliquid afferat egeno, ſubtilitate aliqua, in qua tum fortè verſatur detentus, obdit auribus cæras, vnde pauperi vel mors, vel grauiſſimum obueniat incommodum. Pari pacto is delinquet magnoperè cui delegata eſt cura vt populos regat, iuuet, moderetur, ſi eo contempto, vel malè adminiſtrato munere, ſe totum inutilium quæſtionum ſpeculationi mancipauerit: Inutiles non modò eas appello quæ ſcitu dignæ non ſunt, vel quia meræ nugæ meræq; fabellæ, vel quia ſciri nullo modo poſſunt, & qui eas diſcutere vellet, irrideretur: ſed illarum quoq; multas quæ quotidie in corona eorum qui profitentur literas, exagitantur: Nam id eſt inutile, quod finem eum ad quem eſt natum, minimè conſequitur: Ad intellectū autem excolendū ſunt ordinatæ, qui videlicet intellectus voluntatē adiuuet, vt ea bene inſtituta recta opera cōſumentur: Hoc enim Chriſtiani hominis opus quo iri debet in cœlū. Quid ergo mihi an ens vniuocū æquiuocúmve, an magis ſit analogum? Quid an primum ſub obtutum veniens intellectus confuſius fuerit aut diſtinctius, ſubſtantiáne an magis accidens commune, & cætera id genus, ſi neglexero diſcere quæ debeo, & quæ operari aut poſthabuero, aut frigidè executus fuero. Quare rectiſſimè Bernardus in commentarijs in Cantica canticorum optabat in ſe Dominum Ieſum tantillum ordinare charitatis quod dederat, vt ſic ſibi curæ eſſent vniuerſa quæ ſunt ipſius, vt tamen quod ſui potiſſimum propoſiti ſeu officij eſſe conſtiterat, ante omnia curaret. Magis ergo cauendum nobis ne mandata Dei ob traditiones hominum, imò vanas opiniones deſeramus.

Cæterùm ex modo quærendi ſcientiam aberrare poſſumus, aut curioſè nimis & auidiùs quàm oportet: quod genus hominum à Seneca etiam, & à Plinio acriter obiurgatum eſt: Aut ea diſcentes quæ ne diſcamus, ab eccleſia cautū eſt publico edicto: Aut ab his quoq; à quibus non licet, vt dæmonibus: Quorum ne ſocij fieremus, magiſter gentium enixè præcepit. Adde quòd in ipſa etiamnum reuelata ſciētia falli quimus, ſi videlicet ſupra proprij ingenij facultatem rimari abdita ſatagamus, in eaq; penitùs conari quæ humanos cogitatus effugiunt, de his, quæ ſola fide cognoſci poſſunt, demonſtrationes deſiderando. Peccare quoq; contingit cùm ob nimium ſtudium in valetudinem aduerſam incurritur. Quapropter cùm tot mala, id quod eſſe bonum diximus, circumſtent, delibare tutò flores literarum non datur, niſi cautè inter ſpinas, quibus vallantur manus, conſertauerimus. Sed de his ſatis. Nunc an aliqua humanæ philoſophiæ pars Chriſtiano ſit neceſſaria perſcrutandum.

CAP. II.

HVMANAM PHILOSOPHIAM NON ESSE NEceſſariam Chriſtiano, quanquàm vtilis eſſe poteſt.

CVm autem oſtenderimus philoſophiam ipſam ſeu veri ſcientiam bonam eſſe per ſe, & quiſpiam fortè competerit eam, quæ reuelata eſt (vt Thomas Aquinas alijq; permulti docent) eſſe neceſſariam Chriſtiano ad capeſſendam felicitatem, poterit idem ambigere an etiam ea quam humanam dicimus, vtpote ab homine inuentam, & per naturæ veſtigia procedentem ad beatitudinem comparandum ſit neceſſaria. At ſi Chriſtiani principale munus conſiderauerimus, tolletur quauotenus dubitatio: Nam id in Chriſto per fidem noſcendo piumq; per affectum colendo conſiſtit. Exigit namq; principaliter Chriſtiana vita defecatum animum terrena labe, & opus ad amuſsim ad Dei gloriam directum: Ob hoc reuelata ſunt deitùs diuina præcepta, & tam vetus quàm nouum inſtrumentum promulgatum. Quæ nec etiam eſt neceſſe vt ſinguli percalleant, ſed ſatis eſt ſi quiſq; quod ad ſe attinet, nouerit (vt paulò antè diximus.) Quod ſi quiſpiam contenderet, multa ad rectè ducendam vitam facientia in philoſophorum gentiliũ libris reperiri, quare aſciſcenda nobis vt bene beateq; viuamus: Is aliquid diceret, ſi non perfectiùs & enucleatiùs in diuina ſcriptura quæcunq; ſunt bona, tàm ad ſpectatiuæ quàm ad practicæ ſcientiæ partes pertinentia, continerentur, vt in calce operis colligemus: Verùm ſi quiſpiam aſſeueraret humanas literas ad perfectiorem ſacrarum literarum eliciendã notitiam conducere, & quanquàm minimè neceſſarias, vtiles tamen & quoquomodo opportunas eſſe, ei non magnopere cõtradixerim, & ſi fortè aliquid poſſem refragari. Poſſem, inquam, cùm perfectè ſacra eloquia percipi nequeant, niſi eo lumine quo ſunt dictata, eoq; potiore, quod intellectus noſtri lucerna circumfert, & etiam nũ ſint inuenti qui optimam eorum intelligentiam ſunt aſſecuti, licet in alijs literis ineruditi: Quemadmodum Antonius, & Barbarus ille ſeruus Chriſtianus, qui plenam notitiam eorum triduanis precibus impetrauit, vt Auguſtinus ſcribit. Attamen cùm pauci ad id præfectionis culmen aſcẽdant, verſandæ ſunt ſacræ literæ nocturna diurnaq; manu, & ſi ita libet, vocandæ erunt externæ in famulatum, vt veluti ancillæ dominæ deſeruiant, nõ imperitent, vt ſacratiſſimos viros feciſſe legimus, & omnifariæ doctrinæ luce poſteros irradiaſſe. Earum igitur philoſophiæ partium, quibus boni vtentur ad cultum diuini eloquij, hæc erit vtilitas, quòd illa & ſcientiæ, & eloquentiæ ſemina abſtruſa in myſterijs, in animo ſtudijs eiuſmodi præparato copioſiùs adoleſcẽt, fœcundamq; ſegetem parient. Faciliùs enim admittitur in abdita diuinæ ſapientiæ eius acumen ingenij, quod in philoſophiæ liberaliumque artium ſtudijs quaſi ſuper cote limatum fuerit. De ea tamen cognitione loquimur, quæ à ſenſibus trahit originem, nec ordinem diſcendi nobis congenitum ſupergreditur, quo ſolo niſi ſuperno illo lumine fuerimus colluſtrati, perfectam & exactiſſimam intelligentiam non aſſequemur. Patet itaq; quadamtenus prodeſſe humanas ſcientias conducibilesq; eſſe, nobis non propriè neceſſarias ad beatitudinem. Alioquin Deus nobis perfecta dogmata non tradidiſſet, & in monſtrando nobis cœleſti itinere aberrauiſſet. Cùm nullibi mentionem fecerit, oportere eos, quibus ſupernæ Hieroſolymæ oſtium aperietur, liberales artes ſeu primam aut naturalem philoſophiam percalluiſſe, ſequeretur, item plurimas quas in cœlo degere credimus ſanctorum animas illuc non iuiſſe, nec eſſe beatas quando earum plurimæ literas non nouerunt. At poſtquàm opportunas diximus ſeculares literas, nec renuendas operæprecium eſt, ne nimis cupidi earum ſimus, videamus quid commodi ab eis, quid detrimenti catholicæ eccleſiæ collatum fuerit, quid facturis nobis paulò altiùs exordiendum.

CAP. III.

FVISSE MAGNOS IN ECCLESIA VIROS, QVI DOCTI fuêre, doctrinas gentium quanquàm eis non nimium vſi, fuiſſe magnos qui illiterati: item non cuiuſuis eſſe dignoſcere pluſne emolumenti an detrimenti Chriſtianis attulerint gentilium literæ.

DIuerſos hominum gradus omnipotens Deus pro vt eius ſapientia exegit, cuius nec menſura nec terminus in eccleſia ſua extulit, alios doctrinis omnibus excultos, alios literas ignorantes, quorum tamen è numero aliquos ad perfectionis faſtigium euexit, vt ſuperbis aliquãdo innoteſceret increata ſapientia, cùm aliquid etiam per hominem operari vult non creata, quæ illius tenuis imago eſt, efficereq; quandoq;, cùm ita ordo poſcit immenſæ prouidentiæ, vt bruta ſtolidaq; animantia non modò ruditus edant, ſed in humanam vocem erumpant, quantò magis vt homines idiotæ ſeculi ſapientes exuperent. Partitis itaq; ordinibus hominum quaſi precioſis varijsq; monilibus, ſponſam ſuam eccleſiam Deus exornat. Atque vt à veteri teſtamento auſpicemur, nec altius quàm tempore promulgatæ legis paucula ex multis delibemus, electus eſt Moſes doctus in omni Aegyptiorum doctrina. Is à Deo hauſta legis præcepta Iſraëlitico populo promulgauit, multa docuit, multa perſcripſit: attamen nullas eum legimus cuiquam hominum ex tot milibus mathematicas demonſtrationes, quibus pollebat Aegyptus, dum per deſerta arenoſaq; loca degerẽt, in ſabulo deliniaſſe, quanquàm ſub expoſitis eius verbis ſubtiliſſimæ ſententiæ latent, in eo præſertim opere quod de mundi edidit exordio, vti cùm alij tùm Ioannes Picus patruus in heptaplo ſua mirabiliter oſtendit. Prophetas alios temporis etiam decurſu ſuſcitauit, quoſdam nobiles vrbanamq; elegantiam redolentes, quoſdam etiam poſt greges pecorum euntes auocauit, & miſit prophetare. Chriſtum autem qui ſequebantur Apoſtoli ſimplices fuêre idiotæ & plurimùm piſcatores: quod nemo eſt ferè, qui neſciat. Vnde duo potiſſimùm documenta colligere poſſumus, vt, ſcilicet, percipiamus homines eos non peritos grammaticæ (vt Auguſtinus ait) non armatos dialectica, non inflatos rhetorica, quò magis Dei potentia perciperetur refulgeretque gloria, mundum penè totum paruo temporis ſpacio ſua ad credenda dogmata adimplendaq; traxiſſe. Deinde edoceamur non in noſtra quæ nulla eſt, ſed in Dei virtute fidere oportere: qui humiles diligit & mirabilium facit operum effectores. Paulus Apoſtolus deinde ad fidem vocatus eſt, ſuperna voce edoctus legem ad pedes Gamalielis, qui ſecularibus prius in literis eruditus eſſet, nec ne certum aliquod argumentum non apparet, niſi Græcorũ Poëtarum fragmenta quædam. Hunc ſecutus Dionyſius Areopagita ſummus antea philoſophus, qui multa theologica opera edidit relatu Pauli, de Deo, de Angelis, de Eccleſię myſterijs, in quibus tamen non adeò multa philoſophorum gentilium dogmata immiſcuit, ſed potiùs quantum ab homine fieri doctiſſimo potuit, harumque rerum pleniſſimo, diſſimulauit.

Sed ne videar hiſtoriam texere, multitudo poſtea hæreticorum inſultauit, qui paruo ex ſemine pullulantes, in maximum numerum excreuerũt, eorumq; perfidia multis ſæculis eccleſia quaſſata eſt, & turbulentiſſimis tempeſtatibus agitata: Eodem tẽpore in initio ſcilicet, Arrianæ blaſphemiæ, viuebat Antonius. Quem abominandam quoq; illam hæreſim ſpiritu prophetico præuidiſſe, Athanaſius eſt author, viuebat & multitudo magna monachorum per Aegypti auia deſertaq; habitantiũ, ſed qui plurimùm illiterati eſſent doctriniſq; gentilium non imbuti. Extitêre apud Gręcos Origenes, Athanaſius, Baſilius, duo Gregorij, Euſebius, Ioannes cognomento Chryſoſtomus, tota Græcia & toto Latio celebrati. Apud nos Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus: illi orationibus duntaxat, hi etiã doctrinis aduerſus varias hæreticorũ ſectas bellantes: Quanquã vna eademq; tẽpeſtate omnes iſti ſimul alijq; celebres, quos non recenſuimus, floruerunt. Demum lõgo pòſt tempore Pariſienſes theologi exeruerunt caput, & quadringentis ab hinc annis in precio ſunt habiti: eos omnes hac appello nomenclatura, qui Pariſiorũ gymnaſijs ſunt enutriti, quiq; philoſophiã theologiamq; pulchritudine elocutionis poſthabita, tradiderũt nouo quodã

ſcribendi

ſcribendi genere, nec Ariſtotelem, Platonémve, nec priſcorum aliquem imitati, ſed per quæſtiunculas & titillantes argutias ſimiles fortaſſe eis, de quibus Cicero mentionem fecit, qui quaſi quibuſdam punctis quod verſabatur in dubio, colligebant. In hoc certè diſſimiles quòd illi quanquàm orationis florem non ſequebantur, minimè tamen aſpernabantur linguæ propriæ idiomatiſve proprietatem. Quod ipſi fecerũt, vt eſt videre apud Thomam, Scotum, Albertum, reliquoſq; in eo philoſophandi genere doctores illuſtres: Sed excuſandi omnino, cùm is quo tradebant ſua dogmata ſermo tunc eſſet in vſu, Latinaq; eloquentia iuiſſet peſſum: Laudauêre eam, nec imitabantur, detenti à ſeculi illius conſuetudine, homines alioqnin iudicio valentes & intellectu ſubtiliſſimo. Vidimus & eruditos & rudes à Deo electos, ad culmen virtutum, necnon qui magna fecêre, aut illiteratos fuiſſe, aut ſi doctos in gentilium literis ſacris potiùs quàm ipſis vſos fuiſſe.

Nunc inſpiciendum magnum ne aliqnod emolumenrum attulerint eccleſiæ ethnicorum literæ, an etiam detrimentum apportârint. Nam præter faciliorem ſacri textus intelligentiam, quam etiam probauimus, abſq; externarum diſciplinarum adminiculo haberi poſſe nullum vberiorem fructum, ex eis elici conſpicuum eſt, quàm de hæreticis victoriam quibus reſiſtatur, cùm contortis argumentationibus ſuis & cauillamentis inanibus deprauant diuinum inſtrumentum, trahentes in ſententiam imperitum vulgus, eorumq; retundatur & detegatur inſania, vt pietas extra controuerſiam fulciatur, & debelletur impietas. Sed percurramus hiſtorias veteres, actaque eorum qni cum hæreticis pugnauêre inſpiciamus. Ego, vt de me fatear, nunquàm legi, nec arbitror inuenitur qui legerit, vllum vnquàm hæreticum vi aut logicæ deuictũ, aut rhetorices perſuaſum, hæreſim abiuraſſe, ita vt in ipſo diſputationum conflictu manus dederit & mutârit ſententiam: Niſi fortè quis mihi, vel de longinquo obijceret Gilbertum Porrectanum & Petrum Abelardi, qui quanquam veterum errorum ſectatores non fuerunt, ramen ſua authoritate pernicioſa dogmata ſerebant, & hunc in Sehonenſi, illum in Remenſi concilio beati Bernardi opera ex itineris auio ad rectam redijſſe ſemitam. Cui reſponſum velim Gilbertum, Petrumq; ipſum non obſtinatè ſuos ertores defendiſſe, ſed matris eccleſiæ dictis paruiſſe. Quis enim Dialecticæ artis ignarus crediderit doctum hominem, & in pugna literaria exercitatum poſſe argumentationum potentia comprehendi? Nónne quotidie experimur contra manifeſtam veritatem aliquibus pugnari, nec quenquam ſubtili ingenio præditũ, quantumq; delira extremaque blacterantem ſyllogiſmo capi poſſe, quin quò velit, non ſe transfert in tuto, ſi non verè ſaltem apparenter, ita vt plerunq; non modò ignarum, ſed ſemidoctum etiam vulgus eludat veri rationem magis à ſe quàm ab aduerſario habitam ſimulans. Vrbanus papa ad Carolum, & habetur XXXVII. diſtinc. Omnem: Non in Dialectica placuit Deo ſaluare populũ ſuum. Regnum Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonum. Verùm enimuerò ex aduerſo legi ſimplicem idiotamq; hominem, verſutum nimis & exercitatum in literis, hæreticum paucis verbis deuiciſſe & traxiſſe ad fidem, qui nihilominus diu & anxiè pugnauerat cum doctiſſimis epiſcopis, qui ad concilium illud Niceæ celebratiſſimum enentilandæ veritatis gratia diſputationum cribro conuenerant, nec vnquam ſuperari verbis potuerat, ſed è manibus capere tentantium, quaſi lubricus anguis elabebatur. Interrogatus poſtea ab amicis, quî fieri potuiſſet, vt breui interrogatiuncula illiterati viri penitùs acquieuiſſet, reſpondit ſe prioribus illis, qui ſecum cõflictauerant epiſcopis, pro verbis verba dediſſe, huic autem qui Dei ſpiritu loquebatur, reſiſtere nequiſſe. Legimus quoq; nonnullos gentilium philoſophorum, ad Antonium viſendum perrexiſſe diſſerendi gratia, & breui ab eo ſermone captos ruboreq; ſuffuſos abſceſſiſſe, verbis inquam aculeatis, flammeis, diuinæq; charitatis ardore coruſcantibus, non mundana ſapientia, quam non nouerat, examinatis.

Hæc volui dixiſſe, quia multi hoc prætextu quaſi clypeo ſe tutãtes, vt, ſcilicet, philoſophiæ ingeniũ mancipare liceat ob hæreticorũ pugnas, contemnunt diuinas literas è cœlo delapſas, vt terrigenas (vt ita dixerim) excolant. Diſcant enim, oportet ſpiritu hæreticos captiuari, & eis potiſſimùm literis quæ ab eo in nouo inſtrumẽto reuelatæ ſunt. Illud tamen non negabimus vnquàm, ſed aſſeremus ſemper aſſerimuſq;, priſcos illos viros, qui & coràm & ſcriptis ſuffulti etiã humana philoſophia hæreticorũ retu-

dêre

dêre ſuperbiam, ignorantiamq; detexêre (quid enim aliud eſt hæreticus niſi ſuperbus & indoctus) multùm eccleſiæ profuiſſe. Nam apud doctos conſtat omni veritate ſtabilita eſſe ea dogmata, quæ vera prædicat eccleſia omni falſitateq; repudiata, crediderimq; plurimos eorum doctrinis motos afflante ſemper diuina gratia pernitioſas hæreſes deleuiſſe. Nec illud item inficiabimur, nonnihil factum à Pariſienſibus theologis, cùm philoſophiam ipſam Peripateticam, cuius In primis fuêre ſectatores, non ſolùm cum diuinis literis ſtare poſſe in vniuerſum, ſed ei etiam magnoperè oſtenderint deſeruire, iuxta illud elogium: Miſit ancillas vocare ad arcem. Attulerunt dubio procul non parum opis opibus eccleſiæ hac ſua exercitatione, quo etiam veluti inſtrumento Chriſtianus homo reliquos erroribus mancipatos reuocare poſſit ad uiã, ratione etiam naturali ſi ei ſoli crediderit. Nec allud mihi videtur Pariſienſium theologia quàm miſtio quædam ex diuinis eloquijs & naturalibus rationibus diſſultans, pulcher profectò, & honeſtus modus debellandi aduerſarium eſt, eis ipſis, quibus vtitur, armis vincere. Quare impijs oſtendere naturam ipſam, quàm dicunt ſequi monſtrare nobis creatorem & agnoſcendum & honorandum, repudiandas quaſcunque ſuperſtitiones, veram religionem excolendam pulcherrimum eſt. Quis autem videtur huic muneri idoneus omnibus numeris, niſi qui ſit priùs recto corde, poſteà placitis etiam aduerſariorum inſtructus. Hieronymus ait: Si quiſpiam aduerſus mathematicos velit ſcribere imperitus matheſeos, riſui patebit, opus quippe in refellendis explodendiſq; monſtris literarũ eadem nôſcere. Et ne longè vagemur, exempla quærentes, quantas nuper Ioannes Picus patruus meus, ſibi laudem cumulauit, ſi modò humana laus Chriſtiano viro æſtimanda ſit, quantam tulit in cœlis gloriam, quãtum theſauri largitus eſt eccleſiæ, quantum ſpiritalis alimoniæ poſteris impartitus eſt in opere illo admirando nuper à nobis emiſſo, quod conſcripſit aduerſus mathematicos, tollens de medio diuinatricem Aſtrologiam, ſemper à doctis & bonis impetitã, nunquàm profligatam, donec ingenij illius ſuper humanas vires omneſq; neruos in eam diſperdendam Picus intendit. Quem vtiq; triumphum non adeò cumulatè ſuiſſet aſſecutus, ſi (vt mittam ſummam eloquentiam) & omniſariam philoſophiam atq; ipſorum etiam placita, quanquàm vana, non percalluiſſet.

Cæterùm & bonum hoc ex humanæ philoſophiæ ſtudio mihi videtur prouenire, vt multi qui priuſquam eam nouerint, mirè extollant & ferè adorent, admiſſi poſtea in ſecretiora ab amore eius nimio temperent: ſolent enim cognita, de longinquo impendio nimis exiſtimari. Adiuuat quoq; cõtemplationem directè, vt Thomas Aquinas docet, cùm intellectum illuminet: indirectè quãdo errores remouet, quibus pleriq; ob ignorantiã inuoluuntur. Quemadmodum Serapio ille abbas, qui ob ignorãtiam hæreſim Antropophormitarũ offendit. Videtur etiam inflammare animum, & ad æternorum amorem ex fluxis temporarijſq; traducere, vti de ſe Auguſtinus teſtatur lecto eo Ciceronis libro, qui Hortenſius Inſcribitur, quo philoſophiæ laudes cõtinebantur. Accedit & illud, ſicuti antè monuimus, quòd ſacra eloquia cùm faciliùs tùm enucleatiùs apprehenduntur: quapropter ipſe Auguſtinus in libris de Doctrina Chriſtiana diffusè docet & philoſophorum dogmata, quæ vera ſunt, & eloquentiam ab ipſorum libris quaſi ab iniuſtis poſſeſſoribus, in vſum noſtrum vendicãda. At parte alia ire nemo poteſt inficias, non modica literarum ſecularium occaſione Incommoda eccleſiæ obueniſſe, dum turgidi quidam inani vento ſuperbiæ ſola ſcientiæ poſſeſſione ſuffulti, praua dogmata ſparſerunt, vel ob populi fauorem emerendum ſectatorumq; ambitum, vel ob pecuniæ quæſtum: Hinc hæreſes vanæ, hinc impietates plurimæ: Quare præcipiebat Corinthijs Apoſtolus, vt cauerent, ne per Inanem philoſophiam ſeducerentur ſecundùm traditionem hominum, non ſecundùm Chriſtum. Illud quoque non mediocriter obfuit, quòd multi prætendentes amorem eorum, quorum opera initiati fuerant doctrinis, iurârunt in verba magiſtri, cæteros paruipendentes: in hos vehementer Hieronymus inuehitur ſcribens, diaboli inſtinctu aduerſa ſtudia In eccleſia ſacta, & hinc dictum: Ego Apollinis, ego Pauli, ego verò Cæphæ: nec minus detrimentũ eſt, imò quantò communius vniuerſaliuſq;, tantò deteſtabilius, qđ ab his affertur. Qui ergo in negotio occupati ſacras literas aut negligunt, aut, vt decet, nõ æſtimãt, aut tardè capeſſunt, quos di[illegible] & noctu (queritur idẽ Hieronymus) in διαλεκτικῇ arte torqueri, phyſica perſcrutãtes, oculoſq; trans cœlũ leuare,

& vltrà

& vltrà profundum terrarum & abyſſi in quoddam immane baratrum demergi, eo vitij genere noſtra tempeſtate non parum multi irretiuntur, curioſiùs quid Ariſtoteles quàm quid præcepit Chriſtus, veſtigantes, ſemper addiſcentes, vt inquit Ariſtoteles, nunquàm ad veritatis ſcientiam peruenientes: hinc etiamnum minimè mediocre malum pullulat, quod poſteà ſe diffundit in plurima, quando eius animus qui quotidie in diſputationibus verſatur, plurimùm à recto in Deum affectu, impeditur, multasque in partes trahitur & quaſi lacet in fruſta diſcerpitur, partem ſcientia ſibi vendicat, partem eloquentia, hæc opinio talibus fulcita rationibus in ditionem ſuam flectit animum: Illa alijs argumentationibus roborata contrà nititur, vt ab ea deficiens ad ſe declinet manusq; det flexianimo quopiam ſyllogiſmo deuinciens. Ita ſæpè fit vt cùm Deum velit meditari, ſuccurrat quid Parmenides Meliſſusq; de entium pluralitate ſenſerint. Credendum ne magis Simplicio in hoc, an Alexandro Aphrodiſienſi. Item an vniuerſalia à ſingularibus cogitatione, aut re reive natura differant, an quantitas ſit diuerſa res à ſubſtantia, & cætera id genus inter literalia prælia verſari ſolita. Virum quendam doctum & ſacerdotem mecum olim conqueſtum memini: Dolebat enim ſe feruore charitatis deſtitui, cùm altaris ſacramentum attrectare vellet, ob ſtudia ea, in qnibus erat aſſiduus, & tùm in primam philoſophiam quæſtiones cudebat. Diuiditur itaq; animus ratione affectuum, dum ſciri multa præoptantur, atq; cùm in Deum iactare eos volumus huc & illuc vbi ſcilicet procubuêre, quærendi ſunt, vt collecti in vnum Deo offerantur.

Poſtremò nec parua morum populatio contingit à ſuperbia vanaq; gloria ſtudiorum eorum occaſione, quod quiſque puto literis deditus experitur, niſi ſe falli cupit. Quandoquidem bellare cum eis oportet & conferre pedem, fiunt prætereà contentiones, diſcordiæ, odia ſcaturiunt: & hoc vnum quod Chriſtiani munus præcipuum magnopere labefactatur, ea, ſcilicet, virtus, quæ iam recepto vocabulo humilitas appellatur. Eius enim conditio alienis placitis atq; ſententijs magis quàm proprijs acquieſcere, quæ infringitur corruitq;, cùm neſcire ingenio cedere à corrupto ſeculo, quod corrupta exiſtimatione ſe in illis ſtudijs merſauit virtus exiſtimetur, & qui impatientes alieni iudicij, cnilibet etiam ignoto inſultat, ſæpè laudātur, quaſi videantur quibuſcunq; literatis indixiſſe bellum, alienamq; in ſtudijs literarum gloriam, ſibi dedecus & infamiam parituram putent. Quare ſatagunt calumnijs, aut coràm aut poſt terga iactatis exiſtimationem eam omnino conuellere, quæ incommoda cum enumeratis mox emolumentis, ſi quis ſimul in libra Critolai, aut Ariſtophanis appenſa diligenter examinet, ad vtrum vergat, vix queat internoſci, animadnertetq; diuerſas quandoq; à ſanctis hominibus ſuper ſecularium literarum ſtudio prolatas non fuiſſe ſententias ſine matura conſideratione acerrimoq; iudicio.

CAP. IIII.

HVMANAM PHILOSOPHIAM EATENVS AESTIMANdam, quatenus ad colendum Deum conducere poßit, etiam philoſophorum Gentilium teſtimonio.

EX his (vt arbitror) liquet, non adeò extimeſcendum, vt omnino philoſophiā humanā gentiliumq; literas horreamus, nec adeò fidēdum, vt animū noſtrum penitus remo ipſarū veloq; cōmittamus, quādo ſi recta inceſſerimus ſemita, poſſint prodeſſe, ſi deorbitauerimus, non poſſint, nō obeſſe: ſi eis enim vſi fuerimus ad religionē Deumq; per affectū colendū, quod cōmodè fieri poſſe, in calce operis oſtendemus, magnū nobis emolumentum cōparabimns, ſi ad inanem gloriā finemq; aliquem prauum virtutū earum, quæ in voluntate conſiſtunt, & propriè non bonū reddunt habentem, iacturam faciemus. Verùm ex ipſis ad interioris latriæ cultum multa cōducentia poſſumus eruere, vt palam monſtrabimus, quibus purgemus animū terrenis ſordibus & ſublunariū rerum affectiones exuamns, atque alis amoris & fidei Deum noſtrum ſeqūamur, qui volat ſuper Cherubin. Hæc fortè à philoſophaſtris quibuſdam tanquàm fabellæ aniles irridebuntur, qui ſe iactant circumferuntq;, cū tenuerint tres aut quatuor quæſtiones in

conſpectu

conſpectu vulgi magna etiam vociferatione diſſertandas, in his ſapientiam conſiſtere malè ſano iudicio, imò maximo laborātes morbo iudicantes, deſpicientes aut ſaltem poſthabentes religionem, in qua quærenda, comparandâ & retinenda maximi gentilium philoſophi laborârunt: & quanquàm veræ religionis expertes fuerunt, nomen tamen religionis amabant, & Deum colebant, & ſi alij in ſocietatem alios aſciſcerent, alij eum quem vnicum credebāt, ſuperſtitioſè honorarēt, nihilominus enixè magnaq́; animi propenſione in ipſum ferebantur, omnesq́; conatus in componēdis affectibus afferebant, vt ſupernæ menti purè ſeruirent, & fortè eorum aliquibus qui ſcilicet tali inſtituto vitam degebant, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, innotuit: qua recepta & cuſtodita, beatitate donati ſunt. Noſtrorum enim theologorum qui celebriores habentur, firmus conſenſus eſt, eis omnibus qui ante Chriſti aduentum vixêre, ſecundum Inſculptam quorumlibet mentibus naturæ legem, veritatem illuxiſſe: quam agnitam ſecuti, ſaluati ſunt: Pari pacto ſi qui poſt Chriſti aduentum aliquibus in locis nati, ad quos Chriſtianæ legis fama non perueniat, an verò tales aliqui extiterint, qui naturæ dona illibata cuſtodierint, nonnulli credidêre: Eos tamen de quibus benè ipſi opinantur, videlicet Socrates, Plato, & alij, dijs ſacrificâſſe, memoriæ proditum eſt. Quod nullo pacto vnquàm fieri abſque magna Dei offenſa omnes theologi conſentiunt. Sed ne à propoſito nimis diuertamus, hoc ſaltem liquet naturale lumen cuilibet homini conſertum congenitumq́; à Deo eis illuxiſſe, vt mores componendos cenſerent, Deumq́; colendum: Sic Socrates philoſophiam (vt ille Inquit) euocauit è cœlo, & in vrbibus collocauit: Sic Stoicorum ſtudium eò tendebat, vt affectus animi exuperantes ſedarentur pieq́; viueretur. Brachmanes Indorum, Perſarumq́; magos nihil exorſos vnquàm memoria prodidit, niſi priùs orationem emiſiſſent: Platonicæ Pythagoricæq́; diſputationes à ſacris precibus ſemper cœptæ, finiebant in eaſdem: Quibus & Porphyrius & Theodorus & omnes Academici nihil vtile magis, imò neceſſarium, vno ore cōfirmant, hoc Proclus apertè determinat, cenſens eis qui ad ſummum bonum peruenire cupiunt, nō ſcientia & ingenij exercitatione opus eſſe, ſed firmitate, ſtabilitate, tranquillitateq́; vitæ. Et idem rurſus apertiùs inquit: Nos per ſcientiam aut operationem vllam ingenij exquirere ſummum bonum, aut ad ipſum aſpirare non debere, ſed offerre commendareq́; nos diuinæ luci & præcluſis ſenſibus in illa incognita & occulta entium vnitate quieſcere, aſtruens, hoc fidei genus omni doctrina antiquius eſſe.

CAP. V.

NON EXPEDIRE OMNES CHRISTIANOS literis Gentilium incumbere.

VErùm ſcire illud oportet, quòd ſicuti nullus Chriſtianorū eſt iudicij & rationis cōpos, qui non ſit aptus ad implenda diuina præcepta ſi voluerit (Dei enim gratia ſe vbiq; diffundit) nec ab ipſis etiā exemptus, quādo felicitati cōſequendæ ſunt neceſſaria: Ita quēlibet nō eſſe gnauū ad humanā philoſophiam literasq́; gentilium capeſſendas, temperandū ergo eſt à plurimis & ſui buccæq́; ſuæ noſcēda menſura: Multa quippe hominū genera tractare eas abſq; incommodo nō poſſunt: Alij in fide vacillant, aut eius habitū adeò imbecillū habent & infirmū, vt ſi ea adirent quæ noſtræ aduerſantur fidei, facilè decipulam incurrerent: Veluti rationes Ariſtotelis de motus æternitate: Auerrois de vnitate: Alexandri de corruptibilitate intellectus: quædā Platonicorum placita: quæ quanquā à noſtris iā pridem exploſa ſunt, nihilominus superno lumine nō opportunè admiſſo in eorum tenebris facilè caligarent: Alij in gubernandis animabus dirigendisque ad ſemitam ſupernæ Hieroſolymæ adeò premuntur, vt vix queant niſi cum earum diſcrimine, philoſophię vacare: Pariter dictum & intellectum hoc velim ab omnibus, qui in adminiſtranda populis iuſtitia valdè occupantur, præſertim cùm idoneis miniſtris & adiutoribus indigent. Alij multum à vana gloria vexātur, impingunturq́; paulatim in nimium amorem ſui: Quos vel temperare ab ardore nimio, vel ad tempus dimittere negotiū, operæprecium eſt: Alijs obtigit hebes ingeniū, quibus eſt opus aut philoſophiæ ſtudia nō aggrediantur, aut deſiſtant ab incepto, ni & impenſam & oleum velint amittere.

amittere. Non enim ſinguli homines ad perdiſcendas literas ſunt nati, nec omnium eſt ſcientia (vt Dionyſius ait.) Quapropter impedimenta hæc penſare quiſq; debet priuſquàm in vendicandis ſcientijs enixè laboret, & ea vel remouere ſi poteſt, vel ſaltem cautè, & vt decet, incedere.

Illud quoq; animaduerſione dignum, trifariam dari opportunum aditum ad philoſophiam: Aut medicinæ percallendæ gratia: aut docendi in ſcholis ipſam philoſophiam, aut theologiæ noſcendæ: Hoc vltimum munus pluribus hominum gradibus commune eſt, priora paucis: Nam ex his qui corporibus mederi nolint, paucos inuenies, qui medicinæ velint incumbere, vt artem noſcant, niſi fortè principes quoſdam viros & per ſe literas amantes: quiq; docere alios inſtituerint, non multi ſunt: Nam ad medendam ferè ſemper properant, niſi ſacerdotes ſint aut clerici, quibus prohibitum mederi, cautumq; lege eſt, ne docentes in ſcholis medicos audiant, ſicuti nec leges ciuiles profitentes: His ergo omnibus licere per philoſophiæ campos vagari manifeſtum eſt. Medicus enim à philoſopho principia & fundamenta haurit medicinæ, multaq; mutuatur, quibus ad conciliandam ægrotis ſanitatem vtatur. Ei verò qui theologiam perdiſcere cupit, faciliùs ad id quod quærit, acceſſus patet, ope philoſophiæ, quando per res naturales quaſi gradu facto ad diuina conſcendimus. Eum autem qui docere & enarrare philoſophorum libros inſtituit, manifeſtum eſt in eis ipſis verſari oportere. At qui horum generum ſuperfluit, quibus fines rectos præſtituere oportet. Quando & aberrare omnes contingat, niſi fini ipſi laudabili ad amuſſim voluntatem direxerint. Quod facilè conſtabit, cùm de quatuor diſcentium finibus diſputabimus. Quod autem in primis hæc genera rectè philoſophantium reperiantur, vel hinc conſtat, quòd creatarum rerum naturam veſtigare poſthabita penitùs notitia Creatoris, peſtiferum nimis inſtitutum eſt teterrimumq;, inane & noxium, ſi diſputandi id gratia fiat & aucupandæ auræ popularis: Cæterùm nec ſeneſcendum in philoſophorum commentarijs medicis ipſis eſt atque theologis. Theologos omnes rectè eos appellauerim, qui literis ſacris incumbunt, vt Deum cognoſcant, venerentur, colant, eiusq; placitis obſequantur, alijsque ſint adiumento. Multos tamen non eo inficias dari poſſe ad priſtina ſtudia reditus, aut relaxandi animi gratia, aut rememorandi quæ obliti ſumus, aut componendi operis alicuius, aut alio quopiam genere iuuandi ſe & alios. Eis porrò in primis cauendum qui enarrare Ariſtotelem ingrediuntur (nihil enim aliud philoſophi officium noſtra tempeſtate plerique autumant, malè quidem ſano iudicio, & plurimum aberrante) cauẽdum inquam, cùm huiuſcemodi negocia periculoſiſſima ſint, his qui in obeundo eo munere hallucinantur, cùm ob diſtortos diſcentiũ affectus, tum ob contumelias quibus ſe riuales (quos concurrentes vocant) afficiunt: Quo vitij genere ſatagunt captare fauorem ignari vulgi, cuius adeò corruptum iudicium, vt eum qui ad ſtentoris inuidiam vociferat, exquiſitioresq; calumnias iactat, doctiorem credat: quare fit vt multi dum parare ſibi aut excogitare argumenta deberent, enixè quærant quaſdam hiſtrionum geſticulationes, nouasq; aduerſarium vilipendendi formas, vt aſtantibus imperitis riſum excitiant, & ei qui contrà aut oppoſuerat, aut reſponderat pudorem, ſi naturæ mitis, ſi rigidæ & effrenæ, furorem & inſaniam. Nec oportet vt amplius immorer in pudendo hoc errore recenſendo, qui noſtra tempeſtate vndique ſcaturit: vix enim poſſum ſine moleſtia meminiſſe nedum, in narrando diutiùs verſari.

CAP. VI.

NON OMNES GENTILIVM LITERAS PARI RAtione, ad diuinam philoſophiam conducere, ſed alias magis alias minus.

HOc autem diligenti conſideratione penſandum, eſſe quaſdam philoſophiæ partes, quæ ſacris literis alijs conducibiliores ſunt & cognatiores, atque idcircò Chriſtiano homini præ cæteris excolendas, ei præſertim qui ſe ad diuina eloquia transferre cupit: Alias minus, quales videntur Geometrica, Arithmetica, & Poëtica: nõ enim eam cum diuina Scriptura quaſi dixeris affinitatem habent, quam & Phyſica habet, & Logica, & Methaphyſica. Adde quòd illæ nõ ſolùm

curæ plurimum & diligentiæ exigunt, ſed peritis in eis adeò ſunt delectabiles, cùm ob magnam certitudinem, tum ob inueniendi voluptatem, vt vix eas relinquere poſſint: Continent profectò veritatem, ſed earum ſcientia (vt ait Hieronymus) non eſt ſcientia pietatis, quanquàm non minimum facere ad intelligentiam Scripturarum Auguſtinus cenſet. Poëtica verò ſcitamenta ab eo, cuius palato ſemel ſapuerunt, ob carminum præſertim harmoniam, ægrè deſeruntur, & incomptiora eloquia vix deguſtantur: Experiuntur hoc plurimi: Expertus ego: Qui puer in illis mirum in modum oblectabar & etiam in caſtris me comitabantur. Sed poſtquàm ad philoſophiam & ſacras literas me contuli, adeò illis remiſi nuncium, vt nec poëtarum libros toto quinquennio ter fortè aperuerim, quandoquidem ab illis trahi, animum & emolliri ſentiebam. Sed quid eſt deteſtabilius pleriq; poëtarum turpitudines maximas & obſcœnitates ſuis verſibus immiſcuerunt, quæ Chriſtiano homini non modò attrectanda, ſed prorſus eliminanda: Nec temerè multos inuenies qui pulchra alioquin poëmata ſpurcitijs libidinibusq; non fœdauerint: Quare ſcribit Iſidorus ideò Chriſtianis prohiberi legere figmenta poëtarum, quia per oblectamenta fabularum excitant mentem ad incentiua libidinum: Et hoc idem fuiſſe in cauſa credo cur Plato à ſua Republica poëtas expulerit, ne ſcilicet mentes adoleſcentium obſcœnarum fabularum nubibus obcæcarentur: Non ita tamen rem ad viuum reſecamus, vt in poëmatis & legendis & cudendis ſe exercere, qui aliqua animi propenſione, ad id negocij feruntur non poſſe etiam cum laude credamus: Sed non omnibus omnia pari filo conueniunt. Da mihi virum voluntate bene inſtituta: Qui carmina de rebus Chriſtiano vel credendis, vel ſperandis, vel operandis, conficiat, tantùm abeſt vt damnem, vt accuſem, vt etiam magnopere tuter, laudem, venerer & amplectar. Quales apud veteres noſtros fuêre Prudentius, Sedulius, Damaſus, alijque nonnulli: Apud noſtros Baptiſta Carmelita Mantuæ ſpes altera, Ludouicus Pictorius Ferrarienſis, Vgolinus Verinus Florentinus. A` gentilibus autem poëtis ita accipiendum aliquid, Baſilius ſuadet cum excellentia virorum dicta aut facta commemorant, ſicut ab oratoribus cùm virtutes extollant, aut in vitia effulminant.

CAP. VII.

PLVRA FVISSE IN CAVSA CVR PRISCI TEMPORIS ſacratiſſimi viri & Gentilium literis vſi ſunt aliquando, & alios eis vti poſſe cenſuerunt, quæ longo temporis decurſu paulatim ceſſare cœperunt.

VErum enim uerò ſcire non inconuenit, cur priſci illi eccleſiæ viri ſanctiſſimi atq; doctiſſimi, non adeò à Gentilium literis abhorruerunt, vt eis aliquando non vterentur: & quantum ſpectat ad alios, non eò vſque aſpernandas eas cenſuerunt, vt tractari commodè non poſſent, ſi modo adeſſet firmitudo fidei, & rectum etiam examen accederet, omnes ferè priuſquàm aut Chriſtiani eſſent docti, in liberalium artium ſtudijs euaſerant. Aut ſi de Chriſtianis parentibus orti, à pueris fuerunt in philoſophiæ ſtudijs enutriti, vt facilè eſt videre legēti eorum vitas & acta. Dionyſium doctiſſimum fuiſſe priuſquā Paulum ſectaretur, nemo eſt qui neſciat: Origenes puer & literis Gentilium etiam priuſquam Leonidas pater martyrij palmam aſſequeretur, imbutus fuerat: Gregorius & Baſilius cōtubernales antequàm ad monaſterium accederent, docti in liberalibus artibus euaſerant ambo nobiles (vt ait Rufinus) ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digreſſi ad profitendam rhetoricam rogabantur, quod opus magnificè quidem implebat Baſilius, Gregorius verò magnificentiùs contemnebat. Quique cùm ſe totum Dei ſeruitio mancipaſſet, tantum de collegę amore præſumpſit, vt ſedentem Baſilium de doctoris cathedra deponeret, ac ſecum ad monaſterium manu perduceret. Cyprianus ante baptiſmum glorioſè (vt ait Hieronymus) rhetoricam docuit: Ipſe Hieronymus ſe dicit in epiſtola ad Paulinum poſt ſeculares literas ad ſacras deueniſſe, & alibi, Romam ipſum habuiſſe liberalium artium magiſtrum dum annum ageret vndeuigeſimum: Auguſtinus dum etiam Manichæorum erroribus detineretur, rhetoricam docebat: Pluresque alij reperirentur, quos requirere nedum recenſere faſtidium afferret: Qua-

ret: Quare non mirum ſi ex eorum opetibus doctrina ampla ex gentibus etiam petita vndique ſcaturiat.

Hæc dixerim non quòd perperam factum ſit, Chriſtianis etiam adoleſcentibus tradi liberales artes legendas, imò rectè, vt ex decreto Eugenij etiam confirmatur: Sed ne nimis magnifiant ab his qui ſanctos viros ſequi in hoc volunt, vt Gentilium doctrinam capeſſant, in hoc non ſequi, vt ſacras literas colant & rectè viuant: oſtendere enim operæprecium eſt (non eos) poſtquam theſaurum ſacri eloquij reperêre, ad viliores ſupellectiles nanciſcendas nauigaſſe, ſed eis priùs partis, precioſiores & conſectatos & adeptos. Cæterùm vt ab alijs ipſam humanam philoſophiam tractari poſſe concederent, multæ ſe eis rationes obtulerunt. Cùm refellendi praua, aut philoſophorum, aut hæreticorum dogmata tum excolendorum ingeniorũ, quo aptiora eſſent ad imbuendum ſe diuinis eloquijs, tum etiam eloquentiæ perdiſcendæ. At cùm ipſi in præſentia apud noſtros nanciſci hæc commoda poſſimus, quid cauſæ eſt vt in externis merſare ingenium pulchrum ducamus, totamque vitam mancipare? Quod autem poſſimus, non difficilè puto poſſe comprobare, atque vt ab hæreticorum expugnatione exordiar. Quot ab initio naſcentis eccleſiæ aduerſus hæreticos ſcripſerunt? Quiſque enim eos, qui ſua tempeſtate ab infernis latebris ſcaturibant, pro virili confutabat, eo modo quo ſuprà diximus, poſſe hoc negocium obiri: Sed nunc præcipuum contra obſtinatos argumentum repertum eſt, cui reſpondere nequeunt, hoc eſt, ignis: Qui aut eos exuſtos in cineremq; redactos vento committit, aut falſum dogma abiurare conſtringit. Quæ pœna ſi priſcis illis hæreſiarchis decreta fuiſſet, non tot opinor hæreſes pullulaſſent: Indictum tantummodo exilium fuit Arrio magni Conſtantini iuſſu, cùm in venerando illo concilio Niceæ peſtifera illius dogmata condemnata ſunt. Quantum verò pertinet ad confutanda falſa dogmata, ad eloquentiam diſcendam, ad ſacra eloquia facilè intelligenda, quibus muneribus obeundis, Gentilium literas vtiles diximus, & ſic ab antiquis opinatum putârim, plus vtilitatis apud nos quàm apud exteros reperiri, ſuis enim ſcriptis nobis has fruges pepererunt: Namque eloquentiam cum ſapientia miſcuerunt, humanam philoſophiam diuinæ, quantum licuit, agglutinârunt.

Alij poſtea ſurrexerunt, & vetera excoluerunt, & inuenerunt noua, adeò vt facilè quiuis mediocriter eruditus dignoſcere queat plus & ſcientiæ & eloquentiæ in Chriſtianorum, quàm Gentilium commentarijs ineſſe, plures certè veritates reperiuntur (vt etiam mittam quæ deitùs reuelatæ ſunt) in noſtris quàm in Ethnicorum lucubrationibus: Etiam ſi Platonem & Ariſtotelem nominauerim, quos cùm citò philoſophos omnes paganos mihi recenſuiſſe videor, quis verebitur Auguſtinum & etiam aliquos priſcorum opponere Platoni? Thomam, Albertum, Scotum, Ariſtoteli? Atque vt inter hos aliquid dicamus, facilior enim & promptior comparatio, quàm in primis paribus: quot quæſtiones ab eis diſputatas euentilataſque inuenies quas ille non tetigit: Prætereà veritates vtriuſq; teſtamenti percaluerunt quarum ille ignorantia laborauit. At tute, inquies, mõſtraſſe eis iter, quo philoſophãdo progredi poſſent, quod inficias non eo: Sed hac ratione quid colligis? Sic Ariſtoteles minor, hoc eſt, indoctior Platone: quid certè meri Peripatetici inficiabuntur: Maior Platone Socrates, & ſic deinceps vſque ad Thaletem & vltra, quod eſt abſurdum: Nec ex hoc ſequitur, quoſcunq; qui philoſophati ſunt ex prioribus, ipſis poſterioribus doctiores fuiſſe: Non enim hoc tantùm in cauſa, ſed præter ætatis poſteræ beneficium, quo priſcorum commẽtationes exanimari poſſint, oportet adeſſe & ingenij acumẽ, & aſſiduum ſtudium, & multa alia quæ accedere conuenit ad prouehendum aliquem ad doctrinę faſtigium: Hi ergo quos nominauimus quicquid operum Ariſtotelis ad eorum peruenit manus, didicêre, & plura alia inuenêre ipſi, cùm nec illis temporibus ſicuti nec poſtea in producendis hominibus fuit effœta natura. Defuit illis tantùm eloquentia: quæ non defuit Ariſtoteli: Sed apud alios eam quærere datum: Neque enim illis etiam eloquentia cedimus: Si enim (vt inquit Fabius) Cicero expreſſit vim Demoſthenis, copiam Platonis, iocunditatem Iſocratis, & plures etiam à ſeipſo virtutes extulit eloquentiæ. Quis apud nos non videat eſſe Ciceronem, ſed Chriſtianum, hoc eſt, aliquem qui eum ad lineam vnguemq; expreſſerit? Quis enim nõ aduertit, Lactantium Firmianum æquaſſe ipſum & fortè pręcelluiſſe in eloquẽdo? In ipſo verò Hieronymo

qnantum facundiæ fuerit,qui eius lucubrationes non legit,minimè ſciet: Taceo Cyprianum,Rufinum,Ambroſium,Paulinum, Auguſtinum, Seuerum, Hilarium, Leonem,compluresq́; alios priſcis oratoribus æquandos, & ſi ea ſpeciatim ſpectemus, partem philoſophiæ quæ practieen parænetícenq́; complectirur,ea longè ſuperatos gentiles perſpiciemus à noſtris, qui theologicas ſcripsête ſummas: Alexandrum, Thomam, Henricum, Albertum, particulariter à Gregorio in libro illo excellentiſſimo commentariorum in Iob.

Verùm ne ſimus ingrati noſtrl ſeculi hominibus,parum ne emolumenti ab eis rei literariæ collatum exiſtimabimns? vt vereamut profiteri nos ab eis magnoperè & ornatos eloquentia & illuſtratos doctrina. Poſſem equidem multos quos antiquitati opponerem numerare, & afferre eriam rationes efficaciſſimas, ſed nonnullorum faciemus mentionem: Quorum præſtantiæ quilibet niſi inuidus fauebit, & quantum ad eloquendi facultatem pertinet,proximè acceſſiſſe veteribus mihi videtur Ioannes Pontanus,ſi tamen Ciceronis menſura metiri velimus eloquentiam: Adeò enim eius characterem æmularus,vt ferè in nullo diſſimilis appareat. Sunt tamen qui Pliniano elocutionis genere magis delectentur, ſunt qui mixta dicendi genera & varijs exquiſitisq́; vocabulis perſcarentia: Qualia apud Gellium. Apuleium deſiderent. Et hæc certè munera à Politiano & Hermolao Barbaro impleta commodè vel mediocriter eruditus agnoſcet: Quorum alter probatiſſimum in ſcribendis hiſtorijs ſtylum reliquit. Si verò poëmatum faciemus periculum, nullo pacto veteribus inuidebimus, quandoquidem & quod ad elocutionem pertinet,impletum animaduertimns à noſtris & exploſis erroribus Chriſtianam veritatē celebratam: Aſciſcamus & afferamus in medium cum multis antiquorum conferentes Baptiſtæ Carmelitæ carmina, *Illa inquam dubiam facientia carmina palmam*: Nemo niſi indoctus non admirabitur, nemo ipſam verſuum decoram maieſtatem non extollet: At certè niſi ſtultus inficiabitur ſuperaſſe eum gentiles omnes materia ea circa quam verſatus eſt: Cùm ſancta Chriſtianaq́; opera cuderit,illi vana penitùs & inania, ipſi tantùm linguas inſtituerũt: hic præter id & intellectum & mentem inſtituit: Ipſi inter dulcia pocula ſæpiùs venena propinârunt,hic in ora multorum eum ipſa duleedine areana etiam religionis infudit. Apud ipſos philoſophorum placita reperies Epicuri multa, nonnulla Platonis: In eius verò libris nõ tàm Platonis & Ariſtotelis quàm ſubtilitates etiam Pariſienſium theologorũ. In Herculis verò Strozæ poëmatis multum delitiarum apparet. Magna vis carminis tantaq́; dulcedo & reſonanria, vt Picum etiam ipſum literarum principem non ſemel ab ore ipſius rogatu noſtro ſua carmina recitantis pendentem, & obſtupentem viderim. De Pictorio noſtro nihil eſt quod dicam,ne dicato mihi Chriſtianorum opuſculorum libro gratias referre videar. Vgolini opns ſacrum meritò celebrandum eſt: Quo eleganter Chriſtianæ veritatis myſteria recenſuit. Allos prætereo viros celebres, cùm de his præſertim & qui ſacra verſib⁹ ſcripsêre, & qni mihi familiares admodum ſunt,mentionem facere ſatis ducam: Neque ego is ſum qui priſcam illam antiquitatis ſpeciem adeò venerabundus ſuſpiciam, vt quoſcunq́; poſteriores, inferiores prioribus iudicem tantùm propter mille annos. Expendenda quippe ſunt authorum merita: Non quo quiſq́; vixit tempore metiendum: Alioquin Nęuius Vergilio præſtaret, Thales Ariſtoreli.

Præterire nolo Ioannem Picum patrunm. Qui ſimul omnium priſeorum virtutes cùm omnifariæ doctrinæ tum eloquenriæ complexus famelicos veritatis animos affluentiſſimè pauit: In huius ego laudes quotiens incido,vix auelli ab eis poſſum. Culpor fortaſſe à quibuſdam,cùm videar niniis amori, nimis conſanguinitati, nimis beneficijs ab eo ſuſceptis indulgere, ſed culpari oportet tot præclara iudiciaq́; in eius me laudibus ferè vicerunt: Quot præconia de heptaplo ſua inuulgata fuerunt, qua ſeptennaria enarratione mundi exordium à Moſe deſcriptum interpretatur: Ea prophetæ verba pleraq́; ingenia contemplantium torſerunt, & in ipſis enodandis qui celebriores ſunt habiti,laborârunt: ſcribit tamen Hermolaus Patriarcha Aquileienſis vir ſeculorum memoria dignus, alios omnes eùm prætererint, quæ Picus dixit, nihil ſibi dixiſſe viſos. Sed rogo vt appareat cùm laudamus legitimam ſubeſſe cauſam laudandi? Quis vnquàm veterum totam dininatrieem interemit Aſtrologiam? Semper eâ beſtia velut hydra, quotiens vno vel altero capite truncabatur, alia quaſi

ceruice

Digitized by Google

ceruina cornua ſuggerebat, vel etiam amplo fœnore multiplicata reddebat: Donec illam Picus doctrina lignis atque igne diuini amoris, vti verus non fictus Hercules exuſſit. Mitto ipſius cùm in his libris tum in alijs comparabilem eloquentiam: Mentior niſi quæcunque diuerſorum virtutes in eloquendo, quas Fabius enumerat, in eo vno eminentiſſimæ ſunt collectæ: Ex quibus certum quiddam magnum & ſublime Pici ſcilicet peculiare diſſultat, quod non ſit ei commune cum cæteris. Tantùm verò abeſt vt non ſeruatus ab eo in eloquendo decor ſit, vt à nullo magis, accommodatusq; ſemper materiæ de qua agebatur ſermo. In tractatu de Ente & Vno quietum diſputandi genus cernes, dulce, preſſum, & explicatum, vt nihil tutè aut detrahi poſſit aut adijci. In heptaplo cùm omnes rhetorices virtutes inſint, hoc vno præcipuè laudatiſſima, quòd nulla expoſitio apparet, quæ tàm ſublimi & florido dicendi genere ſit pertractata: Libri diſputationum aduerſus Aſtrologiam omnem laudem ſuperant, ſiue doctrinam ſpectes, nouasq; philoſophiæ quæſtiones ab eo enucleatas, ſiue eloquentiam. Quod opus quanti faciendum ſit, quantumque ex eo Picus celebrandus, facilè apparet ex Epitomate, quod Hieronymus Sauonarola vir celeberrimus conſcripſit & vernacula lingua vt ineruditis opem ferret: Sed nos quoque nonnihil dicere non inconuenit: Nam vt de doctrina dixerim primò vt orator, dein vt naturalis philoſophus, demùm vt Aſtrologus Picus ipſe in eo volumine præliatur: Nam poſt priores victorias demum inimici armis quaſi Dauid Goliam Gigantem ſæuiſſimum illud monſtrū detruncauit. Primus liber quanquā authoritatibus tum philoſophorum Gentilium tum diuinæ Scripturæ tum ciuilis, & pontificiæ legis deijcit Aſtrologiam. Tamen ſi flectes oculos ad ſtylum, nullam vnquàm ſiue vituperationem in demonſtratiuo genere vehementiorem, ſiue accuſationem in iudiciali formidabiliorem deprehendes: Nec tàm loqui videtur, quàm vt de Pericle dicitur tonare & fulminare. Si verò contemplaberis phyſicas rationes proprio ex ingenio depromptas, nihil vnquàm vidiſti admirabilius, his tertium & quartum librum abundè refertis. Quæ puto à poſterioribus, qui aut in libros Ariſtotelis de generatione, aut de cœlo, aut meteororum quæſtiones cudent, certatim expetentur, quanquam vbique & commodè locari poſſunt. De Aſtrologia nihil eſt quod deſideres, cùm particulare quodque dogma adeò curioſè deſtruat, vt nihil aliud quàm Aſtrologicos libros legiſſe eum appareat, in hoc omnibus extra controuerſiam ſuperior, quòd nemo eloquentiſſimo ſtylo quæſtiones explicatu tàm difficillimas enodauit. Arte verò tanta libri illi ſunt cathenati vniuerſæque rationes ſic connexæ, & dependentes, vt ſi eis reſponderi poſſet (quod certè non poterit, & ſi blacterare quiſque poterit) nec vna ſolui poſſet, niſi omnes ſoluerentur: Sed puto nec doctus nec bonus Chriſtianus id vnquàm attentabit. Verùm cùm multi ſint, qui nimio Aſtrologicæ huiuſce ſuperſtitionis amore hallucinantur: multi quoque qui principibus quibuſdam viris hoc errore circumactis placere ſtudent lucri cupiditate: Coniector facilè futurum vt verè deiectam hanc vanitatem nonnihil erigere falsò conentur, in hos ſingulatim ſcribere non eſt conſilium, donec in publicum cateruatim exierint, quod vbi effectum fuerit, ipſorum tum errorum faſces veritatis falce demetentur. Interim quod Ioannes Picus pro doctis & Latina lingua pollentibus, quod Hieronymus Sauonarola pro rudibus Latini ſermonis effecerunt, nos pro doctis. Sed ignaris Romani idiomatis fortaſſe efficiemus Aſtrologiam iterum, ſed Pariſienſi ſtylo, qui crebras argumentationes expoſcit, & ornatum poſthabet deſtruentes, quandoquidem non deeſſe multos ſcimus, qui vt negocium hoc ſuſcipiamus, deſiderant, cùm ob Pici eloquentiam à fructu quem ex libris diſputationum eius eruerent, præpediantur, demiſſionem ſcribendi modum præoptantes, & illi qui eis familiaris eſt, per ſimilem omnia alia Pici opera ſua quæq; in genere admiranda ſunt.

Apologia quæſtionum primum ab eo confectum opus dum quartum & vigeſimum ageret ætatis annum: Oratio illa mirabilis: Epiſtolæ partim familiares, partim exhortatoriæ diuinoque amore flammatæ quas ad me ſcripſit, regulæ beneuiuendi, arma ſpiritalia, & cætera id genus celebratiſſima. Sed quid egiſſet? Si concordiam Platonis & Ariſtotelis inchoatam abſoluiſſet: Si in hoſtes eccleſiæ vniuerſos perſcripſiſſet: Si vniuerſa eloquia ſacra, quorum pars cōfecta erat, interpretatus fuiſſet? Hoc certè feciſſet quòd ſolus futuris ſeculis ſatis fuiſſet: Hæc tamen quæ mors immatura

 abrupit,

abrupit, diſcuſſis ſchedis eius & philyris in vnum magna ex parte collegimus, ramenta quæque luſtrantes, quæ præclariſſima illa opera paritura erant, ſi tàm citò, hoc eſt, tertio & trigeſimo ætatis anno nobis ſui deſiderium non reliquiſſet. Et quia in certis characteribus & compendiarijs ſententijs annotata erant, ea ipſa digerenda & explicanda deſumpſimus, ſperamusque futurum vt noſtra opera abſoluantur & in lucem prodeant. Verùm præter formam, hoc eſt, ſcribendi figuram, quam noſtram eſſe oportebit, multum etiam materię eis addamus, erit neceſſe, paraphraſi quadam quicquid ſcripſit complectentes. Librum quoque ſtromatum earum videlicet rerum, quæ non pendebunt ex alijs, conficiemus, Gellium, Clementem aliosque imitati. Differemus hoc ab illis, quòd ſicut materia ſuperabuntur à nobis, ita nos verbis ipſi præcellent. Non enim quæſtiones hic habebuntur, an Patroclus antiquior Achille, an Xenophon Platonis æmulus, quo còrporis habitu Anacharſis Scytha dormiret: Sed de Deo, de angelis, de natura corporea, de gradu hominum, de oratione multa conſpicientur: Sed nos à pleriſque & ſcribendi filo & exquiſitis verbis poſthabebimur: Nec mirum cùm hoc noſtrum futurum ſit illud Pici patrui. Diſtabimus & illud ab eis, quòd ſua ipſi confecerunt opera ex propoſito ceſim truncatimque perſcribentes, vt nunquàm ſibi par liber eſſet, varietateque ipſa expultrice faſtidij excolerentur: Nobis autem quod illis arbitrium neceſſitas exegit, ne tot ſcilicet tantique labores in tàm præclato negocio deſudati deperirent: Et hoc certè nos coegit per illius doctrinæ campos ab immatura morte demeſſos peruagari racematium ſpicilegiumque facientes. Sed iam nimis fortè multa de Pico, quanquàm mihi nimis non videtur, & ſi cùm in eius vita tum in alijs noſtris lucubrationibus ſemper eius meminerim, tanta ſcilicet dulcedo & quaſi titillatio recolendæ ſemper eius memoriæ animum occupat.

Sunt & alij docti homines & magni exiſtimandi: Inter quos Hieronymus Sauonarola noſter, vt mittam vitæ & morum integritatem, ſanctimoniamque, etiam ab inimicis ſæpè confeſſam, ingenio & doctrina plurimum valet: Cuius opera locupletiſſimum reddunt teſtimonium: Nam theoremata illa quæ in Ariſtotelis philoſophiam conſcripſit, priuſquam ſe totum orationi contemplationiq́; diuinæ mancipaſſet, magnopere laudanda ſunt, ea item quæ lingua materna compoſuit, vt iuuaret etiam indoctos, de Oratione, de Amore Chriſti, de Vita viduarum, de Diuinis præceptis, aliaque complura non modò ſolida ſunt & veritatis baſi nituntur, ſed illius maternæ eloquentiæ plena. Præcellunt verò quæ in diuina eloquia interpretamenta conſcripſit. Atque opus illud omni laude digniſſimum eſt, quod de Veritate Chriſtianæ fidei compoſuit: Illud item quod de Simplicitate vitæ Chriſtianæ prætitulauit quinque in libros digeſtum, quorum primo Chriſtianam vitam à Deo omnino eſſe probauit, & quòd eſt ſequens fidem: Ex cuius opere reſponſiones illæ quæ ab his qui aduerſus Chriſtianam fidem oblatrant, dari poſſent, rationibus eis, quæ à theologis pro roboranda aduerſus inimicos fide noſtra afferuntur, præſertim à Ioanne Scoto in primo commentariorum in ſententias acerrimè confutari poſſent. Nam quod de rectitudine Chriſtianæ vitæ affertur imaginationi, fortè tribueretur à multis Auicennam ſequutis, ſcripturarum concordiam, martyrum multitudinem, aut creaturæ alicui intelligibili, aut configurationi orbium ſideraliq́; influxu aſcribi (quanquam falſo) poſſe certiſſimum eſt: quæ omnia explodit Hieronymus, cùm nec ab imaginatione procedere, nec à creatura ſpiritali, nec à cœlo prouenire commonſtrat. Alios eminentes viros relinquo, in quorum virtutibus recenſendis longior eſſem quàm propoſui: Hos qui ſe obtulerunt tàm ex antiquis quàm nouis attuliſſe ſat ſit: Quibus facilè corrogari poterit, nec ſcientiam rerum, nec eloquentiam neceſſariò nos à Gentibus mutuari. Quæ vna fuit cauſa, quæ ab initio naſcentis eccleſiæ impellebat ad doctrinas Gentilium capeſſendas, eam autem ceſſare ſicut & alias priores oſtendimus.

CAP.

CAP. VIII.

CHRISTIANVM HOMINEM CIRCVMSPECTÈ CAVteq́; libros Gentilium legere debere, eiśq́; præponere eorum opera qui ſacris eloquÿs interpretandis philoſophorum ſententias miſcuêre, deq́; ſcriptorum generibus.

QVod ſanè emolumentum cùm ſcientiæ tùm eloquentiæ, cùm nobis à Chriſtianis fratribus (omnes enim Deum Patrem vocamus) collatum ſit, hebetes nimis ſumus & malè grati ſi reſpuamus, ac inimicorum noſtrorum placitis non præponamus. Accedit quòd ſecuriùs animi ſupellectile ditamur quando auro & argento, quæ illi nobis ex Aegypto magno ſui labore apportârunt, tutè tranquilleq́; vti poſſumus: Nam ſi per Aegypti auia vagaremur, à venenoſis animalibus magnopere cauere oporteret, ne externa quærentes bona interna perderemus: Hoc eſt (vt ſine ænigmate loquamur) in legendis libris Gentilium offendere multa poſſemus, quæ vel ad malam religionem nos inuitarent, vel obſcœna opera ſuaderent, vel ad ſuperbiam ſtimularent. Quapropter periculum eſſet nedum cultum animi quærimus illecti perſuaſionibus prauis, tam intellectus quàm voluntatis recta inſtituta deſereremus: Multi enim virtutum quas adepti aſſiduis ſudoribus fuerant, eorum ſtudiorum abuſu paruo temporis ſpacio fecêre iacturam. Nec quenquam veterum opinor reperies fauentium eis qui Gentilium doctrinas ſectantur, quin in eodem contextu quo illud aſſerunt, etiam non commoneant obeundum id officij pauidè & circumſpectè. Quare Auguſtinus in libris de Doctrina Chriſtiana, cùm dixiſſet ad intelligentiam Scripturarum ſacrarum conducere liberales artes omnemq́; philoſophiam, ſubiunxit vt is qui ſic inſtructus ad verſanda ſacra eloquia vellet accedere, illud Apoſtolicum cogitare non ceſſaret, *ſcientia inflat, charitas ædificat*: vnde cautè per eorum literas procedendum, ne ſuperbia vitiorum regina menti obrepat, bonaq́; cuncta opera inanis gloria commaculet, appetitusq́; excellentiæ, quod familiare homini malum, in dotibus prærogatiuisq́; intellectus magnoperè conſiſtit. Quia homo rationale animal: Idcirco difficilè fiet, vt qui ſe alios aut æquaſſe aut ſuperaſſe nouerit, animum ab noxia elatione contineat. Tutiùs Chriſtianorum commentaria verſare poſſumus: Nam ſi quid quo fortè turgeamus, hauſerimus, ſtatim propinatur medela, monemurq́; ſæpè ne circumferamur omni vento doctrinæ, & quòd Chriſtiani vita non in diſputando & oſtentando diſciplinam, ſed in humilitate charitateq́; perficitur, nocereq́; maximopere, & ſcientiã & eloquẽtiam niſi earum virtutum ſale condiantur. Philoſophorum verò dogmata in eis quoq; comperies, ſed abdicatis ſuperſtitionibus, & falſis amoribus repudiatis, iuxta illud Deuteronomij: Quo præcipiebatur mulieri captiuæ radendum caput, ſupercilia, omnes pilos, & vngues, corporis amputandas, & ſic eam habendam coniugio. Cæterùm & hanc fructum ex noſtris potiſſimùm decerpere poſſumus: quem in Gentilium libris non inueniemus, quòd ſcilicet ad Dei contemplationem manu ducimur, & in his quæ ad agendum ambigua videntur, nobis ſaluberrimè conſulitur: hæc enim in interpretum ſacrorum eloquiorum libris abundè tractantur: illos omnes qui Chriſtianæ ſcripſêre eo nomine nuncupauerim. Nam à fine denominantur rectè, atque eis ſemper erat in votis, vt ad intelligentiam ſacrarum literarum ſua cõmentaria conducerent, & mores præſertim inſtituerent & remouerent errores.

Hos quadrifariam, mea ſententia, partiri poſſumus: in antiquos, qui non tãtùm docti, ſed eloquentes fuêre: in eos qui theologiam vniuerſam Pariſienſi ſtylo ſcriptitauêre, atque in illos qui ſcrupulos conſcientiæ pro virili extrudunt, qui omnes ſimul complexi, quartum in ordine, dignitate tamen plurima ſibi locum vendicant: Primi trifariam ſectionem patiuntur, aut enim docent contemplationes, aut ſacri textus ſenſum eliciunt, aut opera particularia pro arbitrio cudũt. Attamen in horũ numero non modò collocauerim qui ab initio naſcentis eccleſiæ vſque ad Pariſienſes fuêre, ſed etiam qui eos imitati ſunt, ſicque inſtituti fuêre vt ſapientiam cum eloquentia coniunxerint. Primi ordinis doctores, hoc eſt, antiqui, & qui eos ſecuti, cũctas ingenij opes cõuertêre ad intellectum Scripturarum, magis rhetoricæ, quàm minutis philo-

ſophiæ ſubtilitatibus inſiſtentes: Pariſienſes verò poſthabita eloquentia ſe totos ad inquirendam veritatem contulerunt, philoſophiæ quæſtiunculas ſacris eloquijs adnectentes, ſiue in quatuor theologicarum ſententiarum libros ſcribentes, ſiue totius theologiæ ſummam complectentes: Tertij ex vtroq; iunctis legibus ciuilibus & pontificijs farraginem decerpſerunt, & ad componendos mores comportârunt: Eorum quos quarto loco poſuimus, officium eſt, hæc omnia Herculea (vt ſic dixerim) audacia aggredi nihilq; relinquere intactum, curareq; quicquid literarum inueniri poteſt numeris omnibus conſumatum, poſteris relinquere. An verò aliquis adhuc id operis perfecerit an non, ſicq; eius conditio vt oratoris perfecti, quem credunt non inueniri, nunc ſub dubio reliquerim: Illud affirmauerim, Ioannem Picum ſi vixiſſet, hæc omnia adimpleturum fuiſſe, & magna iam ex parte abſoluiſſe, & cùm eius ſcripta (vt decreuimus) pro virili collegerimus diſpoſuerimusq;, vt propoſuimus doctis hominibus credo liquidum fiet, multò plura exequutū eum, quàm nos promiſimus: Quis verò in ſuo quiſq; genere alijs præſtet, nunc non tractabimus, ad alia enim tranſmeandum: Nam poſtquam oſtendimus philoſophiam humanam poſſe ad ſacrarum literarum notitiam capeſcendam conducere, nec tantùm exiſtimandam quantum multi autumant. Nunc de diuinis eloquijs pertractandum: quæ omnino Chriſtiano excolenda ſunt. Poſtea de varijs diſcentium finibus diſputandum, quanquàm miſerè fallantur, qui aut lucri cupidinem, aut gloriam finem ſtudiorum poſuerunt. Demum quomodo & humana philoſophia & diuina ad Dei contemplationem vtendum, oſtendemus, quæ omnia ſequens liber, Deo iuuante, abſoluet.

DE STVDIO DIVINAE ET HVMANÆ PHILOSOPHIÆ.

LIBER II.

CAP. I.

SACRAS LITERAS QVAE VERA ET DIVINA PHILoſophia eſt, omni ſtudio Chriſtiano excolendas.

SVPERIORE libro oſtendimus licere homini Chriſtiano humanam philoſophiam excolere diuinæ facilius perdiſcendæ gratia, & ſi ob alias etiam cauſas concedi probauerimus: In has igitur conuertēdum eſt omne ſtudium, dirigendaq; mentis acies, in quibus euoluēdis etiam ſi ab incunabulis deſudaremus vſq; ad decrepitam ſenectutem ſemper, vt aſſerit Auguſtinus, quo proficere poſſemus, inueniremus nec ſe excuſare quiſquam, quãquam in philoſophia humana nō eruditus, ab huiuſcemodi ſtudio poteſt, quando ad quorumlibet etiam è medio intelligentiam ſe demittat. Illa enim ſic loqtur (vt ille ait) vt altitudine ſuperbos irrideat, veritate magnos paſcat, profunditate attētos terreat, affabilitate paruos nutriat: Illinc quoq; omnia non ſolùm in agendo negocia, ſed & in diſcendo ſtudia ſunt petenda, hoc eſt, vt non ſolùm boni efficiamur volūtatem inſtituentes, ſed etiam docti intellectum erudientes, vt oſtendemus. Nam quantum ad mores pertinet & liquebit proceſſu, & etiam nobis patebit ſi aduertamus conſenſum fuiſſe Chriſtianorū omnium ab exordio naſcentis eccleſiæ, nihil magis ad bene beateq; viuendum conducere quàm frequētem lectionem diuinorum eloquiorum, iudicauitq; Antonius (vt Athanaſius in eius vita prodidit) ad omnem mādatorum diſciplinam diuinas Scripturas poſſe ſufficere: Plures rationes ſe ad id monſtrandum offerunt, ſed nolo eſſe prolixior in re non dubia: Suopte ingenio & abſq; alijs adminiculis veritas hæc ſeſe exeris in lucem. Ad hanc notitiam diuinorum capeſcendam veteres theologi omnes exhortantur: Huic iuniores, Innocentius, Ioannes Gerſon, alijq; nonnulli aſſiduè monent incumbendum, & non modò his qui ex officio ad id negocij ſunt obnoxij, vt ſacerdotes & clerici, ſed omnibus cuiuſcunq; gradus & ordinis extiterint, & iure quidem, quoniam nullus ab hoc officio immunis eſt, quòd ſcilicet pro ſua ingenij viriumq; facultate, & ſibi & alijs nō debeat eſſe adiumento.

CAP.

CAP. II.

SACRAS LITERAS SVPERARE OMNEM DOCTRInam, Gentium etiam ipſarum teſtimonio.

NAm ſi vtilitas in doctrina, nihilq; deteſtandum magis ignorantia veritatis, omnemq; ſcientiam per ſe bonam eſſe expetendamq;, & rationes probant & ſanctorum hominum confirmant authoritates: cur ſomniculoſi adeò & inertes ſumus in euoluendis diuinis eloquijs, omnem ſcientiam eloquentiamque Gentilium eminentiſſimè etiam præter id, quod ipſis peculiare eſt, continentibus, atque etiam ipſarũ Gentium teſtimonio ſuperantibus? Quis vnquam philoſophus de rerum natura abſolutiùs Moſe tractauit? quis ſapientiùs atque prudentiùs? quando rudis & ſubtiliſſimus quiſque ex eo hauriat pro ſuæ mentis captu: quod nemini vnquam ſcriptorum Gentilium contigit. In quo hiſtorico veriores deprehendes hiſtorias, quàm in diuinis eloquijs? Vbi de amore enucleatiùs, ardentiùs, diuiniusq; ſcriptum reperies quàm in Pſalmis, in Canticorũ canticis? Quęnám moralia præcepta copioſiora cõſumatioraq; viſuntur, quàm in Exodo, in Deuteronomio, in Solomoniacis dogmatis, & demum in Euangelijs? vbi exquiſitior ars rhetoricæ non fictæ & clamiſtratæ, ſed verè quàm in Prophetis, quàm in Paulo Apoſtolo cõſpicitur. Hinc didicêre qui habiti ſunt inter gentes ſapientiſſimi, vnde exclamat Tertullianus, ſophiſtas, poëtas, philoſophos de prophetarum fonte potaſſe: quod certè multi ſunt confeſſi, præſertim Platonici, qui ſemper Hebræã diſciplinam imitati ſunt. Numenius philoſophus protulit nil aliud eſſe Platonem quàm Moſem, Attica lingua loquentem. Hermippus Pythagoricus atteſtatus eſt, Pythagoram plurima in ſuam philoſophiam de Moſaica lege tranſtuliſſe. Scribit Peripateticus Clearchus in libro de Somno Ariſtotelem ipſum à Iudæo quodam multa didiciſſe, celebratum illud dogma noſſe ſe quemque, nónne (vt etiam in libris ſuperioribus menſibus à nobis éditis de morte Chriſti & propria cogitanda, meminimus) ex Moſi Deuteronomio ſumpſit exordium: quanquam & Chiloni & Thaleti oraculoque Apollinis aſcriptum eſt. Mitto quid Euſebius, Auguſtinus, Ambroſius afferant de acceptis à philoſophorum turba ex veteri teſtamento ſententijs: Quod etiam de nouo plurimi hauſerint non difficile eſſet probatu, quando Amelius ille Plotini diſcipulus, quanquam inimicus & infenſiſſimus religioni Chriſtianæ theologiam Ioannis Euangeliſtæ ſequi prorſus videtur, cùm inquit: Atque hoc erat illud verbum per quod ea quæ facta ſunt, fiebant: Quum tamen ſemper eſſent. Quemadmodum Heraclitus voluit, & per Iouem Barbarus ille cenſet in ordine dignitateque principij conſtitutum apud Deum eſſe, & Deum eſſe, & per ipſum omnia ſacta eſſe, & in ipſo quod ſactum eſt, viuum & vitam & ens fuiſſe: Hæc ille. Qui veritatem licet inuitus negare non poteſt, eius, quem tanquam hoſtis Barbarum appellat (vt Beſſarion ait) ſententiam probat & accipit fidem.

Sed ſi ad ipſam lectionem Bibliæ acceſſerimus, authoritates ad oſtendendum, quod volumus, non deſiderabimus: Quando ibi cumulatiſſimè deprehendemus vberrimam non ſolùm doctrinæ omnigenæ, ſed etiam eloquentiæ ſegetem: Et ſanè quantò id magis conſidero, tantò mihi colliqueſcit apertius. Legebam ſuperioribus diebus fortè per ocium Tuſculanam illam Ciceronis quæſtionem, vbi maximo effert præconio verba Aeſchinis aduerſus Demoſthenem inuehentis tanquàm magnam, & vim, & artem continerent, eaq; diligenter examinaui: Nec multò pòſt tempore deſumpſi in manus Eſaiam prophetam Hebræo populo minantem: Nulla ferè ſimilitudo: Adeò hic vehemens, ſublimis, copioſus, reſonans, terrorem incutiens, & veram artem vndique ſpirans. Quænám rogo comparatio inter oratoria illa tela ipſius Aeſchinis & Demoſthenis, aut alicuius alterius oratoris à fabuloſa Græcia celebrati, & hæc noſtri Prophetæ verba? *Audite cæli, auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt: Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me: Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſraël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis: Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſraël: Abalienati ſunt retrorſum, ſuper quo percutiam vos*, & quæ ſequuntur. Illudq; potiſſimùm admirandum totum Ve

tus in-

tus inſtrumentum, cum aliqua parte noui ex Hebræo in Græcum in Latinumq; ſermonem verſum, eloquentiam (quæ in propria lingua ſumma ei ineſt) non perdidiſſe etiam in peregrina: Et cùm apud nos rudis potiùs quàm eloquens oratio eius videatur vim perſuadendi maximã obtinuerit: non mouent, non perſuadent ſacræ literæ (vt ſcribit Ioannes Picus patruus ad Hermolaum) ſed cogunt, agitant, vim inferunt, legis rudia verba & agreſtia, ſed viua, ſed animata, flammea, aculeata, ad imum ſpiritum penetrantia hominem totum poteſtate mirabili transformantia. Dignum autem animaduerſione eſt, Auguſtino authore, quòd ſicut quædam eſt eloquentia quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt etiam quæ ſenilẽ: Nec iam dicenda eſt eloquentia ſi perſonæ non congruat eloquentis, ita eſt quæ viros ſumma authoritate digniſſimos planeq; diuinos decet, & hac Scriptores illos Bibliæ loquutos, ait nec ipſos decuiſſe alia nec alios ipſa. Eiſq; authoribus vbi ipſos intelligit nihil non modò ſapientius, ſed nec eloquentius videri ſibi aſſerit: Neq; artem vllam dicẽdi eoſdem affectaſſe, ſed ſapientiam ipſam de domo ſua, id eſt, de pectore ſapientis procedentem, tanquàm inſeparabilem famulam, etiam non vocatam ſequutam eloquentiam: Tantum profectò abeſt vt lænocinia dicendi fucataſq; orationis illecebras ſacta ſibi procurent eloquia, vt nihil oderint magis. Demetrius Phalereus (vt Euſebius Pamphilus octauo Euangelicæ præparationis libro author eſt) à Theopompo audiſſe affirmauit, nonnullos cœpiſſe quædã à ſcriptura Hebraica tranſlata Græca oratione exornare, & illicò magna turbatione perculſos, magno ſtudio Deum oraſſe, vt ſcirent cuius rei gratia id ſibi accideret: Audiuiſſeq; per ſomnium: Quia res diuinas lenocinio orationis inquinarent. Et Theodatum tragœdiarum ſcriptorem luminibus captum, cùm nonnulla à Iudaica Scriptura ad fabulam quandam transferre vellet. Idem copioſè docet ipſos philoſophiæ principes & ſequutos Hebraicam diſciplinam, & illam ſummis laudibus extuliſſe, vtpote præcellentem atque primariam: Nec certè mirandum ſi reuelata deitùs myſteria hominum placita longè tranſcendunt: Quando ea ab luce inaceſſibili deſcendentia perſpicuis ingenijs ſuiq; capacibus ſe infuderunt: Quæ poſtea vtilitatis publicæ cauſa diuinoq; iuſſu inuulgârunt. Eam autem philoſophiam quam homines in ignorantiæ tenebris degentes veſtigârunt, & multa etiam cum nube ſparſerunt in populos, multùm ſubſidere perſpicuum eſt. Nam ipſius authores quanquam aliquo naturæ lumine adiuti viderunt, plura tamen coniectauerunt quàm viderunt, & naturæ infectæ vitio debilitati & propria ſuperbia caligantes.

CAP. III.

OMNES HVMANAE PHILOSOPHIAE PRINCIPES moribus maculatos & doctrina aberraſſe, ſolos diuinarum literarum authores veridicos fuiſſe.

CÆterùm fides non modo maior, ſed nec par ſcriptoribus vllis habẽda eſt, quàm ijs qui diuino inſtinctu ſacras literas nobis tradidêre, cùm ſoli emaculati fuerint mendacijs: Nec ſcriptores Gentium vlli extiterint, de quibus illud Thebani Cebetis verè proferri non potuerit: bibiſſe omnes errorem, alios plus, alios minus. Quis enim philoſophorum non aliquãdo mentitus eſt, nõ decurſu aliquo temporis fallax deprehenſus? de his qui ante Ariſtotelem fuerunt, facilè Peripatetici fatebuntur, Platonici quoq; multi, quanquã iuratiſſimi, communionem in Republica fœminarũ (vt alia mittam) malè defendunt: Alij confugientes ad myſtica ſenſa: Alij literæ textu nitentes, vt paulò antè in Beſſarione vidimus, explicare ſe nequeunt. De Ariſtotele verò (vt Eubulidem Mileſiũ ipſum taxantem, Epicurumq; taceam) poteſt ne defendi de necatione monſtroſi puerperij etiam ab Auerroë. Qui dum eum nunquàm erraſſe dicit, in errores ipſe manifeſtos labitur: Nec nunc an iuſtè à Galeno & ab Auicenna taxatus ſit, percunctabimur. Ipſius Auerrois inſpiciamus inſaniam, & ne confugiamus ad intellectus vnitatem, parùm ne ipſius deliramentum eſt, cùm ſcribat in Phyſicorum procœmio, nullum in Ariſtotelis dictis inuentum errorem, & ipſe metheorologicos ipſius libros interpretans, aſſerat eſſe falſum, non reperiri Iridem maiorem ſemicirculi figura. Quod Ariſtoteles affirmat ſocium, quòd ſuum contrarium vidiſſe ait, & quanquam (fortè ne ſibi contra-

dixiſſet

dixiſſet veritus) conatus eſt philoſophi verba aliò flectere, vt videlicet non ſemper, ſed ferè ſemper id eſſe intellexerit: ipſe tamen Ariſtoteles excuſari ſe non patitur, qui de huiuſcemodi re validiſſimam demonſtrationem attuliſſe àutumauit, aſſeueranter affirmans nunquàm iridem circuli figuram æquare, ſed nec ſemicirculi ſuperare, quod fide ipſa experientiæ non ſolùm priſcis petita temporibus, ſed etiam noſtra tempeſtate comprobata refellitur: Quare dum ſemel Auerrois ceſpiraſſe, formidauit iterum, & quidem impudentius lapſus eſt. Meminiſſe puto adhuc Ioannem Mainardum noſtrum, virum certè tàm probis moribus quàm ſua doctrina præſtantem, dum mecum iret Florentiam ſecundo abhinc anno, vidiſſe nos iridem ferè circuli rotunditate: Riſiſſeq; ſimul ſuper Ariſtotelis errore & Auerrois mendacio. Auicenna quoque errauit in multis, ſi Auerroi & alijs quàm plurimis credimus, omnes autem diuinorum librorum authores etiam ab inimicis veridici habiti ſunt.

Verùm cùm plurimùm referat authoris vita, vel ad arrogandam vel derogandam eius dictis fidem videamus, quàm laudabilem vixerint vitam gentiles philoſophi: Credendum eſt enim, mea quidem ſententia, magis probis hominibus veritatem illuceſcere quàm reprobis: Tum quòd eorum ingenia magis peruia ſunt diuinæ lucis, omnis autem veritas quædam diuinæ lucis ſimilitudo: Tum quòd diſtortis affectionibus non corrumpuntur eorum iudicia: vnde videmus etiam vulgò plurimum fidei habere his quos integræ vitæ fama commendat, quantum Bibliæ authores etiam teſtimonio aduerſariorum moribus excelluerint, apud Euſebium Pamphilum eſt videre: Sed quis oro gentilium non moribus inquinatus, & probris etiam publicè laceſcitus. Primò quantum ad religionem pertinet, deorum plurium cultores fuêre, & licet diuerſæ ſuper hoc ſententiæ legimus, tamen Ariſtotelem Iunoni Soſpitæ & Ioui ſeruatori pro ſalute Nicanoris vouiſſe ſtatuas: Platonem Patera dijs ſacrificaſſe, Socratem quoque eodem errore inuolutum. Quinimò Ariſtippus author eſt, ipſum Ariſtotelem fœminæ quam deperibat, veluti Athenienſes Cereri Eleuſinæ ſolebant ſacra feciſſe: Platoni puerorum obiectos amores, & priùs Socrati legimus, in quem tanquàm in adoleſcentium corruptorem ſententia lata eſt, cuius partem Tertullianus à ſe lectam narrat. Si igitur qui parentes philoſophiæ habebantur, & qui ſapientiſſimus oraculo Apollinis cenſebatur, aberrauerũt, quid de alijs iudicandum? Apud Romanos etiam Cato citra controuerſiam ſapientis nomen obtinuit: qui tamen & in ipſa naturæ lege exorbitauit: Nam & ipſe & Socrates mulieres in communi habendas eſſe, decreuerunt: De quibus Florens ipſe in apolegetico, pro fide Chriſtiana aduerſus Gentes, inclamat: O ſapientiæ Atticæ, ô Romanæ grauitatis exemplum: Læno eſt philoſophus & cenſor: Quare ſiue ipſam in doctrinam, ſiue authorum mores, & ingenia à mendacijs cuſtodita penſemus, ſacræ literæ mirum in modum doctrinam Gentium excellunt: quòd adeò perſpicuum apparuit, vt ipſi philoſophorum duces & ſecuti eas ſint & admirati.

CAP. IIII.

PHILOSOPHANTIVM FINES QVATVOR REPEriri, quorum vnus tantùm laudandus.

POſtquàm de vtraq; philoſophia tractauimus, humanamq; diuinæ deſeruire docuimus, eamq; excolendam eſſe etiam conſenſu Gentium oſtendimus: nunc quo fine vtraq; tractanda eſt monſtrãdum, poſteà quis optimus eorum vſus ſpectãdum. Nam & ſi initio primi libri viderimꝰ omnem ſcientiam notitiamq; veritatis bonam eſſe per ſe, malam fieri poſſe ex accidenti alio eorum modorum quos numerauimus in eis, quæ perperam agi oſtendimus, aliqui rectum finem ſpectabant, licet alio fine in quem voluntas propenſiùs ferebatur, diſtraherentur: poteſt enim quiſpiam propter Deum tantùm eiusq; honorem & gloriam & ſui proximiq; vtilitatem literis incumbere: Qui tamen appetitu interim malè ſano deflectet è ſemita, & eo, cui neceſſariò incumbere debet, poſthabito, aliud quippiam excolendũ deſumet: Nunc de philoſophantium finibus per ſe tractandũ. Poteſt homo, meo iudicio, multifariam ſuam de literis notitiã, iam habitam aut quęſitã dirigere, in Deum, proximum, & ſeipſum: In ſe autem trifariã, aut ad bona animi permanentia,

manentia, vt ſciat tantùm: aut apparentia, vt gloriam captet: aut ad externa, vt pecunias diuitiasq́; congreget. Horum finium Bernhardus in Cantica canticorum meminit dicens: eſſe quoſdam qui ſcire volunt vt ſciant, alij vt ſcientiā vendant, alij vt ſciantur, alij vt ædificent ædificenturq́;. Intentionem hominum primi ordinis curioſitatem appellat, ſecundi cupiditatem, tertij turpem vanitatem, quarti charitatem atque prudentiam.

CAP. V.

DECIPI EOS QVI FINEM STVDIORVM SVORVM in literis, aut ſcientia, aut lucro poſuêre.

FAlli autem omnes prætèr illos, qui in Deum ſuam ſcientiam ordinant, non difficile eſt monſtrare. Et primò de eis qui aut lucri cupiditate ducti, aut ſolo amore ſciendi in doctrinas ſe ingurgitāt dicendum. Is animus qui creatarum rèrum notitiam, atque etiam creatoris per ſenſuum veſtigia quærit, in eius adeptione non ſtabilitur: ampliore enim Dei cognitione opus eſt, & præterea amore ſpeque perpetuò fruendi ipſius: Et ſicut naturales effectus ſi ſuis cauſis non ſubſtent, virtute propria deſtituuntur, quando amittunt influentiam eam qua ab iiſdem cauſis tutantur, augentur, & conſeruantur: Ita anima quæ à Deo non modò in fieri, ſed etiam in eſſe (vt verbis noſtrorum vtamur theologorum) depēdet, ſi ipſi non ſubſtet, imò quantum naturæ ſinit capacitas aſſimilare ſe conetur, opere ſuo fruſtratur: in eum enim ſemper & cognitione & amore tendere debet, ſi quietem nanciſci cupit. Quapropter Auguſtinus aiebat, feciſſe nos Deum ad ſe, & inquietum eſſe cor noſtrum donec in eundem requieſceremus: Quies autem hæc non tantùm ad intellectum pertinet, ſed ad ipſam voluntatem qua per amorem ei coniungimur. Nam ſi effectus perfectio in aſſimilatione cauſæ conſiſtit: Infinito autem Dei amore creatura producta ſit, ſequens eſt, vt amore in ipſum tendat anima, ſi quiete & pace donari beariq́; deſiderat: Quare ſcientia per ſe amore deſtituta, tantùm abeſt vt noſtrum ſiſtere pacareq́; animum poſſit, vt etiam ſit cauſa quòd ſemper æſtuet & fluctuet, & eo magis cùm adeò ſit noſter intellectus imbecillis, vt nihil ferè ſciat comparatione eorum quæ noſce auet: Atque ad ea quæ ſunt ſcitu digniſſima percallenda noctuinis, vt docet Ariſtoteles, oculis cæcutiat. Magis autem exorbitant, qui literis quaſi mercatura vtuntur, vt pecunias congregent & mercenarium faciunt ſtudium ſapientiæ. Dirigunt enim ordine præpoſtero internum, bonum ad externum nobile ad ignobilius: Horum hominum genere adeò infectum eſt præſens ſeculum, vt ſint nonnulli quibus perſuaderi non poteſt quenquam eſſe, qui ob aliud ſtudijs literarum incumbat, quàm ob lucri cupiditatem. Malè adeò inſtituti animo, vt non ſolùm ſint boni, ſed nec alios bonos credere poſſint. Duos enim noui, qui philoſophi vocantur, quos audiui hanc turpitudinem faſſos, hoc dedecus non erubuiſſe euomere, vt quam haberet ſcientiam, alter mille aureorum numûm precio, ſi non deeſſet emptor, libenter venderet: & alterum qui etiam ſe equum eſſe mallet, dummodo copioſa ſuppeteret alimonia, quàm eò victu viuere quo degebat: & nihilominus non egebat, ſi metiri indigentiam ſecundùm communem exiſtimationem voluiſſet, non ſecundùm ſuam inſatiabilem & inexhauſtam auri cupiditatem.

CAP. VI.

QVANTVM FALLANTVR QVI OB FAMAM, ET GLOriam apud homines obtinendam literis incumbunt, quamq́; miſerè vitam degant.

QVantùm verò delirent, qui vt ſciantur reputenturq́; doctrina præſtabiles, dies & noctes in verſandis libris anguntur, nemo eſt qui neſciat, niſi qui ſtatum ambitionis non conſiderârit. Nullum quippe hominum genus tàm infelix quàm quod honorum ambitu feruet, & eorum potiſſimùm quos literæ pariunt. Qui enim aut ob diuitias gloriam quærit, aut ſanguinis nobilitate regumq́; fauore ſe tollit in ſublime, faciliùs percipit non à ſe, ſed ab alijs hoc prouenire,

nire,nec difficulter ſpoliari poſſe amatis bonis: At propria induſtria proprij ingenij præſtantia ad nimium ſui amorem hominem ſtimulat, quo ſæpiùs hallucinatur: Iudicans id veluti ſuum & de proprio eſſe peculio,vt nec profectitium,nec Dominicũ agnoſcat: Decipitur autem non ſecus ac ij qui phreneſi capti, aliena omnia ſua exiſtimant. Quid enim habemus quod noſtrum ſit? Nonne cuncta quæ in nobis ſunt, Dei ſunt?Quid ergò oportet ſe extollere, magnificare, oſtentare?Glorietur qui gloriatur in Domino,cùm bona cuncta Dei ſint,nobis ſua gratia infinitaq; bonitate collata.Cæterùm quam ſcientiam tenemus?Hanc certè ſi rectè ſentimus,nullam ſcilicet nos adeptos,nec docti cognomentũ rectè obtinere,cũ multa ignorantia laboremus: Niſi fortè hoc nomen eorũ numero velimus aſſociare, quæ ſunt ad alterũ:Reſpectu, ſcilicet,& comparatione eorum, qui ſunt ignorantiores. Quis enim docti prærogatiuam abſolutè ſibi vendicauit? Cùm infinita ſint ferè,quæ neſciat, & ea quæ nouit partim ab alijs petita ſint,partim an verè ſciat,ſub dubio teneat:Et hæc de rebus corruptibilibus.De eis verò quæ à materia ſunt remota,eſt nihil quod dicam,cùm ad ea cognoſcenda ita ſe habeat intellectus noſter, Ariſtotele authore,ſicut veſpertilionis oculus ad Solem contuendum. Maior homini noticia ex diuinis ſcripturis habetur: cùm in lumine fidei quæcunq; in eis propoſitiones continentur,ſint notiſſimæ.

Sed demus omnẽ noticiam, quæcunq; ab homine haberi poteſt, ei qui finem cognitionis & ſcientiæ gloriam mundi poſuit, illamq; iam ſit adeptus: In ipſa verò & retinenda & augenda quot agones deſudandi,quot ineunda prælia: Sed quæ intùs procellæ tempeſtatũ,qui æſtus, pluſquàm marini,dum audis te rodi,lacerari,modò clàm, modò apertè, & à doctis & ſæpè etiam ab indoctis, qui tuam exiſtimationem penitùs conuellendam ducant,neq; enim ſi in altum aſcenderis,hanc luem effugies, ſed magis in eam incides,cùm liuor inſtar ignis petat alta,feriantq; ſummos fulmina montes,quantò certè magis faſtigio propinquas,tantò magis impeteris.Septem illos ſapientes,quos Græcia celebrat,qui de nomine ſapientum,ſubtiliùs quærunt,illo nõ donant,vt Cicero aſſerit.Socrates poſtquàm oraculi ſententia ſapientiſſimus iudicatus eſt,tantam in ſe conflauit calumniam ab eis,qui ſapientes ſe credebant,vt hac etiã cauſa morti addictus ſit.Ariſtophanes in ipſum inuexit, Melitus accuſauit de impietate,de corruptela adoleſcentum,& poſtea adiudicatus eſt morti: Zeno ſcurram Atticum vocauit vſus Latino verbo.Plato quotiens impetitus,quotiens non tàm in moribus quàm in doctrina morſus & flagellis cæſus: Vnde Platomaſtigorum nomen: Nam vt de Ariſtotelis in eum rationibus taceam, quid Epicurus Metrodorus & alij in ipſum ſparſerunt. Ariſtotelem cùm Eubulides Mileſius tùm alij reprehenderunt, Epicurus vexauit;& quidem contumelioſiſſimè, vt Cicero inquit: Qui etiam nec Pythagoræ nec Empedocli pepercerat:Contra Theophraſtum admirandæ eloquentiæ virum Leontium,meretricula ſcribere auſa eſt, quòd Atticus homo nimis atticiſſaret.Cicero in ipſo ſermone qui tantopere laudatur, & dum viueret, à Bruto,à Saluſtio,& ab alijs,poſt mortem etiam reprehẽſus à multis, qui ſe Ciceromaſtigas nominabant.In vita enim ſemper contradictores habent etiam qui celebriores habentur. Apud veteres vſq; ad Platonis ſucceſſores ſua quiſq; tempeſtate fama præditus habuit æmulum,vt apud Diogenem in Socrate eſt videre: Nec quantumcunq; ſimultates dies lenta præſcripſerit, effugiunt ſcripta celebrium authorum, vituperationem aut contradictionem,quàm vitari non poſſe,niſi ab his qui nihil omnino ſcribunt,fatetur Cicero.Nam de Homero,quem vt Ioſephus contra Appionem narrat, Græcorum authorum antiquiſſimum celebratiſſimumq; conſtat, multa vitia circumferuntur cùm in oratione tùm extra.Nam præter illud vulgatum,dormitare eum quandoque,præterq; Zoili libros ipſum etiam Dion Pruſienſis dicato opere perſequitur, & ſtrenuiſſimum fuiſſe dicit ad mentiendũ: nec vnquàm fuiſſe à Græcis Troiam captiuatam. Demoſthenes qui Ciceronem authore Fabio quantus eſt,fecit,aurem ipſius Tullij ſemper non implebat. Quare literis indulgere famæ celebrioris gloriæq; captandæ gratia in vita valdè miſerum,vt docuimus:Cùm ſemper malè audias: Quod his qui ſe ſapientes exiſtimant,ſupplicium eſt intollerabile.

Si verò poſt mortem miſerrimum, nam mitto quantum nihil ad te pertineat,quid de te homines ſentiant cùm exceſſeris è vita, illud nõ negandum, quòd ſemper vt vidimus, etiam mortuus in cineremque redactus diſcerperis:Sed ſæpè etiam tua ope-

CC ra per-

ra perduntur & nomen obliteratur. In Homeri poëmate reparando multi laborârũt: Nam ille ſuos verſus non ſcripſit: Ab alijs poſtea notati, variè tamen & mẽdosè: Quod vt in vnum redigerentur, Piſiſtratus Athenienſis curauit propoſita mercede vt ad ſe ferrentur, aſcitisq; grammaticis, alij à familia ſummoti, alij aſteriſco notati, alij obeliſco confoſſi ſunt: Et fortè ſi ille à mortuis excitaretur, ſuos non agnoſceret. De libris Ariſtotelis quot penitùs amiſſi, & hi qui habẽtur quomodo interpolati, & quàm propè fuerũnt vt perderentur, cùm infoſſi terræ negligenterque ſunt habiti, authore Strabone, priuſquàm eos Adpelliconteius magna mercede comparaſſet, & Syllæ temporibus Romam aſportati fuiſſent. Sed de ipſo etiam nomine authorum nónne controuerſia? Celebratur Orpheus eiusque hymni prædicantur à multis, & nihilominus Cicero in libris de Natura Deorum nunquàm fuiſſe Orpheum dicit, authore Ariſtotele, & qui eius nomine prætitulati verſus circumferuntur ſecũdùm Pythagoricos, cuiuſdam fuère Cerdonis. Hæc de Gentilibus philoſophis. De Chriſtianis verò theologis quis neſcit & inter eos etiam fuiſſe controuerſias, veteres dico, atque vt alios mittam: Quotiens Hieronymus de ſuorum canũ latratibus lamentatur: De Neotericis nihil eſt quod dicam, cũ libri eorum pleni ſint certaminibus, & præter id quod in his quæ ad ſacrarum literarum canonem pertinent, omnes conueniunt: In reliquis quot capita, tot ferè ſententiæ, & qui veritate magis nituntur, magis oppugnantur. Tum quòd omnia iudicia recta non ſunt, tum quòd falſa interdum probabiliora veris, vt docet Ariſtoteles, itaq; nullus à reprehenſione vel iuſta vel iniuſta omnino immunis: Sed & quæ etiam ſuapte natura ſunt vera, ob intellectus infirmitatem magis creduntur quàm ſciantur, adeò vt de Ariſtotele qui quomodo fieri demonſtrationes oporteret, duobus libris edocuit, dubitetur à multis an verè ille vnquàm vllã effecerit, potiſſimùm in naturalibus: A' multis ſcio negari. Laboramus profectò multa ignorãtiæ caligine: Nam quotus quiſq; reperitur qui eum cui eſt addictus, authorẽ non celebret, ſæpe alijs poſthabitis, ipſumque tantùm ex antro Heracliti aut Democriti puteo veritatem extraxiſſe non contendat, alio id obſtinatiſſimè inficiante. Ioannes Scotus ab eius ſectatoribus plurimùm extollitur, & rectè, cùm homo vegeti ingenij fuerit & perſpicacis, ſua inuenta miris laudibus efferuntur: diſtinctionumque pluralitates (quanquam alij ab Henrico Gandauienſi petitas magna ex parte affirmant) celebrantur. Ab eis verò qui Thomæ ſunt aſtricti, parui, ab illis qui nominales vocantur, nihil penduntur: Adeò vt ab Alliacenſe ſcriptum ſit, impoſſibilius ſibi videri, vt oſtendatur rationibus vera eſſe quæ de pluralitate ipſa diſtinctionum afferũtur, quàm quòd perſonarum Trinitas in vna eſſentia, quæ fide tantùm tenetur, certiſſimis ſyllogiſmis demõſtretur. Mitto quid celebratiſſimi viri in eum effuderint, & alij etiam illius auditores. Quare decipitur humanum genus cũ gloriam quęrit ex literis, celebremque apud homines de ſe exiſtimationem. Quando tantum abeſt vt id aſſequatur, vt ſæpè etiam ob ea ipſa inuẽta, quibus nanciſci eam credit, apud multos impenſiſſimè caſtigationem & flagella patiatur. Crediderim ego diuina hoc prouidentia permiſſum, vt id vitium in quo facilimus eſſet lapſus, ijs incommodis ſepiretur, & detractoribus ipſis quaſi moloſſis latratoribus ſtiparetur, qui ſemper quotienſcunque nobis occaſio ad incurrendam decipulam præſtatur, noſtræ nos infirmitatis admonerent, baubatus plurimos circumfundentes inuitantesque, quaſi dixeris ex accidenti, vt ex literario negocio aſciſcere nobis ea procuremus præcepta, quæ inuidię morſus effugiant, & falſæ opinionis repugnantiam minimè reformident: Hoc eſt, vt cunctas actiones & opera ſicuti & in alijs rebus, ita & in literis perpetrata Deo condonemus, vt nos & alios pro virili inſtruamus: nec quid de nobis ſentiatur. Poſtea curemus, & tàm humana quàm diuina philoſophia ad eius agnitionem capeſcendam conſequendumque eius amorem vtamur. Quod quomodo facere poſſimus, obiter ac veluti in tranſcurſu perſtringendum.

CAP.

CAP. VII.

QVOMODO HVMANAE PHILOSOPHIAE adminiculo in Dei contemplationem poſſumus aſcendere.

DIximus vtilem nobis eſſe vtranque philoſophiam, ſi ea vti voluerimus, non abuti: Nam humana ope ex ignobiliori omnium entium conſideratione quaſi gradu facto per ſcalas ad ens (vt inquit Plato) ipſiſſimum: hoc eſt, Deũ omnium entium originem & cauſam, quamuis aſcendere rerũ naturæ ordinem ſpeculantes: Diuino verò adiumento & hæc eadẽ & multo maiora ſublimioraq; cognoſcimus. Neque enim hîc à me expectari volo, quę diuinus Dionyſius in libris de myſtica theologia & de diuinis nominibus, quæ Auguſtinus 10. confeſſionũ copioſiſſimè ſcripſerit: quid Bonauentura pluribus in locis præſertim in Mentis itinerario monuerit: quid Ioannes Gerſon in pleriſq; ſuarum lucubrationum, quid alij multi. Quid Ioannes Picus in quinto capite tractatus de Ente & Vno, in quo de gradibus âgit diuinæ caliginis, nos docuit: Tum in tractatu de Humana hierarchia, & de Vita perfecta, de perfectæ orationis circulo monſtrauerit: quæ nos cum reliquis eius operibus perficere, & in publicam dare vtilitatem conſtituimus: Sed quæ quiſq; capere facilè poſſit, & ſicut mihi, ita omnibus hoc perquirentibus, in mentẽ veniſſe paucis oſtendam. Poſſumus itaq; cũ quid ex corruptibilibus ſub obtutũ venit, primã materiam ſub ſimplicibus elementorũ formis, elementaq; in ipſo compoſito cõtemplari. Neq; hîc pedem figere rimantes, an in mixto integræ formæ maneant, an fractæ, an penitùs abolitæ, vt inter Auicennam, Auerroim, Thomam, & ſectatores celebris eſt pugna: Sed mixtorum ſpecies ſpeculãdæ: An, ſcilicet, compoſitum ipſum animatum ſit, an inanime, cuius aduertere ſitũ motumq; propriũ debemus, nec perſcrutatione ea impediri à generante, remouentéve prohibens, vt Thomas: An magis à principio intrinſeco, vt Scotus voluit, patiantur impulſum: Verùm ad animatorum genera trãſmeare: Stirpes Zoophyta Bruta rationalia: Dein ad vniuerſi ordinem maximarumq; molium corpora dirigere mentis aciem: Cernere terram libratam in medio, & aquæ ſphæram ipſam vallantem quaſiq; obruentem: Aëremq; aquas complectentem: Atq; ignem ea omnia continentem: Poſtea ad cœlos acumine conſcendere ingenij motriceſq; intelligentias inde perſcrutari, earumq; naturam ex animæ noſtræ proprietatibus aliquantum coniſcere, quòd incorporea, infatigabilis, quòd ens apprimè nobile, ex quarũ veſtigatione & potentiæ: & actus, mixtionem, ipſamq; dependentiã perpendentes, ad ſublimem primi entis contemplationem peruenimus, quaſi nos in totius faſtigio collocantes: Inibique ſpeculamur quòd rerum omnium origo & cauſa, quòd ab eo dependent omnia, ipſe à nullo: Incorporeus, æternus, infinitæq; virtutis. Deſcendere poſtea per hæc omnia ad nos poſſumus: Quos participes omnium ferè entium eſſe cognoſcimus, ipſum eſſe cũ inanimis commune ſortitos nutriri, augeri, generare, cũ plantis: ſentireq; cum brutis: intelligere cũ ſeparatis illis à materia mentibus, & à colluuione contagioq; ſublunarium rerum penitùs eximijs. Quibus omnibus perceptis, ſummum omnium rerum Opificem Creatoremque & venerari, & inſtinctus naturæ ſectantes diligere inuitamur: alijſq; qui cũ nobis eandẽ ſpeciem ſunt ſortiti benefacere, neminiq; nocere. Hucuſq;, natura duce, perueniri poteſt. Verùm truncata hæc & imperfecta de Deo cognitio comparatione reuelatæ nobis deitùs ſapientiæ. Quando & hæc eadem ibi continentur, & alia poſtea cùm multa tùm maxima, ad quæ per naturæ veſtigia progredi non datur: Sed ſuperno duce lumine, videlicet illo cui nititur Chriſtiana fides, tutò peruenitur: quo obtento prioribus illis adminiculis non egemus: Quandoquidem ea omnia ipſius ope noſcimus & quidem eminentius: Sed & emolumentum opportunum, inde inerudit naturalibus rationibus, & eruditi fide capiunt, & in hoc potiſſimùm omnes alias doctrinas excellit.

Quoniam fidei & amoris alis cacumina illa, ad quæ philoſophi gentium reptantes peruenerunt, docet eminentiſſimè tranſcendere.

CAP. VIII.

QVOMODO PHILOSOPHIAE DIVINAE OPE ad Dei contemplationem perueniatur & perfectiùs quàm humana duntaxat adiumento.

CVm enim ſub exiguo naturæ lumine caligaret humanum genus, libri illi Bibliç, quos canonicos appellamus, promulgati ſunt: Vetus primò Teſtamentum, paulatim decurſuque temporis aliquo Nouum, qui duo vnus tamen liber dici poſſunt: quippe cũ recens Inſtrumentum ſit antiqui conſumatio: In quo omnia in figura continebantur vmbris & velamentis pluribus adumbrata: donec nouo fulgore colluſtrarentur. Hæc eſt lucerna, quam ſi proficiſcentes per huius tenebras ſeculi, & vmbras mortis greſſibus adhibuerimus, & ſupernam patriam quanquam de longinquo per ſpeculũ videlicet & in ęnigmate videbimus, & offendicula quæ in itinere partim patent, partim latent, deuitabimus. Exorditur hic liber à creaturarum creatione, finit in conſumatione: Docet quomodo per Dei bonitatem ineſſe effluxerunt, quomodo in eundem redeunt: Et quomodo rationalia quæ recto itinere proceſsêre per felicitatem teſtentur miſericordiam, quomodo qnæ exorbitaucrunt obſtinatè per ſempiterna ſupplicia teſtentur iuſtitiam, quia vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas omnia hæc reuelata: Exordium ſcripſit Moſes, finem Ioannes Euangeliſta: Vbi prima natura defecit, prouidit gratia. Nam vt paulò antè docebamus, noſtra cognitio, vbi ad primam cauſam, quatenus omnium cauſa progreſſa eſt, canit receptui, relinquitque ſub dubio æternitatem mundi: ſuper qua Plato & Ariſtoteles, Auicenna & Auerrois cum ſectatoribus digladiantur: qua ſublata, maxima quoque diuinæ bonitatis notitia corruit. Prouidit autem gratia, cũ per hæc verba diuino iuſſu Moſes intonuit: *In principio creauit Deus cælum & terram*: In quibus verbis continetur quicquid ex tota illa veſtigatione per entium gradus nanciſci datur, vt apud multos eſt videre. Sed ſi quis nouo & eminenti modo id ſciſcitari cuperet, lecta Ioannis Pici patrui heptaplo, nihil deſiderabit. Mira profectò Diuinæ ſcripturæ profunditas, ſtupendus ordo: quando nõ ſolùm per Bibliæ ordinẽ diſcurrentes, ex quibuſcunque libris ſummas in Deum contemplationes eruere poſſumus: Sed nec eſt cuiuſcunque libri tàm parua portio ex qua non detur (modò ſimus capaces) excerpere quicquid docet humana philoſophia: Addita etiam num magna religionis capeſcendæ formandæque voluntatis facultate, & hoc poſtremo munere mundi ſuperatur ſapientia, nec aliquod tàm paruum in ea caput reperire poſſumus (ſi modò in ea aliquid parui) quod nos ad Dei cognitionem eleuatos non illuminet, & illuminatos accendat. Cæterum vt etiam meminimus, in Diuinis eloquijs hoc præcipuum quòd ad intelligentiam ineruditorum ſe demittunt, adeò vt miros arcanosque ſibi ex eis intelligentiæ hauſtus accumulent. Notum illud de beato Franciſco à Theologis quibuſdam prolatum, eius videlicet Theologiam cœlum tranſcendere, ſuam autem humili gradu reptare terram, quam tamen vir diuinus & Chriſti amore mirum in modum flammatus non de commentarijs Thomæ aut Scoti, qui nondum nati fuerant: ſed de diuinis literis diuino amore examinatis eruerat. In fide igitur Chriſti in primis fortiter ſtandum: Qua duce Deum verſus peregrinari tutò poſſumus, per iter ſacris eloquijs quaſi viuis lapidibus ſtratum ad ipſam petram: Petra autem Chriſtus eſt, qui ſui amatoribus ſeruatoribusque præceptorum, ſempiternam felicitatem & repromiſit & tribuet.

FINIS.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE,

De morte Chriſti & propria cogitanda,

LIBRI TRES.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA, HIERONYMO Sauonarolæ Ferrarienſi, ordinis Fratrum Prædicatorum ſeruantiſſimo,

S. P. D.

VERITVS ſum, Pater religioſiſſime, ne ingrati nomen aufugiens, eiuſdem nota diſcrimen incurrerim: Siquidem Ioanni Pico patruo vita functo (qui multa in me beneficia contulit) gratias referre nixus. Dei beneficium ipſius etiam opera ad nos delatũ præteriui ſilentio: Nam in recuperandis vulgandiſq; literarijs illius monumẽtis nullo certè nõ præconio maioribus, atq; etiã ſcribenda vita tutandiſq; nonnullis metaphyſicis dogmatis totũ hoc ab eius obitu conſumpſi biennium: Taciturnus interim, tametſi non oblitus diuini muneris. Quapropter & Leonis ſententiã conſiderans, docentis nõ eſſe verecundæ, ſed ingratæ mentis tacere diuina beneficia, & pariter animaduertens ſi flagitium exiſtimatur, celaſſe alios quæ pertinent ad ſalutẽ corporibus conciliandã, in eum qui abſconderit antidotũ animi, ſeuerius vindicandũ cenſeri. Venit in mentẽ, quicquid ex hoc concepi emolumenti, ſi palam facerẽ, poſſe me ſimul & idipſum in alios deriuare, & collato deitùs beneficio partim etiã ſatisfacere: Quippe ob mortis Chriſti & propria conſiderationẽ à me habitam, aſpirante Deo optimo maximo, intercedentibuſq; patrui monitis, cùm prolatis coram, tùm repetitis per epiſtolas effectũ fuit, vt poſthabitis honorũ ambitu, regum fauoribus, popularibus auris, atq; id genus cæteris, quæ Chriſtianam vitam aut labefactant, aut omnino molliunt, breui gyro mea vota ſepſerim, intrà deſideria naturæ contentus. Dicato igitur opere, vtrãq; mortem proſecutus ſum, diuturnum ſilentium redimens: Et eo præſertim conſilio, vt ingrati animi labem, ſi qua cõtracta eſſet, pro virili abſtergerem, & inuitarem legentes hac bipartita recordatione, ad bene viuendi ſemitam vel capeſſendã, vel concitatiùs percurrendã: Quod equidẽ ſimulac dare in publicum cõſtitui, te potiſſimũ delegi, in cuius nomine appareret: Non quod mihi videretur dignũ tua in literis præſtantia, tua vitæ ſanctimonia, ſed vt iuſto tibi iure debitũ: Id namq; nobis ſæpè tribuiſti, vnde ad ipſum elucubrãdũ excitaremur, plurimaq; ſpiritualia beneficia es impartitus: Quo factũ, vt eadẽ ferè ratio, quæ ad cudendũ me illud impulerit, vt idẽ tibi dicarem obſtrinxerit. Acceſſit & alia cauſa neruoſior ſanè atq; potentior, tuarũ ſcilicet precũ ſuffragia: Quibus apud Deum cupimus adiuuari in conſequendis ampliter retinendiſq; ipſarũ cognitionum fructibus, quos iam deguſtare occepi, & alijs inſinuans ſtylo manifeſtaui. Multos enim vidimus qui cùm rectè viuendũ alijs ſuaſiſſent, id ipſum poſtea ſibi nõ perſuaſerunt: Tum quòd frequenter à moribus dogma diſſentit, tum quòd omnes cũ valemus (vt ille inquit) recta cõſilia ægrotis damus. Quare cũ alicunde mihi petendũ eſſet auxilium, ad te ventũ eſt, pater optime, vir a deum quo adhuc (faceſſat adulatio, & abſit inuidia verbo) & doctiorem ſimul & prudentiorem & moribus ſanctiorem cognoui neminem: Quibus ſi propheticũ addidero ſpiritũ, quo prædiximus, calamitates futuras quæ iam impendunt, iam imminent, diuino iuſſu auribus Italiæ atq; vtinam non ſurdis inſonuiſti, extra omnẽ fuerit cõtrouerſiam, ſiquidẽ tuis precibus diffidam, me magnopere aberrare. Librum igitur hunc noſtrũ eo animo, quo nos ſoles, ſuſcipe, cumq; totũ perlegeris (ſi tamen per occupationes licebit.) fratribus tuis vt legendũ tradas exopto: Qui ſi tecum inter legendum quod offendat, inuenerint, id totum primis & iuuentæ annis & lucubrationũ condonent rudimentis: ignoſcant quoq; nõ tàm celeritati conficiendi operis (id enim quadrageſimum

circiter abſolutum eſt diem) quàm emittendi cupiditati. Neq; enim cùm pietatis officium & vtilitatem eam penſarem qua ſententias contemplanti, ſi modò Chriſtianam ſimplicitatē minus faſtidiat, affutura eſt. Horatiano dogmati acquieui: vt libellum hunc tot apud me premi menſes voluerim, quot ille annos præcepit. Vale: in tuis ad Deum precibus memor mei. Mirandulæ XIII. Calendas Nouembris. M.CCCCXCVI.

INDEX CAPITVM TOTIVS OPERIS.

CAPITA I. LIBRI.

Cunctis rebus ineſſe amorem. Cap. I.

Amorem eſſe primum animæ motum: Item animam humanam ſicut & alia naturaliter Deum ſupra omnia diligere. Cap. II.

Quod in amando ſæpiſsimè nos ipſos fallimus, & quomodo. Cap. III.

Obiectum aliquod animæ aſsignari oportere, quo in contemplando & amando Deo iuuetur, alioquin eam facilè decipi. Cap. IIII.

Obiectū illud quod animę ꝓponi debet, Chriſtū eſſe, & hunc crucifixum & mortuū. Cap. V.

Multas ob cauſas Chriſtum meditandum cogitandúmve eſſe, inibiq; de diuerſis iniqui dæmonis inſidijs. Cap. VI.

Quod Chriſti mortē cogitantes ad amandum eum diſponimur: Triaq; nos ad hoc potiſsimū inducere, quodq; ipſa cogitatione pareatur amor, augeatur & conſeruetur. Cap. VII.

Facilè peccatorum cauſas mortis Chriſti cogitatione ſuccidi. Cap. VIII.

Eandē Chriſti crucifixi cogitationē imaginationémve ſeminariū eſſe virtutū omniū Cap. IX.

Chriſtianorum primitias ſanctiſsimosq; viros Chriſti mortem frequentiſsimè cogitauiſſe: Itē eccleſiam ad id officij nos iugiter inuitare, multa quoq; bona inde manare. Cap. X.

Qui Chriſtū ſæpiùs cogitant & ad eius amorē capeſſendū ſe pręperant, veri Chriſtiani ſunt, veriq; philoſophi, eos autem qui id minimè curant, vtroq; nomine, falsò gloriari. Cap. XI.

CAPITA II. LIBRI.

Neceſſe eſt animam timere: Item plures eſſe timores. Cap. I.

Timorem mortis animæ proponendum eſſe, vt noxia vitet, bona ſequatur. Cap. II.

Quanquam mors euitari non poteſt, aliquibus tamen de cauſis & timenda eſt, & ad memoriā reuocanda: Item quomodo ab ipſius memoria quodammodo ſuperetur. Cap. III.

Cogitationem mortis cùm noſtræ tùm aliorū efficere vt nosipſos magni non faciamus, & abducamur à vitijs: quod calamitatum conſideratio, quibus humanum premitur genus, ſufficienter non efficit. Cap. IIII.

Mortem cogitandam eſſe inſinuariq; nobis per illud celebratum dogma, noſce teipſum: quod qua ratione ſanè poſsit intelligi, declaratur. Cap. V.

Eos qui ſuæ futuræ mortis ſunt memores, ſępiſsimè in illius aduentu lætari, at illos impenſiſsimè triſtari, qui venturam ipſam, minimè frequenter cogitant. Cap. VI.

Sapientis eſſe cogitare de extremo vitę momento, inſipientis illius obliuiſci. Cap. VII.

Sanctiſsimos homines ipſa mortis cogitatione vſos fuiſſe frequentiſsimè, atq; veros philoſophos nec Chriſti fidem profeſſos. Cap. VIII.

Eadem cogitatione tres decipulas Iniqui dæmonis à nobis euitari: Item malis hominibus non eſſe pacem: Item cauere nos facilè à vitijs. Cap. IX.

CAPITA III. LIBRI.

Quid ſuperioribus libris actum ſit, & quid deinceps agendum. Cap. I.

Quid ſit peccatum: Item de originali & actuali, quod in mortale & veniale diuiditur, & quomodo vnum ab altero diſcerni queat. Cap. II.

Septem eſſe peccata capitalia, quibus cuncta alia exoriuntur & pullulant. Cap. III.

Capitalia vitia mortis Chriſti & propriè cogitatione iugi exterminari, & quomodo id commodè fiat. Cap. IIII.

Sanctos homines hoc idem faciendum cenſuiſſe ſcriptis, atq; operibus adimpleuiſſe, idq; paſſum à nobis cogitari. Cap. V.

Virtutes omnes hac bipartita cogitatione facilè poſsideri poſſe, deq; pluribus virtutum generibus. Cap. VI.

Quid credendū ſit Chriſtiano, quid ſperandum, quid timendū, quid faciendum, quid vitandū, in oratione Dominica, in Apoſtolorum ſymbolo, in præceptis Decalogi contineri. Cap. VII.

Quę in ſymbolo Apoſtolorū cōtinētur, vtriuſq; mortis cogitatione nobis inſinuari. Cap. VIII.

Quomodo ex eadē cogitatione ad petitiones dominicæ orationis excitemur. Cap. IX.

Eaſdem obſeruationes nobis conducere ad implenda Decalogi præcepta. Cap. X.

Duo illa mandata ex quibus pendent Leges & Prophetæ, facilè cogitationibus eiſdem à nobis peragi poſſe, nec difficulter poſſe cognoſci, quicquid à probatiſsimis viris pro comparanda felicitate excogitatum eſt, illuc tendere. Cap. XI.

Exhortatio ad Lectores. Cap. XII.

IOAN.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ IN LIBROS DE MORTE CHRISTI ET propria cogitanda,

PROOEMIVM.

OMNES fermè priſci temporis homines, qui ſapientes vulgò cenſebantur, ſummum illud bonum, ad quod anhelat tota natura, qua potuêre ratione, veſtigauerunt: Diuerſa tamen pro arbitrio, de ipſius & natura & ſede ſibi ſtatuerunt, alijs relicta veri ſemita, per præruptas rupes confragoſoſq; calles id ipſum perquirentibus alijs proprijs inuentis gaudentibus, atq; in voluptatum cœno ſe merſantibus. Et quanquàm inter hanc philoſophantium turbam nonnulli fuerunt, qui deuium & diſtortum iter magna ex parte deſerentes, recto proximè applicuerunt, congenito lumine ferente opem: Omnes tamen obſepti caput ignorantiæ nube, à via perfectæ virtutis aberrauerunt. Quamobrem & iure quidem in cogitationibus ſuis cunctos euanuiſſe Paulus Apoſtolus iudicauit: At promulgatis præceptis diuinæ legis per Moſen Abrahæ poſteritati, qui & Dei puriſſimus cultor extiterat, & cum eo fœdus ſempiternum inierat, copioſus veritatis ſplendor (tametſi quadam vmbra circumdatus) affulſit orbi: quem tamen intueri potuerunt vniuerſæ gentium nationes: ne aut ſub idolorum cultura craſſiſſimis obiectæ tenebris in præceps ruerent, aut ſolo humani intellectus hebeti fulgore contentæ, ad Solis iuſtitiæ radios cæcutirent. Illius enim legis ope, felicitatis verè imago, adumbrata tamen, apparere hominibus occæpit. Sed nec Hebræorum populus, cui data lex illa peculiariter fuit, dignas diuino munere retulit gratias, quandoquidem alienos deos adulterinoſq; ſequutus, ſummi & veri Dei iugum excuſſit: Ipſumq; demum ducem, & in Lege & in Prophetis ipſius ſpiritu afflatis promiſſum, cuius veſtigijs ad beatitudinem perducentibus inſiſtere debebat, hoc eſt, Chriſtum Dei filium, verum Deum, verumq; hominem, obſtinatione & inuidia neglexit, irriſit, crucifixit. Vnde ob tot perpetrata facinora meritò reprobatus eſt, & nos electi: qui ſcilicet Chriſtum colimus, atq; pro reſeranda cœli ianua, ob Adæ ſcelus occluſa, ſumma qua genus hominũ charitate complectitur, ſpõte & libentiſſimè crucifixũ credimus. Hic, diſcluſis vmbris & velamentis antiquæ legis, finem noſtrum non antea plenè patefactum, mundo reuelauit, ſummam illam dumtaxat Trinitatem eſſe perſonarum docens, in diuina eſſentia vnitate indiuidua, quæ purgatiſſimis mentibus & cerni dabitur & poſſideri. Ad quem etiam conſequendum duo neceſſaria eſſe tradidit: Amorem videlicet Dei, & proximi: ex quibus tota penderet lex, & veluti de perenni fonte bonorum omnium operum fluenta decurrerent.

Hæc autem duo, vt faciliùs & copioſiùs comparari poſſent, cùm alij alia in ſuam vtilitatem excogitauerint, alioſq; docuerint, & mihi idem cogitanti meditantiq; aſſiduè, primùm Ioannis Pici patrui monitis, deinde experientia conſtiterit, potiſſimam ad hoc vim illud habere, ſi mortem Chriſti iugiter memoria repeteremus, noſtramq; idem idem, quæ futura eſt, & velociſſimis aduentat curſibus, cogitaremus id ipſum alijs inſinuare dignum duximus: Rati ea quæ & per ſe ſunt bona, & aliquibus plurima adiumenta contulerint, non poſſe etiam ſanæ mentis hominibus non placere vt pateſiant: necnon diſplicere vt ſileantur. Suffragatur nobis & euidens ratio quando ex vna veluti paritur amor, quo nulla vis in homine potentior, ex altera timor, quo nulla frenantior: quæ duo apprimè nobis ſunt neceſſaria: Quippe poſt primi parentis peccatum humana mens hac illac raptatur & diſcerpitur à parte ſenſili, quæ ſemper aduerſus ſpiritum ob vitiatæ naturæ fomitem, concupiſcit. Diuiditur autem ſenſilis hæc pars in appetentiam, cuius amor, & in iraſcentiam cuius timor, affectio primaria eſt: Hæ cùm brutæ ſint & rationis expertes, fallanturq; ob id mirum in modum, opportunum videtur, imò neceſſarium, vt duabus quaſi pedicis cohibeantur.

Ad retundendam igitur illius petulantiam & effrenatam libidinem, huius immanitatem & feritatem contundẽdam alteri proponi oportere iudicaui, quid amandum ſit, alteri præſtituere quid timendum, vt nec illa noxium pro ſalubri appetat, nec bonum hæc pro malo formidet, ſed pars inter ſe concordia rationi deſeruiant & famulentur. Quocirca treis libros deſtinauimus huic muneri: in primo monſtrabimus, operæprecium eſſe vt anima Chriſtum crucifixum meditetur, eumq; pro amuſſi ſibi conſtituat, qua cuncta opera dirigat, ne vel aliquid deliret in appetendo: In ſecundo hoc idem quantum ſcilicet ad timorem pertinet de mortis pro-

pria cogitatione tractabimus, vt iraſcētia vis intra limites debitos coërceatur: Ex his conuelli extirparíq; diſperdi vitia in vniuerſum, virtuteſq; eorum loco nec impendio plantari pro virili docentes. Demum applicabimus manus tertio, in quo demonſtrare quoad poterimus, enitemur ex iugi vtriuſq; mortis cogitatione, & vitia cuncta ſpeciatim ſingulatimq; explodi, imò prorſus eliminari poſſe, & virtutes acciri facillimè, inſerendas menti vt copioſè fructificent: haſq; ipſas meditationes ad ea quæ credere debemus, quæ ſperare, quæ operari, maximo eſſe nobis adiumento palàm faciemus, necnon & ad amandum Deum & proximum validiſſimè nos impellere. Sed quemadmodum in primis ceu per communia quadam id factitabitur rationibus, interdum ex philoſophorum theologorumq; penu depromptis, vt eruditis mos geratur: Ita in vltimo cum facilioribus argumentis, tum particulariùs eadem proſequemur, vt quibuslibet ſatiſfiat. Sed iam recidentes præfationis moram, primum librum aggrediamur.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DE MORTE CHRISTI ET PROPRIA COGITANDA,

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

CVNCTIS REBVS INESSE AMOREM.

PERVETVS & trita ſententia eſt cunctorum in literis benè audientium conſenſu recepta & confirmata, inditum eſſe amorem rebus vniuerſis: Nec modò ſubſtantijs vltrà mundanis à materia ſenſili prorſus abiunctis, ſed hominibus, ſed brutis, ſed plantis etiam, atque ipſis inanimatis: Quæ quanquàm cognitionis & ſenſus penitùs ſunt expertes, ipſo tamen genuino amore intraneæ formæ conſerto, propriam ſedem & locum, quo cōſeruentur, ſatagunt adipiſci: Sic ignem leuitate ſua in ſuperna ferri: terram ſuopte pondere petere centrum: Sic ſtirpes ramos in aërem mittere, radices in terram figere perſpicimus. Hunc amorem ſeu appetitum (promiſcuè enim de vtroque locuturi ſumus) naturalem appellauêre, illum ſenſilem, qui propriam apprehenſionem ſequitur, nec tamen à rationis examine profluit, qualem cernimus in brutis, quæ concito præcipitique curſu concupitas res tumultuanter petunt, & quas peroſa ſunt, fugiunt. Hominis amori rationalis appetitus nomen impoſuêre, vtpote quem ratione moderamur atque in libra appenſum opportuna conſideratione perpendimus, quo flectere debemus. Intellectualis amor ab initio ſpiritibus ſeparatis obtigit, quorum ob ſuperbiam multi in caliginoſi huius aëris baratrum infernaſq; ſedes corruerunt: reliquis in gratia firmatis & beatitudinem perpetuam cōſecutis. Qui quantò ſunt perfectiores, tantò vehementioris amoris impetu feruntur in Deum, cui non modò conuenit amor, ſed & ipſiſſimus eſt (vt ita dixerim) amor & charitas infinita, fonſque totius amoris & origo. Qui cùm ſit ſummum bonum, ſeipſum ſummè diligit: quandoquidem amoris obiectum (ita enim recentiores appellant) bonum exiſtere non ambigitur. Cætera verò in tantum diligit, in quantum ſunt bona, ſi quidem ab ipſius intellectu & voluntate eſſentiam bonitatemque accepêre.

CAP. II.

AMOREM ESSE PRIMVM ANIMAE MOTVM.
Item animam humanam ſicut & alia naturaliter Deum ſupra omnia diligere.

CÆterùm amor rationalis animæ de quo, reliquis omiſſis, in his libris potiſſimùm verba facturi ſumus, inter cæteros eiuſdē motus (ſic enim motum & Ariſtoteles & noſtri Theologi vſurpant) principem obtinet locum, præſupponiturque vti radix & ſeminarium vnde reliqui profluunt.

Nunquam

Nunquam enim peragere quiremus aliquid, niſi ab amore prouocaremur: Nam & deſideramus bonum amatum & gaudemus lętabundique exultamus vel adepti iam vel ſperantes. Præterea nec mœremus, nec triſtamur, niſi cùm ipſum aut acquiſitum amittimus, aut cùm nos ſpes conſequendi fruſtratur. Ipſa verò anima quæ ſe intelligit diligitque cùm propriam naturam conſiderare incipit, protinus congenita intellectus virtute ſe ſummum non eſſe bonum perſpicit, imò multa ignorantia obtenebratam, multis preſſam calamitatibus, quò fit vt vi voluntatis bonum ſemper flagitantis ſitibunda moræque impatiens ad ipſum ſummum bonum quærendum transferatur. Bonum (inquam) quod rebus omnibus in votis eſſe priſci illi ſapientes, Ariſtotele authore, definierunt, quodque, vt diuinus docet Dionyſius, ad ſui amorem conuertit omnia. Relicta enim rebus vniuerſis in ipſa creatione atque ortu ſcintilla quædam & portio (vt ita loquar) diuinitatis eſt, qua & ipſam quærant, tanquàm id cuius benigna largitate fluxerunt, eandemq; ſicut effectus cauſam ſequantur, amando videlicet & imitando pro naturæ capacitate.

Verùm in ipſa ſummi boni concupiti veſtigatione plurima ſe offerunt animæ diligenda, tum quòd boni aliquid poſſident, tum ob ſimilitudinem quandam & eiuſdem naturæ participationem: Quandoquidem ab eodem principio ea deriuata in lucem & ad eundem finem tendere percipit: Quæ ſecundùm diuerſos naturæ gradus, cùm diuerſis etiam perfectionibus donentur, eadem proportione eodemque tenore ab ipſa diſtortis affectibus non inquinata diliguntur: In quibus tamen nec figit gradum nec hæret in veſtigio: Quoniam eadem vt ſummum Deum lucrifaciat, omnino poſthabet: quem ſupra ſeipſam nedum ſupra cætera diligit & æſtimat. Nam quod alterius cuiuſpiam magiſquàm ſuijpſius eſt, in illud potiùs naturali fertur amore quàm in ſeipſum. Cernimus enim ſentimusque partes ipſas, ne totum illud, cuius ſunt partes, periclitetur & pereat, laboribus, diſpendijs, & internecioni ſe exponere. Legimus pro tuenda patria alios ſtrenuè bellando inter hoſtes confertiſſimos oppetijſſe, alios ſibi certam elegiſſe atque conſciuiſſe mortem: Quin etiam ipſa manus ad detrimenta corporis ſummouenda, promptiſſimè occurrit, ipſo id quandoque non cogitante cuius eſt manus, vt ſcilicet in ſe potiùs excipiat irrogatos ictus, quàm totum ipſum vulneretur, grauiorémve in alio membro principaliori faciat iacturam: & ſanè nihil aliud nobis inſinuatur cùm fuſti petenti caput manum ire obuiam perſpicimus quàm deſiderium, quod ſibi natura ingenuit, tutandi conſeruandique maioris boni præ ſe dilecti. Sed cùm Deus bonum ipſum ſiet & communiùs excellētiusq; quàm aut dici poſſit aut excogitari, ſub quo & anima & omnis creatura continetur, quæ hoc ipſum, quod eſt Dei eſſe, omnino ambigi non poteſt. Colligi oportet quod ſumus proſequuti Deum, ſcilicet, à creaturis cunctis nedum ab anima præ ſe ipſis & diligi & coli

CAP. III.

QVOD IN AMANDO SAEPISSIMÈ NOS *ipſos fallimus, & quomodo.*

VErùm enimuerò in angelis qui peccauerũt, rectus voluntatis ordo confuſus & diſſipatus eſt: Qui tamdiu in primo homine de limo terræ formato manſit integer, quamdiu ſummi Dei mandatum cuſtodiuit: eundemque transfudiſſet in poſteros, ſi illud irritum non feciſſet: At ob inobedientiæ patratum ſcelus, vitiata natura originalique iuſtitia deperdita, particulare bonum concupiſcimus, & ſequimur, niſi diuina nos clementia adiutet, & qui natura integra nec aliquo paterni ſceleris contagio maculata ſupernaturalis gratiæ additamento ferebamur, ad amandum Deum præ omnibus, (& ſi opus haberemus ipſius auxilio vt ad id moueremur) nunc læſa & ægrotante opitulante ſemper eo naturæque medente indigemus. Quo factum vt in amando multifariam falli poſſimus, atque in primis non flagitando diuinam opem, qua reſpuere valeamus falſa bona. Quæ caro ipſa ſpiritui proponit & adminiſtrat continuè atque etiam vt acceptet, bellũ mouet: Quippe quòd ei ſubiecta eſſe nolit, ſed ſemper rebellis & infeſta ſit, vtpote quæ à primi Patris obedientia ſe ab eo tempore ſubtraxerit, quo ipſe diuinis præceptis audiens non fuit. Ludificamur etiam ob nimias paſsiones, quibus hallucinantur perſtringunturq; mentis oculi, vnde perſæpè malum pro

bono

bono captamus:Nam in quocunque malo & ineſt & cernitur aliquid boni:Alioquin nequaquàm malum deſideraremus concuperemuſque,quoniam nemo malum qua malum eſt diligit,aut affectat,cùm præter voluntatem ſit,authore Dionyſio.Illius ergo apparentis boni ſpecie decepti ſæpè mortiferum pro nectare venenum bibimus: Particulareque bonum multa malitia admixtum auidè haurimus,ſummoque bono præferimus illecebris voluptatis deliniti: Hinc accumulamus diuitias tanquàm non morituri: hinc volutabro vitiorum mergimur obliti virtutum quibus iter eſt ad felicitatem:Nutrimus corpus & excolimus,animam poſthabemus & negligimus.Cæterùm & hac ratione deludi poſſumus, ſi videlicet bona ipſa ad conſequendum ſummum bonum conducentia,veluti virtutes(quibus omnino nobis opus eſt)pro ſummo bono colamus,finem vltimum nobis ipſas præſtituentes, vt affecti ſtudio famæ perpetuæ,aut alia quapiam affectione inordinata: Quibus efficitur vt ſæpiùs modò huc,modo illuc pro libidine ſenſuum exorbitemus.

CAP. IIII.

OBIECTVM ALIQVOD ANIMAE ASSIGNARI oportere, quo in contemplando & amando Deo iuuetur.alioquin eam facilè decipi.

AD hos igitur euitandos errores oportet finem noſtrum ante oculos habeamus:quoniam ex fine apprehenſo naſcitur amor,indeque operationes & officia ſuboriuntur: Sed cùm ſummum illud bonum quod ſemper anima concupiſcit, & ſequitur iuncta corpori,non niſi poſt mortem poſſidere poſſit, ideoque in eo quærendo,vel à malo,vel à multis bonis, ſed creatis & non ſummis diſtrahatur, pro præſentis vitæ conditione(vt ſumus antè præfati)& ſæpiſſimè ardentiùs quàm oporteat eiſdem inhærendo decipiatur, à veroque bono excutiatur:laborare operæprecium eſt, vt à ſalutaribus peſtifera ſecernamus:Quod optimè conſequemur, ſi locum aliquem delegerimus & aſſignauerimus animæ quo ſe conferre poſſit poſt quotidianas, imò ſingulis momentis anguſtias emergentes,tanquam in portum tutiſſimum & propriam ſedem:Quam non adepta mœreat, quam conſequuta quieſcat, inſtar rerum naturalium, quæ in proprio loco quieſcunt: Ab eoque cùm abducuntur, vtpote vim perpeſſæ illuc ſe transferre moliuntur, ſed & vnumquodque propriam exercet operationem ex ſpeciei principijs profluentem.Bruta etenim(vt mox diximus)inſitos & inſculptos habent à natura appetitus inſenſa cauendi & proſequendi ſalubria. Habet & hominis voluntas ſuam inclinationem, amorem ſcilicet, quem ſuum eſſe pondus Auguſtinus aiebat, eoque ferri quocunque ferebatur.Proprius verò animæ locus(vtimur quippe corporeorum metaphoris ad ſpiritualia indicanda)is eſt à quo per creationem prodijt: Cùm eius felicitas nil ſit aliud quàm in Deum ſummum bonum reditus & quies: ſiquidem in eo & intelligēdo & amando beatur. Dum verò mortali degit in corpore, terrena prægrauata mole peccatorum quoque ſordibus labefactata, propriam ſedem ingredi non poteſt: Alio quopiam loco & proprio propinquiori quàm fieri poſſit,indiget, vnde ſcilicet ſibi procuratura ſit aliquid quietis & pacis,ſpeque interim gauiſura, quouſque deſiderium illud beatitudinis ardentiſſimum expleatur. Præclarè enim ſecum agi putabit, ſi hoc benefica diuina gratia donetur, vt poſtquā in hac vita felix eſſe non poteſt, imò nec forte vacua magna ſemper ſuſpicione infelicitatis,vmbram quandam beatitudinis & imaginem aſſequatur, atque in primis obiectum ſibi præſtituat,quo & in contemplando amandoque Deo, & in euitandis dæmonum inſidijs iuuari poſſit. Similis quippe mihi videtur anima dum in hoc corpore peregrinatur cuipiam volucrum, quam mille quærant inſidijs aucupes irretire,ſi modò aërios tractus deſerat cœlique regiones mortalibus inacceſſas: Nam ſicut ea ſi terram petat,aut viſco,aut laqueis,aut retibus,facilè capitur: haud ſecus illa cùm proprium obiectū relinquit deſcendens,ſcilicet ad hæc mundana,auro, prædijs,ambitione,corporeis voluptatibus illecta, diaboli laqueos ſubit, vel difficilimè euadit. Hunc propè imo dum ſanctiſſimos illos monachos in Aegyptijs eremis degentes de animæ ſtabilimento tuliſſe ſententiam,Caſſiano authore,comperimus: Aiebant enim mentis aciem ad rectum eſſe dirigendam,futurumq; neceſſe mentem

ipſam

ipſam mutari pro incurſuum varietate, transformarique in illum ſtatum, qui ſibi primus occurreret, niſi haberet quo recurreret, cuive principaliter inhæreret.

CAP. V.

OBIECTVM ILLVD QVOD ANIMAE PROponi debet, Chriſtum eſſe & hunc crucifixum & mortuum.

QVale autem ſit obiectum illud quod ſibi præſtituere debeat anima nunc exequendum. Diximus locum eius (ita enim libitum appellare) id cuius ope quieſcat & beetur, Deum eſſe, aliumq; illi proximum a nobis in præſentia quæri oportere, cùm eo ipſa frui perfectè non poſſit dum corpori corruptioni obnoxium manet agglutinata. Quanquàm enim, authore Damaſceno, innatum ſit omnium mentibus quaſique inſculptum eſſe Deum: Idemque ſit à Platone priùs, deinde ab Ariſtotele, tàm in phyſicis quàm in prima philoſophia probatum (vt noſtros theologos ſacraſque literas omittam) per quos non ſolùm id ipſum nouimus, ſed etiam didicimus Trinitatem eſſe perſonarum in vna & indiuidua eſſentia, quæ eſt vnus & verus Deus. Adhuc tamen intellectus humanus tanta in luce cæcutit, ſemperque caligabit, donec exutus carnea decidnaque toga gloriæ lumine perfundetur. Dei enim natura cùm incorporea ſit, ſimpliciſſima, & infinita, dum ſublunarem hâc regionem incolimus cogitatibus noſtris imperuia eſt: Tùm quia omne id quod de ea poſſumus concipere, immenſum excedit (vt diuinus docet Dionyſius) tùm quia ſine phantaſmatum adminiculo non intelligimus, vt ſcribit Ariſtoteles & docet experientia. Quapropter ad Chriſtum imaginandum & hunc potiſſimùm crucifixum recurrendum eſt, faciliùs quippe paſſionem illius meditati, eandemque animæ proponentes veluti obiectum circa quod verſetur in bonitatis Dei cognitionē deuenimus: Quam licet probè nequeamus vt in ſe eſt comprehendere, poſſumus tamen in Chriſto animaduerſam & mente & imaginatione locupletius retinere: Nec propinquius Deo obiectum inuenire poſſumus: cùm & ipſe Chriſtus ſit Deus & homo noſtræ infirmitatis medicus, & iam deperditæ libertatis aſſertor: Quem, vt eſt homo, conſiderantes, propriæ naturæ vires non ſupergrediemur, ſed manu ducemur ad ipſum, qua Deus eſt clariùs cognoſcendum, ipſiusque beneficia cùm multa tum maxima quæ in nos extiterunt, vberiùs perpendenda. Diuina quoque clementia infinitaq; prouidentia factum putauerim, vt non ſolùm Chriſti morte nobis aditus præſtetur ad cœlum, vt ſcilicet Dei & hominum mediator ſit, eo modo quo ſcribi eſt ſolitum, ſed vt etiam tendentibus in ſupernam Hieruſalem tanquàm dux itineris in mente reſideat: Qui & Dei bonitatem humanum genus miſeratam in illius morte ſummè relucentem manifeſtet, & inter nos & Deum ſenſus & ſpiritum confortans medius exiſtat. Etenim ſicuti videmus opus eſſe hominibus obtutu hebetioribus ocularijs ſpecillis graſſiores earum quæ videntur rerum ſpecies reddentibus, quibus viſui vel fortè ob ſenium caliganti, vel aliam ob cauſam adumbrato opitulentur: Ita nos crucifixi Chriſti iugi imaginatione indigemus: Qua ea quibus ſumus cumulati beneficia, alioquin ob deprauationem voluntatis & intellectus parùm penſata & expeſſiùs & copioſiùs eluceant: nec ab hoc ſtudio remotos fuiſſe Aegypti monachos, imò huc omnes vires intuliſſe, omnes intendiſſe neruos comperimus. Statuerunt enim ſciri oportere vbi mentem noſtram debeamus habere defixam, & ad quam deſtinationem animæ reuocare intuitum: Quam cùm mens obtinere poſſet, gauderet, & à qua diſtracta in ſe doleret ſuſpiraretque, totiens ſe à ſummo bono receſſiſſe ſentiens, quotiens ſe ab illo intuitu deprehenderet ſeparatam, fornicationem iudicans vel momentaneum à Chriſti contemplatione diſceſſum: A quo cùm paulùm deuiaret obtutus, rurſus ad eum cordis oculos dirigendum, velutique rectiſſima linea mentis aciem reuocandum eſſe. Dicicerunt quippe ſanctiſſimi illi homines ex internis externiſque bellis quibus iugiter exagitabantur, quantum opum & virium ex Chriſti meditatione ſibi cōgregarent ad reſiſtendum nequitijs ſpiritalibus.

Verùm enimuerò & hac ipſa cogitatione ſimiles nos cœleſtibus ciuibus fieri perſpiciemus, ſi quod agunt illi in ſuperna patria & quam viuunt victurique ſunt, vitam

fuerimus

fuerimus cõtemplati. *Egredientur* (inquit Ioannes) *& egredientur, & paſcua inuenient*, diuinitatem ſcilicet Chriſti & humanitatem contemplabuntur, & vtrobique lætabuntur ſummo animi gaudio ſummaque pace. Chriſto ergo pro nobis mortuo, reddentes amoris vices, ſummam ipſius clementiam admirabimur, maximã patientiam manſuetudinemque obſtupebimus, & hac exercitatione cùm intellectus, tùm voluntatis excitati concalefactique ad amoris rapiemur faſtigia, atque ad actionum obeunda munera vltrò & ardenter properabimus: Donec tandem corruptibile hoc (vt ait Apoſtolus) induat incorruptionem & mortale immortalitatem.

CAP. VI.

MVLTAS OB CAVSAS CHRISTVM MEDITANdum cogitandumq́ eſſe, inibiq́ de diuerſis iniqui dæmonis inſidijs.

SEd cùm habitus (vt Ariſtoteles docet) qualitas ſit, quæ facilè non poteſt à ſubiecto dimoueri: qua item vel benè vel malè diſponimur ad quidpiam agẽdum, opus ẽo nobis eſt, vt Chriſtum fixè, facilè & cum delectatione cogitemus: Nec ob id ſolùm, vt informemus mentem, hoc eſt, partem animæ abiunctam ab organo corporeo: verùm etiam vt ſenſibiles potentias veſtiamus, totumq́ue corpus armemus: Pertinet enim ad intellectum habitus, pertinet & ad ſenſum. Pridem quippe eorum exploſa ſententia eſt, qui ad intellectum pertinere ipſum negabant, ſed ſolùm ad vires ſenſiles intrinſecùs abditas. Et hoc quidem cùm rationibus, tùm Ariſtotelis teſtimonio: Qui ſcientiam, ſapientiam, & intellectum (quem principiorum habitum nominant) poſuit in ea animæ parte, quæ intelligit & ſapit: Atque ea opinio huic aduerſans, pariter redarguta eſt: Qua contendebatur, nullo modo habitum competere corpori, quod Alexander Aphrodiſeus peccauit. Sed mittamus hos conflictus & nobis ipſis conſulamus, qua ratione deprehenſum eſt à philoſophis habitus nobis eſſe neceſſarios, ea itidem comprobatur, liquidoq́ue deducitur, imaginariam vim noſtram egere habitu ad cognoſcendum Chriſtum inclinante. Eo namque imprimis indigemus, vt ad iuſtas operationes gnaui aptique reddamur: Id enim quod eſt in potentia, ex ſua natura ad multa poteſt pro diuerſis affectibus in diuerſa trahi & quodammodo conuerti. Nam ſi vna tantùm operatione in alterum obiectorum vergitur, poteſt nihilominus vel facillimè ad alterum duci. Quapropter naturali quodam ſtabilimento indiget ad rectè operandum, vt ſæpiùs idem factitando, hoc eſt, ex frequentatis actibus (vt ait Ariſtoteles) habitus pariatur. Rurſus niſi potentia illa, ſeu vis ex ſe indeterminata per hunc habitum ad alterum contrariorum libentiùs flectat, quod præ altero ducat eligendum, præcedere ſemper perſcrutationem quandam patrandum actum oportebit: Iam vt cum delectatione compleantur operationes, neceſſarius eſt habitus: Qui quidem ei in quo firmatur, quaſi connaturalis effectus eas conſimiles reddit operibus naturæ, quæ ſine admixta delectatione non conſumantur. Inde nobis manifeſtè conſtat, actiones noſtras ineptas reddi & incompoſitas, niſi congruo animi delectamento patrentur, quo nos carere oportet, ſi habitu caruerimus, vnde ſignum eius eſſe docet Ariſtoteles, delectamen illud quod in opere ſentimus. De liberis tamen actionibus mentio eſt, non de his, quæ natura congenita ſunt, profluuntq́ue ſuapte ſponte ab animali.

Nos autem quorum mentis affectus circumagi rotarique atque in diuerſa diſcerpi, conſpicimus, forti & iugi imaginatione paſſionis Chriſti firmare mentem modis omnibus debemus, ne aut obſcœnarum rerum imagines in nos graſſentur, factoq; impetu & ceu ruptis aggeribus inundent repleantque animum malarum affectionum, aut ſenſim & amicè irrepentes, quaſiq; aliud agere oſtendentes, mentem ludificent: Identidemque factitando etiam familiariter ſenſibilium ſpecierum receptaculo illabantur, vt Chriſti imaginem non ſæpiùs cogitatam, atque ob id habitu non firmatam, expellant. Mille enim nocendi artibus vtitur antiquus hoſtis, mille ſemper inſidias & præſtigia ad fallẽdum, excogitat: Modò bonis operibus decipulas tendit, conſtitutiſque temporibus tentat, modò vi multa nos aggreditur, vt perterrefacti

terga

terga demus: Hinc quaſi quaſdam inducias paciſcitur, vt ſecuri nimis ducamus pigros intra tentoria ſomnos: Inde caſtra inuadit aperto Marte, vitia apertiſſimè ſuggerendo, quibus nos ipſos debellemus deditionemque faciamus. Oppugnat interdum mœnia cuniculis ſub ſpecie videlicet, boni animum ineſcans, vt veluti piſces hamo capiamur. Suadet interdum vt aliquid impendio difficilè aggrediamur, quo vel corpore vel animo defatigati ſuccumbamus oneri. Sæpiùs etiam vt puſillo animo ſimus ſpeciem indulgentiæ oſtentat, qua magnanimos conatus, nunquàm ſpiritalibus diuitijs non muneratos negligamus. Iam vt diuina ope nimis fidentes debachemur in vitia, facilem ad cœlos aditum pollicetur, tempus repromittens, pœnitentiæ idoneum, priuſquàm animam profundamus: Rurſumque vt de Dei miſericordia, quæ ſumma eſt, quæ maxima, deſpetemus, ſemitam illam quæ ducit ad vitam ſenticoſam, arduam, lubricam, inacceſſam repręſentat: Scrupulos quoq; immittit innumeros variasq; formidines, eoq; omnino nos conatur impellere, vt euangelio fidem abrogantes, inſtar Sardanapali vitam degamus: Exoculati autem ſunt atque etiam in hac vita omnino miſerrimi, quibus hoc præſtigio dæmon imponit. Non eſt enim pax impijs, docente Propheta, ſed pax multa diligentibus Deum. Quaptopter in fide fortiter ſtandum, atque etiam alactiter, & ſtrenue pugnandum.

Verùm operæpretium eſt vt Chriſti imago noſtræ ſemper menti reſideat, qua veluti ſubitario milite ſemperque inſtationibus parato infeſto hoſti poſſimus occurrere, inſidias cauere, & quoſcunque minimos illius motus aduertere: Hoc enim validiſſimo præſidio conſequi nos poſſe de iniquo dæmone triumphum, tertio libro (Deo fauente) ſumus oſtenſuri. Illud autem Iob fixum menti tenendum eſt, *militiam ſcilicet eſſe vitam hominis ſuper terram*, ne ludificemur credentes ingredi ſemper pugnam oportere diuturna conſultatione præmiſſa: Nam continuè cruce Chriſti armati, continuè ſtare debemus ad bella parati, eius ſemper ſperantes, ſemper implorantes opem: Quemadmodũ probatiſſimos illos priſcos monachos factitaſſe legimus, authore Caſſiano: Qui crebras & quaſi eiaculatas preces ad Deum emittebant, ſæpiſſimè & mẽte & ore verſantes verſiculum illum: *Deus in adiutorium meum intende*. Quod ſi Chriſti imaginatione nos non tueamur, qua veluti & ſcuto & enſe, ab hoſte noſtro, plus ferè quàm dici poteſt formidando, ſingulis quibus nos aggreditur momentis, quò nos conferemus? Mutuatum profectò ibimus arma hac atq; illac, vt vim propellamus inimici, nec fortè illa nobis ita citò comparabimus, vt non præda illius facti opibus omnibus, hoc eſt, virtutibus ſpoliemur. Præterea vt in Chriſto crucifixo delectemur ea qua decet lætitia, eius imaginem retinere in anima debemus iugiterque verſare: Tùm, vt hóc habitu, quaſi in naturam conuerſo, ingruentes hoſtium copias (vt præfati ſumus) proprijs armis non alienis noſtris pellamus è finibus. Is enim eſt habitus quo quis, cùm voluerit, operatur (vt inquit Auerrois) Tùm vt creberrimis inſultationibus reſiſtentes non fatigemur: Fieri enim facilè poſſet, vt laſſati nimis præſidio decederemus: Niſi hac Chriſti memoria quaſi naturalia effecta ſine anxietate bellaremus: Tum etiam vt ad iuſta opera peragenda reddamur alacres: ſpeque maiore nixi & fidentiùs poſtulemus & copioſiùs impetremus. *Delectare enim in Domino* (inquit Propheta) *& dabit tibi petitiones cordis tui*. & alibi: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*.

CAP. VII.

QVID CHRISTI MORTEM COGITANTES AD amandum eum diſponimur: triaq; nos potiſſimùm ad hoc inducere, quodq; ipſa cogitatione pariatur amor, augeatur, & conſeruetur.

AT ad amorem Chriſti hac imaginatione cogitationeque crucis eius magnopere rapimur: Tria enim potiſſimùm nos ad aliquem amandum impellunt, virtutes ipſius, collata nobis beneficia, expectata dona: Chriſtus autem qua Deus ipſa virtus eſt Dei Patris & omne bonũ. Et quanquàm omnis virtus (vt inquit Cicero) nos ad ſe alliciat, faciatque vt eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe videtur: tamen id maximè efficit liberalitas. Quæ autem

poteſt maior liberalitas excogitari quàm ea, quæ efficit, vt quæ non ſunt, eſſe ipſum acquirant. Quod à diuina Chriſti natura omni mundo eſſe collatum, & teſtantur eloquia Moſi, & fides Euangelica prædicat. *In principio enim creauit Deus cælum & terram, & omnia per ipſum facta ſunt.* An beneficium vllum eo excellentius humano generi contuliſſe Chriſtus potuit, quod in ara crucis impartitus eſt: Dum vt ipſum in omnes miſerias per peccatum primi parentis delatum redimeret, ac de diaboli ſeruitute eriperet, ſe vti hoſtiam viuentem & acceptabilem Patri obtulit in ara crucis. Expectabiliúſne donum deſiderari poteſt? quàm illud nobis totiens repromiſſum, donum inquam felicitatis æternæ, adeò rarum, adeò ſublime, quòd (ſicuti prophetante Eſaia, & docente Corinthios Apoſtolo, didicimus) *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.* Quis ergo creatorem redemptoremque & ipſum ſummum bonum non amet? Quis felicitatis largitorem toto amoris igne non proſequatur?

Sed & illud inflammare nos impenſiùs debet, quòd adhuc in tantum ipſe nos diligit, (quanquam continuis delictis noſtris laceſſitus & offenſus) vt qua infinita eſt charitate, ſi pro ſalute hominum dare iterum proprium ſanguinem neceſſe eſſet, vltrò & ſpontè ſe diſponeret ad luenda omne genus ſupplicia: Eiuſdem enim clementiæ, eiuſdem miſerationis eſt. Quæ proculdubio nobis iugiter ruminanda ſunt, menteque tenenda, idque effecerimus, ſi crucem eius ſæpius imaginabimur, in illa quippe relucent hæc omnia. Quandoquidem ex precioſiſſimo illo ſanguine abundantiſſimè pro nobis effuſo, ſummam eius bonitatem perpendimus: Quum ne genus humanum & quidem iniquum diuiniſque præceptis obaudiens periret æternum, ſe tradiderit occidendum: Cuius beneficij animaduerſione reliqua, quibus ſumus cumulati, conſequio mentem ſubeunt: Nam & ipſa morte, æternam vitam reſerauit: cuius aditus ob Adæ peccatum præcluſus fuerat, & ad eam conſequendam nos aptos reddidit. Ob hanc Chriſti iugem imaginationem qui nos tot bonis ſua morte referſit, amor in eum noſter exoritur exardeſcitque. Aſſidua enim tractatione amatæ rei augeri amorem & habitum addubitari non poteſt: licet de modo actionis diuerſi diuerſa protulerint, & ſuper hac controuerſia magna ſint bella pugnata inter poſteriores philoſophos & theologos Pariſienſes (quod doctos non latet) Idem quoque de retentione, quæ fit in ſenſibus, dicendum: Cùm nihil intelligi poſſit à nobis dum corpori conglutinata remanet anima, niſi ſe tali negotio viſum aliquod ſeu ſimulachrum aſſociet, vt ipſi ſingulis momentis experimur, qui & ſi Deum volumus contemplari, Deum ſcilicet purum, actum ſimpliciſſimum, ſpiritum ſine ſimulachro, phantaſmatéve, indiuiduo comite intellectus & aſſecla non poſſumus lucem ſcilicet quandam nobis repræſentante, vel aliud quodpiam id genus, & ex his quæ nouimus & ſenſu percipimus, minus quàm fieri poſſit, corporeum. Accedit quòd quicquid in intellectu recipitur, priùs fuit in ſenſu (de cognitione loquimur, quæ per naturæ veſtigia procedit) iuxta commune dogma Peripateticorum & Pariſienſium theologorum, qui eos ferè ſemper ſunt imitati. Quanquàm qui Platonem & ex noſtris aliquem præſtantem etiam theologum multiſque iam ſeculis celeberrimum, ſequerentur, ſatis aduerſum dogma proferre poſſent.

Seruari verò & cuſtodiri iam natum & adultum amorem experimur, ſi rem amatam iugiter mente verſamus: Si, ſcilicet, intellectiuam ſpeciem ab ipſa re, vel lumine, vel actione, intellectus agentis, aut depromptam, aut illuſtratam, & in intellectu poteſtatis receptam aſſiduè tractando afformemus, ſiue ſolo intellectu (vt communis ſchola voluit) ſiue cum intellectu ſimul & phantaſmate tanquàm partiarijs agentibus (vt placuit Herueo) ſiue aliàs id negotium peragatur, aſſiduè inquam afformemus. Eo enim exercitio opus eſt nobis ne concurſantes aliarum rerum imagines, ſimulachrum, ſpectrúmve dilectæ rei aut offundant aut diſſipent: illæ namque in memoria ſenſili & intellectiua reſeruatæ, vel vi intellectus, vel exterarum rerum ſenſus ipſos ferientium ſæpè agitantur, & interdum quibuſdam quaſi turbinibus exæſtuant. Quanquam fuêre qui negauerunt & falsò memoriam vllam intellectiuam eſſe intelligibilium ſpecierum receptaculum, & veluti thecam quandam & arculam: Hæc ratio phyſica & experientia ipſa comprobata: Sed & theologica poteſt aſſignari.

Nam

Nam hoſtis humani generis qui nuncupatur in Euangelio: Homo inimicus, hoc eſt, malus angelus, qui de ſedibus illis empyreis cum ſocijs cecidit, in ſuperiorem animæ partem illabi non poteſt: Poteſt autem in organis ſenſuum cùm interioribus tùm exterioribus, ſed potiſſimùm nos introrſum tentat fallere: Cùm præſtigium hoc ſuum magis nos lateat, euagantibus exercentibusque ſe ſenſibus exterioribus circa propria naturaliaque obiecta: Nec enim commodè exteriùs nobis poſſet illudere, niſi omnino vellemus acquieſcere ſuggeſtioni: At ſi ſenſus abditos peruaderet permearetque, vel obſcœna ſimulachra commouens, maximè venereorum, vt incitarentur exteriora membra, vel noua effingens & imprimẽs imaginationi, faciliùs rueremus in vitia. Quapropter ſi noſtros ſenſus & exteriores & internos Chriſti cruce armauerimus, quod vt efficiamus, alio non eſt opus, niſi vt velimus. Duo namq; officia imaginationi demandata ſunt (quod & Thomas in quæſtionibus de Veritate intercurrenter & obiter tangit, vt ſcilicet ſpecies ſenſiles reſeruet, intellectuique quotiens ſpeculari voluerit vt præſtò ſint efficiat) ſi inquam id effecerimus duo nobis inde commoda prouenient: Primum quòd ſtatim malus dæmon aufugiet, vel noſtræ ſaluti non adeo perniciosè inſidiabitur. In tantum ſanè peccato ſuperbię illius eſt deprauata voluntas, vt vinci nullo modo velit, præſertim à Chriſto. Cuius mors tantarum fuit virium, vt ipſi multam nocendi facultatem ademerit: Cùm homines non eo modo quo ante illam tentare queat, tametſi ſemper circumeat (vt princeps Apoſtolorum ait) quærens quem deuoret. Secundùm quod ex ipſa imaginatione vtroque homine ad propenſiùs amandum commouebimur, hoc eſt, & mente & corpore ardebimus, ardore inquam ſuaui: Qui ara quædam eſt cœleſtis patriæ: fietque vt prophetæ ſuccinere verè poſſimus: *Exultauit cor meum & caro mea in Deum viuum.* Et iterum: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi & caro mea.*

CAP. VIII.

FACILIMÈ PECCATORVM CAVSAS mortis Chriſti cogitatione ſuccidi.

Ex hac quoque frequenti meditatione mortis ipſius quodammodo familiares effecti calefactiq; ſtupendiſſimi illius beneficij memoria, fundamenta vitiorum ne iaciantur prohibebimus, & iam iacta conuellemus. Etenim inter peccatorum cauſas à noſtris theologis commemoratas has deprehendi tanquàm principaliſſimas enarrari deſcribiq;, voluntatem ſcilicet & rationem atque ſenſilem appetitum: Hæc remotior, illæ proximiores: omnes tamen intrinſecùs poſitæ & in imis abditæ penetralibus: Nihil enim quod extrinſecùs accidat, quod & antè innuimus, poteſt nos ad peccãdum attrahere, niſi priùs ſenſus cum ratione ipſa & voluntate operi tàm nephando conſentiret. Non concupiſcimus enim niſi cognita, & cognoſcimus ratione, nec tamen abſque ſenſuum adminiculo, quem ceu ducem quendam aut vna progrediendo ſequimur, aut ab eo viam edocti noſtro pro arbitrio incedimus. Quum verò falſum offerri bonum videbimus, quod blanditijs & illecebris quaſi quibuſdam cruſtis, iniquus dæmon oblinat, ad Chriſtianos, paſſionem ſi eius ſpeciem geremus, mente, abſq; cunctatione conferemus, indeq; iudicium patrandi operis ſumemus: Fieri quippe vix poteſt vt quiſpiam anceps conſilij factus dubiæq; ſententiæ, aut ſe non voluat ad cogitandum, id quod mens propria familiariter vti ſolet, perſcrutandi ſaltem gratia, an finis oblatæ rei priori illi fini quadret, quem ſibi delegerat præſtitueratq;, & exercitio iugi pertractauerat, aut ſaltem cauere poſſit quin ipſa talis rei imago menti per habitum fixa, huiuſcemodi negocio ſe non ingerat & immiſceat, vtpote quæ totam mentem poſſidere ſit ſolita omnibuſq; intereſſe negocijs.

Patet hoc in auaro, qui ſemper de coaceruanda pecunia, aut cogitat aut loquitur, cui ſi præponatur quidpiam agendi commoda occaſio, interpelletúrve à familiaribus, exciteturq; ad obeundum officium aliquod, ſtatim an negocium illud lucrum ſapiat, conſpicatur, nec ſe cohibere quandoque poteſt, vt amicos illos non percunctetur munus illud ad quod proſequendum ſollicitatur, lucri aliquid nec ne ſit pari-

turum, quoniam in lucri cupiditate ſe totum diffudit: Qui ſi occultare deteſtatum vndiq; vitium conabitur, eo ſæpè inuito odorata illa lucri ſpecies nares opplebit. Atque ita reliquis diuturnis & vehemētibus animi affectionibus fiet pari ratione: Non ſecus (quanquàm in materia diſſimillima) de cruce Chriſti memoria frequenter repetenda eueniet. Sed vtrum des corū quæ diximus, peccato obuiabitur: ſi primum, protinus ſuggeſtionem illam vel immiſſam à dæmone, vel oblatam à mundo, vel adminiſtratam à peccati originalis fomite: cum Chriſti memoria minimè conuenire deprehendemus: ſi ſecundum, ipſa ſtatim per ſeſe pernicioſos cogitatus expellet: Nam diuturna poſſeſſione ſtabilita, iugique exercitio validiſſimè roborata, velutiq; in regio ſolio poſita, illuſiones externas & aduentitias peruagari mentem non patietur: Hæc vt philoſophi commentamur.

Sed quid vt Chriſtiani philoſophi: Nequaquàm profectò ambigēdum, Chriſtum non permiſſurum Sathanæ ludificandam illam mentem, quæ in eius recogitanda paſſione ſe exercet: Quæ cum Salomone in Canticorum canticis ſæpè illud cecinit: *Faſciculus myrrha dilectus meus, mihi inter vbera mea commorabitur.* Verùm & id quod proſequimur, commodius expeditiusque liquebit, ſi obiecta earum potentiarum viriúmve animæ, ex quibus dari diximus originem vitijs perpenderimus. Obiectum ſenſilis appetitus particulare bonum eſt, voluntatis vniuerſale, rationis verum. Eadem enim cum intellectu potentia eſt, ſed altera fixè, mobiliter altera ſuum opus peragit. Quare ſi Chriſtum & in ſuperiori animę parte & in phantaſia retinuerimus, cùm ipſe ſit particularium bonorum optimum, ſitque idem vniuerſale bonum qua Deus eſt, atque etiam ipſum verum: Fiet vt ſenſilis appetitus & voluntas falſum bonum ſe offerens, appetendum reſpuant, & ratio ad percipiendam intellectiuam veritatem diſcurrens, non exorbitet. Facilè enim debitæ regulæ defectus reſarcitur, ſanatæ rationis adiumento, & ob iugem Chriſti imaginationem defœcatis internis ſenſibus apparens bonum reijcitur: Itidemq; reſpuitur à voluntatè, cuius conſenſu peccatum completur. Atq; ita peccatorum capita abſcindimus & conterimus, priuſquàm abſoluantur perficianturque, Pſalmigrapho conſtantiſſimè obſequentes, qui nos monuit vt paruulos Babylonis ad petram allideremus.

CAP. IX.

EANDEM CHRISTI CRVCIFIXI COGITATIOnem imaginationémve ſeminarium eſſe virtutum omnium

CVm autem compertiſſimum ſit, Chriſtum eſſe caput eccleſiæ, virtutesque omnifariam, & quicquid perfectionis tùm naturæ, tùm gratiæ deſiderari poteſt, eidem collatas fuiſſe, dum etiam corpus gereret propria voluntate obnoxium morti: Sequens eſt, vt quemadmodum membra ſemoto capite vires amittunt intereuntque, ita ipſi qui membra ſumus myſtica Chriſti, capitis eodem amiſſo langueamus, & ſpiritaliter emoriamur, & ſicuti beneficio capitis corporis reſiduo virtutes tranſmittuntur, veluti à ſublimiore parte dominantioreque, vbi ſenſus regiam Galenus poſuit, & ante eum Latinus Varro, qui ad Ciceronem ſcribens, datum illi hoc nomen ait: quòd inde capiunt initium ſenſus & nerui. Non ſecus Chriſti ope quantulumcunque perfectionis virtutisque & ineſt & apparet in nobis, enanciſcimur, poſſumus tamen (quanquam noſtris demeritis à capite diſtracti) eidem iterum ſuperueniente gratia nec impendio compaginari: Si Spiritui ſancto non reſiſtamus, & quàm maxima poſſumus celeritate, ad ipſum caput commeemus. Quò non carneis itur pedibus, non moribundis artubus, ſed intimis & pijs effectibus, maximeque iugi tractatione acerbiſſimæ mortis, noſtræ ſalutis gratia perpeſſæ. Qua ſcilicet & illi quaſi conformes reddimur, & audientes aliqua ex parte præcepto euangelico, vt crucem, ſi non noſtram, in vniuerſum Chriſti tamen cum Cyrenaico Simone portantes, ſi non operibus, exilia, carceres, gladios, ſuſtinendo, pio tamen affectu interim compatiendo; ne ſtupendiſſimùm hoc miniſterium ſupra mentiū omnium captum, ingrati nimiùm obliuioni mandemus. Hoc munus rectè obeuntes ad eas gratias & virtutes, quæ in ipſo ſunt, participandas apti reddimur: quando illius anima in noſtras animas, & illius corpus in noſtra

corpora,

corpora,virtutes eas,quarum ſumus capaces,abundè infundat,vt in vltima parte ſuæ theologicæ ſummæ Thomas Aquinas ediſſerit.

Ex quo etiam fit vt ad virtutes cunctas adipiſcendas diſponamur,vel vno momento, ſi Chriſtum mente retinemus. Nam ſicut Chriſto homini ob vnionem diuinæ naturæ cum humana,cunctæ virtutes omniſque gratia condonantur: Ita in nos Chriſti virtutes pro noſtra capacitate deriuantur, ſi ei per meditationem indefeſſam intimo amoris affectu coniungamur.Nec multis laboribus ad hoc perficiendum eſt opus, non ad Indos accedere oportet,non Erithrea perſcrutari littora, vbi vbi locorum inuenire eum poſſumus? Quinimò naturali quodam motu in ipſum ferimur, niſi peruerſa voluntate retrahamur. Animas enim Deus ipſe tanquàm ad principium vnde manârunt,& ad finem,quo beantur,ſemper trahit,& naturali ordine,& gratia modò eam vitijs hærendo non repudiemus : nec trahit modò,verùm etiam inclinationem aptitudinemq́ue condonat tendendi in proprium locum, vt optatam quietem indipiſcantur,quod etiam num imitatricem Dei naturam in inanimis effeciſſe videre datur:exempli cauſa in igne, qui cùm mixtorum aliquod elementúmve quodpiam in ſui naturam exurendo conuertit,eidem aptitudinem largitur petendi cœlum,iuuatq́ue vt ad illud perueniat,quo cõſequuto , quieſcat. Peccatorum autem fomite & lege carnis,quam etiam in ſuis membris regnare vidit Apoſtolus , & legi mentis repugnare nonnihil,imò multum ad id muneris obeundum ſegnes efficimur,quodamq; quaſi ſomno impedimur.Quò fit vt imaginari & amare Chriſtum habeamus neceſſe, quorum vtrunque vtroq; paritur.Nam qui diligit, neceſſe eſt vt ſæpiùs amatum imaginetur,cuius rei iudex quiſque ſibi,niſi mentis inops,cõſtituitur:Parte altera iugem imaginationem amor ſequitur,illam præſertim quæ eius rei eſt,quæ inter alias eſt optima,Chriſti videlicet. Qui etiã qua homo eſt(vt Thomas docet)præ cunctis creaturis adeò diligitur, pro intentione verò diuini amoris rerum bonitas intenditur. Quælibet enim res ideo bona eſt, quia à Deo dilecta:Sicut contrà, nos ideò rem aliquam diligimus, quia bona.

Cæterùm cùm inter omnes theologos cõſtet à Deo ipſo bonis omnibus ſeu naturæ ſeu gratiæ nos donari,eiusq́; oſtium ſit Chriſtus (vt ipſe de ſe dicit) per quod itur ad Deum,& à quo gratiæ virtuteſque cunctæ à patre illo luminum (vt ſanctus ait Iacobus) deſurſum fluentes ad nos vſque perueniunt: Sequens eſt,vt crebra illius oſtij pulſatione, quæ pia & aſſidua cogitatione pijsq́; precibus efficitur,via quæ ducit ad vitam,patefiat nobis.Hæc amor eſt, quo cùm perfectè tenebimur,morum ſtrenuitas (vt inquit Bernhardus) orietur,puritas affectionum, ſubtilitas intellectuum,deſideriorum ſanctitas,operum claritas, virtutum fœcunditas, meritorum dignitas,præmiorum ſublimitas : Quod ita eſſe vel hoc conſtabit argumento,ſi ſcilicet mores & acta eorum qui Chriſtum ſæpiùs mortuum cogitant, eundemq́; amant,intueamur: Quorum multos in hac vita nihil aliud habere conſpicimus præter victum tenuiſſimum viliſſimumq́ue tegumentum:Qui perpendentes eum quem diligunt noſtræ ſalutis gratia,omnia perpeſſum incommoda,& poſtremò necatum,quaſi quodam diuino œſtro perciti,amoris vicem quoad poſſunt, repẽdere ſatagunt. Affligunt ſe ieiunijs & vigilijs, amplectuntur pauperiem, caſtitatem induunt, propria deſideria, proprias cupiditates,alieno arbitrio ſubiugant,& nihilominus fit, vt hæc incommoda magna cum animi alacritate ſuſtineant : Mortem non modò non formident, ſed vt Chriſto coniungi poſſint,tota mẽte ſuſpirẽt.Vnde datur intelligi, ab eadem cauſa, qua virtutes hæ profluunt,etiam iucunditatem, & pacem animi ſuboriri,quæ tot exterioribus incommodis longè præponderet. Parte alia quandoquidem contrariorum pugnantiumq́ue cauſarum diſſimiles prorſus aduerſanteſq; ſibi inuicem effectus eueniunt,nouimus multos beneficiorum Dei oblitos, Chriſtique mortem veluti ad ignem narratam fabellam cogitantes, vitijs & diuitijs (vt Sidonij verbis vtar) incumbere,luxurioſè epulari,affectare illicitas & inconceſſas veneres, ſuperbiſſimè alijs dominari,qui cùm id agant,vt ſenſuum quibus penitus ſunt mancipati, quietẽ ſibi procurent:edacibus tamen curis ſemper moleſtantur,trepidant ad quæcunque fulmina,ſeditiones ſingulis momentis formidant,hoſtiles incurſus expaueſcũt: Atq; ſibijpſis continuè ſunt infeſti,bellumq́ue gerunt inteſtinum, rodente ſemper patratorum ſcelerum conſcientia.

CAP. X.

CHRISTIANORVM PRIMITIAS SANCTISSImosq; viros Chriſti mortem frequentiſsimè cogitauiſſe: Item eccleſiam ad id officij nos iugiter inuitare, multa quoq; bona inde manare.

EX his quæ attulimus, manifeſtè (vt arbitror) liquet Chriſti paſſionis memores nos eſſe debere. Sed ſi monitis ipſius Chriſti audientes eſſe in primis operæprecium eſt: Dein eorum ſequi veſtigia qui omnium fuère probatiſſimi, nec non eccleſiæ amplecti placita, identidem ad Chriſtum nos trahentia, neceſſariò colligetur ante omnia paſſionem eius à nobis iugiter eſſe cogitandam: De hoc ipſe apertiſſimè in proprij corporis ſanguiniſque conſecratione monuit commenſales Apoſtolos: Quòd non modò fideli tenacique animo receperunt, ſed eorum alij ob illius nominis confeſſionem crudeliſſimis tyrannis expoſiti crucem ſubière, alij capite mulctati, alij corio exuti, alij culminibus deiecti ſunt. Sed & alij Chriſti ſectatores varijs & inexcogitabilibus ferè tormentis vexati vita exceſſerunt. Mortem hanc adeo frequenti cogitatione Paulus Apoſtolus pertractabat, tanto amore Chriſtum qui pro eo ita mori voluerat, proſequebatur, vt feruentiſsimo diuinæ charitatis æſtu in hæc erumperet verba: *Chriſto confixus ſum cruci, viuo ego iam non ego, viuit autem in me Chriſtus:* & alibi; *Nihil me iudicaui ſcire inter vos niſi Chriſtum, & hunc crucifixum.* Eandem mortem diſcipulus ille Ioannis Euangeliſtæ Antiochenæque eccleſiæ ſanctiſsimus antiſtes Ignatius tenaci mente in tantum volutârat, vt in eo æſtuantiſsima fornax Chriſti amoris accenſa ſpectaretur. Inditio ſunt ſtupendæ illius epiſtolæ, ea præſertim quæ ad Romanos delata eſt, dum Traiani Cæſaris iuſſu cathenis circumligatus & obſitus deuorandus beſtijs Romam perduceretur: In qua quidem epiſtola optare ſcribebat frui poſſe beſtijs ad ſui interitum præparatis, & ne ſicut aliorum martyrum, ita ſuum non auderent corpus attingere, vim eis ſe facturum pollicebatur vt omnino deuoraretur. Dandam eſſe in hoc ſibi veniam, edocens, quoniam tunc diſcipulus Chriſti eſſe incipiebat, pro quo adipiſcendo ignes, cruces, beſtias, diſperſiones oſsium, diſcerptionesq; membrorum, & omnia in ſe vnũ ſupplicia diaboli arte quęſita conflari exoptabat. Cumq; iam belluis exponeretur, & ardore patiendi rugientes audiret leones, inquit: Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar. Atque inter ipſa tormenta poſitus, ſemper ore protulit quod animo gerebat, Ieſu Chriſti ſcilicet nomen. Cuius in corde (longum eſſet nimis hiſtoriam totam recenſere) literis aureis inſcriptum ſpiculator inuenit. Franciſcum verò ordinis minorum inſtitutorem ſanctiſsimum quis reticebit? Qui tam tenaci mente complexus eſt Chriſtum, tàm forti imaginatione retinuit, tanto amoris eius flagrauit incendio, vt ab illo ſtigmatis ſuæ paſsionis inſtar donatus fuerit. Sed nec Clara virgo in monte Falcone oppido ſita prætereunda ſilentio eſt: in cuius corde Chriſti crucifixi imago euidenter ſpectatur: quam me ſuperioribus annis vidiſſe memini. Iſta ſanè effectus in corpore videri dantur ob frequentem imaginationem & amorem propenſiſsimum: Noſtris verò oculis cernere conceditur quanta illorum animę charitate perfulgeant, quanto ditentur gaudio, quanta coronentur gloria. Videbimus olim ſi eis ſimiles fuerimus, eandemque ſemitam percurremus, ad quam capeſcendam præclariſsimis dogmatis incitamur.

Suadet Hieronymus Euſtochio ad omnem greſſum pingere crucis ſignum. Inhortatur Griſogonus Anaſtaſiam carcere clauſam trophęum crucis tota mente conſtringere: quam triumphale ſignum nuncupat eccleſia: quam venerabunda ſalutat, inquiens: O` crux aue ſpes vnica: quam vt partes aduerſæ fugiant fidens & læta demonſtrat: Et ne ſingulas memorem crucis victorias cunctaque priuilegia percenſeam, Magno Conſtantino futurum vt vinceret in crucis ſigno, Cæſarienſi Euſebio, Sozomenoque authoribus, angeli ſpopondère: Cuius etiam ope debellauit Heraclitus aduerſus hoſtes, & obſtinato corde Iudæus à dæmonũ erutus eſt poteſtate, & referente Firmiano, didicimus, gentiles cùm dijs ſuis immolarent, ſi aſtitiſſet aliquis frontem cruce ſignatum, ferens ſacra nullo modo litare potuiſſe, nec con-

ſultum vatem reſponſa reddere. Hoc nimirum eſt ſignum Thau quo ſignatos exterminator angelus nō percutit. Sanguine illo qui in ea effuſus eſt delibutos cordis poſtes & hoſtia geſtantes, cū Aegypti primogenitis non interficimur: Aeneus ſerpens in deſerto exaltatus à Moſe, cuius aſpectu ſanitas à ſerpentibus ſaucitatis reſtituebatur, crucis huius typum gerebat: Quæ nunc in medio ſacrarum ædiū ponitur, vt eum qui in ea pependit, frequenter cogitemus, quo poſſumus ſerpentis illius morſibus mederi, cuius aſtu (vnde tot mala in nos manârunt) Eua decepta eſt. Huius rei ſemper memor pia mater eccleſia, nec dulciſſimi ſponſi oblita, laborum & ærumnarum ſupplicijque acerbiſſimi, quod pro ſalute illi largienda ſubſtinuit commemorationem ſingulis diebus publicè ædit. Hanc enim mortem ſacerdos in miſſæ ſacrificio frequētiſſimè repræſentat, cui vt feſtis diebus interſint, filijs edicit, vt etiam ſingulis annis Chriſti corpus in memoriam mortis illius ſumant in cibum, obaudientes dicto penitùs exhęredat; ſanctiſſimaque lege cauit ne eiſdem vita functis exequiarum iuſta perſoluantur: Sed nec humari filiorum ſepulchris indignabunda & iniuriarum ſponſi vindex iuſtiſſima patitur.

CAP. XI.

QVI CHRISTVM SAEPIVS COGITANT ET AD eius amorem capeſſendum ſe præparant, veri Chriſtiani ſunt, veriq; philoſophi: eos autem qui id minimè curant, vtroque nomine falsò gloriari.

AB his conſequens eſt vt oſtendamus eos falsò cenſeri Chriſtiano nomine, qui Chriſti mortem ſæpiùs non cogitant, vt ad eius amorem inflammentur: neq; etiā (niſi vana nomenclatura) philoſophos deberi vocitari. Chriſtianorum nomen apud Antiochiam Syriæ vrbē initium ſumpſit: Inibi, vt narrat Euſebius Cæſarienſis epiſcopus, quàm plurimi etiam ex gentibus ad fidem venerunt eorum prædicatione pertracti, qui ſeditione aduerſus Stephanum commota diſſeminati per omnem locum fuerant. In ea eccleſia erant prophetici ordinis quàm plurimi, cum quibus & Barnabas & Paulus: Quibus omnibus pariter in gratia Dei & vnanimitate de gentibus primū diſcipuli veluti è perenni fonte ſumpto vocabulo appellati ſunt Chriſtiani. Igitur diſcipuli quibus nō modò ob tēporis vicinitatē Chriſti paſſio recētis erat memoriæ, ſed in eorū cordibus ſculpta, in mente conſita, in ore frequens, ante oculos poſita, in cunctis functionibus animaduerſa, primū Chriſtiani ſunt nominati, vtpote Chriſti memores, & Chriſti imitatores: Sed cunctabimur eos Chriſtiano nomine dedignari, qui nec Chriſti mortem ſępiùs ad memoriam reuocant vt compatiantur; nec vitam recolunt vt imitentur: Qui inuiti hæc audiunt tanquàm liberiùs quàm veriùs pronunciata, audiant Cyprianum clamantem: Chriſtianus nemo verè dicitur, niſi qui Chriſto moribus prout valet, coæquatur. Quis eos imitabitur mores quos non agnoſcit, præſertim ſi eiuſmodi ſunt, vt in illos fortuitò impingere non detur, verùm magno potius cum labore comparentur: quis eoſdem deſiderabit abſque cognitione, quis verè & exactè cognoſcet abſque cogitatione, qua in hoc aſſequendo munere omnino eſt vtendum: Cùm quia ex ſe factu difficile eſt, ob continua bella inter carnem & ſpiritum, tùm quia laboramus incaſſum diuina ceſſante ope: hanc autem qua ratione impetrabimus? niſi implorauerimus, qua ratione ad implorandum apti, ad obtinendum idonei fiemus abſque aſſidua pertractatione eorū quæ deſideramus; vnde colligere poſſumus ex Chriſti meditatione & amore quibus apti reddimur ad imitandum, Chriſtianos nos verè nuncupari, & pari argumento niſi hæc egerimus, fruſtrà Chriſtiano nomine gloriari. Eſſe, inquit Ioannes Gerſon doctiſſimus pariter & prudentiſſimus theologus in magna illa expoſitione in Canticum Virginis cœlorum reginæ, nonnullos arbitrantes ſe ſub Chriſtiano nomine Deum magnificare, qui Filium eius in ſe rurſus crucifigunt & habent oſtentui: Hos tu ergo Chriſtianos vocaueris? quos nec cultores dixeris? Ita enim antequàm Chriſtianorum appellatio per omnem locum diffunderetur, narrat Euſebius Chriſti ſectatores appellatos, vt ex libro Philonis de Vita theoretica decerpſit. Cauſam huius vocabuli vel ex eo ductā arbitratus,

quòd conuenientium ad ſe animas tanquàm rudes & agreſtes excolerent, vel quòd erga Dei cultũ pura & integra conſcientia perdurarent. Quod nomen ſiue Philo ipſe eorum ex actibus collegerit, ſiue initiò ita appellarentur, qui ſecundùm Euangelium viuebant, antequàm nomen Chriſtianorum per orbem ſpargeretur, nihil intereſt, ait Euſebius.

Sed hoc mihi intereſſe videtur omnino, vt nullo pacto Chriſti parum vel nihil memores, vel hoc nomine verè debeant cenſeri, quum nec illis rudes nec agreſtes animas excolere detur, niſi qui priùs Chriſti memoria excultum animum habuerint, & etiam amore concalefactum, atq; ad illius ſequẽda veſtigia propenſum: Nec integra & pura conſcientia erga Dei cultum poſſit perdurare qui Chriſtum mente nõ retinet: cùm vix illis in obſequijs perſeuerare concedatur, quos aſſidua paſſionis illius meditatio non deſerit. Suffragatur nobis phyſica ratio, quando ab eo res denominari debet, cuius ſpeciem gerit: hoc eſt, à propria forma, qua & à ſpeciebus alijs ſecernitur & in propria cõſtituitur: Sic illud animal leonem vocamus, quod & formam leonis præfert, & affectiones eas quæ talem formam conſequuntur, vtque vnico verbo complectar, quæ eandem habent formam, à qua propriè fluunt affectiones, eadem dicimus. Ipſa enim eſt quæ dat eſſe rei, vt inquit Ariſtoteles, & cõtrà quæ eadem forma nõ conſtituuntur, diuerſa omnino & ſunt & habentur, ob materiam quippe non differunt ſpecie hæc ſublunaria, generationi & corruptioni obnoxia: Quando vna eorum omnium, quæ ſub luna ſunt, materia ſit, quæ per aduentationem & abolitionem ſuccedẽtium ſibi inuicem formarum, quibus res ipſæ diſſimilem & abiunctam à reliquis naturam ſortiuntur, cunctis ceu commune ſubiectum ſternitur, atq; ſub varijs ſpeciebus fluitat. Memoria igitur Chriſti & mandatorum eius obſeruatione ceu forma quadam inter accidentales animi formas perfectiſſima Chriſtianus conſtituitur, & à pernitioſo Iudæorum cultu, ab obſcœnis Mahometi inſtitutis, à nephanda idolorum cultura diſſentit & ſeparatur. Illi enim qui priùs Chriſtiani ſunt nominati (vt antè meminimus) frequentiſſimè Chriſtum cogitabant, ſuæ ipſorum ſalutis gratia crucifixum, vt eundem amarent, cuius & præceptis & voluntati amando propenſiùs obſequerentur: Quæ munera qui obire non ſatagit, fieri ne poteſt vt ſemota videlicet Chriſtiani forma, Chriſtianus vocetur? Nam & ſi baptiſmi ſacri vndis immerſi cunctiſq; ſacramentis noſtræ perfectæ legis initiati ſint, nihilominus finem eorum non curent aſſequi, digni ſunt vt à Chriſti cœtu prorſus eliminentur: Dominici enim corporis & ſanguinis ſacramento, vtpote diuiniori, quo Chriſtus ſecundùm propriã ſubſtantiam continetur, cætera concedunt ſacramenta, ipſumq; tanquàm finem ſpectant, atq;, vt tertio eccleſiaſticæ Hierarchiæ libro inquit Dionyſius, in eo conſumãtur. Id autem inſtitutum eſt vt eius memoria celebretur, ac per ſumptionem eidem vniamur, vitaq; viuamus ſpiritali. Nam niſi Chriſti carnem manducauerimus, ſanguinemq; biberimus, eo ipſo teſtante, non habebimus vitam in nobis, qua omnino immemores mortis illius penituſq; obliuioſi priuantur. Si enim quiſpiam (vt Paulus ait) irritam facit legẽ Moſi ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur: quantò maiora putatis mereri ſupplicia qui Filium Dei conculcauerit, & ſanguinẽ teſtamenti pollutũ duxerit in quo ſanctificatus eſt & ſpiritui gratiæ contumeliã fecerit.

Ex quo conſtat vt qui Chriſtiani ſunt nomine duntaxat, non autem & re, peſſimi omnium hominum ſint: hinc maximum peccatorum blaſphemia apud eos frequentiùs quàm apud Mahometenſes auditur, quod hi, quibus nequaquam abroganda eſt fides, & in eorum regionibus ſunt obſeruati, prodidère: Hinc perhorrẽda vitia inter eoſdem ſpectabiliùs & impudentiùs ſæpiſſimè impunè & frequenter in multorũ corona etiam cũ laude perpetrantur: quibus de rebus certiores efficimur Chriſtianum nequam deterius inquinatiuſq; eſſe cunctis animalibus, ſicuti bonum excellentius quàm poſſit exoptari: Quorum enim potior eſt generatio (vt inquit Ariſtoteles) eorũ deterior eſt corruptio. Quantò enim quiſquam altiùs eleuatur, eò periculoſiùs & formidabiliùs ruit in præceps. At ſublimiori in loco quiſpiam nequit conſtitui quàm vt Chriſti legi obtemperet: qua cõtempta vel poſthabita ad centrũ corruit. Aliæ nationes quibus Chriſtus non colitur, nõ adeò graui caſu læduntur, hoc idem inter Chriſtianos apparet qui ad eminentiorem gradũ ſunt ſublimati: Vnde Auguſtinus aiebat ſe ſicuti nõ expertũ meliores homines his qui in monaſterio profeciſſent, ita nec de-

teriores

teriores qui defeciſſent: Rurſus ingratioribus acriora debentur ſupplicia. At ſcelerato Chriſtiano nemo eſt ingratior, cũ ſcilicet ad veram ſit vocatus legem, & prę alijs electus ad veritatem clariùs cognoſcendam. Remiſſiorem (dicebat Ieſus) diem iudicij futurum Tyro & Sidoni, quibus non prædicauerat quàm his quibus cũ degebat. Macharium edoctũ mirabiliter nouimus profundiorẽ inter damnatos ad perpetuũ ignem falſos Chriſtianos locũ habituros: Sed omnino eos falſos non dubitamus qui Chriſti obliuiſcuntur. Falſum enim id appellare poſſumus, quod idęæ talis rei, cuius gerit ſimilitudinem non quadrat, ſicut falſum aurum dicimus, quod idęæ auri diſcõuenit. Chriſtianorum autem idęam in Chriſto & cogirando & amando conſiſtere paulò antè docuimus. Cùm aũt de mortis Chriſti cogitatione loquimur, non ita ad viuum reſecamus vt intelligi velimus ſingulis momentis eum qui Chriſtianus ſit, de Chriſto cogitare oportere: Sed vt ſæpiùs & noctu & interdiu id efficiat, ſuademus: Si nomen, quo appellatur, rei quam indicat, conuenire deſideret.

2 Cæterùm nec philoſophus propriè poteſt nominari qui Chriſtianus non ſit. Nihil enim aliud ſibi vult hoc nomen Græca lingua quàm Latina ſapientiæ amator. Chriſtus autem ſapientia eſt Dei patris (vt inquit Apoſtolus) ſapientia, inquam, quæ æterno genita eſt à Deo, & ipſa Deus & Dei Filius: qui homo factus pro nobis ſanctiſſimum dedit ſanguinem. Creata verò ſapientia, cuius cultu Græci ſapientes ſe profitebantur, prius quàm Pythagoras Samius interrogatus à Leonte Phliaſiorum tyranno, quid hominis eſſet: philoſophi nomẽ ſibi ex tempore confinxiſſet, nullatenus ſapientiæ nomine, niſi per quandã analogiam dignanda eſt. Hæc enim temporaria eſt, fluxa, ſæpè fallax, vel de creatis rebus eruta, vel de diuinis (quanquam ſubobſcurè & multa cũ ignorantia) veſtigata: illa ſtabilis, vera, perpetua: Vnde colligitur eum qui vero philoſophi nomine cenſeri debeat, Chriſti amatorem eſſe oportere, qui vera & incommutabilis eſt ſapientia: amator eſſe non poteſt, qui non cognoſcit aut cogitat: incognita enim minimè amamus, & euaneſcit amor niſi cogitatione foueatur. Sed iam ad ſecundum librum exarandum properabimus. Quo diuina ope ſuffulti, monſtrare conſilium eſt, ex noſtræ mortis cogitatione eijci à nobis facillimè vitia, virtutesq; coli poſſe, quemadmodũ de Chriſti morte mõſtrauimus. Atq; cũ ab officio huiuſce cogitationis parumper feriati fuerimus, operæpręcium fore vt ad mortem noſtram penſandam animum conuertamus, vt inde remotis plurimis impedimentis nos circumſtantibus ad Chriſti mortem meditandam reuertamur, eius amoris conſequendi gratia: quo muniti & ſecundam euitare mortem poſſimus, & veram vitam adipiſci.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE MORTE CHRISTI ET PROPRIA COGITANDA, LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

NECESSE EST ANIMAM TIMERE: item plures eſſe timores.

INTER libri ſuperioris initia ſatis (vt puto) monſtrauimus, animam diligere, nec ſolùm illi amorem ineſſe, verumetiam cunctis rebus, non modò ratione & intelligentia, ſed & ſenſibus quoq; carentibus: Quæ rationes id aſtruxère, hoc ipſum quoque quod molimur aſſerent, animã ſcilicet timore aliquo pulſari oportere, tametſi illæ rationes in animis non quadrent. Timor enim abſq; animæ parte, vel ſenſibili, vel intelligibili, quæ futurũ malũ: hoc eſt, obiectũ timoris apprehẽdit, minimè conſtituitur, ſiquidem ex amore patitur timor. Quia cùm aut concupita bona cõſequi non poſſumus, aut iam poſſeſſa deperdere nolumus, omne illud quod in talibus nobis officit, tanquàm inuiſum formidamus. Nulli dubium eſt (inquit Auguſtinus

octo-

octoginta trium quæſtionum libello) non aliam eſſe metuendi cauſam niſi ne id quod amamus aut adepti amittamus, aut non adipiſcamur ſperatum. At ſemper amamus aliquid, vt ſuperiore libro docuimus, nec certiores quamdiu viuimus, reddi poſſumus, aut concupitæ rei cōpotes omnino fieri, aut illa iam adepti nō defraudari: ſemper enim nutabunda, ſemper caſura, ſublunaria omnia, generationi & corruptioni obnoxia. Quin etiam amantibus nobis Deum ſummum bonum nihilominus accidit, cùm ob virtutis opera quæ difficilia ſunt, tùm ob multiplices imperfectiones noſtras, vt ſemper formidine nō offendendi laboremus. Adde quòd malum (vt Dionyſius & Ariſtoteles inquit) multis contingit modis: bonum verò vnum duntaxat. Quare colligitur ipſo nos timore, dum moribundosq; hos artus gerimus, non liberari. Sed præclarè etiam nobiſcum agi putaremus ſi vno tantùm pulſaremur: Plures enim ſunt quibus angimur: Alium à natura inſitum gerimus, alium ſępè concipimus ex imminentibus aduerſis rebus: Primò ne anima ſeparetur à corporis, fiatque in nobis diſſolutio diſſipatioque compoſiti circumuallamur: Cuius & Ariſtoteles in ſecundo Rhetoricorum libro, & Ioannes Damaſcenus in theologicis ſententijs meminêre: Secundò ne appetitus noſter concupito obiecto careat, aſſiduè quatimur: Primum naturalem noſtros ſecuti theologos appellare poſſumus: Secundum accidentarium nominabimus, quando illo natura formidat, ne eſſe amittat imminente corruptione: hoc metuat ne perfectione aliqua ipſi eſſe adueniente deſtituatur.

Rurſum quantum ad religionem Chriſtianam pertinet, Chriſtianosque homines, quibus mihi ſermo eſt, multifariam timor diuiditur, ſiquidem futurum malum, & ſi timoris obiectum ſit, nihilominus & illud quod ipſum malum inferre poteſt, ipſius etiam obiectum conſtituitur. Quod Deum metuimus non qua malum (tantum enim abeſt vt malum cenſeri debeat, vt etiam ſummū bonum ſit, & habeatur ab omnibus) ſed qua pœnam infligit infinita ſua iuſtitia ſceleratis hominibus, noſtriq; ob id timoris obiectum conſtituitur ratione, ſcilicet, iuſtitiæ (vt diuinus Thomas ait) qui nihilominus ratione miſericordiæ obiectum eſt ſpei, quæ timori aduerſatur. Poteſt igitur quiſpiam malum aufugere, (nihil enim eſt aliud timor quàm fuga ſeu expectatio mali) quod minetur Tyrannus aduerſus corporis bona, vel fortunæ, quæ inordinatè amentur, & hunc timorem mundanum vocant, eundemque damnant: vtpote quem Chriſtus in Euangelio prohibuerit, inquiens: *Nolite timere eos, qui corpus occidunt*. Poſſumus & malum aliud effugere tanquàm naturæ noxium: hoc eſt, pœnam à Deo iuſtiſſimo iudice pro ſcelere immiſſam: Hunc metum vtcunque laudant, quantum, ſcilicet, pertinet ad timorem Dei, de quo in Deuteronomio ſcriptum: *Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me*. Verùm quantum ad id vituperant, quod eo poſſeſſi à peccato, qua ſpeciali bono oppoſitum eſt, non abhorreamus, ſed magis vindictę metu atq; ob id ſeruilem vocitant, cū ſeruorum ſit flagrorum metu dominos formidare. Tertium aſſignant timorem, qui ſit talis, vt peccatum veluti noxium ſerpentem deuitare nos faciat, cum ratione diuinæ offenſæ, tum ratione ſeueri iudicij flagitioſis hominibus debiti: hic initialis pauor nuncupatur, quem habere ſolēt, qui ad Deum via vitiorum deſerta longo quaſi poſtliminio reuertuntur: Separari enim à Deo metuūt, quem clementiſſimum parentem (quanquam tot perpetratis facinoribus, tot iniurijs laceſſitum & offenſum) non effudiſſe in eos iram, non ſumpſiſſe iuſta ſupplicia ſunt experti: Atque hinc ſe ad gratiam reuocatos crebris diuinæ bonitatis cogitationibus & ſuſpicantur & credunt: Inde tamen ob multa perpetrata flagitia abyſſo illo iuſtitiæ immenſo detrudi ad inferna luendorum ſcelerum cauſa perhorreſcunt. De hoc Prophetam ceciniſſe aiunt: *Initium ſapientiæ timor Domini*. Eſt & quartus timor nunquam ſatis pro dignitate decantatus: Qui modò caſti, modò filialis, modò ſancti appellationem ſortitus eſt, hoc nihil aliud metuimus, quàm à Deo diſiungi, non vllo ſcilicet pœnarum horrore, ſed diuina bonitate prægustata, infinita potentia cogitata, ſanctiſſima iuſtitia perpenſa, admirabili clementia atque miſericordia animaduerſa.

CAP.

CAP. II.

TIMOREM MORTIS ANIMAE PRAEPOnendum eſſe, vt noxia vitet, bona ſequatur.

QVæ cùm ita ſint, curare debemus modis omnibus vt ad hunc filialem timorem & ſanctũ proximè quàm fieri poſſit (nec alio opus eſt, niſi vt velimus) accedamus: Nulli oſtium diuinę clauditur bonitatis, modo pulſare nos nõ pigeat: tantũq; abeſt vt obſeretur, vt etiã ab ipſo Deo ad oſtiũ marmorei noſtri cordis aſſiduè pulſetur. *Ego* (inquit) *ipſe ſto ad oſtium & pulſo.* Nam quotiens cauendi mali vel proſequẽdi boni conſcia mens nobis dat ſignũ, præſentãs ſcilicet præmia illa æterna cunctis, & animę & corporis caſtis delectamentis affluentia, vel reponens ſub imaginationis oculos deplorata illa & conclamata ſempiterna ſupplicia, quibus animæ iunctæ corporibus affligentur: nõ qualia finxēre priſci Poëtę vaniloqui, ſed ea ipſa de quibus Chriſtus in Euangelio teſtatiſſimã fecit fidẽ: quę item Euangeliſta Ioannes in Apocalypſi lacum ignis & ſulphuris appellat: totiens ab ipſo Deo ad benè beateq; viuendum inuitamur: Ipſi autem ſæpiſſimè & vtinam non ſemper ſenſuum illecebris abducti, & inanis glorię blandicijs deliniti penè agere recuſamus. Quapropter eum Chriſti cogitatione & amore, de quibus in præſenti libro verba fecimus, non commoueamur, nec hunc filialem & caſtum timorem poſſideamus, qui ſine Dei amore & quidem magno non eſt: alius interim ad memoriam reuocandus eſt timor, qui mentem & ſenſum ſui horrida imagine concutiat: Nam vt Horatianis vtamur verſibus:

Oderunt peccare mali formidine pœna:
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Timorem autem non alium quàm propriè mortis ante oculos proponendum primò putauerim multas ob cauſas. Is enim congenitus eſt nobis, ſed quadã quaſi incuria obliuioni mandatus, eſt & quaſi radix & ſeminarium cæterarũ formidinum: Quoniam ferè omnia incommoda & aduerſa tanquã vel mortem corporis, vel proxima morti afferentia metuimus: Nec ſecundam mortẽ terroris aliquid incutere hominibus videmus, niſi primæ mortis cogitatio primũ cogitatum ſecundæ præceſſerit: Et hoc ipſo magis debemus efficere, quia hæc noſtræ inſtantis diſſolutionis obliuio ferè omnium malorũ eſt cauſa: Quam nihilo magis perhorreſcere cernimus homines quàm quæ ad ſe omnino non attinent. Duæ nimirum res ad remouendum terrorem potiſſimam vim habent: Mali formidandi diſtantia, & patiendi neceſſitas, his ferè fit vt mortem non paueamus: Fit etiam vt in vitia pręcipites ruamus. Sed quàm in vtroq; magnopere hallucinemur oſtendendum. Timor perturbatio eſt quædã dolórve ob imaginationẽ futuri mali corruptionẽ afferẽtis, authore Ariſtotele in Rhetoricis. Ex quo conſequitur nihil magis timendũ eſſe quàm mortẽ, quæ non modò futura, ſed neceſſariò futura: quæ non ſolùm corruptionem inferre poteſt, ſed ipſa corruptio eſt: Cùm ſecundùm Themiſtij ſententiam ea nihil ſit aliud quàm diſſolutio diſſipatioque compoſiti, per quam partes in generalitatem: id eſt, in naturam ſuam recurrentes reciprocanteſque feruntur vniuerſitati. Nec etiam dolor eò vehementior acriorque poteſt excogitari, quem alteratio illa mortem præcedens & efficiens affert ſecum: Sed tamen euenit interdum vt hæc mors nobis magnæ non ſit formidini, magno non ſit terrori: quando, ſicut antè oſtendimus, eam imminere non cernimus, ſed veluti de longinquo venientem eminus aſpicimus. Omnes enim ſe morituros ſcire, ait Ariſtoteles, ſed quãdo, non de propinquo idcircò non curare. At fallimur & quidem perniciosè, ſemper eſt à tergo mors, clanculùm & inopinatè graſſatur, vnde etiã eò magis metuenda quò incertior eſt eius aduentus, quoq; magis minitans, & mille telis ſemper obarmata graditur ad bellum: bellum inquam, quod continuè nobiſcũ gerit. Nam haud vnquam ceſſat vitalis calor humidũ intraneum naturæ ope per viua corpora diffuſum, illićq; veluti pabulũ dedicatum conſumere: Quouſq; aliquid in nobis vitalis humidi remanet, naturali morte non deficimus, cùm deeſt, corruimus. Verùm ſæpiſſimè fit & ferè ſemper vt ab humido nimio excremẽtitioq; calor obruatur: Nec ſecus q̃ multiplicata annona, cuius horreum capax nõ ſit, inſupportabili põdere tectum ſimul cũ habitantibus decidit. Taceo inſidias malorũ hominum & alijs &

ſibijpſis quandoq; mortem intentantium, quæ tot ſunt tamq; variæ, vt ad certum numerum redigi non poſſint. Quæ omnia ſi cogitaremus, propè eſſe mortem iudicaremus, & timore iuſto trepidaremus, parantes munitiones & inſtrumenta bellica quæ præſentanea forent remedia ad propulſandam illius iniuriam, præſertim cùm nulla ſit pars vitæ non plena malis, vt rectè ait celebratus ille Socrates apud Xenocratem.

Porrò quo ad ipſam neceſſitatem pariter fallimur: Nam ea, quorum neceſſitas excludit timorem, mala ſunt, quæ veluti præſentia iam iamq; imminentia exiſtimantur, ne qua ratione euitari poſſint, ſuccurrit: vt de his qui pœna capitali afficiendi ſunt, Ariſtoteles meminit: At ſi vel pauxillum ſpei retineatur, ſtatim timor ſubintrat quo id quod ſperauimus, dubitamus amittere. Vnde poteſt intelligi, maiorem terrorem nobis infligi iure non poſſe ex his, quæ in hac vita contingere homini poſſunt quàm ex propriæ mortis cogitatione. De naturæ non de culpæ malis loquimur, quæ propriè, vt Thomas edocet, cùm in noſtra poteſtate eorum actus conſiſtant, ratione terribilis carent, quam propriè & peculiariter habent, quæ extrinſecùs adueniunt, nec noſtræ ſubſunt voluntati: In morte aut qua nihil terribilius, voluntas noſtra non habet imperium. Ea igitur cùm ſemper minetur ſe venturam quod futurum eſt neceſſariò, nec quando futurum queamus deprehendere. Aduentus hora eò formidabilior, quò incertior noſtræ menti debet inſidere. Ad hoc enim conditor noſter, vt ait Gregorius, latere voluit finem noſtrum, diemque noſtræ mortis eſſe incognitum, vt dum ſemper ignoratur, ſemper proximus eſſe credatur.

Poſceret hic locus bellum aduerſus diuinatricem Aſtrologiam & profeſſorum eius deliramenta, quæ octoginta ſæpè vitæ annos pollicentur, & per ſingulas annorum reuolutiones ſecuritatem à morte: Sed poſtquàm Ioannes Picus patruus duodecim libris nunquàm ſatis pro dignitate laudatis, profeſſionem ipſam proprio ingenio proprijsq; inuentis ex toto deleuit, profeſſoresq; proſtrauit, de hac materia in præſentia ſubticebimus? Relegandi enim illuc ſunt ſtudioſi omnes auidique noſcẽdæ veritatis. Nam ſuperioribus menſibus opera noſtra & ab interitu vindicati ſunt, & publicati. Sola hoc in loco Chriſti authoritate ſuffulti abigemus eorum ſuperſtitionem, ne ampliùs quàm ſuſceptum expoſtulet negocium, euagemur. Is enim in Euangelio vigilare nos monuit, cùm diem & horam mortis neſciamus. Nec puto quenquam (niſi falli cupit) adduci poſſe, vt potius nugiuendis Aſtrologis mancipare velit fidem, quàm Deo non audire, mortemque tanquàm imminentem etiam non expectare.

CAP. III.

QVANQVAM MORS EVITARI NON POTEST, aliquibus tamen de cauſis & timenda eſt, & ad memoriam reuocanda: Item quomodo ab ipſius memoria quodammodo ſuperetur.

SCire tamen oportet non eo modo mortem eſſe timendam, quo res aliæ nocumentum nobis afferentes metuuntur, quas tamen euitare procurremus: *Nam hominibus mori ſemel ſtatutum eſt*, docente id Apoſtolo, ratione demonſtrante & quotidiana comprobante experientia. Cùm nec illa noſtra vincatur ſuperbia, nec leniatur blanditijs, nec ætate tardetur: *Aequo enim pulſat pede pauperum tabernas, regumq; turres.* Cunctos pari metit falce & ſepulchris velut depoſitos retinet, quouſque vel ſecunda mors eos abſorbeat, vel ſecunda aduentante vita beentur. Nudos in lucem ædit parens, nudos poſt mortẽ terra deglutit: Quod ſi à prodigis & ſagacibus ad luxuriæ inſtrumenta ingenijs gulam excogitatis ſcitamentis, ſummates homines replens, nõ ob id vitæ terminus eis prorogatur, nec eorum cadauera aut purpura aut auro velata ab incorruptione ſeruãtur iuxta illud Ambroſij: Nudi homines naſcimur, nulla diſtinctio inter cadauera mortuorum, niſi fortè quia grauiùs fœtent diuitum corpora diſtenta luxuria. Verùm mortem ipſam metuere debemus timore iuſto & imitati prophetam optare nobis Dominumque iugiter exorare, vt noſtræ mentis oculos ſuperno lumine colluſtret, ne vnquàm obdormiamus in morte, nequãdo dicat inimicus noſter, prævalui aduerſus eos.

ſus eos. Nec mouere nos debet quod M. Tullius plurib. in locis Tuſculanarum quæſtionum aſſeuerat: Mortis enim contemptionem non minimum ait valere ad animũ metu liberandum: Atq; eum qui id quod vitare non poteſt, metuit, viuere quieto animo nullo modo poſſe. Nam ipſi timendam eſſe mortem non ea ratione cõtendimus, vt anxij dies ac noctes formidine illius tanta angamur, vt aſpera illa cogitatione atra bilis excitetur, quæ exuperet & fluctuet, omnemque nobis vitę iucunditatem eripiat: Sed affirmamus familiarem nobis adeò mortis meditationem eſſe oportere, vt per eam à malis cauentes eò deueniamus, vt nõ ſolùm corporis mortem metuamus, ſed etiam ſupplicia illa ad quæ perpetuò & animæ reorum & corpora relegabuntur, horrore magno formidemus. Quippe ſi ſæpe perpenderimus nouiſſimum tremendi iudicis examen, quo quiſque qualis in mortis hora inuentus fuerit, iudicabitur, fieri vix poterit vt magna ex parte (pœna ſaltem formidine) à malis operibus nõ retrahamur. Quis rogo inficiari poteſt mortem eſſe metuendam? cùm aduentus neceſſitatem tẽporis incertitudo comitetur: Quis celeritatem illius abnuat formidandam, cùm aduentare citò poſſit, ſerò non poſſit: Ab ipſis profectò incunabilis ad annum vſque ſexageſimum nec fruſtrà expectari ſingulis diebus poteſt: Vltra id tempus qui ſingulis eam momentis non moratur ad eamque ſe præparat excipiendam omnino inſanus eſt: Nam eius aduentu vel perpetuæ vitæ initium ſumitur, vel perpetuæ mortis. Cæterùm nec alijs armis ad eam oppugnandam & debellandam opus habemus quàm hac ipſa de qua agimus, frequenti cogitatione & pauore: Quem bellandi modum Gregorius memoriæ prodidit docens, ſic mortem cùm venerit, à nobis vinci, ſi prius & cogitata fuerit & formidata. Nam ſi conſiderauerimus quales in morte futuri ſumus, nõ ita in acquirendis momentaneis deſudabimus, ſed potius fragilis & breuis vitæ terminum penſantes, ad illum (mori ſcilicet diſcentes) cunctas operationes dirigemus. Quapropter eueniet, vt ſimul & ſecundam mortem ſupplicijs inexcogitabilibus refertiſſimam deuitemus, & primam etiam num hoc modo ſuperemus, ſi ſcilicet ad eam ſuſcipiendam quotidiano cogitatu commonefacti, & per iuſtitiæ opera diſpoſiti, ex inimica quodammodo amicam faciemus, vtpote quæ nobis accedet ad ſempiterna gaudia non ad pœnam.

CAP. IIII.

COGITATIONEM MORTIS CVM NOSTRAE TVM ALIORVM efficere, vt noſipſos magni non faciamus & abducamur à vitijs: Quot calamitatum conſideratio, quibus humanum premitur genus, ſufficienter non efficit.

SAnè volentes vndique vitia propulſare non vident, vnde plus copiarum, plus armorum aduerſus ea parare ſibi poſſint quàm ex mortis cogitatione atq; terrore, nec quis validior obex malorum reginæ ſuperbiæ poſſit opponi aſſidua ipſius memoria. Nam & ſi multas miſerias à natiuitate homo afferat ſecum, quibus partim commonefactus, partim perculſus, cohibere cupiditates, iramq; frenare deberet, tot, inquam, miſerias ac tantas, vt Plinius arbitratus ſit, ſatis non eſſe, exiſtimare melior'ne homini parens natura, an triſtior nouerca extiterit, vt Epicurũ ſilcam, qui etiam atrocius in ipſam inuexit, nihilominus duriora illis obdit repagula extremæ horæ meditatio. Quanquam enim natum ſe nudũ homo cognoſcit, & in nuda humo natali die abiectum, ad vagitus ſtatim & ploratum ad continuos eiulatus: ſeque animal cæteris imperaturum à primo lucis rudimento (quod ne feris quidem contingit) in vincula excipi, manibus pedibusq; deuinctis, atque à ſupplicijs vitã auſpicari: non tamen adeo reſipiſcit quod eſt intelligentiæ lumine & rationis indagine præditus, quin ſelpſum elata mente propriamq; naturã ſupergrediatur, præſertim ſi hæc ingenij improbitas peſſimis auro & argento heris ſit iuncta. Nimirum plerunq; euenit, vt illi quos à materno vtero pendulos purpura ſuſcipit, & delicatè ab incunabilis educatos, eſcæ mari terraq; quæſitæ alere incipiunt, magna poſtea ſtipati ſeruorum caterua obliti friuolam originem, quàm odor à lucernarum extinctu potuit abolere, exiſtiment ſe genitos ad ſuperbiam, fidant viribus & forma corporis, ſola fortunæ complexentur munera: Quæ omnia quanquã facillima leuiſſi-

maque ſunt, efficit tamen famæ celebritas faſtuoſaq; gloria, multū vt veritatis ac ponderis habere videantur: vnlgo enim qui illa poſſident, magni æſtimantur. Quæ gloria famaq; ad ſummam nihil aliud ſunt quàm meræ nugæ, & quædam quaſi nebulæ, quæ ſpectatæ procul magnum aliquid præ ſe ferunt, vbi propinquaris, euaneſcunt. Inanes profectò vmbræ, & vt ait ſignificantiùs Pindarus, vmbræ ſomnium.

Sed ſi homo ad finem vitæ penſandum animum appulerit, animaduertens præter id quod vix eſt portiuncula ſenſilis vniuerſi, viuendi etiam ſpacium vix totius temporis eſſe momentum, id quod caducum & fluxum eſt, nec magnum, nec eximium exiſtimabit, facileq; propriæ fiet conſcius ignorantiæ deprehendens falſa illa eſſe, quæ magnifaciebat nihilq; pendenda: quę ſi nonnulla promittebant gaudia, illa nihilominus non vera eſſe, non ſolida, non expreſſa gaudia, ſed adumbrata, ſed imaginaria, ſeque nō ſecus ac eos deceptum agnoſcet, qui multis diuitijs ſopora nocte ditati, poſtquam ab auaro ſomno paulisper ſunt excuſſi, dulcia diu lectum verſantes, quę tunt inſomnia, donec penitùs expergefacti ſe caſſa cupidine delectatos, atq; inde ludificatos percipiunt: quæ vt aduertamus, quamuis memoriæ futuræ olim mortis efficiat, attamen ſcintilla ſpei viuendi diu ex ſententia degentibus, nec infirmitate laborantibus, manere adhuc abſtruſa videtur. ſoſpite, ſcilicet, eā præſtante natura, vtpote cùm mortis nuncios & anteambulones ſępiſſimè videre detur priuſquàm ſit moriendum. Hoc iuuenes morbo afflictantur pollicentes ſibi quod præſtare non poſſunt: Nec ſani & valentes ſenes liberantur hac peſte: Cùm tamen ſi homo bulla eſt, eò magis ſenex (vt Varro ſcribit) Verùm faciliimè reſipiſcent ſi reuocauerint, ad memoriam quātulo ſerpentis icti dente poſſint, è vita decedere. Aut etiam Anacreō poëta ad exemplum ſuccurrat, qui acino vuæ paſſæ interijt, & Fabius ſenator prætor in lactis hauſtu vno pilo ſtrangulatus. At graſſari nihilominus nō deſiſtet in hominem peſtis alia perniciofior nobis, quaſi congenita vtpote de naturæ per peccatum vitiatæ primordijs pullulans, quæ ſine magna difficultate non poteſt cohiberi: Eſt enim in nobis propriæ excellētię cupido, appetentiaq; diutiùs permanēdi, qua cùm neceſſe ſit vt careamus, cùm compoſitum omne ex elementis ſit diſſolutioni obnoxium & obligatum, ea procuramus agere, quæ hominum aliorum mentibus fixiſſimè ſint permanſura: Quorum ope & ſi in propria viuere hominis ſubſtantia non conceditur, illorum tamen in memoria ob ea quæ de nobis cum admiratione conceperunt, viuere præſtatur, & noſtrum nomen nullatenus aboleri. Hoc Cecilium Plinium intellexiſſe, puto cùm hæc verba prodidit: Quatenus negatur nobis diu viuere, relinquamus aliquid quo nos vixiſſe teſtemur, quæ ſanè dementia & multos iam egit & nunc quoque non ceſſet agere præcipites. Quando quid de eis homines ſentiant, ſolicitùs curant, quàm quod propriè & animę & corpori ſit in perpetuas æternitates profuturum: Hoc vanæ glorię ſeminarium eſſe, & ex deſiderio ſe perendinandi manare ſcriptum comperimus. Verumetiam necis bono idipſum animo molietur, & qui probè ruminauerit, non modo ſe, ſed cunctos qui ſunt futuri homines morti addictos & obligatos, ipſumq; cœli motū, hoc eſt, vniuerſalem generationis & corruptionis cauſam ſiſti debere, & elementa cum eodem cœlo renouari oportere: quæ noua in Apocalypſi Ioannes Euāgeliſta ſuſpexit. Et qui probè pariter penſauerit, nullum vera vita donari poſſe, niſi cuius nomen in libro vitę ſcriptum fuerit, reliquos ſathanæ tradi in æternum mancipium in meditullio terræ religandos, ſempiterno igni cruciandos & à morte ipſa, teſte Propheta, depaſcendos. Quare fortiùs vitiorum repagulum mortis meditationem extare colligitur quàm ærumnarum miſeriarumq; recordatio, quibus humanum genus aſſiduè premitur.

CAP. V.

MORTEM COGITANDAM ESSE, INSINVARI NOBIS per illud celebratum dogma, Noſce teipſum: Quod qualiter etiam ſanè poſſit intelligi, declaratur.

SEd & vetus illud Eulogium, quod pro Apollinis Pythij ferebatur oraculo admiratum vndique, quaſique publica (vt inquit ille) præconis voce prolatū, hoc ipſū de cogitanda morte nobis inſinuat, qđ nec ab Apolline Pythio, nec à Chilone Lacedæmonio (vt Plinio viſum eſt) nec à Thalete Mileſio vt

variè

variè ꝓditur, originē traxit: Sed à Moſi Deuteronomio, vt Ambroſio placuit, & à libro Iob, monumentis vtiq; multis annorum ſeculis, & ante illud oraculum & priuſquàm Thales & Chilon naſceretur, perſcriptis: Ex diuinis enim eloquijs, non modò philoſophi antiquiſſimi ſententias excerptas ſuam in philoſophiam tranſtulerunt, vt euidentiſſimum: Sed & ipſi dæmones eaſdem furati ſunt quò ſapientiores apparerent, & homines ad ſui cultum vaniſſima ſuperbia prouocarent. Hæc ergo (mea ſententia) celebratum iſtud dictum nobis inſinuat: Partes ex quibus compagineris aduerte, vnde veneris curato ſapere, quid acturus ſis, penſicula, quis ſis futurus, quoq; tandem iturus, ſæpiſſimè cogitato, atq; illo animum diligenter appellito. Iam ſi partes ex quibus es conſtitutus, contemplatus fueris animam & corpus, formam videlicet & materiam deprehendes: Si animæ ſpectabis naturam, partemque potiſſimùm eam, qua intelligimus & ſapimus, perſuaſiſſimum habebis & incorruptibilem eſſe & immortalē. Quod enim corruptioni obnoxium eſt, vel ex accidēti (vt ita dixerim) interit, hoc eſt, alio quopiam abolito, vel ex ſe & naturæ propriæ defectu corruere neceſſe habet. vtroque anima liberatur incommodo: Nam fieri non poſſe extra controuerſiam eſt, vt quod per ſe habet eſſe, rei alterius iactura depereat. At anima per ſe ſubſiſtit, alioquin propriam operationem, quæ etiam corporis non eſſet, quale eſt intelligere, non haberet. Non enim per ſe operari poteſt, niſi quod per ſe exiſtit: Anima verò cuncta corpora reſq; vniuerſas noſcere capax eſt: Quod ſignum eſt euidentiſſimum ſe in eo intelligēdi munere non communicare cum corpore, cùm ſit manifeſtum, nihil habere eorum quæ nouit in ſui natura agnoſcentem oportere: Quia notitia careret, nec ipſa ſenſorio in ſuis functionib. indiget: Cui ſcilicet ſit affixa, quando illius organi natura determinata vniuerſorum corporum agnitionem excluderet. At illa quæ ex ſe non ſubſiſtunt, qualia ſunt accidentia, qualia naturales formæ, qualia brutorum animæ ad generationem compoſiti ſuboriri, ad internecionē aboleri dignoſcimus, quia immerſa materiæ vis omnis eorum eſt. Nec belluarum animæ propriam vllam operationem habent, ſed quicquid agunt, commune eſt cum animali: Neq; capaces exiſtūt præterquàm rerū ſingularium in organo ſenſorioq; particulari receptarū. Per ſe verò corrumpi non poſſe animam liquidò corrogatur, quoniam id quod ex ſe alicui conuenit, fieri non poteſt vt ab eodem ſeparetur. Eſſe autem per ſe formæ conuenit quæ actus eſt: A' ſeipſo verò non ſeparari poſſe actum quis ambigat? Quid quòd ſi anima (vt quidam finxêre) ex materia & forma cōſiſteret, adhuc eam incorruptio & immortalitas comitaretur. Cùm ibi corruptio non habeat locum vbi contrarietas deeſt: Generationes enim ex contrarijs & incontraria pariter & corruptiones. Intellectiuæ verò animæ ineſſe contraria nequeūt, cùm quæ recipiat iuxta ſuæ naturę recipiat modum, tantumque abſit vt contrarijs receptaculum præbeat, vt etiam quæ ſuapte natura pugnantia, ſibiq; inuicem ſemper aduerſantia mox eam introgreſſa pacem ineant, vnamq; ſcientiam (ſiquidem contrariorum eadem eſt ſcientia) rationes eorum & ſimulachra conſtituant.

Et quid plura de animę immortalitate, quam omnes ex priſcis philoſophis, qui pręſtantiſſimi fuerunt, & habiti ſunt, aſſeruiſſe comperies. Mercurium ſcilicet Ter Maximum in Aſclepio, Pythagoram eiuſque pręceptorem Pherecidem, quem Cicero tradit primum de animarum æternitate diſputauiſſe. Et ſi Apuleio credimus, primus relictis metrorum regulis, proſa oratione philoſophiam conſcripſit, Platonem in eandē ſententiam iuiſſe conſpicies pluribus in locis commentationum ſuarum, in Timæo, in libris de Republica, in Phædone maximè, in epiſtola ad Syracuſanos: huic veritati non ſolùm tota illius familia, ſed & Zeno atq; ipſe Chryſippus, quem Stoicorum porticum fulcire Cicero aiebat, aſſenſerunt: Sed & ipſe Ariſtoteles nónne hoc idem conſtantiſſimè aſſeruit, & in ſecundo de Anima libro, cùm intellectum à ceteris animæ viribus tāquàm perpetuum à corruptibili ſeparauit: & cùm in primo ſcripſit, ſi fieri poſſet, vt propriam operationem haberet, ſeparabilem eſſe prodidit quoq; in ſecundo libro de Animalium genere, intellectum corpori extrinſecùs aduenire. Mitto Priſcorum poëtarum innumeram catetuam, mitto Sibyllina carmina, mitto quid Cyrus maior apud Xenophontem loquatur, illis enim antiquis, quanquam cæcutientibus in multis errorum tenebris in tantum animæ eſt credita immortalitas, vt Cato maior apud Ciceronem ita locutus ſit: Quod ſi in hoc erro quòd animos hominum eſſe

immortales credam, libenter erro, nec mihi hunc errorem quo delector, extorqueri volo: Sin mortuus, vt quidam minuti philoſophi cēſent, nihil ſentiam, non vereor ne hunc errorem meum mortui philoſophi irrideant. In hunc ferè modum quanquàm exactiùs ſanctiſſima quædam cauillatio proditur, qua redargutum philoſophum quendam impium ab religioſo noſtro homine ferunt. Quæro (inquit) abs te, immortalis eſt anima, necne? Si mortalis, credentes eam immortalem nulla incōmoda comitabuntur. At ſi fuerit immortalis, & id non crediderimus, maxima in nos detrimēta redundabunt: Non eſt igitur ambigēdum, illam eſſe immortalem, nec ab hoc quiſpiam rectè diſſentire poteſt, niſi mentis emotæ & penitùs abalienatæ fuerit. Miſſas ergo facientes gentilium authoritates, & rationes etiam efficaciſſimas à noſtris theologis qui Pariſienſi ſtylo ſcripſerunt excogitatas, Gregorium audiamus: qui cùm in commentarijs in Iob multas rationes ad immortalitatem animæ probandam attuliſſet, adiecit: Qui propter iſtas rationes credere noluerit, propter fidem credat, cui omnino aſſentiendum eſt Chriſtianis potiſſimùm, quibus loquimur: Cùm ex authoritatibus vtriuſque teſtamenti exploratiſſimum compertiſſimumq; habeatur, animam eſſe immortalem.

Diximus de noſtri parte nobiliori: Iam ad alteram, hoc eſt, materiam tranſgrediendum: quam ſi conſiderauerimus & eius deſiderium & appetentiam diuerſarum formarum examinauerimus, elementorumq; contrarias qualitates ſemper pugnantes, mortem gerere ſemper bellum aduerſus nos fatebimur, inſtareq; eam propinquareque, ſingulis momentis aduertemus. Cùm exſiccet cōtinuè viuificum humidum naturalis calor, & contra illum ſæpiſſimè ſuperfluum humidum obruat atq; ſubmergat: vt ſuprà latiùs oſtendimus. Quæ omnia noſtra mala & naturæ incommoda vitiatæ ex primi hominis peccato manârunt. At ſi vnde venerimus, perſcrutabimur, creatam à Deo noſtram animam iunctamq; corpori à parentibus generato & ad formæ ſuſceptionem diſpoſito & aptato noſcemus, vt omnes theologi aſtruunt & philoſophi rectè ſentientes exiſtimârunt. Verùm ſi quid agendum tibi cupieris intelligere, audi Auguſtinum dicentem, feciſſe Deum naturam rationalem, vt ſummum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando poſſideret, poſſidendo frueretur. Hic finis noſter, hæc conſummata felicitas, ad quam per mandatorum diuinorum cuſtodiam peruenire conceditur.

Si poſtremò, quis ſis futurus, quóve iturus, curæ tibi fuerit ſapere, & Triſmegiſtum ſciſcitaueris, reſpondebit in Aſclepio, Lucio etiam Apuleio interprete, iuſtam animā in competentibus ſibi locis manere permitti: delictorum verò maculis vitijſque obligatam in diuerſa ſemper ęternis pœnis agitatam raptari. Si Platonem etiam percunctari cordi fuerit, audies in Phædone docentem: Animas quæ iuſtè egêre poſtquàm à corpore diſiunctę fuerint, præmijs affici: quæ perperam detrudi in tartara ad ſcelerum luenda ſupplicia ſempiterna. Et ſi ad porticum te conuerteris, omnium ferè Stoicorum, præſertim Zenonis vocem excipies admonentis, piorum ſedes ab impijs eſſe diſcretas, & illos quidem quietas ac delectabiles incolere regiones, hos verò luere pœnas in tenebroſis locis atq; in cœni voraginibus horrendis. Qui philoſophi hoc ipſum non docuerunt, qui poëtæ non decantârunt? Nónne apud Homerum legitur fœdifragos homines poſt mortem ſupplicijs affici? nónne apud eundem Sarpedon Neoptolemo minatur eius animam in inferno traditurum? Nónne apud alios legimus æternas pœnas in morte timendum? atq; etiam in magnas laxari tartara pœnas? Sed quid hîc quaſi nugamenta proſequimur? Adeamus noſtros doctores eccleſiæ lumina, veræ fidei propugnacula: qui omnes vno ore fatebūtur. Luere nos pœnas ſcelerum oportere, niſi per pœnitentiam deleta fuerint: Afferent rationes ex diuina iuſtitia: quæ nec fallere nec falli poteſt, cui nullus eſſet locus, ſi probis moribus homines, qui hoc in aëre ſæpiſſimè affligantur, in alia quæ futura eſt vita, ſempiterna gaudia non manerent, & ſceleſtos atq; impios pœnæ æternę: Qui tamen in hac vita vehūtur conſpicui, nec eorum luxurię, aut terra, aut mare ſufficit, nec eſt ſatis auaritię quicquid vehit Tagus, Pactolus, & Hermus. Taceo exempla multa in libris cùm aliorum ſanctorum, tum maximè diui Gregorij poſita, veluti de Theodorici regis anima, quā Symachum, & Ioannem Pontificem necauerat, aſportari viſa.

Adeamus quæſo ſupplices, pro hac veritate & clariùs & vberiùs percipienda, Chri-

ſtum

ſtum Deum & hominem pro nobis beandis crucem perpeſſum: Qui profectò nos vigilare commonebit, cùm diem & horam mortis ignoremus: docebitque ſe viuos & mortuos iudicaturum, reſurrecturos nos, in ipſoq; iudicij die ante eius conſpectum ſtatuendos, probos quidem ad dexteram, improbos ad ſiniſtram, illisq; ſe dicturum: *Venite benedicti Patris mei, poßidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: Esuriui enim & dediſtis mihi manducare, ſitiui & dediſtis mihi bibere, hoſpes eram & collegiſtis me, nudus & operuiſtis me, infirmus & viſitaſtis me, in carcere eram & veniſtis ad me.* Quibus percunctantibus quando in illum ant eſurientem, aut ſitibundum, aut nudum talia pietatis officia impenderint, ingeminaturum. *Amen quippe dico vobis: Quamdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* Qui verò conſtituti erunt ad læuam, propterea quòd ea omnia quę ab illis fuêre impleta, dimiſerint talia, diſcedentes à magni regis præſentia percepturi ſunt verba: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: Et ibunt in ſupplicium æternum: iuſti autē in vitam æternam.* Itaque ſi noſipſos probè cognouerimus, non pòſt habebimus hæc omnia, præſertim ſi diem mortis obſeruauerimus, quo iter eſt ad hæc perpetua vel ſupplicia vel præmia.

CAP. VI.

EOS QVI SVAE FVTVRAE MORTIS SVNT MEMORES ſæpißimè, in illius aduentu lætari: at illos impenſiſſimè triſtari, qui venturam ipſam minimè frequenter cogitant.

Quis etiam fructus (præterquàm incitatio ad beneuiuendum) ex mortis cogitatione proueniat, ſi ſcire auemus eos vel obire aſpiciamus, qui dū vixerent, id muneris obierūt, certiores profectò reddemur, factum in eis, vt mortem ipſam quam veluti malum horremus, tanquàm bonum hac vita pręſtabilius appeterent. Illā formidabilem eſſe nemo iure inficiari poteſt, quando primum compoſiti bonum abducat, hoc eſt, eſſe, cui cuncta adueniunt bona, & velut firmiſſima quadam baſi nitūtur. Sanè corruptionem propriam quilibet horret, per quā formam à materia, hoc eſt, animam à corpore diſiungi neceſſe eſt, corpore inquam quod fouet & nutrit: quod tanquàm ſocium participem & collegam ſuorum omniū munerum præterquàm intelligendi conſeruari cupit, cui beatitatem exoptat, & procurat dulciorum nexuum, quibus coniuncti & agglutinati extirêre minimè oblita, vtpote cuius ope eidem ſe perficere capacemq; fieri beatitudinis condonatum ſit: Rurſumq; illi poſt primam diſſolutionem ad perpetuum conſortium vniri oportere, ſit à rerum omnium conditore & opifice Deo irreuocabili lege ſancitum. At cùm anima crebrò penſat corpus ab ipſa per mortem ſeparandum: Vnde vltimi huius officij, de quo mentionem habuimus, ſumatur initium perpetui videlicet conſortij æterna trāquillitas felicitasq; ſempiterna, inhians cupit experiri, qualia ſint illa quæ promiſſa ſunt gaudia, ſi ad ea potiſſimùm ſe præparauerit, & Chriſtum dilexerit, cuius precioſiſſimo ſanguine cœli ianua patefacta eſt. Compertū hoc habemus in Paulo magiſtro Gentium & vaſe electionis ſcribente per epiſtolam, optare ſe diſſolui & eſſe cū Chriſto. Corruptionem namq; corporis illius anima nō formidabat, quæ per illam in cœlos ad beatitudinem properare ſatagebat, ipſi corpori poſt modicum temporis ſpacium perpetuam vitam & pacem paratura. Quid enim omne etiam temporis ſpaciū eſt ęternitati comparatum: Sed parumper noſtros Chriſtianos mittamus, quibus certa de ſalute ſpes, quos ſcilicet diuina clementia certos, ſuperna reuelatione reddidit, ſub conditione tamen, ſi ſcilicet Dei mandata ſeruauerint, vel ſi aberrantes à ſemita, quæ ducit ad cœleſtem Hieruſalem ad eandem per pœnitudinem redierint.

Acccerſamus eos, qui tantùm authoritate philoſophorum humanaq; perſuaſione adducti ſunt, vt crederēt animæ immortalitatem felicitatemq;: Illis enim mortem ſæpiſſimè cogitantibus, cuius ope ſempiterna illa cœleſtia dari ſibi ad poſſidēdum crederent, ſępè cōtingit, vt etiam ad illa capeſſenda accenſis mors eſſet in votis: Omnes Cyrenaici Hegeſiæ auditores ſpontè libenterque decedebant: nec certè Cleombrotus Ambratiotes inuitè diem obijt, qui ſibijpſi perlecto de immortalitate animę libro

mortem conſciuit: Quam tamen cęcutiens inter denſiſſimas vmbras duntaxat coniectauerat, tantumq; abfuit vt felicitate illa potitus fuerit, cuius guſtandæ gratia migrauit è vita, vt etiam in ſummam inciderit perpetuamq; miſeriam. Is autem quem nuper nominaui, Hegeſias prohibit⁹ ob id à rege Ptolemæo dicitur, ne (vt aſſolebat) in ſcholis publicè de contemnenda vita diſſereret, quia multi audito eo ſibijpſis mortem inferebant. Maſſilienſes etiam illi, qui vinum cicuta temperatum ſumentes interibant, ſe mortem non formidare teſtabantur! *Quiq; ſuas ſtruxère pyras viuiq; calentes, Conſcendère rogos* —: Fœminaque illa inſulæ Ceæ incola, quæ Sexto Pompeio Valerio Maximo alijsq; ſpectantibus vltimo hauſto veneno decubuit: Atque etiam natio illa Thraciæ, quæ natales hominum flebilitet, exequias cum hilaritate celebrabant. Sit & illud nobis argumento, quod cuiq; terribile eſt, quod ignoratur, vt quod obſcurum, quod tenebricoſum ſit: Sicut aduerſa ratione delectabile, quod illuſtre, quod apertũ, & conſuetum habemus. Ob id philoſophi illi veræ legis expertes, immortalitatis capti amore ſpontè ſeipſos enecabant: Nam & ſi perperam agerẽt (in hoc quippe damnantur) quia tamen eius cogitatio illis domeſtica fuerat, non ſolùm cùm moriendum eſſet, curſu naturæ ægrè diſſolutionem tuliſſet, ſed æquo etiam animo atq; libenter, vtpote quos non lateret (quanquam ſubobſcurè) futuram poſt obitum puri animi felicitatem. Aſſequuti enim quandam eius vmbram & Imaginem fuerant mediocri cõiectura, cruciatumque illum qui in diſceſſu ſentitur, magis torquere quàm diſceſſum, quem quaſi ſoporẽ futurũ tradit Timæus: Si præſertim non ſuffocatione fiat, ſed paulatim deficiente natura & tabeſcente. Alia autem ex parte Chriſtiani peſſimi, quorum mentes mortis vnquàm memoria non tetigit, niſi inuitos: qui ſepulchri immemores ſtruunt domos, plurimùm mortem perhorreſcunt, & in eis diuinum illud locum habet: *O mors quàm amara eſt memoria tua homini habenti pacem in diebus ſuis.* Putant enim nequaquam meruiſſe gloriam nequiſſimis facinoribus perpetraris, ſed ſupplicia: Atq; idcirco ægrè vitæ huius blandimenta relinquunt, quib. ab initio fuêre deuincti, mortemq; tamen ſama vel de longinquo notam ad memoriam reuocant: eò horribiliorem, quò nunquam cogitatam, cuius dies non ſolùm his nõ familiaris, ſed ſemper à veſtibulo mentis & ſenſus expulſus: Atq; eum idcircò tanquàm hoſtem (& quidem infeſtiſſimum) expaueſcunt. Quibus de cauſis efficitur vt illud Senecæ verum fateamur: Venientem nemo hilaris mortem recipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerit.

CAP. VII.

SAPIENTIS ESSE COGITARE DE EXTREmo vitæ momento, inſipientis illum obliuiſci.

AT ſanè ſi noſtris hominibus vitæ ſpacium prorogaretur vſq; in quingentos annos, quos pleriq; priſci temporis vixêre, at ſi in multa tempora nõ protelaretur, modò mortis diem præſcirent, ſaltem quandocunq; veniret: fortè non adeò apparerent inſani, qui ſuas libidines vellent explere priuſquàm vitæ metas attingerent: & dum de vita certa ſpes eſſet, poſthabita interim mortis memoria optatis vellet oblectari blanditijs, vtpote in quorum eſſet poteſtate dum imminetet diſſolutionis dies, per pœnitudinis viam ad Deum ſalutẽq; redite: Sed cùm tam incerti ſint quando ventura ſit mors, quàm certi ſunt eam omnino venturam, non poſſunt non eſſe dementiſſimi qui ita viuãt, quaſi non eſſent vnquàm morituri: Nec aliter de morte cogitent quàm de his quæ vltra Sauromatas & glacialẽ Oceanum agitantur. At hoc ipſum ſapientis officium eſt: Nam ſi eius eſt proprium (vt inter omnes philoſophos conuenit ſuas actiones diſponere in finem) vt ſcilicet nihil deliret amuſſis, nihil norma denormet, quò minus ex voto affluant optata: erit ex aduerſo ſtulti hominis finẽ ſuũ nec noſſe, nec meminiſſe: Quî enim fieri poteſt præter quã caſu? vt finem eodẽ ignorato quis adipiſcatur? quando ex illius apprehenſione parati, cætera ad id conſequẽdum opportuna ſit neceſſum. Perſuaſiſſimum Chriſtianis eſt finẽ primarium & vltimũ nobis præparatum, ſi homines nõ bruta fuerimus, eſſe beatiſſimæ trinitatis viſionẽ & fruitionem apertam, quã in hac vita nequaquam poſſumus poſſidere, ſed priùs eſſe moriendum, vnde vel in vtrunq; hominem

beemus

beemut æternùm, vel vitijs oppreſſi, ſummoq; bono contempto ſempiternas pœnas luamus. Nam diuinis Scripturis edocti didicimus, ſi ſpteto Deo bono incommutabili, ſtruendis opibus per fas & nefas ambiendis & cumulandis honoribus, perpetrādis ſceleribus inhærebimus, in ſulphure & igne pœnas dabimus: Si rurſus rerum inferiorum vſu contenti, noſtras omnes functiones & munera, cunctaq; quæ agimus in Dei gloriam (vt docet Apoſtolus) faciemus noſtræque ſemper vigiles proſpiciemus ſaluti, cœleſtem nobis gloriam promerebimur. Mortem itaque veluti extremam ianuam qua ad perpetuam vel vitam vel mortem datur introitus, habere in memoria operæpretium eſt, ne in quærendis & diſponendis medijs aberremus. Sæpiùs enim fit vt quæ fini conſequendo opportuna credimus, aliò ducāt. Atque ob id adhærentes eis ab illo quod fuerat in votis, aſſequi longè abſimus. Quæret quiſpiam Romam concedere audiens ſitum eſſe lucum in itineris meditullio, quo graſſatores permulti degāt, qui peregrè proficiſcentes & ſpolient veſtibus & ſæpè trucident, alia non detur ire via. Dubitabis ne appellare eum deliri capitis hominem? qui priuſquàm domo diſcedat, Romam verſus iter facturus, non cogitet armatus incedere, valido etiam ſtipatus comitatu, paratus ſcilicet ad propulſandam vim, ſi quam inferri Sicarij moliantur, vel ſi arma fortè deſint, aut amicorum ſeruorúmve cunei, onuſtus auro & argento inermiſque penitùs capeſſat iter, qui inquam non malnerit leui comitatus canna Romam contendere, villatico indutus panno, & eo etiam longo temporis vſu corroſo? Vnde cantare poſſit coram latronibus, viator vacuus, vtpote eum quo nihil omnino lucrari poſſit crudelis inſidiator. At inſaniorem etiam iudicabis illū (niſi & tu eodem laboraueris morbo) qui nullam inſidioſi luci memoriam habere voluerit. Sapientem contrà qui quamprimùm periculi fama ad eius aures peruenerit, parare tutū ſibi iter procurabit, ſapientiſſimum illum qui priori munitione non contētus, quàm fieri poteſt, ſæpiſſimè ad memoriam reuocat nemus formidabile, excogitās plurimas euadendi vias, quò tandem optatam Romam perueniat.

Nos verò, qui non Romam, ſed Hieruſalem: non illa quæ in Iudæa, ſed quæ in cœlis peregrini proficiſcimur. *Quandiu enim ſumus in hoc corpore* (vt inquit Apoſtolus) *peregrinamur à Domino*, obſcuram ſyluam latronibus obſitam, neceſſe habemus appellere: Hanc non impunè præterire datur diuitibus, niſi ſtipati propugnatoribus tranſmeent, amicosq; præparent, de mammona factos iniquitatis, qui ſe per pericula comitentur, virtutes aſciſcant quibus armentur: aut ſi quam poſſiderint, cautè cuſtodiāt, ne mundus inſidijs, dæmon præſtigijs atque fallacijs, ſenſus illecebris eas deprædentur, quibus inquam reſiſtere populabundis hoſtibus valeant, eisque inuitis optatam metam attingere; Verùm laborantibus inopia non tanto commeatu, nō valido opus eſt apparatu; Naturæ dona illibata cuſtodiant, à Deo quærant, crebroque poſtulent, pauperiem non ægreferant, imò exultantes excipiant: qui cùm operibus careant, etiā impedimento carent: Ditentur virtutibus, quibus acquirēdis non opus eſt ad Indos nauigent, aut parte ſub occidua trans Herculis columnas, vt noſtros homines facere ſolere meminimus, viliſſimæ etiam æruginis gratia. Vbi vbi locorum fueris, præſtò eſt virtus, modo illius conſortium nō dedigneris. His ſanè præſidijs per nemus tenebroſum, & refertum latronum decipulis iter faciētes, Hieruſalem perueniemus: tutiores ſi fama periculi hauſta nunquàm illius obliuiſcemur, de ſalute ſemper & libera euaſione cogitabundi. Sed quæſo quis noſtrûm ſe moriturum ignorat? Vnde vel aſcendat ad cœlum vel detrudatur ad inferos: Quis deprædabundos animarum dæmones, vitæ extrema hora nobis ſemper inſidiari aut non audiuit, aut nō legit? vt ſocios priùs ſceleris efficiat illuſione ſuggeſtioneq; varia, deinde ſupplicij. Nullus ergo non ſtultus qui hæc minimè meditetur: nullus non ſapiens qui ſemper horū memor eſt, ſemper ſagax & promptus in conſideranda morte, quærendisq; & aſciſcendis ſibi omni ex parte adiumentis, necnon diſpoſitus, ad illam quandocunque venerit alacriter ſuſcipiendam. Huc etiam philoſophorum omnium rectè contemplantium ſtudium tetendit, hac iter eſſe ad felicitatem iudicauerunt philoſophi: Atque inter theologos conſtat locum hunc eſſe certaminis finem: quo, ſcilicet, ſtrenui milites coronentur.

CAP. VIII.

SANCTISSIMOS HOMINES MORTIS COGITATIONE vſos fuiſſe frequentiſſimè, atque veros philoſophos nec Chriſti fidem profeſſos.

HAc etiamnum cogitatione veluti ſcuto in prælio aduerſus dæmones ſe tutatos fortiſſimos athletas eccleſiæ legimus, quod reliquis commilitonib. vtendum pariter tradidêre, eiusq; vim & impenettabile penè coriū & celebrauêre & habuêre in delicijs, pluſquàm multiplex illud ſuum tegumentum Thelamonius Aiax. Huius tutelæ memor Hieronymus, memento, aiebat, mortis tuæ, & non peccabis. Qui ſe quotidiè recordatur eſſe moriturum, contemnit præſentia & ad futura feſtinat: quod à ſapientiſſimo illo Salomone & quandoq; fuiſſe exploratum & renunciatum proſpexerat. Eccleſia quoq, magiſtra veritatis media vita noſ eſſe in morte concinnit, & in ipſius celebrati Ieiunij primordijs cinere per ſacerdōtem in caput effuſo, his nos verbis effatur: Memēto homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris: vt ſcilicet quod cito ſumus futuri, velimus nolimus, aſſidua memoria repetamus. His armis in pugna ſæpè defenſus Gregorius in libro illo moralium nunquam ſatis pro dignitate laudato, prodidit memoriæ: nihil ſic ad edomandum appetitum deſideriorū carnalium valere, quàm vt vnuſquiſq; hoc quod viuum diligebat, mortuum penſitaret. Idem Ezechielis propheriam enarrans, cōditorem noſtrū mortis diem nobis eſſe ignotum voluiſſe commonſtrat, vt dum ſemper ignoraretur, ſemper proximus crederetur. Prodidit etiam Auguſtinus, nihil æquè à peccato reuocare ac aſſiduam mortis meditationem. Sed & audiamus Bernhardum deuotiſſimum atq; doctiſſimum, ſed hoc vltimo titulo vulgo fraudatum, nulla certè ſua culpa, nullo demerito, quando & ob eius ſcripta quæ doctrina ſolida atq; ſalubri vndiq; ſcaturiūt, & ob validiſſimas diſputationes in Gilbertum & Petrum Abelardū (quarum ope ab diſtorto calle erroris atq; mendaci ad veritatis ſemitam rediêre) docti ſibi nomen vendicauit: Hic acie mentis in Dei contemplatione primùm productus, rurſumq; ad corpus reflexus, talia meditans, ſeipſum alloquebatur: Certum eſt quòd morieris, & incertum eſt quando, aut quomodo, aut vbi, quoniam vbiq; te mors expectat: tu quoq; ſi ſapiens fueris, vbiq; eam expectabis. Hæc tantum occurrere de celebratis hiſce doctoribus, quæ in medium afferentur: quanquam nec difficulter mille huiuſmodi ſententiæ redigi poſſent in iuſtum volumen. Omitto Domini noſtri Ieſu Chriſti monitiones Euangelicas in eccleſia continuè perſonantes, quibus licet nullibi alia mortis noſtræ proteſtatio reperiretur, licet minimè videremus ex viuis quotidie mortuos fieri, tantum adhibere deberemus & attentionis & fidei, vt ferè nihil aliud cogitaremus. Sed & à philoſophis quoq, Gentilibus ignauiæ coarguimur, qui mortis meminiſſe nos oportere diffiniunt. Pythagoras primùm natus tot ſeculis ante virginis partum, atq; ipſe Plato, qui naturæ lumine adiutus, ſagaci mente perluſtrans hominum vitam, cenſuit philoſophiæ ſtudium, cui nauârat, aſſiduam operam mortis eſſe meditationem. Idem exiſtimauit M. Varro, idem M. T. Cicero, quod etiam ſcriptum abundè reliquit, idem Seneca, qui ſtatuit in epiſtolis nihil æquè homini proficere ad temperantiam omnium rerum quàm frequētem huius breuis æui cogitationem, monuitq; in omni actione ad mortem eſſe reſpiciendum: & iterum libro Naturalium quæſtionum adeò familiarem nobis mortem cogitatione efficiendam eſſe, vt poſſimus illi obuiam exire: hoc ipſum conſilium (ne omnes percenſeam ſingulatim) quouſque rectè ſentientes dediſſe nobis comperiemus. Nam quanquàm philoſophorum plurimi conſcij omnino non fuerunt futuræ gloriæ, quæ in nobis ab oſtenſo tramite veritatis non delirantibus reuelabitur (ea enim ſola fide tenetur) ſcintilla tamen æterni luminis omnium menti congenita, quam lumen vultus Dei ſuper nos ſignatum Dauid appellat, veritates eas, quæ ad rectè viuendum pertinent, illos edocuit: Quocirca ferè omnes & oſores vitiorum & amatores virtutum extitêre.

CAP. IX.

EADEM COGITATIONE TRES DECIPVLAS INIQVI dæmonis à nobis euitari: Item malis hominibus non eſſe pacem: Item cauere nos facilè à vitys, & virtutes acquirere.

EX hac demùm conſideratione expelli vitiorum origines, virtutes acciri perſuaſiſſimum eſt: Treis ſanè decipulas paratas dæmon cuſtodit, quib; propinquantes in easq; vel pauxillùm impingentes, facilè ruamus in vitia: Quæ ſunt inane gaudium: ad ſpiritualia obeunda munera pigra duities: fluxarum rerum affluentia: nec quenquam ſaluti propriæ benè cōſulentem latent. Præfert enim primò ludicræ nec veræ, ſed magnæ lætitiæ ſpeciem: quam poſtquam hauſerint oculi eius, nimia cupidine oblectati hallucinatique fixiori obtutu, primario illam ſenſui præſentant: mox appetitus in eam ſpe potiundi progreditur. Quod cùm aduertit qui & aſtu & dolis aduerſus nos dimicat, imaginem illam obtegit & multis adumbrat difficultatibus, quo iraſcentia excitetur, bonum ſemper & arduum depoſcens: Atq; in hunc modum ſenſilis homo modò ſperat, modò mœret, quouſq; voti cōpos efficiatur, ſicq; ineſcatus trahitur ad retia. Hoc quippe in votis eſt dæmoni vt occupatos ſemper nos teneat in quib. delectemur, ne mentis oculos vel ad ęterna bona leuemus, vel ad mortē quę imminet inferniq; pœnas formidabiles deflectamus: Vnde alia fabricatur decipula, cùm illis quæ videntur, quæ præſtò ſunt, ſenſibus impediti irretitiq; ad ſpiritualia proſequenda, quæ, ſcilicet, non vidētur carneis oculis, non monemur: ex qua iter eſt ad tertiam foueam: quandoquidem qui temporalibus ſtipati bonis, quæ fortè mille inſidijs, mille etiam anxietatibus ſibi coaceruauerunt, in hisq; cor propriū merſauerunt, quę futura neceſſariò ſunt, negligunt, ea tantò feruentiùs amantes inania bona, quantò laborioſiùs ſunt comparata: Nec enim diabolus amicis ſuis, hoc eſt, eis qui poſthabito Deo ſibi adhærent, momētaneæ delectationis gratia concedit optata, abſq; ærumnarum admixtione: aut eoſdem etiam inter partas delitias non affligit, ſed aram infelicitatis ex primo amicitiæ momento impertit: *Cùm non ſit pax impys*, teſtante Propheta, imò Deo per os Prophetæ: quas rogo putandum eſt moles moleſtiarum circumſtare diuites illos? qui in omne nefas iuêre, vt diuitias ſibi & poſteris præpararent? quibusq; procellis ærumnarum exæſtuant? O ſi cerni daretur inter nos conſcientiæ morſus, quibus ſemper affligantur, roduntur, laniantur: præberent inſpectantibus nobis triſte, ſed ſalubre ſpectaculum: aſpiceremus contemplaremurq; non modò Dei contemptores ſubterraneo in loco dare pœnas ſcelerum: verumetiam dum ſublimes vehuntur, dum honorantur, dum rogantur, dum auro cooperiuntur, dum eorum felicitati (quæ ſumma in hac vita infelicitas eſt) à ſtultis, qui eos intùs & in cute non nouerunt, inuidetur: Mortis verò dies cùm ad memoriam reuocatur, gaudia illa tàm ſpecioſa, tàm honorata turpia vidētur & vileſcunt, eorumq; magnitudo decreſcit: Qui enim pulchrum videri poteſt, quod ſit magis vmbratilis pulchri ſimilitudo, quàm pulchrum. Quid opus eſt honorare id, quod nec virtutis capax ſit, nec finis poſſideat rationem, ſed mox interiturum, corruptioni obnoxiū & obligatū. Cur magnum illud exiſtimamus quod caducū eſt, quod ſemper minuitur, roditur, & ab ipſo tempore abſumitur: Nónne dementiæ extremæ eſt ſibi tot annorum curriculis, tot laboribus inhiando conquirere quæ vel ictu oculi mors arripiat & transferat ad hæredes, qui perſæpè ipſam & luxurioſè diſperdāt atque vno etiā in ſympoſio abliguriant. Quod niſi ſimus inſaniores Oreſte, poſtquam percepimus, oportere nos vel in bonis vel in malis operibus deſudare: ad ea conuertemus animū quæ manſura & ſtabilia ſunt, vnde & cauti inſtructiq; iter aliud incedemus, eas vitantes inſidias, quas in noſtram perniciem tetendiſſe dæmonem oſtendimus. Deſeremus oblectamenta carnis, auocabimus mentem à ſenſibus: illoque figemus eius aciem, vnde nobis maximi prouentus operum bonorū eueniant: Illas ſtruere opes incipiemus, illos effodere & congregare theſauros, quos adueniens mors tātùm abſit vt auferat, vt etiam cumulatiùs reddat. Cæterùm & Apoſtoli præcepto obſequentes, *affluentibus diuitys cor non apponemus*, atq; ad implendum illud Chriſti, alacres & læti deſcendemus: *Aſciſcentes nobis amicos de mammona factos iniquitatis, qui cùm*

deſecerimus,nos recipiant in æterna tabernacula. Hac nimirum conſideratione hæc vitantur incommoda,hæ vitiorum radices velluntur: Nam multa quæ à malorum hominũ turba patrantur,hac ſpe factum iri,luce clariùs conſpicitur, vt, ſcilicet, diutinè poſſideantur: Verùm ſi adueniente morte, quæ cogitatus plurimos abrumpit cuiuſq; hora hinc incerta eſt ſemperq; vacillans, inde ſemper propinquans,ſemper minitans,talibus longo temporẽ ſe vti non poſſe meminerint. Credendum eſt fortè vt rapiendi & coaceruandi diuitias ardor extinguatur, & ad capeſcendas virtutes tantò acrius inflammentur,quantò minus tranſeundi ſpacij præſcriptum ſibi tempus coniectura aſſequi poterunt:qui nunquàm falli credant,ſi minimum exiſtimẽt quod reſiduum eſt, ſicut non niſi pernicioſè ludificari,ſi abeſſe illud putant à foribus vel pauxillum. Quæ cùm ita ſint, excutitur ſomnus ab eorum oculis, & vigiles fiunt ad proſequendas virtutes. Sed iam properat in finem oratio,poſcitque vt exequamur quę libro tertio tractaturos nos promiſimus. Quoniam duobus præcedentibus & amare & timere animam oſtendimus , pariterq; quid cogitare debeamus,aſſiduè monſtrauimus, ne aut in amando aut in timendo deerremus.

SECVNDI LIBRI FINIS.

DE MORTE CHRISTI ET PROPRIA COGITANDA,

LIBER TERTIVS.

CAP. I.

QVID SVPERIORIBVS LIBRIS ACTVM ſit,& quid deinceps agendum.

SVPERIORIBVS libris in vniuerſum, ſed ſtrictim etiam & curſim docuimus ex iugi cogitatione mortis Chriſti & propriæ vitiorum fomẽta facillimè poſſe tolli, virtutum plantari radices, atq; earum etiam incrementa iuuari. Hoc autem quem habemus prę manibus, diuina ſuffragante ope,confidimus declarare vtraq;,id munus commodiſſimè obiri poſſe: Atq; hũc ordinem ſeruaturi ſumus vt nunquàm in aliquo libri capite de vna mentionem habeamus , quin & de altera ſtatim diſſeramus. Porrò meditationes hæ præter id, quod inter primi libri initia dictũ eſt, hac ratione ſibi quadrant,& conſentiunt, vt modò timore mortis & gehennæ depreſſi, modò concalefacti amore & excitati feruidiùs operemur. Quod ſi perfecti homines non laborẽt formidine,quando perfecta charitas(vt Apoſtolus ait) mittit foras timorem: veruntamẽ cogitatio mortis tantum abeſt,vt eis noceat,quòd etiam illos ad amãdum acriùs accendat: Quandoquidem optari Chriſti præſentia ad plenum frui ſe non poſſe noncẽ rint,niſi priùs anima migret à corpore. Imperfecti verò atq; etiam proficiẽtes, qui, ſcilicet,aliquid adhuc de mundo diligunt,nec ad vltrà mundana fortiter animum eleuauerunt,cognoſcentes amorem fluxarum rerum finiri oportere. deſtituuntur ſpe diuturna potiundi, mentemq; alio volunt, ſalubriori adhibito cõſilio, ſtudiumq; omne in amando Chriſto conuertunt: atq; hunc in modum inter amorem & timorem poſiti dæmonum laqueos euadunt. Nam ſi beneficia, quæ per eius crucem humano generi collata ſunt,recolamus, eaq; contemplemur quæ per eandem in nos etiam ſi rectè vixerimus,exiſtere debent,rapimur in amorem: Iuxta illud Prophetæ: *Concaluit cor meum intra me,& in meditatione mea exardeſcit ignis.* Rurſus cum percuſſi horrore propriæ mortis,quæ(ſi tot etiam viueremus annos, quot priſci illi patres ante cataclyſmũ vixêre) æternitatis proportione ventura eſt ocyſſimè,recordamur extraria hæc omnia quę ſub oculos veniunt appetenda, quib. acquirendis tantoperè laborat humanũ genus,velimus nolimus eſſe relinquenda,facile fiet vt contemptis momentaneis illecebris ad eundem Chriſtum amandum aſcẽdamus: quo cùm peruenerimus ſubactatos

nos

nos ſpe futuræ felicitatis noſcamus. Nam ex vi amoris in amatum Chriſtum transformati eius naturæ participes pro naturæ modulo fiemus, viamque, veritatem & vitam, quæ omnia illemet ſunt, pro noſtra capacitate tenebimus. Nemini enim per aquia vaganti optatam contingit metam attingere: nec vllus vnquam veritatis ope fruſtratus errores deuitauit, nec vita deſtitutus viuere potuit.

Nunc impleturi quod promiſimus, primò de peccatis ſuccidendis, ſecundò de ſerendis virtutibus, verba faciemus, libatis priùs quibuſdam de peccato deq; capitalib. vitijs, ne prolixior quàm eſſet opportunum, diſputatio noſtra fieret atq; cõfuſior: Et quanquàm de peccato in vniuerſum mentio ſit habita, nondum tamen eius rationẽ (quod non eſt prætereundum) explicauimus, ſuppoſuimus enim generalia quædam de eius natura & effectibus, nota videlicet ſatis atq; vulgata, vt moris eſt, Ariſtotelis & philoſophorum plurimorum qui antequàm quid ſit, id de quo diſputetur, perſcrutentur, & eius proprietates peculiariaque munera exequantur, quid ſit, ſupponunt, ac quędam præmittunt talis rei munia ab omnibus ferè viſa & animaduerſa. Veruntamẽ hoc in loco non de ipſius peccati natura curioſè perſcrutabimur, nec de ipſius ſubiecto, nec de reatu remanẽte, nec an quo ad actum ſit aliquid, quo ad deformitatem penitùs nihil, & multis huiuſmodi quæ diligentiſſimè à noſtris theologis ſunt pertractata, ſed nonnullas peccati deſcriptiones ſpeciesq; tangemus.

CAP. II.

QVID SIT PECCATVM, ITEM DE ORIGINALI ET actuali, quod in mortalẽ & veniale diuiditur, & quomodo vnum ab altero diſcerni queat.

PEccatum ſiue in operibus naturæ ſiue artis naturæ imitatricis, ſiue in moribus illud cõtemplemur: nihil aliud eſſe videtur quàm deflexio quædam & exorbitatio patrati actus à rectitudine debita, & ab hoc errandi genere rationalis aliqua creatura, niſi omninò per Dei gratiam ſtabilita non eximitur: Sola enim diuina voluntas cùm ad ſuperiorem regulam non dirigatur (Deo enim nihil ſuperius) ipſiſſima eſt (vt ita dixerim) directio & rectitudo, cuius participatu & conformitate cętera rectitudinem & perfectionem propriorum operũ aſſequuntur: quam qui non aduertunt & obſeruant non delirare non poſſunt. Ipſi verò de peccatis hominum duntaxat acturi ſumus. Occurrit in primis Auguſtini ſententia definientis: Peccatum eſſe dictum, factum, vel concupitum contra legem æternã: Cuncta paucis verbis comprehendens ad intellectualis naturæ peccatum pertinentia, formam videlicet & materiam: ſortitur enim deformitatẽ humanus actus, ex ipſa inordinatione ad finem, vel regulam. At duplex eſt regula, qua noſtra metiamur opera, æterna vna de qua locuti ſumus quæ Dei voluntas ęſt, & quaſi ratio (vt Thomas ait) altera, quæ in nobis eſt, intellectus, ſcilicet, cui diuinę ſuę legis ſcintillam quandam indidit Deus, qua cognoſcimus quid proſequi, quid aufugere debeamus. Quare cùm Propheta ſeipſum percunctaretur, *quis oſtẽdet nobis bona:* Reſpondit: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Vtrunq; euidentiſſimè complexus eſt Auguſtinus: vnum quod ad ſubſtantiam humani actus pertineret, qui quaſi peccati materia eſt, dictum, ſcilicèt, factum, vel concupitum: Alterum in quo deformitas actus inordinatioq; cõſiſtit ad formã peccati ſpectans, per quod iugo diuinæ voluntatis & legis excuſſo peruerſa voluntate feruntur in vetitum. Illorum namq; qui ratione ſunt prędit, peccatũ adeò voluntarium eſt (quemadmodum ipſe Auguſtinus ediſſerit) vt ſi non ſit voluntarium non ſit peccatum. Voluntarium intelligimus non pro eo ſolùm quòd quis ſuę ſpontis exiſtens libera peragit voluntate atque libenter: ſed pro illo etiamnum quod quis vel deſiderat, vel eloquitur, vel factitat, alioquin omiſſurus, niſi ratione cuiuſpiam noliti ad id proſequendum quodammodo aſtringeretur. Exempli cauſa: Minatur ſtuprator quiſpiam interitum puellæ, vel vi, vel dolo, redactæ in poteſtatem, niſi ſe abuti permittat: laxat illa corpus in illicitam venerem nequaquàm illo ceſſante hoc ipſum factura: incidit protinus in peccatum nec temporarium aut expiabile: ſed niſi priuſquã migret è vita debita illud pœnitũdine doleat, ſempiternis tormẽtis mulctãdũ, quoniã ab Dei voluntate legeq; deflectit, quę immobiliter ſanxit debere nos male cor-

le corpus occidi quàm animam. Scit enim, vel ad ſciẽdum obligata eſt quibuſlibet a-
ctibus venereis, præterquàm in matrimonio, deberi perpetuam pœnam, cui veritati
conſentiens Ariſtoteles in Ethicis ad Nicomachum, cenſuit potius moriendum eſſe
quàm turpiter agendum: Edoctus naturali lumine virtutem animi corpori omnino
præferẽdam. Reliquas Auguſtini de peccato deſcriptiones aliorumq́; Theologorum
vel huius quam attulimus, partes extare deprehenditur, vel ad ipſam reduci poſſe cõ-
modiſſimè: vt illa quæ in primo de libero arbitrio poſita declarat, nil aliud peccatum
eſſe niſi cum relictis æternis rebus temporalia ſectamur: & in libro Trium & octua-
ginta quæſtionum, omnem humanam peruerſitatem vti fruendis & frui vtendis: Et a-
libi, voluntatem retinendi quod iuſtitia vetat: Vt illa quoq; Ambroſij in libro de Pa-
radiſo, finientis, peccatum eſſe præuaricationem diuinæ legis & cœleſtium inobedi-
entiam mandatorum.

Verùm hoc nomen peccatum non ſecundùm vnam & eandem rationem de omni
peccato dici credendum, ſed ſecundùm Analogiam. Illud Theologi partiuntur in o-
riginale & actuale: originale nuncupatur, quo ex parentibus deſcendentes ob Adæ
peccatum inficimur, vnde cuncta fluxêre peccata. Atq; huic malo ſacri baptiſmatis
vnda opitulatur, vires tamen animæ ob vulnus ab eo ſibi inflictum, pronitatẽ quandã
ad malum legemq́; carnis rationi infeſtam retinent: Quæ quidem lex multis cenſetur
nominibus, cuius nocumentum his verbis Paulus Apoſtolus expreſſit: Video aliam
legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege pec-
cati. Actuale verò eſt id, quod conſcij noſtrorum operum & volentes perpetramus:
Hoc in mortale & veniale ſecatur. Mortale appellârunt, quo aduerſus Deum aut pro-
ximum libera voluntate delinquentes, digni æterna morte efficimur. Veniale verò
vocauerunt, quod temporanea pœna mulctandum ſit, qualis eſt actus ille, qui vel ex
ſui natura, nec contra Deum ſit proximúmve: Sed præter legem Dei, nec decenti cum
charitate paratus examuſſimq́; directus ad Dei gloriam, aut ipſa cogitatione aut habi-
tu, vel qui ex imperfectione mereatur veniam.

Quod qualiter accidit, breuiter & veluti in tranſcurſu explicabimus, vt commodè
mortalẽ à veniali ſecerni queat. Cùm aut diaboli ſuggeſtio ſenſim obrepit animum,
aut eundem illecebra mundi quatit, aut carnis pulſat titillatio, aut delinita appetentia
& ex perpetrandi facinoris occaſione, nutabũda flectat in malum: fieri minimè po-
teſt vt non citetur ratio cum voluntate, inuiteturq́; vel ad acceptandum facinus ob-
latum vel ad reſpuendum & eliminandum: aut ſaltem non conſuletur (niſi id fortè
cuipiam inſanę mentis accideret, vſuq́; arbitrij liberi carenti, de quo peccatorũ gene-
re in præſentia non eſt ſermo) quæ poſtquàm ſeu de conſilio requiſita, ſeu ad ferendã
ſententiam poſtulata fuerit, ex ſublimi illa mentis ſpecula contemplatur, quid quiſq;
illorum, mundus, caro, dæmon, machinatur in ſuis finibus ſuaq́; ditione, vel eos tunc
excipit vt amicos, blandè & comiter amplexatur, vel vt hoſtes & quidem pernicioſiſſi-
mos fugat & inſequitur. Si recipit illos, hoc eſt, ſi cõſentit ſurreptioni, mortaliter pec-
catum eſt, ſi repellit, conſideranda in repellendo diligenterque animaduertenda eſt
vel mora vel celeritas. Nam ſi protinus ſimulac cognouerit moliri eos quippiam in
ſui perniciem ad depellendos ipſos, quanta maxima poteſt vi, deſcendit, tantùm abeſt
vt peccet, vt etiam quàm optimè mereatur: Si verò pauxillùm immoretur, non tamen
acquieſcat illorum dolis: ſed hæſitabunda nutet paruo temporis momento, veniale
eſt: Si multo, hoc eſt, vbi ſufficiens ei tempus præſtitum fuerit, ad deliberandum quid
agere oporteat, & demulcente cupiditate hæreat in veſtigio, nec ſe hoſtem demon-
ſtret illorum, æterna morte dignum eſt crimen. Quapropter noſtri Theologi tradide-
runt ex conſenſu vero vel interpretato, hoc eſt, debito ad ferendam ſententiam ob-
tento temporis ſpacio, quo quis in peccati conſiderandi delectationẽ abutatur, pec-
catum fieri. Exempli gratia: Imaginatione quapiam fœminæ pulchræ potiundæ exci-
tamur in venerem: Frequentiùs enim hac cogitatione paratur, & difficiliùs noſcitur:
quam ſi ſtatim ratione repellimus, optimè agimus, Si in ipſa cogitatione delectamur:
quamuis noſtræ menti fixum ſit, etiam ſi poſſemus, tale flagitium nolle committere,
tamen æquè ac præſentes illi eſſemus velle oblectari, mortale ſcelus perpetramus.
At ſi expellendæ prauæ illi meditationi nos accingimus, & id remiſſius quàm opor-
teret, factitamus, proſequendo tamen abſque morula vel interuallo cœptum opus
peragi-

peragimus, & prorſus talis oblati vitij phantaſma ſimulachrúmve eliminamus, æternæ mortis laqueum non incidimus, ſed temporariæ pendendę pœnæ obligamur, hoc eſt, veniali peccato irretimur: Cùm noſtræ ſit ignauiæ permittere ſenſus adeò illudere rationi, vt eam impediant remorenturq́; ab eijciendis confeſtim hoſtibus, qui & bellum indixerunt, & iam fines occupauerunt. Quapropter enitendum pro viribus vt cùm primùm paruis cogitatibus pulſari nos animaduertimus, quantociùs eos repellamus: nam quicquid intercidit morulæ, ſemper aut damnum affert aut periculum. Animaduerſione autem dignum, poſſe nos de vitijs etiam obſcœnis abſq; peccato, imò quandoq; cum merito conſiderare, & in ipſa etiam num cogitatione immorari: Cùm videlicet aduerſus illa ſcribere volumus loquive, deteſtantes eos, qui in ipſis veluti ſus in luto merguntur.

Hactenus de his peccatis, quæ ex imperfectione actus veniam merentur: alioquin pleno perpetrata conſenſu damnationem. Et quanquàm diximus, quoſdam eſſe actus, qui ex ſui natura veniam merentur, qualis eſt ille qui nec contra Deum aut proximum, ex directo committitur, vt cùm quis plus loquitur quàm oporteat, plus comedit quàm ſit neceſſarium, plus tacet quàm expedit, & id genus ſimilia, quæ Auguſtinus enumerat in homelia, de Igne purgatorio, & in decretis repetit Gratianus. Scire tamen oportet ita ex venialibus, ex ſuo genere mortalia fieri: Si videlicet finis ille, ob quem ipſe actus venia dignus producitur, ſit mortalis: Puta cùm plus loquitur quiſpiam quàm oporteat, vt adulterari queat, ſicuti etiam ex mortalibus, ex ſui natura venialia euadunt peccata, ob actus Imperfectionem liberique conſenſus carentiam: Plura occurrerent ſcitu digna: ſed cùm tractata ſint à pleriſq; theologorum & præſertim Ioannes Gerſon peculiari commentario hanc materiam proſequutus fuerit: Ipſi quoq; in Dialogo noſtro, de Serena conſcientia ſatis (vt arbitror) explicauerimus, ad ea quæ proſequenda propoſuimus, tranſgrediemur.

CAP. III.

SEPTEM ESSE PECCATA CAPITALIA EX QVIbus cuncta alia exoriuntur & pullulant.

THeologis proditum eſt ſeptem eſſe capitalia vitia, veluti duces exercitus, ſub quibus reliquam veluti gregarij milites merent: his tamen non ex ea metaphora impoſitum eſt nomen quòd capite, ſcilicet, puniri debeant, quale illud capitale decedere præſidio: cùm quia ex imperfectione actus omnia poſſint eſſe venialia: tùm quia aliqua eiuſmodi ſunt ex proprio genere: verùm ea ratione capitalia ſunt appellata, quòd capita ſint, & principia ex quibus oriantur reliqua, eorumq́; gratia fiant: Hæc ſunt, inanis gloria, ira, triſtitia, auaritia, inuidia, ventris ingluuies, libido carnis. Cur verò tantùm ſeptem annumerentur, quorum ductu veluti à fonte plura manent, Thomas Aquinas tum in ſecundo commentariorum in Sententias, tum in quæſtionibus de Malo, tum in ſecunda parte Theologicæ ſummæ latiſſimè diſſeruit: Modò ex parte iraſcentiæ & appetentiæ corruptæ rationem afferens, modò ex parte boni & mali: quem modũ vt exactiorem ſumus ſequuti. Hæc enim cùm cauſa cæterorum exiſtant ſecundum finis rationem eorum ortus bifariam poteſt attendi: Primùm ex parte peccantis, quia ita diſpoſitus eſt & animatus, vt maximè fini aliquo afficiatur, vnde plurimũ in aliqua peccata committenda ruat: qui modus originis eò ſub arte nequit comprehendi, quòd infinitè ferè ſunt ſingulorũ hominum voluptates & affectus illiciti: Deinde ex parte habitudinis, & ipſorum inter ſe finitum communionis: & quo ad hoc origo hæc non fugit artem, quando ſæpiſſimè vnum ex alio ſuboritur & prodit vitiũ. Quapropter capitalia ea peccata nominabuntur, quorum fines ſi cõſideremus, primarias quaſdam rationes obtinere aduertemus trahendi appetentiam ad ſe concupiſcendos, & ex hoc eorum diſtinctionem pluralitatemq́; pullulare noſcemus. Mouet enim aliquid appetitum duplicem in modum, per ſe vt bonum ipſum cùm appetitur, malum cùm formidatur: Atq; per aliud cùm videlicet quiſpiam, vel malum proſequitur, vt bonum aliquod ei annexum cõſequatur, vel itidem bonum ob adiuncti copulatiq; mali horrorem refugit.

Bonum autem triplex (de humanis loquimur) animæ, corporis, rerum exterarum.

Ptimum, hoc eſt, animæ ex ſola apptehenſioue ſui ingerit cupidinem, qualis eſt propriæ laudis excellentia, cuius deordinatione inanis gloriæ peccatum emergit: corporis deinde bonum ſequenti ordine procedit, quod vel ad tutelam pertinet indiuidui, ſicuti cibus & potus, vel ad conſeruandam ſpeciem per propagationem ſobolis, cui deſeruit concupitus exceſſus: in primo munere gulæ vitium parit: ex ſecundo autem, niſi debitis fuerit circumſtantijs honeſtatum, ſcaturit proditq; libido carnis, quam vulgò luxuriam appellant: Tertium hominis bonum extrarium eſt, vti diuitiæ, quas nimio ardore ſi aueamus, auaritia proſilit: Verùm quòd quiſpiam bonum aufugiat ob communionem admixti mali contingere poteſt, vel ob reſpectum proprij commodi vel alieni: Inde accidia ſeu triſtitia pullulat, quæ odit ſpititale bonum ob connexionem aſſociati laboris: hinc ſi animus ad nihil exterius prorumpat, obrepit inuidia alienum bonum & gloriam peroſa ne propria denigretur & vileſcat: Si verò citet vindictam, non valens continere ſe iutra limites prudentiæ, ſed cuncta laxans moderántiæ repagula ebullit ira. Nec mouere nos debet quòd ſuperbia & cupiditas hæc ab Apoſtolo in epiſtola ad Timothæum, illa à Salomone in Eccleſiaſte: omnis peccati radix & initium nuncupata ſit? Item ſuperbiam inter capitalia vitia à Caſſiano & Iſidoro connumeratam, & à Gregorio ab eorum cœtu ſequeſtratam, quoniam ex diuerſis conſiderationibus concordia inter eos paruo labore conciliatur: Sicut enim virtutum duplex finis penſari poteſt: felicitas, ſcilicet, communis, vltimusq; & proximus, hoc eſt, proprium bonum cuiuſcunq; ipſarum: Ita & in vitijs (iuxta id quod diſseruimus) proptios eorum fines poſſumus animaduertere. Poſſumus & communem vltimumque perpendere, qualis ille eſt qui cæcutientibus nobis bonus apparet, cuius gratia cuncta facinora perpetramus, quando id quod diuina lege cautum eſt, ne deſideremus, nimio furore appetimus. Quapropter in omni peccato duo errata emergunt: Conuerſio videlicet animi ad bonum, fluxum, & temporarium: & auerſio à ſtabili atq; perpetuo. Quare hinc exoritur ſuperbia generaliſſimum vitium, quo ſe homo Deo non ſubijcit: Illinc generaliſſima etiam num pullulat cupido, affectans immoderatè atq; etiam aſſequens appatens bonum: quò fit vt vniuerſalia vitia non ſpecialia pronuncientur. Nonnulli autem ſuperbiam accipientes, non vt vitiorum caput cæteris ſpecialibus vitijs aſcripſerunt: at Gregorius & eius in hac parte ſectatores, influentiam ipſius in cuncta crimina rectè animaduertentes, vitiorum reginam appellauêre: Ipſa enim (inquit in commentarijs in Iob) vitiorum regina ſuperbia, cùm deuictum plenè cor cœperit, mox illud ſeptem principalibus vitijs quaſi quibuſdam ducibus deuaſtandum tradit: Animaduertendum verò eam omnino, non eſſe vnam cum inani gloria, quando illa excellentiam inordinatè proſequitur, hæc illius manifeſtationem ſuſpirat.

CAP. IIII.

CAPITALIA VITIA MORTIS CHRISTI ET PROpria cogitatione iugi exterminari, & quomodo id commode fiat.

CV`m igitur dæmon iniquus animaduertit ſeptem hæc vitia cæterorum ſeminarium eſſe & ſegetem vberrimam: item noſtrę animæ vires ob iuſtitiæ originalis defectum, non omnino robuſtiſſimas ignoſcat, multas nobis molitur iuſidias, vt in ea labamur: Maxima quippe affectus inuidia humano generi ad comparandas felices illas ſedes deſtinato, quibus ipſe ſuperbia priuatus eſt, & ad inferos detruſus omnes dolos intendit, vt careamus eius & ſui ſupplicij conſortes efficiat. Is itaq; verſutiſſimus hoſtis, ob diurnam experientiã offendendi ve luri bellicæ artis peritiſſimus dux, debiliores partes aduerſi exercitus, vt expugnet vigil & irrequietus excogitat: Modò inuidiam explorat, qua de aliorum bonis affligamur: modò veſtigat iracundiam, vt cæteris impatienter inſultemus: modò accidiam ſatagit prouocare, vt de diuinis bonis triſtemur, & ad querendas oblectationes ſenſuum deficiamus: Nunc auaritiam prætendit, qua diuitiarum amorem Deo & ſaluti hominum, & proprio corpori præponamus: hine guſtum delicatis ſaporibus irritat, quorum gratia vel ieiunia ab eccleſia indicta ſoluamus, vel in proprij corporis per-

niciem crapulemur, heſternoq; mero malè ſemper oleamus, Deoq; interim poſthabito proprium ventrem pro Deo colamus: Illinc renes excalfacit, delinit, ſcalpit, imaginem obſcœnam oſtentans, vt veluti ſus volutabro merſi in illicitis venereis actibus nos ipſos ſepeliamus: Sæpiſſimè mundi gloriam ante oculos mentis vibrat, cuius ſplendore hallucinati captiq; eidem inſudemus, quo ſtratagemate ſanctiſſima etiam opera eorum hominum, qui ad perfectionis culmen iam iam attingunt, ſæpè vitiat atq; commaculat. Sed hac præda non contentus vltrà progreditur: Perſerutatur rimaturq; qua ratione poſſit efficere, vt ob noſtram ſequendam gloriam ipſum Deum, cui ſoli debetur gloria, floccipendamus: quibus machinamentis antiqui hoſtis, cui nulla par eſt, authore Iob, in terra potentia, reliquisq; præiijs, quibus à propria concupiſcentia & à mundo petimur.

Quomodo & Chriſti primùm, & demum propriæ mortis memoria præualentes eſſe poſſimus oſtendendum. Nam ſi gloriæ propriæ ſtimulus agitamur, Chriſtum repetamus memoria, *qui pro nobis inaniuit ſemetipſum* (vt ait Apoſtolus) *formam ſerui accipiens, factuſq; obediens vſque ad mortem crucis*, atque illius gloriæ cunctas actiones noſtras & opera condonemus. Si nos auri ſacra fames moleſtat: aut ſi principatus & imperij cupidine ſollicitamur, perpendamus in cruce Chriſtum nudum languentiſſimo noſtrarum animarum amore, qui cùm Deus eſſet & Dominus orbis vniuerſi, percunctanti cuidam de diuerſorio priuſquàm crucifigeretur, reſpondit: *Vulpes habere foueas, & volucres cæli nidos, ſe autem locum quo caput reclinare poſſet, non habere*: vnde victu & tegumento alijsque contenti, ſine quibus vita hæc tranſigi non poteſt, diuitias ceu maxima impedimenta calcemus. Si blanditijs carnis & voluptatibus exurente libidine titillemur, voluamus animo virginitatem Chriſti, mentis carnisque mundiciem, vt ipſius amore in coniugio caſti & continentes eſſe poſſimus: Cui ſi non fuerimus aſtricti quo eidem obſequentius deſeruiamus, nos ipſos diſſitis (vt inquit ille) fœmoribus emaſculemus, ſpiritaliter tamen ne Originem Adamantium imitaremur: quem Chriſti audito conſilio & hauſto, illorum exemplo qui ſe propter regnum cœlorum caſtrauerunt, propria ſibijpſi execuiſſe genitalia comperimus: Vera in hac parte non adhibita, vel non ſeruata Euangelij intelligentia. Si culinæ nidor gulam exagitat, atque palato ſaliuam excutit, ſi gulæ ſcitamenta cor ſubeunt, felle & aceto Chriſtum in cruce potatum recogitemus: Cuius nomine multis antè annorum curriculis Propheta id præcecinerat inquiens: *Dederunt in eſcam meam fel, & potauerunt me aceto;* ſuccurratque menti ieiunium quadraginta dierum totidemque noctium, cuius inſtar caſtigare corpus poſſimus: nobis ſatis eſſe arbitrantes neceſſario nutrimento, vt liberiùs & expeditiùs eius voluntati famulemur. Si cor exæſtuat ira, bullitque ſanguis, vindictam ciens, recolamus Chriſtum noſtri amore à ſeruo pontificis pertuliſſe alapam patientiſſimè, & indutum fuiſſe veſte purpurea, flagellatum, & ſpinea corona in deriſum & contumeliam coronatum, atque etiam latroni qui ſe blaſphemauerat, ignouiſſe. Cuius exemplo irrogatas iniurias, iactata conuitia, cædes affinium, Chriſto ipſi ad quem ſpectat vindicta, condonemus, non obliuioſi geſti illius noſtræ etiam inſtructionis, & commonefactionis cauſa patrati, quando vt eis qui eum crucifixerant, ignoſceretur, Patrem orauit. Si rodimur pectora inuidia animum eo vertamus, penſemusque ſolem Chriſti nutu, non modò ſuper eos, qui diuinis præceptis audiunt, ſed qui etiam ſceleſtiſſimè contemnunt deferri, vberemque promiſcuè mandari pluuiam: eundemque pro omnibus mortuum, vt omnes felicitate donaret, modò duritie cordis non habeantur indigni. Qua cogitatione excitemur, vt non ſolùm aliorum bonis inuideamus, ſed vt potioribus etiam abundent & affluant exoptemus. Si nos accidia torpentes detinet, & ſomniculoſos ſegnities illigat, feramus animo Chriſti laborem trium & triginta annorum indefeſſum: quem vt nos doceret doctrina, & vitæ exemplo inſtrueret atque inſtitueret, perpeſſus eſt. Subeat mentem corpus eius columnæ alligatum, & à planta pedis ad verticem cæſum: offerantur cordi foſſæ manus foſſiq; pedes cruciq; confixi, & nos pudeat molles ſemper ducere ſomnos, pudeat non rependere vices amoris, nec in bonis operibus ſtatutis ſaltem temporibus deſudare.

Parique ratione hiſce vitijs propriæ mortis memoria reſiſtimus, inprimis inani gloriæ, quippe cùm ex fine breui noſtræ vitæ finem quoq; gloriæ futurum breuiuſculum

 agnoſci-

agnoſcimus. Sed quid nobis poſt mortem profutura eſt gloria? Ad eam ſanè anhelamus, vel vt honeremur, vel vt diuitijs cumulemur, quæ defuncto homini præſtari nequeunt, nec vllam omnino afferre opem. Auaritiæ ſitis hac pariter potione reſtinguitur, quoniam ea vis mortis eſt, vt vno momento noſtra omnia bona, quæ fortunæ nuncupantur, populabunda diripiat. Libidinum quoque incentiua illicitique coitus hoc eodem medio coërcemus, ipſam meditantes corpoream molem, quam tantopere cupimus delectari, poſt modicum temporis ſpacium eſſe à tineis & vermibus vorandam, futurum quoque ſi illius, vel maris, vel fœminæ dilectæ mors noſtram vel paucis diebus præcurrat, vt non modò eiuſdem amplexus, & oſcula expectamus ardenter, ſed nec cernere corpus amatum iam excitata, & ob turpitudinem, & ob fœtorem nauſea poſſimus. Superfluas etiam epulas ea ipſa meditatione frugaliter viuentes aſpernabimur: Ne dum in eis ſemper cogitabundi erimus, deſiderantes ad diuturniorem oblectationem Gruis collum, vt Philoxenus ille cupediuora, ab omnibus ferè, & ab ipſo quoque Ariſtotele taxatus. Aſpernabimur inquam ſi mente verſabimus, eodem paſtu quo nos impinguamur, vermes quoque paſcere & impinguare, quoniam, ipſis ſaginatis nobis pinguiorem lautioremque menſam in ſepulchro ſunt habituri. Sed & fortè tempeſtiuiorem, quando multi ſunt gulæ proceres, perditiſſimique gulones, qui cunctantem mortem & citant & prouocant, comeſtione ſuperflua. Frenum quoque iræ imponi perſuaſiſſimum eſt, penſantibus nobis mortem quam alijs volumus, & aduerſa poſſe in nos facillimè eorum vita incolumi redundare, qui etiam poſt mortem, niſi priùs reſipiſcamus, maleuoli animi pœnas acerbiſſimas daturi ſumus. Eodem ſcuto mentem armati, non timebimus ictus inuidiæ, perpendentes, ſcilicet, fieri poſſe facillimè vt ob noſtram mortem, quæ incerta eſt, & ocyùs vento propinquat. Diuitiæ quas poſſidemus aliaque bona (hæredibus noſtris fortaſſe hoſtiatim mendicantibus) bonis illis, quæ noſtris æqualibus præripi à uemus, adiungantur: perpendentes etiam quòd ſi voti compotes fieremus, videlicet vt quæ illis inuidemus, ad nos venirent, aut deuoluerentur ad alios, diuturna tamen ob hoc ipſum lætitia nobis exultandum non eſſe. Inertiam poſtremò atque ignauiam vigiles & alacres excutiemus explodemusque, luſtrantes mente oportere nos inſuetum mortis iter incedere, & ob id comitibus atque ductoribus ob latronum populationes opus eſſe nobis, quos in plumis & vmbra deliciantes aſciſcere nequeamus: Nimirum diuina ope atque virtutibus indigemus, aduerſus mali dæmonis inſultus, quæ ſe ſomniculoſis & ſemper ocìantibus non tradunt acquirenda: In his quippe comparandis multos agones aduerſus iniquorum dæmonum cateruas deſudare, in retinẽdis, multa bellare prælia neceſſe eſt, vt tandem finem optatum & propoſitum ſtrenuis militibus aſſequamur.

CAP. V.

SANCTOS HOMINES HOC IDEM FACIENDVM cenſuiſſe ſcriptis, atq; operibus adimpleuiſſe, idq; parùm à nobis cogitari.

HÆc duo antidota ſanctiſſimi homines nobis reuelârunt, ſibique ipſis aduerſus peſtiferos ſerpentis antiqui morſus excogitârunt comparâruntq; de his nonnulla ſuperius ſeiunctim tradidimus, atque oſtendimus multos philoſophos veræ ſapientiæ ignaros, mortem ſæpiſſimè cogitauiſſe, & cogitandam ſcriptis mandauiſſe, nihilominus quemadmodum ſumus polliciti, operæpreciũ eſt monſtrare ſanctiſſimos homines fidei noſtræ maxima propugnacula vtrunque complexos fuiſſe. Et alterum, hoc eſt, Chriſti mortem, quod philoſophorum gentilium pars ignorauit, pars contempſit, proſequutos ardentiſſimè fuiſſe, ſuperque omnia celebrauiſſe. Admonet nos Ambroſius in oratione de Cruce, vt Ieſum habentes, qui nos propria morte liberauit in ipſum aſpiciamus ſemper, atque ipſius ligno noſtris ſperemus vulneribus medicinam. Teſtatur Auguſtinus ſe dum tentaretur, Chriſti vulnera ad mentem pro tutela reuocaſſe: teſtantur & alij ſe tartareos canes ſæpiſſimè aduerſus eorum ſalutem oblatrantes, ligno crucis validiſſimè expuliſſe, & ab omnibus tutos moleſtijs ob imaginatam frequenter Chriſti cru-

ſti crucem quieuiſſe. Prodit Henricus Siſijs Chriſtum reuelaſſe, debere crucem & mortem ſuam iugiter à fidelibus cogitari: Idque virginem matrem dilectumq; diſcipulum potiſſimùm effeciſſe, valereque meditationem ipſam ad inordinatam animi triſtitiam repellendam,& ad purgatorij pœnam minuendam. Tradit Ioannes Gerſon in magna illa commẽtatione ſua in canticum Virginis cœlorum reginæ, ſe quondam à grandæua virgine probatiſſimæ vitæ, Vrbano ſummo Pontifici ſanguinis nexu deuincta interrogatum, quódnam potiſſimùm aduerſus dæmonis inſidias ſubſidium cenſeret: Qui dum reſponſum aliquandiu ſuſpenſum libratumq; tenuiſſet, mox eam hoc verbum, crux, ſubintuliſſe. Quam ego vocem (inquit) tanquam de cœlo intonuiſſet, & ita inſonuerat ſuſcepi: Adijciens ſecum multis iam annis reputaſſe atq; etiam ſuper hoc negocio cum alijs contuliſſe, nec illo efficacius aut compendioſius antidotum inueniſſe, quando nullum humillus, nullum diabolico veneno aduerſantius. Noui & ego qui Chriſti vulneribus aſpectis auaritiæ ſitim extinxerint, libidinum calorem ſuffocauerint, ſuperbiæ motus repreſſerint, cæterosq; vel ob iram, vel amorem in nos concitatos tumultus planè ſopierint.

Sed quis hæc mirabundus auſcultet? Nónne (vt ſapientiſſimè ſcribit Ambroſius) paſſio illius noſtra redemptio eſt, mors illius vita noſtra? An mala hæc cuncta nõ ſuſtinuit, vt nos bona omnia ſentiremus? Crudelitatem in ſe exerceri volens, vt nobiſcum miſericorditer ageretur. Quis autem quæſo illud obſeruat, vel duo, vel nemo, vt Perſius inquit? At ſanè ſi nullum hac cogitatione in nos futurum officium aduerteremus: Adhuc tamen & ob beneficia quibus ſumus cumulati, & ob ſperata præmia deberemus, ad id obeundum munus animari. Vidimus multos & nouimus vano mortalium quorundam amore ita illectos, vt nihil ſit tàm arduum, tàm difficile, quod vltrò & libenter illorum gratia non ſuſcipiant, famem perferant, ſitim tollerent, algoribus, æſtibus, non dimoueantur, mille diſcrimina mortem intentantia ſubeant, totumq; (quod maioris eſt dementiæ ſignum) vitæ tempus eorum voluntatibus condonant: Ita vt cùm liberi ſint ſuæque ſpontis, ad totam vitam mancipia fiant, inani ſpecula pellecti conſequendi honores, fortaſsè lugendos, vnde ſæpè factum, vt ab eiſdem cùm homines ſint (& ſicuti Propheta inquit: *Maledictus eſt qui confidit in homine*) in tot laborum præmium, carceres, exilia, mortemque receperint. Alios legimus amore patriæ ſubijſſe mortem, alios virtutis amore & incorruptæ fidei gloria aſperrimis tormentis è vita obijſſe. Et nihilominus videmus Chriſtianos, nec amare, nec cogitare eum, qui eos creauit, qui vt felices fierẽt, mori voluit, & quotidie vt idipſum conſequantur, innumera impartitur beneficia: ſed illius amorem in imaginariam terrenæ miſeriæ voluptatem permutare, nec etiam audire velle ſanctorum hominum vocibus, de hoc ipſo quod ſumus præfati, ipſos ſæpiſſimè commonentibus: Qui cùm de cogitanda Chriſti, & própria morte præcepta tradunt, niſi auribus cæras obderent, quidnam facto opus eſſet, vt reſurgerent à vitijs, intelligerent. Auguſtinus libro ſecundo de Chriſtiana doctrina: Timorem (ait) de futura morte mentem neceſſariò concutere, & omnes motus ſuperbiæ ligno crucis affigere. Ioannes Caſſianus in libello de octo Principalium vitiorum remedijs profert Chriſti & propriæ mortis meditationem remedium exiſtere ſaluberrimum in delẽdis omnibus vitijs: idem aſtruit generale peremptorium eſſe vitiorũ omnium quòd homo ſe credat quotidie de hoc mundo migraturum: & hanc perſuaſionem, non ſolùm nõ permittere vllam in corde reſidere triſtitiam, verumetiam vniuerſarum concupiſcentiarum & peccatorum motus comprimere. Poſſent & alia afferri quibus comprobaretur bipartitam hãc recordationem vitijs omnibus maximè aduerſari teſtimonio probatiſſimorum hominum: Sed cùm iam ſatis hoc (vt arbitror) ſit perſuaſum, quid circa virtutes operetur, aperiendum.

CAP. VI.

VIRTVTES OMNES HAC BIPARTITA COGITATIONE facilè poſſideri poſſe, deq́; pluribus virtutum generibus.

CVnctas portò virtutes, de quibus ſuperioribus libris generaliter fecimus mentionē, eos qui hæc aſſiduè cogitant, facilè euanciſci, fiet cōſpicuum. Si ipſarum naturam & ordinē veſtigauerimus, conſiderauerimusq́; multifariam eas partiuntur theologi, vt, ſcilicet, quædam ſint ad intellectum pertinentes, quas intellectum, ſapientiam, ſciētiam, artem, prudentiā, nominauêre, aliæ ſint morales: Quarum duodecim Ariſtoteles in Ethicis ad Nicomachum ſimul cum his quinq; intellectualibus enumerat, hæ tamen ad quatuor reducuntur, quas ipſi principales ſeu cardinales appellant: Prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, temperantiam. Sunt & aliæ, fides, ſpes, charitas: quæ theologicæ nuncupantur: Tùm quia Deum veluti proprium obiectum ſpectant, tùm quia diuinis tantùm eloquijs patefacta fuêre, tū quia eas ipſe nobis duntaxat elargitur. Cùm enim ſit duplex hominis felicitas, quarum vna naturalis, ſcilicet ſagaci ratione comprehēdi poſſit: altera humanos omnes cogitatus includat: vtpote quæ ſolum diuina reuelatione innotuerit, colluſtrari nos opus fuit lumine alio potiore eo, quo ſumus natura prædi-ti, vt ad eam cùm agnoſcendam, tùm capeſſendam apti gnauiq́; efficeremur. Quod quidem lumen ipſa eſt Dei gratia, à qua veluti fœcunda radice tria illa præſtantiſſima germina, fides, ſpes, charitas noſtris in mentibus feliciter enaſcuntur: quorum ope ita ad finem ſupra noſtram naturam eleuatum diſponimur: ſicuti naturæ adiumento ad finem genuinum humano generi dulci quadam violentia propellimur: conuenientiſſimum ſanè fuit diuinum quoddam lumē naturæ lumini ſuperaddi, vt id intellectus videre poſſet, licet per ſpeculum & in ænigmate, & id poſſet appetere voluntas: ***quod*** vt Eſaias, Paulusque tradidêre, ***nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.*** Quantum ergo pertinet ad intellectum, radius quidam nobis eſt præſtitus, quo fides gignitur, eoq́; conſtanter certiſſimeq́; diuinis veritatibus adhæremus. Duo verò radij voluntati condonati ſunt, & primi adiumento in ea quæ iam credidit intellectus, vtpote Deum finem noſtrum recta intentione defertur: Cuius cōſequendi facultate animaduerſa ſpes emergit: Secundi verò ope, qui charitas appellatur, eidem ſe deuincit, atq; adeò obſtringit, vt Deum ipſum iam cognitum atq; ſperatum in tantùm diligat, vt in ipſum transformetur, & vnus ferè cum eo ſpiritus euadat.

At ſanè ex mortis Chriſti meditatione ad ſanctiſſimæ fidei infuſionem reddimur habiles: Cùm videlicet conſideramus totum penè mundum prædicantibus Apoſtolis Chriſtum crucifixum eundem verum Deum, verumq́; hominem credidiſſe, relicta dæmonum cultura: vnde factum eſt vt multi Apoſtolorum veſtigia ſequuti, totam vitam Chriſto mācipauerint: Ab cuius cultu, nec culei, nec cruces, nec ignes, aut igniti tauri, nec alia tormenta excogitata à tyrannis idolatris auellere potuerunt. Quod cōſtantiſſimum propoſitum ſequendi Chriſtum vt ſuſciperent, nec mundi carniſve oblectamenta eorum animos demulſerāt, quæ penitùs contemnebant, nec humana ſapientia flexerat, quando eorum doctores Apoſtoli, nec periti grammatica fuerint (vt Auguſtinus ait) nec inflati rhetorica, nec armati dialectica: Sed fidei ſpargendo ſemina totum orbem peragrabant, ſuſcitando mortuos, linguis loquēdo omnigenis, cooperante ſemper diuino Spiritu, & iniquo dæmone aduerſante. Ex eadem quoq; cogitatione ſpes in nobis emergit iam ſcelerum perpetratorum veniam conſequendi, cùm Chriſtum flagitia cuncta dimittentem ſeipſum dediſſe crucifigendum gratia noſtræ ſalutis animaduertimus. At non amare illius mortem quomodo poſſumus? qui nos per eam & reuocauit ab inferis, & occluſas cœli ianuas reſerauit. His certè ſi animamur, vt decet, ac ipſi credamus vt Patri, hæreditatem paternam ſperemus vt filij, clementiſſimum, optimumq́; Dominum diligamus, vt ſerui libertate donati atq; in filios adoptati.

Exurgent etiamnum reliquæ morales virtutes, quæ ex his tribus theologicis enaſcuntur. Si enim bonum rationis quod principium ſeu formam virtutūm nominant, in conſiderationis circumſpectioniſq́; ſpecula collocauerimus, exorietur prudentia

quæ

quæ inter intellectus morumq; virtutes potiſſimum obtinet locum, ſi in ordine ad operationes ſpectante poſuerimus, prodet iuſtitia: Si ad paſſiones edomandas accommodauerimus temperātia & fortitudo pullulabunt, quando earum altera rebellium rationi ſenſuum vehementiam petulantiamq; compeſcit: altera in capeſcendis iuſtis laboribus torporem excutit & retrogredientes à iuſtis operibus ad labores deſudandos impellit: quas virtutes vti ciuiles vbi nobis vendicauerimus, ad purgatorias purgatiq; animi capeſcendas, de quibus cùm Platonici, tùm noſtri theologi mentionem fecêre, proſiliemus. Nam qua methodo faciliùs quàm Chriſti cruce poſſumus, & mūdana omnia diſplicere contemplatione diuinorum, & terrenorum ſolo vſu contenti eſſe ad ſuſtentationem naturæ atq; corporis, aduerſa contemnere: quæ præclara ſunt munia virtutum earum, quæ animum purgant. Qua rurſus diuina ſola intueri, terrenas cupiditates neſcire, earumq; affectiones ignorare, diuinæ menti noſtram perpetuo fœdere ſociare: quod purgati animi virtutes efficiunt: Hoc quippe clarius eſt, quàm vt probatione indigeat: de quo aſſidui Chriſti contemplatores probatiſſimis nos exemplis certiores reddiderunt.

Nec ſanè vnquàm ad perfectæ vitæ culmen quiſpiam potuit aſcendere, niſi qui aut in Chriſtum priuſquam de Virgine naſceretur, aut in iam natum credidit, eundemq; coluit & adorauit: vt opere peculiari ſeorſum oſtendere nobis conſilium eſt, nec magnopere in hoc obeundo munere nos laboraturos credimus, vt videlicet ſanæ mentis hominibus idipſum perſuadeamus, quando ex ipſis gentilium & legumlatorum & philoſophorum præceptis, cum diuinis collatis, ex hiſtorijsq;, & locorum, & temporum, & geſtorū facilè liquebit. Quod quidem & ille impius Auerrois in libris aduerſus Algazelem tradit, cùm Romanos poſt ſuſceptam Ieſu Nazareni legem ſapientiores effectos enarret: Cæterùm mortis propriæ cogitatio, ad eaſdem acquirendas virtutes nos extimulat: Nam & amiſſa diutinè viuendi ſpe præſentia vileſcunt, & animamur vt futura ſperemus, & tranſeuntium amore depoſito ad id amandum excitamur, vt nobis bonum non fluxum temporariumq;, ſed perſeuerans & ſempiternum eueniat: quò fit vt cōtinentes, vt iuſti, vt prudētes efficiamur. Illi enim qui certò ſe ſciret moriturum, [illegible]rato obſcœno libidinis actu, decideret nimirum animi propenſio, ad id verēdi flagitij perpetrandum: Quis autem factus eſt certior, *An Deus adijciat hodiernæ craſtina ſummæ Tempora?* Iuſtitiam pariter vt amplectamur à morte ipſa commonemur: Inuitamurque non ſolùm ab alienis abſtinere, ſed etiam à noſtris, vtpote à nobis quàm citiſſimè relinquendis. Inde quoque fortitudinem enaſci conſpicuum eſt, cùm viuendi ſpacium ob futuræ mortis incertitudinem, nihili exiſtimare compellamur. Sed & prudentis officium eſt metiri agenda recto rationis examine, à quo ſæpiſſimè dimouemur ob affectus earum rerum, quarum cupidinem à mortis meditatione docuimus exterminari: Quomodo reliquæ virtutes ex hoc etiam meditatione oriri poſſint, facile cuiuis eſt dignoſcere: Quapropter ad ea quæ reſtant, quæq; præceptu ſunt faciliora, tranſgrediemur.

CAP. VII.

QVID CREDENDVM SIT CHRISTIANO, QVID SPERANDUM, QUID TIMENDUM, QUID FACIENDUM, QUID VITANDUM, IN ORATIONE DOMINICA, IN APOSTOLORUM SYMBOLO, IN PRÆCEPTIS DECALOGI CONTINERI.

CVm aliquid ſuperioris ope ad finem ſuæ naturæ facultatem ſuperantem dirigitur, ei opus eſt (ſi præſertim capax eſt rationis) vt eidem veluti ſuperno architecto obtemperet: Quod quidem nullo pacto peragere poterit, niſi prius crediderit: Nam ſi propria vi pertingere nequit ad finem illum cognoſcendum, nedum conſequendum, neceſſariò duce indiget: alioquin eo ipſo carebit. At ſi finis agnoſcitur & nihilominus non deprehenditur, an in noſtra ſit facultate eò progredi poſſe, parùm emolumenti ex prima notitia nobis perueniret: Rurſus ſi quæ noſtro itineri aut officerent, aut opem ferrent, ignoraremus, quidq; in ipſo progreſſu faciendum, quid vitandum neſciremus, fieri non poſſet vt illò tutò perueniremus. Cùm autem homo ad æternam felicitatem ſit ordinatus, quæ in

ipſo Deo cùm intelligendo, tùm fruendo conſiſtit: cuius excellentiam aut explicare, aut concipere, nec ſuppetit facultas oris humani, ſed nec captus mentis angelicæ: Diuini luminis radijs colluſtrari nos oportuit (vt theologi docent & mox repetiuimus) quibus inter tenebras noſtræ ignorantiæ illuceſcentibus quo eſſet tendendum, quid faciendum, quid ſperandum, quid timendum, quid vitandum, perdiſceremus. Reuelata autem ea ſunt nobis per Spiritum ſanctum, quibus adhætere abſque vlla cunctatione debemus, & lumen illud quo hæc appateant, deitùs tradita quoque ſuſcipi poſſint condonatum. Item quæ peragere nos oporteat, quæ ſperare, quæ timere, quæ deuitare, eodem magiſtro edocti ſumus, & paucis: nam quæ nobis, vt credamus, ſunt patefacta in Apoſtolorum Symbolo, præcipuè concluſa ſunt: Quid autem formidare, quid ſperate, debemus, in oratione Dominica: Quæ ideò nobis data eſt, vt illorum auerſionem, horum verò facultatem aſſidua poſtulatione obtineamus: Vt verò bona peragamus & caueamus à malis primæ & ſecundæ Tabulæ monitis inſtruimur. Monſtrabimus autem nos ad hæc omnia peragenda ex mortis Chriſti, & propriæ meditatione aſſidua reddi aptiſſimos: Nunc de his quæ ad credendum pertinent, ſummatim dicemus: Ac de reliquis ſequenti ordine.

CAP. VIII.

QVAE IN SYMBOLO APOSTOLORVM CONTInentur, vtriuſq; mortis cogitatione nobis inſinuari.

EX Symboli articulis Chriſti mors difficillimus pluribus eſt viſus: Multi enim credidêre vnum Deum cœli & terræ creatorem: multi reſurrectionẽ corporum, quod & aliqui ex Gentibus opinati ſunt, & Phariſæi etiam fatebantur: Sed vt Chriſtum crucifixum Dei filium fuiſſe credant, hoc opus hic labor eſt. Quæ mors Chriſtianis (quibus mihi ſermo) credita & culta cùm cogitatur, reliquos quaſi ſecum ducit articulos, omnemq; veritatem Symboli per animam diffundit. Nam mox ingreſſa mentis veſtibulum ipſius Chriſti diuinitas, cœli terræq; creatio, Virginis partus, paſſio ſub Pontio Pilato ſtatim cõtendunt, & cateruatim cõmeant: Et, cùm hic paſſionis Chriſti articulus cùm propter ordinem, tùm propter duas quæ in Chriſto ſunt naturas in quodam quaſi ſymbolicæ enarrationis meditullio ſit poſitus, connexione cognationeq; quadam eodem loci reliquos trahit. Sed cùm diem propriè mortis ad memoriam reuocamus fit continuò, vt imploraturi opem ad Chriſti Dei meditationem ſuſtollamur, & ſubitò illico mẽtem carnis reſurrectio & vniuerſale Chriſti iudicium, præſertim ſi cum interiore homine ratiocinari fuerimus, nos cum ipſa propria carne reſurrecturos, ſimilesq; angelis futuros: ſi ea priuſquàm moriamur, benè vſi fuerimus, atque eorum beatorũ ſpirituum conſortio deputandos: dicente Domino: *Erunt ſicut angeli Dei in cœlo.* Quinetiam cũ nos è præſenti vita migraturos percipimus, fit vt ſempiternam illam vitam credendorum & deſiderandorum vltimum meditemur: Cùm hæc qua fruimur, ſcilicet, in præſentia ecu rapidiſſimus flatus à nobiſipſis euolet, & propinquet quæ futura eſt atque perpetua.

CAP. IX.

QVOMODO EX EADEM COGITATIONE AD petitiones Dominicæ orationis excitemur.

CÆterùm ſex petitiones habentur in oratione Dominica, quarum tres ad Dei honorem & gloriam, tres ad bonum noſtrum inſtituuntur. Ad quas frequentandas recordatione & Chriſti, & noſtræ mortis inuitamur. Cùm enim Chriſtum cogitamus eundem extitiſſe nobis Patrem, facilè cognoſcimus. Qui non ſolùm cœlum & terram, ſed & animas noſtras creauit ex nihilo, redemitq; precioſiſſimo ſanguine in ara crucis effuſo: quo etiã nos adoptauit in filios: Quapropter hæreditatem, non parentis carnalis & morituri, ſed eius qui in cœlis eſt Patris, & optare debemus & expectare Item ſi Chriſti mortis recordabimur, optabimus vt illius nomen & gloria manifeſtetur, ipſiusque & regnum aduentet & modis

modis omnibus fiat voluntas: æqnum eſt enim vt Filius expleri cupiat ſanctiſſimi iuſtiſſimiq; Patris deſiderium. Rurſus ſi Chriſtum toto corde meditati fuerimus, quotidianum ab eo & ſuperſubſtantialem panem efflagitabimus, cuius eſu vita perpetuatur, & cùm eum qui talem elargitur panem, imò elargitur ſemetipſum, innumeris offendiſſe peccatis recordabimur, indignos nos eſſe tali munere cenſebimus: niſi ea ipſa peccata priùs expiauerimus, quæ ob id dimitti nobis poſtulabimus. Poſtremò vt mala declinare queamus, & vt à tentationibus illæſi cuſtodiamur ab eo impetrabimus (cùm à nobis quaſi ex nobis (vt Apoſtolus docet) aliquid cogitare non poſſimus) ab eo inquam cui data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.

Propria quoq; mors meditatione ſui efficit, vt ab appetenda gloria vana abſtineamus, qui mox erimus puluis & cinis: Vnde petere excitamur Patris gloriam nomenque per orbem diffundi atque magnificari, Patris inquam illius, qui creauit, qui redemit, qui glorificabit. Rurſus cùm appropinquare cernimus diem illum quo ſit nobis ex hac vita migrandum, ne morte etiam moriamur æterna, optamus Chriſti regnum quod perpetuum eſt in nos aduenire, & illius voluntatem ſicut in cœlo ita & in terra adimpleri: *Dei enim voluntas* (vt inquit Apoſtolus) *ſanctificatio noſtra eſt.* Item cùm memoria tenemus compoſitum, hoc adueniente morte diſſolui oportere, à Chriſto æternæ vitæ alimentum efflagitabimus, panem, ſcilicet, ipſum qui ipſe eſt, vt de ſe inquit: *Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi, ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Sed & cùm recordamur dandas eſſe poſt mortem ſcelerũ pœnas, æquum eſt, vt illa deleri per gratiam flagitemus: nam noſtræ animæ cymbula prægrauata fatiſcenſque facinorum pondere nunquàm cœleſtis Hieruſalem portum ingrederetur. Iterum ſi cogitatæ mortis horror noſtra viſcera inuaſerit, Deum facilè orabimus vt nos non ſinat à tentationibus ſuperari, ne forte extrema illa mortis hora in peccatis inueniamur, atque etiam obſecrabimus vt à tentante nos diabolo liberet: quem ſicuti cruce & paſſione ſua eiecit è mundo ita & à noſtra anima fugari iubeat.

CAP. X.

EASDEM OBSERVATIONES NOBIS CONDVCERE ad implenda Decalogi præcepta.

DEcem legis præcepta, quorum tria ad Deum præcipuè ſpectant, reliqua pertinent ad proximum, mortis Chriſti & proprij finis memoria, vt obſeruemus, excitamur. Quis enim eſt tàm veſanæ mentis, qui credens & cogitans Chriſtum crucifixum & mortuum ob humani generis ſalutẽ, cùm ipſe homo Deuſq; ſit, idola colat & dæmones? Quis ſortilegijs & diuinationibus vacet, cœleſtia corpora regere animas credat, dicente ipſo per Hieremiam: *A ſignis cæli nolite metuere, quæ gentes timent: Quia leges populorum vana ſunt.* Et clamet Eſaias: *Annunciate quæ vera ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos:* & iterum prædicet Chaldæis decipiendos eſſe à ſua ſcientia, ſuperuenturamque in ipſos calamitatem quam expiare non poterunt. Quis Genethliacorum deliramenta ſequatur, Neſtoream ſenectam promittentium? cùm dixerit Chriſtus: *Vigilate & orate, neſcitis enim quando tempus ſit.* Quis mortalem ſibi conſtituat in Deum, adulationibúsve inſiſtat: cùm eum quem meditatur, protuliſſe audiat: *Qui amat patrem & matrem plus quàm me, non eſt me dignus.* Et Pſalmigraphum ceciniſſe: *Nolite confidere in principibus, neq; in filys hominum, in quibus non eſt ſalus.* Rurſus quis deos colat alienos? cùm omne quod poſſidet bonum, Illius ope habuerit, cuius morte quam præ oculis habet, erutus eſt è dæmonum ſeruitute. At quis mortis Chriſti cogitator inueniatur qui eius nomen aſſumat in uanum? Cùm ipſe maximè cauerit euangelica lege, ne temerè iuraremus: Ve Zachariam mittamus idipſum prohibentem, & Dauidem Deo ita loquentem: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium:* An ille mentis emotæ non erit? qui contrà interdictũ ipſius quem mortuum reminiſcitur, neq; ob aliam cauſam quàm vt ſaluti noſtræ cõſuleret, committere quicquam non erubeſcat? Cæterùm & Chriſti meditatione tertium implemur præceptum, cùm potiſſimùm ad hoc ſit ordinatũ, vt eum, ſcilicet, quieta meditati mente poſſimus. Quippe cùm eius obſeruatio illius quietis typum geſſet,

qua toga mortalitatis exuti in cœleſti Hieruſalem delectabimur, iuxta illud propheticum: *Vacate & videte, quoniam ego ſum Dominus.* Quis porrò ab his quæ in feſtis diebus vitanda ſunt, Chriſtum cogitando non caueat? A corporali, ſcilicet, opera, culpa, negligentia, cauemus ab opere corporali, cùm circa Chriſti meditationem animæ viribus operamur: Vitamus culpam cũ eius mortis memoria, quæ culpæ radices euellere poteſt in noſtris mentibus morantur: Effugamus negligentiam cùm circa Domini paſſionẽ piè negociamur: Quoniam & ocioſitas, quæ multam (vt inquit Sapiens) docet malitiam, eradicatur. Sed & mortis noſtræ cogitatione veluti graui quodam aculeo perciti animamur, vt tribus his præceptis pareamus, conſiderantes ipſius voluntate nos viuere: qui vt eadem ſeruaremus, impetauit: qua non aſpirante redigeremur ad nihilum, nedum morte diſſolueremur. Indubia quippe noſtrorum theologorum ſententia eſt, & quidem veriſſima cuncta in nihilum decaſura: Si à Deo qua eſt miſericordia & bonitate non ſeruarentur, vehementiùs quoq; vrgemur, ſi animaduertimus Deum ipſum eorundem præceptorum contemptoribus poſt primam mortem ſecundam tormentis inexcogitabilibus reſertiſſimam & minutum ſæpiùs, & etiam extra omnem controuerſiam inflicturum.

Quartò etiam ob eam meditationem obeditur mandato: Ex ipſa namque cognoſcimus ipſum Deum & creatorem & patrem, & ad eundem amandum diſponimur: Atq; etiam decens eſſe perpendimus, vt illos quorum ope & inſtrumento nos Deus eduxit in mundum, hoc eſt, corporis noſtri propagatores & amemus, & veneremur, & eò magis quòd huiuſce præcepti obſeruatoribus vitā longæuam ſpopondit: Mortis noſtræ memoria pariter ad hoc inducimur: Ea enim per mortem relinquenda meminimus, quæ exiſtere poſſent huic obſeruationi maximo impedimento. Atq; ad rationis lumen, *quod*, teſtante Propheta, *ſuper nos ſignatum eſt*, longo quaſi poſtliminio redimus: Nec Pontificis verbis obaudientes ſumus, nec illorum pariter, quos in his, quæ ſunt ſpiritus, patres agnoſcimus. Rurſus mors Chriſti & propria, vt quinto obediamus præcepto, conducit: Illius namque mortem meditantes, cùm pro omnibus viuificandis ſuſceptam meminimus, fit vt ab aſtruenda proximi morte, aut ſpiritali, aut corporali animum auocemus: nec ei aduerſemur, qui dum in cruce penderet & latroni parceret, nos edocuit, non reponendam eſſe iniuriam, nedum non inferendam. Porrò proprij finis memoria, quæ à nobis in proximum deriuari poſſent incommoda propellit. Qui enim ſe cogitat moriturum, auri ſitim, à qua cruciatur, extinguit, quæ vt plurimum in proximi detrimentum verteretur. Furorem iræ quæ in alios concitatur, temperat, nec rationem permittit obnubilari, dogmati Apoſtolico conſentiens. Simili quoq; obſeruatione & memoria fit, vt ſextum præceptum nobis ſit curæ: Nam ſi voluntariam perpetuò, pro nobis ditandis paupertatẽ aſſumpſiſſe Chriſtum meditabimur, non modò vim inferre alijs, vt ditari poſſimus, non moliemur: Sed etiam ſi occaſio dabitur, quæ legitimè ſunt parta, pauperibus erogabimus, vt Chriſtum imitemur. Ad hoc idem patrandum à propriæ mortis memoria inuitamur: Quando & dignitates & aurum, in quo cõfidunt homines, vniuerſum deniq;, etiam ſi ei dominemur, orbem terrarum morte amitti non ignoremus, quæ forſan & diſſipabit, prodigus hæres & pingues ferret in conuiuia menſas. His meditationibus & mœcho frenum imponitur, ne hauriendis libidinibus vacet, cùm ſe & fœminam, quam deperit, à Dei ſurripi gratia, & in diaboli progredi ſeruitutem cognoſcit, quodq; eos in puluerem mors ſit conuerſura: Quem quæſo libidinum ignis exuret diutiùs? Si contemplabitur & illud, cuius affectat pulchritudinem, & proprium corpus, vermibus primùm, deinde æternis ignibus, niſi reſipiſcat, tradi oportere. Item quòd Apoſtolo teſtante: *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.* Pari penſitatione & octauo præcepto audientes efficimur: Quando mortem Chriſti ob falſos præcipuè teſtes eueniſſe cognoſcemus. Propriam quoq; animam occidere noſcimus, quando in Sapientiæ legitur libro: *Os quod mentitur, occidere animam.* Poſtremò nec rem proximi, coniugem, domum, aliquidve huiuſcemodi, aut deſiderabimus, aut moliemur vſurpare, quando mors Chriſti (vt oſtendimus) ſit oppotuniſſimũ remedium ad edomandam tum effrenam libidinem, tum inſatiabilem auaritiã, mortiſq; propriæ recordatio vanas & ſuperfluas curas abſcindat. Hæc ergo decẽ illa ſunt verba, de quibus Matthæus ediſſerit in Euangelio feciſſe Dominũ mentionem & pronunciaſſe ad vitam ingrediẽdam

eſſe ne-

eſſe neceſſaria, quæ mortis Chriſti & propriæ meditatione (vt oſtendimus) obſeruari commodè poſſunt.

CAP. XI.

DVO ILLA MANDATA EX QVIBVS PENDENT LEGES & Prophetæ, facilè cogitantibus eiſdem à nobis peragi poſſe, nec diffi-culter poſſe cognoſci, quicquid à probatiſſimis viris pro comparanda felicitate excogitatum eſt, illuc tendere.

DEi poſtremò & proximi amorem præfatæ meditationes pariunt. Stultum enim nõ amare infinitam bonitatem, à qua quicquid boni cernitur, in nobis emanauit: Nam & quæ diligimus ex caducis corruptibilibusque rebus, ea ipſa vti bona diligimus, alioqui nulla appetendi, nulla deſiderandi cauſa. Summam autem bonitatem ſuam, ſummam erga creaturas charitatem, nec clariùs vnquàm, nec ſpectabiliùs Deus oſtēdit, quàm cùm pro ſeruis redimendis filium tradidit. Ab hac quoque meditatione velut ſeminario omnis alia bona meditatio exoriri poteſt: Quem enim meditaris crucifixum, meditaris & incarnatum tui gratia, & illud ſcis eſſe Verbum per quod facta ſunt omnia, & in quo omnia, & ad quod omnia. Cùm verò mors propria occurrit meditanda, recordare quòd in hac vita nihil aliud habere potes quàm victum & tegumentum, eoſq; qui plus habent, certè non habere plus bonorum, ſed plus curarum, vnde ad proximi amorem conſequendum apti reddimur. Sed ſi examinauerimus, quas ſibi ſanctiſſimi homines vias ſtatuerint ad Deum, & proximum diligendum, comperiemus vtique vel cunctas huc tendere, vel ad hoc diſponere, vt ſcilicet Chriſtum pro nobis mortuum, noſq; morituros ſæpiſſimè cogitemus. Dionyſius Areopagita commonet purgari mentem, illuminari, perficiq; oportere, vt diuinæ lucis capax euadat: Anſelmus in meditationibus ſuis, duce timore itineratur ad Deum, Auguſtinus hoc iter peragens, ſe loquitur liberatum ab inſidijs dæmonum, memoria beneficiorum Dei quibus cumulatus extiterat: Benedictus docet in ſuorum monachorum regula emendare & inſtruere conſcientiam, vt ad abnegandum ſeipſos, & ſectandum Chriſtum ipſos inducat, Gregorius ſanctorum exemplis incitare torpentes & deſides ſatagebat, Bernhardus contemplatione magnitudinis Dei humanæque noſtræ miſeriæ ad diligendum Deum accendebatur, Franciſcus Chriſto compatiendo & eundem imitando ad virtutum cumulum proficiſcebatur, Dominicus extendendæ charitatis ſtudio cœlum promerebatur. Quæ dogmata, iudicio meo, procurare ſibi commodiùs hominem, non poſſe palàm eſt quàm his meditationibus, de quibus toto tractatu egimus. Id ipſum ſi ad cæteros, quibus vſi ſunt ſancti, exercitationis modos te conuerteris comperiturum non ambigo: Quos enarrare vel impoſſibile eſt, vel apprimè difficile. Infiniti penè ſunt in diuina contemplatione & gradus & viæ, ſicuti & in orationibus, quarum ſpecies infinitas eſſe Caſſianus ediſſerit. Sed an hac, quam expoſuimus duplici via duces hoſce ſequi poſſimus, perſpiciamus. Purgatur animus cùm ſordes, hoc eſt, terrenorum immateriales formas, ſpiritualibus prædilectas ad meditandum diligendumque Chriſtum conuerſus abſtergit, vnde lumen illud quod iuxta Prophetæ eulogium, ſuper nos ſignatum eſt, à Patre luminum deſcendens, ipſam animam remotis impedimentis ingreditur, quo lumine neceſſariam veritatem agnoſcit & diligit. At quid quæſo efficacius poteſt incutere timorem quàm mortis cogitatio omnium terribilior? Quæ via eſt ſi malè vixeximus ad tormenta perpetua: quibus magis commoueri incitariq; beneficijs valemus, quàm beneficio redemptionis. Quod elegantiſſimè quondam Ioannes Pieus patruus his carminibus cecinit:

Nam tua ſiue aliter ſapientia ſiue poteſtas,
Nota ſuas mundo prodere poſſit opes.
Maior in erratis bonitatis gloria noſtris,
Illeq; præ cunctis fulget amandus amor.
Qui potuit cœlo Dominum deducere ab alto,
Inq; crucem ſummi tollere membra Dei.

Vt malè

Vt malè contractas patrio de ſemine ſordes,
Ablueret lateris ſanguis & vnda tui.

Qua ſolidiori emendatione caſtigare mentis petulantiã nobis in promptu eſt, quàm vt futuram noſtram mortem ſæpiſſimè cogitemus, qua velimus nolimus ad ponendam ſuperbiam commonemur: Cùm præſertim eò mentem appulimus, vt vermes depaſci corpus hoc, quod tantopere diligimus, ſit neceſſe: vnde prodit humilitas oppoſitus ſuperbiæ habitus. Propria quoque fraudari voluntate ob Chriſti amorẽ nec durum, nec aſperum eſt, illis quibus exploratum eſt, Chriſtum, ne Patris æterni voluntas, non impleretur obtuliſſe ſe crucis ſupplicio. Exemplis verò ad benè operandum incitantibus quid amplius egemus; quando ſanctus ſanctorum omniumq; virtutum abſolutiſſimum exemplar & degens in terris, & in cruce pendens omnifaria exempla nobis præbuerit: Porrò ſeges vberior ad ei cõpatiendum imitandumq;, item ad charitatem extendendam nobis præſtari non poteſt, quàm crucis ipſius imaginatio, vnde & ad amoris rapiamur faſtigia, & ad imitandum, quantum poſſumus, properemus: Hæc animæ perfectio eſt: Nam perfectum eſt illud (vt ait Ariſtoteles) cui nihil deſit: Deeſt verò animę nihil quando illud progreſſa canit recepitui. Si igitur nec vehementiùs vlla re quàm Chriſti mortis memoria ad eiuſdẽ amorem inflammari poſſumus, nec certiores effici noſtræ miſeriæ, quàm propriæ mortis cogitatione, qua ab nimio noſtri amore reuocemur: reliquum eſt vt ad hæc nobis procurãda piæ mentis affectibus properemus alacres, & Paulo conformes efficiamur, qui ex vna meditatione factus ſecurior, ex altera factus ardentior læto animo (quod omnes formidant) mori exoptabat, vt Chriſto coniungeretur. Idem igitur iter non formidemus incedere: Et hinc cum Dauide cantemus: *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, & ipſe à dextris eſt mihi, ne commouear:* Indeq; cum Salomone eius filio memoremur nouiſſima noſtra, vt in æternum non peccemus.

CAP. XII.

EXHORTATIO AD LECTORES.

QVoniam profecti ſumus ad metam, decurſis propoſiti operis ſpacijs, reſtat vt lectores exhortemur, ne illicibilibus huiuſce vitæ delicijs, quaſi poculis circeis affecti, mortis Chriſti & propriæ obliuiſcantur. Parùm quippe profuiſſet, & rationibus probauiſſe, & auctoritatibus cùm theologorum tùm philoſophorum oſtendiſſe, vtrumq; mortem debere à nobis cogitari, niſi ſedulò cogitaretur. Aduertamus quæſo collata in nos per Chriſtum beneficia, contemplemur obſecro cœli terræq; creationem, & euocatum ab inferis humanũ genus per precioſiſſimum illius ſanguinẽ in ara crucis effuſum. Examinet vnuſquiſq; noſtrũ ſi ſe ab rege aliquo, in quem læſæ maieſtatis crimine peccaſſet, non ſolùm à ſupplicio capitali abſolutum noſceret vitaq; donatum, ſed regem ipſum ne iuſtitiæ maieſtas nõ coleretur, eidem ſupplicio proprium obieciſſe caput: quantas illi gratias habiturus eſſet, qui, ſcilicet, perpeti mortem maluiſſet, quàm reum facinoroſumq; (qua eſſet in eum clementia, quo amore) debitas pœnas luere: A' qua morte cùm rex idem reuiuiſceret, non contentus collati in ſceleſtiſſimũ hominem beneficij, ediceret ſe in regni conſortium ipſum reum aſſumpturum, ſi ab eo paucula quæpiam, & quidem facilia factu obſeruarentur, qui ope regia ſe non deſtituendum crederet (modò ipſe non reſiſteret voluntate peruerſa) vt omnino ad regnum ſubueheretur. Transferat hoc poſteà de minimis humanisq; ad diuina & immenſa, mentis acie cœlum penetret, conſideretq; à Patre, Filio & ſancto Spiritu, qui eſt vnus & verus Deus, regũ Rex & dominantiũ Dominus, ex nihilo, quæ eſt infinita potentia, & bonitate creatum mundum, formatum Adam de limo terræ, in eumq; ſpiratum vitæ ſpiraculum, & iuſtitiæ originalis ſtola veſtitum, eundemq; cùm mox accepti diuini mandati tranſgreſſor effectus eſſet, iuſtitiaq; ea caruiſſet, qua & receptã beatitate donandus erat, & amiſſa ſempiterno ſupplicio afficiendus, ipſam innocentiæ veſtem perpetrato illo facinore omnibus illis ademiſſe, qui ex eius ſemine propagandi erant. Atq; cũ humanum genus ira perdendum eſſet, ſic exigente diuina iuſtitia, quodamque infinito ſupplicio deceret facinus illud expiari, cùm infinitũ peccatum eſſet, infinitum Dei Filium effectũ hominem & impiorum manibus crucifixum infinitæ Patris iuſtitiæ ſatisfeciſſe, reſurrexiſſe

à mor-

à mortuis, conſcendiſſe cœlos: iuuareq́; nos quotidie & internis monitis & ſpecialibus angeli custodis noſtri afflatibus, & ineffabilibus ſacramentis ab ipſius corporati Verbi, morte & primordia trahentibus, & efficaciam, vt illo omnino perueniamus. Nihilq́; aliud nos agere neceſſe eſſe: niſi decem implere mandata, vt cœlos ipſos ſcandere poſſimus, & vt inquit Apoſtolorum princeps, effici naturæ diuinæ conſortes, atque de ſempiterno diuinæ voluptatis torrente (teſtante Propheta) potare.

Aduertamus parte altera quotidie tranſire ante oculos notorum ignotorumq́; funera, & velimus nolimus omnino futurum eſſe vt ſubter nos ſternatur tinea, & operimentum noſtrum ſint vermes, atq; ſi terræ orbi dominaremur, nihil inde aliud quàm victum & tegumentum nos reportaturos. Quod ſi ſuperflua quæreremus, quæreremus etiam nos quanquam inuitos, & animi & corporis ſuperfluos labores, quos etiam facillimè mors perpetua ſecutura eſſet: Ac eum, qui non calcauerit hæc temporaria, fieri non poſſe, vt vera vnquàm animi pace iucundetur: quod licet contingeret, quæ poſtea diuturnitas, quæ ſtabilitas rerum humanarum? Quanquam enim pauci imbecillem hominum naturam contemplentur, nec multi antiquas hiſtorias conſiderare velint, quibus terrenæ fragilitatis admonerentur: noſtras ſaltem contemplari quiſq; debet, quæ & breues ſunt, & ſub aſpectum fiunt, nec niſi conniuentibus nobis non aſpici non poſſunt: Videbit vtiq; opulentiſſimas vrbes vel vno ictu oculi (vt ita dixerim) & abſq; ſanguine mutaſſe regimen: videbit ditiſſimas familias celebratiſſimasq́; ſummo è faſtigio: & honorum & opum ad pauperiem vſq; contemptumq́; deueniſſe: videbit plura hominum millia à pauciotibus horæ dimidio proſtrata gladio occubuiſſe: videbit potentiſſimos reges, quorum nutu magnæ prouinciæ trepidabant è ſummo culmine eiectos habitosq́; ludibrio: quibus commonefactus exemplis diſcet quàm inania ſunt hominum vota affectare opes, honores, imperia. Dum hæc ſcriberem, id eſt, dum extremā manū operi imponerem à tabellario noſtro Roma redeunte mihi relatum eſt, Ferdinandum iuniorem Neapolitanū regem vita exceſſiſſe: regnum illud trium duntaxat annorū ſpacio quinquies regem mutauit, quorum tres iam diem obiêre. Vidi ego ab hinc ferè ſexennium illius tenere ſceptrū pacatiſſimoq́; ſedere ſolio Ferdinandū Alphonſi illius Hiſpaniarum regis quondā celeberrimi filium, & iſtius qui nunc migrauit è vita, paternū auum: Florebat rex ille copijs, munitiſſimis vrbibus, & natura, & arte, gemmis & auro ſupra menſuram, equis ad bellum tàm ſtrenuis, tàm multis, vt inde veluti è ſeminario per Italiam Galliamq́; confluerent. Filius ei primogenitus erat Alphonſus, nomen aui referens, dux Calabrū cognomento, bello & armis potentiſſimus, ac multis Italię ciuitatibus ſolo nomine terrorem incutiens: Mox ab Aquilone turbo conuoluitur, fama peruolitat Carolū Galliarum regē potentiſſimum, regnū illud inuaſurum: Ferdinandus ille inopinati & ferè ſubiti morbi violentia necatur: Sufficitur eius loco Alphonſus ille tantopere in armis celebratus, tantopere formidatus: Qui ſimulac accepit Carolū Romæ propinquantē, vt inde in eius ditionem mouens bellū inferret, traditis Ferdinando filio regni gubernaculis aptatisq́; ſibi triremibus Neapoli ſoluit, Meſſanam applicat, paulò pòſt obit è vita. At vbi paululùm Gallis Ferdinandus reſiſtit, Neapolim regreſſus patrē paratis nauibus ſequitur, Carolus autē progrediens totū illud regnū tàm citò vicit quàm vidit. Sed cùm poſt ipſius reditum in Gallias, Ferdinandus in Calabrū fines reuerſus eſſet, & multas regni illius prouincias recuperare cœpiſſet, mūdusq́; arridere viſus eſſet, humana deſerens in æterna cōceſſit, ſucceſſori curā relinquēs cū Carolo de regno decernere: Quis belli finis futurus nouit, ille qui nouit omnia, & cui voluit reuelare. Hoc rerū humanarū pōdus, hęc ſoliditas, hęc gloria, ꝓ qua mille diſcrimina noſtri homines ſubeūt, mille ærūnas exantlant: Quāto ſatius eſſet vt paruo cōtenti, dominandi libidinē coërceremus, auri ſitim reſtingueremus, compeſcerem⁹ iram, reliquosq́; tum iraſcentiæ tum appetentiæ impet⁹ frenaremus. Exoratos igitur velim quoſcunq; lecturos noſtra hæc qualia qualia ſunt, vt qui ſunt dum legunt, quiq́; olim ſunt futuri, animaduertētes, poſthabitis momentaneæ vitæ, & ſemper labantis mundi promiſſionibus, cogitatus ſuos in Chriſtū iactent, eius mandata cuſtodiant: Quæ ſi quandoq; diruperint, pœnitētia debita reſarciant, eidemq́; actiones cunctas & opera condonent: A quo cùm per mortem ex temporarijs migrauerint, ſempiterna felicitate ſe donatos agnoſcant.

TERTII LIBRI FINIS.

ILLVSTRI PRINCIPI AC DOMINO SVO SINGVLARI COMITI IOAN. FRANCISCO ANTONIVS FAVENtinus S. P.

LEGI miſſas ad me in patrui tui ſcripta defenſiones, in quibus magnam rerum doctrinam & admirabilem ingenij ſolertiam planè deprehendi, ſimulq́; inuentionibus tuis mirificè oblectatus, nō ſolùm propterea quòd videò bonas artes tutores optimos ac patronos aliquando habituras, quibus à tenebris à barbarie vindicetur, verùm etiam eò magis quòd de te, ſi philoſophari pergas, neſcio quid magnum ac grande mihi facilè polliceor, videbit poſteritas me nihil mentitum ſi vixeris, Deus modò vitam longiorem praeſtet, quid ad me attinet, equidem non improbabo, quæ in patrui defenſionem ſubtiliter quidē & acutè ſcripſiſti, neq; enim ſi patruus vixiſſet, diſputationem iam cœptam magis vltrà protraxiſſem. quemadmodū in poſtrema oppoſitione mea ſum illi planè teſtatus, qui per internūcium reſpondit ſe quoq; nihil amplius ſcripturum: cauſa igitur iudices ſunto qui legerint. Quòd ſi ea quæ probè meditatus es, impreſſoribus danda cenſuiſti, ſaluo ac integro amici honore id fiat, quemadmodum promiſiſti. Sunt quidem nonnulla in libello verba, quæ aliquid habent aculei nec omnino parum à quibus facilè potes temperare, ſi velis, ſenſu rerū nihil immutato. Quod ſi feceris, vt ſpero, non erit ingratum. Cauſam meam videor mihi ſatis abundeq; tutatus, & indies facilè tutari potuiſſe. Sed diſputationi modus iam eſto. Cæterùm Comes illuſtris putes velim me tuū eſſe ac ſemper fore, quo vti poſſis arbitratu tuo, bene vale, ex Ferraria die XVI. Decembr. Anno M.CCCCXCV.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVla Antonio Fauentino philoſopho inſigni S. P.

SAtisfactum eſt abundè tuis votis, ſatisfactum pollicitationibus erga te meis, quum verba cūcta, quæ vel aliquid aculei geſtare videbantur, de dictatis noſtris ademerim: Parcendum eſt impetui animi, ſicubi fortè acriùs actū eſt quàm oportuit, condonandum eſt aliquid iuſtæ defenſioni, & eò magis condonandū, quando commune ferè vitium eorum ſit, qui commentationibus ſuis vel accuſant aliquem, vel ſeipſos aut amicos excuſant illos, ad quos ſcribunt inſectari maledictis, calumnijs petere, probris laceſcere, atq; id genus cætera perpetrare ab officio boni hominis aliena, à quibus nos (teſtem te cito & iudicem conſtituo) omnino abſtinuimus, decemq; ſummum aut circiter verba nonnihil aculeata tuo nutu (ſaluis tamen ſententijs) amouimus, neq; aliud conſilium elucubranda commentatiuncula credas velim, quàm vt ſine tui offenſa Picum patruum defenderemus, quinimò maluiſſem ſapiùs nihil inter vos diſceptatum fuiſſe, vt præcluſus mihi ſcribendi hac de re fuiſſet, aditus omniſq; occaſio ſublata. Non enim poteſt, vel quàm difficillimè poteſt literarum negotium agi in altercatione poſitum omni inter ſcribendum præſtito honore illis, ad quos verba fiunt, alioquin dubito. Adde quòd vix ſine quodam animi tumore, qui magnopere vitandus eſt, id muneris obitur: Quòd verò de cauſa tua tutela dicis, hoc ipſum de noſtra dicimus. Sed hactenus de controuerſia, ſunto (vt rectè ſcripſiſti) qui legerint iudices, modò hi docti ſint, & neutra parti affecti, aut ſi amore cuiuſpiam noſtrum teneantur ardentiùs, ad minus oculis eorū præſtigium amor non faciat: Cæterùm multùm mihi tribuis vel parùm merenti, magnaq; de me tibi promittis, ſi modò pergam philoſophari. Sed vereor, mi Antoni, ne ab hoc philoſophiæ ſtudio de quo mentionem facis, omnino temperem aut fortè deſiſtam, dicam tibi de hac re quid ſentio afferri, ſcilicet, nobis hoc negocium nimis affectantibus multum nocumenti, parum emolumenti. Non hoc ideò dicō vt damnem, vt vituperem veritates plurimas aut ſaltem ſimilitudines veri, quarum notitiam philoſophando comparamus nobis. Sed communem vſum aut (vt ſignificantiùs dixerim) abuſum culpo, quem niſi vitare magnopere nixi fuerimus, aſſidueq; & ſumma cum diligentia cogitatus noſtros examinauerimus. Chriſtiani cùm venenum cor irrepit ambitio, quæ poſtmodum mortiferam pariat ſuperbiam, vnde plerunq; fit vt huius ſapientiæ in qua quotidie verſamur amatores, ſapientiam illam quæ genita eſt, ſed æterna, à quo omnis

hae

hac fluxa & temporaria deriuata eſt, omnino poſthabeant tumidi, & elati caduca gloria.

Sed videamus oro vnde animo efferamur, vnde noſipſos æſtimamus nimis. Nam quantula noſtra cognitio? cùm minimam naturalium rerum ſcientiam teneamus, & illa ipſa quæ ignoramus quo multa, tum maxima, vel tacitè clament in vanū ſcilicet, & falsò noſipſos doctos aut profiteri aut exiſtimare: Poſſet proculdubio, vel rudis homo, & parùm peritus, vel omnino neſcius literarum agricola percunctari plurima, etiam ſub aſpectum ſub oculos poſita, de quibus philoſophus alioqnin maximus reddere certam rationē nequiret. In percipiendis verò ſubſtantijs ipſis à materia ſenſili prorſus abiunctis quonſq; cognitione procedimus, quas lippientibus duntaxat & noctuinis mentis oculis cernimus? Sed quid de diuinis ſumus dicturi, ad quæ nos tantùm cognoſcenda, ſed etiam veſtiganda anhelantes, & anxij cæcutientes, & caligantes obtutus denſiſſimis penè nubibus obtectos dirigimus. Porrò hanc noſtram rerum notitiam, nónne aut à libris, aut à præceptore percepimus? gloriari ergo quid opus eſt, didiciſſe nos aliena meditata hauſiſſe quaſi ab narrante hiſtoriam. Sed hiſtoriam naturæ, verùm per diuerſa ſtudia in amarulentis altercationibus poſitam, variaſq; per opiniones agitatam, atq; ob id incertam: Quod ex ipſo nomine opinionis proditur apertiſſimé. Si quid vero à nobis ipſis, paululùm notitiæ nanciſcimur, quid quæſo aliud eſt, quàm incertum quoddam ſubuolutū mille inuolucris, mille perplexum fallacijs, hoc negotium veluti, his qui hæc ſtudia vehementiùs, quàm opportunum eſt, magnifaciunt, ſuccenſui, inſectarer, niſi hanc materiam ſpeciatim longa quæſtione tractauiſſem, peculiariq; libello dedicaſſem. His ideò de cauſis me conuertere ſtatui, ad eos euoluendos libros, quorum propoſitiones profatæ ſunt, & dignitates, quorum concluſiones, & inerrabili ſyllogiſmo colliguntur, & mentem defæcatam (ſi tamen id curauerimus) reddunt. Sed eſto iam finis conflictus literarij, & iamiam epiſtolæ. Sed vide quàm diſpar effectus fuerit, & noſtra & aliorum controuerſiæ, finita diſceptatione, vel voce vel ſcriptis agitata. Sæpenumerò inter eos animos, qui diſcordes fuêre, exercentur odia, ſimultates, machinantur fraudulenta bella, detractiones honoris, & famæ hincinde ſcaturiūt. Tu verò & Picus noſter eratis ante diſputationem compatres, hoc eſt, ſpiritali aſtricti nodo: Nihilominus ob hoc priſtina, non eſt animorum concordia diſſoluta. Ego autem nec tibi dum patruus viueret, nec tu mihi niſi nomine notus eras, fecit hæc defenſio, vt inter nos ictum ſit quoddam fœdus amicitiæ; quod vt ſtabile ſit, dum victuri ſumus curato, vtq; rectè pieq; viuendo poſt hanc mortem, quam expectamus, perſeueret æternum, da operam qua ratione potes, idipſum quoq; enitar factitare. Interim quo te amore proſequar experiri non pigeat. Cumulatiùs fortè ſum præſtiturus quod poſtulaueris, quàm in calce defenſionis ſpoponderim. Nihil enim tàm arduum quod tui (grauiſſimi profectò philoſophi) propenſius demerendi cauſa facturus non ſim. Ex arce Mirand. IIII. Ianuarij M.CCCCXCVI.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA ANTONIO FAVENTINO PHILOSOPHO INSIGNI, S.

DEFENSIO DE VNO ET ENTE.

QVANQVAM Ioannis Pici patrui mei obitu ſtudiorum meorum alacritas omnis, & ſpes, quæ quaſi tota in eo repoſita fuerat, elanguit; quippe cùm futurum ſperarem, eo viuente, vt philoſophiæ ſtudia ad caſtitatem priſtinam, ſed magnis ditata opibus reuocarentur. Chriſtianaque fides eliminatis in vniuerſum erroribus, hæreſibusque depulſis, validiſſimis in aduerſos hoſtes turribus muniretur: Non tamen ſic animo conſternatus ſum, vt totis viribus non laborauerim ne vigiliæ omnes inchoatæque lucubrationes, quæ ab homine illo in literis vndequaque admirando, profluxerant, penitùs deperirent: quocirca mihi ipſi noſtriſque hominibus conſulens; quàm maximis potui itineri-

bus, Florentiam contendi, dedique operam qua potui ratione, vt quæcunque ab eo notata fuerant, licet inexpolita, & inexcuſſa in noſtram permitterentur poteſtatem, non inanes omnino fuêre conatus noſtri: nam & ſi adapertæ adhuc tabulæ non eſſent, nec notus hæres, adaperta nihilominus ita ſcrinia fuerunt, vt commentationes cunctas inſpiceremus verſaremusque. Vidimus in chartaceis illis diſperſis codicibus incredibile hominis ſtudium, lectionem omnimodam, conceptus ſupra captus humanæ mentis admirabiles: Verùm in redigendis ſcriptionibus non laudandam incurioſitatem, hinc inde diſiecta diſſipataq; omnia, ſed de his aliâs.

Dum hæc diligenti cura euolueremus, opuſculum eius de Vno & Ente quatuor fermè ante occubitum annis emiſſum, vnà cum tribus in ipſum à te perſcriptis epiſtolis earumque reſponſis in manus incidit, quibus ob rei nouitatem non perlectis modò, ſed hauſtis, ſed penè, vt aiunt, deuoratis (rumore enim id factum agnoueram, ſed quid momenti allatum eſſet, exploratum ſatis non habebam) mecum cogitare diſceptareque occœpi, an illud publicitùs alijs cum operibus, quæ in vnum redegeram, & publicanda cenſueram, impreſſoribus dare deberem, nulla tuarum obiectionum habita mentione: An conſultiùs fieret, ſi & oppugnatum hinc offenſaculis, inde propugnaculis promunitum exiret in publicum. Poſt longam rei diſcuſſionem poſtrema tandem menti ſententia ſedit: Sanè doctis hominibus obuiam factum notas infamiæ ferre videretur, ſi accuſatores non tantùm expaueſceret, ſed & in iudicium citare, rectæ quaſi parùm fidens conſcientiæ non auderet; pariter quoque vt reſponſis comitatum iret: opportunum eſſe viſum eſt, veluti ad defendendam cauſam innocentiæ teſtibus, quod noſtrum conſilium laudatum iri à probis viris non dubitaui, quando aut me pari oportuiſſet defunctum patruum, hominem profectò de me meritiſſimum, aliqua ex parte famigeratæ doctrinæ ſuæ tali non promulgato libello defraudari, aut eo ſolo progrediente nequiſſimis vituperatoribus anſam ſemper criminandi relinquere, non accitis in forum, quæ & obiectando, & repellendo pluribus vtrinque epiſtolis concinnata fuerant. At oblatis nonnullis literis Chriſtophori Saxoli noſtri, & ciuis & medici, quibus quartam te ſuper id negôcij cudiſſe epiſtolam, quæ reſponſione caruerat (vt aiebas) nobis ſignificabatur: res in dubium reuocata eſt. Iterumque ſententiæ ancipitis factus penſiculandum exactius * liberatum iam iudicium duxi, quando poſtremus accuſator vrgeret cauſam, nec eſſet qui patrocinaretur: Inde meum ſubijt animum titillatio quædam ſuſcipiendæ defenſionis, quo me tamen pro tutando ſilentio verterem, non erat in promptu. Mouebant hinc mentem hominis modeſtia, in omnesque benignitas, ingenij quoque ſolertia & acrimonia, in enodandis diluendisque etiam ex tempore difficilibus nodis inexplicabilibusq; ſcirpis, vt ſcilicet arbitrarer vltimam epiſtolam tuam non fuiſſe tutò delatam, cogitabam inde factu facilè fuiſſe, vt quod reſcripſiſſet: Si tamen fideli nuncio, tuæ ſunt redditæ epiſtolæ, vel tabellariorum incuria (fit enim id ſæpenumerò) vel alio quopiam caſu in itinere perijſſet. Succurrit demùm in enodationibus priorum quæſtionum tuarum, conqueſtum illum fuiſſe à te ſæpiùs eadem iterari, & de eiſdem ſæpiùs dubitari, ob id ſtatim totius controuerſiæ veſtræ capita percucurri, an, ſcilicet, in primis reſponſionibus aliqua deprehendi poſſent, quibus monſtrarem fuiſſe quartæ epiſtolæ ſatis in parte factum antequàm ſcriberetur. Succeſſit ex voto res, tantaque reperi ad propoſitum facientia, vt ſi non verbis, ſententijs ſaltem, quantum fieri potuit, obiectionibus vltimæ epiſtolæ reſponderim, adeò vt ipſarum nodos ex priorum quæſtionum tuarum ſolutionibus apertos magna ex parte poſſis agnoſcere. Addidimus multa à magnis etiam authoribus pro teſtimonio petita, quæ omnia non alia de cauſa factitata à me exiſtimare te velim, niſi vt rudium inſolentiumque philoſophiæ, & maleuolorum iudicijs occurrerem, ad quos fortè cùm peruenſſet fama, quartam te ad patruum meum ſuper eâ controuerſia dediſſe epiſtolam, cui non reſpondiſſet, tuliſſent actutùm ſententiam (qui blacteronibus & inuidis mos eſt) alia quapiam de cauſa, quæ iuſta non eſſet, reſcribere Picum non curauiſſe: alloquin, mi Antoni, etiam à principio ſuſceptū opus libentiſſimè omiſiſſem: Tùm vt controuerſijs à quibus abhorrens ſum, & ſi iuſtiſſimam cauſam agerem, non viderer initiari: tùm vt à vero philoſophiæ tramite non deuiarem, quem poſt equos & arma (& ſi quoſdam litera-

* liberatum

rum

rum floſculos à pueris olfecerim) poſt magnorum ducum commertia Ioanne Pico patruo, Ioanneq; Mainardo noſtro, ducibus metiri occœpi, quando naturæ notitia non ad literarios deſudandos agones, ſed ad naturæ ipſius cōditotem agnoſcendum ordinetur, philoſophicæq; commentationes ſuapte ſemper ſponte inuitare nos debeant ad penitiſſima diuinorum eloquiorum veſtiganda ſenſa: hic ſtudiorū omnium finis, his nobis iter reuelatur ad cœlum, ſi tamen ea non gloriæ noſtræ captandæ gratia excoluerimus, ſed vt Deum noſtrum & faciliùs cognoſcere, & feruentiùs amare poſſimus, vt inde promptiùs quæ mandauit facienda, proſequamur, quæque docuit vitanda fugiamus. En tibi cauſam ſuſcepti huius mihi oneris tecumq; negotij explicatam, iuſtiſſima eſt, vt videtur idcircò æquo à te animo perferenda, quin etiam arbitrari fortè potui, vt his noſtris vti poſſem veluti internuncijs, In auſpicata mihi iam tecum contractaq; Ferrariæ beneuolentia confirmanda. Nam cùm proximis diebus iſtuc appuliſſem, qua es humanitate me inuiſere dignatus es, atque interloquendum de literis deque morte patrui ac eius operibus multis inchoaris nec conſumatis, percepta opinione mea reſpondendi, ſcilicet, tibi ſoluendiq; argumentationes tuas tantum abfore oſtendiſti, vt offendereris, vt etiam quod facturus eram, laudaueris. Sed ipſum iam negotium aggredientes primæ obiectioni diſſoluendæ manus in primis admoliamur: ea eſt huiuſmodi.

Non ideò dictum eſt, Deum ens non eſſe, quòd eſſe in Deo pro eſſentia eſt, ſed quia eſſe non eſt aliud ab eſſentia, quod longè diuerſum eſt: alioquin ipſum eſſe lapidis quod ſibi pro eſſentia eſt, nec ens eſſet, nec bonum: eſſe enim lapidis non eſt eſſentia, ſed ipſum ſibi, & eſſe ſuum & ſua eſt eſſentia: cui vel facilimè reſpondebimus. Sed iubebo in primis eorum te meminiſſe, quæ ab ipſo huiuſmodi rei gratia ſunt perſcripta, ne pugnantia ille verba protuliſſe videretur. In eo quippe commentario de Ente & Vno (quod etiam in tuarum obiectionum reſponſis commemorauit) Amelium, Iamblicum, Syrianum compluresq; Platonicos, qui Deum ens non eſſe dixêre, nō modò non probauit, ſed toto tractatu principaliter hoc egit, vt non ſolùm ex Ariſtotele, verumetiam ex Platonis dogmate oſtenderet Deum, & eſſe & dici propriè ens. Sed & aliquam loquutionis rationē eſſe monſtrauit, quam qui ſequeretur, non abſonū erat à veritate Deum appellatione entis dicere maiorem. Atque ob id hoc à ſe factitatum eſt, vt & Dionyſij authoritatis, & Thomæ ratio haberetur, ne omnino, vt eius verbis vtar, inſanire viderentur doctiſſimi ſanctiſſimiq; viri, qui id dixerunt Deum ſcilicet, non eſſe ens, ſed ſuper ens, quam ſententiam alter millies repetiuit, alter quandoq; vſurpauit: Sed redeamus ad nos. Cùm ergo hoc modo Deum ens non eſſe dictum ſit, hac ratione id prolatum aſſerimus, quòd eſſe in Deo pro eſſentia ſit: cui opponis non hac, ſed illa aſſertum ratione, quod eſſe duntaxat non ſit aliud ab eſſentia, duo hæc diuerſa eſſe penitùs exiſtimans: ego verò alterum alterius dicti aperitionem dilucidationemq; eſſe contendo. Cùm enim dicitur ens non eſſe Deum, quia in eo eſſe ab eſſentia diſſeparatum non ſit, nil aliud affertur, quàm eſſe in Deo eſſe ſibi pro eſſentia, nec per hanc orationem, ſcilicet, eſſe in Deo non eſt aliud ab eius eſſentia, iudicatur nobis eſſentiam in Deo eſſe, vt per verba illius contra quem argumentatus es, liquidò perſpicitur: nam tuam obiectionem patruus confutauit, quæ hanc ipſam materiam concernebat inquiens: non enim Platonici, cùm id aiunt, intelligunt eſſe in Deo eſſentiam & eſſe, ſed in eo non differre. At eſſe in Deo locum eum habere quem in rebus alijs habet eſſentia, vt ei pro eſſentia nihil ſit aliud quàm ipſum eſſe; quòd autem incongruum omnino credas ipſum lapidis eſſe, non poſſe dici ens, & bonum mutabis fortè, ſententiam ſi conſideraueris, quæ à Thoma Aquinate, qui quaſi controuerſiæ iudex à vobis aſcitus eſt in prima parte ſummæ quæſtione 45. articulo iiij. dicantur, palamq; cognoſces Ipſum eſſe quod in eſſentiæ compoſitionem cadit, nec ens, nec creatum appellari debere, quando formas omnes non ſubſiſtentes, & accidentia cæteraq; id genus magis coëxiſtentia & concreata, quàm creata & entia nuncupari poſſe pronunciet. Quapropter ab eius ſectatoribus potiſſimùm Capreolo, cùm de entis & eſſentiæ diſtinctione ſit quæſtio, eſſe ipſum creatarum rerum, nec in verorum entium, nec in creaturarum numero recipitur: quòd ſi entis appellationem non ſuſcipit, proculdubio nec boni, cùm ens & bonum ſe mutuo conſequantur pariq; ambitu reciprocent.

Secundo loco huncin modum argumētaris: *Si in negationibus & priuationibus quid*

GG 3 *ſint*

ſint, quæri non poteſt, cùm igitur ſint, non ſatis eſt ad quæſtionem quid eſt, formandam ſcire rem de qua quæritur eſſe, ſed ampliùs ſcire oportet, & eſſe & aliquid eſſe: Quærenti igitur quid eſt, ridiculè ac irrationabiliter reſpondetur ens aut aliquid, ſiue ens primo modo ſiue ſecundo modo capiatur: quod ſi quæratur, quid ſit peccatum, vocabuli potius eſt quæſtio quàm rei: Cui obiectioni reſpondemus, non illum vnquam dixiſſe in priuationibus, & negationibus non poſſe quæri quid eſſent: Sed non poſſe reſponderi quod Thomæ gratia protulit, quem te ſuper hoc dubitante in prioribus epiſtolis, verúmne, ſcilicet, eſſet an falſum, citauit his verbis, verum eſſe fatearis oportet niſi deſeras tuum Thomam, quod & nos etiam ab Egidio Romano in ſecundo commentariorum libro in Theologicas ſententias aſſertum eſſe reperimus. Satis enim eſt ad quæſtionem, quid eſt, formandam ſcire eam rem eſſe de qua ſciſcitamur, neque neceſſarium eſt, vt qui quid res ſit, veſtigaturus eſt, ſciat rem eſſe aut aliquid primo modo, ſed ſecundo tantùm, hoc eſt, eam eſſe. Quod ſi contēderes te intellexiſſe quæſtionē eam formari poſſe, cui poteſt affirmatiuè, & rectè reſponderi. Primùm ſi putas quæſtionem illam, non poſſe rectè formari, niſi res de qua quæritur, ſit talis, vt per eam quæſtioni, illi reddi reſponſum queat, tecum nō venio. Ariſtotelis enim ſententia eſt, percunctari poſſe, centaurus ſit, nec ne centaurum tamen tale non eſſe, vt per eum quæſtioni, an eſt, poſſit reſponderi, cùm mera ſit fabella, merum figmentum: pariter quoque aduerſor, ſi credis hoc idem quærentem noſſe oportere: nam plus ſcire eum non oportet (vt oſtendimus) qui rectè quid ſit res, percūctatur, quàm eam eſſe. Qui ergo nouerit rem eſſe, aliquid non ridiculè reſpondet, eam eſſe aliquid neſcienti cuipiam, & de hoc percunctanti. Quod verò interrogantes quid res ſit, docere non conſueuerimus, eam tantùm vel ens eſſe vel aliquid, vt abſolutiùs reſpondeamus, euenit: nam exploratum habentes, eam eſſe aliquid, adhuc quale nam ens eſſet, rimarentur. Eorum igitur non ſolùm expreſsè petitioni, ſed & veſtigandi deſideriò ſatisfacimus, cùm conceptas & non prolatas quæſtiones ipſorum noſtris, reſponſionibus præueniendo diſſoluamus. Verba verò illa, quòd ſi quæratur, quid eſt peccatum, vocabuli potius eſt quæſtio, quàm rei quæ illius obiectioni contra te factæ fuēre reſponſum, non multum momenti attuliſſe videntur: cùm enim tu priùs argumentatus eſſes ex Thomæ ſententia: ens videlicet iuxta primum modum vocari, quod quæſtioni quid eſt, reſpondetur, quærentique quid eſſet quòd mundum conſeruaret & moueret, rationabiliter Deum reſponderi, ex quibus colligebas Deum primo modo eſſe ens, & aliquid reſpondit ille, vide quantum fallaris, malum ſecundùm Thomam tale non eſt, vt quærenti de eo quid ſit poſſimus aliquid reſpondere vel ens, & tamen quærenti quid eſt, peccatum, reſpondere poſſumus, quod eſt malum, ideo nihil tibi tua ſuffragatur reſponſio hæc, ſcilicet quod ſi quæratur quid eſt peccatum, vocabuli potius eſt, quæſtio quàm rei. Nam non minus eſt quæſtio nominis (quanquàm hîc & ibi diuerſa ratio) quid eſt quod mundum gubernat, quàm quid eſt peccatum, cùm ille qui mundum gubernat Deus, ſcilicet quidditatem, vt recentiores loquuntur, non habeat, quod & omnes præter eos, qui in prædicamento eūm collocant apertiſſimè confirmant. Et, vt ſanctiſſimus ait Dionyſius, noſtræ poſt Apoſtolos principes theologiæ, ipſius nec nomen eſt nec diffinitio, quinetiam nec illis quæ antea dixiſti, tuum hoc reſponſum conſonat, quando prius malum ipſum non eſſe nihil, ſed poſitiuum aliquid dixeris: nunc verò ipſius nominis tantum formari quæſtionem confitearis.

Opponis tertiò his verbis: *Si aliquid eſt ens, ideò iuxta poſitionē tuā eſt ens, quod eſſe eſt, ſecundùm rem aliud ab eſſentia, aliud eſt (inquit) humanitas, aliud homo, aliud album ſiue albedo, aliud res alba: igitur ſi idæa eſt ens, ideò erit ens, quòd eſſe idæa eſt, aliud ab idæa: Idæa autem Deus eſt, eſſe igitur idæa eſt aliud à Deo: eſt igitur in Deo compoſitio ſecundùm rem non ſolùm ſecundùm rationem.* Quibus dicimus iam reſponſum eſſe. Nam cùm eodem ferè medio quo nunc es vſus, in tertia epiſtola argumētareris, reſpondit ille: compoſitionem illā entis, & eſſentiæ in diuinis ſecūdùm rationem eſſe nō ſecundùm rem: Huius igitur hypotetici ſyllogiſmi quem adducis, primam propoſitionem verā eſſe inficiamur: nam & ſi in creatis rebus eſſentia ab eſſe re differat, nō ob id ſequatur neceſſariū eſt, quicquid quoquomodo dici ens poſſit ex eſſentia, & eſſe ſiue exiſtentia tanquàm ex partibus componi Idææ, igitur quæ creatarum rerum exemplar eſt eſſentia, & exiſtentia re diſtinctā nō conueniunt. Sed hæc à nobis in ea ſit compoſitio, cùm illam vt

exemplar

exemplar cauſam eſſentiæ, & entis ſiue eſſe & exiſtentiæ, quæ in creatis rebus inueniuntur perpendimus: quam compoſitionem pariter, & diſtinctionem ſimpliciſſimis etiam rebus applicamus, & ſecundùm rationem quando eam intellectus noſter fabrefecit, vocitamus, hanc Peripatetici frequentiſſimè vſurpant vulgatam, vt inquit ille ab Antipatro repetitam, à Poſſidonio commemoratam in epiſtolis à Seneca. Ea propter hunc in modum idæam ſecundùm rationem ex eſſentia, & exiſtentia dicere poſſumus eſſe compoſitam, & ens vocare eam, ſcilicet, vt exemplar creaturarum ex eſſe, & eſſentia, re differentia, compoſitarum cõſiderantes: quam compoſitionem in Deo non ponimus quando eum, non vt aliorum exemplar, ſed vt in penitiſſimo ſuæ diuinitatis receſſu ſeipſo fruentem contemplamur.

Quartò inquis, *iuxtà denominatiuorum definitionem vnus ab vnitate denominatiuum eſt: Deus autem iuxta tuam poſitionem ex ſimilitudine vnitatis vnus dicitur, non ergò ad ſubſtantiam Dei ſpectat prædicatio, qua Platonici dicũt, Deus eſt vnus: præterea cũ dicimus, Deus eſt vnus, non quid ſit, ſed quomodo ſit ſignificari putas: modus autem ex accidentiũ eſt genere: non igitur vocabulum vnius in Deo ſubſtantiuum eſt, quòd vel Platonicam ſectam non didicerim, vel Græcam linguam ignorem: nõ enim id ſatis eſt ad tutandã Academicorum diſciplinam.* Sed facilis reſponſio: cùm enim dictum ſit à Platonicis vnũ, quod de Deo enunciatur eſſe ſubſtantiuum, & non denominatiuum tantùm, probè aſſertum eſt, & iterum cùm aſſeueratum ſit vnum dici, quia vnitati ſimilis ſit, non eſt incongruum, nec propterea dici poteſt, non eſſe ſubſtantiuum. Nam & ſi nomen aliquod ex rei cuiuſpiam proprietate, aut ſimilitudine cuidam adaptetur, non ob id ſequatur neceſſe eſt, nomen illud non eſſe ſubſtantiuum, quando id pro ſubſtantiuo nomine accipiatur, quod non per modum adiacentis, ſed per ſe ſtantis ſignificet. Vnum verò quod de Deo prædicatur per modum non inhærentis, ſed ſtantis intelligi adeò clarum eſt, vt probatione non egeat. Habes itaq; proprietatem à qua nomen accipitur, cui applicatur, non auferre hoc quod eſt eſſe ſubſtantiuũ: nam Thomas tuus imò noſter, cùm in locis alijs tùm in prima parte, illud ad quod ſignificandum nomen imponitur, ab illo à quo imponitur differre refert: verbi gratia: hoc nomen lapis ad ſignificandum ſubſtantiam illam, quæ ſic nuncupatur imponi, ab ea itẽ proprietate ſibi cognata, qua ſcilicet pedem lædit, vocitari ediſſerit: vnde & alio loco docet à grãmaticis fore vſurpatum, vt ſcribant nomen ſubſtãtiam, cum qualitate denotare, quòd & Ioannes Scotus libro primo commentariorum ſuorum in ſentẽtijs affirmat. Vnum igitur, mi Antoni, cùm de Deo annunciamus verè, & vt ſubſtantiuum nomen eſt enunciamus, quia, ſcilicet, per modum ſtantis, & concipimus & prædicamus: rurſus cùm ab vnitatis ſimilitudine eiusq; proprietatibus, impoſitum dicimus veritati, quantum fas nobis eſt, propinquamus, quia ſcilicet conuenienti vocabulo vtimur, ad indicandum, quanquàm longè ineffabilem illam ſuper omnia creata deitatem, cùm ita omnium, quæ ſunt principium ſit, quemadmodum numerorum omnium principium vnitas eſt, & hiſce verbis etiam colliges alterius argumenti tui ſolutionem, de modo quod de genere duntaxat accidentium eſſe profaris poſſe, ſcilicet, in hac prædicatione: Deus eſt vnus quomodo Deus vnus ſit ſignificari, & nihilominus vnius vocabulum in Deo ſubſtantiuum eſſe. Si à quo auſpicetur nomen, & ad quod denotandum rei tribuitur, conſideraueris, potes etiam breuiuſculè ex verbis patrui ſolutionem tuæ dubitationis agnoſcere, cùm ait, quomodo tu Platonicorum potius quàm Dionyſij rationem ſequi medicis, cùm nec Dionyſium nec Platonicos, vt magna etiam voce gloriaris, vnquã legeris: At ſcias idẽ eſſe apud Platonicos Dei typũ eſſe vnitatẽ: & apud Dionyſium Deum vnicè omnia expeditiorem ſolutionem, non poſſet quiſpiã rectè deſiderare: nam cũ Dei typũ eſſe vnitatem dicitur ad ſimilitudinẽ & modum: cùm verò fertur Deum vnicè eſſe omnia ad ſubſtantiam referendum eſt, quæ tamen eſſe eadem penitùs aſſeueratum eſt, quin etiam apud Græcam linguam, quam ille probè nouerat, abſtractum & concretum ſignificari quandoq; poteſt eadem voce.

Ad quintæ dubitationis tuæ ſolutionem afferendam, non opus eſt multis. Ait ille, ſi *Deus non eſſet & aurum eſſet, eſſet aurum & non eſſet aurum.* Tu addis hæc verba, *igitur eſſet aurum.* quòd ſi diffinitio veri conſtat, erit verum nulli quadrans idææ. Adde obſecro & hæc paucula, quæ ſcilicet ex eius verbis ſequi dixit, & agnoſces quomodo erit verum nulli quadrans idææ. Quid inquam? impoſſibile ſcilicet impoſſibile

parit,& ideò non mirum eſt, ſi ex propoſitione tua impoſſibili ſequi facias quicquid volueris: Nam ſi Deus non eſſet & aurum eſſet, erit verum nulli quadrans idææ,cùm ex impoſſibili gignatur impoſſibile: his non ſolùm dialectici,ſed etiam theologi adſtipulantur. Si enim Ioannem de Bachone Carmelitam interroges, an fieri poſſit, vt aurum ſit & Deus non ſit, in primo ſententiarum reſpondebit tibi, non aliquam omnino rem qualiſcunq; ea ſit, intelligi poſſe, niſi priùs Deus intelligatur. Cùm autem de intellectu cunctarum rerum ſit, colliges tu an extra omnem controuerſiam etiam apud nouitios dialecticos pronunciari poſſit, aurum eſſe & Deum non eſſe fore impoſſibile. Sed de hoc iterum in calce operis verba faciemus, ſi Cardinalem Cameracenſem poſtea conſulneris, audies hominem in omni etiam philoſophia exercitatum in primo commentariorum in ſententias dicentem, ex quolibet impoſſibili contradictionem ſequi.

Sexto loco dixiſti: *Si neq; verum, neq; falſum eſſet ſedere Socratē, quod ille aſſeruerat, eò q necessarium nō eſſet defendere te poſſe, nō in quolibet negationem verā eſſe vel affirmationem, cùm in quolibet aut vna, aut altera neceſſariam nō habeat veritatem:* Quam obiectionem ſoluentes reſpondemus: orationē hanc, Socratem, ſcilicet, ſedere, veritatem aut falſitatem quantū de ſe eſt, ſibi non neceſſariò determinare, nec propterea ſequi de quolibet affirmationē veram non eſſe vel negationem: verumtamen ſi eo modo quo ipſe docet, intelligis, negare etiam poteris in quolibet, ſic affirmationem & negationē veram eſſe, vt altera pars neceſſariò vera ſit: ait enim me ſedere, aut verū aut falſum ſemper eſt: quia ſemper ego aut ſedeo aut non ſedeo, & quod dicitur me ſedere, nec verum nec falſum, hoc eſt, propoſitionem hāc ex ſe ſibi, nec veritatē nec falſitatē determinare: quod faciunt propoſitiones neceſſariæ. Sed cùm fieri poſſit vt & ſit vera, cùm ſcilicet ſedeo, & ſit falſa cùm non ſedeo, ex ſeipſa ad vtrunq; indeterminata eſt.

Præterea aduerſus nōnulla eius verba de bono & malo, vero & falſo, quæ in rebus & anima fore protulerat, inſtas hoc modo: *Si bonū & malū ſunt in rebus, verū & falſum in anima vbi eſt, tua affirmationis & negationis oppoſitio. Negatio enim nihil ponit, quomodo etiam Chimæra in rebus eſt & anima: ſi eſt omnino nō ens & falſa, cùm nō ens, & malū mutuò conuerti putes.* Sed oro attendas animaduertasq; malum & bonū ea ratione, in rebus etiam pronunciari, quia attendatur circa res, quomodo verū & falſum circa animam: non eſt enim verum & falſum in rebus, vt ſcribit Ariſtoteles, vj. primæ Philoſophiæ libro, ſed in mente, nec propterea ſequatur neceſſe eſt, vt res quæ omnino mala eſt, res vera ſit, verū etiam illud & falſum, de quibus eo loci mentionē facit Ariſtoteles, complexa ſunt: nec item ſequitur ſi bonū & malum in rebus ſint, ob id ea opponinō poſſe contradictoriè: quia malū quod in rebus eſſe pronnnciatur, nō ideò dicitur in rebus fore, vt illud aliquā eſſe rem intelligatur, ſed quia attenditur conſideraturq; circa res ipſas, hoc eſt, in quantum res perfectionibus priuat, & vt nō bona ſint, efficit. Chimera verò ipſa in rebus non eſt, quia omnino non ens eſt & omnino mala: tamen ſi fieri poſſet à natura, vt eſſet res, eſſet & bona, falſa autem eſt quatenus nihil omnino exiſtens, & nulli quadrans idææ: nec etiam eam in anima eſſe affirmamus, ſed ipſi Chimæræ notionem, quæ vt res quædam eſt, bona eſt & vera, falſa verò quatenus Chimæram repræſentat, cùm ipſa Chimæra, & nihil ſit & mala.

Probare poſt hęc credidiſti cæcitatē eſſe verā, quod ille negauerat, & ſi cæcitatē eſſe cęcitatē verū eſſe, nec eſſet inficiatus nec conceſſiſſet. Sed ea lōgè diuerſa eſſe dixiſſet: huncq; in modū argumētatus es: *Si cæcitatē eſſe cæcitatē verum eſt, & quis nō videat cæcitatem eſſe verā: idē enim ſunt: ſola enim cæcitate poſita, ponitur hoc quod eſt, cæcitatē eſſe cæcitatē & ablata aufertur. Vnde eadē ratione Socrates, & Socratē eſſe Socratē, idē eſt, & eadē generatione vtrunq; generatur, & per ſe Deus quoq; & Deū eſſe Deū, idē, vtrunq; enim æternū & prima veritas.* Ego verò, mi Antoni, contrà contēdo, quæq; eadē eſſe affirmas inficior: nam vno eorū quem tu affers poſito, non ponitur reliqnum neceſſariò: nam ſola cęcitate poſita nullo intellectu cōſiderante cæcitas quidē erit, non tamen erit, hoc quod eſt cæcitatem eſſe cæcitatē: quapropter etiam ſoluitur argumentū de Deo, & de generatione Socratis: nam Socrates per ſe generatur, nō hoc quod eſt Socratē eſſe Socratem, cū complexa non generentur. Licet quoq; tibi condonarem ea eſſe idem, adhuc non ſequi dicimus, qnod colligebas ob diuerſum modū ſignificandi, complexæ ſcilicet & incomplexæ, cùm nullius ſanè valoris eſſet hæc argumētatio, cæcitas & cæcitatem eſſe

tem eſſe

tem eſſe cæcitatem, ſunt idem, ſed hoc eſt verum, igitur & illud quia pari pacto ſequeretur, hoc eſt, complexum, igitur & illud: quod abſurdum eſt, cùm cæcitas nomen ſit ſimplex non complexũ aut enũciatio aliqua aliud, igitur eſt cæcitatem eſſe verã, aliud cęcitatem eſſe cęcitatẽ, verum eſſe. Et quanquã hęc pro patrui defenſione ſufficerent, attamẽ ne credas plures tutandi propugnãdiq; modos deeſſe, vtq; abſolutior veniat ad te reſponſio, ſcias velim iuxta Gregorij Ariminenſis ſentẽtiam dicere me potuiſſe, & ſi ſola cæcitate poſita poneretur, hoc quod eſt cæcitatem eſſe cæcitatem, non propterea corrogari colligiq; neceſſariò ea eſſe idem: negat enim hanc conſequentiam, & multas huiuſmodi omni alio à Deo circumſcripto Deus eſt, ergo Deus eſt Deum eſſe. Cardinalis quoq; Cameracẽſis negat omnes orationes in quibus aliquid enunciatur, de oratione infinitiua ſignificatiuè accepta, eaſq; & falſas aſſerit & incongruas, quod in ſuo primo Sententiarum libro videre licet.

Conquereris deinde, falſum cum hac conditione diuiſum non debuiſſe pronunciari, hoc eſt, quamdiu falſum eſt, idq; hiſce verbis enarras: *Si falſum omne ſimpliciter diuiſum eſt, quod probatum eſſe non negas, dici non potuit falſum quidam, cum hac ſolùm conditione diuiſum eſſe, hoc eſt, quamdiu falſum. Si enim omnis homo ſimpliciter, & abſolutè eſt riſibilis, conditionem nõ oportet adiungere qua reſtringas dicens: omnis homo eſt riſibilis quamdiu eſt homo, nec propterea reſtrictio debuit adiungi, quòd non omnia falſa ſunt æqualiter diuiſa aut falſa: nec enim omnia entia ſunt æqualiter bona, abſolutè tamẽ bona ſunt omnia.* Sed diligenter eius verba perpẽde, quibus poteris omnẽ ſcrupulũ, & dubitationẽ abijcere. Ait ille, *omne falſum diuiſum, nec omne falſum ex æquo falſum: quia non omne falſum ex æquo diuiſum, cùm æquè falſa non ſint, quæ non ſunt neceſſariò, & ſemper falſa, & ea quæ ſemper & neceſſariò falſa ſunt:* Rectè igitur Antoni dictio illa quamdiu adiecta eſt, propterea, quæ non ſemper & neceſſariò falſa ſunt quæ falſã: & ſi vera fieri vtriq; poſſunt, vel naturæ vel artificis opera, quod & tu in ſecundis obiectionibus dixiſti: veruntamen quamdiu diuiſa, tamdiu falſa: ſemper verò falſa ſunt ea, quæ nunquàm in amicitiam redire poſſunt, vt in ſecundarum reſponſione obiectionum abundè viſitur, nec ſimilitudo de entibus, & de riſibilitate tibi impendio ſuffragãtur. Nam entia ſunt ſemper, & abſolutè bona, licetq; non ſint æqualiter bona, aliaq; alijs magis boni rationẽ participent, tamen ſemper & neceſſariò ſunt bona: quatenus enim entia, eatenus bona, nec poſſunt fieri non entia & non bona, niſi redigantur in nihilum. Sed poteſt commodè de falſo, & diuiſo quod in complexione conſiſtit, non diuiſum & verum fieri: ſimilitudo ergo non quadrat. Nam licet non omnia falſa ęqualiter diuiſa, attamẽ quatenus falſa, & non vnita & non vera ſunt. Adde quòd parùm turbare nos debuit hæc obiectio, quis enim ambiget pronunciari poſſe hominem (qui abſolutè & ſemper riſibilis eſt) cum hac conditione riſibilem fore quamdiu eſt homo: an improbabitur hæc loquutio à viris doctis homo tamdiu riſibilis eſt, quamdiu homo eſt.

Decimum obiectionum tuarum caput nihil aliud cõtra eum affert, niſi facilè conſtare potuiſſe quod dixiſti, *ſi ratio contrariorum motuum ſatis ei fuiſſet intellecta*, at ille niſi excidit conqueſtus eſt te non probaſſe, quod totiens ſequi dixiſti, ſcilicet, ex contrarietate proſequendi, & fugiendi contrarietatem boni & mali inferri inquiens: nam ſi bonum qua ratione bonum ſit expetendum malumq; fugiẽdum, ſintq; fugere & appetere contraria, quomodo ex hoc ſequi probas bonum malumque eſſe contraria, hoc eſt quod tibi probandum eſt, ad quod tamen probandum neq; vllum vnquam verbum feciſti, neque nunc facis: hæc ille negans, ſcilicet, formam argumentationis tuæ, & hac fortaſſe de cauſa cùm appetere ipſum, & fugere non ſint propriè motus contrarij, ex quibus contrarios eſſe terminos colligi poſſit, & etiam ab ipſo Ariſtotele mutationum aliqua contrarietas aſſignetur, ſexto Phyſicæ auſcultationis libro, quorum contrarij non ſint termini, ſed contradictorij ens ſcilicet, & non ens quando generatio ab non ente ad ens proficiſcatur, corruptio ab ente in non ens procumbat. Tu verò hanc iterum contrarietatem boni & mali pertractaſti, nec aliam adduxiſti probationem: rationem porrò contrariorum motuum diligenter illum proſpexiſſe, etiam ab ipſis, vt aiunt, vnguiculis nõ ambigas, quinimò ſæpiùs nõ modò tuas aduerſus eum de hac contrarietate rationes propulſauit, ſed etiam contra te egit quando in ſecunda epiſtola deduxit hanc tuam probationem, non ſolùm inferre malum, & bonum eſſe contraria, ſed contradictoria eſſe contraria; ſecundò

cùm

cùm tela tua in te retorſit hoc modo: bonum & malum ſecundùm te ſunt contraria, & vtrunq; contrariorum eſt aliquid poſitiuum, & ſecundùm te non ens eſt bonum, ergo ſecundùm te non ens eſt aliquid poſitiuum; & aliquid & ens conuertuntur, ergo ſecundùm te non ens eſt aliquid poſitiuum.

Cùm in tertia dixiſſes epiſtola, refugere enim ad Simplicium, relictis Latinis interpretibus, quantum ad oppoſitionem boni & mali pertineret, reſpondit ille quaſi mirabundus: *cur tu qui Boëtianus eſſe ſoleres, & Barbarorum irriſor eos tunc videres, qui poſthabitis Latinis interpretibus Græcos ſequebantur interpretes*, vel commodiſſimè innuens te ſentire perperam ſi Græcos Philoſophos magnifaciendos non eſſe duceres: quos Boëtius, quem magno habes in pretio, ſummo in honore ſemper habuiſſet, hisq; & præceptoribus & ducibus vſus eſſet; quibus replicas rem nõ eſſe admiratione dignã quamuis dixeris, Latinos non negare Ariſtotelẽ, quem Simplicius nõ negat, &c. Sed mihi nõ videtur Simplicium negare Ariſtotelem; cùm rectè interpretetur, nec apparet Latinos interpretes euariare ab Simplicij ſententia, quando eam tota mẽte complectantur, & exequantur operibus: ſi demiratus eſt negatum à te Latinos expoſitores Simplicium non ſequi, in maiorem fortè ſtuporem incidiſſet: ſi te Latinos nõ negare Ariſtot. quẽ negaret Simplicius, protuliſſe intellexiſſet. Porrò Simplicius quiq; illum ſunt ſequuti, Ariſtotelis mentem planè elucidãt, cùm ea ratione bonum & malum contraria eſſe dixerit, quòd alterum contrariorũ ſemper habeat rationem mali & deficientiæ: quocirca primo Phyſicæ auſcultationis libro cõtraria ſemper ſecundũ melioris peiorisq; inuicẽ rationẽ comparari tradidit, Pythagoreos etiã imitatus, qui duos rerũ ordines ſtatuêre, quorũ alter ſub bono, alter ſub malo contineretur, vſusq; ſit in ratiocinariuis libris frequenter externis exemplis, hanc expoſitionẽ, vt inquit ille Thomas tuus, non ſolùm Latinos, ſed & inter Latinos præcipuus, non ſolùm refert, ſed & probat, cui etiam nos Egidium in ſecundo Sententiarum, & alios multos, Burleum ſcilicet, & Eſculanum idẽ ſentientes annumeramus, quinetiam & Ioan. Scotus cathegorias Ariſtotelis exponens adſtipulatur huic noſtræ ſententiæ, inquiens: ſi bonum accipiatur prout cũ ente conuertitur, malum eſſe nihil, & ſic bono nõ eſſe contrarium: cùm enim vtrunq; contrariorũ extra controuerſiã ſit aliquid poſitiuum, neceſſe eſt, vt quod nihil ſit in rerum natura, quale eſt malum, contrarium eſſe pronunciari nõ poſſit: & licet malum tu nihil eſſe negaueris ad Thomam prouocans, ipſeq; opinioni tuæ non modò non ſuffragetur, ſed & abundè refragetur, quòd etiã patruus in margine tertię epiſtolę ſatis oſtendit, ab re tamen fore non putamus vel pauca obiter, etiam & in tranſcurſu pro patrui opinione perſtringere monſtrareq;, non ſolùm Thomam in ea opinione fuiſſe, vt malum eſſet nihil: Sed cateruatim plures Philoſophos & Theologos illuſtres in hanc ſententiam pedibus manibusq; deſcendiſſe. Auguſtinum inuenimus de moribus Manichęorum differẽtem dixiſſe, nullam naturam eſſe malum, pauloq; pòſt ne quid pro natura intellexiſſet foret ambiguum, ſubiunxit: & ipſa natura nihil eſt aliud quàm id quod intelligitur in ſuo genere aliquid eſſe. Vidimus Egidium Romanum in primo commentariorum libro in patrum ſententias ſcriptum reliquiſſe, malum ſecundùm quod malum puram eſſe priuationem & non aliquid, eoq; modo eſſe aliquid pronũciari poſſe, quo & ipſum nihil aliquid eſſe dici poteſt, quando vtraq; poſſint nomine aliquo nominari: In ſecundo quoque earundem commentationũ libro malum nõ habere, vt eius verbis vtar quidditatẽ, ob idq; non poſſe reſponderi quæſtioni quid eſt, affirmat, nihilq; aliud de ipſo eſſe quàm nomen: verbaq; itidẽ Ariſtotelis de mali & boni oppoſitione, iuxta patrui mentẽ interpretatur, dogmatisq; Simplicij & aliorum proborũ Ariſtotelis interpretũ: conſentit ea, ſcilicet, propria non eſſe genera pronuncians, ſed aliorum contrariorum propiùs genera dici debere, cùm alterum rationem poſitiui habeat, altero non habente, nullumq; contrariorum ſecundùm ſe eſſe non ens, ſed aliquam naturam & exiſtentiã: id ipſum Gregorius Ariminenſis teſtatur in cõmentarijs, in ſecundũ Sententiarum librum, malũ ſcilicet ipſum non eſſe aliquam, vt ipſius vtar ſermone, entitatem, ſed puram priuationẽ: hoc idem ſenſit perſpicaciſſimi vir ingenij Robertus Holchot, quæſtione prima commentariorum ſuorum in ſecundum Theologicarum ſententiarũ librum, hoc idem pleriq; alij iudicauêre, quos in præſentiarũ adducere, mihi ſcribenti tibiq; poſtmodum legenti faſtidium fortaſſis afferret: ſatis erit quantum ad præſens negotium

negotium attinet hos numeraſſe potiſſimùm, cum alijs obiectionibus diſſoluendis, de hoc iterum oportuerit verba facere, quando illis in locis de malo mentio ſit habita. Sed vt eò redeamus vnde digreſſi ſumus. Boetium tantùm ex Latinis omnibus cōtra Simplicium & reliquos illuſtres interpretes citare in iudicium videris: quē ſi tantùm Latinorum numero dignaris aſcribere, is vnus erit ex Latinis expoſitoribus, non Latinè expoſitores, qui tuæ opinioni ſuffragari videbitur. Adde quòd nec ille, ſi eius mens probè perſpiciatur noſtræ ſententiæ reclamat, cùm quæſtionem hanc nec exactè penſiculet, nec vltimo rimetur iudicio, ſed ſolùm quid Ariſtotelis verba ſtrictè & preſsè apprehenſa expoſtulent, declaret, qui mos ei familiariſſimus in primis editionibus fuit, opiniones Græcorum interpretum varias, ſecundæ editioni demandans ſcrupuloſè, & anxiè examinandas.

Cæterùm probaſſe non modò illū, ſed demonſtraſſe exiſtimo: *quotienſcunq; daretur bonum & malū eſſe contraria, illicò Chimæram aliquid eſſe in rerum natura abſq; vlla controuerſia pronunciari poſſe*, cuius contra te argumentis hoc tantùm reſpondes, nō perceptum ſcilicet ab eo qua ratione, bonum & malū contraria dixeris, nihilq; aliud pro te affers: quapropter nihil & ego aduerſus te agam, niſi & vidiſſe illū & percepiſſe cuncta, quę ſcripſeras, & cùm collibuit, multa de cōtrarijs dixeras recenſuiſſe: meū enim hoc in negotio conſiliū eſt, vltimas tuas obiectiones in patruum diſſoluere, eas verò quibus ipſe quoquo modo reſponderat, ſilētio præterire: verumtamen ſi aliquid nō plenè ab eo enucleatum tibi videbitur, quòd à me & optes & expoſtules aperiri, deſiderio tuo ſatisfacere tentabimus; perque tua argumenta & diſſoluendo & reſpondendo pro viribus vagabimur, non enim minutula quæque verborum tuorum reſponſione carere iudicauit inconſonum: *fatetur ille in primis literis quædam eſſe omiſſa, quibus nihil reſponſum eſt, ne in leuibus rebus verba prodigeret quædam leuiter tractata, vt qui philoſopho homini res potius indicandas, quàm explicandas duxerit.* Quæ verba ſic à te velim interpretari, vt nonnulla quorum controuerſiæ notæ, ſunt etiam gregarijs philoſophis operæprecium nō fuiſſe, abs te philoſopho nobili aduerſus celeberrimum, & doctrina & fama hominem adduci, qui de rebus altiſſimis haberet ſermonē, quiq; ad ima hæc diſcutienda, non ſine diſpendio conceptorū de rebus difficilimis ſpeculaminum deſcenderet. De hac tamen tua contrarietate ſequenti reſponſione, cùm de ſemiplenis priuationibus verba fient, nonnihil dicturi ſumus.

Miraris prẹterea, *demiratū illum fuiſſe ſemiplenas à te fingi priuationes:* quam rem non tàm eo tēpore quàm poſtquàm iterū id tentare probaſti, in admirationē conuertiſſe illum exiſtimo (ſi tamē ab eo vltimæ obiectiones tuæ viſę ſunt) dixerat ille aduerſus te, *malum eſt nihil, ergo nō eſt ſemiplena priuatio.* Tu verò eius argumentū hoc modo proſequeris: *ægritudo mala eſt, igitur nihil eſt: nō eſt igitur ſemiplena priuatio, eſt autem priuatio quædam ægritudo, non igitur eſt vel ſanitatis vel boni cuiuſpiam ſemiplena priuatio, ſed plena potius & perfecta, quod fieri non poteſt, imperfectæ igitur priuationes ſemiplenæ ſunt, vt ægritudo raritas, turpitudo cæcitas viſus, perfecta boni imperfecta:* hęc tu ad verbū. Ego verò, mi Antoni, liberè dixerim, hæc tua verba vel nihil contra ipſum faciunt, quod vt clariùs videas, ea ſigillatim recenſebo: Ais primò ex ipſius verbis, *malū eſt nihil, igitur non eſt ſemiplena priuatio.* Rectè ambulas, rurſus, *ægritudo mala eſt, igitur nihil eſt: nō eſt igitur ſemiplena priuatio*: huc vſq; etiā probè ꝓgrederis, quia ægritudo quatenus mala, eatenus nihil: rurſum ais: *eſt autē priuatio quædā ægritudo, non igitur ſanitas*, &c. vſq; in finem: quibus verbis falſum, meo iudicio, aſtruitur, pace tua ſit dictum, quod oſtendere conabimur. Cęcitas enim nō ſolùm ꝑfecta viſus priuatio eſt, vt ais, ſed etiam boni perfecta priuatio dici poteſt: quia totū illud bonū aufert, quod nata eſt, auferre, ſcilicet, viſum, quod nō facit ophthalmia, licet etiam illa bonū quod nata eſt adimere, perimat: illius verò quod nō eſt apta perimere, nullatenus priuatio nuncupari poſſit, ſiue ſemiplenam ſiue plenā dicas: priuatio enim vel abſolutè cōſideratur, ſcilicet, vt habitū in cōmuni reſpicit, velut ad certū & limitatū entis genꝰ reſtringitur, puta ad ſanitatē totius corporis, ad oculū, ad pulchritudinem, & cætera id genus: primo modo accepta habitum aliquē particularem non priuat, quia priuatio omnimoda, vt Dionyſius inquit libro de Diuinis nominibus, viribus omnino deficitur: ſecundo modo ſumpta quæ ſingularis à Dionyſio appellatur, diſtinguente eam cōtra vniuerſalem illū, quem reſpicit habitum, priuat: & hoc modo huiuſmodi habitus, cui, ſcilicet, obeſſe nata eſt

priuatio plena & non alterius rei ſemiplena eſt. Quis enim dicere auderet cæcitatem eſſe ſemiplenam priuationem hominis vel alterius boni, quod eſſet in homine: priuatio igitur abſoluta, habitum abſolutè, & propria & particularis priuatio proprium & particularem habitum reſpicit & eius limites non excedit. Quapropter ægritudo plena priuatio eſt, non ſemiplena ſiue toti corpori eam aſcribas ſiue particulari membro: febris enim perfecta priuatio eſt illius temperaturæ, quam nata eſt corrumpere ophthalmia: etiam & ſi non totius boni quod in oculo eſt, tamen alicuius boni perfecta & propria priuatio eſt, quia totum illud bonum, quod nata eſt perimere, perimit quando perfectam oculi ſanitatem, viſum verò non auferat, & quatenus ophthalmia nihil aliud faciat. Turpitudo etiam quia totum illud bonum quod poteſt auferre, ſcilicet, perfectam partium compoſituram quæ pulchritudo vocatur, adimit, perfecta priuatio eſt, & ſic in reliquis conſidera. Hoc etiam ex ſuperabundanti dixerimus: cæcitas qua cæcitas, malum eſt, qua malum, nihil eſt, qua nihil, non ſemiplena priuatio, quia ſi ſemiplena, aliquid poſitiui relinqueret, quod non facit malum. Præterea nulla priuatio in ſe omne bonum priuat actu, ergo omnes priuationes eſſent ſemiplenæ priuationes, quod eſt cōtrare, qui aliquas plenas, aliquas ſemiplenas eſſe contendis: connexio optima & neceſſaria, & quòd aſſumpſimus, hoc probamus argumento. Cùm nullum bonum vnquàm inueniretur: ſi totalis quædam & vniuerſalis priuatio in rerum natura comperiretur, vt paulò antè ex Dionyſij verbis innuimus: malum enim priuat particulare bonum, cùm malum in bono ſit, & vniuerſale malum vniuerſale bonum perimeret, ſi tamen inueniretur, quod fieri non poteſt: & ſic colligé non ſemiplenas, ſed plenas ſemper propriorum habituum priuationes reperiri.

Decimæquartę obiectioni, quæ plures quæſtiones continet, ſigillatim reſpondeo, primoq; non omne malum boni aliquid relinquere, niſi in aliquo intelligas ſubiecto, quod malum ipſum non reſpiciat, vel illud ſubiectum, cuius habitus à malo ipſo perimitur, accipias, nec illum oppoſitum huius, quod tamen ei imponis, & pro hypotæſi aucuparis aſſeruiſſe: nam ille malum aliquod inueniri quod omne bonum ab eo natum auferri, tollat penitùs, abundè teſtatus eſt, cùm in epiſtolæ ſecundæ reſponſione, te de hoc commonuerit: hunc in modum ſcribens hoc certè conſiderare debueras, quod de imperfectis quibuſdam malis ex ea quam adhuc retinent, bonitatis admixtione conceditur ad ipſam immixta, abſolutamq; mali naturam non eſſe transferendum: & vt planiùs veritatem percipias, nō pigebit explicare vim diſtinctionis: Malum bifariam conſiderari poteſt, abſolutè primò & ſub propria ratione mali, hoc eſt, inquantum nihil: ſecundò in quantum cuiuſdam boni priuatio eſt, hoc eſt, particulare malum, & hunc in modum malum acceptum boni aliquid ſubiectum duntaxat relinquit: quod non facit aliud malum, quod omnino non ens eſt, & nihil, quale Chimæram dicimus, cùm ſubiectum aliquod aut habitum non reſpiciat, & hac de cauſa omnino malum ab ipſo, & abſoluta immixtaque mali natura vocitatur: hoc inquam malum quod, vt Dionyſij, in libro de Diuinis nominibus, verbis vtar, quia ſubiecto caret, nullo modo nuſquam & nihil exiſtens eſt. Chimæra verò & ſi potentia dici bona poſſit, ob potentiā producēdi ipſam, quæ in Deo eſt, tamē nec ens, nec bonum denominari poteſt. Si enim hæc connexio, ſcilicet, aliquid potētia bonum eſt, igitur bonū eſt, virium potens eſſet, in auctorē illius ictus retorquens: adducere eū putarem, vt fateretur omnia q̄ à Deo creari deberent, non autē vi naturæ fieri, & etiam quę corrupta ſunt, aliquid eſſe, & non eſſe aliquid. Nam ſi potentia creantis ſecūdùm eum & eſſent & bona eſſent: igitur & neceſſariò eſſent aliquid, cùm aliquid & bonū conuertantur parisq; ſint ambitus omnino. Quòd verò aliquid eſſe non poſſet, ſic argumentabor. Ex nihilo aliquid fieri non poteſt, antequàm creetur, Chimæra ſecundùm te niſi creetur, eſſe non poteſt: creatur igitur ex nihilo, igitur priuſquàm crearetur ex nihilo, non eſſet aliquid: ob potentiam igitur bonitatis, quæ in creatore eſt, res abſolutè bona denominari non poteſt, alioquin, vt noſtrorum dialecticorum ſermone vtar, fallacia ſecundùm quid ad ſimpliciter, committeretur. Mitto ea conſultò, quæ afferantur contra opinionem illam de æternis (vt ita loquar) quidditatibus & potentia obiectiua, & ſi illis ſemet rationibus ſententia tua infirmari fortè poſſet: ſatis ſit enim deſiderio noſtro, ſi Chimæram dici non poſſe bonam, probauerimus: adde quòd & Auerroēm in hac parte imitati, dicere poſſumus, ens in potentia, non eſſe ens, quando in commentarijs

mentarijs in quartum Metaphyſices librum partitione quintadecima dixerit, id quod non eſt actu, non eſſe ens. Ad illud quod iungis, ſcilicet Chimæram ob id ens eſſe, quia licet illa potentia producendi Chimæram in Deo ſit, nihilominus potentiam Dei & Chimeræ eſſe aliam & aliam ratione. Reſpõdeo primò, negare me poſſe, Dei potentiam & Chimæræ producendæ diuerſas eſſe ratione: Secundò licet gratis tibi concederetur potentias, ſcilicet, illas eſſe diuerſas, adhuc tua ratio quid probaret? cùm Chimæra ens nuncupari nequaquã poſſit ob potentiam ſe producendi, quæ in Deo eſſet, cũ tantum abſit, potentiam illam nec Chimæram nec aliquid intrinſecũ Chimæræ enunciari poſſe, vt etiam diſtent in infinitum. Addis præterea excluſa potentia Dei & cogitatione noſtra Chimæram non eſſe malam, cùm malum priuatio ſit, quæ in ſubiectọ participante bonitatem conſiſtit: cui reſponſum velim eadem diſtinctione qua paulo antè, cùm Chimæra ſubiectum aliquod non reſpiciat, ſed abſolutè mala ſit, licet eam à nobis conceptam, ſcilicet, ipſam notionem Chimæræ, quam mẽte gerimus, vt aliquid eſſe, ita bonam eſſe: Chimęram verò ipſam nec aliquid eſſe, nec bonam eſſe, pronunciare poſſimus.

Præterea geſtire videris non improbatum quod attuleris, ſolumq́; Simplicium id non dicere reſponſum eſſe. Item ais non dixiſſe ſentire Ariſtotelem omne omnino ens vel per ſe vel per accidens eſſe, nec Thomę aliquid propterea falſum adſcripſiſſe. Verùm & ſi tot ab illo quẽ defendimus, hac de re dicta ſint, vt à me verba[illegible] opus non videatur, propoſuerimq́ue ſemel ab eo quoquo modo diſcuſſa non retractare, hæc tamen ex ſuperabundanti pro patruo dixerim: Simpliciũ ſcilicet qui à te ſæpius in iudicium citatus eſt, contra te ſæpiùs teſtimonium tuliſſe, quod patruus non ſemel in reſpõſionibus comminiſcitur. Rurſus ſcire vellem an defendendũ ſuſceperis, non omne ens, aut per accidens, aut per ſe eſſe de mente Ariſtotelis. Ille enim quinto Primæ philoſophiæ libro ſecat illud ens in ens, per ſe & per accidens, demũ in ſubſtantia & accidens ſecantur, quæ priori partitionis membro continebantur, cũ illud per ſe in decem partiatur genera: quorũ vnum eſt ſubſtãtia, reliqua accidentia. Vellẽ ego à te nunc libentiſſimè doceri, qualénam eſſet illud ens quod nec per ſe nec per accidens eſſet: quòd ſi fortè diceres, diuiſionẽ illam in ens per ſe & per accidens aſſignationem eſſe complexentis, vt in primis obiectionibus prodidiſti, reſpondere non dubitarem, te id oſtendere verè non poſſe, nec aut Ariſtotelis quapiam ſententia, nec ratione idonea tuam opinionẽ fulcire, cũ eo loco Ariſtoteles ens per ſe in decẽ partiatur genera, quorum vnũ ſit ſubſtantia: & nouem accidentia, quæ cõplexa entia fore nemo credit quando aduerſum complexa diſtinguantur: eòque loci Auerrois dicat ens per ſe diuidi per dictiones ſignificantes genera prædicamentorũ: dictio autẽ non eſt complexum ens, ſexto quoque Metaphyſicæ Idem Auerrois dicit, primã entis diuiſionem eſſe in per ſe & per accidens: prima autẽ eſſe non poſſet quando eam diuiſio complexi entis anteiret, nec apud Thomã reperitur quinto Metaphyſicæ libro diuidi ens cõplexum, vt aſſeruiſti. Credi verò non poteſt cũ ens primo ſit partitum in ens per ſe & per accidens, illudq́ue per ſe ſit in decem genera ſubpartitum, quæ incomplexa eſſe oſtẽdimus, aſſignari eo loci diuiſionem entis complexi, quando illud quod diuiditur de diuidentibus membris prædicari neceſſe ſit, hæcq́ue ob id & ſi parùm ad negotium pertineant, dicta ſint, cùm nec illud tuum dogma Ariſtotelicorum interpretum placitis, nec rationi conſentaneum primori fronte mihi videatur; quod ſi fortè contrarium probaueris, gratiſſimum erit à grauiſſimo philoſopho, qualem te profectò exiſtimo, didiciſſe nonnihil.

Cæterùm dixit ille, *eatenus malum priuationem eſſe, quatenus priuatio formaliter erat negatio*, cui aduerſaris, inquiens, non conſtare aliam non eſſe affirmationis negationiſq́; oppoſitionem, aliam priuationis & habitus: nec propterea ſi malũ eſſet priuatio boni, malũ & non bonũ conuerti neceſſe eſſe: quibus reſponſum velim, aliam eſſe priuationis oppoſitionem, aliam negationis, nec illum oppoſitũ protuliſſe: ſed propterea etiamnum ſequi; quòd ſi malum bono priuatiuè opponatur, malũ & non bonum conuerti neceſſe eſſe. Priuatio enim, vt magnus ait Albertus libro primo Phyſicæ auſcultationis, in quantũ priuatio de ſe vel per ſe non eſt, eò quòd de ſe habet non eſſe: quinimò & ab Ariſtotele aſſeueratum eſt in prima Philoſophia, priuationes eſſe de genere non entium, cũ priuatio de ſe ſit alterum extremũ contradictionis: & ideò

cùm malum ſit priuatio boni & conſequenter non ens, in quantum malum eſt: malum etiã & non bonũ conuertuntur: malũ enim & nihil, vt probatũ eſt, idẽ ſunt: nihil etiam & non ens idem, non ens item, & non bonum idem: quia ens & bonum idem: Quapropter rectiſſimè dixit patruus, *negationem eatenus eſſe priuationem, quatenus priuatio formaliter eſſet negatio*: nam etſi differant in hoc quòd vna earum ſcilicet contradictio medium non habet, vt ait Philoſophus in libro primo Analiticorũ poſteriorum, alia vno modo habeat, cũ fiat ſimul cum oppoſito circa idem ſubiectum, tamen quantum ad propoſitum attinet, eſſent idem, cũ priuatio de ſe negatio ſit, & nõ ens, nihilq́; ponat, quemadmodum probat Thomas pluribus in locis, potiſſimũ in tractatu de quatuor oppoſitis. Si verò non ens mala, ſi mala non bona: ex quibus corrogare potes malum & non bonum omnino conuerti, & ne credas illuſtres homines defuiſſe qui hoc aſſeruerint. Audi Ariſtotelem dicentem, bonum dici æqualiter enti. Adde igitur per locum à contradictorijs malum non enti. Audi celebratiſſimum theologum Anſelmum Cantuariorum archiepiſcopum libro de Caſu diaboli proferentem hęc verba: malum non eſt aliud quàm non bonum, ex quibus colligitur conſtantiſſimè malũ & non bonum ſe mutuò conſequi.

Nullæ decimoſeptimo in loco inter te & ipſum controuerſiæ fuiſſent, ſi diligentiùs libellum ipſum de Ente & Vno animaduertiſſes, & quæcũq; in ea perſcripta ſunt, cùm d[illegible]dibus illis, deq́; ipſa caligine ad quam contemplantibus perueniri datur, mentio [illegible], ad memoriam reuocaſſes: vidiſſes in illis tribus primis gradibus poſſe de Deo aliquid enunciari, in quarto minimè, ibiq́; feneſtram intelligentiæ librorũ Dionyſij apertam qua commodiſſimè poteras de hoc commoneri: nam nec negat ille, nec negare poſſet hanc loquutionem eſſe veram, Deus eſt Deus: eo modo quo nos poſſumus Deum & concipere & enunciare, videlicet in illis primis tribus gradibus conſtituti: ſed tantũ negat vllum prædicatum Dei naturã verè poſſe explicare, in illo duntaxat quarto gradu caliginis, quod omnes etiã, vt mittam Theologos, philoſophi rectè ſentientes aſtruerent. Cũ verò hoc nomen Deus quod prædicati officium gerit, in hac propoſitione Deus eſt Deus, non modò diuinã eſſentiam & naturã non explicet, & declaret, ſed & ab ipſa in infinitũ ſuperetur: illud de Deo affirmari poſſe negauit, quartũ illum gradum caliginis attendens: Agè ergo verba ipſa examinemus quæ hominis mentẽ teſtabuntur: poſtea nonnulla adducemus vt planiùs videatur an Deus & quomodo poſſit à nobis enunciari: deinde oſtendemus tuas argumentationes contra eius verba: etiam vt iacent apprehenſa nihil concludere. Dixerat ille, *dici diuersè poſſe Deus eſt, Deum item ex ſententia Dionyſij omni appellatione eſſe maiorem, etiã appellatione hac Dei, quemadmodũ in libro de Myſtica theologia habebatur: dixerat alio in loco cũ per hanc dictionem Deus id tantũ concipis, quod ſignificatur per nomen, dictionem hanc non habere prædicati rationẽ, ſed ſubiecti: quando id eſſet de quo quæritur, quiduam de eo enunciari poſſet aut deberet: non aũt illud quod de alio ennunciaretur: Quare id neq; Simonidi fuiſſe ignotũ, aut conſulenti eum tyranno, cũ item quæreres ſi Deus dici Deus non poſſet, an eſſet aliud à Deo: quærere à te quid conciperes per hanc dictionem Deus, quam de Deo ennunciares, ſi nihil conciperes, nihil errares, quia nihil diceres. Si aliquid conciperes, dicere Deum aliud eſſe ab eo quod tu conciperes, & conceptum per hanc dictionem Deus explicares, quoniam ſupra omne illud eſſet quod à nobis concipi poſſet*: hęc ille. Credebam ego patere tibi ex verbis ijs veriſſimam dubitationũ tuarum ſuper hac re ſolutionẽ. Tu verò contendis à Dionyſio non negari Deum eſſe Deum: lege oro Dionyſium capite vltimo libri de Myſtica theologia, & epiſtolã primam ad Caium, & tibi palã fiet omni appellatione Deũ eſſe maiorem: lege item eundẽ ſecundo capite Cœleſtis Hierarchiæ, & intelliges di[illegible]ũ hominẽ, nos edocere diuinæ veritatis ſimilitudinẽ, ſubſtantiam omnẽ, vitamq́; tranſcendere, nũllã hanc exprimere lucẽ, omnemq́; ſermonẽ, omnem mentẽ, atq; rationẽ, abſq; vlla cõparatione illius ſimilitudine inferiorẽ: ex quibus mentẽ patrui putârim te poſſe perpendere, vt, ſcilicet, eo modo dici verè non poſſit, Deus eſt Deus, vt per hoc nomẽ Deus vicẽ prædicati gerens, illud quod per ſubiectũ conamur concipere, declaretur, non quin aliquo modo poſſet dici, Deus eſt Deus, quemadmodũ dicitur, Deus eſt bonus, Deus eſt ſapiens, & aliæ conceduntur prędicationes, quibus ſacri codices pleni ſunt, in quibus quoquo modo de Deo aliquid enunciatur. Sed illius natura non explicatur cũ ab illis conceptibus diſtet in infinitum, quemadmodum ſatis

apertè

apertè quinto capite libri de Ente & Vno patruus ille meus edocuit, qui ſuper ijs Dionyſij verbis q̄ à Thoma adducũtur veluti arbitrabaris, loquutus nõ eſt, ſed ſuper ijs quæ paulò antè ſunt allata. Porrò Damaſcenus in primo libro ſententiarum ſuæ theologiæ ſcribit eſſe quædam affirmatiuè de Deo dicta virtutem ſuperexcellentis negationis habentia, verbi cauſa: Si tenebras in Deo dicamus, non tenebras intelligimus, ſed lucem nõ eſſe: verùm ſuper lucem, lucemq́; eſſe dicimus, cũ tenebræ abſint: quam ſententiam doctiſſimus & deuotiſſimus Pariſiorum cancellarius pertractans, inquit ſic: Igitur quicquid de Deo affirmatiuè dicimus, includit negationem aliquã. Et paulò pòſt: Propterea dicit Dionyſium Deum negare eſſe ens, ſed ſuper ens affirmare. Deum eſſe ſapientem, ait Egidius primo Sententiarum libro, ſed nõ eo modo ſapientem quo nos intelligimus: vnde dicit hanc eſſe cauſam cur Auerrois 12. Metaphyſicæ has quas Deo attribuimus prædicationes, ꝑpoſitionibus mathematicis ſimiles eſſe pronunciet, quorum more, ea quæ intelligimus, ſunt in rebus, ſed non eo modo quo intelligimus, cùm lineam quæ eſt in materia, non ea ratione qua eſt in materia intelligamus.

Sed quid te multis moror cùm vel paucis veritatis huiuſce quam aſſerimus, te certiorem reddere poſſum, vt, ſcilicet, cognoſcas quicquid de Deo prædicamus longè aliud quàm concipimus & enunciamus ſignificare. Ait ipſemet Ieſus Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia & veritas, teſte Ioannis Euangelio, *Deus ſpiritus eſt*. Ait Dionyſius libro de Myſtica theologia de Deo verba faciens, ineffabilem Deitatem contẽplans, multaq́; illi prædicata quæ nos attribuimus remouens, neq; ſpiritus eſt, quantum ſcire ipſi poſſumus. Vide igitur nolle Dionyſium ſpiritum eo modo, quo nos ſpiritum ſcire poſſumus de Deo enunciari, perq́; vltima verba legentes edocere, verùm fore Deum ſpiritum eſſe, vt Chriſti Euangelio conſentiret, & tamen nõ eo modo ſpiritum eſſe, quo nos ſpiritum intelligimus, ne Dei naturam à nobis per aliquod nomen exprimi verè poſſe crederemus. Quanta verò ſit Dionyſij authoritas, quantũ ipſius ſacratiſſima dogmata, ab omnibus theologis, qui Pariſiorum gymnaſia coluerunt, ſint elata, laudibus & celebrata, licet putauerim te non latuiſſe, cùm tamen patruus in reſponſionibus obiectionum tuarum innuerit te inter diſputandum Dionyſij dicta non magnopere libenter admiſiſſe: ſcias velim fidiſſimum illum Pauli Apoſtoli in Chriſti fide diſcipulum extitiſſe, cuius ope Deus eum voluit, relictis gentiliũ erroribus, veritatem & agnoſcere, & ſequi, & martyrij corona pro Chriſti fide donari, Gregorium de eius doctrina, Martinumque Pontificem in ſynodo Romæ contra hæreticos celebrata magna dixiſſe: Damaſcenum alioſque complures ſummis eum laudibus extuliſſe, ab hæreticis eius libros occultatos longo tempore fidelium mentes latuiſſe, verbumq́; fuiſſe Conſtantini philoſophi, qui omnes eius libros memoriæ commendauerat, quòd ſi à pluribus patribus qui cum hæreticis, & ſacroſanctæ catholicæ eccleſiæ hoſtibus, magna bella pugnârunt, Dionyſius habitus fuiſſet, quàm totius eos & facilimè (quod & tardè & magnis exantlatis laboribus poſtea ab eiſdem factum eſt) de hoſtibus fuiſſe triumphum conſequutos.

Cùm verò probare intendis Deum dici poſſe Deum ob nominis rationem, quæ de nomine prædicatur, dico te fruſtrà (mi Anthoni) laborare: nam non enuncias aliquid de Deo, ſed de hoc nomine Deus: quod vt clariùs intelligatur, latiùs explicabo: nam quærã ego à te, q̄d per Aquã pro ratione nominis deſignaſti, concipias, ſi nihil cõcipis, nihil erras (vt verbis vtar patrui) Si aliq̄d concipis, q̄ro iterũ ſi cõcipis, tanquã id de quo aliquid poſſit enunciari: Si hoc modo ſumis, etiã nõ erras, quia iterũ illud, Aqua vicem ſubiecti nõ prædicati obtinebit. Si cõciperes illud quod de eo enũciatur, longè aberrares, cùm in infinitum ipſe Deus maius ſit omni eo quòd potes concipere, quẽ etiamnum Platonicus Apuleius in libro de Platonis dogmate indictum appellat, & innominabilem, ipſiusq́; Platonis hac de re verba ſunt ab ipſo Apuleio Latina facta: Deũ quidẽ inueniſſe haud facile eſt, intellexiſſe impoſſibile: Omnes itaque de Deo affirmationes improprias eſſe dicamus, quando quodcunq; non ſolùm dicere, ſed & concipere vellemus, ille in infinitum excedat: quinetiam non modò in hoc ignorationis & miſeriæ terreno carcere retenti, ſed nec in ipſa Dei fruitione qua perfectè beamur in cœlis conſtituti comprehendere Deum, ſed apprehendere tantum, vt noſtrorum theologorum verbis vtar, facultas nobis condonabitur.

Præterea pugnare inuicem has propoſitiones credis,ſcilicet, *Deus eſt ſupra id quod concipi poteſt,& aliquid de Deo affirmare nõ poteſt:* & ais, *ſit nominis diffinitio ſupra id quod concipi,& argumentum militabit.* Sed ſoluitur,cùm enim dicitur affirmationes de Deo adduci proprias non poſſe intelligi, datur prædicatum nõ reperiri quod Dei naturã integrè repræſentet:Hæc verò oratio ſcilicet ſupra id quod cõcipi poteſt, nihil aliud ſignificat quàm Deum concipi nõ poſſe,& quid ſit Deus,non poſſe ſciri. Dicunt igitur hæc verba non ſolùm quid ſit Deus,ſed nõ poſſe ſciri quid ſit. Vim igitur negandi potiùs quàm affirmandi obtinent. Sed licet ibidem vt affirment, ob id tamen argumentum tuum non militabit , alioquin de aliqua re nobis ignota, quá quis ſcire cuperet ac de eius eſſentia nos percunctaretur, reſpondere ſciſcitanti poſſemus: eſt id quod neſcimus,quod nõ nouimus, quod adhuc mente nõ concepimus, nec concipere quimus:non videretur ſatisfactum petitioni illius? vt poſſet hoc dogmate percepto de re illa affirmatiuè aliquid enunciare , ſed negatiuè: niſi fortè quis inueniretur qui poſſet alijs intimare quid eſſet illa res, quæ vt penitùs hominibus ignota ſupraq; captum cogitationum omnium foret, ita nec à ſeipſo aut cognoſci aut concipi poſſet:& Simonides igitur, & conſulens eum Tyrannus, nouerant Dei nomen maximum quid repræſentare,& tamen vnus eorum quid eſſet Deus,ſcire cupiebat,alter ſe ſcire negauit.

Præterea vteris tali connexione : *Deus eſt ſupra omne id quod concipi poteſt, ergo Deus concipi non poteſt,alioquin ipſum ſupra ſeipſum foret,non igitur amari poteſt,nec coli:* Reſpõdeo Deum à ſeipſo tantùm,ſicuti eſt, concipi integrè poſſe, & à nullo alio intellectu: nec propterea ſequi,nõ poſſe aut amari aut coli , concipimus enim tantam eſſe Deitatem omnipotentia præditam in infinitum creaturas omnifaria virtute ſuperãtem, vt eum niſi ex effectibus non poſſimus concipere,& hac admiratione excitati concalefactiq; in eius amorem exardeſcimus,concipimus effectus,& eum eſſe ſummũ bonum,& admiramur,& colimus,& amamus:nam cognitis bis perfectè quæ fecit Deꝰ, vt Themiſtij verbis vtar,in admirationem commendationemq; ſui omnium animos atq; ora conuertit. Legimus item nos ea quæ reuelata deitùs ſunt & gratia eius præditi fide concipimus,id quod concipi ad plenum natura nõ poſſumus , ſuper omnia duntaxat illum nos amare oportere , vt tandem fracto huius carnis ænigmate poſſimus eum ſicuti eſt,ſummo cum vtriuſq; hominis gaudio,quæ noſtra eſt felicitas,contemplari.Rurſus ad hoc vt aliquid diligamus, non opus eſt à nobis illud perfectè aut videri,aut cognoſci,aut concipi, ſed ſatis eſt ſi eum eſſe vel eſſe tale , licet confusè & ſubobſcurè ſciamus, & hoc vel ex fide vel ex effectibus , itaq; vel modica cognitione præuia qualiſcunq; ea ſit,nobis eſt ſatis ad talem rem amandam:poſſumus enim quãlibet rem diligere niſi penitùs eius cognitione careamus: ex his enim quæ nouit animus, diſcit ignota amare,vt ait Gregorius. Thomas quoq; in prima ſecundæ probat aliquid poſſe perfectè amari,& ſi perfectè non cognoſcatur & exemplum de Deo inter alia proponit.

Poſtremò ais, *tantam eſſe auri potẽtiam putaſſe patruum , vt vellemus nollemus vel re vel animo ex neceſſitate Deum ſecum traheret.* Sed non tantam eſſe auri potentiam,mi Anthoni,ſed impotẽtiam,opinatũ non modò,ſed certiorẽ factũ eum crediderim,vt nec ipſum aut eſſe aut intelligi poſſet aurũ, ſemoto Deo. Et quanquàm te ad Ioannem de Bachone relegare poſſem, cuius in diſſolutione quintæ obiectionis mentionem habuimus,tametſi quando tu patrui argumenta recenſens quibus aſtruerat Deum non eſſe, & aurum eſſe, pugnare inuicem,nihil reſpondere velle dixiſti : ne caligare videreris in re luce clariori,monſtrare conſilium eſt (etiam fortaſſe te iudice) fuiſſe operæprecium vt ea diſſoluenda ſuſciperes ſi valuiſſes:ſin minimè applicare ſaltem manus operi vel fateri ingenuè eius aſſertiones veras fuiſſe. Argumenta patrui hæc ſunt quæ mox declarabo: Fieri nõ poteſt vt aliquid ſit ſi non ſit ipſum eſſe : Deus autẽ eſt ipſum eſſe: fieri igitur non poteſt vt aurum ſit,ſi Deus non ſit: præterea ſi Deus non eſt,igitur infinitum eſt, ſi infinitũ eſt, nihil eſt, quoniã ſi infinitũ eſt, finitum non eſt: quoniã infinitum ſeipſum perimit: quemadmodũ & alia quæ contradictionẽ claudunt. Si nihil eſt, aurum nõ eſt: fieri non poteſt vt aliquid ſit, ſi non ſit ipſum eſſe , Deus autem, &c. Cum ipſum eſſe quod Deus eſt (vt nemo diffitetur) non ſit, cuius participatu nõ modo omnia ſunt quæ ſunt. Sed ab eo dependent & momentis omnibus conſeruantur,

non

non modò vt omnes theologi, præſertim Thomas copioſiſſimè docent, ſed etiam vt à Platone in Timæo aſſeueratum eſt, impoſſibile eſt aurum eſſe, quod ipſius eſſe gratia ipſiusq; participatione exiſtit. Præterea ſi Deus non eſt, igitur infinitum eſt. Entia omnia præter Deum finita ſunt certisq; terminis contenta, hancq; quã habet limitatã naturam Dei opere & gratia habere poſſidereq; haud dubium eſt: quamobrem Platonem aiunt eius ſectatores Deum in Philebo terminum vocaſſe, quia formis quaſi menſuris paſſim diſtributis omnia terminaret. Sed & ait Sapientię liber, *omnia in pondere, numero & mẽſura ab eo cõſtituta*. Si igitur Deus nõ ſit, cuius cauſa omnia entia ſunt finita, nihil erit finitũ, igitur infinitũ: Si infinitũ eſt, nihil eſt, quoniã ſi infinitũ eſt, finitũ non eſt: quoniam infinitũ ſeipſum perimit, quemadmodũ & alia quæ contradictionẽ claudunt, cùm probatum ſit, vnum aliquod eſſe à quo cuncta eſſe accipiunt, & eſſe finitum eo ſemoto, nihil eſt, nihilq; finitum: ſi enim infinitum eſt: hoc eſt, nõ terminatũ finitumq; ab illo primo, cuius ope & ſunt & finiuntur cuncta terminanturq;, ſequitur infinitum non eſſe: Idcirco infinitum ſeipſum perimit, cũ nihil aliud ſit dictu infinitũ eſſe, eo ſcilicet modo quo acceptum eſt, quàm nihil eſſe: nam ſi nec finitum ſit, nec Deus, extra controuerſiam eſt, nihil omnino eſſe. Hæc ſunt, Anthoni, quæ pro patrui aperienda ſententia protuli, quæ fortè & alia continẽt dogmata, nõ enim omniũ eſt aſſequi quæ ille conceperat: ſed quod & alios etiam ſub verborum cortice latuiſſe ſenſus exiſtimem, illius me hęc verba mouent, quibus reſponſionem terminauit: hæc ſcilicet ſatis credo eſſe tibi homini quantumuis ingenioſo, ſed inacceſſa deſeramus & teneamus quæ interpretis officio fungendo ſcripſimus, quæ cũ ſatisfaciant, meam quoq; claudent reſponſionem, adductis prius quibuſdam, quæ & patrui ſententiam roborant & meam in eius verba, quàm antè protulimus, interpretationem cõfirmant, pariter atq; elucidãt. Nam deficiẽte primo, neceſſe eſt omnia illa, quæ ab eo prodeũt, interire, vt ex Ariſtotelis octauo Phyſicę auſcultationis libro colligitur. Deus autem, teſte eodem philoſopho, eſt primum verum, à quo ſunt omnia, alia vera ergo ſublato Deo omnia vera perire neceſſarium eſt, ſed ſi vera tendunt in nihilum, entia pariter ab interitu non vindicantur, cum æquali ambitu commeent.

Item ammoto illo qui rebus & eſſe communicat & viuere quis perituras eaſmet res omnino non videat. Deum autem id rebus ipſis condonare, ſententia eſt Ariſtotelis primo libro de Cœlo, qui addit etiam quibuſdã clariùs, quibuſdam obſcuriùs eſſe illud communicari. Præterea quicquid regitur ab arte primæ cauſæ, pereunte illa procumbit: Totam verò hanc machinam à prima guberna[illegible] regiq; cauſa, teſtatur Auerrois in ſecundo primæ Philoſophiæ libro, ſub qua & aurum contineri comprehẽdiq; nemo poteſt ambigere. Plura alia poſſem in medium afferre, ex ſacris codicibus, vt multa de ipſo Euangelio, multa ex Apoſtoli Pauli ſacratiſſimis dogmatis, plurima ex alijs, vt ex Gregorio, qui cuncta dixit in nihilũ decidere, niſi ab omnipotenti Deo conſeruarentur, ab Auguſtino ſuper Geneſim, & ex S. Thomæ, & à Ioanne Scoto in tractatu de primo Principio, quæ tamen conſultò prætereo, quando probaſſe id naturalibus rationibus, quas expoſcere omnino videbaris, philoſophorumq; gentiliũ documentis ſat ſit, quod probari poſſe ab eo nequaquam credidiſti. His igitur omnibus quæ præfati ſumus, putauerim bonis ingenijs extra controuerſiam futurũ omnes patrui opiniones ſatis fuiſſe defenſas, etiam fortaſſe te iudice. Hæc tamen ſcripſimus non vt tecum cõfligeremus, ſcripſimus etiam inuitè quod & Ioannes Mainardus noſter & Chriſtophorus Saxolus Mirandulanus ciuis noſter & medicus atq; tuus olim auditor, teſtari poſſent: ſcripſimus quoq; citra odium, cuius tibi argumentum maximum eſſe poteſt, cùm ſi quid honoti tuo vel aliqua ex parte detrahens chartis traditũ iudicaueris, tuo illud arbitratu, priuſquàm ad aliorum manus reſponſio perueniat, diſpuncturus dempturusq; ſim: & quidem perlubenter cùm te vt hominem diligam, vt philoſophum obſeruem, vt Chriſtianum colam, quod ſi mei erga te animi periculum facere collibuerit, verbis facta præponderaſſe percipies.

FINIS.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DE IMAGINATIONE, LIBER.

SACRATISSIMO CAESARI MAXIMILIANO ROMANORVM REGI AVGVSTISSIMO,

Ioannes Franciſcus Picus Mirandulæ dominus, Concordiæq; Comes.

SCRIBIT *Euſebius Pamphilus, ſumme Regum Maximiliane Auguſte, videri ſibi Gentium philoſophos, ſi aut inter ſe, aut cum alijs compararet, claros illos quidem viros fuiſſe, ſi verò eos ipſos Philoſophis, Theologiſq; cõferret, qui veri Dei cultui vacaſſent, inanes, & friuolos: Sic mihi de te fari liceat, Auguſtiſſime Cæſar. Viſi enim ſumma & æſtimatione & gloria digni multi, qui hunc, quem tu feliciſſimè inſides Romani imperij thronum, conſcendere, ſi vel inter ſeſe, vel alijs cũ regibus diuerſarum gentium, & nationum conferantur: tecum autem collati (abſit tàm inſtituto meo, quàm à caſtiſſimis tuis auribus adulatio) ſubſidere gradus, nõ parùm multos conſpicientur: Tantus enim & ſublimis adeò tuarum virtutum cumulus, vt vetuſtorũ ſeculorum gloriam, & antiquitatis illius, vndequaq; laudatæ famã ſuperaueris. Vt enim præteream quæ penè puer aduerſus contumaces gentes & rebelles populos, non per legatos, ſed per teipſum geſſeris, fuſoſq; & fugatos potentiſſimos hoſtium exercitus, captas vrbes de triumphata prælia. Vt item decora pacis taceam cũ bellicis certantia, quanta ſe mihi offert ſeges ſcribendiq; materia, ſi ad acumen ingenij, corporis robur, rerum, linguarumq; peritiam, ſi ad prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, liberalitatem, clementiam, pietatem, reliquaſq; in homine raras, in principe rariſſimas virtutes me conuerto: Quas Dei maximi optimi munere cumulatè adeò poſſides, vt tecum nata, alita, imò in alios à te mutuò profecta videantur. Sed dabitur olim fortaſſe (vt eſt in votis) tantillum otij, atq; quietis, vt proſequi latiùs iſta, diligentiuſq; pro virili poſſim, futura poſteritati in exemplum & profutura. Fecerunt olim virtutes iſtæ tuæ, magnanime Cæſar, me tibi eò deuinctum, vt nihil antiquius, optabiliuſq; mihi in rebus humanis contingere poſſe arbitrarer, quàm tuæ Maieſtati in re aliqua vel belli, vel pacis, vel vtriuſq; gratificari. Tanta autem propoſito huic meo acceſſio facta eſt, ob ea, quæ in me, parum alioqui niſi ex fide meritum, beneficia contuliſti, vt ex ipſo deſiderio quædam propè neceſſitas ſuborta ſit. Quapropter cùm ad præſens ſe mihi nil offerat, te dignum exiſtimans, tamen nouarum lucubrationum, qualeſcunq; illæ ſint, dicationem tibi non ingratam fore, librum hunc noſtrum, & ad te mittere, & ſub tuo nomine publicare voluimus: rati & futurum id apud te non ſolùm fidei noſtræ, & obſeruantiæ teſtimonium, ſed & pignus cudendi in tuo nomine, ſed & rerum tuarum, vti maiora, ita & meliora. Namq; inter tot fragores armorum, & tumultuantis Italiæ ſtrepitus, curaſq; à meis finibus arcendorum quoquo modo hoſtium, ſuffurati nonnihil otij ſumus, vt hæc noſtra de Imaginatione meditata cõſcriberemus, futura fortaſſe lectoribus (ſi qui erunt) non inutilia, niſi & ipſa nos imaginatio noſtra fefellerit. Reliquum eſt, maxime Cæſar, quæ te fide, & pietate poſſum, deprecer, vt ſanctiſſimum illud propoſitum tuum vindicandæ in priſtinam libertatem Chriſtianæ reipublicæ, quàm citiùs fieri poſſit, adimpleas. Concutitur ab externis hoſtibus, ab internis laceratur, &* IESV CHRISTI *Domini noſtri ſanguine circumſeptum, & conſecratum ouile peius multò perpeſſum eſt, indieſq; patitur à lupis ſub ouina, quàm ſub propria pelle graſſantibus. Agè igitur iam, Cæſar optime, & excitis qua ratione potes Chriſtianis regibus, Te Chriſto regum omnium regi, oues ſuas tàm ab hoſtibus, quàm à perfidis paſtoribus iam iam liberaturo, fidum miniſtrum exhibe.*

Mirandulæ, Calendis Decemb. Anno ab Chriſti incarnatione milleſimo quingenteſimo.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, CONCORDIAEQVE COMITIS,

De Imaginatione,

LIBER.

CAP. I.

DE IMAGINATIONIS NOMINE, ET QVOD variè appellata eſt,& quas ob cauſas.

SCRIPTVRIS nobis de Imaginatione,id recto ordine diſcutiendũ occurrit, quid hoc ipſo Imaginationis nomine ſignificetur,vt faciliùs commodiusq; de eius eſſentia,& proprietatibus,vitijsq; & remedijs diſſeramus. Ea igitur animæ vis, quam Græci φαντασίαν nuncupant,Latinè imaginatio dicitur, idq; nomen de officio ſortita eſt, ex imaginibus ſcilicet quas concipit,& effingit in ſeſe.In eam nanq; aduehũtur per quinque exteriorum ſenſuum inſtrumenta,viſum,auditum,olfactum,guſtum,tactum,rerum,quæ forinſecùs ſunt ſimilitudines,ſpeciéſve,imaginationũ ſeges vberrima. Quicquid enim ſub ſenſum cadit,hoc eſt,corporeum omne, quod cerni, quódve vllo ſenſu ſentiri poteſt, ſimilitudinem, atq; imaginem ſui,quantum poteſt, effundit, ad imaginationem incorporeæ ſpiritaliſq; naturæ,quæ vires ſuas inferiori mundo communicat, ad imitationẽ ipſius Dei, qui bonitate ſua infinita longè,lateq; diffuſa,condidit,& conſeruat vniuerſa.Bonitatis enim proprium communicare ſe, nec aliam reddidit Plato rationem, cur Deus mundum condidiſſet,niſi quia bonus erat:ſed de his hactenus,quandoquidem non eorum hic locus.Quoniam autem de ſenſu phantaſia proficiſcitur,vt mox explicabitur,viſusq; ſenſuum omnium præcipuus eſt,ob id vis hæc animæ apud Græcos,Ariſtotele autore, phantaſiæ nomen,de lucis videlicet argumenro obtinuit,ſine qua videre non eſt.Phantaſia ſiquidẽ,vt Suidas refert,quaſi φαοστασία,eſt enim,inquit,phantaſia τῶν φαινομένων, στάσις ἐκ διανοίας ἢ αἰσθήσεως:noſtra autem poteſtatis huius nomenclatura ràm poteſtatem ipſam denotat,quàm eius actum,quem ſolùm Græcorum nuncupatio videtur ſignificare.Ea ipſa à Platone quandoq; pictura appellata eſt, idq; propterea crediderim,quòd in eius ſenſorio pinganrur rerum ſpecies,afformenturque effigies variæ, proq; voro fabricentur,non ſecus,ac varias,difformesque rerum formas pictores delineent.

CAP. II.

QVOD VARIA DE IMAGINATIONIS NATVRA, à philoſophis ſcripta ſunt:Item differre eam à ſenſu,opinione, ratione,intellectioneq;.

DE ipſius autem imaginationis natura veteres olim ſcriptores non conſenſerunt. Eorum enim perpauci inter eam,atque alias animæ vires diſcrimen poſuère. Nam & Homerus,.& Empedocles, alijque, non modò ab imaginatione ſenſum non dirimebant, ſed ne à mente quidem, atque intellectu, qui imaginatiua poteſtate ſublimior multò,altiorque eſt,quàm inferior ſit ſenſus vi phantaſtica. Plato verò (quod ei Themiſtius, alijque Græci, & Arabes philoſophi adſcribunt) eam non ſenſum modò, ſed ſenſus etiam opinionisque complexionem arbitratus eſt eſſe. His verò omnibus Ariſtoteles,quique eum ſecuti,refragantur exquiſitiſſimis ſpeculationibus decernentes, differre imaginationem à ſenſu, opinioneque, atque ab intellectualis animæ poteſtatibus, vtpote quæ propriam in animali ſedem,propriasq; functiones ſortiatur. Senſus enim ſi propriè ſenſilis ſpecies per inſtrumenta quæ affecta, aut læſa non ſint, interſtitio iuſto in ſe ſuſcipiat,verus eſt. Imaginatio verò vana plurimùm, & oberrans, cuius componendæ gratia inſtans commentandi negocium ſuſcepimus. Et ille quidem præſentibus

duntaxat ſenſilibus fit,à quibus, ſcilicet, excitatur,exurgitq; & euadit actu,qui priùs potentia quieſcebat:hæc verò abdicata etiam, & remota re ſenſili munus obit ſuum. Quinimò ea non modò, quæ fuêre, iam concipit, ſed quæ futura aut ſuſpicatur, aut credit,& quæ etiam à parente natura gigni non poſſe præſumit,quorum nihil ad ſenſum,cuius partes apprehendere, retentareque præſentium rerum ſimilitudines:In ſomnijs prætereа imaginamur, non autem ſentimus. Ad hæc qui excæcati ſunt per imaginationem, colores,per ſenſum autem vtpote capti oculis minimè percipiunt. Animalia ſine phantaſia nonnulla,ſine ſenſu nulla,viſuntur. Rurſus cùm rem quampiam certè ſentimus, non dicimus eam nobis videri, cùm imaginamur autem,hoc loquendi modo vtimur,quibus liquet ſenſum ab imaginatione differre:Ab opinione item,rationeque,atque intellectione ſeparari eam facilè,vti arbitror,apparebit,ſi harum officia per ſe ſingillatim examinauerimus. Vtitur anima virtute phantaſtica ad concipiendum proponendumque intellectui ſenſibilium tantummodò rerum ſimilitudines:Vtitur ratione ad inquirendum de eis,arbitrandumque, quæ à corporeis etiam ſequeſtrantur: Vtitur intellectu ad contemplanda intelligibilia non à materia modò,ſed ab omni materiæ ſimilitudine prorſus abiuncta: Opinatur autem anima,cùm ex contrarijs ratiocinationibus anxia deligit (quanquàm non ſine formidine decernendæ falſitatis) in vtram oblatæ ſtateræ lancem potiùs ſibi vergendum ſit, vt veri notitiam conſequatur. Iam imaginari poſſumus pro arbitrio etiam quæ non ſunt,neque eſſe poſſunt:opinari autem, vel ſcire factu impoſſibilia,in noſtra poteſtate non eſt.Cùm terreficum item aliquod opinamur, metu cõcutimur:cùm imaginamur,non magis afficimur,quàm ſi picturam aliquam horribilem contemplaremur, niſi eam imaginationem opinio conſequatur. Brutis demum condonatum à natura eſt,vt viſis,& imaginationibus polleant: Solus ex omnibus animantibus homo ratiocinatur,opinatur, intelligit.

CAP. III.

IN QVO CONVENIAT IMAGINATIO alijs animæ viribus, in quo ab eis diſſideat.

SEd enim,quanquàm ab eis, quas memorauimus,animæ poteſtatibus imaginatio diſtat, non ea tamen intercapedine diſiungitur,vt nihil cum eis habeat commercij, ſed eò vſque proxima eſt, vt ex affinitate alterum ſæpè pro altero à philoſophis boni nominis deſumptum ſit. In confinio nanque intellectus & ſenſus poſita eſt,& medium inter vtrunque locum tenet, & ſequitur quidam ſenſum cuius actu paritur, intellectionem autem antecedit.Cum ſenſu coit,quia & particularia quemadmodum ille, & corporea & præſentia percipit, præſtat illi, quia nullo etiam mouente prodit imagines, nec præſentes modò,verùm & præteritas & futuras,& quæ etiam promi à natura in lucẽ nequeunt: Conſentit ei,quia ſenſilibus ſpeciebus pro obiectis vtitur. Eum verò præcellit,quoniam eas, quæ à ſenſu derelictæ ſunt, ipſo etiam ceſſante,& ſequeſtrat inuicem pro arbitrio,& copulat,quod fieri à ſenſu nullo pacto poteſt.Intellectui conuenit,vtpote quæ libera,vaga,nullique rei peculiariter addicta: præcellitur autem, quoniam ſenſilia,particulariaque tantùm concipit & effingit, ille præter hæc vniuerſalia & intelligibilia,abſque omni materiæ contagio defœcata. In fœdus prætereа ſuperiorum omnium virium venit,quandoquidem officio eo, quod ſibi natura impertijt,fruſtrarentur imaginatione non ſuffragante,adminiculanteque: neque enim aut opinari,aut ſcire,aut intelligere anima corpori alligata quicquam poſſet, niſi ei phantaſia ſpecies ipſas identidem miniſtraret.

CAP.

CAP. IIII.

QVID SIT IMAGINATIO: ITEM DE QVAEſtionibus nonnullis, quæ prætermittuntur, & quam ob cauſam.

Satis iam,vt puto,quãtum ad præſens attinet negocium, oſtenſum eſt quid imaginationis nomine ſignificetur,quid ea cum alijs animæ aut viribus aut actibus, vel commercium habeat,vel diſſidium. Quibus verò ea curioſiùs perquirere mens eſt, & Ariſtotelis, & aliorum, qui eo duce, philoſophati ſunt,commentationes de anima & legendæ & addiſcendæ ſunt.Hoc etenim loco ſatisfactum fore putauerim ſi ex ijs, quæ in medium attulimus deſcriptiones, definitionesque eius adſciuerimus. Vt ſit imaginatio motus is animæ,quem ſenſus in actu poſitus parit, ſit animæ vis quæ formas promat ex ſeſe, ſit omnibus viribus poteſtas adnata,effingat omnes rerum ſimilitudines, impreſſionesque virium aliarum transmuret in alias,ſit potẽtia aſſimilandi cætera ad ſe ipſam. Quæ aut omnia, aut plurima,cùm à Peripateticis,tum etiam à Platonicis abundè veſtigata,& reperta ſunt.Sed neque is quæſtionis eius diſcutiendæ locus, quæ plurimos angit, ſit'ne imaginatio à memoria, & ſenſu communi & exiſtimatiua, ſeu cogitatiua virtute diuerſa,vt Thomas & Latini ferè Ariſtotelis interpretes decreuêre, an potiùs vt alij,præſertim Alexander Aphrodiſeus in inſtitutione de Anima, quam è Græca in Latinam linguam Hieronymus Donatus præclaro vir ingenio,& eleganti doctrina cõuertit:& Themiſtius in libris de Memoria, & de inſomnijs voluêre,ſit vnica tantùm ſenſualis animæ poteſtas, quæ modò ſenſus communis, modò Imaginariæ facultatis,modò memoriæ nomen pro functionum diuerſitate obtineat. Prætereunda quoque nobis & illa quæſtio eſt,quæ plurimos torſit,de loco & ſede imaginariæ poteſtatis, ſiquidem cor ei Ariſtoteles tribuit, Galenus cerebrum, arabs Auerrois inter vtroſq; medius procedere,imaginandi vim de cordis regia dixit, & in capitis arcem conſcendere,inibique ſedem ſibi,domiciliumque conſtituere. Sequeſtrandæ etenim nobis ad præſens concertationes eiuſmodi,tùm ob earum difficultatem (arduà quippe eiuſmodi perquiſitio:nam cùm ipſa imaginatio interuallum ſit incorporeæ, corporeæque naturæ,mediumq;,per quod coniunguntur,difficile eſt, vt inquit Syneſius,naturam eius philoſophia comprehendere) tùm quia exactiſſimè etiam perueſtigata,atque comprehenſa huiuſcemodi veritas plus nimio propoſito operi non conduceret. Illud enim quod plurimum habet momenti: imò fundamentum eſt ſuſceptæ commentationi,pro liquido & confeſſo apud philoſophos & theologos eſt,haberi animę vim, quæ rerum ſimilitudines,& concipiat & effingat, & diſcurrenti rationi contemplantiq; intellectui ſubminiſtret,& ſeruiat, cui phantaſia ſiue imaginatio nomen ſit poſitum.Pridem enim Auicennæ exploſa ſententia eſt, quæ phantaſticam vim ab imaginaria diremit,& illa quoque eiuſdem à benè audientibus philoſophis exibilata,quæ illi poteſtatem,& efficaciam ſuper naturæ vires tribuebat.

CAP. V.

ANIMALIVM OMNIVM VITAM, ATQVE actiones, magna ex parte imaginationibus regi.

Ab hac animæ poteſtate non brutorum modò animantium actiones, ſed & ipſius hominis vita plurimùm pendet.Cùm enim ad operandum moueatur, nemo niſi aut veri, aut apparentis boni conſequendi gratia, appetitusque ipſe de cognitione pendeat (quî enim fieri poteſt vt appetamus incognita?)fateri opus eſt de ipſa notitia, & deſiderium potiundæ rei produci,quam bonam credidimus,& vim motiuam,quam voti animal fiat compos,excitari ab eo quodammodo & impelli. Quoniam autem è ſenſu cognitio proficiſcitur, vt ab Ariſtotele multifariam prolatum eſt, & continua philoſophantium ſucceſſione receptum,ſenſusq; ipſe rei ſenſilis ſpecie informatus ad phantaſiam ſtatim recurrit, quaſique in ea reponit quicquid forinſecus hauſerit, imaginesque ipſæ diutiſſimè inibi permanent, & perpetuis ſenſibus ſimillimæ ſunt, corrogari oportet

oportet ex phantaſiæ imaginationiſve natura animantium omnium operationis deriuari, ſiquidem bruta, vt mittamus autoritatem Ariſtotelis in primo Metaphyſices libro decernentis, quod memorijs videlicet & imaginationibus viuant, nil ea pręclarius, altiusq́; poſſident. Cùm enim per quinq; exteriora inſtrumenta, quæ modò ſenſus apparitores, modò ianitores, modò canaliculi ſenſilis ſpiritus appellantur, deprompta, ex rebus ſenſilibus ſpecies ad eam peruenerit, receptui canitur. Homini autem contingit, vt magna ex parte imaginationem ſequatur: Quod præter ipſam experientiã, Ariſtotelis etiam autoritate didicimus. Accidit enim plerunq;, vt eius ratio aut prępediatur morbo, aut ſomno detineatur, quæ licet obfuſcaretur nunquàm, ob id tamen quod neceſſe eſt, eum qui ratiocinatur & intelligit, eodem Ariſtotele autore, phantaſmata ſpeculari, fatẽdum nobis actiones noſtras de eius poteſtatis ingenio plurimùm dependere: Per imaginationẹm enim ad præſens intelligo omnem ſenſualis animæ interiorem vim, quibuſcunque ea nominibus ab alijs cenſeatur.

CAP. VI.

QVÀM NECESSARIA HOMINI IMAGINATIO, & quod ex ea tùm bona, tùm mala oriri poſſunt, inibiq́, quo pacto, quóve ordine intelligamus.

IMaginationem igitur non temerè, ſed conſultiſſimè homini datam exiſtimandum eſt: Cùm enim ex rationali anima, & corpore conſtituatur, quaſi compaginetur homo, differatque plurimùm à terrena mole corporis ſpiritalis animæ ſubſtantia, ex re fuit, vt extrema medio opportuno coniungerentur, quod vtriuſque quodammodo naturam ſaperet, & per quod ſuis officijs anima etiam vnita corpori fungeretur. Quid enim cõmercij rationalis pars cum ſtupida habitura eſſet, niſi phantaſia intermedia, quæ inferiorem naturam & præpararet ei quodammodo, & cognoſcendam apponeret? Vbi nanq; imaginatio rerũ ſpecies recepit à ſenſibus, retinet in ſe, purioresq; effectas offert agenti intellectui, qui ſuo lumine colluſtrans, ab eis intelligibiles ſpecies abſtrahit, quas in intellectum potẽtiæ reponit, qui eis poſtea informatur, atque perficitur. Eſt enim rationalis anima, cùm in corpus infunditur, veluti nuda tabula, in qua nihil pictum, nihil delineatum eſt, quò fit, vt nihil cognoſcat ex ſeſe, ſed omnem ſuam notitiã, ſcientiamq́ue ex ſenſibus phantaſia intermedia nanciſcatur. Hoc Ariſtoteles ipſe, & qui eum ſecuti Pariſienſes theologi vna voce pronunciârunt: quanquàm Plato & nonnulli etiam Peripatetici aliter ſenſiſſe videntur, quorum opinio etiamſi veritate fulciretur, nihil propoſitæ quæſtioni officeret. Nam & ſi animam notionibus inſculptã deſcendere in corpus Platonici aſſeuerant, earum tamen obliuiſci fatentur, vnde ei neceſſarium ſit ſenſus, & phantaſiæ adminiculum ad reminiſcendum. Verùm enimuerò licet neceſſaria ſit Imaginatio, bruta eſt tamen, & recti iudicij expers, niſi ducatu potentiæ altioris adiuta, cui audiens hominem beat, obaudiens damnat. Nam ſi voluptatibus quæ ſenſus illiciunt, & ad inferna pertrahunt, benè conſulta reſtiterit, atq; ad ſuperna contenderit, rebellem ſenſum quanquàm inuitum & reluctantem eo perducet: ſin accingere ſe virtutis negocio renuerit, ſenſibus obtemperans, tanta eſt eius vis, vt & corpus afficiat, & mentem obnubilet, efficiatque demum vt homo hominem exuat, & brutum induat. Qua de re non difficulter affirmare poſſumus, cùm bona in vniuerſum omnia, tùm mala de imaginatione poſſe deriuari.

CAP. VII.

DE MALIS PLVRIMIS, QVAE DE IMAGINATIONE prodeunt.

SEd quoniam hominum vita lubrica, propenſaque ad labendum & operandum, atque vt ſacræ literæ præmonent, ab adoleſcentia ſua prona eſt ad malum, fit ſæpenumerò, vt quibus vti ad fœlicitatem deberemus, ad infelicitatem & miſeriam abutamur. Nam ſi duce pergeremus lumine nobis congenito, nihil mali ex phantaſiæ vitijs aut alijs aut nobis cumularemus, vtpotè quam regeremus rationis imperio, non ſequeremur, compeſceremus errantem,

non

non præcipitem impelleremus. Qui enim phantaſiæ dominari contendit, in ea perſiſtit dignitate, in qua creatus, poſitusque eſt, à qua iugiter inuitatur dirigendam eſſe mentis aciem in bonorum omnium parentem Deum, nec ab adoptione diuina in quam adſcitus eſt, vllo pacto degenerandum. Qui autem incurui ſenſus, fallacisque imaginationis dicto paret, amiſſa protinus dignitate, in bruta degenerat: *Comparatus*, vt ait propheta, *iumentis inſipientibus, & ſimilis factus illis*. Sed & deterior mihi, atque vilior iumentis ipſis iudicandus homo videtur, qui ſpreto diuinæ maieſtatis ordine, ſua ipſe malitia obbruteſcit. Ad hoc enim factus, eoque poſitus loco in ipſo ordine vniuerſi, vt ad ſuperna, ad Deum conſcendat, qui deſcendere mauult ad infima, & quæ partes beſtiarum ſunt, ſuæ oblitus dignitatis, obire. Illa quod bruta ſunt, non ex culpa, ſed ex propria forma obtinent. Homo autem qui brutum vita, & moribus euadat, ex phantaſia habet, quam ſibi principem dominamque conſtituit, ex propria malitia habet, tantò beſtijs deterior, quantò diuinæ maieſtatis ordinem deſtruit, atque peruertit in eam, quæ ad ſe, vti ad finem proximum facta eſt, naturam degenerans. Iam neque difficile probatu eſt, errata vniuerſa, quæ tàm in ciuili quàm philoſophica & Chriſtiana vita contingunt, ex imaginationis vitio principia ſumere. Ciuitatis pacem turbat Ambitio, Crudelitas, Iracundia, Auaritia, Libido. Porrò ambitionis parens & alumna eſt imaginatio parua, quæ præſtare cæteris pulchrum ducit, nulla alioquin, aut virtutis, aut ſtemmatis habita ratione, quibus ij præfulgeant, quos præire honoribus ſatagit, qui pernicioſo ambitu feruet crudelitatem, iram, atque iracundiam, & parit & alit imaginatio ementiti boni, atque fallacis, quod ineſſe vindictæ arbitratur is, qui feruido ſenſu, & imaginatione præcipiti fertur in contumelias, & vulnera, & cædes. Et quid aliud inextinguibilem auri ſitim excitat? quid libidinis ardorem incendit? (& quæ ob temporis breuitatem vitia reliqua mittimus, in medium profert) quàm deceptrix imaginatio? quæ ratione poſthabita, & iniuriam iuſtitiæ, & libidinem continentiæ, & manſuetudini feritatem, & liberalitati auaritiam, & paci diſcordiam anteponit. Cæterùm ſi ad philoſophicæ vitæ functiones intuendas conuerſi fuerimus, nil minus incommodi videbimus ei à falſis imaginationibus proueniſſe. Et ſanè cogitanti mihi vnde tàm varia, tàm multiplex opinionum diſſenſio deriuauerit; quæ à philoſophis illis, Thalete, Democrito, Empedocle, Zenone, Pythagora, reliquis, ad noſtra vſque tempora deſluxit, nihil rationabilius quàm de fallaci imaginatione ſtatuendum occurrit. Nam vt quiſque ſenſu & imaginatione propenſus, ita eius de naturalibus, moralibuſque iudicium eſt, niſi ratione moderetur: Hinc corporeæ voluptati primas dabant, qui phantaſia corrupta ferebantur: hinc rerum principia atomi, aquæ exiſtimabantur, & quæ in Philoſophia cætera monſtra viſuntur, & ortum hinc & incrementum accepère. Animæ namque cùm eiuſdem ſpeciei, naturæ've ſint omnes, earumque intellectus & ratio abiuncta ſeparataque ſuis in functionibus à corpore ſint, tanquàm perpetuum à corruptibili, vt in de Anima libro Ariſtoteles decernit, prouenire opinionum fallacia ab eis non poteſt, quod & Plato innuit in Phedone, tametſi luminis innati per quod veritas indicatur, intentio remiſſioq; proueniat, iuxta eorum ſententiam, qui perfectiores alias alijs animas immitti in corpora iudicauêre, ſecundùm perfectiorem formati corporis ad eas ſuſcipiendas aptitudinem. At hoc nihil ad diuerſitatem, contrarietatemque opinionum facit, cùm operationes contrariæ non ex intentione, remiſſioneque, ſed de contrarijs principijs, formis, ſpeciebúsve prodeant. Verùm cum phantaſmatibus vti eas neceſſe ſit, dum in corpore manſerint, eaque tum tecta, tum diſtorta, tum obſcura, tum lucida, tum læta, tū triſtia, & in diuerſis hominibus, & in eiſdem etiam pro cauſarum, de quibus mox dicturi ſumus, varietate habeantur, fateri opus eſt, monſtroſarum opinionum omnium culpas, & iudicij defectus omnis, phantaſiæ vitijs extra omnem aleam adſcribendas. Et cùm ex eo, quod quiſq; ſibi opinione ſectandum delegit, ducatur ferè in agendo genus humanum. Corrogare etiam facilè poſſumus, ea quæ patrantur peccata, de imaginationis vitio plurimùm pullulare. Subinde quoque colligemus Chriſtianã vitam, quæ & in credendo & in operando conſiſtit, ab imaginatione falſa labefactari. Qua etenim ratione probauimus vanas philoſophorum opiniones ab imaginationibus falſis prodiſſe, eadem quoque ſtatim concludimus hæreſes ipſas, hoc eſt, peruerſas in

Chriſtiana

Chriſtiana fide opiniones ortum inde accepiſſe. Cumque itidem deductum ſit ex opinionibus falſis, peruerſas fluere operationes, eo ipſo etiam deducitur peruerſas Chriſtianorum operationes ex opinionibus ipſis, quæ de imaginationibus pendẽt, proceſſiſſe. Sed de his ſatis: quo & enim pacto & fallatur & varietur imaginatio, & quibus modis eius morbis afferre opem poſſimus, deinceps exequendum.

CAP. VIII.

VNDE IMAGINATIONVM VARIETAS.

AB his conſequens eſt, vt veſtigemus quamobrem falſæ imaginationes in nobis fiant, & quid cauſæ eſt, vt in diuerſis hominibus diuerſæ, atque in eiſdem etiam non conformes pro temporum varietate habeantur. Nam vel fieri nullo pacto, vel certè difficulter poterit, vt veritatis normã vitia & defectus imaginationis corrigamus, niſi eorum cauſas, quæ remoueri ſcilicet oporteat, medicorum rationalium more perquiſitas, exploratasque habuerimus. Diximus antè, opinionum varietatem, eiusque culpas, atque rationalis animæ defectus omnis ab ipſa ratione, & intellectu, qua ſcilicet intellectus & ratio eſt, prouenire non poſſe, ſed ab imaginationis vitio deriuari. Cur autem varietur, fallaturque imaginatio, quibusq; modis errata ipſius ad veri orbitam dirigenda ſunt, nondum exprompſimus. Imaginationum itaque varietas, præter Deum rerum omnium cauſam, ab ipſa corporis temperatura, à rebus ſenſu perceptis, quibus afficimur, ab arbitrio noſtro, à bonorum malorumque angelorum miniſterio dependet. Primùm primitùs exequamur quemadmodum ſanguine, pituita, bile rubra, aut atra abundat quiſpiam, ſic & eius imaginatio, philoſophorum, medicorumque teſtimonio, huiuſmodi naturam ſectatur, vt pro eorum diuerſitate ad diuerſas imagines, hilares, torpidas, truculentas, mœſtas, extimuletur, à quibus non ſecus intellectus ſpiritalis animæ oculus, in cognoſcendo variat, atque decipitur, ac corporeus depictis, variegatisque ſpecillis hallucinatur: vtitur namq; illis corpori iunctus ad veritatem contemplandam, veluti hebeti viſu oculus ſpecillis vitreis ad rem ſenſilem intuendam, eoque pacto, quo & oculus ipſe decipitur: ſi enim vitrea ſpecilla diuerſis in locis ponantur, per quæ ipſi oculo rei cuiuſpiam imago mõſtretur, quanquàm ea ſuapte natura vna eſt, vnicamque ſui ſimilitudinem proferre debet, pro ſpeculorum tamen, aut diſtortorum, aut interfectorũ varietate, varias ſui imagines in oculum imprimit, vtpore quæ aliter à caua ſuperficie, aliter à conuexa, aliter à cæruleo dehoneſtata, aliter à nigro deturpata reddatur: Itaque & intellectui euenit quòd ei veritas ipſa, quanquàm ſuapte natura vna eſt, pura atque impermixta, ob diuerſa tamen contrariaque phantaſmata, multiplex infecta, permixtaque præſentetur. Qui autem vel temperatura corporis, vel arte & exercitio, vel ſpeciali diuinæ largitatis priuilegio puriora, ſimplicioraque phantaſmata adepti ſunt, ij ad percipiendam rerum veritatem aptiores proculdubio ſunt. Huc tendere illud de Sapientiæ libro poteſt: *Sortitus ſum animã bonam:* & illud Ariſtotelis in libro de Anima, molles carne apti ſunt mente. Sed & Cicero in libro de Natura deorum ſecundo declarat, quibuſdam regionibus, atq; vrbibus contingere, vt hebetiora ſint hominũ ingenia, propter cœli pleniorem naturã: Et alibi, quòd Athenis tenue cœlum, ob idq; eas præclarorũ ingeniorum altrices eſſe. Variæ itaque imagines, atque eædem ſæpenumerò falſæ de vario corporis temperamenta manant, quod à parentibus, à patria, à victus ratione nanciſcimur, vti à cauſis proximis, particularibusque, quibus effectus ſpeciem ſortiuntur. Etenim filij eouſque parentibus ſimiles euadunt, vt ſi quiſpiam prorſus diſſimilis reperiatur, Ariſtoteles in libris de Animalium generatione monſtris eum connumerandũ cenſeat. Regionibus quoq; alijs alias ineſſe corporum temperaturas conſpicimus, quæ de ratione victus etiamnum immutantur: Videmus enim procera, ſucculenta, viuida, Gallorum & Germanorum corpora, Hiſpanorum puſilla atque retorrida, Maurorum nigra atq; decocta: in eadem quoq; regione eundem hominem videmus ob exercitia, ob ſelectos cibos, aliaq; eiuſmodi, de macilento pinguem factum, de triſti hilarem, de ſomnicoloſo vigilem, contraq; de pingui, hilari, vigili, macilentum, triſtem, atq; torpentem: hæ proximæ & particulares cauſæ; cœlum autem vniuerſalis &

remota duntaxat, non autem particularis, vt fabulantur Aſtrologi, quorum inſania, quia ſatis abundè à Ioanne Pico patruo meo duodecim libris exploſa eſt, non eſt cur in ea confutanda, reijciendaque plus operæ inſumam.

Ab rebus item extrinſecùs occurſantibus, quibus afficimur, varias oriri, eaſdemq; falſas imaginationes in nobis, hinc liquidò conſtat, quo obiecta ſenſus identidem mutant, varieq; afficiunt. Cùm enim imaginatio ſequatur ſenſum, ducaturque ab eo, conſentaneum eſt, vt & variato ſenſu, varietur imaginatio, eòque labente & ipſa labatur. Senſus autem proprium ſenſilium, quanquàm aut ſemper verus, aut rariſſimè falſus, in ijs tamen quæ ſubiecta ſunt ipſis ſenſilibus, hoc eſt, quibus accidunt ipſa ſenſibilia, fallitur ſæpenumeró. Nam tametſi eum, qui accidit hominem, rectè affirmare poſſumus, aut nigrum, aut candidum, vel Iacobum antè, vel Ioannem, ſi etiam affirmauerimus, facilimè decipi & errare poterimus. In communibus quoque ſenſilibus, id eſt, in eis quæ adnexa proprijs, adnataque ſunt, magnitudine, figura, numero, motu, ſæpiſſimè fallimur. Hinc ſolis magnitudinem bicubitam exiſtimat imaginatio, hinc breuiſſimo ſpatio delineatã, vel hominis vel equi ſimilitudinem magna intercapedine contineri pronunciat, hinc plures ſub vnica imagine numeros hallucinatur, hinc quieſcere quæ etiam moueantur res, contraque moueri, quæ ſedentaria quiete torpent, comminiſcitur. In vniuerſum præterea fallitur, cum de eo quod ad plures attinet ſenſus vno duntaxat in iudicium citato ſententiam promit. Ab arbitrio etiam noſtro pendere imaginationes ipſas, Ariſtoteles tertio ad Nicomachũ libro author eſt. Boni item & mali angeli, bona & mala formare in nobis phantaſmata poſſunt: à bonis enim magna veræ prophetiæ pars pendet: nam quanquam intellectum influit quãdoq; Deus, quaſiq; inſculpit futurorũ notas, quamuis item rerum imagines forinſecùs oculis oſtendantur, quibus aſpectis quid portendatur, affulgẽte diuino lumine prophetæ dijudicent, nihilominus Sacras literas reuoluentibus nobis, pauca ſe offerunt einſmodi prophetis oſtenſa diuinitùs, comparatione eorum, quæ viſione phantaſtica patefacta ſunt. Nam vt mittam prophetæ Amos, & Zachariæ, aliorumque veterum libros, qui toti viſis imaginarijs ſcatent, ipſa Apocalypſis Ioannis imaginaria eſt, quæ totius eccleſiæ decurſum ad vſque damnatorum pœnas, & beatorum gloriam amplectitur, & à Luca in actibus Apoſtolorum viſiones imaginariæ nonnullæ deſcribuntur. À malis item angelis pſeudoprophetæ fiunt, qui pro veris falſa venditant: & vera interdum nonnulla ferunt, vt vendibiliori ſuperſtitione amentium animos irretiant, illuduntque in phantaſmatis virorum, fœminarumque, quas Striges vocant, quorum ſenſus pernitioſiſſimè perſtringunt. Sed & præter futurorum imagines, præſentium etiam & ad vitæ obeunda munera cõducentium à bonis angelis in nobis afformantur: à malis itidem, ſed malæ, aut ſemper, aut ſæpè, qui ſi quandoque ſuadere bona videantur, id verſutiſſimo aſtu peragunt, quo ſi fides eis habeatur, faciliùs poſtea ludificent, truculentiusque inſidentur. Et de his hactenus, nunc ad alia tranſmeandum.

CAP. IX.

QVOMODO IMAGINATIONIS MORBVS FALSItasq; de corporis temperatura, deq; obiectis ſenſuum proueniens corrigi, curariq; poſſit.

VIdimus cauſas ob quas & variat & fallit imaginatio: nunc quo pacto vitijs eius reſiſtendum eſt, morbisq; medendum, pro virili explicemus. Quòd vt commodè exequamur, hinc ſumere liceat exordium: Phantaſiæ morbi, atq; vitia quæ ob temperaturam contingunt, de ſiccitate nimia, humiditate, caliditate, frigoreq;, eius organi, vel ſimplicibus vel compoſitis proueniunt, à quibus veluti ſeminarijs cuncta ferè imaginationũ fallacia pullulat, hinc fit, vt labilis nimiò plus fiat, fluatq;, identidẽ imaginatio, nec conceptas rerum effigies retentet. Illinc vt pluſquã opus ſit, figatur, enixeq; adeò in veſtigio hæreat, vt ex vno in aliud ſimulachrum ægrè demigrare poſſit. Quas ob res errores multi viſuntur, tàm ex organi repugnantia, quod aut debitas metas tranſilit in negocio, aut moras nimias trahit motio, cùm negocio ſit opus, quàm quod ex diuerſa humo-

rum mixtione modò impenſè triſtis, modò hilaris plus æquo, modò acer impendio, modò torpens nimiùm homo redditur. Horum cauſa in temperaturam referenda eſt; in qua, vt primas ſimplicéſve omittam qualitates, aut ſanguis, aut pituita, aut rubra, aut atrabilis exuperet. Sed & ipſi quoque imaginandi vſui accepta referri poteſt, qui de ſubiectis ſenſuum rebus, quæ appellamus obiecta, proficiſcitur, id efficitur cum ex rei cuiuſpiam affectu illius ſpectrum, ſimulachrúmve obiectis abdicatiſque cæteris, conatu magno complectimur. Et dum pluribus intentus animus curioſitate nimia modò vnam, modò aliam imaginem, idque crebrò, & impetuoſè pertractat, qui de corporis temperatura manant morbi, corporis rebus curandi, & morbi ipſius naturæ contrarijs, vt ſicca nimiùm temperatura in humidam, atq; impenſè humida in ſiccam, frigidaque in calidam, & in frigidam calida eatenus inclinet, quatenus ad æqualitatem debitam, medicorum & conſilio & ope reducantur. Qui verò de vſu, affectibuſque proueniunt, contrarijs item vſibus, affectibuſque curandi, ſi enim in rei cuiuſpiam imaginem propenſiùs, quàm deceat feramur, abſtrahere inde cogitatum quantum poſſumus debemus, atque aliò flectere: ſiquidem euenit interdum, vt ex imaginatione plus æquo intenta, eiuſque vſu impendio frequenti, ſyncopim nonnulli perpeſſi ſint, & ad inſaniam etiam perducti, idque eis periculoſum valdè, qui contemplatiuæ addicti vitæ imaginationi habenas laxant, quibus Ioannes Gerſon prudentiſſimus theologus plurifariam conſulit in eis libris, quos inſcripſit de Myſtica theologia, & in eo cui titulum fecit de paſſionibus animę, & alibi etiam multa in exempla reuocans: atque inter alia quempiam citans qui ad ſolum eius libri aſpectum, qui climax Græcè dicitur, labebatur in ſyncopim, ob frequentem nimiò plus rerum earum imaginationem, quæ in eo perſcriptæ ſunt.

Si verò mobilis multùm & fluxa nimiùm imaginatio fuerit, quærenda nobis erit vnica imago, vel paucæ, circa quas verſemur, vt à tumultu illo, atque concurſu ſpecierum vario quieſcamus. Pari pacto ſi nimis triſtis quiſpiam, ad hilaritatem, ſi hilaris nimiùm, ad triſtitiam vt vergat curare debet. Si torpeat conari vt excitetur, ſi excitatus pluſquam decet, reſidere. Quæ autem res illæ, & imagines quæ vnicuique ad iſtiuſmodi obeunda conducant, quoniam decernere difficillimum, quiſque ſibi eas, aut ex alijs deligat, aut ex ſe promat, quomodo ad benè, beateq; viuendum faciant. Nobis duæ olim viſæ, quarum vna ad amorem, ad timorem altera excitaremur, quæ tribus libris explicauimus, quos de morte Chriſti & propria cogitanda inſcripſimus. Atqui neque malarum duntaxat, ſed & omnium imaginationum multitudinem fugiendam. Proclus Platonicus ſenſuit, ob id quòd falleret impenſè atque diſtraheret: Quod equidem rectè ſtatutum arbitror, niſi dum pro remedio ad eas quiſpiam confugeret, qui diu enixeque ſolius cuiuſdam imaginis compedes pertuliſſet. Cæterùm ſpecilla ea cùm diſtorta, tùm infecta, de quibus ſuperiori capite actum à nobis, in vniuerſum deponenda ſunt, & recta atque perſpicua deſumenda, hoc eſt, nimirum malarumque affectionum habitus exuendi, bonarumque & paucarum induendi: de illis enim imaginatio falſa progreditur, quæ rectum alioquin iudicium infirmat & torquet. Hoc autem in noſtra facultate poſitum eſt, ſicuti & victus ratio & exercitia, quorum ope imaginationum morbis mederi poſſumus, quæ aut à parentibus, aut à propria malitia contraximus. Conari item debemus, vt ſenſum tantis perſequatur imaginatio, dum circa propria ſenſilia munus obijt ſuum (nam tùm vera, incorruptaque eſt) dum verò de ſubiectis communibuſque arbitratur, refugiat, quippe quę tam adiuncto, quàm abiuncto ſenſu oberrabit. Nam ſi ſenſus adiunctus ceſpitauerit, neceſſariò & imaginatio collabetur: Faciliùs quoque & impenſiùs eo corruet, abiuncto & ſequeſtrato ſenſu, qui rerum veſtigia in ipſa imaginatione minus integrè conſeruabuntur, quod tum continget maximè cùm ſenſibilium generum ſpecies ad oculum de longinquo deferentur.

CAP.

CAP. X.

QVO PACTO EIS IMAGINATIONIS MALIS, quæ à noſtro pendent arbitrio, rationis vſu ſuccurrendum.

HIs verò imaginationis morbis quæ à noſtro pendẽt arbitrio, quanquàm & remedia ea, quæ ſuprà recenſuimus, afferre opem poſſunt: ratio tamen ipſa medetur, cuius vſu non ſolùm ab iſtiuſmodi, ſed ab omni prorſus imaginationis iniuria liberamur. Et licet hoc ipſum multis, nec difficulter probare poſſemus, paucis tamen contenti erimus: cuique enim notum, qui brutum penitùs, aut ſtupida planta non ſit, rationem homini ſectandam, ſenſus & phantaſiæ illecebras reſpuendas, non omnibus tamen imò perpaucis exploratum, quàm multa aſcribantur indigna humano generi, quæ pro confeſſo irrationales, vt ſic dixerim homines concipiant, alioquin vt falſa à bene inſtituto animo eliminanda & in fallacem imaginationem iure optimo referenda. Voluptates enim multæ, dolores plurimi, qui iuxta Platonis dogmata ſimplices, præcipuiq; affectus ſunt, à quibus veluti elementis cæteri componuntur, quotidie excitantur in nobis imaginationis vitio, cùm tamen de penitiſſimis rationis penetralibus proficiſci videantur ijs, qui phantaſiam identidem, rationem quàm rariſſimè conſulunt. Sumamus de aliquibus exempla: Aut omnibus aut pleriſque malum videtur mors, nec ſolùm rudibus, ſed & ijs qui ſe literarum gnaros profitentur: illi enim atrocem eam imaginantur, hi præter id, etiam expaueſcunt ad Ariſtotelis vocem, eam vltimum terribilium in Ethicis nuncupantem. Si tamen Epicteto philoſopho Stoico crediderimus, mors ipſa nihil terribile eſt: Si Ambroſio Chriſtiano Theologo audierimus, tantũ aberit, vt terribilis iudicetur, vt etiam expetenda proponatur, quippe qui librum compoſuerit, quem de Bono mortis inſcripſerit. Si rationem conſulamus, ob id terribilem exiſtimatam mortem inueniemus, quòd opinio de morte terribilis eſt, quam phantaſia peperit. Qui enim (vt ita loquar) ad ipſum eſſe compoſiti duntaxat reſpicit, quod recedit, torminaque & cruciatus, qui præire eum conſueuerunt, quiq; eam ſequi ſolent, imaginatur: fieri minimè poteſt, vt non aliquatenus cõmoueatur, non triſtetur, non doleat. Atqui ratiocinatur quòd mors nihil aliud eſt, quàm ſeparatio animæ & corporis, quòd abſoluitur anima, quòd reſoluitur corpus, quod quæ abſoluitur, gaudet, ſi benè in vita egerit, quod id, quod reſoluitur nihil ſentit, nihil agnoſcit ad futuræ mortis conceptum, horreſcet. Ad hæc qui percipit mortem ipſam & Dei decreto, & imbecillitate naturæ, quam peccatũ infecit, neceſſariam fore, nihil triſtabitur, nihil angetur: fruſtra enim ratio de re neceſſaria triſtatur. Sed & pro eo quòd nos mori dicimus, * πλειότιν Græci ponunt, laborum quippe finis eſt mors, moleſtiarum finis, & melioris vitæ principium. Nanque vt non minus verè quàm & doctè & eleganter capite quinto libri ſui de Vno & Ente Ioannes Picus patruus ſcribit: Incipimus tunc mori cùm primum incipimus viuere, & mors cum vita protenditur, tuncque primùm deſinimus mori, cùm à corpore mortis huius per carnis mortem abſoluimur. Ab hac morte, Dei gratia ſe liberandum dicebat Apoſtolus, & diſſolui optabat & eſſe cum Chriſto, ratione vtens, imaginationem poſthabens, quam etiam philoſophorum plurimi ſuperauerunt, ſola conſideratione calamitatis humanæ, ſpeque melioris viuendæ vitæ. Ea enim quanquàm vanè freti & alacriter hac vita excedebant, & cunctantem mortem ſibi conſciſcebant, aliosque ad idipſum faciendum hortabantur: ſicut & Cleombrotus Ambratiotes, & Aegeſias, alijque permulti, in hoc laudandi ſolùm, quod animæ immortali accedebant: quod feliciorem vitam, æternamque paratam hominibus exiſtimabant, in hoc damnandi, quod ſibi vim inferebant, quòd ea non procurabant ſibi iuſtis operibus, quibus æterna felicitas comparatur, ſimilitudine quadam imaginaria virtutis in vitium delapſi. Habent enim (quod Ariſtoteles in Ethicis meminit) vitia nonnulla cum virtutibus affinitatem, vt cum liberalitate prodigalitas, cum fortitudine audacia. Cæterùm & philoſophus ille qui nuntio de filij morte ſuſcepto, reſpondit ſcire ſe genuiſſe mortalem: imaginationem rationis habenis moderabatur, ponẽs ſe vt philoſophum decet, totum in ratione, & à ſenſibus atque imaginationibus abſtrahens: Vnde & ca-

* πλάνω

uillum illud in eundem facilè diſſuitur, quod moriturum ſcilicet à mortuo differt, qua de re non de morituro, ſed de mortuo dolendũ. Atqui differt ſi ſenſum, ſi phantaſiam conſulamus, nequaquàm autem ſi rationem percunctemur, quę omnem temporis differentiam ambit atque complectitur. Quantò igitur minus timenda mors, imo quantò magis deſideranda, quibus corporis reſurrectio votorũ omnium ſumma (neque enim reſurgere qui priùs non moriatur poteſt) etenim vita hæc ad mortem tranſitus eſt, mors autem ad veram vitam acceſſus.

Sed & diluendum in hoc loco argumẽtum illud quod maximam habere vim vulgus autumat, quoque plurimùm vtitur in huius vitæ patrocinium aduerſus mortem; ferunt enim ob id iure optimo formidandam mortem, quod ab ea Chriſtus dux noſter abhorruerit, cùm in Euangelio legatur: triſtem eius animam vſque ad mortem, factumque eum in agonia prolixiùs orantem, petentemque, vt ſi fieri poſſet, paſſionis eum calix præteriret. Sed facilè ſoluitur, plus enim in Chriſto lætitiæ quàm doloris de ſua morte fuiſſe opinamur, quandoquidem ſenſui & imaginationi, ratio & intellectus præualuit, qua percipiebat & redimi per eam genus humanum, & ſuam Patriſque bonitatem diffundi, clarereque, & corpori ſuo gloriam comparari, & diuinam prouidentiam perpendi ob id quod quæcunque de eo prædicta à prophetis fuerant, ad minimum vſque apicem complerẽtur. Quam autem habebat, prætendebatque moleſtiam, non tàm de mortis horrore proueniebat, ob quam ſcilicet appetendam, voluntarieque ſubeundam de cœlis in vterum Mariæ virginis deſcenderat, quàm quòd ob mortem, quam ſibi erat inflictura Iudæorum natio, reprobandã eam nouerat, plurimoſq; itidem ob eandem cauſam ad æterna incendia damnari. Cæterùm ſubijt mortem Chriſtus libentiſſimè, quò ad ſuperiorẽ (vt à Pariſienſibus theologis dicitur) rationem attinet: quantum autem ad inferiorem pertinet triſtatus, ſpõteq; vt copioſiùs ſcilicet quàm fieri poſſet, bonitatẽ ſuam in humani generis redemptionem effunderet, ſenſuali parti, & imaginariæ poteſtati doloris habenas laxauit: vnde etiam aduerſus hæreticos verum eum hominem abnegantes diſputãtibus nobis victoria pateret, qui obijcere in eorum oculos poſſemus doluiſſe eum ob imminentis mortis imaginationem, idq; in eo ſenſum operatũ, quod humanæ infirmitati adſcribitur. Hæc itaq; inter alia fuere in cauſa, vt affici corpus ſuum Chriſtus ex vehementi futuræ mortis imaginatione voluerit, quanquàm de ipſa, quantum ſcilicet ad rationem pertinet, gauiſus ſit. Alioquin quomodo martyribus fortior atq; præſtantior, quos legimus in atrociſſimis cruciatibus poſitos, præ iubilo mentis exultaſſe, magnaque alacritate & gaudio tauros, eculeos, cruces, ignes, gladios pertuliſſe. Sed de morte hæc ſatis ſunto, cuius imaginatio maximum mortalibus terriculum eſſe ſolet. Eorum enim quæ diximus conſideratione, atq; perſpectu reliqua quoq; quæ afferre dolorem videntur, patêre facilè poſſunt, vt mala ſcilicet, doloreſq; quibus ob ea ipſa moleſtiam capimus, imaginationi ipſi, nõ autem rationi maxima ex parte adſcribenda ſint. Sic & amiſſio patrimonij æquanimiter fertur, ſic & conuitia & verbera cùm ab opinione imaginationem ſequente dolorem infligi commonſtret ratio, quod & Epictetus in Enchiridio meminit, commonens nõ eum, qui conuitiatur, aut verberat, iniuriam facere, ſed opinionem ipſam velut iniuriari, ab eaque ſola homines irritari. Cæterùm & præteritæ res omnes, quarum nos angit memoria, vel hoc ipſo pacto examinandæ à nobis ſunt, vt abdicata imaginatione ratio conſulatur: maximum enim ab ipſa phantaſia in nos incommodum deriuatur, cùm id querimur, & triſtamur, factum quod non eſſe factum nõ poteſt. Ab hoc nanq; quaſi perpetuò vulgi cruciatu rationis ope liberamur, vt quę neceſſaria ſunt, vel ob id quod euentis iam terminata fuerũt, vel quia euentura neceſſariò putantur, ingenuè perferamus, quandoquidem de eis, quæ aliter ac ſunt eſſe non poſſunt, conſilium aut dandum aut ſumendum non eſt.

Diximus de dolore, de voluptatibus ad eandem ſententiam dicturi, quandoqnidem earum exercitum & arcebimus, & effugabimus rationum copijs, nõ ſecus ac & doloris machinis, & iræ excurſionibus reſiſtimus. Spacium igitur temporis aliquod in primis capiẽdum eſt, vt Epictetus docet, quod ſcilicet nos ipſos veluti ſepiamus, tùm voluamus animo qua voluptate potiemur, & qua iã potiti pœnitẽtia afficiemur. Etenim quod Ariſtoteles naturæ interpres tertio ad Nicomachum libro comme-

minit:

minit: concupiſcentia omnis mixta dolori eſt, tantumque abeſt, vt ſatiet, vt etiam augmentum de frequentia capiat, & rationem proprium hominis bonum eliminet. Opponenda quoque & fœdæ voluptati, honeſta illa voluptas eſt, qua quis potitur cùm de illecebris carnis blandimentisque triumphauerit, & illæ Ioannis Pici patrui Regulæ ad vincendas voluptates excogitatæ, nobis ad memoriam reuocandæ ſunt. Siquidem in primis conſiderandum eſt fœdam omnem voluptatem breuem & exiguam, eamque faſtidium & anxietatem comitari, iacturam inde maioris boni, hoc eſt, internæ pacis & conſcientiæ ſequi, vitam ſomno ſimilem & vmbræ inſtar euaneſcentem, mortem improuiſam pro foribus adſtare, ob idque quàm ſuſpectum nobis eſſe debeat ob diuinæ iuſtitiæ inuariabilem ordinem, quem in vindictam noſtra peccata cient, ne nobis pœnitentiæ tempus concedatur: Pœnam item ante oculos ponendam, duplicem, quam damni & ſenſus Theologi nuncupant, ſi à voluptate vincamur, contraque ſi eam debellauerimus, æterna pręmia proponenda. Demùm quænam exempla ſuperandarum voluptatum Chriſtus ipſe & viuens & moriens, quique eum ſecuti, nobis præbuerint, quibus veluti ſpiritalibus armis à voluptatibus tuti, & eis etiam infeſti ſumus. Quæ omnia quanquàm Chriſtiana fides, de qua in progreſſu operis dicturi ſumus, abundè nobis tribuit, tamen & innata ratio nobis ſuggerit etiam, & miniſtrat, quoties aduerſa nos imaginatio voluptarijs titillat, ſed & cum triſtibus afficit.

Nam quanquàm de dolore ſuperiùs diſſeruimus, de ira etiam nõnihil afferamus, cuius vehementiam & immanem impetum ſæpiùs, quàm volumus, & quidem moleſtè, experimur. Suggerit imaginatio aut inferendam, aut reponẽdam iniuriam, totumque ſanguinem, & præcordia in vindictam clamore ingenti quaſi claſſico cit: opponit ſe ratio eouſq; impetrans inducias, quoad dum iure, an iniuria id, quod quæritur, factum ſit, percunctetur, atque dijudicet: Itur in examen, ſciſcitatur ratio, atque ita inter percunctandum definit, aut iure factum id qnod conquereris aut iniuria: ſi iure, diligendus tibi ille eſt, qui fecit, non odio perſequendus, habendę illi, atque agendæ gratiæ, quia in te beneficium contulit, non maleficium molitus eſt: ſi iniuria, rogãdum iterum reſtat, ſi ignorantia videlicet, id fecit, aut malitia: ſi primũ des, condonanda faciliter venia ob inſcitiam delinquenti: ſi ſecundum, non adeo illi ſuccenſendum, quia ſibi ipſi in primis damna intulit, quippe cùm præter diuini iudicij, quę illum manet, vindictam, ſeipſum etiam ſtatim pœna affecerit. Iuſſiſti namq; (Auguſtinus inquit ad Deum loquens) & ita eſt, vt omnis inordinatus animus ſit pœna ſibi. Quam ob rem ad miſerandum, compatiendumq; potiùs, quàm ad inferenda mala inuitari debemus, ſiquidem cùm eiuſdem nobiſcum naturæ noſter ſit hoſtis, cumq; ab ipſo naturæ ortu inſculptum geramus, vt ſimiles diligamus: ex eius malo, dolendi potiùs nobis quàm lætandi ſeges ſubminiſtratur: tantum abeſt, vt appetentes inferendi damni ſimus, quò poſteà lætemur. Qui enim aut inferre, aut referre iniuriam quærit, nihil ob aliud id quærit, niſi vt propter ea lætetur & gaudeat. Definiuit enim Ariſtoteles iram, cui Philoſophi, Theologique conſenſêre, vindictæ appetitum: nihil autem appetitur, niſi propter bonum, vt adepto eo, lætitia exoriatur. Sed & hac ipſa ratione deponi ira nec difficulter poteſt, ſi cõſideràuerimus, de falſa imaginatione prouenire, vt putemus ipſam hoſtis noſtri naturam nobis iniuriari. At non ipſa natura eſt propriè, non voluntas, ſed naturæ ipſius, voluntatisque malitia: A debito nanq; & præſtituto ſibi ordine deficit, atq; peruertitur: peruerſo autem illo, atq; defectus, aut nihil eſt, ſi eorum ſententiam ſectamur, qui malum nihil prorſus aſſeuerant: aut ſi aliquid eſt, certè accidens eſt, non ſubſtantia: totam ergo hominis ſubſtantiam, quę bona eſt, quæ amabilis, aut pro nihilo, aut pro accidente ſolo odiſſe, hominis eſt, qui ratione careat: At ſi caret ratione, iam homo non eſt, ſed brutum potiùs, quod huc & illuc pro imaginationis imperio trahatur. Oportet enim quod ab Ariſtotele decretum eſt, concupiſcentiam omnem non ſecùs audire rationi, ac puerum pædagogi monitis obtemperare: Quare cauendum nobis enixè, eis, quas ſuprà diximus, rationibus, ne rationalem partem imaginatio corripiat, nève fulgorem eius caligo ſenſus obnubilet, ne mancipium dominetur: ſi enim ſeruus regnum occupauerit, neceſſe eſt, vt aut dominus ſeruiat, aut exulet, aut occumbat. Sed illud totis viribus conandum, vt peruigil ratio præ mentis foribus adeſt, aſſiduè, abigatque ea quæ

parêre ſibi recuſent phantaſmata: & ſi vim fecerint, optimis armata cogitatibus debellet. Vt & in hac quoque parte Euangelicum illud impleatur in nobis: *Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet.*

CAP. XI.

EISDEM IMAGINATIONIS MALIS, QVAE À NOſtro pendent arbitrio, ſpeculatione intellectus optimè ferri auxilium, & quomodo id fieri commodè poteſt, edocetur.

VErùm enimuerò quantò altius ratione conſcenderimus, tantò & potentiùs & ſecuriùs phantaſiæ dominabimur: eleuabimur enim à corporeis magis, vnde animæ periculum imminet ſemper, ne propriũ ipſius opus præpediatur, néve contagijs eorũ inquinetur: ſiquidē maius imaginationi commercium cum ratione, quàm cum intellectu, omnium animę virium puriore, ſuperioreque, ad quem cùm ſeſe reduxerit anima veluti in propria regia, tutiſſima etiam arce circumſepta, quieſcit atq; perficitur. Etenim tota eius perfectio, quod & Priſcianus Lydus in Theophraſti commentationes definit, in perſpicua ad ſe ipſam reuerſione, & ad intellectum conuerſione conſiſtit, contraq; in inclinatione ad corpora intellectus caſum contingere arbitratur. Et certè decipi ratio faciliùs poteſt, atq; ab imaginatione ludificari impenſiùs, quàm intellectus: illius enim opus diſcurrere recurrereque per rerum imagines, vt veri notitiam inueſtiget: huius verò ſimplices rerum notas intueri: Illius vſus hominis proprius eſt: huius autem vſu quanquàm homines pollent, magis tamen angelorum peculiaris: tantò ratiocinatione perfectior, quantò ſimilior euadit Deo, qui non per diſcurſum, non per plures, eaſq; ſimplices rerum notas ſpeciéſve, vti ſpiritus inferioris ordinis, nõ per vnicam tantùm, vt ſupremi, ſed per propriam, eamq; ſimpliciſſimam eſſentiam, nõ modò res ipſas intelligit, quia ſunt, ſed quia intelligit, & fiunt & permanẽt. Quò fit, vt quã huic intelligendi modo propior eſt, eò ſit à caſu atq; errore diſtantior. Cũ autem rationis opus vti ſenſitiuarum virium officijs præſtat: ita intellectus munere inferius ſit: vtpote quæ inter phantaſiæ & intellectus munia collocetur, euenit interdum, vt fallatur ipſa ratio, non tàm ob rerum proprietates voraginibus materiæ demerſas, quàm ob affinitatem, quam cum imaginaria poteſtate ab ipſo naturæ ortu contraxit. Imperfectum enim, atque imbecille in hominibus rationis lumen, vt qui infimi ſunt in numero intelligentium, contraq; perfectior in eis, fortiorq; quàm in cęteris animantibus imaginatio, quæ continuæ ſpecies à ſenſibus hauſtas illis ſuggerit, atque omnibus eorum actionibus aſſiſtit comes, & aſſecla indiuiduus, adeoq; in obeundis negocijs omnibus conſors, vt ſine ea nihil omninò fieri, nihil agi poſſe videatur. Ob idque ſæpenumerò accidit, vt eius opus à rationis intellectusq; opere nonnulli diſcernere neſcierint. Hominem noui ex affecta imaginatione adeò vacillantem, adeò nutabundum, vt de maximo illo ſupremoq; præfato, quod primùm principium apud recentiores philoſophos vocatur, ſubdubitare ſibi videretur, quòd de re videlicet eadem aſſirmatio & negatio ſimul verificari non poſſit.

Quas ob res colligere poſſumus quod inter capitis huius initia propoſuimus, eò nos ſecuriùs, potentiusq; phantaſiæ dominari, quo ab ipſa magis recedemus: atque non ſolùm in ratione, quod hominis proprium eſt, nos ponemus videlicet, ſed in intellectu, cuius opere cum beatis angelis, hoc eſt, puriſſimis illis mentibus Deo iugiter ſeruientibus ſimiles, quantum per carnis licet infirmitatẽ, euademus. Duo autem nobis obſeruanda in primis, ſi voti compotes fieri volumus, primùm vt ex altiſſima illa mentis ſpecula contemplantes, dignoſcere queamus, quinam ſint & quales affectus noſtri, quorum impetu ducimur ad agendum: affectus autem Alcinoo philoſopho ex Platonis dogmate referente, nihil aliud eſt, quàm modus animæ ſine ratione boni cuiuſdam, aut mali gratia. Cognoſcuntur autem, vt Platonicus Syneſius docet, ex imaginationibus, quas præcipuè promit homo, & in quibus ſe verſat, quando à nullo pulſatur extrinſecus: ſi bonis igitur imaginationibus, quæ bonos affectus pariant, pulſari nos deprehendemus, reſtat vt eos ſequamur, rationeque & intellectu, & extrinſeco etiam opere iuuemus: ſi malis, aliud nobis ſe offert remedium,

vt in

vt in ſublimi illa intellectus ſpecula poſiti, phantaſiam iugiter obſeruemus, temerarioſq; illius impetus anticipemus. Enitendum enim à principio Epictetus docet, ne nos imaginatio corripiat, tumq; ne noſtri compotes fore aſſeuerat, cùm per aliquod eam tempus continuerimus: id autem fiet ſi ad bonum quodpiam obiectum mentis aciem dirigemus, quæ autem illa ſint obiecta, quoniam in libris noſtris de morte Chriſti & propria cogitanda ſuperioribus annis pro virili explicauimus, non eſt cur aliud in præſentia diſſeramus.

CAP. XII.

QVA RATIONE EIS PHANTASIAE MALIS, QVAE de prauorum angelorum miniſterio prodeunt, prouidendum, quoq; pacto omnibus ſimul imaginationis tenebris, & morbis, ſolo Chriſtianæ fidei lumine, & vnica orationis ope conſulendum.

RESTAT vt afferamus remedia, quibus ſauciam, ob malorum ſpirituum vulnera imaginationem curemus. Ea autem (quanquã multa ſunt) ſub vnico tamen Chriſtianæ fidei lumine continẽtur, per quod & reuelatas in ſacris literis & patefactas etiam veri Dei cultoribus, præter Scripturę canonem diuinas veritates agnoſcimus, eiuſq; fulgore viuifico mortiferas imaginationum tenebras pellimus. Illud enim beneficentiſſimus luminum parens Deus quaſi ducem ad nos demiſit vt præparata in cœlis prẽmia, quæ, vt Eſaias docet, abſq; eo videre nõ poſſumus, commodè cerneremus, & vitam hanc qua viuimus, a ſuggeſtionibus fallacis dæmonis tueremur. Non ſolùm hoc ipſo lumine imaginationis morbis, ſed & rationis infirmitati & intellectus imbecillitati cõſulturus. Siquidem duplex humani intellectus incommodum: Alterum quidẽ ab imaginatione, de quo iam diximus: Alterum ex debilitate congenita, vtpote qui ſicuti in genere intelligibilium vltimus, ita & imbecillior ſit, quapropter ſuperiore, fortioreq; lumine indiguit, vt roboraretur: fortiſſimum enim fidei lumen, omniq; humano robore præſtantius, vt rationes mittam, quòd gratia naturã perficit, quòd naturæ donis Dei præſtant dona, quę ipſe per ſeſe non autẽ intercedente natura largitur, quòd infinita penè hominum millia pro Chriſti nomine, duce hoc lumine, quo æterna videntur, occiſa ſunt, qui non ſolùm non vexati, maximo animi gaudio degebant, ſed & inter ipſos cruciatus poſiti, exultationibus & iubilis, dum torquebantur magis, magis animi ſui felicitatem indicabant. Vti ergo debemus hoc lumine aduerſus imaginationis vitia, non ſolùm ob id, quòd fortius, quòd præſtantius naturali, quòd ad ea pertingat monſtrãda nobis, ad quæ natiuum lumen per ſeſe non admittatur, verumetiam quia eo multa reuelata ſunt nobis, in quibus meditandis non ſolùm & ratio, & intellectus perficitur, ſed & phantaſia ipſa non minus delectabiliter quàm ſalubriter occupatur. Duplex enim imaginatio, vel vt ſignificantiùs dixerim, duplex in homine imaginationis gradus: Humanus videlicet & brutalis: nam ad pleraque humana ſe extendit imaginatio, ad quæ brutalis non peruadit, neque enim ad ornatum, ad ambitionem, ad honores propriè commeat: tametſi animalia quæpiam huiuſcemodi delectari videntur, vt equus phaleris, & tubarum ſonitu, blanditijs canes: hac pueri potiſſimùm ducuntur: illa etiam grandæui.

Lumen autem fidei diuinæ Scripturæ veritates, naturæ lumini imperuias perſpectas faciẽs, vtriq; imaginationi maximo vſui eſt, adminiculaturq; & manu ducit, quaſiq; ſupra naturam ſuam rapit & eleuat. Proponit enim pueris, qui imaginatione eã plurimum viuunt, quam brutalem diximus, vt hiſtorias & bella mittamus, quibus remorari ſimul & delectari poſſunt: inferorum pœnas & incendia, paradiſi præmia atq; delicias, & hæc omnia modo quodã imaginatiuæ poteſtati congruentiſſimo, vt quę facilè cõcipiantur, nec difficulter retineantur. Hinc enim offert lacus ignis & ſulfuris, tortores, dęmonas, & cætera eiuſmodi: inde aurea ſupernæ Hieroſolymę mœnia, precioſis lapidibus redimita, cœleſtes menſas, Agni nuptias, Beatorum conſortia, pſallentes, Angelorum choros, concinnas voces, & quæcunque id genus per ſacros codices ſparſa. Quò fit vt pueri his delectentur, illis verò triſtentur & terrean-

 tur,

Digitized by Google

tur,vtriuſque verò veluti rebus maximis,& moneantur ſimul,& à prauis imaginibus abducantur,quod plurimùm habet momentum in pueris ad veram religionem medullitùs imbibendam. Idque Ioannes Gerſon memoriæ prodidit, in exemplum reuocans pios quoſdam parentes,qui poma infantibus de tecto mittebãt, vt in Deum, in quem acceptum referre debere munus prædicabãt,pietate debita à teneris (quod aiunt) vnguiculis animareſt.Expertus & ego in Ioanne Thoma filio eiuſcemodi res identidem ei à vidua quapiam narratas, fuiſſe in cauſa, vt non ſolùm à pleriſq; imaginationibus vanis, quas ſeptennis ætas qua nunc viuit,plurimùm ferre ſolet,ex propoſito abſtinuerit,ſed & multa quæ etiam maturæ ætati conuenire poſſe videntur, renuerit;ſpe magna fretus ſcandendi cœlum ad illas res contemplandas, quas imaginatione concepit.Eiuſmodi nanq; imaginibus mouentur impenſiùs pueri, quàm perſuaſionibus vllis,aut rationibus,quarum minimè capaces ſunt. Quis enim ambigit,pueros ab patrando homicidio abhorrere vehementiùs,ſi in eorum phantaſiam irrepſerit effigies hominis cruentati, crudeliterque perfoſſi, dilaniatiq;,ſi metus inuaſerit apparendi eius,atque ſe,vel nocte, vel interdiu, cùm ſolus erit,perſequendi, quàm ſi Dei naturæque præceptum proponatur nocendum nemini, quàm ſi id ingeneratur,quod diuina lege cautum eſt,ne quis auctoritate propria quenquam trucidet:contraque quis neget per ea quæ narrauimus,ſimiliaque eis propoſita gaudia ad benè agẽdum animari illos quodammodo, & impelli magis, quàm Philoſophorum rationibus & Theologorum adhortamentis (Qui vero florente iuuenta ſunt, quia brutales imaginationes nondum ex toto exuerunt, tùm enim (quod maximè ſeculorum fert abuſus)tactus & guſtus voluptates quærunt,quæ ferinæ, brutaleſque ab Ariſtotele in Ethicis appellantur,iuuari facilè poſſunt, frenariq;,in eis, atq; etiam eliminari voluptuoſa phantaſmata, ſi earum rerum,quas diximus, imagines concipiantur,quæ & ipſæ ad ſenſus pertinent.

Homines vero ætate profecti, atque grandæui eiſdem ipſis etiam iuuari poſſunt, ſed & alijs etiam, quæ magis propria ſunt, & quibus ambitioni, auaritiæ & reliquis vitijs,quæ ſpiritalia vocantur,ſpecialiter reſiſtatur: ſi videlicet commeminerint, in deſiderijs peccatorem ſemper eſſe,nec oculum ſatiari viſu, nec aurem auditu, ſi vanitatum plena omnia,& quod vniuerſa vanitas omnis homo viuens: ſi præterire figuram mundi huius,ſi hominibus mori ſemel ſtatutum, ſi cœlum nouum & terram nouam,ſi vniuerſale diſtrictumque iudicium,& reliquis,quæ ſacra tradunt eloquia, mentem ſi adhibuerint, facilè ab honorum ambitu & auri cupidine temperabunt. Quæ quiſque experiri poteſt, optima eſſe remedia aduerſus imaginationes prauas, & alias quaſdam ad æterna diuinaq; contemplanda. Remoto nanque ſacrorum eloquiorum cortice,ſequeſtraroque imaginationis velo, quod cortici literæ iuxta proportionem quadrat:ſicuti ſpiritus ipſe ſub cortice deliteſcens, depurato phantaſmatibus intellectui reſpondet,ſeſe in animam infert ſpiritus,eamq; ad diuinum guſtum perducit, quæ inchoatio eſt quædam futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis.

Cæterùm non ſolùm hoc lumine, quod ſacris incluſum literis veluti cornea teſta circundatum, in obſcura hac & illumine nocte nobis affulget, imaginationis tenebras fugabimus, verumetiàm & doctorum ſimul & ſanctorum hominum lucernulis, quas olim ſummo ſtudio ad huius luminis fulgorem enigilantes, & ſibi & nobis accenderunt:quibus hærendum,cum eccleſiæ conſenſu comprobatæ fuerint, ſed qua nos fide illis adſtringere debeamus, quotq; eorum ordines reperiantur, quive inter eos proponendi, ad præſens verba facturi non ſumus, quando materiam hanc in theorematibus noſtris de fide & ordine credendi proſecuti ſumus. Illud autem non omittendum, eoſdem nos cõceptus procurare nobis oportere, quibus affectos eos fuiſſe credimus, quorum præcepta ſectamur, quorum vitam imitandam nobis propoſuimus, alioquin picæ vel ſimiæ magis, quàm imitatores homines inueniemur, idipſum Epictetus faciendum monuit, eumque qui in aſpera quapiam imaginatione poſitus ſit, optimè agere opinatur, ſi id peragat, quod aut Socratem aut Zenonem, ſi in id diſcriminis incidiſſent, facturos fuiſſe arbitretur. Id ego tàm in ſecundis fortunæ flatibus, quàm in aduerſis reflatibus obſeruandum cenſeo, non ad Socratis, Zenoniſque, ſed ad ſanctiſſimorum Chriſtianorum imitationem, qui & lubricam appetentiæ vim, & tumidum iraſcentiæ furorem, non continendum modo docuerunt

runt alienæ rationis oblitibus; verùm etiam, vtpote eorum iniuriam frequentiſſimè experti, proprijs viribus frenauerunt.

At quia debiles nimiùm noſtræ vires ad ea, quæ nobis conducere diximus, adipiſcenda, Dei auxilium deſuper implorandum eſt, quod cùm aderit omnia ritè, cùm aberit, perperàm omnia gerentur à nobis. Aderit autem ſemper, ſi pro eo impetrando, ad Chriſtum Deum, hominumque, & Dei mediatorem preces effuderimus, qui etiam non vocatus ſępiſſimè adeſt, qui ad noſtri cordis oſtium aſſiduè pulſat, qui orare oportere nos docuit, & ad importunitatem vſque ſub typo viduæ iniuſtum iudicem exorantis, qui denique daturum ſe pollicitus eſt, quid quæreremus, ſuprema omnium cauſa, ſummum bonum, Creator, Redemptor, Pater. Per hóc igitur orandi ſtudium, pręter id quod impetramus, quod quærimus, ſi ad conſequendā ſalutem id faciat, hoc etiam commodo Imaginationem fouemus, quòd ipſa etiam per intellectus eleuationem, quantum ei per corpoream ſuam naturam licet, in Deum conſcendit, tumque Dauidicum illud in nobis completur: *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Et illud item: *Sitiuit in te anima mea quàm multipliciter tibi & caro mea.* Per cor enim anima, & per carnem ſenſualis vis, præcipueque imaginaria poteſtas denotatur. Ex concepto quoque in intellectu, atque voluntate diuini amoris ardore, in ſenſum calor redūdat, qui terrena omni humiditate conſumpta cœleſtem accendit ſitim, & ad viuum illum fontem perducit, de cuius aqua qui guſtauerit, ſicuti ad Samaritanam mulierem dictum eſt, non ſitiet iterum terrenorum ſiti, ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam: vbi inebriabimur ab vbertate domus Dei, eiusque voluptatis torrente potabimur. Et quidem ſi Sacras literas diligenter perlegerimus, ſi acta eorum voluemus virorum, aut qui Chriſtum nondum ex virgine natum, vel fide tantùm, vel prophetico etiam lumine præuiderunt, aut qui natum paſſumque vel ſanguinis effuſione, vel verbis tantum teſtati ſunt, fiet nobis extra omnem controuerſiam liquidum, nil magis fuiſſe eis curæ quàm orandi ſtudium. Sed quid de ſummi Dei cultore populo dicimus? quando & gentes ipſæ tàm Moſaicæ legis vmbra, quàm Euangelij ſplendore deſtitutæ, vota, hymnos, preces, ſupplicationes, frequentabant, vt Pythagorici, Platonicique ferè omnes, ac Barbaræ etiam nationes, Indi, Perſæ, atque Aethiopes, à quibus tantò magis vinci nos pudeat, quātò & quod orandum nobis eſt, & quid orandum, non à ſolo naturæ inſtinctu, ſuapte ſponte Deum quærentis, ſed ab ipſo Deum iam inuento & cognito ſumus edocti. Quod ſi Plato cenſuit eum adeò non deſpici, qui conatur vt iuſtus euadat, quod noſtrum opprobrium, quæ ignominia, clementiam ſpernere hortantis, identidem, & adiuuantis nos Dei, per ſacramenta, per monita, per occultos afflatus. Sed de his hactenus: ſatis enim beneque actum imbecillitati noſtræ videtur, Diuina fauente clementia, hæc ipſa de imaginatione diſputauiſſe, deq; ipſius nomine, de eſſentia, de proprietatibus plurimis, deque eius vitijs potiſſimùm & remedijs, quaſi per ocium quod à publicis impetrauimus negocijs diſſeruiſſe.

Deo laus & gloria ſempiterna.

FINIS.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, CONCORDIAEQVE COMITIS,

PHYSICI LIBRI DVO.

AMPLISS. PATRI. D. B. S. MARIAE IN PORTICV CARDINALI,

Ioanues Franciſcus Picus Mirand. S. D. P.

ETerant in fabulis Adonidos horti,& in rerum natura eſt ephemeron animal: Si cupis eorum vel ſpectare imaginem,en tibi hunc libellum, diecula ſpacio conceptum vnius,pari temporis internallo animi geſtatum vtero, pari ferè in lucem effuſum. An verò diutiùs illis ſuperfuturum, alij iudicent. Tu verò ſi ipſum exiſtimaueris hortulum,non ea quidem ſpecie, vt admittere poßint fabula ſatum ab ea qua pulchritudinis antiſtes habebatur, at fortaſſe ſolidæ frugi tutamentum præſtiterit. Si abortum cenſueris potiuſquàm legitimum naturæ partum, at perfectæ ſoboli viam fortaſſe recluſerit. Agnoſces certè vel exiguum mei in te amoris & obſeruantiæ monumentum. Vale.

LILIVS GREG. GYRALDVS.

Auguſti decus vnicum Senatus
Ingentis Bibienna qui Leonis
Iugentes pote ſuſtinere curas,
Hoc meus tibi quicquid eſt libelli
Picus dedicat: vnus inter omnes
Auſus qui tribus explicare chartis
Formam materiæ appetentis vmbras:
Vmbras (Iuppiter) inuias peritis.
Quare habe tibi, quod pereune ſiet
Pereunis monumentum amoris eius.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, CONCORDIAEQVE COMITIS,

De Appetitu primæ materiæ, LIBELLVS.

CAP. I.

PRAEFATIVNCVLA, QVA DOCETVR quid & quomodo agendum.

SCribitur ab Ariſtotele, primo in libro de naturalibus principijs, Latini primum Phyſicorum communi voce ſolent appellare, Materiã appetere formam, ſicuti turpe pulchrum, & fœmina marem. Super quibus verbis tanta vt cæteris in locis Peripateticæ philoſophiæ inter Ariſtotelis interpretes varietas reperitur, vt in ipſa varietate quæſita veritas magis latere videatur, ac tanquàm lubricus piſcis piſcatorum manus eludere. Quæ quidem res cùm digna conſyderatione multa, iure meritoq́ue appareat, tentabo ſub examine reuocare verba Philoſophi, variasq́ue afferre ſententias interpretum, atque inde an vero conſonent, perpendere: ſubinde quoque quod ipſe putem, apertè ſubijcere, ipſamq́ue demùm naturæ ſpeculationem ſubſignabo, in autoris naturæ contemplationem & cultum debere conuerti.

CAP.

CAP. II.

DE MATERIAE NOMINIBVS VARIIS, item quid ſit, & quomodo agnoſcatur.

VErba ipſa quæ tractantur quid ſignificent, & quid id ſit quod ſignificatur, diligenter inſpicienda eſſe, tùm Plato in Phædro & Conuiuio, tùm Cicero poſteà in primo de officijs libro, tum quicunq; rectè docent, monuêre. Igitur quid materia, quid forma, quid turpe, quid pulchrum, videamus: nam ſi de appetitu materiæ verba facienda ſunt, cùm appetitus ſit accidens & affectio ipſius materiæ, videtur vtiq; vt is appetitus cognoſci minimè poſſit eo ignorato, cui accidit ipſe, & cuius eſt & habetur affectio. Materia itaque quoad propoſitum pertinet opuſculum, dici ſolet propriè, & ex metaphora: hoc autem diuiſionis membrum à præſenti ſpeculatione ſeiungemus: illud relinquetur bifariam diſtinctam in primam & ſecundam: & hac etiam dimiſſa, prima ſumetur nobis, de cuius appetitu diſſeramus. Prima ergo materia ab Ariſtotele dicitur ſubiectũ vniuſcuiuſque primum ex quo quidpiam fiat minimè ex accidenti: vel ſi corrumpitur quidpiam in quod tanquam vltimum reſoluatur, ex quo fiunt quæcunq; fiunt, & in quod ea ipſa corrumpuntur. Differt autem à materia ſubiectum, vti voluit Themiſtius in ea quam de natura materiæ digreſſione primo Phyſicorum libro conſeruit. Sanè Ariſtoteles ὑποκείμενον. hoc eſt, ſubiectum materiam vocat, quod ſi conſideretur in ſeſe, tum materiæ nomen illi veriùs congruat: ſi verò ſub forma, ſubiecti rectiùs appellatio contingat, tametſi nomen vtrunq; ex ijs habeatur quæ referuntur ad alteram. Voluit item eam in ſe rem eſſe quandam, & actu exiſtere, deinde intelligi aliorũ eſſe: & primum hanc poſteriorem conſyderationem rationem potentiæ contrahere. Sed enim vnita quidem formæ ipſa ſemper eſt: ſed conſyderari abſque illa poteſt ex ipſa videlicet ad formam habitudine, vnde analogia decreuit ipſam cognoſci philoſophus Ariſtoteles, Plato verò notha (ſic enim aiunt) ratione, vtpote quæ legitimè nullam ſui cognitionem daret ex ſeſe, ſed ex formæ complexu dignoſceretur: qui cõplexus varius eſſet & multiplex, ſubindeq; iugiter mutaretur (quapropter Auerrois cenſuit, eam ex tranſmutatione ita eſſe cognitam, ſicuti ex operatione forma deprehenſa eſt) non defuêre tamen & ex Platonis & ex Ariſtotelis ſectatoribus, qui aliter analogiam proportionémve, & notham rationem intelligerent: Namq; ex negatione & abdicatione formarum omnium voluerunt animo quoquo modo vacillante comprehendi, quando ea tantùm legitima, nec proportione, aut relatione vlla nixa cogitatio ſit, quæ aliqua rei forma habituq; paratur. Videnturq; ij Platonico ei dogmati nixi, quod eo in Dialogo proditur, qui Parmenides inſcribitur, cùm docet negationes in materia priuationem ſignificare, in Deo verò rerum omnium cauſam. Idem Plato χώραν. id eſt, locum videlicet amplum, eam quandoq; vocauit, eandemq; matrem prius à Platone quàm ab Ariſtotele nuncupatam cùm alij tùm Simplicius prodit, idq; propterea, quoniam ſuſcipiat eam quæ in ipſa ſit, formam ex parente rerum vniuerſarum: aliasq; itidem matris atq; etiam nutricis, quo nomine vſum quoque Platonem aſſeuerat, conditiones exponit, ſeſe nanque ſub varijs formis ſpectandam præbens ipſa materia, ſui notitiam ex ſeſe non ingerit contemplantibus, ſed ipſa ex variatione ſubminiſtrat, nec ad modum legitimè, quoniam omnes formas amouere & abdicare oportet.

CAP. III.

QVID SIT FORMA, ET QVÀM MVLTAE EIVS appellationes. Item quid turpe, quid pulchrum, quid appetere formam.

FOrma verò, ſiue ſpecies quid dicatur, dicendũ venit: nam Forma ab afformando ſecernendoq; & interſtinguendo (quanquàm à μορφῆ Græco nomine per metathesim deriuare nonnulli) Species autem a ſpectando videtur deducta: ſed iure hoc ſiue illud maius, ab efficiendo operandoque notitiam ſui longè lateque diffudit: eadem ratio nũcupata eſt, quod ex ea vt proditur à quibuſdam, vera ſumitur definitio. Rei etiam imago dicta eſt & Exemplar, &

Græco

Græco vocabulo Idea: id autem eſt dicere ſpecies, ſicut μορφὴ forma: vt mirer Albertum nomen ad primum exemplar, vt in eo ipſa conſyderatur, cùm hac de re ageret, retuliſſe: Paradigma verò vt eſt ratio formæ: imaginis autem vt iam eſt in materia, & illam ipſam imitatur. At ſpecies formaq; naturalis, de qua nobis eſt ſermo, ſuapte natura ſeſe diffundit: ſpiritaliterq; humanis obtutibus excipitur: quibus & ipſa ſenſilis rerum moles & diſtincta, & variè diſtincta, & effigiata percipitur. Deinde ipſa quæ tàm variè ſpectatur diſtincta & afformata, in ſemet conuerti, agere patiq; cernitur: & modò in vnum cogi, modò dirimi atq; diſpeſci: ita vt rerum ſpecies non iam ab ipſo ſubiecto, ſed à forma nomen ſortiantur. Pulchri verò nomen tametſi rebus etiam cõpoſitis ſimplicibusque tribui quandoq; ſoleat: nihilominus apud celebres autores, tàm Platonicos quàm Peripateticos, non niſi compoſitis rebus exactè tribuitur: cõſiſtit enim in eximia quadam & eleganti diuerſarum partium compoſitione, ex quibus ipſa pulchritudo cõflatur, indeq; diſſultat. Turpe verò ex pulchritudinis abſentia cognoſcitur (eſt enim eius carentia atq; priuatio) illa perfectum opus ſuo in genere, hoc imperfectum & mancum, vt hinc ſatis apparere incipiat, cùm dicitur ab Ariſtotele, ita appetere materia formam: vt turpe pulchrum, & fœmina marem: non ita accipiendum, vt vno in genere ſit facta collatio, ſed in longè diuerſis: appetere enim idem eſt, quod deſyderare, quod amare: quanquam hoc non ita exactè congruat rebus inanimis. Turpe quo ipſum in ſeſe dum accipitur, id pulchrum eſſe nunquàm poteſt: fœmina verò ſuo in genere poteſt eſſe pulcherrima: ſed aliter intellexit Ariſtoteles. qua de re in libelli progreſſu diſſeremus, vbi quid alij prius de hoc toto negotio ſenſerint, ſubſignauerimus.

CAP. IIII.

EXPOSITIO THEMISTII ET SIMPLICII de appetitu Materiæ.

THemiſtius Ariſtotelis Paraphraſtes appetitus mentionem indicat factã, vt ratio redderetur appetentiæ perpetuæ: ſed cur inquit (interprete Hermolao) ſuſcipit vicibus formas? appetens diuinitatis eſt, & diſcupiens boni: voco autem diuinum & bonum primam formam, & primam cauſam quò referuntur, collimantq; omnia: & cui quæq; res tendit, fieri quàm ſimillima quantũ poteſt: poteſt autem quantum natura cõceditur. Ipſe verò appetitus quid ſit, & in quo ſit, ipſum ſi interroges, ijs reſponſurus eſt verbis: profectò inquit, veriſſimũ puto quod dicitur prouidentiam fuiſſe, quæ & turpi deſyderium honeſtatis, & egenti opulentiæ quantum ſit, ſatis iniecerit. Subdit primæ illi formæ & ab omni abiunctę materia, ijsq; præterea formis, quæ profectæ ſunt ab illa, & in materia conſtitutæ, priuationem contrariam eſſe & aduerſam: Materiam verò referri, & quaſi identidem ad formam reſpectare, cuius ſit appetentiſſima, mox colligit in materia non eſſe priuationem, quia formam & ipſa ſimul appeteret, ſimulq; labem etiam & corruptionem appeteret ſuam. Simplicius verò differẽtiam inter materiam & priuationem eis verbis factam putat: ſed & habitudinem quoq; amborum ad formam ſubindicari cenſet. Referam Latinè ſi potero, quæ hac de re Græcè ab eo ſunt ſcripta. Diſcrimen materiæ priuationisq; tradit: & eam pariter quę amborũ eſt, ad formã habitudinem refert: diuinũ enim quiddam & bonũ & deſyderabile eſt forma: & hanc appetit materia ex propria natura, contraria autẽ eſt priuatio, quæ nõ deſyderat ſuimet corruptionem: ſiquidem diuinũ illud bonũ & deſyderabile, primã appellat formã, ſeparatam, videlicet eam quã & intellectam & primã cauſam re vera nuncupat, ab omnibus quæ natura conſtituta ſunt, ab ipſo ortu deſyderatam: vtpote quorũ diuina ſit cauſa: atq; ea ita ſunt diſpoſita vti vnumquodq; eorum qua pollet virtute, illius ſimilitudinis deſyderio teneatur: ea verò ſimilitudo ipſorum propria perfectio eſt, perfectio autẽ compoſitis eſt, is qui ſecundũ formam ſtatus habetur: materiæ verò perfectio formæ participatio: hæc Simplicius. De appetitu verò, quem ἔφεσιν tàm ipſe quàm Ariſtoteles vocat, Latini vertunt deſyderium, verba faciens, eum nõ ſecus debere tribui docet inanimis naturalibus, ac animatis ὄρεξιν, hunc appetitum Latinè vocant: vndè inter appetitum & deſyderium ita diremit: vti hunc animatis, illud autem inanimatis rebus congruere docuerit.

CAP.

CAP. V.

ARGVMENTA AVICENNAE CONTRA ARISTOTElem de appetitu materiæ: Item ex primo Auerrois & Alberti.

NOn placuit Auicennæ, Platonem quàm Ariſtotelem libentiùs ſecuto, hũc eſſe in materia appetitum, trifariamq; argumentatur in Ariſtotelem, quãdo nec animalis is queat eſſe nec naturalis appetitus: vndè nullo pacto materiæ ineſſe cenſet. Facilè dabunt omnes concedentque primam ſumpti partem, ſecundam verò ipſe reuincere conatur: deindeq; pateſacere in connexo eſſe veritatem. Primò quia & forma & inclinante virtute, materia ipſa ſuapte natura deſtituitur: neq; de ea inſtar grauium & leuium decerni poteſt: quæ ſuis formis, vel tolli in altum appetunt, vel ad ima delabi. Secundò ſi formam appeteret materia, vel ex eo is dimanaret appetitus, quia careret omni forma: vel indè proueniret, quod multas vna formas concupiſceret, vel faſtidio prioris formæ ſpectaret eò vt aliam ſubindueret. Tertiò metaphoram non admittit, quam dedecere philoſophum exiſtimat, vt qui poëtarum more fœminam maris deſiderio teneri tàm graui, tãquàm ſeriò de rebus naturæ conſcripto volumine prodiderit: hæc ex Auicẽna. Auerrois autem Ariſtotelis opinionem hunc exponit in modum: vt is ſit appetitus acquirendæ formæ, cui vtpote rei perfectæ atque diuinæ quoad poteſt, ſimilis euadere cupit: demumq; Ariſtotelem appetitus nomine putat ſignificaſſe id, quod ei ineſt motionis ad formam ſuſcipiẽdam, Ibiq; dirimit appetitum: in naturalem videlicet eum, qui ſit ſine ſenſu, qualem plantis natura præbuit ad ſe nutriendas: & in ſenſilem, quo pollent animalia, prioremq; illum tribuit materiæ ad omnes formas viciſſitudine varia ſuſcipiendas: idq; voluit prodire ratione priuationis, quæ ipſi materiæ connexa commixtaque ſit. Cur autem appetitum hunc introduxit? vt ea ſcilicet dignitate qua polleret materia, non ornari priuationem ſignificaret: & oſtẽderet pariter priuationem ipſam cum materia iungi. Nec longè diſceſſit Albertus cognomine Magnus: appetitus mentionem factam Indicans ob diſcrimen priuationis atq; materiæ: cumq; eius gratia innatum putat ipſi materiæ, non vt conſeruetur, ſed potiùs vt tranſmutetur in id quod appetit. Ibidem quoque poſt nõnulla quæ aduerſus Platonem dicta fuiſſe autumat, ſubiecit appetitum ex incompleta ſimilitudine prodire: quæ compleri procuratur facta in idipſum quod appetitur tranſmutatione: quo fit vt talis inſit materiæ appetitus ob mixtionem priuationis: cùm formæ habeat inchoationem, ad quam deſyderat tranſmutari. Sed ne officeret ſibi, regereretúrque quod exploſerat: priuationem videlicet non poſſe habere formę cupidinem, vtpote rei pernicioſę: id autem ex eo ſequi ſi materia priuationis ratione id efficeret: duplicem propterea priuationem inuexit. alteram quæ ſit aduerſa formæ: alteram quæ ſit aptitudo ſuſcipiendæ formæ in ſubiecto relicta: cui motus initium, quo ad ipſam attinet materiam, fertur acceptum, atque id cauſa ſit appetitus & deſyderij, quam viſus eſt quoquo modo probaſſe opinionẽ Ioannes Picus patruus in Heptaplo. Mox digrediens Albertus, plurimaq; commiſcens, duplicis meminit appetitus, intellectilis & naturalis. atq; hunc bifariam docet poſſe capi, vti videlicet intelligatur ineſſe materiæ: vel tanquam ſubiectæ rei: quo pacto negat eam appetitu pollere: vel tanquam motæ rei à motore ſcilicet: qui appetitum habet, à quo procedens motus habet etiam vt ſit actus rei mobilis. atque hunc in modum materiæ docet ineſſe appetitum præordinato fine, in quem directè mouetur, quo modo ſit dictum ab Ariſtotele opus naturæ, opus eſſe intelligẽtiæ: duplicis poſteà meminit deſyderij, perennitatis videlicet, idq; rei perfectæ voluit aptari; & tranſmutationis; quod rei docet, imperfectæ congruere.

KK CAP.

CAP. VI.

EXPOSITIO S. THOMAE, QVA ET ARGVMENtis Auicennæ reſpondet.

SAnctus Thomas ex aduerſo Auerrois videtur exponere, & argumentis Auicennæ reſpondet: exiſtimat autem Ariſtotelem vti priuationem à materia diſtingui monſtraret, appetitus mentionem feciſſe. Ideoq; primo probatum ab eo putat & affirmando & oſtendendo materiam eſſe tanquàm matrem, quæ vnà cum forma ſit rerum cauſa naturalium: Priuationem verò non cõſtituere & generare, ſed detrahere & corrumperé, id quod forma paratur: forma inquam quæ tanquàm diuinum quiddam & optimum habita ſit. Deinde idipſum probari exiſtimat ex abſurdo, quod ſequeretur ni ita decretum foret: vnde appetitus materiæ ductus eſt in medium, quo pollere non poteſt priuatio: quò fit vt ni diſtinguatur à materia, & ipſa quoque appetat, & ſui etiam ipſius inde appetat corruptionem. nihil autem eſt aliud eo decernente appetitus materiæ, ſicuti nec omnis alius qui nõ prodeat à cognitione appetitus, quàm naturalis quorundam ordinatio ſecundùm propriam naturam in finem ſuum. Atque ita diſſoluere conatur argumenta Auicennæ: neque enim actum duntaxat ordinati putat in finem, ſed potentiam, qualis materia: quæ tametſi formetur, nihilominus vti alias formas ſuſcipiat, poteſtatem non admittit. Nec id euenire ex faſtidio, aut cupidine conſequendi ſimul contraria, ſed ipſa potentiæ conditione: quia fertur in alias formas dum vna tantummodò potiatur: nec etiam figurata inquit Ariſtotelem locutione vti, ſed exemplo: quoniam ſuprà dixerat, materiam proportione cognoſci, cùm ſeſe habeat ad formas, quæ ſubſtantiam pariunt, perindè ac ſenſilis ipſa materia ad formas accidentarias: quanquàm ſubdit, aduerſus Platonem metaphoris à Platone ipſo ſumptis Ariſtotelem diſſeruiſſe.

CAP. VII.

EXPOSITIONES SVPRÀ NARRATAE PARTIM confutantur, partim exponuntur. Vbi dogma Ariſtotelicum incipit aperiri.

VErùm enimverò non ſatis omninò percepiſſe Ariſtotelis mentem videntur citati interpretes. vtitur enim Ariſtoteles ipſo nomine ἐφίεσθαι (nam hoc nomen tribuit inanimatis rebus Simplicius, ὄρεξιν verò non rebus inanimis, ſed pollentibus animæ) vtitur inquam nomine ἐφίεσθαι, quem ſiue appetitum, ſiue deſyderium nuncupes, vt eo intermedio monſtret, tria eſſe rerum naturalium principia, qualia ipſe ſtatuenda præpoſuit, materiam, formam, priuationem, non qualia philoſophi priores inuexerant, eaque omninò inter ſe diſtingui docet intermedio etiam appetitu: qui cùm materiæ congruat, formæ non congruet, dedit intelligi materiam à forma diſpeſci: idipſum de priuatione parauit: & quanquàm anteà dixerat hac de re nonnihil, vt ſatis conſtat, vt etiam paulò pòſt explicabimus: hoc tamen loco idipſum repetit tantiſper dum inter ipſa tria principia diſcrimen ſtatuat. Alia etiam vtitur ratione, non quæ ſcilicet iam ſumatur ex natura materiæ & conſyderatione priuationis, vt antè fecerat: ſed quæ de conditione profluat appetentis deſyderantíſve naturæ. Eorum autem expoſitorum, quos ſuprà citauimus, nullus hoc explicuit: innuit Simplicius cùm vtriuſque materiæ videlicet atque priuationis habitudinem ad formam citauit. Itaque Ariſtoteles priuationem non eſſe idem quod materia decreuit: quoniam appetitus illi ad formam habendam non congrueret: vtpote ad id quo deſtrueretur (nihil enim eſt auidum proprij interitus) ſi illa ſcilicet ſit auiditas inuſta natura. Duo itaq; principia cùm ſtatuiſſet: alterum vti matrem, materiam videlicet, capedinem & tanquàm receptaculũ formæ: itemque priuationem, quæ formæ videlicet aduerſaretur: ſatiſque eſſe docuiſſet hæc tria ad omnes res conſtituendas: diſtingui mox illa inter ſeſe docuit ipſo appetitu, qui materiæ quod intimus innexuſque eſſe ob perfectionem naturaliter quæſitam ſui, & à duobus illis, hoc eſt, forma, atque priuatione diuerſus & eſſet & iure

merito-

meritoq; haberetur, quando alterum ſemet nō appeteret, alterum ſuimet corruptionem appetere nequiret.

Itaq; nō ideò hunc introduxit appetitum Ariſtoteles, vel vti doceret priuationem dignitate non pollere in rerum generatione: vel vti ſubſignaret, priuationem coniungi cum materia, eos videlicet reprehenſurus qui id negarent: quaſi eos hoc circunſtaret incommodum, quia concedere nequirent hoc deſyderium eſſe naturale. Nam Auicenna tantum aberat, vt hoc putaret abſurdum in philoſophia, vt tribus rationibus ipſum tollere appetitum, & à materia diſpellere tentauerit. Cuius rei mirum eſt Auerroëm hoc ipſo in loco, id eſt, particula octogeſimaprima fuiſſe oblitum: cùm tamen D. Thomas & eius opinionem citauerit, & rationes diſſoluere procurârit. Errare Auerrois prætereà videtur, cùm non intellexit comparationem Ariſtotelis de turpi & pulchro, & fœmina & mare: quæ primori fronte ſatis feciſſe illi non ſatis viſa, mox libenter admiſſa eſt: quando ſermo fieret de re ſenſili, quam docuit præter compoſitionem non intelligi. Melius certè ſanctus Thomas, cui placuit factam appetitus materiæ mentionem: vt inde monſtraretur id non eſſe priuatio quod materia: quando hæc appeteret formam, quam illa neutiquam poſſet appetere (ni ſimul proprium interitum, propriam abolitionem expeteret) quod & anteà Simplicius exiſtimauerat. At optaſſem, vel inde etiam formæ & materiæ diſtinctionem ſubindicatam, ſaltem eam quam ipſemet Ariſtoteles vel explicat, vel dubio procul innuit, quod vel de longinquo, vt videtur, Simplicius animaduertit. ſuprà etenim docuerat Ariſtoteles materiam à priuatione differre, per illa verba, ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναί φαμεν. τὸ μὲν οὐκ ὂν εἶναι κατὰ συμβεβηκὸς τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν καθ' αὑτήν. hoc eſt: Nos quidem igitur materiam & priuationem aliud eſſe dicimus, hoc quidem non ens, ſecundùm accidens materiam, priuationem autem ſecundùm ſeipſam. Hoc autem totum quid aliud? quàm alterum eſſe non ens, hoc eſt, priuationem, Alterum ens, id eſt, materiam: ſed ens ex accidenti, formæ ſcilicet complexu, per ſeipſam verò non ens. Mox & ſubiecit materiam quidem ipſam ſubſtantiam ſiue eſſentiam (nam apud eum iacet οὐσίαν) eſſe, non ſimpliciter, ſed ἐγγύς, hoc eſt, iuxtà vel propè, & πως, hoc eſt, quodammodo, τὴν δὲ στέρησιν οὐδαμῶς, hoc eſt, priuationem verò nequaquam. Satis itaq; dederat Ariſtoteles intelligi materiam à priuatione differre: & quia illa non ens eſſet, ſecundùm accidens, & propè ſubſtantiam quodamq; modo ſubſtantia: Priuatio verò ſecundùm ſeipſum non eſſet, & nullo modo ſubſtantia. Ac ſanè id videntur ſimul omnes committere, quod locum ipſum non accipiunt, vt in eo fiat inter ipſa principia diſcrimen: ſed in materiam duntaxat atque priuationem: Deinde non ſat videntur explicare, vbinam ſit ille appetitus. Apparet autem ipſi materiæ illum non ineſſe, ſi Albertum ſequi volumus: ſed in eo ſitum eſſe, vnde motus fiat initium in ipſa materia: ſi etiam ſequi volumus Auerroëm, vbi illa prodit verba: & ſi non eſſet aliquod non habens formam, non eſſet aliquod appetens formam: poſt formam, quo autem pacto propriè tum diceretur appetitus materiæ? num pari pacto appeteret forma & priuatio? quandoquidem ab eo qui motum parat, ita forma iungitur materiæ, & materia formæ: ſicuti priuatio ſubminiſtrat contrarietatem, atque ipſi rem generanti famulatur. S. Thomas idipſum videtur velle: ſed naturalis nihilominus appetitus exactiorem aliquantò mentionem dum facit, materiæ illum potiùs videtur iungere.

CAP. VIII.

AVTORIS RATIONES QVIBVS OPINIO AVIcennæ poſſit corroborari.

SEd enim præter Auicennæ rationes, quas tueri poſſet, qui ſequi vellet Alberti opinionem, à materia quà ſubiectum eſt appetitum abdicantis: & Auerrois etiã ſenſum, qui materiæ formatæ id videtur dare: poſſent multa adduci, vt monſtraretur ipſi materiæ in ſeſe non eſſe appetitum. Neque enim aliò tendunt magni illius philoſophi argumenta, quàm vt monſtret ipſi materiæ tribui appetitum non poſſe, vt in ſeſe vt priuata forma conſyderatur: adijciam quæpiam vt id corroborem. Appetere partes ſunt actus ſecundi: ſecundus autem actus primum ſupponit, & in eo tanquàm fundatur & ſtabilitur: materia verò

actus primus non eſt, ſed pura potentia ad actum facta & parata: quando omnis actus à forma, ſicuti & omnis operatio. Nec illa actus diſtinctio, Ioãnis Scoti ſubtilitate excogitata: ni fortè illam priùs Themiſtius aduertit in digreſſione materiæ, refragaretur. Imaginaretur enim actum quem vocant entitatiuum (liceat mihi per vindices Romanæ linguæ Pariſienſi vti vérbo) illum inquam imaginatur actum, quo fieri poſſet vt ſine forma quiret materia permanere: quod Themiſtius neutiquam admitteret. Illum enim actum eundem non facit cum eo qui actus primus ab Ariſtotele nuncupatur, quique aliud non eſt quàm forma, ſiue de forma prodiens: quo pacto dicitur anima eſſe actus corporis: à quo videlicet actu reliquæ functiones, hoc eſt, intelligere, velle, deſyderare, & cæteræ id genus, qui ſecundi actus nuncupantur, exſurgunt. Dicetur fortaſſis, ex ipſo quod eſt appetere, cùm de materia id prædicatur, nihil aliud dari, intelligi, quàm inclinationem quampiam & habitudinem ad formam. Eſto, ſed de illa quoq; habitudine & inclinatione quæſtio fiet: ea enim cùm relatio ſit, certè accidens eſt: vt inde actus aliquis exiſtimetur eſſe. Actus autem accidẽtis per ſe exiſtere nequit: quoniam omne accidens corporeum formæ aduenit, & eam comitatur velut vmbra corpus: & quanquàm inter accidentia ſunt quæ formam propiùs, ſunt quæ materiam proximiùs conſequi dicantur: nullum tamen eſt eorum quod non compoſitæ adueniat rei, quodque aut cerni, aut verè poſſit intelligi: priuſquàm vnum quiddam ex forma, atque materia coaluerit.

CAP. IX.

AVTORIS OPINIO, ET EXPOSITIO ARISTOTELIS verborum.

SVprà docuimus non rectè ſatis expoſitum ſuper hoc loco philoſophum Ariſtotelem, colligique inde poſſet, quæ hac ipſa de re, noſtra ferat opinio, voluiſſe videlicet Ariſtotelem tria illa rerum naturalium principia conſtituere, quæ inter ſeſe ſuapte illorum natura diſſidérent: quoniam vni appetitus ineſſet, qui non eſſet in cæteris, quæ ab alterutris etiam quà contraria, atque pugnantia dirimerentur, ſubindeque ipſum appetitum non ſatis conſonè ab omnibus admiſſum, nec exactè fortaſſis intellectum atq; perpenſum: ſed latiùs aliquanto explicanda res eſt, & præſtandum quod polliciti ſumus. Itaque quod appetit formam, id aut ipſa forma eſt, aut priuatio, aut materia: In principijs etenim naturalibus, atque, vt ita dixerim, in ipſo primo naturæ ſinu, cùm nihil aliud ſit præter hæc tria, nihil etiam eſt aliud quod appetat. An fortè appetit forma? neutiquam: Quando ſeipſum nihil appetit: id enim appetitur quod non habetur. Adde quod naturalis forma per ſeſe non exiſtit: ſicuti nec exiſtit ſine forma materia: concurrunt enim, coincidunt, conueniunt ambo in rei ſenſilis compoſitione atque conflatu. Quicquid enim in ſublunari hac machina ſpectari, cerni, tangi poteſt, ex illis duobus conflatur & coaleſcit. Priuatio quò minus appetere poteſt (ipſa enim non eſt quicquam, niſi negatio in ſubiecto ad formam apto) hoc autem eſt priuatio formæ: quod autem ipſum non eſt, nec appetere vtique poteſt. Ad hæc nihil appetit quod conſequi id quod appetit quoquo modo non poſſit: fruſtrà enim appeteret. Naturalis autem rei deſyderium fruſtrà eſſe qui diceret, & toti philoſophiæ & ipſi Ariſtoteli maximè aduerſaretur, qui & in ſecundo Phyſicorum & in Politicis & in Metaphyſicis & alibi naturã quicquam agere fruſtrà non admittit. Quare ſi priuatio appeteret, appeteret id quod habere vnquam nequiret: atque idcirco fruſtrà & incaſſum talem appetitum natura parauiſſet. Relinquitur igitur vt materia appetat, quod Ariſtoteles affirmat, ſed hoc etiam nonnulla circumſtant incommoda: quæ ſuprà duximus in controuerſiam, cùm & argumenta Auicennæ tractaremus, & opinionem Alberti & Auerrois non diſſentientem, & noſtras etiam ad id rationes explicaremus.

Quapropter mihi videtur materiam non quà materia, ſed quà ſubiectum appetere, ſubiectum inquam, hoc eſt, materia formata, clariùs loquar, materia ſub forma. Voluit enim Boëthius ille inter Græcos Peripateticos & vetuſtus & celeber, materiam qualitatibus inſormatam, materiam ampliùs non remanere. Hæc itaq; materia ſub forma: nam ſuapte natura primò, ſiue formam, ſiue dimenſionem, adeò ipſa vi-

detur

detur appetere, quia prior quodam ordine ſpectatur quàm forma: adeò non appetere, quia nunquàm illa caruit: vt hine verum eum appetitum eſſe negare quiſpiam poſſet. Sub forma inquam aliam formam appetir: qua obtenta, aliam ſubindeque aliam: adeò vt ſuapte inclinarione lufiniras aſciſceret ſucceſſione perpetua: nec hanc ſolùm, uec illam ſignanter: verùm formam ipſam abſolutè qnod & in communi, ſed in particulari eam cui eſt magis proxima facta: vel ex ipſa formæ quam poſſidet cognatione: quæ ſuopte ingenio magis illi propinqua habetur & ſir: Quo pacto dicitur ab Ariſtorele in ijs quæ habenr ſymbolum, faciliorem tranſirum fieri: vel eriam actione agentis extriuſecùs cauſæ eò inclinata, atque diſpoſira. Ignis euim & aquæ multa eſt diſcordia, actione tamen coutinua ipſius ignis in aquam, ex ipſa aqua firignis: at aër ex aqua ob naturæ minorem in qualitatibns repugnationem faciliùs prodiret. Hine nou fruſtrà videntur à quibuſdam duo in materia appetitus excogitari: quorum alrer ſit proximæ formæ cupido quædam: alrer formam ſpectet in communi generatimq́; & abſolutè: quod viſus eſt vclle, vel de longinquo Albertus, atque huic appetitui ferri poteſt aceepra generatio continua, illi verò varia formarum viciſſitudo. Materia itaque formata quidem, ſed ſub ipſius tamen materiæ ratione, formam appetit, & particularem, & in communi: ſiquidem illa nunquam forma caruit: quare non potuit omni forma nudata formam appetere: nec ex ſeſe apperirum habere poteſt: cùm actus non ſir, in quo fundari conuenit appetitum. Ineſt tamen ei quanquàm ſub forma formæ appetitus non eius quam habet, ſed alterius, ijs quos expoſuimus modis. Atque hinc ſimilitudines illæ quam rectæ ſint ab Ariſtotele excogitatæ, iam iam erit in promptu: id qnod turpe eſt, aliquid eſt: qnoniam ita turpitudo in partium conflatu diſſono conſiſtit, vt pulchritudo in elegauti & conſono. Quod ergo turpe eſt, appetit vt ſit pulchrum: hoc eſt, cupit quod imperfectum eſt, perfici, quà rurpe, id eſt, ſub ratioue turpitudinis non appetit (turpitudo enim eſt ipſa negatio in ſubiecto) ipſa priuatio pulchritudinis, ipſa deformitas, quæ uon perficitur ipſa, ſed abijcitur aducntante pulchritudine. Quare appetit id quod eſt turpe, abiecta turpitudine ac deformitate formoſam induere ſpeciem & pulehram: quod nihil eſt alind quàm rurpi exploſa forma, pulchra forma veſtiri. Vtimur metaphoris: quoniam cùm deſunr propria nomina, tranſlatitijs vtendum eſt, quæ & iurerdum ex vſu communi loquēdi rem ipſam exprimunt ſignificantiùs, & tanquàm ſub oculos ponūt. Itaq; quod turpe eſt, hoc eſt ſubiectum quod afficitur turpitudine, pulchritudinem appetir. Sic & fœmina virum eſſe ſuopte ingenio cuperer: non quod turpis in ſeſe fœmineus ſexus, ſed quia virili imperfectior. Quia igirur ſubiectum imperfecto ſexu affectum eſt, affici perfecto cuperet: quibus omnibus conficitur materiam formæ deſyderio teneri, quoniam perfectam numeris omnibus formam, & omninò pulchram non poſſider: nec vllam ralē in hac ſublunari machina eſt reperire: hinc variando formæ innatus appetitus: vt materia formam tandem in communi perfectamq́; induat: quę quia non inuenitur, alias atq; alias quęrit congenito deſyderio ſemper auida: & quanquàm illi idipſum ab eius antore ſit inditum, in ea tamen eſt, id eſt, inclinario ei ineſt ad formas à primo ortu naturæ congenita.

CAP. X. & vltimum

CONVERTITVR DISPVTATIO AD DIVINAM contemplationem & amorem.

SEd qnoniam parum vel nihil potius eſt actum, niſi nobis ipſis philoſophemur, alioqui malè nos philoſophari compertum eſt conſenſu omnium, qui præclarè in lirtris audiuerunt: Ideò ad inſtitutionem vitæ & emendationem morum totam diſputationem conuertamus: vt Deum ipſum, qui eſt finis veræ philoſophiæ, intellectu quoad fieri poteſt cognitum, & amemns, & ipſo beemur. Ita Pythagorici veteres, ita Platonici quoquò modo, noſtri verò qui verè ſapinnt, vel identidem vel omninò ſemper. Poſſumus ex appetitu formæ in communi comprehendere eam pro modulo ſuo, infimaque rerum ſorte (ſi tamen res dici exactè poteſt) Deum quærere. Deus enim quanquàm forma

propriè & omninò exactè dici nequit, quà formæ nomen materiam reſpicit: nec item actus, quà id vocabuli potentiam innuit: minus tamen impropriè ita vocaretur, quàm vocabulo ſignaretur materiæ omnium productarum rerum deſpicatiſſimæ. Itaq; Deũ pro ſuo modulò quærit materia: vnde & diuinum quiddam appetere dicta eſt: quia videlicet forma diuinius quiddam quàm materia existimatur, & ſi Themiſtio ſtamus, ipſius primæ cauſæ eſt appetentiſſima: & quoniam illam conſequi nequit, vel tenue ipſius expetit veſtigium, id eſt, ſenſilem formam: qua indura, quoniam contenta non eſt & ſatura, aliam quærit identidem: & quia non habet, quam habet, permutat indiga maioris boni. Habetur enim minus bonum, maioris boni comparatione deterius: minusq; pulchrum, ſi maiori componatur conferaturq;, turpitudine quadam videbitur dehoneſtari. Quocirca in votis eſt ipſa bonitas, ipſa pulchritudo: quibus conficitur, vt prima materia rerum parens ſublunarium atq; ſenſilium, vt indiga eſt ſummæ illius bonitatis, ita & ſitibunda: propterea que ad illam quoad vires eius ſuppetunt, anhelat ſemper. Pudeat autẽ nos, quorum animi ſunt multis vitijs quaſi maculis fœdi & turpes, ipſa nolle virtutis ſpecie pulchritudineq; veſtiri: & ex vario eius habitu, nõ permutato quidem, ſed ſubindè aſcito, ad ipſam pulchritudinem rerum diuinarũ totis viribus properare: vt quod Propheta cecinit, *euntes de virtute in virtutem, videamus Deum Deorum in Sion:* pudeat nos vel abiecisse penitùs, vel retudiſſe aciem congeniti ſtimuli, & propè innati à naturæ ortu, quo beari cupimus, quando rerum quæ ſub obtutum cadunt pereuntium, & ſingulis momẽtis fatiſcentium, vana & vmbratili prorſus imagine decepti, nuntium remittimus ſupernis donis, diuinitusq; illapſis formis virtutum, quibus fit gradus ad vltimam humani animi formam, hoc eſt, diuinam felicitatem. Cuius quærendæ appetitio, Dei dono indita & tanquàm inuſta naturæ, permutatur deſyderio retinendæ formæ ignobilis, & ſæpè noxiæ, rerum minus bonarũ, atque afferentium perniciem: vt quæ & ſtuporem animo, & lethęam quandam obliuionem cœleſtium inducat. Adeò amentes, adeò ſtupidi ſumus, vt vinci nos permittamus à rebus omnibus ſola naturæ inclinatione donatis, nec mentis iudicio pollentibus, nec arbitrij libertate, quo cæteris præſtamus animantibus quid rerum vſi vocabulo ſumus? quando & à prima ipſa, de qua ſumus locuti, materia ſuperemur, quæ quoquo modo, non autem perfecta res eſt: nihilominus agitatu continuo eam nobis indicat, quam habere poſſunt omnes: ſed pauci verè volunt, pleriq; non quærunt, nonnulli & poſthabent, etiam negligunt felicitatem.

IOAN. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, & Concordiæ Comitis, libri de Appetitu primæ Materiæ, Finis.

AMPLIS-

AMPLISSIMO ET ILLVSTRISSIMO D. M. L. CARD. ET PRINCIPI GVRCENSI, AC IN ITALIA PROCÆSARI,

Ioannes Franciſcus Picus Mirandula Felicitatem.

DVPLICI ferè modo noſtræ ætatis viri doctrina ſtudijs addicti philoſophantur: Alij Ariſtotelea placita, aut interpretantur, aut ſequuntur, vel ſolo in Lyceo verſati, vel in Academia ſpatijs decurrentes. quo in genere pleraque iam ſcripſimus. Alij noua quadam, & ſi ab antiquis diſsideant, commentantur. Qua de re nunc excitandorum cauſa ingeniorum, placuit experiri de Elementis, ſi cõtradicere veteribus philoſophis probabiliter poſſem: & hoc de genere maioribus tanquàm præludere monumentis. Dediſti occaſionem tu aliquam, vt hæc ad te in præſentia mitterem: excitata nuper abs te de viſilibus radijs quæſtione ſubtiliſsima, quæ diu exagitata in elementis tandem recepta eſt. Dederis & cumulatiorem ſpero, vt maiora, ita & meliora ſcribendi parata nobis propemodum via: quando mea ditionis rebus tua & autoritate & opera paulò antè compoſitis, potero quod temporis in peregrinationibus, in exilijs, in tumultibus conterebatur, id totũ domi, & in patria ditione, & pacato in ocio literarum ſtudijs impertiri. Vale.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI,

De Elementis,

LIBER.

CAP. I.

OPINIONES VARIAE DE NVMERO ELEMENTORVM, & eorum quæ ex illis conſtituantur.

VETVS opinio eſt à primis vſque deducta ſæculis, philoſophorum & medicorum firmata conſenſu, rerum elementa tranſmutari inuicem, atque miſceri: Quo autem numero illa eſſent, quo modo miſcerentur, inter antiquos multa diſſenſio. Nam qui plura, quatuor, qui pauciora, qui numeroſiſſima, qui infinita fecerint, inuẽti ſunt: qua de re & alij plerique, & nos in primo de Vanitate doctrinæ gentium, latè diſputamus. Ariſtoteles, & qui eum ſequuti, quatuor contenti fuêre: idque viſum etiam Platoni. Sed inter vtriuſque ſectæ, hoc eſt, Peripateticæ, atq; Platonicę philoſophos nõ parua lis. Quoniam illi res quaſpiam eximunt etiam corporeas ab elementis, & eorum mixtionis faciunt immunes: hi nullo pacto: Quintam rerum eſſentiam commentus eſt Ariſtoteles ab elementorum conditione diuerſam: eaque & cœlum & ſtellas, ſuperioraq; illa omnia corpora conſtituit. Ex Platonicis verò ſunt, qui quanquam cœleſtia ex ipſis quatuor conſtant elementis: plurimùm tamẽ ex igne habere contendant, nec aëris faciant omninò expertes: reliqua aut minimè, aut vix in participatum admittunt. A' cuius ſententia non vſquequaq; viſi abhorrere, qui materiam in cœlo eſſe contendunt, eiuſdem cum ea naturæ quæ ſub elementis cõtinetur, ex quib. omnia poſtea ſublunaria coagmentata ſunt atq; coalita: ob præſtantiam ta-

men for.næ cœleſtis, & abiectam rerum terrenarum ſortem, hæc tranſmutari, atque corrumpi ſubindeq; generari: illa inuiolata & incorrupta permanere decernunt.

CAP. II.

DE MAGNITVDINE, ET QVALITATE ELEMENTORVM, & mixtionis modo, diuerſæ narrantur ſententiæ.

MOdum verò mixtionis varium diuerſi teddidêre: nam qui elementa ſibi certa & ſignata magnitudine aliud alio præſtare exiſtimârunt, eorum etiam qualitates certo quodam tenore qualitatibus aliorum præſtare dixerunt: Alij verò qui excedere ſe quidem elemēta ſunt arbitrati ſuapte mole & magnitudine: qui enim negari id poteſt? quoniam viſu conſtat, terram ambiri aqua, & aquæ circunduci aërem: quem æthere, ſiue igne vallari recipi ſolet: ij nihilominus quota portione alterum præſtaret alteri, ſciri poſſe negauerunt. Et hæc, vt mihi videtur, vero ſimilior omninò ſententia: quis enim metiri magnitudines elementorum quiret? nedum adeò metiri, vt quod cuique præcelleret, quotaque portione præſtaret alterum alteri, exactè cenſeret? Quæ enim cernuntur elementa ignis, aër, aqua, terra, propriè elementa eſſe non recipiuntur: ſed naturæ quæpiam ex elementis mixtæ, atq; coalitæ: ſiue ea mixtio à prima rerum conditarum origine facta fuerit, cum prima omnium materia elementis elementaque rebus, quæ ex ipſis coaluerunt, ſubſtrata ſint: ſiue tempore ſuccedente poſtmodùm, idque identidem obtigerit, manente videlicet aliqua puri elementi particula in propria cuiuſque ſphæra: vt verbi cauſa. Cùm terræ portio ad terræ centrum, quod ex terra purum, atque impermixtum videtur quibuſdam, feceſſerit: ſyncerus ignis ad lunæ conuexa migrauerit: media quoque elementa aqua & aër, ad ſuas quodq; ſedes intimas imaque ſeſe in penetralia receperint: quod placuiſſe videtur Auerroi, quartum Meteororum librum enarranti: quanquàm aliter ſenſit media in Paraphraſi primi libri Meteororum, dum aduerſus Alexandrum Aphrodiſeum diſputatet.

Certum ſanè conſtans que haberi debet, nullum elementum purum, atque ſyncerum poſſe ſentiri: quandoquidem ſenſus ipſe ex diuerſis conflatus, nihil niſi ſimile, id eſt, ex diuerſis quoq; conflatum percipere potens eſt: ea verò perceptio qualitatibus quatuor fieri omnium ferè conſenſu decretum eſt. Quarum cuiq; elemēto duas, permutatis tamen vicibus (nam variæ varijs in elementis miſcentur) attribuêre: eæ ſunt, caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas. Terræ ſiccitatem & frigiditatem, aquæ humiditatem & frigiditatem, aëri humiditatem & caliditatem, igni ſiccitatem & caliditatem tradidête. Itaq; duo elementa penitùs ab alijs duobus diſſident. Quædam verò aliqua ex parte conueniunt, aliqua ex parte remouentur. Terra cum aqua frigiditate conſentit, diſſidet humiditate, qua pollet aqua: ſiccitate verò terra pollet humiditati contraria. Terræ & aëri nulla affinitas: vtraq; enim pugnant qualitate: hæc ſicca eſt frigidaque, ille humens & calidus. Terra igni ſiccitate iungitur, diſiungitur frigore: cùm igni calor obtigerit. Aqua aëri conuenit humiditate: pugnat frigiditate calori contraria. Igni aqua vtraq; pugnat qualitate: hæc frigore & humore prædita, ille ſiccitate atq; calore viget. Aër igni calore conſentit, diſſentit humore, quo neutiquam ignis participat. Extrema itaq; terra & ignis ſuis qualitatibus parte cōueniunt, hoc eſt, ſiccitate: parte diſſentiunt, quando hic calore pollet maximè, illa frigiditate. Aqua & aër, quæ medium inter extrema ſunt locum ſortita, inter ſe quidem humore conſentiunt, frigore diſſentiunt atque calore. Vt hinc demirari quiſpiam poſſit, cur quę maximè diſtant ſitu, mundiq; regionem ſortita ſunt maximè aduerſam atque remotam, qualitatibus etiam non maximè diſtent: atque hinc (vt opinor) fuit Ariſtoteles hac in re varius, quando in opere de cœlo, terram oppoſuit igni, ex maxima locorum diſtātia maximam repugnationem inuectus. in libris verò de generatione, igni aquam oppoſuit ex pugna qualitatum. Sanè conuenire dicitur ignis ſupremum ſortitus locum ſiccitate cùm terra: Aqua verò igni propior, vt quæ ſuper terra ſic collocata: vtraque ab igne qualitate diſſentit: nam & quæ ignis ſunt, & quæ aquæ conditiones, inter ſe ſic pugnant, vt pugnare magis non poſſint: & quanquam dici propriè & exactè nequit: vt quæ inter ſe non pugnant qualitates, ita vt altera expellat alteram, ſi ſit poten-

potentior, non ſint aduerſæ diſſidentesque: vt quæ videlicet ſeſe eodem in ſubiecto compatiantur, etiam ſint maximè intentæ, vt calor & ſiccitas in igne: quatenus tamen diuerſis & pugnantibus conueniunt, eatenus quoquo modo diſſidere dici poſſunt: ſiccitas enim & cum calore frigiditatis hoſte poteſt (vt ita loquar) hoſpitari, & ab ipſa quoq; frigiditate ſuſcipitur hoſpitio: quæ cùm ſint aduerſa illa, quoquo modo etiam aduerſari hæc ipſa inter ſeſe viſa ſunt.

Sed vtcunq; ſeſe res habeat: ex quatuor iſtis qualitatibus, quæ primæ dicuntur, naſci cuncta veteres decreuêre. Agunt itaq; inter ſeſe elementa, commerçia quędam exercent, ſeſeq; petunt, à natura impetum nacta ſeſe mutuò petendi: Vnde illis Græci nomen fecêre στοιχεῖα, quaſi vaderent in ſeſe, viſa etiam tanquàm bellare armis videlicet qualitatum contrariarum: ita vt ex pugna illa, modò victoria, modò clades hinc indè ſpectetur: conuenire etiam inter ſe viſa, & quaſi fœdera iungere & nuptias: ex quibus proles exoriretur. Hinc apud priſcos illos philoſophos, qui ſub fabularum inuolucris obnubebant ſecretioris dogmata philoſophiæ, ex lite & amicitia cuncta fieri decretum eſt: Hinc Iouis & Iunonis nuptiæ: quando ille pro igne æthereve, vnde & Ζεὺς ἀπὸ τοῦ ζεῖν, hoc eſt, à feruore nuncupatus; Iuno pro aëre, quæ & ſoror etiam dicta, quoniam proxima & cœlo eadem ferè cognatione coniuncta: hinc & Iouis etiam cũ terra matrimonium, quando pro parte illa aëris ſumptus eſt Iupiter, qui poteſt in pluuias cogi & irrigare terram, quæ ſuſcepto humore parturit & parit: quapropter ille cecinit:

Coniugis in lætæ gremium deſcendit,

Cæterùm tametſi coire inter ſe elementa ipſa, talibus (vt expoſuimus) qualitatibus prædita, receptum confeſſumq; ſit, & concordi ferè ſententia decretum: non tamen quo pacto hæc ipſa ad res conſtituendas conueniant, incontrouerſum habetur, ſed res eſt multarum fœta difficultatum. Alij enim miſceri ita voluerunt elementa, vt vnũ quiddam ex ijs conflaretur, quod eorum aliquod non eſſet, ſed ex omnibus quæ iam eſſent ipſa mixtione abolita, diſſultaret: Alij integra manere cenſuerunt, nec defuêre qui mediam inter has ſententiam dicerent, arbitrati nec integra manere, nec penitùs aboleri; frangi tamen & minui ſic, vt abiret integritas formæ, retenta nihilominus ipſius virtute & poteſtate. Tantum ferè de mixtione elementorum, ab ijs qui ante nos ſcripſerunt diſputata, certè vberiùs ab illis, ſub compendio retuli; vt quid nobis in mentem venerit, commodiùs aperiremus, & contrà dicere ſine crebra opinionum repetitione poſſemus.

CAP. III.

QVOD ELEMENTORVM NVMERVS, ET ORDO, ET qualitas per certas rationes non decernatur.

EGo quidem vt quæſtionem de elementorum numero non exactè diſcutiam, illud tamen afferam, cum exactè neſciri: nam & qui philoſophorum ſententiæ nollent acquieſcere, neſcio quo pacto aſtringi poſſent: quando exiſtimari contingeret aliqua alia eſſe elementa, quę occulta quadam vi naturæ concurrerent ad res ſublunares conſtituendas: Videri ſolum ignem, aërem, aquam, terram (quæ cùm pura non ſint elementa, ea ſcilicet quæ oculis cernimus) nihil referre ſi dicantur alijs etiam inuiſibilib. elemẽtis mixta. Qua ratione etiam Phauorinus non admiſit ſeptem duntaxat eſſe planetas: quando conijci nequeat plures eſſe non poſſe, qui tamen non videantur propter exuperantiam, vel ſplendoris, vel altitudinis, paris tamen ad res efficiendas virtutis & poteſtatis. Fuêre item qui plura ſtatuerent, & Icetes Pythagoreus duas eſſe terras eſt arbitratus: cuius de natura & viribus quàm diuerſa philoſophi protulerint, ſatis (vt exiſtimo) patefit primo ipſo, cuius memini libro de vanitate doctrinæ Gentium. Fuêre item qui pauciora: quoniam de ſphæra ignis apud pleroſque dubitatum eſt. Et ſunt etiam qui nullam velint ſphæram ſimplicium elementorum, & qui eas volunt, non cõueniunt. Nam Alexander vrere illum ignem noluit, qui eſt lunæ proximus: nec propriè ignem dici debere contendit. Quâ de re eſt illi cum Auerroe in paraphraſi media libri Meteororum primi contentio: cui tamen decretum eſt, nullum reperiri omnino purum elementũ,

propter

propter ipſam primorum corporum æqualitatem: quæ cùm ſint maximè contraria, ſola mixtione coæquentur inter agendum & patiendum. Itaque de numero elementorum ſi diuinum oraculum æditum non ſit, humana ratione non eſt ſententia veridico ore adeo lata, vt ab ea non detur prouocatio.

Sic & de ſedibus elementorum, quorum ordo apud pleroſque præiudicatus eſt, à nonnullis etiam ductus in controuerſiam. Certè eum Ariſtotele, & alijs pleriſq; philoſophis, magnus non ſenſit Ambroſius in libro ſexdierum: qui videtur potiùs ad eũ appellare, cui notum id ſit, ignotum autem humanæ coniecturæ. Nam ſi ordinem in tribus imis conſpicimus elementis, pura tamen, vt diximus, illa non ſunt, vt propterea conſecutio connexúmve non admittatur, ſi de ſphæris impermixtis idipſum afferatur. Porrò circa ipſa elementa, ſiue ea ſint quatuor, ſiue plura, ſiue eo ordine poſita; quo multitudo cenſet, ſiue alio, ac circa qualitates: plures ne ſint numero, an tantum quatuor: multa me (ſi autoritatem philoſophorum non admittam) tenet ambiguitas: adeò, vt rogatus ſententiam difficilimum videatur quò ſe animus magis inclinet. Primum omnium hac in re ſatis conſtat ſenſu id nobis non patere: quæ enim ſub ſenſum cadunt elementa, vti ſuprà ſatis eſt habitum, pura impermixtaque non ſunt, ſed prorſus inſyncera, nec vlla omninò ſimplex & pura qualitas à corpore non omninò ſimplici & puro dimanat, quale nullum in machina ſublunari. Quapropter iure arbitrari de eis ſenſus nequit, ac per hoc nec intellectus, ſi Ariſtoteli ſtandum cenſeamus: apud quem pro conſtanti receptum eſt, nihil eſſe in intellectu quod priùs in ſenſu non fuerit. Relinqui itaque videtur ea ipſa de re ſola phantaſia, cui coniectura nitatur, decerni poſſe: quæ quàm ſit fallax, nemo neſcit: eam enim quaque in re tam vanam eſſe neceſſe eſt, quàm vanum fuerit ſenſus ipſa de re iudicium: ſiquidem nihil aliud ſit phantaſia, Ariſtotele decernente, & conſentientibus Peripateticis, quàm motus factus à ſenſu ſecundùm actum.

CAP. IIII.

ELEMENTORVM QVALITATES PRIMAS, EARVMQVE naturam, ex rebus quæ de Elementis conſtantur & coaleſcunt, non poſſe comprehendi.

VErùm enimuerò ex ipſo conflatu elementorum maior omninò difficultas oboritur. Si enim quodcunque elementum ſuapte in natura, hoc eſt, ſyncerum & impermixtum, ſeorſum à nobis perſentiretur, daretur vtique aliqua nobis via de eorum qualitatibus, natura, mixtione, iudicandi: nam ſi aquæ ſeorſum, vel aëris ſeorſum deprehenſæ proprietates, conditionésve eſſent: ſic & terræ, & ignis. Poſteà dum aliqua res ex eis mixta ſub obtutum caderet, animaduerſis conditionibus ipſius rei, non omninò difficulter præſtaretur: vt quas ab hoc, quas ab illo conditiones traheret elemento, quoquo modo fieret iudicium. Quo autem eas modo cognoſcemus, cùm ex ipſa re iam mixta neceſſe habeamus elementa cognoſcere? quò fit vt credere magis, aut coniectari, quàm ſcire opus ſit, cuinam elemento quæ propriæ conueniant qualitates. Nam eos qui ita ſolent argumentari, vt effectum dicant ſe perpendere in diuerſis contrarijſque rebus eundem, propterea que illum ipſum acceptum debere referri diſpoſitioni aliquæ, quæ illis ipſis contrarijs in rebus eadem inueniatur, facilè non reciplo: quoniam ei diſpoſitioni quanquàm vtrique rei communi coniectura quidem id acceptum referri poteſt, non autem certa ratione: nam & formæ, & variæ mixtioni, & diuerſæ ſympathiæ tribui etiam poteſt: vnde non difficulter fallacia non veræ cauſæ ab Ariſtotele damnata poteſt oboriri. Soleo autem ego contrà ſic argumentari. Quotieſcunque aliquis effectus, cui multæ inſint conditiones, à pluribus iiſdemque diuerſis dependeat cauſis: quæ nam conditio cui cauſæ afferri debeat accepta, ſciri nequit, ni priùs illæ ſeorſum cauſæ ſingulatim exploratæ adeo ſint, vt eorum proprietates deprehenſæ fuerint: Alioqui, num quæ vnius, alteri adſcripſeris? & augetur etiam difficultas magis quando plures eſſe poſſent cauſæ, quæ ad effectum concurrerint, quàm quæ vulgò ſint exiſtimatæ. Itaq; cùm niſi per ea quæ compoſita ſunt ex eis, poſſint explorari elementa, ipſa verò per ſe & ſeorſum neutiquam detur percipere, coniectura vacillabit.

Dice-

Dicetur fortaſſe hac in re poſſe nos via & modo procedere: quando videmus ignē, etſi non ſyncerum omninò atque impermixtum, aquam etſi non ſuo puroque in elementa conſtitutam, ſed alijs participantem, retinere tamen propriam vim inſitam: hanc frigefaciendi & humectandi, illum calfaciendi & exſiccandi. At ſi ignis ille ſupremus & ſimplex non vrit, autore Alexandro, non calet? At ſi ſimplicibus, vel ſaltem minus compoſitis compoſitiora plus intentarum poſſideant qualitatum? vt glacies quæ eſt aqua frigidior, & plumbũ terra grauius: nam & illud admiſit Auerrois in media Meteororum editione: & hoc in libro de Compoſitione theriacæ aduerſus Galenum retulit. At ſi alio in elemento ignoto vis earum aliqua maior atque præſtantior haberetur? at ſi in permixtione eſſet mutata conditio? at ſi diſſultaret ex multis ea ipſa vis? puta caloris intenti ex calore ignis & aëris, frigoris ex aquæ & terræ frigore, ſiccitatis ex igne & terra, humiditatis ex aqua & aëre: Nam ſiue calor ignis à caloris aëris ſpecie rationéve differat, frigusque ſit aliud ſpecie in aqua quàm in terra: ſiue id vtriuſque vnius eiuſdemque naturæ fuerint: effugere nihilominus eas, quæ vndecunque circumſtant difficultates, minimè poterunt: nam ſi alias ſpecies caloris in igne, alia in aëre, alia quoq; & diuerſa natura frigoris ea habebitur, quæ in aqua & quę in terra. & ita de cæteris fiat qualitatibus iudicium proportione pari.

Ac videtur quidem rationi conſentaneum: quoniam diuerſæ ſunt ſubſtantiæ, vt diuerſas etiam habeant quæ illas conſequantur proprietates. Alius itaque erit calor quo ignis, alius quo aër participet: duo igitur ſub vno calores: quæ enim ſunt diuerſâ ſpecie, genere conueniunt. Si dixeris genus abſtrahi à ſpeciebus cogitatione noſtra, & non ſubſiſtere, nihilque prohibere ſi tantùm ſint duæ generis vnius ſpecies: Illud quæſo reſponde, quo pacto illas eſſe in ſpecies deprehenderis, ſi in aliqua alia ſpecie genus ipſum non deprehendiſti? quo pacto enim hominem & leonem animalis eſſe ſpecies iudicare iure poſſes, ſi genus ipſum in boue & capra, aut aliqua alia animalis ſpecie adſeruari non planè conſtaret? Si maximè ſunt ſpecies, vt numeri, Ariſtotele autore, quibus addita videlicet differentia ſpecies varietur: oportet igitur adeſſe id quod per diuerſas & varias diſſecari differentias queat: habebitur igitur calor tanquàm genus igne ſuperior & aëre, quod in aliqua etiam ſpecie inuenietur. tumque aut elementare erit ille calor, & ſic plura elementa: aut cœleſte ſcilicet & quintæ naturæ, & tum id quod eſt quintæ naturæ ſiue eſſentiæ, diuerſique omninò generis, miſcebitur elementis, quod à Lyceo prorſus explodet Ariſtoteles. Quod ſi eiuſdem ſpeciei dixeris eſſe: ergo vnum pendebit ab alio: & ſic caliditas aëris pēdebit ab igne: ſi vera eſt illa ab Ariſtotele in Metaphyſicis poſita lex, in vno quoque genere eſſe vnũ maximum, à quo dependeant illius generis cætera: ſi maximum, ergo prius, quia etiã cauſa: niſi fortè Petri Aureoli opinio reciperetur, legem illam Ariſtotelis paulominus abrogantis: Sed certè ſi alterum deriuatur ab altero, ergo ſimul æterna non erunt elementa, vt voluit Ariſtoteles: quando in ęternis id quod eſt efficiens, prius effectu nõ conſtituitur apud Peripateticos: ergo neque etiam ſimul in creatione fuiſſent conſtituta. Si verò fingas ambo ſumma eſſe, ratio repugnabit & voci, & imaginationi, quæ ſanxit duo eadem in conditione penitùs ſumma & maxima eſſe non poſſe: neq; enim illi ſubeſſet fundamentum ſententiæ, qua ſtatueretur in aëre ſummum eſſe calorem: repugnaret enim & ſenſus & ratio, quando nullo incommodo excedentis qualitatis ab aëre in ſeſe afficitur ſenſus, ſicut ab igne corpora afficiuntur: nec patitur ratio, vt quod ex mixtione temperatum eſt, quemadmodum calidum cum humido in aëre id eiuſmodi haberi queat, vt nequeat propterea remitti illic ex humore calor, quãdo humor non aduerſatur calido: ſed ſeſe inuicem hoſpitantur, ſicut calor & ſiccitas: quæ quidem ſiccitas cùm non auferat igni id quod eſt comburere: pariter nec humidum calori aëris, ſi in ea eſſet ſummus calor, ne combureret, poſſet auferre. Atqui cùm tēperamentum omne ex frigido ſit & calido, autore Ariſtotele in problematibus & in libris Meteorologicis: num aliquod ſimpliciter calidum, & ſimpliciter frigidum: ſimplex, non aliquo modo compoſitum, aut aliqua alia qualitate fretum, prius elemẽtis quæ duob. pollent qualitatibus, cogitandum eſſet? Et hæc quidem de concurſu elementorum, & primis qualitatibus ad præſens dixerim.

CAP. V.

HVMORES QVI EX PRIMIS PENDENT ELEMENTORVM qualitatibus, aut quot ſint, aut cuius naturæ, ex ipſa mixtione, non poſſe exactè iudicari.

SEd enim cùm mixta ſint elementa: & ex primis illorum qualitatibus caliditate, frigiditate, ſiccitate, humiditate, aliæ generantur qualitates, quæ in viuis & ſeſe mouentibus, locumque permutantibus animalibus vocantur humores, ſanguis videlicet, bilis & rubra, & atra, atque pituita: quorum ſanguis dicitur ſua proprietate reſpondere aëri, rubra bilis igni, nigra terræ, aqua pituitæ. In cæteris etiam rebus aliquod ponunt his humoribus proportione reſpondens, vt quæ de ipſo elementorum conflatu coagmentata ſint, & eorum ex qualitatibus coalita, vt propterea dicant res alias calidæ frigidæ've, alias aut ſiccæ aut humidæ eſſe naturæ: Mihi videtur, ipſa in elementorum mixtione, atque concretione, qua humores in corpore generantur humano brutoque, eaſdem euenire difficultates. Primum quòd plures non ſint, eſſéve poſſint, aut etiam pauciores, ſenſu comprehendi nequit. Poſſunt enim ea ipſa in mixtione latêre, aut in venis alijsque receptaculis ita deliteſcere, vt natura nos de aliquo cælet. Indicium id poteſt haberi in diſſectionibus cùm aliquod deeſt, quod adeſt in aliquibus. Fel enim, quod bilis aut fons creditur eſſe, aut receptaculum, aliquibus non ineſſe animalibus, aut non inueniri, ſcribit Ariſtoteles: aliquibus verò adeò magnum, vt demirationi ſit atque ſtupori. Præterea cùm humano in corpore mixti ſint liquores omnes humoresque: ita vt nihil niſi compoſitum ex omnibus poſſit aut videri, aut tangi: quo pacto de natura ſimplicium humorum, deque illorum proprietatibus habebitur clara notitia? ſenſu quidem minimè poſſumus eam conſequi: quando nihil ſyncerum, nihil impermixtum, nihil quod non ſit concretum, ſub ſenſum cadit: & mixta confuſaque ſunt omnia. Vnde & medicis regula eſt notiſſima, & prorſus incontrouerſa: debere eos ex vena mittere ſanguinem, qui humores omneis volunt extrahere: quando in eo & vtraque bilis & pituita confuſa interſperſaque eſt: nihil tamen in venæ diſſectione, niſi ſanguis ſpectatur. At ſi non ſenſu poſſumus id internoteſcere: ſi ſolis videlicet ſenſuum oculis intellectus ipſe res materiæ obnoxias intuetur; quomodo huius ope fiet diſcernículū? affecto enim ſenſu re quapiam, mens ipſa intellectúsve coniectura poſtea quicquam aſſequitur: vti ex craſſitie, tenuitate, colore rubro, flauo, nigro, albo. Conijcit enim ibi ſynceriorem eſſe ſanguinem, vbi tenuior fluxerit, & rubor inſigniùs apparuerit: ibi pituitæ plus eſſe, vbi dilutior viſus eſt ſanguis; vbi vero nigrior, ibi plus atræ bilis; vbi flauus ſeſe impensè præſentauerit, multum rubræ bilis ineſſe dijudicabit. At neutiquam certò id poteſt comprehendi: poteſt enim in aliquo indiuiduo ſuapte natura nigrior eſſe ſanguis aut dilutior: id enim ex diuerſa aliorum mixtione potuit contigiſſe, quæ non quantitate molis, ſed qualitate aliqua & varietate proportionis ſit ita conflata.

Dices te effectum deprehendere ex cauſa, quòd ſanguis humidus & calidus, quòd bilis rubra & calida ſit & ſicca, quòd atra bilis ſicca ſit & frigida, terræ videlicet reſpondens. Quæſo te, à quo effectu id es nactus? proprio nequaquàm, quia id non potes experiri, quando purum non potes humorem examinare atque perpendere. Si enim pharmacum aliquod ex ſimplicibus quatuor herbis, aut radicibus compoſitum haberes: nec alicuius illarum herbarum per ſeſe naturam & proprietatem haberes exploratam: ſcires tamen hoc totum ex illis quatuor compoſitum pharmacum, elicere & pituitam, & vtranque bilem, atque etiam ſanguinem: nam & Galenus elici ſanguinem, & inter alios deligi humores poſſe non negat. Si, inquam, ſcires, idque identidem fieri perſpiceres, cuínam tribueres electionem ſanguinis? cui bilis? & ſic de cæteris. Certè nulli vni ſeorſum: quando nullius illatum per ſeſe naturam vimque nouiſſes, ſed ſolius compoſiti ex illis quatuor pharmaci. Ad hæc, ſi nunquàm daretur vt ſingulas eorum proprietates noſceres, nunquàm poſſes, niſi aut caſu aut aberranti coniectura, vel de longinquo illud pronunciare: cùm autem conſtet vt neutiquam detur tibi, purum aliquem humorem poſſe perſpicere, nunquam eius naturā & qualitates ſeorſum & per ſe planè percipies. Adde quod ſicuti effectus

illius,

Digitized by Google

illius, de quo diximus, pharmaci, poſſet aſcribi non alicui illarum ſimplicium, quarum meminimus, herbarum radicúmve: ita & tu duos ſi aſſignares ex illis quatuor qui educuntur humores, non poſſes ritè redargui, non ſecus ac ſi ſanguini alias vires, bili alias, pituitæ alias præſcriberes. quòd ſi fretus colore ignis, des illi ipſi flauam bilem: quo pacto eadem ſimilitudinis ratione aëri dederis ſanguinem? nam non conuenit colori ſanguinis aër, terræ quomodo bilem atram? nam terra, ſi Ariſtoteli credimus in libro de coloribus, ſuapte natura alba eſt, quamuis nigra ex aliarum rerum admixtione videatur. Rurſum ſi aëri reſpondet ſanguis, plurimoq; ſanguine homo pollet præ cæteris humoribus: cur tamen terreſtre animal eſt, & tàm graue vt tolli nequeat ad cognatum aërem? Oſſium cauſa bis naturam, & terreſtem partem? Num in eo ergo plus poterit atra bilis, quæ minima eſt in homine, ſi ſanguini conferatur? At ſi ſanguinem nunquàm vidiſti ſimplicem, nec bilem quoque rubram puram ſcilicet & impermixtam: quomodo illum purpureum, hanc flauam cenſebis?

Aliunde igitur color humoribus aduenit, adſcitus eſt, non natiuus, vt enim ſimplex erit color, & à re ſimplici manans: quod nequaquam admittent in humano corpore: cui nihil ſimplex, ſed permixta ex humoribus omnia: aut alium omninò humorem præter illos quatuor aſſignari imaginarive ſatis oportebit, aut cogitare ex communi mixtione huic talem, illi talem aduenisſe colorem: reſtabitq; tum quærendum, vna cùm ſit conflatio ex omnibus, cur tamen quatuor, nec plures, nec pauciores cenſuerint eſſe humani humores temperamenti? quando nulla (vt facilè ex ijs quæ dicta ſunt, colligi poteſt) conuincat ratio, maiori eos, aut minori numero eſſe non poſſe, eoque magis quod bilis ipſa genus eſſe videtur: in ſanguine autem & pituita genera non conſtituunt. Eſt enim bilis rubra, eſt bilis atra, bilis vtraq; & plures quoque bilis ſpecies: vitellina, quam dicunt flauam admodum: & praſina porraceáve: & azinaria, ita vocant Arabes, cæruleam poſſumus Latinè nuncupare: Sed & Ariſtoteles in Problematibus, duo atræ bilis genera conſtituere videtur: calidam & frigidam. Quæ quidem res cùm quòd repugnat ijs, quæ decernunt alij de nigra bile, tum & temperamenti etiam ſpecies multiplicabit: nec vllæ præterea aut ſanguini, aut pituitæ ſpecies tales aſſignantur: craſſitie vero & tenuitate plurimùm & ſanguinem à ſanguine, & pituitam à pituita ſecernunt. Nec illud obliuiſcendum, quomodo atræ bili, quam terræ ſuapte reſpondere proportione magno conſenſu decernunt, frigidæ ſcilicet & ſiccæ naturæ, ac tanquàm torpenti & admodum ſtupidæ, traduntur ab Ariſtotele effectus maximè calidi & nobiles emotæ mentis: & confertur vino in Problematis, quod aëriæ potius & igneæ naturæ, quàm terreæ exiſtimari omnium penè teſtimonio conſtat. Cæterùm aut calor ſanguinis differt ſpecie à calore bilis, aut minimé. Si primum des: ſuperius aliquid cogitare oportebit, vnde hæc prodeat diuerſitas: nam ſpecies diuerſas ſub vno genere congregari, atq; vniri, ſuisq; diſtingui differentijs, inter doctos conuenit. Humoris igitur genus ſuperius comminiſceris: nam ſi dixeris humoris ſpeciès ex genere quòd non ſit humor, pendere, tanquàm proprias geminasq; ſpecies ex alieno genere: ſine riſu & exploſione, ſi in corona literatorum dices, non audieris: igitur plures quàm quatuor humores habebuntur. Si ſecundum reſponderis: ad alterum pendere ab altero, minus ſcilicet calidum à calidiori: tum ſanguis pẽdebit à bile: vt & quæ calidior habeatur, & igni ſua proportione reſpondeat: tum ergo ſanguis bile poſterius erit in homine, & ab ipſa pendebit. Quòd nec Lyceum, nec medicorum ſcholæ recipient, apud quos ſanguis in animali, & præſertim in homine primatum habet, isq; & fons & origo ſenſilis vitæ apud omneis exiſtimatur.

CAP. VI.

NON RITE EOS CENSVISSE, QVI VEL QVATVOR vel octo ex humoribus corporum temperamenta duntaxat conſtituère.

HInc ſatis patére poteſt medicos minus conſultè egiſſe eos, qui quatuor temperamenta duntaxat attulêre, ſiue etiam octo: ſimplicia quatuor, quatuorq; compoſita, atque vnum æquum. Plures enim omninò (vt arbitror) fuerint, ſi rem ipſam perpendere, & rei naturam ducere in controuerſiam

maluerimus, quàm ſine diſquiſitione inſtar irrationaliū animantiū alius poſt aliū ire. Medicis autē propterea nō puto ſuccenſendum, ſi rationē ſolùm habuerunt methodi medicæ facultatis, quæ ſub quibuſdam capitibus cogit multam diuerſitatem, ad parandas curatricis artis regulas. Itaque ſi conſtituerunt & ſanguineum temperamentum & pituitoſum, & rubræ choleræ & atræ, vt mittere hos humores è corpore præcipuos, cùm excreuerint, queant, vt aptare quoque illis pharmaca poſſint, quorum ſit proprium illa educere: eis inquam non exiſtimo ſuccenſendum, ſi craſſa (vt dici ſolitum eſt) Minerua id ſanxerunt ad methodum parandæ ſanitatis faciliùs conſequendam. Sed ſi ad exactam notitiam id fecerint, minimè recipio: cùm non ſatis conſtet, quinam ſint, & quot humores, ex quibus illa ipſa temperamenta conſtituunt. Sed ſi gratis etiam concedatur eis, vt exploratum ſit atque compertum qui & quot humores: maxima etiam reſtat difficultas in decernendo temperamento: vt propterea ſciri nequeat, quot & quæ temperamenta ſint conſtituenda. Nam proportio diuerſa mixtionis, diuerſas temperaturas parit: & cùm hæ mixtiones non quatuor duntaxat habeantur, ſed multò plures, multò etiam plures habebuntur temperaturæ humani aut etiam brutorum corporis. Ipſa enim mixtionis diuerſa ratio diuerſáve proportio vicem habet propriæ & ſpeciem afferentis differentiæ (nam proportiones numerorum inſtar habentur) quare vbi diuerſa fuerit proportio, diuerſa prodibit ſpecies temperamenti. Alioquin ſi eædem ſpecie eſſent, & ob excedentem duntaxat qualitatem ſortirentur ſpecies ſuas corporum viuentium temperationes, ſequerentur multa quę explodi oporteret: vnde & illud ex quo ſequuntur, pari deberet cenſura dānari. Namque in hominum ſpecie diuerſæ ſpecies proportionum & conflatus, eſſent eiuſdem ſpeciei. Fac enim duos in caliditate excedere: reliqua mixtio ſit penitùs alia: puta tres, ille, pituitæ gradus, quatuor ſanguinis, vnum atræ bilis habeat: hic quinq; ſanguinis, duos atræ bilis, vnum pituitæ: tum enim mixtionis erit diuerſa ſpecies: nihilominus vna ſpecies habebitur temperamenti, ſcilicet cholerici vel biliosi.

Si, exempli gratia, plurimos vnuſquiſq; gradus bilis rubræ in temperamento poſſederit, an eodem etiam pacto hominis maximoperè cholerici eiuſdem eſſet, quo ad temperamentum corporis attinet, eiuſdem, inquam, cum leone ſpeciei? manat certè diuerſitas ſpecificæ qualitatis à diuerſitate mixtionis: adeoq; variant, vt tua etiam rubra bilis à mea ſpecie differre non iniuria dici poſſit: nón quatenus calida aut quatenus bilis, ſed quatenus tua aut mea, id eſt, quatenus in tuo meóve corpore eam ſortitur cum alijs humoribus mixtionem caloris, quam non eſt in alio atque alio ſortita, neque enim ipſa bilis eſt ſimplex, ſed & ipſa quoq; ex varia mixtione primarum conflata qualitatum: adeo, vt non ſolùm magis minúſve calida, ſed ex diuerſa mixtione coalita. Eadem quoq; bilis (vt diximus) in plures diuiditur, ſcinditurq; ſpecies: & quæque proprias habet operationes, ex quibus ſpecies ipſas & indagat & conſtituit Ariſtoteles: Diuerſa quoq; illis medici adhibēt remedia. Cæterùm ſi differrent temperamenta complexionésve (ita iuniores dicunt) calidæ à calidis ſola intentione, adeò vt (quod volunt) excedens & alijs præeminens qualitas conſtituat ſpeciem temperatio hominis calida à calido equi temperamento, niſi intentione & remiſſione differret. Si neges, tibi aduerſaris, ſi confirmes, id ſequitur abſurdi: Quod operationes differūt, & non differt ſpecies à qua illæ prodeunt: Alij enim effectus à caliditate humani temperamēti, alij ab equinę temperaturæ caliditate dimanāt. Si dicatur, ea temperamēta ſpecie differre propter latitudinem, puta extra latitudinē equini temperamenti aut humani cùm quicquam ſtatuas, tum ſpeciem emergere variā, & hoc propter formam (vt aiunt) ſubſtātialem hominis, id eſt, animam, & formā ſubſtantialem equi, quæ ſunt ſpecie diuerſæ: proptereaq; temperamenta etiam ſibi adſciſcunt ſpecie diuerſa. Contrà ſtabit ratio: quia intentio & remiſſio nunquàm variant ſpeciem: Vbi ergo ſub eadem latitudine, puta caloris, vel intenti vel remiſſi, quiddam ſpecie inuenitur diuerſum: ipſa ſpeciei diuerſitas alicui aliò referenda eſt accepta. Nec id diuerſæ formæ quā dicunt eſſentialem, dandum eſt: quia reſtaret difficultas in hominis cadauere & equi cadauére: ex altero tamen crebrò, ex altero minimè generatur: & alia ex hoc, alia ex illo euenta dicuntur: nec tamen forma ſubſtantialis vltima, id eſt, anima vlli eorum ineſt. Præterea differunt ſpecie temperamenta membrorum vnius & eiuſdem corporis, multò magis alieni: Conſecutio nota, & quod antecedit, probatur ex operatio

nibus

nibus,quæ,vt inquit Auerrois,formam faciunt cognoſcere:nam alia cordis operatio, alia eparis,alia ſplenis,alia capitis,alia digiti,& hoc niſi ex varia mixtura: vt mittam cuiuſdam magni viri opinionem, cuiq; membro diuerſam formam facilè concedentis. Et confirmari hæc omnia poſſunt autoritate Ariſtotelis ita in Problematibus decernentis:vbi enim de temperamento, in quo bilis eſſet atra, diſſereret ita : Vt enim ſpecie inter ſe diſtant,nō quia faciem habent: ſed quia faciem talem,id eſt,alij pulchram, alij turpem: & qui nihil ſuperuacui gerunt, ij ſtata ſunt forma:ſic etiam qui lenitet habitu illo conſtant,ij medium tenent: qui plenè, ij iam diſſimiles multitudini euadunt.

Cæterùm in rebus etiam inanimis diuerſam temperaturę mixtionem indeprehenſam eſſe,iiſdem quibus vſi ſumus rationibus,poſſet confirmari:idq; percipi facilè poteſt ex colore.Nam multa rubri,multa albi temperamēta,multa viridis (namq; multæ ſunt differentiæ virentium in genere viridium) ſub genere item colorum,ſub genere qualitatum:aliud enim viride ſubalbidum : aliud quod anatum colla pręſeferunt,alia ſambuci,alia citri,alia oliuę,alia ſalicis viriditas:Diuerſa videlicet ex mixtione temperamenti:ſicur & panis ex diuerſis confecti granis : quæ diuerſarum eſſent ſpecierum: proportio itaq; mixtionis elementorum hæc omnia operatur. Quare cùm quatuor tantùm elementa habeantur, ex quibus quatuor temperamenta conſlentur:ſiue ſola compoſita,ſiue etiam ſimplicia : & addatur etiam quæ ſit æqua ex omnibus, non poterunt diuerſiſſimi & mille differentijs effectus inter ſe diuerſi, ex tàm paucis mixtionibus prodire?qui quidem effectus cùm neſciri queant,nec eorū ſanè cauſæ,& multò certè minus ipſa temperamenta : Quoniam quæ illa parit elementorum mixtio,non cognoſcitur: ignoratur enim ipſa proportio. Et hæc tāquàm in tranſcurſu de elementis,& de eorum mixtione ſint diſputata. Romæ Pridie Kal.Ianuarij, M.D.XIII.

IO. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE, DE Elementis Libri, Finis.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, CONCORDIAEQVE COMITIS AD PETRVM.

De Imitatione, LIBELLVS.

IOAN. FRANCISCVS PICVS Petro Bembo, S.

VErum tibi cùm antiquos imitanti ſcriptores, tùm de imitatione mecum differenti, aſſentiri an aduerſari deberem, nondum ſatis, Bembe, indicaui: quando ipſos etiam veteres qui proponuntur imitandi, hac de re cùm varios tùm animi dubios fuiſſe planè comperiebam: ipſa quoque ratio ſeſe ita præbebat æquam vtrique parti, vt quò vergeret,non ſatis appareret. Quamobrem ſi quæreretur autoritas,ſi ratio deſyderaretur, quibus quaſi germanis ad veritatem indagandam vijs vtimur, lis adhuc ſub iudice manere videbatur. Verùm enimuerò dum cogitarem acriùs,ipſamque imitationem animo voluerem, in eam ſum adductus ſententiam, vti nonnihil quidem imitandum aſſeuerem vſquequaq; verò non putem : imitandum, inquam, bonos omnes,non vnum aliquem, nec omnibus etiam in rebus:quod tute ipſe arbitrabare. Quæ quidem in re,vt ita ſentiam,multa me mouent, eoque animus inclinat vti aduerſus te ſtandum facilè exiſtimem : idipſum tibi declarare tentabo conaborq; quibus potero rationibus : vt ſi non ego in te (quis enim in amicum,& talem qualis eſt Bembus id faceret?) ſententiam feram, ipſe tamen fortaſſis litem ſecundùm te dandam minimè cenſeas. Ac primùm omnium ſatis conſtat imitatores à Platone vel inani, vel nullo verius titulo notatos ; vt qui proprio digni nomine non habeantur,

niſi quod eis illa ipſa imitatio fecerit: inhoneſta verò Flacci nomenclatura damnatos & appellaros ſeruum pecus. Hinc videas omneis quicunq; aliqua in re autores celeberrimi extiterunt, aliundè quam ex imitatione gloriam, quæ de rebus præclarè geſtis exurgit, eamque comitatur vt vmbra corpus, ſibi ipſis quæſiuiſſe: ac potiùs vel intenta contentione aduerſaros prioribus, vel adnixos longo eos interuallo prætérire, non ſequi: Qui enim aſſecla cupit ſemper eſſe, primum ſibi nuquàm vendicabit locum. Ad quem videtur vel naturæ propenſio, vel neſcio qua certè ambitio totis viribus anhelare. At imitatus dicitur Homerus Orpheum adeò, vt carmen quod hic poëmati de Cerere compoſitio præſtituit, in Iliade duobus tantùm nominibus exceptis oculatiſſimus cæcus ille tranſtulerit: nullus tamen indè honor eſt Homero partus: ſed quoniam ſonora magis grandiori q; tuba res Troianas cecinit, multa illum & vndequaq; eſt gloria conſequuta. Obfuit magis quàm profuit imitatio Vergilio, quoniam pręclariſſimo vati, & quod ad iudicium Poëticum pertinet, omnium omninò præſtantiſſimo: nihil ferè magis vitio verti ſolet, quàm imitatio nimia veterum poëtarum: à quo tamen vitio longè illum abfuiſſe cenſeo. Neque enim omneis aliorum imitatus eſt partes, ſuos ipſe habet numeros, propria tenet lineamenta, diſpoſitionemq; in primis peculiarem & maximè propriam (vt alia taceam) quæ non ſint ei communia cum cæteris: æmulator veterum veriùs quàm imitator: & quanquam mutuo ſi non furto quædam hinc inde quaſi ſigna, veterum atque toreumata carpſit ad ornanda ſuorum poëmatum ædificia: proprijs tamen illa ſunt ornamentis magis conſpicua, atq; omnino magis illuſtria. Cicero quoque neutiquam Demoſthenem, quod multis creditur enixus, eſt imitatus: pleriſque ſanè in rebus æmulatus ſuum retinuit filum, & inſtituta dicendi. Titus Liuius Saluſtio clariſſimo hiſtoriarum ſcriptori palmam vel æquam habuit, vel præripuit, diuerſam tamen cucurrit viam ipſius conſequendæ gratia. Debita quoque laude nec Corneli', nec Curtius caruêre, & primus illis & alter alteri diſſimiles. Quod ſi Græcam tractes hiſtoriam, quæ maior quàm inter Herodotum & Athenienſem illum cùm ducem, tùm ſcriptorem rerum à ſe geſtarum, differentia ſtyli? vtriuſq; tamen laudes ampliſſimæ.

Ad philoſophos ſi deueniamus Græcos: Ariſtotelis eloquentia magnopere celebrata eſt cùm Græcis, tùm Latinis qui Græcè ſciunt: Platonis verò nunquàm ſatis laudata, cùm tamen illius ſtylus huius ſit graphiō diſſimilimus, nec tamen Atticæ ſimilis Muſæ, quanquam celebratiſſimæ, & Platonis planè diſſimili cùm ſcribendi ordine tùm verbis, quibus hic ipſe Xenophon κοινοῖς, Plato autem καλοῖς (vt Græci dicunt autores) vtebantur. Non defuit autem Ariſtoteli facultas imitandi, eum præſertim, cuius adiutorij limen viginti annos frequentiſſimè contriuerat: non defuit eruditio, non iudicium: maluit tamen ſuo in calle præcedere, quàm in lata aliorum via vel ſecundus eſſe vel tertius. Inter Latinos vero Ciceronem & Varronem quænam quæſo loquendi differentia? neque enim hunc ille quanquam vndecunq; doctiſſimum, aut ſtylo imitatus eſt, aut ordine rerum ſcribendarum, & modo. Antiqui enim illi præclariſſimi viri nunquàm aliquorum imitationi ſtudebant ita, vt in eorum verba, membra, circuitus iurarent, quaſi ſemper infantes, quaſi alitibus poſtponendi, quibus à parentibus extra nidum eductis ſatis eſt ſi ter vel quater volanteis illos aſpexerint. Carpebant ex vnoquoq;, quantum ſatis eſſe videbatur ad phraſim vel conſtituendam, vel ornandam, quæ tamen eſſent vel propriæ cognata naturæ, vel accommoda materiæ, quæ tractaretur. Sic & Celſus & Columella clari, nitidi, preſſi & elegantes: in altero tamen egregia mundicies, in altero floſculi fortaſſe crebriores: imitationem in illis nihilominus vel nullam, vel certè paruam es deprehenſurus: genium propenſionemq; naturæ eorum quiſque ſequebatur. Etſi enim homo omnium maximè vim obtinet imitandi, vt hinc & multa & varia diſcere poſſit, quod ſcribit Ariſtoteles in Problematibus, eaque de cauſa Poëticam homini naturalem eſſe, primo quem ea de facultate libro ſcripſit, eſt apertè teſtatus: proprium tamen & congenitum inſtinctum & propenſionem animi nactus eſt ab ipſo ortu, quam frangere & alior ſum vertere eſt ipſam planè violare naturam. Itaque cùm noſtro in animo Idea quædam & tanquam radix inſit aliqua, cuius vi ad quodpiam muneris obeundum animatur, & tanquàm ducimur manu, atque ab alijs quibuſdam abducimur: colere illam potiùs, quàm incidere, amplecti quàm abalienare operæprecium eſt: nihil enim noſtræ con-

ſulens

ſulens felicitati, aut à virtute alienum, aut noxium nobis impertijt ipſa natura. Ideam igitur vt aliarum virtutum, ita & rectè loquendi ſubminiſtrat, eiusq; pulchritudinis affingit animo ſimulachrum, ad quod reſpicientes identidem & aliena iudicemus & noſtra. Neque enim eam quiſquam adhuc perfectè attigit, vt hac in re illud etiam poſſit dicier, *nihil omni ex parte beatum:* quandoquidem non vni tantùm, ſed omnibus & vniuerſis diſtribuit præclara ſua munera: vt ex ipſa varietate totius vniuerſi pulchritudo conſtituatur. An putas fruſtrà prudentem illum pictorem cenſuiſſe, omnia ſe vno in fœmineo corpore reperire non poſſe ad venuſtatem? & incaſſum putas prudentiſſimum oratorem eius induſtriam ſecutum, longè etiam illum præteriſſe iudicio? qui vt imaginem illam pulcherrimi eloquentiæ corporis effingeret, omneis delegit viros facundia præſtantes: cùm ille quinq; ſolùm Crotoniatas ſelegiſſet virgines pulchritudine celebratas: nec ſatis illis fidens, formam ipſam ſeu ſpeciem abſolutam eloquentiæ, nulli prorſus adpictam ſola imitatione dignam exiſtimârit.

Imitari itaq; eam debemus, quam animo ſcilicet gerimus dicendi perfectam facultatem: qua & aliorum & noſtra cùm errata in obeundo loquendi munere, tùm virtutes etiam metiamur: ſiue ea ipſa penitùs innata ſit idea, atque ab ipſa origine perfecta, ſiue tempore procedente multorum autorum lectione conſumata. Ea fiebat vt M. Ciceronis aures ſemper Demoſthenes non impleret, ea ipſa Patauinitatem in Liuio cauſabatur Aſinius: Ipſa eadem & Brutus elumbem Ciceronem, quanquàm amicum præcipuum iudicabat: alij Aſianum, tumidum, redundantem, nimiùm viro molliorem: qua etiam factum opinor, vt nec aliquem vnum ſcrupuloſiùs imitandum vel Celſus, vel Fabius præceperint, neque etiam ſi fuerant Ciceronem, quem maximè laudant, imitati. Quid enim cauſæ fuit, vt tot illos varijs non ſolùm in rebus, ſed vna eademq; facultate diuerſos dicendi artifices poſuerint in medium? niſi vt vel ab hoc vel ab illo quod placeret magis, decerperemus: ſiue impulſu acti naturæ, ſiue iudicio. Nam qui non ita cenſent, illud oro diſſoluant: cur ij qui Ciceronem tàm laudant, quàm qui maximè, illum ipſum tamen non ſunt imitati ſtylo ſcilicet & figura dicendi? Ad id ſcilicet non potuerunt Celſus, Cæcilius, Plinius, Fabius, alij Ciceronis ſæculo proximi: cùm reſtarent adhuc tanquàm reliquiæ & inuiolatæ illæ quidem puri Romaniq; ſermonis, ipſamq; Latinitatem ſugerent cum lacte nutricum? An ignorârunt imitandum eſſe magno ſcilicet & excellenti ingenio viri, qui & alijs de imitatione præcipiebant? Dicendum potiùs videtur eos noluiſſe: ne ſi voluiſſe quod non potuerant afferamus, vel tacitò nos eorum opponamus gloriæ, qui quod illi non potuêre viri clariſſimi, nos ipſi vel obtinuerimus, vel ſperemus. Dictutus eſt fortaſſe quiſpiam, eos qui magis nobis placent, eſſe magis imitandos, quod ego quidem non condemnârim, placet præ alijs Plato, placeat Cicero, non opinione ſolùm, ſed ſtylo Platonicus, eos ſequamur. Nam quanquàm ſua eſt cuiq; propria facies animi, ſicut & corporis: vt duos omninò ſimiles non facilè ſit inuenire, minor tamen in animo noſtro cum aliquibus præ alijs eſt diſſimilitudo: atque per hoc faciliùs erit nobis, vti ſimiles euadamus: meminerimus tamen nos ſimias non eſſe oportere, quæ deteriora ſibi deligunt ad imitandum. Sunt enim qui neuos, qui cicatrices, qui maciem, qui excrementa etiam effingere velint, vel nulla vel minima ratione habita & lacertorum, & viuidi roboris, & gratiæ: Ab iis nõ diſſimiles, quibus magna eſt cura, vt rara quæpiã vocabula, quæ fortè aut Ciceroni exciderunt multa ſcribenti, aut vitio temporum fuêre in eius libros introducta, adeò vt ſi ab inferis excitaretur, à ſe prompta negaret geſtientes ſurripiant, vel etiam quę mancipes librarij integritatem lectionis dum paſſim corrumpunt edidêre, ipſi obſeruent magna cum diligentia.

Superfluum præterea vanumq; exiſtimari debet, ſi ad omnem Rhetoricam portionem imitatio adhibeatur. Inuentio enim tum laudatur magis, cùm genuina eſt magis, & libera: explodique ſolet quæ ereptitia iudicatur, nedum accerſita. Vndenam quæſo illud, *Furem non poëtam fabulam dediſſe?* An etiam aliunde prodijt, vt illi omnes damnarentur, qui dum Muſarum & Apollinis haberentur ludi, aliorum imitatione ſibi quæſiuiſſent vnde probarentur: & ſoli relata ſit à Criticis palma, qui ex ſeſe & ex propria penu eruditi prompſerat obſonium animi: tametſi eo non ita conuiuarum guſtus oblectaretur? Diſpoſitio verò ſequitur inuentionem: ita, vt hic qualis fuerit, talem, quo ritè diſponatur, ordinem expetat: ne id quod effingis, quaſi intelle-

ctile corpus orationis, aut vaſtata nimis, aut puſilla nimis, aut omninò præpoſtera membra deforment. Tua autem hic vt ſit, neceſſarium dubio procul omni futurum arbitramur: eoq; maiori tibi fuerit adnitendum diligentia, à te ipſo videlicet non ab alijs petenda: quò maioribus ingenij viribus in ea perficienda opus eſt: ſi Plinio maximè crediderimus, affirmanti & barbaros etiam inuenire magnificè & enunciare: rectè verò diſponere & figntare, non niſi eruditis conceſſum eſſe. Elocutio verò nnm & ipſa ſequitur inuentionem? quando diuerſam ad materiam diuerſa phraſis adhibenda eſt. Num & ipſa quoque diſpoſitionem comitatur? huic enim alia, illi alia tribuenda eſt: ita vt à te ipſo omnis tandem pendeat oratio. Nam de memoria & pronunciatione tacendum puto, quando earum neutra chartis mandetur, & alterum nulla ex imitatione tibi compares, ſed ex matris (vt inquit Lucillius) * bulga tecum feras. vt autem hic exercitatione perfici ſolet: ita exempla maiorum alijs partibus quę referri literarum monumentis queunt, opem ferre non mediocrem iure affirmauerim. Poteris enim inuentionem quapiam de re ab alijs traditam, vel æmulari, vel ſuperare, poteris diſponere meliùs, eloqui etiam ornatiùs. Neq; enim quaſi vetula mulier, ſuis eſt viribus parens effœta natura, vt noſtro ſcilicet hoc ſæculo quaſi nimio partu laſſata defecerit. Nec Deus Optimus Maximus noſtræ ætati non eſt largitus ingenia: vtinam tàm benè excolerentur, quàm bona ſunt edita, & non inanibus nugis ac fabulis, quaſi glande & ſiliquis edendis dedita, ſua alimonia fraudarentur. Ita enim macerata ſunt nonnulla, & quaſi tabe conſumpta, alioqui ſuapte natura formoſa, vt ſimulacri & euanidæ vmbræ magis, quàm viui animi effigiem præſeferant. Creſcunt (vt mea fert opinio) veriùs quàm decreſcant ingenia. Multa enim quæ ad rerum ſpectant notitiam, & noſtrum ſæculum, & huic proxima nouêre, quæ docta illa ignorauit antiquitas. Lingua certè veteribus illis cùm Græca tùm Latina quaſi natiua adfuit, quam ab eorum libris petere nos oportet: quibus maior ea de re ſit legitimæ laudis acceſſio. Illi enim vel nolentes & in Hellade Græcè, & in Italia Latinè loquebantur, nobis Italis quæ Latinè loquamur, nedum Græcè, Id noſtra eſt partum & elaboratum induſtria: inde fiet, æquum rerum æſtimatorem ſi ſortiatur noſtra ætas, poſſe eos qui nunc mediocriter loquuntur, præcipuis illis & anteſignanis iure præferri, qui ſcilicet inter Gothos, Vandalos, Hunnosq; verſati priſcam illam, & tot ſæculis abolitam dicendi rationem aut teneant, aut tenere conentur imitatione continua, qua etiam in re mira ſubtilitas, & fortè nimia. Nam nec curſu ſolùm veterib⁹ ſimiles, nec greſſu vel eſſe vel videri volunt quidam: ſed ita incedere, vt eorum in veſtigijs ponant veſtigia. At ſi veterum maiora veſtigia fuerint, vt etiam corpora, num in illis minor pes firmabitur, an labaſcet, ſi ſolum maximè ſubudum fuerit? ſi vero illa noſtris minora extiterint, num excludentur curioſi pedes, & fruſtrabuntur voto? æquum enim veſtigium quod omni ex parte quadret, quis inuenerit? ni calceorum fortaſſis officina quæpiam è Romanis eruta ruinis formulas nobis quaſdam ſubminiſtrauerit: at quot veterum pedes, tot calcei.

Nec ambigas, Bembe, etiam ſi antiqua ſandalia in abſconditis theſauris inueneris, & aptaueris tibi, te vnquàm propterea poſſe à Criticis impetrare, vt antiqua credantur: efficiet hoc inuidia, ſemper ſimultas erit in cauſa, quoad illam ipſam dies longa præſcripſerit: Neque enim alia habebuntur quàm noua, hoc eſt, non abſoluta, nec omnibus perfecta numeris, quod quidem in ſignis euenire perſæpè ſumus contemplati, quæ & ſi quando præſtantiora fiunt quibuſdam, quæ vetuſtis illis ſæculis exculpta fuére, nihilominus, cùm vt noua circumferuntur, imperfectioribus poſthabentur: tantùm vana illa mille annorum imago quaſi peſtis inuaſit hominum iudicia. Nam ſi vetera creduntur eſſe, ſi etiam ſpectator eſt animi dubius, antiquáne ſint an minimè, mira laus: nulla inſurgit cenſura rigidor. At ſi compertum fuerit recenter edita, prodaturq; etiam nomen opificis, tum mille Ariſtarchi, tum & ſibila quandoque erit audire, tum non tertius modò cadet de Cœlo Cato, ſed & Timon atque etiam Momus exurget ab inferis. Nouimus hominem ſcripſiſſe epiſtolas ſub Ciceronis nomine, quæ non laudi ſolùm, verumetiam admirationi maximæ fuerint, eundemq; ipſum epiſtolis Ciceronis ſuum adſcripſiſſe nomen, demptis tantũmodo ijs vocabulis quæ prodere fallaciā poſſent. Es'ne, Bembe, crediturus, quòd illæ ipſæ Ciceronis epiſtolæ & rubras ceras, & virgulas, & aſteriſcos, & obelos, & ſexcentas cenſorias notas

perpeti

perpeti quiuerint nouæ inſcriptionis cauſa : quæ tamen antea ſub veteri titulo fue-
rant nunquam ſatis laudatæ & celebratæ. Incaſſum igitur ſategerat ille prioribus in
epiſtolis dum verba rimabatur, dum cæſa metiebatur & membra, dum circuitus de-
ligebat, dum numeros mandabat memoriæ, dum obſeruabat lineamenta, vt quę ſcri-
bebat, Ciceronis eſſe viderentur: poterat enim paruo impendio & labore id præſtare
titulus, & auferre.

Sed illud quoque ad nimiam auiditatem imitationis compeſcendam facere po-
teſt: quod mediocris etiam autoris ſcribendi genus, nedum Ciceronis, non imitabi-
le videtur omni ex parte, ſi quæ complexu de illarum * muneris loquendi partium
ſuprà diximus, ad memoriam reuocentur. Vbi enim inuentio, quæ quaſi materia ora-
tionis eſt, eadem non habetur: nec forma, nec quæ illam nexu inſeparabili ſequitur,
diſpoſitio eadem prorſus habebitur: ſi autem ſimilis, quoquo modo, ſi diſſimilis, nul-
lo pacto conueniet. Quotum autem quenquam reperias, etiamſi accerſas Aeſopi
gracculum pennis ornatum alienis : qui quæ aliorum ſunt propria, eadem prorſus &
impudenter cogitet expromere, & impudentiùs diſponat, & effutiat impudentiſſi-
mè? ſed fac eadem eſſe omnia: mox dimoue lineamenta, verte membrum, varia nu-
merum, tolle circuitum, omnem orationis integritatem ſuſtuliſti: adeò conſtant illa
coagmenta nexis omnibus, quæ ſibi propria peculiariaq́; adſciſcit, vt ex illis ipſis eiſ-
demq́; ſolis, non alienis, non mixtis, non permutatis, confletur atque diſſultet. Huc
accedit ſcripti genus varium, quod variam ſibi quoque vendicat phraſin : Ciceronis
enim orationes, libri de Oratore ad Quintum fratrem, de claris Oratoribus, & alij
plerique, magno eloquentiæ inundantur flumine, ſi non potiùs Oceano: ſed ille ipſe
tàm vaſtus fluuius vix irrigat Rhetoricos libros : & eos qui de vniuerſitate, & de fato
inſcribuntur: idemque ipſe vix ſtillat in Topicis. Mutatur quoque ætate mutata, & ab
eodem Cicerone dicta eſt caneſcere oratio: quæ alia itidem eſt dum monet, alia dum
reſpondet: diuerſa quoque dum deprecatur, dum interpretatur, dum inuehitur. Va-
ria item pro varijs animi affectibus, & ſæpè corporis, nedum rebus: quæ ipſo ſunt ex-
plicanda ſermone.

Hunc igitur vnum dices Imitandum, quem natura produxerit, vt in eo ſuas vires o-
mnis experiretur eloquentia: eoq́; fieri vt miſcere, cùm ipſe ſit etiam varius, ipſum Ci-
ceronis filum queas : & quaq́; de re quæ tibi dicenda tractandaq́; fuerit, poſſis ipſius
more, & (vt ſic dixerim) Ciceronianè loqui. At fortè veritas eſſet in connexo, ni duo il-
lud apertè diſtraherent. Primùm, quod propterea quiſpiam non eſſet Ciceroni ſimi-
lis : Huius enim verba etiamſi loca mutent, erunt tamen verba Ciceronis, non autem
Ciceronis ea conſtructio, quam ipſe non ſtruxerit: Sed tanquam ex lapidibus illius a-
lius murum confecerit. Cui ſi quidpiam alienæ calcis & intriti miſceatur: ne verò mi-
ſceatur, fieri nequaquàm poterit: ſed etſi lapidem lapidi iunxerit, hærentiùs aut mi-
nus nimióve plus in dolio merſauerit, nequaquàm Tullianus paries ille futurus eſt.
Alterum eſt quod tacitò videris exiſtimare, vt cæteri autores legitimi, non ſint natu-
ræ partus, ſed tanquàm abortiui: ac vt cum eis præclarè agatur, veluti octimeſtres in-
fantes habendi. Si ita reris; ſi ita cenſes, dabitur prouocatio ad eloquentiæ magiſtros
antiquos illos quidem & probatiſſimos, ipſum etiam appellabo Ciceronem: propo-
ſuerunt enim non vnum quempiã, ſed multos imitandos: nec id ſatis ad ipſam ideam
filum eſſe dirigendum præceperunt. Num igitur mihi quæſo licebit, num & expediet
vim Demoſthenis, quanquàm eam expreſſiſſe Cicero dicitur, In ipſo potiùs Demo-
ſthene, vbi ineſſe illam non ambigitur, & demirari & imitari? Sic & copiam Platonis,
& iucunditatem Iſocratis, à fonte puro, non à decurrentibus riuis, vbi ipſa miſcetur
eloquentiæ lympha, combibere. Adde quod alio hic, alio ille charactere delectabi-
tur, & alia afficietur figura dicendi : vt nec fruſtrà, nec inconſultò varios eiuſdem rei
dicendæ modos, quæ chriæ dici ſolent veteres illi, qui eloquentiæ tradidêre præce-
pta, excogitauerint.

Nec nequicquam habuerunt diuerſa genera dicendi, probati diuerſitate videli-
cet iudiciorum, à diuerſa humani temperamenti proprietate manantium. Hinc am-
plum & auguſtum dicendi genus : hinc exile & tenue: hinc ex vtroq; permixtũ in qui-
bus qui excelluerint diuerſi, diuerſam quoque ſibi gloriam parauerunt : Hinc & ſic-
cum & nudum, hinc ſucculentum, & vario eruditionis colore veſtitum: & hæc omnia

introducta ſunt, duce natura. Erit enim ille ſuopte ingenio Laconicæ breuitatis amator: Alius Aſiaticæ fertilitatis auidus: hic Atticæ illius & aureæ mediocritatis æſtuabit deſyderio: Rhodio ille temperamento delectabitur. tot ſunt variæ animi voluptates: vt etiam de numeris terminandæ clauſulæ & pedibus multa ſit inter antiquos, atque inter Ariſtotelem & Ciceronem orta diſſenſio. Induebant animum illi varijs habitibus, ceu ipſis quoque veſtimentis induimus corpora. Atque vt in his non ſecus in illis varia materies, variæ figuræ, varijq; colores, & placebant olim, & nunc etiam placent: Sunt enim noſtra tempeſtate plurimi qui panno veſtiantur libenter, qui ſit contextus ex lato illo Ciceronis ſtamine, & preſſo Plinij ſubtegmine: admittunt etiam tramam Celſi, & Columellæ: alij qui frigus fortaſſe metuunt, conãtur vt euolant ſcrinia Carmentæ, vnde peplum ſurripiant aptándum ſibi: Nec eo contenti, vetuſtos illos & carioſos Romanorum augurum & Martiorum fratrum cophinos adeunt, vtq; cùm reſciuerint Catonem & Ennium ditaſſe patriam, in eorum etiam ſupellectilem prædabundi & populabundi penitùs irruunt: nec deſunt qui aſinum cùm exiſtiment bellum animal & aureum, de illius pilis ſibi lacernam conficiant: Qui verò abalienati ſenſus hæc ſigna ducerent, artis medicæ regulis freti, audiant Hippocratem, ętati, tempori, conſuetudini quidpiam dandum eſſe præcipientem. Sed vt in ſumma dicam: vt varij ſunt autores, & in ſuo quiq; genere probati: varia quoq; humani animi propenſio, atque adeò diuerſæ in eadem etiam facultate ideæ ſpeciésve dicendi, Læta, Preſſa, Mediocris, Auſtera, Dulcis, diuerſaq; quaſi fila diuerſæ texendæ apta orationi: quibus de rebus apud probatos autores cùm alios, tùm maximè Dionyſium & Hermogenem præcepta dantur, ad vnam hæc omnia, quam in mente gerimus ideam, referenda ſunt, & habenda eſt in conſilio ratio, mixtioq; paranda talis: vt vna ex omnibus quę nulla ſit illarum: ſed perfectiſſima tamen illa quidem, quoad fieri poſſit, & conflerur & çoaleſcat oratio: tantum abeſt vt quiſpiam vnus vſquequaq; ſit imitandus: quaſi ille Deo præſtaret Optimo Maximo, qui nobis vſquequaq; imitandus non proponitur: neque enim potentiam eius poſſumus, neque ſapientiam aut debemus, aut poſſumus omninò imitari, ſed quam ille voluit ex ſole illo intellectili noſtris mentibus illuceſcere, eam ipſam excolere operæprecium eſt, ad ipſius Dei manifeſtandam gloriam, ad accendendum noſtris in pectoribus amorem diuinæ bonitatis: quæ quidem nobis, quoad vires noſtræ queunt efficere, proponitur imitanda amore intenſiſſimo, & officijs, qui de illo prodeunt: quibus & boni ipſi efficimur, & vmbratilis huius vitæ peracto curſu, omnino felices.

Hæc habui ad præſens, Bembe, de imitatione quæ dicerem, ſex (ni cõiectura fallor) aut ſeptem horarum ſpacio, eoq; interrupto, ac ſine libris, ſtylo & memoria vſi, quicquid ſeſe obtulit, arripuimus atque compegimus. Scis enim me more tabellarij mutatis etiam ad celeritatem iumentis huc uſq; cucurriſſe: ſed neque inficias iuero, me deprecari culpam: ſi qua occurrerint errata. Quare ſi hiulca magis & diuulſa quàm ſonora & preſſa compoſitio, ſi fracta & ſtridula, quàm æquabilis, aut numeroſa videbitur: veniam præſtes oro: ſicut & poëticæ venæ in ædendis inter expellendam Venerem atque Cupidinem carminibus areſcenti nuper, vt arbitror, præſtitiſti. Quî enim fieri poteſt, vt præter hæc etiam ab æquo non abſoluar iudice, qui inter Theologos atque philoſophos noſtrates iſtos recentiores, mente quidem pluſquam ſubtiles, ſed rubiginoſa & pluſquàm barbara lingua diutiſſimè verſatus, ad manſuetiora ſtudia, ad Rhetorica delinimẽta, numeroſq; poëticos interdum quodam quaſi poſtliminio reuertor? Quibus in numeris & exculta illa phraſi, à priſcis illis ducta temporibus, ſi noſtro hoc ſæculo inter eos qui nunc viuunt, & nobis noti ſunt, ipſe tibi palmam non vendicaſti (quod ego nequaquàm obſtinatè negauerim) propior tamen aut es, aut iam breui es futurus primo quàm tertio, Vale.

Romę, tertiodecimo Calend. Octobr.

M. D. XII.

IOANNI FRANCISCO PICO MIRANDVLÆ,

PETRVS BEMBVS S. P. D.

RECTE atq; amanter factum abs te eſt, quod ejus ſermonis tuas partes, quem vnà de Imitandi ratione nuper habueramus, etiam tuis ad me perhumaniter ſcriptis literis perferri voluiſti. Quanquam enim propter eximiam tuam in omni genere doctrinarum præſtantiam, & meum ſummum erga te amorem, ſingula tua dicta inhæreſcere penitùs in ſenſibus conſueuerint atque memoria mea: tamẽ ea ipſa prodita literis & ſtabiliùs atque diutiùs permanent, & faciliùs repetuntur. Tum accidere etiam illud ſolet, vt ea quæ chartis mandantur, pleniora vberioraq; ſint, quàm quæ homines inter ſe colloquuntur: Addit enim ſemper aliquid ſtylus & ſcribendi mora creſcitq; cogitatione ipſa oratio. Itaq; ſermo ille tuus, qui me mirificè delectabat, cùm te loquentem audiebam; idem perlectus in tuis literis mihi ſanè multò iucundiſſimus fuit. Quibus omninò literis quoniam me amantiſſimè prouocas, reſpondebo non tàm quidem aduerſandi tibi ſtudio, quàm tuendi mei: neque tàm refellendæ tuæ ſententiæ cauſa, quàm vt quæ me rationes impulerunt, vt eos laudarem: qui quidem quem ſcirent in eo ſcribendi genere, in quo ſibi elaborandum eſſe duxiſſent, excellere ac præſtare cæteris: illum ſibi vnum ad imitandum proponerẽt: eas tu rationes cognoſceres, quas tibi coràm explicandi mihi ſanè otium non fuit.

Sed antequàm illò veniam, peto abs te: quoniam initio literarum tuarum ita ſcribis: Videri tibi imitandos eſſe omnes bonos: cur in reliquis earum ipſarum literarum partibus, eos qui aliquando imitati ſunt, vniuerſos vituperes, laudes nullum? hoc ſi te propterea dices facere: quia malos quidem habeas, quos reprehendas, bonos quos ornes, non habeas. Primùm id quidem veriſimile non eſt, imitandi artem eſſe aliquam, quæ laudabilis ſit: ea verò arte qui ſit rectè vſus, neminem vnum inueniri: præſertim in tanta imitatorum frequentia, quantam neceſſe eſt, & eſſe nunc, & fuiſſe anteà omni tempore, & deinceps ſemper futuram. Imitandi enim vim, atque ſenſum ac æmulatione quadam mixtam cupiditatem natura omnibus hominibus tribuit, quæ ſedari & comprimi ratione quidem poteſt, euelli prorſus extirpariq; non poteſt. Deinde ſi tibi concedatur, imitatum fuiſſe rectè neminem (video enim tibi etiam Maronem ipſum bonum imitatorem non videri) cur eam probas artem, in qua tametſi innumerabilia ſe clariſſima ingenia exercuerint, laudem tamen boni artificis, atque nomen, tuo iudicio, nullum eſt eorum conſequutum? ac planè cur non potius ad eorum te ſententiam contuliſti, qui affirmauerunt imitari non oportere, damnaueruntq; quicunq; id facerent, & quoquo modo? Aequius enim fuerat vel in illos te non inuehi, quorum artem antea probauiſſes; vel eam artem non probare, cuius amanteis & ſtudioſos homines tantopere fueras, tamq; multis verbis improbaturus? Nam id quidem (quæ tua eſt in ſcribendo vis ac eloquentia) facilimè aſſequeris, vt illos acriter ac vehementer inſectere. Quam tu ſententiam ſi eſſes ſequutus, & tibi campum liberiorem diſputandi patefeciſſes, & mihi laborem reſpondẽdi tuis literis non attuliſſes. Reieciſſem enim te ad Pauli Corteſij epiſtolam, bellã illam quidem, & cùm argutulam, tùm etiam grauem, qua is Politiani vicini ſui docti mehercule, ac ingenioſi hominis, ſed (vt mihi quidem videtur) non multùm prudentis, leuitatem fregit: qui profectò Ciceronianam illam ſcribendi rationem atque formam, a qua longiuſculè abfuit, ſeſe aſſequi nullo modo poſſe cùm videret, ad eos damnandos, qui ſibi illum exprimendum ſumpſiſſent, quiq; omnino ſtylum imitatione aliqua colerent, ſe conuertit. Itaque Paulus doctè ſanè ac prudenter illius diſſimulationem reijciens, tibi etiam ſatisfacere potuiſſet, ſi cum illo ſenſiſſes.

Nunc autem cùm affirmes imitandum quidem eſſe, verùm non vnum aliquem, ſed omnes bonos, hoc quemadmodum accipias, nõ intelligo. Nam ſi omnes ij, q aliquo [illegible] vno.

vno in genere boni ſcribēdi magiſtri ſunt habiti, pares inter ſe ſtyli nobilitate, ſcriptorumq́; elegantia extitiſſent : concedi tibi fortaſſe poterat id quod dicis, non vni eorum operam à nobis eſſe dandam, ſed planè omnibus. Nunc verò cùm vniuſcuiuſq; ratio vel ingenij, vel artificij vniuſcuiuſq;, cùm ingenio tùm artificio diſpar eſſe diſſimilimaq́; reperiatur, ſitq́; alius alio præſtantior, quid eſſe cauſæ poteſt, quin ſi melioribus operam dederimus, eos, qui minus boni ſunt, negligamus? An ſi inter illos quicunq́; boni dicuntur eſſe, vnus eſt omnium longè optimus longeq́; præſtantiſſimus: vt quæ ſingula inſunt in cæteris, ea vniuerſa in vno illo ſplendidiora etiam ornatioraque conſpiciantur: cùm vnum multò omnium maximum atque ſummum rectè imitati cùm fuerimus, niſi illos etiam, qui boni mediocriter habentur, imitabimur, nihil proficiemus? quaſi neceſſe ſit, qui Apellis more pingere didicerit, cuius artem reliqui pictores admirati, primas ei partes ſine controuerſia tribuerunt, illū etiam Polygnoti & Thymantis tabulas, à quibus doceretur, adhibuiſſe: Aut eum, qui Lyſippi excellens ac præclarum fingendis imaginibus artificium expreſſerit, Calamidis ſigna rigida, vel etiam magis rigida Canachi fuiſſe contemplatum. Atque illi artifices cùm Alexandri vultum imitari ſuis artibus cuperent: neminem alium intuebantur, mentem in eum vnum ſuam atque oculos intendebant. Nos, qui eius ſcripti ſimulachrum, quod ſit pulcherrimum & perfectiſſimum, nobis proponere debemus: in quo effingendo ſtudium & diligentiam adhibeamus (cùm illud ante oculos habeamus) ad eorum etiam, quæ non ita pulchra ſunt, exprimendas imagines curam atque animam traducemus? Mihi quidem falli, Pice, videtur, qui ſic exiſtimat: neque enim ita formati à Dijs immortalibus ſumus, vt cùm ſuppeditare nobis ea, quæ prima ſunt, valeamus, ſectemur quæ ſecunda ſunt, multò minus quæ ſunt infra ſecunda: Animus enim noſter ſummum quiddam ſemper atque altiſſimum ſuſpicit. Itaque, vt dixi, valdè miror te non ita potiùs ſenſiſſe, vt alterum eorum ſtatueres, vel omnino imitari non oportere: vel ſi imitandum quidem eſſe duceres, non ad ea quæcunq; bona eſſent, ſed ad illa tantummodò quæ optima, quæque perfectiſſima haberentur, imitationis eſſe noſtræ omnes neruos intendendos.

Nam de Ideis quod ſcribis, difficile quidē eſt tibi homini doctiſſimo, & in omnium philoſophorum diſciplinis & ſcholis, multa cum laude atque gloria diu verſato, aliquid affirmanti non credere, ſed quam tu eſſe in animo tuo inſitam, atque à natura traditam ſcribendi Ideam atque formam ſentias, de eo ipſe videris. De meo quidem animo tantum tibi affirmare poſſum, nullam me in eo ſtyli formam, nullum dictandi ſimulacrum anteà inſpexiſſe, quàm mihi ipſe mente & cogitatione legendis veterum libris, multorum annorum ſpacio, multis laboribus, ac longo vſū exercitationeque confecērim: ad quod nunc, cùm aliquid ſcribendum eſt, me conuerto, videoque quaſi oculis, ſic cogitatione, quæ conficiendo ſcripto opus ſunt, vnde ſumam. Antè autem, quàm in ijs, quas dico cogitationibus magnopere eſſem verſatus, inſpiciebam quidem in animum meum nihilo ſanè minus, quærebamq́; tanquàm è ſpeculo effigiem aliquam, à qua mihi ſumerem conficeremq́; quod volebam: Sed nulla inerat in eo effigies, nihil ſe mihi offerebat, nihil conſpiciebam. Itaque ſi quid calamo vterer, ſi quid molirer, non lege, non iudicio quo volebam, ſed temerè inconſtanterque ferebar, nulla me earum, quas commemoras, Idea ſpeciesq́; moderabatur. Neque verò ſum neſcius, te id cùm diceres, de Platonicorum ſententia dicere: qui quæ prima, quæq́; præſtantia in natu rerum ſunt, vel eſſe aliquo modo poſſunt, ad diuinas illas imagines ſpeciesq́; referebant. Ac ego quidem ſic exiſtimo in ipſo mundi ac rerum omnium autore & effectore Deo, vt iuſtitiæ, vt temperātiæ, vt aliarum virtutum, ſic etiam rectè ſcribendi ſpeciem quandam diuinam illam quidem, & cui nihil deſit, atque omnino beatiſſimam exiſtere: ad quam & Xenophon & Demoſthenes, & ipſe imprimis Plato, tùm & Craſſus & Antonius & Iulius, & maximè omnium Cicero, cùm dictarent aliquid & ſcriberent, quantum conſequi cogitatione poterant, reſpiciebant: atque ad illius quam animo conceperant imaginem, ſtylum mentemque dirigebant. Idemque nobis faciendum arbitror, conandumque nobis omnibus, vt ad eius formæ ſimulacrum ſcriptis noſtris, quoad fieri poteſt, quàm rectiſſimè, quamq́; proximè accedamus. Quod ſi in animis etiam noſtris Ideæ illæ inſident, quas dicis, ſingulæ in ſingulis: tum diuerſæ inter ſe atque variæ; prout illas à natura

ipſa

ipſa ego pro mea, tu pro tua, pro ſua quiſq; animi corporisq; temperatione initio naſcendi eſt ſortitus: ab ijs ſi cura diligentiaque noſtra ſtylum flectere in quamcunque volumus partem nobis licet: cur non tu eum vnum, qui ſit omnium maximus atque ſummus, imitari nos tantummodò ſtatuis oportere? ſi non licet, cur omnes bonos? Nam & inuidioſum quidem eſt, quod homines poſſunt aſſequi aliquo in genere optimum, id omnibus non proponere: & ſupernacuum omneis illis bonos imitandos eſſe dicere, quibus animum à ſua ſcribendi ſpecie atque forma, quam à natura traditam poſſident, facultas reuocandi non eſt data. Sin verò, quod eſt tertium atque vltimum, in quorundam animis ideæ illæ atque ſpecies eiuſmodi inſunt, vt ſi quis ſtudium adhibeat, verti atque inflecti facilè poſſint: in quorundam autem eiuſmodi, vt nullo modo poſſint: eodem tamen decidas, eodem labare neceſſe eſt. Nam neque ij, quibus negatum eſt aliquo progredi, ad vllum imitationis genus inuitandi ſunt, neque nō ad optimum, qui quò libuerit, ſi volent, progredientur, ſunt incitandi: In alteris de facultate ne quid detrahatur, adhibenda cura eſt: ab alteris, vt inepti eſſe deſinant, non eſt requirendum.

Ac ego illis nec imitandum eſſe quenquā ſtatuo, nec verò vllo in genere quicquam conandum, qui prauo, qui tenui, qui inerti ingenio ſunt, qui duram atque implacabilem naturæ ſuæ quaſi faciem præſeferunt: Scribant ij mihi libros, nec ne: vigilent, dormiant, nihil moror. Eos volo, eos alloquor, qui ſi operam dederint, ſi animo non frangentur, nihil non aſſequi poterunt, & quorum ingenia, ſi excolantur, fructus vberes atque magnos ferent. Neque illud me mouet, quod exiſtimem, qui ita formati ſint: vt quibus artibus animum intenderint (quo in genere ſcribendi elaborauerint) ſua illos ſpes non ſit fruſtratura eſſe non inutiliſſimos: Neque enim aut Ciceronem à ſcribendo deterruit pulcherrimos illos de Oratore libros, quòd qualem in ijs ſtatuerit, oratorem eſſe oportere, talem fortaſſe neq; legerit ipſe vnquàm, neque audiuerit: Aut Plato Reipublicæ ſuæ leges propterea non perſcripſit, quod eas ab vſu atq; conſuetudine gentium lōgiùs abeſſe arbitraretur, quàm quibus vllos populos, vllam ciuitatem eſſe vſurā conſideret. Qui enim artem aliquam rectè præcipiunt, non id cogitant, vt omnes aſſequi eam poſſint: ſed id potiùs, vt qui poteſt, ita aſſequatur, vt nihil poſſit eſſe eo in genere præſtantius. Quicquid autem eſt eiuſmodi, qui præſtanti ingenio non ſit, aggredi fortaſſe poteſt, aſſequi atque perficere nequaquam poteſt. Itaque mediocritatem ingeniorum reijciunt, nihil enim mediocre idem atque præſtans eſt: quod cùm ſit, puſillum ad numerum res redigatur neceſſe eſt. Præſtātia enim quæ ſunt, eadem perrara eſſe conſueuerunt, rarioraq; quò præſtantiora. Præſtantium autem rerum paucitas, mediocrium multitudini non modò non poſthabenda, ſed longè etiam anteponenda eſt: Placetq; Nautes ille mihi Virgilianus, qui Aeneam admonet, quo in Italiam tranſmittere faciliùs poſſit: quicquid inualidum ac metuens periculi eſt, eſſe reijciendum: quod cùm eſſet factum, Poëta ſtatim intulit:

Exigui numero, ſed bello viuida virtus.

Ex quo apparet, Poëtarum ſapientiſſimum nō virtutem modò in illis, quos commemorat, requiſiuiſſe, ſed etiam viuidam, hoc eſt, præſtantem. Quanquàm quidem non ego vlla ſimulacra, quæ nuſquam ſint, quæq; vix animo percipi poſſint (quemadmodum illi duo, quos dico, fecerunt) noſtris hominibus ad imitandum propono: cùm eum vnum, qui ſit omnium optimus atq; præſtantiſſimus, illis propono: Quod ſi facerem, nunquàm me tamen illorum defenderem exemplis. Poteſt enim quilibet cùm oratoriæ, ac rerumpublicarum ratione atque modo conſtituendarum, tùm aliarum planè rerum artes & diſciplinas ita tradere, vt ad excellentiorem ſtatum atque formam velit earum cupidos progredi, quàm cuius ſimulacra oculis cernantur, manibusq; contineantur. Imitatio autem, quia in exemplo tota verſatur, ab exemplo petenda eſt: Id ſi deſit, iam imitatio eſſe vlla quî poteſt? nihil eſt enim aliud totum hoc, quo de agimus, imitari: niſi alieni ſtyli ſimilitudinem transferre in tua ſcripta, & eadem quaſi temperatione ſcribendo vti, qua is eſt vſus, quem tibi ad imitandum propoſuiſti. Sed redeo ad illud quod ais, imitandos eſſe omneis bonos: quæro quæ ceterum abs te, veliſne nos ita bonos omneis imitari, vt eorum cuiuslibet vniuerſam ſcribendi rationem exprimamus: an ſatis habeas, qua quiſque in rationis ſuæ parte maximè bonus eſt habitus, eam nos tantummodò ab vno quoque mutuari?

atque

atque ita multis ex rationum partibus, quibus rationibus ſunt alij permulti vſi, vnam conficere rationem integram, qua vtamur? Vtro modo accipi dogma iſtud tuum malis, vide. Sed priore velle te non eſt exiſtimandum. Quid enim eſſe poteſt abſurdius, quàm quas multi ſpecies ſcribendi atque formas, diuerſas illas quidem inter ſe, multumq; ſæpè differenteis ſunt aſſequuti: ſuis eas membris omnibus, ſuis partibus præditas, vna in ſcribendi forma ac ſpecie velle vniuerſas exprimi atque contineri? quaſi exiſtimes, ex ædificandis vnis ædibus multa ædium exempla variarum imaginum atque operum omni ex parte poſſe repræſentari. Altero modo, ſi te dices velle: Primùm iam id quidem imitari, non eſt plurimis ex partibus, quæ ſtylum ſingulorum conficiunt, aliquam vnam tibi ſumere: vt cùm id ſæpiùs feceris, ſumere autem ex multis potes, ſtylum inde conficias tuum. Excerpere, id quidem potiùs dicendum eſt, aut ſi libet, etiam mendicare. Ita enim degere homines in victus mendicitate conſueuerunt: vt quæ ſibi opus ad vitam ſunt, non ab vno, ſed à multis petant: imitatio autem totam complectitur ſcriptionis alicuius formam, ſingulas eius partes aſſequi poſtulat, in vniuerſa ſtyli ſtructura atque corpore verſatur. Neque enim qui Saluſtianam breuitatem aſſequutus ſit: verbis autem illam aut obſoletis, aut popularibus, ſtructura etiam inconcinna conglutinauerit, Saluſtium imitari eſt dicendus: Neque qui Iulij Cæſaris in enarrandis rebus temperantiam expreſſerit, ſermone verò planè rudi in illa exprimenda ſit vſus: is erit propterea dignus exiſtimandus, quem Cæſaris imitatorem vocemus? Totam mihi oportet eius ſtyli faciem exprimat, cuius ſe imitatorem dici vult, quem eo nomine dignum putem. Itaque Cicero cùm eius verbi definitionem traderet, imitationem eſſe dixit illam, qua impellimur cum diligenti ratione, vt aliquorum ſimiles in dicendo eſſe valeamus. Súntne iſta, Pice, Tulliana verba ſingula, quæ commemoro? Quî autem fieri poteſt, vt aliquorum ſimiles eſſe valeant ij, qui de ſingulis ſumunt quod exprimant, de omnibus, vt nihil aſſequantur? Deinde, ſi tibi etiam de verbo conceſſero, ambitioſè enim tecum agere nihil volo, næ tua iſta imitandi multos ratio optari potiùs quàm ſperari, fingi quàm teneri, ore dici, quàm re perfici faciliùs poteſt. Nam neq; qui eodẽ tempore imitari plures vult, quicquam ab vllo proficiet, diſtrahit enim mentem atque ſenſum copia, neq; hærere animum ſinit: cuius autem in nullo hæret animus, is omninò rectè conficere nihil poteſt. Neque qui alium, poſt alium aggreditur, ei quam in vno curam intenderit, non in alio ſæpè remittere neceſſe eſt. Capimur enim pleriq; omnes nouitate, à qua ita oblectantur quidam, vt etiam illa damnent, à quibus receſſerunt: Accedit eodem ſcriptorum diuerſitas & diſſimilitudo. Itaque dediſcendæ plerunq; ſunt veteres perceptiones, vt nouis perceptionibus curam atque animum adhibeamus. Placet enim in alio cum dignitate quædam quaſi ſeueritas orationis, hilaritas in alio, comitas, luſus ipſi multùm probantur. Horum cùm imitari alterum didicerimus, alterum doceri aggrediamur. Reijcere multa cogimur eorum, quæ paulo antè ſumma induſtria, ſummo noſtro labore ſumus conſequuti. Quamobrem frangitur ſtudium, debilitatur diligentia, contentio illa noſtra ardorq; omnis animorum elangueſcit atq; reſtinguitur: dum huc illuc tanquàm à fluctibus, ſic in exemplorum varietate iactamur.

Poſtremò, quod tu ſingulas vniuſcuiuſq; bonas parteis imitandas eſſe tantummodò exiſtimas, id ſi rectè conſiderabis, quo modo aſſequi poſſis, non inuenies. Omnibus enim ex partibus vniuſcuiuſq; ſcriptoris conſtatur coaleſcitq; id, quod in quoq; bonum atq; præſtans eſt, omnes eius virtutes, & vero etiã vitia (ſi qua inſunt in illo vitia) eam conficiunt. Nam vt hominum vultus, alius morũ benignitatem, alius alacritatem naturæ, animi alius fortitudinẽ, alius ingenij fertilitatẽ, alius maieſtatem, alius venuſtatẽ præſeferunt: eæ autẽ ſingulæ indoles nõ ex oculorum, aut ex ſuperciliorum ſolummodò forma, aut oris, aut genarum, aut cæterarum ex aliqua partium qualitate: verùm ex omnibus ſui quæque vultus partibus atque membris ſunt conſtitutæ, vt ſi quis aliquam pictor imitari coloribus velit, is ſingulas eius faciei partes, cuius eſt ipſa indoles, antè exprimere cogatur: Ita mehercule in ſcribendi rationibus inſunt eæ, quas laudamus, ſiue virtutes, ſiue lumina ſcriptorum ſingulorum: quas profectò virtutes præſtare noſtris in ſcriptis minimè poſſumus: niſi etiam vniuerſas illas, quarum ſunt ipſa lumina, ſcribendi rationes præſtemus. An tu candorem illum puritatemque ſermonis, quam in Iulio eſſe maximam atque mirificam videmus, imitari te poſſe exiſtimabis:

ſtimabis:niſi & temperamento fueris vſus tanto,quanto ille maior vſus eſt,quàm vnquàm alius : propterea, quia ipſe de ſe ſcribit, ne aut odio in ſcribendo videretur, aut cupiditate vlla duci? & neglectum eundem eloquutionis expreſſeris, qui eſt ab illo vel neceſſitate inſtitutus: quoniã plurimis agendis, maximis difficillimisq; rebus occupatus,diligentiam in ſcribendo maiorem adhibere non potuit:vel accerſitus induſtria, ne planè crederetur potuiſſe: vt exiſtimarent homines: multò plus illum gratiæ ſcriptis fuiſſe acquiſiturum ſuis, ſi plus ei temporis ad ſcribendum bellicarum rerum occupatio ſuppeditauiſſet?

Atq; ipſe quidem candor non ex ſeſe, ſed cùm ex alijs, tùm ex his duabus præcipuè partibus conſtare mihi videtur,quas dico. Has ſi tu duas parteis nõ præſtabis,candor iam ille tantopere laudatus nunquam mediusfidius exprimetur: ſin præſtabis: voles autem etiam Ciceronianam illam maieſtatem ſcribendi aſſequi, quam omnes laudibus vſq; ad cœlum ferunt: neq; hoc quemadmodum optabis, efficies: & illud quod effectum iam erat,perturbabis. Quantum enim addes ad alterum,tantundem ex altero adimas neceſſe eſt. Ita quæ per ſe atq; ſeiuncta eximia vtraq; pleraq; habentur, eorum neutrum,ſi permiſces,ſuam priſtinam faciem dignitatemq; retinebit. Quod ſi & candorem Cæſaris, & maieſtatem Ciceronis, tum & Saluſtij breuitatem, & vbertatem Liuij, & nitorem Celſi, & diligentiam Columellæ: ſi deniq; quod in vnoquoque ſcriptorum egregiorum proprium eſſe lumen, tanquam in vultu indoles conſpicitur, ea omnia præſtanda eſſe ſtatues ſcriptis tuis: vereor ne non tàm quidem imitari illos voluiſſe,quàm illudere: neq; tàm aſſequi, quàm peruertere videare. Quam tamen ſi effugies calumniam voluntatis tuæ, illud certè nõ euitabis: quin appareat,neminem te illorum non dicam rectè aſſequi, ſed etiam effingere mediocriter potuiſſe. Deniq; ſi quis Deus id, quod ſponte noſtra facere nullo modo poſſumus, te doceret, artem videlicet quandam nouam ac planè diuinam: quia imitari multos calleres, quemadmodum præcipis: tamen eſſet vertendum,num illa ſanè arte tibi eſſe vtendum ſtatueres. Qui enim fieri poteſt, vt qui multos aſſequi vna ſcribendi ratione vult, eius oratio non diſſimilis, non impar, non ſibi diuerſa inconſtansq; ſit, non inconcinna, non parùm cohærens: dum huius lenitatem, illius verò ardorem, alterius ornatum, alterius negligentiam, quæ quidem interdum vt in muliere non fucata facies, ſic in ſcribente gratior eſt: ſexcenta præterea alia varia, multumq; differentia ſcribendi genera qualitatesque complectitur? Ac mihi quidem vetuſtiſſimi Poetæ finxiſſe Protea videntur: cùm illum modò aquam fieri, modò ignem, modò beluam dicerent: nunquã tamen eodem aſpectu plus vnam formam præ ſe tuliſſe: non ſolùm quia id poſſe fieri non exiſtimabant, ſed etiam propterea, quod quo pacto diuerſæ facie res inter ſeque variæ, aptè coniungerentur, non videbant. Sed iam de tuis literis hactenus, vel potiùs de ea tuarum literarum parte, ad quam quidem reſpondere me operæprecium duxi. Nam ad omnes neque multum neceſſe fuit: & hæc ipſa ſatis multa eſſe poſſunt, præſertim tibi qui non modò ea, quæ ſcripta ſunt, qualia ſunt, rectè perſpicies: ſed illa etiam, quæ ſcribi in hanc ſententiam poſſunt, ex ijs, quæ leges, per te ipſe facilè conſyderabis.

Venio igitur ad illam partem ſermonis noſtri, in qua ea mea ſententia fuit, vt dicerem, eos mihi vehementer probari, qui proſa oratione ſcripturi, Ciceronem ſibi vnum ad imitandum proponerent, heroicis carminibus Virgilium. In quam omnino ſententiam non ſanè vt primùm eiuſmodi res tractare animo cœpimus, ſtatim adducti ſumus: ſed poſt multas cogitationes, ac per quoſdam quaſi gradus ad eam acceſſimus: vt non temerè illa inuenta finem progrediendi feciſſe, atq; in ea quieuiſſe videamur. Nam initiò quidem illud mihi ſæpè veniebat in mentem, vt in philoſophiæ opinionibus atq; ſententijs, ſic in ſcriptorum generibus & ſtylo, nullis non legibus ſubijci, nemini addici, atq; aſtringi oportere, ſed quod in quoq; probaretur, id ſequi. Quæ profectò ſententia tuæ fuiſſe ſententiæ ſimilis atq; cognata videtur. De qua quidem me tentantem conantemq; eo in genere toto multa, illæ tandem rationes depulerũt, quas ſuperiùs, te vt etiam de tua deducerent, ſi poſſent, collegi. Itaq; ea ſententia deiectus ad illud me contuli: vt ducerem æquiùs eſſe, & profectò conducibiliùs, nouam intactamq; ab alijs rationem ac planè ſuam quenque conficere ſcribendi: idque putarem omnes homines, niſi inuidi atque maleuoli eſſent, laudaturos. Quod cùm

MM placuiſſet,

placuiſſet,(vellem autem,quantum in eo poſſem,experiri)omnis noſtra cogitatio,diligentia,ſtudium,omnis deniquenoſter labor irritus atque nullus fuit. Nihil enim inueniebam, quod non vel ab aliquo veterum ſcriptorum ſtylo hauſtum videri facilè poſſet, vel omninò ſi effugeram, tamen cùm ad illorum ſcripta conſerebatur, mihi non ſummopere diſpliceret: Quippe quod venuſtatē ſermonis, proprietatem, maieſtatem eorum ſeculorum non redolebat: nullum antiquitatis veſtigium, nullam notam referebat. Ad hanc fruſtrationem laboris noſtri illa cogitatio acceſſit,quòd animaduertebam eos, qui ſe neminem imitari profitebantur, partim ſcribendo parùm admodum profeciſſe: partim etiam ſuis cum libris atque ſcriptis planè inuiſos & deſpectos iacere. Quamobrem ea etiam ſententia damnata aliam inire rationem ſtatuimus, quæ quidem eiuſmodi fuit. Volo autem ſingulos tibi animi mei motus, conſiliorumq; varietates perſcribere: vt ſi aliqua ex parte prodeſſe tibi error meus poſſit, ea ne celere.

Nam quoniam in natura comparatum videbam, vt quoties magnum aliquid atq; arduum moliri homines cuperent, eius facinoris exemplum haberent aliorum, qui dem aliquando eſſent conati: ea re multum illis curæ ad id, quod aggredi ſtatuiſſent, multum laboris,multum etiam ambiguitatis,multum deniq; difficultatis demeretur: cogitare cœpi ijs ſtudijs, quibus ſemper dediti fuimus, optandū eſſe: vt quem quiſq; imitari poſſet, qui ſcribere aliquid cuperet, ne deeſſet. Itaq; ſiue vt in itinere conficiendo cùm ducem nacti ſumus, ſecuriore animo viam ingredimur: ſic in reliquis rebus alacriores ad illa ſumus, quorum doctores & magiſtros habemus: ſiue etiam ad omnem excellentem laudis & gloriæ cupiditatem nulla re magis, quàm aliorum æmulatione incitamur: mihi quoq; idem faciendum putaui, cùm poëticis in ſtudijs, tùm in oratoria diſciplina: quod permultos feciſſe intelligebam, vt in vtraq; earum artium, & ducem quem ſequerer, & gloria illuſtrem, quem æmularer, eligerem: mihiq; ipſe quaſi ſignum proponerem, ad quod quidem conatus omnes noſtri cogitationesq; dirigerētur. Id cùm deliberauiſſem, magna me hæſitatio tenuit: deberémne eos, qui mediocritatem non excederent, an illos potiùs, qui eſſent omnium eminentiſſimi, ſtatim initiò aggredi, quos omni ſtudio colerem, ad quorumq; ſimilitudinem me quàm diligentiſſimè compararem. Nam ſi animum ad ſummos adieciſſem, illud verebar, ne me vel rei difficultas ab incepto deterreret: vel certè frangeret ſuſcepti oneris magnitudo, cùm me parum proficere optimorum ſcriptorum longeq; præſtantiſſimorum exemplis comparationeq; cognoſcerem. Sin autem mediocribus me tradidiſſem: equidem ſperabam fore, vt cùm ab illis, quantum vellem, profeciſſem, & facilior mihi eſſet & planè tutior ad eos tranſitus, qui primi haberentur. Sed angebar animo: quod vt odore nouum vas, ſic quo primum rudimento ſtylus imbueretur, permagni intereſſe audiebam: mentem etiam & cogitationem meam, multò libentiùs in ſummis excellentibusq; viris fixam erectamq; detinebam. Vicit tamen ſiue timor ſiue imbecillitas planè noſtra voluntatis propenſionem, qua trahebar. Itaque dedidi me ijs magiſtris inſtituendum, quorum ſcripta non tàm laudarem, quòd bona: quàm reciperem, quòd paratiora optimis commodioraq; ad imitandum viderentur. Eos igitur acerrimo ſtudio, ſummaq; diligentia cùm tàm diu eſſem ſectatus, quoad mihi videretur me eius, quod concupieram, magnam eſſe partem conſequutum: ad illos me contuli, quos eſſe facilè principes omnium hominum, teſtimonio ſentiebam: vt eos item ſequerer, animumq; meum atq; mentem ad ipſorum rationes hauriendas imbibendasq; traducerem. Id cùm ſedulò etiam atq; etiam experirer, mea me deluſum ſpe ſanè atq; deceptum cognoui. Non enim ſolùm faciliorem mihi eorum imitationem aliorum ſcriptorum imitatione non eſſe factam: ſed multò etiam difficiliorem, præcluſosq; ad eam aditus potiùs quàm patefactos videbam. Nam, quam mihi vſui putabam fore in ſumptam in exprimendis mediocribus operam, ea ſanè impedimento fuit. Animus enim iam noſter diligenti exercitatione illorum ſcribendi rationibus eruditus atq; aſſuetus, eundem morem diu retinuit: à quo quoniam aberat is, quem de optimis hauriri oportebat: contrà quàm exiſtimaueram fiebat, vt ſcilicet multò minus ad eos exprimendos eſſem idoneus, quàm ſi me nunquam mediocribus tradidiſſem. Quare multis me meis laboribus id vnum eſſe aſſequutum cognoui: vt imitari ſummos incipere mihi certè ne tum quidem liceret, propterea quod ea didiceră,

animumq;

animumq́; meum ijs quaſi maculis infeceram, quibus reſidentibus perfectæ rationis vlla in eo depingi rectè faciés imagoq́; non poſſet. Deleri verò ea, quæ quis diuturno ſtudio in animum induxit ſuum, non tàm ſæpè facile eſt, quàm oportet.

Sed nihil eſt profectò tàm perdifficile tamq́; durum, quod non labore noſtro poſſe vinci ſuperariq́; videatur: præſertim ſi in eo quantum facere & conſequi poſſumus, contendamus. Itaq; ſumma à nobis adhibita diligentia, è memoria tandem noſtra deletis penitùs ijs, quæ altè tunc imitatione non optimorum inſederant in ea rationibus, omne meum ſtudium ad illos contuli optimos atque ſummos quos dico. In quo quantum profecerim, ſi me roges, ſanè nihil tibi reſpondebo, præter hoc vnum, mei me conſilij non pœnitere: præſertim cùm eorum ſcripta lêgo, qui aut nullum, aut omnes, aut non tantùm optimos effingere præſtareq́; voluerunt. Sed non debebis tu quidem ab hac capeſſenda ſcribendi ratione abſterreri: etiamſi minus tibi id, quod alijs perſuadere cupimus, videmur eſſe ipſi conſequuti. Non enim quantum potuimus, in eo impendimus vel temporis vel laboris, quippe qui etiam vernaculo ſermone quædam conſcripſimus, cùm proſa oratione, tùm metro planè ac verſu. Ad quæ quidem conſcribenda eo maiore ſtudio incubuimus, quod ita deprauata multa atque peruerſa iam à plurimis ea in lingua tradebantur, obſoleto propè recto illo vſu atque proprio ſcribendi: breui vt videretur, niſi quis eam ſuſtentauiſſet, eo prolapſura vt diutiſſimè ſine honore, ſine ſplendore, ſine vllo cultu dignitateq́; iaceret. Quare non oportebit te exemplum à noſtris ſcriptis capere, vt quantum nos Latino ſermone optimis imitandis æmulandisq́; profecimus: tantundem putes alios, nec eo amplius ijſdem artibus poſſe proficere, ſed id potiùs cogitare, cùm nos certè aliquid ea ſimus via conſequuti (ſi modò id aliquid eſt, quod à nobis confectum eſt) qui quidem tamen alias etiam ſcribēdi vias ingreſſi ſumus: illos, qui nihil agere, nihil conari aliud ſtatuent, præter id vnum, in eo planè eſſe, quæcunq; volent, conſequuturos.

Habes omnem rationem conſilij mei, quoque pacto in eam tandem ſententiam, quæ tibi quoq; vellem, probari poſſet, venerim, quàm perplexis cogitationibus, quibus mæandris, vides: In qua porrò adhuc eò libentiùs conquieſco, quod alijs prius tentatis omnibus diligenter orationum vijs, ea me tanquàm portus ex longo errore diu iactatum excepit. Hanc qui & initiò ingredi poterunt, & ingreſſi, nunquàm ſe ab eo deflecti ſinent: quemadmodum illi, qui in curſu nihil offendunt, celeriùs curriculum conficiunt, quàm qui lapſi aliquoties ſunt: ſic ipſi ad metam citiùs ſine vlla offenſione peruenient: quamcunq; ijs metam, ſuum ſiue ingenium, ſiue induſtri[illegible] ſiue omnino vtrunque ſtatuerit: quod profectò etiam ſub fortuna poſitum, atque caſu interdum videtur: ita multa in vita ſæpè accidunt, quæ auocent ab inſtituto animum, aliorſumque quàm oportet ducant. Sed illud tenere omnes debebunt, & quantum in quoque eſt, niti atque perficere, qui aut Oratoriæ, aut Poëtices ſtudijs delectabuntur, vt cùm Ciceronem, tùm Virgilium ſemel complexi, nunquàm dimittant: nunquàm vllis aliorum ſcriptorum illecebris ab eorum imitatione æmulationeq́; reuocentur. Qui ſi non ita omnibus artis atque ingenij luminibus abundarent, ſi non vniuerſis ſcribendi virtutibus, præditi cumulatiq́; conſpicerentur, eſſent autem ipſi cæteris vna tantùm virtute probatiores, tamen eos nos vnos ſequi tantummodò imitarique dicerem oportere: propterea quod viciniùs ad perfecta rationem illis ducibus, quàm vllis alijs progredi & contendere poſſemus. Nunc verò cùm nulla omnino virtus, nullum ſcribendi lumen, nulla egregia indoles, nulla laus in vllo ſit, quæ non in vtrouis eorum ineſſe, longè etiam præſtantior atque abſolutior reperiatur: multò id nobis erit conſtantius, multò diligentiùs faciendum, ne ſi alios imitandos ſumpſerimus, vel praui iudicij, vel imbecilli animi notam ſubeamus: cùm aut in eligendo non prudentes, aut in aggrediendo timidi fuiſſe videamur: Nam de Vergilio quidem nemo ambigit, omnes in vno illo omnium poëtarum (de Latinis loquor) inueniri poſſe virtutes ſumma ſingulariq́; dignitate, addunt etiā admirabiliores multò ſingulas & præſtabiliores, vt ſi natura ipſa hominum rerumque omnium parens, ea loqui verſibus voluiſſet, quæ ab ipſo perſcripta ſunt, nec meliùs affirment, nec omninò aliter fuiſſe loquuturam.

Ciceronem quidam aiunt, verboſiorem eſſe interdum, quàm neceſſe ſit: præſertim cùm de rebus à ſeſe geſtis, deq́; Conſulatu illo ſuo mentionem facit: cæterùm illum

non modò omnium eloquentiſſimum fuiſſe, ſed ab eo eloquentiam ipſam eſſe geni-
tam atque natam putant. Ego verò id neque vituperare audeo. Poteſt enim illi con-
ceſſiſſe ſæpè dignitas ſua, aut inimicorum improbitas, ant Reipublicæ ſtatus aliquis,
aut alia omnino cauſa atq; reſpectus. Quare quæ aliquibus ſuperuacua in legendo
videntur, ea in agendo neceſſaria fuiſſe à multis poterunt exiſtimari: neq; defendere
magnoperè laboro. Id enim ſi peccatum eſt, non ſtyli culpa, ſed animi vitio contractũ
eſt: addo etiam, ſi vis, iudicij quadam peruerſione, dum quæ ab ipſa prætereunda ſi-
lentio fuerant, ea illi digna viſa ſunt, quæ recenſerentur: ſtylus verò & ſcribendi ratio
eandem illam egregiã præclaramq; ſemper indolem retinet, eundem orationis ſplẽ-
dorem ac maieſtatem præfert: quamobrem non tàm quidem accuſandus eſſe videtur
(ſi modò accuſandus eſt) quod ea ſæpè commemoret, quæ à ſe reticeri æquiùs fuit,
quàm laudandus, quod ita ſemper loquatur, vt commemorari apertiùs non queant.
Quid ſi ijdem etiam parùm conſtantem fuiſſe illum dixerint, aut omnino imbecillio-
rem, quàm vel ratio, vel eius dignitas poſtulabat: num erit nobis propterea ab imita-
tione repellendus? Mihi planè, ſi idem ſentiam, quanquàm quid ego malè mehercu-
lè ſentiam de tanto viro? ſed ſi ego quoq; idem ſenſero: mihi eius fortaſſe vita non v-
quequaq; probabitur, orationis autem & ſtyli ratio nihil improbabitur, qui eſſe opti-
mus in vita non optima poteſt. Tametſi id quidem etiamſi orationis eſſe vitium iudi-
cetur: non ego huius imitationis, aut ita partis extendo, præſtanda vt vitia ſint: nec
ſolùm vt in facie næui, ſed vlcera etiam & cicatrices ſint exprimendæ, quod qui fa-
ciunt, meritò ab Horatio, eo quem tu locum affers, irridentur: Aut modum præfinio
ſic, vt ſi quis tam præſtans ingenio eſt, tàm induſtrius, tàm etiam felix, vt anteire magi-
ſtrum poſſit, tamen id fieri negem debere, cumq; is illum cæteris in rebus æquauerit,
ſi prudentiam adhibere maiorem volet, non probem. Mihi quidem & Phidias & Po-
lycletus probantur: quorum alter Eladum ſculpendis, alter Ageladem fingendis ima-
ginibus, quos habebant magiſtros, ſuperauerunt: Et Apelles, qui quidem in picturæ
artificio Pamphilum præceptorem ſuum longiſſimo interuallo poſt ſe reliquit. Itaq;
valde mihi illud exoptandum eſſe videtur: ita animatum, ita inſtitutum eſſe quempiã:
ſpes vt illum ſit omnium hominum eloquentiſſimum futurum, quod etſi longè ma-
ius atq; præclarius eſt, quàm quod temerè ſperandum eſſe videatur, nulla tamen na-
turæ lex, nulla præſcriptio prohibet, conſpici vnquam ne poſſit. Etenim quemadmo-
dum Cicero inter Latinos extitit (nam de Græcis nihil loquor) qui vnus, omnes qui-
cunq; ante illum boni ſcribendi magiſtri fuerunt, excelleret, quod quidem magnum
atque diuinum fuit: ſic profectò alius exiſtere aliquando poterit, à quo cùm reliqui
omnes, tùm etiam ipſe Cicero ſuperetur. Id autem nullo modo accidere faciliùs po-
teſt, quàm ſi, quem anteire maximè cupimus, eum maximè imitemur. Abſurdum eſt
enim confidere nos aliam inuenire viam poſſe, quæ melior ſit, quàm eſt illa via, quam
Cicero nõ tàm quidem inuenit ipſe, quàm ab alijs inuentam ampliorem, & illuſtrio-
rem reddidit: præſertim, cum quo tempore id fieri neceſſe eſt, quãtum ipſi planè poſ-
ſumus, nondum exploratum habeamus. Quòd ſi quem maximè imitati fuerimus,
etiam aſſequemur: tum adhibenda cura erit, vt illum anteire valeamus. Sed omne no-
ſtrum ſtudium, omnis labor, omnis noſtra cogitatio in ijs aſſequendis, quos imita-
mur, maximè omnium eſt inſumenda. Non eſt enim tàm arduum eos ſuperare atque
vincere, quos aſſequutus ſis, quàm aſſequi quos imitêre.

Quare hoc in genere toto Pice ea eſſe lex poteſt: Primùm, vt qui ſit omnium opti-
mus, eum nobis imitandum proponamus: deinde ſic imitemur, vt aſſequi contenda-
mus: noſtra demùm contentio omnis id reſpiciat, vt quem aſſequuti fuerimus, etiam
prætereamus. Itaq; duas illas in animis noſtris egregias plurimarum maximarumque
rerum confectrices æmulationem atque ſpem habeamus. Sed ęmulatio ſemper cum
imitatione coniuncta ſit: ſpes verò ipſa noſtra non tàm quidem imitationem, quàm
ſucceſſum imitationis ſubſequi rectiſſimè poteſt. Ac Ciceronis quidem imitatio om-
* proſa nibus, qui * pedeſtri oratione ſcribere aliquid volent, opportuna eſſe poterit, qua-
cunq; illi de re atq; materia ſit ſcribendum: Idem enim ſtylus aptari rebus innumera-
bilibus poteſt. Nec audiendi ſunt, qui exiſtimant Plinianam de natura rerum hiſto-
riam, Ciceroniano ſcribendi modo atq; via tàm percommodè explicari non potuiſ-
ſe, vt ab ipſo eſt more illo ſuo explicata: quod oportuiſſet in infinitam magnitudinem
opus

Digitized by Google

opus excreuiſſe, ſi ad illas multiplices innumerabileſque res, de quibus erat ſcribendum, exuberantiam Cicero ſuam, ornatumq; ſermonis adiunxiſſet. Neq; enim in omnibus eius ſcriptis cùm idem ſit ſtylus, eadem tamen amplitudo ineſſe, idem verborum apparatus conſpicitur. Sed quædam vberiora ſunt, & tanquam ſucci plena: quædam exilia & ſuo tantùm robore nitentia, vt eſſe quaſi ſine cortice videantur. Neque ſi creſcere eorum librorum magnitudo debuiſſet, non propterea fuiſſent ipſi nobis multò etiam gratiores: cùm quantò plus ab eius calamo atramenti, tantò plus ab ingenio atq; artificio dignitatis & pulchritudinis hauſiſſent. De Virgilio verò non idem poſſumus dicere, vt idoneus ſit, quem, qui carminibus delectantur, imitari omnes queant. Neq; enim qui aut Elegos, aut Lyricos cõficiunt verſus, quiq; vel Comœdiarum vel Tragœdiarum ſcribendarum ſtudio detinentur, horum vllos Vergiliana carminum ſtructura, numerus, ratio ipſa multùm iuuabit: Sed imitentur ij quidem eos, quos habent principes, ſingulis in ſcriptorum generibus ſingulos, atq; illis aſſequendis ſuperandiſq; ſeſe dedant. Quod profectò nos aliquando fecimus: vt in Elegijs pangendis, qui optimus eo in genere poëmatis nobis viſus eſt, eum imitaremur. Heroicis autem conſcribendis carminibus qui ſe dederit: huic certè erit Vergilius ediſcendus, ebibendus, & quàm maximè fieri poterit, exprimendus, quemadmodum coràm tibi dixeram mihi videri.

Atq; hanc quidem cùm Vergilij, tùm Ciceronis, tùm aliorum excellentium in ſuo cuiuſque genere ſcriptorum expreſſionem non ita intelligi volo, vt præter ſtylum & ſcribendi rationem (vti autem me ijſdem ſæpiùs verbis non pœnitebit) nihil omninò à quoquam ſumendum exiſtimem: Nam & licuit id quidem certè omnibus, & ſemper licebit. Quis enim opus legitimum conficere poteſt vllum, qui nihil mutuetur, nihil à quoquam ſumat, quod ſcriptis inſerat atq; interſpergat ſuis? Quis non aut ſententias, aut ſimilitudines, comparationeſq;, aut alias ſcribendi figuras atque lumina, quis non aut locorum, aut temporum deſcriptiones, aut ordinem aliquem ac ſeriem: quis non etiam aut belli, aut pacis, aut tempeſtatum, aut errorum, aut conſiliorum, aut amorum, aut aliarum omninò rerum exemplum aliquod ab ijs capiat, quos multùm perlegerit, quos diu in manibus habuerit, cùm Latinis tùm Græcis, tum certè etiam vernaculis: vt ſunt nonnulli excellentes in ea lingua viri? Itaque liceat, quicunq; id facere vult, vt ſemper licuit, ſumantque ab alijs, qui ſcribunt, quod videbitur. Sed parcè id & pudenter faciant: non ſanè quia ſumere etiam rectè multa nequeamus: poſſumus enim, & multi magni atque clari viri idem fecerunt: Sed propterea, quod præclarius eſt, illa omnia inuenire nos & quaſi parere, quàm ab alijs inuenta mutuari. Maximè verò earum rerum ratio tùm probabitur, laudabiliſq; eſt, ſi id perficimus: vt quæ mutuati ſumus ipſi, ea ſplendidiora illuſtrioraque noſtris in ſcriptis, quàm in eius, à quo ſumimus, conſpiciantur: vt non minor in exornando laus, quàm inueniendo fuiſſe videatur. Neque enim mihi placet Atilius, qui Sophoclis Electram optimè ſcriptam, malè tranſtuliſſe dicitur: Sed noſter Maro, qui ab Heſiodi Georgicorum libris multa ſumens, atq; in ſuos transferens, ea omnia reddidit meliora. Quanquam quidem eius generis ita multa Vergilianos omneis libros referſerunt, vt appareat nõ tàm illum, quod ex ſe promeret, deſiderauiſſe, quàm quod anteiret, ex induſtria quæſiuiſſe, multoq; plus in victoria, gloriæ, quàm in inuentione poſuiſſe videatur. Qua te quidem de te omni eò monitum voluit, quòd ſunt quidam, qui non ſolùm ea quæ ad ſtylum ſcriptionemque pertinent: ſed illa etiam, quæ dico, quæque de genere alio ſunt, cùm ſumuntur, vno imitationis nomine includant. Qui quidem mihi Ciceronem, eo quo ſuprà commemoraui loco, legiſſe parùm videntur, vbi ille, quid imitatio ſit, definit. Nam ſi ea profectò imitatio eſt, qua impellimur, vt aliquorum ſimiles in dicendo eſſe valeamus, in imitatione autem non ſtyli modo, ſed etiam materiæ, ordinis, ſententiarum, aliarumque planè rerum extra ſtylum poſitarum ratio includitur: quid eſt, cur non ego Aeneæ, Aſcanij, Didonis, tantùm mutatis nominibus, Vergilij Aeneida mihi totam ſumam, aut etiam ne mutatis quidem? ſic enim illi fuero ſimilior. Quare ſi nolunt ij parùm hærentia videri dicere, aliud ſumere, aliud eſſe exiſtiment imitari: & cùm Heroicorum Catulli verſuum rationem imitatum fuiſſe Vergilium dixerint, ſi modò id volent dicere: tum ſi eum affirmabunt cùm ab illo, tùm à cæteris vel Latinis, vel certè Græcis non poëtis modò, ſed etiam Oratoribus

ac Philoſophis multa ſumpſiſſe, veriſſimè pronunciabunt. Ac mihi quidem ipſe interdum videris, cùm tuas literas lego, ita ſenſiſſe: vt vtrum quis aliquem imitetur, an ab illo ſumat, quod in ſua ſcripta transferat, differre nihil duxeris: quod ſi eſt, equidem lætor vnius tantummodò verbi interpretatione mutata, rerum non minimarum, neque ſanè ſpernendarum inter nos magna ex parte controuerſiam poſſe finiri. Quid enim mihi eſſe aut propter noſtram beneuolentiam iucundius, aut propter aliorum exiſtimationem de tua doctrina laudabilius poteſt, quàm nulla me in re abs te magnoperè diſſentire: homine multarum maximarumque rerum diſciplinis erudito, ſummo ingenio, ſumma integritate prædito, & in ſecunda fortuna temperato, in aduerſa erecto, atque in omni vita magno ac probato viro? cuius tàm multi leguntur iam habenturque in manibus egregiè perſcripti libri: vt me non ſolùm opinione hominum facilè vincere, ſed etiam obruere ſcriptis, poſſis. Sin verò aliter ſe res habet, tamen gaudeo nullas inter nos opinionum ſententiarumq; diuerſitates & contentiones eſſe tantas poſſe, tamque graueis, quas profectò vel mea ſumma in te obſeruantia, vel tuus erga me amor non leuiſſimè ferat: præſertim cùm de Amore librum conſcribas, de quo qui cæteros doces, non vereor, ne illud non didiceris: Amandam eſſe imprimis veritatem: idque qui faciat, in eo neminem lædere, aut etiam qui ſe facere exiſtimat: Nam id quidem in multis credi quàm ſciri faciliùs poteſt. Quanquàm non ego is ſum, qui me falli non putem poſſe, præſertim cùm Ariſtoteleos tàm multis in locis libros, atque vniuerſam propè antiquorum philoſophiam, abs te reprehendi videam. Fieri enim poteſt, vt quemadmodum ego rectè me ſentire exiſtimo, qui tibi videor à veritate abeſſe longiſſimè: Ita tu rectè ſentias, cùm mihi tamen videatur ſecus. Neque illud mihi aſſumo, vt his literis te, atque cæteros, qui aliter ſentiunt, ad meam opinionem atque ſenſum traducam. Quid enim eſſet ineptius, quàm cui aut Maro, aut Cicero diuina illa ſuorum ſcriptorum tot atque tantorum maieſtate imitandos eſſe ſe non perſuaſerunt, id ei putare me vna mea epiſtola perſuaſurum? Eſt tamen humani animi, & vt ego arbitror, non contemnendi, qua ipſe veriſimilitudine dubijs in rebus cognitioneque digniſſimis ducatur, quàm plurimos velle certos facere: vt aut reprehenſione aliorum ſe corrigere, aut comprobatione confirmare poſſit. Id me vnum voluiſſe, vt exiſtimes, te etiam atq; etiam rogo. Vale Romæ, Cal. Ianuarijs. M. D. XIII.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA,

PETRO BEMBO S. P. D.

NON eram neſcius, Bembe, ſi quæ de imitatione conceperam, ea ad te perſcripſiſſem, fore, vt in irritatos crabrones incurrerem: verùm hoc me conſolabar, quod eorum aculeos plurimum habere dulcedinis, & quidem ſuauiſſimæ, non ignorabam, vt qui ſedem haberent in alueari bus dulciſſimarum apum, quæ tantum Arpinatis mellis ipſo in ictu relinquere ſolerent, vt ſine Pæonijs herbis, ſine vlla vulneris obligatione, ipſa per ſeſe ſanitas accurreret. Qua in re me nihil ſanè fefellit opinio, tantum enim ſuauis acrimoniæ præſeferunt illi ipſi aculei, tantumque me tua ſimul, & pupugit, & oblectauit oratio, vt iterum pungi cupiam, quò poſſim iterum oblectari. Sed quanquam tu es in ſcribendo multò accuratiſſimus, locus autem ad me impugnandum ampliſſimus præberi tibi videretur, quæ tua tamen eſt modeſtia, quibuſdam illum quaſi punctis anguſtum reddidiſti: Nam & paucula quæpiam carpis, & multa præteris ſilentio: multùm verò de tuo imitationis inſtituto & grauiter & doctè perſcribis. Ego verò ad omnia ea reſpondebo, & nonnulla etiam ſi quando ſeſe obtulerit occaſio, quæ priori epiſtola mea contra imitationem minimè attuleram, non grauabor afferre, quò minus me pœniteat aduerſus moroſos omninò, ne dicam ſcrupu-

ſcrupuloſiſſimos imitatores, diſſeruiſſe. Principiò pugnare hæc mea in epiſtola, aut non cohærere ſibi videris exiſtimaſſe, imitandos eſſe bonos omnes, & imitatores vituperandos. Putaſti fortaſſe idem eſſe imitari ſimplieirer abſolnteque, & bonos omneis imitari, quate cùm alterum laudârim, damnârim alterum, haud rectè à me factum cenſere queant probati rerum æſtimatores. Sed nulla eſt rerum, uulla eſt pugna verborum: ueque enim illa eadem, ſed diuerſa ſunt, & ab alterutris longè ſemota: quando quidem cùm omnes bonos dixi, & vnum etiam quempiam propriè atq; ſignautet excluſi, quem qniſquis demùm ille fuerit qui duxerit omnino imitandum, & irridetur ab Horario, & à Platoue coudemnatur. Cur igitur eos landauerim, quos conrempſit antiquitas? Atqui Maronem æmulatorem dixi, qua parte æmulatio præſtat imitationi: tantum abeſt vt eum inter Imitatores collocauerim. neque opus fuit, Bembe, vt affirmarem imitari nou oportere: qnaudo non vſquequaque, nec vnum quempiam, quod tute ipſe arbitrabare, ſed bonos omneis dixi uobis proponendos, vt imitaremur eis videlicer in rebus, iu queis maximè illos excellniſſe putabamus, nihilò tamen minus genium inuertendum non eſſe penitùs admonebam, ſed dirigendum eſſe filum orationis ad coguatam animi propenſiouem Ideamq; dicendi: Laudaui ſanè eos, qui ab vnoquoque excerpant ſibi id, in quo ſimiles meritò vt euadant, couari debeanr: damnaui qui vuiuſcuiuſpiam ſcriptoris næuos, cicatrices, vitia, excrementa effingere procurant: quæ ita in eorporis oratione quantumuis eximia cernuntur, ac in humanis perſæpè eorporibus.

Potes igitur, Bembe, percipere me & dialecticæ regulæ illius non eſſe oblitum, tepugnare ſibi ipſi Inter diſputandum ſas non eſſe: & fruſtrà me ad Pauli Corteſij epiſtolam abs te fuiſſe relegatum: nō proprerea ſolùm quod alia eſt inter te, & me, quàm inter illum & Politianum ſuit controuerſia, ſed quoniam quæ Panlus conatus eſt, aſſequutum non magis illum vel aliud agens ſubiudicaui, quàm Politiannm Tullianam ſcribendi rationem adeptum ſuiſſe. Qua etiam In re tibi non aſſeutior, quandoquidem potuiſſe illum exiſtimo quemcunque voluiſſet ſcriptorem effingere: eiusque rei aliquando præbuit indicia: Sed maluit ab erudiris haberi ſe hominem, quàm aut ſeruum pecus, aut ſimiam. Ae ſimilitudo illa patentum quam nati referant, parùm iuuit Corteſium: quauquàm iuuenem ingenioſum, & benè de lIteris merentem, extrinſecùs illa tantummodò eernitur: Nee omnes næuos repræſentat, nec eapillorum aut vnguium, quæ multi affectaut contemnenda præſegmina: ſuntq; multi qui diſſimiles parentibus habeutur, egregio tamen eolote muniti & faciem & membra præſeferendo: ſi non ſimilia, at noræ minimè deterioris: Iudicanrurque ſæpenumerò uou degeneres, ſed longè præſtantiores: vt mittam, quod hæc filiotum erga parentes imitatio, natura couſtat, uon arte: vt potior ſit illa ſimiæ compatatio, quàm nati: cùm hic affectaris geſticulationibus patris vultum, aut corporis teliqui habitum referre nequaquam poſſit: illa quoquo modo vel de longiuquo hominum: quorum è uumero cùm nequeas omni ex parte pulcherrimum, quod effingas corpus inuenire: miror te pulcherrimum quod imiteris orarionis corpus, vno in ſcriprore prorſus inueniſſe, quod fieri non poſſe, tuo ex Cleerone reſcire facilè potuiſti. Adde quod ſublunaria iſthæc, vt etiam tibi anteà planè teſtabar, non ſunt omni ex parte beata: cùm diſtribuat uatura parens uon vni tantùm, ſed multis ſua munera, & ſuas vuicuique rei propriasque virtutes elargiatur. Ex quo fit vt pulcherrimum illud quod quæris orationis artificium, ipſa iu natura, Inque auimo potiſſimùm tibi vnde eius proxima origo in verba & literas deriuatum, ſit indagandum: non autem vna vniuſeuiuſpiam autoris in pagina, In omnibus potiùs, aut In plurimis omnium: quando vti in vniuerſo hoc quod oculis cernImus, animantium omnium habitaeulo, variæ ſunr rerum efficiendarum ſparſæ virtutes, uou eo actæ vnam in oram: ita nee vno in autore quaſi angulo quopiam humauæ Reipublicæ integra & perfecta eſt uorma loqueudi conſtituta: cuius quidem rei priori in epiſtola multis te admonitum volui.

Sed quoniam ſatis ea non fuiſſe deprehendi: quoniam Iterum dubItas, & quid hæc ipſa ſit perfecta in animo ſpecies ideáve dicendi, curioſè ſciſciraris: haud equidem dubitabo ea de re plura diſſerere: & quamquàm te ad Ciceronem relegare poſſum: nihilò tamen minus & quæ ipſe ſentiat, & quæ ipſe putem, vt omnis tandem à

te ſcrupulus extrudi poſſit, & tuas hac de re diſſolutas argumentationes agnoſcere queas, ſuſque deque narrare protinus aggrediar. Quid (ait Cicero) maius, quàm cùm tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare quæ ſit optima ſpecies & quaſi figura dicendi? à bono ad optimum dijudicandum loquendi difficultas innaſcitur. Dices fortaſſe, Bembe: quæſiuit illud ipſum Cicero: deinde inuenit, & qualénā eſſet, expreſſit. At illum ipſum audi hæc verba promentem: Atque ego in ſummo oratore fingendo talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit: non enim quæro quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius: fingit igitur Cicero qualem nec vidit, nec nouit. At certè vidit in animo, quod enim fingitur ad alicuius imaginis exemplar: ſi nulla extat extrinſecùs imago, ad eam ipſam imaginem quam mente gerit, quiſquis ille fictor fuerit, id ipſam fabricari neceſſe eſt. Atrige aures, Bembe, & Ciceronis, non meis hauri verbis, quid ipſa de Idea orationis decernendum ſit. Ego, inquit, ſic ſtatuo, nihil eſſe in vllo genere tàm pulchrum, quo non pulchrius id ſit, vnde illud, vt ex ore aliquo quaſi & imago exprimatur: quod neque oculis, neque auribus, neque vllo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantùm & mente complectimur. Idem poſtea de Phidiæ artificioſis imaginibus cùm diſſeruiſſet, non ex animali exemplo, aut ſculptis ſimulacris eas duxiſſe illum affirmauit, ſed in ipſius, inquit, mente inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus ad illius ſimilitudinē artem manumq; dirigebat. Vt igitur in formis & picturis eſt aliquid perfectum & excellens, cuius excogitatam ſpeciem imitando referuntur ea, quæ ſub oculos ipſa non cadunt: ſic perfectæ eloquentiæ ſpeciem non videmus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat Ideas ille, non intelligendi ſolùm, ſed etiam dicendi grauiſſimus autor Plato: easque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: Cætera naſci, fluere, occidere, labi, nec diutiùs eſſe vno eodem ſtatu. Qua de re magis miror te ab ipſo, quem colis, Cicerone, tantopere deſciuiſſe, qui affirmes, te non tua ex mentis penu, ſed ex veterum libris traxiſſe, & multo annorum ſpacio, multis laboribus, ac longo vſu exercitationeque, & ſtyli formam & dictandi ſimulacrum: nec vllum antea ſpectrum, nec vllam prorſus imaginem benè dicendi tuo in animo conſpexiſſe. Verùm enimuerò quando tu id fortaſſe nimia ex modeſtia & reis, & ſcribis: vt quod tibi ipſe egregiè loquendi munus acceptum referri debet, id antiquorum virtutibus, quas æmulatus fueris, tribuatur: ducam te per lineas quaſdam ſine mæandris vllis, aut labyrinthis, quoad re ipſum & ad tuas animi dotes faciliùs peruenias: liceat enim mihi de te id, quod tibi de te ipſi non licet & loqui, & ſcribere.

Tua illa, Bembe, commodè, aptè, Romaneq; dicendi virtus, niſi à te ipſa penderet, fruſtrà Ciceronem legendo triuiſſes: Quo pacto enim fieri queat, non video (niſi nos ipſos ignoremus) vt Ciceronis cuipiam vni præ alijs ſcriptoribus placere poſſit oratio, qui eius ipſius orationis vel perfectam, vel inchoatam imaginem mente non geſſerit, quando ea ipſa quiſpiam & ducitur, & quærit, & iudicat: ſimile enim ſimili (vt erat Democriti, nec ſine ratione prouerbium) diuinitùs copulatur. Sed quid loquar de Tulliana oratione? illa ipſa in vniuerſum, qua de re tantopere loquitur Cicero, ſpecies Ideáve dicendi inſidet animo: quæ niſi inſediſſet, quo pacto fuiſſet tanto ſtudio à multis atq; ab ipſo etiam authore quæſita. Quod enim omninò ignoratur, quæri omninò non poteſt. Itaque ſi norat eam Cicero, ſanè aut ex ſe, aut aliunde illam nouiſſe dixeris. Si aliunde, vndénam quæſo? ex aliorum libris? at fuiſſet inuenta ex aliorum animo: ſed quónam pacto animus animum diuerſum poteſt intueri, niſi verbis veluti ſignis atque indicibus, & quibuſdam quaſi ſpeculis ad animalem reddendam imaginem natura fabricatis? quæ quidem imago quoniam diutiùs manere nequit, literarum notis tanquàm vinculis continetur: eam Platonici à primis illis Ideis fluere ſanxerunt. Sed vbinam illæ Ideæ, & quo pacto inde manarent animales imagines, inter eos non ſatis conuenit. Degenerare quidem ipſas cùm deorſum exciperentur, plurimorum conſenſu decretum eſt: adeò vt rationum potiùs cùm illaberentur in animos, quàm Idearum appellatione dignas exiſtimarent, pro captu etiam & varia excipientium animorum conditione diuerſas, quanquàm ſuo in fonte nullam varietatem patiantur. Atque hinc potes animaduertere minus rectè ſeſe habere quod ſcripſiſti, Xenophontem, Demoſthenem, Platonem, Ciceronem,

alios

alios in ipſo mundi ac rerum omnium, autore Deo, rectè ſcribendi ſpeciem contemplatos: cùm enim inter ſeſe diuerſiſſimi & ſint, & habeantur ſcriptores, aut exemplar diuerſitatis, aut ipſos imitatores, vel omnes, vel plurimos, ſiue hebetudinis, ſiue inertiæ damnaueris: ad eam veriùs quam proprijs quiſq; in animis habebat ab ortu naturæ inſculptam. Et tanquàm inuſtam imaginem reſpiciebant, quam & corporis temperamentum moderabatur, quod vnuſquiſque obtinet ab alio diuerſum: Illud tamen non ignorandum, ſublucere ipſa in mente perfectius quoddam ſimulacrum: quo congenita ipſa & ex corporeis ſenſibus diſſultans dicendi propenſio, & augeri poſſit & perfici, atque ad excogitatam ſpeciem imitando referri. Qua ex re percipere facilè poteris, cur non vnum aliquem cenſuerim ſcriptorem omnium maximum atque ſummum, ſed omnes bonos imitari oportere. Deeſt enim ille maximus, ſi perfecto illi quem gerimus animo, ipſam committas. Dici enim non facilè poſſit, quantum is qui ſummus habebatur, ipſa collatione decreſcat: ex omnibus autem faciliùs multò perfectio ipſa conflabitur. Siquidem propriam vnuſquiſq; bonorum, & peculiarem orationis virtutem ſortitus, non iniuria exiſtimatur, ſic, vt animum etiam & corpus, à quo illa ipſa pendet oratio: quæ ſanè ab exemplo petenda eſt: perfecto illo quidem, non vno aliquo chartis commendato: magis autem ab omnibus bonis ea quam ſæpè diximus, & nunc, vt eam ipſam inculcemus: videtur opus ratione, qua ſparſæ ſcilicet ſunt virtutes ipſæ & diſſeminatæ: adeò, vt vnuſquiſque illorum proprium inſigne gerat, quod non ſit ei commune cum cæteris: Tenenda autem ſunt ſua cuiq; non vitioſa, ſed tamen propria: ita enim cenſet Cicero, atq; id ipſum paulò pòſt repetens: expendere, inquit, oportebit quod quiſque habeat ſui, eaq; moderari, nec velle experiri, quàm aliena deceant. Id enim maximè quemq; decet, quod eſt cuiuſq; ſuum maximé.

Súntne iſta, Bembe, Tulliana verba ſingula, quæ ſubiecit: ſicuti & alia ex alio eius autoris opere ſumpta, & ſub oculos poſita? Ergo ſequi debemus proprium animi inſtinctum, & inditam innatamque propenſionem: deinde varijs aliorum virtutibus vnum quiddam quaſi corpus coagmentare. Sic pictor ille celebratus, populum ſe dixit habuiſſe magiſtrum: ſic ille alius quinque non vnam virgines adhibuit ad ſimulacrum in Crotonis phano pingendum, quoniam vno in corpore non poterant, quæ excellentem pulchritudinem omnino præſentarent, reperiri. Praxiteles verò cùm vnà ex Phryne renudatam, & ex mari ſurgentem Venerem effinxit: Cupidinem verò nullo ab animali exemplo, præterquàm ex affectibus, quibus intus afficiebatur, expreſſit: ſatis dedit intelligi ex animo magis quàm ex afformata quapiam & in materiã expreſſa imagine poſſe pulchritudinem effingi & manifeſtari, quando Cupidinem ipſum multò excellentiſſima pulchritudine præſtitiſſe matri memoriæ proditum eſt. Ex animo itaq; qui trahunt ſuo, & qui ex multis aliorum in eloquendo virtutibus vnum quaſi corpus eloquentiæ conficiunt, ij optimè dicuntur imitari, non furari, aut mendicare: quòd ij præſtant qui in concerpendis clauſulis & hemiſtichijs veteris cuiuſpiam autoris conſeneſcunt, ij ipſi, ſi fortè eueniat, vt ſine illo quem colunt, peregrè proficiſcantur, aut caſu quopiam impediantur, quo minus eius ipſius compotes ſint, ſcribere illis nihilominus incumbat, hærent in veſtigio, nec hiſcere verbum poſſunt. At ſi nunquàm loquantur niſi ex commentario, aut nunquàm loquentur, aut parciùs omnino quàm Lacones, deque aut nullis, aut pauciſſimis rebus fiet oratio: Ergo vis orationis, quæ conciliatrix eſt humanæ ſocietatis, ſemper erit ex commentario petenda? O vanitatem operoſiſſimam, ô ſeruitutem incomparabilem hominum, inſtar auium caueis incluſarum: quæ voces humanas & nullas niſi quibus identidem ferulæ etiam magiſterio aſſueuerint, reddere nequeunt.

Ac ſanè Marci Tullij de imitatione definitio, quam attuliſti, nobis abundè ſuffragatur, tantum abeſt vt refragetur aut noceat: nam aliquorum ſimiles eſſe oportere docuit, qui imitarentur, notæ alicuius: id autem eſt imitari virtutes, vitia relinquere: ſimilis enim poteſt quiſpiam eſſe Ciceronis in facilitate, & perſpicuitate, & maieſtate, Cæſaris in elegantia verborum, & candore, Saluſtij in breuitate, & ſententiarum grauitate, Columellæ in ornamentis, Celſi in nitore, Plinij in lenitate. Idemque poterit elumbe illud, quod redundans, & Aſianum, ſi quod tamen eſt, at certè & antiqui & magni autores ita ſensêre, in Cicerone damnatum effugere, eiuſdẽ autoris repeti-

tiones

tiones nimias declinare, cauere à ſiccitate Cornelij, à nimijs Columellæ floribus, à neglectu Cæſaris, ab obſoletis & Catonianis Saluſtij verbis abſtinere. Neque enim tua illa recipio, imitatores cuiuſpiam autoris totam eius ſtyli faciē exprimere oportere: quod ſi næui illam infuſcârint, quid erit cauſæ vt nequeant lucem pro tenebris reponere? ſi etiam vulnera malas, aut naſum deformârint, frontem aut oculos tantum nequeam imitari? quaſi aperta Lacenæ, & operta Theſpiæ non potuerit Apelles duntaxat exprimere? aut Lampetæ ſupercilia tantùm? aut aliqua ſolùm ex ijs, quæ apud Philoxenum laudauit Cyclops in Galatea? poterit inquam id præſtare is, qui ita erit animo affectus: vt quod eſt vniuſcuiuſque optimum, & experiatur & agnoſcat in ſeſe: vt id tandem ſequatur, & ab eo quod illi eſt aduerſum, penitùs abhorreat. Neque enim eum, qui huic obeundo muneri ſit aptus, volo vt mentis emotæ, vt obliuioſus, vt tardus ſit: ſed perſpicaci ingenio, memoria tenaci, ſolertia præterea & induſtria nō mediocri: neq; etiam volo, vt ex hoc & ex illo quicquam decerpat, vt ex modis loquēdi diſſimilibus, ita orationem tanquàm ex diuerſis pannis centonem conſuat: ſed vt conſlentur omnia, exq; ijs ipſis tua propria phraſis, quæ nulla ſit eorum: præclara illa tamen, & digna laude coaleſcat, atq; ita inſtar apum diuerſis ex floribus non ipſos exprimes flores, ſed dulciſſimum illud aut Hymetium, aut Hyblæum mel coagmentatum. Atq; hæc quidem ſatis (vt puto) futura ſunt pro refutandis ijs, quibus noſtra de multorum imitatione & Idea animi propria reijciebas: reſpondi enim ad Epicheremata omnia, quanquàm ſingulis non eodem modo.

Nunc, quod neminem vnum, quod tamen tu conducere exiſtimas, imitari oporteat, & de tuo interimitandum inſtituto verba faciam. Imitari nos vnum quempiam omnibus in rebus & modis ſcriptorem, nec debere, nec poſſe prioribus literis patefactum exiſtimabam: atq; ex ijs quæ hactenus diſputauimus, opinor abundè confirmari potuiſſe, ſed minutè magis tractanda res eſt, & exemplis etiam, vt arbitror, munienda. Si nullum tuum iudicium, Bembe, in ſcribendo ſequare, ſed autoritati cuiuſpiam autoris omnibus in rebus pareas, quid tandem ex ipſa tua imitatione conficies? ſimilis dices fiam. At quónam pacto? imitabor, inquies, omnia quoad ſimilis euaſero. Sed ſi prorſus eadem nō dixeris, & eodem modo, eiſdem verbis, figuris, liniamentis, numeris, diſſimilis & eris & iudicabere: Atq; hac ratione imitator nō fueris. Quoniam talis niſi à propoſito recedas, eſſe non potes, niſi ſimilis euaſeris. Sin autem ea omnia præſtiteris, ſimilē tute ipſum fortaſsè factum arbitraberis: alij vel illum quem imitaris, nō te qualem vis haberi, eſſe decernent, aut furem aut merum exſcriptorem iudicabunt. An ignoras proditum memoriæ Criticum illum Ariſtóphanem, conſenſu docti illius cœtus ad Philadelphi literarium certamen congregati, eum damnaſſe furti, qui materiam ex ſeſe non fabricaſſet orationis, hoc eſt, non propria eſſet vſus inuentione? quid putas futurum fuiſſe ſi alicuius autoris cæſa & membra furto ſuſtuliſſet? tantum priſca illa ætas monebat ſtudioſos literarum, vt homines tandem vellent ſe eſſe, non ſimias: quod ſubſequuta ſecula cuſtodiſſe illud ſit indicio: quod & Terentius à furis nomine maximoperè abhorruit, & Manlius gloriatus eſt ſeſe non furtum, ſed opus editurum, vt qui neminem vnum ſequeretur: quaſi tacitò doceret imitatores nimios à furibus nihil omnino differre. Dices non eſſe neceſſarium vti nos aliorum inuentione, vt ſimiles habeamur ijs, quos duximus imitandos, ſed opus eſſe noſtram, qualiſcunque ea fuerit, veterum nominibus, tropis, numeris, clauſulis, periodis, tanquam proprium corpus panno peregrinisque coloribus circumueſtiri. Sed laruæ, ſimulacra, & euanidæ vmbræ potius quàm homines dicentur ijs ſimiles, quos cupiunt repræſentare: deerit enim viuidum robur & ſpiritus. Atqui prioribus in literis oſtendimus inuentionem, quæ tanquam materia orationis & eſt, & habetur, & diſpoſitionem, quæ illi aptetur, & elocutionem, quæ vtriſque conueniat, ſequi oportere: Si ſecus fiat, riſus non admiratio excitabitur: quemadmodum fieri quandoque aſſolet: cùm pictores quidam poſtremi ordinis nec ſymmetriæ vllius, nec colorum, nec vmbrarum memores, extrema quæpiam lineamenta ducunt præclaris pictoribus fortè ſimilia, actutumq; autumant ſe illos probè fuiſſe imitatos: ſed euenit vt ſuis quas pinxerint imaginibus poſteà nomen inſcribant eius ipſius quod repræſentare cupiebant animalis: alioqui quidnam eſſent moliti, haudquaquam internoſceretur. Quod ſi paulò etiam eruditiores fuerint, ni tamen ex animo idipſum prompſerint,

pſerint, ſimulacri, quale autor ille prompſit, quem imitantur, neutiquam ſimiles futuri ſunt, etiam ſi omnem operam, curam, omnem deniq; diligentiam poſuerint in imitando. Eſt id ipſum ſæpenumerò videre in curioſis imitatoribus: qui ſcribendo eũm nequeant, quem maximè vellent imitari, ſimiles ſeſe tamen haberi & cupiunt & dicunt: non minus & amantes & admirantes ſua quàm ſuos Delphini filios. Ac memini olim me hoſpitio ad multos menſes quẽdam excepiſſe virum doctum alioqui, nec malorum, vt videbatur, morum: ſed tanta in effingendo Cicerone cura, ne inſaniam dixerim, laborabat: vt ſemetipſe dum quod volebat, omnino non poſſet aſſequi, penè cruciaret: quapropter ſæpè quæ compoſuerat dum recitaret, vt qui ſe filium eſſe non noſſet, exclamabat identidem repetebatque: Audite ſimiam Ciceronis. Fit etiam quandoque, vt vel vnum tantùm ex multis detur aſſequi: & id quod propriè maximeq; imitandum eſſet, peruertatur. Quod olim à diſcipulo quodam Apellis factum me legiſſe memini. Nam cùm magiſtrum imitarerut in Helena pingenda, ac ſimulacrum gemmis, margaritis, auro, purpura referſiſſet, Helenæ pulchritudinem ſibi ipſi expreſſiſſe videbatur: non ita tamen viſum Apelli, qui diuite cultu pulchritudinem imitatam admonuit. Hoc ne aliud quàm manum & colores non conueniſſe cum animo, cui iudicandæ pulchritudinis & arbitrium & poteſtas? An putas, Bembe, vllos noſtri temporis Ciceroni fore in loquendo ſimiles, niſi in intelligendo etiam ſimiles fuerint. Sanè Auguſtinus eos non probat, qui linguam Ciceronis tantùm, non autem pectus admirantur: vt qui probè nouerit eruditam & ornatam linguam, niſi ab exculti pectoris imaginibus prodire potuiſſe. Hoc quid eſt aliud, quàm cum forma conuenire materiam, & elocutionem inuentioni, atq; diſpoſitionem ad vnguem iungi, & tanquam (ita dixerim) ferruminari oportere? Sed finge quæſo te materiam eandem, aut non diſſimilem, finge etiam potiorem nobilioremque inueniſſe: putabiſne propterea poſſe te illam ipſam Tulliana elocutione pertractare? vbi enim eædem erunt periodi, cæſa, membra, pedes & numeri apud illum ſemper varij? quæ quidem varietas indeprehenſa eſt. Alij enim habentur in actionibus (nam illa omninò eſt popularis oratio) alij in libris Philoſophiæ, quibus doctis ſcribebat, alij in epiſtolis, atq; ijdem etiam ſæpenumerò diuerſi, vt diuerſi erant & animi affectus, & res de quibus agebatur, & homines quibus ſua ſenſa per literas ſignificabat: periodi cęſis, membriſq; conſtituuntur: hæc verò nominũ verborumq; compoſitione, atq; conflatu conſtant. Illa verò compoſitio atq; commiſtio tàm eſt varia, quàm ſunt in oratione clauſulæ: quas magis ad numerum noſſe non potes:

Quàm ſcire quot Ionij veniant ad littora fluctus.

Sola enim verbi cuiuſpiam tranſpoſitione variantur: Nec pedes & numeri ſtati ſunt atque perpetui, eos ad aurium iudicium (quod eſt quidem longè diuerſiſſimum) Cicero delegauit. Quare non ſemper ab exemplari, quaſi à prætoris edicto, aut à duodecim tabulis petendi ſunt, ſed ex animi auriumq; ſententia. Neq; enim audiendi qui etiam à bonis iudicijs exploſi, exiſtimant ſeſe Ciceronis imitatores eſſe: modò duo nomina vel ad ſummum tria in calce periodi ſcrupuloſè etiam obſeruârint, vt illud eſſe videretur, quoad numeros ſæpè repetierint, & tui & mei loca quãtum ſpectat ad elegantiam, diutiſſimè penſitârint, quaſi hæc ipſa etiam quandoq; ille non variauerit, diuerſis & pedibus & numeris & lineamentis vſus. Atqui gratis etiam tibi pro vetere noſtra amicitia concedo, vt iſtiuſmodi ſandalia, de quibus priore epiſtola fecimus mentionem, è Romanis ruinis tibi aſciueris, vt in veſtigijs Ciceronis inoffenſè poſſis ambulare: do etiam vt tuis pedibus inſtar Sicyonei calcei eleganter aptentur. Ad reliqua corporis membra cùm perueneris quid fiet? neque enim ex ſandalijs homines veſtiũtur, amictus alij aſciſcẽdi ſunt: ſed quoniã eorũ nomina veriùs quàm rem tenemus, & figurę magna ex parte nobis cõpertæ nõ ſunt, periculũ erit, opinor, ne paludamentũ pro toga, ne lacernam pro abolla, ne tunicam etiã pro chlamyde capias: tanta eſt antiquatũ veſtium noſtris temporibus ignoratio: puto etiã quandoq; deligi incõſultò poſſe pro ſago maſtrucã & ſarrabaram. Sed eò etiam procede, vt imagineris Apellem te, aut Zeuſim, Phidiam etiã & Praxitelẽ & Lyſippũ & Pyrgotelem excitaſſe ab inferis, vt tibi nõ veſtes, ſed corp⁹ Ciceronis repręſentẽt. Vbi enim magni illi artifices tibi vel penicillo, vel * cœlo, vel arte fuſoria imaginẽ eius ipſius ſub oculos poſuerint, *ſtylo
ſuo ipſorum erunt officio perfuncti: Pictus tamẽ ille vel marmoreus, vel æreus Cicero

fuerit,

fuerit, non carneus. Do etiam aliquid plus: carnem, quæ Ciceronis fuerat, aſſequantur imitando, at animum, at ſpiritum non, quibus illa ipſa caro informabatur. Num igitur verus ille ſolùm habendus Cicero, qui ſcilicet formam orationis cõcipiebat animo, & viuidum robur adijciebat, & gratiam, mox huiuſcemodi omnes promebat animi motus, interprete lingua? Oportet itaq; gerere animo conceptus Ciceronis, eſſe præterea inſtructos rerum multarum, & magnarum doctrina & experimentis eos, qui ſe exiſtimant viuam linguam Ciceronis eſſe conſecuturos: ne ſi Tulliano careat ſpiritu, eos Cato nuncupet Mortuaria gloſſaria. Dices fortaſſe te verba primùm obſeruaturum, inde numeros & lineamenta ſtructuramque omnem, nihilq; prorſus afferre quod non ſit etiam allatum à Cicerone, nec alijs omninò loqui de rebus velle, quàm de ijs de quibus ipſe diſſeruit. Hoc furari erit, Bembe, non imitari: hoc Ariſtophanes ille non ferret, tantùm abeſt vt probaret, quando etiam vt pœna afficeretur, cenſuit, qui quæ alijs dixiſſent, ſuis in lucubrationibus ipſe retulerit: idque eius iudicium totius penè Græciæ, quæ cùm maximè literis florere credebatur, conſenſu publico eſt approbatum.

Venio ad imitandi rationem, qua te ipſi propoſuiſſe dicis Ciceronem proſa ratione, verſu Vergilium, & quàm tibi dediſcere & aboleri ex animo phraſim perdifficile fuerit, quam ex fontibus autorum ſecundi ordinis imbiberas, vt quæ impedimento eſſet hauriendæ celebratiſſimorum autorum elocutioni: nequaquàm enim tibi rem futuram cum ijs, qui ſe neminem imitari profiterentur, quoniam ſcribendo parum admodum profeciſſe tibi viderentur: & cum ſuis libris atque ſcriptis planè inuiſos, ac deſpectos iacere. Ego quidem ni te viderem, Bembe, tàm Ciceroni addictũ quàm qui maximè, & in eius ſolùm verba (quod dici aſſolet) iurare: ſed apices etiam literarum, & puncta, quibus interſtinguitur lectio, tanquàm in arcanis cuſtodire: conarer in id, vti docerem fieri non poſſe, vt ſis omninò ſimilis Ciceroni. Hoc enim aperit ratio naturæ, quam ars imitatur, quæ eadẽ omninò eſſe non poteſt vbi eſt naturæ ipſius in temperamento diuerſitas. Hoc dictat Idea, ſiue ſpecies ipſa dicendi: quæ ita ſeſe habet, vt numerus, autore Ariſtotele, qui vel additione vel detractione vnitatis tàm variat: vt ſine vlla autoritate quilibet etiam è medio poſſit videre idipſum eſſe τῷ ἀληθής. Quod ſi dixeris te ex imitatione, ſi non ſimilem, propinquum tamen aliqua ex parte fieri: Ipſe quidem tibi vt gratulabor, quod imitando profeceris: atque inter imitatores quando ita voluiſti, egregium tibi locum vendicaueris, ita tamen non aſſentiar ſolum Ciceronem, quanquam eximius ille, & extra omnem aleam [illegible]beri proſa oratione, ſic numeris omnibus conſummatum, vt deſpectis cæteris in [illegible]obis omninò ſit proponendus: in quem noſtra ſtudia & cogitationes dirigamus: [illegible]ſeligenda potius ea in quibus eminet, & aſciſcendi cæteri ſunt: qui quanquam aliqua re inferiores, præſtare tamen alijs in rebus exiſtimentur. Quod non ſolùm ijs quibus vſi ſumus rationibus, tueri poſſumus, ſed exemplo veterum omnium boni nominis ſcriptorum, qui non illum vnũ, ſed multos potiùs imitati ſunt: & ſeipſos in primis ſecuti, hoc eſt, propriã animi Ideam propenſionemq; dicẽdi: qua de re priori in epiſtola lõgo quodã diſcurſu fecimus mentionẽ: quorum exemplum ſequnti ſunt noſtra tẽpeſtate plurimi, inter quos Hermolaus Barbarus ciuis tuus, Ioãnes Picus patruus meus, Angelus Politianus, & qui ijs ętate anteibat Theodorus Theſſalonicẽſis. Magnos hoſce viros fuiſſe nec tu negaueris, nec vllus arbitror, qui inter viros bonos & de literis benè audientes locum obtinuerit. Eorum ne aliquis te quæſo, Bembe, Ciceronẽ eſt imitatus figura dicendi? De Hermolao id afferre non potes, qui ſeſe totum Plinijs addixit, Theodori ſectator, qui in transferendis Ariſtotele & Theophraſto, Plinij, Celſi, Columellæ delectatus eſt charactere, eis autoribus, quos interpretabatur, conſentaneo: Verbis ſanè quibuſdam Ciceronis vtitur, at non phraſi: alioqui ſatis ei nõ ſuiſſet quantum chartarum, aut in Piceno, aut in ripis Benaci decennio cõficitur: etſi quando aut epiſtolas ſcribit, aut in vertendis autoribus Græcis, & Latio inferendis prooemiatur, dici iure non poteſt Ciceronis aſſecla. Patrui ſtylus (vt de incomparabili ingenio & doctrina ſileam) Ciceroni magis accedit quàm Plinio, ſed proprium quiddam & peculiare præſefert. Politianus varius in dicendo, vt qui diuerſos quandoque voluerit effingere, crebræ tamen in eo acutæque ſententiæ: multaque lectione & eruditione non vulgari ſua referſit opera. Si hos, Bembe, nullum antiquitatis ve-

ſtigium

ſtigium redolere putas, ſi inuiſos & deſpectos iacere: quoniam vel omnes, vel earum aliqui ſe neminem imitari fortè profiterentur, tibi non ſubiraſcar quidem: monebo tamen vt dicas meliora. Viuunt enim in memoria hominum, victuriquе ſunt, & fortè magis quò magis hominum ſtudia proceſſerint: neque enim reijcio Pindaricum illud, ἁμέραι δ᾽ ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

De me verò illud tantùm afferam, benè mecum actum putaturum fuiſſe, ſi valuiſſem Ciceronem effingere tantiſper dum poteſt dici: vide quàm bellè is egerit, qui in imitatoribus arcendis ipſe egregius imitator eſſe videatur: magnopere tamen lætitia non exultaſſem, illam potiùs imitationem maximi facerem, de qua Paulus loquitur Apoſtolus. Nam quanquàm rectè loqui præclareque diſſerere Dei donum eſſe non ambigo (quatenus elegans dicendi munus in bonis ducitur) ſi rerum tamen honeſtarum, & quæ ad felicitatem conducant, pondus non ſubſit, erúntne aliud verba Ciceronis quàm

—inanes ſine mente ſoni, nugæq́ canora?

Propterea cenſui me meis in ſcriptis, vt in omni vita, res magis quàm verba præſtare oportere, maioremq́ue omninò vim impendere in dirigenda ad normam veræ religionis animi affectibus, quàm in oratione ad Ciceronis amuſſim lineanda, & illo eſſe videretur ſine terminanda.

Atque hactenus de noſtra controuerſia, quam augere potius viderer potuiſſe quàm minuere, ſi quæ à Græcis rhetoribus quibuſdam & nonnullis Latinis afferuntur, euentilaſſem: ſed noſtra quàm aliena ad præſens attuliſſe fortè præſtiterit. Tu autem amicè potius quàm eleganter ſcriptam epiſtolam contemplatus, cui nec iuſtum triduum impendi, boni conſulas quæſo: neque enim egi, vt qui quartanam laudant, aut qui ſcribunt encomia Therſitæ, & Bombylos panegyricis perſequuntur: Scilicet putáſne tempus mihi ſupereſſe ad exercendum ingenium, quod vix poſſum tueri, ne tot moleſtiarum, quibus premor, molibus planè ſuccumbam: putasq́ue præterea me non ex animo locutum, ſed ad oſtentationem potiùs, vt qui nolim alijs cõuenire. Vera loquor, aut ſi decipior, falſa tamen me ſcribere non putaſſe exiſtimes velim, & libertate potiùs ingenij ductum quàm ſeruitute. Illa enim ipſa libertate fretus, phiſophorum etiam qui maximi fuerunt noſtra ætate, non probare doctrinam ſæpenumerò ſoleo: vt qui religionis noſtræ res tàm ratas certasq́ue habeam, vt nihil certius exiſtimem: hominum verò ſenſibus propriaq́ue induſtria nitentium doctrinas & placita tàm probem, quàm ſeſe mihi aut vera offerunt, aut veri omnino ſimilia. Vale.

F I N I S.

NN IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI ET CONCORDIAE COMITIS, IN THEOREMATA SVA,

De Fide & ordine credendi,

PROOEMIVM,

AD IVLIVM SECVNDVM Pontificem Maximum.

AN librum de Fide & Ordine credendi, quem mihi ipſi & meditatus fueram & ſcripſeram, alijs quoq; communem facerem, Iuli Secunde Pontifex Maxime, pugnantes mihi ſe rationes obtulerunt, hinc enim ſuperfluum videbatur de catholica Chriſti fide quicquam afferre, cùm tot & tanta in eius defenſionem & probationem cùm prioribus, tùm noſtro ſeculo edita in lucem ſcirem, vt facilè foret arbitratu, noſtra hæc aut inde eruta & ceu pediſſequa, aut inania, & inferioris ſaltem nota indicanda: Non defuturos quoq; ſuſpicabar qui ſtudium hoc noſtrum vel hac ratione criminarentur, quòd in fidei cauſa argumenta & probationes debere tolli à nonnullis iudicaretur. Parte alia cogitanti mihi, nil gratius veritate purgatis mentibus haberi, & ea quidem cuius quaſi alis cœleſtibus ad primariam ipſiſſimamq; (vt ſic dixerim) veritatem homines peruehuntur. Subinde collegi fieri facilè poſſe, vt qui fidem ipſam à pueris imbibiſſent, non ingratum etiam haberent librum, qui & ipſam fidem adſtrueret, & eius ordinē quempiam, fortè antea non omninò euolutum planè admodum explicaret. Sed & illud Euangelicum (Meſſis multa, operarij pauci) non inconcinnè & hac noſtra poſſe tempeſtate proferrē ſuccurrebat: cùm veritatis frumenti tanta ſuperfuerit copia, vt omnis frumentatorum numerus impar habeatur, & in ipſis etiam agris quorum demeſſa frumenta, paucula aliquando ſpica ab imbecilla facultatis hominibus reperiantur quæ aut ſagacium aliquando meſſorum oculos latuerint, aut viſa etiam manus effugerint, vel demùm ſi eos ſpica ipſa non prætererint, quandoq; tamen grana ob Solis ardorem è gluma exciderint, quibus ſubcinericius confici panis poſſit ad famem egenis & mendicibus tolerandam. Hæc omnia voluenti ſuccurrebat & illud, criminatores ſi qui inſurgerent ab Apoſtolorum principe non admittendos. Cui placuit reddi rationem de ea quæ in nobis eſt fide, eoſdem quoq; pariter arbitrabar ab ipſo Euſebio, Hieronymo doctiſſimo pariter & ſanctiſſimo viro repellendos, qui optauit tàm noſtra probari quàm alienos errores aboleri: quid? quod conſtabat Auguſtinum in retractationum ſuarum opere duodecim vltimos de Ciuitate Dei libros à ſe conſcriptos affirmaſſe, ne quiſquam reprehenderet quòd redarguiſſet aliena, non autem noſtra aſſeruiſſet, atq; poſt eos innumeri ne dicam decem aut centum tùm doctrina tùm ſanctitudinis titulo inſignes viri ſuccurrebant laudibus cumulati ob fidei defenſionem, ad Chriſti hoſtes illidendos fouendoſq; animos imbecillium.

Hæc ipſa cùm exactè mecum ipſe diſcuterem & aduerſas rationes haſce velut appenderem in libra, contemplarerq; eas quæ vltimo loco relata ſunt, præponderare prioribus, atque ipſum verum & bonum bonis iudicijs ſuperfluum haberi non poſſe, nec eos redargui cui quæ veritati robur adijciunt, ſed illos quibus mens non eſt fidei placitis aſſentiri ni ratione vincantur, hac ipſa in lance quæ iam vergebat ſuperpoſitum ingentis ponderis calculum inſpexi, quòd & in cælis, ſcilicet ſacrarum literarum præconio corona decernitur iuſtis qui & docti fuerint, aliosq; ad iuſtitiam erudierint, & fidem pro virili aduerſus oppugnatores propugnârint, atq; in terris dignitates palàm poſitæ ſunt quibus idem efficere procuratum eſt: Hinc etenim diuini & eccleſiaſtici iuris interpretes honoribus & laudibus fulgent, quorum alteris in vniuerſum, alteris magna ex parte idoneis incumbit: Liberalium quoq; Artium magiſtri & Medicinæ & Legum ciuilis doctores, qui huic ipſi muneri nonnulla ſubminiſtrant, pariter decorantur: Sed iſthæc quæ in terris ſunt, apud nos vel paruo habita, vel pro nihilo habēda ſunt, & ad ea parā-

da nobis

da nobis feſtinandum, quæ & Deo ante omnia placeant, & hominibus conſulant ac honores non infimos nutabundos, & momentaneos, ſed ſupremos, ſed ſtabiles, ſed perpetuos decernant.

Quæ igitur ante ſexennium meditari cœpi ad propriæ conſcientiæ pacem firmandam inter tot turbines contrariarum opinionum, quæ de credendis rebus tàm in vniuerſum quàm particulariter occurrebant, colligenda modò duxi quaſi membra diſperſa ad vnius corporis & compaginem, & ordinem, quæ Geometrarum, Arithmeticorumq́ more per Theoremata diſpoſui, quibus illud vnum præponendum ſum ratus, fidem Chriſtianorum veram eſſe, vt ex eo veluti principio ſequentes concluſiones & Theoremata quodam quaſi pendulo nexu cohærentia deducerentur. Vt enim illi de puncto & linea, vnitate & numero pari & impari, & quòd ſint & quid ſint præfantur, ita nos & eſſe & veram eſſe fidem noſtram poſuimus, ſed quanquam apud illos ſua ipſa principia non probantur ſupponanturq́ ſolum definianturq́, non ideò tamen ab re putandum eſt, feciſſe nos, ſi quod poſuimus principium, probauerimus: neq́ enim præiudicatum apud omnes philoſophos eſt, quin ſua eſſe principia quilibet literarius artifex probare poſſit. Illi præterea ſolùm ad diſcipulos ſcribunt ſua, quos (vt Ariſtoteles docet) credere oportet nec Geometriæ ipſius aut Arithmeticæ facultatis terminos egrediuntur, in qua prima negari principia, ab eiſdem cultoribus nequeunt. Ipſe autem non inſtituendos ſolùm noſtros, ſed & conuincendos aduerſarios ſuſcepi in aſſerendo, principiò vbi & noſtris & alienis præliabimur armis: & nimirum veritatis fidei tam ampla vis eſt, vt & per ſe ſuos doceat, & tam proprio quàm alieno milite aduerſarios proſternat & obtruncet, ceu Dauid ille cui & funda paſtoralis propria & ſuperbiſſimi Gigantis enſis ad proterendum ipſum & iugulandum vſui fuêre. In Theorematis autem vbi iacta fidei fundamenta ſunt, eisq́ vel aduerſarij deiecti, vel noſtri firmati noſtris præcipuè vtimur armis, rationibus inquam quæ fidei nituntur Theologorum ſententijs, Canonum Decretis, eorumq́ interpretum placitis, ſuperfluos teſtimoniorum aceruos prætereũtes: Ad hæc vulgatis atq́ protritis, quantum fieri potuit, omiſſis, rara potiùs quæpiam & probata conſciuimus. Ea autem quæ neceſſaria creditu ſunt, primò poſuimus congruenti ordine pendentia: Deinde quæ alterius ordinis & liberiora: mox in ambiguis quid videretur agendũ, deq́ vario credendi ordine diuerſis tempeſtatibus ſeruato diſſeruimus, quinq́ & viginti Theorematibus omnia complexi.

Poſtremò quid cuiq́ de propria felicitate credendum ſit, pro viribus inſinuauimus ſtylo humili & plerunq́ Pariſienſi quàm Romano ſimiliori quoad Theorematum expoſitionem attinet: neq́ enim non intelligi volumus ab ijs qui parùm in Latio verſati ſunt, neq́ etiam illos non ſequi neceſſe habuimus qui Latina poſthabita non modò facundia, ſed etiam lingua ſua dogmata tradiderunt, quorum locutionis modos vt aliquando amplecteremur, ſed & capita & loca ſignaremus more noſtratium, & eorum etiam verbis vteremur qui vel ſacras literas vel Pontificias leges nouiſſimè per Barbaras quæſtiunculas interpretantur, conſentaneum duximus. Alia tamen ex parte Latinam linguam penitùs non poſthabuimus, adeò vt ſi quandoq́ admiſimus barbariem, non affectauerimus, ne delicatos etiam palatus omnifaria ferculorum immundicie abſterreremus: curauimus denique vt à quibuſcunq́ literarijs profeſſoribus intelligeremur, quandoquidem hoc operis (quoniam ad omnes pertinet) commune omnibus eſſe debet: Et tibi, Maxime Pontifex, qui præſides omnibus, dedicatum.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, ET CONCORDIAE COMITIS, THEOREMATA:

De fide & ordine credendi.

PRINCIPIVM PRIMVM.

FIDEM CHRISTIANORVM VERAM ESSE.

Expoſitio primi principij.

QVANQVAM de veritate Chriſtianæ fidei à veteribus Theologis, nō parùm multa ſcripta ſunt, ad eandēq; & aſſerendā & propagandā nonnulli ætatis noſtræ viri doctiſſimi, validiſſimas rationes ſcriptis mandauerunt, minimè tamen alienum putaui ſi probati ones aliquas afferrem, quibus & ipſamet propugnatetur fides, & expugnaretur impietas: Id enim cùm veritati ipſius Chriſtianæ fidei noſtræ in vniuerſum adſtipulabitur, tum maximè ei quod ſtruere propoſuimus, operi principium optimum, & ceu ſolidiſſimum erit fundamentum. Quis enim eis quæ de fide Chriſtiana pendent (in progreſſu operis tractanda nobis) aſſenſum præbuerit, cui prius non conſtiterit fidem ipſam inconcuſſa adeò veritate fultam: vt aut arbitrari falſam, aut veram ambigere non liceat: principia ſiquidem è quibus ductę concluſiones perſuadent, num præcognita modò, ſed pro ipſius rei natura, de qua tractatur, firmiora eſſe conuenit apud eos, qui hærere ſequētibus voluerint: quòd & ſi fallātur in diſcurſu plurimi, idq; pro vero firmoq; habeant, quod falſum eſt, quod nuſquàm conſtabit aut conſtitit: ni falſa tamen principia tanquā vera tenerent, vel quæ vera ſunt, perperā intelligerent concluſionibus eis quæ ex illis pendēt, & quaſi profluunt, nullo ſe pacto concrederēt: Quod cùm ſpectatiuis in rebus cōtemplatriciq; ſcientia viſitur, tùm etiā in moribus & ſtatuendis humanæ vitæ finibus atq; religionis vel delectu vel obtentu liquidò cernimus: Neque enim Aphri, Aegyptij, Arabes, Mahometem ſequerentur, nephariosq; ritus obſeruarent, ni verſutiſſimi præſtigiatoris obcæcati placitis, ante omnia autumarent, & quidem obſtinatiſſimè prophetā eum fuiſſe, ac ſibi ad felicitatē cœlitùs deſtinatum. Hebræi quoq; ob id quòd Moſaicæ legis cortici cohærēnt, vmbratiles vanosq; ad hanc diem ritus frequentant: Oraculis dæmonū & fatidicis ſacerdotibus deluſa gentilitas, & coluit idola, & obſcœnæ vitæ dedita more pecudum vitam peregit: nulla deniq; non religio reperta eſt, quæ principia ſua vera non opinaretur, & ſupernis reuelationibus tanquàm baſi nō niteretur, veris noſtra falsò creditis, reliquæ, vt palàm fiet, quæ religionis nomine indignè cenſentur, vſique internuntijs quibuſdam ſunt, quos diuinorū gnaros arbitrabātur. Sic & apud Diodorū legimus, Galatas vſos fuiſſe philoſophis tāquàm Deo proximioribus ad Impetrandū: Ariſtoteli ſanè cōformes in decimo Ethicorū ad Nicomachū libro ſtatuēti, ſapientes viros curæ eſſe eis. Sic Indi Brachmanis fidebant, Druidibus Galli, Gymnoſophiſtis Aethiopes, Magis Perſæ, Auguribus, Sibyllis, vatibus, oraculis, & pleriſque diuinantibus Romani: alijs quoque & ſimilibus nationes, aliæ quos ſapientes & Deo propinquos autumarent. In hoc enim ferè genus humanum conuenit, duce ſe aliquo peritiſſimo diuinorum conſcio egere, cuius præceptis audiens beatitudinem aſſequantur: quippe cùm ſupra facultatem mortalitatis ſit collocata, non cuilibet ſe præbet expoſitam, & cognitu quoque difficilima eſt: nanque philoſophicarum rationum capaces non multi temerè inueniuntur. Atq; ille quidem ad ipſius finis notionē quanquàm promouent, non producunt, quam diuinus ille cùm ſit & ſupra ſenſum, ſupraq; rationem poſitus, ad eum veſtigandum humani cogitatus fatiſcunt.

Summa itaq; Dei clementia & prouidentia inexcogitabilis mortalium erroribus opem tulit (neq; enim in re neceſſaria deeſſe homini voluit) quæ creatam à ſe naturam operibus ex ea progenitis & extremè laborãtibus adeſſe ſemper & ſuffragari firmiſſima lege ſanxit: Tritum quippe illud apud philoſophos, naturã, cùm poſtulat neceſſitas, nõ deeſſe. Peculiari autem Dei populo Prophetæ dati & Meſſias: id eſt, Chriſtus promiſſus eſt, cui audientes felicitatem adipiſcerentur, obaudientes pœnis plecterentur. Ad arrogandã autem derogandãmve Prophetæ fidem in ipſis exordijs cõditarum legum non tàm quid traderetur, quàm quis traderet, examinandum fuit: ſi enim de rebus ipſis, quarũ notitiam ſuperno duce diuinoq; Propheta comparamus nobis, vi naturæ & ſagacis intellectus facultate inſtrui commoneriq; poſſemus, eius ope non neceſſariò egeremus. Ad eum igitur qui cœlitùs miſſus creditur, dirigenda eſt mentis acies, quibusq; virtutibus abundet, diligenter inſpiciendum, quas vbi deprehenderimus, cœleſti nuncio iure optimo conuenire, eum ipſum qui eis pollet, dignum proculdubiò habebimus, cui fides penitùs mancipetur. Sic & Abraham ille, & Moſes, & alij cùm virtutibus inſignes, tùm ſanctitudine inculpatæ vitæ conſpicui, tum miraculorum & futurarum rerum prædictione clari, diuina legatione fungi ſe etiam tacentes, profitebantur: Contra quoq; idolatrarum auctores inſtitutoresque & abominandi Maomethis placita, cùm ex dogmatis vanis, inconſtantibus, & recto iuſtoq; aduerſis, tùm ex vitijs immanibus quæ continent, fouent, docent, prouehunt, à malo dæmone proficiſci conſtat.

At ſanè ſi Ieſum Chriſtum ducem & magiſtrum noſtrum Deum eſſe, ne dum iuſtũ verumq; Prophetam monſtrauerimus, extra omnem controuerſiam apparebit eis omnibus, quæ nobis ipſe tradidit, ſine vlla cunctatione fidem obſtringendam atq; ea quæ repugnant ceu fabulas & deliria contemnenda, quã nec dementes opinarentur à Deo Optimo Maximo mendacium hominibus pro ſumma veritate excolendum tradi. Principium autem accommodatiſſimum noſtræ inſtitutioni tùm erit inſumendum, cùm illud veriſſimum & ab omnibus receptum præfati fuerimus: Fuiſſe videlicet quo tempore rerum potiebatur Tiberius Cæſar & pro eo Pontius Pilatus Iudæam adminiſtrabat, hominem quendam Hieroſolymis, cui nomen Ieſus, atrociter vexatum & morti crucis addictum, hoc ipſum non modò ſacra teſtantur Euangelia, ſed & Iudæi aſſerunt, & Romanarum rerum ſcriptores memorant, & Græci quoque oratores atq; philoſophi affirmant: tametſi eorum nonnulli probroſa verba in deriſum & contumeliam effuderunt: Si quidem & Cornelius Tacitus mendaciorum, vt inquit Florens loquaciſſimus, & Dion, & Tranquillus ſuas hiſtorias bile in Chriſtum Ieſum & ſectatores effuſa fœdauerunt, Epicureus, item Celſus, Libanius, Porphyrius, Iulianus, Proculus Platonicus, Hierocles & Dei hominumq; ſubſannator Lucianus, Chriſtum & eius legem adlatrãrunt, tùm ſua freti ſuperbia & erroris turbine circumacti, tùm vt de Chriſtianis ipſis quaſi vindictam ſumerẽt, quos acerrimos idolorum oppugnatores nouerant, tùm vt vel principibus illis vel populis adularentur: Quorum inſaniæ à Ioanne Grammatico, ab Origine, ab Euſebio, alijsq; compluribus & patefactæ & refutatæ ſunt, ſed non eos nunc taxandi locus ſatis fuerit enarraſſe apud hos quanquàm hoſtes crucifixi Chriſti, quòd tamen ſuppoſuimus mentionem factam. Et prætereà Iudæorum multi poſt inflictam Chriſto mortem libros quàm plurimos ediderunt ignominijs & maledictis refertiſſimos, tametſi Ioſephus & Philon inter eos eruditiſſimi honorificam de Chriſto mentionem fecerint. Hunc igitur qui crucifixus fuit, qui mortuus, qui Iudæis ſcandalum dictus, Gentibus ſtultitia, ex his quæ mundo viuens geſſit, quæque Apoſtoli eius atque diſcipuli, & ſectatores peregère, non hominem modò ſanctiſſimum, ſed etiam Deum fuiſſe veriſſimis & conſtantibus (vt arbitror) rationibus, Deo fauente, oſtendemus: Hinc autem ſumere liceat exordium.

Cultus Dæmonum quibus ſub ſimulachris fictisq; imaginibus obſcœna ſacra fiebant, & humano etiam ſanguine litabatur, annorum quatuor millia aut circiter perdurauerat: neq; enim ad viuum nunc reſecanda res eſt, opus enim longiore ſubſellio, quàm de ſupputatione temporum inter celebratos auctores non conuenit. Tanta itaq; inuaſerat nationes veſania, ſollicitante dæmone, & ſe Deum fingente, vt multa ab eis fierent aliquando, religioſaq; putarentur, quę non ſolùm obſcœna atq; nepha-

ria humanæ naturæ intra ſuos limites conſiſtenti ſemper fuêre, verùm & brutis quoq; animantibus flagitioſa & abominanda. Miſcebantur memoribus Perſæ inceſtis nuptijs, obijciebantur à Bactris ſenes canibus ad hoc ipſum nutritis, apud Scythas mortuorum ſepulchro infodiebantur viui, qui ab illis amati fuiſſent: Maſſagetum ac Derbicum mos erat, propinquos & affines ſuos, qui iam conſenuerant, immolare atque eorundem carnes epulari. Carthaginenſes & alij non pauci proprios etiam filios iugulare, & dæmonibus, quos deos autumabant, ſacrificare conſueuerant. Non impie autem neque ſceleſtè, ſed piè, ſed legitimè ſe, ſed religioſè facere exiſtimabant: & dijs ipſis placere, qui hoc & mille alia id genus impia flagitioſaq; iugiter expetebant, & terrarum orbem præter Hebræos (quorum etiam pars quandoque exorbitabat ad ipſos deos deficiens) varijs huiuſcemodi immanitatibus repleuerunt, & coli ſe omni ſcelerum genere procurarunt: obcæcatis adeo in vniuerſum nationibus, vt iacentem in aperto decipulam non aduerterent: oraculis autem potiſſimùm & reſponſis dæmones alliciebant, ac impiæ ſuperſtitioni & peſtilentiſſimæ fraudi futurorum prædictiones ferè ſemper ambiguas, ſæpè falſas, quaſi honeſtamentum, diuinitatisq; indicium prætendebant.

In hunc cultum vel fruſtrà vel exiguis certè viribus pugnauerunt veri Dei cultores Abraham, filij atque nepotes, Moſes item, Ioſue, Dauid alijq́ue Iſraëlitici populi duces & reges, quē tamen oppugnatum acerrimè, & expugnatum conſtat, ſimulac Chriſtus doctrina ſua terrarum orbem colluſtrauit. Nec ſolum id noſtri affirmāt, vti etiam magnus ille heremi cultor Antonius: Oracula, inquiens, aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti indicto ſilentio obmutuiſſe, ſuosq; captiuos perdidiſſe, ſed & præclari gentium ſcriptores Hadriani Cæſaris tempeſtate oracula penè prorſus defeciſſe commemorāt, quos inter Plutarchus boni nominis auctor diutiùs percunctatus, eſt, cuinam cauſæ factum id tàm grande adſcriberetur. Fugere igitur dæmones cœpêre impenſiùs poſt aduentum Chriſti, qui ſtatim à ſectatoribus cultus & ab eius apoſtolis, qui diuerſas orbis plagas ad publicationem Euangelij ſortiti, prædicatus adeò celebratusq; eſt, vt ab innumera multitudine, ab omni ſexu & ordine, per orbem vniuerſum victo detriumphatoq; dæmone magna cū indignatione & Iudæorum & gentiū adoraretur, & iam milleſimus ſupra quingenteſimum annus euoluitur, ex quo perſequente Herode, aduerſantibus Romanis rerum Dominis, reclamantibus Iudęis, obſtantibus diabolis, ſenſus demùm & carne repugnātibus, ſanctiſſima hæc religio quæ prius ſub myſticis prophetarum velaminibus, & vmbra legis Moſaicæ multis annorum millibus quaſi in magiſtris (ita dixerim) vtero delituerat, & nata & aucta & propagata eſt, vixq; vllus tam ſemotus orbis angulus reperitur, in quo aut in Chriſti honorem extructæ eccleſiæ non fuerint, aut eius ſaltem nominis fama non perſonuerit. Quod regnum igitur huic vel magnitudine, vel victoria, vel gloria, conferendum eſt: quando non ſolum ab Oriente ſole ad Occidentem propagatum eſt (extremos enim vtriuſque oræ reges & populos vt medios taceam Chriſti legi ſubiectos eſſe perſpicuum eſt) ſed ad terras etiā, tàm Romanis olim gentium victoribus quàm Alexandro illo, orbis terrori & nouos orbes perquirenti prorſus incognitas prolatatum: vt eos omittam quos Chriſtianorum Hiſpaniæ regum claſſis noſtra ætate per Antarcticum polum huic ipſi quem cernimus oppoſitum adnauigauit: hæc adeò nota, cōpertaq́; vt veritatis hoſtes tametſi frontem perfricuerint, negarę vereantur.

Libet autem primùm ex aduerſarijs ſciſcitari, quæ'nam vis illa tàm potens fuerit vt malignos dæmones ex mundo iam ferè debellato ſubactoque tàm celeriter expulerit? Porro Conſtantini principis virtutem & religionem in cauſa fuiſſe contendere nequeunt, quando, vt antea narrauimus, aliquot ante ſecula Hadriani videlicet Auguſti principatum oracula deſierant, & poſt Conſtantinum fuêre, vt Iulianus impius ille deſertor, qui vero Deo poſthabito atque contempto, dæmones & idola coluêre. Atqui nec Gentium philoſophi, in humanam aliquam poteſtatem id vnquam referrent. Vt enim ſupremo Deo boniſque angelis inferiores ob eorum malitiam, ſcilicet, dæmones ipſi imbecillioreſq́ue, ita hominibus potentiores ſunt, quoniam vniuerſam ſpiritalem ſubſtantiam ſupra hominem collocatam apud rerum naturæ gnaros compertiſſimum eſt, atque etiam Iudæis ipſis notiſſimum, qui in libro Iob, libro vtique apud eos etiam ſanctiſſimo legunt,

non

non eſſe in terra potentiam quæ dæmoni comparetur. At ſi fortè quiſpiam qui paulò ſapientior, quam par eſt, ſibi videretur, contenderet non dæmones illos fuiſſe, ſed figmenta hominum fallentium imperitorum mentes, ſuæ inſcitiæ ruditatiſque latebras quantò ocyùs proderet. Tulit certè hæc noſtra ætas nonnullos, quibus dum aut notitia rerum ob adiunctum laborem nauſeam excitat, aut ſancti mores & incorruptæ vitæ ratio moleſtiam parit, ſpiritales ſubſtantias quaſi fictitium quoddam deridendumq́ue commentum exibilant, quæcunque inter mortales admirabilia videntur, humano aſtu, & excogitatæ fallaciæ referentes accepta, vt qui nec dono fidei ob prauos mores pollent, nec rationum earum, quas cùm Philoſophi Gentium, tùm Chriſtiani Theologi parauerunt, ob literarum & incuriam & negligentiam capaces euaſerint. Hos breuibus interrogatiunculis monebimus, vt à ſua illa ſapientia deſipiant, ſi ſapientiæ eſſe compotes cupiunt.

Reſpondeant quæſo ſi Philoſophi illi priſci toto orbe celebres quos cõſuluiſſe oracula, ſtatuasq́ue vouiſſe, ex Romanis Græcisq́ue hiſtorijs pro liquido eſt, atq; confeſſo, moti ad id peragendum ſint, nullo hallucinati præſtigio, quod vim mortalitatis excedere videtur, nulláne ludificarentur habita ratione? Rurſus rogentur negaréne ſimul velint, omnem hiſtoriam tàm Græcam & Latinam quàm Barbaram mirabilibus dæmonum præſtigijs adſtipulantem? quòd ſi fortè eis conceſſerimus, vt oracula ipſa prauorum hominum dolis, & fallacijs tribuantur, quod Euſebius Pamphili in quarto Euangelicæ præparationis libro omninò non confutat, illud certè diſſoluant, operæpreciũ eſt, quænám fuerit cauſa, cuius vi innumeri templorum dæmonis ſacerdores & vno eodemq́ue tempore & in diuerſis orbis plagis cogerentur, vt à fallendi voluntare deſiſterent. Hæc cùm diluere non poſſint, cum impijs quibuſdam & reprobis hominibus aſtrologico fato id forſan imputare ambient, qui nihilominus facilimè reuincentur: Incorporeæ namque ſubſtantiæ poteſtati cœleſtium corporum non ſubduntur, cùm pati id nequeat à corpore (de naturali actione loquimur) quod aut expers penitùs corporis eſt: quales angeli habentur, aut corporeo inſtrumento non egent, in proprijs muneribus obeundis, quales rationalium hominum intellectus. Porrò ſi hoc etiam illis concederemus condonaremusq́ue vt cœli videlicet natura, ſpiritales & ſeparatas mentes afficeret, quoniam id tuerentur, vt alicuius conſtellationis vis ſyderumq́ue quantumcunque velint potentium configuratio, tot annorum curriculis perdurârit parilíque poteſtate, tot & tantas prouincias afflauerit: quando mathematicorum celebratorum conſenſus eſt, partita in cœlo eſſe terrena dominia, diuerſoſque planetas, diuerſis & temporibus & regnis imperitare, & ij quoque refelli poſſunt Aſtrologi non minus mendaces quàm impij, qui tot retrò ſeculis terminum Chriſtianæ fidei ſæpè præfinierunt, qui ea poſtea & ſeruata & propagata ſtolida atque fallaces deprehenſi ſunt. Non poteſt igitur cœlo aut noſtra religio (quod & aliàs dicturi ſumus) aut dæmonum expulſio referri accepta: ſicut nec vlla diuina miracula, quod à præcellenti illo Ioanne Pico patruo meo in ſuis aduerſus Aſtrologiam diſputationibus abundè demonſtratum eſt. De caſu prætereà temeritateq́ue fortunæ nullo pacto hæc deduci poſſent: Namq; vt mittam quòd Chriſtus ea ipſa ſe facturum pollicitus eſt, multis nimirum ſeculis annorum prænunciata ſunt per Eſaiam, alioſq́ue prophetas, nec vno ſub rege nec eodem tempore præcinẽtes, per Sibyllas item diuerſis temporibus, diuerſis regionibus ortas, de quibus Varro ex Latinis auctoribus gentium diligentiſſimè, Maroq́ue & Tibullus & alij nonnihil ex noſtris Lactantius accuratè, Auguſtinus poſteà, & alij meminêre: Iuſtinus quoque philoſophus & martyr in ſuo illo quod de Græco in Latinum ſermonem interpretati ſumus opere, inquit: Cumeæ ſe vidiſſe manſiunculam Sibyllæ, quæ de Chriſto prædixerat & lenticulam qua eius condebantur reliquiæ conſpexiſſe, edoctumq́ue ab vrbis incolis & modum & ordinẽ quibus in dandis reſponſis vtebatur.

Adde quòd non poteſt quicquam eſſe caſu factũ, quod omnes habent in ſe numeros varietatis, vt in libro de Diuinatione à Cicerone confirmatur. Quid igitur reſtat quod celebre hoc miraculum toto Orbe conſpicuũ credi poſſit effeciſſe? An dæmon fortaſſe quiſpiã, qui aut alios dæmones, aut ſe ipſum expulerit: Sed rogo, quiſnã aut ſe aut ſua regna demolitur? rurſus reſpondeant cuiúſnam rei gratia hoc operatus

 eſt,

eſt,bonæ'ne an malæ? ſi illud reſpondebunt, refellentur ſtatim:nam qui peſſimus eſt dæmon,bonum ſibi non præſtituit finem, & tam patens tam vniuerſale & diuturnũ, quale orbi terrarũ attulit Chriſtiana religio,alioquin iam nõ peſſimus, ſed optimus cenſeretur.Si ſecundũ dicent,vrgebuntur acrius cùm non modò à bono ad malum, ſed à malo ad optimum viuendi genus facta translatio, nobis extra controuerſiam declaret, dæmones nequaquam ſibi pro bono duxiſſe,vt à mundi huius principatu deijcerentur, Chriſto vbique terrarum culto & adorato. Colligamus igitur oportet huiuſce rei quam quærimus cauſam, aut Deo ipſi, aut Chriſto homini diuina virtute operanti, neceſſariò tribuendam eſſe:illud ſi concedatur colligitur ſubinde veram eſſe hanc fidem quæ Deum ipſum habeat auctorem: ſi hoc dixerimus,tantundem in aduerſarios obtinebimus: operante namq; Deo per Chriſtum hominem,indicatur nobis eum eiuſmodi fuiſſe (etiam qua homo) vt ad tàm præclara munia peragenda diuina ſelectione dignus haberetur, ſitasq́ue in eo virtutes illas fuiſſe, cuius fulgore obcæcatæ hominum mentes illuſtrarentur. At cùm ſe Dei filium dici crediq; voluerit,Deus dubio procul eſt, alioquin & arrogantiſſimus ipſe omnium cenſendus eſſet,peſſimoq; ſuperbiæ vitio maculatus, qui falsò Diuinitatem ſibi attribuiſſet: nec non diuinæ prouidentiæ lex incuſaretur, vtpote eum cum ſectatoribus nõ puniens, ſed magnifaciens, ſed exaltans, ſed ſignis atq; portentis glorificans,quem conſtaret maieſtatis reum,mille & quingentis & eò amplius annis, terræ, cœli, angelorumq́ue dominium ſibi contra ius & fas vſurpauiſſe.

Cæterùm & vis ea qua vſus eſt Chriſtus, in trahendis ad ſe hominum animis,extra omnem aleam nobis aperit, ſe ab homine qui etiam Deus non eſſet, proficiſci minimè potuiſſe.Nam quòd ex omni hominum ordine, ſexu,ætate,numerus(vt ſic dixerim) innumerus paruo temporis decurſu ad Chriſtum colendum confluxerit, vniuerſa quæ videntur abijciens,vt quę non videntur aſſequeretur,quanquàm & multis & maximis incommodis ſepta,in aliam cauſam quàm in diuinam reijci non poteſt. Neq; enim Apoſtolis inerat fucata illa, & illecebroſa eloquentia,quæ ſenſus demulcens multum virium ad perſuadendum ſemper obtinuit,rudes illi & rei iſtius expertes:Neq; promiſſę credentibus voluptates,quoniam non ſenſili oblectamento,vllisve illecebris,ſed cruciatus & mortis inuitamento trahebantur, præmonebanturq́ue priùs per multas tribulationes in Dei regnum introire oportere: ſed neq; recepto iã per alia tempora inueteratoq; vſu alliciebantur, ſciunt vel ignorantiſſimi in oppoſita conſuetudine mundum tùm ferè conſenuiſſe: Nec inconſideratione certè aut imprudentia,notiſſimum nanque ſtetiſſe diu tum mundum in huiuſce rei diſquiſitione perpenſioneq́ue, quoq́ue magis in examen veniebat negocium,eò clarius cognoſcebatur, impenſeq́ue adeò diligebatur, vt & ſummi in rebus agendis viri maximiq; philoſophiæ patroni crucis (quæ tùm credebatur) ſtultitiam amplexi ſint, ſanè nec argumentis ſenſui naturalive rationi conſentaneis: quid enim ab animis hominum remotius videbatur:quid magis abhorrens à ſenſu communi? quàm Deum crucifixum credere,id namque *Iudæis ſcandalum* (vt Paulus ait) *Gentibusq́; ſtultitia*:ſed neque imperatoria edicta, ea enim mirandum in modum aduerſabantur,quæ æreis etiam tabulis inſculpebantur, quò minus fieri deletiles poſſent: confingebantur & acta Pilati, in quibus omnis in Chriſtum blaſphemia conſcribebatur, & puerorum præceptoribus mandabatur, vt eis traderent memoriæ commendanda, extortæq́ue itidem indigniſſimis quibuſdam mulierculis per quæſtionem fabulæ flagitioſæ,ſpurcaq́ue commenta aduerſum Chriſtianos, vrbibus ac prouincijs proponebantur decantanda,cùm tamen omnium ſanctiſſimi & eſſent & haberentur Chriſtiani,nec in eos,vt monſtrabitur, ſæuiret quiſquam, qui priùs in ſe ipſum immanibus vitijs non ſæuiſſet.

Plinius Secundus (non qui de naturæ ſcripſit hiſtoria, qui ad ſpectanda Veſuuina incendia cupidè nimis, cautè minus accedens, exceſſit è vita) ſed Cecilius ex ſorore nepos cùm in adminiſtratione prouinciæ Chriſtianorum plurimos interficeret, multitudine perterritus à Traiano petijt, quid opus eſſet facto,teſtatusq́ue eſt,nihil apud eos reperiri,niſi quòd dijs ſacrificare nolebant, & canebant cuidam Chriſto vt Deo,vitari tamen ab eis homicidia,furta,adulteria,latrocinia,& his ſimilia. Sed qui tùm rerum potiebantur, pro bonis eiuſmodi operibus eorum fortunas fiſco adſcribebant,

bebant,

bebant,& quòd eſt acerbius, exquiſitiſſimis ſupplicijs corpora trucidabant, quod
non ſolùm apud Euſebium in hiſtoria, & alios ex noſtris eſt videre, ſed & apud Gen-
tium monumenta. Exploſa quoq; iam pridem eorum ſententia, qui vim cœlorũ au-
ctricem Chriſtianæ religionis exiſtimabant, ſiquidem corpus ad corporea potiùs,
quàm ad incorporea ſectanda diligendaq; diſponit, atq; ad omnes orbis plagas ea-
dem ſyderum configuratio extendi nequiret, ſi qua etiam inueniretur, quæ in mores
hominum influeret: namque, vt diximus, diuerſa apud Aſtrologos dominia, nec tàm
diuturna, nec ad diuerſos homines, diuerſis regionibus, diuerſis tẽpeſtatibus ortos
promiſcuè commouendos vim haberent. At qui nec multitudini quiſpiam hoc im-
putauerit: duodecim nanq; in primis duces habuimus inermes, illos quidẽ inopes
& omni prorſus auxilio, præterquàm diuino deſtitutos, in quos non ſolùm Senatus,
Populusq; & Imperatores Romani qui tùm rerum potiebantur, potẽtiæ ſuæ machi-
nas exercuerunt, ſed & ipſi Philoſophi, Oratoresque, & Rhetores, vires omnes ſcien-
tiæ ſuæ & eloquentiæ exacuerunt. Nam & Porphyrius, & Celſus, & Libanius, & Lu-
cianus, Syrus, & alij, quos antè diximus, aduerſus Chriſtum, & ſectatores acerrimè
inuecti ſunt, qui tot annorum ſeculis omnifariam oppugnati, tantum abfuit, vt expu-
gnarentur, vt & in obſidionibus quas pertulerunt munitiores, & in perturbationibus
ſecuriores, & in cædibus numeroſiores, atq; viuaciores perſeuerârint. Sed quid dicã
de internis & pluſquã ciuilibus bellis, quib. noſtra fidei Chriſtianæ Reſpublica atro-
citer quaſſata eſt, ab ipſis primordijs ad noſtra tẽpora, de Simonis inquã, de Nicolai,
de aliorum hæreſi, qui ſub Apoſtolorum tempore virus ſparſerunt: de Menandri, de
Baſilidis, de Hebionis, de Cerinthi peſte, de Arrio poſtea, de Sabellio, de Macedo-
nio, de alijs innumeris. Quid de tepidis illis dicam, qui ſub ouina pelle rapaciſſimũ
lupum gerunt, quos aut mitigat illa manſuetosque reddit, aut capit, aut detegit, ſuiſ-
que ouibus vitandos indicat. Quo enim vnquàm tempore ab hæreſibus, aut vete-
ribus extirpandis, aut nouis allidendis, aut ſubnaſcentibus veluti abortiuis enecan-
dis, aut ab oſtendendis occultis hoſtibus amicitiam ſimulantibus, quieta eccleſia
perſeuerauit? vt illud maximum eius fidei veritatis argumentum haberi poſſit, &
cum externis eam hoſtibus & cum internis ſimul bellaſſe & viciſſe: Si enim externa
pace vel ocio interno vſa fuiſſet, non mirum quiſpiam fortaſſe putaret, ſi aduerſarios
domuiſſet: Sed cùm externis armis, & inteſtinis incendijs vna petita ſit, nec ſuccu-
buerit, imò victrix triumphauerit, triumphetque Dei opus eſſe negari etiam ab ini-
micis non poteſt.

Verùm enimuerò ſi ad egregia facinora conſideranda mentem appulerimus, nul-
lam ſectam religionémve Chriſtianæ religioni comparari potuiſſe vnquam depre-
hendemus. Conferenda ei fortaſſe erit Phœnicũ illa Theologia à Sanchoniate Be-
ritio collecta, quam Philon ille non Hebræus, ſed Byblius in Græcam linguam tranſ-
tulit: aut Aegyptiorum, quæ à Manete explicata: aut Græcorũ, quam Cornutus phi-
loſophus edidit, Atlantiorúmve: aut Phrygum, quas quidẽ plenas mõſtroſis fabu-
lis, & meraciſſimis nugis, tum Euſebius, tum Theodoretus, tum alij luce clariùs
monſtrauêre: aut mores demùm vlli vel nationum vel philoſophorum conferendi?
quorum opiniones & Aetius & Plutarchus, idem quoque Porphyrius addita eorum
vita cõſcripsêre. Pro miraculo ferè habebatur priuſquam de virgine Chriſtus naſce-
retur, ſi vel vnus philoſophus vacaret à vitijs & ea pro veritate, pro virtute factitaret,
quæ non modò monachi virique ad virtutum culmen anhelantes, ſed & fœminæ in-
numerabiles effecerunt: ſi quem diuitias abijcientem comperiſſent, inſtar prodigij
æſtimabatur. Poſt Chriſtum verò quodnám ſeculum eſt inuenire, quo multa homi-
num millia quibus diuitiæ contemnuntur, non reperias? ſi quem in cœlibatu viuen-
tem conſpexiſſent, ſtupebant vrbes, atqui maximas Chriſtianorum cateruas vitam
duxiſſe cœlibem compertiſſimum. Mundum extaſis tenebat cùm philoſopho-
rum nonnulli, vt Empedocles, vt Zeno, vt Anaxarchus, & Egeſiæ ſectatores, & ſi
qui alij rariſſimi mortem libenter obire videbantur: ſed quot quæſo martyrum
Chriſti millia, & vt veriùs dixerim, quot millia millium, magna etiam cum ala-
critate cruciatus & mortem expetiuêre? qua de re ſuprà quàm dici poterat, Gen-
tes admirabantur, idipſum literarum monumentis referentes, quos inter Arria-
nus

Digitized by Google

nus philoſophus ex Stoica ſecta ſcriptum reliquit, Chriſtianos omnes mortem contemnere. Porrò hanc hominum animis vim inſpirare vt ſiſi promiſſis Chriſti pauperis ludibrio habiti, & crucifixi, eiusq; amoris impetu compulſi, parentes, diuitias, patriam, honores, viſibilia omnia, & propriam deniq; vitam nihili facerent, diuinæ opus eſſe potentiæ quilibet, niſi inſanus iudicauerit. At ſi Chriſtianæ vitæ particulariùs opera perpēdamus, nihiloſeciùs diuinitatem Chriſti comperiemus, & nihil minus telorum inde aduerſus hoſtes nobis vendicabimus, quàm ex dæmonum exilio & orbis vniuerſi conuerſione retrofecerimus.

Diluenda tamen nobis priùs vulgaris quædam calumnia eſt, qua frequēter ab impijs petimur, qui vitio dant nobis credendi ſimplicitatem, ob idq; & leuitatis nos & vanitatis nomine culpare non deſinunt. Quæ quidem calumnia in eos ipſos aduerſarios repellitur, ſi animaduertere voluerint quolibet in officio quò exerceri malint, ante omnia ſe credere oportere, & ſi Porphyrio ipſi, cui magis hęrent quàm Chriſto, fidem habuerint, cognoſcēt ſibi fide & infirma opinione opus eſſe, etiam in ipſa philoſophia, nec ſolùm in initio (quòd & Ariſtoteles docuit) diſcentem, ſcilicet, credere oportere, ſed etiam poſtquàm ad finem peruenerint. Scientia enim illa quam fidei opponunt, omnem prorſus ambiguitatem tollit: At qui ipſemet Porphyrius in libro de Anima ad Birithrum ſcribit, nullum eſſe in philoſophia locum non dubitabilem: Idem ad Anebonem Aegyptium, inquit, de rebus philoſophiæ multa dicta eſſe à Græcis philoſophis, verùm ex coniectura, cùm eius principia ex fide traxerint, & ad eundem iterum: Apud noſtros quidem pugna verborum, & ſi quis adhuc veritati propior, examinandum: principium igitur non ſolùm, ſed & finis philoſophiæ, eodem auctore, nutabundus & vacillans eſt, & fortè non iniuria. Quis enim in Ariſtotelis libris, vt philoſophos leuioris notæ ſileam, firmū, & inconcuſſum extra cōtrouerſiam conſpicit? niſi dum aut veſtigia ſenſus non deſerit quæ omnibus nota, aut à primis intellectus principijs non flectit, quæ omnibus innata. Quis in Platone locum omni ex parte communitum adeò offendit, vt rationis armis expugnari non poſſit? præterquam vbi de Deo aliqua ex veteri Hebraica diſciplina aut mutuatus aut ſuffuratus eſt. In ipſis autem rerum naturalium principijs, quot diuerſa? quot pugnantia? cùm Plato Ideas materiam & opificem varijs nominibus arbitretur: Ariſtoteles priuationem inueniat, formamque & materiam exprimat, ipſumque Platonem impugnet: Arabum quoque philoſophorum, hoc eſt, Arabica lingua ſcribentium, alius (quòd cum præfatione veniæ ſit dictum) corporeitatis formam ſubnectat, improbet hoc alius & interminatas dimēſiones comminiſcatur, alij alia: At in cauſis, alter plures, alter pauciores introducit, contentus hic quatuor, pauperiem ille peroſus, & exemplarem, & organicam concauſas immiſcet, veluti agendis rebus commodam ſupellectilem: Quòd ſi primi & qui ſapientiſſimi habiti & probatiſſimi, in ipſis principijs aduerſi ſunt & pugnaces, quæ pax, quæ conuentio minutorum philoſophorum? quæ concordia literatoriæ turbæ in concluſionibus? quorum tot diuerſitates, quot ſcriptores, & quiſque nihilominus ſectatores habuit & ſuo ſeculo floruit. Sanè eorum qui alternè contradicunt, alter verus, falſus alter ſit neceſſe eſt, afferunt autem probabiles pro ſua opinione rationes, & ex antro Heracliti, aut Democriti puteo extractas contendunt, nihilominus nil certi ex eis, nil ſolidi, quo poſſit humana mens quieſcere. In ſecta Platonis diuerſæ Academiæ tum Lycea ſub Proclo, tùm Itala ſub Plotino, tum Aegyptia ſub Iamblicho: In ſecta verò Peripatetica quæ nunc plurimùm & præ alijs viget, quot particulares inueniuntur ſectæ? in ipſius dico Ariſtotelis interpretibus, Alia Græcorum, Arabum alia, Latinorum alia: Græci inter ſe pugnant, vt notum eſt illis, qui vel mediocriter eos legerunt: Arabes eos ex parte ſequuntur, ex parte impugnant, inter ſe verò contendunt, & alter alterum lacerat quòd vel in commentarijs Auerrois abundè viſitur. Latini & Græcos & Arabes partim laudant, partim refellunt, inter ſe verò pugnant acerrimè, ſed & qui inter hos inſigniores habentur, ſectatores & ipſi habent, & diuerſas conſtituunt ſcholas. Quare aut fugit veritas, aut magis latet: quò enim quæritur magis, dubitatur de ea magis. Pauca enim nota ſunt, & hæc vel ſenſu ipſo vel fide nota: fide, inquam, quia magis creditur doctores ipſos qui præeliguntur vera dixiſſe, quàm ſciatur, adeò ſemper

quæ

quæ per rationis diſcurſum cõfirmata ſunt, diſcurſu etiam rationis infirmantur. Melior multò noſtra conditio, quorum omnes fidei propoſitiones eis ipſis, quas philoſophi profata & dignitates nuncupant, certiores ſunt, vtpote diuino lumini nixę, ſed & in ipſis principijs firma & inconcuſſa concordia noſtrorum theologorum quamuis pleriſq; in alijs diſcordent, quæ potiſſimùm de philoſophis ſumuntur.

At quæſo, quid damnent, animum aduertamus, vt eorum pateſiat ſtultitia: Lenitatem nominant Dei oraculis ſtatim credere, quæ ſumma ſapientia eſt: ſtatim autem hominibus credere grauitatẽ & prudentiam nominẽt, neceſſe eſt, ſi ſuos ſequi, quos & admirantur, duces voluerint. Pythagoras quippe ſilentium ſuis diſcipulis impoſuit, percunctandiq; eis adempta facultas eſt, quibus id ſolum pro ratione erat, quid ſilentij magiſter, nulla etiam cum ratione dixiſſet. Plato in Timeo ſcribit, de alijs dæmonibus dicere & eius generationem noſſe maius eſſe, quàm vt præſtari poſſit, credendum autem illis qui anteà dixerũt. Et Socrates ipſe apud Platonem de pœnis inferorum & bonorum præmijs loquens, hæc ſunt inquit, o Calicles, quæ cum audiuiſſem, vera eſſe credidi, & ipſemet Plato in primo de legibus Iuuenem de eiſdem dubitare nephas eſſe prædicat, & Theognis fidelem virum magnopere celebrat. Quod autem credere priuſquam noſſe opus ſit, Parmenidem antiquum philoſophum audiant dicentem, ea, quę abſunt, mente fieri, præſentia nec fieri poſſe, vt quiſpiam intelligibilibus niſi ſolo intellectu propinquet. Quomodo autem ſolo intellectu (de primis enim principijs non loquimur) niſi fide inter media: nam ſenſus ipſe eò pertingere non poteſt, ideoque ab ipſo philoſopho excluditur: Quod forte animaduertit Ariſtoteles cùm inquit: Iuſta proportione reſpondere ſenſile ſenſui & intellectile intellectui: intelligibilia quippe fidei proponuntur, ad quæ ſenſus ipſe ſua natura non migrat. Qua de re ſicut oculus lumine eget, vt viſibilia contempletur, non ſecus ad cognoſcenda diuina fide indiget mens, vterque enim medio ſibi cognato indiget, quapropter quòd oculus in corpore, fides in mente. De philoſophis illis omnibus ante Platonem & Ariſtotelem, quos miro ſtudio coluit antiquitas, quanquàm in varias & pugnantes ſectas diuiſos quid ſumus dicturi? quando quiſque eorum non caruit diſcipulis, qui eos etiam fide, non ſcientia (qui enim fieri poteſt, vt ſcientia in ſe pugnans ſit & varia?) ſequebantur. Romæ quoque in Capitolio dedicata olim Fides erat, eademque à Marco Seruilio Scauro, antè autem ab Attilio Calatino fuerat conſecrata, quòd Cicero diſputans de Deorum natura commeminit. Et in Orphicis hymnis ſiue eius auctoris, illi ſeu alterius Cecropis fuerint, Fides cum alijs deis aduocatur. At quæſo fide ne ducebantur, an ſcientia, Ariſtoteles & Theophraſtus cùm illi philoſophiæ ſtudium Apollo conſuluit, cùm poſtea vouit ſtatuas pro ſalute Nicaronis, vt Philoponus, vt Laërtius meminere, & cùm hic de ſacrificijs commentus eſt, vt Porphyrius refert. Num & Auerrois ille, qui occaſionem minimè credendi multis præbuit, credidit an demonſtrauit feliciorem quandam eſſe vitam, cuius compos fieri non poſſet ratiocinatio, opinione certè id non ſcientia vſurpauit, vt ex epiſtola eius de continuatione intellectus & ex commentarijs de anima colligitur. Quid quod & Auicẽna & Algacel prophetas eſſe probant, creduntque multa ad quæ humana per ſeſe ratio non adſurgit, & Auerrois idem credidit in paraphraſi de Diuinatione per ſomnum: Pythagorici quoque & Platonici oraculis credebant, idem & aliæ ſectæ philoſophorum ferè omnes. Atqui & ipſe, cuius nuper mentionem fecimus, Algacceles in exordijs Metaphyſices ſuæ radicem actiuæ diſciplinæ, per quam futura compararetur fœlicitas, fidem eſſe cenſuit.

Sed quid remotiora conſectamur, prima literarum elementa diſci à quoquam non poſſunt, qui docenti non crediderint: ſic & liberales & mechanicæ artes comparantur, ſic & fide ipſa ſe philoſophi ſectis addicunt: fide enim non ſcientia tenent hos eſſe Platonis libros, illos Ariſtotelis, alios alterius, & eorum titulis acquieſcunt, quos nihilominus potuerunt ſupponi & ſurripi, vt adulterini pro legitimis ſumerentur mille de cauſis, adde quod de ſingulis librorum partibus addubitari poteſt, ipſiúſne quem titulus præfert auctoris propriæ ſint, an alterius vel odio corrumpentis, vel per inſcitiam aut negligentiam in transſcribendo inuertentis, immutantis, detrahentis. Hinc apud Diuum Hieronymum & alios

exno-

ex noſtris ille ad ſcriptores librorum obſecrationes, obteſtationesque vt integrè & accuratè ab exemplari tranſcriberent, ſed & contingere facilè poteſt vt ex populationibus regionum vrbiumq; direptionibus librorum pereat integritas, victorum immanitate atque Barbarie contingere poteſt & metu: vt de Ariſtotelis & Theophraſti libris narrat Strabo: Cùm enim eos Neleus Bibliothecæ vtriuſque philoſophi compos Scepſim detuliſſet, eius poſteri ob metum Attalicorum regum terræ illóſ infoderunt & humiditas ac tineæ labefactârunt, inde ab Apellicone corroſiones emendare cupiente erroribus repleti ſunt, quos quanquàm corrigere tentârint nonnulli, præſertim dum eos Rom. ex Athenis remeans victor Sylla vexiſſet, conſtare nihilominus qui poteſt? redditine priori integritati an temerati magis fuerint? Adde quod Andronicus peripateticus eos poſtea in tractatus diſtribuit, ſuppoſitiones proprias in vnum colligens, quemadmodũ Porphyrius in libro de vita Plotini præceptoris memoriæ prodidit, qui & eius ipſius libros emendauit & in Enneadas diſtribuit. Credunt igitur nunc Platonici hos Plotini libros, credunt Peripatetici illos Ariſtotelis & Theophraſti fuiſſe, creduntque nec ſatis conſtanter, cuius Ariſtotelis: nam multi Ariſtoteles, multi Orphei, multi Homeri, multique in literis pręcellentes viri cognomines fuerunt, ſed & agricolis quoq; ciues, ſed & nauigatores nautis credunt, quis enim ſe liquido commiſerit elemento,

—digitis à morte remotus

Quattuor aut ſeptem ſi ſit latiſſima tæda, qui priùs nõ crediderit incolumẽ ſe ad portum perferri. Quis obrueret ſulcis ſemina, qui nõ crederet & imbres & Solis tepores opportunè affuturos, eorumq; beneficio terræ vim excitatam, & cõfotam multo cũ fœnore meſſem reddituram: quid plura? credũt medicis ægroti, filij parentibus, alter alteri mercator, & in auro argentoq;, & precioſis lapidibus coëmendis, aut ferrum & indicem lapidem exploramus, aut gemmarijs fabris fidem habemus. Si autem & in his quas memorauimus, & alijs humanis in rebus, ad quas propria & natiua peruenit induſtria, fide opus eſt, ſi vna viuere homines velint, alioquin diſſipetur humana reſpublica, & quam ciuilis pollicetur vita, felicitas pereat. Ad comparanda diuina fide opus non erit? ad quæ non ſolùm noſcenda, ſed & veſtiganda lincei Ariſtotelis & Platonis oculi, ceu noctuæ ad Solis iubar caligauerũt. Summa ergo prudentia, ſumma grauitas diuinis oraculis, diuinis verbis credere, & quidem purè atque ſimpliciter, eoque maximè, quo nihil obeſſe credulitas hæc poteſt, ſummè autem prodeſſe, quæ & intellectum enubilatum illuſtrat, & voluntatem defæcatam, & accenſam conuertit in Deum. Vnum illud veriſſimè ab Apoſtolo dictum eſt: *Charitas omnia credit*, qui idem docuit accedentem ad Deum credere oportere, quia eſt & inquirentibus ſe remunerator. Monuit quoque priùs Propheta Eſaias non intellecturos eos, qui non crediderint. Sanè quantò ſimpliciùs, quantò puriùs creditur, tantò inoffenſiùs vita hæc ducitur, & ad eam quæ expectatur, cautiùs alacriusq; peruenitur. Legimus quoque apud legum ciuilium auctores, ſimplicitatem in legibus amandam eſſe, vt in inſtitutionibus legalibus titulo de fide commiſſarijs hæreditatibus viſitur. Item in eodem volumine, titulo de legitima Agnatorum ſucceſſione, ſimplicitatem legibus amicam didicimus.

Sed iam vnde digreſſi ſumus, reuertamur: Probandum enim nobis erat ipſa opera Chriſtianæ vitæ, quæ ab hac fide profluunt, teſtari nobis Chriſti diuinitatem, idq; faciendum nobis eſt, eius inprimis fine ante oculos poſito: Quippe cùm optimum Chriſtiana vita ſibi finem præſtituerit, & in eo adipiſcendo optima etiam num inſtrumenta præparauerit, fructusque vberrimos, & admirabiles mundo, præclariſſimorum operum promſerit apud eos omnes, qui à ratione non abhorrent, reliquit indubium ſe diuinitùs hominibus datam ad eos de terris ad cœlum transferendos: In primis ſiquidem Chriſtiana vita ſemper anhelans, & ſitibunda videndi fruendique Dei eſt, nihilque in votis aliud eſt homini verè Chriſtiano, quàm vt ei ſe coniungat. Quod cùm aſſequi nequeat, niſi priùs vniuerſas labes abſterſerit, terrenam affectionem omnem (quoad fieri poteſt ab eo qui carneus eſt) demittit, ſeque in diuini amoris abyſſum ſuſtollit, quo veluti torrentiſſimo igne defæcatur animus, & abiecto ſordium pondere in ſuperna leuis effertur: nanque in cœleſtem aulam quæ maxima fulget puritate, nihil coinquinatum, nihil non purum admittitur: de qua quidem

compa-

comparanda puritate traduntur varia ab excellentibus philoſophis, præcipuè Platonicis, qui quanquàm per tranſenuam ad felicitatem aſpicerent, eam tamen arbitrabantur haberi ab eo non poſſe, qui non ſolùm ciuili benè vteretur vita, ſed per purgatoriam ad eam quæ purgati animi dicitur ſe tranſtuliſſet. Ab exacta nihilominus Chriſtianæ vitæ puritate longiſſimè defecerunt, non ſolùm enim opus homini qui ad virtutum culmen aſpiret, vt affectum à fluxis temporarijsque rebus auocet: ſed & ſeipſum exuere oportet, atque ab amore proprio tanquàm ab animi veneno prorſus abſtinere, quod quidem Ethnici philoſophi nec plenè cognouerunt quidem, ne dum aſſecuti ſunt, quàm qui inter eos purgatiſſimi proprij amoris cœno veluti ſus luto volutabantur, & ad faſtigium virtutis quantò magis propinquare ſe credebant, tantò magis elongabantur: ſiquidem ij quos de ſenſibus obtinebant triumphi, eorum mentem ſuperbiæ machinis debellabant. Nos econtrariò qui non in edomanda duntaxat parte ſenſili poſitam victoriam ſcimus, totis viribus contendimus, vt mentis arcem, noſmetipſos ſcilicet vincentes expugnemus, & ad Deum ipſum quicquid boni molimur, quicquid noſtrum eſt quod magis videtur quàm eſt, quicquid denique nos ipſi ſumus, qui quòd ſumus, eius gratia ſumus, referamus. Hæc noſtræ Chriſtianæ legis deuotio humanæ naturæ perfectio eſt.

Sed quæ lex (rogo) vel proximare huic poteſt, aut eam vel delonginquo aſpicere, Minois fortè, aut Zaleuchi, aut Lycurgi? quanquam & ab antro Iouis ille, & iſti à Pallade, & ex Pythio oraculo, vt fabulantur, Gentes ſuas leges traxerint, quæ eis ipſis quibus refertæ ſunt obſcœnitatibus, dæmones auctores vel inuitè fatentur: faceſſat Charondas, Apis, Demonax, Pagondes, Archias, Eudoxus, Philolaus, Pittacus, Neſtor: faceſſat Draco, & Solon, & Clyſtenes: faceſſant quicunque celebrati Gentium legiſlatores, qui nec eam, quam natura promittit rectè viuendi regulam, aut inuenire, aut inuentam tenere potuerunt, ne dum ad eam quæ ſupra naturam eſt, quæ humanos hebetat cogitatus pertingere. Optimum enim hoc viuendi genus, nemo præter Deum potuit homines docuiſſe. Cùm enim ab eo non modò philoſophorum naturæ ipſius interpretum decreta, ſed & ea quæ diuinitùs tradita eſt lex Moſi ſuperetur, perficiaturque fateri oportet, non ab indigniore id auctore fluxiſſe, ab eodem ſiquidem prouenit, qui vitiatæ naturæ morbis opem tulit, & nubila ac ſubobſcura Moſeos dogmata Sole ſuæ iuſtitiæ ſerenauit, lucem ipſam adeò diffundens, vt orbis vniuerſus, nedum vnus, vel pauci, aut ſola obſtinatorum Iudæorum natio in tenebris & vmbra mortis ſedens colluſtraretur: Rariſſimi nanque philoſophorum adhortamentis, vel ad virtutis imaginem trahebantur, rariſſimique aut pœnis aut præmijs legiſlatorum vel capeſſebant virtutes, vel compeſcebantur à vitijs, ſed nec alijs populis vt eiſdem viuerent legibus, perſuadere potuerunt, inclyti illi & famigerati legum poſitores: Neque enim Minos qui Cretentibus leges tulit, eaſdem Siculis aut Carthaginenſibus, aut Græcis impoſuit: Charondas Italos & Siculos, primus legum freno compeſcuit, Tyrrhenos autem, Celtas, Iberos, Celtiberoſque non flexit. Qui autem ſuſcepêre Cretenſes, Itali, Siculi, non multò poſt Romanarum legum iugum, excuſſo Minois, & Carondæ iugo, ſubière. Zaleucus leges Locrenſibus poſuit, ſed neque Acarnanes, neque Phocenſes, ſed neque alios Locrenſes atque eos quidem non longè poſitos, ſed vicina vrbem incolentes vt eaſdem amplecterentur induxit. Lacedæmonijs Lycurgus leges dedit: Nec eius tamen gloria, nec Spartæ ſuperbia (vt ille inquit) nec Pythij Apollinis autoritas, aut Argiuos, aut Tegeeates, aut Mantines, aut Corinthios propinquius multò habitantes coëgit, Lacedæmoniorum leges ſuſcipere, certè nec ipſos Phliaſios fœdere iunctos, & eorum auſpicijs militantes: quas equidem leges vbi emendârunt Lacedæmonij, tantus ſuo auctori dolor iniunctus eſt, vt in ſeceſſu inedia tabeſieret, quod Florens affirmat.

Prætereo legiſlatores alios: Apim Argiuorum, Philolaum Thebanorum, Pittacum Mytilenenſium, Neſtorem Pyliorum, Solonem & Draconem & Clyſthenem Athenienſium, qui paucos homines ſinguli ſuarum legum habenis moderati ſunt, qui eis etiam ſpretis Romanam poſtea Rempublicam ſecuti ſunt. Senatus autem ipſe Populuſque Romanus quibus ſeruitutis frenum impoſuère, eoſdem nihil-

ominus omnes ſuis legibus non frenauerunt: Aethiopes enim qui Thebis Aegyptijs vicini ſunt, Laci, Sauni, Abages, multæque Iſmaëlitarum nationes Theodoreti ætate, vt ipſe commeminit, Romano imperio ea tempeſtate ſubditæ erant, Romanis nihilominus legibus non viuebant. Sed quid gentium legislatores commemoro? Hebræorum gentem, lex Moſaica à Deo ipſo tradita Moſi, vix potuit frenare: Chriſtus autem per duodecim Apoſtolos ſuaue illud iugum ſuum omni terrarum orbi quàm latè patet, impoſuit, & ipſos etiam Romanos gentium victores domitoreſque ſubiecit: ſed cur aliqui id excuſſerint poſteà narrandum. Non potuerunt qui ſemidei ferebantur olim philoſophi ſyllogiſmis ſuis, non potuerunt legislatores vel licentia vel pœnis vel præmijs, non potuerunt conceſſa Iſraëlitis inſtituta, & cærimoniæ promiſſionibus & minis, vel minimam hominum portiunculam flectere multorum ſeculorum decurſu: terrarum autem orbem vniuerſum Apoſtoli ſuis (quaſi dixerim) ſolœciſmis flexerunt. Sed quo turbine impulſi ſunt, quo tracti fine qui Chriſto hæſerunt, non alio certè quàm ipſomet Chriſto principio & fine, vniuerſæ naturæ, quem perfectiſſima ea, de qua mox diximus, vita conſtituit, ad exemplar in quod reſpiciat, quod imitetur, quod ardeat, in quod totis denique viribus die noctuque contendat: ab eo nanque pendet Chriſtiana vita, ſicuti effectus à propria cauſa, neque enim alijs in hominibus prætcrquàm in eis qui Chriſto hunc in modum ſunt addicti, vita ipſa omnium perfectiſſima cernitur: Mirabilia adeò promens opera vt ambigi non poſſit teſtari eam auctoris ſui Chriſti diuinitatem, atque vt pauca de multis attingamus: compertiſſimum magiſtra rerum experientia eſt, veros & non impuros Chriſtianos ea mentis libertate, & gaudio pollere, vt perpetuam pacem, & tranquillitatem animi ob crucifixi Chriſti contemplationem adeptam inter ſæuiſſimas mundi tempeſtates retineant, eaqne guſtata facilimè & fortunis renuncient omnibus, & ſenſuum oblectamenta refugiant, & gloriam denique humanam non floccipendant ſolùm, ſed ſanctiſſimo quodam odio perſequantur.

In eremis quoque innumeros ferè homines habitaſſe memoria prodidit, quos feliciſſimè ſola Chriſti contemplatione vixiſſe, eorummet relatu ſcriptiſq; didicimus, & ad id vitæ genus viſu perhorridum, guſtu quàm amœniſſimum ſapientiſſimi philoſophorum, relictis tum ſenſus tùm intellectus oblectamentis euolârunt, vti ad finem quo percepto quieſcit humana mens. Neque enim perficit omnino & ſatiat hominis animum philoſophiæ ſtudium, quod præter auctoritatem Platonis & Ariſtotelis & Auerrois ex opinionum etiam diuerſitate atque conflictu ſatis apertum eſt, præcipuas autem illas & maximè optandas finis conditiones in Chriſto reperiũt, qui eius ſe cultui mancipârunt, vt ſcilicet, ſolus ſit ſatis, ſolus deſiderium impleat, ad ſe trahat, proq; eo adipiſcendo cætera contemnantur, quo adepto, & quies oboriatur & perfectio, quis, rogo, bono Chriſtiano quietior? Atqui cũ ſine voluptate quies eſſe nequeat, nullo pacto adipiſci quietem ſanctamque voluptatem quis poſſet, ſolo Chriſti amore omnibus alijs relictis, ſi ipſe, vt creditur, Deus non eſſet? Cæterùm & perfectus eſt & omni virtute pollet, qui Chriſti amore contentus eſt, demùm ad quicquam aliud nũquàm vniuerſalius, firmius, diuturnius (ac vt ſic dixerim) vniformius, inclinata eſt humana natura, dum ex omni Gente, vt præfatum eſt, ex omni ætate, ex omni ſexu, ex omni ordine innumeri Chriſto adhæſerint. Cùm enim ſpeciei alicuius indiuidua, vniformia, habentur eorum inclinatio, ſi orba, mutila, aut manca non ſint ſpeciei ipſius, naturam recto ordine conſequitur, qua de re ſi in quidpiam inclinantur, proprium eum finem eſſe cenſendum eſt: ſin verò indiuidua, difformia ſint, id quò & perfectiora & plura vergunt indiuidua, finem eſſe perſpicuum eſt: verùm cùm vel omnes homines vel plurimi ad religionem in communi capeſſendam contendant, & qui affecti melius ad Chriſtianam, veluti ad id in quo generis ratio ſeruatur, dubium eſſe non poteſt proprium hominis finem in Chriſto, & repoſitum eſſe, & reponendum. Quos autem affectos meliùs, purgatioreſque veris Chriſtianis inueniemus? quos neque inflat ambitio, nec fluxarum rerum, aut amor inebriat, aut timor perterret, quos nec iraſcibilis furor præcipitat, nec libido in bruta deformat: quòd ſi quando populi & nationes Chriſto olim addictæ ab eo receſſerunt, vitijs quibus æſtuaſſe illas compertiſſimũ, ſuperbiæ maximè & obſtinationi adſcriben-

ſcribendum eſt. Vti enim diſpoſitio ad finem conducit, non ſecus indiſpoſitio auertit à fine.

11 Sit & illud nobis argumento diuinitatis Chriſti & fidei noſtrę veritatis, quòd cùm neceſſe ſit, vt lætitia omnis amori aliquo nitatur, ſi vana eſſet fides illa, & inanis amor mortalium mentibus inſitus, cuius gratia tàm diuturna tam admirabilia perpetrata ſunt opera? Nulli dubium ſapienti quin citò euanuiſſet, & tantò quidem celeriùs, quantò ſanctiùs defæcatiusque viri illi vixiſſent. Illud quoque non minimas obtinet ad perſuadendum vires, ſi cogitauerimus eos, qui fide Chriſti imbuti, Deum ſæpiſſimè eius nomine deprecantur, darique ſibi virtutes & dona poſtulant, omnino exaudiri, atque ad perfectæ vitæ culmen euadere: atqui ſi Chriſtus Deus non eſſet, blaſphemias in Deum acerrimas iacerent, qui eius nomine Deum obſecrarent. Impiorum igitur blaſphemijs Deus annueret, vota compleret, quòd ne extremè quidem delirantes faterentur. Quòd ſi verus ipſe cultus non eſſet, ex aduerſo fieri oporteret, vt qui inani videlicet ſuperſtitioni ſedulò vacarent, non modò à benè inſtituta ad perfectiſſimam vitam ſcanderent, ſed & à ſanctimoniæ culmine quod olim eſſent adepti, in miſeriæ barathrum laberentur. Cæterùm qui fieri poteſt vt in id inſaniæ deueniat quiſpiam, vt alteri omnino poteſtati præterquàm diuinæ poſſit tribuere, quod Chriſtus & piſcatores eius diſcipuli ſimplicibus & inaffectatis verbis intellectus hominum adeò firmauerint, eundemque affectui (rem profectò difficilimam) adeò inierint, vt pro ea fide quam ſumpſere de huiuſcemodi rebus, quæ ſenſus humanos effugiunt, & humanam rationem ſuperant, aduſque tormenta & lubentiſſimam ſanguinis per vulnera & mille neces effuſionem decertauerint. Si hoc ipſum in rebus quæ de noſtra aut mente aut voluntate deduci poſſunt philoſophi, qui habiti ſunt excellentiſſimi, efficere non potuerunt, cur credamus potuiſſe Apoſtolos rudes & indoctos orbem vniuerſum ad ea, quæ non videntur, quæ ratiocinatione non colliguntur, quę ſupra noſtras omninò ſunt vires, humanos adeò ligare animos, vt inde nec tyrannorum minis, nec mundi illecebris, nec dęmonum tormentis euelli potuerint. Atqui facilimè conſtare omnibus poteſt, modò vitiorum nube mentis oculos non obcæcaris, Chriſtianam fidem, & vitam, ſolius Dei eſſe munus, in terras cœlitùs miſſum, quo fungentes rectè mortales in cœleſtem patriam ſe ſuſtollant: à ſenſili enim hominis parte pendere eam non poſſe, ob admirabilem eius ordinem diſpoſitionemque: & cum ipſo ſenſu continuum bellum adeò clarum eſt, vt pluribus non ſit opus comprobare. Sed neque ab imaginatione procedere eam (quanquàm ſuperiùs diximus) non eſt difficile comprobatu, quòd quidam malè affecti opinati ſunt, Auicennam Arabem ſecuti: vt enim ille ſexto ſuo de rebus naturæ libro plurimas, quæ dignæ admiratione ſunt, operationes imaginariæ poteſtati retulit acceptas, non ſecus nonnulli Chriſtianæ vitæ opera ad propriam cauſam Deum videlicet, verum omnium opificem comparare non auſi, ad imaginationē Chriſtianorum confugiunt, quæ adeò fixa, adeò vehemens ſit in diuinitate Chriſto tribuenda, vt ea conficiat opera, quæ noſtra mortalitas plurimùm demiratur.

At ego eos percunctatus fuerim, potentioráne in hominibus ſint ea quæ illis à natura indita ſunt, an quæ iam adultis eis extrinſecùs aduenerunt: Primùm dubio procul niſi extremè deſipiant, fatebuntur, illud enim notiſſimum primorum principiorum notionem ab ortu naturæ nobis inſculptam firmiſſimam robuſtiſſimamque ac prorſus indeletilem eſſe: Concluſionum autem notitiam aduentitiam eſſe, & ſæpenumerò vacillantem, & obliuioni obnoxiam: fortiùs igitur figi genuinam quàm inſititiam cognitionem, & inperturbatiùs operari pariter annuent. Illud quoque deinceps vel inuiti concedent phantaſmata ea (ſiquidem, auctore Ariſtotele, ſunt his qui intelligunt neceſſaria) quæ naturali cognitioni deſeruiunt, figi vehementiùs, quàm quæ accidentali & potiſſimùm quæ falſæ opinioni famulantur: cognitionem item Dei inſitam nobis bonorumque morum normam per naturæ veſtigia procedere, econtrariò eam, quam de Chriſto eiuſq; operibus habemus fidem, ex accidenti atq; forinſecùs nobis prouenisse manifeſtiſſimum eſt. Si igitur Chriſtiana vita tot tantorumque admirabilium operum effectrix (vt aiunt) ab imaginatione defluxit, debuit certè philoſophorum vita, quæ circa naturales notiones phantaſmataq; verſabatur, quidem enixiſſimè maiora multò admirabilioraque effeciſſe: Si enim, vt receptū eſt,

fortior naturalis cognitio quàm accidentalis, potentiorque illi, quàm iſti famulans imaginatio, nõ poteſt non videri Socratis, Pythagoræ, Zenonis, & ſectatorum vitam præclariſſimam euaſiſſe, quæ primis intellectus principijs penitùs inſeruiebat, quę in Dei natura ſpeculanda, in inquirenda prouidentia, in redigendis moribus ad normam rationis tota penè ſe mancipauerat, & eadem frequentiſſimè imaginabatur: videmus nihilominus Chriſtianorum vitam, quæ penitùs accidentali huic cognitioni crucifixi Chriſti reliquisq; fidei myſterijs ſe addixit, philoſophorum illorum vitæ adeò præſtitiſſe, vt comparatio collimari non poſſit.

Culpari nanque in multis eorum philoſophorum vita poteſt: non laudari in omnibus Chriſtiana vita non poteſt. Illi enim multos deos vel crediderunt, vel non creditos coluerunt, quorum vtrunque benè inſtitutæ, beneque moratæ naturæ aduerſatur, quod de Pythagora cùm alibi, tùm in ipſis verſibus quos vocãt aureos, videre licet, ſiue eius illi fuerint, ſiue Philolaus eos de illius dogmatis excerpſit: De Socrate alijsq; philoſophis ex ipſorum & vita & actis abundè conſtat, quos Tertullianus in Apologetico, & noſtrorum plerique nec certè de nihilo taxauêre, Speuſippum dico, Zenonem, Anaxagoram, Ariſtippum, ſed & ipſum Pythagoram, Socratem, Platonẽ, & Ariſtotelem. Cicero ipſe philoſophos redarguit, eorumque cum vita & vitijs oratione mirabiliter pugnaſſe prodit: idem Seneca, idem Cornelius nepos effecit, ne in eos ſolùm noſtros homines inuexiſſe putes. Illud (quantum ad præſens attinet) commonuiſſe ſit ſatis quòd eorum nonnulli qui celebriores habiti, Deos ipſos ſcriptis & deridebant & contemnebant, atque eoſdem mox in templis ſub eorum imaginibus venerabantur, quemadmodum inter alias ipſorum inſanias, hanc quoque Theodoretus quem ſuprà citauimus, in elegantiſſima ſua de angelis & dæmonibus oratione redarguit. Sed cur in philoſophos priſcos aut paucorum auctoritate aut rationibus, aut noſtrorum Theologorum ſententijs inuehemur, eorum vitam culpaturi, quando & ſeipſos penè omnes aliquando lacerârint, & à Luciano quem ſuprà citauimus, Samoſatheno, plures eorum paruo adeò pretio venditi ſint, vt Epicteti lucerna, & vendibilior multò habita ſit & precioſiùs venierit, paraſitosque fuiſſe eos alio in dialogo monſtratum ab eo ſit. Et quanquam amorem virtutum, & vitiorum odium ferè omnes præſe tulerunt, culpari tamen de vitijs plurimis & particulatim, de iracundia, de libidine: Socrates, de libidine, de gulæ vitio: de adulatione, Plato: de libidine, item & adulatione Ariſtoteles, ſed & de auaritia (nam Clearchus Peripateticus ſcripſit) oleum, quo lauabatur venundare eum ſolitum, & olei item vaſa ab exactoribus publicorum vectigalium, dum in Chalcydem pergeret, compertain naui eius eſſe. Quod ſi tres iſti qui omnium ſanctiſſimi habiti ſunt, & dubio procul celebratiſſimi, his vitijs teſtimonio etiam ipſarum Gentium polluti ſunt, quos eorum impollutos, quos mundos cenſebimus? An fortè Tyaneum Apollonium producent in medium? qui ipſe vti ſanctior inculpatiorque alios reprehenderit, culpaſſe nanque eum dum in Babylonia eſſet Philoſtratus narrat, quòd Aeſchines Lyſaniæ ad Dionyſium pecuniæ gratia Siciliam appulerit, & dixiſſe item Platonem eadem cauſa ter Charybdin prænauigaſſe, damnaſſe & Ariſtippum Cyrenaicum, & Heliconem Ciciceum & Phitonem, qui ſe Dionyſij theſauris immerſiſſent, calumniatum quoque fuiſſe Eudoxum Gnidium, qui in Aegyptum amore pecuniæ perrexerit, & Speuſippum Athenienſem, quòd in Macedonis Caſſandri nuptijs poëmata frigida lucri cupidine recitârit. Solus ergo hic Apollonius ſeu Pythagoreus philoſophus, ſeu magus ſolus inquam dignus, & laudari ab alijs & alios reprehendere.

At qui plures & ipſe deos coluit, & Aeſculapij à ſecretis fuit, qui in ægrotis etiam curandis vehementer ſe gaudere ſacerdoti retulit, dum id, teſte Apollonio, facere contingeret, qui quidem Aeſculapius Deus habitus à Pindaro canitur, fulmine à Ioue necatus auaritiæ merito, qua nocenter medicinam exercuit: quid quòd, duce dæmone, Apollonius ipſe iter arripuit? quid quòd ſe ipſum, & laudauit, & extulit, & alia egit, vt de illo dici à laudatoribus etiam ſuis iure potuerit, quod ille de Babylonijs magis percunctanti Damidi olim reſpondit: ſapientes quidem omnes, non tamen perfectè: At quis fortè mirabilia eius opera nobis ingeret, vel ficta, vel quæ dæmonum virtute, Deo permittente, contigerint, quibus Hierocles Pythago-

Pythagoreus fretus apprimè inſanijt, & inſaniæ virus in noſtros, quoad potuit, ſparſit: ſed his ſuperſedendum ad præſens, quãdoquidem Euſebius Pamphili redarguit eius dementiſſimas nugas, dicato opere quod Zenobius Acciaiolus prædicatorum ordinis è Græca in Latinam linguam vtranque probè percallens, nuper conuertit. Nos quoque in noſtris, qui adhuc ſub incude afformantur de rerum prænotione libris, quantum Deus optimus dederit, & Apollonium, & Hiarcham, & Brachmanas, & omne ſuperſtitioſorum genus impugnabimus. Sed afferant interim quæſo quotam orbis portionem, Apollonius ad ſua dogmata traxerit? ſuis linteis amicierit? cui hominum numero ſua olera propinauerit? ſed & quot ſapientes viri, quot reges eius philoſophiam profeſſi fuerint? nullos vel certè paucos eſt inueniri, quanquàm ab aliquibus honoratus, ab aliquibus etiam vexatus eſt regibus. Quot Myriades vtriuſque ſexus hominum pro eius nominis gloria ſanguinem fuderint? nec vnus quidem: quot populi, quæ nationes ob eius doctrinam & exempla viuendi mores & inſtituta in melius mutauerint? nuſquam hoc auditum, ad quas orbis plagas eius celebritatis fama perſonuerit? Ad paucos certè angulos extenſa eſt, quanquàm Philoſtratus illuſtris & laudatæ facundiæ vir, octo voluminibus id procurârit. Certè & ipſius Apollonij liber Trophonij conſultis refertus, cum ipſo Antio deletus eſt, & ipſius ſtatuæ cum ipſo Tyanæ templo in quo repoſitæ fuerant, periêre: ſed longiore diſputatione in confutandis Apollonij nugis atque præſtigijs in ipſo, cuius nuper mentionem fecimus de rerum prænotione volumine, vtemur: non ſolùm ei Chriſtum, ſed quemcunque Chriſtianorum rectè viuentem præponentes, qui nec alios, qui verè Chriſtiano nomine cenſentur, culpârunt, ſed nec culpari quidem poſſunt, nec dijs ſacrificârunt, nec dæmone ducti ſunt, ſed Deo, nec gloria intumuerunt, & vniuerſum tamen orbem eorum primitiæ Apoſtoli ad ſe traxerunt, prioribus inſtitutis pro nihilo habitis, tormenta & neces pro delicijs habentes, quoquò te verteris, vbi vbi terrarum fueris, Chriſti nomen & peruenit, & magis in dies ac magis intonat, nec à celebrati oratoris verborum phaleris, ſed à ſimplicibus piſcatorum verbis diſſeminatum, quorum vita perfectiſſimum extra omnem aleam veritatis argumentum fuit, nec eorum ſolùm, ſed & omnium qui ſequebantur: ita vt in admirationem ſapientiſſimos Iudæorum, Ioſephum, atque Philonem conuerterit, & Chriſtum & ſectatores laudare, literarijs ſuis monumentis perſuaſerit, adeò vt parùm abſuiſſe videatur, quin Chriſtiani effecti ſuæ legis, cuius zelo tenebantur, cortici nuncium remitterent. Sed enim vita ipſa quæ imitanda proponitur, non ſolùm inuenta eſt vlla præſtantior, ſed nec aut inueniri, aut excogitari poteſt, eius verò perſecutorum nulla fœtidior, nulla damnatior, finiſque eorum vita ipſa miſerior.

Nam vt paucos commemorem, quid Nerone perſecutionum principe fœdius? quid crudelius? quid Domitiano inſanius, & contemptibilius? quid amborum nece miſerius? quibus perſecutoribus gloriandum Chriſtianis eſt. Cùm adeo ſæui, adeò truces, ſceleſti, fœtidi, & fuêre & habiti ſint, vt eorum condemnatione liberati, perſecutioneq; laudati credi iure & meritò poſſent: neque enim malum, ab eis qui peſſimi erant, ſed bonum damnabatur, & (vt ad eos inquit Florens) Probatio innocentię noſtræ, iniquitas veſtra.

Pilatus qui iniquam in Chriſtum ſententiam tulit, quem vitæ finê meruit? ſeipſum propria interfeciſſe manu, apud Græcorum Romanorumque hiſtorias Euſebius inueniſſe retulit. Herodes primus pari ſe nece damnauerat: Secundus Herodes diuinitùs percuſſus interijt. Aurelianus fulmine perterrefactus, mox occiſus. Diocletianus ſibi ipſi manus intulit, vel vt alij ſcribunt, Senatus decreto perfracta gula, miſerrimam animam effudit: Maximianus turpiter, & infeliciter occiſus. Maxentius & victus ſimul & gurgite abſorptus eſt: Mordaciſſimus Lucianus & Chriſti legis irriſor, canum morſibus laceratus interijt: Iulianus ille impius apoſtata, cùm in Perſas proficiſceretur & Chriſtianorum ſanguinem dæmonibus deuouiſſet, deſolato exercitu vulneratus occubuit. Horum cultum perniciosiſſimis dæmonibus dicatum, mancipatumque, horum vitam vel luxu & libidine effœminatam, vel ſuperbia & ambitione abominabilem, vel truculenta ſæuitia immitem & feram: tantò magis & impiam & inhumanam deprehendemus, quantò diligentius Chriſtianorum vitæ

OO 3 compa-

comparauerimus, quæ non modò immaniſſimorum principũ, & vt dixerim ſignificantiùs, brutorum beluarumque vitæ, ob nitorem caſtitatemq; demittere ſe ad comparationem, niſi cum diſpendio nequit, ſed philoſophorum etiam ipſorum, quos coluit antiquitas vitæ doctrinæque conferri ſine pudore, & periculo non poteſt: In ea enim (vt omittam cætera) quicquid humana docet philoſophia, comprchenſum eſt, de qua ipſos etiam Gentium philoſophos ſua dogmata traxiſſe, & Clemens Alexandrinus & Atticus Platonicus, & Numenius, & Hermippus Pythagoreus voluerunt, Euſebius quoque & Florens & alij non parùm multis rationibus adſtruxerunt: Sed & ſublime adeò ſtruxit ædificium, vt culmina ipſos Ethnicos philoſophos latuerint, qui nec etiam fundamenta attingere, niſi ſumma cum difficultate potuerunt, quæ quidem & regibus, & imperatoribus manifeſtata, diuinitatis Chriſti magno argumento fuerunt.

Antoninum Pium, prodit memoria, cùm audiſſet id in prouerbio Chriſtianis eſſe: Quod ribi fieri non vis, alreri ne feceris: eò admirationis prouectum vt Chriſto ſtaruam conſecrarit. Sed quid concepiſſet, ſi altiora ſublimioraq; inrellexiſſet? quæpiam namque minuta vitia ad ſolam cogitationem pertinentia, quæ rationem habere malitiæ videntur, effugit Chriſtiana religio, non ſolùm Ethnicis illis regibus, ſed & philoſophorum principibus vti prorſus incognita, ira expoſita, vt in ea, aut ſæpenumerò aut ſemper impegerint, quædam proſequirur bona adeò celſa, adeò lucida, vt illorum penitùs obtutus effugerint: Gloriam quæ in hominum extimatione conſiſtit, Gentilium philoſophorum vita percoluir, Chriſtianorum vita neglexit. Quòd ſi rerum naturæ comtemplatio, quæ vera cenſetur, cultores ſuos è rcrra vel paululùm potuit eleuare, cur in Chriſto contemplando, ſi ficta res eſt, & prorſus imaginaria, vt perfidi contendunt, veri Dei cultores ad æthereas ſedes benè compactis cùm voluntatis tùm intellectus alis perlati ſunt. Sanè vel hinc poterit colligi, quàm apertè delirent veritatis hoſtes, poteſtatis imaginariæ robori præclariſſima Chriſtianorum opera tribuentes, quòd vel rariſſimi reperiuntur, qui forti imaginatione polleât, qui autem ea efficiant quæ ipſi eiuſdem tribuunr poteſtati, Myriades innumeræ, quibus philoſophi multi, & quidem præclariſſimi continentur, quos à phanraſmatis vanis illudi, ne ipſi quidem contenderenr: quis enim niſi ſenſu communi carcns, niſi literarum expers, hæc ipſa aſſeueraret de Dionyſio Areopagita ſummo philoſopho, atque Theologo, de origine nõ ſolùm Plotini, ſed & Porphyrij eius hoſtis, & nihil ob aliud hoſtis, niſi quia Chriſtianus eſſet, laudibus celebrato: quis ea ipſa Iuſtino adſcriberet, nõ minus philoſopho doctiſſimo & eloquẽtiſſimo quàm martyri glorioſo: quod cùm alia de eo præclariſſima teſtimonia, tùm ipſæ eiuſdem lucubrationes comprobant: quis & de alijs plurimis id auderet muſſirare, quorum & vitam & doctrinam infcnſiſſimi hoſtes non laudare non poſſunt? Sed qui imaginationis vitia Chriſtianorum perſecuroribus ipſique Porphyrio hoſti eorum acerrimo tribueret, nihil à veritate ſummoueretur, quando nihil irrationabilius, nihil ſtultius poteſt de quoquam cogitari, quàm ſeſe velle interficere, vt ipſe de ſe ipſo in Plotini vita fatetur, qui dum præceptorem laudat, ſemet neſciens & imprudens ſempiternis vituperat opprobrijs.

Poſtremò & ipſa miracula naturæ vires ſuperantia à Chriſto & Apoſtolis perpetrata, quæ niſi aut Deus, aut Dei virtute fultus homo potuit operari, Chriſtianæ fidei veritatem impenſiſſimè adſtruunt: At quis fortè ea ipſa negauerit? ſed eò ſtultitiæ vnde ad negationem proceſſir inuita ſtatim confeſſione relabetur, emotæ nanq; mentis eſt, id negare quod omnes affirmant. Hcbræi nanque quod aſtruimus, quanquàm nolentes concedunt, quapropter & fabulam, illam ſuam finxêre, qua Chriſtũ aſſeuerant, in virtute nominis quatuor literarum mirabilia operatum, philoſophi non iuêre inficias: propterea quemadmodum & Celſus Epicureus in magiam mirabilia Chriſti opera referre conati ſunt. Ea ipſa miracula Maomethcnſes affirmant, aſſeuerantes, prophetam Chriſtum fuiſſe de Virgine natum, & mirabilium operum effectorem. Gentiles id ipſum fatebantur, vnde inter Deos, quos Roma coluit, Chriſtum recipiendum eſſe, Tiberius Cæſar adiudicauit, & accuſatoribus Chriſtianorum per edictum, mortem minatus eſt. Veſpaſianus ac Titus ad Chriſti opera, & potentiam expauerunt. Legimus & Hadrianum ſtatuiſſe Chriſtum inter Deos recipere,

atq;

atq; Alexandrum Seuerum eidem templa excogitaſſe, & coram eius ſtatua in matutinis oraſſe: Pium quoq; Antoninum eidem ipſi ſtatuam tanquam Deo ſacraſſe, ſimul tamen & alios Deos venerebãtur impiè, atq; ob hanc etiam cauſam maximè conſentaneum, vt ab eis Chriſtus non ſit publicè cultus, qui prauum & dæmonũ & hominũ vita functorum cultum prouehebant: Et ſe deos etiam credi volebant. Siquidem Hadrianus, vt cæteros taceam, diuinos honores Antinoo quẽ deperibat, deferri voluit, cui & cognomina quoq; vrbs & templum extructum eſt. Idem Imperator, & Plotoni baſilicam & L. Ceionio Helio Vero, templa & ſibi quoque viuenti, cùm in Europa aram poſuit, tum in Aſia templa nonnulla dedicauit, conſentaneum, inquam, vt à Chriſto colendo publicè abſtinerent, qui publicè nepharia ſacrilegia perpetrabant: mouebantur autem illius miraculis & famæ celebritate, quòd ſi qui perfidia ducti, aliter opinarentur, illud reſpondeant, cur Chriſtum alijs quos falso colebant dijs ſociare voluerint? non ob id certè quòd crucifixus fuerat, quòd pauper, quòd ludibrio & contumelijs affectus, ſed ob mirabilia eius opera atque prodigia. Cur credamus & Philippum iuxta Euſebium primum ex Imperatoribus Chriſtianum fuiſſe, ſine miraculis, aut viſis, aut creditis? Ac ſine eiſdem Conſtantinum primum, auctore Firmiano, Chriſtianum principem verum Deum & agnouiſſe & honoraſſe. Primum certè & extra omnem controuerſiam qui Chriſtum palàm publiceq; coluerit, qui colendum lege mandauerit, qui Crucis oſtenſæ miraculis victoriam contra hoſtes conſecutus ſit.

Sed quid de Chriſti miraculis ambigant homines, quæ etiam dæmones diuina virtute coacti fatebantur, hoc non ſolùm noſtra, ſed & Gentilium habent monumenta, vnde & à Mileſij Apollinis oraculo dictum eſt: Chriſtum prodigiorum effectorem & ſapientem fuiſſe: & Porphyrius, quanquam hoſtis acerrimus, in libro de reſponſis inquit: Chriſtum à dijs maximè pium & immortalem pronunciatum, & Hecatem deam de Chriſti anima interrogatam reſpondiſſe: viri pietate pręſtantiſſimi fuiſſe illam animam & in cœlum conſcendiſſe. Hæc dæmones, ſed minimè libenter, qui de obſeſſis etiam corporibus coacti pellebantur. Paulus Apoſtolus ſcribit in oſtenſione ſignorum & prodigiorum ſe veniſſe: quis autem ambigat, falſum eum aſſeruiſſe illis à quibus ſtatim de mendacio redargui potuiſſet, num ille tàm demens vt aſſereret? num hoſtes tàm ſtupidi vt mendacia nõ obijcerent? quod tamen eos feciſſe nõ conſtat. Alij quoq; Chriſti diſcipuli & Euangeliſtæ miracula palàm prædicabant, atq; ſcribebant, atque eo quidem tempore, quo innumerabiles adhuc viuerent, qui aut Chriſtum vidiſſent, aut videre potuiſſent, à quibus (niſi compertiſſima veriſſimaq; aſſeueraſſent) conuinci facillimè de mendacio poterant, & palàm publiceque fallaces impoſtoresque iudicari. Nec diuitiæ vllæ, aut principum protectio, aut mundi gloria phaleratęque eloquentiæ facultas, quę nulla eis inerat, à falſi eos infamia vindicaſſet. Tertullianus in Apologetico Gentes exprobrans: Videtis (inquit) ad Ieſu nomen eijci dæmonia? Scribit & Firmianus coram eo qui fronti crucis ſignum impreſſiſſet, nec ſacerdotes dæmonum litare potuiſſe, nec conſultum vatem dare reſponſa Iulianus Cæſar, quem ſuprà nominauimus, cui apoſtatæ cognomen, dum magnum quempiam ſecutus eſſet in ſpecum, voce dæmonis audita expauit, ſignoque ſe crucis munijt, quo dæmon territus fugit, eum poſtea admiratione perculſum impio commẽto magus deluſit, quòd, ſcilicet, dæmones perinde ac homines id ſupplicij genus formidabant. Daphnio item Apollini ſacrificaturo dæmones ſiluêre ob id quod vicinum Babilæ martyris ſepulchrum metuebant, ita ipſi interrogati de ſilentio ſacerdotes retulêre. Porphyrius quoq; maximus Chriſtiani nominis hoſtis in libris, quos aduerſus noſtram religionem conſcripſit, ſatetur, nullam Gentibus vtilitatem à dijs proueniſſe, vbi Ieſus coleretur.

Illud certè non vni tantùm aut paucis hominibus, ſed orbi vniuerſo admirationi maximè fuit in defectu luminis Dominicæ paſſionis tempore, quòd Soli præter ſolitum cœli curſum, præter debitum congreſſionis tempus, Luna coniuncta ſit, & per horas plures ſupra Solis diametrum (rem iterum ſtupore plenam) obſtiterit: & quod mirabilius multò, ab Oriente digreſſa, & vltra mediam cœli regionem ad congreſſum euecta, iterum ad Orientem reſilierit: quod & Dionyſius A-

reopagita & Apollophanes in Heliopoli diligentiſſimè obſeruârunt. Vnde ipſe Dionyſius ſcribit ad Policarpum, qui Apollophani impio hoc ipſo miraculo, quod ambo, ſcilicet, viderant, probè conſuleret, in memoriam reuocans quod tum ipſe in hæc verba prorupiſſet, præclare Dionyſi, diuinarum ſunt viciſſitudines rerum, qua in epiſtola mentionem fecit de eo quod prius Soli acciderat miraculo, Ioſuæ, ſcilicet, tempore, miniſtri & ſucceſſoris Moſi, qui Ieſu Chriſti typum geſſit: De eo item quod Ezechiæ regis tempeſtate factum eſt, quo perterrefactos etiam Babylonios prodit, quodq́ue apud Perſas in monumentis relatum, atque à magis ob memoriam celebratum eſt. Super terræmotu quoque Dominicæ paſſionis tempore Apoſtoli & Euangeliſtæ accuſati de mendacio fuiſſent, niſi & ipſi Gentiles idipſum pro comperto habuiſſent, à quibus etiam literarum monumentis, nonnihil relatum, vt putem, cùm alia tùm Plinij me verba mouent, ita in ſecundo Naturalis hiſtoriæ libro ſcribentis: Maximus terræ memoria mortalium extitit motus, Tyberij Cæſaris principatu, duodecim vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis. Scribit & Euſebius in commentarijs Gentilium ſe legiſſe Solis defectionem factam, Bithyniam motu terræ concuſſam, & in vrbe Nicea arces plurimas corruiſſe, anno decimo octauo Tyberij principatus. Phlegon quoque Olympiadum ſupputator, libro tertiodecimo eadem ferè commemorat, quæ omnia eis ipſis quæ Euangeliſtæ ſcribunt, apertiſſimè congruunt. Dominus enim Ieſus quaſi annorum triginta baptizatus eſt à Ioanne, is autem anno xv. Tyberij prædicare cœpit pœnitentiam, & inde Chriſtus exorſus tribus annis, vt etiam refert Ignatius in epiſtola ad Trallianos, Euangelium prædicauit, vt extra controuerſiam credi poſſit, præter Firmiani auctoritatem, decimo octauo Tyberij principatus anno eum crucifixum. Sed nec noſtri tum martyres ea ipſa miracula in Gentium oculos in ipſa præſidum ora ingeſſiſſent, ſi vlla ex parte vel rerum monumentis vel teſtibus infringi aut labefactari potuiſſent: nec tanto animi ardore, tanto vigore fidei inter alia dixiſſet ad pręſidem inclytus ille Lucianus presbyter Antiochenus: Requirite in annalibus veſtris, inuenietis temporibus Pilati Chriſto patiente, fugato Sole interruptum tenebris diem.

Sanè & horum omnium ſuper quibus veluti ſolidiſſimis veritatis baſibus rationes ad fidem roborandam fundauimus, ſemper in Eccleſię decurſu viſa veſtigia: nam & fugatos dæmones, & in optimos atq; diuinos viros ob Chriſti cultum euaſiſſe plurimos, Auguſtinus, Gregorius, alij apertiſſimè & aſſeuerantiſſimè teſtantur, & ſe vidiſſe miracula ſcribunt, quæ & noſtra etiam tempeſtate viſuntur. Euſebius infinita ferè enarrat miracula quæ viris & fœminis ſanctiſſimis etiam in ipſis martyrijs Dei virtute contigerunt, vitæq; ſanctorum Patrum qui in Aegypti eremis habitârunt, ab Athanaſio à Hierotheo magnis viris perſcriptæ hoc ipſum comprobant, & ipſorum quoque ab alijs deſcripta præclara facinora idem confirmant. Geſta quoque Bernhardi illius Magni, Gregorij, Martini, Ambroſij, Nicolai, Franciſci, Dominici, & innumerabilium aliorum fidem cumulant, & veluti lucidiſſima diuinorum teſtium nubes cæcutientium infidelium oculos ingreditur. Sed & noſtris quoque temporibus (vt diximus) eadem veſtigia conſpiciuntur: Nam & expelli dæmones ab obſeſſis corporibus, Chriſti virtute palàm eſt: à ſanctiſſimis item viris & fœminis viſibilia cõtemni, atque per eadem, quæ diximus, Chriſtianæ vitæ purgatiſſima opera de terrenis cœleſtes reddi. Miracula quoque ob ſanctorum virorum merita Dei virtute fieri. Allocutus ipſe ſum multos fide dignos homines, qui in proprio corpore vera miracula experti ſunt, & iureiurando etiam interrogati idem affirmârunt: alios qui etiam ſuis oculis viderunt: ego quoque vidiſſe & ſenſiſſe miracula ſine mendacio affirmare potuerim. Illud autem, quod non vni tantùm aut pluribus, ſed ferè in propatulo eſt, non reticuerim. Adſeruantur Neapoli in Campania Ianuarij martyris reliquiæ, adſeruatur & in vaſe ſanguis poſt eius trucidationem piè collectus, qui è regione membrorum poſitus ebullire quodammodo incipit & liquefieri, atque ad priſtinam veri ſanguinis ſpeciem redire: ſemotus autem & aliò collocatus in denſum cruorem coit, coagulaturq́ue eam retinens formam, quæ cruori multis ſeculis effuſo conueniat, donec iterum reliquijs ipſis argentea theca reconditis ex aduerſo opponatur, nec id quoque ſemper euenit: Nam dum regionibus illis aliquid imminet malum,

net malum,vel turbatio impendit,minimè liquefit, ſua illa quiete vexationem portendens:Ita incolę longa experientia didicère. Ego meis oculis cruorem illū qui côcretus & teter ſua natura manet,obiectu capitis rubeſcere,liquere,& ceu ebullire vidi,perinde ac ſi è venis tùm fuiſſet emiſſus: vidi, inquã, meis oculis & ratione côprehendi opera naturę fieri id minimè poſſe: teſtatiſſimū enim apud philoſophos à formæ priuatione,quod aiunt,ad habitū eiuſdem, reditum non dari:& qui non credūt, experiri poſſunt,ſi cruorem vbi coierit,& poſt menſes aliquos ne annos dicam in terream puluereamq; maſſam redactus fuerit, ad ſanguinis formã (& ne de verbis calūniam ſarciant) ſi non ad formã, ad ſola tamen accidentia formã ſequentia ruborē ſcilicet,liquorem,fluxum & reliqua reducere poſſint. Audiui quoq; ab ijs qui viderunt ſpinam eſſe Rhodi,qua ſacratiſſimum Chriſti caput pupugerunt impij, dum Coronã ſpineam vertici impoſuerunt, quæ ſingulo anno in die eo quo Chriſti paſſionis memoria in catholica noſtra eccleſia celebratur, vidente populo, floreat:Monſtratur ea in vaſe translucido ex vitro,vt admittatur aſpectus nec oculorum acies poſſit obtundi,ante horam illam qua Chriſtus crucifixus creditur,nullam ſpina ipſa motionē prę fert,non coloris mutatio, non vlla adiectio in ea viſitur, proximante tempore rubere incipit, & oculis omnium circunfuſis atq; cernentibus, albus quidē floſculus in verticem paulatim exurgit,qui hora elapſa deſinit & euaneſcit. Aliqua quoq; & paria & etiam fortè maiora ſparſa & diſſeminata mundo ſunt,quibus & incredulis ad côuerſionem excitatio,credentibus verò ad perſeuerantiã confirmatio iugiter oriatur:quę qui non videt,cæcus,qui non audit,ſurdus, qui audita non credit,inſanus,qui maiora aut crebriora deſiderat,vt credat, inſolens & prophanus: vbiq; terrarum decãtata, vbiq; nota compertaq; ſunt, creditaq;,niſi ab eis,quorū ob penitiſſimã malitiã, iuſto diuinoq; iudicio oculi mentis obcęcati ſunt,vt iuxta diuina eloquia videntes non videant, & audientes non intelligant.

Solent & quædam rerum capita recenſeri,quibus ſcripturę Diuinę veritatis oſtendatur,quę verè Auguſtinus cômemorat diuerſis in locis, & Pariſienſes Theologi repetunt atq; confirmãt,in quibus explicandis multi laborauerunt, præſertim Ioannes Scotus in prologo ſententiarum theologicarum,quæſtione ſecunda, quem poſtea B. Bernardus ſequutus eſt in libro de Chriſtiana religione:illa omnia ad ea, quæ probauimus,conducunt, & nonnulla etiã ex eis capitibus tetigimus & amplificauimus roborauimusq;,ſumuntur rationes illæ ex Prophetarum prænuntiatione, ex ſcriptarū rerum concordia,ex autoritate ſcribentium,diligentia recipientium,rationabili ſenſu,irrationabili aduerſantium errore,ſtabilitate Eccleſiæ,miraculorum claritate, teſtimonio Ioſephi & Sibyllarū,Dei approbatione. Sed cùm nunquã deſit inſanis occaſio garriendi,poſſet quiſpiam qui malè Chriſtianus eſſet,nonnihil aduerſus earum aliquas,alioquin ſatis validas,rationes moliri:Nã ſi aſtrologicæ vanitati nimis, Chriſtianæ veritati minus,addictus eſſet,multa illorum quæ vti diuina prorſus adſtruūtur configurationi ſyderum aliqua adſcriberet,alius fixę imaginationi,vel Epicurum vel Auicennã ſecutus tribueret: alius aliud effunderet: Huic autem inſanię occurritur in diuino illo opere de Veritate fidei in Dominicæ crucis triumphum atq; in primo libro de Simplicitate Chriſtianæ vitę docetur:fidem ipſam & vitam Chriſtianorum ab creata aliqua ſubſtãtia dependere non poſſe,ſed ab ipſamet Dei gratia & oriri & conſeruari: quapropter nihil aliud nobis ad præſens in iſtiuſmodi aduerſarios dicendū. Futurum ſanè & procul omni dubio ſperamus,vt qui interſperſi mundo ſunt, populi & reges, Maomethis deliramenta amplexantes, & qui Iudaica perfidia detinentur, quiq; vel omnino,vel quadantenus ita diuina prouidentia permittente, iuſtiſſimè de cauſis inſaniunt,abdicatis erroribus ad Chriſti veritatem colendam aliquando conueniant,eius gratia illuminati,atq; pertracti,idem quod nos credituri, & ſub vno paſtore vnum ouile fieri. Quantum autem ad præſens attinet opus, ſatis ad eos coarguendos,ſatis pro nobis confirmandis ſit,hæc ipſa de veritate Chriſtianæ fidei diſſeruiſſe,quam quidem fidem præter Diuini luminis beneficium, ſuadet nobis ratio,dæmones fatentur inuiti, confirmant euenta populi,nationes, Græci,Barbari,ſummi Philoſophi,viri ſapientiſſimi,
vniuerſus deniq; orbis,omnis natura,
diuina miracula.

THEO.

THEOREMA I.

FIERI NON POSSE VT QVISPIAM SINE CHRISTI Fide beatitudinem conſequatur, eaq́; priuari neminem, qui natura ſaltem leges omnibus ab ortu inditas cuſtodierit.

EX eo quod ſuprà poſuimus ſtabiliuimusq́; principio primi huius Theorematis probatio colligitur: nam Chriſti fides, quæ (vt probauimus) vera eſt, impietatem omnem & falſas religiones abijcit, earumque ſectatoribus æternam pœnam comminatur, de hac fide in Euangelio ſcribitur, *Qui non credit, iam iudicatus eſt:* & iterum, *Qui non crediderit, condemnabitur:* & Apoſtolus affirmat, *placere Deo ſine fide* (infuſa videlicet) *neminem poſſe*, quanquàm Chriſtus ab hoc munere eximatur, etiam qua homo, & beatiſſimus ille Smyrneorum epiſcopus Polycarpus martyr ad Philippenſes ſcribit: Credite in illum qui reſuſcitauit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ex mortuis, & dedit ei gloriam, & ſedem in dextra ſua, cui ſubiecta ſunt omnia cœleſtia, terreſtria, & ſubterranea, cui omnis ſpiritus deſeruit, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos, cuius ſanguinem requiret Deus ab eis, qui non crediderunt in eum. Et ſanè diuinæ hoc iuſtitiæ latæ & legis ordo decernit, tametſi abſolutæ poteſtati terminos non adſcribimus, pluraque alia in hunc ſenſum reperire non eſt difficile, quibus indubiæ Theorematis veritas adſtruatur, quæ vel hac quoque ratione concludi poteſt. Nam quòd rationem finis habet, id quiſpiam ratione pollens, adipiſci ex ſe non poteſt, ſi non cognoſcit, nec etiamſi cognoſcat aſſequitur, ſi non poteſt eò proprijs viribus peruenire: ad ipſum autem Deum finem optimum ordinatur homo, in quo contemplando & amando ſita eſt rationalis intellectualisque naturæ beatitudo: is verò cùm incomprehenſibilis ſit nobis, & à mortalium cognitione remotiſſimus, decens fuit, vt ſui notitiam inſinuaret hominibus. Oportet enim finem ijs eſſe præcognitum, qui ſuas in eum actiones directuri ſunt, alioquin conatus eorum omnis eluderetur: propterea fidei donum mundo Deus impertijt, vt & doctis & indoctis veritas communis fieret, ea namque quæ de Dei natura, de felicitate humana, vi, comprehendi poſſent, rariſſimis, ſed & longo temporis interuallo atque errorum etiam multorum admixtione innoteſceret, quo factum, vt inter doctiſſimos Philoſophos, qui Chriſti fidem non habuerunt, de hominis felicitate nunquàm conſtiterit: ſemper enim inter eos altercationes & literaria bella durauêre. Fidei autem Chriſti ope tàm rudium quàm doctiſſimorum hominum animi pacatiſſimi redduntur, vnicoque ferè momento anus decrepita ampliorem diuinorum notitiam nanciſcitur luminis fidei beneficio, quàm vllus philoſophorum eleuatiſſimæ mentis vnius ſeculi ſpacio conquiſierit. Ad hanc veſtigandam multis ſudoribus continuisque laboribus atque anxietatibus opus non eſt.

Præuenit ipſa nos Chriſti liberalitas atque clementia, & ad credendum dulciſſimè inuitat, vt per bona opera ad æternam felicitatem moribunda corporis diſſoluta compage perducamur. *Ego* (in Euangelio inquit) *ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum:* Quibus verbis iugis inſpiratio nobis inſinuatur, qua ad fidem & ad ſancta opera capeſſenda identidem inuitamur. Tres autem vocationis diuinæ modos magnus ille & Deo plenus Antonius commemorat, in prima ſeptem ſuarum epiſtolarum, quas Aegyptiacæ miſit ad diuerſa monaſteria, poſteà in Græcam, indeq́ue in Latinam linguam, quod Hieronymus quoque in libro de viris Illuſtribus meminit, translatæ ſunt: primam vocationem aptauit Abrahæ ſecundam ſcriptæ legi inuitanti, & ſuppliciorum metu & promiſſionum bonis, tertiam eis conuenire dixit, quos à vitijs ad ſe Deus per flagella vocat: ſubdit tamen putare ſe, eos prius à ſpiritu vocari, qui ingrediuntur ex toto corde certamen. Et quidem cùm rationi rectè, tùm diuinis eloquijs apprimè conſentaneè decernit, quibus docemur per illam oſtij pulſationem ad ipſum Deum noſtrum ſuſcipiendum iugiter inuitari: ſic enim, vt mihi videtur, Deus prima omnium cauſa atque actus (vt ſic dixerim) ipſiſſimus communicare ſe creatæ ſubſtantiæ, quæ capax beatitudinis eſt, eamque perficere

cere

cere non ceſſat, modò illa ex propoſito non aduerſetur, quemadmodum prima materia pura, ſcilicet, corporalium, ac nuda potentia ſuſcipere omnem formam apta parataq; ſemper eſt, modò vis agentis non deſiſtat. Oſtij illam pulſationem, Ioannes Picus patruus meus præclariſſimo vir ingenio & admiranda doctrina in ſua Heptaplo perpendens, ad hunc modum ſcribit: Pulſat aſſiduè animum tuum ſpiritus motor, ſi obaudias tibi, relinqueris tuo corpori tuæ infirmitati miſer, & infelix: ſi admittas ſtatim Deo plenus per orbem religionis, ad Patrem, ad Dominum reportaris in eo vitam poſſeſſurus, in quo & ſemper, etiam antequam fieres, vita fuiſti.

Peruetus quoque & pia theologorum ſententia eſt, ijs ipſis etiam qui in inſulis & terris remotiſſimis naſcuntur, ad quas Euangelici prædicatores non commeant, fidei veritatem illuceſcere, modò ſe prauis moribus indignos non reddant, aut diuinę, aut angelicæ reuelationi. Atq; ad hanc comprobandam veritatem ſcribit Rogerius ad Clementem, repertum quendã, Alexãdri eius nominis quarti Pontificis tempeſtate, quem angelus de Chriſti fide docuerit, cùm in inſula quadam remotiſſima naturæ leges cuſtodiſſet. Naturæ autem lex ab ortu eorũ indita hominibus, duo hæc in primis continet: Bonum ſequendum, malum fugiendum, Deumq; ipſum primam bonitatem interna religione colendum monſtrat, ita vt eius munere ob rectæ vitæ cuſtodiã præmia expectentur. Scribit Ioannes Damaſcenus, cognitionẽ, quòd Deus ſit, naturaliter omnibus inſertam. Mitto quæſtionem an poſſit demonſtrari quòd ſit, & de notitia ſimpliciter, & quoad nos, non enim hic locus: Apoſtolus inquit, *oportet accedentẽ ad Deum credere, quia eſt & inquirentibus ſe remunerator*, ſed & eos qui eiuſdem naturæ ſecum participes ſunt, diligere debet ad eundem finẽ, qui hoc effecerit cuſtodieritq; quocunq; loco, quacunq; regione, quocunq; terrarũ, etiamſi Antichthon nobis fuerit & aduerſum orbem inhabitauerit, de Chriſti fide certior fiet: Eius enim fidei lumen, quaſi Solis iuſtitię fulgor inſtar corporei huius Solis radios circunquaq; diffundit, & qui obſtacula non poſuerit colluſtratur: quid dixi huius Solis inſtar, & non magis hunc inſtar illius, cuius imbecillis imago eſt, radios fundere, ſanè puritas atq; ſimplicitas in animis hominum perinde eſt, ac in rebus corporeis perſpicuitas. Quòd ſi obſtinatus Iudæus obiecerit, non ſolùm ſe naturæ, ſed Dei leges cuſtodire, nolleque orare vt illuminetur de veritate, quàm tenere ſe dicit, nec ſecus ſibi conſcientiæ ingeri ſcrupulum, ſi de ſua dubitat fide orando, videlicet vt illuminetur, ac nobis ſi de noſtra dubitaremus. Reſpondendum in primis, non intelligere eos Dei legem, quam peruertunt, nos autem implemus verosque nos Iſraëlitas eſſe, qui Chriſtum, ſcilicet, Deum vidimus, veros Iudæos, qui eum confeſſi ſumus, verum Abrahæ ſemen ſpiritale, qui opera Abrahæ facimus: *Credidit enim ille Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Ad idq; ea afferenda quæ ſanctiſſimi pariter, & doctiſſimi viri aduerſus eorum perfidiam meditati ſunt. Tum illis hoc poſtremo loco vbi, ſcilicet, Aſpis aures occluſerit, ingerendum ingeminandumque, vt hoc ſaltem animo teneant, quòd ſi falſa eſſet eorum fides, eam ſequi nolint, recteque viuant, cupientes Dei voluntatem implere, eamque vt ſcire poſſint, ipſum identidem deprecentur: neq; enim difficile admodum fuerit vt illuminentur, ſi hoc pacto ſepem obſtinationis euulſerint, malitiæq; renunciauerint. Ad Timotheum prima epiſtola ſcribens, Apoſtolus ait: *Qui prius blaſphemus fui & perſecutor, & contumelioſus, miſericordiam conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.* & Dominus in Euangelio ait: *Si quis voluerit facere voluntatem eius, qui miſit me, cognoſcet de doctrina, vtrum ex Deo ſit, an ex meipſo loquar.* & Propheta dicit: *Bonum eſſe Deum Iſraël ijs qui recto ſunt corde:* & iterum: *Exortum eſſe in tenebris lumen rectis corde.* & cum eodem Propheta Eccleſia quotidie clamat precaturque: *Benefac Domine bonis & rectis corde:* hoc autem noſtræ fidei lumen (ô miram Dei bonitatem, ô profuſiſſimã liberalitatem) euidentiſſimæ rationes, admirandaque & creberrima prodigia confirmant, eamq; (ſi de particularibus, qui illuminantur, mentio fit) quandoq; præcedunt, comitantur quandoq;, quandoq; ſubſequuntur.

Idem contra hęreticos in vniuerſum dicendum eſt, qui quanquàm Chriſtiana glorientur fide, in ea tamẽ iure meritoq; nõ cenſentur: fieri enim non poteſt, vt Chriſtiana pollere fide poſſint, qui Chriſto & eius dogmatis aduerſantur, quales omnes hęretici, qui Antichriſti veriùs dicẽdi ſunt iuxta Apoſtolica dogmata: Repetitq; glorioſus ille martyr Polycarpus ad Philippenſes, eum Antichriſtũ eſſe, qui Chriſtum in carne

veniſſe

veniſſe negat. Et Hieronymus in Explicatione Nahum Prophetæ ſcribit, tot eſſe Antichriſtos, quot dogmata falſa: Hi autem ſi integrum etiam naturæ lumen cuſtodirēt, ab errore, atq; hæreſi vocari facilè poſſent: namq; ſi puro atq; impermixto veritatis amore tenerentur, omni ſequeſtrata imbibiti veneni affectione, omni ambitione depoſita, omni contentionis ſtudio ablegato, omni propulſata ſcelerum caterua, veritatis eos lumen affatim colluſtraret. Dei enim gratia, à qua illud profluit lumen, naturā perficit, ſi proprij ea amoris & vitiorum omnium inquinamēto nudata fuerit. Huius autem luminis beneficio, & totum Catholicæ eccleſiæ corpus ſub Chriſto proprio capite, & ſub R.P.V. oſtenditur: Monſtratur pariter innumera tàm marium, quàm fœminarum multitudo, qui huic V. etiam capiti ſubſtitêre, & ſalubria dogmata atq; decreta hauſerunt, ſemper multitudo, inquam, moribus ſancta, clara doctrinis, viſis reuelationibusque diuinis admiranda, ſtupenda miraculis, & poſtremò donata priuilegio abſolutæ & conſummatæ beatitudinis. De Mahometenſibus plura non attinet dicere, quandoquidem eorum leges & inſtituta naturæ legi moribusq; ex ea manantibus aduerſari abſque vlla diſquiſitione palàm eſt, quæ ſi ab eis abijcerentur, diuinæ luci hauriendæ idonei aptique fierent, quibus id dici poſſet, quod olim Photinus Lugdunenſis epiſcopus, & martyr reſpondit interroganti ſe præſidi, de Deo Chriſtianorum: ſi dignus, inquit, fueris ſcies: Nec quidem vt Simonides reſponſum dedit, qui ſe dixit neſcire quid Deus eſſet, non vt alius ille qui commeatu deliberandi, & petentem tyrannum & ſe fruſtratus eſt, ſed ſcire ſe oſtendit martyr, & docere noluit, nihil ob aliud, niſi quia indignus erat, qui petebat: non poterat enim crudelis præſidis tenebroſa anima erroribus plena radiantem lucem veritatis admittere: neque enim *in maleuolam animam* (vt ſcriptum eſt) *introibit ſapientia*. Rectiſſimè igitur reſpondit, ſi dignus fueris, ſcies: hoc eſt, ſi à malitia deſciueris, ſi veritatis amore exarſeris, & ſuperbæ obſtinationi obluctatus fueris, ſcies: ſi dignus eris, hoc eſt, ſi naturæ leges illibatas cuſtodieris, diuina gratia docereris: Idem omnes quicunque ſint hoſtes Eccleſiæ aſſequerentur, modò diuino impulſi eorum animos, vt ingrediatur veritas crebriter quatienti, freti ipſi ſiſiq; copijs ſuperbiæ reginæ vitiorum non obſtarent, contraq; niterētur, & de his ad præſens ſatis.

Cæterùm cùm fides firmum aſſenſum denotet, pij quidam homines terrentur, ſi quando in ſeipſis nebulas quaſdam fidei lumen aliquatenus obumbrantes experiuntur, quibus conſulendum vt confidāt alacriter, & ad Deum preces fundant cū Euangelico illo patre exclamantes: *Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam:* Apoſtolosq; imitentur, qui tametſi crederent, nihilominus augeri ſibi fidem à Domino poſtulabant, nec ſolùm in ipſis rebus credendis gradus habentur, vt putauit Guilermus Altiſiodorenſis inter initia Theologicæ ſummæ: Sed & intentior in alijs ipſa fidei lux, in alijs remiſſior apparet, in eodem etiam homine id accidit ſæpenumerò pro diuerſis actibus, & corporis diſpoſitionibus, & mentis exercitijs, & dæmonis etiam tentationibus, quibus aſſiduè circumuallamur. Quapropter formidare nō debemus amiſiſſe fidem, ſi nobis ipſis aliquando videamur, non ita confidere reuelatis veritatibus, quemadmodum aut ſolebamus, aut cuperemus: conatus enim ille aduerſus tentamenta indicio eſt fidem eſſe conſtantem, qui & ipſam quandoque auget, & meritum cumulat: ſed neque fides illa quæ montes transfert nobis ad ſalutem conſequendam neceſſaria eſt, à communi enim, hoc eſt, ab ea qua opus eſt omnibus qui Chriſtiani eſſe volunt diſtincta diſcretaq; eſt, quod ſuper epiſtola Pauli ad Romanos Athanaſius Theologus celeberrimus docet.

THEOREMA II.

FIDEM CHRISTIANAM EX SE NVLLO PACTO promere hominem poſſe, ſed liberaliſſima Dei clementia dono dari.

SI enim beatitudo Dei dono & fide intermedia hominibus datur, ſequens eſt vt fides ipſa donum ſit Dei: qui enim finem nobis ſua clementia impartit, & ea ipſa quæ ad hunc aſſequendum finem neceſſaria eſſe voluit, pariter elargitur, media nanq; fini conueniri iuſtaq; proportione reſpondere conſentaneū eſt: conſentaneū & illud, vt ſine Deo eiusq; ope ad Deum nō perueniatur, vt

adid quod infinitum eſt, ſine infiniti virtute non accedatur: ſed & illnd ipſum conſtabit, ſi ea quæ vltima in vno quoq; genere ſunt, conſiderauerimus: animaduertemus enim (vt Ioan. Picus patruus olim perſpexit) id quod vltimum in aliquo genere eſt, ea non poſſidere perfectè, quæ illius generis ſunt, ſed ope auxilioq́ue ſuperiorum egere, qua de re fit vt noſter intellectus vltimus eorum intellectum, qui ad æternam ipſiſſimamq́ue veritatem intuendam creati ſunt, ad perfectum opus ſuum, id eſt, eius qua beandus eſt veritatis cognitionem non perueniat, niſi ſuperiori lumine adiutus fuerit. Sic & videmus Lunam, quæ vltima cœleſtium eſt, Solaris luminis receptione indigere, quo affatim colluſtretur. Lumine ergo fidei cùm noſtræ id facultatis non ſit, ſed æterni quædam quaſi ſcintilla luminis à Deo noſtram procurante ſalutem illuminamur. Scribit & Paulus ad Epheſios Dei dono fidem hominibus dari, in hunc modum: *Gratia*, inquit, *eſtis ſaluati per fidem, & non ex vobis, ne quis glorietur, donum enim Dei eſt.* Et Polycarpus quem ſuprà citauimus, in epiſtola ad Philippenſes ita ſcribit: Vt poſſitis ędificari in fide, quæ data eſt vobis, quę eſt mater omniũ veſtrorum. Ne aũt credamus liberũ nobis non eſſe vt veritatib. Chriſtianę fidei aſſentiamur, animaduertẽdum eſt, duo hæc requiri ad faciendũ nobis de re aliqua fidẽ. Primum vt quæ credi debeant intellectui proponantur: Secundũ vt is cuius intellectu comprehenſa res eſt, voluntate conſentiat. Verùm cùm fides (vt Apoſtolus ait) ſit argumentum non apparẽtium noſtri intellectus, vis quã ex ſenſib. cognitionem nanciſcitur ad eam pertingere non poteſt: Ideò opus habemus, vt de ijs quæ ad fidẽ pertinent diuina ope erudiamur. *Fides* enim (inquit Apoſtolus) *ex auditu, auditus aũt per verbũ Chriſti.* Vt aũt ijs ipſis, quę fidei ſunt, aſſenſum præbeamus, firmiſſimeq́; hæreamus, duplex cauſa poteſt animaduerti: Exterior vna, quę hominẽ ad fidem inuitat: Interior altera, quę illã & inchoat & perficit. Prima enim, quanquã multum habet efficaciæ, verbi cauſa doctorum virorũ rationes, ſanctorũ perſuaſiones, viſa miracula, nihilominus ea ipſa per ſeſe tantum non obtinent roboris, vt certã faciant in nobis fidem: eorũ enim qui miracula fieri vident, credit alius, alius aduerſatur, quod non ſolùm Sacris literis multifariàm videre datur in miraculis Moſeos & Chriſti, ſed noſtra etiam tempeſtate palàm factum eſt, quapropter & ſecundam interiorem videlicet cauſam adeſſe oportet, hoc eſt, Diuinam gratiam, Diuinum lumen, Diuinum afflatum, vt Chriſtianæ fidei prorſus aſſentiamur. Hoc Auguſti ipſe apertiſſimè fatetur, qui ſe quandoque in hoc deceptum ait, dum crederet fidei conſummationem in Deum vti in cauſam eſſe referendam, eius autem initium de noſtro arbitrio pendere; erat autem huiuſmodi opinio Diuinis ſcriptis aduerſa cùm alijs, tùm ei ſententiæ potiſſimùm, quam ſuprà ex Apoſtolo recitauimus, qui & alio loco ſcribit, *non poſſe nos cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, ſed noſtrã ſufficientiam ex Deo eſſe.* Ex hac radice oppoſiti errores duo manifeſtãtur: fuêre enim qui aſſeuerarent, ſed falsò, poſſe nos omninò ad credendum cogi, cùm alij eodẽ viſo miraculo ad veritatem redeant, alij volũtate peruerſa in errore ſtabiliantur. Fuêre & parte alia nonnulli, qui contenderent eſſe omnino in libera hominis voluntate credere nécne, apprehenſa duntaxat re per terminos eam ſignificantes, nulla alia concurrente cauſa, quod equidem & Ariſtotelis dogmati & autoritati Auguſtini & multis Theologorum aliorum placitis contradicit. Quam opinionem Picus patruus in octaua apologiæ ſuæ quæſtione olim refutauit. Inter vtramq; igitur opinionem poſiti, definiunt liberum eſſe homini, hoc videlicet pacto credat ánne, propterea quod alijs omnibus ad hoc adhibitis, vt actus ille credendi producatur, adhuc in facultate hominis, inquiunt, eſt credere velit nécne, nullaq́; ratione adſtringi poteſt. Quæ ſententia cùm aliâs per ſe vera tùm maximè conformis dogmati D. Thomæ, Aquinatis decernentis credendi actum liberũ eſſe, ſed nihilominus ad eum producendũ cõcurrere, & internam inſpirationem Dei, & externam perſuaſionem: Idipſum quoque, & alij boni nominis autores affirmauêre, quanquàm nonnihil differunt inter ſe: Nam alij cẽſent ad gignendam fidem concurrere oportere rationis euidentiam: Alij internæ inſpirationi magis tribuerunt, quam quidem non ſolùm illius fidei cauſam dicunt, quæ per dilectionem operatur, ſed eius etiam quæ charitatis eſt expers, quam Theologi vocant informem, vt apertè Thomas teſtatur, & ante eum Guilielmus epiſcopus Pariſienſis, alijq́; permulti, & poſt eum etiam plurimi Theologorum.

Animaduertendum autem duplicem haberi fidem, alterã quam ipſi nobis acquirimus;

PP

mus,aut doctorum hominum autoritate permoti, aut proprijs rationibus à nobiſmetipſis perſuaſi, quæ acquiſita nominatur: alteram verò quæ dono Dei conceditur hominibus,& infuſa appellatur,de hac autem Apoſtolum mētionem habere perſuaſiſſimum eſt,cùm decernit Deo placere quenquam non poſſe, qui fide non polleat: infantes vero baptizati Deo non placerent, quibus acquiſita fides non eſt, & qui in cunis decedunt, ad beatitudinem non peruenirent,cùm nec aliorum rationibus perſuaderi,nec per ſe ratiocinari vllo pacto poſſint. Vt autem infuſam hanc fidem accepremus,quæ bifariam diuiditur in eam,videlicet,quæ charitati iuncta eſt, & illam quę ſeiungitur ab ea prorſus & ſeparatur, noſtri eſt arbitrij: quapropter & alia opinio redarguitur,qua quidem freti aſſeruêre ipſum(vt ſic loquar)credere, ſi pro aſſenſu Deo capiamus,quo hæremus ijs,de quorum veritate nobis non conſtat,niſi aliorum teſtimonio,quemadmodum Auguſtinus in commentarijs ſuper Ioannem ſcribit,quid eſt fides,niſi credere quod non vides, noſtræ facultatis omnino non eſſe. At illud noſtri prorſus arbitrij & facultatis eſſe,ſi rebus à Deo reuelatis,firmatisq́; per miracula non ſolùm aſſentimur,ſed etſi enixè ſtatuimus,ſequi ea omnino aduſq; mortem indeſinēter velle,& vt ſemel dicatur,fidem eam duntaxat,quæ per dilectionē operatur, in noſtra facultate ſitam eſſe. Enimuerò ſcire illud oportet,quòd tametſi ad roborandam fidem multæ in medium rationes adducantur, non ob id tamen ſequitur, vt aut perperam,aut abſq; merito credamus,quod autumare quiſpiam poſſet vulgata illa Gregorij autoritate motus. Fides non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum, quam quidem poſteriores Theologi multipliciter declarauêre. Alij enim, vt Albertus cognomento Magnus, in tractatu de Euchariſtia, de ſufficienti & pleno experimento intelligendum docet. Bonauentura in primo Commentariorum in ſententias, id verum conſentit, ſi rationi per ſeſe duntaxat quiſpiam aſſentiatur,eas tamē quę pro fide adducuntur rationes,confundere dicit aduerſarios,delectare perfectos, fouere infirmos: nec ſecus Deum probabilibus argumentis infirmorum fidei opitulari,ac eorum charitati beneficijs temporalibus opem ferat, quæ res à Guilermo Altiſiodorenſi aut omninò,aut maxima ex parte tractæ videntur: Apud eum enim in exordijs Theologicæ ſuæ ſummæ eadem ferè ſcribuntur. Diuus Thomas in ſecundo ſummæ volumine ſic exponit,atq; ita intelligēdum definit: ſi ratio videlicet illa & experimentum fidem præcedat, hoc eſt, dum quis ad fidem niſi efficacibus rationibus id ſuadentibus non pertrahitur, quòd ſi eam ſequantur,vt, ſcilicet, adiumenta atque ſuffragia homo quæritet, vt id ipſum quod iam credidit,roboret,atq; confirmet, non modò meritum minui,ſed augeri definit. Sed & diuus Hieronymus, vt alibi notauimus,ſcribit optare ſe,vt Lactantius Firmianus, tàm noſtra probaſſet,quàm aliena deſtruxerat. Fides autem ipſa cùm ſtabilis perſeuerat & inconcuſſa manet, ſeruiunt ei, & ancillantur humanæ rationes,non dominantur. *Eſt autem* (vt inquit Apoſtolus) *fides ipſa ſubſtantia rerum ſperandarum argumentum non apparentium:* vnde ex re Altiſiodorenſis ſcripſiſſe videtur, dictum olim fuiſſe à quopiam, argumentum apud Ariſtotelē dici illud quod dubiæ rei adſtruat fidem, apud Chriſtum verò argumentū fidem eſſe, ex qua ratio producatur: In comprobando quippe, & aſſerendo, principij vicem, & vim ſibi merito iureque fides ipſa præſcribit: neque enim propter rationes credimus, ſed propterea rationes inuenimus, quia iam credidimus; prius enim credendum eſt, Eſaia docente, mox intelligendum, & ex lumine ipſo fidei, colluſtratur mens ad alia clariùs atq; ſynceriùs percipienda. Poſſunt igitur rationes quæri ad fidei aſſertionem, nec dubitauit Richardus de ſancto Victore in lib. de Trinitate ad fidei explanationem non ſolùm probabilia,ſed neceſſaria argumenta non deeſſe, quod à vero non longè abeſſe crediderim,ſi de ijs demonſtrationibus intellexit, quæ ſapientibus ſolùm mētem firmant: ſicut enim Seuerinus Boëthius quaſdā eſſe propoſitiones decernit, quibus tàm rudes, quàm eruditi notis terminis ſtatim aſſentiuntur: quaſdam verò quæ ſapientibus tantùm cognitæ ſunt,verbi cauſa,incorporalia non eſſe in loco,& quemadmodum Auerrois in commentarijs ſecundi Phyſicorum, idem penè de inductionibus affirmat.

Ita ego duo genera demonſtrationum arbitror eſſe. Alterum quod omne quaſi ligat iudiciū,& in tres diuiditur ſpecies: In demonſtrationes, quia eſt, & propter quid, & quæ ex his cōflatę ſimpliciter demōſtrationes appellātur, mathematicis diſciplinis accom-

accommodatæ, in quibus idem nobis & naturæ notum eſt, quarum Ariſtoteles in poſterioribus analyticis meminit & Auerrois plura multis in locis commẽtationum ſuarum in Ariſtotelis philoſophiam: Alterum verò quibus ſapiẽtes duntaxat & intellectu perſpicaces firmiſſimè, & extra omnem aleam conſentiunt. Sunt enim nonnulli præclaro adeò intellectus lumine donati, vt penè ſine difficultate veritatem exquiſitiſſimè perſpiciant ad quam alij non pertingant, aut niſi cum labore. Statim enim ij percipiunt, ſi ea, de qua quæritur, res ſit quid conſequatur, tum & ſi non ſit quid pariter eueniat, quid item rem illam, vel ſit vel non ſit, ſequatur, vt ad ſe ipſa, vt ad alia refertur, quid ad alia quoque, vt ſe vt illam reſpiciant. Quòd ſi de ipſa demonſtratione habeatur mentio, eius medium virtute non actu demonſtratam, concluſionem ingredientem, quàm totius cernunt vniri in eo & contineri propoſitionum vim momento ferè contemplantur, dependere à prima propoſitione, etiam tacita atque ſuppreſſa prolatæ mediæ veritatem, ex eaq; concluſionem fluere, prædicatum ſubiecto contineri in eiuſque natura includi ſine diſcurſu anxio cognoſcunt, ex quibus per ſe veris propoſitionibus quæſita veritas reperiatur, potiùs quàm inueniatur. Sed & de cis ipſis, quia eſt, demonſtrationibus ſi habeatur ſermo, & ad illa ipſa quæ fidei ſunt, aptentur, puto aberit parùm quin hoſtes ipſi fateantur eas noſtræ fidei veritatib. magna ex parte ſuffragari: At inquies, ſi demonſtratio habetur de eis, ergo fides non eſt? dices vtique aliquid, ſi de primo genere loqueris, deq; proprijs & præcipuis demonſtrationibus habebis ſermonem, at fortè nec tu ibis inficias, quin creditis quibuſdam atque ſuppoſitis, aliud quippiam firmiſſima connexione deducas, ſuppoſuimus autem in probatione principij aliqua fuiſſe etiam ab omnibus credita, aut quæ negari rationabiliter nequeſit, ex quibus veritatem fidei comprobauimus: Dices iterum eos qui illa ipſa, quæ ſuppoſita ſunt, & credita viderunt, fidem non habuiſſe: Reſpondeo aliud eos videre potuiſſe, aliud credidiſſe, quod ſi de illis etiam ipſis fidem non habuiſſe, vt de alijs quæ aut anteà, aut in futurum apud nos contigerunt habere eos potuiſſe fidem, cùm futura aliqua crederent, quæ poſterior ætas aut vidit, aut videt, & quantum ad hoc attinet, vt quiſque eorum credat, par in vtriſque conditio, ſed de his ſatis ad præſens. Ad delectationem, item & ſolamen eorum qui credunt rationes quæri commodiſſimè, & poſſunt & debent, cùm nihil libentiùs, vt inquit Bernhardus, intelligamus, quàm quod iam fide credidimus, demùm ad fouendam, roborandamque infirmorum & debilium fidem, rationes ipſæ & vtiliter & ſalubriter perquiruntur.

THEOREMA III.

EOS OMNES QVI DONATAE FIDEI HABITV NON CAtent quibuſcunque oblatis fidei propoſitionibus aut aſſentiri aut pertinaciter non repugnare.

SI enim, vt probauimus, fides Chriſti Dei eſt donum, neceſſarium hominib. ad ſalutem conſequendam, ſequens fuerit, vt qui eius habitu non carent ad credenda illa omnia quæ fidei ſunt apti atq; habiles reddantur: diximus habitum ad differentiam actus & obiecti. Nam fides pro actu ipſo fidei interdum ſumitur, actu inquam interiore credendi, aliquando pro actu exteriori proteſtante fidèm, vt etiam exponit Scotus in quarta diſt. prima q. 6. pro habitu item acquiſito ſæpenumerò accipi manifeſtum eſt, quandoque etiam pro obiecto fidei, & hoc quidem multipliciter; Nam & pro aggregatione multorum, quæ credi debeant, iuxta illud Hieronymi ad Damaſum, hæc eſt fides Catholica, & apud Athanaſium in Symbolo, fides autem Catholica hæc eſt. Quandoque pro re ipſa particulari per propoſitionem ſignificata: aliquando etiam pro ipſa credendi ratione: verbi cauſa pro autoritate diuina, quæ, vt docet Herueus 15. q. quol. ſecundi, conſiderari poteſt, vel vt obiectum cognitum, vel vt medium cognoſcendi, & hoc item dupliciter, vel vt per ſe notum ipſum ab eo dici, qui mentiri non poſſit, ex quo propriè generari ſcientiam docet: vel vt non per ſe notum, & id, aut propterea quòd per ſe non cognoſcatur, id ab eo dici qui nequeat falſum dicere, aut quia non per ſe notum eſt, autoritatem ab eo proferri, aut quia neutrum eorum deduci ex per ſe notis poteſt, ex quibus nullo modo ſcientia, ſed ineuidens credulitas ſuboritur: aliquando item alias fides

appellata ob varias vocabuli eius conſiderationes, vt apud Græcos & Latinos Theologos videre licet. De habitu igitur iure nos mentionem fecimus, qui diuinitùs datur, vnde multiplex in nos emolumentum deriuatur: etenim quod docet Thomas per eum faciles promptique ad Catholicas veritates credendas reddimur, atque ad oppoſitos errores hæreſesq; refutandas circumſpecti. Verùm Scotus in tertia diſtinctione 23. dari, inquit, infuſam fidem, vt anima perficiatur actu primo, vt item actus ſecundus perfectior euadat: perfectiorem enim haberi gradum actus ſecundi ex infuſa fide, quàm ex acquiſita ſolum, demùm vt aſſenſus fiat, quem non ſolùm, & omni ex parte à voluntate dicit pendere, propterea quòd multi intentiùs vellent credere quàm credant, & ad hoc firmandum Apoſtolorum petitionem citat, affertq; precem Eccleſiæ de fidei augmento: Adducit poſtea rationes propoſitum probantes, propter aſſenſum non dari fidem infuſam, tùm quia non minus fit aſſenſus per fidem acquiſitam, tum quia ſecuritas, &, vt ille inquit, indeceptibilitas non ex parte habitus, aut aſſenſus prouenit, ſed ex obiecto ſecundùm quod ipſum præſentatur, verè aut falsè, quas rationes ipſe alijs ſoluendas relinquit, ponitque ſub dubio, ita vt quoad tertium iſtud emolumentum pertinet, neuter appareat, idē in 4. diſt. & c. 4. ſubdubitare de eodem videtur, & de eiſdem in quolibeto q. 14. Nihilominus negari ego minimè poſſe arbitror, quin aliqua detur aſſenſio ex habitu, cùm ex eo & facilitas & delectatio ſuboriatur, vt Ariſtoteles 2. Ethic. libro declarat: Cur enim in infuſis negabitur, ſi in acquiſitis conceditur. Cùm tamen opera gratiæ, operibus naturæ præſtent & efficaciora ſint, & cum ipſo habitu fidei non modò aſſentiri firmiter, ſed mori etiam martyres voluerunt, quòd ſi dixerit quiſpiam hæreticos etiam aliquando in ſua obſtinatione perire, id certè acquiſito habitui, & obſtinationi tribuendum, cùm infuſum nō habeant, & pauci id quidem martyrum comparatione: Innumerabiles enim martyres fuêre, inter quos & puerorum & puellarum myriades, quibus acquiſitus habitus idipſum vt facerent non perſuaſit, & ſanè habitus, vt inquit Auerrois 3. de Anima, eſt quo quis vti poteſt cùm voluerit: ſed nec prima ratio quicquam officit: namque aſſenſus qui ex acquiſito prouenit habitu, infirmus eſt, & cum formidine, qui autem ex infuſo, firmus atque ſecurus, Deo iuuante, cuius eſt opus: ſed nec ſecunda item obſtat, quandoquidem non tam eſt ex obiecto certitudo, quàm ex aſſenſu inclināte, ſcilicet Spiritu ſancto, & magnam certitudinis lucem ſuggerente, quam præſentati obiecti veritas conſpicitur, alioquin ex acquiſito habitu minimè conſpicienda, & coniunctio item quædam cum ipſo obiecto ex ipſa cognitione propemodum experimētali dependet peculiariter.

Diximus quibuſcunq; propoſitionibus oblatis quæ fidei ſunt, vt ſub his terminis, tàm eas quæ reuelatæ ſunt, quàm illas quæ in ipſis incluſæ ſæpenumerò ex eis deducuntur comprehenderemus. Multa enim quæ explicari manifeſtariq; oportet in Sacris literis, occuluntur, multa item ſunt per Apoſtolos tradita, quæ in canone Bibliorum non concluduntur. Eadem tamen vtraque vim obtinent, & ſub Catholicis veritatibus continentur. Catholica autem veritas ita deſcribitur. Propoſitio per diuinam reuelationem habita mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè in bona & certa conſequentia: Dicitur in deſcriptione per diuinam reuelationem, vt alij modi veritatis perſpiciendæ ſecludantur. Nam quanquam omnis veritas à Spiritu ſancto eſt, vt Ambroſius, vt Auguſtinus, vt alij ſcribunt, nihilominus veritas ſupernaturali ſemper lumine non patefit, mediatè etiam vel immediatè reuelantur diuinitùs veritates: Chriſtus enim per ſe ipſum multas, multas etiam per Angelos, per Prophetas antiquos & nouos, per Apoſtolos, per Doctores patefecit. Dicta autem eſt in propria verborum forma explicitè, aut in certa & bona conſequentia, vt nouerimus multas à nobis propoſitiones credi oportere, tametſi in canone diuini eloquij perſcriptæ non ſunt, quæ tamen ex eis euidentiſſimè ſequuntur: Solent autem catholicarum veritatum ſpecies multæ numerari. Quælibet enim propoſitio in Bibliorum canone contenta, hoc eſt, in Nouo & Veteri teſtamento catholica veritas eſt, & ſublimem locum obtinet, ea item quæ ex ipſius diuinæ Scripturæ verbis neceſſaria & certa connexione dependet, catholica veritas eſt, quæque ab Apoſtolis reuelata atque recepta eſt à credentibus hæreditaria ſucceſſione. Item quæ in vniuerſalibus concilijs ſtabilita, atque Eccleſiæ vniuerſalis conſenſu recepta. Item quæ

ab Apo-

ab Apoſtolica ſede eiſdem conditionibus emanauit:nam ibi declaratur quæ de ſacris pendeat eloquijs,& quæ aduerſetur illis, ea quoque quam pro hæreticorum confutatione doctores per concilia & vniuerſalem Eccleſiam probati definierunt. Cæterùm & quæ particulari alicui perſonę oſtenſa diuinitùs eſt,quanquàm hęc neminem, niſi eum,cui pateſit, obligat & obſtringit priuſquàm ab Eccleſia probetur. Poſtremò quæ ex qualibet iſtarum ſeptem euidenti, & certa conſequentia deducitur,ſed de his in progreſſu. Habitu igitur illo, de quo locuti ſumus, in catholicas veritates omnes inclinamur, & quanquam aliqui intentiùs, remiſſiùs alij, nihilominus nulla vnquàm formido ſtante habitu, facit vt repugnetur ſiue diſſentiatur: quapropter in Theoremate diximus, aut aſſentiri,aut non repugnare: quod intelligendum volumus de ijs quæ propriè ſpectant ad fidem,vt infrà copioſiùs edocebimus, cùm mõſtrauerimus inter Catholicos doctores fuiſſe diſſenſiones, ſed nos in eis quæ ſunt de ſubſtantia fidei:nam cùm fidei lumen forma quædam ſupernaturalis ſit, & quælibet tàm naturalis quàm ſupernaturalis forma propriam inclinationem habeat, ſequitur,vt qui habitu fidei pollet in ea quæ de ſubſtantia fidei ſunt,tendat: Sicut enim ignis per formam ſuam quæ leuitatem ei tribuit, fertur in ſublime: terra autem per ſuam, quã & grauitatem obtinet,tendit ad centrum: ita ſupernaturalis illa forma fidei, propenſionem homini tribuit, vt veritatibus ijs quæ eodem lumine reuelatæ ſunt aſſentiatur: Cùm fidei lumen eiuſdem ſit ſpeciei in omnibus, & qui reuelàrunt, & qui reuelatis aſſentiuntur.

Sed quoniam de lumine facta mentio eſt, animaduertendum eſt,quatuor haberi ſpiritualium luminum genera inuicem quaſi ſubordinata: Primum naturale eſt veluti baſis & fundamentum aliorum, quorum omnes rationis capaces participes ſunt, de quo lumine in Pſalm.dicitur: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*. Secundum fidei lumen eſt,quo ijs quæ reuelata nobis ſunt ab Apoſtolis, ſcilicet, & Prophetis,cæteriſque qui diuinos libros ſcripsêre aſſentimur. Tertium prophetiæ, quo videlicet Prophetæ ipſi præuident futura. Quartum gloriæ, quo Deo ipſi ſupremo lumini,&,vt inquit Iacobus Apoſtolus,luminum Patri qui omnem hominem in hunc mundum venientem illuminat, feliciſſimè coniungimur: de quo item in Pſalmo legimus: *Et in lumine tuo videbimus lumen*. Mitto vulgatam illam de hoc lumine inter Thomam & aduerſarios quæſtionem: Sat enim nobis ſententiam hanc, & præclarorum Theologorum opinione firmatam, & Sacris literis omninò conformem. Sunt & aliæ veritates quæ ſapientes fidem, aliæ quę ad fidem impertinentes nuncupantur: Item quæ ſapere hæreſim, quæ temerariæ, quæ ſcandalorum effectiuæ, eorum enim vocabulis vti libet, dicuntur: de quibus alijs in Theorematis loquemur: ſed in præſentia ſat ſit, vel has commemoraſſe, quas Catholicas vocauêre, vtpote à Catholica eccleſia, quæ mater eſt fidei ſuſceptas, de cuius iudicio & autoritate deinceps dicendum, vt clarè liqueat quibúsnam propoſitionibus aſſentiendum neceſſariò nobis ſit, ſi felices eſſe cupimus, quibusque in noſtra ſit facultate poſitum, aſſentiri velimus nécne.

THEOREMA IIII.

QVICQVID SANCTA CHRISTI ECCLESIA CATHOLICA neceſſariò credendum,& obſeruandum,aut expreſſo iudicio, aut tacito decreuit,credi oportere.

SI enim credendum eſt eis quæ ſunt reuelata diuinitùs, vti declarauimus, nec vnicuiq; fiant reuelationes, neq; etiam vniuſcuiuſque ſit paſſim iudicare quid ex eis quæ fidei ſunt,& iam reuelata conſequatur, conſentaneũ eſt aliquam eſſe in terris poteſtatem, cui ſit hoc decernendi munus demandatum. Etenim multa in dubium reuocari poſſent, vtrum continerentur in ijs quæ fidei ſunt, ſequerentur ne ex eis, an magis aduerſarẽtur. Quapropter regulam tradi nobis aliquam & normã oportuit, qua huiuſcemodi negotia metimur & veritas, exploſo mendacio, clareſceret. Norma autem hæc & regula iudicium eſt ipſius Eccleſiæ, *quam ſibi in fide & iuſtitia*, vt ex Propheta Oſea habebitur, *Chriſtus deſponſauit*, cùm eaque vſq; ad finem ſeculi in Euangelio ſe manſurum ſpopondit: huic

quoque vt fidem haberemus, Apoſtoli nobis in ſymbolo reliquerunt, vbi ſcriptum eſt: *Credo in Spiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam.* In ſymbolo autem edito Niceæ, cuius ſanctiones tanquam Euangelia recipere ſe Magnus Gregorius aiebat: Additum dicitur hoc verbum Catholicam, & deinceps Apoſtolicam, de quibus infrà tractabimus. Præter eà ſi Nouo teſtamento, vt ſuprà tetigimus, & infrà latiùs explicabimus, prorſus aſſentiendum eſt, ſequens videtur vt iudicium Eccleſiæ in omnibus ſanctiſſimum habeatur, quod Euangelium ipſum probauit, & Chriſtianis legendum & obſeruandum tradidit. Scribit enim Auguſtinus contra epiſtolam fundamenti, Euangelio ſe non credidiſſe, niſi priùs Eccleſiæ fidem habuiſſet, de illa Eccleſia habens ſermonem quæ ipſa Euangelia recepit probauitque, & ab apocryphis & falſis ſegregauit. Nam quod Euangelium Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, ſuſcipere, eis que indubiam habere fidem debeamus, non autem illis quæ nomine Thadei, Andreæ, Barnabæ, & Nicodemi circumferebantur, ex eius autoritate Eccleſiæ ſumptum eſt, quæ quatuor illa ſuſcipienda decreuit, & fidelibus publicanda. Hæc autem primaria illa Eccleſia eſt Apoſtolorum, ſcilicet, & diſcipulorum Chriſti, eorumque omnium qui fidem ipſam Chriſtianam ſuis laboribus & ſanguine confirmârunt, nunc in cœlo felices & Deo coniuncti, quam nobis Apoſtoli credendum tradidêre: neque enim tùm alia militabat in terris, pauca numero, ſed ampliſſima viribus, vtpote in qua ſpiritus primitiæ repoſitæ fuerant: Ab hac ſequens Eccleſia originem traxit eorumque dogmatis inſiſtit, quæ aduſque ſeculi conſummationem perduratura eſt, in qua eadem fides, eademque ad protegendum Euãgelium perſeuerat autoritas. Quo autem tempore exordium habuerit Eccleſia inter Theologos, apertè non conuenit, ſed ſi diuerſa ſuppoſita, & diuerſa conſideremus tempora, ad concordiam facilè reuocari omnes poterunt. Ab angelis enim ſumpſiſſe eam exordium dici poterit, ſi Angelorum tantùm cõſortium animaduerterimus, neq; hoc profectò ſine autore. Auguſtinus enim hoc ſenſit, tàm in Commentarijs Pſal. quàm in libris de Ciuitate Dei, conſentitque Bernhardus ſuper Canticis: ſi autem Angelorum bonorumq́, hominum conſortia intueamur, ab iuſto Abel ortam Eccleſiam dicemus, quod & Auguſtinus voluit in expoſitione Pſalmi, & in libris de Ciuitate Dei. At ſi Noui teſtamenti decurſum aduertamus, ab Apoſtolis Eccleſia deriuata eſt. Hoc Nicolaus Lyra ſuper Pſalm. 86. Hoc & ipſe Apoſtolus innuit 2. ad Theſſalonicenſes, cap. 2. epiſtola ſcribens: *Elegit nos Deus primitias*, quem locum Ordinaria gloſſa exponens ait: vt eſſemus primitiæ omnium credentium in ſalutem. Hæc igitur ipſius Eccleſiæ præclariſſima initia ſunt, quæ nec finem vnquam adusque mundi huius terminum habitura eſt, autore Chriſto in Euangelijs, & Paulo confirmante ad Epheſios, & in prima item ad Corinthios epiſtola, quod & Noui Teſtamẽti enarratores ſequuntur, & multi Theologorum probant, præſertim Petrus Alliacenſis in quæſtione Veſperiarum, quibus ego addiderim, videri per illa Chriſti verba ad Apoſtolos: *Ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationem ſeculi*, manſuram non modò Eccleſiam & perſeueraturam, vt aliqui aiunt in ea fidem, ſed & ſpem etiam & charitatem: ſi enim ibi Chriſtus, ibi etiam via, veritas & vita, ibi eius gratia, ibi omne quod ad felicitatem conſequendam facit: ſed & illud non omiſerim, quod cùm ſemper verum futurum ſit, vt hæc verba verè proferantur ſanctam Eccleſiam Catholicam, videtur ſequi futuram ſemper fidelium aliquam collectionem, quæ & ſancta erit: ſancta autem quomodo eſſe poteſt, niſi & ſpe etiam & charitate, nõn ſolùm fide polleret, tametſi & fide ipſa vocarentur ſancti Apoſtoli & Apoſtolici viri inter Eccleſiæ primordia.

Dicta autem catholica eſt multas ob cauſas: nam quia toto Orbe diffuſa eſt, ideò catholica, hoc eſt, vniuerſalis appellata eſt, diuerſorum autem hæreticorum Eccleſiæ, vt ſcribit Auguſtinus in tractatu de ſymbolo, ideò catholicæ non dicuntur, quia per ſuas quaſq; prouincias continentur: Noſtra autem hæc à Solis ortu vſq; ad occaſum vnius fidei ſplendore diffunditur: Catholica item ob id vocata eſt Eccleſia, quia ex omni tribu, lingua, populo, & natione, vt in Apocalypſi legitur: *Redemiſti nos Deus in ſanguine tuo ex omni tribu, lingua & populo, & natione, & feciſti nos Deo noſtro regnum.* Et Petrus Apoſtolus inquit: *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni Gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.* Quantum item ad hominũ cõditiones attinet, catholica nominata eſt, iuxta illud Apoſtoli ad Coloſſ. 3: *Vbi non*

non eſt maſculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circumciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber, ſed omnia in omnibus Chriſtus ob vniuerſalem quoq; veritatem in ea contentam, catholicę nomen obtinuit. Qua de re Seuerinus Boëthius in principio libri de Trinitate inquit, articulos fidei vniuerſales eſſe, non habentes inſtantiam cùm fidei non poſſit ſubeſſe falſum, ſed ob vniuerſalem doctrinam, cuius magiſtra eſt: per eam etenim de viſibilibus & inuiſibilibus edocemur, de cœleſtibus & æternis terreniſque, deq; omnibus quæ ad inſtructionem hominum, ſalutemq; totius humani generis & neceſſaria & vtilia ſunt, quemadmodum Auguſtinus ad Voluſianum ſcribit, & in libris de Ciuitate Dei diſputat, & Anſelmus probat. Demùm propter vniuerſalia præcepta, quæ tempus omne ambiunt, gentesq; vniuerſas complectuntur: etenim ſynagogæ præcepta, & vni tantùm populo tradita ſunt, & ad præfinitũ tempus ſpectant, ſiquidem omnia in figura (vt docet Apoſtolus) illis contigerunt, & Chriſto ſole iuſtitiæ exorto, legis nubila diſcuſſa ſunt. Hæc & huiuſcemodi cauſæ aſſignantur, cur Catholicam ſanctam Eccleſiam dixerint Epiſcopi illi ſanctiſſimi in Niceno concilio, vbi peſtifera Arrij dogmata condemnârunt.

Additum deinde eſt hoc nomen, *Apoſtolicam*, quemadmodum Magnus Albertus ſcribit, vt aduerſus eos, qui peregrina & noua dogmata in Eccleſia introducunt, autoritatem & antiquitatem eius oſtenderent, ſed & his etiã rationibus ducitur, tùm quia Chriſtus Apoſtolos elegit, quos quaſi fundamenta inſtituit Eccleſiæ, vt Auguſtinus ait. Tùm quia per Apoſtolos Chriſtiana fides per Orbẽ prædicata eſt: quanquam eadem res (vt ſicuti idem Auguſtinus primo Retractationum libro docet) quæ nunc Chriſtiana religio nuncupatur, fuit apud antiquos: neque defuit ab initio generis humani, quouſq; Chriſtus veniret in carnem, vnde vera religio quæ iam erat, tunc cepit appellari Chriſtiana, prædicãtibus Apoſtolis apud vrbem Syriæ Antiochiam. Scribit & Leo Pontifex in tertio die de Domini natiuitate ſermone, quod prædicauerunt Apoſtoli, hoc annunciauerunt Prophetæ, & gratia Dei qua ſemper eſt vniuerſitas viuificata ſanctorum, aucta eſt Chriſto naſcente, non concepta. Scribit & ſanctiſſimus ille Epiſcopus & martyr Ignatius ad Philadelphienſes: Vnus enim Deus Veteris & Noui teſtamenti, vnus & mediator Dei & hominum ad facturam intelligibilium & ſenſibilium, prouidentiam gerens omnium: vnus quoq; paracletus, qui operabatur in Moſe, & Prophetis, & Apoſtolis: omnes enim ſancti in Chriſto ſaluati ſunt, in ipſum ſperantes, atque expectantes, & per ipſum ſalutem adepti ſunt, qui erãt digni dilectione, & digni laude ſanctificati à Chriſto Ieſu, teſtificantes in Euangelio ſpei communi. Cęterùm quanquam ſcribit Apoſtolus ad Epheſios, *ædificatos eos eſſe ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, quod fundamentum eſt Chriſtus*, vt idem ad Corinthios ſcribens aſſerit: Nihilominus Concilio placuit, Apoſtolicam eam nominaſſe, tùm quòd ex interpretatione huius nominis Apoſtolus, quo nihil aliud ſignificatur, quàm miſſus, is etiam qui mitteret intelligeretur, atque, vt inquit Auguſtinus, vtrumque ſimul daretur intelligi & Apoſtolos, ſcilicet & Chriſtum, qui etiam à Paulo eſt Apoſtolus nuncupatus. Scribens enim ad Hebræos: *Conſiderate*, inquit, *fratres Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Ieſum*: tùm etiam quia Apoſtolos explicuiſſe magis Chriſtianam fidem conſtat, quàm Prophetas, clariusq; eam per terræ orbem diffudiſſe, vnde tempus illud plenitudinis appellatum. Illud quoque Ioannis Euangeliſtæ afferunt in Apocalypſi ſcriptum: *Muros ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis 12. nomina duodecim Apoſtolorum & Agni*. Huius igitur Eccleſiæ iudicio non audire flagitium maximum eſt, nec ſecus quàm Deum ſpernere: illi enim Eccleſiæ quæ Chriſtum in carne ſequebatur, & vitæ verbum ex eius ore ſumebat, ab eodem Chriſto dictum eſt: *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit; qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit*, vt refert Lucas decimo cap. ſui Euangelij. Ex hac autem vniuerſa poſtea militans defluxit Eccleſia, quæ ipſius fidem & ſacra dogmata ſuſcepit, aduſque finem ſeculi perduratura. Qua de re non poteſt ei quilibet verè Chriſtianus non audire.

Huius autem iudicium, aut expreſſum, aut tacitum diximus, quia fieri non poſſe à multis creditur, vt ij omnes in quib. eſt fides, ad ferendã de ea ſententiam congregentur, ſed nec ꝓpriè niſi ad Prælatos Eccleſiæ pertinet iudiciaria & obligatoria (vt ſic dixerim) poteſtas: ad ſeniores etiã Scribas & Phariſęos de neceſſaria legis interpretatio-

ne Hebræorum populus referebat. Sed & Chriſtus Apoſtolis Euangelium docẽdum prædicandumque commiſit, vnde & apud Apoſtolorum ſucceſſores eadem reſidet autoritas, vt quid ſequatur, quidve aduerſetur fidei, ex ipſis Sacris literis dijudicent, & quanquam omnium ſit, qui doctrina pollent ac fide, & legere Sacras literas, & addiſcere, & inde ſenſa, quæ ad augendam, confirmandamque fidem faciant promere, ſua tamen inde eruta ſenſa aliorum ſenſibus non præiudicant, cùm in eos vtpote qui ſubiecti non ſint, ferre ſententiam nequeant: ſi ergo Eccleſiæ præſules, cùm legitimè cõgregati fuerint, pro tota Eccleſia ferunt ſententiam, & ipſa videlicet einſmodi decretis apertè ſuffragante hoc expreſſum iudicium appellatur. Tacitum verò id poteſt nominari cum ſanctionibus aliquibus, quæ videlicet, aut ad fidei robur, aut ad ſanctos attinent mores, non ſit contradictio ab Eccleſiæ corpore: nam ſi ab vniuerſitate fidelium reclamaretur, tunc infringi & demoliri viderentur. Hoc autem quomodo aut fiat, aut fieri poſſit, inter autores non conuenit, quamobrem de huiuſcemodi indiciorum firmitate, nonnihil differere conſentaneum eſt, illud autem inprimis vel diſcendum, vel ad memoriam reuocandum, iudicij vel conſenſus taciti nomen, etiam ab autoribus Gentium vſurpari ſolere: nam tacitum etiam conſenſum Plinius in ſeptimo naturalis hiſtoriæ libro appellat: Conſenſus, inquit, Gentium tacitus primus conſpirauit, vt Ionum literis vterentur, & iterum ſecundus conſenſus in tonſoribus fuit, & iterum tertius apud eum Gentium conſenſus legitur: quæ ideò non dicimus, vt ex autorib. eiuſmodi Gentilibus noſtris reb. maior accedat autoritas, ſed vt nouerimus, non modò res ab eis verè narratas, & egregijs diſputationibus collectas Sacris literis ancillari, verùm & locutionũ modos ſæpenumero Theologorum ſeruire ſententijs, nec tàm remotam eſſe vt quiſpiam ineruditus forſan arbitrabitur, ſi expreſſi, ſi taciti iudicij mentionem fecerimus, de huiuſmodi iudiciorum igitur vt promiſimus, firmitate nonnihil differamus.

Theologorum multi etiam iuris interpretum plerique voluêre Concilium ipſum, ſi vnà cum Pontifice Maximo in eis controuerſijs, quæ aut ad eſſentiam fidei, aut ad neceſſarios benè Chriſtianeq; viuendum mores pertinẽt, ſententiam ferat, nullo pacto errare poſſe, qui validiſſimis dubio procul & rationibus, & autoritarib. nixi ſunt, quas ferè colligit Ioannes de Turre cremata in tertio eius voluminis libro, cui ſumma Eccleſiæ titulum fecit, viſum & alijs Pontificem ſummum in his ipſis cauſis aberrare non poſſe. Tum rationes eius ſententiæ, quam Lucas ſcribit Chriſtum dixiſſe: *Ego pro te rogaui, Petre, ne deficiat fides tua*, tùm ob id quòd fides Chriſti in Eccleſia Romana ſtabilis perſeuerauit, in qua nulla hæreſis, vt Ruffinus ait in expoſitione ſymboli, ſumpſit exordium. Addo ego nec incrementum, quam quidem Romanam Eccleſiam ſicuti hæreſis vitio ad hoc vſque æui deſtructa non eſt, ita nec in poſterum demoliendam adſtruunt, multis ad hoc autoritatibus ſuffragantibus quæ in pontificiorum decretorum libro reperiuntur, atque etiam operibus ipſis ſanctorum doctorum atque Pontificum fauentibus. Reſtiterunt alij affirmantes errare poſſe Concilia & iam erraſſe, vt Ariminenſe illud tàm celebriter damnatum, Epheſinum quoque ſecundum: Item Conſtantinopolitanum illud de ponendis imaginibus, ſed & Aquiſgranenſe, cuius ſententiæ de matrimonio raptæ, Hieronymi determinatio præponitur, propterea ſi hæc aberrauerunt, alia quoque errare poſſe dicunt. Qua de re fatentur nonnulli Concilia ea, ſiue vniuerſales Synodos, in quibus autoritas Pontificis ſummi non præſidet errare poſſe, non autem ea quibus interuenit, inſtant illi ex aduerſo Epheſinum ſecundum legitimè fuiſſe congregatum, præſidentibus etiam legatis Pontificis, nihilominus in euerſionem fidei agitatum, & in eius correctionem à Leone Pontifice, Chalcedonenſem ſynodum inſtitutam. Rurſus quia dari remedia videntur, dum Concilia diſcrepant, cui videlicet ſtandum, adhærendumque magis innuitur, aiunt & apertè, etiam ſignificatur aberrare vniuerſalia Concilia poſſe: Imò an priori poſteriorive magis innitendum, Auguſtinus ab Hilario, Leone, Iſidoro diſſentire videtur. Sed cùm ſibi inuicem contradicunt Concilia, alterum aberrare oportere, cùm altera contradictionis pars vera neceſſariò ſit, altera falſa. Quod autem Pontifex ipſe errare in iudicando poſſit, aſſeuerantiſſimè à pleriſque pronunciatur: aiunt enim notiſſimum eſſe Pontificem ſummum hæreticum fieri poſſe, & deponi à ſede. Addunt alij ſtatim eum eſſe depoſitum,

vbi

vbi hæreticus eſt, ſubduntque Liberium Pontificem Arrianæ prauitati ſubſcripſiſſe, Marcellinum idolis ſacrificaſſe, Anaſtaſium pernicioſè aberraſſe. Nihil autem obſtitetit, inquiunt, vt hæreticus quiſpiam factus, ſententiam ſuam defendere non poſſit, & aſſerere, & credendam tradere eò præſertim, quòd hæreſis vitium voluntatis obſtinationem includat: Adde quòd ſi quis ob metum vti Marcellinus idolis ſacra fecit, alius quoque, vel ob metum, vel aliam ob cauſam poterit aduerſus Catholicum dogma ſententiam ferre, ſed quandoque accidiſſe, vt qui præſes Eccleſiæ creditus eſt, iure non præſideat, aut præſidere omninò non poſſit: olim enim prodit memoria fœminam Pontificem creditam: & noſtro ſeculo memini hominem quendam doctum & moribus probatum, ſua etiam in religione honores conſecutum, qui conſuleret, quanquam non omninò publicè eum qui Pontifex credebatur, Pontificem non eſſe; ob id quòd priuſquam à duabus Cardinalium partibus eligeretur Pontificis officiũ exercuerat, cautum autem Eccleſiæ legibus eſt huiuſmodi hominem tantum abeſſe, vt Pontifex ſit, vt etiam ad Pontificatum ineptus & impotens habeatur, vt qui irrogato, ſcilicet, anathemati ſubiaceat ſed & alium meminimus Pōtificem creditum & ordinatum, quem tamen prȩſtantes viri putarent, nec Pontificem eum eſſe, nec eſſe poſſe, vtpote qui nullum Deum credens, omnem infidelitatis culmē excederet, peſſimaque eius opera in coëmendo Pontificatu, in omnigenis ſcelerib. exercendis id ipſum teſtabantur, ſed & peſſima quoque dicta confirmabant: namq; falſum eum affirmabatur domeſticis quibuſdam nullum ſe Deum aliquando etiam dum pontificiam ſedem teneret crediſſe: & Alium audiui Pontificem ſummum qui viuēs familiari cuidam apparuerat, apud ſe animarum immortalitatem minimè creditam: Mortuus verò eidem per vigiliam apparuit diuino iudicio manifeſtans ſe quam mortalem crediderat animam, Immortalem tum maximo cum damno & perpetuis cum ignibus experiti. Si hæc ita ſunt, inquiēt, & errare in fide Pontifex, & errores poteſt quo vero decernere? ſed quanquam tales etiam eſſent, nec prauum dogma diffunderent, nec publicè notum eſſet, vt Pontifices habendos puto, & ſi priuatim ſciretur. exiſtimo publicam venerationem ſubtrahi non debere, quoad dũ certiores fierēnt Eccleſiæ primores prælati, & ſeculi principes primarij, qui de ſubrogando capite (cùm hæreticus eſt) ſolliciti eſſe debent: ſed hoc non omnium eſt dignoſcere, nec temerè decernendum, alioquin ſchiſmatibus latiſſima porta aperiretur. Autoritatem verò illam Euangelij multipliciter interpretantur, de fide primum intelligi eam debere aiunt, quam Petrus confeſſus eſt, inquiens: *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, de vltima quoque ipſius Petri fide, qui quanquam negaturus Chriſtum fuerat, ad eum tamen rediturus erat, & in eius gratia ſtabiliendus. Et quamuis de perſeuerantia fidei in Eccleſia Romana intelligi poſſe non negent, propiorem nihilominus hunc Euangelij ſenſum credunt, cùm ob alia, tùm ob id quod à pleriſque negatur ex Scripturis diuinis colligi, fidem Chriſti neceſſariò in Eccleſia Romana vt particularis Eccleſia eſt, ab vniuerſali diſtincta vſq; ad finem ſeculi perpetuandam, & qui hoc aſſerunt, ſententias quoq; illas quæ in Decretorum libro ad hoc ipſum confirmandum ponuntur, nihil adſtruere putāt: Inter quos Petrus Alliacenſis, & Car. Cameracenſis In quȩſtione Veſperiarum hoc ſenſit: Abbas quoque Panormitanus primæ ferè autoritatis inter profeſſores Pontificij iuris, ſuper titulo de ſententia excommunicationis, in capitulo eo, cuius initium eſt à nobis: ſecundo loco poſito aſſeuerat vniuerſalem duntaxat Eccleſiam in fide & eius articulis errare non poſſe, & ad hunc ſenſum cap. illud, cuius initium à recta in lib. decretorum poſitum, 24. quæſt. 1. interpretandum docet. Idem quoq; Nicolaus Lyra videtur aſſerere dum Eccleſiam in aliquib. non conſiſtere docuit dignitatis vel officij ratione. Ex quib. omnibus liquet varias de firmitate iudicij Conciliorum & Pontificis ſententias à doctorib. ferri, nec adhuc aliquid (quod ſciam) promulgatum eſt, cuius vi ad alterutrum credendum obſtringamur.

Quod vel hoc argumēto manifeſtè ſatis apparere poteſt, quod Ioan. de Turre cremata inter poſtremos eorum, qui de huiuſcemodi rebus ſcripſerunt. nullã de huiuſmodi decreto, mentionē faciat, quod nequaquàm tacuiſſet eccleſiaſticæ pontificiæque dignitatis & diligentiſſimus veſtigator, & magnus aſſertor: Quin etiam in ſecũdo libro eius voluminis, quam Eccleſiæ ſummam nuncupant, poſt ea obiectamenta adducta quæ videbantur ei infringere omnia ea, quæ de Pontificis inerrabili iudicio

protu-

ptotulerat, fatetur illis ſine præiudicio ſententiæ melioris reſpondere velle, qui dicēdi modus indicat nullam in oppoſitam partem ſanctionem promulgatam eſſe: vtcūque ſit cùm de arduis huiuſmodi quæſtionibus habetur mentio, quæ hinc oppugnātur, hinc defenduntur à pluribus atq; eiſdem primoribus, vel Legum ciuilium, eccleſiaſticarúmve interpretibus, vel Theologis, ad Eccleſiæ vniuerſalis iudicium mentis acies dirigenda eſt, quæ ſi vtramq; tolleratopinionem, & pro vtraq; parte ſcribentes doctores non tedarguit, aut damnat ſine præiudicio, quis eam ſequi poterit, quæ ſibi veritati propior videbitur, qua de re ſuo loco in ſequentium Theorematum explanatione diſſeremus. Idem autot in tertio libro eiuſdem voluminis, dum loquitur de diuerſitate ſententiarum inter Concilia, & diſputat antiquiorine an magis recentiori acquieſcendum, qua de re infrà tractabimus, ſcribit ſe credere Concilium legitimè congregatum errare non poſſe, nihilominus ſi contingeret, vt aberraret, quid poſtea agendum ſit, edocet: ex quo etiam colligitur aſſertionem hanc, Concilium legitimè congregatum in cauſis fidei falſum iudicare non poſſe, apud eundem autorē veritatem indubiam non continere. Nullus autem Chriſtianus addubitauit vnquam Iudicium vniuerſalis Eccleſiæ errare poſſe, & in ferenda ſententia ſi contingeret, & in acceptanda ea quæ à Pontifice eccleſiæ capite, & vniuerſali Concilio eam repræſentante proferretur, quæ quidem cùm recipitur, non ſecus ſuſcipienda eſt, ac ſi eam tota Eccleſia vnica voce ſanxiſſet. Hoc autem innoteſcit cum huiuſcemodi Concilij, vel Pontificis decretis ab Eccleſia publicè non reſiſtitur, & ab eis præſertim, qui doctiores ſanctioresque habentur, imò conſentitur: Leges enim (vt Auguſtinus ait) inſtituuntur cùm promulgantur, firmantur autem cum moribus vtentium approbantur. Innoteſcit quoq; ex doctoribus communi ferè conſenſu probatis qui & doctrina & fide celebres habiti ſunt, hoc eſt, ſi eorum dogmatis, vel conſona, vel aduerſa ſunt quæ decernuntur, de quibus in ſequentibus ſumus locuturi. Diximus poſtremò in Theoremate neceſſariò credendum & obſeruandum, quia non quicquid recipit Eccleſia, & legit, id propterea verum ab omnibus neceſſariò credi debet, nec quicquid docet obſeruandum, id propterea obſeruari neceſſariò compellimur, (vt infrà docebimus) Namque in alijs præterquàm in ijs, quæ pertinent ad ſubſtantiam fidei, & mores ad Chriſtianam viuendam vitam neceſſarios errare eam poſſe creditum eſt: Cùm autem dicimus ad fidem & mores, nihil aliud eſt dictum, quàm ad ſubſtantiam fidei ſimpliciter & abſolutè: nam & mores neceſſarij ad fidem pertinent, de quibus præcepta, & in lege, & in Euangelio habentur: diximus nos tamen bifariam & fidem & mores, vt & intellectum & voluntatem, practicamq; & ſpeculatiuam cognitionem notaremus, pro fide partem ſumentes eam, quæ ad credenda tantùm ſpectat, non autem operanda: pro moribus verò quæ ad practicam & operationem pertinent, quæ tamen ſub neceſſaria fide continentur: in alijs inquam præterquam in ijs quę ad hanc fidei ſubſtantiam pertinent, falli ea poteſt & fallere, quod & Thomas cùm alibi tùm in quolibetis vbi de canonicatione ſanctorum pertractat, & Panormitanus Abbas eo in loco, quem paulò antè commemorauimus, adſtruunt, decretalium quoque epiſtolarum textus ipſe confirmat, falli Eccleſiam poſſe quandoque & fallere. Scribitur enim atque huius rei exemplum ſæpè contingit videre falſis eam indicijs & teſtibus motam nequiſſimis (quæ tamen vera autumet) hominem cogere poſſe, vxore quam deſponſauit relicta, cum alia fœmina tanquàm legitima coniuge habitare, ſed nec illa ipſa iudicijs ſuis omnibus aut aſſentiri, aut parere nos cogit. Quæ autem ſub hoc numero comprehendantur, & quæ in noſtra facultate, quaſi reponantur, ſequentia Theoremata indicabunt.

THEO-

THEOREMA V.

VETVS ET NOVVM TESTAMENTVM DIVINARVM LITERArum, credendum, ſingulisq́ ſenſus eorum literalis ſententijs incunctanter adhærendum eſſe.

SI quemadmodum probauimus Eccleſiæ iudicijs, decretiſve credendum eſt neceſſariò: ſequens eſt vt Veteri, Nouoq; teſtamenro ſingulisq; eorum ſententijs adhæreamus, quę omnia Eccleſia ipſa vniuerſa recepit, probauitque & credenda nobis obſeruanda q̃ue mandauit: in ea etenim diuina nobis inſinuatur voluntas, eiusq; ope de his omnibus, quæ ad conſequendam ſalutem; vel neceſſaria, vel vtilia nobis ſunt, Inſtruimur, ſed ad ſectandas virtures, fugienda q̃ue vitia non erudimur modò ipſa lectione, ſed etiam flammamur, arque in diuinum amorem, niſi obſtinata voluntate obſtiterimus, rransformamur: Verùm etſi oſtenderimus vtrumque Teſtamentum Deum habete autorem, fuerit dubio procul manifeſtum, ea vti diuinas leges, & conſulta à nobis & credenda eſſe, & obſeruanda: hinc autem non difficulter probatur, aut enim creatura bona, aut mala eius inuenrrix fuit, aut ipſe Deus naturæ autor. At ſanè ſeu malus homo, ſeu dæmon iniquus malorum omnium caput prodere id nunquàm poſſet, quo mala omnia prohiberentur, quæ mirum in modum patrari affectat, & quo ſuaderentur bona & promitterentur, quibus totis ipſe viribus aduerſatur. Quippe cùm In Sactis literis nil aliud tradatur, quàm ſectandas eſſe virtutes, fugienda vitia, pœnas improbis paratas, probis præmia: homo autem benè inſtitutæ mentis nequaquàm id ſibi arrogaret, quod Dei ſolius eſt proprium, alioquin non iam bonus, ſed peſſimus iudicaretur, quandoquidem mendacium omne damnabile probant Sacræ literæ, quantò magis in re tam ſeria tantiq; diſcriminis mentiri, & æternam felicitatem promittere, comminari ſempiternas pœnas, & cætera id genus, quæ ſupra hominem ſunt: hæc enim ad Deum ipſum duntaxat omnium conditorem ſpectant: Sed & in ipſis Sacris literis prænunciata fuerunt nonnulla de futuris, ad quæ non attingit ratio multisque annorum millibus, ea poſtea euenerunt: Nec tàm ad Hebræos, quàm ad exteras quoque nationes, Chaldæos, Aſſyrios, Perſas, Babylonios, Romanos pertinentia, quod equidem neque caſui, fortunæ've propter admirandum eorum ordinem, neque humanæ ſagacitati ob multifariam rerum ipſarum varietatem miramq́ue locorum & temporum intercapedinem poteſt adſcribi. Adde quòd ipſæ literæ purgant ſingulari prætogatiua, illuminant & perficiunt cultores ſuos, quod nulli unquàm dogmati conceſſum eſt, ſolæque dæmonum, & idolorum cultum ſubuerterunt, & expulſis erroribus veritatem mundo diſſeminârunt, & quantò magis oppugnatæ, tantò magis propugnatæ fuerunt, doctiſſimis etiam Gentium philoſophis pro tutandis eis mortem ſubeuntibus. Quibus rationibus colligere poſſumus, ipſum Deum autorem & eſſe, & haberi debere vtriuſque Teſtamenti, & qui ea promulgârunt ſcripſeruntque diuino ſpiritu actos fuiſſe.

Vetus autem & Nouum teſtamentum appello libros illos, qui ab eccleſia Catholica in canone Bibliorum recepti ſunt, tametſi Vetus teſtamentum propriè illud vocetur, quod datum eſt in monte Sinai, vt Auguſtinus ait in libro Retractationũ, nixus verbis Apoſtoli, ſed iuxta Eccleſiæ conſuetudinem Teſtamentũ vetus illud vocamus, quod à Prophetis & ſanctis viris ante aduentum Chriſti in carnem editum eſt, & ab Hebræis ſumma ſemper religione ſeruatum, de cuius libris Ioſephus in libro contra Appionem ſcribit, omnibus Gentis ſuæ hominibus inſitam hanc, & quodãmodo ingenitam eſſe fidem, credere Dei ea eſſe conſulta, & his iugiter inhærere ac pro ipſis ſi ita popoſcerit rès, libenter & animam ponere, tantoque ſeculo iam præterito, neque addicere illis quicquam nec auferre, nec transformare quempiam vnquam præſumpſiſſe: Idem ferè de antiquitate Iudaica ſcribens ediſſerit, & Philo in lib. cui de hypotheticis titulum fecit: mirum ſibi videri ait, duobus annorum millibus, & eò amplius nec verbum vnum immutatum fuiſſe, centiesq; vnumquemq; Iudæorũ mori malle; quàm Moſaicæ legi derogare: In enumerandis autem libris huius Teſtamenti quod ita appellauimus ex cõſuetudine Eccleſiæ diſtinguẽtes ipſum à nouo, de quo ſumus acturi, varij varia prodiderũt: ſuntq; apud nos in autoritate libri multi eius voluminis;

qui

qui nihilominus ab Hebræis non recipiuntur. Athanaſius Magnus in epiſtola trigeſima nona ad monachos de Canonicis libris ad hunc modum ſcripſit, & ita nullo ornatu, ſed ſimplici ſermone, & rudi quaſi verbum verbo redditum eſt, nec aliter in re tàm graui & tanti præiudicij interpretari voluimus. Sunt igitur Veteris teſtamenti libri numero omnes 22. tot enim (vt audiui) & elementa Hebræorum eſſe traditum eſt, ordine autem & nomine vnuſquiſque ſic habet: Primus Geneſis, item Exodus, item Leuiticus, & poſt hunc Numeri, & reliquum Deuteronomium, poſt hæc Ieſum Naue, & Iudices, poſt hunc Ruth, & rurſus deinceps Regum quatuor libri, & horum quidem primus & ſecundus in vnum librum numerantur, tertius autem & quartus ſimiliter in vnum. Poſt hæc autem Paralipomenon, primus & ſecundns ſimiliter in vnum librum, poſt hæc autem liber Pſalmorum, deinceps Prouerbia, deinde Eccleſiaſtes, & Cantica canticorum, ad hæc etiam eſt Iob, & quod reliqunm eſt, Prophetæ duodecim quidem in vnum librum numerati, deinde Eſaias, Hieremias, & cum ipſo Baruch, Lamentationes, Epiſtola, & cum ijs Ezechiel, & Daniel, & hæc quidem Veteris teſtamenti. Noui rurſus Euangelia quatuor, ſecundùm Matthæum, ſecundùm Marcum, ſecundùm Lucam, ſecundùm Ioannem. Deinde poſt hæc Actus Apoſtolorum, & Epiſtolæ Catholicæ vocatæ Apoſtolorum ſeptem ita, Iacobi quidem vna, Petri verò duæ, deinde Ioan. tres, & poſt iſtas Iudæ vna: ad hæc Pauli Apoſtoli ſunt, Epiſtolæ quatuordecim ordine ita ſcriptæ ad Romanos, ad Corinthios duæ, & poſt has ad Galatas, deinceps ad Epheſios, deinde ad Philippenſes, & ad Coloſſenſes, & poſt has ad Theſſalonicenſes duæ, & ad Hebræos, & ſtatim ad Timotheum duæ, ad Titum, & vltima quæ ad Philemonem: & rurſus Ioannis Apocalypſis: Hæc quidem ſunt fontes Saluatoris. Verùm etiam ex maiori diligentia addo etiam hoc ſcribens neceſſariò, quòd ſunt & alij libri extra hos non canonizati quidem, firmati autem à patribus, leguntur autem accedentibus ad fidem, & volentibus cathetizari ſermone pietatis: Sapientia Solomonis, & Sapientia Sirach, & Heſter, & Iudith, & Thobias, & doctrina vocata Apoſtolorum, & Paſtor: Et tamen dilectiſſimi & illorum canonicatorum & horum lectorum, nuſquam Apocryphorum memoria, ſed hæreticorum ſunt, inuentio ſcribentium quidem, quando volunt iſtos, largientium autem & addētium iſtis tempus vt tanquàm antiquos offerentes, occaſionem habeant cum his decipere integros viros.

Ioannes Damaſcenus quoque ait in libro Sententiarum: Sciendum autem quòd viginti duo libri ſunt Veteris teſtamenti ſecundùm elementa Hebraicæ vocis: viginti duo enim elementa habent ex quibus quinque duplantur vt fiant ipſa 27. duplex enim eſt Caph, & Mem, & Nun, & Pe, & Zade. Ideoque libri ſecundùm hunc modum 22. quidem numerantur: 27. autem inueniuntur, quia quinque ex ipſis duplantur, copulantur enim Ruth, Iudicibus & numerantur apud Hebræos liber vnus: primus & ſecundus Regnorum, vnns liber, tertins & quartus Regnorum vnus liber, primus Paralipomenon & ſecundus vnus liber, primus & ſecundus Eſdræ liber vnus. Ita igitur componuntur libri, in Pentateuchis quaternitatibus, & manent alij duo, vt endiatheci, id eſt, diſpoſiti libri ſint: ita quinque legales Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numerus, Deuteronomium: hæc prima eſt pentateuchos, quæ & legiſlatio: deinde alia pentateuchos, quæ vocantur graphia, id eſt, ſcriptura, à quibuſdam autem iſta hagiographa, id eſt, ſacta Scriptura, quæ ſunt iſta: Ieſus qui Naue, Iudices cum Ruth, Regnorum primus cum ſecundo liber vnus, tertius cum qnarto liber vnus, & duo Paralipomenon liber vnus, hæc ſecunda Pentateuchos: tertia Pentateuchos verſificales, libri Iob, Pſalterium, Prouerbia Solomonis, Eccleſiaſtes eiuſdem, Cantica canticorum eiuſdem: quarta pentateuchos eſt propheticus, qui 12. prophetarum liber vnus, Eſaias, Hieremias, Ezechiel, & Daniel, &c. deinde Eſdræ duo in vnum copulati librum, & Heſten panaretos autem hæc eſt Sapientia Solomonis, & Sapientia quam pater quidem Sirach compoſuit Hebraicè, Græcè autem interpretatus eſt, qui huius quidem nepos Ieſu, Sirach autem filius virtuoſi quidem & boni, ſed non numerantur, nec iacebant in arca: Noui autem teſtamenti Euangelia quatuor quod ſecundùm Matthæum, quod ſecundùm Marcum, quod ſecundùm Ioannem, quod ſecundùm Lucam. Actus ſanctorum Apoſtolorum, per Lucam Euangeliſtam, Catholicæ Epiſtolæ 7. Iacobi vna, Petri duæ, Ioannis tres, Iudæ vna, Pauli Apoſtoli 14.

Apoca-

Apocalypſis Ioannis Euangeliſtæ, & canones ſanctorum Apoſtolorum per Clementem. Hæc illi ferè ad verbum, neque enim ſenſum tantùm, ſed & verba reddere voluimus, & qui Græcè neſciunt, à nobis nil aliud quantum ad hoc attinet exigant, Damaſceni verba exſcripſimus, Athanaſij interpretati ſumus. Nazianzenus de huiuſcemodi libris multa carmine iambico, & item Amphilochius ſcripſêre.

Sed ferè conſonat Hieronymus, cui maxima habetur fides in Eccleſia, in ijs præſertim quæ ad ſacrarum literarum tranſlationem ſpectant, eius enim traductione vtitur Eccleſia Romana potiſſimùm, præter Pſalmos à 70. interpretibus verſos, is inquam Hieronymus in prologo Galeato inter canonicos libros Veteris teſtamenti hoſce duntaxat enumerat: In primo ordine quinque Moſis libros ponit, Geneſin, Exodum, Leuiticum, Numerum, Deuteronomium, quos propriè à Iudæis Thorat, id eſt, legem dicit appellari: in ſecūdo Prophetas collocari ab eiſdem dicit, Ioſuæ videlicet librum, Iudicum, Ruth, quanquàm Ruth liber & Cynoth, hoc eſt, Hieremiæ threni inter hagiographa à nonnullis ſcriptitentur. Quatuor item libros Regum, Samuel & Malachim prænotatos, Eſaiam quoque, Hieremiam & Ezechielem, & duodecim Prophetarum librum: In tertio conſtituit hagiographa, librum videlicet Iob, Pſalmorum, Solomonis prouerbia, Eccleſiaſtem, Cantica canticorum: Danielem, item & duos libros Paralipomenon, duos Eſdræ, & Heſter librum. Hi ſunt quos pro canonicis haberi ab Hebræis commemorat, quanquàm à noſtris aliter numerentur. Subditq; ipſe Hieronymus prologum illum Scripturarum, vbi hæc narrat quaſi galeatum principum libris omnibus, quos de Hebræo vertit in Latinum, conuenire poſſe, vt noſcere queamus, quicquid extra commemoratos libros eſt, inter apochrypha eſſe ponendum, dein ſubiungit: Igitur Sapientia quæ vulgò Solomonis inſcribitur, & Ieſu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor non ſunt in canone, & Machabæorum quoque primum librum Hebraicum ſe reperiſſe: Secundùm Græcum eſſe meminit quod ex ipſa phraſi probari poteſt. Libros vero Noui teſtamenti Hieronymus ipſe in epiſtola ad Paulinum hoſce commemorat, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Euangelia: Pauli Apoſtoli Epiſtolas quatuordecim (tametſi eam, quæ ad Hebræos ſcribitur, poni extra numerum à pleriſq; dicat) Actus item Apoſtolorum quos Lucas conſcripſit, Ioannis, Thadei, Iacobi, Petri, Epiſtolas, & Ioannis Euangeliſtæ Apocalypſim.

Auguſtinus autem 2. libro de doctrina Chriſtiana horum omnium mentionem facit præterquam libri Paſtoris & apocryphorum Eſdræ & Baruch: diſtinguit tamen eos alio ordine, quàm Hieronymus, aitque ſequendum vſum Catholicarum eccleſiarum, inter quas eſſe illas docet, quæ Apoſtolicas ſedes & Epiſtolas habere meruerunt, ſubditq; modum qui ſeruandus eſſet in fide præſtanda, voluminibus eiuſmodi cùm non ſingulæ eccleſiæ ſingula reciperent, quod factum puto, ob ea volumina quę inter Apocrypha à Hieronymo numerantur. Ruffinus verò Aquileienſis in expoſitione ſymboli diuinas Scripturas numerans cum Hieronymo concordat, circa ordinem tamen euariat: Libros autem illos Thobiæ, Iudith, Machabæorum, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Paſtoris: quanquàm in canone non reponit, Eccleſiaſticos tamen dicit nuncupatos, eoſdemq; iuxta maiorum autoritatem in Eccleſijs deberi legi, non tamen proferri ad autoritatem fidei confirmandam. Nicolaus quoque Lyra in præfatione in librum Thobiæ dicit, neque eum, neque Iudith, neque Machabæorum, neque Sapientiæ, neque Eccleſiaſtici, neque Baruch, neque vltimos Eſdræ in canone haberi: recipi tamen in Eccleſia legiq; ad mores informandos: quanquam eorum autoritas ad probanda ea quę in contentionem veniunt, minus idonea reputetur: Nixus, vt puto, Hieronymi autoritatibus, pluribus in locis commentationum ſuarum de huiuſcemodi diſſerentis, atque etiam in procemio libri Iudith, & in Epiſtola ad Cromatium & Heliodorum, quæ parabolis Salomonis præponi aſſolet, in quibus idem ferè de Thobiæ libro, Iudith, Machabæorum, Eccleſiaſte, & Sapientia refert, quamuis in prologo libri Iudith eum dicat à ſynodo Nicena in numero Sacrarum literarum computatum ferri. Idemque archiepiſcopus Florentinus ſcribit, licet autem 3. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro nonnulla de huiuſcemodi rebus Euſebius tradat. Robertus item Holchot, & recentiores non parùm multa ſcripſerint: atque primus omnium Dionyſius Areopagita in libro de Eccleſiaſtica hierarchia canonicos libros generatim tradiderit, firmiter tamen hærendum credo ſententiæ Hieronymi, cuius autoritas me mouit,

QQ ne mul-

ne multò altius, quàm à ſuo tempore de librorum horum ordine diſputarem, cùm & illis floruerit temporibus, quę doctis hominibus abundabant, & multa ex geſtis veterum Theologorum legerit, quę nunc periêre, peritiſſimus quoque fuerit & Grę-cę & Hebraicę literaturę, & demùm eius teſtimonium ab eccleſia pro ſanctiſſimo habeatur.

Cęterùm ſcire conuenit, Antiqui teſtamenti volumina per Nouum probari. Dicit enim Chriſtus vltimo capite Lucę: *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi & Prophetis & Pſalmis de me.* Rurſum quoque in Euangelio ſcribitur: *Donec tranſeat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex, non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Et paulò pòſt ſubditur: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.* Tota quoque Apoſtolica doctrina, quæ & ſcriptis & voce promulgata eſt, Noui teſtamenti autoritate firmata roborataque eſt, dum Chriſtus ad Apoſtolos loquens ait: *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit; qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit.* Hanc Noui Veteriſque teſtamenti autoritatem Chriſtiani doctores omnes vna voce prædicârunt, vna voce extulerunt, præſertim Auguſtinus in principio libri primi de Trinitate, & libro de Vnico baptiſmo, & in Epiſtola ad Hieronymum, ipſe quoque Hieronymus multifariam, ſed & omnes denique tàm Latini doctores, quàm Græci. Literalis autem ſenſus in Theoremate mentionem habuimus, quia ex eo efficax ad res fidei probandas argumentum ſumitur: is autem eſt quem diuinæ Scripturæ primarius autor Deus per voces intelligi voluit, cuique innituntur alij tres ſenſus diuinorum eloquiorum proprij, qui per res ipſas ſignificantur, diximus ſententijs ſingulis, cùm quælibet veritas ſententiaque ſuppoſito fidei lumine euidentiſſimum ſit principium, ex quo concluſiones elici deducique poſſunt. Qua de re prudentiſſimus Theologus Ioannes Gerſon dici poſſe ait, tot eſſe fidei articulos, quot in Sacris literis veritates continentur, tametſi (vt inquit) fieri poſſit reſtrictio in loquendo ad eos qui in Apoſtolorum ſymbolo concluſi. Trinitatis, incarnationiſq́, myſteria recta (vt ita dixerim) linea concernunt. Hæ quoque concluſiones maximè propriè de fide dicuntur, quæ ex Veteri ſcilicet, Nouóve teſtamento trahuntur, vel quæ ex ijs quæ tractæ iam ſunt, certa connexione dependent.

THEOREMA VI.

QVICQVID APOSTOLORVM RELATV VTI NEceſſariò credendum obſeruandumq́, eccleſia ſuſcepit, credi & obſeruari neceſſe eſſe.

SI enim Nouo teſtamento credendum neceſſariò eſt, in quo principem locum Euangelia obtinent, ſententijs quoque Apoſtolorum credere neceſſarium erit, qui Euangelia probauerunt, & quibus dictum eſt: *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* & alibi: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure audiſtis, prædicate ſuper tecta:* ij autem quàm aliqua ſcripsêre, non tamen omnia, pleraque autem literarum monumentis minimè relata, verbo tradita ſunt, qui mos in myſterijs plurimùm non ſolùm apud veri Dei cultores, ſed & apud Gentes, Indos, ſcilicet, Aethiopas, aliaſque nationes ſeruatus eſt, nec ſolùm in myſterijs, ſed & in communi vita & legibus idipſum à Lacedemonijs obſeruabatur. Rurſus cùm fides noſtra hoc veluti fundo hæreat, quòd quicquid à Deo reuelatum eſt, verum ſit: Nanque, vt ſapienter Thomas docet, reuelationibus ijs, quæ factæ Apoſtolis & Prophetis ſunt, quos conſtat canonicos libros ſcripſiſſe, noſtra fides innititur, ſequens eſt, vt ſi alia eiuſmodi non ſcripſerint, ſed reuelârint, pari pacto eis inhærere nos oporteat. *Fides enim* (vt ait Apoſtolus) *ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti:* Multa autem Chriſtus ipſe effecit, quæ mandata literis non ſunt, quemadmodum ex Matthæi Apoſtoli Euangelio colligitur, & ipſe Ioannes in fine Euangelij ſui manifeſtè profitetur. Sed & Paulus apud Lucam in actibus Apoſtolorum ſic loquitur: *Meminiſſe nos oportet verbum Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dixit: Beatius eſt dare quàm accipere,* quod tamen nullus Euangeliſtarum retulit: Vnde Hieronymus ſcribit hoc in Euangelio non legi, neque omnia in eo ſcri-

eo ſcripta eſſe, ſed forſan Paulum hoc ab Apoſtolis audiuiſſe, vel à Spiritu ſancto percepiſſe, cuius opinionis & Nicolaus Lyra commeminit, eandemque repetit. Scribit & Auguſtinus libro 3. de Baptiſmo paruulorum illa quæ non ſcripta ſeruat vniuerſalis eccleſia ab Apoſtolis accepta eſſe, docente Chriſto, ſicut Paulus de corporis & ſanguinis Dominici communione in prima ad Corinthios Epiſtola ſcribit: *Quod accepi à Domino, tradidi vobis: cætera autẽ cùm venero, diſponam.* Idem Auguſtinus, quod & in Decretis diſtinctione vndecima relatum eſt, ſcribit eccleſiaſticarum inſtitutionum, quaſdam in ſcriptis, quaſdam verò Apoſtolica traditione per ſucceſſores in miniſterio confirmatas accepimus, quaſdam verò conſuetudine roboratas approbauit vſus, quibus par ritus & vtrinſque pietatis debetur affectus, atque huiuſce rei exempla ibi multa congerit: idem in libro de Chriſtiana fide, vti eadem Decretorum diſtinctione videre datur: Catholicam, inquit, eccleſiam per orbem terrarum diffuſam tribus modis exiſtere, autoritate Scripturarum vniuerſali traditione, & propria particularique inſtructione: totam autem eccleſiam duobus illis prioribus modis conſtringi, hoc autem tertio priuatam tantummodò & particularem quamlibet eccleſiam gubernari.

Quapropter etiam aduertendum, quòd conſuetudines Romanæ Eccleſiæ prout diſtincta eſt, contra vniuerſalem Eccleſiam non obſtringunt vniuerſos: nam hæc propriè vt talis, ſcilicet Eccleſiæ conſuetudo, vniuerſalis traditio non eſt, vnde & Hieronymus ad Euagrium, vbi dixerat orbem vrbe maiorem eſſe, de Romana quadam conſuetudine loquens ait: Quid mihi profers vnius vrbis conſuetudinem, videmus etiam noſtra ætate Eccleſiaſtica officia iuxta Romanam conſuetudinem, quibus clerici quotidie vtuntur, diuerſa eſſe ab illis, quæ apud Mediolanenſem Eccleſiam ſunt, diuerſa à monachis, diuerſa à prædicatoribus diui Dominici, diuerſa à Carmelitis, à Carthuſienſibus: quin imò alijs prouincijs alia ſunt, vt nuper cùm eſſem in Germaniam, audiſſemque in Auguſtæ Vindelicorum templo ſeruari diuini officij ordinem alium, ab illius Eccleſiæ canonicis, diuerſumque omnino ab eo, quo Romana vtitur curia, admirans percunctatus ſum ab Eccleſiæ Decano, qui fortè proximus erat quid ſibi vellent, quòd ab alijs clericis diſſentirent, aliumque omnino ordinem & in Pſalmis & in antiphonis, & reliquis cærimonijs ſeruarent: reſpondit, ita eſſe in vſu Germanis, totque ferè diuini eſſe officij diuerſitates quot diœceſes: quinimò aduertendum multa quæ in Decretis numerantur Apocrypha, & ita apud Hieronymum habentur, nihilominus in officijs diuinis legi: multa item quæ apud aliquos vera non creduntur, exemplum ſit de conceptione Virginis, quam cùm originali peccato conceptam, & olim doctores multi & quidem ſanctitatis titulo inſignes tenuère, & nunc à prædicatorum ordine paſſim tenetur ſanctificatamque in vtero; & ab originali mundatam prædicatur, quam tum ab omni etiam originali labe ſemper immunem & Romanæ curiæ officium canit, id præſertim quod recens confectum eſt, & à Minorum ordine defenditur prædicaturque, & per Xyſtum quartum eius nominis Pontificem decretum eſt, poſſe quamlibet harum aduerſantium opinionum ſine peccato, hæreſiſque vitio credi. Sæpè item nouæ & ſequentiæ & orationes componuntur, quare non omne quod legitur in Eccleſia, eandem fidei vim poſſidet, vt etiam hoc in libro alibi fuſiùs probatum, quin imò canitur, quandoque quidpiam & publicè oratur, cuius oppoſitum petendum à Theologis ſuadetur, exemplo hoc pateat: oratur pro Pontificis vitæ prorogatione in Eccleſia, præſertim in die paſſionis Dominicæ indiſtinctè, & nihilominus ſi malus & incorrigibilis & Eccleſiæ hoſtis Thomas docet, vt eius mors precibus à Deo poſtuletur. Sed iam ad propoſitum redeundum eſt.

Alexander Pontifex eius nominis tertius in Decretali epiſtola quæ ſub titulo de celebratione Miſſarum repoſita eſt: Sanè, inquit, multa tàm de verbis, quàm de factis Dominicis inuenimus ab Euangeliſtis omiſſa, quæ etiam Apoſtoli vel ſupleuiſſe verbo, vel facto expoſuiſſe leguntur: hæc ille ad verbum: Quapropter hæc omnia vtpote à Chriſto eiusque diſcipulis manantia credenda nobis, & obſeruanda ſunt: Sanctus enim ſpiritus quo Chriſti eccleſia regitur, omne id quod ei ad conſequendam felicitatem vel neceſſarium vel conducibile eſſe voluit, modo ſcriptis, modo verbo, modò occulto quodam afflatu edocet: videmus enim multa (vt diximus) quæ

 tanquam

tanquàm neceſſaria ſeruantur, cùm tamen verbo tantùm, non autem ſacræ Scripturæ literis explicara ſint. Alia quoque eſt reperire quæ nec Sacris literis, nec Apoſtolorum vocibus inſinuata nobis ſunt, ſed Eccleſiæ duntaxat autoritate ſancita, quam Spiritus ſanctus afflauerit, nec ſecus videtur in Eccleſia agi, quæ corpus eſt myſticum, ac in naturali corpore agitur, in quo quanquam principalium membrorum, maximeque neceſſariorum habeatur cognitio, multa tameu ſunt neceſſaria membra, neceſſarijque meatus, quæ nihilominus latent: quorumque aut medicinæ ſcientia, aut diſſectionis ars notitiam ſibi nullam vendicârunt: nec ſecus item diuinis huiuſmodi in rebus ac etiam iu humanis agitur, iu quibus ſæpenumerò parem, id quod ſcriptum non eſt, cum ſcripto iure obtinet firmitatem, vt nou ſolùm apud Decreta Pontificia & apud Decretales epiſtolas de conſuetudine, ſed etiam apud Legum ciuilium libros. ff. de iuſtitia & iure, & alibi etiam cognoſci poteſt, præſertim libro primo inſtitutionum titulo de Iure naturali, vbi inter alia multa ita ad verbum ſcribitur, Ex non ſcripro ius venit quod vſus comprobauit: nam diuturni mores conſenſu vtentium comprobati legem imitantur: & nou ineleganter in duas ſpecies Ius ciuile diſtributum eſſe videtur: Nam origo eius ab inſtitutis duarum ciuitatum Athenarum, ſcilicet & Lacedæmoniorum fluxiſſe videtur, in his enim ciuitatibus ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea quæ pro legibus obſeruarent, memoriæ mandarent: Athenienſes verò ea quæ iu legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent, & eodem libro, titulo de legitima patronorum tutela hæc habentur: Quæ & ipſa legitima tutela vocatur, nou quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, ſed quia perinde accepta eſt, per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet. Item libro tertio titulo de Acquiſitione per arrogationem ita ſcribitur: neque lege 12. tabularum, neque prætoris edicto, ſed eo iure, quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt.

THEOREMA VII.

VERITATES OMNES QVAE EX ILLIS, QVAS IN SVperioribus Theorematis memorauimus, certa & nota conſequentia deducuntur in lumine fidei vel euidenti lumine naturæ neceſſariò credendas, & obſeruandas eſſe.

COnceſſo enim id quod antecedit, & hoc quod ſequitur, vt dialectici probant, ſi nota conſecutio concedendum eſt, qua de re quicquid de his quæ propriè & abſolutè diuinitùs reuelata ſunt, creditur, id ipſum de eis quæ ex illis certa & nota connexione dependent credendum eſt: quamuis enim in propria verborum forma in reuelationibus illis veritates huiuſmodi non continentur, nihilominus eis virtute & poteſtate inſunt. Diximus non tantùm in lumine fidei, ſed etiam euidenti lumine naturæ, quoniam conſequentia hæc lumine naturæ, nedum fidei euidentiſſima eſt, nec aliquis vnquàm philoſophus negaret, Chriſtus, ſcilicet, verus homo eſt, ergo Chriſtus habet cor, ſanguinem, cerebrum, nec nō & venas; de veritate enim naturæ humanæ eſt, vt eiuſmodi res habeat, ob hāc cauſam Ioannes Gerſon fuiſſe aliquando ait, vt ſine temeritate vel fidei diſcrimine quæſtiones fidei ad Paganos philoſophos perferrentur, vt acutæ, ſcilicet, mentis homines & in diſciplinis verſati noſcerent dijudicarentq;, ſuppoſita tamen (quanquàm ab eis non credita) fide Chriſti, quid euidenti & neceſſaria conſecutione ſequeretur aduerſaretúrve: quemadmodum olim Niceæ factum memoria prodidit, dum ibi generalis ſynodus haberetur. Noſtris autem temporibus, fauente Deo optimo maximo, tanta pollent philoſophia Chriſtiani homines, vt amplius opus non ſit pro veritatibus diſcutiendis Ethnicos & infideles conuenire, & quia in Theoremate hoc nomen veritates poſuimus, non ſic accipiendum volumus, vt negemus verum aliquando non eſſe credendum, etiamſi ex Sacris literis euidenti connexione non ſequeretur: verum enim omne à Deo eſt veritate ſuprema: ſed de propoſitionibus catholicis illis intelligimus ſi quando ambigitur neceſſarióne an probabiliter tantùm

ſequan

Digitized by Google

ſequantur: Nam ſi probabili duntaxat connexione deducerentur, aſſentiri eis Chriſtianorum obligaretur nemo, niſi qui eas ſequi neceſſariò crederet, verùm id erroneę conſcientiæ ſic arbitranti, non autem propoſitioni ipſi adſcribendum eſſet.

THEOREMA VIII.

DE TERMINATIONIBVS QVAE À CONCILIO VEL *Pontifice ſummo fiant ſuper eis dubitationibus, quæ ſubſtantiam fidei concernunt quoad dum vniuerſalis eccleſia non reclamauet, neceſſariò credendum eſſe.*

Ieri enim facilè poſſet, vt de propoſitione aliqua ambigeretur, probabiliterne an magis neceſſariò ex ſacris eloqnijs ſequeretnr id ipſum quoque de Apoſtolorum renelationibus, quas diximus, poſſet contingere: Quapropter cùm difficultates hniuſmodi & controuerſiæ altercationesq; ſuborirentur, quibus turbaretur Eccleſia, cōſulendus eſſet Pōtifex maximus, vel ad Concilium generale, ſi tum eius adeſſet copia, transmeandum, & tales eſſe illas fidei cauſas, inquit, Ioannes Gerſon, quæ ad ſummum Pontificem vel ſacrum Concilium referendæ ſunt, ſi ſupet eis Decretum aliquod, quòd credendum obligentur omnes fieri debeat, tùm enim contra ſentire non licet, ſed tanquàm diuinæ leges ſuſcipiendæ ſunt, tàmetſi in propria verborum forma canonicis diuinorum eloquiorum libris non ſcribantur, ſic & de ciuilibus rebus apud Impetatores olim factitatum eſt, vt perinde acceptæ aliquæ per interpretationem ſint, ac ſi verbis ipſarum legum introductæ eſſent, vt eſt videre in Inſtitutionibus de legitima patronorum tutela quod & ſuprà tetigimus: prolatæ autē olim ſanctiones huiuſmodi in controuetſijs fidei plurimę ſunt, vt ex Conciliorum actis & Pontificum decretis facile eſt videre, eaſq; ſummatim colligere ſategit Ioannes de Turre cremata in libro quem Summa Eccleſiæ nuncupauit, dum hæreſes & errores omnes in eis condemnatos congeſſit, exorſus eſt à prima Nicena ſynodo, & aduſque concilium Conſtantienſe peruenit, in quo Eccleſia diuturno illo ſchiſmate vexata ſub Martino eius nominis qninto Pōtifice quieuit. Decernunt autem Pontifices Conciliaque quandoque per ſeſe, cùm aliquid videlicet aut nouum, aut quod nouum videtur dogma, moliuntur, quandoque etiam doctorum virorum autoritate, cùm particularia, ſcilicet, aliqua eorum dicta confirmant autorantque. Scribitur enim in determinatione quinti Concilij, quod & Thomas Aquinas refert in 4. libro aduerſus Gentes, ſequimur per omnia ſanctos parres & doctores Eccleſiæ, Athanaſium, Hilarium, Baſilium, Gregorium Theologum, & Gregorium Nicenum. Ambroſium, Theophilum, Auguſtinum, Ioannem Conſtantinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Proculum, & ſuſcipimus omnia quæ de recta fide & condemnatione hæreticorum expoſuerunt. Animaduertendum autem non temerè, ſed conſultiſſimè particulam illam, de recta fide & condemnatione hæreticotum, appoſitam: neque enim quęcunq; dixerunt, probata adeò ſunr vt contra ſentire non liceat, & ad hanc ſententiam Ioannes de Turre cremata ſcribens inquit, cùm eccleſia doctorum aliquorum opuſcula probat, non ob id intelligendum eſt, omnia in eis contenta probari, ſed eam duntaxat quæ de recta fide & condemnatione hæreticorum expoſuerunt: In conſtitutionibus etiam ſextæ ſynodi, nonnullorum doctorum opuſcula probata ſunt, quod etiam in Decretis legitur diſtinctione 15. Animaduertendum autem non omnia verba & particulas, quæ in Pontificijs Epiſtolis & conſtitutionibus ponuntur, eandem vim obtinere, pleraq; enim vice proœmij quandoq, funguntur, nonnulla diſputantur interdum, aliqna ſæpenumerò narrantur, quædam item probabiliter afferuntur, ſed ad illud propriè reſpiciendum eſt, quod decernitur, quod ſancitur, quod propriè vel mandatur, vel prohibetur.

Cæterùm illud maximo argumento eſt, cùm doctorum opuſcula probantur non omnia eorum dicta probari, quia multorum probantur libri, qui tamen in alterutrum ſcripsêre, contrariaque & pugnantia chartis mandauêre. Auguſtinus enim de opere ſex dierum Geneſeos ſcribens, ab alijs doctoribus eiſdemque ſanctis diſcordat, idem

à Hieronymo de autore Pſalmorum, de reprehenſione Petri à Paulo, de ceſſatione legalium diſſentit: Gregorius à Dionyſio de ordinibus angelorum euariat: Item Hieronymus cum Auguſtino non ſentit, de ſanctis in fine mundi morituris, & de prædicatione Euangelij in omnem terram. Eidem Hieronymo, Auguſtinus, Ambroſius, cæterique de promotione bigami aduerſantur: Aliæque huiuſcemodi multæ inter ipſos controuerſiæ reperiuntur, quarum multas in prima Apologiæ ſuæ quæſtione Picus patruus commemorat, ſed cùm eorum dogmata circa rectam fidem & hæreticorum condemnationem vel à Concilio, vel à Pontifice probantur, ſequenda & obſeruanda ſunt: repræſentat enim Concilium legitimè congregatum vniuerſalem Eccleſiam. Pontifex autem Eccleſiæ caput eſt Petri ſucceſſor, Chriſtiq; vicarius, cui ſi ad pontificatum habilis canoniceq; electus fuerit, neceſſariò Chriſtiani omnes ſubeſſe debent, quemadmodum per multos canones ab Eccleſia vniuerſali receptos oſtenditur, & Thomas probat contra errores Græcorum, atque à Bonifacio eius nominis 8. Pontifice exprimitur, & à Martino 5. eiuſdem nominis Pontifice in Epiſtola Decretali de Concilio Conſtantienſi confirmatur. Quòd ſi quis fortè obijciat, non videri ſibi ſanctos illos priſcos Pontificem veneratos ita fuiſſe, vt primas illi in vniuerſa Eccleſia palàm, publiceq; conceſſerint, ſed neque eum pro ambiguis controuerſiſque fidei rebus ſciſcitatum ſemper miſerint, imò & in faciem reſtiterint, atque in ſcribendis Epiſtolis non ſecus eos ac alium quempiam Epiſcoporum honorare viſi ſint. Reſpondendum cenſeo priſcæ illius Eccleſiæ ſimplicitatem fuiſſe in cauſa, vt eiuſmodi dignitatis faſtigium omni ambitione dimiſſa, omni admiſſa humilitate ſpectaretur. Tum & illud addi fortaſſe poſſet, temporaria illa bona quæ tunc Eccleſiaſtici homines poſſident, occaſionem dediſſe, vt & aliqui Pontifices ſe nimis extulerint, & veluti Deos honorari ſuſpicique voluerint, & ſubiecti illis Epiſcopi nonnulli & ſacerdotes ob auaritiam, & ambitionem in ea ipſa opinione continuis eos adulationibus confirmârint. Sed huc appellere animum eos oportet, Chriſtum videlicet Eccleſiæ caput eſſe, nec à Chriſtianis hoc negari poſſe, nihilominus tanta ob eius humilitatem familiaritate ſecum iungebantur diſcipuli vti & ſimul diſcumberent & in gremio etiam recumberent, Petrum item, quanquàm oues ei ſuas Chriſtus paſcendas commiſit, nihilominus à Paulo reprehenſum eſſe, quia reprehenſibilis erat, idque patienter eum, & Chriſtianè tuliſſe, ſed & illud etiam ſubdendum, quòd occupata tùm maioribus in rebus Eccleſia, non erat otium de ſummi Pontificis primatu curioſè perquirere diſputareque, quouſque eius ſe poteſtas extenderet, quidve poſſet in ſubditos, quid non poſſet, contra Gentes enim, contra hæreticos quæ grauior expeditio prælium tunc erat, nec ſciſcitatum celebriter adeò Pontificem in fidei controuerſijs propter bella & perſecutiones mittebatur: ſed conuentus agebantur quibus abſq; Pontifice in cauſis fidei quandoque quid ſanctum, quid prophanum eſſet decernebatur. expulſis autem idolis, profligatis hæreticis ad eiuſmodi ſoluēdas difficultates Theologi, & Iuris interpretes mentem appulerunt.

Enimuerò & ipſam Pontificis autoritatem ſanctiſſimi probatiſſimique viri, Franciſcus, Dominicus, alij dictis factiſque confirmârunt, & ſe ſuoſque ſectatores eius obedientiæ humilimè ſubdiderunt, idque faciendum multis ſanctorum virorum fœminarumque reuelationibus confirmatum eſt: ſed nec defuit Pontifici autoritas priſcis ſeculis apud omnes Eccleſias, quanquàm non ita celebris & prædicata. Legimus enim placuiſſe Nicenæ ſynodo, vt eius acta ad Syluestrum Romæ vrbis Epiſcopum mitterentur, quæ vti Euangelia ſe recepiſſe fatetur Gregorius: Legimus item ſanctam ſynodum Leonem Pontificem, ſanctam & vniuerſalem appellaſſe, nouimus quoque eius extimationis anteactis ſeculis eum fuiſſe, vt publicis in negotijs ea egerit, quæ ſoli & ſummo Eccleſiæ capiti conueniant, quod cum alijs ad fidem pertinentibus (quanquam diu Græca natio negaſſet) ſuorum tamen doctorum libris quaſi proprio milite victa manus dedit, eorumque Imperator Florentiam ſe contulit ad Eugenium Pontificem, vti verum Chriſti vicarium & recognoſcendum & venerandum, tumque inter Græcos & Latinos inita conſenſio eſt, ipſiusq; conſenſus & vnionis paginam Imperatoris ipſius manu ſignatam confirmatamq; meis ipſe oculis inſpexi. Credunt alij ad premendam aliquandiu Romani Pontificis maieſtatem illud

fuiſſe

fuiſſe in cauſa, quòd Conſtantinopolis Imperatores ſuos nimis Epiſcopos extulerunt, Roma tùm præda Barbaris facta, Imperatorem poſteà Phocam decus ſublatum reddidiſſe & publico decreto ſanxiſſe: nunc etiam pertinaciter Pontifici Romano Græci obſiſtunt nec obediunt, nec vllo pacto Spiritum ſanctum à Filio procedere aut profitentur, aut credunt: hac amentia capti, quod in Nicena id ſynodo non eſt prolatum, ſed cur ipſi ſynodo credunt, cùm eius decreta ab ore Chriſti proprio, aut Apoſtolorum prolata priùs non ſint. Aperiant oculos aliquando & conſiderent Eccleſiam ipſam myſticum Chriſti corpus perinde ac naturale hac in parte agere, quod niſi ſaucietur, remedium non quærit ad vulnera. Ab Arrio enim vulneratus opem procurauit, quam Niceni Concilij ſanctio tulit, nec eos moueat quod nihil addendum, minuendumque ſymbolo diceretur, id enim (vt ſileam cætera & quòd declaratio non additio) hac in parte maximè intelligendum eſt, vt ea quæ in Arrium, & contra hæreſes ſancta erant ne mouerentur: quid enim inſaniæ eſt autumare voluiſſe Concilium occludere vniuerſali Eccleſiæ inpoſterum viam ne in hoſtes profectionem ſtatueret cùm oporteret, cur & ipſi Græci poſteriora Niceno nonnulla Concilia recepêre, in quibus condemnatæ hæreſes ſunt, de quibus mentio nulla apud Niceam Bithyniæ facta, quid quod in eis quæ legi, Niceni concilij geſtis in decimo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, aut quæ ex antiquis Bibliothecis mihi aſciui, nulla mentio eſt de proceſſione Spiritus ſancti etiam à Patre, vtpote quæ in controuerſiam adhuc & diſputationem minimè venerant, tùm enim contra Arrium de Filij diuinitate, non autem de Spiritus ſancti proceſſione contendebatur. Sed rogo quid conſequentiæ eſt? Concilium Niceæ mentionem non fecit de proceſſione Spiritus ſancti à Filio, ſed à Patre tantùm, ergo credendum eſt non procedere à Filio, nónne pari pacto dicendum eſſet, hæreſes omnes quæ poſt illud Concilium condemnatæ ſunt, quæ pro hæreſibus etiam pernicioſiſſimis habentur à Græcis, pro hæreſibus haberi non debere, ob id quod Niceæ non ſunt damnatæ, ſimili argumento & de prioribus hæreſibus, quæ aut in Euangelio, aut in Actibus Apoſtolorum redarguuntur. Reſipiſcant aliquando & credant, ſi venenum illud tùm alicui Eccleſiæ membro propinatum eſſet, Concilium ipſum decreta ſalubria quaſi per manus alexipharmaca porrexiſſe, actutumque fuiſſe adiectum (Filioque) neque enim (vt diximus) vbi morbus non eſt, adhiberi medelam oportet. Legant, oro, ſuos doctores antiquos & celeberrimos & commonebuntur erroris, legant & Trapezuntium, Gregorium qui aduerſus ſuos Græcos, Græcè de hac materia ſcripſit: audiant & noſtrorum Theologorum, Thomæ præſertim rationes, proceſſionem Spiritus ſancti à Filio validiſſimè probantes, admittantque in ima animi penetralia, & à ſuis tenebris reſtituentur in lucem: & ſi ſupernaturalia quærunt, hac de re vtique etiam non deerunt, quæ amplam fidem facere poſſunt, vnde & Brigida ſanctiſſima fœmina diuinis reuelationibus clara, minata Græcis eſt, ob id quòd Romanæ Eccleſiæ præceptis & dogmatis ſe non ſubderent (in hoc enim & alijs nonnullis diſſidium eſt & pugna) eiuſque minas diuina vltio ſecuta eſt. Perſtitiſſet vtinam Græca natio in ſuſcepto Latino dogmate ſub Eugenio, perſtaret fortè & eius imperium, quod paulò pòſt perfido Mahometo in prædam datum eſt, hærent nihilominus eorum plurimi craſſiſſimis ignorantiæ & obſtinationis tenebris, nec ita correcti emendati adhuc ſunt.

Verùm enimuerò dubitaui plerunque, mirandum mihi aut lamentandum magis? Lamentandum certè, eò ignorantiæ deueniſſe nonnullos, qui docti haberi volunt, vt fidem ijs habeant autoribus, quos nihil prorſus de ipſis quos edebant, literis nouiſſe perſpicuum eſt. Scribit Decretalium Gloſſator hæc ad verbum, & eſt aliud ſymbolum maius quod cantatur in Miſſa in Nicena ſynodo factum propter Græcos, qui non credebant quòd Spiritus ſanctus procederet ab vtroque, de con. diſtinct. 5. capite vltimo & penultimo. O' rem plenam ignorantiæ, & quæ poſſit Romanæ Eccleſiæ hoſtes in riſum excitare, & in eorum obſtinatione firmare, cùm eiuſmodi afferri videant aduerſum ſe, quibus confirmentur nihil noſtra, ſua verò non infirmentur, ſed roborentur, id ipſum enim fuit Græcis erroris occaſio de proceſſione Spiritus ſancti: quòd bonus Gloſſator pro ſanctione aduerſus eos producit:

nihil enim habent illi veriſimilius pro inani ſua opinione, quàm quod in Nicena ſynodo id quod nos proferimus & confitemur, decretum non fuit: nec dum enim lis orta fuerat, vt antè meminimus, ſiquidem à venenata Neſtorij arbore infectum hoc malum prodijt, quæ poſt Nicenum concilium à diſſeminatore, zizaniæ dæmone plantata irrigataq́; eſt: qua de re Theologos conſulere debeat, aut hiſtorias, quorum ope veritatis particeps euaſiſſet, aut Decretorum ſaltem gloſſam & eius maximè diſtinctionis, quam citat accuratè legere: Sed cùm notiora hæc ſint errata, vt vix ſine pudore redarguendis eis inſiſtatur, commonere tamen pios lectores operæpretium eſt, vt iſtiuſmodi gloſſis & Decretorum & decretalium & ciuilium etiam Legum, non adeò fidem mancipent ſuam, vt examinandæ diligentiùs, non ſuſcipiantur, vbi maximè de rebus fidei aut Logicæ Phyſicæque diſciplinæ, aut de proprietate linguarum etymologiarumque nominum remotiorum, aut de hiſtorijs locorum & temporum habetur mentio: inſulſa enim multa, pleraque ridicula, falſa nonnulla, omnia ferè parùm conſiderata huiuſmodi in rebus afferuntur ab eis, qua de re ſi ocium ſuppeteret, de inſignioribus erratis, quò commonerentur ſtudiores, librum conficerem, nihil calumniatorum morſibus perterritus, vt è tenebris veritas hac etiã in parte afferetur in lucem: Sed hæc in præſens ſatis ſunto, vt illud etiam omittam quod bonus ipſe Gloſſator in definitionem fidei ab Apoſtolo datam obloquatur, & veram definitionem non eſſe dicat, quod equidem parum verène dicam præſumptuosè prolatum eſt, mitto etiam quòd ſeptem tantùm articulos fidei contendat, mitto alia quæ in ipſo procemio ſimul erant (occupatiores enim ſumus quàm immorari poſſimus) ſed danda eis etiam venia facile eſt, id enim ætatis vitium fuit, perierant enim tum & in diſſuetudinem abiecerant bonæ literæ, & excultiores exactioresque diſciplinæ peſſundabantur, eorumq́;, præcipuum ſtudium fuit in ijs, quæ ad agendas cauſas faciebant. Sed iam ad propoſitum reuertamur.

Diximus in Theoremate quoad dum vniuerſalis Eccleſia non reclamaret, quam particulam ob eorum opinionem addidimus, qui credunt poſſe fieri, vt Pontifex ſummus & Concilium aberret. Hoc autem ſi contingeret (vt aliqui voluêre) dubio procul ab Eccleſia reclamaretur: neque enim credendum diuinam prouidentiam, quæ in ijs quæ neceſſaria ſunt, nunquàm deeſt, pati, vt qui rectè fidei adhærent ad credenda ea cogantur, quibus fides deſtruatur, ſed nec promiſſionem falleret, quam ſpopondit Eccleſiæ. *Deſponſabo*, inquit, *te mihi in fide:* & iterum, *Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi:* Hoc autem per gratiam intelligendum eſt, in qua fides includitur, cùm per eſſentiam, potentiam, atque præſentiam, vbique terrarum & locorum ſit. Et quanquam vltimum hoc promiſſum Apoſtolis factum eſt, nihilominus vt Chryſoſtomus in commentarijs in Matthæum ſcribit, ob id quòd Apoſtoli aduſque conſummationem ſeculi manſuri non erant, ſicuti vni corpori fidelibus loquitur: Id ipſum quoque & alij Euangelici enarratores interpretantur. Fidem namque vniuerſalis Eccleſiæ deficere omnino non poſſe: hac ipſa autoritate motus Thomas Aquinas determinauit, cùm alibi, tùm in quarto libro commentariorum in Sententias diſt. 16. Reclamaret autem Eccleſia, obſiſteretque aut Pontifici, aut ſynodo decernenti, non modò contra veritates diuinorum eloquiorum, & quæ ex eis neceſſariò ſequuntur, verùm etiam ſi aduerſus Decreta conciliorum eorum, quæ ab Eccleſia olim pro fidei integritate recepta & probata ſunt, quicquam molirentur, ſed eſto, inquies, reclamabunt aliqui aduerſus Pontificem Conciliúmve aut vtrunque. Sed non omnes: pars enim adhærebit & Concilio & Pontifici decernenti, aut ſi omnes ignobiliores erunt, nec paris dignitatis, autoritatis, & doctrinæ, vt cum his qui in Concilio fuêre, conferendi ſint. At ſanè conſiderandum eſt Deum ipſum qui corpus ſuum myſticum, hoc eſt, Eccleſiam regit, non ſecus hac in parte acturum, ac vis quæ in humano corpore dominatur, vt enim hæc humores mouet, ita ad finem propoſitum perducit, quare Deus ipſe excitans aliquos ad reclamandum, tantam eis virtutem inderet, vt ſequeretur effectus hac in parte corporeæ diſſimilimus virtuti, quæ ab humoribus ipſis, morbique malitia ſæpenumerò præpeditur, nulla autem eum reſiſtentia poteſt detinere, nulla violentia frangere, quin & creſcit in aduerſis diuinum opus & in oppugnationibus fortiùs exurgit: Itaque ſi Dei eſſet

afflatio,

afflatio, & pauciores præponderarent multitudini & ignobiliores præſtarent iis, qui fulgerent auro honoribusq; tumerēt: exemplo ſint pauci Chriſti diſcipuli aduerſus Gentes, Romanorumque potentiam, exemplo Athanaſius ferè ſolus in Oriente qui cùm Arrianorum Myriades conflixit & vicit: ſi verò perperam reclamaretur ſuſcitáne dæmone non Deo; vexarent quidem eccleſiam, ſe ipſos autem perderent, ſuſpecta autem haberi deberet omnis reclamatio, niſi expreſsè euidentiſſimeque per eam oſtenderetur aliquod fuiſſe determinatum, quod & Conciliorum decreta in rebus fidei, quæ iam ab vniuerſa eccleſia recepta atque ab omnibus catholicis doctoribus probata ſunt, reuocaret, & ſacris Euangelijs aduerſaretur. Scribit Ioannes Gerſon cùm alibi, tùm in opere de Vita ſpirituali animæ: Pontificem aut Concilium aut Eccleſiam non poſſe immutare traditiones (vt ille inquit) datas ab Euangeliſtis, & eos qui contrà ſentiunt, delirare ſcribit, nec habere quoad hoc vt aliquid eſſe purè de fide conſtituant, parem autoritatis firmitatem, cùm de illis ſit dictum: *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Additque hanc eſſe Eccleſiam ob cuius autoritatem Euangelio ſe credere Auguſtinus dicebat. Scribit quoque Iſidorus & ponitur in Decretis diſtinctione quinquageſima ad hunc modum: quotieſcunque in geſtis Conciliorum diſcors ſententia inuenitur, illius Concilij magis ſententia teneatur, cuius antiquior & potior exiſtit autoritas, concordatque ſententiæ Leonis ad Anatholium epiſcopum ſcribentis: nullam videlicet ſynodum quantumlibet ſacerdotibus copioſam debere ſe aut comparare, aut præferre Nicenæ ſynodo diuinitùs conſecratæ: de eodem quoque & de Chalcedonenſi concilio Nicolaus Pontifex ad Michaëlem Imperatorem ſcribens, eorum ſententias diuinitùs inſpiratas dicit: Sed & priſca illa Concilia vti Euangelia recipi debere: Et Gregorius Pontifex, & alij ſenſêre, & Eccleſiæ vniuerſalis autoritas probauit, quanquam Auguſtini ſententia eſt, prouincialia Concilia debere vniuerſalibus cedere, & vniuerſalia priora poſterioribus quandoque emendari, qua de re plura in libro ſecundo de Baptiſmo contra Donatiſtas loquitur: & id ipſum puto omnes concederent in his rebus quæ nec ad fidei ſubſtantiam, nec ad neceſſarios ad beatam vitam mores, quod idem eſt (vt diximus ſuprà) ſed ad iura duntaxat humana pertinent: tùm enim poſterioribus adhærendum: ſcimus namque per Gangrenſem Concilium, Apoſtolorum canonibus præiudicatum eſſe de presbytero fornicario, quod equidem in 82. Decretorum diſtinctione legi poteſt. Item per Conſtantinopolitanum ſextum Niceno concilio derogatum de ſedibus Patriarchalibus: huiuſmodi autem conſtituta mutare diuerſis temporum conditionibus non inconuenit.

Quòd ſi quis fortè dixerit Concilia legitimè, & In Spiritu ſancto congregata qualia ea, quorum ſuprà mentionem habuimus, fuiſſe creduntur, aduerſari inuicem non poſſe, cùm idem ſit Deus nec ſibi ipſi cōtradicat vnquám. Reſponderi poteſt nullam eſſe in huiuſcemodi rebus contradictionem, ſed diuerſitatem, cùm diuerſa Spiritus dictet facienda, quæ diuerſis tempeſtatibus congruant. Multa enim veteris legis inſtituta, ſpirante Deo, mandata ſunt, quæ tempore gratiæ ceſſauêre, in quo & multa etiam alia conſcripta mandataque & in eodem etiam ſtatu diuerſa, quæ diuerſis, ſcilicēt, mundi ætatibus, ſtatibus, temporibúsve quadrarent: illud verò quod vel ad fidei ſubſtantiam, quoad credenda tantùm vel ad neceſſarios mores pertinet, quoad credenda & operanda ſimpliciter, ſtabile ſemper perpetuumque perſeuerauit: neque enim vnquàm neceſſariæ fidei aliquid per ſe vel additum, vel diminutum eſt, ſed opportunè potiùs declaratum: neque item Decalogi præcepta, quæ neceſſarios ad beatitudinem mores includunt, immutata vnquàm ſunt, ſicut & cærimoniæ & legis iudicia, aliaque particularia nonnulla: conſentanea veritati videtur hæc dubitationis huius ſolutio, tametſi in expoſitione quinquageſimæ Decretorum diſtinctionis ab interpretibus aliæ adducuntur: Quæritur enim ab Hugone & alijs quî fieri poſſit, vt in canonibus ſit contrarietas, cùm per Spiritum ſanctum conditi dicantur, quemadmodum habetur in 25. cauſa, quæſtione prima, in cap. *Violatores:* & hoc ipſum inter alia reſponſum affertur, poſſe videlicet dici ſanctos patres per Spiritum ſanctum non ſemper locutos, atque in hunc modum vel ignorantes vel ſcientes contraria, controuerſaque protuliſſe. Cæterùm Pontificis ſummi iudicio tunc Eccleſia aduerſaretur, cùm illud idem Pontifex faceret, quod ſi à Concilio fieret, Eccleſiam ipſam ad-

uerſatum

uerſatum illi in diximus, & eò vehementiùs quòd facilius eſt,ipſum ſolum errare, quàm vniuerſum Concilið. Ioann. Gerſon in libro, An liceat in cauſis fidei appellare à ſummo Pontifice, propoſitione quarta, ita ſcribit: in cauſis fidei nulla determinatio iudicialis Epiſcopi, imo nec Papæ ſolius præciſè, vt eſt Epiſcopi vel Papæ, ligat fideles ad credendum, quòd ita ſit de veritate fidei ſicut prætendit ſua declaratio: quoniam tàm Papa, quàm Epiſcopus deuiabiles ſunt à fide: obligat tamen ſubditos ſub pœna excommunicationis talis determinatio, quòd dogmatizent (vt eius verbo vtar) oppoſitum talis determinationis, niſi appateat manifeſta ratio repugnandi, vel per ſacram Scripturam, vel per reuelationem, vel per Eccleſiæ ſeu generalis Concilij determinationem. Idem libro de Examinatione doctrinarum in prima parte principali eiuſdem operis, conſideratione ſecunda, eadem expreſsè determinat, inquiens: concluditur tamen ex hac radice duplex veritas: Prima quòd determinatio ſolius Papæ in ijs, quæ ſunt fidei, non obligat vt præciſè eſt talis ad credendum, alioquin ſtaret in caſu, quòd quis obligaretur ad contradictoria, vel ad falſum contra fidem. Secunda Veritas eſt, quòd ſententia Papæ ligat omnes fideles ad non dogmatizandum contrarium, niſi per illos, & apud illos qui manifeſtum contra fidem deprehendunt errorem & ſcandalum grande fidei ſuo ſilentio fieri, ſi ſe non opponerent: agnoſcunt quòd ſi fieret perſecutio ſententiarum & pœnarum contra eos, ſciant beatos eſſe qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, hæc ille: & ſubdit poſteà de remedio generalis Concilij: aduertendum tamen doctorem ipſum de errore non ſuſpecto aut credito, ſed de manifeſto feciſſe mentionem & vſum eum verbis fuiſſe firmis: nam pro leui cauſa, & ſuſpicione inani, poſſet quis ſuperbè in hæreſim labi, vel vanæ gloriæ cupidine, vel zelo, qui non eſt ſecundùm ſcientiam aliosque decipere, exemplo ſint hæretici & ipſe Arrius, qui iactabat perſecutionem ſe pati ab Alexandro Epiſcopo Alex propter veritatem omnia vincentem, vt in Epiſtola ſcripſit ad Euſebium Nicomedienſem Epiſcopum: Veram iſti eccleſiam apud ſe contendebant, & qui contradicebant catholici eos hæreticos nominabant.

Quare manifeſtis Scripturæ diuinæ autoritatibus inſiſtendum, nec eis quidem vulgi ore aut inſipientium expoſitis, ſed ſano probatorum virorum iudicio, accedente etiam ratione naturali ſupra fidem fundata, quotidie enim nouæ exurgerent hæreſes, ſi quilibet vel indoctus, vel inſanus, aut diuinas Scripturas, aut canones interpretari vellet, vt verba ſonant, nulla habita ratione vel antecedentium vel ſequentium ſententiarum, vel aliorum etiam aut eiuſdem Scripturæ ſenſuum, aut Eccleſiæ canonum: Conſiderari enim oportet ea quæ afferuntur, conſonent ne huiuſmodi prioribus an aduerſentur, vel magis non dependeant, & veluti indifferenter ſe habeant: ſed & quid conſequatur ſi ita ſit, quid item conſequatur ſi non ſit, tùm perſpiciendum quid opinionem ipſam ſequatur, quantum ad ſe, & quantum ad alia attinet, quid item alia vt ſe, vt illam concernunt, vt ſuprà diximus, tùm demum legendi doctores qui catholici habentur & probati, aut expreſſo aut tacito conſenſu Eccleſiæ, aut ſaltem qui boni nominis ſunt, nec in aliquo expreſsè reprobati, quòd ſi illa ipſi tanquàm diuina placita, aut eccleſiæ ſuper diuinis intelligendis promulgata Decreta recipiunt, ſecuriùs accedendum quàm abſque eis aliqua etiam ratione duce pergeretur: videntur enim multa ſæpè aut Pontificis aut Concilij decreta non rigidiſſimè declaranda, quæſi, vt ſonant verba, intelligerentur, multos anxios redderent; recipiunt enim ſanas interpretationes, ſicut & ipſa etiam diuina eloquia recipiunt, qua de re quandoque Ioannes ipſe Gerſon cognomento Chriſtianiſſimus meminit, & in libro, An liceat appellare in cauſis fidei, & alibi ſæpè.

Sed iam reuertamur vnde digreſſi ſumus: Idem Gerſon in quæſtione, An liceat appellare in cauſis fidei, ſcribit, quòd nullus homo etiam Papa poteſt per ſuam determinationem de propoſitione non hæretica facere hæreticam. Et priùs Ioannes Scotus in quarto commentario in Sententias, diſtinctione t t. in ſecundo principali, q. 1. de Decreto concilij Lateranenſis ſub Innocentio tertio in materia de Euchariſtia ſcripſit, non fuiſſe in poteſtate Eccleſiæ facere iſtud verum, aut non verum, ſed Dei inſtituentis: ſed intellectum, inquit, à Deo traditum eccleſia explicauit directà in hoc vt creditur à ſpiritu veritatis: affirmarẽ; quicquid ibi traditum poſt ſolẽnem declara-

declarationem ab eccleſia factam, tenendum eſſe de ſubſtantia fidei, cùm ſcripturæ eo ſpiritu ſint expoſitæ quo conditæ, & eccleſia catholica eodem ſpiritu expoſuerit, quo tradita eſt nobis fides, vtpote ſpiritu ipſo veritatis edocta. In eccleſiæ igitur catholicæ Sancto ſpiritu afflatæ autoritatem refert, quod de fidei eſſe ſubſtantia decretum eſt. Idem Gerſon in libro de Vita ſpirituali animæ, Corollario. 10. ait: nullam traditionem, vel regulam, vel legem, vel determinationem puri hominis, qui fallere poteſt, & falli, obligat, vt præcisè talis eſt, ſubditos ad credendum eam tanquàm veritatem fidei, aut diuinam legem licet poſſit obligare ſub pœna politica ad non repugnandum exterius: & Panormitanus Abbas, vt etiam diximus in capite *à nobis*, 2. de ſententia excommunicationis ſuper illa verba: *Iudicium autem Eccleſiæ*: affirmat ſolam vniuerſalem non poſſe errare in fide, aut eius articulis, adducitque capite à recta 24. q. 1. Alia quoque ad propoſitum afferri poſſent, præſertim Cardinalis Cameracenſis, qui putauit ſolam vniuerſalem Eccleſiam in fide errare non poſſe: Archidiaconus quoque Bononienſis diſtinctione 19. decretorum in cap. *ſic omnes*, inquit, cautè enim ibi poſitum Apoſtolicæ ſedis decreta & non Apoſtolici, cùm ſedis Apoſtolicæ ſanctiones ſiue ſententia in iudicio prolata à Romano Pontifice intelligatur ea, non quæ occultè, malitioſè, aut inconſultè per ſolum Romanum Pontificem aut aliquos ei fauentes non vocatis, alij ſeu contemptis in fraudem profertur. Sed quæ ab ipſo Romano Pontifice, qui maturo priùs & graui ſapientium virorum & Cardinalium maximè Concilio rem ipſam examinauerit, profertur. Aduertendum tamen diligenti conſideratione non omnes diſpenſationes, aut conceſſiones particulares, Pontificum ſanctiones, Decretaque vocari poſſe, cùm aliud ſit ita facere, verbi cauſa: diſpenſare in matrimonio contracto per verba de præſenti, aliud eſt legem condere, aut promulgare, quòd ita fieri iure meritoque poſſit: hæc enim diſpenſatio à probatis Theologis fieri non poſſe creditur, tametſi Canonum interpretes plurimi contrarium crediderint, quapropter aliud eſt ſanctionem promulgare quod fieri, ſcilicet, poſſit contra Theologorum ſententias: Aliud eſt diſpenſationis actum producere, & ſequi aliquorum interpretum ſenſa. Sed quod ad diſpenſationes in vniuerſum attinet (ſi aliud non conſtiterit) pro diſpenſante in dubijs credendum propter amplam ligandi atque ſoluendi autoritatem à Chriſto traditam, præſertim ſi res ipſa in facto, vt aiunt, conſtaret, aut de inualiditate contractus per teſtes probaretur, ita tamen credendum, vt propterea non obliuiſcamur *autoritatem datam eſſe in ædificationem, non in deſtructionem* (vt dicit Apoſtolus) & vt dicitur claue non errante: debet enim, vt inquit Innocentius in cap. *quando de iure iuran.* & Baldus notat, præmittere clauem diſcretionis ante clauem poteſtatis: & ſæpenumerò diſpenſationes dicuntur, quæ appellari diſſipationes poſſent: qua de re beatus Bernhardus plura in libro de Diſpenſatione & præcepto, & in libro de conſideratione ad Eugenium. Diximus autem in dubijs, quia verè dubia eſſe debent, hoc eſt, paribus vtrinque rationibus ambigua, ſi diſpenſatori ſine diſquiſitione accedendum: nam hoc prætextu multa contra fidem & bonos mores agitari poſſent: Si enim à Pontifice quicquam diſpenſari diceretur, quod eſſet verè contra Chriſti legem, ſi quicquam mandaretur quod hæreſim ſonaret, ſtatum Eccleſiæ diceretur turbare, minimeque ei parendum eſſet, ita etiam Hoſtienſis Cardinalis voluit, idemq; Ioan. Antonius in cap. *Propoſuit de conceſ. preb.* & Florentinus in l. ſed & loci. ff. fini. regun. Scribit & ipſe Ioan. Gerſon in libro de Vita ſpirituali animæ poſitas in Euangelijs propoſitiones haſce: Petrus fuit Apoſtolus, Petrus accepit autoritatem ligandi & ſoluendi, quæ de quocunque ſucceſſore Petri formatè, non ita à Chriſto, aut Sacris literis habentur, & hoc ipſum ad minus præſupponere oportere eum, ſcilicet, de quo formarentur, ritè Petro ſuccedere, quod humana duntaxat traditione cognoſci dicit: niſi fortaſſe de quibuſdam vti Clemente, Syluestro, Gregorio quòd ritè Petro ſucceſſerint, vniuerſalis eccleſiæ autoritate determinatum quiſpiam aſſereret: Idem autor paulò pòſt infert tantum licere Epiſcopi aut Pontificis ſummi inſtitutiones in dubium reuocare, quantum de eius autoritate vel in Epiſcopatu, vel in Pontificatu ſummo ambigere licet: Verumenimuerò ſi tàm Pontificis, quàm Concilij Decreta ab vniuerſalis eccleſiæ iudicio tacito ſaltem, vel, vt aiunt, interpretatiuo ſuſcipiuntur, aſſentiri eis oportet; ſiquidem vniuerſalis eccleſiæ decreta ea iuſtè appellari poſſunt, vel quæ per

Ponti-

Pontificem eins caput, vel per concilium qno præſentatur in rebus fidei neceſſarijs decreta,& approbata ſunt ab ipſa Eccleſia, alioquin non qui contradiceret ſolùm, verùm etiam qui dubitaret, hæreticus cenſeretur, dubitaret inquam adeò, vt pertinaci animo nollet acquieſcere, quippe cùm neſciens non delinqueret: perniciosè etenim vt Ioannes Gerſon docet, is qui in fide dubius eſt, ob id infidelis dicitur, quia de eis dubitat quæ fide explicata credere tenetur : ille quoque qui paratus correctioni eſt, dubitat nihilominus ex animi infirmitate pertinaciam abigens hæreticus putandus non eſt.

Namque ille propriè dici hæreticus poteſt, autore Thoma in 4. commentariorum in Sententias, diſtinctione 13. qui à fide Chriſti, quæ Catholica dicitur, diſcedit, contrariæ opinioni vehementer inhærens per electionem : & Bonauentura eadem Sententiarum diſtinctione de hac ipſa re verba faciens, hæreticum eum eſſe ait, qui diuinæ legis ignotantia, vel contemptu pertinax inuentor erroris, ant alieni ſectator, catholicæ veritati mauult aduerſari, quàm ſubijci, alij alia tradnnt, hoc autem conueniunt de ratione hæreſis eſſe perrinaciam, quæ iuxta Ioannis Gerſonis ſententiam firmam denotat inhæſionem, ad alteram partem contradictionis, cum remotione probabiliratis alrerius : fuerunt enim multi qui in fide errauerunt, & nihilominus quia obſtinaro animo & pertinaci ſuam opinionem non admiſerunt, beatitudinem etiam non admiſerunt : vti Cyprianus martyr, & Irenæus, & Papias Hieropoliranns, & alij: Eſſet autem aſſignare & alias hæretici definitiones, & quot modis quiſpiam hæretici nomen ſortiri poſſit, quæ omnia commodè ſatis haberi poſſunt, & ab Archidiacono ſuper capite *quicunq; de hæreticis* lib. ſexro decretalium Epiſtol. & à Ioann. Cardinali de Turre cremata in 2. parte qnarti libri ſummæ ſuæ cap. 13. & ab alijs recentioribns, qnibus aliorum colligere ſenrentias ſtudium fuit : quid item ſir pertinacia & qnot modis quis eo nomine dehoneſtari poſſit, ſciri poteſt ab eodem Ioanne Cardinali eadem ſui lib. parte, & à Ioan. Gerſon in tractatu de proteſtatione circa materiam fidei, & ab eiſdem pariter edoceri, quid ſit propoſitio pertinens, ant impertinens ad fidem, qnę temeraria, quæ erronea, quæ iniurioſa, quæ ſcandaloſa, quæ ſeditioſa, quæ hæretica, quę ſapiens hęreſim, quę ſapiens fidem: quorum ille in eadem ſumma, hic in libro de Veritatibus fidei neceſſariò credendis abundè nos docent. Nec ab re fuerit hoc loco ad memoriam reuocaſſe, aliud eſſe nouitijs in cauſis quę emergunt credere rem, vt ſic dixerim, inris, alind facti rem: verbi canſa, tenere aliquam propoſitionem eſſe hæreticam, & hominem quempiam hęreticum, differunt. Primùm enim propriè & exactè ſub fide cadere poteſt & verti in dubium quaſi quęſtio iuris ſit, tumq; in eam partem flectendum eſt, quæ iudicatur à miniſtris, quibus decernendi mnnus incumbit: poſſunt enim illi perſpicere doctrinę regulis quid ex illa propoſitione ſeqnatur fidei noſtræ vel aduerſum vel conſentaneum : hominem autem hęreticum eſſe, non ſtatim eo modo perſpici poreſt, quia non ſic conſtare poteſt hominem illum ſic vel ſic crediſſe, ſi ille negauerit, niſi per teſtes conſtiterir & tunc res ipſa in facto, ſcilicet, vertitur, vtrum ille vnquàm ſic vel ſic affirmauerit : ſi verò ille fateretur tùm res ipſa à facti ad iuris quæſtionem delabitur, itaque faciliùs perſpici poſſe videtur propoſitionem vt ſic hęreticam eſſe, quam hominem eo crimine, niſi id cõfiteatur, maculatum : dixi nouitijs in cauſis, quoniam qui nunc diceret Arrium aut Sabellium non fuiſſe hęreticos, hęreticam propoſitionem aſſereret, quia eos ſacra Concilia vniuerſalis eccleſię conſenſu damnauerunt cum ſuis propoſitionibus hęreticis, quas illi vti veras obſtinatè defenderunt.

THEOREMA IX.

VERITATES ILLAS QVAE SPECIALI PRIVILEGIO cuipiam reuelantur diuinitus, atq; eas etiam quæ ex ipſis euidenti connexione ſequuntur, ab eo ipſo duntaxat cui reuelantur, neceſſariò credendas & obſeruandas eſſe.

CVm enim fides noſtra (vti ex his quæ diximus, manifeſtum eſt) huic propoſitioni veluti fundo nitatur, quòd Dei reuelationibus credendum ſit: ſequens eſt, vt is cui talis fit reuelatio ad præſtandam illi fidem neceſſariò obſtringatur, alioquin obaudiens Deo & contumax cenſeretur: & quanquàm cæteri ad præbendam huiuſmodi reuelationibus fidem non cogantur, neque enim alijs reuelationibus præterquam his quæ ſuperioribus Theorematis recenſuimus, præbere aſſenſum neceſſariò debet fidelium vniuerſitas, is tamen cui fit reuelatio non ſecus ac Euangelio & credere ei & parere debet, ſi vera, ſcilicet, & dubio procul diuina reuelatio fuerit, quam claritas & certitudo maxima comitatur: Nec ſecus ſupernaturale Prophetiæ lumen intellectus fugat tenebras, hominemque de ijs ipſis quæ reuelantur, certiorem facit ac naturæ lumen, prima ſcientiarum principia nota, & extra omnem ambiguitatem perſpecta reddit. Quemadmodum in opere noſtro de Rerum prænotione, quod habemus in manibus, oſtenſuri ſumus. Quapropter veluti is prætendere excuſationem non poſſet, qui de primis illis notionibus, quas philoſophi ſcientiarum principia nuncupant, vel ambigeret, vel falſas arbitraretur ob claritatem luminis naturalis animæ congeniti: ita nec ille excuſatione dignus haberetur, qui patefactas ſibi diuinitùs veritates, aut aſpernaretur, aut non admitteret, atq; eò magis quòd vehementiùs dubitationum nebulæ effugantur, ob propheticum lumen diuinitùs animæ immiſſum, quàm ob naturale illud quod ab ortu naturæ nacti ſumus. Conſentaneumque eſt, vt ea quæ Deus ſupra naturam operatur, efficaciora, validioraque ſint eis, quæ natura ipſa Dei miniſtra in lucem prodit. Factæ autem huiuſcemodi reuelationes multæ olim ſunt poſt antiquos Prophetas & Apoſtolos, eosque, quorum mentio in vtroque teſtamento habetur, vt Carpo illo Cretenſi Epiſcopo, de quo Dionyſius honorificentiſſimè loquitur, vt Ignatio martyri, vt Cypriano martyri, quod etiam in decretis 13. q. 2. habetur, vt Antonio, vt Ioan. Heremitæ, Benedicto, Ambroſio, Franciſco, Dominico, & alijs penè innumerabilibus, quemadmodum in eorum libris, vita, & geſtis relatum eſt, vt alios ad præſens omittam. Animaduertendum autem diligenti conſideratione, quod & alibi latè explicabitur, ne angelus Sathanæ ſe in angelum lucis quandoq; transfigurans, vel ob nimiam mentis hebetudinem, vel ob occultam pertinacemque ſuperbiam, vel ob curioſitatem nimiam nullo rationis freno cohibitam, aut mares aut fœminas vel eis credentes perniciosè ludificet.

Fiunt autem varijs modis reuelationes ipſæ, quandoq; in ſomnijs, quandoq; in vigilia, modò intus animam, modò extra, modò in imaginaria poteſtate, ſed & ad auditum voces quandoq; perferuntur, quandoq; extrinſecùs figuræ oculis opponuntur, quæ omnia vnum & idem lumen manifeſtant. Sed vtcunq; fiant, ſi diuinæ reuelationes ipſæ prophetico ſpiritu conditæ fuerint, certiſſimum de veritate ipſa hominem tranquilliſſimumq; reddunt. Succurrat nobis ad exemplum Abraham, qui ex Diuina reuelatione filium immolare voluit, quod tamen minimè faciendum lumen naturæ dictaſſet. Maiori ergo lumine opus erat quàm naturæ lumē, ſi hac de re Abraham fieri certior deberet: ſuccurrat & Paulus Apoſtolus, qui tametſi Euangelium quod prædicabat cum Petro, & alijs contulerit, vt ab Eccleſia probaretur, nihilominus tantum aberat vt de ſua reuelatione dubitaret, vt etiam ſcriberet, etiamſi angelus de cœlo aliud vobis euangelizauerit, anathema ſit, quod & ab Ioan. Gerſon notatū eſt in 3. gradu opuſculi, quod de Veritatibus neceſſariò & probaliter credendis conſcripſit: ſed & vidi, & audiui qui non ſolùm priuatim, ſed & publicè conteſtaretur, dubitare ſe magis poſſe an duo binarij quaternarium efficerent: itemque an totum maius eſſet parte ſua, quàm id quod de futuris reuelatum erat ſibi, aut falſum eſſe, aut à Deo non proueniſſe. Idem mihi & alij de reuelationibus ad ſe factis aſſeruêre, quanquàm &

nonnulli mentiti ſunt, vt dixi: veros autem expertus prædictores ſum, expertus & falſos. Si quando autem ambiguitas in anima prophetæ reſederit, ant diuina prorſus reuelatio non eſt, aut ſaltem non pnta, & impermixta, ſed vel phantaſmatibus ipſis, vel tempori, vel conditioni alicui, vel naturali rationi (vt ſic dixerim) conglutinata: quæ ſi Propheticns aderit ſpiritus, dignoſcuntur: ſic & Auguſtinus in libris Confeſſionum ſuarum de matre loquens ait: dicere eam ſolitam diſcernere ſe quid intereſſet inter animam ſuam ſomniantem & Deum reuelantem: ſcire autem illud oportet, quòd tametſi illi, quibus huiuſmodi reuelationes non fiunt, eis, vt diximus, credere non obligantur, ſpernere tamen & nihili facere eas non debent, ſed *probare* (vt Apoſtolus docet) *vtrum ex Deo ſint*, quo autore etiam cautum eſt prophetias non eſſe ſpernendas, *probanda omnia & quæ bona tenenda*, quod faciendum Theologi multi docent. Et Ioannes Gerſon in eo præſertim libro, cui titulum fecit de Probatione ſpirituum, & ſolitarius ille in probationem reuelationum ſanctæ Brigidæ: illud autē in primis & ante omnia attendendum, conſiderandumq́; ſi prophetarum eiuſmodi vita defæcata ſit vitijs, & clara virtutibus, ſi præterea audacter & Sacris literis cōſentaneè pronūcient: ſed & illud non omittendum, fieri poſſe vt ex comprobatione vniuerſalis Eccleſiæ, doctrinæ huiuſmodi, & prænunciationes credi ab omnibus & obſeruari debeant.

THEOREMA X.

CVM EPISCOPVS IN SVA DIOCOESI PRAVA ALIQVA dogmata, aut fidei, aut bonis moribus aduerſa damnat, eos qui ei ſubduntur eiuſmodi ſanctionibus acquieſcere debere.

SIcut enim Pontifici ſummo in ijs, quæ ad fouendā fidem & optimos mores conſeruandos ſpectant, quicquam decernenti acquieſcendum fidelibus omnibus eſt, vti ex ſupradictis colligitur: Ita iuſta proportione faciendum ſeruandumq́; eſt ſubditis erga ſuos Epiſcopos, qui quamuis ea non polleant autoritate, multa tamen vigent & docendi, & corrigendi, & puniendi. Quod & Apoſtolica autoritate cōfirmatur: *Obedite* (inquit Paulus Apoſtolus) *præpoſitis veſtris*, ſed & in Decretorum libro monentur Epiſcopi, vt ſuas Diocœſes hæreſibus expurgent: qui autem fieri hoc poſſet, niſi eis fides haberetur, decernentibus, ſcilicet, quod rectum eſt, & à prauis noxijsq́; dogmatis vera mònita ſecernentibus: hinc & prauitatis hæreticæ inquiſitores Epiſcopis adiumento ſunt, hinc per Epiſcopos & vniuerſitates articuli cōdemnati circumferuntur: nam & alia vti hæretica prorſus eliminant. Alijs verò vti temerarijs & periculoſis ſaluti ſubditorum conſulentes eos interdicunt, quàm prauum autem & noxium aduerſari Epiſcopo, ſcribit beatiſſimus martyr Ignatius multis in locis Epiſtolarum ſuarum.

THEOREMA. XI.

EA QVAE AD CONSEQVENDAM FELICITATEM neceſſaria ſunt & credere, & quærere vnumquemq; oportere.

SI enim, vt ſuprà diximus, fides Chriſti ad felicitatem neceſſaria eſt, ſequens eſt vt comparanda nobis, ſi felices eſſe cupimus, neceſſariò ſit, alioquin in noſmetipſos manus inferemus, & ab æternis bonis excluderemur. Quidē quod ſi cuipiam neceſſaria ad victum alimonia non ſuppeteret, minimè dubitandum eum ſibi ipſi mortem illaturum, ſi de annona non prouiderit, vt ſe à famis vendicet iniuria, quantò igitur minus ambigendum, conſciſcere ſibi eum æternam mortem, qui & neceſſarium animæ pabulum, hoc eſt, neceſſariam fidem: *Iuſtus enim* (vt ſcriptum eſt) *ex fide viuit*: aut ignorauerit, aut cognitam non comparauerit, & eò magis, quia opus non eſt argento auróve, aut multis laboribus: Neceſſarius quippe animę cibus, & credenda tenere dogmata & obſeruare operanda. Pudeat homines ſuæ ſalutis memores inertes, ſegnesq́; eſſe in comparandis ſibi perpetuæ ſalutis & felicitatis dogmatis, cùm pro momentaneo conſequendo regno tot quotidie labores, tot ærumnas ſeculi principes deſudare videant, cùm pro augenda re familiari

Inſtitor

Inſtitor ad gelidas ſecurus nauiget arctos,
Per mare pauperiem fugiens per ſaxa per ignes.

Diximus autem in Theoremate neceſſaria, ob id quòd quemadmodū lucrari nimis, & theſauros parare ingentes neceſſarium non eſt, pro alendo corpore: Ita quamlibet rerum etiam ad religionem ſpectantium notitiam, adipiſci pro conſequenda felicitate non eſt neceſſe, vt in ſequentis Theorematis declaratione explicabitur.

THEOREMA XII.

ALIVM ALIO PLVS, PRO GRADVS, OFFICII, DIGNItatis varietate, & credere, & noſſe oportere.

DIſtincti enim ſunt hominum gradus, diſtincta officia, & dignitates in humana republica, neq; omnibus omnia, vt in Prouerbio dicitur, pari filo conueniunt. Alij igitur plus, alij minus, pro maiori minoríve intellectus luce, pro officio, pro dignitate, & credere, & noſſe debent: alioquin vel demandati officij munus exequi, vel ſuſceptæ dignitati ſatisfacere non poſſent: ab vnoquoque enim (vti Gregorius inquit) exigit Dominus quantum dedit, & autore Apoſtolo: *Qui ignorat, ignorabitur.* Quapropter Epiſcopum & Theologum multa oportet credere, & exactè noſſe, de quibus illiteratus agricola rationabiliter, quanquàm non pertinaciter, ignorare & ambigere poſſet, verbi cauſa: genuiſſe Abraham filios de ancilla, & de libera, fuiſſe Moſi ſororem nomine Mariam, quæ lepram ob peccatum contraxerit, Abſalonem patrem Dauidem perſecutum: & multa id genus; quādoquidem in Noui & Veteris teſtamenti lectione Epiſcopum & Theologum & verſarum fuiſſe & verſari oportet: ab altero nanq; ex dignitate, ab altero ex officio notitia huiuſcemodi exigitur. Quis item pari ratione negauerit Pōtificij iuris interpretem in ſanctionibus Eccleſiæ legendis aſſiduum ad credenda multa, quæ vniuerſæ Eccleſiæ conſenſu decreta ſint adſtringi, de quibus nō modò rudis homo & literarum expers, ſed & Theologus aliquando ſi dubitaret (ſemota tamen animi pertinacia) iure culpari non poſſet: nec ſecus de profeſſore ciuilis iuris, deq; eo qui philoſophiam naturalem, rationalémve profitetur decernēdum, ſiquidem ab eo plus exigi, cui plus commiſſum eſt, & naturali rationi, & diuinæ legi apprimè conſentaneum, ſanè ob hanc cauſam aliqua ex Sacris literis deducta connexio euidens & neceſſaria Theologo, Chriſtianoq; philoſopho eſſe debet: quam tamen ineruditus aliquis, aut inſolens literaturæ, vel falſam, vel probabilem duntaxat abſq; conſcientiæ præiudicio poterit arbitrari, vtpote qui ad id credendum non adſtringitur, vel ob tenuitatem naturalis luminis, vel ob inexperientiam & imbecillitatem diſcurſus, quandoquidem id ipſum aut ab Eccleſia non audit ſeruari, aut à prælatis tanquàm neceſſariò credendum declarari. Ab huiuſmodi enim hominibus id propterea non exigitur, quia eis commodatum non eſt, ſicuti Epiſcopo, Theologo, Philoſophóve Chriſtiano: ſi enim Epiſcopus qui in ſui conſecratione vtrunq; diuinarum literarum inſtrumentum ſcire profitetur, illa ignorauerit quæ ad eius officium pertinent, non excuſabitur: pari quoque ratione, & Theologus, qui præceptorū Decalogi ſeriem explicitè & dearticulatè non nouerit crediderítque, paratus etiam illa ipſa ad eam ſaltem normam docere, quæ ſit in vſu eorum, qui Sacras literas profitentur: Neq; enim humani iuris mos eſt, eum admittere, qui rerum earum ignorantiam, quæ ad ſui officium conditionemque pertinent, in excuſationem adducere & allegare voluerit. Quota autem fidei proportio, hoc eſt, quæ'nam ſint ea rerum capita, quæ neceſſariò credenda ſint, ingenio, ſcilicet, rudibus & inexpertis literarum inter doctores omninò non conuenit, cùm alij plus, aliquanto minus alij definiant canonum interpretes, præſertim Innocentius ſuper cap. primo de ſumma Trinitate & fide catho. putat fidem implicitam ſufficere ad excuſandum ab hæreſi, niſi verbis obſtarent facta iuxta Hoſtienſem ibi & Baldum in Margarita alij alia. In directi iuris libro primo ſcribitur, ſimplicibus & fortè omnibus laicis ſatis eſſe credere Deum eſſe, & malorum pœnas, & bonorum præmia. Alios autem articulos implicitè hoc modo, vt credant verum eſſe quicquid credit Eccleſia catholica: clericis verò, & quibus animarum cura demandata eſt maximè & prælatis hæc ſatis non eſſe, ſed oportere eos explicitè & diſtinctè omnes fidei articulos noſſe, & alia quædam: ſed Epiſcopos vltrà procedere oportere, ita vt opponere & hæreticos perſequi nouerint.

Ioannes Scotus in 4.diſtinc.5.q.1. ait, aliqua eſſe ita ſimpliciter de ſubſtantia fidei, quæ omnes etiam ſimplices poſt tempus aliquantulum vſus rationis tenẽtur, iſta explicitè credere, ſicut ſunt articuli de incarnatione, & Chriſtus eſt natus, & mortuus, de quo ſunt ſolennitates ſpeciales in Eccleſia, & quos poteſt concipere, quia ſunt de Chriſto homine. Alia ſunt explicitè requiſita de ſubſtantia fidei obſeruanda à maioribus Eccleſiæ, vtpote quòd Deus eſt trinus, & huius pertinentia ſpiritualia & imaginabilia, & illa diſtinctio poteſt haberi ab Auguſtino 14.de Trini.cap.1. Alia ſunt, quę nec neceſſariò ſunt explicitè credenda, ab iſtis nec ab illis, quia non adhuc illorum veritas eſt declarata & determinata per Eccleſiam, cuiuſmodi ſunt multæ concluſiones neceſſariò incluſæ in articulis creditis, ſed antequàm ſunt per Eccleſiam declaratæ & explicitæ, non oportet quandoq; eas credere: oportet tamen circa eas ſobriè opinari, vt, ſcilicet, homo ſit paratus eas tenere pro tempore, quo veritas fuerit declarata: Beatus Bonauentura & Richardus in tertio Sententiarum putant eos ſolùm, quibus docendi alios munus incumbit, oportere fidem explicitè noſſe, ſimplices autẽ & rudes implicitè non ſolùm, ſed & explicitè quædam credere neceſſe eſſe, quæ Eccleſiaſtica conſuetudine paſſim manifeſtantur, vt Trinitas perſonarum, quæ ſigno crucis docetur, vt natiuitas Chriſti, vt paſſio, vt reſurrectio, peccatorum remiſſio, quæ Chriſtianis, ſcilicet, notiſſima: qui autem extra Eccleſiam ſunt, nec eius cognitionem vllam nacti, ſatis eſſe ea credere, quæ in lege naturæ credebantur, qua de re ſuprà dictum à nobis. Sanctus Thomas in tertio Sententiarum diſtinc.25.definit, non eſſe de neceſſitate ſalutis, vt homo omnes articulos fidei explicitè cognoſcat: Idem autem ſecunda ſecundæ.q.2.ait, quòd poſt tempus grâtiæ reuelatæ, tàm maiores quàm minores tenentur habere fidem explicitam de myſterijs Chriſti, præcipuè quantum ad ea quæ publicè in Eccleſia (vt ille inquit) ſolennizantur & publicè proponuntur, ſicuti ſunt articuli incarnationis. Alias autem ſubtiles conſiderationes circa incarnationis articulos, tenentur aliqui magis, vel minus explicitè credere, ſecundùm quod conuenit ſtatui & officio vniuſcuiuſq;, hæc ille ad verbum: & articulo præcedenti eiuſdem quæſtionis dixerat explicationem fidei peruenire ad inferiores homines per maiores, & quemadmodum ſuperiores angeli à quibus inferiores illuminantur, pleniorem notitiam diuinorum ipſis inferioribus habent, iuxta dogma Dionyſij: Non ſecus oportere de rebus credendis, vt ij ſcilicet ad quos aliorum erudirio ſpectat, pleniùs ea nouerint explicaturi cùm tempus expoſtulat.

Ioannes Gerſon qui ſatis proximus ſeculo noſtro fuit, & de huiuſmodi rebus accuratè ſcripſit, tradit apud omnes rationis capaces, illud eſſe debere generale ſymbolum, quod Paulus Apoſtolus propoſuit Hebræis inquiens: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit:* verùm apud Chriſtianos, quibus apertior veritatis & fidei facta reuelatio eſt, non ſatis eſſe cognitionem hanc. ſed eſſe opus vt ſymbolum Apoſtolorum explicitè, nedum implicitè credant, idipſumque protinus, cùm ad annos diſcretionis (vt ille ait) peruenerint, addiſcant: deinde eſſe multa ad fidem pertinentia, quæ ſcire eos oporteat, ad quæ etiam noſcendà paruo cum labore perueniant, in ſermonibus, quos ad populum ſacri concionatores habent, in picturis, in collationibus mutuis, in obſeruationibus Eccleſiæ publicis: quandoquidem quæ fiunt publicè, iuxta canonem ignorare non licet, additque vulgi homines minimè excuſari, ſi bonos angelos, ſi malos eſſe non crediderint, ſi item aliqua, quæ præceptis Decalogi inſunt, prorſus ignorauerint, vti idola non colenda, non periurandum, & id genus nonnulla: in compendio autem Theologiæ aliter dicitur, ſed quia ab eruditioribus ipſius autoris eſſe opus non putatur, quanquàm ſub nomine Gerſon editum eſt, ideò ſatis ſint, quæ de eius ſententia ſuprà attulimus: In alijs autem crediderim ego non ſolùm literarum inexpertibus, ſed & gnaris (modò id ad eorum officium expreſsè & extra controuerſiam non pertineat) ſatis eſſe ſi recta voluntate dubijs in rebus ad Deum per orationẽ conuerſi fuerint, credere cupientes quicquid ille mãdauerit, & quia Eccleſię præceptis acquieſcendũ de eius volũtate eſt, ipſi Eccleſiæ crediderint. Si eos illa ad alterã partem eorum, quæ in dubium venêre, credendam obſtrinxerit, ſin autem quidpiam tradiderit, non tamen vti neceſſariò credendum. Sed in hominis id facultate arbitrioq; repoſuerit, ea poterit pars deligi, quæ pia magis aut rationibus, aut doctorum virorum autoritatibus viſa fuerit.

THEOREMA XIIII.

EIS CREDERE (SVPERIORA SEMPER EXCIPIMVS) quæ ab aliquo vel aliquibus particularibus creduntur adſtringi neminem, ſed ſancta duntaxat Eccleſia Catholica fidei adhærere quemlibet oportere.

SI enim cogi poſſet quiſpiam ad ea credenda, quæ aut ſolus vel Pontifex, vel Epiſcopus, vel Theologus, vel Collegium, etiam aut Concilium particulare crederent, contingeret ſanè vt ad pugnantia contradictoriaq; credenda cogi etiam poſſet: ponamus enim eiuſcemodi homines falſis adhærere dogmatis, vt factu non ſolùm poſſibile, ſed etiam facile eſt, cùm hominis natura ad labendum & errandum facilis & prona ad malum ſit: illiſq; vt nihilominus ſumus præfati aſſentiri quiſpiam cogeretur, & parte alia cùm ad credenda vniuerſalis Eccleſiæ dogmata, quæ ſemper vera ſunt, quilibet obnoxius ſit: Reſtat vt colligamus homines ad pugnantia, controuerſa, contradictoriaque dogmata poſſe obligari. Catholicæ autem Eccleſiæ non ſolùm iudicio, ſed & fidei committere nos debemus, & tutò poſſumus quæ ſpeciali Sancti ſpiritus prouidentia regitur, ne in fide aut fallatur, aut fallat, quam etiam vt crederemus, Apoſtoli nobis ſymbolo tradiderunt. Euangelium enim nobis Dei indicat voluntatem, Catholica Eccleſia Euangelij nobis aperit ſenſum, eiuſdem verò Catholicæ Eccleſiæ doctrina & voluntas per antiqua potiſſimùm, & probata Concilia, per Romanæ Eccleſiæ ſanctiones, perque probatorum Theologorum conſenſum nobis innoteſcit. Cùm ergo ambiguitas aliqua circa ea quæ credenda ſunt, nobis occurrit, de qua certiores ex eis, quæ ſuprà diximus, reddi non poſſumus: Ad Eccleſiæ debemus autoritatem ire, eique noſtra committere, atque nos ipſos ad eius iudicium remittere: In quod deniq; vniuerſa dubia reſoluuntur, remittere inquam non ſolùm ad Eccleſiæ iudicium nos debemus, quod ſemper rectum, ſemper verò euangelico ſenſui conſonum, & quadrans, ſed eius etiam fidei, quæ ſemper recta, ſemper integra, & impolluta, fides noſtra omninò copulanda eſt. Illi enim Theologi & Iuris interpretes, qui credunt aut ſummum Pontificem per ſe, aut Concilium, aut vtrorumq; conuentus aberrare in promulgandis, quæ ad fidem ſpectant, ſententijs non poſſe: nihilominus inficias non eunt, quin ante ipſum ferendæ ſententiæ momentum, non ſolùm in conuerſatione communi labi, vti Cephas etiam à Paulo reprehenſus, non ſolùm manifeſtis criminibus immergi, quorum multi Pontifices notati, ſed etiam poſſint à fide omnes deuiare: quod de ſancta Catholica Eccleſia Chriſti ſponſa nequaquam poteſt addubitari, de cuius priuilegio, & quòd in ea ſemper fides vigebit, ſuprà diximus.

Cæterùm Archidiaconus multas Eccleſiæ ſignificationes poſuit: Alij quoque doctores interdum meminêre, & aliqua etiam propria inuenta quandoque commemorârunt: ſexdecim autem modis capi Eccleſiam poſſe colligit Ioannes de Turre cremata. Quæ autem ſit Eccleſia catholica, id eſt, illa vniuerſalis, in qua pura ſemper fides permaneat, & pro qua tantùm (vt inquit Panormitanus in cap. à nobis, ſecundo de ſenten. excommunicationis) Chriſtus orauit, ne in fide deficeret, aut in quibus eſſentialiter (vt ita dixerim) conſiſtere ea poſſit, diuerſi diuerſa prodidêre, adeò vt aſſertiones multas, & diuerſas legerim. Alliacenſis Cardinalis in fine quæſtionis veſperiarum, decem aſſertiones adducit diuerſas. A' propria tamen vocabuli ſignificatione recedendum ipſe non putarem, vt primò ea propriè principaliſſimeque ſancta Catholica eccleſia diceretur quæ omnes rectæ, & Apoſtolicæ fidei, & non fictæ charitatis homines complecteretur, quanquàm in aliam etiam acceptionem minus propriè accipi poteſt, vt ea ſit, quæ Chriſtianos omnes, tàm informis quàm formatæ fidei cōplectatur, & ambiat, tertio pro capite eius Pontifice ſummo, & pro principalioribus membris, hoc eſt, illis qui Iuriſdictionem & duplicem clauem in ea obtinent, capi conſideráriq; poteſt: & hinc liquet non omnibus eſſe in promptu noſcere Eccleſiæ ſententiam & ſenſum. Prima difficultas hinc oritur, quòd quæ ſit Eccleſiæ primo modo dictæ ſententia ſcire difficile ſit, cùm diſcernere in promptu non ſit omnes eos qui in ea concluduntur: ſed nec Eccleſiæ ſecundo modo acceptæ deprehendere ſenſum

exactè poſſumus, cùm omnes & ſinguli Chriſtiani toto orbe diffuſi ad ferendam ſententiam conuenire nequeant, ſed nec omnibus decernendi poteſtas iudiciaria collata eſt: principaliora autem huius myſtici corporis, id eſt, Eccleſiæ membra, ſpirituales præſides & ſacerdotes ſunt, ad quos reſpiciendum, quorum ſemper aliqui rectè credentes & agentes inuenirentur, quandoquidem Eccleſiæ perfectio & ſanctitas ſine eis non eſt: ita nanq; ſcribit beatiſſimus Ignatius Epiſcopus & martyr ad Trallianos, ſicut Epiſcopus forma eſt patris omnium, presbyteri verò ſicut cõſenſus Dei, & coniunctio Apoſtolorum Chriſti: ſine ipſis enim Eccleſia electa non eſt, neq; congregatio ſancta, neq; collectio ſanctorum. Porrò Eccleſiæ in tertiam ſignificationem acceptæ non ſemper, & abſque controuerſia iudicium ſcire poſſumus, præſertim cùm ſchiſma ſit: Nam tùm pars quælibet ſe Catholicam aſſeuerat Eccleſiam, & partem aliam aduerſam, vel non conſentientem, maledictis & anathemate perſequitur, quid igitur agendum? credendum Pontifici ſummo eſt, ſed eorum nonnulli perniciosè aberrauerunt: exemplo ſint Marcellinus, Liberius, Anaſtaſius: dicet aliquis erraſſe eos quidem, ſed erroris ſui nullam tuliſſe ſententiam, reſpondere alius poſſet parùm differre quin ſuam ſententiam verbis quis aut factis oſtendat, In his maximè qui præſunt, quorum vita ſubditis proponi ad exemplar debet, ſiquidem (vt ille cecinit)

—componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis:
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

Sed & aſſert idem fortaſsè nihil obſtare, quin ſuam ſententiam quis, aut obſtinatione & metu, aut blanditijs ſcribere, & promulgare poſſit: Quid ergo? Epiſcopo ſummo & Cardinalibus, ſed pari pacto errare eos poſſe ſuſpicandum eſt, quod multi affirmauêre: Maiori igitur parti? Sed Chriſti tempore deficientibus in fide Apoſtolis, integra & omninò perfectiſſima fides in ſola Virgine domini Matre remanſit, & Arrianæ hæreſeos feruente perſecutione, Athanaſius ferè ſolus pro Catholica fide agens inuentus eſt.

Fidei ergo Catholicæ Eccleſiæ in primam ſignificationem ſuſceptæ committere tutò nos poſſumus & debemus, & aduertere quoque quid agunt capita illa, quorum ſemper aliqua ſana fore Ignatij martyris monſtrauit autoritas: De ſententijs autem & iudicio ſuprà ſatis, & infrà dicemus: in illis enim ad Romanam Eccleſiam caput & magiſtram Eccleſiarum mentis acies dirigenda eſt, atque huic ipſi Eccleſiæ, hoc eſt, Apoſtolicæ ſedi Petri, Chriſti vicarij, ſanctiſſimi viri adhæſerunt ſemper, & dictis ſcriptisque fauerunt: Auguſtinus, Hieronymus, Ambroſius, Gregorius, Bernhardus, & alij ferè innumerabiles, Franciſcus, item Dominicus, & ſanctiſſimi quique eius ſectatores, & alij viri miraculis & doctrina celebres, etiam ab ipſis penè exordijs Chriſtianæ doctrinæ: Nam apud Areopagitam Dionyſium obſeruauimus, Petrum Apoſtolum, cui ſuccedunt Romani Pontifices, ſupremum diſcipulorum fuiſſe, eundemque Matthiam Apoſtolũ diuina ſorte declaratum in duodenarium ſacratiſſimum numerum ſuffeciſſe, & apud Cyprianum inſignem doctorem eundemque martyrem, legimus Petri cathedram Eccleſiam principalem, vnde inquit vnitas ſacerdotalis exorta eſt: eis autem qui eiuſmodi diſceptationum capaces non ſunt, ſatis eſſe putauerim, ſi in Eccleſiam ſanctam Catholicam quæcunque illa propriè ſit, crediderint, eiusq; ſe fidei & iudicio in ambiguis rebus cõmiſerint. Sunt alij qui ad Eccleſiæ Romanæ non ſolùm ſententiam & iudicium, ſed & eam quã docet fidem recurrendum putant: ſolet enim dici à multis fidelium ſæpenumerò id ſe credere quod Eccleſia Romana, qua de re Baldus Legum interpres in libro qui Margarita dicitur, ita ſcribit: Non debet quis dicere, credo id quod credit Papa, ſed illud quod credit Eccleſia, hæc ille: verùm iuxta eius doctrinam diligenter conſiderandum eſt, quod alibi in autentica. Quas actiones, de ſacra ſancta Eccleſia voluit Eccleſiam Romanam pro iuriſdictione temporali, pro Eccleſia cathedrali Lateranenſi, & pro ipſo Papa accipi poſſe. Hic autem non huic Eccleſiæ, ſcilicet, ipſi Papæ, ſed Eccleſiæ, hoc eſt, fidelium collectioni credendum ait: Eccleſia enim propriè apud Gentes (vt Suidas refert) populi congregatio dicebatur, & ἐκκλησιάζω verbum in congregationem voco, & ter in menſe apud Athenienſes congregatio fiebat, & vocabantur Eccleſiæ κύριαι ἀπὸ τῦ κυρίως κυρῶ, id eſt,

decernos

decerno: tum enim de rebus ciuilibus decernebatur, vocabantur & Eccleſiæ σύγκλητοι, cùm de neceſſarijs rebus & ſubditarijs conſultatio fiebat. Apud noſtros autem in hunc ſignificatum, nomen ipſum receptum eſt, vt Eccleſia fidelium conuentus & cõgregatio dicatur, decretaque à fidelibus credita & ſeruata, Eccleſiæ decreta vocentur, & quod ab vniuerſis creditur, fides Eccleſiæ dicta eſt, & quãuis iuxta Theologorum quorundam & Iuris interpretum aliquorum dogmata fieri poſſet, vt Romana Eccleſia qua particularis Eccleſia eſt, contra vniuerſalem diſtincta in fide aberraret, vt aliàs dictum: nihilominus erraſſe eam totam nunquàm deprehenditur, quanquam particulares aliqui Pontifices in fide exorbitauerint, vſq; enim ad Hieronymi & Auguſtini tempora inuiolatam fidem docuit, quod & doctorum ipſorum dogmata in ipſo decretorum libro repoſita atteſtantur, & poſt eos Pariſienſes Theologi, præſertim Thomas multis in locis eam vti fidei magiſtram venerantur, poſtea quoque & ad noſtra tempora nihilominus Catholicæ & ſtabili doctrinæ nixa perſeuerauit, Catholicos ſemper doctores, tàm Græcos quàm Latinos in decernendis quæ fidei ſunt ſecuta, ſed nec in ijs quæ ad fidem ſpectant, quicquam vti neceſſarium, aut credendum, aut obſeruandum vniuerſaliter prædicat, quod ab vniuerſali Eccleſia receptum non ſit, vtpote ſpeciali quodam priuilegio vti caput eſt Eccleſiarum ob Apoſtolicam Petri ſedem: Ita veritatis magiſtra quæ de fidei controuerſijs aduerſus hæreticos ſemper victrix triumphauit, quæ hac etiam tempeſtate, qua ad ſummum vitiorum multi peruentum putant, qua à multis qui norma eſſe morum deberent, palàm publiceque peccatur, ſynceram nihilominus fidem docet, Petro videlicet Apoſtolorum principe cathedram ipſam ab impietate & ſucceſſorum ſceleribus præſeruante, quemadmodum ſuam Moſes ab iniquiſſimis Scribarum Phariſæorumque facinoribus præſeruauit, qui quoniam in ea ſederunt quæ docebant, hoc eſt, Moſi doctrinæ conformia, non quæ ipſi peruertebant ſeruanda docuit Chriſtus, quæ autem faciebant vitanda: Qua de re Auguſtinus in quarto de doctrina Chriſtiana libro inquit: illa ergo cathedra non eorum, ſed Moſi cogebat eos bona dicere, etiam non bona facientes. Agebant ergo ſua in vita, docere autem ſua cathedra illos non permittebat aliena.

THEOREMA XIIII.

AVT SANCTORVM ECCLESIAE DOCTORVM OPINIOnibus, aut eorum miraculis, aut geſtis, aut reuelationibus, quatenus eorum duntaxat ſunt, aſſentiri neminem cogi.

QVanquàm enim proborum doctrina, reuelationes, & prophetiæ ſpernẽdæ non ſint, aut impugnandæ, niſi de euidenti errore conſtiterit, nihilominus habere fidem eis nullus cogitur: quicquid enim legendum Eccleſia recipit, vim ei obligatoriam pariter non impartit, alioquin ad credenda agendaq; ea quæ inuicem cõtradicunt aduerſanturq; fideles adſtringeret, cùm multæ Doctorum Eccleſiæ ſententiæ, & placita pugnantia inter ſe ſint. Sed neq; iugum vnquàm aliquod ſubditorum ceruicibus impoſuit, niſi de eo priùs expreſſo aut tacito, vt ſuprà aſſeruimus, iudicio mentionem fecerit: recepit autem Eccleſia ipſa non parùm multa dogmata, & ad erudiendum intellectum, & ad inflammandum affectum à ſanctis doctisq; hominibus excogitata, quæ nihilominus aut falſa, aut non vſquequaque recta eſſe poſſent, non quòd eatenus credantur, qua falſa ſunt, ſed quia latet quandoque mendacium, ſeq; ſub ſpecie veritatis inſinuat: falſa enim permulta (vt Ariſtoteles ait) probabiliora ſunt quibuſdam veris. Addidimus hæc verba, quatenus eorum duntaxat ſunt: Cùm ex diuinis libris multæ ab eis petantur ſententiæ, etiã in propria verborum forma, quibus aſſentiendum nobis neceſſariò eſt: Non qua eorum libris inſerta, ſed qua diuina, & à ſacris eloquijs mutuata ſunt. Multa item poſtea eorum dicta à Concilijs ſumpta, & autorata fuêre (vt ſuprà diximus) de quibus alioquin diſputare nephas non erat, & pari pacto, de geſtis, miraculis, reuelationibusque, dicendum: liquet autem euidentiſſimè ex ijs controuerſijs, quæ inter ſanctos doctores ab Eccleſia receptos viguêre non obligari nos ad præſtandam fidem eorum ſcriptis, quando-

quidem ad credenda contradictoria redderemur obnoxij, quod fieri nullo pacto poteſt: quoniam altera contradictionis pars neceſſariò vera eſt, altera falſa: ſunt autem huiuſmodi plurimæ in ſanctorum ſcriptis diſſonantes, contradictoriæque ſententiæ, quod & antè meminimus. Auguſtinus ſex dierum Geneſeos opera ſimul facta ſcribit, alij Eccleſiæ doctores non ſimul, ſed ordine eo quod indicare videntur Sacræ literæ, hoc eſt, ſucceſſu condita aſſeuerant, quod Auguſtinus cognitioni angelicæ in verbo & proprio genere tribuit. Idem Auguſtinus à Hieronymo de Pſalmorum autore diſſentit, certant item inter ſe ſub reprehenſione Petri à Paulo: Item ſuper ceſſatione Legalium, item de ſui ipſius interfectione diſcordant: A' Gregorio Nazianzeno, ab Hieronymo, ab Ambroſio, idem Auguſtinus & alij de angelorum creatione diſſentiunt, quoniam hic ſimul cum empyreo cœlo creatos eos affirmat, illi nõ cum cœlo, ſed ante viſibilem omnem mundum per multa ſecula extitiſſe, & Deo ſeruiſſe prædicant: Gregorius item Pontifex & Dionyſius de ordinibus angelorum diſcordant, ſanctus Thomas, & ſanctus Bonauentura diſcordes, & altercantes multis in rebus inter ſe ſunt: Mitto alios doctores non omnifariàm (vtiſti) probatos, & Guilhermum Ocham, qui de actibus Hierarchicis, cum Dionyſio non ſentit: Scotus quoque in tertio commentariorum in ſententias beato Anshelmo non conſentit, quem etiam Robertus Holchot in multis deceptum ait, ob ignorantiam logicæ diſciplinæ: ſed & multa id genus controuerſa pugnantiaque eorum in libris non difficulter reperies.

Cæterùm & ipſi quoque doctores de ſuiſmet dictis ambigunt, errauerint in eis videlicet necne, vt eſt videre in primo & ſecundo Auguſtini libro de Trinitate: Item ad Vincentium & Hieronymum & Fortunatum. Scribitque Guido Carmelita, quòd Auguſtinus ipſe licet loquatur humiliter, nihilominus loquitur veraciter: Hinc liquet error gloſſæ illius Decretorum, ſuper diſtinctione nona, loqui, dicentis, Auguſtinum ſecundùm illa tempora, quibus adhuc illius aliorumq; doctorum opera non erant autentica, quæ hodie teneri iubentur vſque ad minimum Iota, per illud quod ſcribitur diſtinct. 15. hæc illa ad verbum, quæ quidem manifeſto & pingui errore marceſcunt: ſi enim omnia quæ illis inſunt libris, qui diſtinct. illa 15. ab Eccleſia recipiuntur, credere cogeremur, protinus ad contradictoria non parùm multa, quæ illis pariter inſunt credenda, adſtringeremur: ex eis enim opuſculis, cùm illæ quas ſuprà tetigimus, controuerſiæ colliguntur, tùm aliæ multæ colligi parua cum difficultate poſſunt; prætereo quòd nulla ibi iuſſio eſt, vt comminiſcitur, ſed ſcio vndénam bonus alioquin nauta in hunc ipſum ſcopulum illiſerit. Numeratur ea diſtinctione Leonis Pontificis ad Flauianum epiſtola, cum alijs quæ legenda recipiuntur opuſculis, de eaque ita ad verbum ſcribitur: Cuius textum aut iota ſi quiſquam idiota diſputauerit, & non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema ſit: bonus autem gloſſator, quod de ſola illa epiſtola, de idiotis, de diſputatione dicebatur, & ad omnia pariter opera, & ad omnes hominum gradus, & ad fidem etiam parùm conſultò cenſuit referenda. Colligamus igitur quòd tametſi ſanctorum Eccleſiæ doctorum ſcripta, & ſententiæ cum honore ſuſcipienda & veneranda ſunt, nihilominus libertas nobis non aufertur aliter ſentiendi quàm ipſi ſenſerint, cùm aut manifeſto Scripturæ teſtimonio, aut vniuerſalis Eccleſiæ ſanctioni neceſſariò non nitantur, tum enim acquiſcendum eſſet omnibus ſi conuinceretur ex Sacris literis pendere, de qua re plura Ioannes Gerſon in libro de proteſtatione circa materiam fidei conſideratione decima, aut etiamſi à Concilio iudicialiter probaretur, qua de re ſuprà diximus in expoſitione octaui Theorematis: qua autem talium doctorum propoſitiones ſunt præciſæ, aut qua probabiliter tantùm ex Sacris literis deducuntur, nullatenus obligant, cùm ob alia, tùm quòd eorum placita (præterquàm in his quæ ad rectam fidem & neceſſarios mores pertinent, in quibus omnes conueniunt) & diſſonantia, & varia, & contraria etiam ſunt, & quod eſt ſequens, vero ſemper non hærent: quam ob rem cõſcientiam noſtram minimè obſtringunt, quod & Petrus de trabibus in primo commentariorum in ſententias cõfirmat, & Ioannes Scotus celeber Theologus in quarto commentariorum in ſententias diſtinc. 7. vbi de ſacramento confirmationis agitur, nobis inſinuare videtur.

Idem de geſtis eorum reuelationibusq; dicẽdum eſt, cùm quia Chriſtiana fides eis

ſolùm

ſolùm reuelationibus neceſſariò nititur, quæ in canonicis libris continentur, qua de re ſuprà dictum eſt, tum etiam diui Thomæ autoritate confirmatum, qui pariter monuit, quòd huiuſcemodi acta & geſta relatu hominum produntur, qui & falli, & fallere multifariam potuerunt. Ioannes quoque Scotus tertia diſtinct. quarti libri ſcribit, Apoſtoli rametſi errare in ſuis vel actibus, vel verbis potuerint, vt homines, nihilominus, nec Apoſtolorum vllum, nec prophetarum, in quantum ſcriptor alicuius partis diuinorum aliquo modo erraſſe, nixus autoritate Auguſtini ad Hieronymum quæ ponitur in decretis diſtinc. 9. cuius initium: *hoc ego ſolis*, & illud, ſi ad Scripturas diuinas admiſſa fuerint, vel officioſa mendacia. Et ipſe etiam Scotus in quarto eadem diſtinctione & quæſtione priùs docuit, nullum teneri ad aliquod præceptum diuinum, niſi per aliquem idoneum & autenticum ſibi promulgetur, vel fama veridica & teſtimonio bonorum cui debet quilibet rationabiliter credere, quod de lege duntaxat poſitiua, non de ea quæ interius corde ſcilicet, inſculpta eſt, intelligere ſe dicit. Ioannes item Gerſon Chriſtianiſſimus cognomento Theologus in declaratione compendiaria veritatum earum quæ aut de neceſſitate ſaluris credendæ ſunt, aut de ſola probabilitate, aut de pietate fidei tenendæ, ſcribit non omnia quæ tradidit, vel tolerat Eccleſia, publicè legenda eſſe, de neceſſitate ſalutis credēda, ſed illa duntaxat quæ ſub definitione iudiciali tradit eſſe credenda, vel oppoſita reprobanda, concurrente vniuerſali totius Eccleſiæ conſenſu implicitè, vel explicitè, vel interpretatiuè, & in libelli progreſſu de huiuſmodi verba faciens, demùm ſubdit, quòd legendas & miracula ſanctorum, vitas patrum, viſiones deuotarum perſonarum, recitationes & opiniones ſacrorum doctorum omnia ſuſcipi ab Eccleſia & legi permitti, non ideo, quia determinet talia de neceſſitate ſaluris credenda, ſed quia proficiunt ad commouendos affectus pios fidelium, & de huiuſcemodi materia: Idem doctor ſparſim per ſua opuſcula, in prima præſertim parte voluminum agit, quæ ad res fidei potiſſimùm pertinet, eruditè quidem & doctè, & Euangelicæ veritati, & ſanè rationi conſentaneæ. Non eſt autem prætereundum ſilentio præter Diuinas ſcripturas vtriuſq; Teſtamenti & canones ſtatutaq; Conciliorum atque Pontificum, quorum etiam in decernendis cauſis vſus præcipuus, quod plurimi Theologorum doctorum, & expoſitorum Scripturæ diuinæ gradus in Eccleſia reperiuntur: alij enim probati, hoc eſt, recepti nomine expreſſo ſunt, alij in vniuerſum, qui ſcilicet, in nullo à S. Romanæ Eccleſiæ conſortio deuiauerunt, vt in decreto Gelaſij videri poteſt diſtinc. 15. Alij poſtea probati & parem cum illis autoritatem ſortiti, vt Gregorius Magnus Romanus Pontifex quemadmodū refert gloſſ. diſtinc. 9. cap. vt veterum. & Archidiaconus ſuper diſtinc. 20. probatus poſteà Bernhardus Magnus, vt refert Archiepiſcopus Florentinus in ſumma ſua, alij per Romanorum. Pontificum epiſtolas probati, vt Thomas Aquinas: horum etiam in numero Alexandrum de Ales repoſitum, beatus Bernhardinus affirmat. Probati alij multi Eccleſiæ conſenſu tacito, hoc eſt, pro Catholicis ſemper habiti & laudati, tàm in vniuerſum, quàm in particulari, & horum maior admodum numerus, & vix explicabilis. Damnati autem expreſſis nominibus multi, Arrius, Macedonius, Sabellius, & alij hæreſiarchæ, vt in eadem 15. diſtinctione viſitur: *Alij hæretici in vniuerſum*, vt ibidem habetur.

Sunt & aliqui, qui aut hæreſes, aut errores habuerunt, & nihilominus præter errores illos vſui alioquin fuēre catholicis doctoribus, & etiam laude inſigniti, vt Irenæus, vt Papias, vt Lactantius, vt alij: vel quia contra alios hæreticos ſcripsêre, vel quia non obſtinatè in hæreſibus perſeuerârunt, vel quia alijs in rebus probandi, quemadmodum & Ariſtoteles, & Plato, & alij ex Gentilibus ſequeſtratis eorum erroribus, & adducuntur & afferuntur à noſtris, & eorum ſententiæ apud Catholicos diu in pretio fuerunt, ſed & declarati poſterioribus ſeculis per ſanctos doctores fuēre, qui eorum commentationes interpretati ſunt, vt Boëtius Seuerinus, vt Thomas Aquinas, vt alij, niſi enim periculum ſimplicis animi fuerit, aut particularis & expreſſa prohibitio Eccleſiæ vetet, nihil obeſt hæreſiarcharum etiam libros legere, vt bona fortè (veluti aurum ex luto) inde eruantur, vt eorū quoq; errores refellātur. Hieronymus quoq; de Viris illuſtribus loquens, Lactantium, Origenem, Arnobium, aliosque ſcriptores non omni ex parte bonos legendos docet, vt bona eorum eligantur, & vitentur contraria iuxta Apoſtolum dicentem: *Omnia probate, quod bonum eſt tenete:* & in decretis

diſtinc.

diſtinc. 37. etiam ſcriptum eſt ex Concilio Carthaginenſi, perlegere Epiſcopos debere hæreticorum libros pro neceſſitate, aut tempore. Alij item libri Apocryphi nuncupantur. Abſconſa enim, id eſt, non pareſacta vſquequaq;, neq; clara eorum vel doctrina, vel autores: hos numerat etiam Gelaſius 15. diſtinctione, ſed eorum multi magna in autoritate, & fuerunt olim & ſunt. Liber enim qui Paſtoris dicitur, inter apocrypha ponitur, inter eos autem ſuprà computatum diximus, qui præter canonem Teſtamentorum in Eccleſijs legebantur, ſicut & Sapientia quæ Salomonis dicitur, & Eccleſiaſticus, & Thobias, & alij: & de eo ſcribit Hieronymus in libro de Viris illuſtribus, quòd reuera vtilis eſt liber, & quòd multi ſcriptorum veterum de eo vſurpauerunt teſtimonia. Opuſcula etiam Caſſiani dicuntur apocrypha, & nihilominus maximo olim fuêre vſui, & nunc ſunt. Nam & à beato Benedicto laudantur in regula monachorum, & beatus Dominicus in Caſſiani lectione profeciſſe dicitur, & ſæpe à beato Thoma, vt poſt philoſophiæ ſtudia animum ad pietatem reuocaret, lecta Caſſiani ipſius opera perhibentur. Animaduertendum autem cùm dicitur opuſcula probari, non omnia in eis contenta probari, alioquin Cypriani error probaretur, cuius probantur opuſcula, & multa etiam contradictoria probarentur, cùm ipſi ſancti in pluribus diſcordes & contradictorij ſint, vt antè diximus. Intelligendum ergo in eis probari, quæ veræ fidei ſunt, & in condemnationem hæreticorum, & in bonorum morum documẽtis, pariter cùm Apocrypha, aut mala opera dicuntur, non omnia & omninò intelligendum. Aduertendum & illud malè & perperam multa librariorum incuria poſita eſſe in ipſis Decretorum libris, qui corrupti & adulterati multifariàm ſunt, exemplo ſit illud in ipſa diſtinc. 15. ne multa cõmemorem quod ordo diuini officij iuxta Romanæ eccleſiæ morem, qui in vſu eſt, ibi ab hæreticis perhibetur conſcriptus, & ipſe Archidiaconus ſuper ea diſtinc. dicit multa eſſe in eo capite, quæ in multis codicibus non ſint poſita. Hæc & multa alia, ne dicam millia reperirẽtur, vel librariorum, vel impreſſorum vitio deprauata de interpretibus canonũ, qui Theologos ſequuntur, conſequenter dicendum eſſet: ſi autorati eo modo fuiſſent Eccleſiæ decreto, vt enim illi diuina interpretantur eloquia, ita iſti canones, vel ad eos intelligendos, & condemnandos errores, vel pro diſcernendis cauſis litibusq; dirimendis fabricatos, bifariam autẽ explanatores ipſos, id eſt, inter antiquos & nouos diuidere poſſumus, antiquos inquam nouorum comparatione: nam omnes ab annis ccc. aut circiter floruêre, autoritate præſtare videntur neotericis antiquiores, quanquàm examinanda potiùs merita quàm ætas, & quis legum eccleſiaſticarum ſenſum rationabiliùs expreſſerit aduertendum.

THEOREMA XV.

VLLIS HOMINVM DICTIS SCRIPTIS'VE QVAE AVT fidei ſubſtantiam, aut mores ad ſalutem neceſſarios non concernunt, habere fidem cogi neminem, ſuperioribus autem temere & inconſultò, refragari non decere.

DIximus ſuprà indubiam apud omnes Theologos ſententiã haberi, Eccleſiam ipſam in ijs quæ ad fidem aut neceſſarios pertinent mores, aberrare non poſſe, in reliquis autem falli eam poſſe & fallere, quod & non doctorum modò conſenſu fulcitur, ſed etiam ipſius Eccleſiæ decreto, quod ab Innocentio, eius nominis tertio Pontifice maximo ſcribitur, vti datur videre in quinto Decretalium epiſtolarum libro, titulo de ſententia excommunicationis, eoq; iuris Eccleſiaſtici interpretes omnes cateruatim commeant, Theologi quoq; hoc ipſum adſtruũt, Thomas præſertim in quolibetis, vbi de ſanctorũ canonicatione mentionẽ facit, quam quidẽ materiam latè proſecutus eſt Ioannes Picus patruus in Apologia, & Nicolaus Abbas Panormitanus diligenter pertractat, eo maximè loco, vbi capitulum illud à nobis ſecũdum pertractat, titulo de ſententia excõmunicationis: ſi autem Eccleſiæ iudiciũ in eiuſmodi negocijs neceſſariò verum non eſt, & quod eſt ſequens minimè obligatorium, vt fide illud teneamus, quantò minus & Cõcilij ipſius, & Pontificis ſummi & cuiuslibet alterius iudiciũ in huiuſcemodi negocijs poterit aberrare: cogimur autem eis duntaxat enixiſſimè adhærere & indubiam habere fidem, quæ in-

dubiæ veritati nituntur, aut inniti videri debent; qualia poſt ipſius Dei iudicium, ipſa vniuerſalis Eccleſiæ decreta ſunt, quæ aut ad Chriſtianæ fidei ſubſtãtiam, aut ad mores Chriſtiano viro neceſſarios potiſſimùm pertinent. Diximus inniti videri debent, quoniam Theoremate octauo diximus, nullo pacto refragandum decretis Pontificis vel Concilij, niſi vniuerſalis reclamaret Eccleſia, & præſertim ſi pœna ſubderetur non acquieſcentibus, & tales illi eſſent, qui nec aut perſona, aut doctrina ita pollerent vt poſſent ad vniuerſalis Eccleſiæ iudicium prouocare. Animaduertendum autem in alijs, vti diximus, dictis ſcriptiſve vt aſſentire non cogimur, ita diſſentire temerè non debemus: ſi enim ſatis ſuperq; leue, & temerarium cenſeretur prudentis hominis iudicium, nulla etiam dignitate & officio inſigniti, falſum arbitrari, niſi euidenti id teſtimonio conſtaret, quantò magis iniurioſum & mulcta dignum eorum iudicijs inconſultò fidem abrogare, qui aut maieſtate verenda, aut vitæ puritate in terris præfulgent: quod ſi in dubijs conſcientiæ caſibus aliquis ſe tutum putat, poſtquàm peritum quempiam doctorem conſulerit, quî ei ambigendum, qui Pontifici maximo iudicãti crediderit, epiſcopis maximè & ſanctis clariſq; ſacerdotibus ſuffragãtibus? Sed & experientia magiſtra rerũ nos docuit, Conciliorũ omnium præterquàm paucorum decreta ab vniuerſitate fidelium ſumma cum veneratione recepta, ſummorum quoque Pontificum epiſtolæ & Apoſtolicæ ſedis ſanctiones, magno cum honore ab Eccleſia Catholica ſuſceptæ ſunt, multaq; eorum præconia in decretis 19. diſtinctio. repoſita viſuntur: quæ quidem in eis etiam quæ aut ſubſtantiam fidei, aut mores ad ſalutem neceſſarios non ſpectant, ſed ad communem vitam, & lites & iudicia, maturè integreq; deliberant.

Animaduertendum item eos longè aberrare, quì ab eis non minus putat nephas diſcedere, quàm ab Euangelijs, vti Gratianus decretorum cõpilator putaſſe videtur, ob Auguſtini ſententiam perperàm intellectam, mirum in modum hallucinatus. Eſt enim in Decretis diſtinctione 20. Auguſtini textus ex ſecundo, videlicet eius de Doctrina Chriſtiana libro decerptus, vbi doctor ille præcellens canonicos libros Noui & Veteris Teſtamenti recenſens, ſcribit in verſandis ſacris literis ſequẽdum eſſe vſum Catholicarum eccleſiarum, inter quas illas eſſe non dubitat, quæ & ſedes & Epiſtolas Apoſtolicas habere meruerũt, de eis, ſcilicet, intelligens Eccleſijs, in quibus Apoſtoli vti Epiſcopi ſederunt, & ad quas ſuas epiſtolas trãſmiſerunt, vti Romanã eccleſiam, Theſſalonicẽſem, Epheſinam, Hieroſolymitanam, & reliquas. Nondum enim à Chriſtiani nominis hoſtibus captæ regiones illæ populatæq; fuerant: putauit autem Gratianus, & qui eodem cæco hac in parte duce in ſupinum iſtum errorem inciderunt, inter canonicas ſcripturas decretales, quoq; Romanorũ Pontificum Epiſtolas, quorũ tamẽ eo in libro nulla prorſus habetur mentio ab Auguſtino numerari, quem introducit de eis epiſtolis loquentem, quas ſedes Apoſtolica, hoc eſt, Romana miſit ad alios & recepit: nuſquam autem hoc apud Auguſtinum, cuius textum exactè & legere & intelligere Gratianus debuerat, & ex puro fonte, non turbulentis riuis potare. Animaduertere & illud debuerat doctorum intelligentiam ex cauſis dicendi ſumendam eſſe, vt Hilarius 4. de Trinitate libro docuit, & poſt eum Pontificia iura titulo de verborum ſignificationibus voluêre, & mox conſideraſſe præcellentem Auguſtinum, qui eum ſe cudere librum ob doctrinæ diuinitùs reuelatæ intelligentiam profitetur, nullo pacto de ſummorum Pontificum decretalibus epiſtolis locutum, quòd etiam ex ipſiſmet verbis Auguſtini ſequentibus innoteſcit: Inquit enim, totus autem canon Scripturarum, in quo iſtam conſiderationem verſandam dicimus, his libris continetur: quinq; Moſeos, id eſt, Geneſi, Exodo, Leuitico, Numeri, Deuteronomio, vno libro Ieſu Naue, vno Iudicum, & ſic deinceps libros omnes, tàm Veteris, quàm Noui teſtamenti recenſet, nulla de epiſtolis decretalibus Pontificum habita mentione, nec de Apoſtolica Romana ſede verbum faciens, neque id etiam ad propoſitum libri pertinebat in vniuerſum, neque ad vllam eius partem, neque Pontificum epiſtolæ eo tempore congeſtæ in vnum fuerant, vt exactiſſimam vim legis obtinerent. Quemadmodum ſub Gregorio nono, quem Auguſtinus multis ſeculis præceſſit, edita eſt illa quinq; librorum compilatio, & vt vim haberet legis, ipſaq; tum in iudicijs & ſcholis vniuerſi vterentur ſtatutum eſt. Præceſſit & Auguſtinus Gratianum non parùm multis annorum curriculis, præceſſit Iſidorum illum Hiſpalenſem, ex quo ille plurimùm

traxit,

traxit, præceſſit & plurimos eorum Pōtificum, qui decretales ſcripsêre epiſtolas. Cæterùm quæ ruditas, arbitrari epiſtolas eas, quæ de rebus temporalibus etiam minimis quandoq; editæ fuerint, & quæ contrariæ inter ſe reperirentur, vt ipſe Gregorius Pōtifex in procemio decretalium aſſerit, Diuinis ſcripturis conferendas eſſe, vel vt de longinquo, ne dum æquandas? Mitto quod Papæ lex ius diuinum non dicitur, vt etiam in cap. *non debet de conſanguini. & affini.* quod & Siculus Abbas confirmat inter alios. Mitto quod errare in fide poteſt, vt etiam fauentes ei plurimùm canonum interpretes volunt: præſertim ipſe Innocentius eius nominis quartus Pontifex in cap. primo de ſum. Trini. Mitto quòd eas etiam vocat decretales, epiſtolas Gratianus, quas Romana ipſa eccleſia ab alijs recepit, quæ decretalium nomine nullo pacto cēſeri poſſunt: Mitto quòd decretales ipſæ epiſtolæ truncatæ ſunt, & eorum partes dimiſſæ, partes admiſſæ, prout compilatori viſum eſt in iudicijs expedire. Mitto quòd reuocari poſſunt, per eoſdem, aut poſteriores pontifices, quòd per conſuetudinem etiam contrariam abrogari, quæ nullo pacto canonicis Diuinæ ſcripturæ libris conuenire poſſunt, in quibus nec inueterata conſuetudo, nec pontificum vlla reuocatio poteſt obeſſe. Hoc autem dixi nullam aliam ob cauſam, quàm ob veritatem manifeſtandam, atq; vt autoritas & fides per vera teſtimonia, quæ certè non deſunt decretalibus epiſtolis arrogetur, non per falſa & commentitia derogetur: Neq; enim deſunt epiſtolis decretalibus laudes, & veræ & propriæ, quorum illa præcipua eſt, quæ calumniam pati non poteſt vniuerſalis Eccleſiæ conſenſus, vbi eas probauit, fuitq; inter alios plurimos Ioannis Vicleff errores, & hic quoque in magno illo Conſtantienſi Concilio condemnatus, quòd epiſtolæ videlicet decretales apocryphæ eſſent, & à fide Chriſti ſeducerent.

THEOREMA XVI.

DISSIDENTIBVS PONTIFICE SOLO, ET CONCILIO vniuerſo inter ſe, Pontifice & Doctoribus inter ſe, Concilij Epiſcopis & ſacerdotibus inter ſe, in cauſa fidei decernenda, quid agendum videri.

MVlta diu circa primam Theorematis partem diſputata ſunt. Fuêre enim qui dicerent, Concilium in cauſa fidei præeſſe Pontifici, fuêre qui Pontificem Concilio præponerent, & circa ipſius ſynodi collectionem: Alia etiam quæſtio vtrum ſine Pontifice, vtrum eo refragante conuocari colligiq; poſſet. Et ſanè ſi rectæ fidei fuerit, nullū mihi videtur dubium ad eum pertinere, vtpote Petri ſucceſſorem, & Chriſti vicarium, ſed cùm ritè Concilium conuocatum eſt, & inter diſputandum ambigitur, quid decernendum ſit, ſi fortè Pontifex quicquam ſolus vellet, vniuerſo reclamante Concilio, tùm iuxta multorum doctrinā, nec Theologorum ſolùm, ſed eccleſiaſtici Iuris interpretum, non admodum ſecura eorum conſenſio, qui relicta illorum ſententia, ipſi hærerer. Scribitur enim in decretorum gloſſa diſtinc. 19. Papa tenetur requirere Concilium Epiſcoporum, vbi de fide agitur, & tunc ſynodus maior eſt Papa, quamobrē Archidiaconus Bononienſis gloſſam ipſam probans inquit: Periculoſum eſſet fidem noſtram vnius hominis arbitrio committere. Ad hanc fermè ſententiam Bernhardus loquitur, inquiens: Quæ maior ſuperbia, quàm quòd vnus homo toti cōgregationi iudicium ſuū præferat, tanquàm ſolus habeat Spiritum ſanctum. Huc quoq; & illa tendit Gloſſa nonæ cauſæ quæſtionis tertiæ, cuius initium, *Nemo.* Maior enim, inquit, orbis eſt vrbe, ipſe tamen crediderim ſi cauſa ipſa nunquam anteà definita ſit, fieri difficulter poſſe, vt Pōtifex ſolus aduerſum omnes ſentiret, niſi aut diuino ſpiritu, aut ſpiritu erroris infignitus duceretur: vtrum magis putandum eſſet, ex præcedenti vita atq; doctrina rimari oporteret. Illud tamen aduertendum officij dignitatem multum habere momēti, qua vti, ſcilicet, vellet omnipotens in veritate manifeſtanda, ſed nec illud contemnendum, ſi adeò illius maneret ſenſus, ex re etiam eſſe, vt alij pleriq; ipſi accederent antequàm ſententiam ferret, quoniam *Deus autor eſt pacis, non diſſenſionis:* In cauſa verò antea definita & recepta Pontifici accedendum eſſet, cuius etiam ſententiæ in cauſa fidei iuxta Thomæ ſententiam acquieſcendum eſt magis, quàm cuiuſuis doctoris opinioni.

Si verò

Si verò inter ſe Concilij Epiſcopi diſſentiant (cæteris paribus) parti maiori adhærendum videtur: hæc enim vltima Theorematis pars naturæ luminis beneficio claret. Addubitari enim vix poteſt maiorem partem (cùm paria ſint cætera quæ ad rem faciunt) ſectandam non eſſe: Ad exactam autem conſiderationem eorum quæ offerentur credendorum, ſic ipſe arbitror ſtatuendum: aut enim prodeſſe poteſt, & nihil obeſſe quod credendum proponitur, aut è contrario obeſſe, nihil autem prodeſſe, partim obeſſe, aut vtrum profuturum ſit, an nociturũ neſciri: quæ primo ordine ſtatuuntur, admittenda ſine cunctatione ſunt: Iuxta illud Sapientis: *Innocens credit omni verbo.* Et Apoſtolus ait: *Charitas omnia credit.* Secundi autem ordinis res reijciendæ omninò & ablegandæ ſunt, ſecundùm Sapientis ſententiam dicentis: *Qui citò credit, leuis eſt corde.* Tertij ordinis res eò deducendæ, vt mente ſaltem & cogitatione, ſi re ipſa fieri non poteſt, profutura diſcernamus à noxijs. Quarti autem ordinis examinandæ iuxta illud Apoſtoli: *Nolite omni ſpiritui credere, ſed, probate ſpiritus an ex Deo ſint*, putoque ex hac radice ſuam illam credendi artem traxiſſe Ioannes de Sabunde in libro quem Theologiam naturalem vocat, qua docuit comparanda contradictoria liberandaq́; & in eam lancem demùm vergendum eſſe, quæ ſecura magis & conducibilior videretur: quòd ſi quiſpiam errore non crimine ceſpitaret, vt quod obeſſet, prodeſſe crederet, puto non perniciosè falleretur, ni quoquomodo ſui ipſe erroris obliqua volũtate dux efficeretur. Lumen enim connatum, de quo iam plura, inſtar corporalis luminis operatur, vt enim huius beneficio luminis colluſtrantur oculi, quo munere ab offendiculis plurimis cauemus, & rectà incedimus, ita illius illuminatur mens, cuius poſtea fulgore voluntas, & ad bona peragenda opera & ad cauenda mala perducitur: ſed ex iure quoque Pontificio eiusque interpretibus probatio colligitur, vbi enim maior pars, ibi præſumitur eſſe Eccleſia, vt 56. diſtinc. Apoſtolica, iuxta gloſſam: deducitur item particularius ex capite cuius initium: *In cunctis*, titulo de ijs quæ fiunt à maiori parte capituli: illûc quoq; ea tendit ſententia, quæ ponitur diſtinc. 15. cap. eo. cuius initium, *Sicut:* ſed & Concilij Toletani decretum extat ſub hac forma: quòd cùm qualibet ſynodus agitur, aut pacificè inter Pontifices quippiam definitur, ſi pauciores per neſcientiam vel contentionem fortè diſſentient, aut commoniti plurium ſententiæ cedant, aut ab eorum cœtu cum dedecore, aut confuſione abſcedant, aut excommunicationis annuæ luant pœnam: dictum autem eſt, *cæteris paribus*, quia ſi pars maior contra Diuinas literas, contraque ea quæ violare nephas eſt, decernere quicquam vellet, reliquis qui pauciores eſſent contranitentibus, numero minori adhærendum eſſet, quemadmodum accidit in Ariminenſi Concilio, & in Epheſino ſecundo: quinimò ſimplici potiùs Ruſtico & infanti & aniculæ quàm & Pontifici maximo, & mille epiſcopis credendum, ſi contra Euangelium iſti, illi pro Euangelio verba facerent, & hanc ob cauſam non ſimpliciter abſoluteque, ſed ſub conditione Toletani Concilij ſanctionem editam eſſe crediderim: nanque neſcientiæ atque contentionis duntaxat mentio facta eſt, pari pacto & de bonæ probatæque conſcientiæ viris, & de ſuſpectis vel malis, de doctis quoque & indoctis, deque rei claritate & obſcuritate intelligendum eſt, vt omnia videlicet præter numerum paria cenſeantur.

THEOREMA XVII.

DISSIDENTIBVS SVMMIS PONTIFICIBVS IN ſchiſmate, diuerſaq́; & varia dogmata proferentibus cui credendum.

FIeri enim poteſt, & ſæpenumerò cum pernicie factum eſt, vt pluribus de ſummo Pontificatu contendentibus, vnuſquiq; eorũ ſe Pontificem iactet, variaque & pugnantia dogmata diſſeminentur, atque alij alium, & multi ſæpè nullum quaſi acephali ſequantur. Quapropter dare operam pro viribus oportet, vti vero Pontifice cognito & honorato reliqui reijciantur. Ad hanc autem notitiam exactè conſequendam difficilè quiſpiam admittitur, ſiquidem Cardinales ad quos Pontificalis electio ad præſens eccleſiaſticis ſanctionibus pertinet, ſcindunt ſe in partes & ſtudia contraria, ex eisque veluti contrarijs teſtibus, quinam

eorum canonicè electus fuerit, dignoſci planè non poteſt. Igitur perorationem in primis conſulendus eſt Deus, vt beneficè veritatis radio mentem illuminet: Dein rationes perquirendę, boniq; & docti viri conſulendi ſunt: paribus autem (ſi hoc fortaſſe contingeret) rationibus & teſtimonijs, is eſſet ſequendus, cui diuina ad probatū vel virum, vel fœminam reuelatio facta adſtipularetur: ſemper enim prophetica reſponſio, cæteris paribus, præponderare debet, & eius præſertim viri aut fœminæ, cuius teſtimonium & prudens ingenium, & ſpectati laudatiq; mòres & immaculata conuerſatio laudauerint: At ſi fortè hinc inde reuelationes contrariæ pugnantesq; proferrētur in medium, & vtra vera, & quod eſt ſequens diuina haberi deberet, internoſci nō poſſet, cùm alteram eſſe falſam, alteram veram, ſi inuicem contradicunt, neceſſe ſit, ei Pontifici adhærendum magis, ſi cætera videlicet paria ſint, qui alterius ſectatores, ob pœnæ videlicet periculum, maledictis & anathemate inſectaretur: quòd ſi vtrique Pontifices diuerſarum partium ſectatores maledictionibus perſequeretur, nemoq; ab infligendis cēſuris abſtineret, adeò vt in hac quoq; re par cauſa redderetur, ei qui melior doctiorq; palàm haberetur accedendum cenſeo: At ſi in hoc quoq; ambigeretur, ſic arbitrandum puto, vt qui operam pro viribus impenderit, in cognoſcendo vero Pontifice, ſequi eum qui ſibi iure ſequendus videtur, tuta conſcientia poſſit, & rectiùs multò, mea quidem ſententia, is aget, quàm qui neutrum ſequitur, vt quandoque in ſchiſmatibus contigit, quibus inerat pars quæ neutralis vocaretur: nam tametſi fieri poſſet vt ille falleretur, & Antipapam pro Papa veneraretur, nullū ob id crimen incurreret, quando iſtiuſmodi ignorantia inuoluntaria omnino & inuincibilis eſſet, cùm paratus, ſcilicet, eſt animus perquiſitæ atq; agnitæ veritati inquam, totus adſtipulari. Huic ſententiæ Vlricus Theologus in ſumma ſua non diſcordat, docens eum qui peritiores conſulit de re ea, quæ alioquin expreſſa autoritate non fulciatur, vtrum ſequenda ſit nécne, poſſe in quam maluerit partem, ſine diſpendio vergere, dum ſibi id faciendū dictet cōnſcientia: hac motus ille ratione fuit, quod Deus ab homine non requirit, quod eius ſuperet vires, atq; ob id eum qui totis viribus veritatem perquiſiuit, non poſſe cum pernicie errare, etiamſi mendacium ſub ſpecie veritatis neſciens amplectatur.

Huic quoque & diui Thomæ autoritas fauet, qui in ſumma ſua ſecundo volumine ſecundæ partis ſcribit, eos propriè ſchiſmaticos dici, qui ex intentione ab vnitate Eccleſiæ ſe diuidunt. Animaduertendum quoque puto, ſi eorum alter irrationabilia vnquam, aut præcepta, aut conſilia ſubditis tulit, altero legitimè prę̨cipiente (nam ad eius remotionem operari poſſent ſubditi) cùm de poteſtate ambigitur, quemadmodum etiam Scotus in 4. commentariorum in ſententias diſtinc. tertia ſcribit, quanquam huiuſcemodi eorum præcepta conſiliáve quamdiu Prælatus eſt, contemnere non licet, minimè obſeruando iuxta illud Dominicum: *Super cathedram Moſi ſederunt Scribæ & Phariſæi:* nihilominus non licet etiam reputare, ea bona & falsā opinione teneri laborandumque eſſe ad correctionem vel amotionem præcepti, aut ipſius prælati fatuè præcipientis. Cæterùm ſicut is qui in fide errat, non eſt cenſendus hæreticus, ſi paratus eſt corrigi, vti Theologi & Iuris interpretes omnes volunt, cùm pertinacia ſit, vt inquiunt, de formali ratione hæreſeos: quod vt mittam Theologorū ſententias, notatur etiam ab interpretibus canonici iuris in cap. *hac eſt fides*, in decretis cauſa 24. quæſtione prima: Et ſecunda cauſa quæſtione tertia, in cap. *dicit Apoſtolus:* & in decretalibus titulo de ſumma Trinitate & fide catholica in cap. *damnamus:* pari & validiori etiam ratione ſchiſmatis vitio maculatus cenſeri non deberet, qui Antipapæ crederet, quouſque, ſcilicet, de veritate quæ tum iacet in obſcuro cōſtiterit: Alioquin damnandi eſſent ſancti illi viri qui diuerſis Pontificibus credebant, obediebantque in diuturno illo ſchiſmate, quod per Martini eius nominis quinti Pontificis electionem Conſtantiæ ſopitum eſt. Namque ſub Vrbano ſexto, & Bonifacio nono, Catharina Senenſis, & Brigita vixêre ſanctiſſimæ fœminæ, ſub Clemente ſexto, & Benedicto duodecimo, Petrus de Lucinburgo, ſub Benedicto, item Vincentius ordinis prædicatorum clariſſimus. Qui autem rudes omninò & inexpertes literarum ſunt, adeò vt huiuſcemodi controuerſiarum capaces non euaſerint, modò rectæ intentionis fuerint, excuſari crediderim, ſi ſuis Epiſcopis audiunt, cùm ad hæc exactè noſcenda nec diuina, nec humana lege cogantur. Quid enim iſtis neceſſarium ſit ſu-

prà do-

Digitized by Google

prà docuimus, quam ob rem ſuos ſequi Epiſcopos debent, quibus illud Iob aptari poteſt: *Boues arabant & aſinæ paſcebantur iuxta illos.* Et illud Apoſtoli: *Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete illis.* Ioannes Gerſon de ſchiſmate copioſè ſcribit, quare qui exactionem huiuſcemodi rerum notitiam cuperet, librum eius adire poteſt.

THEOREMA XVIII.

DISSIDENTIBVS PROBATORVM THEOLOGORVM vel iuris interpretum opinionibus, poſſe quemcunq; tutò eam ſequi, quæ ſibi magis conſona videtur veritati, cæteris autem paribus illi eſſe tutiùs hærere, in qua plures, & qui doctiores ſanctioresq; ſunt habiti, conueniunt.

SI enim probati ſunt, nihil aut Sacris literis, aut eccleſiaſticis ſanctionibus aduerſum proferent, probantur autem aut expreſſo iudicio, aut tacito cõſenſu: hoc eſt, aut ſententia, aut quod eſt frequentius vſu publico vniuerſalis Eccleſiæ. Auguſtinus multiq; tùm Græci tùm Latini doctores probantur in decretis diſtinc. 15. per Gelaſij Papæ ſententiam, beatus quoque Bernhardus, beatus Thomas & alij ſummorum Pontificum literis probantur (vt ſuprà diximus) alij quoque vſu publico Eccleſiæ pariter probati ſunt: hoc eſt, pro catholicis habiti: Qui hos igitur ſequuntur, etſi diſſideant, etſi à vero quandoque recedant, perniciosè tamen, hoc eſt, aut contra fidem, aut neceſſarios mores errare non poſſunt: quandoquidem in illis omnes conueniunt: damnatos autem ab Eccleſia doctores & hæreticos, non modò non ſequi, ſed & perſequi & damnare oportet, alioquin Arrij & Neſtoris, & aliorum principum hæreſeos ſectatores excuſarentur, quòd ſuos doctores magiſtroſque ſequerentur, qui Euangelicam fidem apertè demoliebantur. At ſi res de qua ſit controuerſia indirectè, vt aiunt, & ſecundariò ad fidem pertineat, hoc eſt, quamuis in Sacris literis quoquomodo contineretur, non tamen palàm explicitèq;, qui aduerſam falſamque opinionem tueretur nixus doctorum autoritati, dignus venia haberetur: veritatis nanque portum tenere ſe credens in mendacij ſcopulum, vel nulla vel certè parua culpa delaberetur. Scribit ad hanc ſententiam Monaldus veritati præiudicium non negari, cùm inter diuerſas probatorum doctorum ſententias illam opinionem quis amplectitur, quæ magis ſibi videtur conſona rationi: fauet & Thomas in ſecundo volumine ſecundæ partis ſummæ, quæſtione 11. quòd ſi huiuſcemodi opiniones aut ad ſubſtantiam fidei, aut ad neceſſarios mores minimè pertineant, pro libito quis & abſque diſcrimine quam maluerit partem, ſectari poteſt: tunc enim vt in quolibetis ſcribit idem Thomas locum habet illud Apoſtoli: *vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet.* Diximus cæteris paribus eam præponendam, in qua plures & qui doctiores ſanctioreſque ſunt habiti, conueniunt, quod quidem probabiliſſimum: id enim in quo omnes conueniunt, vt ſapienter Ariſtoteles docet, non poteſt omninò falſum eſſe: parum autem referre exiſtimauerim vtrum omnes aut plures, & meliores dixeris: ſed & perſuaſiſſimum nobis eſſe debet eos non modò qui doctiores, ſed & ſanctiores ſunt clariùs, & exquiſitiùs cæteris veritatem agnoſcere & agnitam ſectari, adſtipulatur illud Eccleſiaſtici: *In multitudine ſeniorum ſalus.* Et illud item: *Ne deſpicias narrationem ſeniorum, & in prouerbijs eorum conuerſare, ab iſtis enim diſces ſapientiam.* Quis enim ambigat, tutiùs ſe hominem eius iudicio committere, quem probatæ perſpectæque bonitatis agnouerit, quàm qui bonitatis, aut expers, aut indigus doctrina duntaxat pollet: Et diuus Ambroſius in libro de Paradiſo ſcribit: neminem debere ſe alteri credere, niſi cuius virtutem probauerit.

THEOREMA XIX.

IN CONTROVERSIIS FIDEI NVLLO VNQVAM MOdo deſinitis poſſe quemlibet rectæ mentis, quàm maluerit opinionem tutò ſequi.

SEquitur hæc ex præcedentibus: nam cùm veritas non eluceat, & quæri nihilominus pro virili debeat, poteſt quis tutò alteram ſequi doctrinam, altera abiecta, cùm inuicem, ſcilicet, contradicunt. Quapropter ſi rectæ mentis fuerit diuino ſe iudicio in ipſa electione committit, quando ab eo nonniſi veritas quęritur: *Bonus autem Deus ijs qui recto ſunt corde*, ſic accuſari iure non poſſet, etiam qui erraret, quando nec voluntatis vitio, nec pernitioſè in errorem laberetur, & ob hanc cauſam inoleuit fortè conſuetudo apud multos in præfatione diſputationum ſuarum, quas aut voce habent, aut ſcriptis vt proteſtentur bonæ ſe eſſe mentis, erga catholicam fidem, & quanquam aut verbo aut ſcriptis proteſtatio ea an eſſe poſſit quandoque ſine culpa. Abeſſe tamen ab animo ſine culpa nō poteſt: paratus enim vnuſquiſque eſſe debet, non ſolùm Eccleſiam, ſed & quemlibet ſe rectiùs ſentientem audire, & ſequi. Scribit & Ioannes Gerſon hac de re in libro de Proteſtatione circa materiam fidei conſideratione ſecunda, ita ad verbum: Proteſtatio generalis vel ſpecialis de ipſa fide non infert: quòd proteſtans errauerit, ſimiliter nec reuocatio conditionalis: hoc eſt itaque perſpicuum, quòd homo quantumcunque fidelis dicere poteſt, proteſtor, quod nil intendo dicere, nec puto dixiſſe contra fidem, & ſi oppoſitum contingeret vel contigiſſet, illud ex nunc reuoco vel retracto: Subditque nullum eſſe vel fuiſſe de errore notatum, qui ſic proteſtaretur, aut reuocaret, referre tamen ait proteſtari, vel conditionaliter reuocare circa ea, quæ clariſſimè & explicitè ſunt de fide, & ea quæ difficultatem habent aliquam: in illis enim inquit fas eſt dicere cum Apoſtolo ad Galatas: *Si quis vobis aliud Euangelizauerit, etiam angelus de cœlo, anathema ſit*. Rectę autem mentis eum appellarem, qui Dei honorem ſuper omnia, & deſideraret & quæreret, ſibique & alijs perpetuam cum Deo felicitatem in cœlis: Illud ſemper arduis præcipuè in rebus animo voluens, identidemq; rogans: *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra:* quod idem eſt, ac ſi Dei honorem, & noſtræ animę ſalutem expreſsè quæreremus: vult enim Deus honorem ſibi debitum deferri à nobis, idque in bonum eſt noſtrum, quo ſanctificamur. *Hæc eſt enim*, inquit, *voluntas Dei, ſanctificatio veſtra:* qui autem in cœlis ſunt, nihil ab hoc aut euariant, aut euariare poſſunt, vtpote iam Deo iuncti charitate perpetua, eiusque voluntati adeò conformes, vt quicquid ille vult, conſtantiſſimè velint, ſuaque de felicitate perpetuò tenenda, nihil ſolliciti, ſed omni quæ poſſit à nobis in præſens optari, certitudine certiores ſunt. Hæc autem nobis eſſe in votis debent, & quicquid agimus, eò dirigendum eſt.

THEOREMA XX.

IN CONTROVERSIIS FIDEI OPINIONI EI ADhærendum eſſe, quæ & Euangelio magis conſona eſt, & fortiori ratione munita.

EX ſupradictis prima pars liquet, ſed & rationi efficaciori adquieſcendum eſſe, perſuaſiſſimum eſt: cùm autem rationem nomino non eam tantùm intelligo, quæ naturali duntaxat lumine prædita eſt, ſed de ea loquor potiſſimùm, quæ Chriſti fidei iam ſuſceptæ pio & frequenti obſequio famulatur, quemadmodum à noſtris Theologis fieri ſolitum eſt.

THEO-

THEOREMA XXI.

IN CONTROVERSIIS FIDEI QVORVM PARTES VEL naturali ratione, vel Euangelico teſtimonio roborari aquè videntur, ei tutius eſt hærere quæ cenſuram aut infligit, aut comminatur.

DIximus ſuprà eam partem cæteris partibus tenendam, quæ aduerſarios execrationibus & anathemate inſectaretur: additum eſt autem in Theoremate verbum æquè ob id, quòd ſi cuipiam conſtaret, partem alteram Euangelicæ inniti veritati ab ea metu pœnæ nullo pacto recedendum eſſet, quod & antè diximus. Chriſti enim ſententia eſt: *Beatos eos eſſe qui perſecutionem propter iuſtitiam patiuntur.*

THEOREMA XXII.

IN CONTROVERSIIS FIDEI SVSPENDENdum aliquando iudicium.

SI enim dubietas exoriretur, quænam partium Euágelicę veritati niteretur magis, pręcipitanda nullo pacto ſententia foret, periculoſum enim & impium in caſu fidei tàm ſeria, tanti diſcriminis, quicquam temerè diffinire. Quamobrem librato iudicio veritas, quę ſe mentibus fidelium ingerat expectanda eſt, & in eo quod intercedit tempore orandus eſt Deus pro impetranda diſcretione ſpirituum, & ſacræ literæ conſulendæ ſunt, quod magnus ille Athanaſius in Arrianam blaſphemiam ſcribens faciendum cenſet. Illud quoq; accedit quod homo ſibi nimiùm credens, in ſuperbiam facilè labitur, & inde in hęreſim facillimè delabi poteſt: ex aduerſo autem penſandum non ſemper & omnifariam alijs credendum eſſe, etiam maiori parti, exemplo ſint Chriſti diſcipuli pauci contra innumeros aduerſarios, Martyres, contra orbem vniuerſum, contra varias hęreticorum ſectas & populos, pauci doctores, potiſſimùm dum ſęuiebat rabies Arrianę blaſphemię, dum profugus Athanaſius Chriſti ſeruus in pœnâ falſi dögmatis ab ipſis hęreticis poſcebatur, dum Hilarius pariter exulabat, qui ſibi ſoli & non alijs credebant, iudicātes ſe in Chriſtum credere, aduerſariorum autem numeroſiſſimam turbam Chriſtum plaſphemare. Nec officit, ſi quis dicat fretos proprij ingenij rationibus, & armis doctores ipſos, in aduerſariorum exercitū vim feciſſe: oppugnabántur ipſi potiùs, ſed Chriſto pro eis pręliante expugnari non poterant: afferebantq; hęretici rationum ſuarū catervas, & diuinę ſcripturę autoritate pro ſe prima fronte probabiles, & ita viſas populis, & Principibus; & Epiſcopis multis, veluti cùm Arrius illud adducebat Chriſtū contra ipſum Chriſtum: *Pater maior me eſt*, & cætera id genus, quibus aduerſus Deum magno impetu magnoq; fragore adiuti etiam Imperatorum edictis, militabāt. Quare qui probabilitati inconſideratè acceſſiſſent, aut multitudini ſiſi fuiſſent, aut fauori Principum & Epiſcoporum conceſſiſſent, mortis laqueis capiebantur. Quapropter nobis conſiderandum eſt, multa eſſe falſa, probabiliora quibuſdam veris, *& ſtultorum etiam* (vt inquit Sapiens) *infinitum eſſe numerum*, & Principes & Prælatos Eccleſię quandoq; aut ignorantia, aut malitia decipi: non enim Scripturas diuinas quilibet intelligit, quas docet Spiritus ſanctus, nec niſi eos quos vult, & pręſertim quos humilitatis raro priuilegio donauit, quę ſine literis literatiſſimos philoſophos vincit & vicit. Exemplo ſit philoſophus doctiſſimus à ſimplici Epiſcopo Nicęę ſuperatus, & in ſententiam tractus, qui cùm primùm aduerſus doctorū Epiſcoporum tela ſe defendiſſet, mox ab indocto & inermi, ſed humili Epiſcopo proſtratus, ad Chriſtum in triumpho libens, & alacer ductus eſt: Colligamus igitur ſuſpendendum aliquando iudicium in cauſis fidei controuerſis & ambiguis, ne laqueis diaboli, quorum mundum repletum in viſu vidit Antonius, irretiamur, & oſtenſo ei remedio, ſcilicet, humilitate vtamur & oratione, quorum ope & veſtiganda & amplectenda veritas, quæ per Dei gratiam nobis innoteſcet: poſſumus enim iudicium ſuſpendere, non ſolùm in his & perquirendis, & cogitādis, & iudicandis, ſed etiam in omnibus etiamſi eſſet vltimus finis, ſecundū aliquos, vt refert Gerſon in libro de perfectione cordis, ſuſpēdere in-

dere inquam, hoc eſt, nec velle, nec nolle aſſentiri, ſed non accederetur fortè à multis doctioribus huic opinioni, quoad vltimum finē, credentibus non ſolùm nos debere vltimum finem velle, ſed non poſſe, nolle ei aſſentiri: in dubijs autē aliquando idipſum & debere & poſſe cōtingere: quam difficultatem ideò tetigi, quia multi dubitarent, & poſſe iudicium ſuſpendere, cùm in ſenſu inclinationē aduertunt, imaginationem & ſenſum ab intellectu & voluntate perperàm diſtinguentes.

THEOREMA XXIII.

IN CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI ERRAre pernicioſè neminem qui recto ſit corde, & pro veritate noſcenda, preces ad Deum indeſinenter fuderit.

VEtus enim & trita Theologorū ſententia eſt, quemlibet fidelium à Deo exaudiri, qui pro ſe piè & perſeueranter orauerit: pro ſe autem & piè orat, qui pro fidei veritate noſcenda diuinum implorat auxilium, & eò maximè cum humanum deeſt, & inter fidei proceres cōtrouerſia suboritur, dum Pontifex à Concilio diſſentit, Concilij partes inter ſe diſſidēt, & vtrinq; ratio, vtrinq; doctorum virorum autoritas. *Bonus autem Iſraël Deus ÿs, qui recto ſunt corde*, luce ſuæ veritatis humanæ caliginis tenebras diſcutit, ſi perſeuerantiæ virtus nunquam ſatis laudata precibus ipſis adfuerit: *Petite* (inquit Chriſtus in Euangelio) *& accipietis, pulſate & aperietur vobis*. Recti autem cordis eos, quod & aliàs diximus, appello, qui Dei facere voluntatem deſiderant: huiuſmodi autem homines illuminari permaximè ex Euangelio colligimus. *Si quis enim* (inquit Chriſtus) *voluerit facere voluntatem eius qui miſit me, cognoſcet de doctrina*. Hoc autem verbo pernitioſè vſi in Theoremate ſumus, ob id quod tametſi quempiam errare Deus (occulto ſub iuſtiſſimo tamen iudicio) ſineret, citrà tamen ęternæ mortis culpā id fieret: adeſt enim ſemper bonæ voluntatis viris diuina protectio, quæ noxium peccati virus abigit à conſcientia, immunesque & illæſas ſanctorum virorum animas cuſtodit & ſeruat: Multi enim erroribus & de mille annis, & de iteratione baptiſmi maculati, beatitudine tamen donati ſunt, & ab Eccleſia celebrati, vti Papias Epiſcopus Hieropolitanus, Cyprianus Carthaginenſis, Victorinus Pictauienſis, Irenæus Lugdunenſis: & alij. Fieri enim facilè poteſt (quod Hieronymus voluit pro defenſione librorum Clementis) vt non ſolùm ab hæreſis pœna defendatur, cuius ſcripta ab imperitis librarijs paulatim corrupta ſunt, ſed qui vel ſimpliciter errauerit, vel alio ſenſu ſcripſerit, vel innocenter quędam & minus cautè locutus eſt. Nullo nanq; pacto credendum beati Cypriani & aliorum quos ſuprà memorauimus errores, voluntatem eorum obſtinatione maculaſſe. Sed intellectum duntaxat, quandoquidē nulla obſtinatione in eis permanſerunt, quos nondum Eccleſiæ conſenſus (vti poſteà factum eſt) inter pernicioſos errores computârat. Suprà item retulimus de iuſtis & beatis quibuſdam viris fœminisq; quibus diuturnum illud ſchiſma non obfuit, vt à vero futurorum bonorum Pontifice Chriſto ſepararentur: oculi enim eorum ſemper ad Dominum, qui euulſit ipſorum pedes à laqueis.

Animaduertēdum tamen non inconſultè dixiſſe nos in Theoremate in controuerſijs fidei: hoc eſt, in eis difficultatibus, quæ de ſuſcepta iam fide Chriſti penderent, ne intelligeremus, ſi de ipſa fide Chriſti in vniuerſum ſuboriretur dubitatio, veráne an falſa eſſet, orare ſuper hac controuerſia nos debere vt veritas pateſieret: hoc eſt, vtrum eam credere tenereq; deberemus ánne: neque enim id orare oporteret: nam qui oraret & ſuppeteret ſuperno lumine colluſtrari vtrū Euágelio credēdum eſſet, proculdubio aberraret, quia minus firmus ſtabilisque in Euangelica veritate perſiſteret, qui enim fieri poſſet, vt qui ſyncerè & cunctáter (vt oportet) Euangelio crederet, peteret poſtularetque, vtrum illi credere deberet ánnon: firmiter enim credendū ſine diſquiſitione eſt. *Semel* (inquit Scriptura) *locutus eſt Deus*. & idipſum ſecundò non repetit. Et iterum: *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Et iterum: *Ego Deus, & non mutor*. Et alibi: *Fidelis Deus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis*. Et alibi: *Apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio*. Sed ſi quis fortè obijceret Iudæos ſe hoc pacto poſſe excuſare, quòd videlicet de lege Moſi, vtrum credendum ei ſit, am-

ſit, ambigere non poſſunt, nec ob id errare eos, ſi nõ orauerint Deum, vt eis manifeſtet vtrum Euangelio credere debeant: parique pacto & Mahometenſes, & alios à Chriſti fide alienos: Reſpondendum Iudæorum fautoribus eſt, quanquàm & alia hac de re ſcripta à nobis ſuprà ſint, exorbitare eos multifariàm: neque enim petimus ab eis, vt de lege dubitent, ſed vt ipſam legem intelligant, & ad medullas penetrent relicto cortice, quod ſi obſtinatione ſequeſtrata facerent, inuenirent Euangelium, & Chriſtum diſcerẽt, qui illos legem perfectè doceret Euangelio inſinuato. Mahometenſes verò & quicunque alij noſtræ legi aduerſi, debent de eorum legibus dubitare, in quibus multa non ſolùm contra diuinam legem, ſed & contra ipſius naturę decreta, quæ omnes ſeruare oportet, immixta ſunt: Gratias igitur quàm maximas habere Deo Chriſtiani debemus qui ſuperno lumine gratiæ ſuæ nobis affulſerit, quo diſcimus Euangelio ſimpliciter credendum, & in Euangelij expoſitione catholicæ, & in Eccleſiæ catholicæ ſenſu percipiẽdo, doctrinæ Romanæ Eccleſiæ, & in doctrina Romanæ Eccleſiæ noſcenda, probatorum ab ea doctorum, & præſertim Theologorum ſententijs, atque conſenſu: Ita enim ſuperno illo lumine didicimus, & in celebratiſſimorum doctorum ſcriptis ſparſim, poſtea hæc ipſa vel expreſſa, vel immixta inuenimus: quibus autem demandatum non eſt officium, vel docendi plebem, vel prædicandi ij minimè adſtringuntur ad notitiam exactiorem, vel habendam, vel pro viribus quærendã de rebus fidei, & qui iuxta vires, neceſſaria diſcere ſatagerũt, ſatis fuerit. Si in vniuerſum Romanæ Eccleſiæ hoc pacto acquieuerint, vt illa credere velint, ad quæ illa obligare fideles, per edicta & præcepta ſua voluit: quare cùm inextricabilia menti ſuæ occurrerint, ad obligatorium illud iudicium Romanæ Eccleſiæ ſe referent, tumque vel poſtea exquiſitior ei veritas patefiet, in eoque adimplebitur, quod in Pſalmo ſcriptum eſt: *Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia.*

THEOREMA XXIIII.

EADEM SEMPER NON FVISSE NECESSARIO credenda, neque eundem ordinem ſeruatum.

MVlta enim implicitè olim Sacris in libris cõtinebantur, de quibus nulla alioquin ſuborta lis fuerat, nulla ſanctio per catholicam Eccleſiam promulgata: atque ob id quiſpiam ad ea explicitè credenda minimè aſtringebatur: poſtquàm autem definitum eſt per Eccleſiam, ſequi ea neceſſariò ex Sacris literis & ſummi Dei eſſe conſulta, credenda explicitè nobis ſunt: Atque in hunc modum nonnulla per Eccleſiæ decurſum declarata non ſunt. Inter prophetas quoq; Veteris Teſtamenti poſteriores prioribus exactiorem quandoque & diſtinctiorem quarundam rerum notitiam cõſecuti ſunt, vnde & Dauid canit: *Super ſenes intellexi.* Apoſtolos etiam clariùs & exquiſitiùs nonnulla percepiſſe quàm veteres illud indicio eſt, quod Paulus ad Epheſios ſcribit: *Poteſtis intelligere prudentiã meam in miniſterio Chriſti, quod alijs generationibus non eſt agnitum.* Vnde & Gregorius ſcribit per ſucceſſiones temporum diuinæ cognitionis augmentum creuiſſe, de qua re latè, ſcilicet, Thomas diſputat in prima parte Theologicæ ſummę, vbi de Angelorum cognitione pertractat. Sed & varius diuerſis temporibus ordo credendi ſeruatus, quanquam huic ſemper veluti fundo nixa eſt fides noſtra diuinis reuelationibus credendũ eſſe. Chriſti nanq; diſcipuli, vt teſtamenti Veteris ad pręſens mittamus, Eccleſiam hunc ordinẽ ſeruauêre, vt quæ ab Chriſti ore hauſerunt, & crederẽt, & ſeruarent, eodemque tempore, & ab ipſo Deo illuminabantur interiùs fidei lumine, exteriusq; per ſigna & miracula ab eo patrata roborabantur. Primi autem qui poſt aſcenſum Chriſti in cœlum credidêre, ab eiſdem & Apoſtolis & diſcipulis fuerunt edocti, & ſic deinceps aduſq; noſtra tempora per ſucceſſionem (vt ita dixerim) hæreditariã Chriſtianis hominibus, tùm voce tùm ſcriptis fidei notitia peruenit. Nos autem qui ab incunabulis cum lacte nutricis hanc fidem imbibimus, parentibus noſtris ordine temporis priùs credimus, cùm ea nos edocent, quæ ad fidem pertinent, & paulatim ad audienda Euangelia relegant, quæ Chriſtianorũ primitiæ priſcaq; illa ſub Chriſti tẽporibus pullulans, & Sancto ſpiritu ampliter fœcũda Eccleſia ab apocryphis ſcriptis ſegregauit, & à Chriſtianis omnibus cuſtodiri, & pro veriſſimis haberi oraculis decreuit.

Sed & alium credendi ordinem animaduertere eſt, priùs enim quàm vulgarentur Euangelia, & priùs etiam quàm Matthæus qui primus omnium ſuam de Chriſto Hebraicis literis contexuit hiſtoriam, ad ſcribēdum animum appuliſſet, fides ipſa inter Chriſtianos feruentiſſimè ſplendebat, atque ob id priùs Eccleſiæ credebatur, quod etiam apud antiquos patres obſeruabatur. Namque antequam Moſes res geſtas ab mundi geneſi exordiretur, in Abel, Noë, Abraam, & reliquis iuſtis, fides ſancta & immaculata permanſerat. Cæterùm Euangelium quod & ab Eccleſia ipſa probatum roboratumque eſt, ſua poſteà autoritate confirmat Eccleſiam, eiusq; nobis dignitatem oſtendit: nihil enim de Chriſti factis de Veteris teſtamenti firmitate nouimus, niſi Euangelicæ legis beneficio. Sed & alius quoque ordo inter ea quæ ad gignendam roborandamque fidem concurrunt, attendi conſiderarique poteſt: quandoque enim nullo apparente miraculo, nulla efficaci ratione animum ſubeunte illuminat intellectum Deus, & propè impellit ad ſuſcipiendam fidem: poſteà ſuccurrunt mēti parata miracula fidem ipſam confirmantia, trophæa martyrum, ipſius fidei ſanctitas, & mundities, iniquitas & inconſtantia alienarum legum: Aliquando item è contrario accidit, vt prodigia videlicet, & ſigna in Chriſti virtute ab eius ſectatoribus facta adductæque rationes infidelium animos moueant, poſteà Dei gratia, quæ fidem parit, illabatur in mentem. Verùm enimuerò in quolibet eorum quos recenſuimus credēdi ordinum, propoſitioni huic veluti principio niti oportere manifeſtum eſt, Deo & diuinis reuelationibus credendum, quod vt faciamus, in cauſa eſt lumen illud diuina clementia noſtris animis ſupernaturaliter inditum, de quo in alijs Theorematis mentionem fecimus.

THEOREMA XXV.

CHRISTIANORVM QVEMLIBET SVB TOTIVS Eccleſiæ & capitis vnitate ſpiritaliter nutriri, augeri & perfici, quemadmodum ſub capite & tota hominis compage membra corporea.

ET ſacris literis & Theologorum monumentis Eccleſia corpori aſſimilata eſt, & Chriſti myſticum corpus appellatur, ſiquidem vniuerſalis Eccleſiæ caput Chriſtus eſt, cuius vicem in terris ſummus Pontifex gerit, collata Petro hac poteſtate, vti dogmatis Euangelicis multifariàm inſtruimur, & eo potiſſimùm loco, vbi Chriſtus paſcendas ei oues mandauit, qui primatum inde ſuper omne Eccleſia percepit, cui hæreditario, quaſi dixerim, iure ſuccedunt omnes qui legitimè ad Apoſtolici culmen throni deliguntur, vti ſanctorum hominum voces & Eccleſiaſticæ ſanctiones atteſtantur: ſicuti autem in naturali hominis corpore fluit à capite ad membra vis ſalutaris, indeque & nerui, & ſenſus initium capiunt, vnde caput dictum eſſe, & Varro & Latinæ linguæ autores alij voluère: ſic & in myſtico Eccleſiæ corpore datur animaduertere, in quo à Pontifice ad Eccleſiam vis poteſtasque fluit à ſupremo, vero & proprio capite Chriſto deriuata. Fieri autem poteſt, vt & vicarium caput ægrotet, quemadmodum & naturale, & ſicuti noxios hoc humores, ita illud praua dogmata immittat in corpus, quod cùm accidit, pro medela laborandum, & ſi deſperatur ſalus, abſcindendū: hoc eſt, cùm immani & diuturna ac deſperata conclamataque criminis, præcipuè hæreſeos ſanie marcidum eſt, ſubrogari, ſufficique quantoties aliud debet. Quemadmodum à doctoribus præſertim Theologis probatis & celebratis traditur. Quandoquidem principale caput Chriſtus, immobili ſtabilitate perſeuerat ſemper qui vicaria capita dum corpori ſuo myſtico expedit, & ſubſtituere & amouere poteſt. Igitur ſani capitis influxum ſuſcipere membra, hoc eſt, ſana Pontificis dogmata ſubditi debent: Alioquin veluti membra viribus deſtituta & viuifici corporei caloris expertia, atque ob id emortua, anathematis mucrone abſcindi proijcique & poſſunt & debent. Capitis autem malè ſani & deliri vitanda contagia ſunt, ne & ipſi artus peſtilenti humore tabefierent. Poſſet autem euenire vt corporis myſtici membra, quemadmodum & naturalis demiſſum ſuſceptumque virus ſtatim non perſentiant, atque ob id tabeſcere occipiant: Quapropter ad oculos, hoc eſt, eleuatos doctos &

contemplabundos viros, qui in Eccleſiæ corpore oculorum vice funguntur in ipſa infirmitate recurrendum, quorum hauſto conſilio in vnum conueniendum eſt, ad iam receptam ſaniem tabemque expellendam & pro tutanda conſeruandaque corporis myſtici ad Chriſtum caput, à quo pendet vnitate, hoc eſt, ipſius myſtici corporis vita enixiſſimè & aduſque vltimum ſpiritum laborandum. Animaduertendum autem, quod & Ioannes Scotus in 4. Sententiarum, prima quæſtione quintæ diſtinc. meminit, vbi de baptiſmi ſacramento diſputat, quòd in corpore humano vita vna eſt omnium partium, quæ ab eis ordine quopiam participatur in corde priùs, dein alijs ei membro propinquioribus, & ita deinceps: quare deriuari vita ex vna parte in aliam nequit, niſi ea qua deriuatur pars eadẽ vita vixerit: in myſtico vero, hoc eſt, Eccleſia non ita omnino euenire, cùm vna vita numero in ea nõ ſit, nec oportere membrum illud, quo vti miniſtro in alia membra vita trãſfunditur, propinquius eſſe vitæ principio, quo ad participatum ipſius attinet vitæ, ſed in gradu miniſterij duntaxat: & de venis affert exemplum, quæ ſi in corpore (vt inquit) non viuerent formaliter, media tamen eſſent cæteris partibus in miniſtranda vita, quapropter vt hic de malitia baptizantis miniſtri protulit, quàm non officere voluit baptizato, ſi & forma & intentio ſeruetur Eccleſiæ. Quod & omnes pariter quos vnquam viderim, Theologi affirmant, & ipſa Eccleſiæ ſancit auctoritas. Non ſecus nos de malitia capitis docentis regentiſque putare poſſumus, quam nihil officere opinamur, modò & catholica ab eo ſeruetur fides atque doctrina, tametſi vita illius & mores publica debent honeſtate fulgere, verùm ſi defuerint fideſque languerit, quid agendum, ſuprà innuimus, quod latiùs à pleriſque & doctrinæ & ſanctitatis titulo inſignibus declaratum.

Animaduertendum quoque eſt, quòd quemadmodum omnia quæ ad victum & ornatum naturalis corporis ſpectant, omni ex parte neceſſaria non ſunt, non ſecus eſſe quæ ad myſticum pertinent, ſed ſicuti veſcimur delicatis cibis, & naturam robotantibus, quibus nihilominus ſoſpite vita carere poſſemus: induimurque groſſioribus indumentis frigus duntaxat propulſantibus mollia eliminantes: Ita iuxta proportionem de ſpiritali, & cibo, & veſtibus ſtatuendum. Quippe cùm inter ipſa Eccleſiæ dogmata alia ad conſeruandam ſpiritalem vitam ſint neceſſaria: alia vtilia quidem, ſed quorum vis ad tuendam per ſe naturam non faciat, ſed quodam quaſi adiumento compendioque ſit ad comparandam fœlicitatem: alia quoque quæ non incongruè mutatorijs comparentur, vtpote quibus quiſque pro arbitrio vti poſſit, modò corpus ornent, non dehoneſtent: huiuſcemodi variæ ſunt doctorum hominum ſententiæ, quæ quanquàm ſæpè inuicem contradicunt, & in aperto non eſt, vtræ veriores ſint, nihilominus earum quælibet ſine veræ fidei præiudicio ſumi poteſt. Poſtremò illud ſciendum non ſecus per lumen gratiæ diuinitùs animæ inditum homini innoteſcere, ſe, aut in ipſo corpore, hoc eſt, catholica Eccleſia eſſe, vt ſe firmiter quibuslibet membris charitatis ferrumine conglutinet, aut extrà manere quò minus non deſit facultas, quin ad ipſam ſtatim commigret, non ſecus, inquam, innoteſcere, ac per naturale lumen cuieunque eiui liquet, ſe aut in benè morata, beneque conſtituta ciuitate degere, aut ſub tyrannide verſari, atque ob id ſibi tutius futurum, ſi ad vrbem quampiam ſe conferat, in qua ſuæ ipſe ſaluti commodiùs & liberiùs conſulat.

THEOREMA XXVI.

QVID CVIQVE DE CONSEQVENDA æterna felicitate credendum.

AB his igitur conſequens eſt, vt ſi quiſpiam catholicæ Chriſti Eccleſiæ addictus non fuerit, ſtatim ei ſe connectat, & quodammodo corporetur: Alioquin pereundum illi æternùm fuerit, quoniam extra Eccleſiæ fidem ſalus non eſt, neque ei vllo pacto naufragium mundi vniuerſale vitabitur, qui in Eccleſiæ nauicula vti olim Noë cum familia tempeſtate diluuij in ea, quam fabrefecerat, arca non reponetur: vnitatem enim Eccleſię quique ſancti viri ab Apoſtolis ad noſtra tempora ſemper prædicârunt, de qua ſanctiſſi-

mus

mus ille martyr Ignatius ad Philadelphienſes ſcribens inquit: Vna enim prædicatio, & fides vna, & vnum baptiſma, & vna Eccleſia, quam fundauerunt ſancti Apoſtoli à finibus vſque ad fines in ſanguine Chriſti proprijs ſudoribus & laboribus: at hoc quoq; ſatis non eſſe ad beatitudinem adipiſcendam deprehendemus, ſi ſuccurrerit verè & omnifariam Chriſtianos, non autem quadantenus, hoc eſt, ſolo nomine nos eſſe oportere: non enim dicere, ſed eſſe beatos facit. Idem ſcribit Ignatius ad Magneſianos, & vt inquit Iacobus Apoſtolus: *Fides ſine operibus mortua eſt*: Peccata igitur primùm per contritionem, confeſſionem, ſatisfactionemque, quæ ſacramenti pœnitētiæ partes ſunt, iuxta Eccleſiæ doctrinam protinus diluenda: quòd vbi effectum fuerit, de nanciſcenda felicitate benè credi poterit, idque tantò intentiùs, quantò intentior perpetratorum facinorum dolor euadet, firmiorque & inconcuſſior voluntas ab eis in poſterum abſtinendi, & diuina mandata cuſtodiendi, quod etiam mirum in modum roborabitur, ſi & cœleſtium rerum delectatio & terrenarum faſtidium, demumque præſentis ceu odium vitæ, & futuræ deſiderium acceſſerit, obſequentes diuino & admirabili Antonio per ſecundam epiſtolam Arſenoytas monenti, in hunc modum: Tollite corpus quod eſtis induti, facite illud altare, ſuperponite deſuper omnem delibationem veſtram, omnemque malignum inſtinctum relinquite in conſpectu Domini, extollite manus cordis veſtri ad eum, id eſt, ſenſus agendarum & precamini Deum, vt donet vobis illum inuiſibilem & magnum ignem, qui deſcendens cœlitùs comedat altare & omnia quæ in eo, vniuerſique ſacerdotes Baalim, qui quidem exiſtunt operationes aduerſæ timeant, fugientes à facie veſtra, quemadmodum tempore Heliæ Prophetæ accidit: tunc demùm videbitis veſtigium hominis in mari, adducens vobis ſpecialem imbrem, quod eſt Paracleti ſpiritus conſolatio: hæc ille. Cæterùm quanquàm eiuſmodi ſignis conſequendæ fœlicitatis ſpes emergit, non adeò tamen ijs inſiſtendum, vt vltrà non pergamus: nam tametſi ob ea credere poſſumus eſſe prædeſtinatos ad gloriam, pollereque diuina gratia. Certò id tamen ſcire non poſſumus, cùm *nemo* (vti ſcriptum eſt) *vtrum odio vel amore dignus ſit, ſciat*: Adde quòd in via Dei non progredi retrogradi eſt, fierique poſſet, vt qui temerè & inconſultò beatorum gloriam ſperarent, damnatorum pœnis affligerentur: Quare dum viuitur laborandum, & ab occultis, ſed tamen iuſtiſſimis Dei iudicijs formidandum, ea nihilominus moderatione, ne ſpes vacillet, neque enim minus iniquus dæmon nititur vt nobis ſpem adimat, quàm vt præſumptionem immittat, quò fit vt inter ſpem & timorem ita nobis ſit incedendum, vt à timore tamen quàm à ſpe longiùs recedamus. Diues enim diues profectò Deus in miſericordia eſt, & nos iam per Ieſu Chriſti vnigeniti eius ſanguinem, qui ſemper memoria tenendus eſt, adoptauit in filios: infinita inſuper & nullis vnquam terminis anguſtata diuina bonitas, omnes in hunc mundum venientes illuminat, omnibus modò vitiorum obicibus non obſtiterint, gratiam impartit, omnes ad felicitatem inuitat, colluſtrat, iuuat, moderatur: *neq; enim ſufficientes ſumus* (vt ait Apoſtolus) *cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt: Qui* (vt idem ait) *operatur in nobis velle & perficere*.

Quandoquidem noſtrorum omnium actuum tàm naturalium quàm eorum qui gratuiti vocantur, auctor & cauſa eſt. Deus enim primus auctus & prima cauſa, omnibus rebus intimior eſſe dicitur, quàm ipſe res ſibi quippe cùm omnia per illum ſint, ab eoque & in eſſendo (vt ſic loquar) & in eo quod per hoc verbum fieri ſignificatur, dependeant: boni inſuper omnis dator cùm ſumma ipſe & ſuprema bonitas ſit. Nam ſi maximum in vno quoq; genere eſt cauſa omnium, quæ illius generis ſunt, quantò magis id quod eſt ſimpliciter & abſolutè maximum. Quamobrem rectè iureque Iacobus Apoſtolus cenſuit: *Omne datum optimum & omne donum perfectum deſurſum à Patre luminum proficiſci*: quid enim aliud cooperamur Deo quàm eam, qua nos trahit, gratiam non repellentes, ſed ſequentes, quod noſtri arbitrij eſt. Nam cùm liberos nos ab ipſo ortu naturæ effecerit, & noſtra quoque in facultate poſuit, ſupernis afflatibus obſequi mallemus, an reluctari: Animaduertere hinc & iuſtitiam Dei & miſericordiam commodè poſſumus, & quàm verum illud Oſeæ Prophetæ ſit: *Perditio tua Iſraël, tantummodò in me auxilium tuum*. Namque ob culpam, quæ tota hominis eſt, Deus iuſtè pœnam infligit: neque enim eorum culpæ, qui ad perpetua relegantur

legantur ſupplicia, ſed pœnæ tantùm diuina præſcientia cauſa eſt, quemadmodum exquiſitiſſimè Thomas docet: Noſtri autem & meriti & præmij primaria & efficaciſſima omnino cauſa eſt Dei prædeſtinatio: quoniam eius remota gratia, quæ gratis libereque conceditur, alioquin iam non gratia, nemo vnquàm aut potuit aut poterit quicquam beatitudine dignum operari, ſed nec quicquam boni prorſus agere. Illud aut gratiæ gratũ facienti, hoc gratis date, ſic enim Pariſienſes Theologi loquuntur, attribuendum.

Hinc eius quoque virtutis quæ humilitas dicitur, radix emergit, quando omne quod in nobis bonum eſt, Dei eſt, & in peccatis etiam noſtris id quod rationem non habet mali, hoc eſt, ipſe actus, ipſa operatio, Deo tribuendum eſt: nobis autem relinquenda duntaxat illa deformitas, illa exorbitatio, ille defectus, in quo malum culpæ propriæ viſitur, qui à nobis fomitem vitiatæ naturæ ſequentibus exit identidem. Quid ergo gloriamur, quid ſuperbimus, cùm in nobis quod noſtrum propriè ſit, nil niſi malum, nil niſi nihil ſit, & eo etiam bono quod beneficentiſſima Dei liberalitas nobis impartit, ſæpè numero, & vtinam non ſemper abutimur, libero arbitrio non vtentes benè: vnde & ſanctiſſimi illi viri profundiſſima humilitate radicati, vt Franciſcus, vt alij, cunctis hominibus hac ratione ſe deteriores exiſtimabant, quòd ſi in alios quæ in ſe beneficia experiebantur, contuliſſet Deus, meliores multò quàm ipſi eſſent euaſuros opinabantur: quæ omnia ex Scripturis etiam diuinis elici, ad producendam, fouendam, firmandamque humilitatem, poſſunt, vnde & ſcriptum eſt: *Iuſtitia veſtra ſicut pannus menſtruata.* Et in Euangelijs: *Nihil ſine me poteſtis facere.* Et iterum, &c. *Cùm feceritis hac omnia, dicite, quoniam ſerui inutiles ſumus.* Apoſtolus quoque inquit: *Quid habes quod non accepiſti, & ſi accepiſti quid gloriaris, quaſi non acceperis?* Et Propheta iterum: *Accedite ad Deum & illuminamini, & facies veſtra non confundentur.* Ex hac humilitate perfectio pendet amoris, ex eoque itidem profertur humilitas (annexa enim & indiuidua, ſeque inuicem ſequentia producentiaque ſunt) qui enim ſummè Deum diligit, minimè certè vel parum ſeipſum amat: ſicut is qui ſe diligit ſummè, Deum ipſum diligit minimè, ex intentione quippe amoris in Deum, is qui ad ſeipſum eſt amor, remittitur & euaneſcit: ſicut ex amore proprio is qui in Deum eſt amor fatiſcit, contraque ex ſancto quodam odio ſui, quòd de humilitate naſcitur, amor exurgit in Deum impenſeque intenditur, amor quippe in bonum fertur: quare cùm nihil in ſe niſi malum agnoſcat humilitas, id odio proſequitur, rurſusque cùm quicquid eſt boni, Dei ſit, qui eſt ſummum bonum, enixè & maximè in id fertur.

Vt autem nos ipſos nimis, Deum autem minus diligamus, qui tamen ſummè diligendus eſt, illud occaſionem præbet, quòd quæ circa & infra nos ſunt, beare nos poſſe autumamus, & quidem tàm falsò quàm pernitiosè: fluere enim neceſſe eſt eum ſemper qui aut diuitias, aut honores, aut corporis libidines ſummè diligit, quæ fluunt, ſcilicet, labunturque continuè: neque enim firmare animum poteſt, quod fluxum, varium & nutabundum eſt, quod etiam poſſeſſum mille à nobis præripi modis poteſt, vtque longiſſimè retineatur, mors ipſa velimus nolimus omnino diripiet: quare cùm ea impensè diligamus, id etiam quod ipſi omni ex parte ſumus & propter quod ea ipſa quærimus, magis diligimus, & à Deo longiùs recedimus, quo ſolo beamur. Diligere enim Deum ſummè debemus, eoque perfectionis, vt euehamur curare, vt poſtpoſitis & faſtiditis omnibus mundi illecebris & noxijs carnis voluptatibus, Dei voluntati nos omnino tradamus, & Chriſto conformes effecti, pro eo pati deſideremur: in primis carnem noſtram cum vitijs & concupiſcentijs crucifigere optantes, *& abſtinentes à carnalibus deſiderys* (vt Petrus inquit Apoſtolus 1. Ep. c. 2.) *qua militant aduerſus animam*, mundum minimè diligentes: *quoniam omne quod in Mundo concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vita, & Mundus tranſit, & concupiſcentia eius*, vt ipſe dilectus Deo Ioannes monet: *atque ita cum Chriſto reſurgentes, quæ ſurſum ſunt, ſapere debemus* (vt ait Apoſtolus) *qua ſurſum ſunt quarere, non qua ſuper terram*, & in ijs quæ nos premunt tribulationibus alacres perſeuerare, & Deo gratias agere, cùm ob alia, tùm quod pro momentaneis afflictionibus piè tolleratis æterna præmia repromiſit & tribuet. Sed quia parum hæc nobis in precio quandoque habentur, multum

autem

Digitized by Google

autem quæ infra, aut extra, aut circa nos ſunt momentanea & peritura oblectamenta, efficitur, vt in nobis & vani amores & ſuperflui timores viſantur, quæ ſi aut contemneremus, aut poſthaberemus, quòd faciendum & Ethnici quoque philoſophi & maximè Stoicus Epictetus in Enchiridio monuêre, nil amore conſequendi angeremur, nil retinendi auiditate infatuaremur, nil timore amittendi perturbaremur, torqueremurque: quicquid pes noſter calcaret, noſtrũ eſſet, quicquid ſperneremus poſſideremus, modicis & eiſdem neceſſarijs rebus contenti, quibus aleremur, vt ad id quod ſupra nos eſt, & ad quod editi in luce ſumus, poſt huius exilium vitæ in eo perpetuè feliciſſimeque victuri veheremur. Ex eis quoque ad id venitur, vt ſcriptum eſt, *quod non contriſtabit iuſtum, quicquid ei acciderit*, quia ſi iuſtus Deo reddet quod ſuum eſt: iuſtitiæ ſiquidem officium, vnicuique quod ſuum eſt reddere, at ſi Deo quod ſuum eſt, reddiderit, omne vtique bonum reddet: omnis autem actio quatenus actio bona: vnde quicquid fiet in vniuerſo, ſi ad eius voluntatem referatur, iuſtè fieri perſuaſiſſimum habebit: igitur cùm malis pœnę etiam affligemur iuſtum id putabimus, & ob noſtra peccata fieri. Nam ſi dixerimus quòd peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus: vniemur ergo Deo id volentes quod ille vult, tumque iuſti erimus, non ergo contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit. Nam ſi bonum & delectabile euenict, triſtitia recedet & exulabit: ſi malum, hoc eſt, aduerſum iuſtè id factum putabimus & Deo conformabimur, atque gaudebimus etiam Dei voluntatem cognoſcentes & gratias agentes. Qui autem ſecus egerit, ſemper angetur iuxta illud: *Quis reſtitit ei, & pacem habuit?* Pax enim (Auguſtino teſte) eſt tranquillitas ordinis: vbi ergo ordo erit? ſi voluntas inuenietur aduerſans cuncta ordinanti Deo? Conformabimur ergo in iuſtitia volentes quod vult Deus; noſque odio habentes quò ad malum, hoc eſt, actus à nobis patrati deformitatem attinet: & ipſum Deum ſummis viribus diligemus, hinc autem arra vitæ æternæ datur: nam vbi cùm nullum malum ſit & omne bonum, non poſſumus non amare bonum quod Deus eſt, nec aliquid poſſumus ibi odiſſe, & cùm bonum quod in nobis eſt, Dei eſſe, & à Deo iugitur manare deprehendimus, id totum in Deum referimus, Deum in ſeipſum & nos non in nobis, ſed in Deo amantes, nihilque eius voluntati remurmurantes, ſed totos nos in eum abijcientes, quo cùm peruenerimus immobili, ſcilicet, enixè hærentes, mobilibus non mouebimur, ab eius, ſcilicet, nutu omnibus in rebus noſtris omni in tempore pendentes, ſemper læti, ſemper alacres: plura enim ſunt quæ nos terrent, quàm quæ premunt: imò multa terrere poſſunt nil premere, non volentes: ſiquidem rectiſſimè canit Eccleſia: Nulla nobis nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas: poſſumus enim quicquid accidit aduerſi, mutare in proſperum, ſi Deo ſemper hæſerimus: *Qui* (vt inquit Apoſtolus) *facit cum tentatione prouentum*, vt ei etiam, ſcilicet, hæreamus magis, vnde nobis Dauidicum illud: *Paratum cor meum Deus.* Paratum cor meum ſemper canendum eſt, indeque ſincerè Dominico præcepto audientes, identidem & ore, & corde, & opere, ad Deum clamabimus: *Fiat voluntas tua*, quam veluti polum obſeruantes, ex huius tempeſtuoſi pelagi fluctibus in portum cœleſtis felicitatis deducimur.

Voluntatis autem huius ſigna multa deprehendimus, tùm ex diuinis eloquijs, tùm ex Dei familiaritate per orationem inita, tùm ex ratione ipſa, tùm per leges probatas & canones, per conſulta prudentum, per doctorum auctoritates virorum bonorumque placita, per concurſum intellectus, & voluntatis in vnum, eorum, ſcilicet, qui & fidei lumine, & charitatis ardore præfulgere videntur, per miracula vires naturæ ſupergredientia: de quibus aut omnibus aut pleriſque ſummi argumentum poteſt diuinæ voluntatis, & præſertim cùm omnia iſta quapiam in re ad fidem faciendam cõcurrunt: ſiquidem eloquia diuina, ita diuinæ voluntatis haberi ſigna debent, cùm quicquam aut prohibent, aut præcipiunt, aut concedunt, quemadmodum humana verba humani animi ſigna colliguntur. Oratio verò cùm hominē Deo propinquum faciat, faciliùs ibi diuinæ voluntatis placitum hauritur, vnde tot reuelationes, tot viſa Prophetarum: ſed & humana ratio iuxta id quod in Pſalmo ſcriptum eſt, ſignum quoddam & lumen Diuini vultus appellatur. *Legum quoq; conditores Dei ope*, vt ſcriptum eſt, *iuſta decernunt*, & prudentia gubernatrix optima vitæ à Deo homini tributa, quæ bonitati & doctrinæ iuncta, veluti nocturnæ cæcitati faces prætendit. Fides

autem

autem & charitas, illa ignorantiæ, hæc malitiæ tenebras diſpellit: miracula poſtremò vtpote ipſius Dei opera ſuum teſtantur auctorem: cùm autem hæc (vt diximus) diuinæ voluntatis habeantur ſigna, in horum præcipuo ſigno, ſcilicet, diuinorum eloquiorum ſigna quoque futuræ noſtræ felicitatis ineſſe percipiemus. Cum enim ibi quæ credenda, quæ ſperanda, quæ petenda, quæ operanda præcipiantur, ſi hæc ipſa nobis comparauerimus, & fugauerimus aduerſa pariterque, ſi beneficiorum Dei & memores & grati erimus, ſi peccatorum pœnituerit, ſi cauere in poſterum deſtinauerimus, arram quandam beatitudinis nos conſecutos nec iniuria putabimus, & eò firmiorem, quò plura ſigna cõcurrerint diuinæ voluntatis: *Quæ* (vt inquit Apoſtolus) *ſanctificat nos. Hæc eñim*, ait ille: *Voluntas Dei eſt, ſanctificatio veſtra.* Ad Deũ igitur eundum, & de eius infinita bonitate fidendum, & nihilominus recta virtutis ſemita incedendum, & perfectæ vitæ, quantum fieri poteſt, propinquandum.

Huic autem comparãdæ perfectioni quanquam plura conducant, potiſſimùm tamen religio, doctrina, operatio, conducere videtur, quanquam ſine doctrina exurgere ad culmen charitatis nonnulli potuerint, vt Antonius, vt Franciſcus, vt alij, quos non literarum ſtudium, ſed ipſe Deus edocuit. Religio autem fide, ſpe, & charitate comprehenditur: fide initium, ſpe augmentum, charitate conſumationem capit: Fide, inquam, Chriſti de qua & eius credẽdi ordine ſuperiora Theoremata compoſuimus, ſpe verò fruendi Chriſto, charitate & comite & duce, ad hanc religionem & diuinis afflatibus, & vita rationaliter inſtituta, & promiſſionibus cœlitùs promouemur: doctrinam autem in vniuerſum intelligo, ſed præcipuè quæ de diuinis eloquijs promitur, quæ've de ſanctorum eorum interpretum lucubrationibus comparatur: interpretes Theologos voco & veteres & nouos probatos à catholica Eccleſia, qui ſolido fidei fundamento nixi rationes etiam quærunt, ad eius vtilitatem & ſacrorum eloquiorum explanationem, qui & ſecundùm ſacra eloquia Veteris & Noui teſtamenti & vniuerſalis Eccleſiæ cõcilia & ſanctiones iudicant: de alijs verò iudicant, vtpote quæ inferiori ordine collocantur. Sunt aũt nonnulla quibus ea quæ diximus eloquia, copioſiùs quandoq; & lucidiùs intelliguntur, quæ conuenire huc poſſunt: horum in numero & Pontificiæ & ciuiles leges, necnon liberalium artium & moralis naturaliſque philoſophiæ ſtudia repoſuerim, earum partem, ſtudium: poteſtas partem ſibi vendicat: Studio enim doctrinæ illæ acquiruntur, quas poſtea interpretandi honoraria facultas comitatur, poteſtas quoque non interpretandi modò, ſed & condendi leges ab Imperatore inferioribus Principibus datur, vtcunque ſit huiuſmodi doctrinæ quoquomodo religioni famulantur: exterior autẽ operatio & doctrinam & internam religionem ſequitur: ea enim quæ & religione concepimus, & doctrina tenenda nouimus, forinſecùs operatione complemus, & quanquàm omneis homines abſolutè huic & numeris omnibus conſumatæ vitæ, de qua ſumus locuti, multas ob cauſas idonei aptique non ſint, omnes tamen apti, omnes idonei ad perfectam, & ſempiternam vitam conſequendam: Qui religione tantummodò, hoc eſt, fide, ſpe, & charitate, freti, Deo in hac vita propinquant vt in alia eidem coniungantur. Cùm autem fidem dico, opera etiam ſimul intelligo & charitatem ſine quibus mortua eſt, cùm ſpem nomino, operum etiam memor ſum, quia ſine operibus iuſtis non ſpes, ſed præſumptio, & in charitate iuſtum intelligo ordinem quoad Deum, & ſuper cœleſtia, & nos ipſos, & eos qui ſupra, qui iuxta, qui infra ſunt, quæ quidem charitas ſi operari deſint, charitas non eſt. Religioni igitur & operibus eius omnes idonei, omnes apti, non omnes doctrinæ, quanquàm & doctrinæ adminiculo, & ſibi & alijs prodeſſe plurimum poteſt, qui eam charitate condiderit & ſe in omnibus Deo commiſerit, ſcriptum eſt: *Qui me elucidant, vitam æternam habebunt.* Item: *Qui doctus fuerit, fulgebit ſicut ſplendor firmamenti: Et qui ad iuſtitiam erudierint plurimos, erunt ſicut ſtellæ in perpetuas æternitates:* ſed de his aliàs fortaſſe maiori otio. Qui ea igitur quæ ſuprà retulimus, obtinent ſigna, felicitatem ſe adepturos ſperare poſſunt, quanquam & aliqui eos gradus præteruecti certiores conſequendæ beatitudinis redduntur, cùm ex rationibus de propriæ conſcientiæ lumine, deque familiaritate cum Deo per iugem orationem inita depromptis, tùm ex ſiti Diuini honoris quem ſuper omnia quærunt, & ſuæ proximique ſalutis, vocibus item & promiſſis ſanctorum hominum ac Prophetarum, quemadmodum olim multis diuina largitate con-

ceſſum eſt, vt illos mittam admodum paucos, quibus per manifeſtiſſimas reuelationes idipſum ſignificauit Deus omnipotens, nunquam ſatis laudatus ſemperq; laudandus, cui per infinita ſæcula regnum, poteſtas & gloria.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, DECLARATIO CAPITIS,

In Chriſto Pater, & Chriſtus in nobis,

quod ex octauo de Trinitate libro Hilarij ſumptum eſt, & poſitum à Gratiano in decret. de conſe. diſt. II.

AD D. COSMVM PASSETVM.

EFFLAGITASTI, Iuriſconſulte doctiſſime, vt meam tibi ſentētiam aperirem ſuper caput: *In Chriſto Pater, & Chriſtus in nobis*: de Conſe. diſt. ij. quod ex Hilario decerptum eſt. Quoniam id tibi, captu mentis difficile admodum videretur, nec extra ſuſpicionem eſſes, quin malè tranſpoſitum iaceret, & quod ſæpè in compilationibus eiuſcemodi euenire ſolet, inuerſum. Recepi facturum me, quod poſtulaueras, minimè tùm aduertēs animo, ne mihi ea ingeri poſſent, quæ apud Græcos olim in prouerbijs vſurpabantur, cùm ſe doctiorem quiſpiam docere molireturnea cùm poſtea occurriſſent, & à propoſito penè diuertiſſent, eò me demùm contuli, vt hac in re meum erga te obſequium, importunè aliorum calumniæ præferendum conſererem. Accipe igitur paucarum horarum negocium, vt ſi Ephemeride vita dignum non habeatur, minimè demireris: Ad faciliorem autem ſenſum Hilarij percipiendum, qui multis obſcurus videtur, paucula repetenda ſunt, quibus opinor, eius mens qualisnam hac in re fuerit, pateſcet. Sed neque aggerabimus extranea, nec expoſitorum quempiam ſequemur, quoniam nec integrum id tibi aut gratum futurū exiſtimaui, cui declarationes quoque veterum notæ atque protritæ ſunt, nec meo quoq; inſtituto id ipſum expoſitionis genus conſentaneum. Repetenda, inquam, illius quæpiam ſunt, vt dictorum intelligentiam ex cauſis dicendi ſumamus, quod Pontificis iure cautum eſt, titulo de verborum ſignificatione: & ab ipſomet in primis Hilario promulgatum, qui quidem vt Hieronymus ait: aureo locutus eſt ore, & Auguſtini teſtimonio multo etiam auro & argēto & pretioſa veſte ſpoliauit Aegyptios. Ab eius igitur fonte ad flumen recto naturæ progreſſu deueniamus. Tria vnitatum genera obſeruantur apud eum ex quibus aduerſum hæreticos & bellum & victoria. Vnum enim Pater cum Chriſto, vnum Chriſtus nobiſcum, nos cum Chriſto vnum. Mouerat igitur quæſtionem Hilarius aduerſum hæreticos his verbis: *Eos nunc qui inter Patrem & Filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrùmne per naturæ veritatem, hodie Chriſtus in nobis ſit, an per concordiam voluntatis.* Perſonantibus enim catholicis doctoribus in ſurdas Arrianorum aures filium Dei homouſion, id eſt, conſubſtantialem Patri, reclamabat illi, non eiuſdem eſſe cum Patre ſubſtantiæ contendentes, verùm eiuſdem voluntatis duntaxat: quapropter excellens hic Theologus ſacris verbis alijs, quæ Chriſtus etiam protulerat, quemadmodum & illa ſuper quibus bellabant hæretici: *ego & Pater vnum ſumus*, temerariam & impiam eorum opinionem refellere aggreditur: perfecta ſiquidem apud Sacras literas expoſitio ea eſt, quæ de eiſdem ſacri textus verbis exprimitur. Docet ergo multarum vnitatum Chriſtum meminiſſe, & illarum quamlibet maiorem eſſe vnitate & concordia voluntatis. Dixiſſe item Chriſtum, eſſe vnum ſe nobiſcum, noſque vnum cum eo eſſe ex

Sacris

Sacris etiam literis colligi:has autem vnitates maiores eſſe vnione concordis voluntatis iuſta proportione confirmat,vtpote quæ naturales ſint:& ita apud Euangelicam doctrinam habeantur: quapropter optima conſecutione deduci putat,ſi vnitas quæ inter Chriſtum & nos eſt,maior ſit quàm vnitas concordiæ & voluntatis: Quia, ſcilicet,naturalis & ſit & habeatur: ſequi neceſſariò vnitatem eam, quæ inter Filium & Patrem Sacræ literæ prædicant, naturalem eſſe debere, atque idcircò maiorem omnino concordis voluntatis vnione, quod negabant hæretici: quos hoc etiam ſequebatur incommodum, vt inuitos concedere oporteret, maiorem eſſe vnitatem inter Dominum & ſeruos, quàm inter Filium & Patrem: quæ naturalis eſt ſecundùm naturam diuinitatis,ſicut & naturalis illa ſecundùm naturam humanitatis & veritatem ſacramenti.Hæc totius diſputationis ſumma, hæc argumentorum tota vis quæ ſatis videtur ad veſanam eorum impietatem & execrandas blaſphemias de hac ipſa vnione refellendas.

Hoc autem ordine diſputatio inſtituitur. Primò quæſtionem mouet vtrum, ſcilicet, Chriſtus in nobis ſit per veritatem naturæ,an per voluntatis concordiam:Partem primam quæſtionis probat,ex qua planè colligi poteſt,maiorem eſſe hanc vnitatem vnitate concordis voluntatis: inde quoque deducitur: non minorem eſſe vnitatem Chriſti,cum Patre quin & maiorem,quatenus vnio illa naturæ ſit diuinæ:ex quo ſequetur contra hæreticos quæſita concluſio: maiorem eſſe vnitatem Chriſti cum Patre quàm vnio voluntatis: & hanc eſſe diuinæ naturæ vnitatem,quam illi de medio auferre conabantur: particulatim igitur hæc ipſa probantur,quare ait in primis: *Si enim verè verbum caro factum eſt, & nos verè verbum carnem cibo dominico ſumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus? qui & naturam carnis noſtra iam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumpſit,& naturã carnis ſua ad naturam æternitatis,ſub ſacramento nobis communicanda carnis admiſcetur.* Duplicem modum naturalis vnionis inſinuat, cùm & Chriſtus humanitatis aſſumptione nobiſcum vnitus ſit, noſque illi vniamur eius carni,ſub ſacramento communicantes: quo poſito probatur quod primo propoſuit.Nam cùm vnitas noſtra ad Chriſtum & econtrà naturalis ſit,adiuncturus eſt, & naturalem eſſe oportere eam, quæ Chriſti eſt ad Patrem:& paulo pòſt ſequentur verba illa quæ Gratianus pro principio ſui capitis deſumpſit,quare ita colligit:*Ita enim omnes vnum ſumus,quia & in Chriſto Pater eſt, & Chriſtus in nobis eſt:quiſquis ergo naturaliter Patrem in Chriſto negabit, neget priùs non naturaliter,vel ſe in Chriſto,vel Chriſtum ſibi ineſſe.* Ex quo enim naturalis, hæc inquit naturalis,& illa,quòd ſi negaueris,nec illa vtique naturalis erit,ſed cur? *Quia in Chriſto Pater & Chriſtus in nobis vnum in ijs eſſe nos faciunt.* Quæ ſunt prima capitis verba & rectè concludit. Nam ſi vnum nos cum Chriſto & Patre, & nos vnum cum Chriſto ſumus, vnione naturę: ſequens eſt vt & ille vnum ſit Patri naturæ vnitate, quæ voluntatis vnioni præponderet: & quanquam vnio noſtra ad Chriſtum diſſimilis in aliquibus ſit,vnitati Chriſti ad Patrem,hac tamen in re ſimilis,quòd vtraque naturalis, & maior vnione concordis voluntatis, tametſi vnitas illa naturæ diuinæ, hæc autem humanæ naturæ vnio prædicetur: cùm autem hæc ita ſe habeant, vnioni voluntatis hæ ipſæ præſtant vnitates: vnum enim in Chriſto ſumus, quia & ille noſtram ſibi naturam inijt,& nos eius nobis carnem ſumimus, & ex ſacramento proprietatis naturalis, perfectæ vnitatis ſacramentum euadit,quare inquit: *Si verè igitur carnem corporis noſtri Chriſtus aſſumpſit,& verè homo ille,qui ex Maria natus fuit,Chriſtus eſt, noſq; verò ſub myſterio, carnem corporis ſui ſumimus,& per hoc vnum erimus, quia Pater in eo eſt, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas aſſeritur,cùm naturalis per ſacramentum proprietatis perfecta ſacramentum ſit vnitatis?* Sed vt eorum retundat veſaniam, docet non ſecus de diuinis loquendum rebus ac diuina præcipiant verba,& ne illi alias fortaſſe vniones,vel vnitates optarent. Commodè hoc in eorum ora, quaſi offam ingeſſit,contentos nos, ſcilicet,eſſe debere ſupernæ doctrinæ,& acquieſcere diuinis oraculis oportere,quibus docti & commonefacti ſumus, hanc vnitatem naturalem eſſe & maiorem omnino, atque (vt ſic dixerim) magis vnam concordis vnione voluntatis,vnde ſubdidit: *Non eſt humano aut ſæculi ſenſu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem prædicationem, cæleſtium dictorum ſanitati alienæ atque impiæ intelligentia extorquenda peruerſitas eſt. Quæ ſcripta ſunt legamus,& quæ legerimus intelligamus, & tunc per-*

 fecta

fecta fidei officio fungemur. Sed vt clariùs aperiret, quæ non humano aut ſæculi ſenſu tractanda eſſent, ſubdidit ea eſſe quæ Chriſtus nos docuit, de vera eius in nobis permanentia: hinc infit: *De naturali enim in nobis Chriſti veritate quæ dicimus, niſi ab eo diſcimus, ſtultè atq; impiè dicimus, ipſe enim ait: Caro mea verè eſt eſca, & ſanguis meus verè eſt potus, qui edit carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Ex quo cõcludit quod præſtaturus ſcilicet erat naturalem hãc eſſe vnionem, & maiorem vnione voluntatis: quare ita corrogat: *De veritate carnis & ſanguinis, non relictus eſt ambigendi locus, nunc enim & ipſius Domini profeſſione, & fide noſtra verè caro eſt, & verè ſanguis eſt, & hac accepta atq; hauſta id efficiũt, vt & nos in Chriſto & Chriſtus in nobis ſit. An'ne hoc veritas non eſt? contingat planè ijs verum non eſſe, qui Chriſtum Ieſum verum eſſe Deum negant: eſt ergo in nobis ipſe per carnem, &c.* Quibus ex ſententia poſitis atque probatis id quoque ipſum ex abundanti colligere procurat, diuina alia veritate, nec vtique ab re: nam quanquam Chriſtum in nobis & nos in Chriſto eſſe monſtrauit, illatum eſt tamen hoc duntaxat ad vltimum. *Eſt ergo in nobis ipſe per carnem, &c.* Vt reliquum verò per ſe etiam inferret, id eſt, nos ipſos in eo eſſe ſubiecit. *Quòd autem in eo per ſacramentum communicatæ carnis & ſanguinis ſimus, ipſe teſtatur dicens: & mundus iam me non videt: vos autem me videbitis, quia ego viuo & vos viuetis, quoniam ego in Patre maneo, & vos in me, & ego in vobis.*

His autem omnibus veluti collectis copijs vniuerſis ac ordine diſpoſitis, in aduerſarios impetum facit, quos cedere oportet, alioqui funduntur fuganturque. Solam namque voluntatis vnionem illi ipſi inuexerant: Aduerſum quam tot diſputata ſunt vt claruerit vniones eas, quæ inter nos & Chriſtũ Sacræ literæ prędicârunt, maiores eſſe oportere concordis voluntatis vnione: ſiquidẽ naturales eas & veras eſſe, de Sacris libris citatæ auctoritates aſſeucrârunt, de quibus illud erui poſſit vt non modò vnitas Chriſti ad Patrem, vnitas naturæ ſit, non autem ſolius voluntatis. Sed & quòd maior ſit haberique debeat ea vnione, quam inter nos & Chriſtum eſſe probauimus, vtpote ad quam veluti gradatim aſcendatur: Alioquin neceſſe non erat illorum graduum meminiſſe, niſi maior fuiſſet Filij ad Patrem vnitas, quàm ſeruorum ad filium: & ad Patrem nihilominus daretur aſſenſus homini, ſecundùm ſuæ naturæ facultatem, cùm fieri non poſſet, vt perfectè adeò vniretur, quemadmodum & Filius qui in eo eſt per naturam diuinitatis, ac niſi per Filium eundem fieri ipſa vnio poſſet, quare ſubintulit: *Si voluntatis tantùm vnitatem intelligi vellet, cùm gradum quendam atque ordinem conſummandæ vnitatis expoſuit.* Et ne inuehi gradum & ordinem autumarent alium ab eo qui de diuinis ſententijs in teſtimonium allatis duceretur, declarat ordinem eum & gradum conſumandæ vnitatis nil ob aliud introductum, *(niſi vt cùm ille in Patre per naturam diuinitatis eſſet, nos contrà in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rurſum in nobis per ſacramẽtorum ineſſe myſterium crederetur.)* Quomodo autem vnitas hæc ipſa per mediatorem conſumaretur, docuit ſubdens: *Ac ſi perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cùm nobis in ſe manentibus ipſe maneret in Patre, & in Patre manens ipſe maneret in nobis, & ita ad vnitatem Patris proficiſceremur, cùm qui in eo naturaliter ſecundùm natiuitatem ineſt, nos quoq; in eo naturaliter ineſſemus ipſo in nobis naturaliter permanente.* Sed quia addubitare quiſpiam poſſet, vt tametſi naturalis vnitas Chriſti ad Patrem intelligatur, nihilominus non videri quo pacto noſtra ad Chriſtum vnio ea naturalis eſſe poſſet, quæ per ſacramentum communicatæ carnis efficitur, auctoritate ſacri eloquij, ambiguitatem tollit, vnde ſequitur textus: *Quàm autem in nobis naturalis hæc vnitas ſit, ipſe ita teſtatus eſt: Qui edit carnem meam & bibit ſanguinem meũ, in me manet & ego in eo.* Docet enim hoc intermedio nos Patri vniri. Nã ſi nos ſumus in Chriſto, & Chriſtus in Patre, in Patre vtique ſumus, & ſi non eo omnino modo quo Filius (hoc enim fieri penitùs impoſſibile) eo tamen modo quo noſtræ cõuenit naturæ: quę enim in Chriſto eſt humana natura, diuinæ coniuncta eſt in vnitate ſuppoſiti. Aſſumptione verò naturæ illius humanæ nobiſcũ vnitur Filius, noſq; illi per cõmunicati ſui corporis myſteriũ vnimur: nã licet in Euchariſtia ſit humana Filij, diuinaq; natura, qn & per cõcomitantiã (vt aiunt) Pater etiã & Spiritus ſanctus, ex vi tamẽ ſacramenti, ibi corp⁹ eſt Chriſti, quòd quia à diuinitate minimè diſiungitur, ipſaq; diuinitatis eſſentia indiuidua eſt, quã & Pater habet & Filius & Spiritus ſanctus. Ideo inibi tota eſt indiuiſibilis diuinitatis natura: vnimur ergo Patri ꝑ ſumptionẽ Chriſti, qui eſt in Patre:

Quapropter

Quapropter cùm de eſu Dominicæ carnis & ſanguinis per quem in Chriſto manemus, & ille in nobis dixiſſet, adiecit: *Non enim quis in eo erit niſi in quo ipſe fuerit, eius tantùm in ſe ſumptam habens carnem, qui ſuam aſſumpſerat.* Quod autem ex hoc ſacramento perfecta fiat vnitas, alijs Scripturæ diuinæ verbis inſinuat ſequens: Perfectè autem huius vnitas ſacramentum ſuperiùs iam docuerat dicens: *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo per Patrem, & qui manducat meam carnem & ipſe viuet per me: viuit ergo per Patrem & quomodo per Patrem viuit, eodem modo nos per carnē eius viuemus.* Sed quoniam in ſimilitudine adducta diſſimilitudo ſumma notari poſſet, namque non eo modo per carnem eius viuimus, quomodo viuit ille per Patrem, à quo eandem habet eſſentiam & vitam, vt cætera prætermittam, remouet calumniā Hilarius dicens: *Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præſumitur, vt id de quo agitur ſecundùm propoſitum exemplum aſſequamur.*

Sed quatuor adhuc reſtant aduſque finem diſputationis: nam primò quemadmodum etiam per carnem Chriſti viuimus, exponit: Dein quemadmodū poſtea victuri ſumus, inſinuat, cùm in Patria ſuperna viuemus ſpiritali & æterna vita, cuius arram ſpiritaliter viuendo tenemus: Obiter præterea taxat hæreticos, docens Chriſtum per Patrem ſpiritaliter viuere, & ab eodem eandem prorſus cum eo naturam per natiuitatem habuiſſe. Demùm perorat, epilogumque conſtituit, confectæ diſputationis, quo veluti trophæum debellatæ hæreticæ prauitatis erigitur. Primum autem primò exequitur dicens. *Hæc verò vita noſtra cauſa eſt quod in nobis carnalibus manentem per carnem Chriſtum habemus.* Secundò condictionem ponit futuræ vitæ ſubdens: *Victuris nobis per eum ea condictione qua viuit ille per Patrem.* Ex quibus aduerſum Arrianos Chriſti diuinitatem, ex naturali, ſcilicet, à Patre natiuitate, naturalique vitā & vnitate colligit, & ex ijs quæ iam poſuerat, infert propoſitum, inquiens: *Si ergo nos naturaliter ſecundùm carnem per eum viuimus, id eſt, naturam carnis ſuæ adepti, quomodo naturaliter ſecundùm ſpiritum in ſe Patrem habeat, cùm viuat ipſe per Patrem? Per Patrem autem viuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuerſamq; naturam: dum quod eſt & ab eo eſt nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ diſſimilitudinem ſeparatur, dum in ſe habet Patrem per natiuitatem in virtute naturæ.* Conſentaneum dicit, ſi nos per Chriſtum viuimus, eò quòd in nobis carnē eius habeamus, Chriſtum qui per Patrem viuit, quemadmodum ſuprà teſtatus eſt, naturaliter & ſecundùm ſpiritum per Patrem viuere, quem, ſcilicet, habeat in ſe: idcircò autem viuere, dum per natiuitatem eandem habet naturam, non diuerſam. Siquidem Filius Dei, eandem habet naturam quam Pater, ſed habet à Patre, nec per aliquam naturæ diſſimilitudinem ſeparatur ab illo, verùm quoniam ille à nullo eſt, ipſe à Patre eſt, & in ſe habet Patrem per natiuitatem in virtute naturæ, habet ſanè Patris eſſentiam, non autem Patris proprietatem (vnicuique enim Trinitatis perſonæ tota indiuidua, diuinitatis eſſentia communis eſt, & quælibet eandem totamque habet) proprietates verò vnicuique perſonæ diſtinctæ ſunt. Fruſtrà igitur hæretici comminiſcebantur, ſolam inter Chriſtum & Patrem voluntatis vnionem, fruſtraque illam ex noſtra ad Chriſtum vnione trahebant: nam quanquam vnio voluntatis non negetur inter Patrem & Filium, non negetur item inter fideles ſeruos, & Filium ac Patrem, nihilominus naturalis etiam hæc; tàm per aſſumptionem noſtræ humanitatis à Chriſto, quàm per noſtram carnis eius in myſterio ſumptionem naturalis, & ille quin & multò magis, quia per naturam eſt, perque eandem prorſus diuinam eſſentiam Filio per æternam natiuitatem communicata, quamobrem diſputationi terminus ponitur, & quæ dicta ſunt, peroratione colliguntur, quare Hilarij tibi iam Epilogum ſume: *Hæc idcircò à nobis commemorata ſunt, quia voluntatis tantùm inter Patrem & Filium vnitatem hæretici mentientes, vnitatis noſtræ ad Deum vtebantur exemplo tanquàm nobis ad Filium & per Filium ad Patrem obſequio tantùm ac voluntate religionis vnitis, nulla per ſacramentum carnis & ſanguinis, naturalis communionis proprietas indulgeretur, cùm & per honorem nobis datum Dei Filij & permanentem in nobis carnaliter Filiū, & in eo nobis corporaliter & inſeparabiliter vnitis, myſterium verè ac naturalis vnitatis ſit prædicandum: Reſponſum igitur à nobis ſtultitiæ furentium ad demonſtrationem tantum inanis mendacij, ne imperitos fallerent vanæ ac ridiculæ aſſertionis errore.* Nil clarius euidentiusque quàm ex hoc Epilogo percipere potes & paucis, quod nos pluribus ſumus executi: neque enim totidem declarare poſſumus, ſed &

breuiores etiam fuimus, quàm aut rei magnitudo, aut tanti ſcriptoris auctoritas exigebat, benè actum videbitur nobis ſi tibi fecerimus ſatis. Habes itaque ſuper hac re quid ſenſerim, ſuppleui multa quæ Gratianus omiſit eodem fonte hauſta, totam tibi textus Hilariani ſeriem & exſcripſi ſimul & expoſui. Caſtigaui, vt mihi viſum, nonnulla ex vtroque textu, ſed de alterutro nihil, vt arbitror, euagatus, nihil alienum expiſcatus ſum, quid ſibi vellet litera conatus exprimere, qui præter ea moliuntur, ipſi viderint: In hoc albo eſſe eruditos omnes planè ſentio: Declaratores omnes id tantum curare oportere, vt auctorum quos interpretantur, mẽtem patefaciant: Idcircò enim chartis exaramus noſtra, vt literis veluti mutis ſignis ea exprimamus quæ inanima gerimus, ſic & Ariſtoteles viua ſigna, hoc eſt, voces ipſas notas eſſe cenſuit, affectionem earum quæ ſunt in anima. Vale & ſi quid erratum, corrige.

F I N I S.

IVSTINI PHILOSOPHI ET MARTYRIS ADMONITORIVS GENTIVM LIBER.

Ioanne Franciſco Pico, Mirandulæ Domino, interprete.

ADMONITIONIS erga vos meæ, viri gentiles, initium ſumens, Deum deprecor, & mihi ea ſuppetere, quæ me deceat eloqui: & pariter vobis pręſtari, vt à priore contẽtione ſoluti, & ab errore maiorũ liberati, ea quæ profutura ſint, in præſens deligatis: minimè exiſtimantes quicquam vos illis contumeliæ irrogaturos, ſi quæ contraria ſunt ijs, quæ illi minus rectè exiſtimârunt, ea vobis nunc vtilia videbuntur. Exacta namque rerum perſcrutatio, ea etiam ipſa, quæ ſæpenumerò rectè ſe habere viſa ſunt, alia omnino quàm priùs apparuerant oſtendit, quandoquidem veritatem ipſam examinatio diligentior extorquet. Quoniam itaque nobis de vero Dei cultu ſermo proponitur, quo nihil antiquius exiſtimatum ab ijs puto, qui tutò in primis vitam ducere curauerunt, iudicij illius formidine, quod poſt vitæ huius finem eucnturum eſt, quodque maiores noſtri, & legum poſitores, & prophetæ diuinitùs prædicârunt, ſed & qui ſapientes apud nos exiſtimati: Neque poëtæ duntaxat, verumetiam Philoſophi quos veram diuinamque ſententiam noſſe cenſuiſtis. Ante omnia mihi videtur operæprecium, vt noſtros veſtroſque diuini cultus pręceptores examinemus, quinam & quot, quibúsve orti temporibus: vt qui ex progenitoribus ſuis religionem falſi nominis perceperunt, nunc ſaltem reſipiſcentes à vetere illo errore liberentur. Sed enim clarè dilucidéque oſtenſuri ſumus, nos ipſos eam, quæ ſecundùm eſt patrum noſtrorum religionem, ſecutos. Quóſnam igitur, viri gentiles, veſtræ religionis magiſtros eſſe dicitis? Poëtáſne? Atqui nil vobis proderit apud viros poëtarum gnaros hoc ipſum effudiſſe: Norunt enim deorum generationem ab illis ſupra quàm dici poſſit, deridiculè conſtitutam, quemadmodum licet ab Homero nobis diſcere, primo apud vos & præcellentiſſimo poëtarum: quippe qui dixerit generationem deorum ex aqua principium habuiſſe. Ita enim ſcripſit:

Oceanum diuûm geneſim, Thetymq́; parentem.

Eſt præterea meminiſſe operæprecium, quæ de eo loquatur, quem illi deorum primum autumant, & quem ſæpenumerò nuncupant hominumque deûmq; parentem. Siquidem inquit:

Iuppiter humani diſpenſat munera belli.

Ipſum quoque non belli ſolùm in exercitu diſpenſatorem, ſed eius etiam criminis,

nis, quod in Troianos filia ipſius periurio commiſit, cauſam fuiſſe commemorat. Hunc ipſum & amore captum, & affectum moleſtia, & plorantem, & à dijs alijs inſidias paſſum Homerus idem introducit, & aliquando ſuper ſuo ipſius filio talia conquerentem:

Hei mihi, quandoquidem charum Sarpedona cogunt
Fata Menœtiadæ fortis ſuccumbere dextra.

Et aliquando pro Hectore:

Odij cura coquit, oculis dum mœnia circum
Errantem video, ſequitur dum comminùs hoſtis.

Quæ verò de alijs loquatur dijs, cùm inſidias in Iouem moliti ſunt, nouerunt hi qui in eiuſmodi verſus inciderunt.

Quondam cœlicolæ vinclis vincire tonantem
Conſtituunt, Iuno, Neptunus, & Attica Pallas.
Quod niſi terrores centum gemini Briarei
Ollis irruerent, iecißent vincula collo.

Sed & quæcunque de amatoria Iouis ipſius petulantia narrantur ab Homero, opportunum eſt vobis ſuggerere iiſdē carminibus, quæ apud eum Iupiter in Iunonem loquitur ad hanc ſententiam:

Non ita me domitum recolo mortalis amore,
Siue deæ nemini perfuſam pectore flammam:
Non Ixionea flagrantem coniugis igne.
Acriſionea Danaes aut vulnera ſenſi,
Exarſi ſed nec Phœnicis membra puella
Alcmenæ, aut Semeles Dircæi ad mœnia Thebes:
Non me ſic Cereris, Latonæ've impulit ardor,
Non qua cura tui coniunx mihi deniq; ſedit.

Atqui arbitror conſentaneum, vt deinceps ad memoriam reuocetis, quæ in Homerica poëſi de alijs dijs, & quæ illi ab hominibus perpeßi fuerint, enarrētur. Martem namq; & Venerem à Diomede vulneratos affirmat, aliorumq; deorum affectus enumerat: Ita enim nobis à Dione filiam conſolante licet colligere, ad quam in hunc modum verba facit:

Suſtine nata precor, quid enim tolerauimus omnes
Cœlicolæ alternos hominum mea nata dolores?
Gradiuum fortisq; Ephialtes natus Alao,
Atq; Othus pariter crudeli compede nectunt.
Trisq; decem iacit menſes constrictus in ære.
Et quondam Iuno dextram perfoſſa papillam eſt:
Amphitryoniadæ percuſſa tricuſpide telo.
Nec non veloci percuſſus Pluto ſagitta,
Cùm natus Iouis hic torua latus ægide tecti
Strauerat ad Pylios iactatum vulnere campos.
Tunc Iouis ad ſolium gemebundus, & inclyta Olympi
Tecta abijt, tergum pulſa affluctante ſagitta.

Si autem ex aduerſo reliquorum pugnæ deorum meminiſſe conueniat, id vobis veſter hic poëta ſuggeret dicens:

Tantus cœleſti rumor percrebuit aula,
Cùm ſæua alterni ruerent in prælia diui.
Neptunnum contra bellabat Phœbus Apollo,
Aduerſus Martem certabat Pallas Athena,
Iunoni obſtiterat bello pharetrata Diana,
Latonam telis volucer Cyllenius vrget.

Hæc & ſimilia de dijs vos Homerus edocuit: nec Homerus modò, ſed etiam Heſiodus. Quapropter, ſi excellentiſſimis Poëtarum fidem habetis, quibus deorum veſtrorum genealogiæ conſcriptæ ſunt, neceſſe eſt vos aut eos tales exiſtimare, aut eoſdem credere omnino deos non eſſe. Quod ſi nec Poëtis accedendum putatis, quoniam aſſeritis mendacia illis affingere licere: multaque eos de dijs procul à

 verita-

veritate fabulari, quóſnam alios diuini cultus præceptores haberi putatis? aut quo pacto illos eum ipſum didiciſſe exiſtimatis: fieri namque minimè poteſt, vt quæ tàm magna ſunt tamque diuina, cognoſcantur ab ijs qui priùs illa ipſa ab optimè conſcijs non didicerint.

Allaturi profectò eſtis ſapientes atque Philoſophos: ad eos enim tanquàm ad munitiſſimum præſidium confugere conſueuiſtis, vbi quis Poëtarum dogmata de dijs vobis ingeſſerit. Poſtquàm igitur ab antiquioribus & primoribus decet exordiri, hinc initium ſumens, vniuſcuiuſque ſententiam exponam, quæ ridiculoſior multò eſt, quàm Theologia Poëtarum. Thales itaque Mileſius, qui naturalem philoſophiam primus exorſus eſt, rerum omnium principium aquam eſſe definiuit: Quippe qui dixerit ex aqua produci omnia, & in aquam rurſus omnia reſolui. Poſt hunc Anaximander ex eadem Mileto profectus, infinitum eſſe rerum omnium principium affirmauit: Iam enim ex eo omnia gigni, atque in idem vniuerſa corrumpi. Tertius Anaximenes, & hic quoque Mileſius, aëra principium dixit vniuerſi, ex quo res fierent, & in quem eædem reſoluerentur. Metapontinus Heraclitus vniuerſitatis principium ignem eſſe affirmauit, & generari ex igne omnia, quæ in ignem quoque finirentur. Anaxagoras Clazomenius rerum principia homiomerias: id eſt, ſimilares particulas eſſe dixit. Archelaus Apollodori filius Athenienſis, infinitum aëra, & quæ illi adiacent raritatem, denſitatemque vniuerſi eſſe principium aſſerit, qui omnes à Thalete quadam ſucceſſione deducti, eam quam illi naturalem vocant philoſophiam aggreſſi ſunt. Deinceps veluti ex alio fonte Pythagoras Mniſarchi Samius numeros commenſurationesque, & quæ in ipſis ſunt, harmonias, principia nuncupat, quæque ex vtriſque componuntur, elementa: Ad hæc & vnitatem & ſine termino binarium. Epicurus Neocli filius Athenienſis, corpuſcula ratione ſpeculabilia rerum principia dicit eſſe, & ea quidem vacui expertia, ingenita & incorrupta, tùm nec frangi poſſe, neque ex partibus conflari, immutationi ſubiacere, proptereaque ratione ſpectabilia nuncupari. Empedocles Metoni Agrigentinus quatuor elementa, ignem, aëra, aquam, terram: duaſque principales poteſtates, amicitiam & litem exiſtentium rerum principia commentus eſt, quarum altera quidem vniat, altera verò diſpertiat. Videte igitur, quæ'nam eorum, qui apud vos ſapientes appellantur, confuſio ſuborta ſit: eorum, inquam, quos præceptores religionis veſtræ confitemini: Siquidem hi rerum omnium aquam principium eſſe definiunt, ignem illi, alij alia ex his quæ ſuprà commemorata ſunt. Quibus in rebus probabiles quaſdam rationes adduxerunt, vt ſuum dogma confirmarent, idque oſtenderent aliorum placitis eſſe præferendum: Hæc, inquam, ab his tradita ſunt. Quomodo igitur, gentiles viri, tutum fore putatis eis qui ſuæ conſulunt ſaluti, vt arbitrentur ſe ab illis verum Dei cultum diſcere poſſe, qui ſibijpſis nunquam perſuadere potuerunt, ne alternas ſeditiones exercerent, néve pugnantes contrariaſque ſententias afferrẽt? Verùm enimuerò, qui à primario illo vetuſtoq; errore deſciſcere noluerint, nequaquam ab his, quorum meminimus, ſed à celeberrimis, conſummataque virtute Philoſophis, Platone videlicet & Ariſtotele, religionis normam ſe cepiſſe contendent: quos verum perfectumque Dei cultum didiciſſe volunt. Ego autem eos qui talia memorant, libenter in primis rogârim, vndénam edoctos illos affirment? Impoſſibile eſt enim, qui adeò magna diuinaq; à quibuſdam conſcijs non perceperint, eos aut illa noſſe ipſos, aut eadem alios poſſe docere.

Secundo loco & rectum & opportunum putamus, illorum examinare ſententias, quas vtiq; nouerimus, ni alter alteri videbitur aduerſa ꝑferre. Quod ſi hos ipſos minimè inuicem conſentire deprehendemus, fore puto, vt eorum facilè nobis ignorantia dignoſcatur. Sed enim Plato, ac ſi cœlitùs deſcendiſſet, & vniuerſa quæ in cœlis ſunt, diligenter conſpexiſſet, ſupremum Deum in ignea dicit eſſe ſubſtantia. Ariſtoteles autem in libro ad Alexandrum Macedonem, ſuæ ipſius philoſophiæ compendiariam quandam ſententiam exponens, clarè manifeſteque Platonis opinionem euellit, affirmans Deum in ignea ſubſtantia non contineri, ſed quintum quoddam & æthereum corpus tranſmutationi minimè obnoxium effingit, in quo Deum repoſuit, non vt alij, quos, inquit, malè ſentientes de Deo, ignea illum ſubſtantia collocaſſe. Deinceps ea, quam in Platonem effuderat, calumnia

non

non contentus, Homerum quem ille iam à ſua republica tanquàm mendacem repulerat, tertium, vt inquit, eorum à veritate ſimulachrorum imitatorem, in confirmandis ijs, quæ de ętherco corpore aſſeruerat, in teſtimonium vocat. Scripſit enim ſic: Igitur & Hometus inquit:

Iuppiter excepit nebulis & in æthere cælum.

Cupiens Homeri teſtimonio fide dignam ſui ipſius opinionem oſtendere, ignarus tamen, quod ſi Homero vtatur teſte, vt ſe vera dixiſſe demonſtret, multa eorum quæ vera eſſe arbitratus eſt, falſa apparebunt. Thales enim Mileſius, qui ptimus apud eos philoſophandi ſumpſit initium, oceaſione de Homero ſumpta, ſuas de principijs opiniones commentatus eſt. Ariſtotele namque dicente: Deum & materiam rerum eſſe principia: apud eos omnium antiquiſſimus Thales, vniuerſitatis principium in aquam refert, ex qua omnia generentur, & in quam vniuerſa procumbant: coniectatus in primis, quòd animalium omnium ſeminarium principium humidũ eſt, deinceps, quòd plantæ omnes humido aluntur, atque fructificant, eoq; deſtitutæ protinus areſcunt. Sed his coniecturis nõ contentus, Homerum tanquàm idoneum, cui fides habeatur, citat ita dicentem:

Oceanus geneſim qui cunctis omnibus affert.

Cur igitur Thales ita in illum iure non exclamat? Quam ob cauſam, ô Ariſtoteles, in deſtruendis Platonis opinionibus aecedis Homero tanquàm vetidico, noſtram autem impugnatutus ſententiam, veridicum non putas Homerum? Quod item veſtri iſti valdè admirabiles Philoſophi nihil inter ſe eonſentientes appareant, alijs etiam in rebus, ex ijs quoque dignoſci facillimum eſt. Nam tria rerum principia Plato poſuit, Deum, materiam, & ſpeciem. Deum quidem effectorem omnium: Materiam autem, quæ primæ tetum generationi ſubiaceat, & illi ipſi vt creet occaſionem ſubminiſtret: Speciem verò, vniuſcuiuſque faciundæ rei exemplar. Ariſtoteles eius principij, quam ideam ſeu ſpeciem nuncupamus, nullo pacto meminit. Duo autem ſtatuit principia, Deum & mateтiam. Plato rurſus in prima illa ſphæra ſuprema cœleſti, & à planeta quaſi dixeris inenarrabili, primùm Deũ & ideas collocat. Ariſtoteles verò poſt Deum primarium non ideas, ſed intelligibiles quoſdam deos ipſe conſtituit. At in bunc modum de rebus cœleſtibus alternè diſſentiunt, vt noſſe deceat illos, quorum notitiæ res quæ in promptu nobis ſunt, non patuerunt, de quibus inuicem ſibi aduerſantur contradicuntque, eoſdem non videti dignos fide, vt cœleſtia doceant.

Quod autem nec eorum ſermo conueniat de anima humana re quidem præſentanea, ex his vtique manifeſtum, quæ cùm vterque de illa diſſeruère. Plato quidem tripartitam illam arbitratur, cuius altera portio rationalis babeatur, iraſcibilis altera, tertia concupiſcibilis. Ariſtoteles verò minus communem animam conſtituit: in quo ſcilicet corruptibiles partieulæ comprehendantur: Sed id ſolum quod ratione capax eſt, animam eſſe dicit. Atqui Plato animam omnem immortalem clara voce teſtatur. Ariſtoteles autem ἐνδελέχειαν illam nuncupans, non immortalem, ſed mortalem eſſe voluit. Et ab illo quidem ſemper mobilis, ab Ariſtotele verò immobilis definitur, vt quæ omnem motionem ipſa pręueniat. Quibus in rebus aduerſa pugnantiaq; viciſſim ſtatuere redarguuntur. Enimuerò ſi quis diligenter peculiares eotum opiniones conſiderare voluerit, inueniet vtique illos in eiſdem ipſis non petſtitiſſe. Siquidem Plato tria interdum rerum principia conſtituit, Deum, materiam, ideas: interdum quatuor: adiecit enim animam vniuerſi. Et rurſus cùm ingeneratam materiam dixiſſet, eandem poſtea generatam aſſeruit: Et cùm proprium ideæ principium aſſignauiſſet, & per ſemet ſubſiſtere affirmauiſſet, mox illud in intelligibilibus poſuit. Cùm item omne quod genitũ eſt, corruptioni obnoxium antea dixiſſet, aliqua poſtea illorũ dicit poſſe nõ ſolui neq; corrũpi. Quid igitur cauſę eſt, vt nõ ſolùm ad alterutrũ, ſed ad ſeipſos etiã tumultuentur, qui apud vos ſapientes exiſtimãtut? Ob id videlicet euenit, qđ ab eis, qui nouerãt, diſcere poſthabẽtes, ſibimet pſuadere maluetũt, ꝓprio humanoq; conſilio cœleſtia poſſe cognoſcere, qui nec ea quæ ſunt in terris, potuetũt. Cur quęſo humanã animam veſtrorũ Philoſophotum alij in nobis, alij circa nos eſſe dixerunt? Et ſanè neque in hoc ipſo conuenire ſatis curauerunt, ſed veluti propriam ignorationem differenter partientes, de ipſa quoque anima tumultuari rixariq; delegerunt.

gerunt. Eorum quippe nonnulli ignem dicunt eſſe animam, hi aërem, illi mentem, alij motionem, euaporationem alij, poteſtatem alij fluentem ex aſtris, alij autem motiuum numerum, alteri aquam generationis effectricem. Et vt generatim dicatur, inordinata quædam & malè conſona apud eos inoleuit opinio. Hoc ſolo bonis iudicijs digna laude exiſtimata, quod alterutros errabundos, nec hęrentes veritati redarguere delegerunt.

Poſtquàm igitur fieri non poteſt, vt quicquam veri cultus à veſtris præceptoribus condiſcatis, cùm ſatis idoneam ſuæ ignorantiæ fidem ob alternas rixas nobis effecerint, ſequens puto, vt maioribus noſtris accedatis, qui præceptoribus veſtris longè antiquiores ſunt, quique de propria nihil phantaſia vos edocebunt, neque ab alterutris diuellentur, nec inuicem quicquam demolientur, ſed quàm procul ab omni contentione, procul à rixa Dei cognitionem ſuſcepêre, eandem vobis inſinuabunt. Neq; enim aut ipſa natura, aut humana intelligentia magna adeò atq; diuina hominibus cognouiſſe poſſibile eſt, verùm ſupernè ſanctis hominibus demiſſo dono, quibus opus non fuit aut arte, aut litigiosáve differerent, ſed ſeipſos diuini ſpiritus operationi puros exhiberent, vt diuinum illud cœlitùs deſcendens plectrum, quod viris iuſtis tanquàm citharæ cuiuſdam, aut lyræ inſtrumento vtitur, cœleſtium & diuinorũ cognitionem vobis reuelet. Quapropter veluti ex vno ore, vnaq; lingua, & de Deo, & de creatione mundi, & de hominis formatione, & de humanę animæ immortalitate, & de eo quod poſt hanc vitam futurũ eſt iudico, deq; omnibus quorum nobis cognitio neceſſaria eſt, conſequenter, & inter ſe conſentientes nos edocuerunt: quæ vtiq; diuina dogmata diuerſis & locis & temporibus præbuerunt.

Incipiam igitur à Moyſe, qui apud nos eſt primus & legislator, & Propheta, exponens primùm tempora, quibus natus eſt, eorum etiam teſtimonijs vtens, quos dignos exiſtimatis quibus fides habeatur. Neque enim ex diuinis ſolùm, quæ apud nos habentur hiſtorijs, hoc ipſum demonſtrare tentauerim, quandoquidem illis adhuc propter antiquum maiorum veſtrorum errorem credere noluiſtis, ſed ex veſtris & nihil à noſtra religione diſcordibus hiſtorijs: vt percipiatis, omnium ſiue hiſtoricorum, ſiue ſapientum, ſiue Poëtarum, ſiue Philoſophorum, ſiue legum poſitorum, qui apud nos ſunt, primum noſtræ religionis magiſtrum Moyſen vetuſtiorem multo fuiſſe, vt gentilia nobis declarant monumenta. Temporibus enim Ogygis & Inachi, quos plerique veſtrorum terrigenas putauerunt, facta eſt Moyſis mentio veluti ductoris & principis Iudaicæ nationis: eius namque Palæmon in primo Græcæ hiſtoriæ meminit, & Appion Poſſidonij tùm in libro aduerſus Hebræos, tùm in quarto hiſtoriarum, referens tempeſtate Inachi regis Argiuorum Amaſide in Aegypto regnante, Iudæos quibus præerat Moyſes, defeciſſe, ijsque Ptolemæus Mindeſius conſentit, qui res Aegyptias literarum monumentis commendauit: quique Athenienſium geſta conſcripſerunt, Hellanicus & Philocharus: qui res Atticas vt Caſtor, & Tallus, & Polyhiſtor Alexander: ampliùs Ioſephus & Philon, qui Hebræorum hiſtorias chartis mandauêre, Moyſis tanquàm antiquiſſimi, longeque vetuſtiſſimi Iudæorum principis meminerunt. Hic igitur Ioſephus antiquitatem vetuſtatemque hiſtoriæ ex ipſa etiam librorum inſcriptione monſtrandi cupidus, ipſam in hunc modum exorditur: *Flauij Ioſephi Iudaica antiquitatis:* vt qui vetuſtatem ipſam hiſtorię nomine Antiquitatis expreſſerit. Sed & Diodorus apud vos hiſtoricorum omnium probatiſſimus, qui bibliothecas compendio concluſit, & triginta continuos annos in Aſia atque Europa, vt ipſe ſcribit, ambienda conſumpſit, nec non plurima proprijs oculis hauſit, quadraginta ſuæ hiſtoriæ libros reliquit: Quorum primo cùm retuliſſet, ſe à ſacerdotibus Aegyptijs didiciſſe antiquum primumque legislatorem fuiſſe Moyſen, ita de eo ijs ipſis verbis mentionem fecit. Poſt antiquam apud Aegyptios vitæ conſtitutionem, quam deorum, heroumque temporibus fuiſſe fabulantur, multitudini dicunt perſuaſiſſe ſcriptis vt legibus, eiſdemque gubernari, Moyſen, magno animo virum & probatiſſima vita celebratum. Idem paullulùm progreſſus, dum vellet antiquorum legislatorum mentionem facere, primum citat Moyſen, de quo his in hunc modum verbis ſcribit. Apud Iudæos quidem Moyſen, quem vocant Deum, ſiue ob admirabilem diuinamq; notionem, quam decernit hominum multitudini profuturam, ſiue ob excellentiam & poteſtatẽ, quibus vulgus

ipſum

ipſum ſuſceptę legi libentiùs obſequitur. Secundum inter legis poſitores Aegyptios Sauchnim fuiſſe commemorant, inſignem prudentia virum. Tertium Seſochoſin dicunt regem, qui non modò inter Aegyptios bellicis negocijs præcelluerit, verumetiã bellacem gentẽ legum poſitione frenauerit. Quartum Buchorim ſtatuunt, & eundẽ leges dediſſe & commercia hominũ iudiciaq; conſtituiſſe, cuius memoriam in multis ob ingenij acumen vſq; ad hoc tẽpus manere. Poſt hunc legibus multa addidit Amaſus Rex, quẽ tradunt & de his, quę ad monarchas pertinent, deq; omni Aegyptiorum œconomia pręcepiſſe: Hunc admodum perſpicacem, iuſti æquique amatorem. Sextum dicunt Xerxis patrem Darium Aegyptiorum legibus addidiſſe.

Hæc viri gentiles de Moſis antiquitate literis mãdauẽre, qui alieni ſunt à noſtra religione, & ea ipſa ſe ab Aegyptijs ſacerdotibus didiciſſe retulerunt, apud quos nõ ſolum natus eſt Moſes, ſed etiã Aegyptia eruditione dignus eſt habitus: A` filia enim regis in filij locũ aſcitus, proptereaq; multa diligẽtia enutritus eſt: quemadmodũ hiſtoriographorũ ſapientiſſimi Ioſephus & Philon memorię prodiderunt, qui & eius vitã, & geſta, & generis dignitatẽ conſcribendã ſumpſerunt: Hi ipſi Iudæorũ acta monumentis referentes, Moſen Chaldæo genere memorant oriundũ: Nam quũ eius maiores graſſante fame ex Phœnicia in Aegyptum migraſſent, ibi hominẽ natum affirmãt, quem ob excellẽtem virtutem honorare Deus propoſuerit, & ſuo generi principem legislatorem ac exercitus ducem præfecerit: quum videlicet populum Hebræorum ex Aegypto in propriam regionem reuerti. Huic itaque viro Deus inprimis diuinum atq; propheticum in ſanctos viros deſcendentes donum elargitus eſt, & primum noſtræ religionis futurum magiſtrum præparauit. Inde & prophetas reliquos, qui eodẽ præditi fuerunt dono, & eadem quoque nos edocuerunt. Hos ipſi noſtræ religionis præceptores fuiſſe dicimus, nihil à propria & humana mente, ſed ex collato supernè dono nos erudientes. Vos autem vbi ex antiquo patrum veſtrorum errore opinamini, ijs ipſis obedire non oportere, quóſnam magiſtros veſtræ religionis dignos fide promittitis? Fieri profectò non poteſt, quod ſæpiùs diximus, vt qui à Deo magna atque diuina à ſcientibus non didicerint, aut ipſi ſcire, aut rectè alios docere poſſint. Sed vbi ſatis res philoſophorum veſtrorum ex ijs quæ ſuprà narrauimus, redarguimus, tanquàm omni ignorantia, omnique nugacitate plenas, dimiſſis ipſis, ſicuti & poëtas priùs dimiſeratis, ad oraculorũ fallacias conuertimini: ita enim quoſdam narrantes audiuimus. Reliquum igitur putauerim, vt quæ à vobis priùs acceperam, eadem vobis in præſentia referam. Dum enim quiſpiam, vt ipſi dicitis, ab oraculo percunctaretur, qui iam olim religioſi viri extitiſſent, in hunc modum oraculum reſpondiſſe fatemini:

Qui per ſe genitum Hebræi coluẽre tonantem,
Chaldæiq; ſimul Sophiam diuinaq; nórunt.

Quoniam igitur ab oraculis veſtris diſcere poſſe veritatem putatis, & ex hiſtorijs pariter, quę de Moſis vita conſcriptę ſunt, ijsq; à noſtra religione alienis, cognouiſtis Moſen ex Hebræo & Chaldæo genere cum prophetis reliquis oriundum, nihil inopinabile exiſtimabitis, ſi virum hunc ex pio genere oriundum, & vitam agitantem dignam pietate religioneque maiorum, magno hoc dono Deus honorare deſtinauerit, eundemque prophetarumque omnium primum oſtenderit. Neceſſarium autem exiſtimo rationem haberi temporũ, quibus veſtri floruẽre philoſophi, vt noſcatis eam quæ vobis iſtos attulit, ætatem recentiorem & propinquam admodum eſſe. Sic enim Moſis antiquitatem faciliùs cognoueritis. Ne autem de temporibus diſſerens, pluribus argumentis vſus rem protrahere videar, hinc puto mihi exordiendum eſſe: Socrates Platonis, Plato Ariſtotelis præceptor fuit: Hi autem Philippi & Alexandri Macedonis temporibus floruerunt, quemadmodum nobis Athenienſium rhetores planè teſtantur, præſertimque Demoſthenis contra Philippum ſcriptæ orationes. Quod autem Ariſtoteles Alexandro dum regnaret, conuixerit, qui Alexandri ipſius geſta conſcripſerunt, abundè manifeſtant. Facilè ergo eſt vndecunque colligere Moſis hiſtoriam, omni exotica hiſtoria longè antiquiorem. Minimè namque ignorare vos decet, nihil eſſe gentilibus hiſtorijs exactè mandatum ante Olympiadas, nec vllam antiquam extare conſcriptionem, quæ aut Græcorum, aut Barbarorum geſta ſignificet, ſola Prophetæ Moſis præ-

ceſſit

Digitized by Google

ceſſit hiſtoria, quam afflatione diuina Hebręis literis ipſe pręſcripſit. Neque enim adhuc erant Græcæ literæ, ſicut earum præceptores literarum declarant; aſſerentes Cadmum ipſas ex Phœnicia primùm attuliſſe, & Græciæ tradidiſſe. Et primus inter veſtros philoſophos Plato teſtatur eas poſterius inuentas: quippe qui in Timæo ſcripſerit, Solonem inter ſapientes ſapientiſſimum ex Aegypto redeuntem, hæc ipſa Græciæ retuliſſe, quæ ipſe ab Aegyptio ſacerdote, nec ſanè vetuſto, audiuerat ad ſe dicente: O' Solon, Solon, Græci ſemper pueri eſtis, nec apud Græcos ſenex quiſpiam. Et rurſus: Omnes, inquit, quod ad animas pertinet, iuuenes eſtis, neque antiquam vllam opinionem, aut quicquàm longæui temporis in illis habetis: neſcitis autem multa ſecula multis vobis peracta eſſe, & ob id quod literis caruiſtis. Quapropter ſciri conuenit omnem hiſtoriam fuiſſe Græcis exaratam literis, quæ poſterius inuentæ ſunt, quibus vtique literarum elementis, ſi quis rectè memorari voluerit, omnem inueniet conſcriptionem memoriæ commendatam, ſiue antiquorum poëtarum, ſiue legislatorum, ſiue philoſophorum aut rhetorum. Et ab ijs pariter hiſtorijs quæ foris ſunt, edocebitur, Ptolemæum Aegypti regem quum bibliothecam illam in Alexandria præparauiſſet, atque vt eam conſummaret, vndecunque libros conduxiſſet, certiorem deinde factum, antiquam hiſtoriam Hebraicis conſcriptam characteribus, ſumma diligentia aduerſari, cognoſcendorum voluminum cupiditate addictum, viris ſeptuaginta ſapientibus, Hebræam ſimul & Græcam linguam edoctis, ab Hieroſolymis accerſitis, volumina illa vt interpretarentur, mandauiſſe. Vt autem ab omni perturbatione ſemoti, citiùs interpretationis officio fungerentur, iuſſiſſe illis non in vrbe, ſed ab ea procul ſeptem ſtadijs intra Pharum paruas exædificari domunculas, interpretum numero pares, vnicuique ſcilicet ſuam, & eorum vnuſquiſque priuatim demandatum munus exequeretur. Adſtantibus verò miniſtris præcepit, haberent quidem omnem in curandis illis diligentiam: prohiberent verò ne inuicem obſeruarentur, vt & interpretatio exactior, & conſonantia ſimul comprehendi poſſet. Poſtquam autem cognouit ſeptuaginta viros non ſolùm eadem ſententia, ſed eiſdem etiam dictionibus vſos, & nec verbo quidem alternam conſonantiam interrupiſſe: ſed eadem omnino, & de eiſdem ſimul ſcripſiſſe: ſtupefactus, ac conſtânter credens interpretationem diuina virtute confectam, omni quidem honore dignos interpretes, tanquàm Dei amicos perpendens, multis donis affectos in patriam redire iuſſit: libros autem illos diuinos, vt decebat exiſtimans, illic repoſuit. Hæc vobis gentiles viri, non fabulæ non fictæ hiſtoriæ inſtar attulimus, ſed quæ Phari accolæ nobis tanquàm patria nunciârunt, & quæ vidimus, ipſi illa protulimus, qui in Alexandria quum eſſemus caſularum veſtigia in Pharo, veluti reliquias cuſtodiri conſpeximus: quæ licet vobis ex alijs pleriſque diſcere, & præcipuè à ſapientibus atque probatis viris, Philone atque Ioſepho, qui rem hanc hiſtoriæ mandauêre. Si quis autem eorum è numero, quibus contradicendi ſtudium in vſu eſt, contendat libros hoſce non ad nos, ſed ad Iudæos pertinere: propterea quòd in ſynagogis eorum vſque ad præſens adſeruentur, affirmetque fruſtrà nos religionis noſtræ cultum inde didiciſſe, ex eiſdem libris norit, eorum doctrinam non illis, ſed nobis conferre. Quod autem adhuc apud Iudæos cuſtodiantur quæ noſtræ religioni vſui ſunt, diuinæ rebus noſtris conſulentis prudentię opus exiſtimamus, ne ſi eos ex Eccleſia duntaxat promeremus, anſam maleuolis calumniandi pręberemus: quę illis videlicet adimitur, quum ea ex Iudęorum ſynagoga proferimus. Quò fit vt ex ipſis, quos illi cuſtodiunt, libris, clarè manifeſtèque appareat, doctrinam illam à ſanctis hominibus literis traditam, ad nos ipſos pertinere.

Eſt igitur operæprecium, gentiles viri, vt futuri proſpicientes, & illud quod non modò noſtri, ſed etiam alienigenæ prædicârunt, iudicium contemplantes, imprudenti maiorum veſtrorum errori non aſſentiamini: nec ſi quid illi vobis tradiderunt aberrantes, id verum putetis: ſed in periculum formidandæ infelicitatis oculos figentes, diligenter quæratis & perſcrutemini; quæ monumentis mandata ſunt ab illis, quos, vt ipſi dicitis, magiſtros habetis: Multa enim eos, quanquàm inuitos, diuina prouidentia hominibus conſulens, loqui de nobis coëgit: & maximè qui ad Aegyptum profecti, & à Moyſe, & reliquis maioribus religionis

emolumen-

emolumenrum conſecuti ſunt. Neque enim pleroſque veſtrûm latere puto, quos & Diodori, & aliorum docuit hiſtoria: quod & Orpheus videlicet, & Homerus, & Solon, qui leges Athenienſibus ſcripſit: ſed & Pythágoras & Plato, & alij nonnulli in Aegypto fuêre, qui ſimul ac ab hiſtoria Moyſis eruditi ſunt, illis ipſis contraria definiuêre, quæ priùs amplexati fuerant. Quæ enim poſtea primus, vt ita loquar, multi Dei cultus veſtri magiſter Orpheus, Muſæo filio, & reliquis legitimis auditoribus de vno & ſolo Deo prædicârit, neceſſarium puto vobis ſuggerl: Ad hunc enim modum cecinit:

Quos licet affabor, portis exclude prophanos,
Lucifera Phæbes Muſa a aduerte propago,
Vera loquar, quæ nota prius, quæ in pectore dudum
Conſerta, æterna non præſtant munera vitæ:
Diuino aſsideas verbo, quod conſpice ſemper:
Quod mentis nauem flectat: tu ſcande per arctum,
Et ſolum ſpectato ducem, qui præſidet orbi.
Is per ſe genitus, ſolus qui cuncta creauit,
Omnibus aſsiſtens: nemo eſt qui hunc viderit vnquàm
Mortalis, ſed cuncta procul cernuntur ab ipſo,
Atq; malum, vnde bonum, miſeris mortalibus infert,
Et rigidum bellum, lachrymas, ſæuosq; dolores:
Nec quicquam eſt aliud, non magni regis alumnum
Quem neq; conſpicio tectum caligine denſa,
Mortales oculi quoniam mortalibus inſunt,
Atq; Iouem penitùs non poſſunt cernere regem,
Hic ſiquidem firmum ſortitus in æthere cœlum eſt,
Aureus huic thronus eſt, pedibus iacet arida tellus
Et dextra Oceani velocis littora cingit.
Hunc metuunt celſi montes, hunc flumina, pontus.

Et rurſus alibi dicit:

Iuppiter & Pluto, Phœbus, Dionyſius vnum eſt.
Sed cur bis loquimur? Deus adſtat in omnibus vnus.

In iuſiurandis autem ſic:

Per cælum iuro te, quod Deus inclytus edit,
Perq; Patris vocem primam, quam protulit ipſe.

Quam quidem vocem Dei verbum nuncupat, per quod & cœlum & terrã, & creaturam condidit vniuerſam, ſicut nos docent diuinæ ſanctorum hominum prophetię. Quibus cùm & ipſe nonnihil operæ apud Aegyptios impendiſſet, didicit Dei verbo vniuerſam creaturam conditam eſſe. Quapropter vbi dixerat:

Perq; Patris primam vocem, quam protulit ipſe:

adiecit hæc & coniunxit:

Hac & conſilijs mundum firmauerat omnem.

Quo in loco vocis nomenclatura more poëtico verbum expreſſit. Hoc autem ita ſe habere declarat, quod paulò antè interceſſerat:

Diuino aſsideas verbo, quod conſpice ſemper.

Nec non opportunum putauerim, vt memoriæ ſuccurrant, quæ de vno & ſolo Deo priſca illa & valde antiqua Sibylla ſuis vos oraculis edocuerit: cuius tanquàm fatidicæ & Plato, & Ariſtophanes, & alij pleriq; meminerunt, quæ quidem in hæc carmina vocem reſoluit:

Vnus enim Deus eſt ſolus, non editus, ingens,
Omnia conſpiciens, non viſilis Induperator:
Quem moritura caro potis eſt comprendere nunquam.

Deinde alicubi ſic:

Immortales enim calles deflexímus ipſi,
Nec non inſulsè manufacta ſacr auimus, atq;
Idola infectos hominum teſtantia mores.

Et rurſus alio loco in hunc modum:

Fœlices illi in terris omnino futuri,
Qui ſummum coluêre Deum, & laudare priuſquàm
Deguſtent quicquam, freti pietate, putârunt
Qui mutos lapides, qui templa, altaria bruto
Sanguine quadrupedum fœdata, refellere diſcunt,
Vnius inq; Dei laudem procumbere norunt.

Hæc illa quidem Sibylla cecinit. Homerus autem abnſus poëtica licentia, cùm opinionem Orphei de pluralitate deorum in primis imirarus fuiſſet, fabuloſa quidem pleraque ex eorum mulritudine meminit, ne Orphicæ poëſi non ſuccinere videretur, quam adeò ſibi propoſuerat imitandam, vt ex primo ipſius poëſis carmine, ſuam ad illam conuenientiam ſignificârit: Cùm enim ita Orpheus in principio ſui poëmatis dixiſſet:

Iam frugifera Cereris dea pande canenti. Ille ita:
Iram Pelidæ rigidi dea pande canenti.

Deligens, vt mihi qnidem apparet, ita exordiri, vt etiam à poëtici metri ratione decideret, ne primus videreinr deorum nominis meminiſſe. Paulò aurem pòſt & ſuam de vno Deo opinionem apertè dilucideque declarat, cùm ex Phœnicis perſona ad Achillem quodam loco infit:

Nec ſi pollicitus Deus ipſe auferre ſenectam,
Et mihi florentem circumfudiſſe iuuentam.

Ipſo enim pronomine Deum verè exiſtētem expreſſit, & alibi quoq; ex Vlyſſis perſona Græcorum multitudini loquitur:

Non plures numero, ſed princeps vnicus eſto.

Verùm huic quoque bono conrrarium malum opere ipſo declarare conſtituit, quando ex deorum multitudine, bella, lites, ſeditiones, alrernas inſidias enarrauit. Quippe monarchiam ipſam inexpugnabilem eſſe contingit. Atque hæc ab Homero deſumpta ſint.

Quod ſi opportunum quoque iudicaueritis, vt à ſcena quoque de vno Deo teſtimonia producamus, audite Sophoclem dicentem: Vnus reuera, vnus eſt Deus, qui terram ſtruxit & cœlum, qui maris nirentes vndas, & venrorum minas, mortales plurimi corde aberrantes, in animæ perniciem ſimulachra ſtruximus lignea, lapidea, vel auro tecta, vel elephanto: quibus feſtiuitates & ſacra fecimus, piè in hũc modum colere exiſtimantes. Hæc ira Sophocles. Pythagoras autem Mniſarchi, qui ſuæ dogmata philoſophiæ per myſtica ſymbola expoſuit, vti declarant hi, quibus etiam vita conſcripta eſt, de vno Deo ſenſiſſe videtur ea, quę digna ſua in Aegyptum profectione habeantur: Quippe cùm rerum principium vnitatem conſtituerit, & hanc ipſam omnium bonorum cauſam exiſtimauerit, allegoricè docuit, vnum & ſolum eſſe Denm. Hinc autem manifeſtum fiet, hęc ita ſe habere, quando & vnitatem & vnum non parum inuicem differre decreuit: Illam enim in intelligibilibus, hæc autem in numeris collocauit. Sin autem vos Pythagoræ ſententiam de vno Deo clariùs cognoſcendi cupido inceſſit, illam ipſam audite, ira enim ſe habet: Deus quidem vnus eſt, neque vt nonnulli ſuſpicantur, extra mundi ornatum, ſed in ipſo omnino eſt, atque omnes vniuerſo in circulo generationes conſiderat, annos omnes & ſecula temperat, poteſtates diſpenſat, & opifex omnium quæ in cœlo ſunt, principium, illuminator, & Pater omnium: cunctorum prætereà quæ in circulo ſunt, mens, motus & vita. In hunc planè modum Pyrhagoras. Prærereà Plato, vt viſum eſt, Moyſis, aliorumque Prophetarum de vno Deo demonſtraturus doctrinam, quam dum eſſet in Aegypto, percepir, ſed ob ea nihilominus, quæ Socrati acciderant, veritus ne in ſe Anytum quendam & Meletum excirarer, quibus apud Athenienſes accuſaretur, aſſeuerantibus eum iniuſtè in Deos agere, eos renuens quos ciuitas recepiſſet, metu videlicet cicutæ: varium quendam, & rectum inuolucris ſermonem de dijs molitus eſt, quò eorum poſſet opinio ſtare, qui plures deos aurumarenr, eodemque pariter ijs aſſentiri, qui contraria illis arbitrarentur, ſicuti facile eſt deprehendere ex ijs quæ ſcripta reliquit. Cùm enim antea ſtaruiſſer, omne qnod factum eſt, oportet diſſolui, poſtea deos factos aſſeuerar. Cùm item rerum principia Deum & naturam eſſe voluerit, neceſſarium eſt vtique eum affirmaturum, factos ex materia eſſe deos. Si

autem

autem de materia, ex qua malum quoq; proficiſci putauit, qualeſnam illos eſſe deos conueniret, qui de materia prodirent, ſapientibus conſiderandum reliquit. Propterea namque ingenitam materiam affirmauit, ne conſequio dici videretur, Deum mali effectorem: de ijs enim dijs qui creati erant à Deo, ita dixerat: Dei deorum quorũ ego creator ſum: Eius verò Dei qui verè eſt, rectè meminiſſe viſus eſt. Qui enim audiuerat Deum Moyſi in Aegypto dixiſſe: *Ego ſum exiſtens.* Quando ſellicet cum Deus ad Hebræos miſſurus eſſet, hunc intellexit nullum ſui peculiare nomen inſinuaſſe; neque enim Deo proprium nomen aptarl poteſt: quippe cùm nomina ſubiectis rebus, quæ varia & diuerſa ſint, declarandis manifeſtandisq; apponantur, Deo autem neq; quiſquam fuit prior, qui nomen imponeret, neque ipſe ſeipſum nominare oportere conſtituit, vnus & ſolus exiſtens, qui idem per ſuos Propheras teſtatur inquiens: *Ego primus, & ego * poſtea, & præter me non eſt alius Deus.* Ob id igitur, vt ſuprà dixi, proprij nominis alicuius Deus non fecit mentionem, cùm Moyſen ad Hebræos deſtinaſſet, ſed vi cuiuſdam participij ſe vnum & ſolum Deum myſticè docuit: *Ego enim*, inquit, *ſum exiſtens*: ex oppoſito videlicet ſeipſum diſtinguens, exiſtentẽ ab ijs qui non exiſtunt, vt qui prius decepti fuerant, agnoſcerent ſe non illis qui exiſtunt, ſed planè non exiſtentibus applicuiſſe. Quoniam autem Deus nouerat primos homines antiquæ parentum deceptionis meminiſſe, quam humani generis oſor dæmon ludificandi gratia excogitauit: tum cùm ita illos allocutus eſt: Si mihi credideritis, Dei mandatum prætereuntes, eritis ſicut Dij: eos enim nominauit deos qui non ſunt, vt qui alios eſſe deos putaſſent, & ſeipſos quoq; fieri poſſe deos exiſtimarent. Propterea Moyſen affatus eſt: *Ego ſum exiſtens*: Vt per hoc participium, *exiſtens*, Dei exiſtentis, & eorum qui non ſunt, differentiam edoceret. Qui autem dæmoni decipienti homines crediderunt, auſique propterea diuinis obaudire præceptis, exierunt è paradyſo, deorum quidem nomenclaturæ memores, verùm non ſatis edocti, an dij alij præter vnum Deum inuenirentur. Neque enim erat æquum, vt qui mandatum primum, alioqui obſeruatu facilè, non cuſtodiſſent, erudirentur ampliùs, ſed potiùs vt iuſta pœna plecterentur. Vbi ergo de paradyſo expulſi, arbitratique ſunt ob ſolam ſe inobedientiam eiectos: ignari alioqui id etiam fuiſſe in cauſa, quod eos qui non erant dij, deos eſſe crediderant, deorum nomen hominibus de ſe propagatis tradiderunt. Quo fit, vt prima iſthæc de dijs mendax phantaſia, à parente mendacij originem traxerit. Aduertens itaque Deus falſam de pluralitate deorum opinionem, eamque veluti peſtilentem quempiam animæ morbum tollere cupiens: primùm quidem apparens Moyſi, ad eum inquit: *Ego ſum exiſtens.* Oportebat enim, exiſtimo, eum qui futurus erat Hebræi generis princeps & imperator, exiſtentem Deum ante omnia cognoſcere. Quapropter huic primò apparens, eo modo quo fieri poteſt vt homini Deus appareat, ad eum inquit: *Ego ſum exiſtens.* Dein illum ad Hebræos deſtinaturus in hunc modum illis dicere imperat: *Exiſtens miſit me ad vos*: Hæc igitur Plato cùm in Aegypto didiciſſet, mirificè ijs delectatus eſt, quæ de vno Deo tradita fuerant: Moyſis tamen mentionem facere ob id, quod vnum ſolumque Deum edocuerat, ſibi apud Athenienſes tutum non putauit, veritus Areopagum. Id autem quod à Moyſe benè ſcriptum perceperat, non tanquàm illud ab eo didiciſſet, ſed veluti propria afferens opinione, in Timæo, opere quidem elaborato, & in quo theologiam tradere molitus eſt, idipſum de Deo diſſeruit, quod & Moyſes. Ita namque ſcribit: Eſt igitur vt mea fert opinio, diuidendum primò, quid eſt quod ſemper exiſtit, & generatione caret: & quid illud eſt, quod quanquàm factum ſit, nondum tamen exiſtit. An non quæſo, gentiles viri, conſpicuis mentibus vnum hoc idemque videtis, ſolo dirempto articulo? Moyſes enim, qui exiſtit, inquit: Plato verò, quòd exiſtit. Quorum vtrunque ſemper exiſtenti Deo conuenire manifeſtum apparet. Ipſe enim eſt qui ſolus ſemper exiſtit, generatione carens. Quid autem illud ſit ab eo quod ſemper exiſtit è regione diſtinctum, de quo ille ait factum quidem, nunquàm exiſtens, exactè conſyderandum eſt. Inueniemus enim ipſum clarè manifeſteque dicentem, quod ingenitum eſt, ſempiternum eſſe, genitos autem vel fabrefactos, vt ipſe de illis inquit. Dei deorum, quorum ego creator, factos & pereuntes cenſebimus. Ita namque dixit: Eſt igitur, vt opinor, diuidendum primò, quid eſt id quod abſque generatione ſemper exiſtit, & quid illud quod factum eſt, nunquàm autem exiſtens. Quòd enim intellectu cum ratione comprehen-

* nouiſſimus,

ſum eſt, id ſemper exiſtit. Qnod autem opinione cum ſenſu tationali cogitabile eſt, id fieri & perite dixetis, eſſe verò nequaquam. Hæc Platonis verba, quibus mens emota non eſt, factorum deorum abolitionem & perniciem prædicant. Huic autem vobis neceſſariò mens adhibenda eſt, quod Opificem Deum, non Crearorem nuncupat, inter quæ multum intereſt iuxta ipſius dogma Platonis: Creator enim nullo indigens alio, propria vi & poteſtate facit, quod faciendum eſt: Opifex autem opificij poteſtatem ex materia deſumens, quod faciendum eſt efficit. Sed fortaſſe nonnulli, quibus mens non eſt à mulrorum deorum dogmate reſipiſcere, opificem ipſum ijs, quos produxit, dijs ita dixiſſe contendent. Quoniam eſtis geniti, immortales aut omnino indiſſolubiles eſſe non poteſtis: non ſoluemini autem, neque mortali, fato me ita volente, ſubijciemini, maiorem & fortiorem multò nexum ſortiti. Hoc in loco Plato eos formidans, qui deorum plutalitatem amplexi ſunt, opificem ſuum ſibi ipſi contraria loquentem introducit: qui enim prius dixerat, corruptioni obnoxium eſſe omne quod factum eſt, nunc aduerſa atque pugnantia eundem ipſum aſſeuerantem refert: non ſenriens nullo pacto ſe poſſe mendacij crimen effugere. Aut enim mentiebatur prius, cùm affirmabat corruptibile eſſe omne quod factum erat: aut nũc in illis enuntiandis mentitur, quæ ſupetiùs à ſe dictis aduerſantur. Si enim omnino neceſſe, iuxta eam qnam prius attulerat definitionem, omne quod factum eſt corrumpi, quo pacto dein concedit, quod neceſſariò nequit fieri, idipſum vt fiat euenire poſſe? Quamobrem viſus eſt Plato incaſſum opifici ſuo in ijs quæ fieri non poſſunt, blandiri voluiſſe, vt quos ſemel ob id quod ex materia facti eſſent corruptibiles futuros affirmârat, rurſum per ipſum indiſſolubiles, & corruptioni minimè obnoxios annunciaret: Atqui poteſtas matetiæ, iuxta Platonis dogma, ingenita eſt, & ipſi opifici contemporanea & coæua: Quò fit vt conſenraneum ſit, eam ipſius voluntati non aſſentiri: Ab illo enim qui non fecit, in illud quod factum non eſt, nulla vis atque poteſtas. Quamobrem fieri nequit vt cogatur, vtpote ab omni exteriori neceſſitate, ab omni peregrina iniuria libera. Ad hoc Plato cùm reſpexiſſet, ita ſcriptum reliquit: Neceſſaria eſt, ne dicatur Deum poſſe cogi. An verò à ſua republica propterea pepulit Homerum Plato, quod in legatione ad Achillem dixerat Phœnix:

— Dei vertuntur & ipſi.

Hoc antem Homerus non de ipſo rege, & eo qui iuxta Platonem deorum opifex eſt, cecinit: ſed de nonnullis, quos multos eſſe Græci putauerunt, vt eſt nobis à Platone diſcere, vbi ait: Dei deorum. Vni autem primo Deo aurea illa catena omnium imperium & poteſtatem Homerus attribuit, à cuius diuinitate cæteri tantùm diſtarent dij, vt haberentur digni qui inter homines computarentur. Ab eodem Vlyſſes contra Hectorem ad Achillem loquens in hunc modum introducitur:

Ipſe hominesq́ deosq́, Ioui confiſus honore
Indignos retur, tumida circumfluus ira.

Quo in loco mihi videtur Homerus, cum eadem quæ Plato in Aegypto didiciſſet, extra controuerſiam hoc ipſum innuiſſe, vt Deo, qui exiſtit, fretus, eos qui non exiſtunt planè negligetet. Ipſe namq; Poëta alibi vi alterius dictionis, pronominis ſcilicet, Deum ſignificat, qnod pronomen participio æquiualeat, quo Deum Plato exiſtentem dicit: Quo loco ait, quid eſt ſemper exiſtens generatione priuatum: neque enim temerè mihi dictum videtur à Phœnice:

Nec ſi pollicitus Deus ipſe auferre ſenectam,
Et mihi florentem circumfudiſſe iuuentam.

Hoc enim pronomen, *ipſe*, exiſtentem reuera Deum ſignificat. Idem quoq; aſſeuerat oraculum, quod vobis de Chaldæis & Hebræis allatum eſt: Nam percunctante neſcio quo, quinam fortè viri Deum purè coluiſſent, ita reſpondiſſe illud aſſeueratis:

Qui per ſe gentium Hebræi coluêre tonantem,
Chaldæiq́ ſimul ſophiam diuinaq́ nôrunt.

Quo pacto igitur Plato Homero iraſcitur, affirmanti conuerti deos? Siquidem Homerum illud vtilitatis gratia dixiſſe, manifeſtum eſt ex his quę ibi dicuntur: Eorum enim proprium eſt, qui precibus & ſacrificijs dignum putant clementiam conſequi, vt pœnitentia afficiantur eorum quæ peccauerunt, & in poſterum ceſſent. Qui

enim

enim diuinitatem inconuertibilem exiſtimarent, nequaquàm diligerēt à criminibus quæ commiſerunt retrocedere. Quandoquidem ex pœnitentia nihil ſe vtilitatis percepturos putarēt. Quî fit ergo, vt Philoſophus Plato condemnet Homerum Poëtam, aſſerentem vertibiles eſſe deos, cùm ipſe deorum opificem tàm facilè conuerſum introduxerit? vt interdum quidem mortales deos, interdum verò immortales eoſdem affirmauerit? Nec de illis modò, ſed de materia, ex qua (vt inquit) neceſſariò producti ſunt Dei, varia loquatur, & aliquando ingenitam, aliquando genitam aſſeueret: Ignarus, quod in quibus Homerum accuſat, in illa ipſemet impegiſſe conuincitur, cùm dicat tàm facilè deorum opificem conuerti: Tametſi Homerus de ipſo etiam Deo contraria cecinerit: quippe qui eum ſcribat ita de ſeipſo dixiſſe:

Nec reuocare datur, nec falli, aut fine carere,
Cum capite annuero fient mandata tonantis.

Sed hæc quidem inuitus, vt putauerim, Plato, formidans illos, qui deorum pluralitatem venerantur, aliena dijs videtur narraſſe. Quæ verò & à Moyſe, & à Prophetis de vno Deo prædicta myſticè fuerant, ea edoctus efferenda putat, pium affectantibus cultum, quid ſentiat manifeſtans. Eo namq; delectatus quod Moyſes à Deo ſuſceperat: *Ego ſum exiſtens*, breuem dictionem participio expreſſam, multa cura ſpeculandam recepit, cognouitque Deum, cùm ſuam Moyſi æternitatem ſignificare voluiſſet, dixiſſe: *Ego ſum exiſtens*. Quandoquidem hæc ſyllaba ὢν, id eſt, exiſtens, non vnum duntaxat, ſed tria innuit tempora, præteritum, præſens, atque futurum. Sic enim Plato ὢν, id eſt, exiſtens, ad futurum retulit tempus: quippe qui dicat nondum exiſtentem. Hoc autem quod dico, nondum, non in præteritum (vt nonnulli putant) ſed in futurum tempus referri debet, quod è prophanorum monumentis planè conſtat. Plato igitur quaſi cupiat neſcientibus enarrare, quæ myſticè atque occultè de æternitate Dei per participium illud ὢν dicta fuerant, his maximè dictionibus vtitur ſcribens: Deum etenim (quod eſt antiquum dogma) omnium principium, finem, & media continet. Quo in loco proculdubiò legem Moyſis antiquum dogma nūcupauit, à Moyſis nomine abſtinens, cicutæ formidine: Vtpote qui nouerat ipſius viri doctrinam Græcis innisam. Antiquitatis autem verbo Moyſen expreſſit, cuius legem & antiquam, & primam, tum ex Diodoro, tum ex reliquis hiſtorijs ſuprà à nobis eſt demonſtratum: Quando eum Diodorus legiſlatorem primum fuiſſe commemorat, non repertis adhuc Græcarum characteribus literarum, quibus illi in hiſtorijs conſcribendis vſi fuerunt. Admiretur autem nemo, ſi de æternitate Dei commotus à Moyſe Plato ita ſcripſit, quem inuenies poſt Deum verè exiſtentem, myſticè quoque rerum cognitionem Prophetis acceptam retuliſſe. Nam in Timæo de nonnullis principijs cùm diſputaret, ita diſſeruit: Ignis & aliorum corporum principium ſuppoſuimus, ita incedentes, vt neceſſariæ viſum eſt rationi conuenire. Quæ autem in his principia ſunt, & Deus, & quicunque innctus eſt amicitia, ſupernè cognouerunt. Sed quóſnam alios Dei amicos, præter Moyſen & reliquos Prophetas exiſtimat? In quorum prophetias cùm incidiſſet, & illorum de iudicio ſententiam perdidiciſſet, in primo de Republica libro ita exclamauit, dicens: Poſtquàm autem cùm proceſſerit quiſpiam, vt proſpiciat ſibi moriendum eſſe, irruit in illum & timor, & cura rerum earum, quas antea non timuerat. Namque ob ea quæ de inferis prædicantur, in quibus iniuſti homines pœnas luant, veretur ſe illic affligendum: Et quæ ſibi fabuloſa olim & ridicula videbantur, tunc euertunt concutiuntque animum, ne vera illa ſint, expaueſcentem: hic idem vel ſenectæ debilitate, vel quia ijs quæ illic geruntur, propior eſt, illa ipſa magis perſpicit: Quò fit vt ſuſpicione & pauore repleatur, nec non ſecum ratiocinetur atque conſideret, num iniuſtè quempiam affecerit. Tum ſi qua anteactæ vitæ criminamenti ſe ingeſſerint, veluti pueri cùm de ſomno ſubitò expergefiunt, formidat, & ſpe mala vitam ducit: Si enimuerò nil mali in ſeipſo conſpexerit:

—dulcis ſpes ſemper adhæret,
Atq; ſenum nutrix bona —, vt ait Pindarus.

Comiter namque Socrates ille inquit, cum qui iuſtus & ſanctus eſt, dulcem vitam ipſorum perducere. Quo ſpes altrix ſenectutis dulce cor ſubleuet, quæ verſatilē mortalium

talium mentem maximè gubernat. Hæc ille in primo ſuæ Reipublicæ libro. In decimo verò clarè maniſeſteque poſuit, quæ à Prophetis de iudicio didicerat; ſed ob Gentium pauorem non tanquàm ab eis edoctus, eruditus autem ab aliquo, qui (vt ſibi fingere libuit) ſurrexiſſet in bello, quique duodecimo tumulari die cùm deberetur, pyræ impoſitus reuixiſſet, & quæ in inferno gererentur, enarraſſet, verbis autem iſtis ſcriptum reliquit: Adſtitiſſe alicui, qui à ſocio interrogaretur, vbi magnus ille Arideus eſſet. Hic autem Arideus cuiuſdam vrbis Pamphyliæ tyrannidem vſurpauerat, patre ſene, & fratre natu maiore trucidatis. Alia quoque multa ſcelera, vt ferebatur, commiſerat. Reſpondiſſe verò illum, non veniſſe aut venturum eſſe Arideum, & ijs verbis adiecit: metuenda ſpectacula contemplati ſumus, cùm prope os in eo eſſemus vt reuerteremur, pateremurque plurima, tùm illum repentè vidimus tyrannis plurimis permixtum. Erant & priuati ſimul, qui facinora enormia commiſiſſent, qui dum redire conarentur, os illud non patiebatur, ſed mugiebat, quoties eorum quiſpiam qui venia indignus, ſemet flagitijs refarſiſſet, regredi moliretur, priuſquàm debitas pœnas dediſſet. Inibi quoque adſtiterant viri truces, aſpectu ignei, qui eoſdem obſeruato ſigno comprehenſos ducebant. Arideum autem, & qui ſimul erant capite, pedibus, manibusque truncatos, decorticatosque, ac ſuper tribulis reuolutos, iuxta viam diuerſos pertrahebant, ac ſpectantibus ſignificabant, quorum id cauſa fieret, quodq; in tartarum proijciendi raptabantur. Inter omnes vero timores, quos eſſent perpeſſi (quanquàm hi eſſent & magni & plurimi) is, inquit, excellebat, qui de oris illius mugitu inferebatur, cùm ſurſum remearent: contrà eo ſilente nil ipſos pati regredientes memorabat. Huiuſcemodi pœnas & flagella eſſe, atque ijs oppoſita præmia narrabat. Qua in re mihi videtur Plato non ſolùm de iudicio ſententiam à Prophetis didiciſſe, ſed eam quoque quæ de reſurrectione eſt à Gentibus minimè credita. In eo enim, quod affirmauit animam vnà cum corpore iudicari, nihil aliud inſinuat, quàm ſententiæ de reſurrectione adſtipularetur. Qui enim fieri potuit, vt Arideus & cæteri, qui corpus, cui caput & manus & pellis ineſt, reliquerant ſuper terram, tanta in inferno flagella ſuſtinerent: Neque enim manus, aut pedes, pellémve habere animam confitebūtur. Sed cùm in Aegypto in Prophetarum libros incidiſſet, & dogmata de reſurrectione corporum admiſiſſet, docuit animam ipſam cum corpore iudicari. Nec Plato modò, verumetiam Homerus apud Aegyptios hæc edoctus, Tityon pariter expendere pœnas aſſeuerauit: Ita enim in eius Necyomantia Alcinoo Vlyſſes enarrat:

Vidimus & Tytium celebrem telluris alumnum,
Expanſumq́, nouem corpus per iugera, cuius
Vtrinq́, aſsidens contundit viſcera vultur.

Quæ non certè ad animam, ſed ad corpus referri debent. Eodem modo & Siſyphū & Tantalum in corpore pœnas pati narrauit. Quod autem in Aegypto diuerſatus Homerus fuerit, & multa ex ijs quæ ibi didicerit, ad ſuam poëſim ipſe conuerterit, ſatis edocet Diodorus hiſtoricorum celebratiſſimus, qui aſſerit illum in Aegyptū profectum didiciſſe, quod poculum illud, cui Nepenthes nomen fecit, iræ malorumque omnium obliuionem afferens, accepiſſet Helena à Polydamna vxore Theonis, & in Spartam deuexiſſet, eodem pharmaco prodit Homerus vſam Helenam, Menelai planctum ſedaſſe coram Telemacho ſuſcitatum. Idem ex Aegyptiorum hiſtoria Veneri cognomentum indidit Aureæ: Nouerat enim in Aegypto Veneris aureæ Lucum appellatum, & aureæ pariter Veneris puerum nuncupatum. Quod ſi quiſpiam noſſe auear, cuiúsnam gratia iſthæc nunc ad memoriam reuocauerimus, id propterea feciſſe nos diſcat, vt oſtenderemus Poëtam ipſum, multa ex diuina patrum noſtrorum hiſtoria in ſuam poëſim tranſtuliſſe, atque in primis, creati mundi principiū à Moyſe celebratum: ita enim ſcripſit Moyſes: *In principio creauit Deus cœlum & terram, deinde Solem, & Lunam, & ſtellas.* Hæc in Aegypto didicit Homerus: & ijs quæ de mundi geneſi ſcripta erant admodum oblectatus, Vulcanum introduxit in Achillis ſcuto ceu quandam mundi geneſeos imaginem deliniaſſe: Ita enim ſcripſit:

Hic etenim ignipotens ſtruxit, maria, æthera, terras
Ardentem ſolem, plena quoq́, lumina lunæ,

Atq; coronatum ſignis fulgentibus orbem.

Sed & paradyſi quoque terreſtris imaginem in horto Alcinoi veluti adſeruatam effinxit, quem ſemper floridum, & plenum fructibus, ſimilitudine quadam oſtendit, atque in hunc modum ſcripſit:

Hic nemora emittunt procero è ſtipite flores,
Puniceiſ fructus & olentia mala, pyriq;,
Et dulces ficus, & blanda germina oliuæ,
Queis neq; deperijt fructus, nec deſinit vnquam:
Non æſtas hyemesq; nocent: verùm aura Fauoni
Perpetuum ſpirans, hos profert, deijcit illos,
Atq; pyrum veteri, ſic pomo poma ſeneſcunt,
Atq; recens paſſis ſuperaduenit vua racemis,
Ficubus adduntur ficus, & vinea diues
Frugiferum teneris germen radicibus effert.
Huic ſoboles Phœbi radijs contacta caleſcit.
Hanc manibus carpunt, ex illis muſta tepeſcunt:
Illi deciduus flos, huic matura propinquat
Aetas, vt patulis refluat vindemia labris.

Cur non verba iſthæc claram & manifeſtam eorum, quæ à primo Propheta Moyſe de paradyſo dicta fuerant, imitationem oſtendunt? Si quis vero turris ædificationem contemplari voluerit, cuius ſtructura tempeſtatis illius homines aditum ſibi in cœlũ parare poſſe putauerunt, certior vtiq; fiet, & hanc ipſam per Othum & Ephialtem allegoria quadam Poëtam imitatum: De illis enim ita cecinit:

Hi ſiquidem bellum decernunt impete magno
Cælicolis Oſſam ſtatuunt præponere Olympo,
Et folijs tremulum componere Pelion Oſſa,
Terreſtris celſum vt reſeraret ſemita cœlum.

Similiter quoq; de humani generis hoſte de cœlis proiecto, quem diuinæ Scripturæ diabolum nuncupant (id enim nomenclaturæ à prima in hominis calumnia ſortitus eſt) ſi quis exactè conſiderauerit, inueniet à Poëta mentionem factam: non quòd eum proprio diaboli ſignârit nomine, ſed ex peſſima illius operatione cognomen indiderit: Quippe qui ἄτην, hoc eſt, damnum appellauerit, idq; de cœlo ab ipſorum Deo detruſum aſſeruerit. Et tanquàm exactè memor verborum, quæ de illo protulit Eſaias Propheta, ita in ſua poëſi ſcriptum reliquit:

Actutum comptis damnum cepiſſe capillis
Dicitur iratus, ſtabilem iuratus Auernum:
Nunquàm ſtelligeros rediturum rurſus in axes.
Sic fatus, celſo Damnum detruſit Olympo.

Atqui & Plato poſt Deum atque materiam tertij ponendi principij, quod ſpeciem dixit, non aliunde quàm à Moyſe ſumpſiſſe occaſionem videtur. Namque ſpeciei nomen ex Moyſi verbis percepit: minimè tamen edoctus ab ijs qui nouerant: nihil enim eorum quæ à Moyſe dicta ſunt, abſque ſpeculatione myſtica clarè cognoſci vnquàm poteſt. Scripſerat nimirum Moyſes veluti ex perſona Dei ad ſe de tabernaculo loquentis: *Sic autem facias mihi ſecundùm omnia, quæ in monte monſtrauero, exemplar tabernaculi.* Atque iterum: *Et conſtitues tabernaculum ſecundùm exemplar omnium partium eius.* Et rurſum paulò pòſt: *Sic igitur facies ſecundùm formam tibi in monte monſtratam.* In hęc igitur incidens Plato, & non ea qua decebat contẽplatione ſuſcipiens, autumauit ſpeciem ſeparabile quiddam eſſe, & rei ſenſibili præexiſtere: quod & rerum quæ fiunt, exemplar ſæpiùs appellauit. Quoniam verò de tabernaculo Moyſis hoc litera ſignificat, ſecundùm ſpeciem quæ oſtenſa tibi eſt in monte, ſic illud efficies, & in terra. Item in cœlo, & in homine, ludificatus videtur Plato, vt horum ſcilicet ideas eſſe putauerit: Namq; vbi ſcripſerat Moyſes: *In principio creauit Deus cælum & terram*, & deinde ſubdiderat: *Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita*, exiſtimauit hanc de qua loquitur (*terra autem erat*) præexiſtentem terram dictam fuiſſe: quandoquidẽ ita diſſeruit: *Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita.* Illa autem de qua ſcriptum eſt: *Fecit Deus cælum & terram*: arbitratus eſt ipſam illum dicere terram, quę a Deo iuxta prędexiſtentem ſpeciẽ

condita fuiſſet: Pari pacto & de condito cœlo putauit. Id namque quod creatum fuit, cuique firmamenti nomen inditum eſt, ſenſibile factum opinatus eſt. Aliud autem eſſe intelligibile, de quo Propheta dicat: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum.* Et ad hunc pariter modum arbitratur Plato de homine, cuius primo meminit Moyſes. Dein poſt multa eorum quæ creata fuerunt, de hominis formatione mentionem fecit, ita ſcribens: *Et fecit Deus hominem, puluerem accipiens de terra.* Autumauit igitur hominem, qui prius nominatus fuit, ei qui factus eſt præexritiſſe. Eum verò quem de terra poſterius formaſſet, ad ſpeciei præexiſtētis inſtar fabricatum. Quod autem de terra conditus homo ſit, ex antiqua diuinaque hiſtoria nouit Homerus, vbi ſcribitur: *Terra es, & in terram reuerteris.* Quapropter Hectoris corpus exanime terram mutam nominauit: Alicubi enim ita loquitur aduerſus Achillem, & cadauer illius raptantem:

Quid mutam laceras inſanis perfide terram?

Et rurſus Menelaum alicubi introducit dicentē, ijs qui non promptè acquieuerant Hectori ad ſingulare certamen prouocanti:

Frigida vos omnes tellus diſſoluat, & vnda.

Ipſos vtique in antiquam ex terra fabricationem reſoluens. In Aegypto iſthæc à veteribus hiſtorijs & Plato & Homerus edocti, ſuis lucubrationibus inſeruēte. Sed vndénam quæſo didicit retulitque Plato, alato curru Iouem per cœlum duci, quàm à Prophetarum hiſtorijs? Quibus nouit de Cherubinis ita memoriæ mandatum: *Et à domo egreſſa eſt gloria Domini, & aſcendit ſuper Cherubim, & ſuſceperunt Cherubim alas ſuas, in quibus erant rotæ, & gloria Domini erat in ipſis deſuper.* Hinc magniloquus ille Plato commotus audacia, multa in hæc verba clamauit: Magnus quidem in cœlo Iupiter alatum currum impellit. Vndénam iterum quæſo iſthæc deſumpſit vt ſcriberet, præterquàm à Moyſe & à Prophetis? & vndénam rurſus oblata illi eſt occaſio, Deum in ignea eſſe ſubſtantia aſſeuerandi? Nónne à tertia Regum hiſtoria? vbi ſcriptum eſt: *Non in ſpiritu Dominus, & poſt ſpiritum commotio: non in commotione Dominus, & poſt commotionem ignis: non in igne Dominus, & poſt ignem vox auræ lenis.* Sed illa quidem contemplatione digna ſunt, & ſecundùm anagogen ab ijs qui addicti religioni veræ ſunt examinanda. Plato verò cùm ab hac contemplatione longè abeſſet, ipſiſque nihilominus Prophetarum verbis acceſſiſſet, in ignea Deum ſubſtantia collocauit. Quod ſi quis exactè etiam conſyderare voluerit, de eo dono quod ſanctis viris diuinitùs confertur, quódque ſanctum Spiritum ſacri Prophetæ nuncupant, diſcet nimirum ita à Platone eo in dialogo qui Memnon inſcribitur, alio quodam nomine prædicatum: veritus enim in Dei dono recolendo ſancti Spiritus nomenclatura vti, ne ſequi Prophetarum ſcilicet dogma viſus, Gentium hoſtis euaderet. Idipſum profectò deſcendere diuinitùs confitetur, ei tamen non ſancti Spiritus, ſed virtutis appellationem dignè adſcribendam putauit. Sic namque ille ad Memnonem eo ipſo in dialogo, quo de reminiſcentia diſputatur, cùm multa prius de virtute quæſiſſet, & vtrum doctrina, exercitationéve compararetur, an verò neque huius, neque illius beneficio, ſed natura potiùs, aut alia quapiam ratione in homines proficiſceretur? demùm ijs ipſis verbis ita decreuit. Si autem nos in præſentia tota ipſa diſputatione rectè quæſiuimus, affirmamus virtutem ipſam neque natura, neque doctrina, ſed diuino fato ijs, qui ea pollent ſine ratiocinatione congenitam. Quæ vt exiſtimo, cùm à Prophetis didiciſſet, in virtutis nomen tranſtulit pari pacto, quemadmodum Prophetæ ſacri vnum eundemque ſpiritum in ſeptem partiri dicuntur, ſic & ipſemet vnam, & ipſam virtutem quam nuncupat, eandem ſcribit in quatuor diuidi, nullo autem modo ſancti Spiritus meminiſſe volens, per allegoriam quampiam quæ à Prophetis dicta fuerant, dilucidè nunciauit. Ita namque in calce dialogi ad Memnonem: ob hanc, inquit, ratiocinationem, ô Memnon, ſi quibus aduenit virtus, diuino illa fato aduenire videtur, hoc autem ex eo planè percipiemus, & quónam modo illius compotes euadant homines, cùm prius aggrediemur, quídnam ſit illa virtus ſecundùm ſeipſam percunctari. Videtiſne quo pacto donum ſupernè deſcendens ſolum virtutem nominet, & ad hæc dignum cenſeat inquiſitione: vtrum illud idem virtutis nomine, aut alio quopiam nuncupari deceat? vtpote qui formidauerit apertè ſancti Spiritus nomine vti, ne ſecutus videlicet Prophetarum dog-

ma vi-

ma videretur. Vndénam iterum edoctus Plato cognouit tempus cum cœlo factum eſſe? de quo ſcripſerat: Tempus cum cœlo factum eſt, vt quod vnà facta eſſent, vnà ſoluerentur, ſi vnquàm eorum ſolutio fieret. Nónne & hoc à diuina Moyſis hiſtoria perdidicit? Nouit enim temporis generationem ex diebus, menſibus, & annis ſuæ principium conſtitutionis deſumpſiſſe. Quoniam igitur dies, quæ vnà cum cœlo facta eſt, omni tempori principium præſtitit, quandoquidem promulgauerat: *& factus eſt dies vnus.* Hinc Plato omne tempus ex parte innuens, diem ipſum tempus appellat, ne veluti Moyſis affectator calumniam pateretur apud Athenienſes, ſi dici videlicet mentionem feciſſe videretur. Rurſus vndénam cœli diſſolutionem imaginatus eſt? nónne hoc ipſum à ſacris Prophetis proditum exiſtimauit? Quod ſi quiſpiam & de ſimulachris quoque dogmata ſcrutari voluerit, vndénam videlicet prodijt, vt qui primi deos veſtros effinxerunt, eoſdem formas hominum habere putauerint? comperiet & hoc ipſum eos ab hiſtoria diuina traxiſſe, teſtante Moſis ſcriptura: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Ita enim ſuos deos effingere cœperunt, veluti diceretur, hominum formam Deo ſimilem eſſe: autumantes de ſimili creari ſimile.

Sed quamobrem nunc, viri gentiles, horum mentionem feci? Vt cognoſcatis fieri non poſſe, vt religionem veram ab illis addiſcatis, qui ne in hijs quidem rebus quicquam ſynceri ex ſeipſis ſcribere potuerunt, in quibus à prophanis ſui generis hominibus collaudantur, quique certa veluti allegoria ſuis lucubrationibus deprompſerunt ea, quæ à Moſe & reliquis Prophetis didicerunt. Tempus igitur, gentiles viri, nunc expoſtulat, vt qui ab exoticis hiſtorijs didiciſtis, Moſen & reliquos Prophetas eorum omnium, qui apud vos ſapientes exiſtimati ſunt, multò fuiſſe vetuſtiores: recedatis ab antiquo maiorum errore, & diuinis Prophetarum hiſtorijs occurratis: cogrituri ab eis verum Dei cultum, non artificioſi eloquij artibus, non perſuaſionum illecebris enūciatum: hoc enim illorum proprium, quos obfuſcandę veritatis cupido perurget, ſed purè atque ſimpliciter, nominibus quoq; & verbis, quęcunque ſe obtulerunt, vtentur illi, & vobis ea proferent, quę ſanctus in eos deſcendens Spiritus afflauerit, in eos refundenda, quib. mens eſt religionem veram percipere. Pudorem itaq; omnem, vniuerſumq; errorem hominum, & imaginarium ſtrepitum, & tumorē propellite, quibus eximias putatis ineſſe delicias, ea quæ vobis ſunt profutura capeſſentes: Nulla enim aut vos ipſos, aut maiores veſtros contumelia affeceritis, ſi nunc in contrariam illorum errori viam verti volueritis, quos decens eſt nunc in inferno intempeſtiuam agentes præſentiam lamentari. Quod ſi fieri poſſet, vt quæ illic geruntur, vobis exponerent, & quæ ſibi vita functis contigerunt, agnoſceretis è quātis vos malis eripere curarent. Nunc autem poſtquàm fieri ad præſens non poteſt, vt vos aut illinc ab illis, aut hic ab ijs erudiamini, qui iactant ſe hanc falſi nominis philoſophiam colere: reliquum vobis eſt, vt eliminato progenitorū errore, ſacrorum virorum prophetias amplectamini. A` quibus minimè vobis poſtulanda eſt elocutionis gloria: neque enim in verbis, verùm in operibus res noſtræ religionis verſantur, ſed ea quærenda, quæ cauſa nobis æternæ vitæ futura ſunt. Qui enim fruſtrà nomen philoſophię perquiſiuerunt, vt ignari refelluntur, ſicut & ipſimet inuiti cogūtur fateri, ob id quod non ſolùm ſeditiones alternas exercuerunt, ſed ipſorummet opiniones aliter alias expoſuerūt. Quod ſi philoſophiæ terminum in veritatis inuentione poſuerunt, quomodo fieri, vt qui veritatem ipſam aſſecuti non ſunt, philoſophiæ nomine digni cenſeantur? Quare ſi is, qui apud vos ſapientium ſapientiſſimus Socrates, cui & oraculum veſtrum, vt aſſeritis, adſtipulatur dicens: cunctorum hominum Socrates ſapientiſſimus: fatetur ſe nihil ſcire, quomodo hij qui inferiores ſunt, cœleſtium ſciētiam aſſerrent? Dicitur autem Socrates ob id ſapientiæ nomine honeſtatus, quod cæteri hominum cùm ea ſcire ſe fingerent quę ignorarēt, ipſe non erubuerit, nihil ſe ſcire fateri. Ita enim ait: Videbar aūt vel hac de cauſa ſapientiſſimus eſſe, quoniam quæ neſcio eadem me puto neſcire. Nemo autem exiſtimet ironicè Socratem ignorantiam ſimulaſſe, quoniam in diſputationibus id ſæpiùs agere conſueuerit: vltima namque dictio Apologiæ, quam edidit abiturus in carcerem, extra controuerſiam declarat verè illū, & exactè ignorantiam profiteri voluiſſe. Ad hunc enim modum inquit: *Sed iam hora eſt diſcedendi, mihi quidem morituro, vobis autem victuris, vtri autem noſtrûm ad optabilius*

lius negotium proficiſcantur, ignotum eſt omnibus præterquàm Deo. Hanc nimirum extremam vocem in Areopago fundens Socrates, veſtigia torſit ad carcerem, rerum apud nos occulrarum cognitionem in ſolum referens Deum. Poſteriores verò, quine terreſtria quidem noſſe potuerunt, quæ in cœlo ſunt ac ſi vidiſſent, ſcite ne profitebuntur? Ariſtoteles itaque perſpicaciùs Platone cœleſtia contemplatus, non vt ille in ignea ſubſtantia Deum conſtituit, ſed in æthereo quinto elemento eum eſſe decreuit, dignum eſſe arbitrans: vt ſibi fides ob probatiſſimum elocutionis genus haberetur, nihilominus Euripi naturam, dum moraretur in Chalcide, cùm percipere nō potuiſſet, viribus ob verecundiam pudoremque deſtitutus exceſſit è vita. Nemo igitur ſapiens primam ſui ipſius ſalutem hanc eorum putet eloquentiam, ſed iuxta veterem illam hiſtoriam auribus ceram obdens, ſuaue illud & perturbans incommodum, veluti Syrenum cantus effugiat. Illi enim quos memorauimus, eloquentiam veluti eſcam præ ſeferentes, à vera pietate multos abducere curauerunt, eum imitati qui auſus eſt deorum pluralitatem primos homines edocere, quibus vos nō hærere, ſed ſacrorum virorum Prophetijs accedere dignum cenſeo. Si qua verò vel deſidia, vel maiorum ſuperſtitio hactenus vos prohibuit, ne Prophetijs ſanctorum virorum auditetis, quib. facilè diſceretis vnum & ſolum eſſe Deum, quæ prima eſt religionis veræ cognitio, ſaltem Orpheo credite, qui priùs vos deorum pluralitatē edocuit, mox perfectam & opportunam palinodiam cecinit, illa conſtituens quæ paulò antè ſcripſimus. Credite & reliquis, qui de vno Deo eadem chartis retulêre, diuinæ ſiquidem prouidentiæ, conſulentis nobis, opus extitit, vt inuiti homines, vera teſtarentur, quæ de vno Deo Prophetæ locuti fuerant, vt ab omnibus ſcilicet multi deitatis, vt ita loquar, dogma refutatum, occaſionem vobis veræ cognitionis præberet.

Quibus vt ex parte rectum Dei cultum condiſcatis, facilè præſtabitur ex antiqua Sibylla, inſpiratione quapiam per oracula vos edocente, quæ nimirum Prophetarum doctrinæ proxima videntur. Hanc autem ex Babylone profectam, & Beroſi illius qui Chaldaicam ſcripſit hiſtoriam, filiam fuiſſe aſſeuerant, quæ dum in quandam partem Campaniæ conceſſiſſet, ibi in vrbe, cui nomen Cumis, oracula cecinit, quæ ſex paſſuum milibus diſtat à Baijs: quo in loco calidæ balneæ frequentantur. Vidimus ipſi cùm in vrbe fuiſſemus, locum vbi maxima constructa erat baſilica, ex vno lapide perpolita, opus quidem maximum, & omni dignum admiratione, illic eam oracula fudiſſe affirmant, qui hæc à maioribus ſuis veluti patria ſuſceperunt. Oſtendebant autem nobis in medio baſilicæ vaſa tria, ex eodem lapide fabrefacta, quibus aqua repletis lauaretur, & accepta ſtola in penitiſſimam eiuſdem baſilicæ partem eodem perpolito lapide ædificatam procederet, cuius in meditullio tribunal altum, thronumque conſcenderet, & inde redderet oracula. Huius autem Sibyllæ veluti fatidicæ cùm multi alij, tùm Plato meminit in Phædro: qui mihi videtur cùm in huius incidiſſet oracula, fatidicos diuinos exiſtimaſſe: Quippe qui ea viderit opere impleta, quæ ipſe longè antea prædixiſſet. Quapropter in Dialogo, qui Memnon inſcribitur, admiratus oraculorum cantores, hiſce verbis eos laudauit. Ita enim ſcripſit: Rectè itaque eos, quos fatidicos nunc dicimus, diuinos vocauerimus: neque enim hos fruſtrà diuinos appellamus, & diuinare inſpiratos, & Deo poſſeſſos, cùm & magna & multa verè prænunciant, ignari eorum quę proferunt: Clarè manifeſteq; ad Sibyllæ reſpexit oracula. Neque enim illa veluti poëtæ faciunt, caſtigandi & poliendi, quæ ſcripſiſſet, poteſtatem habuit metricæ diligentiæ debitam, ſed afflationis tempore, quæ ad prædictionem ſpectabant, edebat, qua ceſſante eorum pariter memoria ceſſabat. Et hoc fuit in cauſa, vt Sibyllinorum verſuum menſura cuſtodita non fuerit: Ipſi enim dum Cumis eſſemus, idipſum didicimus ab ijs, qui hæc enarrauerant, qui & oſtenderūt vbi oracula cecinifſet, & Lenticulam pariter ex ære fabrefactam, vbi reliquiæ illius adſeruarentur. Inter alia verò plurima hoc retulerunt, quòd à maioribus ſcilicet audiuerant, eos qui oracula excipiebant, plurimùm ineruditos, à metri ratione multis in locis exorbitaſſe, hancq; aſſignant cauſam, cur multi illius verſus mēſura debita careant, tùm videlicet quod ipſo afflatu deſtituta non recordaretur Sibylla, quæ priùs effuderat, tùm quod notarij ob inſcitiam, ruditatemq; à metri ratione exciderent. Ea propter Platonem Sibyllæ oracula contemplatum, de fatidicis illud protuliſſe con-

ſtat,

ſtat, cùm & magna & multa prænuntiat eorum, quæ loquuntur, nihil gnari eorum. Enimuerò, viri gentiles, quoniam non in Poëticis menſuris res veræ pietatis conſiſtit, neque in ea quæ à vobis probatur eruditione, poſthabentes & orationis & metri diligentiam, eis quæ protulit, ſine contentione adhærentes, cognoſcite quod nobis cauſa bonorum extiterit, cùm manifeſtè & lucidè Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti aduentum prædicauerit: Qui cùm Dei verbum incircumſcriptum eſſet poteſtate, aſſumpſit hominem ſecundùm imaginem Dei & ſimilitudinem afformatum, & antiquorũ patrum nobis religionem ſuggeſſit, quam cùm ij, qui ab illis propagati ſunt, reliquiſſent, inſidioſi dæmonis doctrina decepti, ad eorum qui dij non ſunt, cultum declinauerunt.

Si quis verò vos pauor perturbat, vt fidei de hominis afformatione non auſcultetis, ijs aſſentiamini, quibus adhuc exiſtimatis, adhærendum eſſe. Cognoſcite tandem quod apud vos eſt oraculum, dignum cuidam exiſtimatum, quod pro hymno Dei Omnipotentis haberetur, cuius in medio ita poſitum eſt:

Quem primum finxit hominem, vocitauit Adamum.

Et hunc ipſum hymnum apud pleroſque ſcimus extare, qui nobis cogniti ſunt, ad eorum redargutionem, qui veritati, cui omnes teſtimonium perhibent, nolunt accedere. Itaque gentiles viri, ni mendacem falſorum deorum phãtaſiam ſaluti veſtræ præponendam putatis, aſſentimini, vt dixi, vetuſtæ iſti, antiquiſſimæq; Sibyllæ, cuius volumina toto terrarum orbe adſeruari contingit, quæ ſupernè afflata oraculis vos erudiet, quod qui dicuntur, dij non ſunt. De Saluatoris autem noſtri Ieſu Chriſti futuro aduentu, & de ijs omnibus, quæ is facturus eſt, manifeſtè prænunciat, quorum notitia vobis neceſſaria quædam præexercitatio futura eſt, ſacrorum Prophetias virorum intelligendas: Si quis verò putauerit ex antiquiſſimis illis, qui Philoſophi nuncupantur, ſeſe de Deo quippiam didiciſſe. Alcmæonem & Hermetem audiat, illum quidem in ſuis lucubrationibus Deum omnino abſcõditum appellantem: Hermetem verò planè ac manifeſtè pronuntiantem, Deum intelligere arduum eſſe, eloqui verò illi etiam qui intellexerit, omnino impoſſibile. Vndecũq; igitur ſcire vos decet, fieri non poſſe, vt ab ijs, quàm à ſolis Prophetis, qui nos diuina inſpitatione erudiunt, vel Deum vel diuinam religionem perdiſcamus.

MAXIMILIANO CÆSARI AVGVSTO INCLYTO,

IOANNES FRANCISCVS PICVS felicitatem.

O*CCASIONEM dediſti mihi, Cæſar Clementiſſime, vt ea ſtudia, quib. olim oblectabar, nunc quodã quaſi poſtliminio repeterẽ: ab eis enim tùm negotijs armorum diuerteram, tùm grauiorum otijs literarum diſtentus nuncium remiſeram. Monſtraſti dum eſſem apud te in Germania, Cruces, Clauos, Lanceas, & alia pleraq́, cœleſti quadam nec viſibili pluuia corporibus deliniata, & quæ hac de re tibi etiam literis ſignificata fuerant, qua es facilitate, dignatus es è Germanica in Latinã linguam interpretari: Vidi & ipſe poſtquàm à tua Maieſtate diſceſſi, in Italiã rediturus, multa quæ non modò ſidẽre iam vulgata aſtruerent, ſed maiorẽ multò demirationẽ incuterent, & vniuerſam penè Germaniam ad cœleſtia prodigia, religionis ergò commouerent. Quo factum vt rem tàm celebrem, tàm dignam poſteritatis memoria, literarum monumentis, Heroicisq́ potiſſimùm verſibus in præſentia mãdare deſtinauerim. Nil eas veritus calumnias, quas philoſophaſtri funderent: ignari altiſſimos literarum locos, à prima antiquitate, metro concelebrari ſolitos, nec apud Platonẽ & Ariſtotelẽ ſatis diuerſati: quorum ab altero Epigrãmata, ab altero etiã poëmata excuſſa ſunt, vt ipſius artis poëticæ præcepta reticeam. Ipſi aũt theologi nec hymnos Eccleſiæ diſſimulent, nec neſciant Nazianzenum, Hieronymũ, Sedulium, Paulinũ, & alios*

carmi-

carmina eeciniſſe: Nec eos praterierit Moſen primum diuinas laudes carmine Hexametro decantaſſe, & Hebræum calamum nonnullis diuinorum libris verſuum mẽſuras impreßiſſe, quas equidem non ſolùm licere, verùm & expedire quoquo modo, noſtra etiam tempeſtate putauerim: modò fabuloſa ne ſit, nec obſcœna materia: modò gẽtilium deorum memores ne ſimus, præterquã fortè, dum eos explodimus, dum damnamus. Sume igitur libenti animo, Cæſar, noſtram hanc hiſtoriam altiùs repetitam & carmine concinuatam, cuius lectione (ſi erit otium) addi animo ſtimulos optârim, vt Chriſti memoriam in occidente minus reuerenter quandoq́ habitã: in oriente verò principum deſidia iam penè abolitam, renouandam pro viribus & illuſtrandã ſuſcipias, & impij Mahometis cultum penitùs obliteres. Et quoniam militia tua me iam pridẽ, nec ſine honore & egregia quadam auctoritate aſcripſiſti: iſtiuſmodi quidem comparanda victoria debemus enſem, parta autem & publicanda ſtylum pollicemur. Vale.

JOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ
DOMINI, ET CONCORDIAE COMITIS
HEROICVM CARMEN

De myſterijs Dominicæ crucis, nuper in Germaniam delapſis,

AD MAXIMILIANVM AVGVSTVM
Romanorum regem.

TITVLVS STAVROSTICHOS.

GErmana nuper delapſa inſignia terra
Principis ætherij, canerem, ter Maxime Cæſar,
Si me præcellens rerum mirandaq́ moles
Exiguo ſineret reſidem de pectore vocem
Promere, ſed vincet pietas, audacia vincet,
Abſcedat Bromius, ſpumoſo Cypria Ponto
Diſpereat, procul hinc abſit Thymbræus Apollo.
Fabula Pieridum, procul hinc, procul eſte prophani:
Namq́ ſalutiferi canimus miracula Regis,
Vafano figmenta Deûm, qui diſpulit orbe:
Chriſte faue cœptis, tuq́ o ſanctißima Virgo
Empyrei regina poli, genitrixq́ Tonantis,
Dirige fluctiuagam ventoſa per æquora cymbam:
Poſtquàm flammifero præpes deſcendit ab axe,
Summa Dei ſoboles, ſummi ſapientia Patris.
Vt malè contractas à primo ſemine labes
Purpurea elueret, ſacrati ſanguinis vnda,
Mortales clauſo profugos vt ferret Olympo,
Sacra prophanato diffudit lumina mundo:
Tartareas pellens hominum de corde tenebras,
Iuq́ vices varias diuerſa in tempora ſignis,
Quæ captum ſuperant humanæ mentis, adegit
Suaue ſerenata in præcordia vulnus amoris
Illapſus primùm præcelſa virginis alno.
Quæ mox concepit nullo de ſemine prolem,
Vilsaq́ enixa eſt nono ad præſepia menſe.
Iam vix octauam lucem conſpexerat Infans,
Iam vix aſſumpta prima in cunabula carnis
Attigerat: cultros pellis cum cæſa cruentos
Senſit: & hoſtiles aufugit principis iras
Herodis, ſupero matrem puerumq́ tueri

Afflatu

Afflatu iuſſus Ioſeph: Nilotica tecta
Perrexit: monitusq́ iterum ad Iudaa veneris,
Herode extincto, Galilais adſtitit aruis.
Subditus interea peragit mandata parentum:
Pracellitq́ ſenes puer, & Salomonia templa
Ingreſſus monuit, legisq́ abſtruſa recluſit.
Mox docuit Solymos praclara munia vita
Praconis tonitru: qui flumine mergier artus
Suaſit: & indignum Chriſti qui lora relaxet
Se vocat: & nitida ſoluat ſandalia planta.
Hinc vaſta latebras Chriſtus perrexit eremi,
Multos paſſurus violenti damonis actus.
Namq́ quater denos iam roſcida Luna rotatus
Egerat: & totidem magnum Sol aureus orbem
Ambierat terra: nec dum ieiunia Chriſtus
Soluerat eſuriens: cùm ſe tentator operta
Ingeßit fraude, & lapides miteſcere duros
Praciperet blandè ſtimulat: cui talia fatur:
Nónne ſacri referunt libri? traducere vitam
Non datur in dapibus: ſed enim felicius illud
Quod fluxit ſacro ſemel Omnipotentis ab ore,
Perpetuam praſtat ventura in ſacula vitam.
Protinus hinc celſa vehit ad faſtigia pinna
Spiritus: atq́ illi rurſum ſi dia propago es
Te tutò poteris ſummo de culmine templi
Mittere? namq́ extant de te mandata miniſtris:
Ne fortè ad lapidem offendas: cui talia reddit:
Legiferi ſcitum Moſis, Dominumq́ Deumq́
Ne tentes: paucis pauefactus vocibus hiſce
Obriguit: veluti cum ſauo mœnia bello
Impiger obſedit multo conamine miles:
Actutum & chalybis percuſſus tempora glande,
Machina terrifico quam fulminat anea bombo
Sternitur: atq́ illi torpeſcunt frigore membra.
Crudeles iterum verſutus colligit iras,
Ac triſti obuerſat fallendi pectore curas:
Nubiferi ductum pracelſo in culmine montis
Collocat: & molli quondam regnata Dario
Monſtrat ſceptra: Pharon Libyes porrecta ſub axem
Regna: Tagum fuluam populis qui voluit harenam,
Et quicquid latis rerum tractabat habenis
Roma potens: ſpondetq́ illi ſi poplite flexo
Procumbat: contraq́ refert diuina propago
Perfide diſcedas: ſoli ſeruire Tonanti
Eſt opus: in tenues momento euanuit auras
Poſt nucleum legis diriment à cortice vulgo
Prabuit: aterna referans compendia vita:
Dogmataq́ expungens ſcribarum mentis auara
Semina: pontificum luxus, faſtoſaq́ ſecli
Gaudia perſtringens: Phariſaa noxia turba
Carpit fulcra: dolos retegit, praunucia mortis
Spargit verba ſua: non indignatus ab vmbris
Infernis animas excire ad munia vita.
Reddere cognatis nutu, qua functa ſepulchris
Corpora: qua triſtem dudum exhalare Mephitin.
Diſiecta placuit rurſum connectere forma,

Inuidia extemplò conflatur maxima: namq;
Virtuti vitium bellat, diuina prophanis
Confligunt: pugnat tumido clementia faſtu
Supplicium petitur, iuſto de ſanguine, pœna
Poſcuntur: ſæua condunt ſpectacula plebi
Pontifices: tollit præſes Romanus in altum
Membra ſalutiferi transfixo ſtipite Regis.
Funditur innocuus toto de corpore ſanguis
Vbertim celebris mixto fluit vnda cruore,
Qua ſcelus antiquum, primaq; ab origine mundi
Eluitur, patria primæua piacula noxa.
Scilicet humani generis percullſus amore:
Crudeles clauos, riſusq; aſpera flagra,
Sputa, alapas, Barbæ vulſus, diramq; coronam
Sentibus horrentem ſubyt: mortemq; fugare
Morte crucis voluit. Quæ te clementia, Chriſte,
Ingratos nimiùm mortales, ferrea corda
Vt morte eriperes, mortem perferre coegit?
Ne rogo, ne ſummi collati muneris vnquàm
Inferni obrepant vaſana obliuia ſomni.
Dicite felices animæ, quæ lucida templa
Incolitis: quoties renouârit myſtica lethi
Signa ſui, poſtquàm ſedes ferrugine nigras
Inuiſit, pulſisq; æterna luce tenebris,
Atq; cathenato reſolutis patribus hoſte,
Sublimis ſuperas Chriſtus remeauit ad arces.
Principio auratis confixit corda ſagittis,
Corda virûm ſacri cœtus: quæ viuida virtus
Ardentis linguæ in ſpeciem penetrârat & almum.
Spirabant calefacta nimis præcordia Chriſtum,
Quem puro quondam ſumebat turba fidelis
Pectore, ſacrata celebrans conuiuia cœna,
Scilicet immites hinc debellare tyrannos,
Exarmata valent flammanti pectora lingua:
Hinc veteres fugitare Dei trepidare ſenatus:
Mirari attoniti ſophiæ de plebe magiſtri,
Mirari & vulgus cœpit, cùm creſceret ardor
Inſolitus: numerumq; magis, quò ſæuior ira
Redderet innumerum tormentis percita cædes,
Recludunt Stephano cœlum ſtridentia ſaxa:
Vrentem moriens tenuit Laurentius ignem.
Innumeræ rigidam conſtanti pectore mortem
Imbelles obeunt (res non audita) puellæ.
Pollutas pueri læti obtruncantur ad aras:
Inter mille neces fides rutilantior ignis
Fulſit Callaicis velut in fornacibus aurum:
Tum præſes Syrys feruens Ignatius agris
Chriſtigenas paſcebat oues, Romanus abegit
Miles, crudeli ducturus funera circo.
Sacra viri nimiùm formidant membra leones
Tangere, ab innocuo cohibentes ora cruore:
Quem rigidi immitis Traiani exhauſerat enſis,
Protinus euulſo (nam dirus pectore lictor
Traxerat) inſcriptum cordi ſpectatur Ieſu
Nomen honoratum: quod triſtia tartara longè
Formidant. ſupera conſpecta inſignia dextra

Tempore

Tempore iam ex illo: multum cùm viuidus ardor
Ferueret: inuidit dæmon tranſcendere cælos
Stelligeros hominem, quibus ille expulſus Auerni
Horrendas ſubijt multa caligine ſedes.
Hinc ſatagit, triſti vt marceſcant pectora luxu,
Craſſetur vilis timiduſq́; nomiſmatis ardor:
Deſpectent humiles vano vt turgentia faſtu
Stemmata: ſed vicit Chriſtus, ſuperoq́; calore
Depulit elatas erebi de nocte tenebras
Hoſte triumphato, ruit ille in tartara præceps.
Sed magis infernus coluber cùm ſibila preſsit,
Fallendi inſidias viroſo in corde volutat:
Cùm velut à rabida quam dira impellit edendi
Ingluuies, paſtor commiſſa armenta Leæna
Cuſtodit: magis illa furit, licet improba fraudes
Diſsimulet, renouatq́; latens in pectore bellum,
Socius haud coluber ſimulata pace venenum
Offundit, ſed quis ſummi Omnipotentis alumnos
Fraudibus eripiat? placuit concire fideles
Sapiùs, atq; magis, quo frixit inertia mundi.
Propterea Aſſyſius nimio calefactus amore,
Retulit effoſsis flammantia ſtigmata membris
Franciſcus: pauper terris, ditiſsimus aula
Principis ætherij, per rari ſignifer æqui.
Alter ab empyreis defluxit ſedibus alma
Virtutis cuſtos, fidei ſeruator Hiberus
Vtrinq; innumera, varia ſub veſte caterua
Conſcendêre polos: fremuit perterritus Orcus.
Nec non & Siculus flammas emiſit: & ille
Conſpicuus ſignis Picena gloria gentis.
Olim fœminei ſexus, & Tuſcus & Vmber
Monſtrauêre fidem, & geſtata inſignia, necnon
Sulphurea Nar albus aqua, priſcumq́; Reate
Quid referam? ſanctos monitus præconia crebra
Sacrorum vatum non exaudita prophanis.
Sed quæ inuiſa malus, nuper demiſerit audi:
Dum Sol obliquum biſſenis partibus orbem
Supra quindecies centum numeraſſet ab ortu
Virgineæ partus, prima trieteridis annum
Poſtremum voluens, labuntur myſtica cælo.
Res comperta mihi, vos aſpirate, canenti.
Eſt regio Europæ gelido ſubiecta trioni,
Bellaces habitant populi: quos Romula pubes
Vix domuit: toto quamuis dominarier orbe
Cœperit, & Latium iam formidaret Araxes,
Armenius Tybrim, Pharium & pepuliſſet Anubim:
Itala proiectos aluit, qua belua fratres
Illinc miſſa vadis ingentia robora voluit.
Atq; ſub aërijs perlabitur alpibus Aenus,
* *Aenus cæſareis ardentia ligna caminis*
Ducturus: vaſto populus dum ſcobibus antro
Effoſſum varios argentum promit in vſus,
Hac Rhenus liquidi deuoluit fluminis vndam.
Gallica Germanis, qui ſeparat arua Colonis,
Romani toties expertus militis arma:
Ingentes paruo Thybri ſupponere lymphas

* alij ſcribũt Oenus, fluuius Germaniæ Vindelicos à Noricis diuidens.

Pertulit,

Pertulit, & Latiam nectare per æquora puppim,
Oceani bifido percellens vortice fluctus.
Hinc & Danubius non magnas deuehit vndas,
Montibus Arbona vix fuſus, plurima nondum
Flumina ſurripuit nondumq́. Binomius: ingens
Alluit Elyſios Arioſq́. & Paonis oram,
Et Lygios, tandem rapto tumefactus aquarum,
Euxinum ingreditur bis terno gurgite pontum:
Extremumq́. caput limoſa perdit in vlua.
Hic demiſſa recens populi myſteria, mirum
Attoniti inſpectant: homines, ac inanima paſſim
Inſcribunt puro delapſa inſignia cælo
Sanguinolenta Crucis, claris memoranda triumphis
Effigies latè ſpectatur, ſpongia, flagra
Viſuntur, tunica inconſutilis intima, claui
Cernuntur multo madefacti ſanguine: telum
Quod ſacram ſæuo diſcreuerat impete coſtam
*Pingitur, excubitor * Chriſti ſpectabilis ales* * criſta
Tergeminiq́. micant tali, quos inclyta Chriſti
Iecerat innocui fortiſſimus tegmina miles:
Non ignota cano, Cæſar monſtrauit, & ipſi
Vidimus, innumeros prompſit Germania teſtes.
Qua Rhenus senis Rheſis ex alpibus orſu
Funditur, & maior ſuppoſitis influit aruis
Compertum, viditq́. lacus qui molle pererrans,
Muros piſcoſa ſubiectos perluit vrbis
Quos Conſtantini proles Oriente ſubacto.
Occiduas repetens ſtellanti murice terras
Condidit, & proprio ſignauit nomine: cuius
Principis (vt perhibent) demiſſus ſanguine Picus:
Picus harenoſa genitus prope flumina Sicla,
Audijt & tumidi iam ditior accola Rheni:
Quiq́. lacu miſſus lenis ſubmurmurat vnda:
Mox alium præfertq́. lacum, quo deniq́. fuſus
Inde humilis, tumiduſq́. vorax euoluitur, inde
Plenus & exiguus, rectus, ſinuoſus in orbem
Labitur: Hinc ſumptis Baſileam diuidit vrbem
Fontibus, ac vaſto defertur gurgite, & alti
Vorticibus magnis contingit tecta Briſachi.
Aduerſam caſa, qua nectunt abiete ripam
Noricus inſpexit, torti audiuère Sycambri.
Audijt & Mario domitus per vulnera Cymber,
Senſerunt amnes, ſenſerunt æquora longè:
Aequora torpenti glacie concreta ſub axe
Arctoo, propiùs conſpexit Danubij fons.
Spectârunt fortes ipſi ſub mœnibus Vlma,
Aſſueti contis fortes bellare Sueui:
Et Phorcin Latia donatus lumine lingua,
Cui ſacrum triplici celebratum dogmate nomen,
Inſpectant populi, quorum confinia Cæſar
Vaſtauit latè victor, cùm fuſa Bohemus
Agmina colligeret, nuper, dum prælia miſcet
Confractis vires latura rebellibus, illinc
Vangiones cernunt, latebroſa ſilentia ſylua
Hercynia norunt, nouit perterritus Oſus
*Oſus * araniſco, dubium, deductus: an illo*

* puto legẽdum ab Aniſo flumine Germaniæ.

His

Hic genus antiquum referat, ſub iudice lis eſt.
Vindelicus, Rhetus, miratur: & aſpera cæde
Romani tremuit quondam prouincia Vari:
Nec tàm præcipiti formidine territus hauſit
Armorum ſonitum, quondam Germanus arator:
Nec ſic expauit ſubitis cum motibus Alpes:
Intremuêre, minus bellacis tempore Othonis,
Pertimuit claro primum cum myſtica cœlo
Defluxêre, iuuat lachrymas effundere: multa
Implorant veniam ſcelerum cum patribus vrbes.
* *Aeni concutitur pons, illius accola nudis* — * alij ſcribunt Oeni
Incedit pedibus celebrans amburbia: tantum
Relligio potuit: minio color, & color atro
Nonnunquàm ſimilis: ſacris mantilibus ipſi
Sanguineis rutilans maculis inſigne triumphi
Vidimus, Actæo confuſum penè liquore
Puniceo interdum fulgor certauerat Oſtro.
Interdum fuſci nigrantem nube coloris.
Permixtamq; crucem rubro ſpectauimus olim.
Nec morum diſcrimen erat, ſacer atq; prophanus.
Iam conſperſa ſibi geſtabant myſtica patres
Conſcripti & pueri, conſcriptus ſexus vterq;:
Et templa & veſtes, à ſumma Cæſaris aula
Ad tenues vicos, ad dura mapalia ruris.
Cernere erat liquido deductum ex æthere ſignum
Purpurea exceptum tunica, quod ferre ſenator
Formidat leui & matrona perhorruit armo.
Quod ſtupuit trito poſitum centone colonus,
Pauperis ad lychnum nati dum canabe pero
Conſuitur, teneras lacerent ne triſtia plantas
Conſtipata gelu, conſertaq; vepribus arua
Miraturq; ſagi tenuato ſtamine miles
Inſculptum mortis vitali à ſede trophæum,
Miratuq;, ſimulq; pauet, qui vaſa ſacerdos
Obnubit, celeri ſupra tectoria lapſu
Aduentare cruces, & lintea pingere: pallet
Spectator, denſuſq; redit formidine ſanguis
Ad fontem è riuis, titubantq; in pectore fibræ.
Nec non veloces agere cùm turbida lympha,
Præcipitata molas ſummo de vertice montis:
Atq; excepta rotis tereret frumenta miniſter,
Qui laſſata vago ſtridore, & pondere ſacci
Pollineq; inſperſus, placido dare membra ſopori
Decernit, rubro ſub tectis ſpargitur imbre.
Olli per pectus, per crus, per colla, per aluum
Syderea extemplò pingunt inſignia guttæ.
Quàm varij ſtrepitus, quàm diſſona dogmata, quanti
Pro ſenſu capitum vario muſſare ſuſurri?
Crediderim Dominum celſa qui præſidet arci,
Olim longa ſui potantem obliuia mundum
Vidiſſe: & ſignis voluiſſe ſalubribus alma.
Sæpius (vtq; alias excire ad lumina lucis,
Quandoquidem fontes inferno ſuſtulit antro:
Tartareus princeps furias, ſcelerumq; cæteruas
Immiſit Stygij reſerantes abdita fontis:
Cuius mortifero dudum tenebroſus hiatu

Aëra tabificum fumus prætexuit: Inde
Anguſta occulitur cæleſtis ſemita vitæ:
Inde crucis miſeros veſana oblivia tentant:
Hinc regina mali fortè indignata ſiniſtris,
In cædes & bella ruit ſitibunda cruoris.
Præcurritq́; rotas ſciſſo diſcordia crine
Succeſſus belli ſi fortè arriſerit: illinc
Ambitio erumpit rebus tumefacta ſecundis:
Tumq́; infrenis amor lucri, tùm lurida gliſcit
Ingluuies, ſtudioq́; omnes excerpta per artus
Spurca Venus, laſſis nimiùm quæ viribus hauſta.
Et parit ignauos animos, & torquet atroci
Inuidia & partos diſperdit prodigia cenſus.
Sic ſeptemplicibus craſſatur perdita vinclis
Belua multorum capitum, quibus impete ſæuo
Deiectam legimus quondam Babylona ſuperbam:
Quam, nec crudelis populaſſet milite Cyrus:
Nec centum crebrò mutaſſent ariete portæ:
Nec geneſis falſo luſiſſet dogmate mendax,
Stellarum varijs intentus curſibus augur:
Ni priùs hoſtiles hauſiſſet perfida mores,
Quos noſter, pudet heu, iam dudum accersijt orbis.
Quosq́; recens Babylon hauſtos cumulatius ambit.
Sed nec tàm tumidam victrix te Græcia quondam:
Reddiderant cæſi Marathonis in æquore Perſæ,
Non deluſa Rhodo, tergo non fulta Platonis:
Non Demoſthenea raptata volumine lingua,
Néve * ſtageio motu peruecta tonantis
Stagiriti Ad ſolium, tanto pereuntis ludicra famæ
Aut ſtudio, aut plauſu quondam depoſcis inani,
Quàm nunc imbelles laudum mentita trophæa
Oſtentant faſtu, quàm plebs ignara tumeſcit.
Mollitiem ſubde, & luxus quos priſca Tarenti
Fama reformidat, quos neſcit Apicius, odit
Atq́; Philoxenium guttur, quos reijcit ille,
Qui ſceptro indignus tractauit ſerica penſa:
Et Sybaris, parca ſpernens opſonia menſa.
Sed quid Achemenijs quæſitam regibus olim
Immanem venerem (pudet heu memorare) prophani
Nomine damnantur, qui non admiſerit: omnes
Quotquot collegit vitiorum Roma cloacas.
Aſſyrium Tiberi cùm iam admiſiſſet Orontem,
Mox proprijs opibus, proprijs ruitura ſub armis.
Iam dudum excipiunt, inſultant Maurus & Afer
Aegyptius, Libya ſubſannat, Thracia ridet
Nec fidei monitis auſcultant, vincimur aiunt:
Colluuies ſcelerum, vitiorum fœtida nubes
Hinc illuc pridem migrauit, perfida turba
In Chriſtum laxant impune repagula: nobis
Non impune datum, ſi Chriſtum lingua laceſſat.
Virginis & nomen, nobis non ſpernitur alma,
Sed nec ſacra Dei nobis, nec templa, nec aræ
Venduntur. Dominis quò tandem cernimus vſq́;
Inſultare canes? purgemus noxia, rectum
Firmemus, noſtris opus eſt indicere bellum
Moribus inprimis. Mox bella inferre prophanis

Scilicet incaſſum, patiemur myſtica cælo
Delabi, aut veteres tantum effudiſſe cruoris
Sacratæ fidei proceres? aut deniq; Chriſti
Nil nobis prodeſſe necem patiemur amaram?
Subiectas populos compeſcas, inclyte Caſar,
A vitijs, neq; enim tantas Regnator olympi
Virtutes & opes tibi contulit, vt tibi tantum
Prodeſſent, celſa rariſsima munera dextra:
Dona recognoſcas fortis cæleſtia, Caſar,
Sopitam turbis ſacrato pollice barbam.
Vellere ne pigeat, tua ſunt hæc munia, Caſar,
Stringere conſtantis fidei pro legibus enſem:
Inſculptaq; cruce infidos Mahometis alumnos
Pellere: quæ tibi ſunt iam tradita deſine, Caſar
Alter vt inſumat, te contemnente: miniſtri
Chriſto non deſunt, reges, nec tempora deſunt
Vt mores abigat Sathana impellente nefaſtos:
Et crucis imperium longè lateq; propaget.
Tu dudum lectus, nunc iunitatus, ad altos
Dirige (ne pigeat) fælicia carbaſa portus:
Non deerunt equites, non inſtrumenta, fideles
Adſunt Italiæ populi, lectiſsima pubes
Viribus indomitis: inſtructas ecce phalanges
Tormenta, & celebres praſtat Germania currus,
Et neruos belli: fauor ingens cælitùs, idem
Quo fretus iam pene puer certamine Gallos
Contundis Latio, nec dum diademate frontem
Contectus, multosq; domas: gens effera nuper
Rettulit Arctoos inflictum vulnus in axes:
Iam metuuntq; Getæ, metuit quoque Maurus vt olim
Fugerat Eoos indignabundus in ortus
Emonijs equitum Cuneus diſcinctus ab oris:
Dum Carolus bello iam Parthenopæa ſubiret
Mænia, magnanimis qui mox ſuccumberet orſis.
Cuius nec geſtu Byzantia turba Sariſſas
Duxiſſet contra, refluus quoq; Boſphorus vndas
Veliuolam claſſem Thracum excepiſſet in vlnas.
Ter ſeruum Memphis iure indignata tyrannum
Ceſsiſſet Pharium velamina torta tiaram.
Nunc Aquila expetitur rutulum, quæ inſigne triumphi,
Per Tanaim Nilum calidæ per rura Syenes:
Perq; Arabum campos, ambuſtaq; ſolibus arua.
Vectet ad auroræ populos ad Ditia regna:
Sed vereor, Caſar, veteri ne quaſſa timore
Occiduum turbet, ſubitis incurſibus orbem
Hoſtica gens fidei: veluti cum percita voce
Euigilant nudo, meditantur prælia dente
Turba canum, ſurdis ſi fortè irritibus hoſtem
Nil arcent, nec baubatus effundere vanos
Contulit, inſultum expediunt, quo territus hoſtis,
Horrens inq; illum poſsit formido referri.
Rumpe moras, præſtans videat Gangeticus armis
Caſaris excindi, Perſas, non ſpernere Hydaſpem,
Aut Hypanim, pontes, patrios nec viſere ſaltus:
Donec odoratos alacer conſcenderit Indos.

FINIS.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ PRINCIPIS CONCORDIAEQVE COMITIS, IN LIBROS SVOS

De rerum Prænotione,

AD ALBERTVM PIVM Carp. Principem,

PROOEMIVM.

MIRABAR olim, Alberte, mox ſæpenumerò indolui, cùm animaduerterem genus humanum ijs in rebus inueſtigandis, quæ paruum ſibi emolumenti per ſeſe allatura eſſent, curioſiſſimum fuiſſe, in illis verò comparandis, quorum defectu nil ad vitam beatam cætera conferrent, negligentiſſimum. Eniti mortales conſueuiſſe, vt prænoſcerent quod eſſet futurum, poſthaberent, quod aliquando ipſi futuri eſſent. Affectaſſe prænotionem euentuum alienorum, propria opera, quin & ſeipſos non cognouiſſe. Atqui nec Gentes ipſas, aut litera Delphica, aut Chilonis præcepto motas, vt in ſui quiſq. notitia verſaretur: Sed nec Hebræos Solomonis præceptis animatos, vt propriam noſcerent ſpeciem: nec omnis noſtros homines Euangelico monitu excitatos vt perſcrutarentur, ne ſint tenebræ, quod in eis lumen apparet. Ferueré nihilominus paſſim omnes ad futuri notitiam peruestigandam, quæ ſi perperam ſuſcipiatur peſtilentiſſima fraus, & eſt, & à bonis indicijs ſemper habita, ſi rectè, ſalubrè, & ad agendam benè atq. beatè vitam, præcellentiſſimum compendium exiſtimatur. Hiſce de rebus, tùm vt mihi conſulerem, tùm vt alijs, quibus poſſem viribus ne deeſſem, de ſui ipſius cognitione, de fide, de operibus ad felicitatem conducentibus pleraq. egi, dum libros de morte Christi & propria cogitanda, de ſtudio Philoſophiæ, de Imaginatione conſcriberem, & præcipuè in Theorematis, de Fide & ordine credendi, ſcrutatus quæ potui ratione quibúſnam veluti methodis, & illa conſequi, & ijs vti commodè poſſemus. Propterea ratus cùm eſſem me facturum operæpretium, ſi de rerum prænotione diſſererem, hoc operis aggredi placuit: cui abſoluendo, non ipſius modò eximia vtilitas, ſed & dignitas etiam ſubinuitauit. Quippe ſi rerum cognitionem præclaram eſſe omnes ſemper duxerunt, præclariorem certè præcognitionem ipſam iudicauerint. Sed enim vtilitatis acceſſione eo propenſiores facti ſumus, quòd noſtro labore multis conſuletur, qui in deligendo hallucinantur & ſuo periculo ſæpenumerò exorbitant. Siquidem crebris & repetitis experimentis agnouimus, ſuperſtitioſas & noxias futurorum prænotiones à multis appeti: quæ aut nullo, aut præpoſtero diſcerniculo à bonis ac veris dirimerentur. Nonem igitur libros pro veritate prænotionum aduerſus vanitatem inſtituendos curaui, in quibus qui mihi labor, quæ difficultas: nouerint ij, quibus compertum librorum omnium ordinem, & cathenam non facilè necti? Sed exactiùs illi, quorum ſtudio conſtiterit de ipſo ſupremo genere, id eſt, de prænotione in vniuerſum ante me neminem diſſeruiſſe. Primus quòd ſciam id ipſum & ſuas partes ſimul amplexus, primus item verbo, abſit inuidia, confutaui nonnulla, quæ perinde alij non attigerunt, vana illa quidem & Chriſtianæ religioni noſtræ plurimùm aduerſa, tametſi pleriſq. in rebus magnopere innatum me à Theologis quibuſdam non eo inficias, quorum ſaluberrima dogmata præ oculis habuimus, & eorum etiam interſcribendum quandoque non ſine honoris præfatione meminimus: nihilo tamen minus aut inuenta nobis ſteterunt, aut abiecta, par in vtriſq. cura, par ſtudium: nam quantum laboris exantlauimus in inueniendo, tantum ſudoris effudimus in abyciendo & diſcernendo: Vtrum ſatis in parte fecerim alij iudicent. Sumpſi onus libens, vt mihi, & alijs in metienda prænotionum via, difficili admodum, longa & ſalebroſa quoquomodo conſulerem. Quæ mihi occurrere quanquàm cum ijs affinitate quadam coniungerentur, de quibus agimus, non omnia tamen admiſi. Quis enim ambigat vel hebetiſſimum ſcriptorem inſtar Anaxagoreæ confuſionis quolibet in opere, qualibet, ne dicam omnia coaceruare atq. congerere poſſe? Sed ambitioſi id fortaſſe munus vel inſolentis, ineruditi au-

tem &

tem & negligentiæ, ſi qua vel quadantenus ad quæſtionem conducant, aut meminiſſe, aut innuere, aut deliberare prætermiſeris, ſicuti exactè non pertractaſſe quibus inſtrui lector poſſit, & quibus declarandis commentandi prouincia ſuſcepta eſt. Hæc enim & copioſè & apertè lectorem inſtituunt, illa vel tacitè monent, vt quæ apud alios didicerit, addiſcat, quæ minimè nouit, non pigeat didiciſſe, at quæ extraria ſunt & ſcrupuloſè diſquirere, & explanare ſuperfluum eſt, ſat in talibus fuerit monſtraſſe locos, ne facta omnino facere velle videamur. Hanc autem ex operoſo iſto labore meo, mercedem, vel ſolam à lectoribus efflagitauerim, vt quicquid toto opere boni verîq́ interſperſum & excogitatum inuenient, Deo noſtro, à quo omne verum & bonum, acceptum referant, ſi quid fortaſſe mali falſiq́ deprehenderint, nobis actutum id tribuant, tantum abeſt vt vel Pancratiaſtes vel pirio do victor haberi velim, aut diſiectis mœnibus excipi cupiam, aut Megarenſi lapide celebrari. Sed nec abnuenda erit venia ſicubi fortaſſe deceſſum è via, quandoquidem non ſolùm vt homo errare potui, verùm multa quoque ſe cateruatim offuderunt, quibus diſtentus, ne dicam, an veriùs diuulſus laceratus animus (ſi tamen diuelli & lacerari ſe inuito poteſt) minus ei vacare datum eſt huic operi perficiundo: Cui alioquin inter alia pacatum ocium, non bellicum, & pluſquàm ciuile negocium deberetur: Quare nec aliarum lucubrationum mearum, quas ſupra citaui, occupationem deprecor, nec peruigili cura & labore multo in commentationibus, etiam patrui, quæ ille perfecit recognoſcendis, & quæ inchoauit, abſoluendis, veluti honeſta ſatis excuſatione vtor: Sed vexationes plurimas, ſed bella præter fas, quin & contra omnia iura illata mihi, ſed obſidiones perpeſſas, amicorum cædes, oppidorum inuaſiones, ditionis direptiones, vxoris & filiorum carceres obtendo, à quibus iam clementiſſimus Deus vt reſpiraremus præſtitit, multa reſtituit, quin & mærores omnes in lætitiam conuertendos ampliſſimam ſpem præbuit. Adeò vt ſedata nondum tempeſtate ad ſtudia tranquillitatis redierimus, prænotionis volumina explicaturi. Sed quid tibi hæc enarro qui meas calamitates ſubleuaſti, oppida, arces, annonam, aurum communicaſti, & ea præſtitiſti, quorum non affinis modò, ſed nec tibi penè maiora præſtare potuiſſes.

Ad inſtitutum opus redeo, quo in opere hic erit rebus tractandis ordo, vt priuſquam de Prænotione ipſa aut in vniuerſum, aut quæ rei eſſentia, quæ partes, quæ affectiones, particulariter diſſeramus, ipſum Prænotionis explicemus nomen, cùm ad abſolutum doctrinæ genus pertineat, non modò quæſtiones noſſe, quas Philoſophi perquirendas decreuêre, ſed & ipſum nomen declarare, quod prænoſcendum prædicant. Si igitur nomen ipſius ſubiecti de quo tractandum, antè noſcendum eſt, qui de ipſa rerum prænotione tractatum in eo, ipſum mihi prænotionis nomen præſciendum, atque vt alij quoque præſciant elaborandum, ita Ariſtoteles in Poſterioribus reſolutorijs faciendum monuit, ita Plato videtur ſenſiſſe, qui nomen eſſentiæ ipſius imitationem in Cratilo eſſe voluit, quo ſcilicet, percepto illius quoque facilior notitia pateret. Itaque de prænotionis ipſius nomine cùm egerimus, tum & an ſit ipſa prænotio, & quid ſit rei eſſe diſputabimus, quòd inſinuatum & declaratum eſt per eſſentia nomen, quòd quidem apud recentiores linguæ Latinæ ſtudioſos non plenè animaduerſum. Putãt enim plerique Pariſienſium vocabulum eſſentiam, quod tamen Plauto, à Cicerone verſum alij putârunt, quodq́ à Sergio Flauio tranſlatum ſemel atque iterum Fabius dicit & probat. Explicatis autem ipſius rei cauſis interioribus ſen principijs: deinceps vndénam homini prænotio & cuius gratia diſquirendum, ſubindeq́ cauſas alias perſcrutabimur ne Platonici ſuccenſeant, putantes nos rei illius principia cauſaſq́ duntaxat duxiſſe in controuerſiam, quibus Ariſtotelici contenti videntur, propterea de exemplari quoq́ & organica obiter memores erimus, ac ea quæ prænotioni in vniuerſum obueniant inueſtigabimus: nec non quis eius vſus, quis abuſus, quis ardor præſciendi, qui legitimi, qui adulterini præcognitores, quomodo ex vera prænotione religio, ex falſa ſuperſtitio dependeat, quæ demùm prænotionis habeantur ſpecies. Hæc ſanè primo libro, ſed ordine congruenti pertractabuntur, in reliquis quæ ſubalterna dicuntur genera ab alijs ſubdiuiſa & ſecunda genera nuncupata, & ſpecies proprietateſq́ plurimas exequemur: Siquidem ſecundo de vera diuinaq́ prænotione diſſeremus: Tertio eam quæ ſecundum naturam eſt, & ducemus in medium, & ei præſcriptos limites oſtendere conabimur. Quatuor qui deinceps libri confutandis ſuperſtitioſis prænotionibus dabũtur, ac eorum primo qui quartum in ordine locum habebit aduerſus aperta, cum dæmone pacta fœdera, quibus ducũtur plurimæ diuinationum ſpecies, præliabimur. Tribus reliquis eliminabuntur, quæ de occulto prodeunt pacto. Quintus enim aduerſus Aſtrologiã bellabit, quo & libros duodecim Ioannis Pici patrui aduerſus eandẽ compendio claudere decreuimus, nõnulla etiã adijcientes, & omnium rationes diſſoluentes & refutantes, quæ ad hanc diem aduerſus idem patrui opus præclariſſimũ ab hinc

nouenniũ,

nonnullium à nobis poſt eius mortem reparatum & publicatum, conſcripta ſunt. Sextus contra Chiromantes, Geomantes, Augures, & cæteram ſuperſtitioſam turbam diſputabit, Magicas vanitates, & prophanas quæ inde ſcaturiũt, præſenſiones, cùm alterutro fulciantur pacto, & vtroq; dependeant, Septimo redarguemus. Octauus prænoſcendi cupiditati præſcripturus eſt metam. Nonus quibus modis diuinæ prænotiones à naturalibus, ac ſuperſtitioſis, & curioſis dirimi queant, planè dilucideq́; quoad poterimus, edocebit.

Sed quoniam multi fortaſſe non deerunt, vt ſunt hodie tetrici iudices, ac ſeueri naſutiq́; cenſores, quibus varia ſuſurramenta excitentur, præoccupanda nonnulla duximus. Quare qui non in ipſo modò voluminum decurſu, ſed ſingulis libris, ſingulis capitibus, quæſtionibus ſingulis, aut diuiſiones frequentiores, aut compoſitiones exactiores deſiderauerint, æquis boniq́; conſulant: ita & ij quoque ne deſpiciant noſtra, quibus crebriores interſperſæ definitiones faſtiditum & delicatum nimis guſtum illectant, nec eadem corruptum illorum damnet iudicium quos dira tenet cupido, vt indiſſolubilia quaque in re argumenta formentur. Neque enim hoc qualibet aut materia admittit, aut cauſa recipit, aut ſingulæ operis partes efflagitant: nec ſinguli omnia quanquam celeberrimi alioqui ſcriptores, executi ſunt, quibus tamen in rebus, quoad potui, data eſt opera, quæ ſi cui non fecerit ſatis, vel ligulam baxeis, vel anſulam crepidis ipſe reponat. Si alio opere totum negotium ex integro retexere pigebit, quibus nos vigilijs & laboribus noſtris vſui erimus, neq; enim pœnitebit vnquàm me vel ſolo cotis officio perfunctum. Nec longè futuros putauerim qui de ambitu quoque nos inſimulent, illud fortaſſe dictitantes propoſiti operis prouinciã plura de literis polliceri quàm de omnifarijs artibus Hippias ille præſtiterit, cum certamine olympico Piſam acceſſit, hiſce nihil ego reſponſurus ſum, ſed eoſdem vel illiteratos planè quibus, ſcilicet, odio ſtudia ſunt, vel inuidos quos videlicet pertæſum eſt ſuſcepti à me laboris beneficio publico, eoſdem inquam relegaturus ad lectionem voluminis. Quare ſi quibuſdam ideò minus placuerit, quia id non viderit percunctatorio illo ſtylo conciſo alternè argutulo, minus Latino, nil omnino culto, quem Pariſienſem appellant, protinus exaratum, vel meminerint ipſi vel diſcant minore opus fuiſſe ſubſellio: Sed non ita veteres non Ariſtotelem inprimis effeciſſe: quos non modò ſed noſtros Theologos, Auguſtinum, Hieronymum, Ambroſium, Gregorium, ſcribendi genere ſequimur, potiùs quàm poſteriores, quibus Latinum eloquium non ſatis in vſu fuit, illoſq́; ipſos ſequuti, qui illuſtriores noſtra etiam tempeſtate habiti ſunt, quæ veluti rediuiua Latina litera putantur. Huc addiderimus, quòd tametſi duo apud antiquos eloquentiæ iudices haberentur genera orationis, auctore Fabio, perpetua, ſcilicet, & conciſa, quarum ea rhetoricè, hæc dialecticè traderetur, illam tamen ſemper quaque in re ab ipſa etiam antiquitate & petitã & probatam videmus, adeò vt ipſemet Ariſtoteles apud Gentes, apud noſtros Damaſcenus, Auguſtinus, Seuerinus, de Dialectica oratoria, hoc eſt, de conciſo illo genere, perpetua tamen oratione, diſſeruerint. Qui verò callent oratoriam, & me vel in accuſandis falſis, & aſſerendis veris, vituperandis illis, iſtis laudandis, aut in conſulendo quid in ambiguis agendum, Rhetoricos non impleſſe numeros calumnientur, quiq́; adhibuiſſe me phaleras verborum cuperent & picta munia linguæ, monebuntur à doctis hominibus & amantibus mei, vt reuocent eò mentem, ſicut in alijs, ita hoc in opere tàm vario tanquàm multiplici, Philoſophi magis & Theologi quàm oratoris mihi onus incubuiſſe: Siquidem & rationibus & diuinis eloquijs res plurimùm agi conuenit, & præterea vtendum legibus, ac ipſis aduerſariorum placitis inſiſtendum, & remotas quoq; literas & reconditas Gentium diſciplinas permultas, aſſerendæ veritati non patrocinari, ſed ancillari oportuit: tùm illud ſciant, non diſplicuiſſe Rhetoribus antiquis oratori obuenire, vt in iudicio non contendat, non conſulat, non in laudando aut vituperando verſetur, cùm ſæpenumerò & concitare & confirmare, & obſcurè dicta interpretari, & præcipere conueniat: vt propè infinita videri poſſint cauſarũ genera. Quid? quod nec vnum modò illorum, ſed omnia ſimul noſtris his voluminibus amplecti, & promiſcuè exequi conſentaneum fuit. Et ſententiæ rerum non calamiſtri, non fuci orationis adſciſcendi, qui etiam à ſummis tùm Rhetoribus damnati, tùm oratoribus abiecti fuerunt, quibus non lenocinia, ſed ornamenta, hoc eſt, verba rebus cohærentia quærebantur. Quòd ſi nec tutos nos hiſce veluti clypeis autumauerint, res ipſas quàm veræ, quàm ſolidæ ſint, quàm defenſa atq; probata veritas, quàm oppugnata refutataq́; vanitas, non florida verba, non eloquij concinnitas, ſermonisq́; pigmenta, non eximios tropos, non egregia ſchemata, varioſq́; colores, non illuſtria lumina delectoſq́; characteres, non oratoria deniq; tela dijudicent: quanquàm vt inueniuntur inuerſarum aliqui narium & palato fatiſcente, quibus aliena ſemper obolent, & nauſeam excitant, vereor ne hinc vellent me oratoris, & philoſophi partes affectatiùs egiſſe, illinc optarẽt eaſdem

me aut

me aut minus impleſſe, aut omnino diſſimulaſſe. Sed parùm hæc ad me attinent: nam quæ nobis quaſi aliud agentibus forſitan occurrere, ea ſi non reieci, propterea euenit vt non negligerer ab eruditis nonnullis, quibus quæ horrida ſunt, non admittuntur, ſed ſi eorum nobis exactior cura non fuit, eo fecimus, quando docti & verè Chriſtiani homines, veritati quocunq; ea probetur modo, ſemper accedunt, & tametſi libentiùs plerique, ſi ornamentis quoq; refulſerit, vtraq; tamen de cauſa curam eius omnis ex parte non duximus abijciendam, nihil putantes à nobis alienum, modò veritas vanitate ablegata, modò religio ſuperſtitione exibilata, & ſuſcipiatur ab impijs, & à pijs ſuſcepta conſtantiſſimè retineatur. In hoc autem inprimis aſpeximus, in hoc direximus, collineauimus, vt verè prænotiones, quæ contemnuntur ab impijs, eruerentur in lucem & probarentur, vt inanes & falſa, quas ſuperſtitioſi excolere ſatagunt, refellerentur, vt demùm ab alterutris ſecernerentur: Hoc, inquam, per ſe principeq; propoſito curauimus, illud ex accidenti vt ſcilicet, aliena placita, & ſi quid ineris cultus aſciſceremus maiorum etiam exemplo inuitati, qui ita effecerunt ipſi & faciendum alijs poſteritatis memoriæ tradiderunt. Sed vtcunq; ſe habitura eſt res, minus iſthæc præfatio & quaſi facies, quàm ipſum operis corpus oſtenderit, quod vt iam promiſimus, à nomine exordiamur.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI, CONCORDIÆQVE COMITIS,

De rerum Prænotione,

LIBER I.

CAP. I.

QVID INDICET NOMEN prænotionis.

PRÆNOTIONIS nomen compoſitum eſt ex præpoſitione ipſa *præ* & *notione*, quæ idem eſt atque cognitio. Ea autem præpoſitionis huius habetur natura, vt & ſeparata & coniuncta in oratione ipſa dici ſcribiq; poſſit diphthongum ſemper includens. Eam quanquàm varios in ſignificatus perſæpè acceptam, deſumptamq; inuenimus, verior tamen & propior ſenſus, ſi ex ea id quod eſt priùs intelligatur, atque ipſi præpoſitioni antea, ſignificatu & re ipſe reſpondeat. Apud veteres obſeruatum inuenio, vt ipſa præpoſitio minimè coniuncta, varia denotet: ſed nonnunquàm antea ſignificet, etiam non iuncta, ſed ſeparata. Si verò cum alia dictione conſicitur, aut ſemper, aut frequentiſſimè ante priúſve ſignificat, idque in communi vſu eſt, quod & præfero & præpono, & multa id genus apertè commonſtrant. Quòd verbum ſi Græci exprimant, πρόγνωσιν dicturos eos arbitror, quanquàm prolepſin Cicero ſiue anticipationem, ſiue prænotionem appellat. Ne inuidia verbi labefactetur oratio, hæc ipſa prælibauimus, ac ne ij qui minutulos quoq; literarum apices conſectantur, neglectā ſui ſtudij rationē quærantur. Tametſi omnifariàm eruditus homo, vt ſublimiora inprimis curare debet, ita nec infima contemnere, quarum ope illa ipſa ſuſpiciuntur, & in eis adipiſcendis ſuppetias afferunt. Prænotionem igitur quantum attinet ad nomen, intelligi volumus ante notionem quandam, ſiue ante cognitionem, anticipationémve. At quamuis ipſa hominū prænotio, de qua plurimùm loquuturi ſumus, ſuapte natura videatur ad futura referri, vt dicatur propriè, ad prænotionē pertinere, quod futurū eſt, & priùs cognoſcitur quàm eueniat, nihilominus nō ita ad futurū reſtringitur, coartaturq;, vt etiam ad alia tempora protendi non poſſit. Namque & eò ſpectat (vt multos prioris ſignificatus ab Ariſtotele poſitos omittamus) cùm dicimus priuſquam alijs quidpiam

quod

Digitized by Google

quod iam actum factumq; ſit, innotuerit ab prænoſcente deprehendi, idq; ad præſens refertur tempus: Quale illud fortaſſe diceretur, quod in Patauino agro viſum eſt, dum ageretur in bello Pharſalico, vt cùm alij, tùm & Lucanus & Gellius meminerũt. Sed & certè illud quod Propheta Heliſæus vidit cùm Giezi puer à Siro Naamane dona poſtulatet. Cæterùm & ad prænotionem pertinent. Præteritæ res, cùm videlicet ſciuntur priuſquàm ordinaria vi naturæ cognoſci poſſint: Ad præſentia igitur (quæ ideò dicta quaſi præſenſibus ſint) præſentia inquam, quæ alijs nondum innotuerint, ad præterita etiam quæ ordine ſuo natura non poteſt oſtendere, prænotio pertinet. Siquidem & de præterito prophetia eſt, quæ ſub prænotionis genere continetur: vt in ſequentibus oſtendemus: Hinc deprehendi cognoſciq; poteſt, cur de rerum Prænotione volumen inſcripſerimus. Si enim de futurorum cognitione duntaxat mentionem feciſſemus, ad præſentia, atque præterita titulus non pertineret. Res autem de quarum prænotione tractamus, cuicunque temporis differentiæ congruunt, nec futuro duntaxat coaptantur. At qui nec vllum magis ambiens nomen nobis inuentum eſt, quod & diuina & humana, & ſuperſtitioſa ſimul, & religioſa comprehenderet, vt hinc vera probare, falſa indè reprobare poſſemus. Diuinatio namque reſtricta eſt, atque ad pauca quæpiam noſcenda protenditur. Et licet Macrobius eam, auctoritate Hippocratis motus, ad præſentia etiam atque præterita ſpectare putet, nihilominus ſupera diuina quæ non vendicat ſibi, ſed arrogat: vt ſumus dicturi, eaque item in malum vſurpatur à noſtris. Prophetiæ quoque nomen à prædicendo ſolum, non autem præſciendo pręnoſcendoq; deductum eſt, & pędictio ipſa prænotionem præponit. Qui enim fieri poteſt, vt rectè vereq; prædicantur quę priùs nota non ſint. Aliæ etiam pręſenſionum quorundam nomenclaturæ differentijs quibuſdam contractæ ſunt. Sed de his ad præſens ſatis, quando & hęc ipſa operis progreſſu videbũtur. Nunc an ipſa ſit prænorio, diſquirendum.

CAP. II.

PRAENOTIONEM ESSE.

DIximus ſuperiori capite, quid nomine prænotionis intelligere debeamus, nondum an ipſa pręnotio ſit, diſputauimus & collegimus. Cicero de Diuinatione ſcribens, primo eam libro multis argumentis eſſe commonſtrat, quas diſputationis partes fratri Quinto contribuit. Secundo autem quæ frater dixerat labefactare conatur, & ſuo more (qui ſcilicet dubitabundos philoſophos imitabatur) diſputationem ſub dubio relinquit. Verùm confirmauit in primo magis, quàm ſecundo infirmârit, quippe qui ex populi Romani & omnium Gentium conſenſu receptam opinionem aſſeruerit, verſari quandam inter homines Diuinationem, pluraque & varia tàm ſomnij quàm furoris & oraculorum (vt aruſpicinam & auguria prętermittam) affert exempla, quæ ſequenti diſputatione tollere quanquam tititut, non poteſt. Quę enim fuiſſe affirmantur ab omnibus, ea non fuiſſe qui contendit calumniatur. Quapropter prudentiſſimus intet philoſophos Ariſtoteles, quæ ab omnibus fama vulgabantur, conſentaneum eſſe putauit, vt omni ex parte falſa non eſſent. Quo ad rationes attinet quas contra opponit aut nihil illę, aut parùm probant. Quod oſtendere curaſſem ni Cicero idem tùm inter initia ſecundi libri, tùm in operis calce eis ipſis parùm ſe fidere declarauiſſet. Nam & illa Carneadis argumentatio quę videtur validior, aduerſus diuinationem inducta, eam vtique non tollit modo, ſed nec loco (vt videtur) pellit. In hunc ferè modum aduerſus illam diſputabat Carneades, aut ſenſibilium, aut intellectibilium rerum diuinatio eſt. Si primum des, cur diuinatione eſt opus? in eis, ſcilicet cognoſcendis, quæ ſenſibus vſurpamus. Si ſecundum, ſequetur illud vt quis lumine captus inſtar Tyteſię nequeat quicquam de coloribus diuinate, vt & ſurdus de vocibus nihil omnino pręſagire. Reſtat (inquit) vt de eis eſſe rebus diuinationem dicas, quę arte tractantur. At ea cùm artifices cognoſcant diuinatio ſuperfluit, quando ad ęgros medici, non arioli ducendi ſunt. Sanè iiſdem veſtigijs inſtare poſſent, quibus eſſet mens Carneadem refellere, atque eiuſmet ſumpris ita argumentari: Res cùm præſentes ſunt ſenſu, & diuinatione quum abſunt, aut non dum venerint, ipſa ſolùm diuinatione colligi, ſed & intellectu etiam

ſine

ſine ſenſu (quod quidem placuiſſe Platoni liquet) percipi & præcognoſci poſſe, ſiue earum imaginibus recens in animum illapſis, vti etiam nos adſtruimus, idque fiet palàm cùm de Prophetis diſputabimus, ſiue ex ſpeciebus animæ congenitis, quod Plato putauit. Sed & Didymus eis poſſet opponi, qui cęcus cùm eſſet, in diſciplinis nihilominus, & præcipuè Mathematicis præcellentiſſimè floruit. Artes verò multò etiam melius prænotione adhibita comparari poſſe, ſic & remedia ægritudinum, multa ſupernè reuelata memoriæ proditum iri. Sic in ambiguis reſponſa ſupra hominem exhiberi, perquam opportunum & commodum cenſent. His itaque confici poſſet diuinationem nec tolli planè nec erui. Si autem & diuinatio eſt, dubio procul & prænotio eſt, ſuperior enim & magis ambiens ipſa prænotio, quæ multas (vt monſtrabimus) ſpecies continet, inter quas diuinatio concluditur. A ſpecie autem ad ſuum genus argumentari affirmando rectè nos poſſe in Dialecticis adſtruitur, & eiuſmodi conſequutio inter bonas validasq; argumentationes nobilem obtinet locum. Diuinationem autem ſcribit Cicero eſſe earum rerum, quæ fortuitæ putantur, prædictionem atque præſenſionem, tametſi poſtea calumniari poſſe ipſam definitionem dicat ex Stoicorum placitis, quibus pro confeſſo erat, nihil omnino fortuitum haberi, ſed omnia fato quodam & neceſſitate gubernari. Quam opinionem, & indoctam quidem & impiam Ariſtoteles ipſe multifariam tàm in prima Philoſophia, quàm alibi ſuarum commentationum reprobat, & noſtri Theologi acerrimè atque fortiſſimè proſternunt. Id nomen ipſe à diuis tractum dicit, cuius loco Græci Manticen ponunt, à furore (vt Platoni placuit) deriuatum. At qui oracula dæmonum fuiſſe, de præſentibus, præteritis, atque futuris differentia, negari non poteſt, niſi omnis pariter negetur hiſtoria, quanquam ſæpè falsò & ſubdolè reſpondebant, fallebantque, & ſæpè mentiebantur. Vnde olim de templo Apollinis dictum: Benè dicta celebrari memoriter, errata recordari neminem.

Philoſophi quoque & multi & celebres prænotionem eſſe crediderunt rerum futurarum, inter quos Pythagoras celebratur, Plato ipſe tum in Phædro, tum alibi, tum in Timæo potiſſimùm, & diuinationem eſſe, & vates dicit, quibus tanquam interpretes præeſſe Prophetas voluit. Iamblichus, Proclus, Porphyrius, multis in locis commentationum ſuarum prænotionem futurorum apertiſſimè prædicant. Ipſum quoq; Ariſtotelem (vt ad præſens de diuinatione per ſomnum ſileam, cui etiam librum dedicauit) conſultum à Pythia vt philoſopharetur, apud Philoponem eius, & operum interpretem, & vitæ ſcriptorem legimus. Item ſectatores ferè omnes, & enarratores operum diuinationem per ſomnum eſſe credidêre. Et Auerrois in Paraphraſi de diuinatione per ſomnum id ipſum probauit, quod & Peripatetici fecerunt plurimi, ſeu Latina, ſeu Græca, ſeu Arabum lingua. Sed & Platonici exuberantiùs, & Syneſius quoque, & Pſellus, & alij. Nec non Stoici, atque ipſe Democritus, Dicearchus, Cratippus, Chryſippus, Diogenes Babylonius, Antiparer diuinationi conceſsêre. Verùm Indi quoq; & Aethiopes prænotionem non ſolùm futurorum credebant eſſe, ſed ipſi prænoſcebant multa, prędicebantq;, quemadmodum ex Philoſtrato colligitur in libris de Vita Tyanei Apollonij, quem etiam pręnouiſſe multa, & prędixiſſe conſcribit, qui cum nobis in ſequentibus libris erit pugna. Cęterùm Chriſtianis nobis negari omnino non poteſt rerum prænotio, cùm omnis noſtra religio pręnotionibus nata, auctaq; & propagata ſit: pręnotionibus, inquam, Prophetarũ, Chriſtiq; & Apoſtolorum, quibus diuino lumine reuelata ſunt, quæ ipſi nobis poſteà aut verbis, aut ſcriptis (quæ Canon Diuinarum literarum dicitur) inuulgârunt. Demùm & abundè ijs ſuffragatur ratio: Indita enim hæc quodammodo mentibus hominum ſollicitudo, vt quæ ad ſe futura pertinent prænoſſe aueant, vt latiùs diſputabimus. Fruſtrà autem hoc deſiderium ni vel omni ex parte, vel quadãtenus impleretur, & ſanè ſi Ariſtoteles in prima Philoſophia ſciendi deſiderium à natura homini inſertum cenſuit, cur non & futura ſciendi, hoc eſt, præſciendi? Pręſcire enim & ſcire futura, ſcire vtique eſt. Quid? quod homo animantibus brutis non pręſtaret modò, ſed planè poſthaberetur niſi prænotionibus polleret. Quandoquidem illæ quę ad ſe pertinent, prænoſcunt, quod & in formica minimo ferè animalium liquido conſpicitur, cui pro futura hyeme ad tolerandam ſibi famem grana reponuntur. Sanè cùm res nautica, agricolatio, tùm etiam maximè propria homini virtus, prudentia, pręnotionibus fretę ſuas operationes

peragunt. Enimuerò ſi & ſeparatæ ſubſtantiæ habentur (quod non ſolùm noſtri, ſed & Philoſophi Gentiũ probauêre) ſi Deus ipſe eſt (quod ſolum ab inſipiente & omnino ſatuo negatum) prænotionem eſſe neceſſe eſt. Si enim Deus eſt, prouidentia eſt, ſi prouidentia, vtiq; ad hominem extenditur, inferiorũ omnium animantium principem: hoc & ipſorum principes probauêre. Plato quidem id multiſatiam, & Ariſtoteles tàm in x. Ethicorum, quàm in libro de Bona fortuna ſenſit: quod tantum abſuit vt Auerrois (qui creditur impius) abnegauerit, vt prętet ea in libro etiam de Somno ſcripſerit, immitti à re Diuina hominibus ſomnia, idq; fieri ex perfecta erga eos ſollicitudine. Si autem prouidentia, vtique & prænotio erit. Prouidere enim atq; conſulere rebus quomodo poteſt qui eas non prænouerit? Dixerit quiſpiam, ſi Deus eo pollet munere, non propterea ſequi oportere, vt eodem homo polleat. Atqui pollere hominem dubio procul conſpicietur, ſi quæcunq; ad ſalutem rationali ſubſtãtiæ neceſſaria ſunt, illi à Deo impartiantur. Quomodo autem ad ſalutem, ad felicitatem ſe accinget homo, niſi & prænouerit eam iam ſibi præparatam, & modos viasq; didicerit, quibus ad illam quæ ſupra noſtræ naturæ facultatem ſita eſt, perueniatur. Iam de Legum poſitoribus liquet, prænoſſe eos oportere, ſi ſuis ciuibus & præſcribere, à quibus caueant, & præmonſtrare, quæ ſectentur, voluerint, atq; ob id & pœnas & pręmia tùm minari eos, tùm polliceri perſpeximus.

CAP. III.

QVID SIT PRAENOTIO.

CVm itaque rerum notæ animo concipiuntur, priuſquàm res ipſæ præſentes imaginibus ſuis, vel ſenſum excitent, vel mentem informent, efficiunt, vt qui hæc patitur, prænoſcere dicatur. Hinc veteres præſenſionis, præſagijque, atque prænotionis nomine vſi ſunt indiſcriminatim: quanquàm illa ad ſenſum (nam de præſenſione notum, & ſagire, vt ait Cicero, acutè ſentire eſt) hoc ad intellectum ſignificantius refertur. Aliud itaque ſcire eſt quid nomine ſignificetur, aliud quid ſit res, etiam in his quæ eſſentiam habent exiſtentem, in quo miramur eſſe nonnullos quanquàm alioquin ſubtiles Theologos, qui affirment idem eſſe quid nominis (& vt eorũ vtar verbis) quid rei, in habentibus quid rei. Notum enim aliud eſſe quid nomine prænotionis indicetur, quod ſuprà expoſuimus: Aliud quid ipſa prænotio de qua tractamus. Themiſtius in poſterioribus reſolutorijs docet, ea magnopere differre, diuerſumque omnino inquit putandum, nec vllo modo idem eſſe, ſignificatum nominis, & id quod ſub hoc verbo, quid ſit rei eſſe intelligitur, illudque omnibus ferè, hoc autem non niſi pauciſſimis & exercitatiſſimis in promptu haberi. Sed & illud conſiderari poteſt, quid eſt eſſe nominis, relationem eſſe ipſius nominis ad rem ex ipſo ſignificatam, quid verò ſit rei ipſam eſſe eſſentiam quæ refertur ad nomen. Vnde primum & complexis competit nominibus, & accidentibus, & communibus, & extrarijs: hoc verò incomplexis, proprijs, eſſentialibus. Sed de his aliâs. Verùm cùm ipſa notitia tàm ſenſui, quàm intellectui conueniat, efficitur, vt & eorum quæ ſuſcipiuntur ſenſu, & quæ mente intelliguntur, notio atque cognitio æquè dici poſſit. Noſcimus enim ſenſibus, noſcimus & ratione, atque intellectu. Quare & quæ priùs ſenſu vſurpantur exteriore, interioréve recipiuntur, aut imaginatione afformantur, vel in ſuperna animæ parte quæ ratiocinatur, & intelligit & ſapit, imprimuntur: ea prænoſci iure meritoque dicentur: vt prænotionis nomen ad quodcunque cognitionis genus referatur. Iam ipſa prænotio quod etiam ſuprà inſinuauimus ad ea non modò quæ ſint, ſed quæ ſeculis multis præterierint quoquo modo poteſt extendi: quando earum quæ prænoſcuntur rerum notitiam, aut ſenſus ipſe, aut intellectus ſuapte ſponte, aut naturæ ipſius ope alioquin conſequi non potuit. Sic prophetauit Moſes Theologorum omnium teſtimonio de mundi exordijs, de multorum ſeculorum decurſu, quæ iam dudum præterierant. Prophetia autem eſſe non poteſt niſi prænotio ſit. Prædici enim quomodo poſſunt, quæ prænota non fuerint. Siquidem προφημι Græcè, Latinè prædico: & προφητεία prædictio eſt. Sed & apud Hebræorum literas נביא, hoc eſt, naui, Prophetam ſignificat,

ficat,& נאה,id eſt,naua,pullulat,ex qua velnti radice apud nos deriuaretur eloquium. Et ne calumnia nobis ingeratur à Philoſophaſtris quibuſdam,quos Sacræ literæ perturbant, putantes fortaſſe indecorum atque extrarium nimis, vt præſagiri, prænoſci, prædicique dicantur, ea quæ olim multis annorum curriculis peracta ſunt, præter Macrobij auctoritatem, Hippocratis ſententia fultam, perlegant quæſo commentaria Auerrois de Somno, & intelligent abſurdum minimè putari debere, vt prænoſcantur præterita: nec remotum eſſe, quin ea quæ & præſentis, & præteriti temporis ſunt, præſciantur in ſomnis: modò ignota ea apud nos fuerint. Apud Ariſtotelem quoque in Rhetoricis me legiſſe memini, diuinationem quoque de præteritis dici, quæ tamen ſub ipſa prænotione, perinde ac ipſa Prophetia concluditur. Epimenides, inquit, Cretenſis diuinationem futurorum reſpuebat, præteritorum quæ occulta erat ſolam amplexabatur. Nec inconſonum putemus, vt repetamus Hippocratis exordium de Prognoſticis ægritudinum præcipientis præuiſione vtendum, & à medico futura, præterita, præſentia cognoſcenda, vt ægroto reuelentur,quæ de ſe ipſe non præſenſerat. Quòd procedente opere liquet apertiùs, dum ſignis vtitur, quibus quæ ſint proferenda, comparentur: Illud quoque inter alia Cornelij Celſi prognoſtica offert ſe memoriæ, dum lotij coloris meminit,albi priùs, mox ruffi: illud, inquit, coquere, hoc concoxiſſe ſignificat. Quare ad præterita etiam, non ſolùm præſentia (modò occulta fuerint) prognoſtica præſagiaque protenduntur. Atqui non modò Philoſophi,& Medici,ſed & Poëtæ nobis adſtipulantur. Nam apud Maronem in Georgicis ad vatem pertinet præſentium etiam & præteritorum notio. Quippe qui de Protheo loquens inquit:

—nouit namq; omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Adde & illud ſi præcognoſcuntur ea (vt dictum eſt) quę antea cognoſcuntur, quàm res ipſæ ſenſum vel ſua præſentia feriant, vel intellectum veſtiant ſui imagine: ſequetur dubio procul, vt etiam præterita poſſint præcognoſci. Quoniam ea ipſa, quæ à ſenſu, & intellectu per diſtantiam pręteriti temporis remota ſunt, niſi vel teſtibus narrentur, vel literarum monumentis pręſententur, ęquè impoſſibilia cognitu ſunt, quàm ea quę nunquàm fuerunt: nec magis excire ſenſum aut intellectum poteſt quod pręterijt nobis ignotum, quàm quod futurum eſt: Eadem enim in vtroque difficultas. Quamobrem pręnoſcere dici poteſt quis, quę pręterita ſunt: modò aut ſcriptis, aut referentibus hominibus ea non didicerit. Ac ſi illa ipſa quę ob id quòd nunquàm fuère, vel minimè ſenſum mouent, vel intellectum inſculpunt, pręſcierit. Colligamus igitur, pręnotionem earum rerum eſſe cognitionem, quam quis animo nanciſcitur, priuſquàm ipſę res ſua pręſentia, & ordinaria, communiq; vi naturę cognoſci poſſint.

CAP. IIII.

VNDE PRAENOTIO HOMINIBVS ET cuius gratia.

Vidimus quid ſit pręnotio, nunc recto ordine de cauſa efficienti, & fine ſciſcitandum decernendumque eſt: & ſanè conſideranti mihi pręnotionem nil ob alind homini datam occurrit, quàm vt ad finem ſuum, hoc eſt, perpetuam felicitatem perferatur (de bona & vera loquimur) eaque in Dei bonitatem referenda eſt, cuius prouidentia humano generi quod conſtituit, clementiſſimè conſulit, vt ad ſe, vnde per creationem defluxit, reuertatur. Si enim de prudentia & ratione quęramus, quibus & coniectari de futuris, & ratiocinari datum eſt: conſtabit apertè, aut nulla, aut certè parua diſquiſitione regi, omnino illarum ope humanum genus, eiſque ſublatis perſtare non poſſe: Adeò omni ſiue in otio, ſiue in negocio opus nobis ſunt, vt ſine eis nec commodè tantùm viuere, ſed nec omnino viuere queamus. Ex vera autem Prophetarum pręnotione tot commoda in nos deriuârunt, vt ſine eis, nō ſolùm hac vita mortali, ſed nec ſpiritali viuere poſſemus, abituri ſcilicet in pręceps & ęternùm perituri. Namque vt mittam in vniuerſum, quod ſine fide (quę ſuperno lumine nobis impartitur) ſpiritaliter viuere nō datur, ſpecialia quędam mu-

nera eademque neceſſaria per prænotiones communicata nobis attingam, ob quæ & de principio, & de fine noſtro qui Deus eſt, & de medijs pariter quibùs ad eum peruenitur, inſtructi ſumus, alioquin ignati omnino veritatis & in perpetuis tenebris morituri. De creatione mundi & humani generis initio nil veræ ſincereque cognitionis adepta fuiſſet patrum memoria, ni ſuperno lumine radiatus Moſes ille & Legiſer & Propheta præcellens præterita fururis ſeculis arcana reuelaſſet. Eodem lumine perfuſus Noë fabrefecit arcam, qua pauci veluti renouandi generis ſemina concluſi, ab vniuerſali eluuione defenſi ſunt. Sic Abraham eiuſdem luminis beneficio parens fidelis populi effectus eſt: Sic & filius Iſaac, & nepos Iacob Dei voluntatem implevêre: Sic pronepos Ioſeph eodem lumine Pharaonicum ſomnium interpretatus & Aegypto famæ perituræ tutelam præſtitit, & patri ac fratribus charitate annonæ laborantibus alimoniam miniſtrauit.

Cæterùm & in Nouo teſtamento per Chriſti Dei & hominis documenta, per Apoſtolos diuinitùs inſpiratos ſanctiſſimæ Trinitatis vnitate, quæ primarium principium eſt, & eiuſdem fruitionem, quæ noſter eſt finis, & media, quæ ad eum conſequendum ſint ſeruanda didicimus. Quomodo enim aut arte vlla, aut vi naturæ peruenire potuiſſemus ad ea quæ nullo modo cognouiſſemus? quomodo cognoſcere, quæ & ſenſus & intellectus humanos exſuperant? Reuelari igitur ea oportuit à Deo prænoſcente omnia, imò vnico actu qui ipſe eſt, ſe ipſum agnoſcendo omnia prorſus, tàm præterita quàm præſentia & futura ſimul perfectiſſimè comprehendente, reuelari, inquam, per Prophetas, per angelos, per proprium denique Filium, per eius Apoſtolos, quorum vnus & totius etiam Eccleſiæ decurſum adusque orbis conſumationem, & prænouit & literarum monumentis tàm ſuo quàm euenturis ſeculis prædixit. At qui nulla euidentiori probatione perſuaderi incredulis poteſt curare Deum humana, ſeculisque & regnis prouidere atque conſulere, quàm ex futurorum prænotione, prædictioneque. Semper quidem inter Philoſophos literaria bella: nec ſatis conſtat extra controuerſiam quid eorum celebriores ſenſerint. Tametſi prudentiores, meo iudicio, exiſtiment eos diuinam prouidentiam etiam rerum particularium & hominum præcipuè crediniſſe. Plato pluribus locis id ipſum exclamat, & comprobare nititur Ariſtoteles, & in Ethicis ad Nicomachum, & in Ethicis ad Eudemum idipſum apertè ſentit. Et quanquam alij ex aduerſo opinati ſunt, nonnullis moti verbis, quæ in Metaphyſicis poſuit: ij mihi conſultiùs examinare Philoſophi eius ſcripta potuiſſe videntur, & ad concordiam reuocare, quæ inter ſe pugnantia omnino ſunt: niſi illud ipſum ſenſiſſe eum fateantur: Illudque animaduertere, non ſe facilè tueri illius dogma poſſe de cauſa finis, propter quam agat natura, niſi prouidentiam ſtatuant. Sed hæc nobis mittenda ad præſens, tùm quoniam non eorum hic locus, tùm quod animo pridem inſedit, dicato opere de diuina prouidentia pro noſtra imbecillitate diſſerere. Tunc autem & Alexandri Aphrodiſæi impia dogmata, & ſectatorum Auerrois, ipſo etiam paranerim Auerroë magna ex parte conſentiente confutare tentabimus, & illud monſtrare nunquàm fuiſſe celebrem vllum & præcellentis famæ in literis hominem, ſiue Poëta ille, ſeu Rhetor, ſeu naturalis Philoſophus, qui ſupernæ alicuius mentis prouidentiam eſſe non putauerit. Sed quoniam hæc naturæ lumine pertractantur non omnibus nota, quoniam nec ſinguli omnium capaces, & qui capaces & proterui ſunt, anſam reſpondendi ſemper quęritant, & contendendi: his Theologia ſilentium imponit, quæ Prophetis innititur. Nam dum per multa annorum curricula antequàm fiat quod futurum eſt, præuident Prophetę, atque prędicunt, vt auertant mala, vt bona ſuadeant, promittantque: non poteſt id in naturam referri quę non intelligat, non ordinet, & decernat, quod alioquin ex ſui natura, vel ad alterutram, vel ad alteram & oppoſitam partem flecteret. Ita in Sacris literis Veteris teſtamenti aduentus Chriſti certis hebdomadarum ſpacijs pręfinitus, & antè annorum millibus pręnunciatus eſt. Reges item proprijs nominibus antequàm de matris vtero egrederentur, à Prophetis deſignati. Ita Eſaias de Cyro alienigena, nec multa etiam poſt ſecula in Attauorum lumbis initiato. *Hæc* inquit, *dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius ego apprehendi dexteram*, notans quę eſſet acturus, & vnctum appellans. Hebręis etiam regibus impoſuêre nomina multis antè ſeculis quàm naſcerentur, vt Ioſię regi euerſori Idolorum.

Hæc

Hæc autem adeò particularia & nomina & acta, quæ & à parentum & à filiorum, qui poſterioribus ſeculis nati ſunt, mera voluntate pendebant, præuideri aut prædici ad lineam non poterant à Prophetis, niſi lumine eo quod falli non poteſt ea peruidiſſent, ipſo monſtrante qui prædictarum rerum & auctor eſſet & ordinator. Neque enim à naturali cauſarum ordine fluere poterant, quæ variari ad hominis queunt arbitrium, quo humana ſcilicet geſta reguntur, nec à fortuito & temerario cauſarum inſeriorum concurſu coagmentari, quæ ſtata, ſcilicet, certaque principia non habent: nec ab vlla, aut Ariolorum, aut Aſtrologorum, Aruſpicumque, aut aliorum quorumcunque ſuperſtitione præuideri, quas à veræ prænotionis titnlo ſequeſtrabimus: id enim nec vllo modo præſtare poſſunt, ſed nec niſi fallaciſſimè promittere, quod in operis proceſſu magis oſtendetur. Quas ob res & de principio eius, & fine, ac medijs ex prænotione certior homo fit, & diuinæ prouidentiæ cognitor: ſed & imago etiam quædam & ſimilitudo quodammodo diuina ei communicatur, quando non ſolùm & præterita & præſentia, ſed etiam futura, quod diuinitati primò conuenit, noſſe ob prænotionis munus poteſt: quod & à natura quodammodo inditum eſt, & supernè quoque peculiarius à ſummo rerum omnium conditore largitum: falſæ autem prænotionis autor dæmon eſt, qui ſibi diuinitatem arrogare maluit, quàm ſe illi ſubijcere, eamque communicauit hominibus, vt eos ſecum ad æterna raptaret incendia: vnde ſicut principium optimum eundemque finem bonis prænotionibus tribuimus, ita aduerſa ratione de malis pronunciandum eſt, etiam ex regulis Philoſophi Ariſtotelis apud quem rectum ſui pariter & obliqui iudicem legimus, & eandem eſſe contrariorum diſciplinam.

CAP. V.

PRAENOTIONEM MVLTIS TRIBVI, PAVcis legitimè conuenire.

HInc factum vt multi nomē ipſum prenotionis perperam vſurpârint, quod pancis legitimè & exactè conuenit. Siquidem Prophetas Veteris & Noui Teſtamenti, qui & futura antequàm fierent, preuiderunt, & quæ peracta multis ſeculis fuerant, nullo hominum tradente, nullo literarum monumento inſinuante, ſed Deo reuelante didicerunt, quippe Dei hoc dono poſteà participauerunt, eos ſolos atque In primis nomen prænotionis decet: proximi, ſed longo proximi interuallo, qui res ipſas naturæ ope cognoſcunt priuſquàm producantur, cùm eas in ſnis cauſis præſentiunt præuidentque, atque ob id prenotionis nomine honeſtari inſignirique poſſunt. Quales cœleſtium motuum indagatores qui Arithmetica ſupputatione colligunt obſeruationibus & experimentis iam poſitis quid in ipſis orbibus euenturum eſt, de reſtitutionibus ſyderum, de luminarium defectibus: Preſciunt enim prennnciantque futurum quod ex conſono motu & vſu reuolutionis orbium deprehenderunt: Quales Medici qui ex tactu venę, ex inſpectione lotij excrementorumque aliorum, de ęgritudinis euentu, experimentis & obſeruationibus admixtis pręſagiunt: Quales nautę, & paſtores, & agricolę quibus de ſtatu aëris; ſerenitate, pluuia, æſtu, ſiccitate, ſæpè notum antequàm fiat quod futurum eſt ruſticis & marinis obſeruationibus: Quales viri prudentia pollentes, qui longo & diuturno vſu rerum edocti, ſępennmerò quod futurum in prouincia, in ciuitate, in domo eſt, rationabili coniectura pnoſcunt. Vnde illud Euripidis, *Qui benè conÿctet, is vates optim⁹ eſto.* Et Cornelius Nepos ſcribit facilè exiſtimari poſſe prudentiam quodammodo eſſe diuinationem, ſed humana hæc & à naturæ lumine proficiſcentia: Ideò vel non vſquequaque certa, vel crebrò vacillantia, vel quandoque falſa: Namque nec Aſtronomicis ſupputationibus ad liquidum, ſemper conuerſionis cœleſtis ordo reſpondit, quod motuum ad hanc diem indeprehenſa varietas. Maximo indicio eſt præter fidem experientiæ & medicos (vt conſtat) ſæpè fallunt prognoſtica, & nautis ex inſperato procella ingruit, & agricolationibus aut pluuia, aut ſiccitas opportuna credita prædictaq; quandoq; non aduenit, quandoq; non fauet, & viri prudentes interdum hallucinantur. Diuina autē illa, quibus veri Prophetæ futura & præſciunt, & præmon-

ſtrant certa, fixa, ſtabilia ſunt, de quibus longa diſputatione in proceſſu operis agendum. Cæterùm & prænoſcere multi præſumunt, nec diuini, nec naturalis luminis adiumento, ſed ope dæmonis, & tenebris ſuperſtitionis. Hinc Magi inſaniunt, Necromantici furiunt, Aſtrologi diuinatores fabulantur & decipiunt, Geomantici nugantur, Chiromantici delirant, & quicunque ex his, vel propagatione, vel adoptione in inſani erroris hæreditatem adſciti, in ſtultitiæ præcipitia labuntur: prænoſſe omnes dicuntur, ſed non rectè atque legitimè. Niſi qui aut diuino lumine præſciunt, aut naturali coniectantur. Reliqui ſiue Aſtrologi, ſiue Arioli, ſiue Auſpices, Aruſpicesque, ſiue Augures, ſiue Diuini, aut Pythonici, Phanaticiue, ſiue alioquocunque nomine appellentur, diuinare omnes rectiùs quàm præſcire & prænoſſe dicendi ſunt. Fallax enim eorum præſenſio, & prædictio fallacior à fallaciſſimo dæmone mendacij parente originem ducens. Prænotionem itaq; ad veram Diuini luminis radiationē primariè & per ſe referimus, dein ad congenitum rationis fulgorem propagamus, mox ad obumbratum, & adulterinum ſuperſtitionis crepuſculum extendi, quanquam illegitimè poſſe putamus.

CAP. VI.

DE MVLTIPLICI VSV PRAENOTIONIS, & abuſu.

AB his conſequens eſt, vt de vſu & abuſu quoque pertractemur: Namque malis non ſolùm, ſed etiam ipſis Dei donis genus hominum poteſt abuti. Vtitur autem ſi eis contentum veluti intermedijs quibuſdam ad debita ſpiritalis præſertim vitæ officia obeunda, inſtituitur ad finem humanarum omnium actionum, felicitatem, quæ in Dei viſione, & fruitione conſiſtit, anhelet ſemper, & (quantum per humanam fragilitatem licet) conſcendat. Abutitur, ſi hunc ordinem peruertit: quod quomodo contingat (vt id cauere poſſimus) poſtea inſinuabimus. De vſu enim inprimis dicendum, vt amplectamur: de abuſu deinceps, vt reſpuamus. Ex indubia prænotionis cognitione vtilitas in nos eximia prouenit. Cùm certiùs multo Prophetici luminis beneficio poſſint futura præcognoſci, quàm ſenſu, & ratione videri, cernique præſentia. Hinc illud ſępè apud Prophetas, vt præteritum ponant pro futuro, ob indubiam, maximamque certitudinem. Vt illud, *panem Angelorum manducauit homo:* de euchariſtiæ ſacramento prædictum eſt à Pſalmographo, tot annorum curriculis antequam à Chriſto inſtitueretur. Qua de re Bernhardus eo in ſermone ediſſerit, quem de Altaris ſacramento prætitulauit. Vt illud Item: *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*, quod de Apoſtolorum prædicatione præſignatum eſt. Conuenit enim, & maximè conuenit, vt cùm ea præcipuè quæ ſupra hominis facultatem ſunt, prænoſcant, prædicantq; certiores adeò fiant vt nullo pacto de eis ipſis ambigere poſſint. Tantaque ob id aſſeueratione promulgent, vt ex eorum conſtantia & intrepida pronunciatione ad aſſentiendum qui audiunt inclinentur. Agnoſcentes nequaquam ſibi eiuſmodi præſertim contingentia, futura aſſeuerāda, niſi alio quàm humano ordine peruouiſſent. Cùm eorum maximè iudicetur mens ſana, & voluntas recta: quorum ſi primum deſit, & adſit oppoſitū, efficitur vt falſi præcognitores fallantur: ſi alterum, vt fallant: ſed etiā vt fallant, atq; fallantur ſimul: Vtrū deligas, abſentia ea in cauſa eſt. Neq; enim fallere quis niſi fallat, poteſt. Quomodo enim fallet, niſi aut ignorās, aut prauus? Si ignorans, fallit vtiq;, & fallitur. Nam falſum quod verū credit, porrigit alijs. Si prauus, falſum quod credit falſum ſub veri ſpecie tranſmittit in alios, ſibiq; peſſimo hoc officio nocet, & in ſuam perniciem agit, quando eum ob id & Dei perſæpè hominum manet vindicta, & ſi hoc ignorat, pernitioſius etiam fallitur. Quandoquidem ſi hoc ipſum

* pellace cognoſceret, poſſet aliquando à * pellito liberari, quod ſi non agnoſcat, nunquam diluet: Parte altera nec falli quis prænuntiando poteſt, niſi & fallat ijſdem rationibus. Fallitur enim aut malitia, quemadmodū mox explicauimus, aut ignorantia, quorū altero fit, vt falſa prænuntiatio vera à tradente credita ſuſcipiatur vt vera: altero vt falſa quę etiā falſa credatur pro vera nihilominus colatur. Vtrū des qui fallitur falſum pro vero tradit & fallit, neutrū autē veris Prophetis contingere poteſt, cùm nec fallantur

aut

aut fallant. Sed de his latiùs in ſequentibus agendum. Et ſanè nulla haberi certitudo poteſt, quæ prænotioni per diuinum lumen poſſit æquari. Porrò ſenſus noſter exterior, in cognoſcendo non prætergreditur accidentia: ad ſubſtantiam enim ſciendam tangendámve non peruadit. Quippe cùm ea ratione ſolùm, non autem ſenſibus (qui corporeis tantummodò qualitatibus immorantur) deprehendi poſſit. Adde quod fallit & fallitur ſenſus ipſe multifariàm ex diſtantia, ex accidentia, ex obiecto communi: vt philoſophi latè probant, & in meo de Imaginatione libro ipſe recenſui.

Sed & humana quoque ratio vacillat: Nam dum aut ſenſum, qui verus ſit, non ſequitur, aut recta linea ex primis intellectus principijs non procedit, facillimè exorbitat. Subde quod nihil ferè tàm ratione firmatum, quin itidem ratione poſſit infirmari. Illud quoque ad memoriam reuocandum eſt, ſæpenumerò particularia multa, aut ad regiones & populos in vniuerſum ſpectantia, aut ad particulares vel vrbes vel homines pertinentia, ſub dubio emergere, quæ declarari commodè ita, & exactè non poſſunt face humanæ rationis, quemadmodum ſuperioribus reuelationum radijs. Tum quia feruntur vniuerſaliter leges, & ſcientia quoque de vniuerſalibus, non particularibus & indiuiduis eſt. Tum quia conditiones ſæpè inſunt, & circumſtantiæ, de quibus traditũ: alioquin dogma decernere liquidò nõ poſſet. Propterea in Sacris literis Veteris teſtamenti legimus, reuelata multa Iſraëlitico populo, & ad vrbes & ad reges pertinentia, de futuris bellis & victorijs, de captiuitatibus quoque & calamitatibus imminentibus, quas remotis, ſcilicet, peccatis, ob quæ mouenda caſtigandaque impendebant, remouere ſi vellent in arbitrio eſſet. Hinc Hebræorum ille rex Ioſaphat (vt in libro Paralipomenon legitur) protulit: *Credite in Domino Deo veſtro, & ſecuri eritis. Credite Prophetis eius, & cuncta euenient proſpera.* Nec ſolùm Iſraëlitico populo, ſed & alienigenis Niniuitis Ionas ſua prænuntiatione conſuluit, & Heliſæus Propheta Naamani Syro militiæ principi curationem lepræ & prædixit, & docuit, & Syro quoque regi ægrotanti, & per internuntium interroganti de ægritudinis euentu, futura præmonuit. Inter quæ fore dixit vt ſeruus ipſe percunctans regi ſubſtitueretur, eiusque opere Iudæas vrbes depopulandas eſſe. Sed & alia ferè innumera, facile eſt inuenire in Veteri teſtamento, & potiſſimùm in libris Regum. Quo tempore, quia liber populus à ſeruitio Gentium erat, conſentaneum fuit vt tùm Prophetæ abundarent, quorum prædictionibus in agendis rebus dirigeretur, vt Auguſtinus, vt Thomas meminêre. In ſacris item Noui teſtamenti voluminibus, prædictiones multæ de particularibus euentibus viſuntur, in Euangelijs, in Epiſtolis, in Apocalypſi Ioannis. Sed etiam poſt Apoſtolos ipſos Carpus Epiſcopus diuinis atque creberrimis reuelationibus claruit, vti Dionyſius Areopagita in epiſtola ad Demophilum ſcribit: ac Martyrum, qui pro Chriſto patiebantur, plurimi diuinis viſis confortabantur, erudiebanturque. Iudam quoque Syllam & Quadratum prophetaſſe multorum narratione proditur. Anania item Philadelphiæ prophetaſſe traditur, & quatuor Philippi filias prophetiſſas fuiſſe Lucas aſſeruit in Actibus Apoſtolorum. Sed & ipſe Cyprianus (quod in Decretis eſt videre) reuelatione ſe monitum dicit, vt doceret mortuos non eſſe lugendos: Item alibi fœminas communi contubernio cum clericis non debere vti. Nec ſolùm in futuris pronuntiandis magno eſſe vſui Prophetia poteſt, verùm & in præteritis (quæ occulta ſunt) manifeſtandis, vt ſuprà de Moſe probauimus. Et eo quoque loco manifeſtè indicatur, cùm Ioannes Euangeliſta narrat, multos in Dominum Ieſum credidiſſe, ob ea quæ Samaritanæ mulieri præterita reuelauit, alioquin alijs incognita. Atqui poſterioribus quoque temporibus Eccleſiæ Prophetia magnopere * fauit. Sic & Martinus ille ſanctiſſimus antiſtes à ſuperſtitione plurimos liberauit, cùm latronis ſepulchrũ id fuiſſe patefecit, reuelatione monitus, quod tanquàm martyris eſſet frequentabatur. Sed enim controuerſæ olim altercationes in Eccleſia subortæ ſtatim finem habuiſſent, ſi ſanctorum prænotionibus virorum piè fuiſſet auditum. Multa quoque & reges, & duces, imperatoresq; vel pro ineundo bello, vel pro firmanda pace veris prænotionibus freti geſsêre feliciter.

* *præfuit.*

Et præter paginam vtriuſque teſtamenti Hiſtoriç temporum, & illuſtrium in religione virorum per ſcripta geſta, ſatis abundeque teſtificantur prçnotiones ipſas magnis rebus gerendis vſui fuiſſe, magnoque adiumento veritati. & ſynceriùs, & cer-

tiùs præcipiendæ. Sic & ſublimis ille abbas Antonius Arrianorum hæreſim ſub mulorum ſpecie altare deijcientium & prænouit & prænunciauit: Hoc magnus Athanaſius in eius vita alijs virtutibus adſcribit. Sic & Conſtantino Maximo (à quo fama eſt traxiſſe originem Picam domum noſtram) prænota fuiſſe multa de prælijs, atque victorijs,& nouæ Romæ extructione legimus, cœlitùs etiam oſtenſa cruce, in cuius vincendum ſigno foret. Sic & ſeniorem Theodoſium, Ioannem Anachoritam Aegyptium, & ſciſcitatum,& conſultum de futuris miſiſſe comperimus, & ſenis conſilia ſequutum, & maximis è periculis liberatum, victoriam de hoſtibus obtinuiſſe. Eundem quoque Romanum alium ducem iuxta Cyrenem, cum hoſtibus præ paucitate militum congredi non auſum, & diem ineundi prælij docuiſſe, & victoriam quam poſtea eſt conſequutus prædixiſſe. Legimus & Benedictum monachorum parentem Totilæ Gothorum regi inter monendum, reprehendendumque, & annos, qui reliqui erant vitæ, & traiectionem in Aphricam, & mortem prædixiſſe. Franciſcus quoque Aſiſinus ille inclytus, ille inquam Chriſti amator ardentiſſimus, & celeberrimo ſtupendi amoris miraculo donatus, prænotione doctus,& fratrum ſuorum regulam conſcripſit, & alia multa peregit. Præcellens ille Dominicus Hiſpanus, quo inſtitutore inſignis Prædicatorum ordo coruſcat, diuina reuelatione monitus fratres etiam ſuos induit. Sanè per omnem Eccleſiæ decurſum prænotionum vſus, quibus ſanctiſſimi viri, & labentibus hominibus, & labanti ſeculo conſuluerunt. Alia eiuſmodi non parùm multa conſultò prætereo, de quibus poſtea particulatius tractandum. De vſu verò naturalis prænotionis dicere multa non attinet. Quoniam non ſolùm de præſentibus decernere, de præteritis meminiſſe, & exempla trahere, ſed etiam de futuris cogitare, prænoſſe, prouidere. Identidem homo cogitur, ad tutelam proprij corporis, ad familię cuſtodiam, ad ciuitatis defenſionem, tranquillitatem, ad orbis vtilitatem, ad proprię denique animę felicitatem.

Abutitur autem perſępè humanum genus donis hiſce ad luxum, ad ambitionem, ad cętera mala: Pręſenſionibus ſuis bruta vtuntur rectè, ad prouidendum ſibi & filijs profutura hyeme, in qua vel frigidi inclementia cœli, vel annonę caritate pereundum eſſet, homo exorbitat, ordinemque peruertit,& quę pręnouit futura, in exitium quandoque ſuum trahit, extincta ambitionis flatu prudentię lucerna, quę greſſibus identidem admouenda eſt, quò fit vt non modò ſibi & alijs adiumento ſit, ſed & detrimento non mediocri. Pręnotione item abutitur homo, cùm aut quę pręnoſci nequeunt, cupit pręnoſcere, aut alio modo quàm decet, aut pluſquàm oportet, tùm enim aut ſuperſtitione hallucinatur, aut curioſitate nimia delirat. Dum enim extra pręſcriptum res futurę aut quęruntur, aut recipiuntur, vel in vanam curioſitatem, vel in noxiam ſuperſtitionem abitur. Hinc magicę vanitates, hinc noxię ſuperſtiones omnes, hinc Manichæorum blaſphemiæ & Priſcillæ, Montanique, ac aliorum hæreſes: Montanus enim ſe paracletum aſſeruit, illi ſe Prophetico ſpiritu pollere ſimulabant,& ex Montano afflari mendaciſſimè, quò faciliùs mellea ſub imagine venenata eorum doctrinæ pocula ſumerentur. Neque enim (quod in ſequentibus & latiùs & particulariùs tractabitur) aut faciliùs aut commodiùs adeò pernicioſiùs poteſt dæmon offendere, quàm *cùm ſe in angelum lucis*, vt inquit Apoſtolus, *transfigurat*, & ſub verarum reuelationum imagine falſa dogmata introducit in vulgus. Nunc autem ſubdolè plurimum & diſſimilanter, olim palàm in templis ex quibus etiam dabant reſponſa, quæ quoniam vſui magno eſſe mortalibus putabantur, χρησμοὺς oracula ipſa vocitabant.

CAP. VII.

PRAENOTIONIS CVPIDINE HVMANVM GENVS à prima antiquitate extimulatum fuiſſe.

TAnta enim prænotionis cupidine humanum genus ab ipſa antiquitate æſtuauit, vt quibus veri Prophetæ deerant, Iſraelitico populo peculiariter dati, dæmonum oracula conſulenda placuerit: Sed & diuinationem aliunde ſibi multifariam procurauêre. Veros enim Prophetas aut contemnentes,

nentes, vtpote lege diſtinctos, aut poſthabentes, in mille inſanias deuoluti, mille in præcipitia delapſi ſunt. Apud Aſſyrios Ariolorum conſulta, & traiectiones motuſq; ſtellarum obſeruatos multifariam inuenimus prænoſcendi cupidine: Eiſdem aſtrorũ præcognitionibus Chaldæi & Aegyptij pariter incubuêre, cuius vanitatis inuentum è Caria profectum legimus. Cilices, Pamphylij, Piſidæ & cantu,& volatu auium res futuras, vt Cicero prodit, certiſſimè declarari autumabant, quam ſuperſtitionem manaſſe à Phrygibus memorię proditum eſt. Arabes à cygnis cęteriſq; auibus vti ex oraculis diuinationem colligebant putabantq; brutorum callere ſenſa, ſi cor aut epar draconum comediſſent. Perſuaſum alijs cor talpæ ad præſagiũ valere, nec vulgo modò, ſed & Philoſophis hominibus. Siquidem Proclus Platonicus id & credidit & ſcripſit: Ille, inquam, à conſectaneis celebratus, cuius Magiam quoniam hactenus quòd nouerim, confutata non eſt, Septimo huius operis libro confutabimus, cuiuſq; olim decem & octo aduerſus noſtram religionẽ argumẽtationes Ioannes Grammaticus, cognomento Philoponus, doctè diſſoluit. Sed enim nationes ferè omnes paſſim in dubijs reſponſa ab oraculis petere, veſtigare occulta, conciliare ſibi vana dæmonum nomina, falſo credita numina: Hinc aliç Pythium, aliæ Dodoneum de rerum euentis conſulebant, aliç Hammonis oraculum de futuris itidem ſciſcitabantur. Nec vllũ ferè abſq; reſpõſis dæmonum quos decepta Gentilitas putauit deos, & coluit, aut bellum ſuſcipiebatur, aut firmabatur pax, aut mœnia condebantur. Legimus & Athletas huiuſcemodi ſuperſtitionem expetiuiſſe, certatoreſq; omneis vt vincerent coluiſſe eaſdem. Fortunæ quoq; quòd rerum euentis fauere eam autumarent, diuinos honores tributos memoriè proditum eſt. Apud Homerum & vetuſtiſſimos quoſq; Poëtas nil ferè vnquàm legitur ſine prænotione tentatum à regibus & populis, qui augures & diuinos conſulebant. Sic & Calchas ſæpè introducitur & Protei crebra mentio: ſic & Tyreſiæ, Amphiarai, & Heleni, & Caſſandræ, & aliorũ produntur vaticinia. Sic & apud Curtium & Plutarchum Alexander Macedo vates conſulit, & Ariſtandri reſponſis inter eos præcipui qui eius caſtra ſequebantur, credulitatem obſtringit. Sed & Iouis Hammonis oraculum per vaſtas ſolitudines ardore Solis exuſtas petit, percunctaturque terrarum ne Orbi Imperaturus eſſet. Ante Romam conditam Carmentæ Archadis Euandri matris, quia fatiloqua putaretur, Latium audiebat in quod multæ diuinandi ſpecies diuerſis ex locis quaſi per manus deductæ ſunt, atq; in ipſa vrbe Roma quaſi domicilium ſibi delegerant: Cuius conditor Romulus Augur fuiſſe traditur & vrbem auſpicato condidiſſe. Pompilius conditam regebat augurijs & Aegeriæ colloquijs frui ſe iactabat ad prænoſcendum. Auguribus & reliqui reges Romanorum vſi & exactis regibus nil publicè ſine auſpicijs, aut domi, aut militię geſtũ. Ex Hetruſcis etiamnum petitum auſpicium Romani miſêre, & diuinationem inde adſciuêre.

Somniorum præterea coniectationibus prænoſcendi ardore vacârunt, quæ diuinatio è Telmeſſo putatur orta: *τελμισσεῖς γὰρ οἱ ὀνειρωμάντεις τὴν διὰ ὀνείρων ἐξεῦρον μαντικὴν*, Tatianus ſcribit Gentes exprobrans, cuius librum in eas conſcriptum beatus Hieronymus florentiſſimum nuncupauit. Idem ſanè domitores orbis Romani interpretationi Sibyllinorum carminum incubuerunt, quibus declarandis multos ex ciuitate viros delectos eſſe voluerunt, tantaque prænoſcendi cupidine Latium exarſit, vt id aduertens Terentius ſeruulum introducat (quanquàm vt eſt apud Plautum, *plura decet ſeruum facere quàm loqui*) philoſophantem, ſcilicet, atque Demeam docentem, id eſſe ſapere non quod ante pedes viſitur ſpectare, ſed quod futurum eſt. Hominis propriam inquiſitionem Cicero In Officijs cenſuit, eundemq; neceſſarijs negocijs curiſq; vacuum, audiendi, videndi, diſcendiq; auidum eſſe, nec nõ mirabilium aut occultarum rerum cognitionem, ad beatè beneq; viuendum neceſſariam ducere. Quam quidem ſentẽtiam de Finibus diſſerens, repetijſſe videtur: Iam varum quoque prædictionibus audiebant Romani, quos non modò apud homines, ſed apud deos ipſos in honore eſſe finxerunt ob notitiam futurorum. Vnde illa apud Maronem in Georgicis ad paſtorem Ariſtæum à Cyrene matre de Proteo:

—hunc & Nymphæ veneramur & ipſe,
Grandæuus Nereus, nouit namq; omnia vates;
Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Quæ ſententia priùs ab Homero, ab Heſiodo, ab Orpheo, ab Hippocrate relata.

Siquidem

Siquidem Homerus in prima Rapſodia Iliados Chalcantē prædicat ſciuiſſe τάτ' ἐόντα, τάτ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα. Eadem ceciniſſe Ioui Muſas in Theogonia fabulatur Heſiodus, eadem Protheō in hymnis adſcripſit Orpheus: Eadem medico noſcenda in Prognoſticis cenſet Hippocrates. Sed nec Romanus duntaxat populus auguribus vacauit, nec ſolus Græcus, nec Macedo, non illorum modò duces aut reges, ſed & Bogum quoque Annibalis augurem legimus, tametſi vanis teſtimonio Silij deceptum in alite ſignis, quanquàm ipſe Annibal & rudis & impius de quo & ipſe Poëta canit:

Armato nullus diuûm pudor improba virtus: & de eo antea Liuius: Nullius Dei metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Quid? quod aliæ quoque vel exleges omnino vel rudes nationes prænoſcendi æſtu, inſanijs huiuſcemodi ſe mancipârunt Philoſophis, etiam Græcis conſentientibus, nec Platone modò & Socrate & Epicteto, ſed & ipſo Ariſtotele, quem à Pythia vt philoſopharetur, conſultum Philoponus interpres prodidit, quem tamen grauiſſimum, nec niſi ſenſu præiudicatum quicquam decernentem Gentium conſenſus exiſtimauit. Nec ab hoc negocio Indorum ſapientes abhorrebant, Brachmanes inquam: nam & ſcientiæ naturalium rerum & diuinationi ſimul incumbebant. Idem & Apollonius qui eos acceſſit, Gymnoſophyſtæ Aethiopum ſi Philoſtrato vera narrauit Damis, vt de ſua diuinitate certiorem redderent Apollonium, effecêre, vt vlmus etiam loquuta ſit, & Apollonij nomen prænouerit. Perſarum magi rerum præſenſionibus vacârunt, augurabantur quæ & diuinabant, congregati in phano commentandi cauſa atque inter ſe colloquendi, nec quiſquam rex Perſarum poterat eſſe, qui non antè magorum diſciplina fuiſſet imbutus. Coniungebantur olim apud diuerſas Gentes hæc ipſa officia, regendi, ſcilicet, & diuinandi, & ſacerdotij, nec in Aſia modò, ſed in Europa. Nam & Amphilochus & Mopſus Argiuorum reges, Ijdem augures fuêre, & apud Maronem carmen hoc legimus de Rhamnete:

Rex idem & regi Turno gratiſſimus augur.

Subditq; ad ſuperſtitionem deteſtandam & illud:

Sed non augurio potuit depellere peſtem.

Et ſuperioribus libris de alio dixerat:

Rex Anius rex idem hominum Phœbiq; ſacerdos.

Ad hæc Mercurium illum Aegyptium produnt maximum regem, & maximum fuiſſe ſacerdotem. Alij ominibus portentisq; interpretandis vacabant, quorum aliquando tàm exuberans copia, vt quærerentur, nec auerti poſſe putarentur. Cecinit Anneus Lucanus de Prodigijs quæ Cæſaris & Pompeij bellum præceſſerunt:

—cur hanc tibi rector Olympi,
Sollicitis viſum mortalibus addere curam.
Noſcant venturas vt dira per omnia clades.

Et alibi:

Sit ſubitum quodcunq; paras, ſit cæca futuri:
Mens hominum fati liceat ſperare timenti.

Nec non apud Maronem de Didone:

Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant?

Galli quoque Druides ſuos prænoſcendi cauſa conſulebant: Legimus & in commentarijs Caij Cæſaris Ariouiſti regis copias à prælio quandoque abſtinuiſſe ob Germanorum matrum familiâs auctoritatem, quæ ſortibus vterentur, eiſdemq; ſortibus G. Valerium Procillum ſeruatum ne incendio traderetur. Sed & ipſi Germani, vt eſt apud Tacitum, non modò reſponſis fœminarum fidem non abrogabant: nec ſolos cantus volatusq; auium prænoſcendis futuris, ſed hinnitus & fremitus equorum, quos deorum autumabant conſcios peculiatiter obſeruabant, & ſortibus quoque ſeculorum temerè iactatis abutebantur. Certè Romanum Marium vaticinio fœminæ quam in lectica deferri iuſſerat, in bello vſum, Plutarchus eſt auctor. Alijs aliæ Gentes vatibus diuinatoribusque mentem obligant ſuam deſiderio prænoſcendi, quo tantum æſtuabant, vt etiam eorum Poëtæ, qui ficta non facta referebant, vel eorum deos, vel manes, vel heroas, ea ipſa quæ mille annis præterierant prædixiſſe fabulantur. Ac vtinam hæc ſola vitia eſſent Gentium, quæ verū Deum non coluerunt,

& Hebræi

&Hebtæi ipſi ad * Phitones, ad oracula dæmonũ, ad diuinos non iſſent. Vtinam hæc ſola vitia antiquitatis, & noſtra rempeſtate non reperirentur, qui vmbras legis, & tenebras Gentium, Euangelico ſplendore præponerent. Notum enim & Aſtrologiæ diuinatrici operam ſine rubore, ſine verecundia dari, & ficta fabuloſaq́; referri, & Necromantiæ, Geomantiæ, Chiromantiæ cultores conſuli, & dæmones etiam cuſtodiri inſano amore futura prænoſcendi. Sed aduerſus has omnes ſatuitates, & impia deliramenta in ſequentibus libris nobis erit diſputatio. * Pythones,

CAP. VIIII.

QVIBVS EX RADICIBVS PVLLVLET DEſiderium prænoſcendi.

CVm autem omne humanum genus prænoſcendi pariter deſiderium ſecurum ſit, innatum id & quodammodo inſculptum à natura exiſtimandum eſt pari conſenſu, quicunque in literis bene audiunt, hoc ipſum firmarent: Non tamen noui compertum eſſe, & enarratum, quibus id rationibus ſeu cauſis eueniat, & ex quibus quaſi radicibus pullulet. Ipſe autem primus, quòd ſciam, hæc vtcunque oſtendenda explicandaque ſuſcepi. Ideoq́; id libentiùs facturi ſumus, quòd ſi quæ vel extrinſecùs vel intrinſecùs, citandæ cauſæ ſupererant, aut explicari commodè hoc loco poterunt aut ſubſignari: & quanquàm Peripateticis ſuprà ſatis ſactum videri poſſet, cùm prænotionem diximus cognitionem eſſe rerum minimè præſentium, nec ordinario & communi naturæ ordine in animis noſtris illapſarum, tumque id à Deo optimo maximo in nos proficiſci noſtræ ſalutis gratia, demùm & de vſu docuimus, & abuſu, deque auiditare præſciendi, quæ ſequentia pendentiaque putauimus: Reſtare tamen videbatur exigendum à nobis, cur nam hæc auiditas inſita eſſet ab ortu naturæ, quod quidem & illis abſolutius fortaſſe putabitur, & ad priora intelligenda conducibilius, ſi explicauerimus, Platonicis verò gratum admodum futurum, ſi promiſſi fidem ſeruari gratum exiſtimatur. Hic enim præter alia de eis cauſis, quas nonnulli concauſas appellant, & de ea præſertim, quam exemplarem nuncupant, mentionem factam animaduertent. Inſunt animis noſtris motus quidam (ita & Philoſophi & Theologi ex corporum motibus ad res incorporeas motum tranſtulêre) cùm motum dico appetitum quendam in deſideratas res quaſi animi progreſſum intelligo, frequens vſus huius vocabuli apud Platonicos eſt, & apud Dionyſium Areopagitam Chriſtianæ Theologiæ poſt Apoſtolos principem. Peripaterici quoque, & Pariſienſes Theologi, qui Ariſtotelis Philoſophiam excoluêre motuum animi ſæpenumerò mentionem faciunt, & illud notiſſimum atque protritum omnibus in ſcholis eſt: Primos animi motus in hominis poteſtate non eſſe. Memini quoque me librum legiſſe Ioannis Gerſonis Pariſienſis Theologi nobilis, cui titulus de Primis motibus & conſenſu, in quo multorum meminit motuum, & primos quidem motus in primo primos, ſecundoque, & tertio primos ſubtiliſſimè diſtinguit. Et apud Auguſtinum in libro de Vera religione ſcriptum eſt, quod affectibus contingit animæ, hoc locis corpori, id autem ſpacio, illam voluntate moueri. Mouetur igitur per voluntatem anima, motum autem omnem quietis gratia fieri, & Ariſtotelis auctoritate confirmatum, & ratione quoque præiudicatum atque præſcriptum eſt. Nec enim quicquam vnquàm admolietur quiſpiam, ſi id quod ipſo motu conſequi ſperat iam adeptum eſſet. Rerum autem notitia quia perfectio eſt, & inquiſitionis terminus, eius etiam quies haberi & dici poteſt, ob ſolam autem præſentium & præteritorum cognitionem perfici, ſaturari, & quieſcere humanus animus non poteſt: multa enim ad ſui quietem pertinent quæ ex futuris dependent. Hoc in omni hominum vita & actione perſpicuum eſt, quoniam deſiderium, & petitiones, & opera, nunquàm ceſſant, quæ nihil ob aliud aſſumuntur fiuntq́;, niſi quia nobis aliquid futuri deeſt, quod vel deſiderio cupim⁹, vel precibus poſtulamus, vel ope perquitimus, ita fit vt continua vel concupiti boni expectatione, vel ne formidatum eueniat malũ, ſpe maceretur humanũ genus, id ipſum ad res omnes quæ vel in animi otio & contemplatione vel in corporis negotio & actione verſanſ̃, pari linea ꝑtenditur: Ad futura igitur prꝫnoſcenda quietis & perfectionis ſuꝫ gratia, humanus animus

ſuopte

ſuopte ingenio ſuſpitat. Rurſus quia & Ariſtotelis auctoritate, & experientia conſtat ſciendi deſiderium à natura homini inſertum atque congenitum eſſe: Ita ille primo primę ſuę Philoſophię libto ſcripſit & apud ſe quiſq; experitur.

Colligitur apertè & alia cauſa cupiditatis pręnoſcendi, quandoquidem ſcientia ipſa neque pręteriti, neque pręſentis temporis limitibus coërcerur, ſed ad omnia pariter tempora dilatatur. Ad hęc pręclarior futurorum quàm pręſentium pręteritorumque notitia, & ad res agendas accommodatior conducibiliorq;, in tempore quoque cùm ſimus eius partium compotes quodammodo nos eſſe neceſſe eſt: ex futuro autem ſicut ex pręterito tempus pendet, cùm id ipſum temporis quod percipitur non tempus ſit, ſed inſtans temporis, vt ab Ariſtorele in Phyſicis probatum eſt. Sed & animus noſter cùm trium temporum parriceps ſit, ad eorum vltimum conſequendum ſua veluti ſponte extimulatur, quod niſi præconceperit, ritè veſtigare non poſſe, ne dum * indipiſci manifeſtum eſt. (* adipiſci) Illud quoque ſubde prouidentiam inter humanas virtutes pręcellentem, & diuini rebus quantum licer propinquantem ſine pręnotione haberi non poſſe: eius enim virtutis, & natura, & officium eſt, ad futura mentis oculum figere, vt & procurari bona, & auerti mala commodiùs poſſint. Quid? quod & conſilium futura ſpectat: Conſulenti enim, vt Ariſtoteles in Rhetoricis meminit, futurum tempus aptatur, ſicuti & litiganti pręterirum, & demonſtranti pręſens, ac quandoque pręteritum, tametſi nonnunquàm de futuris quoque conijciat. Atqui ſi rectè profundeq; conſiderauerimus quandam etiam beatiſſimę Trinitatis imaginem, quod & ſuprà innuimus, in anima ex pręteriti, pręſentis atque futuri temporis notitia perueſtigabimus. Notum illud de imagine Trinitatis quam gerimus, aſſignari varia à Theologis. Alij enim ad intellectum, memoriam, voluntatem, teferunt, quę tribus vnius eſſentię perſonis proprietate reſpondeant: Alij non potentias ipſas animę duntaxat, ſed eas ſic ſub actibus ſuis ad Trinitatis exemplar ſeu maius imaginem pertinere dicunt: alij alia. Non abſurdè fortaſſe & hinc imago ipſa conſiderabitur, vt quemàdmodum per memoriam, intellectum & voluntatem, aptatur ipſius Trinitatis imago animę, quam ad ipſius Dei videlicet imaginem & ſimilitudinem factam eſſe Sacrę literę decreuerunt: Ira per tempus pręteritum memorię, per pręſens intellectui, per futurum voluntati congruere & reſpondere poteſt. Memoria quippe pręterita retroſpicere quodammodò & retinere perſpicuum eſt: perſuaſiſſimum quoque & intellectui pręſens tempus reſpondere, quandoquidem intellectus officium eſt conſiderare & contemplari, quę iam apud eum recepta ſunt: voluntatis autem vt ad futura ſe quodammodò extendat. Confirmatur hoc ipſum quod diximus. Nam modus quo intellectus cognoſcit, is eſt, vt ad eum res ipſa per ſuas ſpecies, ſeu imagines, ſeu ſpiritales formas ingrediatur: Voluntas antē econtrà, vt in res ferè progrediatur, vnde fit vt voluntati futurum tempus aptetur atque conueniat, quod ſi receptum fuerit, ſubinde quoque percipietur, corrogabiturq; deſiderium pręnoſcendi ex Trinitatis etiam imagine, quam in animā gerimus, proficiſci. Ad hęc ſi conſiderauerimus, voluntatem non eorum tantùm quę habemus, ſed quę non habemus, adhuc ſperamus, tamen & haberi & eſſe, id ipſum ex voluntate profluere deprehendemus: nam quod ſperamus, futurum eſt; in futurum igitur voluntas fertur, quando in id quod ſperatur, tendit: quod autem ſperamus futurum vtique non ſperaremus, ſi priùs non agnoſceremus, incognita enim ſperare nos aut amare non poſſe, & Auguſtini auctoritas & firmiſſima atque indubia ratio conuincit. Prænotionis igitur deſiderium ex voluntate cupiente conſurgit. Illud ſanè præterea negari non poteſt, ex imitatione diuinæ naturæ, & ſanctiſſimæ Trinitatis prouenire in homines præſciendi prænoſcendique deſiderium. Vt enim illa prænouit præſciuitque omnia, præſcire autem quantum ex ſe eſt, bonum dubio procul ſit, cùm omnis notitia, qua notitia, ſit bona: Bonum autem omne ex Deo vt ad eundem omnis bonitatis fontem, à quo fluximus, reuertamur, liquebit apertè inditum nobis præſciendi appetitum ea ex radice conſurgere, qua omnia bona pariter pullulant, vt ex imitatione, ſcilicet, in veram (quantum adoptiuis licet) filiationem aſciſcamur, & exemplari ſuo res ipſa conueniat quæ Dei manu fabricata eſt. Sic & Filius, cui Pater toram diuinam eſſentiam generando communicauit, manus illius appellata eſt, vnde illud: *Vt quid auertis manū tuam & dexteram tuā de medio ſinus tui*: in quo ſinu

eſſe vnigenitum Filium Ioannes Baptiſta apud Euangeliſtam edixit: Et illud: *Ego primus, ego nouiſſimus, manus quoq; mea fundauit terram*: quam in principio creatam, Moſes affirmauit: quamuis autem manu velut organo vtamur mortales, Deo ſatis eſt ad agendum ita voluiſſe & intellexiſſe, qui nullo eget corporeo inſtrumenro: *qui dicit, & facta ſunt*. Cæterùm fieri non poteſt, quin anima ex propria cognoſcendi conditione in futura feratur: Ratio enim & diſcurſus homini proprius eſt, vt ex noto ad ignotum perferatur, ex communi atque confúſo ad particulare & explicitum perueniat, ex notis principijs ad ignotas concluſiones percurrat, ex hac quoque notitia vel rei quòd exiſtat, exiſterévé poſſit, vel nominis quid ſignificet ad ipſius rei eſſentiam, naturámve, proprietatesq; & affectiones pernoſcendas accedat: ei autem qui diſcurrit, futura huiuſmodi omnia ſunt, quibus de rebus Ariſtoteles nonnulla inter initia Phyſicæ auſcultationis, & plura primo Analyticorum poſteriorum libro differit, atq; eius interpretes latiùs proſequuntur. Præterea ſi brutis quæ veſtigium duntaxat Trinitatis gerunt, non autem imagine donata ſunt, prænotio præſenſióve data eſt, vt prouidere ſibi & filijs poſſint, quantò magis vt homo à Deo ipſo prænotionem accipiat, quod & ſuprà diximus, eaq; polleat, homo inquam inferiorum omnium animãtium princeps, cui & Deum venerari per religionem conuenit, ab eodemq; æterna felicitatis præmia & expectare, & iuſtis operibus procurare, quæ niſi prænouerit, quomodo expectabit, quomodo procurabit?

CAP. IX.

RELIGIONES ET LEGES IN VNIVERSVM, ſuperſtitionesq; de prænotionibus pendere.

A Prænotionibus quippe & religionem & leges pendere, facilè apparebit, ſi ad memoriam reuocabimus, veteres de præteritis futura cupijſſe: Eadem quoque de præſentibus ſperaſſe, & de præſenſionibus etiam & reuelationibus euenta expectaſſe. Liquet autem & ex futurorum bonorum expectatione & ex malorum euentuum formidine, religionem & leges pendere atq; fulciri. Atq; vt ab incunabulis conditi orbis exordiamur: Primo hominum parenti, de limo terræ condito, cui cum conſorte benedictum atq; præceptum à Deo eſt, *vt creſcerent & multiplicarent, & replerent terram, & ſubijcerent eam & dominarentur piſcibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus animantibus quæ mouentur ſuper terram*. Præceptum item, *vt ex omni ligno paradyſi comederent, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comederent, alioquin moriendum ſibi*. Primo inquam hominum parenti ex hac prænotione & data lex, & nata religio: Prænouit enim obediendũ Deo, cauendumq; ab eſu vetiti fructus, quod ſi faceret, originalem iuſtitiam & ſeruaſſet & transfudiſſet in prolem, ni faceret, ea amiſſa & à poſteris ablegata morte etiam moreretur. Religio enim ad verum Dei cultum pertinet: Verior autem eſſe quis poteſt, eo quem Deus ipſe conſtituit, & primum hominem inſtituit. Ex religione autem & expectantur bona ad cuſtodiam, & formidantur mala ob contemptum, ex lege itidem hæc ipſa prodeunt, ſiue quòd nihil aut parum differunt, lex & religio. Lex enim à ligando vel legendo: Religio à religando vel relegendo deducitur, ſiue quòd & religio lex quędam, & lex idem quodammodo religio dici poteſt, ſed illa ad Deum pertinet propriè: hęc etiam ad homines pertinere poteſt, qui præter diuinam legem vel metu pœnarũ, vel ſpe præmiorum ab ipſis legũ poſitoribus prædictorum prænunciatorumq;, aut impelluntur ad virtutes, aut repelluntur à vitijs: Niſi enim paratæ probis dignitates & præmia præconciperentur, pauci ex vulgo, qui virtutis percurrerent ſemitam, & ni decreta improbis ſupplicia prænoſcerentur, pauciores vitiorum viam retrocederent: Vnde ille cecinit:

Odiſſe peccare malos formidine pœnæ.

Prænoſſe autem hæc conuenit: Namq; vt rectiſſimè Auguſtinus definit, inſtituuntur leges cùm promulgantur. Et præſcire, inquam, & prænoſſe oportet, quid ſequendum, quid fugiendum in ipſa religione & lege, ſiue naturæ, in qua prænota & inſculpta quædã principia ſunt, ex quibus operationes reliquæ deducãtur, ſiue Dei qui in Adami religione & lege idem effecit vt prænoſceret, ſcilicet quid ſibi agendum. Cæterùm

& hoc in Abrahamo cuſtoditum vt prænoſſet quid religione & lege ſeruandum, quomodo ipſi Deo parendum, per circumciſionem, per filij oblationem, per alia multa: Idem & in filio & nepotibus: Idem in ipſa lege per Moſen Iſraëlitico populo promulgata, & quidem ampliter atque magnificè perſpectum. Namque & promiſſa & minæ frequenter inculcabantur, quibus prænotis ad ſeruandum legem, ad declinandam Idolatriam, & cætera mala prouocarentur animarenturque: Idem & in Euangelica lege, cuius vmbra quædam erat & imago lex vetus, eminentiſſimè cernitur, in qua per Ieſum Chriſtum Deum & hominem apertiſſimè, & extra omnem ambiguitatem, & æterna felicitas ſeruatoribus promittitur, & incredulis & contemptoribus ſempiterna incendia interminantur, & quanquàm religionem in vniuerſum rectum Dei cultum, proprieque & conſumatè Chriſti legem intelligamus, nihilominus & particulares ſub ipſa lege Chriſti, viuendi formæ, quæ religiones dicũtur communi loquendi vſu, & ab Amshelmo & Ioanne Gerſon factitiæ appellantur, ea fortè de cauſa, quòd quanquã Deum primariũ habeant auctorẽ, ab hominibus nihilominus introductæ ſunt, & pontificia lege firmatæ, & à fundatoribus ſuis potiſſimùm denominatæ: hæ, inquam, particulares ſub Chriſti lege viuendi formæ ſeu religiones à prænotionibus pariter dependent. Siquidem ex prænotione diuinaque reuelatione ſuam traxiſſe regulam, quo minores fratres inſtituerentur, Franciſcus de quo ſuprà diximus, aſſeruit: Idem quoque Dominicum feciſſe notauimus: Sed & ipſa Brigida ſatis proxima ſeculis noſtris affirmatur, præter alia innumera etiam prænouiſſe, dictante Angelo, quínam viuendi modus ſui ipſius fratribus & ſororibus ſeruandus eſſet. Cæterùm & apud Gentes quæ plures deos & introduxêre fallaciter, & coluêre fallaciùs, ex prænotione malorum & bonorum euentuum, religio eſt introducta, quæ non religio, ſed ſuperſtitio dicenda eſt. Cur enim falſæ ipſi religioni incubuiſſent Gentes, niſi ab ipſis quos autumabant deis, & bona expectaſſent & formidaſſent mala. Vnde illud à Poëtis tractum eſt, timorem feciſſe deos: Et Cicero de Natura deorum quæſtionem habens, eam, inquit, & ad animi agnitionem eſſe pulcherrimam, & ad moderandam religionem neceſſariam. Impietati autem ipſi & nephariæ ſuperſtitioni fauebant ipſorum dæmonum, qui deos credi volebant, oracula, ſpõdebantq́; & minabantur, prædicebantq́;, tùm bona, tùm mala, de bellis, de victorijs, quibus fortè fortuna aliquando impletis deorum ſibi auctoritatem, qua ratione poſſent arrogarent, quemadmodum per hiſtorias, & literaria Gentium monumenta cõſpici poteſt. At ea quæ dicimus magni illius Antonij heræmicolæ ſententia firmari poſſunt, qui apud Athanaſium de diuinatione dæmonum multa diſputans, hæc, inquit, Gentilitatis fuêre principia, his præſagiorum dolis apud delubra dæmonum quondam credebantur oracula, quæ in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti indicto ſibi ſilentio obmutuerunt, ſuosq́; perdidêre captiuos.

CAP. X.

NON EODEM MODO EX PRAENOTIONIBVS pendere & religionem & ſuperſtitiones falſaq́; & bona leges, deq́; earum differentia.

PRænotiones autem ex quibus, vel bona à dæmonibus illis, vel mala expectabantur confuſæ & nutabundæ erant, ſicut & ipſa quæ ex eis pendebat, inconſtans, vacillans, prophana, noxia, non religio, ſed ſuperſtitio. Ex quibus autem conſtans, ſolida, ſalubris, & pia religio fluxit, ſtabiles atque clariſſimæ fuêre, qua de re alijs in libris latiùs agendum. Cæterùm ſi vocabulorum ſignificationibus rectè vti voluerimus, quæ de falſo pendent cultu, minimè religiones dicendæ ſunt: Vnica enim vera religio, quæ vnum Deum habet auctorem, de qua ſequenti capite tractabitur: quæ ab hac diſſentiunt diſcordantq́;, ſuperſtitiones ritè nuncupandæ: Nimirum vt Firmianus inquit: Religio veri cultus eſt, ſuperſtitio falſi: tametſi apud celebres Gentium ſcriptores falsò deditos cultui, & ſuperſtitionis, & religionis mentio facta eſt. Vnde apud Maronem legitur:

Vana ſuperſtitio veterumq́; ignara Deorum.

Et Cicero ſuperſtitioſos primò putat eos dictos qui totos dies precabãtur & immolabant

labant vt ſui ſibi filij ſuperſtites eſſent. Firmianus à Cicerone diſſentiens, nomē ſuperſtitioſis deductum ex ijs putat, qui vel ſuperſtitem memoriam defunctorum colerēt, vel parentibus ſuis ſuperſtitibus colebant imagines eorum domi tanquàm deos penates. Vtrum malueris ad falſum proculdubiò cultum ſuperſtitio pertinet. Namque & immolare totos dies dæmonum ſimulachris, vt poſt parentes victuri eſſent filij, defunctorum item memoriam inter deos reponere, vel viuorum imagines domi tanquàm deos colere, damnatæ ſuperſtitionis titulum præfert. Nec ſecus deorum plurium religio, ſuperſtitio eſt, quandoquidem falſus cultus eſt deorum plurium cultus. Falſum enim in vniuerſum, id eſt, quod vero aduerſatur, & falſum particulare dicimus, quòd ideæ rei cui reſpondere & quadrare deberet, minimè conuenit: Quemadmodum falſum appellatur aurum, quòd ideæ veri auri non conuenit, nec veram auri formam eſt conſequutum. Verus autem cultus, cùm vni debeatur Deo (vt monſtrabitur) falſus erit, qui neque vni ſoli & vero præſtatur, ſed pluribus & falſis deis mancipatur. Amplius religionem Cicero in deis pluribus colendis verſari & perpetam quidem definit. Qui autem, inquit, omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, retractarent & tanquàm relegerent, hi dicti ſunt religioſi ex relegendo, tanquàm ex eligendo elegantes, & ex diligendo diligentes, & ex intelligendo intelligentes. Aduerſatur Firmianus inquiens: Si in ijſdem dijs colendis & religio, & ſuperſtitio exigua, vel potiùs nulla diſtantia eſt: Atqui ſi rectè ſuprà, Firmiane, definiuiſti religionem veri cultus eſſe ſuperſtitionem falſi, nulla profectò diſtantia eſt: Diſtare enim aut ſeparari à ſuperſtitione non poteſt ea religio, quæ circa plures deos, hoc eſt, falſos deos, & veros dæmones verſatur: non ſolùm enim pertinet ad falſum cultum ea religio, ſed eundem ipſum & peperit & auxit: Falſæ igitur religiones ſuperſtitiones rectiùs, quàm religiones nuncupandæ ſunt. Siquidem vnius & veri Dei vnica & vera religio, ſiue eius nomen inde ſit tractum, vt Firmianus putat, quòd hominem ſibi Deus religauerit & pietate conſtrinxerit, quia nos ei ſeruire vt Domino, & obſequi vt patri neceſſe eſt, ſiue quod Auguſtinus voluit, vt ipſum Deum eligamus, vel potiùs reeligamus, quem negligentes amiſeramus: ſiue vt arbitrantur alij, quòd ad vnius Dei cultum religemus animas noſtras, ſiue ex ordine hominis ad Deum: quodlibet enim detur, veri cultus eſt ipſa religio, ſeu à Deo reeligendo, ſeu ab eo nos ſibi religante, aut à nobis animas ei religantibus noſtras: Idem enim videntur quodammodò nec re ipſa & fine differre, quandoquidem & nos ei animas religare noſtras non poſſumus, niſi ſua ipſe gratia animas ſibi noſtras priùs religauerit: & quanquàm aliquando dictum appareat ſuperſtitionem religioni aliqua ex parte conuenire, verbi cauſa: Cùm eam nonnulli religionem ſupra modum ſeruatam eſſe putauerint, reuocare eò debemus mentem, translatione quapiam ſolere aliquando vſurpari virtutum nomina & vitiorum, & interdum aſtum prudentiam dici, furentem hominem fortem nominari. Verùm ſi propriè atque exactè penſata fuerint, non modò eadem illa ipſa, ſed & aduerſa atque pugnantia iudicari, variè tamen & vtique diſtinctè ex prænotionibus deriuantur & bona religio, & pernicioſa non religio, ſed ſuperſtitio: quanquam enim in hoc conueniunt, quòd omnes timent, ſperant omnes ex prænotione quadam, vel expectati boni, vel formidati mali: duplici tamen differentia ſecernuntur: namque timet ſuperſtitio, quæ timeri non debent: ſperat quæ aut minimè aut certè non eis ipſis, quibus vtitur intermedijs conſequetur: contrà religio & quæ ſperat ſuis, quos in vſu habet, medijs adipiſcetur, & quæ formidantur ab ea niſi cauerit, incurret: Superſtitio item à falſa, religio à vera pendet prænotione: Illa enim mentitur & decipit, vtpote quæ mendacij parentem dæmonem, vel expreſsè, vel ſuppreſsè colit: hæc vnum & verum Deum, à quo veritas omnis, veneratur, quod ſi quando à falſa prænotione, hoc eſt, à ſuperſtitioſa prænotionis cauſa veritas prodit, meminiſſe debemus Ariſtotelem naturalium Philoſophorum principem in dialecticis probaſſe, ex veris non niſi verum pendere poſſe, ex falſis autem prodire quandoque poſſe verum: & in ſacris Chriſtianis literis noſtris ſcriptum eſſe de dæmone, quòd cùm mendacia profert, ex proprijs loquitur, tametſi vera quandoque dicit, vt cùm Chriſtum Dei Filium eſſe, & alia plæraque teſtatus eſt. Cùm autem id facit, non ſponte, ſed coactus, malóve id fine facit, aut enim Dei virtute cogitur, aut putat credibiliùs mendacia ſuſcipi ſua, ſi veris interdum admiſceantur.

Cuius ſtudium in perdendo, pro viribus humano genere verſatur: Non ſecus de legibus decernendum, quæ tametſi omnes prænotionibus quibuſdam & ſperant & timent, quæ falſæ tamen ſunt: aut eum qui ius eas ferendi non obtinet, falsò colunt, aut præpoſterè, ſcilicet, formidant, ſperanda & formidanda ſperant. Cùm verè non niſi veros & legitimos poſirores colant, & recto rationis ordine propoſita & procurent bona & declinant mala.

CAP. XI.

PRAENOTIONES OMNES FIDE FVLCIRI, ITEM VNIcam tantùm eſſe religionem, qua ab vna vnius Dei fide dependeat, Deq; origine religionis & ſuperſtitionis veraq; falſa prænotionis ſub arboris figura.

OMnes autem prænotiones huiuſmodi ſiue à vera atque vnica religione, & probatis legibus, ſiue à ſuperſtitione prauiſque & illegitimis legibus dependeant, ab vna nihilominus fidei prænotione fulciuntur. Omnes enim credunt & quodammodò fide prænoſcũt, niſi enim crederent euentura, vel bona vel mala fruſtrà timerent, fruſtrà ſperarent. A' fide igitur & religiones quodammodò pendent, & leges: à vera fide vera religio & veræ leges, à ſuperſtitione falſæ omnes emanârunt: Et quanquam non niſi vnica & vera fides eſt, ſicuti & religio vna atque vera, vt nuper oſtendimus: Verùm tamen & falſa fides communi loquendi vſu appellatur, ſicuti & falſæ religiones, quæ etiam ex proprijs quanquàm falſis fidei ſuæ principijs dependent, veluti effectus ex ſuis cauſis educitur. Non incongruum tamen putandum à nobis dictum eſſe: Prænotiones fide fulciri: quoniam certitudinem maximam prænotioni, quæ per diuinum fit lumen, adſcripſerimus, quæ alioqui fidei numeris omnibus non competit, cuius certitudo non euidentiæ, ſed inhæſionis dicatur habeaturq;. Sed conſiderandum eſt eum ipſa certitudine hoc modo, & fidem ſtare poſſe, & (vt ita dixerim) cohabitare, quia tametſi lumen illi affatim adfulgeat, hoc tamen veluti principio niti omni Prophetæ conuenit, Deo & diuinis reuelationibus credendum eſſe, quòd ni ita priùs animatus erit atque diſpoſitus, quomodo fulgore colluſtrabitur Diuino? Adde quod non ſemper & vſq; à Deo collucet fulgentiſſimus ille radius, quin & fidei lumen ipſi ſe cõſociet aliquando. Subnecte & illud: eodem lumine monſtrari Prophetæ, & vera eſſe quæ oſtenduntur & prouenire à Deo, cui penitùs homo ſe credere, fidere, atq; committere debet. Sed de his diligentiùs ſequenti libro diſputabitur: Sub fide igitur prænotiones quodammodò continentur, falſæ ſub falſa, veræ ſub vera: ſed hæc vnica & manſit & perpetuò manſura eſt, radici veritatis innixa. Illæ & falſæ & plures in adulterinos & tranſlatitios mille ramos morbido ſe humore diffuderũt, quod quomodo effectum ſit, ſub arboris figura declarabitur: Sed quò facilius & exactius id præſtare poſſimus, rẽ paulò altiùs exordiemur: De vnica religione & fide fundamenta ſolida iacientes. Deus vnus eſt, veritas vna, quæ Deus eſt. *Ego enim*, inquit, *ſum veritas*, ſed & veritatis obiectũ eſt, ſeipſum enim cognoſcens, Deus, & prima veritas eſt, & veritatis obiectum primum: Qui à Deo diſcedit, ab vnitate diſcrepat, à veritate diſcordat: In omni veritate prima quæritur veritas, id ſuadente & quodammodò cogente natura, ſicuti & in omni bono, ſummum quæritur bonum. Quæritur, inquam, ſed à bonis recta ſemita, & quibus poteſt inueniri modis, à malis verò diſtorto calle, confuſaq; indagine, dum & in malũ abumbrata quadam boni ſpecie feruntur, & mendaciũ falſa veritatis imagine obſignatum ſuſcipiunt: Nuda verò, atq; aperta cognitione puroq; amore boni, ipſi & veritatẽ aſciſcunt ſibi, & bonum ſequuntur, apprehenduntq; falſitate abdicata, maloq; poſthabito, omnis veritas, omniſq; bonitas rerum à Deo manant, cuius participatu ſunt: Ille per eſſentiam verus & bonus, participatione tantùm cætera: Vnde & in Euangelio ſcriptum eſt: *Nemo bonus niſi ſolus Deus.* Deum ſolum bonitatis fontem deſignans, ſine quo nulla aut fuit vnquàm, aut eſſe poterit bonitas: Omni quippe bonitati diuina bonitas ineſt, quæ ſi ſubtraheret ſe, nihil bonum eſſet, imò nihil exiſteret, reciprocant enim & commeant, conuertunturque inter ſe Ens & bonum, vt

Philoſo-

Philoſophis etiam notiſſimum. Religio autem & veritate & bonitate ſubſiſtit, alioquin & mala & falſa (vt idem ſæpiùs tepetamus) non religio, ſed ſuperſtitio. Veritatem & bonitatem religioni proptetea ineſſe neceſſe eſt, quod & cognitione recta, & ſincero amore freta, teligio ipſa ad felicitatem tendit, perducitque cultores. Felicitas verò pura atq; integra perpetuaque, in ſolo Deo omnibus remotis impedimentis & cognoſcendo & amando conſiſtit. Religio itaque & veritate & bonitate fulta, vnicum & bonitatis & vetitatis obiectum habebit, Deum videlicet, quem omni errore falſitateq; repudiata rectè cognoſcere, omniq; aduerſa cupiditate reiecta, purè diligete, magis indies ac magis ardebit. Ex obiecti autem vnitate humani animi actus & habitus vnitas pendet.

Cætetùm cùm religio virtus & ſit, & habeatur in ſcholis probatiorum Theologorum, ſtatim colligetur & eam habitum eſſe animi. Quandoquidem in definirione vittutis habitus ponitur, deq; ea primò & per ſe prædicatur. At cùm ex vno ſpecifico habitu, non niſi vnius eiuſdemq; ſpeciei actus profluere perſpicuum ſit, liquebit apertè vnam tantùm, & eſſe & haberi religionem, quæ in vnum Deum verum & bonum veritate, & bonitate ab eo participata feratur: Dei verò recta & ad felicitatem ducens cognitio cùm haberi niſi per fidem nequeat, quam ſuæ dono gratiæ largitur (vt alij multifariam & ipſe quoque in meis de fide & ordine credendi theorematibus, Deo fauente, recenſui) nec item niſi vna ſit fides iuxta illud Apoſtoli: *Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma:* Cui etiam de vnitate obiecti ſuperiùs adducta ratio ſuffragatur: Colligemus dubio procul veram & vnicam religionem ab vna fide, quæ ab vno itidem prouenit Deo, eiuſdem connexione pendere. Quæ verò ſiue fides, ſiue religiones dicantur, huic vni religioni & fidei non concordant, tanquàm falſæ malæq; ſuperſtitiones repudiandæ, abijciendæ & exterminandæ ſunt, ſuæque ipſæ malitiæ indicium & ex varietate, atq; inter ſe diſcordia præferunt. Vno enim modo bonum contingere, malum autem pluribus, Theologi atq; Philoſophi præiudicatum habent. Veritas quoque vnitatem, falſitas pluraliratem & diuerſitatem æmulatur, ſibi conſtans, & intrepida ſuper veritas eſt, nutabunda verò & meticuloſa falſitas. Virtus vnitatem imitatur, vitia pluralitatem diuerſitatemque, cùm inter oppoſitorum vitiorum tenebras vnicè virtutis emicet ſplendor. Auaritia enim & profuſio nimia liberalitatem circunſtant, fortitudinem timor & audacia ſæpiunt, & reliquas pariter virtutes aduerſa eiuſdem generis vitia ambiunt, quod latiſſimè ab Ariſtotele ad Nicomachum in Ethicis eſt declaratum.

Sed iam nimis fortaſsè multa, quibus præmiſſis veluti eruta plantandæ noſtræ arboris ſcrobe ipſam erigamus altè figentes radicem, alentesque donec ad perfectum ducamus, ſed & concidentes adulterinos & inſitirios ramos, veritatis cultro, & ſuperfluas ac emortuas frondes veritatis turbine excutientes. Imaginari igitur poſſumus arborem in cuius radice Adamus poſitus ſit primus non ſolùm hominum, ſed & religionis quodammodò & prænotionis parens, ab eoque iuſtum Abel exurgere, & quaſi trunci baſim ſuper radicem inſidere. In Adamo autem & clara prænotio & pia religio: Prænouit quidem, reuelante Deo, Euam coniugem ex eius coſta productam. Vnde illud: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea*, futurumque vt proles maſcula relictis parentibus vxori adhæreret: prænouit Chriſtum ſine ſuo ſemine naſciturum, propria impoſuit nomina creatis animantibus quod niſi ex prænotione eorum naturæ didiciſſet facere, non exactè facturus erat, coluit Deum, & de inobedientia condoluit. Filius Abel religioſus adeò, vt iuſti nomine appellatus à Deo ſit ex primogenitis gregis ob pietatem religionemque Deo ſacrificans & typum Chriſti in immolatione getens! Ex hac radice Chaim quaſi ramus quidam exijt, obliquus tamen, nec trunci rectitudinem ſapiens, ex quo & arbor ſuperſtitionum omnium excreuit: Ex quibus fratribus duas quoque conſtitui aduerſas ciuitates præclariſſimus ille Auguſtinus præcellenter oſtendit, ex Abel Dei, ex Chaimo dæmonis. Damnatus hic ille Chaim qui & malæ religionis & falſæ prænotionis inter homines auctor haberi poteſt: Namque & de peioribus terræ fructibus offerebat Deo, cui etiam mentitus eſt, ac necis in pium fratrem perpetratæ cùm à Deo ipſo argueretur quaſi impiorum prophetarum princeps, ſuperbè, contumelioſè, falſoque tulit. *Maius eſſe peccatum fraterna cadis, quàm vt veniam mereretur.* Truncus nihilominus ex radice

& baſi proceſſit. Namque & pro Abel ſucciſo pullulatit Seth, ex eoque Enos progenitus: Tumque vt in ſacro Geneſeos libro ſcribitur: *Captum eſt inuocare nomen Domini.* Ab hoc multi ad rectitudinem altitudinemque veri ſtipitis nati, & pius denique Enoch qui cum Deo ambulauit, & iuſtus Noa qui Diuina prænotione ſalutis arcam fabrefecit propagati ſunt. Hæc trunci ſtipitiſq; proceritas per Sem Noæ filium eiuſq; prolem maximopere aucta, ex qua magnus ille pientiſſimuſque Abraham, totaque ferè eius progenies in altum perduxerunt: Nam & ex eo Dauid & reliqui, & tandem perfecta & abſoluta omnium conſummatio Chriſtus, religionis doctor præcellentiſſimus, & omnium qui prænouerunt vnquàm prænoturique ſunt, princeps & ipſe Deus qui Apoſtolos diſcipulosque ſuos quaſi veræ arboris ramos per vniuerſum Orbem diffudit, ex bona enim radice & boni vtique pullulant rami: Namque, vt inquit ad Romanos Apoſtolus: *Si radix ſancta, & rami.* Cham verò Noæ filius & frater Sem, Chaimi potiùs quàm Abeli ſequens veſtigia, flexi & incurui ſtipitis obliquitatem imitatus deuiauit à trunco, ex eiuſque ſemine & Nembroth, & Philiſtijm, & Chananæi, & Sydonij, & Ethçi, & Iebuſæi, & cæteræ impiæ nationes, idolorum cultibus deditæ, & dæmonicis ſuperſtitionibus mancipatæ, quaſi adulterini & illegitimi rami arborem Chaimi complexerunt: Namque & religionis arbor eſt, eſt & ſuperſtitionis, & non vna ſolùm ſuperſtitionis, ſed plures, ſingulæque ſuos obtinent ramos, & ita nominaſſe nos diuinatricem Aſtrologiam arborem ſuperſtitionis, in argumento in libros patrui aduerſus eandem meminimus. Verùm præcipua hæc Chaimi & quaſi aliarum mater & alumna: hinc varia prænotio, & varius ex ea dependens cultus, bona in paucis, quaſi recto procedens ſtipite, falſa in ramis exorbitantibus & varijs, qui ſuas ſinguli arbores adolere nixi ſunt, ex radice tranſlati, & in plures partes fiſſi, boni vnitatem ſtipitis, falſi pluralitatem ſequuti ſunt. Incurui autem & morbidi ſuperſtitionis rami vero ſtipiti inſeſti, de arbore quandoque exciſi ſunt, & aliò tranſlati, qui boni aliquid tanquàm truncum agnoſcentes, mali plurimum vti ab eo deuiantes geſſerunt. Sic & ſuperſtitiones & falſæ doctrinæ, prænotionesque omnes, quæ niſi ſpeciem aliquam colorémve veritatis præſeferrent, vix ſubſtinerentur à malis, aliæ plus, aliæ minus, veluti cùm aut magis aut minus à trunco, hoc eſt, fidei & religionis, & veritatis vnitate deflectunt: Ita & omnes poſtea hæreſes à trunco Catholicæ Eccleſiæ, vti incurui & noxij rami euelluntur & marcent. Quemadmodum prius ex vera vnius veri Dei religione prænotioneque ſyncera, idolorum adoratio & obſcœna ſacra falſæque diuinationes, & mille Gentium plus minus inſaniæ, adulterina ſpecie tranſlatæ ſunt: Nec ſecus ex naturæ rectæ agentis ritu, praui mores impietatis, nec aliter ex puro diuinorum eloquiorum fonte innumeri terrenæ ſapientiæ gurgites ob ſordes in decurſu contractas cœnoſi defluxerunt: quanquàm inter idolorum cultores & præſtigias dæmonum inuenti ſunt, qui vniuerſitatis Dominum ſincera prænotione deprehenderent, ac purè atque integrè venerarentur: Exemplo ſit Iob ille præclariſſimus & in aduerſis eximiæ tolerantiæ ſpecimen.

CAP. XII.

DE SPECIEBVS PRÆNOTIONIS.

IAm ipſum prænotionis genus in ſpecies & quaſi corpus in membra partiamur, quod facientibus nobis illud ſuccurrat in primis (vt diximus) commune eſſe, & quaſi, ita dixerim, vniuerſaliſſimum nomen prænotionis, cùm ad Diuina, naturalia, dæmonica referri poſſe docuimus, hæ quodammodò differentiæ ſunt, quibus ipſum genus ad ſuas ſpecies contrahitur, iiſdemque ipſæmet conſtituuntur. Ex obiectis igitur principijsque prænotionis à quibus naturam ſuam, & ſpeciem actus ipſi habitusque ſortiuntur, prænotionis ſpecies perueſtigabimus conſtituemuſque, quæ aliàs ſub ſe continebunt ſpecies, vt operis decurſu apertè liquebit: Eruntque hæc (vt philoſophorum vocabulis vtar) ſubalterna genera, quæ & generaliſſimi videlicet, erunt ſpecies generis, & ſuarum ipſæ ſpecierum genera habebuntur: Comparata enim ad prænotionem ipſam ſupremum genus, dicentur ſpecies: Ad inferiores verò quæ ſub eis continentur ſpecies collata,

collata, genera appellabuntur, quæ vt veſtigari conſtituiq; commodiùs poſſint, hunc in modum exordiemur. Quicquid præſentire, præcognoſcere, antè capereve poſſumus, aut in homine ipſo cauſam, atque, vt ita dixerim, obiectum mouens habet, aut ab ipſa vniuerſitate corporali atque viſibili, rebusq; ſub ea comprehenſis ortum ducit: aut ex inuiſibili & incorporeo vniuerſo trahit originem. Neceſſe eſt enim effectũ omnem, aut ab homine, hoc eſt, minori mundo, aut ab vniuerſo mundo corporeo, aut ab incorporeo & ſpiritali mundo pendere. Spiritale autẽ & incorporeum vniuerſum, præter Deum, qui cauſa omnium eſt, & vtriuſq; tàm corporeæ quàm incorporeę vniuerſitatis princeps creator & rector, in bonos & malos angelos diuiditur, qui à Philoſophis ſeparatæ mentes, & inmateriales ſubſtantiæ nuncupantur: In horum etiam numero non vſquequaque abſurdè defunctorum animæ corporibus ſeparatæ computarentur: Et quanquam Platonicis Philoſophis videtur, nec diſplicet Theologis quibuſdam, habere angelos, id eſt, ſpiritales mentes annexa & quaſi congenita ſibi quędam corpora ſubtiliora, Peripatetici nihilominus & Theologorum poſteriorum ſcholæ præiudicatum habent, immunes eas eſſe & ſua natura ſeparatas à corpore & omnino expertes, niſi dum Dei aut iuſſu aut permiſſione ſumunt ſibi corpora viſibilia, quo & cerni & corporea exercere quandoque opera pro tempore poſſint: Sed de his aliâs.

A' cauſa igitur tota ſpiritali, Deo videlicet angelis bonis vel malis: à tota corporali, cœlo, elementis, mixtis, ſiue ea imperfecta, qualia quæ generantur in ſublimi, meteorologica propterea nuncupata, ſiue quæ perfecta dicuntur, vt plantæ, zoophyta, bruta animantia: ab homine item partim corporali, partim ſpiritali (medium enim & quaſi nexus vtriuſque naturæ eſt) pendere & deriuari prænotio poteſt, ſi à Deo & bonis angelis aut impetrabitur, aut ex inſperato concedetur, prænotio Diuina procul dubiò & erit, & habebitur: A' bono enim Deo nil niſi bonum, nil niſi diuinum prouenit. Sed nec beatæ illæ mentes Deo iugiter, & intellectu & voluntate inhærentes, aut velle, aut moliri quicquam poſſunt quod ab optima Dei voluntate non pendeat. Si autem à malis angelis habebitur, aut expreſſo, aut tacito, cum illis inito commercio, ſuperſtitioſa dicetur, & noxia: namque ex male affecta deprauataque eorum voluntate, nil puri ſincerique boni expectandum: Si verò quæ à natura naturalis erit, modò naturæ limites non excedantur: ipſa autem à natura habentur, quanquam ex ſe ſunt non mala, non tamen aut diuina aut ſuperſtitioſa, neque enim ſupra naturam eius obiectum eſt, cùm ex eo quod excedit naturam: ſi bonum eſt diuinum, ſi malum ſuperſtitioſum fluit: quare tertia prænotionis ſpecies educetur, ſi in naturæ terminis conſiſtetur, pari pacto quæ ab homine deriuatur, prænotio naturalis erit. In queis tamen ipſis ſi non rectus ſit finis curioſa quid prænotio ſuboriri, cuius genus quoddam poteſt de fine quærendi quoquo modo trahi, quippe, cùm ex finis ratione habitus actusq; humani ſuam nanciſcuntur ſpeciem. Quapropter dum ea præſciri cupiuntur & petuntur, quæ vel ex fine vana ſunt, vel ſuperflua nimis, vel ne petantur prohibita vel indigna inquiſitione, curioſa tum prodit prænotio, quæ tribus alijs inmiſcere ſe quodammodò poteſt, quandoquidem nõ ſolùm à dæmone, ſed & à Deo, & ab angelis ea cupi & peti poſſunt, quæ & quæſitæ rei, & quærẽti, & ei à quo quæruntur, indigna ſunt, & à natura etiã peti poſſunt, quæ nequeat illa præſtare. Tres igitur ex cauſis obiectisq; trahũtur ſpecies prænotionis, aliud genus ex modo & fine ipſo proficiſcitur. De prænotionibus autem quæ ab animis mortuorum petuntur aut conceduntur, mentionem in partitione non fecimus, cùm & ſub angelorum partitione vel hac ratione cõprehendi poſſunt, quod & ipſæ ſi apparerent, aut quoquo modo reuelarẽt, id ſuperioris imperio aut ex miſſione contingeret, quemadmodũ ſeparatis ſubſtãtijs obtigit, quibus ex hoc miſſionis officio nomen impoſitũ eſt angelorũ, hoc eſt, nunciorũ. Quibus inſta diuina complentur, quanquam in libro de cura pro mortuis agenda ſubdubitare Auguſtinus magnus videtur, angeli in beatorũ martyrum ſpecie in corporibus aſſumptis appareãt, videanturq; animæ olim annexæ corporibus, cùm tamen ſeparatę mentes & angeli ſint. Sub angelorũ item diuiſione concludi poſſunt iuxta dogma Platonis putantis animã per ſeſe exiſtere, & corpori aſſiſtere. Verùm ſecundùm Ariſtotelẽ comprehendi ſub hominũ partitione deberent; quoniã animam noluit corporis formã eſſe & potiorẽ hominis partẽ. Rectius tamen & cõſentaneum magis

magis ſub ſpiritalis & incorporei mũdi diuiſione cum angelis dum ſeparatæ manent, reponuntur.

Quatuor itaque ex genere ſummo prænotionis ſubalternæ ſpecies deducentur, aut enim obiectum à quo petitur, naturale eſt, aut ſupernaturale: Si naturale id conijectatur, quod natura ſuis limitibus ſepta præſtare poteſt: Hoc verò aut inditum à natura ſolum, quo genere & bruta pollent, aut arte rationeque naturam ipſam iuuante comparatum eſt, quod bifariam quoque diuiditur, in rude genus atque protritum, inque eruditum & exquiſitum, illius & ignarum quoque vulgus eſt particeps: Nam quivis è medio poſt veris tempus futuram æſtatem præcognoſcit: huius compotes primi medici, gubernatores, conſiliarij ſunt: Si verò ſupernaturale, aut bonum aut malum: ſi bonum vera diuinaque prænotio quæ à Deo boniſque angelis ducitur: Si malum ſuperſtitioſa, quæ pendet à dæmone: Hinc Pythiæ, Dodonides, Tripodes, Augures, Haruſpices, Aſtrologi, Diuinaculi, Pythones, Geomantici, Chiromantici, & cæteri generis eiuſdem: ſi verò finis quærendi præpoſterus obtenditur, curioſum genus effunditur. Multæ autem ex his ſpecialiſſimæ ſpecies dependent cùm ſub diuina prænotionis ſpecie, veluti in ſubalterno genere includi poſſit diuinum immiſſum lumen, & abſoluta conditionataque prophetia, & apparitio, & voces, & ſomnia, & quicquid demùm ad veras diuinaſque reuelationes pertinet. Ita in ſuperſtitioſa ſpecie, quanquàm hæc ei difficultas deeſt, de lumine ipſo quo non participat. Faciliùs enim in ſuas ſpecialiſſimas diuideretur ex diuerſitate recipiendæ obſeruandæque ſuperſtitionis, vt poſſet apertè monſtrari. Hæc ſanè in ſe claudit quæcunque & pietati & religioni in Deum aduerſantur, ſiue ad inordinatum Dei cultum, ſeu ad idololatriam, vel ad vanam obſeruationem diuinationémve pertinent: hinc Auguria, hinc diuinatricis Aſtrologiæ deliramenta, hinc magicæ vanitates, demùm ariolatio, auſpicium, geomantia, pyromantia, & cætera id genus, vel vana nugamenta, vel noxia figmenta, à nobis procedente opere, & irridenda & confutanda quaſi flumina atque torrentes ex vno ſuperſtitionis fonte ducuntur. Comprehenduntur quoque à naturali prænotione dies aut ſerendis agris, aut plantandis vitibus idonei, de quibus Agricolationis ſcriptores multi & celebres præcipiunt, quæ tamen ſine vlla ſuperſtitione & obſeruari poſſunt, & debent, cùm in ſuas naturales cauſas recta linea referuntur, & repetitis diuturni vſus experimentis comprobantur. Marinas item obſeruationes, & de ſtatu, & mutatione aëris, traditas regulas, & quæcunque item hominis prouidentia principijs naturæ nixa de futuris coniectata eſt, naturalis prænotio continet. Innumera verò in ſe curioſa prænotio concludit. Nam dum optat quis & quærit ex quibus non oportet, quæ non oportet, propter quid non oportet, pluſquàm oportet, quando, & vbi non oportet, quærere quæ variari multis modis poſſunt: Emergit ſemper vel latenter, aut noxia aut certè vana curioſitas, funditque ſe (vt diximus) & irrepit in cæteris. Ex ipſis autem quatuor prænotionis ſubalternis ſpeciebus, duæ bonæ, & diuina, & naturalis: duæ non bonæ, ſuperſtitioſa videlicet & curioſa fluunt: Sed eò leuior curioſitatis iactura, quàm ſuperſtitionis, quod à dæmone per ſe non ducit originem, & impetum neſcio quem à natura ipſa noſcendi cupida (tametſi non rectè) quodam modo trahit, quare in eam & facilior eſt lapſus & facilior venia. Fieri enim vix poteſt, vt qui ſcire aueant in curioſitatis decipulam non pedem impingant, qua de re latè à nobis in fine operis, quantum Deus maximus optimus opem tulerit, diſputandum.

Admonendus autem mihi lector es diuiſionem prænotionis in ſuas ſpecies me apud neminem philoſophorum vel Theologorum (quod meminerim) legiſſe: Apud quoſdam Philoſophos de ſpeciebus ipſius nonnulla colligi poſſunt, verùm variant diſſentiuntque, apud noſtros Theologos abſolutiùs viſuntur: Ariſtoteles pauca de ſomni diuinatione diſſeruit, nec eius ſectatores plurima. Plato in Vates, Prophetas, vaticiniorum interpetes, Diuinationem in Timæo diuidere videtur: In Phædro vaticinium in quatuor furores partitur, quos Apollini, Dionyſio, Muſis, Amori dicatos dicit. Iamblichus Platonicus in naturale, artificiale, diuinum, præſagium omne, vaticiniumque diſtinguit. Naturale id eſſe dicit, quo animalia pollent in procellis, terræmotibus, & cæteris huiuſcemodi præſentiendis, quod ſi hominibus competat, non omnino confirmat: Artificiale id eſſe quod ratione, ſignorumque obſeruatione com-

ne comparatur, veluti cùm à medicis febris ventura prædicitur ex rigore contracti pulſus, præſagita: Diuinum quod dij immittunt hominibus, hæc ſummatim Iamblichus qui à conſectaneis appellatur diuinus: nullam ille de curioſa, nullam de ſuperſtitioſa prænotione mentionem habet, & quod ille artificiale, naturale nos appellauimus, ex naturalibus principijs & ratione obſeruationeque comparatum: Sub quo & id quod naturale ipſe appellat, concludi quoquo modo poteſt, eius diuinum nos ſuperſtitioſum dicimus, quia à dijs Gentium, hoc eſt, dæmonibus fluit: Quare quantum ad rem noſtram pertinet de ſuperſtitioſa ipſe duntaxat, & naturali prænotione loquutus eſt, quas tamen & diuinas & naturales appellat: artificialem addit, quæ ſub naturali vel hac ratione quod de natura fluit, nec eius egreditur limites collocatur: ſed de his iam ſatis. De prænotione igitur & quid eius nomine indicetur, & quod ſit, & quid ſit, & quibus legitimè conueniat, quibus non, & cur hominibus data, & quod ea humanum ſtimuletur genus, & ex quibus radicibus deſideriū pullulet prænoſcendi: De vſu quoq; illius, & abuſu, & quòd religiones & leges ab ipſa depēdent, & quomodò, & de earum differentia, & quòd ſub fide continetur prænotio, & quot eius ſpecies ſunt, hoc ipſo voluminis libro, Deo opem ferente, declarauimus.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI,

De prænotione diuina,

LIBER II.

CAP. I.

QVID DEINCEPS AGENDVM: ITEM DE nomine Prophetiæ, viſionis, reuelationis, apparitioniſq́.

SVPERIORI libro in diuinam, naturalem, ſuperſtitioſam, curioſamq́; ſpeciem prænotionis genus diuidi conſtituimus, quæ ſuo loco particulariùs tractarentur: nam de genere in primis agendum fuit, mox de ſpeciebus ſuis, ſubalternisque generibus recto doctrinæ ordine diſcutiendum: Nunc tempus expoſtulat, vt propoſitum exequamur. Sub diuino diximus verorum prophetarum denuntiationes, apparitiones, viſionesque contineri: Naturali verò comprehendi, quod aut agricolatio paſtoraliſve res, aut nautica, aut medica præcipit: Et demùm quicquid hominis prudentia de futuris arbitraretur ſuperſtitioſo complecti, reuelationes dæmonum falſas noxiáſve, idololatriam, auguria, diuinatricem Aſtrologiam: Magica nugamenta, & quæcùnque pietati, & religioni aduerſarentur, curioſum ambire plurima, & in multos modos findi. De diuino igitur genere in primis, poſtea de naturali, mox de ſuperſtitioſo & curioſo diſputandum, & quidem rectè, vt mea fert opinio: quandoquidem ex habitu priuationem eius cognoſci & rectum ſui pariter, & obliqui eſſe iudicem Ariſtoteles declarauit. Hæc autem vbi confecta fuerint, regulas quibus cognoſci, dirimi, & ſecerni à ſuperſtitioſis & curioſis prænotionibus diuina & naturalia poſſint, eliciemus. In primis autem de Prophetia, viſione, reuelatione, & apparitione quæpiam prælibanda.

Prophetiæ nomen ab eo dictum eſt, qui videret & maximè futura etiam à ſe viſa prædicaret. Id enim (vt quod iam diximus, repetamus) Prophetia apud Græcos quod apud nos prædictio: Namque & προφημι prædico ſignificat, ex quo & προφήτης. Vnde ex ignoratione Græcæ Linguæ celebrati aliqui ex poſterioribus Theologis nonnulli

nonnulli neſcio quid alienum de nominis Ethymologia ſanxerunt: Quam tamen (ſi Græcè ipſi ignorabant) ex magno Gregorio Pontifice dabatur, ſcribente in commentarijs Ezechielis, Prophetiam ideò dictam quòd futura prædicet: Ab Hebræis quoque diduci à נבא nana monſtratum ſuprà, quod locutionem denotat, & נביא. hoc eſt, naui, Prophetam ſignificat viſionis nomen ad cognitionem omnem promendam & explanandam deſumptum eſt. Sed latiùs preſſiusque, vt mox apparabit, ſenſibusque & intellectui pariter conuenire poſſe putatum eſt, nec aliud inuentum nomen, quod ea communius & indifferentius ambiret: Dignior enim præ cæteris habetur ſenſibus ipſe viſus, certiorque, altior, & ſpiritalior, qua de re ipſa viſio non de corporali ſolùm, ſed de imaginaria & intellectuali dicta eſt: futurorum itaque ſupernaturalis viſio, ad exteriores internosque ſenſus & ad intellectum quoque referri poteſt, ſeque vidiſſe futura quis poreſt aſſerere? cui de huiuſcemodi quidpiam per exteriora ſigna, vel per ſenſiles ſpecies in imaginatione efformatas, vel ex inditis intellectu notis, reuelatum fuerit: reuelatio autem eorum quæ videntur, cognitionem infundit, eorum enim quæ velata erant & abſcondita, notitiam affert, additque ipſi viſioni intelligentiam apprimè neceſſariam: Vnde & ſcriptum eſt in Daniele: *Intelligentia opus eſt in viſione.* Quid enim prodeſſet videre imagines rerum, quid earum notas infundi, quid in aſſumptis corporibus oſtendi, vel ſeparatas defunctorum animas, vel angelos, quæ apparitio dicitur? niſi pariter adeſſet cognitio reuelaretur que apparitionis ſignificantia. Apud Danielem legitur à Balthaſare Babylonio rege in pariete ſcribentem manum viſam eſſe, nec quid ſibi vellet, eum intellexiſſe, donec ipſe Daniel qui eius rei ex reuelatione perceperat intelligentiam, declararet, ea regis exitium & regni diuiſionem portendere. Syrus Iſaac ille, cuius laudes apud magnum Gregorium Pontificem multæ explicātur, ſcribit inter reuelationem & viſionem hoc intereſſe, quod reuelatio ſæpenumerò de ambiguis, quodque viſio omnis reuelatio nuncupatur, non ècontra, multique ab eo viſionum explicantur modi, quorum alibi mentionem facturi ſumus. Reuelationem autem ipſe bifariam partitus fuerim, cùm aliud ſit quid apparitiones, viſionésve, aut infuſæ notæ ſignificent intelligere, aliud nouiſſe, vtrum vera ſit & à Deo deriuata ſignificatio, an potiùs falſam & commentitiam malus dæmon ſuggeſſerit. Sed hoc ad diſcretionem ſpirituum propriè pertinet, coniunguntúrque ſæpè & eodem lumine manifeſtantur: De quibus in ſequentibus pertractandum. Nunc quot modis, quis & qui maximè Propheta dicendus eſt, diſquiramus.

CAP. II.

QVOT MODIS, QVIS ET QVI MAXIMÈ dicatur Propheta.

PRophetam veteres Hebræi dixerunt eum qui futura videret. Vnde & in primo Samuelis libro ſcribitur, qui dicitur nunc Propheta, vocabatur olim Videns, & Saul ipſe necdum inunctus in regem, domum Videntis perquirit, ipſe quoque met Samuel percunctanti reſpondit Saul: *Ego ſum Videns.* Sciendum tamen & communi modo, quod ijs, quos citauimus, locis videre licet & proprio magis in Hebræa literatura Videntem ſignificari; nam hìc à ראה deducitur: alibi vt apud Eſaiam legi poteſt חזה quod à חזה deriuatur, idq; exactè diuinā diuiſionem ſignat: Sic & apud eum quandoq; ſpeculatores dicuntur צפיך קול Vox ſpeculatorū. Iterum: Speculatores eius omnes cæci ſunt: quod quidē nomen צופה ſpeculator à צפה, id eſt, Zapha venit, quod ſignificat ſpeculatus eſt, quo ipſum præuidere planè indicatur verū, quanquàm in Sacris literis creberrima viſionis mētio, rara tamē vidētis, ſed frequētiſſima Prophetæ, qđ nomen & Gētes quoq; vſurpauiſſe inuenimus: Phanorū enim antiſtites & oraculorū interpretes (vt Feſtus inquit) Prophetas appellabāt: Plato quoq; in Timæo ꝓphetarū meminit, vt primo libro diximus, eos docens iudices eſſe vaticiniorum diuinorū, nec vates eos propriè vocandos verùm interpretes illorū eſſe qui ſcilicet furore diuināt: Vates autem non futēres, ſed interpretes auguriorū & ſomniorum Curtius appellat. Sed & apud noſtros Vates aliquando

quando prophetarum ſumuntur loco. Vnde illud de Ioanne Baptiſta in hymno canit Eccleſia: *Maxime vatum*. Apud Iamblichum, Bytis Propheta legitur Mercurialium librorum explanator: Apud Proclum, apud Porphyrium, apud Syneſium Prophetæ nomen eſt, apud alios etiam fœminæ προφήτιδος. Hippocrates quoque vetus Medicinæ patronus in ſuo de prognoſticis libro, nominis Prophetæ meminit, Apuleiusq; & ipſe Platonicus in ſuo Aureo Aſino ſenem introducit ita dicentem: Zaclas adeſt, Aegyptus propheta primarius, qui mecum iam dudum grandi præmio pepegit reducere ab inferis ſpiritum, corpusque iſtud poſtliminio mortis animare. Prophetam appellans ſceleſtum Magum, qui lucri gratia veneficijs incumbebat: & alibi quoque apud eum Prophetæ habetur mentio, quin & carmen illud Epimenidis poëtæ, cuius partem poſtea Calimachus vſurpauit in hymnis iactatum in Cretenſes: Apoſtolus Paulus in eoſdem citans, inquit: *proprius eorum Propheta dixit. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.* & quanquam Apoſtoli ſenſus eò videatur tendere, vt verum Epimenides expreſſerit, quod apprimè conuenit Prophetis. Quamuis item vt putauit Thomas ad inſtinctum interiorem poſſit referri & eò dictum proprium Prophetam, quòd eorum conditiones propriè deſcripſerit, quamuis illud quoq; Athanaſij in iſtius expoſitione textus inter alia præclara animaduerſum quadrare videatur, Epimenidem ſcilicet mordaciſſimum fuiſſe inter eos qui habiti ſunt ſapientes apud Græcos, & rebus veſanis & deteſtabilibus carpendis admodum intendiſſe, ita vt vera prædicere & vaticinari ſit viſus, ſi tamen in Apoſtoli profundiſſimo ſenſu latere adhuc non nihil putauerimus, cur Epimenidem Prophetam appellauerit, & Ciceronis primum de diuinatione librum perlegerimus, tertiumque Ariſtotelis Rhetoricorum volumen examinauerimus, eo potiſſimùm loco, vbi de confirmatione agit, facilè adducemur, vt cogitemus Apoſtolum eo ipſo vocabulo Epimenidem nuncupaſſe quo Cretenſes vtebantur: Ab eis enim ex Prophetarum cœtu non expulſus eſt: Qua de re Cicero ipſe de ijs qui per furorem vaticinabantur, mentionem habens, inquit, vt Bacchis Boëtius, vt Epimenides Cretenſis, vt Sibylla Erythræa, & id quod primo quoque libro ex Ariſtotele meminimus, ſatis indicat eorum in numero Epimenidem habitum, quanquàm alia ratione: Docuit enim illum diuinationem futurorum reſpuiſſe, amplexatum verò eam quæ præteritorum erat, & occultorum, quibus de rebus apud ſuos Prophetæ nomẽ eum obtinuiſſe minimè mirandum tantoque minus, quantò etiam, autore Diogene, multa prædixit futura Epimenides, quem Apuleius fatiloquum & quidem inclytum in Floridis appellat. Erant item in Creta, vt eſt apud Euripidem, Iouis Prophetæ, qui mira abſtinentia viuebant, cuius hac in re teſtimonio vtitur beatus Hieronymus contra Iouinianum: Prophetarum item cùm Baal tùm Lucorum in Regum libris frequens mentio: Et in ſacro item Numerorum libro de Balaam ſceleſto Ariolo verba fiunt, qui Propheta appellatus eſt. Quandoquidem & de Chriſto celebre illud prædixit: *Orietur ſtella ex Iacob.* Corpus etiam Heliſæi mortuum, atque oſſa item Ioſephi poſt mortem propheraſſe, in libro qui Eccleſiaſticus dicitur, ſcriptum inuenimus. Hierophetæ quoque nomen apud Orpheum in libro de lapidibus quondam legi: Item & Hypophetæ ſunt apud eundem, qui, vt Strabo inquit, miniſtri erant Prophetarum, quod nomen ad ſuos Deos gentes retulerunt, vt apud Orpheum videre datur, qui Mercurium, quem priùs Iouis Angelum nuncupauerat, mox erga homines ratione Prophetam appellat. Sed & Prophetiam naturalem, & diuinam, & prophanam legimus quandoque appellatam.

Cùm itaque Propheta, vt narrauimus, à prædicendo ſit dictus, nec omnis tamen qui prædicit, propriè Propheta habeatur, nec omnes etiam Prophetæ veri ſunt, ſed aliqui falſi: Item ex ijs qui vera effantur, numeris omnibus ſemper non intelligant explicentque quid proferunt, ſed ambiguè alij, alij ſub ænigmatis & inuolucris verborum figurarumque, alij clarè & apertè, cumque ex condictione quadam non autem ex integro Prophetia atque Propheta quandoque ſumatur: Propterea diſquirenda ad præſens caſunt, ob quæ intelligenda & nuncianda propriè & maximè Propheta quis dici poſſet. Inuenio igitur, eos quibus ſimilitudines futurorum offeruntur, etiamſi ea quid ſignificent, minimè intelligant quadantenus, non autem propriè dici poſſe Prophetas, ſed mancos & imperfectos. Horum in numero fuêre Balthaſar, Pha-

Digitized by Google

ſar, Pharao, & Nabuchodonoſor reges: Iſtis enim ſtatua illa omnis generis metallorum, & ſpicæ, & vaccæ illæ, modò obæſo corpore, modò inedia confectæ per quietem oſtenſa ſunt: Illi autem per vigiliam ſcribens in pariete manus monſtrara eſt: Viderunt hi omnes viſaque protulerunt, viderunt, inquam, ea quæ futura ſignificarent, quæ ſupra hominem erant, quæ conſerre ſaluti poterant: Significantia nihilominus illarum rerum eos latuit: qua de re, non veri & exacti Prophetæ fuêre. Ita & qui voces de futuris prolatas hauriret, & cui imaginationis organo futurorum ſimilitudines afformarentur, modò earum intelligentia deeſſet, quantum ad hoc pertinet munus, pares illis regibus eſſent. Veri Prophetæ nihilominus fuêre, & Ioſeph & Daniel, qui ſomnia illa & delineatum literis parietem interpretati ſunt, hauſta per propheticum ſpiritum intelligentia, tametſi ea ſibi aut per ſomnium, aut per vigiliam oſtenſa prius non fuiſſent. Illuſtratio namque illa mentis & occultorum ſuperna reuelatio (vt declarabitur) Prophetam conſtituit, etiamſi exteriores notas minimè viderit. Eos etiam qui Prophetas exponunt, & qui operantur miracula, & qui ſacras in Eccleſia literas proferunt, quoquo modo Prophetas dici poſſe reperio, qua de re latè Thomas in Theologica ſumma & in commentarijs in epiſtolas Pauli, præſertimque in primam ad Corinthios ediſſerit. Qui laudes item Deo canit, non abſurdè Prophetam quoquomodo nominari poſſe inuenio. Legimus item, ex inſpiratione futurorum euentuum, ex officio, ex conſuetudine Prophetas appellatos: Quid? quod & Propheta dicitur, qui profert futura neſciens ipſe quæ proferat, aut alio quàm accipienda ſint ſenſu, quanquam prauo, vt de Caiapha Pontifice ſacra Euangeliorum narrat hiſtoria. Prædixit enim *expedire populo vnum hominem mori, ne tota gens periret.* Verum quidem protulit, ſed ipſe minimè verè intellexit: mens enim ei erat, interficiendum eſſe Chriſtum, ne Romani miraculis ipſius & doctrina moti in Hebræorum gentem ſæuirent. Vnde & in Euangello habetur ex Iudæorum perſona: *Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit, venient Romani & tollent locum noſtrum & gentem.* Prædicunt & alij interdum cùm nihilominus neſciant ipſi quæ proferant, cuius rei Themiſtius quoque Peripateticus meminit duodecimo libro Metaphyſices: Formas, inquiens, & proportiones in natura poſitas eſſe, educique eas ab illo qui agit, & generat, quamuis idipſum agens ille & generans minimè intelligat, quemadmodum aliqui loquuntur futura, nec de his quæ loquuntur, intelligunt, vt Auerrois recitat, quanquàm implicitè atque confusè, ſed explicatiùs & exactiùs Themiſtij opinionem ipſe percepi ex proprio ipſius volumine, vbi additur Prophetæ expreſſa mentio, quæ ab Auerroë non fit, ſed de loquente duntaxat futura. Vnde autem ſit, vt futura proferantur à quopiam qui ea non intelligat, putauerim ego euenire illud ex altiori cauſa, vt Themiſtius ipſe videtur innuere, poteſt & caſu contingere, vt in inſanis & pueris, ſed ex occulto, veriùs atque ſuperno inſtinctu proficiſci, quibus de rebus alibi peculiariùs agetur.

Verùm enimuerò ille propriè exacteque & maximè Propheta intelligitur, qui viſionum apparitionúmve, aut notarum menti inſpiratarum ſignificantiam ex reuelatione percepit, ea proferens cùm tempus expoſtulat, quippe cùm duo ad cognitionem cuiuslibet rei neceſſaria ſint, acceptio videlicet eius ſeu præſentatio per ſimilitudinē ſui & iudicium, quod intellectualis vi luminis fieri conſpicuum ſit: Cumq; naturale lumen ad futura contingentia per ſe proprieq; nequeat extendi, ſupernaturale infundi illabique lumen neceſſe eſt, ex quo iudicium profluit atque futurorum clara cognitio, quæ reuelatio dicitur. Quapropter reuelationis ſuprà mentionem fecimus, & meminimus pariter viſionum apparitionumq;, & notarum menti illapſarum: quoniam non vno modo prophetia euenit, ſed interdum extrinſecùs qui offertur, interiùs quandoque & intelligibiles etiam notæ imprimuntur aliquando menti, quibus ſi illuſtratio adfuerit, vera prophetia conſtituitur, quæ ſine diuino illo infuſo lumine non eſt: ſi autem lumen adfulſerit, quanquam aliæ deſint corporeæ ſimilitudines, prophetia non deeſt. Infunditur enim quandoque intelligentia ex lumine abſque ſpecie vlla ſenſibili, ſicut Danieli Ioſephoque euenit, & Dauidi etiam & Salomoni, & Apoſtolis creditur adfuiſſe. Auguſtinus ſuper Geneſim eum maximè Prophetam putat, qui vtroq; excellit vt & videat in ſpiritu corporalium rerū ſignificatiuas ſimilitudines, & eas viuacitate mentis intelligat. Nobiliſſimus autem modus & altiſſimus

nus eſt ſine aliquo corporalium adminiculo diuino lumine futura proſpicere, atque hic propinquus beatis gradus, qui ad diuina intuenda corporalibus non egent imaginibus. Hæc autem verba, ea proferens cùm tempus expoſtular, duabus de cauſis addidimus, tùm quia ex vera ratione vocabuli Propheta, vt diximus, à prædicendo eſt dictus, quanquam à ſe viſa ſemper non proferat, ſed aut Dei mandatum, aut vtilitas, temporiſque commoditas expectetur. Tum etiam quod Prophetam eſſe quempiam vulgò dignoſci non poteſt, niſi viſa aut reuelata protulerit. Hinc colligi poſſe puto, prærer tritas illas ac vulgatas & alia quoque expoſitio, cur & Ioannes Baptiſta, & Amos, Prophetas ſe eſſe negauerint, & cur Caiaphas apud Euangelium prophetaſſe legatur: illi enim tùm non prædicebant, quare nec prophetabant, ideò ſe Prophetas: id eſt, actu, prædictores negabant, hic autem prophetauit: id eſt, prædixit, neſciens tamen quid diceret, Chriſtum ſcilicet pro ſalute hominum eſſe moriturum.

CAP. III.

DE ESSENTIA VERAE REVELAtionis Propheticæ.

EX his quæ dicta ſunt, opinor ſatis eſſe manifeſtum quid ſit vera Prophetica reuelatio, nihilominus vt exactiùs etiam noſcatur & repetenda quædam & alia ſubſumenda eſſe operæprecium putamus, quanquàm præfandam veniam ducimus, ſi qua cùm alibi, tùm maximè ijs quæ proximè ſequentur, admixta cenſebuntur, quæ minus Latio donata ſint: Nam & difficile admodum exiſtimari poteſt, quæ nullius antè trita ſolo, ea ita ſternere ne pes vacillet, tùm & illud obſeruandum, ſi nimio cultu moroſiores rem à ſua natura diuertamus, euenire poſſe, vt Barbari Arabeſque illi in quos pòſt paululùm ſumus diſputaturi, ſe defraudatos querantur, vtcunque fuerit, boni quæſo lector conſulito. Diximus prophetiam ſupernaturali lumine exactam haberi, quo illuſtratur Prophetæ mens ad ea noſcenda, quæ poſtmodum alijs inuulgant, tametſi quandoque quod vident, non proferant: ſemper enim non expedit, quanquanquam ſemper beneficentiſſimus Deus, per reuelationes ipſas, aut in vniuerſum, aut in particulari hominum ſaluti conſulat, non futura modò, ſed & præſentia, & præterita patefaciens. Caſſiodorus autem prophetiam definiens futurorum ſolum ob id meminit, quod propriè id & nomen, & ratio prophetiæ ſignificare videtur, tametſi ad omnia tempora, & ad res omnes propheticum lumen & reuelatio extendatur, quemadmodum latè probat beatus Thomas Aquinas ſecunda parte ſecundi voluminis Theologicæ ſummæ, nec ſolùm bonis, ſed & malis quandoque conceditur, vt in ſequentibus dicitur. Quandoquidem ad intellectum pertinet, non ad voluntatem, qua homines cùm fiunt, tùm denominantur boni ob charitatem videlicet, cuius quodammodo ſedes eſt ipſa voluntas. Lumen igitur ipſum ad intellectum pertinebit, quoniam & cognitio ad intellectum pertinet: conſentaneum quippe, vt ſi ipſa cognitio intellectui competat, & id quo cognoſcitur lumen intellectui pariter conueniat, ob manifeſtationem enim faciendam lumen datur: Manifeſtatio autem iure optimo ſuo lumini quadrat, per quod fit & iuſta proportione reſpondet veluti effectus propriæ cauſæ: iam lumen ipſum non corporale, ſed ſpiritale, non naturale, ſed ſupernaturale eſt: Namque ad intellectum pertinet quem à corporeo lumine colluſtrari non poſſe clarum incontrouerſumque eſt. Alia ex parte ſpiritale lumen naturale atque congenitum cognitionem humanam non ſuperat. Superhumana autem eſt omnis cognitio futurorum, quæ cauſam non habet in natura determinatam, ſed à Dei voluntate & prouidentia dependent: quare conficitur, ſupernaturale eſſe omnino id lumen oportere, quo abſcondita hæc, & multo pòſt tempore futura reuelantur: vt cùm de bellis quæ poſt multos annos eueniunt Prophetæ pronunciant, de regum item nominibus, à quibus fient, quorum nec poſt multa ſecula parentes eorum extitère: Sic apud Eſaiam de Cyro per ducentos etiam annos antequàm naſceretur, ſcriptum eſt: *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius ego apprehendi dexteram.* Et de Ioſua itidem euerſori idolorum tot ſeculis antè prænunciatum eſt per alium Prophetam. Hæc quippe nec vlla humana cognitio noſſe poteſt, nec vlla Aſtrologorum deliramenta

AAa promitte-

promittere. Neque enim quicquam de futuro regum nomine pollicentur Aſtrologi, cùm nec eius aut ſignum aut cauſam in cœlo ſomniare poſſint: Etiamſi vera eſſet Aſtrologia, quæ à Ioanne Pico patruo confutata, his etiam in libris à me, ſuo loco retundetur. Sed quæ de diuinis, de corporati Verbi myſterijs, de ſacramētis Prophetę præcinuerunt, quomodo id Aſtrologia præſtiterit? quando & bonis angelis, vt Theologis multis perſuaſum eſt, antequàm fierent, perſpecta omnino non fuerunt, quibus tamen quia ſpiritales ſubſtantiæ ſunt, & ordo cœleſtium & naturales cauſę perſpiciũtur. Sed & ipſos malignos dæmones, poſtquàm peracta fuère, latuerunt aliquando, vt martyr Ignatius in ſuis epiſtolis apertè teſtatur, & ex Dionyſio & Bernhardo colligitur, cùm tamen ſuapte natura nequam illi Spiritus naturalium omnium rerum per inditas concreatáſve ſpecies ſcij gnarique ſint. Sed cur noſtros commemorem Theologos, quando & Porphyrius ipſe, noſtræ religionis hoſtis acerrimus, ſcribit: Dæmones, cùm ex Aſtrologia reſpondebant, fallere ſolitos, quoniam fallax diuinatio, quæ ex Aſtrologia dependet.

Diuini ergo luminis omnia etiam futura cernentis participatio quædam eſt, Prophetiæ lumen certa menſura Prophetis communicatum. Ita Thomæ conſentientes arbitramur quod & permultis Theologorum placuit, quanquàm diuersè prolatum, ſed nec putamus aliud intellexiſſe Nicolaum, cùm in commentarijs in Danielem ſcripſit reuelationem impreſſionem quandam eſſe diuinæ ſcientiæ. Hoc autem lumen quo perficitur, reuelatio intellectui quidem per ſe nō immanet, perficiens eum vt forma quædam, vt habitus, ita vt pro libito Prophetæ ſemper futura præuideant: ſed ineſt eorum menti vt paſſio quæpiam tranſiens, vt impreſſio ſubitaria, vt affectio diſcedens: deeſt enim Prophetiæ ſpiritus aliquando Prophetis, nec ſemper eorum mentibus præſtò eſt, quatenus cùm hunc non habent, ſe hunc agnoſcant ex dono habere cùm habent, quemadmodum Gregorius ſuper Ezechielem ediſſerit: Ita Heliſæus Propheta celeberrimus Sunnamitis fœminæ mœrorem non agnouerat, dicens: *Anima eius in amaritudine eſt, & Dominus non indicauit mihi.* Et Nathan quoque ad Dauidem pertinere credebat, vt templum strueret Domino, quod & ipſi regi affirmârat, donec reuelatione edoctus Salomoni id munus incũbere præcognoſcens, palinodiam cecinit. Cōparat Prophetæ mentē diuus Thomas diſcipulo, nec dum artis principia adepto, quē de rebus ſingulis oporteat erudiri: Cōparat & aëri qui noua ſemper illuminatione indiget. Imaginor ego ita euenire ſicuti cùm in obſcuro quis iacet accedēte lampade illuminatur, recedēte ea cæcutit in tenebris, redeunte iterum colluſtratur, viciſſimq; pro acceſſu luminis & receſſu intellectũ eius illuminari & teneбreſcere. Siquidē cùm intellectus noſter infimus ſit in genere intelligentiũ, deq; poteſtate in actum euadat, fallaturq; plurimùm per ratiocinationē ipſam atq; diſcurſum, impediaturq;: & quodammodo remoretur à veritatis cognitione, ob accidentia rei ſubſtantiam velantia, ob ignotas rerũ differentias, ob incertitudinē abſtractionis cōceptioniſque, cùm exactè neſciatur, dum intelligenti afformantique conceptum animæ reſpondet, aliquid in rerum natura diſtinctum ab alijs, an ſola ratione cogitationeque ſeparatum. Crepuſculi propterea vicem gerere videtur, noctis verò cùm ad futura contingentia comparatur, quæ per ſe atque primariæ ſoli Deo ſunt nota atque perſpecta: Huic illud Petri conſonat: *Habemus Propheticum ſermonem cui benefacitis attendentes quaſi lucerna lucenti in caliginoſo loco.* Et illud Micheæ Prophetæ: *Cùm ſedero in tenebris Dominus lux mea eſt.* Hac luce futurorum impreſſæ notæ perſpiciuntur & dijucantur, quæ ſcilicet præſentes ipſæ ſunt, alioquin non eſſent, quoniam quod futurum dicitur, nondum eſt. Et quod eſt, præteritum fuit, non autem eſt, quoniam, inquam, ſunt præſentes, & rerum earum quæ nondum ſunt indices, anxiam de illis diſputationem habuit Auguſtinus in xj. ſuarum Confeſſionum libro: vbi dat intelligere modum, quo Deus Prophetas futura docet, ab eis ipſis ſolùm comprehendi. Nimis, inquit, longè eſt modus iſte ab acie mea, inualuit ex me non potero ad illum, potero autem ex te cùm dederis tu dulce lumen occultorum oculorum meorum. Sed illud nobis ſatis eſſe videatur, quòd futurorum ſigna & notæ hauriuntur à Prophetis, & quod (vt diximus) multifariam per intellectum, per phantaſiam, per ſenſus exteriores, quæ vt verè ſint, vt à Deo manârint, eius beneficio luminis manifeſtantur, quod & experimentalis cognitionis nomine, & guſtus indicatum eſt, & etiam

intimi

intimi ſaporis, quemadmodum ipſe Auguſtinus in vj. memorati voluminis libro narrat: Matrem Monicham dicete ſolere, ſe neſcio quo ſapore diſcernere quid intereſſet inter animam ſuam ſomniantem & Deum reuelantem: communius tamen, &,vt mihi videtur, ſignificantiùs nomine luminis innoteſcit: iuxta illud: *Illuminans tu quidem mirabiliter à montibus æternis.* Et ſanè diuini luminis participatio quædam eſt, ſiue tum communicata Prophetæ per ſe, ſiue lumine fidei ſuperaddita: quod olim ſubdubitare viſus eſt quidam hoc patiens, & mecum de huiuſcemodi lumine diſputans, clariſſimè, vt ipſe teſtabatur, cernebat futura, affirmabatque ſe poſſe magis de primo illo ſupremoque pro fato dubitare, quòd de eadem ſcilicet re ſimul & affirmatio, & negatio vera non ſit, quàm vera non eſſe quæ de futuris percipiebat, & nihilominus extra controuerſiam minimè cognoſcebat quid propriè eſſet lumen illud quo ſibi illa ipſa manifeſtabantur. Accedebat tamen vt crederet idipſum lumen creari à Deo cùm infunderetur, diſtinctumque prorſus eſſe à fidei lumine, nec à ratione profectò abhorret, vt certitudo fidei quæ inhærentiæ dicitur, diſcreta ſit & prorſus alia ab ea quæ in ipſo Propheta euidentiæ cuiuſdam certitudinem parit: in his verò qui non vident, ſed videntibus aſſentiuntur, fides itidem & inhærentia eſt non euidentia: namque certa à Deo fides eſſe non poteſt vt exactè cernat & euidenter, alioquin minimè aliorum auctoritati inhæreret, & fides non eſſet.

Verùm Prophetiæ lumen ad diuinam eſſentiam intuendam monſtrandamque non peruadit, id enim luminis gloriæ quod perfectius eſt & fidei lumini ſuccedit, officium eſt, quod exuberanter Deus beatis elargitur, & tùm Prophetia euacuatur. Nec ſanè agentis intellectus lumen ad diuina & contingentia futura noſcenda protenditur, cùm id ad Propheticum pertineat lumen, quo affulgente futura quibuſdam ſimilitudinibus videntur. Præſcripti enim cuique termini ſunt, præſtitutique à Deo omnium conditore, qui etiam aliquid luminis gloriæ hàc in vita, & Paulo & Moſi, vt in ſequentibus oſtendetur, ſed tranſeunter, ſed momentaneè ferè impartitus eſt. Hinc puto quod & aliàs alibi ſcripſimus, colligi poſſe, quatuor ſpiritalium luminum principalia genera, intellectus, fidei, Prophetiæ, gloriæ, quorum omnium ſicuti corporeum lumen ſimilitudo quædam eſt, ita illa omnia Patris luminum tenuis quædam repræſentatio. Sed occurrit de ipſo Prophetiæ lumine à quo ſcilicet infundatur, ſubtilis admodum lis & fortè adhuc ſub iudice, quoniam nec planè Theologi omnes inter ſe conſentire videntur, nec ſinguli ſatis explicaſſe quid ſenſerint: Videtur enim hinc à Deo meditantibus id Angelis dari, cum Dionyſius Areopagita ſummus olim Philoſophus, ſummus poſtea Theologus & martyr celeberrimus, putet reuelationes fieri à Deo Angelis intermedijs. Argumento illud eſt, quòd quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt: ordo autẽ videtur poſcere, vt à primo ſupremoq; intellectu ad poſtremum & infimum per media deueniatur. Inde autem apparet dari à Deo quod in Sacris literis quandoque eius fit mentio, tametſi habeatur ſæpè apud Prophetas: *Et Angelus Domini qui loquebatur in me*, & ſimilia, habetur etiam quod Dominus conſulebatur: & illud: *Audiam quid loquatur in me Dominus.* De Moſe item, quem dicit Scriptura facie ad faciem loqui ad Dominum conſueuiſſe, & quanquam exponi non vno, ſed multiplici ſenſu & modo auctoritates huiuſcemodi poſſint; in rationibus ipſis difficultas innaſcitur: namque ſolius Dei munus eſt creare, vt Theologis omnibus confeſſum atque probatum: Quapropter id Angelis competere non poteſt, vt lumen infundant, ſi in anima Prophetæ per creationem imitatur nouam. Si verò abſque creatione noui luminis id fieri poſſet, videtur non repugnare angelicæ poteſtati. Sed enim mota quodammodò atque tranſlata difficultas, non autem ſoluta propterea videretur. Nam tametſi Angeli ipſi conſenſu omnium Theologorum in ſenſum poſſint & phantaſiam, eamque afficere & immutare queant, atque ad hunc modum & Dionyſij, ſenſa & quæcunque probare videntur per angelos reuelationes fieri exponi & declarari valeant, nihilominus in intellectum & mentem illabi poſſe angelos minimè clarum incontrouerſumque eſt, ſed dubium & varijs plenum argumentis: Namque & diuus Thomas, cuius ſententia eſt in ſecunda parte ſecundi voluminis Theologicæ ſummæ, quæſtione clxxij. Diuinas reuelationes Angelis intermedijs fieri qui in noſtrum poſſunt intellectum imprimere. Se-

quenti quæſtione eiuſdem voluminis ſcribit, Propheticam reuelationem fieri quandoque per ſolam luminis influentiam, quandoque per ſpecies recenter impreſſas vel aliter ordinatas. Subditq́ue paulò pòſt ſimilitudinem intelligibilem, interdum immediatè à Deo imprimi, quandoque ex imaginatis diſſultare formis, ſecundùm adiutorium Prophetici luminis, cùm ex eiſdem quæ iam conceptæ ſunt, formis ſubtilior conſpici poſſit veritas ex illuſtratione luminis altioris. In prima verò parte ſummæ, illuminari homines per Angelos aſſerit ſimilitudine ſenſibilium, cùm intelligibilem veritatem nudam capere minimè poſſint. Sed & conſentaneè Dionyſio decernit ſcribenti: Impoſſibile nobis aliter diuinum radium, quàm ſub ſacris velaminibus illucere. Hinc apparet in ipſum intellectum angelos non poſſe, quandoquidem ſenſilis ſpecies non intellectu imprimitur, ſed in ſenſu: Intellectus enim & à materia, & à materię condictionibus abſtrahit, in ſecunda tamen parte (vt diximus) in intellectum Angelos poſſe affirmat: Rurſus per Angelos fieri & in prima & in ſecunda parte reuelationes dicit: Et ſecunda eadem parte quandoque à Deo immediatè imprimi ſpeciem intelligibilem aſſeuerat.

Ne autem ſublimem à Deo virum & præcellentem ſibiipſi cõtradixiſſe credamus, variè atque non vno modo fieri reuelationes poſſe ſenſiſſe eum opinemur, modò ab Angelis, modò ab ipſomet Deo præſertim cùm de lumine mentio fit, in intellectum autem ipſum per ſe Angelum non poſſe, ſed ſecundariò quaſiq́ue dixeris ex accidenti: Quandoquidem & alibi ſcribitur: Non poſſe Angelum intelligibilem ſpeciem quæ in humano intellectu iaceat per ſe cognoſcere: Item Prophetiam ipſam & per influxum intelligibilis luminis fieri, quo propriè atque formaliter conſtituitur, & per immiſſionem intelligibilium ſpecierum, & per ordinem eorum quæ in imaginatione afformata ſunt, & per ſenſibilium rerum ſimilitudines. Ioannes Scotus, quanquam in alijs ferè innumeris & in aliquibus etiam quæ in ipſis à quibus hæc tulimus, quæſtionibus inſunt, Thomæ aduerſetur, nihilominus quantum ad hoc pertinet, non diſſentit à Thoma. Opinatur enim in quarto commentariorum operis Anglicani in ſententias xlv. diſtinc. quæſt. ij. Deum in reuelationibus quæ in ſomno & ecſtaſi fiunt, intellectum immutare. Et in ſecundo libro eiuſdem operis, diſtinc. xj. conſtanter aſſerit, nec vllam actualem intellectionem, nec intelligibilem ſpeciem in noſtro: hoc eſt, humano intellectu efficere Angelum poſſe, vt totalis cauſa, cùm ſtatui vitæ mortalis naturale ſit, vt non poſſit noſter intellectus immutationem recipere immediatè ab aliquo actu intelligibili, ſine phantaſmate, & per corrollarium ſubinfert non poſſe Angelum rapere ad intellectualem viſionem hominis intellectum. Idem in ſecundo libro reportationum Pariſienſium eadem ſentit: cùm omnis noſtra cognitio oriatur à ſenſu, affertq́ue illud nec poſſe Angelum nouam ſenſationem (vt ſuis verbis vtar) indere ſenſibus, niſi ſenſile nouum præſens fiat, cùm nulla forma naturalis obediat Angelo, niſi ad motum localem. Magnus verò Albertus in libro de quatuor Coæuis, xj. quæſtione, & articulo quarto affirmat: Deum ſolum, non autem vllam creaturam in voluntatem hominis poſſe: Angelos verò bonos in intellectum, dæmones autem in ſenſum & phantaſiam duntaxat, qui & ſupra intellectum, quemadmodum & boni Angeli potuiſſent, niſi ex auerſione à primo lumine propter peccatum eorum intellectus fuſcedinem contraxiſſet, quem ob id à Dionyſio dicit phantaſiam appellatam. Henricus ex Haſſia affirmat ſpiritus loqui poſſe homini per immediatum influxum ſpecierum vel actuum etiam in potentiam intellectiuam: quanquàm hoc dicit increato ſolum ſpiritui poſſibile eſſe de communi, vt inquit, & naturali curſu, quam quidem ſententiam quilibet pro ſua trahere opinione poſſet, ſed primi faciliùs. Sanè qui tueri Albertum vellent aliorum rationibus, ita obſiſterent non repugnare homini hoc pacto ſupernaturaliter intelligere ſine adminiculo ſenſus aut phantaſiæ: non enim obſtare Dei voluntatem, qua de re nil contra poſſent afferre, non Angeli condictionem, quòd ipſemet Scotus eis in locis, quos ſuprà citauimus, fatetur apertè, nõ animæ naturam, quandoquidem nec Albertus naturalem cognitionem eam appellaret, ſed ſuperhumanam ſupernaturalemq́ue.

Sed nec ſtatui ipſi mortali repugnat, vt aliquando homo intelligat nullis aut internorum aut externorum ſenſuum officijs vtens: Siquidem & immediatè Deum imprimere in intellectum, ſuprà & à Thoma & Scoto affirmatum, & de Pauli raptu cla-

riſſimum eſt. Scientiam quoque Salomoni infuſam, & Dauidi futura Chriſti reuelata myſteria ſcribitur, per intelligibiles ſpecies: Qua de re non omnino extra dubitationem videtur: A` ſolo ne Deo, an ab Angelis bonis (de malis enim nil dubium) Prophetica reuelatio per intelligibiles ſpecies, & lumen ſine ſenſuum adminiculo immittatur in animam, cùm Scotus id munus Angelis neget, Albertus tribuat, Thomas hac in parte neuter appareat: vtcunque ſit, diuinitùs fiunt, ſiue à Deo ipſo per ſeſe, ſiue à Deo Angelis intermedijs, vt tamen à ſolo Deo idipſum fiat, nec lumen illud quo propriè atque (vt ita dixerim) formaliter vera Prophetica reuelatio conſtituitur, ab Angelis eſſe poſſit, ipſa reuelationis claritas me magnopere mouet. Siquidem certitudo maior ea quæ primis intellectus principijs tribuitur, qua nulla omnino in natura maior videtur haberi ab alio non poſſe, quàm ab authore naturæ. Sed certior quis per propheticam reuelationem (vt diximus) rerum etiam futurarum fit, quàm primorum conceptio principiorum per lumen intellectus agentis: Sed & certior quàm practicorum. Manifeſtum hoc in Abraham, qui ex practicis principijs optimè nouerat humano ſanguine ſacrificari non debere, nec innocentem quempiam interficiendum eſſe, quantò magis innocentem vnicum dilectumq́ue filium non immolandum: reuelatione tamen monitus ad occidendum eundem filium ſe præparauit vir iuſtiſſimus & pientiſſimus. Neceſſe eſt igitur fateri, niſi eum aut iniuſtum aut impium dicamus leuitatisve aut ſtultitiæ damnare velimus: Neceſſe, inquam, fateri lumine alio Abraham didiciſſe & extra omnem controuerſiam certiorem effectum, ſe rem aduerſam illi quam naturæ lumine nouerat, facere oportere: Lumenque ipſum nouum & naturali præualere lumini, & clarius illucere & certius etiam atque ſecurius, quo fretus naturæ lumen minimè ſecundum iudicaret ea in parte quo nouo ipſi diuinitùs infuſo lumini videretur aduerſum. Sed & ipſa fides noſtra qua ſanctis & auctoritatis vtriuſque Teſtamenti Prophetis obſtringimur, quomodo certa eſſe poſſet? niſi illi ipſi quibus ea innititur certiores & extra omnem ambiguitatem fuiſſent. Quibus omnibus colligimus veram Propheticam reuelationem lumen eſſe Prophetæ intellectui diuinitùs inſtar paſſionis tranſeuntis infuſum, ſaluti cõſulens & maxima cum certitudine earum notas rerum oſtendens, quæ humanæ potiſſimùm cognitioni naturaliter occultant. Siquidem homo ſuapte proprietate huiuſcemodi futura non perſpicit, vt Vergilium (ſi id voluit intelligi) ne ñ improbemus cùm ſcripſit:

Neſcia mens hominum fati ſortiſq́ futura.

CAP. IIII.

PROPHETICAM REVELATIONEM NVLLO PACTO haberi poſſe vel ope naturæ vel ſtudio, contra Auicennam, Algazelem, Auerroëm, Rabi Moſen Aegyptium, Narbonenſem & alios.

EX his quæ diximus, liquet apertè, nec ſtudio, nec natura haberi propheticam reuelationem poſſe, quando & à bonis etiam dari Angelis, quantum ad ipſum lumen & intelligibiles ſpecies pertinet à plęriſq; negetur. Nonnulli tamen, tùm ex obſtinatis Hebræis, tùm ex impijs Mahometenſibus, quos fortè & ex noſtris quidam, ſi tamen ex noſtris ſunt, qui exierũt ex nobis per erroris deuia, ſequuntur, autumârunt, & natura & ſtudio acquiri ab homine poſſe, aduerſus quorum deliramenta priuſquam ad alia tranſgrediamur, iuſto & congruo ordine pugnandum eſt. Auicenna patria Hiſpalenſis, Arabs lingua & ſexto Naturalium rerum libro, parte quinta: Et in nono ſuæ Metaphyſicæ putauit & falsò hunc ordinem in ſeparatis à materia, & ab omni materiæ condictione intelligentijs haberi: vt ſecunda à prima, tertia à ſecunda, quarta à tertia, & ita deinceps ſeruato ordine penderet, nec ſolùm quoad eſſentiam naturámve, ſed quoad intellectionem etiam pertineret, itaque gradatim procedi, donec ea quæ infima eſſet, humanam animam omnemq́ue eius intellectionem produceret, nec ſecus rationalem animam intelligere, niſi dum ſe actu ipſo ad ſuperiorem, à qua ſcilicet penderet, intelligentiam conuerteret: addebat, pro animæ ipſius puritate effici poſſe, vt ipſi intelli-

gentiæ à Deo coniungeretur, vt hauriret arcana, vt futura præuideret, vt in ſubiectam materiam per appulſum imaginationis polleret, vt ipſa etiam elementa miniſterio ipſius imaginationis quaterentur. Eadem via proceſſit Algazeles, in calce namque ſuæ Philoſophiæ de anima diſputans, poſtquam de faſcinatione aliqua retulit, ſubdit: euenire poſſe vt anima fortior in mundi materiam imprimat, caloremque & frigus immittat, quod & miraculum dici aſſeuerat: paulò pòſt infert: A Deo clarificari poſſe animam vt aptiſſima ſit agenti intelligentiæ coniungi ita, vt ei ſcientiæ infundantur, eumque cui hæc reuelantur, paruo tempore ſapientiſſimum dici vel Prophetam. Idem ſequenti capite ſcribit coniungi animam ſeculo præſcientiarum: Si fortis virtus phantaſtica fuerit, vigilantemque eam ſolere & videre, & audire pulchras formas & emodulatas voces, formam quoque quæ ſubſtantiæ illi nobili adſimulatur pulcherrimam eſſe & eandem eſſe Angelum quem videt Propheta. Hæc ab illis, & quodam quaſi ſub neceſſario compendio ſummatim excerpſimus. Aduerſus autem modum quo produci intelligentias voluit Auicenna, minimè diſputabimus, quoniam hoc impletum abundãter à Theologis multis, quibus vno ore confeſſum. Creare ſolius Dei munus eſſe, vanamque & impoſſibilem haberi poſitionem Auicennæ omnes conueniunt. Tametſi in improbando diſcrepent, & alius hac illa, alius procedat via, vt in commentarijs in ſententias videre licet. Dei miraculis item non hoc loco, ſed tum agetur cùm de diſcernendis veris à falſis prophetis pertractabitur.

Quod autem ab intelligentia ipſa naturaliter haberi non poſſit reuelatio, multifariam oſtendemus. Ariſtoteles & qui eum ſequuntur, pro conſtantiſſimo habent, omnem noſtram cognitionem oriri à ſenſu: Item fieri non poſſe vt quis intelligat, niſi phantaſmata ſpeculetur: Si verò ab intelligentia ipſa ſeparata nanciſceretur notitiam, à ſenſuum phantaſmate non oriretur cognitio, quandoquidem intelligibiles illa ſpecies immitteret quæ ſine ſenſu & phantaſmate ſunt. Dices fortè diſcrepare in hoc Auicennam ab Ariſtotele, cuius philoſophiam multis in locis interpellauerit, & ex propoſito in pleriſque aliter ſenſerit. At qui vrgebimus, iterum ratione Thomæ, ſequi aſſeuerantis fruſtrà vniri animam corpori, ſi aliunde quàm corporeis adminiculis intelligat. Neque enim per ſe colligari, cùm forma non ſit gratia materiæ, ſed è contra, neque propter operationem: Item vniri ſi cognitionem non haberet à ſenſibus: Quandoquidem melius ſeparata quàm coniuncta puram illam intellectionem hauriret. Sed inſtat Scotus in ſecundo operis Anglicani quæſtione prima vndecimæ diſtinctionis, plus ipſam Thomæ rationem inferre quàm oporteat, affirmans: Siquidem ſequi vt fruſtra etiam vniretur, cùm beata eſſet. Præterea ſecundùm aliquos intelligere eam, in quantum eſt ſupra corpus, non conuenire igitur ſibi inquantum ei vnitur. Sed enim inſtantiæ iſthæc non officiunt, cùm in beatitudine multiplex ei cognitio competat per lumen gloriæ, per reſeruatas ſpecies, per infuſas. Coniuncta verò corpori mortali alia intelligere (quæ naturalis ſit) via non datur, cùm verò intelligit eo id officij ſupra corpus dici poſſe, quòd intellectus minimè alligatus affixusque eſt organo corporeo, quo tamen vtitur in phantaſmatis ſubminiſtrandis. Alia igitur ratio aſſumptæ primæ propoſitionis, alia ſecundæ: quare item in vtriſque non continetur, proptereaque hoc ex illo non connectitur & pendet: Supra corpus enim eſſe non ſignificat ſeparatam omnino eſſe à corpore, ſed non alligatam & immerſam: Proptereaque poſſe animam eas quæ ab imaginatione afferuntur ſenſiles ſpecies, à lumine intellectus agentis intelligibiles effectas & vniuerſales ſuſcipere: Quapropter ſtat Thomæ ratio contra Auicennam magnis nixa radicibus. Nec obſtat & illud à Scoto allatum in reportationibus Pariſienſibus eadem diſtinctione, non propterea inquiens animam vniri corpori, ſed vt fiat vnum totum. Vnionem autem eſſe propter perfectionem totius, & non propter perfectionem duntaxat partis alterius. Atqui Thomas non inficias it, totius perfectionem perfectioni partis præſtare digniusque parte totum ipſum & eſſe & haberi. Nec item negare debet Scotus ignobiliorem partem eſſe gratia nobilioris. Nam tametſi anima vnita corpori à ſenſibus notitiam nanciſcatur ſuam, non ſuperfluit ob id corpus dum beata in cœlis exultat, imò conueniens & opportunum eſt, nec totum ipſum contemnitur, aut poſthabetur, imò perficitur & conſuma-

tur pro-

tur propter digniorem nobilioremque illius partem, cui ignobilior ſcilicet ſubſeruit & ancillatur, & præcipuè in cognitione quæ homini potiſſima. Affert autem contra Auicennam Scotus improbationes alias & illud in primis noſtram omnem cognitionem à ſenſu ortum ducere vt ab Ariſtotele in poſterioribus Analyticis & in Phyſicis & in prima Philoſophia ſtatutum: Sed Auicennæ ſectatores dicerent ſuum auctorem illo non teneri: Subdit & illud efficaciæ maioris, cui nullo pacto refragandum cenſemus, animam in potentia eſſentiali ſemper nunquàm in accidentali ad intelligendum futuram, tametſi habilitas quædam exurgeret qua ſe faciliùs ad intelligendum conuerteret. Verùm & illud in Auicennam afferemus, vt nec memoria in parte intellectiua poni poſſet vlla, ſi noſtro in arbitrio non eſſet, ſemper intelligere quæ antè intelleximus, experitur autem quilibet ex conceptis iam formis, ſuper eaſdem ſe ratiocinando reuolui, & in alia proſilire atque diſcurrere abſque vlla huiuſcemodi commentitia & inani conuerſione: Alia quoque ex parte experiri quis poteſt ex ipſa conuerſione ad ſupera non poſſe in actum cognitionis erumpere, niſi ſpeciem quampiam aut in imaginatione ſenſilem, aut in memoria intellectilem contemplatus fuerit. Cæterùm fruſtrà in homine ratiocinatio, fruſtra diſcurſus, ſi ſimplicem rerum intelligentiam nanciſcetur anima ex conuerſione ad ſupera: Ab ea enim quicquid oporteret, traheret ſimplici actu, namque agens & paſſiuum iuſta proportione côueniunt, vt autem illa ſine diſcurſu intelligit, ita hunc intelligendi modum per iugem illapſum animæ communicaret: Inde quoque recta connexione penderet, vt cæcis ab ortu naturæ ſcientia colorum poſſet illabi. Rurſus quia Auicenna & totam animam & omnem eius partem atque potentiam à proxima creari intelligentia putauit, idem quantum ad voluntatem pertinet, ſentire eum oporteret, quod de intellectu pariter ſenſit ad hęc & ratione & experientia conſtat voluntatem ſui actus eſſe dominam liberumque ei eſſe producere tum velit nec ne: Quapropter ab intelligentia illa ſuperiore proximaque voluntarius actus minimè pendere poſſet, ſicuti nec intellectus, vt ſuprà monſtrauimus: Si autem nec minimam ab ipſa intelligẽtia notitiam ſine ſenſibus & phantaſmate naturaliter anima habere poteſt, quanto minus haurire poterit arcana & ſe illi intimè coniungere, vt Auicenna & Algazeles autumârunt: quanquam hic ob id quòd phantaſticæ hac in parte virtutis meminit, non adeò exorbitet: quoniam fatentur & nos poſſe ſeparatas mentes in ſenſibus & phantaſmate nouas videre ſpecies: Sed hæc nec naturalis, nec ordinaria hominis cognitio putatur, verùm ſupernaturalis potius aut ſpecialis notitia, nullo autem modo prophetica reuelatio propriè & exactè diceretur (vt ſuprà ſatis patuit) quæ & lumen ipſum diuinitùs immiſſum, & intelligibiles ſpecies influxas requirit. At qui neſcio ego, quo pacto rectè conſiſtere opinio hæc Auicennæ queat, quin ab alia eiuſdem antiquiore preſſa dilabatur: Putauit enim ab vno non poſſe niſi vnum prouenire. Quomodo igitur, ſi ab vna intelligentia vnicum pendere actum intelligendi decreuit, quomodo inquam prophetia quæ multifariam variatur, & ea maximè quæ de futuris contingentibus aſſeritur, quibus certa & decreta cauſa in rerum natura non viſitur ab illa intelligentia proficiſci poterit.

Sed Auerrois & ipſe Arabs lingua, patria Cordubenſis, multis in locis commentationum ſuarum coniunctionem cogitatiuæ noſtræ potentiæ, cum proxima intelligentia, quem agentem vocauit intellectum, ſomniauit, & fortè ebrius, ex qua abſoluta felicitas penderet. Voluit enim inſtar Auenpacis ſubſtantias ſeparatas poſſe homines ex natura intelligere, non eo autem modo quo ille finxit: ſed nec vti putauit Alexander, quanquam eodem poſtea recidat: Facilius enim ſibi quod non ſecus & operoſum & impoſſibile videbatur, vt poſtquàm ſpectatiuos omnes & practicos habitus acquiſiſſemus, continuaretur cogitatiuæ noſtræ virtuti ſuperior intelligentia, eamque veluti forma materiam perficeret: ad abſolutam autem felicitatem pertinere videtur futurorum cognitio, felix enim eſſe quî poſſet ignorans quæ ſibi in futurum occaſura ſint? Hunc ſecutus Moſes Aegyptius Hebræorum doctor, opinatus eſt ad fictam hanc Auerrois adeptionem, prophetiam ſequi: Moſes quoque Narbonenſis Hebræus in commentarijs in librum Abubacher, quem iuniores Iudæi ceruam appellant, ſcribit apertè prophe-

tiam, coninnctionem eſſe intellectus poſſibilis cum ſeparato, acquirique à nobis poſſe: quàm ſtulta autem & impoſſibilis noſtræ naturæ ſit, & Auenpacis & Alexandri & Auerrois opinio, monſtratum pluriſariam eſt, præſertim à diuo Thoma in tertio libro contra Gentes, & in prima parte Theologicæ ſummæ: Nobis ſit ſatis quantum ad præſens attinet negocium, conſiderare quis ille philoſophorum fuerit, qui omnes tàm ſpectatiuos quàm practicos habitus nanciſci poſſis, cùm infinita fere ſint in rerum natura, quæ & ipſe Plato & Ariſtoteles ignorauit, & de multis ipſimet ingenuè confiteantur, vt hic de quadratura circuli, de numero orbium cœleſtium, & motu eorum, ac multa relinquat valentioribus ille deorum filijs ſine ratione etiam credendum dicat, & fidei multa committat: Tum ſi hoc daretur quomodo inde aut prophetia ſequeretur, quæ, vt ſuprà oſtendimus, à Deo pendet illuſtrante, aut quomodo abſoluta deriuaretur felicitas, quæ non ſolùm intellectum ad quem illi pertinent habitus, ſed voluntatem omnino perficit & ſatiat, quod ſoli Deo conuenit efficere, ſoli humanæ voluntatis principi. Sed quo pacto poſſes Auerrois prophetiam ex tua coniunctione poſſidere, qui opinaris in commentarijs tuis de ſomno, ſcientiam ſpectatiuam haberi ex reuelatione non poſſe: quòd ſi cuipiam id contingeret æquiuocè eum eſſe hominem, imò angelum magis quàm hominem aſſueras: aut ſi poſſes quomodo eam mutare velis, qui de diuinatione per ſomnum diſputans aſſentiris diuinorum comprehenſiones ſomno poſſideri, aliaque nominari ſomnia, alias diuinationes, alias prophetias: ac ab angelis ſomnia, diuinationes à dæmonibus, Prophetiam à Deo pendere, aut aliquo, aut nullo medio: Item prophetiam ipſam Deo & angelis attribui, quid ergo aut tu ipſe aut ſectatores tui comminiſcuntur, & præcipuè Narbonenſis epiſtolæ illius tuæ de continuatione intellectus expoſitor, & explanator. Iam miror quo pacto Aegyptius ille & Narbonenſis & alij plærique aut iuxta Auerrois doctrinam, aut ſecundùm ſacras Veteris teſtamenti literas opinari potuerint, ex illa coniunctione mendicari debere prophetiam, cùm & coniunctio ipſa ſit impoſſibilis: Et aliunde Auerrois prophetiam petat, & quæ dicunt ipſi Sacris etiam literis aduerſetur. Namque vt etiam quantum repugnet pietati, non ſolùm Noui, ſed & Veteris teſtamenti, quod ſolùm Hebræis recipitur, vnicum illum Auerrois agentem intellectum, & fictam ab eo connexionem. Sanè manifeſtum eſt fuiſſe Prophetas celeberrimos olim, qui nec ſpectatiuos omnes, nec practicos habitus conquiſiuerunt, ſicuti Dauid paſtor & rex belliger non literarius, ſicuti Amos paſtor vellicans Sycomoros, ſicuti Hieremias puer, vt ipſe de ſe inquit, & neſciens loqui, ſicuti & alij plærique pauci profectò, aut nulli potiùs Prophetæ fuiſſent, eſſentque, ſi prophetica per ſtudium acquireretur. Aiunt item ipſi adeò Auerrois memores, vt Hebrææ diſciplinæ obliti ſint: aiunt, inquam, non prophetare ſenes ex debilitate imaginatiuæ virtutis: Falſum id quidem, & Sacris literis aduerſum, in quibus enim virtus imaginaria, vel ſiccitate organi nimia, vel exuberanti humiditate in iuuenta fuerit contumax, in ſenecta ad iuſtam conuenientemque temperaturam poteſt reduci, quod miror Auerrois etiam medici tàm ſtudioſos aſſeclas latuiſſe. Sed & Moſes ſenex prophetauit. At dicet Narbonenſis: cogitatiua ille præcellenter vtebatur, quod illi peculiare fuit, non autem imaginatiua, cuius vſus communis alijs: Scio illud à plæriſque negari & ex aduerſo contendi cogitatiuam ab imaginaria non dirimi, tùm ſi detur, Abrahamus certè & Iſaac, qui vt tutè putas imaginatiua vtebantur videlicet ſenes ambo: Sed & Iacob & Ioſephus non ſenes modò, verùm & propè morientes prophetarunt. Quibus omnibus patère poteſt quàm varia eorum ſit opinio, qui aut natura, aut ſtudio prophetiam acquiri poſſe putarunt, quæ à ſolo Deo magna erga homines beneuolentia proficiſcitur. Perſpectio namque rerum futurarum, vt in ſeipſis manent, ſoli Deo competit, & cui reuelare ipſe voluerit; quæ verò in ſuis cauſis ſunt futura, quanquam Deo perſpecta, eorum tamen multa naturalis prænotio ſibi vendicat, qua de re & ſuprà dictum, & infrà pro virili dicendum à nobis prudentia. Namque & medicina, & res ruſtica, & nautica plæraque de futuris prænoſcunt, diuturnis experimentis, & coniectura naturali, adiumento que illi eſt plurimum imaginariæ virtutis perfectio & intelligentiæ claritas. Tametſi iuxta Platonem arbi-
trati

trati nonnulli ſint animam ex ſuis initijs naturalem quandam præſciendi diuinandique obtinere vim, nec ſolùm naturali coniectura & frequenti vſu atque obſeruatione prænoſſe, præſenſionem autem participatione idearum animæ ineſſe putabant, quæ obnubilaretur ex corporis coniunctione. Verùm cùm Auguſtinus, tùm Thomas obſtant, quandoquidem anima diuinationem habere nequit ſemper cùm vult, etiam ſi ſenſus quoad fieri ab ea poteſt, abdicentur: Præter id quòd Ariſtoteli & Peripateticis omnibus ipſa opinio repugnaret volentibus decernentibusque animam cùm corpori iungitur: inſtar eſſe puræ nudæq; tabellæ, in qua nihil pictum, nihil effigiatum ſit, nec ordinaria vi naturę cognoſci, quicquam ab ea poſſe niſi ſenſu & phantaſia intermedijs.

CAP. V.

PROPHETICAM REVELATIONEM NEC DORmientibus, nec vigilantibus de ſyderibus illabi, & contra Rogertum, Bachonem, Aſthephium & alios.

PEr aſtra quoque haberi prophetiam non poſſe ſatis notum ex his, quæ de eſſentia propheticæ reuelationis diſſeruimus. Si enim prænotio aliqua haberetur ex aſtris, naturalis fortè, diuina autem vel angelica nullo modo dici poſſet. Et quæ naturalis eſt prænotio, dici prophetia non poteſt, niſi impropriè & quoquo modo: Sed nullam inde pédere nec de futuris rerum in terra euentis haberi ſcientiam ex cœlo poſſe, quemadmodum diuinatores fabulantur Aſtrologi: Quinto huius operis libro, Deo volente, clariſſimè oſtendemus. Atqui dicet alius, tecum equidem ſentio, vt ab aſtris noſcendorum euentuum ars trahi nequeat, qualis apud genethliacos prædicatur: Sed minimè abſurdum putari eſt vt futurorum notæ, quæ in ſyderibus eſſe putantur, ab Aſtrologis illabantur ſopitis & dormientibus: Falleris tu quidem quicunque es: nam futurorum ibi notæ non ſunt quemadmodum comminiſcuntur: Nec ſi eſſent, vtique poſſent ſopitis illabi quibus primum ſenſorium impeditum eſt, ob iugem reciprocationem vaporis naturali calore ſublati quoad cerebrum perlato & refrigerato fit, vt cor vbi ſentiendi regia locata quodammodo frigus perſentiat, vnde ſomnus obrepit, in quo ſenſus ómnes habentur immobiles, vt ab Ariſtotele & ſectatoribus probatum. Hæc cùm ita ſint, nulli dubium fuerit, falſam eſſe opinionem quam ſuprà in vniuerſum confutauimus: Sed multifariam quoque & particularius id ipſum teſtatum relinquamus, hinc maximè ſumentes initium: aut enim lumen inprimeretur, aut ſpecies: Si lumen, corporeum id eſſe manifeſtum eſt, cum à corpore fluere ſpiritalis & incorporea qualitas nequeat: Corporeum autem lumen ad ſola corporea demonſtranda porrigitur, & ea quidem ſingularia atque incomplexa: futura verò ſimpliciter apprehendi nequeunt præterquam ſub complexu (verbi cauſa) me facturum iter, me non facturum iter, hoc ad ſpiritale intellectus lumen pertinet, cuius eſt componere & diuidere, prædicatum ſubiecto tribuere, aut abiungere, hoc eſt, affirmare atq; negare: Quòd ſi ſpecies dicas à ſtellis infundi, iterum de illis quęrendum, in intellectúne an in ipſa imaginatione inprimantur, an magis in exterioribus ſenſibus, hoc vltimū reſpondere nequis, cùm quieſcant prorſus ab eorum officijs per quieté. Sed nec primum dices, cùm intellectus corporeū quicquam nó recipiat qua corporeum eſt, niſi priùs per lumen agentis intellectus depuratū ſit ab omni * condictione materiæ: Neq; hoc niſi phātaſmate intermedio: In imaginatione igitur recipietur: At ſanè huius potētiæ officium eſt recipere duntaxat, ſeruare & componere corporeas res vt corporeæ ſunt, ſed nullo cum iudicio. Quandoquidé ad intellectū id pertinet, nec illud verè poteſt afferri; vt ab eis quę in imaginatione, aut ex integro, aut quoquo modo impreſſa ſunt, ſumere quidpiā intellect⁹ poſſit, quo ſcilicet negocietur in ſomnis, atq; dijudicet. Namq; vt illa poteſt intellectus pſpicere, quæ iam quoquo modo delata per ſenſus ad phantaſiā fuerūt: Ita nullo pacto quid in ſomnis haurire ex aſtris quicquam, aut integrū, aut expertè, niſi per ſenſus ipſos quaſi per oſtiola quæpiā inuecta fuerint, quæ ſopore claudi & ab officio per quietem ceſſare probauimus: Ad

* conditione

hæc

hæc quo pacto defendas non video vt corporea vlla qualitate de cœlo afflетur imaginatio, quoniam naturæ is eſt ordo, vt per extrarios ſenſus rerum ſimulachra ferantur ad ipſam: Hi ſanè per quietem officio ſuo minimè defunguntur (vt diximus) oculi potiſſimùm, quorum ſunt partes corpoream haurire lucem, aures illam propriè nō ſuſcipiunt, ſed ſonum, ſed verba, quæ ſydera non demittunt, pari pacto nec ad olfactum, nec ad guſtum, nec ad tactum futurorum pertinēt notæ: nec illa tibi prodeſt de ſomno à nonnullis facta diuiſio, vt alius vniuerſalis, particularis alius habeatur, & illum contingere dum exteriores ſenſus & interiores cum ipſo pariter intellectu quieſcunt.

Ea ex cauſa quæ ab Auicenna explicetur in primo ſuæ Medicinæ canone, hunc verò trifariam euenire: vt putatum ab Henrico dicitur in commentarijs in Geneſim, cùm ſenſus omnes ſopiuntur vigilante intellectu, cùm exteriores ligantur per quietem ſolutis interioribus, vel dum econtrà hi vigilant ſolutis illis, & liberis primùm diuiſionis articulum, impoſſibilem multi putarent ob phantaſiæ miniſterium ſpeculanti intellectui admodum neceſſarium, quod tametſi fieri poſſet nil emolumenti eueniret ei placito, quod confutauimus cùm planum incontrouerſumque ſit, cœleſtem vim vllam non poſſe ſequeſtratis ſenſibus per ſe intellectum afficere. Secundum verò ſi conceſſerimus cui propterea refragari nolumus, quando hominem ipſi nouerimus qui ſopitus omnia penè vigilantis opera moliebatur: Si, inquam, conceſſerimus, nihil aduerſum nos obtinebit aduerſarius, quando ſuprà ſatis oſtendimus ſtellarum defluctus ad intraneum non peruenire ſenſorium ni exteriores ſenſus quaſi fores quæpiam reſerati per vigiliam fuerint, & oculi potiſſimùm, ad quos lucis pertinet hauſtus. Tertium tam difficile factu videtur quàm quod maximè: nam & ordo naturæ videtur inuerti ſi exteriori ſenſorio ſopito, cui iugem nauant operam quinque illa exteriora receptacula, ſenſibilium imaginum notas deſumat intellectus ex ſeſe, quoniam per illius ceu canalicula forinſecùs adueniunt foribus ipſis interioris ſenſus occluſis, quòd verò cuipiam ita olim obtigerit, tàm falsò potuit Henrico referri, quàm verè à nobis refutari. Sed eſto vigilent exteriores ſenſus, vigeat & intellectus, ſopitis interioribus: quo pacto fiet ad vltimum ſine medio tranſitus, quo pacto ſpecies intellectilis abſtrahetur nullo concurrente phantaſmate.

Iam finge admitti cœleſte quidpiam per exteriorum munia ſenſum ad phantaſiam & intellectum dum ſomno tenemur, quid tandem illud erit, ediſſere? quæ iam confutauimus, afferre non potes. Contendes tamen ſpecies de ſtellis illabi. Sanè illa quæcunque ſit ſpecies impreſſa, aut eius à quo depromitur rotundi, ſcilicet, corporis figura & ſpecies erit, aut illarum quas fingunt in cœlo imaginum ſpectrum aliquod ſeu ſimulachrum, aut actio luminoſa & irradiatio fuerit, ſi rotundi erit corporis ſpecies, nimirum aliud quàm corpus ei ſimile à quo depromptа eſt, non præſentabit, quò fit vt nullum inde iudicium pendeat: Iam cœleſtes illas imagines imaginarias prorſus eſſe fictas, non autem veras, & natura conſtantes, quinto huius operis libro monſtrabimus. Si luminoſam actionem dixeris, in idem quod te mox trudimus, incommodum recides. Præterea ſi iſthæc irradiatio effectrix etiam putatur eorum euentuum quæ portendi reris, illud quæſo declares quo pacto portendent ſomniantibus? Quandoquidem priùs tùm ordine naturæ, tùm tempore recipi debent, quàm effectus ipſe producatur: Quòd autem recipitur (vt Ariſtoteles docet) recipi oportet iuxta modum eius rei quæ recipit. Sed hæc ſi rectè affecta non fuerit, aut nullus, aut ſanè alius quàm expectabatur effectus prodibit in lucem. His omnibus ita diſputatis atque confectis colligi poteſt ab aſtris prophetiam pendere non poſſe, aut ex configurationibus ſyderum eo pacto præberi ſopitis hominibus, ſicuti accidit ex diuina reuelatione eius luminis beneficio quod futura monſtrat, diſtinguit atq; dijudicat.

Perquàm inſigne autem Rogerij Bachonis delyrium fuit, putantis de ſyderibus arte quapiam duci poſſe prophetiam, ſuperſtitioſis Arthephij machinamentis fretus, quibus affirmat illum mille & vigintiquinque annis vixiſſe, eiuſmet Arthephij auctoritate in libro ſuæ philoſophiæ, cui non mirum ſi credendum exiſtimauit, quoniam & auium etiam linguas interpretari docuerit: Sed & viuere tùm cùm ipſe

ſcribe-

ſcribebat, autumauit, quoniam paucos antea annos in Germania viſus fuiſſet, qui adhuc præ ſe ferret iuuentam, nec ætatem annorum triginta exceſſiſſe iudicaretur. Ita in libro ſex ſcientiarum experimentalium ſcriptum reliquit: Bachon, aſſeuerantes eadem arte videri poſſe futura, præſentia, atque præterita, & ea quidem occulta, ac regis filium ipſius Arthephij diſcipulum, futura & occulta proſpicientem prophetaſſe: Id autem patrari primùm Chymiſtica doctrina quæ præparet corpus æquale: Poſtea & Geometria & perſpectiua diſciplinis opus eſſe, quibus inſtrumenta fiant cœleſtes radios congregantia per ſpeculum Almuchefi: Aſtrologo demùm vtendum qui felices deligat ſtellas, quorum defluuijs fortunentur omnia, & non ſolùm homo ipſe: Sed quemadmodum, inquit, & cibi ſtellificentur & potus: hac arte complexionem alterari ait, & in tantum (vt eius vtar verbo) vigorari intelligentiam, vt ad eà, quæ diximus, perueniatur: tantùm apud eum valuit auctoritas Arthephij, quem in libro alio cui titulus Compendium ſtudij Theologiæ, peragraſſe omnes Orientis regiones affirmat, exquirendæ ſapientiæ gratia, & ad Tantalum perueniſſe in aureo throno ſedentem, deque cœleſtibus, de natura, de moribus docentem, qui nihilominus ab Arthephio ſit edoctus: Hanc ob cauſam Arthephij, Rogerijque aſſectatores, Arthephium eundem eſſe qui Apollonius Tyaneus dicitur, mecum longis ambagibus diſſeruêre, libroſque Philoſtrati de Apollonij vita prorſus explodunt. Ad quos tamen Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum ſe refert, quantum ad Tyanei peregrinationem pertinet. At non Tantalum, ſed Iarcham adiuit Apollonius de phiala ad imaginem Tantali fabrefacta potantem: ita inuertunt omnia, qui ſe dicant ſuperſtitionibus.

Sed iam quid ſpeculum & ſtellarum vires ad prophetiam conferre poſſint, diſcutiamus. Bellum vtique ventum curioſis hominibus foret, ni prorſus & natura, & ratio refragarentur. Ex libris enim Ioannis patrui aduerſus Aſtrologiam, & ex noſtro, qui hoc in opere quintum locum obtinebit, ſatis apertè patebit eas futurorum notas inde non poſſe deduci. Adde huc quòd radij ſtellarum præterquam Solis & Lunæ pertenues habentur, & imbecilliores quàm vt inſigniter queant refrangi. Quamobrem eos aut nihil, aut certè parum Almuchefi ſpeculum iuuaret: Nam ſi ad terram huiuſcemodi non pertingunt radij, vt eam queant afficere, quod probabile videri poſſet, cùm non perſentiantur à nobis, fruſtrà ſpeculum conficietur. Si verò quoquomodo pertingunt, aut tenuiores ſunt, quàm vt eis inſit vis reſiliendi, quare nec ſpeculo etiam erit opus, aut ſi reflectuntur reſiliuntque & refragantur terræ ſuſcepti, neceſſarium quoque ſpeculum non videbitur: Namque ſi eorum reflexu afficiuntur * corzora, cur ſpeculum fabrefacis? Dices vt colligantur ad vnum radij, vt reflectantur inſigniùs, & hominem, & quibus vti debet, eſculenta, potulentaque fortiùs & efficaciùs afflent: vt omnia tibi ſimul concedantur. Mechanicus inſignis quid quæſo demùm conficis? Num aliud colligere potes, quàm vt intentiùs feriat & afflet, quod alioquin remiſſiùs afflaſſet, ex intentione autem & remiſſione, ſpecifica diuerſitas inferri nequit: quapropter ſi felix erit, feliciorem fortaſſe aliquanto reddideris non felicem ex felici. Demere vtique infelicitatem aut felicitatem afferre tuo iſto commento non potes: Sed nec excipere felices influxus vales, & ab infelicibus aut minus fortunatis vt ſomniaſti ſecernere. Fieri enim minimè credendum vt ſpeculum vlla in parte collocare poſſis, quin ab omni ſtellarum multitudine quæ ſupra hemiſphærium noſtrum viſuntur, quorum proprietates (vt vultis) diuerſæ atque aduerſæ ſunt, pariter afficiantur, quod finge te poſſe: Certè illud non poteris quin aër iam afflatus atque affectus ab omni chorea ſyderum non recipiatur in ſpeculo, nec refrangatur luminis impulſu, quoniam eo veluti medio cœleſtia illa defluuia iam peruenerunt ad ſpeculum. Mitto quòd ſemper in aërem & felicium vt contenditis, & infelicium ſtellarum deriuantur influxus, ſemperque aëre ipſo ſpeculi ſuperficies tangitur. Tacebo quòd terra inſtar puncti, & in ea tanquàm in centro per diuerſas lineas irradiationes variè ſuſcipiuntur, ſpeculumque ipſum quo eos excipere ſatagis, terræ collatum nihil ferè ſit. Prætereo geniture thema quod præponderat. debet cuicunque aduentitiæ & emendicatæ colluſtrationi. Sed & alia plæ-

[illegible] taque

Digitized by Google

raque mittenda exiſtimaui, quibus dogmatis vanitas monſtraretur, quoniam quintò libro ſpectari poterũt. A' tractãda quoq; difficultate de corpore ęquali multis & doctis hominibus exſibilata ſuperſedeo. Quas ob res ſuperſtitionum huiuſcemodi laqueis erui pedes, qui ſi penſi etiam aliquid haberent, nihil tamen magis inde colligeretur, vt prophetia tanquàm de vaſe aliquo ſcaturiret, quantumuis enim præpares corpus quantumuis id animæ famuletur, prophetiam tamen inde ne ſperes, quæ niſi à ſpiritibus demittatur, eius munere non pollet anima.

CAP. VI.

CVR MORIENTES PRAEVIDEANT, quodq́; à mundi exordio non defuère Propheta.

SI quando verò proxima morti aut minimè ſenſibus prępedita ſubtilitate ſuæ naturæ minimas etiam impreſſiones percipit, non ea certè prophetia cenſenda eſt, ſi virtutem naturæ ea cognitio nõ ſuperet. Et fortè hanc ſubtilitatem & liberationem à ſenſibus Plato intellexit cùm in Republica narrat: Animas morientium acutiùs intelligere, vel ſenectæ debilitate, vel quia loco quo ſunt migraturę, propinquiores fiunt. Poteſt autem, & ſæpenumerò euenit vt in ipſo etiam tranſitu, aut antè paululùm vtpote vinculis corporis nõ omnino obnoxia reuelationes nec difficulter percipiat anima: Sicuti & in vigilia, & in ſomnis, quæ & à malis ſpiritibus ſe immiſcentibus turbari poteſt, & à bonis iuuari. Diuina autem reuelatio nõ niſi à bonis Angelis & Deo prouenit, nullo autem modo, aut à malis, aut à natura. Neque enim, vt inquit Apoſtolorum princeps: *voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines:* quanquàm (vt diximus ſuprà) fieri aliquando poſſit & factum ſit, vt etiam mali hoc ipſo munere vera, ſcilicet, prædicendi ex diuina reuelatione polleant: Raró tamen id contigiſſe inuenimus, ordinarium enim (vt ſic dixerim) vt per Prophetas veros & bonos verè & habeantur & prænuncientur reuelationes, qui nunquam à mundi exordio defuerunt, nec vt deſint in poſterum, & conſentaneum eſt rationi, & à celebratiſſimis Theologis creditum. In lege naturæ notum eſt fuiſſe Prophetas, eaque Abrahamo nuncupatio data eſt in libro Geneſeos: ipſius autem ſcriptæ legis promulgator Propheta præcellentiſſimus habitus eſt, & toto ferè legis decurſu viſi Prophetæ eo potiſſimùm tempore, quo reges imperabant: Iam in Euangelica lege poſt Chriſtum qui etiam qua homo prophetas excelluit omnes eius Apoſtoli, & Abagus, & filiæ Philippi prophetârunt, ſuccedentibus quoque ſeculis multi diuinas reuelationes habuerunt, vti Carpus ille Cretenſis Epiſcopus, de quo Dionyſius ad Demophilum meminit: Et Cyprianus martyr, vt de ſe ille ſemel atque iterum fatetur: Et Antonius & Benedictus, & Ioannes Anachoryta: cuius hoc in opere ſæpè mentio fit: Et Franciſcus quoque & Dominicus. Sed & Brigida, & Chaterina Senenſis, alijque ferè innumeri, tùm mares tùm fœminæ floruère. De quibus diligentiùs tractabimus.

CAP. VII.

DE SPECIEBVS VERAE REVELAtionis Prophetica.

SEd poſtquàm de eſſentia propheticæ reuelationis egimus, eamq́; nec à natura, nec à ſtudio proficiſci diſſeruimus, atq; inter diſputandum nonnullas quæ contrà nitebantur, opiniones repreſſimus & confutauimus, conſentaneum videtur, vt iam de ſpeciebus ipſius propheticæ reuelationis quæpiam afferamus: quòd vt commodiùs facere poſſimus, reuocandum ad memoriam eſt paulo antè dixiſſe nos, futura ipſa conſiderari poſſe, & qua in ſeipſis ſuaque natura ſunt immanentq́;, & qua in ſuis cauſis continentur, à quibus fluunt, quæ primi ordinis habẽtur ſoli Deo, & cui voluerit ipſe reuelare, nota ſunt. Secundi vero ordinis quæ in ſuis videlicet cauſis clauduntur, tametſi hæc ipſa Deo nota ſint, eorum tamen aliqua & experimentum & ſagax cõiectura ſibi vendicat: Sicuti ex medicina & agricolatione

colatione notiſſimum. Cæterùm ſcire nos conuenit, neq; omnia quæ in ſuis cauſis ſunt, prænoſſe nos poſſe, vel coniectura, vel arte, vel prudentia. Latent enim plurima & altiori notitiæ reſeruantur, & quæ poſſunt, etiam præcognoſci extra omnem controuerſiam non præuidentur. Siquidem humana ratio & coniectura vacillat, vt inter operis initia meminimus: Qua de re ſæpè etiam de ijs quæ ſuis ſeptæ ſunt cauſis ex prophetiæ lumine reuelantur hominibus. Hæc autem omnia in diuina ſunt cognitione etiam antequàm res ipſæ ſint: luxta illud Ioannis: *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Dei quippe notitia rerum cauſa eſt: Sicuti econtrà res ipſæ noſtræ cognitionis, & ſunt & habentur cauſę: quia enim illæ ſunt, eas idcircò intelligimus, & quia eas intelligit Deus, idcircò ſunt. Sed quanquàm multa atque diuerſa, imò infinita in eius cognitione ſint, vnico tamen eas intuitu, vnico actu, & quidem diſtinctiſſimè intelligit. Quod igitur futurum eſt, quodq; propriè & principaliter ſpectat prophetiã, quæ humanam ſcilicet facultatem exuperat: bifariã in Diuina eſſe cognitione intelligimus, aut veluti in ſuis id cauſis à quibus profluit & continetur: aut veluti in ſeipſo idipſum exiſtit faciendúmve ab ipſomet Deo. Duplex hęc & bipartita obiecti ratio, duas prophetiæ ſpecies conſtituit: namque de formalis ratione obiecti habitus non modò, ſed & actus diuerſitas, & formalis ratio deſumenda eſt. Hinc abſoluta & quę ſub conditione eſt prophetia, quæ conditionata nuncupatur, ducit originẽ, quæ alijs etiã nominibus appellata eſt præſcientiæ ſcilicet vel prædeſtinationis, comminationis, promiſſionisve.

Quæ conditionata eſt, non impletur ſemper, ordo enim cauſæ ad effectum ex ea præuiderur prænunciaturque, qui præpediri tranſmutarique alijs ſuperuenientibus poteſt: veluti cùm Propheta Ionas magnæ illius à Nino Aſſyriorum rege conſtructæ ciuitatis euerſionem, Deo mandante, prænunciauit: Ita incolarum flagitijs exigentibus, quibus veluti cauſis, per ipſius Regis & eorum qui ſuberant pœnitudinem ſucciſis, conſentaneum fuit vt deſolationis etiam & euerſionis effectus aboleretur. Sicuti quoque cùm Eſaias Ezechiæ mortem prædixit, affectã morbo eius natura id volente, qui fuſis & prece & lachrymis viuendi ſpacium impetrauit, quod nondum aula egreſſus Eſaias Domini iuſſu promulgauit, celebrique miraculo vaticinium illius confirmatum eſt Sole retrocedente. Quæ verò abſoluta dicitur, omnino impletur. Nam quæ prædeſtinat Deus & omnino vult fieri, dubio procul eueniunt. Itaq; oſtendere Deus prophetis poteſt quæ ventura ſunt, sunt hac aut illa ratione, de qua duæ (quas aſſignauimus) prophetiæ ſpecies fluxêre, quorum notitiam vel de longinquo ſubodoratam agentibus & ſuis prædictoribus inaniter attributam, vt putem illa me Maronis libro quinto Aeneidos verba mouent, quibus ſeniorem nautam inducit præbentem Aeneæ reſponſa:

——ſeu quæ portenderet ira
Magna Deûm, ſeu quæ fatorum exposceret ordo.

Per iram quippe videtur comminationis ipſius timorem; per fatorum ordinem prædeſtinationis effectum æmulari voluiſſe. Alias aſſignare ſpecies poſſemus, ſi lumen ipſum propheticum veluti genus quoddam ſumeretur, quod diuerſè per ſuas quaſi dixerim differentias contraheretur ad ſpecies ipſas conſtituendas, vt alia eſſet quæ in ſomno ex ipſo lumine oriretur, alia quæ in vigilia eodem lumine exurgeret, alia quę ex lumine & intelligibilibus notis conſtaret, alia quę ex eodẽ lumine & imaginarijs formis ſpeciebúsve conflaretur, alia quæ hauriretur in ecſtaſi, alia quæ afflatu inſtinctuque conſtaret, alia quæ ex eiuſdem luminis participatu & circa ſenſus exteriores inſolita & minimè naturali præſenſione conſurgeret, & hæc quidem differret, vt alia figurarum & colorum, alia ſonorum diceretur, vocum alia vel clarè ſignificantium, vel in parabolis occulti quidpiam occulentium. Hi autem modi veriùs aut gradus prophetiæ, quàm ſpecies haberentur, quando diuinum illud lumen animæ infuſum omnibus veris & proprijs reuelationibus adſiſtit, veluti forma quædam atque perfectio, cuius ope ipſæ apparitiones, & voces, & ſigna, ſiue in ſomnis, ſiue in vigilia perpenduntur: Niſi enim adeſſet quo colluſtrarentur, aut vana, aut inutilia, aut certè dubia & incerta hominibus quæcunque offerentur, manerent. Sed nec difficulter aliæ aſſignarentur ſpecies, & ex medio, & ex determinata luminis intentione remiſſioneque. Enimuerò & illud dicere poſſemus lumen ipſum iuxta diuerſitatem

receptionis adumbratæ, magis vel minus diuerſas ſpecies conſtituere: vt enim magnus quidam author diuerſas colorum ſpecies arbitratur cõſtitui ex diuerſa adumbratione luminis in opaco recepti, ita nos de ſpiritali lumine quiremus decernere, certè aut ex ipſo obiecto, aut medio, aut fine variari ipſas ſpecies notum eſt: ex obiecto ſuprà tres contraximus, conſtituimusq; ſubalternas illas quidem & earum quas quærimus genera, vnam autem ex fine: Ita ex medio poſſemus non difficulter, & iſtas trahere & conſtituere.

Illud autem aduertendum non incongruum videri, ſi rei ipſi reuelatæ iuſta proportione reſpondeat reuelationis claritudo. Verbi cauſa: Si prænotione de futuris olim Chriſti myſterijs gradus luminis decimus reſpõdebat, qui minoribus vnquàm rebus non daretur: Prænotioni de euentis rerum infimarum ſecũdus aut tertius fortaſſe gradus, de bellis quartus, & ita deinceps: Quæ quidem tàm bonis quàm malis (vt diximus) reuelari poſſunt. Sicuti de Balaam ariolo in ſacro Numerorum libro legitur. Namque prophetæ dæmonum, de quibus ſecundo ab hoc libro agendum à nobis, non ſemper ex dæmonum reuelatione prædicunt, nec ſemper falſa, ſed vera aliquando & ex diuina interdum inſpiratione. Malis enim hominibus ad bonorum vtilitatem ſæpè vtitur Deus: Sed rarò id factum inuenimus, vt prophetæ dæmonum prædicant vera, ſæpiſſimè namque loquuntur ex dæmone, qui cùm mendacia profert, ex proprijs loquitur: Veri autem Prophetæ qui Dei reuelatione futura promulgant, non rarò, ſed ſemper prædicunt vera, nec interdum falſa, ſed nunquàm. Quî enim fieri poteſt, vt falſum aut mendacium ſuggerat Deus, in quo nec vllum eſſe poteſt, nec ab eodem vllo pacto edoceri, in quo omnis veritas, imò ipſe ſumma & ipſiſſima veritas, nõ tamen ipſe omnes omnibus vel ſingulis prophetis veritates inſinuat: Sed quas præuideri & prænunciari ſummæ ipſius ſapientiæ libet, & per quos item libet, quos, inquam, nec naturæ diſpoſitio, nec morum bonitas efficit, vt ad id officij deligantur: diſponit namque ille dum vult, & diſpoſitos perficit, deque rudi paſtore, egregium ſapientemque Prophetam mox conſtituit: & quanquam animæ quies eleuandæ conducat menti, nihilominus voluntas affecta vitijs prophetiam non impedit, quæ non voluntatem ſpectat noſtram, ſed intellectum, qui ſicuti naturali cognitione ex lumine intellectus agentis patitur (namque Ariſtoteles tertio de Anima libro: Intelligere quoddam pati eſſe docuit) ita patitur intellectus ex illuſtratione Diuini luminis in cognitione prophetica, quæ non ad ipſius duntaxat videntis, verùm ad aliorum vtilitatem concedi ſolet.

CAP. VIII.

DE VARIIS MODIS ET GRADIbus diuina reuelationis habenda.

TRiplex verò potiſſimùm propheticæ reuelationis modus ſe nobis offert, ſi cognitrices earum ſuſceptiuasque potentias conſiderauerimus: aut enim per auditum, ſcilicet, & viſum, exteriora Prophetæ offeruntur obiecta, quæ rerum futurarum ſigna nota've ſint: aut mẽti imprimuntur, collucentque: aut mediæ, ſcilicet, inter ſenſum exteriorem & intellectum imaginariæ poteſtati ſe intùs inſinuant: Quorum exempla multifariam apud Sacras literas eſt videre, & apud earum æſtimatores illuſtres, pauca nobis afferre ſat fuerit. Vidit Daniel ſcripturam in pariete: Audiuit Samuel verba mentis intuitu, Moſi futura monſtrata ſunt: Dauid quoque intellectu Chriſti myſteria perſpexit: infuſæ Salomoni intelligibiles rerum ſpecies fuère. Zacharias equos & quadrigas imaginariè contemplatus eſt, ſuccenſam ollam Hieremias vidit: Fictorem locuſtæ & cæmentarij trullam Amos inſpexit. Sed alia quoque exempla huiuſcemodi in Nouo teſtamento reperiuntur, in Euangelijs, in Pauli Epiſtolis, in Actibus Apoſtolorum, in Ioannis Apocalypſi. In hoc autem imaginario modo ineſſe gradus & differentias perpendi poteſt. Aut enim per quietem, aut per vigiliam oſtenduntur rerum ipſæ imagines, portendentes, aut per verba, aut per exteriora ſigna, quorũ omnium aut non videtur author, aut videtur: Præſtat ſomno quæ in vigilia fit. Maior enim prophetici luminis

exigi

exigi videtur vis in tollendo, quoniam ſenſibus occupato implicatoque ad ſupernaturalem veritatem perſpiciendam, quàm ſoluto & minimè præpedito ſenſibus per quietem. Tolli autem multifariam quis poteſt ad diuina percipienda, nulla etiam à ſenſibus abſtractione facta, cùm lumen ipſum vel intelligibilis infunditur ſpecies, vel extrinſecùs quid offertur. Verùm per abſtractioné à ſenſibus in imaginaria quapiam viſione quis tollitur, idq; bifariam euenire poteſt, vel ex parte remanentibus, ſcilicet, animæ officijs, quæ corpori communicat, nòn tamen plenè diſcernat, quę exteriùs percipit ab ijs quæ imaginariè contuetur. Vel ex toto, cùm nihil omnino ſenſibus propheta percipiat. Atqui nonnunquàm alienatio naturæ inordinatione contingit, veluti in arreptitijs, & ijs qui in furorem vertuntur, vt ſequentibus libris dicetur a nobis. Ordinatis autem cauſis ecſtaſes ſeu mentis exceſſus prophetis veris eueniunt, aut in ſomnis, aut in vigilia, vel ex contemplationis vehementia, vel ex diuina rapiente virtute. Illud quoque ſciendum, verba ſi quæ afformentur diuinitùs intelligibilem veritatem exprimere explicareque magis, quàm muta ſigna. Sed & altior gradus ille habetur ſi cum mutis ſignis, quæ plus tamen minusque, hoc eſt, exquiſitiùs & exactiùs portendere, ſui natura magis explicante poſſunt, aut cum verbis ipſis hauſtis monſtrantem aliquem ſigna ipſa colloquentemque Propheta perſpiciat. Supremus verò, ſi Dei ſpeciem perſonámve gerere qui apparet, videatur, quemadmodum Eſaias qui Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum ſe vidiſſe retulit. His omnibus imaginarijs gradibus præſtat ille quo intellectilis & ſupra naturæ facultatem exaltata veritas abſque omni imaginaria viſione monſtratur. Intellectus enim aperta & nuda contemplatio potior eſt, & beatificæ viſioni proximior magis: ſubſtant vero quæ exterioribus duntaxat ſenſibus offeruntur, ſiſtuntque, nec vltrà procedunt: Superior enim interior quàm exterior ſenſus & his omnibus eminet intellectus.

Graduum autem huiuſmodi ab aliquibus olim mentio facta eſt, vt de generibus prophetiæ: Ab aliquibus etiam prophetici influxus nominati, cùm tamen & modi ſint quibus ipſa prophetica veritas inſinuatur: & alij alijs ſuperiores digniores que ſint & habeantur. Multorum autem atque minutorum huiuſcemodi graduum Rabi Moſes Aegyptius ſcrupuloſè meminit. Primus eſt cùm rei exemplum, ſimilitudóve, nudè atque ſimpliciter conſpicitur. Secundus cum pari pacto loquens auditur: hos nihilominus ad prophetiam diſpoſitiones veriùs haberi quàm gradus cenſet. Tertius quem primum inter prophetales gradus opinatus eſt, cõſtituitur: Dum propheta in ſomno videt ipſis condictionibus ſimilitudinem, ſimulq; eodem ſomno quid ſibi velit exemplar illud ſimilitudóve declaratur. Quartus ſi in ſomno quicquam audiat nec videat loquẽtem. Quintum verò conſtitui putat, ſi quiſquam in ſomno prophetali loquatur ſecum. Sextum ſi loquatur angelus id ipſumque prophetis veris omnib. euenire ſolere. Septimus ſi De⁹ loqui videatur in ſomnio. Sed & totidẽ quoq; eſſe in vigilia gradus. Octauum eſſe voluit cùm in viſione exemplar videtur: Nonum ſi verba auſcultet. Decimum verò demùm eſſe ſi hominẽ qui loquitur videat, quemadmodum & Abrahamo contigit, & Ioſuæ dum eſſet in Hiericho. Vndecimum haberi decreuit, cùm ad ſe loquentem Angelum Propheta videt: Sicuti Abrahamus filium Iſaac immolaturus, atq; hunc inter alios altiſſimum appellar gradũ, quanquàm his omnibus imaginarijs præſtare illum dicit, quo vſus eſt Moſes, quem inquit: Duodenum & ſibi proprium gradum conſtituere: Triplicem quoque gradum Algazeles Arabs poſuit in libro de Anima iuxta elongationem Prophetarum minorem maiorémve à Deo & angelis quos inter Deum & Prophetas medios eſſe arbitrabatur: Fallebatur autem, vt ſuprà oſtendimus, naturalem homini autumans iſtiuſmodi cognitionem, quæ induſtria, ſtudio, diligentia poſſet acquiri. Cæterùm & alios inuenire poſſumus gradus, ſi proximum, non autem vltimum reuelationis ipſius finem cõtemplati fuerimus, quorum hic nihil aliud eſt quàm rei cognitio, ſicut & ille Dei eſt prouidentiæ executio: cognoſci autem poſſunt, & præterita, & præſentia, & futura, per reuelationem propheticam: Item & naturalia quæ etiam ſecundùm naturæ lumẽ potuiſſent cognoſci, tametſi non ita commodè atq; perfectè. Atqui de ſupernaturalibus quoq; & contingentibus rebus futuris, quæ humanam omnem cognitionem exuperat propriè & peculiariter prophetia pronunciat: Neq; enim in ſeipſis, cùm ſoli Deo ſint nota, nec etiam in ſuis cauſis, cùm ad vtramuis contradictionis partem

priuſquam producantur æquè ſe habeant, præuideri ea ab noſtro intellectu queunt, reuelantur autem, & apud Ioannem in Euangelio legimus: Dominum Ieſum cùm ad diſcipulos loqueretur, & de paracleto Spiritu veritatis mentionem faceret, eum ipſum ventura illis annunciaturum ſpopondiſſe. Cæterùm ſi cognitionem & lumen quo gignitur ipſa cognitio, ſpectemus, diuerſorũ graduum ſe nobis diſcretio inſinuabit: Quæcunq; enim per quodpiam lumen declaratio fit, ad omnia illa protendi poteſt, quæ ipſius vi luminis ſubijciuntur: Diuino autem lumini cui prophetica declaratio innititur, ſubijciuntur vniuerſa.

Ambire igitur atq; complecti vniuerſa poteſt cognitio prophetica. Confirmari hæc poſſunt exemplo corporei luminis, cui omnia colorum genera ſubſtãt, & ab eo colluſtrantur, qua de re fit vt corporalis viſio, quæ illo producitur lumine, potens ſit omnia colorum genera cernere: Pari pacto & animæ noſtræ naturalis cognitio ad omnia pertingit, quæ noſtri intellectus ſplendore illuminantur. Nec ſecus ſpiritale illud superne demiſſum lumẽ ſuos quaſi dixerim radios quocũq; dirigere poteſt. De diuinis igitur & humanis, de ſpiritalibus, & corporalibus, de ſpectatiuis & practicis, de præteritis, de futuris, de præſentibus, arbitrari prophetica reuelatio poteſt, cũ omnia ipſa diuino lumini præſentia præſtoq; ſint. Trahi de Sacris literis exempla poſſunt plurima, quemadmodũ de vniuerſis prophetæ ſacri prænũciârint, quorũ Theologi meminêre, præſertim diuus Thomas, Diuinę veritatis Doctor illuſtris. Quę igitur de reb. Diuinis in prophetica reuelatione agnoſcuntur, altiſſimũ obtinẽt gradũ, quo ad ipſius cognitæ rei dignitatem ſpectat: Futura item maximè contingentia cùm prænoſcuntur, nobiliorem ſibi vendicant locũ, quàm præterita atq; præſentia: quandoquidẽ & ſui natura cognitu digniora habentur, & peculiaria propriaque propheticæ cognitioni. Item & quæ præſentia ſunt, præterita præcellunt. Sed & ea quæ naturalis vi luminis cognoſci poſſunt ſi reuelentur, inferiorem nihilominus obtinent ſedem, nec futuris contingentibus poſſunt æquari. Siquidem hæc hominum per ſe cognitioni præſtant, ſubſtant illa, cùm autem prophetæ magis propriũ ſit vt cognoſcat, quàm vt operetur: Infimus erit prophetiæ gradus quem quis exteriùs expreſſerit: Veluti cùm de Sampſone in Iudicum libro legitur irruiſſe in eum Domini Spiritum, & vincula quibus erat reuinctus, ita diſſoluta diſſipataque, ſicuti ad ignis ardorem ſolent ligna conſumi.

Verùm enimuerò & alius habetur gradus diuinæ reuelationis, qui & ad prophetiam alia ex parte pertinet, & ad beatitudinem ex alia: is eſt ad quem tùm Moſen, tùm Paulum diuina eleuatos vi, & diuus Auguſtinus tàm in libro de Videndo Deum, quàm in xij. ſuper Geneſim, & diuus Thomas tàm in ſecunda parte ſecund. Voluminis Theologicæ ſummæ, quàm in quæſtionibus de veritate, & alij Theologi pariter aſſeruerunt. Viderunt hi diuinam eſſentiam lumine gloriæ, quo beati perfunduntur. Viderunt, inquam, non vt beati in quibus veluti forma quæpiam, illud ipſum reſidet lumen, & vti quidam habitus perficit, quod illis duntaxat affulſit inſtar paſſionis ſubitariæ, affectioniſq́, tranſeuntis. Itaq; donatus hoc munere Moſes, donatus & Paulus, ille Iudæorum, hic Gentium doctor: ille dum Dei regeret populum, hic dum raptus eſt ad tertium cœlum, *& audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui*. Addit autem ecſtaſis exceſſuſq́; ſignificationi: Raptus ipſe violentiam quandã: violẽtiam, inquam, (ſi raptus ille diuinus fuerit) non noxiam, ſed vtilem, ſed ſaluti plurimùm conducentem. Accidere enim & ecſtaſis & raptus poteſt, cùm ex corporea cauſa ob morbum & affectionem temperaturæ noxiam, tùm vi & opera dæmonum, vt infrà monſtrandum eſt, tùm, vt diximus, virtute Diuina, dum ad ſupernaturalia contemplanda abſtractione à ſenſibus facta mens Spiritu diuino perducitur: ita de ſe Ezechielis ſcribit: *Spiritus eleuauit me inter cælum & terram, & adduxit me in Hieruſalem in viſione Dei:* ſed excellentiſſimus ille raptus fuit qui obtigit Paulo: quandoquidem non ex ſimilitudinibus accedente illuſtratione prophetici luminis diuina perſpexit, vt Ezechiel, vt Petrus, vt alij: Sed vt diximus, ex lumine gloriæ obiter, & velut in tranſcurſu participato diuinam intuitus eſt eſſentiam abſtractus à ſenſibus præcellentiſſimè.

CAP. IX.

DE MODIS REVELATIONIS DIuinæ proferendæ.

PRoferri autem multifariam prophetica poſſunt, nec verbis duntaxat, aut ſcriptis, neque vni tantùm, aut pluribus, populoque, ſed factis ipſis, quæ ſigna ſint futurorum exprimi atque doceri, exempla capere de ſanctis & diuinis libris licet. Multi enim non ſcripſerunt ipſi quæ pronunciauerunt, quemadmodum in Regum hiſtoria viſitur: Chartis alij mandauêre, ſicuti & Eſaias, cui præceptum vt ſcriberet, ſicuti Prophetæ, alij, qui ea quæ diuino hauſerāt lumine, literarum monumentis retulêre. Nonnulli quoq; particularibus hominibus & Regibus aliquando Dei iuſſu futura prædixerunt, vt Eſaias ipſe Ezechiæ præcipiens, quòd domui diſponeret ſuæ: præterea quòd amplius viuendum ſibi non erat, eidemque cùm preces & lachrymas Deo fudiſſet, mox prorogatum, vt diximus, vitæ ſpacium promulgauit: vt Nathan quoq; qui Dauidem, iuſſu Dei de peccato in Berſabeam & Vriam patrato redarguit, vt Heliſeus Achabo & Aſſyriorum regi: Sed & aliqui multitudini: quod & ipſi etiam Eſaias & Heliſeus effecêre, ventura pronunciārunt. Factis alij non ſolùm verbis nunciauêre futura, quemadmodum Hieremias, qui ex Dei præcepto lumbare in Euphrate flumine poſuit, indeque putrefactum extraxit, futurum ſignificans vt eius populi ſuperbia putreſceret & plecteretur. Idem cathenas collo circumdedit: & miſit eas ad reges qui eſſent regi Babylonio ſeruituri: Ezechiel item diuino mandato plurima fecit quæ in eius libro poſita ſunt, quibus futura nunciarentur, & factis igitur & verbis, & ſcriptis, & vni, & pluribus diuinæ poſſunt reuelationes proferri. Cæterùm & ipſa Prophetę mens, bifariam à Deo moueri ad prædicendum poteſt, aut enim expreſſa & certa reuelatione illuſtratur, de qua ſuprà ſatis ſumus loquuti, aut inſtinctu quodam occulto ducitur, & in vtroq; etiam gradus habentur. De primo igitur in primis loquamur.

Manifeſtum videtur iuxta intentionem luminis, & remiſſionem dari gradus poſſe, quare lumē illud propheticum, cuius fulgore extra omnem dubitationem clariſſimè reuelantur abſcondita, intentiùs aliquando eſſe, aliquando remiſſiùs à ratione non abhorret, cùm pro exuberantia, parcitateq; luminis id euenire facillimum ſit, ſicuti in lumine quod manat de corporibus liquet, & ſanè maioribus rebus & creditu alioquin difficilioribus intentiùs requiri lumen conſentaneum eſt, quàm minoribus: & quæ ſcilicet credi ſcirique durum atq; perarduum omnino non ſit, cùm magis quadrent reſpondeantque per ſeſe lumini naturæ, nec multa cum diſquiſitione. Quis enim ambigat Abrahamum ad immolandum filium non inductum, præterquam affluentiſſimo & exuberantiſſimo infuſo lumine, quo extra omnem dubitationem cernere poſſet ita à ſe fieri debere, quanquam aliud ſibi eſſe alioquin agendum naturæ lumine monſtraretur: pariter & promiſſa in filio magna hæreditas diuturnaque poſteritas, multis videri poſſet refragari. Sed & ipſe ego allocutus viros præuidentes ſum, qui aliqua clariſſimo ſibi lumine oſtenſa dicebant, aliqua non à Deo intenſo, vt citra dubietatem certiores eſſent. Pro diſpoſitione item Prophetæ, varia variè interdum in eis lumen recipitur: Pro rebus item quæ aut propè aut longo, id eſt, aut citò aut tardè futuræ ſunt: inde fit vt non vno ſemper modo, ſed multis loqui & prænunciare poſſint. Nec ſecus falli quis poſſet imprudens Propheta, ac imprudens ciuis: Si enim ille, de eis quę in ſua aut ciuitate, aut villa, aut domo ſunt, ſenſilibus ferre iudiciū vellet, alio ſenſu quàm proprio vniuſcuiuſq; ſenſibilis deciperetur: quippe cùm ſenſus & obiecto communi, & obiecto ex accidenti fallatur, & proprio quoque ſi nimia diſtantia cernatur, vt ab Ariſtotele in ſecundo de Anima libro declaratum eſt. Pari pacto ſi de eis quæ per ſe particulari lumine minimè monſtrantur, pronunciaret Propheta falli poſſet. Inſtinctu autem quandoque certo ducitur Propheta, quandoq; ambiguo, minimè videlicet ſecernens proprio id an diuino ſpiritu cogitauerit: Inſtinctus autem ipſe imperfectum quiddam eſt (vt ait Thomas) in genere prophetiæ & augeri (vti de lumine diximus) & minui poteſt, cùm ipſum inſtinctum interdum etiam humanæ patiuntur mentes: Quemadmodum xij. ſuper Geneſim volumine ſcribit Auguſtinus, quem ſi bonus alioquin & verus propheta ambiguè

quandoque ſequeretur, atque ob id deciperetur, ſtatim corrigeretur à Domino: Exemplum de Propheta Nathan perſpicuum in Sacris Regum libris legitur, qui proprio ſpiritu cum Dauidi conſuluiſſet, ab illo priùs ipſe conſultus: Vtrum Deo conſtrueret templum, conſuluiſſet, inquam, conſtruendam omnino quam excogitauerat domum Dei, correctus mox ab illo recantauit. Non ſibi id munus, inquiens, fabrefaciendi templi, eò quòd ampliter humanum fudiſſet ſanguinem, ſed filio Salomoni delegatum: Quamobrem de Prophetis loquens magnus ille Gregorius ſcribit: Ne tamen error ex hoc poſſit accidere per Spiritum ſanctum citiùs correcti ab eo quæ vera ſunt, audiunt, & ſemetipſos quia falſa dixerint, reprehendunt: Ob duplicem igitur hunc & bipartitum in animis eorum motum dupliciter Prophetę pronunciant, expreſſa reuelatione ſcilicet & inſtinctu, ac pro intentione remiſſioneque vel luminis, vel inſtinctus intentè, remiſsiuè: Verbis, item ſcriptis, factiſque, & vni, & multis, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, quanquam hi qui ad prænunciandum populis futura deliguntur Prophetæ, clariſſimis reuelationibus illuſtrantur, quò fit vt liberè audacter atque intrepidè pronuncient: Scandalum enim & præiudicium maius ſi falſitas publicè doceretur, nec ſi poſtea palinodiã caneret, omnes eam intelligerent qui aſſeuerationi interfuêre.

Animaduertendum quoque (vti Thomas ſapientiſſimè meminit) Prophetę mentem à Spiritu ſancto moueri, veluti inſtrumentum: quòd quidem ad principale agens relatum mancum imperfectumque eſt: Ipſamque mentem Prophetæ, non modò ad apprehendendum, ſed etiam ad loquendum & operandum efficiendúmve moueri, & interdum ad tria hæc ſimul, ad vnum aliquando, ad duo nonnunquàm: quodlibet autem detur, non perfectum, ſed mancum aliqua ex parte inſtrumentum habetur: neque enim omnia cognoſcunt Prophetæ, quæ in eorum aut viſis, aut verbis, aut factis author prophetiæ Spiritus ſanctus nouit: Sed & ſolùm rem illam quæ monſtratur, aliquando norunt ipſi, quandoque & rem ipſam cognoſcunt, & eandem ſimul à Deo ſibi reuelatam apprehendunt. In loquendo autem interdum, quid ex verbis ſignificari, ſcilicet Spiritus voluerit percipiunt: Sicut Dauid apud ſecundum Regum librum dicit: *Spiritus Domini locutus eſt per me.* Interdum etiam is cuius mota eſt mens ad quæpiam exprimenda verba, quidnam per ea ſignificari Spiritu ſancto libuerit, minimè cognoſcit: Veluti impio ſacerdoti Caiaphæ contigit: Interdum etiam cùm aliquis eodem Spiritu ad quidpiam factis portendendum mouetur ſignificatum nouit, vt de Hieremia & Ezechiele meminimus. Fit etiam vt moueri quis poſſit ad agendum minimè quid facto ipſo ſignificetur intelligens, vt milites qui Chriſti veſtes diuiſerunt, dum autem vel viſis, vel factis, vel verbis, ſignificantia diuinitùs nectitur, is propriè propheta proprieque illa prophetia dicenda eſt: Si nullum verò ſignificatum nouit qui illa ipſa patitur, id ad perfectam prophetiam non pertinet: verùm ad propheticum quempiam inſtinctum referri debet. Sed iam ſatis quantum ad ſecundum attinet librum, diuinæ prænotioni dedicatum: namq; de eius nominibus, deque prophetis, quot modis quis & qui propriè ea appellatione cenſetur, & de eſſentia veræ reuelationis propheticæ & quòd naturalis ea eſſe nequeat, nec acquiri ſtudio poſſit, & de ſpeciebus illius, deque modis & gradibus habendæ ipſius & proferendæ, & de alijs quæ ab ijs quaſi neceſſario nexu dependent, ſatis actum videtur à nobis: nunc tertio libro in quo de naturali prænotione diſputabitur, manus admouendæ ſunt.

DE

DE NATVRALI PRÆ-NOTIONE, LIBER III.

CAP. I.

QVID AGENDVM DISPVTANdumq́; hoc tertio libro: Item de ſpeciebus naturalis prænotionis.

IN vltimo primi libri capite cùm de ſpeciebus prænotionis differerem & ad illud eſſet deuentũ, vt prænotionis eius quę ſecundùm naturam eſt, meminiſſe oporteret, quæ ad ſupremum genus prænotionis collata, ſpecies haberetur: genus verò ſi conferretur ad eas quæ ſub ſe concluderentur ſpecies, diximus decreuimusque Naturalem prænotionem ipſam id tantum coniectari, quod præſtare poſſet natura ſuis ſepta limitibus. Duplicem autem in modum huiuſce rei conſiderationem findi, cùm alia eſſent à natura duntaxat indita, quo genere & bruta pollerent: alia quę & ars, & ratio quibus iuuatur natura, & quaſi fouetur, compararent nobis: Hoc ipſum item bifariam diſtinximus, dum rude & ignarum vulgus partem ſibi vendicaret: pars eruditis hominibus ſeruaretur, illius eſſet prænoſſe Verno tempori Aeſtiuum ſucceſſurum, Aeſtati Autumnum, Autumno Hyemem ſubſecuturam: Huic & alia quoq; permulta iure meritoque darentur: Namque non modò omnifariam Philoſophi & rerum plurimarum conſulti coniectantur atque prænoſcunt. Sed & nautæ, & agricolatores, & Medici, præſagiunt ſæpenumerò & prędicunt de aëris ſtatu & mutatione, de frugum prouentu, de ſalute ęgroti, atque pernicie demùm, & quæq; ars propria pollet eruditione. Hæc nobis particulatim hoc libro ſingulatimque tractanda, non omnia quidem nec plurima, quæ ad artes illas pertinent, ſed plæraque: alioquin vt de cęteris taceam, vniuerſam medicinam exarare oporteret, quæ tota ferè prænotionibus abſolueretur. Nam vt prognoſtica ipſa pręteream, & ſigna, & cauſas, magna illius portio ſcrutatur atque conſiderat, quę autem ſigna vel ad iudicium vitę & mortis, vel ad rimandas cauſas non aſcendunt? quę rogo cauſę iam exploratę atque perſpectę de ſalute, de obitu, cõiecturalem ferre ſententiam nequeunt. Mitto quòd de pręſentibus, præterita medicinę conſultus indagat, & ad futura perueſtiganda accingit ſeſe. Quapropter nonnulla notabimus, vt in reliquis conſiderandis & perueſtigandis, detur poſtea nobis perpendere: Vtrum naturę ſatis conſideratio faciat, vtrum eò pertingat ratio: Hinc autem quę'nam & qualia in vniuerſum conſiderari queant, ſumi ratio poterit: Nam ad ea quę omni ferè animanti inſita, & quorum etiam prænotione pollent bruta, pauca admodum dicenda ſunt. Sed nec plura eorum quę ad vulgus pertinent ex eis videlicet obſeruationibus quę conniuentes etiam & ſomniculoſi non exanimare non poſſumus: quæ verò artem concernunt, ita partiri poſſemus: Naturale ſiquidem hominis lumen, aut eas cauſas & ſigna ſpectat quę ſupra ſe poſita ſunt, ſicuti cœlum, & ignis, & aëris ſphæras, aut quod in ipſo homine eſt, id vel ad animam ſpectat, vel ad corpus pertinet, aut quod infra ſe iacet, aquam, terram, animalia, plantas, lapides, aut quæ ad corpus conducunt. Si primùm dederis cùm vt ſcriptum eſt, poſita ſint aſtra in ſigna, & tempora, & dies, & annos, ex illis agricolę plurimùm (non fabulatores Aſtrologi) coniectantur, futura, & ex ſtatis anni temporibus, quid noctu agendum, quid interdiu comprehendunt: Indeque tempora & ſerendi, & metendi, & colendi, denique agri, ex varia Solis & Lunæ potiſſimùm peregrinatione docentur, quibus ad victum ſuppetat alimonia: ex ignis ſphæra nihil omnino per ſe, ſed ex aëre ob contiguitatem coniectari nonnulla datur, dum inflammationes aëriæ, & coruſcationes, & fulgura, & ventorum turbines, & pluuiæ, & tempeſtatęs, & grandines, inde

prouenìant,quorum prænotio,& agricolatoribus,& paſtoribus,& nautis magno vſui eſt. Si verò eorum quæ animæ conueniunt perpenſio fiat, prudentia inde oritur, quæ omnium quæ agi debent & poſſunt, recta ratio nuncupatur: ſi vel ſanitas, vel ægritudo cogitetur, medicina prodit: ſi vel aquæ, vel terræ mentio fiat, & nauigationis item & agricolationis præſagia ſuboriuntur. Si verò quæ corpori ſolatium afferant & commoda veſtigemus, reliquarum artium machinis vtendum, vnde & mechanicæ dictæ partem trahemus, quarum quæque ſuis præſagijs pollet. Sed hæc inter ſe artes prænotionibus communicant, ob id fortè quòd ab vna omnes, vel prudētia, vel arte ducuntur: omnium enim agendorum prudentia, omnium faciendorum ars parens & dux, alter. Vtra verò & vtraque vel ad animi, vel corporis emolumenta, tàm cœlo & elementis (vti ſolet) quam ijs qui de eorum mixtura coaleſcunt: multæ autem obſeruationes literis traditæ, ex quibus quædam quaſi prænoſcendi facultas conflatur atque colligitur, & prognoſtica ægritudinum & ſanitatis apud medicos, apud agricultores, & nautas, ſerenitatis & pluuiæ, ac cæterorum id genus: multæ verò memoria magis librorum monumentis ſeruatæ atque repoſitæ.

CAP. II.

QVINQVE MODIS NATVRALITER præcognoſci.

MVltifariam autem naturalis prænotio comparatur à nobis, quicquid enim antequàm eueniat coniectando præcapimus, aut ex notitia cauſæ, aut experimentis, aut vtroque ſimul id fit. Siquidem & cauſa cognita de illius effectu præſcire & prænunciare nulla iniuria poſſumus, & ex multa quoq; memoria & experimentis ars conficitur: Alij hoc, illo alij, in conijciendis euentis itinere gradiuntur: Alij vtroque freti certiùs exquiſitiusque præſagiunt: bifariam verò cognoſci cauſa poteſt, aut eius ſcilicet natura & qualitate perſpecta, de qua talem effectum naturę ordine deriuari cognoſcimus, aut quanquā occulta ſit & latens eiuſmodi tamē eſt vt eam rei illius productricem effectricemq; deprehendamus, quanquàm euentus aliqui de ſua cauſa penè ſemper ducantur, rarò alij & incertè admodum viſuntur, pronunciaturque: ex manifeſta ignis qualitate prænouimus ſi lignum illi propinquetur, comburendum eſſe, idque nulla controuerſia ſpectamus, identidem ſubortis nubibus & flante Auſtro quandoque deijcitur humor, quandoque diſſoluitur & euaneſcit ea occulta magnetis proprietate, præſcimus ferrum illi connectēdum & copulandum ſi propè adſit & abſit Adamas: cur autem tantùm ea ferrum trahat, inter inexplicabiles quæſtiones ſoli Deo cognitas Alexander Aphrodiſæus in exordijs Problematum repoſuit. Quinq; itaq; modis hiſce naturaliter prænoſſe homines poſſunt, duce ratione, quæ & cauſas manifeſtas rimatur, quorū aliæ certę, incertæ aliæ, & occultas quoq; indagat, de quibus euentum conijcit: præter id quoque effectum ſæpenumerò nulla cauſæ cognitione, ſed experientia duntaxat deprehendit. Deum tàm cauſæ notitia quàm experimentis ſimul iunctis aliquando præſagit.

CAP. III.

DE PRAESAGIO IRRATIONALium animantium.

ANimantes verò quibus phantaſia prò ratione eſt, impetum quendam à natura ſentiunt, quo ducuntur ad cōmoda, & ab incommodis abducuntur: nam cùm eis liberū non ſit in alterutràm ſe partē vergere, & ſua mutare propoſita, quę propria ſunt rationis officia, ſit illi pro ratione inſtinctus impetusq; naturę: Quapropter euenit vt prænoſſe, & ita dixerim, ariolari ea autumârit antiquitas: Vidētes enim hirundines, turtures, luſcinias, exacta vix hyeme cùm primùm intepeſcere annus incipit, atria noſtra, noſtras arbores, noſtra ſpineta petere: putârunt vernum eis tempus eſſe præcognitum, eaſdemque dum aëris teporem conſectentur, ad nos alis pernicibus aduolaſſe, quos videlicet tepidi regelaſſet aura Fauoni. Videntes item maris & ſtagnorum accolæ quòd incurui delphines vellicarent aquæ ſumma, & quòd ſiccum Mergus amaret, vaticinari eos quodámodo

de futu-

de futura maris tempeſtate putârunt. Videntes quoq; riparias hirundines præter ſolitum aduĕtare & murales ad opes proprijs caueis derelictis, ignotas turres remigio alarum petere, ſtatim opinati ſunt volucres iſtas aduenas & peregrinas commotionem aëris & turbines nobis portendiſſe: Sicut & Delphin & Mergus vexationes æquoreas. Tria hæc exempla adduximus, telluris, aëris, aquæ, ſatisfactura pro multis, quæ hinc inde ſumi & coaccruari potuiſſent. Namq; apud Aratum, Vergilium, Ciceronem, Lucanum, alios, viſuntur plurima quorum idem iudicium ferri poteſt quod in noſtris hiſce ferendum eſt. Falluntur ſanè quicunque putant prænotionem aliam auibus & beſtijs ineſſe præter inſtinctum illum impulſumque naturæ. Nam cùm plurimùm hirundines noſtram regionem petunt, noſtras domus plauſu cantuque ſalutant, impulſu quodam aërię tepiditatis id faciunt, quam prę hominibus deprehendunt, & præſaginnt magis: hoc eſt, acutiùs ſentiunt, minori ſiquidem impedimento plumatæ animantes aërio victu aſſuctæ, & paruo corpuſculo ſpirantem Zephyrum exceptant, eoque fortiùs afficiuntur. Nos autem id rei latere certum eſt. Sed enim Alexander huic noſtrę fauet opinioni, qui libro Solutionum docet: Ventum ſæpenumerò vehementem excitatum eſſe, quem videlicet non perſentiamus, quoniam craſſa & duri ſenſus corpora nacti ſumus. Multò certè minus placidum & viuifico veluti tepore mulcĕtem, qualem Zephyrum dicimus, paruulis illis volatilibus notum perſentiemus. Sed & aliæ præ alijs eodĕ in genere ſagaciores animantes, ideò inter ſumma initia vernantis aëris aduentu quoq; celeriores. Vnde illud in Ethicis apud Ariſtotelem ſcriptum puto, ex vna hirundine vernum tempus pronunciari non poſſe, quod iam diu in prouerbium ceſſit, cùm alia aliam qua diximus ratione perueniat. Turturis quoque & Luſciniæ par in aduentu ratio: nam quanquàm ille in aëre muſcas & culices non prædentur ad paſtum, quæ poſt hyemis rigorem per aëra ſpaciantes dinagantur, lumbricis nihilominus & vermunculis veſcuntur, ac minutulis germinantium arborum floſculis aſſueſcunt, quæ turturibus, philomelis, alijsque compluribus auitij generis ſubminiſtrantur, temporis eiuſdem tepore, quem & ille quoque acutiùs ſanè quàm homines, quàm ferè beſtiæ præſentiunt. Quod verò Delphin ſe dorſo celerrimis illis iactatibus oſtentet, cùm futura tempeſtas impedis, quòd ſiccum mergus vdo relicto aduolet imminente procella: id propterea fieri ſciamus, quòd Delphino tempeſtatis ortus nobis alioquin ignotus iam deprehĕnſus eſt turbatis in imo aquis, & harena commota ventorum turbinibus, fuit ille inimicam ſibi commotionem, qua piſces etiam quos ille venatur, quibuſdam veluti latebris occuluntur, & ſumma petit, non adhuc violentioribus ventis infeſtata. Ita mergo contingit, cuius victus in capiendis piſcibus, qui ſe facillimè ab eius aſpectu proripiunt iactatis & turbatis æquoribus: vnde in præda laſſati terras petunt. Inde factum vt dum hic vdum relinquens ſe confert in ſiccum, ille relicto profundo, aquarum ſuperficiem petit: littorum accolæ, & pelagi nautæ, portendi tempeſtatem obſeruauerint, ſentiunt illi veriùs quàm præſentiunt. Sed initia vel parua tempeſtatum quæ homines terris quàm aquas aſſuetos magis donec ingruerint, deliteſcunt: illis enim præſentiunt non ſibi qui quod iam eſt, quamuis paruo initio ſenſère: nec alia ratione, Apodes inſolitæque aues cùm ad nos migrant vel recedunt ad alios, temporum mutationes inſinuant, vi namque ventorum deferuntur, cui contrà nare præ imbecillitate non datur. Quapropter cùm ſeſe noſtris aſpectibus offerunt, violentiam flatuum expectamus, quam ille nobis ſua quaſi fuga nunciârunt: Alij præſentire eas putaſſe videntur, alij nil certi hac de re ſe habere mŏſtrârunt, vt Iamblichus qui opinatur naturale præſagium euenire, nec ab acumine ſenſus, vel ab Sympathia, vel alia quadam commotione virium naturalium, quod antè putauiſſe Vergilium exiſtimârim, cùm in primo Georgicorum ſcribit:

Haud equidem credo quia ſit diuinitùs illis

Ingenium, & quę ſequuntur: Nos autem nec ab're, vt putamus, diſſeruimus ſentire irrationalia ſibi tantùm, nobis verò ſi dicere liceat præſentire. His enim ſimilibusque de cauſis ex irrationalibus nobis præſagire conceſſum eſt, cùm & horum animantium effectus, & quæ futura ex eis quodammodò nobis portenduntur ab eadem cauſa perueniant: Exempli gratia, ex violentia ventorum, atque ex animalium illorum fuga, & tempeſtas, & procella deriuatur: ex propinqua-

pinquatione verò Solis ad noſtrum verticem tepiditas aëris prodit, ex qua & aduentus hirundinum & vernum etiam tempus procedit. Sic & crocitatus & garritus auium naturalem non ſuperſtitioſam prænotionem pollicentur, cùm motu quodam naturę animantes eiuſmodi, vel de commodis aëris & victus quodammodo gaudeant, vel de aduerſis tempeſtatibus, & cibi penuria lamententur, non tàm ſibi quàm alijs quę participant eadem ſpecie. Sileat igitur Melampus, & Pythagoras de linguis volucrum interpretandis: ſileat Apollonius, & quicunque alij qui voces auium obſeruauerunt & interpretati ſunt, quaſi magnum aliquod & arcanum percepturi. Nam ſicuti apud Hieremiam ſcriptum eſt: *Miluus in cælo cognouit tempus ſuum: Turtur, Hirundo & Ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui:* Ita & cantus edunt aues & garritus proprij animi ſigna non mutationis rerum prognoſtica, aduerſus quam vanitatem, ſexto nobis libro eſt diſputandum: Qui autem portendi vel bona vel mala nulla ratione ducti obſtinatiſſimè autumârunt, potuerunt certè erròris commoneri ex infantibus, quibus nullus arbitrij, vel rationis vſus, rident tamē & vagiunt, nec illud aliunde manat quàm ex lætitia, hoc non niſi ex mœrore doloréve prouenit. Sed viri pietate præcipui, non in vanitatem & ſuperſtitionem, verùm in religionem idipſum retulerunt, cogitantes ab ipſis volucribus quaſdam ceu reddi gratias Deo, ita impellente natura, vt quæ voluntate, non poſſent, ſuo tamen modulo vniuerſitatis Dominum venerarentur.

Cæterùm inter animalium præſagia non parùm aduertendum eſt, quædam magis, minus alia præſentire, idque pro diuerſitate naturæ & perfectionis euadere. Nam quantò magis altiùs: hoc eſt, propinquiùs ad humanam prudentiam ſcandunt, tantò exactiùs præſentiunt & præuident, ea ſunt quæ ſublimiorem abſolutioremque phantaſiam nacta fuerunt: Multa ſunt eorum genera, multi gradus iuxta elongationem à ſtupida natura plantarum, oſtrearumque, & propinquitatem ad hominem: Ad hæc autem inueſtiganda obſeruatio illa ſatis ſemper non facit, vt quæ diſciplinæ quodammodò participes ſunt, ac homini quodammodò ſubſeruiunt & famulantur, vt Elephantes, vt Canes, vt multa auitij generis, quibus in venatione vtimur, ea præſentiant magis & prouideant ſibi: Nam formica & apis quę nec magnitudine pares, nec hauriundæ diſciplinæ idoneæ ſunt, exquiſitè prę̨ſentiunt & quadam ceu prudentia vtuntur: Namque & hæc ſibi domunculas reædificat miro ordine, & ſuum ſequitur regem, & mortuas effert ſocias, ac liquido diſtendit nęctare cellas: illa verò venturæ hyemis memor, & ætatis tranſituræ exit in campos furatum grana, eaque ſingulatim ore trahit in caueam ſubterraneam, vel in excauatæ arboris reponit ſcrobe, vnde ſibi ſuppetat alimonia, *Dum deſæuit hyems, dum non tractabile cælum.* Ducuntur tamen ad id impetu etiam, & quodam impulſu naturæ, non diſcurſu arbitrióve, quando & ſemper eodemque modo prouident nec aliâs alitas: Sicut etiam hirundines, turtures, palumbes, ciconiæ eodem ordine modoque nidificant, nec euariant. Quibus verò ratio phantaſię dominatur libero pollent arbitrio, quare modò ſub dio degunt, modò in domibus, modò ruri ſunt, modò in vrbe, modò hoc, modò illo, modò domuum manſiones fabrefaciunt, modò venantur, modò quieſcunt, modò quicquam amore proſequuntur, quòd mox odio acerrimo inſectabantur. Falluntautem & decipiuntur ſæpenumerò, cùm nec Dei ſequantur inſtinctum, nec naturæ dicto pareant & innatam prouidentiam aſpernentur: Vnde puto inertes & ſomniculos ac veterno marcentes Diuino præconio verbis iſtis excitatos: *Vade ad formicam ò piger*, quaſi monuerit ita vacui bonorum operum homini proſpiciendum ſit, ne ſpiritali non procurata alimonia moriatur æternùm: quemadmodum formicæ ne temperario pereat ciborum inopia granorum acerui ſtipandi ſunt, quod clariùs à Chriſto Domino cùm aliâs, tùm ibi expreſſum cùm monuit nos: faciendos nobis eſſe amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defecerimus, recipiamur in æterna tabernacula.

CAP. IIII.

DE PRAENOTIONE VVLGI ET PRVDENTVM, & quòd omnis naturalis prænotio quandoq; fallit.

Æterùm cùm ſupra naturam & cognitionem irrationalium animantium quæ homini competit, & natura, & notio collocetur, ſequens eſt vt eorum etiam præcognitioni præſtet hominum prænotio. Diximus ſecundo capite, quinque modis hominem naturaliter præcognoſcere. Nunc hominum genera quod & ſuprà tetigimus diſtinguendum, cùm alij rudes, eruditi alij, & ſint & habeantur: Eruditum autem genus rudi præſtat, quemadmodum & brutis, rude præeſt vulgus, quanquàm proportione diſſimili: Namque inter ſe homines tàm ignari, quàm ſcientes ſpecie conueniunt, eademque illos eſſentialis differentia conſtituit, verùm indiuiduationis (vt aiunt) principio dirimuntur, & qualitatibus corporeis variantur, & affectionibus animi ſecernuntur. A brutis verò diſtant ſpecie, cùm rationalis & irrationalis differentia genus ipſum animalis diuidat, & quaſi ſecet in partes, quorum potior quæ ratione pollet hominibus, brutis altera condonata eſt: cùm autem quæ inferior ordo poſſidet, ea eminentiùs contineat ordo ſuperior, fit vt rude vulgus, & quod ſui proprium eſt, obtineat, & eis quæ inferiori brutorum naturæ largita ſunt, polleat. Quemadmodum eruditis euenit: nam præter id quod illis ſtudium & induſtria ſuggeſſit, quæ vulgò etiam præcognoſcuntur, explorate exactéque prænouerunt: vulgus autem ipſum quanquam multifariam partiri poſſemus, huic nihilominus nomini anguſtos ad præſens poſſeſſionis terminos præfigimus, vt nil vltrà protendatur quam ignorantiæ ſæpes concludunt, nec vllo pacto vel ſapientium, atque ſcientium, vel peritorum etiam artificum mechanicis operam nauantium immiſcere ſe audeat, quos omnes ad præſens prudentes appellauerim, cùm duce prudentia, ſuas quiſque prænotiones indaget: ob id puto ab Homero quondam tributum fabro ſapientiæ nomen, & ob hanc & altiorem etiam cauſam Paulum dixiſſe Apoſtolum: *quaſi ſapiens architector fundamentum poſui.* Vulgus autem ipſum quanquàm ignorans, quanquàm vbera doctrinæ laboris tædio non preſſit aut ſuxit, hauſto tamen naturæ lacte adoleuit, adeò vt, quamuis infans prænouerit, tamen & effatus fuerit hyemem in qua frigore vexamur in æquali autumno calcem vrgere hyemi ſucceſſurum placidum ver, in quo aëris fœcunda tranquillitas, æſtatem exacto Vere ſecuturam, quo tempore æſtus moleſtiam pariat, poſt quam iterum autumnus. Prænouit item fœminam prolem parituram, quam geſtandi vteri grauidam conſpicatur. Prænouit quoque futurum, vt fameſcat veſperi qui manè aut nihil aut minus comederit: euenturum pariter præſagit, vt non multò pòſt moriatur, qui iam ſenio confectus atque decrepitus nonageſimum annum exceſſit, & ſi qua ſimilia animaduertit, quorum aut iam manifeſtas deprehendit cauſas, ex quibus effectus prodeunt, aut nullam cauſarum notitiam adeptus, ita nihilominus euenire ſolere crebris experimentis obſeruauit. Ea item ſeruanda prænouit quæ formica ne pereat, hyemem prænoſcēs operatur, quod ni fecerit, pereundum ſibi ipſi prædicit: quare accingit ſeſe ad comparādam qua ratione poteſt alimoniam, ad ſtruendas manſiones, quibus ab æſtu, glacie, niuibus, & quibuſcunque vel hominum, vel beſtiarum peregrinis iniurijs muniatur.

Prudentes autem viri præter ipſam naturæ faculam cornea teſta concluſam, cuius beneficio non offendit vulgus, maiori etiam lumine pollet: nam ipſam prudentiæ lucernam adhibent qua & longiùs, & exactiùs vident, ea enim procuranda ſibi prænoſcunt quibus etiam indiget vulgus, & prætereà proſpiciunt, prænoſcuntque quid ſuæ arti conueniat, vt bene ſibi & familiæ ſit: quid ægro ſi medicus, quid agro ſi colonus, quid exercitui ſi militiæ dux, quid populo ſi ciuitatis aut prouinciæ princeps, quid propriæ demùm arti & facultati, ſi ſapiens & Philoſophus fuerit, qui ſpectatiua parumper diſciplina ſequeſtrata, ad practicos actus mouendos conuerterit ſe, prænoſcet non ſolùm & præſcribet quid ſibi & familiæ, ſed quid ciuitati, quid regioni futurum fiet & profuturum: reliquis prudentibus eò præſtantior, quòd maiori lumine colluſtratus, plura vniuerſaliora, remotiora, cùm certiùs, tùm perſpi-

tùm perſpicaciùs intuetur, huc prouecta naturalis prænotio benè ſibi actum putat. Sed præſtat huic veri Prophetæ prænotio, prudenti & philoſophica excellentior multò quàm illa vulgari, eò enim præſtabilior quòd ſupra naturam Dei munere largita, & proſpicit exactiùs & nobis quoque ſalubriùs conſulit, & cautiùs pręſcribit, & certius manifeſtat: namque pedibus noſtris lumen Dei, & lumen ſemitis noſtris, nullus in hac error, nulla deceptio: In naturali verò multa errata contingunt, ſiue ad brutorum & vulgi, ſiue ad prudentum præſenſiones, prænotionésve reſpicias. Nam ſæpenumerò hirundines pœnitent (vt ita dixerim) aduenisse cùm Veris initio vel exuberatiores pluuiæ deciderint, vel venti truculentiores & gelidiores quàm conſueuerint excitentur. Sed neque eadem ſemper temperie omne Ver pollet, nec eodem ardore æſtates omnes excruciant, nec pari algore quæcunque hyemes rigeſcũt: horum cauſa libri quinti decurſu patebit: euenit enim plærumque quod & hac ipſa æſtate contigit, vt Iunio menſe quo exſudare identidem ſolebamus, aliquot diebus alſerimus.

Quare fit quòd tametſi ſtata illa ſint tempora, ſtatæ mutationes, ſtati volucrum illarum aduentus, ex accidenti tamen variatio ſuboriatur. Atqui nec parit ſemper fœmina tumore ventris grauida, cùm vt aborſum mittam, & concluſus ventus, & retenta menſtrua, & inutilis mola pro fœtu & prole ſæpè virum ludificent: Nec item veſperi ſemper fameſcit, qui nô comederit manè, regio in cauſa poteſt eſſe, poteſt & interior humor, poteſt & virtus ſuperior condonata. Nam in Aegypto duobus vel tribus diebus ab eſu potúque omni abſtinere, nec mirum, nec moleſtum putabatur à monachis. Sunt & noſtris in regionibus, quibus ea in ſtomacho exuberat humiditas, vt nunquàm penè fameſcant, idque in ęgris identidem videri datur, quorum plurimi ob putridorum humorum exundãtiam ſemel etiam vel minimum in die comedere moleſtiſſimum: Fuère qui integros etiam annos ab omnibus eſculentis & potulentis labia coërcuerint. Noſtra tempeſtate Columba Reatina virgo Peruſiæ ſexenni vixit inedia, nil omnino ſubſtantiæ corruptibilis in cibum ſumens, ſola Chriſti communione contenta. Vidi ipſe & per interpretem allocutus ſum fœminam in Auguſta Vindelica morantem, quæ quadriennium (ita publica in regione fama, ita domeſtici teſtabantur) ab omni cibo abſtinuerat. In compendio ſtudij Theologiæ ſcribit Rogerius Baccon, ſuo tempore in Anglia fœminam quandam nil per annos xx. comediſſe, id ille in ſtellas refert (vt ſolet alia) quod certè ridiculum. Cæterùm nec omnes nonagenarij paulò pòſt moriuntur: Vidi ego centennes, & paulò antè obijt non longè qui tertiumdecimum ſupra centeſimum euaſerat, quòd ſi citetur antiquitas nonagenarij vix tum pueritiæ terminos egrediebantur. Nam vt mittam primum hominem qui nongentos & triginta vixit annos, & Mathuſalem qui eò annis nouem & triginta longæuior: Multi etiam poſt diluuium adeò viuaces vt noſtra decrepitas pro iuuenta illis fuiſſet: hinc manifeſta vanitas apud Petrum Aponenſem deprehenditur, ſeu vt ille ſe cognominat Paduanenſem dicere maluerimus: detis hanc loquendi veniam grammatici, detis & rhetores: non enim Patauinitas hæc qualis in facundiſſimo ſcriptore Liuio notata, ſed Paduanenſitas: ita enim hæc à Paduanenſi vt illa à Patauino iuſta analogiæ proportione deducitur: hinc riſus concitatur, hinc dolor, dum & ſuperſtitioſi quidam & ignari apud imperitos adeò coluntur & obſeruantur, vt noceant, & quibuſdam veris epotis multa ſimul falſa degluttiant: hunc patruus libenter redarguit, ego fortaſſe non minus ſi quando ſe facultas obtulerit, taxabo, quanquam iuſtus & integer liber ex eius erroribus ſeorſum colligi poſſet: Is igitur Aponenſis in libro qui ab eo Conciliator inſcribitur, differentia nona tanta blaterat, vt in promptų non ſit, quid imprimis & magis redarguendum, cùm multa ad rem, de qua nunc tractamus, pertineant, adducam propria illius verba quępiam de annis humanæ vitæ: propter ſecundum, inquit, ſciendum quidem quod vt reſonant ſermones legum & Moſaicæ præcipuè natura humana debilitata eſt, ab eo quòd antiquitùs exiſtebat, cuius quidem ſignum eſt, quoniam audiuimųs homines à mundi generatione, & citra productos longæuiſſimæ vitæ exiſtentes: Sicut ex Moyſe colligitur Geneſeos libro: Adam enim 930. vixit annis, Mathuſalem verò 969. Noë veò 700. cum Abraham & alijs conſequenter etiam ab illa longæuitate minoratos, velut Moſen, Dauid, & Aaron, cum Leuicis, ſicut per

eundem

eundem ibidem apparet dicentem: *non permittam ſpiritum meum in homine, quia caro eſt, vltra centum & viginti annos.* Hæc namque eſt vita naturalis, ſecundùm etiam Aſtrologos, tot enim ſunt anni Solis maioris. Hæc Petrus ex Apono: in quibus ſi rectè percipiantur, multa delirat, ſed non ſingula perſequenda. Errat quidem dum naturalem vitam illo ſpacio præfinit: Neq; enim minus naturalis primi temporis vita quàm ea qua poſt diluuium homines vixerunt, imbecillior fortè, non naturalior, quàm poſt diluuium fuit. Qua enim philoſophia didicit vt centum viginti annorum vita naturalis ſit: num ergo & ſuperior & poſterior præter naturam? Sed hæc mittamus. Errat item inſigniter Diuina verba citans, & inſigniùs aberrat in ſenſu: nam ſpacium centum & viginti annorum ad vitam pertinere hominum putat, quæ vltrà non portēderetur, falſum id quidē & Sacris literis aduerſum, cùm poſt diluuium multi trecentos etiam annos vixerint, & aliqui quadringentos exceſſerint: Sed & Iſaac qui multa poſt ſecula æditus centum & octoginta vixit annos, patrem quinq; annis ſuperans, qui perperam ab Aponēſi cum Mathuſalem & Noë computatur: cùm nec Cataclyſmi tempore, nec numero annorum conferendus ſit: quippe qui eluuionę iam multis ſeculis peracta floruerit. Sed nec Diuina illa ſententia: *non permanebit ſpiritus meus in homine in æternū, quia caro eſt, eruntq́; dies illius 120. annorum.* eò ſpectat, vt ex illa ſcilicet hominum vita 120. annis notaretur in poſterum, verùm & indignationis Dei & intercidentis more cataclyſmi mentio facta, quaſi vitam illius ſeculi eo tēpore præſignârit, cùm poſt annos centum atque viginti ruptis omnibus fontibus abyſſi magnæ, & apertis cœli cataractis ac dierū quadraginta totidēq; noctuū pluuia demiſſa altiſſimos mōtes quindecim cubitis aqua præcelluit: Vnde omne illius ſeculi animatum genus, his exceptis quæ intra arcam Noë concluſa fuerant, eluuione perierunt. Atqui nec Aſtrologicū illud dogma etiāſi verum ſit, quicquam probat. Si enim annis Solis noſtros annos gubernas, cùm ille non ſolùm maiores, ſed & maximos & minores, vt Aſtrologi volunt, nec tu diffiteris, habeat cur de maximis ita, aut minorib. humanam vitam nō deducis? Multa prętereа falſa ibi comminiſcitur, inter quæ illud, quod pertinet etiam ad annos, fuiſſe commentatorem Auerroēm, anno Gratię centeſimo quinquageſimo, ita illum in ſecundum cœli librum innuere. Parum erat Aponenſi iſti in Theologia, in Philoſophia deliraſſe, ni & in hiſtoria quoq; temporū exorbitaret. Commentatorem ex Maomethis Arabis ſecta fuiſſe, nemo eſt ferè qui neſciat: Is aūt Heraclij principis tempore fuit, quo cum etiā conflixit. Heraclius verò poſt Virginis partum annos circiter 630. principatum adeptus eſt: quid quod Auerrois filios vidit Romanus Aegydius, beati Thomæ diſcipulus, qui fortè non ampliùs annis ſexaginta præceſſit Aponenſem: Hic enim 1303. ſuum Conciliatorem compilabat, Aegydio ducenteſimo octuageſimo vel circiter defuncto.

Sed cur moramur in remotis, ſi Auerrois ipſius commentaria perlegerimus, in eundē librum quem citat, inueniemus vtiq; in enarrationis particula vndecima ſupra centeſimam, ſemel eum atque iterum meminiſſe quo tempore ſcribebat: Nam primò quingentos triginta, deinceps quatuordecim ſupra quingentos à Maomethis prædicatione annos enumerat: Oppoſita huic vanitas de Artephio circūfertur, qui ſe annos mille & vigintiquinq; vixiſſe dū ſcriberet, teſtetur: Quem Rogerius miris tollit pręconijs (vt ſuperiori libro monſtrauimus) Idē narrat quingentis annis quempiam vixiſſe vnctionis cuiuſdam beneficio, vt iam minus mirum videri poſſit Plinij teſtimonium de eo qui foris oleo, intùs mulſo vtens centum annos ſupergreſſus fuerit. Sed iam nimis multa ne in vanis ſcrupuloſius redarguendis vani ipſi videamur, redeamus igitur vnde diuertimus: colligentes nullam eſſe aut brutorum animantium, aut vulgi pręnotionem quæ aliquādo non fallat: Sed neq; prudentū omnes quadrant, cùm omne lumen naturæ prophetico lumini comparatū crepuſculum ſit, ne noctē dixerimus. Hoc igitur lumen quod à ſancto Bonauētura ſuperius appellatur, nūquàm fallit: Fallit exterius quod mechanicæ arti tribuit, fallit inferius quod ſenſitiuæ cognitioni congruere dicit, fallit interius quòd Philoſophiæ coaptat, de ſenſu notiſſimum, qui ex accidēti, ex obiecto cōmuni, ex nimia etiā erga propriū & peculiare obiectum diſtantia fallitur: Sicuti apud Ariſtotelē claruit de philoſophia ipſa compertū: Cùm & ipſimet eius autores ſæpè in præcipiendo & ſæpiùs in faciendo delirent: Siue liberales artes quæ mixtæ ſunt vt viſilis muſica, & Aſtrologica, in alijs enim cur pnoſcas, ſiue Philoſophiæ

ſpectatiuæ munera, ſeu moralem etiam attigeris: nam ex viſili linea quandoq; obtuſus fallitur: Nec ſonori numeri ſemper complent aures, nec ſydera ſtatos ad vnguem curſus obſeruant, quando indeprehenſi motus ſunt: Sed & terũ proprietas immerſa materiæ ſcrutatores ſuos fallit: De morali verò notiſſimum, circumſtantias virtutum difficulter ſeruari: quis enim prudẽs ſemper vtitur prudẽtia? Quę item prudentũ prænotiones & conſilia quandoq; nõ vana? Ingens hęc res volumen expoſceret, ſi vel minimã eorũ, quæ nouimus, portionẽ notare vellem: Sed neq; noſtrę eſt imbecillitatis docere prudentiã, quę Dei donum eſt ab ortu naturæ inſertũ animæ, quanquàm eius abſolutus vſus, aut nunquàm, aut rarò, niſi ſeris ab annis: neq; pariter prudentũ errata colligere inſtituimus, hoc eſt, obſeruare quotiens qui prudentes exiſtimati ſunt, prudentia duce, ſua munera non obiuerint. Sed tantùm vel oſtẽdiſſe, vel innuiſſe omnes humanas prænotiones nõ ſemper euentis cõuenire, & quantũ eis vti liceat, vel de lõginquo monſtraſſe, quod in alijs diximus, In mechanicis quoq; dictũ pariter intelligi velim. Hę ſeptẽ ab Vgone & alijs numerantur, Lanificium, Armatura, Agricultura, Venatio, Nauigatio, Theatrica, Medicina: Sed ſint plures, ſint pauciores, neq; enim hæc ad præſens neceſſaria aut opportuna diſcuſſio. De agricultura & medicina quid illius decernunt authores, an ſuo cum Hippocrate vniuerſa medicorũ caterua non clamat, experimẽrum fallax, iudiciũ difficile? An cùm de temporib. obſeruandis nitidiſſimus agriculturæ pręceptor Columella, verba facit, monet in diſciplina ruris ſcrupuloſitatem eſſe reijciendã, atq; vt erat in prouerbio: pingui vtendum Minerua: verùm quoniam ſtata eorum pręcepta, ſtatæ regulæ, & ex prudentia, & iugi obſeruatione poſitæ, rarò euenit vt fallant, de quotum prænotionibus nonnulla quantum ad pręſentem librum ſpectat, diſſeremus: Agricolę primùm & paſtoris, mox nauigatoris ac medici, aliorumq; operariorum attingentes præſagia.

CAP. V.

DE PRAENOTIONIBVS AGRICOLAE

ITaq; ſi ſtatis temporum & cœli regulis prænoſcere pędicereq; voluerit, vel agricola, vel nauta, vel paſtor, aut nunquàm decipietur, aut non frequenter. Attingemus plęraque vt idem ferri de reliquis iudicium poſſit. Id potiſſimùm curantes, vt quas illarum artium ſcriptores rerum cauſas prætermiſerunt, vel innuamus ipſi vel ſubſignemus, ne aut diuina aut ſuperſtitioſa huiuſcemodi pręſagia exiſtimentur, quæ ſuum in ipſa natura principium obtinent, quo cognito, & quæ ab ipſo fluunt, dignoſcuntur: Ita experimẽtis ratio adſtipulabitur. Idibus Ianuarijs ventoſam tempeſtatem & incertũ ſtatum expectari ſcribunt, qui de agricolatione pręcipiũt, & pręcipuè Columella libro xij. qui etiam xvij. Calendas Februarias putat tempeſtatẽ incertè xvij. Calendas Africum, interdũ Auſtrũ cum pluuia, ita multas vel tempeſtates vel pluuios dies Ianuarij menſis obſeruandos monebat, nullam afferens rationẽ, cur ea euenirẽt, experimentis duntaxat contentus. Verùm & ratio nobis admodũ ſuffragari videtur, quoniã bruma tũ penè conſumitur, & annus extremo illo rigore depoſito, paulatim incipit tepeſcere, & in vernũ tempus inclinare: Inter finẽ aũt rei cuiuſpiã & exordiũ alterius ſi diuerſę illæ naturę fuerint & inuicẽ alternęq; ſuccedãt, pugna quędã oritur & conflictus contrarijs earũ rerũ virib. inter ſe certantibus. Porro hyemi ſuccedit Ver, illa frigidę humidęq; naturę eſt, quod ex eis deprehẽditur quę parturit penè ſemper, & parit pluuijs, pruinis, niuibus, ob Solis elongationẽ ab ea parte cœli quæ noſtris capitib. imminet: Veris autẽ natura cùm humida calidaq; & ſit & habeatur, in ea enim tempore iam indito corporib. animantium ex Solis reditu ad noſtrum verticem in propagationem ſobolis vniuerſa concitantur: idcircò euenit vt humor iſte tepentior & viuificus calor gelidę illi humiditati, & humidæ frigiditati aduerſetur, vt vincat, vt obtineat illa contrà ne pellatur, ne ſuperetur reſiſtat naturę ordine ſtatuto, vt inter ſe contraria, ſi proxima fuerint altercentur & bellent: videre id in viridi ligno omnibus datur cui fiat proximus ignis, pellere hic contrariam ſibi frigiditatem humiditatemq; non deſinit, quoad materiam illam ſibi ad inhabitandum præparauerit, contraque humiditas & frigiditas ligni poros quaſi fores occludit, vt excludat hoſtem, qui ſi valentiùs aggrediatur, & vires exacuat, cedunt aduerſarij & iam patet aditus hoſti: hinc ille quaſi querulæ & gemebundæ voces ardentis ligni, hinc humiditas victa guttatim decidens, quæ, ita dixerim, mœrore con-

re confecta lachrymabnnda diſperit. Tepor igitur aduentãtis veris cum frigida humiditate confligens tempeſtates excitat & aëris parit inconſtantiam. Venti enim ex cõflictn illo generantur, trahente & euocãte ad ſe materiam Sole, qui directius iam noſtrum aëra ferit, vnde tolluntur vapores, ſeges nubium, ventorum & pluuiæ.

Sed obſtiterit fortaſſe qniſpiam non ita eſſe contendens, vt confligat eo tempore exordium Veris cum fine brumæ, & alias quoq; & eas quidem Aſtrologicas à Colnmella innni cauſas tempeſtatum & pluniæ: eum enim quanquàm non in omnibus, in aliqnibus tamen mutationibus, aut Occidentis aut Oriẽtis cuiuſpiam ſigni cœleſtisve imaginis mentionem facere, vt Leonis, vt Cancri, Delphini quoque & Fidiculæ non ſatisfacere: Item rationem allatam particularibus illis mutationibus dierum pecnliarium: ex ea enim ſequi, vt toties hæ fieri mutationes debeant, quot inter initium & exordium temporum illorum Veris ſcilicet & hyemis intercidunt dies, opportunè obijcitur. Sed ſtatim diluemus obiecta, interſtitium illud Veris & hyemis, non aliunde, quàm ex ipſomet authore deſumpſimus: quanquàm non me latet diuerſa eſſe tẽporum initia iuxta diuerſa ſcriptorum dogmata, ſicuti & varias annorum menſuras eſt reperire. Sed & diuerſa etiam ſecula, de quibus Cenſorinus multa diſſeruit, veterum colligens opiniones. Mouemnr autem ab ipſo Columella, principium Veris non ita à ruſtico quemadmodum ab Aſtronomo obſeruandum eſſe, qnoniam, inquit, conſumpta bruma iam intepeſcit annus permittetqne clementior dies opera moliri, & poſtquàm ſemeſtrium illud primum tempeſtatibus annotatis percẽſuit, ad hunc modum ſubdidit: Itaq; ab Idibus Ianuarij quod habetur tempns inter brumam & aduentum Fauonij, ſi maior eſt vineæ vel arbuſti modns, quicqnid ex autumno pnrationis ſuperſit, repetendum eſt: cõfinia igitnr notauit vtriuſq; temporis, quanquàm nec extremum illius, nec primum omnino iſtius temporis diẽ ſubſcripſit, exactiùs hoc præcedentis libri de cultu hortorum his verſibus declarauit:

Pòſt vbi Riphea torpentia frigora brumæ,
Candidus aprica zephyrus relegauerit aura,
Sydereoq; polo cedet Lyra merſa profundo,
Veris & aduentum nidis cantauit hirundo:

Sanè ſiue extimum ſiue citimnm finem principiumque & brumæ capias & hyemis, conflictum etiam pugnantium qnalitatum frigoris & caloris capias neceſſe eſt, nullamque omnino diuerſitatem aliam inuenies, quàm intentioris remiſſiorisque pugnæ, ſiue citò finias hyemem & actutum Ver exordiaris, ſeu longum hyemi præfigas terminum, & ſerum etiam Veri præſcribas initium. Vanitati autem Aſtrologicæ tàm fauere nõ poteſt Columella quàm qui eam magnoperè impugnanet it. Meminit enim eodem libro ſuæ aduerſus Aſtrologos lncubrationis, qua, inquit, exigebatur id quod improbiſſimè Chaldæi pollicentur, vt certis quaſi terminis, ita diebus ſtatis aëris mutationes reſpondeant: cùm autem orientium & occidentium imaginum meminit, non ideò dictum affirmemus, vt eas rationabiles cauſas aëriæ mutationis pntauerit, verùm qnia eis temporibus mutationes illæ eueniunt. Contigêre etiam imaginem hanc oriri, occidere illam, & ſub noſtrum finitorem deliteſcere, quòd ſi ea ſignificare interdum tempeſtates, interdum facere velle videatur, ſi eum ab errore defendere volnerimus, eo modo quo diximus ſignum, eo modo cauſam intelligamus: vt non per ſe cauſa, non per ſe ſignum, ſed ex accidenti, & quadam quaſi cum præfatione veniæ nnncnpetur, quòd ſimul tamen, quanquam diuerſis ex cauſis connenit, & ab eadem etiam cauſa quanquã diuersè proficiſcitur: nam Solaris motus cauſa eſt, vt diximus, aërię illius mutationis: neq; etiam ab ea abeſt cauſa qua Fidicula occidit, & Delphinus exoritur, ſi rectè Aſtrologi Solem ducem aſtrorum appellatis: ſi verò eũ refugiris ducem & cauſam certè motum ſuperiorem, ſeu octauæ, ſeu nonę ſphęrę & mobilis primi, non effugeris, vnde omnib. motus inuehitur, vnde Sol ad noſtrum defertur verticem, vnde pariter Fidicula & Delphin & exoritur, &, vt aiũt Poëtę, in ęquore mergitur: Alioquin falſa eum plęriſq; ſenſiſſet, qui cœlum eius rei ſignum eſſe poſſe crediderunt, cuins cauſa non ſit, quam quidem opinionem latè in quinto huius operis libro confutabimus, his de rebus ita decernentes, nihil omnino à patrui doctrina deſciſcimus: Nam præter alia cùm de Solis operibus tertio contra Aſtrologiam libro diſſereret, has notauit cauſas, illudq; immiſcuit, admonendum eſſe lectorem, oporte-

 re hanc

re hanc temporum varietatem, ab his qui rem ruſticā & nauticā ſcribunt, per occaſum & ortum ſtellarum fixarum denotari, vt Arcturi, Vergiliarum, Hyadum, cæterarumq́; ſimiliter, non quòd ipſæ ſint quātum influxus cauentur, vel expectantur, alioquin nec Aſtrologi hoc dicerent, qui per ſe illas præſertim niſi cardines teneant, eſſe volunt inefficaces. Sed vt magiſtris illarum artium illiteratis indoctisq́; viſibile ſignum ſit, quo tēpus illud dignoſcatur, quòd neq; perpetuum ſimul & conſpicuum inuenire melius quàm in emerſu occaſuq́; ſtellarū viderentur. Cæterū & quòd tertiò nobis obijciebatur, facilè tollitur: Nam minimè colligitur propterea quibuſlibet diebus mutationes fieri, quia obſeruatum ſit eaſdem aliquib. contingere: ſatis enim nobis fuit rationem reddere eorum quæ fieri experimenta docuerunt.

Cur autem non fiant alia pariter, multa eſſe poſſunt in cauſa: Siquidem & conſumpta iam ſublata materies ob pluuiam frequentem, & violentior ventus alio nubes abigens, id poteſt efficere, & multa ſimilia accidere facile eſt, de varijs materiæ conditionibus identidem perſcatentia: Quæ confirmari etiamnum poſſunt ex ijs quæ ab eodē Columella deinceps enarrantur: nā ſequenti Februarij menſe, Calendis, inquit, Fidis incipit occidere, ventus Eurinus, interdū Auſter cum grandine, tertio nonas Fidis tota & Leo medius occidit, Chorus autem Septentrio, nonnunquā Fauonius. Sanè aliunde non poſſumus has diuerſitates eruere, præterquam ex inferiori materia: Nam Fidis occidens ventum Eurinum parare nequit, & interdum auſtrinū cum grādine. Si enim ex natura imaginis, cur modò Eurum humidum ventum, modò Auſtrū etiam ſiccum & cum eo grandinem frigidæ ſiccęque naturæ ſuſcitaret, & non ſemper eundem magis tenorem ſeruaret, & vbique terrarum: neque enim conuenit, vt ab eadem cauſa naturali qua talis eſt & ſatis patrando operi, diuerſa contrariaq́; perueniant. Atqui nec grando niſi ex materiæ conditione demittitur, ipſe qui paulò ante quintum & trigeſimum annum exceſſi, nunquàm memini aut noſtris in oris, aut in vicinijs, Mutinenſis, Ferrarienſis, Mantuani, Bononienſis, agri, vel Calendis Februarijs, vel toto illo menſe vidiſſe grandinem, ſicuti nec poſt Septembrem ſenſiſſe fulmina, vel fulgura conſpexiſſe. Romæ verò dum eſſem anno ab hinc ſeptimo, tertio Calendas Nouembres non ſine ſuſpicione periculi, fulminis crepitum ſenſi, quo icta eſt Hadriani moles, & extima pars in Tyberim & ſubiectos campos delecta, fit hoc illa in regione calidiori & alia ſub cœli inclinatione poſita: quod nobis non accidit, quibus nec tàm citò accedens calefacit Sol, nec tàm ſetò recedens frigori exponit: Quanquàm inter huius anni exordia qui à Chriſti ortu quintus ſupra milleſimum & quingenteſimum voluitur, ipſo menſe Ianuario pręter motum terrę quo & Bononiæ multa ædificia corruêre, etiam violæ floruêre, Coccyx etiam & Cicadę cecinerunt, & hordea & frumēta ſpicas, ſed & flores, & gemmas, & folia arbores emiſêre, quòd & ruſtici pariter & vrbani ſupra quàm dici poteſt, demirati ſunt, quæ quidem nullam Aſtrologię arrogant fidem, vt ſuo loco monſtrabitur.

Nunc redeamus ad ventos à Sole ſuſcitatos, qui modò noſtris, modò alienis capitibus imminens, ex varijs terræ halatibus quos ex ſui natura euocat & in ſublime tollit, interdum Euros excitat, interdum Fauonios, ob hæc aliquando aqueus humor euocatus in altum ex conflictu frigoris, qui ſuperiori illa excalfacti aëris tepiditate cōcluſus, & ideo inter pugnandum collectis viribus fortior factus coit, & congelatur in grandinem: Ita & Corus & Septentrio & nonnunquàm Fauonius eadem cauſa Nonis Februis perflant, pro diuerſitate ſcilicet ſublatæ materiæ: nam ſi eiſdem in regionibus, quibus pari diſtantia Sol proximus fit, eiſdem etiam ſtatisq́; temporibus, modò ſpirat Fauonius, modo Septentrio furit, ille humidus & calidus, hic ſiccus & frigidus, non ſolùm fidiculæ id & Leoni occidentibus, quibus ſuſcitandi ventos potentia non ineſt, cùm hominum ſint inuenta & excogitatæ imagines, quæ ſi vtique ineſſet, excitarent potiùs cùm emergunt & oriuntur noſtro hemiſphærio, quàm cùm ſub eodem merguntur & occidunt: non ſolùm, inquam, fidiculæ id & Leonis imagini, ſed nec ipſi Soli per ſe referri acceptum poteſt, Soli dico omnium quæ in ſublime tolluntur quaſi dixerim parenti: Sed terræ potiùs quæ ceu mater agenti illi diuerſos quaſi filios parturit & parit pro diuerſitate ſcilicet vaporum qui loco ſeminalis materiæ duci poſſunt: Quandoque igitur exhalationes tolluntur frigidæ & ſiccæ, quandoque humidæ & calidæ. Solem eundem cœli punctum obtinente, hinc fit vt

quo

quo tempore lenis & placidus Fauonius ſpirare ſolebat, eodem trux & impetuoſus Boreas à ſeptentrionibus irrumpat: hic ſterilis Ripheo frigore exiccatus & gelidus, ille humore & calore viuificis apprimè fœcundus, vnde à Græcis Zephyri nomen, quaſi vitam afferentis obtinuit. In quo miror Plinium ſiccisſimum eum ventum appellaſſe cùm ea qualitas per ſe non pertineat ad vitam, cui ille maximè fauet, vnde Fauonij quoq; nomen accepit, ac vtis qui nobis nil minus cogitantibus inter ſcribendum excidit verſus exprimit:

Qui toto ſpirat fœcundi tempore Veris.

Quòd ſi percunctatus fueris cur modò hæc, modò illa in ſublimibus, ſeu ſi Græcè dixeris, meteoris materia feratur, nil rectè tibi aliud reſponderi poteſt, quàm ſi in variũ materiæ fluxum cauſa referatur, cui pro mobili ſua & affectionib. penè omnifarijs ſubiecta natura euenit, vt non ſolùm à ſupremis illis corporeis cauſis patiatur, ſed à multis & ferè innumeris infra cœlum identidem affecta mutetur. Sole ipſo eiuſdem non ſolũ naturæ, ſed qualitatis ſempet manente, nullámq; præter locorum & variorũ cœli cunctorum in ſua peregrinatione viciſſitudinem patiente, huius calori per lucẽ effuſo cuncti indiſcriminatim vapores aſſurgunt, calidi celeriùs ob naturę cognationẽ & conuenientiam, quòd Sympathiæ nomine ſignificari ſolet à Gręcis: frigidi verò tardiùs & quaſi ſymboli fuerint, repugnãtiùs, ex hac radice percipi poteſt: qua de cauſa aliquo in loco tẽpeſtas excitetur, vigeat in alio trãquillitas, citiùs aliqua in regione ſtrepant tonitrua, citiùs ꝑ terræ faciant fulmina: nã præter illã cuius ſæpenumerò meminimus, Solis appropinquationẽ ad punctũ cœli noſtro vertici aſſiſtens ad perpendiculũ quo vehementiùs ferit, & remotionẽ ab illo quo mitiùs irradiat. Materię quoque diſpoſitio plurimùm in cauſa eſt, quę aliquãdo mittendis vaporib. pręparata & idonea, aliqnãdo cõtumax & minimè conſentiẽs inuenitur; quæ itẽ ob eius particulas variè affectas modò frigidas exhalationes emittit, modò ſiccas, modò humidas, modò calidas, modò frigidas & ſiccas, modò humidas & calidas, mixtímq; varias & variè compactas. Vnde etiam obuenit vt quę nũc terræ & áquę particula ad generandũ vaporẽ apta fuerit, paulò pòſt inepta reddatur, contraq; ea quę hoc ipſo momento inhabilis fuerat, accedentib. ſecũdis & inferiorib. cauſis affecta mox habilis diſpoſitaq; reddatur. Vnde hoc die magis quàm illo, illó quàm alio, tonitrua, fulmina, venti, pluuię, & cętera id genus proueniunt, quorũ in meteorologicis Ariſtotelis libris crebra mẽtio facta eſt. Ex iſtis quę quaſi trãſcurſu egimus, ſolui omnes dubitationes poſſunt quę de mutationib. aëris & tempeſtatib. ſuboriri queũt legenti libros Agricolationũ: exorſi enim ſumus à Ianuario, & Februarij quoq; obſeruationes villicas attigimus, q bus mutationes aëris prænoſci atq; portẽdi Columella definit. Ita ad reliquas diſſoluendas ſtrata videtur via: nam quòd Calendis Martijs Africus, interdum Auſter, cum grandine, pridie Idus Martias Argo nauis exoriatur, Fauonius aut Auſter, interdũ Aquila ſpiret Nonis Aprilis, Fauonius aut Auſter cum grandine portendatur, quòd Calendis Maij Septentrionales venti, quòd Calẽdis Iunij & quarto Nonas tẽpeſtas ventoſa & interdũ pluuia ſignificetur, nõ alias naturales cauſas aſciſcamus quàm quę ſuprà narratæ ſunt: Quinto itẽ Idib. Iulij tẽpeſtas, Calẽdis Auguſti Etheſiæ, & ſeptimo Idus nebuloſus æſtus expectentur, & ſi qua eiuſmodi longo decurſu ab illo explicata pariter eodem referenda ſunt. Obſeruârunt agricolę ea fieri, cauſam minimè norunt, quia altioris hoc opus indaginis: eam autem phyſica ratione ipſe monſtraui, quæ ſingulis huiuſcemodi non difficulter aptari poteſt.

CAP. VI.

DE PRAENOTIONIBVS PASTORIS & nautæ.

HAbent & paſtores prænotiones ſuas, habent & nautæ, nec ab illis ipſis abhorrent quibus vtuntur agricolæ: Crebris enim experimentis didicerunt prognoſtica tempeſtatum, quibus illi ſuis armẽtis & pecoribus: hi & ſibi & ſuis nauigijs conſulant. Ac ne quis miretur paſtoris pręnotiones diſtinxiſſe me ab agricolarum præſagijs, aduertat diuerſas iure prænotiones illis competere, quanquàm in aliquibus etiam communicent, cùm diuerſæ eorum artes ſint, diuer-

ſa officia,& plęrunq; contraria. Columella quem ſuprà citanimus non inficiatur contrarium eſſe paſtoris propoſitum,& agricolæ, nec ſine ratione, prudentes quoſdam agricolas pecoris abnuiſſe curam. Hæ ipſæ artes ab initio generis humani cùm ſolæ eſſent, duoque tantùm homines nati fuiſſent, vt Sacræ literæ docent, vnam alter, alius alteram coluit: *Abel enim ouium paſtor erat, Cayn autem agricola*, quanquàm hîc altiùs lateat myſterium de quo minimè hoc loco differendum. Paſtores itaque cum agricolis & nautis in prænotione hoc pacto conueniunt, quòd omnes pariter obſeruant tempeſtates,& ventos,& pluuias, quanquam diuersè, hi ventos, illi frequentiùs pluuias timent, atque horum alter, ventos magis metuit, alter pluuias ſæpiùs exoptat, viciſſimque vota aliquando commutant. Igitur de paſtoris & nautæ prænotionibus nonnulla diſputemus: Lunam illi obſeruant frequenter, ex qua cientur tempeſtates & venti, pro diuerſo eius ad Solem habitu,& configurationibus varijs quibus magis & minus terrena patiuntur, lumine illo magis minúsve ſubiectam materiam afficiente. Vnde alia ratio plenæ, alia ſilentis, alia cornicularis, alia nonacularis, alia diuiduæ. De hac obſeruatione agricolationis etiam ſcriptores præceperunt, præſertim Varro & Plinius, quanquàm ille pauca, neque hic plurima, qui etiam tantum abfuit vt ſuperſtitioni Aſtrologorum hac in parte faueret, vt aliquo in loco naturæ Indicta perſona clamauerit: Cur ſydera quæris ruſtice? Iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes: Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas. Et iterũ: Dedi ecce tibi herbas horarum indices,& vt ne ſic quidem tuos oculos à terra reuoces, helitropium, ac lupinum circumaguntur cum Sole, cur etiam nunc altiùs ſpectas Ipſumq; cœlũ ſcrutaris, habes ante pedes tuos ecce Vergilias, in certis eæ diebus proueniunt durantq; fœdere ſyderis huiuſce.

Verùm tota ferè Varronis & Plinij lunaris obſeruatio paucis conſtat, vt decreſcente ſcilicet Luna frumenta metantur, cedantur ligna, tondantur oues, & capilli, verres, iuuenci, hœdi, arietes emaſculentur. Nona Luna ſupponantur oua, calcentur muſta cum Luna ſub terra, ſeminaria cùm ſupra eſt, fiant, & ſi qua ſimilia: horum autem omnium ſicuti & tempeſtatum,& ventorum quæ in Lunam referuntur, cauſa eſt luminis eius multitudo, & paucitas. Ea enim natura caloris vt cùm debilis eſt, humiditatem non moueat aut trahat, cùm adauctis viribus fortior factus fluere faciat, eoq; potentiùs, quò ille potentior, quanquam fieri poteſt, vt tantum Inualeſcat vt eam quam fluere faciebat humiditatem, penitùs conſumat, quò fit vt tum exiccet nõ humectet. Lunę verò calor vtpote valde tenuis haud vnquam exſiccat, humefacit potiùs, ſed diuersè, quò enim plus habet luminis, plus efficit humiditatis: nam ex multitudine luminis multitudo profluit caloris: Igitur poſtquã Luna plena fuerit donec ſemiplena eſt, humectat magis, minus verò, imò quodammodò deſiccat, cùm ea quæ ex illa deriuabatur, ceſſet humiditas, dum proxima ſit ad Solis cõgreſſum, quippe quę tum lumine ea ex parte qua nos ſpectat deſtituatur. Quare rectè Luna decreſcente prænoſſe potuerunt & nautæ,& paſtores,& agricolæ, quæ ceduntur ligna duratura eſſe, tum enim ædificandis nauibus, ſtruendis caſis, fabrefaciendis armentorum ſtabulis, materia paratur quæ humiditatis copia, ob deminutionem Lunaris ſyderis deſtituuntur defendunturque, ob id magis à carie, cuius mater & alumna eſt humiditas putredinẽ paſſa. Prænouerunt item paſtores ſi Luna lumine deſtituta oues totonderint fore vt citiùs lanam promant, cùm illa adoleuerit, ſi eadem ſilente frumenta metantur & calcentur muſta, prænouit agricola conſeruari ea & perennare diutiùs: eadem In omnibus ratio, quanquam ab illis minimè cognita, ſed experimentis comperta, minus enim tineę & blattę quę de humore ſcaturiunt, infeſtant grana cùm ſicciora ſuis in cellarijs congeſta fuerint: & muſta innocentiùs à marcore ſeruantur. Sicciora verò ſunt, quemadmodum ſuprà ſignificauimus, ſi Luna decreſcente metantur calcenturq;: Siquidem cùm Luna (& quę in granis vigebat) decreſcit humiditas corruptioni obnoxia & vuaceus humor excrementitius redigitur ad temperiem. Humiditatis item effluxus quia caſtrandis animalibus timetur, ideò qui idipſum efficere cupiunt, ſiccam Lunã expectant, & ſiccum etiam per ſe anni tempus, quare in autumno ſicciori alijs temporib. caſtrari vitulos iuſſit Heſiodus. Sationẽ autẽ plantationemq; proſperè fieri pręſagiũt, ſi adoleſcentis Lunę tẽpus expectetur, tùm enim ſemina atq; radices largiore humore fœta velociùs adoleſcũt. Creſcente igitur Luna humidi fit acceſſio, decreſcente imminutio,

Verùm

Verùm nec lumen eius ſolùm, ſed & motus quoque ad augmentum & decrementum operatur, quo circa dum à Solari congreſſu diſcedit, donec media illuminetur, plus humiditatis & caloris demittit in terras, quàm cùm tantundem luminis poſſidēs ad congreſſum tendit: Illic enim lumē augeſcit, hic deficit: Illud verò fortaſſis hoc loco examinare oporteret, quod ab Ariſtotele in libris de Animalium generatione dicitur, tempora videlicet decreſcentis menſis humidiora & frigidiora eſſe, quę vtique res non congruere modò, ſed aduerſari eis quæ ſuprà diximus, apertè cognoſcitur, ni dubitationem hanc & verè & doctè, Ioannes patruus in tertio libro aduerſus Aſtrologiam cum alijs plurimis diſſoluiſſet: docens duplicem eſſe humiditatem, aliam quę vitę magis conueniat, cuius ſuprà mentionem fecimus: alteram quæ ab elementis ſit, viuidam illam magis ſucculentiorem atq; fœcundiorem haberi: Hanc verò aqueam inſalutarem excrementitiam illam cum Luna creſcente pariter creſcere, vel quæ ſcilicet in corporibus præerat facta fluidior, vel viuifica magis beneficio Lunaris caloris. Sic apud Ariſtotelem ex Lunaribus incrementis echinnos & id genus animalia pleniora fieri, & vberiore lumine fœta vitaliùs incaleſcere, meliùs concoquere, atque inde ſucculentiora euadere. Hanc autem excrementitiam humiditatem creſcere, decreſcente Luna, humiditatem, inquam, ab elemētis prouenientem inferioribus, quibus Luna minus reſiſtat, & debilitata calore, & ſub Finitorē maxima noctis parte demerſa. Hinc eodem Ariſtotele auctore fluere menſtrua pleniùs propinquante nouilunio, eodemq; tempore tolli vapores multos ad pluuias effundēdas, quibus fieri vt & creſcente Luna, & decreſcente aliæ atque aliæ fluant humiditates, creſcente bonæ & viuidæ, decreſcente autem excrementitiæ. Ex ijs quæ diximus reddi etiam cauſa poteſt ventorum & imbrium, quæ de Lunæ aſpectibus cum Sole prænoſcunt atque pronunciant. Cùm enim ſilet, expectantur vel venti, vel pluuiæ, frequenter. Nota ratio eſt: Inſoleſcit enim & tumultuatur fluxa illa & excremētitia humiditas cùm ad Solis congreſſum Luna propinquat: nam eius lumine premebatur dirigebaturque, atq; (vt ita dixerim) perficiebatur. Siquidem apud Ariſtotelem Luna principium eſt, quaſi alter Sol quamuis minor, & ad omnes generationes perfectionesque conducit: qua de re Hippocrates quoq; in libro de Octimeſtri partu ſcripſit, eam cùm plena lumine eſſet, conceptibus vtilem haberi, & in mare & in fœmina fœcunditatem iuuare: almum igitur ſua natura Lunæ lumen vitale, fœcundum non frigorificum (vt rudes Aſtrologi fabulantur) ſed cùm triſtiori humiditati Luna non reſiſtit ruptis illa quaſi frenis exorbitat, & quanquàm ventorum ac pluuiæ & tempeſtatum Sol cauſa eſt, non ob id ſua tollitur Lunæ proprietas, vt ſuo minus officio defungatur: Nam vt Ariſtoteles docuit, ambo ſunt principia frigoris atque caloris, facit enim Sol per totum annum hyemem & ęſtatem, idipſum facit Luna per menſem, non autem eodem modo Solis acceſſu ęſtas fit receſſu hyems, cùm inter Cancrum ſemper & Capricornum obliquo circulo feratur. A Luna verò increſcente luce fit æſtas, & decreſcente hyems. Dum enim illa cum Sole congrediens lumine ſpoliatur, hyemē dicitur afferre & frigefacere, ob id quod à nocturna frigiditate minus tuetur nos quàm cum lumine plena radios ſuos eiaculatur in terras. Suſcitantur & poſt plenilunium venti, vt ſcribit Proclus, cauſa in Lunam referri poteſt, adiecta nihilominus conditione materiæ: nam tanta luminis intentio cum re aliqua poteſt conuenire iuſta portione, quæ cùm alia non conueniet modo, ſed & aduerſabitur. Sic variæ obſeruationes de Luna natæ, & cùm literarum monumentis, tùm memoria frequentiſſimè repoſitæ, tametſi in nouilunio & plenilunio plurimùm tempeſtates excitentur: nam altero tempore exceſſu, altero defectu luminis fit, quare in vtroq; prudenter nauigationibus abſtinent. In ſolem quoque ſuſpecti nautici dies plurimi referuntur, vt Februarij vj. xij. xv. xvij. xix. xx. Martij j. vij. xv. xvij. xix. & xxv. Aprilis v. vj. vij. xij. xx. Aiunt enim his diebus magnas æquoris mutationes ſuſcitari, vel ad tranquillitatem, vel ad tempeſtatem, quare ſi in luminis Lunæ portionem, cuius mox recordati ſumus, referre nolumus, referamus in Solem à quo ſecundùm ſui ad nos acceſſus receſſusq; momenta & maris, & corporum omnium diſpoſitio mutatur: aliam trahamus cauſam ex aqua cùm non ſit ab re ſuas habere poſſe periodos Oceanum, quib. moueatur, quemadmodum noſtri corporis humores habent.

Sunt & alia tempeſtatum præſagia quibus ruſtici, paſtores, nautæ diuinare vul-

gò videantur, eruditis autem coniectari, dicta enim vt Fabius Quintilianus ait: Coniectura à coniectu, id eſt, directione quadam rationis ad veritatem earum partem cõgeſſit Plinius, partem tractabimus & rationem cauſæ, quam perinde nõ explicuit, ſubſignabimus, vt eodem pacto examinari cætera faciliùs queant. Tempeſtates itaque quo nomine grandines, procellæ & alia ſimilia intelliguntur, multis prænoſcunt modis ruſtici, nautæ, paſtores, ſi, orientem Solem pallidum aſpexerint, hybernam pronunciant grandinem, ratio in promptu eſt, palliditas illa ex multitudine terreſtrium halatuum euenit, quoniam in ſublime tracti regionem illam orientalem & altiorem occupauerunt. Vnde & Sol exoriens vaporibus circumfuſus apparet, palliditas verò crudæ & minus concoctæ materiæ habetur, indicium hoc eſt, frigorificæ, nec ſalubriter humidæ, quare vbi Solis radijs in ſublime lata coaluerit, & vnà coierit, conſtipataque fuerit, nulla iniuria tùm hyberna grando ijſdem ſcilicet qualitatibus conflata prænunciatur: concauus oriens prædicit pluuias, inquit Plinius, item ventos; cùm ante exorientem eum nubes rubeſcunt, quòd ſi & nigræ rubentibus internenerint & pluuias, ratio præſtò eſt ex eadem natura petita. Harum enim rerum cauſa ex eiſdem halatibus conijcitur, ob denſitatem enim humorum concauitas illa, humorum, inquam; exhalantium, qui magis ad orientalem partem trahuntur, cùm ea cœli pars dignior & potentior habeatur; qui verò vel crudi nimis & repugnantes, magis præ ſua etiam multitudine fuerint, vi tenuis caloris & trahi non poterunt, & potentem illam vim & calorificam magis inſequentur. Hinc etiam gemmæ & aromata, & animalia quæ validiorem calorem exigunt, vt generentur, vt viuant, ad Orientem & Auſtrum producuntur. Ex humorum igitur denſitate ibi cõglobata id euenit: nam cùm à Sole ſupra Finitorem delatò ea impellitur, cedit & fluit in pluuiam: venti verò ex rubore nubis prænunciantur, cùm ea de quibus generantur venti materia minimè ſpiſſa & aquea, quemadmodum quæ pluuias parit & grandines: aëria igitur magis & rarior, ideò faciliùs ad ſublimem illam puri ætheris regionem appropiat: quapropter & concolor euadit quadam quaſi participatione naturæ, hinc rubor nubis ex qua ventorũ turbines identidem perflant: At ſi alterius nubis nigrior acceſſerit, etiam pluuiæ, ratione iam poſita, hinc puto, ni fallor, omnium reddi ratio poteſt præſagiorum, ab Oriẽte Sole tempeſtatum, & ex colore pallido, rubrò item, & nigro, & ex vtriſque dimidiato.

Aduerſa his ſigna tranquillitatis indicia haberi poſſunt ratione contraria: nam ex Oriente purò minimeque feruente diei ſerenitas prænoſcitur, & ſi circa Occidẽtem rubeſcunt nubes, futuræ diei ſerenitatem pollicentur, quòd ſi Sol circulo cingetur in exortu, ventum prædicunt, ea ex parte qua ſe orbis ille diuidit: Ego circulum ventorũ fore præſagium puto ex ijs clarum eſſe quæ diximus, ea autem ex parte qua ſe aperit, id nullum præſagium exiſtimo, cùm verius tùm perflare cœperit quàm flaturus expectetur: Portio enim illa circuli minor quæ iam diſperijt, indicat materiam illam fuiſſe reſolutam in ventos, tametſi fortè non ita vehementes, vt à nobis præſentiantur, cùm vel remotiores ſint, vel omnino altiores, quàm vt auribus percipi poſſint: verùm hæc de Sole ſatis ſunto. Lunæ deinceps aliquot præſagia colligamus, ſi ea cùm fuerit quarta & purò nitore exoriens fulſerit, ſerenitas deſignatur, ſi rubicunda venti, ſi nigra pluuiæ portenduntur, eadem quæ in Sole ratio ex terrenis halatibus erui poteſt: qui cùm à Sole euocantur, non depelluntur à Luna, in eius autem quaſi nouilunio excitantur magis lumine, ſcilicet, minus potente, quàm vt à ſua eos facie pellant, vel alio ipſi diffugiant, aut diſſoluantur, & euaneſcant: cur verò nigror pluuiæ, rubor ventorum indiciũ ſit, iam explicauimus: quòd item in quinta obtuſis cornibus pluuiam erectis & infeſtis ventos minetur, de vaporum conditione prouenire putamus: obtundi namque videntur cornua, ex impurioribus halatibus & groſſioribus qui faciliùs vertuntur in pluuiam, erigi verò & turbinari ex tenuioribus & purioribus arbitramur, qui aëream ſcilicet magis naturam ſapiunt, atque vt difflentur & diſpergantur aptiores multò ſunt: cur verò hoc magis quinta quàm quarta aut ſexta moliatur, in materiæ portionem, vt ſuprà oſtendimus, referendum eſt. Cæterùm quod eius ex cornu ſeptentrionali acuminato & in mucronem porrecto rigidum illum ventum præſagiant, ex inferiori auſtrum coniectentur, non aliunde profluit: ea enim ex parte perflant qua ſublati tractique ſunt: quare ex ſeptentrionali Boreas, ex infe-

riori

niori Auſter expectandus: Mucrone verò & acumine porrectum ſe cornu illud oſtentat, quoniam frigidior illa natura & durior in acutum deſinit, vnde faſtigiata turbinataque grando & glacies Aquilonis alumna. Ex ijs alia quæ de Luna præſagiuntur ſoluere in promptu eſt, quoniam de colore, iam de figura, de luminis portione docuimus: Ita de orbe vel vno vel pluribus quemadmodum ſuprà de Solis circulo ſtaruendum: fallor niſi certæ regulæ traditæ ſunt, quibus duci cauſæ queant omnium quæ de Sole & Luna petuntur, ſingula non perſequimur, tum quia minimè nos vrget neceſſitas, occupatiores alijs in rebus, tùm quòd ex ijs quaſi vniuerſalibus quibuſdam poſitis ſtrata videtur & expedita via ad enarranda reliqua, quæ ſi minutatius explicare voluiſſemus, plures libri hoc ipſo implendo negocio ſatis non eſſent. Mittimus & reliquarum ſtellarum præſagia, & terrenorum ignium, quorum plurima ex eis quæ docuimus, liquere poſſunt, pars leuior eſt quàm vt noſtram exigat curam. Præterimus quoque multa, & quadrupedium, & auium, & piſcium, prognoſtica, cùm eorum non difficulter erui poſſit ratio per ea quæ ſecundo & tertio huius libri capite diſſeruimus. Admonendum autem Lectorem volumus certam quod & innuimus ſupra prænotionem ex ijs non ſemper capi, & in rebus ſuperioribus illis à contagio & peregrina iniuria ſepoſitis eùm multa fruſtretur materiæ contumacia, non apta ſemper vel ad euocantes Solis radios ſurgere, vel poſtquàm ſurrexerint, aut eedere pellentibus illis, aut euaneſcere diſſolnentibus, tùm multa cœli aſtrorumque Sator à ſe peti quandoque vult, quæ alioquin miniſtræ naturæ demandârit. Scribit beatus Ambroſius in libro Hexameron: cùm ante aliquot dies fuiſſet ſermo de pluuia quæ fore vtilis diceretur, expectatam illam de Nouilunio nullum tamen imbrem, niſi ad preces Eccleſiæ demiſſum, vt nouerimns non de initijs Lunę eum eſſe ſperandum, ſed de miſericordia clementiaq; Saluatoris. Hic enim quanquam poſuerit ſydera in ſigna & dies & annos, non tamen, vt Auguſtinus ait, Aſtrologos taxans in ſigna quæ obſeruare vaniratis eſt, ſed qualia nautæ & huiuſmodi artifices obſeruant, nec incerta adeò ſigna apud hoſce quin eius prouidentiæ nutu cùm voluerint, fruſtrentur.

CAP. VII.

DE PRAENOTIONIBVS MEDICORVM.

POſſunt & Medici ex obſeruatione luminarium de futuris ægritudinibus citra ſuperſtitionem nonnulla prænoſſe, poſſunt & ex quatuor anni ſtatis temporibus præſagire, poſſunt & ex corporum affectionibus vel ſanitatis vel ægritudinis euentum præſignare, quicquid vltrà porrigitur naturæ metam egreſſum, ſuperſtitionis tangit confinia: cùm enim aëris nos ambientis conditio plurimùm demutetur, ex acceſſu ad nos Solaris corporis & receſſu, ex incremento & imminutione luminis in Luna, qua parte nos afficit, fit vt ex illis cõiectentur multa & operentur, hinc incidendas venas pręcipiunt, creſcente Luna, quibus temporibus viuida magis virtus & ſucculentior corporis habitus, vetant cucurbitulas ne quia trahunt illę ebullientib. & expanſis per initia menſis humoribns plus fortè quàm oporteat, euocaretur materia, non id in inciſione periculum cùm non ea trahantur, ſed expellantur humores: ita fit vt noſtri corporis humiditares modò fluãt, modò refluant, modò exiccentur & conſtipentur, modò diffundantur atq; laſciuiant, variè, ſcilicet, affectis humorib. ob intermedium aëra, quem cœleſti illo lumine & calore cõſtat afflari non particulari Lunę Influentia, velnti frigidæ qualitatis auctrici, vt Aſtrologi ſomniant, contra quos quinto nobis libro diſputandum, quos non ſolùm Ioannis patrui rationes, non Ariſtotelis auctoritas, non alia plæraq; refellunt ſed ipſe quoque Alexander in Solutionnm libro diſplodit, afferens Lunam calidam quidem ex ſe, ſed quodammodo ex accidẽti variare naturam pro diuerſis ad Solem ſchematiſmis: diuerſa igitur luminis intentione diuerſè aër afficitur, qui cùm ſępenumerò & amittatur ſanitas & amiſſa recuperetur: Ideò prudenter quoque à medicis inter ſex illas pręter humanum corpus conſiderandas cauſas, aër ipſe reponitur, quatuor quoque anni tempora ob eas qualitates quę in ſingulis eorum quaſi in proprio regno ius dicunt, plurimùm ſpectant, vel ad ſanitatem vel ægritudinem in communi denunciandam. Namque ex humiditate atque calore temperatis, quibus præcipuè qualitatibus vis

bus vis

bus vigĕt. Ver eius temporis ſanitas indicatur, eas enim potiſſimùm exigit vita quæ humido calidoque ſeruatur, atque illis ſuam quaſi ſedem poſuit: Autumnns contrà plurimùm inſaluber oppugnantes illis qualitates: nam ſiccitas atque frigiditas quibus pollet aduerſę dubio procul ſunt vitali humido atq; calori: Aeſtas vero & Hyems, hæc humida & frigida, illa ſicca & calida, alteram vtraque obtinet qualitatem noxiam, ſalubrem alteram: quare ambæ pòſt habentur Veri in ſanitate prænuncianda, & præualent Autumno, quanquam frigns Hyemis & Aeſtiua ſiccitas autumnalibus qualitatibus intentiores habeantur.

Sed enim proprias quæque morborum ſignificationes habet: prædici enim poteſt Verno tempori craſſaturam viriliginem, quæ ſcilicet ſumma cutis petat ob humores ea parte anni redundantes: Aeſtate mentagram quæ de ſicciore & acutiore materia proueniat: Autumno lepram inuaſnram, quæ de atra bile ſcaturit: Hyeme lentigines quæ de frigidioribus humidioribusque ſuperfluitatibus prodeunt: prædici hæc, inquam, poſſunt, ſed non quibuſlibet recipi corporibus, ſed malè affectis & ad peregrinas ſuſcipiendas iniurias idoneis, ita & alia plæraque de temporum qualitatibus, deque Solis & Lunæ vel inter ſe, vel ad nos ſchematiſmis vel configurationibus præſagiuntur, non aliter tamen quam affecto ab iſtiuſmodi cauſis aëre ipſo, quo vallamur, & identidem velimus nolimus afficimur: Sic plura tùm Arabum, tùm Græcorum medicorum communia prognoſtica in huiuſmodi cauſas iure meritoque referuntur. Sic & apud Ariſtotelem in Problematis nonnulla viſuntur, de corporeis quoque conditionibus, multa vel vitæ, vel mortis languentis ſigna ducuntur: Sed vel omnia vel plurima in hoc conueniunt, vt quæ in decumbente ægro conditiones viderint, quibus dehoneſtari cadauera conſpicuum ſit, ea futuræ mortis indicia prænoſcant, contrà quæ ſani corporis honeſtamenta ſint, in ægro deprehenderint, ſalutis præſenſiones putent. Ita apud Hippocratem in Prognoſticis particulis, apud Cornelium Celſum in ſecundo de Medicina libro legere datur atque colligere. Ex Græcis vnum, ex Latinis alterum præcellentiſſimos ambos elegimus: Græcos verò Arabum turba maximè ſequitur: aliqua hoc capite ſignabimus, & vitæ, & mortis, & ægritudinum ſigna, & quorum cauſas neſcimus ab alijs explicatas, eorum nos rationem afferre curabimus vt in cęteris iter ſternatur, tametſi Hippocratis prognoſtica Galenus expoſuerit, ſed ante Galenum Cornelius, qui quanquàm ſequutus Hippocratem, nonnulla etiam vel à ſe vel ex alijs congeſſit.

Hippocrates igitur præcognituro prædicturoque medico præcipit ſcrutandam ægri faciem, concaui oculi, frigidæ aures atque contractæ, arida frons, color viridis, plumbeus, niger, & ſi qua eiuſmodi cadaueris ſigna deprehenſa fuerint, mortis vicinia denunciauerint, ni præſertim aut ventris ſolutiones, aut vigiliæ, aut ieiunia præceſſerint: ita ex corporis quoque poſitione plurima trahit præſagia non aliunde manantia quàm de cadaueris ſimilitudine: contraque bonam ſalutis promittit ſpem ex colore, ex poſitu corporis, alijsque conditionibus nonnullis, quæ ſanis conueniant, nec ſolùm mortis & ſalutis in ægris prognoſtica: Verùm & inſtantis infirmitatis ſigna nonnulla memoriæ prodita ſunt, quibus conijci poſſit indicium futuræ aduerſæ valetudinis. Signa, inquam, non modò ægrotantibus proxima, vt ſi grauiora ſint membra, ſi calor pręter conſuetudinem intĕtior, ſi grauior ſomnus, ſi tumultuoſa ſomnia: Sed ſi aliter quoque ſe corpus habuit quàm conſueuit, neque in peius tantùm, ſed etiam in melius, id Cornelius Celſus inter prima valetudinis aduerſa ſigna conſtituit. Namq; ſi plenior quiſpiam & ſpacioſior & coloratior factus fuerit, is ſuſpecta habere bona ſua debet, cauſam eleganter ſubſignat, quę inquit, quia neque in eodem habitu ſubſiſtere, neque vltrà progredi poſſunt, ferè rętrò quaſi ruina quadam reuoluuntur: quanquàm peius eſſe ſignum affirmat vbi aliquis contra conſuetudinem emarcuit & colorem decoremque amiſit, quoniam in his quę ſuperant, eſt, ait, quod morbus demat, in his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat: Alia ſubinfert prognoſtica, quorum alioquin cauſam nec innuit quidem, nos veſtigabimus: Quale inter alia ſi animus marcet, ſi loqui & moueri piget, ſi ſaliua plenum eſt os, ſi genua quaſi fatigata ſunt. Primùm enim vt nobis quidem videtur de putridis humoribus prodit, qui aduerſę valetudinis initia ſunt, eorum item multitudo corruptioni obnoxia, loquendi mouendiq; difficultatem affert, multitudo ſaliuæ ſtipās ora: fluentem nimio plus hu-

morem

morem deſignat & aqueam illius naturam ſubindicat deſtillantem magis & ad comprimendos corporeorum ſpirituũ meatus præcipitem, fatigata genua & totius laſſitudo corporis, quod ſignum etiam ab Hippocrate notatur in Aphoriſmis, de humoribus eiuſcemodi originem trahere poſſunt, qui loca iam petierunt ima, & inter iunctura quoddam quaſi diſſidium poſuêre, fluentibus illis nimio plus, & neruorum compagem debilitantibus. Sunt & ſuæ ſingulis morbis notæ, quibus & timor, & ſpes cõijci iure optimo poſſit: Sed medicinam nullo pacto docere hoc libro inſtituimus, monſtrare tantùm voluimus prænotiones naturales medicis conuenire, easq; de luminatium calore, & de aëre ab illis affecto diuersè quidem & præcipuè ſecũdùm variationem quatuor anni temporum erui poſſe, deq; ægroti conditionibus peti, tùm in vniuerſum ad vitam & mortem ſi decubuerint, tùm ad ægritudinem ſi ſoſpites fuerint, tùm demùm ex ſingulis morbis ſingula præſagiri commodè poſſe.

CAP. VIII.

DE PROMISCVIS PRAENOTIONIBVS *naturalibus.*

RErum illud quoq; dignum conſideratione, non modò artem quamlibet ſuas prænotiones habere, verùm miſceri illas inter ſe adeò vt ex frequenti vſu & crebris admodum experimentis quiſque ſibi promiſcuè & indiſcriminatim aliquas vſurpet, & modò cum medicis, modò cum paſtoribus, modò cũ fabris, modò cum lanarijs, modo cum militibus in prænoſcendo communicet. Apud antiquos de Sole Lunaq; præſagia paſſim trahi ſolebant. Vnde & Dominus Ieſus apud Matthæum Saducæis & Phariſæis exprobrat tanquàm ex vaticinio Prophetarum ſui aduentus ſigna non deprehenderint: Nihilominus futuræ ſerenitatis & tempeſtatis indicia de cœlo coniectarentur, *facto*, inquit, *veſpere dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt cælum: & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cælum.* Idem apud Lucam turbas reprehendit, quia tempus eius non probauerant & cognouerant, *ſicuti ex nube oriente ab occaſu venturum nimbum, & auſtro perflante futurum æſtum deprehendebant:* hæc de his quæ ad paſtoralem & ruſticam ſpectant, quæ omnibus penè communia: ſed & quorumquemque reperies qui ex bellorum vſu non prænouerit Martium thoraca, militaremque galeam minus ceſſuram hoſtilibus ictibus, & aduerſum impetus duraturam, quæ tametſi tenuior & leuior ſit, nobiliori tamen temperatura polluerit: Quis etiam non veteranus miles, ſed fartor & lixa in exercitu nutritus, ex flexu haſtarum dùm confligere acies occipiunt, non prænouit ſtare victoriam ea ex parte, qua conſtantes cernit haſtas: & fugam imminere, & cædem quibus nutabunda pila tremulis in manibus conſpicatur, effœminatum animum indicant, collidentes ſe eiuſdem aciei lanceæ, vel minorem omnino diſciplinam quàm vt conflicturis conueniat. Atqui multi & ferè omnes paſſim quanquàm non medici, putridam febrem mox inuaſuram prænoſcunt, ſi rigeſcunt extrema corporis membra, ſi ſubtrahitur & quaſi ſubmergitur pulſus, non deeſt illis experimentum à quibus alioquin cauſæ notio longiſſimè abeſt, quæ pertinet ad eruditos. Petunt enim corporei ſpiritus cor, quaſi arcem propugnaturi, in qua theſaurus vitæ repoſitus, illis verò vtitur anima veluti miniſtris in obeundis vitæ muneribus, qui quàm primùm eò contenderint extrema corporis, à quibus migrauerunt, ipſi rigeſcunt, illuc ſtipati à noxijs vaporibus quod de ſuperantijs malè affectis exhalant, præcordia tuentur: nec diſcernunt, quoad virtus facta potentior, igneam illam qualitatem ex putridis humoribus effumantem omnino reſtinguat. Quiuis item è medio prænouit perennare magis veſtem ex ea intextam lana quæ de Britanniæ inſula vehitur, quàm quæ de Tranſpadanis velleribus conficietur: propterea Gallica lana (ita enim eam appellant) in omnium eſt labijs qui veſtes emunt, cauſam tenent plerique, ignorant multi, longior & integrior eſt Britannica, ideoq; textrinis fracturis minus obnoxia, & nodis quoq; abſolutior eſt, quapropter maiore vi opus eſt vt pannus diſſuatur.

Mirandulani venatores noſtri peſtilentiam ouium prænoſcunt, & earum paſtoribus prædicunt vitiato leporum iecinore inſpecto: & ne credas Aruſpicinam edoctos, procul hoc illis ab omni ſuperſtitione: nã prętet id quod experientia cõprobat,

naturalis etiam ratio conſentit, namque ex ijſdem herbis & lepores & oues noſtro in agro veſcuntur, quæ aut ex grandine & alijs etiam cauſis noxiæ infici quandoque ſolent: Venatum igitur euntes dum capti lépores reportãtur domum, ablatis inteſtinis purulentum iecur cõſpicati de morituris ouibus ferunt prognoſtica, quę paulò pòſt comprobat euentus: Siquidem quæ in leporibus tabefacta humiditas nondum occidit oues præoccupat non ſua ſponte degentes: Vnde & quæ minus firmæ & ſaniei putrediniquegenerandæ aptiores cateruatim appetunt. Sunt & præter hæc multifaria prognoſtica quæ inter confinia naturalis ſuperſtitioſæque prænotionis locari queunt: Nam ex affectione nimia & amore in aliquem, vel futura nobis promittuntur bona vel ſæpè formidantur mala & inter ſuſpitia crebra prædicuntur: Hinc puto apud Statium ſcriptum de Achillis matre:

—nec vana parentum Auguria expauit vitreo ſub gurgite remos: quanquam enim Thetidos fabula eſt, non ab re tamen vt vir alioquin doctus huiuſcemodi prænotionem ſubindicare voluerit: poteſt in his occultus inſtinctus naturæ fortaſſe non nihil, poteſt & impenſiùs ludificare nos ſpiritalis dæmonum improbitas: Ita de moribus hominnm ex facie & reliquis corporum lineamentis prædicere ſuperſtitioſi eſt, non ſolùm Sacris literis interdicta, ſed ab Satyro eõam taxata, vnde illud:

—frontemq́, manumq́, Præbebit vati: nonnihil etiam naturalis cauſæ latitare poteſt, quam ab Ariſtotele cognitam credamus eo in libro qui phyſiognomia inſcribitur, ſi tamen legitimum titulum putauerimus: à natura enim non abhorret vt affectionibus corporum quædam animorum affectiones conſentiant, vt ſi in corpore aliquo, exempli graôa, bilis rubra & ſanguis præ alijs humoribus dominata fuerit, ad hilaritatem hic magnopere propenſus euadat, at cum hilaritate plurimùm abutuntur homines ad luxus, & commeſſationes & res venereas, factum eſt vt pronũciatum ſit, qui tali temperatura fuerit ad quam tales oculi, tales crines conſequuntur, venereis incumbant, cùm nihil minus tamen ad oppoſitam virtutem eadem poſſit temperatura inclinari, id eſt, ad laudes cœleſtes, ad iubilium de diuina contemplatione trahendum: Sed de ijs tùm latiùs cùm aduerſus Aſtrologiam quinto libro, & aduerſus Chiromantes libro ſexto diſputabimus. Idem Ariſtoteles ex Platonis ingenij præcellentia conijcit, nullum ei perſimilem futurum, vnde in Elegijs ad Eudemum cecinit:

Nulla ferẽt talem ſecla futura virum. Tot igitur de naturali prænotione in vniuerſum, deq; multifarijs illius ſpeciebus, & affectionibus, & de exemplis, pariter quę pauca pro multis attulimus dixiſſe ſat fuit. Nunc danda opera eſt, vt vniuerſam ſuperſtitionum cateruam eliminemus.

DE SVPERSTITIOSA PRÆNOTIONE IN VNIVERSVM, ET PRAECIPVE ADVERSVS DIVINATIONES OB APERTA fœdera Dæmonum,

LIBER IIII.

CAP. I.

QVIS ORDO DEINCEPS SERVANDVS, ITEM quid Superſtitio ſit.

POSTQVÀM igitur de prænotione in vniuerſum primo libro diſſeruimus, eamq; in ſuas conſtituimus ſpecies: Et ſecundo de diuina: tertio de naturali quantum Deus nobis & ſtudium contulit diſputauimus: Sequens eſt vt de ſuperſtitioſa curioſaque diſputemus, quo & promiſſa & ordo ſeruetur: Demùm quo pacto internoſci diuina à naturali, hæque à ſuperſtitioſa & curioſa queant, pro viribus oſtendendũ eſt: Quarto itaque libro quem ſumus exorſi, & tribus qui deinceps de ſuperſtitioſa præno-

prænotione tractabitur. Si enim ſuperſtitio omnis dæmonem habet auctorem, vaneq; dæmonibus ſe ob futurorum habendam notionem homines mancipent, aperto, occulto, & quod ex ipſis conflatur extremis, medio modo. De aperto priùs, mox de reliquis agendum: de curioſo poſtea genere, & de regulis dignoſcendi propoſitum exequemur. In huius autem libris exordijs de ipſa ſuperſtitione, non nihil diſcutiendũ, qua & aperto, & occulto, & medio diximus modo, aberrantes homines, abuti. Licet antẽ primo in libro de ea complura dicta ſint, ita poſtulãte & propè exigente materia, tùm cùm illam ipſam à religione ſecreuimus, pendereq; à prænotione falſa, ſuperſtitionem docuimus: ſicuti vera & vnica religio, à vera atque diuina prænotione pendebat, ac tùm cùm prænotionis ipſius genera ſubalterna diſtinximus, eorumq; ſpecies inſinuauimus, nihilominus locus hic efflagitat, vt quid ſit ſuperſtitio; & quot eius ſpecies habeanrur, exactè magis atque ex propoſito declaremus, de quibus poſtea ſingillatim diſputandum. Superſtitionem igitur vitium dicimus oppoſitum religioni, nec naturæ quæ religioni famulatur conſentaneum. Religio ipſa cùm moralis virtus & ſit & habeatur, oppoſitis clauditur vitijs, quorum alterum exceſſu; alterum defectu damnatur: quemadmodum latè ab Ariſtotele in Ethicis ad Nicomachum videri poteſt: cùm de virtutibus ipſis quas vitia circumſtant & quaſi ſepiunt, mentionem habet, docens habitus eas eſſe conſentaneæ rationi; deiectos & collocatos in medio vitiorum. Religioni igitur & id vitium quod irreligioſitas appellatum eſt & ſuperſtitio, hinc inde adiacent, vt enim illa ſua impietate freta nil colit, ita hæc impendio vel id colit cui non debetur cultus, vel ſi id quod colere conuenit, veneratione proſequitur, à debito tamen & præſtituto abſtinet, modo alio qui non conuenit ſubrogato. Fit igitur vt Dei cultum exhibeat ſuperſtitio, aut ei cui minimè debetur, aut alio ſcilicet modo quàm oporteret, vt colligere poſſimus vitium eam eſſe religioni aduerſum exceſſuq; damnatum.

CAP. II.

DE SPECIEBVS SVPERSTITIONIS.

EIus ſpecies vitij habentur plurimæ, quas & recenſere, & quantum ad ſumprum pertinet negocium, refellere operæprecium eſt. Ex obiecto duo in primis trahi atq; conſtitui poſſunt: Subalterna genera, quæ alias ſub ſe cõtinent ſpecies, aut enim vero Deo exhibetur cultus, modo tamen præpoſtero atque damnato, qui variari pluriſariam poteſt modis ipſis indebitis atq; peruerſis mutatis, vt ipſa quæ Dei veneratione digna non eſt creatura colitur. Et hic quidem in multas findi partes poteſt: Si diuini cultus ordinem & fines conſiderauerimus, quos ſuperſtitio ipſa peruertit: Itaq; ſi reuerentiam debitam Deo atq; exhibendam ſpectabimus, ad quam primò diuinus inſtituitur cultus, ex aduerſo exurgere & oriri cernemus idololatriam, quæ creaturæ eum tribuit cultum qui debetur Deo: ſi Dei erga homines conſilium, inſtructio, doctrina, perſpicietur (æquum enim vt ab eo qui colitur Deo hæc expectentur) diuinatrix falaciæ & prænotio ſuperſtitioſa prodibit, quæ in multa ſcindetur. Hinc enim diuinatio falſa prophetia, diuinatrix Aſtrologia, auguria, milleq; inſaniæ: De quibus & latiùs & peculiariùs in progreſſu agendum. quòd ſi humanorum actuum directio deſiderabitur, fluens ab eius Dei qui colitur inſtitutis, tùm ſuperſtitio quæ præpoſtero incedit gradu, obſeruationes vanas malasq; adinuenit, vt ligaturas, verbaq; rebus quibuſdam adnexa, ignotos characteres, incantamenta noxia, & quæcunque ad prophanam damnatamque pertinent Magiam, quæ mirabilia dæmonum ductu opera pollicetur. In veri igitur Dei cultu pernitioſum habetur quid, cùm per ipſum exteriorem cultum falſi quidpiam ſignificatur, quod bifariam contingere poteſt. & ratione rei ſignificatæ, cui ſignum minimè reſpondet, veluti cùm futurum oſtenderetur quod factum eſt, in quo perfidi Iudæi pernitioſè delirant. & ratione quoque illius qui colit & inſtituta diuina peruertit: Falſi enim crimine plectendus eſſet, qui ſignum quo ſuos vti princeps miniſtros voluit, alio ſubrogato perucrteret, & alienum aut aduerſum pro vero atque legitimo promulgaret. Vnde nec immeritò cuidam placuit ſuperſtitionem tum eſſe cùm humanæ traditioni nomen religionis inderetur. Superfluus item alia ex parte habetur cultus ipſe, non

quidem conſideratione abſolutæ quantitatis, cùm quicquam tàm magni facere queat nemo, quod minus eo non ſit quod debet illi qui ſe fecit atque conſtituit. Sed proportionis perpenſione euenit, quoniam id omne eſt ſuperfluum quod fini ſuo non quadrat, & iuſta proportione reſpondet, alio vergens labore caſſo, nec ad finẽ ipſum recta ſemita conducens: hoc nomine damnari poteſt, quicquid fruſtrà ſumitur laboris in Deo colendo: fruſtra autem id contigit, cùm id quod agitur vel ad ipſam Dei non pertinet gloriam, vel ad erudiendam non ſpectat mentem voluntatemque inflammandam, quo magis in eundem ipſum cultu interiori perferatur, vel id affectibus prauis frenandis domandisque non prodeſt, vel probatæ per vniuerſam Eccleſiam conſuetudini refragatur. Ex ſecundo genere cultus qui creaturæ impenditur, tres diximus oriri ſpecies: Idololatriam, ſuperſtitioſam prænotionem, vanas noxiasque obſeruationes. De prima aliquid in præſentia dicendum, quandoquidem ex ea ſuperſtitioſa prænotio quodammodo fluxiſſe videtur, quæ peculiariter cum omnibus ſuis partibus, ſpeciebúsve ſingulatim, & præſenti, & ſequentibus libris confutanda. Eius enim eliminandæ gratia de ſuperſtitione eiusque ſpeciebus differere cœpimus, vt ipſa ſola ſuperſtitioſa prẹnotio diligentiùs atque commodiùs refutaretur, dein obſeruationes vanæ, prophanaque magia exploderetur, quæ non ſecus à ſuperſtitioſa prẹnotione quàm hæc ab idololatria pendere putatum eſt, quàm mox cõfutaturi ſumus: Prius tamen de ſuperſtitionis ſpeciebus particularius adhuc, ſed ex Ioannis Pici patrui inſtitutione differemus.

CAP. III.

DE SPECIEBVS SVPERSTITIONIS EX inſtitutione Ioannis Pici.

SOlebat Ioannes Picus patruus noſter ſuperſtitionis diuiſiones afferre alias, quàm ij quos imitati ſumus inuexerint, illud ſuperſtitioſum eſſe decernens, quod neq; humanum eſſet neq; diuinum: naturam excipio inferiorem, cuius quodammodò finis homo eſt, ex hoc fieri vt ſuperſtitioſa omnis ars iure contemneretur, irrideturq; à philoſophis tanquàm irrationalis blaſphemaretur, & interdiceretur à Theologis veluti dæmonica. Meritò igitur relinquenda, cui Diuina omnia humanaq; reclamarent, quam confutaret ratio, damnaret experientia, punirent leges, diuina prohiberet auctoritas. Demùm illud ſubinde nectebat, quemadmodum ſcientia omnis bona vel à Deo, vel à ratione: Ita ab illis ſuperſtitioſa degenerans, vel à dæmone, vel ab irrationali phantaſia deriuaretur: Iuſtaq; hæc ſibi proportione reſpondere. Siquidem irrationalis phantaſia in minori mundo proxima natura eſt rationi, ſed minimè illi obediens: ſic Deo proximam eſſe angelicam, dæmonis naturam quæ contumax eſt & ſuapte ſponte rebellauit. Vnde illi & ſectatrici turbæ ab Ariopagita Dionyſio phãtaſia irrationalis tributa eſt: Differre autem docebat ſuperſtitiones, cùm à diuinis, tùm inter ſe, ſiue rem factam ſeù faciendi modum ſpectaremus: quod attinet ad rem ipſam ab humanis dirimi, quoniam multa promitteret, multa procuraret, quæ vis aut ſtudium hominum præſtare nõ poſſet: A diuinis autẽ quod illæ bona, hæc mala & nequiſſima moliretur, quòd verẽ ſpectat admodum eo ab vtriſq; differre, quòd vi dæmonica & phantaſtica operaretur. Inter ſe verò ſeparari ſuperſtitiones ac diuidi inſtar humanẹ doctrinæ quam ſcilicet perperam æmularentur, & ad eas analogia quadam & proportione ſcanderent: Notoria ars, ars Bulaphiæ, ars Artephij logicæ reſponderent: Diuinatio, Theoricæ, Practicæ, Magia illa ſcilicet mirabilibus patrandis dedita. Cæterùm ex quo futurorum contingentium cognitio ſoli Deo per ſe competeret ſuperſtitionis proprium eſſet illam polliceri.

Diuinationis autẽ partes ex rebus in quibus exercebatur, colligebat, ſi cœlo abuteretur, Aſtrologia prodibat, ſi elementis Pyromantia, Geomantia, Aëromantia, Hydromantia: Si animalibus, Auguria, Auſpicia, & ſimilia: Si hominibus, Necromantia, & ſternutamentorum, & omnium ludibria: Si dæmonibus, Phialæ, Nugamenta Vnguium, Circi, & id genus noxia deliramenta, quæ nos quoq; in operis progreſſu confutabimus: quoniam ille aduerſus ſuperſtitiones pauca admodum ſchedis commiſerat, præterquam aduerſus Aſtrologiam duodecim libros, quos poſt eius obitum publicaui-

blicauimus. Quapropter volumini huic meo de rerum prænotione, parũ æmolumenti ex illius operibus poterit accedere, præterquàm in libro quinto qui de diſputationibus eius aduerſus Aſtrologiã penè conflabitur: Hæc autẽ paucula notare hoc loco placuit: ſicut & in ſeptimo libro nonulla verba recenſebuntur, vt eius mens aduerſus omnes ſuperſtitiones percipi queat, & quã flagrãti animo ſubuertere illas animo deſtinauerat, quòd apertiùs etiã patefiet ſi cõceſſerit Omnipotẽs, vt impoſita cùm huic tamen quibuſdam voluminibus alijs meis poſtrema manu, demùm quæ imperfecta ille reliquit opera, poſſimus abſoluere, videbit opinor ætas noſtra, vnde miretur, vnde ſibi plurima commoda capiat, quod paulò poſt futurum ſpero. Primò enim ſua emiſi, deinde quæ mea ſunt, poſtremò quæ communia vtriſq;, hoc eſt, quæ ſua inuenta & adiutamentis quibuſdam noſtris & quadam ceu paraphraſi complexa ſunt, edentur. Hoc genere Pſalmorum commentaria & alia complura, quorum in libellis meis de ſtudio diuinæ & humanæ philoſophiæ mentionem feci, ſed iam aduerſus idololatriam, vt ordo libri poſtulat, & promiſimus diſputandum.

CAP. IIII.

ADVERSVS IDOLOLATRIAM.

IDololatriam igitur qui vocabuli proprietatẽ & compoſitionem aduerterent ſeruitutẽ idolorum, hoc eſt, ſimulachrorum, ſpectrorũ, ſimilitudinum ſignificare putarent, & quidem Apoſtolo conſentaneè, dicenti *idololatria quæ eſt idolorum ſeruitus*: hãc cœlo, ſtellis, dæmonibus, hominibus tribuebant. Sicuti enim verus Deus ſenſibilibus quibuſdam ſignis, ſacrificijs, laudibus, colebatur: facta ipſius cultus translatione ad creaturas, eas poſtea figuris quibuſdã & imaginibus, quas vocârunt idola, præſentabant, quibus ſuperſtitioſus huiuſmodi cultus exhibebatur. Quapropter cultus creatori debitus, datus creaturæ, & eius adorãdæ, prophana noxiaq; inſtitutio, vno idololatriæ nomine rectè nũcupata eſt, variè tamẽ atq; diuersè eiuſmodi peruerſus atq; damnatus cultus inductus eſt: namq; alij ſimulachra conſtituebant arte nepharia quibus ineſſe nõnihil diuinitatis putârunt, aliquibus effectibus commoti, quos malignus ſe dęmon inſinuans excitabat: quos enim pellicere non potuit dæmon ad impietatem, vt Diagoram, Prothagoram, Epicurum, alios impulerat ad ſuperſtitionem, eos & ad idololatriam maximè nocentiorem, eius partem ſpeciémve compulit, & figmenta colenda ſuggeſſit: nec vno modo, namq; thure & frugum primitijs non contentum, & hoſtias popoſcit & victimas: nec brutorum ſolùm, ſed aliquando hominũ, quòd fecêre olim Carthaginẽſes & ipſi Athenienſes, aliquando Lacedæmonij, itẽ Rhodij, Romani atq; alij: nec plebi ſolùm idolorum perſuaſit cultum malignus Sathan, ſed & ipſum Ter maximũ Hermetem in hunc errorem pepulit. Alij non ipſis imaginibus, ſed eis quorum erant imagines creaturis, cultum exhibebant, atq; hi trifariã inter ſe diuidebãtur: alij namq; homines ipſos, quorũ idola venerabãtur, Deos putabãt: Sic Iupiter, ſic Saturnus, ſic Mercurius, ſic alij Dij crediti ſunt: fuêre hi reges, qui vel potentia, vel ingenio, vel doctrina, & artiũ inuentione inter rudes populos excelluêre, quo factum, vt ſiue ob admirationẽ virtutis, ſiue ob adulationẽ, ſiue ob ſuſcepta beneficia coli cœperint, & defunctis eis erigi ſimulachra: Putârunt eos alij in cœlũ conſcendiſſe, & cognomines ſtellas eorũ animas haberi, Iouem, Saturnum, Mercuriũ, Solem, qui & Apollo dictus, & Lunam quæ Diana appellata: alij eas venerari, ob ſplendorem eximium & curſum. Vnde Græci Theos nomen à θεῖν deduxêre, vt apud Platonem in Cratylo conſpicuum, & ab αἴθειν quoque deriuari: Hinc apud nos Dei nomen fluxit, quanquàm nonnulli ἀπὸ τοῦ δέους Græcè, quod Romanè timor dicitur, Latinum Dei nomen tractum velint. Sed & dæmones quoq; ipſi nõ quia ſapientes, ſed quòd dimænin, hoc eſt, terrere ſolent, appellatos, probat Euſebius: eorũ autem Planetarum nomina dæmonibus aptata multis inuenimus. Vnde in dialogo ſuo Seuerus author non inelegans, Iouem & Mercuriũ dæmones Martino viſos prodit, & hũc illi magnoperè fuiſſe infeſtũ tradidit. Sic & Mercurius homo, & ſtella Mercurius, & dæmon Mercurius, quibus omnibus diuinẽ cultũ perperam tribuerunt: alij mundo, cuius animã Deum opinabantur eſſe, & omnibus eius partibus venerationem exhibendã putauêre, in hoc & Græcorũ aliqui & Latinus Varro peccârunt: alij verò quemadmodũ in Platonicorũ monumẽtis liquidò

videri datur, & apud veteres Theologos, & ipſum Auguſtinũ in libro de Ciuitate Dei aduerſus multas eiuſmodi inſanias diſputantẽ, quem poſtea & diuus Thomas & alij poſteriorum Theologorũ ſecuti ſunt, autumabant Deo ſummo cultũ deberi, poſteà ſecundis dijs, & deinceps cœleſtium corporum animis: inter ſe autem non omninò hac de re & ſacrificijs Platonici conſensêre: variè itaq; & nephariè idolis præbebatur diuinitas ab hominibus, qui alia putârunt ad Phyſicam theologiam, alia ad fabularẽ, ad ciuilẽ alia pertinere: Sed omnia veriùs ad damnatam ſpectant ſuperſtitionem, quæ aliquando etiam à Cicerone in libris de Natura deorum concinnè derecta eſt.

Hanc idololatriam in authore non ſatis certũ referti poſſe opinio eſt: ſunt qui putent à Caini exilio eam quaſi de longinquo ortum duxiſſe, alij à Prometheo, alij ab Iſmaële cœpiſſe exiſtimauit, alij à Nembroth Gigante, alij à Nino Beli filio Aſſyriorum rege traxiſſe primordia putauerunt: quando hic patris imaginem, ille ignem non ſolùm coluerit, ſed adorare compulerit alios: Referunt alij cultum idolorum in Syrophanem Aegyptium qui ob filij mortem doloris leuandi gratia defuncti ſimulachrũ conſtituerit: Alij dixêre deorũ ſtatuas à Thelechinis primò fabricatas: alij alia finxiſſe perhibentur & plures pro deis coluiſſe. Iuſtinus philoſophus & martyr in libro Gentium admonitorio, Orpheum πολυθεότης, magiſtrum vocat, quem fortè ita nuncupauit quòd Thracas ipſos cærimonias colendorũ deorum edocuerit. Athenagoras Athenienſis philoſophus in erudititiſſima illa oratione ad Marcum Aurelium Antoninum, & Aureliũ Commodum Cæſares, dum Chriſtianorũ legatione fungeretur, ita de Orpheo & dijs Gentium inter alia dicit, quæ nos quoquo modo vertimus in Latinum: Orpheus autem nomina ipſorum primus inuenit, & generationes enarrauit, & de ijs quæ ab vnoquoq; acta ſunt diſſeruit, qui à Gentibus creditur veram Theologiã tradidiſſe, quemq; Homerus eis in rebus quæ maximè pertinẽt ad deos, ſecutus eſt: quamobrem & Iuſtini philoſophi & martyris, & Athenagoræ eiuſdem philoſophi pariter & Chriſtiani, cuius etiã inſigne extat opuſculum de Reſurrectione mortuorum, cõuenire ſententiæ videntur deorum plurimum cultum ab Orpheo monumentis traditum: quòd ſi ita eſt, non mirandum ſi etiam, auctore Ouidio in Metamorphoſi, ille Thracum populis primus fuit auctor amòrem in teneros transferre mares. Audiui olim à probatiſſimo & in literis præcellenti viro, vitia illa ſe plurimùm ſequi & impia cõiunctione fouere, vt vitium contra fidem veram vnius Dei, vitio illi quod naturæ aduerſatur fœdo glutine copuletur: cuius rationem perquirenti mihi & mecum reputanti occurrit primùm Apoſtoli auctoritas ad Romanos ſcribẽtis, id enim ab eo clariſſimè videtur expreſſum: Nam poſtquàm idololatriæ crimen deteſtatus eſt, ſubdit eos, *qui inquinati illo fuerant in paßiones ignominiæ traditos, ita vt fœminæ in fœminas & maſculi in maſculos turpitudinem operarentur.* Occurrit & ratio vt ſcilicet ordine naturæ perperſo, peruerſo Dei colendi ordo diſſipetur, contraq; hoc effracto ad naturam demoliẽdam præceps ſit & facillimus lapſus. Nec Adriani Cæſaris exemplum longè abeſt, quando fœdo eſt Antinoi captus amore, ob idque mortuo illi & diuini honores deſignati, & cognomina vrbs parata compoſitis etiam & ementitis oraculis, vt Spartianus, vt ex noſtris Athanaſius, Aurelius Prudentius, Euſebius, alij prodiderunt. Sed & in ipſo Lunæ circulo ementita ſedes excogitata, vt ſcribit Tatianus aduerſus Gentes, & innuit Prudentius, quando ait illum cœleſti ſede locatum. Sed quid non idololatræ, non vani Aſtrologi fingere potuerunt, quando inter monſtra plurima quibus cœlum mendaciter referſerunt, & Adriadnæ coronam, ſed & Berenicis crines Ptolemæi ſororis & coniugis, Conon Mathematicus adulando confinxit, deinde Callimachus, & poſt eum Catullus, & Hyginius fabulando retulerunt, atq; Cæſaris quoq; thronum, auctore Plinio, inter ſydera collocârunt.

Redeuntes igitur ad idololatriæ originem, dicimus Iuſtinum ipſum, quanquã pluralitatis deorum magiſtrum vocet Orpheum, non eundem tamen primum aſſeueraſſe, quia in primos homines idololatriã ille in vniuerſum retuliſſe videtur, eodẽ in libro pro admonẽdis Gentibus edito, eodẽ, inquam, quẽ ſuprà citauimus, quemq; in noſtrã è Græca lingua conuertimus, cuius & Euſebius in hiſtoria, & Beatus Hieronymus in libro de Viris illuſtribus honorificè meminerunt, piget mirũ in modũ tot præclariſſimorum auctorũ libros diſperſos & penè euanidos, quos antiqui Theologi noſtri familiares habuerũt. Gaudeo quòd nonnullos etiã qui minus olim noti fuerunt,

inuene-

inuenerim, quos & hîc & alibi quandoq; citaui, nec quærere deſinam ingenti illorum præconij amore perculſus ingentibusque virtutibus excitatus, in illis enim tùm eloquentia, tùm eruditio, ſed coruſcantis ardor fidei & Chriſti amor, pro quo nonnulli eorum libentiùs fuderunt ſanguinem quàm atramentales literas papyro crediderũt. Sed ad idololatriam abijciendam reuertamur, ad quam moti homines ſunt progreſſu temporis, partim ex veri Dei ignoratione & contemptu, partim amore prauo & vehementiori, ad reges, ad parentes, ad filios, quorum venerabantur imagines, & temerè ob ſuſcepta beneficia inter Deos reponebant, cùm in verũ Deum à quo omne bonum fluxit ſemper & fluet, eadẽ accepta minimè retuliſſent: quanquàm eorum multi faciendum eſſe id non ignoraſſent: partim etiam quòd rudibus populis de peritia diligentiaq; artificum in expoliendis lignis atq; lapidibus, tùm admiratio erga fabrefacta exornataq; ſimulachra, tùm veneratio ſimul oborta eſt. Sed hæc omnia iuuit conſumauitq; malitia dæmonũ, qui eos quos amauerant, pro dijs colendos ſuggerebant, vt in Antinoo ſuprà narratum Hadriani ſeruo, vt in ipſo etiam Hadriano qui non ſolùm Antinoo Lucio Celouio Plotino defunctis vrbem, ſtatuas, templa, baſilicam, ſed ſibi etiam viuenti, tùm aram in Europa, tùm in Aſia templa dedicauit, ac eo vſq; profecta eſt Romana ſuperbia, vt in vſum veniret Imperatorum etiam ſceleſtorum conſecratio, & inter Deos publica translatio, quod apud Hiſtoriographorum pleroſque conuenit: Hinc etiam poſt elatum funus è rogi cacumine, ſicuti narrat Herodianus, qui execrandam illam conſecrationem mònumentis retulit, mittebatur aquila quæ ſacrilegam ſuperſtitionem apud vulgus confirmaret, ea verò templa frequentabant, poſtea maligni dæmones & ſe in idolis colendos exhibebãt, Deos mentientes, & reſponſa de futuris pollicentes, ſanitatesq; ac miranda plæraq; hominibus ineruditis opera oſtentantes: hinc & ſuccubi & incubi dæmones, quod nec Theologi noſtri negant, præſertim Auguſtinus & Thomas, vt hinc facilè quiſpiam ſuſpicari poſſet, tot olim deorum filios creditos, tot nympharum dearumq; & hominum concubitu nuncupatos heroas, non fabulis tantùm fictos, ſed dæmonum vel ſuccuborum vel incuborum opera factos fuiſſe, quanquàm vt ipſi rectè decernunt Theologi, non dæmonum ipſi, ſed hominum filij fuerint, quorum ſemine abuſi eſſent maligni ipſi dæmones in viris vel fœminis libidine decipiendis, dij tamẽ illi vel deæ credebantur à Gentibus cœleſtes, terreſtres: ſed & maritimi, & fluuiatiles, & montani: Hinc Panes, hinc Syluani illi, hinc Acheloi, Cyrenes, Thethis, Napeæ, Dryades, Oreades, & ſi qua eiuſmodi nomine poëtis Gentilibus celebrata & emẽtiti numinis maieſtate donata: quæ ſibi dæmones imponi geſtiebant, vt pro dijs colerentur: vt hinc etiam rectè Pſalmographum ceciniſſe cognoſcamus: *Omnes dij Gentium dæmonia*, quos toto opere priùs Moſes fuerat perſecutus, imò per Moſen Deus, vetans Hebræo populo peculiariter delecto cultum illis omnino exhiberi: & Apoſtolus Paulus, vt eſt apud Lucam in actis Apoſtolorum: cùm Athenis expectaret incitabatur ſpiritus eius in ipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem, qua de re illos redarguens inquit: *Viri Athenienſes per omnia quaſi ſuperſtitioſos vos video*: ad ſuperſtitionem quidem ſpectar vitium idoli colendi, teſte Auguſtino ſecundo de doctrina Chriſtiana libro cùm ſcripſit: Superſtitioſum eſſe quicquid inſtitutum ab hominibus eſt ad faciẽda & colenda idola, vel pertinens ad colendum tanquàm Deum creaturam, partémve vllam creaturæ, vel ad conſultationes, & pacta quædam ſignificationum cum dæmonibus placita, atq; fœderata, ad qđ genus ligaturas pertinere decernit, de quibus nobis in ſequentibus pertractandũ.

Quàm autem non ſolùm diuinis eloquijs eorumq; interpretibus aduerſetur idolorum cultus, ſed & rationi quoque ipſi, facilè oſtendi poteſt, cùm nullo pacto rationi ſenſuique communi conueniat, vt id præbendum ſeruo ſit, quod ſoli & ſummo debetur principi Deo, cui omnis creatura ſerua ſubiectaque eſt: At, inquient, conſentaneum eſſe vt ſuperiores excellentioresque veneremur, excellere autem & præſtare hominibus ſeparatas illas mentes & orbium ſiue animas, ſiue motores, quin & dæmones ipſos, quos nunc etiam plurimos (proh pudor) conſuluiſſe compertum eſt: ſed falluntur cùm ob id non ſequatur, vt idem illis qui Deo debeatur cultus, cui eximia, & ſupra quam dici poteſt ab alijs exaltata veneratio debetur. Nonnihil vtiq; putaſſent, ſi vti nos credimus, ſenſiſſent, qui ſanctos angelos & beatas animas vtì Deo propinquiores honoramus, optamusq; ab eis & petimus, vt Deum ipſum o-

DDd 3 mnium

mnium principem & dominum nobis concilient, ſed nihil omnino dixerunt,& dam-
nabilius ſensêre, cùm prauos dæmones pro bonis angelis colnerint, & in hoc anti-
quorum etiam philoſophorum plærique peccanerunt: qui,vt inquit Auguſtinus, ea-
dem ſacra cum populis recipiebant, & de ſuorum deorum natura ac ſummo bono
diuerſas contrariasque ſententias in ſcholis perſonabant. Quid? Quòd Seneca ipſe
ſanctiſſimis moribus inter Stoicos creditus apertè aberrauit inquiens: Adorabimus
vt & meminerimus eiuſmodi cultum magis ad morem quàm ad rem pertinere. Ex-
terior enim cultus cùm interioris ſignum & ſit & habeatur, nõ ſecus damnandus eſt,
ſi interiori non quadrat & conuenit. Ac ille iure meritoq; culpandus eſſet qui exte-
riora verba, quæ ſigna ſunt verborum conceptuúmve animi aduerſa oppoſitaq; pro-
ferret eis, quæ in animo gereret, qui literas quoq; eorum verborum indices aduerſo
more quàm ſuſcipi ſoleant, delinearet, eisq; vel animi ſui conceptionem, vel ordina-
rium verborum ſonum ritè concipi opinaretur, quòd ſi fortè contenderint, ſacra ipſa
& cultum ad ſummum illum, qui præeſſe alijs opinabantur, Deum fuiſſe referenda,
facilè reuincentur: namque vt mittam, quòd vulgus eorum hac de re ignarum fuit,
illud ſanè in aperto eſt, in cæremonijs illis multa peracta honeſta minus quàm vt me-
diocribus hominibus exhiberentur, nedum aut bonis ſpiritibus, aut Deo & ſpiri-
tuum & corporum principi agebant in templis & ſacris quæ in lupanaribus agi dede-
cus etiam inquinatis hominibus putaretur, adeò ſpurca, adeò obſcœna eorum ſacra
& cerimoniæ. Mitto viuentium hominum hoſtias & cædes à dijs pro ſacrificijs peti-
tas, & à Gentibus pro falſa religione conceſſas: Prætereo in theatris decantata ſuo-
rum deorum, adulteria, cædes, bella, lites: Prætereo vſurpatas ſibi de futuris prædi-
ctiones, reſponſionesque, in quibus multos fallebant, multa proferebant ambigua,
vt ab infamia ſe falſi vendicarent: Multa apertè mentiebantur, multa ſuadebant mala
de quibus antiqui & Græci & Latini Theologi, & ex poſterioribus aliqui ſatis abun-
deque diſſeruerunt, & orbis olim inſanias oſtenderunt, à quibus Chriſti virtute & ſuę
legis beneficio mundus reſipiuit. Prætereo ſectas varias dæmonum, elementorum,
hominum colendorum inter ſe varias atque pugnantes, propterea aduerſus eas nihil
vltrà à nobis agendum.

Reliquæ igitur ſuperſtitionis tractandæ, confutandæq; ſpecies, & in primis ſuper-
ſtitioſa prænotio, cuius eliminandæ gratia de indebito vnius Dei cultu, deque idolo-
latria & alijs ipſius ſuperſtitionis ſpeciebus egimus, dein magicas obſeruationes de-
bellare nitemur, quæ ab ipſa plurimùm ſuperſtitioſa prænotione dependent, ſicuti
ipſa ex idololatria aut initium aut incrementum traxit. Nec incongruum videtur ſi
dixerimus de idololatria ſuperſtitioſam prænotionem poſſe quoquo modo pende-
re, deque prænotione ſuperſtitioſa idololatriam, ſeque ipſas alternè mutuoque fo-
uere, tametſi primo libro de falſa duntaxat prænotione ſuperſtitiouem dependere af-
firmauerimus, cuius idololatria ſpecies eſt. Sanè de ſuperſtitioſa quoq; prænotione
dæmonum, idololatriam hoc pacto fluxiſſe conſiderare poterimus, vt illi quo pacto
maluerint coli, hominibus ſignificauerint mendaciſſima impoſtura, de qua in ſequē-
tibus diſſeremus. De idololatria quoq; fluxit ſuperſtitioſa prænotio, vbi enim in tem-
plis, in antris, in ſimulachris, ſedem quaſi & regiam ſibi praui dæmones delegerunt,
dementes & ignaros homines multifariam deludebant atque fallebant ſuperſtitioſa
prænotione, quæ & ipſius ſuperſtitionis & prænotionis ſpecies eſt, & alias quidem
multas ſub ſe cõrinet: de quibus agendum priuſquam ad vltimam ſuperſtitionis ſpe-
ciem, quæ in obſeruationibus magicis conſiſtit, explodendam deſcendamus.

CAP. V.

DE SPECIEBVS PRAENOTIONIS SV-perſtitioſa.

ALia igitur ſuperſtitionis ſpecies, de qua peculiariter agendum à nobis,
quanquam vt commodiùs abſolutiusq; confutaremus, multa de ſuper-
ſtitione in vniuerſum, alijsq; eius partibus (proximè diximus) in multas
ſcinditur ſpecies partésve, quæ tàm hoc ipſo quàm ſequenti libro refellē-
tur: poſtea quæ ab his pendet obſeruatio magica eliminabitur: & expreſſo

Digitized by Google

& ſuppreſſo cum dæmonibus pacto, & quòd de ipſis conſtituitur, extremis, medio; ſuperſtitioſa deriuari prænotio poteſt. Expreſſum pactũ Auguſtinus intellexit, quod cum dæmone ineunt apertè Necromantes & huiuſmodi cæteri familiaritate dæmonum delectati: occultum verò atque ſuppreſſum cùm ſe ingerit dæmon ſuperſtitioſis hominum prænotionibus, quanquàm hoc ipſi non aduertant & norint. Medium verò nos dicimus quod de vtroq; conflatur & coaleſcit, de quo ſeptimo huius operis libro tractabitur, cùm de ſuperſtitioſa Magia diſputationem habebimus, quæ partim ad expreſſum, partim ad ſuppreſſum pertinet fœdus, ſed nec illi hoc peculiare. Multa enim ſunt quæ ad alterutrum pertinent, & à nobis quandoque ſub alterutro, quandoque fortaſſe ſub altero numerabuntur reijcienturque. Cùm extrema cognoſcentur, facilè quod ex ipſis conflatur medium ſeſe inſinuabit. Itaque ſi Deo dæmones conſuluntur, reſpondeantque palàm & apertè vel inuocati, vel minimè citati, ſed ſuapte malitia aſſiſtentes, pacto id expreſſo eueniſſe dicetur, & falſa hinc prophetia proſiliet & diuinatio magna ex parte: nam de ſuppreſſo etiam pacto ipſa diuinatio depẽdet, quòd fiet manifeſtum cùm de illius ſpeciebus agetur. Falſa prophetia diuidi in tres partes poteſt, de triplici eorum obiecto pendentes: aut enim quæ reuelant hominibus, ipſi dæmones ſuapte ea ſponte & natura cognoſcunt, aut ex reuelatione ſuperiorum dæmonum, aut ex bonis ſpiritibus erudiuntur: quare alia erit ſpecies quæ à natura petita, alia quæ à bonis angelis inſinuata, alia à ſuperioribus immiſſa dæmonibus, vt ſequenti capite declarabitur. Diuinatio verò quæ à Perſis allata creditur apud Gentes, olim variè deſumpta eſt atque à multis probata. Nos autem diuinationem cùm dicimus, rem ſtatim prophanam noxiamque intelligimus. Siquidem & Beatus quoque Hieronymus Micheam prophetam interpretans decernit diuinationem non niſi in malam partem accipi debere, vniuerſamque eam ex operatione dæmonum vel occulta vel manifeſta prouenire decernit: huius ſpecies recenſebuntur repellenturq; omnes adeò, vt vel ſingulatim confutatas agnoſci poterit, vel ſi qua numerum cenſuramq; latenter effugerit, oculos fortaſſe non manum latuiſſe comprehendetur, quandoquidem aut occluſæ erunt in illis quę palàm reiectę fuęrint, aut ſub aliarum nominibus appellationibusque repulſæ. Communicant enim ſæpenumerò ſibi viciſſim nomina ſuperſtitiones huiuſmodi. Sed nec vna etiam contentæ plures quandoque ſibi appellationes vſurpant: Hanc Gentes in multa particbantur genera, nec inter ſe omnino conſenſêre: Noſtri diſtinxêre aliter, vt in huius operis progreſſu manifeſtabitur. De prophetia igitur ſequenti capite, mox de diuinatione diſſeramus, atq; inter diſputandum quæ inter ſe conueniant, quæ differant, oſtendemus.

CAP. VI.

DE FALSA PROPHETIA ET EIVS SPECIEBVS.

INter ſuperſtitioſas prænotionis ſpecies quæ ab expreſſo cum dæmonibus pacto defluunt, falſam prophetiam poſuimus, quàm diximus triſariam poſſe diuidi, cùm dæmones ipſi, aut quæ reuelãt norunt, ipſi per inditas ſpecies, aut à ſuperioribus diſcunt dæmonibus, aut à bonis erudiũtur ſpiritibus. Sic & falſi poſſunt prophetæ diuidi: aut enim ipſi quãdoq; à bonis erudiuntur ſpiritibus, aut à malis, qui vel ea quæ falsò prophetæ reuelãt, à bonis ipſi hauſerunt: & id bifariam, aut enim duntaxat manifeſtant quæ ſpiritali eorum naturæ ſunt cognita, aut quæ à ſuperioribus edocti ſunt. Primi generis Bâlaã habitus eſt, cui Dominus dicitur fuiſſe locutus, vt ſacro ſcribitur libro Numerorũ, quanquàm propheta eſſet dæmonum & ariolus: quòd nomen quanquàm alij aliâs interpretantur, Eccleſiaſtica tamen decreta putant ab eo deductũ, quòd nepharias circa aras idolorũ preces emittebatur. Pari pacto de Sibyllis diceretur, quorum ex libris tametſi ad varias quandoque impellerentur inſanias, Romani vt apud alios plæroſq;, tùm apud Zoſimum viſitur, cui multa citantur carmina Gentilium ſuperſtitione plena. Plurima tamen Chriſti myſteria præcinebãtur, quandoq; dęmonicę ignota naturæ, eius verò Sibyllæ, vel Erythreæ, vel Cumeæ, opus heroicis ſcriptum verſibus, ita mundum erat idololatriæ ſcelere, ita Chriſti præconia declarabat: vt viſum Auguſtino ſit eã ad Ciuitatem Dei pertinere, dum eius decimumoctauum librũ perſcriberet. Varia tamẽ varij

ſenſêre, vt procedente opere pateſiet. Varietatis cauſam attuliſſe putauerim eorum quandoq; in vnum congeſta volumina, vtcunq; fuerit, quæ ad gratiæ myſtica ſpectabant: Eruditos etiam adeò aliquos ex Gentilitate iuniores Theologi fatentur, tametſi alijs in rebus eoſdem dæmon fallere potuiſſet, vt narrat Henricus ex Haſſia, quæ tamẽ fœminis id muneris præ maribus datum arbitratur: quòd infirma mũdi eligere Deus conſueuerit, qua de re philoſophos ſupernam veritatem celaſſe illum & fœminis cõmunicaſſe: eueniſſe quoq; interdum putat vt effati quæpiam fuerint, quæ exactè alioquin non perſpexiſſent. Sed enim fieri poteſt vt & ipſi falſi prophetæ ex dæmonum inſpiratione vera prædicant, quandoquidem & ipſi etiam dæmones ex oraculis vera interdum reſpondebant: Multa enim ſciunt vi naturæ, quæ reuelare poſſunt, alioquin hominibus incognita. Natura enim ſuperiores ſunt hominibus, & intellectu perſpicaciores ſubtilioresq;, multaq; edoceri à ſpiritibus bonis queunt, quæ ipſi à Deo hauriunt. Nec eis hoc mirandum videri debet, qui verſati ſunt in lectione Gentilium, quãdoquidem cùm alibi, tùm apud Vergilium in tertio Aeneidos legiſſe poſſunt Harpyiam Aeneæ: nam ſic ille fabulatus eſt, vaticinatam fuiſſe ea quæ ab Apolline ipſa, ille à Ioue hauſerat, ita enim dixiſſe illam fingit:

Accipite ergo animis atq; hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit: vobis furiarum ego maxima pando.

Ordo enim inſinuatur, hauſtæ, quandoque veritatis à malis vatibus, quem Maro ipſe ſicut priùs Homerus, Plato alij fecêre, quemadmodùm Iuſtinus martyr, Euſebius, alij probant, ex Hebræa fortaſſe diſciplina percêpit, aut ex his qui res Hebræas in Aegypto didicerunt, ſuo ipſe ingenio deriuauit. Legimus enim cùm alia tùm illud in Sacris literis Balaam ariolum aliqua vera myſteria reuelaſſe, ipſumque Dei colloquium experiuiſſe: nam diuinæ prouidẽtiæ ordo ineffabilis, qui malos etiam & falſos quandoque & bona & vera promulgari voluit: Vnde illud vulgatum compleri conſpicitur: Omne verum à Spiritu ſancto eſſe: & quanquam ipſi fallere cupiant veritatem, nihilominus, vt vendibilius fiat mendacium, quandoque proferunt, quam inuiti etiam ſæpè pronunciant, & ab hominibus Dei virtute coguntur effari vera, cùm alioquin ſua ipſi ſponte mentirentur: & hinc inter falſos verosque prophetas diſcerniculum inſigne prodit, quod veri lumine illo, de quo ſuprà diximus, colluſtrati vera effantur ſemper, falſi non ſemper falſi ſunt, quia illi à ſpiritu & lumine veritatis ſemper, iſti non ſemper à ſpiritu & tenebris falſitatis inſtruuntur. Vtitur enim Deus etiam malis vt bonis inde vtilitas eueniat, tùm vt fiat veritas credibilior manifeſtiorque tùm ex aduerſarijs hoſtibusque confirmatur, tùm vt hi qui dæmonicis oraculis addicti ſunt, veritate ab eis etiam promulgata, ad eam purè atque integrè ſuſcipiendam faciliùs perducantur; ob hanc cauſam factum multi putant, vt Sibyllæ ipſæ quibus multa habebatur fides, agentibus de vero Deo, de Chriſti myſterijs plurima promulgauerint, ac dæmones de Chriſto interrogati vera reſponderint, & multa in eius laudem protulerint: quòd etiam noſter acerrimus hoſtis Porphyrius apertè multifariamque fatetur: quod & aliâs tetigimus, & apud Euſebium & antiquos alios Theologos fuſiùs conſpici poteſt. Sanè poſſunt homines nulla aut malorûm aut bonorum ſpirituum afflatione futura effari, vel mendacio decipientes nihil ſcilicet edocti eorum quæ pronunciant, vel à ſuamet ipſi phantaſia decepti, putantes omne id ſe vidiſſe quod aut cupiunt, aut timent, vana & delira ſomnia pro veris oraculis deſumentes, quibus de rebus ſuo loco, id eſt, vltimo huius operis libro diſſeremus. Falſa igitur prophetia erit quocunque modo eueniat, ſi falſum pronuncietur. Et falſus propheta qui de futuris pronuncians vel mentitur, vel falſum profert, niſi id ſtatim correxerit, quòd ideò dicimus, quia fieri aliquando poteſt, & olim factum eſt, vt proprio ſpiritu propheta dicat, aliquando minimè clarè ſecernens, à propria ne id cogitatione eueniat, an à diuina inſpiratione profluat, quemadmodum Nathan Dauidi quondam reſpondit, de conſtuendo templo Hieroſolymis: Sed ſi veri ij prophetæ fuerint, alterum conſpicietur: aut enim mox correcti recantabunt, aut Deum id dixiſſe non contendent. Siquidem vel id quod incuria quadam negligentiáve admiſerunt, ſtatim explodent, vel à ſeipſis id non afflatu aliquo protuliſſe deprehendetur, Deo ſcilicet aſſiſtente, nec vllo pacto patiente, vt falſum pro veritate ab eis prodeat,

deat, quos ſuæ veritatis præcones induunt, e quibus ſæpè internecionem minatus ſuas cogitationes tanquàm diuinitus miſſa hominibus ſuſcipienda expoſuerint. Propriè autem & exactè falſus Propheta dicetur, qui ſciens & nolens falſa profatur: ſicut hominem falſum nominat Ariſtoteles in quinto libro primæ Philoſophiæ, qui falſas rationes ſpontè prompteque deligit. Illud autem animaduertendum fieri poſſe, vt qui veri ſunt prophetæ, falſi putentur nulla ſua culpa, ſed audientium interpretantiumque, vel ignorantia vel malitia, vt vltimo volumine declarare curabimus: cùm vel futuræ conditio rei, vel tempus alio excipitur modo, quàm à Deo & Propheta promitur. Cæterùm non ſecus falſa propheria continget, ac veram diximus euenire, quantum ad gradus modosq́; ſuperi influxus hauriendi pertinet, per ſomnum videlicet, per vigiliam, per corporeas & ſenſiles notas, per imaginarias formas. Lumen autem illud eius deeſt proprium ſcilicet & peculiare veri prophetæ, cui ſcilicet intelligibilis veritas diuino lumine manifeſtatur. Varijs item de locis dari reſponſa poſſunt falſæ propheriæ, per oracula, vt olim in templis Hammonis, Dodonæ, Pythiæ, per loquentes imagines, per annulos, per phialas, per ventriloquas, & cætera id genus in progreſſu operis explodenda. Sed priùs vt de ipſa propoſuimus diuinatione tractandum.

CAP. VII.

DE DIVINATIONE ET EIVS SPECIEBVS.

LEgimus apud Platonem in Phædro Socratem, duas eſſe furoris ſpecies, decreuiſſe, alteram quæ ex humanis proficiſcatur morbis, alteram quæ de diuina pendeat alienatione, qua rapitur quiſpiam præter conſuetudinem inſtitutumq́; vitæ. Diuinæ autem huiuſmodi partes aſſignat quatuor, quibus & quatuor præſint: Dij vaticinij, inſpirationem tribuit Apollini, Dionyſio concedit myſteria, Muſis poëticam, Amatorium furorem Veneri & Amori. In Timeo verò diuinationem homini datam aſſerit, eamque in iecore quaſi ſedem ſibi domiciliumq́; delegiſſe: Neminemque ſanę mentis diuinum & verum vaticinium vllum aſſequi, obidq́; Deum humanæ dementiæ vim diuinandi tribuiſſe. Cui ſententiæ Ariſtoteles in libro de Diuinatione per ſomnium refragatur: Conſonum putans vt ſi à Deo hominibus reuelentur abſcondita, id maximè ſapientibus fiat. Tum autem diuinationem fieri voluit Plato, cùm oppreſſa vis morbo, vel præpedita ſomno, vel diuino raptu è ſuo ſtatu dimota fuerit, prudentis quoque eſſe officium ea intelligere, quæ à fatidico furenteq́; ingenio, aut per quietem, aut per vigiliam pronunciantur: non autem eius ipſius id munus eſſe qui furore tenetur, atq; hinc lege iuberi vt diuinis vaticinijs prophetæ præſint, quos vates falsò appellatos decernit, cùm non vates, ſed oraculorum atq; viſorum quæ obſcuris velaminibus inuoluuntur, interpretes ſint: quare nullo pacto eos vates eſſe qui vaticinia iudicant, ſed prophetas vocandos. Vaticinium autem ipſum nec ab arte, nec à natura fieri Iamblichus Platonicus cēſet, ſempiternumq́; eum eſſe miſſum ad homines diuinitùs, & in medijs quidem, vt inquit, eſſentijs inſertum. Idem ipſe eiſdem de rebus loquens, tria præſagiorum vaticinijq́; genera definit, vt primo narrauimus libro, naturale, artificioſum, atq; diuinum: prima duo paruipendit, nec veneratione digna ducit, cùm alterum, ratione duce, progrediatur. De ſignis (vti in contractione pulſus contigit) coniecturam ſumens, quare id humana duntaxat & ſuſpecta corporeaq́; conditione proficiſci. Diuinum magnifacit & multa laude proſequitur, eo præuiſionem parari hominibus, eoſdem illius beneficio diuinos reddi: Sed & prophetas quoq; viros vnà cum præſagio facultatem æternam ad cauenda declinandaq́; incommoda poſſidere. Quòd autem prius negauit ab arte naturáve fieri poſſe vaticinium, id aſſerit poſtremò, ſed minimè id negaſſe eum, quiſpiam fortè contenderet, verùm ea duntaxat vaticinij dignanda nomine non credidiſſe, ſed hoc illi ad præſens condonetur: illud reprehenſione dignum, quòd quæ naturę & arti tribuit, ſolo naturæ nomine comprehendenda ſunt, vt tertio libro à nobis oſtenſum, id quoque tribuat ea ipſa floccipendens: Diuinum autem prænoſcendi genus quod nos dæmonicum dicimus magnificiens & oppidò quàm extollens.

Cicero in ſuo de diuinatione volumine duo ipſius rei collegit genera, quorum alterum

terum ab arte; alterum à natura penderet: ab arte, diuinationem per exta, per monſtra, per fulgura: Aſtrologos item, augures, Sortes, ſub arte concludit: Sub natura verò vaticinationes & ſomnia: ſed hæc quæ ad artem ſpectare dicit, ad occultum & ſuppreſſum cum dæmone pactum, pertinent, quæ naturalia vocat, expreſſum concernũt pactum, & ſanè aberrat, naturalia putans eſſe vaticinia, & quam ipſe ſomniorum cum vaticinijs ſocietatem aſciſcit, non ſatis planè perſpicio. Hinc colligere aliquas poſſumus inter diuinationem, falſamque prophetiam differentias, quæ in progreſſu etiam clariùs apparebunt: illa enim nullo pacto ab arte deduci deriuarique poſſet, cùm dæmones reuelent ſemper in falſa prophetia: in diuinatione ſemper non reuelent: hæc expreſſo & ſuppreſſo pacto malè freta ſuas peragit ſuperſtitiones, illa expreſſo duntaxat pacto polluitur. Diuinatio dæmone aut occulto aut manifeſto pacto, miniſtratur ſemper, vt Thomas, vt alij volunt: falſa prophetia non ſemper, cùm bonos diximus angelos aliquando poſſe & malis dæmonibus & pſeudoprophetis reuelare ſecreta occultaque patefacere: & hæc quidem ideò falſa dicitur, quòd à falſo dæmone falſoque propheta deſinit, tametſi idem vera quandoque poſſint effari, illa diuinatio eo dicitur à noſtris quòd diuinum ſibi arrogat & vſurpat officium, quæ tamen (vt diximus) à Gentibus ob proprietatem nominis, quod à dijs traheretur, in bonam accepta nomenclaturam eſt. Prophetia falſa in bonam accipi partem à nobis nequit, illa vaticinium comprehendit. Hæc iuxta Platonem, vt oſtendimus, nequaquàm eùm prophetam interpretem vaticiniorum duntaxat dicendum moneat: ſed & falſi Prophetæ quæ vident, effantur ipſi, & perperam quemadmodum boni & rectè & ſanctè pronunciant. Prophetiæ falſæ tres aſſignauimus ſpecies ſub expreſſo cum dæmonibus pacto contentas. Diuinationis autem ſpecies plurimæ, partim de expreſſo, partim de ſuppreſſo pacto deriuatæ & inueſtigatæ à nobis conſtitutæq; in hunc modum: Aut enim dæmon ſumpta figura quapiam apparet extrinſecùs, aut per ſomnum, aut in vigilia, ſolæ voces aliquando ſine apparitione ſentiuntur: ſed & muta ſigna occulti cuiuſpiam indicia, quandoq; oſtentantur, in phantaſiam interdum illabitur & rerum imagines præſentat intrinſecùs: manente nihilominus iudicio ſenſuum, nec abacta omnino & amota ratione: rapit item à ſenſibus emoto mentis officio, & in furorem vertit. Itaq; ſi intrinſecùs appareat, nec tamen perſpiciatur planè quid ſibi illud velit oſtentum, & modò in hanc, modò in aliam verti videatur formam, vt deludat perſtricta oculorum acie, præſtigium vocabitur: cùm verò præſtat ſeſeq; agnoſcendum non abnuit, apparitio dæmonica apertaq; dici poterit. In ſomnis autem cùm videntur, ab ipſo ſomno cui contigit, diuinatio nomen ſumpſit, quanquam Aurelius Macrobius in commentarijs ſuper ſomnum Scipionis quinq; narrat diuerſitates & nomina eorum, quæ ſibi videri dormientes videntur: Somnum, viſionem, oraculum, phantaſma, ſeu viſum, & inſomnium, de quibus ſuis locis dicturi ſumus. In vigilia quoq; cõtingere poteſt, vt modò dæmones ipſi in aſſumptis corporibus appareãt, modò animæ defunctorum vel excitentur, vel excitatæ magis videantur, ſimulantibus dæmonibus ſe illorum eſſe animas, ac veſtes eorum habitumq; corporis, & vultum effingentibus, quæ à mortuis ducta, diuinatio, necromantia, Græcè appellata eſt. Hanc Arabs quidam ad Aſtronomicam magiam extendit, & vltrà progreſſus * Piccatrix pro rebus omnibus abſconditis, quorum cauſæ & productionis modus ignoratur, ſtare necromantiæ nomen voluit, indoctè quidem nec non ridiculè, ſicut alia eius dogmata non minus vanitate exibilandâ quàm ſuperſtitione damnata. Eandem necromantiam pythonicam diuinationem quandoque nuncupatam puto ab Hebræis, quoniam Saul pro excitando Samuele Pythoniſſam adiuit. Sed fortè hæc ſciomantia rectiùs quàm necromantia nuncupatur, quæ vt quidam putauit, eò differt à necromantia, quòd illa excitat corpora, hæc vmbras duntaxat aſciſcit. Illius autem Lucanus, hujus & Homerus, & Vergilius inter poëtas meminêre. Si verò voces præſentiuntur, oracula dæmonum vocitata ſunt: occulebant enim ſe dæmones in templis ſubque ſimulachris deliteſcebant, reddentes oracula ambigua, incerta, rarenter vera, falſa plurimùm, in mutis etiam ſignis id contingebat, in extis immolatorum animalium, in aris dæmonum, vnde haruſpicina deducta, irridenda ars & prorſus exibilandum dæmonis inuentum: qui & hoc & alia huiuſcemodi noxia deliramenta ſignaque alia, & quid & quomodo futura indicarẽt tàm mendaciter quàm noxiè ſuperſtitioſos

** Ars augurandi & diuinandi.*

tioſos homines edocuit, quibus ex diuerſitate ſignorum diuerſa obtigerunt nomina. Si enim in elementis viſenda proponuntur, à dæmone nomē inde trahere poſſunt, vt aëromantia, hydromantia, pyromantia, geomantia nominetur. Geomantia, inquã, non quæ bifariam diuiſa in ſacrilegam & mixtam, ſed ea quæ interpungit Abacum & ad pactum pertinet occultum, de quo poſteà pertractabitur. Ad elementa etiam pertinent fulgura, & oſtēta, monſtra, prodigia: Nam & terræmotus, & fulgura, & cometæ, & ex terra voces emiſſæ, & his ſimilia, quæ partim expreſſum, partim ſuppreſſum concernunt pactũ, ſub elementis clauduntur: quæ ad expreſſum pertinent, generatim cõfutabuntur hoc libro: quæ ad ſuppreſſum, ſexto, cùm de fulguribus & oſtentis agetur. Si phantaſiã verò dæmon illabatur, & ex cõceptis imaginibus pronunciet, vel vates, vel propheta dicetur, aut manente aut amoto ſenſu, quanquàm ſi amoueatur, vel furens vates, vel arreptus magis nominabitur, Plato vatē dixiſſet. Epimenides quoq;, & Bacchis, & Sibylla Erythręa, qui per furorē vaticinabantur, vates à Gentibus nũcupati ſunt: vnde & poëtas vatũ etiam appellatio ſecuta eſt, quandoquidē hi ipſi & furore ſimul agebãtur & fundebant carmina, ſed alij id plæriq; effecère, nec planè conſtat quis primus carmen furore cecinerit: Plinius in Apollinis oraculum id referendum putat. Alij Liuum heroici carminis auctorem putant, ſiue furore abalienataque mente, ſiue ſtante, & compoſita & quieta cecinerit. Alij carmen heroicum Phemonoē referunt acceptum, cuius nominis vatis Lucanus in Pharſalia meminit, & Statius, & Seruius Maronis interpres Cumeæ Sibyllæ Phemonoës nomen fuiſſe referunt. Sed Ioſephus affirmat Moſem antiquiorem omnibus qui extent Gentium ſcriptoribus in libro aduerſus Appionem: Idemq; Iuſtinus martyr aſſeuerat. In antiquitatibus verò Iudæorũ prodit Ioſephus hexametrum carmen Pharaone demerſo à Moſe compoſitum, quò fit vt hexametrum carmen primo omnium Moſi referatur acceptum, quod quidem vt ſacra Exodi narrat hiſtoria, cecinit Moſes & filij Iſraël, & poſtea Maria ſoror ante muliebrem cœtum cum tympanis & choris pręcinebat: qua de re in noſtro ad ſanctiſſimam Trinitatem hymno quodam loco ita ceciniſſe meminimus:

Seu quod Erythræo procudit littore carmen,
Legifer atq; ſoror recinit non nupta puellis,
Hebrais poſtquàm demerſa Aegyptia pubes.

Aliud erat diuinationis genus quòd partim ad idololatriã, partim ad Necromantiã, partim ad ſceleſtem pertinebat Magiam. Namque apud Gallorum Druydes, quibus humanæ victimæ immolabantur, homines diuinationi deſtinati in tergo feriebantur, & ex ipſo impatientiæ afflictandiq; modo vaticinium deſumebatur, teſtis eſt Strabo: Hunc morem, vt ait Lucanus, ſiniſtrum, ſeu diram, iuxta Tranquillum, immanitatem, Tyberij abſtulit principatus: auctore Plinio. Tranquillus ipſam vetitam, inquit, ex parte ſub Auguſto, illamque ipſam Claudium aboleuiſſe, hunc etiam Tyberium agnominatum conſtat. Cymbrorum fœminæ captiuis iugulatis diuinabant. Hiberi ſacerdotes ſeruum afflatum numine mactabant Lunæ. Dixi ad idololatriam ex parte pertinere qui per ſacrificia vaticinabantur, quæ ſcilicet dæmon ſibi exhiberi docuiſſet ad Magiam: Item ex parte cùm experimenti noxij quoddam genus id haberetur, quibus plurimùm ꝓphana nititur Magia. Adde quòd Plinius in calce ſextidecimi Druydarum etiam meminit, ita ob amatas quercus appellatorum, eoſque ibi vocat Gallorum magos, quos Iulius Cæſar in commentarijs præter alia religionis interpretes dicit: ad Necromantiam autem eò pertinet, quòd diuinationi ipſi cædes quodammodò miſcebantur: eò verò ab illa ſeiungitur, quòd non ex mortuis ducebatur ipſa diuinatio, ſed ex viuis, ob inflicta vulnera, & proximam fortaſſe mortem ſe afflictãtibus, quæ apud Cymbros & in Hiberia fiebant, ad Necromantiam pertinent magis: Quæ autem de ſuppreſſo tacitoq; cum dæmonibus pacto diuinationis ſpecies pendent, ex conſideratione videlicet & diſpoſitione rerum naturalium, quas ſuperſtitio peruertit, hæc habentur potiſſimùm, in quibus ſe dæmon multifariam inſinuat. In primis Aſtrologia, huius generis mater & alumna eſt, Aſtrologia, inquam, non motuum cœli, non magnitudinum orbium & ſtellarum quæ & Aſtronomia dicitur: ſed futurorum quæ ad inferiora liberoſq; homines pertinent, euentuũ, à ſanctis, à doctis hominibus, damnata ſemper & exploſa: cuius cultores Aſtrologi, Genethliaci, Chaldæi, Mathematici, Planetarijq; vocati ſunt. Genethliaci ex ꝓfeſſione inſpiciēdę Geneſeos:

Chaldæi

Chaldæi verò ex gente & natione: Ex diuinatione verò per Planetas Planetarij, quæ propria eorum nomina cùm haberi odio inciperent, alienos titulos inuaſerunt, vt quoquomodo honeſtarentur. Itaque Aſtrologorum, Aſtronomorum, & Mathematicorum ſibi nomen vſurpauêre, in eorum inuidiam qui mathemata, id eſt, diſciplinas profiterentur, & qui νόμον, id eſt, legem, & λόγον, hoc eſt, rationem aſtrorum tenerent, quanquam ne illi qui motus ſtellarum & magnitudinem metirentur reclamarent, Aſtronomos illos, ſe verò Aſtrologos duntaxat, & Mathematicos apud vulgus dixerũt, quod equidem nihil eis profuit, tantumque abfuit vt ipſo nomine honeſtarentur, vt etiam eam quæ ſyderum curſus & magnitudinem contemplatur, ars certè nobilis & ſuis terminis honeſta, communione ferè nominis infamârint. Damnati enim ſub Conſtantino Mathematici, hoc eſt, circulatores illi, non qui Mathematicas profitentur artes, quæ in numerum liberalium artium reponuntur: Damnata & in Concilio Toletano matheſis: Damnati & Aſtologi à Philoſophis & Theologis: nec ideò quòd rationem tenerent aſtrorum, ſed quòd in aſtris augurarentur: eos enim propterea id nomen ſortitos Auguſtinus aſſerit in libro de Natura dæmonum. Talem igitur Aſtrologiam, ſuperſtitionem dicimus, ex hac fluunt Chiromantia, Geomantiaque. Vti enim illa ex Planetarum poſitu, & natura fabulatur aſſiduè: ita & illa volam hominis in ſeptem partitur regiones, quas montes appellant, Planetis erronibúsve aſſignatos, & hæc terreum Abacum perforat punctis quibuſdam temerè infixis, quibus de rerum euentis diuinationem colligere autumant. Cœlo igitur, terra, homine, inſpectis, diuinaculi circulatores inſaniunt, alij plus, alij minus. Nam Geomantia ipſa triplex habetur, pacto expreſſo, tacito & medio, qui & naturam etiam aliqua ex parte ſapit, qualis apud Almadelem Arabem reperitur, non Almadelem ipſo ſuperſtitioſiore. Hic terreſtres cauſas quandoq; introducit, ſic & Aëromantia apud eum & alia nonnulla qui ſuperſtitiones aliquas non omni ex parte ſuperſtitioſè docuit: hæc & ad expreſſum & ad ſuppreſſum pactum per ſe pertinere poſſunt: atque vt ſunt hominum ingenia, miſceri quoque naturalia queunt, atque ita mixtura quadam conflari & coaleſcere Augurium, poſtea Auſpiciumque proſilit, quòd nec cœlo, nec terra, nec homine, vt ſuperiora illa abutitur: ſed animantibus alijs auibusque immoratur: eorum voces, garritus, motusque perpendens, ſub ipſo Augurio non difficilè includeretur. Spatulæ diuinatio, quæ & colores, & ſigna, & pyxidem, & vertebri ligaturam, & alia quæpiam ſcrupuloſiſſima ſuperſtitione rimatur: adeò vt eius vanitatis librum viderim, qui notionem artis ad carunculam ex iebere ſubtractam extenderit: Sed & ſternutamenta & fulgura & membrorum ſaltus ſub Augurio comprehẽdi poſſent, quoniam generale nomen Augurij apud multos habetur, quanquàm ex eiſdem quædam ad Aëromantiam & Pyromantiam, quædam ad Geomantiam elementalem pertinere dici poſſent. Alia ſpecies oritur, cùm ex inſperato quid euenit, & ad futuri ſignificantiam retorquetur, omen Gentes dixêre, nec fortuita id, ſed diuina prouidentia conſtare autumauerunt. Alia de occulto dæmonum pacto ſuperſtitionis ſpecies fluxit, dum ſeriò quid homines peragunt, quò diuinationem conficere procurant, ad rimanda inquirendaque occulta, huc ſortes variæ ſpectant, puncta, figuræ iactatæ, taxillorum iactus, plumbeæ figuræ in aqua proiectæ, in apertum librum repens oculorum intuitus, occurſus ex improuiſo ſententiæ, quæ ad quæſtionem conducat, & alia innumera veſana nugamenta, quæ vno ſortium vocabulo concludi poſſunt. His igitur vel enumeratis vel indicatis ſingulas particulatim confutabimus, eas primùm quæ de expreſſo deriuantur pacto hoc libro claudentes. Quinto verò & ſexto quæ de ſuppreſſo fluunt eliminantes. Septimo magicas vanitates, quæ medio ſe habent modo ex vtroque conflato. Octauo, vt diximus, curioſam tractabimus. Nono quid tenendum, quid reijciendum, ſummatim pro virili docebimus, & regulas quibus falſa à veris, noxia ab vtilibus, bona à malis cognoſci ſecerniq; poſſint, quantum vires tulerint, explicabimus. Sed nunc aduerſus ea quæ recenſuimus, in vniuerſum bellemus.

CAP.

CAP. VIII.

ADVERSVS DIVINATIONEM IN vniuerſum.

Diximus ſuprà diuinationem olim Gentibus probatam, & in multa genera diuiſam, damnatam autem à noſtris: eo enim decepta illa gentilitas & extimauit eam & prouexit, quia à dæmonibus, quos deos autumabat penderet. Chriſtiani autem auctores noſtri eam propterea damnârunt & proſecuti ſunt, quia diuinum ſibi officium (propriè videlicet futura præſciendi) vſurparet arrogaretque. Neque enim quos Deus inſpirat vt futura prænoſcant prænuncientque, diuinos dicimus (patiuntur enim ij potiùs diuina quàm faciant) neque ſibi quod Dei eſt adſcribunt: Sed neque eos qui de ijs quæ aut ſemper aut vt plurimùm eueniunt, & loquuntur, & coniectantur, hoc nomine damnamus. Verùm eos diuinos dicimus qui vel initia cum dæmonibus manifeſta ſocietate vaticinantur, vel ſuperſtitioſis quibuſdam artibus, quæ de occulto cum dæmonibus pacto prodeunt mancipati Idem efficiunt: Primi generis hi habentur qui dæmones conſulunt, qui defunctorum vocant animas, characteribus, ſignis, circis, veluti ſponſoribus intercedentibus: Secundi verò qui in aſpiciendis aſtris hallucinantur, vt alios exoculent & marſupia ſuppilent, qui cantus volatusque auium cuſtodiunt, qui exta pecudum rimantur, qui fulmina, qui tonitrus, qui terræmotus, qui ſternutamenta, qui ſpatulæ oſſa, pro noſcendis futuris obſeruant: qui terra, aëre, aqua, igne, homine, cæteriſque compluribus abutuntur, vt occulta futuraq; norint, nulla quidem ratione atque prudentia, ſed ſtoliditate ſuperſtitioneque plurima, & quanquàm ſingulatim damnari & explodi poſſit iure optimo vtrumque diuinandi genus, quod de expreſſo ſcilicet deque ſuppreſſo deriuatum pacto eſt: Si & vtrumque per ſe, & quæ in ipſis ſuperſtitioſæ inſaniæ ſpecies concluſæ ſunt, examinentur, vt mox aliqua ex parte facturi ſumus, id tamen confeſtim apparebit, ſi ipſa in vniuerſum diuinatio perpendatur, ſi eius auctor, ſi effectus qui inde proueniunt: Si diuina demùm oracula quæ ipſam damnauêre, conſiderentur: quid enim veſanius ſtolidiusque à creata re ſeu intellectuali ſeu rationali excogitari adſcribique ſibijpſi poteſt, quàm vt Deo ſe æqualem ementiendo conſtituat, hoc pacto quòd ea ſcire ſe lactet, quæ ſoli Deo ſunt nota, aut cui voluerit ipſe reuelare. Quis item non mentis emotæ dæmoni parenti auctorique mendacij ſecurè confidat, vt de futura veritate percunctetur, quam aut nullo pacto ſciat, vel quia eius naturæ minimè nota, vel quia ſupernè minimè reuelata aut ſi ſciat maligno aſtu mendacijs inuoluat: quòd ſi puræ quandoque eam proferat, vel coactus id faciat, vel ſi ſponte atque libenter. Malo tamen animo peſſimoq; fine propoſito, vt ſcilicet pernicioſiùs offendat in poſterum, & veritate quapiam quæ in agendis rebus parum emolumenti allatura ſit apertè monſtrata, demùm ſub alia (quæ niſi purè ſincereque noſcatur, incommodum & internecies impenderit) truculentiùs noceat, vt mendacium denique ipſum ceu venenatam eſcam, & exitialem hamum tartareus piſcator abſcondat. A` malo igitur dæmone boni quiquam puri atque ſynceri expectabimus? à fœdifrago fidem & pacta ſperabimus ſeruari? & qui Ipſi Deo Creatori naturæ pactum ab initio irritum fecit: hominibus quos acerrimo inſectatur odio, pacta cuſtodiet? peſſimæ igitur arbori vt bonos emittat fructus, contra diuinum euangelicumq; præceptum fidem habebimus? Sed qui fructus prodantur quæſo aduertamus, quis enim ad pacta cum dæmone ineunda non ſtultus acceſſit, non ſtultior, ſtolidiorque receſſit? Omnes ſimul hæc infelicitas comitata eſt, vt pro bonis operari indigna quæpiam & prophana fuerint, quibus & bruta muta abſtineret, repugnante & quaſi reclamante natura, nedum homines rationis limitibus circumſepti.

Duos ad præſens turba relicta adſciſcamus in medium ſocietati dæmonum tàm mancipatos quàm qui maximé: Alterum philoſophum (ſi philoſophi tamen nomine qui ſtultitiæ vacât, dignandi ſunt) alterum & philoſophum ſimul & Imperatorem, contemplemurque, ſi aut eloquentia, aut rerum cognitio, aut Romana potentia plus valuit vt eſſent homines, vt humano viuerent more, quàm dæmonum commertia, vt rationem, vt humanitatem amitterent: Siquidem Porphyrius & in Academia

& in Lyceo celebris famæ philoſophus, poſt alias ferè innumerabiles inſanias, quas de ſuis libris ob ſacrificia dæmonum & oracula editis, eſt colligere, eò peruectus eſt, vt ſibijpſi necem conſciſcere voluerit: Plotino magiſtro vetitus, qui cùm ad ſacra dæmonum vocaretur, tàm ſapienter reſpondit quàm diſcipulus agebat ſtultè: conuenire magis illos ad ſe, inquit, quàm ſe ad illos accedere. Priuatæ autem inſaniæ publicam hanc ſtoliditatem iunxit Porphyrius, quòd eum quo percitus fuerat inferendarum ſibi manuum furorem literarum monumentis retulit, dum Plotini præceptoris vitam perſcriberet. Iullanus autem cui Apoſtatæ cognomen, tàm literis quibus fuerat imbutus, tàm Imperio Romano, cui præſidebat, abuſus eſt, vt à ſacerdotibus dæmonum in quæcunque vellent deliramenta & à Regia maieſtate, & à natura abhorrentia traheretur, quem finis poſtea miſerrimus occupauit, dum Chriſtianorum ſanguinem vouiſſet dæmonibus, ſi de triumphatis Perſis victor rediſſet. Diuino enim percuſſus miraculo, infeliciter & Imperium & vitam hanc perdidit: Sed infeliciùs dementiusque futuram, quandoquidem actus furore ſtygio dum moreretur, quò iuſtam in ſe iram Dei placare debuerat, eò crudeliùs atrociusque iactatis in eum maledictis irritabat. Alios taceo principes nec paucos, quibus dæmonum conſulta non futuræ ſolùm, ſed præſenti quoque vitæ fuerunt exitio. Sanè apud hiſtorias non difficulter poterunt commoneri, qui exemplis aliorum reſipiſcere magis quàm deſipere cupiunt: diſcant ſtolidi principes ſi qui Magos conſulant & manes quid Antonino illi obuenerit, dum Materniano ſcriberet, præciperet, ſuperſtitioſè percunctari vtrum Imperio quiſpiam inſidiaretur, quando & hæc illius cędis occaſio fuerit & deuoluti in Macrinum Imperij, quem maximè vel Maternianus ipſe vel Magi, manesque conſulti ereptum interfectumq; volebant.

Sed inquiet fortaſſe quiſpiam, damnamus & nos genus hoc diuinationis quod pendere de aperta dęmonum ſocietate dicis, & pari pacto falſam prophetiam priùs damnauimus, quę ijs cum dęmone fœderibus freta, de futuris vaticinatur, verùm ſpecies illas diuinationis à te ſuprà narratas, quas nos à natura, tu ab occulto dęmonum fœdere deriuari contendis, nec propriè diuinationes credimus, nec eius cultores inſanos infelicesque propter ea putamus reddi. vt Planetariam, Geomanticam, Chiromanticam, & reliquis quas ſub tacito atque ſuppreſſo dęmonum pacto conclusiſti. Dicturi ſanè ſumus claris & ſanis oculis ſupra proſpectum, tùm rationibus, tùm diuini eloquij verbis, tùm Auguſtini auctoritate in numerum ſuperſtitioſarum prænotionum ea ipſa reponi debere. In progreſſu autem operis non claris omninò ſaniſque, ſed noctuinis etiam & lippientibus perſpiciendum opinamur, eiuſmodi ſuperſtitioſa nugamenta ſub damnata diuinatione eſſe comprehenſa, cuius cultores inſanos & infelices ita non agnouiſſem, qui miſerando exitu diuinationibus huiuſcemodi vitam terminârunt, & è magno culmine, tùm honoris, tùm opum electi contemptui ludibrioque fuerunt. Sed hæc mittamus ad præſens alio tractanda loco. Multifariam profectò in Sacris literis diuinationes damnantur, & qui eis incumbunt: Sed & ſub ipſa diuinatione Aſtrologia quoque à qua & Geomantia & Chiromantia dependent, apertè comprehenditur. Moſes Iudæorum populum ab auguribus & diuinis conſulendis lege coërcuit, quod in Deuteronomio libro conſpicidatur: & Propheta Micheas aduerſus diuinos inclamat: Achinas autem Hebræorum doctor, quemadmodum præcellentiſſimus Ioãnes patruus meminit in ſuis contra Aſtrologos diſputationibus, per augures intelligi eos voluit, qui felices & infelices horas obſeruant, ex propria dictionis ſignificantia id pertrahens. Sed & Auguſtinus noſter in libro de Natura dæmonum: Aſtrologos eò dictos putat, quòd in aſtris augurantur, eamque artem perſæpè ſuperſtitionem appellat: apud Eſaiam quoque Aſtrologi augures dicti, vnde illud: *Steut nunc & ſaluent te Augures cœli, qui contemplabantur ſydera & ſupputabant menſes, vt annunciarent euentura tibi.* Vbi verò apud Moſen diuinos minimè audiendos legimus: Verbum eſt loco dictionis diuini in Hebræo quod Abraam Auenazra, & Aſtrologus & Iudæorum doctor, commune, inquit, eſſe omnibus diuinantibus, ſed magis propriè Aſtrologis conuenire. Sed hæc diſputatio ad ſequentem differatur librum, quem Aſtrologiæ diuinationum omnium, quæ de pacto occulto prodeunt, matri confutandæ abijciendæque deſtinauimus. Satis fuerit oſtendiſſe diuinationem ipſam diuinorumque conſulta Sa-

cris li-

cris literis prohiberi, quas imitata eſt Eccleſia catholica, cùm in Toletana Synodo, tùm in epiſtolis decretalibus, quam ſecuti doctores Eccleſiæ pari conſenſu ſuperſtitionem ipſam condemnârunt. Quæ omnia ſequenti libro diligentiùs tractabuntur, nunc de eius ſpeciebus habere ſermonem oportet, quæ ab expreſſa dæmonum ſocietate fluxerunt, quas antequàm refellamus, latiùs aliquanto recenſendas operæprecium duximus.

CAP. IX.

ADVERSVS EAS DIVINATIONIS SPECIES QVAE *de expreſſo cum dæmonibus fœdere prodeunt.*

PRæſtigium primò nominauimus inter eas diuinationis ſpecies, quæ dęmonum auxilio fulciuntur, eorumque ſocietate & pactis conſtant: id autem fit cùm corporis & vtinam non mentis oculos perſtringunt dæmones, curioſiſque hominibus perniciosè imponunt. Ac certè quò faciliùs eos in opinionem ipſius, quam ſibi arrogant diuinitatis inducant, paulatim in admirationem ſuſtollunt, nec quid ſint ipſi quidque oſtentum illud portendat, declarant ſtatim: ſed ex vno in aliud, quo vendibilius noxiam mercem promant, ſimulachrum, effigiemque, ſe vertunt. Quemadmodum apud Homerum legimus in Odyſſea de Proteo, ſe eò magis transformante variasque induente imagines, quò magis cognoſcere eum Menelaus tenereque tentabat. Sed & perſtant quandoque nec quam priùs prætenderunt, effigiem mutant, tumque aliam diximus prodire ſpeciem, quæ dęmonica eademque aperta apparitio cognominetur, quales multæ in poëtarum libris deſcribuntur, cùm dæmonas illos quos pro dijs Gentilitas coluit, introducunt miſſos à Ioue, vel ſponte aſſiſtentes, ſe ipſoque & nomen & genus, & aduentus cauſam explicantes, verùm nec ſolùm ſub deorum, ſed & nympharum & muſarum quoque, & Dryadum, & Oreadum, Napæarum, Naiadum, vt antè diximus, non difficulter apparere dæmones poterant in rudi gentilitate ludenda, qui philoſophis quoque poſteà impoſuerunt; vt multifariam datur cernere in ipſo etiam Iamblicho, apud quem non ſolùm Angeli, quod nomen ſæpè etiam legimus apud Homerum, & Græcos alios pro ipſo officio, & miniſterio referendi tributum multis: Sed & Archangeli & principatus, ſed heroës dæmones, dij nec cœleſtes modò, ſed & aërei, & aquei, & terreni, quibus mille fiebant præſtigia. Et priùs apud Orpheum dij etiam terreſtres, aquatiles, & aërij dæmones, quos etiam punitores hominum canit: Iam legimus apud Strabonem de Satyris, Silenis, Bacchis, & Tytiris, quos, inquit, dæmonas quoſdam deorumque miniſtros Curetas vulgant. Hi omnes dæmones erant hinc manifeſti, quòd Dei ſibi cultum procurabant, obſcœnaque plurima veluti ſacra atque diuina hominibus imperabant. Animalia tamen fuiſſe quæ Satyri dicerentur, in vita Pauli primæ heremitæ ſcribit Hieronymus, nihilominus & Satyrorum etiam inducere imaginem dæmoni facillimum, & Satyri quoque nomen aſſumere: iſti tamen de quibus Hieronymus ipſe memoriam reliquit, & loquebantur, & rationis officia promebant. Nam & Satyrum quemplam Antonio quondam locutum & Gentilium errorem in ſe colendis animalibus damnaſſe refert, eorumque vnum viuum olim productum in publicum affirmat, mox ad Conſtantinum principem deſtinatum. Sed enim malignus dæmon, quanquam Chriſti aduentu cruce & ſanguine à principatu mundi deiectus eſt, nihilominus priuatim fallere, etiam in præſenti affectat multifariam: quemadmodum audiui in inſula Noruegiæ ad Oceanum Germanicum vmbras ſæpenumerò occurrere, quæ tamen ſigno crucis effugentur, quibus & antiquus præſtigiorum error aperitur, & noſtræ ſimul religionis efficacia monſtratur. Quemadmodum noſtris temporibus in annulis, circis, phiolis, de quibus ſumus dicturi ſuo loco, & euocantur quoque ſpiritus qui ſe functorum animas ſimulant: vt olim necromantica ſuperſtitione fiebat, cuius ſecundo loco mentionem fecimus, quæ frequens adeò antiquitùs apud Gentes habebatur, vt nullum me poëtam celebrem legiſſe meminerim, qui eum quem præ alijs celebrat heroa, vel non ciuiſſe manes fabuletur, vel eum ipſum ad inferna non miſerit.

Sic Orpheum Euridicis coniugis amore Plutonem adijſſe, & impetratam coniugem amiſiſſe ferunt: quod ſi quicquam veri & penſi hac ipſa in re fuiſſe putamus, non ab re fuerit ſi ſuſpicemur quod & Seruius exiſtimauit, ex necromantica vanitate initium ſumpſiſſe, & Orpheum defunctæ coniugis animam euocare procurauiſſe, quoniam in dæmonum cultu frequens adeò fuit, vt eius ſit habitus magiſter, qui fortè viſam præſtigio dæmonis vmbram, quam ſcilicet ille ſe detenturum autumabat diſparuiſſe, lamentatus ſit, cui poſtmodum rei mille fuerint adnexa mendacia, ſicuti accidit multis quæ à Græcis ad nos manârunt. Si enim quicquam veri in eis fuit, tot poſtea fabulæ coaceruatæ ſunt, tot nugamenta congeſta, vt rectè ambigatur totáne ſint atque integra mendacia: an aliquod fundamentum hiſtoriæ inanibus fabulamentis ſublacuerit, fingebant illi ſaltem, vt diximus, quæ ſimilia veri ob frequentem vſum credebant. Sic & apud Homerum fingitur Vlyſſem Circes conſilio Thebani Tireſiæ animam & manes reliquos conuocauiſſe: quod tamen ad Sciomantiam, vt diximus, quàm ad Necromantiam rectiùs pertineret, cùm vmbræ duntaxat non corpora vocantur. Sic & Vergilius fingit Aeneam ſacrificijs peractis ad inferos penetraſſe, ſic Africanum Silius eo dimiſit, Iaſonem Orpheus cum vmbris diuerſatum iactat, ſic Statius Thireſiam, Mantho filia comitatum aduocaſſe vmbras fabulatur, ſic alia diuerſi poëtę commenti ſunt de Necromantica ſuperſtitione: Quam in Chaldęa ortam Nicolaus in Eſaię commentaria teſtatur, nec ab hac opinione Auguſtinum abhorruiſſe putamus, ſicut & à Perſis diuinationem fluxiſſe conſtat, eam igitur vel horrore teterrimam, vel malitia pręcauendam, vel ortu & regione principalem inter initia nominauimus. Subinde Pythonicam diuinationem nexuimus. In ſacris enim Regum libris narratur fœminam olim Pythonico ſpiritu poſſeſſam, Samuelis Prophetę mortui imaginem Sauli ſuperſtitioſa quęrenti monſtraſſe? De ſpeciebus etiam ipſis, quę mutis ſignis conſtant vt Haruſpicinę, Geomantię, Hydromantię, Aëromantię, Pyromantię. De oraculis item & ſomnijs, vnde etiam diuinatio deducta eſt, & de furentibus demùm vatibus meminimus, quę poſtquam hoc libro confutauerimus, ad illas ſpecies quæ de ſuppreſſo pacto pendent eliminandas explodendasque manus admouebimus. Plus autem operæ in illis nobis erit inſumendum, quoniam defenſoribus multis furcillatæ adminicula tæque ſunt: harum autem quæ de expreſſo pendent pacto, plurimæ adeò inanes vt irridendæ potiùs ſint timerique in eis confutandis Ariſtotelicum illud poſſit: Fatuum eſſe in refellendis opinionibus fatuis nimis diligenter incumbere. Quapropter impendio non inſiſtemus, quòd etiam ex ſuperiori capite horum omnium elici confutatio poſſet: Si enim abijciendam exterminandamque diuinationem in vniuerſum ex ijs quæ ſuprà attulimus, conſtitit: ſequens eſt vt eius quoque ſpecies quas nominauimus, & oſtenta, monſtra, prodigia, vniuerſaque ab inſanis excußa deliramenta, pro abiectis exploſisque haberi debeant. Amoto enim genere, & eius quoque ſpecies amoueri neceſſe eſt, quæ eo ipſo includuntur & pendent, ſed paucis eas ne intactæ particulariter videantur explodamus.

Præſtigij nomen quod malam in partem accipitur, rem ipſam, cuius eſt nomen vel inuitè condemnat: Claudere enim, ſtringere, & obſcurare, præſtigium notat, & præſtigiatores dicti qui oculorum aciem ita circumadſtantibus obtenebrant, vt non aduertant dolum: quidam à ſtyge & tenebris deduci putârunt, cuius inuentorem Mercurium habuerunt: Atqui fidere poteſt quiſpiam ei quod non conſtat? Sed modò huc, modò illuc vertitur mutatis identidem formis, alijsque ſubinde variè ſibi & mendaciter adſcitis, cùm enim & geſtus habitusque corporis motuum affectionumque animi ſigna iudiciaque habeantur, ex continua geſtuum formarumque mutatione, animorum quoque inconſtantia deprehendetur. Qua de re aſtutum verſutumque dæmona ſapienti ſimplicitate fallet, & capiet qui verſipellibus & repentinis imaginibus deludi ſe credet. Atque hinc puto Protei nomen apud Gentes (quanquàm futura canere putaretur) pro celebri ita non habitum, vt eius frequenter oraculum adiretur, quemadmodum Pythiæ, Hammonis, & cæterorum, quæ venerata magis fuerint, quòd conſtanter manerent vniformiterque futura aſſerere crederentur. Declaratur autem ex ipſo Homero, qualis quantaque difficultas ab huiuſmodi præſtigijs vera ſubtrahere, cùm Idotheam Protei ipſius filiam introducit, Mene-

Digitized by Google

lao conſulentem vt patrem capiat inſidijs, qui ſcilicet maris inuolueretur ſpuma, qui dormiret in ſpeluncis cauis, quem phocæ graue olentes comitarentur, vt in adeundo capiendoque ſene Meridiem obſeruaret, quòd quidem commentum in quarto Georgicorum libro Vergilius ſub Ariſtæi & Cyrenes perſona mutuatus eſt, eaque à præſtigijs hauriendæ veritatis difficultas inſinuata, id ipſum commentum in Metamorphoſi in Thetidem tranſtulit Ouidius. Conſtat autem quæ ab Homero & Vergilio inſinuantur, omnia comprehendendi veri periculum ſuggerere & verſipellis aſtutiæ fraudem ſubindicare, prolatæ à Proteo, cui etiam Vertumnus, vt aliqui voluerunt, nomen inditum fuit, de quo item canit Ouidius: *Proteáque ambiguum*. Tametſi plures, vt Xenophontis circumfert auctoritas, Protei fuerint. Caſpius, Phœnix, & hic de quo agebatur Aegyptius etiam à Gentibus pro dijs habitus: de quo puto locutum Orphea cùm illi in hymno maris claues attribuit, & præſentium, præteritorum, futurorumque, notitiam, cuius irridendi illud apud Homerum occaſionem præſtat, quòd qui gnarus futurorum putaretur Proteus, futuræ in eum ex filia & Menelao fraudis omnino inſcius fuerit captusque ſit, nec præuiderit, ſed nec effugere potuerit indutis à Menelao & ſocijs Phocarum pellibus, quas Idothea ipſa præparauiſſet. Conſultò igitur fecerit cui fortè nolenti ſimulachra huiuſmodi apparuerint, ſi actutum exploſerit, noxiæ atque delitæ, qui non reſpuerit, dementiſſime, qui aut quæſierit aut oblata libenter ſuſceperit. In omnibus enim inſolitis apparitionibus percunctari & diligenter ſciſcitari conuenit, quis & vndénam qui conſpicitur venerit, vt diuina à dæmonicis ſecerni queant, exemplo Moſis qui de rubo quæſiuit exemplo aliorum, vt in nono huius operis libro fuſiùs explicabitur.

Sed & in primis puro eſſe animo oportet, cui præſtigia non imponunt, ob id Macharij oculos non perſtrinxit dæmon, ne mulierem eſſe non dijudicaret, quam alij commento dæmonis equam autumarent: qui hoc ageret examinaretque, & alterius quoque diuinationis laqueo non irretiretur, quod tenditur dum conſtanti ſe ſpecie inſinuat dæmon & ſe mentitur Deum, ſicuti à poëtis ſæpè introducitur. Necromantiæ autem quis ſapiens audiret? Quis, inquam, putaret ſeparatas mentes, ſuapte natura, ſapientiores hominibus, potentiores hominibus, niſi id fallendi gratia facerent, precationibus figuriſque quibuſdam quaſi ligaturis funibuſque pertractas eiſdem ſeſe hominibus ad libitum præſentare, parêre, famulari? defuncti quoque hominis induere imaginem, aut illius animam excitare ab inferis? Vtrumque enim fieri poteſt, ſed quid fiat probè neſciunt, quando etiam diuinum iuſtumque iudicium impietate hominum ſic exigente occultè ſe immiſcet vt puniat. Auguſtinus enim ad Simplicianum ſcribens, fieri potuiſſe non negat, vt non dominante arte Magica, vel potentia, ſed diſpenſatione occulta, quæ Pythoniſſam illam Necromanticam & Saulem latebat, oſtenderet ſe aſpectibus regis iniqui, iuſti Samuelis ſpiritus, diuina illum ſententia percuſſurus. Addit nihilominus etiam euenire quiuiſſe, vt non verè Samuelis ſpiritus à requie ſua fuerit excitatus, ſed aliquod phantaſma & illuſio imaginaria diaboli machinationibus facta apparuerit, quam diuina eloquia Samuelem appellant, ſicut ſolent imagines rerum ſuarum nominibus appellari. Allocutus ego ſum plurimos qui vana ſpe futurorum deluſi, ab apparente ſibi dæmone, per inita pacta vocato, adeò vexati ad finem ſunt, vt optimè ſibi actum putauerint ne vitam amiſerint. Alium audiui ab eiuſdem ſocijs qui viuunt adhuc, à dæmone quinquaginta fermè ab hinc annis viuum aſportatum nuſquàm comparuiſſe: dum curioſo cuidam & malè ſano principi, Troiæ oppugnationem repræſentare quaſi in ſcœna pollicitus eſſet, Achillemque & Hectorem introducere præliantes, & multis tamen id quærentibus irritum negocium euenit. Affirmat Plinius ita Neroni contigiſſe: ſed & plura quàm ſint, multiplicatis mendacijs vulgo afferuntur. Circumfertur enim de Petro Aponenſi quem Conciliatorem dicunt, quod dæmonibus imperitabat: ipſe autem acta in eum vidi ab inquiſitore hæreticæ prauitatis formata, cùm impietatis eſſet accuſatus, inter quæ opponebatur quòd dæmones eſſe negabat, nec vllo pacto in rerum reperire natura credebat. Reſpondebat autem vti in ipſis quæſtionibus legebatur, quò ſe ab hoc cri-

 mine ex-

mine expurgaret, fuiſſe olim ſe, dum eſſet Conſtantinopoli ad fœminam, quæ hac ipſa Necromantia pollere credebatur, vt de occultis quibuſdam ſciſcitaretur, duosque diſcipulos ſuos citabat teſtes: ſubdens conſonum videri ſe non interrogaſſe niſi crediſſet, quantum ergo diſtat vt Necromantes fuerit, qui contrariorum vitiorum habitus ſit, & mulierculam etiam de rebus arcanis conſuluerit, ſuperſtitionibus alijs deditus. Sanè fuit Aponenſis, tametſi Necromantiæ non vacauerit, vt vobis oſtenderur, cùm aduerſus Magiam ſeptimo loco diſputabimus, quò & hoc ipſum criminis ſpectat.

Ipſa autem diuinatio apud Moſen in Sacris literis apertè damnata eſt, cùm in Deuteronomio ſanxit Iſraëliticæque plebi præcepit, *ne Ariolos ſciſcitarentur, néve Pythones conſulerent*, ita illi appellari ab Apolline, interemptore Pythonis ſerpentis eiusque ſibi nomen ſumpsēre, quanquam alij Pythium dicerent Apollinem, alijs de cauſis, vt eſt à Macrobio In Saturnalium primo notatum. Idem inter alia nomina Loxias etiam appellatione nuncupatus, quòd obliqua ſcilicet, vt Seruius ait, oracula redderet, quod etiam dictum eſt à Græcis, qui ob id quoque produnt Loxiam nuncupatum, quòd obliquum iter incederet, quando eundem eſſe illum cum Sole tradiderunt. Primò tamen id ei nominis impoſitum, vt ille inquit, vtpotè τῷ Λοξίαν πήμωνι, qui adoratus nihilominùs & multò celebratus, quoad Chriſtus omnia ſimul dæmonia ſalutari ſua præſentia & virtute proſtrauit: Aruſpicinæ inſania ſuo auctore refellitur, ſuisque quibus freta decipiebat inſtrumentis irridetur exibilaturque: hanc Tages quidam docuiſſe traditur, quem fatua Ethruſcorum monumenta narrant in agro Tarquinenſi de terra ortum repentè comparuiſſe, & ipſius artis præcepta tradidiſſe, illum ipſum nec hominem fuiſſe, nec Deum Cicero opinatus eſt: fabulam ſpernens & irridens potiuſquàm confutans. Ego dæmonem puto qui & hoc, & alia id genus plura inuenit, vt & ſibi honorem & hominibus damna cumularet. Hæc eadem etiam apud Lucanum obliquè explodi videtur, cùm Tuſcum Arruntem introducit, hæc verba promentem:

—dij viſa ſecundent,
Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages —.

Verùm de hac alio etiam loco, quæ autem ex elementis cognominatæ diuinationis ſpecies facilè refellentur, ſi compertum fuerit ea ipſa, terram, ſcilicet, aquam, ignem, aërem, quæque in eis viſuntur, vt partes nonnullæ: ſed quæ ex illis conflantur & coaleſcunt ſicuti monſtra quæpiam, oſtenta, prodigia, fulgura, item coruſcationes, fulmina, tonitrua, terræmotus, & his ſimilia, quæ imperfecta, mixta à poſterioribus Peripateticis nominantur, nil in ſe niſi naturale continere. Inde enim liquebit nec niſi naturale quidpiam poſſe per ea ſignificari, ni Dei voluntate ad quidpiam ſuper naturam portendendum ordinaretur. Alioquin ſignum fallax & minimè verum haberi ab omnibus deberet, cui ſcilicet id quod eò ſignificaretur, in ipſa rei eſſentia non eſſet. Sanè ipſa natura ad vnum quidpiam dirigitur terminaturque non ad vtrumlibet, quare alteram contradictionis partem deſumi ex naturalibus oporteret: quòd omnino alienum ab ijs qui diuinationes de quibuſcunque rebus enixè vel promittunt vel quærunt. Cæterùm cùm ſequenti libro monſtrauerimus ex cœlo diuinationem fruſtra ſuperſtitioſeque peti, quod tamen & natura dignius, & loco ſuperius, & ſubſtantia incorruptius colligetur, apertè vanum eſſe impenſeque ſuperſtitioſum, ſi ab elementis idipſum petatur, quibus abſonum magis, vt notæ futurorum inſculpantur, quas tamen inibi vel eſſe vel ſuboriri maligni dæmonem commenti ſunt, qui apertiùs quoque in ipſis eorum templis, antris fallebant, & ex ſimulachris ferebant oracula, quæ Chriſti aduentu appropinquante ceſſare cœperunt. Nam Ciceronis tempore qui Chriſti aduentum non multò præceſſit, Delphis ceſſabant: & Pythia, vt ille inquit, iam euanuerat, Pythium videlicet oraculum, cui Pythia mulier præſidebat, vel ab Apolline Pythio, vel à πύθῳ loco Phocidis denominato: illa quidem ſedens in tripodis holmo reſponſa reddebat in Delphis, de quo quidem tripode, tàm vana, tàm varia produntur à Græcis, vt & faſtidium, & pudor ſit, ſi hoc maximè loco referantur, quæ poſſunt commodè apud Poëta-

rum

rum Græcorum enarratores legi. Sed & apud Diodorum datur commoneri, quàm inane principium Delphici oraculi memoriæ proditum ſit, quando etiam o[illegible] caprarum gregi quoquo modo referatur acceptum. Sic & initium Dodonei oraculum in beſtias quoquo modo retulit Græcus auctor Paroxenus: quàm verò glorioſa Delphici oraculi cuſtodis, ſiue vt ipſorum vtar verbo προφήτου exordia fuerint, non vacat referre, quando ob impudicum amorem neceſſe habuerint, quibus curæ oraculum erat, vt annorum quinquaginta virgines reſponſis reddendis præficerent: Virginitatis enim flori futura quoque illi peruia putabant, ne omnino vani cenſerentur, decreuerant quoque abeuntes è templo coronatos incedere. Multis in ſeruos priuilegijs vt Apollo quem ſapientiæ Deum autumabant (ita facilè putârim) natura æquare homines diceretur. Verùm eius, vt diximus, doli Chriſto propinquante ceſſabant: Cuius rei nos ita in noſtro ad Chriſtum hymno qui ſecundum in ordine locum obtinet, mentionem fecimus:

—nullos recinebat Pythia cantus,
Delphica vaniloqui cantata oracula Phœbi.
Conticuêre priuſquàm ſacrum virginis almæ,
Clara puerperium ſparſiſſet lumina mundo.
Lumina tartareas propulſatura tenebras.
Nec ſecus abſceſſit, quàm quæ prætexere cælum,
Occepit nubes claros Hyperionis ortus.
Attenuata fugit liquidasq; recedit in auras.
Flammiferi nondum Solis vexata coruſco
Congreſſu, ardenti nec dum conterrita curru.

Sed paulò poſt ortum ſalutiferi partus, regnante Hadriano, Plutarchus percunctatur: Vndénam euenerit vt oracula deſierint. Vnius enim vel duorum duntaxat veſtigia conſpiciebantur: ſed æquum vnique erat, vt in aduentu lucis & veritatis, tenebræ mendaciumque faceſſerent. Qua de re etiam nos in Chriſti honorem plura cecinimus, ſe maligni dæmones deos pernicioſiſſimè mentiebantur. In dandis enim oraculis, conabantur affectatam inſimulare diuinitatem, vt ſibi quod Dei eſt, quò adfieri poſſet, arrogarent, atque hoc ipſo truculentius humano generi inſidiarentur. Cultis potiſſimùm exactisque carminibus curabant illudere, ambigua promebant ſenſa; ac generatim plurimùm enunciabant, quæ res ab Ariſtotele in tertio quoque Rhetoricorum notata eſt, id ipſe putat propterea factum, vt minus error appareret, dæmones ijdem quod vtile, aut vniuerſum, aut particularibus hominibus videretur, quandoque proponebant, atque inde eorum ſibi quaſi ineſcata fide ruinam exitiumque conſulebant: exempla huiuſce rei ex hiſtorijs trahi plurima poſſunt: verùm eorum malitia claret impenſiùs, ſi quæ tradebatur ab eis religio, ſi mendacia ab omni excuſatione remota, quæ ſuis immiſcebant oraculis, imò oracula plæraque ex toto falſa examinentur. Namque vt de primo dixerimus in primis, & inceſtus, & ſtupra, & rapinæ, & ſacrilegia, & mille alia obſcœna ſpurcaque mandabant, vt viuendi leges, vt cærimonias, quibus diuinam aucuparent ſibi apud homines beneuolentiam, inde beneficia promerentur, ſuadebantque in templis, in theatris cantari repræſentarique ea ipſa ſcelera, à Ioue, Marte, reliquisque eorum qui colebantur dijs perpetrata, vt impudentiùs ea ipſa homines efficerent deorum ſuorum exemplo. Sed ab his ſuperſedeo quandoquidem & ab Euſebio, & Auguſtino, & alijs, quod & antè attigimus copioſiſſimè, & irriſa, & confutata ſunt. Nec non multorum oraculorum fallaciæ mendaciaque detecta, quæ ſi quando vera intermiſcebant, vel coacti id efficiebant, vel ſubdolè & fraudulenter, quò ſcilicet, vti diximus, pernicioſiùs nocerent. Capere tamen inuerſis & flexiloquis ſenſibus conabantur, vt in alterutram euentus partem veri eſſe viderentur. Sic apud Chryſippum de Crœſo fertur oraculum illud Apollinis vulgatum:

Crœſus Halin penetrans magnam peruertet opum vim.

Et de Pyrrho apud Ennium:

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Oenomaus apud Græcos cùm philoſophia tùm eloquentia clarus, Delphici A-

 pollinis

pollinis reſponſis, vt ipſe fatetur, eluſus, illius oracula fallacia collegit, & in ea inuectus eſt, inter quæ illud eſt Crœſi, ſed alio modo quàm ſuprà recitatum. Inquit enim:

Intrepidus ſi Crœſus Halin tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq́, ſuperbum.

Perſarum ille intellexit,ſed Lydorum, hoc eſt, ſuum, docuit euentus. Sed & alij Gentium auctores in ſuos deos & Apollinem præcipuè inuecti ſunt, inter quos Ariſtophanes poëta maximè oblìquè, vt Lucianus rhetor, apertè cauillati ſunt, & oracula ipſa ſubſannârunt à dæmone ſemper multo aſtu prætenſa: Aeſchylus quoque ipſe quandoque in Apollinem inuectus eſt. His enim præter alia dolis libenter incumbunt, nec enim ſolùm rem aliter quàm eſt, oſtendunt, aut præſens inſimulant quod abeſt, aut quod adeſt abeſſe diſſimulant. Verùm & fallacijs quoque ſermonum illudunt, nec paucioribus quàm quæ in ſophiſticis Elenchis ab Ariſtotele citatæ ſunt: vſus tamen hac ipſa amphibologia frequenter eſt dæmon: Nec ſolùm apud antiquos illos, ſed & poſterioribus quoque ſeculis inuenitur: Nam & fertur Manfredum regem ſimili decepiſſe loquendi modo, dum eſſet aduerſus Carolum bellum ſuſceptutus, reſpondens, non non Gallus ſuperabit Apulum: ex vi enim Grammatices affirmauerat, quòd ex communi loquendi vſu negatum autumauit. Eam quoque æquiuocatione moriendi ab eo deceptam nonnulli produnt. Alia pariter pro exemplo ducentes in medium, quorum euentus aut latuiſſe dæmonem potuêre, aut ei quoquomodo coniectura pateſieri. Multæ enim apud eos prænotiones ex doctrina ſuperiore reuelantibus ſcilicet bonis Angelis, volente Deo, ex reuelatione dæmonum præſtantiorum, & ex propria natura, tùm per ſuam eſſentiam, tùm per inditas rerum ſpecies. Boni autem Angeli cognitione alia præclariori omnibus pollent, qua ſcilicet & verbum diuinum & res in eo continentur: Hac autem priuati dæmones præter reuelationes (vt diximus) naturalem poſſident cognitionem, qua freti plurima prænoſſe conſentaneum eſt quæ abſconduntur hominibus. Nam cùm rerum naturas agnoſcant, præſciunt multa in ſuis cauſis, priuſquàm humano intellectu percipiantur, nec in ſuis etiam cauſis prænoſſe eos voluit Magnus Antonius, niſi quæ iam ex illis fluunt, quippe cùm ita, referente Athanaſio, decernit: non enim ea quæ nondum fieri cœpta ſunt, referunt, quia Dominus ſolus eſt conſcius futurorum, ſed quorum conſpiciunt in actu initium eorum ſibi tanquam fures apud ignaros vendicant notionem. Norunt quoque & affectiones humanas inclinationesq́ue naturæ, ex quibus ſæpè coniectant & tantò hominibus exactius, quantò ſublimius eorum ingenium eſt. Experientiſſimi item ſunt à primo æuo, & indelebili rerum memoria, quò fit vt ex præteritis inueſtigare & conijcere futura minimè difficulter poſſint. Dolo etiam ſæpennumerò præoccupant & quaſi dixerim anteuortunt hominum mentes, vt quæ ipſi acturi ſunt, prænuncient priùs, quò prædictio videatur impleta: ea item quæ iam facta ſunt, cum ſubtilitate naturæ perſpicacitateq́ue intelligant priuſquàm homines, quos & tempus, & diſtantia impedit locorum, annunciant tanquàm futura (vt veridici appareant) præſentia enim ipſis ſunt & iam facta, remota autem ab hominum cognitione, ideoque futura exiſtimata. Sic & auctionem excreſcentiamq́ue Nili, aliaque huiuſcemodi nunciare ſolebant Antonio Magno, vt illi imponerent, quemadmodum ipſe diſcipulis enarrabat: expellebantur autem ab eo quorum commercijs implicari, etiamſi vera effarentur, nolebat: docuit hoc illum Chriſtus dæmonas obmuteſcere, præcipiens etiam cùm in eius laudem vera vulgarent: quòd Athanaſius conſiderans, ſcribit, quamuis vera fateretur dæmon, compeſcebat tamen Chriſtus eius ſermonem, ne ſimul cum veritate ſuam etiam iniquitatem promulgaret, vt nos etiam aſſueſaceret ne talia curemus, etſi vera videantur. Nephas enim, vt cùm nobis adſit ſcriptura Diuina, à diabolo inſtruamur, nec repugnare huic putatum velim, quòd ipſe Chriſtus Dominus, vt quinto Euangelij Marci capite ſcribitur, à dæmone petierit *quod ſibi nomen, qui reſpondit, legio: Multi enim ſumus.* Neque enim, vt ait Beda, vt inſcius id perquirebat, ſed vt confeſſa peſte quam tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. Quandoquidē nephas non eſt publicę vtilitatis gratia ab

tia ab occurrente dæmone, qui ad verà promenda Diuina pote[illegible] virtute compelli quicquam Inquitere, vti ſacri exorciſtæ, adiuratoréſve conſueuere. Prophanum autem, noxium atque damnatum crimen habetur, ſi quis eum inuocauerit ad occulta noſcenda.

Quòd autem nec habenda ſit fides ſomnijs, cùm dæmones aperto etiam pacto ijs adſtant, vt reuelent abſcondita : ex ſuperioribns patêre ſatis poteſt, ſomnijs inquam inſomniiſve, aut phantaſmatibus, aut viſis vel oraculis. Inter hæc enim, vt antè innuimns, diuerſitatem, Aurelius Macrobins auctoritate veterum motus ſuper ſomno Scipionis excogitauit: Somnium quod tegeretur figuris, & velaretur ambagibus, propterea que ad ſignificantiam percipiendam opns eſſet interprete: Inſomnium cùm ea ſe ingererent dormienti, quæ vigilantem fatigaſſent. Phantaſma verò quod viſum Cicero tranſtulit tùm euenire, cùm is qui dormire vix cœperit, vigilare ſe exiſtimat, quodammodo inter vigiliam & quietem poſitus. In quo genere Ephialtem reponi, hunc Lanni dicimns Incubum, viſionem eſſe, cùm id quod videtur in ſomnis, eodem quo apparuerat modo, in vigilia eueniet, oraculum cùm vel parens, vel ſacerdos, vel Dens apertè de futuris deque agendis inſtruit rebus. Hæc autem enarrata Macrobiana placita, qnanqnam nonnulli ex noſtris amplexi ſunt: veruntamen & aliter quoqne capi poſſunt. Oraculum enim, & vigiliæ, & ſomno, commune eſſe manifeſtum puto, Idque Seneca definit, volnntatem Diuinam hominis ore nunciatam, cni Macrobij finitio conuenit : & viſio quoque non dormientium modò, ſed viuentium eſt, eamque cum Chryſoſtomus, tùm plærique Theologorum Latinorum tripliciter diuiſerunt, vt ſecundo libro docuimus, incorpoream, imaginariam, & mentalem. Phantàſmatis verò nomen vigilanti intelligenrique conuenit. Somnium autem pro Inſomnio, & è contra poſſe vſurpari non difficulter monſtraretur, quare non ita ſcrupuloſè hæc nomina ponentur à nobis aduerſus eorum ſignificarorum ſuperſtitiones diſputantibns, illudque Auguſtini de tempore in confeſſionibus diſſerentis : cùm in hoc, tùm in plæriſque alijs præponendum arbitror. Pauca, inqnit, ſunt quæ propriè loqnimur, plura non propriè, ſed agnoſcitur quid velimus. Igitur ſi nullo pacto acquieſcendum dæmoni, etiam ſe apertè in vigilia monſtranti, quantò minns ſi ſomnijs, inſomnijs, viſiſve affuerit, cùm impediti ſeuſus, & obtenebratum iudicium per quietem ſit, quando etiam ſi vera dicerent, in ſomnis non ita capi internoſcique poſſent res ipſæ, vti cùm vigiles experrectique ſenſus fuerint, & iudicinm rationis liberum atqne ſyncerum. Solebat hoc fieri in templo Aeſculapij ab eoque petebant inſani vera immitti ſomnia, qua de rè Apollonium etiam ſuum præcepiſſe ſcribit Philoſtratus, & qui Lacedæmonijs præerant, vt inquit Cicero, in Paſiphaæ phano, quod eſt in agro proprer vrbem ſomniandi cauſa recubabant : ſed illnd quis nobis objiciet conſonum videri magis, vt nocte quàm interdin, vt In ſomnis quàm in vigilia ſuperna tribuantur hominibus monita, & id quidem auctore Ariſtotele, qui in libro de Diuinatione per ſomnum pronnuciauerit nocturnnm aëra percipiendis viſis accommodatiorem, eò quòd ſilentior & pacatior ſit. Ego antem aduerſarium refellam, eo ipſo anctore, qui de Naturalibus ſomnijs, non autem de Diuinis ant dæmonicis eo loquirur loco. Inquit enim ſomnia ipſa fortuitò temerarieque incidere quandoque, ſed & eas cauſas eſſe poſſe actionum noſtrarum, & ſigna etiam futurorum euentuum cauſas, cùm id quod agunt egeruntq; , ant acturi ſunt homines per ſomnia contuentur, facta veluti via & motu quopiam ex diurnis crebriſq; cogitationibus, ad ea ipſa per quietem ſpectanda contuendaq;: rurſumq; fieri, vt quæ viſa ſpectataq; noctu ſunt, in ſomni principia ſint quodammodo rerum, quæ interdiu & ſecundùm vigiliam molimur, mente ſe ad eas ſcilicet actiones accommodante, quarum ſimulachra in ſomnis verſauerit. Signa autem eſſe vt per quæ affectiones aliquæ notantur, ea verò tùm præcipuè haberi ex motione humorum, quorum velnti ſigno & in affectibus, & morbis corporum dijudicandis medici vtantur: abundantiā enim vel phlegmatis, vel choleræ, ex aquæ viſione deguſtationéve, aut ex ignis imaginatione perſenſioneque caloris conijci poſſe, indeqne plurimùm cognitionem ipſam conferre, & ad ſalutem & ad euentus coniectationem. Morbum autem initia plærunque ſicut & aliarum rerum cùm parua ſint, paruique motus interdiu latere & exoleſcere interuentu & concurſatione maio-

rum, no-

rum, noctis autem ſilentio validiùs ferire & perſentire qnoque inſigniùs, idcirco noctis tempus coniectationibus naturalium ſomniorum accommodatius, & eſſe & haberi.

Somnia antem mitti à Deo, quanquàm & ante Ariſtotelem putauit Plato, fortè Homerum ſecutus ſcribentem, καὶ γὰρ τ᾽ ὄναρ ἐκ Διός ἐστι etiam poſt eum credidit Auerrois. Ipſi tamen Ariſtoteli non placuit, vel his maximè rationibus, quòd & bruta quoque ſomniant, & ſtolidum vulgus etiam præſenſionem futurorum hauriant per ſoporem, & melancholici quoque, & ecſtatici itidem futura præuideant: id autem putat euenire quòd & ſtolidi mentem cogitationibus vacuam habeant, & multiplicibus ac varijs viſis ac motibus pulſentur melancholicorum animi, ex vno que in aliud volucri motu percurrant, ita vt contingat etiàm in futura incidere. Ecſtaticos autem ideò extraneos & peregrinos excipiêre motus, quòd inteſtinis & proprijs non infeſtantur, proptereaque fieri vt ſi Deus mitteret ſomnia, non huiuſmodi hominibus, ſed ſapientibus & vigilantibus mitteret: exiſtimat autem quædam ſomnia, quanquam non diuina, natura tamen eſſe dæmonia, ſed de ſomniorum diuinatione ipſa addubitauit plurimùm, & quidem anxiè vt quæ fortaſſe videretur naturalem conſiderationem excedere, quòd indicant antiqui eius interpretes, cùm de his qui in Gadibus & Boriſthene vaticinabantur ediſſerit, & ipſe ſatis, etiamſi Græcè legatur, explicat ſe. Illud quoque huc tendit qnod cùm de propinquis ſomnia tractaret, deque ſomniorum interpretibus meminiſſet, nil niſi naturale attulit. Multa autem & rectè quidem decreuit, quæ ſcilicet naturæ limites minimè egrediuntur.

Quod verò diuinitùs non mittantur ſomnia, falſum eſt, & hoc illi ex ignoratione veteris Hebraicæ diſciplinæ obuenit, qua percepiſſet Deum eiusque nuncios & in vigilia & in ſomnis ſanctos ſapientesque homines ſæpiſſimè allocutos, nec refert noctu id eis an interdiu obtingat, ob lumen diuinum immiſſum ſimul, quò incertitudo omnis & ambiguitas effugatur. Sed nec quoſcunque ex vulgo tangunt hæc ſomnia, ſed eos qui diuina voluntate ad ea percipienda ſunt delecti, quæ & reuelari ſcilicet, & reuelare conueniat, quòd autem & ſtolidum vulgus, & melancholici æquè ecſtaſim paſſi, multa etiam ſæpè prænoſcant ſecundùm naturam, non placet Henrico, Albertum taxanti in commentarijs in Geneſim. Sanè id & dæmonicè, naturali quadam ex parte ſi Ariſtoteli accedimus, ſed & fortuitę quoque cauſæ acceptum referri poſſe non abnuimus. Præter id enim qnod ex accidenti, & temerè poſſent ſomnia contingere, cauſasque item & ſigna haberi rerum futurarum. Putamus etiam non vno modo ea ipſa rimanda eſſe cùm multifaria eſſe poſſint. Nam & interior & exterior quæri poteſt cauſa. Interior autem duplex, animalis & corporea, cogitationes videlicet & humores corporei. Exterior item bifariam diuiſa, in corporalem, hoc eſt, ambientem locum, & aëris qualitates, & ſpiritalem: & hæc quidem dupliciter dirempta, cùm & à Deo bonisque Angelis, & à dæmone ipſo prauisque ſpiritibus prodire queat. Signa autem præter id quod ſuprà allatum ab Ariſtotele eſt, tùm rectè perpenſa ſunt, cùm in aliquam reduci cauſam poſſunt, quæ ſit & ſomnijs ipſis & futuris euentibus communis, atque plurimùm ſomniorum præcognitiones hoc pacto fieri teſtatur Thomas. Namqne & humor ipſe in corpore excretus, nec habenis naturæ ſatis parens veluti ruptis frenis diuagatur, propterea in cauſa eſt, vt & ita ſomnietur (vt diximus) & morbus ſomnum ſequatur: nec moueat quòd cauſam à ſignis ſecreuimus anteà, mox ſigni tanquàm cauſæ meminimus. Nam huiuſmodi ſigna etiam cauſæ ſunt, non vt ſit res, & quamobrem fiat, ſed quia eſt, quorum diſtinctio in poſtremis, analyticis ab Ariſtotele probata, & in ipſo de Diuinatione libro, vel quodammodò indicata: cur verò figuris adumbrata nec euoluta ænigmatis ſupernè mittantur ſomnia, ſi dæmonia ea fuerint, minimè mirandum: ſi diuina, poteſt id multifariam euenire, non tamen ex inuidia, vt fertur Symonides cauillatus. Multa ſolent afferri inter quæ illud placet magis, vt præſentis vitæ ſtatus in cauſa ſit, vt diſpoſitio quoque recipientis nonnihil efficiat, vt demùm Dei gloria manifeſtetur quemadmodum in Somnijs Pharaonis, & Babylonij regis portento Ioſeph & Daniel Prophetæ claruerunt. Verùm in ſomno & in vigilia diuinæ reuelationes, ſi lumē affuerit, nulla dubitatione pmixtæ ſunt: noctu tamen & per ſoporē pręcipuè de-

puè demitti ſolent, quoniam quies ibi maior, nec diſtracta mens quin poſſit commodè quæ immittuntur, haurire diuina : nec audiendi Aſtrologi fingentes imprimi ſpecies ſuperiorum imaginum in ſomnis, Piſciſque, Cancri & ſimilium : id enim aut falſum, aut caſu factum cogitandum eſt, ſi quiſpiam ea ſomniauerit : putare quoque poſſumus ex irregulari motu corporeorum ſpirituũ, & vaporum effumantium euenire, ſed & intrinſeco ſenſu recto naturæ ordine recipi quippiam non poteſt, niſi per exteriores quaſi per fores aditus præſtetur, vt ſecundo libro monſtrauimus : poteſt tamen id ipſum contigiſſe, cooperante dæmone, ad firmandam ſuperſtitionem, vt Auguſtino viſum; poteſt & humana propenſio, vt antè diximus, in cauſa eſſe, cur varia ſe offerant ſpectra per quietem, cœlo vel quadantenus operante ad afficienda corpora qualitate ſenſibili. Sed nimis fortaſſe multa, quantum ad propoſitum attinet noſtrum, cui hac in parte ſatisfeciſſe videmur, probantes multò magis fugiendas eſſe reuelationes dæmonum in ſomnis quàm in vigilia, magis, inquam, non quia lædant magis, in vtriſque enim enorme delictum, & Apoſtolici præcepti tranſgreſſio, quo vetamur ne cum dæmone ſocietatem ineamus : *Nolo*, inquit Paulus, *vos fieri ſocios dæmoniorum*, ſed eò magis, quia obſcuriùs turbulentiuſque deferuntur. Namque præter dæmonicam fallaciam, quæ tàm in ſomnis quàm in vigilia ſuos circumuenit ſocios, temporis etiam incertitudo & cognitionis impedimentum non mediocri eſt adiumento falſitati multiplici percipiendæ, non refert autem ſi diuina angelicáve reuelatio fuerit, vt in ſomnis fiat, quandoquidem, vt diximus, Lumen illud diuinum, & ſenſuum, & intellectus, nocturnas tenebras diſpellit, conſueuitque Deus ſæpenumero noctu reuelationes dare etiam dormientibus, nec ſolùm Prophetis Teſtamenti Veteris, ſed & miniſtris Noui, & ipſi etiam Ioſepho ſanctiſſimo glorioſiſſimæ Virginis ſponſo, & Chriſti cuſtodi, vt ſacra Euangeliorum narrat hiſtoria. Sed ſi lumen ipſum abſit, nec naturales cauſæ vel ſigna ſuberint, tunc & diuinæ reuelationis & humanæ coniecturæ facultatem egreſſa, diuinatio dæmonica ſuperſtitioſaque prodibit : cùm aliâs tùm præcipuè à Moſe 18. Deuteronomij capite interdicta plebi Iſraëliticæ per hæc verba: *Nec inueniatur in te qui obſeruet ſomnia.* Verùm de ijs iterum ſexto quoque libro congruenti ordine & poſtulante materia, cùm de occulto pacto diſputaturi ſumus, pari delirio & inſignius fortè exorbitabunt, qui furentium ſe vaticinijs concrederent. Poſſeſſi enim à dæmone & in furorem verſi, cùm mares tùm fœminæ quæpiam de futuris ferebant oracula. Hos aliquando dicunt arreptitios, alij phanaticos, alij pythones pythios, alij vates, quandoquidem & maligno arripiuntur ſpiritu & Pythio Apolline, hoc eſt, dæmone eo cognomine gaudente replebantur, & in phanis dare ſolebant reſponſa emota & alienata mente, quale illud de Phemonoë apud Lucanum in quinto Pharſaliæ :

—non vnquàm plenior artus,
Phœbados irrupit Pæan mentemq́; priorem
Expulit, atq; hominem toto ſibi cedere iuſsit,
Pectore bacchatur demens—.

Apollini tamen Pythonis interfectori diuinationem acceptam plurimùm referebant, quòd poëtis frequenti vſu eueniebat, qui per furorem vaticinabantur, quorum exemplo poſteriores quoque poëtæ tametſi furore nõ acti, fingebant tamen ſe Phœbeo ſpiritu repletos, vnde illud Claudiani :

Iam furor humanos noſtro de pectore ſenſus
Expulit, & totum ſpirant præcordia Phœbum.

Imitati verbis & Caſſandram illam, quæ furens (vt ille inquit) facta atque infecta canebat : imitati & alios quos diximus per furorem prænunciaſſe carminibus, vt Boëtium Bacchidem & Epimenidem Cretenſem, quem primo libro diximus, auctore Ariſtotele, de præteritis duntaxat vaticinari ſolitum. Sed enim vates etiam à poëtis introducuntur referre futura ſine furore, quale illud apud Valerium Flaccum in Argonauticis de Idmone memoratur : Poſtquàm enim Mopſum furentem vatem meminerat, mox Idmona ſenſus compotem introducit, qui erat vt ille fabulatur,

—plenus fatis Phœboq́; quieto.

Nihilominus crebriùs & libentiùs furentium prædicta ſuis fabulamentis interſerunt citantque nominatim, vt Caſſandram, Phemonoëm, vt ipſam quoque Erythræam Sibyllam,

Digitized by Google

Sibyllam. Sed & de Cumana Lucanus idem ſenſit, per hæc carmina:

Talis in Euboico vates Cumana receſſu,
Indignata ſuum multis ſeruire furorem.

Et Maro priùs Cumeæ Sibyllæ furorem & rabiem tribuerat, vnde illud in ſexto Aeneidos:

Talibus ex adito dictis Cumæa Sibylla,
Horrendas canit ambages antroq; remugit,
Obſcuris vera inuoluens ea frena furenti,
Concutit & ſtimulos ſub pectore verſat Apollo.
Vt primùm ceſsit furor & rabida hora quiêrunt.

Iuſtinus Philoſophus & martyr in libro aduerſus Gentes, à nobis in Latinum conuerſo, inquit: Cumææ Sibyllæ carmina eò putari minus metricè ſcripta, vel quia furens illa ipſa effabatur, vel ſi prudens ſciensque ea proferebat ab excipientium nihilominus ruditate deprauata, quod ſua tempeſtate vrbis incolas putaſſe refert. Hanc quoque inſanam appellat Maro. Sed & idem Iuſtinus ſolitam eam aſſerit de ſolio parata indutaque ſtola futura effari. Proditum autem memoriæ eſt, id non voce ſolùm, verùm etiam literis & ſignis effeciſſe, ac in palmarum folijs ſcripſiſſe illam, Varro commeminit. Ambigit Ariſtoteles in libro de Admirandis naturæ, an hæc Erythræa vel Cumæa fuerit, qui nihilominus in Problematis inſtinctu lymphatico Sibyllas Bachasque in feruorem, ſcribit: idque non morbo, ſed naturali intemperie contigêre, quòd & commune autùmat eſſe omnibus, qui Diuino ſpiraculo inſtigari creduntur.

Sanè de Sibyllis varij varia produnt, nec de nomine; & patria ſatis conuenit, de numero ferè conſtat ex antiquis auctoribus Græcis, Ariſtomeus & Apollodorus Erythræus, ex Latinis Varro & Feneſtella: Erythræam tanquàm præcipuam & nobilem præter cæteras fuiſſe tradunt. Varro ipſe decem numerat, & aliam Cumæam, aliam Cumanam, dicit, quæ tamen cognomina plærique confudêre. Harum quoque & alij Gentium ſcriptores, ex noſtris verò Auguſtinus, Lactantius, alij meminêre.

Suidas decem & ipſe numerat & nominat inter alias nomen Perſicæ ſeu Chaldæę ponit, cui tamen alia, ni fallor, ab alijs indita appellatio. Idem & Cumææ meminit, quam Vergilius Deiphobem appellat, Lucanus Phemonoēm: ſed eidem Suidas vel Amalthea, vel Hierophile, nomen fuiſſe dicit. Cumęam verò eandē quæ & Chaldęam dicitur fuiſſe Iuſtinum philoſophū & martyrem opinatum vidimus. Nam in Chaldæa ortam & Chaldæi Beroſi filiam, Cumas autem habitaſſe prodit, multas alias ſuper Sibyllis diſſenſiones, omitto etiā in ipſa nomenclatura quam Suidas Latinam putat. Varro & Lactantius & alij plæriq; Aeolicam aſſeuerāt, in hoc nulla diſſenſio dę noſtra religione. Sibyllæ carminibus & multa & præclara fuiſſe prænunciata, quanquàm etiam deorum plurium falſę religiones Sibyllinis, qui Romę aſſerrabantur, verſibus proueherentur, vt apud Zoſimum quem ſuprà citauimus, & apud Macrobium & alios Gentium ſcriptores planè conſpicitur. Si quando verò vel earum vnam, vel plures de Chriſto vera pręcinuerunt ad Gentium id inſtructionem factum, qui veris Prophetis non audiebant: apud Platonicos eam Sibyllam quę in Delphis erat, duobus modis impleri numine conſueſſe ſcribitur, vel ſpiritu quodam tenui & igneo, qui erumpebat ex antro vel ex adyto dum in ſede erat trium vel quatuor pedum ſacra atque dicata. In Colophone fœmina quadam epota lympha vaticinabatur, alia in branchis hauſto vapore nonnullisque alijs ſuperſtitionibus obſeruatis prophetaſſe fertur. Super quibus Porphyrius & Iamblichus deſipuerunt. Diuinum putantes quòd à multis falſorum deorum ſacrificijs prodibat, tantoque magis quantò procul à ratione magisque remotiùs & inſanię furorique propiùs accedebat, quò exciri vel omnes vel plurimas huiuſmodi Sibyllas & vates diximus. Inſignis autem furoris ſpecies eſt furentibus & dęmone agitatis mancipare ſeſe. Si enim dęmon eò quòd malignus, eò quòd noſter hoſtis, eò quòd fallax, habenda fides non eſt, etiam cùm propriè & exactè loquitur: habenda ne erit cùm lingua dementis tumultuatur, ſi emotis mente & abalienatis acquieſcendum non eſt, niſi fortè vt cathenis ligentur & coërceantur compedibus, parendum erit cùm dęmonis arbitrio loquuntur, & de futuris conſulunt. Adde quòd inſaniam iſtam peculia-

re hoc & inſigne conſequitur, vt diſcernere nequeas quæ propriè à dæmone quæ've à furentis homini mente percepta conſiliáve tradantur. Diſſiliunt adeò & confunduntur omnia, ita furor ille creſcit, decreſcit, quieſcitque. Sed iam ſatis de his: Nunc ſpecies quę de occulto prodeunt pacto reijciendæ, quæ cùm ferè aſtrologica vanitate vel pariantur, vel alantur, eam in primis proximo libro deſtinauimus.

DE SVPERSTITIOSA PRÆNOTIONE CONTRA ASTROLOGIAM DIVINATRICEM.

LIBER V.

CAP. I.

QVID PRAESENTI LIBRO AGENDUM, & quo ordine.

DIXIMVS primo huius operis libro quæ ad prænotionem in vniuerſum ſpectarent, quæ've ad diuinam & naturalem pertinerent, pro viribus ſecundo & tertio explicauimus, ſubindeq; de ſuperſtitioſa agere proximo egimus libro: Iamq; de illis eius partibus ſpeciebúsve quę de aperto cum dęmonibus fœdere prodeunt, diſputationē abſoluimus. Nunc & tempus & promiſſa poſtulant vt ſpecies eas quæ de occulto pacto quaſi de Stygio fonte ſcaturiunt, abijciamus diſperdamusque, earum autem cùm diuinatrix Aſtrologia princeps habeatur, hoc ipſo libro polliciti ſumus aduerſus eam bellum gerere. Subierat aũt mentem anceps ſententia, quod hinc & operis id exigebat ratio & promiſſa vrgebant vt in eam diſputauerimus, inde vel hac ratione à ꝓpoſito auertebat, quod ſuccurrebat idipſum muneris à Ioanne Pico patruo præcellenter adeò impletum libris duodecim, vt aut ſuperfluo, aut ambitioſè à me factum ſuſpicari quiſpiam poſſet ſi idem tentarem: verùm in hoc me repoſui albo, vt ſi ego hoc vno libro in duodecim capita diſtributo potiori ex parte concluderem, quod ille centum quadraginta & ampliùs capitibus libriſque duodecim abſoluerat, quæ omnia ipſe octauo ab hinc anno poſt eius obitum, quo penè & illa ſimul obierant, de interitu liberaui, diſcerptos compoſui & publicaui, ſi, inquam, hoc facerem, recta me iudicia non offenſurum; quin & putari poſſe me & debitè in parte ſatisfeciſſe modeſtię, nec mei voluminis ordinem deſeruiſſe: potentem igitur illam patrui librorum eloquentiam multifariamque rerum maieſtatem & copiam, quam mirari magis quàm imitari poſſumus, prætereuntes conabimur, de eo quantum ad propoſitum opus pertinere viſum veluti de inexhauſto, ſed dulci oceano, quoſdam ceu canaliculos ad aridæ noſtræ glebæ vſum deducere, ſed & obiter intermiſcebimus meditata quæpiam noſtra, & nonnullas obſeruationes, non eo conſilio vt quod ille minimè fecerit, ſatagamus. Quis enim addiderit lumen Soli? Sed vt quæ ipſe veluti humilia forte & minora, quàm eum decerent, poſthabuerit, aſſumamus interim nos inferioris notæ ingenijs profutura, quæ ſublimitatem, ſcilicet, illam concipere animo non valerent: quandoque item argumentorum ne dixerim an erratorum, non omnium tamen ne verba prodigamus, ſed minus leuium memores erimus, quæ aduerſus patrui libros nonnulli pro tutando aſtrologico dogmate ſparſerunt: neque enim aut minus ſemper negotij nobis deſumpſimus voluminibus eius vel recognoſcendis vel etiam defendendis, quàm in ijs quæ propriè mea ſunt opera, vel meditandis, vel conſcribendis. Vix dum enim quidpiam elucubrare cœperam, nec dum egreſſus annos adoleſcentiæ, cum illo ex humanis rebus ſublato & eius vitam perſcribere, & eiuſdem quoque metaphyſica nonnulla defendere opus mihi fuit, mox ad mea rediens & ea quæ recenſui, & alia quæpiam per aliquot annos conſcripſi, iterum conuerſurus operam ad illius, cùm in Pſalmos commentaria, cùm alia quædam præclara inchoamenta reparanda: Quare cùm meas partes eſſe ducam tàm quæ illius

opera ſunt & ab iniuria temporum & à calumnijs obliuioneque aſſerere, quàm quæ à meipſo & meditata & inuenta ſunt, ſtylo proſequi, aduerſariorum eius reſponſa refellam, quod etiam olim nos facturos promiſimus, ſed Pariſienſi ſtylo, idque iam fecimus aliqua ex parte: hoc autem eo illi prępoſuimus, quod libri ipſi de prænotione rerum neceſſitate quapiam hac de re (vt ita diſſereremus) expoſtulârunt. Inprimis autem quemque non moueat, Picum ipſum patrum & in quæſtionum apologia, & in eleganti illa oratione quam Romæ fuerat habiturus, Aſtrologiam non confutaſſe, atque eius etiam quandoque teſtimonijs vſum, quoniam valde diuerſum eſt, ſi aliud agens quiſpiam, alienum dogma proferat in medium, & aliud cùm eo de dogmate quid ſentiendum ſit ex propoſito inſtitutoque decernit, quare quod ille adoleſcens non confutauit, annis ſequentibus ob id maximè, quia eo ipſo religionem noſtram læſum iri aduertebat, penitùs aboleuit, præiudicio hoc mille auctorum defendi poſſet, qui aliud ex floreſcente iuuenta, aliud maturioribus annis edidêre, quin & in ſeipſos etiam ſcripsêre ſuas interpretantes amplificanteſque ſententias: Sed & eaſdem corrigentes & improbãtes, quod equidem clarum in Auguſtino ſua retractante placita, & in Nazianzeno qui maximi philoſophi laudes & vituperationes compoſuit: vt Ethnicos mittam, Pollucem Dionyſium rhetorem: Sed & ipſum Soſigenem qui de ſyderum quoque motu cùm diligenter ſcripſiſſet, ſemetipſe correxit: taceo Hippocratem ſuos faſſum errores. Sileo de Marco Tullio ſuos aliquos libros damnante: & Fabium prætereo Quintilianum qui ſuam quoque circa ſtatus cauſarum opinionem caſtigauit: Itaque qui hoc te perfugio tueris, & quaſi purpuriſſo defenſionis Aſtrologicæ frontem oblinis luci, honeſtius tibi atque ſalubrius, ſi profeſſione genechliaca poſthabita veritati acceſſiſſes, cùm nec prænoſſe, nec præuidere potueris tibi quin patria pulſus Arni piſciculos eſitares, nec delectis exeundi hoſpitium horis quibus confidebas, tutari valuiſti, quin poſt paululùm hoſtilibus gladijs aduerſæ factionis occumberes. Nullis demùm Martis fauoribus, nulla Aſtrologica vanitate protectus, cui abijciendę vndecim quæ ſequẽtur capita deſtinauimus, & hoc ordine diſtribuimus, vt quatuor prima rationibus eis quibus confirmari poſſet Aſtrologia recitandis refellendiſque dedicentur. Duobus autem ſequentibus auctoritates cùm diuinas, tùm humanas, & quæ in eis fundari poſſunt rationes, aptauimus: tribuſquę deinceps eadem Aſtrologia rationibus phyſicis & theologicis proſternetur. Reliquis verò ex principijs dogmatis, Aſtrologorum, quaſi in hoſtili agro caſtrametati ipſam vanitatis & ſuperſtitionis arcem ſuis ipſis tormentis machiniſque deiectam apertè monſtrabimus. Igitur ceu ære in pugnam vocati bellum inibimus.

CAP. II.

DE RATIONIBVS QVIBVS POSSET ASTROLOgia ſuis ab auctoribus confirmari.

SEx potiſſimùm freti rationibus inanibus quidem & nullius momenti (niſi quod à nobis, ne fortè querimonia fieret, roboratæ aliquantiſper ſunt) Aſtrologiæ diuinatricis patroni inſániunt, non poſſumus, inquiunt, non audire philoſophis theologiſque probatiſſimis qui Aſtrologiæ fauent: quippe cùm peripateticorum princeps Ariſtoteles in primo meteororum libro ſcribat, neceſſe eſſe mundũ hunc inferiorem ſuperioribus lationibus eſſe contiguum vt omnis eius virtus inde gubernetur: & illud etiam quo ſua confirment, receptum aſſeuerant Auguſtini ſcilicet magni auctoritate, inferiora hæc groſſioraq; corpora ſublimioribus ſubtilioribusq; regi atq; moueri, quò fieri vt à cœlo & ſtellis à quibus noſtra pendent, inferiorũ effectus petantur. Secundã rationẽ ex Solis Lunæq; mutatione varia mendicant, quandoquidem ex acceſſu ad nos Solis, atque receſſu, habitus & conditio viuentium variatur ſingulisque diebus. Sole ipſo qualitates aëris immutari, meridie, mane, veſpere, plus minus calefaciente, ſed & alio die plus minus alio, aut torpere nos frigore, aut vrgeri calore. Nec non motum Lunæ æſtus marinos ſequi, & fluxus atque refluxus produci, qui Lunæ curſum imitentur; quo & Conchylia repleantur, atque aduerſo eius planetæ poſitu vacuè fiant: Criſimos quoque, hoc

eſt, iu-

eſt,iudiciarios dies à medicis obſeruatos, luminarium ipſorum motibus regi, quibus & cieri perſæpè tempeſtates & humores in corporibus agitari ſolere pronunciant.Crebris autem exemplis huiuſmodi quaſi artem apud nautas & agricolas effectam,vt de Solis & Lunæ poſitura vaticinentur de futuris,quantò magis id ſapientiores poſſe prædicant,quibus & reliquarum ſtellarum vis & poteſtas cognita ſit & exploratà. Adduntertio loco ſi ſtatus aëris tranquillitas tempeſtaſque,ſi frigus,calor, humiditas, ſiccitas, à conſtellationibus pendet, ſequenseſt vt ab eiſdem & ſterilitas agrorum,& fertilitas,& terræmotus, & peſtilentiæ, & regionum etiam ſalubritas penderit,quando hæc ipſa à quatuor illis qualitatibus primis ortum ducunt, quod ſi hoc admiſeris,cur & illud non admittes, homines ipſos cùm eiſdem conſtent qualitatibus,à cœlo pariter moueri, ab aſtris gubernari,ac regi, vt ſalua ſcilicet arbitrij libertate,temperatura tamen corporis, quæ ex illis conflatur variè affecta, ad iram, & contumelias,vnde poſtea bella & lites & regnorum mutationes: ad manſuetudinem, item & pacem, cuius beneficio tranquillè degunt vrbes,& regiones non excitentur. Hoc quaſi honeſtamento fraudis vſus Ptolemæus, deriuari poſtea putauit eiuſcemodi influxus qui reciperentur in homine, & quoad corpus, & quoad animum ad ea quæ exteriora ſunt: ſed quoddam quaſi commercium cum illis gererent, vt vxor ſcilicet & facultates ad corpus, honor dignitateſque ad animum pertinerent, quibus ita diſpoſitis in externa, quæ affinitatem cum illis habent, deriuarentur. Nec vllam omnino in Aſtrologiæ patrocinium efficaciorem rationem affert Ptolemæus pro ſyderum efficientia vniuerſali, quàm primarum qualitatum, quas ſcilicet producens cœlum, cætera quoque ob id conſequenter producat. Occultè præterea ſtellarum vires pro quarto veluti ſuffugio quæruntur. Cùm enim, inquiunt, excellentes ſingulareſque dotes & proprietates aliquarum rerum videmus, ab alijs etiam terrenis rebus tantùm exaltatas vt minimè de elementali conditione coalitas exiſtimemus, cœli ea ſolemus munera arbitrari:quando magis igitur cœlo ipſi vis & proprietas peculiaris multimoda inerit, quæ in inferiorem mundum motu ſuo atque lumine illa ipſa diſſeminet. Subdunt & illud quo particularis efficientiæ præſtigium rudioribus faciant, idque à plurifario rerum humanarum curſu deducunt: non poſſe namque non videri afferunt, vt cauſas alibi quàm in cœlo habeant ea, quæ ſupra vires noſtræ mortalitatis fieri videmus, quæ præter rationem & meritum, quæ præter ordinem & inſtitutum humanæ conditionis eueniunt.Siquidem hunc ad philoſophiam colendam natum videri, illum ad mercaturam, alium ad arma tractanda propenſiorem,& inter hos etiam miram eſſe diuerſitatem, vt hic feliciter,infeliciſſimè ille propoſitum negotium exequatur. Ariſtoteles, Plato, naturæ ſecreta & penetrârunt ipſi & poſteris referârunt, alij vel hebetiſſimi, nec exculta atque protrita intelligere queunt. Alexander Orientem dicto ocyùs & vidit & vicit. Fortis alius Imperator inimicorum telis occubuit.Ingeniorum quoque ipſam varietatem afferunt in medium, vt hic ſobrius, ille nequam, auaritiæ ille mancipium ſit, hic de illa triumphet,effectus ſanè diuerſos,nec planè reſpondentes ortos de terra minimè putandos, vt facinoroſos quoque ſæpè vindicta prætereat & iuſti trucidentur. Poſtremò vulgus fremit, eorum qui ſcioli videntur ſibi, multifariamque inſultant, exempla proponentes quibus Aſtrologorum prædicta confirment. Inſtant enim atque inculcant plurimùm quomodo ni ars vera, prædictiones ex arte veræ eſſe poſſunt. Sic enim ille pronunciauit futurum & ad lineam euenit,ſic alius euentura prædixit & confirmauit euentus,atque ita ad numerum exempla nonnulla quaſi digitos oſtentant,quibus ſuos confirmare errores, cùm infirmantur, poſſint.

CAP. III.

SOLVITVR PRIMA RATIO ET IN ASTROlogos ipſos retorquetur.

ET ſanè facilè oſtendetur, nihil virium huiuſcemodi rationibus ineſſe, quæ etiam ſi validæ putarentur, nō propterea ſequeretur vt ex illis confici poſſet Aſtrologia, quod in operis progreſſu liqueſcet, ſed tanta eſt veritatis vis vt qui erroribus eam occulere quaſi tenebris nititur, nimio eius fulgore occæcatus oberret irriſus. Non ſolùm autem ſolui, eluique eorum argumentationes poſſunt: verùm in illos validiſſimè retorqueri atque eorum prima ratio in eos ipſos hoc pacto quaſi miſſile telum repellitur. Namque & philoſophi ſummi Aſtrologiam irrident, damnantque eandem multifariam, Auguſtinus lacerat & inſectatur, vt cùm aliâs hoc in libro, tùm maximè capite quinto oſtendetur. Sed & ipſa quàm adducunt Ariſtotelis & Auguſtini verba reprobant, quod ipſi colligere cupiunt, non confirmant: quod enim inferioris mundi motus à ſuperiorum lationibus cœli dependeat, colligitur inde falſa eſſe dogmata Aſtrologorum, quandoquidem vulgatum apud philoſophos atque protritum eſt, cœlum eſſe vniuerſalē cauſam rerum inferiorum. Vniuerſalis autem cauſa dirimitur à particulari, à qua ſcilicet effectus diſtinguitur. Neque enim cur hoc, aut illud fiat, à remota & vniuerſali, verùm à proxima & particulari cauſa quæritur: exemplum in motu manifeſtiſſimum: namque idem cœleſtis motus, & igni ſurſum aſcendenti, & terræ deorſum deſcendenti, pariter operatur. Vniuerſalis igitur ille motus particulares non diſtinguit, qui vt ſint tales à proprijs & particularibus cauſis habent: nec quicquam gignitur, natura duce, quod præter cœlum particularem quoque in terris cauſam non habeat: cœleſtis item qualitas qualitatibus omnibus elementalibus aſſiſtit, vt quinto huius quinti libri capite latiùs explicabitur. Si autem rerum inferiorum particulares & motus & qualitates à cœli motu & qualitate non pendent, niſi vt à cauſa vniuerſali à qua hoc aut illud non diſtinguitur: quantò minus pendebit à cœlo particulariter, quod cœlo propriè hoc modo ineſt, ſicut motus & qualitas: Quare ſileat Lucius dum blaterat & vniuerſalem & particularem cauſam cœlum eſſe, cùm propter alia incommoda, tùm propterea quod ea quam adducunt, auctoritas vera eſſe nullo pacto poſſit, ſi de particulari cauſa intelligenda eſſet, quæ vniuerſales effectus & motus nequiret inuehere: nam quicquam tam particulare in cœlo non eſt, quin terrenis collatum vniuerſale ſit. Sed enim ſileat alius qui trifariam vniuerſitatem induxit, nec ſemel deliraſſe contentus in anniuerſarijs iudicijs, id ſæpè repetijt, indoctè quidem conatus docere, cœlum ipſum præter id quod eo motas & calor viuificus, turbæ terrenorum vniuerſaliter ſecundùm communē operationem communicatur, idipſum etiam agens vniuerſale haberi debere ſecundùm operationem propriam. Hoc verò communem in rebus generalibus ordinem turbari, qui priori illa communi operatione ſeruabatur, pro exemplo affert ſextum qui manu adnaſcitur digitum, eum, inquiens, præter cœli communem operationem, præter communem ordinem accidere, à propria tamen cœli operatione pendere. O rem ab omni eruditione prorſus abhorrentem: nam defectui materiæ non effectui cœli adſcribenda eſt manus, vt ita dicam ſedigita, nec ibi aliter influit cœlum, quàm motu ſuo & lumine, quo agens quilibet ad operandum excitatur, qui ſi aut minus poteſt, aut ei materia nimis contumax eſt, huiuſcemodi naſcuntur monſtra, quæ propriæ cœli operationi tribuere, inſigne delirium eſt: quandoquidem ſuprà quàm dici poteſt abſurdum, propriam cœli operationem, quæ ad ſeruandam fulciendamque naturam pertinet, præter naturam haberi debere: eandemque ipſam operationem vt propria eſt, communi operationi & ordini aduerſari, quoniam ea illa monſtra refugiat, & hæc eadem amplexetur & patiat: quamobrem huiuſcemodi nugæ reijciendæ cùm nihil ab vniuerſali illa cauſa, præter motus & qualitas fluant. Hoc in eis apertè videmus quæ diuerſa ſunt & natura, & ſpecie, hoc idem & apertiùs in illis intuemur quæ numero differunt indiuiduis, quæ cùm particularia ſint, & originem ducant à rudi materia, minus multò referri poſſunt in cauſam maximè vniuerſalem atque formalem: cœlum enim cum

equo

equo equum generat, cum leone leonem, cum homine hominem, & humanæ ſpeciei variè & diuerſa indiuidua, cum eorum indiuiduis parentibus gignit, eadem conſtellatione non diuerſa, quod ipſis comprobari poteſt experimentis, quoniam eos videmus ingenio, corpore, fortunis diuerſiſſimos qui orti ſunt, ſub eadem cœli inclinatione à Græcis climate nuncupata. Quid ergo reſpondebit Aſtrologus? Quo modo vniuerſitatem hanc ad conſtellationem ſyderum configurationémve referet quam eandem eiuſmodi omnes habuiſſe diximus, ſcio quo ſe tuebuntur præſidio: Ad Nigidij figuli rotam confugient, cuius ob reuolutionis velocitatem non datur eundem locum bis atramento ſignare, multò minus igitur inquient: dari poterit in cœlo ſupra quam dici poteſt ipſa rota velociori rapidiorique: Atqui ſi hoc dixerint, latebras ignorantiæ ſuæ prodent. Nam cùm rapidi momenti non poſſint ipſi differentiam aſſequi, quo pacto de ijs quæ eiuſmodi infantibus euentura ſunt, pronunciare poterunt: Si partilem ſcilicet momentaneumque Horoſcopum, & quod eſt ſequens genituræ ipſius themata neſciuerint. Sed & obijcere aliud poſſumus quo explicare ſeſe nullo modo queant. Nam cùm gemini vterum exeant, alter poſt alterum, ex ea quæ intercedit morula, occaſio præbetur aliqua reſpondendi, adimitur autem cùm natos eis obijcimus ſimul eodem momento, ex diuerſis tamen parentibus & intra eandem eiuſdem regionis & latitudinem & longitudinem, vt idem cœli punctum imaginarinm, quem Zenith vocant Arabes, vtriſque reſpondeat. De his enim & idem thema cœli deſcribere, & eadem omnino tàm de ijs quæ intra maternam aluum, quàm quæ poſt natalem euenient horam, pronunciare debet Aſtrologus. Sicut enim eadem hora natos, ita & eadem conceptos conuenit extimari. Adimitur, inquam, occaſio cùm nihil omnino hiſcere queat Aſtrologus, vt eorum maximas diuerſitates & differentias vni eidemque omni ex parte conſtellationi acceptas referri poſſit. Quapropter ni captus mente ſit, fateatur oportet ſydereos illos afflatus vniuerſales, à proximis cauſis & particularibus diſtingui & determinari, vnde rudis illa defenſio proditur qua contenditur eiuſmodi natos diuerſis eiuſdem figuræ ſignificatoribus eſſe ſubiectos. Qui enim varij poterunt ſignificatores eſſe, ſi omnia penitùs eadem ſunt, vt ſuppoſuimus & nullum prorſus in themate ſeu figura diſcrimen: hinc liquet multò minus eos poſſe ex ſyderum poſitu de corporeis & animalibus qualitatibus, deque fortuitis & externis decernere. Siquidem minus hæ à cœlo dependent indiuiduorum proprietates, quàm quæ ſub genere eodem eſt diuerſitas ſpecierum, vt nunc leo, nunc elephas, nunc homo pariatur. Hæc enim differentiam proximæ cauſæ ſpecificam ſcilicet ſequuntur non cœlum, ſic & corporeæ indiuiduorum qualitates in differentias ſeminum referuntur. Sic animales ab ingenio & educatione arbitrij dependent. Sic fortuitæ & externæ res à facultate parentum, ab electione propria, à prudentia quoque & occaſione deriuantur. Deſtruit igitur, non aſtruit Aſtrologiam peruulgata illa ſententia, quam mundum hunc inferiorem ſuperioribus eſſe motibus contiguum cenſuit.

Nec magis illis Auguſtini citata illa auctoritas ſuffragatur, quæ Ariſtotelicè inſtar retorqueri in aduerſarium poteſt: Quam etiam hoc interpretari pacto poſſumus, vt quantò magis à materia & compoſitione recedunt res, tantò magis perfectè & principes euadant, quibus ſcilicet inferiora pareant. In ipſo enim Deo ſummæ & infinitæ perfectionis nulla compoſitio eſt, minima in angelis, actus videlicet & potentiæ pauca in cœlo, maior in ſublunaribus. Quapropter ſicuti à Deo Angeli, ab Angelis cœlum regitur, non ſecus reguntur mouenturque inferiora ipſa, vtpote craſſiora, fœculenta magis, & compoſitiora, per cœlum tenuius, ſimplicius & purius. Hoc autem nihil particulare cœlo arrogat, ſed vniuerſale, quanquàm purius, ac ſi diceret licet diuinius. Item & illud non nihil concludit, quod & ipſa noſtra corpora craſſiora & mole ſua grauiora à ſubtilioribus corporibus & leuibus ſpiritibus, ſcilicet, corporeis mouetur, quibus motrix animæ vis noſtra ad ſua obeunda munera vtatur. Quod ſi Auguſtini mentem nos percepiſſe negent, non expugnabimus ſi non Auguſtinum ipſum loquentem audire noluerint, ac in tertio de Trinitate libro ita differentem: Sed quemadmodum corpora craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potentiora quodam ordine reguntur; ita omnia corpora per ſpiri-

tum vitæ, & ſpiritus vitæ irrationalis per ſpiritum vitæ rationalem, & ſpiritus vitæ rationalis deſertor atque peccator per ſpiritum vitæ rationalem pium & iuſtum, & ille per ipſum Deum ac ſic vniuerſa creatura per creatorem ſuum, ex quo, & per quem, & in quo, etiam condita atque inſtituta eſt, ac per hoc voluntas Dei eſt prima & ſumma cauſa omnium corporalium ſpecierum atque motionum. Nihil enim fit viſibiliter & ſenſibiliter quod non de interiore inuiſibili atque intelligibili aula ſummi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur: ſed ineffabilem iuſtitiam præmiorum atque pœnarum gratiarum & retributionum, in iſta totius creaturæ ampliſſima quædam immenſaque republica, hæc theologus ille ſanctiſſimus atque in omni diſciplina eruditiſſimus quæ obſeruanda cenſeo, cùm per ſe quæſtionem diluant: tùm quod fœta ſunt rerum multarum atque magnarum. At ſi ex cauſa ipſa dicendi eorum quæ dicta ſunt, intelligentiam ſumamus, vt Hilarius voluit quarto de Trinitate libro, vt eccleſiaſtici de verborum ſignificatione canones percepêre: Percipiemus beatiſſimum & doctiſſimum Auguſtinum nil vnquàm diuinatrici arrogaſſe Aſtrologiæ, ſed quibus potuit ſemper, vt mox videbitur, rationibus derogaſſe, inter quæ illud ſit ad præſens argumēto, quod in libris de Chriſtiana doctrina, dum ea de Aſtrologia quæ motus & magnitudines menſurat, ſyderum mentionem haberet, vtpote quæ vna ex liberalibus artibus Sacris intelligendis literis famularetur: Subdidit, ſed quod vicina eſt errori fatua fata cantantium ſalubrius honeſtiusque contemnitur. De Ariſtotele verò quod Aſtrologiæ non ſuffragetur modò, ſed refragetur apertè, eadem metiri poſſumus regula. Ad elementa enim duntaxat pertinet, cùm dixit inferiorem mundum ſuperioribus lationibus gubernari. Nam poſtquam dixit determinatum à ſe in libris de Cœlo quatuor eſſe corpora infra cœlum, ignem, aërem, aquam, terram, tùm ſubiunxit, de eis ſe mox tractaturum quæ ex illis conſtabat. Sed nec alius mundus eſt quàm ipſa elementorum moles, qui ſit contiguus ſuperioribus lationibus, nec alterius mundi tractaturus erat affectiones. Nam in libris ipſis Meteorologicis nulla de hominibus, brutis, plantis, mentio facta eſt. Sed de his quę & aëris & aquæ communes ſunt paſſiones, quorum ipſe in procemijs paulò antè præfatus fuerat. Quid? Quod nec pluuiarum, nec terræmotuum cauſas quærit in ſyderibus, nec grandines, nec tempeſtates, nec eluuiones, nec fulgura, nec cometas deriuat à ſtellis, ſed à materia, pro cuius diuerſitate, diuerſa ſuboriantur: eadem illa Ariſtotelis ſententia vniuerſaliùs etiam capi poteſt, ob motum ſcilicet caloremque cœleſtem, quibus omnia mouentur fouenturque: cœlum quippe inter omnia corpora naturalia perfectiſſimum, cui & motus perfectiſſimus: hoc eſt, orbicularis competit: & ſupremus locus: & perfectiſſima ſenſibilium qualitas: id eſt, lux: quod autem primum eſt in vnoquoque genere, reliquorum cauſa eſt, quæ ſub ea ſerie continentur, licet eandem rationem cauſæ non omnia poſſideant. A` primo igitur motu, cæteri motus, à qualitate prima cæteræ deriuantur, luce ſcilicet illa viuifica quam calor ſequitur, non aëréus, non igneus, ſed cœleſtis, omnia fouens, omnia penetrans, non qualis elementalis: quanquàm nomine conueniat ille, ſiquidem & frigus & omnes qualitates continent eminenti ſimplicitate ſicut motus cœli omnes motus: ſicut cœli natura omne corpus, ſicut lux omnes colores, ac vt Pythagorici dicerent, ſicut vnitas omnes numeros: quare omnes virtus ſublunarium corporum & qualitatum ab iſtis, & corpore & qualitate gubernantur.

CAP. IIII.

SOLVITVR SECVNDA RATIO ET IN ASTROlogos ipſos retorquetur.

RETorqueri pari pacto poſſumus eorum ſecundam rationem multiplices ingerentem difficultates ab operibus Solis & Lunæ petitas, quibus inferiorum mutationes exorirentur: Sed hoc in ipſius Solis & Lunæ qua naturales duntaxat cauſæ ſunt, naturam referemus, non autem in ſtellas alias, ſed nec in ipſa luminaria ea ex parte qua Mathematici planetarijq; circulatores contendunt, quibus confectis in eos ipſos arma mouebimus. Igitur anni variatio ex acceſſu Solis atq; receſſu referri debet, accepta in obliquitatem Zodiaci

circuli,

circuli,non in ſignorum naturâ.Flagrat enim & exurit ideò nos in Leone poſitus Sol, quia tum proximiùs fertur ad aërem quo vallamur, minuſque ſeiungitur à noſtro vertice quàm antea. Sed & in Cancro item exurit, quia proximior ſcilicet defertur, quàm cùm in Geminorum ſigno collocabatur, pro diſtantia igitur maiori calefacit minus,non pro ſignorum natura,& qualitate vt fabulantur Aſtrologi : quare explodenda illa quam aſſignant caloris cauſa. Inquiunt enim excalefacere ideo nos Solem in Leone conſtitutum,quia ſignum Leonis calidum eſt & Solis domus.At quæſo reſpondeant cur Sole ipſo in Cancri ſigno conſtituto intenſus nos calor excruciat?Neque enim Solis domus eſt Cancer,non eius exaltatio, non igneum: hoc eſt, ſiccum calidumque ſignum Cancer eſt: ſed frigidum humidumque, vtpote aquaticum, quod & eorum dogma præſcribit : pari pacto in Ariete conſtitutus Sol,veſtit humum floribus,quia tum fœcundum tempore immittit in terras,non quia Solis exaltatio ſit Aries, vt ipſi contendunt diuinaculi : ſi enim ideò id fieret,quia Solis exaltatio Aries eſſet, fieri etiam illud idem deberet vbicunque terrarum. Cum enim cauſa, hoc eſt, exaltatio communis ſit omnibus terris,conſequens eſt vt etiam effectus, id eſt, calor inde proueniens etiam communis fiat:ſed hoc apprimè falſum,igitur & illud vnde pendebat deducebaturque : quandoquidem Sol in Libra Arieti aduerſa,idem apud alios facit populos, quod apud nos in Ariete. Colligendum itaque de Solis radijs magiſque & minus nos afficientibus, id ipſum euenire, non de Aſtrologorum fabulamentis. Tonitrus quoque eadem illa cauſa veris tempore generantur , diſſoluta ſcilicet hyemali humiditate, ob calorem aëris affecti à Sole, vnde ſurſum plurima tollitur euaporatio , quæ quia Sol non ad perpendiculum radios eiaculatur, minus intenſus redditur calor quàm vt ipſam poſſit conſumere atque inde tonitrua fulminaque proueniunt. De hac eadem cauſa variæ pendent ægritudines ſtatis anni temporibus,præcipuè graſſantes,vitiligo vere,quę ſummam occupat cutem ob humores ea anni parte maximè redundantes.Mentagra æſtate quæ de ſicciore ſcilicet aduſtaque materia ſcaturit, quemadmodum tertio libro nobis inſinuatum eſt. Autumno lepra quæ de atræ bilis infectione prodit Hyeme lentigines quæ de humidioribus frigidioribusque ſuperantijs generantur, non igitur Luna in Ariete,in Cancro, in Libra,in Capricorno poſita, vt Ptolemæus ſomniauit, ſed diuerſus Solis poſitus, quò magis minuſque calemus,in cauſa eſt,vt hæ ipſæ ægritudines fiant. Quapropter concludendum ſtatam in anni temporibus diuerſitatem,in obliquitatem Zodiaci ſigniferive circuli eſſe referendam.

Quod ſi quis obijciat eadem Solis poſitura, & æſtates magis minúſve feruere,& hyemes eundem ſemper rigorem non ſeruare , & alios alijs calidiores eiuſdem æſtatis dies eſſe, ac eiuſdem pariter hyemis frigidiores , quare ad cœlum neceſſe eſt hæc ipſa referre : ad cœlum & ego (ſed vt ad vniuerſalem quod probatum eſt cauſam) libenter referam, in inferiois autem materiæ diſpoſitionem vt in particularem proximamque cauſam id ipſum referendum contendam. Siquidem & Ptolemæi teſtimonio & ſenſus experientia varia materiæ diſpoſitio plurimum momenti & ditionis obtinet in ambientem in nos aëra. Quò fit vt inferior quoque mutatio, vel excitatio ventorum, vel inundatio pluuiæ, vel huiuſce generis quidpiam,etiam proculfactum aërem afficere noſtrum poſſit, quo deinceps afficimur. Cùm enim ſublunaria hæc ſemper in motu ſint, & continuo quaſi fluxu tumultuentur, poteſt alicubi concurrentibus particularibus cauſis , quæ variæ & penè innumerabiles eſſe poſſunt , reddi materia quæpiam generandis ventis vel imbribus idonea, tollique in ſublime. Alicubi autem non reddi ex defectu videlicet particularis cauſæ, quæ vel nullo pacto vel minus quàm oportet, materiam præparet. At ſi rurſus aſſumas vt hæ particulares cauſæ hic moueant , alibi non moueant : cœlum in cauſa eſſe dices , vtique aliquid ſi memineris ante omnia cœlum eſſe vniuerſalem cauſam & primum habere motum à quo reliqui dependeant. Si illud quoque ſecundo loco recordaberis , ſic inſtitutam rerum naturam à Deo vt ſingula ſuum exequantur officium : quare vel à largiente motum, vel à generante grauia & leuia inanimata moueri : vegetabilia à ſuis formis , bruta à fine quam apprehendit anima, rationalia à voluntate quam liberam eſſe, nec hoſtes Aſtrologi negant. Inde fieri vt particulares huiuſmodi & aliæ cauſæ particulares in terris effe-

ctus producant, quod ſi conceſſerimus præter Solem & Lunam alios alijs Planetas calidiores, abſonum minimè putaremus, ſi etiam condonaremus illis vt qui minus calent ex accidenti, nihilominus diſſolutis, ſcilicet, humoribus excitarent nebulas, pluuiasque demitterent. Qui verò feruentiores ſiccitatem caloremque proferrent, cùm ſcilicet nobis propinquiores aut directioribus radijs, ſicuti de Sole diximus, noſtrum aëra colluſtrarent. Verùm ſi quid ab illis ad nos peruenit, pertenue id quidem & exiguum quo ad iſtas inurendis ſenſibus qualitates pertinet. Aeſtus autem maris & fluxus, refluxusq; in aliam cauſam quàm in Lunam referunt nonnulli: quòd ſi Lunæ ipſa quoque reciprocatio feratur accepta, nihil minus inde Aſtrologia iuuabitur. Adelandus quem diſcipulum Ammonij fuiſſe opinor, cauſam reciprocationis putat, quòd partes maris quas terra dirimit, in vnum confluere locum & ſe contingere properent, quæ obiectu terrenæ molis repulſæ iterum quo naturalis impellit motus, reuocētur, & confirmari vel hac ratione Adelandi opinio poteſt, cùm partes elementi ad ſuam integritatem ad locum proprium atque congenitum naturali propenſione ferantur.

Quod autem Luna in cauſa eſſe non poſſit, indicio illud eſt, quod nulla reciprocatio eſt in maribus torridæ Zonæ vicinioribus, quibus tamen nec natura maris, nec Lunæ deeſt præſentia, ſed terrena illis deeſt moles, cuius obiectu partes à toto repellantur. Putant alij vapores & venti ex aqua terroſa ſalſaque concitati tumultum excitare in mari, quo acceſſus & receſſus cùm ſubſidunt ſcilicet & eleuantur, fieri producique poſſint. Alpetragius in motum diurnum eam retulit quo mouentur omnia, ſed inferiora minus: ita ignis ſphæram rotari in orbem: in aëre autem inordinatum nec omnino circularem gigni motum, qui in aqua deſinat finiaturque in acceſſum atque receſſum. Alij vnumquodque elementum in propria moueri ſphæra dicunt, quare & aquam pariter moueri & reciprocare. Rogerius Baccon ex Lunæ lumine id voluit conijcere, quam opinionem multis validisque rationibus Picus patruus confutauit atque vanam omnino ridiculamque monſtrauit. Alij non ad Lumen, ſed motum refugere Lunæ, quem tacito quodam naturæ conſenſu Oceanus imitaretur, qui & cum aſcendente aſcenderet, & cum deſcendente deſcenderet. Philoſtratus Apollonij narrat & probat opinionem quam per epiſtolam Indis explicaſſe commemorat in hunc modum: quod Oceanus à ſpiritibus ſub aqua exiſtentibus impulſus ex multis hiatibus, quo partim in ipſo, partim in terra circa ipſum ſunt, ad exteriora diffunditur ac rurſus retrocedit: alij alia. Illud nobis ſit ſatis in multas referri poſſe cauſas, earumque aliquas rationi conſentaneas & probabiles, quibus inde nihil iuuari poſſit Aſtrologia, quin & confutari atque repelli: cùm in Lunam ſi referentur: omnibus certè quibus & ipſa adſiſtit æquoribus reciprocatio contingeret: aliqua tamen eſſe in quibus nullus fiat acceſſus receſsúsve: Sed ſit Luna in cauſa quid ſibi inde arrogat Aſtrologia, cùm nec motus, nec luminis, nec influxus occulti vendicare ſibi notitiam poſſit ad recipiendam reciprocationis cauſam: nanque & ſub imo poſita terræ, cieret moueretque aquas, ad quas tamen eius radij peruenire non poſſint. Indici quoque maris & Perſici æſtus neque in Lunam, neque in ſignorum qualitatem referri debent: ſed in Solis poſitum conditionemque materiæ. Perſicum enim, Sole Virginem ingrediente, agitatur, præcipuè cùm peruenerit ad Sagittarium: Placidum verò eſt, tranquillè quieſcit, cùm Piſces occupauerit & Geminos: contrà Indicum ſub Virgine & Sagittario tranquillum, ſub Piſcibus & Geminis innauigabile eſt. Proinde vtilis eſt non ſuperſtitioſa horum temporum obſeruatio, habita maris ratione quod nauigant, à quibus etiam obſeruati dies quibus abſtinendum nauigatione prædicant. Cauſam autem habere aliundè in cœlo non poſſunt, quàm à Sole, quoniam ſtata de illis & perpetua obſeruatio eſt: quare ad Solem tantùm poteſt referri, cuius ijſdem temporibus eadem ferè eſt habitudo, ad alias conſtellationes nullo modo poteſt, quæ nunquàm eadem ijſdem temporibus inueniuntur. Quod autem conchilium natura varietur ad Lunam nihil Aſtrologiæ, ſed naturæ rerum accedit. Luna enim calida eſt, ſed parùm: Caloris autem natura eſt quod tertio libro attigimus, vt ſi debilis ſit, humiditates euocet, neç conſumat, quod potentis caloris officium eſt: quanquàm autem calida eſt, frigus quandoque parit, ſed ex accidenti: ſicuti & Sol ipſe Luna calidior: vtrumque enim

princi-

principium eſſe frigoris atque caloris Ariſtoteles ſcribit: verùm Sol hyemem & æſtatem facit per annum ex acceſſu ad nos & receſſu, Luna per menſem, ex augmento diminutioneque luminis calefacit, igitur Luna plena lumine, frigefacit, eo deſtituta, hoc eſt, à nocturno nos frigore non defendit: cùm adoleſcit echini & id genus viuentia qnod & antè ex Ariſtotelis auctoritate narrauimus, pleniora fiunt & ſucculentiora: Frigida enim cùm ſint & ſanguine careant, fœta vberiore lumine vitalius incaleſcunt, concoquunt meliùs, & fiunt habitiora, cùm verò ſeneſcit, huiuſcemodi ſiccantur humiditates, vacna fiuntque Oſtrea: contrà verò aliæ creſcunt humiditates quæ ipſa adoleſcente Luna decreſcebant. Scribit enim idem Ariſtoteles in libris de Animalium generatione tempora decreſcentis menſis humidiora & frigidiora eſſe. Nulla autem in dictis contradictio, quæ alioquin minus conſideranti ingereret ſeſe: Nam Luna creſcente, bonæ creſcunt humiditates, vt diximus, decreſcente decreſcunt, quæ ſcilicet lumine vigorem capiebant. Decreſcente verò Luna malè humiditates exuperant non à Luna, ſed ab elementis prouenientes, quibus Luna minus reſiſtit, & calore debilitata & ſub finitorem maximam noctis partem demerſa. Vnde propinquante nouilunio pleniùs fluunt menſtrua, teſte Ariſtotele in hiſtorijs & de Animalium generatione. Sed eædem humiditates prauæ ipſa creſcente minus fluunt.

Criticos autem dies in cœlum, vt putant Aſtrologi, & præſertim in Lunæ motum non debere referri, liquidò apparuerit, ſi opiniones ipſæ rationesque examinentur. Galenus huiuſce rei inter medicos anctor tertio libro de diebus Criticis duplicis meminit Lunaris influentiæ, quarum alteram à Sole dicit eſſe, cuius lumen accepit Luna: alteram à circuli Zodiaci ſignis quæ proprio motu ſingulis pererrat menſibus, tùm ponit ex Aſtrologorum ſententia quaſique comprobatum experientia. Lunam ipſam in oppoſitis locis atque quadrangulis vel reſpectu Solis, vel ſignorum magnas commotiones excitare: In quadrangulis autem locis à coitu diuiduam fieri, in oppoſitis impleri, ideoque ſtatum aëris immutare. Rurſus eaſdem mutationes accidere rebus cùm peruenerit ad ſigna locáve oppoſita aut quadrangula locis eis quæ dum ab ipſa occuparentur Luna, ortum res illæ ſumpsêre: verbi cauſa: ſi poſita in Tauro Luna res cœperit, eidem accidere commotionem, cùm in Leone, Aquario, poſita fuerit, quæ ſunt loca Tauro tetragona vel aduerſa, quòd auctoritate Aegyptiorum confirmauit. Indeque putauit criticorum habere dierum cauſam exploratam atque compertam cùm præcipuè habeantur critici, ſeptimus & quartuſdecimus dies, Luna autem peruenit ſeptima die ad ſignum ab illo quartum quod tenuit inchoante morbo: Decima verò qnarta ad oppoſitum atque aduerſum in quibus cum Luna commotiones excitet, fit vt ipſis diebus in corporibus pariter morbi tumultus excitetur, ad mortem quidem ægritudine pernicioſa, ad ſalutem proſpera. Cupiens autem Galenus oſtendere non vigeſimumprimum duntaxat, quod Archigenes putabat, ſed vigeſimum etiam diem criticum eſſe ex curſu Lunæ id aſſecutus eſt, qui vigintiſeptem diebus adiectis octo horis conſumatur, qui menſis peragrationis dicitur, hunc in quatuor partiens hebdomadas, dies ſex, & horas viginti, cuilibet earum aſſignabat, quo circa vigeſimuſprimus dies, id eſt, hebdomaticus tertius in Lunari curſu, partim ad vigeſimum diem naturalem, partim ad vigeſimumprimum pertinebat: Namque duodecim eius primæ horæ vigeſimum terminabant, reliquæ vigeſimumprimum inchoabant, atque ita collegit criticam fieri commotionem die vigeſimo in diuturnioribus quæ ſcilicet per numeros diſcurrunt pares ægritudinibus cum Luna, ad ſecundum quadrangulum in hebdoma tertia perueniſſet, rurſusque vigeſimoprimo die naturali commotionem criticam fieri in acutis morbis impares numeros obſeruantibus colligebat. Hoc poſtquam Galenus confecit quod quaſi proprium inuentum, Petrus Aponenſis retulit, excogitauit alia, quibus Archigeni contradiceret, vt non vigeſimaprima dies inter criticas reponeretur, ſed tota vigeſima. Sumpſit ergo menſem non peragrationis, cuius nuper meminimus, ſed eum qui vulgò ſimpliciter menſis dicitur, & coniunctionis apud literatos appellatur: Eo enim ad Solis coniunctionem redit Luna: hic ex diebus vigintinouem & duodecim horis conſtatur: hoc ſumpto, dies tres quibus ferè Luna coniuncta ſolaribus radijs obruitur & occulitur, nobis dem-

pſit,

pſit, illi hac ratione motus, quoniam tùm ei vis non eſſet inferiora permutandi, quoniam ſilens, hoc eſt, minimè lucens eſſet, quam rem Latini ab oculis ad aures tranſtulerunt. Reliquit ergo ei menſi dies viginti ſex, horaſque duodecim, qui menſis à poſterioribus vocatus eſt manifeſtè viſionis menſis. Hunc autem ei colligauit illum quem peragrationis vocauimus collegitque ex eis dies quinquaginta tres & horas viginti: Horum poſtea dierum dimidio ſubtracto mentem conſtituit qui dies contineret, viginti ſex, & horas viginti duas, quem medicinalem vocant menſem fabrefactum, ex diebus quibus Luna & à Sole illuminatur, & Zodiacum permeat, quaſi bis Lunares complecteretur influxus, & qui à Sole, & qui à ſignis prouenirent: ex hac computatione voti compos fiebat Galenus, cùm huius menſis hebdomadæ, conſtent ex diebus ſex & horis decemſeptem cum dimidia, quo fiebat vt tertia hebdomas medicinalis in vigeſimam naturalem diem terminaretur, quatuor tantùm horis & dimidia parte horæ ſuperexcreſcentibus, quæ in vigeſimum primum diem referuntur. Hunc laborem ſibi gratis aſſumpſit, cùm ex mora peragrationis Zodiaci etiam vigeſima dies critica haberetur, vt oſtendimus, & ipſe etiam non negat vigeſimamprimam eſſe criticam poſſe in acutis præſertim morbis.

Hoc autem ideò diximus, ne cùm monſtrauerimus dies criticos referri ad Lunam minimè poſſe, ſiue à Sole virtutem, ſiue à ſignis conſideremus, reſponderi poſſet, non plenè ſatisfactum, quia mixtum quendam influxum quo dies excitarentur critici Galenus introduxiſſet: hoc aut fortè ille non fecit, aut ſi fecit, facere tamen rationabiliter non potuit, quod multis rationibus oſtendemus. Nam ſi commotiones, vt inquit, fiunt, cùm Luna eſt in quadrangulis aut oppoſitis loco alicui primordiali ſignis, rurſuſque cùm quadrangulis aut oppoſitis Solis radijs illuſtratur: Non debemus hos euentus expectare à Luna præterquàm his temporibus quibus altero illorum modorum ſe habet, ſi de illis videlicet cauſis euentus expectatur. Sed ſi à menſe medicinali eiuſque medietate & hebdomadis expectantur, ab illis cauſis non pendebunt quas parere ſcilicet & excire commotiones probauit Galenus: tùm enim illæ cauſæ non ſunt. Abſurdum igitur nimis & fatuum miſceri conflarique vtriuſque conſtellationis virtutem illo tempore, quo illarum nulla conſtellationum inuenitur: Quare ſi in hebdomadis aut medietate menſis medicinalis vis iſta excitatrix & critica quæritur à Galeno, non autem in hebdomadis medioque menſis peragrationis ipſius, & manifeſtè viſionis, in aſtrologicis influxibus nullo pacto inuenietur: Neque enim ad quadrata aut oppoſita ſigna, neque ad quadrangulares aduerſáſve cum Sole figurationes redigi poteſt, ſed neque conflari, vt diximus, conſeruarique poterit eo tempore quo iſta non ſunt. Præterea ſecundùm Galeni menſem tredecima magis quàm quartadecima dies critica erit: Illa enim tredecim horas, hæc tantùm vndecim habet, quid ergo, inquies, Galeni defenſor, vt quartamdecimam conſtituas criticam, dicens te peragrationis non Galeni, vti menſe, contrà vt vigeſimum criticum facias non Galeni, ſed peragrationis menſe veteris. Præterea ſi quis ægrotet pridie quam Luna coniungatur habeatque diem ſeptimam criticam, nullo pacto hoc ex poteſtate vel à Sole vel à ſignis recepta eſſe poterit, cùm maximam partem eorum dierum deliteſcat, &, ipſo auctore Galeno, nos non afficiat. Mitto quòd omnino factitius ille menſis Galeni, nec naturæ moneta percuſſus, illudque claudit in ſe quòd tres dies à Sole obtegatur Luna: quod falſum eſſe & Alphagranus teſtatur, & experientia conuincit. Siquidem & veſpere eius diei nouaculari facie conſpicitur, & mane etiamnum priuſquam Sol exoriatur. Sequitur & illud quòd Luna (ſi dies illi ſtati firmique habentur) ſemper eodem paſſu procedat, non autem velòciore tardioreque, quod à veritate alienum aſtronomicis ſupputationibus demonſtratur. Quòd autem Lunæ curſibus non regantur critici dies ſiue à Sole, ſiue à Signis virtutem acceptam dicamus, ideò patet, quia ſi à Sole petatur vis, ſequeretur nos ſemper in nouilunio morbis inuadi. Luna enim die ſeptima ægritudinis dimidia aliter eſſe non poſſet, nec eius plenitudo luminis quartædecimæ morbi reſponderet, in quibus affirmat ex quadrangulari & aduerſa cum Sole configuratione humores excitari. Si verò à ſignis mendicent illam, ita argumentamur: Die ſeptima iuxta te commotio fit, rurſuſque quartadecima, ſed plærumque Luna per hos dies in quadratis locis vel oppoſitis non eſt: Igitur à Luna

Digitized by Google

qua in illis eſt locis commotio ipſa non pendet deriuatúrve, quod poſterius aſſumpſimus pro comperto habent, qui vel mediocriter lunares motus ſupputàrunt. Nam ſexta quandoq; die ad quadrata ſigna pertingit, & decimatertia interdum ad oppoſita, aliquando non priuſquam die octaua vel nona quadrangulari fit loco. Nec tamen critici dies ſemper hunc imitantur motum, & ſi imitarentur, criticorum ratio dierum alia quàm præſcribitur & eſſet & haberetur.

Quapropter alij alias criticorum dierum cauſas aſſignauêre nihil ad Lunam recurrentes. Hippocrates quidem nuſquàm ſuper hoc verbum: Nixus autem eſt hunc ordinem referre ad numeros quos natura libenter obſeruet, quod & Aſclepiades & Celſus notauêre. Auicenna opinionem hanc Lunarem reiecit, vt quæ multam contineret ambiguitatem, quæſtionemque reiecit. Idem & Auerrois in Colliget effecit, neque enim ad medicum ſpectat perſcrutatio cauſæ dierum criticorum, ſed altioris id opus philoſophiæ. Scire autem ſpectat ad eum qui dies critici ſunt, quoque pacto tractandus æger eſt, cùm vel apparent, vel præuidentur. In hoc ſequendus Galenus medicus præcellens & admirandus, in illo minimè, ſed poſthabendus, tùm quia aberrauit, vt oſtendimus, tùm quia eius in philoſophia iudicium & auctoritas ab eiuſdem in medicina fautoribus paruipenditur. Nam & Auicenna & Rabi Moſes Aegyptius tradidère plus eum ſcientiarum ramis quàm radicibus inhæſiſſe. Alijs quoque in rebus plurimùm exorbitauit, in dialecticis, in naturalibus, de motu quoque, de anima. Sed & Aſtrologiæ eum minus peritum fuiſſe Lunaris motus ſupputatio docet, neque aliter eum Aponenſis defendit, quàm quod eius ætate cœleſtium motuum ratio comperta non erat. Quid? Quòd & apertè negat rationem ſe dicturum, cur in aduerſis & quadrangularibus ſignis à loco Lunæ initiali commotiones excitentur, & Aegyptiorum duntaxat auctoritatem prætendit, quos tamen in ſexto ſuo de Simplici medicina libro taxat delirijque condemnat. Sed nec obſeruari ab illis potuerunt qui Lunæ ſcilicet curſus minimè fideliter nouerat. Primus enim Hipparchus in Rhodo inſula aliquantò veriùs illos obſeruauit, certiùs poſtea Ptolemæus, quem tamen taxat Hiſpania. Neoterici autem poſtquàm Lunæ curſus exploratus magis atque compertus eſt, rationem reddere de ſignorum natura voluère, quæ tamen nec veritati, nec Galeni dictis quæ ſequuntur, nec poſitioni quam tuentur conſonat. Signa, inquiunt, quadrata vel oppoſita contrarias habere qualitates: quadrata, vel vtraſque, vel agentes: oppoſita verò altera ſaltem qualitate diſcordare, tùm addunt, quadrangulos aſpectus & radiationes diametras contrarias eſſe atque pugnantes: his ſumptis inferunt: cùm igitur Luna ad loca illis quæ tenuit, inuadente morbo, inimica peruenerit, inter morbum atque naturam pugna ſuboritur. Nos autem quanquam aſſumptum negàre poſſumus, ſuo tamen loco id differentes, ipſis ad præſens illud condonemus, quo eorum opinionem deſtruamus ſuiſque met telis illos proſternamus. Criticos, inquiunt, eò fieri dies, quòd ſi in Tauro (gratia exempli) fuit Luna morbo occupante naturam, cùm locum ei quadrangularem, vel aduerſum tenuerit, hoc eſt, Leonem vel Scorpium, bellicum canet morbo atque naturæ: ex hoc inferam ego: idem & magis etiam affecturam Lunam, cùm Geminos poſſederit, qui à Leone magis quàm Taurus diſcrepat, cùm Libram quoque occupauerit, cui magis contrarius eſt Taurus quàm Scorpio: Nec alia ratione quàm ipſorummet Aſtrologorum, quorum ſcilicet aſſumpto nitimur connexionem conſecutionémve probabo. Siquidem iuxta eorum dogmata: Taurus ſiccum eſt frigidumque ſignùm, Leo ſiccum & calidum, Scorpius frigidum & ſiccum. Geminorum ſignum calidum & humidum. Dicent fortaſſe non eſſe inter hæc ſigna colligationem aſpectus. Sed quamuis nullam hanc eſſe aſpectus rationem idoneo libri loco probabimus, eò ad præſens non diuertentes, ita inſtabimus etiàm vt non colligentur aſpectu, contrarius locus eſt, ánne? Negare non poſſunt, quia ſibi ipſis contradicerent: Si autem contrarius eſt, Luna contrarium primo effectum iuxta tuam poſitionem facit cùm ad locum contrariæ deuenit qualitatis. Peruenit autem ex loco frigido & ſicco ad contrarium locum humidum & calidum, & contrarium tamen effectum non fecit, igitur poſitio corruit: quòd ſi fortè dicerent in ipſis aſpectibus vim conſiſtere, deberent nihilominus ex conſequenti tenere Lunam ipſam cùm ad trigona ſigna peruenerit morbum confirmaturam, quoniam

ſicut

ſicut quadrata ſigna diſcordant, ita trigona concordant: quia ſicut quadrangula ex diſcordia qualitatis excitant morbum, trigona ex concordia non excitabunt. Hoc autem poſito ſequetur, & illud medicorum regulis aduerſum vndecimam diem inter noxias eſſe ſtatuendam, quæ ſcilicet ab eis inter ſalutares criticas numeratur: Quippe cùm Luna vndecimo ferè die ad trigona deferatur, atqui fieri non poteſt quod medici dicunt vt ſextus & octauus inter alios dies, commotiones excitent malas, repugnat hoc Aſtrologiæ, quæ, vt diximus, per hos dies, Lunam ad ipſa tetragona deuehit. Rurſus cur ſecundum medicos & decima & duodecima omnino malæ, quibus tamen Luna non inuenitur in locis aſpectu aliquo cum ægritudinis ſigno collocatis.

Cæterùm nec à Luna, nec Sole, nec à conſtellatione aliqua habere cauſam poſſunt vt modò pares, modò impares critici ſint: & vt prætereamus reliqua, nunc enim quadrageſimumprimum criticum faciunt, poſt quem pares aſciſcunt, vt 60. & 80. & 120. poſtea circuitum menſium & annorum. Conſtellationes enim iſtis temporibus mirum in modum variantur iuxta Aſtrologos. Criticos autem dies ſtatos perpetuos atque vniformes decernunt medici, finem faciam quantum ad dies pertinet criticos, ſi pudendum Aponenſis errorem ſuper ea cauſa recenſuerim, diei ſextæ malitiam, quam Galenus comparat tyranno, ſicut ſeptimam regi, redigi ait poſſe in Lunam quæ curſu velociori veniat ad tetragonum, bonitatem verò ſeptimæ in ipſius tetragoni retulit naturam, quæ ſcilicet morbi ſigno aduerſaretur: ex quadrato igitur & malitiam ſextæ & bonitatem ſeptimæ ſimul deriuauit. Enimuerò periodos, hoc eſt, circuitus ambitúsve, aut circumductus humorum, Aponenſis ipſe ad ſydera ſimul referre conatus eſt. Atræ namque bilis periodus tardiſſimus (ceſſat enim & quieſcit duobus diebus) ad Saturnum relatus eſt, cuius etiam reſtitutionis motus tardiſſimus habeatur, rubra bilis Marti adſcribitur, pituitæ motus Marti, ſanguinis Ioui, quàm autem inſulsè hoc & infeliciter egerit diſquiramus. Sanguis nulla cauſa putreſcit, eius igitur circuitus velociſſimo planetæ iuxta præſcriptum dogma referri debebat acceptus non Ioui, qui ſi reſtitutionis tempus exiſtimetur omnium tardiſſimus poſt Saturnum. Præterea multò eſt velocior Saturno ſtella Martis, cui rubra illis aſſignata, paulò ſegnior atræ motu, ceſſat enim ſex horis minus. Præterea ſi in præceptis Aſtrologorum ſtatur vt opera ſtellarum tardi motus diuturna ſint iuxta tarditatis proportionem, debet rubra bilis diuturnus afficere quàm pituita, quia motus Martis reſtitutio tardior quàm Lunæ, nihilominus diuturnior eſt pituitæ quàm rubræ choleræ afflictio: hæc enim duodecim, illa decem & octo horas affligit, quòd item ad ſolam Lunam referri non poſſit, vt ſecundo loco opinatus eſt. Hinc patet quòd ratio pituitæ iam aſſignata, ſanguini conuenit magis: nam quòd aquarum quæ paruula intercedente mora fluunt & refluunt imitetur motum, atque hinc ſex integras quieſcat horas, impenſiùs aptatur, conuenitque ſanguini, cuius ſicut aquæ continuus æſtus, in quo morula acceſſum dirimens à receſſu non bene ſex horarum interuallo reſpondet, quo totus agitur fluxus vel refluxus. Maior quoque in ſanguine ſimilitudo, cuius motum inſenſibilibus intercipi morulis ipſi non pernegant, qui atram poſteà bilem contrario pituitæ moueri non putant, quoniam ab eius natura plurimùm diſcordat. Atqui plus communionis habet terra cum aqua quàm cum igne, ſeu motus, ſeu qualitates eorum, ſeu locus ſpectentur. Illa enim ſicca & frigida, hæc frigida & humida, ignis ſiccus & calidus, vtræque enim deorſum mouentur, ignis ſurſum, eius quoq; ſuprema eſt ſphæra, infima terræ, cui aqua proxima eſt, ſicuti igni aër, igitur motus rubræ bilis diuerſus magis eſſe deberet à pituita, quàm à bile atra, ſi ipſi debent humores ad elementa referri.

Cur autem octauo nati menſe ferè ſtatim moriantur, in Saturnum, vt Aſtrologi fabulantur, referri non poteſt. Aiunt enim ſingulis menſibus gerendi vteri ordine ſuo ſingulos præeſſe Planetas, cùm autem ſeptem ſint, & primo menſi præſit Saturnus, ſequens eſt vt octauo etiam dominetur: eſt autem, inquiunt, natura frigidus & ſiccus, ideò mortificat, quia qualitates illæ vitæ contrariæ ſunt. Sed traditæ iſtæ dominandi vices, & Planetæ huiuſmodi proprietas & natura alibi ſuo loco confutabitur: quòd ſi etiam illa Planetæ ineſſent quæ fabulantur, nullo pacto id eſſe poſſet in cauſa, quandoquidem ſi cauſa eſſet cùm ſtata illa & perpetua habeatur, ſtatus etiam

perpe-

perpetuusque eſſet effectus, quod & Auicenna & priùs Ariſtoteles negauit. Namque & hic in Aegypto, ille in Hiſpania octimeſtres pueros vixiſſe ſcribit. Sed rationabilis illa cauſa eſt, vt quia in conatu menſis ſeptimi læditur infans, octauo ſi naſcatur, debiliorem eum euadere, quàm vt viuax eſſe poſſit rationabilior Hippocratis, qui in libro huic ipſi materiæ dicato, in grauiorem eo menſe difficilioremque vteri geſtationem, & in affectionem matricis retulit, propter quæ bifariàm oppreſſas matres & partus, ſcilicet dolore & ægritudinis, non parere victuros. Reſtat vt illud reflectamus, quod in ſecunda ratione vltimo loco afferebatur, de nautis ſcilicet, de medicis, de agricultoribus quòd prædicebant, quare id ipſum atque etiam magis Aſtrologos poſſe. Nauta enim atque medicus, & agricultor, cauſas rei veras veraque ſigna, hoc eſt, propria & particularia ſcrutatur: Ideoque poteſt aliquando prædicere, non magis autem, imò minus id poteſt Aſtrologus, qui cauſam tantùm vniuerſalem ſuſpicit, nec eam rectè per veſtigia naturæ rimatur, ſed vanè ſuperſtitioſeque: Quid? quòd & nautæ & agricultores prædicunt ſuis ex principijs procedentes, qui ſæpenumerò Aſtrologicis placitis repugnant, veram ergo illam, falſam iſtam eſſe oportet: quare nec probatiſſimi agricultores, nec antiqui medici Aſtrologicas adhibuêre ſuis operibus obſeruationes, ex lotio enim non ex aſtro, ex pulſu venarum non ex motu ſphærarum præſagebant: nec inter Hippocratis libros de Prognoſticis, vſquam ſyderum mentio. Columella ruſticæ rei ſcriptor exactiſſimus Aſtrologis non modò adhibuit fidem in Agricultura, verùm & aduerſus eos elucubrauit. Et periti gubernatores nauium non ex Ioue aut Saturno, ſed ex vento, ex nubibus, ex omni aëris conditione de tempeſtatibus præſagiunt: Adde quod inter medicos, nautas, paſtores, de eorum præceptis conuenit, inter Aſtrologos non conuenit, vt in libri huius calce copioſiùs oſtendetur. Nimis enim fortaſſe hoc in capite ſumus euagati, quare vt reliquas Aſtrologorum repellamus rationes, pes conferendus eſt.

CAP. V.

SOLVTIO ET REIECTIO VLTIMARVM QVATVOR RATIONVM.

Quatuor igitur vltimæ quibus Aſtrologia roborari poſſe videbatur, diluendæ rationes reſtant, & in auctores reijciendæ repellendæque, duas enim primas iam retrorſimus longo progreſſu, tertiam in qualitatibus primis fundabant, auctore Ptolemæo, qui nec promiſſis ſtetit, nec profeſſionis iura ſeruauit. De multis enim vaticinare poſſe docuit, quæ nullo pacto de primis quatuor pendere qualitatibus poſſunt, vt oſtendimus: ſed nec ei tantum erat laboris inſumendum ſi à propoſito non receſſiſſet. Siquidem vna tantùm aëris diſpoſitio, cùm infans proditur in lucem, vtriuſque corporis habitus erat inſpiciendus, plus namque tempus anni, quo quis naſcitur in fati ſortitione polleret, quàm alia quælibet conſtellatio, ſi fatum fortunaque pueri de primis qualitatibus duceretur. Probatur hoc facillimè: nam ad intentionem remiſſionemque primarum qualitatum plus poteſt hyems quàm calida conſtellatio, plus æſtas quàm quæcunque ſyderum iuxta Aſtrologos frigidiſſimarum configuratio. Semper enim æſtiui dies hybernis calidiores, etiamſi in eis rigeat torpeatque Saturnus, ſemper hyberni frigidiores æſtiuis, etiam cùm ardet Mars, medioque furit flammatus Olympo. Igitur ſi differentia fati oritur frigore, calore, ſiccitate, humiditate ab aëre ita cœlitùs per hyemem aut æſtatem affecto, non à ſyderibus ea petenda erit, quandoquidem à cœlo eam non à materia rimantur atque mendicant. Rurſus fortunæ & rerum externarum ſignificatio petenda aliunde non erit, quàm ab ipſo homine & à corporis habitu: Hinc enim externa omnia & ipſos mores pendere affinitatis ratione putauit. Falſum igitur eſt quod aſſumebant, pendere ſcilicet hæc à primis qualitatibus, quas ſyderum configurationes largirentur: Atqui nec in eis quas inde promebant conſecutionibus veritas eſt, vt ſi mutationes aëris à ſyderibus, inde etiam cataclyſmi, & exuſtiones, & annonæ caritas, exindeque peſtilentiæ & corporum

noſtrorum damna deriuarentur. Conſeruat enim cœlum ſuo motu & lumine elementa vniuerſiq́ue ordinem & integritatem, non ſecus ac vis poteſtaſq́ue particularis in corde reſidens corpus particulare continet ac fouet, ne defluat, ne diſſoluatur. Errant igitur qui exceſſus elementorum vnde eluuiones exuſtioneſq́ue proueniunt ſyderibus acceptas referunt, perinde atque illi qui noſtri corporis morbos & vitia in ipſam regentem corpus naturæ poteſtatem referrent, cuius eſt illa auertere non facere, ſopire non excitare. Aliud itaque eſt qualitates primas cœlitùs fieri, aliud qualitatum earum receſſus & detrimenta. Siquidem & aliud eſt, iura & magiſtratus omnes ciuitatis à boni virtute principis originem trahere, aliud quod in illis delinquitur erraturq́ue ab ipſo principe deriuari. Philoſophorum quoque dogmatis conſentaneum eſt cœleſtem naturam regere & moderari elementa, ne præſcripto ſcilicet exeant & egrediantur fines, nève ab impoſitis legibus euarient.

At, inquies, ſi faciunt ſtellæ aliæ frigiditatem, caliditatem aliæ, fiet aliquando vt frigidis ſtellis prædominantibus frigida elementa inualeſcant, & calidis item dominio potitis calida, quibus ſi concurſus frigidarum calidarúmve conſtellationum accedat, euenire vt aut cataclyſmo mergatur terra, aut exuſtione conflagret, facilis & multiplex ad obiecta reſponſio. De caliditate enim & frigiditate quàm inconſona & dubia, ne dicam vana & fatua deſumant, in ſequentibus oſtendetur: de dominio item Planetarum atque ſignorum vanam falſamq́ue eorum ſumptionem pariter demonſtrabimus. Sed nec rationi quoque aut cœleſti naturæ conſonat, vt imperet Planeta cœlo ac ob id mundo & prodigioſa & mala demittat. Rurſus elementis varijs ſi varia præfecta ſydera ſunt, ideò præfecta eſſe putandum eſt, vt perficiant, vt ſeruent, non vt demoliantur, vt vaſtent. Proindeq́ue tantò euadit elementum perfectius, quantò potentior fuerit imperitans Planeta. Amplius ſi perfectio partium perfectioni totius non aduerſatur, imò ſi cum toto partes ipſæ labefactantur & pereunt, non pertinebit ad elementi perfectionem, vt natura tranſgrediens ordinem occupet cætera. Sed tunc erit perfectum cùm ab ordine & præſcripto non flexerit, aut excedendo, aut deficiendo. Propterea nec Plato in Timæo, nec Ariſtoteles in Metheoris iſtas temporarias elementorum tyrannides ad conſtellationem vim vllam vnquàm retulerunt. Verùm nec in humanis corporibus propterea dominantur vt noceant, quemadmodum nec vniuerſo præeſſe probauimus, vt tumultus excitent, vt tyrannide vexent, vnde nec mors ipſa à cœlo, ſed à materia, cùm quæque qualitas vitio proprio ita degenerauerit, vt præfecti ſyderis diſciplinam minimè ſubſtineat, vnde vel euagatur immodica, vel remiſſa deficit: vt hac in parte probetur Auerrois ſcribens: eum qui putauerit, Martem aut ſydus aliud quoquomodo diſpoſitum nocere corporibus, aliena cogitare ab omni philoſophia. Hinc patère & illud poteſt, non pendere omnino ab iſtis qualitatibus, vt ſomniârunt, ingeniorum morumq́ue varietatem: nam ſi calor, inquiunt, ſiccitas & contrariæ his qualitates à ſyderibus fluunt, ſequens eſt vt quæ ex ipſis conflantur temperantúrve, prodeant bilis rubra & atra pituita ſanguis. Igitur bilis incitabit ad iram, ad ſegnitiem pituita, ſanguis hilariores, triſtiores atra bilis efficiet. Sed hoc oppidò quàm generale eſt, nec euidentiæ ſemper reſpondet, igitur & particularis eſſet quærenda cauſa, cui effectus ſemper quadraret, ſi cauſa ſcilicet eius rei certa & eſſet, & haberi deberet: Et præterea non ſatisfacit occultioribus quibuſdam & maximè proprijs ingeniorum conditionibus: Eſt enim interdum inuenire homines temperamento corporis ſimillimos, ſtudijs tamen & moribus non quæ fecit electio, ſed naturæ propenſio diſſimillimos. Namque præter habitum corporis & occultas diſpoſitiones ab educatione, ab aſſuetudine, ſtudiorum morumq́ue diuerſitas magna ex parte dependet: A' legibus plurimùm, quæ ſi ritè ferantur, manſuetiſſimas reddere ferociſſimas alioquin nationes poſſunt, ſi perperam ex optimis reddere malis queunt. Vnde arbitrij libertas contra omnem naturæ neceſſitatem euidentiſſimè declaratur. Infames olim fuère Galli puerorum amoribus, auctore Ptolemæo & Ariſtotele, quod ſcelus nunc ita abhorrent, vt ſub cœlo nulla natio magis, idque opera ſanctiſſimi principis Ludouici & beneficio Chriſtianæ Regis, quæ non vnius duntaxat populi correxit errorem, ſed orbis totius mores & inſtituta mutauit, quæ ſcilicet à primis ædita fuerant. Poteſt autem & ad artes ſtudiaq́ue capeſſenda regionis qualitas multùm,

multùm, vt mercaturæ videlicet nauigationiq́; ſe dedat quiſpiam, ciuitate in litoribus conſtituta, ſapientiæ incumbat, literarum gymnaſijs, proxima militiæ vacet, ſi infeſtis finitimis eadem vexetur, aut ciuilibus intus factionibus agitetur. Sunt quos agri fertilitas & copia deſides & voluptuarios: exiguitas atq; ſterilitas laborioſos, induſtrios, & diligentes facit.

Illud autem quod vltimo loco pro tertia ratione afferebatur, ridiculum nimis: vt ſi poſſunt ſydera qualitates primas facere, & quæ ex ijs coaleſcunt conflanturq́ue temperaturas, poſſe etiam bella ſeditionesq́; facere, externa auferre, reddere vrbes, euertere, mutare imperia poſſe: nec minus ridicula ratio eſt, qua primam cōſequutionem probare contendunt, excitata, inquiunt, bili in corporibus regum & principum ebullit ira, vnde auidiores appetentioresq́ue fiunt, vel inferendæ iniuriæ, vel reponendæ: irridenda hęc potius quàm confutanda: quandoquidem ſi deligantur pharmaca, quibus rubra cholera educitur, & bellicoſis quibuſcunque principibus regibusq́ue propinentur, poterit vniuerſus orbis pacari? ſed ſępè in cauſa eſt auaritia magis, quàm ira, cupido item potiundi regni ſpes & occaſio conſequendi, ſimultates quoque alternæ, & odia inter principes conflata, quæ iuxta Aſtrologos à Saturno ſunt potiùs quàm à Marte. Interdum ipſe amor iuſtitiæ bella ſuſcitat atque tumultus, & ſæpenumerò ineſt animis regum (vt ſic dixerim) pro bile Deus, nunc bonos exercens ad virtutem, nunc puniens malos miniſterio ſæpè malorum, quos ille carnifices in mundana Republica & quaſi viſibiles dæmones habet. Conſecutio eorum ſecunda ratione affinitatis à Ptolemæo roborabatur, quæ ridicula multò magis ea putanda eſt qua bella confecit ex bile, & inde tranſtulit imperia: Quæ enim iſta affinitas, Ptolemæe, corporis cum externis, vt hæc illius habitum conditionesq́ue ſequantur? dices bilioſus ex Martis radio factus tractabit arma, inter quæ habitat ſæpenumerò mors. At potiùs opus exiſtimari ſyderum ſolet, ſi homo mitis, & in otio degens obtruncetur: contraq́ue ſi bellicoſus & ſeditionum patronus plenus dierum inter ſuos domi moritur. Cur igitur hic Marte callidior quieta obit morte, ille pacificus oppetit gladio? De vxore verò, diuitijs, dignitatibus proponit ſe in primo capite libro Apoteleſmatum Ptolemæus dicturum rationem, nec tamen vllum facit verbum, ſequenti verò inculcat eadem quaſi de illis quoque probaſſet. Fortè falli putans poſſe Lectorem obliuioſum cui ſcilicet allata ratio protinus excidiſſet.

Quarta verò argumentatio quæ viribus occultis nitebatur diſſoluenda reijciendaq́ue deinceps, illud enim ferè colligebant, ſi pæonia caduco laborantibus morbo fert opem, ſi magnes ferrum trahit, nec id ex tēperatura fieri poſſe videtur, ſed in proprietatem quandam peculiaremq́; vim rerum earum referendum eſt. Cùm hæ ipſæ poteſtates primis materiæ affectionibus nobiliores efficacioresq́ue ſint, ſequens videri non poſſe ſtellas virtutibus huiuſmodi non abundare, tùm quòd hæc ab illis euenire putantur; tùm quòd nobiliſſima cùm ſint corpora, nobiliſſimis etiam dotibus proprietatibusq́ue prædita eſſe conſentaneum eſt. Porrò non corrogatur proprietates iſtas terrenorum indicare nobis proprietatem aliquam peculiaremq́ue vim ſyderum, præter vniuerſalem illam atque communem motus, atque luminis influentiam. Fluunt enim Pœoniæ, magnetis & huiuſmodi cæterorum dotes, à principijs intimis, hoc eſt, ab eorum formis ſeu dicere mauis eſſentijs ipſorum corporum. Cœlum autem dare eas dici hoc pacto poterit, quia formam ſcilicet dederit quam motus ille conſequitur: quarum tamen diuerſitas aduerſitate fit non conſtellationis, ſed mixtionis. Ex cuius varia proportione alia atque alia forma diſſultat, quòd ſi particulariter penderet à peculiari vi ſyderum aliqua, derogaretur cœlo, ad cuius dignitatem ſpectat ſimplici actu & eminentiore collecta ea poſſidere, quæ ſub Lunari machina in multitudinem diuiduntur. Nam nec ratio conuincit, vt ſiccitas per ſe, aut frigus ſtellis inſit præter ſuum illum viuificum calorem & lumen: ac ita qui contrà ſentiunt interrogandi vtrum contineat calor ille quatuor qualitates eminenter, & cum ſecundis cauſis omnia producat inferiora vt putamus, ex ſe verò ſeipſum duntaxat fundat? An præter id calorem ſolum illis tribuant ipſi, frigus autem vt rem diuerſam à calore de particulari alia ſyderis virtute deducant. Si primùm reſpondent, ſequetur vt ex ratione ſpecifica, accidat aliquid cuipiam imperfectiùs.

cò quod ex communiori natura debetur, quod nequaquam dici cõuenit, cùm differentia contractior perfectionis gradum adiungat: nota eſt conſequutio: quoniam qualitas illa quæ omnem continet qualitatem, perfectior eſt, ea quæ caloris tantùm eſt effectiua: Igitur ſi debetur illa ſtellis vt non diffitentur communi quadam generalique conditione, ſuum dein dogma reſcindat, quo volebant ſolam illam & exiccatricem influentiam ex propria ſyderis natura prodire. Si verò ſecundum pro reſponſo afferant, ex eo etiam ſequetur, vt quidpiam alicui ex propria natura competat, quod proprietatibus illis aduc:ſetur, quæ de communi natura prodeunt, hoc autem abſurdum eſt. Nam cùm homini quatenus animal eſt, competat habere ſenſum: eidem quatenus eſt homo, ſtupiditas conuenire non poteſt, manifeſta id etiam connexione deducitur. Nam ſi naturæ alicuius ſyderis peculiaris vis vlla ineſſet frigiditatis & ſiccitatis effectrix, cùm ſint vitæ contrariæ qualitates, cœleſti naturæ aduerſarentur, & calori illi ſuo viuifico, qui quatenus eſt cœleſtis, cœleſtem omnem naturam dubio procul adſequitur: quare dici non poteſt vim iſtam caloris exiccatricem peculiari proprietate vel caloris iſtius cœleſtis in vniuerſum aſſeclam eſſe, vel frigorificam illam influentiam de propria ſyderis cuiuſpiam natura manare: hoc loco defenſores Aſtrologiæ extricare ſe libenter vellent, ſed tenaciori complicantur viſco, quàm vt vel ſuas illas Dædaleæ vanitatis alas exerere queant.

Antesignanus ille Lucius multa effudit vana aduerſus patruum, quibus confirmaret ſe, vt ait, manus ferulæ ſubdidiſſe, ſed quæ ſatagit ſubduxiſſe manum ſignificant, logicè primùm innixus eſt: poſtquàm nihil proficere ſe poſſe animaduertit, maioreque opus eſſe vi quàm vt diſtributionis & comparationis termini examinarentur, vniuerſalesque illas enunciationes patrui haberi debere nec labefactari poſſe, accidentalia quædam protulit: At cùm hoc quoque ſuffugium ſibi demptum cerneret, quoniam ſicut eſſentialibus (vt ita dicam) eſſentialia, ita ea accidentalibus pari pacto conferenda eſſent, imperfecta perfectis conferre ſatagit, id quoq; fieri non debere, aduertens perfecta perfectis & imperfectis imperfecta conferenda tandem intellexit: Quare nil ſibi exempla ſua & inductiones prodeſſe cognoſcens, allò confugit, in hoc errans quòd naturas ipſas, pro ijs quæ naturis competebant, in argumentis ſumpſit. Animal enim & viuum quibus vſus exemplis ille eſt, ſunt ipſa natura communiora, non autem ratione communioris naturæ conuenientia, quæcunque verò affectiones ad naturam ſequuntur communem, imperfectiores etiam habentur ijs, quæ proprias naturas adſequuntur. Probauit itaque patruus non ſuppoſuit, vt autumat Lucius, nobiliorem eſſe eam qualitatem quæ omnes contineret qualitates, quàm quæ tantum frigus producit, huicque ipſi præſtare quæ calorem gigneret. Sed & eorum ſimul reſponſionem refellit, qui Saturnum verbi cauſa contendunt habere à natura communi, vt calefaciat, à propria verò vt frigorifica influentia terrenam turbam informet, quare eius vel argumentationes, vel reſponſiones nil colimant. Autumat prætereà ſicuti qualitates primæ in ſublunaribus ignobiliores habentur, ita & in cœleſtibus haberi debere, parùm memor dictum à patruo, quæ in imis viſuntur, excellẽtiori modo ea in ſublimibus contineri, ſanè perfectior omnino iudicanda cœleſtis qualitas illa, cuius natura corruptibili omni conditione præſtantior & eminentior, quæ tametſi potens & intenta ſit, nulli inferiorum naturæ aduerſatur, nec materiam conſequitur, nec in mixturam & complexionem venit, vt vana hinc Luci argumenta, vel à mediocriter eruditis deprehendãtur: Quòd ſi etiam ignota aliqua & inſenſibilis (vt aiunt) qualitas è cœlo flueret, adhuc perfectior ea ducenda eſſet, quoniam particularior eademq; cœleſtis atq; viuifica. Quapropter ſtat ędificium patrui validiſſimis rationib. veluti naturę columnis fultum. Nec ſomniare oportebat Lucium viuificam illam ſtellarũ lucem extrinſecùs aduenire, quoniam id quod ſecundùm naturam communẽ competit, intrinſecùs cõpetere neceſſe eſt. Quapropter ſiue à ſe, ſiue à Sole calorem illũ & lumen ſydera in terras demittunt, nihil pręiudicij nobis affertur, cùm de lumine illo & calore cœleſti, quoniã commune omnibus ſyderib. fatentur, verba fiãt, ſeu id à ſtellis ex ſe, ſeu à Sole veluti à fontali principio communis vis illa deriuetur, quãquàm extra controuerſiã non eſt, ſtellas lumine proprio carere. Sed enim partẽ aliam

Digitized by Google

ſtiam ſe defendere profitetur Lucius, qualitates alias à calote non contineri, videlicet
viuifico illo lumine ſydereo, ſed à particulari alia ſyderis virtute defluere. Ad vim ar-
gumenti demoliendam ſatis eſſe putauit duplicis repugnantiæ meminiſſe, quarum
altera contrariam expellat expellaturq́; mutuo, altera repugnantem effectum produ-
cat. De prima dicit intelligi non poſſe iuxta patruum: Secundam nil efficere conten-
dit, ſed minus præclara illa ſenſa percepit, quàm vt eſſet idoneus de illis verba facere.
Vis enim argumenti patrui hac baſi nititur, qnòd alicui conuenit ratione ſpecifica,
non repugnat illi quod conuenit eidem ratione (vt ſic dixerim) generica: quo fieri vt
cùm frigiditas viuificæ qualitati repugnet, non poſſe eam ſyderibus ineſſe, vrilli con-
tendunt, qui eiſdem quoque non negant ineſſe viuificam illam & præeminentem,
omniſque alias præcellenter elementales qualitates eminentia ſimplici continen-
tem. Nam ſi cœleſtis illa à communi ſtellarum virtute prodit, qualitas quomodo in
ea eſſe poteſt earum quas in ſe continet qnalitatum repugnantia, quæ alioquin con-
tingeret ſi frigorificæ quoque illius particularis fieret acceſſio, cuius ſcilicet natura
viuifico illi lumini atque calori aduerſaretur, lumini inquam ſua adeò natura præcel-
lenti, vt pngnam non ſentiat earum, quæ in ſe claudit ex communi condictione cœ-
leſti qnalitatum. Sanè præeminentis hoc naturæ proprium, vt quantò exaltatior eſt à
ſublunari atque terrena turba rerum corruptibilium, tantò minus pugnæ ſit expers:
ſic in Deo ipſo eminentiſſimè ſimplici non repugnant ideæ rerum ſuapte natura re-
pugnantium. Colligamus igitur vt communis illa ſyderum vis quæ omnes continet
qualitates, controuerſiæ particeps non fiat, qnam inueherent qui aliam apponerent
particnlarem eandemq́; frigoris duntaxat effectiuam.

Fuſiùs hoc loco reſponſa contra patrunm refutauimus, quando & aduerſarij non
nihil ſatagerunt, vt hoc bipartitum eius argumentum diſſoluerent, quo penè ſolo
corruit Aſtrologia, qnoniam frigus & ſiccitatem cœlo deuehere nequit, quas equi-
dem qualitates à ſublunari mundo petere oportet. Nec propterea ſequitur frigida
elementa conſernari cœlitùs non poſſe, niſi frigiditatem influant ſydera: nec frigus
ob id eſſe in vniuerſo per accidens, nec formas ſubſtantiales inferiorum corporum
in cœleſtium virtute non contineri. Nam cœlum calida non conſeruat calore eiuſ-
dem naturæ & rationis: Sed omnia calida, frigida, humida, ſicca, ſua illa qualitate fo-
uet, perficit, regit, moderatur, quæ nulla eſt ex illis quatuor, & omnes claudit in ſe,
non quales in elementis ſunt, ſed quale quod multiplex eſt in vnitate concluditur,
virtute ſcilicet principali: fallit autem nomen caloris quod aduerſum putatur frigi-
ditati: calor antem cœleſtis nulli aduerſatur, cni proximior quidem eſt calor elemen-
talis quàm frigiditas, ſicut etiam perfectior, quemadmodum & calor qnoqne rebus
luci proximior quàm niger, quanqnam hic etiam vt conſeruetur, vt efficax habeatur;
candore lncis indigeat: cæterùm & cœlnm ipſum per ſe nulla media cauſa calorem
gignit, alias qnalitates ex accidenti: ſicut & calor etiam per accidens frigefacit, id i-
pſnm autem vt vniuerſalis cauſa eſt cum ſecundarijs cauſis agit per ſe tàm frigidita-
tem, quàm caliditatem, tàm ſiccitatem quàm humiditatem. Nam cùm aqua aquam,
cùm igne ignem generat, & cùm his proprietates, eas quæ elementorum ſubſtan-
tias conſequuntur: quamobrem cum aqua frigiditatem, cum igne calorem facit, at-
que hoc modo tantùm per ſe de cœlo pendent frigiditas & hnmiditas, ac inferiorum
corporum ſubſtantiales formæ: quòd verò permntatio ſubdita à calore ad frigus
frigidæ conſtellationis vis exiſtimetur, quòd item Luna ſub terras delata æſtus mo-
ueat, qnas lumen manifeſtum excire tum nequeat: ob idque alia eſſe opus influentia
à calore lumineque diſiuncta, non rectè omnino putatur. Nam primùm illud pro
diſpoſitione poteſt materiæ contingere, quæ Ptolemæi anctoritate & experimento
ſenſus, maximnm habet in aëre momentum pluuia. Igitur ventus ac huiuſmodi per-
mutationes id queunt efficere quæ à cœlo non dependent, niſi ſicut à cauſa vniuer-
ſali omnis rei corporeæ, vt ex Metheoris Ariſtotelis colligi poteſt. At ſi alijs alij cali-
diores Planetæ eſſent, ij qui minus calent ex accidenri diſſolutis videlicet humoribus
nec abſumptis in cauſa eſſe poſſent, vt cœlum nebulis prætexeretur, vt plnuiæ fun-
derentur: vnde calor deficeret, frigus excreſceret. Enimuerò motum Oceani ſi alijs
quàm lunaribus cauſis adſcriberemus, nihil ſequeretur incommodi, quanquàm &
motui etiam ſcandentis ipſius Lunæ, vel declinantis, damniſque lucis & incremen-

tis acceptum referre poſſumus. Poteſt enim Oceanus tacito quodam naturæ conſenſu motum ſequi Lunæ, quæ etiamnum ſuo illo tenui calore de luce prodeunte eò pertingere poteſt, quò manifeſtum lumen non peruadat; quemadmodum etiam ignis calorem eò pertranſire ſentimus, quò flammam accedere nec videmus, nec permeare poſſe cognoſcimus. Hæc igitur nullo modo cogerint, vt præter viuificum illud lumen atque calorem qualitates alias cœleſtibus corporibus tribuamus. Derogaret hoc cœleſti naturæ dignitatem, non arrogaret, quæ inferiores proprietates vnica virtute continet & poſſidet. Poſſidet, inquam, ſua luce viuifica, quæ de moto corpore profluens afflansque calorem, indicat ferè nobis occultum myſterium diuinitatis, & poteſtatem in motu, in luce ſapientiam, in calore figurat amorem: quibus mouet, illuſtrat, creat, perficit, ſeruat omnia primus illa Deus, primus omnium, inquam, ſicuti primum eſt inter omnia corpora cœlum, cuius lumine ſublato, nec pœonia opitularetur caducis, nec hiacynthus ſiſteret ſanguinem, nec rheubarbarum bilem educeret. Quòd ſi quis contenderet præter hanc omnibus communem proprietatem motus luminis atque caloris, habere ſuam vnamquanque ſtellarum influentiam propriam, idque illi concederemus, non propterea colligerent quod quæſierant. Diuerſæ enim illæ virtutes proprietatésve, quibus ſtellæ differrent in hoc conuenirent, quòd omnes cœleſtes virtutes proprietatesque eſſent, quicquid autem in cœlo eſt, & ſi vniuerſitati cœleſtium comparatum particulare ſit, ad terrena tamen ſi referatur, vniuerſale eſt, adeò vt totam corruptibilis mundi perfectionem claudat in ſe, & quidem eminentium ſimplicius & perfectius, vt ex parte explicauimus & latiùs à præcellentiſſimo Ioanne Pico patruo vigeſimo quinto tertij libri ſui capite aduerſus Aſtrologos enarratum eſt.

Sed quinto loco ab humanis euentis rationes petebant, quæ ſi quandoque noſtras excedere vires putarentur, vel præter ordinem meritumque produci actutùm referebantur ad cœlum, verùm habent apud nos hæc omnia ſuas cauſas, quas in aſtris fruſtrà requirunt. Nam ſi de magnis quæſtio eſt, vt de Alexandri felicitate, de Ariſtotelis præceptoris ingenio atque doctrina, cœlum cauſa horum non eſt: Multi enim eodem aſtro nati, nec Ariſtoteles, nec Alexander fuêre. Nam præter cœlum ſub quo veluti vniuerſali cauſa & philoſophi Attici & Boetiæ ſues pariter germinant, cauſæ ſunt Ariſtoteli proximæ & peculiares: primo ſortitus fuerat (vt ſcriptum eſt) animam bonam non ab aſtris, ſed à Deo, & immortalem, vt ipſe demonſtrauit, nec Aſtrologi negant: tùm ſortitus eſt corpus idoneum vt tali animæ famularetur, nec hoc à cœlo niſi ſicut à communi cauſa, ſed à parentibus elegit philoſophari, hoc non in cœleſte corpus, ſed in animum arbitrijque facultatem referendum. Profecit in philoſophia ardens propoſitum & induſtria in cauſa eſt: At pluſquam philoſophantes multi pari ſtudio atque labore præceptoris doctrina, & plurima eius ſeculi inchoata nec exacta monumenta id effecêre, at pluſquàm coætanei & diſcipuli profecit id ingenio meliori, non meliori aſtro referatur acceptum, quod à Deo non ab aſtro, ſicut corpus à patre, non à cœlo ſortitus eſt. Pari ſimilitudine & proceſſu de Alexandro decernendum, deque omni eius proſperitate ſtatuendum: magna, inquis, fuit illa de Perſis victoria, maior quæ facta eſt ex Indicarum rerum acceſſione felicitas. Virtutes Alexandri quæ multæ & imperatore dignæ in cauſa fuêre non aſtrum: nam & fortitudine, & liberalitate pollebat militaris rei, prætereà & literarum peritus laborumque patiens fuit, ad hæc optimum nactus exercitum eſt, & ſub patre Philippo exercitatiſſimum, & beneficio regionis bellicoſiſſimum, & ob liberalitatem exemplumque virtutum amantiſſimum ſui, adde ignauiam populorum quos vicit (vnde à patruo dictus eſt pugnaſſe cum fœminis) poſtremò nec te fortunam, non eam quæ dea à gentibus facta eſt, non quæ à cœlo dependeat, ſed quam Ariſtoteles ſecundo libro Phyſicæ Auſcultationis definit, non per ſe, ſed per accidens, cauſam, quam vulgus fortunam nominat, & per hæc ſolet exprimi verba, ita ſors tulit, ita euenit, ita res cecidit: Hæc omnia fecêre Alexandri magnitudinem quam ita futuram prima omnium cauſa Deus omnipotens decreuit, & voluit vt multis antequam naſceretur annis Prophetæ ſui præuiderent & piè præſignarent. Idem iudicium de ijs quæ præter meritum accidunt, ferendum eſt, ſi facinoroſi plectun-

tur à

tur à iniuſtis, miraculum non eſt, ſi à facinoroſis iuſti, non opus eſt cœlo, vbi Dei cœliq́ue deſpectrix malitia ſatis eſt. Neque enim errata hominum cœlo, ſed hominibus ipſis imputanda ſunt, qui Dei contemnunt ordinem, quem & cœlum ſeruat & ſydera non prætereunt, tùm Dei ſumma & bonitas, & ſapientia plurimùm exiſtimanda, quæ ex malis elicit bona: denique cùm rei cuiuſpiam admiratio nos ſubit, & cauſam quærimus ad proximam eundum hæc ſi deeſt, remotior & occulta quærenda, & cùm in hominibus abſonæ quædam appetitiones apparent, non ad exteriorem extemplo, verùm ad interiorem potiùs recurrendum eſt cauſam. Quid enim afferri poterit cœleſte, vt prægnans mulier terram comedat libentiùs & carbones, quàm exquiſitum omne genus eduliorum, quòd ſi in fœtum id non in aſtrum reiecerint, pariter conſequetur, vt huius effectus cauſa in temperatura corporis, non in cœlo quæratur. Cùm autem eorum quæ raró fortuitò eueniunt, veſtigatur cauſa, ſi Ariſtoteles conſultus fuerit, reſpondebit iàm ſecundo libro Phyſicæ auſcultationis, quàm ſexto primæ Philoſophiæ, id certam cauſam non habere, quod temerè ſcilicet fortè & contingenter euenerit.

Iam ſextæ rationi & ſoluendæ & refellendæ multa ſe offerunt, negamus primò tàm crebrò ab illis dici vera, quæ ſi vt pollicentur, præſtaſſent, etiam non omnino, ſed magnoperè, non ſolùm non eiecti ciuitatibus, & apud prudentiſſimum quemque ludibrio habiti: Sed ſummo in honore apud omnem ætatem, apud omnes Gentes fuiſſent, tanta ſcilicet eſt hominum curioſitas præſciendi futura, præſertim quæ ad ſe attinent. Sed legimus philoſophis, imperatoribus, medicis, poëtis, publicos decretos honores & erectas fuiſſe ſtatuas. Aſtrologis quotiens legimus, ſi fortè de Beroſo nonnihil dicas, cuius ſtatuis ob prædictiones aurata lingua attributa ſit, auctore Plinio. Illud animaduertere prædici poſſe in cœlo multa à veris Aſtrologis qui ſyderum moles motusq́ue metiuntur, non poſſe à falſis de cœlo prædici effectus, quos mentiuntur: tùm illud ediſce, Beroſi prædictiones quæcunque illæ fuerint, aliunde quàm ex aſtris procedere potuiſſe, ſicuti & Sibyllæ illius famigeratæ præſagia, cuius patrem Beroſum exiſtimatum, Iuſtinus Philoſophus & martyr ediſſerit & Suidas. Sed vni olim poſitam Aſtrologo ſtatuam finge, ſemel finge publicos decretos honores, ſed non obliuioſus parte alia ſis quoties legeris irriſos, pœnis affectos, & eiectos vrbibus, non ſolùm ſub Conſtantino piiſſimo principe & Chriſtianiſſimo. verùm priùs ſub Tiberio, ſub Vitellio, ſub Diocletiano, ſub alijs, quòd ſecundo ab hoc capite indicabitur. Non igitur quòd veri, ſed quòd falſi aſſertores inueniebantur vrbe pellebant eos, quos alioquin ſi veri fuiſſent habiti, ex Aegypto Babyloniaque accerſiuiſſent. Ita eſt certè quod Phauorinus ait, vt quæ temerè vel aſtutè vera prædicunt, præ ijs quæ mentiuntur, pars ea milleſima non inuenitur. Seneca eos irridet quòd prædicebant quotannis Claudium Imperatorem moriturum, nec tamen moriebatur, noſtraq́ue tempeſtate ſingulis annis Romanos Pontifices exemplo Claudij efferre ſolitos patruus irridet. Verùm vberiorem nobis hoc anno ridendi præſtitere materiam. Nam cùm ſuperioribus quibuſque annis Alexandrum ſextum eius nominis Pontificem inter mortuos ſuis in vaticinijs repoſuiſſent: vixit ille in Aſtrologorum inuidiam lętus & alacer. Hoc autem anno qui nobis à Chriſti natali tertius & quingenteſimus ſupra milleſimum euoluitur, qui eum antea ſolebant efferre Aſtrologi, & vitam eidem contulerant & fortunas proſperosq́ue gerendarum rerum ſucceſſus ſpoponderant. Ne autem veriores apud vulgus inuenirentur, egregij diuinatores in eius ſoſpitate pręedicenda quàm fuerant priùs in aduerſis minandis, exceſſit è vita nuper, vt nec ei ad hanc diem, qua hęc ſcribimus, qui ſuccedat, ſit delectus. Scribit Cicero, Pompeio & Craſſo, & Cęſari, à Chaldęis prędictum neminem eorum niſi domi, niſi ſenectute, niſi cum claritate eſſe moriturum, & nihilominus ille in Aegypto obtruncatus, hic in ſenatu multis vulneribus confoſſus, alius apud Parthos cum exercitu occiſus eſt. Afferrem & noſtri temporis & domeſtica etiam exempla multa ni longior eſſem, quibus aduerſus eorum pręnunciationibus effectus probarentur: quòd ſi obſtinatè contenderis, euenire tamen interdum quod prędixerunt, non magnoperè refragabor. At cùm multò ſint plura quę mentiuntur, cur non putemus caſu eos in veritatem incidiſſe.

Et ſanè præter id quod comperta non ſumunt, falluntur etiam plurimum in connexione conſequutioneque ſua dum colligere putant, veram ideò artem eſſe, quia futura quandoque prædicant & effectus inde ſequatur, eodem & ego argumento probabo quamcunque anilis vanæq; ſuperſtitionis artem veram eſſe. Siquidem nulla eſt etiam quam tute ipſe tibi fortuitam temerariamq; confinxeris ex qua ſi iugiter prædicas prænuncìesq; aliquando non accidat, quod ex ea videlicet prædictum eſt. Sic & ſuprà Ariſtotelis auctoritate diximus fatuos atraque bili tumultuantes futura quandoque effari, quia plurima ſcilicet proferunt & identidem iactant, quare ſi apud Aſtrologiæ auctores diuinatrices aliquæ artes falſæ putantur, pugnantia eos dicere oſtendam, dum ſcilicet verè omnes probabuntur eamet ratione, qua ipſi in ſua aſtruenda ſunt vſi. Si verò omnes parte alia veras putauerint non minus pugnantia dicent, nec magis à contradictione ſe tuebuntur, quin redarguti rubore ſuffundantur, ni pridem fortaſſe verecundiæ nuncium remiſerint. Atqui illos ipſos citabo teſtes, ſi eadem de re, & Chiromantes, & Aſtrologus, & Geomantes, conſultus idem reſponderit. Namque ferè ſemper non idem deſignabitur in manus lineis, quod aut ex Geomanticis punctis colligebatur, aut ex Aſtrologicis Planetis deducebatur, ac ibi ſæpenumerò veritatem magis inuenier vbi minus ſperabat, ſiue quòd ibi plus poſſit caſus, vbi minus eſt rationis, ſiue quòd in illis maligni dæmones libentiùs fallant. Firma quippe Auguſtini ſententia eſt, occulta dæmonum afflatione, quam neſcientes patiuntur Aſtrologi, aſſequi eos interdum veritatem, quam alioqui non aſſequerentur: tumque id maximè fieri putandum eſt ſi mirabili prædictione particulariter aliquid dictum vel factum pronunciauerint, quòd nec ipſam artem Aſtrologiæ præſtare poſſe teſtatus eſt Ptolemæus in primum Centum verborum libro ſcribens, ſolos numine afflatos prædicere particularia. At ſi qui mirabuntur quomodo hoc fiat, mirentur priùs quomodo tueri poſſint illud genethliacorum dogma, eſſe vnum alio magis fortunatum, Aſtrologum in aſſequenda veritate pari in vtroque ingenio, doctrina, & diligentia, nempe hoc referri in aliam quam in ſuperiorem cœlo cauſam non poteſt. Si hoc eſſe fortunatum in prædicendo, nec ab ipſa arte, nec ab ingenio, nec à diligentia prouenit. Si verò fortè reſponderint flecti cœlitùs animum prædicendis ad veram ſententiam, in quam multa tentando imprudenter incidat, cùm ſuper eadem re ferè ſemper diuerſæ opiniones inueniantur: dicemus & nos, hoc idem proculdubio fieri poſſe ab occulta & latenti dæmonis inſpiratione, quem non ſolùm hoc poſſe diuina ſapientia ſinit, ſed illud etiam vt quod falsò fuerat prædictum opere implens verum efficiat: nullam decentiùs ſumma iuſtitia pœnam exigente, quàm vt quæ diuinæ veritati ſuperba ingenia non ſubduntur, vnius deinde nebulonis & ſycophantæ mendacijs & fidem, & libertatem obligent ſuam. Sed & illud aduertendum quòd multiplici fallacia & aſtu ſua obtegunt mendacia Aſtrologi, ne omnino falſi apud vulgus appareant. Nam & ſubdolè ſubque conditione ſæpenumerò pronunciant, ſi de futuris præfantur, ſi verò de præteritis vt oſtendatur, talia eueniſſe qualia cœlum ſignificabat, vel ſigni bonitas, vel malitia planetæ illis præſtò erit, vel alterius ſtellæ radiatio, vel cúm Sole amor, cum horoſcopo odium, vel amicitia. Prætereà mutuabunt ab Indis imagines, ab Aegyptijs Dodecatemoria, item Chaldæorum, & antiſcia Firmici conducent, vel fictum omnino à ſe aliquod derepentè producent: hinc factum vt nulla poſitio ſyderum habeatur, in qua & proſperæ & aduerſæ ſignificationis multiplex conſtellatio non inueniatur: colligamus igitur nec euenire quæ dicunt, nec ſi eueniant crebrò id eſſe, ſed raró, aſtuque eos & malitia iuuare artem putatum eſt, quæ nec ideò exiſtimanda eſſet vera pro futuris euentibus pronunciatis, quoniam & quæque falſæ eadem ratione verè probarentur. Oſtenſum prætereà vanitatem ipſam præter artificum aſtutam malitiam, malignum dæmona fouere, ad animos hominum irretiendos religionisque tum puritatem inficiendam, tum perſpicuitatem obſcurandam. Liquet igitur rationes quæ Aſtrologiam roborare vidētur, in defenſores retortas, artem ipſam non confirmare, ſed infirmare: quæ etiam (ſi gratis concedantur) vt penſi quicquam habeant, ob idque nonnullis viſum aliquas non omnino damnandas, non tamen propterea ſequitur, vt ipſa quam colunt aut ars vllo pacto, aut ſcientia eſſe poſſit, quod ſeptimo capite tractare incipiemus Phyſicis Theologicisque rationibus nixi, ſed priùs

damnatam

damnatam eam irriſam & confutatam ſententijs Philoſophorum prudentium, prophetarum, theologorum, & ipſius Eccleſiæ palàm faciemus: vt & ſententias recta ratione fundatas, & rationes à ſanctiſſimis ſententijs nihil abhorrentes, quin & conſentaneas, & conformes deprehendamus.

CAP. VI.

QVÒD À PRAECELLENTIBVS PHILOSOPHIS ET AB HIS *qui ſapientia ſimiliter & Mathematica vacârunt, Aſtrologia ſemper; vel irriſa, vel confutata eſt. Item de ingenio ſcriptorum Aſtrologia.*

HAnc itaque non artem certè, ſed vanitatem; nullus philoſophorum ſanę mētis probauit, omnes vel plurimi perſecuti ſunt, multi riſu & ſubſannationibus eam proſtrauêre. Alij nec dignam putauerunt de qua verbum aliquando facerent, ſilentio eam magis quàm nonnulli verbis condemnantes, Pythagoram Aſtrologiæ fidem nō præſtaſſe, ex Diogene Laërtio, & Plutarcho, & Theodoreto compertum eſt. Democriti illud vulgarū eſt. Quòd ante pedes nemo ſpectat, cœli ſcrutantur plagas. Reſpondis egregiè defenſor, nec Pythagoram, nec Democritum potuiſſe damnare Aſtrologiam: vtpote magicę quoq; artis inuentores habiti. Non percepiſti quid probādum deſumpſimus. Hoc illud eſt vt cùm ex alijs, tùm ex eis auctoribus in ea eos non fuiſſe ſentētia monſtremus, vt fides Aſtrologicis adhiberetur, quòd ſi ad diſcendam etiam Magiam nauigauerunt, nonnulli & aliquam eius partem admiſerunt, eam putârunt cum naturalibus rebus magis habere commercij, quàm diuinatrix Aſtrologia, tametſi vniuerſę Magię putetur magiſtra, quā & irridet, & confutat Panetins Stoicus, & illam ipſam inceſſuit ex eadem porticu Seneca, cuius paulò antè fecimus mentionem. Dicis fatum omninò nō reiecit, diſce tu plures fuiſſe Senecas; diſce & aliud poëtæ licere, aliud expedire philoſopho. Diſce & illud vniuerſam Aſtrologiam fato non conſtare, quæ etiam deligendas horas docet, & cœli ſibi fauorem ex auſpicationibus conciliat, quæ fatali neceſſitati aduerſantur. Diſce & plures eſſe fati acceptiones, quod in proceſſu monſtrabitur aliqua ex parte. Et ſanè priuſquam de literis iudicium ferre debueras non modo quaſpiam Ariſtotelis ſchedulas, ſed omnes eius authoris libros, omnes Platonis & Platonicorum; ſed & noſtrorum in primis Theologorum vniuerſas excuſiſſe. Didiciſſes profectò Platonem inter adraſtiam neceſſitatem & fatum diſtinxiſſe, & vnum ab alio diremiſſe: Didiciſſes Ariſtotelem & eius expoſitores præſertim inter Græcos præſtantiores non aliter de fato quàm de natura loqui conſuêſſe: Didiciſſes & ipſum Seuerinum Boëtium cùm plura de fato loqueretur, dixiſſe illud rebus mobilibus inhærere, & illud quoque ſubinde hauſiſſes, naturæ auctorem, nec naturā ipſam, nec eius operationes proprias demoliri ſolere. Sed ab his conſulto ſuperſedeo, quoniam nec eorum hic locus, nec decreuimus ſilentium huic quæſtioni, quin & ſi Deus fauerit, de fato & diuina prouidentia particulari libello diſſeremus.

Nunc ab Aſtrologica vanitate conterenda, non diuertamus, cui magnoperè quidē ſapiens Bion infenſus fuit, de qua nec verbum Plato quidem vſq; fecit. Facere autem maximè in Timęo ſi apud eū quicquam habebat penſi debuiſſet, vbi rerum ab eo vniuerſitas pertractatur; verùm nec ibi nec alibi. Siluit enim exemplo Timæi Pythagorici ſummi, vt ipſe inquit, philoſophi & Aſtronomi, qui in ſuo de Natura libro, quē Plato pręcipuè eſt æmulatus, indignam putauit, de qua ſermonem eſſet habiturus. Pari eam ſilētio damnauerat Ocellus Leucanus in libro de Mundo, teſtimonio ipſius Platonis in philoſophia eminētiſſimus. An fortè hęc ignorauit, & in Aegypto Babyloniaq; verſatus Plato nō potuit hęc intelligere decantata apud hos populos, & cuiq; etiā de medio nota. An fortè nō ignorauit quidē, ſed quaſi parua contēpſit, quę ſi vera eſſent, maiora eſſe in natura non poſſent. Philoſophi ergo munus eſt inferiorū omnium minutiſſimè quęrere proprietates, ad cœlumq; mentis acie conſcendere, & tamen quæ ibi ſunt ſtellarum proprietates non quęrere, & Aſtrologiam inde cōficere aut pertractare. De Aſtronomia, inquis, locuti ſunt; eodem autem nomine Aſtrologia cēſetur. At;

bono

bone Luci, tuus in te ſententiam tulit Ptolemæus, in exordijs Apoteleſmatum, & tota demùm aberras via, cùm illius feciſſe, illius non feciſſe mentionem putas, quoniam ad naturalem non pertineat Aſtrologica pertractatio. Si enim vera Aſtrologia, quid magis naturale cùm ex cœlorum aſtrorumque & lumine, & motu vniuerſa hic naturalia generentur & corrumpantur. Quid? Quod & tibi ipſi contradicis, modò locutos eos ſub Aſtronomiæ nomine, modò ſub proprio Aſtrologiæ, ſiluiſſe pertinere illud, hoc non pertinere. At quæſo ſi eadem ſunt, quo pacto alterutrum ab altero philoſophus diremit, vt ſi pertinuit Theorica non pertineret. Illud certè non effugies cur de omnibus doctrinis atque ſcientijs, præter hanc mentionem fecit Plato, & quæſtiones propoſuit, de ea etiam quam tua appellas Aſtrologiæ Theorica ſæpè recordatus, practicæ ſemper oblitus. Num te conuertes ad fabulas, vt Lethæa potârit obliuia, an magis opinaberis vt hoc muneris poſterioribus demandauerit. Si hoc cenſes, Platonicos ergo percunctemur primarios, quid hac ipſa de re ille ſenſerit, & ſi Plorinum conſulamus inprimis reſpondebit intermedio Porphyrio, ſe cùm diligentem operam Aſtrologiæ dediſſet, & comperiſſet tandem artis vanitatem falſitatemque prædictionum, omnem Aſtrologiæ fidem abrogaſſe. Reſpondebit & illud non contentum ſe videlicet Aſtrologiam ſpreuiſſe, vt alijs id quoque perſuaderet faciundum dicato libro, cui titulus de Stellarum efficientia, Aſtrologorum dogmata & riſiſſe & confutaſſe: cui ſi Maternus opponet, ſumpſiſſe de eo propterea cœlum pœnas. Inſurget Porphyrius eius diſcipulus & mentitum Maternum in præceptoris vita monſtrabit, quam & mores ſimul, & mortem & cauſam diſceſſus ab vrbe planè fideliterque deſcribit. Origenes Adamantius in omnibus diſciplinis præcellens etiam Gentium teſtimonio multis rationibus Aſtrologicam vanitatem ſugillauit. Quem annumerare Platonicis vel hac de cauſa hoc in negotio placuit, quòd ipſe illius noſterque hoſtis Porphyrius fatetur aſſecutum eum omnia ſenſa Platonis Proclus Platonicus, quanquàm omnis Mathematicæ ſtudioſiſſimus fatetur multa in cœlo fingi quæ ibi non ſunt, aut ſi fortè ſunt, id nobis compertum non eſſe confirmat, de ea præſertim doctrina locutus quæ in dimetiendis verſatur motibus καθ' ὑπόθεσιν appellatur, quantò minus igitur iudiciaria vanitas conſtabit, quam Apuleius quoq; & ipſe Platonicæ ſectæ philoſophus nobilis in ſua Metamorphoſi facetiſſimè irridet. Mitto Carneadem aduerſus illa multa diſputantem: Mitto Ciceronem ſecundo de Diuinatione libro in eandem ſcribentem: inter quæ mirum ſibi videri ait quenquam extare qui credat ijs, quorum prædicta quotidie videt re & euētis refelli. Reſpondes errauit in alijs Cicero & Ariſtotelem putauit neceſſitati fatali adſtipulatum, quam tamen expreſsè reiecit: non hoc ipſi contendimus, Luci, ſed eius etiā nomen non vt primarij ſummiq; philoſophi certè oratoris præcellentis & multifaria quoq; doctrina referti, nec experimenta fallaciſſimæ vanitatis creberrimè repetentis ſubſcribimus. Alijs cuius eloquium penè omnes miris laudibus extulêre, cuius pleraque ſenſa & à ciuilium conſultis legum & à diuinarum peritis rerum admiſſa ſunt, vt ſileam quod eius librum de locis argumentorum Seuerinus in omnibus diſciplinis apprimè verſatus, & egregię Theologus autoritatis interpretatus fuerit.

At inquient fortaſſe noſtri diuinatores: Mittamus Pythagoræos, Stoicos, Platonicos, accerſamus Epicureos Peripateticosque. Nam ſi aduerſatur nobis porticus, aduerſatur academia: Lyceum non aduerſatur, non aduerſatur Epicurus: benè ſe habet res, manus dant, paulò pòſt pedes in vincula, mox & linguam daturi, niſi omninò inſaniant. Et de Epicuro quidem conſtat quanquàm multa delirauit, ab hoc tamen delirio abſtinuiſſe, in quo non confutandus Lucius, ſed ridendus qui putauit Epicuri auctoritatem magno æſtimatam à patruo, qui tamen Aſtrologiam celebriorem eò putault inſaniam, cui non potuiſſet Inſanus Epicurus accedere. Nam ſi ſuperat, inquit, omnem inſaniam, cui nec inſanus accedat Horeſtes, quantum inſaniæ continet Aſtrologia? Cui nec multa delirans aſſentiri potuit Epicurus: Ariſtoteles verò Peripateticæ ſectæ conditor, & caput Licij tantùm abfuit vt faueret Aſtrologiæ, vt etiam Platonis præceptoris exemplo perpetuo eam ſilentio damnauerit, vt quam ex ludicris vnam ſeu fraudibus potiùs circulatorum exiſtimauerit, quàm aut artem aut ſcientiam putârit, alioquin eam in aliorum nu-

mero

mero repoſuiſſet,& eius aliquando meminiſſet: nunquam autem apud eum verbum de ea reperies,nec in libris de Cœlo vbi tàm multa tàm ſplendida dicenda erant de Aſtrologicis rebus,nec item in Meteoris, quandoquidem , nec imbrium, nec ventorum,nec cometarum,cauſas aſtris refert acceptas , nec in libris de animalium generatione,aut gemellos aut partus portentoſos, aut ſextum puerperiive numerum refert in ſydera,nec in Problematis, in quibus tamen de Mathematicis deque omnibus artibus & diſciplinis quæſtiones proponit & ſoluit , profectò ſi quicquam penſi habere illam credidiſſet , meminiſſet ſaltem quemadmodum & aliarum quæ minus ad cœli conſiderationem , ad Meteorologica tamen pertinebant. Sed nec in Ethicis ad Eudemum, vbi de bona fortuna diſſeruit, vnquàm vel verbum fecit. Plena enim hæc omnia aut ſaltem inter ſpiſſa Aſtrologicorum dogmatum eſſe deberent , ſi quicquam omnino apud illum fuiſſet Aſtrologia: ſed obliquè tamen & facetè, quid hac de vanitate ſentiret,in Problematis iudicauit vnico verbo quando eius profeſſorem cum præſtigiatore & mimo deputauit. Alexander Aphrodiſæus ſummus apud Græcos Ariſtotelis interpres , ad Seuerum primum imperatorem & Antoninum filium de Fato librum ſcripſit, in quo & Fati reiecit neceſſitatem & de Aſtrologicis ſiluit,ad quæ tamen Fati commemoratio trahit vel tranſuerſos. Siluère & alij Græci Ariſtotelis enarratores , quòd ſi quando Aſtronomiæ apud illos nomen inuenitur, de ea ſe facere mentionem dicunt quæ cœlorum motus metitur. Amonius Peripateticus is qui Porphyrij quinque voces interpretatus eſt (nam alius eiuſdem nominis Philoſophus fuit nobiliſſimus, idemque Theologus Chriſtianus Porphyrio antiquior, quem Plotinus Porphyrij præceptor, & Herennius & Origines docentem audiuerunt) is, inquam, Porphyrianus expoſitor inter operis initia philoſophiæ definitiones multas adducens, nonnullarum quoque meminit ſcientiarum, dum verò Aſtronomiam citat, ſic de ea loquitur quæ nos ad verbum ferè Latinum ita vertimus. Similiter autem & Aſtronomia quæ ſcientia eſt, ſubiecta habet cœleſtia corpora: Finis autem huius in eorum motibus dignoſcendis:& paulò pòſt ait: Aſtronomiam circa ſola cœleſtia verſari, nullum de diuinatrici Aſtronomia verbum fecit,nec eam inter artes aut ſcientias alias plurimas, quas citat, nominauit, nec terreſtria cœlo copulauit. Sed de Græcis hæc ſatis ſunto.

Auerrois in Ariſtotelis Philoſophia celeber explanandâ, & inter Arabes primus, vbique Aſtrologiam lacerat,damnat,inſectatur. Namque in expoſitione primæ Philoſophiæ nullam eam eſſe dicit, & opinionem de cœleſtibus imaginibus fabuloſam affirmat, qua tamen ſublata ruit maxima pars Aſtrologiæ ſuperſtitionis. In commentarijs verò Canticæ Auicennæ & contrariam eſſe Philoſophiæ teſtatur , & falſa omnia Aſtrologorum dogmata prædicat. In libris prætereà aduerſus Algazelis deſtructiones , artificioſas Aſtrologorum imagines aſſeuerat. Nec mihi opponas quod malè de anima ſenſerit, verùm id quidem fateor quin & peſſimè quoque ſcriptum reliquit. Fatere & tu in rebus quæ motui ſubiacent, quæ generationi & corruptioni obnoxia ſunt,celebrem virum habitum,& in cœleſtium conſideratione ingenioſum,cuius in Epicyclios & Eccentricos opinionem multi poſt eum graues philoſophi tutati ſunt. Auicenna vir magnus in omnibus diſciplinis vltimo ſuæ primæ philoſophię libro multis rationibus comprobauit , ab Aſtrologis præuideri futura non poſſe. Eudoxus Gnidius philoſophus ſub Platone & ſub Philiſtio medicus inſignis & legiſlator prudentiſſimus,ſummus prætereà Mathematicus fuit,in Aſtronomicisque rebus ſua tempeſtate princeps omnium conſenſu, cuius iudicio de numero orbium cœleſtium nititur Ariſtoteles in prima Philoſophia, hic ne crederemus Aſtrologis ex hominum genituris prædiuinantibus nos admonuit, literiſque mandauit , ac ne de nomine ſumi calumnia poſſit, videriqne pugnantia, vt Mathematici Aſtronomique Aſtrologos & Mathematicos condemnarent. Sed & ipſam quam vtrique profitentur artem condemnent, reuocandum eſt ad memoriam quæ ſuperiore libro diſſeruimus in enumerandis ſpeciebus ſuperſtitionis: Quos enim ad præſens inſectamur non Aſtrologi propriè, nòn Mathematici, non Aſtronomi, olim dicebantur , ſed Planetarij ex diuinatione per Planetas confecta, Genethliaci ex genituris hominum dijudicandis: Chaldæi ex gente & natione quæ ſuperſtitioſos huiuſmodi homines ad noſtrum orbem tranſmiſit, vſurpàrunt hij

poſtea

Digitized by Google

poſtea & inuaſerunt titulos alienos Aſtrologiæ, præſertim & Mathematicæ: Aſtronomiam potiſſimùm illis relinquentes qui non diuinationes, ſed diſciplinas de curſu & magnitudine ſyderum colligebant, ac rationem eorũ legemq; ſcrutabantur: qui ergo diſciplinas tenent, Mathematici, qui aſtrorum leges norunt, Aſtronomi, qui rationem item aſtrorum callent, Aſtrologi, eos damnant & inſectantur, qui dicunt Mathematicos nulla diſciplina, qui aſtrorum profitentur rationem & nihil rationale de illis comminiſcuntur, & qui exleges penitùs cùm ſint, de ſtellarum legibus ſententiam ferunt, ac tantò acriùs moleſtiusq; tollerârunt proprij tituli inuaſionem veri illi Mathematici, quantò magis ſibi odium concitârunt, poſtquàm Aſtrologorum & Mathematicorum nomen Chaldæi ipſi & Genethliaci vel ſuffurati vel mutuati ſunt, communione ſiquidem nominis quodammodo infames reddebantur, dum Mathematici & Aſtrologi paſſim damnarentur (vt diximus) dicturique ſumus. Itaque legitimo titulo Aſtrologi & Mathematici Mathematicos & Aſtrologos condemnârunt, eos qui de genituris hominum vaticinantur, & quia illorum in numero primas Eudoxus obtinuit, ab eo id inſigniter factum eſt, cui ita & Mathematica ratio demonſtrauerat, & magiſter etiam Plato perſuaſerat. Scribit Panætius Caſſandrum & Archelaum præcellentes Aſtronomos, de futuris euentis conticuiſſe. Hoychilax autem Halicarnaſſeus in omni Mathematica doctiſſimus, totum hoc diuinandi per aſtra genus repudiauit.

Nec ſolùm id antiqui, ſed iuniores Aſtronomi, ac Philoſophi boni nominis pariter effecêre, Nicolaus Oreſinus Philoſophus acutiſſimus & peritiſſimus Mathematicus Aſtrologiam peculiari commentario damnauit. Guilielmus Aruernus Epiſcopus Pariſienſis, Ioannes Caton, Henricus ex Haſſia, & alij viri celebres eam ipſam infeſtârunt, Ioannes Marlianus præter philoſophiæ Medicinæque ſtudium in Mathematicis etiam ſummus & fuit, & habitus eſt, à prædictionibus tamen ſemper abſtinuit, & poſtremis vitæ annis de ipſarum falſitate ſcribere inſtituerat, quanquàm vt erat longæuus, præuentus morte non potuit. Aiebat enim habere ſe aduerſus Aſtrologos certiſſimas demonſtrationes, quod cùm alij tùm Luchinus ei familiaris & ipſe Mathematicus præcellens retulêre. Paulus Florentinus & in Medicina, & in Mathematicis præcipuè cùm Græcè tùm Latinè doctiſſimus, Aſtrologiam incertam fallacemque aſſeuerauit: Illudque inter alia euidens de ſe protulit experimentum, quod cùm quinque & octoginta annos impleſſet: Nullam tamen in ſua quamdiligentiſſimè exanimauerat genitura conſtellationem vitalem repererat. Alij ſunt Philoſophi Mathematicique præcellentes, quibus aut irriſa, aut confutata diuinatrix Aſtrologia eſt, ſed hi ſatis ſunto, & cui ſatis eſſe non videntur, plures etiam ſi afferentur non ſatisfacerent, quando & hi habiti inſigniores, & cùm ex omni ſecta, tùm ex antiquitate quoque & noſtra etiam ætate in medium allati ſunt. Periclitatur autem ex Aſtrologorum aſtutia imprudentium vulgus, humaniorum literarum rudes, & inſolentes, qui nec indolem, nec elocutionem auctorum agnoſcentes, neſciunt à legitimis adulterina ſecernere. Aſcribunt enim illi viris clariſſimis decretorum Aſtrologiæ libros meraciſſimis nugis & fabellis plenos, vt quod ratione non poſſunt, ementitis titulis aſſequantur, ex hoc genere liber de proprietatibus elementorum, in quo de magnis agitur coniunctionibus, & de ſecretis ad Alexandrum, quos indignè & immeritò Ariſtoteli tribuunt. Falſa enim in illis & vana & commentitia viſuntur, & nos magnas coniunctiones, magnas Aſtrologorum inſanias in ſequentibus eſſe oſtendemus. Tribuunt & Platoni de vacca Magi, & inſtitutionum libros execrabilibus ſomnijs figmentiſque refertos, & à Platone magnoperè alienos. Librum de Vetula Ouidio adſcribunt, in quo de magnis etiam coniunctionibus & Chriſtiana lege mirabilia pronunciantur, cui magnopere nititur Rogerius Baccon fautor Aſtrologiæ, ſicuti & plæriſque alijs auctoribus vanis nulliuſque momenti. Præſcribitur item non ſolùm Alberto, ſed & diuo Thomæ liber de Necromanticis imaginibus, ſed mendaciſſimè quas ſcilicet ille reprobârit. Præſcribitur & Hippocrati liber Prognoſticorum ex ſyderum curſu quem fortè ignorauit, aut ſi nouit, non prodidit, cuius libros de Prognoſticis Claudius Galenus expoſuit, & tota Græcia, & toto Latio prædicatos, quorum in tertio huius operis libro ſæpiſſimè fecimus mentionem, quòd ſi quandoque

cœleſte

cœleſte quoddam in Prognoſticis ab Hippocrate inducitur, intelligi ab eo credamus mundum, illum ſublunarem, & hunc aërem quo ambimur & ſpiramus. Præter illas enim cœli appellationes ab Ariſtotele poſitas, & quæ à noſtris quoque Theologis citari conſueuerunt: Hac etiam vſus eſt Hippocrates nomēclatura, quemadmodum liquidò ex Galeno illius expoſitore manifeſtatur, tantum abeſt vt ad ſuperiorem aliam naturæ cauſam confuglat medicorum præcellentiſſimus, eſtq; ſæpenumerò ruditati Aſtrologorum decipula cœli nomen, quòd apud idoneos Latinæ linguæ auctores non ſolùm pro illis, ſed pro ipſo etiam aëre ſumitur. De eo enim ita loquitur Plinius ſecundo libro Naturalis hiſtoriæ: Namq; & hoc cœlum, inquit, appellauêre maiores, quod alio nomine aëra, omne quod inani ſimile vitalem hunc ſpiritum fundit infra Lunam hæc ſedes multoque inferior. Auguſtinus quoque ſuper Geneſim aërem præſertim illum ſuperiorē pro cœlo etiam ſumi docet apud literas Sacras. Sed & in hoc & alijs pleriſque in rebus imperitiſſimi circulatores Genethliaci hallucinantur, quando & diuum etiam Hieronymum fecerunt interpretem libri cuiuſdam de Excātationibus, & alia pleraq; cùm falſa, tùm noxia ſparsêre: Sed & Angelos etiam ne dum homines infamârunt quando hæc deliria ab Angelo Adæ, illa à Salomonis, alia à Thobiæ cuſtode tradita dicunt.

Atqui ſuperſtitionis defenſor inquiet: Eſto magni Philoſophi, magni Aſtronomi, Aſtrologiam vel confutauerint vel irriſerint: Irrepſerint quoq; nobis ad fidem fictis nominibus mentita volumina, qui tamē Aſtrologica ſcripsêre, fuêre Philoſophi, fuêre Aſtronomi, Albumaſar, Hali Albenragel, Iulius Firmicus, Maternus, Ptolemæus, & alij. At ego vt equidem conceſſerim horum aliquos Aſtronomica tractaſſe, ita affirmauerim eorū omnes aut nihil aut malè philoſophatos: Accedūt ſiquidem reb. fabuloſiſſimis, aſſeuerant friuola, pugnantia dicunt, ſeipſos euertunt, vt oſtendetur quæ vtiq; abhorrent à philoſophico ingenio, cuius maximè proprium, nihil credere, aut affirmare, quòd vel euidentia vel ratione monſtrari non poſſit. Vt autem malè fuerint philoſophati, monſtretur ad præſens: principem aliorum Ptolemæum facilè concedunt; eſt enim doctiſſimus Aſtrologorum, & quod attinet ad Mathematica, vir ingenioſiſſimus: quod autem ad Genethliacos, optimus malorū, vt dici ſolet. Huius igitur quale fuerit in philoſophia iudiciū, & ex prooemijs Magnæ ſuæ compoſitionis, quam vocant Almageſtū, & ex libris Apotelesmatôn, quos vocant quadripartitos, licet colligere. Exordiens enim libros Mathematicos, philoſophiam contemplatricem trifariam diuidit ex Ariſtotelis ſententia, in Theologiam, Mathematicam, & Naturalem, hac ductus ratione quòd omnia, inquit, quæ ſunt, tribus conſtent, materia, forma, & motu, quæ ſeparari videlicet ab inuicem cogitatione poſſint, re verò non poſſint. A motu igitur Theologia deducitur cùm primi motus cauſa non aliud ſit quàm Deus; naturalis à materia, à forma verò Mathematica: hæc eſt Ptolemæi ſententia, in qua penè tot ſunt errata quot verba: primò falſum eſt: Omnia quæ ſunt ex tribus illis conſtare: quòd ſi omnia cùm dicit, res omnes naturales intelligit: ſequetur nihilominus illud abſurdum propoſitoq; contrarium, non poſſe videlicet circa illa verſari philoſophia, quam in tria deinde genera diſtinxit: quorum vnum duntaxat naturale eſſe voluit, reliqua duo Mathematicum atq; diuinum: quo pacto ergo, Luci, Ptolemæum defendis: defendi ſe ille non patitur omnia, inquit, quæ ſunt, ex tribus conſtant, materia, forma, motu. Blateras tu neſcio quas ineptias, illud reſponde quomodo iuxta Ptolemæi ſententiam ſeparari cogitatione tria illa poſſunt: re autem non poſſunt: ſed nec probationū vim perſentis, rudior multò, quàm vt eius intelligere diſputationes potueris, ne dum ex parte reſpondere. Quomodo enim de ſenſibilibus tantùm, vt contendis, Ptolemæus loquitur, qui ſuperioris diuiſionis cauſam expoſiturus aggreditur, de tribus illis differere, quorum duo à ſenſibili materia prorſus abiuncta ſunt. Præterea & illud falſum eſt, quòd ex naturalibus quicquam conſtet, ex motu quanquam non fiat aut permaneat ſine motu: ſed concedatur huiuſmodi locutionis venia nouitio Philoſopho. Illud certè Ariſtoteli quem prius probauit, nullo modo conſentit, vt genus Theologicum oriatur à motu, cùm & ipſe Deus quatenus primi motus auctor & cauſa, non à Theologo, ſed à Philoſopho inueſtigetur. In apotelesmatôn verò libris Lunam humidiorem credit Ptolemæus, propter vapores humidos ad eam ſublatos, quæ ſcilicet terræ cæteris aſtris vicinior ſit, quam equidem rem conatus

 Lucius

Lucius tueri, imperitum etiam ſe Grammaticæ oſtendit. Nam vt mittam Græca Ptolemæi verba, quorum ille penitùs ignarus, rudem & vſitatam tranſlationem legentibus id liquidò patet: Dum enim legimus apud eum Lunæ vim humectandi competere, ita ſcriptum comperiemus. Eſt enim terra propior aqua, vapor humidus ab imo vſq; ad eam aſcendit: quò nihil clarius Grammaticis regulis quas aut neſciens ille, aut poſthabens, neſcio quid inuolutum commentus, tandem ſubintulit, Lunam à Ptolemæo humidam dici, quia humiditatem generat trahendo vapores. At quæſo, bone Luci, num Sol hac ratione dicendus humidior à quo præter auctoritatem Ariſtotelis docet experientia multò plures, quàm à Luna vapores eleuari. Illud prætereà dic, cur eadem ratione aridum Saturnum dixit, nónne affirmauit ob id eſſe, quia magis diſtaret à terra, & frigidum eundem eſſe, quia ſit procul à calore Solis, Iouem temperatum quòd inter frigidum Saturnum & calidũ Martem medius collocetur. Alia huiuſmodi de proprietatibus ſyderum affirmat, adeóq; atq; iterat, vt excuſari ſe non patiatur, quæ certè à philoſophis potiùs exibilabuntur quàm confutabuntur. Ex hoc autem vno diſcendi omnes & ex optimo iudicãdi deteriores: primus ferè ab eo habetur Albumaſar: Is nec philoſophus nec Dialecticus fuit, & in Mathematicis imperitus, qui Grammaticæ artis, & hiſtoriæ ſcribendæ profeſſor ab eis ad Aſtrologiam ſe conuertit, non minus falſa quàm in hiſtorijs dictutus, in quibus ſcripſerat Ptolemęum Aſtrologum ex regibus fuiſſe, Ptolemæis qui Alexandro ſucceſſerunt: ſed fortaſſe parnus error: Minus enim eſt ſexcẽtorum annorum: Siquidem Ptolemæi illi reges ante Chriſtum per quadringentos annos regnare cœperunt, Ptolemæus Aſtrologus multis annis poſt Chriſtum, cum enim ſub Hadriano & Antonino floruiſſe conſtat. Opponis nobis Geographum Strabonem, egregie defenſor, Ptolemęorum tempora ad vſque Cleopatram perducentem. Quid quæſo moliris. Num aduerſatur Strabo veritati? nunquàm ille ſanè pernegauit Ptolemæos reges Alexandro ſucceſſiſſe, nunquàm inficiatus eſt ab illo ad Antoninum & Hadrianum maius quadringẽtorum annorum ſpacium non interceſſiſſe: quòd contendimus à primo ſcilicet Ptolemæo, cuius apud Curtium in geſtis Alexandri crebra mentio, principium ſumentes. Nemo enim qui neſciat ex ſtirpe illa atq; propagine Cleopatrã ortam, ita & illud quoq; ſciunt omnes, à Cleopatra ad Antoninum Cæſarem ducẽtos circiter annos numerari, vt etiamſi ab illius reginæ patre, hoc eſt, fine, Ptolemæorum regum exordium capias, verus Albumaſar nullatenus eſſe poſſit. Maternus verò Firmicus multæ loquentiæ, exiguæ ſapiẽtiæ fuit, & in ipſis Arithmeticæ rudimẽtis magnoperè hallucinatus. Scribit enim poſſe Mercurium in nocturna genitura cœli medium occupare, & quid tum decernat, nugatur. Manifeſtiſſimum autem omnino Mercurium ibi nunquàm eſſe poſſe: ſemper enim Sol per noctem plus partibus quadraginta, quas appellant minuta, à cœli medio abeſſe neceſſe eſt. Mercurius verò à Sole plus triginta aut circiter non abeſt. Vnde apud Gentes pileatus Mercurius pingebatur, cui ſcilicet ob Solis vicinos ardores eſſet opus Galero: nec excuſari Maternus poteſt, quod mecum olim Aſtrologus quidam ſuper hac re diſceptãs tentauit, illud aſſerens medium cœli non à decima, ſed quarta domo ſumi ab eo, ſed magnopere fallitur. Sæpè enim apud eum hæc verba ſunt, in quarto loco ab horoſcopo, id eſt, in imo cœli, quòd ſcilicet ex oppoſito ſupremæ domus ſtatuitur, quæ decima nuncupatur: quare imum pro ſummo capi nec grammaticæ patitur canon, nec ipſius natura rei, de quã tractatur, quin & eo ipſo loco quem citauimus, vbi de Mercurio loquitur mediũ ipſum cœli decimam appellat. At inſurgit Lucius Maternũ contendens medium cœlum & quartam & decimam appellare, quẽ fefellit fortaſſe memoria, vt Hali Aſtrologũ pro Firmico deſumpſerit. Nã hic ipſe Firmicus libro ſecundo de quatuor genituræ cardinibus verba faciẽs, inquit: Medium verò cœlum eſt ab Horoſcopo decimum ſignum, Idq; à Græcis* μεσουράνημα dici cõfirmat. Imũ verò cœlum quod à Gręcis ὑπόγειον dicitur in quarto ab Horoſcopo conſtituitur loco. Hæc ille: ſed ſit vt inuertat nomina Maternus aliquando, hoc tamen loco defenſionem omnem reijcit ipſemet, cuius tertio libro cùm de Mercurij decretis per ſingulas cœli ſtationes loqueretur: Hæc verba ſunt: in decimo loco Mercurius ab Horoſcopo conſtitutus, id eſt, in medio cœlo: & pòſt paululùm: ſed in nocturna genitura, ſi ſic poſitum Mercurium Venus aliqua radiatione reſpexerit, hęc facit quæ in diurna genitura: hæc ille ad verbum vt nec clariùs ſuã poſſit imperitiam oſtendere.

*μεσουρά-νημα

Nec

Nec ſolus hic apud Maternum error, notari ferè poſſent innumeri, confutatione, multi deriſu & ſubſannatione digni, inter quos ille Mathematico ſumma cura cauendum, ne de Imperatoris fato reſpondeat: quia nec dicere aliquid poteſt nec verè. Ac neu dictum id aſtutè & myſtico velamento quiſpiam cogiret, quaſi id ſciri noxium Reipub. fuerit: addit aruſpicibus ita euenire ſolere, & confirmare id hac ratione ſategit, quòd ſtellarum curſibus Imperator non ſubiaceret, ſolumq; eum eſſe in cuius fato ſtellæ decernendi poteſtatem non haberent, atq; in deorum numerum eſſe conſtitutum, quę non adulationē modò, ſed ignorantiam, ſed inſaniam prę ſe ferunt, qualia eius penè omnia dogmata, quorum multa adeò redarguuntur à patruo, vt inter illa monſtretur, quid ſibi vellent antiſia, Materno prorſus ignoratum, quæ nunc vel noui quidam literatores antiſcia legunt, quaſi inumbrationes, cùm ab æqualitate & aduerſatrici particula id nominis deduci debere clarum doctis incontrouerſumq; ſit: ſed nihil magis Materno in votis quàm vt ſuam poſſet loquacitatem exercere & in Aſtrologorum hoſtes multa, ſed inani ſonitu verborum, ſed nullis rationib. inuehere: quēadmodum & falſa Plotino impoſuit Aſtrologicæ vanitati prorſus aduerſo, cui minus hac in re aſſentiendum quàm Porphyrio eiuſdem Plotini diſcipulo & fautori quoque Aſtrologorum, qui iudicio prorſus non careat putaret nemo. Iam Mallius poëta & ipſe autor Aſtrologiæ quid delirat? qui cœleſtes illas quas fingit imagines inchoatas potiùs quàm abſolutas dicit, ne pluribus ibi ignibus accenſis periret mundus incendio. Guido Bonatus auctoritatis primæ inter iuniores auctores Aſtrologus furit planè atq; delirat, elleboro dignus, ſtruit vbi deſipit minus deridiculas quaſdā rationes, quarum hæc pro guſtu & experimēto ſumatur. Quadruuium tollitur ſi tollatur Aſtrologia cùm ipſa in illo contineatur quæ ſcilicet ex quatuor Mathematicis vna eſt. O` ridiculum hominem, neſcit quid illud ſit quod profitetur. Hæc enim Aſtrologia quæ confutatur ab illa vera Mathematica tàm diſtat, quàm à tenebris lux, quàm veritas à mendacio, & hęc quidem ſi vera illa tollatur, proculdubio tollitur, at non conuertitur & remeat ratio, vt hac ſublata, tollatur illa, vt perſpicuum omnibus qui vtriuſque nouerint elemēta: Quid? Quòd Ptolemæus ipſe in proœmijs Apoteleſmatôn diſtare alteruttam ab altera oſtendit, nec moueat quenquam ſi aliquibus interdum bonis iudicijs profeſſio iſta non diſplicuerit. Neq; enim ſequitur vt bonum ſit quod bonus aliquis non improbauerit. Boni enim non ſemper vſq; quaq; boni, pari pacto & docti, ſed nec omnes docti etiam philoſophi, vt paradoxō dicatur, philoſophi ſemper ſunt: adde curioſitatis vitium homini quodammodo innatum & nimius noſtri amor iudicium peruertens. Huc accedit affinitas nominum quæ in cauſa eſſe potuit vt multi ludificarentur, qui putârint eoſdem fuiſſe qui & Philoſophica & Aſtrologica ſcripsêre: quare ab eis non quà Aſtrologi, ſed quà Philoſophi putarentur, æſtimati & in pretio habiti. Eſt enim Albumaſar apud Philoſophos, eſt item apud Aſtrologos, quæ nomina apud Arabes diſtincta, Latinus ſermo confudit. Namq; Arabum lingua qui Aſtrologus eſt Aboaſar, qui Philoſophus Abumaſar appellatur. Abubater quoq; de prædictionibus, alius eodem nomine philoſophica conſcripſit, & librum præcipuè quo quiſq; pacto per ſe Philoſophus euadat, quem patruus ex Hebræo in Latinum conuertit, ſed ille Altaſibi, hic Tripidis filius.

CAP. VII.

QVO`D DIVINA LEX EIVSQVE INTERPRETES THEOlogi, lex item Pontificia, & lex Ciuilis Aſtrologiam damnârint.

OStendimus ſuperiori capite interpretes naturæ Philoſophos ac eos qui in cœleſtibus indagandis motibus ſyderumq; molibus & magnitudinibus dimetiēdis floruêre, Aſtrologiam quaſi ipſa lege naturæ fretos vel irriſiſſe verbis, vel confutaſſe rationibus, vel ſilentio taxaſſe: reſtat vt quod natura contēnit, ab auctore naturę Deo ſempiterno, damnatum eius lege probemus, monſtremusq; ab interpretibus diuinæ legis Theologis, idem ſactiratū & à Pontificia quæ inde manauit, lege confirmatū, ſpiritalibus etiam pœnis, ſed temporarijs adiectis, à ciuili quoq; quę illam ſequitur, eccleſiaſticosq; Canones imitatur, nō

ſpiritales, quæ ad illam ſcilicet non pertinent, ſed corporeas pœnas ipſis Aſtrologiæ cultoribus propoſitas atq; decretas oſtendamus. Moſes Veteris Teſtamenti legiſlator & Propheta præcellens, imò & Deus ipſe qui per Prophetas locutus, Hebræum populum miniſterio Moſis, quod & antè ſcilicet meminimus, interdicit conſultationibus Aſtrologorum. Vetat enim ne diuinos conſulant, & ne eoſdem augurésve audiāt, præcipit. Ita enim inter alia ſcribitur Deuteronomij 18. capite: *Gentes iſtæ quarum poßidebis terram, Augures & Diuinos audiunt: Tu autem à Domino Deo tuo aliter es inſtitutus.* Alibi quoque ſcribitur, *neque* * *Phithones conſulat, neque Diuinos.* Diuus Hieronymus Augures tranſtulit ab Hebræo verbo עונן quod ab עונה, id eſt, *hora*, deriuatur, quod horam ſignificat: quapropter Achinas maximus Hebræorum doctor eos ait intelligi, qui tempora ſuppntant, & felices horas ac infelices obſeruant: ſed eſto vt Augures nō horarios denotet illa dictio, nihilominus Aſtrologos eadem vtiq; deſignabit, auctore Eſaia propheta, qui eos Augures, vt videbimus, appellat. Et diuus Auguſtinus Aſtrologos, eò quòd in aſtris augurantur, nomē ſortitos voluit in libro de Natura dæmonū, quòd & Gratianus in decretis poſuit, quæſtione quarta vigeſimę cauſæ: eoſdemq; qui & ſua etiam tempeſtate Mathematici paſſim nominabantur Genethliacos & planetarios vocatos aſſerit Auguſtinus, quòd inquit ſuperſtitionis genus conſtellationes Latini vocant. Augures igitur Aſtrologos eiusque artem ſuperſtitioſam Auguſtinus appellat. Quòd autem diuus Hieronymus & eo loco, & alibi pro eo verbo quod in Hebræo eſt קסם, id eſt, *cheſem* diuinos tranſtulerit, Abraham Auenazra tametſi Aſtrologus fuerit, docet illud quidem commune eſſe omnibus diuinātibus, ſed magis proprium nomen Aſtrologorum expreſſit, itaque Hieronymus quod erat commune, ne fortè ſi peculiare Aſtrologorum tranſtuliſſet nomen, ſuperſtitioſorum turba videretur excluſa. Includuntur autem ſub hac diuinorum nomenclatura, diuinatores, Aſtrologi, & quaſi ſigniferi, ſuperſtitioſæ factionis præmonſtrantur, ab ea enim Chiromantia, Geomantiaq; defluxit, & Magia dependet, cuius clauem cultores eius Aſtrologiam appellāt. In quarto Regum libro, Iſraëlitici populi ab Aſſyrijs debellati in hanc ipſam ſuperſtitionem cauſa refertur, *& diuinationi*, inquit, *ſeruiebant & Augurys*, quæ vanitas & in libro Iob irridetur his verbis: *numquid noſti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra:* & iterum: *Quis enarrabit cœlorum rationem:* ſimulq; duplex Aſtrologorum taxatur error, alter quod multa ſubijciant cœlo quæ inde non pendent: alter quòd quæ etiam efficit cœlum, inde tamen ab eis præuideri non poſſunt. Illud quoq; Hieremiæ notum eſt: *À ſignis cœli nolite metuere quæ Gentes timent, quoniam leges populorum vana ſunt:* & illud quoq; Eſaiæ capite 41: *Annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dy eſtis vos.* Idem Propheta alibi multifariam ſuperſtitionem ipſam condemnat & præcipuè capite quadrageſimoſeptimo. Nam cùm Babylonijs minaretur excidium, apud quos hæc ſecta maximè viguit, vnde & Aſtrologi Chaldæi dicebantur, & Cyrum per ducentos etiam annos antequàm naſceretur, vnctum appellaret, eūdemq; ipſam Chaldæorum vrbem deſolaturum, & præuideret, & prędiceret, eam tamen prius his verbis irridet: *Sapientia hæc & ſciētia tua decepit te, veniet ſuper te malum, cuius neſcies ortum, & irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare*, & paulò pòſt ſubdit: *Stent nunc & ſaluent te Augures cœli qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes, ut annunciarent euentura tibi: Ecce facti ſunt quaſi ſtipula ignis combuſſit eos, nec liberabunt animam ſuam de manu flammæ.* De Aſtrologis autem eum loqui, quanquam adeò clarum, vt probatione non egeat, qui tamen id proteruè nimis negarent, videant eius libri enarrationem, quam Gloſſam dicunt, inuenietque ſapientiam & ſcientiam per diuinationem & aſtrorum inſpectionem expoſitas, & per augures cœli Aſtrologos deſignatos. Nugantur ſuper his nonnulla Aſtrologiæ defenſores, ſed obmuteſcere demùm veritas coëgit. Spiritalia, inquiunt, intelligebant Prophetæ excipienda. Sed quæſo num ſpiritalia illa de quibus Eſaias Babylonijs minatur? Non & Hieremias ita exponendus? qui addit, *quæ Gentes timent*, quas vtique conſtat in eis quæ ſpiritus ſunt, cœli ſigna non metuiſſe. Libeat autem ipſa Prophetæ verba exactè perpendere, quibus duplicem Aſtrologorum temeritatem accuſat: Putant enim ſe ex cœlo futura præuiſuros, putantq; pariter, & quæ præuiſa ſunt mala, depellere, & quæ præcognita ſunt bona cōfirmare ſe poſſe. *Veniet igitur*, inquit, *ſuper te malum, cuius neſcies ortum*, hoc eſt, quòd tibi conſtellatio non ſignificauerit, *& irruet ſuper te ca-*

* Pythones

te calamitas, quam non poteris expiare, horarum videlicet electionibus & Aſtrologicis imaginibus, vel ſuperſtitioſis alijs machinamentis depelleret.

Libeat & altiùs profundiusq; inttoſpicere, hæc ipſa diuini Prophetæ verba, illudq; inde colligere, confutatam vel tacitè reſponſionem eorũ qui tueri ſe volunt, vt Chaldæi pariter & Chriſtiani ſimul eſſe poſſint. Soliti enim & Petrus Halliacenſis, & alij affirmare, non ſimpliciter damnari à ſanctis & prophetis Aſtronomiã, ſed quatenus vitia aut virtutes refert ad cœlum, aut rerum humanarum euentus fatali neceſſitate deuincit, bonosq; etiam Aſtrologos idem ſentire, qnare illos ipſos nõ Aſtrologiam, ſed errata Aſtrologorum abominari. Sed quæſo reſpondeãt an ad mores ſpectaret quod Aſſyrijs Perſarum rex bellum inferet: Si affirmant, igitur de bellis vaticinari non poterunt niſi errore & iniuria, cùm virtutes & vitia in genere morum collocentur: ſi negant, igitur à cœlo præuideri non poſſunt etiam ea quæ ad mores non pertinent, auctore Propheta, quare colligitnr, nec quæ ad mores ſpectanr, nec quæ non ſpectant, ſub Aſtrologorum iudicijs contineri. Effugere hinc non pores, neoterice defenſor, cùm attinere ad mores & non attinere dicis: nam illud falſum, ſed finge verum. Probauimus iam nec ea quę attinet, nec quæ non attinet, poſſe prçuideri: elige quam mauis reſponſionem, nec tibi hoc planè, nec illud proderit quippe, cùm alterum vos defenſores fateamini, altetum expreſsè Propheta conficiet: Confirmatis & vos qui Prophetæ auctoritatem non itis inficias, ſed interpretamini veſtro modo, vt ſcilicet eos rantũ condemnet, qui aut de vitijs vittutibusq; prædicunt, aut neceſſario nexu res colligẽt: quare ſi ad virtutes moresq; pertinet bellũ, de bellis iure nemo poterit ex aſtris præſagire (vt diximus) ſi non pertinet, idem etiam ſequitur, Eſaia confirmãte, ventura bella quorum ortus latebit Aſtrologos. Iam & illud reſpõdete, quomodo Propheta objjceret Aſtrologis venturam calamitatem per eos non expiandam, ſi ęxpiari poſſe nõ crederent, qnomodo crederent, ſi vt omnia, ita illam neceſſariò venturam exiſtimarent. Mitto quod magna eius artis pars in auſpicationibus electionibusque conſumitur, in quibns libertatem noſtram exercemus magis quàm auferimus, quæ tamen pars nominatim expreſſeque damnata, vt latiùs declarabimus. Aſtrologia itaque non quadam ex parte, ſed ex toto depellitur. Accedit quòd bonæ artes rectè non damnantur, quia interdum mali quidam eis abutantur, alioquin ſequeretur damnandam philoſophiam, cùm hic philoſophus prouidentiam neget, alius religionem tollat, alius vnicam in omnibus animam dicat, alius mortalem aſſeueret, ſequcretur & illud, lectionem Sacrarum literarum damnari: vnde tot hæreſes, tot inſanias iudocti quidam ſuperbiq; confitmârunt: & deniq; nihil eſt adeò bonum quo abuti hominum malitia non poſſit.

At, inquient, cur igitur ſi mala atq; damnata, eam tamen Aegyptios Abraham edocuit, auctore Ioſepho, quã prius & Adam tenuit, ac Noë, cuius filius Ionicus, vt refert Methodius, per eam pluta prædixit. Negabimus nos & aperrè quidem ſuperſtitionis iſtius doctorẽ vnquàm Abraham extitiſſe, quòd ſi Ioſephum à mendacio voluerimus tueri, Aſtrologiæ illius de molib. & motib. ſyderum pręceptorem illũ non inficiemur, cuius artis vſus Hebræis frequens & neceſſarius pro ſtatis cæremoniatum tempotib. obſeruandis. Ionicum aũt filium Noë Moſes Propheta non recipir, qui tres tantùm eius filios enumetat, Sem, Cham, Iaphet, & Ioſephus etiam, & Philon trib. illis contenti quenquam alium non introduxetunt. Adde quòd Methodio ſcriptori ſanè ignobili, qui nec etiam prædixiſſe Ionicum quicquam affirmat infirmiſſima auctoritas. Neq; enim ille eſt cuius inter viros illuſtres diuus Hieronymus meminit, ſed alius omnino: & illud ſnbde, quod omnino ridiculum ne dicam, impium, putare Abraham eius profeſſionis fuiſſe magiſtrum, quam & Moſes & Eſaias, imò per eos Omnipotens condemnârit. Cæterùm cùm Aſtrologiam viri extra controuerſiam ſancti probatique damnauerint, aut iuſtè eos aut iniuſtè damnaſſe reſpondeant: iniuſtè nolunt affirmare, iuſtè verò ſi dixerint, ita percunctabor: cur & vos egregij Aſtrologiæ defenſores eam pariter non damnatis? damnamus, inquiunt, & nos illos errores propter quos illis Aſtrologia diſplicuit: non hoc à vobis, ſed illud quæro, quare? cur non propter eoſdem tota illa diſplicet vobis? Nam omnem illi omnino Aſtrologiam non quodammodo perſequuntur & abominantur, reſpondebitis: iterum id factum fuiſſe propter quoſdam errores, eſto, ſed illud reſpondete, cùm totam propter illos errores

damnauerint, recto id iudicio fecerint an ne. Poſtremum non placet dicere: primùm ergo datur, cur ergo idem non facitis vos, vt propter illos eam vniuerſam abijciatis, cur, inquam, aduerſamini Prophetis ſanctiſſimisq; & doctiſſimis hominibus, vt quam inſectati ſunt defendatis, quam interdixêre diſſeminetis, quam ſciri nolunt, publicè doceatis: agitisne id fortaſſe vt falsò Halliacenſis dicit, quia creſcenti fidei obeſſe potuit non adultæ, quin & prodeſſe plurimúm. At qui peſtifera illa vt olim ita & nunc eſt eritque ſemper: nam quod ille ex magnis coniunctionibus haberi poſſit veritas de numero annorum ab Adam ad Chriſtum putauerit, tùm falſum oſtendetur, cùm magnæ à nobis coniunctiones diſiungentur: Quòd verò prophetarum poſſint oracula ex Aſtrologicis prædictionibus confirmari, omnino ridiculum. *Neque enim ſocietas luci cum tenebris*, vt inquit Apoſtolus: *neque participatio Chriſti cum Belial, neque veritatis cum mendacio*, confeſſus. Adde quòd imperitus Aſtrologiæ Halliacenſis fuit, & quæcunq; ſcribit ex Rogerio Baccone, Abraham Iudæo, Henrico Macliuienſi, Albumaſare, & ſumma neſcio qua Ioannis cuiuſdam Britanni ferè ad verbũ excipiuntur. Quid? Quòd in ipſo ſuo opere quod vocat Elucidarium, in quæ multæ ſunt tenebræ, pudẽdum hoc inter alia erratum prodit, quòd erat tum cùm ſcribebat, anno ſcilicet Chriſti 1404. in aërea triplicitate, qua finita in anno 1405. futurum erat, vt Iupiter Saturnusq; coniungerentur in initio triplicitatis aqueæ, quæ quidem coniunctio præceſſerat per annos ferè quadraginta, ſed & ſi qua ex Aſtrologia vtilitas proueniret Eccleſię, non ex hac, ſed ex vera Aſtronomia prodiret, quæ vna ex liberalibus artibus ſupputat tempora & ſyderum motus, Mathematica ratione metitur.

Quod autem ſemper Eccleſiæ nocuerit & noceat, hinc vel magnoperè patet, quòd ex præcipuis Aſtrologiæ ſcriptoribus nemo eſt qui religionem, & leges omnes vt reliquas res humanas conſtellationibus non ſubijciat: Ptolemæus in ſecundo Apoteleſmatôn: quod apud illam Gentem illud numen, apud aliam aliud coleretur, variè imaginum ſyderumque naturæ acceptum refert, quæ Gentibus illis & populis dominaretur. Nec procul ab eo loco Græcus quidam interpres Ptolemæi, miraculum Moſis qui ſicco pede cum populo rubrũ mare pertranſijt, factum ait, quòd ille acceſſum & receſſum maris obſeruauerit, quaſi nõ ſimul in eiſdem aquis & illęſus populus Hebræorum ſpariaretur, & Aſtrologis ſuis Pharao ſubmergeretur, quaſi Ioſue Moſis miniſter & ipſe Iordanem ſicco pede cum exercitu non tranſmiſerit, in quo nulli æſtus, nulla vndarum reciprocatio fingitur. Albumaſar Arabs & legem Saracenorum & noſtram & omnes pariter leges à cœlo deriuat, eius interpres Henricus Macliuienſis nauem etiam inuenit in cœlo, ad quam Noë ſuam arcam fabricauerit, quòd Halliacenſis vt diuinum inuentum admiraretur. Hali Abenragel felicitatem & infelicitatem anni ab aſcendente legis pronunciat. Abraham Iudæus, non qui dicitur Auenazra, vt falsò Halliacenſis putauit, ſed quem vocant Naſi, hoc eſt, Patriarcham, legem Moſaicam egreſſionem de Aegypto, & quæcunque ſub lege Hebræo populo contigêre, ad varias coniunctiones ineptè quidem & ridiculè, referre conatus eſt. Sed quid Gentes? quid Hebræos commemoramus? quando in Euangelij ſplendore tantoperè ſuperſtirioſorum oculi cæcutiunt, Guido Bonatus inſanus etiam Dominum Ieſum horarum vſum electione dicit eo Euangelij loco offenſus, cum rogantibus Apoſtolis, ne in Iudæam rediret, *duodecim reſponderit eſſe horas diei*. Horam enim, inquit, ſibi elegit qua eum lædere Iudæi non poſſent: Sed ſtulti aliquando ſapite, nónne eodem Euangelio legiſtis, cùm voluit eos proſtrauiſſe & in luce diei per eos tranſiens illos latuiſſe. Mouentur quippe & alij Sacris literis non perceptis, cùm enim legunt apud Paulum *temporis plenitudinem*, & Dominum in Euangelio dicentem, *nunc hora veſtra & poteſtas tenebrarum*: & alibi: *Nondum venit hora mea*, putant de cœleſtibus conſtellationibus haberi ſermonem, qui irridendi potiùs quàm confutandi: interrogandi quoque an cùm vrgentur fame, tempus putent comedendi, cùm ſiti excruciantur, tempus exiſtiment bibendi, quomodocunque cœlum per id tempus ſe habeat: ſanè ni penitùs inſani fuerint, fatebuntur omnia ſuum habere tempus ſub quacunque cœli conſtitutione, pro natura ſcilicet ipſius rei quæ fit, proque occaſione opportunitateq; faciendi, & ipſa diuina miracula etiam ſuum habere tempus, verùm ad propoſitum Dei rerumque exigentiam, non ad cœlum id eſſe referendum, quod vel hoc ſolo libri Geneſeos loco manifeſtè indicatur: Loquens enim Abrahæ

Deus

Deus de terra quam ei promiſerat, inquit: *Scito futurum peregrinum ſemen tuum in terra non ſua, vbi quadringentis annis affligentur, generatione autem quarta huc reuertentur: Nondum enim impleta ſunt iniquitates Amorrhæorum vſq; ad præſens tempus:* Expectabatur igitur non cœleſtis aliqua configuratio, non ſuperiorum Planetarum coniunctio, ſed Dei propoſitum & plenitudo iniquitatis in Amorrhæis.

Reliqua illa quæ lippientibus oculis illuſtrare Aſtrologiam videntur, faciliimè diſſoluuntur, in quibus ſi quis paulò inexpertior interpretes adeat probatiores, videbit tantum abeſſe vt confirmetur Aſtrologia Sacris literis, vt nil penè magis infirmetur abijciaturque. Idem Bonatus temerariè quoque atque blaſphemè de diuina Franciſci familia loquitur, diuiniqúe illud amoris miraculum Martis fuiſſe opus fabulatur, & quotidie publicis in varicinijs multa prophanę iactantur de lege Chriſtiana ab ijs qui Chriſtum colere ſe profitentur, & Chriſti eam Mercurijq; doctrina perfici dicunt, ac Iouis eſſe religionem: Quid? Quòd in procemijs Theoricæ Planetarum aduerſus Gerardum ſcriptum eſt, vt deuotè ſupplicandum Mercurio ſit, cùm de nouo Pontifice deligendo tractatur. Rogerius Baccon eò vſq; euectus, vt ſcribere non dubitauerit errare Chriſtianos, qui die ſabbati non feriantur, & ab opere vacent ritu Iudæorũ, cùm ſit ea dies Saturni parùm commoda rebus agendis: Quid? Quòd & mẽtem noſtram apertè ſubijciunt cœlo, quanquam id ipſum quibus poſſint velamẽtis diſſimulent. Quomodo enim ſi cœlum in corpus primario agere fatentur, ſecundarioque & ex accidenti affecto ſcilicet corpore animum afficere: quomodo, inquam, tantam vim ei tribuunt qui Martem in nona cœli regione feliciter collocatũ habuerit, vt ſola præſentia dæmones ab obſeſſis corporibus expellat? Quomodo item? Ex parte Solis de arcanis conſcientiæ eius qui naſcitur erga deos & homines iudicaturos ſe præſumunt. Nihil enim magis poſitum in noſtra libertate, vt nec per ſe pateant cognitioni, nec poteſtati ſubijciantur angelicæ, quantò magis nec deriuabitur à corpore: nec pẽdebit à cœlo, pari feruntur delirio, quòd Mars eo loco poſitus vim pellendorũ dęmonũ largiatur, qui nullo pacto à conſtellationibus feriuntur: verùm qui hæc vana, ridicula, impoſſibilia, noxia omni ex parte, religioni aduerſa, fugiendi homines effudêre: ijdem ſparsêre & illa vt Venus præſentis vitæ felicitatem largiatur, Iupiter futuræ. Sed qui fieri poteſt, vt eodem dogmate quo animum volunt à cœlo affici, ſimul etiam afferant vt cœleſti Planetæ anima ipſa corpore ſoluta ſubijciatur. Cęterùm & Maternus delirauit adeò, vt de eis qui Saturnum in Leone conſtitutum habuerint, ita ſcripſerit: Sed cùm hæc omnia fuerint aſſecuti, longæui morientur, & anima eorum ad cœlum dijs applicata tranſibit: Quid? Quòd fabuloſiſſimus ille Albumaſar docet eum quicquid petierit impetraturum qui Lunæ Ioui coniuncta cum capite Draconis Deo ſupplicauerit: quæ inſania non tam confutanda, quàm execranda. Et Petrus Aponenſis ſcribit illa ſe hora à Deo ſciẽtiam petijſſe, & poſt eam diem in ea magnoperè promouiſſe, qui quantum promouerit, quanquàm poſſit humanis conſici paſſibus, metiri non vacat: ſed ſi promouit, acceptum referat potiùs ingenio & induſtriæ quàm Ioui & ſuæ ſupplicationi, quam ſi maluerit præponere, negabimus eum quicquam in bonis literis profeciſſe, hominem ſanè plura congerere natum quàm digerere, quem indoctiores vbi magis nugatur, admirantur magis. Iure igitur Priſci illi viri ſanctiſſimi Aſtrologiam non quadam ex parte, ſed ex integro damnauerunt. Iure quoque poſteriores priorum veſtigia ſecuti ſunt, quando etiam & iuniores, vt oſtendimus, Aſtrologi, veterum auctorum ſuorum inſanias & impia deliramenta non coluerunt modò, ſed propagârunt: non autem philoſophiam Priſci illi viri ſanctiſſimi propter errores quoſdam, ſed philoſophorũ errata abiecerunt & exterminârunt. Si quid enim in philoſophia erratur, cultoris eſt vitium, Ipſa autem Aſtrologia vitium eſt, cùm enim artis cuiuſpiam, ſi tamen ars Aſtrologia dicenda eſt, vel omnes vel præcipui auctores impietatem & noxias fabulas pro dogmatis tradunt, parùm abeſt à culpa quin arti vitia illa tribuantur. Sed aliæ ſunt ad vniuerſam hanc vanitatem deſtruendam rationes particulares, & multæ quæ in progreſſu operis liqueſcent.

Nunc quod exorſi fuimus proſequamur, vt appareat Sacras literas & eius interpretes theologos ſanctiſſimos totam Aſtrologiam ſcriptis vocibusq; damnauiſſe. Diuus Athanaſius magnus ſuper illis Apoſtoli verbis in epiſtola ad Coloſſenſes, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum, ſcribit ipſum Apoſtolum, dierum & tẽ-

HHh 4 porum

porum obſeruationes refellere, & Solem & Lunam, quibus tempora videntur varia
conditione conſtare, elementa appellaſſe: vt vniuerſum complecteretur orbem,
magisq́; ac magis inanem dierum obſeruantiam oſtenderet: ſi autem hoc reprehen-
dit atq; refellit, quid de ſingulis ne dicam horis, ſed momentis dicendum eſt, quæ vti-
que in ipſis diebus continentur. Porrò hac obſeruatione ſublata neceſſaria conſecu-
tione tollitur Aſtrologia, cùm ijſdem fundetur vniuerſa & fulciatur. Idem Apoſtolus
eandem vanitatem execratur alio loco eiuſdem epiſtolæ: ſed & in ea quam miſit ad
Galatas, apertiùs inuehitur: *Dies*, inquit, *obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos, timeo
fortè ne ſine cauſa laborauerim in vobis*: pro quibus verbis explanandis Auguſtinus ſcri-
bit ſuperſtitioſas huiuſmodi temporum obſeruationes ad tantum animæ periculum
pertinere, vt ob id illa ipſa verba propſerit Apoſtolus, & ſubinde queritur multos per-
ſeuerare in accipiendis temporibus rerum agendarum à mathematicis. Euſebius Pã-
phili in ſexto Pręparationis Euangelicę libro aduerſus malignam, vt ipſe inquit, Chal-
dæorum Aſtrologiam, & rationibus & auctoritatibus apertè bellauit. Diuus Baſilius
magnus in hexameron libro ſcribit, ridiculum eſſe Aſtrologis contradicere, ſed ne-
ceſſarium, ne multi eorum fraude præoccupentur, quando in eorum verbis & multa
ignorantia, & multa impietas: & inter alia plæraque connexionem hanc affert: ſi enim
ex ſtellis naturaliter malum procedit, creator erit effector mali. Idem & eodem libro
hexameron & in reſponſione quadam ſua dum eſſet de fortuna interrogatus, Aſtro-
logicam vanitatem apertè conuellit: illaq́ue ipſa quæ ſuperiùs attulimus Eſaiæ verba
& alia nonnulla in Aſtrologos citat. Ioannes Chryſoſtomus in commentarijs in Euã-
gelium Matthęi, opinionem illam Aſtrologorum veluti blaſphemam reijcit, qua freti
putant ſtellas in cauſa eſſe, vt adulter quis aut homicida fiat. Ioannes Damaſcenus in
ſuis Theologicis ſententijs vanitatem ipſam refellit, decernitq́; eſſe in cœlo poſſe im-
brium, & ſiccitatis, caliditatis, frigiditatis, atque ventorum ſigna, nequaquàm autem
noſtrarum actionum. Subditq́; cauſas ea non eſſe generationis atq; corruptionis, tã-
etſi tranſmutationis aëriæ ſigna, vt diximus, habeantur. Diuus Sebaſtianus martyr
Chromatio præfecto exprobrauit quod holouitreum nõ fregiſſet, in quo omnis diſ-
ciplina ſtellarum ac matheſis mechanica erat arte conſtructa, in cuius fabrica Tran-
quillinus pater plus quàm ducenta auri pondera expendiſſet, affirmauitq́; artẽ ipſam
aduerſari Deo: vt in eius vita licet per hæc verba intelligere: Hæc ars inimica Deo co-
gnoſcitur, iſta Chriſtiani ita recuſant, vt non audiant, non credant, non colant, non te-
neant: Verùm nec illos amicos habeãt qui huiuſcemodi nugis ſuũ occupant pectus,
ſubditq́; ſe & vaniſſimam & falſam eſſe Chriſto reuelante cognouiſſe: multaq́; aduer-
ſus eam diſputãs eo Chromatium duxit, vt quod ad ornatum domus exceperat, quo
ſuæ conſuleret ſaluti, diſſiparet. Cyprianus vir clariſſimi eloquij & eximiæ ſanctitatis
martyr, eo in libro, quo ſibi reuelatum ait à Domino, ne ſacerdotes cum fœminis cõ-
mune habeant contubernium, Aſtrologos obiter irridet. Auguſtinus ſecundo libro
de doctrina Chriſtiana, ſcribit ex notatione ſyderum velle naſcentium mores, actus,
euenta prædicere, magnum eſſe errorem magnamq́ue dementiam: eodem libro ſcri-
bit: Quiſquis liber eſt cùm ad Mathematicum ingreditur, dat pecuniã, vt inde ſeruus
exeat: eadem ferè in commentarijs ſuper Ioannem affirmat, quo loco ad pernicio-
ſam dixit ſuperſtitionem eos pertinere, quia non ſolùm actiones noſtras, ſed & actio-
num euentus à ſtellis putent procedere. Idem præclariſſimus Auguſtinus multis mo-
dis aſtrologicam vanitatem inſectatur, longisq́; diſputationib. abominatur atq; refel-
lit, nec ſolùm quo ad mores & neceſſariũ cauſarum nexum pertinet, vt fabulantur in-
docti, & Lucius obſtinatè contendit, quãdo etiam pleriq; & ferè omnes auctores ar-
tis neceſſitatem tollunt: Vnde & horarum electio & expiationes apud eos inculcan-
tur. Atqui omnifariam, & ex integro eam pro viribus tollit & reijcit Auguſtinus. Nam
in opere de Ciuitate Dei, cùm alia aduerſus hanc inſaniam tùm id affert: vt etiam quæ
ad corpus pertinẽt, deriuari à cœlo, vt volunt Genethliaci, non poſſint. Quippe inſo-
lentiam appellauit parilitatem ęgrotandi in geminis fratribus in conſtitutionem cœ-
li ac ſyderum, quando concepti aut nati ſunt velle referre, & illud quoq; ſubdit, ſexũ
corporis qui quidẽ res maximè corporea eſt, cœlo niſi maxima cum inſipiẽtia referri
acceptum non poſſe, cùm ſub eadem ſyderum poſitione diuerſi ſexus gemini conci-
pi poſſint: eodem libro ſtultitiam ſingularẽ appellat, diem eligere, quo ducatur vxor.

Subditq; illud, qui qualiumcunq; Deorum volunt eſſe cultores fatum: id eſt, vſitata loquendi conſuetudine vim paſſionis ſyderum in hominis genitura quærentes, à Dei voluntate alienare, eos verò qui ſtellas hanc putant habere poteſtatem traditam ſibi à ſumma Dei poteſtate, magnam cœlo facere iniuriam, in cuius velut ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni: qualia ſi aliqua terrena ciuitas decreuiſſet, genere humano decernente, fuerat euertenda: eodem auctore conſtantiſſimè aſſeritur Mathematicorum artem, non modò vanam & inutilem ac noxiam, ſed nullam eſſe, ac demùm vbiq; eum inuenies vanitatem iſtam acriter taxantem & conuellentem pro viribus, vt illud Moſeos exponens: *poſita ſydera in ſigna & tempora*: non ſigna, inquit, quæ obſeruare vanitatis eſt, ſed vitæ vſibus neceſſaria, qualia nautæ, agricolæ, & id genus artifices obſeruant. In libro quoq; tertio Confeſſionum deditum ſe olim Genethliacorum libris fatetur, & in ſeptimo de hac re loquens, inquit: Iam etiam Mathematicorum fallaces diuinationes & impia deliramenta reieceram: & de eiſdē planetarijs loquens: quos, inquit, Chriſtiana & vera pietas expellit & damnat. Et in libro de Natura dæmonum affirmat expreſsè, nemini licere poſt Chriſtum genituram alicuius de cœlo interpretari. Idem ſuper Pſalmo tertio & ſexageſimo dum cōcionaretur, Mathematicum in medium produxit ſpectandum populo, quia profeſſioni renunciauerat, non aliter quàm ſi Iudæus aut Paganus veniſſet ad fidem.

Diuus Hieronymus affirmat eſſe ex opprobrijs Aegypti, hoc eſt, reliquijs idololatriæ requirere ſtellarum curſus, & futurorum ex eis euenta rimari. Diuus Gregorius Homelia decima in Mathematicos inuehitur, meminitq; eos qui Priſcillianiſtæ dicebantur, putare vnumquenq; hominem naſci ſub conſtitutionibus ſtellarum. Mitto Lactantium affirmantem Aſtrologiam, Aruſpicinam, Necromantiam, Magicam, à malignis Angelis inuētam. Mitto alios complures eam condemnantes, vt diuus Ambroſius in Hexameron qui vanam & inutilem & impoſſibilem iſtam Genethliacorum artem affirmat, illudq; inter alia experimentum affert prædictum, vt ex ortu Lunę pluuiæ funderentur, cuius quamuis cupidus eſſet, tamen aſſertiones huiuſmodi veras eſſe nolebat. Deniq; inquit, delectatus ſum quòd nullus imber effuſus eſt, donec precibus Eccleſiæ datus manifeſtaret, non de initijs Lunæ eum ſperandum eſſe, ſed prouidentia & miſericordia creatoris. Eadem ferè ſemita, Leo, Seuerianus, Theodoretus, Caſſiodorus, multiſariam præſertim in Pſalmorum commentarijs & quicunque vel antè vel poſt Theologi fuêre, aut doctrina, aut ſanctitate, aut vtroq; inſignes proceſsêre. At inquient nonnulli, non ita poſteriores Theologi abſolutè atq; ſimpliciter Aſtrologiam damnauêre, quemadmodum & Priſci, non Thomas Aquinas, non alij. Falſum hoc quidem vt oſtendetur, & ipſorum nomini maximè iniurium, qui ſcilicet & à Sacris literis & à præclariſſimis illis veteribus Theologis tota Eccleſia celebratis aut diſceſſiſſent, aut diſcedere voluiſſent. Diuus Thomas in expoſitione Symboli affirmat, eos factis oſtendere plures Deos ſe credere, qui non ſolùm putant cœleſtia corpora imprimere in voluntatem hominis poſſe, ſed & illos etiam qui in factis ſuis certa accipiunt tēpora, damnatq; Aſtrolabia, quæ tamen ad vſum verę Mathematicæ in deprehendendis ſtellarum motibus & magnitudinibus pertinent. Idem in libro de Sortibus, & in ſecundo volumine Theologicæ ſummę partis 2. introducit Auguſtinū ſecundo ſuper Geneſim ad literam cōtra Mathematicos decernentem: ſi quando ab eis verum prænuncietur fieri id ipſum occultiſſimo immundorum ſpirituum inſtinctu, quem neſcientes humanę mentes patiuntur. Eundemque ſecundo de Chriſtiana doctrina libro citat aſſerentem: ad pacta quædam cum dęmonibus inita id ipſum pertinere. Idem quoque in libro de Iudicijs aſtrorum fretus Auguſtini auctoritate pronunciat diabolum immiſcere ſe operationibus eorum, qui iudicijs aſtrorum intendunt. In ſecunda quoque parte ſecundi voluminis Theologicæ ſummæ de diuinatione aſtrorum loquens, affirmat & probat duplices effectus ſubtrahi cœleſtium corporum (vt eius vtar verbo) cauſalitati, eos videlicet actus qui libero ſubſtant arbitrio, & effectus omnes qui per accidens, ſiue humanis, ſiue naturalibus in rebus eueniunt. At ſi quis & Thomam & alios opinatos dixerit diſpoſitiones aliquas ex cœlo in homines deriuari: Indeque mores plurimum fluere contenderit, is quam longè fallatur & quàm præpoſtera ſanctis doctisq; hominibus imponat, ex nono huiuſce libri capite poterit commoneri. Diuus item Bonauentura in prima Centiloquij parte di-

uinatio-

uinationem ipſam quæ ex aſtrorum inſpectione dies & horas in agendis cuſtodit rebus, aſſerit deceptionem illuſionemq́; eſſe diaboli, atq; ideò maledictam à Deo atque interdictam ab Eccleſia. Henricus ex Haſſia multiſariàm diuinatrici derogat Aſtrologiæ atq; inter alia ridet eas quas in cœlo fingunt imagines, in commentarijs in ſacram Geneſim ſitumq́; & ordinem Planetarum incertum oſtendit, quod negocium procedente opere pluribus exequemur. Petrus Tarantaſius qui poſtea Pontiſex Innocentius eius nominis Quintus appellatus eſt, in quarto commentariorum in Sententias ſuperſtitionis & impietatis nomine culpat qui tempora arbitrio ſuppoſita ſeruant, & ſub ſignis inchoant actiones: In eandem ſuperſtitionem & Ioannes quoq; Gerſon ſcripſit & alij pleriq;. Quamobrem apertiſſimè conſtat & antiquos iuniores & proximos etiam noſtro ſeculo Theologos vanitati Aſtrologicæ, hoſtes & plurimùm infenſos fuiſſe, ne à veritate & Sacris literis diſſentirent.

Quantum autem Eccleſia ipſa abominata fuerit hanc vanitatem, quãtumq́; ab eius abhorrere conſortio filiorum mentes deſiderauerit, multifariàm poſſet oſtendi, ſed paucis contenti erimus: Quandoquidem & earum etiam quas ſuprà citauimus ſententiarum aliquas accepit ab auctoribus illis, quos ſuprà meminimus, eaſq́; inter Decreta promulgauit. In Toletana ſynodo (quod & meminit Ioannes de Turre Cremata in Summa Eccleſiæ) aduerſus Aſtrologiam ita decretũ eſt: Si quis Aſtrologiæ vel Matheſi exiſtimat eſſe credendum, anathema ſit. Item primo quoq; capite de ſortilegijs, cauetur ne aliquibus in rebus quis diuinationes aliquas obſeruare præſumat: in ſecũdo eiuſdem tituli capite decernitur, preſbyterum quẽdam grauiſſimè erraſſe, nec modicam peccati maculam contraxiſſe, propterea quod ex Aſtrolabij inſpectione furtũ cuiuſdam Eccleſiæ recuperare quæſierat, tametſi bono id zelo & ſimplicitate feciſſet. In Pontificijs quoq; decretis xxvj. quæſtione ij. Mathematici & genethliaci Auguſtini auctoritate ſub pernicioſa ſuperſtitione comprehenduntur, & eorum ars penitùs Chriſtiano repudianda fugiendaque proponitur, eoque loco vniuerſa diuinandi ſuperſtitio damnatur, eiuſq́; omnes penè ſpecies recenſentur ſummatim: Eodem quoque loco definitur Chriſtianam & veram pietatẽ, Mathematicos ipſos & Planetarios expellere atq; damnare: Decreto item iunioris Gregorij anathema pronunciatur Aſtrologus ſub Aruſpicum nomine: nam & in libro de Natura dæmonum docet Auguſtinus, Aruſpicum nomine apud noſtros deſignari qui dies & horas in agendis negotijs operibusque cuſtodiunt, nec non vij. quæſti. xxvij. cauſæ: decernitur magnum eſſe peccatum dies obſeruare, & annos, & mẽſes, & tempora, nec ob id inchoare velle aut exordiri quicquam, quòd fauſta autem infauſta eiuſmodi tempora exiſtimentur: eſt & articulus Pariſienſis Theologicæ facultatis, aduerſus ſuperſtitiones hunc in modum promulgatus: quod inire cum dæmonibus pactum tacitum vel expreſſum ſit idololatria, vel ſpecies idololatriæ & apoſtaſiæ error: pactumque eſſe implicitum dicitur in omni obſeruatione ſuperſtitioſa, cuius effectus non debeat à Deo vel à natura rationabiliter expectari: ſuprà autem cùm aliorum, tùm Auguſtini præſertim auctoritate monſtrauimus Aſtrologorum artem nullam eſſe, & ſuperſtitionis genus haberi, & ad tacitum pactum pertinere: & ſanè qui mitiùs etiam interpretari hæc ipſa voluerint, inficias ire non poſſunt, pericoloſiſſimum eſſe tàm aperto ſe diſcrimini exponere, quod noſtra tamen tempeſtate ab omnibus ferè ordinibus peccatur ex inobſeruatione ciuilium legum, quæ acerrimas pœnas huiuſmodi ſuperſtitioſis propoſuêre.

In Iuſtiniani enim principis Codice, Mathematicam artem damnabilem eſſe & omnino interdictam aſſeritur, ſubditurq́; Conſtantini decreto pœnam capitis impoſitam ei qui aruſpicem aut Mathematicum cõſuluiſſet. Sed ſi quis in Cęſaris comitatu Mathematicus deprehenſus fuiſſet, & conuictus, pœnis eculei deputabatur. Genus hoc hominum, prudentes legum poſitores, tàm exoſum habuerunt, vt cùm eſſet cautum, ne ſocius, & particeps criminis accuſare poſſet, Mathematicus exciperetur, quod Gulielmus cognomento Speculator, inter legum interpretes eximiæ auctoritatis, titulo de Accuſatoribus meminit. Ante Iuſtinianum verò, vrbe Roma ignominioſè expulſi, ſub Tiberio, ſub Vitellio, ſub Diocletiano, ſub Conſtantino, ſub Gratiano, ſub Valentiniano, ſub Theodoſio, & vel profeſſionem deſerere, vel eius pœnas luere ſunt coacti: adeò inutiles & noxij ciuitatibus iudicati ſunt, & eſt adhuc qui

muſſitet,

muſſitet,qui magis hiatibus & cubitalibus verbis ſatagit, quod & Lucius & alij nullũ orationis florem renentes,inconſultis duntaxat rationibus, anxij ſatagerunt: Verùm non minus inepta & inconcinna illa garrulitas, quam iſtorum viribus effœta barbaries,hi ſaltem quid voluiſſent conficere, quanquàm re nequirent,animo ſatis conceperunt,illis veluti inani cucurbitæ nil verè præter ſonum: oſtentatio nihilominus tumida,& hamatę ſententiæ,nil ad propoſitam quæſtionem facientes,quib. veluti conuiuali furcilla, veneta precioſiora obſonia confoderent. Quid rogo? quid Ariſtoteles in libro de Cœlo ad Alexandrum Aſtrologis adſtipulatur, qui diuinatricem hanc vanitatem,ſuo potiùs ſilentio damnauit, quàm ſua loquacitate Maternus extulerit: cur cauſarum ſcriptor affertur in medium,apud quem non dubium, cœlum vniuerſalem cauſam & eſſe, & haberi debere,à qua particulares effectus, minimè perendos oſtendimus. Qua de re Ptolemæi teſtimonium citatur, quod hac in cauſa non plus faciendum,quàm vox cauponis cuiuſpiam,quæ vini ſui præcellentiam ſtentoreo præconio venditaret,quid eſt cauſæ? vt ſacra Gregorij perperam deſumatur auctoritas,cuius in confutandis Mathematicorum decretis,in medium pręclara teſtimonia duximus:ſed & ſcrupi Pharſalici,& Georgij ſcópuli,& vada Tholoſana ad Aſtronomiam illam,quę ſyderum motus,& moles emenſa eſt,veriùs referuntur,quod ſi quando aut Lucanus, aut Vergilius, aut alij poëtæ, adſtipulari genethliacis videntur,minus eſt eorum teſtimonium, quàm vt legitimum haberi debeat, ne dum maioris præiudicij loco: Nanq; & ſimul funditant fabellas alias: & deorum plurium cultus deteſtãdos, & omnino ſacrilegos: Atqui non nunquàm vanitatem Aſtrologicam derident Poëtæ,quod in Satyris incontrouersè deprehenditur. Iam de Poëtis teſtimonia ſumpta non improbantur,cùm vel mores deſcribuntur honeſti,vel rationalia traduntur præcepta: Sic & Ariſtoteles philoſophorũ grauiſſimus in œconomicis,in ethicis,in naturalibus, in rhetoricis præcipuè atq; etiam diuinis in rebus, & Homeri, & aliorum Poëtarum carminib. vſus eſt. Sic & huius tẽpeſtatis, & antiqui etiam noſtræ religionis antiſtites, id factitârunt,quorũ multi quodcunq; rectũ apud philoſophos, genteſq; ipſas reperitur, ab eis tanquàm ab iniuſtis poſſeſſoribus, in noſtrum vſum vendicandum monuêre: quoniã omne verum à Deo eſt ſuprema veritate,cuius ipſi cultores ſumus. Sic Hieronymus, Romanũ docet oratorem. Sic magnus ille Baſilius, libello proprio indicauit. Sic Auguſtinus effecit & in libris de Chriſtiana doctrina faciendum edocuit. Sic alij effecêre. Exemplo Moſis,quem in omni Aegyptiorum doctrina eruditum, Sacræ literæ ſubſignârunt: Exemplo Pauli,qui & Epimenidis, & Menandri, & Arati verſib. vtitur, apud quẽ etiã illud pro philoſophis legitur, *quod notum eſt Dei, manifeſtũ eſt illis*. Quid? quod & Ioannes Damaſcenus inter eos qui Græca lingua ſcripſerunt, Theologus admodum ſubtilis, librum περὶ ἑρμηνείας Ariſtotelem interpretatus eſt, & Ciceronem: Auguſtinus quoq;, liberales diſciplinas olim exorſus omnes, aliquas abſoluit: Diuꝰ Thomas vniuerſam penè Ariſtotelis philoſophiam expoſuit, & plurima quoq; eius dogmata, ſuis etiam libris Theologicis inſeruit: Sic & Bonauentura: quin & diuus Vincẽtius de Logicis etiam ſuppoſitionib. ſcripſit: ſic alij penè innumeri, vt partim aurum, partim argentum, partim vtrumq;, hoc eſt, ſapientiam & eloquentiam, & recta inſtituta quæpiã, ab iniuſtis poſſeſſorib. auferrent: neq; enim vnquàm veritatem aut damnârunt noſtri illi ſanctiſſimi antiſtites, aut ereptam cuiquam voluerũt, quin & ab his qui inter noſtros errauerunt quæcunq; bona dixerunt, minimè formidârunt: neq; enim propter errorem illum de iteratione baptiſmatis, abiecerunt ſcripta Cypriani martyris & aliorũ qui ex ignoratione exorbitârunt: quid? quod ſub Origenis nomine, multa deteſtata plurima ſuſcepta ſunt ab ipſa Eccleſia. Sic & beatus Hieronymus, bona q̃piam deſumpſit à multis quos in aliquo damnauit hæreſeos; ille idem propter eruditionem Lactantij quoq; & aliorum qui plæriſq; errorib. laborârunt, libros nõ abijcit. Sic & magnus ille Auguſtinus, in libris de doctrina Chriſtiana, Ticonij hæretici regulas quaſdã, & adhibet, & probat. Hæc diximus quæ fortè parerga, hoc eſt, pręter negocium æſtimauerint, qui non animaduertent, quædam & in hæreticis, & in gentibus damnata, quædam item ab eis bona vel non mala vendicata: Ab Aſtrologis autẽ nihil ſumptum eſſe diuinatoribus, ſed eorum omnia abiecta, exploſa, exſibilata.

CAP.

CAP. VIII.

FORTVITA À COELO PER SE NON PENDERE, SED NEC præterita, nec quæ ad alios attinent, ex vlla poſſe conſtellatione præuideri, nec item futura multò pòſt tempore, à præſenti conſtellatione poſſe produci.

SEd iam Phyſicis Theologicisque rationibus manus admouendæ ſunt, vt
ſuperſtitioſam hanc vanitatem demoliamur: ea potiſſimùm de rebus for-
tuitis diuinare ſatagit, quarum bono vel malo euentu, fortunatos vel in-
fortunatos homines vocāt: idcirco enim verſatur circa eas libentiùs, quod
fieri ſine proxima cauſa videantur, ſicuti feliciter & infeliciter nauigare, regi placere,
latronibus occurrere, periculum ruituræ mox domus euadere, fodiētem terram the-
ſaurum inuenire. Hæc, inquam, de cœlo, ſicuti nec pendere, ita nec præuideri poſſe
diui Thomæ ratione probatur, tàm in tertio contra Gentes libro (quo loco fauere A-
ſtrologorum ſententiæ videtur) cùm de fortunatis à cœlo hominibus, & infortunatis
diſputat: quam in primâ parte Theologicæ ſummæ, hoc fundamento eius ratio inni-
titur, quod ex natura, nō autem intellectu, aut electione, agunt cœleſtia corpora, quæ
naturalia ſunt: naturæ autem proprium & peculiare eſſe vt ad vnum tendat; quapro-
pter quod vnum ex ſe non eſt, ad cœlum naturalem ſcillicet cauſam, referendum non
eſſe conuincitur: Siquidem effectus non vnus, naturæ ipſi vnum parienti producen-
tique acceptus per ſe referri nequit: quæ verò ex accidenti concurrunt, inuicemque
conueniunt, ea verè & per ſe vnum non ſunt, ſed duntaxat vnum per accidens, cùm
ordinem ad ſeſe, vllum non poſſideant, huiuſmodi autem eſſe fortuita, fortuita cùm
dico ea intelligo, quæ pręter intentionem operantis eueniunt, vt cùm dicimus fortu-
na id factum eſt, ita fortè euenit, non ex aliqua cauſa, verbi gratia: propoſuit agricola
terram fodere, culturā ſoli cogitās, accidit vt theſaurum inueniat, fortuitò factum di-
cimus, nec alia adducitur cauſa, quàm fortuna. Cauſa, inquam, per accidens, non per
ſe: nam foſſio quidem terræ, cauſa dici non poteſt, cùm non ſit terra quatenus terra
eſt locus, ſed accidit eundum locum, terram ſimul eſſe latebramq; theſauri: nullam i-
gitur vnam eſt afferre cauſam inuentionis theſauri, ſed plurium cauſarum, cōcurſum
planè fortuitum. Duplex olim error circa fortunam, alij eam negabant, non quod ea
quæ improuiſa ſunt, ſuperioribus prouiſa mentibus inficiarentur, ſed arbitrabantur
huiuſmodi euenta, neceſſariò habere proximam per ſe cauſam: quod Ariſtoteles ſe-
cundo Phyſicæ Auſcultationis libro, & ſexto Metaphyſicæ, fortiſſimè confutat: Nanq;
quod vnū ſecundùm accidens eſt, cauſam per ſe vnam habere non poteſt: vt hominē
eundem Muſicum eſſe & bellatorem: quę nullum inter ſe ordinē nacta ſunt: putârunt
alij fortuita nullo conſilio ſuperioris cauſæ produci, nulla prouidentia euenire: quam
quidem impiam deteſtabilemq; opinionem, non ſolùm Theologi noſtri, & alij philo-
ſophi celebres confutârunt, ſed & ipſe Ariſtoteles apertiſſimè conuellit: nam in Ethi-
cis ad Nicomachum definit, curæ eſſe homines deis, præcipueq; ſapientes: Et in Mo-
ralibus quoq; ad Endemum, vbi de bona fortuna diſſeruit: nota eſſe Deo ſenſibilia o-
mnia, præterita atque futura, & in his dirigi nos ab eo clariſſimè aſſeuerauit: quod et-
iam in libro de Mundo confirmauit: poteſt igitur quod fortuitum eſt, ab intelligenti
cauſa ſimul coniungi atq; produci, à naturali & ratione carenti minimè poteſt, quę ad
vnum duntaxat vergit atq; procumbit: quapropter inſtigare hominem ad foſſionem
ſepulchri, in quo theſaurus lateat, naturalis cauſæ eſſe non poteſt ad vnum tendentis,
ſed rationalis & intelligentis: cuius proprium eſt rem vnam ad aliam referre & ordi-
nare: ſic cuſtos Angelus poteſt occultis motibus inuitare pauperem agricolam ad eū
locum effodiendum, vbi nouit eſſe theſaurum, & quod pauperi fuit fortuna, conſiliū
tamen Angelo fuerit, huc illud Auguſtini, in quinto de ciuitate Dei ſpectat, cùm in-
quit: Non cauſas quæ dicuntur fortuitæ, vnde & fortuna nomen accepit, nul[illegible]
dicimus, ſed latentes eaſque tribuimus, vel veri Dei, vel quorumlibet ſpiritu[illegible] vo-
luntati: Dixit quorumlibet, cùm etiam mali ex permiſſu idem poſſent, quanquam nec
eadem poteſtate qua boni, nec eodem fine facerent. Proclus Platonicus in com-
mentarijs in Timæum, definit fortunam eſſe dæmonicam poteſtatem, congregan-

tem inuicem cauſas inter ſe diuulſas; Nec differt à Peripateticis, decernentibus fortunam cauſam eſſe in electione humana, & ob id ſecernitur à caſu: cauſam, inquam, aliquid efficientem, ſed ex accidenti: ille autem cauſam remotiorem occultioremque: hi proximam notamque reſpexerunt: fortuita igitur, Deo & angelis præuiſa, atq; conſulta erga homines ſunt: vnde & adinuentionem theſauri mitti agricolator poteſt, alioqnin inſcius benè ſibi futurum: à cœlo autem virtuteq; cœleſti fieri (vt ſuprà diximus) minimè poteſt: neque enim ille à cœlo habere vnquàm aliud poſſet, quàm propenſionem animi ad egreſſum magis quàm ad quietem: ſicut & hoc quoq; à corporis habitu eſſe potuit, ex quo alij ſedentarij & pigri magis, alij ambulatores & vegetiores homines ſunt: colligere igitur poſſumus, ſi fortuita cauſam certā ſtatamq; in cœlo non habent, nec inde per ſe dependeant (vt eſt probatum) ea nullo pacto ab Aſtrologis (etiam ſi aliquid eſſet Aſtrologia) præuideri atq; prædici poſſe.

Multa hic Lucius incaſſum funditat ex Thoma decerpta minimè animaduertens omnia quæ djcit Thomas, ſi concedantur, nihil tamen eſſe Aſtrologiam, ratione eiuſdem Thomæ, eo maximè loco deſumpta vnde Aſtrologis arrogari videtur fauor, quem tamen eis à prudentiſſimo ſanctiſſimoque viro derogatum vidimus, In tractatu de Indicijs aſtrorum, in libro de Sortibus: in quæſti. xcv. ſecundi voluminis ſecundæ partis theologicæ ſummæ, quod quomodo perſentiens Aſtrologiæ defenſor, de cœli anima ſeu mauis intelligentia coniuncta, nonnulla ſpargit, quæ nullo pacto ad aſtra poſſnnt referri, quorum corporei non autem ſpiritales effectus ſunt: nec eorum conſideratio ſub Aſtrologia comprehenditur. Atqui, nec patruus, nec ego enixè contendimus, à cœlo auferendum, quod eis & Thomas & Scotus impartiri videntur, de ſyderum viribus, de ſuis in nos profluuijs, ſed oſtendimus nulla id certa ratione extorqueri, qnod etiam ſi concedamus, artem nihilominus Aſtrologiæ inefficacem nullamque defendimus non auctoritate ſolùm Auguſtini & aliorum, quod ſuprà fecimus, ſed naturalibus theologiciſque rationibus. Enimuerò pernicioſus hic error apud multorum mentes inoleuit, vt cùm quidpiam vident quod humanas excedere vires appareat, cœlo id adſcribant: malè adeò compotes mentis vt in cauſam cognitionis expertem referant, dicunt illa quidem à Deo diſponi & ordinari, ſed per cœlum ſyderaque compleri. At falluntur: nam intercedentes cauſæ inter Deum & homines, ſicuti inferiores Deo, itá ſublimiores altioreſque hominibus eſſe debent, hominibus, inquam, ratione pollentibus: & ſanè quæ rationalia ſunt, non debent per irrationalia & ignobiliora ab auctore primo diſponi, nec incorporea per corporea gubernari. Videmus enim elementalem molem, vtpote deteriorem, per cœleſtem quæ melior eſt, regi & gubernari: non ſecus res humanæ, Angelorum miniſterio, qui natura dignitateque medij inter nos & Deum meritò gubernantur. *Sunt enim* (vt inquit Apoſtolus) *adminiſtratorij ſpiritus propter eos miſſi, qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Deberent igitur cùm à Deo ad terram deſcendunt, per cœlum deſcendere, cùm autem à Deo ad homines deſcendere per Angelos: cæterùm commoneri non ſolùm à Prophetis & ab errore poſſent liberari; apud quos legitur Angelum Perſarum, Græcorū, Hebræorum ſuis populis prouidentes. Sed & à Platone omnibuſque Platonicis erudiri quibus perſuaſum locales Deos vrbibus, regnis, hominibuſque præpoſitos. Quorum mentionem quoq; factam ab Ariſtotele, & antiquior Iſidorus, & Clemens Alexandrinus in Stromatis memoriæ prodiderunt. Neque enim ad fatum extemplò confugerent, vnde & fatui planè diſcedunt. Fatum, inquam, id eſt, ſyderum conſtitutionem cùm quid aut naſcitur, aut concipitur, aut inchoatur, quanquàm ſunt alia fati ſenſa & nomen id in multiplicem ſignificationem apud antiquos acceptum eſt: vnā diximus, alia eſt ipſa natura, & ſic ab Alexandro Aphrodiſæo in libro de Fato definitur: Fatum eſſe ipſam naturam quæ principium aliud eſt ab electione: quare fato ignē calefacere, aquam humidam eſſe, ſed & cùm quis diſſoluto corporis temperamento moritur, fato moritur. Si verò violenter occiditur, fato non moritur. Quemadmodum apud Vergilium de Didone ſibi manus inferente legitur:

Sed quia nec fato, merita nec morte peribat: & Curtius de Indorum ſapientibus ſcribens inquit: apud eos præoccupare diem fati pulchrum eſt. Ariſtoteles quoque quinto libro Phyſicæ Auſcultationis fatales vocauit generationes quæ ſecundùm naturam fiunt. Demoſthenes quoque hac de re ita loquitur: ὁ μὲν τῆς γονῆς οἱ νο-

μίζων μονὸν γίνεσθαι τὸ τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸ αὐτόματον ϑανατὸν περιεχόμενον. Tertiam fati ſignificationem dixerunt cauſarum ſeriem ordinemque neceſſario nexu cuncta producentem, qui falluntur apertiſſimè: contingentiam tollentes quam & Peripatetici & noſtri Theologi fortiſſimè probant: Illi contrà putant nihil non fieri neceſſariò in ipſa natura, ſi quis omnes ſimul cauſas complectatur, at defendi facilè poteſt, multa fieri extra neceſſitatē in naturalibus rebus, & quæ arbitratu noſtro fiunt: Namq; non omnē quod fit naturaliter, fit neceſſariò, qa poteſt opus naturæ impediri in ijs quæ arbitrio fiunt, quia noſtrū arbitriū omnino liberū & libera prorſus electio. At illi vrgebūt, affirmantes id quod opus naturæ impedit à naturali cauſa eſſe, quam iterū neceſſariā cōtendent, quæ tandem in cœlum referatur, ſed falluntur: nam quamuis naturalis illa ſit cauſa, potuit tamen & eſſe & impediri cùm agebat, quò fit vt impedimentum illud contingens ſit non neceſſarium, & ſi de illo rurſus impedimento inſtent, quod cùm naturale & ſit & habeatur neceſſariò aut impedietur aut non impedietur, vel hac ratione repellendi ſunt, quod ſi mundum æternum putant progreſſuros eos à contingente cauſa in contingentem, inter quas ordo ſit ſemper accidentalis, nec ad vllam vnquam cauſam naturalem peruenturos: vnde neceſſitas pendeat, quando & ipſi cœleſti cauſæ, & ipſa materia, & inferiores cauſæ facilè obſtant, ſi verò de creatione nobiſcum ſentient, deuenient quàm totius ad primam rerum contingentem inſtitutionem, hoc eſt, ad liberam Dei creantis voluntatem, vnde auſeretur neceſſitas, non inferetur, & hoc in omni cauſarum naturalium efficientia: ſiue totum quod fit à proxima fiat cauſa, nec aliud agant ſuperiora quàm vt ad agendum proximam ipſam cauſam moueant, aut impellant, ſiue idipſum gradatim à cauſis pendeat ordinis perfectione inter ſe diſtantibus, ita vt communiorem in opere ipſo rationem ad cauſam pertinere magis communem dicant, atque ita deinceps donec ad propriam rei ſpeciem & naturam deueniatur, quæ à propria & proxima cauſa dependeat. In arbitrarijs autem rebus, vel præter rationem falli eos experimenta probant, & quæ contra moliri ſatagunt, putando nihil eligi non præiudicatum à ratione falſis aſſumptionibus nituntur. Alia huius nominis fati ſignificatio eſt, diuini conſilij executio certa, ineuitabilisque ſucceſſus, quàm ſi quis fatum vocet, rectiùs, auctore Auguſtino, ſentiet quàm loquetur. Videtur etiam aliquando fatum pro caſu ſumptum atque fortuna, quam quis aut experiri voluerit, vt eſt illud in vita Lucani de Cæſare:

— placet alea fati,

Alterutrum menſura caput —. Eum enim committentem ſe fortunæ introducit nullam pro victoria certitudinem, arbitratus niſi quam caſus attuliſſet, quod Aleæ nomen explanat. Errârunt in quarta fati acceptione multi, putantes noſtram idcircò libertatem periclitari, non animaduertentes, & nos quoque eſſe inter has cauſas, nec ſolùm pati, ſed agere: & ſiue Dei præuidentia, ſiue prouidentiam attendas, nullum fit præiudicium liberis actionibus noſtris. Nam ſi præuidentiam, cur non liberè facio, quod præuidit Deus me facturum? Nam ſi erit quod ille præuidit, vtiq; liberè faciam quod liberè me facturum ille prçuidit: ſed & quia erit quod voluit, voluit autem me eſſe liberum, liberè agam quicquid agam: niſi ipſe mihi meam libertatem ademerit, in cuius manu ſunt non modò cogitationum noſtrarum euētus, ſed & ipſe cogitationes, ipſa conſilia, ipſa propoſita, quæ omnia moderatur, nunc in his quæ nec ad virtutes pertinent, nec ad vitia inclinans, quo libitum illi ſi ita decreti alicuius ſui perfectio poſtulet: Nūc virtutes in nobis, ſed & nobiſcum inchoans, & inchoatas abſoluens atq; perficiens: Nunc à virtutibus ad vitium motos ad iuſtitiam perducit, vel leni correctione pro miſericordia, vel flagellis grauibus pro iuſtitia: omnia ſemper aut bona, aut occaſiones certè faciens bonorum.

Sed iam de fortuitis quantum ad propoſitum noſtrum in confutandis Aſtrologis attinet, abundè dictum eſt: qui & in præteritis & in his quæ ad alios attinent, quæque multò pòſt euentura ſunt, grauiùs etiam aberrant. De his enim quæ genituræ horam antecedunt tàm liberè quàm de alijs pronunciant, vnde illud ſequitur abſurdum ſuptaq́, quam dici poteſt deridiculum, vt cauſa efficiēs effectu ſuo poſterior ſit. Si enim præſens conſtellatio cauſa eſt effectus eius qui olim præterijt: ille idem vtiq; præceſſit & anteiuit cauſam ſuam efficientem quo quid dici poteſt deliratius: pari pacto & de præteritis ſimul atq; alienis ariolantur, cùm de hora qua filius naſcitur, de parentum,

auorum,

auorum,maiorumq; natu fratrum,naturis fortunisq; vaticinantur. Nec audienda Hali Auenrodam inſania, qui Ptolemæi Apotheleſmata enarrans, inquit, tunc ſolum mulierem congredientem viro concipere, cùm ea incidit hora, cuius conſtellatio cũ parentum conſtellatione cõcordet, & quia ea quæ vni alio cõueniunt, inter ſe quoq; conuenire neceſſe eſt, eò fieri vt ſi filiorum omnium geniruræ cum parentum cõſtellationibus conueniant inter ſe quoq; concordes euadant, quare & mutuo ſua inuicem fata illos ſignificare fratris frater, & parentis filius. Ex hac poſitione primum hoc ſequitur ex hora conceptionis mulieris, non partus, debere is qui concipitur parentis fata ſignificare: ſequitur & illud, vt ſub alia cœli inclinatione parer ſi naſcatur, mater ſub alia, vna ſit quærenda conſtellatio, quę tàm diuerſis conſtellationibus quadret atq; reſpondeat: Sed quomodo tot filiorum thematis patris matriſq; ſimul reſpondebunt, ab iiſdem enim ſyderibus, ab iiſdem cœli regionibus peti in omnibus oportet parentum ſignificatio, à quarta ſiquidem & à decima cœli domo ſortem patris & matris, inueſtigatis Aſtrologi, à Sole, item Saturno, Venere, & Luna: Horum autem diſpoſitio in thematis geniturarum varia ſemper & multiplex pro varietate filiorum eſt. Quî fieri ergo poteſt vt iſta varietas à conſtellationibus genitorum non euàriet, quæ priùs à ſe ipſa diſcordat? aut illud quomodo tuebuntur? vtidem pater neceſſariò fortunatus ſimul & infortunatus nõ ſit, cùm alter filiorum quartam puta domum infelicibus obſeſſam radijs teneat, alter verò felicibus illuſtratam. Iam vulgus Aſtrologorum plagam accipit inſanabiliorem, quò magis curare alias imperitè ſatagit, nõ ab omnibus aiunt filijs, ſed ab eo qui eſt natu maximus parentum fata præuidentur. Sed hoc apertè dogmatis Auenrodan aduerſatur, qui fratrum genituras idcircò inter ſe dixit conuenire, quoniam cum parentum conſtellationibus pariter omnes cõueniebant. Illud autem ſummoperè irridendum, non concipere mulierem, niſi ea hora qua conſtellationes ipſæ conſpirent & conſonent, ex quibus poſſit Aſtrologus fabulari: quaſi eorum dementiæ & cœlum, & tota natura deſeruiat, qui etiam ex hora qua infans naſcitur, mendaciſſimè inſaneq; diuulgant: effici ea quæ in fratribus in parentibus iam diu præterierunt. Horum non contenta ſuperſtitio promittit, & quæ multo pòſt tempore ſunt futura à præſenti conſtellatione produci poſſe: Verbi cauſa, Planetam orientalem in prima vitæ parte præſtare quod pollicetur occidentalis in ſecunda, qui horoſcopũ tenuerit vel eius dominus fuerit citò dare quæ ſua ſunt paulò poſt eum qui in medio cœlo fuerit, qui Occidenti præfuerit, vel ei affuerit ſerò, ſeriùs qui in imo loco fuerit collocatus: Nõnne vidit Aſtrologorum ruditas illud ſequi non fieri videlicet à conſtellationibus quod ſunt factura cùm ipſæ ſunt conſtellationes, ſed poſtquàm prçteriêre, & quidem annis multis: ſubindeq; hallucinantur, nec vllo pacto vident neceſſaria conſecutione ſubduci naturalẽ cauſam, qualem eſſe cœleſtem, non diffitentur, tùm efficaciorem exiſtimari, cùm non eſt quàm cùm eſt. Non remanet autem cœleſtis influxus in corpore inſtar Medicinæ, inſtar formarum generabilium, Inſtar lapillorum & metallorum virtutis ſeminariæ, vt blaterat Lucius, nec virtus inde nobis infunditur, quæ ſuo tempore pro natura agentis materięq; habilitate ſuos tandem effectus in lucem prodat. Siquidem agentis natura eſt, tùm agere cùm eſt, nõ autem cùm abeſt, & eo maximè efficacem eſſe cùm abijt. Præterijt autẽ ſyderum illa cõfiguratio, nec vis aut ſemen reliquit quibus effectus propagarentur: Quod verò attinet ad materiam vt tempus ſcilicet habile expectetur, quod item ſerò effectus edant Planetæ pro diuerſa locorũ domorumq; poſitione, & quod præterquam tardè præſtare ſua beneficia non poſſint: Hoc totum rationalis cauſæ eſt pro arbitrio voluntateq; agentis: naturalis autem nec eſt, nec eſſe poteſt. Præterea ſi cœlum quidem ex ſe dat, ſtatim quod daturum eſt, materiæ autem diſpoſitio eſt in mora, nõ Aſtrologi certè, ſed naturalis philoſophi munus erit, euentus, tempora, cognoſcere, cùm materiæ ſtatum ille conditionemq; ſpeculetur: Rurſus vbi conſeruetur iſta virtus edoceant, vtiq; aut in materia, aut in cauſis inferioribus & ſecundarijs conſeruabitur, quorum ſiue vtrumq; ſiue alterum dicant tueri nunquàm poterunt, vt aut in æſtu fluentis fluentiſq; materiæ, aut in tam varia atq; mutabili particularium cauſarum multitudine virtus cœleſtis & eadem & ſtabilis diuturno tempore permaneat.

CAP. IX.

AVSPICATIONES QVAE ELECTIONES DICVNTVR, vanas eſſe & nullas: Item nec mores hominum, nec bonas aut malas leges à cælo pendere, corporeas quoq; diſpoſitiones ab eo non effici.

DE auſpicationlbus quas electioncs dicunt, multa Aſtrologorum vanitas impoſſibilesque ſententiæ, quæ clarè nobis diſcutientibus patebunt: aut enim in re quam quis auſpicatò facturus eſt, fauorabile ſibi cœlum natalis conſtellatio fecit, aut aduerſum, ſi hoc dcderis, nihil auſpicatio prodeſt, ex ſentẽtia Ptolemæi in vj. centum enunciatorum verbo quod peſſimè quidem translatum habetur vulgò, quare illam rem infeliciter ſemper aggredietur, feliciterque abſtincbit ab ea. Si primum nulla opus horarum electione, ſed tua tibi clectio ſufficit, quoniam tunc felicirer rem illam aggredieris, cùm te ad illam animus inuitabit, neque enim aliud eſt eſſe fortunatum (ſi fortunatus aliquis eſt à cœlo) quam imaginationem cœlitùs moueri, vt his & modis & temporibus vnumquodq; faciendum ſuſcipiatur, quibus feliciter optata ſucccdant. Quocirca, auctore Ariſtotele, non prodeſt fortunato conſilium, ne fortè eò diſtrahatur abducaturque, adeò vt inſtinctus impetusque fruſtretur, quo in res deſideratas alioquin fcrretur. Qnid ergo nugamini noui defenſores Aſtrologiæ, & fauori cœleſti & minimè etiam conciliato ipſas electiones prodeſſc blaterantes: nam ſi cœleſtis configuratio tibi quidpiam minatur, num quaſi libeto pollcat arbitrio, ſcntentiam mutabit, & propitiùs influet: Si horam tute ipſe delegeris, qua veluti cœnatus ille & exhilaratus mero, quod bibaces præſides ſolent, te reum abſoluat. Dicis, ſunt plura media conſequendo fini aptata, quibus prodeſt clectio. Dic rogo & illud, num cœlum ſua muncra nullo intermedio largitut? Scio reſpondcbis mcdijs operibus humanis, cùm reges ipſos, vt hoc vtar exemplo, vel electio principum, vel ſuffragia populi, vel milites faciant: Igitur & ſi reges facit cœlum, vt vultis, facit & propitios principes & addictos populos, & beneuolos milites. Siquidem receptum ſua munera opportunis ad ea conſequenda medijs clargiri, hinc quoq; deducitur, ſi cuipiam ex natali conſtellationc regnum abnuitur: Media quoque ad obtinendum ipſum commoda pariter denegari, quare nulla horarum electio eum conſtituet regem, quem ne regnet dum naſceretur, ſydera prænotârint. Vellem quicunq; horarum electionibus vacant, eam eligerent qua liberantur inſani, vellem & Lucius (qui etiam me de patrui opete publicato, calumniatur) ſi viueret reſponderet, an horam delegerit ipſe, cùm primarium ſuæ ciuitatis virum occidere molitus, mala opcratione fruſtratus eſt: an Saturnum ſibi Martemque conciliauerit, cùm domo cxiens, inimicus cum enſis occidit: bonus autem rhetor, ne ſibi maiorem conflet inuidiam, non patruum, ſed me deteſtatur, qui libros eius publicaui, in quo putat erratum, quod ſecundo libro de Electionibus, & quarto pariter diſputetur: ignarus adcò & ſcribendorum voluminum artis inſolens, vt non perſpexerit ibi Aſtrologiam inutilem per ſeſe, hîc ctiam inefficacem cum ſnis electionibus oſtendi. Sed & Hali interpres Ptolemæi, partem hanc Aſtrologiæ de electionibns, friuolam, inefficacemque exiſtimauit, quod patere poteſt legenti textus incorruptos, nos ctiam impoſſibilem probabimus, manifeſtis cxemplis vtentes. Eſto Iupiter de nona cœli regionc, radios ſuos in terram iaculetur, feliccm diccnt Aſtrologi conſtellationem pro itinere capeſſcndo. Quærcndum igitur ab eis, defluxus iſte afflatusque fortunatus, homines iter arrepturos afficiat, an eorum opcrationem, puta cgreſſionem à domo, aſcenſum equi, & ſimilia? Si primum rcſpondcant, afflabuntur afficienturq; illi ſyderis beneficio, quotiens arripcre iter propoſuerint, etiam ſi tunc primum illud non cœperint: præſertim cùm ex eorum ſententia, non præſtet cõſtellatio quod pollicetur, tunc maximè quando eſt, ſed cùm præterijt. Si ſecundum exponant, quo pacto Iouia illa equi aſcenſio, molem viam ſubſternat pedibus, latrones abigat ex itinere, pellat nubes, ſiſtat pluuiam, Solis iubar dcuehat in terras, reſpondit Lucius, poſſe timorem aggreſſoribus inferri: hoc nec vlla ratio, nec experimẽta probant, nouam ſanè addere conſtellationem, configurationi illi cœleſti oportuit, ſi terrorem incutere graſſatoribus debuerunt ſydera, quem alioqui non incuſſiſſent, niſi horam itineris

capiundi,

capiundi, peregrinus ex Ephemeride ſelegiſſet: ſed nec terrena (vt ſomnias) formidi-
nem illam queunt inferre latronibus; ſi eiuſmodi non ſint, quibus ipſi quandoq; pe-
regrini terrores inuehunt hoſtibus, gladijs, inquam, & eo genere armorum eſt opus,
non quadrato aut ſextili aſpectu, qui tibi nil profuerũt; aduerſus gladios hoſtiles, qui
vtinam ſpacium ab hac vanitate deſciſcendi præſtitiſſent, quę non ſolùm ſacris aduer-
ſa literis, condemnata Theologis, exploſa Philoſophis, ſed & Poëtis ipſis exibilata:

Ad primum lapidem vectari, cùm placet hora
Sumitur ex libro, ſi prurit frictus ocelli;
Angulus inſpecta geneſi collyria poſcit, & nos qui poſſumus non irridere? Do-
ceant quæſo, quo in loco defluxus iſte retineatur: In itinere multorum dierum habẽ-
da ſuſpicio eſt, ne virtus illa quæ cœlo deſcenderat, illo equum aſcendente, eodem
deſcendente, rurſus in cœlum aſcendat: vnde viator iſte, nouo ſemper Ioue indigebit.
Nec ſomniare poſſunt vim aliquẽ (vt dicunt) primordialẽ nuſquàm cõſiſtentem, nul-
libi radicatam, quæ totum molliter planeq; conficiat, neq; enim in homine ipſo ſuſci-
pitur, alioqui ſuſcepto illo beneficio Iouis influxu, iter ad plures annos differre vale-
ret, quod ſemper feliciter conficeret. Sed nec ſuſcipi afflatus poteſt in actu operatio-
neque ipſa, quæ ex ſucceſſu præterijt & identidem abolетur, & ſuapte natura minimè
capax eſt defluuij cœleſtis. Idem de ijs dicendum, quæ ſunt opera potiùs noſtra quàm
operationes: Nam cùm Ptolemæus voluit Marte in vrbis alicuius conſtitutione, cœli
medium obtinente, principes eius ciuitatis gladio plerunque perituros; percunctan-
dum vbinam ſanguinolenta iſta radiatio ſuſcipitur, quæ tot deinceps principes, ſuc-
ceſſu temporum obtruncet: Si in principe vrbem ædificante dicent, quærendum ite-
rum, qui fieri poſſit, vt iacti lapides in terram iuſſu principis, hoc eſt, vrbis fundamen-
ta, malignos radios aliorum vergentes, in illum flectant atque deriuent, & quod eſt
ridendum magis, in poſteros & ſucceſſores regni, hæreditario quaſi iure, protenda-
tur, noxia illa virtus, cuius & ſuſceptaculum perijt & origo præterijt. Si uerò in ipſa vr-
be, in primis lapidibus ſuper quos erigenda eſt, non in principe recipi dicatur peſti-
lens illa vis, mortifero quodam afflatu, omnes eius principes afflatura: fieri facilè po-
terit vt congeſta deſuper humus, proximiſq; lapidibus inculcata, furorem illum Mar-
tium exire, & exhalare prohibeat, quod ſi princeps pluribus paſſuum millibus, ab vr-
be ſemotus habitauerit, vapor ille integer atq; efficax ad eum peruenire non poterit,
vt inferat necem: hinc egregius ille defenſor extricare ſe nequit: prius enim in homi-
ne ſuſcipi, mox in opere ipſo cœleſtem influxum fatetur, & ad inſenſibiles radios cõ-
fugit, quos demirandum quomodo ille perſenſerit: aliter, inquit, ſeruantur in cœlis,
in terrarum vrbibus, & in lapidibus, & in domibus, nec quo pacto ſeruantur, expli-
cat, nec argumentis reſpondet. Domos, ait, infortunijs infici, & perdere habitato-
res, atque in poſteros vim illam flecti, ſeruariq; & in loco, & in cœlo, locum ipſum cre-
briter afficiente: Sed nulla domuum infortunia comminiſci oportet, & ſi qua forent,
aliunde quàm à cœlo dependerent, ex prauis ſcilicet ſpiritibus, vel ex habitatorum
malitia: Infici autem à cœlo domus locum niſi rudiſſimè dici poteſt, quandoquidem
ex Aſtrologorum dogmate, illa ipſa iam configuratio præterijt, cuius vim aſſeruare
præter rationem concupiſcunt: Somnia hæc profectò & impoſſibiles nugæ ſunt, non
Theologis ſolùm, ſed & Philoſophis * iniurię, Platoni maximè & Ariſtoteli, qui in ſuis * *Iniurioſa,*
de Republica libris, vbi de condenda vrbe præceperunt, nugas haſce non tetigerunt:
Nugas, inquam, quæ cultoribus etiam ſuis perniciem inferunt, adeò vt experientia
conſtet, eos potiſſimùm in ſuis rebus agendis, parùm eſſe felices, qui vanam hanc
temporum diſcretionem obſeruant, contrà longè feliciores, qui eam duce pruden-
tia reijciunt. Noſtra hac ætate in principibus etiam viris, ita palàm oſtenſum eſt, vt
etiam connitentes exquiſitiſſimè perſpexerint. Apud antiquos idem euenit ſi qui-
dem Ninus Aſſyriorum rex, nec Aſtrologus, nec Magus Zoroaſtrem in Aſtrologia,
in Magicis, in omni ſuperſtitione potentem, & vicit in bello & occidit. Pompeius
quem res aduerſæ atque ſiniſtræ preſsêre, vanitati huic plurimam fidem adhibebat,
nullam Cæſar, cui felix lætaque fortuna: Iuſtinianus Imperator, Aſtrologorum ex-
terminator, & domi, & militiæ feliciſſimus fuit: contrà Iulianus ille deſertor, & Chri-
ſtiani nominis inimicus, ſuperſtitionibus deditiſſimus, breui & imperium, & vitam
infeliciter amiſit.

Iam de moribus dicere aggrediendum, quos putant de cœlo deriuari, nec ſuæ opinioni quicquam refragari poſſe, modò pars animi rationalis & arbitrij libertas eximatur, ita multiplices ingeniorum proprietates, & varia hominum ſtudia, à diuerſis ſtellarum afflatibus prouenire contendunt, cùm id etiam faciat habitus corporis, ſalua animi dignitate & arbitrij electionisq; libertate. Sed quãtum fallantur, aberrentq;, multifariam oſtendemus. Philoſophorum enim & Theologorum omnium conſenſu planè conſtat ſtellarum vires proprietatesq;, à Deo Optimo, Maximo, Sapientiſſimoq; illis eſſe inditas. Quicunque igitur effectus ab eiuſmodi naturalibus cauſis ſyderum videlicet proprietatibus & viribus proueniunt, quæ, ſcilicet, à conditore naturæ præſcriptas ſibi leges immutabiliter obſeruant, tàm in auctorem naturæ ſic inſtituentis, quàm in ipſas naturales cauſas referri accepta poſſunt: cùm autem decernunt Aſtrologi, habere nos ab hac quidem ſyderum poſitione inclinationem ad impietatem, ab alia ad adulteria, ab alia ad puerorum amores, vt ſi Mars nonam domum occupauerit, ſi Venus Marti copulata fuerit, ſi idem in ſignis maribus collocentur: cùm, inquam, ita decernunt, id totum etiam in Deum referunt, qui huiuſmodi ſyderum proprietates (ſi eorum tamen proprietates eſſent) ab initio ſyderibus ipſis inſtituerit: Derogare autem non vident hoc Diuinæ bonitati & ſapientiæ, hominem videlicet quanquàm liberum, infirmum inflectere ad eam partem, ad quam minimè eum velit declinare. Præterea qui hic ordo naturæ, qui conſenſus, optimos ſeruos vitiorum miniſtros efficere, & cùm ipſi iuſſa nunquàm prætereant, alios tamen ad tranſgreſſionem excitent & inuitent. Rurſus quæ ſapiens inſtitutio, vt quod naturæ ipſi aduerſatur ab ijs tamen procuretur vt fiat, quæ ſunt naturæ partes magnæ, potentes, optimæ, principales: poſtremò qui peccat non facit, ſed deficit: ſequitur igitur vt quæ inuitat ad peccandum, inuitet ad deficiendum, quod nõ conuenit ſuperioribus cauſis ſemper efficientibus, nunquam autem deficientibus: Sed & ego alias pleraſq; rationes necti ſubinde non incommodè poſſe crediderim, vt cùm angelicæ mentes orbes moueant, cuius beneficio motus circumfuſo, ſcilicet, calore & lumine, effectus in terris producuntur, in eas ipſas & prius, & magis, quàm in orbes motos ſceleſtas huiuſcemodi propenſiones eſſe referendas. Tot item ad malum extimulamur incitamentis mundi, videlicet carnis dæmonis, vt ſi hæc etiam cœlitùs defluens inclinatio illis copuletur, tanto premetur humanum genus pondere, vt vix ad bene ſanctéq; agendum poſſit exurgere.

Cæterùm noſtrorum Theologorum, & præcipuè Auguſtini ſententia eſt, primum hominem nullam ad malum inclinationem ante peccatũ habuiſſe: ſecutam enim inde rebellionem ſenſus ad rationem decernunt, qua ſcilicet ratio ipſa Deo rebellârit: hinc fomes, hinc omnis ætas ab adoleſcentia prona ad malum vtiq; etiã nec inclinatione propenſioneq; voluntatis ferebatur in malum: Si nulla igitur inclinatione è ſyderum, omnes autem qui ex eius ſemine propagati ſunt, ſi Dei mandata cuſtodiſſent, eodem quo ipſe priuilegio ſanctitatis & innocentiæ iuſtitiæq; originalis præditi fuiſſent: Quare nec ſyderale inuitamentum ad malũ eſſent vllo modo perpeſſi, quod tamen illis ſcilicet inuitamentum adſtitiſſet ex Aſtrologorũ dogmate, diuerſis cœli inclinationibus, diuerſis Planetarum locis, diuerſis aſpectibus, alioqui malis, quãquam eos ad ſcelera nõ pellicentibus. Nunc autem, vt vultis, Aſtrologi per eadem ſydera ad patranda mala vocantur inuitanturq;, quod tum minimè, ſcilicet, fieri potuiſſet. Alterum igitur duorum ſequi neceſſe eſt: aut poſt peccatum Adæ cœli naturam mutatam eſſe, aut eadem eſt quæ ante peccatum, influentiam tamen illam & inclinandi vim, fruſtrà cœlo inditam fuiſſe, ſi à peccato primus parẽs abſtinuiſſet. Alterutrum autem fateri abſurdum eſt. Demùm ſi aliqua ad malum inclinatio, ex aliquo aſpectu, poſitione, coniunctioneque ſyderum innaſcitur alicui: ex alia itidem mala pro ſuæ malitiæ portione, eidem poterit ſuboriri, & ita deinceps adeò, vt iunctis carnis, mundi, dęmonis vexatione impulſioneque in fœda facinora (quod & antè diximus) homini illi aut impoſſibile erit, aut ex integro difficillimum reluctari. Quare ſenſualem etiam noſtrã partem, ita ab ſyderibus affici, vt ad flagitium aliquod propenſionem habeat, & pietati & rationi aduerſatur adeò, vt excandeſcens ille defenſor ingenuè confeſſus fuerit, mores ipſos vt rationem habẽt virtutis & vitij, nec præuideri, nec prædici poſſe: quanquàm aliter alibi ſubmuſſare videatur, & hac in re ſicut in alijs plæriſq; nõ cõſtare ſibi.

At qui

At qui dicet fortaſſe quiſpiam, negari non debere quod & Theologis quibuſdā non videtur diſplicuiſſe, docentibus diſpoſitiones quaſdam & inclinationem à ſyderibus homines enanciſci, negari inquam non debere, quin ex habitu & temperatura corporis quæ vulgò complexio dicitur, alius plus alio, ad iram, ad libidinem ſit propenſus, ſed tollitur obiectio: primum enim ſuprà docuimus, qua ratione hæc temperatura à cœlo dependeat, id eſt, vt à cauſa inter corporeas maximè vniuerſali, qua videlicet effectus non diſtinguitur, tum auctoritate Auguſtini docuimus, etiam corporis ſexum in cœlum nō eſſe referendum. De hac etiam corporea diſpoſitione mox diſſerere propoſuimus: ſed demus hoc illis condonemusque gratis, nulla, ſcilicet, extorquente ratione, vt habitus temperaturaq; à ſyderibus deriuetur: quid inde colligere poſſunt aduerſum nos. Si enim ſiccitas tantummodo, & caliditas, & frigiditas, & humiditas, ex quibus diuerſæ cōmixtis, ſanguis, pituita, rubra & atra bilis, conflatur: hoc pacto ſyderū opus eſſent, non ſequetur ob id vt fœdæ libidines, atrox ira, cædes, adulteria, inceſtus nepharij, puerorum concubitus, à cœlo ſint. Nulla quippe in conſecutione veritas, nulla in argumentatione ſoliditas: poteſt enim is cui ſanguis præ alijs viget humoribus, ita ad hilaritatem, ex Deo, ex diuinis, trahēdam ſe occupare & exercere, ſicuti ad luſus, ad commeſſationes, & illicitas voluptates: Poteſt cui atra bilis abundat, non ſecus iraſci contra vitia, contra Dei contemptores ardore iuſtitiæ? quàm per phas atq; nephas violento furore iniurias inferre atq; referre, & bella cędesq; procurare proprij commodi gratia, Deo poſthabito atq; cōtempto? quid prohibet eum in quem atra bilis pollet eadem ſe facilitate Diuinis, humanis, eisq; honeſtis cōtemplationibus mancipari qua ſe traderet, malis cogitationibus, & miſcendis fabricandisq; dolis deuoueret? Sed alius reſtat ſcrupulus, extrudetur autem quàm ocyùs: putârunt nonnulli eſſe omnium ſyderum vires bonas & ſalutares: Sed cùm in nobis ſuſcipiuntur materiæ vitio degenerare, & de beneficis afflatibus noxios interdum atque maleficos euadere: ſic à Marte præſtari animi fortitudinem, ſed vel ob nimiam rubræ bilis abundantiam, vel liberi arbitrij culpa, impetus illos ad crudelitatem & iniuſtitiam flecti: à Venere hilaritatem dari, abuti nos iſto inſtinctu ad nequitiam & luxum, & ſuo modo de reliquis pronunciant, nihilq; omnino dicitur à defenſoribus, cū de temperamento & intemperie blaterant, quibus ſcilicet, ſtellæ viciſſim præſtant, ratione materiæ ſuſcipientis, vt quod vni temperies, alteri ſæua pernicies fuerit, tueri ſe ab hiſce propugnatoribus nō ſinunt Aſtrologi, quorum dogmata ſunt, alios eſſe Planetas bonos, alios malos, diuerſitatemq; efficiendi nō ad materiam & radij ſuſceptaculum referūt, ſed ad variam ſyderum in cœlo poſitionem, vnde de Saturno pronunciant, quod pro omnibus alijs in exemplum ſit, ſi propriam domum, propriam altitudinem, finesq; occupauerit, bonis præſertim radiationibus mixtus, in genitura diurna, facere homines pios, ſapientes, contemplabundos, eundem autem ipſum ſi malè collocatus, ſi Marti coniunctus, ſi malis ad Solem aſpectibus fuerit, ſordidos, inuidos, mendaces, atque etiam dæmoniacos facere ſolere: hæc illi. Quò fit vt dæmonia etiam cœlo ſubijciant, à quo religiones etiam pendere arbitrantur. Qua quidem in re non ſecus, quàm in prioribus mentiuntur & fallunt. Nam alij ex eis religionum varietatem & ortus, ad dominātia, vt dicunt, ſydera pertinere putant, vrbibus, ſcilicet, illis & prouincijs, quibus cuſtoditæ regiones ſunt: alij & Arabes & Latini, eorum veſtigijs inſiſtentes, ad magnas, quas vocant, coniunctiones, quæ ſcilicet poſtea confutabuntur, referri volunt: Ptolemæus priori adſtipulatur opinioni. De magnis enim coniunctionibus nullam vnquàm mentionem habuit: Sed libro 2. Apoteleſmatôn, eos ait Aſiæ populos qui ad Orientem vergunt & Meridiem, colere Venerem & Saturnum, cùm aridæ qualitatis trigono ſubſint, Virgini, ſcilicet, Tauro & Capricorno, quibus putat Saturnum & Venerem dominari: qui verò inter Meridiem & Occidentem habitant, Venerem & Martem habere pro deis, quoniam ſubſint humidæ triplicitati, cui præſit Mars cum Venere, atq; Mercurio, in his defenſor multa ineptè garrit, referendum eſſe Veneris cultum, inquiens, ad honorem & poteſtatem, qua præ alijs ſyderibus pollere eā credidêre veteres: Sed tamen apertè de cultu ipſo & veneratione Ptolemæus loquitur, vt gloſſula quæ textum deſtruat, opus non ſit: rurſus cur de aliorum Planetarū cultu locutus eſt? cur intulit rationem, vt magis illic quàm alibi, adorarētur, nil hiſcere hac de re auſus eſt Lucius, quāquàm ferè ſemper blaterat

nonnihil: & cùm rebus non poteſt, verbis agit negocium, tametſi parùm feliciter: veluti cum Phauorino philoſopho ſuccenſet, quod in Aſtrologos perorauerit, & Phabarinum appellet alieno inſtituto, nec minus iraſcatur Gellio qui eius orationem in ſuis Atticis noctibus retulerit, in cuius etiam verba obloquitur, quem tamen Auguſtinus in nono de Ciuitate Dei libro virum appellat, elegantiſſimi eloquij & multum facundæ ſcientiæ.

Sed redeamus ad ea quæ de Aſtrologis dicebamus, quorum vtraq; ſententia planè refellitur: Nam ſi magna aliqua coniunctio cauſa eſt religionis cuiuſpiam, abolita vi coniunctionis, & religio quoq; quæ illius ſcilicet effectus eſt, debet aboleri: Nulla autem ſyderum coniunctio per tot annos durare etiam fingitur, quot annis & idolorum cultus, & Moſaici ritus, & Chriſti religio, perdurârunt: ille enim circiter annorum quinq; millia: illi verò ter mille annis & eò plus, & eius etiam obſeruantia apud Iudæos viſitur. A Chriſti verò natiuitate, Mille quingentos & tres numeramus annos, quare qui per has coniunctiones voluerunt religionibus terminum ponere, mendaces deprehenſi ſunt: pari pacto confutatur opinio ſecunda, cùm illis prouincijs, quæ iacent inter Orientem & Meridiem & Occidentem præſint eadem ſydera quæ olim præſidebant, nec tamen vt olim Venus, ibi Saturnus, Mars aut Mercurius coluntur: durant igitur mundi & regionum partitiones, ſub alijs atq; alijs triplicitatibus diſtributæ, quoniam perpetuæ apud eos non temporariæ ſunt, religiones tamen non durant: Vnde colligitur manifeſtè ab eis illas deriuari profluereque non poſſe. Cæterùm ſi à vario ſyderum dominatu, alia apud alias Gentes ſydera colebantur, quo ſydere effectum eſt, vt nulla temporibus noſtris ſydera vlla in regione colantur. De corporis verò diſpoſitionibus quàm fatuè pronuncient Aſtrologi, hinc patet, quod eas natalitia conſtellatio quibus innituntur, efficere non poteſt: corporis enim habitus & figura puero ineſt, priuſquàm maternum vterum egrediatur. Præcedunt igitur iſta natiuitatem, quare vel conceptio potiùs, vel hominis diſpoſitio inſpicienda eſſet: verùm cùm ſemen tunc non fiat, ſpectanda potiùs ea conſtellatio qua ſemen factum eſt, quam nec Aſtrologi, nec defenſores perſpicere poſſunt: de quibus alio loco diſſerendum. Nunc colligere ſat eſt, cùm non fiant ab ea conſtellatione quam Aſtrologus inſpicit, hoc eſt, themate geniture: Ita nec prædici ex eius obſeruatione vllo modo poſſe. Sed & illud obſeruandum putaſſe ſummos Aſtrologos, quæ ad corporis attinent temperaturam, in proximas & cœlo inferiores cauſas eſſe referenda, vnde & Hali deprecatur veniam, ſi in prædicenda diſpoſitione corporis aberret.

CAP. X.

COELVM NON POSSE SIGNVM ESSE REI ILLIVS cuius cauſa non ſit: diuina item miracula à cœlo nec fieri, nec ſignificari.

EVêre autem qui opinarentur poſſe à ſyderibus ſignificari atque portendi, quæ ab eis tamen minimè fiant: Sed nec inſignes hoc Aſtrologi crediderunt, nec illis vllum præſtat patrocinium ratio: corporeum enim ſignum nō quod recentiores rememoratiuum & demonſtratiuum, ſed prognoſticum appellauêre, idque natura non ex hominum inſtituto rem quampiam indicet, aut rei illius quam ſignificat, cauſa eſt; aut tàm ſignum quàm id quod ſignatur, ab eadem cauſa proueniunt: ſi autem quis adderet tanquàm diuerſum, vt ſit cauſæ neceſſariò inſeparabiliterque coniunctum, is planè aberraret: neque enim connexio illa fieri alia ratione poſſet, vt vel cauſa illud ex ſe prius efficeret, quàm aliud aut id quod cauſam ipſam ad agendum excitat, & hoc quoq; ſimul excitaret, quod ſicut ad communem cauſam vtrunq; referri concedamus. Sed quàm fallantur qui opinionē ipſam vel innexerunt, vel ſecuti ſunt, manifeſtari copioſè poteſt. Illud enim teſtatiſſimum (vt ſic dicam) compertiſſimumq; apud omnes habetur, cœlorū motus & diſpoſitiones non eſſe effectus rerum inferiorum, quod etiam cauſæ non ſint, ipſi fatentur. Reſtat vt ipſæ diſpoſitiones, & quod per eas putant ſignificari, ab eadem cauſa proueniant, quemadmodum iris interdum ſerenitatem portendit, non quia eam efficiat, ſed quia

quia iridis cauſa, ſerenitatis etiam cauſa eſt: Sed cœlo nulla eſt corporea cauſa ſuperior, quæ cœli ſcilicet & inferiorum ſimul diſpoſitiones efficiat. Relinquitur igitur nō ſignificari à cœlo quæ ab eo non fiunt, dedit manus rationibus iſtis nouus defenſor: verùm ne nihil agere videretur, intermedium ſignum adduxit in medium, nec quid ſibi vellet, ſatis potuit explicuiſſe, ſimilitudinem thematum conceptionis & genituræ curauit inuehere. At cùm diſſimillimæ ſæpenumerò ſint, ventum pugno concluſit: Sed ſint omni ex parte ſimiles, cur eædem rationes non diſſoluuntur, ſi dogma defendiris, vt ab vna ſimul cauſa dependere, & ſignum & quod eo ſignatur, neceſſarium eſt. At quiſpiam fortè id referet in incorporalem cauſam mouentem cœlos: At magnum hoc, quicunque ſit ille, incommodum non fugiet, ea fieri à beatis mentibus, vt antè tetigimus, quæ ab hominibus ſine flagitij culpa non fierent, vt illum ad furta, alium ad cædes, alium ad libidinum probra perurgeat. Præterea ita ſtatuentibus, philoſophia palàm refragatur, quæ fieri corporales res ab incorporalibus, nulla corporea intercedente cauſa abominatur. Rurſus ſi hoc illis concederetur grátis, illud ipſi etiam inuiti concedant nobis neceſſe eſt, vt diuerſa fata non ſint, quæ ſcilicet ab auctore ſuapte natura immobili ſuique ſemper ſimili proficiſcantur. Poſtremò cùm effectus eiuſdem cauſæ, vt à Thoma in Theologica ſumma probatum eſt, ſeſe inuicem indicant ab eodem principio, eodem etiam modo proueniunt: cœli verò motus, & rerum inferiorum diſpoſitiones, non eodem modo à cauſis ſuperioribus manant: ſed ille immutabili ordine & neceſſario, hæc variabili ſerie, & vt dicitur, contingenter, pro natura ſcilicet rerum quæ mouentur & gubernantur, quæ ſupernè ſunt, minimè mutantur, ſed conſeruantur, alioquin naturam non cogerent, ſed deſtruerent. De Cometis & traiectionibus præſtaretur illis anſula, vtpote quæ ſydera ſcilicet habeant ſuperiora: de ſyderibus verò ipſis non præſtatur modò, ſed prorſus adimitur: quare ſi cœlum non cauſam, ſed ſignum eſſe contendunt, ſuam ignorare vocem conuincuntur: Adde, quod illud eos incommodum ſequitur, vt fati neceſſitatem quam alioquin negant, vel nolentes inducant: ſi enim cauſæ ſunt ſydera, eorum poteſt actio impediri vel à materia, vel alia particulari cauſa: Si verò ſigna, cùm ex natura inſtituta ad ſignificandum ſint, tàm vera eorum ſignificatio erit, quàm vera natura. Adde, quòd cùm à Deo condita & ad hoc inſtituta fuerint, vt ipſi fatentur, mentiri fallique non poterunt. Euenient igitur ſemper & neceſſariò quæcunque portendunt, quod ipſe Ptolemæus & celeberrimus quiſque Aſtrologorum nullo pacto recipit. Denique ſi cœlum faciendo non ſignificat, ſed quod non facit ſignificat tamen. Reſtat vt illud quod aliæ faciunt cauſæ, ſignificetur ab eo, aut igitur quod omnes, aut quod aliquæ ſi hoc volunt, reddatur ratio, cur harum opera indicat, illarum non indicat. Si verò illud cōtendant, ſequitur ſtatim nullas relinqui cauſas, quarum actione id quod demonſtrabatur, poſſit impediri quò minus eueniat. Siquidem iam receptum, cauſarum omnium actiones indicari, indicationem quoque non falſam & vanam, ſed receptam & ſtabilem, vnde & neceſſariò fient quæ ſignificabantur, quæ quidem res ſi admittatur, non modò ipſis repugnabit Aſtrologis (vt diximus) ſed ipſi Aſtrologiæ refragabitur, parsque eius ea peribit, quæ eſt de electionibus. Sub de quod nec præuiſa mala cœleſtis fauor poterit auertere, bonaq; indicata confirmare: Peribunt quoq; & quæſtiones interrogationéſve, ſiue ſigna ſint ſydera, ſiue cauſæ, quas equidem vt legitimas recipiunt, cùm ab impetu animi, ſeu poteſtatis imaginariæ cœlitùs motæ proficiſcuntur: illegitimas verò cùm à ratione conſilioq; dependent, quò etiam fit vt fati ab eis neceſſitas pellatur. Aiunt igitur cœlitùs moueri vim noſtram imaginariam, inſtigariq; ad ſciendæ rei alicuius deſiderium, tumque ſi Aſtrologus conſulatur, ex ea cœli configuratione quæ hora conſultationis apparet, de re illa ſignificationem duci portendiq; quam ſciſcitator noſſe cupiebat.

Interrogemus igitur Aſtrologos, ſignáne tantùm, an etiam cauſas inferiorum putent ſydera, quæ, ſcilicet, faciendo ſignificent. Si primum reſpondeant, illud ſequetur, vt noſtri deſiderij impetus ab illis non fiat: Si ſecundū, quomodo tuebuntur, vt ſi eis inferiora indicentur ſicuti effectus ex cauſa monſtrantur: poſſint quæ pridem facta ſunt, aut quę nunquàm fient, ex ea conſtellatione quæ hora cōſultationis apparet veluti à ꝓpria cauſa depēdere, quę enim iā facta ſunt, & quæ nunquàm fient, cauſam habere nullā oportet: vt hinc exſoluere ſe nullo pacto queāt defenſores multa alioquin

funditan-

funditantes. Rurſus quænam iſta conſideratio & conſecutio noſtri ſcilicet deſiderij, ad rem ipſam quam ſcire concupimus: ſi dixerint cœleſtem vim, quæ rei illius cauſa eſt, animum pariter noſtrum mouere atque eius ipſius rei, quæ ſcilicet fiat nos admonere: primò illud ſequitur tunc ſolùm moueri ſcilicet nos & admoneri cœlitùs cùm res ipſa fuerit: at cùm præterierit, cùm poſt multa ſecula euentura ſit, cùm etiam nunquàm fiet, quomodo efficax eſſe poterit interrogatio. Prætereà ſpectanda erit cœli conſtitutio, configuratioque ea quæ videlicet apparet, cùm nos interrogandi cupiditas inuadit, non autem ea qua percunctamur Aſtrologum: ſi, vt aiunt, eadem ſimilisve conſtellatio eſt quæ & euentum parit, & animum pariter vellicat pellicitque ad ſciſcitandum, & eò potiſſimùm dum hæc ab illa variari mille modis poteſt: vt ſi domus Aſtrologi remotior ſit, ſi in villam abierit, ſi præpeditus inter eundum ſciſcitator fuerit, atque id genus alia innumera. Adde quod ſi Mars (vt inquiunt) in Occidente fuerit, reſpondere Aſtrologum vera non permittet: quod quomodo cum dogmate ſtare poſſit, conſiderent qui nugiuendum hoc genus hominum probè nouerunt, cui non ſatis fuerat ad emungendas pecunias de genituris hominum, de annuis conuerſionibus ariolari, niſi & de quacunq; re per cœleſtes conſtellationes reſpondere ſe poſſe pollicerentur.

Sed vtinam & diuina miracula de ſuperioribus corporum radijs non deducerent, & totius etiam orbis eluuionem ſtellis acceptam non referrent: ſed, aut diſcere aut meminiſſe illos oportuiſſet, nihil magis repugnare naturæ, quàm vt ipſa ſe deſtruat, & eam ſibi vim, & iniuriam inferat, à qua proprijs non poſſit viribus liberari, viuentibusque omnibus perniciem & excidium moliatur: quod ſi à cœlo naturali cauſa fieri hoc nec debuit, nec potuit, non potuit etiam ſignificari, vt ſuprà monſtrauimus. Sanè ſi cætera quæ naturæ poteſtate non prætergrediuntur, fieri ſignificarive à cœlo poſſent: diuinis tamen miraculis id ipſum non conueniret? Siquidem ordo rerum quas pro naturali curſu Deus inſtituit, ita concluſus eſt intra ſuos fines ſecretusque ab illis quæ Diuina voluntate præter naturam fiunt, vt ijs etiam ſublatis integer ille maneat, nihilq; in rerum natura deſit, nihil ſuperſit: cœlum autem & quæcunque ab eo communi curſu dependent ex his rebus & eſt, & habetur, quæ ſunt ſecundùm naturam: ſignificatio igitur huiuſcemodi miraculorum quam cœlo aſcribunt, naturalium etiam rerum numero comprehenditur. vnde illud ſequitur abſurdum. vt ſi Deus naturam ſuis conditionibus relinquat, nihil ſuper eam efficiens, natura ipſa falſa & mendax inueniatur, in qua etiam Deus fruſtrà aliquid inſtituerit. Reſtabunt enim in cœlo & notæ & indicia futurorum miraculorum quæ ſupponebamus, auferri: nam ſigna ipſa res ſecundùm naturam ſunt, quæ ablatis ſupernaturalibus, nec auferri, nec aliqua ſibi debita perfectione priuari dicendum eſt: Quod ſi fortè diceretur dependere hæc à cœlo, quatenus in eis aliquid eſt naturale, non quatenus ſupra naturam ſunt, vt opinatur Halliacenſis, nihil vtique diceretur, ſicuti & is nihil diceret qui hominem ab conſtellatione aliqua fieri aſſeueraret, non tamen ab ea naturam fieri rationalem: nam ſi non facit conſtellatio in homine quod eſt rationale, non eſt cur hominem magis, quàm leonem facere contendatur. Si igitur ex miraculis quod eis proprium eſt auferatur, relictis quæ cum rebus innumerabilibus communia illis ſunt, non eſt cur ſingularis effectus cauſa tàm ſtudioſè quæratur in cœlo: quòd ſi nec fieri poſſunt cœlitùs miracula, inde etiam nequeunt ſignificari (vt ſuprà diximus) paucis itaque colligemus, quæ à cœlo non fiunt diuina miracula (quid enim magis inſanum, quàm id quod ſupra naturam eſt, viribus naturæ factum arbitrari) eadem quoque nec ex ipſo cœlo poſſe portendi: præmonſtrantur autem antecedentibus miraculis: Siquidem vniuerſale diluuium Noë diuinitùs inſpiratus mundo ſignificauit, tranſitum rubri maris, Aegyptiorum Magis & Aſtrologis teſtificata ſunt, facta per diuinam virgam à Moſe miracula: Ezechiæ prorogatam vitam, retroceſſio Solis palàm fecit. Miraculum corporati verbi & Virginis puerperij, cùm alia, tùm mentes diuinitùs afflatæ, tùm nouum ſydus exortum magisq; perſpectum indicauit: quod ne Aſtrologis aliqua ex parte fauere ſuſpicemur, edocet nos Euangelica litera, non id eſſe, de ijs quæ ab initio creauit in cœlis. *Et ecce,* inquit, *ſtella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos vſq; dũ veniens ſtaret ſuprà vbi erat puer:* Quod omnes penè interpretes fatẽtur. Sileant igitur Aſtrologi, & obmuteſcat Iulianus Cæſar impius ille deſertor, ſtellã cũ Aegyptiã

blaterans

blaterans nomine Aſaph, videriqne quadringenreſimo qnoqne anno: Nuſquàm e-
nim hoc proditum anteà, nec poſt annos M D III. (tot enim à ſalutifero Chriſti ortu
præteriêre viſa eſt) ſuo enim munere functa ab oculis mortalium prorſus euanuit, nec
eius curſus cum ſyderibus alijs conueniebat. Factitia igitur illa, & temporalis, non
naturalis atque perpetua condita, ad id officij à creatore: per quam ſignificari natum
regem Iudæorum. Eo forrè modo magi intellexerunt: quo & poſteà in ſomnis de-
clinandum Herodem, & alia quam veneranr via in patriam eſſe reuertendum. Faceſ-
ſant ergo magnæ, qnas ſomniant, coniunctiones, qnæ & falſæ conuincuntur, expe-
rientia, & irrationales ratio demonſtrant, quibus tamen diuinaculi prorſus inſanien-
tes, diuina miracula, & prophetarum aduentum, & legum mutationes, & noſtram e-
tiam religionem fidemque ſubijciunt. Albumaſar de noſtra, hoc eſt, Chriſtiana lege,
ita ſenſit: vt annos quos vocant Solis maximos, non excederet, hoc eſt, Mccccix. &
iam M D III. euolutus eſt. Nec tamen veriùs ſuam, hoc eſt, Mahometis legem e-
menſus eſt. Abraam Iudæus Meſſiam eorum promiſit anno Chriſti Mcccclxiiij. ea
ſcilicet ratione, quod tunc erat ea ſyderum poſitio reditura ſub qua Moſes populum
duxit ex Aegypto, & legem illis poſuit. Arnoldus Hiſpanus ex Aſtrologica vanitate
alijsque compluribus nobis Antichriſtum comminabatur, anno gratię Mccccxlv. Hal-
liacenſis vt iuniorum Aſtrologorum & præſertim ætatis noſtræ mendacia prætermit-
tam: prædixiſſe, inquit, Aſtrologos dnm generale concilium Conſtantiæ celebraba-
tur, nullam in Eccleſia pacem futuram, ſed diſſenſiones & bella, & tamen ſchiſma il-
lud, quo nullum in Eccleſia maius eo anno extinctum eſt. De ipſis verò coniunctio-
nibus, qnanta inter Aſtrologos diſſidentia? Cùm nondum conſtet apud eos, quæ
maxima, quæ media, quæ minor: Alijque ab hac, alij ab illis iubeant effectus expecta-
ri. Albumaſar, Alchabitius, & Leopoldus magnam eſſe coniunctionem dicunt, quæ
poſt viginti ſemper annos euenit, Iouis ſcilicet Saturni: Maiorem cùm ab vna, vt aiunt
ipſi, triplicitate ad aliam fit tranſitus, poſt annos ſcilicet ducentos & quadraginta: Me-
diam Saturni & Martis in Cancro quæ trigeſimo quoque anno perficitur. Maximam
omnium Iouis & Saturni in Ariete, quæ poſt nongenros & ſexaginta annos eueniat.
Meſſahala ab ijs diſſentiens eam vocat maximam, quæ fit trium ſuperiorum planeta-
rum, Saturni coniunctionem: Tertiam Saturni & Martis: Quartam Iouis & Martis.
Mitto quod magnæ rerum inferiorum mutationes euenêre ſine magnis euentis: Mit-
to quod non plus Planetæ poſſunt iuncti quàm ſeparati, cùm diuerſarum ſint (vt ipſi
volun[illegible] & pugnantium proprietatum ac virium, ex qua mixtione refractioneque mi-
nus aliquid, non maius eſſet expectandum. Adde quod nec Pauius, nec Epheſtion,
nec Marernus, nec Ptolemæus vnquàm de magnis euentis per maximas iſtas con-
iunctiones iudicârunt. Prolemæus enim mutationes iſtiuſmodi in Solis, Lunæque
defectus retulit: in has autem quas vulgus colit Aſtrologorum varias quidem muta-
tiones acceptas referri debere non abnuit, maximas verò nequaquam: in quem er-
rorem, ob Græcæ linguæ imperitiam eius interpretes ſectatoresque inciderunt. Mit-
to qnod præcipui Aſtrologi medias, hoc eſt, fictas, & imaginarias, falſoque ſupputa-
tas, non autem veras coniunctiones ſequuntur: non vero, ſed medio, ſcilicet, & ficto
motu inueſtigatas: finxerunt enim vnicuique Planetæ motum vniformem, vt inæ-
qualem eorum & verum aſſeqnerentur: periodicum illum vocat Prolemæus, iunio-
res medium, ex re, ſcilicet, quia eo quaſi medio ad verum inueſtigandum vterentur,
ſed falluntur, longiſſimeque aberrant. Nunquàm enim ibi eſt Planeta vbi per me-
dium motum eſſe deprehenditur, quia nec ſic vnquàm ille mouetur, & multorum
perſæpè annorum ſpacium intercedit inter veras & medias coniunctiones, vt
ex tabulis apparet. Mitto alias ſuper his eorum inſanias: mit-
to diſſidia, in quibus ferè ſemper inueniuntur,
niſi dum eos colligat & coniun-
git inſania.

CAP.

Google

CAP. XI.

INCERTAM FALLACEMQVE OSTENDI ASTROLOgiam & illius auctoritate principum, & ex incerto indeprehenſoq; numero cœlorum ſtellarumq;, & ex alijs plerisq;.

SAtis, vt arbitror, Aſtrologia cōfutata eſt Phyſicis rationibus, Theologicis quoq; proſtrata, & reiecta, nec nō auctoritate ſacri eloquij, tùm & Theologorum atq; Philoſophorū boni nominis, iure meritoq; exploſa & deteſtata: Nunc vt ipſa ſe deſtruat, danda opera eſt, & adminicula pręſtanda, vt ſuis ipſa ſe manibus vinciat, ſuis quoq; rationibus, quaſi proprio enſe trucidet. Huius autem inſignis indicij, quaſi apparitores illius principes & patroni, qui etiam ſi voluerimus ſententiam in eam dicent, & diſcrepantes, quod & ſuprà innuimus, pugnantesque etiam in ipſis principijs artis opiniones, ceu ſecures, faſcesq; præmittent. Ptolemæus igitur in libro Apoteleſmatôn, poſtquàm docuit prædicentis vitio Aſtrologorum, iudicia, falſa, mendaciaque euadere: tùm ſubiunxit, diſciplinam ipſam etiam ſi ritè quiſpiam conſequatur, eſſe tamen neceſſarium, vt is quàm ſæpiſſimè offendat, tùm ob ipſam rei naturam, tùm ex noſtra imbecillitate, quæ ſub tantæ, ſcilicet, artis magnitudine ſuccumbat, idque multis & latè comprobat, quod apud eum Græcè legi poteſt, non quidem in translatione communi, aut Hali Auenrodam, malè adeò translata, vt Ioanni Pico patruo transferendi occaſionem præſtiterint. Idem Ptolemæus in libro, qui fructus vulgo Centiloquium dicitur, ſi fideliter rectèq; audiatur, aſſeuerat ab Aſtrologiæ conſultò particulares rerum formas pronunciari non poſſe, ſolosque afflatos numine, particularia prædicere. Hebræorum quoque & Arabum firmus conſenſus eſt poſſe non euenire, quod ſtella promiſerit, & ob materiæ contumaciam, & ob humanum arbitrium, & ob vniuerſalis fati vim particularis fati promiſſa fruſtrantis, & ob Diuinam quoque prouidentiam, quæ ſcilicet fato præponderet, vt apud plerosq; Aſtrologorum, tum maximè apud Rabi Auenazram, inter initia libri de Natiuitatibus videri datur. Porphyrius inter philoſophos Aſtrologiæ fautor præcipuus, ſcribit reſponſa oraculorum tùm falſa deprehendi ſolere, cùm numina illa ex cœleſtibus cauſis, quas probè agnoſcunt, ea ipſa prænunciabant: fallacem autem prænunciationem eſſe quæ ex illis proficiſcitur: Quod ſi dæmones ipſi, quos nihil rerum cœleſtium latet, decipiebantur in prædicendo ex Aſtrologicis obſeruationibus, cùm nihil tamen cuperent magis, quàm vt ex vera futurorum prædictione titulum ſibi diuinitatis arrogarent, quid de hominibus ſtatuendum? quin & fatentur (vt diximus) arbitrium hominis aliò quam vergebat fatum flectere & deriuare poſſe, & materiæ fluxum, & mobilitatem fruſtrari cœleſtium configurationum pollicitationes & minas, tùm & alio aliud impediri fatum & aboleri; Ita vt ſerui fatum ex domini fato dependeat, vt Imperatoris conſtellationem militis eueuta ſequantur, vt ægri fortuna ex medico deriuetur, contraq; medici ex ægro, & id genus alia pleraq;.

Iam verò quid profiteantur, putáſne ad liquidum ſciant? & id ex quo ſe vaticinari pollicentur, exploratum ſatis compertumque habeant? De numero namque ſtellarum quámnam poſſunt afferre rationem? Stellarum, inquam, non quæ videntur ſolùm, qui etiam incognitus atque indeprehenſus hominibus: *numera (inquit Deus Abrahæ) ſtellas, ſi potes:* ſed quæ in cœlo eſſe poſſunt, ad quas percipiendas nec ſenſus, nec ratio poſſit attingere. Putauit quippe Phauorinus philoſophus quod & Gellius meminit: Planetas (quos Nigidius errones appellauit) plures eſſe poſſe quàm exiſtimantur, & pari cum illis, quos cernimus, poteſtate, qui nihilominus, vel ob nimiam altitudinem, vel fulgoris exuberantiam incogniti fateantur. Adde ſi quemadmodum Alpetragius decernit, adhuc in cœlo motus eſt, qui neſcitur, poſſe & corpus quoque ibi eſſe, cuius potiſſimùm motus ille proprius & peculiaris ſit, quæ res vtique multifariàm confirmatur, ex varijs motibus à iunioribus Mathematicis excogitatis, quos putant veteres latuiſſe. De ſitu item & ordine Planetarum inter ſe qui cōſenſus? quod certum dogma? qui Aegyptios ſequi vellent, Solem ſupra Lunam, nullo intermedio locarent. Idem facerent Platonis Ariſtotelisq; ſectatores: namq; hic in libro de Cœlo: Ille in Timeo, Lunam Soli proximā conſtituit, Ptolemæus, Chaldæi, & recētiorum turba

turba medium inter Planetas locum ei aptant, putantes eam ſedem illi,tanquàm re-
gi conuenire : Ieber & Theon in Ptolemæo exponendo diuersè ſentiunt, & illis ip ſis
aduerſę Solem ſcilicet Lunæ propinquum eſſe contendentes. Andreas Summarius
Saturnum, Iouem, Martem, ſuperiores quidem eſſe alijs aſſeuerat, quo autem ordi-
ne,nec notum eſſe,nec ſciri poſſe : Moſes Aegyptius ſitum ordinemque Planetarum
triumque illorum præcipueque qui ſupra Lunam collocantur, incertum eſſe affir-
mat. De ſphæris verò ſupra Planetas quanta ambiguitas,quæ incertitudo ? Alij octa-
uum orbem in quo fixarum ſtellarum multitudo coruſcat,vltimum ſtatuunt. Alij no-
num, qui ſcilicet inuiſibilis ſit, extimum faciunt, octauumque ambire contendunt.
Alij etiam decimum ſupponunt. Ab Aegyptijs & Chaldæis prima eſt opinio intro-
ducta : quam Plato & Ariſtoteles poſteà tenuerunt : Nec non & Hipparchus & Pro-
lemæus:Indeque & Hebræus Leo,& Platonicus Proclus eandem tutati ſunt. Secun-
dam opinionem iuniorum plurimi amplectuntur, quam ſcilicet auctorauit Alphon-
ſus qui Planetarum loca ad ſphæram nonam primus omnium ſupputauit : hic etiam
vltimam credidit:ita & Leopoldus & Mahala, & Campanus qui eandem quanquàm
falsò : ſicuti eam ſecutus Albertus : referunt ad Ptolemæum,apud quem & nona ipſa
nedum decima ſphæra nulla eſt: vt tàm ex ſecundo magnæ eius compoſitionis libro,
quam ex primo Apoteleſmatôn datur intelligi, ex quibus locis ſuum ipſi traxerunt
errorem.. Quod enim & mobilibus ſignis,hoc eſt, imaginibus octauæ ſphæræ vtatur
Ptolemæus & immobilibus etiam, ad quæ ſcilicet loca referat Planetarum, probat
ſupra octauam ſphæram ſe nihil excogitaſſe. Immobilia enim illa ſigna quatuor pun-
cta vocat tropicorum, ſcilicet & vtriuſque æquinoctij, quæ ſtata immotaque ſunt, &
in ipſo octauo, non autem nono orbe deſcripta : ſic enim ille in ſecundo Magnæ
Compoſitionis libro inquit: Abutemur autem ſignorum nominibus in ipſis obliqui
circuli partibus,& quaſi eorum initia à tropicis æquinoctialibusque punctis capian-
tur : ſic dodecatemorica, hoc eſt, xij. partem quæ à verno æquinoctio eſt, ad totius
ſphæræ ſequentia Arietem vocabimus : Secundam Taurum & deinceps ſecundum
traditum à nobis ſignorum xij. ordinem. Et in primo Apoteleſmatôn partes zodiaci
ad quas Planetæ referuntur, ſolſtitijs, & æquinoctijs terminari docet. Quæ verò ex
ſententia Ptolemæi,Ioannes Saxonienſis, de gradibus lucidis & tenebroſis introdu-
cit,non Ptolemæi, ſed Hali expoſitoris verba ſunt, adeò tenebroſè hallucinatus eſt.
Putârunt prætereà iunioris Mathematici tàm eum, quàm Hipparchum, qui ſcilicet,
ſphæram octauam ab Occidente in Orientem moueri compertum habuiſſent, ne-
ceſſariò nonam introduxiſſe, quoniam duo motus ad partes maximè oppoſitas ei-
dem corpori ineſſe per ſe non poſſunt: quare cùm ſit deprehenſum octauam fixarum
ſtellarum ſphęram ab Occaſu in Ortum moueri,rurſusque ea ſphęra cùm ab Oriente
in Occaſum vnà cum reliquis voluatur diurno motu putârunt neceſſariò confici, vt
prior ille motus qui multis annorum millibus vna reſtitutione completur, naturam
propriam ſphærę ſtellarum conſequeretur : alium verò qui diei vnius conſumatur
ſpacio, ſicuti Planetis, ita & octauę ſphęrę ab alio atque ideò ſuperiori globo com-
municari omnia ſecum aſtra, ab Ortu in Occaſum pertrahente,quę proprijs eorum
motibus ab Occaſu in Ortum alioquin ferrentur.

Reſiſtitur autem multifariam ab eis qui octaua ſphęra contenti ſunt. Negant alij
moueri octauę ſphęrę ſtellas ab Oriente in Occidentem, alij motum diurnum ęthe-
ris eſſe contendunt,vnumque eum eſſe, nec in ſphęras diuiſum:ſed perpetuum : Stel-
las autem tàm fixas,quàm errantes proprijs motibus ab Occaſu in Ortum ferri. Leo
Hebręus Inferiori cuidam ſphęrę non ſuperiori eum motum acceptum refert: alij to-
tum cœlum quaſi animal quoddam ex omnibus ſphęris veluti membris conſtituen-
tes,alium eſſe motum dicunt,qui toti,alium,qui partibus communicatur:Eum igitur
quem diurnum appellamus, cùm ſit communis alijs ſphęris, non octauę magis, aut
alterius cuiuſquàm eſſe quàm cęterarum, ſed cœleſtis vniuerſitatis, à motore quo-
dam communi & vniuerſali:alios verò motus improprios diuerſosque motores eſſe
referendos, nec ſequi eiuſdem ſphęrę duos eſſe proprios motus, cùm alter ex com-
muni, cum reliquis cœli partibus, alter ex propria natura non ab eodem motore tri-
buatur: quod ſi efficax & potens ea eſſet ratio, qua nonus orbis aſſeritur, eadem vtiq;
& decimus introduceretur, ſtatueretur q;, quoniam ſi vni ſphęrę vnus duntaxat mo-

tus tribuendus eſt, ideoq́; ex duobus motibus in octaua deprehenſis, nona eſt introducta: eadem quoque coniectura qui triplicem deprehenderunt motum, decimam introduxerunt: ex hàc autem tàm multiplici tanquàm varia de numero ſphærarum diſſenſione incerta omnino redditur Aſtrologia. Nam ſi ſupra octauam duæ aliæ ponuntur, falſa eſt omnis veterum Aſtrologia, qui, ſcilicet, imperfectis obſeruationibus nixi cœli partes ignorârunt, primas eaſdemq́; potentiſſimas & nobiliſſimas, tùm loci ſublimitate, tùm molis vaſtitate, tùm motus rapiditate. Si rurſus ſphæra nulla præter octauam, nulla etiam iuniorum Aſtrologia, quæ xij. ſigna in nono orbe deſcribit. Nec quicquam opis affert Lucij defenſio contendentis, non ſequi falſam eorum Aſtrologiam fuiſſe, qui octauam ſphæram extimam crediderũt. Nam tametſi, inquit, effectus putaſſent ab octaua pendere, qui à nona prodibant, & hac in parte deciperentur, veri tamen erant, quia, ſcilicet, illi ipſi effectus cernebantur, quoniã & ſi puncti diuerſi eſſent, à quibus virtus manaret, eſſe tamen eos in eadem linea. Rem adeò rudem, vt penè pudeat refellere, exemplo contentus ero, ex arte Lucij deſumpto: nam & Medicinam ſe profiteri affirmabat, verè ne quæſo quiſquam Medicum ſe profiteri auderet, medicisq́; iure prognoſticis vtentem, qui aliquo ſigno permotus ægrum moriturum iudicaret: Signum autem illud minimè mortale eſſet ſuapte natura, moreretur tamen æger, verùm ne, inquam, haberi debere eum putaremus, qui in rei euentum imprudenter incidiſſet, falſa ductus coniectura? quin falſum eum potiùs quicunq; ſaperent, & temerarium coniectorem aſſererent: Adde & illud falsò probatũ, puncta illa ſphærarum diuerſarum in eadem linea reperiri, variant enim, nec ſemper quadrant, vt hinc etiam alia reſponſio confutetur, qua ſatagebat tueri, veram eſſe recentiorem Aſtrologiam nona ſphæra non introducta: nam ſigna quæ in illa deſcribuntur non conſentiunt ſignis octauæ, quin & differunt, vt defenſores ipſi fatentur. Cæterùm ſiue nona ſit ſphæra, ſiue nõ ſit, nihil minus vniuerſa noſtræ tempeſtatis Aſtrologia labat & corruit. Nanq; ſi cœleſtes afflatus ab omnibus cœli partibus proueniunt, illud ſequitur, vt nihil omnino prædicere legitimè poſſint, qui, ſcilicet, orbes quibus deferuntur Planetæ & partes minimè ſtellatas non obſeruant, nec aliquid eis virium & efficaciæ ineſſe putant in permutandis inferioribus. Si verò à ſyderibus ſolùm conſpicui luminis radio refulgentibus, poteſtas inferiora mutandi deorſum fluit: concedere & illud eos oportet vel inuitos: vnde & proprium quoq; dogma diſcerpunt, nullos videlicet nonæ ſphæræ defluxus huc peruenire, quæ vel nulla, vel inuiſibili luce prædita ſit: quare aut ſphæra omnis obſeruanda quod minimè fit ab eis, aut nona illa (etiam ſi ſit aliqua contemnenda, quod putauit Bonatus, affirmans nihil quod ſupra octauam ſit ad Aſtrologum pertinere: Defendit Lucius nulla tamen ratione, ſed arbitrio partibus primi mobilis virtutem actiuam ineſſe tamen, quaſi ſuæ oblitus opinionis aſſerit primum mobile iure eſſe debere veluti potentiam quandam, & materiam à Planetis cęterisq́; ſtellis (vt ille ait) actuatam. Sed & illud hinc inſigne delirium accedit, quod & in ſphæra ipſa nona duodecim octauæ ſphæræ ſigna deſcribunt, quibus eandem ineſſe vim putant, quæ in ſignis octauæ commenti ſunt: rudes adeò & tardi vt non perſpexerint diuerſarum ſphærarum eandem naturam eſſe non poſſe: ita hac quaſi impoſtura fallere alios putârunt rudiores, vt conſortio, ſcilicet, nominum excogitato, conſors quoq; natura conſurgeret. Si enim eorum & motus & lucis qualitas penſetur, quibus in primis cœleſtia diſtinguuntur, non minor erit inter octauam & nonam (ſi quidem illa ſit) diuerſitas quam inter Iouem atque Saturnum, quod ſi partium eiuſdem ſphęræ atque etiam minutiarum diuerſiſſimã dicunt efficaciam, qui fieri poterit, vt diuerſarum ſphærarum eadem ſit, & ſi eadem ſphæris duabus natura, nónne alteram fruſtra conditam putabimus. Demùm cùm nec motu, nec luce, nec ſitu, nec mole conueniant, quæ illis prætereà communio naturæ, aut erit, aut iure poterit exiſtimari.

At qui de ipſo non modò Planetarum omnium, ſed Solis motu quàm diuerſa, quàm pugnantia. Antiquiores Hipparcho Solis reſtitutionem qua conficitur annus trecentis quinquaginta diebus, plus quarta parte vnius diei conſtare dixerunt. Alij quadrantem, Id eſt, quartam tantùm partem ſuperaddi voluerunt: Hipparchus minus quarta parte adijciendum putauit. Ptolemæus trecenteſimam eſſe illam diei partem aſſeruit. Albaregnius deficere à quarta parte voluit, per centeſimam & ſextam diei partem. Thebit annum conſtare dixit ccclxv. diebus, horis vj. M.ix. gra. xij. Philolaus

natura-

naturalem annum ex diebus ccclxiiij. & dimidiato confecit. Aphrodius ſupputationi addidit: addidit Harpalus: addidit Ennius, plus ille, iſti minus, adeò vt pleriq; incomprehenſibilem & innumerabilem exiſtimauerint, ſe autem arbitrabantur vero proximè accedere, ſi eum diebus ccc. & lxv. terminarent, à qua opinione non multùm Auguſtinus abhorruit ſuper Geneſim, putans totidem annum diebus conſtare addito quadrante. Si igitur vacillat ratio inter tot celebres auctores, de anno non iam ciuili aut magno, de quo tàm varia variæ Gentes prodiderunt: Sed de naturali qui ſolſtitialis & vertens dictus eſt, quo obliqui circuli partes percenſentur. Si, inquam, hoc de anno ſolarique itinere tanta diſſenſio: Quis honorarius arbiter litem dirimat? quóve lapide Lydio vera à falſis diſcernetur opinio? vt iam minus irridendi Arcades qui olim ex tribus menſibus annum colligebant: minori Acarnanes laborent inſcitia, quorum ſex menſibus annus conficiebatur: minimè omnino reliquæ Græciæ penè conſenſus damnetur, qui tercentis liiij. diebus annum ſpacium colligebant & in participatum quoque defenſionis ſi vera illa, & Aegyptus & Latium poſſet admitti. Sed & alij vt Ptolemæus, & Alphonſus omnes annos æquales putant. Alij vt Arcachel, Baten, & Iſaac Iſraëlita inæquales hac ratione, quod volunt octauam ſphæram non ab Occaſu ſemper ad Ortum, ſed econtrà quandoq; ferri: alij alia. De diſtantia verò Mercurij à Sole quàm varia proferuntur, viginti & duabus partibus Soſigenes abeſſe prodit, Theon, Paulus, Heliodorus, Porphyrius xxiij. Ptolem. xxviij. Ex hac autem incertitudine & opinione varia quam quiſq; experimentis (vnde omnis ruit experientia) comprobatam dicit, vniuerſa labefactatur Aſtrologia, quam ſi labatur vno gradu cadere totam conſpicimus, vel hac ratione quod mutata ſigni parte, qua ſydus reperitur, & fines ſæpè permutantur: & vt cætera omittam, fieri facillimè poteſt, vt error vnius partis à ſigno transferat ad ſignum, tùm & à felice ad infelicem, à maſcula ad fœmineam, à lucida ad tenebroſam, à puteo ad altitudinem.

De inerrantium verò motu Hipparchus diſſentiens ab Aegyptijs, & Chaldæis vno contentis, duos orbi in quo ſunt fixæ, motus attribuit. Sunt ex iunioribus (inter quos Proclus) qui veterum ſententiam tueantur: Archaeel Maurus cùm proceſſerit certum ſpacium regredi ab Oriente verſus Occidentem putat. Thebit Auſtralem & Borealem motum introducit: Alij alia. Cæterùm & imagines à ſignis differre & vtraque vana eſſe commenta, deinceps explicandum. Primùm ex Ptolemæo in Apoteleſmatis rectè percepto, intelligi commodè poteſt, & ſigna quidem ab imaginibus differunt, ſiue eas in octaua cum ſignis ipſis, ſiue in nona deſcribantur. Primò quia immota ſigna ſunt æquinoctijs & ſolſtitijs intercepta. Mobiles autem imagines conſtituuntur, dein imagines ipſæ inæqualem habent magnitudinem. Signa verò æqualia ſunt, quorum vnumquodq; triginta continet partes. Sed rogo, in ſphæra illa ſignorum duodecim ibi eſſe naturas diſtinctas viribus & proprietatibus, atque his neq; plures neq; pauciores, q̃ ratio hoc perſuaſit, quis indicauit ſenſus? nimis certè quàm abſurdum eſt hoc putare, vnde & Auenazra in libro rationum Aſtrologicarum, veritate coactus, de ſignis prodit, aliqua ex arbitrio dici, inter quæ diuiſionis zodiaci meminit: nec aliud affert cur eum in partes trecentas & ſexaginta ſecent, niſi quod numerus ille ſit diuiſionibus accommodatior. Idem Auenrodam fatetur, affirmatque non ob aliud diuiſum fuiſſe illum circulum in partes xij. quæ ſigna vocantur, quorum poſtea vnum quodque in triginta partes, quæ vocantur gradus, & partem quamlibet trigeſimam in ſexaginta minutias, niſi quia numeri idonei magis diuiſionibus forent, quæ igitur tarditas? quæ ſomnolentia? Imaginarijs illis partibus, & ſectionibus circuli ad dimetiendos aſtrorum motus humano inuentu excogitatis, variam diuerſamq; indere naturam voluiſſe: hanc viam Chaldæi quanquàm Aſtrologiæ fautores declinauêre, Solis imaginibus in prædictionibus ſuis vſi, & ipſe Auenrodam, tùm à Ptolemæo, tùm ab Aegyptijs & ab Aſtrologorum turba hac in parte diſſentit, putans ſigna ſolas eſſe manſiones & hoſpitia, quæ nihil agant per ſe: ſed quæ illis inſunt fixæ ſtellæ, vel Sol illa peragrans ea ipſa operari: vnde & vanum quoque commentum iſtud atque inconſtans, hoſpitio tribuere quod hoſpitis eſt & peregrini. At quæſo de imaginibus nónne copioſiùs delirant, putantes conſtitutionem ipſam imaginum ex ſyderibus, quæ nec vera, nec naturalis eſt, ſed pro libidine fabricãtium conflata, propriam quandam & peculiarem vim in rerum natura ſortitam eſſe: qui enim fieri poteſt, vt in vnam

coëant proprietatem ſtellæ, & natura diſtinctæ & immenſa magnorum ſpaciorum vaſtitate ſeiunctæ: de figura verò nihil eſt, quod afferant cùm totæ illæ (vt diximus) arbitrariæ ſint imagines & lineamenta ab hominibus excogitata, quod & Auenazra in ſecunda æditione de Aſtrologicis rationibus fatetur, illud afferens cœlum eſſe ſphæricum, quò fieri vt hoc loco potiùs, quàm alio exordium alicuius rei conſtituere non poſſis: Indeque pro oculorum arbitrio alias alijs ſtellis coniungi, atque ita fieri diuerſas imagines, & Vulturem cadentem vocaſſe Ptolemæum Lyram. Sed & illud conſiderandum quod lynceis Aſtrologis duodecim viſæ imagines ſunt, Chaldæorum autem oculis fortè noctuinis, Vndecim duntaxat: Quippe qui duas Libræ videlicet & Scorpionis imagines in vnam conflauerunt. Albumaſar qui ſtulta fretus audacia Aſtrologorum dogmatum rationes reddere pollicitus eſt, ſolam Arati deſcriptionem de imaginibus pro ratione protulit: Arati, inquam, ſabuloſiſſimi, & qui aſtrologica (vt ait Cicero) ſcripſit, Aſtrologię penitùs ignarus, ſed quas rogo imagines finxêre in cœlo diuinaculi (eas dubio procul, quas aut ſapiens antiſtes in templo aut in regia prudens imperator effingi deliniariq; non ſineret, inter quę capita abſciſſa tabe ſanieque diffluentia, & religatam ad ſupplicium Virginem, & Hydram, & Centaurum, & monſtra quę produci natura ipſa non patitur. Adde quod Aboaſar, & Aponenſis & Michaël Scotus, & alij, cùm Arabes, tùm Latini Aſtrologi putant in vno quoque decano ſiue facie cuiuslibet ſigni imagines eſſe quaſdam, verùm inuiſibiles, ſuper quibus etiam non conſentiunt, cùm hęc in hoc decano, alius in eodem, alius diuerſa ineſſe pronunciet, vt qui eorum legit libros nec aduertit errores malè operam perdidiſſe à bonis indicijs exiſtimetur.

CAP. XII.

INCERTAM ET FALLACEM ESSE ASTROLOGIAM, tùm ex diſcordia auctorum & cum veritate, & inter ſe in ipſis principijs profeſſionis pugnantium, tùm ex alijs pluribus.

IAm verò quanta in vniuerſum diuerſitas inter auctores Aſtrologię, quę bella, quæ controuerſię? quę altercationes? quę demùm in recipiendis ſtatuendisque principijs pugnantes contradictorięq; ſententię? negligit hoc defenſor, vt qui defendendi non ſuperſit locus: cùm enim fundamenta vacillant, nutat ędificium & ruit: artes alię certa ſibi ſtatuunt principia, quibus omnino caret Aſtrologia, quò fit vt diuinatio illa, quam profitentur Aſtrologi non poſſit (vt Plautus ait) ellebori iugere obtinerier. Nam vt mittam de ſphęrarum numero controuerſa incertaque dogmata, & vt de ſtellis tàm erraticis, quàm fixis varias quod ſuperiore tetigimus capite ſententias pręteream, quibus ambiguitatibus nil veri poteſt accedere genethliacę vanitati, quid in eis reperias ſolidum, quid firmum? qui cateruatim, ſcilicet, bellant & alternè fugantur, & ſingulari quoque certamine viciſſim confodiuntur & corruunt: veteres Aſtrologi non conueniunt; Indi à Chaldæis, à Chaldęis Agyptij diſſentiunt, hijque interſe, & ab ijs omnibus Perſę. Ptolemęus Aegyptiorum Aſtrologiam, vt ex Apoteleſmatis patet, vbique taxat & conuellit: Nec non Gręci Aſtrologi inter ſe diſcordes: à Ptolemęo Dorotheus euariat, alia Paulus, alia Epheſtion ſentit: Arabesque item altercantur inter ſe: Namque Albumaſar Ptolemęum reijcit, nilque in eius libris legi aſſeuerat, quod vel rationi, vel experientię ſit conſentaneum: contra Auenrodam nullum ait in Aſtrologia cum ratione locutum fuiſſe, pręter Ptolemęum. Hebręi quoque & eorum primus Auenazra diſſentit à Ptolemęo, & Albumaſarem etiam impugnat, totumque eius librum qui de magnis Coniunctionibus dicitur, abijcit atque repudiat, atque vt de multis quępiam enarremus: quanta in domibus controuerſia atque diſſenſio, ad quas verè omnem Aſtrologi de futuris ſignificationem referunt, quę quanquàm nullo fundamento conditæ ſunt, nullo etiam conſenſu firmatę reperiuntur: Eiſdem enim domibus ſeu locis diuerſas diuerſi proprietates adſcribunt: Arabes & Latini, à ſexto loco, ſeu mauis domo ſeruorum qualitatem indicari contendunt: Aegyptij & Ptolemæus non tàm à ſexto quàm à ſeptimo; & primo valetudinem aduerſam quærit, ſiue

illa

Digitized by Google

illa morbus ſeu vitium fuerit, contrà vulgus Aſtrologorum, à ſexto ſignificationem huiuſmodi omnem petunt, qui cuique futuri ſunt filij. Arabes & Latini de quinto loco pronunciant: Ptolemæus à decimo & vndecimo: Idem ſi cuique vita nihil protenditur, quinto pariter vtitur & quarto: quod & Paulus Alexandrinus obſeruat. Mallius ab Oriente natorum fortunam & parentum vota auſpicatur, à 10. Porphyrius ſignificari filios dicit: parentum fortunam de nullo loco accipit Ptolemæus: Arabes à 4. Heliodorus etiam à ſexto: Alij vt Abenragel refert, à nona etiam petunt domo. Secundus locus Alexandrino ſubitas ſpes indicat, Iunioribus verò diuitias. Quæ à tertio loco, vt Heliodoro placuit, portenduntur, has Ptolemæus ab vlla non prædixit domo. Coniugium ab Occidente pendere penè omnes conſentiunt, Heliodorus etiam à medio cœlo: Ptolemæus vtrumque negligit. Peregrinationes à tertia & nona domo dijudicant: Heliodorus etiam à ſeptima, quas pariter Ptolemæus contemnit. Parentes à quarta deriuari domo putauit Heliodorus, Maternus à decima, à neutra Ptolemæus. Amicos in vndecima ſtatuunt, in tertia Heliodorus, quibus Ptolemæus non conuenit. Religiones ferè omnes à nona deducunt, Mallius à ſeptima qui primus apud Latinos in huiuſmodi fabulamentis veterum Aſtrologorum aſſecla de duodecim locis diuerſiſſima ab omni quæ nunc refertur opinione ſuis carminibus pronunciauit. Has etiam domos varijs Planetis locant, quos putant immutari, pro ſigni ſeu domus conditione quam quiſque Planeta peragrauerit. Domus enim ipſas duodecim, & altitudines Planetarum non penes imagines, ſed penes iſta ſigna conſtituunt, quæ ſuperiori capite ad ſupputandi facilitatem excogitata deduximus: hinc fortè Chaldæi qui ſignis non vtebantur, nullas etiam fecerunt domos Planetarum, neque enim apud eos Leo Solis domicilium, aut Lunæ Cancer, aut Libra & Taurus Veneris, aut Sagittarius & Piſces Iouis. Altitudines ipſi ſyderum obſeruant, non ad ſigna, ſed ad imagines relatas: nihil enim apud eos in Capricorno Saturnus, & in Aquario ius habet, ſed in Libra & Scorpio; nam hæc ſigna quanquàm duo, vna tamen (vt diximus apud Chaldæos) imago indicatur; alioquin Ptolemæus & alij ſi domos referant ad imagines, ratio non quadrabit: namque Mars cum ſtellis imaginem Tauri conſtituentibus plurimùm conuenit, qui tamen in Tauro deijci dicitur. At fortè in reliquis concordia inter eos atque conuentio, de finibus nulla eſt: ſed & decanos negligit Ptolemæus: quos aliter Indi, aliter Aegyptij partiuntur. Arabes monomerias ignorant irrident, Græci, Aegyptij in omni prædictione vtuntur. De aſpectibus, hoc eſt, radiationibus ſyderum, inter ſe quàm abſurda, quanquàm à veritate ſummota proferantur, vt cùm inefficacem prorſus & nullam radiationem contendant, aliquando, quæ in proxima diffundatur corpora, efficacem, quæ in remotiſſima, quorum rationem & veteres, & Maternus, innumeros, friuolè nimis & ridiculè retulerunt. Ptolemæus verò in Geometricas figuras, quaſi ab his diuerſæ in rebus naturalibus poſſint effluere proprietates: aliam attulit naturalem cauſam de ſignis generis eiuſdem, maſculis ſcilicet aut fœmineis, quæ mihi nunc irridenda videtur: quanquam à patruo multipliciter confutata, ſicut & aliam Aboaſaris de luminis plenitudine & iuniorum aliam de muſicis conſonantijs. Mitto friuolas eorum rationes de Planetarum, ob id quod Solis ſubducuntur radijs, combuſtione; quos malè affectos & inefficaces dicunt, ac veluti terrena tractant, quæ pro vario, ſcilicet, materiæ vitio & diſpoſitione, variè afficiuntur à Sole, quaſiq; Solare lumen beneficum non ſit. Quid? quod & his non omnino conſentiunt, ſiquidem quò magis proximi Soli fuerint Planetæ partiliterq; & in eiſdem penitùs minutijs, eò volunt efficaciores eos reddi, ſed & minimè Solem nocere prædicant Planetæ in Ariete atque Leone radijs occupatò ſydere, quibus tamen in locis potentiſſimum Solem decernunt: Verùm Planetæ ab eo quaſi hoſpiti iniuriam eum non afferre. Quandoquidem Solis domus Leo ſit, Aries altitudo, & hoc quidem commentum planè irridendum quaſi humano more cœleſtia tractentur, quaſique Sol arbitrio quodam, non autem naturali neceſſitate lucem & calorem extra ſe fundat. De Luna verò ſilente, hoc eſt, coniuncta Sole & minimè luceſcente, quam tum combuſtam appellant, alia, ratio quando eo tempore ſpoliatur lumine ex eà parte qua nos reſpicit Soli, ſcilicet, copulata, reliquis Planetis luce propria nitentibus idem non accidit.

De capite verò Draconis & Cauda quid cum veritate, quid cum ſeipſis, & inter ſe

 pugnant?

pugnant? neque enim aliud illa ſunt quàm interſectiones duorum circulorum, quàm mera puncta, quàm nexus duarum linearum conceptarum mente & à Mathematicis introductarum, vt ecliptica loca diſcernant, & nihilominus illis perinde ab Aſtrologorum turba tributum eſt, ac ſi virtus eis vlla, qualitáſve aut naturalis ineſſet efficacia. Abrahã Auenazra diſſentiens à turba quæ Caput in Geminis, in Sagittario Caudam exaltari dixit, negauit libro primo rationum Aſtrologicarum, bonum ea aut malum ſignificare, cùm duorum duntaxat circulorum ſint connexiones. Ptolemæus illis in prædicendo non vtitur: Apud Maternum Aſtrologorum vetuſtiorum ſectatorem nulla Capitis Caudęq; mentio, quod ſi aliquando eorum antiqui meminerunt Aſtrologi non aliter quàm de loco quodam & poſitu intellexerunt, in quò Planetæ præſtare aliquid aut auferre poſſint, propterea illis vterque locus Infelix viſus propter eclipticam, quod Heliodoro placuit in tractatu de Filijs, recentioribus ex aduerſo pronunciantibus, & plures promittentibus filios, ſi caput in loco filiorum fuerit ea ductis coniectura, quod in Capite propinquiores nobis Planetæ efficaciores euadunt. Illud quoque inter ſe ſuper hac re inſigniter diſſentiunt, cùm nexam copulamque totius quaſi felicitatis caput pronuncient, alibi tamen cum bonis bonum, cum malis malum decernunt, augeriq; ipſum quicquid inueniat: alibi de eo quaſi de malo loquantur, vt licet apud Alchabitium videre, qui & inter infortunia Planetarum hoc quoque commemorat, ſi cùm ſuis capitibus reperiantur quod habere cum ſua Cauda quemlibet Planetam præiudicatum eſt, quę apud Arabes Geneauar appellantur: aut etiamſi eum Capite Caudaq; Draconis, quæ Lunæ propria eſt cognominatio, reperta fuerint. Idem in libro de Natiuitatibus applicantem Capiti Lunam climactericam facit locis, ſcilicet, vitæ principalibus: Caput iſtud & Caudam adnumerans Heliodorus qui ſuprà cum infortunalibus (vt ſic dicatur) ea ſtellis aſſociat, in tractatu de climactere: Nihilominus Soli Lunæ, Horoſcopo, partique fortunæ ea connumerat. Quid facies, terminos, dodecatemoria, monomeria commemorem? quæ & nihil conſtant, & ſuper his auctores diſſentiunt acerrimè, & ipſius Ptolemæi teſtimonio, nullam habent Phyſicam rationem, ſed vanam prorſus oſtentationem. De ſuis item triplicitatibus, quæ nullæ ſunt, eorumque dominis non minor pugna: nam vt omittam cætera Aegyptij duos tantùm trigonocratores, quos illi dicũt, triplicitatum dominos conſtituunt. Reliqui tres & hi etiam inter ſe diſſident: Nam in primo quidem triangulo, Albumaſar, Alchabitius, & Latini, Saturnum dominari contendunt, Ptolemæus Martem, qui ſecũdo Saturnum præficit. Arabes verè & Latini ferè omnes Martem, quem in quarto dominum locat Ptolemæus, alij alia. At quæſo quid hærent, quid diſſident ſuper fatali hora? quid in hominum genituris inueſtigandis dijudicandisq; hallucinantur? Quid inaniter diſcorditerq; blaterant in auſpicandis omnibus rerum initijs? Sanè earum rerum, quæ tempore non momento abſoluuntur, ambiguam eſſe fatalem horam neceſſarium eſt, de qua nihilominus, vt de ſtatu & in controuerſo dogmate diuinaculi ſententiam ferunt: Accipi ſiquidem pro fatali tempore poteſt, id quo opifex rem ipſam facere aggreditur, quamcunq; demùm cauſam efficientem ſortiatur, id quoque cùm res perficitur & conſumatur. Sed & illud etiam poſſumus opinari, vt diuerſa ſint initia partium diuerſarum, quæ ſcilicet, non ſimul, ſed deinceps ordine quodam abſoluuntur, & hoc quidem in vniuerſum de rebus omnibus, tùm affirmari, tùm defendi poteſt.

De homine verò quàm multa, quàm varia, nec inconſultò, nec ineruditè quidem afferri principia poſſunt, & initia, vt illi dicunt, fatalia, cùm vir fœminæ congreditur, cùm ſemen de mare accerſit in vterum, cùm vis ipſa ſeminalis puriorem excrementi muliebris partem cogit in fœtum, quemadmodum lac vnitur condenſaturq; coagulo, cùm in conceptu partes omnes hominis poteſtate inſunt, cùm membranulis ſiue ſecundis fœtus obducitur, cum actu primùm cor ſecernitur: quòd & Ariſtoteli placuiſſe, & rationi conſentaneum eſſe videtur, cùm membri cuiuslibet diſpoſitio fit, particulare quodq; ſuarum ſibi coaptat, cùm anima fœtui participatur: quò quid conſultius dici poteſt? tunc enim homo eſſe incipit, tunc ex materia ſua formaq; conſiſtit, & integram ſuæ ſubſtantiæ rationem eſt nactus. An magis non vnum, ſed plura principia probabuntur, vt quæ ſunt corporis ad ſeminale initium: animi ad animationem, quæ fortunæ ad egreſſionem ex vtero referantur. Huic tamen parti, quòd ſcilicet,

magis ſubiectà ſenſibus eſſet, Aſtrologorum vulgus primas conceſsêre, vt ex hora, ſcilicet, natiuitatis naſcentis hominis fata dependeant, quæ tamen nec hominem inchoat, nec facit, nec abſoluit: Sed iam inchoatam factum & abſolutum duntaxat oſtendit; quod fortè Ptolemæus aduertens plus conceptui quàm genituræ tribuit, in tertio Apoteleſmatôn libro: Inquit enim principium hominis natura illud eſſe cùm ſemen vtero admittitur, potentia autē & ſecundùm accidens cùm infans vtero egreditur: & quanquàm alij Ptolemæi ſenſum, & verba vertere aliò ſint conati, nihilominus ex eius verbis ſyncerè perceptis facillimè refelluntur. Sed & Haly quoque in libro de Electionibus apertiſſimè prodit, efficaciam fati decerni, ex hora conceptus eſſe petendam: Illud autem quis non videat inſignius Aſtrologorum erratum, celebrioremq; inſolentiam, dum in regionibus illis expectari fatum aliquod admirabile prædicant, quæ ſcilicet, eo ſubſint ſigno apud quod aliqua, vel coniunctio ſyderum, vel luminarium defectus contigerit; nec ſolùm quæ ſigno penitùs eodem, ſed eiuſdem ſaltem triplicitatis, cùm nihilominus apud illos ignotiſſimum controuerſumq; penitùs & abſconditum ſit, quæ cui ſigno vel Planetæ regio ſubiaceat, non minus quidem hoc illos prænoſſe oporteret, de publicis regionum euentibus ariolantes; quam ipſam geniturae horam de hominis fato fabulantes. Sed quid illis ignotius? Ptolemæus in primo apoteleſmatôn, igneam ſeptentrionibus triplicitatem præficit, terream Meridiei ſubdit, aëream imponit Orienti, Occidenti aqueam præeſſe contendit: quod Firmicus eſt ſecutus. Idem Ptolemæus ſecundo eius operis volumine aliter decernit: igneam enim illam, vt dicunt, triangularitatem, non tàm Septentrioni quàm eis præficit terris, quæ ſunt inter Septentrionem & Occidentem ſitæ, atque ita deinceps omnia inuertit Albumaſar in ſexti magni Introductorij, triplicitatē igneam Orienti, non autem Septentrioni præeſſe voluit, Septentrioni aqueam; Occidenti aëream. Idem Paulus Alexandrinus ſenſit in inſtitutionibus artis Apoteleſmaticæ, à ſe ipſo verò primo de magnis Coniunctionibus libro diſſentit Albumaſar, aqueam Meridiei adſcribit triplicitatem, Occidenti verò terream dominari contendit. Henricus Machliniensis poſtremam hanc Aboaſaris opinionem ſequitur. Contra Alchabitius, & Zaël Iſraëlita, & Auenazra, & Caphar in Iſagogicis, & Meſſahala primam probauerunt: Auenrodam vtraq; reiecta Ptolemæi ſententiam omnibus anteponit.

Veteres quoque ſuper his inter ſe diſſenſerunt Aegyptij ab Hipparcho, ab Hipparcho Ptolemæus. Siquidem Aegyptij antiquam Babylonem, & Arabiam Aegypto conterminam Arieti ſubiecêre: Ptolemæus verò Galliam, Britanniam, Germaniam, Palęſtinam: Hipparchus & antiquiſſimi Aſtrologorum, alijs ſigni partibus, alias regiones ſuppoſuêre, vtpote ſiniſtro Arietis humero Babyloniam, dextro Thraciā, pectori Armeniam, lateribus Arabiam Aegypto confinem. Quid autem ficta Planetarum, & ſignorum dominia proſequamur? vt nunc dicamus Iouem præeſſe terrenis, quia illis præfuit, Saturnus annis præcedentibus, quem, ſcilicet, ex ordine ſphærarum Iupiter ſequitur, & Taurum hoc anno dominari, ob id quòd præterito dominatus eſt Aries, quaſi vices magiſtratuum in ſyderibus inueniantur. Sed in his etiam mirum in modum diſſentiunt, cùm alius Lunæ, alius Marti, alius Ioui, eoſdem annos attribuat: Aegyptij quos Maternus ſequitur, cuilibet ſyderum in vita adminiſtranda æqua partitione dant annos decem & menſes nouem. Perſæ Aegyptios aliqua ex parte ſequuntur, ſed eo diſſentiunt, quòd non cuique Planetæ æquale tempus aſſignant, ſed Soli quidem annos x, Veneri viij, Mercurio xiij, Lunæ ix, Saturno xj, Ioui xij, Marti vij, Capiti iij, Caudæ ij. Ptolemæus ab his diſſentiens ætatum dominos inſtituit, quaternos primos annos attribuens Lunæ x, ſequentes Mercurio, Veneri viij, Soli ix. Marti xv, Ioui xij, Saturno reliquos. Aliter Indi, aliter Arabes, aliter Chaldæi fabulantur, aliter Hermus, aliter Meſſahala ſomniat. De ipſius verò anni fata portendantur, quid garriunt? quid effutiunt? quòd vnum tamen non poſſe conſtitui. Ptolemæus aſſeuerat hac ipſa ratione in libro Apoteleſmatôn ſecūdo: quòd in circulo nullus cogitare principium ſimpliciter poteſt, quare in zodiaco cōiecturis ipſis quibuſdā quatuor quaſi principia imaginantur, quę ſint duobus æquinoctialibus, ſolſtitialibusq; duob⁹ terminata. Aegypti ab ęquinoctiali ſolſtitio annū exordiebant: Romani ab Hyemali, alij ab Autumnali, hoc eſt, ab ingreſſu Solis in Librā. Plutarchus in Problematis approbat Numam Pompilium, qui à tropico Hyberno principiū anni fuerat auſpicatus: quòd ſi qs paulò

 ſapientior

ſapientior in hac controuerſia contenderet, mundi genituram inſpiciendam, contentiones ciebit, non ſedabit. Neque enim apud Hebræos, à quibus mundi genitura percepta eſt, ſuper hac re quicquam certum aut definitum inuenitur: ſed alij Vere: alij Autumno exortum mundum contendunt, eoque multi & perlibenter inclinant. Nam de Phaſe in primo menſe celebranda (quod ſcriptum eſt) dictum volunt ratione ſolennitatem celebrandum. Sed & ſcriptum quoque in Exodo Scœnophegia, id eſt, feſta tabernaculorum in anni exitu celebrari, ea vero medio Septembri celebrantur: alia quoque afferuntur plura in hanc ſententiam, quæ cum his, quæ Lerſienſis in computo, & Beda in libro temporum, & Ioſephus in primo Antiquitatum ſcribunt, omittenda ad præſens videntur, quando & Hieronymus cùm aliàs, tùm Ezechielem exponens, Octobrem primum dicit eſſe menſem, Ianuarium vero quartum.

At de fixis ſtellis quàm nutanter, quàm vacillabundè baubantur, vt cùm innumeræ ſint, nec earum cognitas vllas habeant preterquàm mille & viginti duas, putant nihilominus artem ſe poſſe tenere, artis ſcilicet materia penitùs ignorata, à quo errore ſe cùm tueri volunt, tàm læuia, tàm fatua ſpargunt, vt confutare pudor ſimul & faſtidium ſit, alij quas ignorant, inefficaces aſſeuerant. Bonato impenſiùs inſaniente, qui eis omnibus vti Aſtrologum putet, cùm ſignis videlicet vtatur duodecim, quaſi ſigna graduum latitudinem non habeant, extra quam ſtellæ vtrinque innumerabiles: quod ſi fatum de mixta ſyderum omnium afflatione conficitur, quomodo id ſciet cui maximus ipſorum ſyderum numerus ignorabit? quòd ſi Philoſophiam Theologiamque prætendant, quæ à ſuis penitùs profeſſoribus non poſſideantur, nulla prorſus in ſimilitudine conſecutio, quandoquidem ad philoſophum conſtituendum, neceſſaria non eſt totius naturæ cognitio, omnium autem ſtellarum Aſtrologo cognitio neceſſaria, ſi ab vniuerſo ſtellarum cœtu, terrena patiuntur, & afficiuntur variè & permutantur. Sed Theologo ſicuti non poſſibilis, ita nec numeris omnibus neceſſaria ſuæ profeſſionis cognitio eſt, vt credere, ſcilicet, vt ſcire, vt ſuadere plurima poſſit. Quid? Quòd & ſuper ipſis ſtellis varia pugnantiaque dogmata tradiderunt, & eas quandoque Planetis efficaciores, quandoque minus potentes aſſeuerant. Alij ordinariam felicitatem à bono Planetarum ſtatu fluere contendunt. A` fixis verò ſtellis fœlicitates, vt Ptolemæus, inquit, omni opinione maiores, cui Proclus in Timæum Platonis aduerſatur. Mitto controuerſias multis in alijs Aſtrologorum dogmatis. Mitto quòd in harmonia cœleſti dignoſci non poteſt, quid cuique ſtellæ proprium, niſi ſingulæ per ſe notæ fuerint: quod fieri minimè poteſt cùm mixta (vt ita dixerim) defluuia experiamur, quemadmodum in compoſito pharmaco euenit, cùm perſpicere non datur quid quodque ſimplex in compoſitione pariat, niſi extra compoſitionem eius vires cognouerimus: tametſi hoc pharmaco poſſit accidere, quòd cœlo nullo pacto conuenit, vt tempus perfectionem adiungit. Eſt enim concors harmonia, & vt (ita dixerim) forma totius, quæ in ſingulos effectus vniuerſa concurrit, quòd Aſtrologiæ defenſores non percepêre. Sed iam nimis multa quando hac in re ſatis putamus factum Aſtrologiam ipſam monſtraſſe, cùm diuinis tùm humanis, & auctoritatibus & rationibus confutatam deteſtatamque, tùm à Mathematicis ipſis deiectam: & ab ipſiſmet profeſſionis auctoribus inconſtantem fallacemque iudicatam, nec non reſponſiones ad libros patrui, defenſioneſque Aſtrologiæ minus validas, & nullius fuiſſe momenti bonis iudicijs oſtendiſſe. Nam & quinti huius libri magnitudo, nos monet vt ad alia, quæ reſtant, exordienda complendaque, tranſmeemus.

DE

DE PRÆNOTIONE SVPERSTITIOSA ADVERSVS GEOMANTIAM, CHEIROMANTIAM ET RELIQVAS SPECIES, quæ de occulto dæmonis fœdere prodeunt.

LIBER VI.

CAP. I.

QVID HOC IPSO LIBRO AGENDVM.

RESTAT vt Aſtrologia iam proſtrata reliquas ſuperſtitionis ſpecies, quæ de occulro dæmonum fœdere prodeunt, hoc libro confutemus ſicuti ſuprà facturos nos promiſimus quinto quinti voluminis capite. Sed vtinam minori impendio facere id poſſemus, adiuti, ſcilicet, opibus patrui vt egeſtati noſtræ, & verborum, & rerum ſuppeteret alimonia: Vtinam quæ aduerſus iſtiuſmodi ſuperſtitiones gerebar in animo, tuliſſet in chartas, vnde nobis & eximia illa rerum maieſtas, & affluentiſſimus verborum delectus & claritas ſuppetiatum poſſet occurere 2. lib. diſputationũ ſuarum, quibus Aſtrologia deiecta eſt, huiuſce rei ampliſſimam dederat ſpem, quàm illicò nobis mors eius præmatura diripuit. Scripſerat enim proficiſci & alias ab Aſtrologia ſuperſtitiones ipſas, quæ confutandæ ſunt nobis, Geomantiam, Chęromantiam, Magiam, cæteras, quas inquit ille fatuitates particulatim proſequemur, cùm poſt euerſam dominam & reginam, aliquam ſuperſtitionum turbam in curſu proteremus. Sed hoc laboris exantlandum nobis reſtat, quoniam ille nec præſtare potuit, nec exordiri: ſed vtinam viribus quæ ſatis eſſe poſſint, hoc ſubierimus, & humeris, quanquàm non herculeis illis qui ferre tamen valeant, nec recuſent: quanquàm autem hæ innumeræ ferè habeantur, inſigniores & anteſignanæ nobis deſumendæ ſunt, quibus proſtratis & reliquæ corruant. Chęromantiam igitur inprimis, mox Geomantiam aggrediemur expungere, dein Augurium, Auſpicium, refellere, ac ſternutamentorum & fulgurum præſcita reſcindere. Poſtremò vana omnia, & inanes ſortes, & ſuperſtitioſa ſomnia, cùm irridere, tùm confutare.

CAP. II.

ADVERSVS CHEIROMANTIAM, ET QVAMPIAM Phyſiognomicæ profeßionis partem.

QVi manus inſpiciunt vt diuinent, vnde à Græcis Chęromantes dicti, ſeptem in volis montes effinxêre, qui ſeptem Planetis aſcribuntur: ſed à varijs variè, vt in progreſſu monſtrabitur, quos tamen obſeruaui, primores ferè in hoc quod mox narraturi ſumus, conueniunt: dein diuerſæ illæ opiniones recenſebuntur, & confutationem inde aggrediemur: Illi igitur, ediriorem locum illum, qui ſub pollice quaſi digiti eius baſis & fundamentum viſitur, montem Veneris nominârunt: qui verò ſub indice conſpicuus tumulus, Iouis nomine dignati ſunt: Solis locum ſtatuunt ſub medio digito, qui apud alios medius, aut famoſus (neq; enim apud Gręcos nec Latinos de huius & ſequentis digiti nomine ſatis cõſtat) collocatur, is verò collis ſeu tuberculum montémve malueris appellare, qui annulari (quem alij dicunt medium) ſubſtat Saturno, coaptant: cùm autem cui minimus auricularisve adſtat digitus, Mercurialem appellant: media in vola Martis montem delineant, poſt quem in tumore, ſcilicet, illo colli Veneris aduerſo Lunæ conſtituunt. Ex quatuor inſuper principalium linearum, quibus penè omnis vola diſtinguitur, aliam quæ inter pollicem & indicem exoritur, & Veneris montem amplectens, eundemque circuiens ad conum manus protenditur, vitalem vocant omnes Chiromantiæ auctores & cordis etiam nomine plærique nuncupant, ea ſignificari vitæ ſpacium contendunt;

contendunt,indeque & corporis temperaturam, & ſanitatem infirmitatesque multi deduxerunt. Quæ verò inter Mercurij & Lunæ montem ſumit initium,& ad eum qui dicitur Iouialis,extenditur,menſalem appellant:ſpaciumque illud quod inter hanc & naturalem iacet,menſa manus vocitari ſolet:Eandem & thoracem & veſicæ & renum lineam dixerunt, alij peſtiferam, martialem alij nominârunt:Illam verò quæ à ſummo lineæ vitalis digrediens ad montem Lunæ deſcendit, eam mediam & naturalem, aliqui verò cerebri lineam vocitârunt, eiuſdemque inſpectu naturæ vires dignoſci poſſe, autumârunt. Eſt & linea alia cuius in imo manus initium eſt, finis ad mercurialis montis vergit confinia, hanc quòd ex cono, baſive manus deducatur, baſilarem appellauêre. Sunt & nonnullæ præter has quibus manus afficitur lineæ, quarum quæ brachium ſeparat à manu, reſtrictam dicunt, quæ ab indice ad menſalem ducitur capitis, & cerebri nomine ab aliquibus donata eſt, trianguli quoque ſiunt quandoque ex harum interſectione linearum. Sed & alias quoque nomenclaturas iuxta diuerſorum auctorum voluntates huiuſcemodi lineæ ſortitæ ſunt: namque & primam (quæ vitæ dicitur)& Saturniam & dextram trianguli vocatam inuenio. Secundam naturalem appellatam ſiniſtræ trianguli appellatione donatam legimus, quæ baſilaris dicitur: Stomachi & epatis dictam reperimus, ac tabularem etiam appellatam, ijs penè vniuerſa pendet Chiromantia, hinc diuinandi per manus vana illa commenta deducta ſunt,hinc ex Planetarum natura (quæ ſcilicet à circulatoribus,qua ſunt auctoritate, ſculpta eſt in ipſis manus regionibus, quos montes quaſi naturales quoſdam tumulos vocauerunt) de rebus penè omnibus pronunciant.

Sed nec rata hæc apud omnes ſunt,antiquiora penè placita ſuper ijs quæ diximus, conueniunt, recentiores diſcordant, legi tuberculum pollicis Marti dedicatū,à neoterico huius vanitatis ſtudioſo,cui recentior alter multis rationibus contradixit:& de hoc tuberculo quaſi de regno Lydiæ digladiātur. Motus ille quòd fortior impugnat, alius litem recenſere: nec ratio, nec tempus, nec propoſiti operis cura poſtulat,tantùm dixerimus, nec illum rectè tribuiſſe Marti, quòd digitis reliquis fortior haberetur:nec hunc rectè probaſſe debiliorem: nam quæ ſympathia fortitudinis? quandoquidem ſi diuinatricis Aſtrologiæ placita vera eſſent, non tamen ea fortitudine Mars donatur ab eis, vt reliquis præſtet & cætera ſydera verſet ad libitum: Soli potiùs qui dux aſtrorum appellatur, id conueniret prærogatiuè: Sed & fortior habetur pollex, tùm Ariſtotelis auctoritate, tùm ratione, quandoquidem fluit ab interiore parti validiori. Digiti autem reliqui,ex neruis qui inter vtrumque os agglutinantur,originem ducunt,& adſtipulatur experientia, qua vnuſquiſque niſi mancus ſit,pollet. Sed hæc mittamus, conſiderantes quænam ſit artis conſtantia, vt partes volæ ex quibus diuinaculi ſatagunt, pro arbitrio & friuolis quibuſque coniecturis Planetis ſubdantur: Sic & medium digitum apud alios non Soli, ſed Saturno tributum legi,& annularem non Saturno, ſed Soli deſtinatum:Sic & eaucam quam vel omnes vel plerique Marti dederunt,Mercurio tribuunt, & minimus digitus Mercurio aſſignatus,ab alijs Veneri conceduut: reſiſtunt alij, nulla tamen ex parte rationes afferuntur,ſed friuola quæpiam, & adeò vana, vt confutare ſit pudor, quare in commune aduerſus priſca illa placita diſputabimus: & primùm ex eis ſciſcitari libet quánam ratione ducti, montes hoſce Planetis diſtribuerunt: Sanè nullam eſt afferre: Somniant autem Diuinis quaſi literis inſcriptam manum, Iuliano auctore, atque in Helenum etiam Priami filium,quo ſuam vetuſtate aliqua ſuperſtitionē confirment,huiuſcemodi cōmenta referunt: eò riſui patentiora, quòd nihil aliud eas eſſe proferunt,quàm figurę vel ſigna Planetarum:hęc certè vana ſunt,& vt ſint aliquid,dogma non conſonat:Illud autē inter alia quærendum,quódnam iudiciū partitionis,quæ diſtributionis ratio?cur montem ipſum cui pollex pręeminet,Veneri magis,quàm Ioui?cur eum qui annularē fulcit digitum,Saturno magis,quàm Mercurio tribuerunt?atq; ita de reliquis:quocnnq; illi modo diſtribuant. Er quidem ſi diuerſæ Planetis naturæ, diuerſæq; & pugnantes etiam proprietates inſunt,vt pertinaciſſimè contendunt Aſtrologi, non poteſt omnino eorum dogma conſiſtere, quandoquidem nec naturæ diuerſitas, nec variæ pugnantesq; proprietates,mōtibus illis ineſſe poſſunt:vniformis enim volæ natura, nec varia vllatenus aut diuerſa poteſt deprehendi, ſeu pellis ſubſtantiam conſideres, ſeu colorem intuearis, ſiue operationes contemplari malueris.

Cæterùm

Cæterùm diſcordant omnino loca poſitusque Planetarum, à volæ locis & montibus, quos illis ſubiectos eſſe voluerunt, qui artem hanc, ſeu vanitatem veriùs prodiderunt. Saturnus enim qui ſuperiorem inter Planetas locum ſortitus eſt, quartum in vola poſſidet locum ſi à pollice, ſecundum verò, ſi à minimo ſumatur initium. Venus verò cur primum in manu locum occupat, ſi à pollice principium, cur poſtremum, ſi aut à Lunæ, aut Mercurij monte fiat exordium, cùm ea quartam inter cœleſtes Planetas ſedem obtinuerit: Si à Luna fiat aſcenſus, tertiam, ſi à Saturno deſcendatur. Quòd temerè igitur quàm mendaciter fabulantur eas iungentes, & proprietates, & ſedes, quas opificio naturæ diſſeparatas eſſe, ac prorſus diſiunctiſſimas, negare non queunt. Iam verò quis non aduertat, quo pacto Chiromantia ſuo vno dogmate, cætera demoliatur, & proprio quaſi gladio ſe perimat. Receptum enim & ratum apud aliquos eius auctores, mutari quandoque lineas, & eas aduentare, ſubinde & diſcedere variarique: propterea prædictiones oportere, adeò vt quæ interniciem veſperi ſua præſentia minarentur, mane ſublatæ ex abſentia ſalutem promittant: contrà quæ commoda præſentes pollicerentur; difficultates & ærumnas ob diſceſſum enuncient. Igitur ſi huius imperitiæ periti atque conſulti dicunt quotidie ſuboriri lineas, quotidie aboleri, quæ artis demùm poteſt eſſe ſoliditas, ſi eius videlicet principia non magis permanent, quàm fabuloſi Adonidos horti, quàm vita animantis ephemeri. Huc accedat & alia vanitas prorſus irridenda quæ ex lineæ colore, ea omnia quæ ipſius lineæ ſitus portendebat euenta, diſterminat atque dijudicat, citóne an ſerò expectanda, ſi rubra, ſi pallida fuerit, aut ardenter ſperandũ, aut patienter expectandum, monent quod optatur quaſi qui ex corporis temperatura prodit rubor vrgere calcem eis maximè euentis poſſit, qui extrinſecùs adueniunt, quaſi corporis vitium pallore volam non poſſit obducere, non rubriciem adducere queat, aut peregrinum alium colorẽ inferre, iam in iudicanda vita quę conſtantia dogmatũ? Alij voluerunt à linea vitali, quæ & cordis etiam dicitur, vitæ ſignificationem ſumi: alij ab Epatis linea petendam pronunciant: alij à linea capitis deriuari voluerunt: ſunt qui groſſitiem (vt aiunt) vitalis lineæ inſpiciendam moneant, eamque ſolùm ad prognoſtica vitæ ſpectare contendunt: ſunt qui colorem eiuſdem & longitudinem penſandam edoceant: ſunt qui illas omnes examinandas præcipiant: nec apud quempiam probabilem rationem, aut veriſimilem, vel vnam reperias, non ſolùm hac in re pro exemplo adducta in medium, ſed in cunctis eadem ferè conditio: controuerſias autem vndequaque tàm varias & crebras, vt non tot fortè fuerint, quòd Græco prouerbio dicitur, de Miſiæ finibus & Phrygiæ: ſed nec ſe ipſos quandoque de proprijs queunt laqueis extricare, dicetur fortè non ratione, ſed experimentis artem confectam: Reſiſtam ego & experimenta in contrarium non pauciora deducam: Sed & quæ poſſunt ex contradictorijs, & pugnantibus principijs vera experimenta duci, & cur illi ſi rationibus carent, ratione tamen vanitatem ſuam roborari contendunt? Almadal Arabs (qui vt Magiæ & ſuperſtitionibus omnibus, ita huic maximoperè fauit) percunctatione dignum exiſtimat, cur lineæ quas referri oportere cenſet in ſpiritus vitales, quibus ſanguine intermedio caro cutiſque gignuntur, & humore interueniente vitali, naturalique calore lineales tractus educuntur: cur, inquam, ſi eiuſmodi cauſæ & certæ vniformes, lineæ tamen vtpote earum effectus cauſarum, variæ & difformes varijs in hominibus habeantur? cur omnes homines ſanguinem vitalemque humorem, & calorem, & ſpiritus poſſident, nec omnes tamẽ eaſdem ſimileſve lineas, ſed diuerſas, & diſſimiles obtineant plurimi, Planetis id acceptum refert, qui non æquè omnes in hominis formatione concurrunt, quare aſcenſum deſcenſumque, propinquitatem item & remotionem Planetarum in cauſa eſſe arbitratur, ad hæc diuerſitatem vitalium ſpirituum adſtipulari, quandoquidẽ ſanguinea temperatura, ſeu habitudo, plus habet ſpirituum quàm melancholica: ſed vt ſint hæc non inania, quæ alioqui nõ difficilè refutarentur: nihil tamen verę ſolutionis affertur propoſitę difficultati, cùm ex iiſdem cauſis intentio tantùm & remiſſio coloris, longæq; & lineæ producerentur: At cùm aliæ aliqua in manu videantur, quæ non conſpiciuntur in alia: cùm alia item vni ad montem quempiam Saturni (verbi cauſa) decurrat: alteri Iouis tumulum verſus extendatur, acceptæ referri nequeunt huiuſcemodi varietates, multitudini ſpirituum & elongationi præſentiæque Planetarum. Nam propinquitas lu-

minis

minis intentionem duntaxat, non autem differentiam idemq; ſpirituum multitudo facit: ex hac difficultate aliam ſoluere ille aggreſſus, voto fruſtratus eſt: diuerſitatem enim fortunæ quomodo poſſet pendere de lineis, anxiè perquiſiuit, ad Planetarum impreſſionem confugit, quæ reciperentur in homine, & ſuo poſtmodùm tempore operaretur: & quaſi pœniteret incepti in mentem, non in corporeos ſpiritus mercatoris lucrum reiecit, mox illud idem expunxit Ariſtotelis auctoritate, plus ibi caſus & fortunæ aſſeuerantis, vbi rationis eſſet minus: demùm ad ſtabilitatem induſtriamq; & arbitrium hominis contulit, à quo & lucra, & inuentiones theſauri deriuarētur: quod minimè improbaremus, niſi hoc iterum ad Planetas retuliſſet, cùm hominis voluntas libera ſit, quàm firmare & mutare induſtriam, & operationes ſuas poſſe manifeſtum, adeò vt diſputatione non ſit opus: quare non fruſtrà ſolùm de lineis hominum ſtudia fortunasq; deducunt. Sed tanta etiam cum ignorantia vt præter multa, quæ confutare pudet: id etiam quod profitentur neſciant. Scribit hic auctor Chyromantiam dictam à manu & firmitate, quaſi ſcientia ſit firma eiusq; certa præſagia. Nec ſemel hoc delituit vt librarijs error poſſet adſcribi, id enim ſæpè reperijt, & vbicunq; mantiam reperit, firmitatem interpretatur: Sic & aliæ de quibus tractat Pyromantia, Geomantia, Hydromantia, Aëromantia, à firmitate denominat, adeò vt volumen ipſum quod Magiæ ſubſtruxit, & ad futura prædicenda ſpectat, de firmitate ſex ſcientiarum inſcripſerit. Alij hoc tantùm fundamento nituntur, vt manus inſpectione diuinari poſſit, cùm inter humani corporis membra pateat id magis, & hac ipſa ratione manum ipſam vires totius præſentare corporis poſſe. Alij nullo prorſus argumento ducti, cenſent Deum homini conceſſiſſe, vt ſignis exterioribus deprehendere poſſit, quæ proſint, obsintve. Quamobrem Chyromantiam ipſam hinc initium ſumpſiſſe quo quid inconſultius dici poteſt. At inquient fortaſſe: cur Ariſtoteles inter philoſophos naturales ſummus auctor, ſi hæc non ars, ſed ſuperſtitio, eius tamen meminit: ſicuti & phyſiognomiæ adſtipulatur, & dicato opuſculo, & in problematis, & in opere de Natura Animalium: tum illud inter alia docet, longinquitatem vitæ ex lineis volæ portendi. Atqui ſi Ariſtotelis perpendantur ſenſa, tàm ea Chyromantiæ vanitati fauere iudicabit, quàm quæ omnino nihil de phyſiognomia, poſteà dicemus. Nunc quid ille Chyromantibus fauerit, videamus, nunquàm ille ſuperſtitionis huiuſce patrocinium ſumit.

De articulis enim animalium loquens, ex eis ſi magna ſint, vitæ magnitudinem conſentanea ratione ſignificari docuit, illudque occurrit exemplum, cùm ex inciſione manus per lineas eius membri partes ditimantur, fieri vt eius, ſcilicet, vita extendi facilè poſſe credatur, cui magnos & extentos ineſſe artus conſpicimus: pari pacto in opere de Animalibus longinquitatem, vitæ ex multitudine ſanguinis pronunciauit: ſed ad naturalem hæc, vt diximus, non ſuperſtitioſam prænotionem pertinent: ſicuti & dogma de membrorum magnitudine cuius declarandi gratia volę per lineas partitionis meminit: ita enim apud eum mos, vt quæ in propatulo eſſent, pro exemplo ſumeret quò magis nota fierent quæ preſsè & conſtrictè protulerat: quid autem magis expoſitum, magis in ora omnium, quàm manus, quàm eius articuli ſuis lineis quique adiuncti. Adde quod frequenter ea pro manifeſtatione proponit, quæ non illius, ſed aliorum dogmata ſunt, vulgò alioquin nota atque protrita. A natura igitur & ratione non abhorrere putauit, vt ſi multæ in manu inciſuræ, nec perpetuæ fuerint, breuitas vitæ, de longinquo iudicetur, contraq; diuturnitas, ſi paucæ atque perpetuę. Dixi de longinquo, quoniam ex eis corporis habitus ſeu temperaturam dicere manus conijcitur, ex quo vel diuturnitas vitæ, vel breuitas prodit: vt autem hæc Ariſtotelis mens fuerit, alia indicant vitæ præſcita, ab eo literarum monumentis tradita, inter quæ rari dentes, plumbeus color, præmaturæ mortis ponuntur indicia: quis non videat iſthæc nullo pacto vanis metoſcopis adſtipulari: nam cui rari dentes obtigerunt, is minus cibum terit, quàm concoctioni ſit ſatis, inde cruditas, inde mors, vt alia omittam, & cauſam præcipuè, non effectum attigi, cauſam inquam: nam rara corporis humani textura & minus compacta elementorum coitio in cauſa ſunt, vt rari dentes euadant, qui ex materia ſeminali & cerebro trahere originem dicuntur, contrario id exemplo confirmatur ab eodem auctore poſito: cui enim multitudo dentium eſt, ei vitæ diuturnitas promittitur, nō autem ex oraculo, ſed ratione quæ à nobis explicatur.

Signum

Signum enim potentis habitudinis habetur & cauſa eſt,vt alimenta dentium ſpiſſitudine & multitudine contrita,faciliùs à vitali calore digerantur concoquanturque, & in eius qui nutritur, ſubſtantiam faciliùs tranſeant ſine cruditate, ſegete & alumna morborum,ſed non reſpondent ſemper: nam paucorum dentium longæui quandoque & multorum imbecilli & vitæ breuis, de plumbeo colore tàm notum omnibus quid indicet vt ſuperfluum ſit verba facere quando & quiuis è medio Sarcophagum nunciet ei,cuius in facie plumbeam palliditatem inuſtam viderit,vtpote qui humorũ diſtemperie laboret:hirriant ergo & baubẽtur diuinaculi & ſuperſtitioſorum doctorum cateruas titent,non pro eis Ariſtoteles,non vllus ſanę mentis eſt,ſed ementiti librorum tituli, & vanitatis ſtudioſi, nulla ratio, nulla rectè philoſophantium legitima auctoritas,quanquàm rationi poſthabetur auctoritas,quæ nulla ratione ſulcitur. Diuina eloquia ſemper excipio, quæ humanæ cuicunq; rationi præualent, & hæc diuinaculis refragantur.

Sed iam ſi placet, Chiromantum particularia aliqua dogmata examinemus: Saturnios homines medio in digito plures habere lineas contendunt: Iouios verò in indice: Martios vitæ lineam & quam naturalem appellant, optimè habere diſpoſitas: Solares ſubtilibus in radice digiti lineis inſigniri contẽdunt: Venereis triplicem lineam à pollice ad indicem duci affirmant: Mercurio ſubditítios minimi digiti lineas non apertas,ſed obſcuras gerere: Lunares montem ſuum ſi tranſuerſis lineis ad inſtar penè figuræ qua octonarius vulgò numerus exprimitur: inſcriptum habeant prima ætate egenos: ſecunda per quam diuites futuros. Has delegimus opiniones, tanquàm probatiores apud huius vanitatis ſtudioſos, quanquam non deſunt qui quotidie cudant inania huic nugacitati fulcimenta: & paulò antè publicatus eſt liber vaniſſimus qui tutelam præ ſe tulit viri cuiuſdam boni inter Peripateticos nominis, & mihi amicitia cogniti: Sed non accẽdo eum tàm multis à veritate & grauitate philoſophica alienis rebus adſtipulatum: alter non multò anteà vulgatus eſt ab homine penitùs illiterato oppidi mei inquilino,qui penè ſemper Sutoriam exercuit, mox Galeoto patri dum Venetorum ductaret equites,ſtetit ille in caſtris ad cellaria, & demùm ob fidem & diligentiam victum ſuſcepit,nihil ille penitùs literarum nouit,deperiens hanc vanitatem & multa prædicens,cui cùm aduerſarer & arguerem vanitatem, ac de imperitia monerē,diſceſſit & in aliena ditione librũ edidit. Sed redeamus ad eas vanitates confutandas quæ à multis diſcreuimus tanquàm inſigniores: ſanè præter id quod falſum eſt,alios eſſe Iouios,alios Saturnios homines: hoc ipſum quod prodiderunt quid rationis in ſe cõtineat,nec video,nec ſit, puto,qui videat: Sicut cur ille Saturniꝰ magis, quàm Iouius, quàm Martius, quàm Venerius ſit: cui ſigna plura digitũ medium delineant,quòd ſi vlla inueniretur, huiuſce rei cauſa, quænam reperiri daretur, vt Saturnij amici homines & conſulti ſint,graues audacesq;: qui Ioui ſubduntur,pulchri,ſapientes,religionibus obnoxij: qui Marti,audaces,impigri,ad bella prompti,feroces,imparatq; ita de reliquis quas Planetis inſcribunt proprietatibus. Dicent fortaſſe paulò eruditiores ab eadem cauſa, id eſt, Planetis, & ea manuum ſigna & effectus qui de illis protenduntur, pariter educi. At ſuprà quinto libro monſtratum mores à cœlo & fortuita non pendere: tum ſi concederetur,vt inde,quemadmodum Aſtrologi volũt, deducerentur,quid poſteà connexionis habere putant: vt Saturni, Iouis, Martisque, natura huiuſcemodi lineamenta deſignet in manibus: quòd ſi deprehenſum id experientia contendẽt,ipſa prorſus refragabitur experientia cùm plurimos inuenias iuxta dogmata Aſtrologorũ Martios homines, qui nullius prorſus Martis dominij ſignum in vola geſtent, contraq; Martios,Iouiosq; plæroſq; conſtitues lineis inſpectis, quos themate geniture proſpecto Lunares, Solaréſve, & Saturni mancipia pronunciabis: Idẽ penè in reliquis omnib. dogmatis ferri iudicium poteſt. Adde diſcordias ferè auctorũ in ipſis principijs innumeras, adde aſtus & verſipelles dolos,huc adfer pronunciantis diuerſa deliria. Alij nõ ſingulis diebus,non omni tẽpore,ſed ſtatutis & temporib. & dieb. iudicãt,nec niſi Vere aut Aeſtate, & die Solis & Iouis virilẽ dextram aſpiciunt,ſiniſtram verò muliebrẽ, Hyeme & Autumno ac Veneris die: Alij pueros dũtaxat & puellas perſpiciendos affirmant quòd frigore & laborib. abolita ſigna nõ ſint,qualia in adultis eorumq; dextram duntaxat examinandam, præcipiunt. Si quinq; lineæ ad baſim Venerij tumuli comprehenſę glomeratęq́, non fuerint, ſin minus,vt ſiniſtra

percenſeatur ſtatuerunt: alij ſingulis diebus, modò Sol orbem illuſtret, & lotæ manus fuerint, & os ieiunum indiſcriminatim iudicant, quæ vel omnia, vel plurima nulla ratione fulta ſunt, multa verò diſcordia ſeiuncta, atq; diuulſa, quæ ideò percenſenda nõ duximus: quoniam Ariſtotelicum illud metuimus quo cauetur nimia in confutandis inanibus ſcrupuloſitas, tùm quòd fundamenta vanitatis excindentes, quòd ſupra ſtructum eſt, conſequio deſtruimus: ita à multis tùm hac in re, tùm alijs ſuperſtitionibus refutandis temperabimus, quæ de particularibus pendent, vel regulis, vel experimentis, nec ſolùm ignobilium omnino auctorum, ſed & Aponenſis, Michaëlis Scoti, & illorum, contenti vulſiſſe radices, & ſi quid naturalis in ſe contineant rationis indicaniſſe: Hinc exorſi ab ipſa Chiromãtia, quam poſt Aſtrologicam vanitatem primam ſumpſimus confutandam: huius nonnulla naturalem præ ſe ferunt notitiam, ſed exiguam prorſus, indeq; nocentius periculum imminet, quòd hoc quaſi prætextu innumeræ ſuperſtitiones admittũtur. Itaq; ſi lineæ longiori tractu ſuas particulas permeauerint: ſi decẽtem colorem præ ſe tulerint: ſi interrupta perſeuerauerint: ſi viuida fuerint, ſanitatis haberi ſigna poterunt ac temperaturæ concordis: quanquam id impendio minori de facie conſtet, quàm præ cæteris phyſiognomi ſpeculandam præcipiũt, de quorum arte nonnulla hoc loco monuiſſe conueniet.

Ariſtoteles eo in libro qui Phyſiognomia inſcribitur (ſi titulus non mẽtitur auctorem) multa docuit, quæ naturam ſapere videntur, quanquàm à ſuperſtitioſis hominibus aliò torqueantur: In libris quoq; de Natura Animalium nonnulla poſuit eodem penè ſpectantia, quo & quorundam phyſiognomorum ducunt præcepta: ac in Problematibus non omnino vacuus à naturalibus quibuſdam præſcitis fuit: quapropter quæ citra vanitatem obſeruari quoquomodo poſſent, generatim inſinuandum, quæ penitùs item eliminanda explodendaq; ſubſignandum: non ſuperſtitioſè recipi exiſtimatur quod ex affectionib. animæ corpora patiãtur: quòd affectiones item corporum in animas quodammodo deriuentur, indicio ſunt amores, timoresq; animę, quibus corpus afficitur, & ex aduerſo quoq; illius ęgritudo moleſtijs animas affligit, hinc triſtities & hilaritas facilè deprehenduntur: Ex motu quoque, figura, calore, & nonnullis alijs qualitatibus ducuntur ſimilitudines, quin & membrorum quantitas indicio eſſe poteſt coniectoribus, quænam corporis condictio illius ſit: quæpiam item conijci, vel eminus queunt, liquidò tamen & extra dubitationem iudicium haberi nõ poteſt: vt etiam Euangelicum illud hac in re verum ſit, quo vetamur ſecũdùm faciem iudicare: Iam & Ariſtotele auctore, nec de ſciẽtijs, aut artibus, phyſiognomon diſquirere poteſt: ne dum ferre ſententiam, quantò magis de moribus, de futuris euẽtibus, ad vtramuis contradictionis partem ſpectantib. percunctari nequit, atq; decernere, phyſiognomorum quorundã ſuperſtitioſa garrulitas, quæ & medicis ſua prognoſtica præripere & ſuas prophetis prædictiones ſurripere ſatagit. Contendent fortaſſe de moribus nonnihil ſe dicere poſſe, tum quòd ex corporis temperatura complexionéve, quæ illis alioquin ſit explorata & cognita mores ducantur, tum quòd mores Ariſtoteles è phyſiognomia deriuet. At rogo, quid conſequentiæ putatis, vt ſi temperaturam cuiuſpiam noſtis, mores quoque illius quinam ſint & quales pernoſcatis? quinto enim huius operis libro eis Pici patrui argumentis quorum vi repelluntur: quicunq; mores hominum de cœlo deducunt, noſtra quæpiam adnexuimus, vt quæ ille, ſcilicet, protulerat roborarentur, eorumq; pariter retudimus peruicaciam, qui de temperatura corporis hominum traherent mores & inſtituta, docentes non poſſe quenquã de illius moribus diuinare, cuius etiam temperaturam perſpectam habuerit: diffuſiùs ibi materiam hanc pertractauimus, quam breui hoc loco ſimilitudinis cuiuſpiam argumento colligimus. Nempe non ſecus aberrat qui de corporis complexione ad amores ratiocinaretur, quàm qui à corpore ad animal, ab animali ad hominẽ rectè ſe argumentari putaret, piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum, ſi in affirmationibus à ſuperiori (vt aiunt) ad inferius affirmando deſcendunt, verbi cauſa, hoc eſt corpus, ergo hoc eſt animal, hoc eſt animal, igitur homo. Cõmunius quidem & magis ambiens, corpus quàm animal, animal quàm homo. Ex quibus, ſcilicet, generibus particularis aliqua & determinata ſpecies ratiocinãdo affirmari nõ poteſt aut colligi: ita ex temperatura, verbi gratia: Sanguinea cuius in radice mores ſunt hilares atq; iocundi, qui prorſus indifferentes ſunt ad piã prophanamq; iucunditatem promendã,

neque-

nequeunt, aut viria, ant virtutes pronnnciari. Sic & Ariſtoteles & Trogus, & poſteriores nonnulli intelligendi eſſent ſi rectè eos putamus ſenſiſſe, vt cùm mores videlicet prænoſci poſſe docent, non mores ipſos propriè, non vitia, nõ virtutes intelligamns, ſed ipſam habitus corporis & temperaturæ ſpeciem, ex qua motes in alterutram partem, vel ſcilicet, virtute redimiti, vel ab ea penitùs abhorrentes prodire queant. Nam præter liberum hominis arbitrium, qnod virtutum vitiorumq́; omniũ dux & Imperator haberi debet, vniuerſę etiam num remperaturæ corporeę natura ea eſt, vt nec vitia per ſe, nec virtutes promat: quandoquidem tàm ea quę ſanguinea dicitur, quàm aliæ qnib. de vtraq; bili & phlegmate cognomen eſt, æquè ſe habent ad virtutes & vitia: nã & ira benè maleq́; vti homines poſſunt, videte quantum abeſt, vt impiè poſſitis de virtutibus, & vitijs, & religione quoq; decernete, neq; enim iſthęc vanitas, de corpore, de externis ariolari contenta, mores honeſtos, & improbos, & teligionem quoque aggreſſa eſt. Scriptum enim ab aliquib. legi homines qui Solares dicuntur, tali & tali facie inſigniri honeſtari q́;: verùm idololatras eſſe & Hypocritas: Sed ô miram vanæ ſuperſtitionis inconſtantiam: Legi pariter apud eoſdem Solares homines teligioſos eſſe, & optimorum motum, multa eiuſmodi vel vaniſſima, vel alternè controuerſa atq; pugnantia, vel impia inuenite non eſt difficile, recenſere autem ſuperfluũ, ſar erit eruiſſe fundamenta & baſes contriuiſſe, qnas vt ſolidius permanerẽt naturalib. veluti furcillis adminiculati ſunt: & de corporis complexione multa funditârunt incaſſum: vobis enim egtegij coniectores, non concedam vt temperaturam ipſam, de colore, de figura quàm totins cognoſcatis, de citrino (verbi cauſa) colote, bilem, de albo, phlegma, ſanguinémve pronunciatis, falli plurimùm in colore poſſe quempiã prognoſticis vtentẽ. Præcellens medicus Auicenna docuit, ſcribens partẽ humoris quandoq; cutẽ ipſam & extrema petiuiſſe: partem aũt quæ ſi alterius generis ſubſediſſe intus: quare non difficulter errotem committi, ſi à cutis colote complexio iudicetur. Idẽ & Ariſtotelem ſenſiſſe, & hac particularitet in cauſa putemus cùm decrenit fatuũ eſſe, & turpe phyſiognomo vni ſignorum credere, & iterũ plurimo vſu pollere illum oportere, qui de ſingulis diſſereret. Sed enim multa illo in libro ſunt Ariſtoteli inſcripto, à vero abhorrentia, vt quod in vno quoq; genere fœmina ſubtiliota maribus crura poſſideat, quòd beſtiæ maſcnlæ, fortiores fœminis auctoritate paſtorum & venatorũ decernit. Nos ancupum experientia & noſtra quoq; affirmamus vncunguia maſcula plæraque minora & imbecilliora fœminis eſſe, & crura illis ſubtiliora eſſe. At qui ſigna huiuſcemodi ab animalib. ducta non ſatis mihi faciunt, ac vt ipſius phyſiognomiæ exemplis vtamur, molles pilos timidum, duros aũt fortem ſubindicare volunr hinc ceruum, ouem, leporem, timidiſſima animalia videri: Leonem autem & aprum fortiſſima: piloſi ventrem loquaces denotari, ſumptum id ex auibus eſſe: ac ſi qua generis eiuſdem habentur dogmata non placent, minora enim apparent quàm vt Ariſtotelica cenſeantnr: nam ex corpore beſtiarum ad homines ſimilitudo non probè, vt arbitror, deriuatur: Siquidem ipſæ differunt & communes, & proprias habent affectiones: quæ antẽ communes ſunt, omni animantiũ generi non magis ab hac ſpecie, quàm ab illa transferri ad hominem videntur, ſed ſi vni propter excellentiam, quidpiam eorum communicari dicant, indeq́; trahi oportere ſimilitudinem: Inſtabo vtiq; vtramque earum ſpecierum diuetſam proprietatem ſortiri contendens: exempli gratia: quæ vrſis fortitudo ineſt, non eadem eſt quæ leonibus, & alia vrſinæ, alia leoninæ fortitudini peculiaria. At non ab his omnibus fortitudo hominis euariat? vt non poſſis ex leonis vrſique ſignis fortitudinem portendentibus, de ea quam homines decet fortitudine ſatis firmiter coniectari. Verè autem ptoprias & peculiares affectiones cuiuſque ſpeciei non ducimus in controuerſiam, qnoniam in alias demigrare nequeunt, tantò magis, qnantò magis ſiue à quibus fluunt eſſentiæ ſeu formæ terminos non egrediũtnr. Iam cur canis molles habet pilos, nec tamen timidus in genere animãtinm? quin & fortis iudicatur: cur equus pariter forte animal veſtitur pilis tãtò mollioribus, quãtò generoſiot eſt & fortior? quemadmodum Hiſpanus, Afer, Aegyptius, ſed & Thrax & Geta licet ad Septentrionem genitus molli tenuique pilo nuditatem operit. Porrò loquacitas in homine cur ex auitio genere ducatur, cùm multę ſint aues penè mutæ, quales quæ curuo roſtro & aduncis vnguibus, illis enim vox rarentet emittitur, niſi laceſſitis iniuria: canes verò pilis etiam ventrem tecti ſempet ferè banbantur: Ad-

hæc & illius quoque phyſiognomiæ præceptum eſt: ſi parum adſit inter ipſas res diſſidium, difficilem cognitionem reddi, ſed quota quęq; res eſt alteri collata, quę mille (vt ſic dixerim) differentijs non diſſideat: Quare extra omnem controuerſiam colligere poſſumus vanitatem hanc, ea etiam quæ ex parte fulta naturæ columnis videtur, ruinoſam & nutabundam eſſe.

CAP. III.

ADVERSVS GEOMANTIAM.

VEtùm ſuperſtitioſiùs inſaniunt diuinaculi in futuris ex Geomantica fatuitate pronunciandis: Nam quanquàm manus lineis abutuntur Chiromantes: quanquàm tranſcribi optent ſibi munia quæpiam altiora ſe ipſis phyſiognomiæ curioſi, nihilominus naturalia ſunt illa, naturalis montium tumor, nec à natura diſſentiens linearum color: quid autem naturale, quid non extra præſcriptum rationis, quid non ſuperſtitioſiſſimum in Geomantia? perforant enim identidem vel terram, vel Abacum, vel quid ſimile ſolidum punctorumq; capax: nulla vel numeri, vel temporis interpungendum habita ratione, ſed ductum impetumque phantaſiæ ſequentes, quam regi cœlitùs autumant, quę vbi quieuerit, puncta colligẽtes, figuras ex eis trahunt ſexdecim, domibusq; inde more Aſtrologorum extructis, nullo ſcilicet fundamento nomenclaturas imponunt, maioris, minorisq; fortunæ, amiſſionis, acquiſitionis, albi, rubri, pueri, puellę, lętitiæ, triſtitię, vię, coniunctionis, populi, carceris, capitis, & caudę: illudq; potiſſimùm contendunt, vt cœleſtibus gubernentur & iuſta proportione cœlo, Planetisq; reſpondeant, eorumq; vim omnem in quæſtionibus interrogationibusque conſtituunt. Sed enim quanquàm nulla ſit ars Aſtrologiæ, videri tamen potuit quibuſdam maleſanis oculis, ex cœleſtium corporum ſublimitate, magnitudine, luce pendere poſſe, multa ex quibus futura elicerentur: qui aũt homines, ne dicam noctuæ, aut talpę, ex punctis à ſe temerè, nec vllo conſilio iactatis trahere diuinationem potuêre. Aſtrologi non vſquequaq; ſtultè putârũt, cauſas inferiorum rerum cœleſtia & eſſe, & haberi debere: cauſę enim ſunt plurimorum, ſed non eo quo ipſi contendunt, modo: potuerunt & autumare ſigna eſſe, ſiue per ſe, ſiue cum cauſis: nullo autem pacto niſi qui omnino dignus ſit in Antycira ſanari, aut qui à dęmone fuerit excęcatus, potuit accedere vt crederet puncta ipſa à ſe ipſo infixa tabulę vel harenulis interſperſa cauſas eſſe futurorum, aut ſigna. Suprà enim de cœlo probatum, ſi cauſa inferiorum non eſt, nec ſignum etiam eſſe potuiſſe. Sed illud mittamus, ad pręſens hoc perpẽdamus, fieri'ne poſſit, vt effectus credatur ſuperioris alterius cauſæ, quàm manus temerè & inconſultò interpungentis, manus autem motus referri quidem poteſt in cœli motum, tanquàm in ſuperiorem cauſam, à qua, ſcilicet, pẽdet inferior. Sed quid inde colliges diuinationis fautor, indifferens enim cœli motus eſt omnibus rerum inferiorum, motib. etiam inter ſe cõtrarijs: Eodem enim & terra deſcendit & aſcendit ignis, cauſam verò aut eſſe, aut haberi enim poſſe eorũ quę expectantur aut formidãtur euentuum puncta, illa nemo vnquàm protulit quod ſciam, adeò ab omni etiã malè ſano iudicio iſthęc abhorret inſania, & qui minus eam dignati ſunt, quàm vt ſuo enſe moreretur, inter vanas ſortes repoſuêre. Quid igitur dicendũ? vt quę in cœlis cauſa futurorũ ſit, ſit etiã punctorum, & figurarum, quę ex illis conflantur & conficiũtur: Ideoq; hoc pacto ea futura iudicare, ſicuti & Iris indicat ſerenitatem, cùm & Iris & ſerenitas ab eadẽ cauſa proueniãt. At qui ſuperiore libro probatum futura in cœlũ vt volunt diuinaculi referenda non eſſe, quòd ſi illis etiam condonetur, quo pacto inde colligere poterunt? vt perſuadeant in cœlum tùm Geomanticas figuras, tùm effectus ſimul, qui de illis protenduntur, referri debere, puncta quippe illa motu manꝰ infixa ad cœli duntaxat motũ pertinere mõſtrauimus. In motũ vero non referũtur futura, quę inde pendere contendũt Aſtrologi, ſed in cõfigurationes, & aſpectus ſyderũ, in varios eorũ poſitꝰ, in varias naturas & proprietates, quas & cœlo, & Planetis ipſis imponunt: quòd vt Geomantes quoquo modo ſomnient figuras illas in Abaco de punctis temerè infixis compactas & coalitas ad ſimilitudinẽ ſignorum zodiaci inſtituunt: ſed quod rogo effecit myſterium, vt ſexdecim potius quàm duodecim deligerentur? Hic ſanè numerus cõuenit magis obliqui circuli partibus ſignisve quæ annua peregrinatione Sol permeat, dicunt quatuor eſſe matres,

oportet

oportet totidem filias, ex quibus & nepotes pendeant, & teſtes qui poſtmodum iudicem conſtituant:igitur ad figuras & cauſas,vt dicitis,numerum conformatis,nō ad zodiacum? rurſus interrogo: reſpondete quæſo, quænam ruditas obtinuit,vt ex pari & impari quæ prima differentium ſignrarum domorúmve radix habetur, modò hæc, modo illa diſſultet, vnoq; addito puncto figuræ, & thematis etiam totius vis vniuerſa varietur: aliusq; & alius expectetur euentu: nec dici niſi iniuria poteſt,ſequi hoc & pendere de natura,& proprietate figuræ,quæ ſcilicet,tali ſigno cœleſti vel tali Planetę ſubdatur. Nam vt mittam, quòd Ariſtoteles planè reijcit vllam in figuris ineſſe poſſe vim poteſtatemque naturalem,vt præter eam quæ in diuerſis cœli partibus,in diuerſis Planetis eæ non ſunt quas fabulantur Aſtrologi,vires & poteſtates diuerſæ, quæ figuris(ſi earum etiam capaces eſſent)communicati queant.Illud certè omni ruditate imperitius vt rubra figura,exempli gratia,& quę dicitur puer,Martis potiùs quàm Veneris habeantur, eiusque naturam imitentur: nam ſi ob colorem id feciſſe dicerent,vt rubram figuram Marti deputârint,qui videtur ardere& flammas emittere,non omnino nihil putaſſent, ſi rubricies vlla punctis ineſſe poſſet, vt inde ſimilitudo penderet. Vnde & alia ſe prodit inſania, vt hic punctorum ſitus rubri iudicetur coloris non ille: cùm neuter aut rubro,aut vllo colorū ſubiaceat,puer verò cur Marti iure dicetur cadere in mentem non emoram nequit: vir ei potiùs bellator cùm fabulas imitentur, non imbellis puer tribuendus erat. Pari quoque ratione,id eſt,nulla prorſus capiti & caudæ cùm horum neutrum ſubijciant Planetis,res & accidentia ſubdunt,quæ Virginis & Sagittarij naturam ſapiunt: ad hæc tàm futilem habet rationem quam omnino nullam,vt ignem & quæ ignea ſunt,cauda rubet amiſſio minor fortuna gubernent:nā ſi ex ignis colore rubræ fortaſſe figuræ meminerunt, ſi ex ignis effectu amiſſionem & caudam quam minuere etiam facultates credunt,illi præpoſuêre:cur tres alias nō coloratas inuexerunt figuras? cur penitùs obliti ſunt humanis negotijs ignem prodeſſe & vſui maximo eſſe mortalibus?quanquam prętervoluntatē & ex accidēti quandoq; noceat, cùm incenduntur ſegetes, cùm flagrant vrbes,cùm precioſa crematur ſupellex. At ſi plura ſunt commoda ex igne quàm incommoda,fruſtrà & caudæ & amiſſioni ſimul ignea ſubiecêre.Minor vero fortuna, quanquàm minoris exiſtimant,præſterque illi fortuna maior,fortuna eſt, tamen pari delirio,aërem,puero,coniunctioni,acquiſitioni,lætitiæ ſubdidêre: populo autem & viæ, puellæ,albo,aquam & quæ aquea ſunt ſuppoſita voluerunt:terram verò atque terreſtria,capiti,maiori fortunæ,triſtitię, & carceri:nam nec terræ,nec aëris,nec aquæ, proprietates qualitatésve vllæ ineſſe figuris vllis.Antè paululùm Ariſtotelis auctoritate monſtrauimus,quòd ſi in aliquibus inueniretur vis vlla,in iſtis nullo modo reperiri poſſet,quę totæ arbitrarię,quin temerariæ potius ad inanem manus caſum conſtituunt.Singula perſequerer, ni & temerarij mihi nomen metuerem in vanis hiſce temerarijsq; ſcrupuloſiùs refutandis:Quandoquidem ex iſtis quæ ad baſim demoliendam ictibus vſi ſumus, vt cuſpis quoque vanitatis huius ſimul corruat neceſſe eſt: Ad hæc imperiti huiuſcemodi circulatores vt nullus deſit fallaciæ locus,fortunari & infortunari figuras putant, vt quæ bona ex ſui natura putatur, eadem ex loco quem, ſcilicet,in themate ſortita fuerit,infelix euadat,contra quam malam opinabantur ſuo ex poſitu felicitate poſſe donari,& id quoque nulla prorſus ratione aſſeuerârunt,Lunam obſeruandam eſſe,cauendumq;ne cū Geminos, Capricornum,Scorpionemq;, ſubambulat figura proijciatur: hoc autem ratione vtique nō carere,ſi & illud pariter addidiſſent, dum per cœlum mouetur Luna,dum zodiaci ſigna percēſet,ab omni percunctatione,ab omni vana ſuperſtitione penitùs deſciſcendum eſſe.Almadal Arabs aliam Geomantiæ ſpeciem inuexit, nō ex pūctis,ſed ex tonitruis,ex ſubitatijs terræ tumoribus,ex chaſmate, ſciſſurisq; cùm ſua ſponte terra dehiſcit,vana illa quidem, ſed ſuperſtitioſa minus, vtpote ex quapiam ſimilitudine ducta,quæ prorſus caret punctalis temeritas: verùm & ipſa reijciēda:quid enim aut diuinæ aut naturalis cauſę prę ſe ferre poteſt, vt terręmotus ſi noctu venerit, vaſtitatem depopulationemq; prouincię:ſi per diē ſegetū frumentorumq; abundantiam portēdat:inani certè ſuperſtitione dogma fulcitur: ſicut & incendium indicari ſi ſciſſura contingat, & alia plæraq; eiuſmodi vt illud dicere poſſimus: Sunt bona,ſunt quædam mediocria, ſunt mala plura. Nam quibuſdam naturalibus præſagijs inania quædam & ſuperſtitioſa permiſcuit.

CAP. IIII.

ADVERSVS AVGVRIA ET AVSPICIA.

SEquens eſt vt Augurium & auſpicium explodamus, ſuprà enim auruſpiciũ cum ſuo auctore damnauimus: idque ſuperſtitionibus eis quæ de aperto pendent pacto, conſociauimus, vel hac ratione, quòd in dirum illud Tagis portentum tanquam in auctorem refertur: qui in agro Tarquinienſi repentè de terra tanquàm fungus exortus auruſpicinam Hetruſcos docuerit. Quis enim non hoc irrideat potiùs quàm confutet? quis etiam mentis emotæ eò feratur, vt credat à victimis in ara aſpiciendis, vnde aruſpicina, eorumq; conſiderandis extis, vnde & eadem extiſpicina dicta poſſe quempiam de futuris vaticinari? Lanij hoc officium magis quàm vatis, medici potiùs quàm arioli mun⁹, qui euolutis prius quæ inuoluebant inteſtinis, iiſq; diligenter inſpectis, ſi benè, ſi malè affecta, ſi ſana, ſi marcida, ferre iudiciũ poſſent, vt ni occiſa eſſet, ſuapte ſpõte victura diu fuiſſet beſtia, an quàm ocyùs peritura: Ad paſtorem id etiam libentiùs à ſanæ mentis hominibus, quàm ad vatem pertinere diceretur, qui ſi exta ſanie & tumoribus, qui præter naturã ſunt referta conſpiceret, arbitrari non iniuria poſſet eodem morbo & pecora alia quæ iiſdem veſcuntur herbis affligtanda, qua de re tertio libro experimenta protulimus. Verùm & hæc quoq; ſuperſtitio à multis palàm irriſa qui prudentes inter Ethnicos crediti ſunt, vnde illud Catonis: mirari ſe quod non rideret Aruſpex, Aruſpicem cùm vidiſſet. Eoſdem ab Ariſtotele quoq; in Rhetoricis taxatos inuenimus, vtpote qui (vt eius vtamur verbis) quando, non determinant: in eoſdem pariter poëtæ palàm quandoque inuecti ſunt, interdum obliquè, cuius rei ſuprà in medium, Vergilij, Silij, Lucani, teſtimoniũ duximus: nec puto Callimachum ab hac ſententia abhorruiſſe, cùm in Elegia illa ſua in lauacra Palladis ſcribit eam Tyreſiæ, quia ſe nudam vidiſſet oculis capto, inter alia munera contuliſſe:

Γνώσεται δ᾽ ὄρνιθας ὅστις αἴσιος, οἵ τε πέτονται ἤλιθα, καὶ ποίων οὐκ ἀγαθαὶ πτέρυγες. quæ à nobis carmina in Latinũ minimè vertuntur, quoniam Politianus ita illa tranſtulerat:

Cognoſcet volucrum quæ proſpera quæq; volatu:

Irrita, cuius item triſte ſit Augurium: quaſi vanitatẽ ipſam, vel ex hoc irridens, vt auium, ſcilicet volatus ei perſpecti fierẽt, qui eſſet iam lumine orbatus. Quid? Quòd & aliter Hetruſci, aliter Aegyptij, Pœni aliter interpretabantur, nec conueniebant quæ in extis pars amici, & interdum primis extis minabantur, benè promittebant ſecundis, adde quòd & caſu, & delectu hoſtiæ variari poſſent inteſtina: ſed & terrore, & aſtu ſacerdotum: vt dæmonis fallacias prætermittam. Quid? Quòd Cæſar (vt ille inquit) contra Aruſpices tenuit Aphricam, & innumerabilia poſſent Aruſpicum prædicta recenſeri, quæ euentus, aut nullos, aut contrarios habuêre. Et quanquàm pendeat Aruſpicium expreſſo ex pacto dæmonis cuius ſuprà meminimus, nihilominus non ab re fuit & hæc paucula hoc loco diſſeruiſſe, quandoquidem varia hæc ſuperſtitio nomina obtinuit: Aruſpicio enim fulmen & oſtentum, de quibus ſequenti capite agetur, conuenire creditum eſt, extis enim fulguribus, & oſtentis, in ſecundo de Diuinatione libro totam Aruſpicinam abſolui putauit Cicero. Sed enim Auguſtinus noſter in libro de Natura dæmonum: tum alij Aruſpices non modò dixerunt eos qui extis in aris aſpiciendis vacabant, ſed qui dies etiam & horas in agendis negotij operibusque cuſtodiunt: quòd cum alijs plurimis diuinationum ſuperſtitionumq; nominibus repoſitum eſt in decretis pontificijs in vigeſimæ ſextæ cauſæ quæſtionibus. Cæterùm affinitate quadam Auſpicio Aruſpicium coniungitur adeo vt eadem eſſe nonnulli putare potuiſſent, Grammaticorum quorundam ſententia moti, qui ex hara aut cui vaticinantes intendebant & ſpecio, compoſitum haruſpicium voluerunt. Ab haruga alij, id eſt, hoſtia, ita ab hara in qua ſeruaretur concludereturq; denominata: ſed à victimis in ara aſpiciẽdis deductum ſine aſpiratione aruſpiciũ ipſum, cùm Grammatici, tùm Theologi plæriq; voluerunt: augurandi verò ſuperſtitiones cũ ipſis auſpicijs diuerſa quidem ab haruſpicina ſunt.

Augurium, quippe quod à Phrygibus manaſſe putatum eſt, licet alij à Chaldæis ad Græcos, à Græcis ad Hetruſcos, ab Hetruſcis, ad Latinos ductum velint: id ipſum pro reſponſis deorum ſuorum quandoq; ſumpſerunt Gentes: vnde illud in 3. Aeneid. *Augurijs agimur diuûm.* Aliquando etiam ꝑ communi rerũ omnium coniectatione, diuinatione

natione ſumptum videtur, & ab auctoribus Latinæ linguæ perſæpè ita vſurpatur, propriè tamē circa aues diuerſatur ab eiſq́; & gerendo quaſi auigeriū, ſiue ab earum garritu nomen tulit. Auſpicium item, ab inſpiciendis auib. dictum eſt, quibus de rebus ſit, vt promiſcuè quandoq; acceptum, aliudq́; pro alio poſitum appareat: quanquàm auſpicium propriè dici videatur, id quod pro rerum exordijs capiebatur, ex geſtu volatuq́; auium: Vnde factum vt rerum initia & ductus auſpicia vocarentur, ea quoq; ſtultitia inter auſpicia ponebatur à Gentibus, quæ de guſtatu auium promebatur, cùm pulſi, ſcilicet, gallinacei trahebantur ex cauea, porrigebaturque illis eſca, inde terripauium & tripudium ſoliſtimum, tumq́; pernicies portendebatur, ſi eſcam minimè capere voluiſſent: Inter auſpicia quoq; hinnitus equorum & fremitus in libro de Moribus & ſitu Germaniæ repoſuit Tacitus, idq́; proprium Gentis præſagium eſſe memoriæ prodidit. Duæ aliæ diuinationis ſpecies quę de auib. pependêre, vna ex volatu: ex garritu altera, vidētur ad augurium pertinere: Nam quæ de garritu fluxit ipſo nomine ſe manifeſtat. De cœtu quoq; volatu cautuq́; Cygnorum, in quē Aquila graſſata fuerat Tyrię virginis mentita imaginem, Venus apud Maronem cauit:

Ni fruſtrà augurium vani docuêre parentes.

Hæ omnes fatuitates & impia deliramenta vnico nomine augurij Sacræ literæ deteſtantur. *Gentes*, inquit, Moſes ad populum verba faciens, *augures & diuinos audiunt, tu autem à Domino Deo tuo aliter es inſtitutus*: & alibi. *Non augurabimini*: & iterum, *Non inueniatur in te qui obſeruet auguria.* Malignus autem dæmon cùm aliqua ex auibus capi conſpiceret, ex quibus coniecturam de futuris texere homines poſſent, natura duce, quemadmodum tertio libro docuimus, cùm de naturali Prænotione verba faceremus, immiſcuit ſe fallacijs innumeris, vt ex vera coniectura naturę in noxiam ſuperſtitionis fraudem, curioſum hominum genus præcipitaret: cùm aliquid imminere aduerſi vel regionibus, vel vrbibus, vel principibus deprehēderet. Nam hoc ille prænoſſe ante homines poteſt, vt ſuprà monſtratum, impingere aues, vel in conſuetis volatibus, vel tetris garritibus, vel ſtridulis crocitationibus conſueuit, vt obſeruatis his quæ auib. inſolita contigerant, collatisq́; poſtea, vel ad exorta bella, vel ſecutas cædes, colligi poſſet ars, vel hac obſeruatione, vt quotieſcunque id auibus eueniret, conſequi vel bellum, vel pernicies expectaretur, tanquàm hoc ex illo portenderetur, & veluti effectus ex ſua cauſa penderet. Decepit olim Gentes hac noxia vanitate, & vtinam ſolas Gentes, nec etiam ſalutari ablutis vnda nocuiſſet, nec in eos graſſaretur indies, & cornices, bubones, lepores, muſtelas, offerret quotidie, ex quibus quaſi infelicibus augurijs portendi ſibi maleſani homines malum putāt: nec illa Almadalis Arabis ſententia prætendi pro excuſatione poteſt, qua freti ſuperſtitioſorum nonnulli autumarent ad naturalia præſagia pertinere huiuſcemodi auguria. Aſſerit enim bubones & nycticoraces, cùm ad inſolitas regiones manſionesque diuertunt indicio eſſe homines earundem regionum & ædium morituros, propterea quòd cadaueribus aues illæ delectantur, moriturus autem homo iam poteſtate, inquit, cadauer eſt: O`bellam rationem: nónne & hi qui poſt decem annos morituri ſunt, poteſtate, & ſunt, & exiſtimantur, cadauera? Dices remotam illam eſſe poteſtatem, hanc proximam, quam ſcilicet præſentiunt: eſto, cadauer autem non eſt qui viuit adhuc: Iam hominis forma remanet manente, ſcilicet, anima, quæ cadaueri prorſus repugnat, vt quæ ſimul eſſe nullo modo poſſint. Sed finge, vt hoc aues illæ præſagiant impulſu naturę: alia nōnulla quę Almadal affert dogmata, ſeu mauis deliria & vanitates augurādi: quo pacto defendes, ad pręſenſionem naturæ pertinere, vt eiuſdem ſpeciei aues inter ſe confligentes prouincię mutationem ſignificent: quę verò ſpecie differunt, & amplius non viſæ regionis illius nouam fortunam portendant: miſcet itaq; nonnulla falſa veris quibuſdam, quorum nos communem rationem & cauſam tertio libro protulimus. Sed hallucinantur facilè qui nimio plus hoc ſtudio tenentur.

Memini dum magno cuidā principi & affini adequitarem, quo perquàm familiariter vtebar & venatum pergeremus, cornicem qua tranſibat palo quopiam inſediſſe, propinquo adeò principi illi, vt eius penè crure pertingeretur: ea horrēdas voces diu edidit, videbaturq́; & roſtro, & colli flexu, & crebris garritibus, minari. At ille conuerſus, vide, inquit, frater, deceſſit è vita: nuncium enim acceperat eundem ægrum eſſe & magnoperè ambigi ne moreretur, quòd equidem paucas poſt horas euenit:

cùm domum reuerſo illi fratris mors per epiſtolas ſignificata eſt, quàm nec ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix, dextra enim erat, & nihilominus noua non veteri ſuperſtitione ſignificari aduerſa percepit, quanquam etiam apud veteres, alij dextram, ſiniſtram alij, alij aliter varijs in auibus pro euentu malo obſeruauerũt. Sed quàm ſint huius vanitatis vaniſſimæ ſententiæ proditæ, hinc licet intueri, quòd alij nec ad læuã, nec ad ſiniſtram cantante cornice bonum captabant augurium, verùm quocunq; loco, quocunq; receſſu ſolam eam auem inueniſſent, inauſpicatum putabant, vt prodit Aelianus 3. de Animalib. libro: callidus itaq; dæmon malè ſanam principis illius mentẽ, ſimulq́; vitam fratris morte abrumpendã prænoſcens, cornicem impulit, quę infauſta putatur ſuperſtitioſis, vt fratris quaſi obitum ſuo illo garritu, principi malè ſano præcineret: ita exigente diuina iuſtitia, vt qui auium magis voci, quàm Dei oraculis concredunt, ſeſe ludificationib. dæmonum exponant & decipiantur, & abeãt in præceps. At qui ſigna hęc & geſtus volatusq́; auium cauſas earũ rerum eſſe nõ poſſe, quas præſentire augures auſpicesq́; contẽdunt, manifeſtũ opinor: ſed nec effect⁹ dicturos eos puto, quòd ſi non cauſas, ſed earum cauſarum effectus eſſe dicant: à quib. & futuri etiam euentus deriuantur, nil magis ipſi colligerent, vt ſuam hinc ſuperſtitionem fulcire poſſent: Nam & ſi quoquo modo afficerentur, impellerenturq́; ab eiſdẽ cauſis, quę etiam num futura proferrent, affici tamen inde alio nequirẽt modo, quàm qui ſuę naturæ conueniat: cuius eſt proprium ad vnum phantaſia impellente duci, liberoq́; in alterutram partem iudicio carere: eò enim naturæ impelluntur inſtinctu, vnde ſibi vitæ commoda & neceſſaria procurent: has autem cauſas, quę & futura pariant, & illa etiã afficiant, quas rogo alias quàm naturales aſſignabunt, cœlum, ſcilicet, & ambientem aëra: Vnde & frigus, & calor, & venti, & tempeſtates, & ſerenitas proueniunt. Mitto diuinam cauſam, quæ omnibus imperat: qua factum vt coruus Heliam pauerit, vt cæte Ionam vomuerit. Quapropter cùm à cœlo, ambiente aëre, iſtiuſmodi animalia afficiuntur, ſigna eſſe poſſunt earum rerum quę ab aëre & cœlo dependent, imbrium, ſcilicet, ventorum, frigoris, calorisq́; futuri, à quibus cùm affectæ fuerint, garritus edunt, tutaq́; ob id loca præteruolantes petunt, nobisq́; ea (quaſi dixerim) aduentantia incõmoda prænunciant: Sed & commoda etiam cum impendente Vere, accedunt ad nos nidificandi gratia. Tempus quippe vernum prænunciant nobis ſuo aduentu hirundines, Luſciniæ, Ciconiæ, Turtures, & ſi quæ huiuſmodi, cùm eorum tamen peregrinatio natura duce fiat, quę terminatur ad vnum, ſtatumq́; ob id tempus obſeruant; vnde & illud apud Hieremiam de Turture, Hirundine, & Ciconia quæ aduentus ſui tempus cuſtodiunt.

Cæterùm hoc non ſolùm auibus, ſed & quadrupedibus & piſcibus commune eſt, vt quæ pręſentiũt eorum nos quodammodo pręmoneant, vt tertio libro docuimus: quòd quidem auitio dũtaxat generi, augures auſpicesq́; tribuere & in duas id ſpecies diſtribuerunt, vt aliæ eſſent aues quę cantu, alię quę volatu futura quaſi omnia prædicerent, de aduerſis, de proſperis, de pace, bello, victorijs, vaſtitatibus: Illas oſcines, has præpetes vocauerunt. Veſaniam addiderunt auſpices tertiam in pullorum eam eſcis collocantes, vt antè meminimus. Vnde igitur potuêre etiam philoſophi homines inſanire vt volatibus & garritibus auium commouerentur? Vnde & Stoicus Epictetus quãquam alioqui grauis auctor ſuſpicari potuit, vt ſi coruus aduerſum crocitaret, vel corpori, vel gloriolę, vel natis, vel vxori ſignificaret, à natura enim eis quib. vſi ſumus rationibus, fieri nequit, vti ad hęc externa protendatur. Si verò vi eas aues diuina impelli autumaret, quomodo effugeret quin illis quoq; portenderẽt quæ in nobis ſunt. Ab eo tamen libera appellata, nec eiuſmodi nugamẽtis obnoxia: quanquam hæ quidem fatuitates irriſione potiùs egent quàm longa cõfutatione. At fortè illud Ioſephi à quopiam aduerſum nos afferetur, quòd in ſacra Geneſeos hiſtoria deſcribitur: dum & in cypho eum augurari ſolitum ipſius diſpenſator narrauit fratribus, & eiuſmodi poſteà pręcellentem ſcientiam ſibi ipſi Ioſephus adſcripſit: ſed nil magis hinc ſuperſtirioſè trahes? ioco enim dicta illa ſunt, quòd & voluit Auguſtinus & eò fortè relata, quò iudicium tendebat vulgi, ſimilia quoque fratribus Ioſephi ioco dicta non ſeriò legi facilè poſſunt: Quid? Quòd & à Gentibus etiam augurandi auſpicandiq́; exploſa dementia eſt, in quo nihil diuini, quia vel coactum & expreſſum, vel naturale eſt, alia quippe Romanis ſiniſtra auguria, alia nationibus alijs contrariam quoque augurij

diſcipli-

diſciplinam, Deiotari Trachaniorum tetrarchæ Romanis auguribns ſcribit Cicero, Romanoſq; ipſos pancis admodum auibus, omnibus verò alias nationes vſas, Grais & Barbaris dextra meliora, Romanis ſiniſtra putata eſſe: quælibet tamen natio experimentis euentuum ſna confirmata auguria contendebat: quę cùm aduerſa eſſent penitùs & pugnantia quę poteſt experimentis ineſſe veritas? Dextra enim ſi obſeruatum eſt, malos euentus patere, ſi alia ex parte obſeruârunt, alij bonos inde effectus euenire, contraq; ſi alius ex ſiniſtra bonum, malum alius diuturnis experimentis collegit: Quæ fides dextris haberi poteſt? Quæ ſiniſtris? Hinc enim fieri manifeſtum eſt, veſanā huiuſmodi ſuperſtitionem, aut cauſam, aut ſignum futurorum eſſe non poſſe, quæ inde pendere iactant inſani: Adde vt quemadmodum à Plinio ſcriptum, eſt in augutum diſciplina conſtabat, neque diras aues, neq; vlla auſpicia pertinere ad eos, qui quanque ingredientes obſeruare ſe ea negauerint. Hinc planè cognoſcamus etiam ſi aliquid penſi haberent auguriorum deliria, ipſorum tamen augurum auctoritate firmatum in noſtra eſſe facultate, vt ipſa viribus effœta penitùs reddantur, cùm illis ex inobſeruatione ſcilicet fidem abrogamus noſtram.

CAP. V.

ADVERSVS OMINA GENTIVM.

RElíquæ ſuperſtitionnm ſpecies, quæ occultè de fœderibus dæmonū prodierunt, recenſendæ conſutandæq; ſnperſunt: omina, ſortes, oſtenta, monſtra, fulgura, & ſi quæ aliæ, ac demùm ſomnia dęmonica tumque ſexto huic libro ponetur finis. Pythagoræi hominum voces obſeruabant, quo vocabant omina, nec mirum; qnando & ſe deotum etiam, vt dicebant, voces obſeruarē profitebantur, ea valere Romani cenſuerunt, propterea rebus agendis ominibus, quod bonum, fauſtum, felix ſortunatumque eſſet præſabantur. Rebus quoqne diuinis quæ publicæ fierent, vt ſauerent linguis, imperabatur: cùm Imperator exercitum, Cenſór populum luſtraret, bonis nominibus qui hoſtias ducerent, eligebantur, in tantumque ſuperſtitio creuit, vt non ex improuiſo ſolùm, vox oblata ſumeretur pro omine, ſed expectaretur etiam pereretur que, ita vt capiendi ominis cauſa in Sacellum exitent, & vocem expectarent. Omen etiam ex rebus quandoque ſumebatur, vnde illud apud Ciceronem, quod Lucius Paulus conſul ex catella Thraciæ filiolæ mortua omen gerendi proſperè belli, aduerſus regem Perſam accepit: Hæc autem nullam omnino, aut naturalem, aut diuinam rationem habent, ſed planè ſuperſtitioſam & ſuperua cuam: neque enim aut boni, aut mali euentus cauſa eſſe poteſt humana vox, inconſultò prolata: ni ſortè ad bella, ad cædes: ſi vel ab inſano quopiam vel ſcelesto, qui populis & exercitib. etiam præſit, effuſa ſuerit. At pro omine huiuſmodi vox quo pacto ſumetur? quam ideò non portendere id eulus eſſet cauſa, poſſet aduerti, niſi quia per eam excitarentur duntaxat animi ad bella, vel inſerenda, vel reſerenda ad cędes & vaſtitates perpetrandas: ad pacem etiamnum vel ineundam, vel firmandam. Signum autem potiùs ſuturorum omē & eſſe & haberi debere contenderent: At quæſo quod ſignum haberi potuit: vt gratia exempli: Lucius Paulus aduerſus Perſam Macedoniæ regem, bellum proſperè geſturus eſſet, quia filiolæ mortua eſſet catella quædam nomine Perſa, ſignum, inquam, quod vel cauſa eſſet belli proſperè gerendi, vel magis illius effectus, vel ſortè quod ab eadē cauſa, à qua & belli proſperitas ſimul produceretur: Aliud enim dici verè non poteſt, vt ſuprà ſæpè à nobls allatum: ſed rogo mortua catella, quæ ſcilicet iam perierat & non erat, quid potuit eſſe canſæ bellandl feliciter, quomodo effectus eius prælij illo modo potuit exiſtimari, cùm cauſa, præcedere effectum oporteat: Mors autem pręlium diu præceſſerit? Dices ab eadem cauſa fluxêre & ſecundus belli ſucceſſus & catellæ mors: quæ'nam oro eſt illa cauſa, proſer ſi potes adhuc in medium, cœlúmne? at illud mortis pariter & vitæ cauſa eſt, & vniuerſalis adeò, vt non diſtinguat effectus, vt diffusè declaratum eſt: an ſuperiorem ſortaſſe aliā excogitaueris, & in dæmonem vel in Deum contuleris? quippe cùm inſetiotem aliam quæ & mortis catellæ, & ſeliei pugnæ communis ſit inuenire cauſam non poſſis: ſi dæmoni acceptum id reſeres, reſiſtam equidem, prælia feliciter geſta non ei tribuens, ſed Deo, qui olim exercituum Deus vocari voluit, qui itidem Romanis con-

ceſſit

ceſſit imperium longè lateque propagatum,ſed & catellæ mors ab eodem peruenit, ſine cuius voluntate nec paſſer in terram cadit,vt Euägelicis præceptis inſtruimur,cuiusque benigna largiras,quod & in Pſalmo ſcriptum eſt: *coruorum filios paſcit.* Quod ſi minus Chriſtianè ſapiens, earum rerum auctorem dæmonem contenderis, multa opponere poſſum, quibus proſternaris: Sed illud in primis diſſoluas, quo pacto ita mors catellæ,lignum potuit eſſe pugnæ felicis,vt ex mortua ſcilicet Perſa deuincēdus Perſa portenderetur? quid catella cum homine? quid rex cum beſtia?quid mors cum vita,cum victoria conueniunt?At fortè non illud,inquies,te intelligere, ſed in diuinā pariter prouidentiam vtrumq; te referre quibuſcunq; id ſecundis & intermedijs cauſis perpetretur:ſi hoc ſentis,non perperam ſentis: nulla tamen ob id acceſſio facta eſt, quib.tua confirmentur: infirmantur autem magis, cùm diuina prouidentia non illorum ſolùm,ſed omnium quæ fuêre, quæ ſunt, quæ erunt, cauſa pariter eſt:peculiaris autem & proprij nil dicis. Nanq; hoc ipſum ad illud ſignificandum ordinaſſe Deum, probari à re neceſſarium eſſet, ni ſecundam aliquam cauſam inueheres, cui hoc eſſet muneris delegatum:tātùm autem abeſt,vt hoc poſſis,vt etiam ſi Sacras literas perlegeris,vbique vanas iſtiuſmodi ſuperſtitiones damnatas intelligas: nec mihi opponas Gedeona,nec ſeruum Abrahæ,quorum alter audito inimici ſomnio,ſe ad bellum accinxit,alter Abrahæ Nurum futuram intellexit: hic enim optanerat potiri atq; ſibi futuram Iſaci vxorē verbis indicari: quam vt quæreret, domini eius Abrahami mandata & tradita iuramenta peturgebant,eaq; verba veluti ad ſui inſtructionem à diuina prouidentia præordinata deſumpſit.Ille verò iam de ineundo prælio inſtructus ab angelo, qui & victoriam ampliſſimam ſpoponderat inimicis,aduerſa quæ ſibi videbātur ſomnia recitantibus ad eos aggrediendos animatus eſt, ad quod prius fuerat diuinitùs edoctus, vt in caſtra pergeret ad eorum obſeruanda verba, quò ſecurior ad inuadendos hoſtes deſcenderet:poruêre enim huiuſmodi verba à Deo cui omnia ſub ſunt, & iuſtiſſimè quidem ordinari, vt per ea inſtruerentur qui ſibi non iniuſtum exhiberent famulatum,quem dæmon iniquus conatur peruertere: cùm enim portenduntur vlteriùs verba, quàm exigat,aut naturæ, aut diuinæ prouidentiæ ordo: ſuperſtitioſa prodeunt omina, cùm aliâs, tùm nomine diuinationis & augurij nobis interdicta: quæ cum alijs etiam à natura explodūtur,cùm nec effectus(vti diximus)nec cauſa eſſe poſſint futurorum,nec ſimul ab eadem naturali cauſa cum futuris produci,quorum nullo pacto ſigna indiciáve ſunt, aut iure meritoq; haberi poſſunt. Ad hæc illud cogitandum in huiuſcemodi ſuperſtitionibus poſſe quemlibet paulò exercitatum in quodcunq; maluerit ſignificatum ſignum ipſum conuertere,ex varia videlicet cōſideratione rerum ipſarum quæ pro ſignis offeruntur, ad portendenda futura:Nanq; ſi Aſtrologicæ incubueris vanitati, & ab alijs cultoribus euariare volueris,in fato decernendo,præſtò erunt pugnātes auctorum contradictoriæq; ſententiæ: vt ſi illa ad illud ducat,& ad aliud alia vergat, qua malueris, vti poſſis, vel ad perniciem ſi (ſi tibi id cordi fuerit)comminandam, vel ſi pleniora marſupia ſonuerint ad promittendam felicitatem.Ita in Chiromantia variæ lineæ: in Geomantia figurarum diuerſitas imperitè ſuperſtitioni ſuppetias ferunt.Ita in ipſis ominibus euenit, quod multis probari poſſet, illud ſit ſatis, quod nunc ſuccurrit apud Maronem in iij. Aeneidos libro. Illud, inquam, omen, quod in alterutram partem Anchiſes interpretatus eſt, cùm quatuor illos aſpexit equos candore niuali, ob id enim quod in belli opere equorum vſus inquit:

— bellum ò terra hoſpitia portas:

Bello armantur equi,bello hæc armenta minantur: ob id item quod curru iūguntur,& concordi iugo trahunt: *Spes eſt pacis,ait —*: Ita in reliquis omnibus conſpici datur,quæ in vtrumq; latus ſuperſtitionis vergi poſſunt à ſuis cultoribus: refelluntur autem magnopere tripartita illa ratione,qua & aduerſus alia ſuperſtitioſa ſigna, & aduerſus ipſa omnia paulò antè vſi ſumus.

CAP.

CAP. VI.

ADVERSVS OSTENTA, MONSTRA, SORTES, TERræmotus, Fulgura, quibus Gentes diuinabant.

HAc ipſa argumentatione, Oſtentorum, Fulgurum, Sortium, aliarumq́; iſtiuſmodi ſuperſtitionum præſcita commodè refelluntur: nam perquirenti nullo impendio conſtat, ſigna ea futurorum ſecundùm naturam haberi nõ poſſe, cùm nec illorum effectus, nec cauſa, aut ſint aut eſſe queãt, nec ab ea ſimul cauſa dependeant, à qua & futuri pariter effectus proficiſcuntur, quid enim cũ futuro euentu cognationis habet oſtentum monſtrúmve aliquod? an quod ex defectu particularis naturæ vel materiæ ſcilicet repugnantis vitio, vel agentis imbecillitate fortè contigit, ad efficiendum aliquod magnum adducetur à nobis? ſignificari co dices non effici: At illa te incommoda ſequentur, quæ Aſtrologos ſupra nonnullos miſerunt in præceps, aſſeuerantes non effici à ſyderibus, ſed ſignificari tantùm portendique futura: reſpondebis cauſam futurorum effectuum, monſtrorum etiam & oſtentorum cauſam haberi: refellam & ego iiſdem intermedijs quibus paulò antè deſtructa ſunt omina, ac deſtrui facillimè poſſunt, pleraque alia mox ſecutura, cùm naturæ opere fieri non poſſit, vt Oſtentis, vt Monſtris magni illi ſeu dextri, ſeu ſiniſtri euentus portendantur, & ab aliqua pendeant proxima cauſa, quæ & futura etiam proferat; Impoſtura dæmonum vt id fiat, videri poteſt. Sed & pleraque non monſtroſa, non prodigioſa per ſeſe, pro monſtris tamen & portentis haberi poſſunt à quibuſdã, quibus rerum natura non ſatis comperta eſt, cauſarum enim ignoratio noua in re admirationem parit: propter quam philoſophari homines cœpiſſe in exordijs primæ Philoſophiæ ſcribit Ariſtoteles. Adde quod in Oſtentorum Prodigiorumque numerum ſumpti aliqui effectus ſunt, quibus nulla debetur admiratio, eorum autem debetur cauſæ ob raritatem, quæ tamen minimè conſideratur, nec ob id miratu digna iudicatur: propterea Cicero, & quidem rectè ait: Mulæ partus mirabilis non eſt, ſed cõceptio: nam quæ concepit parere neceſſe eſt: concepiſſe autem rariſſimum & difficillimum, nedum neceſſarium: quod ſi portentum eſt, quod rarò fit, certè portentum (vt ille inquit) eſt ſapiẽtem eſſe: verùm qui raros huiuſcemodi vident effectus, aliqua obſeruatione (vt ſuperiori capite declarauimus) à dæmone decepti ſuperſtitionem confirmârunt: viderunt, verbi cauſa, mulæ partum inſolitum, viderũt eodem tempore inſolitam vaſtitatem, actutùm ingerente ſe dæmone perſuaſi ſunt, hanc ex illo deriuatam, & quadam quaſi habena deductam: ita in ſaltu membrorum: Vnde huius ſtultitiæ obſeruatores ſaliarij dicti: ita ſpatulæ diuinatio & huiuſcemodi plurima.

Ita in fulguribus, fulminibusq́; interpretandis, vnde apud Maronem in Bucolicis Melibœus introducitur, qui amiſſi agri calamitatem, quæ paulò pòſt fulminatã quercum obuenerat, in fulmen referebat his verſibus:

Sæpè malum hoc nobis (ſi mens non læua fuiſſet)
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Huius ſuperſtitionis peritiam maximè profitebantur Hetruſci, ij cœlum non vt Aſtrologi in duodecim, ſed in ſexdecim partes diuidebant, vt qua ex parte fulmen eueniſſet, ex eo ſibi clareret. Siniſtrum id ſi fuiſſet, indicare proſpera putabant Romani: In comitijs antẽ habendis tàm dextro, quàm ſiniſtro fulmine aduerſa portendi, idipſum quoq; formidabant quacunq; ex parte tonaſſet fulguraſſetque. Idem in terræmotibus etiam obſeruauit antiquitas, cuius rei liber Græco eloquio nuper ad manus peruenit in Orpheum relatus authorem. Sed perabſurdum nimis, vt quod frequentiſſimè fit, pro vario terræ anhelitu, pro ventorum violenti vaporumq́; conditione, ex eo rerum futurarum ſignificationem petere, quorum nec effectus eſſe poſſunt, nec cauſa, præterquàm fortè mortis inferendæ illis qui fulmẽ exceperit, aut qui terrarũ hiatu perierit. Sed nec ab eadẽ proxima deduci cauſa poſſunt, à qua & futuræ pendeant res, vt ſuprà deductũ eſt. Sanè num illud redolet inſaniã, variari euentus; ſi læuũ intonuit, ſi dextrum fulgurauit: quid enim ſolidi poteſt afferre ſola dextri ſiniſtriq́; cõſideratio, ſolus reſpectus, ſola relatio, & ſi eò confugiant vt dextrum quodammodo (Ariſtotele auctore) in cœlo ſit atq; ſiniſtrũ, nullo etiã conſiderante. Regiones dubio procul aliæ

aliam

aliam conuexi partem pro dextro habent, quæ alteri erit regioni ſiniſtra: quare ab eodem fulmine illi malum huic bonum erit expectandum. Quid? quod quocunq; nos vertimus dextrum ſiniſtrumq; identidem variamus. Quid? cùm iacitur in ſolitudines fulmen, cùm in mare deijcitur, cuius aut ſonitus, aut coruſcatio aures oculosque interpretum latcat. Præterco Tagen artis inuentorem, quem ſuprà irriſimus: eum enim Hetruſci primarium auctorem faciunt aruſpicinæ, ſub qua & fulgura comprehendi fatetur Cicero, quis enim ſanus accedere poteſt vt credat ex tàm mēdaci Tagis fabella, alia quàm fabuloſa quàm vana dogmata poſſe deriuari. Nec ſanè Orpheus ille, ſi tamē Orpheus fuit, vllam affert omnino cauſam cur quiſpiam ex terræmotibus, vrbium, hominum, regionum, euenta præſagire poſſit, ſolum vano narrat arbitrio. Si terræ contigerit motus nocti, ſi æſtate, ſi hyeme, ſi aurora, ſi interdiu quid portendatur, quæ certè & ſaniore poſſunt arbirtio refelli & experientiæ teſtimonio, vt arbitror, non ſecus irrideri ac ſuprà Tagis portenta irriſimus Aruſpicinæ auctoris. Sed nec Latium multò inſigniorum habuit auctorem ſuarum ſortium, quam Aruſpicinæ habuerit Hetruria. Præneſtinorum monumenta narrant Numerium Suffuſium ſomno monitum vt ſilicem cederet, fractoq; ſaxo ſortes erupiſſe, quæ ſcilicet inſculptæ erant in robore. Mel idem eodem tempore propè templum Fortunę ex olea fluxiſſe, qua propter ſortes eas laudauiſſe Aruſpices & iuſſiſſe, vt ex ea olea arca fieret quo conderentur, quæ poſtea fortunæ monitu manu pueri miſcerentur ducerenturq;, qua quidem in re caſus atq; temeritas non ratio aut conſilium valet.

Sortium multa ſunt genera, vt in talorum iactu, in teſſeribus proijciendis, in figuris chartaceo ludo pictis, & quæcunque prior aduenerit expectandis, in eruendis longioribus paleis, in oculorum iactu ſuper paginis. Vnde & Virgilianæ illæ ſortes apud Spartianum in Surculis, vt olim apud Germanum ſuper candida veſte temerè & inconſultè iactatis: & ſi quid huiuſmodi quę propè infinita eſſe poſſunt, tàm & ſi appellarentur, aliquando ſortes, ea quæ per voces fiebant reſponſa: vnde illud Vergilij:

Italiam lyciæ iuſſere capeſſere ſortes: quæ pro reſponſo Apollinis ſumuntur.
Sic & apud Silium Iouis Hammonis oracula ſortes appellantur:

Heu fruſtrà reditum ſortes tibi ſæpè locutas,
Mentitumq; Iouem.

Et apud Horatium:

—dicta per carmina ſortes. Item apud Ouidium: *Sortemq; dedit:* quæ pro ipſis oraculorum vocibus & reſponſis deſumebantur. Inuenio autem ſortium nomine, non voces ipſas, ſed ea quæ per voces & oracula futura indicabantur, ſignificari: vt apud Valerium Flaccum in Argonauticis, cùm Iaſon hæc proferre introducitur:

O vtinam Scythicis ſtruerem cùm funera terris:
Vox mihi mentitas tulerit, Parnaſia ſortes.

Apud Ciceronem quoque ſcriptum eſt: Reſtant & ſortes hæ quæ dicuntur non illæ quæ vaticinatione funduntur, quæ oracula veriùs dicimus: & ſanè in hoc conueniunt ſortes omnes, vt tùm eo poſſint nomine appellari, cùm eius euentu conſiderato atq; perpenſo, quod occulebatur, manifeſtum fiat. Ad tria nihilominus genera facilè reducuntur de triplici fine pendentia, qui enim ſortibus vtitur, aut diuidendæ rei cuiuſpiā cauſa id agit, aut ſui alteriúſve conſulendi gratia, aut diuinandi. Euentus autem ſortis aliunde expectari non poteſt, quàm aut ex fortuna & caſu, aut ex ſpiritali cauſa, cuius vi moueri phantaſia poteſt ſortem mittentis aut trahentis, & cætera id genus patrari, quæ ad obſcura ſortibus declaranda conducunt. Qui fortunę euentus morātur, vanitatis eos taxari titulo conuenit, quoniam ei confidunt quæ conſilio aduerſatur & rationi cuius beneficio conuenit hominem gubernari. Si verò de iudicio ſpiritalis pendet cauſæ, euenire id bifariam poteſt, cùm & à bono & maligno ſpiritu poſſit euentus deriuari. Si vltimum des, deteſtandum illud quidem ſicut & alia omnia vel occulta vel expreſſa cum dæmonibus inita fœdera, quæ & ratione confutata & ab eccleſiaſtica veritate condemnata ſunt. Præcipuus hic gentium error quo & Babyloniæ regem circumactum propheta Ezechiel monumentis retulit. Si verò primum malueris, vt à Deo ſcilicet & bonis angelis euenta rerum operiare, plurifariam etiam aberrare poteris, tantùm abeſt vt immittendis ſortibus frequens eſſe debeas: Nanque &

ſi nul-

ſi nulla id neceſſitate facias quod ad curioſam, de qua ſumus acturi, prænotionem ſpectat, ſi abſque Dei reuerentia precibusq́; porrectis, ſi ad vitæ vanitates, ſeculiq́; negocia perpetranda, ſi ad Eccleſiaſticas electiones perficiendas, id ipſum paras, à recta via flectis, quemadmodum ex Eccleſiaſticis canonibus, ex Beda, Auguſtino, Ambroſio, Thoma potes edoceri: quod ſi quando in Veteri teſtamento legimus à ſanctis hominibus ſortes obſeruatas, & in Nouo quoque Zachariam poſuiſſe incenſum, & Matthiam in Apoſtolorum numerum ſorte delectum: ſcire nos oportet, quatuor illas conditiones abſuiſſe, quibus carere ij debent, qui per ſortes diuinum expectant iudicium. Illud quoque ſciendum frequentius hoc in Veteri teſtamento factum, vt ſortibus vterentur, quàm in Nouo in quo magis elucet veritas in quo diſcuſſæ legis vmbræ ſunt: Neque enim poſt Chriſtum niſi electionem Matthiæ in Apoſtolorum actibus reperies, quæ ante Spiritus ſancti in die Pentecoſtes effuſionem facta eſt, & Zacharias ſorte electus legitur, vt incenſum poneret Chriſto nondum nato, nedum Euangelio promulgato: Septem diaconos non ſorte, ſed electione Apoſtolorum ordinatos legimus, poſt Matthiæ ſortem, de qua quidē multi loquuntur, & quænam ſors illa fuerit ambigunt, & enixè quærunt, eam ego præcipuam ſententiam exiſtimo, quam Dionyſius Ariopagita ſanctiſſimus Theologus in libro de Eccleſiaſtica hierarchia perſcripſit. Videtur, inquit, mihi Scriptura ſortem appellaſſe diuini quiddam & præcipui muneris, per quod illi choro ſacratiſſimo inſinuaretur, qui eſſet diuina electione declaratus.

CAP. VII.

ADVERSVS SVPERSTITIOSA SOMNIA.

Reſtat eam quæ per ſomnium fit diuinationē explodere, vt omnes eius ſpecies quæ de occulto fœdere, quaſi de antro Stygio fluxerunt, pronnùs elidantur, & ad magicas vanitates & inanes noxiaſq́; obſeruantias eliminandas calamum conuertamus. Monſtrauimus ſuprà multis ex cauſis pendere poſſe ſomnia, naturali, diuina, dæmonica, multa de ea quæ ſecundùm naturam diximus, & de diuina quæpiam, & dæmonica, ab aſtris quoque pendere non poſſe prophetiam, ſecundo libro probauimus, & quarto potiſſimum ea de re egimus, eò præcipuè quòd exiſtimauimus id conducere ad ea explodenda ſomnia, quæ ſpectant ad pactum fœdus cum dæmone: nunc de ijs potiſſimùm loquendum quibus vt illudat malignus ille ſe ingerit, quanquàm fœdus publicè non pepigerit, quod quarto quoque libro quoquomodo nos facturos promiſimus. Indi, Aegyptij, Græci, Romani, alij, multa obſeruârunt in ſomnis, ex quibus ad futura conijcienda quaſi artem conficere præſumpſerunt. Sed & Iudæi quoque ipſi poſtquàm Chriſto abnegato in mille inſanias iuère præcipites, ære minuto, vt inquit ille, ſomnia vendiderunt, vana illa nihilominus ſit, & ſuperſtitioſa admodum obſeruatio iudicari debet, quippe cùm diuina non ſit, ad ea extendit ſeſe ad quæ non pertingit natura, quo autem & quantum progredi hac in re ipſa poſſit, iam declaratum eſt: quod autē mentibus hominum non inſit tanquàm oraculum, vt antiquus Dicearchus & Cratippus voluêre, quò futura præſentiantur, vel furore, vel ſomno ſatis ex illis quæ ſuprà diximus, patere poteſt. Adde quod furor vim naturæ illatam ſonat ab exteriori & potenti cauſa, quo Apollini vates inuadi tradiderunt. Cauſæ autem ſomniorum partim explicatæ ſunt, mox ex negocio recenſendæ, quibus qualia & vndenam hominibus euenire poſſint inſomnia, declarabitur: cùm ex obſeruatione ſomniorum paucula reſpondere euenta collegiſſet antiquitas, adeò curioſum hominum genus eſt, vt etiam ea de re philoſophi hallucinati ſint, vnde & ob veritatem clariùs percipiendam & Pythagoras & Platonici nonnulli putabant cultu quodam, & victu præparatos ad dormiendum proficiſci oportere, quaſi verum ex falſo prodire nequeat, quaſi caſu id non euenire potuerit, quaſi qui totum diem (vt inquit ille) iaculatur non aliquando collimet, quaſi & inſani, & ebrij, & rude vulgus quandoque in veritatem multa delirantes non incidant, quapropter reijcienda omnia, quæ aut à Deo boniſve angelis miſſa non ſunt, aut ſecundùm naturam eueniſſe commodè iudicati nequeunt. Nam tametſi amentium haſtas collimare contingat, & amicorum ſollici-

MMm tudo,

tudo, nonnihil per quietem redeat, & humores etiam, vt diximus, inferant ſomnia quorum interpretationi & medici & interpretes vacârunt, ex humorum illi qualitatibus, hi ex figuris ſimilitudinibusque coniectantes, & naturæ præſcriptum non egredientes. Immiſcere tamen ſe aliquando poteſt dæmon, vt olim cùm etiam ſub Aeſculapij numine eius in templo & phano Paſiphaes deludebat inſanos. Salubris monitio poſita eſt in libro qui Eccleſiaſticus inſcriptus eſt: *multos*, inquit, *errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis*: quin & præceptum Moſe eſt, ne ſomnia obſeruarentur: & quamuis diuina quæ ita eſſe cognoſcuntur, excipienda ſint, & ea quæ ſecundùm naturam ſunt, non excludenda putemus, in vniuerſum tamen id fortè eſt dictum, vt quanto in diſcrimine verſentur ſomniorũ ſtudioſi diuino teſtimonio percipiant. At qui, portentã, omina, monſtraque ſomniorum de quibus interpretandis, iuxta Aegyptios, Chaldæos, Aſſyrios libri editi ſunt, vanã eſſe & ridicula, nemo ſanæ mentis neſcit qui ea perlegerit: nihil enim ibi quod in diuinam, nihil quod in naturalem referri cauſam poſſit, quo fit vt ſuperſtitioſa & ſint, & haberi iure meritoque debeant. Siquidem cum eis animaduertimus ſomnijs nec exactos philoſophos, nec probatos medicos, naturalem coniecturam cõſequi poſſe, ſiſtere mentem animumq; debemus, pariterque ſcrutari nunquid pro diuinis haberi ſomnijs poſſint, quæ ſcilicet haberi pro naturalibus non potuerunt. Et ſanè ſi Diuinum lumen, intimusq; veritatis tactus abfuerit, aut cum vanis, aut cum ſuperſtitioſis ſi computentur, nihil incommodi eueniet: quibus de rebus cùm de prophetico lumine ageremus, mentio facta eſt, & adducta in medium ſanctæ Monichæ ſomnia, quæ vtrum Diuina eſſent interno ſcere, ſe non figuris, non imaginibus ipſis, ſed intimo quodã ſapore quem verbis explicare nõ poterat, Auguſtino filio referebat: eo igitur lumine Diuina à dæmonicis, à naturalibus, à vanis diſtinguuntur, patefiuntq; dormientis. Quis enim ſacro fonte lauatus accederet vt ſuſpicaretur, Ioſephum Virginis virum, cum Chriſto & matre in Aegyptum fugiſſe perſequentis Herodis inuidiam ſomnio monitus, ni eidem pariter lumen adfuiſſet, declarans mandatum illud à Deo proficiſci, eundemque de traducenda cõiuge, de reditu ex Aegypto in Iudæam nõ dubitaſſe: alia de cauſa quam ob immiſſam illam diuinitùs colluſtrationem qua perciperetur, Dei illum eſſe angelum qui monebat in ſomnis non malignum dæmona, non ſomniantem animam, & vana fingentẽ. Idem iudicium de Magis ferendum qui Chriſtum adoraturi in Iudæam ex Oriente profecti ſunt: neq; enim per aliam viam Herodem Hieroſolymamque declinantes reuerſi illi in ſuam eſſent regionem, veriti & regem offendere & ſeipſos, ni reſponſo illo quod in ſomnis acciperent ſimul percepiſſent Dei id eſſe conſilium, affulgente, ſcilicet, lumine quo tenebræ mentis effugantur: Verùm ſuperſtitioſi homines eò inſaniæ deuecti ſunt, vt non dubitârint, obſeruanda quæcunq; ſomnia, & cum rerum euentis conferenda, vt inde ars aliqua confici parariquè poſſet. Sed nec paria illi ſunt locuti, alij diurna vel crepuſculo ſumpta, nocturna alij obſeruauêre: Vnde ille de ſomnijs Auroræ cecinit:

Tempore quo cerni ſomnia vera ſolent:

Orpheus verò in Argonautica ἠερίου θεσπίζουσιν ὀνειροπόλοισιν ἀτάρπους ψυχαὶ ἐφημερίων ὕπνῳ βεβολημέναι ἦτορ. Alij mediæ noctis inſomnia plurimi æſtimauêre, hinc illud Homericum: Φίλον δέ οἱ ἦτορ ἰάνθη: ὥς οἱ ἐναργὴς ὄνειρος ἐπέσσυτο νυκτὸς ἀμολγῷ, qui tamen & nocturnum inſomnium poſthabuiſſe videtur, cùm inquit: οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ ἐσθλὸν ὅ τοι τετελεσμένον ἔστ, quas ob res varium arbitror & anxium in interpretãdis inſomnijs delectum prodijſſe. Platonicus Syneſius hoc ipſo rete complicatus, ex viſis accidentibusque, cùm ſomni, tùm vigiliæ commendatis memoriç, & ſigillatim in literarum monumenta relatis, putauit artem paulatim accumulari, id vt fieret operæprecium autumauit, niſi ciuilis conſuetudo nouitatem iſtius exercitationis horreret, multa ſe beneficia ex ſomnijs percepiſſe affirmauit, Inſtructam mentem, orationem compoſitam, ſubminiſtratas inſidias aduerſum feras, dum venaretur, patefactas in ſe Magorum inſidias, cõciliatum regis amorem, & alia pleraq; ob quæ exarſit adeò in ſomniorum amorem, vt ciuili quam timebat conſuetudine poſthabita in calce libri vnumquenq; cui & datur otium, & ſuppetit victus, animârit ad omnia conſcribenda, quæ vel vigilanti, vel dormienti contingant, autumans plurima inde cõmoda omnibus penè ordinibus quæſitum iri: Sed in eum ſequenti capite diſputabitur.

Sanè

Sanè ita eſt, ita dubio procul malignus dęmon ſuperſtitioſos homines edocuit huiuſmodi artem, quam Deus abominatur, & populo ſuo per Sacras literas in Deuteronomij & Leuitici libris ea interdixit, Moſe legem ferente, qui idipſum criminis augurio, diuinationi, maleficio, incantationi, ariolationi, luſtrationi per ignem, necromantiæq; demùm aſſociat, quæ omnia, inquit, Deum abominari, qui Gẽtes illas quæ terram promiſſionis inhabitabant, erat propterea deleturus: tantò autem magis offendit dæmon in ſomnis, quantò magis diſſimulat virus & occultas premit inſidias. Augurium enim, ariolatio, necromantia, & quæ malitiam videntur prætendere, eò minus appeti videntur, quod ex pacto fœdere cum prauis ſpiritibus proficiſci credũtur: Somnus verò cùm naturalis quædam res & ſit, & habeatur, quæ per eum diuinatio fit, illicita minus apparet eis qui vim naturæ, & quantum eius poteſtas propagare ſe poſſit, exploratum non habent, quiq; aliquando legerunt Deum ipſum quæ futura ſunt Prophetis per ſomnum patefacere conſueuiſſe: Hoc igitur quaſi prætextu ſerpentis caput obuoluit dæmon, & humanam effigiem, hoc eſt, naturalem vim animaduertendam præ ſe tulit, & cùm id minus potuit, in angelum ſe lucis trãsfigurauit, perſuaſit olim quanquàm paucis quod & ſuprà retulimus, vt in templis recubarent hauriendæ diuinationis gratia, pluribus autem & magis oculatis hominibus hac ſua impoſtura tenebras effudit: vt quæ ille iam facta, quanquàm hominibus incognita, cognouerat aut è proximis cauſis iam pendentia ſuperiorúmve reuelatione perceperat, per ſomnum eis reuelaret, idq; crebrò, & identidem factitans ſuperſtitio creuit: quotiens enim id inſomnium acciderat, quod gratia exempli, vel bellum, vel pacem, vel parentum affiniumq; mortem paucis præcedere diebus ſolebat, toties expectabãtur, idem rerum exitus qui, ſcilicet, eodem ſomnio portendi conſueuerat, nõ vno autem modo omnibus impoſuit callidus ſathan: Nam quæ figuræ imaginésve in ſomnijs vni bellum indicare ſolitæ fuerant, pacem alteri ſignificabant. Hinc factum puto, vt interpretationes variæ ſomniorum apud Gentes emerſerint. Hinc apud Homerum ſomniorum portæ: Vnde illud Vergilianum tractum eſt: *Sunt geminæ ſomni portæ:* ex quarum altera quæ cornea eſſet, veris vmbris dari exitum dixit: quæ verò ex Elephanto, mittere ad cœlum falſa inſomnia manes. Hinc varia in libris multarum Gentium de ſomniorum ſignificatu relata, in quibus etiam tempeſtate noſtra pleriq; inſaniunt, commoneri autem deberent vt reſipiſcerent, vel ex ipſa diſcordia interpretum, ſingulis inter ſe certantibus & adhibendam ſibi fidem contendentibus, ac rerum euentus quaſi mellitas offas protendentibus, cùm nihil magis poſſit iudicari vanũ & fallax ad futura noſcenda, quàm id quod vtrinq; contrarijs experimentis aſſeritur. Veritas enim vna eſt, nec ſibi aduerſatur, quare multa ex illis quæ inuicem aduerſantur placita falſa eſſe neceſſe eſt: quomodo autem à falſis verum internoſcetur cùm mixta & cõfuſa ſint omnia, eorumq; ſingula experimentis confirmata fabulentur. Igitur ſuperſtitioſa omnia habentur inſomnia, quæ aut à diuina, aut à naturali cauſa non pendent. Sed quia nonnulli (vt in prouerbio eſt) cum ratione inſanire voluerunt, inter quos Syneſius Platonicus qui de ipſis quoq; inſomnijs librum ſcripſit, contra eum calamus vertendus eſt.

CAP. VIII.

CONTRA SYNESIVM PLATONICVM SVPERſtitioſis inſomnijs adſtipulantem.

SYneſius itaq; cuius ſuprà mentionem fecimus, omnes libros ſomniorum irriſit, decernens nec Phemonoëm, nec Melampum audiendũ eſſe, cùm nullo pacto inſomniorum leges ſtatui poſſint, nec de eis queat communis regula tradi. Rectè irriſit, ſed in hoc ille nõ procul ab irriſu qui propterea voluerit vnumquemq; propria obſeruare ſomnia, vt repetitis experimentis, diuturna obſeruatione artem conſueret, quam antè prætulimus in interpretandis ſomnijs diſcordiã ille commentus eſt ex varietate phantaſtici ſpiritus, quorum alius cum ſphæra congruere alia ſomniauit, quatenus in eius contemperatione earum aliqua præualuiſſet. Idem ex lapſu animarum confirmatum iri putauit, quæ circa materiam libentiùs habitant, & diuerſis affectibus variè inquinantur. At ſint hæ

ſomni diuerſitates, ô Syneſi, condoneturtibi hoc ad præſens, quin potiùs commodetur loceturq́;, tametſi rationibus poſſit auferri, ſint, inquam, ſomniorum diuerſitates, nunquid & inſomnij ſomniíve aut viſi eſſe poterint? nunquid varietatẽ interpretationum illi varietati referes acceptam? At ſi hoc eſt, num & anima illa quæ in eodem ſtellæ crateræ vt vis temperata eſt, cum alia, varia habebit ſomnia & non potiùs communia? Dicis ſtellam quampiam præualuiſſe in contemperatione phantaſtici ſpiritus, dic & illud ſi eadem proportione phantaſticus alius ſpiritus pariter contemperabitur, nónne communio ſomniorum ſequetur? Si hoc, nónne & inſomniorum? ſi id conceſſeris, artem confecturúsne es, an magis ſi qua eſſet, deſtructurus? quid? quod eadem anima, modò malè affecta & inquinata terrenis prauitate vtitur, modò liberata vitijs, pollet virtute. Quo pacto igitur fiet vt ex ſuorum ſomniorum obſeruatione qui variorum fuerit morum, artem conficiat? dices fortaſſe obſeruanda ſimul vtriuſq; temporis ſomnia, & ſeorſum obſeruationes reponendas. At illud quæſo reſponde (vt præteream quàm difficillimum ſit vt homo ſe nouerit) quomodo ea agnoſces inſomnia quæ de praua conſuetudine prodibunt à te, quanquàm tu prauus eſſe deſieris? fit enim in vigilantibus ſæpenumerò vt malis operibus abdicatis, operum tamen eorum imagines craſſentur, & phantaſiam occupent proq; diuturniori conſuetudine diuturniùs vexent & truculentiùs: quanto magis id ſomniantibus eueniet? præſtans item dogma illud tuum quo modum interpretandi docere vis, quemadmodum tueberis? duces, inquis, exercitus quos nondum videmus, ſæpè affore cõiectamus à præcurſoribus: nam & eiſdem præcurrentibus ſubſequi conſueuerunt eadem ratione per idola res vbiq; futuras præſignare ſolemus. O`inſigne delirium, quando cauſæ diſſimillimæ ſomniorum ſimilia poſſent afferre ſomnia, quæ tu ab vna ſemper cauſa reris dependere indeq; coniectaris: vnico exemplo contentus ero: Poteſt humiditas in ſtomacho exuberantior efficere, vt in ſomnijs tranare flumen videaris: poteſt idem euenire ex ſeruatis recens imaginibus eius fluuij quem tranſmiſeris: Idem poteſt deriuari ſermone habito colloquijsq́ue de nauigatione & curſu fluminum frequentibus; Idem à dæmone poteſt immitti, vt ex negotio quod tibi affuturum nouit, vnde iucunda ſit nauigatio tranatandumq́ue flumen, coniectet, ſuperſtitione capiendum te facilius, ſi tibi id quodammodo fuerit in ſomnis nunciatum fluuiatili per quietem imagine & nauigatione (vt inquit Varro) ſomnoria: hoc tenendum Syneſi fuerat quo vanitas ſimul teneri non poterat. Quánam te rogo ratione collegiſti? vt iſthæc ſomnia tua quibus regem tibi conciliabas & inſidias in capiendis feris didiceras ſemper eodemque modo interpretari deberes, quæ, ſcilicet, eſſent artem confectura: Conciliatum tibi regem in vigilia mirarer non miror in ſomnis, quando ne ille vnquàm tecum ad veri lucernam vigilauit: perpetuo ſuperſtitionum veterno conſopitus: ſæpè in ſomnijs, ſæpiùs in ſacrificijs dæmonum, in magicis ſemper vanitatibus occupatus. Dixerit pro te quiſpiam, natura duce, ſomnijs te obſeruandis incubuiſſe, cùm tradideris idola antecedentia eſſe eiſdem rebus ſimiliaq; ſimilibus, ſi perſtiteris in dogmate vicimus. Deſume tibi vt ex imagine cuiuſdam ſomnij ſignificatum ſit ducendam eſſe vxorem, cuius rei euentus ſomnium ſcilicet tale ſecutus fuerit: Num ſimile poteſt redire ſomnium? ſi negaueris, id temerè facturus es, & tibi ipſi quoq; aduerſaturus, qui laſciuientem & quaſi pro libito fingentem phantaſiam atque fallacem eodem tuo de Inſomnijs libro poſuiſti, arbitratus fabulas quoq; copiam ſuam atq; licentiam ab inſomnijs accepiſſe, in quibus prodigioſa ſit phantaſiæ varietas: Si affirmaueris igitur, iterum duces vxorem, at non eandem: primò enim eadem vxor duci niſi ſemel poteſt, ergo aliam, & ita deinceps interrogabo: ſi ſomno ſimili euentus ſimilis reſpondebit, atq; ita vel centum, vel mille tibi ducentur vxores: Idem de filijs, idem de magiſtratibus dicendum. Atqui acriùs te vrgebo & euentum aliquem pro exemplo capiam qui nequeat niſi ſemel in vita contingere, eundemq́; ſomno præſignatum ſtatuamus, quo fiet vt nullo pacto colligas artem interpretandorum ſomniorum ex crebris ſcilicet obſeruationibus, de ijs præſertim rebus quæ vel rariſſimæ, vel ſemel eueniunt ſingulis hominibus, apud quos ſolùm obſeruanda ſomnia cenſuiſti.

Illud poſtremò diſſoluas operæprecium eſt, effectúsne an cauſa futurorum ſit inſomnium, an magis eius ſit effectus rei, quæ etiam num futura pariat, in quibus portendendis pro ſigno capi ſoleat, quod ſuprà Iridis exemplo patefactum eſt, effectum

eſſe

eſſe non poſſe claret hinc, quòd nullus effectus ſuam præcedere cauſam poteſt: ſequuntur autem ſomnium euenta ipſo præſagita: pro cauſa autem accipi nequit præterquàm in his quæ in facultate hominis reponuntur. Poteſt enim ab ea quæ in ſomnijs viderit excitari quiſpiam ad agendum, in quæ verò acturus eſt, niſi in ſubiecta & obedientia nutuq; ſeruientia: ſed ſignum futuri reſpondebitur eſſe inſomnium, quatenus in communem & ſibi, & futuro euentui cauſam refertur. Inueſtigandum igitur an vſpiam, & quænam ſit huiuſmodi cauſa: Interior ea erit aut exterior: Internam ſomniorum cauſam, multi etiam ex antiqua gentilitate voluerunt eſſe, putantes homines per ſeipſos excitari, externa verò & aduentitia viſione pulſari dormientes Democritus cenſuit: vtraq; Ariſtoteli non diſplicuit, quæ à noſtris etiam Theologis probata: latiùs tibi philoſophos potiùs prętendere conuenit Syneſi quàm noſtros Theologos, qui eos ſcilicet non reciperes. Interior verò cauſa biſariam diuidi poteſt, ſcilicet quæ ab anima & quæ à corpore proficiſcatur. Animæ nullo pacto referri accepta poteſt, à qua ſi ſomnia & euenta aliquã deducantur ſimul id ex accidenti fiet, neq; per ſe alter dependebit ab altero, tametſi ea dormiens videas, quæ vigilans mente verſaſti, ſed nec ab illa euentus vllus poteſt deriuari, cuius ipſa domina non fuerit: Regum igitur gratia & fauor, & pleraq; innumera quæ alieno, non tuo ſubſunt arbitrio, à tua anima aut phantaſia veluti à cauſa deduci non poſſunt, à qua etiam inſomnia deducantur: à corpore item nullo pacto id potes eruere, quanquàm enim ex diſpoſitione corporea motus in imaginatione poſſit afformari, ei ipſi conformis, quemadmodum fit cùm exuberans humiditas fluit, frigusq; abundat, quibus niues & flumina in ſomnis apparent & in glacie & pruina verſari videris: Nihilominus Medicorum non vanum opus erit huiuſcemodi inſomniorum interpretatio, aut etiã eorum qui ex quadam conuenientia naturæ, quam Sympathiam dicunt, coniectantur: neq; enim aliud quàm corporeas affectiones tuas iſthæc viſa indicare poterunt, vtpote effectus earũ, quandoquidem ex eis ad cauſas noſcendas progredi conceditur: vt hinc obiter irridere quoq; liceat Arthemidori coniecturas qui ab inſomnio trium virilium, tria nomina quæ ſeruo obuenerunt, deduci non abnuit. Si verò exteriorem dixeris cauſam & aduentitiam, nihil magis nobiſcum Syneſi lucraberis: Hæc dupliciter etiam diuidetur, in corporalem ſcilicet & ſpiritalem. Si primam capias, falleris, nam ſi ab aëre ambiente, vel cœlo affectam phantaſiam putes, non poterunt huiuſmodi corporales naturalesq; cauſæ aliud quàm naturale quàm corporeum prætendere, quomodo ergo ex inſomnijs huiuſcemodi viam deprehendiſti conciliandi tibi magnum regem maiori fiducia, vt dicis, quàm Græcorum aliquem, quomodo ciuitates regere per iſthæc inſomnia didiciſti, quomodo vigiliæ dubia in inſomnijs tibi declarata fuêre; quomodo eiſdem ſtolidam (vt inquis) atq; tumentem linguæ diſpoſitionem, quàm in vigilia contraxeras ob nimium Attheæ linguæ antiquioris & durioris amorem correxiſti: Hæc enim ab aëre corporeaq; vlla cauſa dependere non poſſe adeò manifeſtum, vt ſi maiore ſubſellio declaremus periculum ſit ne verba prodigamus, quandò etiam ſecundo libro ſatis probauimus prophetiam fluere nõ poſſe ab impreſſione cœleſtis corporis, & quæ ibi rationes adductę ſunt, conducunt etiam ad omne vaticinium improbandum, quod ſomniantibus dicerent de ſtellis immitti, quarum conſideratione falli Aſtrologos diuinaculos non dormientes modò & ebrios, ſed vigilantes & ſobrios toto quinti libri decurſu copioſè monſtrauimus.

Reſtat vt à Spiritali cauſa tua deriues inſomnia, ea item ſectionẽ patitur: partimur quippe illam in Diuinam atq; dęmonicam: primam pro te quomodo afferes, quę obſeruationi ſomniorum inimica eſt, illa ſanè interdictum Dei populum præcellẽs Moſes aſſeuerauit, quod ſi quando in ſomnis reuelat Deus occulta, lumen Prophetæ demittitur, quo dubia à certis, à falſis vera ſecernuntur. Scribit idem Moſes in libro Numerorum Dei Prophetis in viſione Deum appariturum: vel per ſomnium ad illum locuturum: & ſanè obſeruatione vlla imaginum in propheticis ſomnijs opus non eſt. Docet tamen diuinitùs miſſum quid euenturum ſit, & quandoq; verbis angelico miniſterio in imaginatione afformatis, quid agendum ſit, erudiuntur Prophetæ, quidve futurum, percipiunt. Si dæmonica dixeris cauſa (quod eorum vltimum eſt quæ afferri poſſint) te ex inſomnijs ad noſcenda futura progredi biſariam id poterit intelligi: aut quia cum dæmone fœdus pepigiſti, aut quia nullo fœdere interpoſito immittit ille ſi-

mulachra talia in ſomnis quotiens tale tibi, vel tale in vigilia occurſurum eſt, cuius obſeruatione colligi ars commodè queat; quod eo maximè loco, quanquàm nō plenè ſenſiſſe videris, vbi bonum vnicuiq; dæmonem adeſſe dixiſti, qui quaſi præceptor occurrit ijs qui vigilantes meditari ſunt artificioſè aliquid inuenire: Sapientiq; itidem animæ mundanum ſe Deum adiungere definiſti: Primum ſuprà confutauimus & inter noxias ſuperſtitiones quarto huius operis libro repoſuimus, & quàm malè à dæmone miſereq; ſperandum ſit, apertè docuimus: Secundum ſuperiori capite refellimus abiecimusq;. Sed nec dæmonicam etiam afferre te cauſam poſſe tua ipſa propè tui libri finem verba declarant. Ais enim ratione & diſputatione opus eſſe, vt viſum quod non occurrit, occurrat: neq; leue opus eſſe motionem prodigioſam atque abſurdam ſub orientem animæ in alterum traducere modum. Secutus es fortaſſe Porphyrium, arbitratum non nihil ſomnorij præſagij prouenire animæ ab ipſa natura: & Iamblicho aduerſatus qui ſomnia ea quæ de humanis prodeunt cauſis, minimi duxerit. Vel tertium tibi confinxiſti modum, vt ſcilicet ſopitus vigiliæ munere perfungaris, diſputationeq; & officio rationis pro arbitrio vtaris, quò fit vt à tuo arbitrio tua pendeant ſomnia, & quæ alia de cauſa immitterentur inuertas, mutesq; pro libito, id autem fieri quomodo poteſt? niſi ſomno tenearis, & quando ſuboriuntur animæ prodigioſi inſomniorum motus præterquàm in ipſo ſomno: tùm autem ratio & diſputatio non vigilantis ſunt, ſed ſomniculoſi: Vide ergo ne profundiſſimè ſomnians tuum de inſomnijs librum compoſueris, in quo quibuſdam non malis, nec falſis, multa & falſa, & mala: Sed & ſuperſtitioſa & noxia ſomniaſti: minus certè culpandus quàm ſi vigil & experrectis ſenſibus diſſeruiſſes. Sed ad magicas iam vanitates procul eliminandas conuertamus ſtylum: Augurio enim, Auſpicijs, Geomantia, Chiromantia, Sortibus, Vanis ſomnijs, Ominibus procul abdicatis, in Magicas fallacias quod promiſimus, rationum copias educamus.

DE SVPERSTITIOSA PRÆNOTIONE ADVERSVS MAGIAM.

LIBER VII.

CAP. I.

QVID NOMEN MAGIAE ET MAGI ſignificet.

SERVATA eſt Magia vt ſeptimo hoc libro confutaretur, cuius cultores & fœdus cum dæmone quandoq; pepigerunt, vt diuinent quod in euocationibus vmbrarum, inferorumq; colloquijs incontrouerſum eſt, & eo etiam non vocato id ſatagunt pro noſcendis occultis, ex alijs compluribus, aëre, aqua, quæ ſuprà cum diuinandi vanitate reprobauimus, ea Plinius Magiæ retulit accepta: Sed & opera etiam num pacto nullo fœdere init quaſi naturalia, quæ quoniam aut ſupergreſſa naturam, aut ab illa ſeiuncta ſunt, dum in ſupera conantur, labuntur in infima, & in ſuperſtitionem veſanam, & noxiam reuoluuntur, in gerente ſe dæmone, clàm occultoq;, vt dictum eſt, pacto, vt quod expreſsè non poteſt, ſupreſsè molliatur. Confutatis igitur libro quarto eis ſuperſtitionibus quę de manifeſto pacto prodeunt, quinto & ſexto quæ de occulto prodierunt, hunc ipſum ſternendæ Magiæ deputauimus, quæ de alterutro pacto dependet, & ab vtroq; fulcitur. Prius tamen quid nomine illius indicetur, & quotuplex habeatur, exploremus, vt faciliùs in eam ſuasq; ſpecies omnes diſputare queamus. Magiæ nomen ſua moneta Latinum non percuſſit, vt Magus quaſi magnus dicatur, ſicuti Horatiano placuit interpreti, non à Magis particula deducitur, non Græcū, non Chaldæum, non Aegyptium, ſed Perſicum eſt. Magorum nomine apud Perſas,

auctore

auctore Porphyrio, diuinorum interpretes & cultores indicabantur: apud alios ſcriptum inuenimus, eos à Perſis Magos appellari qui elementis numen tribuerent. Legimus & Magos à Perſis ita nuncupatos, quia præeſſent ſacris, quaſi ſacerdotes dicerent, & hanc ſententiam Apuleius in prima oratione Apologiæ ſcribit, ſe apud plurimos legiſſe eundem eſſe Perſarum lingua Magum, qui noſtra, Sacerdos. Suidas Magiam & Aſtrologiam, inquit, cœpiſſe à Maguſæis, ἀπὸ μαγουσαίων ἤρξατο· οἱ γάρ τοι Πέρσαι μάγον τὸν ἐγχώριον ὀνομάζουν καὶ μαγουσαῖοι οἱ αὐτοί. Syrus Bardeſanes, cuius mentio apud diuum Hieronymum cùm alibi, tùm libro de Viris illuſtribus, cuius item nonnulla recitat Euſebius, Magos eos ſcribit eſſe Perſas, ita ab alijs Gentibus appellatos, quæ odio haberent abominarenturq́; eorum matrimonia, cum filijs, cum ſororibus, cum matribus, ipſis lege ira inter eas lata, quam non modò in Perſide, ſed quocunq; diuerterent cuſtodiebant. Memini me legiſſe apud Orpheum in libro de Lapidibus: Magi nomen vulgò ſapientibus fuiſſe impoſitū, qui multas eſſent ærumnas perpeſſi in vendicanda ſibi virtute, quam heroum omnium matrem, ante ſophiſtam Aphthonium nuncupauit, is cùm multa in virtutis & diſciplinæ laudem in primo proœmio operis ceciniſſet, & multis ſapientes laudibus extuliſſet, adiecit denominationem Magi fuiſſe illis à multitudine inditam, inquit enim, ἐπωνυμίην λάοι πύξωσι μάγοισι: ferunt & alij Perſas eo nomine ſuos intelligi voluiſſe ſapientes, quemadmodum Aegyptij & Hebræi ſacerdotum prophetarumque, nomine ſignificabant eos qui diuina noſſent & Græci philoſophorum nomenclatura eos qui ſapiētiæ vacaſſent, & Aethiopes Gymnoſophiſtas, & Aſſyrij Chaldæos, & Indi Brachmannas, & Galli Druidas, quanquàm legimus etiam Magos in Aegypto, in Chaldæa, in Babylonia, & Gymnoſophiſtas, in India. Sed & Porphyrius ſapientes Indorum Gymnoſophiſtas appellat, ita & in Aethiopia quoq; & India naturalem Magiam viguiſſe Guilhelmus Pariſienſis meminit, ſicuti in Aegypto ſceleſtam: ſed nulla in nomine aut certè parua, magna autem in re diſcordia. Siquidem nomen ipſum æquiuocum, multiplexq́; eſt, eo enim præter Perſas vſi quicunq; vmbrarum inferorumq́; colloquijs, vel inuocatione dæmonum mirabilia ſatagebant, & qui etiam beneficijs omnifarijs incumbebant, vt nominis communione quoquomodo honeſtarentur: quemadmodum Genethliaci qui Mathematicorum nomen vſurpârunt, eoq́; ſumpto quod honeſtum, ſcilicet, habebatur infamârunt. Sic Magi illi venefici & incantatores Perſarum nomē proſtituerunt & exoſum adeò bonis indicijs reddiderunt, vt id aures pati non poſſent: vnde & in codice Iuſtiniani de maleficis & Mathematicis habetur: Augures Chaldæos, Magos ob facinorum magnitudinem à vulgo maleficos appellatos, auctorem Rabanus magos eſſe, qui de ſingulis rebus philoſophantur, & quamuis communis ſermo eos pro maleficis accipiat, aliter tamen apud ſuam gentem haberi philoſophosq́; Chaldæorū eſſe. Apollonius ipſe Tyaneus qui & Magus creditus eſt, in ſuis epiſtolis multa de Magis ſcribit, inter quæ ait: μάγους ὀνομάζουσι τοὺς θεοὺς οἱ πέρσαι, hoc eſt, Perſæ Deos Magos nominant. Alij nec Perſarum more, nec incantatorum ritu, magna & ardua conantes conſideratis naturæ rebus, eiusq́; vires exploratas habere credentibus, operanti illi miniſtrare, quodammodo & ſubſeruire ſtatuerunt, vnde & illud apud Plotinum: Naturæ miniſtrum eſſe Magum, quo factum puto, vt pro rerū magnitudine quam animo conceperant & opere perficiendam exiſtimabant, ſe naturales Magos nuncupauerint: Alij iam vulgato Magorum nomine quodcunq; mirabile etiam Dei nutu & voluntate fieret, Magiæ referebant acceptum. Sic Moſes apud Plinium Magus eſt creditus, ſic & ante eum tùm Lyſimachus, tùm alij putârunt, quos in ſecundo contra Appionem libro Ioſephus redarguit. Sed & hac quoq; infamia multi Chriſtianorum à Gentibus in primitiua Eccleſia laceſſiti, qui tantùm diſtabant à Magis, quantùm à tenebris lux, à mendacio veritas, vt demùm quàm ab ima vanitate ſumma & ſincera pietas: in hos etiam Origines inuexit, ſed ceſſauit quàm ocyus nomen hoc Magiæ in Chriſtianis, qui Dei mandato & virtute patrabant miracula, & in tribus illis hominum generibus manſit.

CAP. II.

DE MVLTIPLICI MAGIA ET EIVS INVENTOribus, & quid de Magia naturali, Ioannes Picus ad vltimum ſenſerit.

HInc triplex Magia ſuborta, prima quæ Perſarum eſſet peculiaris & in Perſide nata, hæc auctorem habuit Ormacem & Zoroaſtrem, ſed non eum fortaſſe qui vulgò etiam doctioribus perſuaſus, ſed alium Oromaſi filium, hanc poſtea Threicius Zamolxis excoluit: Secunda quam incantatores, venefici, necromantes profitentur: Tertia quam naturalem vocauerunt: cuiuſmodi haberetur prima illa Perſarum Magia Perſicis monumentis minimè nobis couſtirit: Plato in Alcibiade Zoroaſtris Magiam diuinorum eſſe ſcientiam affirmat, qua Perſarum reges filios erudiebant. In Charmide Zamolxidis Magiam medicinam appellat animi. Eubulius qui hiſtoriam Mithræ multis voluminibus explicuit, narrat tria genera Magorum fuiſſe apud Perſas, quorum qui eſſent doctiſſimi & eloquentiſſimi, excepta farina & olere nil aliud in cibo ſumerent, huiuſce rei meminit diuus Hieronymus aduerſus Iouiniannm: hinc facilè conijci poteſt diuerſas etiam in Perſide fuiſſe Magias, quorum aliæ degenerarent, & huc illud conducit, quod ad alias poſtea nationes translata eſt Magia: Nanq; non modò apud Thraces, vt diximus, ſed & Medos & Babylonios, Arabes, Aſſyrios, Græcos, Gallos, Britannos, Italos diuagata eſt. Primus qui de ea commentatus ſit, Hoſtanes tradituris, qui in Xerxis Græciæ bellum inferentis comitatu fuerit, tametſi diligentiores Zoroaſtrem, alium Proconneſium ponunt, vires cœpit in peregrinatione, aucta enim plurimum vſq; ad Alexandri tempora, quibus ſecundus Hoſtanes auctoritatem cumulauit Magiæ: ita in ſceleſtiſſimam aliam Magiæ ſpeciem declinatum eſt à multis, qui veneficijs, incantationibus, necromantiæ, abominandisq́; ſacrificijs vacantes aduſq; immolationem humanæ hoſtiæ deuenerunt. Apud Romanos Dclvij. demùm anno ab vrbe condita Senatus conſulto factum eſt, ne homo immolaretur, ſiluitq́; in tempus prodigioſi ſacri celebratio, & Tiberij Cæſaris principatu Gallorum Druides, vt in quarto diximus libro, ſublati ſunt, qui inter Magos à Plinio reponi videntur: Acceptum referri debere Romanis hoc beneficium voluit ille, qui monſtra, inquit, ſuſtulerint, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi verò ſaluberrimum, vt narrauit Hoſtanes. Sed Chriſto non Romanis debemus, qui & aliarum Gentium & Romanorum etiam ſuſtulerit monſtra in ſacrilegis ſacris & abominandis ritibus, & aperto dæmonum cultu, qui eos demùm de principatu mũdi pepulerit & eorum templa ſimulachraq́; ſubuerterit. Huiuſmodi autem Magiæ ſceleſtæ, malignos dæmones Gentium Dëos inuentores aſſerit Cæſarienſis Euſebius, confirmaturque Porphyrij teſtimonio aſſeuerantis in libro de Reſponſis, Deos ipſos quibus rebus gauderent, & quibus illigarentur ab hominibus, ſignificaſſe: ad hæc quibus rebus cogerentur, & quæ ſibi offerenda eſſent, & quos dies vitare oporteret: figuras quoque ipſas ſimulachrorum quales eſſe deberent: characteres quoque & figuras non parùm ab eis diligi, ſe de Proſerpinæ oraculo percepiſſe. Apuleius retulit idipſum ad dæmones in libro de Socratis Deo, ad quos inquit pertinere diuinationes Augurum, Auruſpicum, Vatum atque Somniorum, ab ijs quoque eſſe miracula Magorum eoſdem autem malignos ſpiritus non aſſeruit. In quos equidem ſpiritus nequam Arabs Almadal magicem retulit, ſed riſu digna res eſt. Antiquiſſimis Barbarorum libris tradidit ſe legiſſe Magum quempiam omnibus quæ poſſidebat dimiſſis, in montem altiſſimum ſeceſſiſſe, tumens primùm hoc modo compellare cœpiſſe, cùm priùs animaduerteret regem per ſuam, vt inquit, coronam ſeruis ſuis, & contra ſeruos ſuo regi per eandem coronam & regnum præcipere. Itaq; ſe regi quoque per cœlum & terram, & omnia quæ in eis effecerat, mandaſſe, vt eius ſibi miniſtros oſtenderet, miſiſſeq; ob id angelorum cateruam, monuiſſe ventorum turbines, excitaſſe tonitrus, & fulgura, ſubinde quoque præcepiſſe, vt aëris conturbatores oſtenderet, qui vbi prẹſtò adfuêre, interroganti reſponderunt, ſe patrimonio priuatos proprijsque characteribus inſignitos, quos poſtquàm petijt inſcriptos ab illis in monte fuiſſe, & potiſſimùm in lapide. Montis altitudo nouem ita ſcribit, leucis extendebatur, lapidis verò in quo potiſſimùm delineati characteres fuerunt,

fuerunt, longitudo paſſuum duo millia, ſexcentorum latitudo, nec prius triginta annorum ſpacio, completum opus à quo Magus characteres ipſos exſcripſit, & in volumen ordinemque redegit continuo quinquaginta annorum labore: Hæc vanus ille ſcriptor. Sed & ſpiritus ille nequam Acynope Mago in Ioannis Apoſtoli necem deſtinatus, vbi Apoſtoli verbo, quaſi cathena vinctus ſubſtiterat: Interrogatus inter alia; cur Mago pareret: Reſpondit illum ſathanæ poteſtate præditum; cum vniuerſis principatibus cõiurationem iniiſſe, nosq;, inquit, ipſi pariter cum eo, & obedit nobis Cynops, & nos viciſſim obedimus ei: Firmianus quoq;, vt in quinto diximus libro, & Magiam & Aſtrologiam à malignis ſpiritibus inuentam aſſeruit.

Verùm naturalis Magiæ auctores eoſdem eſſe, olim Ioannes Picus patruus meus putauit: qui & Perſicæ inuentores Zoroaſtrem, inquam, & Xamolxidem, quos eſſent ſecuti Abbaris, Hyperboreus, Carondas, Damigeron, Apollonins, Hoſtanes, Democritus, Eudoxus, Hermippus, & alij, qui Pythagoricis Platonicisq; myſterijs pernoſcẽdis vacaſſent, tantumq; horum Magia ab illa diſtare prophana atq; ſceleſta, quod hæc firma, ſolida: illa & irrita, vana: hæc abſoluta eſſet naturalis philoſophiæ conſumatio, illa portentoſa & execranda ac tota dæmonum opere & auctoritate conſtaret: illam à Græcis γοητείαν hanc μαγείαν appellatam: ex iunioribns autem qui hanc ipſam olfeciſſent, tres tantùm ſe reperiſſe: Alchiudum Arabem, Rogerium Bacchonem, & Guliemum Pariſienſem: Sed in hac ipſum ſententia naturalem hanc eſſe Magiam & tantoperè celebrandam ad vltimum vitæ non perſtitiſſe, vt putauerim, multa me mouent: primum quod is liber in quo hæc ipſa repoſita ſunt, Apologia eſt, quam adoleſcens annos viginti quatuor nondum natus edidit ad retundendas inimicorum calumnias, qui vt ſcribit quodcunque ignotum veluti canes adlatrabant: per id tempus & Aſtrologiæ diuinatrici fidem non abrogauerat, quam poſt aliquot annos libris duodecim acerrimè confutatam exploſamque reliquit: Alterum quod in ipſo aduerſus Aſtrologiam opere admirando, ita ſcribitur libro ſecundo. Quis Zoroaſtre inter antiquos in Aſtrologia, in Magicis, & omni ſuperſtitione potentior? & tamen eum in bello & vicit, & occidit Ninus, nec Aſtrologus vtique nec Magus, ſuperſtitioſum appellans quem Magicæ artis auctorem alio loco nominârat, & infrà docet, Magos artem ſuam Aſtrologiæ clauem nuncupare, & quanquàm intelligi hoc poſſet, de ſceleſta illa Magia, quæ etiam à ſtellarum obſeruatione non abhorret, nihilominus conſentaneum eſt, vt de hac ipſa quæ naturalis appellatur, locutus ſit, quando Alchindus ille, quem inter naturales repoſuit, ſuperſtitioſiſſimam ſcripſit Magiam, quæ ab Aſtrologia vanè quidem & monſtroſè deducitur, cuius dogmata hoc ipſo libro quoniam ab alijs confutata non ſunt (quod ſciuerim) Deo fauente refellam. Ita & Procli Platonici librum qui de ſacrificio & Magia inſcribitur ea de cauſa confutare pergam: & Rogerium Bacconem libro ij. refutatum, non nihil etiam taxabimus: qui in libris quoque aduerſus Aſtrologos & confutatur & irridetur à patruo. Quod ſi dixeris ſcriptum eſſe ab eo, olfeciſſe hos naturalem Magiam, non percalluiſſe, quapropter & aliam Magiæ ſpeciem conſtitui debere quæ propriè naturalis ſit, non ſuperſtitioſa, vera ſcilicet philoſophia, non vana Aſtrologia, & ſuperſtitionibus fulta, atq; ita quadrifariam Magicem ipſam partirentur, in Perſicam, dæmonicam, ſuperſtitioſam & naturalem, quam ipſe in oratione ſua ex quadam Sympathia conſtitui monſtraſſet: Equidem non difficulter admitterem, niſi mihi dum eius ſchedas excutere aliqua aduerſus ſuperſtitiones notata occurriſſent, quæ ſuprà narraui, & in progreſſu recenſebo, Inter quæ illud inueni, particularem, Magiam naturalem à libris naturalibus & Aſtrologicis accipi: Sicuti & dæmonica, ex libris dæmonicis adiectione ſacrorum, quę ſuperſtitioſi polluunt & inuertunt. Aſtrologicos verò libros vanos & ſuperſtitioſos duodecim ipſe libris oſtendit.

Sed neque hanc naturalem Magiam eſſe, quæ apud Perſas à Zoroaſtre deriuata eſt, vt credam, id me valdè mouet cùm ad memoriam reuoco quo tempore apud Perſas, & Thracas nata & adulta Magia, veri Dei cultum nõ viguiſſe. Quapropter ſi tota naturalis non erat, ſuperſtitioſam vtique eam fuiſſe putandum eſt: ſi enim vt patrium indicat nomen, vt Plato voluit, diuinorum erat ſcientia, cùm Perſarum & Thracum dij dæmones eſſent, & eorũ cultus non religio, ſed ſuperſtitio, colligitur illã ipſam inter ſuperſtitiones reponendã. Quid? quod Apuleius quoq; illam, quę à Platone laudatur,

Magiam,

Magiam, & ab Zoroaſtre fluxit, & Ormace: Poſtea ab Zamolxi Thracio culta docuit in verbis & ſacerdotio cærimoniarum & ſacrorum verſari. Mitto quod miſcent propria dogmata & inter ſe communicant: nam Phyſica & Aſtrologica quandoqne varijs in ſpeciebus arcanæ Magiæ concludnntur, vnde varias quandoque nominationes ſortitæ, & Boëtica, & Theurgica commiſcentur, ſiue à Magia ex integro differant, ſiue non differant, & ſub ea velnti ſpecies contineantur. Accedit quod in duodecimo aduerſus Aſtrologiam libro Patruus ita ſcriptum reliquit: Neque verò nos fallat quod me quoqne adoleſcentem olim fallebat celebrata veteribus, etiamque Platoni Aegyptiorum ſapientia & Chaldæorum, quos adijſſe Pythagoram & Democritum, Eudoxum, & Platonem memoriæ proditum eſt. Nam celebre quidem illud atque diuinum ſapientiæ nomen de ſola ſibi cærimoniarum & colendorum deorum cognitione vendicabant. Idem paulò pòſt multis edocet ſuperſtitioni eos tantummodò deditos & Mathematicæ fuiſſe. In eodemque libri progreſſu inde monſtrat ęmerſam Magiam, quæ non eſt aliud qnàm complexus idololatriæ Aſtrologiæ ſuperſtitioſæq; Medicinæ, quam ſicut alias quoq; ſuperſtitiones in libris de vera fide aduerſus ſeptem hoſtes ſingulatim confutatnrus eſſet: De qua autem Magia? de illa vtique putauerim locutum quam adoleſcens naturalem appellauerat, quemadmodum & ſeqnenti capite Albertum dicit cognomento Magnnm dum eſſet iuuenis vulgaſſe magica, qnæ poſtea matura eſſet ætate deteſtatus. Naturalem autem Magiam ſecutum Albertum ſcribit in quinta quæſtione Apologiæ, & in primo contra Aſtrologos, negat Alberti eſſe illud opus, quod de licitis & illicitis prætitulatur, in quo inter alia ſcriptum reperiatur, non ſolùm imagines fieri poſſe quibus non vnus homo duntaxat, ſed vna etiam ciuitas tota vel fortunata fieret, vel infortunata, qni magicos etiam libros minimè abijciendos docuerit, quod ſi eius eſſe libri contendantur, de Alberto ſe illud Apoſtolicum dicere: *In alijs laudo, in hoc non laudo.* In quinta item eiuſdem Apologiæ quæſtione affirmat vnam haberi ſpeciem Cabalæ de virtutibus rerum ſupra Lunam tractantem, quæ ſit pars Magiæ naturalis ſuprema: virtutes autem rerum ſupra Lunam, aut ſpiritales ſnnt, & ad eas inueſtigandas naturalis explorator nō commeat, aut corporales quæ cœlo ſcilicet & ſyderibus inſunt: huiuſmodi autem vires, ſi quæ ſunt præter calorem lumenq; viuificum qnod homini patere non poſſint, toto contra Aſtrologos libro declaratum eſt.

De Magia verò à Perſis orta in vniuerſnm Plinius exiſtimauerat, quod de hac quam ſuperſtitioſam nos, vos naturalem dicitis, Picus explicuit, è Medicina, inquit, ortam, immixtasque illi mathematicas artes & additas vires religionis, quæ quidem eorum priſca religio apnd nos idololatria eſt: Hoc ſanè non eius Magiæ proprium eſt, quæ tota pendet ex dæmone, quanquàm homines eum docuiſſe mox probauimus, ſed eius quæ naturalis ex Aſtrologiæ Medicinæque commercio nuncupatur, quæ ſcilicet naturales cauſas contemplatur, ſed non legitimè: hac ipſa Perſas polluiſſe, eiusque fuiſſe inuentores Plinius aſſerit: hac & Chaldæos vſos non inficiatur Picus: quod ſi nec Aſtrologiæ dicas, nec Medicinæ principijs haberi, vt immoletur homo: reſpondebo illud haberi ex Gentium religione, id eſt, idololatria, quæ omnes ferè gentes humanum fundere ſanguinem in aris dæmonum edocuit. Quod ſi iterum dixeris Abrahamnm vnius Dei cultorem Chaldæum fuiſſe: Reſpondent aliqni ex vicina ita appellatum: tum ſi detur præceptum illi à Deo: dicimus vt de terra ſua & de cognatione peregrinaturus exiret, in qua ſcilicet pius Dei veri cultus non eſſet, ſed dæmonum impius vigeret: quod ſi quiſpiam de Magis qui ad Chriſtum colendum Hieroſolymam ex Oriente perrexerunt, addubitaret, quanquàm multa dici poſſent, hoc poſſumus teſtimonio ſatisfacere, aſſerentes non Rabani ſolùm auctoritate, ſed Auguſtini eos fuiſſe Chaldæos, quos impios etiam atque ſacrilegos nominauit, potuiſſeq; eos non ſolùm à malis, ſed à bonis etiam inſtrui angelis. Stellam ipſam quæ recens exorta fuerat, Chriſtum natum ſignificare, qui in patriam reuerſi Deum coluerunt, vixeruntq; quoad Thomas Apoſtolns eorum prouinciam ingreſſus eſt, cui (vt inquit Chryſoſtomus) iunxerunt ſe & baptizati prædicationis ipſius executores extitêre. Origenes contra Celſum libro primo diſputans eoſdem Magos malis artibus & dæmonum cultu ante Chriſti cultum deditos dicit: Sunt qui Perſas eos fuiſſe affirment: Sunt qui ex vltimis Orientis finibns aduenisse in Iudæam velint: Sunt qui ex

gente

genere Balaam aſſeuerent: Sunt qui reges eos fuiſſe aſtruant: Sed hanc materiam pertractandi proprius hic locus non eſt, tantùm hæc dicta velim, vt multiplicem eſſe Magiam deprehendamus, aliamq́ue ex dæmone pendere cognoſcamus, palàm, expreſſoq́ue fœdere, vt necromantium atque etiam veneficorum & ſtrigarum, incantatorumq́ue: aliam quæ à multis colitur vti naturalis ab ſuppreſſo dæmonum pacto deriuari, quæ totas in Aſtrologica vanitate radices fixit, qualis Alchindi, Rogerij, & aliorum: aliam quæ partim naturalis, ſuperſtitioſa partim habeatur, & propter mixturam naturalem aliquando ſuperſtitioſam, interdum nominatam: quod ſi qua alia ſit ſcientia, quam appellant Magiam quæ naturæ limites non excedat, hanc non damnamus, minimè autem conſentimus, Picum patruum in ea perſtitiſſe ſententia, vt eam quæ Alchindi eſt & Rogerij veram naturalemq́ue putauerit: Nam & veritati, & ſibi ipſi aduerſaretur. Quid autem de priſca illa credamus Magia, Perſarũ ſcilicet & Chaldæorum, ſatis expreſſimus, eamq́ue ſub idololatria partim quantum ad cultum deorum pertinet, partim ſub ipſa ſuperſtitione, quantum ad Mathematicam artem interdictam & refutatam ſpectat, partim ad naturalem ſi quæ naturæ vires miſcebantur reponi poſſe exiſtimamus: Vnde & naturalem ſuſpicari quiſpiam potuit. Poteſt & alia coaleſcere conflariq́ue Magiæ ſpecies, ex illarum, ſcilicet, coagmentatione, mixtioneq́; , qualis Magorum Pharaonis creditur, qui naturalibus ſimul & ſuperſtitioſis rebus vtebantur, & ita ex varia eorum quę memorauimus collatione ferruminari & variari: Sed omnes ſimul duabus vijs & modis confutabimus, & explodemus, tametſi aliqui & fruſtrà quidem diſtinxerint hanc vltimam, quæ naturalis dicitur, Magiam, ingenioſam, & neceſſariam, quam equidem, nec neceſſariam, nec vtilem, ſed planè ſuperſtitioſam dixerim, ſuo illò ex argumento, ex copulatione inquiunt Aſtrologiæ & Medicinæ conflatur, cui ſumpto nos addimus, igitur ſuperſtitioſa eſt, quoniam ſuperſtitioſam eſſe vanitatem Aſtrologorum quinto libro probauimus.

CAP. III.

DVABVS VIIS PROGREDIENDVM IN CONFVtanda Magia, cuius opera ementita & inefficacia multi autumârunt.

CVm itaque multiplex Magia ſit habita; cumq́; ad duas referri cauſas poſſit, vniuerſa dæmonum, ſcilicet, aperto fœderi & occultæ eorum ſuggeſtioni atque commercio: qui ſe à pactis dæmonum cuſtodire illæſos vellent, à magicis dubio procul obſeruationibus etiam cuſtodirent: quo pacto autem daretur id fieri, & quibus moueri cauſis deberent, colligi ex ſupradictis poteſt: verumtamen duplici hac via in confutanda Magia progrediemur, priùs enim docebimus earum rerum obſeruationes, quæ aut diuina aut naturalia nõ ſunt, minimè prodeſſe, & Magiæ ſpecies omnes quæ in cognitionem indicibus iam literis venerunt, eas aut naturæ vim ordinariam adulterare atque ſupergredi, aut à diuinis ſecedere & quaſi dixerim fornicari & bonorum auctore Deo, nec ea fieri poſſe arte vlla naturam iuuante, quæ Magi pollicentur, vnde ſuperſtitioſa prorſus & abominanda deprehendetur: ſed hæc in vniuerſum atq; ſummatim, poſtea aduerſus auctores Magiæ celebratosq́; cultores bellum inibimus, & cominus congreſſi non haſtis iam verborum, non enſibus perſuaſionum, ſed rationum pugionibus immanes illæ ſuorum dogmatum beluæ confodiendæ ſunt: verùm nonnullis reſpondere in primis oportet qui ficta & ementita Magorum opera autumant, nec ſolùm in antiquitatis nebula, ſed in recenti luce caligant. Si quidem à plerisq; me interrogatum memini, vera eſſent an'ne, quæ Magis adſcriberentur mirabilia, an potiùs ficta ad ſtuporem vulgi & Magorum mercedem, & veluti circulatorum nugas & anilia ridicula haberi debere: hi ipſi Chriſtiano cenſentur nomine, nec abhorrentes à literis, quin & legum ſtudioſus quidam & Poëticæ atq; in primis Horatij, quem legerat Canidiæ cecinisse: *Iam efficaci do manus ſcientia*, & alium de Medea cantaſſe:

Omnia quæ Ponto quæ manibus eruit imis:
Et quæ ſanguinea Luna diſtinxit ira.

Hac de re tamen veſanè ambigebat, nec mirum ſi huiuſce oblitus vanitatis, quandò & exciderat

exciderat prorſus mente quod de maleficis Pharaonis in Exodo ſcribitur: quod de Magis item atque maleficis in legum ciuilium libris, in Eccleſiaſticis canonibus atque decretis cautum præceptumque eſt: mouebatur quod nulla vnquàm experimenta vidiſſet, & nihilominus (quod fatebatur ingenuè) id Magis promittentibus non refutaſſet. Hoc ipſo motus Plinius Magiæ opera irriſit, non qua mala, ſed qua vana & inefficacia & impoſſibilia, quoniam princeps Nero eius ſtudioſiſſimus vana falſaque comperiſſet: ex particulari & vnico exemplo vniuerſale dogma colligere ſatagens. Sanè non eo inficias & fuiſſe olim, & eſſe poſſe aliquos ſe Magos fingentes qui non ſint & veſanæ atque ſceleſtæ artis magiſtros ſe facere, cùm nil minus nouerint, vt captent, ſcilicet, fauorem ſuperſtitioſorum principum & pecunias extorqueant, ſed animaduertere debemus ea quæ facta iam dicuntur ab omnibus penè Gentibus, ab omnibus nationibus & linguis: Negari niſi proteruè non poſſe, cum factu penitùs impoſſibilia non ſint, vt magicæ operationes quæ dæmonum vi atq; malitia patrari poſſe; nemo rerum gnarus inficiabitur.

Traditum autem à prima antiquitate eſt, plurimos arte magica multùm polluiſſe: Alij id palàm ſcripsêre, vt de Aegyptijs Magis Moſes, Latinorum & Græcorum omnium ſcriptorũ antiquior: Alij quodam quaſi velamine, vt Homerus & Orpheus, quorum alter de Iaſonis, alter de Vlyſſis Magia cecinit: ſed quis non Hiſtoricorum, Oratorum, Philoſophorum, & præcipuè Platonicorum, quis non Theologorum aſſeuerauit? fieri poſſe magica dæmonum opera, quæ vel naturali virtute, vel arte alia non ſperabantur: Vnde tot decreta pontificia, tot imperatorum edicta, aduerſus artes maleficas, ni vſu diuturno compertum eſſet, ea non modò fieri poſſe, ſed facta eſſe: ſunt pleraq; literarum monumentis relata, atq; ex eis quæ ſuprà commentati ſumus, percipi pleraq; poſſunt. Mitto Circes, Medeæ, Canidiæ, & aliarum fœminarum poteſtates magicas, Poëtarum carminibus decantatas, quas omnes generatim iam eliminabimus. Sed certè ætate noſtra fuêre multi qui ſe circis dæmones claudere adiurationibus profiterentur, qui in phialis concluſos dare quibuſcunq; de rebus reſpõſa dictitarent, qui eoſdẽ in annulis etiã geſtitarent, quam quidem impiã ſuperſtitionem nõ ab re fuerit, ſi ſuſpicemur iam vſq; ab Heroicis temporibus ductam, quoniam & verbis etiam dæmones annulis adſiſtentes ludificare reges conſuêrant, eiuſmodi ea (ni penitùs mentita ſint) fuiſſe putauerim, quæ de lapidibus manu geſtatis, & dæmonicam vocẽ emittentibus, deq; Oſtrite illo Atridis & Laomedontiadi vaticinato in libro de Lapidibus cantauit Orpheus, ſiue Orphei Lebethrij illud ſit opus (quod minimè crediderim, quoniam ille multò ante Troiana tempora floruit) ſiue falſo titulo circumlatum: Sed enim Orpheũ ipſum nunquàm fuiſſe ſcribit Cicero auctoritate Ariſtotelis, & ſacros ſermones eius nomine prætitulatos in quendã Cecropẽ refert, pro quo omnes quos viderim codices, Cerdonẽ habent, cuius (quanquàm in re nõ magna) penè publici erroris primùm me admonuit magna illa cùm nominũ, tùm rerum cõpoſitio, cui Suidas eſt nomen, quo in opere etiã auctoritate Dionyſij ſcribitur, Odryſeum Orphea nunquàm fuiſſe, multiq; eius nominis citantur auctores, atq; ipſorum ſcripta variè recenſentur, vt hinc etiã cognoſcere poſſimus, multos Poëtarum aberraſſe, qui vnum pro alio Orphea ſæpenumero ſumpſerunt. Sic & de Homeri patria inaniter videtur diſputatũ: quoniam plures Homeri diuerſis vrbibus orti, diuerſis temporibus floruerunt, quæ nominũ communio inanis famæ ſitim reſtinguere facilè poſſet, ſi animaduerterent qui ſcribunt gloriç cupidi, eam ad quam tantopere anhelant, facilè ſibi poſſe ſola nominis communione ſurripi. Sed iam ad inſtituta reuertamur.

CAP. IIII.

ADVERSVS MAGIAE SPECIES OMNES *in vniuerſum.*

OStendimus libro quarto huius operis, eas Prçnotionis ſpecies eliminãdas & abolẽdas, quæ de aperta dæmonum ſocietate pullulant: quinto & ſexto quç de occulto palliatoq; commercio deriuatç ſunt: quicquid ibi rationis & roboris in eas demoliendas allatũ eſt, huc afferatur quantũ ſcilicet ad prænotionem ſpectat. Siquidem Magi ſe non operari ſolùm, ſed & prænoſſe futura profitentur, ex eorũ, ſcilicet, ſodalitate, à qua & cætera didicerunt: quãdo

nil ob

nil ob aliud quàm vt prænouerit, eam colunt Magiæ ſpeciem, quæ de ſyderibus configurationibus plurimùm pendent, à quibus etiam futurorum notas hauriri non negant, in hos totus libri quinti decurſus armatur. Sed nunc operationes eorum diſquirendæ in vniuerſum diſijciendæq; ſunt; Iam pactum ſe inijſſe cum dæmone, quis poteſt ſecutus recordari? nónne id ille effecit, vt diſſipet, vt mactet, vt perdat, vt à Deo bonorum omnium auctore ſe moueat: à quo ille ab initio receſſit in ſemet reuolutus, ſibi diuinos honores quærens, poſtquàm rebellauit proprio amore deceptus, & ad caliginoſum hoc aëra inſernasque ſedes deſtinatus, qua de re nuper in primo ad ſanctiſſimam Trinitatem in hymno de Angelorum creatione pertractans ita ceciniſſe memini:

Quorum perpetuam pars colluctata ruinam,
Nacta chaos tetrum cælo delapſa petiuit:
Et ſolium cupiens ſibimet placitura rebellis,
Tartarea clauſtrum ſubit irremeabile ſedis.

An fortè illi adhæretis Magi vt minimè noceat, & inferno mitiùs tractemini, quò ex prauis animi affectibus eundem vobis omnino ſit: hos Eſaiæ Prophetæ verbis irrideri aduertamus: *Dixiſtis* (inquit) *percuſsimus fædus cum morte, & cum inferno fecimus pactum.* Sed quam ob cauſam rogo colit dæmones ſtolida iſthæc & amens turba? vt ſcientiam nôrint, vt honorentur inquies, & admirationi ſint, quatientes elementa, cientes tonitrus, ſanitatem pollicentes, morbos comminantes, afflantes amorem, illum ipſum obfrenantes & pellicentes in odium, maritales thalamos, & ligantes, & diſſoluentes: non parua hæc: ſed tu ne id facis arcanæ Magiæ ſacer antiſtes, an malignus dæmon officio tuo in capiundis alijs abutitur, non ſecus ac auceps, qui vt faciliùs tendere auibus inſidias queat, alias eiuſdem generis ob retia & laqueos occultè illigat, vt quę ſolutæ ſunt illarum vocibus citatæ ad pabulum conuictuinq; deſcendentes irretiantur: Sed qua pace conſcientiæ te rogo id facis? an ſemper cruciaris, & non datur requies animæ. Sanè Eſaias monet: *Cor impij quaſi mare feruens, non poſſe*‿. Agnoſti vnquàm, vel de longinquo quæ ſit illa dulcedo,

Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa? & decantatum illud in fœminæ laudem: Magicas inuitam accingier artes, quas tu ſciens, & voluens, ſed & cupientiſſimus amplecteris: Ad mentem redi veſanæ Magiæ cultor, & pudeat te famulari ei contra quem iure tibi bellum indictum eſt: Agnoſce naturæ tuæ dignitatem, dedignare te eius ſeruum feciſſe cui eſſes imperaturus, ſi à Deo tuo non recederes: pudeat, proh dolor, idololatriæ crimine culpari, doleat deſertorem eius fidei cenſeri, cuius ſacramento baptiſmatis adactus ſpopondiſti perpetuum te militem fore: doleat pœnas tibi parari ſempiternas, ex circis, verbis, hoſtijs, characteribus, lucernis, peluibus, ſecuribus, & mille alijs ſortilegis vanitatibus & ſuperſtitioſis inſanijs, quibus quaſi manicis compedibusq; deuinctus, ad perpetuam ſeruitutem ad æterna manciparis incendia. Recole damnatam ſemper ſceleſtem hanc Magiam, vmbrarumq; conſortia, nec Sacris modò literis Chriſtianis, ſed & Gentibus ipſis plurifariàm exploſa: adeò vt Anneus Lucanus de Sexto Pompeij filio verba faciens artes nonnullas alias alioquin illicitas, & ſuperſtitionibus plenas minimè inceſſat, ſolam deteſtetur Magiam, quàm ille ſcilicet auiditate quadam & rabie coluerit. Scribit & Seruius interpres Vergilij: Romanos cum multa ſacra ſuſciperent, Magica ſemper damnaſſe: Et Auguſtinus noſter docet, ſectam omnem Magiæ pœnas decreuiſſe, vt in libris de Ciuitate Dei videre licet: & in tertio quoq; de Trinitate Magiam à ſceleſtis ſpiritibus profectam monſtrat, qui occultis ſeminibus adhibitis miranda quæpiam effecêre, permittente Deo. Hæc ſui amatoribus primum omnium prudentiam eripit, perſuadens illorum ſe vocibus audire, dicto parêre, quòd equidem magnoperè demirandum poſſe illos vnquam adduci, vt credant ſpiritum natura nobiliſſimum, malitia verò ob Dei rebellionem admiſſa nequiſſimum ligari poſſe propria virtute hominis, qui & inferior natura ſit, & malitia quandoque penè par. Dices non ligari, non cogi, non pati vim: verùm ſuperioris quandoque dæmonis parêre imperio, quandoq; vt ſeruet pacta, ſed & ſpontè homini ſe offerre, obſequi, ſeruire: inſipientiùs deliras: de ſuperiore enim ſpontè idipſum dicam quod de inferiore: inſipientiùs inquam deliras, ſi opinaris eum homini præter naturam, ſubiectum eſſe voluiſſe, qui Deo creatori natura inuitante ſubijci

noluerit, repugnare autē maluerit & aduerſari, ſeruare tibi circuli pactum qui fœdus naturæ fregerit autumas? Adde mendacē eum mendacijq́; parentē quæcunq; vera ad falſitatē, quæcũq; bona ad malitiã retorquere paratũ ſemp, ſemperq́; accinctũ: Quòd ſi Deus pro ſua iuſtitia, ꝓ malitia reproborũ hominũ, iuſtisq́; alijs de cauſis ſinit vt noceat, vt deludat, vt fallat: nihilominus tanta eſt illius clemẽtia, tanta benignitas: vt verſutè adeò inſidiari nõ poſſit ſathan, quin deprehendatur ab ijs, quibꝰ lucerna pedibus ipſorum verbum eius, & lumen ſemitis eorum. At ſi contendis illigari à Magis nequam ſpiritum, contende & illud non alijs vinculis quàm quæ ipſi tradiderunt, mendacijs ſcilicet ſacrilegis, obſcœnitatibus, vanisq́; adeò rebus, vt referri ſit pudor: multa enim quibus plæroſq; Philoſophorum ceperunt, decrepitam anum, & ob ſenium delirantem, non caperent: ſed nec timulo infanti perſuaderet, quæ Philoſophis olim perſuaſerunt: Poſſem huiuſmodi multa recenſere, ſed abolere ea impenſiùs cuperem. Retulit Porphyrius à poſteriori Gentilitatem maximè cultus, & inter Platonicos ob excellentiam Philoſophus agnominatus: ſed qui aſophos, vel miſoſophos cognomento nuncupandus ſit: retulit, inquam, in libro de Reſponſis, Hecatem Gentium deam, quo modo ſimulachra ſibi conſtituenda eſſent, præcepiſſe, & quòd circumdanda abſynthio, quod pingendi domeſtici mures, quæ pulcherrima eſſent ornamenta, & animo ſuo gratiſſima, totq́ue mures quot eius eſſent formæ ſumendi, quod effudiſſe puto, vt falleret ſimul & irrideret, tum Sanguis, Myrrha, Styrax. Horret animus hæc meminiſſe, reliqua ſileo, quæ ſi fierent per ſomnum, inquit, me videbis. Quis hæc niſi tu Porphyri epotaret? Quis epota aut deglutita non vomeret, non tibi hoc Ariſtoteles, non Plato, non Plotinus, præceptor propinauit: curioſitas tua & omnium ſuperſtitionum ſitis eximia effecerunt, vt in amnem tartareum te ingurgitaueris, vnde & illud impium abſorbuiſti, & hæc quoque pariter hauſiſti figuras à dijs peramari & contineri eos in ſacrata imagine, quaſi in ſacra quadam terra, quis niſi ſtultior ipſa ſtultitia, hoc venenum ebiberet, hanc deglutiret inſaniam, num ab Ariſtotele collegiſti? Separatas mentes ſupra hominem, vi herbarum, verborum, characterum, detineri poſſe aliqua in materia, hoc ille deteſtaretur, noſtri abominantur.

Theologorum enim conſenſus eſt, vniuerſam illorum nutu quoad loci pertinet motum, ſubeſſe materiam, ob naturæ ſpiritalis vim & excellentiam. Clamat Henricus ex Haſſia in commentarijs in Geneſim in hanc ſententiam: non eum Mage compellis aut in vinculis, vt putas, tenes, captũ ſe vinctum & illigatum ſimulat, vt capiaris ipſe & funibus peccatorum irretitus ad inferna trahatis. Scribit & Henricus Gandauenſis: non eſſe vllam, aut in lapidibus, aut in verbis, aut in herbis, vim quæ poſſit dæmones cogere vel fugare, quamuis hæc ipſi talia fingant, ſed potentia ſupra naturam in illis compellendis opus eſſe. Quid quòd Iamblichus ab alio qui ſuperſtitioſior hac in parte Porphyrio eſt, diſſentit, vt ſpiritus certis characteribus trahi poſſint, ad vaticinium verum, vel vllo modo cogi: is error noſtra etiam tempeſtate multorum occupauit mentes, qui in annulis, vt ſuprà diximus, incluſos dæmones geſtant, colligari ſe, & quaſi in carceribus detineri, qua ſunt aſtutia inſimulantes, qui proh pudor à plæriſque ſummatibus conſuluntur indies & exitiali fine plectuntur. Prætereo enim ea quæ quarto libro notauimus: Sacerdos quidam & alius qui dæmonum familiaritate delectati ſunt, ille ſuffocatus & in foſſam proiectus eſt, hic viuus paucos ante menſes raptatus ad montem. Hæc Magiæ ſtipendia, hi ſimulatæ fructus amicitiæ, hi ementiti phialæ, & annuli, carceres, hæ fictæ compedes, & veſana pernicioſaq́ue ludibria. Sunt & qui autument dæmones alios in fœminarum amorem ardere, quaſi carnei ſint, aut ſuapte natura ſenſibus oblectari poſſint, & commiſceri, amant ſanè, ardent, depereunt infelicitatem animarum, quas vt faciliùs fallant, ſe captos amore mentiuntur, vt liberiùs interrogari poſſint, & honeſta quæpiam ſuadentes, vt videantur amici, illos mox hamo interiecto quaſi captos piſces infernis littoribus allidere. Deficeret me tempus, ſi omnia dæmonis tentamenta, quæ nota ſunt, quanquàm & plurima ignoro, recenſere voluero: ad vnum hoc rediguntur vniuerſa, noxiam eſſe dæmonum ſocietatem, prodeſſe nihil, ſupra modum obeſſe: At ſi non omnes prauos eſſe quiſpiam contenderet, nec quicunque noſtris temporibus ſumptis corporibus apparent loquunturve: nequam eſſe ſpiritus, qui quanquàm boni non ſint, quales beati Angeli, nihilominus eos eſſe non malos, ita

etiam

etiam antiquitatem credidiſſe, quæ multifarios induxit dæmones, & eoſdem diſtinxit à dijs. Sic Michaëlem Pſellum quanquàm Platonicum, Chriſtianum tamen opinari, à quo multa quoque genera dæmonum enarrentur: Si hoc, inquam, contenderet, quiſpiam falleretur impensè, omnes equidem ſpiritus qui ab initio Creatori non hæſerunt, diſſenſerunt protſus: *qui enim*, vt Euangelium docuit, *cum eo non colligunt, diſpergunt*: & iterum Chriſtus inquit: *Qui non eſt mecum contra me eſt*: ex Prophetis quoque, ex Apoſtolicis epiſtolis duo duntaxat genera ſpirituum colliguntur: Boni quorum hierarchia à Dionyſio Ariopagita conſcripta eſt: Mali quorum partem & in caliginoſum hoc aëra detruſiſſe Deum Apoſtolica monemur voce, partem ad infernas etiam ſedes religaſſe, hoc monumentis Sacris notiſſimum eſt, eadem ab omnibus Theologis boni nominis diuiſio probatur: quin & Pariſienſis collegij doctores decreuiſſe legi, errore teneri qui affirmarent aliquos eſſe bonos dæmonas, aliquos nec ſalutem nec damnationem conſecutos. Apud Gentes vero tametſi, & dij & dæmones, nec vna eorum tantùm ſpecies coleretur. Legimus tamen apud Orpheum deorum præcipuos dæmones nominari. Quid, inquam, præcipuos, & non omnes quorquot ille citat dæmonis nomine ſedulus, & omnifariæ ſuperſtitionis cultor appellat. Sed quid Orphei teſtimonio vtimur apud ſuperſtitioſos hoc roboris multum, & efficaciæ obtinet apud noſtros, ſit ſatis quòd legimus in Pſalmo, *Omnes dij Gentium dæmonia*, & Michaël Pſellus tametſi habitus inter Platonicos, ex fide ipſa decernit dæmonem omnem eſſe malũ ob ſuperbiæ & vanitatis exceſſum: ipſosq; non ſolùm dæmonas, ſed & deos accedere ad homines non ſponte, ſed vi, Pythagoræ auctoritate firmat Porphyrius.

Sed vel animas quoque vel ſpiritus alios appatuiſſe mortalibus Plinius Cecilius monumẽtis teſtatus eſt: vt demirari minus queant qui nomine Chriſtiano cenſentur re ipſa diuerſi, dũ ridẽt eos qui aſſeuerant ſpiritus vel bonos vel malos aſſumptis corporibus ſe viſendos præbere, & functorum animas viuos monere, quod multi teſtatiſſimum reliquerunt, olimque Pontifici & Cardinalibus dum in Gallijs motarentur, publico adſtipulatore fides facta, quòd Bartholomæus Monopolitanus memoriæ prodidit. Sed enim hoc ipſo anno in Germania, vt mihi Auguſtæ vrbis præpoſitus Matthæus Longus à ſecretis Cæſaris, & Conſiliorum omnium particeps retulit: Fœmina quæpiam, multos menſes defuncta aëreo corpore ſumpto apparuit, multa interrogata reſpondit, & mille ferè teſtibus diuerſis temporibus locuta eſt: & ſe cum Epiſcopo quopiam Cæſaris mandato rei ordinem geſtæ, & teſtium reſponſa notauiſſe mihi narrauit, quin & ipſe Cæſar eadem mihi aſſeuerantiſſimè confirmauit. Cuiuſmodi autem ea apparitio, & vtrum vel anima defunctæ fœminæ credenda ſit, vel ſpiritus eius effigie deſumpta, alterius & loci, & temporis quæſtio eſt. Cæterùm & nonnullos ſpiritus conſuetudine id facere inquiunt, vt cùm hominibus verſentur, bonosque faciliùs accedere, alios autem cùm inuocati aduenerint, conari vt noceant. De dijs hoc Pythagoras & Porphyrius refert non dæmonibus, ligarique eos lineis & characteribus aſſeuerat, eoſdem vbi veniſſent procuraſſe vt delerentur, quò faciliùs poſſent recedere. Dij igitur eorum non dæmones tantùm irretiebantur, & delectabantur vanis, inanibus, noxijs, eademque ſuis cultoribus ſuadebant. Scribit enim idem Porphyrius in epiſtola ad Anebonem Aegyptium, inter alia mirari ſe, quòd dij iuſſi multa iniqua committant, & ad inhoneſtam venerem multos impellant: quare dæmones eos omnes, hoc eſt, prauos fuiſſe ſpiritus manifeſtum eſt. Confirmat Pſellus ex noſtra, hoc eſt, Chriſtiana diſciplina, omnem dæmonem eſſe malum propter ſuperbiæ, & vanitatis exceſſum ab Angelico ſtatu ordineque delapſum: tantum abeſt vt Platonicis Gentilibus hac in parte conſentiat: quanquàm eius ſententia non præiudicij certè, ſed nec grauiſſimi teſtimonij loco ſumenda eſt, vbi præclaris Eccleſiæ doctoribus euariat: opinatus enim dæmones habere corpora, id tamen non ſolus, quando magna antiquorum Theologorum pars huc inclinauit. Illud autem eius dogma deteſtandum, dæmones igne torqueri non poſſe niſi eſſent corporei: Oppoſitum validis rationibus aſtruitur, ab Auguſtino, Thoma, Scoto, reliquis aſſeuerantibus à corporeo igne validiſſimo diuinæ iuſtitiæ inſtrumento, & incorporeas dæmonum ſubſtantias & exutas corpore animas vexari, pati, cruciari, quomodo autem id fiat, locus hic non expoſtulat vt declaremus: Illud quoque reij-

 ciendum

ciendum de generibus dæmonum, membris, excrementis, vana hæc omnia, & à vano auctore deſumpta: Siquidem hoc à quopiam Marco ſe didiciſſe fatetur, qui ſolitariam vitam elegerat, ac ſi quis alius in dæmonum cultu profecerat, inſpexeratque apparitiones dæmonum: credidit bonus Pſellus quaſi Marcus qui hoc, ſcilicet, prætendebat, in primis mendacium quòd in Meſim fluuium ſuum genus referebat, à mendacij parente vera non falſa didiciſſet.

Sanè cauendum illis eſt plurimùm qui Platoni hærent impenſiùs, ne ſuperſtitioſi fiant, quemadmodum ijs qui Ariſtoteli ſe totos dedidêre, ne impietatem exhauriant, expertus noui periculum: Niſi enim Chriſtiana imprimis fide & Theologorum rationibus ſtabiliti greſſus noſtri fuerint, ex feruentiori Platonis amore in ſuperſtitiones, ex nimio Ariſtotelis affectu in impietatem non difficilis eſt lapſus. Namque apud illum, & ſectatores, multorum deorum, multorum dæmonum, plurium multifariorumque ſacrificiorum mentio: hic vnius vix Dei & prouidentiæ meminit, & tribus fermè locis paucula, nihil de vera religione, nihil de futuræ vitæ felicitate definit: vt ex hoc ferè incitatio ſuboriatur ad nihil credendum ex illo ad pluſquàm oporteret credendum obſeruandumque: Veſtigijs profectò Auguſtini, & Thomæ Aquinatis incedendum eſt, quorum hic Ariſtotelis, ille aliquando Platonis doctrinam excoluit: quibus preſſis nec præter id quod decet æſtimatis, veris & diuinis eloquijs, ſacroſanctiſque noſtræ religionis dogmatis inſtiterunt, non condemnantes quæ apud eos Philoſophos bona & vera: quæ falſa, quæ impia, vndequaque ſcaturirent pro viribus abijcientes, deſtruentes, exterminantes. Sed quod attinet ad vim verborum ſi potuiſſet edere aut componere, quæ ſpoponderat Picus patruus nihil vltrà ad eorum confutationem deſideraturi eſſemus, ſatis nobis faciat eius auctoritas pro multis rationibus, quàm vel ſolam reperi in Iſagogico Sacrarum literarum, quem paulò ante obitum exorſus fuerat, & imperfectum reliquit, & mancum, ſuffecturi autem ſumus id ex eo, quod præſtiterit diuina largitas: ita igitur ille de hac materia notanerat: Illud autem attendendum, quòd ſicut in magicis ipſa verba, quatenus verba vim non habent, vt ſtulti & ſuperſtitioſi credunt, ſed ex occulta vi dæmonum in illis verbis operante, in animam eorum qui ſibi ſecundùm impiam fidem, & malos mores ſunt mancipati: ita nec ineſt hæc vis verbis Scripturæ, quatenus verba ſunt, vt ſuperſtitioſus quiſpiam antumaret, quare eadem vis in Latino quæ in Hebræo ſermone, verùm occulta Dei virtus in illis operatur, ac per illa quaſi per vehiculum in eos tranſmittitur, qui habent aures audiendi, id eſt, qui purgatas & circumciſas cordis aures poſſident, & per fidem, & purgatiſſimos mores facti ſunt habitaculum Dei, & capaces huius diuini ignis: hæc in illius ſchedis paucula reperi. Verùm enimuerò quæ de occulto dæmonum pacto prodit Magia ab aſtris deducta, verbis, herbis, characteribus, & animalium cæde vtens, nulla dæmonum inuocatione facta: quales Alchindi & aliquorum Arabum, quæque dæmones citat, & prætereà adhibet herbas, lapides, & ligaturas, qualis in Gallia, in Germania, in Italia exerceri quandoque ſolet à fœminis præſertim faſcinantibus: Quæque dæmones non inuocatione ſolùm, ſed quadam quaſi cognatione & affinitate ad naturales res, quibus Magi vtuntur deſcendere autumat, & apparere mortalibus, qualis apud Proclum Platonicum, & alios quoſdam: omnes hæ ſimplices, ſeu mixtæ, atque compoſitæ, ſeu quas olim Aethiopes, Gymnoſophiſtæ, & Indi Brachmanes diſſimulabant: omnes, inquam, poſtea redarguendæ, nunc paucis confutari poſſunt: quantum attinet ad generalia atque communia. Nam ſi dæmones ſimpliciter alijs ſuperſtitionibus ſequeſtratis inuocantur per ea, quæ paulò antè diximus, refelluntur: ſi naturalibus dicunt ſe rebus vti, & characterib', & figuris, & herbis, & verbis, publica alioqui in commercia dæmonũ abominati, hinc refellentur cùm ſit apud Ariſtotelem & omnes naturales Philoſophos compertiſſimum, actiuas virtutes ineſſe non poſſe figuris, & literis, characteribuſque huiuſmodi, cùm nihil aliud ſint quàm compoſitio & ordo excogitatus ab artifice, ſeu pingente ſeu fingente herbas, prætereà & materiales imagines vltra ſuam ſpeciem, & formam operari non poſſe teſtatiſſimum, nedum eas ciere poſſe tempeſtates, & elementa concutere, & ſubdere terræmotus, & mouere tonitrua: Hæ igitur cauſæ eſſe non poſſunt illorum effectuum quos pollicentur Magi. Signa autem ſi dicantur, cùm diuinitùs inſtituta non

ta non ſint, quin & diuinitùs reprobatá, & à natura abhorrentia: reſtat vt ſuperſtitioſa ſint, & à dæmone inuenta, vel palàm fabricante, vel clam in imaginatione ſuperſtitioſorum inſuſurrante & ſuggerente: ſi verò quapiam compoſitione mixta Magia fuerit, eorum proculdubiò alterutro dæmonum fœdere participabit, quæ ad expreſſum pertinent ex ſuperioribus, quæ ad ſuppreſſum ſpectant, ex his quæ mox diximus, confutantur. Sed iam hæc ipſa particulariter demoliamur.

CAP. V.

QVAE MAGIAE, ET QVO ORDINE PARTIcULARITER confutandæ: Item contra Procli Platonici Magiam.

SEd proprijs iam locis & peculiaribus argumentis confutandæ, ſunt Magorum inſaniæ, quæ pernicioſiùs eò nocent, quòd à doctis alioquin viris traditæ probatæque ſunt, ſuperiori capite aduerſus quaſcunque ex locis, & argumentis communibus generatim ſummatimque diſputauimus. Nunc vt promiſimus, ſingulari certamine, nec haſtis iam, aut enſibus, ſed pugionibus dimicandum, ſingulas tamen non citabimus Magias aut Magos, id enim tàm laborioſum, quàm Sibyllæ folia collegiſſe, ſed inſigniores, & qui ea de cauſa quòd impenſiùs coluntur, impenſiùs nocent, percenſebuntur à nobis, & ij præſertim refellentur qui operam dedêre, vt cum ſtudio & labore inſanirent: Philoſophi alioquin apud ſuas quaſque ſectas in precio habiti, & præclara æſtimatione celebres: Ex Græcis igitur ſcriptoribus Proclum Platonicum ſumpſi, qui ſicut Iamblichus Aegyptiæ ſcholæ Platonicæ, Italicæ Plotinus, ita Aſiaticæ patronus fuerit, quique habitus omnium Platonis myſteriorum conſultiſſimus: ex Arabum turba Alchindum delegi, quibus cùm eſſet mihi diſputandum, quanquam & Almadalem & alios pleroſque in tranſcurſu refutabimus, ijs quippe linguis communicatá Latio plurima fuêre poſterioribus temporibus, poſt hos autem nihil certè parùm de Magicis ſuperſtitionibus mandatum literis: Si qui enim inter Latinos ſuperſtitioſè ſcripſerunt, Arabes plurimùm ſecuti ſunt, & Græcos Platonicos quoſdam, in noſtram Linguam malè translatos. Adde quòd ij de omnibus ferè ad Magiam pertinentibus ſcribunt & copioſè, de ſacrificijs, verbis, characteribus, & huiuſcemodi obſeruationibus: quare in ijs confutandis & reliqui omnes vnà confutari videntur: Poſteà aduerſus particularia quædam nobis eundum, Alberti, Petri Aponenſis, & eorum qui literas aſpernati, memoria & obſeruatione vanitates ſuas conſtituerunt: Demùm aduerſus Aethiopum & Indorum Magos, & Apollonium præcipuè Tyaneum nobis erit pugna.

Sed iam Proclum audiamus, is igitur poſtquàm ſuprema in infimis, ſed modo ſuo retulit inueniri, & in ſupremis pariter infima, quibus animaduerſis, ſacram ſuam ſcientiam condidiſſe antiquos ſacerdotes, ex cognatione, ſcilicet, & ſympathia, cui hoc verbum compaſſio reſpondet: viderique id facilè poſſe in Helitropia, ſelinotropiaque herbis quæ ad Solem ſcilicet verterentur, & Lunam videri, in loco ante Solis exortum folia complicante poſt ortum, videri in alijs plæriſque: quò fieri vt ſimilitudo ipſa ſatis videretur facere, cur diuinæ virtutes ad inferiora deducerentur: ſubintulit alias animas ſub numinibus alijs ordinari, & animalia quæpiam eſſe Solaria vt Leo, vt Gallus, cuinſdam, ſcilicet, Solaris numinis pro ſua natura participes, inferiora quoque in eodem ordine cedere ſuperioribus: hinc à Leone quaſi coli & timeri gallum, cui magis conueniret Solaris virtuti præſentia id inde apparere, quòd quaſi quibuſdam hymnis applaudit ſurgenti Soli & ipſum aduocat: ſed & viſos eſſe Solares angelos eiuſmodi formis præditos, quamuis ſuapte natura ſine forma ſint: viſos & dæmonas Solares leonina fronte, eoſdemque cùm Gallus obijceretur diſparuiſſe. Cognitis itaque eiuſmodi rebus veteris auctores ſacerdotij ſuperiorum virium cultum adinueniſſe, dum alia miſcerent, alia purificarent, perque mutuam cognationem conducere in vnum, per repugnantiam expellere, purificare

quoque cùm oporteret ſulphure & aſphalto, hinc cōſtitutas ſtatuas ex materijs multis permixtas, odores quoque compoſitos: ſed & quandoque ſine compoſitione vlla ad diuinum opus ſufficere herbam vnam, vel lapidem vnum: Cnebiſon herbam ad ſubitam numinis alicuius apparitionem valere, ad cuſtodiam verò laurum, raccinum, cepam, ſquillam, corallum, adamantem, iaſpidem: Sed ad præſagium cor talpæ, ad purificationem verò ſulphur, & aquam marinam: immolatisque animalibus deorum cultui congruis, cæterisque obſeruatis cognitum eſſe potentias dæmonum proximas eſſe rebus actionibusque naturalibus, per quæ in præſentiam ipſi ob propinquitatem, ſcilicet, & affinitatem conuocati ſunt. Deinde tùm dæmonibus docentibus, tùm propria induſtria, conuenientia ſymbola interpretantes, deorum vires & actiones peruestigârunt, in eorum intelligentias aſcendentes, ac denique poſthabitis naturalibus rebus actionibusq;, ac magna ex parte dæmonibus, in deorum inquit, conſortium ſe receperunt.

Hæc ſummatim Proclus in libro de Sacrificio & magio: quæ quidem vtrum conſtent ſi diſquiramus, inania, & ſacrilega, & falſa comperiemus. Sanè ex hac ſympathia cognationéve rerum aut conſenſu qui naturæ ſeruat veſtigia, nil indagare poterit, quò feram hanc magicam deprehendat: nam quo pacto ſimilitudo huius amoris cauſa eſſe poteſt? quòd ſi cauſa amoris, num & motus etiam & deſcenſus habebitur? ſiquidem ſimilitudo ſpeciei non eſt, ſed neque generis, quòd minimè, Procle, negaueris: ſimilitudo ergo proportionis cuiuſdam, ſed quæ res ad quamlibet ſua proportione caret? neque enim vlla res ſpoliari ſua eſſentia, ſuis proprietatibus poteſt, quare quoquomodo referetur ad aliam, quæcunque demùm illa ſit, quòd ſcilicet eſſentiam habet, quòd proprietates, quòd operationes etiam, dices deterioris notæ, & indignioris naturæ, eſſentiæ proprietates operationes inferiorum ſunt, non abnuo, ſed quid conſequentiæ eſt, vt ſuperiora ob id inclinent ad ima, nónne magis conſentaneum aſcendere inferiora, quàm vt ſuperiora deſcendant: dices aliter fieri non poſſe: negabo audacter in omnibus, præterquàm in ijs qui conſilio & voluntate agunt: Namque cœlum aut ſtellæ non deſcendunt, vt herbas, vt plantas, vt frutices, vt animalia generentur, alantur, foueantur, perficiantur: ſed radios ſuos emittunt diffunduntque, quorum lumine & calore benè eſt, beneque agitur fragili turbæ mortalium: reſpondebis conſilio & voluntate dæmones tuos & deos agere: non aliò te confugere volebant, vnde puto non aufugies, didiciſti igitur non ex lapidibus, non ex loto, non helitropia, quomodo aliæ animæ, ſub alijs numinibus ordinarentur, quomodo gallus & leo Solis eſſent animalia, inquies illud te ex conuerſione & motu illius ad Solem, hoc te ex colore leonis & virtute ex galli cantu, & applauſu in Solarem aduentum percepiſſe, confirmataque tibi hoc ipſa eſſe angelorum dæmonumque apparitione: priora quod vis, non probant, vnde huic confirmationi inſiſtas velim, quæ paulò pòſt etiam tolletur. Helitropia & ſelinotropia, cur ad Solem Lunamque vertantur, eam quam aſſignâſti cauſam non eſſe contendere poſſumus, aliâs inuehentes egere ſcilicet illas herbas ad ſui conſeruationem, ea luminis caloriſque intentione, non qua lumen Solare Lunaréve, ſed qua ita intentum atque remiſſum: in formam item id reducere non inconuenit, vt in magnetis formam ferri ſequelam referri debere penè omnes conueniunt: ſed & de qualitatibus affectionibusque materiæ heliotropiæ conuerſionem pendere, ſi arbitrabimur, nullum ſequetur incommodum: Si, inquam, ob humiditatem nimiam in Solari eam vehementer oportere putemus, quare verti eam quodammodo, & trahi à Sole appetitu formæ innato, vt conſeruetur, vt maneat in rerum natura: idipſum altera ex parte in exuberantem calorem elementalem conferri poſſet, qui viuifico calore Solis egeret, vt foueretur, temperareturq;. Loton verò herbam ex humiditate ſua, vnde illud Poëticum: —*& aquatica Lotos.* Complicare & explicare folia dicimus, humiditate, inquam, viuifica, quodammodo & naturali, quæ Solaris luminis beneficio fouetur, & quaſi furcillatur, nè decidat: ea enim natura luminis eſt, vt humiditates nō ſuperfluas & excrementitias, ſed naturales & neceſſarias trahat & augeat, illas verò diffluere faciat atque diſperdat: quare loti folia in ſeſe recidunt & complicantur, cùm Solaris luminis beneficio deſtituūtur. Adaperiuntur verò Solis iubare exorto, & eò magis explicantur,

quò

quò magis ille ad cœli ſummum euehitur. At quæſo cur idem in Lupino, quòd in Heliotropia non conſideràſti? te fortè mouit hominis proprietas, cùm illa ex ſua ad Solem conuerſione nomen ſortita ſit hoc minimè, cùm tamen eadem conuerſione vigeat & foueatur. Heliotropium (ait Plinius) & Lupinum circumaguntur à Sole, & nullum ſanè obueniſſet dedecus Aſiaticæ illi tuæ, ſeu Lyciæ mauis fertilitati, ne dicam an luxurianti abundantiæ, ſi hoc ipſum meminiſſes. Leo verò cur Solare magis animal, quàm Iouium: ex colore, vt puto, figuraque non deprehendiſti: nam & plurima hoc pacto conſtitueres ſolaria magis, quàm Leo: multò minus inueſtigâſti decreuiſtique gallum ſolare animal haberi, Martium alij decantârunt: vnde illud *Martius ales*, qui fortè ob id *quod criſta eſt ſpectabilis alta*, quaſi militem quendam, criſtata inſignem galea: leones metuunt, & ſi fabulas irridere fabulis licet, quis Martem militesque Martios non formidet? At canit, inquis, & applaudit Soli aduentanti, noſtroque hemiſphærio illuceſcenti: cur hac ipſa ratione, auiculas omnis Solares non facis, quæ dum aurora roſea, in aureos Solis radios deſinit, miros ædunt concentus: Cæterùm cur canant ante lucem non diſſeruiſti: Dices fortaſſe te id intellexiſſe atque eidem cauſæ acceptum retuliſſe, Soli videlicet propinquanti, cùm ex Antipodum medio cœlo ad nos deflectitur: vide ne melior & acceptabilior ſit Democriti ratio, qui & ipſe ad perdiſcendam Magiam enauigauit, & nihilominus gallorum cantum non ſuperſtitiosè, ſed naturali cauſæ retulit acceptum: Is igitur gallos aſſeruit depulſo de pectore cibo, & in omne corpus diuiſo, & modificato, cantus edere quietè ſatiatos, qui (vt inquit Ennius) fauent faucibus: Rurſus cantu plauſuque premunt alas: Mitto quòd ſæpiùs & diuerſis horis noctu cantant. Ridicula verò illa tua de Angelis illis animalium formas indutis, & dæmonibus leonina fronte gallum fugientibus, quis non exibilet potiùs quàm confutet? quis vnquàm credidiſſet tàm ſtulta à Proclo prodijſſe, vt opinaretur dæmones etiam leouinos gallum formidare & expaueſcere? Superior certè natura dæmonica dicetur à te, & conſentaneum eſſe, vt ſolare animal priùs digniusque ſit tuo ex dogmate quàm gallus; quare ergo formidat? ſed ſit leoninus dæmon, ſit etiam vt Leo formidet gallum, conſequens ne ob id erit, vt etiam dæmon leoninus paueat & fugiat, poteſtne fortaſſe in eo leonina natura magis quàm dæmonica? Si ita eſt vnde ſubita diſparitio negata leonibus. Si verò plus dæmonica, quæ humanam præit, vnde tanta formido? Ita eſt dubio procul, vt quicunque Chriſti hoſtes ſunt, inter quos Proclus & Porphyrius præ alijs, qui etiam aduerſum Chriſtianos acriter egere, deſipiant adeò cùm videri ſapientes velint, vt riſui pateant: ſic & prophanus ille deſertor ac impius apoſtata Iulianus, & ipſe magicis apprimè vacans, qui in libro contra Chriſtianos, quos Galilæos vocabat, ſcripſit, Aeſculapium ex mente Iouis genitum, & per Solis vitam ad terras deſtinatum, varias peregrinationes ſuſcepiſſe, vt animas ſanaret, & corpora, quaſi edoceri non potuerit, hominem eum fuiſſe, ab ipſo Celſo Cornelio, qui docet, illum in deorum numerum ob id receptum, quod rudem adhuc Medicinam paulò ſubtiliùs excoluiſſet, quaſi non deprehenderit Iouis natura eum adeò indignum vt à patre interficeretur. Scribit enim Pindarus Aeſculapium à Ioue fulmine adactum, auaritiæ merito, quòd Medicinam nocentet exercuiſſet: ſed vulgatum olim interfectum, quòd Hyppolitũ ad ſuperas auras, poſtquàm occiderit, pœonijs herbis euocaſſet: vnde Maro fabulando cecinit:

Tum pater omnipotens aliquem indignatus ab vmbris,
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vita:
Ipſe repertorem Medicinæ talis & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.

Alij quod narrat Plinius de cœlo ictum fabulati ſunt, quoniam Tyndaridam reuocauiſſet ad vitam. alij alia: ſed ô inſipientiſſimum tuum Iouem Iuliane, qui ex ſuis (vt inquis) intelligibilibus, ex ſe ipſo Aeſculapium genuerit, adeò ſceleſtum; vt fulmine in eo coërcendo opus fuerit. At ſi ex ſeipſo num ex ſua ſubſtantia? nunc ergo talis & pater. Si prætereà eum genuit, vt animas ſanaret & corpora, illeque infirmaret & perderet, multa profectò ignorantia, multa inſania laborauit, neſciens quæ eſſet acturus filius. Sed cur per Solis vitam? an quoniam fabulæ Solis illum Phœbique filium nuncupârunt, an quòd inde animæ deſcenderent omnes, vt

mentiuntur impij, & per Lunam aſcenderent, vt etiam Firmicus blaterat ſtultorum veſtigia ſecutus, quales ſunt omnes, qui Chriſto aduerſantur. Sed ad apparitiones tuas, Procle, reuertamur, alio te non Magis loco, quaſi in piſtrino quodam intrudi volebam, vt dæmonicas, ſcilicet, pro te appatitiones afferres, tùm enim materialem naturam palàm egrederis, & rationem fugis, teque in vmbras & ſimulachra, & dæmonum denique laruas conuertis, quæ te pariter & alios fefellerunt: Nam quæſo te illud ediſſeras quo pacto carduus ſeu Cnebiſon malumus, ad ſubitam numinis alicuius apparitionem ſit ſatis, ad cuſtodiam laurus, ad præſagium cor talpæ. Miror quod non ſubnexueris, recens & palpitans, ita enim ſi deuoratur, diuinationis & rerum efficiendarum euentus, teſte Plinio, Magi promittebant. Sed quæ hîc rogo ſympathia, qui conſenſus, quod naturale ſymbolum? Nónne mera hæc figmenta, meræ ludificationes malignorum ſpirituũ? vnde Philoſophe, vndénam fit? vt conueniant laurus & ſpiritus cuſtodia? vnde iungatur carduus & dæmonis apparitio? vnde homini præſagium ex talpa: num illud ſaltem vidiſti, ſi analogiam conſiderabas, ſi tuam ſpectabas ſympathiam, talpam luciſugum animal, tantùm diſtare à præſagio debere, quantum à tenebris lux: Futurorum præuotio ex luce & quidem eximia, non corporali, ſed ſpiritali comparatur, talpa ſpiritali non colluſtratur lumine, quæ inter bruta & quidem ſtupida repoſita eſt: Sed & corporali luce damnata, qua & omnia ferè pollent animantia: habitat præterea in cauernis terræ, elementorum deſpicatiſſimé. Sed eo te tueberis, ſecretiora iſthæc ex dæmone hauſta reſpondens: hoc eſt, quod in te confutando quærebam, vt naturales rationes aufugiens, ſuperſtitioſam fugam arriperes, & eo te conferres loco, quem ſuprà expugnauimus, cùm omnes doctrinas dæmonum, vanas & deteſtandas, omniaque dæmonum commercia noxia fugiendaque docuimus.

CAP. VI.

ADVERSVS MAGIAM ALCHINDI.

ALchindus mirabilia opera quæ ſuperſtitioſi pollicentur, non ſpiritibus, ſed corporalibus radijs accepta retulit, eo in libro quem de Effectu Proiectuque radiorum compoſuit, qui Magicarum artium theorica prætitulatur, eius libri vis & ſumma hæc eſt: cœleſtem harmoniam omnium miraculorum, cauſam eſſe, omniaq; inde ex neceſſitate pendere, ſtellarum vires, terrenorum turbæ multifariam varieq; communicati: hinc ad elementa radios mitti, hinc in ea quæ ex elementis componuntur diffundi, vnamquamq; rem ſuos habere radios à cœleſtibus ſortitos, quos refundat in alios. Subdit & deſiderium hominis plurimùm prodeſſe, quòd ſi imaginationi coniunctum fuerit, quàm ſuos etiam habere radios voluit, mirabilia perpetrentur, verbis, figuris, characteribus, ſacrificijs, in quibus omnibus operatores radios ſomniauit. Summatim vanitatem eius & ſtoliditatem recẽſui, & ſummatim etiam refellere poſſem. Sed dum eius legerem librum, memini me plurima eius errata collegiſſe, ex quibus ſuam ſuperſtitionem extruxit. Quapropter ſi quorumlibet eorum, Deo iuuante, redarguendo deſtruxerimus, operæprecium feciſſe videbimur, totum eius librũ ex integro retexentes, nec ſe iure fautores eius defraudatos expoſtulare poterunt, quòd ideò libẽtiùs facturi ſumus, quò minus nobis in reliquis confutandis incumbebit negotij. Nullã enim Magiæ ſpeciem inuenies quę aut figuris, aut verbis, aut materialibus rebus, animalibúſve, non vtatur, quibus rebus Arabs iſte, aduſq; inſaniam ebrius, ſtoliditatis poculum ſuperſtitioſis porrexit innumeris, eò autem illius pernicioſior ebrietas, quòd ſobrium ſe eſſe enixè contendit. Exorditur enim librum ex Ariſtotelica diſciplina, docens ex multis ſingularibus ope ſenſus perceptis vniuerſale quoddam comparari, quibus collectis, rerum generetur ſcientia, & longo tandem progreſſu peruenit ad cœlum, in quo primùm hoc erratum commiſit: directionem & obliquitatem radiorum, cauſam eſſe varietatis ſpecierum in inferioribus, quòd quidem non modò ijs repugnat, quæ probauimus quinto libro, quo totius vanitatis iſtius fundamentum tollitur, cùm ibi decernatur pro effectibus eiuſmodi, quales ſuperſtitioſi pollicentur, ad

Aſtrolo-

Aſtrologicam vanitatem, quæ Magiæ clauis appellatur, recurrendum non eſſe, ſed Ariſtoteli ipſi planè aduerſatur, apud quem nullo modo recipitur, vt ex intentione remiſſioneque ſpecierum diuerſitas prodeat, quæ ex contrarijs, ſcilicet, & differentibus principijs dependet, non autem ex eodem tunc intenro tunc remiſſo. Directio autem & obliquitas radiorum nil aliud parere poreſt, quàm intentionem remiſſionemque caloris & luminis: fortius enim radijs afficimur, cùm ex directo ad lineam videlicet, & perpendiculum nos feriunt: Debilius verò cùm à noſtro capite lucida corpora, à quibus, ſcilicet, effunduntur, ad hanc vel illam partem inclinant. Sed apud Ariſtorelem fortaſſe legerat corruptionis, & generationis cauſam in obliquum circuun, & propinquitatem remotionemque radiorum eſſe referendam, quibus terrena videlicet afficerentur: vnde ad ſpecierum differentiam ineptè, & inconſultò quidem tranſtulit, quòd ille de indiuiduis tantùm ob infirmam marerialium, ſcilicet, rerum condictionem affirmauerat.

Secundo loco omnia dicit ex neceſſitate peruenire de cœlo, omniaque noſtra accidentia inde pendere, facinus apud Ariſtotelem inexpiabile, quod in libro de Interpretatione, & in vij. primæ Philoſophiæ, & alibi ſuarum commentationum abominatur, & fortiſſimis argumentis eliminat, vt Sacras literas omittam, & noſtros Theologos, quos Barbare Maomethis alumne non admittis. Tertio errar Alchindus, nec modò contra Ariſtotelem, ſed Auerroi, Auicennæ, & toti ferè Arabum literariæ turbæ contradicit, putans cauſæ cœleſtis conſiderationem Metaphyſicam eſſe: mitto rationes ex corpore, ex motu, effectu, fine deſumptas, ne longior ſim in re non dubia. Quarto delirat homini minoris mundi nomenclaturam ideò tributam aſſeuerans, quòd recipit, vt eius vtar verbis, potentiam inducendi motus incompetenti materia: vide quantum aberret, nónne hoc & equo, & mulo, & ſimiæ competit, vt in mareria competenti motum inducanr, mouent & hæc, & animalia ferè omnia, manducant, nutriuntur, generant, aluntur, nec niſi hæc inconuenienti materia operantur. Minoris tamen mundi eis appellatio non conuenit, quare non iſthæc, ſed aliæ ſunt cauſæ, cur homo minor mundus nuncupetur, quòd in ſolo eo omnia ſuo modo viſuntur, quæ conſpiciuntur in vniuerſo: quòd cùm in animaris, cùm plantis, cùm animalibus, cùm ſpiritalibus ſubſtantijs aliqua ex parte conuenit, quòd nexus & medium eſt vtriuſque naturæ corporeæ, ſcilicet, & incorporeæ: quòd ex arbitrio conformare ſe omnibus poteſt. Sed hæc mittamus quaſi ſuæ ſtultitiæ præludia.

Imaginationem deinde ponit radios habere, mundi radijs apprimè conformes, quòd fieri vt facultas ei ſit in rem extrariam imprimere, quodque in ea concipitur, actualem, vt inquit, exiſtentiam habere in ſpiritu imaginario, quapropter extrà produci poſſe quod conceptum eſt, quibus ſi deſiderium iungatur effectum rem ſortiri non ſecus ac operatur medica potio, cui ſcãmonea iũgatur. Multa hîc falſa, multa impoſſibilia, neq; enim inſunt imaginarioni, quos fingit radij: Sed quicquid exit ab homine, ex corporeis ſpiritibus prouenit, quibus tãquàm inſtrumentis vtitur anima: eò autem impenſiùs feruntur, & quodammodo proijcitur: ſi vehemens deſiderium fuerit, vel amoris, vel odij, vnde ex concupiſcibili vehementiſſimè excitata ſemen effunditur, ex iraſcibili faſcinatio ſequitur, quod fortè ille ſomniare voluit, ſed non in quamcunq; diſtantiam, ſpiritus effundi poterunt, vel oſoris, vel amatoris, nec faſcinari poteſt quod remotum & longinquum eſt, aut durum, & ad recipiendas corporeorum ſpirituum impreſſiones minimè cedens. Illud autem inſigne delirium, quis non aduertat ſequi ex vana hac opinione, vt homo poſſit, quod natura non poſſit, ipſa quod abhorret, illa in promptu homini ſit, negabit: probabo vtique ex eius verbis neceſſaria id connexione pendere, quòd cõceptum, inquit, in imaginatione eſt, modis enarratis extrà produci poſſe, igitur cõcipiat quis imaginatione Chymæram, imò animal mille formarum alternè repugnantium: poteſt hoc quilibet vt eſt euidentiſſimum, iungatur deſiderium producendi, quod cuilibet non ſanæ mentis faciliimum eſt: producetur ergo Chymæra, & animal, vt ſic dixerim, mille forme, hoc autem abſurdum eſt & natura non patitur: affert poſtea, quaſi pœnituerit, effectus eiuſmodi non euenire, præterquàm raró, niſi vel verba, vel manuum operatio intercedat, ſed nil minus Barbare conficies: nam quod vniuerſa natura non patitur à particulari natura nequit perpetrari: quòd ſi fortè Auicẽnam imitatus, tribuis imaginationi id tantũ quod

poteſt

poteſt natura, & nil vltra concedis refelleris omnino: nam particularis aliqua natura, qualis Imago, id non valet quod tota natura, ſed quod ſibi proprium peculiareque eſt: ſed quænám ſunt hæc verba, quæ manuum tandem operatio? Voces, inquit, aliæ faciunt radios differentes à radijs aliarum vocum: hoc nequaquam eſt, quando voces corpora non ſunt, nec res quibus ineſſe poſſint radij, quorum parens eſt lux qualitas vtique corporea, & à lucido corpore iugiter manans: Sed finge radios habere, num aliter differre poterint, quàm acuto, graui, longo, breui, quas differentias vocum eſſe Ariſtoteles & alij ſtatuerunt: Quid? Quòd Plinius aſſeuerat, quanquàm multæ olim in promendis verbis, vanitates obſeruarentur, ſicuti & Sortilegijs, Ominibus, Auguribusque inſiſtebatur, ſemper tamen incertæ quæſtionis fuiſſe, valerent ne aliquid verba & incantamenta carminum, quæ viritim à ſapientiſſimo quoque repudiata fuiſſent. Subdit Alchindus eaſdem voces effectum ſuum enanciſci ex harmonia cœleſti, quo quid delirius dici poteſt? quaſi voces aliquid ſint priuſquàm producantur, cùm enim vox ſit ſonus ab animalis ore prolatus, imaginatione concurrente: quo pacto imprimi illis poteſt ex cœlo quicquam? certè neque ſtabilis eſt vox, vt affici poſſit à corporea qualitate, nec vllius influentiæ capax eſt: Nam ex percuſſu reſpirati aëris ad arteriam vocalem cùm ſit vox, verberatur aër, & diffunditur ſonus in eo: afficeretur ergo aër non vox, quæ, ſcilicet, pro arbitrio generatur, & ſtatim quaſi filia, ex patre emancipata, ſui iuris eſſe incipit, ac per aëra diuagari in quo etiam * quantotius petit. Hinc & alia inſignis Alchindi proditur inſania, mentientis voces alias Saturni operationes confortare, Iouis alias, alias Martis, priùs enim eas à cœleſti pendere harmonia dixerat, nunc confortari cœleſtes Planetas ab eis planè ſomniat: quaſi effectus agere in ſuam cauſam, & eam fouere & perficere queat, cui reclamat vniuerſa Philoſophia: effectus enim ſuam naturam à cauſa poſſidet, nec in illam hoc pacto refunditur. Illud autem ſuperat omnem ſtultitiam, quaſdam voces cum quibuſdam cœli imaginibus conuenire, & verba quæpiam cum ſolennitate prolata mutare ſenſus brutorum & hominum: hinc in ſpeculo conſecrato videri imagines, hinc moueri fœminas ad amorem, hinc mutari elementa, terram calefieri, ignem à combuſtione ceſſare. O' delirium incomparabile, quænám quæſo vis hæc, vnde deriuata, vbi recepta? Namque ſi ab harmonia pendet cœleſti, tota vis verborum, vt contendit, cur non ipſa per ſeſe operari hoc poteſt, cùm ſit cauſa ſuperior? Dicet fortaſſe cœlum media & proxima cauſa, hoc eſt, verbis agere. Sed illud reſpondeat in ſonóne, aut in voce, an in verbis exterioribus operandi vis recipitur: priùs enim natura ſonus quàm vox, & vox quàm verba, hoc enim ex illo, illudque ex alio conſit: verba enim vocem & ſonum includunt, & in definitione vocis continetur ſonus: Sine voce ſonus eſſe poteſt, quia natura prior, pari ratione ſine verbis vox, ſine voce verò & ſono verba non ſunt. Si igitur vis in ſono recipitur, & qua ſonus mouet elementa, omni ſono etiam in animatorum corporum poterit ea vitus communicari, quare nec voce, nec verbis erit opus. Si autem in voce, cum ea plæriſque animantibus præterquàm homini competat, idipſum poterit à brutis fieri: ſi verò in humanis verbis tantum recipi dixeris, cùm ex ſucceſſu verba formentur, & ſyllabatim ea fluere neceſſe ſit, nec tota ſimul eſſe aut permanere vnquàm poſſint. Quæro vnde recipiatur vis, in primàne ſyllaba? aut intermedijs? aut vltima? ſi in prima iam non in verbis, ſed ſyllaba recipitur cœleſtis impreſſio, quæ mox perit, pereunte, ſcilicet, ſyllaba & ſuccedentibus alijs: Si in alijs ſingulatim eadem ratio ſtat: Si in vltima idem etiam euenit: Iam enim ſyllaba non verbum eſt, quæ mox tranſit, quemadmodum & alia cuius natura non permanet, ſed in continuo fluxu ſucceſſuq; conſtituitur, quare colligitur nullo modo verbis ineſſe hanc poſſe virtutem cœlitùs operantem.

* quantocyus

Si quis verò ex ijs qui ſibi ſapientes videntur hoc ipſum argumentum, & ad baptiſmi conficiendi & ad euchariſtiæ conſecrandæ verba ſacratiſſima transferret, bifariam reſponderetur: neque enim conſenſus noſtrorum Theologorũ eſt cauſas eſſe verba illa, ſed ſigna, quare nihil ad propoſitam quæſtionem conducet. Præterea nonnulli ſignis ipſis per ſe nihil efficaciæ tribuunt, vt Scotus & aſſeclæ, ſed & ij qui in ſacramentis, vt ſunt ſigna, etiam aliquid operationis inſtrumentalis attribuunt, Thomam ſecuti, nullo pacto concedunt effectum ſacramenti ad verba tãquàm ad cauſas

referendum,

referendum, cùm ſacramentum ſi ſactæ rei ſignum: operari autem Deum & pacto quod per illa pepigit ſigna aſſiſtere illius virtutem dicerent: prolatis ſtatim verbis operantem, quæ & animam ab originali purgat labe, & panis ſubſtantiam in Chriſti corpus mirabiliter conuertit: De qua re latè quarto Commentariorum in ſententias à Theologis innumerabilibus pertractatum: Quid? Quòd inſanum hoc dogma Alchindi alijs per eum effuſis inſanijs minimè quadrat, neque enim cœlum poteſt naturas (cuius cauſa eſt) deſtruere: cuilibet enim cauſæ non ex voluntate, ſed naturæ neceſſitate operanti proprium eſt, vt ſuos conſeruet effectus, non deſtruat. Sequitur ex eadem inſania, verba hominum, poſſe non ſolùm elementa, ſed & cœli ordinem quod ex neceſſitate priùs operari voluit, inuertere atque peruertere, vel ea vt afformentur à b homine in eius facultate nō eſſe: aut enim poteſt voluntas à proferendis illis verbis ceſſare, aut non poteſt: ſi vltimum dicis, libertatem & arbitrium tollis. Si primum tùm non immutabuntur elementa: ſublata enim cauſa, effectus pariter aufertur, & nihilominus poteſt, illa in cœlo remauet effœta viribus: igitur ex neceſſitate non producit, cùm in hominis facultate reponatur, operetur illud ánne ex prolatione verborum.

De figuris poſteà & characteribus multa blaterat, opinatus ſigntam omnem in elementali materia impreſſam parte te radios, ex quibus motus alijs in rebus excitentur, & demùm illis tribuit, quæ verbis conceſſerat. Manifeſtum autem & ex Ariſtotele, in primo Phyſicæ auſcultationis libro, & ratione quoque decretum, figuras characteresque huiuſmodi, qua ex arte ſunt non natura, admittere non poſſe ſuperiorum cauſarum influxus, quod fortè ſubodorans Alchindus ſubdidit, ex reuelatione ſpirituum edoctos homines illatum virtutem: quam rationi quoque conſentaneam eſſe toto libro conatur oſtendere, eo deuectus hebetudinis, vt imaginem & ſimulachrum animalis habilius eſſe dixetit ad virtutem recipiendam à verbis, & operibus in ſui formatione exhibitis, quàm ſint ipſæ materialium rerum ſpecies. Sed iterum videre mihi videor, ſciolos illos qui verba ſacra, quæ formas dicimus ſacramentorum, nobis ingeſſerunt, nonnulla etiam de veteri lege comminiſci, quibus errori huic ſuperſtitioſo verborum figurarumque potentia freto patrocinentur, afferentes eximiam in verbo Tetragrammato vim Hebræis exiſtimatam, ſerpenti Moyſis æneo largiendæ ſanitatis potentiam adſtitiſſe: Zelotypiæ aquas in quibus cum execratione ſacerdos maledicta congeſſiſſet, pòſt ſcripta nonnulla in libello verba quæ aquis illis deleta fuiſſent, peractiſq; nonnullis cærimonijs dirumpendi fœmur Mœchæ mulieri poteſtatem obtinuiſſe: ſed incaſſum pugnant quicunque ſuperſtitiones religione putant confirmari poſſe: Siquidem verba, lineamenta, figuræ aut characteres, deſcriptaque verba, nec præter, nec ſupra naturam operari quicquam per ſe poſſunt, quin & ea ipſa quorum parens & alumna natura eſt, efficere nequeunt niſi altioris ope virtutis adiuta fuerint. Ariſtoteles præterea in libro de Anima, neque ſonum, neque odorem, præterquàm per accidens, ſortiri dominium in corpus teſtatum reliquit. Diuina igitur illa virtus fuit qua illa ipſa operabantur, quæ quidem virtus, quoniam naturæ præſtat, ita & effectus ſupra naturam, ex illa prodibant, qui per Moſen videlicet perque ſacerdotes illos fieri aſſeruntur, quare nullum Alchindo, aut ſuperſtitioſæ turbæ ſuffragium hinc peti poſſe putemus, cùm cœlum, cùm verba, cùm characteres, res naturales & ſint, & habeantur, illud ſubſtantia, hæc autem affectiones & accidentia, quorum quæque vel ſimile, vel inferius, non autem ſupra ſuam ſpeciem operantur.

Sed oro te, cur in Tetragrammato nomine Hebręi nunc portenta non conficiunt, cur aſpidum morſus, ſerpentis ænei fabricatione minimè ſanantur? cur adulteram fœminam ſimplici aqua & verbis non dirumpunt, quòd ſi virtus illa non aſſiſtit amplius, cur parte alia in Ieſus nomine fieri miracula adeò teſtatum, adeo conſpicuum, vt negare opus non ſit? cui nomini ſupernaturalis virtus adſtat eius, quem nomen illud ſignificat, hoc eſt, Ieſu Chriſti virtus, in quo diuina eſt humanaque natura, qui pro nobis natus & crucifixus, qui antiqui ſerpentis vulnera ſanauit, & in cuius virtute aut figura, æneus ille ſerpens exaltatus, in deſerto, quemadmodum & hic poſtea fuit in cruce, ſerpentum morſibus medebatur. Dices quatuor eſſe literarum nomen, quare & magna etiam operari: ſed falleris, Pentagrammaton eſt,

ſiue

ſiue Hebræam,ſiue Latinam linguam conſideres:tametſi Ieſus maiores noſtri abbreuiârunt, quem vſum poſteriores plurimum ſecuti : Sex autem Græci ſcribunt literis, in vnaquaq; tamen lingua eadem virtus,modò eadem pietas. Sic & Græci ſua lingua baptizant, & ſacroſanctum altaris conficiunt ſacramentum,non ſecus ac Latini. Cur ergo Hebtæi veſtrum quatuot literarum nomen. *I. H. V. H.* vobis non prodeſt? Idem.
* s nobis addita litera * es noſtra, Schin veſtra ſupra naturam operatur. In quattior ergò veſtris vocabulis conſonante addita agnoſcite ſacramentum diuinitatis & humanitatis : quod Ioannes Reuchlin Sueuus egregio vir ingenio, multaq; doctrina diſſeruit. Sed præterea quæ ille de occultis dogmatis Hebræorum in eos demolitus eſt, deque Hieronymi auctoritate deſumpſit, vt ſcilicet, literæ naturam & ſignificatum explicarent, miſſa facimus, quòd mea quidem ſententia paucis præſtitit cumulatiùs, quàm integro olim libro Meſſalla Romanus : Quadrare tamen & illud quoque huic rei mihi nunc occurrit, quòd eadem litera non ſolùm per dentes ſignificatur, ſed per conſtrictionem maxillarum exprimitur, vt ex ſuperiore ſcilicet dentium ordine cum inferiore, qui ad pronunciandum S conuenit, ſuperiotis inferiotisq; naturæ vnio, vel tacitè ſignificetur. Sed ne digreſſionis leges tranſgrediamur, quærendum item ab eis cur multa nomina quatuor literarum etiam vocalium, multa quinque, multa ſex, virtutem ſuper naturę vires non obtinent: Cur & Naue filius, & Ioſedech, & ſacerdos ille magnus apud Zachariam, & ille de Bethſames, cuius apud Samuelem mentio, & filius Sirach eodem vocati nomine, eadem non effecêre? cur Hebræi in nomine filij Naue & Ioſedech, & Sirach mirabilia non operamini? illi enim quanquàm magni fuêre, homines tamen : hic Ieſus Dei & Mariæ virginis filius, quem vos crucifixiſtis, nos colimus & adoramus, & homo & Deus eſt, ſuppoſitum Diuinæ humanæq; naturæ. Cur vos impij Mahometenſes per Alla nomen miracula non patratis? nec vllum vnquam veſter Mahomet eodem eſt molitus nomine, quod ille in Alchorano fatetur: ſed æmulatæ ſunt ferè omnes nationes nomen quatuor literarum, quò diuina ſubſtantia exprimitur. Nam præter Hebræos & Græci, θεὸς, & per eam fortè Pythagoras quaternitatem iurabat, niſi Tetragrammatum nomen Hebræorum intellexiſſet, ex quorum etiam diſciplina multa eum in ſuam philoſophiam tranſtuliſſe, Hermippus eſt auctor. Latini Deus, Aſſyrij Adad, Arabes Alla, & populi nonnulli paulò antè, ab Hiſpana claſſe reperti Zimi. Verùm ſub luſtri vmbra adhuc videor cernere, & qui aſpirationis notas me pro literis poſuiſſe calumnientur, & theos non Tetragrammatum, ſed Pentagrammatum debere affirmari, & Naue & Ioſedech filij, & alij, Ieſu non eiſdem literis & ſyllabis conſcripti quo noſter dux & Deus Chriſtus Ieſus. Sed nôrint quicunq; hi ſint, nomen Hebræorum Tetragrammatũ, quanquàm H contineat duas, quæ apud nos literæ non habentur, ſed ſpiritus: nihilominus aliter euenire apud Hebræos, apud quos nomen quatuor literatum & eſt, & appellatur. Theos verò apud Græcos θεὸς ſcribitur, & apud nos filius Syrach, & Ioſedech, & ſacerdos magnus Ieſu Chriſto cognomines ſunt, ſed nec aduertunt Priſcianum Hebræis legem non tuliſſe loquendi, vel Ieſus ſine aſpiratione ſcribatur : putantes in H. Hebræorum H eſſe Græcorum, quod in æ longum, vt plurimùm verti ſoleat : à nobis vtcunq; ſit, apertè ſatis probauimus, nec aſpirationibus ipſis, nec literis ex ſe, nec ſyllabis, nec nominibus ineſſe poſſe vim, quæ naturæ poteſtatem æquet, nedum ſuperet. præterquàm pijs Dei cultoribus in Dei & Ieſu nomine : vnde olim Hebræis, nunc nobis ea adeſt qui Ieſum colimus, cuius regni & poteſtatis, nullus vnquam finis. In pietatem igitur & fidem in Deum bonis operibus redimitam, & Chriſtiana potentia fretam, non lineamenta figurarum literarumq; characteres opera ſupra hominem referant : Sic Apoſtoli, ſic & alij pij noſtræ religionis cultores innumeri mirabilium operum effectores fuêre.

Sed quanquam in Sacris literis legimus in die illo diuini examinis dicturos multos: *Nonne in tuo nomine Domine prophetauimus*, & *dæmonia multa eiecimus?* quibus reſpondendum eſt : *Neſcio vos*, vt cognoſcamus malos in Dei virtute poſſe patrare miracula: quòd minimè inficiamur: Legimus etiam in Sacris literis, *tentantibus Iudæis exorciſtis inuocare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomen Domini Ieſu, dicentes: Adiuro vos per Ieſum quem Paulus prædicat : reſpondiſſe ſpiritum nequam, atque dixiſſe : Ieſum noui & Paulum ſcio : Vos autem qui eſtis?* nec duro contentus reſponſo adieciſſe verbera, adieciſſe & vulnera, vt pariter quoque dinoſcamus, quanquàm Dei gratiæ quæ gratis dicuntur

cuntur datæ,& virtutum operatio concedantur malis: bonis tamen in primis conuenire, in quibus cnm recta fide, vita & mores conueniant, quarc & ſuperſtitioſorum omnium & pręcipuè Alchindi illa deliria exibilanda, quæ is ea perſuaſione admiſit, qua etiam autumauit ſacrificia pollere: ea quippe ideò eſſe efficacia ſomniauit quòd in victimis centrum & vnitas (vt inquir) regitiua ineſſet, ac proportionata complexio in ſuis partibus, quemadmodum & in vniuerſo conſpiceretur: quapropter victimam mundo conformem euadere: hinc, inquit, dum viuit animal elementalis mnndi partes ſuis radijs informantur: Si verò naturaliter moritur, mundus non commouetur. Fieri autem commotionem cum vi & hominis actione mactatur: mundi enim materiam, tùm contra naturam in mutationem incurrere, & hoc pacto alterationem paſſam fieri habilem ad eam receptionem formæ, quam non admitteret curſu naturę, his ſi iungatur cum imaginatione deſiderium moueri & concuti elementa, quæq; ex his coalita & coagmentata ſunt: Holocauſtis autem & thure tanta non fieri, cùm mundo conformia ita non ſint, quemadmodum & viua animalia: demùm ex initijs operum ſi ea cum verbis & figuris quæ ſtellis conueniant, exordiremur felicia euadere, ſin min° infelicia, & vnam quanq; ſtellam, propria habere nomina, proprioſq́, characteres, ac antiquos Medicos in ſumendis herbis medicaminibuſq́; conficiendis hoc ipſum obſeruauiſſe, hæc ab illo quem puto, non intellexiſſe quæ ſcriberet. Namque (vt hoc vltimum primò redarguamus) nec Hippocrates, nec Galenus, Græcorum celeberrimi: nec Auicenna & Auerrois Arabum præſtantiſſimi, id conſueuerunt, irriſerunt potiùs & aſpernati. Quæ prætereà hæc nomina ſtellarum? qui characteres? quis nomina impoſuit? quis characteres conformes inde deliniauit? Sanè ſi à proprietate rei ſumenda nomina ſunt, cùm ſyderum ignorentur proprietates, numerus, ordo, vt quinto libro probatum eſt, caſſa erit & abſurda nuncupatio: Si verò ſtellarum figura ſpectetur, rotundis omnia faceres: quomodo ergo propriè vnicuiq; figuræ characteréſve, cùm rotunditas omnibus ſit communis, qua ſingula, ſcilicet, participant & nullo pręterea. Sed reuertamur ad ſacrificia illa ſacrilega contemnenda, quid quæſo poteſt hæc tua conformitas? quid pura meraque relatio? neque enim illi competit actinæ cauſæ condictio, finalis magis competeret: ſicuti conformitatem amoris dicimus cauſam: prætereà num & idem eueniret ſi ab alio animali, animal aliquod occideretur. Quotidie igitur elementorum commotio, quotidie tumultus orbis, cùm ceruum leo, cùm gallinam vulpes, cùm agnum lupus, falco anatem, olorem aquila occidit: quid ſi fulmine interear, concutientúrne elementa iterum, & maior ſuborietur excitatio? vt ex illo fulmine aliud idque ex alio atque ita deinceps orbis rector eiaculetur? Cæterùm quis motus interfecto animali poteſt in elementis fieri, aërem impurum hoc vicinum terræ, ex voce, ex membrorum motu diſpergere & difflare poteſt. Quid prætereà? quid in res procul poſitas, quid in elementorum ſphæras. Aduerte quæſo ni periculum formidaſſes, conſequenter dictnrum te, humanas hoſtias vitulinis pręualuiſſe, ſiquidem maiorem eſſe mundo affinitatem cum homine quàm cum beſtia fatereris, & te quoq; in ijs ſcribendis beſtiam potiùs fuiſſe quàm hominem, ſi rectè conſideres, non negaueris radioſq; illos tuos non à luce diffuſos, verùm de tenebroſa nube ſtultitiæ prodijſſe, qua ſeptum caput & obtenebrati adeò ſunt oculi, vt in miſeriæ baratrum præceps abieris.

CAP. VII.

ADVERSVS ROGERIVM BACCONEM, ET QVAEDAM Magica quæ inſcribuntur Alberto: Item aduerſus Petrum Aponenſem.

NOn fuit abre factum ſi aliquanto in Procli & Alchindi Magia confutanda ſubſtitimus, moratique fuimns, cùm illis reiectis plurima, quæ inde pepēderunt inania, placita quæq́; affinitate quadam ſociata ſunt, reijci faciliùs poſſint. Nam quæcnnq; Rogerius Baccon portenta ſcripſit, quæ ad Magiam naturalem ſpectare poſſe videantur, ex his quæ diximus, ſine alia cōtrouerſia & diſputationis altercatione taxari commodè poſſunt, & ſanè vberiùs, ſi quæ aduerſus eum auctorem, cùm de prophetia diſputaremns, à nobis allata ſunt

ad memoriam reuocata fuerint,ex ſui illius ſpeculi facultate cõfieri opinabatur poſſe,vt bruta animalia,ſe ad hominis imperium proſternerent, quò rationibus abundè perfracto imaginaria, illa & ficta ſua animalia in eo relucere & præſentari nequeunt Totas enim ferè cùm illius,tùm Alchindi vanitates ex Aſtrologia deriuătur, qua corrueure,corruũt. Multùm & rebus ipſis inferiorum corporum tribuit Baccon, ne à natura deſciſcat: ſed nimiùm conceſſit ſecretorum auidior, & nimis omnino credulus, inter quę illud: Sapientes Aethiopum,Italiam,Galliam,Hiſpaniam,Britanniam proficiſci,& arte quapiam de cauernis excitare dracones,quibus impoſita ſella & freno ſuperequitent agitentq; per aëra concitatiſſimo volatu, quo carnium rigiditas dometur & præparetur ad eſum, eam enim ad euitandam ſenectutem,& intellectus,vt eius vtar verbo,ſubtiliationem vltra omnem exiſtimationem conferre,nec quenquã poſſe ex humana doctrina tantũ ſapientię nanciſci,quin illarum carnium eſus ampliorem pręſtet:hoc ille ab hominibus,vt ait,probatæ fidei & ſine mendacio didicit: quod Dauidici quoq; verſiculi auctoritate confirmatum iri putauit, quo ſcribitur: *Dediſti eum eſcam populis Aethiopum.* Miror quod ad prophetiam valere carnes illas arbitratus nõ fuerit, quando & primo libro notauimus fuiſſe qui crediderint ad brutorũ ſenſa percallenda conducere, cor draconum & epar comeſtum: Atqui dubitaſſem hæc à Rogerio non credita ni eius in compendio ſtudij Theologię conſcriberentur. Ementiũtur ſępenumerò ſuperſtitioſi homines ſua deliria, quanquàm Rogerius alioquin doctus ab hac ſuſpicione longè videtur vt falſo ei ſuperſtitioſæ vanitates inſcribătur, qui eis ſcilicet plurimùm inſudauit.

Sed inſcribuntur plęraq; Alberto quę fortè ille non ſcripſit inter quæ de Mirabilib. liber,cuius hęc eſt ſumma rerum,mira fieri per cœleſtes quandoq; virtutes, per qualitates,per necromantiam,& dęmones,per reuelationem rerum, & ſimilitudinem, diſſimilitudinémve, per virtutes rerum innatas ſuisq; formis ſubſtantialibus indiras,explicat aliqua quorum nonnulla mediocria,ſed mala plura:nam experimẽta quæ protulit,ſi vera ſunt ad qualitates viresq; naturæ occultas pertinere poſſunt, Leonis pellem reliquas lędere pelle lupi eamque agni eſt abſumi, & ſi qua huiuſmodi. Nimis autem effertur,putans fieri audacem qui cor aut oculum leonis geſtaret,terrorem eo animantibus incuti:rebus alijs ſi geſtentur ad amorem accendi, ad odium inflammari homines. Inter res naturales amicitiam quandam vel inimicitiam vigere non abnuimus:nam & à ſuis formis ſeu mauis eſſentijs fluere id poteſt,quòd in magnete viſitur, in carabe,in adamante,in plæriſq;: poteſt & ad qualitatum ſimilitudinem, repugnantiamq; aliquando ſpectare,verùm quod anima ex affectu exceſſuq; amoris & odij per ſeſe res extrarias ligare poſſit vel ſoluere , quòd characteres, & imagines, & verba ad omnem rem efficaciam habeăt,pro affectu operantis animi,pro hora in qua fiant,pro cœleſti configuratione influente,planè deteſtamur,& ſuprà confutauimus. Idq; à Ioanne Gerſon multifariàm improbatur,apud quem inter alia taxatur Albertus, quod de ſculpturis lapidum in characteribus delineandis, in alijsq; nõnullis ad ſuperſtitioſam partem inclinauerit nimis. Sanè eo in libro quem ſuprà nominauimus,illud abſurdum ſcribitur, Platonem aſpectibus & figuris Aſtrologicis quicquam contuliſſe, adducitur enim ibi & allegatur liber qui nuſquam eſt, nec vnquàm res illæ apud Platonem, quare ne liber ille Alberti ſit ambigo, tàm etſi in alijs à ſuperſtitionibus non videatur abhorruiſſe.

Atqui per necromantiã & dæmones fieri multa nõ imus inficias, ſed ea ipſa omnia ſuperſtitioſa,mala,abominanda, & ſuos cultores pręcipitantia in pręcedentibus ſatis oſtendimus:illudq; aſſeueramus,admirabilia quęcunq; illa ſint, quæ aut in naturam ſpectatam exploratamq;,aut in occultiores eius vires, aut in diuinam cauſam referri nequeant,vel quia Deo indigna aduersáve,vel quia maiora ſunt, quàm vt natura per ſeſe aut illo quo fiunt modo, pręſtare poſſit,ea omnia reputanda eſſe dęmonica & ſuperſtitioſa, atq; in malignos ſpiritus vti in auctores referenda: hinc pręcantationes omnes abominandæ, Circi deſtruendi, quibus ad ciendos vtuntur ſpiritus: Membranæ ſecundæq; quibus fœtus in vtero obducitur reijciendæ, & quæ ex ſphæris, ex peluibus,ex aëre, ſtellis, lucernis, ſecuribus ſecretiora promitruntur exibilanda, contemnenda, vmbrarum inferiorumq; colloquia, ſtriges & lamiæ vexandæ, & quæ maleficijs vtuntur, in ligandis ſoluendisque maritalibus thalamis, in exiccanda puerorum

carne,

carne,in concubitu dæmonum delectantur,qui ad ludificandas præcipitandasq́; animas ex craſſioribus elementis corpus fingunt aſſumuntque, vt tangi viderique poſſint,quicunq; hi ſint,ſeu mares,ſeu fœminæ, acerrimè puniendi,& quicunq; affinitate quadam in huiuſcemodi dæmonum vel expreſſa vel ſuppreſſa pacta penè innumerabilia declinant,ſeuerè coërcendi ſunt. Solet dæmon vel minis cautos, vel minis ſecretorum auidos aggredi, quibus,ſcilicet,faciliùs imponit,hinc ad fœminas ſæpè cômeat apparetq́;,modo afficit,& in ecſtaſim ponit,modò reuelat occulta: vnde & Caſſandra & Phemonoë & innumeræ vates,& ipſa Medæa atque Canidia, plures quoq; veneficæ aliæ noſtra etiam tempeſtate repertæ, quibus dæmon aſſiſteret, & ex ventre illorum vel coxa reſponſa redderet inſanis: fingit quandoque ſe amore captum: & hodie in caſtro,in quo hæc ſcribimus,duo ſunt nequam ſpiritus, domos duas identidem vexantes,vt affirmant incolæ, quorum alter vxorem moleſtat vnius eorum, qui mihi ad itinera famulantur, is aſſeruit ſæpenumerò ab ea viſum induto corpore,ſpiritum ſe autem non vidiſſe,ſed ſuo incommodo frequenter ſenſiſſe, inuerſis vaſis domus,direpta ſupellectile,iactatisq́; lapidibus,pari pacto: quanquàm tùm amorem nō fingerent,ad cupidos & lucri,& futurorum,ſacerdotes olim ibāt, in lucis; in templis, in antris,fantes oracula,in quorum cultu inſaniores philoſophorum frequentes ſuêre, & præ omnibus ſtultiſſimus ille Porphyrius, temporibus noſtris, qui dæmonum reſponſis concredunt ſeſe,vel ignari principes ſunt,vel tyranni rudiores: ex Philoſophis pauci,quorum ignorantiori turbæ periculum magis eſt, vt dæmones diffiteātur eſſe, qui ſuperſtitione inter eos capiuntur,eis potiùs delectantur; quæ ad occultum pertinent pactum.

Petrus Aponēſis olim inter medicos boni nominis: ſed qui ex acta philoſophatur, aduertit plurimæ lectionis hominem fuiſſe,minimiq́; iudicij ab omnibus fermè creditus eſt Magus:verùm ex præcedentibus conſtat,quàm oppoſitū ei dogma aliquando tributum ſit, quem etiam hæreſeum inquiſitores vexauerit: quaſi nullos eſſe dæmones crediderit:is plura reliquit ſigna,cur ſuperſtitioſus crederetur, in libro præſertim quem appellauit Conciliatorem,cuius libri differētia quinquageſima ſexta ſupra centeſimam de præcantationibus multa in vtramque partem agens, eis tribuit plurimum, illiq́; abſurdiſſimè & impiè ſuperſtitioni fauet,placari Deum Aſtronomica oratione,quòd ſe expertum dicit:viſumq́; ſibi vberiorē ſcientiam impetraſſe, dum eā petijſſet, cœli mediū capite draconis occupāte:ſed hāc mittamus, & à patruo & à nobis alibi deteſtatā,præcantationes cenſuit ægris conferre, idq́; perſuaderi ratione, & experimentis demonſtrari: Pro experimentis affert multa inter quæ euchariſtiæ noſtræ verba & diuina,vt inquit,artis notariæ nomina,& plæraq; magicæ artis cantamina: & ſanè Aponēſis iſte minus deſipere poterat,quàm vt præcantationib.commiſceret quę diuina ſunt,quęq́; prophana & noxia diuinorum nomine dignaretur. Diximus ſuprà Chriſti corporis ſanctiſſimum ſacramentum, verbis ipſis vt cauſis non confici, intercedere aūt ea vt ſigna quib.aſſiſtat Diuina potentia. Notoriam quoq; artem, non modò illicitam, ſed vanā prorſus & inefficacem. Diuus Thomas aſſeruit noxiorum delirametorum hoſtis,vt ſanctum & doctum hominem decet: Is igitur poſt multa aduerſus ſuperſtitiones diſputata de arte notoria verba faciens, docet eam ſuis figuris & ignotis verbis vti tanquàm ſignis: Manifeſtum autem ex illis animam naturaliter ſciētia nō informari,quare eam ad pacta pertinere dęmonū, cum Diuina authoritate inſtituta nō ſit,docet,& illud effectū ſciētiæ, qui ea ex parte ſperatur à ſuis cultorib. modo quo ſciētia naturaliter acquiritur,haberi nō poſſe,inueniēdo,ſcilicet, per ſeſe, vel diſcēdo ab alijs,quare relinq vt vel à Deo,vel à Dęmone expectetur. Deū verò per huiuſcemodi obſeruationes largiri nō ſcelere ſcientiā,ſed ex arbitrio ſuo, liberaliq́; clemētia, Solomoni olim,vt Apoſtolis,vt alijs. Quare colligi debere vt rei huiuſce ſit auctor dęmō,ad quē intellectū illuminare minimè cōueniat,quē tamē colluſtrari oporteat in adeptione ſciētiæ:faſſum quoq; Porphyriū, Auguſtino narrante, theurgicis operationib.nihil purgationis accedere animæ, vt Deū propterea videre poſſit, & perſpicere quę vera ſunt ſcientiarū theoremata,ex eo cōfici, neminē vnquàm à dæmone ſcientiā edoctū:quanquàm dęmones ipſos, dum loquuntur, quępiā ſcientiarū documenta proferre nihil vetet,id autē notoria ex arte non quęri,ita hac in re Thomas decernit,cuius auctoritas Aponēſi pręſtabilior, cuius indiciū excellens,adeò vt Aponē-

 ſis com-

ſis comparationem excludat. Magica alia quę affert Aponenſis experimenta, in pacta dæmonũ referenda ſunt, quæ autẽ pro rationibus affert, nullam rationem continent, poſſe, inquit, incantantẽ ita affectum eſſe, vt mundanæ materiæ dominari poſſit, hoc ſuprà confutauimus, ex affectione quoq; incãtati ita eueniri, quod pari ratione refellitur. Nam tametſi aliqua poſſit hominis imaginatio, & vehemens deſiderium, non tamen ea valet, quę ille plurima cõgerit, inter quæ illud, vt ex verbis in aure hauſtis, largiatur quis quęcũq; alius petierit, ambulet ſuper acutiſſimũ gladium, ſuper prunas ardentes illæſus, ſuperfieri prętereà ſerpentes, furibũdos equos carmine quieſcere. Fieri enim ope dęmonis id poteſt, non naturæ: qualia (ſi pro veris ſuſcipiantur, & non ab antiquitate cõfictis) fuêre nonnulla Circes & Medeæ cãtamina: quod autẽ à Deo ſortiatur effectum pręcantatio huiuſmodi, tàm impiũ quàm delirum: nec propterea excuſaris, quod in fine quæſtionis, ſeu diſcordiæ differentiæ've, prodideris hæc omnia topicè à te dicta, nullam enim probabilitatẽ habent, nullũ ex topicis Ariſtotelis argumentum ſumptum eſt, execranda omnia & Deo aduerſa, & Theologis exploſa: nec minus illa quod in angelos hæc etiam referri poſſe dixiſti, illi ſiquidem à Dei nũquàm voluntate deflectunt. At qui dicuntur orationes ferre & præſentare Deo, proq; nobis intercedere veræ illę ſunt, & ab eo Eccleſiáve ſua inſtituta, recta voluntate, & religioſa pietate ſurſum effuſæ, tales non ſunt Magicæ vanitates, & phanaticorum ſuperſtitioſa incantamẽta: quod verò in dæmones ea ipſa etiam retuleris, rectè ſenſiſti, ſed non ex integro, ibi enim planè deliras cum Ptolemæo & eius interpreti accedens, non negas ex cœleſti configuratione deriuari ad nos potentiam cogẽdi malignos ſpiritus, & ex mortuis diuinare, quod irriſum, confutatum, & exploſum eſt libro quinto: & demùm deſipis, dùm non abnuis coniunctas orbib. intelligentias, ſeu cœlorũ animas prodeſſe nobis & officere ex diuerſitate cãtaminũ, quaſi ſubſtãtiæ quę mouẽt orbes, & quoquo modo eis coniungũtur, malæ ſint, & nocere magis quàm iuuare mortales curẽt, quaſi Magorum verba formident, tùm autem Oreſte inſanior iudicãdus es, cùm ſubdis expertũ te eas in amorẽ non leuem, & odium continuato carmine duci, hæc puto ex Piccatricæ, magna ex parte decerpſit Aponẽſis vaniſſimo libro, ſuperſtitionib. pleno, & veluti ſcala ad idololatriã facto, in quo & preces ad quenq; Planetarum docentur, & ſuffimenta, & conciliationes prauorum ſpirituum, quę & ob ſtultitiam explodenda, & ſuperſtitionem penitùs execranda ſunt.

CAP VIII.

ADVERSVS NONNVLLOS HEBRAEOrum Magos.

CAeterùm & alij quoq; non deſunt qui Petro iſti ſuperſtitione iungantur, vel eum, vel alios ſequentes, tantoq; libentiùs, quãtò impoſſibilia magis promittunt, tumq; non ad auiditatem modo ſuperſtitionis, ſed ad rabiẽ pelluntur, cùm ignota Magis ſunt quę diſcũt nomina, vel characteres fingunt & ementiuntur Enoch libros, & Salomonis, Barbaros characteres delineant, homines alioqui circulatores & illiteratiſſimi, produnt ſe, ipſi libri per ſeſe nec celebres illos viros pro auctorib. agnoſcũt: res inſulſæ, barbara prorſus extructio, ac penitùs indocta phraſis, & ordo diſſentiẽs, adulterinas atq; ſuppoſititias inſcriptiones, & titulos patefaciunt: quid vero de Aegyptijs, Chaldæis, Hebræiſq; nominibus? quomodo ea ſcribũt, quomodo enunciant? nunquid ignorãt cõſueuiſſe Aegyptios, alios ſacris, alios in prophanis characteres adhibere, corruptam eſſe Hebræorum linguam magna ex parte, ſcribiq; nunc alio modo quàm olim fiebat: dum punctis illis literatarum præſertim vocalium vim permutantibus non vterentur, Chaldęæ proprietatem paucis exploratam atq; compertam, tùm & librariorum incuria, & iniuria temporum & negligentia cultorũ, pleraq; inuerſa, expuncta, interpolata, deleta, ſuffecta. At video inſultantem Iudæum & ſuperſtitioſum illi adſtipulãtem, poſſe videlicet multa quę dæmonica dicimus in diuinam cauſam referri, accepta Ioſephi auctoritate & Thalmudica doctrina nixi, cùm ille octauo antiquitatum libro ſcripſerit, Salomonẽ contra dæmones inueniſſe artem ad vtilitatem hominum & curas, modum etiam coniurationum & incantamenta quoq; aduerſus ęgritudines inſtituiſſe. Sed & Thalmutiſta

mutiſtæ aliqui, & animalia, & homines, facere ſomniauerunt: ex hoc quid colligis Iudæe? quid ſuperſtitioſè conſequeris? Si potes Ioſepho credere, cur in ijs non credis, quę ille pro nobis cōtra te ſcripſit: Dixeris fortè illa in Hebræo non haberi, ſed in Gręca duntaxat Latinaq; editione: Atqui Græcè hiſtoriam Ioſephus non Hebraicè compoſuit. Sed cur non credis & illud in ſeptimo poſitum libro in Hebræo textu: Abſoloni eam capillorum multitudinem fuiſſe, vt octo dierum ſpacium in eis incidendis vix eſſet tonſori ſatis: ſi hoc eſſet, num Diuina tacuiſſet ſcriptura, in qua tot de Abſalone deque eius capillis enarrantur, cuius annuam tonſuram ducentorum ſiclorum pondus æquaſſe ſcribitur. Sed nec illud tacuiſſet, quod quidam non improbaſſe miror: Moſen annulos neſcio quos ſabreſeciſſe. Sed eſto verum dixerit Ioſephus de arte, de artis verò auctore quem Deum fecit, vt recipiamus, quæ dixit, nec diuina auctoritas, nec ratio humana conuincit: multa enim rectè operatus eſt Salomon quæ Scriptura non tacuit, multa perperam commiſit in Deum ab eadem narrata, in alienigenis fœminis, in lucis dęmonum, in dijs Gentium colēdis, de huiuſcemodi vero cantaminib. omnino nihil: ad hæc nulla ratio ſuffragatur, vt radice vlla extrahi per nares dęmō queat. Scribit enim Eleazarū Hebræū ſe vidiſſe, Veſpaſiano præſente, dæmoniaci naribus intuliſſe annulum, habētem ſubter ſignaculum, radicem à Salomone monſtratam, indeq; per nares odotantis abſtraxiſſe dęmonium: ſed finge Salomonis ſint, finge bona (quanquàm Gerſon non abnuit quin mala queamus arbitrari, ſicut Ethnicarum vxorum connubia) finge, inquam, bona, nunquid illa poſſides, oſtende radicem, exhibe cantamina. Sanè hoc omnib. ſuperſtitioſis commune, & ſingulis peculiare, vt libros ſemper aut faciant, aut ſequantur, quib. titulus ſit pro doctrina hac cùm minimè polleant, de magnorum ſibi virorum auctoritate apud imperitum vulgus fidem conciliant.

CAP. IX.

ADVERSVS INDORVM BRACHMANVM ET GYMnoſophiſtarum Aethiopum Magica.

IAm Græcorum, Arabum, Latinorum, Hebræorum ſuperſtitione proſtrata, ad Aethiopes, ad Indos transmeemus: Horum ſapientes Brachmanes appellabantur olim, non à Regis nomine, vt quidam longè deſipuerunt: Nunc ex ijs qui ab Occidente Meridionale pelagus vniuerſum nauigāt, & ex Luſitania feruntur in Indiam, manifeſtum eſt apud Indorum ſapientes eandem cognominationem vigere. Apud antiquos mihi non ſatis conſtare videtur, quinam, & quo, aut loco, aut numero Brachmanes quive propriè Gymnoſophiſtæ fuerint. Syrus Bardeſſanes, cuius libri partem Euſebius retulit, multa ſcribit millia fuiſſe Brachmanum apud Indos & Bactros, quib. ręligione patrum ſimulachra nō colebantut, nec animatum aliquod comedebatur, nec vinum guſtabatur, ab omni malignitate alienis, & vnum Deum colentibus, cùm Indorum cætera turba, adulterijs, cædibus, ebrietatibus, ſimulachris, inſeruirent: eoſdem Brachmanas, Dydimus Alexandrinus plurimùm laudat, quibus inter alia legem fuiſſe dicit, contra ius non ire naturæ: Multas Indorum, Aegyptiorum, ſed & Græcorum deorum ſtatuas Apollonium apud eos vidiſſe, & ritu Græcorum ſacrificari ab eis ſcribit Philoſtratus. Is Gymnoſophiſtas apud Aethiopes dicit eſſe: Apuleius apud Indos fortè ob id quod Oriētali Aethiopiæ India contermina eſt, vel vt ſomniauit Apollonius Gymnoſophiſtæ quondam fuêre Indi, & diuinis portentis impulſi in Aethiopiam conceſſerunt. Porphyrius ex inſtitutione Bardeſanis Babylonij ſapientes Indorum Gymnoſophiſtas cognominatos aſſeuerat. Brachmanes autem qui inter eos quadam generis ſucceſſione, qui verò electione ſapientiā religionēq; profitebātur Sammaneos appellari. Videtur refragari Philoſtratus in vita Apollonij, qui nō ſucceſſione, ſed electione magis Brachmanes Philoſophatos narrat, & diuus Hieronymus in ſecundo cōtra Ioniniarū volumine, ex Bardeſane Babylonio refert, Gymnoſophiſtas apud Indos in duo dogmata diuidi, quorū alterum Brachmanes appellari, alterum Sammaneos, qui tantæ continentiæ ſint, vt vel pomis arborum iuxta Gangem fluuium, vel publico oryzi & farinæ alantur cibo, & cùm Rex ad eos venerit, adorare illos ſoleat, pacemq; ſuę prouincię in

illorum precibus arbitrari ſitam: In epiſtola verò ad Athletam pro inſtitutione filię de Brachmanis in Gymnoſophiſtis mentionem habens hoc in Aegypto ponit: Illos in India vtroſq; continentiſſimos: Idem in epiſtola ad Paulinum Philoſtrato non diſſentit in peregrinatione Apollonij qui ad Brachmanas in Indiam penetrauerit, & ad Gymnoſophiſtas in Aethiopiam. Is paucos admodum numero, hoc eſt, duodeuiginti ſub Iarcha principe fuiſſe Brachmanas dicit, non ſparſos & numeroſos, vt Bardeſanes voluit, eos verò lineis veſtitos aſſerit: Idem Philoſtratus (quanquàm papyri tegmine ſcripſit Dydimus) nudos verò Aethiopum eſſe Gymnoſophiſtas, quod nomē ipſum planè declarat, hos etiam Philoſtratus, Aegypti accolas aliquādo meminit, nec ſemp nudos, ſed dū vna conueniūt de rebus communib. pertractātes, alioqui vti eos eo habitu quo meſſores Athenis conſueuerūt: vtcunq; ſit de ijs Brachmanis & Gymnoſophiſtis quos Apollonius acceſſit, mentionē habebimus, eorumq́; magica cōfutabimus, poſtea in Apollonium ipſum diſputaturi ſumus. Precabātur, inquit, Brachmanes Solem die noctuq́; ex quo intelligi poteſt, quæcunq; admirabilia fiebāt ab eis, in dæmonas potiùs quàm in Deum referri debere, quos videlicet & ſub Planetis, & ſub ſimulachris ritu Græcorum colerent, quod ſi vel omnia illorum, vel plurima particulatim examinentur, liquidò fiet.

Tertio igitur libro de vita Apollonij Philoſtratus recitat, eum cùm ad Brachmanas & eorum Principem perueniſſet, popoſciſſe Iarcham (ita enim Principi nomen) Indorū Regis literas, quas, ſcilicet, tulerat Apollonius, quoq; magis miraretur dixiſſe, D. vnum in epiſtola deeſſe, quod nouiſſet, nullo hominum narrāte, atq; dixiſſe, & patrem & matrem Apollonij, & eorum multa quæ illi in itinere contigiſſent. Equidem hæc ſicuti naturæ impoſſibilia niſi narrentur, ita dæmoni facilia & cognoſcere, & indicare, quemadmodū & Deo minima; qui ſuis non dęmonū cultorib. reuelare occulta ſolet, nec inania & friuola iſtiuſmodi, ſed grauia, ſtabilia, & agēdis maximis reb. cōducētia: quàm leuiter enim ſe Iarchas extulerit in throno ſedēs ex ęre nigro fabrefacto, aureis ſtatuis compluribus exornato, quàm inaniter de ſe ſaperet, quàm dæmonum ſe non veri Dei cultorem proderet, illa ad Apollonium interrogatio manifeſtat: quid, inquit, de nobis ſentis? & quid ſupra nos te ſcire arbitraris? & paulò pòſt interroga quæcunq; vis, ad viros enim acceſſiſti, qui omnia ſciunt. Interrogante verò Apollonio qualem de ſeipſis Brachmanes æſtimationem haberent. Reſpōdit Iarchas, opinari ſe deos eſſe, percunctanti, quam ob cauſam? quoniā, inquit, viri boni ſumus, quid plura, hæſitabimúsne? ſuperborum hominum opera quæ demiratur mortalitas, ſuperbię Principi tribuere, ſtultos hòſce qui ſe deos etiam credebant, inuadenti, vnde illud: quòd miſſa epiſtola fuit ad dæmonem, qui puerum vexabat; minas terroremq́; nuncians, niſi inuiolatum eum dimitteret, an necromantes dæmonibus præcipiunt? ita illis volentib. & fœdere pacto obtemperantibus. Prætereo quòd Solis ſacerdotes profitebātur ſe, quòd memoriam poſt deos colerę dicebant, quòd Pythagoræ de anima opinionem ſequebantur, quòd Iarchas Gangē ſe dixit, Gangis fluminis filium, & adoleſcentē aliū Indum, fuiſſe Palamedem in alio corpore, & huiuſmodi pleraq; exibilanda, quę ideò dicimus, vt faciliùs percipiatur, non diuinos homines fuiſſe vt inſani putāt, ſed dęmonū ſocios atq; cultores & Magos, ac ſi qua prodigia, & oſtēta, & monſtra ſupra hominū moliebantur vires in ſpirituū malignorum poteſtatem referenda: ſicuti cùm dolia illa gemina, quæ negādo irritet Euſebius apud eos ſeruarētur, quorū alterum imbriū, alterum ventorū eſſet, ex quibus, ſcilicet, ſiccitates & pluuiæ emitterentur: Sicuti cùm inter canendū hymnos Orienti Soli baculis terram percutientibus, illa exurgeret in tumulum, atq; eos ſubleuaret, & quaſi aduentanti Soli obuios faceret: ſicuti & illud quod Regi Medorum (cui propiùs accedenti non aſſurrexit Iarchas) cœna cùm pararetur, vaſa illa ex gemmis & tripodes Pythici quatuor ſponte ſua in medium proceſsēre, dæmoni hoc facillimum parato, ſemper ad ſuperſtitioſorum eorūdemq́; ſuperborum animas irretiendas & trahendas in tartarum: nil demùm apud eos ſupra hominē legitur, quod dæmonem non agnoſcat auctorem, cuius opera pollentes Magos in præcedentibus confutauimus. Multa verò minora homine facta dictaq́; inania & nōnulla etiā quę fieri humana ope potuerunt, ſupra humana putata ſunt, quemadmodū illud à Philoſtrato pariter narratū: ſapientes illos Brachmanas claudū direxiſſe, cui in venatione eam quę in natib. eſt, iuncturam diſſoluerat Leo, manibus eam perfricātes

Quid D. ſignificet, quilibet pro ſuo ingenio exponet, an pro Deo & domino, ſiue dæmone ſit exponēdum.

detor-

detorquẽtesq;. Magnum profectò miraculum quod & luxatis oſſib. quotidie reſtauratoriæ magiſtri artis impartiunt, alius, inquiunt, oculorum altero captus recepta videndi potentia abijt: morbus is potuit ex eis eſſe qui ophthalmia dicũtur, arte humana curabilis, potuit & dæmone intercedente ſanari, qui & hodie quoq; ſinẽte, permittenteq; Deo vulneribus incãtatis patrocinatur: Ita de prædictionibus, de alijs multis; quas ex dæmone, quandoque pendere probauimus, eaſdemque & noxias & fugiendas oſtendimus.

Illud autem ſtolidam ſapit Magicem, quòd vt ſiſterent mulieris abòrſum, viro præceperunt, cùm pariendi tẽpus adeſſet, viuum leporem in ſinu occultatum eò deferret vbi erat paritura, & inde cũ ſæpiùs circum mulierem deambulaſſet, repentè leporem è ſinu dimitteret: fore enim dicebant vt ſimul embrionem matrix emitteret, niſi lepus repentè extra fores aufugiſſet. Quid hoc præcepto ſuperſtitioſius? quid inſanius? poteſtne aut diuina aut naturalis cauſa excogitari, aut etiã ab ebrijs ſomniari; vt embrio dimittatur è vulua, ſi lepus nõ dimittatur è foribus. Mitto quàm fatua deliramẽta illa occultati leporis in ſinu & repentè dimiſſi, & frequentis inambulationis circa eã quæ parturit, & ægrè parit: Indigna profectò vt in os veniant ſopitis extremo veterno nedum à Philoſophis ſobrijs eructentur, & nihilominus noſtri æui ſuperſtitioſi homines quandoq; inquiunt, ita ſapientes Indorum, ita ſummi illi viri, ex Aegypto, ex Perſide factitârunt, quæ me ſicut & alia multa ſuprà confutata adeò pudet referre, vt alioquin omiſiſſem, niſi & iã vulgata literis atq; eorũ plurima impreſſa formis noſſem, ac refellendi pariter & reijciẽdi cauſa eò me compuliſſet, quando reijci refelliq; nõ poſſunt, niſi vel quodammodo enarrentur. Sexto libro eiuſdem voluminis Philoſtratus de nudis Philoſophis multa profert, pro quib. viſendis Apollonius in Aethiopiã perrexerit, ea omnia quæ maiora videntur, quàm vt arte humana, vel ingenio patrari poſſint, malignis ſpiritib. accepta referri debere conſentaneum eſt, quando à cultoribus dæmonum prę̨ſtantur, quales fuiſſe nudos illos perſpicuum eſt, qui ſacrificabant in meridie, ſtatua Memnonis vtentes, quem lugebant, Soliſq; & terreſtrium venerationi deorum intenti: Nilum prętereà colentes maximè, quem terram ſimul & aquam eſſe arbitrabantur. Apud hos igitur duo illa quæ miratu digna viſa ſunt à Magica ſuperſtitione fluxerunt, non ſecus ac illa Brachmanum & Iarchæ, quod enim Memnonis ſtatua loqueretur, cùm primùm Solis radius ad eius os perueniſſet, potuit dęmon, ſicut & noſtra etiam tempeſtate proditur illius vi ex mortuorum craneis voces reddi, tantò autẽ ſuperſtitio colorabatur magis, quantò id Solis, quem colebant, radijs tribuebatur impenſius. Quòd item Gymnoſophiſtarũ antiquior Theſpion imperârit vlmo, vt Apollonium ſalutaret, & ita factum ſit, voce diſtincta & tenui, & fœmineę ſimili: nõ difficile maleficis eſt, qui fœdus cum dęmone ferierunt: nam poteſt vox circumafferri à dęmone, vt ex arbore prodire videatur, ſubmiſſa quoq; & mulieris (cùm vlmus nõ ſub maſculo, ſed ſub fœmineo genere reponatur) vt etiam ſuperſtitionis vis & Grammatica confirmetur, vlmus hæc mihi, vel eadem, vel ſimilis videri poſſet quæ à nobiliſſimo deridetur poëta:

Vlmus opaca ingens quam ſedem ſomnia vulgo,
Vana tenere ferunt folijsq; ſub omnibus hærent.

Sed ſolum hoc à ſuperſtitione alienum apud hos legi, quòd diuinationes ſomniorũ non ſequebantur, non ſic Apollonius, de quo mox dicturi ſumus.

CAP. X.

ADVERSVS MAGICA APOLLONII Tyanæi.

ET ſanè ſi errores omnes Tyanæi huius, qui aliquãdo veluti Deus habitus eſt ab inſanis, recenſere & confutare vellem, ingens volumẽ impleretur; tot enim de eo, & Damis, & Maximus, & vtrumq; complexus Philoſtratus, chartis retulêre. Magum eum fuiſſe ſi oſtendamus eiuſq; Magiã confutemus, tùm propoſito negotio, tùm promiſſis videbimur ſatisfeciſſe, quomodo autẽ Magicas fuiſſe operationes illius, oſtẽdere poterimus, ni priùs conſtiterit eum Magum, ſcilicet, fuiſſe qui ea tentauerit & molitus fuerit. Hęc igitur in huius

libri calce facienda ſunt nobis obiter quoq;, & veluti in tranſcurſu plures ſimul eius errores taxantibus. Ambigebatur olim Magus ne fuiſſet Apollonius, cuius rei diuus Hieronymus meminit, ad Paulinum ſcribens: Apollonius ſiue ille Magus, vt vulgus loquitur, ſiue Philoſophus, vt Pythagoræi tradunt, quod quanquam varias interpretationes pati poſſit, arbitror ego dictum ob repugnātiam quæ inter facta & dicta ipſi Apollonij circumſpiciebantur. Illius enim opera Magiā teſtabantur, verba negabant, & damnabant Magos, plurimumq́; Philoſtratus & Hierocles nitūtur, vt à Magiæ eum infamia vendicent, & Pythagoræis Philoſophis adſcribant, quem ſe faciebat ipſe Apollonius, ſed illi crimen ei Magicū vel nolentes impingunt. Nam quæ ſuperare mortalitatem videntur ab eo patrata, nec naturæ, nec vnius veri Dei virtuti, cuius cultor non erat, adſcribenda ſunt, verùm dæmonibus quibus ſeruiebat in multorum deorū ſacrificijs iugiter occupatus. Euſebius Pamphili Magum eum demonſtrat in opere qđ aduerſus Pythagoræum Hieroclem compoſuit, cuius tanta ſtoliditas, vt ſacrilegū hūc Chriſto & homini, & Deo noſtro contulerit comparaueritq́;, multa ibi Apollonij redarguuntur, ſed non omnia etiam inſignia. Quippe cùm refutare illi Hieroclis librum præcipua mens fuerit, nos eius opera deteſtari propoſuimus, quorum aliquaq; diuina putantur in naturam potuiſſe referri contendemus, quæ præter naturam Magica fuiſſe monſtrabimus, cùm Magiam dicimus artem faciendorum mirabilium intelligimus, nec ope naturę, nec Dei, ſed dæmonis. Quæ verò Apollonio inſcribuntur ſi eiuſmodi fuiſſe deprehendemus execranda & contemnenda erunt, quoniā in præcedentib. Magica omnia, ſeu prędictiones, ſeu mauis opera, quæ ex dæmone pendent confutauimus execratique fuimus. Tertium illum Philoſtrari librum, quo diuerſatio cum Brachmanis continetur, Euſebius non confutat, niſi quod falſa illa de dolijs portenta putat, tùm redarguit Philaletem defendentem, Apollonium magni non pendiſſe Magicem Brachmanum, cùm tamen geſtârit annulos Planetarios, & Damide fidiſſimo ſocio ſequeſtrato obuerſatus, cùm Hierarcha ſit percipiendæ Magiæ gratia, & cōmodè videtur de Planetarijs annulis mentionem factam, qui ad Magicam ſpectent.

Diſplicet autem quod noſtra etiam tempeſtate in id inſaniæ deuenerint plerique, vt fabrefieri aurea geſtamina ſub ſyderum configurationib. curēt, & imagines illis inſculpi. Diſplicet quod ætate quoq; noſtra à quopiam docto alioqui viro, & inter Platonicos eximiæ auctoritatis de imaginibus Aſtrologicis nimis multa conſcripta ſunt, cùm inaniter ſibi vitam de cœlo protogaret, quem hoc loco, & quinto maximè libro pro viribus confutaſſem (nec me ab hoc munere, aut ea quæ inter nos dum vixit, amicitia interceſſit, aut in mei nominis & dictæ ab eo & ſcriptæ laudes, ſed & Ioannis Patrui apud eū præconia reuocaſſent) ſi perſtitiſſet in dogmate, amicitiæ quippe & veritatē & amorē religionis noſtræ prętuliſſem. Sed contra illā nihil à ſe aſſertum velle, ille antè pręfatus eſt, nec prętet id aliud quàm cōprobaret Eccleſia, quanquàm ſatiùs erat & rectè, & Theologis probatis conſentanea ſcribere. Nam piaculum eſt audire nolle iuſtę quorumcunq; caſtigationi, Eccleſię verò ſanctiſſimis receptisq́; dogmatis refragari, non boni viri nec Chriſtiani eſt, qua de re, & in noſtris de fide Theorematis, & aliàs quoq; egimus. Sed ipſe eo in libro nō tàm ſe probare dicit ea quàm narrare, quin & vt dimitterentur, à lectorib. ſe non concedere modò, ſed etiam conſulere: Is etiam Plotini ſecutus veſtigia in Aſtrologos ſcripſit, vt alijs in operib. eius nonnihil deprehenditur, ac in epiſtolis maximé. Reijcienda igitur hęc Aſtrologicarum imaginum ſuperſtitio, quę nec illa pręfatione honoris defendi ſatis cōmodè poteſt. Nā ſicut neceſſe eſt habere ſemper in animo, velle Eccleſiæ dogmatis aſſentire, ita illud cuicunq; libro, aut ſententię pręfari ſemper non cōuenit. Namq; in ijs quę aut ſunt, aut quoquomodo videri poſſunt, vel noua & ambigua, apertè requiritur, in manifeſtè bonis & veris nō oportet, in manifeſtè malis & falſis irriſio eſt. Aſtrologicas itaq; imagines, quas etiā poſteriores Theologi, & pręcipuè Thomas Aquinas cùm præcellentis doctrinæ, tùm eximiæ ſanctitatis auctor apertè dānauit, cùm in libro contra Gētes, tùm in Fato ſcribens, tùm de operib. naturę occultis, tumq́; prępcipuè & maximè in 2. parte ſummę Theologicæ, quo in opere vt vltimo, ita abſolutiſſimo, & veluti teſtamēto ædito, monet Aſtrologicas Imagines eò à necromantis differre, quòd hæc ad expreſſum cū dęmone fœdus apertasq́; inuocationes, illa ad occultum pactum pertineant: & poſt eū inſigne ſcripſit opuſculum Ioannes Gerſon, dum Medicinæ artis profeſſor quiſpiam

Leonis imaginem quibuſdā characterib. effigiaſſet, curādarum rerū prætextu, nec ſolùm ſuperſtitionē ipſam validis rationib. deiecit, ſed & quo pacto, vel corrigendus, vel puniēdus auctor edocuit: Sic & magicas vanitates peculiari quoq; improbauit opuſculo, & aduerſus dierum obſeruationes egregiè bellauit, necnon Aſtrologiā magna ex parte deiecit vir multifariam doctus, perſpicuaq; doctrina & rerū omniū prudens æſtimator, cuius aliqua meminimus, plura non recenſuimus, ne facta faciamus. Sed vnde diuertimus redeundum.

Non confutat item præſenſionem Euſebius, qua prædixit futurum quempiā Eleuſinæ ſacerdotem digito illum oſtendens, nec item eam qua vſus in oſtendēdo eo qui futurus erat tēpli antiſtes ad Epidauria ſacra, peſtē quoq; Epheſijs pulſam, nil aliud à præſtigio fuiſſe dicit Euſebius: Nos iſthæc non cōtentioſè negabimus, ſed vera etiāſi fuerint, oſtēdemus ope dęmonis facta, vt placuit Euſebio affirmanti cuncta illius miracula dęmonis myſteria eſſe, & aſſiſtente dæmone illum prædixiſſe, & hoc inde patere, quòd perpetua diuinatione non vbiq; vſus deprehenditur: Nam plurimis, inquit, de reb. ipſe quoq; dubius pendet homo futurorū maximè conſcius, quæ confutatio valida pleriſq; nō videretur. nam nec Prophetæ noſtri, ſemper prophetæ, hoc eſt, ſemper videntes pręd icenteſq; ſunt: Neq, habitus, vt ſuprà oſtenſum eſt, ſed paſſio trāſiens prophetia eſt: Exempla ex Nathā, Eſaia & alijs, plurima recēſuimus. Verùm ſi tueri velimus Euſebium, cogitabimus & quidē re vera non diſplicuiſſe fautoribus Apollonij, vt diuinatione polleret, quaſi artem noſſet, qua futura perciperentur, quale illud à Philoſtrato narratum de rerum præcognitione: frequens, inquit, habebatur ſermo inter Iarcham & Apollonium, qui tali ſapientię præcipuè ſtudebat, quapropter in perpetuam diuinandi peritiam Euſebij verba directa ſunt. Itaque nonnulla ab Euſebio aliud agente non ex integro confutata demoliemur, alijs plerìſque ab illo non tactis inſiſtentes, contradictiones verò plurimas quas collegit ille, non afferentur à nobis, neque leuitates multas Apollonij viro philoſopho indignas, tùm ne facta ex integro faciamus, tùm quia magicis præſtigijs, quæ & ad prædictiones, & ad mirabilia patrata opera ſpectant, bellicum cecinimus. Is igitur Apollonius, auctore Philoſtrato, eius enim nitimur textu, qui reliquos condemnabat Magos, qui ex victus ſubtilitate cuncta perſpicere dicebat, tàm facta quàm futura, tanquàm in ſpeculi claritate: Is, inquā, præſtigijs dęmonum obcæcatus pernicioſiorē Magiam excoluit, quæ ſine verborum, imaginum, ſacrificiorum miniſterio, & pręd icit & operatur. tàm etſi etiam eis aliquando vteretur Pernicioſior autem ideo putata, quia diuinior apparet, ſicuti quæ Alchindi, & aliorū naturalior. Sed q̄ſo te, ſi ex victus tenuitate cernebas futura, cur annulos Planetarios geſtabas, aliaq; faciebas, vt diuinares, vt operareris. Rurſus ſi tāquā in ſpeculo euentura tibi pręſentabantur, ex animæ natura tibi hoc contigerat? an exteriori aliqua ex cauſa? Primum ſuprà confutauimus: Si ſecundum effatus fueris, quærā iterū quæ'nam cauſa hęc, cœlúmne? an cœlo ſuperior? hoc eſt, ſpiritales poteſtates, & Deus ipſe, ſi cœlū dixeris, ex 5. lib. te confutatū agnoſce, Illudq; ſubde: Ex corpore futurorū notas (ſi ibi etiam eſſent inſculptę) in animam illabi non poſſe, non internuncijs ſenſibus: quare fieri nō poſſe, vt ex corporeo cœlo euentura trahi queant, etiā per quietē, ſecūdo libro oſtenſum eſt: Si verò vel Deum & bonos angelos, vel dęmones pro cauſa aſſignaueris, aliqd concedā, plura redarguam, inter quę Deum nec ſpiritales ſubſtātias quę Deo hęrent tibi patrocinatas in diuinatione: tibi, inquam, viro ſacrilego, qui orbem penè peragraueris, vel in inſtituendo, vel reformando malorum dęmonū cultu, quos tibi famulari crediderim, cùm alia ob mala, tùm pręcipuè quòd Chriſti fides & cultus vigere tum cœperat, cui aduerſatum iri operib. tuis maximè volebant impij illi, & Deo infenſi nequiſſimi ſpiritus: horum itaq; opera, & ſacerdotem Eleuſinæ futurum, & Hierophanta Epidauriorum prædixiſti, ſed & docuiſti quo pacto in templo Aeſculapij dormientes, vera ſomnia captarent. A Pythagora, inquiunt, ritus colendorum deorum didiciſti, à patre mendacij edoctus es Tyanee, non à Pythagora, quem dubitaſſe etiam de dijs ſcribit Cicero: ſed ad peſtem ab Epheſo pulſam diuertamus.

Peſtem, inquit Philoſtratus, quę cœperat Apollonius prædicabat, ſed hoc minimè vtique mirum, tùm enim demiratione dignum fuiſſet ſi duobus vel tribus annis, nullo exiſtente veſtigio, venturam prædixiſſet: Verùm cùm eam ſenſit, tùm tandem prædicare ſategit, ita enim ab illo ſcribitur, cùm peſtis Epheſum paulatim inuaderet, neq;

tùm

tùm adhuc ſaris apertè dignoſceretur, prænoſcens Apollonius venturum malum, palàm id cœpit prædicare: Item deorum templa, vt malum aueteret ambiebat. O' inanẽ prænotionem, ô vanam protſus medelam. Nam ſubdit, poſtquàm ingraueſcere morbus cœpit, nihil iam amplius prodeſſe illis poſſe arbitratus, reliquas, inquit, Ioniç partes peragrauit: paulò pòſt cedere lapidib. peregrinum in theatro feciſſe narratur, vbi pro malis depellendis ſacrificia fieri conſueuerant, vide pietatem, vide ſapientiã Pythagoræi Philoſophi: Iubet vt peregrinus lacera & attrita veſte amictus lapidibus etiã reratur & laceretur: idq; Epheſijs ipſis renuentibus & inhumanum & crudele cenſentibus peregrinum, ſcilicet, hominem occidere mendicum ſenem, atq; humilimè pro ſalute deprecantẽ ſua, multaq; pro capranda miſericordia loquentem, Tyaneus inſtat atrocius, vt lapidib. cedarur, deorũ inimicũ appellans, & Epheſios cohortatus, ne diutiùs illũ viuere permitterent. At, inquies, plenos igne oculos mõſtrauit, ex quo Epheſij dęmonem eſſe illũ potuerũt agnoſcere, quare & ingenti lapidũ tumulo ſepelierũt, mox corpus educere tentantib. bellua ſpumas emittẽs, tãquàm moloſſus interfecta, cõparuit, & peregrinus euanuit. O' rem deteſtandã, potuit certè peregrinꝰ ille & pauper, Tyanæi iuſſu lapidarus deorum eſſe inimicus, qui fortè vnum coleret Deũ, potuit & videri flammas emiſiſſe oculis cùm ex ictibus lapidum in dolorem excitaretur: iam enim, inquit, lapides iecerant, potuit & dæmon impiæ ſuperſtitioni atq; crudeli famulatus & hominis auferre & belluæ rabidæ corpus inferre. Sed rogo ſi illa erat peſtilentiæ cauſa? cur nihil prodeſſe poſſe Epheſijs Apolloniꝰ arbitrabatur (vt dicis) Philoſtrate? Rurſus num liquet Apollonij ſupplicationẽ prius ad deos factã? quid, quod & conuentus ad locũ vbi etiam dijs ſacrificare pro pellendis malis Epheſij conſueuerãt, ſuperſtitionẽ firmat. Cętcrùm & illud conſiderandum, ex humorib. prauis à corporibus Epheſiorum iam euaneſcentibus, & ex aëris quaſi infirmitate ad ſanitatem redacta, pręſcire dæmonem potuiſſe, & Apollonium edocuiſſe peſtis exitum, & vt cumulatiùs cõſummatiusq; noceret, peregrinum hominem iubere interfici, & Epheſijs hoc præſtigio imponere, quòd graſſantem peſtem, ſub peregrini ſimulachro cecidiſſent. Sed dic oro quid cauſæ eſt, etiam ſi peſtis, vt fingis, etiã ſi dæmon cederetur, vt corpus ſpumantis belluæ, ſub lapidum tumulo cerneretur. An fortè dæmon ille interfectus eſt, corpus belluæ gerens? An peregrinus cõuerſus in belluam? aut vtrumq; aut alterutrũ ſi dixerint, inſaniæ decipulas incurrent, cùm vel neutrum, vel alterum, dici à Philoſopho Theologoq; homine nequeat. Poteſt ſanè quod antè diximus afferre dæmõ belluam vt eam ſe crederent occidiſſe Epheſij, quos ſimul cũ Apollonio tàm in ſuperſtitione quàm in crudeli opere confirmaret.

Veniamus ad alia pleraq;, ſed paucis retexenda quæ Philoſtratus octo libris texere ſarcgit: Apollonius vt viros bonos agnoſceret, Soli preces fudit: Interrogatus quò proficiſceretur, eò, inquit, quò me ſapientia & dæmon ducet. Quid arrogãtius? Quid magicen redolẽtius dici potuit? quid verò delitius? cùm à ſe ipſo miſſus dicebat, ſuãq; eſſe terrã vniuerſam, quid vanius eũ ex leęna cœpit Auguriũ? quid ſuperſtitioſius cùm thure Soli ſacrificauit? quid iactãtius, cùm verbis lamiam modò in vnam, modò in aliã ſeſe effigiem conuertentẽ pepuliſſe credidit? Dęmonem eum fuiſſe putandum eſt, qui ſe pulſum Apollonij potentia credi volebat, quò magis ille & ſuperſtitioſius inſaniret: quid autem indoctius? cùm docuit Philoſophiam recuperari ab eo non poſſe, qui eam ſemel contempſiſſet, cùm Bacchum daturum veniam arbitrabatur, ſi abſtinuiſſet ab omni vino. Si verò vinũ ex dactilis vuaceo prætuliſſet illum indignari? cùm putauit humorem illum qui è Tantali phiala diſtillabat, & ob firmandam amicitiam (quoniam Tantalus hoſpitalis ac benignus habitus eſſet) porrigebarur, à Brachmanis potionis fuiſſe corruptibilis, ſed inſigniora notemus. Euocata, inquit, Achillis vmbra, quinq; queſtiones interrogare permiſſus eſt. Putabã ego de reb. altiſſimis priuſquàm roras explorarem percunctatũ Apolloniũ. Prima fuit: An iuxta poëtarum dicta ſe pulchrum habuerit: Secunda an eius cauſa iugulata Polyxena fuerit: Deinde vtrũ ad Troiam vnquàm veniſſet Helena: Deinceps miratus cur tot præclaros homines Græcia tulerit Troiani tẽpore belli: Demùm quã ob cauſam Homerus Palamedem carmine non honorârit. Quæſtiones certè, præter tertiã de qua dubitatũ, quando raptam eam nec dictis aſſeruit, & Dion Pruſienſis Homerũ impugnans abnegauit, nõ modò minꝰ dignæ homine, qui ꝑ Deo coleretur, ſed etiã mediocri philoſopho minimè cõgruæ.

Prædi-

Prædictiones autem illæ, quibus Tyanæus iactatur, partim humana cõiectura, partim dæmonis conſortio fluxerunt: Antiſtites quippe illos futuros, & Veſpaſiani fortunã, & Domitiani cædem inſtantem, & alia pleraq; prænoſſe potuit, vel ex ambitione illorum fortaſſe ad primatum, vel eo ipſo ad illos quaſi per manus deuoluendo, aut ex potentiorum amicitia & opibus, aut ex Inclinatione & aſſenſu eorum ad quos pertinebat electio, vel ex dæmone prænoſſe, qui hæc eadem & coniectari futura & pręſentia ſcire exquiſitiùs poterat, & Apollonium afflare ad ipſa vulganda vel vigilem, vel ſomniantem, cui vaticinationi ſtudebat, idq; inſigne ridiculum ea de re prodidit ſomnia manifeſtiores ſignificationes ijs oſtendere, qui in lintea, vt ipſe faciebat, veſte pernoctabant, affectabat & dæmonum colloquia ſub religionis prætextu: nam & cum Trophonio inquit Apollinis filio clàm inuitis ſacerdotibus locutus eſt, priùs & Aeſculapium frequenter ſciſcitatus fuerat. Iam verò quæ tribuũtur ei miracula de reuocatione puellæ ad vitam, de cruribus ex compede tractis, vana ſunt omnia, vel omnino dæmonica: Neque enim Philoſtratus mortuam affirmauit puellam, ſed finge dixiſſe, potuit ſyncopi detineri, & ex ſeipſa vi naturæ, vel adiumento quopiam videri reuixiſſe, potuit & dęmon cooperari vt aſtantes hallucinarentur præſtigio: ſicuti exuere pedicis crura illi perquàm facile fuit. Arte, inquit Damis, magica effectum non putari, quoniam incantamentis non eſt vſus: quaſi neceſſarium ſit Necromãti & Mago quotieſcunq; operantur, verba profundere, nec alia ſint ſigna quibus tanquàm vocati ſe dęmones præſentẽt, qui etiam iniuſſi ſponte ſua multa committunt. Illud quoq; ſi verum fuit, in dęmonem referendum eſt, quod è prætorio diſparuit Romæ ante meridiẽ, non multò verò poſt auroram in dicearchia, Demetrio, Damidiq; apparuit, rectè quidem huiuſcemodi gratia Epidauriorum Hierophanta reſpondit, nolle ſe Apollonium initiare hominem incantatorem & dæmonib. nõ liberum: addere poterat crudelem & inhumanum, quod & peregrini cędes antè narrata, & conſilium Gymnoſophiſtis datum planè declarat: homicidam enim quempiam ab eis honorandum monuit, qui, ſcilicet, occidiſſet Philiſcum trahẽtem originem à Thamo, tertiadecima iam generatione propagata, à quo nudorum regio deuaſtata fuiſſet. Impium hoc atq; crudele cõſilium, quis philoſopho dignum arbitrabitur, nedum eo qui ſupra hominem aliquando ſit habitus: Monet vt appetentes vindictæ ſint, In inſontem illatæ: Nam & Philiſcus qui genus referebat in Thamum populatorem regionis ex tertiadecima generatione, cur pœna plectendus erat inſons, videlicet illius criminis? cur hoc deſiderari & à Gymnoſophiſtis ratum gratumq; haberi? ſed exploremus demùm quid de Apollonij morte Philoſtratus enarret.

De morte, inquit, non ſatis conſtat, cùm alij mortuum, alij viuentem ſint arbitrati, poſtea tamen veluti oblitus eorum quæ dixerat, mortuum dicit: Mirari tamen ſe cùm magnam habitabilis terræ partem circumierit, ſepulchrale nuſquàm vidiſſe: De ætate etiam non conueniunt, cùm alij octogeſimum, alij nonageſimum, alij etiam centeſimum exceſſiſſe annum perhibent. De genere Item mortis, deq; loco, Incerta & varia funduntur: Alij dicunt Epheſi deceſſiſſe, vbi duarum ancillarum miniſterio vteretur: Alij in Lyndo, cùm Palladis templum ingreſſus repentè ex hominum conſpectu diſparuiſſet: huic ipſe libentiùs accederem opinioni, cùm paucos etiã ante annos, preſbyterum quempiam dęmon, cuius commercio delectatus fuerat, ſtrangulaſſet: accepi hoc ab homine qui eo familiariter vtebatur. Hoc ipſo verò anno alterum viuum aſportatum colloquijs dæmonum vtentem compertiſſimum eſt. Alij in Creta, in templo (vt aiunt) Dicteæ matris, vbi vinctus à ſacerdotibus, vti ſacrilegus fuerat, exceſſiſſe produnt. Hac autem contrarietas mendacium patefacit: nam ſi amici & laudatores non conueniunt, quin & contradicunt ſibi, in illius tamen laudibus certãtes ficta ſint aliqua in eius gloriam neceſſe eſt, cùm omnia ſimul vera eſſe nequeant, quæ nihilominus eiuſmodi ſunt, vt dæmonum vi atque aſtu fieri ſingula potuerint: ſicut & illud poſt mortem decantatum, quod apparuerit, & de anima diſputauerit: facilè hoc dæmoni eius imagine deſumpta, vt ſuperſtitioſis illius in vita geſtis adſtipularetur, quod autem colatur, vt Deus omnium ſermonib. falſum quidem Philoſtrate, à paucis certè id factum eſt, citoque vanus hic & damnatus perijt cultus, vt ſolent omnia alia figmẽta atq; mendacia, cuius etiam meminimus in primo theorematum noſtrorum; de fide & ordine credendi. Neq; officit quod Tyana regijs illum honoribus coleret, quòd reges

reges olim eiſdem quibus gauderent honoribus, venerati ſint. Periêre hæc omnia vti vana dogmata non à bonis iudicijs diuina & maxima credita, ſed vt humana etiam inſtabilitate minora: Eum igitur comparabis Chriſto? quem non venerati olim, ſed & perſecuti acerrimè reges & principes, cui aduerſi fuêre rhetores atq; philoſophi, templorum ſacerdotes refragati, in quem totus deniq; mũdus & dæmonum vniuerſa potentia conſpirauerant: qui tamen non ſermonibus tantùm, non in vna ciuitate, non ad temporis momentum, ſed omnibus iam in populis, in vniuerſo orbe, nec regum modò, ſed Dei honore (vt decet) colitur, non vno vel paucis annis Deus creditus: ſed mille iam quingentis & tribus adoratur & regnat, & illius regni nullus erit finis. Quid igitur Magiæ nomine denotetur, & quotuplex ea ſit, & quàm vana, & religioni aduerſa, monſtratum eſt, & in vniuerſum confutata, particulatiter quoque reiecta, adeò vt ex ijs quæ hoc libro diſputata ſunt, nihil eſſe magicum puto quod reijci non poſſit atque refelli.

DE CVRIOSA PRÆNOTIONE,

LIBER VIII.

CAP. I.

QVID ACTVM ET QVID agendum.

ARDENTIVS fortaſſe quàm oportuit aduerſus omnia ſuperſtitionum genera, à quarto libro huius operis ad hunc vſq; octauum videri poſſumus diſputaſſe: verùm aliter opinabuntur, qui in Pontificijs libris, in Iuſtiniani Codice acerrimas leges & ſanctè ſeueros canones legerit, aduerſus Aruſpices, Mathematicos, Diuinatores, Aſtrologos, Maleficos, Augures, & cæteram ſuperſtitioſam turbam promulgatos, in titulo de Maleficis & Mathematicis apud ciuiles leges, ac vigeſima in ſexta cauſa Decretorum: In decretalibus quoque epiſtolis Pontificum titulo de Sortilegijs, in articulis quoque aduerſus vanitates ſacrilegas editis à Pariſienſi vniuerſitate toto in orbe Chriſtiano meritò celeberrima, vt doctorum ſacrorum ſententias omittam. Opportunum igitur fuit poſt prænotionem ipſam in vniuerſum diuinamque & naturalem illius ſpecies, tribus primis libris pertractatas, quatuor ſequentibus in ſuperſtitioſas & eas quidem multifarias cùm inuehere, tùm & rationibus fortiter dimicare. Nunc ſequens eſt, vt de curioſa prænotione, quietiùs aliquãtò diſputemus, quod polliciti ſumus conſeruantes: propoſitum enim nobis atq; in ſuperiorib. promiſſum curioſum genus, pòſt ſuperſtitioſum explicare: Demùm quod ambiguũ eſſet & dubiũ, ſequenti libro declarare pro viribus, quò, ſcilicet, vera à falſis, ab incertis certa, diuina quoq; à ſuperſtitioſis curioſiſq; dirimantur.

CAP II.

QVID SIT CVRIOSA PRAENOTIO, EAMQVE MVLtis prodire modis.

DIximus primo libro, cùm de Prænotionis generibus ageretur, curioſum eſſe genus quod ex fine quærendi prodiret, dum ea, ſcilicet, cuperentur ſciri vel peterentur quæ vel fine ipſo inania eſſent, ſuperfluáve aut prohibita: Item & quæ indigna quæſitu fundereque id ſe poſſe & alijs immiſcere generibus, vt quod ex ſe alioquin vel diuinũ eſſet vel naturale, hoc pacto curioſum euadere, quando etiam adeò ipſiſque Angelis leuia, vana, & indigna curioſitatis vitio quandoque poſtularentur aut optarentur intelligi, & à natura quoq; inueſti-

inueſtigari,& peti ſolerent quæ præſtare illa non poſſet: Quare cùm veritatis quærendæ ſtudium ad virtutem pertineat, & virtus quæq; ſuis terminis claudatur, quos citra vltraq; nequit conſiſtere rectum, diligenter conſiderandum eſt: Primùm ſi ea petenda ſunt, quo habito, à quibus petenda, item quo modo, quo tempore, & quã demùm ob cauſam ſeruandæq; circumſtantiæ omnes virtutis, ne eam affectantes, in oppoſita vitia quæ illam hinc inde circumſtant, dilabamur: Nam tametſi bonum quoddã quæſierit quiſpiam vt inde vergat in malum, ſtudium hoc ex fine damnatur: Si id nil proſit aut parum, ſuperfluum eſt, & vanum, cum fine adepto nihil minus cõſequaris: pluraq; ſint quorum ope ad rectè viuendum ad felicitatem indigeas, quibus acquirendis vacandum eſſet, ex eo quoq; ſi aut petis aut impetras, à quo ne petas, ne impetres cautum eſt, abertas: quemadmodũ ſi ex dæmonis commercio ſciſcitari aut noſſe cupieris: & quanquàm ſuprà hoc inter ſuperſtitiones computatum ſit, nihilominus eo etiã curioſitatis inde vitium prodit, quod ex nimio & inordinato ſciendi appetitu prohibitis veteris, & interdictis, cultu verò & conuerſatione peruerſa in ſuperſtitionẽ & ſæpenumerò in idololatriam laberis. Putauit Fabius Quintilianus, ſic à diligenti curioſum diſtare, quemadmodum à religione ſuperſtitio: & quanquam ipſe inter religionem, cuius minimè cultor erat, & ſuperſtitionem quam, ſcilicet, amplexabatur imprudens, non rectè dirimeret, à diligentia tamen curioſitatem non imperitè diſcreuit. Illius enim cura laudatur, iſtius ſuperuacua ſanè operoſitas contemnenda eſt: friuola quoq; & nullius momenti ſi vehementiori ſtudio quærantur, curioſitas exurgit. Ex vltimo demùm fine cum omnibus ille non præponitur, curioſitate peccatur: Præponi autem is debet, aut tùm cùm res agitur cogitãdo, aut ex prioribus ſaltem cogitationibus præſtitutum eſſe oportet, vt habitu, vt aiunt, ſaltem homo id cogitet, quod actu alioquin non cogitaret. Quippe cùm malum ab omni non ſolùm re, ſed cogitatu noſtro abeſſe in primis oporteat, ne id vnquam, ſcilicet, ſequi aut delectari eo velimus: Deinde quæ etiam bona cupimus, nõ propter ſe quærenda petendaq;, vt eis tanquàm, ſupremo fini quieſcamus, ſed in Dei honorem & gloriam, & ea omnia, & nos ipſos in Deum, inquam, à quo ſumus, & in quem redire debemus, conferenda ſunt: Illudq; dignum animaduerſione, vt homo ſuprà proprij ingenij captum & conditionis humanæ facultatẽ nimis abdita ne quærat, & ſua natura ſuiq; facultate intellectus, & humano ſtudio contentus, ad ipſius Dei ſecreta ne penetret præſumptione temeraria, ſciẽtiæ ordinem & modum peruertens. Curioſa itaq; prænotio ſuboriri & ali modis iis omnibus poteſt, quos ſuprà duximus in medium: Nam curioſitatis vitiũ circa intellectus & ſenſuum cognitionem verſari manifeſtum eſt: Cùm igitur ordo inuertitur & præpoſterè agitur in præcognoſcendo curioſæ prænotionis, vitium eo modo ſcaturit, præpoſitione addita duntaxat vt curioſa prænotio dici ea poſſit, quæ in præcognoſcendi ſtudio aberrat, in ea incidens quæ ſuprà docuimus euitanda, in omni ſtudio cognitionis. Sed vt commodiùs in ipſam differere poſſimus quæ præcognoſcenda ſint, à quibus, quo pacto, quo tempore, & quam ob cauſam, diſcutiendum decernendumque eſt.

Cap. III.

QVAE VT PRÆNOSCANTVR CVPIENDA petendáve.

PRimùm igitur ea nobis licet optare vt prænoſcámus, & quærere, quibus bene in hac vita nobis ſit, & in futura feliciter atque beatè, ea omnia ſunt quæ ventura nobis indicauit Deus omnipotens per Ieſum Chriſtum, per Apoſtolos, per Prophetas, de mundi fine, de iuſtorum æternis præmijs, de pœnis impiorum ſempiternis, & demùm quæ vel formidanda in poſterũ, vel ſperanda Diuinis literis præcipiuntur & ſuadentur: Exin quæ ad vitam hanc commodè & honeſtè tranſigendam conducunt, & optare, & procurare nobis poſſumus, ſiue ea ad vniuerſum genus humanũ pertineant, ſiue particulares hominũ gradus & conditiones concernant. Primi generis prudentia eſt & prouidentia, ſcriptum enim, prudentiã homini ſapientiam eſſe, eamq; diuinis monemur eloquijs obſectuãdam, vt eruamur à via mala. Siquidem prudentia eſt, qua quilibet & commoda, & incõmoda facilè ventura proſpicit, ex ordine & gubernatione mundani ordinis, ex moribus ho-

minum, ex condictione prouinciæ, ex qualitate regionum & temporum, quibus non ſolùm ſibi cõſulit, ſed ijs quos ab eo regi & gubernari conueniet. Hæc ad eum qui ratione pollet indiſcriminatim ſpectat, ſiue alijs præeſt, ſiue ſe ipſum duntaxat curat & regit. Qui verò particulari officio incumbunt, ea prænoſſe conſentaneum eſt, quibus ſeu officium illud, ſeu artem appellare malueris, perficere exactiùs queat: Hinc Nauticæ rei, hinc Agricolationis præcepta prænoſcendi: hinc Militaris, hinc Medica iuuatur ars, de quibus tertio libro egimus, quantum operi conducibile viſum. Præter hæc qui plura vel vehementiùs quæſierint, aut nunquàm, aut vix vitium curioſitatis effugient, quod etiam taxabant Gentes. Vnde me legiſſe memini Socratem vatum conſultationibus non conceſſiſſe, quæ relationem ad exitum non haberent, & quorum occaſio cognoſcendi, aut ratione aut arte præberetur. Sed etiam fallit dæmon hac in re nonnunquàm eos qui diuino quærendo amori ſe mancipant, cupitq; maximè eorum aliquem expiſcari hamata porrecta eſca: nam vt ſuadeat amati confidentiã, vt animi cuſtodiendam mundiciem inſinuet, cùm occurrunt quæpiam vel in noſcendis, vel in agendis rebus ambigua extimulare illos non deſinir, quo procurent ſe de illis edoceri diuinitús. Verùm ij perquàm facilè inſidioſam eſcam euitauerint qui nouerint quidē fundendas preces ad Deum, vt peccatum omne malumq; declinent, vt in primis diuina ſeruent præcepta, vt eius voluntatē efficiant: Nihilominus & illud ſcire eos conuenit ad quæcunq; etiam bona diuinaq; conſilia obligatos nos Deum ipſum noluiſſe, quod ſi dubia emerſerint illa quæ vel ad intellectum, vel ad voluntatem ſpectant & actionem, Diuinas literas conſulendas eſſe, quibus veluti ſignis ducantur, alienã quoque prudentiam & rationem ſciſcitandas: ſicubi autem humana nõ ſatis induſtria faceret, nec Sacræ, vt eſſet in votis, literæ ſuppeterent, vtrum peti aliquid poſſet à ſupernaturalibus cauſis, verti poſſet in dubium: nam & is à quo petendum eſt conſiderandus, & quænam illa eſſent, finis, quoq; modus & tempus, examinanda ſunt.

CAP. IIII.

VTRVM À DEO ET BONIS ANGELIS petenda prænotio.

SVprà ſatis, vt arbitror, deteſtati ſumus eos qui à dæmone vt prænouerint, irretiuntur, deq; pactis cùm expreſſis, tùm ſubpreſſis abundè tetigimus, & Aſtrologiam & Geomantiam & reliquas cũ ipſa Magia prænotiones noxias eliminauimus: quare ab illis nullo pacto nec optari nec quæri, aut peti prænotio debet: qui ſecus egerit experietur quàm graui cõſcientiæ iactura, quàm magno animæ detrimento demùm id fiat: à Deo igitur & bonis Angelis petenda eſt prænotiò, ſi qua tamen petenda eſt, quæ aut natura non inſit, qualis prudentiæ prænotio, aut liberali vel honeſta arte queat comparari, de quibus tertio libro diſſeruimus. Diximus ſi qua petenda eſt, cum prima fronte, contenti eis prænotionibus eſſe debere videamur, quæ diuinis eloquijs promulgatæ ſunt, illud quoq; in eis ſcriptum eſt: *Non eſt veſtrûm noſſe tempora vel momenta quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Accedit quod Auguſtinus in x. ſuarum confeſſionum libro, multa de curioſitate diſputans inter alia inquit: Nec curo noſſe tranſitus ſyderum, nec anima mea vnquàm reſpõſa quæſiuit vmbrarum: multisq; ſuggeſtionum machinationibus ſecum inimicum egiſſe docet, vt ſignum aliquod peteret à Deo multosq; itidem ex curioſarum viſionũ deſiderio meruiſſe illudi. Idem auctor in libro de Vera religione inter alia ſcribit, dicitur ſuperſtitioſis: *Regnum Dei intra vos eſt,* dicitur curioſis: *Nolite quærere quæ videntur.* Quapropter apparet illum ſicut ſuperſtitiones, ita & curioſitatē damnare, illis intra ſe Dei habere regnum ſi voluerint, & dæmonis vel imperium vel ſocietatem effugerint, iſtis ſolum Deum quærendum & ſempiterna. Hæc autem in Sacris literis copiosè docētur, & prædicuntur. Quare & ijs, & ſimilibus pleriſq; moueri quiſpiam poſſet & opinari, nullo pacto licere prænotiones rerum à Deo vel bonis Angelis poſtulare, ſed exquiſitiùs cernentibus liquet ea ipſa nihil officere, ſi rectè intelligantur. Namq;, vt ſecundo diximus libro, cùm de Prophetia ſcriberemus: Multa occurrere olim & in poſterũ occurſura, conſentaneum eſt, quæ de futuris pendent, quibus ignoratis incõmoda multa cõtingent, cùm in Eccleſia ipſa, tùm varijs gradibus hominum & regibus atq; principibus: Euangelica verò litera ipſa abundè ſignificat, nõ prohiberi futurorum inquiſitiones

ſitiones cùm dixit: *Non eſt veſtrum ſcire*, nam non omnia dixit, *ſed quæ Pater poſuit in ſua poteſtate:* Et ſi iuxta Hilarij doctrinam, & iuris regulam, dictorum intelligentiam ex dicendi cauſa capiamus: Deprehendemus tùm à Chriſto prolata illa verba, cùm interrogaretur: *An in tempore illo regnum Iſraël reſtituturus eſſet. Reſpondit* enim *eorũ non eſſe tempora & momenta ſcire, quæ Pater ſibi reſeruaſſet.* Omnia verò non reſeruata hinc liquidò patet, quod poſt verba illa, vt Noui teſtamenti decurſu conſpicitur: Multa Paulo, Ioanni, Petro reuelata ſunt, Agabus quoq;, & etiam Philippi filiæ, diuina reuelatione prophetârunt: Auguſtini verò ſententiæ, ſi quis eas probè cõſyderet, aduerſus eos tendunt, qui rectam linquentes, in curuas, & labyrinthæas vias amplexarentur, in cõfeſſionibus enim poſt illa quæ recitauimus, adiecit, elata illos mente fuiſſe, qui Deum quærebant doctrinæ faſtu, exerentes potiùs quàm tundentes pectora: quos narrat ſibi adduxiſſe ſocias ſuperbiæ ſuæ poteſtates aëris huiuſmodi, à quibus per potentias magicas deciperentur: Quare id non ſonant Auguſtini verba, vt nephas putetur, à Deo boniſq; angelis prænotiones poſtulare debitis modis, de quibus capite ſequenti acturi ſumus.

Multi quoq; & ſanctiſſimi & celebratiſſimi viri reuelationes à Deo poſtulârunt, & impetrârunt: Sic Martinus & petijt, & obtinuit à Domino vt noſceret cuius eſſet ſepulchrum, quod veluti martyris fuiſſet, cùm latronis eſſet, colebant, quid? quòd ſexto illius voluminis libro, ipſe Auguſtinus de matre Monica verba faciens, inquit: Cùm ſanè & rogatu meo, & deſiderio ſuo forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per viſum oſtenderes aliquid de futuro matrimonio meo: quæ ſanctiſſima tamen erat, & habebatur fœmina: diuinis alijs reuelationibus aſſueta nunc in ſempiterna cœlorum patria felix. Idem Auguſtinus 5. de Ciuitate Dei libro Theodoſium Imperatorem laudat, qui cùm Maximi ſucceſſibus angeretur, quo & Gratianus occiſus, & pulſus Valentinianus fuerat, non eſt lapſus ad curioſitates (vt ait) ſacrilegas atq; illicitas, ſed ad Ioannem in Aegypti heremo conſtitutum prophetiæ ſpiritu præditũ miſit, à quo victoriæ nuncium certiſſimũ accepit, eundemq; Theodoſium accepto rurſus prophetico reſpõſo Eugenium tyrannum oppreſſiſſe. Thomas quoq; in quæſtionibus de Quolibet, decernit aliquibus conditionibus, licere ab animis mortuorum haurire occulta, & ſponſionem ab eiſdem petere dum viuunt, vt poſt mortem nos de ſeipſis reddant certiores: quanquàm ab eo Henricus de Haſſia diſſentit apertè ex curioſitate id fluere, confirmans verendumq; monens ne animarum prætextu dæmon illudat. Cæterùm in Veteri teſtamẽto, in Nouo, & adultæ iam Eccleſiæ tempore, & ſeneſcẽtis iam orbis ætate, ſemper vtriq; ſexui reuelationes factæ & poſtulatæ, & quanquàm aliquando id benè vertit, ſi pia præceſſit humilitas, nonnunquàm aliter euenit, ſi illa defuit. Acceſſit autẽ curioſitas, vt ſequenti libro dicetur, neq; nos moueat, quòd æterna quærenda, non temporalia petenda ſunt: nam & peti ſi qua petuntur ad finem illum vt cõducant, operæprecium eſt. Illud autem magni Antonij præceptum ad monachos conſideratione dignum, & memoria pro curioſitate frenanda eſt, vt videlicet curemus non præſcire quæ veniant, ſed implere quæ iuſſa ſunt, nec inſtituti boni hanc flagitare mercedem, cùm magis victoria contra diabolum optanda ſit: quòd ſi fortè aliquis inquit, hoc libenter aſſumat, vt futura cognoſcat, puto ſit corde, cùm anima Deo ſeruiens, ſi in ea perſeuerauerit integritate qua nata, plus ſcire poſſit quàm dæmones, talemq; affirmat Heliſæi animam fuiſſe.

CAP. V.

QVIBVS CONDITIONIBVS PETENDA prænotio.

SEd neq; friuola & inania, nec paſſim & frequentiſſimè deſideranda poſtulandaq; ſunt, nec ab omnibus indiſcriminatim, nec quacunque ex cauſa vt præſciant optandum à Deo & petendum eſt: cùm à Deo dicimus, Angelos intelligimus, cùm ipſi nil vnquàm præter voluntatem Dei reuelent, nec eius nutui refragentur vnquàm, eorumq; fiat miniſterio quod impetratur diximus: inania & friuola, cùm amentes multi, quorum curioſitati terminus à ratione præfixus non eſt, quæcunq; cupiunt, Dei afflatu prænoſſe affectarent, audientes Deum crebriter ad Moſen locutum plurima, Hebræis, Regibus, etiam de rebus particularibus, nec

maximis renelata per Prophetas: Carpum Cretēſem epiſcopum ſingulis diebus, propitijs viſis antequàm conſecraret diuinitùs confortatum, & plæraq; alia, quæ particulari tempori, particularibus hominibus, iuxta ſummum diuinæ prouidenrię ordinem impattita ſunt. Singularia quippe vel temporis alicuius, vel hominum priuilegia ad omne vel tempus, vel quoſcunq; homines transferri æquum non eſt, qui ſecus egerint ſi fallantur, id ſibi imputent & eos pœniteat, quid? quòd ea ſæpè quæ ad ſe attinēt iguorabūtur, ſciētur verò quæ ſpectāt ad alios, vnde illud cōiector emerſiſſe poeticū:

Ad proprios caſus cæca Sibylla taces.

Frænanda portò curioſitas eſt, & ea quæ vel in Sacris literis, vel ſtatutis Eccleſiæ, vel Theologorum doctrinis, vel ſanis philoſophorum dogmatis, vel ciuilibus legibus, aut Medicinæ præceptis reperiuntut, vera inde trahenda, vt antè ſubſignauimus, non importuna curioſitate ſupernè quęrenda ſunt. Nam omne verum à Deo proficiſcitur, non vno autem modo, ſed multis. Plurima enim per Apoſtolos & Prophetas, plæraq; per leges eriam humanas (Reges enim eò regnant, eodemq; auctore, legum conditores iuſta decernunt) multa per Theologos, nonnulla per Philoſophos etiam patefecit. Siquidem, vt ait Apoſtolus: *Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt illis.* & iterum: *Inuiſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Quare nec quæcunq;, nec inania, aut friuola, nec paſſim itidem q; perneſtiganda diuinitùs, quæ humanitùs noſſe poſſumus. Pudeat homines in religione Chriſti, contemplandæ veritati deditos, prophana mente & curioſitate ſacrilega, quęcunq; minutula per reuelationem rimari, cùm apud Aegyptios ſuperſtitionibus innumeris non veræ religioni obnoxios id nephas putaretur. Reſcribit Iamblichus ad Porphyrij epiſtolam pro Anebone magiſtro: Sacerdotes Aegyptiorum de rebus exiguis diuinam intelligenriā non interpellaſſe, ſed de ijs quæ ad purgationem, ſolurionem, & ſalutē animæ pertinerent. Apud antiquiores quoq; damnata futurorum perueſtigatio nimia, vnde illud ex Dicearcho: Neſcire ea melius eſſe, quàm ſcire, vt mittam quæ à Phauorino hac ipſa de re perorata ſunt apud Gellium, & ſanè, quæ nec conducunt ad bene beateq; agendum, aut quæ multo pòſt tempore futura ſunt, vt pręſciamus deſiderandum non eſt, ea tantùm quæ ad ſalutem pertinent, de quibus alioquin erudiri ad vnguem vel ſacris eloquijs, vel aliorum conſilio, vel literarijs monumentis non poſſumus, poſtulare quandoq; datum eſt, & quæ eo tempore, quo in humanis permanemus, tametſi quæ poſteritati profutura ſint, non omnino excludamus. Demùm in omnibus præ oculis habendus Omnipotens, & condictio ea præ intelligenda ſemper, ſi bonum, ſi ſaluti vel noſtræ, vel aliorum conducens. Subeat Chriſtianorum mentem pudor eximius, dum nimia futurorum anhelant cupidine & prænoſcendi magis quàm propriæ ſalutis æſtuant ſiti, quando Iamblichus ipſe vana religione plurimum hallucinatus cenſuerit deos ſuos occulere futura, tùm cùm virrus exercenda eſſet, ad idq; conferret ignoratio futurorum, vt animus inde melior euaderet. Si verò nihil intereſſet expediret autē vt animus præſentiret pro ſalute, pro reditu ad ſublimia, tum vaticinium animis inſeri: Si hoc ille vidit in tenebris, in luce ipſi non videbimns? & ſalutem noſtram & Dei gloriam in primis non præponemus, quibus & cognitio omnis & præcognitio deſeruire debet, quod ſi nequeat apprehendere quiſpiam ex ſe, ex eis accipiat, quos benignitate ſua elegerit Deus vt hominibus conſultant dubijs in rebus & magnis de quibus alioquin aut omnino nō erudiri, aut ità exactè atq; perfectè & particularitet poſſumus, quanquàm ſacrileginm minimè putaremus, ſi quiſpiā humiliter id à Deo peteret ſibi fieri eis quas memorauimus condictionibus, ac dum vrgens eſſet neceſſitas, nec adeſſet qui diuinis reuelationibus illuſtraretur. Sed quoniam de particularibus non eſt ſcientia, qualia ſunt humana opera: ideò vniuerſalibus huiuſce condictionibus poſitis receptui canamus, cùm item commodè ſciri non poſſit, quinam ſint diuinis hauriendis afflatibus idonei, quibus nos ipſos videlicet concredamus, idcircò ad dubiarum reuelationum regulas deſcendamus.

DE PRÆNOTIONIBVS DISCERNENDIS,

LIBER IX.

Cap. I.

QVOD DIFFICILE SIT DISCERNICVLVM PRÆNOTIONUM, quod tamen regulis quibuſdam iuuari queat.

OMNIFARIIS rerum prænotionibus octo Iam ſuperiorum librorũ decurſu, Deo ferẽte opem, vtcunq; tractatis, ſequẽs eſt vt de diſcernendis illis diſſeramus: Ita noſtra pollicitatio, & ordo etiam voluminis efflagitant rem equidem arduam: Quippe cum omni in re, de qua agitur, difficile ſit iudicium, in hac maximè vel difficilimum exiſtimabitur, non tàm propter rerum de quibus egimus affinitatem communionemq́ue quàm propter obtuſam humani intellectus ſuapte natura aciem ad pernoſcenda diuina, ad hæc propria cuiuſq; affectio, & rerum terrenarum amor magnoperè impediunt. Communicant autem ſæpenumerò cum diuinis prænotionibus naturales, cum ſuperſtitioſis curioſæ: ex quibus non mixtio iam diſſultet atq; confuſio, verùm noſtri potiùs oculi mentalis inter diſcernendum hallucinatio: Nam vt mittam quòd ſupra naturã proximè ſtat, & quaſi illi incubat gratia, quòd ex curioſitate in ſuperſtitionem abitur, quòd ſe religionem eſſe ſuperſtitio mentitur, & quod cuiuſcunq; ſupremi gradus infima cum ſupremo ex imis communicant: hac in re illud præcipuè aduertendum quòd noſter intellectus, cùm intellectilium ſubſtantiarum Infimus & ſit, & habeatur, angelicis ſubſtantijs ſine intermedio ſubſtat, proximè, ſcilicet, illis (vt ſic dixerim) iunctus & quodammodo contiguus, vti etiam Angelis, Archangeli, principatus, & reliqui diuinæ hierarchiæ chori ſuperſtant. Quapropter cùm noſtra anima parùm ab Angelis diminuta ſit, à ſe quandoq; * extimare etiã poteſt percepiſſe quod alioqui Angeli reuelaſſent, & econtrà percepiſſe ab Angelis quod ipſamet ex ſe ipſa finxiſſet, vel ſomno præpedita, vel nimio amore obcæcata, vel ardentioribus odijs affecta, vel corporalibus morbis hallucinata. Quapropter regulas perueſtigare atq; cõſtituere, ſi fieri poſſet, oporteret, quibus, ſcilicet, à diuinis humana & naturalia, à curioſis ſuperſtitioſa, & hæc quoq; ab illis, & ab alterutris alteræ ſecernantur: hoc autem pacto voti compotes commodiùs fiemus, ſi res & obiecta ipſa à quibus trahi eæ regulæ debeant, & quænam ſint & qualia conſideremus, eoq́; diligentiùs id obire officij debemus, cùm diſcrimen ſit non mediocre, aut falſa approbare pro veris, aut pro falſis vera reijcere & improbare, niſi in eis conſiderandis perpendendisq́; duce vtemur prudentia, quæ ijs in rebus tanti eriam facta eſt ab ipſa gentilitate, vt quanquàm falſa religione ducerentur, curarent nihilominus ne deciperentur, & habendum inprimis delectum iudicarent: Nam & apud Ciceronem periculum ſcribitur eſſe, ne aut neglectis ijs, quæ ad diuinationem pertinent, impiæ fraudi, aut ſuſceptis anili ſuperſtitioni locus detur: & Philoſtratus affirmat lucrum eſſe neque omnibus auditis habere fidem, nec omnia rurſus aſpernari: quantò id magis nobis curandum, quos vera inſtruit religio, vt probemus ſpiritus, vtrum ex Deo ſint, ſathana in angelũ ſe lucis transfigurante. Perpendenda igitur reuelantis conditio, ipſa quoque alia ex parte reuelatio eiusq́ue natura perpendenda, quibus, ſcilicet, proprietatibus polleat, & hoc ſi in alijs reuelationes ſuſcipiantur. Si verò in nobis ipſis deſuper exceptæ fuerint, tùm affectiones propriæ & ipſæ pariter reuelationis proprietates diligenter examinandæ, ijs omnibus ea quæ reuelantur, dignoſcere, & internoſcere datur, ſed exactiùs Dei dono illo quod ab Apoſtolo, ſpirituum diſcretio nuncupatum eſt, de quo agendum in vltimo capite, aliæ priùs regulæ quæ & ipſæ ad probarionem ſpirituum pertinent, diſcutiendæ & veſtigandæ ſunt. In eo igitur homine qui nobis patefaciat futurorum abſtruſa, extrinſecùs in eo quæpiam, intrinſecùs nonnulla, conſideranda erunt: nam &

* æſtimare

vita, & mores exactè rimandi, quantum extrinſecùs liceat: dein quæ patiatur intrinſecùs, dum ſuperna percipit diſquirendum percunctandumque ab illo eſt. Reuelatio verò quænam ſit, primo inſpiciendum, poſtea hoc pacto examinanda, ſi conſtans, ſi Sacris literis conſona, ſi ad bonum conducens: Si verò nos ſumus qui diuina patimur, tum ea ipſa quæ priùs in reuelatione diximus examinanda, ſcrutabimur: demùm & mores proprij, & affectio & reuelationis, non modò natura, ſed modus in conſiderationem cadat neceſſe eſt. Demùm an lumen ipſum propheticum adſit abſitve, perpendendum fuerit, quibus de rebus, quanquam ſecundo libro plura differuimus particularia, hic nonnulla, quo ad diſcerniculum ſpectat, promenda ſunt.

CAP. II.

QVAE IN EO HOMINE CONSIDERANDA, QVI prænotiones ſuas vti diuinas manifeſtat.

PRimò is qui ſe prænoſcere dicit, conſiderandus eſt, quando ex hominum impoſturis fieri poteſt, vt prænotiones prædictionesque appareant, quæ non ſunt, ſed vel ſycophantorum ludibria, vel ſtultorum deliria: poſſunt enim aſtu diſſimulato, quod ordinario alioqui noſcēdi more iam factum didicerint, quaſi illud pernouerint oſtentare, poſſunt & inſani ſua ſomnia, ſua viſa, pro reuelationibus præbere credenda. In hoc vno etiam decepti à ſemet, vel ab nigro humore, præter debitum occupati: nam qui nimia macie confecti, & cholera nigra laborant, quandoque videre ſibi videntur inaniter, & qui ſenio quoque macerati, ad extremam decrepitam peruenerunt, niſi multa ſanctitatis indicia præceſſerint, ne delirent maximè formidandum. Apud Gentes hæc quoque formido fuit, vt in Marone deprehendimus, qui Turnum ſic introducit reſpondentem furiæ, formam Chalybis anus indutæ:

Sed te victa ſitu veriq; effœta ſenectus,
O mater curis ne quicquam exercet, & arma,
Regum inter falſa vatem formidine ludit.

Plurimum & in primis reuelantis hominis condictio penſitanda, Euangelicis hoc & Apoſtolicis præceptis admonemur: Attendite (inquit Euangelica doctrina) *à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces*: ſcribitur item: *probate ſpiritus, vtrum ex Deo ſint*: Et iterum: *Venient* (ait Dominus) *multi in nomine meo dicentes: Ego ſum Chriſtus.* Et Apoſtolus cauendum nobis præcipit, ne decipiamur. Et in veteri quoq; Teſtamento monemur: Ne falſis prophetis, etiam ſi vera quandoq; dicerent, fides haberetur. Sed & Paulus quoq; Apoſtolus ait: *Prophetias nolite ſpernere: Omnia probate, quod bonum eſt, tenete.* Ante omnia igitur, vt mihi quidem videtur, perſpiciendum, vniúsne Dei cultor ſit ille qui prædicit & catholicæ Eccleſiæ alumnus, nulla hæreſis tabe maculatus, exin penſandum, an cum fide quā profitetur, vita concordet, ne, ſcilicet, agni pelle prætenſa, inexhauſtæ famis lupus inſidietur. Si primum deeſt, & dęmonum cultu mancipatus fuerit, qui prænouit abrogāda illi credulitas, vel & dæmoni ipſi, cuius afflatu prænoſcere cultores ſuos conſentaneum eſt, eæq; inter prænotiones ſuperſtitioſas reponendæ, quales ſuprà in Brachmanis, Apollonio, alijs fuiſſe docuimus. Sic & Heſiodi Muſarum apparitio exiſtimanda fortaſſe dum ad montem Helicona gregem egiſſet: Vnde ſeu id finxit antiquitas, ſeu dęmonum nympharum ſpecie illa vis fuerit Aſcræo illi paſtori poëticam inſinuatam ferunt. Sic Ennius dum aquā potaſſet fontis Hippocrenes, ſomniaſſe ſcribit, ſe Homeri animam hauſiſſe, & exin carmina ceciniſſe, quæ certè Meletæas chartas minimè redolēt, potuit ſibi videri, ſed falsò: Sic & Minoëm fabulati ſunt à Ioue edoctū, Lycurgo leges ab Apolline datas: ſic Meleſagoram Eleuſinium à Nymphis edoctū Athenienſes diffamârunt, & Romani ſua illa cum Egeria nympha Numæ colloquia decantârunt: Sic & Epimenides ille Cretenſis fertur longo quodam eruditus ſomnio: Sic Hermotinius Clacomenius, cuius animam relicto corpore errare ſolitam dixerunt, vagamque è longinquo multa nunciare: Sic & Proconeſius Ariſtæus, cuius animam exire corpus corui effigie autumabant, quos ante Homerum cum multis alijs ſcriptoribus floruiſſe putauit Tatianus, nec diſſenſit Euſebius, quanquam alij aliter. Sic Socrati, vt

Plato

Plato in eius Apologia voluit, aſtabat dæmon, cuius voce ad nil vnquàm agendũ impulſus à multis verò coërcitus eſt, & præſertim à fuga mortis, quod etiã in altera Socratis eiuſdem Apologia Hermogenis apud Xenophontem teſtatur auctoritas, qui prodit Socratem dixiſſe meditanti defenſionem ſibi dæmonium aduerſatum: de quo dæmone Apuleius librum ſcripſit, quem de Socratis Deo nuncupauit: & licet apud omnes ferè Platonicos dæmonum ſit, deorumq; diſtinctio, Amelius tamen putauit dæmones erraticos eſſe Deos, cui Proclus in commentarijs in primum Platonis Alcibiadem refragatur, quanquàm & ille quoq; deliret. Talium igitur prædictiones abijciendæ & eorum qui noſtra tempeſtate ſe dæmonibus mancipant: Idololatris ſimiles, & hac in parte peiores quod ſuſceptæ legis deſertores ſunt, & vni Deo palàm aduerſi: quem illorum multi in participatum cultus admittebant, quod ſi fictilia iſti non colunt, venerantur tamen dæmones ſublimes alioqui creaturas, ſed praua ex voluntatẽ deterrimas, & in Deum, quibus poſſunt viribus, bellantes: fortè nec deſunt qui colant adhuc idola, qui etiam cœleſtia corpora Dei honore ſupplices adorent. Scribit Pius ſecundus, Pontifex Maximus, ſuo in libro qui Aſia inſcribitur: Pontificatus ſui tempeſtate, à cuius fine iam ſeptem & triginta circiter fluxêre anni, repertum iuuenem qui Solem coleret, in hunc antẽ errorem vehementioribus Aſtrologiæ cultoribus ruina timenda eſt. Audiui quoq; in remotis illis & inſulis & terris incognitis olim, quæ Hiſpaniarum & Luſitaniæ regum opera nuper inuentę ſunt, fuiſſe Gentes multas idololatriæ deditas. Cauendũ itaq; ne huiuſmodi oracula aut ſciſcitemur, aut ſuſcipiamus:

Oblata attollunt (inquit ille) *vanos oracula faſtus:*
Et ſemper tacita ſortes ambage maligna.

Poſſunt enim ſępenumerò in facinus impellere cupiditatibus inflammatos, quemadmodũ veſana ſpe Sibyllini vaticinij pellectos Lentulum & Cæthegum, ad perdendã patriam, cùm alij, tùm Portius Latro diſſeruit: his ergo conſideratis, ſi vnius Dei cultor qui prænoſcit & prædicit eſſe deprehendatur, videndum protinus, an catholicæ Eccleſiæ membrum ſit, ne exemplo Montani & Priſcillæ decipiant: Fingebant enim illi Prophetas ſe, & magno fuêre detrimento: nam præter alia docebant ſolui nuptias, & Montanus ſe Paracletum aſſeuerabat, & alia cum aſſectatoribus agebat, quæ probatis Prophetis aduerſabantur, vt Apollonius & Apollinaris probauêre, Hieronymo & Euſebio referentibus. Deinceps conſiderandi mores & vita, ſi fidei, qua ſe pollere fatentur, conueniant, ſi ſuperbia ſoleat efferri, ſi voluptate dilabi, quæ vitia in diuites graſſari ſolent, quare ſi diues fortaſſe fuerit, qui prænunciat, an vitijs huiuſmodi infeſtetur, inſpiciendum eſt, parte altera ſi pauper exquirendum, in quo & timenda auaritia, & ſubtilior etiam quàm in diuite ſuperbia. Pauperum autem duæ ſpecies quãtum ad præſens attinet negocium: nam & alij præter voluntatem pauperes ſunt, alij ex voluntate: in illis timenda auaritia, in his formidanda ſuperbia, & quidem deterior quò latentior, quæ de ſuo oppoſito, humilitate modeſtiáve quandoq; naſcitur, dum quis complacet ſibi de virtute nimis & ſupra ſe ambitioſè reflectitur. Primi generis homines antiqua Gentilitas quanquàm alijs mille falſorum deorum fallacijs apertè deluſa ſuſpectos habebat. Vnde illud à Iuuenale decantatum propter eos vates, qui lucrã ſequebantur:

Diuitibus reſponſa dabit Phryx augur, &c.

Et illud Actij, qui verbis aures diuitant alienas, ſuas vt auro locupletent domos: & de Iudæis quos fortè per id tempus recens illa ſub Tito captiuitas diſperſerat egeſtatẽ confectos, id quoq; pariter à Satyro vulgatum:

—atq; ære minuto:
Qualiacunq; volunt, Iudæi ſomnia vendunt:

Nam etſi fallerẽtur ſemper in cultu falſæ religionis, quam veram autumarẽt, veras tamen & iudicras apparitiones eſſe poſſe putabãt, vera & falſa per quietẽ viſa & ſimulachra oſtẽdi arbitrabantur, vnde apud Homerũ & Vergilium, fictæ illæ portæ, quarum eburnea illa falſis deputata ſomnijs, cornea veris, cuius natura peruia perſpicuaq;, ſicut illius ſolida & craſſa. Secũdi generis homines apud nos multũ cauẽdi cùm à ꝓpoſito deſciſcunt: nã quanquàm volentes paupertatẽ profeſſi ſunt, poſſunt nihilominus aliquando eã peroſi affectare diuitias, & ſua ſomnia, ſua viſa, quo honorẽtur magis & ſecretiùs theſauros accumulent principibus & populis venditare. Scribit Auguſtinus

ſe non expertũ peiores ijs qui in monaſterio defecerunt, ſicut nec meliores qui profecerũt. Eiuſmodi ſacerdotes prauos Gentilitas etiam notauit. Vnde veritus, vt puto, Demoſthenes à Philippo antiſtites Apollinis corruptos, ſcripſit Pythiã Philippicem, quare in illis voluptas & ambitio publica, in iſtis vtrumq;, ſed & affectatior & ſubtilior ſuperbia, occultiorq; libido, & demùm hypocriſis nocentior metuẽda eſt. Sciſcitandi amici, interrogandi familiares, obſeruanda vita diligentiſſimè, quantum datur & licet: nam tametſi quod ſecundo libro diximus, mali homines aliquãdo & vera, & magna prædicere poſſunt, vt in ſuperioribus, & in Balaam, & alijs vidimus, nihilominus rarò id euenit, ſyncerè nunquàm, hoc eſt, quin ex altera eius vel doctrina, vel moribus falſitas, aut error immiſceatur: quapropter fraus in iſtis metuenda ſemper.

His conſideratis, ingenium & iudicium prophetantis, alijs in muneribus quos fortè obierit, æqua lance penſandus, ſi recti iudicij fuerit, ſi prudenter habuerit ſe: nam qui nimis auidus, minusq; conſideratus & præceps aliqua in re eſt, ſiue ea ad concupiſcibilem, ſiue ad iraſcibilem pertineat, verendum ne ita in ijs quæ ad intellectum & diuina ſpectant, pariter ruat, & ex imprudentia prolapſus offendat. Hinc etiam æſtimanda quadantenus corporis temperatura, ſanitas, ſtudium, cùm & ægroti multi & ipſi phrenites, ac ob intentionem animi nimiam exorbitantes, vidiſſe quandoq; ſe putent & audiſſe, quæ nunquàm aut oculis, aut auribus hauſerunt, ex multiſarijs vehementioribusq; phantaſijs hallucinati. Igitur & quo animi eius feratur impetus, & ardenti, ne vel amore, vel odio maceratus fuerit, percunctandum, quãdo & in ijs etiam qui nouitio quodam feruore Deo famulantur ob fixas imagines rerum, quibus meditandis ad pietatem excitari cupiunt vana pro veris oſtendi poſſunt, & à dæmone, & à ſeipſis etiam illudi, eoq; potiſſimùm, cùm præter magiſtrorum dogmata habenas laxant, ſinente, ſcilicet, Deo, vt in poſterum cautiores euadant, vel vt piaculum eluant. Sententia eſt Antonij aduerſum nos diaboli poteſtatem dupliciter dari, vel ad pœnã ſi delinquimus, vel ad gloriam, ſi probamur. In ſomno verò potiſſimùm periculum ineſt, cùm ea quæ interdiu etiam vigiles frequenter cogitauerimus:

Tempore nocturno reddat amica quies: & in amatorijs præſertim rebus id euenit vt qui amant, ſibi ſomnia fingunt: quod quidem à ratione nõ abhorret, cùm nulla in noſtris animi affectio regnet impetuoſior amore, quamobrem eis qui feruentiori amoris impetu feruntur, etiã ad res nõ malas periculũ imminet, ne affectu nimio hallucinentur. Dum enim voluntas nimio plus propẽſa eſt, aberrare iudiciũ poteſt: modus autẽ ſeruandus, quando nihil aliud præter Deum ex toto corde, ex tota anima, & omnibus viribus noſtris amare præcipimur, quod quo pacto intelligendum eſt, alibi declaratum: Nec omittendum perſcrutari, qua de cauſa quis ſuas prænotiones inuulgat. Inde enim facilis via ad inueſtigandum leuitate ne an vtilitate, & hac quidem ſpiritali an temporali, ſua, an aliorum, an vtrorumq; magis moueatur. Quod ſi finis bonus videbitur prima fronte, non ob id tamen perſigendus, ſed de finibus ipſis habenda quæſtio, cùm non ſolùm apertum & proximum, ſed occultum atque longinquum inſpiciendum eſſe Ioannes Gerſon doceat, qui etiam hiſce de rebus ſæpe & ſalubriter ſcripſit. Attendamus item conuerſationem reuelantis, ſi communis, ſi priuata, ſi ſecreta, ſi publica, ſi in actiua, ſi in contemplatrici vita degit, ſi veſtimẽtis affectatis, & deuotionem prætendentibus nimiam vtatur: Si mas, ſi fœmina, ſi vaga & garrula, ſi ſtabilis & quieta (nam in pace factus eſt locus Dei) cuius ſpiritus, vt docent Sacræ literæ, non quieſcit niſi ſuper quietem & humilem, & trementem verba illius. Signum autem humilitatis inaffectata conuerſatio & communis, quanquàm in ſolitarijs, & habitu quoque & victu raris, Dei virtus inhabitet, vt in Helia, Ioanne Baptiſta, & Aegyptijs illis monachis ſanctiſſimis, Antonio, Paulo, Hilarione, cæteris communem tamen conuerſationem Chriſtus homo & Deus elegit, ad eiuſqne exemplum plurima monachorum turba, Baſilio & Benedicto patriarchis vitam duxit, & ſub Franciſco, Auguſtino, Dominico, ſancti & innumeri greges, maribus quoque quàm fœminis (ſi cætera ſint paria) ſynceriùs adſtipulandum: eas quippe ne publicè in Eccleſia docerent, vetuit Apoſtolus, ſed & prima parens verbis abuſa eſt, ad hæc rationis iudicium in hominibus potentius eſt & illuſionibus vanis pugnatiùs obſiſtens. Henricus ex Haſſia, & qui eum ſequitur, recentioribus prophetijs parum tribuit, & S. Brigitæ, S. quoque Catharinæ Senenſis, reuelationis minimi ducendas putauit. Multa in me-

diumi

dium ducta ſunt, quibus eius opinio confirmetur, tùm quod ea fieri potuerint quæ prædixerũt humana induſtria, lumine fidei confortata, tùm quod illudi potuêre, tum quia fœminę, quas docere vetârit Apoſtolus: tum quia (multa inquiunt) eorum ſuperuacua videntur, tùm alijs de cauſis, quas diſſolueremus fortaſſe in progreſſu diſputationis, ni alias in oppoſitum ipſi duxiſſent, & fieri idipſum diuina diſpenſatione potuiſſe non negent: verùm apud alios maioris id momenti quod eadem in recontraria protulêre: Nam illa Virginem Dei matrem ſine peccato originali conceptam aſſeruit, hæc cum peccato conceptam ſibi renelatum affirmauit, cuius etiam diſcordis reuelationis, Antoninus archiepiſcopus Florentinus meminit in ſumma ſua eo loco vbi de Virginis conceptione diſſerit. Sanè cùm hoc præteritum fuerit de quo affirmabat vna, negabat altera, verum vna ex parte, falſum ex alia ptolatum ſit neceſſe eſt, nec diſtingui aut ad concordiam facilè reuocari queunt prænunciata de præteritis euentis, quemadmodum euenit in promendis fururis: nam & auditorum ruditas, & non impleta cõdictio, quæ ſæpenumerò vel à Prophetis expreſsè ſubnectitur, vel ex rei ipſius natura intelligitur, Prophetas ipſos excuſat, ſi quando non ita videtur impletum ad lineam quod prædixerunt.

Sic Bernhardus ille ſanctiſſimus, pariter & doctiſſimus, plurimis olim laceſſitus calumnijs, quod eius hortatu ad regiones Chriſtianorum in Oriente recuperandas, & à Maomethenſium manibus vindicandas ductus exercitus fuerat, enius pars fame cõſumpta, pars icta gladio, & incommodis multis affecta, reijcit in murmuratores calumniam, quos propter iniquitates ſuas, nec ſeruata Dei iuſſa perijſſe confirmat, ſecundo in libro ſuo de Conſideratione ad Eugenium Papam, docens promiſſiones Dei, iuſtitiæ Dei non præiudicare, & Moſis vtitur exemplo, qui populum Dei ex Aegypto educturus meliorem illi terram pollicitus eſt: Eduxit nec eductum tamen ob eorum ſcelera in terram quam promiſerat, introduxit: Sed & Iſraëliticas tribus aduerſum vnam Beniamin tribum, quæ ſcelus commiſerat, præliantem meminit, quæ primùm Dei nutu, mox iuſſu bellum inière, & vltores ſceleris ac plures Dei etiam auctoritate freti ſemel atq; iterum funduntur fuganturq;, à ſceleſtis & paucioribus, tertiò tamen monitis paruiſſe, atq; viciſſe, quæ ille fuſiùs, facundiùs & doctiùs explicat. In quibus aduertere vtiq; debemus, non ſemper intelligi reuelationes, etiam cùm liquidè indicantur: nam & tempus & condictioni explicara fuerint, occaſionem interpretibus aberrandi præſtare queunt: Sic iſtæ tribus victoriam cõſecuturæ erant, ſed tertio prælio, illi in terram promiſſionis ingreſſuri fuerant, niſi duræ ceruicis, & Deo rebelles fuiſſent: quæ autem abſolutè proferũtur, & ita explicantur omnino euentura, effectum ſuum ſine dubitatione conſequuntur, de quibus ſecundo libro ſatis diximus. Condictio igitur erat in cauſa, vt Bernhardi conſilium calumniarentur, non doctrina, non vita, non reuelationum diſcernendarum ruditas, non ſexus, non ſuperbia, cui maximè & vita & ſcriptis bellum indixit: qui enim ſuperbiæ delectatur operibus, dignus eſt illudi, qui, ſcilicet, iactanter, turpiterque ſe tollit in ſublime, qui & parte alia diſſimulata ſuperbia, ſuperbit elatiús. Ita multi decepti, iuſto Dei iudicio, quos in exemplum aliorum legimus falſis vatibus obligaſſe fidem: ſic & apud Eſaiam, vt quinto libro meminimus, ſuperba Babylon ab Aſtrologis decepta eſt, quæ niſi prauos mores admiſiſſet, non iacuiſſet prædæ, nec fallaciæ prædicentiam, qua de re in Stauroſticho ita me ceciniſſe recordor:

Sic ſeptemplicibus graſſatur perdita vinclis,
Bellua multorum capitum quibus impete ſæuo,
Deiectam legimus quondam Babylona ſuperbam:
Quam nec crudelis populaſſet milite Cyrus,
Nec centum crebrò nutaſſent ariete portæ:
Nec Geneſis falsè luſiſſet dogmate mendax:
Stellarum varijs intentus curſibus Augur:
Ni prius hoſtiles hauſiſſet perfida mores.

Ita enim eſt, ita profectò praui mores in cauſa ſunt, vt fides habeatur vanis prædictoribus, & præcipuè qui ſuperbia tument, decipiuntur: cognoſcuntur autẽ vel hac ratione nõ difficulter, ſi aliorũ ſpernunt cõſilia, ſi de quibuſcunq; erudiri ſe à Deo per reuelationes prǽſumũt. Nã & Moſes crebris Dei colloquijs prę alijs aſſuetus, quiq; de minutis etiam

tis etiam rebus ad populi gubernationem ſpectantibus ſupernis illuſtrationibus clarebat, Iethro alienigenæ viri conſilium ſumpſit nec ſpreuit, tanquàm ad oraculum relaturus, ſi ferendum renuendumq; eſſet. Sic Paulus qui ad tertium vſque cœlum raptus fuerat, humana ope, humano etiam conſilio eſt quandoque vſus. Scribit aduerſus Montanum & aſſeclas Apollonius apud Euſebium, oportere ex fratribus agnoſci, vel etiam probari Prophetam, ſubdens ſicut Dominus dicit: *quia arbor ex fructibus cognoſcitur*, ita Propheta probatur ex fructibus, præcipuum autem ego probati Prophetæ fructum, veritatem puto, non ſucatam, non adulteratam, ſed puram ac nitidam quam altiſſima gignat humilitas, quæ non meretur illudi, quæ non elata, non pertinax eſt, non inquieta, non garrula, non auri aut honorum ſitibunda, nec vani finis cupida, nec omnino ſapiens in oculis ſuis, ratione, auctoritate bonorum, doctorumq; virorum vtens. Porrò ſi tribulationibus vexatur, aut libenter patitur, aut certè deſperata non furit: vult enim Auguſtinus, vt aduerſitates amare non iubeamur, ſed tolerare. Hoc pacto ſi alijs Prophetis conſormes ſunt, dignoſcitur, quorum alij odio habiti, & vexati, alij quoque iniurijs affecti, alij etiam inani regum vel populorum ſuorum rabie trucidati. Sic impius ille Ieroboam Prophetis inſultauit: Sic Eſaias ſub Manaſſe rege ſerra diuiſus in partes: Hieremias à populo lapidibus interſectus: Amos fuſte transfixus: Ezechiel occiſus: Daniel leonibus in pabulum expoſitus: Helias, Heliſęus, alij ab Iezabel, ab Achabo, ab alijs perſecutiones paſſi: & in Nouo teſtamento Dominus Ieſus caput omnium, cuius membra ſumus, acerrimè vexatus eſt & crucifixus, cuius præcurſor Ioannes plus quàm propheta capite truncatus, ſic Paulo caput abſciſſum, Petro crucis calix epotus: ſic & alij penè innumeri, qui præter alia in ſe diuinitùs collata dona, diuinas etiam reuelationes hauſerunt: demùm ſi verax qui prænoſcit prædicitque perquirendum: Nam qui delectatur mendacijs, non Chriſto, qui veritas eſt, ſed diabolo mendacij parenti conſormatur: quare ſi quandoque prædicta alicuius mentiuntur, etiam ſi quæpiam vera ſunt, quæcunque effatur, aut falſa, aut de falſitate ſuſpecta protinùs habeamus: & præſertim (vt diximus) ſi fœmina fuerit quæ prædicit, quæ minus ratione pollet, vt Ariſtoteles cùm alibi, tùm in politicis voluiſſe videtur: Quamobrem minus etiam apta ad diſcernendum: Sed & humidioris naturæ cùm ſit, fluunt rerum ſpecies impenſiùs, anxiæ præterea fœminæ, & voti cupidæ plerunq; ſunt; quibus de rebus crebriores illis reuelationes fieri dicuntur, & hallucinationes quandoq; ſequuntur credulæ: item multùm & phantaſiæ imbecillioris, cuius fatigatione falli facilè queunt, quæ omnia in vniuerſum illis tribuuntur, tametſi multæ viris plurimis prudentia, & iudicio quandoq; præſtent.

Hæc extrinſecùs perſcrutari nobis datum: Intrinſecùs autem, ſi facultas conceditur perquirendum. Veteranúſne an Tyro in hac ipſa militia ſit, qui prædicit deceptúſne vnquàm fuerit, an vt deciperetur tentatus dæmone ſe transfigurante in angelũ lucis: Illud quoq; ſi ingi obſeruatione deprehenderit eius præſenſa præviſaq; euentum ſortita: rectum enim, vt Ariſtoteles docet, ſui pariter & obliqui eſt iudex: quare ſi effectũ fuerint nacta, quæ longo tempore præuidit, quo pacto illa reuelata ſint memoria cõſeruans, cum alijsq; conferens quandam ceu artem colligit diſcernendi veras à falſis, à ſupernaturalibus naturalia, à ſuperſtitioſis & curioſis diuina, cùm id quod reuelationes veras comitetur experimentis didicerit. Si verò nunquàm ſe deluſionibus tẽtatum dixerit, & nouitiũ in percipiẽdis viſis affirmauerit, ſuſpectus haberi debet, ne tùm maximè deludatur: quẽ enim non aggreditur dæmon? & quis nautę vix initiato ſe cõmittat in fluctibus? viri illi quos diuini claritas luminis perluſtrabat, dæmonum tentationibus ſæpenumerò vexati infeſtatiq; fuerunt: Antonium dico, Martinum, Franciſcum, Benedictum, alioſq; cõplures. Conandũ item, vt ſi fieri queat ad id eo examine deueniatur, quo noſcere poſſimus, prophetico eo lumine illuſtretur nec ne: Nã ſi primum aderit credulitatis fieri acceſſio poterit, ſi aberit, nil opinione & quidẽ tenui ducamur impenſiùs: quam equidem diſtinctionem quoquomodo ſubſignatam, cùm apud Platonem, vt quarto libro monſtrauimus, videre poſſumus, tùm apud Proclum eius enarratorẽ in primum Alcibiadẽ: vaticinatorẽ enim diſtinxit à vate, quando hunc ſcientia, illum opinione duci putauit. Percunctãdum item ſi dum viſis exceptis, ad diuinorum amorem, & terrenorum cõtemptum excitetur: Si pacem animi & quietem nanciſcitur: Diuini enim ſpiritus excepti proprietas, vt à terrenis & temporarijs auo-

cet ani-

cet animum, & ad cœleſtia æternaque incendat, paceque & quiete perfundat, quam mundus dare non poteſt. Illud autem conſideratione dignum, alium in antiquis, alium in recentioribus prophetis modum obſeruandum: eorum enim vita & virtutes in primis ſpectandæ, ſicuti & in exordijs poſitarum legum, non tàm quid traderetur, quàm quis traderet, examinãdum fuit, quemadmodum in principio noſtrorũ Theorematum de fide nos dixiſſe meminimus: In iſtis verò poſt confirmatum canonem, quid tradatur magis quàm quis tradat, conſiderandum: cùm enim priſcis illis temporibus, vt probati iam prophetæ vt vnius Dei cultores recepti fuiſſent, etiam ſi quæ viderentur extranea operabantur, vt qui ſe percuti iuſſit in maxillam, vt Ezechiel muro perfracto, vt Hieremias lumbari putrefacto, ſi hæc, inquam, facerent quæ viderentur extranea: æqui tamen bonique conſulebant auditores pij: Iunioribus autem & qui noſtra tempeſtate prædicunt, non ſtatim acquieſcendum: Siquidem operæpretium eſt attentè perſpicere quàm prioribus conſonent, quàm declarent vetera, quàm neceſſaria, quàm vtilia, quàm bona ſuadeant.

CAP. III.

QVO PACTO IPSA VISIO ET REVElatio conſideranda.

ITaq; ipſa reuelatio perpendenda, quam ſuperioribus libris diximus multis fieri modis poſſe, per ſpiritales ſubſtantias in aſſumptis corporibus apparentes, loquentes, docentes multifariam, in ſomno & in vigilia per voces quoq; auribus hauſtas: formatas quidem ab illis quanquàm non apparentibus, ex vocibus item in imaginatione ipſa eorundem ſpirituum miniſterio facricatis, nullo vſu exterioris ſenſus adhibito: videri etiam poſſe imagines, vel carneis, vel imaginarijs oculis, ab eiſdem ſpiritibus oblatas & ſignificatrices rerum futurarum, in intellectu demùm euentuum notas ſæpenumerò illabi, ſine adminiculo ſenſuum, ſine ope phantaſmatum, quibus omnibus, vt vera cognoſcantur, vt à Deo manaſſe deprehendantur, affulgere lumen quoddam, quod propheticum dicitur: cuius beneficio clariſſimè extraque omnem controuerſiam à falſis vera, à diuiniſque atque angelicis & naturalia & ſuperſtitioſa dirimantur. Hoc ipſum lumen, de quo in ſuperioribus multa diximus, varia nomina ſortitum eſt: nam & per intimam inſpirationem & per internum ſaporem quandoque exprimitur, & per experimentalem aliquando dulcedinem, perque diuinam illuſtrationem, interdum per vtramque ſignificatur: per ſenſum quoque minus ſenſibilem: per abſconditum manna nonnunquàm patefactum eſt: per donum quoque diſcretionis ſpirituum manifeſtatum. Ita ex Sacris literis: ita ex Theologis, qui non ſolùm doctrina, ſed experimentis id didicêre, multifariam declaratum eſt, pro vt quiſq; (quod intelligebat) aliquo verbo poſſe ſignificantiùs exprimi cogitauit: de quibus etiam in ſequentibus diſſerendum. Verùm philoſophis, nec Theologis hominibus admiratio fortè ſuberit, quomodo per lumen iſtud tàm lucidè cernere notas rerum prophetæ queant, quos ne quærantur in re ferè ſimili admonebo, dari, ſcilicet, apud eos cognitionem clariorẽ ea quę demonſtrationis appellatur: nã principia illa & profata, & dignitates, demonſtratæ cõcluſionis notitiã præcellunt, quod planũ incontrouerſumq; eſt in Ariſtotelica doctrina: In Platonica verò tàm apertum eſt, quàm quod maximè: Nam & apud Iamblichum legimus tactum quempiam diuinitatis dari qui notitiæ præſtet, vt mittam lucidam illam ſcientiam, qua etiam vulgus participat omni ratiocinatione illuſtriorem: cuiuis enim dè medio compertum, nec vllo quidem diſcurſu, ſe nullo pacto dormire dum vigilat: id enim quodam ceu tactu & experimentali cognitione cõſequitur, cui nulla inuenta, nullus omnino ſyllogiſmus potis eſt refragari. Sic & lumini illi nulla queunt argumenta, vel ignorantiæ tenebras, vel crepuſcula opinionis inferre. Itaq; dũ reuelatio ſe offert examinãda, conſiderandũ eſt primò quæ'nam ſit ſomnoria, ne, vt Varronis vtamur verbo, an vigil: hęc illi præpõderat ſi lumen abſit, ſi adeſt, tantundẽ ea roboris obtinet. Diſcutiuntur enim omnes dubitationũ tenebræ præpotenti illo diuinæ lucis radio, & vniuerſa concurſantium phantaſmatum nubila pelluntur. Quod ſi apparuerit perſona nuncians monénsve ſiue angelũ ſe, ſiue defuncti hominis animam dicat, non

ſtatim

ſtatim aſſentiendum: nam & eum,& quæ'nam loquatur plè diligenterq; ſerutari conuenit:Fieri enim poteſt vt angelus ſathanæ,pro vero angelo ab improuidis colatur,& quandoq; pro Chriſto:Quare dum ſanctiſſimo illo Martino ſe quondam offerret dæmon Chriſti figuram prætendere ſatagens vt falleret, Chriſtum, inquit, non vſum eſſe aureis illis quæ præferebat ornamentis, qua ſoliditate conſtantiaq; animi victus abſceſſit: Simili ferè modo, & Franciſcus beatiſſimus & alij apparentem ſub Chriſti ſpecie dæmonem pepulerunt. Alius dum transfigurato in Chriſtum dæmone illudendũ ſe metueret,clauſis oculis reſpondit:Satis mihi,ſi Chriſtum in cœlis videro:alius eundem fugauit dicẽs:vide ad quem mittaris: neq; enim is ſum, qui Chriſtum videre merear. Si hoc pacto fieret,non tot noſtra tempeſtate illuſiones magno cum detrimento ſentirentur: Fugandas eas pia humilitate, non imprudenti cupiditate recipiendas, cùm alij aſſeruẽte, tùm ipſe Gerſon monens cum Petro dicendum eſſe: *Exi à me Domine,quia peccator ſum.* Nã ſi à Deo oblata viſio fuerit, cùm humilibus ille ſe exhibeat, quanquàm renuas, non recedet, ſed vel tùm perfunderis lumine, quo certior fies vel redierit, cumulatiùs tibi profuturus, & te pro humilitate, ad ampliores fortaſſe viſiones exaltaturus, qui humilitatis virtute,ſcilicet, ſupra te ſapere poſthabueris, nec ambitioſa curioſitate fluctuaueris:quòd ſi id nolueris,condictionem ſaltem adhibe,& te deludi poſſe cogita,priuſquam admittas,aut refellas quod nunciatur. Memini in oppido meæ ſuppoſito ditioni, fœminam quandam laudatiſſimæ conuerſationis ſacerdoti,cui de contractis noxis confitebatur,præter confeſſionem pateſeciſſe, à Chriſto ſe diebus penè ſingulis viſitari, qui ea forma videbatur quaſi duodecim eſſet annorum, eximiàm præſeferens pulchritudinem & ornatum: nam & illuſtri veſte, & redimiculo frontis inſignem apparere, in qua rubra crux & inſtar pyropi fulgida radiaret, alioqui ſæpenumerò, monere eam ſolitum, & ad propoſitum cœptæ religionis hortari: Retulit ad me ſacerdos ille, hinc plurimùm demiratus: hinc ſubueritus fraudem diſſimulari, inuaſit me ſtarim, nec ab re ſuſpicio, angelum eum eſſe ſathanæ, recordatus ornamentorum illorum,quæ veluti poſitus in cruce,Martino antiſtiti ſanctiſſimo, quaſi eſcam ſub hamo prætulerat, & ab eo redargutus abſceſſerat,recordatos dæmones ipſos angelos Dei ſe mentientes, Antonij ſtudium laudaſſe, miratos perſeuerantiam futura præmia pollicitos, eoſque demùm crucis ſigno, & deuota fide & ſpiritali lætitia iugiq; Dei recordatione,quibus ille præcipuis vtebatur armis effugatos, nihilominus percunctatus ſum de fœminæ humilitate, de tempore quo ſe Chriſti cultui mancipauerat: Reſpondit humilem videri,tres tantùm annos Chriſto ſeruiſſe,ſed neque eximiè,adeò vt eximijs iſtis priuilegijs apta ſibi videretur.Dixi,opinari me illuſionem eſſe: poſt paucas hebdomodas retulit puerum illum,ita enim videbatur, minutula quædam & parui momenti retuliſſe, conatum prætereà omnem dubitationem ab ea tollere,& inſinuari ſe, vt ſignum crucis imprimeretur in vertice,ob hæc mea mihi opiniò firmata eſt, tandemq; ex opinione certior factus agnoui dæmonẽ eſſe, cùm mendacium dixiſſe ſacerdos ille comperetit: Prædixit enim futura quæpiã tempusq; præfixit,prætetijt tempus,nec res euenit. A Chriſto autem qui ipſa veritas eſt,nil magis alienum quàm mendacium repetitur.

Poſſem & alia multa recenſere prædicta,euentu ſuo fruſtrata,nõ modò ex antiquis prophetis Baal, nec ſolùm ex ijs qui proximi noſtro ſeculo fuerunt, quorũ aliqua Ioannes Gerſon enarrat,ſed meo quoq; tẽpore multa obſeruaui:nam & qui alios,& qui ſeipſos quoq; deceperunt vidi,cùm à dæmone,tùm à ſeipſis(vt puto)ludificari: quanquàm & veros etiam prædictores expertus ſum, quorũ prænotiones plæraſq; ab humana, & vt puto, dæmonica cognitione remotas, cũ ipſo rerũ euentu ad lineam quadraſſe comperi. Noui hominem ob nimiam credulitatem aliquibus obſtrictam,quos veros Prophetas autumabat, minimam autem eis, qui illis ipſis aduerſabãtur, pœnas dediſſe nonnullas: ita enim factum vt percunctantem illum in aliquibus permiſerit Dominus, & illudi & flagellari, quo erudiretur in poſterum, ne poſthaberet probare ſpiritus vtrum ex Deo eſſent, quo minus dæmonicis illuſionibus inconſultò acquieſceret,& ne curioſior eſſet & elatior in Deo, per Prophetas identidẽ ſciſcitãdo, néve circumferetur omni vẽto doctrinæ. Sed enim reuelationi quoq; ipſi proſpiciendũ, ſi viſis alijs & reuelationibus confirmetur an infirmetur,quòd ſi diuerſę ſuper eadem re fuerint, & pluribus & quæ à probatioribus hominibus aſſeuerantur, aquieſcendum:

maximè

Digitized by Google

maximè ſi ei diuina eloquia & humana ratio conſentiat, de quibus ſequenti capite diſſeremus: penſanda itaque multa ſunt, & illud in primis ſi conſtans ipſa reuelatio fuerit, ſi Sacris conſona libris, ſi ad honorem Dei & hominum ſalutem pertinet, ſi non abhorrens ab eis viſis, & ab eo ſcribendi loquendíque modo, quæ ſanctis hominibus ab Eccleſia probatis attribuuntur, ſi ſimilitudinem gerat cum eis de quibus non dubitamus. Sed neque prorſus inſolitæ viſioni aſſentiendum diſſendiendúmve, potiùs in neutram declinandum partem, & in tempus examen differendum: Iacob enim dum de ſomno Ioſephi filij ſermo haberetur, cui multa inuidebantur à fratribus, non ſtatim ſententiam tulit. Pater autem, inquit Scriptura, rem tacitus conſiderabat, & ſtellam illam ex Iacob ortam, id eſt, Mariam virginem Chriſti matrem cœlorúmque reginam, dum ab Gabriele angelo ſalutaretur, non actutùm aſſenſiſſe legimus, ſed cogitaſſe qualis eſſet iſta ſalutatio. Sanctus quoque Ambroſius iudicium præceps non habuit in reuelatione ſibi facta de corporibus martyrum Geruaſij atque Prothaſij: Ita & alij quorum & nomina, & merita ad præſens recenſere longum & operoſum eſſet, ſancti viri pariter effecêre. Ita magnus ille Antonius, cuius ſæpè mentionem habuimus, nec non libenter ſi opus fuerit habituri ſumus, faciendum monebat, præcipiebatq; inter alia ſuis auditoribus, cùm aliqua ſe illis offerret viſio, audacter requirendum, quiſnam ille eſſet, & vnde veniſſet, ac ſine mora ſi ſanctorum eſſet reuelatio ex angelica conſolatione timor verteretur in gaudium: ſi verò diaboli eſſet oblata tentatio fidelis animæ percunctationibus euaneſceret: Sic Naue filium auxiliatorem interrogando cognouiſſe, nec Danielem percunctantem latere potuiſſe inimicum: ita faciendum eſt nobis eorum exemplo cogitare, ſcilicet, quęnam viſio, & qualis etiam reuelatio ſit, ſi conſtans an nutabunda, ſi plena aut interſperſa vanis rebus, an magis grauis & fœcunda bonis: Si cum Prophetarum & Apoſtolorum viſis conuenit an euariat, ſi bonum ſuadet purum atque ſyncerum, an adumbrata veriùs boni ſpecie ineſcat ad malum, id multifariam dæmon efficit: nam & malum ſuadere poteſt, quod malum ex fine eſt, ex ſuo etiam genere malum habetur, & malum etiam, quia vetitum eſt, quo grauius videlicet pernicioſiúſque noceat: non enim (vt Auguſtinus inquit in libro de Vera Religione) ſimplex peccatum eſt, non ſolùm malum, ſed etiam vetitum admittere: Inſidiatur verò callidiùs & faciliùs imponit verſuto illo præſtigio dæmon cum diſſimulata malitia, quampiam boni prætendit vmbram, aut finis, aut alterius circumſtantiæ: Illud quoque circumſpiciendum non ſtatim verum eum haberi debere prophetam, qui id ipſum protulerit, quod alius etiam verus aſſeruerit: nam vt alias mittam cauſas, poteſt dæmon aliquando nouiſſe reuelationem, quæ ſancto cuipiam viro facta ſit, illiúſque ſenſum pſeudoprophetæ manifeſtare, quo & ſuus etiam quem afflat alioquin falſus propheta verus appareat, deinceps examinandum veráne omnia reuelatio contineat adúſque minimum: Quippe cùm in ſpiritu veritatis nulla ſit falſitas, in ſpiritu verò mendacij (vt Gerſon ait) mille ſunt quandoque veritates apertæ, vt in vnica latenti falſitate decipiat: hac de cauſa dæmoniacos Chriſtus, & Paulum Pythoniſſas, compeſcuiſſe, & à veritatis teſtimonio prohibuiſſe: deinde ſi ſupernæ præferat titulos ſapientiæ, quos Iacobus Apoſtolus recenſet, ea enim pudica eſt, pacifica, modeſta, ſuaſibilis, conſentiens bonis, miſericordia & bonorum operum plena, cuius abſq; ſimulatione iudicium eſt: Cæterùm & cogitãdum eſt, cùm multi dicantur, ſpiritus poſſe à quibuslibet viſiones ſpirari, q̃ quanquàm diuerſæ & ſint, & habeantur pro diuerſitate ſpirituũ, internoſcere tamẽ & iudicare non omninò facilè: Cùm enim præter Deũ qui ſpiritus eſt omniumq; ſpirituũ creator & corporum, Angelus etiam ſpiritus ſit, dæmon ſpiritus, humanus ſpiritus rationalis, humanꝰ ſpiritus animalis, vnum accipere quis pro alio poteſt, qui in dignoſcendo verſatus nõ ſit: quando & in faciliori etiã conſideratione ſæpenumerò nõ difficilè labimur, quippe cùm affectiones rationales animæ, ab animalibus eiuſdem quæ in phantaſia, ſcilicet, & ſenſu reponantur, ſecernere non omnibus in promptu ſit: patet & de conſenſu in vitiandum probè aliquando neſcitur, conſenſeritne ratio an magis ſenſus interior in iuſſu rationis aberrauerit. Mitto difficultatem inter ſuperiorem & inferiorem portionem ſpiritus humani: Quapropter ſi fieri poteſt, inueſtigandum quantum ad reuelationẽ pertinet vnde ſpiritus veniat, aut quò vadat, quod Nicodemo, quia id neſciebat Chriſtus Dominus ait: *Vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat*. Idipſum

Bernhardus quanquàm diuinis reuelationibus aſſuetus nunquàm ſciri datum ſibi affirmauit: hoc etiam ad donum diſcretionis ſpirituum pertinet, cui illud potiſſimùm peculiare dirigere hominem, ne aut in admittendo reuelationes noxias aut in renuendo vtiles deliret: fit enim quandoque vt niſi ſapor ille intimus aut diuinus radius illabatur in mentem, nec ratio nec experimenta ſint ſatis: Nam mitto quòd Zacharias Ioannis pater propterea quòd Angelo reuelanti non credidit, ſemeſtri linguæ vinculo pœnas luit. De illo quid ſentiendum? de illo, inquam, qui mandanti Prophetæ, vt ſe percuteret non acquieuit: vt Regum ſacra narrat hiſtoria: ob id enim quaſi facinus admiſiſſet. Idem Propheta qui dixerat: *In verbo Domini percute me:* ſubiunxit, *quia noluiſti obedire percutiet te leo, atque eo ipſo die leonis eſt violentia necatus:* Ratio enim ad id caligabat, quod ſtatim diuinus ille radius oſtendiſſet.

CAP. IIII.

DE DISCERNICVLO CONTRARIArum reuelationum.

SEd enim radius hic non datur omnibus, qui enim ſuſcipiunt, de quibus ſequenti capite agendum, eo vti ad certiſſimum diſcerniculum queunt: quibus verò deeſt, alia eſt opus diſcretionę ne decipiantur, & eò præſertim quòd ſuper eadem re contrarię ſæpenumerò viſiones prædictionesque habentur: prophetæ Baal numeroſi prædixerunt Achabo regi eundum illi in Ramoth Galaad aduerſus Syros felicem prælium pollicentem, ſinēte Deo vt ſpiritus mendax omnes deciperet. Micheas Dei veri Propheta primò illis (impietate regis ita exigente) conſentire viſus eſt, mox veri proferendi à rege adiuratus, fundendum fugandumq; illius exercitum prædixit: actutumq́, truſus eſt in carcerē, quoniam & regiæ voluntati, & prophetarum gregi fuerat aduerſatus: ſed Micheam verum, reliquos falſos probauit euentus: In ijs non difficile diſcerniculum, quoniam Dei teſtis vnus Myriadis dæmonum extra controuerſiam præferendus eſt: verùm aliquando euenire poſſet, vt qui dæmone ducuntur, vel ſimulando, vel diſſimulando fallant: Sed nec omnino clarum incontrouerſumq́; quiſpiam arbitraretur eſſe, quin diuerſa & contraria poſſent à bonis angelis reuelari, non qua illa ipſi à Deo haurirent, qui eſt ipſa veritas, ſed qua quiſque eorum ſua ducitur coniectura in rebus illis contingentibus, quæ ad ordinem & myſteria eccleſiaſtici decurſus pertinent: ſicuti in Daniele pater apud eos qui principem illum angelum præſidentem Perſis bonum fuiſſe aſſeuerant, qui tamen angelus angelo reuelanti Danieli viginti & vno diebus reſtiterit: Sed quàm totius ij ipſi qui inſtruuntur, certiores fiunt conſulto ab angelis Deo: nec putandum eſt bonos angelos reuelare poſſe contraria: Aliud enim coram Deo merita offerre contraria: ſic enim pugnam illam, ſeu prælium & reſiſtentiam ſacri doctores interpretantur, qui ſententiam Gregorij ſuſcepêre, arbitrantis principem illum Perſarum bonum eſſe, non malum: vt alij putâtunt: aliud, inquam, eſt quemque merita offerre, pro ſuo vel populo vel Propheta ſupplicante: aliud contraria pugnantiaque reuelare, cùm eorum qui contradicunt, verus alter ſit neceſſe eſt: In angelis autem bonis nec falſitas eſſe poteſt, nec mendacium, qui primæ, ſcilicet, veritati hæſerunt ab initio, eaque perfruuntur perpetua beatitudine ſtabiliti, cui falſitas ineſſe non poteſt. Periculum maius imminet dum qui Prophetæ creduntur, contraria proferunt, & ambigitur, cuínam ſit aſſentiendum. Grauiores tum & doctiores rudibus præferendi, dicerem ſanctiores, ſi ſanctitas hæc in terris extra controuerſiam poſſet agnoſci: Mares quoquę fœminis ob eam, quam ſuprà ſcripſimus, cauſam, quod ſi ambæ ſint fœminæ, & contradictorias reuelationes promant, vt de beata Brigita & Catharina diximus: Iam ſexus non in cauſa in quo pares, non vita & gloria alterius alteri præiudicat, vtræque & ſanctæ, vtræque beatæ in cœlis, & in terris ab Eccleſia honoratæ, non in experientia diſcernendi, vtręque diuinis reuelationibus aſſuetæ, vtręque de earum diſcerniculo ſcriptis mandauêre: quam ergo veritate illuſtratam, quam deluſam vel à dæmone, vel à ſeipſa dicemus: an fortè ad Theologos recurremus? qui diſcordes etiam ſunt, tametſi Catharinæ maior pars eorum qui probati ſunt, concordent. Brigitæ nunc ferè omnes qui religionibus addicti, difficillimum ſanè limpidam

cernere

cernere veritatem inter rationes, auctoritates, reuelationes alternè pugnantes, & aduerſas, quando etiam nec adhuc Eccleſiæ iudicium, aut hanc aut illam opinionē condemnauit: vtpote quorum nulla per ſeſe ad felicitatem perducat, & liberum ſit homini vtram maluerit deligere; tunc in cœlis veritatem noſcemus, & qui modò alteram opinantur, tunc alteram intuebuntur: Sic & de ſimilibus facere nobis in arbitrio eſt, cùm vtrinq; & placita, & rationes, & reuelationes huiuſcemodi offerant ſe: Maior numerus ſi cætera ſint paria, minori præferendus eſt. Cæterùm & in alijs diuinorum ſimilitudo eloquiorum imitatioq; ſanctorum, & rationis etiam humanæ conſenſus: Altera in lance dumtaxat poſitus præponderat, quare eis reuelationibus, quæ alioqui credendæ, quoniam & Sacris literis, & humanę rationi atque prudentiæ conueniunt, & doctis probatæ ſunt; ſi plurium accedat confirmatio prophetarum, & eorum qui ſpiritus diſcernere noſſe creduntur, ſine vlla dubitatione aſſentiendum, tametſi quæpiam in contrarium duci viderentur: nam ſunt adeò inſulſæ vel ex ſe quandoque, vel conditione proferentium, vel comparatione illarum quibus refragantur, vt eas confirment potiùs quàm infirment, & ſe vel à dæmone, vel à maleſano homine profectas prodant, nec aliquo pacto mirandum, ſi dæmon Chriſto, & veritati mendacium aduerſetur: Vnde veri ſemper prophetæ cum falſis bellârunt: Sic Micheæ non ſolùm, ſed Heliæ & alijs aduerſati ſunt prophetæ dæmonum. Sic & Delborá, & Olda, & Philippæ filiæ diuinæ propheti ſſæ: Sic Priſca, Maximilla, & aliæ dæmonicæ.

CAP. V.

QVEMADMODVM EXAMINARE CONSIDERAREque reuelationes ſuas debeat qui prænoſcit.

QVi verò ſuſcipit reuelationes diuinitùs; ea ipſa quæ in alijs conſideranda monſtrauimus, in ſe ipſo in primis cōſideret, in ſeipſo, inquam, & extrinſecùs & intrinſecùs; non ſolùm quò ad vitam & mores, ſed quò ad ipſam etiam reuelationis eſſentiam, & qualitates pertinet, ne tanto ſibi pernicioſiùs noceatur à dæmone, quantominus ſibi cautè proſpexerit, & ſuperos influxus, aut curioſiùs affectauerit; aut oblatos imprudentiùs admiſerit: præter hæc & alia quoq; penſanda, dum & ſibi non ſolùm, ſed alijs etiam detrimento eſſe poſſit qui temerarius fuerit. Illud autem non obliniſcatur examinare, quod apud Syrum Iſaac virum diuinis rebus inhiantē, & peritum rerum ſpiritalium legi, multas eſſe cauſas cur reuelationes præbeantur. Primùm generalis vtilitatis gratia dari eas cēſuit: dein propriæ conſolationis propriæq; adhortationis atque doctrinæ: tumque id ſubnectit vel ſimplicioribus illas Deum largire conſueſſe, & quibus nulla penitùs malitia dominatur, vel ijs qui ad ſummum ſanctitatis culmen peruenerūt, vel qui zelo Dei incenſi inflammatiq; ſunt, & ſeculo huic & humanæ quoq; conuerſationi, atq; ijs omnibus quæ videntur, nuncium remiſerunt. Sed & aliquandoq; euenire, ait, vt qui minus operantur, & minus laborant, eas percipiant magis, quoniam ei cui à viſibilibus humaniſq; rebus conſolatio eſt, minus à ſpiritalibus atq; inuiſibilibus viſitatur, & diuinum citat reſponſum, quod ſolitario cuipiam hac de re datum eſt, quærenti enim illi reuelationes dictum fuiſſe, refert: Eſt tibi ſatis colloquij & conſolationis humanæ. Alteri ab heremo ad epiſcopatum translato; & ſolita reuelationum ſolatia poſtulanti reſponſum fuiſſe ſcribit, nō epiſcopatus cauſa priorem gratiam receſſiſſe, ſed quoniam heremi habitatoribus condonari reuelationes ſolerent, nec decere vt quiſquā vtraq; polleat, ni aliquod eorum, quę ſuprà memorauimus, in cauſa ſit. Conuerſationem igitur tuam qui reuelationes ſuſcipis, diligenter examinato ne iudicieris, & vbi vel communem in ea vtilitatem, vel propriam exquiſitè non percipis, vel reijce, vel ad aliorum iudicium defer; quod nequaquàm refugere debes præcipuè ni magnoperè vel experimentis, vel doctrina polleas. Quare ni diuinarum rerum ſcientia aut diuturno vſu peritus fueris, nec ſacris eruditus literis qui occulta prænoſcis, peritos doctoſque in reuelationibus diſcernendis protinus conſulas, ij enim penſabunt in primis, ſi ſuperba curioſitate, quę te alioquin nimium tui amatorem pręteriret, ducaris in præceps: Si humilis fueris, enixè timabuntur, illi ſi carueris, hoc ſi tenueris, benè ſe habebit res: ſed parùm idoneus ſciſcitator fortaſſe eris ob minimam non aliarum

tantùm rerum, ſed tui ipſius cognitionem ſuperfluum autem amorem: nam & illud examinis dignum ducent, ſi hoc diuulges, vt conſularis, vt ſpiritali prouentu dites, alios ad honorem Dei, & vtilitatem Eccleſiæ: ob hæc Paulus, Antonins, alij, quanquam humilitatem ſeruarent, ipſi & alios docerent, proprias tamen gratias, & contemplationem ſuarum myſtica diuinasque reuelationes pateſecerunt: alioqnin tacendas, ni aut propria, quod diximus, aut publica vrgeret vtilitas, quæ illi aut quanta aut qualia cogitabunt atque decernent. Penſabunt & illud num tua illa alteri viſioni, reuelationiue aduerſetur, quæ Sacris mandata literis vel recens demiſſa cœlitùs, & euentu rei & nobilibus alijs ſignis veluti diuina à peritis Theologis confirmata ſit. Euenire ſiquidem nec difficulter poteſt, vt cùm difficile ſit, à diuinis dæmonica ſecernere, malignus Sathan bonis ſemper infeſtus, lucem veritatis, quam exſufflare nequit, obumbrare ſatagat, legitimis adulterina commiſcens, vt cùm reuelationes, ſcilicet, aduerſæ videantur, neſciatis ad quem pertinet, vtram deligat, alia relicta, vel quidnam ſibi ſaciundum, & quo pacto interpretandæ ſint, vt veræ ambæ credantur; qua pernicioſa fallacia tentatos etiam Gentiles, indicant varia dæmonum oracula ſibi ipſis aduerſa: Indicat & illud Vergilij:

— nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges pra ſe iactant reſponſa deorum,
Sat fatis Venerię datum, tetigêre quod arua,
Fertilis Auſonia Troës ſunt, & mea contra
Fata mihi ferro ſceleratam exeindere gentem.

Hæc, inquam, penſabunt, ſi aduerſa prioribus fuerint, quæ alioquin bona putentur, & finis quoque rationem habebunt, ſi ad mores videlicet, ad rempublicam, ad diuini cultus honorem, ipſa reuelatio pertineat, an magis iactabunda, nec aliud quicquam præter admirationem paritura: Si ſacris quoque ſermonibus conſona fuerit, examinabunt: Nec te periculo, vel contemptus, vel irriſus committent, prinſquam ad ſacras alias reuelationes conferant. Cyprianus martyr eo in libro, cuius aduerſus Aſtrologos fecimus mentionem, reuelationem ſibi factam, quod clerici fœminarum contubernio vti non deberent, teſtimonijs Scripturarum fultam reliquit: ne, vt ait, veluti ſomniator irrideretur, idem alij effecêre, quanquam aliquando ipſemet Cyprianus ſuas reuelationes ſicuti & alij, ſine teſtimonio prompſerint, quod probatos & expertos non dedecet: Sed ex te ſciſcitarentur illi, num carere velles reuelatione ipſa, modò in alios, vel in te id emolumenti afferretur: ſi alteri data fuiſſet, bonum enim & diuinæ ſignum illuſtrationis; ſi in eo te albo repoſueris, vt omni curioſitate reiecta, nihil niſi ſpiritale commodum cupias: teipſum præterea hac in parte non ignorato vt percipias, quinam motus animi reuelationem ipſam præceſſerint, qui comitentur, qui ſequantur, ſed & cogitationes priores veluti anteambulones animo perpendito, & poſteriores veluti aſſeclas examinato, quibus facilè deprehendas ipſius reuelationis conditiones, quemadmodum ex principis famulatu & inſignibus, non difficulter, quinam ſit ille, cognoſci datur. Triſtitia verò ſi reuelationem comitatur, nec recedit, ſed perſeuerat, etiam ſi primo gaudio perfuſus fuerit, dæmonicæ illuſionis titulum præſert, quod & dicturi ſumus in probatione ſpirituum: ſin lætitia & hilaritas poſt metum exoritur, & permanet creſcitque, diuinæ præſentiæ ſignum, & hauſtæ veritatis indicium eſt, hoc ipſum confirmant exempla, de Sacris literis accepta & antiquorum Theologorum, cùm experimenta, tùm dogmata: ſed tàm rationi humanæ id conſentaneum eſt, vt Gentes ipſæ putârint à diuinis idipſum reuelationibus proficiſci debere, & qui ſuſciperent, dinino quodam numine perfundi, ſicut fingit Maro, hoc ipſum accidiſſe Ariſtæo, dum cecinit:

Hac ait & liquidum ambroſia diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit, at illi,
Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor, &c.

Rectius multò, vt mihi videtur, quàm Homerus, & ſi (vt celebres noſtræ religionis doctores probant) Moſaicam ipſe in Aegypto doctrinam olfecerit. Hic enim poſt Palladis à Telemacho diſceſſum robur illi & audaciam additam cecinit, & paulò pòſt ſtupore eundem affectum prædicat, quod diuinæ apparitionis ſignum minimè duci-

mè ducitur, quin ex aduerſo ſtuporem, priùs timorémve, dein fiduciam & hilaritatem diuinæ viſiones ſecum afferunt, quem ordinem hoc in loco cæcus ille poëta alioquin multa videns, & penè Lynceus non aſpexit, canit enim: τῷ δ᾽ ἐν θυμῷ θηκέμενος καὶ θάρσος, & poſt paulùm: θάμβησεν κατὰ θυμὸν ὀΐσατο γὰρ θεὸν εἶναι. Citamus autem aliquando Philoſophorum Gentilium, & Poëtarum etiam vtriuſq; linguæ teſtimonia, vt noſtris hominibus pateat etiam ex alienis veritas ea, quam pro viribus aſſerere conamur, vtq; dignoſcatûr, ſi quid boni in eis legendis eruitur, id ipſum à Deo omnium bonorum fonte, & à Moſe, atque Prophetis, ſcriptoribus Gentium longè antiquioribus emanaſſe, quod illi ſæpenumerò figmentis inquinârunt.

Sed ad id reuertamur vnde diuertimus: dicebamus multa examinaturos qui periti ſunt diuinarum viſionum, illudque item illi magnopere nec ſemel rimabuntur, an dulcedine reuelationis propriæ tenearis, & doni ipſius cæco amore capiaris, minus quam decet in eum propenſus, qui largitur: Periculum enim ne hunc in modum hamo propriæ delectationis ineſcaris à dæmone, vt prudenter cautum eſt in dialogo beatæ Catharinæ Senenſis. Nec te lateat, quod & ſuprà de Achabo narratum, & quod in Ezechiele ſcriptum eſt quartodecimo capite, quod & conſultori, & conſulto noſcendum eſſet, ne iuxta ſuas immundicias conſultori detur reſponſum, néve propheta in ſui perniciem decipiatur. Caueat quoque ne vel inani mercedula pellectus, vel vano rumuſculo captatus, non ſolùm vana videat, ſed vana cogitet & memoria repetat, quæ Moſes, Ezechiel, Hieremias, alij contra prophetas falſos promulgârunt. Illud quoque ſpectato ſi promptus fueris, bonorum doctorumque virorum conſilijs acquieſcere, an magis pertinaci voluntate defendere quod habueris: dices fortè ſi lumen affulſerit, te non egere altero qui iudicet, cùm certior ſis eius beneficio quacunque ratione, quocunq; naturali lumine, etiam principiorum ſcientiæ: fateor quidem te extra omnem eſſe rei illius dubitationem, quæcunq; ea ſit, ſi pro ea noſcenda prænoſcendáve propherico illo fulgore perfuſus fueris. Sed & tu quoque iterum fateberis poſſe fieri vt decipiaris, putans te id habere quod non habes: Si minus ratione polles, & emotæ ſis mentis, ſi extremæ quoque affectus fueris. Noui enim plurimos alijs in rebus non mali iudicij, nec à vero abhorrentis, vna in re ſuprà quàm dici poſſit hallucinari, quid dicam an exoculari? putare ſe eſſe Pontificem, præeſſe alijs, cùm etiam ſubeſſet vix dum ſacris initiatus. Alium noui etiam literatum ſtudijs candidatum ex nimio odio putaſſe inimicam ſibi fœminam, flatu afficere aërem peſtilentia, vnde plurimi oppetierint. Quid? quòd vanum quendam prophetam in annalibus obſeruatum reperi, qui elapſo etiam tempore quo futurum quidpiam aſſeruerat, tanta mentis cæcitate ducebatur, vt nunquàm falſum dixiſſe fateri, nec minis, nec vexationibus voluerit, & iam centum & eò ampliùs anni fluxêre quo mendax apparuit: Ioannem de Rupe ſciſſa doctum alioqui theologum, legimus eò inſaniæ deuectum, vt quæpiam de futuris à ſemet affirmata, nec minis, nec carcere (quo à ſui ordinis miniſtro detinebatur) recantare voluerit, quin & impenſiùs ea ſemper aſſeuerauit, tandem ſpiritus mendax in ore illius inuentus eſt. In temporis enim conditione falluntur multi, quæ antiquis Prophetis Spiritu ſancto plenis non frequenter etiam patebat, hanc temporum conditionem & metam qui curioſiùs prædicere ſatagunt, ſæpenumerò delirant, & maximè cùm Antichriſti præſcribunt tempus. Nam Arnaldus Hiſpanus præter ea quæ à ſe de futuro Antichriſti aduentu coniectatus fuerat, reuelationem quampiam multarum atque magnarum rerum fœtam adducit, in libro de Myſterio cymbalorum & aduentu Antichriſti ad monachos Scalæ Dei, quæ centum annos præfixit euentibus: Præteriêre ducenti, nec impletam eſſe prænunciationem conſtat: Hanc magni fecit reuelationem Arnaldus, quoniam ab homine illiterato Latino edita ſtylo fuerat, ſed falluntur in reuelationibus falſis: Alij pernicioſiùs, vt qui in heremo quinquaginta annos cùm egiſſet, & ad omnium penè culmen virtutum cùm perueniſſet, illuſus à dæmone, & malè perſuaſus in puteum ſe præcipitauit, qui penè iam exanguis ab accurrentibus monachis ereptus, atque vt pœniteret monitus, in obſtinatione ſua mori maluit, quàm negare ſe angelico diuinoque præcepto id effeciſſe, quod aſtu ſcilicet dæmonum perpetrauerat: alteri ſuaſiſſe dæmonem, vt filium immolaret: alteri vt circumcideret ſe, Caſſianus narrat. Alius Ruffus nomine, officio epiſcopus, iuuenem quēdam in Hiſpania auctoritate ſignis comparata Heliam ſe profiten-

tem, mox Chriſtum aſſerentem adorauit, propter quod epiſcopatu cum deiectum Seuerus affirmat.

Signa autem ea quæ à Iudæis olim expetebantur, nunc etiam efflagitari ſolent, ab ijs quibus fides exigua: non ſatis firmum argumentum haberi debent propheticæ veritatis: nam ſæpè ſigna fallacia ſunt dæmonum opere patrata. Hoc verò bifariam contingit, dum aut ille palàm aſſiſtit inuocāti Mago qui ſe Prophetam mentitur, aut aſtutè callideq; malitia diſſimulata ingerit ſe, tàm illū ſcilicet quàm populos ludificans, ex ignoratione verò dęmonicæ poteſtatis pro veris miraculis ſæpè recipiuntur, quę pręſtigia ſunt, adulterinaq; oſtenta. Namq; totius creatæ naturæ operationes excellere, quæ miracula extra omnem prorſus controuerſiam ſunt, conſentaneum eſt, vel ex re ipſa quæ fit alioquin ſupra ipſius naturæ vim & facultatem, vel in faciendi modo, vt ea, ſcilicet, fiant, quæ aut momento, aut eis intermedijs quibus vel naturæ inferioris virtus, vel dæmoñ ea tanquàm inſtrumento vtens operari nequeant: ſanè in plæriſq; delusa Gentilitas diuina putauit, quæ ſupra vires duntaxat inanimatæ naturæ fiebant, in cote nouacula cæſa, in aqua geſtata cribro, in alijs plęriſq;. Sic & Platonici multi deluſi in dæmonum operibus, qualia apud Iamblichum leguntur demirantem multa, quæ malignorum ſpirituum ope fieri potuerunt, ea verò ab ijs patrari nullo pacto queunt quæ ſuprà (vt diximus) totius naturæ vim agunt, qui veri Dei freti potentia ſunt, ſi vel rem factam, vel modum & ordinem faciendi ſpectes: quòd ſi à noſtris interdum fiant, quæ dæmonicam potentiam exſuperare non videntur, tùm finis ipſe perſpiciendus, quo clarè ſacra ſecernuntur à prophanis. Sed & imaginaria (vt diximus) ludificatione ſæpè fallunt dæmones, vt in dubium propheticæ veritatis argumentum ex iſtiuſmodi apparentia deſumi nequeat. Adde quòd veterum Prophetarum, quanquàm alij miracula perpetrauerint, vt Helias, vt Heliſęus, alij tamen nullis eiuſmodi claruiſſe leguntur, vt Amos, vt Hieremias, vt ipſe Ioannes Baptiſta, *plus quàm Propheta*, qui veluti ſcriptum in Euangelio eſt, nullum ſignum fecit, quare paruam habent efficaciam eiuſmodi prodigia, plus ponderis ineſt in vita & in moribus. Atqui munus eſt, Dei veris Prophetis habere fidem, falſis abrogare credulitatem. Siquidem multi qui nec Amos, nec Zachariæ, nec Hieremiæ, dum in humanis degebant, obſtringebant fidem, periêre, quanquàm miraculis minimè coruſcârent, quanquàm ſacerdotes eos perſequerentur. Sed neq; ob miracula Heliæ, & Heliſæi perfidi crediderunt, nec Chriſto Domino, quicunq; eius videre miracula adhæſerunt, quin & plurimi perſecuti, & Iudas prodidit Apoſtolus, & factorum teſtis: Hinc deprehendere quoque poſſumus fidem eſſe donum diuinitùs conceſſum, quo, qui non obſtiterit Deo iugiter illuſtranti, particeps fit. Abutuntur autem plurimi ſupercœleſti gratia, & ne copiam exuperantis luminis intueantur conniuent, quotus enim quiſq; ad celebre illud miraculum paulò antè Germaniæ monſtratum oculos aperuit, cùm ob Chriſti paſſionem nobis, vt vereor, mandatam obliuioni, cruces, lanceæ, claui, ſpineæ coronæ, & quæ alia ille pertulit, cœlo demiſſa ſunt: hæc quaſi pluuiatiles guttæ pannis, & carni hominum illabebantur: rubro plurimùm colore, quandoque nigro. Sed & rebus etiam in animis affigebant, qua de re quadringentos & ampliùs heroicos verſus, quibus titulus Stauroſtichon ſcripſimus, & Maximiliano Cæſari dedimus, qui ſuperiore anno dum eſſem apud eum in Germania, nobis plurima id genus miracula oſtenderat.

Sed iam vnde abieram redeo: Conſideranda ſunt diligenti examine quæ reuelantur tibi, cauendumq; *ne lumen, quod in te eſt*, iuxta Domini verbum *tenebræ ſunt*, illudq; conſiderato *illum diſſenſionis non eſſe Deum, ſed pacis.* Quapropter ſi probi illi & docti viri fuerint, quos conſulis, aut conſentient, aut non reclamabunt, ſi lumine ſcilicet eius didiceris quod patefacis, ſi verò doctus ipſe fueris, reuelationes tuas ad Sacras literas, vt ad indicem lapidem argentarij fabri monetam ſolent, examinato. Sic prudentiſſimus theologus Gerſon diſſeruit, & præter alia quæ diximus, caue ne ſub inuolucris ænigmatum, vel amphibologiæ, vel Barbarorum nominum deludaris à dæmone: ita enim facilè quicquàm falſi irreperet, quod à diuina reuelatione procul eſt. Decimooctauo capite Deuteronomij, de diſcerniculo verbi quod Dominus loqueretur ſcribitur: *Hoc habebis ſignum quod in nomine Domini Propheta ille prædixit, & non euenerit hoc, Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit.* Satis enim dæmoni ad nocendum, vt inter innumeras veritates vel minimum falſitatis immiſceat.

miſceat.

Digitized by Google

miſceat. Sanctimonialis quædam ante pancos annos à maligno ſpiritu ſub figura glorioſæ Virginis decepta, regulas, ſi rectè memini, bis duodenas miſit, eodem nomine ad præcelſum quendam regem, quibus & prouinciarum ſuarum regnum temporale & animæ quoque ſpiritale commodè ſanctéq; gubernaretur: rectæ illæ quidem & eximia claritate perſpicuæ, nonnulla qnoqne prædixit, quę confirmauit euentus, adeò vt totum ſe illius conſilio gubernādum tradere volebat rex, ni vno in mendacio deptehenſum illud oraculum, & regem ipſum, & ſubditos pariter ab imminenti periculo liberaſſet: ſemet quoqne decipere pręnoſcens poteſt, ſi abſoluta pro conditionatis (vt ita dlxerim) & contrà ſi quę conditionem habent annexam ſimpliciter & abſolutè pronunciat, non enim tantùm decipitur, ſed decipit ſemet: nam quęcunq; à Deo reuelantur effectum obtinent ſemper, eo in ſenſu quem ille intellexit, non ſic autem à Propheta ſemper intelliguntur: Nam & Eſaias de morte regis Ezechię, & Nathan de ſtruendo templo, & Ionas de Niniue ſubuetſione, quod Spiritus ſanctus vellet, primò non diuulgârunt, correcti autem à Deo ſtatim & moniti ſunt, quid agendum eſſet, alioquin fortaſſe in eos populos ſurrexiſſet iuxta legis edictum. Dignatur igitur declarare Deus Prophetis ſuis, qni puro eius amore flammati ſnnt, dum in pręnunciandis euentis non collimant: nec à periculo deluſionis abfueris, ſi auidus habendę viſionis, & renelationis hauriendę fueris, quanquàm bonum tibi ptæſtitueris finem: Nudum enim à Deo ab omni cupiditate habere animum oportet, vt etiam exemplo Petri identidem à te tanquàm à peccatore reijcere reuelationes eas non perhorreſcas, quod non difficnlter aſſequere, ſi te ſupernorum huiuſcemodi munerum minimè dignum cogitaueris: & ſanè tanta eſt hnmana miſeria, vt niſi mens obcæcata fuerit, cogitare non poſſit ſe dignam eſſe diuinæ reuelationis, aut ſe ſuis confiſam viribus, deludi facilè poſſe non formidet, multa certè caligo Gentium oculis offuſa fuit ob mnlta ſcelera, & potiſſimùm ob idololatriæ facinns, rationis tamen lumen id penitùs non extinxit, multa namque de vno Deo, de ſanctis moribus lumine Diuini vultus, *quod ſupra nos ſignatum eſt*, vt inquit Propheta, viderunt multa quoque à Sacris literis, quanquàm non ſyncerè didicerunt, ab antiquis noſtræ religionis doctoribns eſt demonſtratum, adeò vt nec abs re, de qua diſſerimus, alienæ omnino fuiſſe videantur: Si quidem multa ſuprà attulimus, quæ probare id commodè poſſent. Sed prætereà apud Homerum omnium, qui apud Gentes extant ſcriptorum antiquiſſimum, ſæpè reperi in Odyſſea potiſſimùm eos quos introducit de ſupernis loqui, monere, ne id ipſum quod dicerent vulgaretur, ſed & aliquando dubitaſſe affirmat eos, qui viſa ſuſcipiebant, ne deciperentur, atq; intet alia Telemachum fabulatur dum Vlyſſis parentis in aliam transformati effigiem vocem audiret, ancipiti ſtetiſſe animo, ne à dæmone delnderetur: quamobrem ambiguis cogitationibus æſtuantem illum Homerus patri reſpondiſſe cecinit:

Οὐ σύ γ' ὀδυσσεύς ἐσσι πατὴρ ἐμὸς, ἀλλά με δαίμων
θέλγει ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στεναχίζω.

Inde quoque periculum imminet falſitatis, ſi de tempore futuri euentus ptænunciaueris, nulla hauſta temporis ipſius conditione per reuelationem, ſed humana duntaxat coniectura diuino oraculo tempus præfinieris: falli quoque poteris, ſi quod cōfusè implicitéve & in vniuerſum perceperis, humana poſtea ratione particulariùs definite & explicare præſumes, eamque intetpretationem, vt diuinam alijs præbere: Igitur omnia cautè pronuncianda, ne ſurtepat lubricus errot & quoad certior effectns fueris, ſuſpende iudicium. Hac de re Hieronymus multa dixir & ſcripſit, quòd ſi quid reuelatio continere videatur tua, quod bonis videatur moribus obuiare, vt olim Abrahæ de filij Immolatione, vt de Propheta percutiendo quod ſuprà narratum; & ſi quid ſimile. Si diuinitùs reuelatio venerit, iuſſionem ſen voluntatem diuinam intelliges, affulgente lumine illo, qnod propheticum nuncupauimus, quo limpidè clareq; cognoſces ita agēdum omnino eſſe, ſicut lumine fidei Scripturæ diuinæ credendum eſſe, ſicuti lumine natnræ, prudentia duce, in agendis rebus fore procedendum, alioquin Abtaham in filiū, Oſeas in ducēda vxore fornicaria peccaſſent, quorū alterū legi, alterū etiā natnrę cōtraire & repugnare videbatur: oportuit igitur potentiori fulgentiorią; quod ſuprà diximus, lumine manifeſtū fieri contta eas leges eūdum eſſe, ita iubente Deo, qui ſe iubere oſtenderat ijs quos clariſſimo illo lumine perfuderat, quod donum dicitur diſcretionis ſpitituū, de quo iam particnlatiùs pertractandū eſt,

CAP. VI.

QVOD DIFFERT À PROPHETIA SPIRITVVM diſcretio, quo vera probantur reuelationes, deq́ probatione multiplici.

HOc igitur donum quod ſpirituum diſcretio nuncupatur, non idem eſt quod prophetia, quod reuelatio, ita edicit Apoſtolus, ita docet Auguſtinus, ita experimenta confirmant: is enim in gratiarum, quæ gratis datæ vocantur, enumeratione, donum diſcretionis ſpirituum à prophetiæ dono diſcreuit, *alij*, inquit, *donum ſcientiæ, alij ſapientiæ, alij prophetia, alij diſcretio ſpirituum:* Idemque alibi ait: *Probate ſpiritus vtrum ex Deo ſint:* quod non dixiſſet, ſi à reuelatione & prophetia diſcretio ipſa ſpirituum non differret. Legimus quoque & experiuntur multi, reuelationes infundi illabiq́; animæ futurorum notas, cùm ſæpenumerò non diſcernat qui ſuſcipit, à Deóne, an dęmone, an ab humano ſpiritu deriuatæ fuerint. Illud autẽ repugnare quis fortè opinabitur quod in principio libri ſecundi diximus de reuelatione, ſed qui totũ caput perlegerit, facilè percipiet reuelationẽ à nobis bifariam fuiſſe diſtinctam, quarum alteram ad ſpirituum diſcretionem pertinere ſubſignauimus, ſed coniungi ſæpenumerò & eodem lumine patefieri. Auguſtinus in libro de Cura pro mortuis agenda, de apparitione martyrum diſputans, an eorum id præſentia fiat, an per angelos qui eorum perſonas ſuſcipiant, an vtrunque: ſubdit cui data eſt dijudicatio ſpirituum, ipſe ſcit iſta, ſicut ſcienda ſunt, & talem fuiſſe credendum Ioannem illum monachum, quem de belli ciuilis euentu maior Theodoſius conſuluit Imperator: habebat, inquit, etiam prophetiam, neque enim ſingulos ſingula munerum iſtorum, ſed etiam plura vnum habere poſſe non ambigo. Hæc ille. De hoc item Ioanne Auguſtinus idem, in quinto de Ciuitate Dei, plura diſſerit, vt ſuprà nos ex parte meminimus, & Paulus Diaconus, & Ruffinus in hiſtorijs, & alij qui monachorum vitas chartis retulerunt. Donum verò diſcernendi ſpiritus, id agit vt ſpiritualis noſtræ animæ guſtus inter ſyncerum manna diuinæ reuelationis, & mellitam dæmonis offam exquiſitè dijudicet, & ad ea etiam quandoque protendatur iudicanda, quæ in aliorum animis illabuntur, vnde & aliquibus datum, vt alieni cordis arcana cognouerint, cùm tamen ſcriptum ſit: *Nemo ſcit quid ſit in homine, niſi ſpiritus eius qui in ipſo eſt.* Opus eſt enim ad hæc noſcenda ſuperiore quadam cognitione, quæ propriæ etiam & naturali cuiuſcunque notitiæ fulgori præponderet, omnium autem non eſt diſcernere ſpiritus, & probare ſi ex Deo ſunt, ſed eorum quos ad id elegit Omnipotens *ſingulis diſtribuens* (vt inquit Apoſtolus) *prout vult.* Sed hanc probationem ſpirituum multifariam ſumi poſſe reperimus: quodam enim generali modo eruditionis, & ſtudij eloquiorum diuinorum probare datur ſpiritus ſi ex Deo ſunt, cùm regulæ multæ in Sacris literis, & Theologorum monumentis reperiantur ad reuelationes veras à falſis diſcernendas, de quibus egimus ſuprà. Fit enim per inſpirationem intimam, & lumen illud prophetiæ vt proprias quiſque ſeu prænotiones veras ſeu falſas illuſiones diſcernat, eſt & modus alius ex vtroque mixtus, cùm tàm doctrina quàm experientia diſcernuntur & probantur ſpiritus: Eſt & illud ipſum diſcretionis donum, quo non ſolùm propriæ, ſed & alienæ reuelationes cognoſcuntur, diſcernuntur, dirimuntur: Nam & donum ipſum diſcretionis quandoque ad priuatam ſuſcipientis inſtructionem conceditur, quandoque ad Eccleſiæ ipſius ædificationem, quemadmodum & prophetiæ, & linguarum, & ſanitatum, gratia diuinitùs præſtatur: ſed nec probis tantùm, ſed interdum & reprobis dari poſſunt, vti Gerſon & in examinandis doctrinis, & in diſtinguendis viſis, & in probandis ſpiritibus, quibus de rebus ſingulos edidit libros, copioſè docet: Nulla autem regula humano excogitari ingenio poteſt, quę aliquando in particulari aliquo caſu, aut non fallat, aut fallere non poſſit: præter eam quæ Dei (vt diximus) dono ſupernè demittitur.

Prima igitur probatio doctrinam ſpectat: Secunda experientiam, non tamen humano ingenio comparatam, ſed diuina largitione conceſſam alicui pro ſe: Tertia continet vtranque, diuini muneris: Quarta eſt ex officio Hierarchico & aliena quandoque ſecernit. Caſſianus autem diſcretionem communiori ſignificatu expreſſit, vt non ſolùm ad reuelationem, ſed ad omnia pariter agenda protenderetur, & ex ab-

batis

batis Moſi ſententia definiuit veram diſcretionem non niſi vera humilitate acquiri, quo pacto inter datas gratis reponi gratias non modò videretur, ſed ex ea quæ gratum facit hominem proficiſci, ſimili modo diſcretio probatur apud beatam Catharinam Senenſem prima parte dialogi, tametſi procedente opere de diſcernendis viſis præcipiatur, vt mox dicturi ſumus. Dignum autem conſideratione eſt, non intelligere nos de omnibus reuelationibus, etiam veris diſcretione ſpirituum opus eſſe, aut eas experimentali dulcedine oportere diſcerni. Nam quæ in Sacris libris continentur, & quæ conſenſu vniuerſalis Eccleſiæ ſuſceptæ iam ſunt, præter hunc ordinem habentur: de illis enim fides eſt non certitudo, qualis diſcretione ſpirituum & lumine illo experientiſve guſtu comparatur, quanquàm non contendimus quin ſpeciali priuilegio fieri poſſet, vt ea quæ iam credita ſunt, inditò particulari lumine particulariùs etiam & exquiſitiùs cernerentur, verùm ſuppoſita fide quę reuelantur, examinanda ſunt & probanda: cui ergo ſpirituum donata diſcretio, vtatur ad Dei honorem, ad Eccleſiæ ſuique ipſius vtilitatem, cui doctrina Dei etiam clementia obtigit, vti poteſt ad finem eundem, cui etiam experiri conceſſum eſt diuinas reuelationes, & interno guſtu eas ſecernere, & dirimere à naturalibus & dæmoniacis in Deum ipſum, à quo omne bonum, id referat. Imitentur quicunque ſpiritalibus afficiuntur, ſanctiſſimos illos viros, qui vel omnibus his modis, vel alteris diuina probauerunt: Sanctiſſimos, inquam, Apoſtolos, & poſt eos, Carpum, Dionyſium, Cyprianum, Antonium, Martinum, Franciſcum, Ioannem Heremitam, Ambroſium, Bernhardum, & alios ferè innumeros, qui partim doctrina, partim meritis & exemplis ſpiritus probauerunt, & quod experiebantur, ipſi non vno omnes verbo, ſed diuerſis eodem tamen ſpectantibus, quod paſſi fuerant exprimebant, prout cuique eorum videbatur poſſe id ſignificantius effici.

Antonius cui ſpecialis diſcernendorum ſpirituum obtigerat, gratia non difficilè arbitrabatur, bonos ſpiritus à malis poſſe diſcerni: nam inter alia, ſanctorum Angelorum tradidit amabilem & tranquillum aſpectum eſſe, qui tacitè leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciamque peccatoribus infunderent, tùm mentem noſtram non turbidam, ſed lenem & placidam Angelorum luce radiari, & auidam: prætereà, vt cum his quos videret feſtinaret ad cœlum: quod ſi fragilitate conditionis humanæ miro quis eorum fulgore perterrefactus fuiſſet, quod multis Diuinæ ſcripturæ locis indicat, omnem ex corde continuo auferri metum, quem incuti monuit, non tàm ex pauore animi, quàm ex magnarum rerum aſpectu. Peſſimorum verò angelorum, truces vultus, ſonitus horrendos, ſordidos cogitatus, plauſus, motuſque indiſciplinatorum adoleſcentum, vel latronum, ex quibus confeſtim timor animæ, ſenſibus torpor incuteretur, mœror, tædium, metus mortis, cordis hebetatio, & alia nonnulla, præter hæc incommoda. Si igitur poſt timorem horrore contempto ſucceſſiſſet gaudium, & ad Dominum fiducia, atque ineffabilis charitas Diuini eſſet auxilij ſignum: ſin autem, inquit, incuſſa formido permanſerit, hoſtis eſt qui videtur, quoniam nec refouere nouit, vt Gabriel pauentem Virginem ne timeatiubet, quinimò pauorem duplicat, & vſq; ad profundam impietatis foueam, vt ſibi homines proſternantur, impellit. Monica verò Auguſtini mater, cuius etiã ſuprà meminimus, diſcernere aiebat: Neſcio quo ſapore, quem verbis exprimere non poterat, quid intereſſet inter animam ſuam ſomniantem & Deum reuelantem: Beata Catharina illa (cuius paulò antè mentionem fecimus) retulit ſe hoc à Deo ſignum diſcernendarum mentis viſionum accepiſſe: ſi dæmon in forma lucis ſeu angeli, aut ipſius veritatis, aut ſanctorum in mente quapiam transformaret ſe, id euenire docuit, vt primo gaudium & alacritas præſentaretur animæ, mox euaneſceret, & tædium accederet obortis etiam tenebris & ſtimulis atque ſuſcedine: contraque ſi à Deo viſitaretur anima ſanctum aſpectu primo timorem, & cùm eo gaudium pariter & ſecuritatem ſuſcipere prudentia comite, & ea quidem dulci (vt dubitando non dubitet,) manente gaudio cum fame virtutum. Siquidem procedente opere manifeſtauit alacritatem ipſam perfectum omnino & ſufficiens non haberi ſignum, niſi ardenti virtutum deſiderio & humilitate perfunderetur anima, & in fornace diuinæ charitatis exureretur ea. Itaque virgo, ſi alacritatis feruentioriſque virtutum amoris fieret acceſſio, diuinas à dæmonicis diſcernebat. Diuus Bernhardus interno quodam

afflatu

afflatu & odore ſentiebat, guſtabatque, quando ſibi etiam aderat diuina virtus ad patranda miracula & operandas ſanitates. Apud Seuerum legimus, cùm per ſpiritum ſenſiſſet Martinus Domini adeſſe virtutem, Cathechumenũ orationibus eius à morte ſuſcitatum. Alij per illuminationem experientiæ: alij per lumen propheticum: alij per ſenſum Diuinum minus ſenſibilem, [illegible] Origenes conrra Celſum diſputans: alij per inſpirationem intimam: alij per conſilium: alij alijs id expreſsêre verbis, vt apud Gregorium, Caſſianum, Auguſtinum, Athanaſium, Hugonem, Ioannem Gerſon, alios legere datur & noſcere. Huiuſmodi autem in rebus, ſicut & in alijs omnibus Dei egemus ope. Quapropter cùm multa Antonius de probatione ſpirituum diſſeruiſſet, ſubiecit, hoc magnoperè poſtulemus, vt donum ſpirituum diſcernendorum mereamur accipere, quò ſecundùm ſententiam Scripturarum omni ſpiritui non credamus.

De prænotione igitur rerum in vniuerſum deque ſuis ſpeciebus; Diuina, naturali, ſuperſtitioſa, curioſa, & de eorum partibus, & proprietatibus, & de illis demùm internoſcendis, tùm aſſerentes vera, tùm improbantes falſa, nouem his libris tot à me literarum monumentis relara ſint, pro noſtra & eorum qui lecturi ſunt vtilitate, ad Omnipotentis Dei laudem, cui honor, gloria, & imperium, per infinita ſecula ſeculorum, Amen.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE,
Domini & Concordiæ Comitis, de rerum Prænotione libri noni & vltimi Finis.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, EXAMEN VANITATIS DOctrinæ Gentium, & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ: Diſtinctum in libros ſex, quorum tres omnem Philoſophorum ſectam vniuerſim: reliqui Ariſtoteleam & Ariſtoteleis armis particulatim impugnant: Vbicunq; autem Chriſtiana & aſſeritur, & celebratur Diſciplina.

TABVLA CAPITVM PRINCIPALIVM IOANNIS Franciſci Pici Mirandulæ Domini, & Concordiæ Comitis, in Examen vanitatis doctrinæ Gentium, & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ.

SVmmatim primo libro continentur initia & progreſſus doctrinæ Gentium. Item varietas ſectarum, & ſententiarum diſcordię ſuper vnaquaq; re, tàm maioris quàm minoris mundi. Vnde multiplex eius vanitas deprehendi poteſt. Et poſtea veritas Sacrarum literarũ celebratur, tàm ex principijs diuinitùs datis vnanimiq; conſenſu fidelium receptis, quàm ex probationibus ſupernaturalibus, principijs ipſis reſpondentibus: ibiq; oſtenditur in examine ſi appendantur, vel vnum eius dogma, omnibus humanis præponderare doctrinis.

Prooemium totius operis.

De origine doctrinæ Gentium, id eſt, earum Theologiæ, Sapientiæ, Philoſophiæ. Cap. I.

Quàm varium philoſophandi genus inter Gentes, quàm variæ philoſophantium ſectæ à primis vſque ſeculis ad noſtra tempora, & quare author alia via hoc in opere, quàm Ioannes Picus eius patruus ſolebat, philoſophetur. Cap. II.

Quod philoſophi gentium, nec in partienda ſua Philoſophia, nec in colenda conueniunt. Cap. III.

Vtrum vlla ſit veritas? & ſi ſit, vtrum haberi poſsit an minimè? inter Philoſophos gentium non conueniſſe: Quorum diuerſiſsimæ opiniones referuntur, ibiq; etiam oſtenditur, Platonem ea de re, à ſectatoribus per partes, particulas, minutiasq; diſtractum atque diſcerptum, pugnaciſsima diſcordia. Cap. IIII.

Quod ſuper veritate philoſophiæ rationalis, naturalis, ſupernaturalis, mathematicæ, moralis, Gentium philoſophi nihil attulère certi atque conſtantis. Cap. V.

Quàm variè ſenſerint Gentium philoſophi de Grammatica, de Rhetorica, & Dialectica artibus, quæ inſtrumenta captandæ veritatis haberi ſolent. Cap. VI.

Quod ſuper Mathematicis artibus Arithmetica & Geometria, ſuperque Medijs Aſtrologia & muſica, Gentium philoſophi non conueniunt. Cap. VII.

Quàm variè quamq; pugnaciter de ſupernaturalis, naturalisq;, & moralis philoſophiæ partibus, generalibus maximeque principalibus, philoſophi Gentium ſenſerint atque decreuerint. Cap. VIII.

Quod Gentium Philoſophi de omnium rerũ principio differentes non conueniunt. Cap. IX.

Quod ſuper cauſis rerum, ſuperq; natura, & eius principijs decernendis, inter Gentium Philoſophos multa diſſenſio. Cap. X.

De conſtitutione mundi & fine, deq; eius vnitate, magnitudine, & figura, deq; materia & forma, quàm varia, quamq; pugnantia prodantur à philoſophis. Cap. XI.

Philoſophos Gentium, diſcorditer atq; pugnaciter tàm de mundi partibus ſupremis, cœlo, ſtellis atq; omnibus quæ in ſublimi generantur, quàm de imis & etiam ſubterraneis, eorumque motibus, diſſeruiſſe. Cap. XII.

Quam variè in vniuerſum de homine, hoc eſt, minori mundo, quid ſit, vnde venerit, quò vadat? Philoſophorum ſententiæ reperiantur. Cap. XIII.

Quàm magnæ, & quàm multæ inter Philoſophos gentium de humana anima diſſenſiones & rixæ?

rixæ? vbi oſtenditur quàm magnas etiam hac de re diuinitùs oſtenſa Chriſto gratias agere debeamus. Cap. XIIII.

Diſſentire philoſophos Gentium apertiſsimè, ſuper animæ functionibus atque muneribus corpori communicatis. Cap. XV.

In humano corpore conſtituendo, inq; ipſius affectionibus proprietatibúsve decernendis, inter Gentium philoſophos etiam medicos, miram diſſenſionem viguiſſe. Cap. XVI.

Quòd de ſummo bono, deq; hominis felicitate, & multa & magna inter philoſophos gentium bella fuêre diſſenſionesq; perpetuæ. Cap. XVII.

De bonis, malis, & indifferentibus, quàm variè & differenter philoſophi Gentium decreuerint. Cap. XVIII.

Quòd de virtutibus & legibus inter philoſophos Gentium multa diſcordia. Cap. XIX.

Epilogus primi libri in examen vanitatis doctrinæ Gentium, vbi de veritate & excellentia Sacrarum literarum agitur. Cap. XX.

CAPITVM LIB. II. INDEX.

Secundo libro ſummatim iniuut, philoſophorum Gentium, & opiniones multæ, & rationes plurimæ, atque pugnaces, ſuper veritatis iudicio. Vnde etiam multa vanitas detegitur, & poſtremò oſtenditur veritatem diuinitùs hominibus datam, & ab ipſamet veritate, quæ Chriſtus eſt, & patefactam & explicatam, vbi longiſsimè propendere Chriſtianam diſciplinam cæteris omnibus percipi poteſt.

Procemium.

Quòd iudicatorium, κριτήριον à Græcis vocatum, multis capitur modis, & quid de eo agendum, quidq; hoc ipſo libro tractandum, & quo modo. Cap. I.

Vtrum habeatur aliquod veritatis iudicatorium, vtrum verum vllum in communi reperiatur an minimè: quàm multæ rationes hinc inde afferantur. Ibique etiam quid verum ſit, quid veritas, multæ tàm ſociorum, quàm peripateticorum noſtrorumq; Theologorum ſententię. Cap. II.

De opinione & ratione Xenophanis Colophonij, in auferẽdo veritatis iudicatorio. Cap. III.

De opinione & rationibus Xeniadis Corinthij, & Anacharſidis Scythæ, qui veritatis iudicatorium ſuſtulerunt. Cap. IIII.

De opinione & rationibus Protagoræ, quibus noluit veritatis iudicatorium in vniuerſum tantummodò ſublatum iri, ibiq; nõnihil contra Ariſtotelem: Deq; opinione Dionyſiodori & Euthydemi & Naaſiphanis. Cap. V.

Quibus ſit argumentis Gorgias vſus in euertendo veritatis iudicatorio, ibiq; nonnulla contra Gorgiam: & de Metrodori & Anaxarchi ſententia, qua illud ipſum iudicatorium ſublatum iri voluêre. Cap. VI.

De opinione phyſicorum qui à Thalete fluxêre, deq; opinione & ratione Anaxagoræ, quibus placuit iudicatorium quidem ſenſus auferri, mentis autem relinqui, & quàm falsò eis Ariſtoteles inſultauerit. Cap. VII.

De opinione & ratione Parmenidis, & quàm falsò eam & retulerit Ariſtoteles in quarto libro Metaphyſicorum, & repulerit. Cap. VIII.

De opinione Pythagoricorum, & de ratione etiam Philolai & Poſsidonij, in iudicatorio veritatis aſſerendo. Cap. IX.

De opinione & ratione Empedoclis circa iudicium veritatis, & quàm falsò Ariſtoteles eius opinionem in quarto Metaphyſicorum recitet & impugnet. Cap. X.

De opinione Heracliti & ratione, in veritatis iudicatorio decernendo, itidemq; de opinione Democriti, & quòd eam malè retulit Ariſtoteles in quarto libro Metaphyſicorum, & Cicero malè in Academicis Cap. XI.

De opinione Platonis & ratione, in veritatis iudicatorio decernendo, & quàm variè eam varij interpretentur. Cap. XII.

De opinione & ratione Speuſippi & Xenocratis Platonicorum, in ſtatuendo veritatis iudicatorio. Cap. XIII.

De opinione & rationibus Archeſilai Platonici, circa veritatis iudicatorium, idque ex multis authoribus. Cap. XIIII.

De opinione Carneadis, ab alijs diuerſa, in triplici iudicatorio decernendo, & quàm variè de eo varij diſſeruerint. Cap. XV.

De Cyrænaicorum ſententia & rationibus, ad veritatis iudicatorium conſtituendum, vbi nonnulla aduerſus Ciceronem, deq; Aſclepiadis opinione. Cap. XVI.

De opinione Stoicorum & rationibus in veritate falſitateq; dimetienda. Cap. XVII.

De opinione Ariſtotelis & Theophraſti, & ſectatorum, in iudicatorio veritatis decernendo. Cap. XVIII.

De opinione Epicuri in dijudicandi veritate. Cap. XIX.

Quòd Sceptici philoſophi reliquis omnibus, qui aliquod veritatis iudicatorium conſtituerint, tri-

rent, triplici vie & modo acriter contradicunt, vbi quædam repeuntur altiùs, & de fidei præſtantia Chriſtianæ agitur. CAP. XX.

De locis quos & aſſenſum cohibeodum, & ad opponendum, Sceptici cuſtodierũr. CAP. XXI.

De primo ad aſſenſum cohibendum loco, qui ab animantium paratur diuerſitate. Vbi quæpiam contra Ariſtotelem, inter oſtendeodum rationes eius in quarto primę philoſophiæ, de ſenſus veritate, facilè ſolui. CAP. XXII.

De ſecundo cohibendi aſſenſus loco ob humanam diuerſitatem conſtituto, vbi etiam nõnulla contra Ariſtotelem. CAP. XXIII.

De tertio loco ad aſſenſum cohibendum excitato, & ſuper ſenſuum diuerſitate fundato: Vbi & nonnihil contra Ariſtotelem. CAP. XXIIII.

De quarto compeſcendi aſſenſus loco, qui & circumſtantijs diſpoſitionibúsve traharur. CAP. XXV.

De quinto ed aſſenſus retinendi commoditatem parato modo, ex rerum loco, expoſitu, ex intercapedine. CAP. XXVI.

De ſexto & ſeptimo ad abducendos à iudicio hominis paratis locis, quorum alter ex mixtione, alter ex quantitate compoſitioneq́; conſtituitur. CAP. XXVII.

De octauo loco qui eſt ad aliquid: qua in re contra Scepticos aliquid dicitur, multa pro illis. CAP. XXVIII.

De nono & decimo ab antiquis Scepticis conſtituto loco in ſuſtinendis aſſenſionibus, quòrum ille, de rarò & frequenter viſis rebus conflatus eſt, hic verò de vitæ electione, de moribus, de legibus, de fabuloſis perſuaſionibus, deq́; philoſophorũ opinionib. corrogatur. CAP. XXIX.

De quinq; locis aſſenſus cohibendi, qui Scepticis iunioribus accepti referuntur. CAP. XXX.

De duobus locis alijs ad aſſenſum cohibendum. Itemq́; de locis octo quos Eneſidemus ad cõtradicendum excogitauit. Itemq́; de quatuor capitibus quibus nihil percipi & comprehendi poſſe in Academicis Cicero diſſerit. CAP. XXXI.

Quo pacto Sceptici primum veritatis iudicatorium cui nomen fecêre, in quo ſublatum iri putauerunt, ibiq́; multa notatu digna: atq; inter alia quòd argumenta Scepticorum in dogmaticos philoſophos, noſtræ non officiant religioni. CAP. XXXII.

De iudicatorio quòd vocatur, per quod, idq́; quibus argumentis repellant Sceptici, & quòd ea nihil aduerſentur Chriſtianæ diſciplinæ. CAP. XXXIII.

De iudicatorio cui nomen eſt, ſecundùm quod, idq́; quibus argumentis Pyrrhonij repellant, ibiq́; laus Chriſtianæ diſciplinæ. CAP. XXXIIII.

De vero, quid Sceptici in vniuerſum diſſeruerint, vt illud redderent ambiguum. CAP. XXXV.

De vero, quid in particulari diſputauerint Sceptici, vt reliquarum ſectarum philoſophis contradicerent, idq́; diuersè pro vt diuersè verum definiebant. CAP. XXXVI.

Veritatem ex Sacris haberi literis, eamq́ue inde cãpiendam: vbi multa de veritate & perfectione Chriſtianæ diſciplinæ, & obiter contra obſtinatos Hebræos nonnulla. CAP. XXXVII.

Epilogus libri ſecundi. CAP. XXXVIII. & vltimum.

CAPITVM LIB. III. INDEX.

Tertio libro, reponuntur multa, quæ Philoſophi inter ſeſe bellantes protulêre, ſuper artibus liberalibus, ſuper philoſophia, metaphyſica, naturali, & morali, demumq́ue ſubijcitur, Sacras literas eminenter habere in ſe collectum, idque purè atque ſyncerè, ſi quid boni in Philoſophorum ſectis interſperſum eſt, quæ nihil habeant ponderis comparatione Sacræ diſciplinæ.

Procemium.

Quòd duæ philoſophorum ſectæ Epicurea & Pyrrhonis, diſciplinas liberales in pretio non habuerint, & quibus de cauſis, & quàm inter ſe diuerſis. CAP. I.

Quid Sceptici contra diſciplinas in vniuerſum attulerint, ſumptis argumentis ex re quæ doctrina præbeatur, ex docente, ex diſcente, ex modo doctrinæ, vbi contra ipſos nonnulla dicũtur, & aliqua dicuntur in laudem Chriſtianæ diſciplinæ. CAP. II.

Quid Sceptici contra Grammaticam ſoleant diſputare, vbi & alia quæpiam ex alijs authoribus. CAP. III.

Quæ & Critolaus peripateticus, & Academici Charmidas atque Clytomachus, & Sceptici philoſophi, aduerſus Rhetoricam commentati ſint, & quid operis author pro ea. CAP. IIII.

Quid aduerſus Geometras Sceptici Philoſophi maximè attulerint. CAP. V.

Quòd alia aduerſus Geometras poſſunt afferri, ibique etiam pleraq; in eoſdem ex philoſophie antiquis, ex iunioribus, ex authore, ex Ioanne etiam Pico patruo. CAP. VI.

Quid aduerſus Arithmeticam facultatem Pyrrhonij diſputaverint. CAP. VII.

Quid poſſit ad infirmandum quæ moles & motus ſyderum metitur Aſtrologiam afferri, ibiq́; nonnulla contra Scepticos philoſophos. CAP. VIII.

Quid aduerſus Muſicam artem Ephectici philoſophi diſſeruerint, & quid in eos etiam hac de re dici queat. CAP. IX.

Quàm multa aduerſus Dialecticam facultatem à Scepticis philoſophis ſint diſputata? & quid author pro ipſa. CAP. X.

Quæ'nam & quàm multiplex improbatio ſupremæ philoſophiæ partis? quam plerique Metaphyſicam, alij primam Philoſophiam, alij Gentium Theologiam dicunt, à Scepticis excogitata, ibiq; etiam aduerſus eos nonnihil. CAP. XI.

Quid aduerſus Phyſicos Ephectici diſſeruerint, vbi etiam contra eos nonnulla. CAP. XII.

Quid Ephectici philoſophi aduerſus moralia reliquorum philoſophorum dogmata diſputârint: Ibiq; qui infirmè ex ſolis philoſophorum doctrinis & moribus genus humanum ad degendam vitam duceretur, & quàm fuerit ſalubris Chriſtiana diſciplina. CAP. XIII.

Libri tertij examinis epilogus, in quo oſtenditur ſacras omnes philoſophorum aliquid vmbræ veritatis eatenus conſecutas, quatenus ipſæ vel de longinquo ſint æmulatæ diuina Sacrarũ literarum dogmata, in quibus eminenter & ſyncerè collectum poteſt videri, quicquid in prophanis illorum libris impurè & tenuiter interſperſum eſt. CAP. XIIII. & vltimum tertij libri.

CAPITVM LIB. IIII. INDEX.

Quarto libro diſſeritur, non tanti momenti habitam, nec debere haberi doctrinam Ariſtotelis, quanti æſtimari ſolet à multis, decemq; vijs in vniuerſum, nec omnino vera, nec certa monſtratur: idipſum maximè authoritatibus ſcriptorum magni nominis. Indeq; probatur Sacrarum literarum doctrinam, ſi in examen ſuſcipiatur, orbis conſenſu, & ratione, & miraculis omnibus aliorum præſtare doctrinis.

Prooemium.

Quod doctrina Ariſtotelis in examine appenſa, plus inani, quàm veri ponderis præſeferat, & quòd triplici ea vanitate labat. Ibiq; trium etiam ſequentium librorum ordo particulatim explicatur. CAP. I.

Vndénam tanta Ariſtoteli noſtris temporibus authoritas tributa? vbi de vario philoſophandi ſtudio per diuerſa tempora, deque diuerſis inſtitutis Ioannis Pici, atque ipſius authoris. CAP. II.

Quòd Incerta eſt Ariſtotelis doctrina ex ſententijs multorum philoſophorum, qui ſectarum principes extitêre. CAP. III.

Probatur multipliciter incertum eſſe, an nullum habeamus librum, cuius exemplaria fuerint ab Ariſtotele compoſita? CAP. IIII.

Quòd & ſi aliquos etiam habeamus libros, qui iuſtè, atq; legitimè inſcribãtur Ariſtoteli: Incertum nihilominus eſſe, verum eis in libris aliquid ſit, quod ſyncerè ſit Ariſtotelis, nec internoſcĩ poſſe, quid eius proprium, quid alienum. CAP. V.

Quòd & ſi certi habeantur quantum ad authoritatem pertineat Ariſtotelis libri: certi etiá quo ad literæ contextum ſpectat, ita vt nullo vnquam tempore vitiati ſint: Adhuc teſtimonio Theophraſti, Andronici, Simplicij, & Porphyrij, & aliorum, incertam eſſe Ariſtotelis doctrinam, & aliquibus in rebus falſam. CAP. VI.

Incertam eſſe Ariſtotelis doctrinam ex modo ſcribendi ipſius CAP. VII.

Doctrinam Ariſtotelis incertam oſtendi, ex ipſius aſſeclarum expoſitorumq; perpetua pugna: quæ quàm multiplex ſit, & quàm magna? oſtenditur. CAP. VIII.

Quòd ex Chriſtianis Theologis probatiſsimis, & antiquiſsimis haberi poteſt philoſophiam Gentium non æſtimandam: ac doctrinam Ariſtotelis incertam eſſe, & pleriſque in rebus falſam. CAP. IX.

Quòd ex Chriſtianis Theologis iunioribus, qui Pariſienſi ſtylo per quæſtiunculas ſcribendo celebres habiti ſunt, haberi poteſt Ariſtotelis doctrinam incertam eſſe. CAP. X.

Ex multis Ariſtotelis erroribus eius doctrinam incertam conuinci, eadem nunc in vniuerſum tanguntur, & explicabuntur ſequentibus libris. CAP. XI.

Quòd doctrina Ariſtotelis fundatur in ſenſu, qui quoniam ſepenumerò fallax eſt, & alijs decipi modis poteſt, præterquàm in ijs quod ipſe recenſuit, ideo incerta putanda eſt. Ibiq; contra eos qui dicunt ſenſum ex Ariſtotelis ſententia non falli: ac prçtereà oſtenditur tolli rationes quibus ipſe veritatem ſenſus probare ſategit. CAP. XII.

Quòd ipſemet Ariſtoteles fatetur ſui ipſius doctrinam incertam eſſe. CAP. XIII.

Epilogus quarti libri vbi de certitudine Sacrarum agitur literarum. CAP. XIIII.

CAPITVM LIBRI V. INDEX.

Quinto libro diſputatur aduerſus artem ſciendi & demonſtrandi poſterioribus Analyticis traditam, monſtraturque dum ſub examen reuocatur non id habere ſolidi ponderis, quod plærique putabant, idque potiſsimùm rationibus deſumptis ex Ariſtoteleis principijs & authoritatibus quoque Peripateticorum non parùm multis. Poſteaque ſubinfertur firmiſsimam haberi debere

Chriſtia-

Chriſtianam diſciplinam, cuius longè certiſsima principia habentur, & concluſiones omni demonſtratione humana clariores, à quibus etiam rixa inter philoſophos verſata longiſsimè abſit.

Procemium.

Quid actum ſuperiori libro, & quid agendum, ibique quòd ars demonſtrandi Ariſtotelis, qua rerum ſcientiam colligi docuit incerta ſit: Id ipſumque quinque vijs aperiendum, & quo modo. CAP. I.

Quòd Ariſtotelis demonſtrandi ars incerta, quia fundatur in indicio iudicioq; ſenſus, qui alijs incertus eſt modis, quàm qui ab ipſo Ariſtot. poſiti ſunt. CAP. II.

Confirmantur clariſsimis exemplis quæ ſuprà ſunt dicta de ſenſus incertitudine. CAP. III.

Digreſsio quædam in referenda opinione Henrici Gandauenſis de incertitudine cognitionis humanæ, atq; oſtenditur quoncunq; modo de ea ſtatuatur, rationes tamen quibus eam Ioannes Scotus impugnauit, magni non eſſe momenti. CAP. IIII.

Quòd etiam ſi non fallatur ſenſus alijs modis, quàm qui poſiti ſunt ab Ariſtotele, adhuc tamen & rationibus, & Ariſtotelis authoritatibus conuinci, incertum eſſe ſenſus indicium & iudicium, ac per hoc demonſtrationem certam eſſe non poſſe. CAP. V.

Theophraſti authoritatibus confirmari incertum eſſe iudicium ſenſuum, quibus demonſtratio redditur incerta. CAP. VI.

Quòd ars demonſtrandi Ariſtotelis incerta eſt, particulatim oſtenditur, ex eo quòd incerta eſt apud eum verè definiendi facultas, ibiq; Speuſippus defenditur. CAP. VII.

Quòd apud philoſophos antiquos, atque apud ipſum Ariſtotelem incerta eſt hominis definitio. CAP. VIII.

Quo modo poſsit homo vno verbo Græco vltimam differentiam exprimente definiri. CAP. IX.

Quòd & ſi poſsit haberi definitio non tamen ex regulis ab Ariſtotele poſitis, ibiq; multa de modo intelligendi non protrita, ſed rata ponuntur. CAP. X.

Ex eiſdem fundamentis & alijs plærisq; contra diſtinctionem demõſtrationis, quia & propter quid, ab Ariſtotele poſitam: & etiam contra eius artem definiendi ſuprà taxatam multa dicuntur. CAP. XI.

Quòd non ſolùm incerta ſunt apud Ariſtotelem & ſenſus, & definitio, quibus vtitur tanquàm fundamento, & tanquàm medio & cauſa demonſtrandi, ſed & progreſſus etiam, & finis, hoc eſt, propoſitio vniuerſalis & affectio propria ſubiectæ rei. CAP. XII.

Eos & falaciam conſequentis, & petitionis principij committere, qui ex multis omnia colligi contendunt, & qui negata ab aduerſario propoſitione vniuerſali probare illam ſatagunt: atq; vt cum eis benè ſtatuatur, probabiliter tantum argumentari, qui ſe demõſtrare ex Ariſtotelis doctrina putant. CAP XIII. & vltimum quinti libri.

Peroratio quinti libri vbi & fides, & diſciplina Chriſtiana celebratur.

CAPITVM LIBRI VI. INDEX.

Sexto & vltimo libro per omnia Ariſtotelis celebratiſsima volumina diſcurſus fit ad oſtendendum quæ ſoleant in illis demonſtrationes haberi inſigniores, ea eſſe partim fallacia, partim non multarum virium argumenta, indeq; ſubijcitur epilogus totius vanitatis doctrinæ Gentium, vt Chriſtiana diſciplina, quæ omnib. iam ſectis præſtare & præponderare clariſsimum ſit, & quæratur auidiùs, & ardentiùs excolatur.

Procemium.

Quod errores multi in referendis & confutandis veterum philoſophorum placitis ab Ariſtotele commiſsi ſunt in phyſicis, quo in loco Parmenides & Meliſſus defenduntur multipliciter. CAP. I.

Motus definitionem ab Ariſtotele traditam, & plæraq; etiam de motu dogmata, rationibus & authoritatibus impugnari ſolere. CAP. II.

Temporis definitionem, & aliqua de tempore Ariſtotelis placita, refutari. CAP. III.

Loci definitionem ab Ariſtotele traditam, à Philopono & alijs impugnari: & quam ipſe reprobat ſpatij videlicet trinæq; dimenſionis, apertè defendi. CAP. IIII.

Demonſtrationes, quæ dicuntur ab Ariſtotele contra vacuum factæ, diſſolui & refutari ab eius interprete Philopono, & ab eodem rationes adduci, vt fieri queat motus per vacuum. CAP. V.

Quid pro vacuo aduerſus Ariſtotelem attulerit Rabi Haſdai. CAP. VI.

Quòd in octauo phyſicorum, & alibi, vbi maximè creditur Ariſtoteles æternitatem motus, temporis & mundi demonſtraſſe, & ſe, & alios fefellerit. CAP. VII.

Quòd non ſolùm veritati, ſed & principijs peripateticæ philoſophiæ aſſertio de mundi æternitate repugnet. CAP. VIII.

Quòd in libris de cœlo, & quinta eſſentia, & alia multa, quæ Ariſtoteles aſſeuerat, negari poſ-

ſunt:Et quòd eius rationes de mundi vnitate,ab alijs debilia argumenta exiſtimantur. CAP.IX.

Quod in libris item de cœlo,& Xenarchus,& Philoponus,Ariſtoteli cótradixère multis in rebus,& quòd multa quoq; adduci non incommodè poſſent. CAP.X.

Multa quę Ariſtoteles in libris de generatione poſuit vt ſtata & firma,& rationibus impugnari poſſe,& impugnata fuiſſe. CAP.XI.

Quod aliquæ rationes demonſtrationum loco in meteorologicis ab Ariſtotele poſitæ, falſæ ſunt CAP.XII.

Quod in libris de aoima,vbi maximè validas plæriq; putant Ariſtotelis rationes,debiliter ipſe argumentatur,non demonſtrationibus vritur. Ibiq; ab impugnatione Themiſtij Theophraſtus defenditur,qui reprehenderat Ariſtotelem. CAP.XIII.

Quòd in Metaphyſicis Ariſtoteles dom veterum narrat & confutat opiniones,& falsò narrat, & falsò confutat Ibiq; Anaxagoras, Parmenides,Empedocles, Democritus,ſuis eorummet verbis defenduntur. CAP.XIIII.

Quòd rationes Ariſtotelis contra Ideas Platonis demonſtrationes non ſunt, vt pleriq; putauerunt,idq; oſtenditur multipliciter:vbi & plurima de opinione Idearum. CAP.XV.

Quòd in Metaphyſicis Ariſtoteles de ſubſtantijs à materia ſeiunctis, de numero ſphærarũ cœleſtium,& ordine,perperam decreuit. CAP.XVI.

De Eſſentia Diuina quàm malè, & quàm ſæpè malè decreuerit Ariſtoteles in Metaphyſicis. CAP.XVII.

De infinitate poteſtatis Diuinæ non rectè ſenſiſſe Ariſtotelem : Ibiq; etiam oſtenditur, & authoritatibus aliquorum Theologorum, & rationibus, Deum omnipotentem ab eo non demonſtrari. CAP.XVIII.

Quòd falſa in moralibus libris Ariſtotelis multa. CAP.XIX.

Quòd Ariſtoteles de rebus communibus non tot decreuerit quod vulgus literatorum exiſtimat Item quòd ſibi ipſi aduerſus fuerit & alia errauerit,quę prætermittuntur,& quare.Item quid de ſuis argumentationibus author cenſendum à lectoribus cupiat. CAP.XX.

Totius operis Epilogus, & confirmatio,atque exhortatio ad veram doctrinam capeſſendam. CAP.XXI. & vltimum ſexti libri.

TABVLÆ TOTIVS EXAMINIS

Finis.

IOANNIS

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINAE Gentium, & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ,

PROOEMIVM.

TANTA eſt percipiendæ veritatis hominibus innata cupiditas, vt à primis vſque ſeculis, quicunque præſtare ingenio videbatur, is & eius inueniendæ, & alijs patefaciendæ negocium libenter ſuſceperit. Iude tibi felicitatem, quam ipſa niti veritate conſtans erat fama, procuraturus. Quod cùm mecum ipſe cõſiderarem, magna me tenebat admiratio. Humanum ipſum genus ad hanc veri notitiam natum, eiusq; capeſcendi ſuapte natura deſiderio exæſtuãs, & inter ſeſe, & cum eo ipſo quod deſideraret, apertè rixari, creſcebat admiratio ea indies magis, dũ cernerem veritatẽ ipſam nihilo tamen minus ab homine eximiè adeò diligi, vt deprehenſæ vanitati, quæ per multorum iam mentes diuagaretur, veritatis nomen imponeret. Ea propter magno ſtudio & quibus poteram viribus indagare cœpi, rei tàm mõſtroſæ, tamq; perniciosæ radicem, quæ ſi potuiſſet euelli, videri facilè quiret, cum legitimis veri amatoribus benè actum eſſe atq; præclarè. Quo quidem in negocio dum aſſiduè verſarer, mihi demùm viſum eſt, radicis huiuſce cauſam fallaci opinioni acceptam referri oportere. Nam cùm vna tantùm veritas & ſit, & habeatur, multa tamen ſunt viæ, quibus ad eam perueſtigandam acceſſit antiquitas, atq; hinc quanquàm diuerſitas manauit opinionũm, eis tamen & ſcientiæ, & ſapientiæ, & doctrinæ, appellationes indiderunt, honeſta illa quidem nomina, ſi quod ſperabant, fuiſſent cõſequuti, ſed non tot inter illos bella, nec tot ſeculis viguiſſent. Idipſum ſenſiſſent omnes, non nimio proprij amoris igne ſuccenſi, quod verum antumabant, id verum & eſſe & haberi debere obſtinatiſſimè contendiſſent, non eos, qui ad ſeſe vt veritatis diſcipuli fierent accedebant, erroris pernicioſi magiſtros reliquiſſent, eo ad mentis conſequendam ſanitatem difficiliores, quo iuramento etiam firmare præceptorum dogmata conſueuerant. O miſeriam dubio procul ſingularem, liberum hominis animam ad expeditam contemplandæ veritatis actionem editum, nec cælo, nec vlla re creata contentum, in vnius opinionis ergaſtulo, tanquàm manicis & compedibus vinctum detineri. Sed quoniam vanitatis huiuſce radix, in eorum qui ſapientiam apud Gentes profiteri dicerentur mentibus atq; doctrina triplicem quaſi fibrã degerat, quæ non ipſa modò aleretur, ſed truncum promeret, & ramos, & folia, quorum etiam ad vmbrã numeroſiſſima turba conflueret. Ideo exiſtimaui me gratum bonis ingenijs facturum, illam ipſam, ſi fieri poſſet, vt eruerem, eiusq; fibras rationis acie tanquàm duro ferro conuellerem: quod equidẽ non difficulter poſſe fieri arbitror, ſi vniuerſam Gentium doctrinam, ſuperſtitione, incertitudine, falſitate, labare, hoc ipſo quod in manibus habemus, opere monſtrauerimus: vt enim veritas eſt religionis, ita ſuperſtitionis eſt vanitas, & ſi verum dixiſſe probamur, cum certo à nobis ea pateſiunt quæ certa eſſe nos oſtenſuros recepimus, ita vanitatis arguemur ſi & pro certis incerta, & pro veris falſa tradidiſſe deprehendamur.

Quare quod attinet ad religionem, vanum id appellabimus, quod prauum habet initiũ, vana & fallacia media, finemq; minimè conſequitur: quo ad alia etiam vanum & dici, & haberi poteſt, id quod non ſtat promiſſis & pro certo præbet ambiguum. Vanum item quod veri ſpecie prætenta falſum indicat. De vanitate autem, ſcilicet, ea quæ ad religionem pertinet; cùm Græcos tùm Latinos ex noſtra religione Theologos multa ſcripſiſſe inuenio, ipſe quoq; nonnulla diuerſis in operibus, vt eorum exigebat ratio, mãdaui literis. Quapropter ipſa de re à nobis multa non ſunt dicenda, ſed potiùs afferenda, ſunt rara quæpiam, aut parum cognita, aut à pleriſque non animaduerſa, quæ eò pernicioſiùs quirent nocere, quo latentiùs inſiderarentur. De ſecunda & tertia vanitate qui diſſerere tentârunt, id in vniuerſum generatimq;, & plurimorum in communi feciſſe videntur: per partes verò & ſpeciatim de ipſis qui decernerent & pauci fuêre,

& pauca quidem attulêre. Iuſtinus Martyr, Euſebius, Theodoritus Græca lingua, Latina verò Lactantius, Auguſtinus, Thomas Aquinas, nonnihil aduerſus Philoſophorum quæpiam dogmata diſputârunt, at in peripateticis refellendis, nec Græci illi multùm, nec Lactantius admodum incubuit, nec in eis ipſis etiam vexandis multùm operæ poſuit Auguſtinus, quoniam eius ætate non colerentur eximiè, & in iis quæ ad religionem duntaxat pertinerent, diligentiùs omnino verſatus contra Platonicos diſputationem conuertit, quos omnibus aliarum ſectarum præſtare philoſophis, deq́; religione minus malè ſenſiſſe, & conſtans & celebris erat opinio. Thomas libentiùs ſeſe vertit ad Arabas, Peripateticos, Auerroëm, Auempacem, Græcumq́; Alexandrum confutandos, omnem tamẽ vim ingenij eò direxit, vt errores qui noſtræ fidei aduerſi eſſent, quanto id fieri molimine poſſet, exploderentur. Quæ verò ad ipſam fidem non pertinerent, in opere quod contra Gentiles inſcribitur, multa non duxit in controuerſiam. Ego verò non ſolùm contra Gentium religionem prauam, ſuperſtitionémve, ſed contra doctrinam, cuius ambitu illa ipſa etiam clauditur ſuperſtitio, diſſerere inſtitui, & omnes philoſophiæ ſectas ſub examen reuocare, & tanquàm in libra appendere, vt omnem omnino radicem, fibras omneis huiuſce vanitatis, quæ noſtra ætate plus nimio pullulauit, quibus potero viribus excidam. Illam enim didici nimio excultam ſtudio, cum ingeniis ad meliora natis obeſſe plurimùm, tùm veræ felicitati, quam & pollicetur, & præſtat Chriſtiana religio, non mediocriter aduerſari.

Itaque à prima illius exorſus origine docendum ante omnia duco, primo operis libro vndênam iſthæc humana ſapientia, & tantis præconiis celebrata doctrina manauerit, qui eius authores extiterint? quot fuerint? quid tãdem ſcripſerint? quos vbi & varios, & animi dubios, & controuerſiis agitatos, ad Pythagoram atque Thaletem tanquàm ad antiquiſſimos iudices adduxero, atq; inde Philoſophiam, quæ nunc colitur ortam deriuatamq́; monſtrauero, diſſentientes etiam ipſos iudices fuiſſe vanosq́; plurimùm ratione conuincam. Atque hinc diſcedens per Ioniam & magnam Græciam tanquàm per geminas philoſophiæ regiones exſpatiatus, ditionem Pythagoræ atque Thaletis & eorum qui illis proximè ſucceſſerunt, opportunè diſcutiens & in ſtateræ lancibus collocans, quàm diuerſa inde Philoſophorum ſecta, quaſi diuerſa humanæ ſapientiæ regna defluxerint, mox quàm aduerſi inter ſe, in vnaquaque ſecta philoſophi quaſi pugnaces populi & exercitus terrigenarum repentè ſurrexerint, patefaciam, ſubindeq́; monſtrabo illam ipſam Gentium philoſophiam tanquam in fruſta lacinatam atque diſperſam, quæ ſub Platone in vnum quaſi corpus coacta credebatur, & ad quoddam quaſi dexterius iuuentutis robur perueniſſe, cùm antea ſub antiquioribus illis puraſcere magis quàm adoleſcere cenſeretur, poſt adeptum ipſum robur inani petulantia laſciuiſſe, & non ad Hecubæ modò & Niobes, ſed ad murium, ad phalangiorum etiam inuidiam numeroſam ſobolem effudiſſe, quæ primò inter naſcendum viſcera eius à qua duxit originem, quaſi vipera dentibus corroſerit, inde nata & adulta ritu ſcorpionum, araneorumq́; parentes diſpulerit & interfecerit, mox in ſemet verſa prior inſtar terrigenarum non in Colchicis campis, vt Thebanis, ſed in cuncta Græcia, in toto Latio, in omni barbaria conflixerit & propriis ſuimet armis magis quàm noſtris vulneribus occubuerit: Namq́; de veritate, quã omnes quærebãt, & de qua maximè certabatur, monſtrabo, philoſophos ipſos & cum præceptorib. perpetuis eiſdemq́; truculentis dimicaſſe præliis, & inter ſeſe adusq; interneciem decertauiſſe: nec demùm quid ea ſit, nec vbi ſit, decretũ fuiſſe, concorditer ab ipſa tàm varia philoſophiæ turba, ſimulq́; docebo, ſi vſquã illa eſt, comprehendi ne tamẽ ea ipſa queat an minimè, diu multũq́; ab ipſis philoſophis ad dubitatũ, atq; inde nec in artib. quæ liberales dicũtur, nec vlla in parte philoſophiæ, nec eius vllo penè in dogmate conſenſiſſe illos, enumeratis magna ex parte diſſenſionib. aperiã: & hæc quidẽ primò volumine, quo facilè deprehendetur in altera lance, vel ſi vnũ Sacrarũ literarum dogma poſueris ſyncerũ incontrouerſum verũ, omnibus Philoſophorũ pugnacibus & incertis dictis præponderare.

Secundo verò libro ne ſi in communi duntaxat hæc feciſſe videremur nimiúq; generatim, non autem per partes docuiſſe, non ſolùm quid quiſq; illorum propriè & exactè, ſed etiam quæ id ratione decerneret, ſecũdo, inquam, libro idem ſumus facturi, & rationes quæ veritate captanda, & ab eius iudicio ſteterint, & quæ contra ab aliis adducta ſint, planè diſtinctéq́; quoad poterimus, relaturi.

Tertio multa quæ in liberales artes moliti Philoſophorum aliqui fuerint, haud grauatus afferre, quibus etiam machinis naturalis & moralis & diuinæ fundamenta Philoſophiæ ſubruere conati ſint quantum fieri perſpicuè à me poſſit explicabo, in ſolis noſtræ Chriſtianæ religionis ſacratiſſimis monumentis indubiam veniri veritatem comprobaturus. Sed quoniam no-

ſtra

ſtra quam nunc viuimus ætatis à prioribus ſeculis longè eſt aliena conditio, tunc enim omnia florebant dogmata Philoſophorum, & diuerſæ eorum familiæ excolebantur, quæ poſtea omnes ceſſiſſe Ariſtotelea viſa ſunt. Alia propterea mihi facta eſt laboris acceſſio, qui prioribus omnino non incubuit, vt quot libris contra alias egiſſem ſectas, tot aduerſus Ariſtoteleam agendum eſſe videretur: & quanquàm tribus primis libris quandoq; nonnulla aduerſus Ariſtotelem diſputabimus, id obiter tamen & veluti in tranſcurſu fiet: Tribus verò poſtremis ex propoſito data opera, dogmata ipſius celebratiſſima examinabimus, ſimul vt detur intelligi ipſa eius doctrina in libra appenſa quæ qualiſq; nam ſit: ac etiam (verbo longè abſit inuidia) exactiùs fortaſſe, quàm ſit adhuc perfectum, ſimul vt eadem triplici quoq; labare vanitate repetitis altiùs principijs oſtendatur. Nam multitudo noſtræ ætatis Philoſophorum facilè concederet ante Ariſtotelem omnes aberrauiſſe Philoſophos, à quo & ſi interdum ipſe offendiſſet, exploſi tamen illi antiquiores eſſent, & ab eodem prorſus conſumata Philoſophia, cuius certa plurimum dogmata & inconcuſſa inuenirentur, adeò, vt qui in ea quicquam moliretur, nō ſecus haberetur, ac ſi in ipſam Philoſophiæ legem commiſiſſet. Quæ quidem multitudo, quàm longè ſit ab eo quod putat ſe conſecutam, tribus ipſis liberis poterit animaduertere, pariterq; deprehendere Gentium auctores, Mineruam quæ ab ipſis præſes ſapientiæ exiſtimabatur eſſe, cùm innuptam dicerent, ſi eo dicto ſignificabant nulli ea viro cognitam, non magnopere aberrauiſſe, atq; hac in re plerîq; noſtro ſibi poterunt labore conſulere, quandoquidem poterunt didiciſſe Ariſtotelem ipſum, nec legem eſſe naturæ, nec Philoſophiæ ipſius doctrinæq; ſcitum, nec mundani ſenatuſconſultum, vt ſecundùm enim non de eo iureconſultorum inſtar ferri ſententia liceat: neq; enim in eo colendo conſenſu Gentium conſpirauit: nam vniuerſa reclamaſſet Academia, porticus tota contrepuiſſet & numeroſa alia philoſophorum ſecta ad ipſum humani tribunal ingenij totiusq; naturæ iudicium prouocaſſet: neq; item noſtri vnanimi eum aſſenſu probauerunt, ipſiq; etiam eius diſcipuli & iuratiſſimi interpretes, & ſæpenumerò & acerrimè vexauerunt, quorum autoritatibus & rationibus non inſiſtam ſolùm, ſed clariſſimis idipſum (vt arbitror) argumentis comprobabo. Hunc autem laborem, ſi calumnia deprehendero caruiſſe, libenter apponam lucro: tamen abeſt vt laudem ex ipſo ſperauerim, ſolo, ſcilicet conſcientia teſte & æquis paucorum hominum iudicijs planè contentus. Neq; enim ignoro quibus viribus ſit opus, vt inueterata in hominum mentibus opinio, etſi falſitate labefactata ſit, aboleatur. Certa eſſe omnia Ariſtotelea, vera omnia, nihil contradici poſſe, quis non affert? ego non certa, ſed probabilia, cùm & rationes multa ex eiſdem fundamentis, & authoritates quoque multa contrà duci facillimè queant. Ego non vera omnia, ſed pleraq; falſa pariter oſtendam: ſed de hac re plura cum Libro 4. hoc ipſum negocium adoriemur.

Tantum hoc loco rogatos Lectores velim, ne priùs aſpernentur, quàm cognouerint: neve damnent anteaquàm legerint, neu iudicent me ex obtrectatione alienæ doctrinæ vanam aucupari voluiſſe gloriolam: Quæ fortè me fuiſſet populari etiam cum aura ſubſecuta, ſi vt in Ariſtotelis aliqua dogmata, ita in opera, vel omnia, vel plurima edidiſſem commentarios: neque enim vt alia taceam, quæ à nobis afferri potuiſſent, futura (ni fallor) Ariſtoteleis amatoribus grata, Arabum & Latinorum inter exponendum ipſius libros errata deerant, quæ non multo labore extra omnem controuerſiam refellerentur: Neque abſtruſa Græcorum interpretum dogmata longè aberant, Latinis hominibus qui Græcè neſciunt, prorſus incognita, & noſtro labore futura notiſſima. An ex libris Alexandri, Porphyrij, Hammonij, Philoponi, Magenteni, Simplicij, quorum nobis fuit copia, tanquàm ex latiſſimis & fertiliſſimis peripateticæ philoſophiæ campis, poteramus facere non ſpicilegium, ſed meſſem? an per Theodori Metochitæ, per Iuſippi Rhaceudita, per Michaëlis Epheſij, per Michaëlis Pſelly, per Pachemeri ἐξηγήματος φό- λιμμάτων, perq; Sophonij & aliorum qui etiam poſt Themiſtium ſcripſere paraphraſes, tanquam per pinguia culta & conſitos agros frequenter deambulantes, cùm farraginem carpere, tùm racemationem facere prohibebamur? accedentibus maximè Iamblicho, Damaſcio, Dexippo, Olympiodoro, Syriano, viris Platonicis, qui ſunt opera Ariſtotelis interpretati. Ac ſi Ioannem Picum Patruum meum hac in re imitari voluiſſe, & aliqua eius dogmata ſequi, mihi fortè non defuiſſet facultas pleriſque in locis efficiendi, vt cum Platone, Ariſtoteles rediret in gratiam. Sed omnes non vnam & alteram tantummodò philoſophiæ ſectam verſandam & diſcutiendam exiſtimaui quo in ſtudio, quo in examine ſi mihi videbatur, vt & alia, & illa quæ Ariſtotele nititur vanitate labaret, idq; & rationibus, & teſtimonijs probare præclariſſimis poſſem, num potiùs impetenda fuit quàm excolenda? cur non potiùs ipſimet à nobis authores di-

res diuerſarum ſectarum, & tractandi, & in alterutrum vertendi, & omnes vnius illius tàm celebratæ ſectæ interpretes vexandi fuerunt? quid enim ex tantis illis vnius honoratæ ſectæ ſudoribus, tantoq́ temporis diſpendio, quid quæſo vtilitatis potuiſſet expectari? pauca enim apud Gentium philoſophos vera dogmata, eaq́ aliunde, hoc eſt, à Sacris literis ſinceriùs haberi queunt, ex quorum fontibus illos ipſos potauiſſe philoſophos, cùm alij, tùm nos, & aliàs, & ipſo quoque operis decurſu referemus. Quòd ſi quandoque mentes eorum diuinæ veritatis & bonitatis radius illuſtrauit, parum tamen inde luminis minimumq́ caloris ad nos reflecti potuit, ſiquidem exiguum & adumbratum lumen reddunt quæ ipſa parùm luce participant, minimumq́ omnino calefaciunt, quæ nec ipſa ſint calida, qualia fuêre philoſophorum ingenia, cùm atris colendorum dæmonum ſuperſtitionibus addicta, gloriæq́ propagandæ fumo longè tenebroſa, tùm proprij amoris gelu in ſemet ita reuoluta atque reſtricta, vt nentiquàm ingentes illas faces diuinæ bonitatis admiſerint, quibus ad eam multis viribus amandam accendi potuiſſent. An igitur quæſo conſultius factum, ſi vanitates eorum quæ ſibi veritatis vendicare ſedem moliebantur detexerimus? vt ipſam veritatem quam in profundis puteis & antris latitare dixit antiquitas, in Sacris verſari literis, Chriſtianaq́ potiſſimùm doctrina & fide, ibiq́ domicilium ſibi ſedemq́ conſtituiſſe ſyncerius & magis apertè colligamus, atq́ diſcuſſo torpore calorem qui inde conſurgit planè perſentiamus. De cuius quidem veritate fidei atque doctrinæ cùm alij multa & nos etiam aliqua & alibi, & præcipuè in Theorematibus de fide ſcripſerimus, hoc etiam in opere quandoque inter diſputandum, ſed in initijs librorum frequenter, ſemper in finibus, ne falſa rationem adieciſſe & vera non aſciuiſſe argueremur, nonnulla etiam ſumus verba facturi: mox de ipſo amore quem fides parit, dicato opere diſſerendum erit. Sed nunc ad explodendam doctrinæ Gentium vanitatem, hoc eſt, expendendam in trutina mundi ſapientiam, vt cum diſciplina noſtra pondere collata, illius vanitas, veritas huius clariſſimè dignoſcatur, ope diuina freti properemus.

IOAN.

JOANNIS FRANCISI PICI MIRANDVLAE DOMINI, ET CONCORDIAE COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINAE *Gentium, & Veritatis diſciplinæ Chriſtianæ,*

LIBER I.

CAP. I.

DE ORIGINE DOCTRINAE GENTIVM, ID EST, *earum Theologiæ, Sapientiæ, Philoſophiæ.*

FELICITAS qnam ſtudio veritatis conſequi ingenioſi homines affectabant, quoniam vires per ſeſe mortalium ſuperat, eorum ipſorum ope nequiuit attingere, hinc factum arbitrot vt ea de re, nec vera, nec cōſona literis mandata ſint, ſed falſa, ſed diſſona: qua quidem in re mirum videri debet, paucos tamen extitiſſe qui reſipuerint, ſpectantes, tot ſeculis inter eos quorum veſtigijs inſiſtere poſteriores debuerāt, ſemper lites; ſemperq́, bella viguiſſe. Decepti aũt ij omnes (vt opinot) fuêre falſa nominis oſtentatione; quoniam quidem priſci illi & ſi compotes minimè eſſent eius rei quā quęrebant, nomen ſibi tamen ab ea tanquàm & comprehenſa, & poſſeſſa deſumebant, quo factum vt in quib. fuiſſent ſtudia doctrinæ, apud illos Theologi, Sapientis, Philoſophi, nomen oriretur. Nam Deum alij ſeſe inueniſſe iactabant Theologorum cognomento donati: alij & diuina ſimul, & humana cognoſſe perperam autumantes Sapientiæ ſibi vendicabant nomen: modeſtiùs aliquantò, qui Philoſophiæ nomenclatura fuêre contenti. Vnicus tamē erat populus, cuius anteſignanos qui eſſent ſecuti, ijs ipſis vitare tenebras dabatur errorũ, & ad eam felicitatis ſemitam gradns fiebat, cuius potiundę ſumma votorum fuerat: Ac certò ſequi eos & debebant, & poterāt, quandoquidem eius populi magna erat apud vniuerſas nationes & nominis celebritas, & dignitas vetuſtatis: eo enim confluere ſoliti quicunq; habiti in omni literarũ gloria præcellentes, & ab antiquiſſimo quodā quaſi ſapientiæ gurgite, noſcendi ſitim ſedare conſueuerant. Multis etenim annorum ſeculis quàm Gentium, & erat, & à præclaris authoribus habebatur Hebtæorum doctrina vetuſtior. Canit Lucretius, naturę rerum rationē repertam nuper: & ſcribit Seneca, ab initijs motæ ſapientiæ ad ſua tempora mille annorum ſpatium non interceſſiſſe. Illam verò Hebręorum reuelatā diuinitùs ſapientiā multi ex noſtris probauerunt, non Gręcorum modò celeberrimos authores anteire vetuſtate, ſed etiam eos quos ſuorum deorum antiquiſſimos varijs errorib. deluſa vetuſtas autumauerat: verùm enimuerò nō tàm illi hominũ generi ſucceſſendum, quàm ſeculi poſteriorib. nonnullis ſapientiæ ſtudioſis, qui duce etiam veritate Chriſtianæ legis beneficio cōperta, tenebris ſeſe mancipiant, & mendacio, atq; auidi libertatis, volentes premuntur ſeruitute.

Primi itaque apud Gentes viri, qui præcellenti & perſpicaci Ingenio pollebant, fœlicitatem quærentes, diuinitùs eam dari putauerunt. In Deo autem quærendo plurimùm hallucinati ſunt, ac pro vno, & vero plures & falſos inuexerunt? Hac etiam in re minimè cōcordes: nam alij corpora cœleſtia deos arbirrati ſunt eſſe, vt primi Gręcorũ ſi Platoni ſtamus, vt ipſemet Plato, qui ſtellas eſſe animales deos putauit, Apuleio etiam teſte, quanquàm & inferiores quoq; ſtatuit, & vnum incorporeum vltra mundanum atq; ſupremum, quem & deorum, & dæmonum conditorem exiſtimauit. Alij elementa corporea deos crediderunt. Chaldęi diuinos honores igni tribuerũt, à quorum tenebris Abrahamum virum iuſtum magno colluſtratum lumine Deus extraxit,

xit, Aegyptij aquam pro Deo venerati ſunt, nec ea ſolùm, quando & animantibus rationis expertibus, & terræ fructibus diuinos etiam cultus exhibuerũt. Alij ſtatuis maligno moris & agitatis dæmone diuinos impendere honores maluerunt. Heraclitus & Empedocles ignem intelligibilem ſtatuerunt Deum. Alij alia, vt alibi retulimus, & hac de re hoc ipſo etiam in opere ſepoſitus eſt mihi locus vnus atque alter: nam paulò pòſt varias Gentium circa diuina referam ſententias, libris vero poſterioribus illas ipſas refutabo, cùm aduerſus ſupernaturalem Gentium philoſophiã diſputabimus. Sat ſit quantum ad doctrinæ Gentium originem pertinet pauca prętuliſſe, vt antiquiſſimum eorum ſtudium in deis & quærendis, & honorandis fuiſſe deprehendatur. Si igitur qui in hac veſtigatione & cultu verſabantur, Theologorum nomen aſſecuti ſunt, eoque nomine antiquiſſimus apud eos Orpheus dignatus eſt, eodem Heſiodus, Homerus, item & alij, qui & poëtæ quoque fuêre. Nam Orpheus carmine plures deos eorumq; cultus docuit, ipſorum quoq; generationes carmine decantauit Heſiodus. Homerus etiam de dijs hymnos compoſuit, vt cæteros taceam qui omnes nihilominus varia, diſſona, controuerſaq; tradidêre, vt fiet maniſeſtum cùm aduerſus illos pugna ſuſcipietur, plena ſiquidem ambagibus omnia, plena dæmonum fallacijs, quib. rude illud ſeculum deludebatur, vnius veri Dei mentione poſthabita. Quod ſi Abrahami & Iobi Vſſitidis cultorum vnius Dei veſtigijs hærere maluiſſent, de ſuperſtitionum tenebris ad veram trahi religionem potuiſſent, maximeque Aegyptus illa ſupetſtitioſiſſima regionum omnium, quam Abrahami nepotes incoluerunt: qua de re benè actum & conſultum eſſe Orpheo, qui poſtquàm Aegyptum inuiſit, pluriũ deorum cultu ſpreto, vnius cognitione donatus eſt, quòd Iuſtinus philoſophus & martyr oſtendit eo in libro, quem è Græco vertimus in Latinum.

Poſt Orpheum & alios quibus Theologorum cognomen factum eſt, ſapientis emerſit vocabulum: nam etſi Lycurgus olim ſapiens eſt habitus, itemq; bellorũ periti Vlyſſes & Neſtor, eo tamen poſtea nomine omnes qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſignificari apud Gentes conſueuerunt, quo item vocari præcipuè ſoliti qui de natura diſſerebant: neque enim ij Philoſophi tantùm & Phyſiologi, ſed ſapientes appellabantur: vnde & Thales ille qui primus tradidiſſe fertur naturalis præcepta philoſophiæ, ea nomenclatura extra controuerſiam honeſtatus, etiam inter ſeptẽ eos qui ſapientis nomine præcellenter dignati ſunt, primum locũ apud multos obtinuit: floruiſſe illos Cyri temporibus & Euſebius & alij prodidêre, quorũ antiquiores multò illi ipſi Gentium Theologi, qui tamen Hebræis illis primis ætate ſi conferantur, lõgè vti ſignificauimus iuniores inuenirentur, cuius rei & Porphyrius meminit, vt Aphricanum, Euſebium & multos ex noſtris taceam. Ipſi verò qui ſapientię cognomen obtinuerunt, pluréſne an pauciores, quàm ſeptem fuerint, magna quæſtio eſt, itemq; illi ipſi ſeptem, Sapientes verè fuerint an minimè, non parua controuerſia. Cicero id tàm negare videtur autoritate maiorum, qui hac de re ſubtiliùs diſſeruêre: quàm affirmare Lucilium, Acilium, Catonem, Scipionem, Socratem, Sapientes fuiſſe: Eam verò ſapientiam, quam interpretabantur Stoici Lælius apud eundem Ciceronem dicit à nemine poſſeſſam. Communicata quoque alijs fuit eadem appellatio, adeò grata hominum generi vt à plęriſque ignobilium artium artificibus ſit vſurpata, quod apud Homerũ licet ſpectare, Imitatorem plæriſq; In rebus Moſaicæ diſciplinæ, in qua eſt videre ſabros ſapientis vocabulo dignatos: Inde fortaſſe euenit vt quicunque inuenire aliquid, aut efficere hominum memoria dignum potuêre, ad eos nomen ſapientis propagatum ſit, tanquàm digni haberentur, quibus honos impartiretur: σοφῶ enim nomen ἀπὸ τοῦ σέβομαι deducunt Græcæ linguæ boni autores, vt ſit σοφὸς, quaſi σεβὸς, qui videlicet colatur ab omnibus. Placuit Ariſtoteli eum præcipuè pollere ſapientiæ nomine, qui res in finem dirigeret ordinaretq;, & altiſſimas rerum contemplaretur cauſas. Cuius rei & initio librorum primæ Philoſophiæ, & ſexto Ethicorum volumine mentio facta eſt, ſed quædam etiam diſtinctio ſapientis haberi poſſet, quando id nomen cuipiam merito poſſemus impartiri, & totius vniuerſi conſideratione, & perpenſione particularis etiam negotij prudenter grauiterq; peracti. Noſtrorum vero Theologorum plæriſque placuit, Bernhardo potiſſimùm, & iunioribus quibuſdam, ſcientiam à ſapientia ita ſecernere, vt illa ad intellectum, hæc ad affectum pertineret: de ſapientia ſecus ac ipſi philoſophi definientibus: ſed tunc, hoc eſt, illorũ ętate,

qui

qui dicebantur ſapientes,eo nomine promiſcuè vtebantur & honoris, & gloriæ cauſa.excellentis itaq; nomen dignitatis commune iam & vulgarium cùm haberi cœpiſſet,extitit aliquis cui placuit vt mutaretur,qua de cauſa aliud ſibi ſumpſit Pythagoras agnomē, & pro Sapiente ſe Philoſophum dixit.Pythagoras,inquam,qui à multis habitus eſt Samius & filius Mneſarchi,& ſi Mnemarchum eius patrem quandoq; apud Iamblichum nominatum inuenio:quanquam nec defuerunt qui non Mileſium eum vt Iamblichus & alij permulti,ſed & qui Tyrium,& qui Tyrrhenum eſſe voluerunt,etiam qui Syrum. Qua de re pręter Laërtium & Euſebius,& Theodoritus diſſeruêre:ſed de patria alia,quomodo de inuentione philoſophorū nominis, omnino nulla:quàm permulti hominis modeſtiæ aſcribunt,& cauſam produnt,non vno tamē modo: ſcribit enim Cicero Heraclidem Ponticum ſecutus , Pythagoram Phliuntem veniſſe, eumque cum Leonte Phliaſiorum principe diſſeruiſſe quædam & doctè, & copiosè. Cuius ingenium & eloquentiam cùm admiratus eſſet Leon,quęſiuiſſe ex eo qua maximè arte confideret: reſponſiſſe Pythagoram artem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum:admiratumq; principem nouitate nominis quæſiſſe , quínam eſſent philoſophi? & quid inter eos,& reliquos diſcriminis intercederet? reſpondiſſe Pythagoram ſimilem ſibi videri hominum vitam & mercatum eum qui habentur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate : nam vt illic alij corporibus exercitatis cupidine gloriæ coronam peterent,ducerentur alij quæſtu & lucro,eſſe quoddam genus eorū qui ſolùm viſendi gratia venirent ſtudioſeque perſpicerent quid ageretur, & quomodo:Ita homines in hanc vitam quaſi in mercatum profectos, alios gloriæ,alios pecuniæ ſeruire, raros eſſe qui cæteris omnibus poſthabitis rerum naturam ſtudioſè intuerentur,hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos , id eſt enim philoſophos. Huiuſcemodi ſermonem apud Phliaſios habuiſſe Pythagoram ex Pontico Heraclide referēs Cicero,ſubdit illud non inuentorem modò nominis,ſed rei amplificatorem fuiſſe, & in Italiā poſtea veniſſe, eamq; Græciam, quę magna dicta eſt,exornauiſſe & priuatim, & publicè præſtantiſſimis & inſtitutis,& artibus.

Iamblichus vero Syrus primo operis volumine quod inſcripſit de Secta Pythagorica , narrat Pythagoram cùm in Italiā veniſſet, Crotoniatas iuuenes ad eruditionem & diſciplinam excitauiſſe, & habuiſſe in Gymnaſio concionem, atq; inter alia dixiſſe homines inſtitutis eruditioneq; à beſtijs differre:ſic & Græcos à barbaris,& liberos à ſeruis , & philoſophos à vulgo ſecerni: ac in vniuerſum talem eos habere præcellentiam,quali pollerent ſi ex eorum aliqua ciuitate ſeptem inuenirentur qui cæteros omnes in ſtadijs Olympicis anteirent: nam qui ſapientia præſtarent alijs , ſeptem duntaxat ex vniuerſo terrarum orbe connumerari : poſterioribus vero temporibus, quibus & ipſe viuebat, vnum omnibus eminere philoſophia : etenim hoc nomine ſeſe pro ſapientis vocabulo primitùs agnominauit: totidem fermè verbis Iamblichus in hanc ſententiam Græcè diſſeruit: & procedente opere ſubdidit ipſum Pythagoram primum ſeſe philoſophū nominauiſſe, & ea ferè narrat quæ Cicero ab Heraclide Pōtico ſuſcepit,ſed inter ſapientem nihilominus & philoſophū diſcrimen poſuit,de quo non pigebit me diſſerere interpretis etiam officio perſunctum. Pulchram,inquit, eſſe totius vniuerſi,& eorum quę in eo voluuntur ſyderum cōtemplationem, cuius ordinem ſi quis perſpexerit,à primo quodā,& intelligente manaſſe deprehēdet? primum autem hoc ipſum , eſſe idem quod naturam rationum & numerorum per omnia diſcurrentem,quibus hæc omnia ſunt & diligenter conſtituta,& decenter ornata. Ac ſapientiam quidem eſſe harum rerum ſcientiam,quæ circa & pulchra, & prima, & diuina,& integra,& ſempiterna verſetur,quorum participatu reliqua pulchritudinis honeſtentur nomine. Philoſophiam verò huiuſce ſpeculationis eſſe imitatricem, quæ pulchra etiam & ipſa eſſet, ac eruditionis diligens adſeruatrix ad inſtituendos homines accommodata. Nec videtur Iamblichus à Cicerone diſſentire , qui alio in opere, hoc eſt , ſecundo de Officijs affirmat , philoſophiam eſſe ſtudium ſapientiæ: ſapientiam verò rerum diuinarum , & humanarum, earumque quibus hæ res continentur eſſe ſcientiam , hinc multæ philoſophiæ diffinitiones emersêre, de quibus peripatetici, præſertim Græci , qui opera Ariſtotelis ſunt interpretati ex Pythagoræis ea potiſſimùm & Platonicis colligentes diſſeruêre. Epicurus autem finiuit eam ſermonibus & diſputationibus quę felicem vitam conſtituerent. Stoici prudentiā dixêre ſciē-

tiam

tiam bonorum,malorum,neutrorum,eamq́; artem eſſe degendę vitæ,quàm qui percipercnt ſoli eſſent boni,ſoli ſapientes, omnes tamen eo ſpectauerunt, vt ex philoſophia felicitatem prodire ſignificarent. Sic qui ducem vitæ & vitiorum expultricem,ſic qui ſimilitudinem Dei,quoad fieri humanitùs poſſet eam præbere voluêre:ſic quicũque eam finiuêre ab eo ipſo quod diximus longè non deflexerunt. Sed hactenus de initio Theologiæ,Sapientiæ,Philoſophiæ **Gentium**, hoc eſt, dę earum doctrinæ primordijs.

CAP II.

QVÀM VARIVM PHILOSOPHANDI GENVS INTER GENTES, quàm varia philoſophantium ſecta à primis vſq; ſeculis ad noſtra tempora, & quare author, alia via hoc in opere quàm Ioannes Picus eius patruus ſolebat, philoſophetur.

MVtato ſapientiæ nomine,mutata eſt quodãmodo res,quæ ei nomini ſubijciebatur, non propterea quod philoſophia imitatrix ſapientiæ dicta ſit à Pythagora:nam ſiue modeſtiæ cauſa id factum ſit, & arrogantiæ deuitãdæ gratiá(quanquàm poſteriores philoſophos ſibi inſolentiſſimũ id nomen arrogauiſſe ſcribit Fabius)ſiue quòd illa perfectior,hęc imperfectior haberetur:Circa id ipſum tamen eodem authore vtræq; verſabãtur,& hęc imitabatur quod illa iam erat aſſecura:diuerſi autem hoc in ipſo ſtudio diuerſis & rebus,&modis ducebantur: Nam qui Mileſium Thaletem ſecuti ſunt,res naturales in eis ipſis vt ſenſui obijciebantur conſiderabant,& ab obſeruando ſyderum curſu non abhorrebant, quando Thales primus eorum rationem Græcos edocuit,vt ſcribit Origenes in libro φιλοσοφυμένων,primusq́;,ſi in quarto Floridorum credimus Apuleio, Geometriæ penes Graios repertor fuit:Pythagoras verò Mathematicis numeris & magnitudinibus omnia dimetiri voluit,miſcuitq́; primus,vt à quibuſdam eſt proditum,Aſtronomiam & Geometriam & Muſicam.Sed enim in Aethiopia nudi erant philoſophi, & in India Brachmanes in hoc Pythagoræis ſimiles,quod ab animalium eſu abſtinebant,& prętereà ab omni quod per ignem præpararetur edulio, ab omni item veſte alieni,ea ſolùm contenti quàm dicerent animæ factam eſſe ab ipſo Deo,quem lumen dicebant, & rationem quæ occulta cognitionis myſteria ſapientibus ſpectarentur: id autem ipſis tantummodò Brachmanis patere,quoniam ſoli vanam abiecіſſent gloriam, quæ ita eſſet animæ externa veſtis ſicut corpus interna. Sed ex Aſia reuertor in Græciam, ex qua etiam tanquàm ex longo exilio reuerſi & Pythagoras & Thales occaſionem præbuêre diuerſæ philoſophiæ, diuerſis etiam ſignatæ nominibus: nam qui Thaleti hæſerunt,Ionij philoſophi nuncupati ſunt,qui Pythagoram ſecuti Italorum vocabulo ſignati,quoniam in ea Italiæ parte quæ dicta eſt magna Græcia,Pythagoras diu & vixit & docuit. Aliud autem prodijt diſcrimen, quoniam philoſophi generis Ionici magna ferebantur loquendi libertate, & ſua ſenſa expromendi,multa verò ſeruitute premebantur Italici, & ea in primis quòd aſſeclis Pythagoræ ſilentium indicebatur. Tertia apud Euſebium proditur generalis ſecta philoſophiæ quæ in authorem referatur Xenophanem eademq́ue Eleatica nominetur, quoniam (vt puto)Zeno & Parmenides Eleatæ,ab eo fuerint inſtituti, ſed enim alibi inter Pythagoræos numeratos & Zenonem,& Parmenidem, & qui ab ijs fluxerunt inueni. Verùm enimuerò vt ad Ionicos redeam multæ poſtea ſectæ: nam Mileſius Anaximander cum quo & Pythagoram diuerſatum,& cum eo Thaletem audiuiſſe docentem author eſt Iamblichus, à magiſtro & ciue ſuo planè diſſenſit:ſic & Anaximenes quanquam & ipſe diſcipulus & Mileſius ab vtroque variauit.Anaxagoras item Clazomenius Pythagorę habitus ęqualis,ſectatores & ipſe habuit, primusq́ue mentem quandam mundo aſſiſtere inter philoſophos edocuit: Pythagoræ verò diſcipulis id moris erat vt ſolum haberetur id ratum quod Pythagoras decręuiſſet.Itaque in Ionica philoſophia multæ ſectæ,quandoquidem quiſque fermè ſuam conſtituere ſategit. Nec minus in Italica philoſophia concors illa,& à Pythagora mirum in modum laudata morum dogmatumq́ue conſenſio,diu integra permanſit:ea enim non ſolùm, vt quidam putârunt, diuiſa eſt in ἐσωτερικοὺς & ἐξωτερικοὺς,hoc eſt,intraneos & extraneos. Inueni ego ſectas eorum plures,

eaſdem-

eaſdemq; diſcordes, ſiquidem non ſolùm inter Pythagoræos & Pythagoriſtas diſcordia, quæ non modò talis erat, qualis inter Atticos & Atticiſtas, vt Iamblichus prodit, hoc eſt, quo ad nomen pertinet, verùm multa in re ipſa diſſenſio, eodē authore. Illi in Cœnobio, ij proprijs in domibus manebāt, illi ſyndone amiciebātur, & ad viſum Pythagoræ, & ad animi ſenſuumq; penetralia admittebantur, vendebant omnia prætereà priuſquam admitterentur, & ſignatū argentum apponebant Pythagoræ: Demùm alia ijs, illis alia, & noſcebantur, & probabantur: verùm etiam & auditores qui dicebātur, à Mathematicis diſſidebant, vt paulò pòſt aperiemus, non vti philoſophus Taurus apud Gellinm exiſtimauit, eoſdem fuiſſe intra tempus tacendi, auditores, deinde Mathematicos, mox & Phyſicos. Diuerſi enim erant & plurimum aduerſi, adeò vt ipſi Mathematici Pythagoræorum nomine indigni cenſerentur ab auditoribus, vtpote cùm doctrina qua vterentur, Pythagoræ non eſſe diceretur, ſed Hippaſi cuiuſdam, vt alij volunt, Crotoniatæ, vt alij ex Metaponto: contrà Mathematici ſe Pythagoræos veriùs & eſſe, & haberi debere iactabant, quoniam rerum quę dicerentur, demonſtrationes haberent. illi verò qui auditores vocabantur narrationes ſimplices, quibus cōſueſſet Pythagoras ſenes alloqui & expertes diſciplinæ, vt quibus per ætatem non liceret ſtudio & fatigatione difficilia ſpeculando conſequi, eorumque ſectæ tum fuiſſe initium dicebant, cùm Pythagoras è Samo inualeſcente Polycratis tyrannide Crotonem petiſſet. Reſiſtebant alij contendentes arcana illa eſſe Pythagoræ quæ ipſi hauſiſſent diuiſa in partes tres: nam alia quia eſt ſignificat, alia quid maximè, tertia quid faciendum aut non faciendum.

Sed enim diſcrimen & illud in Pythagoræis, quod alij nephas putabant communiter & vulgò præcepta dare, quòd ſeruaſſe dicti ſunt Euritus & Philolaus, & Carondas, & Zaleuchus, qui iuuenes Pythagoræ ſeni ſoliti erant adſiſtere, prætereaq; & Bryſſon, & ſenior Archytas, & Empedocles, & Ariſteus, & Lyſis, Zamolxis quoq; & alij. Secus autem putauit Hipparchus, ad quem extat Lyſidis epiſtola indignantis Pythagoræ ſecreta dogmata profanari, quæ non in arcanis habere nephas eſſet, ac ſi reuelarentur inquinatis Eleuſinia myſteria, quam quidem epiſtolam refert Iamblichus in primo de ſecta Pythagorica, expromit Baſſarion Cardinalis inter Platonicas defenſiones. Citat quoq; patruus Ioannes Picus in Heptaplo, illud quoq; diſſidium quòd præcognitio quædā per numeros Pythagorici aduerſus alios ſeruabant, quàm & Abari Hyperboreo communicaſſe Pythagoram fama ferebat. Nec illa quoq; dogmatum conſenſio, quòd ſymbolorū nonnulla alij legitima, alij ſuppoſititia & notha cenſebant, & ſuper eorum interpretationibus mirum in modum euariabant, quando alij nudè atque ſimpliciter ſono verborum innixi acquieſcebant, alij profundioris intelligentiæ quærebant allegoriā: ſic à fabis edendis & carne abſtinendum præcepiſſe Pythagorā volebant multi, nec ipſum illis veſci ſolitum: contrà alij & eſitauiſſe fabas & porcellos voluerunt: nec interdictū Pythagoræis ne fabis veſcerētur affirmauêre: & aliud quiddam per fabas ſignificaſſe volebant, aliamq; non edendę carnis rationem inſinuatam, vti Ariſtoxenus in libro de Pythagora, vti etiam Plutarchus Ariſtotele nixus in Homeri vita ſignificârunt, cuius etiam rei Gellius meminit in noctibus Atticis. Ac Iamblichus quidem ἱερολογίας quæ dicebantur Pythagoricæ in nonnullos refert ſophiſtas: Sic & aurea quæ dicuntur Pythagoræ carmina non ei, ſed Philolao accepta referri debere conſenſus doctorum obtinuit. Differebant & numerorum opinione, qua de re cùm de Arithmeticis loquemur, tertio huius operis libro mentio fiet: differebāt & in Pythagora æſtimando, quem alij Pythium: alij Hyperboreum Apollinem: alij vnum ex dæmonibus qui Lunam incolerent, putabant eſſe: alij alia, ſed nec illa quoq; parua diſſenſio qua Eleatici qui ſe Pythagoræos profiterentur, Parmenides, inquam, & qui ſectam inſtituit Eleaticam Colophonius, Xenophanes, de rerum principijs, cùm alijs antiquioribus Pythagoricis non ſentiebant, à numeris ad terram deuolui, vt paulò pòſt cùm de principijs agetur, manifeſtum fiet. Nec ijs quoque aut illis aſſenſus eſt Diophantes Syracuſanus: is enim quanquàm Pythagoræus habebatur, Democritum ſectatus eſt Abderitam, indiuiſibilia corpuſcula & ipſe conſtituens, quæ poſtea Epicurus Athenienſis quinta generatione poſt Democritum natus appellauit τὰ ἄτομα cùm prius ἀδιαίρετα & ναστὰ tàm ille, quàm Metrodorus Chius nuncupauiſſet. Aliæ quoq; Pythagoræorum diſſenſiones operis decurſu patebunt. Verùm ij omnes ab

Ionicis differebant, quòd ſymbolis præcepta dabāt & ænigmatum vice magis innuebant, quàm explicabant dogmata. Nec eadem omnibus lex ſilentij, quando alij triennio ſolùm tacebāt, vt Origenes ſcribit, alij quinquennio ſilebant, minus tamen biennio tacuiſſe neminem apud Gellium ſcribitur: quanquam aliud alijs tempus adſcriberetur tacendi pro æſtimato, vt ille inquit, captu ſolertiæ: præterea magicis etiam vtebantur Pythagoræi, ijdemq́; habiti Magi, non propterea ſolùm quod cum Magis eſſet Pythagoras diuerſatus, ſed quoniam ſupra hominem opē dæmonica quicquam operatur, vnde illud de Tyaneo apud B. Hieronymum poſſet declarari. Apollonius ſiue ille Magus, vt vulgus loquitur, ſiue Philoſophus vt Pythagoræi tradunt: nam apud vulgus etiam Magi infames, vt fortè illud Horatianum eò pertinuerit:

Nec te Pythagoræ fallant Arcana renati.

Ipſe enim Pythagoras Magica tetigiſſe dicitur, vt ſcribit Origenes in φιλοσοφουμένοις. Iamblichus quoq́; in opere de ſecta Pythagoræa multa de ipſo Pythagora narrat mōſtroſa, & quæ humana vt fiant arte omnino nequeunt, vt quòd eodem die & in Italia pluribus in locis, & in Taurominio Siciliæ diſputauerit, & cùm Abar Hyperboreo qui aërem tranaſſet fretus Apollinea ſagitta familiaritas ei fuerit: ſic & Empedocles Siculus ex Pythagoræa ſecta per aërem, vt ipſe cecinit, auis ambulabat, vnde ipſe in hymno ad ſanctum Geminianum cecini:

Abarim taceant ſpatiumq́, remenſum
Vſq́, ab Hyperboreo templo Fabrumq́, volantem
Et Siculum volucri ſulcantem nubila greſſu: & in hymno ad S. Martinum:
Aetrobaten ſileant vacuum per inane vagantem:
Ipſum quem celeri nugata eſt vana vetuſtas:
Ventorum ſpatia & nubes tranaſſe ſagitta.

Ea verò quæ poſtea Tyaneus aut fecerit aut feciſſe dicatur, nota ſunt, & ab Euſebio dicato contrà Hieroclem eius laudatorem opere, & à nobis etiam confutata. Sic & Dryidæ Gallorum à Pythagoræis profecti, Magicis vacârunt. Eos enim vt eſt etiam ab Origene narratum, Zamolxis Thracius erudijt Pythagoræ ſeruus, & qui Pythagoræo ſuperfuit incendio cum Lyſide, qui ſeſe ad Lacones contulit, & Thebanus etiam Epaminundam inſtruit: eos certè Druidas Pythagoræos fuiſſe ex primo Lucani ſatis apparet:

——vobis authoribus vmbra
Non tacitas Herebi ſedes, ditiſq́, profundi
Pallida regna petunt. Itemq́;
Maximus haud vrget læti metus inde ruendi
In ferrum mens prona viris animæq́, capaces
Mortis & ignauum eſt reditura parcere vita.

Et quanquàm Cæſar in vj. belli Gallici commentario profectam eorum diſciplinam ex Britannia ſcribit exiſtimatum, eius tamen conditiones ab eodem narratas Pythagoream fuiſſe manifeſtant: Memoria verò eam contineri, literis prodi nephas eſſe. Græcarum literarum apud eos vſum fuiſſe, animas non interire, ſed tranſire ad alios: Magos etiā eos fuiſſe pleriq́; prodiderunt. Democritus quoq́; ad Magicem diſcēdam enauigaſſe dicitur, cuius diſcipulus Hippocrates proditur, is qui primus ex omnibus memoria dignus, ab ſtudio ſapientiæ medicā facultatem ſeparauit, quæ paulò pòſt in tres diducta partes, diethericā, pharmaceuticā, & Chirurgicam: vtpote quæ victu, quæ medicamentis, quæ manu mederetur: & hæc quidem non minoribus agitata eſt controuerſijs, quàm ipſa qua de agimus philoſophia: nam eius authores clariſſimi naturæ cognitionem ſibi neceſſariam arbitrabātur, & ſeſe rationales appellauerunt, huiusq́; ſectæ quæ rationalis dicitur principem facit Hippocratem Galenus in Iſagogico. Cōtrà Serapion, & qui eum ſecuti Glaucias, Heraclides Tarentinus, & duo Apollonij, & Sextus Afer, in vſu eam & experimentis collocantes, ex ipſa profeſſione ſibi Empiricū nomen aſſumpſêre, vt eſt author Cornelius, quanquàm Galenus in Medicorum Introductorio libro docet Empiricorum facultatem Philippo Coo acceptā referri debere, qui primus eam à logica ſiue rationali ſecta diremerit: tametſi Acronē Agrigentinum eius authorem nōnulli fecerint, quos Plinius Secundus in vigeſimo nono hiſtoriæ naturalis libro ſecutus eſt: ita eam Acroni aſſignans, vt Clinicē Hippocrati qui

eam.

eam, ſcilicet, inſtituerit, cremato Aeſculapij templo, vt Varro exiſtimauit: Iatralepticæ quoq; authorẽ fecit Prodicum Selymbrium. Vtcunq; fuerit, Acroni ipſi Galeno authore, ſiue vt ab alijs ſcribitur, Creoni & Serapion & plæriq; acceſſerunt, & ipſa freti experientia non quòd rationibus & doctrina non pollerent, vt quidam noſtri tẽporis exiſtimant, vt Plinius etiam videtur ſenſiſſe: ſed quia ratione nõ conſtare Medicinam, hoc eſt, ea comparari non poſſe, ſed vſu duntaxat & experimentis exiſtimabant, in eos qui ſeſe rationales profiterẽtur acerrimè diſputârunt, quòd & ex primo Cornelij Celſi de Medicina libro & ex ſexto Pyrrhonio qui & Empirica ſcripſit, colligi manifeſtè poteſt. Deinde fuêre qui ſe Methodicos nominârint, authore Themiſone, ab vtriſque diuerſi, quòd etſi negare videatur Cornelius in primo ſuæ Medicinæ, & rationes etiã ad id afferre moliatur, vt oſtendat quo pacto illis conueniant, fatetur tamen Galenus tàm in libro de ſectis Iſagogico præcipuè, quàm alibi, diuerſos videlicet eſſe. Idq; Sextus ipſe apertè ſcribit, eos cùm ſcepticis plurimùm conuenire docens, à quibus non rationales modò atq; dogmatici, ſed ipſi Empirici apertè diſſentiant.

Sed reuertor ad philoſophos inter quos Socrates aliud doctrinę genus introduxit, nam cùm plæriq; diuina & naturalia quærerẽt, quàm vt diſcerni poſſent logica facultate, cuius inuentor Pythagoræus Zeno perhibetur, impensè vacandũ arbitrarentur, illa ipſe poſt habens nec digna ducens (ſi credimus Xenophonti) vt ſeſe in ipſis homo philoſophus occuparet, ſolis componendis moribus & perturbationibus animi ſedandis operam dedit: Quapropter dictus eſt philoſophiam deuocaſſe de cœlo, & in vrbibus & domibus collocauiſſe, & ab Ariſtotele quoq; primo de partibus Animalium ſcriptum eſt, definiendi vſum temporibus Socratis increuiſſe, ſed indagationem rerum naturaliũ deſijſſe, atq; omne philoſophandi ſtudiũ ad vtilem virtutẽ ciuilemq; vſum fuiſſe tranſlatum. Sanè principem eum ipſum Socratem Ethicę philoſophiæ facit Origenes, ſicuti dialecticæ Ariſtotelem. Ab illo tamen veluti fonte diuerſa manârunt flumina doctrinæ, ſed duos pręcipuè diſcipulos habuit eloquentia inprimis clariſſimos omnium conſenſu Xenophontem & Platonem: quanrum verò attinet ad rerum cognitionẽ, ille morũ, hic totius indagandæ naturæ curam ſuſcepit, ipſamq; miſcuit philoſophiam: Namq; in naturali philoſophia, vt plæriq; volunt, ſecutus eſt Heraclitum, in diuina Pythagorã, in morali & rationali Socratem, in Mathematicis Theodorum Cyreneum, ad quem audiendum Cyrenas profectum, cùm alij, tùm Apuleius prodidit, & Aſtrologiam adusq; Aegyptum iuiſſe petitum, ſed à Socrate dialecticam nõ eſſe illi traditam, clarè Xenophon literarum monumentis tradidit. Enimuerò à Xenophonte Plato ſcribendi genere euariauit: nam cùm antiquiſſimi dogmata Carminibus traderent, mox & proſa oratione, ſubobſcurè tamẽ, ænigmatibus etiam Pythagoræi aſſueſſent, clariſſimè & limpidiſſimè Xenophon literis ſua ſenſa commendauit: Plato magna quidem elegantia & vberi facundia celebratus, ſub Mathematicæ tamẽ diſciplinæ velamentis adumbrauit plurima, & inuolucris fabularũ obtexuit: Adeoq; in loquẽdo varius, vt ex eius ſectatoribus fuerint qui eum nihil affirmaſſe, alij omnia, alij quæpiam voluerunt. Multæq; inde in eius doctrina ſectę quibus eius mens in partes tracta, & quaſi lancinata videbatur, vt hinc etiam præſtare ſit conſentaneum, eos magis reijcere, quàm colere, qui & cum alijs, & cum ſeipſis etiam digladiantur: Sed de ijs paulò pòſt ſuo loco, nunc reliquos Socraticos percenſeamus.

Stoici circa virtutẽ verſari, nec non delectati ſunt impenſiùs logica facultate: At nõ omnino cõcordes, ſiquidem & in moribus ipſaq; virtute nõ ex integro cõuenerunt, & in plæriſq; alter alteri aduerſus, adeò, vt ſeſe plurimùm impugnârint, & in logicis eadẽ nullo pacto ſenſerint, quod & operis decurſu aperietur. Quid? quod ipſis etiã in verborum ſignificationibus planè pugnaces, quando Chryſippus in omni verbo ambiguitatem inueniri voluit, quam opinionẽ ab Eleatis fluxiſſe ſatis poteſt ab Apuleio colligi, qui ambifariam, vt ille loquitur, omne verbum diſtinguendi, Eleatam, ſiue Zenonem, ſiue Parmenidem exiſtimauit principem. At alij nullo etiam in verbo ambiguitatem inueniri voluerunt: ſunt qui inter vtranque extremam ſemitam ſeſe continuerint, certè Diodorus cognomento Cronus, quod eſt à Gellio obſeruatũ, nullum verbum ambiguum dici voluit, ſed obſcurum. Stoicorum autem ipſorum mos atque proprietas breuiter argumẽta perſtringere contortiuſq; concludere. Nec alia defuêre ab hoc Socratico fonte deducta flumina philoſophię, ſed quę vndas minus nitidas

traherent, quæq; etiam lutulentè decurrerent: huic enim & Cyrenaici & Epicurus voluptatibus dediti, ſuorum dogmatum initia libenter ferunt accepta, atq; in primis Ariſtippus Cyrenaicæ repertor ſectæ malebat diſcipulus haberi Socratis, authore Apuleio. Cynici nimiâ libertatem ne temeritatem dixerim vnumquemq; adlatrandi vnde Caninum deriuauit nomen, ab eodem Socrate duxiſſe originem, ſi poſſent oſtendere benè ſibijpſis actum putarent, tantum erat Socraticorum nomen celebre ab vno Socrate in multos deriuatum. Omnes etenim philoſophorum ſectæ, vel ab earum inuentoribus conſtitutoribusq; vt Pythagoræi, vt Socratici: vel ab ipſorum authorum patria, vt Cyrenaici propter Ariſtippum Cyreneum, & Megarici propter Megarenſem Euclidem nomen accepêre: vnde miror cur Megaricorum principem Cicero Xenophontem faciat in ſecundo Academico, quando etiam ibi ab Euclide Megareo dictos poſtea fateatur: ſimilis quoq; in Eretrienſibus ambiguitas quos nominatos dicit à Zenone, Parmenide, Xenophane, mox à Menedemo qui fuit Eretrias Eretriacos appellatos: Certè Eleaticos propter Xenophanē & Parmenidem Eleaticos nominari ſolere, ſcio proditum eſſe memoriæ nō Eretrienſes. Item à loco in quo philoſophabantur manabat nomē, ſic Stoici à porticu dicti, & Academici à villa, in qua degebat Plato ab Academo heroë ſortita nomen: itē ab actu quodam intercidente philoſophantibus vt ab ambulando Peripatetici, etiam ab effectu quodam philoſophandi, qui quoniam dubiam haberent veritatem & aſſenſum cohiberent, Ephectici dicti, ijdem & ambigui nominati, & quæſitores, & Sceptici, ob conſiderationem perpetuam: ijdē & Pyrrhonij, non quòd author ſectæ fuerit Pyrrhon, vt viſus eſt exiſtimaſſe Simplicius In Ariſtotelis Categorias, vt etiam Gellius in decimo, ſed quod eius iam inuentæ & amplificator & declarator extiterit, quod apertè ſatis habetur à Sexto philoſopho in primo πυῤῥωνίων ὑποτυπώσεων. A' fine item quem ſibi philoſophantes præſtituebant denominatas conſtat ſectas fuiſſe, vt à voluptate Epicurei, itemq; à vitæ ſpecie & ſimilitudine vt Cynici: aliud enim finis eſt quem aſſequi volebant, aliud eſt ſpecies exercitationis, qua eò tendebant, neq;, vt Simplicius ait, voluptate voluptatem venebantur Epicurei, ſed laboribus maximè & continentia. Omnes deniq; ſectæ vel ab inuentoribus & amplificatoribus, & eorum patria, vel à rebus ipſis, in queis vel finis philoſophiæ poneretur, vel modus indicaretur philoſophandi cognomē ſumpsêre: A' rebus item circa quas vel ſolas, vel maximè verſaretur eorū ſtudium, ſic & phyſici dicti nonnulli ſunt & dialectici & morales. Nam Phyſicorū antiquum eſt nomē, quo & Thales, & Democritus, & Heraclitus, & alij permulti vocati ſunt. Sic & Diodorus cognomento Dialecticus, & Moralis Socrates, qua de re latiùs opere procedente. Atqui, patriæ cognomen cui multum hæret, Simplicius incertas videtur ſectas reddere. Pythagoras enim à Iamblicho alijsq; permultis Samius creditur, quē tamen fuiſſe Tyrium Neanthes prodit, Tyrrhenum verò & Ariſtarchus & etiā Theopompus, vt eſt apud Theodoritum, Syrius etiam ab Euſebio dicitur: Thaletem quoq; Mileſium pleriq; omnes volunt fuiſſe, Leander tamē & Herodotus ex Phœnicia. Finis quoq; ſectas parum diſtinguit: nam & Cyrenaici & Epicurei voluptate bonū metiebantur, quorum diuerſæ patriæ, authorum quoq; diuerſa nomina. Requiritur itaq; nomen authoris, cui ſi addatur & patria, nec alium ſibi philoſophū ea in patria cognominem ſortitus ſit, ſectas apertiùs diſtinguit: verùm ad tollendam ambiguitatem patris nomen Græci ſubſcribere cōſueuerunt, vt Socrates Sophroniſci: Ergo à Socratis nomine quoniam ab eo multæ ſectæ, multæ quoq; Socraticorum ſpecies, proprijs ſignatæ nominibus effluxerunt. Verùm Socraticus Plato Ariſtonis filius clarus iam & eloquentiæ nomine, & ſapientiæ, vbi ſectatores habuit, ij ipſi ſe non Socraticos ampliùs, ſed Platonicos vocauerunt, qui tàm multi fuerūt, tamq; celebres vt & ipſi ſectas conſtituerint: ſi quidem Ariſtoteles prius Socratis, mox Platonis auditor Peripateticam condidit diſciplinam, quoniam deambulantes in Lyceo Gymnaſio plurimùm docerentur conſectanei, & viuente adhuc Platone ſcholam Athenis habuit. Mos autem ei fuit, ſcribendi quidem ſubobſcurè, non tamen vt Plato: ſiquidem huius ſabulæ & confuſanea rerum de quibus agebat diſputatio, & quaſi dicatur miſcellanea diſciplina, alibique alias reperita, & numeri prætereà & magnitudines offundebant lectoribus nebulas. Illius verò ſub apertis vocabulis & eruditis, & de articulato procedendi modo, remotiſſimi ſenſus & ambigui ſpargebāt caliginem, adeò, vt ſimilis iudicaretur ſepiæ, quæ ne capi queat,

atramen-

atramentum effundit, hinc libros auſcultatorios, vt ipſe nuncupabat, & editos eſſe ſcripſit & non editos, quoniam futuri erant ijs tantùm cognobiles, quibus & eius quoq; vox cognita fuiſſet.

Poſt Platonis obitum eius auditorium tenuit vel Speuſippus, vt alij vel Xenocrates. Certè Xenocrates à Platone vel primus, vel ſecundus docuit in Academia villa, vnde & qui Academici dicti in multas poſtea familias diuiſi, duas & Cicero, & Lactantius citauêre veterem & nouam: Seneca item in quæſtionum naturalium vltimo libro Academicos tamen veteres & iuniores citat, alij multò plures. Nouem ego Platonicorum ſectas multa diuerſa legendo & obſeruando (ſi non fallor) comperi, ab eadem villa nomen ſortitas: Primam quæ diſcipulorum Platonis & auditorum fuerit in qua floruiſſe maximè Xenocrarem conſtans fama eſt: ſecundam quę & media dicta eſt cui præfuerit Archeſilaus auditor Polemonis: tertiam cui & Nouæ cognomē eſt ſactum, cuius princeps Carneades atque Clytomachus: quartæ quoq; mentio innenitur quæ ſub Philone floruerit, & Charmidæ: quintæ primordia in Antiochum referunt: alia eſt Aegyptia nomine cuius inſtitutor Ammonius, alia quę Romana ſiue Itala, Plotini authoritate ſuffulta, Lycla itē quæ Proclo fertur accepta, addo (ſi placet Platonicus) eam quam Iamblichus ſiue inſtituit, ſiue exornauit: quanquàm non ignoro diuerſè olim ſcriptum, quanquàm item in hac ſucceſſione Platonica referenda authores omnino non conueniſſe ſcio, quando alio modo Laërtius, alio Numenius, & Euſebius, Lactantius alio, Auguſtinus alio, diuerſo alij, alio Sextus, alio Cicero vtatur, qui Ariſtotelem diſſentientem re ipſa, non facit ab Academia veteri, cui etiam nouam iungit, quam dedit Archeſilæ, & in eadem ratione dicit Carneadem permanſiſſe, quæ tamen ab alijs apertè negantur, vt progreſſu patefiet, & de his hactenus: Nam quo pacto Academiæ inter ſe differant & Capite huius libri quarto paucis, & ſequenti libro pluribus innoteſcet, cùm quid vel quæque earum, vel plurimæ de veri notione præſcripſerint aperiam.

Atqui Peripateticorum plures quoq; familiæ (nam ferè quiſq; poſt Theophtaſtum & Neleum Peripateticæ ſectæ philoſophus, propriam & ipſe condere ſategit) adeò vt in multas partes diſtractū Lyceum & quaſi diſcerptū, redintegrari ſub Alexandro cœperit Aphrodiſæo: is tantæ fuit celebritatis dū vixit, vt plæriq; omnes Peripatetici non crederentur, niſi & Alexandrei quoq; putarentur eſſe, tametſi à multis poſteà vexatus procedente tēpore, vt ſileam Themiſtium qui poſtea floruit, vtq; à Simplicio, ne reperam qui eorū qui præceſſerant, conſectaneorum dogmata proprio perpendiculo dimēſus eſt. Inde populata Græcia, & Italia, crebris Barbatatū nationum incurſionibus deuaſtata, ad Mauros, & Arabas philoſophia peruenit: A quibus mirū eſt in modum cultus Ariſtoteles, Plato parùm, alij omnino nihil. Cuius rei cauſam quantum aſſequi coniectura potuimus, quarto huius operis libro referemus. Sed qualiſcunq; illa fuerit, Arabes ipſi & Mauri nunquàm in porticu aut ſpatiantes diſputârunt, aut quāquàm multæ in ea cellæ, ſedere voluerunt, nuſquàm item apud eos Scepticorum nomen, quanquàm eorum multi & ante Ariſtotelem, & poſt Atiſtotelem fuerunt, & eius ſcripta vexaneruut acerrimè, multiq; item cum Ariſtotele vixerunt. Scepticus enim Pyrrhon Alexandri Macedonis tempore floruit. Fuit autem Sextus philoſophus ſub Marco philoſopho Imperatore, Plutarchi conſanguineus, qui Sceptica ſcripſit, vt eſt apud Suidam in collectaneis, & apud alios, atq; is puto eſt Sextus, cuius meminit Apuleius: nam & à Sexto philoſopho à Plutarcho Maternæ ſe originis fundamenta traxiſſe prodidit Apuleius: & in vita Marci Imperatoris atq; philoſophi Iulius Capitolinus ſcribit Sextum Cheronenſem Plutarchi nepotem præceprotem ipſius Marci fuiſſe: eſt & apud Suidam Sexti quoq; Sceptici Lybici non Gheronæi mentio. Decem & ego Sexti ſceprici libros perlegi, qui etiam empirica ſcripſit monumenta, idemq; dictus empiricus, verùm alius à duobus illis, an alter eorum fuerit, nō ſatis adhuc habeo compertum. Certè Galenus in libro de Sextis Sexti empirici Afri meminit, & in eius Iſagogico Sexti etiam empirici mentio eſt. Atq; hinc fortaſſe poſſunt refutari qui arbitrantur illud Quintiliani in decimo huc pertinere, cùm ait ſcripſiſſe nō parùm multa Cornelium Celſum Sextios ſecutum: nam quod alij legant Sceptios pro Sextios, mihi nō facit ſatis, quoniam & apud Senecam Sextiorum mentio, & apud Ciceronem in Epiſtolarum maximè libris ad Atticum Sextij ſæpè nomen citatur, & Horatius etiam ſcri-

 bit ad

bit ad Seſtium, & quidem potuêre Seſtij eſſe qui nō Sceptici fuerint, quamnis aliquis
qui Sextus diceretnr, inter Scepricos reponatur. Ipſe quoq; idem Seneca vltimo na-
turalium quæſtionum volumine inquit, Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, in-
ter initia ſua cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At neq; Sceptica facultas no-
na, ſed antiqua, nec Romana, ſed Gręca, nec extincta cùm cœpiſſet, ſed diuturna. Sce-
pticorum omnium erat nihil in alterutrani partem aut affirmando, aut negando poſ-
ſis (vti aiunt) velis tendere, ſed omnia cōſiderare diligentiſſimè, & omnibus qui quic-
quam dogmatum affetent contradicere: nulla quoq; eorum mentio qui ſe Electores
nuncupabant, qnorū pàrtes erāt à ſingulis quod placebat apiū more deligere, & pro-
prio demùm labore & opere mel coactū atq; compactū alijs guſtandū tradere. Solus
autē Ariſtoteles pro vniuerſa philoſophorū turba adeò celebri fama in Arabū menti-
bus vixit, vt qui philoſophū diceret, non aliū daret intelligi quàm Ariſtotelē: ſed enim
in Ariſtotele quoq; interpretando multæ Arabum ſectæ, ad Auicennam vſq;, & phi-
loſophum magni nominis & medicum, à quo Platonis placita præ alijs Arabibus ob-
ſeruata conſtat. Auerrois poſtea ad Ariſtotelem interpretandum conuerſus propriam
cōdidit ſectam, cui hæſerūt ferè omnes qui in Lutetiæ Pariſiorum Gymnaſio primùm
philoſophiæ ſe dediderunt, à quo poſtea multi diſſensêre qni philoſophiæ ſimul no-
ſtræq; Theologiæ & perdiſcēdæ, & in alios transfundendæ vacauerūt, quorum quan-
tum attinet ad philoſophiæ dogmata, multa diſſenſio, multæ clientelæ. Nam ſunt qui
ad alium alijs poſthabitis recurrant, cumq; ſolum putent & obſeruandum & imitan-
dum, ſiue iudicio ptoprio, ſiue fama ducti & præceptorum perſuaſione.

Hæc ferè de philoſophorum ſectis multiplici ex lectione collegi, quanquàm nō me
ptæterit aliâs, Ciceronem de ſectis diſſeruiſſe, aliâs Varronem, qui dicitur ex magno
numero ad paruum deduxiſſe, ſectas, cuius rei meminit Auguſtinus in xix. de ciuitate
Dei Sed fretus erat Varro vna finium quos illi diuersè ſibi ſtatuiſſent conſideratione,
non autem varietate doctrinæ, aut modo philoſophandi. Cicero verò per ſolos So-
craticos diuiſionem fecit in tertio de Oratore ad Quintum fratrem, quaſi per diſſidiū
cordis & linguæ, vel nulla, vel parua eorum qnæ tractauimus diuiſionis habita men-
tione: nam veriùs eloquentiæ diuetſitati quàm differentibns dogmatis, dum eos in-
ter ſe dirimeret, inniti videbatur. Sed ſanè & noſtra, & paulò ſuperiori ætate multitu-
do philoſophorum vnum eſt Ariſtotelem ſecuta, parum fortaſſe gnara, nihil vnquàm
inter philoſophos omnes conueniſſe, aliquē vnum eſſe præ omnibus ſequendū phi-
loſophū. Plato eos qui ante ſe ſcripsêre vel deridet, vel cōfutat, Peripatetici Platonē,
hos Stoici, Stoicos, alij, Epicurei alios, Epicureos alij, Sceptici omnes, quos miror ab
Euſebio dici magno riſu omntum exploſos, qui in omnes ita acriter diſputant, vt eis
nō omnino facillimè reſiſtatur. Nunc ſanè, vt dixi, ſecta Peripatetica eſt in pretio, quid
ſectam dixi & non magis Atiſtotelem? in quo interpretando diuerſæ ſectæ, diuerſi du-
ces, quanquàm extitit Ioannes Picus Galeotti patris mei frater, qui & ingenio, & me-
motia, & indefeſſo ſtudio, & doctrina ſingulati, & præcellenti inter ſcribendum de re-
bus maximis facundia, noſtri temporis hominibus & admirationi fuit & ſtupori. Hic
quod ab alijs fieri poſſe creditū eſt magis quàm probatū, & pollicitus fuerat & ſeruaſ-
ſet, hoc eſt, Ariſtotelis & Platonis dogmata conciliare, quod negocium ad pręſentem
vſq; diem multis difficillimnm, nonnullis etiam ſupra humani captum ingenij credi-
tur eſſe. Mihi autem venit in mentem conſentaneum magis eſſe, & vtile magis, incerta
reddete philoſophorum dogmata, quàm conciliare, vt patruus volebat. Seqni enim
in hac re malo antiquos illos ex noſtra fide Theologos qui in Gentium philoſophos
potiùs agendum dnxêre, & eorum excindenda dogmata, quàm ipſorum ex dogma-
tis philoſophari, nonnullorum more qui ſeculis poſterioribus doctrinę ſtudia perco-
luerūt, quanquàm & inter hos fuerūt, q̄ prioribus illis acceſſerint. Ac ſanè Auguſtinus
in literis lōgè eminentiſſimus apud philoſophos Gentiū, nō omnia, nec etiā plurima
neceſſariò vera, vt poſteriores quidā, ſed ſi qua vera inuenirētur, ea tanquàm ab iniu-
ſtis poſſeſſoribus vendicanda ſcribit in libris de Chriſtiana doctrina: & alibi tàm ille
quàm alij, cùm Græci, tùm Latini noſtræ religionis Antiſtites & diſciplinæ ꝓceres idi-
pſum fecêre, quod ex parte mōſtrabitur opere procedente. Itaq; poſtquàm variū phi-
loſophandi genus, & varias philoſophantiū ſectas ab exordio philoſophiæ ad noſtra
vſque tempora quaſi obiter & in tranſcurſu deduxi, diſſenſiones referam inſigniores,

quæ

quæ & inter ſectarum principes, & inter conſectaneos, & intet ſeipſos qnoq; viguêre, mox aduerſus eos omneis dirigam ſtylum.

CAP. III.

QVOD PHILOSOPHI GENTIVM, NEC IN PARtienda ſua philoſophia, nec in colenda conueniunt.

Vidimus Gentium philoſophiam varijs laceratam ſectis ſibi ipſi non cohærere modò philoſophi, ne ipſi in ea aut partienda aut colenda conueniant, & ſibi ipſis cohæreant diſpiciendum? ab ipſa eius diuiſione capiemus initium. Philoſophiæ igitur alij nullam ſectionem fecêre: alij bimembrem cõſtituêre: alij vniuerſam diuisêre in partes treis, eorùm quoq; qui vnicùm tantum genus voluerunt eſſe, adhuc magna diſcordia: nam alij illud vnùm voluerunt eſſe phyſicum: alij logicum: alij morale. Primæ opinionis fuêre Thales, Anaximenes, Anaximãder ex Ionico genere, ex Italico verò Empedocles atq; Parmenides, quibus conſenſit Heraclitus: verùm nec in hoc omnium conſenſus vnus, quoniam Ionici illi id omninò conſtans, & impermiſcuum cenſebant eſſe, nõ ita Empedocles & Parmenides: ille enim, authore Ariſtotele de Rhetorica præcepit, & Parmenides non fuit expers Dialecticæ, cuius princeps habitus eſt Eleates Zeno Parmenidi notus, eodem Ariſtotele aurhore. De Heraclito quoq; dubitatum phyſicus ne tantum an moralis etiam philoſophus fuerit, qui vnico generè fuêre contenri, ſed id logicum non phyſicum maluerint: memorâtur ij Panthoides, Alexinns, Eubulides, Bryſſon, Dionyſiodorus, Euthydemns: vnicum etiam, ſed morale genùs conſtituiſſe Socratem & aſſiduus ei, & amicitia coniunctiſſimus Xenophon prodidit, & Timon aſſeruit, in Platonem vterq; inuectus quòd & logicam Socrati, & phyſicam adſcripſerit facultatem. Sunt & qui affirment Cyrenaicos vnico eoq; morali philoſophiæ genere fuiſſe contentos, tametſi id ſatis non conſtet, quoniã de cauſis etiam conſiderâtunt & de probationibns. Ariſton Chius eouſq; morali hæſit, vt ab eo etiam plæraq; circumſcripſerit, quæ alij admittebant libentet, vt admonitiones inſtructionesq; ſola acceſſione virtutis, & expulſione vitij ſatis eſſe ad beatè viuendum arbitratus. Cæterùm bimembrem fecerê philoſophiam plæriq;, ſed nõ eadem vſui ſunt diſſectione, quandoquidem Xenophanes Colophonius vninerſum illud ſupremumq; philoſophiæ genus in phyſicum eſt partitus & logicum, morali prætermiſſo, quod amplexatus Archelaus Atheniẽſis ipſum à phyſico è regione diſtinxit, logici minimè memor, cui & Epicurum alij numerandũ cenſent, qui logicam ſpeculationem abiecerit, alij contraſentiunt, non omnem quidem eum præterijſſe rationalem facultatem contendentes, ſed eam tantummodò cauſatũ quæ à Stoicis traderetur: quare triplicem ab eo putatam philoſophiam nõ duplicem. Nec defuêre qui Cyrenaicos aſſererent in duas diuiſiſſe ſpecies philoſophiam, ethicã & logicam, excluſa naturali. Plato verò princeps fuit philoſophiæ trifariã conſtituendæ, vt vnum eius genus logicum, aliud phyſicũ, tertium morale, & eſſet, & haberetur, quem & Xenocrates, & Ariſtoteles, & Stoici ſunt ſecuti: quanquàm has partes alij vocârunt, locos Apollodorus nominauir, Chryſippus & Eudromus ſpecies, alij genera. Sed nec omnis omnino hac in re conſenſio Stoicorum: nam Cleanthes ſex partes philoſophiæ ſtatuit, authore Diogene, dialecticam, oratoriam, cinilem, naturalẽ, theologicam, moralem, qnam qnidem moralem Cleantes Ipſe & Zeno, Simplicius tractârunt: & minores illam in partes diſtraxerunt: Chryſippus verò, Archedemus, Zeno Tarſenſis, Apollodorus, Diogenes, Antipater, Poſſidonius in ſubiectos diuiſerunt locos, de appetitione, de bonis & malis, de perturbationibus, de virtute, de fine, de prima extimatione, de actibus, de officijs, de adhortationibus & hortationibus. Enimnerò quanquàm tria philoſophiæ genera ſunt conſtituta, non propterea in partium ordine vlla eſt communio ſenſuum, vlla dogmatum reperta cõſenſio: nam alij à logica facultate vt Stoici, & alij putârunt incipiendum à morali, nonnulli Socratem ſecuti, plærlq; à phyſico genere vt antiquiori. Porrò in particularũ diſſectione non minor, quàm in partibns orta diſſenſio, quando logicum genus alij ambire grammaticam & rhetoricam cum dialectica voluêre, alij vnum, alij etiam alterum excludebant. In moralibus quoq; & Plato, & Ariſtoteles tres conſtiruêre particulas, quinque Cytenaici

maluerunt, vt enim illi ethicum, politicum, œconomicum, ita hi agendum eſſe dicebant de eligendis & fugiendis, de affectibus, de actionibus, de cauſis, de probationibus, quæ duo poſtrema à tribus nonnulli diſpeſcunt, & hoc dialecticæ, illud narurali adſcribunt. Super quo etiam dinidundo certatur. Verùm diceret quiſpiam, diuerſas eſſe vias ad philoſophandum, ſed nihil referre, ſi diuerſo itinere tendanr ad vnum, quod poſteà nos & concorditer, & fideliter doceant. Diſpiciamus igitur num pacatè & quietè nos quicquam docuerint, altiùs quàm poſſimus exorſi.

CAP. IIII.

VTRVM VLLA SIT VERITAS, ET SI SIT, VTRVM HABERI poßit an minimè inter philoſophos Gentium non conueniſſe, quorum diuerſißima opiniones referuntur, ibiq́; etiam oſtenditur Platonem ea de re, ſectatoribus per partes particulas minutiasq́; diſtractum atq; diſcerptum pugnacißima diſcordia.

AT ſanè inter omnes philoſophorũ ſectas de quibus habita mentio eſt, quaſdam putaſſe comperio nihil eſt in rebus veri atq; certi, quaſdam contrà: certè alij nihil omnino verum eſſe dixêre, alij verum eſſe quodpiam maluerũt, ſed maximè pugnaciter: nam quidẽ ſola intellectilia vera exiſtimârũt, nonnulli ſola ſenſilia, alij tàm hæc quàm illa. Xeniades Corinthius nihil dixit eſſe verum, quem & quidam ſunt ſecuti. Platonici quidam & Democritij multi ſola intellectilia veri nomine digna putârunt: Epicurus & alij ſola ſenſilia. Aeneſidemi ſectatores inter hæc etiam diſtinctionem excogitârunt, verũ & illud maximè apud philoſophorũ ſectas & pugnax & varium, vtrum illa ſit veritas aut vllum verũ: nam inter hæc duo magnã nec qualem ipſi agnoſcimus diſtinctionem poſuêre, an inquã vlla ſit veritas, & ſi ſit, haberi tamen ea poſſit an minimè? quando alij ſe poſſe dicebant rerum veritatem inuenire, ac iam de ijs quæ diſſerebant ſe inueniſſe gloriabantur, vt omnes ferè qui dogmatici nuncupati ſunt. Conſtat alios diuerſiſſimè putauiſſe, nam fuêre permulti qui veritatem inueniri poſſe diffiderent, nec vllo pacto fieri poſſe cenſerent, vt ea cõprehenderetur ab homine, quales qui Carneadem & Clytomachũ, Platonicos quorum ſuprà meminimus, ſecuti ſunt. Alij quærunt adhuc nec in hanc, nec in illam partem inclinati, quos propterea Scepticos, quaſi conſiderarios dixeris indagatorésve nuncupaueris: hinc tres ſupremas philoſophiæ partes conſtituit Sextus: quando alij comprehendi res poſſe dicerent, negarent alij, quærerent alij & dubitarent. Galenus autem in libro de Philoſophica hiſtoria quatuor maluit: nam præter dogmaticam affirmantem, & Scepticam dubitantem, litigioſam contentioſámve, & mixtam adiecit: ſed ſanè contentioſam, vocauit quam Sextus nouam Academicam & rerum cõprehenſionem negantem appellârat. Namq; inter eius ſectæ viros nominat Clytomachũ inter principes nouæ Academiæ conſtitutum. Mixtæ ſectæ Xenophanem addixit & Democritum. Illum videlicet dubitantem de omnibus & nihilominus aſſerentem omnia vnum eſſe, & eundem eſſe Deum: hunc verò ambigentem de omnibus præterquàm de atomis, & vacuo. Sed cuinam ſectæ philoſophorum ſi priſcis illis temporibus vixiſſet, Nicolaum Cuſam addixiſſemus? ſciri poſſe aſſerentem, negantem nihilominus quicquam ſciri poſſe præcisè: quę omnia ille proſequitur latiſſimè, & in libris de Docta Ignorantia, & de Coniecturis, & de Venatione ſapientiæ, quibus in libris ſupra rationem eleuatus cõcidere (vt eius vtar verbis) oppoſita exiſtimauit, & nihil perfectè cognoſci procul omni dubio ſanxit.

Sed reuertamur ad antiquos philoſophos, quos proprias ad ſectas vetuſti illi rerum ſcrutatores ſine lite non redegerunt: nam alij Democritum inter dubitabundos, Sextus autem inter dogmaticos reponit, vti progreſſu operis patebit: neq; enim omnino clarum & incontrouerſum de quibuſdam huc ne an illuc flecterẽt, an veriùs vel litigio perpetuo, vel perpetuæ dubitationi eos quibus id internoſcẽdi cura fuit addicerent: par enim circa Heraclitum quæ circa Democritum quæſtio: nam fuêre qui dicerent Scepticam philoſophiam cum Democritia communionem habere, quibus à Scepticis reſiſtitur, vel ex eo quoniã aſſerebat Democritus & atomos eſſe, & vacuũ, à

quibus

quibus aſſenſum Pyrrhonij cohibebant, & contra Democritum dicerent, & pro Democrito, ſi quiſquàm illū ſalsò decreuiſſe putarent: quæ quidē diſceptatio non vergit propriè ad ſectas diſpartiendas, ſed ad hoc ipſum, haberi ne poſſet aliquo veritatis inſtrumēto veritas. Scepticā verò ſectam nonnulli Pyrrhonium, Aeneſidemum, ſicuti, viam eſſe putabant ad Heraclitеam, quoniam ſenſiſſet Heraclitus & eidem ſubiecto ineſſe cōtraria & videri, hoc autē vltimum etiam à Scepticis admitti. Cōtrà ſtent Sextus & ipſe Pyrrhonius afferens contraria circa idem videri, non eſſe dogma Scepticorum, ſed negocium potiùs, nō modò ipſis, ſed omnibus fermè philoſophis cōmune: Atqui & commune eſſe cuilibet è medio, quoniam mel dulce ſanis eſſe, amarū ictericis, cui non videatur reperitur nemo, ſit autē ita nec ne ſnapte natura, conſideratione dignum eſſe. Verùm quoniam Heraclitus multa profert dogmata eis cōtradicunt dubitabūdi tanquàm arroganter aut negata, aut cōfirmata, ſicuti & cæteris qui quicquā aſſerendi curam ſuſcepêre. Cyrenaicos alij volebant Scepticis adſcribi, quoniam & ipſi naturales duntaxat affectiones comprehēdi putarent, reſiſtunt Ephectici, voluptatem carnis & molliciem quam finem cenſebant Cyrenai reijciendo, & amplexando quā ipſi vocant ἀταραξίαν Latinè in perturbationem ſi licet interpretemur, ad quā ſuſpenſione iudicij deueniri putabāt. Præter hæc alij Platonem inter dogmaticos reponunt: alij dubitabundum cenſent fuiſſe: alij partim quidem inter eos, partim etiā inter illos reponendum arbitrantur: ſicuti Permedorus & Aeneſidemus: Ii cauſam hanc ſui ſenſus afferūt quod Gymnaſticis Dialogis vbi maximè Socrates introducitur aduerſus Sophiſtas aut ludens, aut luctans, ambiguum videatur ſermonis genus inuehere, vbi verò quicquam affert ſeriò & penſiculatè, vel in perſona Socratis, vel Timæi, puta de Ideis, de prouidentia, vel de virtutibus & vitijs diligendis vitandisq́;, tum dogmata proferat, à quibus diſſentit Sextus, ipſe Pyrrhonius, nullo pacto dubitabundis Platonem adſcribi volens, quoniam vel vnum dogma ſi ſtatuat, vel vni iudicet ſtandúmne ſit, an'ne, tùm non ambiguorum in numero, ſed in iudicantium & dogmata præſcribentium ordine vti collocetur exiſtimat. Idem & Phaſius Timon de Xenophane ſcribens perhibetur ſenſiſſe. Marcus autem Varro apud Ciceronem in primo Academico voluit Platonem nihil affirmare, contrà verò magna Platonicorum turba, inter quos etiā Apuleius & Alcinous, quorū vterq; Dogmata collegit explicuitq́; Platonica, & hæc quidem antiqui variarum ſectarum Philoſophi ipſiq́; etiam Platonici de Platone ſentiebant in vniuerſum, præter Academiarum diſſenſiones de quibus paulò pòſt dicturi ſumus.

Præter id etiam quod ſuper particularibus eius dogmatibus de Deo, de anima, de veritatis iudicio, de voluptate an bonum, an malum, ſummúmve bonum, ſummúmve malū, an indifferens, atq; etiā de alijs quot penè capita tot ſenſa, vt in plæriſq; palā fiet ipſa operis quod habemus in manibus lectione. Hinc quàm incerta ſit Platonis doctrina, percipi poteſt, quę à ſectatoribus, & per partes, & per particulas, & per minutias etiam lacerata ſit. Sed enim quantū attinet ad affirmationem ipſius vel ambiguitatem non defuêre Platonici qui ætate noſtra aliam de eo ipſo ſententiam ferrent, docere illum vbiq;. Verùm inter hanc doctrinam id attulit diſſidij Marſilius Ficinus, quòd quæ in epiſtolis, vel in libris de Legibus, vel in Epinomi ſine philoſópho diſſerit, Plato ſuo ipſe ore, ea haberi debere certiſſima vult, quæ verò in libris cæteris Timæi, Socratis, Parmenidis, Zenonis, ore diſputat, veriſimilia. Sed tanta eſt in Platone varietas, vt ipſi etiam Dialogi qua de re ſint compoſiti, adhuc certetur. Parmenidē de vno eſſe rerum principio, deq́; Ideis, & Marſilius, & alij ſcripsêre. Ioannes Picus patruus in libro de Vno & Ente Dialogum ipſum inter dogmaticos minimè reponendum cenſet, vt qui ſit logicæ exercitationi veriùs accommodatus. Et ſi quis Marini Platonici dogmata qui Proclum audiuit perpendit, eum pro patruo litem dediſſe facilè cómprehēdet, adſtipulabiturq́; ei Atticus Platonicus eo in opere qđ aduerſus eos ſcripſit, qui poſtquàm Ariſtotelem profiterentur Platonem minimè ſequebantur. Affirmat enim Zenonem, Parmenidem, & qui Eleaticæ diſciplinæ profeſſores eſſent, logicæ facultati tantummodò ſtuduiſſe, apud Platonem verò eo in Dialogo de Parmenidis opinione & doctrina tractari quis ambigat? ſecūdæ Academiæ quæ & media dicitur princeps Archeſilaus diſſenſit à primæ principibus & hæſit Pyrrhonijs adeò, vt quaſi eorum conſectaneus habitus ſit. Numenius in libro de Academicorum diſſenſione, re illum fuiſſe

Pyrrho-

Pyrrhonium affirmat, nomine Academicum, Crantoris à quo amabatur pudore, qui, ſcilicet magni fuit in Academia nominis, tametſi & Archeſilas nihil ſciri poſſe affirmaret, nec hoc ipſum nihil ſcire, quod ſibi Socrates relinquebat, eundemque à prima non differre Academia. Marcus Varro apud Ciceronem eſt author, quanquàm alij qui ſe putant acutiùs eius ſenſa diſcuſſiſſe, velint multiformem haberi Archeſilam, vt qui ad experiendos auditores ſi nodos Platonicorum dogmatum valerent diſſoluere, Scepticum ſuſcepiſſet negocium, probatis verò atq; legitimis tenenda Platonica dogmata inſinuaſſet, quapropter de eo Ariſtonis dictum afferri ſolet: Archeſilam anteriori parte quidem eſſe Platonem, poſteriori verò Pyrrhonem, at media Diodorum dialecticum videlicet illum, cuius vteretur præceptis. Clarè verò illum ipſum & manifeſtè Platonicum cenſendum eſſe Sextus confirmat, Numenius negat. Sed de eo plura libro ſequenti. Hunc ipſum Archeſilam ſecutus Carneades dicitur à pleriſq;, qui cum eo nouam volunt Academiam conſtituiſſe, neq; enim Cicero in libris quos pro Academicis edidit mentionem facit, niſi veteris & nouæ, neq; item Lactantius in tertio contra Gentes. Auguſtinus tamen in his quos ſcripſit cõtra Academicos principem tertiæ Academiæ Carneadem recipit, quartæ aut quintæ non meminit, quanquàm de Philone & Antiocho, & Plotino verba facit.

Nouæ Academiæ cui & tertiæ cognomen eſt factum, principes in eo perſeuerabãt ab alijs diſſentientes, omnia eſſe incomprehenſibilia, quæ alij certa, alij dubia iudicaſſent, cuius opinionis inuentum alij in Xenophanem referunt, alij repetunt ab Homero, Origenes videtur Ecphanto in Syracuſio tribuere: vtcunq; ſit Carneades ſi eã non inuenit certè auxit eximiè, cuius tamen ſectatores nõ inaniter atq; fortuitò ſe res aggredi fatebantur: nam vt alij certa dicebant & incerta, ſic illi probabilia & improbabilia nuncupabant, cuius etiam diſtinctionis cùm alibi, tùm in ſecundo de Officijs meminit Cicero. Certa ipſi & incerta nolebant dicere, atq; per hoc non comprehenſibilia, & in eo euariabãt à Scepticis quòd quę vertebantur in diſputatione, ea cõprehendi negabant, præter hoc vnum, nec hoc quidẽ expreſsè, quòd certò cõprehendi ea nõ poſſe comprehenderent. Ipſe verò Cicero in primo Academico Varronis ſententia Carneadis opinionẽ non admodum diſtinguit ab opinione Archeſilæ, vtpote cuius Academiam nouam dicat eſſe, & ita etiam in primo de Legibus & alibi, quę tamen ſolet, vt diximus, ita Carneadi attribui, vt Archeſilæ media. In ſecundo verò libro docet vtriſq; decretum eſſe, nihil percipi poſſe, quanquàm Epochen, id eſt, aſſenſionis retẽtionem, videtur Archęſilę qui Carneadi libentiùs tribuere, qui tamen ſimul à dogmaticis eò differebant, quòd comprehenſio illis ſine controuerſia decernebatur rerum, & multarum, & magnarum, iudicio quoq; bonorum & malorum tàm inſigniter euariabant à Pyrrhonis Carneadei, vt ea ponerent in perſuaſione, illud eſſe cenſentes bonum quod magis probabile & perſuaſibile magis, ſuoq; modo ſtatuebant malum proportione pari, cùm Sceptici ἀδοξάστως, vt ipſi dicebant, in eis penſandis dijudicandisq; ferentur, nulla diſputatione freti, communem ſequentes vitam vſuiq; communi aſſentientes, ne omnino ſine actione manerent, quod ſeruabant in naturæ inclinationibus, in neceſſarijs affectibus, in ſuſceptione legum & morum, in artium traditione. Prætereaq; Pyrrhonij philoſophi æquales potiùs putabant eſſe phantaſias rerum earumq; conceptus, ita vt altera non eſſet altera probabilior, cùm tamẽ Carneadei & cęteri eiuſdem ſectę alias probabiles, alias improbabiles exiſtimarent, atq; in ipſis etiã probabilibus perſuaſibilibusq; conſtituerent gradus, vt hinc mirer me in libro Φιλοσοφουμένων Origenis legiſſe, Academicorum principem fuiſſe Pyrrhonem, à quo ſint Pyrrhonij nuncupati: diſtare enim ab illis magnoperè ſuprà narrauimus, ſed tamẽ minus eo mirandũ, quod vetus quæſtio eſt & à multis (vt Gellius prodit) ſcriptoribus Græcis tractata, an, quid, & quantum, inter Pyrrhonios & Academicos interſit, atq; vtroſque affirmat ipſe & Scepticos & Ephecticos & dubitantes olim appellatos. Illud certè maiori dignum nota ab Origene ibidem proditum, quod primus omnium Pyrrhon rerum incomprehenſionem inuexerit: namq; ille neutiquam hoc, ſicuti nec aliorum quicquam affirmauit, & eodem in opere ipſemet Origenes Zenophani ἀκαταληψίαν, vt eius vtar verbo, hoc eſt, incomprehenſionem primo omnium adſcribit, & eiuſdem ſententiæ fuiſſe Ecphantũ Syracuſium: pòſt paulò ſubiecit, hoc eſt, veram non haberi rerum cognitionem. Miror etiã Ciceronis primo in Academico poſitũ, Carneadem

nihil omninò percipi poſſe dicere, nihil excipiens, quando ſatis receptum eſt excepiſ-
ſe illum hoc ipſum, quod eſſet nihil, poſſe comprehendi. Cæterùm quartæ Academiæ
cultores Philoni hærentes, cenſebant captatrici phantaſia res ipſas capi non poſſe: in
ſe ipſis autem eas eſſe captabiles atq; cōprehenſibiles, ita enim Sextus memoriæ pro-
didit. Numenius verò in libro de Academicorum diſſenſione ſcribit Philonem con-
firmaſſe & amplificaſſe dicta Clytomachi, ac ſe aduerſus Stoicos omnibus armaſſe
viribus, ſed temporis ſpacio rerum veritate effectum eſſe vt incomprehenſibilitatis o-
pinio conuicta fuerit, Philonemq; ipſum ne transfuga videretur, redargui ſe magno-
pere cupiiſſe. Antiochus verò (vt Auguſtino videbatur) diſſipatus atq; diſperſus, quin-
tam ex porticu Academiā ędificauit, in eamq;, vt eſt author Numenius, aliena dogma-
ta inuexit, Philoni præceptori in plęriſq; aduerſus, dicere etiam ſolitus, authore Sexto,
ſeſe in Academiæ ſpacijs Stoica philoſophari, oſtendere namq; ſategit, ſe apud Plato-
nem Stoica dogmata reperiſſe. Hic ipſe Antiochus, vt ſcribitur, ſiue in primo Acade-
mico, ſiue in Hortenſio (nam vterq; libro titulus eſt) appellabatur quidem Academi-
cus, erat autem ſi pauca mutauiſſet germaniſſimus Stoicis: quare mirum in modum
ab eo Sceptici diſſentiunt, qui in vllam ſectam vehementiùs non inuehuntur, quàm
in Stoicam, in eamq; (vt Auguſtini verbis vtar) potiſſimùm Academicorum exarſit in-
genium: idem quoq; Antiochus veteres à iunioribus defendere ſategit, qui viſus eſt
(vt eidem Auguſtino contra Academicos diſſerenti proditur) nonnullis gloriæ cupi-
dior quàm veritatis, de cuius quidem Antiochi dogmate, multa apud Ciceronē diſ-
ſerit Lucullus, an ſyncerè? neſcio: Illud certè ad calcem diſputationis ei tribuit vt Car-
neadis minus probarentur placita: quis, inquit, apertè perſpicueq; & peruerſa, & falſa
ſecutus eſſet, niſi tanta in Archeſila, multò etiam maior in Carneade, & copia rerum,
& dicendi vis fuiſſet? Is idem & à Cicerone introducitur dicere pingue & ſibi contra-
rium eſſe, quod in Antipatrum referretur reprehenſum, quod diceret conſentaneum
eſſe ei qui affirmaret, nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe compre-
hendi: quando non poteſt conuenienter dici, nihil comprehendi poſſe, ſi quicquam
comprehendi poſſe dicatur. Illo modo potiùs putat vrgendum fuiſſe Carneadē, cùm
ſapiētis decretum nullum eſſe queat, niſi cognitum, perceptum atq; comprehenſum,
vt hoc ipſum decretum quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perce-
ptum. Proinde inquit idem Cicero, quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, & ſi-
ne decretis vitam agere non poſſit. Sed vt ille habet probabilia non percepta: Sic hoc
ipſum nihil poſſe percipi; nam ſi in hoc haberet cognitionis notam, eadem vteretur in
cæteris, quam quoniam non habet, vtitur probabili: & poſt paulum: tàm vera, quàm
falſa cernimus, ſed probandi ſpecies eſt, percipiendi ſignum nullum habemus. Ploti-
nus & Iamblichus & Proclus primæ videntur Academiæ hæſiſſe magis, ſed Plotinus
ſermonis obliquitate fretus, remotioribus verò myſterijs addicti. Proclus & Iambli-
chus, qui videtur etiam delectatus ſacrificijs dæmonum, Porphyrium ſecutus magi-
ſtrum, quæ tamen Plotinus anteà contempſerat. Inter Scepticæ quoq; ſectæ cultores
quanquàm dubios in ipſis etiam dubijs nō clara conſenſio, quod ex ijs quæ diximus,
& ſi alia de hac ipſa re non diceremus, colligi poteſt, idq; demùm concludi poteſt, in-
ter ſectarum principes & conſentaneos ſiue ij aſſererent rerū comprehenſionem, ſiue
negarent, ſiue dubitarēt ambigerentq;, nullam in vniuerſum interceſſiſſe concordiā.

CAP. V.

QVOD SVPER VERITATE PHILOSOPHIAE RATIO-nalis, naturalis, ſupernaturalis, mathematicæ, moralis, Gentium philoſophi nihil attulêre certi atq; conſtantis.

EXijs quæ ſunt allata, ſatis conſtat, ſuper veritate haberi ea poſſet, an mi-
nimè? Gentibus non conueniſſe. Nunc ſi philoſophiā ipſam veritate niti
putârint diſquiramus, quod negocium ipſe potiùs diſputationis ordo
poſtulat vt ſuſcipiamus, quam rei ipſa natura. Nam ſi diſſentiūt ſuper ve-
ritate noſcenda, hoc eſt, ſuper ea re quæ illis ſummè in votis & fuit, & eſſe
debuit: Quæ'nam ampliùs philoſophiæ veritas? quæ'nam quæſo erit humana ſapien-
tia? niſi

tia?niſi homines ſapiant,quis fructus philoſophiæ?Si amor ſapientiæ & ſtudium ineſficax, & prorſus immane? quomodo aliquid ſe profitebuntur noſſe? quomodo efficient aliquid philoſophia dignum? ſi certum adhuc non eſt an fieri poſſit vt quiſque ſapiat? ſuper qua re quæſo fundabitur philoſophiæ iudicium, ſi nulla res cõprehendi queat?vidimus ſupra alios aliud genus contempſiſſe philoſophiæ & abieciſſe,alijs logicum,phyſicum alijs, nonnullis morale tamen modò probari,quibus ſi liceat Eſſęos Hebræorum philoſophos addamus, de quibus eſt apud Philonem (Iudæum, ſcilicet, non illum qui quartæ dicitur Academiæ conſtitutor & præceptor Antiochi) probaſſe tantummodò eos, & moralem philoſophiæ partem, & eam quæ de Deo, & de creatione omnium perſcrutatur. Rationalem verò philoſophiam non exiſtimaſſe ad viuendum neceſſariam, naturalem autem maiorem quæ ab humana capi natura poſſet,atq; hanc leuioribus hominibus,illam ſophiſtis reliquiſſe. Vidimus item ſectas omneis ad tria reductas genera philoſophorum, qui docerent, & ſe ſcire affirmarent, qui docerent ſe ſcire quod nihil ſciri poſſet, qui dubitarent, atq; etiam inter hos quis cui debeat adſcribi,non eſt clara cõſenſio, atq; has omnes diſcordias ſuper ipſa comprehendenda veritate fundari vidimus. Duæ igitur partes ex tribus videntur rationalem philoſophiam,quæ artem docet veri noſcendi,prorſus tollere de medio,& interimere vniuerſam ſapientiam: nam cùm apud philoſophos, quorum ſtudium erat in veritate rerum, & noſcenda, & alijs patefacienda, tùm magna ſint de ipſa veritate in vniuerſum, vt vidimus pugnata in ordine bella: quid de regulis quibuſdam, quas niti veritate putant alij,negant alij,decernendum erit?quid poſteà de ipſis naturali & morali philoſophia,quas ad illas dirigimus regulas & earum perpendiculo metimur? Nã qui docent, veras putant ſe habere regulas, alioqui doctrina omnis aut præberetur, aut exciperetur inaniter. Qui res negant comprehendi poſſe hac vna re contenti, quam habere ſe putant, quod nihil ſciatur comprehendaturq́;, reliquis veritatibus nuncium remittunt. A`quibus verò ſemper ambigitur & in omnes literaria prælia ſuſcipiuntur, ab ijs quidem ipſa videtur ſubneruata vniuerſa philoſophia, eoque magis quod non ſolùm pauci,quos memorauimus, iudicium veritatis in omni parte philoſophiæ omniq́; doctrina ſuſtulerunt,ſed & Anacharſis, qui, vt inquit Apuleius, ſapiẽs inter ſocordiſſimos Scythas natus eſt,& Dionyſiodorus,& Protagoras,& Gorgias,& Metrodorus Chius, Anaxarchus quoq;, Monimus, Eudemonicus, prætereaq́; Xenophanes,Colophonius,& Xeniades Corinthius. Nec exiſtimes dubium tantummodò eſſe apud Timonem,Pyrrhonem,& Scepticorum turbam,veritatis iudicatorium, ſed etiam apud illos qui illud ipſum nullo pacto ſuſtulerunt, qui etſi in hoc concordes viſi,diſcordes in reliquis deprehenſi ſunt. Nam fuère qui illud in ratione duntaxat eſſe voluerint,fuère qui in parte ſolùm irrationali, fuère qui in vtraq;. Nam Thales & cæteri antiqui phyſici,ſenſu poſthabito in mente veritatis iudicatorium collocârunt, atque ij potiſſimùm naturalem philoſophiam incertam putabant, quia ſenſum quo res naturales cognoſcuntur, incertum fallacemq́; putabant: Inter quos Anaxagoras qui per excellentiam Φυσικώτατος eſt appellatus, à quo nec abhorruit Aſclepiades: ſed inter eos qui mentem ſtatuerunt veritatis iudicem,non plana conſenſio:nam Pythagoras, & Philolaus numerum ſimul cum mente iudicem creauerunt, Epicurus & Cyrenaici,& alij quidam ratione non vſi,ſenſum maluerunt: Heraclitus quem & Ariſtoteles ſecutus eſt vtrunq; aſciuit ad iudicandam veritatem, atq; inter eos qui vtroq; nixi ſunt, alius aliud magis atq; in primis adhibuit: nam propoſuit Ariſtoteles ſenſum, vt qui pro firmo & conſtanti habuerit, nihil eſſe in intellectu hominis quin prius fuerit in ſenſu, alij ſenſui mentem prætulère. Fuère & qui affectibus de phantaſia ortis tribuerint multùm, vt Carneades, & Clytomachus, ex Academicis,& Stoici quoq; phãtaſiæ conceſsère, quanquàm inter eos magna ſit pugna, quæ libro ſequenti ſpectabitur. Nec defuerunt qui non duobus contenti, ſex ad veritatem adhibuerint iudicia: ſed vtinam centum adhibuiſſent inſtrumenta,milleq́; ſagenas,ne per latiores plagas, tanquàm piſcis paruulus,aut per manus tanquàm lubricus anguis elapſa fuiſſet.

CAP.

CAP. VI.

QVAM VARIAE SENSERINT GENTIVM PHILOSOphi de Grammatica, de Rhetorica, & Dialectica artibus, quæ inſtrumenta captandæ veritatis haberi ſolent.

VT autem per partes hoc dignoſcamus exactiùs, de ipſis captandæ veritatis inſtrumenris agendum eſt, quæ quidem ſi examinauerimus, comperiemus vtique etiam ſi ſtatutum apud eos ſit haberi poſſe veritatem, & ſuper ipſius iudicatorio conuenerint, & verè poſſe homines philoſophari cenſuerint, diſſentire tamen ſuper inſtrumentis, & in ipſa etiam inſtrumentorum ianua confligere. Ac primum quidem illud conſtat, alios putaſſe Grammaticam artem conſtare, alios minimè, alios ambigere, diſtinxêre alij & multiplices attulêre diſſectiones, iiſque omnibus contradixêre, de eius quoque definitione inter ipſos minimè conſtitit. Dionyſius Thracius exiſtimauit Grammaricam eſſe ἐμπειρίαν, hoc eſt, peritiam experientiámve eorum, quæ apud poëtas plurimùm verſarentur.. Contradixit Ptolemæus peripateticus ἐμπειρίαν non eſſe Grammaticam apertè contendens, cui & nonnulli aſſensêre, inter quos Aſclepiades. At perfectam Grammaricam Chares habitum dixit eſſe, quo ex arte dictiones atque ſenſa noſcerentur. Crates inter Grammaticum Criticumque diſtinxit, illi ſolam linguarum notionem, huic & omnis Logicæ peririam adſcribens. Demetrius verò cui fuit cognomen Chlorus, cognitionem dixit eſſe Grammaticam earum, quæ apud poëtas & apud communem vſum eſſent dictionum. Sed multa certè apud Grammaticos in ipſa Grammaticæ diuiſione diſcordia, ſunt qui partes eius faciant tres, alij plures. Dionyſius ſex: Tauriſcus Criticæ artis cui & ſuppoſuit Grammaticam, tres quoque partes adnotauit, ſed qui tres Grammaticæ partes fecêre, eas nominauêre artificialem, hiſtoricam, propriam: artificialem dixêre, in qua de elementis literarum, de partibus orationis, de orthographia, & quæ ijs annexa ſunt præcipiatur: Hanc partem non conſiſterè plerique volunt, literis, dictionibus, orthographiæ, etymologiæ, analogiæ, contradicentes, quorum rationes tertio libro à nobis in medium afferentur. Hiſtoricam etiam partem nonnulli condemnant, & cenſent inſtabilem, eam dixêre quidam agere de perſonis diuinis, humanis, heroicis, de locis, quoque puta, montibus, fluuijs fictionibusq; fabuloſis: Propriè verò verſari putauerũt circa poëtas & hiſtoricos, vt dignoſceret quæ obſcurè dicerentur & inuolutè, quæ clarè & apertè, vt demùm à legitimis adulterina diſpeſceret, aduerſus quæ multi diſputârunt, qui & reliquas omneis Grammaticæ partes pro virili ſuſtulerunt.

Rhetoricam quoque facultatem abieciſſe multos planè conſtat, varia quoque de ea ſit ne ars an minimè diſſeruiſſe. Sic in Gorgia Plato: ſic Lyſias & alij manifeſtârunt, nam & quid ſit, & quò tendat, non omnibus conuenit: Alij ſcientiam vt Stoici: alij non ſcientiam, ſed artem dixerunt eſſe, vt Xenocrates, ſcientiæ abuſus nomine, vice artis, more antiquo, ij ſcientiam benè dicendi, Ariſtoteles ſermonum artem definiuit, Plato perſuaſionis artificem ſermone intermedio, ſed alij magis perſuaderi rebus poſſe putauerunt, vt auro gloriæq; cupidine, & corporis etiam pulchritudine, certè & Platonis aliqui ſectatores & præcipuè Clytomachus, atque Charmidas, & Critolaus Peripateticus malam artem veriùs quàm artem duxerunt eſſe Rhetoricam, qui aſſenſi videntur Creticis legibus, & Lacedæmonijs, quorum etiam Ephori Spartiatam Iuuenem quòd Rhetoricam didiciſſet, pœnis proſecuti ſunt, tantum abeſt vt arrogantiam Byzantij rhetoris tuliſſenr, qui interrogatus quo pacto ſeſe lex Byzantiorum haberet, vt ego volo, reſpondit. De logica etiam facultate præter id quòd eam multi ſuſtulerunt, vt ſuprà ſatis relatum videri poteſt, clarum etiam apud eruditos eſt, partes ex quibus conflatur, à multis philoſophis eſſe ſublatas. Sic enim Sceptici neque ſignum, neque demonſtrationem, neque inductionem, neq; ſyllogiſmum admittunt, quibus autem ea rationibus expellant, libro tertio patefiet. Vniuerſam verò non ſecus adiecêre Empirici medici, ac ipſi logici & dogmatici philoſophi accerſiuerint, aſſensêre autem Empiricis Sceptici, quatenus eam non probauerunt, & in dogmaticos & logicos inuexerunt acerrimè. Ac videtur Scepticis aſſentiri Democritus dum

ſuo in opere quod canones vocatur, logicæ demonſtratriciq;, facultati acriter contradixit, qui verò admiſêre logicam alij pluribus, alij paucioribus contenti partibus fuêre: & quidam expulêre dialecticem, nonnulli eam principem conſtituêre, multasque illi facultates ſubmisêre, eam Alcinous Platonicus partitus eſt in diuiſiuam, qua genus in ſpecies, totum in partes, vox in ſignificata, accidens in ſubiecta, ſubiectum in accidentia dirimitur, in definitiuam, ex diuiſione generis per differentias in compoſitione generis, cum differentia proxima corrogantem: in inductiuam, vel à ſimili, vel à ſingularibus ad vniuerſalia: in reſolutoriam, cuius officiũ progredi à ſenſibilibns ad intelligibilia, à probabilibus ad propoſitiones ſine medio, à ſuppoſitionibus ad principia quæ non ſubijciuntur: in ſyllogiſticam quæ vtatur & neceſſario ſyllogiſmo, & opinabili, & rhetorico enthymemate, & ſophiſtico.

CAP. VII.

QVOD SVPER MATHEMATICIS ARTIBVS: ARITHmetica, & Geometria, ſuperq; medijs Aſtrologia, & Muſica, Gentium philoſophi non conueniunt.

AT fortè inconſtantes apud philoſophos artes habentur à nõnullis appellatæ ſermocinales, quibns tanquàm triuio nonnulli putabant iter eſſe ad veritatem? fortè eam in quadriuio dicenr eſſe concorditer? fortè & amabiliter rationis qnadrigis veri ſtadium percurſuri ſunt? quandoquidem hæ non artes modò liberales dignæ homine, ſed & ſcientiæ quoque alijs omnibus certiſſimæ maximeque duæ illæ priores habitæ ſunt, quibus vniuerſa quæ à Græcis dicitur Cyclopedia, plurimùm cõſueuit honorari. Ac multi quidem à Geometria exorſi, tollere illam de medio procurârunt, ſublatis omnibus quæ ipſi ſupponunt, nec probant, principiaqne omnia, vnica negatione tanquàm falcis tractu diſſecuêre, ac definitionem puncti, lineæ, ſnperficiei, corporis, non magno (vt ipſi putant) labore ſuſtulêre. Alij extare illa omnia, nec euanida eſſe figmenta planè contendunt. Quærunt alij & magna in ambiguitate verſantur. Non ſecus de Arithmetica faciunt, atque in ipſis eins principijs apertè rixantur, Aſtrologiam vel eò infirmantes, quòd incertus non modò aſtrorum numerus, ſed Planetarum, vti clarè Phauorinus aſſeuerauit. Sed & ambiguum eſt, nec in eo antiquioribus cum iunioribus vnquàm planè conuenit, quotuplex cœlum, cùm octo alij, plærique nouem, nonnulli decem apertè conſtituant: alij multò plures inuexerint, qua de re qninto de rerum prænotione libro ſatis à nobis eſt dictum, vt oſtenderemus hanc ipſam dimetiendorum aſtrorum rationem incertam eſſe facultatem, eam verò quæ futura vaticinando promittit, vanam atque fallacem, qua de re & tertio huius operis libro multa quoque repetere conueniet. Muſicæ autem facultatis exordia planè non probant multi Philoſophorum, adeò vt quod ab aliquibus laudetur, vituperetur ab alijs, duplici de canſa, quippe cùm inueniantur qui eam abijciant, vt inutilem & noxiam etiam adipiſcendæ felicitati: quidam verò vt vanam & inconſtantem ſuiſque principijs nutabundam & vacillantem, quare ſubrutis principijs de medio tollere nixi ſunt: quanquàm fuêre qui eam probârint, fnêre qni nec nutu, nec renntu, aut fauere, aut aduerſari voluerint: quibus de rebus, ipſo, cuius ſæpè meminimus huius operis tertio libro, ſepoſitus eſt diſputationi locus, vbi & quæ contrà rhythmos, tonos, pedes, harmonias, eleuationes, depreſſionesque muſicas, & quibus etiam rationibus afferantur, quantum operi conducere videbitur, colligemus.

CAP.

CAP. VIII.

QVAM VARIÈ, QVAMQVE PVGNACITER DE SV-pernaturalis, naturaliſq; & moralis philoſophia partibus generalibus, maximeq; principalibus, Philoſophi Gentium ſenſerint atque decreuerint.

AN in philoſophia mathematica ſolùm diſcordes Gentium philoſophi, in ſupernaturali verò naturali atque morali concordes? an magis in ijs bellaces pugnacesque, & ſuper earum partibus maximè principalibus atque generalibus rixarum pleni & perpetuis litibus addicti? quantum ad genus Theologicum pertinet, fuêre ipſum qui tollerēt, ſed adeò pugnaciter vt quidam & rem ipſam, & eius ex animo notionem tollendam arbitratentur: alij notionem in hominem animis relinquebant, rem ipſam itl ſublatam, non contendentes: fuêre qui hæc omnia ſtatuerent, ſed non concorditer, quando alij diuinitatem in vnum, alij in plures diſpartitam deos voluerunt, & qui in vnum maluerunt, nomine non conuenêre: hinc plura apud poëtas nomina, hinc Anaxagoræ intellectus, amor Heſiodi, & Parmenidis. Contradicunt alij non ſolùm qui omne diuinum ſuſtulerunt, ſed & qui notionem reliquêre, vt Epicurei, & qui deorum cateruas inuexêre. Nec defuerunt qui non ſolùm deos & eorum curam prouidentiamq; ſuſtulerint, ſed quibus etiam placuerit, huiuſcemodi ficta omnia ad frenandos hominum animos, vti Critias Athenienſis, quique deos nihil aliud fuiſſe quàm homines egregios, vti Euhemerus arbitratus eſt. Prodicus autem Cius Solem, Lunam, fontes, flumina, & quæcunque mortalibus vſui eſſent, deorum habita loco dicit, quemadmodum Aegyptij Nilum propter fertilitatem regionis. Cererem quoque tritici inuentione, Dionyſium vino inuento, Neptunum aquæ, Vulcanum vſu ferri mōſtrato inter deos collocârunt. Democritus exiſtimauit ſpectra quædam & ſimulachra inter mortales verſari, quorum alia benefica, alia malefica inuenirentur, eiſque futurarum rerum præſenſiones hauriri, hos deos eſſe. Certè Ariſtoteles duobus ex locis deorum notionem hominibus inditam exiſtimauit, hoc eſt, ex ijs quæ humanis accidunt animis, & ijs quæ in ſublimi fiunt, quibus factum eſt nomen Meteorologicæ: ſed quoniam de Ariſtotelis circa deos opinione ſatis egimus, prima eius noſtri operis parte quod inſcripſimus de Prouidentia Dei contra Philoſophaſtros, & acturi etiam ſumus opere procedente, propterea hoc loco nil amplius referendum puto. Aduerſus autem omnes qui deos eſſe dicerent, Carneades vi multa diſſeruit, vt excitaret (inquit Cicero) homines non ſocordes ad veri veſtigandi cupiditatem.

Sed ſanè circa deos non ſolùm vt circa alia dogmata tripliciter bellatum, quia videlicet fuêre philoſophi appellati qui eos negarent, qui aſſererēt, qui ambigerent, ſed & in eorum quoque notione & æſtimatione diſcordia, ac de ijs hæc etiam à Scepticis eſt diſtinctio excogitata, vt ſecundùm religionem, & patrias leges putarentur eſſe, ſecundùm philoſophiam nec admitterentur, nec excluderentur: fuêre etiam & qui faterentur ſe neſcire vt Simonides, & qui tempus deliberandi quærerent in cæteris libere decernentes, vti Mileſius Thales, quibus de rebus latiùs tertio huius operis libro diſputabimus, atque inde colligemus quantum Chriſto debeamus, qui & Gentium tenebras illuſtrauerit, & veram de vno Deo ſententiam pectoribus credentium inſeruerit, & infinitis miraculis confirmauerit: Naturæ verò partes primas & maximè vniuerſales, alij ſuſtulêre, alij reliquêre, alij an relinqui tollive deberent, dubitauêre. Sic, an agerent res quæpiam an minimè, paterenturve quæpiam, ita vt aliquid alterius dici cauſa poſſet, in controuerſia fuit apud Philoſophos: nam vel omnes, vel plurimi dogmaticorum cauſas & effectus attulêre, non eſſe autem tranſmutantem cauſam & motum, plurimis placuit, quam & nonnulli ſophiſtæ ſuſtulêre, non magis hoc quàm illud Sceptici probauêre. De toto quoque cui & vacuum plærique nectebant, deque modo accipiendi omne & totum, itemque de parte, inter Stoicos, Epicureos, Peripateticos, pugna. Aeneſidemus autem Heraclitum hac in re ſecutus & idem eſſe, & diuerſum eſſe, apertè totum ipſum pronunciauit. De corpore quoque non leuis omnino diſcordia: Item de motu, loco, tempore, generatione & corruptione, non modò viguit triplex illa, quæ eſt ſuprà à nobis ſæpè citata diſſenſio, ſed aliæ permultæ, ſiue

motus an minimè : & ſi ſit, quid ſit: nam aliam alij definitionem attulêre. Cæterùm motus mutationisve ſex ab Ariſtotele conſtitutæ ſunt ſpecies, plures autem Aeneſidemus & ſectatores poſuêre, ſed & omnes ſuſtulêre Parmenides, & Meliſſus, & Diodorus Chronus: Sceptici verò illas quidem reliquêre quantum pertinet ad ea quæ videntur & ſenſibus obijciuntur, hac in re à Peripateticis, Epicureis & reliquis dogmaticis non diuerſi: Quantum verò ad philoſophicas rationes attinet, nō admisêre. Super loco autem & tempore non parùm multa bella pugnata ſunt : nam etſi ſit locus dubitant, & ſi ſit, quid ſit ambigunt: Temporis autem alia à Peripateticis, alia à Stratone Phyſico, alia ab Ariſtarcho Mathematico, alia à Democrito & Epicuro tradita eſt definitio, aliæ ab alijs quoque poſitæ, omnes autem à plæriſque philoſophis impugnatas multis rationibus fuiſſe tertio libro maniſeſtabitur. Hinc generationis & corruptionis vim non ſolùm quòd mutationis continentur genere, ſed alijs etiam de cauſis ſublatam iri voluêre. Morale verò genus philoſophiæ maximè ab ipſis Philoſophis eſt impugnatum: nam boni & mali fines ducunt in controuerſiam, dubitant ſi eſt aliquid à natura bonum vel malum, atque ita & qui affirment & qui negent non deſuêre. De felicitate quoque non parua diſſenſio, ambigentibus plæriſque vtrum præſtetur hominibus, feliciter viuere ſuapte natura ſuppoſito etiam conſtitutoque & bono, & malo: vtrum prætereà aliqua ſit ars degendæ vitæ, & ſi eſt, an poſſit hominibus doctrina manifeſtari. Sed quoniam hæc nimis fortaſſe in communi generatim que dicuntur, particulatim ab initio repetere non inutile fuerit, & philoſophorum dogmata diuerſa, de rebus diuinis, de naturalibus, de moralibus, ad vſque primi huius voluminis finem recenſere : Mox harum opinionum ſententiarumq; rationes diuerſas, duobus quę ſequentur voluminibus afferre.

Cap. IX.

Qvod gentivm philoſophi de omnivm rerum principio differentes non conueniunt.

At fortè qui veritatem per ſe capere propter diſſenſiones non potuerunt, nec philoſophiam ijſdem ipſis in ſeſe veritate niti putauerunt, inſtrumentaque non omnino vera cenſuerunt, & partes naturalis ſupernaturaliſque, & moralis doctrinæ vniuerſales, & maximè principales atque communes, tanquàm ipſa veritate minimè nixas abiecerunt : Nihilominus videri poſſet illos exiſtimaſſe particularia philoſophiæ dogmata non abhorrere à ſimilitudine, veri propterea in eam communi conſenſu delatos, placideq; & amabiliter de illis decreuiſſe. At non ita eſſe liquido conſpicietur : vt autem à ſummo ad imum diſcordes philoſophorum errores deprehenſuri aliquo freti ordine deueniamus, diſſenſiones eorum colligamus, non omnes quidem, ſed plurimas atque inſigniores, nec ex Ariſtotele ſolùm, Platonę, Plutarcho, Seneca, Firmiano, Laërtio, Auguſtino, Ambroſio, & Euſebio, non eo qui verſus in noſtram linguam à Georgio Trapezuntio (nam diminutus & mancus adeò, vt nec tertia pars videatur eſſe translata) at ex Græco ipſo Euſebij contextu magno in primis & copioſo, ſed etiam ex Galeno, Iamblicho, Sexto, Pyrrhonio, itemque Athenagora, Iuſtinoq;, Chriſtianis philoſophis, & Theodorito, alijsque nec tritis omnino authoribus, nec vulgò cognitis. Primùm autem nobis ſeſe offert de primo rerum principio diſſenſio, & ſanè fuêre qui principium quidem rerum ſtatuerent, fuêre qui tollerent, fuêre qui in eo & tollendo, & ſtatuendo ambigui manerent. Nam qui dogmata ſeſe traditutos profeſſi ſunt, aliquod aſſerunt rerum eſſe principium, ſed quódnam id ſit, Deúsne, à rebus omnibus ſecretus? an mundi anima? an magis non vnū, ſed multa? Prætereaq; corpúsne ſit, an ſpiritus? inter eos multa diſſenſio, qui nihil deprehendi poſſe affirmant, nec illud quidem primum ſentiunt ſub veri cognitionem cadere, qui verò de omnibus ambigunt, vertunt etiam in dubium, ſitne principium an minimé. Sed hac in re diſcrimen quoque reperitur, nam Sceptici ita de principio ſentiebant, vt de religione & legibus, quib⁹ ſine doctrina atque, vt ipſi dicebant, ἀδοξάστως acquieſcebāt: qua verò philoſophi Sceptici nullo pacto, ſed in alterutram partem æquis, vt ipſi autumabant, argumentis diſputabant. At multi ambigebāt hac vna in re, quamuis minimè dubij cæteris in rebus manerent,

ijque

ijſque potiùs quàm Academici exiſtimabant contrariarum rationum paria eſſe momenta. Certè & dij quoque negabantur eſſe, non à philoſophis modò, qui & cætera prorſus abnuerent, ſed ab ijs qui aſtruebant multa, quales fuêre Diagoras Mileſius ſiue Melius, vt quidam, & Theodorus Cyreneus, & Euemerus, Tegeates ille quidem vt Plutarchus, vt Sextus philoſophus, vt etiam Theodoretus Epiſcopus voluit: ex Meſſana verò ciuitate Lactãtius producit Euemerũ, cuius opus ab Ennio in noſtram linguam verſum eſt. Atqui principium eſſe aliquod rerum fatebantur, nec numero conueniebant, nec eſſentia, ſiue natura, nec ſede: nam ſtellas deos eſſe cœleſtes Anaximandro placuit, ducto fortè de Aegyptiorum placitis argumento, quos Diodorus prodit primos exiſtimaſſe Solem & Lunam deos eſſe, atque huic Iſidis, illi Oſiridis nomen feciſſe, quos Græci fortè ſunt imitati. ſiquidem ſcribit in Cratilo Plato, videri ſibi primos hominum qui Græciam inhabitârint, eos duntaxat putaſſe deos, quos & ſua tempeſtate multi Barbarorum Solem videlicet, & Lunam, & aſtra, & terram, & cœlum, quæ quidem vt viderunt curſu quodam ferri, atque, vt ille dicit, θέοντας, ab hac ipſa τοῦ θεῖν, hoc eſt, currendi natura, θεούς, id eſt, deos nuncupauiſſe. Democrito viſum eſt Deum eſſe mentem igneam & mundi animam: corporeos eſſe putauit Epicurus deos, ab hominibus tamen longè diſcretos, ſed hominum figura, quanquàm nec defuêre qui ex hominibus deos conficerent, quique non dæmones modò prauos, ſed hominum vitia & morbos pro dijs haberent, aduerſus quos & in Hymnis, & in libris de Prænotione rerum diſſeruimus. Stoici diuinam ſubſtantiam intelligibilem & igneam eſſe decreuêre, carentem forma, tranſmutari autem in ea quæ vult, & omnibus aſſimilem fieri, nec id omnino conſonè, antiqui enim aliter, poſteriores aliter decreuêre, & ipſe quoque Seneca in Naturalibus quæſtionibus Deum vniuerſi mentem ſcripſit, & totum quod videtur, & totum quod non videtur, & id quod maius non poſſit excogitari: Sed & alij artificem quoque ignem Deum eſſe dixerunt, multò peccantes magis, quàm ſi duces aliquos antea non habuiſſent, de primo rerum principio rectiùs decernentes, ſiquidem Anaxagoras in Aegypto diuerſatus affirmauit principio conſtituta eſſe corpora & Dei mente fuiſſe exornata, & omnium generationes ea eſſe perfectas, eoque magis peccaſſe videtur Cleanthes, qui Solem dominari & rerum potiri putauit, ſi vera Cicero ſcribit aduerſus Lucullum diſputans, neque enim in huiuſcemodi opinionibus referendis omnes conueniunt. Pythagoras item Aegypti ſpectator vnitatem principium & Deum opinatus eſt eſſe: Lyſis & Philolaus Pythagorici non ita videntur ſenſiſſe: nam alter numerum ineffabilem, alter maximi, intimique (ita dixerim) numeri ſummitatem. Plato quoque principium rerum omnium Deum magna voce teſtatur, quanquàm & alios innexit deos, quos etiam Ariſtoteles admiſit, eorum verò ſupremum in æthereo ſupremo corpore collocauit, in ignea verò ſubſtantia Plato: ſed de hac re latiùs ſexto huius operis libro diſputabitur.

Cæterùm Origenes opiniones refert hac in re Platonicorum varias, quando alij dicunt Platonem putauiſſe vnum & ingenitum, & incorruptum eſſe Deum, argumento eo quod in legibus ſcribitur: Deus quidem, vt eſt antiqua oratio, principium, finem, & media omnium habet: alij multos: inde id ſuſpicati, quoniam ea ſcripſit verba, Deus deorum, quorum ego opifex & pater ſum. Sunt etiam qui non indiſcriminatim, ſed propriè atque diſtinctè dicant ab eo appellatum Deum, illis mod verbis, & magnus quidem in cœlo Iupiter volatilem currum impellit, atque illa eius quoque verba, in ſuffragium vocant, quibus cœli & terræ citat genealogiam. Nec deſuêre quibus placuerit conſtitutos ab eo plures deos generabiles quidem, ſed eius ipſius voluntate immortales, propterea quæ in Timæo dialogo referuntur, & propter illa quibus dæmonum quoque naturam admittit, quorum alios bonos & ſalutares, alios malos & noxios prædicauit. Sed hactenus ad præſens, diligentiùs alibi. Quantum verò ad hoc primum attinet operis volumen, bene actum videtur fuiſſe, ne ordo inuerteretur monſtraſſe de primo rerum principio non conueniſſe Philoſophos Gentium, naturæ fretos adminiculis, opus eſt enim Diuino ſupernoque lumine & ſacris, non ab homine, ſed ab vno & vero Deo traditis eloquijs, in quæ vt Orpheus incidit, dum eſſet in Aegypto, plurium olim deorum aſſertor, apertiſſimè recantauit, vnius omnium rerum principij, vnius Dei mentionem honorificam li-

Google

terarum monumentis relinquens. Ex hoc tanquàm fonte rerum minimè comperto, non modò rerum naturæ flumina ab ipſo manantia, ſed quæ ad ipſum pertinent fontem incomperta mansêre, ſed & actio quoque principij eiusque cura rerum humanarum: nam quanquàm alij & ferè omnes curare Deum humana dixerunt, paucis reclamantibus, non vna tamen illud ipſum voce patefactum eſt, quemadmodum cùm de prouidentia Dei contra philoſophaſtros ageremus, libro dicato monſtrauimus. Sic nec de modo eum colendi vlla conſenſio, quæ res tum patebunt, cùm aduerſus Gentium deos & falſum eorum cultum decertabimus, nunc quænám circa res naturales pugnæ philoſophorum extitêre, tractandum eſt.

CAP. X.

QVOD SVPER CAVSIS RERVM SVPERQVE NATVRA & eius principijs decernendis, inter Gentium Philoſophos multa diſſenſio.

ITaque ea quæ de rerum principio cùm differeret philoſophorum turba diſſenſit, minimè quoque inuenta eſt concors, de cauſis principijsque naturalibus præcipiens. Hic enim diuinas, ille naturales materialesque, mathematicas alius cauſas commentus eſt: nam Anaxagoras, Pythagoras, Plato, diuersè decreuerunt, nec defuêre qui vnam tantùm, & qui duas inuexerint, & qui tres accerſiuerint, nec laborioſum quoque reperiſſe, qui tribus contenti abnuerunt cæteras, nec non quibus quatuor non fecêre ſatis, & præter ea concauſas adſciuerint. Verùm nec ſola ſuper numero diſcordia: In rebus ipſis qualésne ſint, & quibus appellari nominibus conueniat? adhuc magna concertatio. Nam corporeas alij, nonnulli contendunt incorporeas. Tres ducunt in medium Stoici, quarum vnam προκαταρκτικὴν vocant, aliam προηγουμένην, tertiam συνεκτικὴν, ſunt & qui συνεκτικὴν admittant quidem, ſed & cōcauſam velint, & alias quoque, quæ ſi cooperariæ dicantur à quopiam, is à Græco verbo συνεργὰ non exciderit. Peripatetici duas intrinſecùs accipiunt, formam & materiam, extrinſecùs, duas agentem ſiue tranſmutantem & finem: nam qui tranſmutat, materiam informat alicuius rei gratia, atque vbi ſeſe id quod agit, oſtentauerit, ſtatim proditur materia, exoritur forma, & aperitur finis. Addidêre Platonici concauſas, quando & Ideas quibus informatus artificis animus excitetur ad agendum, requiri dicunt, & inſtrumenta quorum ope conficiat quod concepit in mente. Sed hac quoq; de re controuerſia, quoniam Plato ſeparat Ideas à materia, cui reſiſtit Ariſtoteles, quem hac in re alij aliter exponunt, Xenocrati ſententiæ non Platonis aduerſum: ita re decernunt, noſtras tantùm quæ in mente gerimus, rerum Ideas ſiue ſpecies, Stoicus Zenon agnouiſſe videtur, nec ſuper hac re concordia, quando animæ congenitas, multi volunt, plærique verò de rebus inuſtas affirmant. Cæterùm Sceptici nullam agentem cauſam admittunt, & in reliquos inuehuntur Philoſophos, quorum argumenta tertio huius operis libro explicabuntur. At in principijs naturalibus, quæ lites, quæ pugnæ diſſentientium Philoſophorum ipſa etiam in natura, quænám ſit apertè bellantium? Alij ignem artificioſum eam dicunt, alij Deum, alij totius vniuerſi vim, alij principium motus & quietis. Anaxagoras compoſitionem & diuiſionem, alij nihil omnino, non propterea quod aut Carneadei ſint, aut Sceptici, ſed quia nihil ipſa per ſeſe viſa ſit eſſe natura, niſi menſura, & mixta elementorum, vt putauit Heraclitus, alij nihil omnino principij admittendum cenſuêre: alij contrà, alij inter vtramque opinionem poſiti obmutuêre, quantum ad iudicium proprium attinet: Alioquin alienis in opinionibus confutandis vocaliſſimi. Ex eorum autem qui admisêre principia, alij corporea ſimul & incorporea, ſpiritalia & materialia miſcuêre, Deū videlicet Ideas, materiam, quam quidem opinionem Socrati & Platoni Plutarchus inter Gentes: ex noſtris Ambroſius Platoni prorſus attribuit. Iuſtinus martyr Platonem ſcribit in ſententiam de principijs, ſicuti & alijs plæriſque in rebus varium, quando interdum tria principia poſuerit: Deum, materiam, ſpeciem: interdum quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Ariſtotelis omnibus iam ferè nota ſentētia eſt, materiæ, formæ, & primę, & priuationis, quę rerū naturaliū principia conſtituit, vnde mirer cur

apud

apud reliquos legerim, & apud ipſum quoq; Ambroſium in primo Hexameron libro duo Ariſtotelem poſuiſſe principia, materiã, & formam, ſpeciémve, & cum ijs tertium quod operatorium dicitur, cui ſuppeteret, competenter efficere quod adoriundum putaſſet. Fortè priuationis habere mentionẽ noluit, & efficientẽ potiùs, & per ſe operantem cauſam aſciuit. Zeno Cytieus ferè conſenſit, ſed nec priuationis meminit, nec quinti corporis, cui propriam naturam propriumq́; ineſſe motum arbitratus eſt, à rebus naturalibus compoſitis omnino diuerſum, quanquàm hac in re Ariſtoteli, & ex Gentibus, & ex noſtris multi contradixêre, vti opere procedẽte patefiet. Cùm autem nos ad pręſens principia dicimus, materialia potiſſimùm intelligimus, ſaltem compoſita, num prima illa ſimplicia, quibus retulêre accepta quæcunq; fiunt philoſophorum plurimi: Sed quoniam confunduntur, hæc ſæpenumerò ideo non ita exactè & ſignatè elementa compoſita à ſimplicibus, principijs & cauſis diſpeſcuimus. Itaq; qui de compoſitis principijs locuti ſunt, alij corporea prorſus naturaliaq́; excluſêre, alij naturalia tantùm admiſêre non corporalia, alij corporalia quidem non naturalia, alij tàm corporalia, quàm naturalia ſtatuerunt. Pythagoras abiectis corporibus naturalibus motui mutationiq́; ſubiectis, Mathematica inuexit, numeros videlicet & commenſurationes, quas Harmonias nuncupat, & ex ijs compoſuit elementa Geometrica, nam & antea vnitatem conſtituerat, & dualitatẽ ſine termino. Mathematici quoque nonnulli fines & extremitates corporum poſuêre. Straton Phyſicus qualitatibus duntaxat naturalibus contentus fuit. Democritus autem indiuiſibilia corpora, & Epicurus atomos poſuit, quas, corpora, ſcilicet, voluerunt eſſe ratione ſpeculabilia, ingenita, infinita, perpetua, incorruptibilia, quæ nec frangi quirent, neq; mutari, quantum ad eorum attinet ſubſtantiam, per infinitum nihilominus vacuum motarentur. Euariârunt tamen eo quòd duo tantùm corporibus accidere putauit Democritus, magnitudinem atque figuram, quibus etiam pondus Epicurus adiecit. Heraclides Ponticus, & Bithynus Aſclepiades poſuerunt, ἀνάρμους ὄγκους: ij verò qui & corporalia ſimul, & naturalia introduxêre principia, motumq́; & generationem atq; corruptionem rerum non ſuſtulerunt, mirum quoque in modum varij. Alij vno contenti fuêre principio, ſed nec quidem concordi ſententia: nam & finitum, & infinitum, alteram peperit controuerſiam: De qualitatibus elementorũ prodijt altera. porrò fuêrẽ qui & duo maluêre principia, inter quos etiam Zarera Chaldæus lucem, & tenebras ſub patris & matris nomine ſtatuit, & illius calidum, eſſe, ſiccum, leue velox: huius autem frigidum, humidum, graue, tardum: Alius tertium duobus adnexuit, alijs quaternarius hac in re placuit numerus, nec defuêre quibus grata magis quinque fuêre principia, ſunt & qui ſextum adiecerint. Verùm enimuerò, nec ſtata & pacifica magis in rei natura & qualitate inuenitur, quã in numero fuerit concors philoſophãtium turba: ſiquidem eorum qui vnum duntaxat inuexêre principium, alius id voluit terram eſſe, alius aquam, aërem alius, alius ignem: pari quoq; pacto qui duo & tria ſimul voluêre, quænám ipſa duo, vel tria conſtituenda eſſent, ſimul non conuenêre. Adeoq́; omnibus huiuſcemodi in rebus variârunt, vt nec etiã defuerint, qui per multa quoq; materialium principia, & qui infinita commenti fuerint: Pherecydes Syrus terram dixit eſſe principium, Thales primatum aquæ dedit, ex qua modò denſata, vt Origenes ait in libro Φιλοσοφουμένων, modò rarefacta, omnia conſtituerentur. Motus autem ad eam promendam ſententiam fuit, vt quidam putant, Homerico verſu illo:

Oceanum diuum Geneſim Tethymq́; parentem: vel illo magis,

Oceanus Geneſim qui cunctis omnibus affert: etiam ex animalium ſemine, quod humidũ cõſtat eſſe, & humido etiã ferè vtantur animãtes nutrimẽto, & quod per ſtygem aquam iurabatur, quarum rerum meminit etiam Ariſtoteles in primo libro Metaphyſicorum, vel fortè Aegyptiaca illa imbutus opinione, qua Nilus credebatur Deus ex fœcunditate regionis, quæ aquæ Niloticæ ferebatur accepta. Siquidem in Aegypto diu philoſophatus Thales iam ſenex Miletum repetijt. Anaximenes autem Mileſius aërem putauit eſſe principium, quoniam animam quæ nos continet, aërem credidit, vniuerſumque orbem ſpiritu & aëre contineri exiſtimauit, cui & annumeratur à quibuſdam Diogenes Apolloniates & Idæus Imereus, ac vt à nonnullis memoriæ proditum eſt, eis etiam adſcribitur Archelaus Athenienſis magiſter Socratis. Sed infinitum aërem illum putauiſſe rerum principium, & Plutarchus

in Placitis, & Iuſtinus quoque martyr memoriæ produnt, eique miſcuiſſe dicunt denſitatem, & raritatem: Nec deſuêre qui ſcripſerint opinioni huic acceſſiſſe Heraclitum, nullumque aliud principium præter aërem adſciuiſſe: cum tamen fama conſtantior fulgauit ſicuti & Metapontinus quoque Hippaſus voluit, ſolùm ignem rerum eſſe principium exiſtimaſſe, atque ex eo fieri omnia, & in eum omnia reſolui, ſicuti & illi quos antè citauimus, de qua & aëre prius exiſtimauerant. In opinionem verò Pherecydis qui terræ primatum largitus eſt, vti à Sexto philoſopho & Theodorito ſcribitur Theologo, conceſſit Xenophanes, Colophonius exiſtimans vniuerſum quidem eſſe perpetuum ſempiternumque, ſed ex terra omnia manaſſe, quam opinionem ab Eleate Parmenide ſcribit confirmatam: & quoniam libri horum authorum non omnibus noti, quia in Latinam linguam nunquàm fuêre (quod ſciam) conuerſi, ſed & Græca quoque illorum exemplaria rariſſima haberentur, placuit ne noua hæc videretur de primatu terræ ſententia, tàm Philoſophi, quàm Theologi verba Græca ſubſcribere. In tertio itaque libro πυῤῥωνείων ὑποτυπώσεων Sextus ita ſcribit: Φερεκύδης μὲν γὰρ ὁ σύριος γῆν εἶπε τὴν πάντων εἶναι ἀρχήν, idemq; in nono libro περὶ φυσικῶν cùm dixiſſet alios exiſtimaſſe rerum elementa corporea eſſe, alios putaſſe incorporea, eorum explicaturus dogmata, qui corporea cenſuiſſent, hiſce verbis vſus eſt: Φερεκύδης μὲν ὁ σύριος γῆν εἶπε πάντων εἶναι ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον. Theodoritus verò in libro aduerſus Gentes ſecundo, in quo de principio diſputat, ita prodit: Ξενοφάνης δὲ ὁ κολοφώνιος τὸ πᾶν ἀΐδιον ἐκ δὲ τῆς γῆς τὰ πάντα· καὶ παρμενίδης δέ γε ὁ τούτου ἑταῖρος ὁ ἐλεάτης ὡσαύτως τὸν δὲ τὸν λόγον ἐκρατύνατο, Xenophani quoque terræ opinionem adſcripſit Sextus Empiricus, verùm adiecit & aquam. Idem Theodoretus in libro cui de Materia & Mundo titulum fecit, Xenophanis mentionem habet, qui putaſſet mundum ſempiternum eſſe, & vnum, & immobilem, mox tanquam oblitus, ex terra naſci omnia dixiſſet, eiusque ipſius hoc affert carmen: ἐκ γῆς γὰρ τὰ δὲ πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ. Anaximander Thaletis auditor vnum & ipſe principium commentus eſt, ſed infinitum eum maluit quàm finitum: Rheginus autem Hippus & aquam, & ignem miſcuit. Oenopides Chius, ignem & aërem. Parmenides ignem & terram. Onomacritus in Orphicis tria connexuit, ignem, aquam & terram: Tribus ijs & aërem adiecit Empedocles, quem & Stoici, & Peripatetici ſecuti ſunt. Verùm traditur eum putauiſſe ramenta quædam minutiſſimaque corpuſcula præextitiſſe quatuor elementis, quæ quidem ramenta atque minutiæ Heraclito quoque feruntur acceptæ, quanquàm Empedocles quatuor principijs corporeis incorporea duo præfecit, amicitiam atque diſcordiam, quibus actio & generatio ferretur accepta. Quintum verò corpus elementis præfecit Ariſtoteles, vt eorum inde virtus penderet gubernareturque. Innumerabilem porrò turbam principiorum materialium Anaxagoras inuexit, quibus ὁμοιομερειῶν, hoc eſt, ſimilium particularum nomen & ipſe conſtituit, & Diodorus qui cognominatur Cronus minima eaque Indiuiſilia corpuſcula commentus eſt: atque hæ de principijs diuerſæ pugnantesque ſententiæ ſat fuerint, ne altiùs à Moſcho Phenicio viro opiniones repertam antiquiores, quando eas duxiſſe ab illo originem Poſſidonius voluit, quem exiſtimo eum fuiſſe, cuius meminit Iamblichus in primo de ſecta Pythagorica. Sed Mochi non Moſchi facit mentionem, cùm ſcribit Pythagoram in Phœnicia cum Hierophantibus & Prophetarum filijs, & Mocho Phyſiologo diuerſatum. Origenes verò Diodori Eretrienſis, & Ariſtoxeni Muſici teſtimonio ſcribit ad Zaretam Chaldæum iuiſſe Pythagoram, & ab eo hauſiſſe multa. Sed de his hactenus, alias ad controuerſias properandum eſt.

CAP.

Cap. XI.

De conſtitutione mundi et fine, deque eius *vnitate, magnitudine, & figura: deq; materia, & forma, quàm varia quamq; pugnantia prodantur à Philoſophis.*

Hanc qua ambimur vniuerſi machinam, quam mūdum, ab ornatu, à figura, orbem veteres appellauêre, cuiq; (vt inquit Plutarchus de placitis differēs Philoſophorum) Primus Pythagoras ab ordine, Coſmi nomen inſtituit, num fortè Philoſophi nos docebunt vnanimi cōſenſu, pace iam inter eos conſtituta? minimè gentium, maiora etenim ſemper inter eos prælia, nulla pax, nulla conſenſio: nam alij Dei prouidentia conſtitutum volunt, vt Pythagorici, vt Platonici, quanquam ſunt qui cenſeant Platonem Pythagoricos ſecutum, nō ita prorſus exiſtimaſſe. Alij nec hoc, nec illud prorſus, ſed mixtum quaſi dixeris quidpiam ex prouidentia & caſu, ſiquidem & Atticus, & Plutarchus Platonici ordinem mundi habuiſſe principium exiſtimant, ſed præfuiſſe inordinatum motum ab anima praua & informi exagitatum, tanta eſt de Platone in omni penè quæſtione, quid ſenſerit excitata controuerſia, vt & diximus, & latiùs dicturi ſumus. Certè Dei prouidentia conſtitutum indicant quicunq; Moſaica & didicerunt, & ſunt ſecuti, eundemq; ipſius voluntate nunquàm exiſtimant eſſe deſiturū, quanquàm ex ſe quidem diſperire poſſit atq; corrumpi, ſic & antea Pythagoram putauiſſe, Plutarchus eſt author, ſic voluiſſe Platonem, eius dialogus qui Timæus inſcribitur, ſatis aperit. Timæus autem ipſe Locrenſis quem eo in opere Plato magno ſtudio conſequitur, Pythagoręus fuit, & eius quoque de mundo extat ad hunc diem liber idiomate Dorico conſcriptus, & quanquàm apud vnum quòd ſciam Tertullianum in Apologetico obſeruaui hoc mundi corpus exiſtimatum à Pythagora innatum (vt eius vtar verbis) & infactum, tamen alij de eo aliter prodidêre, & à Platone explicatam eius fuiſſe ſententiam dixêre. Ambroſius in primo Hexameron ſcribit Platonem putauiſſe materiam increatam, & ſine initio, ex qua mundum Deus non tanquàm creator, ſed tanquàm artifex conſtituerit. Varro ſanè inter initia ſecundi rerum Ruſticarum libri de Origine rei pecuariæ dum differit, affirmat Pythagoram & Ariſtotelem putaſſe animalium principium extitiſſe nullum: contrà verò Thales Mileſius, & Cytius Zeno: Sed multi certè factum putârunt, nec inter eos defuerunt qui exiſtimârint illud ipſum corrumpi defectu nutrimenti, quæ opinio riſu ne magis an exibilatione digna, an potiùs ſilentio non ſatis dixerim: fuêre enim qui vaporibus ali aſtra cœlumq; prodiderint, Stoici conflagrationem & purgationem mundi huius futurum accipiunt, ſed non conſonè, quando alij totius, alij partis dicunt fore, atque ita per partes purgari & renouari, & tanquam reſurgere: alij ipſi quoque fatum eſſe contendêre, idque explicârunt exemplo canis ſuper curru alligati, qui ſi vult, ſequitur, ſi non vult, cogitur: alij ipſum fatum negârunt, prouidentiam tantùm admittentes, viſum & aliquibus eſt, vtrumq; dari oportere: ſed inter hos pugna, quando non ſatis conuenêre quomodo inuicem ſe haberent, & cui plus dandum tribuendumq; eſſet.

Redeo ad mundum quem concurſu atomorum, alij & fortuitò factum eundemque interiturum putant, alij Ariſtotelem ſecuti nullum habuiſſe principium, nullumque finem habiturum autumant cœlum & elementa, idque certiſſimis putant ſe demonſtrationibus confirmauiſſe, hoc nixis fundamento, quod alioqui motus antequàm vllus eſſet motus fuiſſe deprehenderetur. O rerum inopes & rationis egentes, quaſi per motum Deus cœlum, & quæ eo clauduntur, condiderit, & non eius voluntate manauerint, vt noſtra, & credit, & optimè credit Chriſtiana religio. Qua de re vltimo Operis libro, cùm in Ariſtotelis dogmata diſputabimus, ſepoſitus eſt locus ad differendum. Atqui mundum Dei prouidentia exiſtimant conditum philoſophi, eademq; regi putant, non conueniunt omnino, quandoquidem alij Deo ſummo, alij menti propinquæ id tribuunt, diuerſeq; pro Idearum opinione diuerſa, qua de re ſecunda operis noſtri parte, quod inſcribitur de Prouidentia Dei contra philoſophaſtros multa ipſe differui. Certant & ij qui mundum conſtitutum volunt, non æternum, vnde ſcilicet: nam cœperit eius exordium? quod primo initium, primo ſuſceperit ortum? & qui chaos præceſſiſſe mundum voluerunt, ex illo, aliud alio in primis trahunt. Empedocles ætherea primùm ſecreuit, inde ignem, terram poſtea, demùm ſcaturiuiſſe

turiuiſſe

turiuiſſe aquam voluit, ex qua ſit ortus aër, & cœlum conſtitutum quidem ex æthere, Solem vero de igne prodijſſe, at humiliora & terreſtria de alijs eſſe conflata. Zareta Chaldæus is, quem Pythagoras audiuit ex luce & tenebris tanquàm ex fœmina & viro mūdum generauit, quem eſſe voluit idem quod natura & muſica harmonia. Nonnulli à terra tanquàm à centro putauit initium fuiſſe deſumptum. Plato viſibilem quidem mundum ad exemplum intelligibilis conſtituit, eius verò quod videtur animam: Mox & corpoream eduxit molem, ex igne, & terra, exque aqua, & aëre conſtitutam. Pythagoras à primis corporibus, ſed ſua ipſe corpora, Mathematico immergens pelago, ex quinque figuris στερεῶν, id eſt, ſolidorum fabricat mundum, ex pyramide ignem extrahit, aërem ex octangulo, ex vigenangulo (ita dicere liceat) aquam, terram ex cubo facit emergere, dodecangulo ſphæram machinatur vniuerſi? Cuius opinione delectat & Pythagoreus Timæus & Plato, idem pelagus proprio nauigio ſulcârunt.

At qui de eius vnitate & magnitudine, quanta viguit inter Gentes concertatio? Thales, Pythagoras, Anaxagoras, Parmenides, Meliſſus, Heraclitus, Zeno Cytieus, Cratetis diſcipulus, & Stoicæ ſectæ princeps, & alij vnum eſſe decernunt, maximeq; Ariſtoteles & Plato, quanquàm eorum argumēta, quibus id probare conati ſunt, diſſoluere conentur multi, vt operis decurſu patebit. Anaximander verò & Anaximenes, & Archelaus, & alij, vno minimè contenti mundo, multosque ædificârunt. Sic Diogenes & Leucippus, Democritus quoque & Epicurus innumerabiles fabricârunt, atque ille quidem infinitos & magnitudine inter ſe differentes adeò, vt in aliquibus eorum, neque Solem eſſe dixerit, neque Lunam, in aliquibus autem maiores inueniri, quàm quæ apud nos viſerentur, ſed in quibuſdam eorum plures eſſe Soles: Diſtare autem inter ſe ſuos mundos inæqualiter ſanxit, quorum alios augeri (vt refert Origenes) alios minui atque corrumpi decreuit. idque euenire cùm alius in alium inciderit, eſſe verò quoſdam mundos animalibus deſtitutos, & plantis, & omni humore vacuos. In noſtro autem hoc quem incolimus, terram priùs fuiſſe quàm aſtra. Et ſanè Metrodorus, non ſecus abſurdum putauit vnum tantùm in infinito mundum collocari, ac ſi magno in campo vna duntaxat frumenti ſpica naſceretur: porrò quod attinet ad magnitudinem finitum alij dixêre, Meliſſus, Mileſius, & alij infinitum, nulliſq; terminis clauſum putârunt: primæ opinionis Plato & Peripatetici, ſecundæ Democritus, Epicurus, Seleucus: At Diogenes infinitum quidem eſſe vniuerſum, mundum verò clauſum terminis affirmauit, diſtinctionemque inter mundum & vniuerſum excogitauit, etiam Empedocles, cùm mundum quidem vnum duntaxat cenſuit, totius verò, ſiue vniuerſi eum eſſe portionem per exiguam, vel alterum horum, vel vtrumque videri multis poſſet imitatum eſſe Stoicos: nam quidam putant pro infinito à Stoicis habitum eſſe πᾶν, ab alijs contrà ſentitur: certè πᾶν quod vacuum exiſtimant & infinitum, cùm Democritus tùm ſectatores, & abnuunt Stoici, & deridet Empedocles, & confutat Ariſtoteles: quanquàm Straton partim ijs, partim conſentit illis: nam extra mundum nihil eſſe vacui cenſet, intus verò vt ſit non prohiberi, ſed de ijs poſteà.

At de mundi quoque figura multa quidem & pugnax opinio, ſphæricum plerique philoſophorum & maximè Ariſtoteles & Stoici eum volunt eſſe, alij minimè. Nec inter hos ſenſuum communio. Nam ſunt qui pomi ſpecie malint, ſunt qui in coni figuram putent fabrefactum, alij oui magis placuit figura, ſed Epicuro ſuos mundos ſphæricos quidem eſſe gratum fuit, non diſplicuit autem & alijs quoque figuris eſſe formatos, nec defuêre Philoſophi qui de figura mundi tantas non excierint lites, modò is rotæ inſtar volueretur. Sed nec vltima de eius materia fit quæſtio, quam alij putârunt aquam, alij ignem, alij mixtam quandam ex elementis naturam: nam qui principia rerum fecerunt elementa, ex ijs vniuerſum quoque mundum conflari exiſtimârunt, alij vnam duntaxat materiam priorem elementis cogitatione ſaltem conſtituerunt, quæ illis ipſis ſicuti cæteris, quæ illorum mixtione & coagmentatione conflantur & coaleſcunt, veluti baſis quædam communis & antiqua ſubſternatur, atque inter hos etiam lites & prælia: diſquiritur enim perpetuáne ſit, an condita? vnáne an plures? eædemq; illā circumplectuntur ambiguę Philoſophorum ſententię, quę & mundum etiā ipſum arbitratu diſſono variârunt, & pꝛtereà nō parùm

multæ

multæ conſurgunt extrinſecùs, ſunt qui eam ipſam tribuant elementis duntaxat ab ea
verò & cœlum, & ſuperiora omnia corpora gyro agitata perpetuo prorſus eximant,
vt immunia materiæ luſque deque ſint modiſq; omnibus expertia, ſunt qui vnam o-
mnibus in corporibus collocandam exiſtiment materiam, nec hoc etiamnum con-
ſonè & amabiliter: nam literaria ſuſcipiuntur prælia, eiuſdémne rationis & naturæ ſit
an diuerſæ ea, quæ in ſuperioribus, & quæ in imis corporibus inuenitur. Ad hæc
ſuper dimenſionibus materiæ certatur, interminatæ ne ſint, an terminum ſuſcepe-
rint aliquem, neque in hoc pugna finitur: contendunt enim actum ne habeat ali-
quem ex ſeſe, an mera ſit poteſtas, quæcunque ſit recipiendi, & omnibus quidem
apta veſtiri formis, quantum verò ad nudam eius eſſentiam pertineat, omnis actus
expers & vacua. Dices hæc etiam inter Auerroëm, & noſtros Theologos eſſe iam
pugnata in ordine bella, de cœli, ſcilicet, materia & de dimenſionibus, ſuperque ea-
dem cauſa inter Thomam & Scotum, & Aegidium diſſenſiones viguiſſe, & adhuc
eſſe ſub iudice lites, quando ſuper ipſius actu materiæ Thomæ & Scoti ſectatores
non conueniant, nec duplicis actus diſcretionem efficere potuiſſe, vt controuerſia
tolleretur: Fateor id quidem.

Sed vndénam hæ manârunt diſcordiæ? Certè non ex Moyſe aut duodecim Pro-
phetis quòd meminerim, nec quod ſciam ex Euangelio: At ex Philoſophis Gentium
prodiêre, præſertimq; de Peripateticorum doctrina fluxêre, qui adeò locuti ſunt am-
biguè, vt eorum ex dictis quiſque propriam confirmare ſententiam ſategerit. Non-
nihil tamen hac de re Theologos veteres egiſſe omnino non negauerim, ſed par-
ciùs, vt qui alijs in rebus quæ ad humanam pertinent ſalutem, & in primis ad Dei i-
pſius amicitiam conſequendam, occupatiores fuerunt, adeò, vt Ambroſius ille ma-
gnus, dum in opere, quod inſcripſit Hexameron, ſermo incidiſſet de loco, & de ſede
elementorum, quæſtione videlicet iam trita, & tàm ipſis diſcuſſa veteribus, quàm
quæ maximè, eam tamen reiecerit ex propoſito, vtilioribus vacaturus: Sed videbor
fortaſſe in noſtri temporis homines inuehere, qui in illis occupantur euentilandis,
quare ad Priſcos Gentium Philoſophos reuertor de materia variè difformiterq; præ-
liatos. Thales enim, & Pythagoras, & Anaxagoras, & Heraclitus, & Stoicorum turba
vertibilem & tranſmutabilem eam putârunt eſſe. Democritus verò, & Metrodorus,
& Epicurus eam nec pati quidem voluit, quia atomi & vacuum ſint (ita loquar) im-
paſſibilia, & eam quidem alij cum mundo factam, alij æternam, vti & Peripatetici &
Platonicus Xenocrates. In forma etiamnum diſcernenda inuenti non ſunt inermes
Philoſophi, forma, inquam, non figura, qua extrinſecùs vel in orbem, vel in conum,
vel in oui ſpeciem, aut pomi, putetur conditus mundus: ea enim forma quæ dici-
tur, veriùs figura aduentitia eſt, vtpote qui accidat eius eſſentiæ iam conſtitutæ: pro-
priè enim ea dicitur forma, qua res id ipſum quod eſt acquirit: hanc formam alij ani-
mam eſſe dixêre, cæteri animam ſuſtulerunt prorſuſque negauerunt ineſſe mundo:
Alij adeò bicipiti ſenſu locuti ſunt, vt ad hanc diem ſuper aliquorum verbis philo-
ſophorum certetur, qui duobus fermè annorum abhinc millibus ſua ſenſa literarum
monumentis prodidêre. Nec deſunt inter Theologos lites hac de re motæ, quo-
niam Philoſophos Gentium legerunt varia decernentes. Creditur enim à multis Pla-
tonem exiſtimaſſe mundum eſſe animal. Alij Ariſtotelem eiuſdem putant eſſe ſen-
tentiæ. Contrà ſtant multi nullo pacto conſentientes ab Ariſtotele eſſe mundo ani-
mam tributam, ex Theologis qui Pariſienſes appellantur. Thomas Aquinas excel-
lenti viri iudicio mundum negat animal eſſe, aſſerit multis rationibus Aureolus, qui-
bus reſiſtitur ab ijs qui à Thoma ſtant: ex antiquis autem Theologis Hieronymus ſu-
per Eccleſiaſtæ Salomonis animatum Solis orbem videtur voluiſſe: Sed noſtròs ad
præſens non diſcutiamus, Gentium ſenſa depromentes, cùm ex ijs qui mundum
quoque animatum putârint, ſit diſcors ſententia, quænám illa ſit anima, quam alij
Deum putant, alij ſubſtantiam quidem præcellentem, & intellectilem, ſed multis à
prima mente gradibus pendentem, in qua, ſcilicet, reponantur Ideæ rerum efficien-
darum. Alij primùm quidem mentem, ſed ab vno & ſummo Deo creatã mundo præfi-
ciunt, cuius etiã prouidentia putãt adminiſtrari. Sic inter Plotinũ, Proclũ, Platonicos,
de mũdi forma diſcordia, quã & de toto quoq; vniuerſo quantũ ad cõſtitutionẽ, & fi-
nẽ, & magnitudinẽ & figurã, & materiã, inter pclariſſimos philoſophorũ viguiſſe iam

conſtitit,

conſtitit,qua contemplatione ſequeſtrata, ſpectandum nobis occurrit vtrum in partibus mundi, & effectibus conſtituendis decernendisq; ita diſcordes Philoſophi deprehendi queant, vt in ipſa iam vniuerſitate controuerſos pugnacesque deprehendimus.

CAP. XII.

PHILOSOPHOS GENTIVM DISCORDITER ATQVE pugnaciter tàm de mundi partibus ſupremis, cælo, ſtellis, atq; omnibus, quæ in ſublimi generantur, quàm de imis & etiam ſubterraneis, eorumq; motibus diſſeruiſſe.

AC primum quidem cœlum mundi partem nobiliſſimam, atq; ſupremam in multas lancinant partes, nec omnino concorditer. Nam alij octo, alij nouem, alij pluſquàm triginta, etiam & quadraginta conſtituêre, atque his Ariſtoteles de Methaphyſicis agens aſſentit, potiùs ad Calippum, ſcilicet, ſe referens & Eudoxum, quàm vt curam inueſtigandæ rei nedum comprehendēdæ ſuſciperet. Mitto epicyclos illos, ſiue globulos, maioribus, vt quidā exiſtimant, globis inſertos, vt quidam minimè, tamq; id variè & pugnaciter, vt Auerrois controuerſias eiuſmodi componere iuuenis confiſus, deſperauerit ſenex. Cæterùm eorum in ordine ſanciendo nullus apud philoſophos ordo. Plato poſt ſphæram non errantem ſtatuit quidem errantium ſyderum globos, primò Saturni, mox Iouis, inde Martis, poſtea Veneris, deinde Mercurij, deinceps Solis, poſtremò Lunę. Contrà verò & Anaximander, & Metrodorus, Chius, & Crates, ſupremum omnium atque extimum fecêre Solem, deinceps Lunam, & Metrodorus, & Crates, & Anaximander ordine poſuerunt, poſtea verò & immobilium ſphæram ſtellarum & reliquos Planetas: Ariſtarchus autem poſt ſphæram ſtellarum non errantium Solem, id eſt, primùm Planetarum & ſupremum collocauit: Veteres quoque Mathematici hac in re varij atque diuerſi: nam alij medium Planetarum Solem conſtituêre, id ipſumque probauit Ptolemæus: Lunam verò inter eos poſtremam ſedem obtinere maluerunt. Alij verò ſecuti Aegyptios & imitati Platonem & Ariſtotelem, citimam quidē fecêre Lunam, ſed ſuper illam nullo intermedio Solem collocârunt, quam opinionem & ex iunioribus Mathematicis nonnulli refutato Ptolemæo ſunt amplexi: Attamen Alpetragius (quanquàm non ex Gentibus fuit, ſed Chriſtianum ſe eſſe profeſſus eſt) nec hoc, nec illud approbauit: Solem enim non in medio Planetarum ſtatuit, non etiam ſupra Lunam primum voluit eſſe, ſed proximè ſupra Mercurium, ita vt Venus Sole ſuperior, & inter Planetas media cenſeretur. Nec defuêre qui trium ſuperiorum ordinem prorſus incertum pronunciârunt, cuius rei & Picus patruus in nono aduerſus Aſtrologos, & ipſe in quinto de rerum Prænotione, & in quæſtione de Aſtrologiæ falſitate meminimus, & hac de re etiam opere procedente ſepoſitus eſt nobis locus aduerſus Aſtrologiam diſputandi.

Nunc ad antiquos Philoſophos noſtra reuertatur oratio. Democritus & Leucippus, quaſi quadam veſte induit & membrana obduxit mundum, Parmenides anteà quaſdam circumplexas coronulas ex denſo & raro fabrefecit, ac lumine & tenebris temperauit, & impoſuit orbi: Ita tamen vt quod ambit cætera, ecu murus firmum eſſet & ſolidum. Epicurus ex ſuis mundis aliquos raro terminauit, aliquos denſo, quorum alijs motum, quietem alijs, elargitus eſt, quo de motu quanquàm in gyrum fieri plerique omnes conſentiunt, non tamen in modo conueniunt & cauſa. Nam Diogenes & Anaxagoras ad Meridiem verti voluêre, quorum opinioni, ſiue ea ipſa freti, ſiue rationibus, & obſeruationibus moti quidam iuniores Mathematici conſentiunt, latitudinis motum introducentes. Verùm & Planetas contrario quoque motu ire ac ſupremum faciat cœlum primus, quòd ſcientia Alcmeon dixit; poſtea multa & Philoſophorum & Mathematicorum turba ſecuta eſt. Illi idem ſua ſponte moueri orbes, alij mentibus à materia ſeiunctis motum ferri acceptum voluêre. In dextra quoque & ſiniſtra mundi minimè concordes: Orientis etenim regionem dextram & eſſe, & haberi debere: Occidentis verò ſiniſtram ſanxerunt, Pythagoras, Plato, Ariſtoteles. At dextras partes tropico æſtiuo: ſiniſtras autem hyberno tradidit Empedocles, nec defuêre, quibus modis placuit à ſummo ad imum fieri.

Iam

Iam nec maior in ipſa rei natura & eſſentia, quàm in numero & ordine conſenſus apparet. Alij igneos putârunt, alij chryſtallinos, alij nullo pacto quatuor elementorũ eſſentiæ participantes, ſed quintæ cuiuſdam naturæ propriæ, & ab inferioribus omnino ſeiunctę, cuius ſententiæ primus author perhibetur Ariſtoteles, ita vt calorem ipſe in ſeſe ſuaq; forma non cõtineat, ſed ſua virtute calorẽ inferiorib. corporib. impartiat. Democritus verò Solẽ nullo modo calidã habere naturã affirmauit, authore in Stromatis Plutarcho. At in ſtellis & Planetis fortaſſe concordes putaueris, Solem & Lunã igneas nubes eſſe putauit Xenophanes, Solẽ ex paruis conflãs igniculis, & vnoquoq; die illũ fieri nõ negauit. Thâles vero terreſtres cẽſuit, & ex terra quoq; illos fabricauit Anaximenes. At qui nec in figura concors ſententia, ſphærica eſſe Ariſtoteles voluit, & naturã quinti corporis habere: Heraclitus in ſcaphæ ſpeciẽ formatum, Solem maluit & Lunam. nec defuêre qui curruli rotæ ſimilia fecerint. Anaximenes latũ eſſe Solem, & veluti aulea quædam, extentum affirmauit. Alij Lunam cylindri formaconditã ſtatuerunt. Maluit Diogenes eſſe hederaceæ frondis ſpecie, & Philolaus Pythagoricus chryſtallina, ex igne tamen qui in vniuerſo eſt, ſplendorẽ aſſumere. Exiſtimatum eſt à Platone plurimum quidem ignis habere Solem & Lunam, non tamen eſſe aliorum elementorũ expertia. Sanè Lunam Anaximenes & Parmenides, & alij ex ſolo igne conflârunt, Pythagoras petroſum corpus arbitratus eſt eſſe, Heraclitus terram caligine comprehenſam, Anaxagoras & Democritus præter ea quòd firmamentũ eam voluerunt eſſe igneum, in ipſa etiam & campos conſtituêre, & mõtes & valles, vt iam nihil ferè videantur, aut parùm à fictis Luciani diſcrepare fabulamentis. Certè Xenophanes (vt eſt apud Ciceronẽ & alios) habitare dixit in Luna, eamq; eſſe terram multarum vrbium & montium: & Pythagoræi quoque nonnulli Lunam inſtar eius quam calcamus terræ inhabitari quidem exiſtimârunt, quòd ipſa etiam terreſtris & denſa videatur. Sed animalibus & arboribus quinquagies maioribus, quàm ea quæ apud nos conſpiciuntur. Aſtrorum verò multitudinem terreſtrem & ignitam exiſtimauit Meleſius Thales. Sed & Anaxagoræ placuit terreſtria quidem eſſe aſtra, ſed petras antea fuiſſe, quæ ex vniuerſi rotatu in ſublimi raptatæ ſint, & inflammatæ affixæq; cœlo, aſtrorum nomen obtinuerint, quam ſententiam confirmauit Democritus, nec diſplicuit Metrodoro, Solem etiam ex ignita petra fabricanti: ex aëre autem illa fabrefecit Anaximander & rorę inſtar egit in gyrum, & impleuit igne, vt quibuſdam quaſi buccis flammas emitterẽt. Diogenes etiam reſpiracula eſſe voluit, & hederæ figura donauit, illud adijciens aliqua in terram quandoq; delabi ſydera, quę vbi extincta fuerint, inde conuinci petrę habere naturã, refertq; teſtimonij loco fuiſſe compertũ ἐν αἰγὸς fluctis, inflammatũ quondam ſydus cecidiſſe. Empedocles fixorũ ſyderum naturam eò diſtinxit aberrantium conditione, quòd illas tantùm chryſtallo colligauit. Atqui Plato quæ de Sole eadem & de Luna ſenſit: idẽ & Ariſtoteles. Porrò Xenophanes ex ignitis ea nebulis conflata confirmauit, ſubdiditq; interdiu extingui, noctu tamen carbonũ inſtar inflammari, atq; luminis & orientis initium, & decũbentis finem, accenſioni & extinctioni refert accepta. Nec defuêre vt Heraclites & Pythagoręorum nonnulli, qui vnumquodq; aſtrũ putarent mundũ, quo & aër & terra contineretur, & ſphęrica plurimùm figura conſtare, à quibus non vſquequaque diſſenſiſſet Anaximenes, cui placuerat eſſe ſydera clauorum inſtar affixa chryſtallo. Alij maluerunt eſſe tanquàm aulæa picturata. Cleãtes Stoicus coni ſpeciem vnicuiq; ſyderi tributam voluit: vt minus nunc mirer Petrum Aponenſem, qui narrauit ſtellas magnitudine ſacci, à quibuſdã nautis viſas & obſeruatas, ſed minus iterum mirarer, ſi figura ſacci non magnitudine dixiſſet, ne fabuloſis veriùs quàm ſapiẽtibus Philoſophorum opinionibus videretur adſtipulari: quoniã & Solem Heraclitus pedalis exiſtimauit magnitudinis, & alij palmæ noluerunt excedere quantitatem Lunæ ipſius diametrum, cuius tamen circulum Anaximander decies & nouies terra maiorem exiſtimauit: Parmenides vero Soli æqualem: at Anaximander Solem quidem æqualem terræ, circulum verò quo reſpirare ipſum voluit & ferri, ſepties & vigeſies terra maiorem eſſe decreuit. Empedocles autem terræ prorſus æqualem, Anaxagoras Peloponeſſo compoſuit, & maiorem etiam exiſtimauit. Sed fortè concorditer vnum eſſe decreuerunt ſolẽ? Neutiq; id quidẽ. Xenophanes multos Soles, multasq; commentus eſt Lunas, vnde & rationem voluit eclipſis reddere, quã primus Anaxagoras interuẽtu Lunæ fieri duxit, eũq; poſteriores

ſunt Mathematici ſecuti, quem ſucceſſor noluit Anaximāder ſequi, qui defectus cauſam retulit in ignei,quo reſpiraret oris obturationē. Heraclitus verſa illa, quam imaginatus fuerat, figura ſcaphæ ſubtiliſſimam reddidiſſe rationem putauit, vt cauū quidem ſupra,dorſum autē infra noſtros ad aſpectus verteretur. Xenophanes extinctione credita, quærentibus fieri ſatis, illa ipſa putauit.Ariſtarchus poſt fixorum ſyderum ſphæram collocato Sole,& verſa circum Solis globum terra , putauit orbem Solis eiuſmodi reuolutionibus obtenebreſcere.

Nec maior in defectu Lunæ conſenſio:nam vt Heraclitus conuerſa ſcapha eum fieri voluit,ita Beroſus conuerſa ad nos parte quæ ignea non ſit,id maluit euenire. Anaximenes obturato ore quæ circum rotam ſit conſtitutum. Plato , Ariſtoteles,Stoici, menſtruas occultationes in eius ad Solem congreſſum referunt : defectus verò illius quos Græci Eclipſes vocant,ad nos deriuari , quotiens ea in terræ vmbram inciderit. Illius quoq; lumen proprium eſſe voluit Anaximander & Antiphon quāquàm rarius & ob maiorem Solis illuſtrationem ita dixerim obumbratius : Thales atq; etiam Parmenides & qui eius doctrinā ſecuti,illuſtrari à Sole maluerunt non obfuſcari.Anaxagoras idē non ſentit,ſed in cauſa putauit eſſe frigidi & terreſtris, neſcio cuius compoſitionē,vnde igneo ſplendori tenebroſum quidā miſceretur,indeq; eueniſſe vti vocaretur aſtrum fallacis aſpectus.Stoici quoq; diuerſitati naturę id ipſum ferri acceptum voluêre:diſtare autem illam à Sole ſemel atq; iterum magis quàm à terra. Mathematicis quibuſdā placuit non dupliciter,ſed decies & octies,ipſum verò Solē abeſſe à terra miriadis ſtadiorum ſeptuaginta octo cenſuit Eratoſthenes. At ſi quis fortaſſe noſtrorum Mathematicorum auderet ab ijs contra illos velle ſtare , vel ſecundùm eos magis litem dare,audiat oro Theodoritum epiſcopum in libro de Materia & mundo differentem,quorum ſenſa Latinè referam,ne Græcę ignoratiōne linguæ deſinant quidam audacis erroris admoneri: Ecquid(inquit)afferre opus eſt ea , quæ illi de figuris, & deliquijs , & diſtantijs fabulantur : neque enim ſolùm de eorum inter ſe interſtitio differunt,verùm & quantum ſpacij inter ipſa & terram interſit definiunt, & quatercētenas atq; eò ampliùs numerant ſtadiorum miriadas à terra ad Lunam, indeq; ad Solem totidem, neq; erubeſcunt maris profunditatem ignorantes,quo tamen dimittere funem piſcatorium queunt, aëris & ætheris dimetiendi cupiditate deflagrare,neq; inutilis quod aſſumpſerunt negocij memores,neq; admonitionis Aeſchyleæ recordati illius,quæ nihil iuuant,fruſtràne quærito ? horū enim vnumquodq; etiam ſi poſſet inueniri nihilominus eſſet inutile.

Ac ne Gentium videamur obliti Xenophon ſuis in monumentis de Socrate verba faciens ita ſcribit : Omnino autem & vniuſcuiuſq; cœleſtiū quæ machinatus eſt Deus curioſum eſſe vetuit:neq; enim ab homine inueniri poſſe exiſtimabat,neq; Dijs putabat gratificari quærentem ea, quæ illi declarare noluerunt,periclitari autem & inſanire talia cogitantem,nec minus Anaxagora deſipere qui altum quiddam ſapiens Deorum opera patefacere tentauerit. Rurſusque ea eadem re in hunc modum: Nullus vnquàm Socratem vel impium quidpiam vel iniuſtum aut facientem vidit aut dicentem audiuit: neque enim de vniuerſi natura, vel de alijs vt plurimi faciunt diſputabat, conſiderans quo pacto ſe habeat is qui à ſophiſtis mundus appellatur, & qua neceſſitate cœleſtia fiant:Sed qui talia curarent eos demonſtrabat inſanos, atq; vltrà procedens plęraq; prodit inſignia ad cohibendam audacem ſcrutatorum petulantiam quę longum eſſet enarrare.

Sed redeamus vnde videmur digreſſi,vt percipere detur eos qui nec de vniuerſitate ſtellarum,nec de earum inſignioribus concorditer decreuêre , de quibuſdam etiā minutis & ſimul collectis ad orbem illum qui lacteus dicitur,conſtituendam minimè cōueniſſe : Eum orbem ſanè comperies à quibuſdam Pythagoræis exiſtimatum ſyderis eſſe inflammationē,quod à propria ſede ceciderit,à nonnullis alijs fuiſſe olim Solaris curſus orbitam,nec defuiſſe qui refractione quadam radiorum Solis cum ipſum fieri exiſtiment,vt ita appareat,quo pacto & in Iride id cōtingat & nebulis,quanquàm viſum eſt alicui non Solis,ſed ſtellarū luminis quę non ſint ſub Sole cōprehenſæ, eſſe refractionem. Metrodoro placuit Solis eſſe tramitem ; vtpote qui circulus ipſe Solis & ſit,& debeat haberi. Anaxagoras terreſtri vmbræ acceptum retulit. Ad rarum & denſum Parmenides referendum putauit , quorum mixtura lacteus diſſultaret color.

Democri-

Democritus multorum minorumq; ſyderum atq; ſimul poſitorum, ob denſitatem & frequentiã ſeſe colluſtrantium, ſplendorem eſſe cenſuit, quam opinionem poſtea recepiſſe Ariſtotelem viſum Alberto, & eam tanquàm propriam in Meteoris collocaſſe. Verùm & aliam quoq; Plutarchus aſſignauit Ariſtoteli, vt qui putaſſet id ex euaporatione ſicca deuenire, idq; ipſum aliqua eius verba in Meteoris videntur innuere; & ex eius mente nonnulli ita ſuſpicari ſunt, quam opinionem amplexatus videtur in Sphæra ſua Proclus Platonicus dum ſcribit: Lacteum circulum conſtare ex tenui nebuloſa ſubſtantia, ſecus tamen alij decreuêre, vt ſatis indicauimus. Sed de hac re Sexto libro. Poſſidonius quandam putauit ignis conſtitutionem, & veluti conſtipationem, quæ fit aſtro ſplendidior & luce denſior, atq; hæc quidem controuerſia vniuerſam ſuperioris corporei mundi concludet partem. Nam cùm alij ſtellis id tribuũt quæ ſunt in orbe collocatæ, & fixæ: alij vaporibus & huiuſcemodi quæ in ſublime generãtur, ideò rei vtriuſq; terminus fiet.

Nunc de Meteorologicis agendum, vt expletis maioris mundi controuerſijs ad enarranda inferioris mundi placita diſcordia atq; pugnãtia noſter ſermo vertatur. Occurrunt autem in primis Cometæ quos Pythagoreorum nonnulli ſtellas eſſe voluerunt: Sed ſtatis apparere temporibus, nec ſplendere ſemper. Diogenes item ſtellas eſſe cenſuit. At Anaxagoras atque Democritus concurſum eſſe ſplendoris à duabus vel pluribus ſtellis emiſſi. Nec defuêre qui putârint Cometas eſſe refractiones ad Solem; non ſecus ferè ac aſſolet in obtutibus conſpicilliorum accidere. Ariſtoteles ignitum quiddam ex euaporatione ſicca diſſultans. Enimuerò Statoni placuit Cometem aſtri lumen eſſe denſa in nube ſuſceptum. Pontico Heraclidi ſublatam nubem luce colluſtratã. Epimenidi delationem igniti ſpiritus cũi terreſtris quidpiam ſit admixtũ. Boëtius maluit aëris eſſe rarefacti apparitionem. Xenophanes collectionem & commotionem inflammatarum nubium. Metrodorus violentum Solis in nubes iactum. Nec magis in tonitruo, fulgure, fulmine, conueniunt Philoſophi. Anaximander de ſpiritu hæc originem trahere exiſtimauit: quotiens enim craſſa nube comprehẽſus is & violenter excuſſus fuerit ob ſubtilitatẽ & leuitatem, tunc eruptio quidem ſtrepitum, diſtinctio verò ex nubis nigredine ſplendorem perficit, vt mittam quæ retulit Seneca in ſecundo quæſtionum Naturalium. Metrodori ſententia eſt cùm in nubem ex denſitate craſſam ſpiritus inciderit, fractura quidem perficere ſtrepitum, percuſſu autem atque ſciſſione ſplendeſcere, velocitate verò delationis ex Sole caliditatem adſumere, & fulmen emitti, cuius debilitas deſinat in fulgetrum. Anaxagoræ opinio eſt cùm calor in frigus, hoc eſt, cùm pars ætheria in aërem inciderit, ſonitu quidem tonitruum perfici, fulgura verò nebuloſi nigroris aſpectu fieri, magnitudine autem & multitudine luminis ita fulmen oriri, ſicuti corpulentiori typhonem igne & nebuloſo fulgetrum. At Stoicis placuit ita finire tonitruum, nubium colliſio: Fulgurem ita ex colliſu accenſio: Fulmen ſic violentioris colliſionis corruſcatio. Ariſtoteles autem putauit omnia iſthæc in euaporationem ſiccam eſſe referenda, quæ cùm occurrerit, humidæ vi exitum parat, atq; colliſu & tractu tonitrui ſonitum faciat, incenſu vero & inflammatione caliditatis, fulgura: Fulgetra verò & Typhones ſuperantia materiæ, quam eorũ vtrumq; ſecum trahit, calidiorem quidem illam, hanc autem craſſiorem. Taceo de capris, trabibus, globis, halo ſiue corona, & cæteris de quibus & Ariſtoteles in Meteororum libris, & Seneca in libris Quæſtionum naturalium diſputant: quæ quanquam varij plena diſſidij, in promptu nihilominus eſſe, vel mediocriter eruditis queũt. Atqui nebulas ex aëre longè craſſo generari putauit Anaximenes, eo verò magis collecto denſatoq; imbres exprimi: porrò niuem fieri, poſtquàm delata aqua, grandinem verò quotiens comprehenſa fuerit humido ſpiritu. Metrodorus autũmauit ex aquoſa delatione conſtitui nubes, quas Epicurus expirationibus compoſuit, ex longo autem demiſſu rotundari voluit, ſiue teretia fieri, & grandinem, & pluuiam. Verùm enimuerò iſthæc in ſublimi generata ſubſiſtere quidem eã ſatis conſtat. At ſunt quæ minimè ſubſiſtunt, apparent tamen, adeoq; conſpicua vt admirationi vetuſtis hominibus fuerint non mediocri. Vnde & Iris ipſa cœleſtis arcus Thaumãtis filia dicta eſt, propter admirationem, vt cenſuit Plato. Ea quo pacto fiat, ſiue rectis, ſiue curuis, ſiue refractis lineis, diſputant: ſiquidem in aëre contingit ex ſplendentibus lapidibus & cornibus, conſpicuas videre lineas, inflexas autem & curuas in aqua cernimus, cùm

viſio flectitur ob denſiorem aquæ materiam, vnde & remi vidẽtur curui tàm etſi recti fuerint, cùm procul ſcilicet nauigijs alligatos eos & merſos mari ſpectamus. Atque in ſpeculis multa videmus refracta & diſſultantia. Sunt qui cenſeant euaporationem humidam, cùm in nubes inciderit, in parua confeſtim ramenta diſſeparari: itaque Sole in Occidentem vergenre, ex aduerſo omnis Iris cernitur, tum cùm viſio aſperſionibus ſtellarum occurſans refrangitur: quæ quidem aſperſiones non figuræ, ſed coloris eſſe formas ideo putant, quod primò puniceum quiddam, ſecundò purpureum, tertio ſubnigricans & viride ſe præſentẽt obrutui. Metrodorus autem voluit Iridem tùm fieri, cùm per nubes Sol exſplenduerit, vtpote quia nigreſcat nubes, & ſplendor ipſe ſubrutilet. Anaximenes Iridis cauſam retulit in ſplendorem Solis, dẽſæ nubi & craſſæ, & nigræ occurſantem, cùm penetrare nequeant radij nubemq; tranſmittere. Placuit Anaxagoræ ex craſſa nube qua ſolari coruſcationi reſiſtat, refractionem contingere. Placuit Senecæ Iridem imaginem Solis eſſe & roſcidam, & caua nube conceptam.

In natura quoq; ventorũ diſpar conſenſus. Anaximandro placuit ventum fluxum eſſe aẽris, de ſubtiliſſimis in eo partib. & humidiſſimis à Sole vel motis, vel liquefactis conflatum. Ariſtoteles ſiccam euaporationem cẽſet eſſe ventum. Stoici fluxum aẽris ſimpliciter nuncupant, diuerſas appellationes diuerſis è regionibus, è quib. flare conſueuit ſortitum. Metrodorus exiſtimauit fieri vẽtum ex aquoſa euaporatione ob Solis aduſtionem, impetu diuinorum ſpirituum. Sed de ventis & cur obliqui ferantur in commentarijs hymnorum plura diximus.

At de terra elementorũ infima, & horum de quibus egimus matre & alumna, quanta inter philoſophos diſcordia viguit? de numero eis, & natura, de figura, de poſitu, de inclinatione, de motu, deq; eo quo ambitur & alluitur mari. Vnam Thales terram dũtaxat eſſe putauit: Id ipſum & Ariſtoteles & Stoici. Icetes aũt Pythagoræus duas, hanc quam incolimus, & aduerſam: ſic & Philolaus, cuius opinionis meminit etiam Ariſtoteles in ſecundo de Cœlo, eamq́ue Pythagoricis in vniuerſum adſcribit. Ex ijs autem qui vnam dixêre, finitam alij putârunt, vt Ariſtoteles & Stoici, Xenophanes autem ex inferiori parte in infinitam profunditatem radices mittere, quòd etiam refert Ariſtoteles, atque ex aẽre & igne conflari, idq́; fortaſſe voluit in Academicis notare Cicero: cùm vt videamus inquit, terra penitùs ne defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat. Metrodorus terram quidem habere ſubſtantiam, ſed fecem eſſe aquæ, ſicuti Solem aẽris fecem exiſtimauit. Thales idem, qui putauit vnam eſſe tãtummodò terram, eandem ſphæricam eſſe cenſuit, ſic & Stoici & Ariſtoteles. Anaximander lapidis & columnæ, Anaximenes tabulæ ſpecie figuratam maluit: humidam ille præterea dixit eſſe, vti retulit Origenes, inq; medio libratam atq; rotundam, hic verò latam & pulſatam ab aẽre, exq́ue illa aſtra eſſe omnia conſtitura. Leucippus tympani ſpecie conſtitutam, cuius rei etiam apud Ariſtotelem, ſed non ſub Leucippi nomine mentio. Democritus diſco ſimilem, quantum pertinet ad latitudinem, intrinſecùs autem concauam eſſe voluit, poſitam illam in meditullio, non ſolus Anaximander cenſuit, ſed & Thales ipſe & conſectanei, quem & Ariſtoteles, & alij permulti ſecuti ſunt. In infinitum agere radices poſtquam placuit Xenophani, is nequiquam mediam poterit collocare. Anaxagorę placuit latam eſſe figura, & inſidere aẽri qui eam, quoniam ſit fortiſſimus ferat. Philolai Pythagoræi ſententia eſt Ignem medium eſſe elementorum non terram, cuius etiam rei in Pythagoræos in vniuerſum relatę meminit Ariſtoteles in ſecundo de Cœlo: Illum enim omnium eſſe domum voluit Philolaus, poſteà terram eſſe nobis oppoſitam, dein hanc quam incolimus conſtitui ex aduerſo illi ſitam atque delatam: proptereaq́; fieri vt qui in altera ſint, eos qui collocentur in altera videre nequeant. Inclinare noſtram hanc terram ad meridionalem plagam Leucippus opinatur. & cauſam fert acceptam raritati, qua Meridies abundat, denſatis & congelatis ob frigus partibus quæ iacent ad Boream. Democritus idem eſt opinatus, ſed eo quòd debilior ſit pars auſtralis, eò terram auctam deuergere, totam verò paulatim & infinitam eſſe, & omni ex parte non vallari ab aẽre Anaximenes exiſtimauit, ſi vera in Stromatis Plutarchus docuit.

Hanc ipſam terram fuêre qui crederent non moueri, in gyrũ verò motari Philolaus exiſtimauit, circum ignẽ, in obliquo circulo inſtar Solis & Lunę. Ponticus Heraclides & Pythagoræus Ecphantus minimè illam tranſponunt, rotæ inſtar cinctam, ſed ta-

men

men mouent ab Occidente in Orientem circa ipſius eiuſdem centrum. Hanc ergo quam plæriq; immotam, alij pulſatam, Philolaus in gyrum inſtar Solis & Lunæ motatam. Heraclides & Ecphantus in Orientem ab Occidente exagitatam. Nicæas Syracuſius Theophraſto & Cicerone referentibus ſolam exiſtimauit moueri, neq; præter eam quicquam mundo moueri, vtpote quæ ſe circum axē ſumma celeritate conuerteret. Cœlum verò Solem, Lunam, Stellas, & deniq; ſupera omnia ſtare, quàm etiam fuiſſe Platonis in Timęo opinionē, ſed paulò obſcuriùs dictam quidam ſunt arbitrati. Socrates & Ariſton Chius nihil horum ſciri poſſe exiſtimârunt, quod ſibi tamen quoquomodo ſciſſe viſus eſt Democritus, qui medius inter illos incedens, ab initio quidem motam & erraticam fuiſſe terram opinatus eſt, ob paruitatem & leuitatem, poſtquàm verò denſata eſt, & procedente tēpore grauis effecta, ſtetiſſe immotam: vt min' mihi videatur mirum, ſi Nicolaus Cuſa in ſecundo libro de Docta ignorantia terram nec eſſe figura orbiculari, nec eſſe immobilem aſſeruerit. Intus vero & accidenti præterq; naturalem totius molis motum illam commoueri & tremere, quo motu tremoréve & nutare videantur, & corruere ædificia, tàm clarum vt qui non credant, ſuo periculo ſæpenumerò experiantur. Cur autem id fiat, varij varia. Thales & Democritus cauſam referunt in aquam. Anaximenes ſiccitatem & raritatem terræ putauit cauſam eſſe ipſorum terræmotuum, & illa fieri auctiones & exceſſus aquarum vt quibuſdam relatum: quanquam aliter eam opinionem referat Seneca in ſexto Quæſtionum naturalium, ſicuti & alia plæraque. Anaxagoræ placuit in aërem cur terra tremeret eſſe quærendum. Alij in ignem cauſam motus ipſius placuit referri, quòd memorat Seneca, qui ab Ariſtotele & Theophraſto non vt Græcis viſum (inquit) diuini tamen & dulcis eloquij viro & nitidi ſine labore, non videtur omnino abhorrere, in æſtimāda motus terræ cauſa. Si verò Stoicos interroges vnde tremor terris, vtiq; reſpōdebunt, cōcuſſionem illam eò euenire, quòd humor qui eſt in terra diuiditur & ſecedit in aërem atq; excidit. At ſi roges Peripateticos quidnam cauſæ eſt vti terra & moueatur, & contremiſcat? propter frigoris concurſum reſpondebunt vndecunque collecti, calidum quippe fumum cui cum frigore pugna perpetua eſt feſtinare, vt ſuperiora contendat vtpote leuem: eius autem repagulis aduerſam exhalationem obſiſtere & excitare cōmotionem. Metrodorus aduerſa incedens via terram commoueri non putat naturaliter, quoniam nullum corpus proprio in loco moueri exiſtimat, niſi quis aut trudat illud, aut trahat: ſed eius aliquos locos ab alijs impelli. Parmenides atque Democritus propterea quòd æqualiter ab omnibus partibus diſtet, manere illam volunt, minimeque moueri, ſolùm verò quaſſari, Anaximenes ob latitudinem incubare: Alij malunt eam ſuper aquam moueri non ſecus ac quæ latitudine pollent, & inſtar tabulæ quæ per vndas motatur. Plato abnuit motum terræ per omnem differentiam poſitus, cùm nec ſuprà, nec infrà, nec antè, nec retrò, nec dextrorſum, nec ſiniſtrorſum agitetur, quoniam omnium ſit infima: Aliquos autem eius ob raritatem locos annuit commoueri. Epicurus etiam non nihil aëris & aquæ miſcet, vt excitet motum.

Cæterùm de mari quod terram circumiuit qualis quæſtio? de ſapore, de fluxu atq; refluxu? Namque putauit Anaximander maria eſſe primæ humiditatis reliquias, quarum magnam partem exuſſerit ignis & trāſmutauerit exuſtione reſiduum. Anaxagoræ viſum eſt cùm ab initio ſtagnaret humor, conſumptam eius eſſe partem Solaris itineris frequentia, & eo quod pingue erat euaporato, reliquum in ſalſuginem & amaritiem conceſſiſſe: Terræ ſudorem combuſtæ ob Solis ardores exiſtimauit in cauſa eſſe, nec ab hac ſudoris opinione vſquequaq; abhorruit Antiphon. Aliter autem Metrodorus, aliter & Platonici, qui elementaris aquæ partem quæ plurimum habeat aëris ob refrigerationem collectum, dulcem eſſe, partem verò quæ ex calefactione & inflammatione exhalationem perpeſſa ſit, volunt contraxiſſe ſalſuginem: quàm Xenophanes retulit acceptam mixtioni terræ, ea coniectura, quòd in meditullio terræ & in viſceribus montium conchæ inueniantur, repertaque ſit olim in lapidicinis Syracuſijs piſcium & phocarum figura quædam in Pharo autem inſula lauri figura in profunditate ſaxi. Fluxum verum maris alij in Solem qui ventos eleuet impellentes vndas retulerunt: qui venti vbi poſuêre, reſidat atq; refluat pelagus. A qua opinione nec Heraclitus abhorruit, nec Ariſtoteles. Plato aliæ cauſæ rem hanc acceptam videtur retuliſſe, Pytheas Maſſilienſis incremento Lunę, maris auctionem, decremēto mi-

nutionem aſſignauit. Timæus Pythagoræus fluminibus in Athlanticum pelagus mittentib. retulit cauſam aucti & imminuti Marini tumultus. Seleucus Mathematicus terram miſcuit & Lunam, vt cauſam inundati & exſiccati littoris exptomeret: Alij alia, vt Picus patruus in quarto aduerſus Aſtrologos & nos etiam alibi retulimus. Sed enim de motu non ſolùm fluentis & refluentis aquæ, ſed de omni quoq; motu corporum, num magna & ſempiterna lis? motu, inquam, non violento & impetuoſo, ſed naturali: quando alij à generante & remouente quod prohibet, alij à ſorma intranea, & ij omnes ab Ariſtotele dicunt ſe non recedere. Illi verò propria eius verba citant, ſed ijs omnib. Ecphanti Syracuſij aduerſatur opinio, affirmantis corpora non granitate aut impetu, ſed diuina poteſtate quam mẽtem & animam appellat moueri. Sed iam ſatis ſuperq; ſortaſſis hac de re & de toto maiori mundo narratum eſt, nunc in minori mũdo quàm magnæ inueniantur philoſophorum diſſenſiones & rixæ referendũ eſt nobis. Primùm de homine in vniuerſum, mox de anima, itemq; de ijs quę ea cum corpore dicitur habere communia, indeq; de ipſo corpore tractaturis, vt poſtea de moribus & hominum fine quam pugnantia protulerint diſpiciamus.

CAP. XIII.

QVÀM VARIAE, IN VNIVERSVM DE HOMINE, HOC eſt, minori mundo, quid ſit, vnde venerit, quò vadat, philoſophorum ſententiæ reperiantur.

HOminem eſſe qui dixerunt Philoſophi, quidnam is eſſet homo ſine controuerſia non dixerunt: nam & fuêre qui affirmârint animal eſſe rationale, mortale, & fuêre qui negarent, & fuêre qui ambigerent. Primam Dogmatici qui dicuntur Philoſophi opinionem ſecuti ſunt: ſecundam & tertiam cùm noui Academici tũ Sceptici ſunt inter ſe partiti. Sed & Socrates præterea apud Platonem fatetur ſe neſcire quid ſit homo, dubitat Democritus. Auxerunt alij dubitationẽ oraculo Pythio cõmoniti quo noſſe ſe quemq; pręcipiebatur. Meſenins Dicæarchus hominem ſe videre dixit, animam prorſus abnuit, nullamq; prorſus eſſe viſum illi, & Sextus, & alij dixêre: dixit & Cicero, cùm alibi, tùm in ſecundo Academico, quem tamen librum Auguſtinus in tertio Academico ſub Hortenſij nomine citat, ſententiam quæ ibi eſt ducens in medium, quàm tamen & in Academico & in Hortenſio eſſe poſſe non nego. Contrà alij ſolam animam hominem exiſtimârunt, vt plurimi Platonis aſſeclæ. Inter ipſos etiam Dogmaticos non parua lis: nam vt prætercam multa quæ hac de re ſecundo libro de Logica inſtitutione ſcripſi, cùm de arbore Porphyrij quæſtio haberetur. Illud certè conſtat ſi putamus Iamblichum vera narraſſe, quòd in homine ſpecies ab Ariſtotele factæ ſunt in libro de Philoſophia Pythagorica, cùm ita ſcripſit, Iamblicho ipſo referente: animalis, aliud eſt Deus, aliud homo, aliud vt Pythagoras. Quid igitur ſi rationale, quo homo dirimitur à Dijs, & à Pythagora, non ſatis habetur apud ipſum, quid item ſit rationale quo dirimitur à brutis, adhuc apud Philoſophos ſtatutum neutiquam reperi. Ariſtoteles & ſectatores multi, rationali & irrationali differentia diremptos à belluis homines voluêre. Anaxagoras tamen omnia animalia eſſe rationalia putauit, eò quòd actiuam, vt ait, rationem habeant, non tamen intellectum, & Pythagoras, atq; etiam Plato ſi Plutarcho audire velimus, rationales eſſe animalium quæ irrationalia vocantur, animas affirmauit, non tamen rationaliter agere propter inhabile corporum temperamentum. Diogenes participare quoq; ea intellectili parte non dubitauit, & Archelaus vti proditum eſt ab Origene omnibus animantibus innatam mentem affirmauit. Sunt & qui rationibus quoq; ex eorum actionibus id probandum ſuſceperint apud Scepticos, & extat liber Plutarchi ſub hoc titulo περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι. Certè Satyros non modò vti ratione & legatione fungi, ſed & religionem colere, Hieronymus, Antonio illo magno teſte, retulit in vita Pauli primi heremitæ. Itaque aut Satyrus homo eſt, & ſic hominum diuerſæ ſpecies, vtpote homo qui Satyrus eſt, & homo qui non Satyrus: aut ſi non homo, ſed brutum, ſed bellua, tùm bruta ratione pollebunt: aut ſi quid tertium commentus fueris inter hominem & belluam, id certè ſi diuinis viris credimus pollebit ratione. Sed à Philoſophis Gentium ad noſtros aſcendi: Reuertamur ad incœpta illud

lud affirmantes ab Honorato Vergilij interprete ſaneiri. Nymphas, authore Ariſtotele, ſcias eſſe quidem, ſed mortales, vt Fauni & Panes, ſed hac de re etiam libro quinto longè plura, cùm de definitione tractabimus.

Cęterùm ſit homo quodcunq; malint animal: vndénam venerit, quò tendat hoc animal, multæ ſunt diſcordesq; ſẽtẽtiæ. Namq; vt mittam, quòd alij terrigenas voluerunt homines eſſe, quod alij ſatos, & ex Draconũ dentibus ortos, poëtica enim hęc & fabuloſa: ſed quę Philoſophi produnt, quàm vana, quàm pugnãtia? ſunt qui ſempiternum dicãt hominum genus, vt qui Ariſtotelis opinionem de Mundi ſecuti ſunt æternitate, plenam inquã hominib. ſemper terrã fuiſſe, ſemper plenam futuram autumẽt. Sunt qui initium habuiſſe malunt, & temporis ortum, atq; inter hos quoq; non partia lis. Alij primùm in Attica natos homines putant: alij in Arcadia, in Aegypto alij, & aliter etiam ab alijs decernitur, vt eſt apud Cenſorinum inter diei natalis initia. Apud Ariſtotelem legi in tertio de Generatione animalium quòd riſúne an confutatione ſit dignius, nondum ſatis conſtitutum habeo: primam hominum atq; quadrupedum generationem, ſi ea initium habuit, aut ex ouo, aut potiùs ex verme, prodijſſe. Sed ęnim fuêre qui & marem, & fœminam ex eadem regione ſimul educerent: Nec defuêre qui mares è terra primitùs pullulaſſe credant ad Orientem, & Meridiem, fœminas ad Septentrionem: Cui opinioni de Generatione maris & fœminę agens, aſſenſus eſt Empedocles, refragatus autem Parmenides, ad Boream mares, ad auſtrum fœminas potiùs ortas putans. Ac fortè ea de cauſa id putauit Parmenides, quã etiã authore Ariſtotele ſecundo de partibus animalium libro, exiſtimauit mulieres viris calidiores, argumento copiæ ſanguinis quã fiant menſtrua, eiusq́, opinionem alijs quoq; placuiſſe refert, diſplicuiſſe Empedocli. Anaximander verò, referente & Plutarcho & Euſebio, hominem ex animalibus diuerſarum ſpecierum ortum affirmauit. Iam felix quidam putàrunt hoc animal, ſiue mas, ſiue fœmina: Miſerum alij, nec quem finem vitæ habiturum eſſet, concorditer ſanxerunt. Theognides eſſe melius nõ naſci hominem exiſtimauit, aut natum quàm citiſſimè aboleri, cuius ſententiam Græci quidam & Latinorum plurimi ſunt imitati. Alij animal eſſe ad felicitatem natum maluere: alij inter vtranque poſiti ſententiam expectandum vitæ finem docuêre, quæ ſententia Soloni fertur accepta: quam ille fortaſſe vertit qui cecinit:

—ſed ſcilicet vltima ſemper
Expectanda dies homini, diciq́, beatus
Ante obitum nemo ſupremaq́, funera debet.

At quæ'nam ſit hæc hominis felicitas? maiores omnino & plures lites, quàm quæ de Lydiæ termino produntur, qua de re ſuo loco differemus, cùm de moribus & bonorum fine diſſenſiones referentur. Certè quoad pertinet ad rẽ hanc Pythagoræus Philolaus antiquorum Theologorum & vatum vſus teſtimonio, ſcribit animam tãquàm in ſepulchro, ſic in corpore ſepeliri, daturam pœnas. Pythagoræ quoq; circumfertur ſententia animam incorporeum eſſe dæmonem, peccato delapſum, & pœnę cauſa in corporea relegatum, quorum opinionẽ, vt puto, imitatus in Cratylo Plato, quod nos corpus dicimus, σῶμα Græci, σῆμα nuncupauit, hoc eſt, ſepulchrum, in quo videlicet anima collocaretur. Contraria tamẽ in tertio de Republica libro retuliſſe videtur, ſcribens corporis habendam curam animę gratia, & harmonię, per quam & viuere dabatur, & rectè viuere. Hoc autem noſtrum (vt inquit Satyrus) viuere triſte, nec quando finiatur ſatis norunt, nec ſignum concorditer afferunt humanæ vitæ. Ariſtoteles ſenſu illam, & motu concluſit, atq; ijs duob. quæ viuerent à non viuentibus, tanquàm ſignis euidentiſſimis internoſci putauit. Alij facere iſthæc duo ſatis ad diſcernicululm, vel ex eo credere nequeũt, quoniam vllus quandoq; non deprehenditur motus, ſenſus nõ vllus, in ijs qui obijſſe diem & exhalaſſe animam exiſtimantur: & paulò tamen poſt vitalem trahere ſpiritum dignoſcuntur. Certè Democritus (teſte Celſo Cornelio) vir iure magni nominis, nullum eſſe putauit ſignum vitæ finitæ, quòd & ipſemet Celſus in Prognoſticis refert: quare quod anima reliquerit corpus, aut non reliquerit, vtrum internoſci queat, inter philoſophos viguit controuerſia. Sed iam de animæ ipſius controuerſijs agendum eſſe ipſe nos admonere locus videtur in quem incidimus.

CAP.

CAP. XIIII.

QVAM MAGNAE ET QVAM MVLTAE INTER PHILOſophos Gentium de humana anima diſſenſiones & rixæ, vbi oſtenditur quàm magnas etiam hac de re diuinitùs oſtenſa, Chriſto gratias agere debeamus.

PEracta, quantum viſum eſt propoſito operi expedire, narratione diſſenſionis Philoſophorum multiplicis, de maiori mūdo & eius partibus: Iamque minoris mundi qui homo eſt diſſenſionibus multis in vniuerſum declaratis, reſtat vt de eius partibus diſſeramus: Cumq; duæ & ſint, & habeātur maximę & principales, anima & corpus, ab anima parte vtiq; digniori videtur exordiendum. Hanc in homine, alij vnicam, alij multiplicē fecêre. Sed de hoc poſtea: de celebrata magis diſſenſione in primis, id eſt, de eius immortalitate (ſi placet) agamus. Atq; vt ab initio repetam, plurimi Philoſophorum mortaliſne eſſet an minimè? hoc eſt, num cū corpore interiret? num maneret ſuperſtes? minimè perquiſiuerunt. Primus traditur Pherecydes Syrus de eius immortalitate diſputauiſſe: fuêre autem qui animam non cenſuerint à corpore diſcedere, ſed vnà animum & corpus occidere: qui verò non extingui animum putauêre, alij ſemper, alij diu permanere, alij ſtatim diſſolui exiſtimârunt. Pherecydis auditor Pythagoras immortalem quidem eam aſſeruit, ſed vagabundam, quaſiq; deſultoriam, vt quæ in diuerſa corpora & humana, & etiam belluina tranſgrederetur, vicibusq; temporum varijs reuerteretur: trita hæc neq; apud Philoſophos tantummodò, & qui eius vitam ſcripsêre Græcè, & qui de ipſius dogmatis diſſeruerunt, ſed etiam apud poëtas decantata. Quam ob rem ille in eius ipſius perſona:

Morte carent animæ ſemperq́; priore relicta
Sede nouis domibus viuunt, habitantq́; recepta.

Vnde autem motus ad hæc deliria promenda Pythagoras, ſubditur:

Ipſe ego nam memini Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Haſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ,
Cognoui clypeum læua geſtamina noſtra,
Nuper Abanteis templo Iunonis in agris.

Sed non Euphorbum ſe ſolum fuiſſe dicebat, ſed plęroſque alios quos citat Adamantius. Alios itē atq; diuerſos quos & Clearchus, & Dicæarchus, & poſt eos Gellius nominauêre, addita etiam Alce fœmina pulchra, ſed meretrice. Hunc multi ſecuti ſunt in vana hac opinione tuēda, inter quos Empedocles qui ſe & piſcē, & fruticem fuiſſe olim ſuis ipſe carminib. cecinit. Atq; etiā vt puer & puella antea fuerit voluit credi, vnde eius illa verba κοῦρός τι κορή τι: à qua opinione Plato neutiquam abhorruit, tametſi Pythagoræ & Platoni Plutarchus id attribuat, vt animam putârint, minimè obnoxiā corruptioni, tanquàm exeuntem ad vniuerſi animam, atq; ſecedentē ad id quod eſt eiuſdem cum ea ſubſtantię: quam ſententiam tenuiſſe Heraclitum prodidit Theodoretus in libro de Natura hominis. Sed Plato animę diſtinctionem commentus partem eius quæ rationalis dicitur exemit à corruptione, & ſuperſtitione corpori fecit, reliquas interire ſiuit, ſic aliqui voluêre, alij contrà: Nam Proclus quidem & Porphyrius ſolam partem animæ rationalem voluerunt eſſe immortalem, cæteras corruptibiles. Xenocrates verò & Speuſippus ſenſitiuam quoq; immortalem eſſe contenderunt. Numenius autem & Plotinus vegetatiuam pariter immortalem aſſeuerârunt. Anaxagoras & Diogenes immortalem eſſe humanam animam ſimpliciter exiſtimârunt: Aduerſam huic ſemitam & ſenſibus corporis mancipati & Democritus, & Epicurus poſteà tenuit, animas omnino emori cum corpore perperam opinatus, ſequitur quem plurima turba non Græcorum modò, ſed Latinorum quorum monumenta perierūt, pręterquàm Lucretij ſex libri magno adoleſcentum exitio ſeruari, quoniam belluinis opinionibus à primis annis imbuti facilè religionem poſthabent, adeò in teneris aſſueſcere multùm eſt: neque enim rerum prouidentiam, nec ſuperſtitem corpori fore animam ratus ipſe Lucretius, voluptarijs hominibus in quodcunque obſcœnum

facinus

facinus habenas laxauit: quod opus Epicnteus ſcripſiſſe dicitur, pet interualla inſaniæ, ſed inſanior mihi tum videtur fuiſſe cùm ſcriberet & ſanus putaretur. Quoniam extremæ eſt inſaniæ, ſanam Epicuri multis de rebus, & de anima potiſſimùm ſententiã crediſſe. Stoici medij ferè ſunt inter eos quorum explicuimus ſenten rias: nam & ſuperſtitem corpori animam credũt, ſed non ſemper: Debilitari enim & paulatim perire quæ ineruditorum ſunt, quæ verò ſapientum vſque ad vniuerſi conflagrationem perſeuerare: ſi quidem minimè deſiuerunt à Citieo Zenone, qui arbitratus fuerat humano parentum ſeminę transfundi animas in prolem, quapropter id ſequebatur futuras obnoxias corruptioni: tametſi dictus eſt quandoque exiſtimaſſe humanam animam non corrumpi. Panætium autem quanquam Stoicum ab alijs diſſentire Stoicis legimus, nec mirum, quando etiam ea interſe ſecta cõflixit. Alij enim virtutem ſolum bonum, alij pręter virtutẽ alia bona vt Ariſton, & Antiochus, & alij à cæteris diſſidentes, beatiſſimam à beata vitam dirimebant. Sed redeo ad Panætium mirum alijs in rebus Platonis laudatorem, cum tamen ipſius de animæ immortalitate ſententiam non probaſſe, author eſt Cicero, quanquàm animum à mente diſtinxiſſe Panætium videtur velle. Certè aduerſus communem illam Stoicorum vanam vtique & impiam opinionem inuectus eſt & Pythagoræus Numenius, & Platonicus Longinus: Animam inquit ille & generatam, dicunt & corruptibilem, non tamen à corpore ſolutam ſtatim corrumpi, ſed immorari circa ipſum: diuerſæ tamen quoniam inſipientiũ animæ quibuſdam temporum ſpacijs perdurarent, hominum verò virtute præditorum ad vſque rerum omnium in ignem reſolutionem. Addit Longinus, Zenoni quidem atque Cleanthi iure quiſpiam ſubiraſcetur de anima quam contumelioſiſſimè diſputantibus, ambo enim illam ex ſolido corpore ἀναθυμίασιν dixêre. Hæc ille & platonicè quidem & pié.

Sed & inter Platonicos non parua lis, ſuprà enim oſtendimus, inter Proclum, Porphyrium, alios eius ſectatores non conueniſſe. Prętereà verò noſcendum eſt, controuerſias quoq; alias viguiſſe, alijs aſſerentibus affirmatam à Platone ingenitam eſſe animam & incorruptibilem, ratione ea adſtipulãte, quoniam ſemper mobilis eſt, ſempetq; non modò ſe moueat, ſed motus omnis fons atq; principium: Contradicentibus alijs atq; contendentib. Platoni viſum incorruptibilem quidem animam, ſed generatam, & ipſam immortalitatem Dei voluntate conſecutam: Nec defuère qui & generatam dixerint, & corruptioni obnoxiam à Platone exiſtimatum, eandemq; compoſitam ſanxerint: Adducunt craterem illum, cuius Plato meminerit in quo ſit anima cõflata & corpus, illi nectunt & copulant non terroſum & graue, ſed tenue & lucidũ, atq; vt illi ipſi dicunt αὐγοειδές: contrà ſtant multi docentes neutiquam id à Platone potuiſſe exiſtimari, vt qui iudicia poſt mortem conſtituerit, & pœnas, & præmia: qui ſanè mihi videntur Platonicè magis loqui. Apud eum enim in Gorgia Socrates, neque, inquit, viuere hic qnantumcunq; temporis optandum eſt viro, qui ferè ſit vir, neq; hæc vita amãda eſt: & in eodem dialogo Socrates: nam mori quidem nullus formidat niſi rationis expers & ignauus, iniuſtè autem ſe getere formidat: multis enim peccatis refertam animam ad inferos deſcendere; extremum omnium eſt malorũ. In libris quoque τῆς πολιτείας, Latini libros de Republica vocamus, clariſſimè videtur ſcribere de animę immortalitate, & pœnis quæ poſt mortem manent ſceleſtos homines. In primo enim operis eius, timoris meminit quo affligantur ante mortem, qui iniuſtè alios homines affecerint: in decimo verò eiuſdem pœnas refert Aridei tyranni, atq; aliorũ, quorum animę infernis ſubterraneisque in locis cruciabantur. Nulli autem dubium, quin Platonicorum caterua meliorum, immortalem Platoni animam creditam eſſe cenſuerit. Sed inter hos alij transmigrationem ab illo poſitam tentur, & Pythagoręam Palingeneſiam ſtatis quibuſdam decretisque temporibus. Reſiſtunt alij aſſeuerantes, docuiſſe Platonem ſortiri animas loca firma pro meritis, eiusque ipſius verbis vtuntur loco firmiſſimi teſtimonij, quibus explicat alios cum Ioue futuros, alias cum alijs dijs, cõtrà, alios in pœnis manſuros ſempiternis. Alia quoq; de anima & non parua inter Platonicos lis, vndénam veniret in corpus? à ſummo Deo prodire illam vetuſtiſſimi putauêre, alij eius eſſe portionem, alij à ſummo creari Deo, alij ab anima mundi. Et eorum qui creatam putârunt: Alij ante corpus voluêre creari, ita vt extaret ipſa per ſeſe, mox ingrederetur corpus, vel ad expianda prioris vitæ facinora, vt qui

Pytha-

Digitized by Google

Pythagoræ placitis hæſerunt, vel ad luenda ſupplicia, quæ ipſa luere nequiret incorporea, atque ijs creditum animam ſubſtantiam eſſe per ſeſe corpore abiunctam, nec egere corpore.

Ariſtoteles de anima rationali ita obſcurè locutus eſt, vt adhuc quid de animæ ſenſerit immortalitate, magna ſit diſceptatio. Antiqui noſtræ religionis ſcriptores, & ex Gentibus aliqui, cenſent Ariſtotelem putauiſſe rationalem animam eſſe mortalem: Iuniores immortalem. Quanquàm nec deſint qui antiquorum tueantur ſententiam, qua de re agemus cùm de incertitudine ipſius Ariſtoteleæ doctrinæ, maximeq; libro huius operis quarto & ſexto diſputabimus. (Quid autem ipſi ſentiamus de opinione Ariſtotelis, in commentarijs in tertium eius de Anima librū indicauimus,) Vbi quàm diuersè ab Alexandro & Auerroë ſit intelligendus aperitur, quando ille mortalem hic vnicum ab eo doceri intellectum contendit: vterq; vanè, vterq; impiè, nec deſunt noſtra tempeſtate qui blaterent eorum opinionem ſaltem ſecundùm philoſophiam veram eſſe, quaſi Auerrois & Alexandri ſchola ſit vniuerſa philoſophia, & quaſi verū poſſit eſſe aduerſum vero, quorum errorem etiam nuper Leo decimus Pontifex Maximus in Laterano concilio condemnauit, anno à Chriſtiana ſalute tertio decimo ſupra milleſimum & quingenteſimum, quarto decimo Kalen. Ianuarij octaua in Seſſione, in qua & ipſe ſedi, & pronunciari decretum ipſum vidi. Sed de hac re aliás.

Nunc ad opiniones diuerſas redeamus, nō in ipſa ſolùm immortalitate, ſed in ipſius quidnam ſit, declaratione diſcordes. Thales primus appellauit animam naturam immobilem: Alchmam per ſe mobilem, quanquam & hoc putauiſſe Thaletem Plutarchus eſt author. Pythagoras numerum ſeipſum mouētem cui Xenocrates conſenſit: At numerum pro mente cœpiſſe dicitur Pythagoras. Plato ſubſtātiam intellectam ex ſe ipſa mobilem, & ſecundùm Harmonicum numerū motam. Ariſtoteles Entelechiā primam, corporis naturalis, poteſtate vitam habentem. Entelechiæ verò ſiue endelechiæ vocabulo ab ipſo authore primitùs conflato actus & perfectio quædam ſubſignatur, atque, vti placuit Ciceroni, ſub nouo vocabulo quaſi continuata motio & perennis expreſſa eſt, tametſi de ea alibi loquens, quinta, inquit, illa nō nominata magis quæ non intellecta natura. Dicæarchus nihil omnino eſſe animum docuit, quanquā ſub Pherecratis Phthiotæ ſententia id putari poſſet quiſpiam illum expoſuiſſe, motus Ciceronis verbis in prima Tuſculana. Sed & ipſe Cicero ita illū ſenſiſſe ponit, & ipſo opere procedente librorum eius qui Leſbiaci dicerentur, mentionem faciens, affirmat illum acerrimè contra immortalitatem diſſeruiſſe, & in ſecundo Academico quemadmodum ſuprà dicebamus, Dicæarchi refert opinionem, cui viſum ſit nullum eſſe animum. Galenus in libro de Philoſophica hiſtoria & aliqui Græci authores referunt Dicæarchi de anima ſententiam aut eandem prorſus, aut certè non abſimilem, ac ſine vlla dubitatione Sextus Pyrrhonius ſcribit nullam eſſe animam à Dicæarcho exiſtimatum, quare in ea nuncupanda & finienda laborem ſibi ſumere gratis noluit. At Plutarchus Dicæarcho ſcribit placuiſſe nuncupare animam elementorum quatuor harmoniam, quam ſententiam non Dicæarcho, ſed Clearcho Theodoretus adſcribit. Nec abhorruit ab hac finitione medicus Aſclepiades, opinatus animā ſenſuum eſſe mutuū exercitium, Philoxeno placuit harmoniam nuncupare, Cor alij dixêre animam, Empedocles corpori ſuffuſum ſanguinem, vti ex eo refert Cicero: Alij cerebri partem: Sed alij in corde, alij in cerebro collocârunt. Zeno ignem appellauit: alij ſpiritū maluêre, vnde anima & animus, ἄω enim ſpiro, vnde & ἄνεμος venrus. Qui omnes ferè, quāquàm diſcordes, in hoc vnum tamē conuenire viſi, vt aut incorporea penitùs eſſet anima, vt qui numerum eam dixêre, & actum corporis, & ſubſtātiam intellectilem, aut ſaltem non ſolidum corpus, vt qui harmoniæ vſi ſunt nomine, & ſpiritus. Sed non defuêre qui corpoream putârint, vti Archelaus & ante illos Anaximāder, Anaximenes, Anaxagoras, quibus omnibus placuit eam aërea finire natura: eos autē fortè Varro ſecutus eſt, qui, referente Firmiano, ſcripſit, anima eſt aër conceptus ore deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffuſus in corpus. Igneam vero Parmenides & Hippaſus animam putauêre. Democritus maluit igneā eſſe mixturam ex ijs quæ ratione comprehendi quirent, quæ quidem haberent ſphæricas Ideas: Igneam vero poteſtatem, ita vt corpus deniq; eam eſſe putârit. Heraclitum alij nihil à Parmenide & Hippaſſo volunt abhorruiſſe. Sunt qui malint eum exiſtimaſſe mundi

animam

animam eorum quæ in ipſo ſunt humorum euaporationem, atq; ita animaliũ omniũ animam ab extranea & intranea exhalatione deduxiſſe. Stoicorum multi ſpiritalem dixêre multo participantem calore. At ad lucem in ea expendenda ſeſe contulit Heraclides: alij de ſydereo quodam afflatu deriuari voluerunt. Epicurus ex quatuor quibuſdam qualitatibus, ignea, aërea, ſpiritali, & alia quam neſciuit nominare, mixturam, quaſi pultem conficiens compoſuit animam. Empedoclem alij non vti Cicero, ſed ſimpliciori ex mixtione confeciſſe animam dicunt, atque ex æthérea illam & aëria ſubſtãtia conflauiſſe. Critias ex ſanguine & humore compoſitam maluit, quem fortè Maro imitatus cecinit:

Purpuream vomit ille animam —: quanquàm vt Poëtæ ſolẽt modò hanc, modò illam cepit ſententiam variando & ornando poëmati conſentaneam, quare ſæpenumerò de anima & Pythagoricè quoq; ſenſit & Platonicé.

In animę quoq; numero multa diſcordia, nam vnam alij, nonnulli plures voluerũt: tres multis eſſe placuit, vnam quæ vegetum redderet corpus captando alimentum, augendo, generando: aliam, quæ ſenſile redderet: tertiam qua intelligens homo fieret. Hanc propriam eſſe hominis, ſecundam cum brutis eſſe communem, aliam cum plantis, quæ animalia dici voluerunt. & Empedocles, & Plato, ſi Plutarcho ſtamus, noluit Ariſtoteles. Sed animã tamen habere non negauit & nuncupauit animata. At qui tres fecêre, eas diſcluſêre locis, & capiti, & pręcordijs, & hepati ſuas dedêre: fuêre qui vnam duntaxat in homine poni animam arbitrarẽtur, quæ nihilominus aliarum obiret animarum officia, eaque in ſeſe clauderet, atque inter hos quoque magna diſcordia: portaret ne ſecum abiuncta corpore virtutes illas inferiores? an magis hæ cum corpore ſimul corrumperentur: vti ſuprà diximus apud Platonicos dubitatum? eaq; poſtea controuerſia ad poſteriores nondum ſatis terminata manauit. Cæterùm & qui vnam dixêre animam, in ea diuidenda non ſecus bellant ac milites in partienda præda: ſunt qui eam ſibi optent integram, ſunt qui bifariam dirimi velint, nec deſunt qui triplici diſſectione vtendum putent, adſunt & qui omnibus reclamantes octo in partes dilacerandam malint. Vetuſtiores philoſophi vnam ſibi habere animam contenti, reliquis nuncium remiſêre. Plato tres accerſiuit, Ariſtoteles vnam quæ reliquas poteſtate quadam & virtute contineret, vt quæ ſentiendi & vegetandi corpus obiret munia: quoad verò pertinet ad intelligentiam, inter Peripateticos multa diſſenſio, & quantum etiam pertinet eo vbi ſcilicet à corpore ſeparata fuerit, quidnam fiat de inferioribus poteſtatibus? Sed enim antiqui illi qui vnam dixêre, eam ſibi integram habere præoptantes, ſibi nullo pacto ſunt partiti. Pythagoras & Plato duas animæ fecêre partes, id quod rationale dicitur, & quod irrationale, atque hoc bifariam diſpeſcendum putauêre, ac alteram partem iraſcentiæ vocabulo nominârunt, alteram concupiſcentiæ nomine ſignârunt. Rationalem Democritus & Epicurus amplexi, non abdicandum etiam exiſtimârunt eam, quæ ratione caret. Xenocrates in ſenſilem & rationalem partem ſeiunxit animam. Ariſtoteles quinque numerauit partes poteſtatésve, appetitricem (ita dicere liceat) nutricem, ſenſitricem, motricem ſecundum locum, intellectricem. Pythagoræ ſucceſſores quinq; & ipſi partes, non tamen eaſdẽ aſſignauerunt: vt enim ex quinq; rebus humana corpora conſtituerunt, quatuor videlicet elementis, & corpore æthereo, ita cuique eorum ſuam animæ particulam indidêre, quorum hæc fuêre nomina, prudentia, intellectus, ſciẽtia, opinio, ſenſus. Stoici octo in partes animam diuidẽdam arbitrati, vnicuiq; ſenſuum ſuam tradidêre portionem, viſui, auditui, odoratui, guſtui, tactui, & præterea ſextam voci particulam, ſeptimam ſeminali poteſtati, octauam principi parti, hoc eſt, rationi, qua cæteræ mouerentur, non ſecus ac à piſce polypo ſui illi cirri multiplices: vbi verò principalis animæ pars reſideret vt in regia, tàm diuerſa Philoſophi protulerunt, quàm qui maximè, Democritus, Hippocrates, Plato eam in cerebro collocârunt. Eraſiſtratus circa cerebri ventriculum quod vocat, ἐπεγκρανίδα. Herophilus in cerebri concauo quæ & baſis eſt, Straton in parte frontis interiori, Parmenides & Epicurus in toto pectore ſitam putauêre, Empedocles & Ariſtoteles in corde, Stoici itidem in corde, vel in ſpiritu circum cor, Diogeni placuit eam in arteria cordis concaua quæ ſpiritalis eſt manere. Inueni & qui dicerent Empedoclem in conſtitutione ſanguinis illam poſuiſſe, alij circa cordis membranulam ſitam maluerunt, alij circa cordis collum morari cenſuerunt.

ſuerunt, alij in toto corpore maluerunt, ita vt mentis locus eſſet nullus, ſed per totum corpus ſparſa diſcurreret, quod placuiſſe Xenocrati, Firmianus eſt author. Nec defuêre qui eam in ſepto, quod diaphragma dicitur à Gręcis, collocârint. Pythagoras vitalem partem circum cor, rationalem circa cerebrum reponi maluit. Alij ex iunioribus quos refert Plutarchus, à capite ad ſeptum vſq; portendi voluerunt, vnde nil mirum ſi poſterioribus quoque temporibus de cerebri & cordis primatu diſſentit ab Ariſtotele Galenus Pergamenus medicus, & Alexander in calce ſui de anima libri, pro cordis primatu multa diſſenſerit, etiam ad diſſectiones vſque animantium afferēdas deſcendens. Horum diſcordias componere ſatagens Auerrois ruſticorum arbitrum inſtar ſeſe geſſiſſe videtur, partem huic, partem illi concedens, & ita dirimens controuerſiam, vt ab alterutro non ſtaret, & ſecundùm alterutrum litem non daret, initia videlicet operationum cordi, fines cerebro dilargitus.

Cæterùm nec exiſtimes conueniſſe vniuerſos, ipſam animam eſſe in corpore, cuius diceretur anima: alij enim circa corpus eſſe, alij in ea ipſa corpus collocârunt. Sed enim fuerunt qui intellectum dicerent, ita animę coniunctum, vti pars toto coniuncta eſt, & affectiones quæ dicuntur inſeparabiles, rei ipſius eſſentię, cuius habētur, & ſunt affectiones. Fuêre qui diuerſum omnino cenſerent, nec omnes tamen hac in re etiam concordes: nam alij id quod intellectum dicimus, animæ ipſius intellectum eſſe voluêre, vnde & anima intellectrix, ſiue intellectiua nuncuparetur, quam opinionem Ariſtoteli adſcripſerunt multi ex noſtris Theologis, qui Pariſienſium cognomen ſortiti ſunt, vtpote apud Pariſiorum verſati ſcholas, & eorum more ſcribentes, Thomam dico Aquinatem, magnæ virum doctrinæ, & titulò ſanctitatis inſignem, & Ioannem Scotum, & alios complures. Aduerſam verò ſemitam calcauit Auerrois exiſtimās intellectum alterius eſſe naturæ, & quandam ſeparatam ab anima ſubſtantiam. Sed nec in hac re conſenſio, quandoquidem ille vnum omnibus hominibus intellectum putauit aſſiſtere: alij ſingulos ſingulis hominibus datos maluerunt. Ac notior eſt apud mediocriter etiam eruditos, quàm vt probari debeat quanta in Auerroë à noſtris cōmota ſint prælia, ita vt dicato opere multi eius de vnico intellectu opinionem refutârint, & præcipuè Thomas Aquinas, & Egidius Romanus, ambo viri præcellentes, ille etiam numero cœlitum adſcriptus. Quanquàm & inter multos Theologorum non qua Theologi ſunt, ſed qua ſunt Ariſtotelis interpretes non conueniat ſuper illa Ariſtotelis ſententia, ſeparatur hoc ab hoc, tanquàm perpetuùm à corruptibili: ſiquidem animam intellectiuam cùm diſcedit à corpore gerere, alij ſecum volunt (vt iam præmonuimus) quadam quaſi in radice omnes ſenſilis animæ poteſtates, quas alij corrumpi volunt. Sed non eſt hic locus hac de re agendi, vtpote qui de Gentium diſſenſionibus duntaxat agamus: quare ad priſcos reuertamur philoſophos, inter quos Pythagoras & Plato voluerunt, id quod intellectum dicimus aut mentem. Græci νοῦν diuinam quandam eſſe particulam, quam neutiquam Ariſtoteles corrumpi voluit. Atqui & inter eos qui primas intellectui conceſsêre non eſt cōuentum, quo pacto is ſeſe ad inferiores haberet poteſtates, alij enim principem abſolutę poteſtatis eum conſtituerunt, vti pro arbitrio regeret affectus omnes: alij neceſſitatis ſeruum eſſe maluerunt & ſubiecerunt Parcis & fato, & à rotatione cœleſti non exemerunt. Quibus acerrimè reſtitit Plato, volens omnino omni libertate animam eſſe donatam, principemque & dominam affectionum & perturbationum omniùm, atq; in eius eſſe poteſtate conſtitutum flectere quocūq; velit, vincere aut vinci malit, quod clariſſimè in legibus declarauit, ſcribens primam eſſe & optimam victoriarum omnium ſe ipſum vincere, vinci autem & turpiſſimum & peſſimum: ſic inter ſe philoſophi de ſua ipſorū anima & rixantur, & pugnant, vt hinc ſicuti alijs ex multis ſi non magis innumerabilibus excitari debeamus maximas ad agendum gratias Chriſto Deo & homini, qui nos & animæ immortalitatem docuerit, & ſuę dogmatis Eccleſiæ creari humanas animas à Deo ſimul & infundi corporibus, quorum ſunt formæ, declarauerit, easq; pro bene actis æterna præmia, pro ſceleribus ſupplicia ſempiterna recepturas.

CAP. XV.

DISSENTIRE PHILOSOPHOS GENTIVM APERTISſimè ſuper animæ functionibus atq; muneribus corpori communicatis.

SAnè putandum quoq; non eſt, qui in anima fuêre diſcordes, eos in affectionibus eius conſentire, & functionibus corpori traditis. Senſum quē ſenſorij præceptionem, cōceptionem alij dixêre, fuêre qui animæ, fuêre qui & animæ & corporis proprium exiſtimârint, eumq; multifariã diſcreuerunt nominaueruntq; philoſophi. Nam ſenſu, & habitus, & poteſtas, & actus, & phantaſia, per ſenſorium comprehendi dicitur à Stoicis. Rurſum & ſenſoria quoq; dicuntur ſpiritus intelligibiles à principali animæ parte ad organa protendi. Epicuro placuit ſenſum eſſe poteſtatem, ſenſitiuum autē eſſe quod ipſe vocat ἐπίγημα. Plato corporis & animæ communionem putauit ſenſum eſſe, quoad pertinet ad extranea: Poteſtatem ſiquidem & virtutem animę, inſtrumentum verò corpori dedit, ita vt ambo intermedia phantaſia eorum quæ ſunt extra captatricia fierent. Leucippus & Democritus ſenſum intellectionem incidētibus quæ extrinſecùs iacent rerum ſpectris ſimulachriſve, fieri putauerunt. Sed ſint hac in re, ſi placet, concordes, nũ poſtea conuenient vt verus ſenſus veraq; & ſit, & habeatur phantaſia? Stoici veros quidem putant ſenſus, viſiones autem, ſiue imaginationes, ſiue phantaſias dicere malueris, nō omnes eſſe veras arbitrãtur, ſed pleraſq; falſas. Contrà Epicurus tàm phantaſiam omnem, quàm ſenſum veritate pollere ſanxit. Sed opinionum alias veras putauit eſſe, alias falſitate labare. At ſi ſenſus deciperetur quoad ſpectat ad intellectilia duntaxat, phantaſiam & quò ad hęc, & quò ad ſenſum pertinet, poſſe decipi exiſtimatum eſt. Empedocles & Heraclides à commenſurationibus mearuum particulares fieri ſenſus voluerunt, tùm, ſcilicet, cùm vnum quodq; proprio ſenſui aptatum fuerit. Ariſtoteles decipi ſenſum putauit ſi circa commune obiectum, & quod ex accidenti opponatur, non autem proprium ſit, aut ſi maiori quàm opus eſt interſtitio diſtet. Sed hac de re quinto maximè huius operis volumine verba fient, cùm mōſtrabitur alijs falli ſenſum modis quàm qui ſint ab Ariſtotele numerati, nec eius iudicium ſolidum & conſtans, quemadmodum ille autumauerat, haberi debere, quare de his ſuo loco, nũc quod inſtat agamus. De communi ſenſu differens, Ariſtoteles, magno vtiq; vir ingenio maioreq;, vt opinor, & iudicio, & aſtu, cùm animaduertiſſet, in oculo, verbi cauſa, quæſtionem & iudicium non fieri de rei viſilis magnitudine & paruitate, ſed coloris duntaxat, diuerſitatem excipi, putauit id, ſenſum ad alium nō qui eſſet ex quatuor aliorum numero, guſtu, ſcilicet, olfactu, odoratu, tactu, ſed communiorem pertinere, cuius partes eſſent rerum compoſitarum diſcernicula, quare non ſextum addidit, ſed communem & ſuperiorem ei conſtituit, cui diuidendo poſt Ariſtotelem multi inſudârunt, partiti enim ſunt interiores ſenſus, ita, vt quinq; iam ſint apud multos, magis vt numero extrinſecùs poſitis ſenſibus reſpondeant, quàm vt vlla cogat neceſſitas. Nam & phantaſia, & æſtimatio, & eiuſcemodi ſenſus intranei à poſterioribus introducti, ita, vt etiam Auicennæ tribuant diſſidium imaginationis & phantaſiæ, quas tamen ille in libro de Viribus cordis differre non cenſuit, omnes ſub vno ſenſu communi reponuntur à Peripateticis antiquis, quod & in Themiſtij, & Alexandri monumentis licet animaduertere, diuerſo & nomine, & officio, non re ipſa, communē ſenſum dirimentibus: de cuius quidem ſenſus intrinſecùs poſitu ſiue ſede, ſiue regia multa diſſenſio: nam fuêre qui in corde, fuêre qui in cerebro collocârint, & eorum qui plures fecêre ſenſus intraneos, alij alios cerebri vētriculos, aliasq; cellulas & receptacula pro eis excipiendis & meditati ſunt, & à natura conſtituta eſſe, & per corporum diſſectiones monſtrari contendunt. Democritus autem non tot in homine ſenſus putauit eſſe, ſed affirmauit plures, quàm qui putarentur vulgò ineſſe, & irrationalibus animantibus, & dijs, & ſapientibus datos. Cui, ſi deos ibi accepit cœleſtia corpora, multi Platonici & ex Peripateticis aliqui libenter adſentirentur, vt monſtratum à nobis in commentario in tertium Ariſtotelis librum de Anima.

Verùm & de vno quoq; extrinſecùs poſito ſenſu multa diſſenſio: Democritus & Epicurus incidentibus idolis, ſpectriſve, aut ſimulachris, rerũ putârunt viſionē contingere,

gere,radiorum quotundam obiectu, quæ vbi inciderint obiectæ rei, rurſum ad viſum
reflectâtur. Empedocles ſpectris & imaginibus viſæ rei radios admiſcuit. Hipparchus
radios voluit ab vtriſq; oculis emitti , & aduſq; illotum terminos extendi. Scio adhuc
inrer Platonicos & Peripateticos vigere conrrouerſiã,an éxtrà mittendo,an intus ſuſ-
cipiendo viſio contingat, hoc Ariſtoteli, illud adſcribitur Plaroni,cnius etiam illa cir-
cumfetri ſolita. Genus quoddam ignis,vr ait Gellius,luciſq; de oculis exire,idq; con-
iunctũ continuarumq; vel cũ luce Solis vel cum alterius ignis lumine , ſua vi & exter-
na nixum efficere,vr quęcnnq; offenderit illuſtraueritq;,cernamus. Sroici emiſſionem
& ipſi radiorum ex oculis , ſed ſimul aëris intentionem in medium adduxêre. Multi-
plex eſt etiamnum in ſpeculi viſionibus cõtrouerſia , quam fieri putauit Empedocles
ſecundùm deflexum. Democrirus aurem & Epicurus ſpeculares apparitiones fieri
putârunt,ex ſimulachrorum ſubſtantijs,quæ à nobis quidem ferantur,firmentur aurẽ
in ſpeculo ob reuerberationem. Pyrhagoræi ſecundùm refractiones viſus maluerũt:
Ferri enim viſionem extente vſq; ad æs,procedentem verò illam & incidentem denſo
corpori & leuigato retrocedere. Seneca primo Naturalium quæſtionũ libro affert de
ſpeculis duas eſſe opiniones:alij enim,inquit, in illis ſimulachra eſſe putãr, id eſt, cor-
porum noſtrotum figuras,à noſtris corporibus commiſſas ac ſeparatas: alij imagines
aiunt non eſſe in ſpeculo , ſed ipſa aſpici corpora retorta oculorũ acie & in ſe deflexa:
Poſteà ipſins libri decurſu:nihil enim,inquit,iudicamus in ſpeculis,niſi fallaciam eſſe,
nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus,non enim eſt in ſpeculo quod oſten-
ditur,alioqui non exiret, nec in alia protinus imagine obduceretur, nec innumerabi-
les modò interirent,modò exciperentur formę. Quid ergo?ſimulachra iſta ſunt & ve-
rorum corporũ imitatio, hæc Seneca. Orta qnoq; dubitatio nùm videri tenebræ poſ-
ſent?affirmant Stoici,vtpote cùm illis videatur, ex viſu quendam ſplendorem in tene-
bras extendi,neq; falli viſionem,vtpote quæ verè videat, tenebras eſſe. Sed alij non id
per ſeſe,ſed ex accidenti,hoc eſt,lucis carentia id faterentur.

In auditu quoq; quàm dinerſa audiuimus philoſophotum dogmata? Empedocles
illum fieri dixit,excepto ſpiriru, in auriculæ meatibns, quem dicit ſuſceptũ iam in au-
rem,eleuari. Alchmeon auditum fert acceptũ vacuo,quod ſit auribus inſitnm,& hoc
eſſe id quod reſonat,excepro ſpiritu : quoniam vacua omnia emittant ſonitum. Dio-
genes maluit aërẽ eſſe in cauſa, vtpote qui in capire cùm ſit, à voce verberetur moue-
aturq;. Plato & qui eum ſecuti, putauêre aërem qui remoretur in capite percuti , per-
cuſſum refrangi, & diſſultare,atq; ita fieri ſenſionẽ auditus. Sed moueatúrne aër qui
foris eſt ſono,vel voce diuetberatus , ad auditionis vſq; ſenſoriũ, diuerſi diuerſa pro-
didêre:Nã ſunt qui ſpiriraliter moueri duntaxar & cieri auditũ volunt,putantq; nõ ali-
ter decreuiſſe Ariſtotelẽ : ſunt qui eodẽ authore nixi & rationibns etiã freti oportere
cenſeãt vt in auriũ penetralia,inq; vltimos anfractus admittatur aër. De ipſa verò vo-
ce,quàm diuerſæ ferantur voces nemo paululum eruditior vulgo non noult,quando
& Grammatici quoq; in ea quandoq, finienda diſceprent , & Dialectici nonnihil di-
ctitent,à naturalibus tamen philoſophis id muruati. Putauit antẽ Democritus aërem
in corpora eius figuræ penetrare , verbi cauſa : ſi rotunda fuerit rotundis , ſi quadrata
quadraris,atq; ſimul reuolui & aptari fractionibus vocis:ſic & graculus aduerſus gra-
culum crocitare,& ſemper à Deo ſimile ſimili aptari. In littoribus etiam ſcrupuli ſimi-
les ſimilibus,& ſuo quoq; modo in alijs & ſphærici,& oblongi. Plato vocem dixit eſſe
ſpiritum per os à cogitatione deductum : Ab Epicuro proditum eſt, fluxum eſſe emiſ-
ſum à vocantibus,vel à ſonantibus,vel á ſtrepentibus:qui quidem fluxus vbi conſimi-
libus figuris ob viã factus fuerit infrangatur, & cùm ſimul auribus inciderir , tùm ſen-
ſum auditus oboriri, atq; hinc patere ſatis poteſt, Gellium in quinto noctium Attica-
rũ non falsò retuliſſe,quid Democritus & Epicurus,de voce ſenſerint,qnorũ opinio-
nes ex alijs authotibus explicuimus. Anaxagoras verò prodidit memoriæ , fieri vo-
cem incidenre ſpiriru in aërem ſolidiorem , vnde & percuſſio reciprocatur , & aduſ-
que aures perfertur , qua de cauſa etiam id quod echo ſolet appellari, planè diſſultat.
Sroici voluêre aërem non commiſceri ex diffractis particulis. Corpus item ne vox
eſſet an corporeum quiddam diſſensêre Philoſophi. Pythagoras, Plato, Ariſtoteles,
negant vocem corpus eſſe. Stoici prorſus affirmant , illi mouentur quòd aër illa ipſa
non ſit,ſed figura potiùs & affectio. Pro confeſſo autem & præiudicato Stoici volunt,
nihil

nihil agete poſſe aut efficere quod non ſit corpus, quare cùm vocem imaginentur (& falsò vt Pythagorei & Platonici, & Peripatetici dicerent) agere quicquam ſaceréve, auribus cùm incidir, proprerea corpus eam eſſe decreuerunt. Ictum aera, dum malunt eſſe vocem, quàm percuſſionem & deductionem aëris, inſtar aliorum.

In odoratu quoque decernendo diuersè Philoſophi ſentiunt. Alchmeon eius ſenſorium collocauit in capite quo, ſcilicet, tracto ſpiritu res odora percipiatur. Empedoclis autem ſententia fuit reſpirationibus quæ à pulmone manant odores dijudicari: Quo fieri voluit vti non ſentiatur odor cùm grauis eſt reſpiratio propter aſperitatem, viderique id liquidò in ijs qui defluxum pituitæ patiuntur. Ariſtoteles verò in corde odoratus ſenſorium poſuit. At in guſtu quàm varij Philoſophorum guſtus fuerint, vererum monumenta declarant. Siquidem putauit Alchmeon humido & χλιαρῷ quod eſt in lingua, ob mollitiem ſecerni ſuccos. Dioclem verò prodit memoria ſanxiſſe aliter & raritati linguæ & mollitudini ſenſorium tradidiſſe, propterea q; nonnullas à corpore ad linguam ipſam prorendi venas, & diſponi volunt, quàm diffuſos ad ſenſum ipſum atq; ſenſorium attrahant ſuccos, quemadmodum attrahit in ſeſeq; admittit ſpongia circumfuſos humores.

Verùm de affectionibus alijs præter ſenſum, deq; perturbationibus corporis variâ literis philoſophi credidêre. Stoicis etenim placuit ſenſus excipi proprijs in ſenſorijs, sed affectiones reliquas ab ipſis τὰ πάθη nuncupatas. Cicero perturbationes vertit, nō in ſenſorijs, ſed proprijs in locis qui patiuntur collocari. Tam hæc, quàm illa proprijs excipi locis voluit Epicurus, vtpote qui putauerit ſenſotium eſſe prorſus impatile. Contrà verò Straton ab ijs omnibus euarians, omnes affectiones omnesque ſenſus, ad ſenſoria, non ad loca quæ quicquam perpeſſa fuiſſent, relegauit. An ſomniantes quoque philoſophos diſcordes non inueniemus? qui vigiles & experrecti tantas cierint contrariarum tempeſtates opinionum: ſunt qui diſcerni ſomnum à vigilia negēt, quoniam multa quandoque & ſimilia & eadem etiam in quibuſdam fiant dormientibus, quæ propria ſint & habeantur vigilantium: ſunt qui affirment diſcerni, ſed non concorditer. Alij enim diſcretionem ſenſui, alij verò concedunt rationi. Sed quo pacto ſomniemus, vniſormiter non declaratur. Democritus in cauſa putat eſſe ſpectrorum ſimulachrorúmve, atq; vt Græcè dicunt εἰδώλων præſentiam. Straton irrationali cogitationis naturæ id acceptum retulit, quæ in ſomnis ſit quodammodo ſenſatior. Ariſtoteles in vapores aſcendentes, & vbi humefacti frigidi & graues effecti fuerint deſcendentes, ſomnum retulit, eumq; ſimilem epilepſiæ voluit, & quodammodo eſſe epilepſiam, quæ fit cùm multus ſpiritus ad ſuperna delatus fuerit, & inter deſcendendū tumefecerit venas & meatus ſpirituum obturauerit. Alia Alchmeon, alia Empedocles, alia Diogenes, alia Plato, & Stoici commenti ſunt: nam & aër refrigeratus, & ſanguis, & remiſſio ſpiritus, in cauſa eſſe dicuntur. De inſomnijs etiam multa quæſtio, quando alij omnes ſomniare homines putent, alij minimè omnes, multosq; excipiant, vt videri poteſt apud Ariſtotelē in quarto de Natura animalium & apud Plutarchum in libro de Oraculorum defectu, de cauſa etiam inſomniorum multa lis. Herophylus alia inſomnia voluir naturæ adſcribi, alia Deo mittenti, namq; putauit afformare ſibi animam, quod futurum eſt vtile, & hęc voluit fieri ſimulachris incidentibus, cùm quæ volumus ſpectamus in ſomnis: ſic & Vergilius, *an qui amant ſibi ſomnia fingunt.* Alia quæ Deo inſpirante euenire voluit, neceſſariò prodire non dubitat. Hinc de diuinatione per ſomnum multa eſt orta diſſenſio, quam alij animæ diuinitati ſetūt acceptam, eam verò Epicurus & Xenophanes ſuſtulerunt, reliquit Ariſtoteles, ſed nō clarè ſatis, quid ea de re ſenſerit, dedit intelligi, quoniam diuinationi per ſomnum nec acceſſit omnino, nec ab ea prorſus abhorruit. Qui locus, quoniam tractatus à me olim, niſi fallor, pleniſſimè in libris de rerum Prænotione, à functionibus animæ ad corporis conſtitutiones eiusq; partes & affectiones deſcendere iam poſſumus.

CAP. XVI.

IN HVMANO CORPORE CONSTITVENDO, INQVE ipſius affectionibus proprietatibúsve decernendis, inter Gentium philoſophos etiam Medicos miram diſſenſionem viguiſſe.

HVmanum corpus poſt primam hominis conditionẽ conſtitutionémve, ſuper qua diſcordes Philoſophorũ ſententias retulimus, hominis enaſci ſemine ferè omnes philoſophi conueniunt. Sed ex quibus fiat iſtud ſemen, & quidnam ſit & à quo depromatur: Itemq; ab vno tantummodò mare, an etiam à fœmina? Multa certè & magna lis, quę duobus & eò amplius annorum millibus ſub diuerſis agitata iudicibus, adhuc ſine fine perſeuerat. Alij ex quatuor elementis, alij ex quatuor qualitatibus ea conſequentibus, & humoribus ex illis quatuor conſtitutis, componunt. Non defuêre autem qui ex tribus componi dicerent, vt in Iſagogico Galenus ipſe commemorat, tria porrò illa numerabantur, ſicca, humida, ſpiritus: qui quidem ſpiritus ſecundùm antiquos in naturales & animales dirimebantur: tertium Stoici introducebant habitualem: alij alia. Alchmeon cerebri partem eſſe ſemen putauit. Pythagoras maluit eſſe optimi ſpumam ſanguinis, idque quod ex alimento ſuperfluit generationi ſeruatum. Plato defluxum cuiuſdam medullæ, ſic & antè Hippon, & alij cogitârant, vt eſt apud Cenſorinum. Alij ex carne & adipe deriuatum maluère. Ariſtoteles & in vniuerſum magis, & cautè quoque magis locutus, id cenſuit eſſe ſemen, quod in ſe ipſo commoueте poſſet ad perficiendum tale quiddam, quale id eſt, à quo excernitur: & quanquam inter genituram & ſemen diſtinguat libro primo de Generatione animalium, & genituram ſpumam procedente opere vocat, ſemen autem excrementum, hoc eſt, reliquias alimenti cenſet, & partem, vtilis excrementi longa diſputatione colligit, tamen decima problematum particula in Alchmeonis ſententiam procliuis videtur fuiſſe, cùm ſcripſit videri ſemen è cerebro per ſpinam labi: Idque argumento eſſe voluit, quod caſtrati boues maiora gerere cornua videantur, & mulieres, & pueri non caluеſcant: & in ſecundo de Generatione animalium ſimile eſſe cerebro ſemen voluit, quoniam aquoſa eius materia eſt, & calor aduentitius. Epicurus dixit eſſe quod ab anima & corpore ſimul euelleretur, ipſum ab omni deduci corpore & principalibus maximè partibus exiſtimauit, atque hinc etiam orta controuerſia, quoniam à partibus corporis quod educitur, corpus eſſe conuincitur, ſed multi incorporeum quiddam ſemen eſſe putauerunt. Alij quo ad vim incorporeum dixêre, quo ad materiam verò eſſe planè corpus. Ariſtoteles eos qui ab omni parte dixerunt ſemen excerni, non mediocriter vrget, eorumque ad id probandum rationes ſuper vehementia voluptatis, ſuper mancis infantibus, quos manci, ſcilicet, parentes generauerint, ſuper ſimilitudine parentum, quas nati referant, ſuper totius & partis proportione maximè fundatas, acriter impugnat primo libro de Generatione animalium: Vnius autem ne viri partes eſſent illud proijcere, & fœminæ ſolæ partes, illud ipſum excipere, mira diſſenſio. Pythagoras, Democritus, Hippocrates, Epicurus, & fœminam quoque ſemen proijcere ſanxerunt. Ariſtoteles diuersè decreuit, quanquàm ſunt qui velint eum idem ſenſiſſe, inter quos Lactantius. Poſt Ariſtotelem verò Galenus eo poſthabito veteribus acceſſit. Auerrois poſtea hoc minimè probato ſectatus eſt Ariſtotelem, omniſque ferè medicorum poſterior caterua ſuper hac re, & decertauit olim, & ad hanc diem planè decertat. Sed reuertamur ad veteres: Ariſtoteles & Zeno nouo quodam vſi commento ſunt, vt quod ſenſu quandoque perceptum eſt, negare minimè viderentur. Faſſi enim ſunt humorem quendam, nequaquam tamen ſeminalem manare à fœmina inſtar ſudoris, qui ob exercitium excutitur, tametſi Ariſtoteles non vſquequaque diffiteatur, aliquod ſemen à fœmina prodire: nam quarto de Generatione animalium ſemen fœminæ appellat, & procedente opere, menſtrua dicit eſſe ſemen inconcoctum. Hippon autem prodidit non minus à fœmina, quàm à mare ſeminis effluere, atque à viris oſſa, à fœminis verò carnem conſtitutum iri. Ariſtoteles verò in ſecundo de Animalium generatione, materiam, corpusq; à fœmina miniſtrari cenſet: à mare autem vim atq; animam ſenſilem præberi.

Porrò marium in vtero qui generentur, cauſam alij in ſemen in quo ipſa ſit ſexus cõ-

rarietas retulêre, inter quos Anaxagoras: Locum etiã matricis dextrũ & ſiniſtrũ quoquomodo in cauſa eſſe voluêre, quando hinc fœminas, inde mares proficiſci dixerũt. Alij maluêre in vterum cauſam referri: ex calido enim vtero mares, ex frigido fœminas deduxêre, ſicuti Empedocles: cur verò ea ſit in vteris caliditas atque frigiditas, in menſtruorum naturam retulêre. Democritus in vterum quidẽ cauſam retecit, ſed non calidum aut frigidum, at in quo ſemen obtinuerit, quod ab ea prodit parte qua mas & fœmina inter ſe diſſentiunt, quod & refert Ariſtoteles quarto libro de Genetatione animalium, & longo progreſſu cõfutat, longoq; diſcurſu cauſam ipſe refert in ſuperãtiam poteſtatemq; principij, id eſt, ſeminis virilis & concoctionẽ, à qua cùm in cõtrarium declinatur, fœminã mari contrariam generari exiſtimat, maris verò ſemen non ſuperare, & ob iuuenilem, & ob ſenilem ætatem, & alijs etiã de cauſis exiſtimauit: atq; inde etiam ſimilitudines varias diſſimilitudinesq; parentum auorumq;, & ex integro, & ex parte deduxit, agentis motui referens accepta omnia: quoniam nõ idem eſt, ſed varius & actu, & potentia, & degener, & proximus, & propinquus, & ſolutus, quæ ille libro latiſſimè & verbis oppidò, per quã multis & ſæpè repetitis explicuit. Fuere & qui calidũ & frigidum magnum habere in ſexus diſcrimine momẽtum arbitrati ſint, proditumq; iam eſt nonnullos putaſſe primos terrigenas mares ad Orientem & Meridiẽ genitos: fœminas autem ad Boream. Contrà verò decreuit Parmenides in Boteæ frigus maſculum referens, & hanc attulit cauſam, quoniã denſi plus habet in ſeſe vir: Rara verò magis in fœmina tẽperatura corporis, quare ad Meridiem potiùs illam, quàm ad Septentrionem ortam. Hipponactis autẽ ſententia fuit diuerſitatis cauſam in ſemẽ cùm benè compactum & robuſtũ, tùm & fluxile & debile magis eſſe referẽdam, huic fœminas illi mares acceptos & debere, & poſſe referri: quæ quidem mihi videtur & Hippocratis fuiſſe ſentẽtia, in calce libri de Fœtu planè repoſita, cùm de gemellis, ſiue maribus, ſiue fœminis, ſiue mare & fœmina diſſerit. Tum enim in craſſius fortiusq; ſemen ſexũ refert virilem, in humidius verò debiliusq; fœmineum. Fieri enim nõ poſſe cenſet vt ſemper ſimile ſit ſemẽ, & quod primò, & qđ deinceps vno etiã in coitu eijcitur: quare debilius aliquãdo, & aliquãdo fortius haberi, vnde & maſculus & fœmina generentur. Anaxagoras & Parmenides voluêre quod eſt ex dextra parte ſemen, dextram in matricis partẽ, quod è ſiniſtra in ſiniſtrã debere iaci: Cùm verò ſit huius ordinis permutatio, tũ fœminas generari. Leucippus permutatis particulis id euenire docuit. Sunt & alia ſuper hac re diſſidia. Ariſtoteles in ſexto de natura animaliũ dum de coitu fœtuq; ouiũ & capratũ diſſeretet, ſexum eorũ retulit in aquatũ diuerſitatem, & præterea aquilonis flatibus mares, auſtrinis fœminas adſcripſit. De hominibus verò in quarto de generatione animaliũ id ſenſit, quod ſuprà retulimus, quanquàm & ibi quoq; flatibus aquilonis magis quàm auſtrinis gigni mares aſſeuerauit, & aquas etiã in cauſa dixit eſſe, quoniã earũ plurimus vſus, vnde ſi crudæ frigidæ've fuetint, fœmineo partui cõducere putauit: tertas etiã propter alimentum & diſpoſitionẽ corporis, ex temperamento aëris continentis in cauſa eſſe voluit, cur ſexus diuerſitas paretur.

Sed fingamus inter eos conueniſſe, quo pacto fiat hominis cõceptio & generatio, quod poſtea diſſidium, vndénam ſit huius hominis formandi & conſtituendi in vtero principium? Ariſtoteles primũ cor putauit fieri, quanquã ſecus Plutarchus exiſtimat ſcribitq; placuiſſe Ariſtoteli vti non primò formetur cor, ſed ὀσφύς. Quando & in fabricatione nauis primùm carina cõſtruitur. Sanè Ariſtoteles cor primùm poſuit, cùm alibi tùm vbi de iuuentute & ſenectute, vita & morte differit, tùm etiam ſæpenumerò in libris de animalium hiſtoria, precipueq; ſecundo de eorũ generatione, vbi id ipſum compertum dicit & ſenſu & ratione, indeq; venas, oriri ſcribit, & ex ijs quę de hiſtorijs & diſſectione animaliũ edidit, patere cenſet. Medici quoq; cordi primatũ in generatione hominis dedêre plurimùm, quanquàm Hippocrates maluerit vmbilico dari, & apud eum in libro de Fœtu, quẽ ſuprà citauimus, legi, ſe vidiſſe ſemẽ, quod ſex dies in muliebri matrice manſerat: atq; in eo mox ſaltibus eiecto cõſpexiſſe, ſubtile quoddã quod ſibi vmbilicus eſſe videbatur, & cũ illo ſpirare, & ex illo totam pelliculã, qua ſemen cõprehenderetur extendi. Plutarchus id ſanxit in quo & venæ, & arteriæ. Sed & venas etiã oriri à corde voluit Ariſtoteles, vt diximus. Deq; earũ ordine & ductu, à Syneſij Cyprio, à Diogene Apolloniata, à Polybio diſſentit in tertio de Natura animaliũ. Alcmeon caput formari ante omnia membra voluit, atq; huius videtur opinionis etiã

Lactantius fuiſſe in libro de formatione hominis,ſumpto ex auibus argumẽto, quòd in eorum ouis ſæpè deprehenderit primũ oculos in fœtibus affingi: contrà exiſtimauit Ariſtoteles in ſexto de Natura animalium, cùm ſcripſit in ouo cor quaſi punctum ſanguineũ in candido liquore conſiſtere,quod & ſalit iam & mouetur vt animal. Nec defuiſſe credas qui cẽſuerint magnum pedis,præ omnibus membris,digitũ afformari,quas opiniones ſi eas nouiſſet omnes Ouidius,putarem ſua illa pro irriſu ceciniſſe:

—fuit illa dies qua ſemina tantum

Speſq́ hominum primæ matriúq́ habitauimus aluo, vt, ſcilicet, ſemen dixerit, quia nihil aliud formatum eſſe prius aut poſterius in aluo materna, philoſophi concorditer decreuiſſent. Verùm conſenſu communi ſtatutũ aliquid de prima & reliquis afformatis partibus fortè (ſi placet) imaginemur,ceſſabunt,ne rixæ tamen ſuper huius animalis origine? num & de tempore non vteri ſolùm ferendi,ſed formationis in vtero præliabuntur? num & de ipſo iam formato multa ſupererunt diſcuſſa ſemper, nec dum conſtituta:quo pacto videlicet nutriatur & augeatur? ſomniet aut vigilet in aluo materna? Prætereaq; cùm videamus quorundam virorum ſemen minimè genitale,& fœminæ quoq; prorſus inſœcundę cognoſcantur,num & ſuper cauſa ſterilitatis conuenient? minimè prorſus. Et cùm aliàs quoq; videamus nõ vnum tantùm, ſed gemellos & plures etiam vno partu profundere? cùm item perperam fœcundas, & quæ pariant monſtra ſpectemus,fortè harũ cauſas rerum,& ſciſcitabuntur,& inuenient amabiliter? At ſint omnes fœcundæ fœminæ,mares omnes genitali ſemine polleant,concipiatur infans integer vnus vel plures, ſi malumus, & nobis ſit formidini ſterilitas, prodant in lucẽ, ſimiles etiam parentibus iudicentur: Iſthæc rogo ſimilitudo diſſimilésne paritura eſt Philoſophorũ ſententias? Creſcat puer, adoleſcat, floreat etiam iuuentute: necnon quod plurimis optabile perueniat ad ſenectam, atq; illa cùm plena malis mortẽ pariat:num ſuper ijs morti ſaltem proximi conuenient,an magis altercationibus preſſi & faſtidio diem claudent extremum? in diſcuſſum etiam relinquentes quid ipſa ſit mors, quàm ſimilis ſomni, eius videlicet ſomni tam diuturni ſalubris admonitio? Itaq; ſingula examinemus,diuerſa referentes placita. Futuri hominis in vtero iam per receptum ſemen concepti formationẽ incipere voluit Empedocles à ſexto & trigeſimo die,vniuerſis autem partibus perfici ab undequinquageſimo, quadrageſimo alij, quæ opinio in Ariſtotelẽ referri ſolet & Varronem. Certè apud Varronẽ in hebdomadibus ſitum ritè eas Gellius inſpexit,nobis enim periêre, genitale ſemen primis ſeptem diebus conglobatur, coagulaturq́; & fit ad capiendã figuram idoneũ, quarta hebdomada futuri maris caput & dorſi ſpina informatur, ſeptima ferè hebdomada totus homo in vtero abſoluitur. Auicenna fœminæ formationem vſq; ad trigeſimum quintum, marem ad quadrageſimum quintum vſq; protendit. Sanè Ariſtoteles in ſeptimo de Natura animaliũ marem qui die quadrageſimo ex abortione editus fuerit, mẽbra habere diſcreta retulit, appareréq; ipſum fœtum magnitudine formicæ maiuſculæ, ſed fœminã quæ infra tertiũ menſem abortione ipſa eruperit, nondũ eſſe planè diſtinctã. Aſclepiades maſculos ob calorẽ à ſexto maluit & vigeſimo incipere, finiri autem in partibus quinquageſimæ: A' ſecundo verò menſe fœminis formandis initium,à quarto finem percipi. Hippocrates & rectiùs,vt mihi quidem videtur,ſenſit, & prudentiùs decreuit in libro de Fœtu:nam quanquàm quadrageſimũ fœminæ formandæ, trigeſimum mari adſcripſit diem, paulò tamẽ minus pauloq́; etiam plus temporis condonauit, placuitq́; ei plurimum in fœminis quadrageſimus ſecũdus, in mare verò trigeſimus. Manere autẽ in vtero ſeptimũ alij menſem,nonum pleriq; omnes. Decimum non omnino pauci,vndecim quidã voluêre. Ariſtoteles in ſeptimo de Natura animalium,vnum pariendi tempus cæteris animalibus datum,homini verò multiplex affirmat: nam & ſeptimo,& octauo,& nono,& decimo, plurimum etiam vndecimum nonnullas fœminas menſem tangere ſcriptum reliquit. Alij etiam quatuordecim menſibus geſtari poſſe infantem voluêre, qua de re ſatis egimus in commentarijs hymni noſtri,qui eſt ad Virginem,dum carmina illa exponeremus:

—voluitq́ nouem geſtarier aluo

Menſibus integris —.

Hippocrates decimũ menſem aſſignauit maturo humano partui,& longo quidẽ progreſſu,nec vult longius datũ eſſe pariendi tẽpus, decipiq́; fœminas quæ id aſſeuerent,

existimat,

exiſtimat,vt quę vento turgeant matrices,turgere ſemine falsò cēſeantur,nec breuiùs etiā datum putat,niſi aut vis quæpiam inciderit,aut defuerit alimentum. In libro verò de Alimento, & nonum, & decimum aſſignauit, & ocyùs, & ſeriùs etiam fieri partum voluit.quanquàm nec ocyùs multò,nec multò ſeriús. Varro in Hebdomadibus quadrageſima hebdomada poſtquam conceptus eſt, naſci infantem voluit: At in quarto decimo rerum Diuinarū,vndecimo etiā menſe,vt Gellius refert,naſci poſſe voluit, octauo etiā quandoq; natos affirmauit. Præterea verò inueni,qui dicerēt octauū menſem non aliquando ſolum eſſe vitalem,vti putauit Ariſtoteles & Auicenna,ſed vtilem etiam partui,quod tamen negauit Hippocrates dicato libro: ita enim ſenſit Polybius & Diocles, quorū primus etiā ſex menſium vitalē infantum naſci cenſuit. fieri autē vt ſeptimo dicatur menſe natū ob dierū qui à ſexto transferuntur ad ſeptimum. Contrà verò Ariſtoteles loco quem ſuprà citauimus,decernit enim fœtū,qui maturiùs quàm ſeptimo mēſe prodeat,nullo pacto eſſe vitalē: ſed ſunt qui voluerint vita frui poſſe infāntē,qui è materno vtero prodeat,modò in eo permanſerit centū & octoginta duos dies,& alteram diei partē.At maneant in vtero(ſi placet tamē Philoſophis & Medicis) æquo infantes omnes tēpore,placebitne illis poſtea, vt æquè alimentum capiant? An magis illud eis miniſtrabit Democritus & Epicurus per os,Alchmeon per totum corpus, Stoici & plæriq; omnes per particulā & vmbilicū,quam & Anaxagorę fuiſſe opinionem quidā retulēre. Certè fuit etiam Ariſtotelis,qui augeri fœtus per vmbilici annexum,retulit libro de Animaliū generatione ſecundo,viq; ipſa nutriendi quæ in animalibus ineſt,agi ſtatim vmbilicū quaſi radicem in vterū aſſeuerat.Per vmbilicū certè augeri voluit Hippocrates & ſpirare, per os etiā & nares ſpirare pariter affirmauit, eodem libro de Fœtu. Sed putarem ego tùm cùm in vtero erant infantes,ſi ratione vn & philoſophia valuiſſent, potuiſſe quidem aliquid conſtituere verius quàm per debiles quibus vtuntur cōiecturas.Nam Democritus & Epicurus ideò nutriri putauit infantē nondum natum per os, quoniam ſtatim genitus, fertur ad mammas ore comprehendendas, quia ſolitus ſit quaſdā in matrice mammillas ore deſugere. Carunculam alij imaginantur, quos & refert, & reijcit cū ipſo Democrito Ariſtoteles eodem ſecundo libro de Generatione animaliū.Alius tanquàm ſpongiā imaginatus infantē vndecūq; ſibi attrahere circumfuſum putauit alimentū: alij alia vt etiā dici ne animal, vbi ſtatim nutriri & augeri incipit, non ſecus conueniant, ac in reliquis conſenſêre, De ſomno quoq; & vigilia dum geſtantur vtero multa verba, diſcutit hanc rem Ariſtoteles, inter initia quinti libri de Generatione animaliū, atq; hinc an vigilia, an ſomnus præcedat? an veriùs prima illa diſpoſitio, nō ſomnus,ſed ſimilis ſomno putanda ſit?quoniam vita plantæ per id tempus animalia viuunt, & inquirit,& longa inquiſitione torquetur.

Sed enim ſemen quo fiunt iſthęc humana corpora eiuſmodi poteſt eſſe,vt nunquā cōcipiatur rectè,idq; cū & ab alterutro, & ab vtroq; qui coëant in vnū vacantes proli, queat euenire,mirū quàm pugnaciter hac etiā de re diſcrepent philoſophātes.Ariſtoteles quòd viri & mulieres nō progignant fœtus,in libris de Generatione animalium planè diſſerit, nec omnino ſemel:in quarto enim dicit in cauſa eſſe defectus moderationis,aut caliditatis,aut frigiditatis: nā ſi calor valdè ſuperat,exſiccat humorē,ſi multò deficit,nō concoquit,vt hinc eueniat,iunctos inter ſe cōiuges nō generare,diſiunctos poſſe. In ſecūdo verò eiuſdē operis nō in hominibus ſolùm, ſed in cæterorū etiā animaliū genere vt equorū & ouium,quòd mares & fœminæ prolem nō faciant,euenire putauit locis ad coitum cōmodis oblæſis, ſiue ab ortu naturæ, vnde & quidā viri nō barbeſcant,& quędā non pubeſcant fœminæ,ſiue procedente ætate,propter corporis nutricationē pleniorē. Vnde viris pinguioribus ſemē,mulieribus verò mēſtrua deſunt, vtpote quæ in corpus abſumantur. Morbo etiam fieri poſſe docet vt viris humidū nimis & frigidū ſemen emittatur,mulieribus verò purgationes vitiētur,& morbida reddantur excremēta:ſuprà verò,hoc eſt,primo de animaliū Generatione libro, ſterilitatē ex immodico genitali membro deduxit, eò quòd ſemē longè admodū fertur, atq; ideò frigidū & infœcundum euadit. Diocles hominibus qui proli vacent, & ſpe fruſtrentur id in cauſa exiſtimauit eſſe, quòd vel non ſoli ſemen iaciant, vel quòd minus ſit effuſum quàm oporteat,vel ſit vitiatū,ac ꝓpterea minimè genitale,vel quòd membra ſint reſoluta, ſuopteq; deſtituta munere, vel exiſtimat fieri poſſe ꝓpter obliquitatē virilis virgæ,qua nequeat rectè ſemē emitti,vel propterea quòd genitales tàm

maris, quàm fœminæ partes inuicem non poſſint aptari, quod & putârunt Stoici. Puderet hæc me ſcribere, niſi multò etiam apertiùs ſimilia proderentur, in libris catholicæ noſtræ Eccleſiæ probatiſſimis, cùm de frigidis & maleficiatis agitur in epiſtolis decretalibus, & cùm de moribus ad ſalutem pertinentibus, & coniugum coitu à noſtris Theologis diſputatur, vt peccata quæ homines ſacerdoti, oporteat Chriſtiano ritu confiteri, queant internoſci. Itaq; Dioclis opinio ſic ſe habuit. Stoici etiamnum cauſantur inimicas eorum, qui liberis operam dant, vires & qualitates, quare putant euenire vt quæ cũ vno infœcunda fuerit viro, eam cũ alio vterũ ferre & parere. Contraq; qui ad nouam acceſſit coniugem, quod cum priore nõ potuit, effeciſſe vt conciperet. Medicorũ multi & præcipuè Eraſiſtrarus culpam reijciunt in matricem, vel quòd craſſioris, vel quòd rarioris, vel quòd durioris temperaturæ ſit, vel item propterea quòd obturati ſint meatus, vel quòd carnei nimis, vel quòd imbecilles nimis & debiles, vel habitudinis malæ, vel quòd diſpergitur iam conceptũ ſemen, vel quòd conuellitur. In matricẽ quoq; infœcunditatis cauſam quo ad fœminam attinet, Diocles retulit, nec in matricẽ ſolùm, ſed & in ſemen quemadmodũ & in viro decreuerat: Sed de matrice differẽs teſtatur ſe ſpectaſſe in anatomes ſiue (vt Latinè dicam) in diſſectionibus, mularum, eaſdem quæ & mulierum ſterilitatis eſſe cauſas, & Empedocli ſubſcribit affirmanti nõ propter aliud euenire, vt nõ concipiant, ferantq; niſi vel ob paruitatẽ, vel ob humilitatẽ, vel ob anguſtiam matricis, quæ diſtortè adnata ſit ventri, ita vt ſemen rectè in eam iaci nequeat, neq; etiã ſi iaceretur ſuſcipiat. Sed aliam ab ea quàm Diocles hîc attribuit Empedocli opinionẽ, Ariſtoteles in ſecundo de Animaliũ generatione illi ipſi adſcribit. Vtra verior præterquàm ex Empedoclis carmine, videri poſſe non arbitror, ait enim illũ putauiſſe quemadmodũ & Democritus putauerat, omnia quæ præter ſuã cognationem coëant, eſſe ſterilia: & ſuprà docuerat Ariſtoteles, in canibus, & vulpibus, & lupis, miſceri coitũ, & canes Indicos ex bellua quadã ſimili & cane generari. Atq; in auibus etiã id ſpectatum vt in perdicibus, in gallinis, in diuerſo genere accipitrũ. Addit creditũ etiam in marinis, vt Rhinobati videlicet ex ſquatina & raia naſcantur: in Africa quoq; idẽ fieri, vnde natum prouerbiũ, Africam ſemper aliquid noui afferre. Refert ipſe potiùs ſterilitatẽ in naturã & temperamentum equi & aſini, idq; lõgo progreſſu, & ſubtili quidẽ, neſcio an vera perpenſione vtriuſq; animalis, & naturæ, & qualitatis ſeminis, & temporis coëundi, quo fieri etiam quandoq; poſſe & factum eſſe dicit, vt mula concipiat, ſed non enutriat, maſq; itidem generare poſſit: Sed potiùs in continentis aëris naturam & qualitatem ſoli, & pabuli referri poſſet. Si verus eſt author Columella, Marcum Vattonem, Dionyſium, Magonem, prodidiſſe mularum fœtus regionibus Africæ adeò nõ prodigioſos eſſe, vt tàm familiares ſint incolis partus earum, quàm ſint nobis equarum, alij prætereà authores idem prodidêre. At mulos neutiquàm generare putauit Alchmeon, propter ſubtilitatem ſeminis.

Sed redeamus ad homines quorum ex ſemine iam concepto, cùm tam diuerſa formentur: nã plures quandoq; & recti, & integri infantes, quãdoq; vix vnus isq; tam deformis, vt monſtrum nõ legitimus naturæ cenſeatur partus: diuerſæ'ne erũt ſuper hac re ſententiæ? quis dubitat? Empedocles duos aut tres vna oriri acceptũ retulit ſemini, qđ & nimis multũ ſit effuſum, & multifidũ. Ariſtoteles etiã 4. de Generatione animalium in ſeminis multitudinẽ refert, quod quoniam à natura quæ terminũ cuiq; rei ſuũ præſtituit, non quantælibet molis animal conſtituere poteſt, ideo plura gignit animalia: quæ cùm ab vniparis eduntur inter portenta numeranda ſint: hominẽ verò & vniparũ, & pauciparum, & multiparũ interdum eſſe. Aſclepiades ob differẽtiam corporum & proprietatẽ cenſet euenire, quandoquidẽ ſunt qui habeant ſemẽ magis: quàm alij genitalẽ: ſic hordei aliquod granũ, binas vel ternas quandoq; ſpicas afferre. Eraſiſtratus (quod & euenire irrationalibus animantibus docet) id refert in matricẽ, quæ ſi bene ſit purgata, tũ in conceptũ ſit magis & prompta, & expedita. Stoici locos quoſdam, vel cellas plures imaginantur in matrice, in queis cùm ſemẽ inciderit, plures decernunt fœtus oriri, hos alij plures ſtatuunt, alij pauciores fuêre qui ſeptẽ in diſſectionibus dicãt repertos, alij negant, nec id cellulis, ſed quibuſdã quaſi rugis, & tanquàm ſulcis multiplicibus attribuãt, quare ſeptẽ duntaxat ſimul poſſe cõcipi plures nequaquàm. fuêre qui dixerint, quos paucis antè annis refutauit, vanoſq; fecit experientia, cùm Dorothea in Alpibus mulier (quod in cõmentarijs quoq; noſtrorũ hymnorum

ſcripſi-

ſcripſimus) viro ſuo duplici partu 20. filios peperit, 11. vno, 9. altero, vt iam deſinant mirari, qui apud Paulum Iureconſultum lib. 5. Digeſtorum legerunt in titulo: Si pars hæreditatis petatur, quinquies quaternos enixam Penelopem, & multas Aegypti vno vtero ſeptenos, & qui apud Ariſtotelem quoq; legerunt, quandam quatuor partubus mulierem viginti fœtus edidiſſe, quintos ſingulis enixam partubus: ſcribit enim de natura Animalium 7, & de Animalium generatione 4. cùm alia ſingulos pariant, alia plures, genus humanum in ancipiti eſſe, proditq; & vnum fœtum, & duos, & tres, & quatuor, & quinq; cùm plurimùm ſimul naſci poſſe, id quod & Plinius recenſuit. Non eo vero modo Gellius qui & retulit, Ariſtotele authore, hunc eſſe finem multijugæ hominum partionis, adijciens ancillam Augusti Cæſaris quinquê in agro Laurentæ pueros peperiſſe. Sanè Hippocrates Gemellos tantùm citat, numeroſi partus de fœtu differens omnino non meminit, quanquàm ſinus & ipſe multos, & inflexos, & ſexui, propinquiores diſtantioresque citat, vt quæ numeroſo conceptui ſufficere queant, quoniam quæ multipara ſunt animalia multos, quæ paucipara paucos, obtinere commonuit, cumque ſemen in ſinibus diuiſum pellicula obducitur, tum gemellos oriri. Monſtroſos autem partus (nam ſine manibus quandoque, ſine digitis, ſed & belluino perſæpe capite gignuntur, & ſex digiti homines, & vt ſic dixerim quadrimanes) alij, vt Democritus refert, in duo ſemina, quorum alterum anteà, alterum poſteà ſubeat, & confundantur, quam opinionem & recitat Ariſtoteles & confutat. Empedocles verò & alij in ſuperantiam ſeminis, aut in eiuſdem referunt defectum, necnon in motus principium, vel in diuiſionem ſeminis. Placuit autē Stratoni id fieri, vel appoſitione, vel ablatione, vel tranſpoſitione, vel inflatione. Medicorum autem quidam, propter id quod tum euerſa eſt, & inflata matrix. Ariſtoteles cauſam referre videtur in parentes & auos, lib. de natura Animal. 7. cùm læſos, & claudos, & cæcos, ex læſis, & claudis, & cæcis, ſcribit progenerari, & referre etiã næuos, & verrucas, & cicatrices auorum. In 4. verò de generatione Animalium cauſam reiecit in naturam, & diuerſas conceptiones: quam ob rem monſtra rarò fieri ſcripſit in ijs quæ ſingulos pariunt, motumque illum varium, de quo ſuprà ſumus locuti, citat, qui iam ſit ita ſolutus, vti materia non ſuperetur, monſtrumque affirmat fieri, & defectu, & ſuperantia, & mixtione præter naturam. Inter monſtroſa quoque numerandum eſſe filium, qui aut patri, aut matri non ſit vllo modo ſimilis ibidem cenſuit. Similitudinis autem cauſa diſſimillimè proditur. Nam præter opinionem Ariſtoteles ſuprà citatam, quòd patri ſimiles ſint fœtus, Parmenides cauſam putauit eſſe ſemen, quod in dextram matricis partem ceciderit: Quòd matribus ſimiles, quod in ſiniſtram excretum ſemen ſeſe receperit. Empedocles autem ſimilitudinem omnem parentum in virtutem ſeminum refert: diſſimilitudines autem accidere putauit ob id quod ſeminis calor exhalauerit. Refert Lactantius in libro de reformatione hominis natorum ſimilitudinem, in ſemen alterius parentis, quod alterius videlicet ſemen ſuperauerit, dum vtraque in ſe permixta ſemina coaleſcerent, id autem præualere quod vberius fuerit & alterum quodammodo amplexetur & includat, nec eſſe diſcrimen ſexus vllum: Id enim euenire, ſiue mas fuerit, ſiue fœmina, quare quod potentius fuerit ſemen, & vberius ſecum trahere ſimilitudinem, indeq; fieri, vt quandoq; vnius tantum parentis, proles lineamenta prætendat, ſi æqua verò fuerit permixtio figuras miſceri ſcribit, vt aut communis ſoboles, aut neutrum referre videatur, diſpares quoque fieri naturas exiſtimat, cùm in leui vteri partem maſculinæ ſtirpis ſemen inciderit: nam & ſi gignatur mas, aliquid tamen fœmineum præ ſe fert, lenitatem corporis, inſignem formam, delicatos artus, exuberantem candorem, vocem gracilem animum imbecillum: Contraque ait maſculam ita dixerim fœminam, ſi contrà fiat generari. Hæc autem quæ attulit Lactantius de antiquis eruta Philoſophis magis quàm à ſe meditata facilè exiſtimauerim: namq; apud Ariſtotelem quarto de Generatione Animalium, quod attinet ad ſimilitudinē, duplex antiquorũ refertur opinio ſimilitudinis, & reijcitur altera ab vtrouis parente plus ſeminis venerit, ei ſimilis proles magis generetur, quæ opinio ab ea, quã refert Lactãtius, nihil videtur abhorrere. Alia vt multorum quaſi mixtio ſeminum fiat vno in ſemine, quæ etiã non multùm euariat ab illa, & ab Ariſtotele non ita prorſus exploditur, vt impoſſibilis: Verùm ſi parentibus diſſimilis proles: Alijs verò ſimilis inuenta fuerit, maior admiratio, nec minor in redden-

reddenda cauſa diſſenſio, quæ & diſſidium ſæpenumerò coniugum peperit, putantibus viris ſeſe ab vxoribus deceptos, vnde vulgo ferè prouerbium emerſit, cùm gratificari patri quis voluerit in prolē, non te, inquiũt, decepit vxor: caſu id euenire medicorum plurimi voluerunt, idq́; maximè dum ſemina viri, & mulieris nimiùm frigoris cõtraxerunt. Empedocles autē Pythagoreus phantaſiæ cõcipientis mulieris acceptā retulit inſanriũ formā: cùm ſæpenumerò accidat vt imagines quæpiā & ſtatuæ ſic mulieribus placeāt, ſic ipſæ illis afficiantur, vt dum concipiunt illarũ memores, afformēt & producāt ſimillimos fœtus: quod fortè vt alia pleraq; de Sacris literis ſuffuratus eſt, exemplo ouium Iacobi Patriarchæ, vt opinionem taceam, Auicennæ in id ipſum ferè cõuenientis. Stoici verò συμπάθεια cogitationis, & defluxuũ, & radiorũ, excretionibus fieri alternas ſimilitudines voluêre. Ariſtoteles ſuperfœtatā vario ſemine mulierē, alterũ ſuo marito, alterũ adultero ſimilem peperiſſe ſcribit in ſeptimo de Natura animalium: factum narrauit, cauſam non diſcuſſit, exiſtimat autē fieri, vt proles non parentibus, ſed aui euadat ſimilis, varij motùs cuius ſuprà meminimus ratione, in quarto de Generatione Animaliũ pertractari. Ipſo verò in libro ſeptimo exemplũ affert filiæ ex adulterio Aethiopis in Sicilia natæ, quæ colorē patris non retulit, ſed qui ex ea poſtmodũ natus eſt filius, auo, ſcilicet, ſimilis euaſit. Fœminas magna ex parte matri, mares patri ſimiles procreari cenſet, atq; etiā ex diuerſo, cõtraq́; fieri ſcribit, particulatim etiā ſimilitudinem fieri docuit, atq; alia parte corporis matrē, alia patrem referre prolem conſuêſſe: naturæ etiā ratione alias ſibi, alias ſuo marito ſimiles generare, idq́; æquè Pharſalicæ cognomine Iuſtę, exemplo confirmauit. Sed de cauſa huius rei poſtea latiùs in quarto de Animalium generatione diſſeruit,

Hic autē tot laboribus, tot ærumnis, & generatus, & natus homo, quo pacto poſtquàm cibũ comedit nutriatur, nũ fortè conuenêre? minimè certè, ne dum parum, vt Cornelius aſſerit, ſiquidē Hippocrates illũ ipſum cibũ putauit per calorē concoqui, quod & magna iuniorũ turba exiſtimauit. Eraſiſtratus non in ventre concoqui, ſed atteri cibum maluit, quod & placuit plæriſq; ſectatorum. Pliſtonicus autē his poſterior, vt qui Praxagoræ fuerit auditor, neutrũ arbitratus, putreſcere cibum cenſuit, nõ concoqui, nõ atteri, cui multi conſensêre, ſed nihil horũ placuit æmulis & aſſeclis medici Aſclepiadis, quibus conſtitit crudam materiā ſicut aſſumpta eſt in corpus omne deduci. Cornelius Celſus affirmat minimè ab vllo, quomodo id fiat ſcientia cõprehenſum eſſe. Sed quoniam nutriatur hoc animal, compertum eſto: Quandiu hac fruitur vita? quàm citò ad ſenectam omnibus expetitam, mox penè omnibus, vel inuiſam, vel moleſtam peruenit? In Aethiopia triginta annorum ſenes eſſe, prodidit Aſclepiades, in Britannia centũ & viginti, cauſam retulit in calorem, qui maximè vrit Aethiopum corpora, ſolis ardoribus rariora: Denſiora verò Britannorum corpora propter frigus viuaciora putauit. At Ariſtoteles de breuitate & lõgitudine vitæ diſſerens, lõgioris vitæ eſſe prodit qui in calidis quàm qui in frigidis naſcãtur locis, idq́; etiā duobus problematibus, quartadecima Sectione cõfirmat, cauſamq́; refert in naturæ firmitatem diuturnitatemq́;, ex ſiccitate prouenientem, itemq́; in humorē refert & calorem, qui diutiùs præſeruatur, quarũ rerum interitus eſt mors. Stoici defectui caloris adſcripsêre ſenectutē. Ariſtoteles alibi multa adiecit, & cordis, & caloris, & humoris, mentionē fecit, de longitudine & breuitate vitæ, deq́; ſenectute diſſerens, & vita, & morte, cuius caloris duæ eſſent corruptiones, altera violenta, altera naturalis ex inopia nutrimēti. At ſit hoc vitæ ſpatiũ longæuum, num ſanitate fretũ, an magis mille morbis interruptum? quorũ cauſas Aſclepiades reddidit, manātia corpuſcula, quæ per inuiſibilia foramina ſubſiſtēdo iter claudũt. Alchmeon qualitatũ monarchię acceptas retulit, cùm vel calor, vel humor, vel ſiccitas, vel frigus, vel dulcedo, vel amarities, exuperat. Diocles morborũ plurimos inæqualitati eorũ, quæ in corpore ſunt elementorũ attribuit. Sic & quoſdā ex ſapientię profeſſoribus exiſtimaſſe Cornelius docet, aduerſam videlicet valetudinē creari, cùm ex quatuor principijs, vel ſuperat aliquid, vel deficit. Idem Cornelius affirmat Herophilo viſum, omne vitiũ in humidis eſſe, Hippocrati verò in ſpiritu: Sed Galenus in Medicorum Introductorio Herophilum Chalcedoniũ & Praxagoram Coum, in humoribus cauſas ægritudinũ poſuiſſe dicit, Athenęum autem & Archigenem in ſpiritu. vnde & ſpiritales dictos enunciat. Alijs autem placuit, authore Cornelio, tum oriri ęgritudines cùm ſanguis in eas venas quę ſpiritui accommodatę ſunt,

ſunt, transfunditur, qua inflammationem, quam Græci phlegmonẽ vocant, excitat, & inflammationem talem effici motum voluit Chius Eraſiſtratus qualis in febre eſt, quã quidẽ Eraſiſtratus & Aſclepiades, authore Galeno, in ſolis principalibus & elementaribus particulis, cauſas morborũ collocauêre. Sed enim legi Eraſiſtratum exiſtimaſſe morborũ cauſam multitudinem cibi, & cruditatem, atq; corruptionem Legi & apud Clementẽ Alexandrenm, inter morborũ cauſas varietatem eduliorum ab Antiphane Delio Medico nnmeratã, hinc dolor, hinc febris, quã alij caloris extranei & ignei vocabnlo ſignârunt. Alij addiderũt ei finiendæ non parũ multa. Eraſiſtratus febrem putauit eſſe motionem ſanguinis, qui ad vaſa ſpiritns accurreret, cui diuerſa quoq; ratio medendi: nam quidam voluerunt ægri naturam exploratam habere, ſiccitatemq́; humiditatemq́; corporis, vitæ genus laborioſum an quietum, cum luxu an cum frugalitate, conſuetudo quoq; degendæ vitæ, valida an infirma adſciſcenda, ex quibus curãdi ratio ducenda eſſet: quibus reſtitit Eraſiſtratus, quoniam & alij, & ijdem alias poſt iſta non febricitarent. Ipſe quoq; Cornelius ſcribit cauſas, quæ vel ſecundam valetudinem præſtent, vel morbos excitent, & quomodo ſpiritus, aut cibus, vel detrahatur, vel digeratur, ne ſapientiæ quidẽ profeſſores ſcientia nouiſſe, ſed cõiectnra fuiſſe perſecutos. Sed eſto vniuerſa ætas tranquilla tranſigatur ſanitate, quotam eius partẽ ſibi vendicat ſomnos? de quo ſuprà dictum eſt. At cõueniant in ſomno Philoſophi, & fingant ſomno corpora nunquàm corripi: Vigiles ſint ſemper, num & mors propterea non obrepet? num & ſuper ea quid ſit, etiam apertè diſſentient? Alchmeon eam putauit euenire cùm totus in venas ſanguis omnino ſeceſſerit, Empedocles cùm ſanguis omnino friguerit, Diogenes cùm aëriũ omne de venis exceſſerit, Plato & Stoici cùm omnino ſenſibilis ſpiritus remiſſiùs cõtigerit, Ariſtoteles cùm omne calidum in corde penitùs refriguerit, vel violenta extinctione, vel marcore ob ſuperantiam caloris, atq; ob humidi alimenti defectum: quod etiam prodidit in libro de Reſpiratione: decernit enim in libro de Longitudine & Breuitate vitæ calido & humido conſtare vitã. At ſenectutem, & mortem, frigore & ſiccitate cõtingere, eademq́; ferè in libro de Vita & morte diſſeruit. In Problematum verò ſectione quartadecima, mortem putredinem quandam eſſe, & caloris interioris refrigerationem affirmauit, & ſenectutem etiã putredine definiuit? Itaq; non in vita ſolùm, ſed ad mortem vſq;, de ipſa etiam morte Philoſophi corrixantur, vnde ſapientiæ præcellentis titulo dignatus Socrates, iſthæc poſthabuit, componendis moribus vacaturus, de quibus etiam moribus quàm diuersè, quamq́; pugnaciter philoſophentur, ordine conſequenti diſquiramus.

CAP. XVII.

QVOD DE SVMMO BONO, DEQ'VE HOMINIS FELIcitate, & multa, & magna inter Philoſophos Gentium bella fuêre, diſſenſioneſq́; perpetuæ.

MAgna apud homines Philoſophos de bono cura fuit, magnaq́; prorſus altercatio, vti erit videri cùm tertio libro aduers⁹ morales Philoſophos diſceptatio referetur, maior autem quid ipſum eſſet ſummũ bonum controuerſia maiorq́; pugna. Vnde & alia quoq; de bono in cõmuni (neq; enim quodcunq; bonũ ſummum eſt bonum) viguit diſceptatio: nam quæ à quibuſdã cenſebãtur bona, ab alijs ducebantur nõ bona: vnde & bonorũ, & malorum, atq; eorum quæ indifferentia vocarentur, nata diſtinctio eſt, ſuper qua diſtinctæ quoq; Philoſophorũ opiniones atq; ſententiæ. Quo factũ eſt, vt de virtutibus quæ ideò magno habitæ ſunt in precio, quoniã ad bonum ferrent, pugna ſuboriretur. Virtutes inquã morales, hoc eſt, non quæ à natura profectæ (illas enim neq; laudandas, neq; vituperandas Philoſophi penè omnes voluêre) ſed quæ à ratione, & voluntate, liberoq́; ductæ arbitrio, atq; vſu confirmatæ, in morem procubuêre: vſu enim mores introducuntur. Super ijs itaq; qui Philoſophos conueniſſe putaret, quàm longiſſimè aberraret à via idq́; minus credenti fiet manifeſtum controuerſijs eorum explicatis, ſed ſummi boni nunc habenda mẽtio eſt. Summũ hominis bonũ & finẽ, decreuit Epicurus eſſe, vt ille Græcè dixit τὸ ἡδέως ζῆν, hoc eſt, ſuauiſſimè viuere, vt boni authores retulêre: licet apud Gelliũ illa ſummi boni ab Epicuro ſit allata definitio σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα, quaſi dixeris, bonã habitudinem. Aduerſum quem philoſophorum multi inſurrexêre, alios

fines,

fines,alia introducentes bona quæ ſumma ipſi cenſerent:Ac Plutarchus eouſq; etiam prouectus in librum Epicureos conſcripſerit,cuius titulus ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, quod neq; dabatur ſuauiter viuere ſecundùm Epicurum, hoc autem ſuauiſſimè viuere voluptatem eſſe finiebant:ſed minimè concorditer. Alij enim corporis,alij animi,quidam vtriuſq; maluerũt, alij etiam non ſummũ bonum voluptatẽ, ſed ſummũ malum affirmauêre, inter quos Antiſthenes Socraticus, inſanire potiùs quàm oblectari cupiẽs,ac vt ipſe dicere ſolitus μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην. At Hierocles non Pythagoræus ille iunior quem confutauit Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, ſed Stoicus antiquior,finem voluptatis meretricium dogma nuncupauit. Critolao placuit voluptatẽ non ſolùm eſſe malũ,ſed multorum parentem malorum. Speuſippus autẽ ſic malũ eſſe voluptatem, vt dolorem malum pronunciauit,bonum autem ex extremis ijs malis conflari. Plato verò adeò multiformis hac in re & varijs, quòd authore etiã Gellio in nono Atticarum noctium,eorũ quos memorauimus nonnulli inter ſe diuerſi, ex Platonis verbis ſuas traxiſſe ſentẽtias iudicentur. Sed enim Epicurus, vti diximus, varios ſectatores habuit. Zeno verò Stoicus nec malũ nec bonũ,ſed indifferẽs quiddam putauit eſſe voluptatẽ. Cyrenaici voluptatẽ eſſe aſſertores,quorum princeps Ariſtippus; diſſentiebãt à pleriſq;, atq; ij omnes à Democrito taliũ parente dogmatũ,qui pro voluptate ἐπιθυμίαν,quaſi concupiſcentiã dixeris bonorũ finem eſſe decreuerat. εὐαρέστησιν, hoc eſt,complacentiã maluit Heraclitus: & quanquã videri poſſunt hæ ſententiæ cortice tenus cõcordes, ſi quis tamen eo dempto introſpexerit nõ tantùm nominis, ſed rei diſſenſionẽ deprehendet.Cùm enim diuerſi ſint hominũ appetitus,diuersè quoq; poteſt quiſquam concupiſcere,diuersè complacere ſibi:Nam alij continentia & temperantia ſenſuum, alij diſſolutione & intemperantia delectantur: quare ſub dubio & in ambiguo reliquerunt, quid auditoribus darent intelligi. Bonum autem ipſum vacuitatem doloris Hieronymus exiſtimauit. At id ipſum, quod magis omnino probabile, magiſq́; omnino perſuaſibile finẽ bonorũ Carneades & Clitomachus arbitrati ſunt, quamuis etiã naturæ primis bonis omnibus aut maximis frui placebat maximè Carneadi,dũ turbam Stoicorũ illã inceſſeret, quę ſolã honeſtatẽ pręferre cõſueuiſſet.

Verùm tàm illi ipſi quàm mediæ Academiæ cultoribus adſcribi ſolet,vti voluerint, finem boni in indaganda, quem alij in poſſidenda volębant veritate conſiſtere, quæ quidem honeſtas conſiſteret veritate à natura profecta, idq́; videtur explicuiſſe Cicero in tertio de Officijs: Etenim,inquit,quod ſummũ bonum à Stoicis dicitur,conueniẽter naturæ viuere,id habet hãc,vt opinor, ſententiã, cum virtute cõgruere ſemper, Et paulò pòſt:Illud quidẽ honeſtũ, quod ꝓpriè vereq; dicitur,id in ſapiẽtibus eſt ſolis, neq; à virtute diuelli nũquam poteſt. Nota verò tria illa ſunt, animi, corporis, externa bona, quibꝰ & Peripatetici & Academici veteres bonũ metiebãtur, quanquã Peripateticus Diodorus Indolentiã & honeſtatẽ iunctas prætulerit. Tria quoq; Dinomachi Caliphiq; ſentẽtia,voluptatum cum honeſtate copulantium. Redeo ad antiquiores.

Pythagoras, vltimum exiſtimauit bonum perfectiſſimam ſententiam numerorum ſcientiã. Anaxagoras ſpeculationẽ vitæ,& illam quæ ex ea ſequeretur libertatem: Herillus Zenonis audiror cognitionem atq; ſciẽtiam,Antiſthenes alacritatem,Hecateus ſufficientiam: Plato magnifica quadam vſus definitione, ipſam abſcondiſſe definitionem viſus eſt,multis finem bonorum ſtatuẽs fieri Deo pro viribus ſimilem : fieri autẽ poſſe virtutibus illis quatuor celebratis.Sed ſe ipſas docuit virtutes inuicem cõſequi, & vnius eſſe ſpeciei,non anrẽ vitia,vtpote quandoq; ſeſe inuicẽ conſequantur, quandoq; ſibi aduerſentur,vti prodit Origenes, eſſeq́; illas exceſſus quoſdã ſecundùm honorẽ & dignitatem,quoniã eius nihil ſit precioſius,nihil honoratius,ſecundùm eſſentiam verò quaſdam mediocritates eſſe definiuit. Socrates verò iuſtum eſſe voluit εὐδαίμονα,hoc eſt,felicem: nam quod Græci εὐδαίμονα promunt,in felicis nomẽ vertêre Latini. & quẽ ὄλβιον dicunt Graij, beatũ Romani tranſtulêre, & huius ſanè quã illius ſi origo videlicet & cõpoſitio ſpectetur vocabuli,maior in tranſlatione ſimilitudo,quãdo beatum quaſi benè auctũ voluêre Latini: illi ex toto & vita nomen ὄλβιον conflauêre,auctu autem facile, totum nos conſequi facilè videmus. Quanquam inter beatam & beatiſſimam vitam diſtinguat apud Ciceronem Marcus Varro, illamq́ue ſolis animi bonis haberi poſſe, hanc verò minimèni corporis & quæ dlcuntur externa,adiungerentur. Ergo felicem Socrates vocare conſueuit eum qui eſſet exornatus virtute iuſtitiæ,

Iuſtitiæ,& impios nominauit,qni quod vtile dicitur à iuſto diſpeſcerent, ſolùm id eſſe vtile putans,quod honeſtum eſſet. In hunc pleriq; ſunt innecti, iuſtum ab vtili diſcernentes, vel ex eo quod iniuſtum poſſet qnoquomodo videri vtile: iniuſtum verò,ab inutili diſſeparatum cenſeri, quod enim iniuſtum, id noxium, quod autẽm noxium; neutiquam vtile.Cornelius Celſus (vti Auguſtinus refert in primo Soliloquiorum libro,vbi cum ſuamet ratione diſputat) ſummum bonum eſſe ſapientiam, ſummũ malum,dolorem corporis affirmauit. Vetus Academia, aurhore Polemone,finem putauit bonorum honeſtè viuere,fruique rebus his quas primas homini natura conciliet. Timon qniete & tranquillitate qui vteretur,felicem putauit. Ephectici omnes imperturbationem felicitatis adamabant loco,idem ferè quod Timon, qui à Theodoreto ſocius & æqualis eſt habitus Pyrrhonis, à Sexto verò præco prophetáve; à Laërtio diſcipulus.Timon, inquã, Phliaſius Scepticus philoſophus,& poëta * Sillorum ſcriptor. Simonides cuius hac in re ſectatum placita Ariſtotelem, ſunt qui cenſeant,primùm ſanitatem prætulit, deinde naturalem pulchritudinem, mox ſine dolo diuitias, quorum contrariam paupertatem, Theognides fugiendã putauit per inacceſſas petras & fluctiuagum mare: cui & non nihil adiecit ille qui cecinit, * dicacitatis

Per mare pauperiem fugiens,per ſaxa per ignes.

At Stoici illi veteres, de quibus diximus, neutiquam aſſentiri Ariſtotelicæ ſententiæ pulchrum hominiq; philoſopho dignum putauerunt, opinati finem bonorum eſſe virtutem, quando ſe ipſa illam ad beatè viuendum eſſe contentam arbitrabantur: ac denique ſummum cenſebant bonum eſſe conuenienter naturæ viuere, nihilque animam vel iuuari corpore vel noceri,neque ad virtutem ſi noluerit ſanitate cogi,neque ad vitium præter ſententiam, ſed alij alia de bonorum finibus, vt Euclides Megaricæ conditor ſectæ docens eſſe ſummum bonum quod ſimile ſit, & idem ſemper, vt alij quoque diuerſa progreſſi via. Sed hæc ex anthoribus magni nominis decerpta, ſint ſatis.

CAP. XVIII.

DE BONIS, MALIS, ET INDIFFERENTIBVS, quàm variè & differenter Philoſophi Gentium decreuerint.

AT enim diuiſionem bonorum,malorum, indifferentium, plerique Stoicis referre acceptam videntur. Origenes Platonem eius authorem facit, qui alia dixerit ſine medio,alia cum medio,ſiue mediata (ſi dicere liceat) Græci ἐμμέσα vocant: Sed bona à Platone diuiſa prodit Apuleius in libro de Morali philoſophia, in eximia, prima, & per ſe, & per præceptionem bona. Sed & præter hæc rerum quoque media poſita ab eo ſunt, qui velint, atque in primo membro ſomnum vigiliamq; & huiuſcemodi cętera collocari: In ſecundo bona & mala: In tertio quæ vtriuſq; extremi naturam participant,vt rubrum quod albi & nigri particeps eſt. Sola verò & propria bona quæ ſunt in animo; quæ circa corpus & ad externa pertinent,non vera bona. Vt hinc fortaſſe ille cecinit:

Omnibus in terris quæ ſunt à Gadibus vſq;
Auroram & Gangem paucos dignoſcere poſſe
Vera bona.

Atque hanc præcipuam inter Platonem & Ariſtotelem dogmatum diſſenſionem ennmerant nonnulli, quoniam hic & bonis corporis & externis, bonorum nomen impoſuit.Sed & inter ipſa quoque media ſiue indifferentia, vt nonnullis dici placuit, non exiguum diſcrimen,nam illa ipſa ſub certa lege,quidam repoſuêre. Alij eiuſmodi eſſe dixêre,vt eis homines & vti poſſent,& abuti. Sed enim ea ipſa diuiſione plerique philoſophorum cùm vti ſolerent, Xenocrates nullo pacto plurali vtendum numero cenſuit,ſed ſingulari,hunc in modum: Quodcunq; eſt,aut bonum eſt,aut malum,aut neque bonum,neque malum: & cum alijs demonſtratione firmare diuiſionem minimè curarent,ſolus id tentauit. Alij aliter partiebantur ità diuidêres: Rerum quæ ſunt, alia indifferentia dici debent, alia differentia, & hæc in bona dirimebant & mala, in quo rurſus controuerſia: nam fuêre qui de natura pendere illa vellent, fuêre qui prorſus abnuerent. Iterum quoque diſcordia ſuper indifferentibus, quando nonnullis

placuit indifferens trifariam capi, nonnullis diſplicuit. Rurſum eorum quæ ſunt indifferentia, alia προηγμένα, quaſi dixeris præcedentia, alia non præcedentia, alia quæ neque ijs, neq; illis euenirẽt. Et hęc fortè ſunt illa quæ Cicero in Tuſculana quinta, præcipua vel producta dici Stoicis aſſerit, à Peripateticis bona nuncupata. Idem author quæ ab illis commoda, à Peripateticis bona docet, appellari, qua de re Auguſtinus in nono de Ciuitate Dei ex Gellij Epictetiq; ſententia diſputat, & commoda à bonis verbo magis quàm re ſeiungi ita exiſtimat, vti non tàm rerum ſit, quàm pugna verborum. Cæterùm & in bonis diſcordia: Nam bonum definiebant Stoici vtilitatem vel ab vtilitate non differens, vtilitatem autem virtutem vocabant, non differens autem ab vtilitate, virtute præditum hominem: ac bonum ipſum trifariam partiebantur, in id videlicet in quo erat vt intus prodiret vtilitas, id eſt, virtus atque in id quod eueniebat, vt quis vtilitate commodum caperet, vti virtus, & præditum virtute officium. In illud item quo fiebat vtilitas, hoc autem eſſe & virtutem, & virtute præditum officium, & virtute præditum virum: & Deos (vti dicebant ipſi) & virtute præditos, dæmones, putauerunt. Atq; ita ſecundus gradus primum comprehendebat, & tertius ambibat vtrunq;. Alij verò dixêre bonum eſſe quod per ſeſe eligendum eſſet: Alij maluerunt finiri bonum id eſſe quod conduceret habendæ felicitati. Alij quod ipſam perficeret felicitatem, quam Stoici finierunt ὁμοίως βίῳ.

Pari autem pacto ſuper malo digladiantur, ſuper ijs etiamnum quæ dicuntur indifferentia præliantur, ea vno modo volũt eſſe, quibus nec fuga fiat, nec appetitio. Alio quibus alterutra eueniat, ſed altera nõ magis altera. Tertio quibus nec ad felicitatem, nec ad miſeriam fiat acceſſio. Qua de re multæ deinceps natæ ſunt controuerſiæ, quid enim afferat vtilitatem, quid ſit eligendum, quid felicitatem vel efficiat, vel perficiat vt ſtatuatur, hinc inde bella pugnata ſunt. Naturam alij virtutem volunt eſſe, alij malunt voluptatem, ſunt qui præeligant indolentiam, nec deſunt qui alia conſciſcant. Necnon quid ſit indifferens & quomodo, & cuius ordinis, ambigũt, certantq;. Exemplum capiamus in ſanitate de qua tot literis aduerſa pugnantiaq; mandata ſunt, vt ſi quæpiam reſerantur, queamus exiſtimari, feciſſe ſatis ad alia condiſcenda, de quibus vti de regno corrixantur Philoſophi. Sanitatem igitur alij in bonis ducendam rentur, alij minimè, & eorũ qui boni eam natura donant: alij maximũ bonum dicũt eſſe illam: alij minimè: & ij rurſus qui eam minimè ducunt in bonis: Alij inter ea quæ dicuntur indifferentia præcedentia collocauêre, alij inde penitùs exemerunt. Putauit ſanè Simonides nullam habere ſapientiæ gratiam eum, qui non haberet honeſtam ſanitatem, quod antè Lycimnus putauerat, mox & Herophilus, ſapientiam, inſuſceptilem & incertam artem, & vires imbelles, & diuitias inutiles, & vanam rationem exiſtimauit, abſente ſanitate: & hæc quidem ille vt Medicus propriam laudabat artem, & in libro de diæta ita ſcriptum reliquit: Crantor verò primas tradidit virtuti fortitudinis: cui proximam fecit ſanitatem: in tertia collocauit ſede voluptatem: quartum diuitijs locum aſſignauit. Stoici nullo pacto bonum eſſe voluêre, ſed ex tertio modo indifferentiam càpiendam volunt, quæ nec ad felicitatem conducant, nec ad miſeriam. Et in primo ordine indifferentiam, quæ illi προηγμένα vocant collocãdam: Morbum autem ijs quæ ἀποπροηγμένα dicunt connumerandum cenſent. Ariſton verò Chius contradixit apertè, nec inter ea quæ προηγμένα ſolent nuncupari, putauit ſanitatem eſſe reponendam. Sic igitur bellum perpetuũm & incerta victoria. Rurſum cùm bonorum tria genera ſtatuerit Ariſtoteles circum animam vt virtutes, circum corpus vt ſanitatem, atq; externa, vt amici, diuitiæ, & cętera id genus. Stoici plures, & ipſi bonorum ſpecies non refutauêre, ſed commodorum (vti diximus) libentiùs nomine vſi ſunt: quædam autem omnino bona, quæ nec circa animam, neq; extrinſecùs eſſent, aut adinuenerunt, aut inueniſſe gloriati ſunt, verbi cauſa, virtute præditum hominem ad ſemet ſolùm non ad alios relatum. Et quæ Peripatetici bona putant corporis & externa, ea in bonis minimè ducentes, virtutem ſolam ducunt amplexandam: voluptatem verò quam multi bonum cenſent, alij nõ parum multi vt ſuperiori capite diximus malum eam non bonum eſſe voluerunt, & Cleanthes illam nec putauit à natura proficiſci, neq; vllam habere in vita dignitatem: Archedemus à natura quidem proficiſci non abnuit, dignitatem nihilominus annuit non habere. Panætius quandam exiſtimauit eſſe naturalem voluptatem, non tamen omnem. Nec defuêre inter Cynicos, qui

voluptatem

voluptatem malum putârint: ſed hac de re capite ſuperiore ſatis abundeque diſſeruimus.

CAP. XIX.

QVOD DE VIRTVTIBVS ET LEGIBVS INTER Philoſophos Gentium multa diſcordia.

HIs omnibus de rebus effectum eſt, vt non conſona modò de moribus, & virtutibus dogmata literatum monumentis prodita ſint, ſed diſſona & pugnantia: Nec intet populos modò & ſpatſas mundo Gentes, quorum ritus & motes innumeri, totidemq́, penè, vt ſctibit Plinius in ſeptimo, quot ſunt hominum cœtus, ſed inter ipſos, qui alijs duces & magiſtri degendæ vitæ præponebantur, philoſophos. Virtutes putauit Ariſtoteles & Peripatetici omnes medias eſſe, inter duo extrema vitia, vt liberalitas verbi cauſa inter prodigalitatem & auaritiã conſtituta. Stoici hoc nullo pacto admittunt, & hanc ſpernũt mediocritatem. ſicut & miſericordia, & huiuſcemodi quibus animus afficitur patiturq́;, nullo pacto ducant inter virtutes: Adeoq; diſcorditer hoc negocium de moribus eſt pertractatum, vt quæ putabantur apud aliquos virtutes præclariſſimæ, apud alios vitia putarentur, & contrà quæ aliquibus pellebantur vt noxia, & vitabantur vt vitia, à quibuſdam vt virtutes, vt ſaluberrimi omnino mores exciperentur. Ipſas verò virtutes alij voluerũt hominibus adnaſci. alij acquiri ſtudio & induſtria, alij diuinitùs dari, qua in re etiam non ſibi ipſi conſenſiſſe Platonem, Philoſophus & Martyr Iuſtinus aſſeuerat. Fuêre autem ex noſtris nonnulli, poſterioribus ſeculis, qui quod ipſi inter ſeſe non potuerunt efficere, conati ſint in alijs: Ac tales propterea diſtinctiones attulête vt alter in alterius gratiam hoc in negocio tedire potuerit, diuerſis conſiderationibus, videlicet & effectus, & cauſæ, & inchoatæ, & perfectæ virtutis: & quanquàm in pleriſq; maiorem verborum, quàm rerum pugnam eſſe dicerent, aliquam tamen proptetea in rebus pugnam eſſe non negauerunt. Sed enim pugna non in virtute ſolùm ipſa atque vniuerſum cõtingit, ſed in pleriſq; omnibus, vti & turpe, & illegitimum, pulchrum & ſecundùm leges à diuerſis habitum ſit: Impium & nephandum, & ſceleſtum, pro pio & religioſo ſit cultum & ſancto: qua de re tertio huius operis agemus, cùm aduerſus morales Philoſophos non opinionum varietates ſolùm & frequẽtia diſſidia, ſed Scepticorum argumenta ducentur in medium, quæ eo confirmabuntur, quod & exempla nationum, & doctrinæ Philoſophorum afferentur ſuper bono ipſo & malo, huiusq; fuga & illius deſiderio tàm varia, vt nihil ferè magis varium poſſit excogitari. Sanè in ipſis officijs non aduerſæ modò inter ſe ſectæ, ſed diuerſiſſimi inter ſe conſectanei. Panætius ab alijs ſæpè diſcordat, alij à Panætio: Hecaton eius auditor ſextum de Officijs librum quæſtionibus referſit, in quibus terminandis Antipatri & Diogenis Stoicorum ſententias affert ſæpè contrarias, de quibus eſt apud Ciceronem tertio libro de Officijs multa videre.

Cæterùm & Philoſophorũ plurimi, & ſcriptæ leges, quid ſcriptæ leges? innata prorſus & inuſta naturæ lex iubet iuſtitiam ſeruari in omnes, nec cuiquam noceri, multò minus proprios filios non occidi: At Solon non Philoſophus modò, ſed ſapientię cognomine dignatus, legem tulit Athenienſibus, qua proprium filium vnicuiq; permiſit interficere. Lex erat Britannis vt viri multi vnam haberent vxorem. Lex apud Parthos vt vna mulier plures haberet viros. Apud Perſas lege lata matres, ſorores, filiæ, patribus, fratribus, filijs nubebant. Lex apud Getulos mulieribus virorum, viris mulierum officia præſcribebat: alia quoq; multa enormia planè & ſceleſta, apud mores & leges diuerſarum nationum, apud ipſos quoq; Philoſophorum mores & Politicos Moralesq́; eorum libros tertio huius operis libro legi poterunt. Sed & noſtræ ætatis ciuilibus in legibus multa & viſuntur & leguntur tanquàm legitima, quæ nec ſeruantur, nec per diuinam legem ſeruari licet, tanquàm prophana & ſceleſta: de vſuris, de diuortijs, de concubinis, alijsq́; nonnullis, quorum multæ leges in Digeſtorum libris ſpectantur, & in eis etiam quæ ſeruantur, certè multa diuerſitas, non modò inter Græcos, ſed inter Latinos quoq; qui à Græcis acceperunt. Ac Græcia quidem ipſa inter ſe pugnax & varia, in ipſaq; legum origine aut mentita aut planè ſuperſtitioſa. Minos enim ab antro Iouis ſuas habuiſſe leges clarè teſtatus eſt, Zaleuchus à Minerua, Ly-

curgus à Pythio oraculo, alij aliter. Neque enim vanum illud oraculorum authoramentum, perſuaſit Mytilenæis Pittaci legibus nõ audire, & Athenienſibus Draconis, Solonis, Clyſtenis, & Thebanis Philolai, & Pylijs Neſtoris, & Argiuis Apidos, ſed variæ ciuitates varijs in Republica legibus vſæ ſunt, varias quoq; Philoſophi præſcripſerunt, vt apud Platonem & Ariſtotelẽ ſuis in libris, vbi de Republica & legibus agunt, apertiſſimè videri datur; quiſq; enim ferè ſuas commentabatur leges, hinc & apud Latinos mira varietas: nam quanquam ius fieri & ſuum vnicuiq; reddi voluerint, etiam ipſæ Gentes non ſolùm noſtri, eoq; plurimum ſpectet omnis ratio ciuilis diſciplinæ: quo pacto tamen id ipſum ius, quod eo dictum quaſi iuſtum ſit, plurimi voluêre, debeat internoſci, multa diſcordia: primùm quod Legum interpretes ipſi variarum ſectarum, varios Philoſophos ſunt imitati, ſiquidem à Stoicis alij, alij ab Academicis & Peripateticis pendere viſi. Labeo Platoni addict⁹ multa nouauit in legibus Romanis, cuius & noſter Auguſtinus mentionem facit, & Pomponius Iureconſultus primo digeſtorum libro latè meminit. Marcianus quoque eodem libro Chryſippum in lege definienda ſequitur. Celſus Theophraſtum de legislatorum officio præſcribentem amplectitur. Veram Vlpianus cum Celſo, niſi fallitur, philoſophiam affectat, quam ſi rectè ſignaſſet, multùm illi poſteritas debuiſſet. De hac enim re, vt vidimus, multa ambiguitas, multa diſcordia. Deinde & qui dijudicare ipſum debeat ius, qui eo iure agere, qui repelli, iure vario ſancitum eſt. Hinc de iudicijs, & iuriſdictione omnium iudicum, & de actionibus, & exceptionibus, diuerſa tractantur: Multa actoris, multa rei atq; patroni, variaq; officia conſtituta. Multa & varia pœnarum genera: Multa agendi atque probandi præſcripta: Nec vllæ penè communi conſenſu regulæ. Siquidem quę Romano non ſubdebantur imperio, ſuas habebant leges, habentq; proprias non ſolùm extra Europam ciuitates & regna. Sed nunc in ipſa Italia Venetiæ (quæ autẽ ſubſunt Romano imperio vrbes & municipia eius ipſius authoritate Imperij) ſuis legibus, ſuis ſtatutis vtuntur, quanquàm ſeſe aliquando referunt ad ciuiles & antiquas Romanorum leges, quarum innumerabilia volumina conſcripta olim ſunt. Sed earum (vt verbis vtar Tertulliani) totam illam veterem & ſquallẽtem ſyluam legum nouis principalium reſcriptorum & edictorum ſecuribus truncârunt, vaniſſimas quoq; Papias leges poſt tantæ authoritatis ſenectutẽ à Seuero principe ſcribit excluſas. Sed maximo nihilominus numero legum habebantur volumina, quę reſecauit & ad pauca redegit Theodoſius Imperator. Deinde illa ipſa Iuſtinianus volumina enucleauit atque digeſſit, ſuper eis etiam ad hanc diem bellant acerrimè cauſidici. Quoniam ea ſunt plurimùm, vel reſponſa prudentium, vel edicta Romanorum principum, vel Plebis aut Patrum ſcita atque conſulta. Nam vt olim Gentes & nationes (quod eſt in Iuſtini hiſtorici Epitomate) nullis legibus tenebantur, & arbitria Principum pro legibus erant, tamen vbi leges petitum Romani miſerunt, eorum ad arbitrium & ad reſponſa, ipſis reditum in Romanis eſt, adeò ſæpè iniqua, vt Opilius Macrinus Imperator, quemadmodum in eius vita Iulius Capitolinus retulit, ſtatuiſſet, omnia reſcripta veterum Principum tollere, vt iure non reſcriptis ageretur, nefas eſſe dicens leges videri Commodi & Caracallæ, & hominum imperitorum voluntates. Sed etſi lege agatur, ſi Plebis etiam Patrumq; firmata conſenſu, multa nihilominus ambiguitas, Ideò non exactè omnium conſonat mentibus, vt pote quæ non omnino perſpicua cuiq;, ſed probabilis, nec ratio reddi poteſt omnium quæ à maioribus introducta ſunt, vt Iulianus ſcribit primo Digeſtorum libro, titulo de Legibus & Senatuſconſultis, & longa conſuetudine: neq; etiam inquiri oportere rationes eorum quæ conſtituuntur, alioquin multa ex ijs quæ certa ſunt ſubuerterentur, eodem & titulo, & libro ſcribit Neratius, qua de re Legislatores antiqui, vt agentibus probarentur, quos, ſcilicet, humanus omnium conſenſus nõ probaſſet, ille ab antro Iouis, alius à Pythio oraculo, alius à Minerua ſuas leges traxiſſe fabulatus eſt, nec ſatis eſſe arbitrati, ſi à naturæ lege quam vitiauerant deriuare ſuas leges ipſi videri poſſent, vel per modũ concluſionum, vel per communium determinationes particulares, vt mos eſt loquendi Neotericis Theologis, quia, ſcilicet, deprehendiſſent, diuina opus eſſe authoritate propter humani imbecillitatem ingenij. Ratio enim in plurimis hominibus, & imaginationis, & ſenſus impetum, ſæpenumerò ſequitur: & vt quiſq; affectus eſt & delinitus, ita frequentiſſimè iudicat, vnde videas ab alijs cædes, ab alijs libidines, ab alijs alia vitia aut admitti

(vt dixi-

(vt diximus)aut ſi non admittantur, vel negligentiùs, vel ſeueriùs vindicari:de cæteris quoq; idem iudicium, cùm aut plus æquo & ſenſui & imaginatrici indulget poteſtaſ ratio,aut minus quàm par eſt,ſi opus fuerit, apertè reluctatur. Cæterùm quia ſuapte natura probabiles erant leges, hinc factum vt alia multoq; minor probabilitas, emanaret. In eis enim interpretandis vel propter legum contrarietatem, vel propter ſenſum earum qui ſeſe variè offert varijs contemplantibus, Iureconſulti diſſenſerunt, & iuris ipſius ſtatutas regulas, alius aliò trahere conabatur, & non ſenſa modò,ſed verba interpretabatur variè,vt hinc ad aliam ſequioris ordinis probabilitatem iudicium traheretur:fiebat enim vt vnuſquiſq; quem malebat ſequeretur genus,videlicet, Infimum probabilitatis. Atq; ita tot ſeculis humanum genus ciuili tumultu exagitatum eſt, ijs in ſuam ſententiam vel leges, vel interpretum reſponſa trahentibus, qui opes inde aut quærere,aut conſeruare partas procuraſſent, quo factum vt diſſentientes inter ſe interpretes, tàm varias iudicum ſententias pepererint, quàm leges ipſæ vel contrariæ,vel ambiguæ,varia interpretum diſſidia cumulauerant. Acceſſit quòd nulla videtur in rebus humanis regula à qua quicquam non poſſit excipi,& auxit ſæpenumerò difficultatem quæſtio facti, teſtium vocibus plurimum terminanda, qui vitiari ſolent multifariam,propterea q; vel non eſſe vllo modo factum, vel non ita, aut quantitate,aut qualitate,aut reſpectu loci, temporis,ſolet afferri. In vitijs etiam arcendis nō variæ modò pœnę:Imò varia ſi vitia cenſeri deberent,inter Legum poſitores diſſidia, necnon inter ipſos quoque philoſophos. Nam in ipſis quæ omnes vitia faſſi fuiſſent, quanta inter Stoicos Peripateticosq; diſſenſio? cùm ij vitium aliud alio maius eſſe dicerent,illi prorſus negarent,& æqua eſſe omnia vitia magna voce contenderent: Alij etiam vitia non eſſe diſputarent, quæ alij pro vitijs exterminaſſent, vnde & leges quoque variæ prodirent, & in damnando, & in permittendo, & in ambigendo, quid permitti damnariq; deberet, anxijs plurimum eam ob cauſam philoſophantium animis: vt hinc celebrandi Sacras literas magna quoque præbeatur occaſio, apud quas illud ſcribitur: *Lex Domini immaculata conuertens animas.*

CAP. XX.

EPILOGVS PRIMI LIBRI IN EXAMEN VANITAtis doctrinæ Gentium,vbi & de veritate & excellentia Sacrarum literarum agitur.

APparere ſanè incipit & liquidò quidem, incertā eſſe omnium Gentium philoſophiam:nam cùm varium ſit philoſophandi genus, variæ philoſophantium ſectæ, varia dogmata philoſophorum, qui principes habentur, inter quos nec philoſophia diuidenda, nec in ipſa iam diuiſa conuenit,& quod multò eſt deterius, cùm ipſi inter ſeſe de rebus ſi non ſingulis,certè & primis & maxis,& cognitu dignioribus,altercentur & pugnent, nec adhuc pugnæ finis inueniatur, quid reſtat præterea vt non ipſa Gentium doctrina & vana, & incerta prorſus iudicetur? Damnata hæc à Xenophonte ἐν ἀπομνημονεύμασι ex ipſa diſcordia,vt etiam Philoſophos qui ſublimia naturæ quærerent ſpeculamina, ſimiles furentibus longo pulchroq; diſcurſu iudicârit. Irriſa hæc à Luciano in Timone, ob eandem contentionem, cùm iocatus in Iouem eorum aures obturatas dicit diſputantium clamoribus Philoſophorum, atq; ob id preces non audire. Magna hæc quoque cenſura Senecæ notata, de liberalibus ſtudijs diſſerentis, quòd ad ſyllabarum ſcilicet dictiones, & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderent philoſophi,vt diligentiùs ſcirent loqui quàm viuere. Fabius Quintilianus affirmauit ſui temporis Philoſophos plærosq; non virtute ac ſtudijs,vt haberentur Philoſophi,laboraſſe,ſed vultum & triſtitiam & diſſentientem à cæteris habitū peſſimis moribus prætendiſſe. Taxata hæc eadem à Cicerone in opere de Legibus, dum narrat Gellium proconſulem Athenis Philoſophos qui tùm erant, in locū vnum conuocaſſe,vt aliquando controuerſiarum aliquem facerent modum: quòd ſi eſſent ex animo vt nollent ætatem in litibus conterere, poſſe rem cum eo conuenire, & ſimul operam ſuam illis eſſe pollicitum,ſi poſſet inter eos aliquid conuenire de eorum inter ſe diſſenſione. At quanta illa quæſo,& quàm multiplex,& quàm interminata diſcordia? vidimus enim

quanquàm nec omnes diſſenſiones collegiſſe fateamur, nec ipſis in diſſenſionibus enarrandis vno modo ſcribant authores, quàm & magna eſt, & quàm multiplex, variarumq; ambiguitatum fœta diſſenſio: vidimus ſectarum principes & conſectaneos, & in vniuerſum, & per partes diſſidiſſe: Ac ſingulatim enarratis dogmatibus, de rerum principio variè atq; pugnaciter decreuiſſe, in cauſis etiam rerum naturalium in ipſaq; natura principijsq; materialibus diſcordes fuiſſe: In mundo conſtituendo, in decernendo illius fine, in dimetienda magnitudine, in deſignanda figura, & huiuſcemodi ceteris, planè inueniri varios, inconſtantes, atque pugnaces. Iam de ipſius mundi partibus, cœlo & ſtellis cùm differerent, nihil eos ferè vna voce proferre, cùm de imis & aëreis diſputarent affectibus, plures induere facies quàm autumnus. De homine verò cùm docerent, nihil docuiſſe, de eiuſdem anima cùm diſputarent, tàm incōſtanter id effeciſſe, vt caruiſſe illos anima ſuſpicari quiſpiam poſſet, nec philoſophos fuiſſe, ſed euanidas potiùs vmbras & ſimulachra viuentium. Mitto de animæ functionibus atque muneribus varia iudicia, ſileo de corpore, taceo prorſus de hominis felicitate, & ſummo bono, & moribus, quis id queat haberi: Cùm in his omnib' nihil certi ſtatuerint & pacati, ſed omnia & nutantia, & bellici plena tumultus, oppidò quàm inſipienter effuderint, adeoque vanè vt ſub ambiguo etiam reliquerint deprehendi rerum ne veritas poſſit an minimè? Studium præterea inter eos præcipuum, vt alter alterum inceſſeret, & qui poſterior eſſet eos qui ante ſe ſcripsêre vexaret. Plato enim ſuperiores omnes tanquàm cenſor notauit, quod maximè videtur feciſſe in Theæteto, atque in Sophiſta dialogis. Platonem Peripatetici incuſârunt: Noui Academici Peripateticos & Stoicos. Hi verò & in Peripateticos inuehuntur, & inter ſe cōfligunt, ab ipſisq; eorum primordijs factionibus æſtuârunt, atque, vt ait Numenius, inter ſeſe adeò diuiſi fuerunt, vt alij magis, alij minus ſe Stoicos eſſe faterentur. Sceptici in omnes argumentati ſunt, eoq; res deuenit, vt non verbis modò, ſed pugnis (vt ille inquit) bellum inter Philoſophorum ſectas inirettur.

Conferamus hæc literis Veteris & Noui teſtamenti ſacrorum eloquiorum, à quibus noſtram, id eſt, Chriſtianam diſciplinam petimus, & in illo veritatem ſub nube figurarum atque velamine contemplamur, in hoc eam ipſam cernimus clara & manifeſta in luce reuelatam. Conferamus, inquam, noſtram diſciplinam quam verè didicimus ex Sacris literis cùm doctrina Gentium, quæ quod non didicit, ſæpennumerò docet, modò falsò, modò incertè, vt mittam quàm arroganter, & inter conferendum, horum veritate & pondere, illarum vanitatem faciliùs deprehendemus. Quid pondus, quid vanitatem dixi? quando vnum dogma ex Moſaicis, Propheticis, Euangelicis, Apoſtolicis literis in examine poſitū, omnibus qui in altera lance collocari queant Gentium doctrinis, longè præponderet. Sanè videbimus ſi in trutina ponantur, cùm multa & digna ſcitu, & prorſus vtilia, tùm illud in primis, quòd ſicuti rude illud ignarumq;, & parui ſemper apud bona iudicia momenti: ita & philoſophorum hoc, longè eruditiſſimum, multæq; æſtimationis & gloriæ,

Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

In vnum autem eximia concordia conuenit, noſtrorum multitudo Theologorum, In Sacris literis omnino concors, in Eccleſiæ præceptis admittendis obſequēs, vna pollens fide, vna cōmuni ſpe freta, vna charitate ſuffulta. Si quid verò inter ipſos Theologos diſcordiarum emerſit, id totum fluxit à fontibus Philoſophorum, quando eorum lutulentam aquam augendæ potiùs quàm extinguendæ ſiti, per ſeſe conducentem, limpidiſſimæ illi atque viuæ diuinorum eloquiorum venæ, quò magis hæretici homines proprij eorum erroris admonerentur, noſtri ſeculis poſterioribus Theologi miſcuerunt. Veriſſima illa quidem & ſacratiſſima eloquia, ab eiuſmodi Philoſphis, magno adeò in pretio habita ſunt, vt ad ea cognoſcenda nauigârint, exilijs veriùs quàm peregrinationibus ſuſceptis, vt illa ipſa procallerent: ea de cauſa petijt Aegyptum Orpheus, & à Moſaicis didicit monumentis, vnum eſſe Deum qui coli deberet ab omnibus: Ea propter eorum quæ antea docuerat, cecinit palinodiam præclaro hymno, & hac de re Muſæum admonuit. Thales Aegyptum inuiſit eodem ſe Pythagoras & Democritus contulêre: nam & multò ante Philadelphi tempora, vt Ariſtobulus & Euſebius & alij meminêre: Lex Moyſi in Græcam linguam, non exactè quidem vti poſteà per duos & ſeptuaginta Interpretes gratia Ptolemæi, ſed vtcunq; fuerat con-

rat conuerſa, vt pateret quoquomodo Græcè ſcientibus, quare non modò per viuas Interpretum voces. Id enim à nullo videtur poſſe negari, ſed per ſeſe aliquando legere vetuſti illi Philoſophi Moyſi legem, ſi vera illi quos retulimus, narrauerunt, hoc eſt, eam ante Ptolemæi tempora in Græcam linguam fuiſſe conuerſam. Hinc ſatis colligi poteſt eos qui ante Septuaginta editionem Interpretum, dixerũt ignota Græcis Moſaica monumenta, vt videtur velle Auguſtinus in octauo libro de Ciuitate Dei, redire poſſe in gratiam cum illis, qui ante illa ipſa tempora Græcis nota fuiſſe, hiſtoriæ mandauerunt. Ii enim de cognitione non perfecta & expolita, ſiue Aegyptiorum, ſiue Hebræorum in Aegypto vel voce vel ſcripto interpretantium mentionẽ fecêre, qui Moſis tantùm libros tranſtulêre: Illi verò de perfecta & examinata, probataq; Septuaginta interpretum editione locuti ſunt. Certè quacunq; via potuit in Moſaica doctrina, Plato tàm eſt verſatus (ſi Numenio Pythagorico ſtandum putemus) vt nihil aliud ſit ipſe Plato quàm Moſes Atticè differens, ſi noſtro Iuſtino & Philoſopho, & Chriſti martyri, omnia inde præcipua ipſius dogmata traxerit, ſed Ariopagi metu fabulis obtexnerit, plura quoque inde illum & traxiſſe, & inquinaſſe, non dicit modò, ſed duobus libris probat Euſebius. Diuus quoq; Ambroſius cùm alia de Platone, tum illud præcipuè affert in libro de Bono mortis, quòd ſuos illos Iouis hortos, ex canticis Solomonis acceperit. Ariſtotelem quoq; à Iudæo quodam viro, & multa, & egregia didiciſſe. Clearchus Peripateticus in libro de Somno memoriæ prodidit, & Theophraſtus atq; Porphyrius ex Hebræis multa laudauêre, vt facile eſt videre apud Euſebium ea ipſa ex parte referentem. In nouo quoq; Teſtamento multi Philoſophorum inſudârunt, idq; laudârunt inuiti, vt Amelius Platonicus & alij, de qua re quoniam & ab aliis, & à nobis etiam alias plæraque ſcripta ſunt, nunc innuiſſe pauca quàm explicuiſſe multa ſit ſatius.

Noſtræ itaq; fidei dogmata diuinitùs tradita, diuinitùs etiam confirmata ſunt, non fucis verborum vllis aut ſyllogiſmorum ambagibus: quãdoquidem rerum omnium maximum, vt ille inquit, iudicem decebat non argumẽtari, ſed breuiter ac nudè pronunciare: addo & pronunciata firmare ſignis atq; portentis: neq; enim conuenit vt ſi diuina ſint principia & ſupra naturam, deterioris generis debeant haberi ea quibus comprobentur: quare miraculis quoq; ſupra naturam confirmata, hinc mundi maxima eſt admiratio ſuborta & ipſorum illa veneranda philoſophorum, qui & magis etiam demirati fuiſſent, ſi perſpexiſſent & aduertiſſent animo, quod principia noſtræ Chriſtianæ religionis ſunt diuinitùs tradita, quod media ſignis diuinitùs editis robur accepêre: quòd finis eſt æterna felicitas, vt huius noſtri ſyllogiſmi prima quaſi propoſitio fides habeatur, diuino lumine patefacta: deinde tanquàm ſecunda ſubſequatur miraculorum innumerabilis multitudo ad ipſam fidem, & opera quæ inde promuntur confirmanda eodem lumine clariſſimè perſpecta, demumq; vita omnino felix ex ipſis veluti aſſumptionibus colligatur, diuino illo & præcellentiſſimo lumine in cœleſti ſede conſummata. Ipſis igitur in Sacris literis quæ à Deo profectæ ſunt, veritas promiſſa, felicitas, conſtantia: In libris Philoſophorum qui ſenſum maximè ſecuti & phantaſiam, vanitas, incertitudo, diſſidia, quæ quidem diſſidia vbi hoc primo huius operis libro magna ex parte enumerauimus, authoritatibus freti, & tanquàm hiſtoria recenſendarum opinionum vſi. Nunc rationibus & diſputationibus id ipſum vt fiat, & tempus, & promiſſa poſtulãt: qua in re nec ab ordine abhorrebimus Ariſtoteli ſeruato in doctrina de animalibus edenda, quandoquidem quę ad eorum ſpectarent, materiam, nonnullis libris explicuit, hiſtorica vſus narratione, vnde & ij libri nõ de natura, ſed de hiſtoria animaliũ Græca inſcriptione notantur, ſatisfacitq; id ipſum quæſtioni rei quod eſt, ſiue vt ſit, neoterici quia eſt, ſolent appellare: poſtea verò ſeorſum alijs libris egit de partibus, & alijs de generatione ipſorum, vt cauſas, & finis, & formæ, quas eſſe propè eaſdem cenſuit, in illis quidem libris perquireret, in his verò poſtremis cum partibus ad generationem ſpectantibus, eam præcipuè quæ nomen efficientis accepit, vt quod hiſtoria experimentis nixa, quibuſdam libris aperuerat, deinde reliquis libris id ipſum diſputatio rationibus freta diſcuteret atque firmaret.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINÆ Gentium & veritatis Chriſtianæ Diſciplinæ,

LIBER II.

PROOEMIVM.

NIHIL ferè poſſumus comperienda gratia veritatis humanitùs excogitare, quod à veteribus Gentium Philoſophis non aliqua ſit nobis ex parte ſubindicatum: qui ſi conueniſſent rectis præditi moribus, ab ea quis diuinitùs purgatis mentibus affulget luce colluſtrati, potuiſſent in poſteros quicquid eis illuxiſſet veri, nulla inuidia refundere. Sed huc illuc per anfractuoſas diuagati ſemitas, ad regiam ne conuenirent, aut ignoratione, aut ambitione, detenti ſunt. Erat autem in cauſa quod & ſuapte natura veritas humano quæſita more, oppidò quàm difficilis eſſet inuentu, & inuenta maximo haberetur in precio, magnaq́ poſſeſſorem laude cumularet, quanquàm & inſyncera, & plena difficultatum. Ii ipſi quoq́ Diuinæ haurienda luci ob vitiorum tenebras idonei minimè reddebantur, quando & idipſum lumẽ, quod quidem Propheta cecinit eſſe ſuper nos ſignatũ, quódq́ omnem illuſtrat hominem venientem in hunc mundum, & ſi non potuerunt penitùs abijcere, ei tamen nubes malè pernias oppoſuerunt: hinc Dei notionem naturaliter inditam & inuſtam mentibus humanis, vel diſceptationibus tentabant abolere, vel ſi id nequiſſent, vitijs eliminare: illud autem & Philoſophorum vulgus exploſit, hoc verò Paulus condemnauit ſcribens: Cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificaſſe, aut gratias egiſſe, ſed ſuis in cogitationibus euanuiſſe, & dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtultitia laboraſſe: *Et ſanè alij de veritatibus quid ipſi decernere potuerunt ſapienter Philoſophi? quando in vna tàm clara & ab ortu naturæ connata, tàm imprudenter hallucinati ſunt, dubitantes an verum aliquod inueniretur? Non vſquequaq́ tamen obcæcati, vt in hoc decepti ſint, id ſcilicet, eſſe difficile cognitu: qui enim abſconditam dicebant veritatem & incomprehenſam, minimè tamen ſe inficiari dicebant, poſſe comprehendi. Qui ſempiternã ſciſcitatione contenti erant, alijs quidem negocium faceſſebant, nec inueniſſe illam contendebant, dubitabundi verò manebãt ipſi nihilominus, & quærebant ſemper. At qui putabant ſe veritate potiri poſſe, & alias etiam ſe eſſe potitos, multò illam tamen ſtudio, magnis quæſitam laboribus affirmabant, vt alij etiam paulò minus inacceſſam facerent, eatenus videlicet, vt qui paruo emptam vellent, magno tamen conſtare illam erudirentur. Sic alius in puteo demerſam, alius in horrendis latitare antris dicebat. Atq́ ille in ea quærenda, ridebat hominum ſtudia, & ſolitarius diſputabat ſecum, ſepulchrorum etiam habitator factus, hic eadem ſtudia hominum, lachrymis proſequebatur: Ac principio ſe nihil ſcire, ad finem omnia ſcire teſtatus, obſcurè tamen ſic vt tenebricoſi nomen inde ſuſciperet, ab ipſa fortè bile atra percitus, qua laboraſſe illum ſcribit Theophraſtus. Hinc ille in Dianæ templo talorum luſus, hinc odio hominum vita in montibus acta, hinc vitæ finis, non dignus Philoſopho. Fuère tamen non multò pòſt, qui magis in promptu illam eſſe contenderint, quorum diſſenſio falſum ab eis promi ſatis apertè ſignificauit. Nam ſenſu nonnulli, pleriq́ phantaſia, quidam intellectu, pars omnibus ijs modis deprehendi & dijudicari poſſe illam decernebant: contrà ſtabant alij, & vniuerſim, & ſingulatim, multa fundentes, adeò vt ad tria hæc capita totum Philoſophorum de veritate, an, ſcilicet, ea ſit, an haberi poſſit, an vlla re peruestigari, negocium reductum eſt: vt alij cenſuerint neceſſarium eſſe, veritatis omne iudicatorium ſublatum iri: alij relinqui, variè tamen hoc ab eis contendebatur: alij primis adhærentes magis, illa ipſa quæ ab alijs ſunt relicta, debere tolli. De quibus omnibus præſenti libro diſſeremus non authoritatibus duntaxat nixi, quòd fecimus libro ſuperiore, ſed argumentis ipſorum vſi, quæ vbi pro viribus explicuerimus, veritatem ipſam, è Sacris haberi literis poſſe, indeq́ petendam eſſe ſubſignabimus.*

CAP.

Cap. I.

Quòd iudicatorium ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ *à Græcis vocatum, multis capitur modis, & quid eo agendum, quidq; hoc ipſo libro tractandum, & quomodo.*

SVPERIORE libro monſtratū eſt, ſuper veritate diſſenſiſſe Gentium Philoſophos, quæſitumq; diu, nec planè & concorditer conſtitutum, ea ne per Philoſophiam, rationalemq; eius partem haberi ab homine poſſet an minimè? nec iudicium aliquod fieri de ea poſſe, ex perpetuo Philoſophorum bello colligere, ſatis apertè potuimus. Id autē & vniuerſim oſtenſum eſt, & authoritatibus duntaxat probatum: Nunc & particulatim, & rationibus, Id ipſum monſtrandum comprobandumq; eſt. Occurrit autem primo veritatis κριτήριον quod dicitur à Græcis, cuius vice iudicatorium tranſferimus potiùs quàm iudicium, verbum reddentes verbo. Vt enim Peripatetici Latini æſthitirion apud Ariſtotelem, transferunt ſenſorium, & etiam inſtrumentum ſentiendi: Ita & criterion, iudicatorium vertamus, & inſtrumentum iudicādi, ſiue locum iudicij: quare ſemper cùm de criterio erit mentio, iudicatorij vtemur nomine, & inſtrumentum quo fit aliquod iudicium, dabitur intelligi, & etiam locus quoquo modo, in quo cauſa ſiue lis iudicatur. Id autem nomē multiſariam cùm ſumi poſſit, priùs explicandum videtur, vt eo id in ſignificatu capiamus, qui nobis eſt propoſitus, κριτήριον pro eo poſitum eſt, quo quicquam agimus aut deſiſtimus in obeundis actuoſæ vitæ muneribus: Pro eo item quod fidem nobis facit rei alicuius, ſitne an minimè? & hoc veritatis appellatur iudicatorium, quòd & triſariam accipitur, communiter, propriè, magisq; propriè. Primo modo res quælibet qua vtimur ad quicquam deprehendendum, iudicatorij nomen accepit, vti viſio, auditio, cæteri ſenſus naturales. Secundo modo omnis res quæ arte quicquam apprehendit metiturq;. Sic & regula omnis, & amiſſis, perpendiculúmve, quorum ope dignoſcimus rectúmne ſit lignum aut curuum? iudicatorij vice deſumimus. Tertio res omnis cuius ope, vſúve, in rei latentis & minimè claræ cognitionem deuenimus: quare quæ rationalia duntaxat, & ſunt, & habentur, iudicatorij nomen præcipuè obtinuēre, quem in modum, qui dicuntur dogmatici Philoſophi, ad veritatem iudicandam ferri ſolent. Hoc autem rationale iudicatorium, tribus & ipſum modis accipi conſueuit: nam id à quo eſt, & per quod eſt, & ſecundùm quod eſt. Ita enim illi ὑφ' οὗ, δι' οὗ, καθ' ὅ, id autem à quo dicitur eſſe iudicatorium, homo eſt, per quod verò, ſenſus, ſiue mens: At ſecundùm quod, phantaſia imaginationéve, quando eius intermedio, homo ducitur ad iudicandum quicquam eorum, quæ ſolent in medium gratia diſputationis afferri. Sic & in ponderibus examinandis tria hæc videntur conuenire: Adeſt enim artifex, qui metiendo ponderi vacat & bilancem tenet: Adeſt & ſtatera ipſa ſiue bilanx per quam pondus libratur: Adeſt & poſitus quidam ſtateræ ipſius, & habitus, ſecundùm quem aut huc, aut illuc vergit. Homo igitur componitur ei qui pondus librat, ab eo enim ſit iudiciū. Mens & ſenſus ſtateræ comparantur, per quam fiunt iudicia: Phantaſiæ verò iactus & habitudo quædam, poſitioni & habitudini ſtateræ coaptatur, ſecundùm quam perſuaderi ſolet homini vt quicquam dijudicet. Hoc itaque iudicatorium veritatis, quidam exiſtere affirmauerunt, vt Peripatetici, Stoici, & prætereà non parùm multi: alij negauerunt prorſus, nonnulli ſub dubio reliquerunt, & qui affirmauerunt: alij in ratione collocârunt, alij in actionibus duntaxat irrationalibus eſſe voluerunt, alij in vtriſq;.

De ipſo igitur in primis iudicatorio videtur agendum, opus eſt enim eis qui veritatem ſibi conſciſcere artificioſè volunt, ante omnia ſibi & principium & modum inueniendæ illius conſtitutum, & ratum habere: quòd ſi nutauerit, non ſolùm authorum diſſenſione perpetua, ſed vacillauerit prorſus & rationum vi, & experientiæ poteſtate: ſanè tum & reliqua infirma, nutabunda, ruinoſa eſſe liquidò conſpicietur. Itaq; hoc ſecundo lib. de iudicatorij veritatis diſſeremus infirmitate. Primùm diſpicientes vllúmne habeatur in cōmuni veritatis iudicatoriū, vllúmne verum in cōmuni apud Philoſophos conſtans habeatur: Deinde vtriuſque tàm iudicatorij quàm veri ipſius

opiniones

opiniones diuerſas, diuerſasque rationes, quibus in illis aut comprobandis, aut refellendis vſi ſunt Philoſophi, ſeorſum referemus. Inde Scepticorum contradictiones afferentur in campum, aduerſus eos qui affirmauêre veritatis eſſe κριτήριον: & ordine conſequenti de eo cui nomen factum eſt à quo, exin de alio cui obtigit nomenclatura per quod, de tertio demùm quod ſolet nuncupari, ſecundùm quod, tractabimus: Poſtea de vero ipſa exiſtat an minimè? & ſi exiſtat quibus id in rebus liceat deprehendere, non iam in communi, vt antea, ſed particulatim ſingulatimq́;, ſingulorum diuerſa placita, diuerſasq́; in illis comprobandis rationes, quemadmodum in iudicatorio ſeorſum facturi ſumus, referemus. Demùm vbi ſit veritas indicabimus, quæ omnia ſtatuto iam ordine vbi diſcuſſa abſolutaq́; fuerint, tertio libro manus admoliamur, vbi quænám in liberales artes & omnem Philoſophiam argumenta Sceptici excogitârunt, explicabuntur. Quæſtio igitur de iudicatorio veritatis nobis opportunè ſuſcipitur euentilanda, non ſolùm quia homo ſuapte natura animal eſt veritatis amicum, nec ob id tantummodò quod pulchrum, & præclarum plærique omnes exiſtimant, eorum in quibus ſectarum principes, & totius humanæ Philoſophiæ præſides digladiantur: ſeſe aliquando pacatè potiri poſſe: ſed propterea quod de ijs quæ ſequentur Philoſophiæ partibus vniuerſis, vlla ferri ſententia nequit à Philoſophis Gentium, hoc quaſi totius controuerſiæ probatiſſimo teſte, imò omnimodæ cauſæ arbitro, non adhibito in conſilium prius, & non audito, & diligenter non auſcultato. Vides enim alios veritatem ſeſe & noſſe, & docere iactantes: Alios bene ſibi & glorioſè putantes actum, ſi eorum iactantiam frenare potuerint. Rurſus adſunt qui præcipitem, vt putant ipſi, vel auferentium aſſenſum, vel cohibentium temeritatem reuocare, & ad iudicium vel ſenſus vel mentis adducere, dignum homine Philoſopho coniectentur. Ergo cùm tota quæſtio propoſitióve quæſtionis, contineatur duobus vocabulis, iudicatorio videlicet & veritate, quæ ab ipſo vero, vt quidam putant, comprehenditur. Non enim vt noſtri Theologi, ita & Philoſophi Gentium omnes, & maximè Stoici decernunt, vt illa abſtractum ſit nomen, hoc concretum, atque illud tranſcendens etiam vocabulum habeatur, ſed aliter omnino vt ſumus dicturi, & quidem atroganter (vt videbitur) præcipiunt, cùm inquam tota quæſtio & iudicatorio & veritate, ſiue verò contineatur: ac de iudicatorio quo ad nomen attinet, quotque modis capiatur, iam egerimus, nunc an ſit aliquid, quod ſub eo nomine verè & ſine controuerſia iaceat, diſquiramus. Deinde id ipſum de veritate vel vero, pari pacto percepturi, mox ad alia quæ promiſimus, exequenda, ſeorſum vtrumque diſcutientes, quaſi à ſummo ad imum progrediemur.

CAP. II.

VTRVM HABEATVR ALIQVOD VERITATIS IVDICATOrium, vtrum verum vllum in communi reperiatur an minimè, quàm multa rationes hinc inde afferantur. Ibiq́ etiam quod verum ſit, quòd veritas: multa tàm Stoicorum, quam Peripateticorum noſtrorumq́ Theologorum ſententia.

ITaque ſunt qui affirmant aliquod eſſe iudicatorium veritatis, quando ferè ita omnibus videatur: contradicunt Sceptici nec admittunt conſecutionem, quoniam quod eſt tale, poteſt tamen tale videri. Iterum poſſunt eos vrgere Dogmatici, vt fateãtur ipſos quod negauerant fateri: quos ductum naturæ conſtat agi, vel ad appetendum quidpiam, vel declinandum, & pro confeſſo quoque poſitum præſcriptumque eſt, cùm afficiuntur moleſtia, cùm lætitia mulcentur, habere ſeſe aliquod quo veras eſſe, non falſas, non illuſorias affectiones eas percipiant, nec poſſe illos abnegare dum leges ſuſcipiunt patrias, dum docentur, ſe prorſus carere iudicio, ſe lumine aliquo interiori non pollere, quo vel benè, vel malè, vel vero, vel falsò agere, nõ internoſcant. Reſpõdent ipſi iudicatorij cuius ſuprà meminimꝰ, multa diſtinctione vſi, fatenturq́; ne omnino ſine actione ſint, ne aſymboli ab hominum conſortio maneant, ſuſcipere ſe aliqua ſine diſcuſſu, ſine controuerſia, quę vbi ſub examen Philoſophiæ euenerint, alia quæſtio enaſcitur, (neque enim eo progreſſi ſunt vt negent quod videtur) ſed eo ipſo ducuntur ad agendum: an

dum: an

dum: an verò id quod videtur ita ſit, & tale vti videtur, de hoc multa & magna quæſtio, adeoque multiplex, vt ſemper ab illis diſcuſſa & diſputata, nunquàm verò aut conſtituta ſit, aut decreta. Sed enim aduerſus illos qui iudicatorium conſtituunt veritatis, hunc ferè in modum Sceptica familia diſputat. Vos quæſo Stoici & Peripatetici, & quicunque in hoc albo eſtis, vt ſit iudicatorium, vos appello, vtpote quibus non conuenit, qualénam id ſit, & quo numero? qui verò negant, videri quidem ita non abnuunt, ſed eſſe non conſentiunt: Ambigimus nos & adhuc diſquirimus, tàm multiplex igitur diſcordia dijudicaríne poteſt an minimè? Si dijudicari nequit, nobis conſentire, cohibentes aſſenſum & veſtigando philoſophantes, ſi poteſt, quo id fieri queat modo? nobis etiam communicate. Sed qui hoc valetis? quando adhuc decretum non eſt, non modo quod ſit, ſed an ſit vllum, qua ſuper te ipſi, perpetua lite maceramur. Rurſum vt de iudicatorio componatur diſcordia, oportet nos habere iam confeſſum & cõſtitutum indicatorium, vt ipſa, ſcilicet, diſcordia tollatur, vt in alterutram partem ſit aut non ſit ipſum iudicetur: Atque vt queamus iudicatorinm habere certum & conſtans, principio tolli eſt opus & iudicari, multiplicem de eo ipſo diſcordiam: ſi autem indicatorium iudicatorio dijudicari dixerinr, in infinitum rem abituram qui neſciat inuenitur nemo: pari pacto ad infinitam diſquiſitionem occaſura res eſt, ſi demonſtrationis (qua de re ſumus latè diſputaturi) mentio fiet: nã demonſtratio iudicatorio indiget (nulla enim ſine iudicio ſenſus aut intellectus, aut vtriuſque demonſtratio communietur) vt apertè & extra omnem controuerſiam notum eſt ijs, quibus aut Peripatheticorum, aut Stoicorum tractatus de Demonſtratione perlecti ſunt, ne dixerim in manibus ſumpti. Si autem demonſtratione iudicatorium indiget, circulo res agitata perpetuo nunquàm terminabitur, cùm alter altero, & alterutro alterutrum ſemper indigeat.

Sed aiunt eſto aliquod habeatur iudicatorium, id vanum, inquiunt, & inutile, cùm verum ſuapte natura exiſtátne an minimè, clarum non habeatur: Veteres enim Philoſophi verum à veritate trifariam ſecreuerunt, eſſentia, conſtitutione, poteſtate: eſſentia quia verum dicebant incorporeum, corpoream veritatẽ: verum enim, ſi Stoicis audimus, eſt vt λεκτὸν, id eſt, dictum, ita transferre nobis liceat ſiue enunciatum, & ἀξίωμα, id eſt, dignitatem: quod nomen Cicero in prima Tuſculana vertit pronunciatum. Veritatem verò ſcientiam omnium verorum declaratricem, quæ quodammodo ductrix habeatur, huiuſcemodi autem vocant corpus: eſt enim ſecundùm ipſos ſpiritus. Conſtitutione autem, quoniam verum ſimplex quiddam eſſe putabant, vt verbi cauſa, ego ſcribo. At veritatem decernebant multorum quæ vera eſſent, cognitione conſtitui: poteſtate verò quoniam veritas ſcientia haberetur: verum autem non omnino: quapropter in ſolo ſapiente & virtute prædito, volunt veritatem ineſſe Stoici: verum autem & in ignaro eſſe poſſe non negant, quem vera quandoque fari contingit. At verum ipſum ſubſiſtat an minimè, dubitant quam maximè permulti: & quoniam in ipſo circumſcribitur veritas, quæ dicitur multorum, quæ vera ſint collectio, eædem ferè lites & diſſenſiones quæ & ſuprà ſunt allatæ. Sed de hac omni re procedente hoc ipſo volumine dubitatio ſumetur & perpenſio fiet. Noſtri verò inter quos Auguſtinus præcipuè in libro Soliloquiorum primo vbi, cum ſua ipſe diſputat ratione, ita veritatem à vero, vti caſtum à caſtitate diſtinguit: veritatemque verò præſtantius affirmat, quoniam ſi quid verum eſt, veritate ipſa verum eſſe diſſeruit. Alij verò ex noſtris de quo etiam eſt apud Sanctum Thomam, veritatem quidem & verum trifariam acceperunt definieruntque. Primò id in quo verum fundatur, atque ita Auguſtinus dixit verum eſt id quod eſt: præcedit enim rationem veri ipſum ens, tanquàm fundamentum. Secundò id quod propriè ipſam veri rationem perficit, quo pacto dicitur veritas, conformitas, & intellectus, & rei: æquatur enim res intellectui, atque hinc fortè dixit Ariſtoteles in libro Peri herminias, ex eo quòd res eſt, vel non eſt, aut veram, aut falſam dici orationem. Et in quarto Metaphyſicæ facultatis, inquit, verum dicimus cùm dicitur eſſe quod eſt, aut non eſſe quod non eſt. Tertiò effectus veri verum ſolet appellari, quem in modum Hilarius vero cenſuit ipſum eſſe manifeſtari, & Auguſtin⁹ in libro de Vera religione docuit, id quod eſt, oſtendi veritate, & ſecundùm veritatem de rebus inferioribus iudicium ferri. Res item, intellectus, & qui inter ea medius eſt ſenſus: qui, ſcilicet, & res indicat,

& ipſe

& ipſe ab intellectu iudicatur, eique etiam confertur, vt res quædam & index rerum
inferiorum: Atque vt ſemel dicatur tam veri fundamentum, quàm & terminus, & ipſa
quæ inter ea eſt habitudo, atque relatio, veritatis exprimitur nomine: & à quibuſdam
dicitur in re eſſe vt in cauſa, in anima reponi vt in ſubiecto, oratione verò tanquàm
ſigno exprimi & indicari. Vtcunque verò ſtatuatur, multa veri & falſi nomine ſignan-
tur: ipſum autem verum & veritatem atque horum iudicium quemcunq; Philoſo-
phorum in ſuam trahere velle opinionem, & ſuprà ſatis eſt pateſactum, & operis pro-
greſſu maximè declaratum iri exiſtimamus.

Quare noſtris ad præſens omiſſis, Philoſophorum in Philoſophos diſputatio refe-
ratur. Aiunt enim cùm tanta ſit de vero & veritate controuerſia, quanta & de iudica-
torio fuerit, diuerſis Philoſophorum ſectis & negantibus, & aſſerentibus, & ambi-
gentibus, quî fieri facilè poteſt vt diſceptatio tollatur? qui enim verum aliquod eſſe
fatetur, ſi ſine demonſtratione id protulerit, ei fides non habebitur, ob varia diſſen-
tientium Philoſophorum placita, ſi demõſtrationem afferre tentauerit, ea ſi falſa fue-
rit, repellatur, ſi veram dixerit eſſe, circulo res euoluetur, quia per demonſtrationem
vt vera ſit quæretur: quæ demonſtratio an vera iterum an falſa ſit, demonſtratione pa-
tere conueniet. Itaque fiet vt hæc per illam, illa per aliam ita fulciatur, vt ad nullum
tandem finem ſit inquiſitio peruentura. Ampliùs aut quæ videntur ſolùm vera ſunt,
aut quæ non videntur: vel eorum quæ vera ſunt, alia videntur, manifeſtáve ſunt, alia
minimè: nihil autem horum verum eſſe dicunt, nullum igitur verum: ſi enim ſolùm
quæ videntur apparéntve nobis, vera ſunt, vel omnia dicent eſſe talia vel quæpiam: at
ſi omnia dixerint, ſermo circumuoluitur ſubuertiturq;. Videtur enim aliquibus nihil
eſſe verum, neque enim quiſpiam ſuum authorem alieno iudicio in pari cauſa iure
poſtponet: quod ſi aliqua reſponderint ex ijs quæ videntur eſſe vera, abſque iudicato-
rio ſi id reſponderint, quo pacto res occaſura eſt? neque enim poterunt hæc ab illis
ita ſecernere, vt aliqua vera, aliqua falſa pronuncient, vſi autem iudicatorio, aut ma-
niſeſtum dicent & apparens illud ipſum iudicatorium, aut minimè: hoc autem neuti-
quam dicturi ſunt, ſola enim ad præſens vera ſupponimus eſſe, quæ videntur, quæ ap-
parent, quæ manifeſta ſunt: Quare manifeſtũ & apparens id eſſe fatebuntur, quòd vbi
dixerint, inſtabimus ita: quoniam quæritur quænám apparentia ſint vera, quænám
falſa: idcirco quod ſumitur apparens manifeſtúmve ad iudicandas res quæ videntur,
in eadem etiam ipſum quæſtione verſabatur, vtpote apparens, quare alio egebit ap-
parenti iudicatorio, num verũ ſit an falſum vt internoſcamus? & illud alio, deinceps q;
alio aliud, adeò vt finem inquiſitio non inueniat.

Sed cùm infinita iudicare nequeamus, etiam non poterimus certò comprehen-
dere an ſola quæ nobis offeruntur apparentq;, iure meritoq; vera iudicari debeant?
pari pacto eueniet ſi ſola quæ non videntur, quæ manifeſta non ſunt, quæ minimè pa-
tent, vera eſſe dixerimus: omnia enim vera eſſe non dicent: neque enim quiſpiam ra-
tionabiliter dixerit, pares haberi ſtellas, neque etiam idem meritò affirmaturus eſt
impares. Atqui ſi rem aliquam quapiam alia re dijudicauerimus, vt hæc quidem non
manifeſta neq, apparentia dicamus eſſe vera, illa minimè, apparenti aliquo tanquam
iudice. ſi ſententiam non feremus, eadem nos circumſtabunt, quæ ſuprà, ſcilicet, preſ-
ſerunt incommoda: ſi verò eo quod non eſt apparens, tanquàm arbitro laturi ſen-
tentiam ſumus, tum alio non apparenti egebimus arbitro: nam quærimus quæ non
apparentium vera, quæ falſã ſint: quare opus erit vt hoc non apparens (quando etiam
de illo diſquiritur cùm inter non apparentia reponatur) alio itidem quòd non appa-
reat iudicemus, hoc ipſum autem non apparens obſcurumque & ignotum ſiue non
manifeſtum, alio item ignoto dijudicemus, vt noſtra tandem ad infinitum excurrat
oratio, quò fit vt obſcura ſolùm ignotáve ſiue non apparentia vera dici non debeant.
Reliquum eſt vt id promant eorum quæ vera ſunt, alia eſſe apparentia, alia minimè,
quòd quidem abſurdum fuerit: ſiue enim omnia tàm non apparentia, quàm appa-
rentia vera cenſuerint, ſiue aliqua apparentia, & aliqua etiam nõ apparentia vera eſſe
dixerint, anceps incommodum non vitabunt: nam ſi omnia, eorum rurſus peruerte-
tur oratio. concuſſuri enim ſunt velint, nolint, eſſe vera, & non eſſe vera: nam verum
illicò pronunciabitur & pares eſſe ſtellas, & impares: Si ſecundum dederint: quomo-
do iudicabimus vt eorum quæ appareant, hæc quidem vera, illa verò ſint falſa? Si e-

nim ap-

him apparēti aliquo vtimur ad arbitrandum, noſtra dubio procul in infinitum abibit oratio. Si verò non apparenti arbitro maluerimus vti: Tum quoniam quæ non apparent, indigent indicio, quónam teſte, quo iudice quæſo ſumus ad iudicandum vſuri? manifeſtóne an obſcuro? apparenti an ignoto? ſi quidē apparenti circulo ſemper agitabitur oratio: hoc enim per illud, rurſumq; illud per hoc, diuerſisq; & permutatis vicibus id fiet, inuicemque alterum altero probabitur: ſi dixerint non apparenti iudicium fieri, tùm res ad infinitum progredietur: pari pacto eueniet, ſi de obſcuris & non apparentibus idem habeatur ſermo, quando quidem ſi quiſpiam obſcuro quopiam & ignoto iudicare ipſa tentauerit, illis ipſis infinita prorſus ſeſe præſentabit oratio. Si apparenti & claro, tum ſi ſemper quod apparet clarumquè fuerit adſumet, ad infinitæ probationis incommodum recidet: ſi ab hoc ad obſcurum fiat digreſſus, circulo ſemper agitabitur oratio: vanum igitur falſúmque tuentur eſſe, vt eorum quæ vera ſunt, aliqua ſint clara, ſiue apparentia, alia obſcura & minimè nota. Quo fieri volunt vt ſi apparentia vera non ſint, nec item ſola non apparentia vera, neque etiam aliqua apparentia, & aliqua obſcura vera, nihil omnino ſit verum: quòd ſi nihil verum eſſe concedatur, & iudicatorium ſi vllum reperiretur verum eſſe, in eo ſolum dijudicando fore vtile, quòd cùm ipſum minimè reperiatur, proculdubiò & vanum prorſus, & inutile iudicatorium poſſe decerni. Hæc illi & alia plura non in communi ſolùm & in vniuerſum, ſed particulatim ſingulatimque, vti dabitur hoc ipſo volumine legere. Sed diuerſas opiniones ſuis cum rationibus & fundamentis anteà narraſſe præſcripſerint, primùm eas quibus iudicatorium omne veri ſublatum eſt, poſteà illa quibus conſtitutum eſt, demùm Scepticorum locos ad contradicendum & ad cohibendum aſſenſum excogitatos, ſubindeque rationes quibus omne veri iudicatorium verumque ipſum, ſub ambiguo relinquatur. Demùm verum ipſum vbinam ſit, paucis aperietur.

CAP. III.

DE OPINIONE ET RATIONE XENOPHANIS *Colophonij in auferendo veritatis iudicatorio.*

HActenus itaque paucis de veritate & eius iudicatorio, ſed pluribus opere procedente. Nunc autem particularibus de vtraque re & opinionibus, & rationibus explicandis vacandum eſt. Colophonius Xenophanes veritatis iudicatorium ſublatum iri voluit, propterea quòd nulli hominum notum eſſe verum exiſtimauit, vtpote quia rebus in obſcuris delitеſceret, quapropter non cenſuit verum quidem quo ad ſeſe pertinet non eſſe, ſed quia incertis in rebus id maneret, fieri nequire vt inde penitùs erueretur: quare relictum hominibus id eſſe duntaxat, quòd videri, ſolemus dicere, quòd ſi fortè fortuna quiſpiam in verum incideret, nihilominus ne ſcire illum quo pacto id fuerit deprehenſum, ſed putare tantummodò & opinari. Nec ſecus euenire hac in re voluit ac ijs contingeret, qui tenebricoſa in domo & multa precioſaque intus adſeruanti deſcenderent, aurum inuenturi: nam quiſque eorum vbi quidpiam ex domo captaret, id putaret aurum eſſe, quorum tamen nemo ita perſuaſus eſſet, vt verè arbitraretur, ſeſe aurum quamuis in illud fortaſſis impingeret, conſequi poſſe. Ita, inquit, hunc in mundum perinde ac in magnam domum multa deſcendit Philoſophorum turba, veritatem quæſitura, quam & ſi quiſpiam apprehenderit, ei nihilominus aſſentiri non debemus tanquàm rectè coniectanti. Quò fieri exiſtimauit vt veritatis iudicatorium habere nequiremus, ob rerum quas quæreremus naturam & incertam, & indeprehenſam. Hæc officio functus interpretis ex Græco Sexti Pyrrhonij libro Latinè diſſerui, quoniam in opuſculo Ariſtoteles eo in quo tractat dogma Xenophanis, nihil horum meminit, præterquàm quòd de illo, vt ſic dicam, quo ipſe Xenophanes vtebatur vocabulo, paucula verba inter diſſerendum Ariſtoteles ipſe promit in hunc modum: *κἂν εἶναι πολλὰ κἂν ἡμῖν ὡς τὸ φαίνεσθαι μόνως.* Nec item Cicero multa diſſerit, nam dum Lucullo reſpondet pro Stoicis in Academicos diſſerenti, Xenophanem & Parmenidem minus bonis quanquàm verſibus, ſed illis verſibus increpare ſcribit eorum arrogantiam quaſi irati, qui cùm ſciri nihil poſſit, audeant ſe ſcire dicere: Hæc ex illo paucula. Ex

ipſo autem Sexto longè plura, qui ex propoſito quid Xenophanes de iudicanda veritate protulerit, nota voluit poſteritati, ex eo igitur Sexto multa tãquam à Philoſopho contra Philoſophos, & attulimus, & afferemus, atque aduerſus ipſum etiam duce ratione diſputabimus. Sed tamen & ipſo magis vtemur in quibuſdam confutandis, nõ tamen omnibus, & ſæpenumerò, nõ ſemper, ſed tum maximè cùm alij Philoſophi inter ſeſe veri iudicatorium partientes dilacerantesq́;, poſteris documentum præbuerunt vt ipſis fides non haberetur.

CAP. IIII.

DE OPINIONE ET RATIONIBVS XENIADIS CORINthy, & Anacharſidis Scythæ qui veritatis iudicatorium ſuſtulerunt.

SEquitur Xeniadis opinio cuius & meminit Democritus. Ea perſuadere cæteris voluit, ſibi an perſuaſerit neſcio, omnia falſá eſſe, & quãlibet phãtaſiam, & quamlibet fallere opinionẽ: & ex eo quod non eſt, omne quod eſt, fieri putauit, & in eo itidem quod non eſt deſinere atque corrumpi. Quæ quidem opinio quantum aut diſtet aut proxima ſit ei, quæ in Xenophanem relata eſt, vel ex eo poteſt intelligi: quòd ſi veri nihil deprehendamus, ad falſi, ſcilicet, diſcerniculum, vtpote cùm iam ſit omnibus præiudicium falſitatis inuectum, fiet dubio procul, vt non detur iudicatorium, quo illa diſtingui queant. Cæterùm quod omnia ſint falſa & eiuſmodi vt comprehendi nequeant & interſtingui, cauſam retulit in ſenſum, ac eius argumentationis vis hoc quaſi puncto colligitur. Si id quo cæteræ dijudicantur, res falſum eſt, neceſſariò ſequitur vt omnia ſint falſa, ſed falſum eſt illud, igitur & omnia falſa: ſenſus autem ipſi de omnibus reb. ferunt iudicium, atque ij fallaces, ergo, inquit, conficitur quod volebamus. Anacharſis autem Scytha, vniuſcuiuſque artis iudicatricem ſuſtulit comprehenſionem, valde ſubiratus Græcis, quòd eam reliquiſſent: quis eſt enim, inquit, qui ex arte iudicat? ſanè vel idiota, vel artifex: idiotam porrò ſi dixerimus, quæ'nam ſequentur abſurda? Inſolens enim earum quæ ad artem pertinent, non ſecus aberrabit ac cæcus, qui ea conatur quæ pertinent ad videntem, ac ſurdus qui molitur ea quæ aures dijudicant. At ſi conceſſerimus inſolenti & ignaro cuiuſquam artis, eius ipſius artis quam ignorat iudicium, quo pacto differret ab arte artis ignoratio? Enimuero ſi artificem dixerint, ex arte ferre iudicium, rurſum ſequentur abſurda: aut enim qui eiuſdem eſt artis æqualem artificem, aut quĩ diuerſæ eſt, diuerſæ quoque artis magiſtrum iudicauerit. Sed qui eiuſdem non eſt artis, in artis artificem alienæ quo pacto ſententiam tulerit? Artis enim propriæ ſcius & gnarus cùm ſit, ad alienam tranſlatus idiota putabitur. At eiuſdem artis opifex, æqualem ſibi, hoc eſt, eiuſdem facultatis artificem probare qui poterit? qui iudicare? Hoc ipſum enim diſquirimus: quiſnam ſit, qui de ijs qui in eadem arte conſtituti ſunt, vna eademq́ue poteſtate prorſus arbitretur? quòd ſi illum hic iudicauerit, fiet vt idem ſit qui iudicat & iudicetur, & cui fides, & arrogetur ſimul, & derogetur, quatenus enim eiuſdem artis, alienus eſt ab alijs qui iudicantur, ipſe autem cùm iudicatur ei non habetur fides, quatenus verò iudicat ei, protinus habebitur. Fieri autem quo pacto poteſt, vt idem ſit qui iudicat & qui iudicetur? & cui fides & habeatur ſimul, & non habeatur? quare confici putauit, qui ex arte iudicet reperiri neminem, ex quo tolli iudicatorium planè putauit.

CAP V.

DE OPINIONE ET RATIONIBVS PROTAGORAE, QVIBVS voluit veritatis iudicatorium in vniuerſum tantummodò ſublatum iri, ibiq; nonnihil contra Ariſtotelem deq; opinione Dionyſiodori & Euthydemi, & Nauſiphanis.

PRotagoram Abderitem Sophiſtam magis quàm Philoſophum, cuius & apud Platonem multa mentio, & eius nomine inſcriptus dialogus, inter eos Philoſophos qui iudicatorium veritatis ſublatum iri voluerunt, ſcriptores priſci collocârũt. Opinatus eſt Protagoras, omnes imaginationes, opiniones omnes veras eſſe, & ita haberi debere: ſed non in vniuerſum, particulatim tantummodò, quoniam veritas earum eſſet in rerum numero; quæ ad aliud referuntur, quare omne quod mihi (verbi cauſa) videtur, apud me ita eſt: Vnde & exclamauit, omnium rerum menſura eſt homo, & eorum quæ ſunt, vti ſunt, & eorum quæ non ſunt, vti non ſunt. Contraria quoque ſententia ſuam confirmabat, ſi enim dicebat id abnegaueris, tum confirmabitur, quia tu qui id negas homo es. Demùm concludebat id verum eſſe, quòd cuique videretur; cuius opinionem in Cratylo Socrates citat, cum Hermogene diſputans apud Platonem. Ibique vel ex hoc cõfutat, quòd omnes homines prudentes eſſent, nullus imprudens, ſi verum id eſſet quod cuique videretur: efficaciusque hoc ſi nõ eſt, certè vrbanum magis, vt mea fert opinio, aduerſus Protagoram extitit argumentum, & magis eius accommodum ſententiæ, quàm quo vſus Ariſtoteles in quarto Metaphyſicorum libro. Placet eius verba Græca ſubſcribere, quoniam rectè non iacent in plæriſque Latinis codicibus, & vice Protagoræ Pythagoram repoſuerunt: vt etiam apud Senecam feciſſe quidam videntur, vbi affirmauit in opuſculo de Liberalibus ſtudijs Pythagoræ viſum, de omni re in vtramq; partem diſputari poſſe ex æquo, & de hac ipſa an omnis res in vtramque partem diſputabilis eſt, & in rerum natura nihil eſſe niſi dubium. Id enim magis Protagoræ conuenire potuit, & ſi non exactè, quàm Pythagoræ, de Diuinis deq; Mathematicis rebus multa aſſeueranti. Sed vtcunq; hac de re ſtatuatur, certè apud Ariſtotelem ſæpè imperiti librarij Pythagoram Protagora mutauêre, atq; hoc maximè loco: Diſputat enim Ariſtoteles aduerſus eos qui eandem rem & affirmari ſimul & negari verè poſſe contendebant: mox & ſubijcit; ἐστὶ δὲ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος. καὶ ἀνάγκη ὁμοίως αὐτοὺς ἄμφω ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴτε γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶ ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα ἀνάγκη εἶναι πάντα ἀληθῆ, καὶ ψευδῆ. πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις; καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας, ἑαυτοὺς διεψεῦσθαι νομίζουσι, ὥστε ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι. καὶ εἰ τοῦτ' ἐστὶ ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι πάντα ἀληθῆ. τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις διεψευσμένοι, οἱ καὶ ἀληθεύοντες, εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως ἀληθεύουσι πάντες. hæc Ariſtoteles: quorum verborum hic ſenſus eſt, deriuatur ab ipſa opinione ratio Protagoræ: ipſos enim ambos (qui videlicet affirment & negent) ſimul & veros, & non veros eſſe neceſſario conſequetur. Si enim quæcunque videntur & vera ſunt, & apparentia: neceſſarium eſt vt omnia & vera ſint, & falſa. Multi enim contrarias habent inuicem opiniones, & eos omneis, qui non eadem quæ ipſi, exiſtimant, mentiri putant, quare neceſſarium eſt, idem & eſſe, & non eſſe: & ſi hoc eſt neceſſarium, vtique omnia quæ videntur, vera ſunt, oppoſita enim opinantur inuicem, & qui mentiti ſunt, & qui vera locuti: quòd ſi ita ſeſe habẽt, omnes vtiq; veraces: hæc Ariſtotelei contextus ſententia. At quiſpiam dicere poſſet, nihil hoc officit Protagoræ primò, quia id quod concludit Ariſtoteles aduerſus Protagoram tãquàm abſurdum, Ipſe anteà præponebat Protagoras vt neceſſarium, debebat hoc ipſum quod concludit impugnare. Secundò quia non ita propriè, vt Ariſtotelico proceſſu ei adſcribitur, ille exiſtimauit: nam veritatem & falſitatem, non à rebus, nec ab hominibus, qui diuerſa opinantur, & quorum opiniones diuerſæ conferantur, metiebatur: Sed & à re quacunque, & à quocunq; homine: Verbi cauſa, verum quod ad me attinet, id eſſe dicebat, quod mihi videbatur: verum quantum ad te pertinebat, quod tibi videbatur, cenſebat eſſe: hęc autem ſimul nolebat componi. Neq; enim Sophiſtarum ſubtiliſſimus ignorabat hæc, ſi componerentur conferenturque, fuiſſe futura contraria: ſed per ſeſe examinanda cenſebat, tot eſſe iudicia diuerſa, quot particulares homines

ipſo autem Sexto longè plura, qui ex propoſito quid Xenophanes de iudicanda veritate protulerit, nota voluit poſteritati, ex eo igitur Sexto multa tãquam à Philoſopho contra Philoſophos, & attulimus, & afferemus, atque aduerſus ipſum etiam duce ratione diſputabimus. Sed tamen & ipſo magis vtemur in quibuſdam confutandis, nõ tamen omnibus, & ſæpenumerò, nõ ſemper, ſed tum maximè cùm alij Philoſophi inter ſeſe veri iudicatorium partientes dilacerantesq́;, poſteris documentum præbuerunt vt ipſis fides non haberetur.

CAP. IIII.

DE OPINIONE ET RATIONIBVS XENIADIS CORINthy, & Anacharſidis Scythæ qui veritatis iudicatorium ſuſtulerunt.

SEquitur Xeniadis opinio cuius & meminit Democritus. Ea perſuadere cæteris voluit, ſibi an perſuaſerit neſcio, omnia falſa eſſe, & quãlibet phãtaſiam, & quamlibet fallere opinionẽ: & ex eo quod non eſt, omne quod eſt, fieri putauit, & in eo itidem quod non eſt deſinere atque corrumpi. Quæ quidem opinio quantum aut diſtet aut proxima ſit ei, quæ in Xenophanem relata eſt, vel ex eo poteſt intelligi: quòd ſi veri nihil deprehendamus, ad falſi, ſcilicet, diſcerniculum, vtpote cùm iam ſit omnibus præiudicium falſitatis inuectum, fiet dubio procul, vt non detur iudicatorium, quo illa diſtingui queant. Cæterùm quod omnia ſint falſa & eiuſmodi vt comprehendi nequeant & interſtingui, cauſam retulit in ſenſum, ac eius argumentationis vis hoc quaſi puncto colligitur. SI id quo cæteræ dijudicantur, res falſum eſt, neceſſariò ſequitur vt omnia ſint falſa, ſed falſum eſt illud, igitur & omnia falſa: ſenſus autem ipſi de omnibus reb. ferunt iudicium, atque ij fallaces, ergo, inquit, conficitur quod volebamus. Anacharſis autem Scytha, vniuſcuiuſque artis iudicatricem ſuſtulit comprehenſionem, valde ſubiratus Grçcis, quòd eam reliquiſſent: quis eſt enim, inquit, qui ex arte iudicat? ſanè vel idiota, vel artifex: idiotam porrò ſi dixerimus, quænam ſequentur abſurda? Inſolens enim earum quæ ad artem pertinent, non ſecus aberrabit ac cæcus, qui ea conatur quæ pertinent ad videntem, ac ſurdus qui molitur ea quæ aures dijudicant. At ſi conceſſerimus inſolenti & ignaro cuiuſquam artis, eius ipſius artis quam ignorat iudicium, quo pacto differret ab arte artis ignoratio? Enimuero ſi artificem dixerint, ex arte ferre iudicium, rurſum ſequentur abſurda: aut enim qui eiuſdem eſt artis æqualem artificem, aut quĩ diuerſæ eſt, diuerſæ quoque artis magiſtrum iudicauerit. Sed qui eiuſdem non eſt artis, in artis artificem alienæ quo pacto ſententiam tulerit? Artis enim propriæ ſcius & gnarus cùm ſit, ad alienam tranſlatus idiota putabitur. At eiuſdem artis opifex, æqualem ſibi, hoc eſt, eiuſdem facultatis artificem probare qui poterit? qui iudicare? Hoc ipſum enim diſquirimus: quíſnam ſit, qui de ijs qui in eadem arte conſtituti ſunt, vna eademque poteſtate prorſus arbitretur? quòd ſi illum hic iudicauerit, fiet vt idem ſit qui iudicat & iudicetur, & cui fides, & arrogetur ſimul, & derogetur, quatenus enim eiuſdem artis, alienus eſt ab alijs qui iudicantur, ipſe autem cùm iudicatur ei non habetur fides, quatenus verò iudicat ei, protinus habebitur. Fieri autem quo pacto poteſt, vt idem ſit qui iudicat & qui iudicetur? & cui fides & habeatur ſimul, & non habeatur? quare confici putauit, qui ex arte iudicet reperiri neminem, ex quo tolli iudicatorium planè putauit.

CAP.

CAP V.

DE OPINIONE ET RATIONIBVS PROTAGORAE, QVIBVS voluit veritatis iudicatorium in vniuerſum tantummodò ſublatum iri, ibiq́; nonnihil contra Ariſtotelem deq́; opinione Dionyſiodori & Euthydemi, & Nauſiphanis.

PRotagoram Abderitem Sophiſtam magis quàm Philoſophum, cuius & apud Platonem multa mentio, & eius nomine inſcriptus dialogus, inter eos Philoſophos qui iudicatorium veritatis ſublatum iri voluerunt, ſcriptores priſci collocârũt. Opinatus eſt Protagoras, omnes imaginationes, opiniones omnes veras eſſe, & ita haberi debere: ſed non in vniuerſum, particulatim tantummodò, quoniam veritas earum eſſet in rerum numero; quæ ad aliud referuntur, quare omne quod mihi (verbi cauſa) videtur, apud me ita eſt: Vnde & exclamauit, omnium rerum menſura eſt homo, & eorum quæ ſunt, vti ſunt, & eorum quæ non ſunt, vti non ſunt. Contraria quoque ſententia ſuam confirmabat, ſi enim dicebat id abnegaueris, tum confirmabitur, quia tu qui id negas homo es. Demùm concludebat id verum eſſe, quòd cuique videretur; cuius opinionem in Cratylo Socrates citat, cum Hermogene diſputans apud Platonem. Ibique vel ex hoc cõfutat, quòd omnes homines prudentes eſſent, nullus imprudens, ſi verum id eſſet quod cuique videretur: efficaciusque hoc ſi nõ eſt, certè vrbanum magis, vt mea fert opinio, aduerſus Protagoram extitit argumentum, & magis eius accommodum ſententiæ, quàm quo vſus Ariſtoteles in quarto Metaphyſicorum libro. Placet eius verba Græca ſubſcribere, quoniam rectè non iacent in plæriſque Latinis codicibus, & vice Protagoræ Pythagoram repoſuerunt: vt etiam apud Senecam feciſſe quidam videntur, vbi affirmauit in opuſculo de Liberalibus ſtudijs Pythagoræ viſum, de omni re in vtramq; partem diſputari poſſe ex æquo, & de hac ipſa an omnis res in vtramque partem diſputabilis eſt, & in rerum natura nihil eſſe niſi dubium. Id enim magis Protagoræ conuenire potuit, & ſi non exactè, quàm Pythagoræ, de Diuinis deq; Mathematicis rebus multa aſſeueranti. Sed vtcunq; hac de re ſtatuatur, certè apud Ariſtotelem ſæpè imperiti librarij Pythagoram Protagora mutauêre, atq; hoc maximè loco: Diſputat enim Ariſtoteles aduerſus eos qui eandem rem & affirmari ſimul & negari verè poſſe contendebant: mox & ſubijcit: ἐστὶ δ', ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως αὐτοὺς ἄμφω ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴτε γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶ ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα ἀνάγκη εἶναι πάντα ἀληθῆ, καὶ ψευδῆ. πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις; καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας, ἑαυτοὺς διεψεῦσθαι νομίζουσι, ὥστε ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι τε καὶ μὴ εἶναι. καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶ ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι πάντα ἀληθῆ. τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις διεψευσμένοι, οἱ καὶ ἀληθεύοντες, εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως ἀληθεύουσι πάντες. hæc Ariſtoteles: quorum verborum hic ſenſus eſt, deriuatur ab ipſa opinione ratio Protagoræ: ipſos enim ambos (qui videlicet affirment & negent) ſimul & veros, & non veros eſſe neceſſariò conſequetur. Si enim quæcunque videntur & vera ſunt, & apparentia: neceſſarium eſt vt omnia & vera ſint, & falſa. Multi enim contrarias habent inuicem opiniones, & eos omneis, qui non eadem quæ ipſi, exiſtimant, mentiri putant, quare neceſſarium eſt, idem & eſſe, & non eſſe: & ſi hoc eſt neceſſarium, vtique omnia quæ videntur, vera ſunt, oppoſita enim opinantur inuicem, & qui mentiti ſunt, & qui vera locuti: quòd ſi ita ſeſe habẽt, omnes vtiq; veraces: hæc Ariſtotelei contextus ſententia. At quiſpiam dicere poſſet, nihil hoc officit Protagoræ primò, quia id quod concludit Ariſtoteles aduerſus Protagoram tãquàm abſurdum, ipſe anteà præponebat Protagoras vt neceſſarium, debebat hoc ipſum quod concludit impugnare. Secundò quia non ita propriè, vt Ariſtotelico proceſſu ei adſcribitur, ille exiſtimauit: nam veritatem & falſitatem, non à rebus, nec ab hominibus, qui diuerſa opinantur, & quorum opiniones diuerſæ conferantur, metiebatur: Sed & à re quacunque, & à quocunq; homine: Verbi cauſa, verum quod ad me attinet, id eſſe dicebat, quod mihi videbatur: verum quantum ad te pertinebat, quod tibi videbatur, cenſebat eſſe: hęc autem ſimul nolebat componi. Neq; enim Sophiſtarum ſubtiliſſimus ignorabat hæc, ſi componerentur conferenturque, fuiſſe futura contraria: ſed per ſeſe examinanda cenſebat, tot eſſe iudicia diuerſa, quot particulares homines

conſtituens. Atque ita verum non componebat, ſed partiebatur; neq; etiam putabat qui ſibi contradicerent falſa dicere, vtpote qui volebat omnia vera, nihil falſum inueniri: quare & vera illa dicebantur eſſe contradicenti, & vera Protagoræ, quòd hinc etiam patet: Quoniam affirmabat inſanum hominem, fidum eſſe iudicem eorum quæ in inſania fierent, & dormientem eorum quæ in ſomnis, & infantem quæ in infantia, & ſenem quæ in ſenectute contingerent: neque enim proprium putabat, vt ab ijs qui differentes haberent affectiones, alij diſſimiles iudicarentur. Sic nec ſapientes eorum quæ inſanè fierent, nec vigiles eorum quæ à ſomno correptis funderentur, nec ſenes quæ à pueris committerentur æquos eſſe iudices voluit: vt enim hæc illis non videri, ita nec quæ ab illis fierent, ijs videri exiſtimauit: omnia autem quæ videbantur, ei cui videbãtur, vera eſſe: quapropter volebat ſi aut inſanus, aut dormiens in qua reperiebatur diſpoſitione fidus non eſſet & firmus iudex eorum quę commiſerat, poſtquam aut ſapiens effectus, aut vigil fuiſſet: ſic rurſum eorum æquum iudicem non eſſe vbi illa ipſi contigiſſent, quò fiebat vt iudicatorium firmum & conſtans haberi nequiret, cùm diſpoſitio qua fertur, iudicium variaſſet. Sed enim quanquam iudicatorium collocauit in homine Protagoras, vt in vniuerſum veritatis iudicatorium tolleret, in particulari autem relinqueret, alia tamen via viſus eſt incedere: exiſtimauit enim materiam fluxilem eſſe, qua ſemper dilabente, acceſſio fieret loco eorum quæ defluxêre, ſenſusq; ipſos ſuo proprioq; ornatu tranſmutari, & alios propè fieri voluit, & propter ętatum varietatem, & propter corporum diſpoſitiones: rationes autem rerum omniũ quæ videntur, in ipſa iacere materia, quò fieri vt omnia ita ſint, vt cuique videntur, ſed alias aliter ab hominibus fieri iudicium, ob diuerſas affectiones diſpoſitionéſve, vnde & ſecundùm naturam, & præter naturam, & puerorum, & ſenum, & vigilantium, & dormientium (vti diximus) varia oriri iudicia, & ea tamen vera decernebat: hæc pro opinione Protagoræ dici poſſent, non vt vera probaretur, ſed vt non fortiſſimè ab Ariſtotele ad ſenſum, quo locutus erat Protagoras, improbaretur. Similia verò Protagoræ habebantur antiquitùs & Euthydemi & Dionyſiodori placita, vt quidam putant, ego non puto, vt paulò pòſt aperiam. Exiſtimabant illi, & ens, & verum inter ea quæ ſunt ad aliquid, reponi, vt ſcribit Sextus. Sed enim Euthydemum apud Platonem in Cratylo me legiſſe memini, vexatum à Socrate, quòd affirmaret omnia omnibus eſſe ſimiliter ac ſemper, ex quo ſequi putabat Socrates, vt alij boni non eſſent, alij mali, ſi ſemper & æquè omnibus, & virtus ineſſet & prauitas, quare contraria potiuſquàm ſimilia putabat Euthydemus Protagoræ opinioni. Nauſiphanes verò vti eſt apud Senecam, voluit ex ijs quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe, & hac in re mihi videtur germanus maximè Scepticus: qua verò Seneca idem refert Nauſiphani placuiſſe, hoc vnum certum eſſe, nihil eſſe certi, deſciuiſſe à Scepticis ſatis conſtat, quibus nihil erat certi, vt antè diximus & procedente opere latiùs explicabimus.

CAP. VI.

QVIBVS SIT ARGVMENTIS GORGIAS VSVS IN EVERtendo veritatis iudicatorio, ibiq; nonnulla contra Gorgiam & de Metrodori & Anaxarchi ſententia, qua illud ipſum iudicatorium ſublatum iri voluère.

GOrgias verò Leontinus Rhetoricę facultatis celebratus artifex, cuius memor Plato in Rhetoras diſputans pulcherrimum dialogum Gorgiæ nomine prætitulauit, cuique, vt inquit Cicero in tertio de Oratore, tantus honos habitus eſt à Græcia, ſoli, vt ex omnibus Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur: hic ipſe Gorgias ijs qui iudicatorium ſuſtulerũt veritatis, adnumeratur. Is autem ſecus ac Protagoras eam in rem progreſſus eſt, in libro enim cui nomen fecit, De eo quod non eſt, ſiue de Natura, tria præſtituit capita, quibus immoratus ſuum confirmare placitum ſategit, ea capita hunc in modum diſpoſuit: vt primum probaret quod nihil eſt: ſecundum quod ſi eſt, ab homine comprehendi nequit: tertium quod & ſi quis id queat comprehendere, alijs tamen enarrare non poſſit. Primum caput ita exequitur: Si eſt, vel ens eſt, vel non ens, aut (ſi placet di-

tere) quod eſt, & quod non eſt, quanquam & priſci authores Latinæ linguæ, & poſtea Fabius Quintilianus ab hoc nomine ens neutiquam abhorrent, cùm tamen nonnulli nihil ſcij gnariq; Philoſophię, ſed parum intincti literis humanis illud formident eane peius & angui. Si eſt, inquit, aut ens eſt, aut non ens, vel & ens eſt, & non ens. Sed ens non eſt, neque non ens vti dicetur, neq; & ens, & non ens, vti docebitur: igitur non eſt, etenim quod eſt non ens, non eſt, ſi enim non ens eſt, erit ſimul & non erit, qua etenim non ens intelligitur, non erit: qua autem eſt, non ens, rurſum erit: omnino autem abſurdum & eſſe aliquid ſimul, & non eſſe, non igitur erit non ens. Aliter autem hunc in modum. Si non ens eſt, ens non erit. Aduerſantur enim hæc inuicem, etenim ſi non enti acciderit vt ſit, ipſo enti non eſſe contigerit. Si autem vtique ens non eſt, neque quod eſt non ens erit: At qui neque ens erit. Si enim eſt ens, vel ſempiternum eſt, vel generatum, vel ſimul & ſempiternum & generatum, neque autem hoc, neque illud, neque vtrunque ſimul, inquit Gorgias, ergo neutiquàm ens fuerit. Si enim ens erit æternum, (hinc enim capit exordium) principium aliquod non habebit, quod enim genitum eſt, principium aliquod habet, quod autem ingenitum, & æternum cõſtituitur, principium non habuit: quod autem non habet principium infinitum eſt: Si autem infinitum eſt, nullo modo eſt: Si enim alicubi eſt, illud ens in quo eſt, aliud ab ipſo eſt, & ſic non amplius erit infinitum, quod ab aliquo circumcluditur: Maius enim quod continet eo eſt quod continetur. Infinito autem nihil eſt maius, quare alicubi neutiquam erit infinitum, neq; enim in ipſo circumclauditur: nam idem eſſet id in quo eſt, & quod in ipſo eſt, atq; ens ipſum duo eſſet, locus videlicet & corpus. Id enim in quo eſt, locus eſt, quod autem in ipſo corpus, hoc autem protſus abſurdum: neq; igitur in ipſo eſt ens, quare ſi ſempiternum eſt ens, infinitum eſt, ſi autem infinitũ eſt, nullibi eſt, ſi autem nullibi eſt, non eſt: igitur ſi ſempiternum eſt, ea conſequi omnia exiſtimauit. Atqui neq; fieri poteſt, inquit, vt genitum ſit ens: ſi enim eſt genitum, vel ex ente, vel ex non ente genitum fuerit, ſed neq; ex ente genitum eſt: Si enim ens eſt, non genitum fuit, quia iam erat: neque ex non ente, quod enim non ens, facere neutiquam poteſt, propterea quod ex neceſſitate debeat id quod generandi habet poteſtatẽ, alicuius ſubſiſtentia participare: Igitur genitum non eſt ens. Iis ipſis confici volebat, vtrunq; eſſe non poſſe ſimul, & æternum, ſcilicet, & genitum, tolli enim hæc inuicem Gorgias autumabat: nã & ſi æternũ eſt, inquit, ens genitum non eſt, & ſi genitum eſt, non eſt ęternum. Enimuerò hoc falſum eſſe & veritas ipſa & religio mõſtrat, quare diſputationem Gorgiæ interpoſuemus pietatis ergô. Dei filius & æternus eſt, & genitus, quia æterno genitus, nec etiam putârunt aliqui ex noſtris, æternum non potuiſſe eſſe mundum, etiam factum à Deo, ſi id geri tamen ipſe voluiſſet. Siquidem pes, quẽ ſupponeremus in puluere preſſiſſe veſtigium ab æterno, effeciſſet vti æternũ eſſet veſtigium, quanquàm factum à pede. Falſum etiam inter alia illud Gorgiæ, non ens fieri non poſſe, quando ex non ente actu quod tamen ſit ens potentia poteſtate ve, fit actu ens: qua diſtinctione multa quę ſuprà dicta ſunt, non ambigimus poſſe diſſolui. Illud etiam æquiuocatione labat infinitum quod ipſe ait, æternum eſſe, & omnia occupare: nam infinitum mole poteſt accipi, & tempore, alterum autem capit pro altero, & alterutro fallacia incurritur.

Sed reuertamur ad Gorgiæ diſputationem qui rurſum alio ex capite nouaturus diſceptationem inquit: Si eſt ens, vel vnum eſt, vel multa, neque vnum autem, neque multa, vt oſtendetur, igitur non eſt ens. Si enim vnum eſt, vel quantum, vel continuũ, vel magnitudo, vel corpus eſt: quódnam verò illorum aliquod eſſe ponatur? vnũ non erit. Si enim conſtituetur eſſe quantũ, diuidetur: continuum autem ſi eſſet, intercidetur: ſimiliter ſi magnitudo intelligatur, non erit indiuiſibilis: ſi corpus triplex eſſe conuincetur, longitudine, latitudine, profunditate: Abſurdum autem putare ens aliquod illorum eſſe, igitur ens vnum quiddam non erit: atqui nec multa: Si enim non eſt vnũ, neq; multa eſt. Multa enim componũtur ex ijs quæ ſunt, vnum: Quapropter vno ſublato tolluntur ſimul & multa: Itaque quod neque ens eſt, neque non ens eſt, ex ijs quę diximus, manifeſtum fieri putauit. Quod autem vtrunq; etiam non ſit, collectu facile eſt. Sed hactenus de primo capite Gorgiæ quod ſumus ad verbum ferè interpretati. Subiecit aũt conceſſo vt ens ſit & habeatur, nõ eſſe id propterea excogitabile homini. Si enim, inquit, intellecta non ſunt entia, ens non intelligitur, & quidẽ (vt ipſe puta-

uit)ratione duci. Si enim, inquit, intellectis accidit eſſe alba, & albis accidit intelligi, ſic ſi intellectis acciderit non eſſe entia, neceſſario accidet entibus non intelligi. Quod ſi intellecta non ſunt entia, ens non intelligitur: intellecta autem non eſſe entia tãtiſper volebat preſumi, dum probaret, igitur ens non intelligi volebat: Intellecta autem non eſſe entia clarum hinc eſſe dicebat: nam ſi intellecta ſunt entia, omnia intellecta ſunt, vbi quis ipſa intellexerit: hoc autem abſurdum: neq; enim ſi intellexerit quis hominẽ volãtem vel in plauſtro ſuper mare diſcurſantem, ſtatim volabit homo, vel ſuper mare currus impulerit. Ad hæc ſi intellecta ſunt entia, quæ ſint non entia, non intelligentur, contrarijs enim accidunt contraria, & ſanè contrarium eſt enim non ens, & propterea ſi enti cõtinget intelligi, non enti accidet non intelligi. Hoc autem abſurdum, ſiquidem ſcylla, & chimæra, & multa eorũ quæ non ſunt, intelliguntur. Igitur non ens intelligitur. Vt autem viſa propterea viſa dicuntur, quoniam videntur, & audita propter hoc audita, quoniã audiuntur, & neq; viſa ſpernimus, & abijcimus, quoniam non audiuntur, neq; eliminamus audita, quia non videntur, vnumquodq; enim proprio ſenſu, & non ab alio iudicari oportet: ſic & intellecta, & ſi viſu non cernuntur, neq; audiuntur auditu, fiet nihilominus vt à proprio iudicatorio comprehendantur. Si igitur quiſpiam intelliget in pelago plauſtra circumagi, & ſi hęc non viderit, debet intelligere, quod in pelago plauſtra diſcurrunt. Abſurdum igitur hoc, non igitur ens intelligitur atq; comprehenditur. Quod ſi etiam concedamus, inquit Gorgias, vt comprehẽdatur ens, exponi tamẽ id alijs hominibus nequit: Si enim entia viſilia ſunt, audibilia, comiterq; ſenſilia, & eorum quæ iacent extrà, alia viſu, alia auditu, comprehendũtur, & non promiſcuè: permutatim quoq; non poterunt hæc alijs hominib. nunciari: ſermo enim eſt qui nunciat, ſermo autem non eſt res ſubiecta, igitur res ipſas alijs minimè nunciamus, ſed ſermonem, qui diuerſus eſt à reb. ſubiectis: ſicut igitur viſibile nũquàm fiet audibile, & vice verſa, ſic ens quod extrà iacet, non vtiq; fiet id quod noſter eſt ſermo: cùm autem ſermo non ſit, alteri quicquam non declarabit: ſermo enim, inquit, ab ijs rebus quæ extrinſecùs accidunt nobis, conſtituitur, hoc eſt, à rebus ſenſilibus & labiorum paratur motu: quod ſi ita eſt, ſermo non erit eius rei quæ iacet extrinſecùs conſtitutor, ſed res ipſa erit ſermonis indicatrix. Atqui nec dicendum quoque eſt, quemadmodum & viſibilia, & audibilia iacent, ſic & ſermo, fieriq; propterea vt ex ſubiecto & ente, quæ ſubiecta ſunt & entia, nuncietur. Si enim ſubiacet natura ſermo, differt tamen à reliquis ſubiectis rebus, & plurimùm diſtãt corpora viſibilia à ſermonibus, per aliud enim organum captabile eſt id quod viſibile dicimus, & per aliud ſermo. Igitur multa ſubiecta ſermo non indicabit, quare nec illa naturam eorũ quæ ſunt ad inuicem declarabunt. Iis ad hunc modum apud Gorgiam diſputatis conficiebatur nullum eſſe iudicatorium, vtpote qui & entia tolleret, & eorum etiamſi eſſent cognitionem ſublatam iri volebat, quæ & ſi relinquerentur alteri, tamẽ ſignificari eam poſſe negabat. Atq; hæc quidem de Gorgiæ diſputatione ex Græco Philoſopho Sexto in noſtram linguam vertimus, quæ non omnino ſimilia ſunt ijs quæ peculiari opuſculo recitauit Ariſtoteles de dogmatibus Gorgiæ: nam quanquàm ibi tria illa conſtituere voluiſſe Gorgiam refert, nihil eſſe, & ſi ſit non cognobile, & ſi cognobile alijs non indicabile, tamen alio ea modo perſequitur, & alia interponit aliorum dogmata, & in eum etiam diſputat, quod ideò diximus vt apud Sextum quæ ipſe propriè & propoſuit, & probare curauit Gorgias, recitata ſynceriùs videantur. Recitare autem eius dogma, non improbare, niſi quatenus veræ fidei repugnarent, hoc loco nobis eſt propoſitum. At ad calcem ferè libri huius cùm peruentum fuerit, omnes Philoſophorum opiniones improbabimus, vel potiùs Scepticos in alios Philoſophos argumentantes ducemus in medium. Sed & alij fuère qui veritatis iudicatorium ſuſtulerunt, quorum & ſi varia, ad eundem tamen finem ſententia tendebat. Aiebat Metrodorus homines nihil ſcire, neq; etiam hoc ipſum ſcire quod nihil ſcirent. Aduerſus hac in parte Socrati affirmanti, ſe tantummodò id ſcire quod nihil ſciebat. Porrò apud Anaxarchum & Monimum de iudicatorio talis lata ſententia fuerat, vt entia compararentur vmbratilibus lineamentis, & eos qui exciperent, ijs qui in inſaniam & ſomnos inciderent.

CAP.

Cap. VII.

De opinione Phyſicorum qui à Thalete fluxere, deq; opinione & ratione Anaxagoræ, quibus placuit iudicatorium quidem ſenſus auferri, mentis autem relinqui, & quàm falsò eis Ariſtoteles inſultauerit.

PRimi qui à Thalete Phyſici fluxêre, iudicatorij conſiderationem attulêre in medium, & ſenſum quidem vt pleriſq; in rebus fallacem prorſus abijcientes, rationem veritatis quæ in rebus eſt, iudicem conſtituerunt. A`quo veluti à carcere mouentes, de principijs & elementis (ea initia dicuntur à Marco Varrone apud Ciceronem) ordine pręceperunt, quorum elementorum comprehenſio illa ipſa poteſtate fieri putabant: hinc Anaxagoras ſenſuum debilitatem cauſatus, quòd obſcuri nimiùm eſſent, ſententiam tulit, verùm à nobis iudicari non poſſe illorum infido iudicio, id quod duorum permutatione colorum cognoſci volebat: nam ſi album, verbi cauſa, & nigrum caperentur, & ex altero in alterũ ſtillatim fieret infuſio, non poſſet viſus internoſcere minimas mutationes, quamuis eæ ipſæ natura ſubſiſterent: à qua ratione minimè Aſclepiades medicus abhorruit, quin & ea quodammodo videtur vſus, in primo de vini propinatione: ſi enim pallida, inquit, & nigra miſcuerimus vina, impotens erit ſenſus ad internoſcendum ſimplex ne color fuerit, qui viſui ſubijcitur an minimè? quare Anaxagoras veritatis iudicatorium in ſola ratione conſtituit, atque illud etiam eſt argumento quòd niuem dicebat nigram, non albam videri, quia ſciret aquam nigram, vnde illa eſſet congregata, rationem hanc qualemcunq; propendere ſenſui communi exiſtimans: qua de re cùm alij, tùm Cicero mentionem facit in Academicis, hæc Anaxagoras, qui non (quemadmodum illi Ariſtoteles in quarto primæ Philoſophiæ adſcripſit) aſſeruit prudentiam ad rationem & intellectum pertinẽtem, idem eſſe cum ſenſu, & tales eſſe res quales quiſque exiſtimaret: Sed hac de re fuſiùs librõ ſexto cùm aduerſus Ariſtotelem diſputantes, falsò eum veterum dogmata recenſuiſſe, palam fiet.

Cap VIII.

De opinione et ratione Parmenidis, et quàm falsò eam & retulerit Ariſtoteles in quarto libro Metaphyſicorum, & repulerit.

PArmenides antem quanquàm Xenophanis ſocius, cui videri tantùm & opinati placet, non autem certò cognoſci, opinabilem notitiam coniecturalemq; abijciens, & immobile & certam & ſcientem aſciſcendam autumauit: qua de re in libro quem inſcribit περὶ φύσεως multis cecinit verſibus, cuius hæc ſententia: Ab equis in altum ſe ferri, videlicet more poëtico. Id autem eſt dictu ab irrationali impetu & appetitu, nec non per ſamoſum dæmonis ſolum itinerari, quibus verbis interpretes putant ſignificari phyſicæ rationis contemplationem: præcedere puellas, à quibus ducatur ſubdit: quibus tanquàm ænigmate, ſenſus innui putauêre, & potiſſimè ſubindicari cẽſent auditum per illa verba: δινοῖς δινωτοῖσι κύκλοις: viſum autem cùm decantantur, ἡλιάδες κοῦραι προλιποῦσαι δώματα νυκτός. poſtquàm verò citauit κληῖδας ἀμοιβοὺς, mentem qua rerum certam cognitionem haberet, certamq; ſcientiam, ab eo datam intelligi putauerunt, eoq; magis, quo & ſubintulit ἀληθείης εὐπειθῆ ἀτρεμὲς ἦτορ. Idem Parmenides docet fieri non poſſe vt rebus intellectibilibus quiſpiam propinquet, præterquàm ſolo intellectu: vt etiam comprehendamus hinc aut calumniosè, aut certè falsò, illi ab Ariſtotele adſcriptum eſſe, prudentiæ & ſenſus mixtionem, in quarto libro primæ Philoſophiæ, vtpote qui intellectum mẽbris corporeis contuliſſet, idq; ſcribit & obſcuriſſimè & perplexiſſimè: nihil plus tamen colligit, quàm quod vt diſpoſitio membrorum eſt & temperatura, ita ci datur & conſtituitur intellectus, non autem quòd eadem ſint, vt clariùs ſexto huius operis libro docebimus.

CAP. IX.

DE OPINIONE PYTHAGORICORVM, ET DE ratione etiam Philolai & Poßidonij in iudicatorio veritatis aſſerendo.

PYthagorici verò ratione ſola minimè contenti in veritate dijudicãda, numeros & ſimilitudines accerſiuerunt. Exiſtimauit Philolaus eum qui ſpeculari vellet vniuerſi naturam, habere illum ad eam ipſam, naturam quandam quaſi cognatam oportere, quoniam ſimili ſimile cognoſceretur, nec terram niſi terra, nec aquam, niſi aqua videremus, & abſque æthere, potis non eſſet homo, mentis acie conſcendere in æthram. Sed nec daretur ignis præterquàm ab igne cognoſci: nec amorem prę̨terquàm amore poſſe deprehendi exiſtimauit. Sic & alij ex Pythagorę ſecta voluêre, vt eſt apud Ariſtotelem comprehendere: Sic & Platonem quoque videri poſſet opinatum dum diſſerit in Timæo, quòd incorporea eſt anima. Si enim, inquit, viſio ſuſceptrix lucis eſt, eſt & ſtatim lucida, & ſi anhelitus aërem percuſſum dijudicat, quid quidem eſt vox, ſtatim eam aëriam contemplamur: pari pacto in odoratu & guſtu procedens, aduſque ideas conſcendit, quæ quoniam incorporeæ, & numeri quoque & termini corporum incorporei noſcuntur: ijdemque quoniam excipiuntur ab anima, eam idcirco colligit incorpoream. Poſſidonius quoque Platonis Timæum exponens, lucem non niſi lucida viſione percipi cenſuit, nec niſi aëreo auditu vocem comprehendi: Sic vniuerſi naturam, debere à cognata ratione cognoſci cẽſet. Erat autem apud Pythagoricos principium vniuerſæ conſtitutionis ipſe numerus, quare vniuerſorum iudex ratio, non eſſe videbatur iure meritoque imparticeps putanda, huiuſce numerariæ, vt ſic dixerim, poteſtatis. Inde & per ſingula diſcurrendo vel hominum officia, vel conſtitutas artes, numeros & harmonias inueniebant, maximeq; in quaternitate illa per quam religioſè iurabant, qua de re alio ſumus loco verba facturi.

CAP. X.

DE OPINIONE ET RATIONE EMPEDOCLIS CIRCA iudicium veritatis, & quàm falsò Ariſtoteles eius opinionem in quarto Metaphyſicorum recitat & impugnat.

EMpedocles Pythagoræ aſſectator, & ipſe ſimili iudicari ſimile voluit. Sed eius expoſitiones ſex conſtituiſſe illum veritatis iudicatoria putauêre: nam præter duo efficientia rerum principia, amorem atque diſcordiam, ſimul materialium principiorum memor, terræ, & aquæ, & aëris, & ignis, hæc eſſe etiam iudicatoria cenſuit. Cæterùm vetus opinio eſt multorum Philoſophorum firmata conſenſu, ſimile ſimili percipi poſſe atque cognoſci. A` qua nec Democritus, nec Plato abhorruerunt, quanquàm diſſimilibus moti argumentis. Fuêre & qui Empedoclem dicerent voluiſſe veritatis iudicatorium ſoli rationi duntaxat acceptum debere referri, & nullo pacto ſenſibus dandum: atque in recta ratione, & diuinum quiddam ineſſe & humanum: quorum primum explicari non poſſet, ſecundum explicationem reciperet, qua etiam in re ſenſum abdicat à perceptione veritatis, idque multis pulchrisq; carminibus. Quo ſatis poſſet percipi non rectè Ariſtotelem narrauiſſe opinionem eius in quarto libro Metaphyſicorum: ſenſum & prudẽtiam idem apud eum exiſtimatas affirmãs: nam & ſenſum à ratione diſtinxit, & in ratione cùm humanum, tùm diuinum quiddam, ineſſe decreuit. Quàm falſo verò id ei impoſuerit, conijci poteſt ex ipſius Empedoclis carminibus, quibus intellectũ diſtinguit à ſenſu: Vbi & intellectus mẽtionem facit, & aliqua eſſe adeò ſublimia canit, vt nec ſenſu, nec intellectu comprehendi poſſint. Sed hac etiam de re libro ſexto ſuſiùs, vbi ipſius verba propria, & referemus, & transferemus ad verbum, nec elegantiæ, nec carminũ Empedoclis habita ratione. Vbi enim quæritur veritas, & maximè contrà virum tàm præcellentis ingenij, tantæque Philoſophum authoritatis, non à fuco ſolùm, qui

ſemper

ſemper abijciendus, ſed ab omni ſuſpicione fucatę orationis abſtinendum. Sed enim cognoſci dabitur Ariſtotelem quid in Empedocle damnat, in ſeipſo damnare, qui animas corpora ſequi dicit, & in Problematibus iudicium rationis ex temperamento corporis dicit immutari. Empedoclem verò qui prudentiam homini & plantis etiam dedit, diuerſa dediſſe ratione conſiderandum eſt. Illam enim diuinitùs hominibus aduenire per reſpirationem cenſuit, rurſum in ſomnis obliuioſos eius homines fieri, rurſum in vigilia prudentes, accidente per corporis poros ſiue meatus, tanquàm per ianuas, intellectu, & recedente in ſomnis: non eatenus tamen quin quadam quaſi in radice reliquiæ ad reſpirandum manerent, futuræ poſtmodum tanquàm rediuiuæ: quemadmodum carbones igni proximi incenduntur ſtatim, procul ſi fuerint extinguuntur. Hæc Empedoclis opinio eſt, quæ tametſi cenſeatur ab ipſa veritate aliena, non tamen agnoſcitur ab Ariſtotele confutata.

CAP. XI.

DE OPINIONE HERACLITI ET RATIONE IN VERITATIS INDICATORIO DECERNENDO, itidemq́. de opinione Democriti, & quòd eam malè retulit Ariſtoteles in quarto libro Metaphyſicorum, & Cicero malè in Academicis.

NEc Heraclitus diſſenſit ab ijs quos retulimus: nam iudicium veritatis id mẽtem reduxit: qui autem diceret id ab eo ſublatum, totum hoc ei calumnioſè imputaret. Quid enim quarto libro primæ philoſophiæ ſcribat Ariſtoteles, Cratylum mouiſſe digitum, & Heraclitum bis intrare in flumẽ vetuiſſe, ſemel etiam Cratylum: nihil officit ei quod diximus. Nam non ad omnem id veritatem referendum exiſtimauit Heraclitus, ſed ad innuendum ſignificandumque, difficillimum eſſe in rebus fluxilibus dilabentibusque continuè veritatem poſſe reperiri: quam & abdicauit à ſenſibus, & in intellectu diuinitùs dato collocauit ſcribens κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοί. mali teſtes hominibus oculi, qui tamen inter ſenſus longè eminent, & plurimæ rerum ipſis intermedijs oſtenduntur differentię, vt Ariſtoteles voluit in primo libro Metaphyſicorum. Sed & adiecit Heraclitus aures non eſſe ſinceras quæ tamẽ in cognitione rerum, ab ipſomet Ariſtotele magnifiunt, quoniam auditus diſciplinæ ſenſus eſſe perhibetur. Temperaſſe tamen ille ſententiam viſus eſt loquẽdi modo ϰ ὦτα inquit βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων ſi nòn magis exiſtimauit partes eſſe barbaræ animæ & ineruditæ ſenſibus habere fidem. Nec item quoad pertinet ad intellectum ſimpliciter, ſed communi & diuino tantummodò veritatem percipi cenſuit, hoc eſt, eo intellectu, qui ſit diuinitùs datus, qualémnam verò intellectum rationémve Phyſicus intellexerit Heraclitus, ex Homero coniectantur interpretes, nam cecinit ille τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν, τε θεῶν τε: & ex Archilocho itidem qui eadem repetijt ſcribens, talia homines ſapere qualia ludit eis indies pater omnium: qua etiam ſententia vſus Euripides: nec videtur hoc ab opinione Empedoclis omnino abhorrere. Hoc autem iudicatorium commune, communiter quoque omnibus aſſiſtere vel ſomniauit, vel luſit, vel perperam autumauit Heraclitus: quòd ſi cuipiam viſum eſſet quicquam, quid non alijs videretur, contraria id ex cauſa infidum & inconſtans exiſtimabat. Sed difficile omnino & fuit olim, & nunc eſt intelligere, quid volebat Heraclitus: tanta enim fuit in homine ſermonis obſcuritas, vt etiam inde Scotini cognomentum traxerit. Scribit in Theeteto Plato ſolere Heraclitios ſe interrogantibus, ænigmata quædam reſpõdere, quorum ſi ratio aut ſignificatio quæreretur, alio ænigmate non declarare, ſed augere difficultatẽ. Democrito verò non diſplicuit ſimilitudinem in cauſa eſſe vt veritas dijudicetur, quoniã & in rebus animatis, & etiam in ijs quæ ſunt inanima, quandam ad ea quæ ſimilis generis ſunt congregationẽ, ſuapte ſponte facilẽ animaduertit. Sic etenim videre eſt (inquit) grues ad gruum, columbos ad colũborum greges peruolitare, ſic & lentes ad lẽtis alios coccos congeri, & hordei grana, hordeaceis tumulis cõgregari. Verùm q̃ ſenſibus apparent, hęc abſtulit vt incerta, vtpote q̃ verè nõ putauit cõprehendi: reliq̃t au-

tem

tem tanqnàm probabilia opinabiliaque: Vera autem & compertiſſima putauit, & vacuum, & atomos, quo factum vt lege quadam naturæ, putaret eſſe, & dulce, & amarum, & calidum, & frigidum, ac vt ille ſuis inquit verbis: νόμῳ γὰρ γλυκύ. καὶ νόμῳ πικρόν. νόμῳ θερμόν. νόμῳ ψυχρόν. cauſa horum vacuũ & ἄτομοι: ſubiecit enim αἰτία ἤδε, ἄτομα, καὶ κενόν. quo in verbo mirot atomotum ab eo factam mentionem, cùm ex anriquis proditum ſit ἀδιαίρετα vocata à Democrito, mox ab Epicuto. qui multis poſt enm generationibus natus eſt, atoma nuncupata. In libro verò de Ideis non omni ex parte conſona prioribns ptotulit. Sed in libro qui Canones dicitur, duas poſuit cognitiones, ſenſuum & mentis, quarum hæc ad teſtimonium fideleqne iudicium veritatis inducitur, illam vetò tenebtoſam nuncupat γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι. ἡ μὲν γνησίη. ἡ δὲ, σκοτίη. καὶ σκοτίης μὲν τάδε σύμπαντα. ὄψις, ἀκοή, ὀδμή, γεῦσις, ψαῦσις, id eſt, ſententię duę ſunt ſpecies, altera quidem leginima, altera vero tenebroſa, & tenebroſa quidem hæc omnia: viſio, auditio, odoratio, guſtatio, tactio: legitimam vetò cenſuit quæ ab ijs eſſet ἀποκεκριμένη, vt mirer hinc Ariſtotelem in quarto libto primæ Philoſophiæ ſcripſiſſe Democritum dixiſſe, aut nihil eſſe verum, aut nobis non manifeſtum, idque ex varietate ſenſuum: cùm tamen ipſe, vt eius etiam verbis oſtendimus, cognitionem mentis legitimam dixerit, quę autem ſenſus non falſam, ſed tenebricoſam appellârit. Sed fottè aut hæc non vidit Ariſtoteles, aut ſi vidit, falsò calumnioſeque retulit, qua de te etiam libro ſexto dicturi ſumus. Chius quoqne Metrodorus malè de opinione Democriti atbitratus, impoſuit Ciceroni, qui aduetſus Lucnllum cùm diſputat, Democriti authoritatem adeò præponit authoritati Philoſophorum inferioris ætatis, Cleanthis, Chryſippi, reliquorum, vt cũ eo collati qnintæ claſſis eſſe videantur: atque hic inquit hoc non dicit qnid nos, qui veri eſſe aliquid non negamus, petcipi poſſe negamus; Ille vetum eſſe planè negat: & paulò pòſt: nego, inquit, ſcire nos, ſciamus ne aliquid, an nihil, ſcientiáne id ipſnm neſcire ant ſcire, ſcire nos, ne omnino ſit ne aliquid an nihil ſit: hæc Cicero. Qui quàm longè deflectat ab eo quod ſuis vetbis cenſeat Democritus, illa ipſa Democriti verba monſtrauêre, quæ etiam ſunt ipſi Ariſtoteli aut ignorata aut ſuppreſſa. Illnd certè omnibus ferè notum eruditis, & multis ptoditum locis de Heraclito & Democrito, quòd alter in ptofundo antro, altet in puteo iacete veritatem affirmârit, quaſi ænigmate inſinuatum vellent, haberi quidem veritatem poſſe, ſed magno cnm labote.

CAP. XII.

DE OPINIONE PLATONIS ET RATIONE, IN VEritatis iudicatorio decernendo, & quàm variè eam varij interpretentur.

OMnium ferè antiqnorum Philoſophotum, ac ptæſertim eorum qui Phyſici vocati ſunt de indicio vetitatis opiniones rationesque percurrimus. Plato ſuccedit qui quanquàm eſt varius & variè quoque, vt eſt ſuptà monſtratum, ſoleat exponi, à Pythagotæis tamen non eſt viſus abhorrete, iudicio multorum, quemadmodum ſuptà conſtitit, cùm de eorum opinione tractatus haberetut. Ipſemet Plato in Timæo partitus eſt tes in ea quæ intellectibilia ſunt, & quæ ſenſilia: earum quæ intellectilia nnncupantut, compotem fieri ſtatuit intellectum, vt quæ ab ipſo & comprehendi poſſent, & comprehenderẽtur: quę ſenſilia verò ſunt, ea duntaxat putauit opinabilia: quo circa exiſtimârũt quidam, ſtatutum ab eo terum iudicium ad rationem eſſe tefetendum, quæ & comprehenderet adſciſceretque ſibi eam, quæ per ſenſus habetur claritatem. In hoc à Democriti enatlârunt ſententia, quòd obſcuritatem ipſe non claritatem ſenſibus ineſſe decreuerit. Itaque Platonis ipſius placita qui perpenderunt in Timæo poſita, in eam ſententiam luêre. Ait enim & eſſe aliquod quod ſemper eſt, genetationem non habens, & eſſe quidem aliud generatum, nequaquam verò ens, & illud intellectione cum ranone eſſe comprehenſile, hoc antem oplnione cum ſenſu: comprehenſile verò apud ipſum vocari dicunt Platonici, rationem communem clatitati & veritati: oportere aiunt vt ratio ad iudicandam veritatem ab ipſa claritate commoueatur, cùm per ea quæ clara ſunt & manifeſta rerum vetarum iudicium fiat. Sed claritas ipſa per ſe ſo non putatut ſatis

eſſe

eſſe ad veri cognitionem:neq; enim ſi quicquam ſecundùm claritatem apparet, ita & ſecundùm veritatem ſubſiſtit. Adſit autem oportet eum,qui & quid appareat ſolum, & in eo quod eſt apparere,veritate quoq;an fulciatur iudicet,hoc eſt,ratione:quocirca vtrunq; ſimul concurrere volunt,& claritatem qua veluti à carcere ad calcem iudicandæ veritatis ratio feratur,& rationem ipſam ad ferendam de ipſa claritate ſententiam. Porrò ad iudicandam claritatem, & quod in ipſa eſt verum interſtinguendum, cooperatur ſimul ratio cum ſenſu:huius enim ope ſuſcipiens imaginationem veri, efficit & notionem, & ſcientiam:quare conficitur eam eſſe captatricem & claritatis, & veritatis. Atq; hanc quidem eſſe Platonis de veritatis iudicatorio ſententiam plærìq; decernunt:diſtat autem ab eo quod Platoni tribuit in Academicis Cicero, qui omne iudicium veritatis,veritatemq; ipſam abdnctam ab opinionibus & à ſenſibus,cogitationis ipſius & mentis eſſe voluerit: atq; etiam ab eorum ſententia longè magis, qui nihil omnino decreuiſſe de hac omni re Platonem ſunt arbitrati. Exiſtimat autē Auguſtinus in tertio contra Academicos,Platonem quoniam ſentiebat duos eſſe mundos,intelligibilem in quo veritas habitaret, & ſenſibilem quem manifeſtum eſt, nos viſu tactuq; ſentire:illum verum,hunc veriſimilem & ad illius imaginem factum putauiſſe,atq; ideò de illo in ea quæ ſe cognoſceret anima,velut expoliri,& quaſi ſerenari veritatem:de hoc autem in ſtultorum animis non ſcientiam, ſed opinionem poſſe generari:hæc Auguſtinus,& alia complura eodem ſpectantia: atq; ita varij variè Platonis ſententiam exponunt, longeq; ab alijs eius mentem Numenius interpretatur, quando in libro de Academicorum diſſenſione non ſolùm Platonem ipſum ab Ariſtotele atq; Zenone,ſed à ſua ipſius Academia ſeparat,ipſumq;, in ipſo, vt ait, conſiderans,Pythagoreum appellat,atq; inter Pythagoram & Socratem mediū conſtituit. Reliquum eſt vt ſectatorum etiam Platonis varias opiniones,& longè inter ſe diſſentientes ſuis cum rationibus afferam,atq; recenſeam,ab antiquioribus Platonicis exorſus

CAP. XIII.

DE OPINIONE ET RATIONE SPEVSIPPI ET XENOcratis Platonicorum,in ſtatuendo veritatis iudicatorio.

SPeuſippus duo & ipſe iudicatoria conſtituit, Xenocrates tria: ille quidem cùm & intellectiles res habeantur, & ſenſiles, vtriſq; ſuum aptauit: & intellectilibus quidem ſcientificam (ita dixerim) rationem, ſenſilibus vero ſenſum ſcientificū(ita liceat quod ille ἐπιστημονικὴν dixit appellare)opinatur enim talem haberi ſenſum, qui eam comprehēdat veritatem,quæ ſecundùm rationem eſt, qualem tibicinis digiti,artificem habent actionem, non in ſe ipſis quidem conſumatam antea,ſed ad ratiocinationem coexercitationis perfectam: & quemadmodū viri muſici ſenſus,claritatem habet captatricem,& harmoniæ rei, & eius quæ careat harmonia,& hanc non ſuapte natura,ſed ex ratiocinatione congenitam, ſic & ſcientificus ipſe ſenſus,à ratione ſcientifica exercitatus,eam quodammodo concipit,& ad ſynceram & minimè errabilem rerum cognitionē inducit. Xenocrates verò cùm tres imaginatus eſſet ſubſtantias,ſenſilem,intellectilem,compoſitam opinabilemq;:ſenſilem eſſe putauit eorum quæ intra cœlum, intellectilem omnium quæ ſunt extra cœlum, opinabilem & compoſitam ipſius cœli. His ita ſe habentibus eius quæ extra cœlum eſt,hoc eſt,intelligibilis eſſentiæ,iudicatorium putauit eſſe ſcientiam: eius, quæ intra cœlum ſenſibilis,ſenſum:eius quæ mixtæ compoſitæ've rei,opinionem, id verò iudicatorium quod eſt per ſcientificam rationem,& firmum putauit,& verum, quod autem per ſenſum,id quidem verum,non ita tamen,vt primo poſſet ęquari. Tertium verò & mixtum compoſitúmve id commune eſſe,& veritate & falſitate cenſuit. Siquidē opinio & aliquando vera, & aliquando falſa reperitur. Vnde Parcas treis ab antiquis putat conſtitutas, quarum ἄτροπον intellectilium putauit eſſe,eamq; minimè vertibilem, aut tranſmutabilem, κλωθὼ verò ſenſilium, λάχεσιν opinabilium eſſe rerum exiſtimauit.

CAP. XIIII.

DE OPINIONE ET RATIONE ARCHESILAI PLATONICI circa veritatis iudicatorium, idq; ex multis authoritatibus.

SEquitur Archeſilaus, qui à vetere Platonis diſcedens ſchola, quę Speuſippi fuerat & Xenocratis, mediam conſtituit, quæ & ſecunda nuncupatur, quanquàm Numenius in libro de Academicorum diſſenſione Scepticũ eum re voluit eſſe, nomine tantùm Academicum. Hunc excipit Carneades, qui tertię nouęq; & author, & inſtitutor Academię perhibetur à multis, vel ſi eius Lacydes ſuit author, procul omni dubio Carneades magnus amplificator. Sed primùm Archeſilai examinemus placita, quæ quatenus ab eius ſectatoribus produntur, varia videri poſſunt. Nam aliqui nullum ab eo veritatis iudicatorium definitum voluêre, alij definitum quidem videri volunt: ſed vt Stoicis contradicatur, Auguſtinus in tertio Academico putauit percipi veritatem poſſe exiſtimatum ab Archeſila, contrà verò protuliſſe, vt Zenoni aduerſaretur Stoicorum Principi, qui cum eo ſimul Polemonem audierat, quare occultaſſe Archeſilam Academiæ ſententiam de intelligibili mundo & veritate, atq; inſtituiſſe dedocere potiùs quos patiebatur malè doctos, quàm docere quos dociles nõ arbitrabatur, vtpote qui percepiſſet eos nihil præter hunc ſenſilem mundum noſſe, & Deum ignem & animam eſſe mortalem exiſtimare. In ſecundo vero Academico dixerat, ex Zenonis Stoici opinione, cohibendi aſſenſus occaſionem Academicis datam, cùm ſtatuiſſet Zeno verum ipſum ea non poſſe habere ſigna, quæ ineſſent ei quod falſum eſt. Sed cùm ex diſſenſionibus Philoſophorum, ex ſenſuum fallacijs, alijsq; rebus, induceret tale verum non inueniri: atque ab eodem etiam Zenone accepiſſet, nihil eſſe turpius quàm opinari, ex duobus illis Zenonis placitis confeciſſe, nihil approbaturum eſſe ſapiẽtem. Sed enim Cicero Chryſippum fuiſſe in cauſa dicit, vt ei magnopere contradiceretur, conquirenti, ſcilicet, omnia ſtudioſè quæ facerent contra ſenſum & perſpicuitatem, contraque omnem conſuetudinem, contraque rationem, eumq; ipſum ſibi reſpondentem inferiorem fuiſſe, itaque ab eo ornatum eſſe Carneadem. At Zeno Chryſippum anteceſſit ætate, & Archeſilaus in Zenonem prius, quàm in Chryſippum Carneades inuexerat, quare ab Archeſila potiùs impugnationis anſas, quàm ab ipſo Chryſippo potuit accipere Carneades. Iam enim inter Stoicos & Academiæ cultores certabatur. Vtcunq; fuerit, certè proditur Stoicos putare tria hæc iuncta, ſciẽtiam, opinionem, & eam quæ in horum termino confinióve collocaretur comprehenſionem, quorum ſciẽtia eſſet & ſecura, & certa, & impermutabilis à ratione conceptio, opinio verò falſa & debilis aſſenſio. Comprehenſionem autem inter has mediam, putãnt eſſe conſenſum captatricis phantaſiæ, quorum ſcientiam in ſolis conſtituunt ſapientibus, in ſolis verò ſtultis opinionem, communem verò vtriſq; comprehenſionem. Hęc dicentibus Stoicis contradixit Archeſilaus, oſtendens comprehenſionem non eſſe iudicatorium inter ſcientiam & opinionem, in hunc modum (ſi vera à Sexto relata ſunt) argumẽtatus, ipſa conſenſio quam dicunt comprehenſionem & phantaſiam, vel in ſapiente fit, vel in ſtulto, ſed ſi in ſapiente fit, ſcientiã eſt, ſi in fatuo, opinio, & nihil præter hæc poteſt inueniri, niſi nomen inane. Nam ſi comprehenſio eſt captatricis phantaſię conſenſio, vana res eſt, & ſtare non poteſt: primùm quidem quoniam conſenſio non ad phantaſiam fit, ſed rationem: dignitatum enim ſiue maximarum propoſitionum conſenſiones ſunt, deinde quia nulla talis verè phantaſia inueniretur, quæ non fieret falſa, vt per multa & varia qui diſcurreret, facilè comprobaret. Vbi autem captatrix phantaſia non ſubſtiterit, neq; comprehenſio fiet, hac autem non exiſtente omnia ſunt incomprehenſibilia. Sed ſi omnia cenſeantur incõprehenſibilia, ſequetur & ſecundùm Stoicos vt ſapiens debeat ab aſſenſu mẽtem cohibere. Quare ſublato Stoicorum iudicatorio, ſi quiſque eorum aſſentiri voluerit, quoniam omnia incomprehenſibilia ſunt, neutiquam comprehenſæ rei, ſed incomprehenſæ aſſentietur, quare non ſciet, ſed opinabitur, quod non ſapientis, ſed ſtulti officium ab eis ipſis eſſe putabatur: hinc cenſebant euenire ſublato iudicatorio, vt omnis eorum actio & vitæ officia vana trade-

rentur,

rentur, & fœlicitas præceptis eorum cõſtituta labaret euaneſceretq́; : nam ſi aſſenſum cohiberent vitæ munera, & officia, quæ quis exequi deberet, quæ declinare, neſcirentur: multoq́; minus conſtituerentur efficaciter & pro regulis tenenda traderent : Hæc quidem & alia non pauca in Stoicos & meditari & ſcribere ſolebat Archeſilaus, iudicatoriũ veritatis ab eis conſtitutum euertens, ipſeq́; ab aſſentiendo ſe cohibens, nullũ potiùs veritatis iudicium ſtabiliunt, ſiue ita exiſtimaret faciendum, ſiue vt Stoicos te-felleret, quemadmodum & Metrodorus, & alij prodiderunt. Numenius autẽ in libro de Academicorum diſſenſione Archeſilam in ſubſidijs tenuiſſe dicit Crantora Platonicum, & Diodorum, & Pyrrhona, & Crantoris ope orationem eius credibilem effectam : Diodori verò Sophiſticã, Pyrrhonis autem auxilio mutabilem, atq; ita eloquẽtiam Platonicam ab Archeſilao fœdatam, qui non putârit ingenioſi eſſe viri in eiſdem permanere. Firmianus autem in tertio cõtra Gentes ſcribit Archeſilam, eò quòd ſingulæ ſectæ multarum ſectarum iudicio conuincerentur ſtultitiæ, reprehenſiones omnium inter ſe collegiſſe, confuſionemq́; ignorantiæ clarorum Philoſophorũ, & ſe aduerſus omnes armauiſſe, & inſtituiſſe nouam non philoſophandi philoſophiam. Atq; hæc de Archeſila, ex Sexto, Numenio, Cicerone, Firmiano, Auguſtino, ſat fuerint.

CAP. XV.

DE OPINIONE CARNEADIS AB ALIIS DIVERSA IN triplici iudicatorio decernendo, & quàm variè de eo varij diſſeruerint.

CArneades autem ab Auguſtino proditur depoſuiſſe illã veluti calumniandi impudentiã, qua videbat Archeſilã non mediocriter infamatum, ſed ipſos propriè ſibi Stoicos atq; Chryſippũ, euellendos euertendosq́; propoſuiſſe. Cõtrà verò Sextus Philoſophus arbitrabatur, inſtituiſſe Carneadẽ, non Stoicis tantummodò, ſed omnibus qui antè ſcripſerunt ſe contradicturum, & quodcunq; ab illis conſtitutũ veritatis iudicatoriũ euerſurum, id ipſum videtur in eo quem ſuprà citauimus libro cõfirmare Numenius, ſcribens renouaſſe Carneadem morem Archeſilæ, pugnandi cũ omnibus & cõtradicendi, atq; huc, atq; illuc nũc affirmando, nũc negando, ſolitũ volubilitate orationis omnia diſtrahere : Differre autẽ ab Archeſila, quòd ſe rectè intelligeret, quod negat in Archeſila fuiſſe, quẽ Scepticum re facit, nomine Academicũ, vt ſuprà dicebamus : nã Pyrrhonis veſtigia ſecutũ fuiſſe affirmat, refertq́; Timonẽ, Mnaſeam, & Philomelũ Scepticos, ſuũ eſſe cõſectaneũ affirmauiſſe. Carneadẽ verò modò dolo, modò vi, etiã præparatos & præmeditatos homines cõfundere ita cõſueſſe, vt eorum quibus cùm pugnaret, reſiſtere poſſet nemo. Cæterùm Carneades ante omnia voluit vt quæcunq; ab alijs ducere nos in veritatis cognitionẽ exiſtimabãtur, ea nos nõ docerent, ſed fallerẽt, ipſumq́; veritatis quod appellabat iudicatoriũ, neq; in ratione, neq; in ſenſu, neq; in phantaſia, neq; vlla in re alia protſus inueniri cenſuit, mox conatur oſtẽdere, quòd ſi vllũ haberi iudicatoriũ debeat, id neutiquam ſine quopiã affectu, poſſe cõſtitui, qui ꝓdeat à claritate : hoc autẽ nixus eſt fundamento, quòd ſenſili poteſtate differt animal ab inanimis, atq; ideò cõſtituit, vt omniũ quæ ab ipſomet prodeunt, & incidunt etiã extrinſecùs, capax efficiatur. Vbi verò ſenſus ipſe immobilis manſerit & impaſſibilis, & inuertibilis, neq; ſenſus eſt, inquit, neq; captator alicuius, cõuerſus verò & affectus, & ictus vbi fuerit, ob occurſionẽ eorum, quàm clara ſunt, tùm res monſtrari voluit, quam ob rẽ cenſuit in affectu qui prodiret à claritudine, quærendũ eſſe iudicatoriũ, quem affectũ non alienũ ab apparitione interpretes eiuſq́; ſectatores exiſtimant: vnde & phantaſiã affectum quendam animalis eſſe decreuerũt, qui & ſui ipſius, & alterius cõſtitutor habeatur. Quemadmodũ enim lumen & ipſum mõſtrat, & omnia quæ ſunt in eo, ſic & phantaſia dux, cũ ſit eius quæ eſt animali notionis, ea ipſa lucis inſtar, ſe ipſam debet oſtendere, & id etiam qua conſtituitur clarũ apparensq́; mõſtrare. Sed quoniam euenit vti ſemper nõ verax, ſed mendax etiã ſæpenumerò inueniatur, vtpote qua à rebus à quibus promitur diſcordet, & falſa nunciet, neceſſariò colligit in omni phantaſia veritatis iudicatorium non poſſe relinqui. Sed & alia pleraq; ſubdit, quibus tàm ipſam quàm ſenſus omnes, vnde ipſa prodit, & infirmet, & tollat. Quærens poſtmodũ ipſe iudicatoriũ & indaganda vita, & in felicitate quærenda poſſidendaq́;, multiplicis meminit phantaſiæ : namque & πιθανὴν quæ perſuaſilis poteſt dici, citat, & perſuaſibilẽ ſimul & ἀπερίσπαστον, quaſi dixe-

rim inconuulſilem, & aliã cui nomen fecit διεξωδευμένην, & etiam περιωδευμένην. pertranſeuntẽ fortè ſiue obambulantẽ & circueuntem, dicere Latinè poſſumus, & inter hæc multas quoq; diuiſiones attulit. Nam perſuaſibilẽ vocauit eam, quæ vera appareret, ſed multiplicẽ quoq; fecit hanc ipſam, vtpote qui aliquã ex ijs obſcuram dicit eſſe, vel quia modicũ in ſe habeat quid cerni poſſit, vel quia procul appareat, vel ob debilitatẽ & infirmitatẽ viſionis ita ſit cõſtituta. Sed & aliter quoq; diſtinxit, eam demùm iudicatorij vice cõſtituens, quæ & appareret vera, & ſatis lætitiæ ſecũ ferret, quam quidẽ & gradus in ſeſe habere voluit, quoniam alia magis, quàm alia videretur vera, appareret, & perſuaderet magis, ac pulſaret animum: quid verò perſuaſile nuncupat, trifariã quoq; ſecernit: nam aliud vocat perſuaſile, quod & verum ſit, & verum appareat, aliud quod falſum quidem ſit, ſed & appareat verum, aliud quod ſit verum vtriſq; cõmune.

Sed quoniã phantaſia, vnica non conſtituitur ſpecie, ſed inſtar annulorũ qui cathenam conſtituant, cùm alius pendet ex alio, propterea ſecundũ poſuêre iudicatorium perſuaſilẽ & inconuulſilem phantaſiã, vt ea eſſet, verbi gratia, qua me ipſum perciperem, quæ ſcilicet à me cõuelli nequiret pro falſa, quoniam omnia cõcurrerent oſtendentia vero ipſam niti. Sic & alterius etiã longè optimeq; cogniti viri, qui præſens factus, omnia in animo inderet veritatis ſigna, faciem, colorẽ, magnitudinem, figuram, vocem, veſtimentorum genus & ſingula. Quo factum vt Medici quidam antiqui, febrientem hominẽ vna re duntaxat cognoſci poſſe noluerũt, vti ex pulſus vehemẽtia, vel calore, ſed ex cõcurſu multorum, pulſu, calore, rubore, ſiti, tactus attractione & reliquis proportione pari. Rurſum in hac phantaſia, quæ dicitur incõnulſilis, gradus fecere, quoniã alia ſit alia magis (ita dixerim) inconuulſior. Cui & circumeuntis obambulantiſq; vocabulũ indidêre, & veritatis aliud in ea iudicatoriũ collocauêre: Primũ enim rebus, vtcunq; accidant, cõpetere putant: Secundũ quo in magnis & excellentibus vtendũ putant: Tertiũ duntaxat impartiuntur ijs, quæ ad fœlicitatẽ pertinent, quo & recutſare, & ratiocinari animo detur, priuſquàm feratur iudiciũ, & omnia demùm circumagere tantiſper, dum habito tempore ad diſcernendũ idoneo, luſtratiſq; omnibus quibus decipi poteramus, tutò queamus iudiciũ ferre. Quemadmodũ ſi quis obſcurã ingreſſus domum, funis inuolucrũ ſpeculatus, actutùm poſſet id exiſtimare ſerpentẽ & reſilire: At rediens iterũ, & conſpiciens eam rẽ, quam ſerpentẽ putârat immobilẽ manere, magnũ hoc habere momentũ exiſtimat ad ſententiam ferendam, vt nõ ſit ſerpens: Ratiocinatus iterũ ſerpentes ſolere immobiles manere hybernis frigoribus adſtricti, baculum cõſulit, & tangit inuolucrũ, atq; ita demùm circumagens omnia comperit nõ eſſe ſerpentẽ. Hæc & alia Carneadis interpretes & ſectatores Græci, & ipſe quoq; Sextus, de triplici illius iudicatorio diſſeruêre, multoq; magis, vt mihi videtur rem explicant, quàm illa ex Clitomachi primo libro de ſuſtinendis aſſenſionibus apud Ciceronem in quæſtionibus Academicis recitata. Placuiſſe videlicet Carneadi duo eſſe genera viſorũ, in vno eſſe hanc diuiſionẽ, alia viſa eſſe quæ percipi poſſint, alia quæ nõ poſſint: In altero autẽ, alia viſa eſſe probabilia, alia nõ probabilia: Itaq; quæ contra ſenſus, contraq; perſpicuitatẽ dicantur ea pertinere ad ſuperiorẽ diuiſionem, contra poſteriorẽ nihil dici oportere. Magis, inquã, explicare videtur Carneadũ negociũ illa quàm hæc Ciceronis ex Clitomacho, quàm etiã illa eiuſdẽ Clitomachi, quamuis vſq; ad ſenectutem cũ Carneade fuerit, quamuis homo & acutus vt Pœnus, & valde ſtudioſus ac diligens, ex libro ad C. Lucillũ excepta, & à Cicerone conuerſa ea ſunt: Academicis placere eſſe rerum eiuſmodi ſimilitudines, vt aliæ probabiles videantur, aliæ cõtrà: id autẽ non eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicantur, alia nõ poſſe, propterea quòd probabilia multa falſa ſint. Nihil autẽ falſi perceptum & cognitũ poſſit eſſe, itaq; ait vehementer errare eos, qui dicunt ab Academia ſenſus eripi, à quibus nonnunquàm dictũ ſit, aut colorẽ, aut ſaporẽ, aut nullũ ſonum eſſe: illud ſit diſputatũ non ineſſe in his propriam quæ nuſquã alibi eſſet veri & certi notã, dupliciter quoq; dici aſſenſus ſuſtinere ſapientẽ, vno modo cùm hoc intelligatur omnino eum rei nulli aſſentiri, alterũ cùm ſe à reſpondendo vt aut approbet, aut improbet quid ſuſtineat, vt neq; neget aliquid, neq; aiat: id cùm ita ſit placere alterũ, vt nunquàm aſſentiatur, alterum tenere, vt ſequens probabilitatem, vbicunq; hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam, aut non, reſpondere poſſit. Deniq; Herculeum quendam laborem exantlatum à Carneade, quòd & feram & immanem belluam ſic ex animis noſtris aſſenſionem,

id eſt,

id eſt, opinationem & temeritatem extraxiſſet, eundem quoque Clitomachum affirmaſſe, nunquàm ſe intelligere potuiſſe quid Carneadi probaretur.

CAP. XVI.

DE CYRENAICORVM SENTENTIA ET RATIONIBVS AD *veritatis iudicatorium conſtituendum, vbi nonnulla aduerſus Ciceronem, deq́; Aſclepiadis opinione.*

EXpoſita Platonicorum diuerſa de veritatis iudicatorio ſententia, Cyrenaici excipiunt, à Socratis & ipſi (vt volunt) ſchola profecti: Aiunt iudicatoria eſſe affectus qui ab ipſis τὰ πάθη dicuntur, eaq́; ſola & percipi, & non mentiri. Eorum autem quæ pariant affectus, nihil eſſe comprehenſibile, neq; non mendax, cùm enim inquiunt, aut dealbamur, aut dulcore perfundimur. Poſſumus non falsò quidem, ſed verè id affirmare, quæ autem affectum indunt album, vel dulcem non poſſunt monſtrari, fieri enim poteſt, vt quis non albo dealbetur, & à non dulci dulcedine afficiatur: quemadmodũ qui tenebras diutiùs perpeſſus, & ictericus eſt, pallido commouetur aſpectu ab omnibus quæ incidunt, & qui opthalmiã patitur, rubore perfunditur, & qui diducit pupillã tanquàm à duobus obiectis rebus cõmouetur, & qui correptus inſania geminos intuetur Soles, geminasq́; (vt ille) Thebas inſpectat, atq; interdũ geminis aſſurgit menſa lucernis: deniq; quoad pertinet ad res quæ extrinſecùs incidunt, decipi omnes homines putârunt ex animæ imbecillitate cognoſcẽtis, idq́; vel loco fieri, vel diſtantia, vel motionibus varijs, vel permutationibus, vel ex alijs etiã cauſis, vnde iudicatoriũ volunt hominibus eſſe cõmune, rebus autẽ nomina impoſita eſſe cõmunia. Album etenim dulceq́;, omnes communiter nuncupant, cõmune autem quiddã album & dulce non habent, ſinguli, cùm vnuſquiſq; à proprio capiatur affectu: quare & hoc ita mihi, ſecus alijs pleriſq; videri poteſt, ob diuerſas ſenſuum diſpoſitiones. Spectamus enim, quod alijs pallidũ videtur, alijs puniceũ videri. At hoc vt mihi videtur non tantummodò affectis ſenſibus ob rerũ incidentiã, ſed variæ quoq; temperaturæ ab ortu naturæ ita cõſtitutę poteſt acceptũ referri. Verùm hac de re lõgè plura quinto operis huius libro dum de ſenſus indicio & iudicio, aduerſus Ariſtotelẽ diſputabimus, non ex Cyrenis (vt ille inqt) laſerpiciferis, ſed ex ipſo Athenarũ Lyceo profecti. Nũc ad Cyrenaicorũ diſputationẽ enarrãdã reuertamur, qui etiã extendũt, & affectus ad bonorũ fines, & malorũ, quorũ aliqua ſuauia, alia aſpera decernunt, alia itidẽ mediam quandã ſapere naturam opinantur, & illa quidẽ bona rentur, quorum finis ſiue cõtrouerſi voluptas eſt, ea mala quorũ finis dolorẽ incutit, media quorũ finis nec bonũ, nec malum. Omnium itaq; rerũ affectus ipſos, cùm iudicia, tùm fines eſſe putauerunt. Viuimus enim, inquiunt, affectus ſecuti & claritati, & cõplacentiæ (vt aiunt) conſentientes. Claritati quidẽ quoad cæteros pertinet affectus, cõplacentiæ quoad vnam ſpectat voluptatẽ. Hactenus Cyrenaici, iudicatorium corripientes magis quàm Platonici, ſolis enim claritatibus & affectibus circumſcribunt, cùm Platonicis placuerit id claritate quidẽ, ſed & ratione metiri, quò fit vt mirer quo pacto in Academico ſecũdo Ciceronis ſcribatur Cyrenaicos putaſſe in ſolo tactu interiore, aut doloris, aut voluptatis, veri eſſe iudicium. Plura enim eos ad veritatem dijudicandam admiſiſſe manifeſtauimus, illudq́; eſt compertiſſimum, non omnia quæ perſentimus, animoq; etiam cõcipimus, aut dolorem, aut voluptatem inferre, & mediam quandam inter aſperitatem & ſuauitatẽ naturam ſuſcepiſſe. Non abhorruit à Cyrenaica opinione Aſclepiades iudicatorium cõſtituens in ſenſu, quo res ipſas non ratione comprehendi exiſtimauit, ſi vera putamus Antiochum retuliſſe.

CAP. XVII.

DE OPINIONE STOICORVM ET RATIONIBVS *in veritate falſitateq́; demetienda.*

STоici phantaſiã captatricẽ veritatis iudicatoriũ exiſtimãtũt, qua de re quãquàm ſuprà cùm de Archeſila diceretur, actũ eſt, nõ nihil tamẽ quia multa ipſi dicũt, multaq; dicũtur in eos, hoc etiã loco videtur cõmemorandum, quo etiã loco nõ inutile fuerit inter aſſenſionẽ & approbationẽ diſtinxiſſe. Itemq; inter id quod incertũ eſt, & id quod nõ poteſt percipi, cuius etiã rei apud Cice-

ronem mentio eſt Academicis. Ad hæc inter perſpicuitatem, & perceptionem diremêre, qnibus de rebus inter Stoicos & poſteriores Academicos, non parua lis: Sed quia inter ipſos etiam Stoicos diſcordia, idcirco quid ipſi ſentiant, diſſeramus. Phantaſia apud ipſos non vno accipitur modo, ita enim definiunt: phantaſia eſt τύπωσις ἐν ψυχῇ, id eſt, informatio ſiue impreſſio in anima: ſuper qua re ſtatim diſſensêre: Cleanthes enim accepit informationem ſecundùm æqualitatem & exceſſum, inſtar eius informationis impreſſionisve quæ fit in cęra per anulum, quod abſurdum eſſe Chryſippus exiſtimauit, quoniam eueniret vt idem corpus, circa ſe diuerſis formis imprimeretur: quare Zenonis verbum τύπωσις non pro informatione cepit, ſed pro eo quod Græci ἑτεροίωσιν vocant, nos (ſi permitteretur per linguæ Latinæ vindices) ſiue alteritatem, ſiue alterationem appellaremus. Quare aliam ipſe eo verbo attulit definitionem, quæ poſteriotibus etiam non placuit, vt hinc non parua commora ſint in literis apud Stoicos prælia, quæ referre ad præſens, & longum nimis eſſet & ſuperuacaneum. Sextus Empiricus ea diligenter expoſuit in primo contra Logicos volumine. Cicero verò ad calcem ſecundi Academici, qui ſolet etiam Hortenſius appellari, narrat Zenonem cùm extentis digitis aduerſum manum oſtenderet, dicere conſueuiſſe viſum eſt huiuſmodi: Deinde cùm paululùm digitos extricaſſet, aſſenſus huiuſmodi, cùm planè compreſſiſſet pugnumq́; feciſſet, comprehẽſionem illam eſſe dicebat, qua ex ſimilitudine etiam nomen ei rei quod antè nõ fuerat, catalepſim impoſuit: cùm autem læuam manum admoueret, & illum pugnum arctè vehementerq́; cõprimeret, ſcientiam talem eſſe docebat, cuius compotem niſi ſapientem eſſe neminem. Cæterùm multas viſorum differentias excogitârunt Stoici, alia enim viſa ſiue phantaſia perſuaſibiles, aliæ imperſuaſibiles dicuntur eſſe, aliæ vtrunq;, aliæ neutrum: Primæ habentur eæ quibus lenis æquabiliſq́; commotio circum animam exoritur, vt nunc eſſe diem, nunc me ſcribere: Secundæ quæ contrario ſe habent modo, & ab aſſenſu nos retrahunt, vt ſi dies eſt, Sol non eſt ſuper terram: Tertiæ quæ ad res diuerſas relatæ, modò tales habentur, modò diuerſæ, ob variam ad quæ referuntur habitudinem, vt quæ de ſermonibus trahuntur ambiguis: Quartæ quibus non modò ambigua, ſed nullo tempore altera pars, altera probabilior videri poteſt humanitùs, vti ſtellas verbi cauſa vel pares eſſe, vel impares. Earum etiam quæ probabiles perſuaſibiléſve nominantur, alias dicunt veras, alias falſas, alias tàm hoc quàm illud, alias neutrum. Verum autem hoc & falſum referunt in naturam enunciationis prædicationiſve, quæ vel ita vel aliter queat affirmari, hoc eſt, verè vel falsè: vera igitur prædicatio ex qua vera prodibit phantaſia, vt ego nunc ſcribo, falſa ex qua dimanat falſa, vt ego nunc inter excubias militum quieſco. Veram ſimul & falſam putant quę inſanis & furentibus adeſt, qualis ſtulto cuidam ruſtico quem domi habebamus: nam cùm filium videbat, gaudebat quidem, ſed alio nuncupat vocabulo, quatenus enim à re præſenti monebatur, phantaſia putari poſſet vera: nam filium agnoſcebat, quatenus verò alio vocabat nomine, non vti filium, ſed alienum accipiens, vtiq; falſa. Neq; veras, neq; falſas arbitrabantur quæ generales eſſent, quorum diuerſæ contrariæq́; ſpecies, ſicut animalis aliud rationale, aliud irrationale. Animal verò in cõmuni, nec hoc propriè, nec illud, aut eſt aut haberi poteſt. Verarũ poſtea diſtinctionẽ fecêre, nam alias voluerũt haberi captatrices comprehenſatriceſq́;, alias minimè, quales perturbatione quapiam incidere mẽte captis, & nigra bile correptis compertũ eſt, qui & ſi veram attrahunt phantaſiam, non tamen ex iudicio captatricem, magis autem extrinſecùs & caſu quopiam occurſantem, quare neq; illis formantur, neq; aſſenſu feruntur. Comprehenſatricem verò decreuerunt, quæ à re fiat exiſtenti, & ſecundũ id quod exiſtit indelebilis, & quodam veluti ſigillo munita, hanc conſtituêre Stoici veteres iudicatorium veritatis, quæ ad alias phantaſias talem habeat proprietatem, qualem inter ſerpentes alios ceraſtæ: quibus contradixêre Platonicorum multi, fieri poſſe exiſtimantes, vt captatrici phantaſia, falſum impermutabile comprehendatur. At iuniores addidêre Stoici oportere, vt ea phantaſia nihil habeat aduerſum, quoniam carere eam fide, & veritate poſſe cẽſuerũt, ob aliquam extrinſecùs circumſtantiã. Afferunt Admeti & Menelai pro exemplo fabulas: Cùm enim Rex ille Theſſaliæ ratiocinaretur, Alceſtem vxorem vita functam eſſe, & quod mortui non reuiuiſcerent, ſpectaretq́; quam illi Hercules attuliſſet, dæmonium exiſtimauit non Alceſtem: & Menelaus cùm in naui reliquiſſet Helenæ ſpectrum.

ſpectrum, eamq; inueniſſet in Phato apud Proteum, non vxorem, ſed eius autumauit ſimulachrum fictum à dæmone. Et de Stoicis hactenus, & de omni ſecta quæ à Socrate Platoneq; profecta, Socratem ipſum tanquàm parentem agnoſceret, & à Platone non abhorreret. Nunc de Ariſtotele nouam ſectam inſtituente & impugnante Platonem, verba facienda ſunt.

CAP. XVIII.

DE OPINIONE ARISTOTELIS ET THEOPHRASTI & ſectatorum, in iudicatorio veritatis decernendo.

ARriſtoteles verò & ſectatorum plurimi duplex veritatis iudicatoriũ conſtituêre, ſenſum rerum ſenſilium, intellectum mentémve intellectilium: commune autem quiddam vtriſq; Theophraſtus imaginatur *τὸ ἐναργὲς*, quod clarum nos lucidumq; poſſumus appellare: ordine quidem ſenſus pręcedit, vi mens & poreſtate, quanquàm ordine poſterior eſt, & ſenſum videtur ſubſeqni, ſed hoc apud Theophraſtum fortaſsè clariùs, apud Ariſtotelẽ nullo modo, qui ſenſum pręponit ſemper, & in tertio de generatione animalium ſenſui magis quàm rationi credendum aſſeuerat. Qua de re operis proceſſu latiùs diſputaturi ſumus. Certè à re ſenſili mouetur ſenſus, ab ea verò motione, quæ de ſenſus claritate prodit in eorum animis, quæ ex ſe moueri queant, animantium, motio quædam ſuboritur quæ & memoria ſolet, & Phãtaſia vocari. Memoria quidem eius qui circa ſenſum ſit affectus: Phantaſia verò eius rei ſenſilis, qua ſenſus afficitur, patitúrve, & qua tanquàm veſtigium quoddam inuritur in animis atq; relinquitur. Quapropter ab Ariſtotele definitur motus à ſenſu, factus ſecundùm actum: porrò veſtigium ipſum cùm & ex aliquo fiat & ab aliqno, puta ex pedis poſitu, & ab amico ſic & eadem animę motio, ſiue inuſtio, ſiue impreſſio, ſeu magis veſtigium fit ex aliquo circa ſenſum affectu perpeſſionéve, & ab aliqua ſenſili re cuius etiam ſeruat ſimilitudinem. De ipſa verò motione cui memoriæ & phantaſiæ nomen eſt factum, alia quædam in animis noſtris motio ſuboritur, quæ & cogitatio vocatur, & intellectus, ob differẽtes de ea cõſiderationes. Nam qua rerũ cogit & affingit imagines, cogitationẽ, qua verò quędam ſplendeſcit claritas, mentẽ ſiue intellectum vocauêre, cùm enim potis eſt anima talem, vel talem in ſeſe rerum phantaſia perceptarũ notionem tanquàm cõponere, & meditari, & cogere, cogitatio vocatur: cùm verò id iã vigilanter effecerit, nuncupatur mens, vel intellectus, διάνοια ferè dicitur: Cæterùm ab intellectu cogitationeq; conſtituuntur, & notio, & ſcientia, & ars: cogitatio verò fit cùm interdum particulatim ſpecies concipiuntur, interdum ſimul & ſpecies, & genera. Sed omnium phantaſmatũ in intellectu congregatio, & particularium omnium in vnum quiddam vniuerſale collectio, nuncupatur notio: in hac autem cõgregatione atq; collectione ad vltimum & ſcientia, & conſtituitur & ars. Illa exactum quiddam & minimè variabile requirit, hęc autem non ita: vti autem ſcientiarum & artium natura, generatione poſterior eſt, ita & quæ appellatur opinio: vbi enim animus ictus à ſenſu, rei viſæ cõſenſit & acquieuit, tum nata eſt opinio. Quibus omnibus ſatis colligi poteſt cognitionis rerum iudicatoria, ſenſum & mentem à Peripateticis conſtitui, & ſenſum quidem ſeſe habere organi ſiue inſtrumenti vice, intellectum verò inſtar artificis eo vti. Ac veluti nos ſine ſtatera nequiremus grauium rerum & leuium perpenſionem facere: neque ſine amuſſi perpendiculóve recti & obliqui differentiam capere, ita mens abſq; intellectu minimæ poteſtatis eſſet rerum ipſarum ſententiam ferre.

CAP. XIX.

DE OPINIONE EPICVRI IN DIIVDICANda veritate.

POſt Ariſtotelem & Theophraſtum ſequitur Epicurus, & tempore, & dignitate longè inferior, quanquàm ipſum Ariſtotelem acriter impugnauit. Ei ipſi Epicuro ſequẽti ſenſum, placuit iudicium phãtaſiæ: quam opinioni iunctam putauit, & appellauit claritatem, & omnino veram exiſtimauit, vt quæ primos affectus, hoc eſt, voluptatem & laborẽ oſtenderet: Illam à ſuauibus delectabilibusq;, dolorem à triſtibus afflictricibusq;, & oriri, & expromi rebus exiſtimabat: ea-

demq́; ſententia non vniuerſum ſolùm, ſed & particulatim, & ad rem qnamcunq; ſingularem, cùm haberetur relatio, ducebatur. Verùm falli putauit pleroſq; ex differentia ſenſilium, cùm incidere videantur phantaſiæ, quibus alieni gratia coloris vel figuræ, aliter quàm putabatur res obijciatur: excogitauit etiã vt differentibus ita pugnantibus phantaſijs euenire, vt altera vera eſſet, altera falſa. Sed non animaduertit à ſenſu differre phantaſiam, quod boni omnes philoſophi volunt, & ipſe vno de Imaginatione libro multis ab hinc annis edito, ſatis oſtendi, aliud enim ſenſu, aliud phãtaſia pcipi poteſt: atq; vbi ſenſus nõ vno tantùm modo, ſed ſexcẽtis ita dixerim modis errauerit, toties aberrare phantaſiã poſſe manifeſtũ eſt. Sed explicandi nunc, nõ confutandi locus. Opiniones autẽ phantaſijs iunctas cognataſq́;, cùm veras itidẽ, tùm falſas exiſtimauit veras, quæ teſtes eſſent claritatis, & aliàs in contrarium teſtes non haberent. falſas in quas à claritate ferretur teſtimonium, & pro quibus nullum ferrętur. Porrò illa atteſtatio quam ἐπιμαρτύρησιν vocat, comprehenſio eſt per claritatem, vt hoc opinabile, verbi cauſa, amicum aduentare quempiam, tale ſit, quale ipſe opinione perceptũ eſt, nulla phantaſia contrarium ferente ſententiam, quare iſthęc atteſtatio & non atteſtatio, vt aliquid verum eſſet in conſilium adhibebatur, & in iudicatorij veritatis collocabatur ſede. At quod aliquid falſum eſſet, ipſa non atteſtatione & contrà teſtificatione diſcerni dicebat, omnium autem fundamentum & baſis claritudo ipſa cenſebatur. Hæc ad ſummam à Philoſophis omnifariæ de veritatis iudicatorio cõſtituta ſunt, in quos multam Sceptici contradictionem, nec vnam quidem in rem, ſed in multas, ſed in plurimas moliuntũr.

CAP. XX.

DE SCEPTICI PHILOSOPHI RELIQVIS OMNIBVS QVI aliquod veritatis iudicatorium conſtituerent, triplici via & modo, acriter contradicunt, vbi quædam repetuntur altiùs, & de fidei præſtantia Chriſtiana agitur.

VIdimus & narrauimus ordine Philoſophorum ſectas omneis, qui veritatis iudicatorium ſuſtulerunt, vidimus & eas omneis, qui reliquerunt, nec illorum modò, ſed horum etiam expoſuimus opiniones varias, quæ potiſſimũ quinq; ad capita redigi poſſunt: nam alij mentem, alij ſenſum, alij vtrunque pro iudicatorio ſumebant, alij phantaſiæ primas dedêre, ſed quę nam eſſet veri captatrix phãtaſia diſſentiebant, alij phantaſia vtebãtur, ſed vti famula atq; miniſtra, vel ſenſus, vel mentis: hęc omnia Sceptici placita confutari ſimul, triplici via & modo procedunt exiſtimantes iudicatorium omne ab aliquo eſſe, & per aliquam rem, ac etiam ſecundùm aliquã fieri: quare ipſa triplici via aggredientes iudicatorium omne ſublatũ iri procurat. Primum omnium, à quo indicatoriũ ipſum manat, quídnam ſit, ignorari contendunt, hoc eſt, hominem, qui ferre iudicium debet, quo minimè noto, nec notum eſſe poſſe volunt iudicium, quod ab eo pendere conſenſus omnium probat. Verùm etſi hominem percipi qnid ſit conceſſerint? Iudicatorium aliquod, quod appellẽt per quod: hoc eſt, ſenſum eius, & mentem, ita multis affectam volunt, vt ab eis iudiciũ veritatis nequeat expectari. Tamen ſi detur etiam concedaturq́; vti & ſenſus, & mens poſſint quo ad ſe pertinet, ferre ſententiam, nihilominus ſublatum volunt iudiciũ id, cui factum eſt nomen ſecundùm quod, hoc eſt, phantaſiam, propterea quòd eam, nec rectè, nec ſyncerè ferri cõtendunt, adeò, vt ſi cætera vera ſuapte natura forent, falſa tamen fierẽt internuncia phãtaſia, quę ſuopte ingenio falſa potiùs quàm vera pręſentet. Quare cùm reperiri nequeat opinio quæ iudicatoriũ decernat vllũ, qđ nõ à ſenſu, vel mente, vel phantaſia prodeat, & cùm hæc in homine ſint omnia, iudicio de homine ſublato, & illa ipſa conſequenter ſublatum iri cenſent. Sed ex abundanti docere moliuntur, cognito etiamnum homine, non propterea vel in ſenſu, vel in phantaſia, vel in menre illius, certũ veritatis iudicatorium poſſe conſtitui. Quę ſecta quanquàm omnẽ pro viribus aliã dogmaticorũ ſectã ſuſtulit: Stoicos tamẽ qui magno in dignoſcenda veritate iudicio, ſe pollere putabãt, vehementer inceſſit, & Peripateticos etiã magnopere vexat, hac in re maximè, quoniã ipſi tria hæc ad percipiendam veritatem concurrere exiſtimabant, ſenſum, intellectũ, phantaſiam, quæ ipſi quàm multis, & quàm magnis poſsũt machinis à tribunali, celſaq́; iudicij ſede deturbare detrudereq́; moliũtur.

At priuſ.

At priuſquam tres ipſas monſtremus & percurramus vias, aperire nonnulla operæprecium duco, quibus & faciliores ipſæ viæ, & ſalebroſæ minus inueniantur. Fuit antiquitùs in contradicendo magnum omnino apud Philoſophos ſtudium, magna cura, quoniam inde ſibi gloriam cuius auidi potiſſimùm fuêre, comparabant, hinc particularia ſibi aliqui, vel argumenta, vel ſophiſmata * conſciebant, alij conficere artem procurabant, quemadmodum apud Rhetoras pleriq;, apud Philoſophos Ariſtoteles octo libris, quos Topica nuncupauit: Sed ij & veritatem haberi poſſe, & eius ipſius iudicatorium præſupponebãt. At alij impugnabant, tanquàm falſa & tollere quæ illi poſuiſſent, geſtiebant: Alij extitère qui neutiquàm ferrent iudicium, & omnibus tamen, & maximè ijs qui certam ſe habere doctrinam iactarent, quibus poſſent viribus contradicerent, nec id aſſerentes ſeſe verum propterea dixiſſe, ſed ita videri, ſuaq; ipſorum argumenta & rationes poſſe alijs tolli, quin & à ſe ipſis viribus ſublatum, non ſecus ac pharmaca quæ ſe ipſa cum eis quos ducunt humoribus egerunt: ij ipſi vtebantur conſideratione perpetua, & ſemper cohibebãt aſſenſum, & principia alienę doctrinæ tanquàm fundamenta conabantur eruere, quibus effoſſis ędificium omne corrueret. Inter hos Pyrrhon magnum habuit momẽtum, deinde & Aeneſidemus, & alij permulti, vltimus quòd ſciam in eorũ ſecta Sextus Empiricus, quem cùm pleriſq; alijs adhiberi in Eccleſia noſtra ad faſtum & vanam curioſitatem conſueuiſſe, dolet Gregorius Nazianzenus, & rectè quidẽ, quando vitia illa extirpanda ſunt, non fouenda. Ad Philoſophorum verò repellendam arrogantiam, & excellentiam fidei Chriſtianæ monſtrandã, poſſunt eſſe vtiles eiusq; deſiderio magni olim viri & præclari tenebantur, vt alibi ſcripſimus, quãdo hoſtibus Eccleſiæ noſtræ nocere queunt, & contra Eccleſiam ſi retorquerentur, nihil haberent virium: neq; enim noſtræ principia fidei pendent ab homine, ſed ab ipſo Deo, nec ſenſu habentur aut phantaſia, aut humana inuentione, ſed reuelatione Diuina: nec experimẽtis artium ſenſilibus, ſed fidei lumine ſtabiliuntur, & prodigijs atq; miraculis, in quæ nec argumẽtari validè poſſent, aut Pyrrhon, aut Sextus, aut quiuis alius Philoſophorum, quantouis ingenio, quantauis copia literarum: Tanta enim Diuinæ veritatis vis, vt quæcunq; in eam oppugnandam parẽtur arma, retundantur atq; reſiliant, quare nõ ad noſtram doctrinam, hoc eſt, Chriſtianam, quæ præſtantior & modis omnibus ſublimior eſt, ſed ad Gentium Philoſophiam quę humanitùs inuenta eſt, vel demoliendam, vel infirmandam, Sceptica cõſideratio poteſt conducere, quorum finis erat ex ſuſpenſione iudicij nullo pacto perturbari. Iudicium verò ſuſpendebat propter contradictionem, & opinionum, & rationum, & diuerſam rerum naturam, conabanturq; omni rationi æquam rationem opponere, idq; non vno duntaxat modo apud eos obſeruabatur. Nam & apparentia apparentibus, & intellectis intellecta, contraq; hæc illis, illa ijs è regione conſtituebant: verbi cauſa turris eadem procul rotunda, propè quadrata, conſpicitur, vtrunq; enim diuersè collocatis hominibus poteſt apparere: intellecta intellectis, exempli gratia, quibus videbatur non eſſe prouidentiam, quia malè boni habebant, opponebatur eſſe prouidentiam, ex ordine cœleſtium, ex recto naturæ proceſſu, & alijs ſimilibus. At apparentibus opponebant intellecta, inſtar Anaxagoræ, quoniam qui dicebant apparere ſenſui, niuem eſſe albam, inſtabat ille niuem aquam eſſe cõgelatam, aquam verò nigram eſſe, niuem igitur nigram habendam opponebant: item non ſolùm præſentia pręſentibus, vt in ijs de quibus egimus exemplis, ſed & præſentia præteritis, vel futuris. Modos autẽ quos & locos etiam vocabãt & topos, ad cohibẽdum aſſenſum, propter rerum diuerſitatẽ, deinde & ad contradicendũ parabant, alij plures, alij pauciores conſtituebant, ſibi. Nec inter Scepticos modò ipſos, ſed eos etiam qui inter Academicos numerantur, quatuor enim libros de ſuſtinendis aſſenſionibus ſcripſiſſe Clytomachum Cicero eſt author, & Phauorinum decem ſcripſiſſe libros, quos & πυῤῥωνίων τρόπων inſcripſit, Aulus Gellius in decimo memoriæ prodidit. Sed ipſis in modis compeſcendi aſſenſus, & ſuſtinendarum aſſenſionum diligentiores, vt arbitror, Sceptici fuêre. De quibus omnibus agendum eſt, priuſquàm eorum viæ ad tollendum iudicatorium ſtratæ monſtrentur: quoniam hæc tanquàm viarum, quædam oſtia, & claues etiam Scepticorum, in reſerandis Philoſophorum oſtijs, haberi queunt.

* conſuebãt

CAP. XXI.

DE LOCIS QVOS ET AD ASSENSVM COHIBENdum & ad opponendum Sceptici cuſtodierunt.

SCepticos apud antiquiores, decẽ ſiue modi, ſiue loci, ſiue typi, ad aſſenſum cohibendũ cuſtodiebãtur, de quibus mentionẽ facit in Pyrrhone Diogenes, ſed nec explicat eos, nec eo vtitur ordine quo Sextus in primo πυῤῥωνίων ὑποτυπώσεων, quem nos magna ex parte, quantum ad hoc præſertim attinet, ſecuti, & ex Græcis ipſius libris transferemus, & alijs ex authoribus addemus, quę opportuna & conſentanea rei, de qua agimus, videbuntur. Primus itaq;, authore Sexto, pertinebat ad animaliũ differentias. Secũdus ab hominum diuerſa natura ſiue habitudine varia ſumebatur. Tertius excipiebatur à differentibus affectibus ſeu præparationibus quæ in ſenſorijs inueniebantur. Quartus à circumſtantijs & diſpoſitionibus manabat. Quintus à poſitu rei vario, à loco, & locorum intercapedine pendebat. Sextus à mixtione trahebatur. Septimũ quantitas & præparatio ſubiecti cõſtituebat. Octauus de ijs quæ ſunt ad aliquid ſiue de relatione ſumebatur. Noni raræ vel frequẽtes aggreſſiones fecêre vocabulum. Decimum variæ diſciplinæ, diuerſi mores, differentes leges, fabuloſæ narrationes, opiniones & cõiecturæ philoſophorũ diſſidentes, cõſtituerunt. Quod ſi hęc decẽ loca ad pauciora curemus redigere, tria dũtaxat generalia, in quibus cætera concludentur inueniemus: vnum à iudicante, aliud à iudicato, tertiũ ex vtroq; diſſultabit. Subijciẽtur & claudentur in primo quatuor priores: nam quod iudicat aut animal homóve, aut ſenſoriũ, idq́; aliqua circumſtantia. Septimus & decimus in ſecundum referentur: In id quod eſt ex vtriſq; cõflatum. Quintus, ſextus, octauus, nonus recurrẽt. Rurſum queunt tria hęc in vnũ commune magis referri, hoc eſt, in id quod dicitur ad aliquid ſiue relatio, quorũ tria illa ſpecies erunt, reliqua decẽ accidentia: hæc quidẽ antiqui Sceptici. Iuniores autẽ modos quinq; tradiderunt, eos Laërtius Agrippæ retulit acceptos, quorũ primum ex diſſenſione parârunt: ſecũdum ex eo quod res in infinitũm queat excurrere: tertium ab eo quod eſt ad aliquid, cõſtituerunt: quartũ dixêre hipotheticum: quintũ vocârunt promiſcuũ, atq; is eſt qui inuicem vel alternè cõficitur: duo alij prætereà modi ſoliti ſunt aſſignari τῆς ἐποχῆς, quaſi dixeris abſtinentiæ, qua cohibebant aſſenſum & dubitabnndi conſiderabundiq́; manebant. Quoniam omne quod cõprehenditur, vel ex ipſo, vel ex al[io] cõprehenditur, à quo duplici vel gemino loco, cunctis rebus dubitationẽ ſe putabant inuehere: octo demùm ad euertenda particularia Philoſophorum placita Aeneſidemus excogitauit: is enim & ὑποτυπώσεων edidit ad Pyrrhonia, vt Laërtius docet & Sextus, itemq́; de Pyrrhonis etiam rationibus & de quæſtionibus, & cõtra philoſophiam ſcripſit libros. At Sextus opinatus eſt quinq; illos à iunioribus Scepticis traditos modos, huic ipſi officio ſatisfacere poſſe, ſed ij omnes, quos recẽſuimus, modi ſingulatim ſeorſumq́; ſunt exponendi, & ab ipſis decem antiquitùs conſtitutis, ſumendum exordium eſt.

CAP. XXII.

DE PRIMO AD ASSENSVM COHIBENDVM LOCO QVI ab animantium paratur diuerſitate, vbi quæpiam contra Ariſtotelem inter oſtendendum rationes eius in quarto primæ Philoſophiæ de ſenſus veritate, facilè diſſoluuntur.

PRimus à Scepticis antiquioribus excogitatus paratusq́; dubitationi locus, ex animantium prodit differentia, quò fit vt non eadem ob id apparere debeant, non eaſdem ſuboriri phantaſias, ſit cõſentaneum, propter diuerſam eorum generationem, diuerſas quoq; partes, & ſenſus diuerſos, & appetitum, & fugam. Alia enim ſine coitu naſcuntur, alia coniunctione maris & fœminæ: & eorum quæ ſine coitu, alia ex igne, vt quæ in fornacibus apparere zoophita dicuntur à multis Philoſophorum, alia ex aqua marcida, vt culices; alia ex putreſcenti vino, vt minutiſſima illa animalia muſcis quadam ex parte ſimilia, alia ex terra, alia ex limo, vt ranæ, nam

Semina limus habet virides generantia ranas; alia ex volutabro luti, vt vermes; aliæ ex herbis, vt erucæ; alia ex fructibus, vt parui illi qui in caprificis naſcuntur

culices,

culices, ſunt & quæ de aliorum animantium cadaueribus naſcantur: nam de tauris apes, de equis veſpas conſtat oriri:

—mactatos obrue tauros
Cognita res viſu eſt, de putri viſcere paſſim,
Florigeræ naſcuntur apes, quæ more parentum
Rura colunt, &c. necnon
Preſſus humo bellator equus crabronis origo eſt: ex aſinis item naſcuntur ſcarabæi, ex tineis papiliones: nam,
Quæq; ſolent canis frondes intexere filis
Agreſtes tineæ (res obſeruata colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram: ex maritimo etiamnum cancro mutilato, ſi ſepeliatur, ſcorpio prodit, quare & cecinit idem Poeta:
Concaua littoreo demas ſi brachia Cancro,
Cætera ſuppones terræ, de parte ſepulta,
Scorpius exibit, caudaq; minabitur unca: &
Sunt qui cum clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro,
Mutari credant humanas angue medullas: hæc cùm in ipſo (vt ſic dicam) putreſcere conſtitutę ſint, num diuerſum ab eo quod anteà præſentaſſent ſuapte natura, præſeferre ſimulacrum, imaginem, ſpectrúmve debebunt, vnde alia atq; formentur phantaſmata, quæ nihilominus alia non videbuntur vulgo ipſi, nec vlla ſubtiliori cõſideratione ductis atq; ſuſpenſis, ex ſeipſo quoq; mortuo quod oriatur, animal vnicum proditur, ſiquidem
Vna eſt quæ reparet ſeq; ipſa reſeminet ales,
Aſsyrij phœnica vocant: & viuis quoq; in animantibus & hominibus maximè naſcuntur lumbrici, nec deſunt Medici qui affirment humana corpora nunquã illa precioſa ſupellectile vacua. Quid enim ad inſinuãdam ſuperbiſſimo animali modeſtiam, & humilitatem agnoſcendam ſui, à ſummo rerum omnium conditore prætermiſſum eſt? At quæ de coitu naſcuntur animantia, alia ex ſimili vniformiq; genere prodeunt in lucem, alia ex diuerſis tanquàm coagmentantur & coaleſcunt vt muli, & generis eiuſdem nonnulla, de quibus Ariſtoteles in libris de generatione animalium planè diſſeruit. Rurſum inter animantes ſunt quæ viua naſcantur, ſunt quæ in ouis deliteſcãt habitura vitam, vbi ſolaris ſimul maternusq; calor, ea aliquo temporis ſpatio confouerit. Sunt quæ nec in ouis occluſa perferantur in lucem, nec à viuipara matre prorumpant animalia, ſed informi caruncula promantur, maternaq; lingua formentur, vt vrſi. Compertum enim hoc & decantatum:
Nec catulus partu quem reddidit vrſa recenti,
Sed male uiua caro eſt, lambendo mater in artus
Fingit —.
Ex ijs probabiliter colligi putant tàm diuerſi ortus principijs, impromiſcuas etiam & diſſimiles pugnantesque qualitates & proprietates effluere, & diuerſa viſa, diuerſas phantaſias afformari. Produntur & animalia quæ mutent ſexum, vt de leporibus audiui, certè Plinius mutatas in mares fœminas prodit: ac ille cecinit:
—& quæ nunc fœmina tergo
Paſſa marem eſt, nunc eſſe marem miremur hianam.
Enimuerò principalium corporis partium tantam diuerſitatem, maximeq; in ſenſuum pariturain putauerimus magnam nobis ſiue viſorum, ſiue phantaſmatũ diuerſitatem? num & magnum præbituram momentum & in aſſenſu cohibẽdo, & in opponendo cenſebimus? qui enim ſunt icterici, pallore circumfuſa putant, quæ nobis alba videntur, & ijs qui rubore ſunt & ſanguine oculos infecti, ſanguinea præſentantur, quæ nobis alba. Quoniam verò inter animantes inueniuntur qui pallẽtes & affectos colore ſubuiridi habent oculos, & qui ſanguineos, & qui ſubalbidos, & qui alio colore ſuffuſos, conſentaneum eſt differentem apud illos colorum conceptum fieri. Ad hæc ſi oculos intendamus in Solem, perſeueremusq;, mox eos ipſos vergamus in librum, aureæ videbuntur literæ, & in gyrum commotæ. Præterea cùm animantes quæpiam ſuapte natura lampada quampiã geſtare videantur in oculis, ita vt appareant lucẽ fundere ſubtilẽ, & facilè miſſilem, nocturnasq; tenebras effugantẽ, iniunáne putabimus,

bimus,non illis ac nobis quæ extrinſecùs in pupillas incidũt,formas ſimiles videri? At qui ſi Magorũ præſtigijs fit, vt qui adſunt modò æreì,modò nigri videantur, ex modica inſperſione vnctionis mixtionisq; magicę,quanto rationabilius ex diuerſis humoribus viſilis pupillæ diuerſorum animalium,vel ab ortu naturæ congenitis,vel morbo contractis, vel arte inditis, diuerſæ vt enaſcantur phantaſiæ rerum ſubiectarũ? Sed ſine vllo præſtigio id poteſt accidere mutato ipſius rei colore, tanta eſt rerũ diuerſitas, tàm verſipellis facies,vt de Chamęleonte proditur,cuius ſi mutabilis color,& inconſtantia neſciretur,num teipſum deludi putares? vel à magicis præſtigijs illudi

Quando id quod ventis animal nutritur & aura,

Protinus aſſimulat tetigit quoſcunq; colores, vt cecinit idem poëta ingenioſus. Quod ſi vel parum,etiamque leniter,defricuerimus oculum,oblongæ & tenues videbuntur formæ atque figuræ, & magnitudines rerum ſpectabilium. Itaque longè probabile cenſeri debet, quæcunque animalia, pupillam habent obliquam & prominulam,ceu capræ,ceu cati, & ſimilia, diuersè de rebus ſenſui ſubiectis imaginari,multoque magis ſi binas haberent pupillas, vel in altero geminam, vt de quibuſdam refert Plinius in ſeptimo Naturalis hiſtoriæ: & ſecus omnino quàm quæ rotunda & circulari pupilla prædita fuerint. In ſpeculis etiamnum videmus ſi differenter apponantur & diuersè collocentur,modò parua quæ opponuntur præſentare,vt concaua, modò oblonga & tenuia, vt conuexa. Sed & aliqua verſis in cœlum pedibus, & declinato in terram capite, quodam quaſi præſtigio commonſtrant, quæ alioqui recto ſtatu conſiſtunt: quis negauerit ijs de rebus ob ſenſuum illuſionem, phantaſias non variari? & ſint homines,ſint canes, ſint leones, ſint piſces, ſint elephantes, ſint terræ ſerpentia,ſecus ac ſunt videri.

De viſu ſatis diximus,at reliquis in ſenſibus qui idẽ non perſpexerit? aliter commouebitur auditu,qui anguſtos aurium meatus, aliter qui latè longeq; patulos habuerit, nec non ijs quorũ aures obturârint capilli, præſentabitur ſonitus diuersè, ab eo cui nudatæ fuerint: ſecus etiam excipiunt ſonitum noctu qui humi iacent,ac ij qui vel interdiu vagantur vel inambulant. Magna quoq; in odoratu diuerſitas, aliter enim qui perfrixerint, & diſtillationibus infeſtantur, aliter qui exſiccato capite vel ſanguine multùm pollent, vel flaua bile,adeò vt quod benè olere vni, alteri malè videbitur. An in guſtu non magis? Amara hominibus ſalicum folia ſunt, capris dulcia, quod ſi neges,aut dubites cùm capra non fueris: ſcio enim fatuam Pythagoræorum palingeneſiam, irridere te potiùs quàm exſtimare, amaritie delectari illas omnino fateberis: quando pabulum eſt illis ex fronde ſaligna gratiſſimum,& longe lateq; petitum: nec illud reſponſum Sceptici admitterent, neſciri quales ſint pecori, hominibus ingratas eſſe ſciri: nam aut varium temperamentum ouis,ſcilicet, & hominis variè percipit,aut amaro delectatur caprinum genus, vt humanum dulci: Marina aqua ſalſa eſt hominibus & ingrata, dulcis & grata piſcibus marinis. Sed & ſunt in hominibus qui vel delectãtur amaro,vel quod alijs amarum hominibus,illis dulce. Noui qui aloës ſuccum exſiccatum coagmentatumq; ita commedant vt panem. Albertus filius trimulus, rheubarbari potione delectatus eſt adeò, vt nutricem extimulârit ad propinandum, neq; enim expellendorum cauſa lumbricorum petebat, cuius rei gratia primitùs illi datum eſt,procul ab illo cura Medicinæ, quando nec per ætatem licet,ſed ſenſu ducebatur ſolo blandoq; guſtu, auſtero alijs & aſpernabili. An febre correptis flauaq; laborãtibus bile,quod alijs dulce, amarum videtur? & vinum ſanis quàm gratiſſimum, inflammatis febre perquàm moleſtum? idem quod & omnibus ferè, præterquàm ijs qui pleuriti decumbunt morbo: nam quò magis fert exitium,eò magis appetitur. Sed & gratius eſt quandoque morbo correptis quàm ſanis merum. Venit cum Carolo eius nominis octauo Gallorum principe in Italiam Gallus quidam boni inter eos nominis,qui leuicula febre cùm teneretur, potabat ſuauiùs, quàm cùm functus ſanitate pleno ſe cratere proluerct,mallebatq;, vt audiui dicere, febricula non abſolui, ne tanta careret voluptate. Hæc cùm tàm diuerſa fiãt,poſſunt & naſci,inſcrutabili quæ in hominibus reperitur tẽperamẽti diuerſitate. Sũt enim qui molli & bene tẽperata lingua, palatoq; æquabili freti, bene guſtent atq; ſuauiter: ſunt qui aſperitate & duritiæ linguæ palatiq;, ab ipſo ortu naturæ parùm delectentur. Oblongo item gutture qui ſunt,oblectantur magis,quod in Philoxeni voto damnauit Ariſtoteles,ſed non rectè,

vt ali-

vt aliqui decreuerunt. Ac ſanè cùm & membrorum & humorum in homine ſit tanta diuerſitas, & multę quò ad ſpeciem, & mille quò ad intentionem remiſſionemq́; poſſunt innumeræ humorum coaleſcere diuerſitates, & identidem permutari. Ex nutrimento etiam ſi ſit idem atq; vniforme, varia promuntur, ſpectamus enim vnum eundemq́; imbrem cœlo demiſſum & exceptum arboribus, alijs in folia, alijs in ramos concreſcere: ſic & modò ſanguis in nobis augetur, modò minuitur, ex nutrimento itidem & flaua bilis, & nigra, atq; pituita. Mitto quæ poſſint maiorem afferre mutationē, vt abſtemios, vt temulentos, vt furijs agitatos, quibus omnibus diuerſa omnino ex diuerſitate ipſius temperaturæ, phantaſmata coorientur.

Sed & ſunt quibus venenum aut beſtiarum, aut herbarum non obſit, alij id in temperaturam proprietatemq́; referunt, alij in vſum qui naturæ vicerit proprietatē. Ponti Rex veneno ita aſſueuit, vt poſtea potum non noceret: notior eſt hiſtoria quàm vt debeat enarrari: fuêre quos venenum nō interfecerit, ſed nutrierit, ſed auxerit, nec nunc ſturnorum, aut coturnicum refero gratiſſima ſemina ellebori & cicutæ, alijs auibus venenoſa & exitialia, nec oſcyamum vt ſuibus gratiſſimū, ita multis animantibus pernicioſiſſimum: nec ceruis quæ in paſtum cedunt animalia: nec hirundinibus gratam cantharidem, ſed puellam herba venenata nutritam, authore Galeno medico præcellenti. Iacobus etiam Foroliuēſis medicus, quem credo auorum memoria vixiſſe, aliū ſcribit quod alijs, & ſalubre, & etiā Alexipharmacum, antidotumq́; ſumitur, ſibi perniciofum fuiſſe, ſeq́; veneni vice quoties in cibum ſumpſit, toties vexatum. Referri nequit quanta ſit in hominibus diuerſitas, non modò in cæteris animantibus. Sed de hominibus ſequenti capite plura. In tactu etiamnum quis non commoueri ſe, aliter oſtreacea pelle, aliter carnea, aliter ſquammoſa fateatur: & in tactu etiā illudi ſeſe putaret quiſpiam, ſi lyncis lotium cùm primùm eſt effuſum, tangeret, ſub ipſo enim tactu ſentiret, rem ſubiectam mutare naturam, nanq; illius animalis quicquid veſica remittit, vertitur in lapides, & congelat in aëre tacto.

Sic & coralium quo primùm contigit auras
Tempore, dureſcit, mollis fuit herba ſub vndis.

Fiat progreſſus à ſenſibus, ad appetitum & fugam, quæ tam diuerſa in animantibus reperiuntur, quàm illæ ſi non & multò magis, id autem à diuerſa quoq; natura prodit animalium. Myrrhæ odor hominibus gratus, ſcarabeis & apibus intolerabilis, eumq́; fugiūt & oderunt: oleum petitur hominibus, ex eoq́; vtilitas magna, veſpæ & apes refugiunt, vt id quo necantur. Appetunt luti volutabra malè olentia ſues, refugiunt ab ijs homines: ſed & inter animalia ſunt quæ herbas comedant, ſunt quæ ceſpitibus veſcantur, ſunt quę ſemina depaſcant, ſunt quæ carnes vorent, ſunt quæ lacte viuant, nec deſunt qui crudis vtantur: & contrà ſunt qui non niſi quæ à coquis exquiſitiſſimè ſint parata, deſumant, nec defuêre qui marcida & putrefacta malint. A cibo formicarum & culicum abhorrent homines mirum in modum, quibus etiamſi ederent, excitarentur tormina: illas vrſi maximè cupiunt, quærunt auidiſſimè, comedunt cùm ægrotant. Salamandris ſtomacharentur homines viſis, non modò comeſtis, quas porci conſectantur vt vorent, vipera ſi ramo fagi tangatur, manet attonita, ſic & noctua ſi platani folio contingatur: fugit arietem elephas, leo gallinaceum gallum, & ſonum tympanorum cùm tigris tùm maritima cæte formidant: longum eſſet referre quæ'nam diſſona de animantibus prodiderunt literæ. Hoc tantum colligamus diuerſas oriri animalibus phantaſias, de rebus quæ illis obijciuntur prodeuntes: nobis autem quid de illis iudicij? poſſumus enim qualenam videatur nobis, id quod pręſens ſit dicere? quale verò in ſua ipſius natura ſit, quo pacto decernemus? quo pacto, & noſtras, & animātium reliquorum phantaſias dijudicabimus? quando ſumus & ipſi differentes ab illis, & ipſius pars differentiæ: vnde alio potiùs egeremus iudice, qui inter nos & illa, quid intereſſet, edoceret, vt hinc etiam reuelatam diuinitùs comprobare poſſimus doctrinam, quæ homini data eſt, tanquàm dux verſanti in tantis errorum tenebris, & tam magno ſenſus, & phantaſiæ conflictu. Sed hac de re alibi, nunc in Ariſtotelem obiter pauca, quanquam tres operis huius vltimi libri doctrinæ Ariſtotelęę infirmandæ ſunt deſtinati. Ariſtoteles ipſe quarto in libro primæ Philoſophiæ, cùm fateretur, diuerſitatem maximam in animantium ſenſibus atque diuerſa etiam in eodem ſæpenumerò (vt ſic dixerim) ſenſamenta, quæ nec multitudine, nec paucitate iudicari poſſent,

nihilomi-

nihilominus poſteà verum ſenſum eſſe molitur aſtruere: quod quanquàm non negamus eſſe, tùm, ſcilicet, cùm non fallitur, cùm non eſt varius, vt latè quinto libro diſputabimus, nõ tamen fatemur cogi nos poſſe rationibus Ariſtoteleis ad aſſentiendum. Eæ ſunt, quod eſt in motu, poteſt percipi, quoniã terminis, & à quo recedit, & ad quẽ tendit, participat: Hoc totum potiùs dubitationem augere ſenſilis indicij videtur, nõ tollere, ſubeſt enim continuæ motioni, & terminorum eſt diuerſa natura. Nec illa itẽ ratio videtur efficax rei manere ſpeciem, quamuis quantitas immutetur inam ſenſus exterior, nec ſpeciem rei percipit, nec etiam propriè quantitatem: illud enim ad intellectum, hoc ad ſenſum pertinet communem. Accidentibus enim, id eſt, qualitatibus duntaxat immorantur externi ſenſus, quæ quidem qualitates, ducunt vel de longinquo ad eſſentiam ſpeciemq́; rei, vel ſola coniectura deprehendendam. Ipſeq́; met Ariſtoteles in primo de Anima negare videtur apertè, à ſenſibus omnino cognoſci ſpeciem atq; ſubſtantiam, cùm ſcripſit accidentia magna ex parte conferre ad cognitionem eius quod eſt eſſe rei. Quod autem de cœlo ſubiecit, multum non affert momẽti, quia etſi non mutetur quò ad auctionem, & decrementum (quanquam qui non admitteret, cœlum eſſe ex quinta eſſentia ſiue natura, ſed compoſitum arbitraretur, dicere poſſet ipſum mutari, ſed à nobis eam mutationem percipi nequire) quia, inquã, etſi non mutetur, quo ad auctionem & decrementum, tàm nihilominus à ſenſibus remotum eſt, vt proprio ſenſu nulla eius qualitas excepta luce deprehendatur, magnitudo namq; & motus, vt cognoſcatur, ſenſu communi eſt opus ipſomet authore, ſed & color qui videtur cyaneus cæruleúsve, quem dicunt cœleſtem, falsò etiam vt produnt ſenſibus præſentatur: neq; enim vult ipſe Ariſtoteles, vt vbi non eſt compoſitio materiæ, & formæ, vbi non eſt elementorum concurſus, ibi ſit colorũ mixtio: & quod adnexuit de natura immobili, nihil officit, quando ea per ſenſum nequit apprehendi: poſteà cùm magis affirmat ſenſum proprij obiecti non eſſe falſum, & culpam reijcit in phantaſiam, id quidem maiori probatione indiguiſſet, maioriq́; diſcuſſione. Sed neq; haberi debet ſanorum & ægrorum hac in cauſa ratio, ſed diuerſæ temperaturæ, non vitiatæ, ſed ita naturaliter conſtitutæ, ex quarum diuerſitate, diuerſæ phantaſiæ, non falſæ, ſed motiones à proprijs ſenſibus ritè factæ, vnde & diuerſa iudicia: qua de re, quoad homines attinet, ſpeciatim hunc in modum diſſeramus.

CAP. XXIII.

DE SECVNDO COHIBENDI ASSENSVS LOCO OB humanam diuerſitatem conſtituto, vbi etiam nonnulla contra Ariſtotelem.

TEmpus eſt, vt ſecundo loco monſtrando, qui à diuerſitate hominum ſumitur, inſiſtamus, ex quo etiam roborabuntur, quæ in Ariſtotelem dicta ſunt: nam vt volentes etiam conceſſerimus hominibus habendam fidẽ, in animalibus cæteris dijudicandis, quibúsnam queſo hominibus cui diſſentiant, acquieſcemúsǃnam cùm ex duobus homines conſtituamur, anima & corpore, vtroq; inuicem diſſentimus: vt enim diuerſa ſunt corpora, ita homines diuerſi: neq; huc eam afferre volo diuerſitatem humani generis, cuius longo diſcurſu meminit Plinius in ſeptimo Naturalis hiſtoriæ, cùm citat Anthropophagos, Cyclopas, Læſtrigonas, Sciopodas, Ophiogenes, Androgynas etiam & Pigmæos, authoritate Ariſtotelis, hæc etenim vulgata prætereo, ſed diuerſitatẽ aſciſco, aut ratione munitam, aut raris nec protritis relatam authoribus. Accedant primò diuerſæ hominum temperaturæ, à diuerſo parentum ſemine, à regionibus diuerſis, à varijs nutrimentis, ab vſu diuturno manantes, hæ in cauſa ſunt, vt diuerſa & præſententur & promantur phantaſmata, hinc & diuerſæ quoq; affectiones animorum diuerſaq́; iudicia. Differunt corporis forma & temperamento Scythæ ab Aethiopibus & ab Indis, illi à noſtratibus, hinc varios mores, variæ ſuggerunt humorum mixtiones, à varijs non inclinationibus modò cœli, ſed parentum ſeminibus, à quibus omnibus & varij ſenſus variaq́; phantaſmata, vnde & variæ ſententiæ, hinc appetunt quidam quæ alijs abominationi ſunt. Aethiopes nigras petunt vxores & ſimas, quò enim nigriores, quò magis ſimæ, eò pulchriores ab eis exiſtimantur, authore Sexto, cõtrà verò Perſæ quò candi-

diores, & magis incuruo naſo, eò præſtantiori eſſe forma iudicantur, deterrima verò quæ ſint Aethiopibus planè ſimiles. Atque hinc grata multis pleraque ſunt, à quibus alij quàm maximè abhorrent. Quod ſi qui Medicorum ſpecies gradúſve temperamenti, & cœli inclinationis magis placidæ temperatæque duxerint in medium, quibus probatiores attribuant phantaſias, primùm diſſoluant operæpretium eſt quo pacto qui ad alteram extremarum latitudinum propiùs acceſſerit, non euariet ab alio, qui alteri proximiori iudicabitur: punctalem enim (vt ita dixerim) quis inueniat? Deinde illud declarent quomodo indiuiduales (vt dicunt) differentiæ phantaſiæ iudicium quoquomodo varium diuerſumque non reddat? quis ea queat enumerare quibus homo differt ab homine? ſuccurrant quæ ſuprà diximus, de Mythridate, de puella nutrita veneno, de rheubarbaro, deque aloës amaritie, mirum quàm aſpernabili, quæ tamen alicui dulcis viſa eſt amarities. Aloës & ipſe ſuccus demiſſus in ſtomachum, ſolet aluum ſoluere, rubram bilem ducere, & hoc plurimis. Arnoui hominem & doctrina, & moribus egregium arte Medicum, qui ſi ventrem fluidum mollemque obdurare velit, & obfirmare, pillulas catapotiáve confecta ex aloë deglutit: quæ res ſibi ſiſtit aluum, ſoluit alijs. Cicutæ ſuccus exitialis hominibus, quo que & nocentes à Maſſilienſibus necabantur, quo & moralis philoſophiæ parens habitus Socrates ab Athenienſibus extinctus eſt, non coturnicibus aut ſturnis, ſed hominibus innoxiè ſumptus eſt, aliqui hauſtus quatuor tollerauêre. Anus Attica etiam triginta ſine vitæ incommodo pertulit, eodem Sexto authore, & Alexandri miniſter quidam præfectus menſis nomine Demophoon, in ſole balneoq; rigebat, & æſtuabat in vmbra: ac vt Pſillos mittam Aphricæ populos, qui à ſerpentibus & aſpidibus icti non pereunt. Argiuus Athenagoras à phalangis & ſcorpionibus percuſſus nihil dolebat: qui Tintyritæ dicuntur incolæ Aegypti inter crocodylos impunè verſantur. Eſt & quædam Aethiopum gens ex aduerſo Meroës, aduſque fluuium Hydaſpem protenta, qui abſque vllo periculo & ſcorpiones, & aſpides, & cætera id genus ſerpentia comedunt, non ſolùm non læduntur ab eis, quod etiam admitteret Ariſtoteles qui ſcribit in octauo de Hiſtoria animalium in Pharo, & locis alijs ſcorpiones non lædere. Ruphinus quidam in Chalcide potato helleboro, nec ex toto, nec ex parte purgatus, ac ſi conſuetum ſumpſiſſet poculum, concoxit eoque nutritus eſt. Soterichus Chirurgus ſi quando ſenſiſſet ſiluri ſuffimenta, bile infeſtabatur. Ac (vt fecimus etiam ſuprà) noſtri temporis exempla miſceamus antiquis. Affinis meus Oliuerius Hoſtienſis Epiſcopus Cardinaliſque Neapolitanus, paulò antea magno prudentium virorum mœrore vita functus eſt ſenex, quem ſingulis annis verni flores (id enim in cauſa ferebatur) paulominus exanimabant, quibus tamen reliqui maximè demulceri ſolent. Andron Argiuus ita ſine ſiti vlla perſeuerabat, vt ſi per aduſtam Lybiam iter feciſſet, non quæſiſſet potum. Mirandulæ oppido noſtro erat fœmina, quæ priuſquàm viro iungeretur, nec aquam, nec vinum bibit vnquàm, quæ res morbo non referatur accepta: nam & ſanitate vtebatur; & rubicundo erat colore ſuffuſa vultum, & valentis fœminæ officijs ſemper eſt functa, viro autem iuncta cùm filiam concepiſſet, bibit: vt earum mittam virginum quæ noſtra ætate & ſine cibo, & ſine potu multos annos vixêre mirabiles hiſtorias, & heremitæ vnius abſtinentiam, quem audiui non longè à Colonia Agrippina decem & nouem annos quicquam non guſtaſſe, fidemque factam eſſe militum nonnullorum teſtimonio, qui in eius tugurio multos dies perſeuerârunt, miſſi ab antiſtite vrbis, ad rei veritatem explorandam: nam quæ diuino contigiſſe miraculo putantur, non ſunt humanis exemplis annumeranda, & ſi prodat Ariſtoteles fuiſſe hominem qui in tota vita non comederit. Redire ad Gentium facilè poſſum monumenta, quæ multa produnt hominibus adfuiſſe, ab alijs tàm diuerſa vt ſemper ſuppetat afferre, quæ conſuetis opponamus. Tiberius Cæſar inter nocturnas tenebras videbat, ſenſus enim ipſius non fallebatur in nocte, re viſili præſentata, fallebatur aliorum hominum, diuerſitas hoc naturæ particularis, diuerſitatem in viſili poteſtate poſuerat. Hominis ſimulachrum Thaſio cuidam adſtitiſſe ſemper, Ariſtoteles eſt author, alij tamen id non videbant. Scribit etiam Seneca primo libro Naturalium quæſtionum, quoſdam eſſe qui ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem cernant, refert in valetudinem primò, poſtea & hanc affert cauſam, quia infirma vis oculorum non po-

teſt ne proximè quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit.

Cùm itaque corporibus humanis inſit tanta diuerſitas, num erit in eorum animis phantaſmatum iudiciorumque communio? & maximè ſi ſtabimus Ariſtoteli decernenti animas, ea quæ informant corpora ſubſequi. Sed maiorem nobis faciunt diſſenſionis fidem, quæ ſcribuntur à multitudine Philoſophorum, & eorum maximè qui dogmata ſe tradere profitentur: nam & de omnibus diſcrepant, & ſuper ijs maximè contendunt & præliantur, quæ ſequi debeamus, quæ declinare. Electio autem & fuga plurimùm de voluptate deque dolore pendet, quæ & de ſenſu, & imaginatione penè ducuntur, adſtipulante maximè Ariſtotele memorijs, & imaginationibus plurimùm regi animalia. Cùm hæc itaque eligunt, hæc declinant, ſequens eſt vt putemus eos non ſimiliter ab eis ipſis phantaſmatibus moueri, quandoquidem ſi ſecus ſeſe haberet res, vel optarentur ſimiliter, vel non diſſimiliter declinarentur, quo fit vt aſſenſus cohibendi magna præſtetur occaſio, nec ſenſus in omnibus, cùm ſit in plærisque varius, ritè ſyncereque poteſt ferre ſententiam, quòd tamen Ariſtoteles exiſtimauit: Aut enim omnibus, aut quibuſdam aſſentiendum: Si omnibus contrarijs contradictorijsque manus dabimus, ſi quibuſdam quæſo priùs dicant, quibúsnam herba ſit porrigenda, tanquàm victoribus: Reſpondebunt Platonici, audiendum eſſe Platoni, Peripatetici in Ariſtotelis ſinum tanquàm in portum paſſis velis eundum monebunt: Is te relegabit ad ſenſum, cuius ſi vel tantillam rationem exigendam exiſtimaueris, expelleris è Lyceo, quoniam decreto illi in metaphyſicis poſito contradicens: eorum quæſiſti rationem, quorum non eſt ratio. At quis eis quæ ſunt allatæ ſuprà obiectionibus faciet ſatis? de diuerſitate videlicet temperamenti, quæ ſenſuum parit diſcrimina, varijs in hominibus varia, vti latiùs quinto huius operis libro aduerſum ipſum Ariſtotelem diſputabimus, ex ſimilitudine naturali ferè omnimoda cum ictericis, ex ijs qui eo cum morbo naſcuntur, ex ijs quæ ſimilia iudicantur, non tamen omnino, ſed ex quibus tamen varietas prodeat, cùm multò maior in oculo varietas videatur ex maiori temperamenti diuerſitate, quàm in re ſenſili viſa, id eſt, colore, qui ſolùm ex duobus conflatur, ipſo Ariſtotele teſte, albore videlicet nigroreque. Fit autem propterea vt ex horum intentione atque remiſſione, variaque mixtione, infinitæ ferè ſpecies colorum habeantur, multò magis ex temperamento ex pluribus conflato, & humoribus, & qualitatibus, poteſt iudicium rerum apparentium oculis variari. A quibus diuerſæ quoque iuſta proportione fiant phantaſiæ, de quibus demùm varia iudicia dimanare, & certum eſt, & compertiſſimum: ſed de Ariſtotele ad præſens ſatis. Si alios ſciſcitatus fueris Philoſophos, qui ſenſu ducuntur, te ad præceptores remittent. Epicurei ad Epicureum, cui & palmam dandam affirmabunt, vt qui Lucretio authore,

Veridicis hominum purgauit pectora dictis, vt ego cano,
Falſidicis hominum temerauit pectora verbis.

Sic & Stoici Zenoni, & noſtris etiam temporibus diuerſæ ſcholæ, vt diuerſos habent duces, ita ei omne genus coronæ decernunt, quare perpetua durante lite, iudicium inquient Sceptici ſuſpendemus. Quod ſi maiori ſtandum parti cenſebit quiſpiam, reſpondebitur non eſſe idem in rebus Philoſophorum iudicium, ac in ijs quæ fiunt à maiori parte capituli in Pontificia lege, aut quæ maiori ſuffragio populi contingunt in re publica: nam ibi poteſt internoſci, quot aut qui ſententiam rogentur: apud Philoſophos verò qui rerum vniuerſitatem earumque naturam ſpeculantur, haud ita faciendum: nam de hominibus cùm differunt, niſi proprietates nouerint ſingulorum, nihil exactè & extra controuerſiam decreuiſſe queunt. Sed quiſnam quæſo omnes homines nouit etiam per Gentes & nationes? & ſi nouerit quis potis eſt percipere quid cuique genti placeat? poteſt enim apud quoſdam frequentiſſimè fieri, quod apud nos rarò, contraque ea quæ nobis rarò viſuntur, apud alias nationes poſſunt eſſe frequentiſſima: nec non latere nos quæ ipſi clariſſimè perceperunt quis dubitat? & quæ ipſos latuit, nobis eſſe manifeſta? Sed & ignorantur non parùm multæ gentes, vt ijs nauigationibus quæ noſtra ætate contigerunt, palàm factum eſt, quando ad occaſum terra vaſtiſſima prioribus incognita ſeculis & frequentibus referta populis ab Hiſpana claſſe reperta eſt, cuius ita nos ignari fuimus, ſicuti eius incolæ noſtrarum in quibus degimus regionum, & noſtra ætate ad Aethiopiam quoque

Luſitanus

Luſitanus nauta antarcticis ſyderibus fretus adnauigauit, & penetrauit, ad Indiam & Anthropophagos vidit, & multa didicit quæ priora ſecula neſciuerunt. Sed concedatur Gentes & populos ſingulatim noſci, num & in ſingulis poſtea hominibus tanta diuerſitas? vt nil certi atque vniuerſim, colligere queamus, quod non poſſit aliorum exemplis hominum particulariter infirmari. Sed iam tertium ad locum nos referamus.

CAP. XXIIII.

DE TERTIO LOCO AD ASSENSVM COHIBENDVM excitato, & ſuper ſenſuum diuerſitate fundato, vbi & nonnihil contra Ariſtotelem.

EXcogitârunt & locum alium Sceptici, vt dogmaticôs refellerent, exiſtimantes perperam ab illis agi, dum putant iudicium ſe ferre de alijs rebus poſſe quantumuis differentibus, cùm ipſi & in hac diſſentientiū differentiumq; rerum chorea voluantur. Sequi illi dicunt vti de ijs quæ videntur apparentq;, cùm iudicium ferre voluerint, iſ ipſi priuſquàm exordium capiant iudicandi, res ipſas pro iudicatis accipiant, quæ ſcilicet, ſub iudicio verſabantur, & quoniam plæriq; conſtituebant, in homine rationem, tanquàm id cui & iudicium volebant acceptum referri, contradicunt ipſi & aſſenſum frenāt, oppoſitu tertij modi quem in affectibus vniuſcuiuſq; ſenſorij differentibus collocârunt. Id autem inferre curabant, vt ſi ea quæ ſunt extra, rectè non capiant ſenſus, nec à mente quæ miniſterio vtitur ſenſuum, ea ipſa poſſe capi. Primùm igitur differre ſenſus ipſos inter ſeſe commonſtrant, adeò vt ſi ſenſus ſequamur, eiuſdem rei proſitne an obſit? humanæ naturæ placeat an diſpliceat? diuerſa fiant iudicia? ex quo etiam colligetur cuiuſcunq; rei naturam ſcire nos vllo pacto nequire, niſi omnes eius affectiones per ſingulos ſenſus hauſerimus. Literarum elemēta ad viſum ſi referantur, alijs alia æqua videbuntur, alia ſubſidere, alia præcellere & eminere: ſi referantur ad tactum, nullū inter ea diſcrimen agnoſcetur. Mel guſtui ſuaue & gratum, oculis impoſitum graue & moleſtum, quare abſolutè ſi ex eis quæratur, mel ſuauéne eſt an minimè? reſpōdere niſi tecta priùs ſenſuum habita diſtinctione nō queant. Odorata vnguenta & quæ maximè myrrha conficiuntur naribus admota placent, guſtui diſplicent. Euphorbium oculis moleſtum, corpori reliquo minimè ingratum, quò fit vt nequeamus abſolutè dicere ſuapte natura corporibus humanis obeſt an prodeſt? Pluuialis aqua iuuat oculos, arteriam & pulmonem exaſperat, vt & Græcis dicitur τραχύνει. Marina torpedo ſummitatibus admota corporum ſtupefacit, reliquis partibus innocua. Quò fit vt qualíſnam rerum talium natura ſit nequeamus afferre, qualis autē videatur fortaſſe poſſimus: ſane quæcunq; nobis obijciuntur, variè ſenſibus noſtris ſeſe offerunt. Eſt in pomo leuor, odor, dulcedo, color, clàrum tamen aut incontrouerſum non eſt, ſoláſne has habeat qualitates, an vnam in ſe tantum? quòd ſi referatur ad ſenſus, plures etiam quàm quæ dicta ſunt habere conuincentur, quare quemadmodum ſuprà de nutrimento cùm dicebamus, euenire poteſt, vt vnum quidpiam diuersè receptum efficiat diuerſa, ſic vt & pomum vniforme ſit in ſeſe, difforme tamen videatur diuerſis exteriorum ſenſuum apparentibus. Sed & plures quàm quæ nobis videntur haberi in pomo qualitates poſſe hunc in modum probatur. Concipiamus animo aliquem virum abortum naturæ, tactum quidem habere, & odoratū, & guſtum, neq; audire autem, neq; videre, hic ſanè quàm facillimè opinabitur concipietq; animo, quicquā non eſſe à principio, viſibile neq; audibile: Sed tria illa duntaxat haberi qualitatū genera, quæ ipſe tribus illis ſenſorijs haurire potis eſt. Nos qui tantùm quinq; ſenſibus pollemus, perſuadere nobis ipſis tentamus, tantummodò qualitate percipere poſſe, quibus ſumus per ſenſoria capaces, ſed & fieri poteſt vt aliæ ſenſorijs alijs incidant qualitates, quibus non participemus ipſi. Sed dicet quiſpiā natura ipſa factum eſt, vt ſenſus rebus ſenſilibus commenſurentur, quę nam, inquiūt Sceptici, hæc eſt natura? Cùm tāta ſit diſcordia tamq; iniudicata lis, adhuc inter dogmaticos perſeueret de ipſa natura: qui enim iudicat hoc ipſum ſi eſt natura, vel ineruditus eſt, ac per hoc ei fides non habebitur, vel Philoſophus, & ita cùm pars ſit & aduerſarium habeat in lite, iudicium ei non tradetur, vtpote qui iudicari debet non iudicare: quis item nouit non plures eſſe ſenſus quàm

Digitized by Google

quinq;? Reſpondebũt id à Philoſophis aſſeuerari : Afferam & Philoſophos qui plures malint. Democritus enim nõ tot putauit quod & diximus antea, & Plutarchus etiam in placitis Naturalibus, refert ſenſus in homine non eſſe quot haberi dicuntur, ſed inesse & dijs, & alijs irrationalibus animãtibus & ſapientib⁹ plures, quàm qui ſtatuãtur à nobis, exiſtimauit : cui poteſt adſtipulari illud Simplicij Peripatetici in tertio in Ariſtotelem de anima Cõmentario, vbi non omnino abnuit ſenſum non poſſe quoquomodo cœleſtibus corporibus tribui, modò ſit diuerſus ab eo quo nos & mortalia cætera ſentimus : pari quoque pacto & phantaſiam ab eis omnino non eliminat, nec plantis quoq; nõ poſſe ſenſum attribui contendit, obſcuriorem tamen, & vt ait Plato, dormientem. Ioannes quoque Grammaticus inter Platonicos & Peripateticos nonnullos, de ſenſu corporum cœleſtium decertantes, litem dare noluit, qua de re in noſtris in tertium Ariſtotelis de anima Commentarijs latè diſſeruimus. Sic & de ſenſibus omnibus diſſidium efficit, vt mentis quoq; vacillet iudicium, nec quæ ipſi minimè nouerimus, ea non eſſe in rerum natura iudicare debemus. Laurentius Vallenſis cuius opiniones in Logicis inſtitutionibus ſæpè refellimus, nobilis fuit Grammaticus, & propè vindex iam deſitæ Romanæ linguę. Sed cùm quid audiebat dicier, quòd ipſe aut non legiſſet, aut legiſſe non recordaretur, actutùm ferè putabat non eſſe Latinum : poſteà nihilominus qui examinauerunt veterum authorum ſcripta diligentiùs, Latina inueniebant quæ ipſe tanquàm barbara ſepoſuiſſet. Sic & æſtimatores rerum prudentes à præcipiti iudicio opus eſt abſtinere, & quod ipſi non nouerunt, id eſſe alijs incognitum affirmare non debent, aut ea quorum nuſquàm factam mentionem audiuerunt, protinus à rerum natura non debent expellere. Sic & Ariſtoteles aliquos tantummodò quibus falli quiret ſenſus iudicium, excogitauit modos, nihil prætereà putans eos aberrare poſſe : nos autem tot eſſe ipſius ſenſus vel modi, vel ſpecies quot hominum temperamenta, & diximus, & quinto huius operis libro ſumus exactiùs probaturi, quò minus certa dijudicandæ rei ſenſilis, regula trahi queat. Sed enim incertum quoque magna ex parte ſenſus iudicium, ſuis ipſius regulis, ipſomet quinto huius operis volumine oſtendemus. Nec longè ab eiuſmodi videtur difficultate abhorruiſſe Nicolaus Cuſa, cùm ſenſum niſi ſenſiliter iudicare dixit, & rationem niſi rationaliter, vt propterea aliter eam ſemper quàm res eſt, hoc eſt, coniectura iudicare exiſtimauerit, ſi ad ea, quæ mentis ſunt, examinanda conſcenderet : quo pacto affirmat rationem iudicare duo & tria, & quinque eſſe præciſè, non autem probari hoc iudicium ab intellectu, apud quem vtpote qui ſit ipſius rationis vnitas, omnis numerus eſt vnum, quare præciſio illa (vt eius vtar verbo) contracta eſt ad rationem, non abſoluta. Sed teuertamur ad Scepticos.

CAP. XXV.

DE QVARTO COMPESCENDI ASSENSVS LOCO, *qui de circumſtantijs diſpoſitionibúſve trahatur.*

QVartus in circumſtantijs, quæ & diſpoſitiones quoque nuncupantur à Scepticis conſtituitur locus, huncque ipſum contemplantur in eo quod eſt vel ſecundùm, vel præter naturam, in eo quod eſt dormire aut vigilare, in eo quod eſt moueri vel quieſcere. Ad hæc puerum eſſe, adoleſcentem, iuuenem, ſenem, amare itidem, odiſſe, indigere cibo, ſaturum eſſe, ebrietate grauari, ſobrietate vigere: prætereaque non diſpoſitiones tantùm, ſed quæ ipſas anteceſſerunt cauſæ, librari debent. Opus enim & audaciæ, & timoris conſiderationem habere, & triſtitiæ, & gaudij meminiſſe. Atque vt à primordio harum quæ retulimus rerum ordine congruo repetamus & explicemus ſingula. Inæqualia incidunt rerum ſimulachra ijs qui ſecundùm & ijs qui præter naturam, mouentur hominibus: phreneticis namque & mente captis omnibus, videntur multa aut audiri, aut ſpectari, aut guſtari, aut odorari, aut tangi, quæ ſanis non videntur : prætereà ſunt ita affecti quidam, vt ſtoracis aut thuris odore ſe capi dicant, quem non perſentiant alij, eandem aquam locis inflammatis infuſam bullire videbitur cuidam : alijs frigere, eandem veſtem qui laborant morbo, quem Græci dicunt ὑπόσφαγμα iudicabunt rubram, nobis aliter apparebit. Idem mel, mihi dulce, amarum videtur ictericis : alijs nec hoc, nec illud;

qua

qua de re fuſiùs quinto libro. Quòd ſi quis dixerit eſſe in cauſa mixtionem humorum, vt ex rebus ſubiectis diſſimilia phantaſmata ijs qui præter naturam ſe agunt appareant, ſciat ille & diſcat in primis eos qui ſani habentur, humorum ſemper temperie non pollere, ideò fieri poſſe, vt & quæ ſunt extra, & quæ talia ſecundùm naturam ſunt, qualia videntur ijs qui dicuntur, ſeſe habere præter naturam, diuerſa omnino ac ſuapte natura ſunt, appareant ijs qui habentur ſani: Humoribus enim malè commixtis perperamque temperatis dare poteſtatem variandi rerum ſubiectarum ſimulachra: eis autem qui diuerſa ex diſpoſitione malè compacti coaliti que ſunt, non dare, fictitium omnino videri dicunt & vanum: ſicut enim ſani ſuapte quidem natura habent, quæ ſani ſunt hominis, præter naturam verò quæ pertinent ad ægros, ita & ægreſcentes, præter naturam quidem habent quæ ſani ſunt hominis, ſuapte verò natura quæ pertinent ad ægros. A vigilia item & ſomno diuerſæ promuntur imagines, quoniam non eodem modo per quietem præſentantur phantaſmata, quomodo cùm vigilamus, nec contrà: quare ipſas imaginationes non abſolutè, ſed vel ad ſomnum vel ad vigiliam relatas metiri conuenit. Quæ igitur fiunt in ſomnis præſentia, non ſubſiſtunt in vigilia: verſoque fit ordine, cùm vigiles aboleantur phantaſiæ ſuccedentibus ſomniculoſis, quæ tàm variæ ſunt vt ipſo in ſomno diſtingui non poſſint, quando & vigilare ſomniamus, & ratiocinamur etiam in ſomnis non dormire nos, ſed vigilare. Mitto longa illa ſomnia quæ Gentium narrat antiquitas, Endymionis, Epimenidis Cretenſis, ad multos annorum curriculos protenta, itemque Ariſteæ Proconeſij & Meleſagoræ Eleuſinij, & aliorum quibus ferebantur erudiri & multa cognoſcere, quæ vigiles ignoraſſent, ita certior illis & ſcientiæ accommodatus magis ſomnus, quàm vigilia diceretur: vt qui Gentibus credunt, noſtris non credunt, hiſtoriæ illi minus detrahant, de ſeptem viris qui multos annos in antro dormierunt, in quod ſæuientis iram tyranni veriti declinârant. Sed de ſimilitudine ſomni & vigiliæ pauca dicamus.

Tanta enim inter vigilantem & dormientem quandoque parilitas, vt vix & difficulter quidem poſſit in quibuſdam hominibus diſcrimen & interſtitium exactè dari: proditum eſt memoriæ de Theone Tithoreo Stoico, qui dormiens, ambulabat in ſomnis, & de Periclis ſeruo, qui ſummo etiam in culmine tecti ſpaciabatur. At ego noui hominem qui omnia dormiens vigilantis obibat officia, ſcribebat, loquebatur, incedebat, diſputabat, depromebat ex arbore fructus, tumque in eo patebat diſcrimen ſomni atque vigiliæ, cùm ad cor ipſius manus admoueretur, nec ego ſolus noui, multis hoc eſt planè compertiſſimum. Mirandulæ quoque oppido noſtro cauſidicus erat, qui noctu ſurgens vigilantis munia prorſus exequebatur: vt iam ſit minus mirandum quod ſcribit Ariſtoteles quinto libro de Generatione animalium de eis, qui dormientes reſurgant vt ambulent, videntes eo modo quo qui vigilant. Mitto eos qui nunquàm ſomniârunt, vt Cleon Daulius & Thramedes Eræi, vt eſt apud Plutarchum in eo libro *περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων*. Scribit etiam Olympiodorus Platonicus ocularum teſtem Ariſtotelem citans, fuiſſe hominem qui nunquàm dormierit, ſed nec quicquam totâ vita comederit, cumque ipſum Solari lumine, inediæ & vigiliæ incommoda penſaſſe, vt minus videatur mirum multos ſine cibo & potu, & menſes, & annos vixiſſe, quòd præter ea quæ diximus anteà in Auguſtini & Alberti ſcriptis inuenitur, & in Gallorum annalibus, & paulò ante noſtrum ſeculum fuêre plærique, & noſtra etiam ætate Palumba & aliæ pleræque virgines. Ad ætatum tranſgrediamur diuerſitates.

Idem aër ſenibus frigens videtur, adoleſcentibus tepidus. Idem cibus ſenibus ingratus, pueris gratiſſimus: Eadem vox iniucunda multis, quæ ſuauis alijs apparet. Ducitur lucro ſenex & ambitione iam partæ authoritatis: durus eſt atque difficilis: Prodigus harum rerum eſt adoleſcens, qui

Gaudet equis, canibus, & aprici gramine campi, nõ difficilis & durus, ſed & facilis, &
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper.

Contrà quoque ſenex quandoque pueri, & puer ſenis naturam videtur induiſſe, vnde varia in ætate diuerſis in hominibus phantaſmata varia ſuboriuntur, quò fit vt diuerſa quoque inde manent rerum iudicia. Hinc fortaſſe, vt opinor, præcellentiſſimus Medicinæ author Hippocrates, mutandum aliquid de ratione medendi præcepit, ob

locum, ob ætatem, ob tempus, ob conſuetudinem, quod alioqui minimè mutari deberet, & in hac fortaſſe parte ſectæ illi antiquiſſimæ adhæſit, certam non dari legem in rebus mutabilibus exiſtimanti. Quò magis etiam putandum initio ſententiarum ſuarum dixiſſe Hippocratem: occaſionem eſſe præcipitem, vt ipſius rerum naturalium fluxum, & labilem inconſtantiam ſignificaret, quòd præcipuè videtur ſubindicaſſe Galenus, de arte differens curatrici ad Glauconem. Motus item & quies in cauſa ſunt vt diuerſa rerum ſubiectarum phantaſmata præſententur, diuerſæ concipiantur imagines, quæ enim ſtantibus nobis immota videntur, eadem ipſa, naui ſi deuehamur, moueri videbuntur. Amicitia item atque odium diuerſitatis imaginum præpotentes cauſæ ſunt. Vidi turpiſſimas & meis, & aliorum oculis fœminas, quas alij pulcherrimas exiſtimârint: vidi homines Therſiti ſimiles, quos præſtanti forma fœminæ, tanquàm ſpecioſiſſimos deperibant. Diuerſæ itaque phantaſiæ diuerſaq; rerum apparentia, de affectu, vel odij, vel amoris naſcitur, vnde autem hæc? certè ſi naturam ſequimur à temperaturæ diuerſitate, ſi altiùs ſuſcipiamus, ab occulto afflatu ſpirituum: poſſunt enim magicis præſtigijs multa parari, permittente Deo, quod & in frigidis, & affectis maleficio, & apud leges & canones Eccleſiæ notum, pridem enim exploſa ſententia eſt eorum, qui in cœleſtes configurationes hęc ipſa retulerunt, ſed de cauſis hoc loco non eſt agendum. At de phantaſiæ diuerſitate conceptuque imaginum vario, quo qui malè afficitur, malè decernit, nec ſolùm in amicitia & odio, ſed alijs etiam affectibus de vario conceptu varium promitur iudicium: vnde Cæſar apud Saluſtium cenſuit omnes qui de rebus dubijs conſultant, ab odio, metu amicitiaque vacuos eſſe oportere. Ab eſurie quoque & ſaturitate phantaſmata omnino diuerſa promuntur: Circum eſculenta & potulenta, quod enim eſurienti ſitientique gratiſſimum, moleſtum ſaturo. Darius in fuga cùm aquam cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit ſe vnquàm bibiſſe iucundius: ſi non fuiſſet affectus ſiti, nauſeam illi pro iucunditate aqua, non pota ſolùm, ſed viſa, peperiſſet. Sic & Dionyſius tyrannus apud Lacones, cùm negaret ſe iure illo nigro quod caput cœnæ fuerat delectatum, reſponderunt hoſpites mirum non eſſe quando condimenta defuiſſent, eaque dixerunt eſſe laborem, ſudorem, curſum ab eurota, famem, ſitim, quare quod de labore, de ſudore, de via feſſis, & eſurientibus gratum ſemper erat edulium, aſpernabile videbatur ei qui non fameſceret. Aliud quoque phantaſiæ ex hac ipſa re diſcrimen, quòd supra modum ſaturis ebrijsque multa non apparent ſordida, à quibus ieiuni ſobrijque maximum abhorrent in modum. A præparamentis etiamnum, & prægustationibusque variantur conceptus imaginationum, idem vinum ei qui ſalſamenta comederit, melius iudicatur eſſe, quàm ſi mellita aut ſacchato condita ſuſcepiſſet. Atque is qui æſtuariorum foribus ea ingreſſurus adſtiterit, caleſit quidem, egrediens verò eodem loco frigeſcit. Idem ipſum bellici periculum negocij, homini timido & effœminato meticuloſum, forti verò & bellis aſſueto, videtur nihil habere formidinis. Idem forenſe domeſticúmve negocium, triſtes afficit mœſtitia, lætos iuuat.

Cùm igitur tanta ſit in ijs quæ diximus & ſenſibus, & eorum præparamentis inæqualitas atque diuerſitas, quo fiet modo vt ipſa rectè, ſyncereque dijudicetur? qui enim ijs ipſis de rebus ferre ſententiam voluerit, aut aliquibus eorum quæ narrata ſunt diſpoſitionibus tenebitur afficietúrve, aut erit omnino in vlla: ſi hoc detur, quàm abſurda ſequuntur, homines reperiri qui aut pueri, aut adoleſcentes, aut iuuenes, non ſint: aut qui non vel cruda, vel natura, vel extrema ſint ſenectute; qui itidem neque moueantur, neque quieſcant, & id genus cætera: ſi primum concedatur vtique illud confectum erit. Eum qui phantaſias iudicat diuerſas & inæquales, eſſe iam participem ipſius inæqualitatis & diuerſitatis: Atqui nec exactus erit iudex rerum earum quæ iaceant à ſe diuerſa, propterea quòd eis impedietur, à quibus tamen detentus eſt diſpoſitionibus: quare nec qui vigilauerit & experrectus fuerit, eorum qui dormiunt phantaſias dijudicauerit, & ritè ſecreuerit ab eis quæ ſunt vigilum. Neq; ſanus, inter ſani & ęgroti imaginaria viſa interſtinguet rectè. Eis enim quę nobis ſunt præſentaneę, quæq; ipſo nos afficiunt actu, magis cõmouemur aſſentimurq; magis, quàm illis quę abſunt. Rurſum qui imaginationẽ ab imaginatione diſcernit, & diſpoſitionem à diſpoſitione diſtinguit, vel ſine iudicij regula, & abſq; demonſtratione

Id effi-

id efficit, vel vſus demonſtratióne & rationis amuſſi: Iis enim non adhibitis, non erit cùm præbeatur aſſenſus, neque etiam ſi ea adhibuerit, potis erit ad perſuadendum: ſi ènim phantaſias interſtinguit atque dijudicat, aliquo vtetur ſanè ad ferendam ſententiam iudicatorio, hoc itaque iudicatorium ipſe vel verum dicturus eſt, vel falſum, ſi falſum ei fides abrogabitur, ſi verum, vel ſine demonſtratione id eſt dictutus, vel ea adhibita fidem facturus, ſi demonſtratione carebit, quo pacto fiet dignus vt ei aſſentiamur? At ſi parauerit demonſtrationem veram eſſe illam oportebit, alioqui perſuaſio non prodibit à falſa, quæ nec digna eſt demonſtrationis nomine, tantùm abeſt vt vllam ſe ipſa faciat fidem. Dicturus itaque eſt, veram eſſe demonſtrationem vt fides ei habeatur: At hoc quo pacto? ex iudicióne an minimè? ſi enim eam ipſam antè non dijudicauerit, demonſtrationem veramq́ue compererit, dignúsne erit vt ea nobis perſuadeat? quòd ſi eam anteà perpendit dijudicauitq́ue iudicatorio videlicet ſe vſum dicet, cuius tamen iudicatorij demonſtrationem quærimus, & eius quoque demonſtrationis indicatorium expoſcimus: opus itaque aiunt ſemper erit vt demonſtratio ipſa indicatorio, & iudicatorium demonſtratione confirmetur, vt verum demonſtretur eſſe. Sed neque fieri poſſe volunt vt demonſtratio ſana ſit, ſi veri aliquod indicatorium non extiterit, neque iudicatorium cenſeatur verum, niſi demonſtratione præhabita. Caſus igitur lapſusq́; fit in modum eum qui promiſcuus dicitur, quando alterum altero, rurſusq́ue altero alterum probatur, circuloq́ue res ipſa diuturno ducta, ſine fruſtratur. Nam ſi demonſtrationis eſſet demonſtratio, imo eius principium, in infinitum abiretur, idq́ue etiam quæri non debere Ariſtoteles in poſterioribus Analyticis, & in quarto Metaphyſicorum docet. Si verò ſine demonſtratione paretur, ſimplici dictioni erit ſtandum, cui fides non habetur. Si autem res ad ſenſus iudicium reſoluatur, id quàm ſit infirmum & fallax, ſuprà ſatis oſtenſum eſt. Sed iam quinti nos poſcit loci conſideratio.

CAP. XXVI.

DE QVINTO AD ASSENSVS RETINENDI COMmoditatem parato modo, ex rerum loco, ex poſitu, ex intercapedine.

VIdentur aliter ac ſunt res ipſæ ex loco, ex vario poſitu, & locorum in quibus ſunt intercapedine, eadem porticus ſi cernatur ab altero termino, ſecus obtutui haurietur, ac ſi de medio ſpectetur. Idem nauigium ſi procul videatur & paruum, & ſtabile, ſi propè & magnum, & motu agitatum apparebit. Eadem turris de longinquo viſa rotunda credetur, proximè quadrata, ex poſitu quoque diuerſo diuerſa rerum facies. Lucernæ lumen in Sole collocatum videtur obſcurum, in tenebris autem illuſtre. Idem remus in mari fractus & curuus, in terra integer & rectus apparebit. Idem ouum in aue tenerum molleq́ue, in aëre durum. Lyncis lotium in animali humidum, in aëre ita ſiccum, vt euadat in lapidem. Corallum quoque, vti diximus, apud nos quàm durum, & quàm ſaxeum? videmus, & tamen conſtat mollem ſub vndis herbam delituiſſe. Vox humana eadem aliter per os, aliter per ſiringam, aliter per tibiam effuſa percipietur. Imago eadem ſi reſupina fuerit & qualis, conuerſo autem dorſo, & eminere in ipſa partes, & ſubſidere videbuntur: Colli etiam columbarum apparebunt variare colores vario expoſitu: Quoniam igitur quæcunque ſpectantur & in aliquo loco, & in aliquo interſtitio, & ſecundùm aliquem poſitum ſitúmve, ſpectari conuenit, quorum vnumquodque variam affert phantaſiæ & apparentiæ mutationem: idcircò euenit vt frenare contingat aſſenſum, & cohibere præcipitem animi in ferenda ſententia temeritatem. Etenim qui voluerit aliquas phantaſias apparentiáſve dijudicare, & alteram ab altera ſecernere, aut ſine demonſtratione id efficiet ſimplici verborum affirmatione, aut demonſtrationem adhibebit, ſi illud fides ei non habebitur: ſi hoc, aut falſam ducturus eſt in medium demonſtrationem, rumq́ue minus fidei ſibi vendicabit: aut veram, tuamq́ue ad hanc ſtruendam veritatem opus erit demonſtratione, & ad hanc firmandam adhibiturum eſt aliam, quoniam & illam ipſam eſſe oportebit, atque ita in infinitum eſt euaſura probatio, quare ſi neque hoc, neque illo potis erit diju-

dicare, fiet vt abſtinendum ſit ab aſſerendo atque negando, quidnam ſuapte natura ſit illud quod nobis apparet, id enim quale videatur, dici iure quidem poſſe volunt, quale autem ſit, neutiquam verè poſſe dici Sceptici diſputant.

CAP. XXVII.

DE SEXTO ET SEPTIMO AD ABDVCENDOS À IVdicio homines paratis locis, quorum alter ex mixtione, alter ex quantitate compoſitioneq́ conſtituitur.

ABſtinere item à iudicandis rebus quænam ſint, & quales, ex multis vtique nos debere Sceptici monebant, & hinc ſextum parabant locum, quòd nulla rerum eorum quæ iacent extrà, noſtris incidit ſenſorijs ſola puraque, ſed aliquo permixta: quare fortè, inquiunt, dici poſſet, qualiſnam eſt mixtio, & eius rei quæ poſita eſt extrinſecùs, & eius qua ipſam ſpeculamur: qualis autem ipſa ſit res, quæ collocata forinſecùs eſt, minimè clarè qnimus afferre, vnde fit vt aliter ſemper aceſt, nobis videatur. Noſter etenim color vt incipiamus à viſu, alius apparet in aëre tepido, aliter in frigido, quate non poſſumus dicere qualiſnam ſit noſter color: ſed qualiſnam in hoc, vel in illo aëre videatur. Eadē quoq; vox (vt nos à viſu ad auditum referamus) alia in ſubtili, alia in craſſo videbitur aëre. Ad nares, ſi deuergamus, aromatibus ſentiemus nos cieri vehemētiùs in Sole & balneo, quàm cùm nos frigidus aër obſepſerit. Totum verò corpus ex diuerſis, quæ illud circumcludunt, diuerſo ſeſe habebit modo. Si enim ambietur ab aqua leue: ſi ab aëre graue perſentietur. At ſimus etiam memores eius quæ in nobis ipſis eſt mixtionis: Noſtri oculi & tunicas habent complureis, & innatos humores pro mixtura humorum & corporis temperatura diuerſas, quoniam verò quæ videntur extrinſecùs, non ſine ipſis quæ ſunt intrinſecùs, videri queunt: diligēter exacteq; res ipſæ vt ꝓpriè ſunt, non percipientur, priùs enim & ſimul opus eſt apprehendere eam, quæ in nobis eſt mixtionem, per quam formis rerum ipſarum quę ſunt extrinſecùs, patet ad ſenſorium aditus: Propterea icterici omnia vident à vero aliena colore, & quibus fractæ oculorum venæ, ij ſpectant itidem alieni coloris omnia. Quoniam item eadem vox alia redditur in locis patulis adapertiſq́;, alia in anguſtis & anfractuoſis, & alia in puro, & defæcato aëre, alia in craſſo & nebuloſo, conſentaneum videtur vt exactè illa non percipiatur à nobis. Aures enim tortuoſis & anguſtis meatibus fabricatę ſunt, & vaporibus oppletæ cùm ab aëre continenti perlatis identidem, tùm ab ijs qui ex cerebro cerebriq́; vicinis locis exudant. In odoratu item ſubeſt & innata, & faciliter ſuborta, atque etiam inuecta materies, quæ impediat ne ad ſenſorium res odora tutò ſyncereq́; perferatur. Sic & in guſtu & reliquis ſenſibus pari conſideratione ſtatuatur in tantum, vt mixtura ipſa mixtionéve, iudicium ſenſus apertè vacillet, quo nutante & animi quoq; inſyncerus de re ſenſili cōceptus habebitur. Si enim duces ipſius animi ſenſus falluntur, & ipſe facilè dilabetur, eoque magis quo vti eum oportet aliqua etiam mixtione, quæ in penetralibus atque in intimis & penitiſſimis adytis occulta deliteſcat. Nam circa vnumquodq; eorum in quibus principem ſentiendi ſedem dogmatici collocārunt, humores quidam iacent, quare ſiue in cerebro, ſiue in corde ſenſus regiam repoſueris. Mixtum etiam, non purum atque ſyncerum, rei quæ iacet extrinſecùs, ſpectrum præſens fiet.

Septimum huic ipſi locum ſubijciebant, qui ex rei quantitate & apparatu ſiue compoſitione diſſultat, afferunt enim quod attinet ad rerum quantitates apparatus compoſitioneſque fieri, vt eiſmet ipſis ſua quæ iacent extrinſecùs ſubiecta confundantur, adeò vt clarè percipi nequeant: verbi cauſa, quæ radunrur ex caprino cornu minutiæ, ſi per ſeſe, vbi abraſæ fuerint, ſpectentur, videbuntur albæ, in ipſo verò cornu adnatæ & inſitæ omnino nigræ. Itemq́ue argenti ramenta, quæ tenuiter eli-
* Terinaei, mata fuerunt, ſeorſum ſpectata videntur nigra, ſecus, in tota maſſa ſi conſiderentur, apparebunt, alba, enim videbuntur. Sic & lapidis fragmina * tenaræi, ſi per ſeſe cernantur, albore perfundi plærique putabunt, in integro verò conſpecta marmore flaua videbuntur. Harenæ etiamnum grana ſeorſum abiuncta ſi tractentur, aſpera, ſi in aceruum coacta ſimul tangantur, leuia tactui ſentientur. Elleborum etiam ſi

tiam ſi ſubtile pubeſcensq; & obſitum lanngine propinetur, ſuffocat, non autem alio modo. Vinum ſi modicè ſumatur, vires roborat, ſi modus abſit, corpus diſſoluit. Cibi etiamnnm quantitas quàm diuerſos promit effectus? nam ſi nimio plus eo impleamur, infirmat, & cruditatibus, & alijs penè infinitis morbis premit: Si moderatè, & vita conſeruatur & ſanitas, quare in his omnibus quo pacto firmum erit iudicium? poſſumus enim ſi reſpiciamus ad quantitatem, ad compoſitionem, qualiánam videantur dicere, quænám verò aut qualia ſuapte natura, quo pacto? ob diuerſas videlicet phantaſias apparentiáſve, quæ ex diuerſis & quantitate, & compoſitione diſſultant. Num & in vniuerſum apparet, quæ per ſe iuuarent, ob quantitatem nocere nimiam, & contrà quæ nocerent, minima quantitate non lædere? Teſtantur & medicæ artis pharmaca, quæ ſi ritè præparentur, alia ſunt, & alios promunt effectus, quàm ſi non tractentur. Si rectè miſceantur & exactè id quod ex eis compoſitum conflatumque fuerit, iuuat, ſi prætermittatur diligentia, interdum non vtile iam, ſed noxium perniciosumque euadet.

CAP. XXVIII.

DE OCTAVO LOCO QVI EST AD ALIQVID QVA in re contra Scepticos aliquid dicitur, multa pro illis.

SIc & attendendum eſſe maxima diligentia præcepêre, vt relatio ſemper conſideretur, ſine id quod ad aliquid ſolet dici, quo euenire volunt vt ſemper nobis miniſtretur via ad abſtinendum, & ad cohibendum aſſenſum. Etenim ſcribunt poſſe nos ſemper dicere qualíſnam videatur res, in eo quòd refertur, aut referri dicitur ad aliquid: qualis autem in ſeſe ſuapteque natura ſit, neutiquam clarè & apertè poſſe proferre. Eſſe autem omnia ad aliquid ſiue referri volunt idque dupliciter capiunt, eſſe autem ipſum tàm in hac re quàm in alijs, abuſu quodam ſumunt pro eo quod eſt videri: neque enim affirmant eſſe quicquam aut non eſſe, ſed videri, & quídnam ſit, inquirunt, conſiderant, atque perpendunt. Hoc itaq; quod dicimus ad aliquid non eis modis propriè & ſignanter Sceptici ſumunt, quibus Dialectici, quibus Philoſophi & Theologi iuniores, Ariſtotelem ſecuti conſueuerunt, & de quibus abundè, niſi fallor, ſecundo Logicæ inſtitutionis libro diſſeruimus, niſi fortaſſe quatenus relatio definitur ordo vnius rei ad aliam. Sed diuerſa procedunt via, ipſumque ad aliquid, vti diximus, dupliciter ab eis capitur: Nam primò ad iudicantem referunt id quod iudicatur, quę enim extrinſecùs eſt ſubiecta res & iudicata, ita iudicanti videtur: Secundò ea referunt quæ ſimul contemplamur, vti dextrum ad ſiniſtrum. Itaque ad aliquid eſſe omnia probant, aut ſecundùm id quod iudicat, quoniam res ipſæ, & huic animali, & huic homini, & huic ſenſui, videbuntur ita, & ad hanc vel illam circumſtantiam: aut ſecundùm ea quæ ſimul contemplamur, quoniam res ipſæ, & in hac mixtione, & in hoc modo, & in hac compoſitione, & in hac quantitate, & in hoc poſitu videbuntur. Particulariùs autem concludere tentant omnia ad aliquid eſſe in hunc modum: vel differunt ab ijs quæ ſunt ad aliquid ea quæ ſunt ſecundùm differentiam, diſpeſcive dicuntur inuicem, vel non differunt: ſi non differunt, & ipſa ad aliquid ſunt, ſi verò differunt, quoniam omne quod differt ad aliquid, eſt (dicitur enim ad illud à quo differt) etiam ad aliquid ſunt quæ ab eis ſcilicet, quæ ſunt ad aliquid differre dicuntur. Ad hæc eorum omnium quæ ſunt, alia ſuprema ſunt genera iuxta dogmaticorum ſententiam, alia vltimæ ſpecies, alia & genera, & ſpecies, omnia autem hæc ad aliquid ſunt, igitur ad aliquid ſunt omnia. Rurſum eorum quæ ſunt omnium, alia manifeſta ſunt, alia occulta & ſignificantia, & ſignificata, quòd autem ſignificat, & quod ſignificatur ad aliquid ſunt, ad aliquid igitur omnia ſunt. Accedit quod eorum omnium quæ ſunt, alia ſunt ſimilia, alia diſſimilia, & hæc quidem æqualia & illa inæqualia, hæc autem ad aliquid ſunt, omnia igitur ad aliquid. Hæc & alia Sceptici de hac materia, quibus & ſi poſſet aliquo modo reſponderi ab ijs, qui partes tueri Peripateticorum & reliquorum qui dogmata ſtruunt, velint, quo pacto tamen ex integro & ſine controuerſia id ipſum fieri poſſet, planè non video: nam quod de generibus adduxêre & ſpeciebus, id mihi neutiquam quod eſt propoſitum conuincere videtur, quo-

niam

niam alia eſt conſideratio de generibus, quæ noſtrum conſequuntur modum intelligendi, alia de rebus quæ ſubſiſtunt & collocantur extrinſecùs. Nam etſi relatio in illis dicitur includi, in his non dicitur propriè atque per ſeſe, vt ſignificare ſignificarique non oporteat in ſe ipſa repoſita. Sic nec ſignificant, nec ſignificantur omnia, vtpote quæ in profundo vel terræ, vel maris deliteſcunt. Sed de iudicante & re iudicata maximè dum fit iudicium, atque de ſenſu & re ſenſili in ipſo actu ſentiendi, quo pacto non referetur? & ad hunc propoſitum propriè loquuntur Sceptici, vt rerum infirmentur iudicia, nec obſtat quod ab Ariſtotele ponitur in quarto Metaphyſicorum cùm omnia non eſſe ad aliquid probat, primùm quòd ſi vtitur particula, ſi non omnia, inquit, ſunt ad aliquid. Deindè quod contra eos ibi diſputat, qui omnia quę apparerent, pronunciabant vera. Sceptici verò, diuerſitatem inuehunt in apparentibus, ex qua diuerſitate non eſſe omnibus certam hãc apparentiam volunt inferre. Vnde ijs quos confutat Ariſtoteles eatenus aduerſi, quatenus negant omnia quæ apparent eſſe vera. Ab Ariſtotele verò diſſentientes quoniam ſenſus iudicium in quo ille maximè fundatur firmum nolunt, & certum haberi, ex diuerſitate ipſius apparentiæ rerum, quæ variæ varijs apparent: neq; enim inficiatur Ariſtoteles quod apparet alicui apparere dum apparet, nec aliter Sceptici volunt intelligi, niſi vt doceant in ſeſe res iudicari nequire, ſed in eo quod eſt ad aliquid, id eſt, quatenus apparent alicui.

CAP. XXIX.

DE NONO ET DECIMO AB ANTIQVIS SCEPTICIS conſtituto loco in ſuſtinendis aſſentionibus, quorum ille, de raro & frequenter viſis rebus conflatus eſt, hic de vita electione, de moribus, de legibus, de fabuloſis perſuaſionibus, deq́; Philoſophorum opinionibus corrogatur.

RArò item, itemq́; frequenter viſa nos admonent, vt aliū paremus compeſcendi cõſenſus locū: Sol etenim quanquàm nos excire in admirationem ſui deberet magis quàm Cometes, nihilominus quoniã eum frequẽtiſſimè videmus eiusq́; ortum ſingulis diebus, ſingulisq́; ſpectemus occaſum, Crinitum verò ſydus rarenter apparet, ideò euenit vt propterea, magis hoc demirari ſoleamus. Motus etiam terræ non ita expertos gnarosque, ac rudes & inſolentes eius rei perterrefacit. Pelagus primo viſum quantam ſpectantibus incutit demirationem ſui? pulchritudo & eximia humani corporis forma ſtatim ſeſe & improuiſò oculis offerens, commouet pluſquàm ea quæ conſueta ſunt oculos oblectare. Rara enim quæ ſunt & precioſa, & grata magis eſſe conſueuerunt. Etenim ſi rariſſimè conſpiceremus aquam tot in vſus hominum datam, & argenteum illum ipſius fulgorem oblectandis oculis accommodatum infrequentiſſimè contemplaremur, ſuccinere Pindaro facilè compelleremur canenti, ἄριστον μὲν ὕδωρ: contraque, auro ſi frequentiſſimè proque libito potiri datum eſſet, vtpote quod inter abiectos lapides ruderaque paſſim inueniretur, eidem Poëtæ non adſtipularemur adcinenti ὁ δὲ χρυσὸς, & quæ ſequuntur. Quibus ex rebus monemur ex rei viſæ aut raritate, aut frequentia, quid nobis appareat poſſe proferre: quid autem ſit ea ipſa res precioſa videlicet in ſeſe, aut ſuapte natura admirationis excitatrix, dicere non poſſe, huic ipſi locus decimus ab antiquioribus Scepticis adnectitur cuiuſdam etiam frequentię & infrequentiæ particeps, ſed qui ad actuoſam magis, quàm ad contemplatricem incliner Philoſophiam. Nam de vitæ electione & inſtituto, de moribus, de legibus, de fabuloſis perſuaſionibus, deque Philoſophorum opinionibus corrogatur. Opponebant autem vnumquodq; aut ſibi ipſi, aut aliorum cuipiam: verbi cauſa moribus, mores huncin modum. Aethiopes inurunt infantibus ſtigmata, nos minimè, & Perſæ quidem exiſtimant decorum eſſe & graue talari picturataq́ue veſte vti, nos autem & indecorum & leue. Indi quoque mulieribus publicè miſcentur, plurimi id moris exiſtimant & turpe, & obſcœnum. Legem autem legi hoc pacto, apud Tauroſcythas lex erat hoſpites iugulare in Dianæ ſacris, apud nos lex eſt hominem qui ad ſacra confugerit, etiam reum incolumitate defungi. Apud Romanos lege cautum erat, ne quis cogi à paternis creditoribus poſſet filius, qui paternis ceſſiſſet bonis. Apud Rhodios etiam qui

qui paternæ renunciaſſet ſubſtantiæ, paternis debitis tenebatur. Electionem & in-
ſtiruta vitæ alijs vita opponebant inſtitutis, vt ſi quis quod Diogenes decreuiſſet, A-
riſtippi decretis opponeret, aut placita Laconum placitis Italorum ex aduerſo con-
ſtituerat. Fabuloſas perſuaſiones, eiuſdem generis alijs hoc modo è regione col-
locabant. Fabulabantur Iouem patrem eſſe hominumque deorumque. Fabula-
bantur etiamnum Oceanum Deum Geneſim Tethymque parentem, quod quidem
Homericum carmen non ſatis, vt opinor, omnibus notum, ſuper quo etiam Philo-
ſophi non conſentiunt. Quis enim non cenſeat ab Homero dici aquam omnium
eſſe principium, vt Oceani & Tethyos nomine aquam vtrinque rerum parentem af-
firmârit. At Tethym exponit Alexander Aphrodiſæus in commentarijs Metaphyſi-
corum Ariſtotelis (liceat mihi & in præſens, & poſt hac, quod & antea quoque licuiſ-
ſe puto, vocabulis vti quibuſdam iam apud neotericos Philoſophos receptis) in
commentarijs, inquam, Metaphyſicorum ſiue primæ Philoſophiæ exponit Alexan-
der terram, quæ ſit tanquàm Titha, hoc eſt, nutrix rerum corruptibilium: ſic & apud
Platonicos prima materia nutrix etiam appellatur & mater, vti eſt apud Alcinoum
qui eius appellationes recenſet, facilè perſpicere: Philoſophorum autem opiniones
inuicem ſic reſiſtere procurabant, ac ſi quis diceret vnum tantummodò eſt multo-
rum authoritate Philoſophorum elementum, contrà alius multa ab alijs à quibuſ-
dam etiam infinita diceret conſtituta. Non ſecus de anima quàm alij immortalem
probauerunt, alij dixêre mortalem. Ac ita de reliquis qui in Philoſophia ſolent locis
pertractari. Mores autem legibus opponebant hoc modo: Perſæ conſueuerant pue-
ris abuti, id autē ne fiat, Romanorum lege cautum eſt. Apud nos item vetātur adulte-
ria, apud Maſſagetes verò ſi Eudoxo Cnido aſſentimur, mos eſt indifferens. Apud nos
item leges prohibent aut matribus, aut ſororibus filios fratréſve connubio iungi:
Mos erat in Perſide matres filijs, mos in Aegypto ſorores fratribus nubere. Inſtitu-
to autem opponebantur mores in hunc modum: Hominum eſt inſtitutum & Gen-
tium conſenſus, vt cùm viri vxorum habere notitiam voluerint, ſecretiora quærant
ob pudorem loca. Idque noſter Auguſtinus in libris de Ciuitate Dei refert acceptum
primi parentis peccato. Mos autem Cratetis erat vt Hipparchiæ palàm miſceretur
coniugi, quæ vt erat & ipſa Cynica Philoſophans, non erubeſcebat, perſuaſioni fa-
buloſæ congrediebantur ita. Saturnus dictus eſt comediſſe pueros. Mos autem
nobis eſt filijs proſpicere, & prouidere, & eorum ſalutem procurare. Moris etiam
noſtri ſuperos credere & bonos, & beatos, qui tamen & vulnerari, & inuidi, & belli-
gerantes à Poëtis introducuntur. Opinioni Philoſophi cuiuſdam, vt illi Epicurus
exiſtimat noſtri curam ſuperos non gerere. Mos afferebatur contrarius, conſuêſſe
nos à ſuperis bona petere. Ariſtippi ſententiæ qua volebat fœmineam induere ve-
ſtem, nihil abſurdum eſſe, id è regione collocamus, ſolere apud nos in turpibus du-
ci, muliebri indumento virile corpus amiciri. Sic autem inſtitutum, lege aduerſum
ponebant, exiſtente lege non licere cuiquam liberum hominem percutere, Athle-
tæ ſuo ipſorum inſtituto vitæ, ſe inuicem percutiunt. Hominem per leges non li-
cet occidere, qui ſingulari certamine vtuntur, ſe inuicem perimunt. Fabuloſam
perſuaſionem hunc in modum, ex aduerſo ponebant inſtituti. Fabulæ ferunt Her-
culem Omphalæ & lanam colo neuiſſe, & alijs in rebus reginæ ſeruitutem pertuliſ-
ſe, quæ nec quiuis è medio perferre meritò potuiſſet, hoc autem generoſo Her-
culis vitæ repugnat inſtituto: At Philoſophorum opinioni ita reſiſtitur: Athletæ
laborioſiſſimum vitæ genus amplectuntur ob gloriam, quam in bonis adeo du-
cunt, vt & pro ea obtinenda & opperant mortem: quam tamen gloriam Philoſo-
phorum plærique vilem nec alicuius momenti exiſtimandam cenſent. Legem ve-
rò poëticæ opponunt perſuaſioni. Poëtis narrantibus Deos Gentium, adulte-
ria, ſtupra, incæſtus, puerorum amores nepharios, coluiſſe, hæc omnia lex humana
etiam ſanctiſſimè prohibet, atque eadem lege tollere Philoſophicam nitimur opi-
nionem, eam, ſcilicet, Chryſippi & ſectatorum, rem indifferentem exiſtimantium ma-
tribus & ſororibus filios, & fratres commiſceri. Sic & Poëticas perſuaſiones, quòd
mulieribus dij iungerentur, quòd ſuperi ploratus ederent amore mortalium, Phi-
loſophorum opinionibus è regione collocabant, ſtatuentibus ſuperos minimè
quicquam perpeti, & ita turpiter commoueri. Hæc exemplorum vice ſint ſatis, vt
dignoſca-

dignoſcamus antiquos Scepticæ cultores Philoſophiæ, ex tàm varia diuerſitate captare ſolitos anſam cohibendi aſſenſus, adeò, vt res ipſa ſubiecta quænám ſit non diſcerent: quid verò videretur, quoniam varij varia ſentiebant, diuerſa poſſe conſtitui non abnuerent.

CAP. XXX.

DE QVINQVE LOCIS ASSENSVS COHIBENDI, qui Scepticis iunioribus accepti referuntur.

Diximus de locis decem quos antiquiores Sceptici conſtituerunt ad aſſenſum cohibendum. Iuniores verò quinque tradiderunt, quorum inuentor apud Laërtium Agrippas fertur, illosq; ipſos, authore Sexto Philoſopho, neoterici excogitârunt, non quòd decem illos abijciendos ducerent, ſed vt copioſa & dearticulata magis haberetur occaſio, præcipitem dogmaticorum Philoſophorum arrogantiam contundendi. Primus igitur à diſſenſione authorum ſtabilitur, propoſita enim re, de qua eſt agendum, tantam de ea diuerſitatem, tantam litem, ſemper agitatam nunquàm iudicatam inuenimus, vt cùm ſatis non conſtet quid eligendum ſit, quid repudiandum, abſtineamus ſuſpendamusq; iudicium. Secundus eo conſtituitur locus, quod in infinitum clarias probationis excurrit, quod enim in probationem alicuius affertur, alia eget probatione, hoc alia, idque adeò frequenter, vt nulla finem certum inueniat oratio. Ad ſenſum enim tandem recurritur, quem fallacem eſſe multis modis oſtenſum eſt: humaniùs enim dari nequit principium quod incontrouerſum aut ſit, aut habeatur ab omnibus. Tertius relatione communitur locus, quando vel ex eo qui iudicat, vel ex eo, quod res conſiderantur ſimul, poteſt dici quidnam videatur id quod in diſcrimen venit, diſceptationique ſubijcitur, quidnam verò id ipſum ſuopte ingenio ſuaptéve natura ſit, quo pacto dicetur? Quartum poſuit in ordine locum ſuppoſitio quæ dicitur, eam Græci vocant ὑπόθεσιν. Cùm enim ad infinitum vrgentur qui appellantur dogmatici, ab aliquo ſumunt exordium quod minimè fulciunt communiuntq;, ſed ſimpliciter ſineq; vlla demonſtratione concedi ſibi dignum exiſtimant. Locus quintus διάλληλος à Græcis dictus, promiſcuus vel alternus (ſi placet) appelletur à nobis, tùm paratur cùm id quod quæſitæ rei ſtabile & conſtans deberet eſſe munimen & firmamentum, id tamen opus habet vt ex re ipſa quæſita firmetur, quo fit vt cùm alterutrum capere ad alterutrum communiendum nequeamus, vtriuſque conſenſio iure cohibeatur. Omne autem quòd quæritur, ad hoſce reduci locos, hunc in modum patefaciunt. Quòd ſubijcitur diſputationi, aut ſenſile eſt, aut intellectile, qualecunq; autem fuerit, qui de eo diſputant Philoſophi, digladiantur. Alij namque ſola ſenſilia dicunt eſſe vera, alij ſola intellectilia, alij partim hæc, partim illa. Vtrum igitur iſthæc diſſenſio poterit dijudicari? Si non poterit, habemus iam non anſam abſtinendi, ſed totum vas in manibus: ſi poterit, dicant nobis qui ita ſentiunt vndénam ſumetur iudicium? ſtatuatur enim de re ſenſili, nos quæſtionem habituros, vnde quæſo fiet exordium iudicandi? à ſenſibili, an ab intelligibili? ſi enim à ſenſibili, quoniam de re ſenſili diſquirimus ambigimusq;, & illud ipſum alio ad fidem faciendam probationemq; muniendam indigebit ſenſibili, & illud alio confirmante opus habebit, atque rurſus hoc ipſum alio, quod dum eius ad infinitum excurrat oratio: Tanta eſt ſenſus varietas mutabiliſq; & infirma conditio: Si verò intellectili re iudicare ſenſilem dicerent oportere, quoniã & de re etiam intellectili multa diſſenſio, neceſſe erit vt hoc ipſum intellectile dijudicetur, & alio quo confirmetur indigeat, vnde igitùr nam confirmabitur? ſi ab intellectili, continget illa ipſa ad infinitum excurſio, ſi à ſenſili, quoniam ad munimen firmamentumque rei ſenſibilis aſſumpta eſt, quæ intellectilis dicitur, & ad probandam intellectilem ſenſili vtimur teſtimonio, actutùm promiſcuus locus introducetur. Si quis verò hunc ictum declinare voluerit & conceſſu quodam gratuito, ſineque demonſtratione quicquam aſſumpſerit, vt quidpiam quod dubium ſit probet, dubius certè is erit demonſtrationis modus. Si enim fides ei habebitur quicquam ſupponenti, non minor nobis debebitur contraria ſupponentibus. Quòd ſi etiam verum ſuapte natura eſt quod ſuppoſuit, illicò ſuſpectum falſitatis nomine reddetur, ob id ipſum quia petitum, quia ſuppoſitum fuerit, nec probatum. At ſi non verum, certè tamen & vanum, & inutile prorſus

totius

Digitized by Google

totins probationiſs fundamentum teperietur, & ſi quid egerit perfeceritq́; in ſupponendo quicquam ad ſaciendam fidem, ipſum, quod quæritur, ſupponatur, & nō aliud cuins ope negocium, de quo fit quæſtio, communiatur. Si autem abſurdum eſt ſupponere quod quæritur, abſurdum etiam fuerit & quod ſuperſtrui debet ſuppoſuiſſe. Quòd autem omnia ſenſibilia ſunt ad aliquid oſtendunt, quia ſenſilia ab aliquo ſenſilia ſenſu, & ad aliquem ſentientem, aut qui ſentire valeat referenda ſint. Clarum igitur incōtrouerſumq́; & eſt, & haberi debet quacunq; nobis oblata de re ſenſili diſſenſione, poſſe nos eã ad hos quinq; locos teducere. Atqui de re intellectili ſi fuerit, & perpendere negocinm voluerimus, facilè conſtiterit, eam qnæcunq; fuerit ad eoſdem referri locos poſſe. Si enim ea ipſa de re qualiſcunq; ſit, dicatur controuerſiam nec dijudicatam, nec dijndicari facilè poſſe, tùm dabitur nobis abſtinendi venia, etiam nō petentibus. Si verò indicari poſſe decernat quiſpiam, idq́; tentet efficere, vel alia intellectili re id ipſum parabit: vnde ad infinitam probationem dilabetur, vel re aliqua ſenſili, quo fiet vt in promiſcuum recidat locum. Ipſum enim ſenſile quo vti tanquàm teſte voluerit, ambignum ira eſt, vt alio indigeat teſte, ſuper ipſo enim ſenſili etiamnum pugna? etiamnum lis? etiamnum diſſenſio? Quapropter ſenſili teſte dijudicari nequit, ne ad infinitum percurrat oratio. Intellectilem igitur rem pro teſte ducent in medium, non ſecus ad ſenſile pro intellectili dijudicando ſumpsêre teſtimonium: propterea ſi ex hypotheſi quicquam ſumpſerit, rurſum id quod retulimus abſurdum cōſequetur. Sed enim ad aliquid intellectilia omnia dicuntur, id eſt, ad intelligentem referuntur: & ſi ſuapte naturà talia ſunt, qualia dicuntur, ea de re non vtique digladiantur, & de quinq; iuniorum Scepticorum locis hactenus.

CAP. XXXI.

DE DVOBVS LOCIS ALIIS AD ASSENSVM COHIBENDVM: Itemq́, de locis octo quos Aeneſidemus ad contradicendum excogitauit: Itemq́, de quatuor capitibus quibus nihil percipi & comprehendi poſſe, in Academicis Cicero differit.

TRadunt & duos alios abſtinentiæ locos: nàm quoniam omne quod comprehenſum eſt, vel ex ipſo comprehendi videtur, vel ex alio comprehenditur, omnibus in rebus dnbitationem inuehunt. In primis qnòd nihil ex ſe ipſo comprehenditur manifeſtum dicunt eſſe, tanta cùm ſit inter Phyſicos de ſenſibilibus & intelligibilibus rebus diſſenſio & pugna, quaſi dijudicabilis non eſt cùm dari nequeat aut ſenſile, aut intellectile, quo vtamur exactū iudicatoriū, quodcunq; enim caplamus, inquinnt, ambigunm, cōtrouerſum, infidumq́; reperitur, propterea minimè concedunt & alio etiam quicquam poſſe comprehendi. Si quid enim comprehendatur ex aliquo, quod ſemper ex alio cōprehendi oporteat, vel in promiſcuum locum fiet lapſus, vel ad nullum terminum nullumq́; finem infinita ſemper diſcurret oratio. Quòd ſi quis perſuadere ſibi voluerit vt quicquam ex ſe ipſo comprehendat, quo poſtea comprehendat aliud, is idem recidet in ea quæ antè diximus, incommoda, quibus ambiuntur qui ex ſe ipſo quicquam dicunt poſſe comprehendi. Quòd autem cōtrouerſum adeò ambiguumq́; eſt, vt de eo pugna ſuſcipiatur, à ſe ipſóne? an ab illo poſſit apprehendi, id de iudicatorio veritatis & comprehenſionis incertæ minimeq́; apparentis excitat litem. Tot ſunt abſtinentiæ & aſſenſus cohibendi loci à Scepticis excogitati: Decem in primis, mox quinq;, exin duo. Verùm & octo quoq; parauit locos Aeneſidemus ad contradicendum cauſandumq́; omnem dogmaticorum Philoſophorum opinionem, vt quamcunq; afferent, eorum rationis cauſam infringeret. Primùm docebat in eo conſiſtere, quòd eorum cauſæ genus & ratio, dubijs in rebus & ambiguis verſaretur, nec vllum haberet confeſſum teſtem ex ijs, qui liquidò & extra cōtrouerſiam pro claris verisq; recipiuntur. Secundum ex eo communiebat, qnòd ſæpenumerò adeſt abundans quædam ſacultas reddendæ cauſæ, multaq́; occurrūt animo quibus inclinatur, vt multis modis rei quęſitę ratio queat afferri, ex quibus vnum duntaxat modum ſequatur. Tertius erat Aeneſidemi locus in eos qui eorum quę ordine fiunt, reddere cauſas volunt, nullo ordine fretas claro, atq; conſpicuo. Quartus hoc ipſo communiebatur modo, quo plæriq; ea quæ videntur compertaq́; ſunt capientes vt fiunt, etiam exiſtimant quæ nō videntur & incomperta

Digitized by Google

ſunt,vt fiunt comprehendiſſe : fortè autem ſimili modo ijs quæ videntur, fiunt ea quæ non videntur,fortè diſſimili vtpote proprio & peculiari. Quintus inde pendebat,quia vel omnes, vel plurimi (verbi gratia) cauſas reddere tentant ſecundùm proprias elementorum principiorúmve ſuppoſitiones,non autem ſecundùm communes & confeſſas aggreſſiones. Sextus in eos parabatur qui ſæpenumerò quæ cumulo, & abundanter offeruntur propoſitæ materiæ communiendæ accerſunt,quę verò contrà ſuccurrunt æqualis etiam roboris & momenti prętermittunt. Septimus in illos directus, qui ita delinqunt vt ſæpenumerò cauſas reddant & probationes afferant non ſolùm ijs quæ videntur apparentq́; conſpicua, ſed proprijs etiam argumentis propriæq́; materiæ contra ſtantes repugnantesq́;. Octauns demùm locus is,ſecundùm quem ſæpenumerò multi falluntur, cùm enim plura exiſtant ſimiliter ambigua, & quæ videntur apparere, & quæ diſquiruntur egentq́; probatione, ijs quæ ſimiliter ſunt ambigua, vtuntur, ad ea probanda quæ ſimili dubitatione ſunt obuoluta: tot ille modos cōtradicenti ſubminiſtrauit,quorum aliqui in vna & eadē quæſtione ſimul incidere poſſe decreuit. Fore autē facilè Sextus Empiricus putault, vt quinq; de quibns egimus ad cohibendum aſſenſum parati loci,ſatis eſſent ad contradicendum. Aut enim conſonam omnibus in Philoſophia ſectis & Scepticæ facultati,ac etiam ijs quę videntur,cauſam ſe dicet afferre is , cum quo nobis eſt diſceptatio, aut minimè: ſi primū dicet, videátur impoſſibile quicquam dixerit : nequit enim fieri vt quæ apparent & quæ non apparēt conſonent,diſſentiunt autem magis & contradicunt. Si autem diſſentiunt,requiretur huius etiamnum cauſa diſſenſionis, & exigetur ab eo : quòd ſi apparentem, apparentis rei cauſam voluerit inſumere, & non apparentis item non apparentem , occaſura eſt ad infinitum oratio. Si autem permutatim afferre cauſam maluerit,in promiſcuum dilabetur locum : ſi autem alicui conſtiterit , vel ſuper ijs quæ dicta ſunt fatebitur cauſam conſtitutam, locus qui eſt ad aliquid introducetnr, tollens,quæ ſecundùm naturam ſunt. Si ex hypotheſi quicquam adſumpſerit, id ſequetur de quo actum eſt, cum hypotheſi ſuprà differuimus. Illud quoq; cum ijs aptari poſſe videtur de quo Cicero in Academicis,quatuor eſſe capita quæ concludunt nihil eſſe quod noſci percipi, cōprehendi poſſit. Primum eſſe aliquid viſum falſum : Secundum non poſſe id percipi: Tertium inter quæ viſa nihil interſit fieri non poſſe , vt eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint : Quartum nullum eſſe viſum verum à ſenſu profectum , cui non appoſitum ſit viſum aliud quod ab eo nihil interſit, quodq́; percipi non poſſit. Sed reuertamur ab Academicis ad Scepticos , & quibúsnam modis iudicatotium veritatis ſublatum iri voluerunt, aperiamus.

CAP. XXXII.

QVO PACTO SCEPTICI PRIMVM VERITATIS IVDICAtorium cui nomen fecēre,in quo ſublatum iri putauerunt : Ibiq́; multa notatu digna atq; inter alia quod argumenta Scepticorum in dogmaticos Philoſophos noſtra non officiant religioni.

HActenus Scepticæ facultatis fundamenta leciſſe videri fortè poſſumus. Sed veriùs quemadmodū eſſent iacta narrauimus , quòd negociū eò deſumpſimus , quia non exactè de veritatis iudicatorio , quid ipſi ſenſiſſent, tradere potuiſſemus, ſi præterita illa ſilentio fuiſſent. Ac eueniſſent vt inter diſputandum multa repetere , explicare plæraq; , interſerere plurima, neceſſe habuiſſemus, quibus & cōfuſa narratio fuiſſet, & interpolata diſputatio, & dilatata atq; interrupta legentium expectatio. Quare ijs explicatis ad ipſum vnde videmur digreſſi, veritatis iudicatotium reuertamur. Id cùm triphariam Sceptici ſtatuant, ſingulatim ſuoq; ordine vnumqnodq; demoliri procurant. Primùm id cui,nomen eſt factum,in quo,deinde per quod,tertiò ſecundùm quod : Itaq; à primo ſumamus initium. Homo itaque,id eſt,iudicatorium illud à quo iudicium prodit, quid ſit non ſolùm non comprehendi , ſed nec ritè excogitari dicunt Sceptici. Audiunt illud Socratis apud Platonem, neque ſcire ſe vtrum homo ſit,an aliud quidpiam ? Ego, inquit Socrates, neſcio an homo ſim ? an & alia quædam bellua Typhone multiplicior ? Idem

Cleanthes

Cleanthes coactus repetere, coactus & Zenon Stoicę princeps familię diceret, ignorare ſe an in mundo eſſet, an mundus ipſe in ſeſe illum contineret? Item virne eſſet, an fœmina? Ad id autem propterea cogebantur, quòd inter eos qui non ſunt ſapientes ſe computabant, eum autem qui non eſſet ſapiens, ignorare omnia contendebant. Si verò qui hominis nononem conſtituere volunt, primũ inter ſe digladiantur, quare & minimè cõſona fundunt minimeq́; prudentia. Scribit Democritus in hunc modum: Homo qnidem eſt, vt omnes nouimus, at propterea non cognoſcimus hominẽ, quoniam & canem etiam nouimus, & quòd homo non eſt canis, & equum, & arborẽ cognouimus, & nihil eorum eſt homo, quare hominem propterea quiſnam ſit aut qualis non cognoſcimus? qui quàm ſit cognitu difficilis, declaratum putant oraculo Pythio illo, cognoſce te ipſum, quòd non vulgò, ſed exactiſſimis Philoſophorum ſpeculationibus eſſe traditum exiſtimant. At malus dæmon id ex Sacris literis ſuffuratus eſt vt indicauimus alibi. Epicurus hominis declarare notionem volens monſtrauit (vt ita loqnar) digito tale inquit formatum, & animatum: vt ob id videatur putauiſſe eum qui oſtendi nequiret, & ſubijci ſenſui percontantis, nõ eſſe hominem: & prætereà cùm ſignificabat digito, aut virum, aut fœminam oculis percontantium ſubijciebat, vel puerum, prætereà vel ſenem, ita vt qnicunque ſignaretur, alios excluderet. Dixerunt alij animal eſſe rationale, mortale. At quid aduerſus hanc definitionem poſſit afferri, id patere ex primo huius Operis libro potuit, cùm monſtraremus Dicæarchũ animam ſuſtuliſſe, vnde & quod rationale dicitur, conſequio tollitur, & Platonicos ſolam animam eſſe hominem dixiſſe, vnde & eam quæ dicitur mortalis differentiam ſublatum iri ſit neceſſarium: prætereaq́; Ariſtotelem inter ipſum quod rationale dicitur differentiam excogitaſſe, authore Iamblicho, & ex noſtris etiam Theologis iunioribus fuiſſe, qui eam hominis definitionem integram & exactam haberi noluerunt. Et ex antiquis Hieronymum extare, qui Satyros vti ratione decreuerit: Vnde aut aliud quiddam inter hominem & belluam rationale excogitari oportet, aut plures hominis afferre ſpecies, quoniam videlicet ſpecies alia ſit homo Satyrus, alia homo non Satyrus: vnde aut plnres quoq; differentiæ ſuborientur, aut bruta ratione vti confiteri cogemur, quòd antiquornm Philoſophorum plurimi voluerunt, quibns ex rebus definitio quæ de homine aſſignatur communis & nota, videtur explodi, vt cætera taceam quæ dici poſſent, qua de re & in Logicis inſtitutionibus facta eſt à nobis mentio, loco ipſo ita exigente, & primo operis huius libro dum de diſſidentibus, de minori mundo Philoſophorum ſententijs diſſerebamus: nũc verò, id eſt, libro hoc Operis ſecundo, quoniam propriè de hominis agitur iudicio, & quinto etiam libro fiet, cùm aduerſus artem definiẽdi ab Ariſtotele traditam diſputabimus, quòd quidem etſi repetitum videatur, non tamen abſurdè factum, aut fruſtra, iudicari queat, quoniam hominis definitio quæ maximè clara putabatur eſſe, ea à Philoſophis in controuerſiam plurimùm ducta oſtendatur.

Addiderunt aliqui intellectus & diſciplinæ ſuſceptibile. At qui dicunt elephantos dociles & religionis capaces? Certè hoc vltimum ipſe non dixerim, primùm autem vt vel putarem, vel dubitarem, elephas me puero vectus in Italiam efficit, quando mira quædam pręcipiente magiſtro exequebatur, & humanę diſciplinæ ſimillima: & nuper eſt relatum elephantem ab Emannele rege Luſitano, miſſum ad Leonem decimum Pontificem maximum, cui elephanto mira inſint quæpiam humanæ diſciplinæ ſimilia. Affirmârim & quæ Hieronymus literarum monumentis retulit de Satyro, qui cum Antonio locutus eſt, is enim non intellectus modò particeps & diſciplinæ, ſed etiam religionis, vt mittam Diogenis placitum in intellectu brutis communicando. Quibus omnibus, hæc etiam particula definitionis tollitur, quàm & ex actionibus aliorum animantium tolli, ſunt qui cenſeant. Canem Sceptici ducunt in medium & ex aduerſo maximè Stoicorum conſtituunt odoratui præſtantem hominibus, & viſu citiùs feras cõſpicantem, audientemq́; celeriùs: quòd autem attinet ad rationẽ, & quoad ſpectat ad eam quæ intùs eſt, & quoad pertinet ad illã quæ foràs exprimitur, vtraq; illos pro viribus inceſſunt. Primò quòd eligunt profutura, quòd noxia declinãt, quòd edulia ſectãtur, quòd vibrata flagella fugiunt: Item quòd arte quadam venatoria pollent, atq; in id officij docentur egregiè. Nec ſine virtute (inquiunt) canis eſſe videtur, Iuſtitia in primis diſtribuente cuiq; quod ſuum eſt: nam fures arcent baubatu, & igno-

tos adlatrant, mordentq́; : maximeq́; illos qui nocte & domino, & domui inſidiantur: domeſticis autem mites adeò vt obediant, vt proſint, vt blandiantur: ſi autem iuſtitia freti, cur nõ & reliquis virtutibus, qui vnà nexæ & complicatæ deceruũtur. Addunt videri fortem in cuſtodia & tutela domus animoſæ prȩliando ſi opus eſt. Videtur etiam Chryſippo dialectica præditus canis, cùm ad triuium peruenerit, vtpote qui duas iam cùm olfecerit & inueſtigauerit vias, & per eas vbi tranſiſſe feram nõ deprehendit, tertiam nihil veſtigans, nihil olfaciens, impetu quodã percurrit, deprehẽſurus iam quod indagârat: quare virtute quadam ita ratiocinari dicunt videri, aut eo, aùt illo, aut hoc itinere fera dilapſa eſt, non eo, non illo, igitur hoc: proſequuntur & alia multa in cane, vt quòd Medicinæ ſcius, quòd prudens in curandis & declinandis aduerſis videatur: quod autẽ attinet ad rationẽ quæ ſermone oſtendatur forinſecùs, non idcircò, inquiunt, meritò putant canes irrationalia animalia: nã & ſunt aues quæ humanã exactè vocem imitantur, quare hoc non ſatis ad interſtitium atq; diſcrimen rationis, & vt ſic dixerim irrationalitatis, eoq́; magis quod Philoſophi quidam neceſſarium non putârunt, vt à quibuſcunq; expromerentur proprij mentis rationiſq́; conceptus, vnde & ſilentium multis indictum eſt præcepto magiſtrorum, multis & à natura inuſtum: omnibus ad tẽmpus: nam nec eo pollent infantes, pollent pueri, nec loqui poſſunt, qui ſi multo pòſt tempore & loquantur, & differant, canes nunquàm: illud aduertendum diuerſas ab ipſis & animalibus cæteris voces fundi, quæ videantur eadem, & ita iudicentur à nobis. Illud item ſuccurrere debet, quòd nec multãrum nationum homines loquentes intelligimus, nec inter ipſarum voces articulatè diſtinguimus: ſi enim Perſas & Indos, & Sidonios, & Erembos, audiremus, vna omnes lingua ipſos diſſerere facilè daretur nobis intelligi. Magna igitur demiratione non eſt dignum (inquiunt) ſi canes & animalia reliqua non intelligimus, quanquàm poſſumus aduertere magnam inter earum voces diſtinctionem & differentiam: Aliam enim vocem expromunt dum hirriunt, quaſi canẽtes bellicum canibus alijs: aliam cùm baubantur, quaſi ſpeculatores domeſtici: aliam cùm bellant & dominis auxiliantur: aliam cùm blandiuntur homini: aliam cùm inter ſeſe vel ludunt, vel congredi volunt: aliam cùm verberantur, eiulatu & ſtridulis plenam lamentis: hæc ferè de ſuo cane me interprete Sceptici loquuntur in Stoicos, vt mittam qui dicti ſunt beſtiarum voces dijudicaſſe, Melampum, Tyaneum, alios. Noſter autẽ Ambroſius libro Hexameron ſexto, quãquàm dicit canẽ rationis exortem, tamẽ ſentiendi ſagacitate vim ſibi rationis aſciſcere prodit, multaq́; illi concedit, inter quam illud, quòd vbi veſtigium cerui leporiſve repererit, veluti ſyllogiſticam vocem ſagacitate colligendi odoris emittens (vt eius vtar verbis) aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam, aut certè in hũc ſe anfractum contulit, ſed nec iſtam, nec illam ingreſſus eſt, ſupereſt igitur vt in iſtam ſe partem ſine dubitatione contulerit: quòd autẽ noſter hic Theologus ſentiendi ſagacitati, Gentium illi Philoſophi rationi acceptum retulêre. Thomas verò prima parte ſecundi voluminis Theologicæ ſummæ id maluit adſcribi naturali ad quoſdam ordinatiſſimos proceſſus inclinationi. Idem verò author eodem opere, quæſtione quadrageſima, dum agit de ſpe, quam à brutis non abdicat, & affirmat interiores animalium affectiones ex motibus exterioribus poſſe dignoſci, videtur quoquomodo præbere anſam veniæ facilioris impetrandæ per priores illos Philoſophos, dum ſuſpicati ſunt ex ipſis exterioribus brutorũ actionibus, ſubeſſe intùs aliquod principiũ, vnde illæ fluãt, maius eo quod noſtri ipſis illis adſcripſerunt. Sed ſanè Cyrillus apud Plutarchum cum Vlyſſe diſputans, & vitæ belluinæ & humanæ quando vtramq; fingebatur expertus, diſcrimina recenſens, præſtare feras homini & Iuſtitia, & prudentia, & fortitudine dicit: eas enim & bellica præſtare virtute ſine dolo, ſine fraude, quibus abundabat Vlyſſes: non ſuccumbere in prælijs, non ſeruire victas vt homo homini, idq́; in leone cæteriſq́; veſtigat. fœminas eorum magna virtute fortitudinis pollere, ac denique præſtare hominibus feras, illud eſſe argumẽto, quòd comparationes quæ fieri ſolent ritè, ad meliora fiunt, ſic hominem cùm laudamus fortem, leoni componimus, & cæteris animantibus: Alijs quoq; virtutibus præditum, cõferimus hominem, vt ſint illa præcellentiora. Ie ipſe Plutarchus ſi ex noſtris aliqua legiſſet, ijſq́; habuiſſet fidem, illud Salomonis adducere potuiſſet: *Vade ad formicam, ô piger:* & illud cùm in Pſalmis tùm apud Iob, *coruorũ pullos ad Deum clamare & paſci*; atq; apud eundẽ, *gallo datam intelligentiã*, & illud Euange-

Euangelicum, *eſtote prudentes ſicut ſerpentes & ſimplices ſicut columbæ*, ita tamē vt meminiſſet decantatum à Pſalmographo, mulo & equo non eſſe intellectum, & homines qui quæ oportet, non intelligunt, comparatos eſſe iumentis inſipientibus. Sed enim Plutarchus ex hoc trahit argumētum quæ irrationalia dicimus ratione pollere, quòd alijs ea participant magis, aliaq́; ſunt ex brutis dociliora, prudentioraq́;: namq; plantæ omnes æquè ſtupidæ nec altera eſt animantior. Nec eorum vlla ſenſatior, quia nulla eſt ſenſus vllius particeps: quare quòd aliqua videantur prudentiæ magis & rationi proxima, id magnum in operis calce ad aſtruendam rationem belluis habere momentum exiſtimat, & præſtare magis hominem homini in ſapiendo & ratiocinando putat, quàm fera feræ.

Sed hac de re hactenus, nam diffuſiùs explicare talia, & de irrationalibus agere animantibus, nec noſtri eſt conſilij, nec propoſiti operis argumentum: ſat fuerit hæc duxiſſe in medium, vt particulæ diffinitionis reiectæ videantur, non ſolùm autoritate veterum Philoſophorum in vniuerſum, ſed iuniorum quoq; perſuaſionibus, qui rationalia dixerunt bruta, & eorum quidam etiam diſciplinæ ſuſceptilia: qua de re cùm alij tùm maximè Sceptici, definitionem hanc hominis notam demoliri ſunt adnixi, illud etiam adijcientes: Ea quæ definitionem communiunt aut actu intelliguntur, aut poteſtate: ſi actu, nónne conſequitur eum non eſſe hominem qui perfectam diſciplinam non ſit conſequutus? & perfecta ratione non polleat, & in ipſo quod eſt, mori ſit conſtitutus? hoc eſt enim id θνητὸν, quod Latini mortale verterunt: Si verò poteſtate non actu: Iam non erit homo, qui perfectam rationem habeat, qui intellectu & ſciētia polleat, quod eſt incommodo priori oppidò quàm abſurdius. Accipiebant enim poteſtatem illam tantummodò ſeorſum, & actum quoq; ſeorſum. Præterea cùm dicimus quicquam ſuſceptibile eſſe cuiuſpiam rei, nō propter ea illius declaramus eſſentiam: nihil enim magis quid ſit ipſum, quoad ſeſe ſuamq; naturam attinet iudicamus. Plato verò qui ſuam illam definitionem fuerat commentus, animal inuolatile, bipes, latorum vnguium, ſuſceptile ciuilis ſcientiæ, reijcitur ab eiſdem, præterquàm quòd aiunt nō firmiter illum conſtanterq́; ipſa de hominis finitione locutum, ſed probabili quadam, vt fit, conſuetudine loquendi vſum. Quòd ſi conſtanter, inquiunt, effeciſſe id ſe credidiſſet, quàm aberrauiſſet longè? nam etſi excogitari dicunt homo poteſt, cōprehendi tamen non poteſt, ipſum enim ex anima corporeq́; dogmatici cōſtituunt, quorum ſit neutrum comprehenſile. Neq; homo etiam qui eſt ex vtriuſq; conflatus comprehendetur: quòd enim corpus comprehendi nequeat, ſic argumentantur: quæ accidunt, alicui alia ſunt ab eo cui accidunt, quotienſcunq; igitur aut color, aut quid ſimile nobis ingeritur, accidentia corporis ingeri nobis conſentaneùm eſt, non ipſum corpus, quod quidem eſſe dicunt trina dimenſione conflatum; deberemus itaq; longitudinem, latitudinem, & profunditatem comprehendiſſe, ſi iure corpus comprehenſum à nobis affirmare poſſemus: cùm autem id nequeamus, & eis in accidentibus immorari neceſſe ſit, fiet ſanè vt is qui ex eis corpus dijudicari à nobis rectè contendat, non ſecus agat ac is qui diceret ipſo ex colore auri, iudicari poſſe argenteum vas oblitum auro, aureum non argenteum eſſe, quòd tamen fieri omnino nequit: quare ſi aureum vas argenteo quod inauratum ſit, nequimus ex accidentibus illis diſcernere, Ita & cætera corpora, ſuis ex accidentibus non iudicabuntur. Adijcio illud ab Ariſtotele in primo de Anima libro prolatum, accidentia rei ipſius non declarare eſſentiam, conferre tamen ad cognoſcendum magna ex parte quid ipſa ſit, quaſi diceret, ſi rectè eum putamus ſenſiſſe, anſam nobis indagandi & coniectandi ſubſtātiam, ex accidentium cognitione præberi, & hæc quo ad hominis attinet corpus, quantum ad præſens attinet negocium.

At quo ad animam, ea quo pacto comprehendetur? quam alij non eſſe dixerunt vti Dicæarchus Peripateticus & ſectatores, alij dicunt eſſe, alij abſtinent & ab affirmando, & à negando, hanc diſſenſionem ſi dijudicari nō poſſe dogmatici Philoſophi cenſeant, conſequenter cenſebunt eam non poſſe comprehendi, ſi dijudicabilem cōtendant, quónam id poſſit fieri modo, nobis expromant. Senſu? minimè: quando eam dicunt eſſe intelligibilem, ſi autem mēte & intellectu dijudicandam malint, dicemus, inquiunt, nihil in anima eſſe magis controuerſum quàm mens, quoniam multi qui putant concorditer exiſtere animam, de ipſius tamen mente concordes non ſunt: etſi

mente animam voluerint comprehendere,& de ipſa dijudicare diſcordiam volent,& qnod minus qnæritur,eò quod quæritur magis decernere atq; firmare,quod abſurdũ eſt. Verùm enimuerò vt concedamus(aiunt)hominem eſſe animo comprehenſilem, non propterea ſequitur vt ab ipſo res oporteat dijudicari, qui enim ei iudiciũ tribuerit,aut ad id affirmandum vtetur demonſtratione,aut minimè,non primum ſi quidem opus eſt vt demonſtratio vera ſit & decreta, atq; ob id ab aliquo vt decernatur neceſſarium eſt: quoniam verò pro confeſſo & claro non habetur, à quo dijudicari illam ipſam oporteat(quęrimus enim iudicatorium à quo prodit iudicium,& illud eſt quod hac in quæſtione verſatur)idcirco non poterimus dijudicare demonſtrationem,atq; per hoc neq; iudicatorium,de quo ſermo eſt demonſtrare. Quod ſi nulla demonſtratione adhibita dixerint ab homine res ipſas iudicari oportere, digni non erunt vt eis fides adhibeatur, quare controuerſum omnino relinquitur iudicatorium quod dicimus à quo,id eſt,à quo prodit iudicium & in quo eſt iudicium hominem eſſe:nã cùm ab aliquo ferri hoc iudicium oporteat (qui enim nullo id iudicio dicerent exploderentur) is ſi erit homo qui iudicium tulerit, eueniet vt rapiat id & pro confeſſo capiat, quod dubium eſt & in quæſtione verſatur, eaq; ſuborietur fallacia quæ ab Ariſtotele in Sophiſticis damnatur Elenchis, cùm pro diſcuſſo & dijudicato ſumitur, quod indiſcuſſum eſt atq; ſub iudice. At enim ſi ab alio animante ferri hanc ſententiam oportere quis dixerit, ſpectetis quæſo,quæ nam illum ſequantur incommoda? nam ſi ſine iudicio, riſu digna res erit, ſi cum iudicio, rurſum id ab aliquo ferri debebit, ſed ſi à ſe ipſo dimanet,adhuc illud abſurdum erit,quando id quod quęritur per id ipſum quod quæritur iudicabitur:Si verò ab homine,promiſcuus introducetur locus: ſi autem ab alio præter hæc, rurſus illius iudicatorium quæremus à quo,atq; ita aliud,atque aliud quo ad infinitum obambulârit oratio. Eſto autem vt ad homines pertineat rerum iudicium:Num multa eſt inter homines diſſenſio: dicant ergo nobis qui ſcientia rerum pollere ſe putant dogmatici Philoſophi,ſed conſonè dicant & amabiliter cuinam potiùs præq; alijs id ipſum competat iudicium? qui poſtquàm in rebus minimis digladiantur, & nihil ferè decernunt, quod non bile & amarulentis verbis inficiant, quomodo compoſitè & pacato nos docebunt,cuínam ſit aſſentiendum?quod ſi dixerint ſapienti eſſe credendum: rogabimus cuínam ſapienti? vtrúmne Epicureo?an Stoico? an Cynico?num magis Platonico?num Peripatetico? neque enim hoc cõſonè dicturi ſunt, vt enim cuiq; ſunt affecti homines, ita de eius ſapientia ferè decernunt. Verùm ſi cui placuerit abdicata de ſapiente viro quæſtione,prudentiori ſimpliciter & æquiori rerum exiſtimatori credendum putet,primùm quidem & de eo qui alijs prudentior ſit pugna ſuſcipietur: Deinde etſi conſonè dicent poſſe capi, quiſnam erit eorum, & qui nunc ſunt,& qui fuerunt prudentior,cui ſtandum ſit?Talem nos quæcunq; ſignauerint, dicemus etiam dignum non eſſe cui prorſus indubia fides mancipetur. Nam quoniam multa & infinita ferè intentio & remiſſio prudentiæ, illud afferemus, fieri poſſe vt hoc homine quem & præſentium & præteritorum hominum dixerunt eſſe prudentiorem, alius naſcatur qui ſit multò prudentior, quare vt nunc huic tanquàm prudentiſſimo eſt habenda fides, illi mox, hoc poſthabito (vtpote qui prærogatiuam amiſerit) habenda erit omnis fides,omnis præſtanda cõſenſio. Adde quod etiam ſperare alium quoque prudentiorem poſſumus futurum, & illo etiam alium multis prudentiæ gradibus præſtantem, quoad finem nulla inueniat oratio. Sed neq; etiam tùm manifeſtum erit apud philoſophos, vtrum talis vir omnibus alijs ſit habendus prudẽtior: nam cõſonène,an diſſonè ita decreturi ſint quis nouit? quare & ſemper expectari poteſt ſapientior, & ſemper de illo etiam ſapientiórne ſit (addendum & in ſapientia perſiſtat) ijs reſtat euentilanda adeò, vt prudentiori qui ſtandum iudicat, iudicare etiã ipſe de ſe queat, an ſit in hoc iudicio prudens? Hæc ferè in dogmaticos acerrimè & ſubtiliſſimè diſputantur à Scepticis: quæ etſi Platoni officiant,qui eatenus ſtandũ ſibi cenſuit, quatenus aliquis quam homo ſacratior, aliud quicquam decreuiſſet, ex quo ſe cunctis pręſtantiorem hominibus iudicare videbatur,nobis tamen non officit,qui non homines,nobis veritatem manifeſtaſſe dicimus,ſed Deum ſapientiſſimum, & omnis ſcientiæ fontem ac ipſiſſimam(vt ſic dicam)veritatem,ei habemus fidem,in eum credimus,& ijs omnibus pręſtamus aſſenſum qui ex illo hauſerunt,quę ſcilicet in nos refuderunt, felicis comparandæ vitæ ſaluberrima dogmata. Qui verò Platonem im-

penſiùs

penſiùs diligunt, excuſare ab arrogantia vel hoc vno poſſet, quod in Aegypto fuit & Diuina didicit, quare præſtare humanis omnibus inuentionibus arbitratus eſt, quæ de Diuinis literis hauſiſſet. Sed quicquid hac de re ſtatuatur, illud ſanè affirmo, non Diuina illa penitùs atque ſynceré, ſed multis in locis minus quàm humana, & prauis maligni dæmonij ſuperſtitionibus infecta.

Sed reuertamur ad Scepticos, illud etiamnum prioribus adnectentes, vt ſi dent aduerſarijs aliquo prudenti viro prudentiorem neq; exiſtere, neq; extitiſſe, neq; futurũ eſſe: illud tamen ſe non daturos, vt propterea in eius ſententiam pedibus manibusq; (vt dicitur) deſcendendum ſit, quoniam prudentes viri qui dicuntur & habentur, ſemper ambitu non carent honorum, ſoleantq; vilibus rebus vt ſuam ipſorum oſtentent ſolertiam, authoritatem dare: quare quod ipſe rerum fecerit iudicium, ita ſanum non habebimus quàm quod maximè, cùm nobis conſtare nequeat, an ipſæ ita ſeſe habeãt res ſuapte natura, an tum primum ſint prudentis illius iudicio viri ea in æſtimationem conſecutæ. Cæterùm ſi eo etiam deſcenderent quidam, vt tradi iudicium dicerent oportere conſenſui plurimorum, quàm id ſit inane, non difficulter hinc poteſt perpendi; primùm quod rarum fortaſſe verum inuenitur, quare fieri poteſt, vt in eo deprehẽdendo vnus ſit quàm multi prudentior, deinde & omni iudicatorio plures contra ſtatuent eorum qui ſibi conſonent: qui enim qualecunq; iudicium derelinquunt, aliud quod videatur conſentire ducent in medium, contraq; oppoſituri ſunt multitudinẽ. Ad hæc qui cõueniunt in vnum conſentiuntq;, vel diuerſis affecti ſunt, ea in re diſpoſitionibus, vel vna eademq;, ſi diuerſis nullo pacto in vnum idemq; iudicium omnino conuenturi ſunt. Si vna, quoniam & is qui diuerſum quid affert, vnam habet diſpoſitionem habitudinemq;, & ij quoq; qui ſimul conueniunt vnam, quantum, ſcilicet, attinet ad id, quo dicimus iudicium ferri à Deo vt nulla ipſa in multitudine quoad pertinet ad ipſam diſpoſitionem, differentia repetiatur, quo fiet neceſſarium non eſſe, vt multis potiuſquàm vni fidem habeamus. Incomprehenſilis etiam multitudo eſt diſſidentium iudiciorum, quoniam homines particulares nullo poſſumus comprehendere numero, & eorum indiuiduas percurrere differentias, ex quo etiam colligitur nõ poſſe nos decernere, quam in partem plures inclinent: quare confici volunt ex ijs omnibus vanum eſſe iudicium quod in multitudine iudicantium fundatur, ſi ad naturam & vniuerſitatem referatur hominum, quæ ſcilicet, comprehendi nequit ab homine, quod ſi ipſi etiam multitudini minimè ſumus adquieturi, minimè etiam inuenturi quempiam, à quo rerum iudicium tutò feratur. Atq; hinc deducunt quàm ſit cognitio veritatis malè comprehenſilis: ſi comprehendi is, à quo ipſa comprehenſilis dicitur, omnino non queat.

CAP. XXXIII.

DE IVDICATORIO QVOD VOCATVR PER QVOD, idq; quibus argumentis repellant Sceptici, & quòd ea nihil aduerſantur Christianæ diſciplinæ.

AT qui ſi hæc omnia (inquiunt) de quibus controuerſiæ ſunt excitatæ, gratis & pacatè concedantur aduerſarijs, non ob id tamen habebunt illi vnde tutò & ſecurè ferre de rebus ſententiam queant. Si autem minimè cõcedantur, erunt ſtatim omnia ſublata, quoniam reliqua omnia, aut pars, aut affectio, aut actus hominis. Cuius hominis (vt in quo eſt iudicium & à quo iudicium manat) iudicatorio ſublato, tolli & reliqua neceſſe eſt, quod enim fertur iudicium, ab aliquo ferri neceſſe eſt. Sed conceſſo etiamnum ab homine rerum prodire poſſe iudicium, diſpiciamus, an id per quod, & id ſecundùm quod iudicatorium dicitur, manere poſſit. Et quanquam vniuerſim & in communi tacta hæc in ſuperioribus & tacitè ſubſignata videri queunt, ne tamen particularius cõgreſſum fugere nos cauſentur, ipſi diſputationi manus admoliendæ ſunt. Primum id iudicatorium cui factum eſt nomen per quod euentilemus: Id vel ſenſus, vel mens intelligentiáve, aut cogitatio [illegible] dicitur à Græcis, vel vtrumq; dicitur eſſe: vbi autẽ nec alterutrũ, nec vtrũq; eſſe poſſe monſtrauerimus, ſatis propoſito feciſſe videbimur. Itaq; incipientes à ſenſibus: Alij dicunt eos fruſtrà & in vanum exciri, & nihil percipere, vtpote quia nihil illis ſub-

ijciatur eorum quæ vidētur capere: Alij ſubijci omnia à quibus dicunt eos poſſe moueri: Alij partim ſubijci, partim non ſubijci voluerunt, quibúsnam igitur (aiunt) ſumus aſſenſuri? neque enim ſenſui differentiam iudicabimus, quoniam de ipſo quærimus ſenſu, percipiat videlicet an minimè? & an ſit incomprehēſile, vtrum vanè ſenſus percipiat an verè? ſed eſto, inquiunt, verè percipiat, certè variè, non vno modo percipit ſenſus. Guſtus ab eodem melle modò dulcedine afficitur, modò triſtatur amaritie. Viſus eundem colorem modò rubrum iudicat, modò non rubrum. Eodem odore qui grauedinis excitator & fluctionis parens paulò antè fuerat, odoratus delectatur ſæpenumerò, & eo qui ſuauis olim fuerat, pituita caput infeſtatur. Sunt & qui audire ſe dicant quæ non commoueant aliorum auditum: Aquam febre correptis placidam, aliorum ſæpenumerò ſenſui moleſtam quis neſciat? vtrum igitur haſce apparentias veras quis dixerit? an omnes falſas? an potiùs partim veras, partim falſas? certò videtur eo non poſſe hanc controuerſiam iudicari, cùm iudicatorium per quod ferri ſententia deberet, liquidum confeſſumq́; non ſit. Sed neq; demonſtratione id patefiet, cùm adhuc ſub iudice lis de iudicatorio verſetur, per quod veram demonſtrationem metiri oporteat. Quod ſi quis dixerit aſſentiendum ijs quæ ſecundùm naturam, ijs verò quæ præter naturam diſſentiendum: ſanè ridiculus fuerit. neque enim ſi ſine demonſtratione probauerit aſſenſus ei præbebitur, neq; veram demonſtrationem propter quæ diximus habiturus erit. Quod ſi eis concederetur phantaſias ipſas apparentiáſve, quæ ſecundùm naturam ſunt, veras atq; fideles, quæ verò ijs accidunt qui diſpoſiti ſunt contra vel præter naturam infidas: adhuc incertum erit ſenſus iudicatoriū. Nam & viſus ritè naturaliterq́ue diſpoſitus, turrem modò quadram, modò rotundam æſtimat. Saturi hominis quanquam ſani guſtus ſuauia ſuapte natura edulia deſpuit, in quæ fameſcens inhiat. Idem quoque in reliquis ſenſibus, de quorum diuerſitate ſuprà eſt abundè narratum: & prætereà eo liqueſcet ſenſui veritatis iudicium non competere, quod non ſolùm in eo quod eſt vel dealbari, vel affici dulcore, moueri eum oportet, qui veritatem de re ſubiecta capturus, ſed phantaſia, vel etiam mente verſare illam ipſam rem opus eſt, vt hoc eſt album, hoc eſt dulce, & in cæteris ſimiliter, ad quæ iudicanda ſenſus euehi non poteſt, etſi id conaretur præſcriptum videlicet egreſſus falleretur, aut verſaretur in dubio: quod autem dubium eſt, ei iudicium non cōpetit, ſed eger iudicāte, quare à ſenſu ad memoriā & intelligentiam ſcandere oporteret.

Cæterùm quod nec ipſum mentis officium inueniendæ iudicandæq; veritati ſit ſatis, multa Pyrrhonij duxêre in medium: nam malè comprehenſile eſt mentem eſſe dicunt, quoniam Gorgias illam ipſam nihil eſſe decreuit, & Dicæarchus etiam ſuſtulit animam: Alij contrà: quis ergò litem ſedabit, neq; enim mente intermedia: ſument enim quod in quæſtione verſatur, aliud autem quid quæſo capient quo diſcernatur? In controuerſia igitur fuerit, ſit, non ſit intelligentia? Sed eſto vt confeſſum liquidumq́; habeatur, mentē eſſe, adhuc non poterit de rebus iudicium ferri. Si enim neq; ipſam ſe ipſa exactè perſpicit, ſed lis agitatur de eius ipſius eſſentia & initijs, & loco in quo eſt: quo pacto poterit aliorum quidpiam diligenter apprehendere? opus certè aiunt prius cognoſci ipſam quid ſit & quàm vera, ſi veri ipſius regula haberi debeat: cognoſcatq́; oportet ſe prius veri eſſe regulā, antequàm verum ipſa dijudicet, vt architectus amuſſi cognita, rectum ab obliquo diſtinguit: quid igitur ipſa ſit? nondum philoſophis conuenit: Dicæarchus enim, vti eſt narratum, eam nihil aliud eſſe dixit, niſi quodammodo corpus: Alij dixerunt eſſe, non ipſo tamen contineri corpore, quorum alij extra corpus, vt Aeneſidemus Heraclitum ſecutus arbitrati ſunt eſſe: Alij in toto corpore, vt quidam Democritij: Alij in parte corporis, quorum etiam multiplices variæq́; ſententiæ: nam alij differre à ſenſibus, alij eandem eſſe cum ſenſibus opinati ſunt, tanquàm incidētem per quoſdam ſenſorij locos, cuius diſſenſionis & Straton Phyſicus, & Aeneſidemus principes extitêre. Cæterùm ſi ſtatuatur mentem rerum eſſe iudicatricem, cùm tanta ſit mentium & tàm multiplex differentia? quo pacto per eam ipſam iudicauerimus? Alia enim eſt Gorgiæ mens cogitatióve, aut opinio, aut notio, ita enim quam Græci διάνοιαν vocant: quod paulò antè dixi: facilè appellauerim, alia, inquam, Gorgiæ ſecundùm quam, nihil dicit eſſe, alia Heracliti ſecundùm quam, dicit omnia eſſe: quo pacto igitur mente, hanc ipſam mentium differentiam iudicauerimus? neq; enim ritè dicturi ſumus huic accedendum menti, ab illa diſcedendum, ab

hac

hac ſtandum aduerſus illam. Si enim mente quadam, ferre iudicium auſi fuerimus,
diſcordiæ partem aſſumentes, quod vertebatur in quæſtione, tapuimus, quod princi-
pio negatum fuerat & in controuerſiam ductum, tanquàm ambigunm & pro confeſ-
ſo & pro certo deſnmpſimus, quem modum argumentandi Ariſtoteles non admit-
tit. Si verò alio quopiam quod non ſit mens, litem dirimentes, fallaces deprehende-
mur, quoniam iam ſanximus ſola mente res ipſas metiri oportere. Et ſanè ex ijs quæ
ſuprà ſunt dicta de iudicatorio, cui nomen eſt inditum, in quo oſtendere ſe credunt,
quòd neque ſolertiorem aliquam, & quæ alijs præſtet in iudicando mentem inuenire
poterimus, quæ etiamſi inueniatur aliqua ſolerrior, omnibus alijs quæ fuerunt olim,
& quæ ſunt in præſens tempus: quoniam tamen manifeſtum non eſt, ſi aliqua eſt in
poſterum futura ſolertior, aſſentiri illi ipſi neutiquam oportuerit. Si verò ſtatuamus
mentem ſolertiſſimam omnium, & ſubtiliſſimam, & quæ in diſcurſu omnibus ante-
cellat, aſſentiemur ne ei propterea, nosque illius iudicio ſecurè ſumus commiſſuri?
cùm pericuinm ſit, ne mentis nimia velocitate falli queat, falſum quodpiam intermi-
ſcens, quod tamen nobis verum eſſe eximio illa acumine perſuadeat, addamq; fieri
poſſe vti diuerſis ex cauſis ſententiam mutet.

Reliquum eſt vt dicant vtroq; iudicium fieri, hoc eſt, ſenſu & mente, quod pariter
poterit nec multo labore refelli. Neq; enim ſenſus ipſi mentem præeunt & tanquàm
manu ducũt ad cõprehenſionem veri, ſed illi ipſi ſæpenumerò aduerſi ſunt, certè mel
quibuſdã dulce, amarum quibuſdã videtnr. Addo ego non ſanis dulce ſolũ, ictericis
tantummodò amarũ videri, vt antè diximus, nec mel Colchicũ afferimus in medium
quod amaritie perfundi, aut Sardoum quod tãquàm vitiatũ abſynthio aſperitate ſuf-
fundi, memoriæ proditum eſt, aut Ponticum etiam aliquibus annis perniciosiſſimũ,
authore Dioſcoride: nam id aliqnibus non debet ſanis videri dulce, cùm ſani, & ama-
rum, & aſperum, & pernicioſum ſint experti. Sed de aliarum melle regionum dicimus
Aſiæ terræ, Græciæ, Siciliæ, qnod omnes cùm dulce pronunciant guſtatum, alij tamen
aliter decreuêre, & ſe diuerſo modo mel ipſum ſentire dixerunt, authore Sexto. De-
mocritus neq; dulce ipſum dixit eſſe, neq; amarum, & dulce, & amarum dixit Heracli-
tus, & circa alios ſenſus aliaq; ſenſilia idem iudicium: ſic igitur à ſenſibus profecta co-
gitatio mentisq; ſentẽtia, diuerſa & pugnantia cogitur decernere, quod quidem à iu-
dicatorio eſt alieniſſimum. Ac videri quidem poteſt vti ſenſus impediat mentis iudi-
cium, quemadmodũ enim ſi inter viſum & rem viſilem corpus inciderit, non ſinet vt
viſus rem poſſit viſilem cõprehendere: ita ſi inter mentis notionem, & rem quæ extra
iacet, viſus qui amens ipſe eſt, intercedat: nõ permittet notionẽ rei extrinſecùs poſitæ
percipi, atq; ita in cæteris ſenſibus, nec internis, nec ratione pollentibus, vti guſtu, au-
ditu, reliquis, quare intus poſita mens, & ſenſibus obumbrata, rectam nequibit re-
bus extrinſecùs poſitis ferre ſententiam: & eò magis etiam res liqueſcet, ſi aduerteri-
mus non apponi menti ſpectandas res miniſterio ſenſuum, qui propriã tantummodò
nuncianr affectionẽ paſſionémve, exẽpli gratia tactus, calefactus igni, non ignẽ men-
ti, ſed calefactionem præſentem facit, cuius propriè fit compos: Mens non fit, alio-
quin non diſtingueretur à ſenſu, ſi videlicet ſenſiliter moueretur. Diuerſa itaq; eſt rei
apprehenſio per ſenſum, ab ipſa re, multoq; magis rei ipſius notio mente concepta,
etiam ſi ſimilis eſſe perhibeatur. Quis enim ignorat longè differre notionem rei ſen-
ſilis ab ipſa re. Ignis enim notio nõ comburit, cõburit ignis, quare ignẽ vrentem eſſe,
ex ipſa eius notione quo pacto deprehendimus? & flagellum inflictum carni dolore
carnem afficit, ipſum tamen non eſt dolor, nec in eo dolor inhabitat. Non ſecus ſi mel
dulcore abſynthiũ amaritie, ignis calore, ſenſum afficit, nec ignẽ calidũ, nec mel dul-
ce, nec abſynthium amarum, extra controuerſiam pronunciaueris: ſicut ſolem, etiam
authore Ariſtotele & toto Lyceo cõſentiente, falsò calidũ aut putaueris eſſe aut aſſe-
res, rectè tamen illo te calefieri, & dices, & ſenties. Hoc ipſe quod Scepticis ſuffragari
videtur, exemplũ in medium duxi, quare ſi ritè talia eſſe pronuncies, coniectura ſanè
ob eius ſimilitudinẽ aliquo modo perceptam, non autem certa & exacta ratione pro-
nunciaueris, ſicuti ſi Socratem nunquàm vidiſſes: Socratis tamen inſpexiſſes imagi-
nem, nunquàm ſcires illam ipſam ei eſſe perſimilem, quò fiet vt ſenſu iudicari verũ no-
tiones perfectè nequeant. Sed aliqui Dogmaticorũ qui animæ confundunt partes, &
affirmant quemadmodum mel, & humidum, & dulce, ſic animam dicunt intellectilẽ
& ſenſi-

Digitized by Google

& ſenſilem, & hanc partem à ſenſibus, illam ab intellectilibus moueri, nihil omnino dicunt quantum attinet ad propoſitam quæſtionem. Nam diuerſas eſſe poteſtates negari nequit, & vnam quanque proprium ad munus obeundum delegari, alioquin & rationalis ſimul & irrationalis haberetur, circa idem prorſus nulla diſtinctione verſata, an in re materiæ obnoxia id non vident? Mel & flauum, & dulce eſt, alteram tamen qualitatem viſus, alteram guſtus vſurpat, nec alteruter ſenſuum, cum alterutro, in obeundo proprio munere communicat, & ſanè tàm diuerſa iudicia mentis, ſenſuum miniſterio effici nequit, vt in vnum coëant, quare aut diuerſi ipſi, aut quo minus ſint diuerſæ mentis notiones ipſi non impediunt. Num fuêre Philoſophi qui omnia quæ dicuntur tanquàm vel falſa, vel ambigua ſuſtulerint, vt Democritij? fuére qui conſtituerint vt Epicurei & Protagoræ ſectatores? fuère qui nonnulla ſublatum iri voluerint, quædam reliquerint, vt Stoici & Peripatetici? an igitur omnibus ſenſibus & omnibus illorum differentijs, itemq; omnibus intellectionibus & mentium notionibus, res dijudicant, aut quibuſdam? Si omnibus dixerint, dicent impoſſibilia, cùm tot diſſenſiones in ſenſibus, tot pugnæ in cogitationibus & intellectionibus apparuerint: ſubuertetur enim & ſe ipſam deſtruet ratio, Gorgiæ maximè cogitatione accedente, qua negatur neque ſenſui, neque cogitationi aſſentiri oportere. Si verò quibuſdam aſſeruerint res dijudicari debere, quo pacto interſtinguent quibus natura accedendum vel ſenſibus, vel animi ſententijs? & à quibus declinandum? Cùm adhuc decretum non ſit communi conſenſu, quódnam haberi oporteat iudicatorium, quo ſit vtendum in diſcordia ſenſuum & pugna mẽtium? ſi enim ſenſu & opinione cogitationéve, ſenſus opinionésve dijudicandas cenſuerint, res quæ in quæſtione verſantur pro re iudicata deſument: nam quæritur adhuc ſi per huiuſcemodi iudicatorium ferri ſententia aut poſſit, aut debeat.

Sed & illud non omittendum, inquiunt Sceptici, vt Dogmaticis ingeratur Philoſophis: nam vel ſenſibus ſenſus & mentium cogitationes, vel cogitationibus ſenſus & cogitationes, vel ſenſibus cogitationes, cogitatione autẽ ſenſus dijudicauerint: quod ſi vel ſenſibus, vel mente vtraq; iudicare voluerint, eligant alterum quod maluerint, & eos illæ ſequentur, quæ ſuprà ſunt allatæ difficultates. Si autem ſenſibus ſenſus, cogitatione cogitationes interſtinguere, ſecernere, & iudicare voluerint, quoniam pugnaces ſunt & ſenſibus aduerſantur ſenſus, & cogitationibus cogitationes, quémnã maluerint ex pugnacibus ſenſibus ad aliorũ ſenſuum iudicium deligere? & quámnã cogitationem ad ſententiam de alijs ferendam? ſenſus enim communis hoc loco nõ meminerunt, ſed aduerſus illum etiam, vt arbitror, tanquàm diuerſum, ſicut & de cogitatione & de phantaſia diſputaſſent. Certè quod quærebatur pro confeſſo capient nec conſentiente aduerſario, ſed reclamante, & repugnante rapuerint: pars enim eſt diſſidij illa quæ tanquàm pacata ſumetur, & res controuerſa vti res iudicata decernetur. Si verò ſenſibus cogitationes, cogitationibus autem ſenſus ſunt iudicaturi, promiſcuus ille qui ſuprà eſt reprobatus locus introducetur, ſecundùm quem vt ſenſus dijudicentur, opus eſt habere iam iudicatas cogitationes atque decretas, atque vt cogitationes probentur, ſenſus eſſe præiudicatos oporteat. Quoniam igitur neq; ſimilibus & vnius generis iudicatorijs, ſimilia & vnigena dijudicari queunt, neque vnigenis alienigena, neque alienigenis vnigena, fieri non poterit, vt aut mentem mente, aut ſenſum ſenſu, verè & extra controuerſiam iudicemus. Atque hæc fermè Scepticorum eſt de ſecundo iudicatorio diſputatio, quæ nobis nihil officit, qui noſtræ principia diſciplinæ non viſu, aut guſtu, ſed auditu, qui etiam ab Ariſtotele propriè dicitur eſſe ſenſus diſciplinæ, haurimus: *fides* enim, inquit Apoſtolus, *ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti*, hominis, ſcilicet & Dei, qui nec fallit, nec falli poteſt, quod verbum infinita ſupra omnem ſenſuum & humanam rationem ſigna, confirmauerunt.

CAP.

CAP. XXXIIII.

DE IVDICATORIO CVI NOMEN EST SECVNDVM quod, idq; quibus argumentis Pyrrhonij appellant, ibiq; laus Chriſtianæ diſciplinæ.

HIs igitur atq; ſimilibus rationibus cùm Pyrrhonij Philoſophi mentis & ſenſus iudicatorium reddere incertum moliuntur, nõ tamen circa phantaſiæ iudicium cui nomen fecêre καθ' ὅ, hoc eſt, ſecundùm quod, res videlicet ipſę iudicantur, minus curioſi fuerunt. Primũ itaq; aiunt ſi viſum, ita enim phantaſiam vertit apud Ciceronem Varro, quæ quidem phantaſia imaginatio dici ſolet à Latinis, vt in noſtro de imaginatione opere diſſeruimus. Dicta autem Græcis quaſi φαντασία, Ioanne Philopono & Suida authoribus, quoniam ſit τῶν φαινομένων ςάσις. Si itaque hæc phantaſia eſt, vt dicitur eſſe à Cleanthe, quædam in parte animæ duce, Grę-ci vocant ἡγεμονικὸν impreſſio informatióve, ſecundùm æqualitatem & exceſſum, ſiue tenuis, immutatio vti viſum Chryſippo, facilè refellitur. Anima enim vel pars illas ſpiritus eſt, vel quidam ſpiritu ſubtilius, quò fit vt non facile queat quiſpiam impreſſionem ipſa in parte imaginari. Id autem ἡγεμονικὸν quaſi ducale principaléve ſiue præcedens dixeris, & κυριεῦον, hoc eſt, & dominãs: quã Marcus Antonius Imperator & Philoſophus ex ſtoica ſecta, nomina hæc promiſcuè capit eo in libro cui titulũ fecit ἐκ τῶν καθ' αὑτόν. Id, inquam, hegemonicon carni miſceri & ab ea neſcio quid habere, dictitant. Nã ſi dicatur motus factus à ſenſu ſecundùm actum, vti definit Ariſtoteles, idem de ea quod de ſenſu ferè decernent, ſi ſenſili videlicet in parte iſta ipſa recipietur impreſſio. Si verò in parte intellectili vel æquabilitas cogitetur, vel exceſſus impreſſionis, vt in ſigillis identidem ſpectamus, vbinam quæſo ſine monſtroſa mutatione rerum tantarum memoria excipietur? res enim quæ imprimuntur ſuperuenientibus alijs maioris & vis, & impetus abolentur: tenuis quoque immutatio ſi affectione eſt introducta acceſſu maioris fortiorisq; deletur, ſi mutatione ſubiecti corrumpetur, id ipſum quod ſuſcipit. Cæterùm ſi excogitemus aliquam eſſe phantaſiam, incomprehenſilis ea tamen erit. Si quidem affectio ſit, ſiue paſſio ἡγεμονικοῦ, ipſum autem ἡγεμονικὸν, cùm nondum exierit litem: namque Aſclepiades & ſectatores nullum eſſe contendunt, qui verò id recipiunt de loco & ſede diſſentiunt, cùm, inquam, controuerſum ſit & ambiguum, & ipſa quoq; eius ipſius affectio facilè non cõprehendetur. Sed demus cõprehendi poſſe phantaſiã, propterea ne poterit ſecundùm ipſam de rebus ferri ſententia? neq; enim per ipſam tantummodò conijciet, quæ ſunt extrinſecùs, & imaginem rei notionémve animo concipiet, ſed ſenſibus intermedijs: Senſuum autem iſthæc impreſſio vel mutatio, aut eadem, aut diuerſa eſt ab eo, quod in parte illa animæ principali imprimitur. Si eadem, cùm ſenſus ratione careant, & carebit ratione quod ſuſcipit, qui enim aliter dici poteſt? ſi impreſſio hęc nihil aliud nunciat quàm quod per ſenſus hauſtum eſt: ſi autem aliud, tale nõ erit quod imaginatione concipitur quale in re eſt, ſed ab ipſa rei ſubiecta diuerſum. Prætereà ſenſus ea quæ illis extrinſecùs obijciuntur non comprehendunt (vt diximus) verùm ſuas ipſorum tantummodò affectiones: quo fiet vt phantaſia à ſenſuum dependeat affectione, quæ differt à re extrinſecùs poſita & ſenſili ſubiecta poteſtati. Quod ſi hæc affectio rei extrinſecùs poſitæ diuerſa eſt, phantaſia ipſa quidem erit, non ipſius ſubiectæ rei extrinſecùs, ſed alterius, quod ab illa differat? quare ſi ſecũdum eam, mens ipſa tulerit ſententiã, perperam omnino, neq; ſecundùm rem ſubiectã, neq; ritè protulerit. Neq; illud etiam recipietur, vt anima per ſenſiles affectiones ea, quæ ſunt extrinſecùs poſita, concipiat: propterea quòd ſimiles ſint ſenſuum ipſæ affectiones, ijs quæ extra ſunt poſita, & ipſis ſubiecta ſenſibus. Vnde etenim mens nouerit ſi ſimiles ſint affectiones paſſionésve ſenſuum, rebus ſenſilibus? cùm nec in res extrinſecùs poſitas inciderit, niſi fortè ſenſibus intermedijs, neq; ſenſus ipſi rerũ earum naturã declarauerint, ſed affectiones paſſionésve, quæ ſunt ab ipſis inuſtæ ſenſibus. Ad hæc phantaſia imaginatióve rei cuiuſpiã, effectus eſt rei imaginatæ, imprimitur enim ſenſibus intermedijs: rei extrinſecùs poſitæ in animo phantaſma & ſimulachrũ, quare cùm ſe applicat mens ad quicquam concupiendum, tum effectũ quendam & tanquàm imaginem rei extrinſecùs poſitæ, hoc eſt, ipſum ſpectrum, phãtaſma, ſimulachrũ, imaginem, non ipſam in ſeſe rem concipiet. Quod ſi quis dixerit ex

affectibus

affectibus & diſcurſu perſuaſaram mentem, rebus extrinſecùs poſitis appellere, cum multæ quæ allatæ ſunt ſuperiùs difficultates, circumſtabunt: vel enim eædem ſunt res poſitæ extrinſecùs cum imaginibus earum quas concipimus animo, vel ſimiles. Si eædem, quo pacto fieri poterit vt idem ſit eiuſdem rei & effectus, & cauſa? alterum enim ab altero diuerſum, oſtendimus enim rem extrinſecùs poſitam eſſe cauſam rei imaginatione conceptæ, ſi verò ſimiles, certè quod ſimile eſt, ab eo eſt diuerſum, cui eſt ſimile, hoc eſt, cum eo non idem, quare ſimilia rerum quæ iacent extrinſecùs, non ipſæ res animo concipientur.

Sed quónam modo ſciet mens ea eſſe ſimilia? aut enim ſine phantaſia hoc arbitrabitur, ſed hoc fieri nequaquam poſſe, ipſe etiam cenſuit Ariſtoteles, docens neceſſe eſſe intelligentem phantaſmata ſpeculari, aut cum phantaſia. Sed qui fieri poterit vt cognoſcatur an ſit ſimilis rei, ſi res ipſa cognita non fuerit? In re autem cognoſcenda vt perueniat phantaſia, ad ſe ipſam cognoſcendam, quónam modo perueniet? num ſi ita fiet, erit & phantaſia ſimul & res phantaſia ipſa cõprehenſa. atq; idem erit à ſe ipſo diuerſum eiuſdemq; rei erit & effectus & cauſa. Atqui ſi hæc omnia dentur excogitari poſſe, phantaſiam eandem poſſe comprehendi, eandem ſuſceptibilem eſſe rei decernendæ, & reliqua omnia gratis concedantur, quid amplius molienrur? reſpondeant quæſo num cuicunq; phantaſiæ ſunt aſſenſuri? aliquam certè, ſi cuicunq; aſſentientur, inuenient, qua decernetur omnes phantaſias aut imaginationes eſſe fallaces, ita erat Xeniadis Corinthij imaginatio, atq; ita ſubuertetur ratio, & inſolubile argumentum emerget. Si quibuſdam dicerent aſſentiri oportere, quibuſdã minimè: aut ſine phantaſia hoc dicerent quod erit abſurdum, vti ſuprà oſtenſum, aut cũ phantaſia. Sed quomodo illã ipſam capient? quam videlicet ſunt ad aliarũ iudicium phãtaſiarum imaginationúmve capturi. Rurſum enim alia ipſis phantaſia opus erit, ad aliarum iudicium ſtatuendũ, & ad huius quoq; iudiciũ alia indigebunt eo ad infinitũ vſq; procurrat oratio. Cæterùm fuere qui dicerent omnẽ phantaſiam eſſe veram, vti Protagoras, fuêre qui omnẽ falſam, vti Xeniades, fuêre qui alias veras, alias falſas, vt Stoici, Academici, Peripatetici. Sed ſi omnes non rectè phantaſiatos (quod cũ præfatione veniæ ſit dictũ, & honos ſit auribus eruditis) apertè monſtraretur, dubio procul fieret veritatis iudicium nõ debere in phantaſiã referri. Sanè Protagoræ & Democritus & Platon obſtitêre, & accuratiùs philoſophi quoq; Sceptici contradixêre. Si enim omnis phantaſia vera diſcurſus ipſe ſubuertetur fietq;, vt διὰ τῶν τροπῶν quod Græci dicunt, reuoluatur concluſio, quod genus argumentandi antiſtrephonta nonnulli vocauêrunt. Si enim omnis phantaſia vera eſt, & non omnem phantaſiam eſſe veram, alicui phantaſiæ cõſtitutum fuerit, ſic omnem phantaſiam eſſe veram, falſum habebitur. Sed & pręter hãc conuerſionem repulſionemq;, ex rebus quæ apparent, id cõuincetur, neq; enim mouemur æquè ad aſſentiendum huic conceptioni: dies eſt, cùm Solis radij aërem perluſtrant, & huic nox eſt, eodẽ fulgore perſtante: neq; huic Socrates Athenienſis in Lyceo diſputat, Socrates diem obiit ſumpta cicuta: ſic & in conſecutionibus apparebit, quas Græci Stoici συνημμένα, antiqui Latini connexa & coniuncta vocauêre, iuniores verò cõſequentias conditionales: ſi dies eſt, lux eſt, ſi ambulas moueris, vera eſſe hæc, quis dubitat? & has phantaſiæ conceptiones damnari nequire, contra verò falſas, ſi dies eſt, tenebræ ſunt, ſi ambulas non moueris Multa prætereo quæ Sextus Empiricus in primo cõtra Logicos volumine, aduerſus phãtaſias & copiosè & ſubtiliſſimè diſſerit, nõ modò euertere curas omnes nõ eſſe veras, ſed nec omnes quoq; falſas, iiſdem fere argumentis: nam ſi omnes falſæ & nulla vera, verum erit nullam eſſe veram, & ſi verum eſt, nullam eſſe veram, aliquam eſſe veram planè conuincet.

Manifeſta quoq; phantaſiarum eſt ipſa diſtinctio: nam alijs ab aſſenſu diuellimur, alijs impellimur ad aſſentiendum, ni hoc eſſet, neq; experientia, neq; inexperiẽtia, neq; ars vlla, neq; ignoratio rerum vlla videretur, verùm vt nec aliæ veræ, nec aliæ falſæ debea[illegible] [illegible] multa molitur, votum id Philoſophorum magis eſſe, quàm veritatem arbitratus nam ſi de captatrici phantaſia verba fiant, quæ à re exiſtẽti quatenus exiſtit depromitur, & tanquàm inuritur animæ, qualis vtiq; à re quæ non exiſtat non poſſet ex[illegible] [illegible], contradicit Carneades, fieri poſſe [illegible]tus, vt à rebus quæ non exiſtant [illegible] phantaſiæ ve depromantur, quales ab ijs quæ exiſtunt, depromi ſolet, nec ſecus ijs ac illis opere ipſo aſſentiri à pleriſq; conſueſſe. Sic & in ſomnis q[illegible] [illegible] bibit,

bibit, delectatur falſa imagine, & qui timet, vano metu clamat. Sic & in furore, aliud pro alio capitur. Nec ſecus falſę ac veræ imaginationi prętatur aſſenſus, ab ijs qui mẽte ſunt abalienata, quo pacto (vt eſt in fabulis) Hercules dũ fureret, phantaſiæ qua cõcepit proprios filios non proprios eſſe, ſed Euriſthei, actionem illi opusq; coniunxit, eos videlicet interficiens, quos hoſtis ſcilicet filios falso concepit: Arcus autem quo vſus eſt agnoſcens, veram habuit phantaſiam, atq; hanc veram ei quæ filiorũ erat falſę permiſcuit. Si igitur ſunt captatrices phantaſiæ imaginationésve quatenus nos ad aſſenſum opusque conducunt, quoniam & falſę etiam id efficinnt, non poterit eiuſmodi promiſcuæ & ambiguæ poteſtati, tutò iudicium tribui. Addiderim ego aduerſus Stoicos Platonicis & Scepticis hac etiam in parte vt quandoq; ſoleo ſuppetias ferẽs, non ſolùm in ijs qui furore aguntur, ſed in his qui ſani ſunt, fieri captatrices eiuſmodi phantaſias, non tãrùm extrinſecùs, ſed intrinſecùs mutatis ſcilicet quatuor anni partibus: alia enim vere, alia autumno, alia hyeme, alia æſtate ſæpenumero concipimus, quoniam mouentur humores, & temperamentum variè affectum varia præſentat phantaſmata. Quis enim ambigat cùm trudit gemmas Zephyrus, cùm frondẽt ſyluæ, cùm formoſiſſimus annus, hilariores & rerum delectabilium altrices exciri phantaſias, magis quàm hyeme? æſtate quoq; *cum læto turgent in palmite gemmæ*, alias oboriri & ab ijs diuerſas quas impreſſit Boreas, *dum folijs decuſſit honorem*? eodem etiam in menſe, vel vento, vel imbri, vel ſerenitate permutantur, permutato ſcilicet corporis habitu, ſtatuq;, vel etiam commoto non in hominibus ſolùm, ſed in brutis etiam animantibus, eoq; in ijs magis, quia eis ipſis imaginibus ratione qua carent, ipſę non obſtent, vt temperamenti naturalem diuerſitatem omittam:

Namq; vbi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutauère vias.
Vertuntur ſpecies animorum & pectora motus,
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebant,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes & ouantes gutture corui.

Prętereo cogitationes rerum & pręteritarum in hominibus & futurarum: ſileo crapulæ, inediæ, ſobrietatis, ebrietatis, ſomni, vigilię, diuerſarum regionum, motus, quietis, & aliarum rerum varias conditiones, quibus variæ concipiuntur imagines, variaq; phantaſmata: demumq; ſupernarum mentium afflatus omitto, ex quib. & expreſſę, & fixæ, & certæ phantaſiæ, quæ eiuſdem hominis imaginationibus alijs quæ certæ aliàs habitæ ſunt, aduerſantur.

Redeo ad Academicos qui Stoicos philoſophos, ex porticu ducunt in ſolem, capiuntq; oua duo omnino ſimillima, & alterum poſt alterum ſpectandum exhibent, inuicemq; permutant, vt enuncient Stoici tãdem ſine errore ſi poſſunt, vtrum vnum ſit, & ſolum ouum, quod ſępiùs oſtenſum eſt, an aliud & aliud? eoq; rem euehunt, vt phãtaſiam capiant à re non exiſtenti, ac ab ea quæ & exiſtit, & conſtat, ſubijciunt & illud ſi quicquam alicuius rei comprehenſile eſſet, id maximè eſſet viſus. videtur enim colores, magnitudines, figuras, motus, captare atq; comprehendere: At, inquiunt, non eſt ita. Mutantur enim homines in horas, actionibus, natura, ætatibus, circumſtantijs, ſanitate, ægritudine, ſomno, vigilia. Addo rei eiuſdem phantaſiam tàm ſæpè variari vt eandem non eſſe dici nulla iniuria queat: ſiquidem aliena eſt frequenter ab ea imagine quæ antea animo capta eſt, euanida enim priore illa, eius loco alia ſufficitur, non rei ipſi à qua deprompta eſt ſimilis, vt ſimilis erat prior imago, ſed ſimilis verius imaginis quàm rei, aut ſaltem non omnino diſſimilis, quatenus ad illam ipſam imaginem rememorandam quoquomodo conducit, quare iudicatorium ritè non habebitur captatrix phantaſia. Vti enim id quod aptatur & conſonat obliquo, recti iudex eſſe non poteſt: ita nequit ipſa phantaſia ſine periculo iudicare, quæ & falſis, & incomprehenſis tanquàm veris, & ritè conceptis quandoq; aſſentitur: peccant inſuper Stoici, illud, quod alterum per alterum probant, in definienda enim captatrici phantaſia rem exiſtentem poſuère. At rem exiſtentem cùm definiunt, adhibent captatricem phantaſiã, quid enim eſt res exiſtens, ipſi τὸ ὑπάρχον dicunt, interrogati, reſpondet id quod mouet phantaſiam captatricem. Illud verò videntur hac in re peccare Academici, quod phãtaſiam propterea iudicem conſtituunt non captatricem, ſed quam πιθανὴν, hoc eſt,

perſuaſibilem dicunt, quia vel per eam vtilia degendæ vitæ decerpunt dogmata, vel quia in rebus veritatem, eius ope & veſtigant, & decernunt. Aberrant primum quod nulla propria & ſola vſui eſt ad actiones, & officia vitæ, ſed vnaquæque vtilis, ſi obſeruatio fuerit frequenter adhibita & ſecundùm quam alia quidem erit, ob hoc perſuaſibilis, alia ob aliud erit, vt ipſi dicũt διεξωδευμένην & ἀπερίσπαστος, hoc eſt, & obambulãs, inconuulſilis. Deinde verò falluntur, quoniam perſuaſibilis phantaſia ſola erit iudex veri, opus enim vt hoc inueniatur multò anteà percurriſſe, ne ſuſpicione & coniectura loco certi iudicij freta mens, falſum pro vero dijudicet: vt autem ipſi damnabant Stoicos, quoniam confundi & miſceri poterant in captatrici phantaſia certa cum vanis, & cum firmis mutabilia, ita ipſi damnandi, qui nihil adhibent certi atque conſtantis in ſua perſuaſibili, cui non queat etiam quicquam falſitatis ipſo in diſcurſu & tanquàm animi peregrinatione, in captãdis exemplis admiſceri. Illud poſtremo repellunt cùm aiunt iudicatoriũ idcircò poſſe conſtitui, quoniã rectũ ſui pariter & obliqui poteſt eſſe iudex, quod in regula, in ſtatera, & cæteris viſitur: puerile hoc dicunt eſſe Pyrrhonij, quoniam vnũquodq; ſimilium inſtrumentorum ſupponitur iudicio ſenſus, mentiſve, quibus illa ipſa iudicatoria conſtituuntur, atq; ita iudicatoriũ omne ſuſtulerunt, vt in ambiguo relinquant, aduerſari ſimul & ijs qui cõſtituunt illud, & ijs qui ſublatum volunt, vt aſſenſum cohibere detur: quod certè nobis diuina, nõ humana authoritate nitentibus non perſuadebunt, Gentibus perſuadeant, ſi volunt, in caligine verſantibus, nos lucem hauſimus veritatem mentibus noſtris diuinitùs infuſam. Ipſam autem in veritatem humanitùs inuentam, vt eam videlicet infirment, quemadmodum eius iudicium infirmare moliti ſunt, multa parauêre.

CAP. XXXV.

DE VERO QVOD SCEPTICI IN VNIVERſum diſſeruerint, vt illud redderent ambiguum.

QVòd & ſi concedatur, inquiunt, iudicatoriũ haberi, inutile tamen id eſſe perſpicietur ſi veritas non extiterit, & inconſtans verum eſſe mõſtratum fuerit: veritatem autem à vero trifariam diſtinxiſſe Philoſophos maximè Stoicos oſtendimus, atq; aliter quàm nos cõſueuerimus, de vero autem agendum eſt, quod ipſi veluti dignitatem & enunciabile capiunt, omniũ verò enunciabilium ſcientiam eſſe veritatem putant. Verùm itaq; apud ipſos autores ita ambit veritatem, vt verorum collectio ſit veritas, quæ planè tollitur ipſo ſublato. Cæterùm bifariam verum ipſum ambiguũ reddere conantur Sceptici. In communi primũ, qua de re in principio ſecundi voluminis non nihil egimus, hoc loco accuratiùs acturi, deinde & particulatim & exactè magis. Itaq; cũ de vero (inquit Sextus) ſit controuerſia etiam apud dogmaticos, quando alij quoddam verũ eſſe fateantur, alij nullum, dirimi certè ea nõ videtur poſſe: ijs enim qui affirmant, ſi ſine demonſtratione affirmant, fides non habebitur: tenui enim & ſine viribus affirmationi, tenuis & infirma negatio debetur, quia iam controuerſum eſt verũ, & varia ſentẽtia diſtractũ. Si verò demõſtrationem attulerint, eam ſi falſam fatebuntur, ſibi ipſis ipſimet abrogabunt aſſenſum. Si veram dixerint, in locum promiſcuum incident, & demonſtratione vera opus erit, atq; vt hæc vera probetur, alia itemq; alia, vt nullus tãdem terminus inueniatur. Infinita verò demonſtrari non poſſe quis ambigat? Atqui ſubdit, ipſum quid, ſiue ens, maximè generale adeò, vt vaſto ambitu claudat cætera, vel verum eſt, vel falſum, vel neque verum, neque falſum, vel & verum, & falſum. Si primum dederint, fatebuntur omnia vera. Si enim quod ambit omnia genera, verum eſt, facilè quę ſub ipſo clauduntur, vera eſſe conuincitur, & nihil falſum, quo conuincetur non eſſe verum: alterum enim altero dignoſcitur. Si ſecundum cõceſſerint, omnia erunt falſa eadem quam ſuprà attulimus ratione, ex quo deducunt nihil eſſe verum, ac per hoc nihil falſum cùm alterum & ſtatuat, & tollat alterum. Falſo autem non exiſtente, neq; verum inuenietur (alterum enim alterius collatu cognoſcitur) & prætereà ſi omnia ſunt falſa, verum eſſe cõfiteri neceſſe eſt, cùm verũ ſit, nihil eſſe verum: ſi tertium faſſi fuerint, fateri etiam eos oportet particularia omnia quæ neq; vera, neq; falſa eſſe dicuntur, non fore vera, atq; obſcurum erit & dubium nobis, an verum in rerum natura reperia-

Digitized by Google

reperiatur: quod ſi reſponderint ideò neque vera, neque falſa, quia bonum & malum in rebus, verum & falſum in intellectu conſiſtant, quare opus eſſe compoſitione, & enunciatione: Audiant nunc de vnaquaq; re quod dicitur ipſa etiam de compoſitione dici, quando & extrema & eorum copula entis ambitum non effugit. Sed quod in enunciationibus etiam verum non inueniatur particularis diſputatio non multò pòſt ſuſcipietur. Si autem quartum admiſerint, vnumquoq; particulare & verum etiam erit & falſum, ex quo deducetur nihil eſſe verũ ſuapte natura, quod enim talem habet naturam vt verum ſit, omnino falſum eſſe non poteſt, ipſa ſtante & permanente natura. Ad hæc vel ſola quæ apparent videntúrve (vt inter initia huius ſecundi libri dicebatur) vel item ſola quæ non videntur, vera ſunt. Aut eorum quæ vera ſunt, aliqua apparent videntúrve, aliqua non apparent. Si ſola quæ videntur dederint, aut omnia daturi ſunt aut aliqua: ſi omnia, ſubuertetur ratio, videtur enim aliquibus nihil eſt verum: & quæ per ſomnum & furorem videntur vera, non ſunt. Si aliqua reſponderint, ſine iudicatorio tamen id ipſum decerni nequiuerit, ipſum autem iudicatorium vel videbitur apparebitve, vel nõ videbitur, hoc nullo pacto dixerint, ſupponitur enim nunc ſola eſſe vera quæ videntur: ſi apparebit, quoniam quæritur quæ'nam apparentia ſint vera, quæ'nam falſa? inter apparentia vero iudicatoriũ cùm computatur, rurſum alio indigebimus iudicatorio apparenti, & item alio vſq; ad infinitum, infinita verò quis dijudicet? Si vero ſola non apparentia ſiue non manifeſta vera ſuſceperit, Dogmaticorum numero non computabitur, qui in huiuſmodi rixantur non manifeſtis nec apparentibus, vt in principijs rerum naturalium, & quæ ex ijs conflantur, & coaleſcunt: & præterea pugnantia vera ſimul eſſe fatebuntur, vti ſtellas pari numero in cœlo refulgere & impari quoq; numero. Si autem aliqua maluerint, quónam pacto illa, ita eſſe decernent, vt aliqua videlicet non apparẽtia vera ſint, aliqua falſa, re enim apparenti nõ vtetur. Si verò nõn apparenti, quæremus quæ'nam ſint illa non apparentium quæ vera ſint, & quæ'nam falſa? indigebit enim hoc nõ apparens alio non apparẽti quo iudicetur, & illud alio, quo ad infinita excurſatio proueniat. Relinquitur vt eorum quæ vera ſint, alia dicant eſſe apparentia & manifeſta, alia minimè, quod etiam refelletur, aut enim omnia apparentia, & non apparentia vera ſunt, aut aliqua apparentia, aliqua non apparentia. Si omnia, rurſum ſubuertetur oratio, atq; diſcurſus, quoniam verum erit, & nihil erit verum? dicetur enim verum eſſe, pares eſſe ſtellas, & impares. Si verò aliqua eorum quæ apparent, aliqua eorum quæ non apparent vera cenſebuntur eſſe, quomodo iudicabimus quod eorum quæ apparent vera ſint, alia falſa? Si enim vtimur re apparenti ad infinitum procurret oratio: Si re non apparenti, quoniam quæ non apparẽt, alio indigent iudicio, rurſum hoc non apparens alio iudicabitur, quod ſi apparens fuerit, promiſcuus & qui inuicem viciosè procumbit probationis modus inuehctur. Si verò non apparebit, ad infinitum probatio relegabitur.

Præterea, inquiunt, verum ipſum de quo fit quæſtio, aut eorum eſt quæ ſuapte cõſtant natura, ſuaq; differentia conſtituuntur, aut eorum quæ ſunt ad alterum: ſi primum detur, illud ſequetur abſurdum, quòd quæ ſua natura conſiſtunt, ſimiliter ſui ſpeciem exhibent, non differenter & variè. Quod enim verbi cauſa calet, omnes qui caloris ſuſceptibiles ſunt, pariter calefacit, non hunc quidem excalfacit, alium frigore afficit: Verum autem non ita, ſed vnum & idem huic apparet verum, illi falſum. Si autem ſecundum dare maluerint, quoniam quæ talia ſunt intellectu, & cogitatione conſtituuntur, & nulla rei facta mutatione, diuerſas accipiunt conditiones etiam aduerſas inter ſe atq; pugnantes, fiet vti verum non exiſtat per ſeſe, ſed quomodo concipitur, eo modo exiſtat, cogitatione ſolùm nixus nõ rei ſubſtantia. Illudq; item eueniet vt idem ſit verũ ſimul & falſum, vt enim eadem columna dextra eſt atq; ſiniſtra: Ad hunc quidem ſi referatur dextra, ſiniſtra ſi collata fuerit alteri, & quemadmodũ idem & ſubtus eſt & ſuprà: ſupra quidẽ ſi comparetur & cõferatur ei quod ſubiectũ eſt: ſubtus verò collatu ſuperioris, ſic idem verum diuerſis relatum conceptionibus, & verum inuenietur & falſum. Addit ex Aeneſidemo plæraq; Sextus, in ſecundo cõtra logicos volumine, quorum illa videntur præcipua, aut verum ſenſile eſt, aut intellectile, aut vtrunq;: primum nequaquam, viſile enim viſione ſuſcipitur, audibile auditu, odorabile odoratu. Sic & verum ſenſu ſentietur quod eſt abſurdum cùm ſenſus

ratione careat, qua verum capi dicitur. Secundum neutiquã aut enim omnibus cõmuniter intellectile eſt, aut quibuſdam priuatim: id nullo modo, quia omnis quęſtio tolleretur, hoc & minimè credibile, & prætereà pugnax ac cõtrouerſum. Tertiũ quoque minimè ſuſcipietur: nam vel omne ſenſibile omneq; intelligibile verum eſt, vel quoddam ſenſile, quoddam intellectile: primum ſi dederint, nulla id ratione dederint, fieri enim minimè poteſt, & pugnant prætereà ſenſilia ſenſilibus, intellectilia intellectilibus, rurſumq; intellectilibus ſenſilia, & ſenſilibus intellectilia: & ſi omnia eiuſmodi eſſent vera, idem eſſet & nõ eſſet, verumq; & falſum com probaretur: aliud autem ſi reſponderint, controuerſum fuerit, de illo enim quódnam ſit, & quale quæretur, & diſputabitur. Ad hæc de cauſa veritatis vt eam ſublatam iri mõſtret, nonnulla ſubiecit, quo pacto, inquit, hanc capiunt cauſam vt apparẽtem ipſis? an vt minimè viſam & manifeſtam? ſi vti apparentem dixerint, mentientur docentes veritatem non ſubſiſtere ſecundùm id quod apparet atq; videtur. Si verò non vti apparentem & viſam, quæram quomodo illis innotuit? ex ipſo, an ex alio? ex ipſo quidem impoſſibile eſt, quod enim non videtur, ex ipſo non eſt comprehenſile, ex alio ſi dixerit, de illo iterum quæram apparens fuerit an non apparens? & ſic ad infinitum cedénte diſquiſitione, verum nunquam inuenietur, quid igitur eſt quod nobis perſuadet an verũ eſt? Sed qualémnam habet eſſentiam, ſenſilem? an intellectilem? an vtrunq;? At hæc iam inter dubia, & ambigua, & controuerſa reliquimus. Si enim verum perſuadet, quoniam tamen omnibus non perſuadet. Ideò omnes non dabimus (inquiunt) ipſum eſſe, ſed & eſſe, & non eſſe, & ſimul eſſe verum, & falſum, quatenus enim perſuadet aliquibus, verum erit & exiſtet, quatenus verò alijs non perſuadet, falſum erit. Fieri autem nequit vt idem ſimul ſit, & non ſit, & verum ſimul, & falſum iudicetur: igitur verũ non perſuadebit: Niſi fortè dixerint quod pluribus perſuadet hominibus, id verũ eſſet. Mel igitur quoniam pluribus perſuadet ſanis ſe dulce eſſe, & vni non perſuadet icterico & febrienti, verè dulce pronunciabimus? quod quidem nugis anilibus ſimile, cùm enim de veritate diſquirimus, non ad multitudinis conſenſionem reſpicere oportet, ſed ad ipſas diſpoſitiones: vna enim diſpoſitione vtitur æger, & vna omnes ſani, non tamen huic magis, quàm illi accedendum, quoniam ſi conuerſim procedamus, mel non eſſe dulce, vt dicamus cõuincemur, habitu reſpectu ad multitudinem: ſtatuamus enim plures febre correptos & morbo icterico, vnum, tantummodò ſanitate perfungi, omnibus autem ijs mel propinetur, certum eſt ſi multitudinis conſenſum ſequamur, mel amarum eſſe nos pronunciaturos, quoniam febrientibus & ictericis, ita ſit ex guſtu perſuaſum: vt mittam quod quemadmodum ſuprà narratum, inter ſanos multa fuit de melle diſcordia.

CAP. XXXVI.

DE VERO QVID IN PARTICVLARI DISPVTAuerint Sceptici vt reliquarum ſectarum philoſophis contradicerent, idq; diuersè, prout diuersè verum definiebant.

CÆterùm ad particularia magis deuenerunt argumẽta Sceptici, vt diuerſis Philoſophorum ſectis aduerſarentur, & pręcipuè Democritiæ, Platonicæ, Stoicæ, & quæ ab ijs non longè diſſentirent. Democritus autẽ & Plato quanquã ſola intellectilia vera eſſe dixerunt, diuerſis tamẽ de cauſis id arbitrati ſunt. Democritus enim quoniã nihil ſenſile natura ſubijci voluit atomis, omni ſenſili qualitate deſtitutã habentibus naturã: Plato verò propterea quod ſemper fierẽt ſenſilia, nunquàm eſſent, exiſterent nunquã, inſtar rapidi torrentis, vti nec per duas minimas tẽporis particulas permanere, neq; ſuſcipi quirent, ſed nec oſtẽdi propter fluxus velocitatẽ, vt dicebat Aſclepiades. At enim Aeneſidemus inter ſenſilia & apparẽtia quandam excogitauit differentiã, vt eſſent quæ cõmuniter omnibus apparerẽt, & quę particulatim alicui, illa vera eſſe, hęc minimè. Epicurus autẽ omnia ſenſilia indiſcriminatim vera dicebat & exiſtentia, verũ ita deſcribẽs: verũ eſt quod ſic ſe habet vt dicitur habere, & falſũ eſt quod nõ ſic ſe habet vt dicitur habere, ſenſum autem ſuſceptorum dicebat eorum quæ inciderent in eum, neque

addere

addere quicquam, nec minuere, nec tranſmutare, omnino eum eſſe veracem volebat, atq; ita rem capere, vt res erat ſuapte natura, nec falli, cùm eum excirent rerum ſimulachra. Ab omnibus tamē ſenſilibus quanquam veris differre opinabilia voluit, quorum alia vera, alia falſa, & eſſent & haberentur. Stoici verò voluerunt aliqua ſenſibilium, & aliqua intellectilium vera eſſe, non autem ex ſe ſtatimque, ſenſilia vera pronunciabunt, ſed ſecundùm relationem ad ea quæ ipſis componerentur & adiacerent intellectilia. Verum autem definiebant, quod exiſteret, & opponeretur alicui, falſum quod non exiſteret, & non opponeretur alicui, & hæc quidem inter has Philoſophorum ſectas de vero & falſo differentia. Erat & illa diſſenſio: nam alij circa ſignificata verum & falſum conſtituebant vt Stoici, volentes tria hæc inuicem coniungi, quod ſignificat, quod ſignificatur, quod occurrit. Primum eſſe vocem dicebant, ſecundum res ipſa per vocem declarata, tertium res extrinſecùs poſita in ſeſe ſuaque natura conſtituta, quorum trium duo eſſe corpora decernebant, primum & tertium, medium autem incorporeum, id eſt, res ſignificata & enunciata, quæ & vera eſſet, & falſa: & hoc non communiter omnino, ſed alia quidem deficiēs, alia perfecta, quæ & vocaretur pronunciatum ſiue dignitas, cuius hæc erat deſcriptio: dignitas eſt (illi autem ἀξίωμα dicebant) quæ vera eſt, vel falſa. Alij vero vt Epicurus & Straton Phyſicus in voce ſolùm, alijs duobus abiectis, verum & falſum collocabant, alij in mentis cogitationisq; motu. Inter hos collocari poteſt Ariſtoteles qui ſanxit verū & falſum eſſe in intellectu, cuius ita ſint ſigna verba, ſicuti ſigna ſunt verborum, notæ extrinſecùs poſitæ atq; characteres. Sed qui ijs contradicunt Pyrrhonij, Ariſtoteli etiam contradicere facilè conſpicientur, quanquàm aduerſus Ariſtotelē diſputandi tribus huius operis poſtremis libris paratus eſt mihi locus, non ex Pyrrhonijs, ſed ex ipſo Lyceo deſumptus. Itaq; Sceptici damnant in primis Democritum atq; Platonem, qui ſpernant ſenſus, & tollant ſenſilia ſolis intellectilibus hęrentes, confundunt, inquiunt, res & non ſolùm rerum veritatem, ſed ipſarum notionem expellunt: omnis enim notio à ſenſu fit, vel non ſine ſenſu, & vel ab incidente, vel nōn ſine incidēte videlicet & occurſante rei extrinſecùs poſitę ſimulachro. Vnde non inueniemus phantaſias quæ ſecūdùm ſomnum & furorē dicuntur falſæ, alienas prorſus ab ijs quæ nobis nota ſunt per ſenſum ſecundùm occurſationem nobis factam à ſimulachro: qui enim ſibi fingit erinnyas ſanguineas quaſdam & draconibus impexas puellas, ex ijs quæ ſibi nota ſunt earum formam componit & affingit: & qui volantem in ſomnis hominem conſpicit, non ſine viſo homine, nec ſine quodam volatili conſpecto, id animo obrepit per quietem: atq; vt in ſumma dicatur, nihil eſt inuenire ſecundùm notionem cogitationemve, quod non habeat aliquod iam notum, eo ipſo de quo diximus imaginis occurſu, quod quidem capitur vel ſecundùm ſimilitudinem eorum quæ ipſo occurſu apparuerunt, vel ſecundùm additionem, vel ſecundùm minutionem & decremētum, vel ſecundùm compoſitionem. Secundùm multitudinē quidem, vti (verbi cauſa) ex viſa iam Socratis imagine, ipſum nō viſum animo concipimus: Secundùm augmentum verò cum ex communi hominis notione atq; conceptu, commoti & exciti imaginamur non hominem iam, ſed auguſtiori ſtatura, quali fuēre gigantes, qualiq; fingitur Polyphemus, qui ſit ingens arduus altaq; pulſet ſydera: Secundùm minutionem & decrementum, veluti cùm ex communi hominum habitu pygmæum animo voluimus: Secundùm compoſitionem verò, ſicuti cùm ex viſo homine & equo, centaurum animo fabricamus, cùm tamen is nunquam inciderit nobis, nunquam oculis obuerſatus fuerit: quamcunque igitur notionem præcedere oportet, incidentem quendam per ſenſus imaginem, quò fit vt ſublata re ſenſili, omnis pariter notio ſublata iure exiſtimetur.

Ad hæc qui dicunt, omnia quæ apparēt falſa eſſe, & ſola intellectilia exiſtere ſecūdum veritatem, vel ſola aſſertione contenti id dicunt, vel etiam demonſtrationē addiſcunt. Si ſola aſſertione id contendunt, ſola etiam negatione repellentur: Si demōſtrationem parant, eam illis ſubuertemus ſubruemúſve: aut enim quodā vtuntur apparenti, & ſenſibus agnito, vel minimè viſo & ignoto, primum neutiquā dicent, quoniam omne tale ſublatum volunt, ſecundùm verò ſi dixerint illud ſequetur abſurdi, quod manifeſto & noto indicari & cognoſci ignotū conuenit, quare Platonis & Democriti ſententia nequaquā (vti volunt) admittenda eſt: excipit Epicurus, quem nec

admittendum rentur, quoniam falſum ſit,non decipi ſenſus,cùm eum eliciunt ſimulachra, quando Oreſtes furias ſe videre exiſtimabat;& Erinnyes implexas ſerpẽtibus atris,eius ſenſus moti & exciri ſimulachris,veri erant,ſuberant enim ipſa ſimulachra, ſed intellectus exiſtimans ſolida ipſa eſſe ſimulachra , & veras furias,fallebatur. Ac præterea cùm aliquas dicit veras phantaſias , aliquas falſas & opinabilia diſtinguit à veris ſenſilibus,quo pacto id parat?neq; enim re apparenti & viſa,talia enim quæruntur,neq; etiam ignota & minimè apparenti & viſa, talia enim quæruntur, neq; etiam ignota & minimè apparenti;per id enim quod clarum eſt & notum, res obſcuræ & ignotæ manifeſtantur.Sed enim inuitus Epicurus in ſimilem dubitationem cecidit: ſi enim confitetur aliquas depromi phantaſias à ſolidis corporibus, aliquas à ſimulachris nudis & euanidis,& ita ſecernit à claritate,& veritate opinionem: quæro, inquit Sextus,quomodo inter illas dijudicat,neq; enim claritate, quæritur enim,neq; opinione, quæ per claritatem fit credibilis? abſurdum enim ex ijs quæ magis dubia ſunt,quæ minus ambiguitatis habent,comprobari. Minus quoque Stoicis præſtatur aſſenſus,quoniam afferre nequeunt:quæ'nam ſint captatrices comprehenſatricésve, & à rebus ſubiectis,extractæ phantaſiæ,& quæ à rebus ipſis non quatenus tales ſunt, ſed quatenus videntur: quam ſtatuunt differentiam inter veras & falſas,ſiue ſenſiles ſint,res ſiue intellectiles: fatentur enim prodire aliquas à rebus ſubiectis,non tamen ſecundùm ipſas res ſubiectas,quales quę inciderunt & Herculi furenti,ex filijs enim deprompta,ſed non quatenus eius ipſius erant filij , ſed quatenus videbantur Euryſthei,alioqui eos non interfeciſſet:diſcerniculum igitur afferre nequeunt cùm rectè, cum perperam comprehenduntur phantaſiæ.

Cæterùm ſi fiat tranſitus ad ipſam veritatem, enunciabiline in propoſitione,an in voce,an in mente conſiſtat?pugna quoq; & controuerſia multiplex inuenietur:namque λεκτὸν,quod illi vocant, nos dictum ſeu mauis enunciatum dicere poſſumus,decernunt eſſe quod exiſtit ſecundùm rationalem phantaſiam conſtitutum, rationalis autem (vti volunt) phantaſia eſt ſecundùm quam,quod phantaſia conceptum eſt,ratione conſtituitur. Plures autem enunciati ſpecies afferuntur, deficiens,perfectum, atq; huius multæ differentiæ, imperans, negans, interrogans, optans, comparans, & horum quædã vocant ἀξιώματα.Cicero diceret pronunciata,omne(inquit) in prima Tuſculana pronunciatum,ſic enim mihi in pręſentia occurrit vt appellarem axioma, vtar poſt alio ſi inuenero melius, id ergo eſt pronunciatum, quod eſt verum aut falſum:hæc ille. Alij dignitatem nuncupant,ſed ita Stoici volunt, vt ſit id axioma vel verum,vel falſum. Hoc igitur enunciatum quod incorporeũ vocant Stoici,& à voce ſignificante eſſe diſtinctum volunt:quo pacto, inquiunt Sceptici, conſtituemus?vel ex ſeſe,hoc dicent exiſtere Stoici,atq; ita illud ſua authoritate conſtituent, vel eius ſubſtantiam ſunt aliqua demonſtratione confirmaturi. Si primũ,tunc & licebit Sceptici contrariam ſuam et authoritate proferre ſententiam : neq; enim illis,inquiunt,magis quàm nobis debetur fides,ſi ſola authoritas ducatur in iudicium : ſi verò ad tribunal ſe demonſtrationis cõferent,peior quædã illis acciderit dubitatio. Si enim demonſtratio eſt oratio,& oratio ex enunciatis conſtituatur, fiet vt enunciatis aliquod eſſe enunciatum concludant, qui enim vnum non conceſſerit enunciatum, non erit vllo pacto enunciata plura conceſſurus,eis autem qui in demonſtrationem ſunt enunciata quæſituri, ſi ſuopte nutu ea eſſe decreuerint, alius ſuopte re nutu eſſe inficiabitur. Si verò id per demonſtrationem probare tentauerint,in infinitum abibit oratio. Demonſtratio ſiquidem expetetur, eorum quæ in ſecunda demonſtratione comprehẽſa ſunt enunciatorum,& tertiam afferentes eorum quæ in tertia ſunt cõcluſa,quarta deſiderabitur,atq; ita nullus finis inuenietur. Illud quoq; in Stoicis inaniter dictum Sceptici cauſantur,quod perfectum enunciatũ cõpoſitione conſiſtit nominis & verbi,nullum autem quod compoſitum & ſit,& diuiſile,in corporeum eſſe contendunt; & hac etiam de cauſa nomen ſicuti & enunciationem incorporeum eſſe non admittunt,quod videlicet componatur ex ſyllabis. Sed neq; ſubſiſtere per ſeſe vllum enunciatũ dicunt,cùm pars parti in enũciando ſuccedat,& antequàm allata ſit poſterior, prior elabatur : ſimili ferè vtuntur ratione qui ſolent de verbis conſecrandæ hoſtiæ in quarto in ſententias Theologicas commentario recentiores diſputare Theologi, ipſi tamen argumenta oppoſita verè diſſoluunt, veris imbuti diuinis myſterijs,quæ

Gentes

Gentes ignorârunt. Ad quorum diſſidia narranda vt refellantur redeundum eſt.

Reprehendunt præterea Stoici philoſophi Sceptici quod ignotum, per ignotius, vel æquè ſaltem ignotũ, explicare ſatagãt: interrogati enim quid ſit quod ſubſiſtit, id, inquiunt, quo captatrix phãtaſia mouetur, ita de hac eadẽ phantaſia ſi percũctemur, ad id quod ſubſiſtit reuertentur, reſponſuri captatricem phantaſiam eſſe, quæ ab eo quod exiſtit proficiſcitur, quatenus exiſtit, atq; in promiſcuũ & alternè ſeſe indicantẽ & declarantẽ incidunt locũ. At enim ipſum enunciatũ, ſiue ſimplex eſt quod partiuntur per determinatũ, cui oſtẽſionis ſignũ vt hic, ille, iſte, cõnectitur, & per indeterminatum, cui ſignũ ſingulare nõ adijcitur, ſed cõmune & indefinitũ, vt quidã, aliquis, & eiuſmodi, & per mediũ cui neutrũ additur illorũ, verbi cauſa homo ſedens, Socrates diſputat, ſiue nõ ſimplex eſt, ſed compoſitũ, qđ vel συνημμένον, hoc eſt, cõiunctum, vel συμπεπλεγμένον, hoc eſt, complicatũ, vel διεζευγμένον, hoc eſt, diſiugatum ſiue diſiunctũ vocant. Primũ nota, ſi, vel, ſi quidẽ conſtare dicunt Stoici, vt ſi dies eſt, lux eſt. Neoterici dialectici, noſtra lingua conditionalẽ vocant conſecutionẽ, complicatum illud nota, & conficitur: noſtri copulatiuum dicerẽt enunciatũ: diſiunctum verò particula vel, ſiue, aut, conflatur diſiunctiuum noſtri dicerent, quibus in omnibus & ipſi habẽt antecedens enunciatũ, cui nomen faciunt ἡγούμενον & πρῶτον, hoc eſt, præcedens & primum, habent & conſequens ab eis vocatũ λῆγον & δεύτερον, hoc eſt, deſinens & ſecundum, habent & illationem, ἐπιφορὰν, appellãt: hoc itaq; enunciatum ſiue ſimplex, ſiue compoſitum, calumniantur multipliciter: demonſtratiuum ita liceat dicere vllũ ſimplex non poſſe verificari contendentes, cùm ſub oſtenſione non cadant quæ oſtendere moliuntur. Sed particulæ ſolum aliquæ iure & merito totius enunciati veritatem & prædicationem minimè ſuſcipiant, quod ſi in demonſtratiuo id nequeat verè fieri, multò minus in duobus reliquis quæ ſint lõgè magis ab oſtenſione remota. Sed præcipuè diſſenſiones adducũt Dialecticorum magni nominis Philonis & Diodori ſuper compoſitis: nam ille trifariam voluit * ſynemmeni nõ verum eſſe, hoc eſt, cùm à vero incipit, in verum deſinens, cùm item à falſo deſinens in falſum, & cùm à falſo orſum, deſinit in verum. At vno modo falſum cùm orditur à vero, & finit in falſum, cui Diodorus cõtradicit ferè in omnibus, qua de re in quarto Logicarum inſtitutionum latè ipſe diſſerui, alij etiam duos alios * ſynemmeni modos adducũt, de quibus verba fient libro ſequẽti, dum ea quæ in Logicos attulêre Sceptici referentur: vt igitur inquiunt, diſcamus in quònam enunciato veritas collocata ſit? de ſanitate & veritate enunciati, prius conſtare oportuerit, quo pacto verò conſtiterit, durante lite? aut enim omnibus aſſentiemur? aut quibuſdã enunciatis tanquã veris, & ipſius veri indicibus ſignis atq; iudicibus? omnibus vt aſſentiamur fieri nõ poteſt, pugnantibus enim aſſentiremur, quæ enim pugnant ęquè perſuadere nequeunt. Si quibuſdam vel hoc noſtra ſponte facturi ſumus, & ſine indicio, vel cum ratione, monſtrante nobis orationis ſanitatẽ: Si primum cur magis huic quàm illi ſumus aſſenſuri? Si ſecundũ aut quęſtionẽ concludet & terminabit oratio, aut minimè: Si hoc ipſum fiet, ſine fide fuerit & vana: Si illud, certè id erit propterea quod ea quę ſumpta ſunt, concluſio cõſequetur, quo fiet vt per illationem & alicuius conſecutionem id ipſum enunciatum comprobetur. At conſecutio probanda iterum fuerit, de cuius veritate in enunciato cõiuncto quærebatur. Itaq; erit tale hoc quale id quod incidit in promiſcuum locũ, cùm alterum ſolet per alterum comprobari. Si enim ex conſecutione probandũ eſt coniunctum, quoniam hoc in negocio orationem quandam percurrere oportet atq; orationem hanc, vt ſanitate fungatur haberiq; vera debent, conſecutionem habere paratam & cõfirmatam oportet, per quam quod eſt verum iudicetur, tum in ambiguo res tota relinquitur. Non ſecus ambigunt de copulato in quo vt verum ſit, vera eſſe omnia volunt, falſum verò quod ex omnibus confletur falſis: quod verò ex falſis veriſque componitur, non magis verum quàm falſum, & ſi quidem illis liceat pro arbitrio & voluntate ſtatuere, & ipſis de rebus præcipere: concedatur vt complicatum illud copulatiuumq; quod vnum habeat falſum, id falſum eſſe pronuncietur: liceat autem & alijs opponere & dicere quod ex pluribus veris & vno falſo coagmentetur, verum eſſe. Si autem rerum naturæ adhærendum putant, quod ex vtroq; cõponitur non magis hoc, quàm illud pronunciabunt: ſicuti quod ex albo nigroq; cõmixtum eſt, nõ magis album quàm nigrum aſſeuerabimus. Reſpondebũt Stoici ſimilitu-

* id eſt, cõnexum vel continuatum

* cõnexi vel continuati

dinem minimè viribus fulciri. Si quidem veſtimentum maiori ex parte integrum, aliqua tamen & minima quidem ex parte laceratum atq; corroſum: Non à maiori parte, ſed à minori ſumere denominationem debet & diffractum atq; diruptum cenſeri.

Contrà ſtant Pyrrhonij, concedentes communi quidem hominum cœtui vitæq; communi, licere nominibus vti non exactè, & minimè proprijs locutionibus, ſed nõ philoſopho, quoniam ad ipſam rerum naturam exactè non reſpicit vulgus, ſed ad opinionem. Sic enim fodere puteum dicit, & texere veſtem, & ædem ædificare, nõ tamen proprié. Si enim eſt puteus, non fodietur, ſed iam defoſſus eſt, & ſi veſtis eſt, non texetur, ſed iam contexta fuerit. At enim noſtri Dialectici nõ naturam ipſam rei, ſed illationem ſpectari oportere decernerent, atq; ita in conſecutione ipſa vel probari veritatem vel falſitatem reprobari: neq; enim in eiuſmodi coniunctis, aut quod antecedit, aut quod ſequitur, ſed quod connectitur conſiderari: ſed quid aut noſtri, aut ego hac in re dicerem, non eſt locus referendi, quoniam inter Stoicos & Scepticos res agitur, vt in ſignificatu enunciãti, aut probetur eſſe veritas, aut improbetur. Vrget præterea Epicureos & Stratonem Sceptici, quoniam in voce veritatem eſſe decreuerunt, aut enim inquiunt in expreſſa voce, aut in ſuppreſſa eſt veritas (neq; enim aliter videtur cogitari poſſe) ſed nec in hac, nec illa, igitur falsò decreuêre: poſterius aſſumptum quantum ad inferiorem partem ita probant, quæ expreſſa eſt, non ſubſiſtit, ergo in ea ſubſiſtere non poteſt verum: quantum ad ſecundam ſic argumentantur, in voce ſuppreſſa verum non eſt: quia ipſa nondum eſt, igitur nulla in voce verum collocabitur. Amplius, inquiunt, ſi in voce eſt veritas, aut in minima eſt, aut in longa atq; producta: non in minima, quia impartilis eſt, verum autem non impartile, neq; in lõga atq; deducta, quoniam non ſubſiſtit, cùm enim eius prima profertur pars, ſecũda nondum eſt; cùm ſecunda profertur, prior elapſa eſt. Ad hæc ſi in voce eſt veritas, vel in voce ſignificante, vel in ea quæ minimè ſignificat, non in hac, fieri enim quĩ poteſt, vt hac in voce blitiri vel ſchindapſus, quæ rem nullam ſignificant, veritas aut falſitas vlla inueniatur? Si in priore dixerint eſſe verum, illum excepturi ſunt ictum, quod nulla vox quatenus vox, penes omnes ſignificat idem. quoniam oportet omnes quĩ vocem auribus excipiunt, ſiue Græci, ſiue Latini, ſiue ex extrema barbarie, ſi ita eſſet, percipere ipſius etiam ſignificatum. Præterea vocum aliæ ſunt ſimplices, aliæ compoſitæ, neq; enim data eſt alia diuiſio, ſimplices vt Socrates, compoſitæ, vt Socrates ambulat, vel in his igitur, vel in illis erit veritas, at in neutra reperitur, igitur in nulla: non in ſimplici quidem apud plurimos philoſophorum, quibus in enunciato verum ſolet reponi, quod omne compoſitum ex vocibus eſt, neq; item in compoſita, quoniam nullam ſubſiſtere poſſe compoſitam vocem, ſuprà iam eſt oſtenſum, cùm enim primam pronunciamus, ſecundam nondum promimus, quam cùm proferimus, prima abijt in tenues auras euanida. Cæterùm neq; in notione & conceptu mẽtis exiſtere veritatem hinc contendũt Pyrrhonij, aduerſus pleroſq; Philoſophorum. Si ita eſſet aiunt, nihil eorum quæ ſunt extra verum meritò haberetur, quod abſurdũ putant: conceptus enim mentis in nobis eſt, non extra nos, in quibus ſolis reponunt veritatem. Rurſum aiunt, nullum eſſet commune omnibus verũ, quoniam proprius eſt vnicuiq; ſuus mentis conceptus, in quo verum ſibi ſedem conſtituit. Si verò nullum eſſe commune verum concedatur, ſequetur omnia eſſe obſcura, nihilq; omnino manifeſtum & clarum, quæ enim huic eſſet veritas: id eſt, quæ mentis conceptio vera alteri non eſſet, & contrà, quæ alteri non huic. Si vero communis daretur conceptio, vt quæ huic conciperetur, in omnibus eſſet, aut omnia vera eſſent, aut omnia falſa, quod ſuprà ſatis eſt improbatum. Defuit illis quod commota à recentioribus Philoſophis & Theologis prælia neſciuerunt, de propoſitione per ſe nota deq; ipſa notitia & euidentia, quam etiam partitus eſt Alliacenſis: nam non ſecus de illis ipſis vt ambigua redderent, diſputaſſent. His itaq; hunc ferè in modum, & de veritatis iudicio, & de ipſa veritate inter ſeſe Gentium philoſophi decertârunt, vt nihil tandem veri concorditer, pacatè, ſineque lite decreuerint.

CAP.

CAP. XXXVII.

VERITATEM EX SACRIS HABERI LITERIS, eamq́; inde ſapiendam vbi multa de veritate & perfectione Chriſtianæ diſciplinæ, & obiter contra obſtinatos Hebræos nonnulla.

SIne lite autem ſacræ vtriuſq; diuini Teſtamenti literæ, ex quibus noſtrã, id eſt, Chriſtianã diſciplinam petimus, vbi ſine diſſenſione veritas, ſine vago & anxio diſcurſu & vnius Dei cognitio, & plurium abdicatæ ſuperſtitiones deorum, & vana pugnantiaq; quibus ad felicitatem exiſtimabant Philoſophi iter patere, dogmata refutata. Nã de ipſo Deo quod ſit vnus, quòd omnes dij Gentium dæmonia, quòd ſanctis moribus & præceptorum diuinorum obſeruatione itur ad Deum, in quo eſt verà felicitas, Moſes diuinitus doctus iam multis antea ſeculis aperuerat, in quibus non ſolùm celebrati vlli erant Gentium authores in Græcia maximè, ſed ne ipſę quidẽ literę vigebant, quas in eam ipſam alij ex Phœnicia, alij ex Aegypto maluerunt importatas, ſed ex Hebręis verius in illam migrauêre, cuius rei cùm alij, tùm Nazianzenus Gregorius in primo contra Iulianum Imperatorem libro fecit mentionem. Aperuerat certè Moyſes & ſignis atq; prodigijs, non vanis philoſophorum ſyllogiſmis comprobauerat, quando percuſſa eſt multipliciter Aegyptus virgæ portentu, quando eadem virga rubrum mare diuiſum eſt, quando eiuſdem perçuſſu virgæ aqua de petra manauit, quãdo peracta ſunt alia complura miracula, vt non humanæ caliginis, ſed diuinæ lucis euidentiſſima ſigna hominibus, & ad benè viuendum, & ad optimè ſperandum præberentur. Huius doctrinam celebratiſſimi Gentium philoſophi Pythagoras, Democritus, Plato ſecuti, magiſquàm conſecuti, vel errore multitudinis ducti, vel Areopagi & Cicutæ metu perſuaſi & poſthabuerunt, & ſuis fabulis miſcuerunt. Ipſe idem Moyſes duro Hebræorum & obſtinato populo conſulens, eidemque rudi & in erroribus maximè pertinaci verba faciens, Prophetam alium diuinitùs mittendum inſinuauit, cuius dicto ſi audirent, benè illis eſſet atq; beatè, ſi obaudirent diuina eos vindicta maneret. Hunc Hebræis promiſſum Ieſum Chriſtum fuiſſe, ſanguis martyrum planè reſtatus eſt, ratio comprobauit, euenta monſtrârunt, populi atque nationes aſſenſæ ſunt, miracula confirmauerunt, & innumerabilis malorum dæmonum turba confeſſa eſt: Ipſaq; demùm Iudæa aſpis modo aures non obturauerit, & voluerit à Moſaicis & Propheticis non diſcedere monumentis, non audire nõ poteſt, qua quidem de re plurimi ſcripſêre, ſed inter alios Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus libros egregios, quibus titulum fecit, de Demonſtratione Euangelica, neq; enim contentus libris nõ quatuordecim qui à Trapezuntio tranſlati ſunt manci (vt diximus) & diminuti, nec ea fortè de cauſa quòd autumârit ante Niceni decreta concilij illud opus elaboratũ: nam quæ prætermiſit, quę poſthabuit, quę conniuentibus oculis tranſilijt, multa non ad illa decreta, ſed ad philoſophorum magis dogmata, ad hiſtorias rerum, locorum, temporum, pertinent, ſed eò fortè quod vel illi labor obfuit, vel diminutum, & lacerum habuit exemplar, non, inquam, quatuordecim illis, in quibus ſi tertia non dimidia ineſt Euſebij doctrinę pars, ſed quindecim integris & abſolutis, Gentes, ipſarummet gentium clariſſimis teſtibus ad Euangelium legendum pręparauiſſe, dum monſtraſſet earum ſuperſtitionem à prauis dæmonibus effluxiſſe, earum doctrinam inconſtantem atq; pugnacem ipſorummet teſtimonijs: & Moſi legem in Deum eſſe referendam, eamq; Gentium ipſarum teſtimonio & eſſe, & haberi debere præcellentiſſimam. Iudæis etiam, ex Iudæis literis monſtrare procurauit, Chriſtum Deum & hominem ſibi tot ſeculis anteà promiſſum ſub Pontio Pilato crucifixum fuiſſe, & in cœlum aſcendiſſe à quo terra illa promiſſionis cœleſtis nõ terreſtris Hieroſolymæ eſſet expectanda. Illud ipſum opus cùm plura ſecula delituiſſet, ſic vt putaretur amiſſum, opera & diligentia Bernhardi Micheloctij Florentini ſacerdotis ex Aſia ſuperioribus annis in Italiam, tanquàm ex Arabia Phœnicem aduectum vidimus, eiuſque mihi copia facta eſt, quod niſi primo in libro capite diminutum inueniſſem, & in decimo ſemilacerum, ex Græco in Latinum vertere tentaſſem, vt Iudæi aliquando poſſent faci-

ſent faciliùs obſtinationi remittere nuncium, & aliquando cognoſcere quod nihil aliud ſit nouum Teſtamentum, quàm veteris declaratio atq; perfectio.

In ijs itaq; diuinarum literarum teſtamentis, quærenda eſt veritas, quæſitu, dubio procul, facilis, fide nanq; tenenda proponitur, quàm plurimæ rationes, quanq; innumera confirmauêre miracula. Nõ huic addiſcendæ tempus expetitur humanæ cognitioni perficiendæ à Philoſophis deſtinatum, auditu res agitur, *fides enim ex auditu:* Si aſſentimur, magnum iam fructum ſumus conſecuti. Non ſublimitas ingenij neceſſaria eſt, nullum temperamẽtum corporeum, nullus ſexus excluditur, & anus decrepita & puer, eius rei tàm capaces, quàm eſt ſatis ad felicitatem, nulla neceſſitas impedit rei familiaris, nulla occupatio in obeundis actuoſæ vitæ muneribus quemquã repellit, omnibus in promptu eſt, ſine precio & mercede, paucisq; verbis acquiritur, ac demùm nulla vanitas admiſcetur: nulla opinionum de veritate Moſaicę literę ambiguitas, nulla pugna, nulla in hiſtoria contradictio. Nulla prorſus de rei geſtæ veritate diſſenſio, cuius diſſenſionis plena eſt omnis Gentium hiſtoria: quot enim quæſo apud rerum geſtarum ſcriptores habentur loci, qui dum à quibuſdam probantur, non improbẽtur à multis? de antiquioribus actis adeò notum, vti Diodorus libros ſuos quibus de tẽporibus heroicis diſſerit, fabuloſos nũcupauerit, in Herodoto quis veriorẽ non optat rerum geſtarum ſeriem? Ac Græca quidem hiſtoria controuerſis narrationibus planè referta, nec in Latina concors omnino ſententia. In Cæſaris commentarijs ſinceriorem omnino veriorem que narrationem deſiderauit Aſinius. Liuius & ſi multa prodit inſignia ſæpenumerò tamen multiplicis famæ meminit, vt ſcriptorum varietatem indicaret, quę nec abſuit ab ijs qui eodem ſcribebant tempore eiuſdemque principis acta hiſtoricis monumentis commẽdabant, quod eſt clariſſimum videre in Herodiano, in Capitolino, in Lampridio, & alijs qui eaſdem res geſtas ad poſteritatis memoriam literis tradidęre. Nec hos tantummodò & alios plæroſq; ſecundæ notæ ſcriptores, aut varietatis, aut falſitatis nomine ſuſpectos habuerim, ſed primores illos & anteſignanos: prodit enim Flauius Vopiſcus neminem ſcriptorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum: nec deeſſe in quo Liuius, in quo Saluſtius, in quo Trogus, in quo & Tacitus, manifeſtis teſtibus conuincerentur: Mitto hiſtorias quæ fabulis affines haberi queunt apud Græcos, vti de morte Aeſculapij, qua de re poëtarum enarratores Sceptici vexãt, dum in Grammaticos inuehuntur: ſed in Romanis & expoſitiſſimis, & vulgò etiam receptis, quid afferemus? an de Romæ conditore ſi percunctetur quiſpiam non illi ſtatim reſpondeatur, Romulum vrbis parentem conditorem conſtitutoremq; fuiſſe, ex vulgata illa & omnium in ore verſata ſententia, Romam à Romulo nominatam, vt huic hiſtoriæ tàm publico conſenſu firmatæ, refragari audeat nemo, qua tamẽ in re tot ambigua, tot infirma, tot controuerſa, inueniuntur, quàm vlla in alia Gentium hiſtoria. A' Græcis multis Latini multi diſſentiunt, euariant inter ſe Græci, nec inter ſeſe Latini omnes conueniunt. Alij ab Aeneæ ſocijs, à Romulo etiam Aeneæ filio: alij ab Aenea quodam fundatam, & à Roma Ilienſi muliere denominatam volunt: alij à Romulo Circes & Vlyſſis filio, & vrbem, & vrbi nomẽ extitiſſe malunt: nonnulli à Romulo Itali filio: alij ab Euandro: alij alia. Longè autem hæc diſſidia & varietates abſunt, à veteris ne dum à noui Teſtamenti quas recepimus hiſtorijs: neq; enim vllus vnquàm verè Hebræus de minima ſacri contextus litera dubitauit, quam per tot eius captiuitates, tot populi exilia, tot clades, incoruptis ſeruatam monumentis conſenſu Hebræorum publico, Ioſephus eſt author, nec verbum immutatum duobus annorum millibus, Philo comprobauit. Ipſi verò Chriſtiani de vtriuſque Teſtamenti veritate tàm nequimus dubitare vt ſi potiùs mortem non oppetamus, quàm ambigamus, Chriſtiani nomine indignè cẽſeamur. Itaq; aſſentimur omnes, & vnanimi conſenſu quicquid in vtroque ſcriptum eſt inſtrumẽto, verum eſſe & credimus, & loquimur, & aſſerimus, cùm rationibus innumeris quæ de rerum euentis prodeunt, tùm & maximo miraculorum numero perſuaſi quidem, ſed intus exciti ſtabilitiq; lumine ipſo fidei, atque diuinitùs confirmati: Cuius luminis beneficio nõ ambigimus vera eſſe omnia quæ ſub fide clauduntur, non ſenſus tenebras, non vllius ſiue inconuulſilis, ſiue obambulantis, ſiue captatricis phantaſiæ, furuas & opacas nubes, non vlla argumentorum crepuſcula quæritantes, quando nihil certum magis, aut inconcuſſum eſſe reputemus: Si quidem lumine diuino

uino diuina cognoſcimus, cui ratio ſubſeruit, & ancillatur inferior vniuerſa natura. Romanianum & Lucinianum docet Auguſtinus vt caueant ne quid noſſe arbitrentur, niſi quod ita didicerint, vt vnum, duo, tria, quatuor ſi ſimul collecta fuerint, denarium numerum cõficere. Sed ſi illi crediderint qui dixit, ſcilicet, in Euangelio, *quærite & inuenietis* cognitionem quam illi ſint numeri, manifeſtiorem futuram. Eſt tamen inter nos Chriſtianos, & obſtinatos Hebræos de ſenſu Sacrarum literarum diſſenſio, ſed ipſi, illos facilè conuincimus, ex earum quas colunt literarum perpenſione, ex decurſu tàm diuturnæ eorum captiuitatis, ex tempore promiſſi Prophetæ, ex Euangelij perfectione, ex Gentium ad Chriſtum colendum religione, ex miraculis ea omnia comprobantibus. Eſt inter ipſos quoq; interdum Chriſtianos non omnino pertinax diſceptatio, quam tamen Philoſophorum doctrinæ plurimùm pepererunt, dum ex re eſſe putârunt noſtri, miſcere illorum diſputationes Diuinis literis ad hæreſum diuerſarum explosionem: ſed fundamento literæ & clari ſenſus, noſtri omnes hærent concorditer, & ſumma illud ſimplicitate colimus; nulla de principijs fidei pugna, nulla de præceptis ad felicitatem conducentibus aperta diſſenſio, ſed ſumma concordia, & arctioribus eò vinculis adſtricta, quò eis ſimpliciùs, quò puriùs, quò ardentiùs inhæſerimus, quod ſi magno etiam & excellenti vir ingenio fueris, tantam ibi profunditatem es inuenturus, vt pelagus veritatis inexhauſtum te intraſſe cognoſcas, poteris enim contextu literario, ſuperſtruere quodcunque verum alibi repereris, & cõnexa doctiſſimè deducere, penetrareq; & diuina gratia, & lumine ingenij, quò rudes atq; ea deſtituti minimè penetrauerint.

CAP. XXXVIII. & vltimum.

EPILOGVS LIBRI SECVNDI.

QVàm variè quamque pugnaciter, ſuper veritate Gentium philoſophi diſſeruerint, toto ſecundi huiuſce libri decurſu patefecimus, atque inde non difficulter colligi datum eſt, ſi tot præclara ingenia vel fruſtrà, vel non multo cum fructu tot in ea perquirenda ſeculis laborârunt, nõ eſſe omnino facilè humanitùs eam ipſam deprehendere, quam, ſcilicet, factis nõ minùs, quàm verbis, ij qui eius inquiſitioni ſe dediderunt confirmârint, & in antris, & in puteis profundiſſimis delituiſſe. Dederunt & planè intelligi verum eſſe, quod de eis Auguſtinus in opere de Dei Ciuitate pronunciat, diſſidiſſe illos ipſos philoſophos, non de agris, aut domibus, vel quacunq; pecuniaria ratione, ſed de ijs rebus, quibus aut miſerè viuitur, aut beatè: vbi & ſi aliqua vera dicebantur, eadem licentia & dicebantur falſa prorſus, vt non fruſtrà talis ciuitas myſticum vocabulum Babylonis acceperit: hæc Auguſtinus & dubio procul egregiè. Ac ſanè de ipſo Deo, de natura in vniuerſum cùm diſſererẽt, quoniam id altiſſima ſpeculatione mentis aſſequi opus erat, ſi non ritè, ſi non exactè, atque ad amuſſim præcepiſſent illi ipſi Philoſophi, rei ſublimitas præripere illis calumniam potuiſſet, ignorationis aut negligentiæ nomine ne culparentur, ſi de cœlo cùm diſputarent, deq; ijs quę fiunt in ſublimi, ventorum, fulminum, imbrium generatione: itemq; de motibus terræ, fontibus, fluminibus, mari atq; de ijs demùm, quę in abſtruſis terræ cauernis atq; viſceribus fierent dum commentarentur, vero perpendiculo ſi non eſſent vſi, facilis omnino venia: quoniam à ſenſibus ea ipſa remota, ſupra captum hominis putari potuiſſent. At cùm mores omnes & vitia ſub dubio repoſuêre, quémnam degendæ vitæ modum, vel diſcipulis pręſentibus, vel poſteris reliquerunt? Atqui cùm nec cognouerint, ne dum non demonſtrauerint, vllum bonorũ finem, quo animal hoc ad felicitatẽ natum beari poſſet, quid hiſcere de vniuerſa philoſophia non delirantes potuêre? An illos forte excuſauerit Ariſtoteles, docens qualis eſt vnuſquiſque, talem ei finem videri? An magis hoc humanum culpârit genus? cuius communi conſenſu non ſit pręſtitutum omnibus, quo tendere debeant? quantò igitur magis ſemitæ & veri, & boni particulatim indagandæ ſub ignorationis caligine verſabantur, per quas ad vltimam illam veri boniq; metam aditus patuiſſet? Cæterùm veritas ne vlla ſit an minimè? cùm dubitarent, ad idq; complurimas rationes afferrent, quæ'nam quęſo illis excuſationis anſa remanſit? O Dei clementiam ſingularem, ô humanã cæcitatem, ô peſtiferam eorũ,

qui ſe

qui ſe ſcire aliquid exiſtimârint, ſine diuino lumine arrogantiam, vbi enim Gentium philoſophi, tanquàm in obſcuro & illumino quodam labyrintho naturæ, ſibi etiam ipſis placentes nimiùm, & ſua in cæcitate delectati obuerſarentur. Apparuit diuinitùs lumen, quo pareret exitus ad cœlum, indeq; demiſſa fila, quibus indeprehenſus & irremeabilis error innoteſceret, venit ad homines, venit ipſa veritas Chriſtus, & Deus, & homo, omnis veritatis fons & origo: Nec prius venit, quam veritatem diu quæſitã, nec planè & exactè compertam, ipſi Gentium philoſophi faterentur. *Ego* (inquit ille) *ſum via, veritas & vita:* Et alibi, *ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum vt teſtimonium perhibeam veritati.* In philoſophis Gẽtium veritatis teſtimoniũ quo pacto accepiſſemus? quando qui inter eos præclariſſimi fuerunt, illam ipſam non agnouiſſe planè concederent, quod enim ignorat quis, ei teſtimonium præbere non poſſe manifeſtum eſt. Errabunda igitur humanæ ſapientiæ veſtigia ſecuti philoſophi, & inter ſectas diſtracti plures & diuerſas, in opiniones quaſi lancinati atq; diſcerpti, veri lumine caruerunt, & cùm plenus eſſet ignoratione orbis vniuerſus, ſectæq; omnes captãdæ veritati addictæ, ad eam hallucinarẽtur, illam ipſam Chriſti diſciplina deductis tenebris reuelauit, ex qua duo præcipua emolumenta decerpere in vniuerſum potuimus, & quod Gentes aberrabant, & quod lex diuinitùs data Moyſi non quemadmodum Iudæi putabant, ſed ſpiritaliter erat intelligenda, quod & Euangelium & eius ſacri enarratores luce clarius aperuerunt, & pelagus ipſum veritatis bonis mentibus eremigãdum propoſuerunt: hoc itaq; in veritatis pelago & quærenda veritas, & colenda, quã cùm guſtaueris, Deo gratias agito, cuius in lumine lumen videre cœpiſti: & alijs patefacito verbis Apoſtoli, *ne ſicut gentes ambulent in vanitate ſenſus ſui:* de quarum vanitate, vt explicatiùs diſputemus, hunc ſecundum librum claudentes, tertium adoriamur.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINAE GENTIVM & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ,

LIBER III.

PROOEMIVM.

APELLEM *pictorem illum celeberrimum memoria proditum eſt, cùm equum pinxiſſet mira ex arte tentaſſe, vt illius ori ſpumam inderet, & rei fruſtratum ſucceſſu, ſpongiam, qua penicilli colores abſtergebantur in tabulam proieciſſe, ipſiusq; contactu, ſpumam, quam artis magiſter optimus nequiſſet efficere, caſu eueniſſe. Ita mihi magna ex parte in re diſſimili contigiſſet ſi dicerem, iure fortaſsis non culparer, quanquàm non caſui quod ſum dicturus, ſed & certis cauſis, & diuina demùm prouidẽtiæ acceptum referri volo. Fueram ego diu animi dubius ſi qua de philoſophis Gentium concepiſſem, an chartis committere deberem, & alijs legẽdum tradere. Mouebant me hinc inde multa, & quod non defuturos zoilos arbitrarer, & quod audacius factum qui carperent ſuboriri multos, coniectura pluſquàm mediocri deprehendebã. Sed ſtimulabar & publica vtilitate, & amore veritatis vrgebar, quæ cæteris propendere proculdubio ſua eſt. Nec non præſtabilius futurum exiſtimabam, ſi quæ concepiſſem animo, foras promerem, futura ſi fortè non multis, at certè aliquibus nõ ingrata. Dum hæc animo fortè verſarentur, nec efficiendi quod optaueram, ſpes in eo vlla floreret, ecce derepentè quidam quaſi turbo me rapuit, & dum in ſublime videretur eleuare, paulò minus egit in præceps. Iulius etenim ſecundus Pontifex Maximus, animo vir vaſto atque terribili, dum bellum in Alphonſum Ferrarienſem principem molitur, cui ſacris interdixerat omnibus, eundemq; aliquot oppidis Aemiliæ & Mutina vrbe armis mulctârat, Ferrariam ipſam media hyeme maximis cum nimi-*

buſq;

bus oppugnaturus, me enim exilij iam nonus agebatur annus in patriam, quod oppugnanda Ferraria conducere id arbitrabatur, reſtituendum curauit, quare accepta ſatis valida manu primò Concordia oppidum, quod faciliùs expugnari, quàm Mirandula poterat ab aduerſarijs, qui ab Alphonſo in Pontificem ſtabant, vi detentum, vi captum eſt. Deinde ipſemet Pontifex ipſa ſecutus eſt caſtra, ipſisq́; & caſtris, & ducibus præfuit, tripliciq́; exercitu Mirandulam tàm diu omni obſidionis genere vexauit, quoad ipſe in propria domo & paterna ditione ex integro collocaret. Itaque aliquot cùm iam menſes & in tuendis oppidis, & in belli muneribus occupatus fuiſſem, & res ipſa Pontifici ſuorum defectione & ducis imbellia malè ceſſiſſet, adeò vt Gallis Alphonſum tuentibus, & amitteretur Bononia, & Pontificis diſſiparetur exercitus. ipſe qui partes Iulij ſectatus fueram, & iuſtitia, & grati animi obſequio faciens in parte ſatis, exul iterum & exterris factus, me Florentiam recepi. Tum verò arma non corporea modò, ſed ſpiritalia exciri cœperunt, & diſſidium Eccleſiæ noſtræ Chriſtianæ parari, cui componendo cùm potis non eſſem, iterum me contuli ad ſtudia doctrinæ, & cùm Græcos aliquot libros Phyſicæ & Theologicæ facultatis offendiſſem, quos ibi antè mandâram exſcribendos, in eisq́; vidiſſem contineri multa, quibus conceptum animo, & intermiſſum bello negocium faciliùs conficipoſſet, rei aggrediendæ animo ſtimulus quidam, nec omnino obtuſus acceſſit, quo etiam inſtinctus cogitaui non fore abſonum, quin aliqua hinc poſſet moleſtijs inueniri leuatio: quare iacta iam ſpongia non quidem indignatione, quippe quæ Deus perpeti me voluit, eius ipſius gratia conatus ſum æquo animo & patienter ferre: iacta, inquam, laboris & ſtudij ſpongia, pars prima equina ſpuma confecta fuerat: nam primo in libro ab antiquiſſimis, qui felicitatem quærebant philoſophis Gentium repetentes, eorum philoſophiam incertam, authorum perpetua diſſenſione monſtrabamus. Sed ecce iterum turbo qui me de ſtudijs literarum tranſtulit ad bellum quod Bononiæ ſimul, & Gallis eam per proditionem ciuium partam defendentibus Iulius Pontifex intulit Hiſpanis auxilijs, quæ res malè primùm cùm ceſſiſſet fuſo, & fugato apud Rhauennam exercitu, deinde ſeſe in melius res bellica vertiſſet, deſcendentibus in auxilium Heluetijs & pulſis trans alpes Gallis, receptoq́; Regio Lepidi, & Parma atque Placentia ſub eccleſiæ Romanæ ditionem redactis, victor Iulius exceſſit è vita. Huic poſtquàm decimus Leo ſuffectus eſt, & induciæ armorum tumultibus parumper illata, dati etiam ſunt ad priſtina ſtudia reditus, recepta iterum poſt biennium patria. Sed reditus tamen ipſi ſæpè interpolati & longis itineribus ſuſceptis pro patria ipſa recipienda, & pro recepta tuenda, nõ parùm multis laboribus, quandoquidẽ à ſecũdo exilio reduces quater hoſtilibus armis vexati, longam etiam obſidionem pertulimus, tantùm abfuit vt omnino ſecuri rerum noſtrarum valuerimus quod inſtitueramus abſoluere, ſed perſeuerauimus, iuuante Deo, non deſtitimus; non remiſimus nuncium labori: ergo tertio libro reſtat oſtendere eos qui in vniuerſum ſuper veritate captanda non conuenerunt Philoſophos, etiam non concorditer aut liberales artes non docuiſſe aut Philoſophiæ vllam partem conſtanter poſteris omnino tradidiſſe, vt verum ipſum nudum atque illuſtre nullisq́; tectum ambagibus quod in Sacris literis & Chriſtiana potiſſimùm diſciplina verſatur, & ſynceriùs cognoſcamus, & ſequeſtratis inanibus Gentium commentis conſectemur: Nam ſi præclarè Gregorius cenſuit indignum eſſe vt verba cœleſtis oraculi ſub Donati regulis conſtringantur, num putabimus dignum vt incertis philoſophorum dogmatibus ſubijciantur? & earum meridianæ luci nocturnæ horum tenebræ aut præponantur aut obæquentur?

CAP. I.

QVOD DVAE PHILOSOPHORVM SECTAE EPICVREA & Pyrrhonia, diſciplinas liberales in precio non habuerint, & quibus de cauſis, & quàm inter ſe diuerſis.

QVEMADMODVM variè, diuersè, pugnaciter, de veritate ipſa eiusque iudicio gentium philoſophi decreuerunt, ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore, cùm non eorum modò opiniones, ſed & argumenta quibus moti, & rationes, quibus ad id decernendum perſuaſi ſunt, recenſeremus. Reſtat vt liberales artes omnemq; philoſophiæ partem perſequamur: declarantes quàm controuersè, quàm variè, quàm diſſidenter, de eis etiam ſtatuerint omnibus, quæ ſolent propter cultum animi & veritatis notionem haberi maximo in precio. Ac vt à liberalibus incipiamus artibus, eas à duabus philoſophorum ſectis, aut nihil aut certè parum æſtimatas inuenio, diuerſis tamen rationibus: nam Epicurus & plæriq; ſectatorum arbitrati ſunt nihil eas habere momenti ad ſapientiæ perfectionem. Sed duplici de cauſa hoc ab eis factum plæriq; putant eruditorum, vel vt propriam illi ignorationem occulerent, ſi quidem à plæriſq; rudis, & indoctus eſſe putabatur Epicurus, vel vt Platoni & Ariſtoteli, & alijs qui eruditiſſimi & erant, & habebantur, quaſi ſubirati non conſentirent: & hæc quidem cauſæ ſolent afferri, quarum vt vnam, aut alteram fortè, Fabius Quintilianus indicaret, illa ſunt in ſecundo oratoriæ inſtitutionis verba: nam de Epicuro qui diſciplinas omnes refugit, nihil miror. Sed & illa quoq; non præteritur ſilentio, quod Nauſiphanes Pyrrhonis auditor, & Epicuri præceptor, cùm in diſciplinis ſtudioſè verſaretur, ipſiſq; in diſciplinis iuuenes erudiret, & in Rhetorica præcipuè, is qui eum audiebat, Epicurus quadam in magiſtrũ inimicitia commotus, vt videretur ipſe αὐτοδίδακτος, hoc eſt, à ſe ipſo doct⁹, & philoſophus αὐτοφυὴς, id eſt, ſuapte natura, propterea diſciplinarum contemptor extiterit. Pyrrhonij verò nec exiſtimârunt ipſi diſciplinas, ſed alijs omnino de cauſis, neque enim quaſi ad ſapientiam illæ non conducerent, ſi enim hoc ſanxiſſent, habiti eſſent inter dogmaticos à quibus ſe ipſi magno ſtudio ſecretos volebant, neq; quòd eruditione non pollerent, idcircò illas repellendas putârunt: Nam nulla ſecta eruditior, inter omnes aliorum philoſophorum ſectas diligentiſſimè verſata, & omnium experientiſſima: neq; iracundiæ aut ſuperbiæ cauſa, quando habiti ſunt inter alias philoſophorum gentium ſectas & humani, & mites: Sed ipſi hac in re, id quod alijs in omnibus ſunt paſſi doctrinis: nihil enim alterutram in partem velle decreuerunt, ſed in alterutram diſputare maluerunt, inueniendæ deſiderio veritatis, & cùm hinc, atq; hinc rationes & argumenta perſpicerẽt: præſtabilius illis eſt viſum, iudicium verecundè ſuſpendere, quàm vel impudenter, vel arroganter ferre ſententiam, eis tamen pollebant ipſi diſciplinis, quanquàm non nimium eas æſtimarent. Sic & noſter Auguſtinus quamuis eas probè tenuerit: & in libro de ordine, cùm ipſis liberalibus diſciplinis multùm tribuiſſet, in libro Retractationum minus id probauit, quoniam multi ſancti eas multùm neſciunt, & qui ſciunt ea, ſancti non ſunt, aſſenſum tamen propterea non cohibuit, quemadmodum fecêre Pyrrhonij.

CAP. II.

QVID SCEPTICI CONTRA DISCIPLINAS IN VNIuerſum attulerint, ſumptis argumentis ex re quæ doctrina præbeatur, ex docente, ex diſcente, ex modo doctrinæ, vbi contra ipſos nonnulla dicuntur, & aliqua dicuntur in laudem Chriſtianæ diſciplinæ.

HI ipſi Pyrrhonij rationes attulerunt, quibus ſuſpendere iudicium ſe profiterentur, & non hærere dogmaticis Philoſophis liberales diſciplinas mirum in modũ extollentibus, duplici autẽ via proceſſerunt: primùm in vniuerſum generatimve, deinde particulatim. Illudq; in primis conſiderârũt, ſi vlla eſt diſciplina, quatuor conſtitui oportere, rem quæ tradatur, eum qui docet,

cum

eam qui diſcit, modum doctrinæ. Aduerſum quæ omnia primùm diſputant, vt diſciplina ipſa vniuerſim relinquatur dubia: mox particulares diſciplinas, Grammaticã, Dialecticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Muſicam, Aſtrologiam ducunt in cõtrouerſiam. Itaq; quantũ pertinet ad rem quæ docetur, hunc ferè in modũ argumentantur: id quod in doctrina traditur, aut non eſt, aut eſt: itemque aut verum eſt, aut falſum. Si primum cum hoc non exiſtat, quomodo doceri poterit? at doctrina non eorum eſt, quæ non exiſtant: & ſi falſa etiam docerentur, quæ'nam doctrinæ futura eſſet vtilitas? imò quanta labes animi ſi, ſcilicet, id quod falſum eſſet, veri vice traderetur, ac etiam ſi ens quatenus eſt ens, doceri dicitur, quoniam tale eſt, manifeſtum fiet, vt non omnis doctrina ex quibuſdam confeſſis & manifeſtis proficiſcatur: Si verò non quatenus eſt, ſed aliud quiddam, dicant doceri: audiant nihil eſſe quod vaſtum illum ambitum entis effugiat. Si verum dicatur eſſe quod traditur, tum inquiunt, quàm ambiguum vllum inueniri verum, ex ijs quæ cùm de iudicatorio ageremus allata ſunt, facilè poteſt apparere. Præterea res quæ in doctrina traditur, aut apparet, aut minimè, clarúmve aut obſcurum eſt cognitione. Si primum dederis, nõ erit opus diſciplina, quę enim clara ſunt, ęquè apparent omnibus. Si ſecundum, quoniam quæ manifeſta non ſunt, & propter ambiguam minimeq; iudicatam eorum naturam ſub lite ſunt, quomodo docebuntur? amplius quod doctrina traditur, & diſciplina percipitur, vel corpus eſt, vel incorporeum, & horum vtrunq; patitur difficultatem: nam corpus iuxta dogmata Stoicorum inter ea quę doceri queunt, non computatur, enunciata enim ſolùm ſunt eiuſmodi vt capiantur diſciplina, quæ, ſcilicet, non ſunt corpora, eaq; neq; ſenſilia dicunt eſſe, idq; eorũ notione probari, ſi quidem vel conflatio eſt magnitudinis & figuræ, & ἀντιτυπίας, vel trifariam diſiunctum, latitudine, longitudine, profunditate, vt placuit Mathematicis, vel trina ipſa dimenſio eſt μετ᾽ ἀντιτυπίας vt viſum eſt Epicuro, vt ex hoc vacuum definiret, vel tumor ἀντίτυπος, vt alij voluêre. Non vna igitur & ſimplex, ex pluribus eſt cõflata natura ab intellectu confecta, quod ſi detur, non erit ſenſile: idq; etiam ſi concedatur doctrina non capietur, quatenus enim ſenſile, doctrina non eget vt animo percipiatur: ſicuti nec album quis vt videat diſcit. Igitur quatenus intellectile percipietur, quod quàm ſit verũ hinc aduertemus: ſi enim neq; latitudo per ſe eſt corpus, neq; item lõgitudo per ſe, atq; profunditas: quod ex omnibus ijs conſtitutum eſſe concipitur, id erit corpus: an corpus ex incorporeis: incorporea quoq; non incidunt in ſenſus, à quibus notionem ſolet mẽs afformare: & præterea corporum aliud ſenſile eſt inquiunt, aliud intellectile, neque alia eorum ſuprema differentia: non autem illud, quoniam omnibus ſenſu præditis id eſſet, confeſſum: minus hoc, quoniam omnibus hac de re philoſophis eſt pugna: nam atoma dicunt alij, cæteri indiuiſibilia, & inter hos aliqui hæc in infinita diuidũt, alij in minima & impartilia. Incorporea quoq; non manifeſta, vt Ideæ Platonicæ, vt enunciata Stoicorum, locum, vacuum, tempus, & eiuſmodi cętera, quæ alij dicũt eſſe, alij non eſſe, alij ab aſſenſu abſtinent. His itaq; & ſimilibus aggreſſionibus Sceptici diſputant quę minimè vera ſunt, ſpeciem tamen quandam probabilitatis afferre poſſent ijs, qui non interſtinguerent inter id quod ſimpliciter abſoluteq;, & id quod quoquomodo & ex parte ſolet afferri.

Verùm cùm reddi putant non ſolùm ambiguum id quod traditur diſciplina, ſed ſublatum iri opinantur ſimul, ne docentis, & diſcentis officium apud dogmaticos celebretur, ita ferè diſſerũt. Aut artifex docet artificẽ: Sed quo pacto alter alterius indiget diſciplina? aut artificẽ, qui caret arte, inſtruit, quod qui diceret riſum excuteret, aut artis expers, artis expertem, ſed quo pacto cæcus duceret cæcũ? aut qui arte pollet, eum qui arte caret, inſtituit, ſed quónam modo is pollebit arte ſuapte natura, vt, ſcilicet, è * bulga matris ferat artem ſecũ? minimè gentiũ: qua enim via cùm ſit expers, particeps fiet atq; poſſeſſor artis? aut enim vna ſpeculatio id poteſt efficere, aut minimè. Si primũ licebit bona connexione deducere, vt ars non ſit comprehenſionũ notionũq; collectio, & prętereà quis ferret, vt ille artifex diceretur, qui vnũ tantummodò præceptum artis teneret, & vnica ſpeculatione eſſet imbutus? quod ſi quis vnam perficere poſſe aliarum cumulum diceret, & indere nomen artificis, is aduertat, innumerato non haberi quibúsnam & quot ſpeculationibus ars quæq; compleatur: quare nunquàm ſciet quę deſint ad artẽ perficiendam, omnia verò collectim non ca-

* vulua

piuntur,ſed ſingulatim,etiam ſi capi illa concedantur, quare dicant, quo pacto artifex conſtituatur?Qui etiam conſtitutus de præceptis artis eiuſdem dubitat, & impugnatur ab alijs.Cæterùm qui dicitur ſine arte,quatenus eſt ſine arte diſcere artem, videant ne ſicuti cæci colores,& ſurdi ſonos addiſcant, alioqui num & particeps,& expers artis eiuſdem?expers quidẽ,quoniam ſic ſupponitur:particeps quoniam cõprehenſionem habet artis theorematũ. Sed fallũtur Sceptici,quo ſuprà diximus modo, in eo quod eſt ſimpliciter, & ex parte:nam quoquo modo eſt particeps artis, qui addiſcit poteſtate,ſcilicet,& aptitudine. Adhuc Sceptici addunt plæraq; quæ ad ea ſpectant,quæ contra Phyſicos dum diſſerunt,ducunt in medium, quãdo contra cauſam tranſmutantem & ſuſcipientem argumẽtantur:& generationem, & corruptionẽ cauſantur. Modum item doctrinæ ſublatũ iri putant, ſi neq; qui diſcat, neq; qui doceat inueniatur, particulatim verò ita inſtant:Aut claritate is conſtat aut oratione: Sed ſi illud verũ eſſet, cùm claritas eorum ſit, quæ oſtenſa manifeſtaq; ſunt, omnibus iam eſſent comprehẽſa,neq; vlla opus eſſet doctrina,oratione verò quo pacto? aut enim ea ſignificat,aut minimè, hoc neutiquam ſunt dicturi, alioqui quo pacto quippiam ſignificaretur eius miniſterio & vſu: ſi verò ſignificat aut poſitu & voluntate hominũ, aut ſuapte natura, hoc certè neutiquam, alioqui vno omnes homines ſermone vterentur,ergo illud. Sed quidnam oro illa doceret eum qui id quod ſignificat,alioqui prorſus ignoraret, num potiùs in memoriam reducit tanquàm ſignis quibuſdam ea quæ ante didicerat? comprehenſionem porrò docentis cauſa inditam, in eum qui diſcit parem eſſe volunt, quam & ſublatam iri multis argumentationibus cenſent: Circa vitæ quoq; ſtudia & virtutes maximeq; prudentiam dubitant, à prudentène, an imprudente,an cõtra fiat? & ſimilia quæ de artifice & artis ignaro ſuprà ſint allata, illud adijcientes: Si prudentia ſtatuatur notitia bonorum malorũ & neutrorum, cùm imprudens voces audierit,num rem intelliget?num illam percipiet? ſi percipiet,non erit imprudens,ſi non percipiet rem, & verba teneat, tuq; illum prudẽtem iudicaueris,fatearis etiam oportet imprudentiam eſſe notitiam earum rerũ quarum eſt prudentia,ita Sceptici.Sed hoc non officit nobis:nam prudentia vſu magis comparatur, quam diſcitur,& intùs eſt lumen ſuper nos ſignatum lumen quoq; fidei, quibus prudentia gliſcit,prætereaq; ſignis & exemplis doctorum inſtructi ſumus, & quaſi ducti manu atq; his omnibus in Chriſtiana diſciplina, ad id cognitionis peruenire datur, quod nobis erat in votis.

CAP. III.

QVID SCEPTICI CONTRA GRAMMATICAM SOleant diſputare, vbi & alia quæpiam ex alijs authoribus.

ATtamen Sceptici illa ipſa contra eos, qui ſe in diſciplinis verſari profiterentur & multa nouiſſe,tanquam in vniuerſum fuderunt, atq; vt hinc mõſtrarẽt poſſe omnia quę ipſi ſtatuebant tolli, nõ ſingula percurrerũt illorũ dogmata, infiniti enim operis fuiſſet, ſed vias eorum obſtruendas & tanquàm excidenda fundamenta putârunt, quibus ſubrutis, quod ſuperſtructum fuiſſet vel vna ruina concideret: principia itaque, vel quæ ex principijs fluerent,ac methodos inſigniores, vel fines, ſublatum iri procurauerunt. À Grammatica exorſi,hæc autem bifariam dicebatur:nam alia eſt articulatarum vocum qualiſcunq; cognitio,alia quæ tanquàm huius pars,ad ordinem artemq; quoquomodo redacta,& illius veluti pars quędam & ſpecies, de qua apud Græcos Crates, Ariſtophanes, Ariſtarchus, alij pręcepêre: Apud Latinos quoq; nonnulli ad eorum imitationem.Sic & Medicina cui apud Græcos nomen *ἰατρική*, dicta eſt antiquitùs, ἀπὸ τῶν ἰῶν ἐξαιρέσεως,nunc autem expellendis morbis alijs & perturbationibus corporũ accincta eſt,arte ſuffultior.Et Geometria olim à terrarũ dimenſione ſortita nomen,nũc de rebus ſubtilioribus multò, traxit nomenclaturam, vel vti placuit Aſclepiadi illa ἀπὸ τῶν γραμμάτων, hoc eſt, literis, hæc ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων, hoc eſt, à conſcriptionibus deriuata,in eum igitur quę artis ſibi & doctrinę vẽdicauit nomẽ, inuehũtur Sceptici,nec priùſquàm eam quid ſit finierint Epicuri ſententiã hac in re neutiquã aſpernati,qua decreuit neq; quæri quicquam, neq; dubitari poſſe ſine conceptu. Itaq; cõcipit & finit Dionyſius Thrax Grammaticam *ἐμπειρίαν*, experientiam dixeris ſiue peritiam eorum quæ plurimùm apud Poëtas carmine,& Hiſtoricos proſa oratione dicantur.

cantur. Interpretatur enim Grammaticus, quæ Homerus, Pindarus, Menander, Herodotus, quę Vergilius, Horatius, Plautus, Liuius, & pręterea quę Rhetores atq; Philoſophi tradidêre: cui Ptolemæus Peripateticus contradixit, peritiam eam experientiamque non eſſe cauſatus, quoniam illa ſine arte, & ſine ratione, ſola ſimpliciq; obſeruatione & exercitio conſtituta eſt: hæc verò ars & eſt, & habetur, & artis quoq; nomen obtinuit, qua de re multa Sextus in Empiricis monumentis. Metrodorus nullam eſſe peritiam voluit, quę ſui ipſius conſideraret finem præter Philoſophiam, peritiam ibi pro arte deſumens, præcipuè verò ponitur pro multarum & variarum rerum cognitione, quemadmodum ſenes & quoniam multa viderunt, & multa audiuerunt, dicuntur vitæ experientes. Sed enim qui peritia ea pollẽt, ſi omnium eſt, cùm infinita ſint illa omnia particularia, habebitur peritus rerum infinitarum Grammaticus, ſi aliquotum, proptetea peritus non erit quando & qui Grammatici non ſunt, aliqua etiã paucula Poëtarum & Hiſtoricorũ nouêre. Si plurima dicent, quę nam ſint prodant? vt quouſq; ſe extendat peritia dignoſcamus: quod ſi decernere ea & numerare voluerint, fateantur opus eſt finito aliquo, & determinato numero, plurimo tamen contineri, ſi dematur vnitas, eum etiam plurimum dicent eſſe, abſurdũ enim accretione & deminutione alicuius vnitatis, plurimum & non plurimum appellari. At ſi fiat identidem, eò res deueniet, vt nõ ſit numerus plurimus, quo fiet vt neq; ſit illa Grammatica: nam plurimum & paucum ad alterutrum teferuntur. Si enim plurimus numerus tetum notarum, Grammaticam peritiam conficit, paucus vtpote non plurimus non conſtituet: præterea falſum eſt Grammaticum illa plurima noſſe, cùm multò ſint plura quæ ignorantur ab eo. Ad hæc peritia eſt rerum quæ coniectura percipiuntur, vt nanticæ, vt medicæ facultatis. Grammatica verò nihil coniectatur, qui verò dictionem illam (plurimũ) non interponi maluerũt, ij non ſuſtulêre dubitationem, ſed auxêre: ſed eſto ſit omnium nõ plurimorum notio, eſto etiam illud, vt nulla ſit notio præter noſcentem, neq; Grammatica præter Grammaticum, ſicuti nec ambulatio præter ambulantem: Confitetur autem Grammaticus ſe omnium nõ habere notitiam quæ ſunt apud Poëtas, & Hiſtoricos, igitur Grammatica nõ erit omniũ quę ſunt apud Poëtas & Hiſtoricos notio. Quod ſi etiã dicatur ars talium notionũ, cùm ars ſit comprehenſionum collectio & conſtitutio, qui omnia non collegerit, non erit artifex appellandus. Charas autem putauit Grammaticam perfectam, habitum eſſe ex arte dignoſcentem ea, quæ à Græcis dicta & excogitata ſunt exactiſſimè, atq; hic præter alia videtur tetigiſſe tacito opinionem Cratetis, Craticum à Grammatico ſecernentem, atq; hunc illi tanquàm miniſtrum ſubijcientem. Eò autem Dionyſij videtur, quàm huius finitio tolerabilior, quod ille addixit Grammaticum Poëtis & Oratoribus addiſcendis, hic autem omnibus & ferè infinitis authoribus omnis omnino facultatis. Nulla autem methodus ad infinita ſe accingit; quæ enim ſignificant & quæ ſignificantur, infinita ſunt numero, ſiue innumerabilia dicere malueris, ad hæc accedit quod omnifariam mutãtur voces decurſu ſeculorum, variantur enim ætatibus variatis, non plantæ modò & animalia, ſed nominã quoque rerum & verba, quã de re & Latinus Horatius;

Multa renaſcentur quæ iam cecidêre cadentq́,
Quæ nunc ſunt in honore vocabula ſi volet vſus
Quem penes arbitrium eſt, & ius, & norma loquendi.

Nec illud etiam Demetrij Chlori ſiluerim, cui & pleriq; conſentiunt Grammaticorum: voluit enim præter dictiones quæ apud Poëtas inuenirentur, illarum etiam quę in vſu communi verſarentur notionem, Grammaticæ neceſſariam, quem & iiſdẽ premi difficultatibus, quibus alij premetentur, qui iam reiecti ſunt, voluère Pyrrhonij, & pręterea infinito negocio ſeſe accingere illos dicunt, quoniam innumerabiles atque infinitæ haberentur quæ in vſu communi dictiones verſantur, ſi quis videlicet indagare eas & tenere procuraret, in quibus nec Iones cũ Atticis, nec cum vtriſq; Dorici conſentiunt, neq; Rhetorum voces Medici, neq; Medicorum Rhetores aut Philoſophorum percalluêre, nec Architecti quoq; illorum notitiam capeſſunt, nec Agricolationis aut artis Bellicis ſcriptores, quæ ſunt artium aut liberalium aut mechanicarum diſſidentium. Prætereo tonos & apices diuerſos, & in eodem etiam idiomate authorum diſſenſione pugnantes.

Tres prætereà Grammaticæ faciunt partes, artificialem quæ de elementis, & partibus orationis, & orthographia, & proprietate linguæ præcipiat: hiſtoricam cui & perſonas diuum, heroum, hominum, locorum, prętereà deſcriptiones montium, fluuiorum, notiones quoque temporum & fictionum, fabularumque ſubijciunt. Propriam verò magis illam voluêre partem quæ circa Poëtas & Hiſtoricos diuerſatur, lucem obſcuris allatura expoſitione interpretationeq; diligẽti, dijudicatura etiam quę ſanè & integrè, & quę contrà dicantur, legitima quoq; à nothis adulterinisq; ſecernens: cauſantur Sceptici diuiſionem hanc, tanquam minimè claram, vt ſi quis hominis partes corpus & animã diceret, vtpote quę cùm diuerſa ſint, alterutris internoſcantur, artificialis autẽ & hiſtorica pars, cùm ea quæ Poëtis & Hiſtoricis declarandis, & dijudicandis incumbit, complicata multipliciter inuenietur, ſi quis cõſiderauerit notionem Poëtarum ſine arte, & hiſtoriæ peritia non comparari, & illarũ vtranq; ſine altera non percipi. Quare diſtincta ea & clarè ab inuicem ſecreta nõ ſunt. Atq; hinc etiam confici poſſet vt earum vna ſublata reliquæ propter mixtionem, cõmunionem, complexumque tollerentur. Sed vnamquanq; tamen tollere ſeorſum moliuntur ab artificiali ſumẽtes initium: Hãc ſine arte, ſine methodo, ſine fundo, conantur oſtendere ab elementis exorſi, quorum diuiſionem tanquàm vanam, & inutilem Sextus cauſatur: duplicia enim quæ dicuntur elementa, ζ, ξ, ψ, vtpote ex σ & δ, ex κ & σ, ex π & σ, compoſita elementa dici non debere contendit: vtar exemplo Græcarum literarum, quoniam apud Scepticos ſcriptores, Latinæ linguæ vſus non fuit: Sed cum eis Latinæ Grammaticæ loca multa, ſunt propè communia, ex qua etiam ipſe cùm occurrerit commoditas, multa ſubſignabo. Itaque duplex elementum, quoniam ex duobus collectum eſt, nec dici, nec haberi debet ſimplex elementum, quod ſi quæ duplex conſtituunt elementum, elementa ſint, ipſum quod ex illis conſtitutũ eſt, elementum non erit. Ad hæc quę bitemporea vocantur, & liquida, & communia, & ambigua, & mutabilia, α, ι, υ, ſimili ratione elementa non eſſe diſſerunt: aut enim elementum ipſum vel litera ſuapte naturat, talem nunciat communem facultatem & ambiguam, aut accentu addito, quo au corripitur, aut producitur ſyllaba. Primum quo pacto dicent? vt ſcilicet ex ſeſe indicet ſimplex litera ſui ipſius communem naturam ſiue conditionem, & facultatem, hoc eſt, longam & breuem, quarum altera aduerſatur alteri. Secundum verò ſi dicent illud eos ſequetur incommodum, quod accentu quidem vel longam cùm eſt, vel breuem tùm cùm eſt ſignificare poterit, communis verò quo pacto ipſo accentu nunciabitur? eſtne vllus apud Grammaticos apex, quo ambigua literæ, vel ſyllabæ natura, menti legentium inſinuetur? At ſi reſponderunt communia idcircò vocari ſuapte natura, quoniam vtriuſque longi videlicet & breuis temporis ſuſceptilia ſunt, eodem reuoluentur: quod enim eſt alicuius ſuſceptile, illud ipſum non eſt, cuius eſt ſuſceptile, æs enim imaginis eſt, & ſimulachri capax, ipſum tamen non eſt ſimulachrum, quare longum & breue tempus ſi vicibus ſuſcipiant, illud tamen ipſum, longi breuisq; commune, nec ſunt, nec iudicant, eoq; magis quod longum breui aduerſatur, nec ſimul conſtituuntur, & ſublata longitudine breuitas conſtituitur, & tum quoque ponitur longitudo cùm breuitas ipſa ſublata eſt, qua de re fieri nequit, vt circumflexus apex breuis euadat, quoniam ipſo flexu, longitudo neceſſariò conſtituitur. Quapropter ſi natura bitemporeum aliquod eſt elementum, vel ſub vnum quiddam & longitudinis, & breuitatis poteſtas conſtituetur, vel ſecundùm partem. Primum quo pacto? quando circa eandem voculationem, per ſeſe, & ſecundùm idem, aduerſantes inuicem poteſtates, ſiſtẽdi, ſcilicet, & producendi, conſtituerẽtur. Secundum perſuaderi ne vnquàm poterit? quis enim non nouit cùm longum eſt accentus ſignum id non eſſe commune longitudini & breuitati? ſimilis aggreſſionis modus eſſet in tenuibus, & aſpiratis, & ſecundũ vtrũque communibus: Sed ſat ſit monſtraſſe modum impugnãdi, ex ijs ſequetur duplex eſſe eorum vnumquodq; elementum non ſimplex, qua de re fiet, vt ſeptem duntaxat non ſint elementa vocalia, quorum duo ſint longa η, & ω, duo breuia ε, & ο, & tria de quibus agimus bitemporea, ſed decẽ, quorũ quinq; longa η, ω, & α, & ι, & υ, quinq; itẽ breuia α, ι, υ, & ε, atq; ο. Pari quoq; pacto ſi de accentibus perpenſio fiat, multiplicabũtur ſupra modum literæ vocales: nam breues illæ duæ, quoniam quinque illorum ſuſceptrices habentur, breuis, acutæ, longæ, tenuis, craſſæ: duæ verò longæ, & illas

Item

item quinque ſuſcipiunt,& prætereà circumflexam voculationem admittunt. Quæ verò communes dicuntur, vnamquamque earum ſeptem ſuſcipiunt,quibus ratione iam narrata multiplicatis & additis conſonantibus, non quatuor atq; viginti, ſed ſexaginta inuenientur. Minora quoque quàm à Grammaticis dicantur elementa vocalia nonnulli colligunt inde, quod ſi α, vel correptum, vel productum aliud non eſt elementum, ſed vnum commune, ita & debet eſſe ι & υ, atque ε & η, vnum & idem, ex eadem, ſcilicet, communi poteſtate, quandoquidem eadem in vtriſque poteſtas, vt correpto η, fiat cum ε, paris poteſtatis, & extentum ε, fiat η, eodemque modo in ο, & ω, euenire decernunt: plerique item philoſophorum plura eſſe vocalia ſtatuunt elemẽta, quàm quæ exiſtimantur, veluti αι, & ου, diphthongos, & quæ eiuſdem ſunt naturæ. Elementum enim maximè iudicatur eſſe elemẽtum ex incompoſito ſimplicive vnius qualitatis ſono, ſicuti, ε, ι, ſed quoniam, ε, ι, diphthongus ſimplicis, & vnius qualitatis ſoni habetur, habebitur & elementum: ſignum autem ſimplicitatis vocis eſt ſi æqualiter ea ab initio, ad finem proferatur, quod enim compoſitũ eſt, aliter in principio, aliter in fine ſenſum afficit auditus: ſonus enim, Ra, (verbi gratia) diuersè afficit ſenſorium in vtroque extremo, mouetur enim principio magis ipſo, R, in fine magis, A, æqualiter verò, o, ſenſum afficit, qui ab eo quod initio auditus cõmouebatur, neutiquam permutatur in fine, atq; idem reliquis in diphthongis iudiciũ habebitur. Cæterùm quæ dicuntur communia tria ſcilicet elementa, quoniam ſuſceptilia ſunt breuitatis & longitudinis, num pari pacto omnia elementa, quoniam ſuſceptilia ſunt grauitatis, acuminis, tenuitatis, craſsitudinis, cõmunia dicentur? quæ & accentuum loco habentur, & numerantur.

Quod Græcis de literis dictũ eſt, de Latinis dici, & eò magis poteſt, quòd omnes in Romana lingua vocales communes habentur, x, & z, vim duplicis obtinent conſonantis, & accentum, quanquam non vſus, ars tamen habetur atque notitia. Sed iam ex literis & cenſeamus ad ſyllabas, has & longas, & breues dicunt: Longas verò aut natura, aut poſitione & hoc multifariam, vt decurſu patebit. Verùm ſi vlla breuis ſyllaba iure conſtituetur, ea erit in minimo tempore conſtituta, ſed tempus ad minimum diuidi non poteſt, quoniam ad infinitum vſq; diuiditur, vt fiet manifeſtũ, minimum autem eſſe nequit, quod poteſt diuidi, igitur ſyllaba breuis quæ minimo tempore menſurari debet, nõ inuenietur: quod ſi quis dixerit, breuem appellari ſyllabam eandemq; minimam, non quòd ſuapte natura ſit talis, ſed quod ita noſtros ad ſenſus relata iudicetur. Augebit ille difficultatem non minuet, quæ enim breues à Grammaticis ſyllabę nuncupantur, inueniemus eas ſenſuum iudicio diuiſiles haberi nõ minimas, E R, enim ſyllabam (verbi cauſa) cùm ſentimus proferri, ſentitur prius ipſius, E, vis atq; poteſtas, quàm ipſius, R, atq; ipſa, E, poteſtas, antea ſenſorium afficit, & ſuo percutit ſono: Nec accidit ſecus, ſi eam inuertamus & exprimamus, R E, prior enim, R, ab aure quàm, E, ſentitur, vbi verò prior & poſterior pars ſeſe habet ad ſenſum, num id cuius illæ ſunt partes minimum indiuiſileq; cenſebimus? & quanquàm Muſici fortaſſe irrationalia quædam tempora excogitauerint, & vocum auctiones, id tamen profunditatis non concèditur Grammaticis qui in breuem, & longam ſyllabas omnes generatim dirimũt: breuẽ inconſtantẽ iam monſtrauimus, mõſtremus & lõgã quoq; minimè conſiſtere, dicunt eam bitempoream eſſe, duo autẽ tempora ſimul non exiſtunt. Si enim duo ſunt, hoc ipſo diuiduntur, quòd, ſcilicet, duo ſint, quorum alterum exiſtit, alterum minimè: Si verò maneat alterutrum, alterutro non permanente, ambo neutiquam ſimul fuerint. Quapropter longa ſyllaba ſi duorum erit temporum, eius tempus primum erit, cùm ſecundum non erit, aut contrà poſterius duntaxat erit, cùm prius abolitum fuerit, ambo verò nequaquam. Si verò quiſpiam diceret factum hoc memoria, ſcilicet, vti ex ſono qui præceſſit, & qui ſequitur vnum quiddam conflaretur, cui longæ ſyllabæ nomen inditum eſſet, is ipſe fateretur longam ſyllabam non poſſe conſiſtere: Si enim conſiſteret aut in eo quod primò profertur, aut quod ſubinfertur, omnino conſiſteret, ſed in neutro id fieri nequit, quoniam alterutrum ſi ſeorſum capias, minimè conſiſtit, cùm enim primũ profertur, nondum exiſtit ſecundum, quod cùm promitur, iam præceſſit primum & euanuit: ex eo autem quod eſt & eo quod nondum eſt, conflari quidplam coaleſcere, & conſiſtere non poſſe quis non aduertat? Pari ratione & in dictiones, & in cæteras

orationis partes diſputandi via patefacta eſt, atque in eam ipſam orationem commune illud argumentum affertur, vel aliud quiddam eſt à ſuis partibus oratio, & alię etiam ſunt ipſæ partes ab ea atque ſeiunctæ, vel partium ipſarum collectio, oratio eſt. Si primum detur, quis non percipit ſublatis omnibus partibus, id quod ab eis eſt aliud, remanere: ſed tantùm abeſt vt ſublatis omnibus orationis partibus, non tollatur oratiò, vt etiamſi vnam ſuſtuleris, tota depereat, verbi cauſa oratio iſthæc:

Iram pande mihi Pelidæ Muſa ferocis: ſi minuatur vel vna dictione, iam nec verſus habebitur, nec oratio. Si verò ſecundum capiatur, ita vt nihil aliud ſit oratio quàm eius ipſius in vnum collectæ partes, ſequi videbitur vt partes inuicem partes habeantur: ſi enim totum illis non ſubſit præter illas, cuius partes habeantur, inuicē altera erit, alteri pars, quod fieri nequit, cū partes includi ſoleant in eo, cuius partes & ſunt, & habentur: ſicuti in homine pedes, & manus, & caput, in pedibus & manibus digiti, in capite, oculi, naſus, aures, & cætera, quæ ipſius partes eſſe exiſtimantur. Minimè verò hoc modo comprehenduntur partes orationis in parte, neque enim pande, in ira, neque contrà clauditur: nec mihi in Pelide, aut vice verſa comprehenditur. Sed dici poſſet ex aduerſo id quod Ariſtoteles in Metaphyſicis ait, cùm tertium quiddam eſſe compoſitum cenſet, & diuerſum à duobus, quæ illud componant partibus: vtitur ipſe hoc exemplo, ba, ſyllabæ, quæ nec be ſit nec a, ſed ba. At reſpondere Sceptici potuiſſent iam ſupponi, & pacato recipi b, & a, literas ſyllabæ partes cenſeri, quod ipſi ducerent in controuerſiam, & ea fortè ratione, quod totum & eius pars ſeſe reſpiciunt ita, vt alterum ſine altero nequeat intelligi, prius autem eſſe & natura, & tempore b, & a, ſeorſum quàm ba, atque ita de orationis partibus, ſicuti de partibus ſyllabæ, iuſta proportione decernendum. Et prætereà quærunt cùm affirmatur à Grammatico illam dictionem, iram, eſſe partem verſus ipſius, ſiue orationis ſuprapoſitæ, quidnam ſint reſponſuri cùm interrogantur, vtrum totius orationis ſit pars? ſi affirmauerint ſequetur, inquiunt, vt ſe ipſam ipſa compleat, neque enim integrà illa ipſa oratio habetur, ſine dictione ipſa, Iram, atque inde etiam ſequetur, vt ſe ipſa maior minorque ſit: Maior quidem ſe ipſa, qua ſe ipſa completur, quod enim completur eo ipſo, quo completur eſt maius: Minor verò qua ſe ipſam cōplet, quod enim rem quampiam complet minus eo eſt, quod completur. Atqui ſi partem dixerint eſſe carminis reliqui, contradicent ea ratione quod eo non comprehenditur, ſicuti pars in toto comprehendi conſtat: toto inquam (ne de verbo æquiuoco ſubterfugium præſtetur) quod integrale nūcupatur, quale totum habetur oratio. Hinc deducetur non indigere complemento, carminis reliquum, cùm eius partem eam non eſſe conſtet, quæ putabatur ad ipſum perficiendum pertinere. Sed de oratione in vniuerſum ſatis hæc ſunto, partē aliquam tractemus vice omnium, ea ſi placet, ſit quæ nomen vocatur.

Nominum alia maſculina, alia fœminina, alia neutra nuncupantur, eorum autem numeri ſingulares & plurales, apud Græcos etiam duales. Si hoc natura factum eſt, id ſanè aut à priſcis illis, apud quos prima nominis mentio, ita conſtitutum eſt, qui etiam frigus quo afficerentur, & voluptates quibus delinirentur, quibuſdam etiā vocibus à natura profectis expreſſerint, aut quod etiam in præſens vniuſcuiuſque ſenſum naturaliter commouent, eò deuentum vt hoc maſculum illud fœmineum cenſeatur. Si primum dixerint vndénam illa quæſtio poſitione an natura conſtent nomina? pinguiori enim diſcuſſione terminaretur, quam vt eam Philoſophi admitterent, apud quos hac de re multa lis, æquis ferè vtrinque rationibus agitata. Si enim natura non poſitione extarent nomina, num omnibus eadem ſignificarent? Græcis, Latinis, Hebræis, alijs: quod ſi vnum quemque mouerent, quænam hac de re controuerſia eſſet? omnes enim eodem modo moueri perſentiremus, ſicut & igne omnes afficimur & frigore. Atqui omnibus eadem non ſunt nomina, eadem etiam lingua vtentibus. Stamnum Athenienſes fœmininè efferunt, Peloponneſiaci, maſculinè, & vnuſquiſque eorum rectè ſe dicere cenſet. Sic & tholum, alij maſculo, alij diuerſo genere malunt eſſe, & prætereà ex modo multa etiam ſcribunt nomina diuersè, ſed & aliquando altero, alterutro etiam modo quidam, quoniam, ſcilicet, ita inſtitutum poſitumque nouêre. Siquidem λιμὸν quod nomen famem Latinè ſignificat, Græcorum multi & fœminea, & maſcula voce pronunciant. Quod ſi dixerint eſſe quæpiam na-

tura

tura maſcula, quæpiam fœmina, cui & nomina eiuſdem rationis aptentur, vt maſcula nomina rebus maſculis, & fœmina fœmineis appellationibus denotentur: etenim fœminis muribus, aquilis, culicibus, ſcarabæis, ſcorpionibus, maſculum nomẽ aptatum eſt nam illa omnia μῦς, ἀετὸς, κώνωψ, κάνθαρος, σκόρπιος, quemadmodum & eorum mares ita & fœminæ apud Græcos enunciantur. Rurſum hirundo, teſtudo, cornix, mygale, maſculini ſexus: fœmineo etiam apud Græcos nomine vocitantur, χελιδὼν, χελώνη, κορώνη, μυγαλῆ, & alia prætereà non parùm multa facilè reperirentur. Itaq; ſi natura nullum eſt fœmininum aut maſculinum nomen, ſed poſitione conſtant, quo pacto Grammatici vertunt eo quo diximus modo, nomina? dices fortè quæ ſunt alterius ſexus, aut generis, vi articuli fieri alterius, ſed ſi natura nullum eſt tale, nónne potiùs vtrumque erit indifferens hoc an illo genere proferatur? At dixerit fortè quiſpiã ita vſu veniſſe, vt modò hoc, modò illo modo enunciarentur, non igitur artifex ratio hoc fecerit, ſed abuſus, & vulgi conſuetudo: quare in artificem, aut artem iſthæc, vt in authorem non referentur. Sed enim pluralis quoque & ſingularis numeri magna confuſio: Attici vnam vrbem pluraliter enunciant, quos etiam Latini ſecuti, vt Athenæ, Plateæ, & rurſum Thebæ ſingulariter, & Thebæ pluraliter, & Mycenæ ſingulariter, & Mycenæ pluraliter. De menſura, quoque pedum, & menſura partium orationis multa concutiunt, & orthographiam quoque ducunt in controuerſiam, quam decernunt quantitate, qualitate, diuiſione conſtare, easque omnes partes, & authorum diſſenſione perpetua, & effectibus, qui idem varia in inſcriptione inueniuntur, tollere ſatagunt, proprietatem quoque illam ſermonis quam Græci ἑλληνισμὸν, quaſi dixeris Græcitatem, vti nos Latinitatem, ſublatam iri procurant. Eius duas cum ſtatuant differentias, alteram quæ à communi ſit remota conſuetudine, & in Grammaticã vergat analogiã, Latinè dicimus proportionẽ, qua videlicet ſimili modo inflectuntur declinanturve, verbi gratia apud Græcos ζεὺς ſi habeatur ratio analogiæ inflecteretur ζεὸς, ζεῒ, ζεὰ, quæ non ſint in vſu. Alteram iuxta conſuetudinẽ vniuſcuiuſque Gentis, quam ſcilicet vſus & obſeruatio confecerit, vtranque demoliri tentant. Ac de prima quidem ſatis conſtat eos fruſtrà ſeſe artem tradere quæ à nullo recipiatur, quemadmodum qui nummos antiquatos & exploſos in forum afferre vellet, quos nec circumforanei olitores admitterent. De ſecunda verò cùm vſus ſit, & conſuetudo varia, nihil etiam ſtati & omnino conſtantis poteſt aſciſci: nam pro capitum varietate, variæ ſententiæ fuerunt, authore Sexto. Nec abfuêre qui Demoſthenem, Thucydidem, Platonem vocarent barbaros, barbariæ quoque damnauit Demoſthenem Aeſchines, & Theophraſtum, vnius affectatione verbi (ſi Latinis etiam ſtamus authoribus) vocauit hoſpitem anus Attica. Sed enim ipſa de arte loquendi vel Græcè, vel Latinè, vel alio quoquomodo, quidnam poteſt afferri ſtati atq; perpetui? quando omnia ad conſuetudinem referantur variam atque diuerſam nanque artem ipſam ſi dixerint ſeſe habere, aut ſine arte ſeſe habere illam & tenere dixerint, aut aliqua arte. Si illud protulerint, ad conſuetudinem recident vſu, non autem arte ſuffultam: ſi hoc, alia erit opus arte, atque iterum alia quo ad terminum non inueniat oratio: nam ſemper de illa quæretur arte, vllóne artificio conſtiterit an minimè? Rurſum cùm earum quæ dicuntur artium aliæ veræ ſint artes conſtentque ſuis principijs, vt ſtatuaria, vt militaris. Aliæ minimè, ſed nomine tantùm, & vanis promiſſis vt genethliaca & geomantica, opus erit iudicatorio ad interſtinguendum hic an ibi ſit collocanda proprietas hæc, de qua loquimur, rectè vnoquoque in idiomate atque ſignanter diſſerendi. Id ipſum autem iudicatorium vel ritè & ex arte probabit, & rectum ab aliquo diſcernet, vel ſine arte, primum ſi dicent, in ea incident incommoda, quæ ſuprà docuimus, ex infinitate pendere. Si ſecundum attulerint, quid aliud id fuerit, quàm conſuetudo, quæ nulla indigebit arte? Cæterùm cùm nihil ſit aliud hoc ritè loqui, vel Latinè, vel Græcè, quàm quod apud Grammaticos diſcimus, id nempe vel clarum erit atque conſpicuum, vel obſcurum & ignotum. Primum dici non poteſt, quoniam conſonum eſſet & conſtans non varium atque diſſentiens, & prætereà in eo quod clarum eſt percipiendo non eſt opus arte, quemadmodum ea etiam non vtimur cùm album vel dulce, vel calidum ſentimus atq; percipimus. Secundũ verò ſi afferatur in medium, id eueniet, vt obſcurum quod eſt, cùm per aliud quiddã manifeſtari oporteat, certè manifeſtetur aut naturali

aliquo

aliquo iudice,quo, ſcilicet, duce natura, Latinitas aut Græcitas à barbarie internoſcatur,aut aliqua conſuetudine loquendi,quæ inter omnes conſuetudines ſit ſumma atq; perfecta,aut omni ſimul conſuetudine omnique in vnum coacto vſu diſſerendi. Primum neutiquam dabitur,quoniam qui Latinè credũtur loqui, alij aliter & in generibus nominum,& verborum flexionibus loquuntur,nec minus Græci inter quos Attici τὸ τέμαχος,Polep onneſij ὁ τέμαχος dicunt,& alij τὴν σμύρναν,efferunt,alij τὴν ζμύρναν. Quare hinc Grammaticus quomodo loqui oporteat, non præcipiet, neque diſcet, quandoquidem particulares diuerſorum inter ſe conſuetudines nec arte,nec natura conſtituuntur,ſi verò vnam præ alijs delegerint,quam ſummam dicant atq, perfectam,id vel ſimplici aſſertione dixerint, vel demõſtrationibus & methodicis probationibus adhibitis.Si primũ, contrà & ipſi dicemus pluribus magis quàm vni aſſentiri oportere. Si ſecundum afferent,cogentur fateri methodum illam normam eſſe & indicem qua & rectè,& non rectè loquendi fiat diſcerniculum: quod cùm nequeat fieri,relinquitur vt communi conſuetudini accedatur, hoc autem obſeruationi cõmuni,non regulæ analogicæ tribuitur.Siquidem aut poſitione, id Latinè,vel Græcè loqui conſtat,aut natura:non primum, quia non idem videtur omnibus, quod enim vni rectè,alteri non rectè dictum aſſeritur:ſi ſecundum dabitur, humana id lege ſancitum erit, quàm rectiùs percallebit is qui vſu eam deprehendit, quàm qui analogia venatus fuerit.Sed enim analogia num & ipſa à cõſuetudine deriuatur? ſi nihil aliud eſt quàm multorum ſimilium nominum appoſitio, vt definit Sextus, vel æqualiũ & inæqualium conſideratio vt ſcribitur apud eundẽ, vel vti Gellius ſimilium declinatio. Apud quem eſt videre fuiſſe etiam inter antiquos & longè probatiſſimos Grammaticos Cratetem & Ariſtarchum, non leuem controuerſiam,quando hic analogiã defendebat, ille anomaliam,hoc eſt,declinationis inæqualitatem,cui Marcus Varro octauo de Lingua Latina libro aſſenſus docuit, nullam eſſe ſimilium obſeruationẽ, tametſi in alijs defenderit analogiã,num, inquam, deriuabitur à conſuetudine vſuq; communi analogia? ſi multorum eſt ea nominum obſeruatio: Nomina enim conſuetudine conſtant,vnde & conſuetudini accepta referetur analogia, quæ cùm ab ipſa pendeat conſuetudine, hanc ſi ſuſtuleris, ipſam analogiam ſuſtuliſti,ſi receperis, ea nullo pacto neceſſaria iudicabitur. Ad hæc ſi antiquitati ſtandum, quiſnam author antiquior Græcis, & Latinis? non id certè ſatis conſtat,& multa iam antiquata communi conſenſu non recipiuntur, in quem conſenſum demùm & probati omnes loquendi modi,& omnes pariter vitioſi ſermones tanquàm in iudicem & arbitrum vniuerſæ locutionis referuntur, vt hinc etiam qui barbariſmum & ſolœciſmum definiunt,conſuetudinis meminiſſe conſtet,à qua quoniam abhorrent, vitio damnẽtur. Hæc autem conſuetudo aut nominum omnium & ſingulorum conſiderationem adhibet,aut aliquorum,aut multorum, non ſingulorum omnium,quoniam ea ſunt indeprehenſa , innumerabiliaque : at ſi aliquorum , non erit vniuerſalis:nam quod quibuſdam accidit nominibus,non ideò contingit omnibus,ſi plurimorum,ex quibus falsò confici,id quod eſt vniuerſale , quidam nugabantur, nónne aduertent qui dicturi ſunt differre id quod vniuerſim capitur, ab eo quod frequenter aut plurimum? illud enim ſemper eodemque modo ſe habet, hoc autem quandoque fallit & variat. Sic enim in nominibus vt in rebus naturæ ſæpenumerò euenit,vt excipiantur quæpiam quæ alijs non ſint ſimilia , ſicuti inter lapides magnes,inter ſerpentes ceraſtæ, inter quadrupedes elephas:inter piſces is quem Græci galeon appellant : quare quemadmodum eximitur magnes,ab alijs lapidibus quòd ſolus ferrum attrahat, vel ferrum ſequatur, & ab alijs animantibus elephas, quòd proboſcide ſolus pollet,& à ſerpentibus ceraſtæ, quòd cornua gerant : & illi à piſcibus quòd viuiparum animal habeatur : Ita nomina peculiari quadam inclinatione pollent, vt propterea nequeant cæteris ita annumerari vt ſimilia iudicentur: atque inde analogia conſtituatur. Quod ſi nobis regerant conſuetudines quoque eſſe varias, non nobis tùm, ſed ipſis qui ſe Grammaticæ doctores faciunt,illud oberit, reijciemus illud ipſum in ſuam analogiam, quæ quidem ſi ſimilium eſt obſeruatio, ſimile verò ex conſuetudine,conſuetudo autem inęqualis,& inconſtans:nónne fatebuntur inconſtantem & eſſe,& haberi debere analogiam? Quod ſi etymologia ſe dignoſcere aut dijudicare dixerint, aut hanc ipſam dicent analogiæ conſonare atque congruere, aut minimè,

ſi pri-

ſi primum, trahetur ab illa, ſi ſecundum, opus ea non erit quemadmodum ſuprà de ea ipſa analogia & conſuetudine diximus. Ad hæc nomen quod etymologia debet dijudicari Latinum, Græcúmve, an barbarum ſit, aut omnia ſe præcedentia habet ipſi ſuppoſita etymologiæ aut non habet: ſi primum dent, facilè deuenient ad infinitum quendam, & ſine vllo principio progreſſum, adeò vt ignoretur principium illud quodcunque tandem ſtatuatur, cuinam linguæ debeat adſcribi? Cùm ſciri non detur à quo tandem vocabulo primum ſit deductum, verbi cauſa lapis Latinum creditur nomen, quia ita dictus ſit, quia pedem lædir, rurſum de ipſo verbo lædit, erit quęrendum, à quo ſit deductum, illudq; ipſum Latina, Græca, Barbara ne voce ſit appellatum? Quis enim primum illud ſupremumq; principium vndénam fluxerit, inueſtigare poterit, ne dum ſtatuere atq; decernere? Si verò ſecundum conceſſerint, promptum erit dicere, quemadmodum ea quæ etymologiam non habent, in quæ, ſcilicet, fatentur ipſa quibus ineſt etymologiæ ratio referri atq; reſolui, ſuſcipiunt ipſi, & pro Latinis vel Græcis habent non propter etymologiam, ſed propter tritam aliquam conſuetudinem vſumq; communẽ: ita id quod etymo ſuſcipitur & propterea vel inter Latina, vel Græca reponitur, non ex etymologia, ſed ex vſu, & conſuetudine ſuſcipi debere: ſed enim quandoq; accidit vt eadem duobus nominibus appellẽtur, altero quod pollet etymologia, altero quod ab ea remotũ eſt: num propterea hoc vt barbarum reieceris, amplexatus alterũ? quod ſi feceris vide ne damneris à Græcis cùm ὑποπόδιον nomen, quod nos ſcabellum dicimus, χελωνίδα, nuncupenr & Attici, & Coi: illud tamẽ etymo fretum eſſe nullus negat, hoc nullus affirmat, & χελωνὶς etymon habere non dicitur etiam ab ipſis Athenienſibus, quos tamen propterea barbaros minimè nuncupaueris. Quare cũ Græcè ſine etymologia (nam quod de hoc dicitur, de alijs permultis dici poſſe ambigit nemo) loquantur, ipſi vſu freti conſuetudineq; cõmuni, nõ ſecus & qui cõſuetudinẽ locutionis alijs in rebus ſequuntur vel Græcè, vel Latinè loqui iuxta proportionem ſeruatam quis abnegauerit? etiã ſi analogiæ & etymologiæ rationem ſecuti non fuerint, & hæc ferè Sextus ipſe Pyrrhonius de etymologia, ſed Gręcè diſſetuir. Cui fortaſſe Laurentius Vallenſis ſi eius legiſſet libros, plena, vt aiunt, cæra ſubſcripſiſſet, eius illa nempe ſunt verba in quarto Elegantiarũ: Tàm parum attinet de etymologia diſputare, quæ plerunq; fallax eſt & in primis niſi fideli fundamento nitatur, friuola. Addiderim ego libentiſſimè me reſciturum quódnam, fidele fundamentum poſſimus etymologiæ ſubſtratum imaginari? nec etymologiæ ſolùm, verùm etiam & plurimis ſi non omnibus Grammaticæ partibus vna loquendi conſuetudinę prorſus abdicata? quis enim vt cætera, ita & figuras, & nominum, & orationum varias vſui conſuetudiniq; non tradiderit? quæ & ſi vitio primũ ædita fuerint, laudem mox ſunt conſecutę. Hinc aphæreſes, epentheſes, ſyncope, ſyſtole, ecthlypſes, ſarcaſmi, hypallagę, hyperbolę, ſynecdochę, zeugmata, hypozeugmata, & alia multa, quæ & cum antiqua circa præpoſitiones licentia, & cum barbariſmis etiam, & ſolœciſmis effecère, vt nihil in oratione vitioſum adeò ſit, quin aliqua poſſit, quæ in vſu fundata ſit, ratione defendi: & de artificiali Grammatica hactenus.

Sequitur vt de hiſtorica dicamus, quam ſine arte & methodo illi ipſi qui eam maximè colunt profitẽtur. Tauriſcus enim Cratetis auditor verſari eam circa promptitudinem quandam ſine arte, & ſine methodo mareriæ. Dionyſius Thracius qui in hiſtorijs & dictionibus partem hiſtoricã verſari voluit, idipſum penè decreuiſſe videtur, & Aſclepiades etiam eò tendit vt det intelligere & ſine arte, & ſine methodo eſſe partem eam, circa quam Grammatica verſatur hiſtoria, quam quidem hiſtoriã ipſius Grammaticæ artis partem non eſſe, ita collegit Sextus ipſe Pyrrhonius: aut eſt Grammatica, aur non eſt ars; ſi nõ eſt, nec quæ ſub illa cõtineri dicitur vt pars; ſi eſt, tum ducetur etiam eam hiſtoricam partęm non eſſe artem, quoniam partes artis, artificiales ſunt, hiſtoricam verò partem ſine arte, & fine methodo eſſe multorum Grammaticorum, de quibus ſuprà diximus, authoritate ſignificatum eſt, quo fir vt hiſtoricam, quam vocant Grammaticam, partem non eſſe Grammaticæ confitẽndum ſit, & confirmari maximè poteſt, ex eo quod ipſis in partibus hiſtoriæ quæ tres ab Aſclepiade conſtituuntur, vera, ſcilicet, quæ in facto conſiſtir, trifariam quoque diuiſa in perſonas, in loca, & tempora, in actiones, falſa quę fabulis & fictionibus continetur, & Genealogias illas deorum & heroum vanas, & anilibus nugis ſimiles exponi, tanquàm

vera,

vera qualis in comicis,& mimorum ſcriptoribus cernitur; in ipſis,inquam, partibus nec ars vlla,nec methodus inuenitur.Nam quæ rogo ars in finibus terminisve regionum?verbi gratia,ſi Aracinthus ſit Atticæ terminus:quæ in temporibus?ſi quartadecima, ſcilicet, olympiade ſit natus Xenophanes: quæ in perſonis?ſi Plato philoſophus,Ariſtocles antea nominabatur, aut foramen habebat in aure,ſi Ariſtotelis filia Pythia nomine tribus nupſit viris Nicanori Stagyritæ primùm, deinde Proclo Demarathi,qui originem traheret à regibus Lacedęmonijs, tertiò Metrodoro medico qui Eraſiſtrati fuerit magiſter,vt Sextus voluit, vt autem Plinius velle videtur, pater: nam ex Ariſtotelis filia genitum Eraſiſtratum Plinius in vigeſimo nono ſcribit, & Chryſippi diſcipulum, & centum talentis Antiocho rege ſanato ab eius filio Ptolemæo donatum,Sextus verò Empiricus Metrodorum medicum Ariſtotelis generum fuiſſe & Chryſippi Cnidij diſcipulum & Eraſiſtrati præceptorem tradit, cui natus ſit filius nomine Ariſtoteles ex Pythia ipſius Ariſtotelis filia: quæ,inquam,huiuſcemodi in rebus aut ars,aut methodus?rebus,inquam,quę & infinita quodammodò ſunt, & tàm varia vt quiſque ferè in ijs propriam ferat ſententiam : exemplum ſit illud Aeſculapij qui artis medicæ inuentor apud Græcos habetur, & fulmine interfectus, alij vti Steſichorus in Eriphyle de cœlo tactum volunt, quoniam excitârit ab inferis quoſdam qui in bello Thebano cecidiſſent, alij quoniam Tyndarum, vt Panyaſis, alij quoniam Tyndaridam reuocauiſſet ad vitam, Polyanthus Cyreneus,quoniam * Proeti filias Iunonis ira furentes ad ſanitatem reduxerit,Staphylus,quoniam Hippolytum ex Troezene fugientem curauit,Philarchus, quoniam opem tulerit liberis Phinei obcæcatis, matri, ſcilicet, eorum Cleopatræ gratum facturus, Teleſarchus quoniam Orionem excitare tentauerit,Pindarus(quod & alibi retulimus)quoniam Medicinam nocenter exercuerat, quod & Tertullianus in Apologetico. His igitur & huiuſcemodi in rebus à falſis vaniſque hiſtorijs originem trahentibus,& deſinentibus in ambages varias & inexplicabiles,ad quorumlibet etiam arbitrium fictas,artificialis vlla methodus aut ſpeculatio reponetur? aut denique quomodo à falſis vera etiam ſi illis abdicatis in his quærenda ars eſſet vlla,ſecernemus?nullum enim tradidère Grammatici diſcerniculum verarũ falſarumq; hiſtoriarum: nam & fabuloſos alij fines hiſtorijs imponunt ſicuti Vlyſſi, quem in equum volũt fuiſſe transformatũ, alij verò ſimiles fabuloſis, nec in hoc etiam cõſentiunt veluti(ne à propoſito recedamus exemplo) Vlyſſes à quibuſdam fertur à Telegono filio per ignorantiam occiſus,à quibuſdam necatus aculeo marinæ turturis,quam gutturæ captam Larus emiſſet,& hæc de hiſtorica parte,vt arbitror,ſatis.

alij legunt Preti

Reliquum vt pars quæ circa Poëtas,& authores alios interpretandos verſatur,etiã monſtretur,& inanis,& inconſtans,quod paruo labore & fieri, & poſſe,& factum etiam eſſe maxima parte,liquidò conſpiciet, qui animaduertet ſubuerſas eſſe iam ex ijs,quæ diximus partes eas,quæ circa rationẽ, & artis Grammaticæ,& hiſtoricæ portionis obuerſabantur:ſine illis enim qui poteſt poëtarum aliorúmve ſcriptorum celebrata illa interpretatio conſiſtere? Sed aliqua etiam vt negocium pluribus numeris abſoluatur, dicenda ſunt, qui argumentantur poëtarum lectionem vtilem eſſe ad vitam,commodiſſimeq; degendi,præbere occaſiones, & ad felicitatem conſequendam magnoperè conducere,proptereaq; Grammaticam nobis eſſe neceſſariam. Ei reſponſum dari poteſt,& in ſumpto veritatem non ineſſe, & in connexo etiam (ſi illud pro vero excipietur)eam ipſam veritatem non reperiri, non minores enim malorum occaſiones ex Poëtis,ad vitia quàm ad virtutes trahunt homines,vt qui & variè ſcripſerunt,& modò vitijs habenas laxârunt, modò eas compeſcuerunt,vt facile eſt videre ſi quis eos in manus ſumpſerit, tametſi alio alius ad virtutem propéſior,& alius alio ſit inclinatior in vitia vel narranda,vel extollenda,opus igitur erit diſcerniculo quod non à Grãmatica,ſed à philoſophia petetur,quæ & Poëtá à Poëta, & loca à locis ipſa in lectione ſecernet.At qui neceſſaria propterea nõ erit ars Grammaticæ, quãdo ſentẽtiæ ſi quæ ſunt in Poëtis præclaræ,ſine eius adminiculo poſſunt hauriri: quis enim non aduertat aut admonitiones,aut præcepta ſumi abſque Grammatica? ſicuti & vulgus multa etiam vel ænigmaticè dicta memoriæ commendat ad vſum vitæ,vel prouerbia diſcit,vel peregrinarum etiam hiſtoriarum egregia aliqua facinora,nõ ſurda aure percepta,in animi admittit penetralia mentiſq; ſeceſſus. De ea verò

parte

parte quam dicunt felicitati conducere, neſcio an quia felicitatem rectè definiant, & methodum viamque doceant eius inueniendæ? an quia vtilem vitæ arbitrentur? quia aliquando vſui fuerit vel augendis opibus, vel principatu adipiſcendo, ſed vtrum malint etiam ſi vtrumq; ſimul capiant, nil eis commodi ad beatam vitam obuenit, nulla fit acceſſio felicitatis: nam de felicitate definienda quid dicam? quando multi exiſtiment Epicurum ex Homero traxiſſe ſummum bonum eſſe in voluptate, ex Euripide multos impietatis habuiſſe occaſionem: Impuri & obſcœni amoris, & ebrioſæ vitæ fomenta ab Alcæo & Anacreonte multos petiſſe: Iracundiæ præcepta ab Archilocho & Hipponacte bibiſſe, ſunt qui velint, & longum eſſet percenſere ſingula quibus aliqui præcipites iuêrunt ob ea quæ apud Poëtas perperam didiciſſent. Vtilem verò ſi dixerint aliquando, atque propterea ſelicitatis iter aperire, longè fallentur, quandoquidem quod vtile eſt vitæ aliquando, non tamen ſemper, nec ad finem illum ſupremum conducit. Alioqui ſaltatio etiam conduceret ad ſelicitatem, quoniam aliquando vtilis fuit Soſtrato in Priene patria liberanda, quando ei Antiochus id ipſum muneris ſaltatione conceſſit: quin & neceſſariæ non modò vtiles habentur aliquæ apud homines mechanicæ artes, quæ tamen nullo pacto præſtant felicitatem. Sed ne poëticam aliqua ex parte vtilem vitæ cauſa indicta prorſus abnuamus, & alias artes, quæ homini magnoperè ſubſeruiant, reſutare omnino videamur, diſpiciamus eos qui Grammaticam dicunt eis ipſis artibus neceſſariam tanquàm cognitricem, & iudicem quónam ſundamento nitantur? ſolidóne an harenoſo? omnis enim poëſis, omnis hiſtoria quæ Grammatico ſupponitur euentilanda, ex dictionibus declarantibus, & rebus declaratis conſtituitur: quare oportebit Grammaticum ſi vllam habet artem internoſcendi, & dijudicandi Poëtas & Hiſtoricos, vel dictiones ſolùm, vel res ſolùm, vel vtrunq; cognoſſe. Res autem quomodo agnoſcet Grammaticus? aliæ enim phyſicæ, aliæ metaphyſiæ, aliæ mathematicæ, an phyſicas præter Phyſicum quiſquam intelliget? adeò inuolutæ, implexæ, variæ, inconſtantes? an mathematicas norit qui earum in ſpeculationibus non ſuerit antè verſatus? quantò igitur minus quæ ſupra ſenſum, & humanam imaginationem? an igitur omnino ſapiens erit Grammaticus, atque vt Græcis dicitur πάνσοφος & omnis ſcientiæ peritus? quod ſi cæcus eis in rebus erit, vtique non minus cæcutiet in poëmatibus, quæ ab ipſis erunt conſcripta Philoſophis, quemadmodum ab Empedocle, Parmenide, Timone, alijs qui rerum naturam ſpeculabantur: ſi verò dixeris eos non in rebus verſari, ſed in dictionibus, afferant quámnam artem habent cognoſcendorum vocabulorum? eam ſanè non haberi ab illis anteà monſtrauimus. Cuiúsnam quæſo cùm ſint apud diuerſos diuerſæ linguæ, & infinita propè vocabula in vna quaque earum, & rebus quæ ipſi ignoramus impoſita? verbi cauſa, apud Sophoclem Phrygia quædam verba Regem ſignificãtia, apud Græcos non idem ſignificant, apud Philoſophos verò quidam ſunt modi loquendi atque vocabula quibus abditos mentis conceptus expromunt, ipſis tantummodò nota Philoſophis: quod ſi neque ex ſignificantibus vocibus, neque ex rebus ſignificatis decernendorum poëmatum poteſtatem & artem nouêre, neque ex vtriuſq; ſimul, vtiq; ſcituros eos facilè quiſq; poterit arbitrari.

CAP. IIII.

QVAE ET CRITOLAVS PERIPATETICVS ET Academici Charmidas atque Clytomachus, & Sceptici Philoſophi aduerſus Rhetoricam commentati ſint, & quid operis author pro ea.

PErcurſis quæ ad Grammaticam infirmandam facere videbantur, ſeſe ad Rhetoricam demoliendam Pyrrhonij conuerterunt. Initio autem poſuerunt definitiones eius in medium varias, ex quibus etiam quídnam ſit, id quod conſutari eſſent, difficulter dignoſceretur: Deinde materia, mox & finis eius incontrouerſia proponitur, indiſcuſſa videlicet & plena rixarum: Poſtremò de partibus eius lis multa, cuius terminari modus non facilè queat, primum primitùs exequamur. Plato in Gorgia voluit Rhetoricam effectricem eſſe perſuaſionis per ſermones, ſiue orationes in quibus, ſcilicet, vis collocaretur, & fide

eſſet non doctrina freta. Reſpexiſſe Plato fertur ad multa, quæ ſine verbo perſuadent, ad aurum, ad gloriam, quæ vim apud plurimos obtinent ſanè quàm maximam, ad pulchritudinem præterea quemadmodum ex Helenes conſpecto decore Troiani ſenes apud Homerum mutauêre ſententiam: & denudatum Phrynæ pectus plus iudicibus perſuaſit, vt meretrix non damnaretur, quam oratio illa, quam habuit Hyperides luculentiſſima, cùm verò fidei & doctrinæ mentionem fecit, eò direxiſſe aciem creditur, vt daret intelligi, alias etiam eſſe artes, quæ ſermone perſuadent, non tamen fide credulitatéve, ſed doctrina, quare perſuaſio illa quæ Græcis πειθὼ dicitur ab artibus, alijs Rhetoricam planè ſecernit. Xenocrates autem & Stoici ſcientiam benedicendi Rhetoricam definiuerunt. Sed inter Xenocratem & Stoicos id inuentum eſt diſcriminis, quod ille more antiquo ſcienriam pro arte poſuit, ij verò pro certa comprehenſione ſoli adnata ſapienti, dicere autem verbo vſi ſunr, vt differt à diſputare, qua de re diſtinguitur à Dialectica, cuius munus breuiter, & conciſè conficere propoſitum, cùm Rhetorica ſeſe dilatet & explicet, vnde & Citiæus Zenon, palma extenta & pugno concluſo alteram diſcreuit ab altera. Ariſtoteles artem eam ſermonum dixit eſſe: ijs autem in hunc modum poſitis contradicere, nitunrur Sceptici: omnis, inquiunt, ars collectio ex comprehenſionibus exercitatis, & ad vtilem vitæ finem relatis, huinſcemodi autem non eſt Rhetorica, quare ars dici iure non poteſt: neq; enim falſorum ſunt comprehenſiones: Falſa autem ſunt quę à Rhetoribus proponuntur ad Iudices decipiendos, ad commouendam vel iram, vel miſericordiam, ad patrocinandum mœcho atque ſacrilego, propterea Critolaus Peripateticns, & ante eum Plato Rhetoricam vituperârunt, ita vt malam potiùs artem vocârint, quam artis nomine dignati ſint: neque enim aut ſemper, aut plurimum Rhetor conſequitur quod intendit, ſed ſæpenumerò vincitur & frequentiſſimè ſuccumbit: artifices verò alij, aut ſemper, aut plurimum à propoſito fine non excidunt. Cæterùm contingit Rhetores eſſe, & quidem celebratos nulla artis Rhetoricæ peritia fretos, qualis Demades fertur fuiſſe, & multos palàm eſt videre natura ad benedicendum ita aptos, vt cùm nulla Rhetorices præcepta nôrint, in iudicijs tamen, & concionibus optimè diſſerant, contrà verò in Rhetoricis præceptis, & diſcendis, & docendis multos videris experientiſſimos, qui cùm orare velinr magis mnri, quàm piſces appareant, & vice cotis videantur defungi tradere quæ ferrum facit expers ipſa ſecandi: Ad hæc ipſe Critolaus Peripateticus, cuins tanquàm impugnatoris Rhetoricæ meminit etiam Fabins in Secundo, Critolaus, inquam, & Charmidas, & Clitomachus Academici, conſpicientes artes vitæ vtiles è ciuitatibus non ſolere depelli, Rhetoricam negauerunt artem eſſe quæ toties expulſa fuerit, & multa ad hæc adijciunt, vt de Cretenſium lege quę vetuit Rhetoras inſulam appellere, & quod Spartianus Lycnrgus Thaletis Cretenſis imitator, eandem legem intulit Lacedæmone, quæ tantarum fuit virium, vt multò pòſt tempore iuuenem qui in peregrinatione Rhetoricam didicerat, Spartam cùm applicuiſſet, Ephori pœna affecerint, quòd doloſos in patriam ſermones intuliſſet: in alijs etiam verboſas orationes non in ſe ipſis, tamen Peroſi Lacedæmonij, & Athenienſes, ænigmate linearum paruæ, & rectę, & longæ atq; obliquę notauerunt, & Chiorum legatum frumento vacuum dimiſerunt, quoniam multis verbis petierat quod paucis petere potuiſſet: Alium verò legatum (nam eò remiſerũt legationem, quoniam annonę caritate premebantur) voti fecêre compotem, quod inanem ſaccũ oſtendit, & Chios dixit, quorum legatione fungebatur, indigere frumento. Cùm itaq; benè inſtitutæ ciuitates Rhetoricam expulerint, non autem vllam artium, ſaris colligi dicunt, eam artem non eſſe: Atqui diceret pulſam olim fuiſſe Philoſophiã, aduertat ſectas quaſdam aut hæreſes Philoſophiæ pulſas, non ipſam Philoſophiam, vtpote ſectam Epicuri tanquàm [illegible]uptatis magiſtram, & Socratis deorum cultui aduerſam, non vnam autem Rhetoricam expulſam voluerunt, ita vt aliam retinerent, ſed omnium Rhetoricã: hæc quidem Græci: At Latini qui nôrunt actum fuiſſe Senatus conſulto Fannio Strabone & Valerio Meſalla conſulibus, ne Romæ eſſent Philoſophi neq; Rhetores, diſparem cauſam afferre non poſſent, multoq; minus cùm poſtea ſit manifeſtum ſub Domitiano eiectos omnes Philoſophos Roma fuiſſe conſulto Senatus, & Italia eis non vrbe ſolùm interdictum, omnes inquam non ſolùm Epicureos, aut dijs aduerſos tantummodò, ſed Stoicos etiam qui ſanctiſſimi à Gentibus habebantur, & inter illos cele-

bratiſſimus Epictetus,qui propterea Nicopolim ſe contulit,vt etiam eſt in Atticis noctibus annotatum.

Cæterùm ſi ars,inquiunt,eſt Rhetorica aut habenti eſt,aut ciuitatibus vtilis vt artes cæteræ: Sed nec hoc,nec illud eſſe probabitur,quãdoquidem velit,nolit Rhetor obuerſari eum oportet in foro,in pluteis,cum hominibus prauis,cum ſycophantis,cum ipſum ad locum confluentibus, & minus propterea verecundiæ præ ſe ferre conuenit,ne talibus hominibus ſit deſpectui,audacter etiam loqui, & frontem perfricuiſſe vt terribilis videatur aduerſarijs. Furtis prætereà ſceleribusq́; quoniam ea verſare in actionibus opus eſt, obuerſari quodammodo Rhetora quis ignorat? Ad hæc multas inimicitias incurrere & omnibus planè odio eſſe, partim quod multis aduerſatur, partim quod ij quibus patrocinatur id ob mercedem facere illum cogitant, & alia præter hæc multa, & factu, & relatu indigna perpetiuntur. Ciuitatibus quoque inutilis videbitur ijs qui cõſiderârint leges eſſe vincula ciuitatis, & quemadmodum anima corrupto corpore diſcedit, ſic & corruptis legibus ciuitates perire. Quapropter apud Perſas lex erat vt qui defunctis Regibus chari fuiſſent, omnem iniquitatem, poſtquàm animam ipſi Reges exhalaſſent,quinque diebus continuis committerent, non vti per ſeſe malè agerent, ſed vt opere ipſo diſcerent populi,quàm magnum malum ſit iniquitas, rapinas, cædes, & ſi quid peius inferens,vt fideliores propterea cuſtodes Regum, quibus leges ſeruantur, euadant. Apud Barbaros qui Rhetoricam non agnoſcunt leges inconcuſſæ & immobiles manent, apud eos quibus in precio Rhetorica eſt quotidie nouæ leges,quemadmodum apud Athenienſes, vt propterea Plato veteris author comœdiæ ſcripſerit,ſi quis tres peregrinatus menſes fuerit, ciuitatem ampliùs non agnoſcet. Apud Romanos de legibus inter Rhetores multa diſcordia: Etenim modò dictionibus ipſis, & legum poſitoris vocibus docent inhærendum tanquàm omnino claris & nulla interpretatione protſus egentibus, interdum rem ſubuertentes,neque verbo, neque vocibus hærere præcipiunt,ſed ſenſum & cogitationem authoris ſectari oportere, iubent etiam aliquando ſecundùm apocopen leges eſſe legendas, & ex ijs quę relicta ſunt,aliquem conceptum intellectúmve componi,ſæpenumerò verò, & amphibolas voces interſtinguũt, vtilem ſibi ſignificatum deligentes, & alia ſexcenta fallaciæ mendicabula: vt propterea non inſulsè dixerit Rhetor Bizantius, ciuitatis tales eſſe leges, quales ipſe voluiſſet, inſtar videlicet præſtigiatorum qui ludunt lapillis, & ſpectatores deludunt, ac velocitate & verſatilibus digitis,tanquàm furantur aciem oculorum: hæc ferè & alia plæraque aduerſus Rhetoras Academici diſſeruẽte. Sed qui reſpondent,alij Platonem in Gorgia (vt mihi videtur) ſecuti, duplicem Rhetoricam faciunt,vrbanam videlicet, quæ ſolis in ſapientibus cernitur, & vulgatem prauis hominibus notam,alij exemplo etiam vtuntur certantium hominum & viribus valentium, quorum ſi quis inter confligendum patrem percuſſerit, non quatenus bellator certatórve reprehenditur, ſed veluti non benè moratus & impius,quo pacto & Rhetorem etiam ſi præcellens fuerit in fouendis iniquis cauſis meritò damnari volunt, hoc autem non artis, ſed humani vitium animi habendum eſſe. Contrà tamen ſtant Rhetoricæ vituperatores, ſapientem eiuſmodi qualem deſcribunt, aut nunquam aut rariſſimè inueniri contendentes, quare nec talem eorum Rhetoricam illis videlicet non exiſtentibus poſſe ſubſiſtere, vel rariſſimè & inſtar prodigij, exemplum etiam reijciunt bellatoris aut athletæ, neque enim illi docent, ſed quandoque iniqua faciunt: Rhetor autem ſua in arte præcipit, quomodo magna parua fiant, quomodo ex paruis magna ſuccreſcant, iuſta de iniuſtis, & contrà fiant, ac nigrum in candida vertant, & prætereà cùm ex contrarijs rationibus, & ſermonibus ipſa Rhetorica conſtituatur, iniuſtum autem iuſto contrarietur, fiet vt iniuſtitiæ tali Rhetor incumbat. Verùm ego exiſtimo finem eſſe in cauſa poſſe, vt eiuſmodi argumenta, quæ mores tangunt, diſſoluantur, iniuſtos enim locos noſſe, vt fugere eos poſſint, vt reijcere, cùm eis vtitur aduerſarius, & ad artem pertinet, & à boni officio viri non videtur abhorrere.

Cæterùm ex materia circa quam verſatur Rhetorica eam non eſſe artem voluêre: Primùm ex ijs quæ aduerſus Grammaticos de dictionibus, & oratione ſunt diſputata: Deinde ex qualitate ipſius orationis, quæ ſi vtilis non ſit,ſed noxia,aut mixta ex noxio & vtili, mala potiùs quæ in ea fundatur ars, quàm artis nomine dignanda,

ſicuti quæ circa inſalubria aut mortifera verſaretur pharmaca, aut ex mortiferis, & ſalnbribus compoſita, non Medicina aut ars eſſet appellanda: pari pacto nec artis appellatione veniret calnmniatrix, & ciuilis vitæ perturbatrix facultas. Adhæc benè dicere, non ſolùm perrinet ad Rhetorem, ſed commune eſt omnibns doctrinis & diſciplinis, & multam prætereà patitur difficultatem ipſum benè dicere, quo pacto debeat accipi: vel quòd res vtiles nunciet, vel quòd própria linguæ, in qua verſatur, ſint verba, vel quòd breuiter & circumſcriptè rem explicent: nam de rebus ipſis parum vel nihil ſciunt, & conſuetudo, & liberales artes etiam linguæ proprietatem ſibi vendicant: Breuiter verò tantum abeſt vt dicant, vt periodis vtantur & epiphonematibus, & concurſum vocalium vitent, & ſimiliter deſinentia verba vel de longinquo quæritent, adeò, vt ſi quis communi ſermone ita vti veller, vt illi in orationibus, irrideretur. De fine quoque Rhetoricæ controuerſiam excitant, vt ſi finis certus non habere monſtretur, cùm omnis habitus diſciplinæ, fine polleat, ipſam diſciplinam, aut diſciplinæ habitum non eſſe pronuncient, vltimum finem Rhetoricæ plurimi dixerunt eſſe perſuadere, alij probabiles inuenire ſermones, alij opinionem, quam volunt iudicibus indere, qui perſuadere dixerunt, vſi ſunt diuerſis verbis: Plato perſuadere ſermonibus, Xenocrates perſuaſionis effectricem, Ariſtoteles poteſtatem ſpeculandi quod poſſit perſuaderi, Ariſton Critolai familiaris eius dixit intẽtionem eſſe perſuadendi, finem verò perſuadere, Hermagoras quæſtionem ciuilem diſponere ad perſuabiliter capiendum; Athenæus conjectantem perſuaſionem audienrium, Iſocrates ſcientiam perſuadẽdi. Sed cùm perſuaſibile tripliciter dicatur, quo in ſignificatu perſuaſionem capiant, interrógandi ſunt? Primò perſuaſibile dicitur quod manifeſto verum eſt, & veri phantaſiam efficiens homines ad aſſentiendum trahit. Secundò quod falſum eſt, & veri phantaſiam efficiens, ad aſſenſum inducit, quod εἰκὸς nominari Græci Rhetores conſueuerũt, ἀπὸ τοῦ εἰκὸς εἶναι τῷ ἀληθεῖ, quaſi diceres ab eo, quod vero ſimile eſſet, vt hinc etiam illud Ariſtoteleum in Topicis declarari poſſit, parum alioqui Latinis cognitum enthymema conſtare ex iconibus & ſignis, quãquàm aliud genus enthymematum ex veris & neceſſarijs, ſed de materia probabili loquebatur, qua de re in quarto Logicarum inſtitutionum me latè ſcripſiſſe memini. Tertiò perſuabile dicitur, quod veri falſiq; intermedinm & vtriq; commune videtur eſſe. Interrogandi inquam, quo de perſuaſibili intelligant? Si de primo, iam non eſt opus arte, trahit enim per ſeſe ad aſſenſum, nulla enim arte indigemus, vt noſcamus nos viuere dum ſcribimus, neq; furem aut adulterũ in ſcelerlbus deprehenſum debere puniri. Sed enim ſi talis perſuaſibilis dicitur eſſe Rhetorica ſpeculatrix ob eam habitudinem, quam habet ad id perſuaſibile, quod non eſt tale dignoſcendum, quando contrariorum eadem ex diſciplina, ſemper dignoſcetur hoc genus perſuaſibilis ab eo, quod diuerſo in genere conſtituitur, atque ita etiam imperſuaſibilis erit ſpeculatrix, atque ita veri & falſi, quando illud verum eſt, perſuaſibile hoc, ipſi vero contrariatur: ſed Rhetoricam veri & falſi diſciplinam eſſe, nec Rhetores petunt, nec concedunt Philoſophi. Atqui oppoſitis quoque conſentire dicitur, oppoſita autem vera non ſunt, non igitur verum appetit, neque etiam falſum, nulla enim ars circa falſum conſtituitur. Verùm enimverò ſi ſecundum perſuaſibile falſum capiant, omnino ſcient & imperſuaſibile, quoniam vero falſum omne aut perſuaſibile, aut imperſuaſibile, omnis falſi ſcientia fiet, & per hoc omnis veri, atque propterea non differet à Dialectica. Ad hæc cùm circa oppoſita verſetur, & oppoſita falſa non ſint, falſi etiam non fiet ſpeculatrix. Cæterùm neque quod commnne vero & falſo dicitur, perſuaſibile perſequitur, in hoc enim & complicatur falſum qnod ars neutiquam ſuſcipit. Atq; in hunc ferè modum Ephectici aduerſus Rhetoricam argumentantur. Alij verò hac via procedunt, vel ars eſt Rhetorica, vel non eſt ars: ſi non eſt, finem eius fruſtrà diſquirimus, ſi eſt, quomodo communem finem habet cum alijs artibus, & rebus alijs quæ non ſunt artes: perſuadere enim multis commnne, quando & diuitijs multi perſuadent, & gloria, & probitate, & corporis dotibus. Atqui nec perſuaſibilis eſt Rhetorica oratio in periodis artificioſaque verborum concinnatione verſata, ſimplex enim potiùs ſermo perſuadet, & cui nihil inſit fuci, nihil verſutiæ, isque ſibi magis & iudicem conciliat, & omne penè genus auditorum, qui priuatam videlicet quandam adhibet mediocritatem & caret inuidia, & caret ſupercilio, ſibiq; magis ſauet, qui phaleratis ver-

borum

borum pompis abſtinet, qnàm qui eas accerſit. Propterea apud Athenienſes à prima antiquitate non permittebatur, vt reis oratores adſiſterent in Areopagi conſilio, ſed vnuſqniſque pro ſeipſo nudè atque ſimpliciter verba faciebat, & hactenus de ijs qui finem voluerunt eſſe perſuaſionem.

Qui verò probabiles ſuſceptibilesq; ſermones inuenire, dicunt finem eſſe Rhetoricæ, falluntur, cùm propter alia multa, tùm propter ea, quod alium finem vlteriorem quærit orator, ad quem ſcilicet probabilia, & ſuſceptibilia ducunt, & verba, & argumenta: Qui verò opinionem indere talem in animis iudicum, qualem volunt Rhetores, dicunt finem eſſe Rhetoricæ, ij ab eis non differunt, qui perſuaſionem finem eſſe dixerunt, qui enim perſuadet, talem in audientis animo parit opinionem, qualem ipſe voluerit, hoc autem finem non eſſe ſuprà eſt patefactum. Sed nec vtile quoque finis habebitur, quod enim partis eſt finis, hoc neutiquam totius eſt finis, deliberatricis enim partis vtile finem haberi Rhetores voluêre, & præter ea quod vtile eſt omnibus vitæ artibus, communis eſt finis, qui verò vincere finem faciunt, non conſiderant qnàm paucos conſtituant Rhetores, & quæ inanem; & potiùs euanidam artem defendant, quando vinci potiuſquàm vincere Rhetoribus obuenit; quare rhetor potiùs dicendus ille non erit, qui raro finem aſſequitur Rhetoricæ facultatis, quandoquidem omnis artifex à ſuæ artis fine rariſſimè excidit, tantum abeſt vt illum, aut non frequenter, aut plurimum conſequatur. Partes verò Rhetoricæ ducunt in controuerſiam, aliam enim iudicialem faciunt, cōſultricem aliam vel deliberatricem, aliam laudatricem. Primæ finem dicunt eſſe iuſtum, ſecundæ vtile, tertiæ pulchrum vel bonum: quare cùm diuerſę partes, & fines quoque diuerſi, nec conuenient inuicem, nec conuenire etiam videntur poſſe, vt ars ſubſiſtat, & eius finis perſuaſio meritò indicetur. Sed nec qnid inſtum, quid vtile, quid bonum, aut pulchrū ſæpenumerò conſtat, hinc Coracis hiſtoria in ſcholis protrita, & prouerbium mali corui malum ouum à iudicibus decretum, hinc in deliberando tàm multæ controuerſiæ, & in laudando tanta diſſenſio, qnando alia ſæpè laudum materia repugnat alijs laudibus, vnde Buſiris, Amycus, Antæus, hoſpitum interfectores genere laudati, quanquam moribus damnatiſſimi. Sed enim pars illa Rhetoricæ, quæ dici ſolet verborum ſententiarumq́; elegantia; & vno eloquentiæ nomine ſignificari, quo pacto impugnari queat? quando & naturam imiterur, quæ vtilibus pulchritudinem iungit; quod in cœlo ſpectare licet in ſyderibus, in elementis, in plantis, in animalibus; & omnium quotquot in literis benè andierunt conſenſus accedat, ſic & apud Gentes eloquentiam, non modò Rhetores, ſed celebratiſſimi Philoſophorum Plato; Ariſtoteles, Theophraſtus cæteri percoluerunt, adeoq; ſcribere cum laude ſine ea non potuerunt, vt illud in Platone ſit iudicatum admiratione dignum quod in irridendis oratoribus ipſe ſummus orator eſſe videretur: Apud noſtros non in Græcia ſolùm Gregorius Nazianzenus, Ioannes Chryſoſtomus, Baſilius, Theodoritus, alij: ſed in Latio qnoq; Hieronymus, Ambroſius, Hilarius, Auguſtinus, & non parùm multi verborum ſententiarumq́; elegantiam, & orationis neruos ad perſuadendum aptos ſuis in libris exhibuerunt, vt mittam Paulum Apoſtolum à Laurentio etiam Vallenſe, qui multos eloquenter ſcribentes authores vexauit, eminentis eloquentiæ titulo maximè laudatum: & de Rhetorica hactenus, nunc ad Mathematicas facultates & in primis ad Geometriam deſcendamus.

CAP. V.

QVID ADVERSVS GEOMETRAS SCEPTICI PHIloſophi maximè attulerunt.

Poſtquàm Grammaticam & Rhetoricam facultates vexauêre Sceptici, ad Geometriam & reliquas conuerſi artes; quæ dici Mathematicæ ſolent, infirmare quoque illas & tanquàm de medio tollere ſategerunt, quorum argumenta vel nomina, vel plurima & breuiter, & quoad fieri à nobis poterit, faciliter colligemus, Latinè verò quoniam illi Græcè ſcripſêre interpretati, eorum rationes atq; ſententias quadā veluti paraphraſi referemus. Itaq; Geometriam ducentes in controuerſiam, quoniam (inquiunt) eius artis profeſſores animaduerterunt multitudinem difficultatum eos inſequentium, tutum quendam ex-

quirere ſibi locum procurantes Geometriæ principia ex hypotheſi petenda eſſe decreuerunt: quare & nos ainntIllis contradicere cupientes, de hypotheſi ſiue ſuppoſitione verba faciamus Timonis inſtar, qui aduerſum Phyſicos diſputaturus, benè actū ſibi exiſtimauit antea quærere, an ex hyporheſi quicquam inſumendum eſſet? eſt autem hypotheſis alia, quæ prætendi Tragicis Comicisq; poëmatibus aſſolet, alia quæ in Rhetorica facultate verſatur, dum de re particulari quæſtio fit, alia quam demonſtrationis principium appellamus, dum petimus quicquam vt ad rem cōcludendam nos præparemus, atque de hac ipſa quoniam Geometrę illa nituntur, ante omnia diſſeremus. Interrogemus igitur eos in hunc modum, vel firmnm & ſtabile eſt ad faciendam aliqua de re fidem, quicquam ex hypotheſi capere, vel infirmum & debile: ſi firmum & ſtabile, & firmum quoq;, & ſtabile fuerit, ſi quid ei adnerſum ex hypotheſi deſumetur, quare pugnantia controuerſaq; ponemus. Si verò aduerſum illud atq; oppoſitum eius, quod ex hypotheſi deſumptum eſt, ſine demonſtratione fidem facturum non eſt, & in illo quoq; hypotheſis ipſa fidem minimè faciet, quare neutrum ſupponamus: ex hypotheſi igitur ſuppoſitionéve quicquam non eſſe deſumendum, aptè colligi poterit, prætereà res ipſa quæ ſupponitur eſſe, aut vera eſt, aut falſa: ſi vera, non petamus eam nec concedi nobis poſtulemus, ad hypotheſim videlicet rem ſuſpicionis plenam confugientes, ſed ſponte noſtra capiamus, nullus enim quæ vera habentur exiſtuntq; ſupponit, veluti diem eſſe, cùm Sol terras illuſtrat, & me nunc ſcribere & reſpirare: conſpicua enim iſthęc & incontrouerſa ex ſeſe ſuopteq; ingenio, firmam habent poſitionem non ambiguam, & litis plenam ſuppoſitionē: quare ſi vera eſt res, non quæramus nos & tanquam precario nobis concedi eam poſtulemus, non ſecus ac ſi vera nō haberetur. Si verò ipſa res vera nō fuerit, nihil inde nobis, id eſt, ex hypotheſi affertur emolumenti: & ſi enim millies ſupponamus id quod ſolido caret fundamento, nunquam tamen ſuperſtruere poterimus ſtabile manſurumq; ædificium. Cæterùm ſi quis exiſtimauerit conſonum eſſe vt fida ſint, & vera, quæ ſequūtur ad ea quæ ſuppoſita fuerint, omnem quæſtionem ſuſtulerit: illicò enim quiſq; noſtrûm ſuppoſuerit, tria quatuor eſſe, & hoc dato atq; conceſſo deducet ſex octo eſſe. Si enim tria quatuor habentur, & ſex octo haberi poterunt, ſed tria quatuor ſunt per hypotheſim, ergo ſex octo, atq; in hunc modum multa poſſent excogitari, quæ ſi Geometræ non admiſerint, vtpote quibus placeat ſolidum extare fundamētum, ſi quod ei ſuperſtructum fuerit, debeat admitti, ita & ipſi dicemus non admiſſuros quæcunq; ipſi deſumunt ex hypotheſi, niſi demonſtratione illa ipſa firmauerint. Quod ſi fide dignum eſſe illorum ſuppoſitum & firmum cenſuerint, qua ſuppoſitum eſt, non hæc ſupponant ex quibus quicquam poſtea demonſtrent, ſed ipſum illud, quod iam demonſtrauerint, hoc eſt, non ſumpta propoſitionésve demonſtrationis, ſed ipſam concluſionem: quam enim poteſt illis fidem facere, vt omnibus quæ patefaciunt, hypotheſis, hanc ipſam poterit in omnibus rebus, quæ ipſa demonſtratione patefacta ſunt, quod ſi fidem facere nequiuerit, neq; ſi ſæpiſſimè ſuppoſita fuerit concluſionis demonſtratio, ſine demonſtratione fidem nūquàm faciet, nec quod in huius ipſius præparationem deſumptum fuerit, niſi per demōſtrationem doceatur. Etenim cùm dicunt ſi id quod ſequitur hypotheſes, verum inuenitur, fiet vt & ipſæ hypotheſes verę inueniantur, planè non recipimus, vnde enim fiet, vt quod in probatione, quę illis dicitur demonſtratio, certè ſit verum? vel enim ab illa ipſa hypotheſi, & omni eo quod ſuppoſitū eſt de ipſa veritate certiores fient, vel ex propoſitionibus quæ illam ipſam ſunt conſecutæ. Primum neutiquàm dicent, obſcurum ſiquidem quod ſupponitur, eſt minimeq; manifeſtum, quod autem manifeſtum non eſt, ex ſe ipſo fidem, nō faciet, quò fit vt explicare ipſum conentur tanquàm id, quod in ſe vnde illi aſſentiamur nō habeat. Sed neque ex propoſitionibus deſumptis edocebuntur, de ijs enim vniuerſa concertatio, quoniam firma, & inconcuſſa non ſunt, neq; etiam quod ex illis demonſtratum dicetur, firmum erit & ratum: quoniam verum conſequi falſum poteſt, exemplo ſit illud: terram volare falſum eſt, ad eam tamen falsò volantē ſeqnitur hoc verum, id eſt, eam eſſe, quare ſi conſequens verum inuenitur, non propterea quod anteceſſit, verum illicò fuerit. Quibus omnibus conficitur non rectè facere Mathematicos, cùm ex hypotheſi principia deſumunt demonſtrationum ſpeculationumq; ſuarum, quando nec, quod ex hypotheſi capitur, certum vnquàm eſt, nec ſi quod verū ex ea deducitur, pro-

bat,hy-

bat, hypotheſim fuiſſe veram, quoniam ex falſis vera deduci poſſunt. Atq; hęc quidem in vniuerſum, quod ex hypotheſi docentibus certò ſyncereq; aſſentiendum non eſt, ferè diſceptant, mox quę ſtatuuntur ab eis docenturq; definitiones, veras nō eſſe ſingnlatim contendunt, neq; enim illa recipiunt: corpus eſſe quod trinam habet dimenſionem, longitudinem, latitudinem, profunditatem, ex puncto lineam, ex linea ſuperficiem, ex ſuperficie corpus conſtitui: in primis autem finitionē puncti reijciunt, vt ſit ſignum ſine parte & dimenſione, & extremum lineæ, nam aut corporeum, inquiunt, aut incorporeū, non primum quia contradicit definitioni, nō ſecundum, quia ex incorporeo nihil conſtituitur, linea verò ex puncto fit, vt ipſi volunt. Cæterùm quando quæ manifeſta non ſunt, per ea, quæ ſenſibus apparent, conſpiciuntur, fiet vt ſi in ſenſibilibus nullum ſignnm aut terminus appareat ſine dimenſione, in ijs quæ imaginatione capimus, etiani idem conſpicere cogitareq; debeamus: quare ſi in ſenſilibus nihil ſine dimenſione inuenitur, nihil etiam inueniri tale in ijs, quæ nobis imaginamur, conſentaneum ſit: ſed enim ſenſile quãtumcunq; terminus vel ſignum cuiuſpiam ſit, dimenſione non caret: extremum enim illius ſummumq; quiddam, & eſt, & habetur: omne autem tale & pars illius concipitur eſſe (minuitur enim omne id à quo ſua extrema tolluntur) quod autē eſt pars, cōplet id cuius eſt pars, quod autē eſt pars, complet omnino longitudinem, auget & id, cuius eſt auctrix magnitudo, ea ipſa magnitudine minimè carere cognoſcitur: quare ſi quod concipitur mente, à ſenſibus tranſſumimus, nullum extremum ſine parte, ſine dimēſione recipiemus. Ad hæc ipſi cùm dicant exeuntem à centro lineam rectam, & extremo fini terminóve circumductam, ſui ipſius deſcribere circularē ἐπίπεδον, id eſt, planiciem. Quomodo poſſunt effugere punctum non habere partes, non eſſe indiuiſilem, nō carere dimenſione: ſummum enim ſiue extremum, ſiue finis ipſius rectæ lineę punctus eſt, qui ductus in orbem deſcribit metiturq; circumferentiam, vnde & eam ipſam complere dignoſcimr: hæc autem diſtantiam habet, quare & qui eam complet punctus, omni diſtantia non carere comprehenditur. Si autem ſphæram vno tantùm ſigno punctóve planiciem tangere, & reuolutam lineam facere à Geometris omnino recipitur, manifeſtū fuerit ex ipſis concurrentibus punctis lineã compleri. Igitur ſi magnitudinis lineæ ex ſe ipſo fabricator eſt punctus, & ipſe quoq; non eſt expers magnitudinis. Neq; ijs argumētis Eratoſthenis illa reſponſio ſatis obſiſtet, punctum nec locum capere, neq; diſtantiam lineæ metiri, eum verò dum fluit, lineã facere, quo pacto enim poteſt intelligi, vt quicquã fluat quod à loco digreſſam quoplam alium non petat locum? quare ſi fluere punctũ imaginemur, ſequetur vt non ſolùm impartile ipſum putemus, ſed potiùs ex contrarijs partibus conſtitutum: & de puncto hactenus. De linea verò etiam ſi punctus exiſteret, ita diſputant, vt ſtare eã non poſſe arbitrentur. Si ea, inquiunt, fluxus eſt puncti, & longitudo nō lata, vel eſt punctus in longitudinem extentus, vel multa puncta ordine iacentia, atq; inter ſeſe continua. Sed nec hoc, nec illud, quare linea non datur quo ipſi ſtatuunt modo. Si enim primũ dicatur vt videlicet ſit punctus, vel is vnũ ſolùm habebit locum, vel loca mutabit, vel ab aliquo loco vſq; ad alium quēdam locum protendetur. Si primum iam non erit linea, ſed punctus, qui dum flueret, lineam conſtituit. Si ſecundum reſponderint, ſanè alterum intelligere eos conſentaneum eſt, vt ſcilicet vno relicto loco petat alium, vel à loco quem habet, & obtinet, in alium protēdatur: ſi illud, iam vt diximus, non erit linea, ſed pũctus: qua enim ratione primum obtinens locum punctus erat, eadem ſecundo in loco punctus habebitur? Si verò dixerint poſtremum, vt à loco quem obtinet, locum in alium transferatur, dicant & illud diuiſi loco an indiuiſili protendatur? Si indiuiſili iam non linea, ſed punctus habebitur & ſignum, quod enim locum indiuiſilem continet, eſt indiuiſile, quod autem indiuiſile, punctus non linea cenſetur. Si verò diuiſili, iam & partes habebit ſiquidem omni coëxtenditur loco: quod autem partes habet, loci partibus coëxtentas, corpus eſt, quare ſignum ipſum & diuiſile, & corpus eſſe cenſebitur, id autem tàm abſurdum quàm quod maximè, his omnibus colligi poteſt, lineam non eſſe ſignum punctúmve in longitudinem extentum. Sed quod neque puncta multa ordine poſita, vel inde colligetur, quod hęc ipſa vel ſeſe inuicē tangere intelligentur, vel non tangere: ſi non tangent, quibuſdam videlicet intercepta locis diſpeſcuntur, quæ autem ita ſunt dirempta, vnam nequaquam lineam conficient: quod ſi tangere ſeſe mutuoq; connecti

dicentur, ſanè vel tota totis iungentur, vel partes partibus. Si hoc dicent, ſequetur vt non ſit aliquod eorum ſine dimenſione & ſine parte, quod enim ſignum (verbi cauſa) ſignorum duorum medium concipitur eſſe, alia quidem parte ſignum quod antè eſt, alia quod retrò eſt, ſignum tanget, quare cùm locis ita differant, non impartile ſignum, ſed multipartile cenſebitur. Si verò tota totis ſigna iungentur, manifeſtum erit in ſignis ſigna contineri, & eodem concludi loco. Sed enim ſecluſa quacunque ſigni punctiq; ratione, adhuc tollere de medio lineam conantur, ea enim eſt vt Geometræ volunt longitudo non lata.

Videamus nos & diligenter ſpeculemur, an in ſenſilibus, an ipſis in intellectilibus poſſit vlla reperiri longitudo non lata? atque in ſenſilibus quidem, vbi cœperimus longitudinem ſenſilem, ſtatim ſeſe nobis infert cum ipſa quantitate latitudo concipiendam. In intellectilibus verò aut imaginarijs idem euenit, quatenus alteram altera tenuiorem ſtrictioremq; lõgitudinem capere animo poſſumus. Cùm autẽ ipſam longitudinem, æqualitatem ſeruantes, diuidemus cogitatione noſtra latitudinem, atque iterum etiã diuidemus, minorem quidẽ latitudinem ſemper atq; minorem cogitabimus. Poſtquàm autem ſemel priuauerimus latitudine longitudinem, nõ ampliùs longitudinem imaginabimur, ſed tolletur protinus, eiusq; notio euaneſcet. Nam ſi modos omnes notionis mente verſabimus, in eorum nullum incidere comperiemus, vt longitudinem ſine latitudine rectà concipiamus: neq; enim incidit talis longitudo ſenſibus, neque ex ſenſilibus conjectamur eam, neque transferimus aut ſimilitudine, aut compoſitione, aut analogia, idque vel auctione, vel diminutione: tot enim nec plures, nec pauciores eſſe notionum modos ſatis conſtat. Cui autem ſenſui incidit vnquàm longitudo non lata? cui autem venit in animo ex rebus ſenſu perceptis tranſcendere, & quadam metaphora eam ipſam decerpere? an ſimilitudine? ſed ei (quod fieri non poteſt) potéſtne aliquod ſimile inueniri? nihil enim in ſenſilibus atque adparentibus quod latitudine aliqua careat conſpicimus, vnde poſſimus moueri ipſius ſimilitudine ad tale quiddam animo concipiendum, quod enim ſimile eſt, alicui iam cognito ſimile, & eſt, & habetur: fieri enim quî poteſt vt ſimile ei quod non eſt cognitum inueniamus? an fortè compoſitione vel analogia? ſed dicant nobis quódnam eorum, quę ſenſibus nota ſunt, cum alio component ad indagandum non latam longitudinẽ, quemadmodũ ex homine, & equo quæ animalia ſunt oculis nota, centaurum animo compoſuerunt, dicant & quánam vti analogia poſſunt, vel augendo, vel minuendo? vt hanc ipſam ſine latitudine longitudinem expiſcentur: quæ enim ſecundùm analogiam concipiuntur quandam cum eo à quo concipiuntur, ſimilitudinem & conuenientiam habent, ſiue augeas, ſiue minuas, vt ex viſo communis magnitudinis homine, cyclopem, & ex illo ipſo homine pygmæum effingis, nihil autem commune, nihil ſimile, nihil proportione quadrans inuenire poteris longitudini latæ, & non latæ longitudini, quæ & ipſa nullo vnquàm modo ſenſibus humanis apparuit. Neque illa Geometrarum excogitatio ſatis eis omnino proderit, per extentionem continuam, & per minutionem longæ latitudinis, ad non latam longitudinem perueniri poſſe, ſuprà enim oſtenſum, vniuerſam & abſolutam priuationem latitudinis, perniciem eſſe longitudinis, quæ ſcilicet non poteſt ſine illa conſiſtere: nam etſi ad tenuiſſimam ſtrictiſſimamq; latitudinem, poſſit quiſpiam extentione minutioneque peruenire, ſi quid tamen reſtabit, latitudo erit quanquàm exigua & penè euanida, alioqui, vt diximus, peribit longitudo, quę ſtare non poteſt, ſi latitudinem omnino ſuſtuleris: neq; item illa valet Ariſtotelis ſimilitudo Geometris ſuffragari viſa, capere nos animo muri longitudinem, non cõſiderata latitudine: nam cùm rerum non manifeſtarum cognitio ſit per earum quæ vidẽtur notitionem, aberrauit (inquit Sextus) & ſophiſmate luſit Ariſtoteles, quandoquidem cùm muri longitudinem ſine latitudine cogitamus, non ſine omni latitudine ipſam cogitamus, ſed ſine ea tantùm quę in ipſo conſtituta eſt muro, quare longitudo quidem ſine hac vel illa cogitari latitudine poteſt, ſine quacunq; omnino non poteſt.

At enim quoniam lineam dicunt Geometræ terminum eſſe ſuperficiei. Age de vtraque ſimul verba faciamus, ſic enim facilior ſternetur via ad eam quæ de corpore futura eſt diſceptatione. ſi linea quæ, ſcilicet, ſtatuitur eſſe lõgitudo non lata, terminus eſt ſuperficiei, manifeſtũ erit cùm, ſuperficies ſuperficiei componetur, vel duę lineæ

parallelæ

parallelæ fient, vel vna vtræq;. Si hoc poſtremum dicent, ſequetur etiam vt duo corpora ſint vnum corpus: ſi enim linea terminus eſt ſuperficiel, & ſuperficies corporis. ex duabus autem lineis vna conſtituitur linea, conſtituetur quoque ex duabus ſuperficiebus vna ſuperficies, ex duabus autem ſuperficiebus vna conſtituta ſuperficie, ex duobus corporibus vnum fiet corpus: ſed ſi dno in vnum euadent corpora, compoſitio non erit compoſitio, ſed vnio: quod eſt tàm abſurdum, quàm quod maximè, quando etiam videamus in corporibus compoſitis quædam fieri vnum nequaquam poſſe, & præthereà opotteret ſeceſſionem fieri, non per ipſa tantùm extrema, ſed per alias, & alias partes euulſas, ita vt corruptio inueheretur, quod neutiquam videmus, cùm ſpectari detur fines & extrema corporum ante compoſitionem, & poſt ſeceſſionem ralia videri, qualia in compoſitione apparuerunt: ſi verò parallelæ fient dnæ lineæ compoſitione duorum corporum, quod erit ex duabus lineis conſtitutum, maius erit vna linea, qnod ſi detur conſequens fuerit, vt vtraque linea habeat latitudinem, quando cum altera maiorem ſaciet diſtantiam: atq; ita linea non erit longitudo ſine latitudine, quare alterũ duorum poſſumus inuehere, aut tolli oportere ſenſuum apparentiam, aut Geometrarum paruipendere phantaſiam, vt linea ſit lõgitudo non lata. Hinc verò digredientes oſtendamus, vt ſi eis etiam ipſorum concedantur hypotheſes, non tamen ſequi quod ex illis colligere ſeſe contendũt, pugnat ſanè illud eius dogma lineam eſſe longitudinem ſine latitudine, alteri illi dogmati, llneam rectam in ſe conuerſam omnibus eius partibus circulos deſcribere, ſi enim circumſcribere circulum, nata eſt recta linea in ſe ipſam ducta, non erit ea longitudo non lata: cùm enlm recta à centro ducta in ſe conuertitur, & per ſeipſam conſcribit circulum, tunc aut per omnes partes latitudinis in ipſa inclnſæ circumſerentia, linea ipſa recta defertur, aut non per omnes; ſi hoc dixeris, num & dicturus es eam non deſcribere circulum, per aliquas quidem partes, per aliquas verò minimè delatam? Si illud reſpõderis vniuerſam tum circumſerentiæ latitudinem dimetietur, quod autem metitur latitudinem, latitudine non caret, cui, ſcilicet, commenſuretur: ergo erit linea longitudo lata, quod & manifeſtius oſtentetur illotum ipſorum dogmate, cùm affirmant obliquum tetragoni latus circumductum, parallelogrammon & ſuperficiem commenſurare. Siquidem longitndo non lata eſt, obliqua coſta tetragoni & circumducta non dimetietur parallelogrammam ſuperficiem tetragoni per ſe ipſam: quod enim latitudinẽ dimetitur, latitudine carere non debet. Aiunt præthereà planiciem à cylindro ſecundùm rectam lineam tangi, qui reuolntus ſecundùm aliam, & aliam partem poſitu ſuo planiciem dimetitut, vnde & planicies ex rectis conſtituitur, & cylindri ſuperficies rurſum ex rectis conflabitur, quo fit vt cùm habeat planicies latitudinem & ſuperficies cylindri ſimiliter non ſit ſine latitudine, quod eſt conſtitutiuum ita dixerim latitudinis, debeat etiam ipſa latitudine pollere: manifeſtum igitut quod rectæ lineæ quibus latitudo coaleſcit, latitudine minimè carent.

Cæterùm etſi concedamus lineam longitudinem eſſe non latam, quæ ad hoc conſequentur, planè fuerint abſurdlora: vt enim fluens punctus lineam conſtituit, ſic & linea fluens eorum ex dogmate ſuperficiem conſtituet, quæ ſit corporis terminus duabus pollens dimenſionibus, longitndine videlicet & latitudine. Si igitur ſuperficies terminus eſt corporis, corpus autem omnino terminatum: quod ſi eſt, cùm duo inuicem corpora aptantur, tunc vel à terminis termini, vel à terminatis terminara tangentur: ſi primum dederis, ſequetur vt quod eſt deinceps, dare non poſſis: hoc eſt, vt terminata non tangantur à terminatis, id eſt, corpora corporibus, quod eſt abſurdum. Si verò ipſa ſeſe cõtingere corpora conceſſerimus, eorum verò terminos ſeſe inuicem non contingere, extra proprios terminos ipſa conſtituentur corpora, quod ſi per terminos tangentur termini, & terminata contactu iungantur terminatis, dubitationem conflamus: qua enim termini ſe inuicẽ tangnnt, ſeſe inuicem terminata non tangent. At ſi tangent extra proprios terminos, corpora collocabimus, quoniam terminns eſt ſuperficies, corpus autem quod terminatur: termini autem aut corpora ſunt, aut incorporea. Si primum detur, ſalſum erit dogma illud Geomerricũ ſuperficiem profunditate carere? Si enim corpus eſt, neceſſariò pollet profunditate: omne enlm corpus debet eſſe profundum, deinde neque tanget qnempiam, ſed totum erit infinita magnitudo. Si enim corpus eſt, quoniam omne corpus terminũ habet, & ille ſi cor-

poreus eſt, habebit terminum, & ille, terminum & ſic in infinitum. Si verò terminus erit incorporeus, quoniam incorporeum à nullo poteſt tangi neque termini ſe inuicem tangent: verùm enimuerò corpus quod debet tres habere dimenſiones, aut aliud eſt ab illis ipſis dimenſionibus, aut collectæ dimenſiones illæ ipſæ ſunt corpus, primum neutiquàm dicent, quoniam vbi illæ non ſunt dimenſiones, ibi corpus non eſſe intelligitur. Si ſecundum, quoniam nullum earum trium corpus eſt per ſeſe, neque illorum collectio, corpus iure meritoque habebitur, maximè apud eos qui ex punctorum collectione, & ſuperficierum quæ incorporea dicuntur eſſe natura, ſolidum & reſiſtens corpus nolunt omnino poſſe confici, ſic & profunditatis quæ incorporea eſt, concurſus ſolidi & reſiſtentis corporis non erit effector. Ad hæc ſi trium dimenſionum illarum concurſus corpus conſtituit, aut priuſquàm hoc efficiant, vnaquæque intelligetur in ſe corporis rationem, vulgari autem vocabulo corporeitatem habere, & tanquàm corporeas quaſdam rationes, vel poſt illarum coitionem & conuentum corpus conſtituitur. Si primum erit earum vnaquæq; corpus, non poſt illatum conuentum fiet illud & conſtituetur, & quoniam corpus non ſolùm eſt hæc, vel illa ex tribus dimenſionibus ſeorſum, ſed tria ſimul vnaquæque illarum ſeorſum tres illas habebit in ſeſe, vnde latitudo non ſolùm erit latitudo, ſed profunditas & longitudo, & longitudo etiam latitudo, & ſic de cæteris proportione pari: ſi ſecundum dixerint, hoc eſt, vt poſtquàm conuenerunt dimenſiones, corpus conſtitutum intelligatur, tunc alterum duorum dare oportebit, vt videlicet vel conuenientibus ipſis maneat ipſa longitudinis ab initio primaq; origine natura, vt longitudo eſt, & latitudinis vt latitudo, & profunditatis vt profunditas, vel tranſmutentur in corporeitatem: ſi illud reſponderint, cùm illa ſuapte natura incorporea ſint, corpus à ſeipſis differens non conſtituent, ſed poſt concurſum conuentumq; ipſarum incorporea manebunt. Si verò dicent hoc poſtremum, vt incorporeitatem ipſam vertantur tranſmutenturq;, tùm ſequetur illud, quoniam omne quod mutationem ſuſcepit, eſt corpus, vt illę ipſæ corpus fuerint antequàm ad ipſum conſtituendum corpus planè concurrerint, atque ita incorporeum fieret corporeum: hæc & alia plæraq; Sceptici contra Geometras diſputant & lineam pariter angulum, circulum proprijs conantur argumentis demoliri.

CAP. VI.

QVOD ALIA ADVERSVS GEOMETRAS POSSVNT afferri, ibiq; etiam pleraque in eoſdem ex Philoſophis antiquis, ex iunioribus, ex authore, ex Ioanne etiam Pico patruo.

CÆterùm ex aliarum etiam ſectarum Philoſophis aduerſus Geometras, multa eorum quæ ipſi ſtata & firma exiſtimant eſſe, duci poſſunt in controuerſiam, primùm Ariſtoteles aliter, quàm Euclides punctum definit: hic enim punctus eſt, cuius pars non eſt: Ille verò indiuiſile in re continua poſitione habens. Indiuiſile vt genus ſcilicet ad vnitatem & pūctum, poſitionem habens ad differētiam vnitatis appoſuit. Sed ſi habet poſitionem punctū & ſitum, quomodo indiuiſile? aut quomodo non cōponitur ex punctis continuū? nam quæ habēt poſitionem, habent & ea quæ ad poſitionē neceſſariò conſequūtur, & maximè locū, qui inter cōtinuas quantitates numeratur, ſanè & fuêre qui continuū ex punctis indiuiſilibus cōponi exiſtimârunt, vt multi Platonicorum, qui & Robertus Lynconienſis, & Bonetus adnumerātur, ita vt in infinitum diuidi quod continuum eſt nequeat, aduerſus Mathematicos, quibus etiam hac in re præter illas rationes, quod punctus indiuiſilis non poteſt niſi imaginari, nullo pacto re exiſtere, quod & Nicolaus Cuſa etiam libentiſſimè admiſit, ita vt rei non reſpondeat imago: nam ſi continuum in infinitum diuideretur, totum non haberetur ſua parte maius, præter illas, inquam, rationes, Auerrois authoritas ſuffragaretur, primò de Generatione particula decima octaua, qua docetur nequaquàm diuidi poſſe continuū in partes infinitas, aut aliquotas aut proportionales, quia infinitum actu haberemus, vnde cuidam ex iunioribus Ariſtotelis interpretibus facilè poteſt reſponderi: nam ille quanquā nullum eſſe continuum,

tinuum, quod non poſſit diuidi cenſet, in infinitum tamen poſſe diuidi planè abnuit. Alioqui ſi digitalis quantitas in infinitum diuidi quiret, vt pedalis, cuius eſt pars, num huic illa prorſus æquaretur quatenus quanta? quatenus magna? id eſt, nec maior, nec minor: nam id eſt maius alio quod ſi minus fiat, id eſt, ſi ei dematur aliquid, tamen adhuc tantundem habetur, id eſt, æquale eſſe ei quod excedebat, maior ergo pedalis linea quàm digitalis, & tamen non maior, ſi omni & quacunque facta diuiſione, non plus poteſt ei adimi quàm minori. Simplicius item Philoſophus in commentario in tertium de anima librum Geometriam, vt & cæteras Mathematicas abdicat à philoſophia, Mathematicas inquam non Pythagoreas quæ viuentibus (vt eius vtar verbis) rationibus nitebantur, quaſi illud videretur, vel de longinquo ſubodorare, quod factum eſt, in ipſo vita erat, ſed quæ ſecundùm ſe accidentia cōſiderant, figuras, magnitudines, cætera. Nam indigent, inquit, ſenſu ad notitiam, & cauſas non rimantur, ſcilicet, veras & ſubſtantiales, & principijs nituntur quæ non vidêre vel non nouêre. Nec mihi videtur Ariſtotelicum illud obſtare vulgatum protritumq́; : Abſtrahentium non eſt mendacium: nam ibi falſitas poteſt eſſe vbi mendacium nō eſt: nam poteſt imago non reſpondere exemplari, tametſi contra mentis ſententiam id non proferatur, ſenſui enim nituntur Mathematici & tamen non ſiſtunt in ſenſibus, adeò vt examen veritatis probationum ſenſus arceſſatur, vt hinc quæſtiones multæ ſolido fundamento non niti videri quoquomodo queant, quas tamen plærique tractant de diuiſione continui, & de momentis ſiue inſtantibus temporis: nam ſi continuum ſiue tempus, ſiue quid aliud ex indiuiſibilis coagmētatur vt aliqui volunt, dici poſſet quid. primum aut vltimum inſtans affers in controuerſiam? quando nullum capiatur aut primum, aut vltimum, quod exactè, ſiue vt neotericis dicitur præciſè reſpondeat metientes animi conceptibus, ſi verò omne continuum ex continuo, cur item primum aut poſtremum temporis momentum vertis in dubium? & res vllas ſiue actiones eo vis metiri? quando tempus quod continuum eſt, non inſtans vllum aut momentum temporis rerum earum menſura eſt, quanquam paucum illud tempus, quanquàm impartile, & indiuiſile, hinc & multæ quoque Sophiſtarum argumentationes, multæque earum qui dicuntur vulgo calculatores, eluderentur, cùm Mathematica miſcentur naturalibus & ſenſibilibus, quod nec ab Ariſtotele apud Gentes admittitur, qui propterea quoſdam reijcit antiquitùs philoſophantes, nec à probatiſſimis apud noſtros Theologis, citiùs inquit Auguſtinus in libro Soliloquiorum mihi videtur in terra poſſe nauigari quàm Geometriam ſenſibus percipi, quamuis primò diſcentes aliquantulùm adiuuari videantur. Nec obeſt cùm ab aliquibus dicitur intellectum non propterea decipi, quòd aliter quàm ipſa ſit, rem concipiat, quia virtus eſt abſtrahens, vnita diuiſim concipiens, & diuiſa coniunctim & materialia ſine materia, & ſingularia vniuerſaliter, hoc nihil officit, quia de actu reflexo quæſtio fieret, & an videlicet ſe decipi noſſet an minimè quæretur? nam & ſi in intellectu præſentetur linea ſine latitudine, vtpote ratio longitudinis minimè latæ, quoniam longitudinis ratio definitióve eſt à latitudinis definitione diuerſa, non tamen ita in re eſſe vt diſtincta ſunt, percipit, alioquin mentiretur, non autem falſitate labat, ob ſinceram primo in obtutu præſentationem, quoniam diuerſo modo à longitudine, diuerſo à latitudine, quanquàm propriæ & veræ eadem in linea & ſuperficie exiſtant, moueretur: quare etſi concipit rem aliter quàm eſt, non tamen eam iudicat aliter quàm ſit, quare differunt concipere rem aliter quàm ſit, & concipere quod res ſit aliter quàm ſit, id ad primum, hoc ad ſecundum intellectus officium pertinet, in primo nulla falſitas, in ſecundo mendacium: cùm ergo quiſpiam abſtrahit, ita vt credat eandem rem ita diſtingui in ſeſe, vt eam intellectus diſtinctè ſecernit, longè fallitur: & ſi poſteà alijs falſum hoc inſinuare voluerit, apertè mentitur, cùm ſolæ abſtractiones illæ ad faciliorem intelligentiam deſeruiant, & ad dignoſcendum quod in vna eademq́; re diuerſæ, & ſint, & habeantur rationes, quibus poſſit res apprehendi, & tot ferè ſunt quot accidentia. Quis enim poteſt negare omnem ſenſilem à qua Mathematicus inſenſibilem abſtrahit, tantummodò imaginariam eſſe? & verè in ſe ſuaque natura ſuperficiem eſſe, & latitudine non carere longitudini iuncta, quanquàm alia ſit longitudinis ratio, alia latitudinis, & ſenſilem punctum partes habere, & ita de reliquis proportione pari. In ſummo, inquit Cicero, honore apud Græcos Geometria fuit, itaque nihil Mathematicis illu-

ticis illuſtrius, at nos metiendi raciocinandiq; vtilitate inſpecta huius artis terminauimus modum, hæc in prima Tuſculana Cicero de Romanis qui Geometria ad metiendum duntaxat vterentur, non ad ſpeculandum vt Græci. Sed arbitror eum de antiquatis illis Græcorum authoribus locutum: nam poſteriores non ſecus fortè ac Romani, ſi vera narrauit Xenophon in libro de dictis Socratis: hoc eſt, cenſuiſſe Socratem tantùm operæ dandum eſſe Geometriæ, quantum ſufficeret ad menſurationem agrorum ac diſtributionem, reprobauitq; eos qui difficili figurarum cognitioni vellent inuigilare, quanquàm ipſe talis rei non eſſet imperitus. Adde illud ſi ſumma vt plæriſq; exiſtimatur certitudine polleret Geometria, id quod de ea quiſpiam didiciſſet, non credi non poſſet: At ſcribit Cicero in ſecundo Academico, Polyenum magnum Mathematicum poſtquàm Epicuro aſſenſit totam Geometriam falſam credidiſſe: eam certè ſicut & cęteras quæ mathematicæ nuncupantur, diſciplinas non tanti factas à Ioanne Pico patruo meo, quanti ſolet à multis, vt facilè credam: illud me mouet, quod in eius fragmentis inueni nonnulla in illas ipſas argumenta, ex parte poteſtatis, ſunt enim in potentia non in actu, & re ipſa plurimum quæ contemplatur, tota præterea in imaginatione verſatur, ſæpenumerò falſa & in plęriſq; omnib' ferè hallucinata, ex parte quoque rei obiectæ, quæ nullam habet firmitatem ex ſeſe: nam ſunt accidentia non ſubſtantiæ, quorum affectionibus dignoſcendis Geometrę inuigilant. Ad hęc ſi ad intellectum referantur, eius perfectio intellectile non eſſet, quia ſubſtantia non accidente intellecto perficitur mens, & præterea nihil ad rei naturam, nihil ad mores. Erantq; apud antiquos puerorum ludus, exercebāt enim ſe in illis cùm ad maiora capeſſenda nondum eſſent apti, neque enim valent pueri intellectu, ſed imaginatione, quam etiam eſſe cauſam cur pueri meliùs reminiſcantur, ſcribit Porphyrius: quippe quod in eis valentior imaginatio: quam quo ad fieri poteſt, abijciendam, vt ſcilicet ſine ea minus quam poſſumus iudicemus, omnes philoſophi præcepêre: hinc quod ſuprà quoq; tetigimus, Ariſtoteles ſcripſit antiquos deceptos, quoniam naturalibus Mathematicas diſciplinas miſcuêre, hinc Auerrois negat eas ad felicitatem facere. Si verò quiſpiam perfectionem illis ipſis artibus arrogare vellet ex modo cognoſcendi: reſpondebat, ibi perfectionem eſſe non poſſe ex parte cognitionis, vbi principia certa non eſſent, reuocantur enim in dubium & diuiſio continui infinita, & puncti, & lineæ, & alia permulta: Illudq; præcipuè reijcitur, quoniam ad infinitum figuræ Geometricæ produci poſſunt, demonſtrari præterea quicquam in eis non poſſe per veras cauſas multi ſanxerunt. Sed vt cætera taceam Hieronymus quod & in Pontificijs quoq; decretis repoſitum eſt, Mathematicas pietatis non eſſe ſcientias decreuit, & Auguſtinus in libro de Ordine retractat, quod liberalibus diſciplinis, in quibus & Mathematicæ reponuntur, multùm tribuerit, quas multi Sancti multùm neſciunt quidem, & qui etiam ſciunt eas, ſancti non ſunt. Sed hoc non Geometriæ ſolùm conuenit, verùm & cæteris diſciplinis Mathematicis. Quarum multas etiam taxauit Ambroſius in ſexto Hexaëmeron, cùm Geometras terræ ambitum metientes diuinorum eloquiorum authoritate reprehendit, cùm perquiſitas vmbrarum cauſas & eclypſium, marceſcentes ſapientiæ vanitates appellauit. Sed de Arithmetica particulatim agendum & quid in eam Pyrrhonij attulerint afferendum.

CAP. VII.

QVID ADVERSVS ARITHMETICAM FACVLTATEM Pyrrhonij diſputauerint.

SAnè Arithmeticam ſe demoliri exiſtimârunt, Pyrrhonij non ſecus ac ſe deſtruxiſſe Geometriam arbitrati ſunt, & quanquàm multa hac de re Sextus tàm in tertio Pyrrhoniorum, quàm in libro contra Phyſicos, dum agitur de numero motus, quàm etiam in libro contra Arithmeticos diſſerit, ipſe tamen pauca quæ ad contradictionem facere videantur, hoc loco deſumam, à numero ipſo capiens initium, quem ipſi vniuerſim euertere procurârunt vnitate ſublata, quam maximè Pythagorici coluerunt, ſed differenter. Fuêre inter Pythagoræ ſectatores qui ex duobus principijs vnitate videlicet, & dualitate ſine termino, numeros omnes confecerint, ex numeris verò ſigna, ſiue puncta, & lineas, &

ſuperfi-

ſuperficies,& ſolida. Alij verò ex vno ſigno punctóve,omnia cõſtituunt,ex quo lineæ ſuperficies corpora,pręcedētibus ramē numeris,ex quibus reliqua ſolidæ,terra,aqua, aër,ignis,& vniuerſa mundi ſabrica. Vnum itaq;,vt hinc ſumamus initium, finiuit Plato illud, ſine quo nihil vnnm dicitut, vel cuius participatu vnumquodq; dicitur, & vnum & multa:arbor enim verbi cauſa,vel lapis,vel animal,appellatur quidē vnum,nõ autem eſt vnum ex proptia ratione,ſed vnius participatu vnum intelligitur. Si enim vnum ea ipſa eſſent,quod non eſt arbor,aut lapis,aut animal,non diceretur vnum. Atqui, vel alia eſt à rebus particularibus numeratis, vnitatis Idea, vel cum eis quæ ipſa participant intelligitur. Si primum dicant,illud obijci poteſt, nihil numeri in ſubiecto intelligi,præter res numeratas,ſi ſecundum reſponderint,magna difficultas oboritur, neſequatur vr ipſa ſit multa,quia ſcilicet participatur à multis, & penè infinitis: quare videtur vt eins participatione vnaquæque res numerata vna non ſit, ſicut enim homo in vniucrſum quem plæriq; intelligunt animal rationalc, mortale,neqne Socrates eſt, neq, Plato:qnoniam nullus alius hominum prætereà diceretut homo,neq; etiam per ſe ipſum exiſtit, neq; cum Platone & Socrate, quoniam tanquàm homo animo caperetur à nobis, ſic & vnum neq; cum ſingulariter numeratis, ncq; ipſum per ſe ſubſiſtēs intelligitur,pari pacto,& de numeris duo,tria,quatuor,cæteris differendum. Liccat & arithmeticôs ita percunctari: Vnius idea cuius participatione aliquid vnum dicitur, vel vnius eſt idea, vel vnius ipſius plutes ideæ reperiuntut. Si primum detur, multis non participatur: nam ſi A verbi gratia omnem vnius ideam habear, B ea non participans,nõ erit vnũ,atq; multarum etiã partium non conſtituetur,vt multa propterea eſſe poſſint quæ ipſa participent,namq; indiuiſibilis apud eos vnitas intelligitur eſſe. Si ſecundum detut vt vnius plures habeantur ideæ, vnumquodq; eorum quæ ſecũdùm vnum ſolent numerari, vel vnius,vel duorum, aliqua idca communi aut participabit aut minimè: ſi minimè oportebit vt omnia abſq; eo quod participent idea ſecundùm vnum ordinentur,quod ipſi non admittent: Si verò participabit,ea quæ ab initio mota eſt,dubitatio conſurget,quomodo enim duo participabunt vnitate? Cęterùm præter hanc de vnitate difficultatem particularis quoque ab eis circa qualitatem difficultas inuecta eſt: dubitant enim quomodo & ipſa per vnitatum concurſum conſtituatur? quod & anteà Plato de Anima differens dubitauit, adiecta enim vnitate vnitati, vel quidpiam inde oritur,vel interit,vel neutrum. Si hoc vltimum detur,dualitas certè ex appoſitione vnitatis, ad vnitatem non exſutget, ſi interit decreſcitve quidpiam, vnins erit, & vnius diminutio, non vtriuſque vel alterutrius accretio, tantùm abeſt vt dualitas conſtituatur. Si verò aliquid oritur accreſcitve, duo non fient duo,ſed quatuor, dualitas enim exorta, & vnitas, & altera vnitas, quaternarium numerum conſtituunt:eadem regula de omnibus numeris arbitrantur,ſiue adiectione,ſiue ablatione, & in auferendo quidem tali exemplo vtuntur. Si à denario vnitas auſeratur,vel à toto denario, vel à nouenario relicto, dicetur àuſerri, ſed neque ab hoc, neque ab illo auferri poteſt,vt oſtendetut,ergo à denario numero nihil aufertur. Si enim ab vniuerſo denario, vel denarius numerus alius eſt à particularibus decem vnitatibus, vel collectio decem vnitatum denarius appellatur. Sed alius non eſt ab vnitatibus ipſis decem, denarius numerus, ſublatis enim illis ipſis, denarius etiam planè ſublatus eſt, & denarium ſi ſuſtuleris, ipſas etiam vnirates ſuſtuliſti; ſi autem denarius eſt idem quod ipſæ decem vnitates, manifeſtum eſt,quòd ſi à denario vnitatis fiar ablatio,ab vnaquaque vnitate fiet. Siquidem particulares decem vnitates denarium eſſe, receptum eſt, atqne ita non etiam erit vnitatis demptio, ſed denatij, quare non à toto denario vnitas auſeretur, neque item à relicto nouenario ablatio ipſa fiet, quomodo enim poſt ablationem ipſius adhuc integer ipſe relictus nouenarius fuerit? Sed ſi ab ipſo auſertur nouenario, vel à toto ipſo, vel ab vltima ipſius vnitate auſeretur. Si primum, nouenarij fiet ablatio, quodcunque enim ablatum fuerir ab vnaquaque vnitate particularium,ſcilicet,nouem vnitatum quæ nouenarium conſtituunt numerum,ab ipſo ablatum eſt nouenario. Si verò ab vltima vnitate fiat ablatio, primùm quidem vltima vnitas impartilis exiſtens,oſtenditur partilis,quod eſt abſurdum: deinde ſi ab vltima vnitate auferatur vnitas, nouenarius integer manere non poterit. Cæterùm ſi à denario demptio fiat vnitatis, vel ab exiſtente fiet denario, vel à non exiſtente: non ab exiſtente quidem fiet, pro tempore enim quo manet denarius, nihil ab ipſo poteſt auferri,

ferri, quà denarins eſt, quoniam non amplius denarius eſſet, minus antem à non exiſtente: ab eo enim quod non eſt, quidpiam non poteſt auſerri. Ex additione etiam numernm non accreſcere, poteſt iuſta proportione probari, quod ipſimet Sceptici longo diſcurſu deducunt. Sed nec Arithmeticam & Geometriam cæteraſq; diſciplinas Mathematico circumſcriptas nomine adeò Platonici fecêre magni, quanquàm illas in honore habuiſſe exiſtimati ſunt, vt cenſuerint per ſeſe habendas magno in precio, ſed quatenus ad inuiſilem eſſentiam comprehendendam conducerent, nec ſcientiæ nomine honorârunt, vti apud Platonicum Alcinoum videri facilè poteſt, ſed ad Aſtrologiam motricem infirmandam noſtra iam conuertatur oratio.

CAP. VIII.

QVID POSSIT AD INFIRMANDAM, QVAE MOLES & motus ſyderum metitur, Aſtrologiam, afferri, ibiq́ nonnulla contra Scepticos Philoſophos.

SCeptici Philoſophi poſt Geometriam & Arithmeticam, ductas in controuerſiam, Aſtrologiam demoliri ſatagunt: Aſtrologiã, inquam, non metientem ſyderum magnitudines, & eorum ſupputantem motus, nec imbres & ſerenitates prænuntiantem, Hipparchi & Eudoxi more, atq; Nautarum inſtar & Agricolarum, ſed diuinatricem & Genethliacam, quod quidem munus valde laudandum eſt, ſed in eo exequendo duplici ratione peccant: nam & eam inter liberales videtur artes reponere, cùm nihil ipſa ſit minus, & illam prætermittunt Aſtrologiam metientem moles & motus ſyderum, quæ ipſa inter liberales artes meritò numeratur, & ea infirmata diuinatrix & genethliaca planè ſublata eſt, quæ tota fertur illius niti ſoliditati. Prætermittunt autẽ ea ratione, quod illi ſatis contradictum ſit, quãdo Arithmeticæ, & Geometriæ contradixerunt, ex quibus ipſa conſtituitur, quod mihi quidem videtur longè ſecus. Nam præter quantitates corporum & eorum itineris ſupputationem, ſitus etiam ſyderum, & eorum ordo, & qualitas, quibus videlicet, & motus, & ſenſus inuehitur, in ea ipſa Aſtronomia excolenda conueniunt. Ego verò genethliacam, diuinatricem Aſtrologiam neutiquam hoc loco curabo confutáre, euerſam ſatis & à Ioanne Pico patruo meo, ac pluribus quidẽ & efficacioribus, quàm quibus vtantur Sceptici rationibus, idq́; duodecim voluminibus, & à me ipſo etiam quinto de rerum Prænotione libro & in quæſtione de triplici Aſtrologia more Pariſienſi perſcripta, & non nihil etiam in libro de veris calamitatum cauſis noſtrorũ temporum. Motricem autem quam dicunt Aſtrologiam, quanquàm de ipſius incertitudinem inter euertendum genethliacam facultatem, eis ipſis in operibus, & patruus, & ego mentionem fecimus, & hoc etiam opere nonnulla primo libro diximus, tamen & nunc incertam reddere curabimus, non tamen vt Sceptici, qui ex Geometria & Arithmetica laceſſita, eã loco ſe mouiſſe crediderunt, ſed proprijs & peculiaribus rationibus, idq́; à nobis factũ iri volo, & quod ita libri præſentis ordo poſtulat, & quia plura fortaſſe & explicatiora quàm anteà fecimus, ſumus allaturi. Primùm Mathematicas rationes, & ipſorũ authoritates Aſtrologorũ, quibus infirmati facile queat, ducemus in mediũ: Deinde Philoſophorũ placita atq; decreta, demũ Theologorum ſententias ſubnectemus, Vtar autẽ non opinione Niceæ Syracuſani, qui noluit, authore Theophraſto, ſtare cœlũ & ſtellas, terram verò moueri, nõ Ariſtarchi Mathematici, & Seleuci nitar authoritate, qua ſuperiora ipſa corpora immobilia pariter, & terrã mobilem aſſeuerârunt: nam ſolo irriſu non ratione cõfutaretur Aſtrologia, & qui eis fretus id moliri ſatageret, magis dignus eſſet irriſu. Sed ipſiſmet Aſtrologorum decretis vti volo, & cœli, & ſyderum, & ſtellarum motus dimetientium: Primum omnium ſatis conſtat menſores rerum cœleſtium ſuppoſitionibus quibuſdam vti, quę negari ea ferè facilitate poſſunt, qua ſolent affirmari, quoniam ab hiſtoria plurimùm pendent, & variæ hac in re inueniuntur hiſtoriæ, quæ nec experimentis poſſunt reijci, nec approbari, quoniam ipſa etiam inter ſe diſſident, & varia comperiuntur experimenta. Id in congreſſibus, coniunctionibúſve Planetarũ prænunciandis manifeſtò cognoſcitur, quando hic citiùs, ille tardiùs ea congreſſura copulandaq́; colligit. In cauſa autem eſt, & indeprehenſus ſyderum locus, & indeprehenſus tenor motuum, & incomperta velocitas, vt parem ad præſens Aſtrologorũ peritiam in obſeruando loco, & ſupputando cur-

do curſu fingamus. Quo pacto enim ſtabimus antiquis obſeruatoribus motuum, vt tali videlicet tempore talē in cœli partē ſeſe ſtellæ receperint? cùm in præſentia videamus oculatiſſimos homines adhibitis aſtrolabijs ſæpiſſimè falli: neque enim ſemper adeſt exporrecta illa camporum planicies, in indagandis ſyderum locis oportuna, nec ſi adſit, ad liquidum etiam viſus reſpondebit, vt propterea iſthæc ars ad ſenſum recidat, qui quoniam ſępenumerò fallax, fallacem efficit obſeruandarum ſtellarum facultatem. Quis ignorat & ex nimia diſtantia, & ex magnitudine quæ viſui propriè nō obijcitur, & ex aſpectus intentione, oculorū aciem hebetari? Aërem verò aut ſerenum, aut nubilum, aut mixtum, ex vtroq; permagni referre in deprehendendo ſydere? ventum quoq; ſi flauerit, magnum etiam ea in re habere momentum authoritate Ariſtotelis, qui ſcribit maiores videri ſtellas, ſi Eurus ventus aërem permeauerit? & vt gratis concedantur omnia: Stellas etiam eo in quo ſunt loco, ptopriè non videri, ex diſſultatione radiorum à raris intermedijs ad denſiora ferientium, perſpectiuæ facultatis periti docuerunt. Deniq; Mathematicorum præcellentiū ſententia eſt non modò à ſententia inſtrumentorum facilè prouocationem dari, vt quo in loco, id eſt, qua in cœli parte ſtellæ conſpiciantur, neſciamus, ſed coloris etiam qualitatem eſſe in cauſa, ſi tamen color & non lux inſit ſyderibus, vt fallacia internoſcendi ſuboriatur. Si quidem notum de ordine eorum multam eſſe dubitationem, vt qui cuiq; Planeta præſit, non ſit exactè compertum, de intermedijs loquor, vt opere procedente monſtrabitur, etenim ex coniectura vmbræ, & maculæ alterum alteri inferiorem exiſtimârint. Eſt autem in vmbra diuerſitas ex luminis ſiue coloris, ex luce ipſa & aëre dimanantis diuerſitate, quando Saturnus verbi cauſa pallere videatur, Mars rutilare, id autem varijs hominum aſpectibus relatum variè æſtimabitur, propter varietatem humani temperamenti, qua de varietate quinto huius operis libro latè diſputabimus.

Sed prætermiſſa cauſa variæ apparitionis, effectus quàm ſint varij nemo neſcit, qui libros legerit Aſtrologorum, in quibus inueniet Saturnum modò plumbei coloris, modò fuſci atq; terroſi, Iouem nūc album, nunc clarum, Lunam alij albam, alij colore blando notauerunt, ſicuti & Venerē modò candidā, modò fulgidā, nec eat minis gratia & harmoniæ poëticæ, ſed decreto viſus & proprietatis adnotādæ. Albertus autem ſecundo libro de cœlo, Iouis quæ dicitur ſtellam, & aliquas etiam candore notauit, at Marti ruborem adſcripſit, Venerem verò ad pallorem, Saturnum ad obſcuritatem declinare cenſuit. Non minor quoq; ſi non maior multò dimetiendi cœleſtis motus difficultas. Taxauit enim Hipparchus antiquiores ſe menſores cœlorum, vt qui rectè motus eorum non ſupputauerit. Ptolemæus Hipparchum. Iuniores Aſtrologi Ptolemæum, & Proclus Timæum Platonis aduerſus Hipparchū & Ptolemeum, & alios copioſè diſſeruit. Prætereo opiniones Calippi & Eudoxi, in xij. primæ Philoſophiæ recitatas, & vulgatas Ptolemæi ſentētias de Epicyclijs & Eccentricis orbibus à quibus appellauit Alpetragius. At de motu ſphæræ octauæ quo rapi dicūt inferiores orbes quāta diuerſitas opinionum? in occidentémne, an in Oriētem voluatur? Sed de hoc paulo pòſt cùm de numero ſphærarum & earum motu erit cōtrouerſia, nunc de ipſo motu in ſeſe. Sunt qui decem partibus diſtare poſſe Arietem mobilem, ab immobili cenſeant, ſunt qui quatuor, ſunt qui plus etiam quàm quinquaginta, & eò amplius, ſi opinionem ſequeremur Moyſis Aegyptij & aliorū qui à tēpore diluuij, quo tempore volunt mobilem Arietem eum immobili fuiſſe concordem, ſemper motam ſcribunt octauam ab Occidente in Orientem, & ſeptuageſimo quoq; anno gradum explicuiſſe: ſunt qui ad hanc diē xxv. gradibus diſtare mobilem Arietē ab immobili exiſtimēt, ſunt qui tredecim tantùm, ſunt qui vndecim & paulò plus, ſunt etiam qui trecentorum annorum ſpacio alius ab alio in cōiunctione mobilis Arietis cū immobili decernenda diſſentiant. Totū hoc reijci oportet in ipſius ſphæræ vel reuoluto motu, & eo quidem maximè difformi atq; indeprehenſa varietate mutabili, vel in omniū fallaciam inſtrumentorū in ſyderibus deprehendendis, vel in falſitatem cuiuſpiam deprehenſæ olim & obſeruatę ſtellę, nulla habita cura retrò actorum ſeculorū, in quibus fideliùs fortaſſe [illegible]erit obſeruata. Quicquid concedatur, perit exacta ad liquidum de omni ſuperiorū corporū motu & obſeruatione ſententia, etiamſi nona aut decima cōtra Platonis, & Ariſtotelis authoritatē ſtatuatur, quandoquidem ad hanc ipſam octauam appellatam innumeris ſyderibus corruſcantem, vt ad ſupremum viſibile corpus, ſuas omnes

 obſerua-

obſeruationes retulerunt, cuius motus ſi tam eſt varius vt non ſit extra cõtrouerſiam deprehenſus, quẽnam Mathematicorũ exiſtimabimus cõpotem? tot ſcilicet profeſſoribus, tot ſeculis, incaſſum laborãtibus, quos poſteriora ſemper ſecula caſtigârunt. Si fallunt inſtrumenta quo pacto corrigetur quod erratum eſt? fallere autem ea videtur negari non poſſe, & experientia teſte, & ratione: experientia quidem quando eiſdem inſtrumentis alius ab alio per duodecim & tredecim gradus in notando ſydere diſſentit, ratione verò, quoniam oportet antea quàm ſydus ope inſtrumenti cõſpicias (quod & ſcribit Summarius & probat Ioannes Picus patruus) vt locum eius definias, & eo comperto quadam quaſi ſupputatione vtaris in eius ipſius curſu dimetiendo: ſed locum quo pacto deprehenſurus es vt in definiendo non fallaris? neq; enim ad liquidum reſpõdebit ſenſui ſubtiliùs & exquiſitiùs, quàm quod ille ſuggerere poſſit, perſpicienti. Siquidem habenda ratio eſt proportionis quæ eſt inter ambitum inſtrumenti, & ambitum vniuerſi, & diſtantiæ quæ eſt inter ſtellam, & locum in quo eſt inſtrumentum collocatum, cuius inter partium habitudinem & partes vniuerſi, ritè dijudicare ſenſus nequeat. Adſtipulantur huic & Henricus Machliuenſis, & Abraam ſuper opere Tabularum, & alij prodentes poſteritati, per vlla inſtrumenta, loca ſyderum exactè non poſſe deprehendi, quod ſi fallunt inſtrumenta, vnde cognoſcent poſteri quod antiquiores aberrauerint? de eorum enim inſtrumentis, & eadem quæſtio fiet, & eadem quoq; ſententia feretur. Id ipſum in metienda quoq; magnitudine ſyderum per inſtrumenta facilè cõtinget, hoc eſt, inueniri vel maiorem circuitum, vel minorem ex organorum fallacia, vt mittam quod qui Sacris literis freti aliter de ſyderũ magnitudine diſſerunt, quàm conſenſus Aſtrologorũ ſtatuerit, inter quos Franciſcus Maronius ſuper ſecundo Auguſtini volumine ſuper Geneſim decernit Lunam non ſolùm terra, ſed quālibet ſtellarum eſſe maiorem.

Sed reuertamur ad menſores motuum, qui ſi ſuperioribus obſeruationibus fortè accedendum dixerint, vt propterea velint erraſſe Ptolemæum in octauæ ſphæræ motu perpetuo tenore, ab Occidente in Orientem definiendo, neq; animaduertiſſe dicat longè antiquiores obſeruationes, quibus percipere potuiſſe delatam eandem ſphęram aliquando ab Oriente in Occaſum, quo factum vt Azarchieles qui vetuſtioribus obſeruationibus incubuit, ferri eam cùm aliquantum ſpatij confeciſſet, tetrouoluto motu in Orientem compererit. Reſpõdebo negari hæc tanta facilitate poſſe, quanta ſunt in medium ducta: deinde petam ab eis vt vetuſtiſſimas illas afferãt obſeruationes, vt & ęas quibus nixus Ptolemæus emendem, & eas quoq; quibus fretus Azarchieles dijudicem. Si ad diluuium confugient, exquiram primum hiſtoriæ fidem, ſyderali eiuſmodi poſitu (neq; enim à ſacra hiſtoria vllas ſtellarum obſeruationes ſunt allaturi) Deinde illam qua primo cœpêre volui ſydera, exhibendã optabo: vtpote quã omnes ad liquidum corrigantur. Sed cùm per aquas diluuij ſe excuſauerint, illùc non poſſe commeare, ſcio afferent quaſdam mundi genituras, varias, inconſtantes, ridiculas, à multis confutatas, & in ſuam rem nil cõferentes. Sed vtcunq; ſint, ſanè ante Ptolemæum fuerant inuulgatæ, & ante omnes, qui de vario octauæ ſphæræ motu diſſeruerunt, nec tamen inter Mathematicos potuêre afferre concordiam, atq; vt omnia concederentur, de obſeruationibus Thebiti quid ſunt dicturi? & aliorum qui in metiendo octaui orbis curſu, nec Ptolemæum, nec Azarchielem receperunt, ſed confutârunt, & nouos ipſi motus inuenerũt. Sed vt ordine breui, facili, & hãc, & alias quoq; diſſidentes Mathematicorum ſententias colligamus ſuper reliquis orbibus qui ſunt, ſuper octauam ſphæram excogitati, & ſuper Planetis, eorumq; de numero, ſitu, motu, varia dogmata cogamus in vnum, hinc exordiamur, nec alijs vtamur teſtibus, quàm eius celebratiſſimis profeſſoribus, qui cùm & in numero metiendo cœleſtium corporũ deprehendendo, & in ordine eorum aſſerendo, & motu metiendo, nunquàm inuenti concordes fuerint, cõſequens fier vt incerta nobis haberi debeat hæc ars, ſcilicet, tot magnis viris, tanto ſtudio fruſtrà ſudantibus, atq; idem poſteris habendæ certitudinis deſiderium, quo ipſi tenebantur relinquentibus.

Primùm omniũ ſatis conſtat apud eos ſtellas diuidi in hærentes & errantes, non tamen conſtat quot ſint erraticæ, nec Hadriani Cæſaris tempeſtate conſtabat, nec ſeculis poſterioribus, nec quo pacto etiã ſe habeant moueanturq; quæ non erraticæ ſunt, ſed ſuis locis fixæ. Deinde non conſtat quo motu agitentur proprio an alieno? & ſuis in ſphæ-

in ſphæris rotentur ne Planetę, an aliquo vel minori, vel maiori orbe raptentur? nec de vniformitate ſolaris motus inter Planetas præcipui, nec de velocitate etiam ſi vniformis habeatur conueniunt, ac ipſæ quæ haberi ſolent non erraticæ ſtellæ eodémne tenore ſuo in cœlo voluantur, an etiam retrocedant incerto motu? vt errare ipſum cœlum ſtelliferũ an minimè qnoquomodo ſit incertum? tum vt quem mauis illi motum adſcripſeris, ei tamẽ orbi proprius ſit an ſuperioris orbis vel noni, vel decimi nõ minima eſt cõtrouerſia? Nam de numero ſphærarum ſupra Planetas nõ conueniunt, ſunt qui plures velint, qui pauciores, ex diuerſo motu octauæ plurimùm Id coniectati, de qua moueatur nec ne in Orientem, an in Occidentem? an aquilonẽ verſus & auſtrũ? & ſi mouetur difformíne an vniformi curſu? & ſi vniformi quota velocitate? multa diſcordia & viguit olim & nunc maximè viget? Explanemus hæc omnia vel ſaltem inſigniora. Phauorinus exiſtimat fieri poſſe, vt ſint Planetæ quos errones appellauit Nigidius, plures quàm ſeptẽ, ſed latêre queant vel ob altitudinẽ, vel ob lùminis præſtantiã, confirmari hoc ipſum poſſet authoritate Alpetragij decernentis motum in cœlo eſſe qui neſciatur: nam poteſt & corpus aliquod eſſe adhuc indeprehẽſum, cui ſcilicet motus ille conueniat, quod haberi abſurdum minimè poteſt à iunioribus, qui tot motus vt putant, inuenerunt prioribus ſeculis incognitos ſphæras etiam ambientes cætera, de quibus nihil omnino diſſeruit antiquitas. De epicyclis & eccentricis nota eſt controuerſia, & de ſphærarum multitudine qui Planetis deſeruiant, & noni, & decimi orbis aſſertione, cuius mentionem faciemus. Sed à Planetis ad præſens nil diſcedentes, nec ordinem eorum nec motum, certa ratione deprehenſum aſſeueramus. Solem medium ita Ptolemæus Chaldæos ſecutus affirmauit, vt tres ſupra ſe haberet, tres infra Planetas, Plato & Ariſtoteles Aegyptios hac in re ſecuti, ſupra Lunam nullo intermedio ipſum collocârunt. At in quies accedendum Ptolemæo, qui tot ſeculis Ariſtotele & Platone poſterior potuit rem ad liquidum magis exploraſſe, hac etiam ratione debemus accedere Theoni, Ptolemæi diſcipulo, & Ieberi qui exiſtimant ſecundũ eſſe à Luna Solem, nec medium debere conſtitui Planetarum. Ratio vtrinq; translatitia & vaga. Debemus & Alpetragio conſentire qui Venerem mediam Planetarum eſſe voluit, & ſub ea Solem, hoc eſt, proximè ſupra Mercurium, vti primo etiam libro narrauimus collocauit. Sed enim tam varia de Solis ſede abuſq; primis philoſophantibus allata ſunt, vt Metrodorus Chius, Crates Anaximander, etiam ſupra ſphæram non errantium ſyderum ipſum collocârint, Lunamq; illi proximam fecerint, & inter Lunam, & cæteros Planetas, fixa ſydera ſuo in orbe repoſuerint. Ariſtarchus verò, quanquàm primas detulit ſyderibus immobilibus, Solem nihilominus ſecundas obtinere putauit, & cæteris ſuperiorẽ eſſe Planetis. Incertus quoq; ſitus & ordo Veneris, & Mercurij. De Marte, Ioue, Saturno, pariter incertũ, quo videlicet ordine collocẽtur: Nam ſupra Solem quidem eos Summarius conſtituendos exiſtimat, ſed quo ordine nec ſcitum, nec ſciri poſſe confirmat, propter multam aſpectus diuerſitatem. Moſes quoque Aegyptius ex Abubacheſis ſententia incertum Planetarũ ordinem aſſeuerauit. Sanè quæcunq; fiunt rationes in Solis loco ſitúve, qui Planetarũ princeps habetur decernendo, facilè ſoluuntur. Neq; enim procedit ratio Ptolemæi iudicantis Solẽ propterea medium cõſtitui debere, quia tres quos exiſtimat ſuperiores, loci lõgitudine ſummoueantur, & Venus atq; Mercurius ſemper ſequantur: nam Luna non minus ſuperioribus ab eo digreditur, vt ratio non conſtituat Solem medium inter eos qui digrediuntur & qui ſequantur nec ſeiungantur, ſed & ratio tarditatis ab Alpetragio excogitata non ſatisfacit, vt motu velociores, ſint Inferiores, ſequeretur enim Venerẽ Sole ſuperiorẽ haberi, quod etſi ipſe voluit, cæteri nõ admittunt. Cæterùm & ratio ad probandã Platonis & Ariſtotelis opinionẽ allata facilè ſoluitur, ea eſt, nunquam eripi nobis Solẽ interiectu Veneris atq; Mercurij, quare ſub eis collocatũ eſſe: paruitas enim Mercurij & propinquitas Veneris ſolaribus radijs intercepta poteſt eſſe in cauſa, vti etiã ſi opponãtur Soli, corpus tamen eius noſtris aſpectibus nõ eripiant, poteſt id etiã referri in tenuitatem illorum Planetarum eſſentiæ, vt non tollatur lumen quod aufertur Lunæ, quanquam remotiori, ob craſſitiem & quaſi terroſam denſitatem.

At Solis locus in cœlo compertus ſignatus & certus, quid eius de motu decernemus? quem omnium maniſeſtiſſimum in magna cõpoſitione Ptolemæus appellat, & quo vti ſtato, & certo dimetiẽdos eſſe cæteros edixit, qd' miror quomodo ſcripſerit,

qnando anteà & Hipparchus, & Hipparcho antiquiores Mathematici in eo dimetiendo variauerant. illi enim trecentis ſexaginta diebus adiecta diei quarta parte, reditum Solis abſoluebant & conficiebant annum: quam opinionem etiam ſequitur Auguſtinus in ſecundo ſuper Geneſim, alij plus quarta ad eundem zòdiaci punctũ redire voluerunt, minus quarta parte adijci oportere exiſtimauit Hipparchus, ſed quota eſſet pars illa non ſanxit. Ptolemæus quoniam trecenteſimã illam eſſe diei vnius portionẽ putauit, rem manifeſtiſſimam ſibi viſus eſt decreuiſſe. At non ità poſteris viſum, non Albategni, non Thebiti qui à Ptolemæo diſſensêre in Solaris motus velocitate dimetienda. Diſſensêre quoq; multi in ipſa velocitate, æqualiſne ſemper an inæqualis aſſerenda? æquale putauit Ptolemæus & Alphonſus, inæqualem Batenus, Azarchieles, Iſaac Iſraëlita, quibus (vt aiunt) compertum Solem modò citiùs, modò tardiùs redire ad locum vnde digreſſus eſt, eò qnòd octaua ſphæra non ab Occaſu ſemper ad Ortũ, vt ille exiſtimauit, ſed interdum contrà voluatur, quare illins motu dixerunt velociorem fieri motum Solis cùm ad eandem ipſe flectitur partem, fieri etiam tardiorẽ cùm fertur in contraria. Cæterùm Solis ambiguum in velocitate & tarditate curſum, defectus eius aperiunt, cùm à tempore in tabulis annotato plus horæ parte dimidia interdum euariant, quod Andreæ Summarij & Pauli Florentini præter multorum experientiam confirmant authoritas, Henticus quoque Machliuienſis ea in re Ptolemæi & Albategni ſupputationem, & Petrus Alliacenſis Alphonſi tabulas à veritate excidere teſtati ſunt, & Abraam Auenazra in ſexto de Renolutionibns affirmat, nunquàm reditum Solis in Arietem, aut vlla motuum ſupputatione, aut vllo genere inſtrumẽti poſſe deprehendi. Solis item apogeon & epigeon, quod alij abſidem ſummam, & abſidem imam, curuaturam poſſemus dicere, non tàm verbum reddentes verbo quàm circuli de quo loquuntur ſupremam & imam pattem Indicantes, barbari ſcriptores augem & oppoſitum augis appellant: hoc, inquã, apogeon, & epigeon Solis non moueri exiſtimant Ptolemæus & Proclus: Iuniotes penè omnes ita Solis ſicuti & cæterorum Planetarum auges mobiles cenſent: cui contradixit Hebræus Leo Ptolemęi ſententiam tutatus: & quanquam motus Solis qui ſydereæ dicitur moderari frena choreæ, vbi incertus eſt, alios illicò monſtrat incertos, ſeorſum tamen etiam aſſeritur de alijs deq; ipſo propinquiſſimo Soli Mercutio, quem diſtare poſſe viginti & octo gradibus Ptolemæus affirmat, Theon, Porphyrius, alij negant, & quinq; partes demunt, ſex etiam detrahit Soſigenes Mathematicus Alexandri. præceptor Aphrodiſæi. Sunt etiam qui maximam Solis declinationem ab æquatore circulò viginti tribus partibus & triginta minutijs conficiant, quanquam Ptolemæus inclinatiorem voluit, & Albategni aliter, aliter Archazeles exiſtimauit. Sed & Ptolemæo alijs in rebus ſectatores in ipſa maxima declinatione Solis tropicorumq; diſtantia ab ipſo Ptolemæo euariant, vt eſt videre apud Ioannem de Regiomonte in epitomate Magnæ compoſitionis à præceptore Georgio inchoato à ſe abſoluto.

De Lunæ quoq; motu diſcordiam inter Hipparchum & Ptolemæum interceſſiſſe in Magna ipſius compoſitione videre datur. Inter Hebræos quoq; & Latinos vigebat ab vſque tempore Ambroſij illa diſſenſio, quod per trecentos dies Lunam duodecies curſum ſuum, & quod eſt ſequens annũ conficere volebant Hebræi, aliquos dies adijciebant Romani, bis ſexto ſemel intra quinquennium vnius diei adiectione celebrato. Varronis autem tempore, menſtruum Lunæ curſum ex quater ſeptenis diebus conficiebant, vt die duodetriceſimo Ariſtidis Samij authoritate Luna ipſa ex quo veſtigio profecta eſſet, eodẽ rediret, quod & in Atticis quoq; noctibus planè ſignatum eſt. In Martis quoq; curſu dimetiendo alij ab alijs, & parte, & nõ parum multis minutijs euariant. Sed & de omnibus Planetis controuerſia, quando qui Ptolemæo fuerũt antiquiores etiam de abſidibus locuti, Planetarum nullam tamen facere mobilem, Ptolemæus omnes, vt diximus, prætet Solem mobiles fecit, cui conſenſit ea in re Proclus & Leo, cæteri contradixerunt. Sed hactenus de erronibus ſiue Planetis, quorum numerũ, ſitum, motum, incertũ indeprehenſumq; monſtrauimus, id ipſum de hærentibus ſuo cœlo ſtellis oſtendatur. Octauam itaq; ſphærã innumeris ſyderibus coruſcantem, quæ ſupra orbem Saturni nomine ſignatũ collocari dicitur, extimã omnium atq; ſupremã, Aegyptij, Chaldæi, Plato, Ariſtoteles, Hipparchus, conſtituêre, quorum ſententiæ (quanquàm alij aliter ſentiant) acceſſit etiã Ptolemæus, vt probauit Ioannes

Picus

Picus patruus in octauo libro aduerſus Aſtrologos, primusq́; Alphonſus loca Planetarum ad nonam ſphæram ſuppntaſſe cenſctur. Alij nonam introduxêre,nouo deprehenſo motu, cùm non videatur conſonum rationi, vt duo oppoſiti motus eidem corpori debeantur, quales cernuntur in octaua ab Occaſu in Orientem (vt dicunt) mota, rurſumq́; cum reliquis ab Oriente in Occaſum reuoluta, putant primum motũ proprium eſſe octauæ, ſecundum ſuperioris ſphæræ ab Oriente in Occaſum inferiora omnia raptante, quæ ratio tamen nec Leonem Hebræum, nec Platonicum Proclum, in Mathematicis longè lateq́; verſatum tenuit, quo minus octauam ſupremam omniũ contenderent. Sunt enim qui duplicis illins motus & experientiam negent, & rationem planè diſſoluant: nam ſunt qui nõ recipiant ab Occidente ſtellas in Ortum moueri, vt infra monſtrabimus, ſunt qui motum diurnum adſcribant ætheri, eumq́; perpetnum eſſe dicant non diuiſum in ſphæras, quę quidem omnes tàm octaua, quàm ſeptem inferiores erraticè voluantur proprijs motibus ab Occaſu in Orientem: contrà Leo Hebræus inferiori ſphæræ eum motum adiudicauit: Sunt qui totum cœlum ex omnibus ſphætis, quaſi animal ex omnibus ſuis membris conſtituant, & totius cœli motum referant acceptum motori vniuerſali, ſingulos verò ſphærarum motus ſingulis earum motoribus attribuant, quare putant nõ oportere ratione diurni motus nonam eandemq́; nouam ſphæram exquirere, quoniam is motus non proprius ſit octauæ, vt duobus propterea motibus ipſa rotari dicatur, ſed communis omnibus, in cõmunem quoq; motorem planè teſeratur. Sed enim non deſunt quibus ratio duplicis motus iam diſſoluta perſuaſerit, vt aliam etiam ſphæram inueherent alio deprehenſo motu, atq; ita non extimam ſecêre nonam, ſed ſuper ea quoq; decimam collocârunt, quod Alphonſus, Campanus, Leopoldus, Meſſahala, Albertus exiſtimârunt. Sed & ſuper veteri motu, noua etiam ante paucos dies emerſit opinio, noſter enim Theriacus mecum nuper diſſerens, non videri ſibi affirmabat vt ab Occaſu feratur in Ortum tramite recto, quoniam idem ipſo in orbe punctus contrario motu ſimul moueretur, quando & à ſuperiori dicitur ab Oriente in Occaſum rapi, ſimulque alio collatus puncto & accederet atque recederet, ſed Solis itinere, hoc eſt, via ſigniferi moueri cenſet, ita vt ab Aegocerotis tropico ad tropicum Cancri, motu proprio deferatur, exemplumque nauis & impulſæ remis, & ab impetu aquæ ſecundùm flumen ſimul delatæ duxit in medium, atque illicò hanc ſuam opinionem oſtendit ſe verſibus celebraſſe in opere, quod de mundi Geneſi canebat expoſitione multiplici, heptaplum Ioannis Pici patrui mei imitatus, quod opus inchoatum carminibns, eius morte paulò pòſt ſecuta perijſſe dubito.

Vidimus in corporibus ſupra Planetas conſtituendis, Aſtrologorũ Mathematicorumq́; principalium incertam eſſe ſententiã, ſed vt octauam tantùm ſtatuamus, de illius motu quid erit decernendùm? quo de motu ſuprà quoq; ſunt allata diſſidia, eius ipſius motu ad immobile quod dicunt ſignum collato, vt in quam octauam tantummodò ſtatuamus quid erit decernendum? nempe Aegyprij, Chaldæi, omniſq́; vetus Aſtrologia vno tantùm motu qui diurnus appellatur, ab Oriente in Occaſum volui illam ſtatuerũt, Hipparchus ab Occidente in Orientem rapi cum erraticis voluit: dices poſterioribus accedendum perſpicatoribus in indagando, & in iudicando grauioribus, qui hoc recipit & inuitus ſequetur antiquos: nam Ptolemæo multi poſteriores fuêre quibus magis placuit antiqua via incedere, quod facit Proclus, cùm alibi tùm in commentarijs ſuper Timæum: negat enim octauam ſphæram moueri ab Occidente ad Orientem circa polos ſigniferi, & poſt centeſimum quemq; annum vno gradu. Sequi enim oſtẽdit vt iam ſub Occaſum verſa deuergeret, quæ abuſq; temporibus Homeri in occidua dicatur & appareat in occidua, vt Canopus ſtella, non videretur amplius quæ breuem ſupra finitorem periodum ijs efficit qui in tertio climate degunt his autem qui Rhodum incolunt, radiat Orientem, vt ſcribit Poſſidonius, quæ tamen eandem ſeruet poſitionem: idem quoq; Proclus in calce ſui de ſphæra operis, Canopi ſydus in ſummo Argus gubernaculo ſulgens in Rhodo vix conſpici affirmat, maximeque à locis editioribus, at in Alexandria prorſus non videri. In eis autem commentarijs reſpondet etiam obiectis in hunc fermè modum: quòd ſi afferatur, inquit, ſenſus teſtimonium ſupputationibus illorum reſpondere, & ſenſuum etiam teſtimonio vtuntur, qui cum motum omittunt in ſupputando motu Planetarum, tùm nõ eſſe

veritatem in connexo docet, quoniã ex falſis ſupputationibus verum aliquando colligitur. Abraam Auenazra neutri præiudicat opinioni, Ioannes Picus patruus nihil & ipſe definit præter hoc vnum, nihil poſſe certum definiri. Sed opinionem fingamus veriorem quæ ab Occidente volui fixarum ſphæram ſtellarum in Orientem affirmat, num erit poſteà concors eorum ſententia quid aſtruxêre? minimè gentium, ſemper putat Hipparchus & Ptolemæus ab Occaſu moueri in Ortum, contrà Azatchieles & Iſaac Iſraelita moueri quidem, ſed reuerti volunt quodam neſcio quo ſpacio confecto, vt propè erraticam conſtituant fixarum ſphæram ſyderum, ſuamq; opinionem experimentis aſſerunt cõprobatam. Non ita videtur Thebiti, qui motum alium hoc ex puncto ducit in medium, quo ſphæra ipſa, ad Auſtrum vergat & Aquilonem, & ſunt qui hanc recipiant, & nihilominus alios etiam admittant, adeò, vt ſphæram ipſam fixarum ſtellarum triplici motu diſcerpſerint. Sed qui cum Ptolemæo ſentiunt, ab Occidente in ortum ſemper illam moueri nec mutare curſum, de motus tamen velocitate magnam excitant controuerſiam. Siquidem & Auerrodan & Moyſes Aegyptius & Rabbi Auenazra non putant expleri partem vnam ſiue gradum centum annis, vt Hipparchus & Ptolemæus exiſtimârunt, ſed ſeptuaginta annis cõfici, & abſolui vnius gradus ſpacia tradidêre, velociùs etiam ipſam volui cenſuit Albategni, & ſex annis ſupra ſexaginta gradum abſoluere, Paulus Florentinus eandem fecit velociorem: Secundum quem igitur ſupputatorem lis dabitur? Omnes in ſupputando periti, omnibus affuit copia inſtrumentorum, nec mens, nec oculi defuerunt, vnde igitur tanta diuerſitas? vnde illa perpetua controuerſia de diſtantia mobilis Arietis ab immobili, de qua ſuprà diſſeruimus? quam nec viſilis poteſtas, nec inſtrumentorum adhibitæ machinæ componere vnquàm aut ſedare potuerunt.

Sed hactenus de varietate opinionum & in ſphærarum numero afferendo, & earũ metiendo motu, vt illud Iob capite octauo ſupra trigeſimum veritate fultum, apprimè videre poſſimus: *nunquid noſtri ordinem cœli, & pones rationem eius in terra*, & iterum: *quis enarrabit cœlorum rationem?* vnde etiã luce clarius deprehendere poſſumus, quàm ſit in certa iſthæc ars, quæ tamen certa plæriſq; omnibus decernitur. Nec Ioannis Pici patrui illud officiat dum aduerſus diuinatricẽ Aſtrologiam proœmiatur, de hac motuum dimetiendorum facultate prolatum, artem hãc videlicet eſſe certam, & nobilẽ ſuiſq; terminis honeſtiſſimam, & hominum authoritate doctiſſimorum maximè cõprobatam. Certam enim potuit appellare in ſeſe, id eſt, quò ad naturam eius pertinet, nõ quò ad nos attinet: Item certã quoquomodo, & ex parte nõ omnino: Item cõparatione rei ruſticæ, & nauticæ, & multò magis diuinatricis Aſtrologiæ: certam poſtremò dũ ſeſe intra ſuos cõtinet terminos, tẽpora videlicet interno ſcendi rebus gerendis opportuna, ob dierũ & noctium inæqualitatem, ob menſium & annorum partitionem, ob annotationem ſolſtitiorum, propterea à doctis hominibus laudatã, & maximè honeſtam exiſtimatam retur, ad ſtatas ſolenneſq; cærimonias tuendas, & in antiqua Hebræorum lege ob varias Lunaris motus obſeruationes, & in noſtra etiam ad paſchatis celebritatem, de qua in exordio naſcentis Eccleſiæ multæ fuerunt altercationes. Verùm hæc exactam omnino & punctalem ita dixerim certitudinem non exigunt, alioquin quo pacto legeremus illa quæ ſuprà diximus in medium ex libro Iob ſacratiſſimo. Nec item ex ea vlla eſt eximia quò ad degendam ciuilem vitam prorſus vtilitas, quando & apud Xenophontẽ videri datur Socratem exiſtimaſſe parũ vtilitaris in Aſtrologia diſcenda, multum verò temporis ineſſe diſpendij: eam verò ſolùm ea de cauſa diſcendã conſulebat vt dies ac noctes, horas & menſes, & annos exactiùs perciperemus. At improbabat qui & Planetarum motus exactos, & eorum à terra diſtantiam comprehendere ſatagebant, quanquàm ea re nõ eſſet imperitus. Ac ne quis exiſtimaret de diuinatrici eum Aſtrologia verba facere, illam ipſe acriùs eſt omnino inſectatus, & impoſſibilem, & impiam adeò iudicauit, vt deos ſumere pœnas de ijs qui ei inuigilarent, apertè decreuerit, ſi vera Xenophon ipſe in libro de dictis Socraticis mãdauit poſteritati. Auguſtinus quoq; noſter, qui & diuinatricis Aſtrologiæ acerrimus hoſtis & impugnator fuit, de hac Aſtrologia motuum dimetiendorum, & in cõfeſſionibus, & in libris de Doctrina Chriſtiana mentionem cũm faceret, ibi ſcripſit: Nec curo noſſe tranſitus ſyderũ: hic verò eam ſalubrius honeſtiusq; cõtemni docuit, quoniã vicina eſſet errori fatua fata cantantium, quæ quidẽ ſit incerta, etiam primo rei ruſticæ libro

libro Columella inde ſubſignauit, dum ſcribit perſuaſum multis longo æui ſitu qualitatem cœli ſtatumq; mutari, & adijcit Hipparcbum Aſtrologiæ conſultiſſimum profeſſorem, prodidiſſe tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur, quod ſi eſt impletum, perierunt antiquæ obſeruationes, ſi fiet, peribunr poſteriores, & reliquæ cùm vel vna re cœleſti etiam minoris momenti variata, varia eſſe neceſſe ſit illa, quæ ſuper ea re fundabantur dogmata Aſtrologorum atq; decreta, & de Aſtrologia ſatis, nunc ad Muſicam examinandam accedamus.

CAP. IX.

QVID ADVERSVS MVSICAM ARTEM EPHECTICI Philoſophi diſſeruerint, & quid in eos etiam hac dere dici queat.

MVſicam Ephectici Philoſophi improbaturi, quoniam rem Inuidioſam aggrederentur, ipſius nominis variam acceptionem prætulerunt. Primùm Muſices appellatione ſumpſerunt eam facultatem, quæ circa melodias, & ſonos, & rhythmos verſabatur, quamobrem Muſici vocantur qui ea arte pollent. Deinde organorum peritiam, Muſicam dixêre, & propterea qui tibijs, & pſalrerijs vterentur, Muſicos vocauerunt, abuſu irem quodam Muſicum dixêre opus quoddam benè compoſitum. Muſicæ autem primo in ſignificatu deſumpræ ſolùm contradicunt, idq; duplici via pergunt facere. Nam primùm conantur oſtendere eam nō eſſe vtilem ad felicitatem conſequendam, ſed veriùs inutilem & noxiam. Deinde artis fundamenta conantur euellere, principales hypotheſes euertēdo. Initio autē ſatagunt probare non ineſſe Muſicæ quidpiam quod naturalirer animum exciter, ſed totum id in hominum opinionem, & æſtimationem referēdum: nam alius delectatur ſono, alius minimè, vt proprerea nō iuſit ei natura, vr declararione audientes afficiat. Idem enim ſæpenumerò ſonus, & excitabit equos, & homines non excitabit, & fortaſſe melodia ipſa, equorum non erit excitatrix, ſed tremefactrix, qua de re couſici volunt Muſicam vitæ nō eſſe vrilem: neq; enim faculratē habere mentis cogitationiſve hnmanæ directricē ad virtutes, ſed cohibērem quodammodo: quare ceſſantibus huiuſcemodi melodijs mens minimè propterea liberata ad primam reuertitur maleſanam affectionem, ſicut enim, & vinum, & ſomnus non ſoluit triſtitiam, ſed inferr obliuionem, ita & melodia arq; concentus non corripit, & frenat animi mœſtitiā, vel iratam ſedar mentē, ſed auellit quodammodo, & pro tēpore, vt quaſdam quaſi videri poſſit Inducias dare: atq; hunc in modum Pyrhagoras, cùm dicitur ebrios pueros concentibus quos iuſſir adhiberi, mēris compotes reddidiſſe, auertit fortè ab amentia paululùm, nō ſobrios reddidit, alioqui fateri opus eſſet plus poſſe tibicines quàm Philoſophorum præcepta ad virtutem ſobrietatis, & morum prauorũ correctionem: eadem ferè cauſa Spartiani ad ribiam, & lyram inibant cum hoſtibus certamina, ſicuti enim qui pondera deferunt, & qui remigant, vel aliud quiddam moleſti laboris perferunt, coucordi voci & tanquàm gemitu couantur mērem auertere à laboris moleſtia conſideranda: ita & rubis, & tibijs milires in bello vſi ſunt, non vt haberent aliquid ex harmonia quo mens excitarerur, aut inderetur fortitudo, ſed propter agonlam & perturbatiouē reuocare animũ in ſeſe ſtuduerunt. Sic & quidam barbarorũ ſtrepitu buccinarum, & tympanorũ bellare ſolent quæ tamē nihil iuuent fortitudlnem. Cùm verò dici couſueuir Achillem furenrē, & amore correptum, melodijs ſtuduiſſe, nō mirum, quando intemperie animi afflictaretur, & hæc fabuloſis quidē tradira commentis, quemadmodum & illa conſuēſſe Heroas cùm diſcederēr patria relinquere cantores ad vxorũ turelā, qui quam bellè eas inſtiruere ſolerent, teſtis eſt Clytemnæſtra, qui verò eam poëticæ vſui eſſe volunt, ira vt illl eam omnino complicenr, non idcirco vtilem conuincent, quoniam & poëtica, vt cùm de Grammaricæ partibus haberetur oratio, inntilis exiſtimari poteſt, quæ ſi etiā vtilis conſtituatur, nō ſequitur propterea, vt vtilis Muſica concedatur, quouiā hæc ſenſum duntaxat mulcet, illa etiā mentem inſtituit. Si verò à Poëtis ad Philoſophos nos cōferamus, & Socratē atq; Platonē coluiſſe Muſicam audiamus, non tamen propterea ad feliciratem facere ipſam confirebimur, quoniam alij etiam Philoſophi id negauêre, & ocioſam dixêre, & amantē vini, &

miniſtram

miniſtram voluptatũ. Quod ſi quis diceret delectari magis peritos arte, quàm imperitos, propterea harmonicæ operam dandam eſſe, refelli facilè poſſet ex vulgo, quibus magna eſt delectatio potus & cibi, ſi fame & ſiti tabeſcant, abſq; vlla cauſæ notitia, cur ita fiat? & ſine vlla coquinariæ aut vinifactricis artis diſciplina. ſic enim & infantes nulla freti Muſicę artis peritia melodijs deliniti dormiunt, & irrationales animantes multæ tibijs & fiſtulis demulcentur, quemadmodum etiam delphines concentibus tibiarum oblectari, eremigatis adnatant nauiglijs, maiore fortè cum voluptate cantibus & ſonis affecti, quàm Ariſtoxenus fuerit aut Philoxenus aut Timothæus, harmonicã ob diſciplinam celebrati. Nec admittunt Sceptici mundum harmonia gubernari, nec ſi admittant, confici ob id propterea volunt, vt ipſa faciat ad felicitatem.

Atq; hæc ſummatim ferè dicunt Ephectici, quibus eò non aſſentior in omnibus, quòd ſenſu communi ſatis cõſtat nullum penè poſſe inueniri tàm barbarum & inhumanum hominem, qui aliqua & ſi non omni, muſices oblectetur ſpecie, quæ ita ſonorum & vocum concors diſcordia dici poſſet, vt concors diſcordia partium venuſtas, concors humorum diſcordia ſanitas, concors diſcordia ſuperorum & inferorum orbium mundi pulchritudo. Adhibita ea eſt in ſacris vniuerſi orbis conſenſu, nec ritu modò Gentium, ſed diuino vt in Veteri teſtamento ſatis apparet, & in Nouo paſſim quoq; hymni & cantica frequentantur. At ſecunda via demoliendæ muſicæ artis apud Scepticos hæc eſt, vt principia ſubuertant. Si enim, inquiunt, muſica ſcientia dicitur melodiarum, & non melodiarum, rhythmorum & nõ rhythmorum, ſi monſtrauerimus melodias, & rhythmos non ſubſiſtere, omnem eiuſmodi ſcientiam ſuſtulerimus. Vox, inquiunt, proprium eſt ſenſibile auditus, ſicut proprium viſus color. Vocum autem alia acuta, alia grauis, per metaphoram videlicet ſenſilium quæ referuntur ad tactum, quod enim pungit & ſcindit tactum, dicitur acutum: quod premit & frangit, graue: ſic quæ quodammodo ſcindit & pungit auditum, vox acuta, quæ tanquàm premit & frangit, grauis appellatur. Cùm igitur vox æqualiter effertur ad aliquam intentionem, vt nullam faciat ſenſus euulſionem, vel ad grauitatem, vel ad acutiem, talis ſonus φθόγγος, id eſt, phthongus dicitur à Græcis, propterea Muſici eum ita deſcribunt? phthongus eſt melodiacæ vocis caſus ad vnam intentionem: phthongorum autem alij æquiuoci vel vniformes Græcis dicuntur ὁμόφωνοι. Alij non æquiuoci, & illi quidem differunt inuicem ſecundùm acumen & grauitatem, hi verò non ita ſe habent, ſed & ex ijs, & ex illis aliqui acuti, aliqui graues appellantur: & rurſum ex non æquiuocis alij vocantur diaphoni, alij ſymphoni, ita liceat dicere, quoniam diſſiuoci & conuoci ſi aures audierint, aut planè non ferrent, aut malè libenter. Diſſonantes quidem ij qui inæqualiter & diuiſè magis mouent auditum. Conſonantes verò qui æqualiùs & impartiliter magis. Circumſcribunt autem diſtantias quaſdam, ſecundùm quas moueatur vox vel ad acutius quiddam exurgens & extenta, vel ad grauius inclinans & remiſſa, quam ob rem analogia quadam ſiue proportione harum diſtantiarum, aliæ conſonantes ſiue ſymphonæ, aliæ diaphonæ nuncupantur, & ſymphonæ quidem quatenus ſymphonibus phthongis, diſſonantes verò quatenus diſſonantibus continentur: ex conſonantibus verò diſtantijs primum & minimum διὰ τεσσάρων, hoc eſt, per quatuor Muſici nuncupant, quod autem ſuper hæc maius διὰ πέντε, hoc eſt, per quinque, & quod maius διὰ πασῶν, hoc eſt, per omnes. Rurſum diſſonantium diſtantiarum minimum & primum vocatur ab ipſis δίεσις, ſecundum autem Semitonium, quod eſt duplum ad dieſin. Tertius, tonus qui eſt duplex ad ſemitonium. Cæterùm ſicut omnis diſtantia ſecundùm muſicam in phthongis habet ſubſiſtentiam, *ἦθος ſic & omnis * mos, hoc autem eſt genus melodiæ: nam quemadmodum ex humanis moribus aliqui triſtiores ſunt & rudiores, quales fuiſſe vetuſtis in hominibus memoriæ proditum eſt, aliqui procliues ad amores & compotationes, ad luctus etiam & lamenta, ſic & melodia aliqua in animis hominum honeſtas quaſdam, & vrbanas efficit motiones, aliqua viliores atq; degeneres. Vocatur autẽ communiter talis melodiæ modus, mos apud Muſicos, quoniam morum eſt quodammodo affectrix, huius autem communis melodiæ aliud χρῶμα dicitur, aliud harmonia, aliud diatonon: quorum harmonia auſteri cuiuſdam motis, & quodammodo honeſti præparatrix exiſtimatur: χρῶμα autem acutum quiddam & lamentabile præfert: Diatonon verò aſperum atq; ſubruſticum. Rurſum verò harmonicum melos indiuiſile habetur,

diato-

diatonum verò duas habet differentias, mollis, ſcilicet, diatoni, & ſemitonij χρῶμα verò tribus conſtat differentijs fictrici, Semitonia, molli: ex ijs autem omnibus ſatis conſtare poteſt omnem muſicæ artis ſpeculationem in ipſis phtongis habere ſubſiſtentiam, quos ſi tollas, muſicam ſuſtuliſti. Sed quo modo tolles, inquiet quiſpiam, phthongos, quoniam vox ſunt, ſecundùm genus.

At Dogmatici Philoſophi plerique, non ſolùm Sceptici, vocem ſuſtulerunt tanquàm minimè ſubſiſtētem: Cyrenaici enim Philoſophi ſolas affectiones paſſionéſve ſubſiſtere dixerunt, vndè & vox quæ affectio non eſt, ſed effectrix affectionis ſubſiſtentibus rebus non adnumeratur, & Democritij atque Platonicorum multi, omne ſenſile abijcientes, & vocem quæ res apparet ſenſilis abiectam voluerunt. Quæ quidem vox aut corpus eſt, aut incorporeum? non illud iuxta Peripateticos, non hoc ſecundùm Stoicos. Atqui ſi non eſt vox acuta, & grauis, vox vlla non eſt, ſed neutram eſſe monſtratum eſt, aduerſus Grammaticos dum habererur ſermo, & de ſyllaba, & dictione diſputaretur. Ad hæc vox neque in effectu & fine, neque in ſubſiſtentia concipitur, ſed in generatione & temporali extentione, quod autē in eo quod eſt generari contemplamur, nondum eſt. Sic & domus, & nauis in ipſo (vt ſic dicam) fieri, nauem aut domum eſſe iure non dicimus, quare voce ſublata phthongus non eſt, & phthongum ſi ſuſtuleris nec ſymphonia, nec melodia relinquetur. Cæterùm alio ex capite (quoniam, vt mihi videtur, Sophiſticum hoc fortè illis viſum) quaſſare & mouere loco, muſices ædificium tentauêre. Si enim, inquiunt, rhythmi non ſunt, neq; de rhythmis erit ſcientia, qualis muſica habetur: Rhythmus autem conſtitutio quædam eſt ex pedibus, pes autem conſtituitur ex eleuatione & poſitione, eleuationem autem & poſitionem quantitate temporis ſpeculamur, ex temporibus enim pedes, ex pedibus rhythmi fiunt. Tempus autem ſi ſublatum fuerit, omnia huius artis ædificia corruent. At qui tempus vel finitum eſt, vel infinitum, primum minimè affirmârint ſi monſtrauerimus fuiſſe tempus, cùm tempus non erat, & futurum tempus, cùm tempus non erit: ſecundum vero neutiquam, eſt enim ipſius præteritum, præſens & futurum, quorum ſi vel primum, vel ſequentia non ſunt, finitur & exhauritur tempus, ſi ſunt, erit in præſenti, & præteritum, & futurum, quod eſt oppidò quàm abſurdum. At hæc quod conſtitui dicitur ex non exiſtentibus, ipſum non exiſtit: tale autem eſt tempus ex præterito videlicet quod amplius non eſt, & ex futuro quod nondum eſt, & ex præſenti: quod aut partibile eſt, aut minimè: Si primum dicatur vt videlicet ſit partibile, quoniam omne partile ab aliqua ipſius parte menſuratur, vt cubitus à digito, oportebit vt illud parte eius aliqua dimetiamur, præſenti autem alia tempora dimetiri non quimus, alioqui erit idem præſens cum præterito & futuro: cum præterito quidem, quoniam illud metitur vt pars, & pari pacto cum futuro, & vice verſa alijs temporibus eadem ratione minimè poterimus menſurare præſentia. Si impartile? quomodo ipſius aliud præteritū, aliud pręſens, aliud futurū? & quidē impartile, fieri non poteſt partile, vt ſcribit Timon. Ad hæc ſi momētum temporis præſens impartile, neq; principium à quo initium capiat habebit, neque finem in quod deſinat, atque ob id neq; medium, atque ita præſens non erit, ſi verò partile, & in tempora quæ non ſunt diuidetur, non erit tempus, ſi in ea quæ ſunt, non erit integrum tempus, ſed eius partium aliquæ erunt, aliquæ non erunt. Atque hæc quidem aduerſus muſicam diſputauerunt, quorum multa ſophiſmatibus implicita ſunt, & ſolui queunt diſtinctione entium quæ exiſtant, & quæ ſucceſſione conſiderantur, nec tam ſolidis hæc nituntur argumentationibus vt ſuperiora. Attamen ne promiſſum deſeramus ordinem, præſtare exiſtimauimus vt referemus illa potiùs quàm omitteremus, quibus etiam addi poteſt Xenophonteum illud in epiſtola ad Aeſchinem. Scimus, inquit, Socratem auribus ſolummodò muſicam percepiſſe, quaſi diceret artem ipſam eiuſq; minutias non exiſtimaſſe illum tanti, quanti fieri ſolet à multis.

CAP.

CAP. X.

QVÀM MVLTA ADVERSVS DIALECTICAM FACVLtatem à Scepticis Philoſophis ſint diſputata, & quid author pro ipſa.

Reſtat Dialectica, nam alias liberales quæ dicuntur artes vexatæ, iam à Scepticis fuerunt, reſtat, inquam, Dialectica, in quam ſua & ipſi argumenta refundant, aut vt ſignificantiùs loquamur, in quam refuſa olim ab ipſis fuiſſe monſtremus, interpretis quodammodo vice perfuncti. In hanc certè plurima ſunt moliti, cùm Aeneſidemus in quarto præcipuè Pyrrhoniarum hypotheſeôn, tùm & Sextus quoq; Empiricus qui præter libros πυῤῥωνίων ὑποτυπώσεων, in quorum ſecundo logicam ſiue Dialecticam vexat acerrimè, duo etiam per ſeſe ſatis ampla volumina ſcripſit contra Logicos, & ante omnia curauit veritatis iudicium planè ſubuertere, quorum librorum multa retulimus ſuperiori huius Operis volumine. Pergunt poſtea particularia Logicorum impugnare dogmata: De demonſtratione, quã aliter ſumunt quàm conſueuêre Peripatetici. De ſyllogiſmo, de inductione, de genere, de ſpecie, alijsq; de multis. Quibus in rebus & ſi logica etiam vtantur ipſi, ad logica videlicet dogmata ſubuertẽda, tanta, ſcilicet, eſt huius diſciplinæ vis & ab ortu naturæ tàm altè eius principia hominibus inuſta ſunt, vt ſine ea quicquã ferè agi non poſſe videatur in literis, & diſceptatione cõmuni, ad abſtruſis in rebus veritatẽ ſincerius & indagandã & deprehẽdendam: Tamen quid attulerint tanquàm epitomate percurramus. Nam logicã facultatem Peripateticos planè ſecutus quinq; iam libris, quibus titulus eſt Logica inſtitutio pro viribus explicui, quanquàm ſubſignaui mihi certa non eſſe quæpiã Ariſtotelea placita, in demõſtratrici maximè facultate, idq; latiùs & particulariter magis ap etiam quinto huius Operis volumine. Nũc quod attinet ad Scepticos, eorũ perſtringamus argumenta, qui cùm demonſtrationem ſe demoliri exiſtiment, ſignum demonſtrans auertere in primis curant, etenim diſtinctionẽ cùm admittant eã, quam poſteriorũ Philoſophorum ſcholæ in Peripatetica familia nobiles etiã admiſerunt, vt ſignorũ alia ſint rememoratricia, ita mihi liceat vocare quæ illi dicunt ὑπομνηστικὰ, alia demõſtratricia ab illis ἐνδεικτικὰ nuncupata: illa valere dicũtur ad ea indicãda quæ ad tẽpus manifeſta nõ ſunt, vt quæ euidentem quidẽ habeant naturã, quæ tamen quibuſdam circumſtantijs extrinſecùs obſcuretur: Hæc autem valere ad iudicandum ea quæ natura manifeſta non ſunt, eiuſmodi autem dicuntur eſſe quæ ſuapte natura nequeant nobis clara videri, proptereaq; demonſtratiuis ſignis & indagari, & teneri, contra hæc ſigna ſe profitentur velle diſſerere, aduerſus alia minimè: quoniam communi vita probata ſunt, aliter enim quàm poſtea conſueuerit, capi iſthæc ſigna volũt: nam ſigna rememoratricia dicunt eſſe fumum ignis, & cicatricem vulneris, quæ cum ipſo cuius ſunt ſigna, quodammodo ſua claritate conſeruantur: Demonſtratricia verò quæ ex propriæ naturæ apparatu, id cuius ſunt ſigna indicent, vt corporeæ motiones ſigna ſunt animi, vnde demõſtratricia ſigna Stoici dicũt pronunciata eſſe in ſano coniuncto præcedenti, & reuelatricia deſinentiũ. Hæc itaq; ſigna in controuerſiã ducere tentant in hunc modum, pronunciata volunt eſſe dicta, λεκτὰ illi nuncupant, ex ſe perfecta, & quantum in ſe ipſis clara. Sed vtrum alia inueniantur, ſub dubio verſatur, quandoquidẽ Epicurei negant, affirmant Stoici: ſed cùm Stoici affirmãt, aut ſimplici vtuntur affirmatione, arbitraria videlicet & nuda, aut demonſtratione vtuntur. Si primum dicant, contra ponetur eis oppoſita, negatio etiam arbitraria, parium omnino virium. Si ſecundum, dubio dubium confirmabunt, quoniam ex dictis ipſis demonſtratio cõſtituitur petiq; ſatis cõſtat quod principio negatũ eſt. Simili modo ſi eſt profatũ in dubio verſabitur, eoq; magis, quo ea etiã ratione nõ ſubſiſtẽs videbitur, quod ex partibus nõ ſubſiſtentibus cõſtituitur. Cùm pars profertur prima, ſecunda non eſt, cùm effertur ſecũda, prima ſecunda non eſt, cùm effertur ſecũda, prima præterijt: cùm enim (verbi cauſa) pronũciant ſi dies eſt, ſequẽs pars, id eſt, lux eſt, nondum eſt, & cùm dicunt lucem eſſe: Iam illa præcedens, ſcilicet diem eſſe, in ipſa pronunciatione deſijt, & in præteritum tranſiuit euanida. Cæterùm ſi etiam ſanum inueniatur coniunctum, quid tamẽ ſit illud, certant pleriq;, aliter enim Philon, aliter Diodorus dialecticus decernit, vti alibi eſt declaratũ, aliter alij, qui neutiquam ſecuti Dialecticos ipſos veteres & Stoi-

& Stoicos,aiunt ſanum tum eſſe coniunctum, cùm id quod contraponitur parti cõſequentis enunciati,pugnat cum ea parte quæ anteceſſit, & hanc mihi videntur opinionem ſibi delegiſſe (ſi tamen alias nouerunt) poſteriores Dialectici Galli atq; Britanni, cùm dicunt (vt eius vtar verbis) illam eſſe bonam conſequentiam, cuius oppoſitum conſequentis repugnat antecedenti. Alij verò dicunt, verum eſſe coniunctũ connexúmve, (conſecutionem & conſequentiam iuniores) cuius deſinens ſiue conſequens pars, in præcedenti ſiue antecedenti, poteſtate virtutéve, continetur. Litem verò hanc contrariarum de ſano connexo opinionum quis dijudicabit? quomodo fides præſtabitur ei, qui ſine demonſtratione decernet? quomodo quiſpiam poterit hac in re demonſtratione vti? Etenim demonſtratio ſana eſſe non poſſe dicitur, vbi per aſſumptas & connexas propoſitiones non ſequitur ipſa concluſio, tanquàm ſequens ex præcedenti. Si hoc fiet, num promiſcuus ille modus iam exploſus introducetur? quærimus enim & vertimus in dubium quomodo conſecutionem conſequentis ab antecedente dijudicare poſſumus? quod ſi ipſum demonſtrans ſignum, quod ſequitur, indicat reuelatque, vel quod manifeſtum eſt, reuelat, vel minimè: Si primum des, non erit opus ſigno, cuius enim ad ea quæ manifeſta ſunt dignoſcenda egemus indicij? ſi ſecundum, quoniam indiſcuſſa eſt; de non manifeſtis quæſtio, quomodo videlicet dijudicentur dijudicarive queant? qualia ſcilicet, vera? qualia falſa? & demùm ſi quid eorum verum? indiſcuſſum etiam manebit, ſi in verum ipſum deſinet conſequens eius connexi propoſitio: Cæterùm non poteſt iure affirmari, ſignum ipſum reuelare poſſe quod ſignatur, ſi vera eſt relatiuorum regula, vt ſimul ſint & alterum non præcedat alterum ſuapte natura: Ad ſignatum vero ſignum referri quis ambigat? quare ita prius non erit ſignato, ſicuti nec dextrum ſiniſtro, quoniam ſunt ſimul natura, quod autem cum alio aliquo ſimul eſt; ipſum non præcedit ac per hoc, nec tanquàm præcedens reuelare poteſt ſubſequens. Ad hæc controuerſia cùm ſit de ipſo ſigno: nam Epicurei ſenſilia; Stoici intellectilia volunt eſſe, præter Baſilidem: nam & ipſe, & ſectatores nihil voluit eſſe incorporeum; & præterea illud etiam controuerſum cùm ſit, maximè alijs affirmantibus ſigna inueniri demonſtrantia alijs negantibus: ij qui affirmant, aut ſuo arbitratu affirmant demonſtratione non vſi, aut demonſtratione nitentes. Si primum, eadem eſt libertas negandi; idem prorſus arbitrium: Si ſecundum dicant, rapient pro confeſſo, quod pro incerto & dubio tractabatur. Demonſtratio enim ſub ſigno tanquàm ſub genere continetur, quare ſi in dubium vertitur ſignum demonſtrans, in controuerſiam quoque ducitur demonſtratio, non ſecus ac ſi quis ambigeret, num in rerum natura eſſet animal? illicò etiam dubitaret num homo ipſa in rerum natura inueniretur.

Hæc & alia, & contra ſigna, & pro ſignis etiam; vt hinc inde rem dubiam faciant, Sceptici diſſerere conſueuerunt. Qua de re confectum volunt, ita de demonſtratione quæ ſpecies illius habeatur, decernendum eſſe; atque etiam de ſyllogiſmis quorum definitio eadem penè apud Peripateticos quæ demonſtrationis apud Stoicos, quare ſi eadem, idem poteſt confici. Si verò demonſtratio ſyllogiſmi ſpecies eſt, vt apud Peripateticos compertum, ſublato ſyllogiſmo illa ipſa corruit: Syllogiſmus autem ſub ſigno claudi facilè poteſt, quoniam ex propoſitionibus aſſumptionibúsve conflatur, quæ ex ſignificantibus terminis conſtituuntur. Verùm & particularia quoque ſtruunt & contra demonſtrationem, & contra ſyllogiſmum argumenta, & maximè contra Stoicos, quorum, vt dixi, demonſtrationis definitio eadem penè cum ea quæ eſt Peripateticorum ſyllogiſmi. Stoici enim quatuor modos non congregantis colligentiſque orationis ponunt, quinque verò modos indemonſtrabilis orationis, quæ tantarum ſit virium vt per ea cætera demonſtrari queant, & quibus ſublatis omnis Dialecticæ vis in connectendis & copulandis propoſitionibus euertatur. At Scepticus conatur oſtendere omnes iſtos ad vnum eorum modorum non concludendi planè reduci, & huic tanquàm communi rationi inſiſtunt. Vel manifeſta, inquiunt, connexa ſunt ex quibus quidpiam demonſtratur, vel dubia: ſi hoc, non dabimus coniunctum ipſum concedemúsve tanquàm manifeſtum: ſi primum, cùm partem antecedentem coniuncti dederimus ſubitò & dederimus ſequentem. Si enim eſſe diem conceſſerimus, ſimul concedemus, quoniam ſuapte natura ſubinfertur diem eſſe, quare conficitur reduci & hoc, & alia admodum ab eis damnatum,

qui dicitur κατὰ παρολκὴν, quaſi dixeris per attractum. De cathegoricis quoq; ſyllogiſmis Peripateticorum idem aiunt, hoc etiam vſi exemplo: Iuſtum pulchrum, pulchrũ bonum, Iuſtum igitur bonum, vel inquiunt confeſſum eſt & manifeſtum, pulchrum bonum eſſe, vel dubium & immanifeſtum, ſi hoc dicatur eſſe, non concedetur per interrogationem, & propter ea non colligetur concludeturque ſyllogiſmus. Si primum, id eſt, manifeſtum ſit, quod omne pulchrum ſit bonum, ſimul atque fuerit admiſſum, aliquod eſſe pulchrum, ſimul & admittetur idem eſſe bonum, vt hæc interrogatio ſit ſatis, iuſtum pulchrum, iuſtum igitur bonum, & trahitur aliud ſumptum in quo pulchrum bonum eſſe dicebatur. Sic inquiunt etiam hoc in ſermone, Socrates homo, omnis homo animal, Socrates igitur animal. Si enim manifeſtum ex ſe non fuerit, quod omne quod eſt homo, ſit animal, vniuerſalis propoſitio non concedetur, neque ipſam dederimus interroganti. Si autem hominem eſſe, ſequitur ipſum eſſe animal, & propterea verum eſt quid conceditur, propoſitio ea quæ eſt, omnis homo eſt animal, ſimul vt proferetur ſimul & inferetur, quod Socrates eſt homo idemq; animal, quare ſatis abundeq; fuerit hæc ipſa interrogatio. Socrates homo, Socrates igitur animal, & trahitur illa propoſitio omnis homo animal. Cæterùm veram orationem non inueniri dicunt, & ob ea quæ dicta ſunt, & ob id quod omnino debet in verum deſinere: Cõcluſio autem veráne ſit, an minimè, dignoſci nequit, quia vel manifeſta eſt, vel minimè: Primum neutiquam, quoniam non indigeret vt propoſitionibus manifeſtaretur, ſi ex ipſa clareſceret, non minus quàm ſumptis illata. Secundum ſi dixerint, quoniam de illis aſſumptionibus extat controuerſia, vt ſuprà ſatis eſt indicatum, incomprehenſa & controuerſa concluſio fuerit, atq; per hoc controuerſum etiam fuerit, per ſumpta verúmne inferatur an falſum? præcedẽs præterea & ſubſequens cùm relatiua ſunt, quorum natura ſimul eſt ſimulq; dignoſcitur, fiet vt ſi ignota concluſio, ignotum quoq; ſit ſumptũ, ſi manifeſta concluſio, ſumptũ quoque clarum & manifeſtum. Nam ex manifeſtis (vt aiunt) non inferuntur ignota, propterea non conficietur vt ex ſumptibus reueletur ipſa concluſio, quoniam vel nõ manifeſta & non comprehenſa, vel manifeſta & reuelante propoſitione non indiga. In demonſtrationem quoque, vel eo arietant Sceptici, quòd res controuerſa ſit, proptereaq; ipſi nihil magis affirmant, quàm negant inueniri, Dogmatici affirmant & rationales Medici, Empirici verò tollunt, & Democritus in eam in libro Canonum acriter inuexit. Et præterea quilibet eorũ qui demonſtrationem eſſe, concedunt, quapiam in re illam ſe aſſeruiſſe prædicant, alij negant. Epicurus enim ex motu vacuum ſe demonſtraſſe opinatus eſt: Peripatetici ex motu vacuum tolli exiſtimârunt. Sumpta quoque propoſitionum demonſtrationi deſeruientium ſub dubio, ſub lite, ſub iudice verſantur: Verbi cauſa illa, ſi eſt motus, eſt vacuum: ſecundùm Epicurum incipit à vero, & in verum deſinit: ſecundùm Peripateticos à vero exorſa finit in falſum: ſecundùm Diodorum initium ſumit à falſo, & in falſum recidit: at ſecundùm Scepticos quoniam in obſcurum deſinit, obſcurum eſt. Inter Stoicos quoque num multa pugna etiam in ipſis aſſumptionibus? plures enim non vnam eſſe voluit Chryſippus, Antipater verò decreuit ex vno ſumpto ſermones confici, & præterea de manifeſto & non manifeſto multam vel controuerſiam excitant, vel ſtruunt calumniam, vt demonſtratricia ſigna demonſtrationemq; ipſam reddant incertam. Syllogiſmum quoque eum in qua vniuerſalis propoſitio continetur, eo damnant, quod in promiſcuum probandi recidat modum. Si enim particularis ex vniuerſali concluditur, tota eius veritatis vis in vniuerſali continetur, puta omnis homo eſt animal, Socrates homo, Socrates igitur animal: eo enim verè pronunciatur illa Socrates animal, quia omnis homo eſt animal. At quod omnis homo ſit animal, ex particularium inductione colligitur, & ſi vna defuerit particularis, vniuerſalis minimè colligetur: vniuerſalis igitur particularem & particularis probat vniuerſalem. Pari pacto in conditionalibus, vt ſi dies eſt, lux eſt: huius enim veritas exiſtente luce comprehenſa eſt, & ex ea diem eſſe reſcitum eſt, atq; probatum, mox ex die lucem eſſe inferunt: alia quoq; permulta tàm de affirmantibus, quàm de negantibus percurrũt, vt oſtendant in promiſcuum omnes locum recidere. Inductionẽ quoq; non admittunt, quoniam vel omnia colligere ſe dicunt particularia vel nõ omnia. Si hoc, firma nõ erit inductio, quæ, ſcicet, poteſt particulari aliquo aduerſãte labefactari. Si ſecũdũ, labor inanis erit & irri-

tus, quando particularia infinita ſunt & nullo termino ab hominibus comprehenſa.

Definitionem etiamnum diſijcere tentârunt, primò inquiunt is qui definitum ignorat, potis nõ eſt, quòd, ſcilicet, ignorat definire, qui verò & nouit, & deinde definit, non ex definitione definitum comprehendit, ſed poſtquàm hoc nouit, ei ipſi definitionem apponit, quod ſi ita eſt neceſſaria, non eſt ad res cõmprehendendas definitio. Etenim ſi omnia definire volumus, ſimpliciter nihil definiemus, quoniã res in infinitum eſt procubitura. Quędam verò capere ſine definitione cùm fateamur, fateri etiam planè videmur, ad rerum comprehenſionem minimè neceſſariam eſſe definitionem. Qui verò ad diſciplinã diceret neceſſariam, nonnihil diceret, ſi primus qui res nouit, eas ipſas definitione comprehendiſſet. Sed modo ex definitis definitionẽ iudicãt, quæ & iudicari fortè nequit, cùm ad infinitum procumbat inquiſitio rerum definiendarum. De generibus quoq; & ſpeciebus ita ferè argumentantur: Si ſunt genera, vel tot ſunt, quot ſpeciebus, vel genus omnibus eſt commune ſpeciebus. Si primum, non erit genus quiddam commune in ſpecies diuiſum: ſi ſecundum, vel toto genere vnaquæq; participat ſpecies, vel parte aliquam ipſius, primum nequaquam, fieri enim quî poteſt vt vnum quiddam à diuerſis ſecundùm idem contineatur ſic, vt totum vniuerſúmve in vnoquoq; ſpeculemur eorum, in quibus eſſe dicitur, ſi ſecundum aiunt, primum nõ ſequetur ad ſpecie genus omne, vt exiſtimant, neq; enim homo erit omne animal, ſed pars animalis, ſicuti nec erit omnis ſubſtantia animata ſenſilis. Deinde etſi dicatur omnes ſpecies participare parte generis ipſorum, id erit vel eiuſdẽ, vel alterius & alterius: ſi eiuſdem, quo modo affirmari poterit propter ea quæ dicta ſunt? ſi alterius, ſpecies ſimiles non erunt ſecundũ genus, idq; abſurdũ dogmaticis exiſtimatur. Infinitum etiã erit genus vnumquodq; in infinita diſſectum, nõ ſolũ ſpecies, ſed & indiuidua in quibus ipſis poſt eius ſpecies eſſe pronũciatur, neq; enim homo ſolùm, ſed etiam animal eſt Socrates, Plato & cęteri. Alia etiam plæraq; & contra hæc ipſa, & contra alia Dialecticorum dogmata fudère, quæ omnia quoniam minimè difficulter diſſolui poſſe exiſtimo, & eorũ etiam multa diſtinctione clari & obſcuri, & noti magis noti, ſimpliciter & ex parte poſſent defendi, ideo explicanda diligentiùs non duco. Miror tamẽ quod illud etiam Socraticum à Xenophonte in libro de Socrate dictis relatum, ipſi non retulerint, Socratem conſulere ſolitum, logicam ita diſcendam, vt magnum eius ſtudium multamque operam improbaret. Sed ad Metaphyſica, & Phyſica, & Moralia infirmanda, quid ipſimet attulerint Philoſophi, deinceps aduertamus.

CAP. XI.

QVAENAM ET QVAM MVLTIPLEX IMPROBAtio ſupremæ Philoſophiæ partis, quam plerią; Metaphyſica, alij primam Philoſophiam, alij Gentium Theologiam dicunt, à Scepticis excogitata, ibią; etiam aduerſus eos nonnihil.

POſt liberales artes, ipſas etiam Philoſophiæ partes, quę reliquę putabantur, plenas contentionis & diſceptationum reddere tentauerunt Sceptici Philoſophi, à primis quas dicunt cauſis principijsque rerum exorſi: In quibus cauſis cùm potiſſimùm Gentes ipſæ, ſuos numerarent deos, de ipſis agendum eſſe inprimis exiſtimârunt, non quod ipſos quoad patriæ leges aut iuberent, aut permitterent, non ipſi colerent, ſed quatenus aut Philoſophorum authoritate, aut indicio ſenſus, & coniecturæ indagine, fuiſſent introducti. Eorũ igitur (inquiunt) quæ excogitamus, eſſentias concipere animo debemus, veluti ſi corporea ſunt, an incorporea, ſed & etiam ſpecies, neq; enim quiſpiam equum verbi cauſa concipere animo ritè poterit, qui prius formam figurámve non nouerit, quoniam verò inter dogmaticos alij corporeos dicunt eſſe deos, alij incorporeos, rurſum alij humanis figuratos liniamentis, alij minimè, atque iterum alij Deum in loco reponunt, alij nequaquàm, & eorũ qui alicubi eum eſſe dixerunt, nonnulli intra mũdum, alij omnino extra collocauerunt, quomodo ipſius habere conceptum poterimus? Cùm neq; de ipſius eſſentia, neq; de forma, neq; de loco conſentiant Philoſophi. Nam quod alij ijs quæ vſui hominum generi eſſent inuentis, homines ipſos con-

ſecrârunt,& de inferis ſuô modo diſſeruerunt,vanum omnino: neq; enim propterea docent quomodo homines,ad exiſtimandum deos eſſe, peruenerunt,eoque magis quòd de illis diuersè ſunt arbitrati. Perſæ enim ignem, Aegyptij aquam Deum eſſe dixêre,alij aliud. Quòd ſi homines poſt mortem deos eſſe factos putauerunt, quomodo ipſorum conceptionem deorum in primis habuerũt? ad quam,ſcilicet,referrent functorum hominũ animas. At qui & hęc quàm breui diſpereunt:namq; ea quibus homines falsò confidunt,viuentibus illis tantummodò permanent,mortuis autem ipſis quàm ocyſſimè abolentur. Eſt enim videre multos vita comite ad memoriã conſecratos,poſt mortem planè contemptos, nec Democriti ſatis potuit coniectura ad proferendum deos ex terræmotibus & fulguribus atque fulminibus,nec Epicuri ex ſimulachris humanæ formæ obuerſantibus ante ora dormientium,neque ex cœleſtium globorum ordine:nam poteſtatem quandam naturæ colligere inde queunt: non Dei beatitudinem & infinitam poteſtatem. Si enim primò beatum hominẽ perciperent,deinde beatum Deum (ad illum enim transferrentes eam,quam in homine nouiſſent beatitudinem) primò nouiſſe oportuit quid ſit beatitudo, cuius participatu quiſpiam dicitur beatus. Sed apud Græcorũ multos dæmonia quædam diuinaq; natura dicitur & Eudæmon vocabatur qui dæmonem εὖ,id eſt, benè haberẽt diſpoſitum,quare,inquiunt,antequàm beatitudinem cognoſcamus, primùm cognitionẽ Dei & dæmonis habuiſſe conuenit,vnde alterutrum indiget alterutro,& hæc quidẽ, & alia complura diſſerunt de opinione quam primò dicuntur homines de dijs habuiſſe. Deinde an ipſi ſint dij,longiuſculè diſputârũt, quoniã de aliqua re haberi opinio & exiſtimatio poteſt,quæ tamẽ res ipſa non ſit,vt Scylla & Hippocentaurus,deos autem nõ eſſe dixêre multi,ſicuti Euemerus arrogans ſenex,& iniqua volumina pangens,vt hemiſtichium vertam Calimachi: qui fictos ab hominibus deos voluit à potentibus,& prudentibus viris, vt ſibi ſubiectos homines eorum timore compeſcerent,quam opinionem ſecutus videtur Critias, & Prodicus Chius,relata inter deos exiſtimans ea omnia,quibus iuuarentur mortales, ſic Solem,Lunam,ſtellas,fluuios, & cætera fuiſſe deorum vice conſecrata. Diagoras etiam Melios Dithyramborũ ſcriptor,qui initio ſui carminis gubernari omnia dęmone & fortuna dixerat,affectus iniuria: Cùm videret impunè degere qui ſe affeciſſent,palinodiam cecinit,& Theodorus Atheus cognomento,qui variè de ijs, quæ apud Græcos recepta [illegible] diſſeruit,& Abderites Protagoras,qui eſséntne an non eſſent dij? & qu[illegible]iam eſſent? ſe non poſſe dicere proteſtatus eſt, quoniam multis prohiberetur [illegible] cauſam Athenis profugus cùm nauigaret perijt in mari, cuius rei longô ſermone meminit in ſecundo Syllorum libro Timon. Fuêre autem qui contradicerent & deos eſſe ſint arbitrati,quatuor potiſſimùm freti fundamentis hiſce; conſenſu hominum,mundi ordine,multis quæ abſurdiſſima exiſtimant eſſe, opinionem conſequentibus eorum, qui deos omnino ſuſtulerunt,facili demùm explosione earum quę ipſis aduerſarentur ſententiarum. Fuêre autem Philoſophi qui ſilentium cùm de dijs rogarentur tenuêre, vt propterea, niſi fallor, à S[illegible]cis nec inter eos qui affirmarent deos,nec inter eos qui negarent potuer[illegible]ocari. Thales enim Philoſophicorum princeps ſciſcitanti Crœſo de diuini[illegible] commeatu,deliberãdi, quemadmodum Tertullianus ait in Apologetico,ſæ[illegible]uſtratus eſt,& Simonides quid eſſet Deus à Tyranno interrogatus,ſe neſcire reſpondit. Cæterùm inter eos qui affirmarẽt & qui negarent Sceptici quo[illegible] modo medij ſe agere ſecuriùs exiſtimârunt,ſi deos reciperent ἀδοξάστως,vt [illegible] vtar verbo:& ſecundùm patrias colerent leges, ſecundùm philoſophiã ver[illegible]ecernerent,quare & multa pro dijs modò Pythagoræos, Platonẽ,Ariſto[illegible]icos,ſecuti,modò contra deos,veſtigia Carneadis & Clitomachi obſeruãtes,[illegible] ſcripsêre,quæ referre non expedit, nõ ſolùm propterea quod Cicero in libro de Natura deorũ plæraq; omnino ſimilia recenſuerit: nam multas retulit Sextus in libro contra Philoſophicos Clitomachi,& Carneadis Soritas, quas Cicero nõ explicuit,innuit autem eo loci (ſi non fallor) contra quos Carneades vi multa diſſeruit, vt excitaret homines non ſocordes ad veri veſtigandi cupiditatem,nõ ſolùm,inquã, propterea,ſed quoniam à noſtris, ita cùm vnius Dei vnitatem & maieſtatẽ aſtruunt, ſunt diſſoluta,vt ſuperfluo factum iure videri poſſet,hæc tamen pauca retuliſſe,ne libri ordinem deſererem, cõſentaneum viſum eſt. Certè Iamblichus hominibus indi-

tam

tam & tãquam inuſtam vnius Dei cognitionẽ ſcribit, & tactum, vt ipſe ait, diuinitatis omni notitia longè meliorem, pluralitatem verò deorum & ab ipſa antiquitate bonis ingenijs exploſam, & vnitatem aſſertam, cùm alij ex noſtris plæriq;, tũ & ego tàm in libris de Prænotione rerum pro viribus, quàm in libro de Prouidentia planè mõſtraui, quo ex libro niſi me decipio, & Carneadis, & Clitomachi argumenta omnia facilè diluuntur.

Sed reuertor ad Scepticos, quíne accuſarentur de impietate, qui deos tanquàm rerum cauſas ſublatum iri, vel ſub dubio relinquere curauerunt, quas rerum cauſas, aſtruere conati ſunt Dogmaticorum philoſophorum plurimi, non eſſe verò illas putauêre, quicunq; Sophiſtarum tranſmutantes cauſas motusq́; locales tollere ſe de medio exiſtimârunt. Magis autem non eſſe, quàm eſſe Philoſophi Sceptici diſputârunt, hinc inde argumenta excitantes, vt tandem huic rei ſicut & cęteris omnibus dubitationẽ, & ambiguitatem inferrent, & aſſenſum cohiberent. Quapropter aduerſus cauſarum exiſtentiam ita ſoliti vel ipſi argumentari, vel ab alijs excogitata argumẽta recenſere. Si cauſa aliqua eſt, eorum eſt ex numero quæ ad aliquid, hoc eſt, alicuius cauſa, huiuſmodi verò quæ ad aliquid eſſe dicuntur, cogitatione quidem noſtra exiſtunt, re verò ipſa minimè. Iam ſi quidpiam alicuius dicitur eſſe cauſa, ipſum quidem non erit, ſi id cuius eſſe cauſa dicitur, non fuerit, ſed multa à ſuis pendere cauſis dicuntur, quæ non ſolùm non pendẽt ab eis, ſed nullo modo ſunt vt palàm fiet. Præterea cauſa, vt cauſa, ſciri non poteſt niſi effectus, vt eius effectus cauſæ dignoſcatur, vt igitur cauſa detur intelligi, prænouiſſe effectum quatenus eius eſt effectus, oportuit; atq; vt effectus prænoſcatur, præſciuiſſe opus eſt illius cauſam quatenus cauſa, igitur alterum altero cognoſcitur nec vnde fieri debeat initiũ, ſatis apparet, atq; hinc promiſcuus qui iã exploſus eſt locus introducitur. Ad hęc ſi cauſa eſt vlla, vel corpus corporis eſt cauſa, vel incorporeũ incorporei, vel corpus incorporei, vel corporis incorporeum, ſed nihil horum eſt, igitur non cauſa. Nam ſi primum detur cum vtrunq; eadem polleat natura, cur magis alterũ alterius erit cauſa? Si vero ambo cauſa, effectus patiénsve non erit, quod vbi concedetur, neq; erit efficiens vllum & cauſa. Si verò ſecundum detur, eadem ratione, ea ipſa hoc eſt, vt neq; ſit efficiens vllũ, neq; ſuſcipiẽs, conſeq[illegible]etur. Si verò duo vltima afferantur in medium, tũc id quod efficit, tangere debet ma[illegible]im vt efficiat, & patiens materia tangi debet vt patiatur. Incorporeũ verò nec poteſt tangere, nec tangi, quare corpus incorporei, & contra corporis incorporeũ cauſa[illegible]a eſſe non poſſe commentantur. At hoc vltimũ à noſtris facillimè ſolueretur diſtinctione cõtactus corporis videlicet & virtutis ſiue ſenſus, & ſpiritus. Atqui Aeneſidemus in cauſas argumentatur ita: ſi corpus corporis eſt cauſa, vel ingeneratũ eſt huiuſcemodi corpus vt atomus apud Epicurũ, vel generatum, vt dici cõmuniter ſolet, & hoc vel manifeſtum, vt ignis, vt ferrũ, vel immanifeſtum vt atomus: quicquid autem horum dicatur eſſe, nihil poterit efficere, aut enim ſecundùm ſeipſum manẽs, aliud quiddam efficit: aut non ſecundùm ſe. ſed cum alio conueniens. Si primum dicas, dicere etiam te oportebit plus ſeipſo illud ipſum propriaq; natura non poſſe: ſi ſecundum, tertium etiam quiddam effici ab eo iurer[illegible] dices, quod videlicet in ipſo antè non pręfuiſſet, fieri enim quî poteſt, vt vnum vertatur in duo, aut duo in tria, hoc enim pacto quid prohiberet, vt ab vno infinita promerentu[illegible]? eadem quoq; ratione de incorporeo dici afferriq; non difficulter poſſet. Adhæc r[illegible]c aliquid alicuius cauſam dicunt ſi ſimul ſint, quoniam non magis; hoc quàm illud, ne[illegible]terũ prius, alterum poſterius: nam ſi cauſa dum eſt, nondum eſt id, cuius eſt cauſa, [illegible] illa dici non poteſt, ad aliquid enim cauſa dicitur; & quæ tali modo relatiua ſu[illegible] eſſe neceſſe eſt, pari fermè modo de mouente, & moto ſolent argumẽtari. Sc[illegible]tis in promptu, propterea magis ea explicare non expedit, quoniam diuiſ[illegible] nõ eſt [illegible]tegra, & ab vna æterna & omnipotenti cauſa; multæ & cauſæ, & effectus diuerſo modo produci potuerunt. Non tamen illa cauſa effectus eſt cauſa, ſicut alię, ſed in infinitum ſuper omnem quàm propriè homines concipimus & comprehẽdimus cauſam, exaltata: eademq; in omnibus eſt rebus etiam imis, vt noſtri probant Theologi. Tollere etiam de medio cauſas ita aggrediuntur, vt oſtendant, non magis eas ita eſſe dicique debere, quàm effectus ipſi. Siue, inquiunt, cauſa ex ſeſe integrè atque perfectè ſuapte natura effectiua eſt rei cuiuſpiam, ſiue cooperatrice quodammodò poteſtate

indiget ex parte ipſius effectus. Si illud dixeris, eueniet vt multa ſolis tribuenda ſint
cauſis, quæ tamen tribui non debere conſenſus eſt, & dogma omnium penè philoſo-
phantium commune. Nam ſi hoc dederis, cauſam iam per ſeſe nullam reperies, cùm
effectus tàm ipſi effectui, quàm cauſæ referri acceptus & poſſit, & debeat. Si enim i-
gnis exempli gratia, vſtionis erit cauſa, vel ſuapte id erit natura & per ſeſe, vel coope-
ratur ei combuſta materies: ſi primum vbicunque erit exuret: at non eſt ita, nam quæ-
piam comburit, quæpiam minimè, quare non per ſeſe & integrè, & abſolutè id effi-
cit. ſi ſecundum reſponderis, quomodo habemus dicere ipſum eſſe cauſam vſtulan-
di, & non etiam proprietatem aptitudineq; lignorum? quemadmodum enim ſi ignis
non eſt, vſtio non eſt, ita ſi deſit materia quæ poſſit exuri, vſtio non erit. Idcirco ſi id
habetur pro cauſa, quod ſi adeſt, effectus producitur, ſi abeſt, nō producitur, tam erit
cauſa materiæ proprietas ad recipiendam impreſſionem ignis, quàm ipſe ignis. A-
lia plæraq; non diſſimilia promunt Epichiremata, quibus & adſtringi dogmaticos
aiunt, vt penè fateantur non aliud eſſe patiens ab agente, ſed eorum concurſu fieri ef-
fectum, ſicut liquefactionem ceræ non tàm à calore, quàm ipſa cæra pendere conſpi-
cuum aiunt, cùm alterum ſine altero eſſe cauſa nō poſſit liquefactionis ipſius, quan-
do non magis cæra propter calorem liquefiat, quàm per cæram liquefaciat calor.
Quare confici volunt abſurdum eſſe vt quod à duobus pendet, in vnum tantummo-
do vt in cauſam referatur. Adijciunt & illud: qui cauſam dicūt eſſe, vel ſimpliciter id
proferunt nulla moti ad id aſſerendum cauſa rationabili, vel cauſis ad id promēdum
idoneis perſuaſi. Si primum, nulla eis debetur fides: ſi ſecundū petunt, id quod prin-
cipio negatum eſt, aſſumunt enim cauſas quæ an ſint ſub dubio verſatur? hæc & alia
multa de cauſa, & effectu tàm in tertio Pyrrhoniarum informationū, quàm in libro
contra Phyſicos parte prima, diſſeruit Sextus ipſe Pyrrhonius Græcè, ego Latinè, vt
tenerem libro ordinem, & ſeruarem quod me facturum receperam, paucula hæc at-
tuli, reliqua omiſi.

CAP. XII.

QVID ADVERSVS PHYSICOS EPHECTI-ci diſſeruerint, vbi etiam contra eos nonnulla.

EPhectici quoq; aduerſus Phyſicos pleraq; alia moliuntur diuerſis in lo-
cis, referre aliqua inutile non fuerit, ad ordinem quem ſumus polliciti
obſeruandum: itaq; vbi Phyſicos philoſophos impetiuère de cauſis ef-
ficientibus ſupra naturam, hoc eſt, ſupra materiam, motū, ſenſum, multa
differentes, ipſam etiam materiam & quæ ab ea pendent, duxère in con-
trouerſiam, & de principijs materialibus ipſiſq; rerum corporearū elementis multa
diſputantes, ex pugna Philoſophorum in ipſis principijs acerrima, veritatē de eis nō
poſſe comprehendi ſubindicârunt, quando alij vnum, alij plura voluerint eſſe, & plu-
ra alij finita, alij infinita, & qui vnum alij terram, alij aquam, alij ignem, alij alia, vt pri-
mo huius Operis libro magna ex parte recenſui. Inde digreſſi exiſtimant nō poſſe ea
comprehendi, quæ videlicet aut corporea dicerentur eſſe, aut incorporea, cùm neq;
corpus, neq; incorporeum cōprehendi poſſe dicant. Corpus igitur ſi (vt aliqui diffi-
niunt) eſt quod facere poteſt aut pati: incomprehenſile eſſe vel hinc arbitrātur, quod
neq; efficiens, neq; patiens cōprehendi poſſe ſuprà ſatis oſtendere conati ſunt. Si ve-
rò trina dimenſio eſt quæ poſſit reſiſtere, tollere eam vel hac argumentatione tētant.
Corpus quod dicitur vel aliud quiddam eſt, quàm hęc ipſa ſcilicet longitudo, latitu-
do, profunditas, reſiſtentia, vel harum concurſus, eſt & coitio rerum. Primum ſi di-
cerent, dicere etiam oporteret quid ſit illud, aliud quod tamen ab eorum diffinitio-
ne excluditur. Secundum verò ſi afferrent, ſublatis omnibus particulis diffinitionem
claudentibus ipſa protinus auferetur. Si fines aliqui ſunt corporum, ij ſunt vel lineæ,
vel ſuperficies, vel corpora, quodcunq; horum afferatur, id vel per ſe exiſtere, vel ſo-
lum in ipſis corporibus conſiderari dicetur: Si primum, id ſomnio ſimile videbitur:
Si ſecundum afferatur, ſtatim id ſuapte natura dabitur, ex ipſis videlicet nō fieri cor-
pora: oportet enim vt ſecundum ſe aliquam habeat eſſentiam id, quod efficere aliud
quiddam iure affirmatur: quare neque in ipſis exiſtere corporibus inuenientur,
quod

quod etiam ex difficultatibus quæ tactum circunſtant aperitur. Si enim ſeſe inuicem tangunt coniuncta corpora, eorum ipſorum extremis finibúſve, hoc eſt, ſuperficiebus ſeſe contingunt: ſuperficies igitur totæ ſe totis atque vniuerſim inuicem non vnientur ſecundùm tactum, quoniam commixtio eſſet tactus & inceſſio quædam rerum quæ continguntur, quod non cernimus. Si verò alijs partibus ſuperficies tangit appoſiti corporis ſuperficiem, alijs verò vnitur corpori cuius eſt terminus, nemo poterit ſpeculari circum corpus longitudinem & latitudinem non profundam; quare neque ſuperficiem. Similiter autem ſi ſupponamus duas ſuperficies inuicem componi, ſecundùm earum extrema, in quæ deſinunt, ſecundùm eam quæ ipſis dicitur ineſſe longitudinem, hoc eſt, ſecundùm lineas, tum lineæ ipſæ per quas inuicem ſe tangi dicuntur ſuperficies, inuicem non vnientur, commiſcerētur enim confunderenturq; quodam modo. Si verò vnaquæq; ipſarum alijs quidem partibus latitudinis lineam tangit ipſi appoſitam, alijs verò vnitur ſuperficiei, cuius eſt terminus; tùm non erit expers latitudinis, indeq; linea non erit. Si verò nec linea eſt in corpore, nec ſuperficies, neq; etiam latitudo, neq; longitudo, neq; profunditas inerit: Quòd etiam tactus non ſit comprehenſilis, ita aſtruit, quæ ſe tangunt aut ſe totis ita dixerim tangunt, aut partibus: non primum, vnirentur enim inuicem huiuſcemodi, non tangerentur: non ſecundum, quoniam partes ipſæ vt ad totum relatæ partes habentur, vt verò ad ſuas partes tota inueniuntur: hęc igitur tota aliorum ſunt partes, tota quidem totis non tangentur, ob ea quæ iam dicta ſunt, neq; partes partibus contingentur, hęc enim horum partes vt ad ſuas ipſarum partes referuntur, tota ſunt: quare neq; tota totis, neq; partes partibus tactu copulantur; vnde & incomprehenſilis tactus aſſeritur, ea opinione & reſiſtentia tollitur, qua corpus præter ipſas tres dimenſiones cōponi affirmabatur. Incorporea quoq; tolli putârunt ſublato corpore, ſicuti priuationes eliminari, ſi habitū ſuſtuleris. Ad hæc ſi eſt, inquiunt, incorporeum vel ſenſile eſt, vel intelligibile. Si primum detur, incomprehenſile habebitur, ob diſcrimen belluarum & hominum in ſentiendo, & ob ſenſuum ipſorū differentiam, & circunſtantias, & mixtiones, & id genus & cætera, de quibus actū libro ſecundo, cùm de decem modis cohibēdi aſſenſus ageretur. Si verò ſecundum afferatur, cùm ſenſile ducat in cognitionem intelligibilium, ſenſu in controuerſiam ducto quid conficient? At certè conficerent ſi eis modis ad incorporea ſcanderent, quibus noſtri vſi ſunt.

Sed illa & alia complura differentes ad temperamenta deueniunt, Iuniores appellant complexiones, quæ in incerto poſita contendunt, ob multitudinem diſſonantium opinionum, atque inter cætera hoc vtuntur argumentandi modo: Quæ temperantur ex ſubſtantia & qualitate, conflari dicuntur, igitur vel eſſentias ipſorum miſceri quis dixerit, qualitates verò non miſceri, vel contra conflari qualitates, eſſentias minimè, vel vtrunque inuicem vniri, vel neutrum alterutro commiſceri. Si neque ſubſtantiæ, neque qualitates inuicem vllo modo miſcentur, Inexcogitabilis erit temperatio, quo modo enim ſenſus vnius à temperamento fieri continget? Si quæ temperantur nullo, ſcilicet, eorum quos diximus modorum conflabuntur. Si verò qualitatem ſimpliciter apponi ad qualitatem aliam dixerit quiſpiam, ſubſtantias verò miſceri, abſurda vtique dixerit, neque enim abdicatis qualitatibus quæ in temperamentis corporum ſunt, ipſas comprehendimus temperaturas, ſed tanquàm vnā ex ijs quæ conflata ſunt, cōfictam perſentimus. Si verò contra qualitates quidē miſceri quis afferat, ſubſtantias minimè, impoſſibilia dubio procul afferet: eſſentia enim qualitatum in ipſis ſubſtantijs eſt, quare ridiculum habebitur. Si qualitates à ſubſtantijs ſeparatas priuatim & propriè affirmauerit commiſceri, quod ſi reſpondeatur qualitates in temperatione, & ſubſtantias inuicem conflari, & conflata, ipſam temperaturam conſtituere: Inſtabunt & vrgebunt fieri contendentes, vt aut ſola poteſtate mixtio fiat, aut nunquàm fieri queat, niſi tantundem ex alterutro rerum (vt aiunt) miſcibilium afferatur. Si quis enim decem aquæ cyathis, cyathum ſucci cuiuſpiam miſceat, miſceri vtiq; ſuccum aquæ non negauerint: Si igitur pauxillum mixtæ ipſius rei capiatur, inueniet ipſum plenum ſucci virtute & poteſtate. Si vero pars miſceatur parti ita, vt totum toti coëxtendatur, per tranſitum qualitatis & eſſentiæ, æqualia erunt, & tunc aut vnum decem æquabitur, aut decem vni: hæc illi ferè & nōnulla alia, quibus tamen per ea quæ iuniores de temperamentis diſputant, non difficile pateret

reſponſum. Motum deinde loco, vt ſic dixerim, mouere tentant, & cùm ſex eius dicantur eſſe ſpecies, ab eo motu qui ſecundùm locum dicitur, exordiuntur: huius duæ ſpecies, aut cùm ſecundùm totum mouetur corpus, aut cùm ſecundùm partem: exemplum primi, cùm quis locum ambulando permutat, ſecundi, cùm manum extendit quiſpiam & contrahit, vel cum ſphæra circa centrum mouetur, dum altera ſemper, & altera pars mutat locum, & diuersè ſe habet ad ipſum punctum in ſphæræ meditullio conſtitutum. Tres autem ipſius motus opiniones ſub antiqua lite verſatæ ſunt. Alij vt Pythagoras, Empedocles, Democritus Epicurus, Peripatetici, motum eſſe decernunt, non eſſe verò & Parmenides, & Meliſſus, & Diodorus Cronus, niſi is fortè motum eſſe concedat quempiam, neutiquam verò ipſum moueri: ſanè ijs annumeratur qui motum ſuſtulère, neq; autem hoc magis, quàm illud neq; contra Sceptici, qui quatenus ad ea quæ apparent reſpiciunt, motum eſſe non diffitentur, perſuaſi fortè ab Antiſthene Cynico, qui dum de motu interrogaretur, nihil verbo reſpondit, ſed opere, ſurgens videlicet atque deambulans: quatenus verò philoſophica ratione motus inuehitur, non eſſe diſputant Sceptici, quare & quæ pro motu, & quæ contra motũ dici ſolent, cùm in medium afferunt, & apparentiæ, & cõmuni ſenſui rationes opponunt, aſſenſum cohibent, eſſe illum non magis quàm non eſſe exiſtimantes, ob diſcordiam & opinionum variarum, & rationum, quæ autem contra motum dicuntur, in hunc ferè ſe habent modum: Si mouetur quidpiam vel à ſe ipſo mouetur, vel ab alio: non à ſe ipſo, quoniam omne quod mouere dicitur, vel propellendo mouet, vel attrahendo, vel ſurſum vrgendo, vel deprimendo. Si propellit ſe ipſo, poſterius eſt, tale enim omne eſt, quod ante ſe quidpiam pellit: ſi trahit, ſe erit anterius, ſi ſurſum vrget, ſubtus ſe, ſi deprimit, ſuperius ſe: & qui diceret moueri totum, vel omne per partem, de illa etiam parte quæſtio eadem interrogabitur. Neq; etiam ab alio mouetur, quoniam illud ab alio, aliud item ab alio, & ſic in infinitum procumbet excurſio, vel enim cauſam motus habet, vel non habet, hoc ſecundũ nequaquam dicturi, qui nihil ſine cauſa volunt eſſe. Primũ ſi dicent, cauſa per quam mouetur, motrix ipſius erit, quare ſi mouens agit, & quod agit mouetur, & illud alio indigebit motore, & alio item illud ipſum, quo ad finis tandem nullus inueniatur. Quod ſi ad impetum & electionem confugerint, ad memoriam (inquiunt) reuocẽt, non eſſe adhuc arbitrium certum veritatis dijudicandæ: Hoc autem incommodum nos effugimus qui certa ducimur fide.

Sed reuertamur ad Scepticorum argumenta: Addunt enim quod ſi dicerent non ſequi ſemper quod mouet, rem ipſam motam, quare non dari ordinem hunc deinceps pendentem & ferè cathenatum, quem multi, ſcilicet, noſtrorum vocant eſſentialem, ſeparari à re ipſa mota motorem, vt manus à pila quam proiecit: illud etiam dicere eos opus eſt, quod mouetur corpus, ab ipſo quod mouet pati quoquo modo & diſponi ad motum, nihil autem pati poteſt quod aut appoſitione, aut ablatione, aut tranſpoſitione non patiatur. In dubium autem hæc vertuntur non ſolùm quod indiuiſilia nullo eorum modorum mouentur, ſeu quoniam ablatio ipſa & additio, & tranſpoſitio certò & extra controuerſiam non recipitur. Si quid enim aufertur ab aliquo, aut æquale ab æquali, aut maius à minori, aut à maiori minus auferri dicitur; quod autem ablatum eſt, antequàm auferetur, in eo à quo ablatum eſt, continebatur, æquale autem non cõtinetur in æquali, ſicut ſex in ſex, maius enim opus eſt eſſe id, quod continet, eo quod continetur, & id à quo aliquid aufertur, eo quod ablatum eſt, vt poſt ablationem aliquid relinquatur: hoc enim differre videtur quod aufers, ab eo quod penitùs & omnino tollis. Sed neque maius in minori continetur vt ſex in quinq;, hinc etiam ducetur, neque minus in maiori contineri: ſi enim in ſenario numero quinarius comprehenditur, vt in maiori minus, & in quinario quaternarius, & in quaternario trinarius, & in trinario binarius, & in binario vnitas comprehẽdetur, quibus explicatis quinarius ſupra denarium numerus exurget, quem in ſenario comprehenſum eſſe conficietur. Rurſum ſi quid ab aliquo aufertur, aut à toto totum, aut à parte pars, aut totum à parte, aut à toto pars auferetur. Totum verò, vel à toto, vel à parte auferri qui diceret, riſui pateret, relinquitur vt dicant partem auferri, vel à toto, vel à parte. Sed eſto verbi cauſa dicatur auferri à denario numero vnitas, hæc vel à toto auferetur denario, vel à nouenario, ſcilicet, relicto:

non

non à denario, quoniam non eſt aliud denarius numerus quàm decem vnitates, neque vna aliqua vnitatum, ſed concurſus omnium vnitatum, nec ab vnaquaque vnitate debet vnitas auferri: nam vnitas indiuiſilis, igitur auferri nequit, ſed neque à nouenario relicto: quoniam quod auffertur, nõ relinquit integrum id à quo dicitur auferri, nouenarius aũt vnitate, à denario ſublata, non minuitur. Adiectionem etiam fieri non poſſe vel hinc poteſt comprobari, quod enim additur vel ſibi ipſi additur, vel præexiſtenti, vel ei quod ex vtriſq; conſtitutũ eſt. Addatur exempli gratia quatuor cyathis cyathus, quęro cui ſit additio? nõ ſibi ipſi cyatho, quoniam quod adijcitur aliud ab eo eſt, cui adijcitur, nihil autem eſt quod à ſe ipſo ſit diuerſum, ſed neque ei quod eſt ex ambobus compoſitum: quomodo enim fieri additio poteſt ei, quod nondum eſt? nondum autem eſt ex vno & quatuor cyathis conſtitutio, priuſquàm fiat vnius ad quatuor additio: ſi verò præexiſtenti tetracyatho dicatur additio fieri, ſequetur vt cyathus ipſe vnus quatuor æquetur cyathis, quoniam quod alicui protenditur coextenditurque, æquale illi debet eſſe: quare neque additio ſatis conſtat, neque detractio, & per hoc, nec tranſpoſitio, quæ videlicet ex additione & detractione diſſultat, quare motum non eſſe his rationibus aſſerunt. Ad hæc, ita Diodorus Cronus argumentatur: Si quod mouetur vel in eo, in quo eſt loco; mouetur, vel in quo non eſt, non primum, quia in eo manet & ipſum implet, non ſecundum, non enim in ipſo eſt, abſurdum autem eſſet quod in Lesbo moueri, affirmabat etiam non moueri quicquam, motum nihilominus ipſum, quod non moueretur, affirmabat, idq; propter ea quod impartile dicebat in loco indiuiſili contineri, & modò in hoc, modò in illo inueniri. Imaginatio iſthæc, non omnino abſimilis videtur ab ea de qua ex noſtris tractârunt nonnulli, qui de angelorũ motu diſſeruêre. Sed enim priori rationi reſponderi poſſe ſcio à Peripateticis faciliter, de motu ſphæræ in eodẽ loco, & diſtinctione termini à quo, & termini ad quem, vt corpus partim in altero, & ex parte in altero eſſe dicatur.

Sed vrgent Sceptici, de partibus eiuſdem ſphærę non eodem in loco motis, & tollere conãtur diſtinctione motus, & in quadam latitudine & propriè deſumpti verbi cauſa in domo, & in aëre nos ambiente & affirmant de proprio loco, id eſt, vallente nos aëris ſuperficie loqui, in qua non mouetur quicquam: Si in ea eſſe verè dicatur: nam in alijs partibus ambientis aëris pręter eas quibus circũcluditur corpus, eſſe iure non affirmatur, quare ea quæ prius allata fuerat, dubitatio redit, aliæq; permultæ, & in tertio Pyrrhoniorum & in opere contra Phyſicos ab eo quem ſæpè citauimus Sexto, ducuntur in medium, de auctione quoq; & minutione differentes, ſenſui communi rationem eam obijciunt, de rerum inconſtantia, quarum eſſentia fluit & mutatur identidem adeò, vt affirmare nequeas eandem eſſe, & præterea additionem qua fit auctio, & detractionem qua fit minutio ſublatũ iri ſuprà contenderũt. De toto quoq; & parte magna contentio non ſolùm quod totum & vniuerſum differre Stoici volebant, pro quibus verbis reponunt ipſi τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν. ὅλον enim dicunt mundum, πᾶν verò quod extra mundum eſt vacuum, & cum mundo vnum, quare finitum illud, hoc infinitum: confundit autem & promiſcuè hęc accipit Epicurus, & alij pleriq;, non ſolùm, inquam, propter ea, ſed quia de toto & partibus quo modo differant, & quo modo inter ſe partes, multa diſputatio? & tollere quoq; ipſum totum, & partes vel ſub dubio relinquere multis contendunt, quorũ hęc pauca ſint ſatis. Additione ſublata, quam ſuprà ſuſtulimus, tollitur totũ, quod ex cõcurſu partium conſtituitur, & ablatio etiam ſi detur, vna aut aliquę partes ſi auferãtur; deſinit eſſe totũ. Ad hæc ſi aliquod eſt totũ, aut aliud eſt à partibus ipſius, aut partes ipſæ ſunt totũ: primũ ſi detur, hoc eſt, vt aliud ſit quàm ipſæ partes, ſequitur vt ablatis partibus totũ ipſum remaneat, quod fieri non videmus vlla in re: ſi ſecundũ nomẽ erit ſolummodò & appellatio inanis, quę nulla propria eſſentia ſit freta. Ad hęc ſi partes ſunt, vel totius erũt partes, vel partium inuicem, vel ſui ipſius vnaquæq;: non primum, quoniam præter partes nullum eſt totum, & partes ſic eſſent ſuæmet partes, quoniam vnaquæq; partium facere dicitur ad totius complementum: non ſecundum, quoniam pars contineri videtur in illo cuius eſt pars: non tertium, quoniam erit pars ſe ipſa maior, & minor, qua ſcilicet, continet & qua cõtenta eſt, ſi ſui ipſius pars eſſe diceretur. Naturalis quoq; mutatio, quam iuniores alterationem dicere cõſueuêre, vertitur in dubium,

quoniam

quoniam vel corpus eſt quod tranſmutatur, vel incorporeum, vel ſecundùm cauſas agentes, vel patientes permutatur, hæc autem omnia dudum in controuerſiam ducta ſunt. Prætereà quod permutatur in aliquo tempore permutari dicitur, ſed neque in præſenti tempore, neque in præterito, neque in futuro quicquam permutatur, igitur ipſa permutatio non datur, quod neque in præterito, neque in futuro mutetur quidpiam, ſatis in promptu eſt noſcere, quoniam ea ipſa tempora non ſunt. Quomodo enim in tempore quod non eſt, quicquam aut efficiet aut patietur? quod autem neque in præſenti ſatis apparebit opere procedente, quoniam ipſum præſens etiam nō exiſtere diſputabimus, ſed nūc illud ſit ſatis afferre, quod præſens tempus impartile eſt, fieri autem nequit vt in tempore impartili atq; indiuiſibili ferrum exempli gratia ex duritie in mollitiem permutetur? Sed & generario atq; corruptio non expers dubitationis & controuerſiæ, namque additione, & ablatione, & alterarione (ita fari liceat) antea ſublatis, conſpicuum affirmant eſſe, vtranq; ſubuerti. Aliqui prętereà inquiunt: Si quid generatur, vel ipſum generatur cùm nondū eſt, vel cùm iam eſt, ſi antequàm ſit, ſequetur vt ſimul ſit, & non ſit, non eſt enim ex hypotheſi, & eſt in ipſo (vt ſic dixerim) fieri. Si verò poſtquàm eſt, eueniet bis factū iure dicatur. Sed Peripatetici actus & potentiæ diſtinctione, difficultatem remouerent, atq; ita etiā de corruptione continget dicere, cùm quis corruptus dicitur aut mortuus, vel dum manebat viuebatq; corrumpitur & moritur, vel cùm mortuus eſt: non primum, quia ſimul mortuus eſſet & viueret: non ſecundum quia bis aut mortuus eſſet aut moreretur. Sed de diſpoſitione & ipſo mori produci diſtinctio poteſt, & de ipſo quoque mori & mortuum eſſe diſcrimen inferri. Alij verò interrogant, vel quod eſt generatur, vel quod non eſt, non quod, non eſt, quia ipſi nihil accidit, quare nec generari, nec etiam quod eſt, nam ſi fit quod eſt, vel quatenus eſt fit, vel quatenus non eſt, non hoc ſunt dicturi, illud fortè, ſed quoniam aliud ex alio fieri dicunt, aliud erit quod fit ab eo quod eſt, tale autē non eſt, id eſt, quod diuerſum eſt ab eo quod eſt. Deinceps quoq; de corruptione in hunc modum. Si quid corrumpitur, vel quod eſt corrumpitur, vel quod non eſt: Hoc autem quare ſint dicturi, non ſatis conſtat? quoniam pati oportet id quod corrumpitur, quod autem non eſt, pati vllo modo nequit. Illud autem ſi afferant quod eſt corrumpi, ita argumentantur, aut enim dum permanet, & in eo quod eſt corrumpitur, aut dum non permanet. Si primum erit ipſum ſimul & ens, & non ens, igitur quoniā non corrumpitur quidpiam quatenus non eſt, ſed quatenus eſt, eueniet quidem vt qua corrumpi dicitur, aliud ſit ab ente, ſiue eo quod eſt, & idcirco non ens, qua verò manet & in eo quod eſt dicitur interite, non erit. Et hæc quidem ferè de omni ſpecie motus quibus ex eiſdem fundamentis ſuperſtrui reſponſio poteſt.

De quiete verò in hunc modum eam nō dari aiunt, quia motus quieti opponitur, moueri autem omnia corpora continuè plerīq; Dogmaticorum aſſeruêre etiam corruptibilia & ſenſibus obnoxia: nam de cœleſtibus corporibus ea rotari ſemper in orbem nemo ferè eſt qui dubitet, præter eos qui dicunt ea manere, terram verò moueri, inter quos Ariſtarchus Mathematicus & Seleucus, & Niceas Syracuſanus, vt antè diximus. Corruptibilia, inquam, moueri ſemper dicunt, eorumq; ſubſtantiam continenter & minui, & augeri, hoc eſt, reparari & inſtaurari quod fluxerat & euanidum fuerat. Sic Heraclitus rapaciſſimo fluuio materiam hanc qua noſtra hæc quæ ſpectamus corpora conſtituuntur, conferre eſt auſus, & Plato, ipſa corpora, non ὄντα, ſed γινόμενα (vt Gręcis etiam vtar verbis) appellauit, quaſi ea non exiſtere, ſed identidem fieri audientibus inſinuaret. Ad hæc quod manet quieſcitve, contineri ab ijs videtur quæ circa ipſum ſunt, omne autem tale patitur, ſed neque pati quicquam cùm non ſit qui agat, ſupra contendebant. Adijcientes & illud ſi quod manet quieſcitve, patitur, & omne quod patitur mouetur, quod igitur quieſceret moueretur. Cæterùm de loco multa diſcutiebant præponentes multis eum accipi modis largè & preſsè, & Chaos etiam & magnus quoq; locus, & ſpatium χώρα vocatū à Græcis, ducebatur in medium ad difficultatem augendam: ſed qui locum ipſum in vniuerſum tollūt, neq; partes: non tolli volunt, ſine ijs ipſis non eſſe illū contendentes, eoſq; qui ex partibus quod ſint, locū eſſe tentant aſtruere, cauſantur, acriter aſſerētes quod dubium eſt eo ipſo quod eſt dubium, intermedio probari. Alios quoq; cauillari exiſtimant & nugari qui locum ideò ſtatuere conantur, quod fiat quidpiam in loco vel factum ſit, rapere enim

re enim eos dicunt & extorquere inuitis,ſcilicet, & non concedentibus corpus eſſe, vt ipſi corpus aliquod eſſe fateantur. Ad hæc quoniam dimenſiones non habentur niſi tres,hæcq; ſimplices non duplices (verbi cauſa) vna longitudo, vna latitudo, vna profunditas,quærũt cuiúsnam ſint hæ dimenſiones,ſoliúsne corporis?ſoliúsne loci? an potiùs amborum?ſi loci ſolius non habiturũ erit corpus propriam longitudinem, latitudinem, profunditatem, quare corpus non erit corpus. Si corporis ſolius,nulla erit dimenſio loci,quare nec locus:ſi amborum,quoniam locus præter ipſas dimenſiones nullam habet ſubſiſtentiam,ſi ipſæ dimenſiones ſpacij vacuive ſubiacent corpori, ipſius videlicet corporis conſtitutrices, ſequetur vt quæ conſtituunt ſpacium, dimenſiones,& corpus etiam conſtituant, quibus fiet, facilè vt dici queat corpus à ſpacio non differre,& hæc quidem ferè contra Stoicos , qui ſpacium vacuumq; tantum abeſt vt tollant,vt etiam aſtruant neceſſarium , à quarum opinione quidam etiã Peripatetici non abhorruêre, hac etiam de re ducem ipſorũ Ariſtotelem improbantes,vt ſexto huius operis libro aperiemus. Sed quantũ attinet ad Scepticos vbi Stoicos impetiuêre,ſeſe verterunt ad Peripateticos impugnandos , qui cùm dicant locũ vltimum eſſe rei continentis quatenus continet (verbi cauſa) mei corporis locũ eſſe Citimam ambientis aëris,qua,ſcilicet,illud ipſum ambit,ſuperficiem , ita eos redarguere nituntur,& contendunt ex eorũ opinione ſequi idẽ eſſe,& non eſſe.Cùm enim corpus debeat aliquo in loco eſſe fierive , & nihil eſſe poſſit aut poni in eo quod non ſit , oportet locum præexiſtere, vt ſic in ipſo corpus fiat & ſit , atq; ita locus erit priuſquàm in ipſo ponatur loco corpus,quatenus autem locus ipſe,hoc eſt, continentis aëris ſuperficies figuratur affingiturq; ab eo quod cõtinetur & ambitur corpore,non poterit conſtitui locus priuſquàm in ipſo ſit corpus, atq; ita locus non erit, antequàm in ipſo corpus collocetur. Ad hæc,inquiunt, ſi locus eſt, vel factus eſt vel minimè, hoc neutiquàm ; afformatus enim dicitur & perfectus ab eo quod in ipſo collocatur corpore , illud autem ſi dixerint , ideo ſunt dicturi, quod cùm in loco eſt corpus,tunc fit locus,in quo iam dicitur eſſe quod in ipſo collocatur,ſed iam dicitur locus eius videlicet,quod in eo ponitur corporis. Demùm vel corpus eſt, vel incorporeum,vtrumq; vero ſuprà verſum eſt incontrouerſiam. Sicut & tempus etiam ſub eadem verti volunt:nam quatenus ea quæ ſenſibus apparent ſequimur,videri dicunt non nihil eſſe tempus:qua verò quę hinc inde ſolent afferri rationes ſub examine ponuntur,non eſſe illud quicquam diſſeruêre,ſiue illorum definitio ducatur in mediũ, qui voluêre tempus eſſe dimenſum quendam mundani motus,ſiue illorum quorum conſenſus eſt,numerum eſſe eius quod prius eſt & poſterius in motu,ſiue eorum qui menſuram dixêre motus & quietis,ſiue qui caſum aſſeruêre, ſiue qui corpus,ſiue qui incorporeum ſunt arbitrati:namq; verè omnes eſſe non poſſunt eiuſcemodi finitiones,quia pugnant inuicem ſe ſeq; deſtruunt, & quæ'nam falſa, alij aliter decernunt. Quoniam verò motum,quietem,numerum, omnes videntur aſciſcere,ijs (vt tentatũ eſt)antea ſublatis,ſublarum iri & tempus facilè volunt: Præterea finitúmne an infinitum ſint,quæſtionem mouent?& vtriq; parti nectunt argumenta, diuiſibile prætereà an indiuiſibile percunctantur? Si ſecundum reſpondetur, opponunt præſentis, præteriti,& futuri diuiſionem. Si primum, quoniam omne quod diuilditur, menſurari dicitur ab aliqua eius parte, nulla tempus aſſerunt poſſe menſurari ; quoniam pars iam præterijt,pars futura eſt,& quæ præſens eſt, indiuiſilis habetur. Adhuc neq; genitum dicunt & corruptibile, quoniam quod generatur, ex aliquo quod ſit fieri,oportet & in aliquo quod ſit corrumpi, neq; ingenitum & incorruptibile,quoniam aliud nondũ eſt,aliud præterijt.Et quoniam omne quod generatur aut fit,in tempore fieri dicitur,ſi fit tempus,fiet in tempore,vel igitur ipſum in ſe ipſo fiet, vel aliud in alio.Si primum vt ipſum fiat in ſe ipſo,idẽ & erit ſimul,& non erit:præexiſtere enim opus eſt id in quo aliquid fit,ei ipſi quod fit in illo.Si ſecundũ reſpondent,vt diuerſum in diuerſo, pręſens fiet in futuro, & futurum in præſens fiet. Hæc & alia plæraq; ab illis de tempore diſputantur. Sed hæc de eo ſatis, deq; omni, quam afferant aduerſus res phyſicas, difficultate, nunc quid aduerſus morales parauerint diſpiciamus.

CAP. XIII.

QVID EPHECTICI PHILOSOPHI ADVERSVS MORAlia reliquorum Philoſophorum dogmata diſputârint, ibiq́; quam infirmare ex ſolis Philoſophorum doctrinis & moribus genus humanum ad degendam vitam duceretur, & quàm fuerit ſalubris Chriſtiana diſciplina.

Reſtant moralia dogmata, in quæ ſuas Ephectici philoſophi refundant & rationum, & obſeruationum copias, vt aſſenſum cohibeant, ſic & Sextus Empiricus inter eos cùm acer tùm copioſus author effecit, & in tertio Pyrrhoniorum cùm aduerſus Ethicos diſputat philoſophos, & in libris quos particulatim ſcripſit contra diuerſas philoſophiæ partes: nam eum librum qui eſt aduerſus Ethicos, vltimum eſſe voluit. Itaque & hinc, & inde quæ ad propoſitum facere videantur decerpemus, è Græco in Latinum quaſi quadam transferentes paraphraſi: Et addentes, impugnantes, interpretantes, reſpondentes, quod nobis rei de qua agimus quadrare videbitur, ex alijs etiam authoribus adducentes, quod nobis rei, de qua agimus, quadrare videbitur, vt hoc in opere ſæpè fecimus, quatenus oſtenderemus nihil eſſe tàm firmum, & ſtatum in humana philoſophia, quod non acres etiam impugnatores & euerſores habuerit. Primum quo pacto degenda vita & quibus moribus, ex varijs opinionibus Philoſophorum & æſtimationibus nationum duci ſolet in controuerſiam, qua de re cùm primo libro plurima receſſuerimus huc ſpectantia, de ſummo bono, de diſſenſione philoſophorum, ſuper bonis malis indifferentibus, ſuper q; virtutibus humanis, & legibus, & ſecundo quoque nonnulla dum decimi Scepticorum ad contradicendum loci mentio haberetur, omnia ea non repetemus in præſentia, ſed quoquomodo ad introducenda ea quibus nunc inſiſtendum eſt, eorum meminerimus. Bonum ipſum alij quod felicitatem efficiat definiuêre, alij quod eam compleat, alij quod ad eam conſequendam conducat, alij quod per ſe ipſum eligendum ſit. Plato in primo de Legibus bona in diuina ſeiunxit & humana. Bona diuinà, prudentiam dixit eſſe, temperantiam, iuſtitiam, fortitudinē. Humana bona, ſanitatem, formam, vires, diuitias, alij alia: nam prout quiſq; optabat ſibi aut optatum poſſidebat, bonum metiebatur, vnde fortè Ariſtoteles ait, bonum quod omnia appetunt: ſed enim hanc nolunt Sceptici cognoſci eſſentiam boni, ſed accidentia quæpiam. Quæ quidem accidentia vel ipſi bono ſoli accidunt vel alijs: Si alijs, ipſius boni conſtitutricia & ab alijs quę non ſunt bonum (ſic loquar) diremptricia, ita non ſunt, vt ipſum propriè ſignent, & figurent bonum: ſi verò ſoli, fieri tamen idcircò nequit, vt ex ijs bonum ipſum pernoſcamus. Sicuti enim ille cui equus eſſet ignotus, nec quid ſit hinnire iam nouit, neque per id quod eſt hinnire in cognitionem deueniret equi, niſi prius equo occurreret hinnienti. Sic qui boni eſſet inſolens & ignarus, & quid eſſet bonum quæreret, quid ipſi bono ineſſet propriè & ſoli, ſcire nequiret, niſi ex ipſo bono bonum poſſet intelligere. Prius enim noſſe opus eſt ipſius naturam boni, deinde ita cognoſcere, quod iuuet, & propterea eligendum ſit, & quod felicitatem polliceatur aut præſtet. Quod autem eiuſmodi accidentia ſatis non faciant ad declarandam naturam boni, ipſi erunt teſtes Dogmatici Philoſophi, qui etſi illa omnia concedant, interrogati nihilominus quid ſit illud, cui illa ipſa accidant, incredibiles excitabunt pugnas. Alij enim virtutem, alij voluptatem, alij indolentiam, alij aliud quiddam commentabuntur eſſe id quod iuuat, quod eligendū ſit, quod fœlicitatem efficiat. Non ſecus de malo & de eo quod indifferens eſt decernent, quando ſuper eius etiam natura, & altercantur & bellant. Cæterùm nullum eſſe ſuapte natura vel bonum, vel malum, vel indifferens, hinc argumentantur: quodcunque natura aliquem afficit, omnes pariter afficit qui eadēm pollēt natura: Ignis enim calefacit & comburit omnia ligna: Nix vi uentia omnia corpora afficit frigore, atq; ita de cæteris. Sed bonum, & malum, & indifferens, eos à quibus cognoſci dicuntur, nō ita afficiunt, igitur annumerari ijs non poſſunt, quæ ſuapte natura ſint talia, vt ita eſſe iure iudicentur. Nam vt prætereamus vulgus ineruditum, quorum pars proſperam corporis valetudinem bonum arbitrantur, pars ſcortorum gregibus immergi, alij crapulis

crapulis adijci, alij vina ingurgitare, in ludis alij pernoctare, alij etiam peiora. Philoſophorum multi tria bonorum genera conſtituunt, nec in ijs diuidundis concordes, quando aliter Peripatetici, aliter Stoici partiuntur, ſed & nonnulli voluptatem inter bona ab illis non habita, non ſolùm inter bona repoſuêre, ſed bonorum primum, cùm tamen ſint qui inter mala reponant, adeò, vt eorum quidam exclamârit μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην, hoc eſt, inſanire magis quàm oblectari. Qui verò diceret partim hâc, partim illâc eundum, vt rixa diſputantium hac de re Philoſophorũ vitetur, fieret & ipſe pars rixæ, quæ vel alteri parti, vel alterutri aduerſaretur, & ipſe quoq; indigeret iudicante & decernente, rectène elegiſſet an minimè? Cùm verò iudicium nullum decernendi veri extet incontrouerſum & clarũ, atq; ab omnibus confeſſum receptumq;, vt ſecundo libro huius Operis ex horum Philoſophorum opinione diſſerabamus, præſtat, inquiunt, ab aſſenſu abſtinere, quàm temerè & non perſpicuè decernere. Illud etiam adijciunt quod bonum dicitur, vel eſt ipſum eligere, vel ipſum quod elegimus, non primum ex propria ipſius ratione, neque enim feſtinamus & cupimus eligere aliquod, & conſequi niſi excidamus ab ipſa cupidine, vt amplius, ſcilicet, non eligamus: neq; enim appetimus eligere vinum aut panem ſitientes, & fameſcentes, niſi vt liberemur ab anguſtia famis, ſcilicet, & ſitis, qua affecti panem viniumq; appetebamus eligebamusq;. Appetere igitur ipſum & eligere per ſe non eſt bonum, verius aut moleſtum, quandoquidem nihil ob aliud famelicus cibum obtinere ſatagit: quàm vt famis moleſtia careat, atq; ita de cæteris appetitionibus decernendum. Si ſecundum, id eſt, id quod eligimus dicatur eſſe bonum, hoc certè vel extra nos eſt, vel circa nos: ſi extra, ſanè vel aliquid affectionis in nos operatur, vel omnino nihil, ſi hac neq; ducet nos ad eligendum, ſi illud, non iam per ipſum erit à nobis eligendum quod extra nos eſt, ſed per inditam, ſcilicet, nobis ex eo diſpoſitionem. Si verò circa nos, aut circa corpus erit ſolum, aut circa animum, aut circa vtrunq;. Si circa ſolum corpus, effugiet noſtram cognitionem, quoniam anima duntaxat cognoſcimus, non ſolo corpore, ſi dicant à corpore ad animum vſq; protendi, illud vel noſcât, vel memorentur opus eſt, quod eligitur quatenus iudicatur à mente cogitationéve iudicari, non à corpore irrationali, relinquitur igitur vt aſſerant circa ſolam animam eſſe bonum. Sed hoc controuerſum etiam apud Dogmaticos, quando alij non exiſtere illam, alij ſi exiſtat nihil comprehendere, vt latè diſputarum cùm de iudicatorio quęſtionem, rerum multarum fœtam, Sceptici euentilabant. Sanè Epicurus voluptati bonum finemq; addixit, animam verò ex atomis ſicut & cætera conſtare dixit: In aceruo igitur atomorum, quo modo & voluptatem fieri, & aſſenſum, & iudicium, & hoc eligendum, & bonum, hoc fugiendum & malum, ſi ſanæ ſumus mentis affirmauerimus? Stoicis etiam quo pacto aſſentiemur? qui cùm artes dicant bonas in anima eſſe, eaſq; ex conceptionibus exercitatis fieri, conceptiones autem circa principalem verſari ſpiritum; ipſo in ſpiritu collectionem quærendam nobis eſſe & artem affirmabunt: At vna impreſſio delet aliam, & informatio prior poſteriore abolebitur, quoniam fuſilis eſt quodammodo ſpiritus ipſe corporeus, quo pacto & alijs aſſenſum præſtabimus? qui volunt temperamento corporis id acceptum referri oportere. Quæ omnia tàm diuerſa, bonum in anima vel non eſſe, vel eſſe dubio relinquunt: par etiam diſcurſus de malis & indifferentibus proportione ſeruatâ facilè fiet, cùm tot malorum genera, tot indifferentium apud Stoicos & alios Philoſophos pugnaciter ſint introducta, vt ad naturam referri eandem, ſcilicet, & vniformem omnino nequeant: ſed neq; etiam ex animantium brutorum naturis mutuari poterit: nam qui diceret leones ſuaptę natura fortes eſſe, proptereaq; affirmaret eligi natura ipſa fortitudinem: Idem non aduerteret eadem ratione eligi natura debere timiditatem, quoniam cerui & lepores ſuapte naturâ non fortes, ſed timidi ſunt: quare natura ſe duci ad voluptatem Epicurei ſileant, quoniam in eam bruta etiam animantia quodam impetu ferantur, nam ſi feruntur non eligunt, nec feruntur ſemper, & bruta ſunt ratione carentia, qua pollet homo, & vti debet ad frenandas voluptates, quæ ideo in bonis ducendæ non ſunt, quoniam effectrices ſunt malorum & dolorum cauſæ, paupertatis, ignominiæ, mortis, & præterea labores voluptatibus aduerſi corporeis, honeſtas animi ſæpenumerò parant voluptates.

Verùm enimuerò ſi quis perpẽderit, quàm diuerſa, quàm varia de bonis & malis,

vt hæc conſequerentur, illa fugerēt gentes, nationes, Philoſophorum penè omnium ſcholæ, decreuerunt, nihil certi in moribus humanis apud ipſos Philoſophos inueniri poſſe conſpiciet. Nam quod alij bonum eſſe duxerunt, alij id ipſum vel in malis repoſuerunt, vel inter ea quæ dicuntur indifferentia, collocârunt. Igitur quænam turpa, quæ minimè, quæ faſta, quæ nefaſta, quæ pia, quæ impia, apud leges & mores eorum habebantur, examinemus: Apud nos turpe ducitur, & nepharium, idq́; & iure, & meritò, pueris commiſceri. Apud Germanos olim vt Sextus ait, apud Gallos etiam & Ariſtotele, & antiquiore Iſidoro authoribus, turpe non ducebatur, atq; horū conſuetudine pueri publicè nubebant. Apud eoſdem Germanos latrocinium olim nō ducebatur infame, quod ſcribit Iulius Cęſar, & poſt eum S. Thomas, qui in Theologicæ ſummæ volumine ptimo, ſecundæ partis, quæſtione quarta ſuper nonageſimam, eiuſmodi errores, in æſtimando quod latrocinari, & pueris abuti malum non eſſet, tribuit deprauatæ rationi, ex affectione, conſuetudine, habitudinéve naturæ. Sed illud vitium maſculę libidinis, nō ſolùm vnius nationis vitium fuiſſe credamus: Nam apud Cretenſes antiquitùs inoleuit, vnde ille à Grammaticis creditur, à Vergilio citatus Cydon. Apud Thebanos quoq; puerorum amores non cōdemnati, quod ſcelus etiam in Græciam reliquam irrepſiſſe teſtari Cicero videtur, de Dionyſio Tyranno: cùm ait habuiſſe illum quoſdā pueros more Græcię Gymnaſijs huiuſcemodi amores liberos, atq; cōceſſos eſſe. In cauſa ſceleris opinor fuiſſe Lycurgi leges inhoneſtis puerorum amoribus habenas laxantes, quas leges cū eorum & authore Apolline & laudatore Platone condemnauit Theodoretus in libro de Legibus: inter alia mentionem faciens ipſius, vt eius vtar verbo Gręco παιδεραστίας, ne cętera commemorem. Non habeo nunc mentionem quòd in Italiam & ad regiones alias vitium hoc nepharium pernicioſiſſimumq́; migrauerit: nam & ſi committitur, turpe tamen ducitur, & legibus ſeueriſſimis vindicatur. Sed quod apud illos, inquam, hoc turpe non duceretur, ſicut nec apud Perſas abuti pueris vt ſuperiore diximus libro, nec apud Maſſagetas item turpe & obſcœnum erat mulieribus publicè miſceri & vacare adulterijs, nec apud Perſas quoq; turpe matres nubere filijs, & patribus filias, id enim licebat per Zaradi leges, vti eſt apud Theodoritum, nō ſolùm fratribus ſorores, quod & apud Aegyptios erat legitimum, ſed hæc quæ mas in fœminam committeret, non eo abhorret à natura modo, quò magis mirandum cur à Philoſophis omnibus ſcelus ipſum maſculæ libidinis non ſit exploſum, atq; hinc magnopere damnandi Cynici, & Stoici, Zenon Cytieus, Cleanthes, Chryſippus, qui eum non malum, ſed ἀδιάφορον, hoc eſt, indifferens appellabant, authore Sexto, vt hinc magna, vel ex moribus ipſis, vel ex Philoſophorum doctrinis, oriretur ad benè atq; honeſtè degendam vitā perturbatio. Sed lex Diuina quid eſſet ſentiendum hac de re cenſuit, quæ nō inter ea quæ indifferentia vocantur, illam annumerauit, nec inter mala ſolùm, ſed peſſima, & acerrimè qui talia cōmittunt puniēdos decreuit, & ob eiuſmodi ſcelus, quinq; vrbes arſerunt, & qui illis in vrbibus manſerunt, igne, & ſulphure perierunt, publicè mulieribus viros miſceri, apud nos & plæraſq; nationes turpe & plenum opprobrio. Apud nonnullos Indorum populos, & vſitatum, & penè legitimum, quod & Crates Cynicus obſeruabat, mulieres quæſtum corporis facere flagitioſum. Apud Aegyptiorum multos dignum gloria, adeò, vt quæ cum plurimis obuerſatæ viris eſſent, talare quoddam gererent ornamentum eximiæ dignitatis inſigne, atque apud eoſdem puellæ dotem ſibi ex iuuentutis flore vbi præparauiſſent, tùm nubebant. Ac Stoicos (inquit Sextus ipſe) videmus non abſurdum eſſe dicere, cum meretrice vitam degere, & ex eius opere nuttiri. Aegyptij Aethiopes & Sarmatę ſtigmatibus inurebant infantes, apud Romanos verò id exiſtimabatur inglorium. Sed irrepſit nunc conſuetudo vt principes fœminæ inaures geſtenț, inſtar Aſiaticarum mulierum: miror quòd etiam eos non ſint imitatæ, qui generoſum putabant ſi nares quoque puerorum perforantes, argenteos, & aureos orbes, & pretioſos lapillos ſuſpenderent. Veſte talari vſos multos idq́ue decori ductum planè conſtat, alijs id ipſum vitio verſum, non apud Perſas modò, & ante Semiramidem, ſed etiam tyranni Dionyſij tempeſtate cùm recuſauit Plato, quia vir eſſet, ſtolam muliebrem, admiſit Ariſtippus, quoniam etiā ad orgia Bacchi mulier accedere & incorrupta recedere facilè poſſet. Abominamur nos & deteſtamur quemadmodum, & nationes multę eos, q matri aut

ſorori

ſorori inceſtis nuptijs ſe iungerent, ab eiuſmodi verò ſcelere tàm non abhorrebánt, quod antè dictum eſt Perſæ & Aegyptij, vt Perſæ palàm matres haberent coniuges, maximeque ipſorum ſapientes, qui magi Perſarum lingua nuncupantur, Aegyptijs verò ſorores publicè nuberent. Adſtipulari ijs potuiſſent fabulæ quando Iuno diceretur Iouis & ſoror, & coniunx. Illis verò etiam Philoſophus Zeno, qui ita abſurdum eſſe non putauit matris particulam filij particula, ſicuti nec manu membrum aliud confricari, in hoc non Philoſophus (vt mihi videtur) non homo, ſed bellua longè immanior, quando inter eas inuentæ ſunt multæ, quæ & maternum refugerint comitium, & in eo deceptæ ſeſe in præceps dederint, & in miniſtros ſæuierint, ſi vera prodidit Ariſtoteles. Quare ſileat Cytieus ipſe, dum de puerorum educatione, deq; ſanctitate filiorum in parentes agit, & Locaſtæ meminit & Oedipi, ſileat & in Politicis Chryſippus cùm patrem ex filia, & matrem ex filio prolem ſuſcepiſſe non improbat, nec malum ſibi hunc morem videri aſſerit, & Plato quoq; ſilentium teneat, dum in vniuerſum peccat, & mulieres viris promiſcuè communes facit. Malè hic, at peius Cato, qui non dixit hoc ſolum, ſed fecit, & Martiam coniugem dedit Hortenſio, hinc illa florentis Tertulliani exclamatio: ô ſapientiæ Atticę, ô Romanæ grauitatis exemplum, leno eſt Philoſophus & Cenſor. Vni viro mulierem vnam matrimonio copulari, legibus plurimis eſt cautum, multas verò vni addictas viro mulieres, & Thraces, & Getuli, & Lybes voluêre.

Nephas prætereà cenſeretur à plæriſq; hominibus, ſi humanis veſcerentur carnibus, quod nephas nõ eſſe barbarorum multi opere, Chryſippus etiam verbis multis docet in ſua republica. Nephas item humano ſanguine ſuperum aras deturpari putabant nationes multæ, Lacones verò Dianæ aram ſanguine humano madere, religioſum exiſtimabant, & pueri flagellabantur in templo vt ea abundatiùs cruentaretur. Adulterium plecti debere non parùm multæ leges præcipiunt vt malum & reipublicæ pernicioſum, quod non malum, ſed indifferens plæriq; putârunt. O` diuinam legem quæ controuerſiam dirimit, & inſanientium nationum; & aberrantium Philoſophorum, quando non ſolùm ea, Moſes mœchos pœnæ ſubiecit, ſed Chriſtus eum animo mœchari, qui alienam concupiſceret mulierem teſtatus eſt, & æternæ morti mœchos ſubijciendos aſſeruit. Pium eſſe parentes colere, & eorum curam ſi ſibi ipſi prouidere nequeant ad victum, ſuſcipere nos debere, humanæ leges ferè pręcipiunt vniuerſæ: At apud Scythas vbi parentes eorum ſexaginta ætatis annos ſuperauerant, iugulare moris erat, neq; ducebatur impium: Nec mirum quando Saturnus etiam apud eos ferebatur pudenda patris falce diſſecuiſſe; & Saturnum Iupiter ad inferna detruſiſſe, & Pallas, & Neptunus parentem vinclis aggredi tentauiſſe. At qui & pueros nutrire, & fouere noſtros, ipſa naturæ lege iubemur: At non ſolùm fabulæ Saturnum in filios ſæuire voluiſſe decantauerunt, ſed legiſlator Athenienſium Solon (vt primo diximus libro) licere quibuſlibet parentibus ſanxit, proprios filios occidere, quod tamen leges aliorum complures vetuerunt. Filios quoque ſub poteſtate patris eſſe Romanæ decernunt leges, alij verò tyrannicum hunc morem ſunt arbitrati. Occidere hominem legibus vetitum eſt; qui ſingulari vtuntur certamine pulchrum ducunt, quod contra noſtras leges, plurimi etiam inter nos principes admittunt; ſed humanarum legum parua vis, niſi diuina authoritate firmentur. Propterea quod in calce quoque primi huius Operis libri dicebamus, ad conſequendam authoritatem multi ſe finxerunt à dijs leges, quas alijs tradebant, accepiſſe, & Thomas in quarto de Regimine principum cùm ex Ariſtotele multa retuliſſet, ad infirmandam Hippodomi politiam excogitata; diſputabilia tamen eſſe dicit in vtranq; partem, vtpote quę circa humanos actus cõtingentemq; materiam diuerſentur: Satis in parte docens, humana cogitata humanis etiam cogitatibus, & confirmari, & infirmari poſſe, vt parum per ſeſe habeant roboris, ni ad ea fulcienda ſuperior, & diuina prorſus accedat authoritas. Latrocinijs inſiſtere & contra leges, & iniuſtum eſſe quis neſciat, ſed pręter Germanos de quibus paulò antè diximus, nonnulli barbarorum, legitimũ adeò putabant, vt etiam Cilices glorioſum exiſtimarẽt, & eos qui in latrocinandum fortè fuiſſent interfecti, honore dignos & laude planè cenſebant. At eiuſmodi mores tanquã inſolentes, & barbaros exculta fortaſſis improbârit Græcia. At Lacones? Sobrij, vt ille inquit, & acres viri, Ius atq; vſum furãdi probauêre pro

exercitio,& diſciplina rei bellicę,quod & à Gellio proditur capite vltimo libri vndecimi Atticarũ noctium: eodẽ quoq; libro Ariſtonis iurecõſulti authoritate, apud veteres Aegyptios furta omnia fuiſſe licita & impunita, memoriæ prodidit, quod cùm legiſſem,venit in mentẽ,poſſe fortaſſe hinc afferri ſolutionẽ prętęr alias cõplures, nõ vſq; quaq; abſurdam quæſtionis illius,in qua ſeſe multi torſêre Theologi: Cur licitè Hebręorũ populus vaſa & cęteras diuitias ab Aegyptijs abſtulit? quandoquidẽ quod licitum erat Aegyptijs, non illicitũ videri deberet Hebræis in Aegypto degentibus, hoc eſt,lege Aegyptiorũ vti aduerſus Aegyptios oppreſſores,licuiſſe etiã antiquitùs, vt prauis hominibus probi auferrẽt quæ poſſidebãt, illud Caliclis apud Platonem in Gorgia ſuggerere facilè poſſet, quod Hercules probatur Geryonis abſtuliſſe boues, quas ille nec vendiderit,nec donauerit, tanquàm hoc natura iuſtũ haberetur, vt quæ deteriores poſſidẽt, ſint melioris. Atq; vt eius propriè Gręcis vtar verbis, quibus hoc poſtremũ explicuit: ὡς τούτου ὄντος τοῦ δικαίου φύσει, καὶ βοῦς καὶ τἆλλα κτήματα εἶναι πάντα τοῦ βελτίονός τε καὶ κρείττονος, τὰ τῶν χειρόνων τε καὶ ἡττόνων. Piũ eſſe debitoribus ſi pauperes & ſoluẽdo non ſint ignoſcere, plęriq; omnes minimẽ dubitãt. At in lege duodecim tabularũ decernebatur corpus eius,q debebat, & ſoluẽdo nõ erat diſſecari & dari creditoribus, cuius rei & meminit Gellius apertè, & ſubobſcurè fortaſſe Terentius ſub illis verbis animã debet, quã legis crudelitatẽ conſenſu publico eraſam, Tertullianus eſt author.

Circa cultũ religionis, quàm diuerſa diuerſę Gentes? quarũ aliæ paucos deos, alię multos,& hæ corporeos, illæ incorporeos, aliæ ſelectos, numeroſiſſimos aliæ, & nullo termino comprehenſos colebant. In eorum verò ſacrificijs, quàm diuerſa? quàm abſona? quàm abſurda? quàm pugnantia? Sarapidi porcellum immolare impium, Herculi & Aeſculapio pium exiſtimabatur ã multis. Sacerdos Aegyptius citiùs moreretur, inquit Sextus, quàm ſuilla carne veſceretur, etiam & Iudæus à quo Aegyptij morem hunc traxiſſe non difficulter crediderim. Lybes verò ſi ouinam carnẽ guſtaſſent, facinus apud eos penè inexpiabile commiſiſſent. Columbis veſci Syrorum nõnullis erat illicitum, omnibus alijs minimè vetitum. Quibuſdã in templis piſces comedere nefas putabatur, fas in multis. Sed & alij religione ſua prohibebantur, caput animalis comedere, alij humero, pedibus, alij hortenſibus multis veſci. Pythagorçi etiam fabis adeò, vt citiùs patris capite veſcerentur, quanquam vel non verum, vel non ſtatum fuiſſe præceptum, cerni apud Gellium poteſt. Plæriq; omnes caninas carnes non admittunt in cibum, Thracum populi nonnulli illis ipſis paſcuntur, quod fortè olim & Græci: Vnde & Diocles ægris quibuſdam caninas ad veſcendum carnes dari iubet. Reuertor ad ſacrificia Gentium, ſed veriùs ſacrilegia. Saturno ſacrificabant humanis hoſtijs, Scythicam Dianam hoſpitum cruore placabant, equo Neptunum, atq; etiam Apollinem, vnde ille fortaſſe cecinit:

Placat equo Perſis radijs Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Conſueſſe & Maſſagetas mactare Soli equum, eandemq; ob cauſam ſcribit Herodotus: Dianæ quoque capras immolare fas erat, nefas Aeſculapio: Quæ verò ad expiationem animę pertinere dicebantur, quã aduerſa inter ſe? quamq; bellantia? & tamẽ prophana, & plurimum ſceleſta, idq; ſuaſu malorũ dæmonum fiebat, qui ſe deos credi volebant. Scribit magnus Athanaſius in libro contra Gentes, omnẽ fermè ciuitatẽ cam ob cauſam flagitijs plenam, inter quę illud affert: Phœniſſas mulieres antiquitùs proſtare ſolitas, vt quæ exiſtimarent deam ſuam meretricio placari, & ab ea veniam hoc pacto precari: alij alia turpiſſima ad animæ expiationem pertinere autumabant.

De ipſa verò anima quanta lis? quid, ſcilicet, poſt diſſolutum corpus illis eueniret, alij nihil omnino, bonum alij, ſed diuerſè. Nonnulli animæ poſt mortem æternas ſedes, partim palingeneſiam, partim metempſychoſin. Quatuor enim apud Platonicos opiniones de animarum tranſitu diuerſæ fuêre, qui promiſcuè in diuerſa animalia circuitum probarent, fuêre qui reditum ad homines mallent & heroas, fuêre qui habitus tantùm ferinos imaginariasq; effectiones exiſtimârint, fuêre & qui luendæ pœnæ gratia inter irrationalia verſari arbitrarentur: quæ tamen multi ratione pollere voluerunt, & antiqui Pythagorçi, & Sceptici, & Platonici, vt primo libro recenſuimus, atque etiam vt quinto huius Operis libro monſtrabimus, etiam Porphyrius, inter Platonicos Peripateticus nobilis inter Peripa-

teticos

tęticos Platonicus, Ariſtoteles de Statu animæ poſt mortem tàm dubiè locutus eſt, vt adhuc Peripatetici quid voluerit, nondũ conſtituerint. Quiddam vel bonum, vel malum, nihil certi decernunt. Ipſo verò de corpore vbi vita functum erit, quàm varij ritus? proijciendum canibus alij mallebant, alij lacubus immergi, vulturibus quidã adſeruari, pars igne conſumi, pars ſale condiri, alij alia, vt nec in vita, nec morte concordes inuenirentur, & ſi quandoq; etiam quapiam in re obſeruanda conueniſſent verbis, factis tamen ab ea alieni inueniebantur? Illud enim non diſcuſſiſſe non licet: Mores ne ipſi Philoſophi faterentur ſuos cum oratione & doctrina pugnare, quod eſt à multis aſſeueratum? an legitimè & ex ratione egiſſe? Cùm Pythagoras apud Tyrios, Zenon apud Priennenſes tyrannidem affectauit, cùm Anaxagoras depoſitum hoſtibus denegauit, cùm Ariſtoteles familiarem Hermiam turpiter loco excedere fecit, cùm Alexandro turpiter adulatus eſt, cùm oleum quo lauerat, vendidit, cùm Amatæ fœminæ ſacra fecit, tanquàm Eleuſinę Cereri, cùm inſanus ille & rabioſus Porphyrius ſeſe interficere voluit, vetitus à Plotino, ſic ſanè videtur. Sic & Cicero retulit cum eorum vita, & vitijs mirabiliter orationem pugnauiſſe. Sic & Cornelius Nepos magnam eorum partem ſe vidiſſe ſcribit, qui in ſchola de pudore, & continentia prę ciperent argutiſſimè, & in omnium libidinum cupiditatibus viuerent. Sic ante eum Cenſorius Cato præſtigias inſectatus eſt Philoſophorum fingentium vmbras verborum inanes, qui (vt eius vtar verbis in Atticis noctibus repetitis) ſe nihil habere, & nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt, cùm & habendo, & egẽdo & cupiendo ardeant. Itaq; non diſſidij perpetui & contentionis nomine, vt in epilogo primi libri ſatis oſtendimus, condemnati, ſed euſq; fortaſſe deuecti ſcelerum, vt propterea & vrbe, & Italia, ſiue cùm ſtaret Romana reſpublica, ſiue cùm Imperatores rerum potirẽtur, Senatuſconſultis, quod eſt etiam hoc ipſo libro ſuperiùs indicatum, eijcerentur, nec ab ipſis & Philoſophis non impetebantur, nempe Seneca eos redarguens medicis comparauit, quorum tituli remedia haberent, pyxides venena. O` beneficium diuinæ legis maximũ, quæ quod certantes inter ſe Gentium Philoſophi nunquàm per tot iam ſæcula ſine controuerſia definierunt, id paucis & pacatè docuit, & explicuit, quid bonum, quid malum, quid agendum, quid declinandum. Ac primùm quidem ſub vmbra Moſaici rudimẽti, deinde in abſolutiſſimi Euangelij luce ſplendidiſſima; quod qui prędicabant, non modò non euertebant contraria vitæ ratione, ſed pro eo tuendo etiam cruces, œculeos, ignes perpetiebantur. In quo quicquid præcipitur, id eſt norma viuendi, & ars comparandæ felicitatis, quoniam Dei eſt verbum, ſemper verum, ſemper ſanctum obſeruandum. Quæ verò Gentes ex aduerſo tradidêre, vel falſum, vel prophanum, vel aut ſemper, aut ſæpè noxium. Afferatur quæſo apud illos quænam ſit ſtata lex degendæ vitæ? quando cõſtitutum illis adhuc concorditer non eſt, quid bonum? quid malum? quid neutrum? aut indifferens cenſeri queat: ſi eorum viam doctrinæ ſiue modum ingreſſus fueris, & in doctrina quidem quot capita, ferè tot ſententiæ etiam ipſis in legibus, quas multi euertere conati ſunt, & Cicero confeſſus eſt veri iuris germanæq; Iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam teneri, vmbram & imagines tantùm, eaſque, inquit, vtinam ſequeremur. Saneque vel eo illas multi improbârunt, quod quæq; Gens quod ſibi eſſet vtile, legibus condiderũt. Mores autem Philoſophorum, vt prætercam vulgus, ſi diuerſę fuerint ſectę, apprimè diuerſi, ſi conſectanei quoq;, nõ idem, ſed & cum moribus quoq; ipſis & vita eorum mirabiliter, vt ille inquit, pugnabat oratio. Ars igitur benè beateq; viuendi apud eos haberi non poteſt, quando nec ars vlla, quæ plena non ſit difficultatis, & fœta rixarum eorum in ſtudijs, & ſcholis inuenitur: neq; enim vna, ſed multæ eęq; inuicem pugnãtes, ergo omnes illas ſequi homines nequeunt; quoniam aduerſæ inter ſeſe, & quænam vero proximior, ſi humanis rationibus probetur, humanis etiam rationibus improbabitur, nec ad lydium vllum lapidem dabitur prouocatio, nec ab humana cõmuni propenſione duci ſyncerè poterit, infecta, ſcilicet, prima origine, & ſi ſuis nitatur viribus nutabunda & vacillante, fallaceſq; ſenſus & inanes opiniones plurimùm ſecuta. Quare diuini luminis beneficio fuit opus, vt benè vitam hanc viuentes, eam, quæ æterna futura eſt, feliciter viueremus.

CAP. XIIII. & vltimum.

LIBRI TERTII EXAMINIS EPILOGVS, IN QVO OSTENditur ſectas omnes Philoſophorum aliquid vmbra veritatis eatenus conſecutas, quatenus ipſa vel de longinquo ſunt æmulata diuina Sacrarum literarum dogmata, in quibus eminenter & ſyncerè collectum poteſt videri, quicquid in prophanis illis libris impurè & tenuiter interſperſum eſt.

HActenus quid Gentes in ſeſe per tot ſecula literarijs armis bellantes molitæ fuerint, magna ex parte recenſuerim, vt oſtenderem nihil apud eas firmi, nihil conſtantis reperiri poſſe, quare non contentus quid afferent plerique, tritis tantummodò & communibus controuerſijs inſiſtentes, nec euoluentes remotiora, &, vt arbitror, efficaciora, adire ipſe conatus ſum antiquorum Philoſophorum, & non parum multis ignotorum, non citata ſolùm dogmata, ſed integra & abſoluta Græcè ſcripta volumina, maximeq; Scepticorum, qui aduerſus reliquos pugnaciter & ſubtiliter diſſeruerunt. Quos quidem Philoſophos Scepticos tametſi in pleriſq; non probo, eatenus tamen non improbo, quatenus eorum qui vel omnia, vel plurima ſcire ſe tenereq́ue profitebantur, arrogantiam obtunderent. Eſt autem ſubtilius hominum ingenia conſideranti facilimè peruidere, omnibus in ſectis Philoſophorum quiddam inſigne, quod non ſit ei commune cum cæteris, quæ in vnum, ſi conferas, planè comperies ea omnia eminentius multò, atq; ſyncerius Sacris in literis, quas ipſi Chriſtiani colimus, inueniri. Improbát alios Philoſophos Sceptici, qui ſe ſcire quicquam profitentur vi humanæ philoſophiæ: num hoc, ſed multo clarius, efficacius, verius, Sacrę literæ? inanem Gentiũ philoſophiam aſpernantes, & ne ea ipſa decipiamur admonentes. Suſcipiunt Sceptici patrias leges, patrijs moribus ſimpliciter & nulla diſquiſitione acquieſcũt, num & hoc noſtri? ſed ſecurius, & ſanctius qui diuinas voces ſine ſcrupuloſo rationis examine admittendas iubent, qui ſimplici ducuntur fide ad res æternas, & credendas, & ſperandas, atq; ad mores diuina lege aut commendatos ad cuſtodiendum, aut cõdemnatos ad abijciendũ, vel admittendos, vel declinandos. Dogmatici verò Philoſophi ſe dicunt ſcire, qui admittendi quidem ſi aliqua tantùm & humano more ſe ſcire intelligant, & ſenſibus intermedijs qui ſępenumerò fallunt, alioqui fruſtrà nobis ad diſcendũ dati, ſcilicet, ſi ſemper fallerent, ſi verò nunquàm fallerent, quódnam falſum in rebus humanis? vnde vlla veri laus? vnde vllum præmium inueniretur? An quæſo à Sacris literis modò diſciplina laudatur, modò nimium ſcrutandi ſtudium condemnatur, dum non plus ſapere quàm oportet admonemur? Qui verò nihil ſciri volunt Academici quatenus ſuis in diſputationibus, multa quæ vera exiſtimabantur & falſa erant, detexerunt & ferendi quidem & probandi, Salomone præcipiente, *reſpondendum eſſe ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur:* qua verò hoc ſolũ ſe ſcire quod nihil ſcirent afferebant, eatenus non imitandi, ſed cum eis non habenda amarulenta contentio, eodem Salomonis præcepto, quo iubemur non reſpondendum ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimiles videamur. In vniuerſum hæc diximus, de ſtudio captandæ veritatis, apud diuerſas philoſophorum ſectas, quarum aliæ ſe illam tenere, aliæ minimè poſſe teneri, alia non magis hoc quàm illud aſſeruêre.

Cæterùm ſi & alia quoq, examinentur, fiet vtiq; manifeſtum ea ſi quid veri in ſe habent aut veriſimilis, id totum à Sacris pendere literis, in quibus illa omnia eminentiſſimè, & multa alia prætereà, de quibus tanquàm de ignotis omnino, & ab humana cognitione ſeiunctis Philoſophi Gentium non præceperunt. In principijs itaq; præbent præcepta fidei quæ nullus noſtrorum abnuit certa, & ſunt qui annuant euidentia: Multoq; magis quanquam dicantur humanitùs euidenter ſpectari, id autẽ firmæ propenſioni qua ſyncerè in diuina credenda ferimur, tribuerent nonnulli, ſignis alij ſupra naturam, ij verò fidei lumini ferunt acceptum, ex quo certiorem quoq; ſcientiam deduci aſſeuerant, interno fulgore diuinitùs immiſſo gratis, quo & videntur æterna & miraculis pręſtatur aſſenſus, à quibus abhorrẽt qui eo ipſo lumine deſtituũtur, præbent, inquã, Sacræ literę multò firmiùs quàm Peripatetici aut alij ex Dogmaticis Philoſophis ſua ptoloquia. Exiſtimauit Ioannes Scotus quarto in ſententias

Theologicas commentario, quæſtione tertia diſtinctionis decimæ quartæ, veritates noſtræ fidei, cæteris & excellentiores ideò habendas, quod ad eas naturale mortaliũ lumen non pertingat, & certiores, quoniam ab ea ſunt veritate, quæ nec fallere poteſt omnino, nec falli, quo fieri voluit vt certius haberi debeat quod diuinis eſt literis reuelatum, quàm id quod quicunq; intellectus poteſt attingere lumine naturali. Adde quod illa ipſa de quibus locuti ſumus proloquia nec omnibus omnino veritate niti viſa ſunt, nec concordi ſunt admiſſa ſententia, & adde, ſi placet, illud Platonis in legibus, ſolius Dei eſſe approbare ea de quibus multi ambigant, vt certitudinem diuinorum eloquiorum etiam ex Gentibus comprobare queamus: Suprà enim videre potuimus quàm apud plæroſque Philoſophorum proloquia ambigua? quàm plena rixarum? noſtra verò & conſenſu Gentium & prodigijs celebrata. Morum etiam colendorum munia præſcribunt, nulli ſano homini non viſa digniſſima quæ debeant obſeruari, tantùm abeſt vt cauillis impetantur & obruantur ambagibus, quæ ad hæc non pertineant melius, multò quàm Sceptici digna non ducunt quibus inſiſtatur, vt hinc multò etiam magis quàm ex Aeneſidemi, aut Nauſiphanis aut Sexti diſputationibus cohibere aſſenſum facilè poſſimus. Pythagorici Pythagoræ ita aſſentiebantur, vt certum tenerent quod ille dixiſſet, nec aliam eius probationem afferebant quàm ipſe dixit, Pythagoram ſignificantes, atque vt ipſi loquebantur Doricè *αὐτὸς ἔφα*, nos verò dicimus Deo, & ijs qui Deo inſpirante loquuti ſunt credendum, atque vt inquit Nazianzenus in primo contrà Iulianum Imperatorem, apud illos dicebatur ipſe dixit, apud nos crede, atque vt ipſis Nazianzeni vtamur verbis *τὸ ἡμῶν πίστευσον*. Prætereà Pythagorei veteresque Platonici, & ex iunioribus aliqui ſtudia ſua ad dinina transferebant, Pythagoræque illud quaternitatis arcanum, diuinam ſubindicare apud illos naturam, vt facilè exiſtimem Aegyptus facit, in qua ille diu verſatus eſt, in qua & plura Moſaica didicit. Didicit & circuncifionem eandemque pertulit, authore Theodoreto, qua etiam circuncifione vti Aegyptios conſueſſe apud Gẽtium hiſtoricos legimus, itaque potuit Pythagoras quatuor literarum nomen quo apud Hebræos Dei eſſentiam ſignificari celeberrimum eſſet, in arcanis habuiſſe, idq; etiam confirmari eius per ipſam quaternitatem iuramento poteſt, ſolitum enim per maiora ſe, nõ per minora iurare: Quare illa quæ de numeris exponere nonnulli tentârunt ea non magnæ, vt mihi videtur, efficacię ſunt: neq; enim Diuinis ad Mathematica, ſed Mathematicis ad Diuina Pythagoras vtebatur.

Sed vtcunq; fuerit, rectiùs certè & breuiùs à Paulo ſumus inſtituti, *omnia in Dei gloriam fieri debere*: Poterant enim ad contemplationem duntaxat Diuinæ poteſtatis & ſapientiæ illa ab eis referri, noſtri verò ad bonitatem ad agendas gratias retulerunt, quod non philoſophicæ diſputationis, ſed præcipuæ religionis eſt proprium. Archeſilas & Carneades nihil ſe ſcire profitentur, præter hoc vnũ, quod nihil ſciant. An veriùs & diuiniùs Tharſenſis noſter ad Corinthios loquitur? *non enim*, inquit, *me iudicaui ſcire aliquid inter vos niſi Christum & hunc crucifixum*, humanam ſapientiam pro nihilo ducens & Ieſum Diuinam æterni Patris ſapientiam contemplatus. An electores Philoſophi conferendi videntur Paulo huic præcipienti, *omnia probari, quod bonum eſt teneri*. Tria illa ſua bona Peripatetici dum iactant, quæ bona ſunt animi in libra Critolai longè præponderant. At ad bonum illud præcellens quo ſummum ad bonum peruenitur Sacræ literæ nos breuiori & faciliori compendio ducunt. Imperturbati degere non ſolùm iuniores, ſed antiqui etiam Sceptici, nituntur ſuis conſiderationibus, quibus neutræ, & verius nullæ parti aſſentiantur: Docent & citiùs, & ſinceriùs tranquillitatem diuina eloquia cùm id promunt: *Non contriſtabit iuſtum, quicquid ei acciderit*. Vnam colendam virtutem Stoici prædicant, vna charitatis virtute fœlices euadere homines Sacræ literæ conteſtantur, firma hæc & omnibus certa numeris pollicitatio, inanis illa Stoicorum, plena faſtidij, plena arrogantiæ, & propria nõ diuina æſtimatione ſubnixa. Cynici faſtũ abijciunt canino fortaſſe faſtu, modeſtiſſima verò & nihil ſibi conſcia mente, calcandam inanẽ gloriam ſacra dogmata præſcripsêre. Illi ipſi Cynici magna freti libertate ſua munia proſequebãtur adeò, vt propterea Maximus Tyrius inter Platonicos non ignobilis, quodam libello Cynicæ vitæ laudes proſecutus præponat omnibus Philoſophis etiam Socrati Diogenem Sinopeũ. An verò Chriſtianæ diſciplinæ libertas ſuprà quam dici à nobis queat præ-

III 4 cellen-

cellentior,qua, ſcilicet,libertate nos Chriſtus donauit: Lex enim perfectæ libertatis à Iacobo illo diuino ſine controuerſia nuncupata eſt, qua non in caninam vitam, ſed in adoptionem diuinam fit tranſitus,qua & Paulus optauit Apoſtolus diſſolui,& eſſe cum Chriſto. Pari pacto ſi alias omnes ſectas conſideraueris, ſubſidere illas & proſterni Chriſtianæ diſciplinæ comperies. Omnes denique ſectæ vbi de fine hominis felicitateque differunt,tàm diuerſè id efficiunt, tàm diſſonè,tàm pernicioſè,vt etiam quid bonum,quid malum, tanquàm amentes diſcernere nequeant,vt maximæ hinc iterum,atq; iterum habendæ gratiæ Deo ſint,qui per Moſem primò,deinde per Vnigenitum filium reuelàrit,quid bonum, quid malum. de quibus obſcuras vitiatæ naturæ ſemitas ſecuti Philoſophi, nec ritè, nec conſonè decreuêre,ne dum abiecto malo, bonum ipſum ſunt conſecuti.

Porrò noſtris in literis non paralogiſmi vlli, ſed veræ præclaræq; & conſenſu bonorum omnium probatæ ſententiæ, & miraculis comprobatæ,quæ propria illarum videntur argumenta literarum, quoniam quod ſupra naturam diuinitùs præbetur hominibus,ſignis etiam quæ ſupra naturam ſunt,diuinitùs debet confirmari,& ad finem ſupra naturā perduci, vt in calce primi libri ſatis explicuimus ſub exemplo ſyllogiſmi.Illo etenim diuino lumine quo fides nititur,quo animi oculis æterna videntur & ſperantur:& ſigna quoque ab Apoſtolis, & Apoſtolicis viris in fidei probationem adducta,diuinitùs à Patre luminum deſcendiſſe contemplamur, cui & ratio,& humana omnia arguméta ſuccumbunt.Eas igitur literas amplecti debemus,quarum ſtudio cùm veritatem ſequi abiecta falſitate, tùm felicitatem conſequi ablegata miſeria,& debemus,& poſſumus. Quas literas ipſi Gentium Philoſophi peregrinationibus exilijsq; ſuſceptis expetiuerunt,& ſi quid liquoris,quem deſiderat animus ſitibundus veri, ſua ipſorum literaria monumenta irrigauit, id totum ab earum literarū fonte manauit,quando & Plato Aegyptū petijt, indeq; Academię & Lycei fluenta(quanquam Cæno Græciæ ſuperſtitionibus addictæ ſemiturbida)decurrerunt,& antea Democritus & Pythagoras in Acpypto diuerſati ſunt, priùs etiam Orpheus, qui vnius Dei cultum ſeruandum Muſæo præcepit, cùm anteà plurium eſſet cultor aſſertorq; Deorum:atq; hic quidem eò maiorem ſuæ peregrinationis fructū conſecutus eſt,quàm Pythagoras & Plato ætate poſteriores, quòd iam tū cœperant Aegyptij paulatim cum præclaris Moſeos monumentis multas etiam deorum pluriū ſuperſtitiones admittere.Adde apud Philoſophos Gentium & eloquentiam,& rerum notitiam viguiſſe,quanquàm diuerſis tractatam modis, vt eſt videre apud Platonicos,& Peripateticos, apud Stoicorū, & Scepticorū volumina. Apud noſtros Theologos & eloquentiam inſignem, & rerum notitiam exactiorem inuenies, maiori & clariori lumine patefactam.Fuit autem in priſcis illis viris Theologis,& noſtræ Chriſtianæ legis promulgatoribus,pura & nuda veritas, ſignis ſupra naturam confirmata, qua Gentes caruerunt.Deinde & præcellenti ingenio & doctrina plurimi, cùm apud Gręcos,tùm apud Latinos,non vt adijcerent veritati robur, ſed vt eos reijcerent,qui ſynceritatem noſtræ fidei maculare conabantur, adnixi, nòn parum multa ad ipſius Theologiæ propagationem & ornatum contulêre. Dum enim ſacras interpretantur & declarant literas,adeò multa protulerunt & profunda ſapientiæ flumina,vt inde ſibi potuerint quicunq; diuinis rebus delectarentur, quoſdam quaſi canales corriuare. Quis enim ignorat Petrum Longobardum & ſuas ſententias, quibus enarrandis iuniores omnes ſudauêre Theologi, & Gratianum diſcordum concordiam canonum, in queis explanandis Iuris pontificij interpretes laborauerūt,ex ipſis antiquioribus Theologis compilaſſe, Decretaleſq; pontificum epiſtolas eorum teſtimonijs cōfirmatas,vt ad ſacras tandem literas intermedijs illis ipſis theologis recurreretur. Vbi verò & in Gręcia ſtudium literarum omnino deſijt,& apud Italos ac cæteros qui lingua vtebantur Latina,cultus earum & proprietas elanguit,perpetua dicēdi ſeries in conciſam mutata eſt,& ornatæ illæ dicendi figuræ ex oratorijs officinis extractæ, in nudos dialecticorum ſyllogiſmos, in mera enunciata procubuêre ita, vti eorum quidem ſequerentur dogmata,modum verò ſcribendi nullo pacto adſequerentur. Demùm vt omnes implerentur numeri, & in hoc etiam gentibus præſtaremus,non defuêre,qui & Oratoriæ,& Dialecticæ,& omnis Philoſophiæ non ignari,ac inter Oratores illos,& Dialecticos iſtos interpretes tāquàm medij, vt qui vtrorumq; munia obire

Digitized by Google

obire tentârint, veritatis manifeſtandæ negocium ſuſceperit, quo ad probatiſſimos illos & vetuſtiſſimos intimè & legendos, & ediſcendos, à quibus, ſcilicet, ſacræ ſynceriùs enarrabantur literæ, facilior omnino reditus præberetur, quod nos quãquam nec eloquentia, nec rerum notitia præſtabiles, conſequi tamen cupimus, vnde iam tot & tanta verſauimus, cùm apud Græcos tùm apud Latinos deſita, & apud plurimos etiam ignota volumina. Sed quoniam noſtra hac tẽpeſtate non multi vel ſciunt, vel curant vetera hæc, & quæ multis antiquata putantur philoſophandi genera, ſolum vel cognoſcentes, vel admittentes Ariſtotelem adeò, vt ſolùm etiam eum Philoſophum arbitrentur, eiusque vera omnia dogmata & Sacris conformia literis autument, fortè non illis diſſimiles, de quibus Lucilius:

Vt pueri infantes credunt ſigna omnia ahena
Viuere & eſſe homines——.

Age iam Ariſtotelem ipſum, & quæ ab eo fluxit, Peripateticam ſectam ſingulariter examinemus, non iam vel ſedentes in porticu, vel recumbentes ſub Academica platano, vel in acie cum Scepticis ſtantes, & circumquaque quod obſtat vrgentes: ſed ipſo in Lyceo cum Ariſtotele & ſectatoribus deambulantes.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINAE Gentium & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ, qui & primus eſt aduerſus Doctrinam Ariſtotelis,

LIBER IIII.

PROOEMIVM.

QVI Philoſophi Ariſtotelis memoriam laudibus exornare cupiunt, ſoliti non ſunt multum operæ inſumere, longaq́ aut laborioſa inuentione fatigari: Præſtò namq; illis perſpicax eius ingenium à Platone ita commendatum, vt cùm abeſſet ab auditorio, Actutùm mentem abeſſe pronunciaret, præſtò eſt & multa lectio, cuius gratia ab eodem Platone Lector appellaretur. Huc accedit rerum affluens copia, multis expetita, omnibus grata, ſtylus eruditus, atq; in primis elegans, non Græcis modò, ſed & Latinis, qui Græcè ſciunt, ipſoq; etiam Cicerone laudatus: Partiendo verò materias tàm exacta diligẽtia, vt res naturales ad vſq; minimas euoluere, & explicare ſategerit: Doctrina tàm multiplex, vt non Philoſophos docuerit ſolùm, verùm etiam Rhetoras, Poëtas, Hiſtoricos, eiſq; ipſis in rebus & artem, & ſi quando libuit, vſum præſtiterit. Quibus omnibus & campus ſeſe offert patens, in quo laudum ſeges vberrima, & ſuccurrunt pariter inſtrumenta metendi. Vitia verò illius quæ circumferri ſolent, alij nõ admittunt, alij quoquo modo poſſunt, extenuare conãtur. At cùm ad illud eſt deuentũ, vt excuſent eum ab ingrati animi nota, quod contra præceptorem Platonem, quem viginti annis audiuit, ſcripſerit, quod eius dogmata pleriſq; in omnibus & maximè principalibus in locis vexauerit, cõfutauerit, exploſerit, & torquentur ipſi & anguntur: Nihil tamẽ habent ea in re antiquius quàm vt amorẽ prætendant veritatis, qua fretus Platoni magiſtro nõ pepercerit, ipſumq; eius elogiũ in promptu eſt, Socrate veritas amicior, atq; illud in ſcholis protritũ, duobus exiſtẽtibus amicis piũ eſſe veritatẽ in honore præferre. Itaq; adeò potuit Ariſtotelis nomen, & authoritas, vt nõ maximos ſolùm haberet virtutũ præcones, ſed & eorũ quæ à multis crimina eſſe cenſerẽtur, defenſores eximios. Illudq; in primis ei cõtigit admirabile, quod ingrati animi notã, quæ etiã vitio illi vertebatur, vitio ſanè apud omnes gẽtes, & præcipue apud Perſas maximo, eã laudi & quidẽ præcellẽtis veritatis defendẽdæ tribuerũt. Ego verò & ſi laudibus nõ mereor ornari, nec etiã eo prorſus ambitu laboro, quod tamẽ & culpa caret, & calũnia carere meritò debet, id ipſum dãnari à noſtris hominib. & cauſa præcipuè indicta, nullo pacto velim. Propterea illud ego ab Ariſtotelis nimijs amatorib. & laudatorib. qui nũc in Eccleſia noſtra viuũt, libẽter impetrarẽ, vt me q ab Ariſtotele multa didiciſſe, & viginti circiter

annos

annos eius volumina comperiendæ gratia veritatis verſaſſe non diffiteor, ſi eius doctrinam quaſi libra appenſam, & diutiùs in examine verſatam, non id habere ponderis quod plerique exiſtimârunt aſſeruero, ſi fruſtrari ſiue Philoſophia, ſi incertam, ſi plerisque in locis falſam monſtrauero, pariter excuſent, potiusque id amori aſcribant veritatis, & pietatis cultui. Negabúntne mihi Chriſtiani homines & fratres, vnius religionis veræ participes id petẽti, quod Ariſtoteli alienigenæ, & prophanis Gentium ſuperſtitionibus mancipato gratis nulloque intercedente conceſſerunt? Non potuit quidam idololatra ferre Græcam vrbem inter Quirites, non potuit tolerare deliramenta Aegyptia terra tàm longè ſita, feram ego Chriſtianus homo, inter Chriſtianos, ipſis ſub oculis, & propalàm, Chriſti Euangelio vel præferri, vel æquari Ariſtotelea volumina? adeò exculta, æſtimata adeò, vt non difficulter aliquem reperias ex ſuperbis literarum cultoribus, qui Ariſtotelicum ſe quàm Chriſtianum dici non ambiat, eam enim docti, & inſignis viri, hanc rudis & plebei nomenclaturam autumant, adeò rudes, & veræ prorſus rationis egeni ſunt, inde hallucinati quòd certa omnia apud Ariſtotelem, firma omnia & incõcuſſa putent ſic, vt nihil certius, nihil veritate fultum magis poßit inueniri. Multa (nec diffiteor) apud Ariſtotelem eruditio, multa elegantia ſcribendi, multa etiam fortaſſe veritas, ſed certè non parua vanitas, bilancem adhibe, & quid præponderet animaduerte, crebrò vtere, vt à grano gluma diſcutiatur, & ad Zephyrum paleæ iactentur inanes. Quid ſuccenſes? petóne aliud à te quàm quod inde digreſſus meliora quæras? & ab humanis ad diuina quaſi fidei, & amoris alis te ſubleues? An propterea toruo es aſpectu quod Ariſtotelis doctrinam vanam ipſe appellauerim? cur non illis in primis, & magis iraſceris, qui ipſum dixêre pharmacopolam, vti ab Ariſtocle Peripatetico, & ab Euſebio proditur, & ab Athenæo, cur nõ Theocrito Chio? qui vt eſt apud eundem Ariſtoclem, apud Diogenem, apud Euſebium, vanum Ariſtotelem nuncupauit, idque etiam acriùs ab eo poſita Græca vox ſonat κενόφρων. Sed & minus multò ſuccenſere debent, qui didicerint in libro Sapientiæ id vanitatis argui, cui non ineſt ſcientia Dei, & qui apud Salomonem legerint, omnia ſub vanitate concluſa, vt hoc etiam meum ſtudium, ſi qui ſub ea repoſuerint, modò ipſi proficiant & veritatem agnoſcant, non ægrè feram, alioqui quid mihi quæſo cum Ariſtotele? veritatem ſequor, atque vt alij ſequantur exhortor. Equidem & aliquando eius dogmata, & de anima rationali, & de appetitu materiæ primæ dicatis commentarijs expoſui, & cùm ei falsò quidam male morati homines, ad excuſationem ſuorum facinorum, adſcribere impietatem circa prouidentiam diuinam molirentur, pro Ariſtotele dixi, oſtendens illam affirmatam ab eo, non tamen ſyncerè nec omnino multis, proptereaque eius ea de re dogma & à Nazianzeno, & à Theodoreto σμικρολόγον ſit appellatum, omnia tamen ipſius opera diſcuſſa pro viribus, adſtipulari non derogare Diuinæ prouidentiæ prima operis ea de re compoſiti parte longi opere ſubſellij patefeci, atque alias quoque ab antiquis nõnullis ipſum Ariſtotelem, & à Laurentio Vallenſe eadem cauſa defendi, ipſumque naturæ interpretẽ in libro de Imaginatione nuncupaui, in quo illum, ſicuti & in alijs ſæpenumerò ſecutus ſum, quia vel ita ſeſe res habere videretur, vt ipſe decreuerat, vel quia tanta ferebatur eius authoritas, vt diſquirendum eius de veritate doctrinæ in ſeſe non ſuccurreret, neque enim Philoſophum, ſed Philoſophiæ legem plerique omnes arbitrabantur. Atqui nunquàm ita ardẽs in eius & aliorum Philoſophorum ſtudio fui, quin & incertam eorum doctrinam plurimùm & in plerisque falſam non aduerterem.

Quod ideò ſum præfatus, ne ſubito quodam vitio mentis quiſpiam me, ex amatore inimicũ factum exiſtimaret. Teſtantur hoc ipſum libri à me editi de ſtudio Philoſophiæ, Theoremata de fide, & Logicæ inſtitutiones, in quibus vel tenuem quendam huius poculi guſtum dedi. Nihil enim apud me potiùs fuit, quàm veritas, quæ maioris apud omnes momenti debet eſſe quàm cætera, pro qua non modò contra Ariſtotelem, ſed contra mea opera ſcribere me paratum profiteor, ſi quando me deerraſſe deprehenderem. An ego maior Auguſtino? qui retractauit, & emẽdauit ſua ipſius iam emiſſa ſcripta. An Nazianzeno maior[illegible] laudante, & vituperante Maximum. An maior Hieronymo ſemet in ſuis, in Eſaiam, & in Abdiam commentarijs, corrigente? An Ioanne Pico patruo maior? qui ſeſe olim fefelliſſe adulescentem, præclara quæpiam veterum nomina, in vltimo aduerſus Aſtrologos ſcriptum reliquit, quique aliam maturioribus annis, aliam in adulescentiæ feruore de Aſtrologia & Magia naturali ſententiam tenuerit, vti & quinto, & ſeptimo de Prænotione rerum libro ipſe monſtraui. Ingenuum dubio procul eſt propria tollere, & eliminare ſi qua occurrerint errata, quod & Gentes etiam ſæpenumerò obſeruauerunt. Sic enim vetuſtus author Hippocrates medicus, ſic Soſigenes Mathematicus, ſic Dionyſius rhetor, ſic Pollux, ſic Cicero, ſic Quintilianus, vt Steſichorum, & alios taceam complures, effecêre. An id etiam non fecit Ariſtoteles? qui quanquàm ſæpè damnat Platonem, laudauit

nihilo-

nihilominus egregiè, & de eius laudibus orationem ſcripſit, authore Olympiodoro, eiq; ipſi aram poſuit, noto illo epigrammate, cuius & Philoponus meminit, & Hammonius: In elegijs quoque ad Eudemum cecinit in laudem Platonis multa, inter quæ illud,

Nulla ferent talem ſæcla futura virum.

Horum autem in numero, quo ad rem hanc attinet, nequeo propterea collocari, nam ſi laudaui alias, aut defendi Ariſtotelem, veritate duce, non tamen aut religioſam, aut penitùs certam, aut omnino veram doctrinam eius aſſerui, ſed innui ſæpenumerò, & quandoq; etiam ſubſignaui certam non eſſe, ſed probabilem, non veram omnino, ſed aliqua ex parte falſam, non religione fultam, ſed ſuperſtitione labefactatam, vtpote hominis, & quanquàm inter Gentes magni, & fortè maximi, hominis tamen, & veræ lucis, veræ religionis ignari. Quæ omnia nunc latiùs explicaturus ſum, vt qui plures ipſi hærens Ariſtoteli quàm Euangelio, & qui in eius voluminibus euoluẽdis, totum vitæ tempus, melioribus officijs tribuendum, tanquàm fini vltimo veritatis inueniendæ deuouerunt, poſſint faciliùs, ſi voluerint, reſipiſcere, quanquàm excipio in Ariſtotele quapiam veritate (vti arbitror) fulta, nec alijs etiam ignorata Philoſophis, eaq; à Deo eſſe decerno, naturalis & largitore, & illuſtratore luminis, atq; aliqua non ſolùm vera, ſed longè præclariſſima non ambigo, fortè tamen non eius inuenta dicerem, ſed à Platone, & Pythagoreis qui Moſaica in Ægypto didicêre, deriuata. Nonnulla quoq; ab ipſo puto fuiſſe inuenta, non tàm doctrina, quàm eximia cura ac diligentibus experimentis, vti licet videre in libris de hiſtoria, partibus, generatione animalium, libris vtiq; omnium quos vnquàm ſcripſit multorum ſententia præclariſſimũ, quos tamen ab omni errore prorſus immunes negant plerique, quibus facilè nonnullis in rebus conſentirem. Itaq; poſt vanitatem aliorum Philoſophorum & etiam Ariſtotelis quoquomodo detectam tribus libris ſuperioribus, hanc ipſam Ariſtotelis doctrinam, quæ maximo nunc eſt in pretio, & diligentiùs appendere, & ſcrupuloſiùs in trutina collocare libeat, vt quod in ea etiam eſt vanum & leue, ſyncerius deprehendatur. In quo munere obeundo, ſiqua vera bonaq; eluxerint, nõ mihi, ſed luminum patri accepta, referri velim. Quod quanquàm alijs omnibus in libris meis ſemper cupio, in hoc tamen quarto huius operis, & ijs qui ſequentur quinto & ſexto, maximè optauerim. Nec tàm modeſtia cauſa hoc ipſum prolatum habeatur, quod non ſatis aptum huic oneri ferendo ipſemet auſim exiſtimare, quàm veritatis. Quæ neſcio quo pacto ſum perductus ad id, quod alioqui fortè nunquàm ſperaſſem, iniquiſſimo primum exilij mei tempore, quo & arma potiùs tractare iuſta, vt inimicis reſiſterem, & opem regum, & principum implorare, & amicitias æqualium parare oportuiſſet: Deinde in tuenda quadrienni bello iam recepta patria, vbi non minus laboris exantlauimus iterum reduces, quàm in alienis ditionibus iterum exules, nihilo tamen minus inter illa ipſa incommoda, præſtò fuerunt omnia, quæ huic operi abſoluẽdo indicarentur conducere, diuinitùs condonata: Quoniam & in peregrinationibus elucubrandi affuit animus & in alienis vrbibus variarum linguarum bibliotheca non defuerunt, & in propugnandis mœnibus iam partis, tanta inter machinas bellicas, inter pericula, ſæpenumerò & tranquillitas, & quies animi, vt in pace, & in otio maior deſiderari penè non potuiſſet. Quæ inter tot calamitates commoda, quis diuinitùs profecta iure queat ambigere? & ipſi Deo non debere accepta referri? à quo omnia & vera, & bona tanquàm ab ipſiſſimo veritatis, & bonitatis fonte deducuntur prouidentia mirabili. Sed iam quarto hoc quod præ manibus habemus libro, vanitatem Ariſtotelis aperire conemur in vniuerſum: Quinto autem & ſexto particularius atque (vt arbitror) efficacius, id ipſum moliemur.

Cap. I.

QVO'D DOCTRINA ARISTOTELIS IN EXAMINE appenſa plus inanis, quàm veri ponderis præ ſe ferat, & quod triplici ea vanitate labet: ibiq; trium etiam ſequentium librorum ordo particulatim explicatur.

ERGO'NE in libra doctrinã Ariſtotelis appendimus? ô laborem multis calumniæ morſibus expoſitũ: Sed nil pietate duce, nil comite veritate timendum eſt. Primum illud (ni longè fallor) conſtat: Altera in lance ſi poſuerimus diligentiam, ſtyli elegantiam, acumen ingenij, multam lectionẽ, multamq; doctrinam Ariſtotelis, parùm in ea nos prætereà poſſe collocare: In altera verò ſi triplicem poſuerimus vanitatem, non præponderare, ſed præ inani momento hanc in aërem longè ſuſtolli, facilè putauerim. Vbi enim ſuperſtitio, incertitudo, falſitas, quid ſolidi ponderis? quid non inane? non vanum? Hanc autem vanitatem vbi toto opere deprehẽderimus, falſi examinis nomine iniuſtè damnabimur. Itaque triplici vanitate, de cuius ſignificatu primo Operis huius libro diſſeruimus, labare ipſam, & iamiã corruere videri poterit. Principiò autem de initij & finis vanitate, & de fallacibus medijs agendum, cùm vt ordo ſeruetur, tùm ne ad inuidiam nobis ſit hæc diſputatio, ſed potiùs ad pudorẽ eorum qui noſtrum in ea literis mandanda inſtitutum damnauerit, illam ipſam fore; ſapientes rerum æſtimatores cẽſeant. Principium philoſophiæ à ſummo bono pendere, ipſumq; finem poſitum in adeptione ſummi boni, tàm rudes, quàm eruditi putant, & ipſemet Ariſtoteles conſentit, docens quicquam non eſſe, quod non appetat bonum, hoc autem prætcrquam religione poſſideri non poſſe, conſenſus fuit omniũ qui benè in literis audiuerunt: Nec ab hoc Ariſtoteles abhorruit, qui & in Ethicis, & in ſua quam inſtituit Republica, & in re domeſtica de religione præcepit. At quã vanus fuerit omni hac in re, hoc eſt, & in capiendo initio, & in fine decernendo, & in eo quo illum adipiſci docuit intermedio, facilè ſumus cùm teſtimonijs, tùm ipſiuſmet verbis probaturi. In primis non Deum, ſed malum dæmonem ſui ſtudij ſuaſorem, & præceptorem habuit: Sic prodit eius vitæ ſcriptor & operum expoſitor Philoponus, docens Pythiæ iuſſu philoſophari cœpiſſe Ariſtotelẽ καὶ τῆς πυθίας κελευούσης αὐτῷ φιλοσοφεῖν στέλλεται ἐν Ἀθήναις. Et Pythia (inquit) iubẽte ipſum philoſophari mittitur Athenas. Fœmina autem hæc erat Apollinei templi cuſtos, inſtincta, & agitata dæmone, eum autem dæmonem, cùm ipſe, tùm alij putabant Deum præſcium futurorum. Nec hoc mitum debet videri, quoniam ea tempeſtate alij etiam, vtrum facilè, tutoq; philoſophari poſſent: ab Apolline quærebant. Sic de ſe fatetur Oenomaus, vir, vt Euſebius affirmat, apud Græcos tàm philoſophia, quàm eloquentia nobilis, qui etiam in ipſum inuectus Apollinem bis ab eo ſe deceptum aſſeuerat. Idem Ariſtoteles ſicuti Apollinem euentorum prænotione pollere, ſic & Iouem, & Iunonem ſalutares exiſtimabat, vnde & Ioui ſalutari, ſoſpitæque Iunoni vota nuncupauit. At qui de Deo ipſo non ſyncerè loquitur, vtpote & plurium memor cultorque Deorum, & de natura eius ipſius, quem & ſingulariter quandoq; vocat Deum, varius eſt, & anceps. Porrò ipſius religio qua ſummum bonum, ipſamque felicitatem parari cenſuit, non religio eſt, ſed ſuperſtitio, & meraciſſima vanitas, idololatriæ vel ſubiecta, vel mixta: Nam qui plures colebant deos in ſacris Regnm libris prouocare Deum dicuntur in ſuis vanitatibus. Ipſe autem non ſolùm dijs, ſed & heroibus Gentium ſacra decreuit, eouſque deuectus, vt & amatæ immolauerit fœminæ, inſtar Eleuſiniorum, ita enim memoriæ proditum eſt ab Ariſtocle, ab Euſebio & ab alijs. Sed quanquàm Philoſophorum hoc libris commendatum eſt, quoniam tamen ad morum calumniam, non ad doctrinam pertinet, poſtponamus. Neque enim ipſe hoc affirmauerim pro certo, ſicuti nec illud quod in cauſa fuerit, vt venenum propinaretur Alexandro, ex Arcadia ſumptum rupe: quod quidem venenum, vt Plinius inquit, magna eſt Ariſtotelis infamia excogitatum: nec item quod patriam Stagiran Macedonibus

prodide-

prodiderit, vt Ariſtocles retulit, dum pro eo Apologiam faceret in ſeptimo de Philoſophia, quod & repetijt idem Euſebius in quintodecimo: ad ſolidiora deueniendum eſt.

Legimus in eius Teſtamenti tabulis, eum cauiſſe, vt matris Ceres, & quæ vouerat animalia lapidea, in Nemea, & in Stagiris collocarentur. Quod ſi nec tabulis credamus, quas tamen vti leges eſſe ſeruandas, ipſæ præcipiunt leges, ad Ariſtotelis propria verba, ipſis in eius literarum monumentis relata deſcendamus. Certè quod Deos colendos ſuis ipſe verbis docuerit, qui legit Ethicos libros, facilè deprehendunt. Namque ad filium Nicomachum dum ſcriberet, primo libro felicitatem deorum munus eſſe non negauit, ac vt eius vtar verbis θεῶν δώρημα. Et in quinto ipſius operis libro eius iuſti quod à lege dimanet, partem fecit ſacrificia, vt αἶγα θύειν, id eſt, capram immolare. De magnificentiæ quoq; Virtute libro quarto, cùm præciperet, deorum templa magnis tradidit exornanda ſumptibus. Et alibi quoque plurium deorum maximè memor, vt in magnis Moralib⁹, εὐτυχία ἐστὶν ὡς ἐπιμέλειά τις θεῶν, hoc eſt, bona fortuna eſt tanquàm deorum procuratio, laudat Homerũ in politicis, qui dixerit quod erat Iupiter, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Et item θεοὺς βασιλεύεσθαι, hoc eſt, deos regnare cẽſuit. De ipſo autem cùm diſſeret Deo, in duodecimo Metaphyſicorum libro: animal dixit eſſe ſempiternum optimum, per hæc verba: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον ἄριστον, hoc eſt, dicimus autem Deum eſſe animal ſempiternum, optimum, vt hinc fortaſſe ſuum traxerit Alexander Aphrodiſiæus delirium, docens, Deum eſſe mundum. Ariſtotelis enim ſibi ſenſa videbatur exprimere qui ita putaſſet, quod & ei Plutarchus aſcripſit, & videtur Themiſtius in libro de Anima eum etiam ſecutus, cùm dixit Deum eſſe animal ſempiternum prouidẽs, & beneficum homini. Qua verò iniuria ea protulerit Ariſtoteles, verba eius fautores dijudicent? qui ſi aliò vertere verba voluerint, ad ipſum prouocabo, ad antiquos expoſitores, ad ipſum etiam Albertum cognomento Magnum, qui ei id vitio vertit, ad alios etiam quorum hoc ipſo opere citabuntur nomina, & ſententiæ ſuper hac re latæ referentur. Sed quid eſt opus diſtorquere ſenſa philoſophi commentis parum firmis ne ineptis dixerim? Cùm adducunt in medium illud φαμὲν quo contendunt ex aliorum opinione non ex propria eum locutum, quam ſententiam præclari alioqui & dubio procul magni viri, tametſi parum gnari Græcarum literarum, ſecuti ſunt. Legant queſo primum de Naturalibus principijs librum, vbi maximè propriam aſſeuerat firmatq; ſententiam, & tanquàm rerum naturæ fundamentum iacit, vbi formæ meminit & materiæ, alteramq; non eſſe, alteram, vt creditum quibuſdam fuerat, ſancit per hæc verba: φαμὲν ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναι φαμέν. Qua ſententia Simplicius in maximis illis in primum Phyſicorum librum commentarijs, differentiam inter Platonis & propriam opinionem ſtatuere ſcribit περὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς στερήσεως, id eſt, de materia & priuatione. Propriam itaque opinionem illa dictione φαμὲν expreſſiſſe conſtat, tantùm abeſt vt ex aliorum opinione aut vulgi fama loqueretur. Poſtea cùm formam diuinum quiddam & bonum, & deſiderabile dixiſſet, priuationemq; illi contrariam aſſereret, his dictionibus eſt vſus: τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμὲν εἶναι: Quibus ex verbis ſuperfluo cogitata fuga eſt modo locutionis, ſicuti etiam ex oratione vocabuli illius ζῶον ἀπὸ τῆς ζωῆς, id eſt, animal à vita, quoniam & ipſa in animantibus vita deriuatur ab anima. Illud magis mirandum inueniri cui placuit ab Ariſtotele proditum, viuentem æternum, non animal ſempiternum. Sed ipſa Ariſtotelis verba nullo pacto hoc admittunt, neque enim ζῶντα αἰώνιον, hoc eſt, viuentem ęternum apud eum habetur, ſed ζῶον ἀΐδιον, id eſt, animal ſempiternum: Non admittit etiam ratio Ariſtoteleæ doctrinæ, apud quam præſtat animal viuenti, quare animalis nomine, quàm viuentis potiùs viſus eſt eum ipſum quem vocat θεὸν honorare, omne enim animal viuit: at multa apud eum viuũt quæ non ſunt animalia, vt herbæ, frutrices, plantæ. Quo factum vt ei ipſi θεῷ quem dixerat animal ſempiternum, acturùm ſubiecerit vitam & æuum continuum, & ſempiternum, & hoc eſſe θεὸν voluit quod autem de Intellectu corpus æthereum agitante intelligi voluerit, quæ non multò pòſt eodem ſubiecit libro verba ſatis indicant, affirmantia eſſe illum τῶν φαινομένων θειότατον, id eſt, apparentium diuiniſſimum. Et quanquàm poſtea videtur de vno Deo, & eius bonitate apertiùs loqui, vt etiam diximus in libro de Prouidentia, non defuerunt tamen qui ex omni decurſu duodecimi libri primæ Philoſophiæ, Deum alium non conuinci putâ-

rint ab Ariſtotele, præterquam mentem illam primam, qua primum rotatur cœlum: Quod apertè ſcribit egregius Philoſophus & Theologus Ioannes Baccon Carmelita in primo Sententiarum commentario, diſtinctione vigeſima prima: eam verò mentem infinitæ perfectionis apud Ariſtotelem haberi, probatum nō eſſe, & ſuo ipſemet ingenio Baccon, & ingenio horum doctorum authoritate decernit. Sic Herueus acutiſſimo Theologus ingenio in ſecundo, in Sententias commentario, diſtinctione quartadecima & ſcribit, & probat Ariſtotelem in xij. Metaphyſicæ dum de primo motore qui ſit actus purus, loquitur, nō loqui de omnino primo quem vocamus Deum, ſed de toto genere motorum ſepararorum: eiuſq; opinionem de ſeparatis ſubſtantijs fideli veritati tripliciter repugnare contendit, & cœlum ipſum à Deo iuxta Ariſtotelis & etiam Auerrois opinionem executione non moueri: Petrus Aureolus decernit, à quo tamen moueri multi exiſtimârunt: Certè Philoponus Græcus author in tertio de Anima commentario, inrellectum dicit apud Ariſtotelem eſſe eum, qui inerrabilem vertit ſphæram, & quem ipſe nuncupat Creatorem, ſed Plaroni omnino non videri Deum eſſe inrellectum, neque item pijs dogmatibus id eſſe conſonum aſſeuerat, quoniam Deus ſuper intellectum eſt, vnde prouidentia quæ dicitur Græcè πρόνοια nominatur, inquit ὡς πρὸ τοῦ νοῦ ὤν, tanquàm ſupra inrellectum ſit. Scio tamen alios contrà putare, & rationes afferre, ſcio & illis etiam poſſe reſponderi: Nec etiam me latet octano Phyſicorum illud annotatum, Dei nomine quod ex cœlo & intellectu componi dicitur, appellari, & in topicis diuidi animal per ſenſile & intellectile: Vt ſileam quid etiam primo de Anima ſcripſerit, quod ad rem hanc poſſet pertinere: Nam & quinto libro cùm de Definitione diſputabitur, & ſexto cùm de Metaphyſicis agetur, hac de re etiam diſſeremus. Ad hunc enim locum non pertinet propriè vt iſthæc controuerſia diſcutiatur, & quid alij pro eo, quid contra eum attulerint recenſeamus, quandoquidem in præſentia curamus, vt ex verbis Ariſtoteleis potiùs quàm ex aliorum, malè de religione ſanxiſſe illum condoceamus.

Cæterùm in libro de Mundo ad Alexandrum in æthetio corpore Platoni aduerſans collocauit Deum, qua de re taxauit illum martyr Iuſtinus, taxauit item Athenagoras philoſophus in oratione, quam habuit pro Chriſtianis ad Marcum Imperatorem & Commodum, atq; oſtendit apertè Deum ab Ariſtotele exiſtimatum eſſe animal ex anima, & corpore conſtitutum. Sic & Galenus in libro de Hiſtoria Phyſica putauiſſe cenſet Ariſtotelem, Dei quoq; vi animalis mentionem fecit primo libro de Anima. vt etiam Simplicius apertè teſtatur. Sed hac de re vltimo huius Operis volumine latiùs, tantum ſit ad præſens admonuiſſe in Ariſtotele non fuiſſe Dei ſcientiam, ac per hoc, teſte ſapientia, vanitatis nomine culpandum, nec eius in ſcriptis contineri religionem, ſed ſuperſtitionem: Quod cùm ex ijs quæ narrauimus, latè pateat, accuratiùs nihilominus ſi voluerimus ſextum, & ſeptimum Politicorum percurrere deprehendemus, vbi Deis & templa, & ſacerdotes inſtituit, & honorandos ipſos præcepit deos à ciuibus, & iuſſit per regiones diſtribuit ſacella non dijs ſolùm, ſed heroibus, ac alia complura quæ in noſtro de Prouidentia libro ſcripſimus, cùm & ab impietate ipſum defenderemus, & diuinum cultum, & Prouidentiam per eius ſcripta poſteris tradidiſſe doceremus, non ſyncerè tamen illum quidem, & religioſè: ſed ſuperſtitioſè prorſus more Gentium reliquarum, qui & oraculis quoque dæmonum accedebat, & aliquas quæ præter naturam videbantur, cauſas in ipſorum vaticinia tanquàm diuina reduci aſſentiebatur: Hinc illud in tertio de natura Animaliū, quod Caper in Lemno & eius maſcula proles lac emitteret dum mulgeretur tanta copia, vt inde προφαλίδας coloſtra vertit Theodorus Gaza, conficerent, ea enim vti σημεῖα, id eſt, ſigna, oſtenta vertit Theodorus, haberi exiſtimauit, & referri accepta vaticinio, Deus, inquit, conſulenti reſponderat, futurorum vt polleret incremento peculij. Quare qui colunt Ariſtotelem, colere ſe Idololatram cognoſcant hominem, qui tàm benè ſit philoſophatus, vt ſi martyri & philoſopho Iuſtino eo in opere quod è Græco vertimus in Latinum. Si Procopio hiſtorico quarto in libro, dum de Euripi natura differit, ſtare voluerimus, animi mœrore, quia, ſcilicet, cauſam ipſius Euripi non potuerit agnoſcere, deceſſerit è vita. Gregorius etiam Nazianzenus apud Græcos cognomento Theologus, primo contra Iulianum Imperatorem libro cùm ſcripſiſſet cum Homero malè eſſe actum ob ignorationem problematis Arcadici, mox Ariſto-

telis

telis philoſophiam paruipendit, in Euripi varietatibus & permutationibus, in quibus & obijſſe ſubintulit per hæc verba: καὶ τὴν ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν καὶ προεδρείαν ἐπὶ ταῖς τοῦ εὐρίπου μεταβολαῖς ὑφ' ὧν τεθνήκασι. Ipſius autem Theologi Græcus interpres, & earum quas citat hiſtoriarum declarator, affirmat Ariſtotelem cùm naturam Euripi Chalcidici, id eſt, pelagi eius quod ſepties in die mirabili modo conuertitur, deprehendere non potuiſſet, ſe ipſum in ea maris parte præcipitaſſe, hoc ipſum reſonans ἐπειδὴ ἀριστοτέλης οὐχ εἷλε τὸν εὔριπον, εὔριπος εἶχετο τὸν ἀριστοτέλην, hoc eſt, poſtquàm Ariſtoteles non prehendit Euripum, Euripus habeat Ariſtotelem, & ſubnexuit καὶ τέθνηκεν οὕτως, & ita mortuus eſt. Nihil autem magiſtro aſſenſus eſt Socrati, qui ſi Xenophonti adhibemus fidem, huiuſcemodi occulta perquiri vetuit, cui etiam aſſenſus videtur ille ſiue Poëta, ſiue Hiſtoricus qui cecinit:

Tum quæcunq; mouet tàm crebros cauſa meatus,
Vt ſuperi voluêre, latet —.

Alij alia de obitu ipſius, quos inter Eumelus hiſtoricus prodidit, quod & apud Suidam quoque legitur, Ariſtotelem aconito ſumpto, ſibi ipſi manus intuliſſe. Num præclarus hic finis vitæ philoſophicæ? Sanè finis (vt videtur) principio reſpondens: nam ſi dæmonis inſtinctu ſe peremit, & habuit huius vitæ finem, certè & iuſſu dæmonis habuit initium vitæ Phyſicæ, vt ei commodiſſimè illud Aeoli poſſit aptari κακῆς ἀρχῆς γίνεται τέλος κακόν, mali principij, finis malus. Cognoſcant, inquam, quem colunt, vt memores ſint Apoſtolici præcepti, & caueant ne per inanem Philoſophiam decipiantur.

Prima igitur hæc vanitas, quoniam & malum fuit initium, finis quoque malus, non vitæ ſolùm, ſed ipſius doctrinæ, quæ ad bonum finem ſyncerè non ducit, & intermedium quod docuit finis acquirendi non religio eſt, ſed ſuperſtitio. Secundam vanitatem monſtrabimus, quoniam & ſi certa eſſent eius literarum monumenta, quæ ducentur in controuerſiam, in eis tamen pollicetur certa, nec ſtat promiſſis, incerta videlicet & ambigua comminiſcens, Idque authoritatibus compluribus, & rationibus confirmatum iri volumus. Falſitatem quoque veritatis loco tradidiſſe, docebimus, quando & plures, & inexpiabiles commiſit errores, quæ omnia ſuo ordine horum decurſu librorum patebunt. Sed primum omnium explicandum puto, vnde illi tanta nunc ferè apud omnes authoritas extiterit. Subinde illius opera monſtrabo ambigua, & pleriſque in omnibus apocrypha, quam ob rem inſtar belli procedemus. Nam vti in re militari fieri ſolet, velitaris pugna committitur, priuſquàm conſertum ineatur prælium, & leuis armaturæ milites phalangem præcurrunt: Ita ad præſens hoc in literario bello ſi fecerimus, videri poterit neque inconcinnè factum, neque alienum ab inſtituto. Excogitauimus itaq; operæprecium fore, vt nimijs cultoribus Ariſtotelis, qui parum ſunt alienis in libris, nihil omnino in Græcis verſati, monſtretur & principium, & ordo ſupremæ Ariſtoteleæ authoritatis, vt mox diſcant, quàm neſciant adhuc, quid ſit quod profiteantur. Atque illud vti ſciant, neſcire tamen quid rei verius ſus, aut quorſum tandem negocium ſit proceſſurum. Quapropter vbi docuerimus non tantæ prioribus ſæculis fuiſſe quantæ nunc eſt æſtimationis Ariſtotelem, ſubinde aperiemus incertos eſſe ipſius libros, qui maximo habeantur in precio, hoc eſt, non conſtare adhuc, an vllum habeamus librum ab eo compoſitum. Quod & ſi concedatur, non liquere tamen aliquid eſſe eis in libris quod illi poſſit extra controuerſiam attribui. Inde ad doctrinam ipſam etiamſi eius ſit, & habeatur legitima, non ſuppoſititia & notha, infirmandam ſumus progreſſuri, auctoritate ſectatorum, ſcribendi modo, bello expoſitorum perpetuo, Chriſtianorum Theologorum magni nominis iudicio, errorum pernicie, ſenſus fallacia, eius demùm ipſius teſtimonio. Quæ vbi primo libro tanquàm generatim explicata fuerint, atq; ijs etiam aliqua erit in parte ſatisfactum, qui non ſunt Ariſtotelis in libris doctrinaq; verſati, nec potentes ſatis; fortiores comprehendere rationes, vbi, in quam, primo libro hæc peracta fuerint, Secundò preſſiùs rem vrgebimus, & multis vijs demonſtrandi, & ſciendi artem ab eo traditam minus certam, aperiemus: In tertio verò, multorum eius errorum cætera ſubſignabitur, vt commoniti demùm hac triplici vanitate, doctrinam omni fultam veritate & quæramus auidiùs & ardentiùs excolamus.

CAP. II.

VNDENAM TANTA ARISTOTELI NOSTRIS TEMporibus authoritas tributa, vbi de vario Philoſophandi ſtudio per diuerſa tempora, deq́; diuerſis inſtitutis, Ioannis Pici atque ipſius authoris.

PRimùm autem declarari oportere arbitror, vndénam tanta illi facta fuerit authoritatis acceſſio, vt aliquot ſeculis Philoſophus appellatus per excellentiam ſit, & ſolus dignus habitus, cuius verſarẽtur volumina, cùm nihilominus aliarum ſectarum principes olim clari fuiſſent & cõſectaneorum multitudine, oppidò quàm honeſtati: nec defuerunt etiam ex ipſins ſectaroribus qui aliquibus in rebus reprehendere illum ipſum non ſint veriti, quod manifeſtum eſt apud Themiſtium, conantem & à Theophraſti, & ab Andronici impugnationibus defendere Ariſtotelem, atque apud Philopponum & Simplicium id ipſum plæríſque in rebus licet animaduertere. Mihi certè multa cogitanti & verſanti plurima, nihil in cauſa videtur fuiſſe magis quàm ignoratio, & Arabum Maurorumque quorundam ruditas, & inculta barbaries, qui in id impegerint, quod in primo de Generatione libro vitandum ſubinnuit Ariſtoteles ipſe, eos cauſatur, qui id pauca reſpicientes enunciant, atque, vt ipſe ſuiſmet verbis loquitur, facilè πρὸς ὀλίγα ἀποβλέψαντες ἀποφαίνονται ῥᾷον. Nam quàm diu ſteterunt Athenæ, ſtetit in Academia Platonica ſecta, eademque multiplex, ſteterunt & in ſua porticu Stoici, viguit & Ephectica inſtitutio, & aliæ Philoſophorum familiæ floruerunt. Sic & quàm diu Romanum ſuo in robore manſit Imperium, in vrbe Roma Plato multùm excultus, Stoici magnopere celebrati ſunt, Pyrrhonij plurimùm potuerunt, Fidem faciunt Ciceronis & aliorum boni nominis authorum monumenta. Ipſe etenim Cicero nonos magis coluit Academicos & Platonem ſemper excepit, magis coluit & Stoicos, & quanquàm Ariſtotelem & ſectatores ſæpenumerò laudat, legimus illa tamen eius aduerſus Lucullum: Si mihi cum Peripatetico res eſſet, qui percipi poſſe diceret quod impreſſum eſſet è vero, neque adhiberet illam magnam acceſſionem, quomodo imprimi non poſſet à falſò, cum ſimplici homine ſimpliciter agerem. Teſtantur idipſum & aliorum lucubrationes Philoſophorum, quæ noſtra etiam extant ætate, apud quas Platonis & Stoicorum ſæpiùs mentio, quàm Ariſtotelis, cuius nihilominus bibliothecam deuictis Athenis Romam Cornelius Sylla deuexerat. An quæſo poſt Syllam, poſt Auguſtum etiam non fuêre, qui Romæ non modò Platonica, ſed Sceptica, Pythagorea, Stoica, magno ſtudio coluerint? Num tempeſtate Neronis magnos fecit progreſſus in Stoicis Epictetus apud Græcos, apud Latinos Seneca, & poſtea philoſophus Arrianus Epicteti non ſolùm confecit Enchyridion, ſed Stoicam ipſius doctrinam quatuor libris enarrauit: Nónne Marcus, & philoſophus, & Imperator Stoicus fuit, & Stoica Græcè ſcripſit, quæ ipſe perlegi? Num eius Commodique filij temporibus multa ſcripſit, quæ & adhuc extant monumenta, Sextus Pyrrhonius de rebus Scepticis, multis poſt Ariſtotelem ſeculis natus, magno apud Marcum ipſum quanquàm Stoicum in honore? An & Hierocles Pythagoræis interpretandis operam impendit? Numenius quoque Pythagorea excoluit, & Iamblichus de ipſa Pythagoræ ſecta, quatuor libros doctiſſimè ſcripſit: Ille, inquam, Iamblichus & Ariſtotelis, & Platonis interpres, qui magno eſt apud Peripateticos, & præcipuè apud Simplicium in precio, maximo autem apud Platonicos, à quibus & diuini cognomentum impetrauit, quæ omnia monumenta ab iniuria temporum vindicata ſunt, patentque quantum in ipſis eſt, omnibus qui Græcè ſciunt, vt mittam qui Platonem ſequi maluerunt & præponendum putârunt Ariſtoteli. Vnde quæſo illa Procli, Hermiæ, & aliorum multorum, florente iam in Italia Peripateticorum gloria in Platonis dialogos egregia monumenta? vnde Plotini tot de Platonicis Eneadès, in quibus etiam ſæpenumerò arguitur Ariſtoteles. Vnde Alcinoi epitoma, Albini introductio ad ipſa Platonica perdiſcenda, etiam poſtquam Ariſtotelis fama percelebris fuit omni in regione Latina? Vnde Attici Platonici in Ariſtotelem multis in rebus, & multæ & magnæ reprehenſiones? quarum etiam partem in libris ſequentibus ſubſignabimus. Alexander autem Aphrodiſiæus magnam authoritatem arrogauit Ariſtoteli. At quan-

At quantum Alexander ei tribuit gloriȩ,tantum fortè detraxit eius vir ſæculi Galenus medicus, eum in plæriſque taxans. Nam hic ipſe Pertinacis, & antè paululùm tempeſtate floruit: Seuero autem Pertinaci, & Antonino filio de fato librum Aphrodiſiæus inſcripſit, poſt quem multi ex Platonica ſecta floruêre Ariſtotelis impugnatores. Scribit Auguſtinus in tertio Academico, ſua ætate Philoſophos non ferè viſos, niſi aut Cynicos, aut Peripateticos, aut Platonicos: & Cynicos quidem, quia eos vitæ quædam delectat libertas, atque licentia. Poſtremò Seuerinus Boëtius Italia iam Gotthorum in poteſtatem redacta Ariſtotelem interpretatus, Platonis etiam ſtudioſus fuit, quem tamen Ariſtoteli præponebant Auguſtinus ex Latinis, ex Græcis multi noſtræ religionis Antiſtites.

Poſtquàm verò Athenis omnino corruit humanæ domicilium ſapientiæ, & Roma in prædam barbaris ſæpenumerò data eſt, migrârunt ad Arabas, Mauros, & Hiſpanos eos, qui Arabum lingua vtebantur, Græci aliquot Philoſophorum libri, & Ariſtotelis maximè, ſed Latina lingua non immigrauit, quo factum vt multa Ariſtotelis volumina conuerſa ſint ex Græco in linguam Maurorum, quibus & Alpharabius & Auerrois, & alij complures philoſophati ſint, atque etiam ipſe Auicenna, quanquàm Platoni multùm videtur addictus, ſiue quòd aliquos Platonis libros nactus ſit, ſiue quòd opinionibus Platonicis, quæ apud Ariſtotelem ſunt receptis, eas excoluerit: in nonnullis etiam aduerſatus Ariſtoteli. Arabes itaque huiuſcemodi vel reliquis priuati Philoſophorum libris, prætetquàm Ariſtoteleis, quanquàm & quæ citauimus extabant, & alia prætereà multò illis antiquiora, quorum etiam noſtra ætate copia non deeſt, vt Architæ Pythagoræi, plæraque & de Dialecticis, & de Sapientia volumina, vt Timæi Locrenſis eiuſdem ſectæ viri de Natura, vt Ocelli Leucani de mundo, & alia quæ recenſere longum eſſet Socraticorum etiam Platonis æqualium monumenta, vti Cebetis, atque Xenocratis: Reliquis, inquam, vel priuati libris, vel malè perſuaſi ſolum eſſe Ariſtotelem qui veritatis lucem, de tenebris eruerit, nihil aliud curauerſit, nihil potiùs habuerunt, quàm vt omnem vim ingenij in ipſo intelligendo & interpretando, paſſis (vt aiunt) velis effunderent. In Hiſpania verò cùm regnaret Alphonſus literarum, & præſertim Mathematicæ diſciplinæ ſtudijs oblectatus, Mauris adhuc Bœthicam tenentibus, quam noſtra memoria Ferdinandus & Heliſabella Reges Hiſpaniæ diuturno bello ab eorum manibus vendicârunt, facile fuit vti ob viciniam, & populorum frequens commercium, importarentur in Hiſpaniam citetiorem, Arabum Maurorumque lingua conſcripti Auerrois, & Auicennæ libri, ijque in Latinum ſermonem verterentur. Sic & florente iam in Lutetia Pariſiorum Philoſophiæ ſtudio, ex Hiſpania in Gallias libri ipſi deuecti ſunt, & ibi quoque nonnulli transferri potuerunt, ſicut & anteà ſub magno Carolo Dionyſij opera, Ioannes Scotus monachus interpretatus eſt. Nec Hebræi quoque huiuſce Ariſtotelei dogmatis ab eius librorum translationem exortes: Vetus enim teſtamentum ex Philoſophia exponere tentauerunt, primusq; id curauit Moſes Aegyptius, Ariſtotelis etiam magna ex parte ſectator, proptereaque in varias reprehenſiones incurrit, maximeque illum in opere quod Lucerna dicitur, Rabi Haſdai vexauit, Ariſtotelȩ doctrinȩ acerrimus impugnator, cuius opere procedente mentionem faciemus, ille autem Moſes ſub Auerrois tempore philoſophatus eſt. Qui quidem Auerroës cùm ei, tùm alijs multis impoſuit, cùm monumentis literarum retulit, mille & quingentos præterijſſe annos ex quo ſcripſiſſet Ariſtoteles, nec vllum in eius libris alicuius momenti errorem inuentum fuiſſe. Dignus certè cui crederetur ſi alij in rebus verax, ſi non Mahometi diſcipulus extitiſſet, qui cùm ſua perfidia, tùm & hæretici Sergij & Iudæi cuiuſdã vanis dogmatibus aſſenſus, multa delira, multa impia, in ſuam legem ſine vlla lege diſperſerit. Vnde id quæſo vos Auerroiſtæ didicit veſter Auerrois? ne quod enim tot ſæcula vixit, vt omnibus eos cum hominibus diuerſari potuerit & de philoſophia differere. Sed eſtò Neſtoreos annos vixerit, adiectis etiam tribus cornicis ætatibus, vnde, inquam, illud didicit? quo pacto negatricem illam propoſitionẽ, non eſſe videlicet vllum inuentum errorem, probare potuit? an omnes legit Ariſtotelis interpretes? an cũ omnibus hominibus qui Ariſtotelem perlegerunt, locutus eſt? hoc ſanè ſi dixeritis, vobis ipſis fidẽ ex tàm inſigni mẽdacio alijs omnibus in rebus eſtis adempturi: Illud autẽ potiùs vos dicturos arbitror, ſed videte quàm falſo: Nam aut legit Theophraſti, Andronici, Phi-

loponi, Simplicij diſcipulorum videlicet & interpretum Ariſtotelis monumenta, qui quidem Ariſtotelis ipſius errores detexêre nō paucos, aut minimè? Si legit & non aduertit, ipſum eximiæ ruditatis nomine culpatis. At ſi aduertit & errores nō eſſe, quos illi errores affirmant aut non oſtendit, aut non extra controuerſiam defendit, omnino mentitus eſt, quam notam quomodo effugiat neſcio, quoniam aliter etiam de Iride à ſocio ſuo compertam, quam ſanxerat, Ariſtoteles ipſemet fatetur, ſed hac de re quinto libro.

Certè vana hæc opinio de Ariſtotelis doctrinæ veritate multum incrementi traxit ab Auerroë: nam noſtri qui ex Italia in Gallias iuêre philoſophatum, magno in pretio habuêre Auerrois commentaria in Ariſtotelem: tametſi nonnulli ea ipſa deprehenderint à vero abhorrentia, idque ex Italis aliqui, & ex alijs nationibus, vnde & Ioannes Scotus corruptam Auerrois expoſitionem aduertit, & maximè in ſecundo, in Sententias commentario, ex ea non trahi Ariſtotelis ſenſa perſcripſit. Verùm plurimi non ſolùm Ariſtotelem malè tranſlatum, ſed Auerrois etiam malè fida commentaria tanquàm magnæ æſtimationis mercem, tametſi parum ſynceram, hoc eſt, non nitidam, ſed barbaram & malè tranſlatam, in patriam duxerunt, & vt erant ingenio præclari & acuti multa diſquiſiuerunt in Ariſtotele & Auerroë, qui ipſi fortè nunquam cogitauerunt: hinc Ariſtoteli magnum illud apud omnes literatos nomen, magna gloria perſuaſit Italiam, nec Gallias, nec Hiſpanias dereliquit. Neque ſanè mirum ſi magnus omni procul dubio vir in literis multaq; doctrina Ariſtoteles, cura & diligentia interpretum, & laudatorum maior omnino, & celebrior quàm par eſt, fieri facilè potuerit, quando & qui mediocris etiam doctrinæ compotes iure habendi eſſent, partium ſtudio & præcellentium ingenio virorum in ſublime adeò tolli quirent, vt ei aut æquari gloria poſſent, aut præferri, ſi ad id pattandum laudatores anniterentur. Nihil enim tàm abiectum, quod non queat haberi in pretio, ſi eorum qui literas callent conſenſus acceſſerit, nihil tàm elatum quòd eodem conſenſu facilè non deprimatur: & de Ariſtotelis antiqua æſtimatione hactenus, & de ea quæ ad noſtram etiam ætatem propagata eſt, quanquàm ſub Eugenio & Nicolao Pontifice, Georgius Gemiſtus & Beſſarion Cardinalis Nicenus Platonica excoluêre, & Beſſarion libros etiam edidit in eius defenſionem Latina lingua compoſitos. Gemiſtus verò qui etiam Plethon dicitur, Græcè ſcripſit nonnulla Platonis, & Ariſtotelis dogmata conferens, & inter conferendum aduerſus Ariſtotelem. Nicolaus etiam Cuſa eiſdem temporibus Platoni ſatis addictus, Marſilius Ficinus Florentinus eundem Platonem in Latinum conuertit, & multis argumentis, & commentarijs aperuit. Alij nihilominus Platone poſthabito hæſerunt Ariſtoteli, exiſtimantes illum noſtræ minus diſſonare religioni, hac fortaſſe freti ratione, quòd ijs qui à fide in communi ſumpta non diuelluntur, minus poſſit obeſſe Ariſtoteles quàm Plato, qui multis ſuperſtitionibus, fide neutiquam, abacta fide inquam non propriè & exactè, ſed in communi deſumpta præbere aditum faciliùs poſſit, quàm Ariſtoteles, qui rationibus non fide ſoleat plurimum & ferè ſemper inniri. Ioannes Picus Galeotti patris frater quod primo dixi libro vtranque ſe conciliaturum Philoſophiam, Platonis Ariſtotelisque receperat, ac ni morte præuentus fuiſſet, facilè (vt arbitror) eius rei deſiderium poſteris non reliquiſſet, tanta erat illius ingenij vis atque dexteritas, tanta doctrina. Ego verò, vt quæ primo etiam ſunt volumine indicata, repetam, non conciliare, ſed infirmare vniuerſam Gentium doctrinam tentaui libris ſuperioribus, his autem qui ſequentur Ariſtoteleam, vt maius inde ſtudium Sacris literis poſſimus impartiri exemplo veterum Theologorum, vt earum quoque veritas literarum, humana ſapientia de ſummo, quod arripere geſtiebat faſtigio, iam deturbata, magis, magisque reſplendeat. Vti enim mihi nunc liceat Auguſtini verbis, quibus ipſe vtitur aduerſus Academicos: Vna veriſſimæ Philoſophiæ diſciplina: non enim eſt iſta huius mundi philoſophia quam ſacra noſtra meritiſſimè deteſtantur, ſed alterius intelligibilis: cui animas multiformibus errorum tenebris cæcatas, & altiſſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquàm iſta ratio ſubtiliſſima reuocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia diuini intellectus authoritatem vſque ad ipſum corpus humanum declinaret atque ſubmitteret, cuius non ſolùm præceptis, ſed etiam factis excitatæ animæ redire in ſemetipſas, & reſpicere patriam, ſine diſputationum concertatione potuiſſent.

Hæc

Hæc Auguſtinus : Tantùm abfuit vt in Ariſtotele perlegendo vitam conſumendam exiſtimaret, quando & quos illi præponebat, & vniuerſam humanam philoſophiam poſthaberet. Sunt & ad hanc diem nonnulli qui aperire oculos incipiant, & ad meliora pergendum arbitrentur : Nec exiſtiment Ariſtotelem tanti eſſe faciendum, quanti ſolebat, cuius iam doctrinam decem vijs in vniuerſum aduſque libri huius finem monſtrabimus incertam, ſequentibus verò particulariter efficaciterq; magis multis cùm rationibus, tùm etiam authoritatibus atq; exemplis, & incertā, & falſam.

Cap. III.

Qvod incerta est Aristotelis doctrina, ex ſententijs multorum Philoſophorum, qui ſectarum principes extitêre.

At ſanè apud eos, qui rerum antiquarum notitiam per literas hauſiſſent, prima hæc via mihi percurrenda non fuiſſet, nec tantum laboris vt ea alijs quaſi per inhoſpitam regionem deerrantibus oſtenderem, fuiſſet omnino inſumendum : Nam plures contra Ariſtotelem quàm ab Ariſtotele ſteterunt, nec certam eius doctrinam arbitrati ſunt. Quod autem nunc aliter exiſtimetur, atque ob id illum maior defendat numerus, iunctæque vmbone phalanges, minimè mirum, paucis enim rectum obtigit iudicium, nec quod pluribus placet, ipſomet Ariſtotele authore, id propterea verum aut eſt, aut deberi: ſcribit enim multa eſſe falſa quibuſdam veris probabiliora, hoc eſt, multitudini accepta magis & grata. Necnōn eius quoque ipſius illa ſententia eſt, loquendum vt plures, ſentiendum vt pauciores : quaſi tacitè doceret, iudicium literarum atque doctrinæ ad paucos pertinere, quare, eo ipſo teſte, poſſumus antiquis illis aſſentiri, quorum pauci qui aduerſus ipſum ſteterunt maioris duci quoad pertinet ad ferendam de rebus Philoſophiæ ſententiam debent, quàm aliorum qui nunc viuunt multæ myriades. Quòd ſi quiſpiam aſſeruerit fuiſſe Ariſtotelem ſemper Gentium conſenſu ſummo in pretio, atque Alexandrum eius diſcipulum, qui & Gentium victor fuerit, & totius Græciæ (ita dixerim) perterrefactor : ducant in medium, cuius poteſtate factus ſit princeps Philoſophorum, is quàm longè fallatur, poterit ex multis aduertere. Xenocrates in veteri Academia celebertimus, & princeps habitus, magno tamen fuit in honore : Pyrrhonis multum potuit inſtituto : Charus etiam Alexandro Xenocrates, adeò vt ab eo multis ſit donatus talentis, quinquaginta ea fuiſſe numero, etiam Themiſtius refert eo in opere cui titulus Philoſophus, vel Indicator, ſiue Tortor, Græcè ita, φιλόσοφος, ἢ βασανιστὴς inſcribitur, quæ tamen talenta præter paruam nummorum quantitatem, ob eximiam ſeueritatem, animique conſtantiam, remiſit regi, vt alij prodidêre. Pyrrhon autem vel princeps, vel magnus certè dux & author Scepticæ facultatis ab Alexandro decem millibus aureis auctus, qui nihilominus Ariſtotelis doctrinæ fuerunt aduerſi. In quem poſtea inſurrexerunt plærique magni nominis viri. Taceo Eubulidem Mileſium, & Epicurum, qui Ariſtotelem contumelioſiſſimè vexauit, & Ceciſodori quoque in eum libros tranſeo, & aliorum quorum & Euſebius in decimoquinto, & ante illum in ſeptimo de Philoſophia Peripateticus Ariſtocles meminêre : Carneadem dico, Clitomachum, & ante illos Archeſilam, mediæ & nouæ principes Academiæ, Plutarchus etiam taxauit Ariſtotelem, vt ſileam magnas Stoicorum cateruas, quæ illi bellicum cecinêre. Sed ei proprius indixêre bellum Platonis aſſeclæ, inter quos Plotinus poſt Ariſtotelem circiter quingentos annos, eum multis vexauit in locis : Sceptici verò prorſus in omnibus. Nec exiſtimetur etiam id factum vitiligandi cupidine, quando Alexandri potentia & gloria dum illi Ariſtoteles præceptor aſſiſteret, obſtabat, adeò inuidiæ, vt palàm auſi non fuiſſent Philoſophi cæteri, niſi magna cum ratione contradicere. Idque ex eo deprehendi facilius datur, quòd dum viueret Plato, contradixiſſe ei Ariſtotelem negat Philoponus, cùm ob alia, tùm quod affines ei erant, & propinqui Platonis Chabrias & Timotheus, eo tempore magni in Athenienſium Republica duces : quātò igitur magis ipſe Macedo pari in cauſa poterat, qui tū omnibus antecibat potentia, poterat, inquā, tueri

Ariſtotelem, ſi eius æſtimationem doctrinæ leuiter & iniuria cæteri Philoſophi conuellendam procuraſſent. Qui quidem Macedo etiam ſi poſteà quodam in Ariſtorelem odio motus dicitur, nihilominus quantum ad eius honorem doctrinamque pertinet, nihilominus immutatum imminutumque curauit, adeoque illa delectatus, vt eius miniſterio multa hominum millia delegârit pro inueſtiganda natura animalium, cuius pernoſcendæ cupidiſſimus erat, eiusquerei meminit etiam Plinius in octauo de Naturali hiſtoria, poſteaque octingentis eum talentis donauit, cùm libros edidit de hiſtoria Animalium, quod etiam proditur ab Athenæo: præterea Xenocrates moribus inter Philoſophos probatiſſimis, & veritatis amator, ſi certa illi viſa eſſet Ariſtotelis doctrina, aliam ipſe & diuerſam non inuexiſſet. Sed fuerit in cauſa vt Ariſtoteles vexaretur, dum ipſe viueret, inuidia, at poſtquàm obijt? poſtquàm ſimultates & odia dies longa præſcripſit? quid mouit Archeſilam? Carneadem? Philonem? quid poſtea Plotinum? quid Plutarchum? quid Sextum? inuidia an veritas? quid Atticum mouit, vt eum compararet ſepiæ? cauſam ipſe reddidit, de anima ipſum dicit cùm diſſereret, eam decreuiſſe mortalem, de intellectu verò dum diſputaret, & ab anima abiungeret rem incompertam, reliquiſſe dubiam, & obſcuritate inuoluiſſe, vt ſepia, ſibi ne capiatur conſulens atramento? Inuidia hæc an veritas? Sed ſi alterum in cauſa, ſit etiam vtrunque ſi malint, vtcunque ſcripſerint, vndecunque moti ad ſcribendum fuerint, certè ſcripſerunt, & Ariſtotelis doctrinam pro viribus abiecerunt. Dicent examinandam cauſam rationibus, authoritate remota, hoc ipſum non diſplicet, do illis etiam aliquid amplius, ſumatur & prætendatur ipſius Ariſtotelis dogma hoc, probabile id eſſe, quod vel omnibus, vel pluribus, vel ſapientioribus videtur: hoc poſito conſtitutoque, num illicò probabilis, non autem certa iudicabitur Ariſtotelis philoſophia? quam, ſcilicet, vel ſapientiores, vel plures impugnant. Impugnatur enim ab omnibus Philoſophorum ſectis, præterquam ab ea, quæ eſt ipſiuſmet, & ab eodem nuncupatur Peripatetica, nec etiam ab ea conſenſu publico recipitur, ſed plærunque illum taxant eius ipſius interpretes, quod ſuo loco manifeſtum fiet. Quod ſi quæramus in antiquis authoritatem plures maiorisque momenti in eum quàm ab eo ſtare comperies. Quære alium Plotinum, alium Carneadem, alium Chryſippum: quòd ſi Aphrodiſiæum, & Hammonium, & Simplicium opponas, qui ab Ariſtotele ſtent, & ſecundùm eum dent litem, ſuſpectos teſtes affers, ex ipſa Ariſtotelis familia, quantò magis iudicium illis non competet? Eoque etiam magis, quod ex eadem familia teſtes reſtibus aduerſos, in albo prætoris ſcriptos offendemus. At ſi dignitatem quæras, omnes philoſophi, & ſi Ariſtoteles ſuæ ipſius, certè & alij ſuarum quoque ſectarum principes extitêre. Si multitudinem conſectaneorum ſpectes, nunc ipſe pluribus abundat, olim paucioribus, & in futurum fortaſſe pauciſſimis, quando multi iam contra ipſum inſurrexerunt Platonis aſſeclæ, & fortè alij exſtabunt qui mecum ſentient, & mecum dicent, nec in eo, nec in alijs Gentium philoſophis ſolidam ſynceramque veritatem, quemadmodum vulgus etiam literatorum exiſtimat, reperiri. Quare & ab ijs qui ſimul cum eo vixêre Philoſophis, & ab ijs qui poſterioribus etiam ſæculis floruêre, non eſt habita certa Philoſophi Ariſtotelis doctrina, vt plæriq; putauerunt.

CAP. IIII.

PROBATVR MVLTIPLICITER INCERTVM ESSE an vllum habeamus librum, cuius exemplaria fuerint ab Ariſtotele compoſita.

ALia ſeſe nobis oſtentat via, & ea quidem bifida, originem ducens ex ambiguitate legitimæ doctrinæ. Nam & in vniuerſum generatimq; & particulatim dubitauêre plætique, generatim dico an conſtaret Ariſtotelis ſectatoribus vllúmne haberent librum Ariſtoteleum verè atq; legitimè? Particulatim verò an eis in libris quicquā ſyncerum & incorruptū contineretur? de hoc poſtea, nūc de libris in vniuerſum agendū eſt. Peripatetici Philoſophi, & etiā Platonici qui Ariſtotelem Græca lingua ſunt interpretati, ſuper vno quoq; eius

libro

libro quęſtionem habent: Num ipſe quem exponendum adſumunt, ſit legitimus Ariſtotelis liber an ſuppoſititius & nothus? ſic Hammonius, ſic Magentenus, ſic Philoponus, ſic Simplicius, ſic etiã Olympiodorus vt cæteros taceam conſueuêre. Nec nunc Ariſtotelis librũ ab Ariſtotele poſſeſſum, & qui olim in eius bonis fuerit intelligo, nec ſophiſticè loquor, nixus amphibologia, ſed librum, qui ab exemplaribus Ariſtotelis proprijs, ab eoque compoſitis editisve, deductus vnquàm fuerit. Dubitationi huic, & incertæ ſententiæ dedit occaſionem varietas Ariſtotelicos libros tractandi, & in ordinem redigendi. Neque enim conueniunt authores adeò vt vna hæc habeatur ſemita comperiendi, neſciri adhuc an vllum habeamus librum compoſitum ab Ariſtotele? Sed & aliæ ſunt, quæ paulò pòſt apparebunt. Laërtius diſſentit ab ijs qui anteà ſcripſerunt ipſius vitam Philoſophis. Poſteriores & ab eo, & ab alijs euariant, & quantum pertinet ad Logicam facultatem, olim hac de re multa narrauimus, quæ vt hîc qnoquomodo recenſeamus, locus ipſe videtur admonere. Scribit itaque ipſe Laërtius & ducit in medium de Dialecticis monumentis opera, quæ non habentur hoc ſæculo, & multa tacet, eorumque nihil meminit, quæ apud nos ſunt, & iugiter verſantur in manibus: Nam diuiſionum Sophiſticarum volumina quatuor, & libri de Contrarijs neutiquàm apud nos habentur. Nec item nouimus Methodicum volumen, nec ea quæ de Interrogatione, & reſpouſione, nec volumen de Prouerbijs, nec quæ de Propoſitionibus contentioſis, & Syllogiſmis compoſuit. Minus autem nota ſunt quæ de Generibus edidit & ſpeciebus. Quæ quidem plæriſque ante nos ſæculis fuiſſe ignota, ſatis aperit Porphyrius, qui de Generibus & Speciebus, & Proprijs, vt Prædicamentorum Ariſtotelis liber poſſet intelligi, nonnulla præcepit. Ipſe verò quem habemus pro Ariſtotelico prædicamentorum liber an eius ipſius ſit, quanta lis? Alij dixernnt Architæ fuiſſe Pythagoræi, ſed alius eſt Archytæ, qui & nunc extat liber Prædicamentorum Cathegoriatùmve, Dorica lingua ſcriptus: Alij Ariſtotelici cuiuſdam Archytæ dixerunt eſſe, alij contrá. Nec nou incertus ne is Ariſtotelis haberi deberet liber an legitimus effecit Adraſtus Aphrodiſiæus, qui duos oſtentari ſolere pro Ariſtoteleis prædicamentorum libros memoriæ prodidit. Auxit quæſtionis materiam Philoſophus Hammonius, in Philadelphi bibliotheca duos prædicamentorum libros inuentos aſſeuerans, cùm tamen vnus duntaxat ab Ariſtotele ſcriptus perhibeatur. Ad hæc nonem priorum Analyticorum libros Laërtius citat, habemus duos. Sic & de Philoſophicis libris varia quæſtio, deque Metaphyſicis, cùm alij alios afferant, & titulos eorum, & materias: nam octo apud nos Phyſicorum circumferuntur, duodecim Metaphyſicorum apud multos, apud aliquos etiam quatuordecim, quanquàm & plura etiam perhibentur eſſe ipſius Ariſtotelis: De cœlo quatuor, de Generatione duo, de Anima tres, & alij prætereà alijs de rebus libelli circumferri adhuc ſolent? At apud Laërtium de Motu vnus, de Elementis tres, & Naturalium ſecundùm elementa triginta octo, de Philoſophia tres, de Anima vnus duntaxat afferuntur. Prætereà vnum librum citat Quæſtionum, de Anima, de Voluptate, de Nobilitate, quæ ignorantur. Simplicius quoque in digreſſione quadam in tertio de Anima commentario, antequàm exponat ad liquidum verba illa: de particula autem animæ qua cognoſcit anima & prudens ſit, dialogum Ariſtotelis de anima cui titulus Eudemus citat, & ducit in medium loco teſtimonij, quem tamen Dialogum qui viderit aut legerit, reperio neminem, quanquàm & Ariſtotelem in Eudemo citat etiam Themiſtius in tertio de Anima, citat & Fabius Quintilianus Ariſtotelis Gryllum, qui à nullo quod ſciam temporibus noſtris aut auditus, aut viſus. Apud Athenæum quoque ex libro Ariſtotelis de Ebrietate teſtimonia citantur: & ſæpè etiam Theophraſti liber eius tituli ducitur in medinm loco teſtimouij: Nobis autem noſtræq; ætati, quod ſciam ignorantur huiuſcemodi volumina, ignorantur & quatuordecim libri de Separatis ſubſtantijs, quos ſe vidiſſe teſtatur S. Thomas in libro contra Anerroëm de Vnirate intellectus, adeoq; res cõfunditur, vt nihil certi librorum eius poſſit deprehendi. Sed quia fortè Laërtio, & hiſtoricis demùm libris, minus fidei dixerint attribuendum, & ſoli fortè Simplicio non ſtarent, & Thomæ, accedat ipſe Ariſtoteles qui ſcriptos à ſe libros de Plantis refert in quinto de Natura animalium, quos libros non extare omnes nôrunt cultores Ariſtotelis, & ſi quæpiam quæ circumferuntur, legitima non habeantur: namque pro illis Theophraſti de

Plantis

Plantis libri paſſim leguntur. Quinquaginta ferè de animalibus libros ſcripſiſſe Ariſtotelem etiam Plinius retulit, in octauo de Naturali hiſtoria, decem autem & octo duntaxat habemus integros vt creditum eſt, nec non fragmentum de hiſtoria animalium, quod non vertit Theodorus in Latinum, arbitratus id inter libros non de hiſtoria, ſed de generatione animalium ſi vſpiam locari debeat annumerandum: & alios etiam nouimus de animalibus ſcripſiſſe ex Ariſtotelea familia, quibus libris titulus potuit Ariſtotelis pro vero legitimoq; præſcribi.

Accedant & ipſius Ariſtotelis ſectatores iuratiſſimi; quibus quatuor in vniuerſum cauſæ produntur, cur libri Ariſtotelis haberi poſſint incerti. Prima eſt quod multi fuêre qui dicerẽtur Ariſtoteles, quare pro eo qui Stagirites fuit Nicomachi filius, Ariſtotelis diuerſi titulus ſupponi potuit, octo ſiquidem viri eo nomine citantur à Laërtio. Secunda (vt ab Hammonio proditur) tituli penuria, vnde alij aliam facilè inſcriptionem præferre pro Ariſtotelea potuerunt. Contingit & ante paucos annos ſimilis apud Minorum & Prædicatorum ordines quæſtio, circumferebatur enim Pſalmorum interpretatio ſine titulo: Minores Alexandri ex Halis titulum præponebant, Prædicatores Vgonis nomine prætitulabant, & Venetijs agitata quæſtio, hunc ſortita eſt finem, Patriarchæ Antiſtitis iuſſu, vt ſine titulo Venetijs imprimeretur. Imitatio quoque fuit in cauſa ne libri Ariſtotelis diſcernerentur, quandoquidem proditum eſt memoriæ & planè Peripateticis compertum, ab Eudemo, & Theophraſto, & Phenia, ad præceptoris Ariſtotelis imitationem libros de Prædicamentis, de Interpretatione, de Analyticis fuiſſe conſcriptos. Et præter hæc obſeruaui ego & de animalibus, & de alijs quæ Ariſtoteli ſolent accepta referri, copioſè diſſeruiſſe. Phænias enim Ereſſius ſæpè apud Athæneum citatur in opere de Plantis; & in quinto maximè libro, atque apud eundem Theophraſtus in tertiodecimo de Animalibus affertur etiam pro teſtimonio: Alexander item Mindius in ſecundo de Animalibus ducitur in medium: Scio quoque adhuc apud doctos extare controuerſiam aliqua ex Ariſtotelicis, dogmata Ariſtoteli an Theophraſto debeant adiudicari, & maximè quæ primo libro Metaphyſicorum continentur, & de Plantis, quæ adhuc extant ipſa volumina, obſeruari etiam in Ariſtotelis conſectaneis, incertos eſſe librorum titulos, Inſcribitur enim Hammonio declaratio libri Prædicamentorum ea, quæ nunc paſſim habetur, ijs qui Græcè ſciunt noſtræ tempeſtatis Philoſophis, quam tamen vetuſto in codice vidi inſcriptam Ioanni Alexandro. Hermolaus Barbarus in transferendo Themyſtio Phyſicorum illud magnum longumq; Procemium nihil dubitans Themiſtio adſcribit, videturque optimè quadrare ſequentibus. At ego idem procemium ad verbum legi in Græco Simplicio, quare aut Simplicius Themiſtio poſterior illud furto ſubduxit, quod nequaquam crediderim; quando tàm multas paginas ad verbum eadem in lingua ſibi perperam vendicare, & imprudentis videtur Philoſophi, & eius facilè poteſt patere iuſtæ obiurgationi, aut eadem propriè dixit, quod minus etiam conſonat, vt in tàm longa ſerie ſit eadem penitùs rerum verborumque menſura, eadem membra, idem circuitus, eadem nomina: quod etiam miror in Hermolao, cuius interpretationis de anima pars non parua, ais, Thoma qui ducentis eum annis præceſſit, refertur ad verbum in libro contra Auerroëm de Vnitate intellectus, aut quod vnius fuit, alteri eſt adſcriptum, quod longè vero ſimilius videtur. Si autem hoc in conſectaneis accidit, quantò magis in principum libris, qui multa perpeſſi ſunt, vti monſtrabimus, quæ ſectatorum volumina non pertulêre? Themiſtij philoſophi quanquàm multis poſt Ariſtotelem ſeculis nati, vtpote qui ſub Iuliano deſertore floruerit, & Conſtantinopolis ſub eo ὕπαρχος fuerit vt Suidas prodit, multa feruntur quæ nunc etiam vulgo patent. At nihil horum ſcripſiſſe illum prodit, ſed de Anima libros ſeptem, & librum vnum de Intentione, & de inſcriptione Categoriarum, & Diſputationes. Ego verò & præter ea quæ ipſius habentur opera, & præter hæc, quæ ex Suidæ collectaneis retulimus, legi librum eius Græcè, cuius titulus βασανιςὴς ἢ φιλόσοφος cuius teſtimonium ſuperiori capite duximus in medium; & libros item ad Patrem.

Sed reuertamur ad Ariſtotelem, cuius libri vt corrumperentur & præmia fuerunt in cauſa. Propoſita enim fuerunt à Philadelpho Ptolemæo Aegypti rege, præmia ijs qui libros ad ſeſe Ariſtotelis attuliſſent, idque facilè credi poteſt curaſſe in primis

Ptolemæum,

Ptolemæum, quãdo res acta eſt intermedio Demetrio Phalereo Peripatetico Theophraſti diſcipulo, cui bibliothecę libris infarciendæ cura demandata fuerat. Corruperunt autem regia munera voluminum Ariſtotelis integritatem adeò, vt quadraginta libros Analyticorum in ea reperti ſint ſub Ariſtotelis nomine, quamuis putet multitudo Philoſophorum non niſi quatuor ab eo conſcriptos & editos, tumque ſpe lucri multos regi præſentatos libros ſub Ariſtotelis nomine ipſe Hammonius eſt author. Quod ſi qui dicerent ſe phraſi legitimos à nothis libros poſſe diſcernere, libenter ab eis commodari mihi lapidem illum Lydium peterem, quo factum eſt diſcerniculum, vt in eis maximè de quibus Ariſtotelis ne eſſent, an Theophraſti diſquirebatur, periculum fieret, quoniam ſtylus omnino ſimilis, & figura dicendi, quid quod Ariſtotelea Ethica illa paſſim celebrata, quæ Nicomachia inſcribuntur, vt quæ Ariſtoteles ad filium miſerit, eiq; dicauerit non patris opus eſſe, ſed filij fuêre qui cenſuerint? argumento ſit illud, quod Laërtius in Eudoxo ita ſcribit: Φησὶ δ' αὐτὸν Νικόμαχος τὴν ἡδονὴν λέγειν τὸ ἀγαθόν. Hoc eſt, inquit autem illum Nicomachus voluptatem dicere ipſum bonum. Notiſſimum verò eſt in opere ipſo Ethicorum eam opinionem Eudoxo tribui. Ciceronis quoque quinto de finibus bonorum, & malorum libro, cùm de Theophraſto quæpiam diſſeruiſſet, illa ſunt verba. Quare teneamus, Ariſtotelem & eius filium Nicomachum, cuius accuratè ſcripti de Moribus libri dicuntur, illi quidem eſſe Ariſtotelis, ſed non video cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius, hæc Cicero: quaſi tacitè modeſteq; condemnans eiuſcemodi Criticos, qui quoniam ſimiles Ariſtoteleis vel materia, vel ſtylo haberentur libri Nicomachi, propterea illos Ariſtotelis acceptos retuliſſent, nec probabilis illa quoque ratio deeſt ad perſuadendum libros non patris eſſe, ſed filij, quoniam octo libros de Moribus ad Eudemum Ariſtoteles, & duos alios ſcripſit, vt eiſdem prorſus de rebus plura illum opera eademque repetita non ſcripſiſſe ſit conſentaneum. Et hæc quidem in vniuerſum multiplex cauſa Peripateticis antiquis prodita libros omnes Ariſtotelis reddit incertos, ita vt nec etiã phraſi queant internoſci. Difficilè enim ex phraſi diſcernere libros eodem editos ſeculo à viris doctis, qui eodem ſcribendi genere delectantur, difficiliusq; cùm diſcipuli magiſtrorum inſcribendo ſtylum æmulari, & effingere magna cura contendunt: quid eodem ſeculo dixerim? quando etiam in diuerſo editis libris ſeculo, mira contingat hallucinatio, vnde ille à M. Varrone non modicus labor inſumptus, in diſcernendis Plauti comedijs, cùm ex ſimilitudine nominis, Plautianæ pro Plautinis, & diuerſorum quandoque poëtarum, ex ſtyli ſimilitudine Plautinæ cenſerentur omnes: & hæc quidem generalis cauſa.

Particularis illa magis, quæ librum Prædicamentorum eximit ab ordine, ſicuti & illa qua librum peri herminias ſuppoſititio titulo circunferri cenſuerunt multi freti authoritate, & iudicio Andronici Peripatetici, qui magni fuit in ea familia nominis, ipſe negauit apertiſſimè librum qui Ariſtoteli tribuitur peri hermenias, id eſt, de Interpretatione Ariſtotelis fuiſſe. Eoque pluris eius eſt faciendum iudicium à poſterioribus, quod eum Seuerinus Boëtius, etiamſi eius ipſa de re non receperit opinionem, appellat repertorem, & iudicem librorum Ariſtotelis. At ſanè quam rectè? quoniam poſt iacturam operum, totiusque bibliothecæ Ariſtotelis factam per Neleum Scepſium, primus ex Peripateticis philoſophis in ipſis, qui Romam perlati fuerant Ariſtoteleis fragmentis & poliendis, & componendis, & redigendis in ordinem multam operam impendit. Olympiodorus etiam Alexandrinus in accuratis illis in Ariſtotelis Meteora ſcholijs, affirmat fuiſſe aliquos qui cenſuerint primum eius operis librum legitimum non eſſe, ſed nothum. Vt hinc mirer Ioannem Grammaticum, qui dictus eſt Philoponus in primum in Meteorologicos Ariſtotelis libros enarrationum volumen, ſcripſiſſe proprium, id eſſet necne Ariſtotelis opus, nunquàm addubitatum. Vidimus itaque incertos haberi debere libros Ariſtotelis, quando adhuc inter Philoſophos non conſtat, quos aut quot ſcripſerit, & cauſas vidimus plures, quibus Peripatetici nobiles corrumpi, & adulterari potuiſſe & titulos, & monumenta prodiderunt, & aliqua iam ſub dubio, & incerto clariſſimè verſari. Reliqua verò, quoniam ad ipſum, de quo dicebamus lapidem Lydium examinata non ſunt, & eadem ſunt perpeſſa quæ cæteris acciderunt, cur pariter incerta non debent haberi? Quod ſi ipſi qui iam de illis dubitârunt

Peripatetici

Peripatetici mox illa ipſa expoſuerint, nil mirum, quid enim illa indicarent & quo pacto ſeſe haberent ad veritatem dogmata, perquiſiuerunt, nec refutauerunt, vt illis non deeſſet poſtquàm Peripatetici dicebantur, & honor, & fortaſſe lucrum: quod ſi phraſi dicant ſe diſcernere, ſeſe iam ſuprà confutatos agnoſcant, & ſciant præterea dari poſſe prouocationem ad Andronicum, & alios antiquiores Peripateticos, qui phraſis etiam Ariſtoteleæ gnari ſcijꝗ; erant, ipſaꝗ; reijciunt phraſi, & ceu nothos excludunt, quos illi tanquàm legitimos, & domi natos admittunt. Sed & ſunt qui malos exponant libros, quantò magis incertos & ſuſpectos queunt exponere. Si quidem probare id non eſt, ſed interpretari, quid ſibi illa verba voluerint: Vnde & proditum eſt Auerroëm, dum canticum Auicenna interpretaretur, dixiſſe, bonam ſe declarationem mali libri traditurum.

CAP. V.

QVOD ETSI ALIQVOS ETIAM HABEAMVS LIbros, qui iuſtè, atque legitimè inſcribantur Ariſtoteli, incertum nihilominus eſſe, vtrum eis in libris aliquid ſit, quod ſyncerè ſit Ariſtotelis, nec internoſci poſſe quid eius proprium, quid alienum.

AThabeantur legitimi Ariſtotelis libri, nullum regia munera corruperint titulum, ad copioſæ illius Alexandrinæ bibliothecæ maieſtatem augendam, nullum Theophraſti, & Phaniæ monumenta promiſcuum fecerint, nullum tituli penuria volumen vitiârit; ſolus Ariſtoteles Stagirites cenſeatur ſcripſiſſe de Prædicamentis, peri hermінias, de Analyticis quoque libris nulla vnquàm ſit agitata quæſtio. Num propterea particulatim certa Ariſtotelis doctrina fuerit? Sanè fuerit, ſed eo quo duntaxat vixit tempore, quo libri eius integri ſeruati ſunt, at nequaquam ſequenti ætate, nequaquam noſtris temporibus. Prodit enim Strabo in libro tertio decimo poſt obitum Nelei Scepſij, qui Theophraſti ſcholæ ſucceſſerat, & vtriuſq; Philoſophi bibliothecæ, vnicus à Theophraſto hæres inſtitutus fuerat, omnes eorum libros Attalicorum metu regum, fuiſſe terræ defoſſos. Deinde cùm ſeculis poſterioribus eruti fuiſſent, inuentos laceros & tineis blattiſque roſos, & humiditate ipſa terreſtri labefactatos. Inde Athenas perlatos, & ab Apellicone Teio emptos, magis etiam temeratos: Mox ijdem libri Romam Syllæ opera cùm vecti fuiſſent, tanta ſunt contextus labe inuenti, vt Tyranion quidam Grammaticus ſupplendi & emendandi curam ſuſceperit, fruſtraꝗ; ceſſerit negocium adeò, vt ab exſcriptoribus etiam imperitis vitiati ſint magis. Andronicus quoque Rhodius in componendis eis nauauit operam, & diſtinxit tabulas; ità confuſi erant. Sed nec idipſum profuit: nam ordo librorum qui extat, habetur varius. Exemplum ſit illud quod initium tertij de Anima libri, hoc Græcè habet exordium, ὅτι δ᾽ οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε, hoc eſt, quod alius autem non habetur ſenſus præter quinque. Ita enim Græci codices antiqui, quos viderim, omnes habent, quem ordinem & ſectionem Themiſtius in ſua paraphraſi cuſtodiuit, non ſolùm expoſitores, inter quos Simplicius etiam affirmat, inde rem eam quæ proponi ſolet diſcutienda; quam Græci σκοπὸν vocant aperiri. Theodorus quoque Metochites, quem expoſitorémne dixerim? an paraphraſtem? aut vtrunque nondum ſatis conſtitui, videtur enim ſeſe talem exhibere, vt quandam cum omnibus communionem habeat, tametſi totum illud opus in quadraginta libros diſtinctum ἐξηγηματικῶν vocetur: hoc, inquam, in opere Theodorus ipſe ſectionem librorum de Anima eam ſequitur; quam antea alij & expoſitores, & paraphraſtes erant ſecuti, vt initium capiat tertij voluminis ab eo loco quò & alij cœpêre principium. Latini autem præter diuum Thomam, cui hac in parte non conſentit Egidius, quoniam probauerat Græcorum diuiſionem, ſed certè vel Latini omnes, vel Latinorum plurimi, ſolent inde tertij capere initium. De particula autem animæ, qua cognoſcit anima, ſic vt partem tertij eam omnem quæ de ſenſu differit, collocent in ſecundo, & demant ex tertio, quem ordinem in commentarijs quæ ſcripſi in tertium de Anima, cuſtodiui. Cæterùm Philoponus in primo de Anima citat quæpiam Ariſtotelis, & quæſtionem illam vtrum de omni anima diſputare pertineat

ad phyſi-

ad phyſicum citat in calce tractatus de partibus Animalium, quam ſæpè quæſitam eo loco nunquàm inueni, ſed ferè inter exordia primi libri de ipſis partibus animalium collocatam eſſe nouimus, cumque ipſum tractatum dicit proximè antecedere libros de Anima, quod tamen ab alijs exiſtimatur ſecus. Accedit quod & alijs in voluminibus par, ſi nō maior quandoq; diſſonantia reperitur. Metaphyſicorum libri quantum ad vndecimum, & duodecimū pertinet, in Arabicis & Latinis tralationibus non conueniunt. & pars duodecimi, vbi Pythagoræorum opinio, Homerico carmine de vnitate principatus exploſa cernitur, apud Græcos & Latinos extat, apud Auerrois codicem non inuenitur. Et quo ad pertinet ad Græcos quintus liber aliter ſeſe habet in aliquibus antiquis, ac in his qui ſunt formis ſtanneis excuſi Venetijs. Illud quoque ſit indicio quod in Martiana Florentina bibliotheca, extat codex vetuſtus ſatis, in quo repetuntur quę in quinto dicta ſunt, ſecus ac in alijs. Sed & Michaël Epheſius in ſcholijs in primum de partibus Animaliū librum, citat modos neceſſitatis varios ex quarto Metaphyſicorum, quos tamen conſtat eſſe apud plæroſq; in quinto, non quarto libro collocatos, & mirum hoc videri non debet ijs qui Græcos Ariſtotelis codices ab Aldo Venetijs impreſſos legerint, vbi numerus librorum Metaphyſicorum variatur omnis: nam qui in Auerrois trāslatione, & alijs plæriſq; ſecundus eſt liber, ibi primus habetur, & qui tertius ſecūdi loco repoſitus, atq; ita deinceps multa varietas cernitur.

Cùm autem inter Græcos, & Latinos diſſenſio eſt, ad Rhodium Andronicum poteſt dari prouocatio: At cùm inter ipſos Græcos codices, nullus eſt ad Heraclium lapidem recurſus: Sed & Andronici quoq; iudicium non ſatis certum, quoniam coniectura ducebatur, minus autem legitimū & competens cùm de opere peri hermin ias ſit quæſtio: id enim ipſe ab Ariſtotelica familia ſummouit tanquàm nothum, & veluti aſymbolum, quod tamen alij legitimum, & domi natum cenſent, in quo volumine etiam diſſenſio: Nam in duos quidam partiuntur libros, nonnulli vnum duntaxat aſſerunt librum, ſed & Græci complures non id opus in libro, ſed in plura *τμήματα*, hoc eſt, plures ſectiones diruptionesque diſſecuêre. Nec modicum quoque Ariſtotelea litera poſt Andronicum inter Peripateticos certatum eſt, dum quiſq; quod non intelligebat, aut quod perperam iacere videbatur pro arbitrio emendabat, ſit illud pro exemplo in opere de Senſibus, quando tot annis eſt bellatum ſuper particula illa *γλωττικῷ μορίῳ*: nam alij vice illius *θρεπτικῷ* reponendum malebant, alij contrà, qua etiam in lite cenſuit Aſpaſius referri debere illam *θρεπτικῷ* dictionem ad animæ poteſtatem, Alexander verò minimè id verum aſſerens, ad particulam qua nutrimur referendam maluit, & priorem magis probauit lectionem, ſed & aliam quoq; retulit in qua vtraque particula poneretur. Tanta eſt totius contextus literarij apud Ariſtotelis monumenta varietas, & ordo præterea librorum varius, atq; vt cætera taceam, ſæpè eſt animaduertere epilogum inferri cuiuſpiam rei de qua diſputârit, mox alijs inductis iterum priora repeti, inuerti, interpolati, quod authoris in ſcribendo conſumatiſſimi reſpondere gloriæ non videtur, magis autem vel iniuriæ temporum, vel imperitiæ corruptorum: qui ad illud fortaſſe inaniter reſpexerunt, quod poetæ in carmine cudendo quadrat, non philoſopho in explicandis rebus naturæ proſa oratione ſcribenti:

Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici,
Pleraq; differat, & præſens in tempus omittat.

Hæc itaque præſtat & tineis corrodentibus & temeratoribus inuertentibus adſcribi quàm Ariſtoteli: ſicuti & Theodorus quoq; Gaza in præfatione ſuæ interpretationis in libros Ariſtotelis de Animalibus Apeliconi Teio vitio vertit, quod ordinem librorum de Hiſtoria eorundem animalium variauerit, quare ipſe eum qui nonum obtinet locum in Græcis exemplaribus, ſeptimum fecit in Latinis, & nonum qui erat ſeptimus. Quapropter & ipſe qui Latinis potiſſimùm, apud quos Theodori translatio vulgatiſſima eſt conſulere meditatus ſum, hac ipſa vtar in adducendis teſtimonijs diuiſione, nec etiam recepit Theodorus, neq; vertere in Latinum voluit de ipſa Hiſtoria fragmentum: cuius ſuprà meminimus, quod libros de generatione ſi vſpiam collocari debeat, planè reiecit. Sanè quoq; Plutarchus meminit Syllam ex Athenis Apelliconis Teij bibliothecam aſportaſſe, in qua erant plurima Ariſtotelis & Theophraſti volumina prius incognita, quod magno etiam indicio eſt tot anteà temporibus: nam ab Ariſtotelis obitu, ad impetum Syllæ pluſquàm ducenti anni interceſſerant, tàm præ-

clata mo iumenta non fuiſſe cognita, nî quia deſoſſa, vt Strabo refert, omnino fuiſſent. Ex quo incommodo, quis non probè coniectetur labes innumeras proueniſſe? meminit quoq; ipſe Plutarchus & Apelliconis, & Tyrannionis & Andronici, meminit & Athenæus in quinto δειπνοσοφιστῶν Tei Apeliconis, qui ſibi Ariſtotelis bibliothecam ſicuti & alias etiam, quoniam benè nummatus erat, pretio comparauerit. Quantum igitur ad Græcum exemplar librorum Ariſtotelis pertinet, iam videmus ſi certum habere velimus illud, aliter nos voti compotes fieri non poſſe præterquàm miraculo. Alioqui ſyncerum quo modo habebimus? niſi ipſe idem excitetur ab inferis, fortè & tineas de vaſto illo primæ materiæ ſinu reuocandas quidam dicent, vt reddant quæ comederunt ſenſa. Habere item oporterein conſilio Apelliconem Teium & Grammaticos illos, & librarios corruptores, non correctores, qui repetundarum accuſati, & redderent quæ ademerunt Ariſtotelea, & quæ ipſi de ſuo peculio interſerere maluerunt, haberēt ſibi. Deinde accerſendum eſſe Andronicum Peripateticum, ſubijceerent, vt narraret quo pacto ſeſe habuerunt illa volumina lancinata, & diſcerpta, cùm ad eius manus perueniſſent. Quod ſi quiſpiam Straboni ſtare noluerit, quem etiam ſecutus Plutarchus videtur, negetq́, id quod ille affirmauit, cur & ego, & quicunq; alius negare non poterit? hoſce qui circumferuntur Ariſtotelis & in ſcholis leguntur libros Ariſtoteleos non eſſe? hoc eſt, neq; legitimos, neq; proprios, ſed nothos ſuppoſititiosq́;. Aſſentiemúrne illis nuper natis? cùm ipſi nolint, acquieſcere hiſtoriæ Strabonis, qui illa ipſa aut vidit, aut certè videre potuit? opus enim illud ſuum Coſmographiæ in quo hæc narrat ſub Auguſto Cæſare ſcripſit, nec iuuenis, vtpote qui ætatem iam penè conſumpſerat in Aſia, & Europa luſtranda, nec etiam narrat quæ alijs voluminibus (excipio diuina Veteris teſtamenti, quæ vti Ioſephus, & Philon retulêre, tanta cura aſſeruata fuêre, vti nec populi ipſius captiuitas, nec regionis vaſtitas vitiârit) facilè non acciderint. Nam & liber nephariæ legis Arabum aliter in Oriente, aliter in Occidente ab eius cultoribus interſtinguitur, & varia eſt opinio: librum etiā ipſum non eſſe eundem, qui olim fuerat, quo tempore eius author Mahometes erat in humanis, vtpote qui actus, imminutus, interpolatus fuerit, nec etiam de nomine & authore apud omnes conuenit, quę omnia facilè videri queunt apud Nicolaum Cuſam in opere quod Alchorani ipſius Cribatio prætitulatur. Quantò igitur magis ob cauſas antea narratas iſthæc vel ſimilia Ariſtotelis libris obuenire potuerunt? & iam obueniſſe multi exiſtimârunt, ſæpenumerò conqueſti Græca ſe habere Ariſtotelis corrupta exemplaria, inter quos Theodorus Gaza non ſiluit, ſeſe in vertendis Ariſtoteleis laboraſſe, quod mendoſos admodum codices habere, vel librariorum culpa, vel caſu eo qui apud Strabonem legitur, qui caſus ſeſe prodit apertiùs in Theophraſti libris diſperſis, & penè euanidis, quorū partes etiam à Theodoro translatas ſi quis non vitiatas putat, conſulat Athenæum, facileq́; deprehendet & interpolatas & mutilas, id quod ego Romæ obſeruaui, poſteaq́; & obſeruatum ab ijs qui Athenæum formis impreſſerunt, animaduerti. At qui ſi gratis nulla prorſus extorquente ratione concedamus, Græcos Ariſtotelis libros legitimos fuiſſe, & legitima in eis Ariſtotelea ſenſa, propriosq́; animi conceptus aſſeruari: Ad Latinum Ariſtotelem vbi venerimus, mirū quàm ipſe non erit Ariſtoteles: libros eos ſemper excipio, quos Theodorus Gaza cōuertit è Græco. Atq; vt de reliquis taceam in eo contextu quem expoſuit Auerrois de Arabico ſermone in Latinum verſo, tot penè errores, quot verba ſpectantur. Vide quàm verus poſſit aut debeat Ariſtotelis interpres haberi, qui adeò ab imperitis celebrari ſolet Auerrois, & quanti ſit eius faciendum teſtimonium hoc ab eo poſitum in procemio expoſitionis in Naturalem philoſophiam: non eſſe à mille & quingentis annis inuentum cuiuſquàm momenti errorem in Ariſtotelicis literarum monumentis: cùm nullum ipſe ferre iudiciū queat aut veritatis, aut erroris, qui Ariſtotelis libros non legit ob ignorationem Græcæ linguæ, Arabica vſus translatione plena mendacijs, in qua & ſua commenta reſudit, & ſi fortè legit, Ariſtotelis libros non legit, ſed Apelliconis Teij & Tyrannionis Grammatici, & illorum qui inde ſibi Peripateticum poſteà nomen arrogauêre.

CAP. VI.

QVOD ETSI CERTI HABEANTVR QVANTVM AD AV- thoritatem pertinet Ariſtotelis libri, certi etiam quo ad litera contextum ſpectat, ita vt nullo vnquàm tempore vitiati ſint, adhuc teſtimonio Theophraſti, Andronici, Simplicij, & Porphyrij, & aliorum incertam eſſe Ariſtotelis doctrinam & aliquibus in rebus falſam.

CONdonemus tamen Ariſtotelis cultoribus, quos dicunt Ariſtotelis libros in eum ipſum Ariſtotelem, vt in authorem atq; parentem iure meritoq; referri poſſe: condonemus & illud nullo eos tempore vnquàm vitiatos, nullam æui paſſos iniuriam, nulla ſcriptorum & impreſſorum vulnera pertuliſſe, an certam propterea ſtatim ipſius Ariſtotelis doctrinam cenſebunt? Id effecerint videtintr nobis prouocatio detur ad eius diſcipulos & hæredes diſciplinæ, & ſectatores, atq; in primis ad Theophraſtum taxantem de motu animę magiſtrum Ariſtotelem, quem & ſi Themiſtius tueri ſatagat, faciliùs nihilominus, vt mihi videtur, poterit defendi Theophraſtus à Themiſtio, quàm Ariſtoteles, à Theophraſto, ſed hoc non agimus ad præſens ſexto libro id facturi. Nunc tantùm oſtendimus Ariſtotelem à ſectatoribus, quandoq; vexatum, & habitum incertum atq; etiã mancum. Nam & Themiſtius ipſe oblitum exiſtimauit Ariſtotelem de ijs animalibus pertractare, quorũ initium non in aliud eius generis animal refertur, atq; idcircò ex putredine dicuntur oriri. Idem quoq; in aggredienda in Analyticos paraphraſi docet obſcura in Ariſtotele multa, & ad occultandum potiùs, quam ad apertè prodendum videri ſcripta, idq; data opera quod (ni fallor) indicant illa eius verba πολλὰ μὲν ἂν ἔοικεν εἰς τὸ κρύψαι τῶν ἀριστοτέλους βιβλίων μεμηχανῆσθαι. Idem Themiſtius eo in opere cui duplex eſt titulus, βασανιστὴς ἢ φιλόσοφος. In Ariſtotelis doctrina ſcribit neſcio quid σκολιὸν καὶ δίστροφον, hoc eſt, obliquum tortuoſúmve atq; verſatile. Andronicus Rhodius qui eius librorum poſt effoſſionem correctot, & compoſitor fuit, de Xenocratis agens dogmate putat, quod etiã Themiſtius refert ea ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ nõ poſſint intelligi, & quæ ab alijs rectè, ab Ariſtotele minimè rectè dicta, & interpretata cẽſet. Porphyrius, quem Boëtius Seuerinus libros peri herminias exponẽs ſequi ſe dicit, & intellectus acumine, & ſententiarum diſpoſitione præcellentem, ad Anebonem ſcribens Aegyptum, nec in Ariſtotele, nec in alijs certam eſſe doctrinam manifeſtauit, coniectura vniuerſam conſtare philoſophiam teſtificatus & eius ipſius principia longè debilia, inter quæ ſcribit apud Græcos multam eſſe verborum pugnam, vtpote cùm ex humana ratiocinatione boni capiatur coniectura, ſuaq; ipſa lingua ita expreſſit, παρὰ μὲν γὰρ ἡμῖν λογομαχία τίς ἐστι πολλή, ἅτε ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν τοῦ ἀγαθοῦ εἰκαζομένου, & in libro de Anima ad Beriton, τίς γὰρ λόγος τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ οὐκ ἀμφισβητήσιμος, quę ratio eorũ quę in philoſophia ſunt non incerta ambiguáve. Idem in opere cui fecit titulum, περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, ſcribit apertè, omnes Græcos Philoſophos aberrauiſſe, quibus in locis vniuerſim locutus, Ariſtotelem non excepit: cuius etiam Entelechiam non paucis vexauit Alexander Aphrodiſiæus iuratiſſimus eius interpres, ſcribit in commentarijs in primum Metaphyſicorum, Ariſtotelem fundamenta ſuæ doctrinæ iacere in plurimorum opinionibus, & multitudinis iudicio, indeq; ſuas demonſtrationes moliri, quo quid dici poteſt ad infirmandã eius doctrinam, & incertam reddendã efficacius? Cicero C. Fannium & eos qui eiuſdẽ erat æmuli rationis, non probat, quia volebãt ab indoctis probari, idq; illi diſciplinæ putabant firmamentum. Inde autẽ Cicero trahit argumẽtum, non dici illa ſubtiliter. Sed ſint probabilia, quid enim probabile niſi quod pluribus videtur, ipſomet Ariſtotele iudice? quid magis aberrans quàm vulgi multitudiniſq; iudicium? At non ſit error, ſit probabilitas quæ idem proueniat, quod autẽ ſyncerè probabile eſt, id certũ non eſſe manifeſtũ eſt. Idem Aphrodiſiæus in commẽtarijs Meteorologicis ſatis certas nõ habere Ariſtotelẽ ea de facultate rationes fatetur, vt proceſſu docebimus. Idẽ quoq; ſcribit Ariſtotelẽ perplexè de intellectu potentiæ & actus locutum, quos modò diſtinxit, modò cõfudit: quid & Philoponus adnotauit, eiusq; tei in noſtro quoq; in tertiũ Ariſtotelis de Anima cõmentatio meminimus, & quia ita res poſcere videbatur, Ariſtotelẽ etiam defendimus. Ioannes Grammaticus cognomẽto

 Philo-

Philoponus nō vti incertum modò, ſed vti falſum etiā reprehendit & confutat ipſum (quem nihilominus diligēter exponit) Ariſtotelē: Etenim vniuerſalem propoſitionē, cuius vſu omnem communire doctrinā ille procurauerat, inſtantiā ſemper pati pronunciat in ſua, in ipſius Philoſophi elenchos paraphraſi, & in commētarijs Phyſicis ipſum improbat, qui ſpatia interuallaq; refutârit rationesq; eius vti debiles, & controuerſas abijcit, tum & Themiſtium ea cauſa ridet, qui Galenū taxauerat, à quo taxatus fuerat, Ariſtoteles tamen abfuit vti eum defenderet, vti certum ruerctur authorē. Nec paucis hoc egit, duo enim volumina, nec omnino minima cōfici poſſent ex ijs, quæ à Philopono aduerſus Ariſtotelē in maximis illis in quartum Phyſicorū librum cōmentarijs effunduntur. Præterea rationes aduerſus vacuum inaneq; depromptas quoad motum præcipuè pertinet, quem propterea Ariſtoteles ſublatum iri putauerat, Philoponus eludit, quarum ſexto huius Operis libro aliquam nō omnia referemus, & rangemus potiùs, quam accuratè explicabimus, ne ſcilicet, omnino agātur acta. Poſſem innumeros citare vel Platonicos Philoſophos, vel alijs Philoſophorū ſectis addictos, at ſuſpectos afferrem teſtes, qui affirmarenr rerum naturalium cognitionem (in qua maximè laudatus Ariſtoteles) ſcientiam non eſſe, ſed opinionem, ſiue credulitatē, ſeu mauis opinatiuam rationem, ſicur & cogitationem eſſe, mathematicam notitiam rerum, ſolaq; intellectilia quæ ratione & intellectu concipiuntur, ſcientiam parere, naturalia quæ ſenſu & ratione, coniecturam.

Sed & Peripatetici non deſunt qui etiā res naturales ſub ſcientia nō claudunt. Simplicius apud Græcas gentes magni cognomento magiſtri dignatus, in commentarijs illis ampliſſimis in primum librum Phyſicorum, & Ariſtotelis & Platonis authoritate decernit, nullam haberi poſſe de principijs naturalibus certam cognitionem, quoniā ea illi non cōpetant, quæ demonſtrationi competere cenſuerit Ariſtoteles, quoniā & Plato decreuerit phyſiologiam eſſe, quā ſi dixeris coniectandi facultatem, εἰκοτολογίαν ille verbū poſuit, quando etiam principia, & cauſæ rerū naturalium ex compoſitis atq; confuſis dignoſcantur, vnde prodeat cognitio coniecturalis, atq; vt verbo ipſius vtar τεκμηριῶν, ſubditq; ἀλλ' οὐκ ἀποδεικτική, hoc eſt, ſed minimè demonſtratrix. Idem in commentarijs de Anima multa ſcribit aduerſus Ariſtotelem, quem tamē magna cura, magnaq; cum diligentia interpretatur: Atque illa ipſa verba inter initia operis tanquàm frōti ipſius, ſtigmoſum vlcꝰ inurit ϰ οὐχ ὡς τῷ ἀριστοτέλει δοκεῖ, κινεῖ μὲν ἡ ψυχὴ κινεῖται δὲ ζῷον, ἀλλὰ ϰ τὸ ὄργανον ὅπερ, hoc eſt, & non vt Ariſtoteli videtur, mouet quidem Anima, mouetur autem animal, ſed & aliud organum. Idem primo de Cœlo commentario, Ariſtotelem veternm nō recenſuiſſe ex fide opiniones planè ſignificat, & hoc ipſum etiā ab Euſtachio in primo Ethicorū libro cōfirmatur. At Magentenus quoq; Mitylenæus ipſius Ariſtotelis expoſitor, dum interpretaretur librum peri herminias, adeò incertā eius habuit doctrinam vt ſcripſerit non ſolùm eſſe Ariſtotelem obſcurum, ſed nullo etiam doctrinæ modo vſum fuiſſe. Et Olympiodorus dum eius libros Meteorologicos exponit, in eis multa falſa & pugnantia docet contineri, vt recentiores omittam Philoſophos & Medicos, qui, & ſi Ariſtotelē ſequātur in plurimis, nihilo tamē minus aliquibus in rebus neutiquam admittunt, quemadmodum Petrus etiam Aponenſis dum ſui Conciliatoris libri differentia trigeſimaquinta diſputat: teſtésne ad generandum neceſſarij ſint? aduerſari potiùs Ariſtoteli quàm ei inniti maluit, quem tamē protomagiſtrum eodem in loco nuncupat, & anatomiæ ſcientiam eius tempore vſquequaque perfectam non fuiſſe cenſet: Nec deſunt qui modum etiam loquendi ſępenumerò, vel impetunt, vel cauillantur.

CAP. VII.

INCERTAM ESSE ARISTOTELIS DOCTRINAM, ex modo ſcribendi ipſius.

ET ſanè conſenſu omnium ferè veterum Philoſophorum, damnatus olim fuit Ariſtotelis ſcribendi modus, vtpote qui ea quæ ambigua minimè viderentur, multis verbis, pluribusq; argumentationibus proſequeretur: quæ autem multa egerent cura vt tractarentur, & in quibus eſſet inter doctos aliqua diſceptatio, ea paucis abſoluerit, atq; in hoc genere quæſtionum eleganti quidē, ſed cōciſa nimiùm verborū ſerie vſus eſſet, nec Attica ſolùm, ſed

plusqnàm

[illegible]quàm Laconica, atq; etiam pluſquàm Chilonia, vt Ariſtagoræ Mileſij verbo vtar: Quid enim breuius. Sed neq; ænigmatibus, more Pythagoræorũ vti voluit, deſciuiſ[illegible] enim ab inſtituto. At verbis vel ambiguis in ſeſe tametſi prima facie viderentur expo[illegible]itiſſima, vel artificioſè adeò compoſitis concinnatisq; diſſerebat, vt primori fron[illegible], ipſoq; in lectionis veſtibulo, peruia ſatis apparerent, vbi admitti volebas, excludebaris recondito ſenſu, & nimis quàm abſtruſo, ſæpe quidem perplexo, ſemper nihilo[illegible]us eleganti. Hinc opinor ſactũ vt Cicero qui Ariſtotelicã elegantiam ſcribẽdi laudare ſemper ſolet, in Topicorum ad Trebatium præfatione, in qua etiam incredibilẽ [illegible]ertipſius Ariſtotelis copiam & ſuauitatem, ſcribat, non mirari eum Philoſophum Rh[illegible] non eſſe cognitum, qui ab ipſis Philoſophis præter admodum paucos igno[illegible]: & ſane quidem, quoniam ſolitus erat ſententias breues & implicitas non claris a[illegible] qui & explicatis verbis patefacere, ſed inuoluere ambiguis plurimum, politis ni[illegible]o tamen minus & elegantibus. De Græco loquor Ariſtotele non de Latinis eius [illegible]is tranſlationibus, quibus nihil (ita dixerim) barbarius, nihil dubio procul ine[illegible]s, tamq; fœdæ illæ & horridæ, quàm ipſa eius Græca elocutio compta eſt, atq; po[illegible] vt propterea Iuſtinus martyr exiſtimet putauiſſe Ariſtoteles, vt ob probatum illud [illegible]xpoſitum dicendi genus ſibi eſſet habenda fides. Fruſtratus tamen voto apud plæ[illegible]eſt propter ambi[illegible]ua ſ[illegible]: Nam eã ob cauſam multa in eum ſcõmata, multa cõ[illegible]parit antiquitas, adeò, vt etiam ſepiæ nuncupationem non effugerit. Articus e[illegible] quod & ſuprà dicebamus philoſophus, ſimilem eum dicebat ſepiæ, cuius ea na[illegible]a proditur, vt dum quæritur à piſcatoribus vt capiatur, iam iamq; admoueri manus [illegible], atramentum illud humoris nigerrimi, quod in ſeſe habet congenitum ſpar[illegible]s, iniicit aquam vt ab oculis mox, & à manibus piſcatoribus elabatur. Sic & Ariſtoteles ijs in rebus in quibus capi, hoc eſt, reuinci redargniue dubitabat, ſermonis vel [illegible]uitatem, vel obliquitatem, vel diuerſitatem ſpargebat, vt aciem eorum, qui ſe de[illegible]ndere volebant, eluderet. Ad occultandum etiam ſui ipſius ſenſa [illegible]lum ita ob[illegible] ſcripſiſſe arbitror. Ita enim à ſepia fieri etiam abſq; metu, idem Ariſtoteles nonõ [illegible]o de Hiſtoria animaliũ eſt author. Verùm enimuerò, vt erat vir longè præcellentis [illegible]ſtutiſſimiq; iudicij, quod ſemper ego quidẽ exiſtimaui, huic verſutiæ duas a[illegible]cit, quibus prius temperaret legentium incommodũ: nanq; vt breuitate ob[illegible]ateq; ſermonis abſterrebat quodam modo lectores, ita in rebus minimè cõtro[illegible]ſis repetitione, & frequentibus epilogis vtebatur, quibus ſententiam firmaret in [illegible]us auditorum, quos & rerum multiplici copia alliciendos curabat. nam de om[illegible]us pene rebus quæ deſiderari queunt, edidit volumina, vt rerũ tandem copia Phi[illegible]phis omnibus, qui ante ſe libros ediderant ſine controuerſia præſtaret: [illegible]que, vt [illegible], facilè eſt conſecutus, quod fortè Hieronymus animaduertens in Ariſtotele, in[illegible]t, penè videtur inſu[illegible]um quicquid eſt capax humanum genus, qui ſi tam bona voluntate [illegible]et, quam magna rerum polluit copia, ab eodem Hieronymo cum al[illegible]bi, tum in Eccleſiaſtes commentarijs ſtultitiæ nomine cum ipſo Platone non culparetur, & ab Auguſtino Pſalmos enarrante apud inferos contremiſcere non ſcriberetur. Sed [illegible] copia illa rerum Ariſtotelicarum ſufficienti verborum copia vbi maximè eſt opus, non illuſtratur. In libris de Animalium hiſtoria clare ſatis loquitur, in Politicis & Oeconomicis aliquanto clariùs, ea ſiquidem vti ſenſui ſatis expoſita, & moribus mul[illegible]dinis accommoda ſunt, de ipſis quaſi ſecurus admodũ, & ab eo ne caperetur, me[illegible]ber diſſerebat, ſic & vbi de Mundo agit ad Alexandrum.

At vbi de ſpectatrice loquitur Philoſophia in Phyſicis, in Metaphyſicis, in libris de Anima, & ſententias intercidit, & ſuſpendit, & obtruncat, & ſemiperfectas periodos [illegible] ac [illegible] ſe loco quidpiam præſtaturum quandoq; promittit, quod ibi pollice[illegible], & [illegible] relinquit vadimonia. Ali[illegible] nititur opi[illegible]ibus, quæ poſteà falſæ decurſu temporũ iudicatæ ſunt, v[illegible] cum ſeſe refert ad Cal[illegible]pum, & in Eudoxum de numero cœleſtium ſphærarum in duodecimo primæ Philoſophiæ, quo etiã in lo[illegible] Auerrois [illegible] orbes, & epicyclos irridet, & confutat, ac Aſtrologiam illã, quæ ſuo tempore vig[illegible] motricem, [illegible] affirmat. quã ſe perficere poſſe cum ſpe[illegible]uenis, deſperauit ſenex. quã Ariſtoteles minus [illegible] incertam cum haberet, ſe ad Eudoxum retulit. Nouat etiã quandoq; nomina vt aliter ipſa res quã haberet vſus exp[illegible]eretur. Ab ipſo enim vocabulũ Entelechiæ, ſiue Endelechiæ conflatum eſt, vt

continuata [illegible]tio daretur intelligi, & quinta illa (vt Ciceronis eſt dictum) non nomi[illegible]nata magis quàm non intellecta natura, inuertit etiam atq; alios in ſignificatus quàm con[illegible]eucrint aſſumit, vt categoriam quod erat Rhetorum nomen iudiciale, cui opponeretur apologia, vt cum a[illegible], tum Porphy[illegible]ius maximè meminit in commentarijs in Prædicamenta ſiue Categorias ipſas Ariſtotelis editis per interrogationem & reſpon[illegible]ionem. Meminit & Dexippus Platonicus in quæſtio[illegible]ibus & ſo[illegible]tionibus, quas in ipſa Ariſtotelica prædicamēta elucubrauit, c[illegible]us a[illegible]thoris nuper [illegible]ihi Romæ dum eſſem, facta eſt copia ex bibliotheca Medica Ioannis Cardinalis [illegible] quæ Græcis eſt ei[illegible]demq; raris libris refertiſſima, quo tempore Cardinalis, i[illegible] Hiſpano e[illegible] exercitu patriam repetiuerat, qui paulò pòſt in Po[illegible]ificem max[illegible]um ele[illegible]us, Leonis decim[illegible] nomen aſſumpſit Nouis item loquendi & decernendi quæſtiones vtitur Ariſtoteles modis, qui & ipſi quæſtionum, ac ambiguitatum fœti [illegible]unt. I[illegible]terpo[illegible]t enim hanc particulam forte, & alia generis ciu[illegible]dem, quibus tanquàm [illegible]ræſ[illegible]dio ſe co[illegible]nt, idq; in logicis libris potiſſimùm, & præcipuè in prædicamentis [illegible] quam ob rem ſæpè d[illegible]un[illegible] interpretes, ex alieno tunc, non ex proprio iudicio loqui, idq; maximè dicunt, cùm malè diſſolui ar[illegible]enta nō poſſunt in eos ipſos dir[illegible] locos, & hac potuit de ca[illegible]ſa p[illegible]eter alias euenire, vt ei[illegible]s etiam auditores de [illegible] doctrina [illegible]ierint ambigui, vti pa[illegible] pòſt aperietur. Illud autem fortè quod Græcè ἴσως dicitur, non ſolum dubitandi, ſed affirmandi potius, & ampliandi notam, quidam ex eius int[illegible]rpretibus habere vo[illegible]runt. Nam Michael Epheſius in primum ipſius de Gene[illegible]atione an[illegible]malium l[illegible]brum a[illegible] [illegible] hoc eſt, illud autem fortaſſe, pro eo quod eſt ſimpliciter & vniuerſaliter iacet: ſed oppidò quàm aſtuti hoc iudicij ſignum quod dubia [illegible] ſi[illegible]i adſcribit nec item al[illegible]s, ſed am[illegible]biguè refert, quæ vero digna ſunt cognitu, & c[illegible] redargutionis aleam, ſibi ipſi adſcribit, quæ perperam f[illegible]lſoq; prolata, in alios refert, & ſi vulgò etiam cognoſci poſſent, multis tamen argumentis impugnat, adeo vt ſuperfluis in opinionibus refutandis, & perſæpè falsò r[illegible]latis, non exiguam ſuor[illegible] partem conſumpſerit. Eoſdem quoq; quos reuincit authores, q[illegible]andoq; exc[illegible]a[illegible]tagit, & in multis tamen ſequitur, vt hinc etiam à proprijs aliena non facil[illegible] dentur internoſci. Damnat in plæriſq; Homerum, eius tamen teſtimonio ſuam de Deo [illegible] tiam confirmat. Damnat Thaletem in primo pri[illegible]æ Philoſophiæ qui ſ[illegible]cu[illegible]us Homerum, principium rerum aquam definiuerat: At in [illegible]bro de mundo ad Alexandrum opinionem reijciens Platonis, qui Deum in ignea collocarat ſubſtantia, eu[illegible] de[illegible] in ætherio corpore ſupremo repoſuit, Hom[illegible]r[illegible]m carminum teſtimo[illegible]. [illegible] ſemper nō conſtanter loquit[illegible]r, ſed obſcure, q[illegible]od fuiſſe in cauſa plęriq; primū Meteororum librū nothum & ſuppoſititium exiſtimàrint, Olymp[illegible]odoru[illegible] [illegible]ſt autho[illegible], [illegible]andoquidem ibi & manere in propoſito, & clare loq[illegible]i videatur. Sed qu[illegible] ad hoc a[illegible]et, non rectos illos æſtimatores c[illegible]t, quoniam & obſcuræ ſint argumentat[illegible]nes & [illegible]n conſtanter, ac dubitabundè loquatur, præfatus, ſcilicet, ſe & dubitare quæpiam [illegible]uodammodo rangere. Quibus om[illegible]ibus ex rebus [illegible]uantum ad [illegible]ibe[illegible] mo[illegible] pe[illegible]net, Ariſtotelis doct[illegible]inam in[illegible] eſſe co[illegible]gi poteſt, & ſepiæ [illegible] argen[illegible]is atramentū more obſcuram, & etiam Chameleontis inſtar verſicolorem, cuius eam eſſe naturam prodit ipſe[illegible]net Ariſtoteles quarto de partibus Animaliu[illegible] [illegible]bro, vt ſit, n[illegible] [illegible]m quæ propè iacea[illegible]r colori[illegible]s, quod Ouidi[illegible]s, quod a[illegible] pro[illegible] a[illegible]m[illegible]are cum ſibi colorem, qui ſit proximu[illegible] co[illegible]ndentes, quod etiam admittere vi[illegible]etur Plutarchus excepto can[illegible]do, nō ira aut cupidine, quod Seneca viſus eſt v[illegible]lle, ſed [illegible]ræ n[illegible]o metu mul[illegible]ormi[illegible]. Sic for[illegible]ifor[illegible]is & verſati[illegible]s m[illegible]u, [illegible] a l[illegible]dis cupidine ſuggerebatur ne caperc[illegible]r re[illegible]are [illegible]rq;, vel à corpori t[illegible]mperatione [illegible] etiam inop[illegible]a ſang[illegible]inis riguiſſe dicitur, vt i[illegible]le de Chameleonte narrat, q[illegible] om[illegible] max[illegible] an[illegible] n[illegible]e caloreq; de[illegible]ituat[illegible]. A[illegible]q; [illegible]de [illegible] & c[illegible] p[illegible]atio.

Cuius opin[illegible] v[illegible] [illegible]o octa[illegible]o [illegible]iben[illegible] nullum animal p[illegible]uidius exiſtimari, & [illegible]o ver[illegible]oris eſſe demutat[illegible]s, id[illegible]ſum quoq; de Polypo tàm apud Pl[illegible]um [illegible]bro nono [illegible]p[illegible]d Athen[illegible], Pl[illegible], Lucianum, alios, affirmatur.

CAP. VIII.

DOCTRINA, ARISTOTELIS INCERTAM OSTENDI ex ipſius aſſeclarum expoſitorumq́, perpetua pugna, quæ quàm multiplex ſit, & quàm magna oſtenditur.

AT ſi certa eſſet Ariſtotelis doctrina, nec etiam omnino, ſed magna ex parte, num ipſius aſſeclæ atq; interpretes concordes inuenirentur in eius ſententijs, & percipiendis, & declarandis? Cum autem in plæriſq; omnibus & in ijs maximè quæ principales habentur percipiendis, apertiſſimè diſſentiāt, & in declarandis eis rixentur, digladienturq́;, num ipſa illa doctrina certa putabitur? Nec mihi diſſenſiones noſtrorum Theologorum regerat quiſpiam, nam ſunt noſtra fidei principia, & articuli principales Ita firmi apud omnes Chriſtianos & ſtabiles, vt de eis probatorum nemo diſſentiat, ſunt & Eccleſiæ vniuerſalis ſanctiones ſuper cauſis fidei, & neceſſarijs ad ſalutem moribus, quibus eorum nemo reluctatur. De alijs verò, & maximè ijs quæ pendet à Philoſophorum Gentium doctrinis, ſæpè inter ſe contendunt. At ipſi Philoſophi in ipſis principijs philoſophiæ rixantur, in collocandis fundamentis digladiantur. Equidem poſſem duo magna volumina implere ex diſſenſionibus, varijsq; interpretationibus locorum Ariſtotelicæ doctrinæ, cuiuſcunque facultatis. Sanè quæ ad rudimenta logicæ pertinent difficultates, incertæq́ue ſententiæ, eas qui Simplicij monumenta legerit in Ariſtotelis Prędicamenta comprehender, tàm magno fuiſſe numero, vt ſi nullibi de mente Ariſtotelis amplius diſceptatum fuiſſet, ſatis illæ deberent haberi vt incerta ipſius authoris redderetur vniuerſa doctrina. Idem in reliquis etiam libris planè conſpicuum, & ſi ad naturalem poſtea facultatem te conuerteris, & Philoponum, Simplicium, Alexandrumq́ue perlegeris, mirum quantæ diſſenſiones, tot enim reperies vt vacuos libros alios facilè putes. Quod ſi eorummet Metaphyſica in manibus ſumpſeris, putabis te deceptum, & vix tibi ipſi credes tot pugnas antea ſpectauiſſe. At ſi relicta Græcia in Latinum commigraueris ſpectatum Latina commentaria, te ipſum ruditaris argues, qui putaueris omnesq; in Ariſtotelica doctrina difficultates à Græcis interpretibus exhauſtas, exiſtimabis eos pacatos, & placidæ quietis plenos, ſi quas ipſi excitauerunt pugnas multiplici noſtratium, eidemq; perpetuo prælio contuleris. A' Græcis etenim diſſident ſæpe Latini, atq; ipſimet inter ſe multipliciter confligunt. Aliqui ad Græcos commeant, omnibus deniq; in rebus Ariſtotelicæ doctrinæ dubitant, omni ferè ſententiæ hinc inde mouent argumenta: Et quantò magis euoluere curant, inuoluunt magis, & lumen geſtientes accendere, tenebras offundunt, eorum inſtar qui lychnum deficientis lucernæ, flatu rediuiuum excitare molientes, prorſus obruunt, & internori cogunt. Signum id euidentiſſimum, quod mille & eo amplius annis in Græcia ſuper Ariſtotelis ſenſibus bellatum, & in Lutetia Pariſiorum quadringentis.

Sed in ipſis quoq; interpretandis interpretibus ſexcenta diſſidia, Auerroëm namq; alius hâc, alius illâc raptat, vt pro ſe faciat. Inter eos qui nominales dicuntur variæ ſectæ. Thomam Ariſtotelis interpretē aliquibus in locis diuerſi diuerſè interpretantur, & ipſorum quoq; interpretum ſententiæ variæ trahuntur in diuerſa, ſunt qui à Capreolo ſtandum cenſent in natura relationum & alijs nonnullis, ſunt qui ab eo diſſentiendum putent: De Scoti ſenſu, multis in rebus diuerſa ſentiunt & indies noua mouentur prælia, adeò vt quod in vniuerſum dixit Salomon Ariſtotelis interpretibus poſſit aptari, *faciendi libros nullus eſt finis*. Sed qui libros faciendi? corrixandi, bellandi, colligendi, digladiandi vt certus tandē Ariſtotelicę doctrinę ſenſus percipi queat. Nec exiſtimes lector minutis tantummodò in rebus paruiq; momenti alios alijs bellicum canere, ſed in rebus maximis, & ad nos maximè pertinētibus, nec apud ſęcula dūtaxat poſteriora, ſed apud ipſos qui Ariſtotelis vocē proprijs auribus hauſerūt. Theophraſtus enim & ſcholæ ſucceſſor Ariſtoteleæ, & hæres bibliothecæ, putauit Ariſtotelem exiſtimare animā humanam eſſe immortalē: Ariſtoxeni de anima definitio quis ambigat non ſit Muſicę arti, cui maximè incumbebat quàm Theophraſti cō diſcipuli ſententiæ accommodatior? qui nihilominus Ariſtoxenus Muſicus Ariſtotelis auditor fuit Gellij teſtimonio. Dicæarchus Siculus ex Meſana eiuſdem Ariſtotelis auditor, & vti de eo ſcripſit Cicero, magnus in primis Peripateticus & copioſus, mortalē exiſtimauit

animam, Plutarcho teſte: & authore Sexto philoſopho nullam, nullam item quod & primo huius Operis libro dicebamus, authore Cicerone. Id ipſumq; Atticus affirmauit, & Dicæarchum qui omnem animæ ſubſtantiam ſuſtulerat, aſſeuerauit ipſi Ariſtoteli conſentanea decreuiſſe. Eius etiam Dicæarchi opinionẽ ita perpendit ſicuti Plutarchus effecerat, Galenus de Phyſica tractans hiſtoria, & Ariſtoteli cenſet conſentaneam, ſi quidem cùm alibi tùm eodem in libro decernit Ariſtotelem putauiſſe animã non eſſe immortalem, ſed hac de re ſicuti & de animæ opinionibus primo libro multa diximus, & alia quoq; plura ſexto libro dicemus. Sed ſi hic [illegible]em Peripateticus, ſcilicet, Dicæarchus totiens cum Ariſtotele locutus tàm ab alio diſſenſit in re tam neceſſaria tantique præiudicij, quidnam de alijs cenſebis, ſi ritè ſapies? At fortè diſcipulorum hæc & auditorum inuidia? Quid verò cauſæ fuit? vt Plutarchus quadringenti[illegible] ferè annis poſtea natus exiſtimârit Ariſtotelẽ neutiquam putauiſſe animã eſſe immortalẽ, ſed corruptioni obnoxiã, idipſum quoq; Galenus cenſuerit? Cur Alexãder Aphrodiſiæus certè poſt Plutarchum, fortè poſt Galenum natus, quanquàm eodem [illegible]o vixit, nec huius authoritate, nec illorum inuidia motus inter examinandum, & exponendum Ariſtotelis placita cenſuit ab eo decretum animam eſſe mortalem. Cur poſt Alexandrum multi expoſitores eius ſunt ſententiam ſecuti? multi ab ea deſ[illegible]ce[illegible]tes aduerſam Ariſtoteli ſententiam adſcripſerunt, vt Hammonius, vt Philoponus, vt Simplicius, vt Sophonius, vt Theodorus Metochites, vt alij: Quid quod ex decima ſeptima particula xij. Metaphyſicæ vno ex verbo Thomas & alij humani in[illegible]llectus immortalitatem, Alexander mortalitatem, Auerrois vnitatem confirmauerit? vti ſcripſimus in commentarijs tertij de Anima in digreſſione de ipſius immortalitate. Co[illegible]noſci hac ipſa de re maximè poteſt, ita hoc in negocio ſicuti & alijs in rebus de q[illegible]bus ſuprà loquebamur, & de quibus etiam nõ fecimus mentionem, vt de ſubiecto to[illegible]us Phyſicæ facultatis, quod eſt adhuc ſub iudice, Ariſtotelis doctrinam & eſſe, & haberi debere prorſus incertam, quoniam eius interpretes omnis generis, certum adh[illegible] non habent, & ſi multis ſæculis id ſit continuè quæſitum, q[illegible]id ſuorum l[illegible]bror[illegible]n lectoribus ipſe dederit intelligi.

CAP. IX.

QVOD EX CHRISTIANIS THEOLOGIS PROBATISSImis, & antiquiſſimis haberi poteſt philoſophiam Gentium non æſtimandam, ac doctrinam Ariſtotelis incertam eſſe, & plerisq; in rebus falſam.

SEd non ſolùm Gentium Philoſophi, verùm noſtræ Chriſtianæ religionis vel Antiſtites, vel Doctores, vel vtrunq;, & in philoſophia Gen[illegible]ium non æſtimanda, & in Ariſtotele cùm variè intelli[illegible]endo incertam, [illegible] reprehendendo falſam doctrinam eius nobis red[illegible]idere. Reprehendendo, inquam, non ſolùm quod mundi æternitatem probare ſategerit, quòd agere Deum neceſſitate naturæ decreuerit, quòd dijs Gentium ſacra fecerit, nam ho[illegible] extra controuerſiam damnandum & abominabile, ſed alijs etiam in rebus, de qu[illegible]us [illegible]um plærique ſolent commendare. Nec variè dico intelligendo, quo modo & variè etiam Sacras quandoque literas interpretantur, hoc eſt, diuersè, quanq[illegible]am & e[illegible] circa Sacras [illegible]eras varietas in [illegible]num coit eatenus, quà vterque ſenſus vbi verus inuenitur, ab authore ſupremo, Deo videlicet, quem nulla veritas latet, qui omnis veritatis eſt cauſa, primitus eſt notus, imo etiam ſempiterno cognitus, ſed variè id eſt, ſibi ipſis contradi[illegible]tes. C[illegible]m ve[illegible] non co[illegible]uenere iuniores, nec [illegible] inter ſeſe, neq; c[illegible]m a[illegible]pud [illegible]oſtros, aut verax author, aut cõ[illegible]ans Ariſtoteles hab[illegible]batur, ant pro mag[illegible]o & doctore ſumebatur. Nám maiore prudẽtia [illegible] Au[illegible] authores no[illegible] [illegible] quæ ab [illegible] pr[illegible] d[illegible], & [illegible], quod p[illegible]ltum, pro[illegible] & [illegible] pendenda temporum ſpacia, aut ſi qui eum ve[illegible]abant, eius tamen quæ n[illegible] put[illegible] eſſe d[illegible] opinione [illegible] ita non recipiebantur vtpote [illegible] fu[illegible], ve[illegible]pta de [illegible] arq; ita etiam Dionyſius Areopagita coarguit S[illegible] moriem, tanquàm eum lat[illegible]uerit, non oportere ſapiente[illegible] us

[illegible]

Ianiti, aduerſus rerum omninm cauſam, ſic & alij in vanitate ſetiſus ſui, vt verbis vtar Apoſtoli, non eſſe ambulandum pręcepêre, & Ariſtotelem nominatim declinandum præmonuêre, illiſq; gratiſſimum erat Theologis, ſi quis contra Philoſophos, contra Mathematicos, ſcriberet, modò expers aut Philoſophiæ, aut Matheſeos riſui nõ pateret, quod & in commentarijs Prophetæ Danielis, & alibi ſignificârunt. Neq; enim veteres Theologi ita vt iuniores Philoſophis Gentium aſſentiebantur, quos dum cõfutamus ſuffragamur illis, neq; Mathematicos quos, ſcilicet ſancto quodã odio proſequebantur, more quorundã noſtratium cõſulebant, quando etiã (vt vidimus) eam Aſtrologiã quæ motus metitur, inter liberales artes numeratã, honeſtè cõtemni ſcripſit Auguſtinus, qua quidẽ in re decepti etiã pleriq; ſunt, æſtimantes eam pluris quàm ipſi olim Philoſophi: nam libro 3. monſtrauimus non tanti factam Geometriam & Aſtrologiam à præclariſſimis Gentium authoribus quanti nunc fit, nec ab ipſo etiam Platone vt pleriq; vellent in arce authoritatis collocatam. Vtebatur ille ad intelligibilia noſcenda Mathematicis non per ſeſe, id apud eum ſatis videri poteſt & apud alios, vnde illud Alcinoi Platonici, quod ni ita fiat eorum curioſitas manca, & amens nulliusq́ue æſtimanda cenſetur, diſciplinamq́ue Mathematicam non ſcientiam eſſe, ſed cogitationem affirmat. In Aſtrologica verò diſciplina veteribus aſſentiebantur Plato & Ariſtoteles vnde ille in Timęo, hic tàm in ſecundo libro de cœlo quàm in xij, primæ Philoſophiæ reprehenditur à multis, quando Solem ſecundum Planetarum vterque poſuerit, & Ariſtoteles Calippo & Eudoxo in globorum cœleſtium aſſerendo numero conſenſerit. Sed nec in erronibus etiam, vt alibi eſt proditũ, certa concorsq; ſententia, de quibus Apuleius dum de Platonis dogmate diſſerit, ſtellas ipſas erroneas & vagas dici affirmat, quoniam noſtræ ſuper earum curſibus opiniones diſputationesq; poſſunt in errorem intellectum inducere, cuius etiam rei meminimus, & in libro de Prouidentia, & in quæſtione de triplici Aſtrologia.

Redeo ad Ariſtotelem in quo confutando citarem Lactantium, ſed nihil fortaſſe apud noſtrates, aut certè parum haberet momenti. Laudat eum tamen Auguſtinus & in Gentes quorum è numero fuit Ariſtoteles, fortiſſimè ſcripſiſſe illum nouimus, authore etiam Hieronymo, Auguſtino, & alijs magni nominis: qui aliter de Ariſtotele ſentiunt quàm multitudo nunc putet. Iuſtinus Philoſophus & martyr in libro Gentiũ admonitorio qui ſuperioribus annis eſt à nobis è Græco in Latinum conuerſus, ſcribit apertiſſimè Ariſtotelem tenuiſſe eam animam, nõ quæ irrationalis habetur, & ſenſilis, ſed quæ rationalis dicitur, & ab eodem Ariſtot. vocatur entelechia mortalẽ eſſe, ita enim Gręcè, ὁ ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων οὐκ ἀθάνατον, ἀλλὰ θνητὴν εἶναι βούλεται, & ſuprà quoq; dixerat Ariſtotelem noluiſſe, vt inſtar Platonis triplex eſſet anima, ſed vna eademq́; rationalis. Poſteaq; ſcribit illum nõ perinde vt Plato putauiſſe eam mobilem, ſed immobilem prorſus, motuſq́; omnis eſſe principium. Gregorius Nazianzenus apud Græcos Theologus per excellentiam nuncupatus, in diſputatione cõtra Eunomium, Ariſtotelis de Anima ſermones mortales appellauit, ſicut & eos qui de Prouidentia deminutos, ipſiuſq́; artificioſum quaſiq́; ſubdolum dixerit ſcribẽdi modum, & humana nimis dogmata taxauit: nam cùm Pythagoræorum, & Platonis plæraq; reprehendiſſet & Epicuri reieciſſet impietatem, de Ariſtotele verba faciens ijs ipſis dictionibus vſus eſt, ἀριστοτέλους τὴν σμικρολόγον πρόνοιαν, καὶ τὸ ἔντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων, Gregorius quoq; Nyſſenus vti eſt notiſſimũ, ſcripſit, ab Ariſtotele exiſtimatam eſſe animam corruptibilem. Deinde Theodoretus epiſcopus Cyri in libro de Natura hominis, cùm de Anima diſſerit, inter alia ſcribit, δημόκριτος δὲ καὶ ἐπίκουρος, καὶ ἀριστοτέλης φθαρτὴν εἶναι ταύτην ἀναιδῶς εἰρήκασιν, hoc eſt, Democritus autẽ & Epicurus, & Ariſtoteles corruptibilẽ eſſe ipſam impudẽter dixêre, & alibi quoq; intellectũ aliud eſſe quiddã diuerſumq́; ab anima ſtatutũ, ab Ariſtotele cẽſuit animamq́; ipſam mortalẽ exiſtimatam Origenes Adamantius dum Philoſophorum ſectas enarrat eo in opere, cui ab eo φιλοσοφουμένων, eſt indita appellatio, inter Platonem & Ariſtotelẽ hoc maximè docet intereſſe. quod ille mortalẽ eſſe animam decreuit, hic minimè, atq; eius vt verbis vtar, ἐναφανίζεσθαι. Nec id ſemel dixiſſe contentus opere procedente repetijt: particulares verò ſingularéſve ἀφανίζεσθαι ſanctus Thomas, & plæriq; putant Ariſtotelem exiſtimaſſe ſeparatum ab anima nõ eſſe intellectũ, ſed ipſius animæ ſiue affectionem, ſiue qualitatem, ab eius ipſius eſſentia profluentẽ:

In hoc

In hoc euarians à Theodoreto, ab ipſomet autē non ſolùm, ſed Nazianzeno, & Iuſtino diuerſa, & oppoſira prorſus via progreſſus, cùm decernit Ariſtotelē putauiſſe humanā animam eſſe immortalē. Sanè vt Plutarchum, Alexandrum, & Galenū taceam, quos capite ſuperiori oſtendimus putauiſſe mortalitatem animę creditam ab Ariſtotele, magna eſt in omni Eccleſia authoritas Nazianzeni, non à Hieronymo ſolùm, vt à diſcipulo magnopere laudati, ſed in ipſis probati pontificijs decretis, magna Nyſſeni, magna Iuſtini, non Hieronymi ſolùm & Euſebij ſcriptis ornati, ſed coronati martyrio, nec minima Theodoreti, cuius poſt tertij concilij diſceptationes, & conflictus cum ſanctiſſimo viro Cyrillo habitos, in quarto, hoc eſt, in Chalcedonenſi primùm exagitata, mox & probata eſt fides, & ſcriptis proprijs illuſtris eius per ſe copioſaq; doctrina, epiſtola etiam Pontificis Leonis Maximi honorata, & laude etiam poſteriorum, tituloq; beatitudinis inſignis habita, vt in antiquis eius codicibus Græcè ſcriptis inueni. Nec parua etiam Origenis vbi non erraſſe in rebus quæ ad fidem præcipuè ſpectāt exiſtimatur Adde Auguſtinum qui animam quintum elementum ab Ariſtotele exiſtimatam affirmat, quanquam quid ſenſerit, quid non ſenſerit Ariſtoteles, nihil ad fidem pertinet, ſed ad Gentium doctrinam, qua in re præcelluiſſe Adamantium cōſenſu publico decretum eſt, de quo etiam illud vulgatum vbi benè nemo melius. Præcelluiſſe Auguſt. nemo neſcit etiam imperitiſſimus. Non derogo propterea Thomæ, qui horū fortè non vidit libros, vtpote Græcè ſcriptos, vidit certè Nyſſeni, quem hac de re non probat in ſecundo contra Gentes volumine, & ſi vidit non quid in re eſſet, ſed quid ſibi videretur velle Ariſtotelis mens, ex ordine contextus expoſuit. Mos enim alioquin Pariſienſium Theologorū cùm primores illi probatiq; ſine cōtrouerſia noſtræ Theologiæ doctores quicquā ex profeſſo nō dubitabundi, ſed ex certa maturaq; ſententia decernunt, omnino non contradicere, magis autem vt eorum dicta reuerenter interpretari propriam in opinionē trahere moliantur. Habuit tamen fortaſſe, vel certè potuit habere authores Thomas, in Ariſtotelea familia magni viros nominis, quos in Ariſtotele declarando ſequeretur. Nam præter Theophraſtum, & Hammonius, & Philoponus, & Simplicius inſignes Peripatetici, prætereaque Sophonius & Theodorus Metochites, & alij ſcribunt, & multis probare argumentis conantur Ariſtotelē, & exiſtimaſſe, & clarè ſcripſiſſe humanas animas eſſe immortales. Quid verò ego ipſe hac de re ſenſiſſe putē Ariſtotelem, & quo modo in tertij de Anima libri cōmentarijs diſputaui, maximoq; in digreſſione de ipſa Animæ immortalitate, vt aſſertores mortalitatis omnino repellerem, qua in digreſſione indicaui fieri facilè potuiſſe, vt magni illi ex noſtra religione viri ex Alexandri maximè opinione de Ariſtot. opinione decreuerint, & ex ſectatore, magni apud Peripateticos nominis, de principis eorū doctrina arbitrarentur. Hic autem nihil aliud volumus colligere, quàm quod tàm ſeſe variè capiendā præbet Ariſtot. doctrina, vt incerta debeat iudicari, & authoritate Theologorū Græcè ſcribentiū qui eum reprehendunt nō æſtimanda. Sed enim Thomæ nō ſolùm, & Alberto accidit, diuersè à prioribus Theologis in Ariſtotele intelligendo proceſſerint, verùm & ſectatoribus Thomæ etiamnum contigit, vt quem alijs in rebus, & ſequuntur, & interpretantur, in hoc ab illo prorſus euarient. Et ſanè pro conſtanti & firmo recipiēdum illud eſt, quod magnus quidam vir prædicare ſolebat, eos qui voluntatem in doctrinæ ſtudijs præponunt intellectui, hoc eſt, qui prius vel affectione, vel aliorum opinione quàm ratione & examine diligenti de rerum veritate decernūt, ſæpiſſimè falli. Sed hæc de anima ſatis, plura ſexto huius operis libro ſumus dicturi: quanquàm alia plæraque poſſent afferri, & in communi, & particulariter. Si quidem Gregorius Nazianzenus in primo contra Iulianum apoſtatam libro humanam omnem eruditionem tenebroſam & à veritate excidentem decreuit ſcribens, *ἐπὶ πᾶσα ἡ τοῦ αἰῶνος τούτου δύναμις καὶ παίδευσις ἐν σκότει διαπορευομένη καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς πόῤῥω πέπτωκε*, quoniam, inquit, & omnis ſæculi huius poteſtas, & eruditio in tenebris obambulat, & longè excidit à luce veritatis: ſub omni autem eruditione eam quæ eſt Ariſtotelis, contineri nemo neſcit.

In genere quoq; incertam non ſolùm Ariſtotelis, ſed omnium Gentium doctrinā decimo de Prouidentiæ oſtenſione libro Theodoritus affirmat, cùm de rebus naturalibus eam habuiſſe nihil certi, & exacti clara voce pronunciat, nec ſolùm inueniſſe illam aliquid *τῶν ζητουμένων*, vt eius vtar verbis, ſed plenam redijſſe, vt eius iterum vtar

verbis,

verbis, [illegible]. Illudq; Apoſtolicum inter alia duxit in medium: *Si quis videtur noſſe aliquid nondum nouit quemadmodum noſſe oportet:* Multa quoq; ad hãc rem alio in opere duodecim in libros diſtincto aduerſus Gentes, illas ipſas ſanaturus enũciat. Gregorius quoq; Romanus pontifex xxvij. commẽtariorum in Iob. In hoc itaq;, inquit, mundo dum viuimus tunc perſectè quæ ſcienda ſunt ſcimus, cùm proficiẽtes per intelligentiã, nil nos perſectè ſcire cognoſcimus: & Ambroſius in ſexto hexameron inanẽ & vſurpatoriam (vt eius vtar verbo) philoſophiæ doctrinã à Moſe poſthabitam aſſeuerauit. Idem Ambroſius toto decurſu hexaëmeron operis, multis in rebus atq; in primis in natura ſiue eſſentia quinta, quæ cœlũ ab Ariſtotele conſtare decernitur Ariſtotelẽ ipſum explodit. Auguſtino quoq; ſeptimo ſuper Geneſim eadem quinta eſſentia contemnitur. & in ſuperioribus operis voluminibus cœlũ ex materia factũ aſſeritur, & eius figurã ſphæricam in qua aſſerenda multũ laborauit Ariſtoteles, adeò non dignam in cuius diſcuſſione occuparemur cenſuit ipſe Auguſtinus, vt ſecundo ipſo ſuper Geneſim volumine hæc ſcripſerit: Quid enim ad me, inquit, pertinet vtrum cœlum ſicut ſphæra vndiq; concludat terram, in media mundi mole libratam, an eam ex vna parte deſũper velut diſcus operiat. At de ipſo quoq; Ariſtotele martyr Iuſtinus vti de authore incerto, & ſibi ipſi aliquãdo aduerſo loquitur, ac eum de principijs diſſerentem aliter exponit quàm alij. Neq; enim formalem cauſam, ſed Deum quem in quinto ætherio corpore vt in ſeſe collocauit, ſimul cũ materia rerum naturaliũ principium dicit intellexiſſe, & aliter quoq; de ideis quàm poſteriores exiſtiment locutũ docet, ſiue alios, qui perierũt eius libros viderit, ſiue correctiora, aut alia omnino nactus exẽplaria. Incertos enim libros Ariſtotelis eſſe, ſuprà ſatis oſtendimus. Magentenus etiam Mitylenæus archiepiſcopus, cuius ſuprà habita eſt mentio, reiecit modum Ariſtotelicæ doctrinæ: Hieronymus quoq; duodecimo commentariorum ſuorum in Eſaiam libro, ſuper illis prophetæ verbis, *Conuertens ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum ſtultam faciens*, ita ſcribit. & ſapientiam philoſophorum, quæ & ipſa erroris pars maximè eſt, ſtultam eſſe monſtrabit, dum nequaquam humanis cogitationibus Dei probantur comprehẽdiſſe ſapientiam: hæc Hieronymus, qui à philoſophorum cœtu neutiquam excludit Ariſtotelem. In tertio contra Academicos libro Auguſtinus, inquit, quoquomodo ſe habeat humana ſapientia, eam me video nondum percepiſſe ſed cùm triceſimũ & tertium ætatis annum agam, non me arbitror deſperare debere, eam me quandoq; adepturum. Suprà enim diſputauerat ſubtiliſſimè, an ſcire, aliquid ſapere, perciperéve homines poſſent. quod ſi hoc dicebat generatim de omni cognitione, quantò magis de ſenſibili cognitione atq; notitia? de qua poſtea ætate procedente minus etiam honorificè ſenſit: nam libro 83. quęſtionum docet, à ſenſibus ſynceram veritatem expectandam non eſſe, ſenſu verò nititur Ariſtotelea doctrina.

CAP. X.

QVOD EX CHRISTIANIS THEOLOGIS IVNIORIBVS, QVI Pariſienſi ſtylo per quæſtiunculas ſcribendo celebres habiti ſunt, haberi poteſt Ariſtotelis doctrinam incertam eſſe.

AT dicet aliquis, ſinamus veteres, adeamus iuniores Theologos, qui ſubtiliores multò habiti ſunt, neq; in veritate & diſcutienda vegetiores, & inuenienda perſpicaciores, apud eos enim Ariſtotelem celebratum adeò inueniemus, vt nihil ferè ſine eo decernere tentàrint: contrà ego afferam, & multos, & diuerſis in locis Ariſtotelem vexauiſſe, & quanquàm Thomas, & Albertus plurimum ſint Ariſtotelem ſecuti, ſcribitur tamen à Thoma in quarto de Regimine principum libro, ſententias Socratis & Platonis non ritè ab Ariſtotele natatas, teſtimonio Græcorum Peripateticorum. Ipſeq; inſigni etiam contradi[illegible] e con[illegible]nat Ariſtotelem, ſi quidem æternitatis mundanæ aſſertorem eum eundemq; humanas animas & plures, & immortales exiſtimaſſe pronunciat, [illegible] dogmata inter ſe pugnant ob id, quod ex ipſa æternitate mundi, infinitas numero animas eſſe cõſequitur. Ab infinito verò abhorret Ariſtoteles tertio maxime Phyſicorũ & primo cœli libro, & quãquàm ſecundo cõtra Gentes volumine capite octuageſimo primo ſcribitur in ſubſtãtijs immaterialibus id nõ aſſirmari, ſed in corporibus natura-

naturalibus. Hoc à Thoma non ſcriptum, ſed vice gloſſematis fuiſſe appoſitum vt facilè putem, id me mouet, quod paulò antè fuerat ab ipſo Thoma aſſeuerata opinionem qua contendebatur, non eſſe abſurdum putare infinitas animas, eam principijs ab Ariſtotele poſitis repugnare, quoniam non eſſe actu infinitum decreuit. Quænam igitur quæſo repugnantia ſi in corporibus naturalibus infinitum eſſe actu putauerat abſurdum Ariſtoteles, non autem abſutdum ſi inueniretur in ſubſtantijs immaterialibus? quámnam, inquam, iſthæc tepugnantia? ſeparatæ enim animæ immateriales ſubſtantiæ ſunt, quare tollitur potiùs repugnantia ex ipſa diſtinctione corpotis naturalis & immaterialis ſubſtantiæ, quàm afferatur. Quò fit vt conlectari non difficulter poſſimus, ab aliquo Auicennę & Algazelis ſectatore appoſita illa in margine verba (in corporibus naturalibus non autē in ſubſtātijs immaterialibus) quæ poſtea in librū ipſum irrepſerint. Appoſita, inquam, vt eam opinionē non repugnare principijs Ariſtotelcis oſtenderent, quam repugnate ſcripſerat Thomas. Sed vtcunq; ſeſe res habeat, neque enim propterea ſupet hac tepugnatione digladiari velim, illud certè cōſtat, nullo modo infinitum numero dari actu poſſe, longè maximè aſſeuerari à Thoma in Theologica ſumma, ſeptima primæ partis quęſtione, vt ſi nolimus probari à S. Thoma Ariſtotelē ſibi ipſi contradicere, inuiti certè concedamus propterea contradicere Ariſtoteli S. Thomam. Vnde & acutiſſimus quidā eius interpres, tametſi quod ſcribitur ſecundo contra Gentes volumina non vti nos, ſed vt alij, legit, nihil tamen minus affirmat, quarto ipſo ſeptimæ quæſtionis articulo S. Thomam omnem viam concordiæ cūm doctrina Ariſtotelis ademiſſe ſibi, iuxta expoſitionem ſuam: quoniam ex opinione æternitatis ſuprà narratæ, & opinione multitudinis animarum immortalium, ſequitur animas humanas eſſe actu infinitas, quas nullo pacto infinitas eſſe poſſe ipſomet articulo planè decreuit. Cæterùm Thomæ diſcipulus Egidius Romanus, ſibi ipſi contradicere Ariſtotelem nō abnuit, dum ad mundi quam fuerat commentus æternitatem, animarum numerus infinitus, quem non admiſit, ſequeretur.

Neq; autem me latet quid hac de contradictione multi dixerint, & alios ad nouitatem mundi ab Ariſtotele poſitā, ſed in libris qui apud nos nō viſuntur cōfugere: Alios ignorationis potiùs & obliuionis damnaſſe Ariſtotelem quàm contradictionis, vt & ipſe Egidius viſus eſt velle, in opere quod appellatur Quodlibet, & Durandus in ſecūdo, in ſententias commentario, & quicunq; aſſeuerârunt non reſpexiſſe Ariſtotelem, quæ ad ipſa ſua placita cōſequebantur. Alios infinitatem eam non actu, ſed poteſtate decernere, vtpote cui fieri poſſet additio, alios alia. Sat eſt ab alijs, contradictionis, ab alijs obliuionis & ignorationis nomine damnatum, ab alijs ſuſpectum fuiſſe nomine tarditatis. Sanè ab Alberto etiam reptehenditur Ariſtotcles, cùm animal cœli motorē nuncupauit, & cùm de numero cœleſtium corporum, eorumq; motoribus dubiè diſſeruit. Viſum quoq; Henrico, Guilielmo, Herueo, & alijs, de anima perpetā decreuiſſe Ariſtotelem ipſiq; Henrico multis rationibus comprobatum eſt, via naturæ vllam nō poſſe haberi ſyncetam veritatem, & opus eſſe irradiatione diuina. Et quanquàm Ioannes Scotus non ille Monachus de quo ſuprà locutus ſum, ſed ex Minorum ordine, eius opinionem acriter impugnauit quarta quæſtione diſtinctionis tertiæ primi in patrum ſententias cōmentarij: Non maiori tamen fortaſſe negocio diſſolui Scoti rationes poſſent, nec minus probabiliter quàm eas quas attulit Henricus rationes, ille diſſoluerit, vt ex ijs quæ ſecūdo libro diſputata ſunt, quoquomodo colligi potuit, clariùs multò libro ſequēti percipietur cùm hac de re particulatim verba faciemus. Ipſe quoque Ioannes Scotus in quatto cōmentariotum taxat Ariſtotelē, quòd minimè perſtiterit in ſentētia de Anima, & modò hoc, modò illud adduxerit, quòd nō omnia naturali ratione firmata protulerit, perſuaſibili & vulgari Philoſophorum opinione ſæpè contentus, & in ſecundo commentario ſcribit mulra Ariſtotelem contradictoria latenter cōceſſiſſe, & alia aduerſus eū, cùm in libris Sententiarū, tùm alibi ſparſit. Gregorius Ariminenſis cùm diſputat de propoſitione ſingulari futuri temporis, apertè ſcribit Ariſtotelem in pluribus erraiſſe & ſibi ipſi contradixiſſe. Durandus quoq; in primo commentariorum in Theologicas ſententias nō nimiùm tribuit Ariſtoteli. In ſecundo verò volumine diſtinctione prima, quæſtione tertia, apertiſſimè dicit Ariſtotelē non ſolùm cōtra fidem, ſed etiā contra rationem naturalē erraſſe, dum æternum mundum aſſeruit, & tationes eius octauo Phyſicorū facilè poſſe diſſolui, atq; in ipſo quæſtio-

Digitized by Google

quæſtionis fine protulit Ariſtotelem in ijs quæ de infinito dixerat tertio Phyſicorum libro, ſibi ipſi in octauo eiuſdem operis contradicere videri. Ioannes Baccon Carmelita quanquàm Ariſtotelis, vt ex eius apparet Theologicis operibus, magnoperè ſtudioſus, non ſemel in primo commentario in ſententias, etiam in ſecundo, tradit Ariſtotelem errauiſſe contra principia philoſophiæ, & ſibi ipſi contradixiſſe, nec deſunt qui de Galaxia illum erraſſe dicant. Nicolaus Cuſa S. R. E. Cardinalis non Ariſtotelis ſolùm, ſed humanam omnem ſcientiam impugnauit, & omnem ſimilitudinem claudicare, nec ea attingi veritatem affirmauit, & omnem creatam imaginem ab exemplari excidere, & omnem humanam veri aſſertionem coniectura conſtare exiſtimauit. Petrus Alliacenſis idemq; Cameracenſis Cardinalis tertia quæſtione in primo ſententiarum, ſcribit in doctrina ſiue philoſophia Ariſtotelis nullas, vel paucas eſſe rationes euidenter demõſtratiuas, eamq; quam iudicat omnibus apparentiorẽ, de vnitate Dei ex rerum productione in primã cauſam relatam probabilem tantùm exiſtimauit, non euidentem, cui & reſpondet, & aliam præponit, ex conſeruatione rerum quàm ex productione, Gulielmi opinionem dum ſequitur, validiùs argumẽtari poſſe arbitratus. Ibidemq; affirmat quod Philoſophia Ariſtotelis ſeu doctrina (vt eius vtar verbis) magis dici debet opinio quàm ſcientia, & valdè reprehenſibiles iudicat qui nimis tenaciter Ariſtotelis adhærent authoritati. Nec multò pòſt de felicitate locutus prodidit, eam ab Ariſtotele vmbraticè ſomniatam. Nicolaus Lira in exordij ſuæ in ſacra eloquia enarrationis affirmat conſtare Philoſophos omnes humanæ tantùm veſtigationi innitentes, inter deducendum cõcluſiones à primis maximè principijs longinquas, aberrauiſſe. Certè conſtat Ioannem Gerſon nondum Ariſtotelicæ cognitionis per ſolam inſpectionem phantaſmatum, & æternam illius rerum, pro gignenda ſcientia aptitudinem, improbaſſe. Sic & Herueus de ſeparatis ſubſtantijs multifariam taxat Ariſtotelem, & multa prætereà aduerſus eum ſcribit his voluminibus citata. Robertus Olchot eius de mundi vnitate rationes eludit, in ſecũdo commentario in ſententias Theologicas. Atq; vt breui ſermone colligam vniuerſa. Non defuère & qui Phyſicam ſiue naturalem philoſophiam, & qui tranſnaturalem, ſiue vt dicitur neotericis Methaphyſicam malè ab Ariſtotele ſcriptã aſſeuerauerint. Legimus in prima quæſtione Ioannis Canonici de ſubiecto ſcientiæ naturalis eam ipſam philoſophiam naturalem, & erroneè, & inſufficienter, vt eis vtar verbis, fuiſſe ab Ariſtotele traditam, & apud Franciſcum Maroneum legimus in tertia quæſtione diſtinctionis quadrageſimæ ſeptimæ conflati operis, Ariſtotelem non ſolùm de inuidia in Platonem, cuius dogmata ritè proprieq; non retulerit, ſed etiam de ignoratione abſtractionis, deq; peſſima rerum Methaphyſicarũ traditione condemnatũ. Franciſcus idem ſuper quarto Auguſtini libro de Geneſi improbauit ſui temporis Theologos qui pro ſe libentiùs ex Ariſtotele quàm ex Auguſtino teſtimonia citarẽt, quare ſi nõ deſunt ex Pariſienſibus Theologis qui Ariſtotelem quantùm licet ei, per noſtra ſacra tueri voluerint, non defuerunt etiam ex eiſdem Theologis viri magni nominis, qui illum ipſum condemnârint, quod & ex primo huius quarti libri capite, & hoc ipſo decimo, lectori perſpectum eſſe facilè potuit.

Cap. XI.

Ex multis Ariſtotelis erroribus eius doctrinam incertam conuinci, eadem nunc in vniuerſum tanguntur, & explicabuntur ſequentibus libris.

Cæterùm cùm ſcribat Gregorius, & alij quos ſuprà duximus in medium, plures illum errores commiſiſſe, & nõ percenſeant ſingulos, reperire aliquos nos ipſi tentabimus, eos etiam prætermittentes in præſentia, quos & Theophraſtus, & alij eius ſectatores annotauerunt. Sed certè qui errat in pluribus, ſibi ipſi tollit fidem in paucioribus. An homini in pleriſque erranti aſſentiemur? Ita vt quemadmodum nos fefellit in illis, fallere quoque poſſit in alijs? Annõn magis ſuſpendemus iudicium, & incertum quod relinquitur, habebimus? quando in diuinis libris ſi aliquis vel officioſus error mendaciumq; inueni-

retur,antiqui Theologi pronunciant futurum vt haberētur incerti. Sed negabit fortaſſe quiſpiam Ariſtoteli nimio plus addictus, aberraſſe illum, & Auerrois autoritate illa iam confutata fretus,contendet in omnibus veridicum. At ſi cū Chriſtianis eſt mihi ſermo,reſpondeant quæſo?Num de principio mundi vera ſit eius, an falſa ſententia?falſam dicturi ſunt,ſi Chriſtiani ſunt.*In principio* (inquit Moſes) *creauit Deus cœlum & terram,* Ariſtoteles autem nullum habuiſſe principium affirmat,& multis argumentis probare nititur in octauo Phyſicorū,quæ argumēta ſexto præſentis operis libro monſtrabimus veritati repugnare. Qua etiā in re falſum id protulit à ſolo Platone mundum tempusq; factum: Nanq, ante illum Pythagoras & alij permulti ea opinione freti mundū à Deo conditū protulêre.De fine verò mundi quis error inexpiabilis?quem,vt puto,ſuo motu non effugiet: Nam nō ſolùm incorruptibili ſubſtantiæ contulit,vt nō diſſolueretur vnquàm, verùm & illi ſempiternū largitus eſt motum: Itemq; ſempiternam generationē & infinitam commentus eſt, quę quis non videt noſtræ veritati catholicæ tàm repugnare, quàm quod maximè? Quod autem repugnat vero,quis non eſſe falſum aduertat? Sed quod errores hinc pullulant aduertamus: Hominēs fuiſſe ſemper,homines nunquàm defuturos ſuper terram,æternam primā materiam,æternam hominum generationē, infinitos homines,animas numero infinitas,quas nūquàm redituras in corpora vano dogmate ſparſerat. Et alia plæraq; noſtræ fidei maximè aduerſa,quæ Chriſtiani homines nominis,cōpeſcere deberent,ne ſe illi tanto tempore manciparēt. Plato hac in re vero proximior,& conditum à Deo cœlum affirmās,& eius voluntate poſſe diſſolui,& ſubterraneis in locis homines dare pœnas ſcelerum,animarumq; iudicium,& reſurrectionem non abnuit: quare maxima illa, atq; inexpiabilia Ariſtotelis facinora vniuerſam eius doctrinā corrumpūt, & alijs in rebus reddunt incertam. In libro etiam de mundo ad Alexādrum vna in re plures cōmiſit errores,quos monſtrabimus libro ſexto: Atqui alia quoq; nō deſunt. In meteoris ſcribit fieri non poſſe,vt iris inueniatur maior figura ſemi circuli, quem errorē oculis proprijs abhinc annis quindecim compertum retuli eo in libro,qui inſcribitur de Studio diuinæ,& humanæ philoſophiæ. Et alium quoq; errorē de iride nocturna quis defendet? quā negat poſſe cōtingere niſi ſtatutis quibuſdam longisq; temporibus,cuius delirij,& magnus meminit Albertus, eumq; ipſum errorē tertio abhinc libro particulatim inceſſemus.De Galaxia quoq; tritam accuſationem prętereo.Ad hæc ſi dum narrat Ariſtoteles deſideratur ab eo fides, & veritas,quanto magis dum diſputat? Si enim certus non eſt author in alienis opinionibus, ſententijsq; referendis,quo pacto debet haberi dū illas aut firmare ſatagit, aut demoliri? Et ſanè in principijs rerum naturaliū recēſendis multa delinquit. In quarto quoq; libro primæ Philoſophiæ de Anaxagora,alijsq; ſimul antiquis Philoſophis cùm mentionē feciſſet,ſubiecit illos omnes exiſtimaſſe ſolùm experiri entia ſenſilia, cū tamē ipſemet Anaxagorā & alibi,& ipſo eiuſdem operis libro tradat,mentis intellectúsve mentionem feciſſe.Cæterùm & illos vexauit perperā, quòd prudentiam, hoc eſt,mentis habitum,à ſenſu nō differre affirmârint,vti partim libris ſuperioribus, partim libro ſexto ipſorummet Philoſophorum, quos falsò accuſauit, verbis oſtendetur.De principijs quoq, naturalibus dum diſſerit eatenus loquitur,vt eius expoſitores pro certo ſe comperiſſe putent, nullum extitiſſe Philoſophorum qui ſolam terram principiū rerum naturalium exiſtimauerit: Idque etiam rationis adducunt,vt eueniſſe id ipſum cenſeant propter eius craſſitiem,ſed à plæriſque ſolam terram principium rerum eſſe naturalium creditam, & ſuperioribus libris diximus, & Sextus Philoſophus, & Theodoritus Theologus affirmant: Opinionem quoque Parmenidis non ritè fuiſſe interpretatum Ariſtotelem,ſui etiam Peripatetici iuratiſſimi produnt. Ad hæc Parmenidis ipſius Empedoclis, Anaxagoræ, & aliorum, ipſiusq; etiam Democriti opinionis in quarto Metaphyſicorum poſitas circa veritatis iudicium, nō ritè narratas, & ſuprà eſt dictum,& eodem libro qui erit huius operis ſextus atq; vltimus,mōſtrabimus apertiſſime. In Moralibus etiam libris præter aras,quas dijs Gentium,& Heroibus ſtrui voluit,num illud magnum crimen & inexpiabile doctrinæ ſcelus, cùm cædem præcepit monſtroſi puerperij? quæ quidem prætereo, tùm quod aliàs de ijs diſſerui, tùm quod ſepoſitus eſt his omnibus locus: cùm particulariùs doctrinam eius & incertam, & ſæpè falſam ſumus oſtenſuri. De arte demonſtrandi, quàm imperfecta

perfecta ea ſit, libro ſequenti verba facturi ſumus. De fallacijs autem quas nobis tradidit vice demonſtrationum, certæq; doctrinæ, nihil etiam ad præſens, quãdo totus qui huius Operis liber vltimus erit, ei ipſi rei patefaciendæ deputabitur.

CAP. XII.

QVOD OMNIS DOCTRINA ARISTOTELIS FVNdatur in ſenſu, qui quoniam ſæpenumerò fallax eſt & alijs decipi modis poteſt, præterquàm ijs quos ipſe recenſuit, ideo incerta putanda eſt. Ibiq; contra eos qui dicunt ſenſum ex Ariſtotelis ſententia non falli, ac præterea oſtenditur tolli rationes, quibus ipſe veritatem ſenſus probare ſategit.

VErùm enimuerò cùm Ariſtotelis doctrina fundetur in ſenſu, ideò facilè conuincetur incerta, quia non incertus modò plurimum ſenſus, ſed ſæpenumerò fallax, ac pluribus modis alijs quàm putauerit Ariſtoteles, & decipere poteſt, & decipi. Eſt enim ſenſus ſuapte natura verus ni ſit varius, varius autem in diuerſis hominibus eſt, & quandoq; in eodẽ, & ſæpenumerò de ſuis ſenſionibus ambigunt plurimi, vt opere procedẽte patefiet, vnde nec generalis regula ſenſilis veritatis quæ & vniuerſis, & ſingulis hominibus, & ſemper aptari queat (ni ego quidem fallor) inuenietur, qua de re ſequẽti libro latiùs diſſeremus. Verus enim habitus eſt olim ſenſus, ni res permutetur ſenſilis, & intermedium ſentiendi non inficiatur, ſed creberrima variatio cõtingit, & ſenſiliũ permutatio frequens, & multiplex, ac intermedij fluxilis inſtabiliſq; natura. De ijs quidẽ poſtremis aliqua præcepit Ariſtoteles, de priori verò varietate non diſſeruit, qua de re nunc pauca, plura libro ſequẽti dicturi ſumus. Eſt itaq; apud Ariſtotelem vbiq; videre hoc ſenſus fundamentum magna cura iaci ſolere: atq; vt ab Analyticis Logicæ libris poſterioribus fiat exordiũ, quib⁹ omnis nititur Ariſtotelica doctrina, quibusq; reliqua reddere certa magna cura molitur, ſenſum vnicum eſſe totius ædificij fundamentũ comperimus, totiusq; demonſtrationis initium: Eam enim demõſtrationem ex propoſitionibus vniuerſalibus communit, propoſitiones vniuerſales ex ſingularibus, per inductionem colligit, ſingularia ſenſu deprehendit: porrò Phyſicis quoq; libris id præſtituit principiũ, innatam eſſe nobis viam à notioribus nobis ad ea quæ naturæ ſunt notiora, nobis autem magis nota, quæ ſenſibus haurimus: ſic & reliquis in naturalibus libris, & in Meteorologicis facilè eſt cõprehẽdere. An in primo quoq; de partibus Animalium ipſe ſeſe non ſatis explicuit? Aſſerẽs nobiles illas & interitus expertes ſubſtantias, minus à nobis propterea cognoſci poſſe, quod parum, ſcilicet, ſenſui paterent: Et in tertio de Generatione animalium, dum de apum generatione diſſerit, ſenſui dicit (quod & ſuprà narratum eſt) magis credendũ, quàm rationi, cui quidem rationi poſtea fidem adhibendam cenſet, ſi quæ demõſtrantur, cum ijs conueniunt rebus, quę ſenſu percipiuntur. De Ethicis nihil opinor nunc loqui oportere, quando ipſe incertam eam facultatem & probabilem duntaxat affirmârit, vt quæ demonſtrationes ſuapte natura non admittat. At in Metaphyſicis, in quibus non ſolùm certam doctrinam ſategit perſcribere, ſed oſtendere facultatem eſſe quæ omnium aliarum facultatem artifex eſſet iudexq; primaria, num ſenſum præponit? & ſenſuum etiam dilectionem argumento eſſe voluit, vt omnes homines natura ſcire concupiſcerent? Si tamen illud initium Ariſtoteli, & nõ Theophraſto iurè debeat adſcribi. In quarto verò eiuſdem operis præcipuo & ſubtiliſſimo libro, vt qui verſetur circa ipſa cognoſcendi principia, quæ ducebantur à multis in controuerſiam, num præponit ſenſum? tum, cùm veterum opiniones Philoſophorum falsò tamen (quod vltimo libro monſtrabitur) recitatas improbare conatur. Semper enim ibi prouocat ad ſenſum: ad ipſum profectò magnis artibus identidẽ appellat, quibus ex omnibus liquidò conſpici datur ipſam doctrinã Ariſtotelis in ſenſu fundari, aut cùm res haurit per ſuas ſpecies formásve, aut cùm hauſtas diſcutit, atq; dijudicat, ſiue hoc ad eundem ſenſum, ſiue ad alium, ſiue ad plures pertineat. Nam de hac re nondum apud omnes lata ſententia eſt, ne dum rei iudicatæ robur obtinuit: quàm vero ſit incertũ hoc, ſenſus, ſiue iudicium, quamq; id vel Ariſtoteles ignorauerit (neq; enim hoc mirum, nam

& ſi magnus fuit author Ariſtoteles,homo tamẽ fuit,cui ab ipſo ortu naturę,ipſomet authore,magis propria eſt atq; connata ignoratio quàm ſcientia) vel ignorauerit,inquam,vel non cõſideraucrit,vel reticuerit, particulatim monſtrabimus libro ſequẽti,hæc enim in vniuerſum duntaxat nunc diſſerimus:Ipſe certè fatetur aliquibus modis falli ſenſum poſſe,idq; trahi, cùm ex ſecundo libro de Anima poteſt,tùm ex alijs operibus,Secundo,inquam,quoad pertinet ad Latinorum diuiſionem,qua etiã vtemur ipſi ſubſignando loca in proceſſu operis, quoniam Latinis potiſſimum ſcribimus,alioqui multa ſignari oporteret in tertio,ſi Græcorum diuiſionem ſequeremur, vti ſuprà docuimus.Ex hoc itaq; de Anima opere,tùm ex libro de Sẽſibus,& his quæ ſentiuntur, ex libro quoq; de Coloribus, non nihil etiam ex quarto primæ Philoſophię libro,ac alijs plęriſq; locis(neq; enim vno ſolo hac de re ſuam opinionem prorſus explicuit)nec nõ & ab eius interpretibus fallaces modos collecturi ſumus,& non nihil etiam fallaciæ,vt ab ea cauere poſſimus ſubſignatur.

Principiò itaq; falli putãrũt ſenſum, ſi circa rem obiectam verſaretur,quæ propria illi non eſſet ſenſui qui faceret iudicium,ſed vel alterius extrinſecùs poſiti, vel ſenſus qui communis dicitur,puta ſi auris colorum notitiã haurire vellet,& oculus de harmonia ſonora ſentẽtiam ferret, atq; vt noto vtamur exemplo: ſi Socrates,quoniã albus eſſet,diceretur ab oculo cognoſci, accideret ei albo, quod viſu percipitur, eſſe Socratem:ex accidenti itaq; Socrates diceretur perſentiri, quomodo & viſus,& cæteri ſenſus extrinſecùs poſiti fallerentur. Item ſi de magnitudine, motu,figura,& cæteris id genus,quorum iudiciũ pertinet ad ſenſum,qui collocatur intrinſecùs,ſenſus ipſi arbitrarentur.Quare oportet vt ad proprium ſenſile dijudicandum feratur ſenſus,ſi verax debet haberi,& non ad alienum,etiamſi iunctum ſit proprio ex accidenti,nec item ad rem obiectam communem,verbi cauſa,magnitudinem,motum,& cętera,quibus vnum præſtituit ſenſum Ariſtoteles, quem nuncupauit communem,intrinſecùs poſitum,cui iudicium competeret omnium quæ extrinſecùs hauſta eſſent diſcernẽdi.Qui enim foris ſunt ſenſus,ſolas & ſibi proprias qualitates hauriunt ſine materia tamen,vt ipſe ſecundo de Anima libro docet exemplo ceræ,quæ annuli aurei æneive ſignum,ſine auro,ſine ære ſuſcipit. Qui autem eſt intus communis ſenſus, & eas quæ alijs propriæ ſunt qualitates,& quantitatem præterea & quæ cõmunia illis ſunt,dijudicat. Quare falli ſenſus extrinſecùs ſitos Ariſtoteles cenſuit,cùm vſurpare ſibi communis ſenſus iudicium præſumunt, & etiam cùm quæ alijs ſunt propria ſenſibus,ipſi ex accidenti dijudicare moliuntur, vtpote quæ ideò ſentiantur, quoniam proprio accidant ſenſibili. Tertio ex diſtãtia nimia,nam aliter cùm prope res & iuſta, aliter cùm longè & nimio plus collocata eſt,ſenſus arbitratur. Quarto ſi infectum ſit intermedium corpus diaphanũ perſpicuúmve,ſi de viſu loquamur, quo ſpecies rei ſenſilis ad pupillam deferuntur, vel alia intermedia etiam infecta ſint, vt in auditu,ſi inficiatur aer quem permeant ſoni,ad auditionis delati ſenſorium,vt in olfactu,ſi vel aër,vel aqua,vel ex ijs conflata natura carens (vt inquit Ariſtoteles) nomine,quo intermedio odorata ſpecies defertur ad proprium ſenſorium quod circa cerebrũ collocauit ipſe in libro de Senſibus. Item ſi caro afficiatur per quam guſtabilis tactiliſq; ſpecies,ad ſenſorium quod repoſitum circa cor ipſemet cenſuit, perferatur. Quinto ſi morbo infectum & extrario quopiam caſu impeditũ ſenſorium ſit. Sexto loco fuere qui numerarent magnitudinem debitam, & qualitatem, nam & tàm parua illa, & hæc tàm remiſſa eſſe poſſet,vt inde fallacia oboriretur, quãquàm ſunt qui hoc velint eludere,quia ſi ſenſibile id fuerit iam ſenſum non effugiet. Sed & ſi prorſus non effugiat,aliter tamen propterea prehendi poteſt quàm debet: qualitas enim remiſſa, minori etiam hærens magnitudini, minus tamẽ ſuam diffundet imaginem quam ſi maiori eſſet in mole. Sunt & alij qui aliud adijciant, recidere tamen in hæc quæ retulimus omnia, facile queunt,vt hinc longè fallantur qui ſenſum non decipi ex Ariſtotelis ſentẽtia cenſeant.Cùm tot ille probatiq; eius interpretes fallaciæ modos cuumerauerint:Sed quàm friuola ratione id commenti ſint videamus.

Non fallitur,inquiunt,ſenſus,quoniã ita iudicat vt afficitur. Si enim lingua quæ ſit bile infecta,mel guſtatum amarum percipit,quo modo fallitur?Sentit enim ſpeciem amaritudinis,atq; ita iudicat,ita de intermedij fallacia pari proportione ſtatuſit & de cæteris.Sed cur non idẽ de cõmuni cognitrice poteſtate decernunt?quæ enim cauſa diuerſita-

diuerſitatis, ſi ex eo quod apparet, & quod videtur, id quod non verè ita ſeſe habet dijudicat? tum enim quæ abſurda ſequerentur, nemo neſcit, eandem rem falſam & veram eſſe, ac eiuſmodi cætera. At diſſoluant operæprecium eſt quo pacto ſenſus ipſe de ambiguis ferat ſententiam? Sunt enim quocunq; in ſenſu aliqua, quæ indigeant diſcerniculo. Feret ergo modo hic, modò illic ſententiam diuerſam atque pugnacem nunquàm certam, ſi ex ſeſe aliam non habet facultatem diſcernendi dijudicandive quam eam, qua ſibi quicquam primo præſentabitur, præter id nunquàm eueniet vt non fallatur illius iudicium, ſi de re ipſa ſecundum ſe non diſcernat: ad rem namque obiectam iudicium reſoluitur, quia de ea potiſſimùm quæritur. Neq; enim de verbi cauſa, quæ in lingua eſt, ſpecie fit quæſtio, ſed de melle, dulce ſit an minimè? quare ſi amarum iudicat ob bilis ſpeciem iam ſibi impreſſam, falſam profert de melle ſententiam, & nunquàm veram proferet, ſi de re quæ obijcitur ipſi ſenſui, nó rectè arbitratur, quod facere nequit niſi eius imaginem ſyncerè hauriat. Quare non modò fallitur, ſed & ſenſui communi, & ipſi etiam intellectui magna eſſe poteſt erroris occaſio: quandoquidem ſenſus ipſe communis nititur exterioribus in iudicio ferendo tanquàm teſtibus & indicibus, pariq; proportione intellectus, quare & falſa hæc, & ab Ariſtotele minimè tradita ſunt: exiſtimat quidem Ariſtoteles ſenſum propriæ obiectæ rei non falli, ſed alijs rationibus quas in quarto Metaphyſicorum attulit, ex terminis à quo, & ad quem, vnde motus ipſe deprehendatur: ex rei ſpecie quæ maneat mutata quantitate, ex cœli conſiſtentia immobiliq; natura: quàs ego rationes huius Operis libro ſecundo, capite vigeſimo ſecũdo diſſolui, inuehiq; maiorem cognoſcendæ rei difficultatem aperui, nec ſi accidẽtia ſenſu cognoſci, eo ipſo authore, ſubſignaui: nec cœli ſubſtantiam etiam ſi ipſa mutaretur ſenſu cognoſci poſſe ſubdidi, cui nec ipſum cœlum, nec immobilis vlla natura ſubijcitur vt apprehendatur. Cognoſci enim veritates multæ per ſenſum queunt, ſed vt cognoſci poſſint rationes illæ Ariſtoteleæ extra controuerſiam non probauerunt. Incerta enim plurimum ſenſilis cognitio; multaſque adeſſe conditiones opòrtet, ne labatur ſenſus & in indicando, quod & Ariſtoteles & ſectatores qui ſenſui mirum in modum fidunt, cùm animaduertiſſent, exceptiones attulerunt multas, de quibus iam verba fecimus: Quare hæc de veritate ſenſus, & fallacia ex Ariſtotelis, & interpretum ſententia ſummatim, & ingenuè retulimus, quæ reddunt ſuapte natura fallacẽ viam, de rebus exactè, & ad perpendiculum iudicandi, quando intermedius aër, vel aqua, vel caro facilè poteſt infici, ideoq; ſenſum vel remiſſione multa effugere poteſt. Sed & interſtitij circunſtantia quandoq; fallit, quoniam nec decretum eſt, nec decerni poteſt quanta illa debeat eſſe, quæ veraci iudicio deputetur diſtantia: Quoniam alij perſpicacia ſenſuum pollẽt, alij hebetudine laborant. Sed præter has vna eſt incertitudo quæ prodit ex diuerſo humani corporis temperamento, qua variæ ab alijs apparitiones fiant, & ſenſamenta diuerſa, vnde non vnus tantùm, ſed multiplices errorum modi oriri poſſunt in ſenſu: Qua de re non præcepit Ariſtoteles: Ego verò libro ſequenti idipſum exequar, ſic & in libro de Imaginatione quo pacto ea variet, fallaturq;, & quo pacto corrigi queat, edocui, quod Ariſtoteles quem eo in libro plæriſq; in rebus ſecutus ſum, non explicuit, quanquàm eam fallacem ipſe aſſeruit, ſenſum autem veracem. Qui ſi probè cõſideretur, tàm eſt varius vt illius, & indicium, & iudicium infirmum, & incertum magna ex parte reddatur, ſi vna eademq; apud omnes exacta regula ſenſilis veritatis, Ariſtotele authore, ſit habenda. Sed hæc in vniuerſum de ſenſu, de quo libro ſequenti particulariter & exactè magis. Ideò illuc huiuſce rei cupidum lectorem relegatum volo. Nam hic quodam quaſi tranſcurſu & narratione res agitur potiùs quàm diſputatione, quanq; vllis, quæ rem tantam comprobare queant argumentis.

CAP. XIII.

QVOD IPSEMET ARISTOTELES FATEtur ſui ipſius doctrinam incertam eſſe.

AT nihil (ſi placet) ſuperiora nobis, quàm ſit Ariſtotelis incerta doctrina monſtrauerint: Ipſum ſi percunctemur Ariſtotelem, reſpondebit vtiq; ſi de Morali Philoſophia mentionem habeamus probabilem quidem illã, nec ad certam,& exactam rationis normam exigẽdam, quoniam,cùm id rei natura quam tractat non patiatur. At ſine percunctatione nos ipſe antea præmonuit,ne à ſe videlicet peteremus,quod præſtare non poſſet. In Logicis etiam aliorum opiniones plærunq; ſecutus id ſæpè repetijt: Dicũt,dicitur,& huiuſcemodi ſimilia. In Metaphyſicis comparat intellectum noſtrum oculo veſpertilionis, qui ita ſeſe habeat ad ſolem vti nos ad prima,& ſumma naturæ contemplanda,vt qui videlicet non exactam,& puram,ac per hoc minus certã rerum notitiam hauriamus. Et ipſo initio ſecundi voluminis primæ Philoſophiæ ſi eius initij author eſt Ariſtoteles cùm præfaretur,veritatis contemplationem partim facilem,partim difficilem,eatenus probari difficilem voluit,quod neq; illam dignè quiſquam conſequi poſſit,ad eamque ipſam ſingulos aut nihil,aut parum conferre,cauſaturque humani (vti diximus) imbecillitatem ingenij. Atque in primo de partibus Animalium leuiter nos attingere res ſuperiores arbitratur, & ſi ob earum excellentiam oblectemur magis quàm ſi inferiora cuncta teneremus. In ſecũdo verò,de homine quàm nõ certa eſſet, & exacta cognitio illa, eius verba declarant, hominẽ vnum ex omnibus animalibus nobis cognitis aut diuinitatis eſſe participem,aut omniũ maximè: In ſecundo quoq; libro de Cœlo probabili ſæpè coniectura delectari eis in rebus nos docet: in Meteorologicis verò cùm ea de quibus acturus eſſet, præfaretur, ſcribit hæc verba: ἐν οἷς τὰ μὲν ἀπορῶμεν τῶν δ᾽ ἐφαπτόμεθα τινὰ τρόπον, hoc eſt, in quibus aliqua dubitamus, aliquam verò quodammodo tangimus. In naturalibus vt qui vno modo non poſſe dari vnicam reſponſionem aduerterit, quando reſpondet ἔστι μὲν ὡς ἔστι δ᾽ ὡς οὔ, eſt autem vt ſit, eſt autem vt non, vt in calce primi Phyſicorum. Itemque alibi ferè, quaſi, fortè,& id genus particulas ambiguas, & incertam reddentes orationem expromet, ſæpè etiam geminatas ponit ipſas ambiguas particulas non vna contentus: Nam cum primo de Animalium Generatione, rationem redditurus eſſet, de cauſa materiæ, finis, formali,& efficienti, quo modo in opere videlicet ipſo de Animalibus eas omnes complexus omnibus ſatisfeciſſet: Deinde cùm vnam & eandem eſſe quæ formæ,& quæ finis eſſet, vellet aſſerere vſus eſt ijs verbis: ὡς ἕν τι σχεδὸν ὑπολαβεῖν δεῖ, quę verba Theodorus vertit, quaſi vnum quoddam ferè exiſtimanda ſunt. Sed enim & de rebus alijs quanquàm exploratis, non tamen auſus vniuerſalem inferre notitiam, ſed probabilem & plurimùm non ſemper & omnino ratam, vnde illud eius in ſexto de Natura animalium, verum ita hæc nos exponimus vt magna ex parte res euenit. De anima verò pręcepturus ſcribit difficillimum eſſe aliquam de ipſa probationem capere atq; ita præfatus eſt: πάντη δὲ καὶ πάντως ἐστὶ τῶν χαλεπωτάτων λαβεῖν τινὰ πίστιν περὶ αὐτῆς, quibus ex verbis omnem reliquam eius doctrinam reddidit incertam: ex anima enim eiuſq; functionibus, ſenſu, intellectu, phãtaſia, omnis doctrina capitur. Quare iſthęc omnia quorũ naturam, proprietatem, munia tractat ipſo in opere de Anima inſcripto, reliquit inter difficillima cognitu,& probatu, quæ tamen cognitionis & probationis aliorum cauſa ſunt, ex debilitate verò aut obſcura difficillimaq; cauſę notitia, quis non videat effectus etiam ipſos pari & deteriori etiam cõditione quàm ſit cauſa depromi? quaſiq; id tunc pronunciauit ingenuè, maiorem rerum earum quæ ſcire ſe putauit partẽ minimam illarum eſſe, quæ ignorabat, adeò in his etiam, quę videbantur, incertus, vt hinc ipſam expreſſerit tuleritq; ſententiam, dubitare de ſingulis nõ eſſe inutile: quod nõ feciſſet ſi certa notitia pollere ſe animaduerteret, atq; hac in re Scepticis aſſentiri videbat. Idẽ ſæpenumerò non affirmat, ſed ait ita videri, quod eſt propriũ,& peculiare Scepticorum. Aliorum etiamnũ citat opiniones loco teſtimonij, quin & roborat proprias alienis ſæpenumerò placitis, & Poëtas citat Lyricos, & ipſum Homerum, cuius carmine de rebus altiſſimis librũ Primæ philoſophiæ duodecimum terminauit, vt qui propriæ imbecillitatis humanæ, errori falſitatiq; obnoxiæ probè cõſcius, ſi non

non ſibi, poëtis tamen illis, quorum tamen non valida, ſed debilis in philoſophiæ rebus authoritas, aſſentiendum videretur hortari, liberam etiam electionem lectori ſæpenumerò reliquit, nõ de maximis ſolùm rebus, ſed de minimis, in quibus tamen percipiendis diligẽtiſſimè verſatus fuerat. Sic de numero orbium cœleſtium eorũq; functionibus in Metaphyſicis quæ dicuntur rebus, ſic de coitu & generatione apum in quinto de Natura animalium (ne plura citem) magnas lites à poſteritatis iudicio non ſubtraxit. At qui ſuam hanc ambiguitatẽm nõ ſolum auxit ſcribendi genere, ſed etiam declarauit ſe velle incertam ipſius doctrinam haberi, & ijs qui ſe non audiſſent prorſus non intellectilem. Extat ad hanc diem eius epiſtola, qua reſpondet Alexandro Macedoni ægrè ferenti, quod libros Auſcultatorios, ita ipſe nuncupat, inuulgaſſet, affirmans & editos illos eſſe, & nõ editos, vtpote qui eognobiles futuri nõ eſſent, præterquàm ijs, qui illa quæ ipſis continerentur in libris, ab eius ore primitùs accepiſſent: huius etiam epiſtolæ meminit Gellius, meminit Simplicius, & Plutarchus eadem refert in Alexandri vita, quantũ pertinet ad libros Metaphyſicos. Quare ſi ipſemet Ariſtoteles hoſce de prima Philoſophia rebuſq; altiſſimis, & de Phyſica Auſcultatione libros, pro non editis habuit quantũ ad eos pertinebant, qui ſe nõ audiſſent, noſtrę ætatis, & aliarum etiam longè ſuperiorum homines, ipſo aduerſante Ariſtotele, ſe illorũ ſenſa percipere profitebuntur: ſi ſuam ipſemet author doctrinam non incertam modò, ſed nõ intellectilem pronunciauit, & re minus credentibus comprobauit, quãdo ita ſcripſit, vt quiſquis illam pro ſe capiat & aptet ſibi, perinde ac diuerſos vt quibuſdam proditum eſt Chameleon colores, quæ tandem iniuria non modò intellectilem eam, ſed etiam certam pronunciare? Sed iam quintum Operis librũ & in Ariſtotelis doctrinam ſecund'*ere* aggrediamur, quo in libro comminus agendũ eſt, & quaſi ſtataria pugna decernendum, vbi erit opus veterano milite. Decem enim quæ iam emiſſa ſunt tela & velitibus, & etiam tyronibus poſſunt eſſe communia.

CAP. XIIII.

EPILOGVS QVARTI LIBRI VBI DE CERtitudine ſacrarum agitur literarum.

VIdimus incertam plurimùm haberi debere doctrinam Ariſtotelis, publico ferè doctorum hominum magnæq; authoritatis conſenſu, non ſolùm qui in noſtra Eccleſia maximè floruere, ſed qui apud ipſas gentes præcipuo in honore habiti fuerunt, & qui ipſum etiam Ariſtotelem audiuerunt docẽtem, & qui de eius doctrina, & libris hiſtoriam contexuẽre. Ipſius quoquemet Ariſtotelis vidimus, & ſi nõ in ſe, certè nec pro ſe allata teſtimonia, vt certa illa ipſa doctrina crederetur. An igitur Sacras literas non ſumus adituri? cui veritatis præbent teſtimonium quicunq; eas aut legerunt vnquàm aut ipſarũ initia conſiderarunt, aut decurſum animaduerterunt, aut famam etiam, vel de longinquo perceperunt celebratiſſimam; & hominum decreto ad immortalitatem conſecratam. Nihil illas labefactârunt tineæ, non foſſæ madidæ ſitum inuſſerunt, nõ captiuitates & exilia vitiârunt. Hebræi ipſi partem colunt, noſtri omninò venerantur, Gentes admiratæ ſunt, nulla de ipſarum certitudine ſuſcepta vnquam diſceptatio, quoniam Dei & erant, & habebantur oracula, ad quæ vel tenus cortice noſcenda primi Philoſophorum cucurrerunt. Ea ipſa & humana ratio prona, & quaſi cernua venerata eſt, dæmones inuiti celebrauerunt, & orbis vniuerſus vario ſalutauit aſſenſu Moſis dogmata, non dignitate ſolùm, ſed & tempore omnibus Philoſophorum doctrinis anteſtare & plurimos Hebræorum, & multos ex Gentibus clariſſimis comprobaſſe hiſtorijs cùm Iuſtinus, tùm Euſebius, tùm alij prodidêre: At nouum quo ipſi regimur Teſtamentum, eius ipſius Veteris eſſe declarationem, atque perfectionem non doctrinæ modò præcipuis & maximis omnium fundamentis, ſed clariſſimis Angelorum reuelationibus, inuitis dæmonum reſponſis, maximis ſupra creatam omnem vim miraculis, eſt tàm apertè firmatum, vt ſit qui ipſi Teſtamento non credit inſanus, qui credito non accedit, & miſer, & infœlix.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN ARISTOTELEAE DOCTRINAE, qui eſt Quintus de vanitate Doctrinæ Gentium, & & veritate Chriſtianæ diſciplinæ,

LIBER V.

PROOEMIVM.

INTER *humana vitia, alia quidem alijs magis digna odio ſunt, ſed nullum facile eſt inuenire, quòd rudes aquè ac eruditi ſint exoſi magis, quàm arrogantiam. Ea enim cùm de ſuperbia radice pullulet,* & inter ſuperbos *(vt inquit Salomon)* ſemper ſint iurgia, *omnes qui eodem vitio ſunt infecti, armat in ſeſe: Modeſtos verò, & de ſe humiliter ſentientes, tantò magis excitat, quãtò eis illi magis polluũtur ſordibus, à quibus ipſi ſe quàm maximis poſſunt viribus, immaculatos cuſtodiunt: & hæc quidem tàm rudi, quàm erudito vulgo, modeſto tamen, omnino communia. Illa verò eruditorum propria, quod ſua, hoc eſt, humanæ ignorantiæ cõſcij grauiter ferunt ſcientiæ vanos oſtentatores. Acuuntur enim ſæpenumerò, quod alioquin minimè fieret, & excitantur ad ipſorum arrogantiam contundendam, & adeò quandoq; ardenter vt periculum ſit, ne id vitij, quod in alijs damnant, ipſi vel nolentes incurrant. In hoc genus Philoſophi repoſiti qui Sceptici dicebantur, idemq; Pyrrhenij, ad temerariam aliorum Philoſophorum frenandam ſuperbiam nati: Nihil enim cùm ſibi arrogarent, & vt ſcirent identidem quærerent, hac ex parte modeſtiæ nomine commendati ſunt, quoniam verò ſupercilium ferre eorum, qui & ſcire ſeſe, & alios docere iactabant, omnino non poterant, acrius in illos fortaſſis inuecti, vel aliquam hoſtibus anſam de ſe ipſis pariter ſuſpicandi, ne arrogantes eſſent, facilè dederunt: hinc illud Græcum epigramma, cuius hæc ſententia: & magnum eſſe, & multa admiratione dignum, quod Pyrrhon tot viros doctos, tantamq; ſapientum virorum cateruam inceſſerit, quod ſi id, vt ſe ſapientem probarent homines effecerit, ſibi ipſi perperam conſuluiſſe. At ſi ex animo, & ſententia, id ſibi deſumpſerit officij, vt tàm ſe, quàm alios oſtenderet ignorantia laborare, & egere ſcientia, virũ meritò præcellentem habendũ eſſe. At vereor ne ego quoq; in par diſcrimẽ inciderim, qui omnium Philoſophorum Gentium tribus libris, Ariſtotelis verò præcipuè, quarto videlicet huic proximo, doctrinam incertã probare conatus ſim, hoc verò ipſo quinto, & qui ſequetur ſexto, acrius etiam me in confutando Ariſtotele accingam. Sed ſanè præcipites rerum exiſtimatores non æqui fuerint, qui me hac in parte cenſebunt aut arrogantẽ, aut præcellentem virũ. Diſpar enim cauſa diſpares etiã euentus eſt productura, tribus enim primis huius Operis voluminibus quid attuli? Aliorũ retuli placita, Gentium Philoſophos Philoſophis Gentiũ confutaui, & ſi quid ipſe in medium duxi Scepticis auxiliatus, id totũ vt bonorum pace, arrogãtem petulantemq; & ſemidoctam duntaxat Philoſophorum turbam, quàm modeſtiſſimè poſſem admonerem, non extare exercitum Philoſophorum, qui iam terrigenarum inſtar militum, mutuis vulneribus in pluſquàm ciuili bello non ceciderit. Ariſtotelem verò quarto libro hominem fuiſſe, & ab hominibus non adoratũ, ſed vt hominẽ ſæpenumerò multis in rebus condemnatũ hiſtorica ferè narratione pateſeci. Nunc rationibus pugnandum, & Peripateticorũ etiam cateruæ, quibus quãdoq; ferro ſuppetias, vt tandem colligere poſſimus, verum illud, & omni dubio procul celebrandum Hieremiæ oraculum:* Maledictus homo qui confidit in homine, *huc etiam poſſe pertinere, & ex hoc id queamus dicere,* Nihil me ſum arbitratus inter vos ſcire niſi Chriſtum & hunc crucifixum. *Quare de me oro ita arbitrentur, vt me putent, hunc mihi potiùs finem præſtituiſſe, quàm viam (vt inquit ille) tentaſſe, quà me quoq; poſſim tollere humo, victorq; virûm volitare per ora. In id enim fortaſſis eligi materia poterat vberior, & minus inuidioſa: Sed ad artem Ariſtotelis demonſtratricem infirmandam mea iam conuertatur oratio.*

CAP.

CAP. I.

QVID ACTVM SVPERIORI LIBRO, ET QVID AGENdum ſibiq; quòd ars demonſtrandi Ariſtotelis, qua rerum ſcientiam colligi docuit, incerta ſit, idipſumq; quinq; vijs aperiendum quo modo.

SVPERIORE libro primam Ariſtoteleæ doctrinæ vanitatem appenſam in libra, & ſatis, vt opinor, examinatam, inuenimus multiplici ſuperſtitione nixam: Idq; in primis pergratum fuit, ſimul vt anſa noſtri calumniandi propoſiti vitiligatoribus eriperetur, ſimul vt ipſius propoſiti rationes aperirētur, quibus daretur internoſci, etiamſi quo ad pertinet ad humanam philoſophiam, ſim nullius addictus iurare in verba magiſtri, non tamen eorum me ſequi exemplum, quibus & verè canitur:

Quo me cunq; ferat tempeſtas deferor hoſpes.

Etenim oſtendi me religionis, veri, loci, cauſæ, conditionis, in Ariſtotele quandoq; laudando, quandoq; repellendo rationē habuiſſe, indeq; ſubdidi quanta ſit ei facta authoritatis acceſſio, & quibus ex cauſis, & quo modo. Exin ad vanitates alias explicandas accinctus, incertam eius doctrinam & plæriſque in rebus ſalſam eſſe, decem vijs indagaui, vt aſſenſum pręcipitem iam inde continere facilè poſſent nonnulli, qui certam omnino putabant Ariſtotelis doctrinam ſic, vt viderentur ei perinde niti, ac olim Vulcanijs aut Latonijs oraculis ſolebant Aegyptij. Quoniam verò in vniuerſum id factum eſt, fortaſſeq; nimis generatim, & plurimum in communi, hoc quod ſumus exorſi quinto huius Operis volumine, ac ſexto quod ſequetur, particularius id ipſum efficiendum eſt, & comminus gerenda res: Nec locis communibus & tranſlatitijs vtendum, nec principibus aliarum ſectarum, qui Ariſtotelem confutauêre omnino inſiſtendum: Non Carneadis tormenta, non Ephecticorum Philoſophorum copiæ, non Sexti Empirici machinæ conficiant prælium: Non Galeni, non Auicennæ particulares in illum excurſiones bellum indicant, ſed ipſi noſtro ære licet minus Canoro bellū canamus, noſtra promamus arma, licet acuminata minus: Demus quod etiam operam vt ipſemet Ariſtoteles ſe magna ex parte armet in ſemet, ac eius in illū familia validis arietet lacertis, deq; ipſorum armamentario eliciantur inſtrumenta, quibus oppugnetur ad hanc agnoſcendę veritatis expeditionem. Qua in re hunc ſeruabimus ordinem, vt primò artem demonſtrandi, & colligendi rerum ſcientiam ab Ariſtotele traditam monſtremus incertam, quò minus negocij nobis ſit inſumendū in refutandis particularibus aggreſſionibus, quas eius iurati diſcipuli demonſtrationes appellant. Duo enim hinc aduerſus illum conſequemur: Primo totius doctrinæ ipſius conuellemus fundamenta: Secundò quod vbi ad particulares, quæ dicuntur demonſtrationes, deuentum fuerit, videbimus eas in ſeſe non modò veritate nō niti, ſed nec arti quadrare, quam ipſe traderet: neq; enim ille cùm quicquam voluit demonſtrare, omnes eas conditiones adhibuit, quas neceſſariò requiri in omni demōſtratione docuit in poſterioribus Analyticis. Quinque autem vijs ad hoc ipſum propoſiti conſequendum perducemur, mox ad particularia ea quæ apud illum præclariora putantur demolienda, ſuo deſcendemus ordine. Itaq; tota Ariſtotelis demonſtratione doctrina duobus conſcripta libris, quantum pertinet ad id, quo oſtendere quicquam nititur, non redarguere aut in abſurda pellere, prorſus incerta reddetur, cùm ex eius fundamento, & auctoritate & rationibus tùm ex cauſa, medioq; & fine.

Ex fundamento, inquam, id eſt, ſenſu tanquam vniuerſæ cognitionis exordio; de quo generatim dicta ſunt quæpiam duodecimo capite libri ſuperioris: Nanque ſenſus ibi vanum ſiue indicium, hoc eſt, cùm præſentat res aliter quàm ſunt, ſiue iudiciū, quo de illis ipſis arbitratur eſſe vidimus, quod eſt fundamentum demonſtrandi: ſanè Ariſtoteles in ipſis de Demonſtratione libris, qui Reſolutorij poſteriores appellātur, demonſtrationis principium demonſtrationem eſſe nō poſſe docet, quia circulo res agitaretur ſempiterno, cùm alterum per alterum probari oporteret, qua de re

damnat antiquos Philoſophos in quarto Metaphyſicorum libro, tanquàm ratos quodcunque poſſe demonſtratione probari, inque ipſis Reſolutorijs poſterioribus affirmat, inueniri oportere aliquid prius, & certius concluſione demõſtrata, hoc eſt, propoſitionem ſuapte natura tàm claram, vt digna ſit, cui fides habeatur. Hanc ex inductione ſingularium parari, ſingularia verò ſenſu corroganda pręcepit. Quare ſenſum tanquàm exordium, & fundamentũ vniuerſo demonſtrationis ædificio præſtituit: De quo nihil diſquirendũ eſſe in quarto primę Philoſophię ita diſſeruit, vt damnaret qui de eo ſciſcitarentur ſcrupuloſiùs, & rationẽ quærerent, vbi ratio non eſſet. Idem quoq; & ſexto, & ſeptimo ipſius operis, & ſenſu nititur, & docet eſſe nitendum: hoc autẽ ſi labefactetur à nobis concutiaturq; & moueatur loco, putamus omne id quod ei ſuperſtructũ fuerit, corruere vel vno ictu. Prima hæc & vniuerſalis via eſt demoliendi artem demonſtrandi ab Ariſtotele excogitatam, quã ſequenti capite particulariùs impetemus, monſtrantes alijs poſſe modis falli ſenſum, quàm qui ſint ab Ariſtotele poſiti. Secunda via quod & ſi alij modi minimè darentur, fallaces nihilominus, & eius authoritate, & rationibus adhuc incertus eſt ſenſus, & quod eſt ſequens demonſtratio. Tertia ex medio quo vtitur pro cauſa, hoc ex diffinitione, qua in re fallitur, quando eam ſupponit ipſa demonſtratione certiorem, idq; pro liquido ſumit atq; confeſſo, cùm magnam tamen habeat difficultatem, non modo an ſit certior, ſed an in ſe definitio ſit certa, & hominibus nota? Quarta via, vt ſi diffinitio habeatur in ſe certa, propterea nobis certa ea eſſe nõ poſſit ſi ſeruare volum' dogma Ariſtoteleum. Huc accedit quod non intelligitur clarè quid ſibi voluerit Ariſtoteles, illũ enim hac etiam in re diuerſi, diuersè interpretantur, vt latè docuimus noſtrę Logicę inſtitutionis libro quarto: nam alij definitionem ſubiecti, alij proprię affectionis, alij vtriuſque demonſtrationem ingredi malunt, atq; alterum in altera propoſitione ſubijci volũt, & prædicari in altera, vt tandem demonſtretur affectio de ſubiecto. Quinta via, quia progreſſus & finis incertus eſt cùm nulla detur certa propoſitio vniuerſalis affirmatiua, ijs qui Ariſtotele nituntur, ſine qua tamen vllo modo noluit demonſtrationem poſſe cõmuniri, nec propria affectio ſubiecti certò cognoſcitur, quæ vbi ſubiecto ineſſe monſtrata fuerit, tùm demonſtratio dicitur finem accepiſſe. Indeq; docebimus quàm longè fallantur qui vniuerſalem propoſitionẽ vt probent contẽdunt, & quàm facilis ſit lapſus in rei natura vniuerſim decernenda: Quas ob res cùm & ſenſus fallax ſaltem incertus, ita vt regula generali nequeat iudicari, & definitio labans, & modus inueſtigandi incertus, incerta propoſitio vniuerſalis, affectio incerta ſit, ſanè videtur vt omnis Ariſtotelea demõſtratio corruat. Et hoc quidẽ ſumus particulatim ſuo ordine deinceps probaturi. Et quanquàm fortè poſſumus nõ parum numeroſæ doctorum hominum cateruæ, vel paucis ex Thomæ Aquinatis magni viri & inter cœlites collocati dictis inſinuare, quàm fruſtrà multi iactant ſe demonſtrationes habere eis in rebus, de quibus vel plęriq; omnes, & etiam pauci ambigunt, tamen nec eius, nec aliorum tantummodò authoritate niti voluimus, ſed diſcurſu rationis vti, & ipſiſmet Ariſtoteleis fundamentis ſæpenumerò, quo totum ædificium labefactetur, inſiſtere. Sanè, authore Thoma, vbi apud aliquos de rebus in ſpeculatione verſatis dubitatio eſt, ibi nihil firmum cẽſeri iure optimo poteſt, eius hæc verba ſunt, quæſtione nonageſima ſecundi voluminis, parte prima Theologicæ ſummæ: Sicut nihil cõſtat firmiter ſecundùm rationem ſpeculatiuam niſi per reſolutionem ad prima principia indemonſtrabilia: Ita firmiter nihil conſtat per rationẽ practicam niſi per ordinationem ad vltimum finem: & quæſtione ſequenti, principia indemonſtrabilia dici naturaliter cognita, quare ſi ad id naturaliter cognitum fieri reſolutionem oporteat, ſi aliquid ſtati firmique comprehendere velimus per demonſtrationem, vbi aliqui ea in re diſſentiunt, in qua alij ſibi ipſis conſentiunt, & acquieſcunt, alterum fateri conuenit, aut quod naturaliter vni videtur, verùm alij non videtur, id naturale non eſſe, naturamque in diuerſis adeò diuerſam eſſe, vt plærique inter ſe ſuper cognitione naturæ diſſentiant, & quid ſit naturale dubitẽt, aut cùm alter, alteri vel ſeſe, vel alios quos ipſe ſequatur in ipſa naturæ participatione cognitioneque præſtare contendunt, vt ſolum id quod ſibi, vel illis quorum eſt ſectator, naturale videtur, haberi debeat naturale, & naturam ipſam tandem conſulere oporteat, quæ vel per ſeſe ipſum, vel per ſuperos hominibus præſtantiores reſponſa ferat. Neq; enim in ianuis hoc habetur

expoſitum,

expoſitum, in quo voce & mente plærique diſſentiunt & magna verborum pugna digladiantur. Sed ijs omiſſis, quod polliciti ſumus, præſtare conemur.

CAP. II.

QVOD ARISTOTELIS DEMONSTRANDI ARS INcerta, quia fundatur in indicio iudicioq́; ſenſus, qui alys incertus eſt modis, quàm qui ab ipſo Ariſtotele poſiti ſunt.

Exordiamur autem probationes in eum maximè modum, qui ſit vſu neotericis Philoſophis, vt vim probādi perſentiant magis apertiusq; deprehendant, ne ſi qui veterum in argumētationibus perlegendis verſati nō fuerint, offundi ſibi nebulas arbitrētur. Incertum eſt ſenſus indicium, & iudicium, igitur ars demonſtrandi Ariſtotelis incerta eſt. Sed antequàm aut ſumptū antecedentemve propoſitionem probem, aut connexū explicem, dicere etiam, nunc & repetere operæpretium duco, quid per indiciū, & iudicium intelligi velim. Indicium appello hauſtū receptionemq; ſenſilis formæ qua res ipſa indicatur altiori poteſtati. Iudicium ſenſus etiam more Peripateticorum cito, quanquam de propria re ſenſili arbitretur nec ne extrarius ſenſus; an qui cōmunis dicitur? multa eſt apud Peripateticos vti opere procedente videbitur controuerſia. Certè ab Ariſtotele intellectum & ſenſum non hunc, vel illum, ſed indiſcriminatim iudiciarias poteſtates exiſtimatas conſtat: nam particula quadrageſima libri tertij de Anima tractaturus de motrice poteſtate, intellectui & ſenſui tribuit officium iudicandi, & in eo illis conuenire ſanxit: Nam vbi in vulgata tranſlatione habetur diſcretio quod intellectiuæ opus eſt & ſenſus: vbi in Arabica quam exponit Auerrois, diſtinguens quod eſt ad actionem ſenſus & intellectus: Vbi apud Argyropilum iacet potentia diſcernendi quod quidē eſt opus iudiciumq; mētis atq; etiam ſenſus. Apud Ariſtotelē eſt τῷ κριτικῷ ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως, hoc eſt, & iudiciario quod eſt opus mentis & ſenſus. Indicat enim ſenſus ſuperiori altioriq; vi quod ſentit, quod forinſecùs hauſit per illa quinque ceu canalicula ſenſilium ſpecierum, idque ipſum etiam ſua ipſe vi & poteſtate dijudicat. Et in libro de Inſomnijs Ariſtoteles: Iudicium quoq; principalis, id eſt, mētis, & eius vnde exeunt phantaſmata, id eſt, ſenſus, indiſcriminatim citat, cùm fallaciam oboriri facillimè in ſenſibus eorum qui aut amore, aut ira, aut affectione aliqua tenentur, ediſſerit, vt opere procedente referemus. At quia ipſe propriè nec intellectum nominat, nec ſenſum, ſed principale, hoc eſt, τὸ κύριον, & ἐν ᾧ τὰ φαντάσματα γίνεται. Themiſtius in ſua de Inſomnijs paraphraſi, ſcribit geminas eſſe in nobis iudicandi vires, mētem quę primatum obtinet, & ſenſum, vnde ortum habet imaginatio. Hoc indicium iudiciumq; ſenſus, quæ longo diſcurſu ne de verbo calumnia ſarciretur explicuimus, & quantum fieri à nobis potuit, declarauimus, incerta dicimus, & quod eſt ſequens incertam artem demonſtrandi. Conſecutio nota apud ipſum Ariſtotelem, & omnes qui nouēre, quę'nam ſit eius ars dēmōſtrandi, & quot aſciſcit, quot requirit, quot admittit neceſſariò. Quæ tandē ad ſenſum prouocant vt ad indicem iudicemq; primarium, quia vniuerſales propoſitiones in poſterioribus Analyticis docet inductione colligi ex ſingularibus, quæ ſenſu percipiuntur & iudicantur. Nam ſiue proponas aliquid ſiue petas, ſiue inſinues, ſiue delinies, ſenſuum officijs vteris, aut ſenſuum niteris experimentis, aut quodpiam adhibes, quod ex ipſo ſenſu traxit initium, & fundamentum, ſiue vt ſit in ſeſe, ſiue vt cognoſcatur ab homine. Hæc tàm clàra apud Ariſtotelem habentur, vt probatione non egeant, cùm ipſe ſanxerit omnem cognitionem humanam habere ortum à ſenſu: & nihil eſſe in intellectu, quod prius in ſenſu non fuerit, & eum qui vno ſenſu caret, notitia rerum omnium quę ad ſenſum illum pertinent, carere oportere. Nota etiam conſecutio apud Peripateticos quorum longè præclari Themiſtius atque Simplicius, in Phyſicorum teſtantur commentarijs, Ariſtotelem principia demonſtrationis à ſenſu duxiſſe. Ipſo quoque in opere de Demonſtratione cùm dixiſſet Ariſtoteles, omnem doctrinam & omnem diſciplinā intellectricem ex præxiſtenti fieri cognitione, ſignanter eſſe id dictum, ſunt qui accipiant, ſenſu non citato, qui omnis ſit doctrinæ & diſciplinæ fundamentum.

Etiam

Etiam clarè Themiſtius affirmat ſenſum ipſum nulla cognitione præueniri. Et Philoponus quoque pariter confirmat ſenſum non habere, προϋπάρχουσαν γνῶσιν, hoc eſt, præſubiectam cognitionem. Alexander item dum enarraret Ariſtotelis tertium de Anima librum ſenſu cœleſtia non eſſe prædita eo affirmat, quia ſenſus primo animæ famulatur, ad notitiam vniuerſalium ex particularibus quæ ſenſu cognoſcuntur colligendam, quà nõ indigeant cœleſtes animæ intellectrices, & nunquàm ab vniuerſali notitia recedentes.

Et ne tantùm Græcos Ariſtotelis expoſitores & paraphraſtes citaſſe videar: nota & apud ſanctum Thomam cùm alibi, tùm præcipuè in Theologica ſumma prima parte ſecundi voluminis quæſtione, Lib. vbi diſputat vtrum habitus vllus ſit à natura: Nam ibi manifeſtiſſimè confitetur Ariſtotelem oſtendiſſe cognitionem principiorum prouenire nobis ex ſenſu. Quod ſi dixeris non fundari demonſtrationem in re per ſenſum accepta, ſed in tranſcendentibus, & aliquas eſſe propoſitiones apud Philoſophos quæ vocentur dignitates, eaſque ſenſu non haberi: Dicam, Ariſtotele authore & bonis Peripateticis, non ita de demonſtratione decerni: Sed eam in ſenſu fundari, quem ducem totius humanæ cognitionis affirmat, adeò, vt qui vno à natura ſenſu deſtitutus fuerit, earum rerum quæ ad illum pertinent ſenſum, notitia carere eum, dubio procul affirmârit. Imò ipſe Ariſtoteles in tertio libro de Anima, dum repetit, quæ antè de anima ipſa diſputârat ſcribit apertè, eum qui non ſentit neque addiſcere quicquam, neq; intelligere poſſe, & eum qui ſpeculatur neceſſe eſſe ſimul aliquod phantaſma ſpeculari. Et quanquàm ſunt qui velint, id tantummodò verũ inueniri dum anima vt forma quædam corporis non tanquàm intelligentia quædam cõſideratur in prima illa quam ſibi fingunt antequàm corpus informet conſideratione: alij dum addiſcit non poſtquàm didicit: alij dum rebus naturalibus deprehendendis vacat, vti etiam memorauimus in tertij libri Ariſtotelis de Anima commentario, & in digreſſione maximè de immortalitate ipſius. Ariſtoteles tamen hoc non expreſſit, illud verò non expreſſit modò, verùm etiam ſæpè repetijt, & de naturalibus rebus aut ſemper, aut plurimũ diſſeruit, & ad ſenſum videlicet rem naturalem ſemper ſeſe recipit, & primas intellectiones quanquàm phantaſmata nõ ſunt, attamen ſine phantaſmatibus nõ eſſe decreuit: & ſecundo Nicomachiorum affirmatur, virtutem intellectilem indigere experimento & tempore. Dicam & axiomata illa ſiue dignitates ad ſenſum recurrere, quod ſi ſecus cenſueris, rogabo te vt earum par mihi afferas: nam præter illam de qualibet re aut affirmatio, aut negatio vera, quæ & ſenſum quoquo modo etiam aſciſcit, quando ipſæ res ſub ſenſum cadunt, & demonſtrationes quoq; propriè non ingreditur, authore Ariſtotele, niſi contrahatur ad particularem materiam, præter illam inquam fortè vel vnam, vel alteram, aut nullo pacto, aut difficulter inuenies. Nam Thomas eo quem ſuprà citauimus loco, quòd omne totum ſit maius ſui parte, cognoſci non poſſe docet, niſi quid totum, quid pars ſit, antè nouerimus, & hoc ipſum per ſpecies intelligibiles in phantaſmatibus acceptas, quæ de ſenſu proueniunt.

Sed finge tibi has non pendere à ſenſu, reliquas omnes quæ à ſenſu oriuntur, & de quibus propriè conficit artem Ariſtoteles, quo pacto defendes? quomodo certam dices artem quæ incertis principijs vtatur? incertis nitatur fundamentis? Contendes fortaſſe non ſemper decipi ſenſum, quid tum? Nam etſi quandoque non decipitur, tamen & quandoq; etiam decipitur, ſiue in indicando, ſiue in iudicando, ſiue in vtroque, ideoque incertus. Dices corrigi errorem alijs poſtea ſenſionibus ſenſationibúſve, vt dici pleriſq; ſolet. Dicam ego te ſemper incertum, an in hac, an in illa videlicet ſenſione fueris deceptus: nam ſenſus ipſe, vt diximus, vt mox etiam latiùs dicemus, in ſe ipſo, quanquam verus eſſe poteſt, varius tamen, & ambiguus dubiuſq;, & eſt, & habetur ſæpenumerò ipſa experientia, cum ſuo officio defungitur. Varius, inquam, ſi regulã (de qua ſuperiore libro diximus) veritatis, ex ſenſu colligere volueris, quod & dictum etiam nunc velim, & ſæpenumerò alibi tacitè repetitum, ne de hac veritatis ſenſilis regula, me ſemper loqui, vbi eius rei mentio efficienda eſſet, inculcem. Præterea do tibi gratis ſenſationem alia ſenſatione corrigi, & ex multis te quicquam colligere. At, vir docte, non ex multis, ſed ex omnibus conſtat vniuerſale, quæ omnia nec haberi ſyncerè poſſunt, nec eodẽ modo, vt videbitur opere procedẽte, & demõ-

ſtratio

ſtratio ſine vniuerſali non conficitur, quiq; à multis ad omnia voluerit argumentari in fallaciam incidit ab Ariſtotele damnatam, qua de re repoſitus eſt mihi locus hoc ipſo libro. Quare ſint plures, ſint pauciores, ſit vna tantummodò quæ incerta ſit, tota vniuerſalis incerta redditur, quia ſi certa ſtatuatur, ex omnibus & ſingulis conſtare certis debet: Vt mittam quod quæ certa videbitur tibi, alijs ob diuerſitatem ſenſuum videbitur incerta, & ſæpenumerò falſa, ac tandem conſulere naturã ipſam opus erit, etſi ſit ad eius tribunal pro dirimenda lite, propterea quod aut tua, aut illius quiſquis ille fuerit temperatura, competens omnibus hominibus iudicium non habebitur, quoniam quot indiuidua in humana ſpecie, tot diuerſa temperamenta, ex diuerſa humorum proportione diſſultantia, qua de re paulò pòſt inter probandum quod aſſumpſimus, diſputatio fiet.

Quod quidem aſſumptum probari etiam poteſt multipliciter: primò in communi per ea q̃ dicta ſunt capite duodecimo libri ſuperioris, vbi docuimus, nec ſine ipſius Ariſtotelis teſtimonio, ſenſuum vbiq; præponi ab eo, & certiùs ratione iudicari.

Secundò authoritate multorũ Philoſophorum Anacharſidis, Xenophanis, itemq; Parmenidis, Democriti, Heracliti, & aliorum omnium, qui ſenſus & indicium, & iudicium habuerũt incertum: Idq; ipſum probare conati ſunt, quorum ſecundo huius Operis libro ſentẽtias explicauimus, atq; hac de re Academicorũ etiam præcipueq; Scepticorum argumenta recenſuimus, eoſq; etiam quoad licuit iuuimus capitibus maximè ſecundo & tertio ſupra vigeſimum, quibus in præſentia volumus vti, quoniam inter diſputandum cum Ariſtotele Lyceum non placet exire.

Tertiò quia homines de proprijs ſenſibus ſæpenumerò ambigunt, dubitantq; an proprie ſenſerint? an verè viderint, verè audierint, quæ ſibi videntur, vel viſa, vel audita? nam & ſi actus is reflexus dicatur, actus tamen ſenſus eſt, vel ipſiuſmet, vel alterius, quò fit vt ſi dubitat de ipſa ſenſione, certius idcircò eſſe non poſſit, vnde radix ſeſe offert probandi, parum firmam humani diſcurſus facultatem, quando compoſita omnis, vel ſyllogiſmo collecta cognitio, pendet à ſimplici, quæ pendet à ſenſu.

Quartò quia cùm propriè ſentiunt, adhuc tamen quomodo ſentiant, & quinam, & quot ſenſus habeantur, ſub dubio verſatur; qui tamen ſenſu videlicet ipſo veſtigentur. Nam de ſenſu ipſo cùm præcipit Ariſtoteles in ſecũdo libro de Anima, hæret frequenter, & ſibi videtur aduerſus adeò, vt difficultates magnæ circunſtẽt omnes eius interpretes, vt ipſum à contradictione vindicent: Qua in re illud mirandum, quod ſi Ariſtotelem quid ſibi voluerit certò nequeant explicare, ſe ipſos tamen dum conſiderant, dum proprium actum ſentiendi librant, non explicent ſic, vt concorditer & amabiliter de ſenſibus decernant. An de intrinſecus poſito ſenſu vnúſne ſit an plures non multa pugna? Alexander de Anima diſſerens, & Themiſtius in libro de Memoria, & de Inſomnijs, vnum tantùm affirmant, cui diuerſa nomina diuerſis ex officijs competant, & ſunt ex neotericis qui aſſenſi ſint veteribus illis Peripateticis hac in re: alij quatuor fecêre, quinq; Auicenna. Poſtea verò ad Themiſtium quiddam flexère ancipitem hac in re, & varium potiùs Ariſtotelem exiſtimantes. De hoc autem ſenſu ipſe propriéne ſit, qui omnia prius ſentiat? an iudicet, quid alij ſenſerint? Nonne diſquiritur adhuc? & in hoc pro ſenſuum varietate diuerſi ſenſus? At de ipſius ſede nónne contendunt? eam in corde Ariſtoteles, Galenus in cerebro, in vtroq; poſuit Auerrois, quorum fuiſſe diuerſos ſenſus vel ex eo liquet quod vnuſquiſque ita ſe ſentire quemadmodum docebat, exiſtimabat. An fortè fuit in hoc pugna ſolùm, quia certabant de re interiori & abdita, eoſq; fortè latebat ſicut latent, nutrientis poteſtatis officia per ſenſum inſenſibiliter (vt ita dixerim) exercita? At de intrinſecùs poſitis (vti in Operis progreſſu latiùs dicturi ſumus) quantum euariant? Sanè tàm alius ab alio diuersè ſentire cognoſcitur, vt quod Satyricus poëta cecinit, *Velle ſuum cuiq; eſt*, pariter de vniuſcuiuſq; ſenſu dici poſſit, eſſe videlicet proprium & ſuum vnicuiq; ſentire. Nec hoc quidem ſatis certũ, cùm ipſe Ariſtoteles ſecundo de Anima dubitet, an cùm ſentimus, ſentire nos ſentiamus, & quomodo? ſuper qua re nec interpretes conſentiunt, & ſunt qui cõmunem cũ particulari iungant ſenſum, & queſtioné an ſit res, & quid ſit, ducant in medium, illamq; extrinſecùs poſito ſenſui annuant ſolummodo, hanc verò intrinſecùs collocato ſenſui, & ei qui eſt extrà copulato, concedant. Affirmat aũt Auicenna ſenſum nõ cognoſcere eſſentiam ſuã, vel hac motus ratione,

quòd nihil niſi per organum corporale cognoſcit, quod quidem organum inter ſe ipſum, & ſenſitiuam potentiam medium cadere non poſſit, cuius rei Thomas etiam meminit in quæſtione de Veritate, quam in ſenſu quidem eſſe poſſe vti non negat, ita etiam affirmat eſſe ſæpenumerò poſſe in ſenſu falſitatem, non ſolùm quatenus iudicat aliter, quàm ſeſe res habeat, ſed etiam quatenus res quædam eſt, & index, non iudex rei alterius: Nam etſi quomodo eſt affectus, eo modo ſe offerat & præſentet altiori poteſtati, nihilominus rem aliter indicare præſentareq; poteſt, atq; ideò falſus eſſe dicitur, vtpote diuerſam æſtimationem quandoque exhibens. Atq; in ipſa etiam perceptione ſenſilium dum ordine videlicet quodam ad iudicium referunt, quod idem conſequitur, poteſt occaſionẽ præbere fallendi. Dum aliter etiam componẽdo ac diuidendo, & arbitratur, & iudicat, quo in iudicio aut veritas exprimitur, aut falſitas: nõ autem propriè in hauſtu & perceptione ſimplici & nuda, quanquàm & res etiã extrinſecùs poſita falſi appellatione ſignari ſolet, quatenus falſam æſtimationem indit in ſenſibus: qui etſi de proprijs ſenſibus dicuntur, duce natura, decernere, intrinſecùs tamen, & extrinſecùs vel ſenſorio vel intermedio præpediuntur. Equidem ni doctis & eruditis, inq; ipſo legendo Ariſtotele & interpretibus eius verſatis hæc ſcriberem, vtiq; ea explicarem magis, ſat fuerit annotaſſe.

Cæterùm vnde quæſo tàm magna quæſtio, tamq; frequens in ſenſu? An ſit poteſtas tantùm patibilis? an actiua? an inter has media? Qui actiuam rentur ſe dum ſentiunt, agere aliquid non tantùm perpeti putant, vt Ioannes Gandauenſis, vt Apollinaris, ac diuerſa ex parte alij minimè ſe agere dicunt agentem ſenſum explodentes. Nec deſunt qui fateantur vtrunq;, ſed illorum neutrum, & mediam quandam actionem intelligãt, inter id quod propriè eſt agere, & propriè pati. At qui de numero ipſo actuum ſentiendi? Num alij duobus actibus ſentite ſe dixerũt proprium & commune ſenſibile? Alij vno duntaxat ſe illa ſentire commemorârunt? Num multa quoque diſcordia an ſenſibile commune abſq; proprio ſentiri poſſit & quomodo? vt ad cœli tactum etiam pro ſe danda quęſtione conſcendãt, ſuper qua etiam re ſenſus ne ipſius cœli eſſet an minimè? Et quónam pacto eſſet? apertè diſſentiunt. Porrò de ipſo ſenſu cùm eſſe dicatur in potentia quanta lis? & quo pacto capiendum bis, an ſemel, hoc eſt, quo ad actum primum, & ſecundum, an quo ad hunc duntaxat vltimum pertinẽt. Idq; propterea euenit, quoniam comparauit Ariſtoteles ſenſum intellectui, qui poteſtas quidem dicitur ad actum primum, hoc eſt, ſcientiam intelligentiámve, atque etiam ad ſecundum qui eſt intelligere actu ipſo, & conſiderare, ſenſum verò ab eo qui generauit, ad primũ actum ductum eſſe cenſuerat, vt poſſet quo ad hoc pertinet comparari componiq; ſcientiæ. Mox verò & ſenſum affert poteſtatem eſſe ad formã ſiue ſpeciem obiectæ rei, alioqui nullo extrinſecùs adiuto, nulla re obiecta ſentiret. Super quibus Ariſtotelis ſenſibus tàm diuerſi ſenſus vt ſit internoſcere difficillimũ, qui vero ſenſui conſentientes ſint magis, hinc alij mutationẽ obiectæ rei qua ſenſus hauſta ſpecie fiat ſenſili rei ſimilis imaginantur, actutumq; aliam naturæ non temporis ordine mutationẽ ſubijciunt, quæ animæ feratur accepta, cũ ſenſus actu ſentiens. Alij contrà ſtant, nec aliud eſſe id quod dicimus actu ſentire, decernunt quã ſenſilis rei ſpeciem in ſenſu collocari: Alij alia, vt corporine, an animę, an vtriq; ſentiendi tribuendum ſit officium videantur hærere? & ſint etiam qui animæ per corpus ſentiendi munus impartiant, vnde quid propriè ſit ipſum ſentire, & cuinam primo referatur acceptum? non conſentiunt. In ipſo verò tactus ſenſu, qua eſt vnus ex quinq;, quanta diuerſitas? pluréſne ſint an vnus? adeò ambiguus ea de re fuit Ariſtoteles, vt & ipſe ſatis non innuat, nec declarent ipſum interpretes: quando hic cenſeat Ariſtotelem vno modo ſenſiſſe, ille alio. Quare in hac certitudine ſenſuum ſenſationúmve, ſiue rectæ ſint, ſiue reflexæ, fundari certum non poſſe, ſiue indicium, ſiue iudicium ſatis aperuimus. Nam eos qui dixère ſenſum ſemper verũ eſſe, quoniã quæ hauriebat ea præſentabat, ſuperiore libro redarguimus: falli enim eos docuim⁹, quoniã ex rei apparitione minus ritè facta, ad rei ſpeciem quæ vera non eſt dijudicandã feruntur, & incertæ ſemper ſentẽtiæ ſunt, donec ad rem obiectã iudiciũ reſoluatur. Ibiq; meminimus rationes Ariſtotelis in quarto primæ philoſophię libro ad aſſerendã ſenſilem veritatẽ, à nobis fuiſſe ſecundo huius Operis libro diſſolutas, non quidẽ vt veritatẽ haberi etiã per ſenſum poſſe negemus, ſed quoniam illæ ipſæ rationes id non conuincant.

Quintò

Quintò probari aſſumptum poteſt, quia poſito ſenſu, & conſentiendi modo conformiter amabiliterq́; ſtatuto, quantum attinet ad experimenta eorum qui ex ipſis ſenſionibus ſenſum dijudicant, adhuc tamen ratione ſumpta ex varia particularium ſenſuum natura, qui decurſu etiam temporis variantur, eq; varia rei ſenſilis natura, variaq́; permutatione, & vario etiam vtriuſq; concurſu, quæ omnia deinceps explicabuntur, ipſum ſenſus & indicium, & iudicium redditur incertum & ſæpe fallax. Diſquiramus hoc ipſum primo in ſenſu viſus, quē Ariſtoteles omnibus præfert ſenſibus, quantum pertinet ad percipienda rerum diſcrimina, quem & Philoponus tali pollere excellentia inter initia primi in libros de Anima commentarij docuit, vt ſecū trahat alios, quam ob rem quę viſu participant, ac vt ipſe loquitur μετέχει ὄψεως, participare & auditu cenſet, & qui auditu participant, odoratus, guſtus, tactus, nō eſſe expertia. Hunc ipſum viſum decernit Ariſtoteles in ſecundo de Anima, non decipi circa colorem, quia color ſit, & ſanè quidem: hoc enim per veſtigia illa ſenſus certiſſima & omnibus nota decreuit. At qualisnam color? res enim in cōmuni & vniuerſim colorata, artis ſcientiæq́; qualem & ipſe, & alij diligentem, ſcilicet, & exactam quærunt, fundamentum non efficit: ad ſpecies enim deſcendere colorum eſt opus, & eo maximè quòd ex ſingularibus ille ſpeciem colligere ſatagit ad ſcientiam conficiendam. In hoc autem maximè & incertus eſt, & quandoq; fallitur oculus, hoc eſt, in ſpecie diuerſa colorum: qui tamen omnibus longè præclarior ſenſibus, & qui plures nobis, vt eſt in primo Metaphyſicorum libro, decretum, rerum differētias oſtendit quinq;, vt ipſemet Ariſtoteles in libro, de Senſibus, & de ijs quæ ſentiuntur affirmat, alijs melior, differentias, vt inquit παντοδαπάς, hoc eſt (vt ita dixerim) omnifarias nobis annunciat, διὰ τὸ πάντα σώματα μετέχειν χρώματος, hoc eſt, quoniam corpora omnia colore participant. Atque etiam ſubdidit communia ſenſuum quæ dicuntur, id eſt, figuram, magnitudinem, motum, numerum, hac ipſa poteſtate viſus maximè perſentiri. Ad finē quoq; ſecundi de Anima libri quantum ad Latinorum diuiſionem pertinet (qua vti nos diximus) cùm peruenißet, ipſum per excellentiam maximè ſenſum nuncupauit, & edocuit à lumine nomen accepiſſe. Quoniam itaq; hic ſenſus præcipuus præcellenſq; habetur: Do tibi oculum circa colorem ſpectandum verſari, id enim illi proprium, nil alienum, nil cōmune obijcitur: Do propinquitatē ſitus & loci, vt in ea, quā mauis diſtantia collocetur (nam ſunt qui melius eminus quàm * cominùs aſpiciant). *propinſume quam mauis: Do eundem aërem ijſdem affectum qualitatibus, do nullum vnquàm aut morbum intrinſecùs, aut extrarium caſum quo ſenſorium ſit labefactatum accidiſſe, vt oculus naturam quā è matris (vt inquit Lucilius) * bulga ſecum tulit, nō vitiauerit, nullum organo impedimentum occurrerit. Num propterea verus hic ſenſus neceſſariò fuerit? an magis incertus & anceps? Sanè ſibi certus videatur, incertus alijs, & ſæpè fallax. In cauſa eſt varium corporis totius temperamentum, vel ita ſuapte natura conſtitutum, vel procedente tempore, non modò vel morbo intraneo, vel extrario caſu, ſed & naturaliter per ætatis progreſſum, mira ſenſilis naturæ varietate mutatum ita, vt ſi etiam intra humanam ſecundi modi latitudinē dicatur eſſe, camq; ſibi quiſq; pro arbitrio cōſtituat, variè tamen ſeſe habebit, nec intentione ſolùm, ſed diuerſitate longè maiori, vt paulò pòſt monſtrabimus. Quod ſi corporis totius, certè & oculi ipſiusq́; pupillæ, eoq́; magis quod nō ita ſolida eſt natura atq; compacta, ſed tenui fluxiliq́;: quando ex aquea plurimùm ſubſtantia conſtat, vnde Ariſtoteles de ea loquens in libro de Senſibus inquit ὕδατός ἐστι, & in ſecundo libro de partibus Animalium ait: viſui aquæ ineſſe naturam, quæ omnium perſpicuorum conſeruari facillimè poteſt: & in tertio de Anima ſcribit ex aëre pupillam mutari atque eius vt verbis vtar, ὁ ἀὴρ τὴν κόρην τοιανδὶ ἐποίησεν, & in ſeptima problemarum ſectione, oculum partem noſtri corporis mobiliſſimam, & cæterarum maximè omnium, rei ſibi obiectę ſimilē reddi poſſe teſtatur: & non multò poſt ſenſum viſus omnium, exquiſitiſſimū affirmat. Quinto quoq; de Generatione animalium viſum, non igni, vt volebat Empedocles, ſed aquæ tribuit, eorum memor, quæ in libris de Anima & de ſenſibus antea decreuerat: neq; vnicolores hominum oculos vt cæteris animalibus, ſed varios, & verſicolores affirmat, cęſios, flauidos, nigros, caprinos, & altero etiam oculo diuerſo multos eſſe, & maximè cęſio: variam quoq; eiuſmodi colorū cauſam affert longo progreſſu, ſuper multitudine humoris & paucitate fundatam, indeq́; & acutè, & obtusè vidēdi

*propinquius

*vulua

los obuerſabatur,quod aliorum oculi hominum non percipiebant. Proditũ eſt me-
moriæ Tiberium Cæſarem inter nocturnas tenebras videre ſolitum. Senſus enim i-
pſius non decipiebatur,in quo decepti alij fuiſſent, circa eandem rem viſam,in eadẽ
diſtãtia,eodem in medio,hoc eſt,obſcuro,& nocturno in aëre. Diuerſitas enim tem-
peramenti, diuerſitatem quoq; iuſta proportione in viſili poteſtate conſtituerat.Et
de incertitudine viſus hactenus, quantum ad id, quod ab Ariſtotele prætermiſſum
videtur,quia ſi certus eſſet omninò ſenſus, non tamen ex diuerſitate complexus,&
temperamenti humorum eadem vnicuiq; videretur res obiecta,vnde variabit indu-
ctio ex particularibus procedens, ſiue id referas ad viſilem poteſtatem,ſiue ad variã
rei viſæ naturam.Illud ex abundanti addiderim, voluiſſe Auerroẽm tertio de Anima
commentario,viſum quandoq; falli circa proprium obiectum,vnde illa eius verba i-
pſo in commẽtario particula vigeſima ſexta, actiones propriæ viſui ſcilicet compre-
hendere colorem ſunt veræ in maiori parte, addo igitur non ſemper,etſi non fallor,
optimè conſequitur.Sed iam de viſu multa,& fortè plura, quàm oportuit.

In reliquis quoq; pari proportione ſententia feratur: Nam ſi ad guſtum te referas,
quanta ob humorum non dico ex febre vitiatorum, ſed congenitorũ multimoda &
ſuprà quàm dici poſſit,varia diuerſitas inuenietur in hominibus. Nam quod vni ſen-
titur,vno modo non ſentitur alij,maximè cùm omnes ex dulci & amaro conflentur,
& coaleſcant ſapores:ſcribit enim ipſemet Ariſtoteles in libro de Senſibus,vt colo-
res ex albi,& nigri mixtione fiũt,ita οἱ χυμοὶ ἐκ γλύκεως καὶ πικρῶ,hoc eſt,ſucci ex dulci,&
amaro,idq; magis, minuſque fieri docet ex analogia,proportionéve mixtionis.Nec
mihi nunc obſtrepant,tale hominis temperamẽtum, tali in latitudine perpendendũ,
hominemq; etiam non proprietate indiuiduorum, ſed ſpecie cõſiderari debere de-
cernentes:Nam de temperamento,quot ſcilicet, ſint, & quomodo ſecernantur,cùm
agunt,non tanquàm de re iudicata decernunt, ſed de ambigua,& plena difficultatũ,
vt antè monſtratũ eſt:Nec intentio,& remiſſio latitudinis, minores, vt excutiatur cõ-
trouerſias, poſtulat, quæ quidem latitudo ita aſſignata, vt decere dicũt,adhiberetur
neceſſariò ad ſenſiones ritè,& certò percipiendas, interſtinguendasq; adeò,vt poſſet
parandæ demonſtrationi patrocinari.Hæc verò non conceptionibus animi commu-
nibus illis,& maximè generalibus inſiſtit,ſed rerum ſpecies, & rimatur,& colligit ex
ſingularibus,ſenſu ipſo perceptis,& cognitis,Ariſtotele duce,alioqui pauci credo,ſi
non magis,nulli eſſent ad demonſtrandũ idonei,ac de ipſo Ariſtotele fuiſſet,ne in ea
latitudine collocatus,an minimè,diſceptari poſſet:homines præterea ſinguli,& car-
nei ſentiunt,& de ſenſionibus,quas percipiunt,iudicant,non autem hominis notio-
nes,quæ noſtris in animis collocari dicũtur, in quibus vel vna vniuerſum hominum
ſpeciem repræſentat indiuiduis conditionibus eliminatis.Ipſi igitur homines ſingu-
li eatenus variari poſſunt,vt ad diuerſum temperamentũ relata mixtio diuerſa longè
ſentiatur,ac ab ijs ſentiretur,qui diſſimili temperatione pollerẽt. Democritus (vti eſt
apud Sextũ philoſophum) dicebat,mel neq; dulce eſſe, nec amarũ,vt ſecundo libro
retulimus,quanquàm de Colchico,aut Pontico,aut Sardoo, melle mentionem non
fecit,nec ſeſe ictericum adſtruxit,nempe,qui & ſenſiſſiſſet, & fortè dixiſſet amarum:
Sed quod omnes dulce pronunciant, ipſe nec dulce, nec amarũ cenſuit: Heraclitus
vtrunq; cenſebat.Sed antiquos dimittamus, viui ſunt homines, qui amariſſimum a-
loẽs ſuccum exiccatum,compactumq;,vt alia eduliorũ genera comedant,qui rheu-
barbarum alijs palatibus aſpernabile, vt gratum, & delectabile guſtus ſibi ſumant.
idem edulium eidem homini eſuriẽti gratiſſimũ, eidem ſaturo triſte,ac nõ ferendũ.

Porrò in tactu quanta diuerſitas? Alexandri miniſter Demophoon,vt eſt poſitum
in Diogenis & Sexti monumẽtis,in Sole,balneoq; rigebat,& æſtuabat in vmbra. Ar-
giuo Athenagoræ phalangiorũ, & ſcorpionum vulnera nullũ intuliſſe dolorẽ prodi-
tum eſt memoriæ,quæ tamen alijs mirũ quàm ſunt moleſta. Aethiopũ gens,cuius re-
gio à Meroë ad fluuium Hydaſpem porrigitur,ſcorpiones,& aſpides tutò comediſſe
proditur hiſtoria,quæ alijs comeſta,necem pararent: Galenus medicorũ eximius au-
thor eſt,puellã mortifera herba multo tempore nutritam. Quòd ſi fundamentum aſ-
ſuetudinis ducas in medium,eidem fundamento ſi ſuperſtruxeris, variatum tempe-
ramentum deprehendes,atq; inde ſenſationem quoq; variatam. Anus quæpiam At-
tica,triginta cicutæ ſucci tolerabat hauſtus,ſine vitæ incommodo,cùm tamen alij vel

vno,

vno,vel duobus extinguerentur. Sic & apud Maſſilienſes criminibus obnoxij, ſic Socrates ab Athenienſibus extinctus eſt. Iacobus Foroliuienſis, inſignis inter Neotericos Medicinæ ſcriptores, prodidir literis, ſe perindè haberi ab allio, ac à veneno, eũ eo comeſto, ea ſibi acciderent, quæ ſolent accidere ijs, qui hauſerunt venena. Idem & alius quoq; Medicus prodidit. Etſi ad tactum referri pondus debet, quantùm fallantur, qui ſine bilance res examinant, longo diſcurſu docet Nicolaus Cuſa, in libro, quẽ inſcribit de Staticis experimentis: Affirmás etiam ſtatera ipſa pondus ad liquidum, atq; vt eius vtar verbo, præcisè cognoſci non poſſe. Idem odor eodem etiam die eidem homini gratus, paulò pòſt grauis, quantò magis homini alieno, & vario temperamento: quãquàm homini in vniuerſum parum tribuit in olfactu Ariſtoteles, minimumq; eo valere ſcribit, atq; in cauſa eſſe latiores meatus, docet in Problematibus. Quod ſi eſt tanta habitudinis in humano corpore, vno eodemq; frequens variatio, quanta erit in diuerſo? Cùm & eadem etiam ratio ſit rei odoræ præſentiendæ, quæ ſcilicet ex mixtione diſſultat, quod & Theophraſtus in libro περὶ ὀσμῶν, hoc eſt, de odoribus, cenſet, quod impermixtum eſt, id odorum non eſſe per hæc verba: τὸ γὰρ ἄμικτον ἅπαν ὀδωδέιας: Idq; ex Ariſtotelis ſentẽtia, quod & repetit Theophraſtus in Sexto de cauſis Plantarũ. Sunt & qui vel natura, vel corporis affectione varia videantur audire, quæ non audiunt, & ad ea, quæ deberent audiri, facilè videantur obſurdeſcere, ſiue id ex meatibus illis, anfractuoſis aurium præpoſterè verſis, aur obturatis, ſiue ex cerebri exſudationibus, ſiue alia quapiam de cauſa. Sanè quàm ſit diuerſum auriũ iudiciũ, norunt eruditi, qui viderunr, compereruntq; eoſdem numeros alijs placere, alijs diſplicere prorſus auriculis. Vnde & apud artem docentes Rhetoricã, tàm varij pedes orationis terminandæ, varijq; numeri: qui omnes tandẽ ſeſe ad iudicium aurium referunt. Vnde quæ æquabilis, vel numeroſa videtur alicui clauſula, videbitur alij ſubſultans, & hiulca minimeq; prorſus harmonica. In cauſa certè corporis variũ temperamentum. Ex quo etiam varia auriũ ſentenriæ, particularis autẽ, & indiuidua cauſa, varia ſemper, raró tamen comperta eſt: Nam cùm differentiæ ſoni ſint acutum, & graue, quis non videat varia ex compoſitione acuti, & grauis, diuerſas conflari ſonorum ſpecies, quæ relatæ ad diuerſas ſentientis diſpoſitiones, diuerſæ habebuntur ab ijs, quas ij perſentirenr, qui aliter eſſent affecti: longũ eſſet enarrare circa omnem ſenſum varietates humani temperamenti: quoniam propriũ ira eſt, ſuum vnicuiq; homini tẽperamentũ, vt par ei, ſimiléve omnino eſſe, ſit impoſſibile: ſi in primo ſuæ Medicinæ verum ſanxit Auicenna, imò rebus omnibus compoſitis propria eſſe temperamenta, & diſpoſitiones docet in libro de Viribus cordis, è quibus propriè quoque virtutes emanent, quas ignorari docet, & quantum pertinet ad ea, quibus efficiuntur, producunturq;, & quantum etiã ſpectar ad id, cur ad talem ſuſcipiendã virtutem hoc plus, magiſq; quàm aliud diſponatur? Proportionẽ autem mixtionis ſimpliciũ ſemper à nobis ignorari, quàm diu viuemus in hoc mundo, clariſſimè conteſtatur. Atqui negari ne poteſt, quodcunq; ſenſorium ſua habere conſtituenria principia? diſponi propriè ad virtutem ſentiendi ſuam? habere mixtionis ſimplicium proportionẽ? Adde, & ad ſenſiles res obiectas, inter quas etiam ſit proportio referri? Quibus omnibus de rebus fit, vt & ſenſus emergat varietas, & ſincerè, quemadmodum pleriq; exiſtimant, à quibuſcunq; nequeat diſcerni veritas. Vt mittam quàm varia, & quàm ſæpè vana iudicia fiant, in his, quæ non propriè ſenſibus extrarijs obijciunrur, ſed dicũtur communiter obijci, vt numerus, & quantitas, & quies, & motus, num & maius, & minus aliquid, & plura, & pauciora nõnulla ſæpè iudicantur, & falsò? ſed & pulchra, quę turpia, & contrà quæ turpia, æſtimantur pulchra, vt retrò memorauimus: & quieſcere quoq; quæ moueantur, contraq; quæ mouentur, quieſcere multi arbitrentur, nec in rebus minutis tantùm, & remotis, ſed maximis, atq; præſentibus: quo pacto, & Ariſtarchus Mathematicus, & Seleucus, ſolam terram moueri dixerunt, cœlum verò, & cætera omninò quieſcere: quod eſt à nobis anteà narratum.

Illud poſtremò non reticuerim, nos ipſos non videri à ſancto Thoma longiſſimè receſſiſſe, qui in primo contra Gentes, videtur hanc ſenſus, & humanæ etiam exactiſſimæ probationis, quæ demonſtratio dicitur, innuiſſe fallaciam, quo potiſſimũ loco diſſerit de rationabili fidei traditione. Aſſeruit primo inueſtigationi rationis humanæ plerunq, falſitarẽ admiſceri, propter debilitatẽ intellectus noſtri, & phantaſmatũ

per-

permixtionem,exin,de ignoratione demonſtrationis apud plæroſque,& diuerſitate doctrinæ eorum,qui ſapientes dicuntur,pauca prælocutus,ſubdidit.Inter multa etiã vera,quæ demonſtrantur,immiſceri aliquando falſum,quod non demonſtratur, ſed aliqua probabili vel ſophiſtica ratione aſſeritur, quæ interdum reputatur demõſtratio.Demumq; ad capitis finem progreſſus,quæ dixerat de imbecillitate cognitionis humanæ,& quod propterea fixa,& certa fides humano generi ſalutaris data diuinitùs fuiſſet,concluſit omnia,atq; firmauit verbis Pauli monentis Epheſios, *Ne ambularent,ſicuti & Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui.* Retulit enim acceptam fallaciam ſenſui Apoſtolica auctoritate,& ipſe antea ratione ſubinnuerat permixtionis phantaſmatum mentionem habens, quæ videlicet depromuntur à ſenſu, vnde,& quæ dicerentur more communi exactæ demonſtrationes,non tamen eſſe demonſtrationes putauit,permixtas videlicet errore,& probabili, vel ſophiſtica ratione nixas. Suprà quoq; docuerat homines, rerum ſenſilium non paucas, non multas,non plures, ſed plurimas,vt eius vtar verbo,proprietates ignorare, & earum quoq;,quas apprehendimus ſenſu,rationem perfectè in pluribus inueniri non poſſe. Quod præter ea,quæ ſuprà diximus,ideò etiam hûc allatum volui, vt qui odio vatiniano,ſicuti in prouerbio dicitur,& nouercali,nos perſequerentur, quoniam Ariſtotelem non ſic, vt ipſi, coleremus,vel diſcant,vel memorentur, Thomam magni iudicij virum,quanquàm Ariſtoteles interpretem,ſi propriè non ea,quæ nos hoc in opere diſſerimus, certè nõ omnino diſſimilia quandoq; dixiſſe.

CAP. IIII.

DIGRESSIO QVAEDAM IN REVERENDA OPINIONE Henrici Gandauenſis, de incertitudine cognitionis humanæ,vbi oſtenditur, quocunq; modo de ea ſtatuatur,rationes tamen,quibus eam Ioannes Scotus impugnauit,magni non eſſe momenti.

LIceat autem hoc loco digredi aliquantum, nec tamen (vti arbitor) inutiliter,digredi,inquam,in reuerenda opinione Henrici Gandauenſis,quam libro ſuperiore diximus,à Ioanne Scoto acriter impugnatam. Sed quicquid de Henrici opinione ſtatuatur, eam ipſi recitabimus: Deinde Scoti improbationem,mox & noſtram reſponſionem.De omni illa,qua impugnatur,quæſtione,tria colligentes,quibus inſiſtamus,quoniam facere quoquomodo videtur ad rem,de qua agimus,exactè magis perpendendam. Primum eſt,nec argumenta Scoti in eam opinionem ſatis virium habere, cùm aſſerit rationes Henrici cõcludere Academicorum ſententiam,non Auguſtini,& nulla eam veritate ſubſiſtere. Secundum, nec Henrici rationes,quibus probare opinionem moliebatur, à Scoto ipſo fuiſſe ritè diſſolutas. Tertiũ,opinionis concluſionem, de ſyncera veritate habenda, ritè non impugnari. Opus itaq; eſſe, dicebat Henricus, diuina illuſtratione, ad certam & ſinceram veritatem,exactè percipiendam,quoniam res obiecta, vnde ſpecies,exemplárve creatum deducitur,mutabilis eſt,quò fieri, vt cuiuſq, immutabilis, quemadmodum eſſe veritatem immutabilem oportet,cauſa eſſe non poſſet: Mutari præterea animam,& infalſitatem à veritate delabi, quapropter firmiori aliqua,nec mutabili re opus eſſe,vt firmaretur,non firma minus, aut magis mutabili, quale eſſe ſpectrum exemplárve ſatis conſtat,à re ſenſili, fluxaq; deſumptum. Ad hæc neceſſariũ videri, vt is,qui certam, nec vllo modo fallacem, & errabundã rerum notitiam ſibi aſciſcit, & vendicat,pariter habeat id,vnde falſum à vero, & veriſimili dirimere queat,atq; diſpeſcere: Alioqui ſemper erit ambiguus, verónc hæreat firmiter, an lubrica falſitate delabatur?eiuſmodi autem creata illa, & à re deſumpta ſpecies eſt,quia,& ſe quatenus talis eſt res,& ſe tanquàm rem obiectã præſentare poteſt:In altero veritas,in altero falſitas.Videre id licet in ſomnis,in quibus,ſi ſe primo illo modo ſpecies offerunt: verũ offerunt,ſi ſecũdo,falſum:hinc euenire,vt obliquo ſaltẽ aſpectu radij,qui nobis diuinitùs impartiatur,egeamus,tametſi non eum propriè directeq; ſpectemus:id enim munus beatarũ mentium. Eum autem, quanquàm obliquè ſuſceptũ radium,& acumen addere,& immutare ſpeciem,& exemplar conformare ſibi:tùm enim perfectam haberi veritatis notitiam,cùm duæ illæ ſpecies in mente cõcurrunt,altera,quæ inhæreat,

inhæreat,ſcilicet à re deſumpta,altera,quæ ſit illapſa diuinitùs. Hæc ferè ſumma eſt eorum,quæ decreuit Henricus. Vrget Scotus ſequi affirmans,vt nequeat,quocunq; in lumine haberi certitudo, quando aliter, quàm ſe habet res obiecta,cognoſcitur, quod tùm fieri aſſerit,cũ mutabile quod obijcitur,vt immutabile cognoſcitur,quanquam etiam ſenſilem,quæ obijcitur,rem ipſam continuè mutari non arbitratur. Ad hoc ſequi,vt nunquàm vllam capere poſſemus veritatem, ſi ſecunda illa ratio ſolido niteretur fundamento, nulla enim veritate vnquàm niti homines,cùm quicquid in anima collocetur,ſit mutabile,nec ipſum intelligendi actum eximi ab hac mutatione poſſe,quocircà inueniri nequire, vnde anima certa veritate polleat. Cenſet præterea ſpeciem inhærentem,cum ſpecie illa,quam diuinus ille radius impartit, concurrere inaniter:nam quando alteri certitudo repugnat,altera certa eſſe non poteſt,exemplo cõcluſionis ſyllogiſticę: Quæ & de altera propoſitione,cui neceſſarius modus copulatur,& de altera,quæ contingenti cõnexa modò eſt,corrogatur & pendet. Speciem quoq;,quæ ad omnem concurrit cognitionem diſtinctè iudicare nequire,quia vtroque ſe modo repræſentat, nec poſſe etiam alio quocunq; adueniente fieri,vt verum à ſimili internoſcatur. Deinde multa congerit, vt oſtendat hanc non fuiſſe Auguſtini opinionem,ſed Academicorum,nec eis ipſis rationibus comprobari. Atque de primo loco hactenus ferè Scotus.

De ſecundo verò,rationibus ipſis reſpondet,& antecedentem propoſitionem inficiatur: Neq, enim ſenſilia continuè moueri dicit,atq; mutari, ea etiam ſi cõcedatur, negat in connexo veritatem ſpectari. Nam etſi res obiecta mutabilis habeatur, non tamen inde ſequi,vt quod ex ea gignitur, decerpiturq;, non poſſit quicquàm ſub ratione immutabili repræſentare cùm (vt eius vtar verbis) mutabilitas in obiecto,non eſt ratio gignendi,ſed natura ipſius quod eſt mutabile,fieriq; pręterea poſſe,vt per id quod eſt mutabile,aliud ſub ratione immutabilis repræſentetur, ſicuti cùm per finitum ſub ratione infiniti quicquam ſoleat indicari: Atque ita Dei eſſentiam ſub ratione immutabili per aliquàrem mutabilem repræſentari. Ad hæc, ſecundam demoliri rationem pergit, diſtinctione habita rei mutabilis in anima. Duplicis enim mutationis meminit,alterius quæ ſit ab affirmatione in negationem,& contra à negatione in affirmationẽ,quo pacto ab ignoratione ad ſcientiã itur, & ad intellectionem à nõ intellectione (vtar enim quib. ille vtitur verbis) alterius quaſi à cõtrario in contrariũ, veluti à rectitudine ad deceptionem,& à deceptione ad rectitudinẽ,quam mutationem negat animæ competere, niſi circa illa quæ complexu quodam conſtituuntur, eiq; obijciuntur ex ipſis eorum terminis,non euidentia: quæ enim euidentia dicuntur, circa ea mutari non poſſe animam aſſeuerat, cùm ipſimet termini cauſa ſint neceſſariæ conformitatis,& compoſitionis ipſius,ad tales terminos per quos (vt quæ ille dicit,apponam) poteſt rectificari. Tertiæ ideò rationi cõtrariatur, quia ſolùm dicit apparentiam facere contra opinionem,quæ ſpeciem intelligibilem aufert. Sed multa (quanquàm id diſſimulare videtur) Scotus inde ſibi obſtare conijciens,ea ipſe ſibi obijcit,& diſſoluere conatur. Sed tamẽ illa ipſã ab eo diſſoluta non fuiſſe paulò pòſt apparebit, cùm ei reſpondebimus, ſicuti alijs quoq; reſiſtemus,quæ circa & principia prima cognitionis,& ea quæ per experientiam cognoſcuntur, & actuum noſtrorum cognitionem ipſe diſſeruit. Quę quidem minus habere ponderis,quæ præſeferſe videantur,pro virili monſtrabimus. Sed priùs alia quæ contra concluſionem opinionis argumentatur,ſtrictim afferenda ſunt, quoniam tàm ea,quàm quæ ſuprà breuiter attulimus,inter reſpondendum latiùs explicabũtur: primò,quid ſit ſyncera veritas,veſtigat, quam poſſe haberi via ſola naturæ probatum à ſe dicit: Secundò nõ eſſe neceſſariam vllam veritatis cognitionẽ,præter illam ipſam: quoniam quod intellectus ſimplex confusè intelligit,ad cognoſcere diffinitiuè poteſt inquirendo per viam diuiſionis. Tertiò de concurſu illo lucis diſputat, tandemq; nititur concludere,aut falſam eſſe opinionem Henrici,aut ab opinione communi non diſſentire. Hæc ferè ſumma eſt eorum quibus impugnatur Henricus: Quem hac in re ita propugnare,vt argumenta Scoti minimè concludant, ſuprà nos recepimus.

Itaque vt quodam ordine reſpondeamus? Id quod primò eſt allatum à Scoto,nõ poſſe etiam quocunque in lumine haberi aliquam certitudinem ſub ratione immutabili,de obiecto quod continuè mutetur,falſum id apertè videtur: Alio enim lumine altiori

ne altiori illuſtriq; magis ſuppleri poteſt, eoq; magis, quod configurari poteſt exemplar illi primo, à labili & pereunti fluxu rerum, à quo ſenſile exemplat deſumptum eſt, longè remoto. Poteſt enim, quod vno in lumine obtuſo magis & debili mutabile cognoſcitur, id tanquā immutabile percipi, eo in lumine, quod imago quędā eſt exemplaris omnino immutabilis: quod in Deo eſſe apud omnes planè cōfeſſum eſt. Quocirca non aliter quàm ſe habeat res, percipietur: quoniā in ſe mutabilis eſt, & talis eſſe percipietur, in ſuo verò immutabilis exemplari. Atq; ita etiā percipietur, vnde & aliter deprehendetur primo in exemplari, aliter in ſecundo: atq; per idem ſupernum lumen, diuerſa ſub ratione poterit vtrumq; cognoſci. Falſum etiam quod ſenſilia continuè non mutentur. Notum hoc experientia, notum, quia quod compoſitū eſt ex pugnantibus inter ſe continuè qualitatibus, continuè ſecūdùm naturam mutari neceſſe eſt, tametſi ipſa ſingulis momentis mutatio non percipiatur: omne autem ſenſile, maximè ſublunare ex contrarijs, & ſemper inter ſe bellantibus qualitatibus conflari manifeſtum eſt: Notum & Ariſtotelis authoritate, cùm alibi, tùm in libro de Coloribus, qua de re operis progreſſu nonnulla dicere conſentaneum fuerit. Cùm verò affirmat ſequi ex ratione Henrici, actum animæ cùm ſit ipſa anima in qua eſt, mutabilior, nunquàm eſſe verum: id minimè ſequi dicimus, quandoquidem actus, quatenus actus, in ſeſe conſideratur, vt exiens animam, non poteſt mutari, quia non ſubſiſtit: quicquid autem mutatur ſubſtitiſſe quoquo modo intelligitur. Mutatur enim anima, quantum res incorporea mutari poteſt, & ex actu etiam mutatur in actum, ſed actus ipſe minimè mutatur: Oritur enim ſubitò dum elicitur, ac ſubitò dū ceſſat animę munus, diſperit & aboleſcit. Illa verò ſimilitudo concurſus ſpeciei & decerptæ, & illabentis, cùm propoſitione & cōtingenti & neceſſaria, quam videtur Scotus magnifacere, mihi videtur nullius eſſe momenti: Eam enim inuenio ab eo, quod ille cupit longè diſſimilē. Siquidem ſyllogiſmi concluſio, partem ſequitur debiliorem, & altera propoſitio aduerſatur alteri: Cognitio verò ſequitur lumen potentiùs, & ſpecies illabens non aduerſatur inhærenti, & decerptæ à re, quæ ipſi cognitrici poteſtati obijciebatur, imò illam ipſam cuius origo res ſenſilis habetur, ea perficit ſpecies, quæ eſt illapſa diuinitùs tanquàm lux potentior, cuius partes illuſtrare, & perficere res, quæ ſunt aptæ fulgori ſuſcipiendo. Perficit itaq; intellectus certitudinem, quę niſi luce intellectili nō perficitur, tantum abeſt vt ei repugnet, quemadmodum Scotus falſo videtur imaginar. Nec certum concurrit incerto, niſi quatenus hoc illo perficitur & certū euadit. Tunc etiam manifeſtum eſſe poteſt, conſecutionem illam complexumq; non tenere. Inde, ſcilicet, ſequi vt non poſſit haberi certitudo ex vllo concurſu: quoniam ſuperni illius luminis fulgore haberi eam poſſe monſtrauimus. Nec item eo in connexo veritatem manere, tolli ex ea opinione omnem certitudinem, & inuehi opinionem Academicorum, & Auguſtini ſenſui contrariari. Nam de exacta certiſſimaq; & ſyncera prorſus veri certitudine fit mentio, non de probabili & morali. Eſt enim quædam probabilis certitudo, eſt & moralis, eſt & phyſica, eſt & maior, quæ de mathematicis diſciplinis, ſi earum principia admittantur, eruitur: eſt & omninò maior, quæ diuino lumine percipitur. Quis enim abnegauerit eſſe in ipſa humana certitudine gradus, quando ipſæ etiam apud philoſophos mathematicæ diſciplinæ, in primo gradu certitudinis eſſe dicuntur. Et qui dicunt certitudinem haberi per proprium principium: num & clarius, & obſcurius haberi principia diuerſis ex cauſis & intrinſecùs, & extrinſecùs poſitis, planè concederent? quando & illud Seuerini non admittunt ſolùm, ſed & celebrant: eſſe quaſdam propoſitiones omnibus notas, eſſe quæ ſolis ſint notæ ſapientibus, vt incorporalia in loco non eſſe. Id quoq; certius eſſe affirmant, quod habet certiorem cauſam, & hoc abſolutè atq; ſimpliciter. Quod Thomas ſecunda parte ſecundi voluminis Theologicę ſummæ conſtanter aſſeuerat, etiam ſi, quoad nos attinet, idipſum certius eſſe nolit. Illud autem in cauſa, quoniam nō in imo, ſed in ſublimi, hoc eſt, ſupra hominis intellectum, noſtræ fidei fundamentū diuino patefactum lumine, collocatur. Atq; ita etiam omni viſione certiorem eſſe fidem, quis ambigat? fidem, inquā, ex auditu. ſcilicet, qui deriuatur à Deo, qui & non fallit, & falli omnino nō poteſt.

Academicorum autem opinio, quo modo eſſe poteſt ea, quæ radios diuinitùs miſſos aſciſcit? Ad hęc Academicorum opinio quotuplex? vt ſecūdo huius Operis libro declaratum eſt. Et ſanè nec compertū confeſſumq; eſt, quid ſecundæ, & tertiæ Acade-

miæ principes ſenſerint, an ſcilicet, vt eorum verba videbantur innuere? an longè aliter? quando Archeſilas vt experiretur, an Platonicarũ ſententiarum nodi poſſent facilè diſſolui, omnia vertit in dubium, vti Sextus memoriæ prodidit: & Metrodorus affirmauit non placuiſſe Academicis, nihil poſſe comprehendi, ſed contra Stoicos idipſum aſſeruiſſe. Et Carneades quoque contra manifeſta certaq́; diſſeruit, vt excitaret (ſi Ciceroni ſtamus) homines non ſocordes, ad veri veſtigandi cupiditatem. Auguſtinus quoque conſilium Academicorum, dum de eis diſſereret, explicaturus, non eiuſmodi fuiſſe dicit, vt Scotus & plæriq; opinantur. Qui quidẽ Auguſtinus ſenſibus nullo pacto ſynceram tribuit veritatem, & ſi quãdo certa dicit humaniter haberi, vt principia cognoſcendi & diſciplinarũ ſpectamina. De innata loquitur, non ſenſu aut imaginatione indagataq́; comperta notitia. Nam & ſi de omnibus ſpectaminibus ſcientiarum, quæ diſcurſu acquiruntur loqueretur, quomodo id vſquequaq; verum? quãdo quæ alijs veriſſima dicuntur, alij falſiſſima exiſtimârunt. Adde quod Auguſtinus multis in locis ſynceram cognoſci ſine reſolutione, ad exemplar diuinum veritatem non poſſe, dedit intelligi, idq́; non Henricus ſolùm, ſed & alij quoq; indicauêre eam Auguſtini ſententiã fuiſſe: quam etiã notat egregius theologus Ioannes Gerſon in libro de oculo. Sed enim verba illa Auguſtini ex primo Retractationum id apertiſſimè videntur ſignificare imperitos diſciplinarum vera aliquando de eis diſciplinis reſpondere, cùm benè interrogantur, quia præſens eſt eis, quando id capere poſſunt, lumen rationis æternæ, neq; enim Senſui id acceptum retulit Auguſtinus, nec naturali lumini, quod principiorum plæriq; nuncupant, ſed lumini rationis æternæ: vbi (vt eius vtar verbis) hæc immutabilia vera conſpiciuntur, & dum ipſe cum ſuamet ratione diſputat in primo Soliloquiorum, clariſſimè aſſerit vera quæ in diſciplinis traduntur, ſuperno lumine pateſcere: ergo, inquit, & illa quæ in diſciplinis traduntur, quæ quis veriſſima eſſe, nulla dubitatione concedit, credendum eſt, ea non poſſe intelligi, niſi ab alio, quaſi ſuo Sole illuſtrentur: ſubditq́; ergo quo modo in hoc Sole tria quædam licet animaduertere, quod eſt, quod fulget, quod illuminat, ita in illo ſecretiſſimo Deo quẽuis intelligere tria quędã ſunt, quod eſt, quod intelligitur, quod cætera facit intelligi. Fuit ſanè antiqua opinio animã nõ in ſe, ſed ſupra ſe in altiori videlicet lumine vera cognoſcere, idq́; diuersè explicatum eſt: nam dicunt nonnulli dum ſe conuerti anima ad lumen ſuperius, radium in quo videat veritatem ab illo ſuſcipere lumine, qui radius non ſit in ea modò formæ permanentis, quoniam ſi ceſſet conuerſio, ceſſet & quæ inde cognitio prodibat inſtar viſus, ſeſe ad rem viſilem & conuertentis, eiusq́ue ſpeciem recipientis, & auertentis ab illa, nihilq́ue quod hauſerat retinentis. Quam fuiſſe opinionem Auicennæ doctiſſimi exiſtimârunt. Alij malunt non recipi in anima radium, in quod videatur veritas, ſed in illud lumẽ quod ėſt extra ſe, animam ſpectare, tanquàm in id, quo veritas repræſentatur. Quod lumen dicunt eſſe Deum, in quo videri aſſerunt veritatem, quatenus ille ſit omnium rerum Idea. Atque idcircò dici ſolere ab intellectu veritatem in æternis rationibus videri, hoc eſt, in Deo, non quà eſt Deus, ſed quà eſt illæ rationis æternæ: & hanc fuiſſe Auguſtini opinionem inſignis inter Pariſienſes Theologos Petrus de Trabibus exiſtimauit. Franciſcus autem Maroneus cenſuit opinionem Auguſtini fuiſſe, vt diuina eſſentia ſit nobis ratio cognoſcendi, non in ratione obiecti cogniti, ſed in ratione medij, & in ratione cauſæ vniuerſalis concurrentis in notitia: quanquàm hanc opinionem à doctoribus communiter non teneri ſcribit, Auguſtini tamen opinionem eſſe maximè affirmat, dum ipſemet Auguſtinum enarrat & explicat, in vndecima Veritate ſuper duodecimum ipſius Auguſtini librum de Geneſi ad literam, & ſuper illis maximè verbis: aliud eſt ipſum lumen, quo illuſtratur anima, vt omnia vel in ſe, vel in illo veraciter intellecta conſpiciat: nam illud, ipſe Deus eſt. Hæc forrè prolixiùs de opinione Auguſtini tractauimus, vt eam aliter, quàm ipſe Scotus interpretatur, & ab alijs, & à Scoti ſectatoribus, & ab ipſomet Auguſtino diſcuſſam & declaratam cognoſcamus. Quibus etiam illud ſi addiderimus, quod eodem, quem citauimus, duodecimo ſuper Geneſim libro ſcripſit non fruſtrà illud ipſum addidiſſe culpabimur. Dum enim de ſenſus & humani ſpiritus fallacia diſſereret, & adhibendam eſſe aliorum conteſtationem ſenſuum, & maximè ipſius mentis, atque rationis edoceret, adiecit: vt quod in hoc genere rerum verum eſt, inueniatur, quantum inueniri poteſt. Satis enim aperuit ſyn-

Digitized by Google

ceram veritatem, nec per ſenſum aliquem, nec per ſenſuum conteſtationem, accedente etiã rationis, & mentis acumine poſſe, vt multi exiſtimant vſquequaq; penetrari. Vt mittam de modo, quo cognoſcit anima naturaliter varia dogmata, progreſſu operis ſuis locis explicanda. Sat enim hęc quæ narrauimus de ipſius cognitione, quantum ad id in quo Scotus aduerſatur Henrico.

Cæterùm quod attinet ad formam ſyllogiſmi, num ea quandam ſibi adſciſcit conditionem? vt ſi poſtremum ſit in toto medio, mediũ in toto primo collocetur. Ad hæc ſi quando Auguſtinus ſenſibus videtur ipſam cognitionẽ dare, quam, ſcilicet, eis alibi abſtulerit, num potiùs exiſtimandum eſt lucis eius diuinitùs illapſæ illũ recordari, ne ſibi, ſcilicet, contrarius eſſe videatur. Quod & videtur ipſe apertè ſubſignare eis in verbis, quæ pro ſe ducit Scotus in medium, eis, inquam, quantum ille qui nos, & ipſa condidit innoteſcere nobis voluit, quantum igitur voluit cognoſci, tantùm cognoſcimus. Sic & illa quæ is refert ſuper actibus noſtræ volũtatis fundata, quæ cognoſcimus, & à nobis cognita percipimus, eidem lumini poſſunt accepta referri: quia videlicet à ſenſibus ea, aut extrinſecùs aliunde, non haurimus. Nec fortè illa à multis eorum philoſophorũ, apud quos aſſenſus cohibebatur, ducta fuiſſent in cõtrouerſiam, vt quod viuere nos percipiamus, & velle nos beatos eſſe planè ſciamus: ſed quod extrinſecùs notionem cùm haurimus, & decipi, & decipere poſſimus: quoniã nec ſemper, nec vna via pateat ex qua certam trahere regulam queas exactæ omnino, & ſynceræ veritatis percipiendæ. Sed quænám ſunt iſta per ſe nota? quando nihil tàm notũ, quod & Academici multi, & Sceprici, ſi ea, aut ope ſenſus, aut imaginarionis, aut humani diſcurſus tibi vendices, in dubiũ non verterint. Quæ enim de complexu illo terminorum afferuntur, primùm (niſi fallor) in ſignificatu & notione multã quæſtionem mouerẽt, dicerentq́; ſe aliter cõcipere. Deinde ſuper nexu acriter bellarent, darentq́; operam vt tolleretur illa conformitas: atq; ita conarentur principia labefactare, quæ tamẽ admitteret Henricus, ſed diceret ea ipſa vel indito, vel illapſo diuinitùs lumine, quod illi non agnoſcebant, pateſieri. Cęterùm ſi à quacunq; in re, in quam intelligendam feratur mens, & quocunq; in modo intelligendi, controuerſiæ & viguerũt, & vigent, vt operis progreſſu liquidò pateſiet: quid pro certo & conceſſo poteſt Scotus aſſumere? ſiue de modo quo intelligamus, & lumine intermedio, ſiue de re foris obiecta, ſiue de eis notionibus rerum, quæ in imis manent animi penetralibus: nã quod vni videtur, non videtur alijs, quod alter ſe dicit experiri, alter experiri contrarium & aduerſum planè contendit. Subſignemus exemplis aliqua in rebus obiectis extrinſecùs, vt fieri poſſit res dilucidior. Nihil magis ſpectabile quàm forma materialis: At penes quid, ſingulares formæ ſecernantur, quam varia? Alij diuerſa principia efficentia duxêre in medium, alij operationes diuerſas, alij operationes quidẽ, ſed non omnes, at eas tantùm, quæ in altiori Entium gradu materiam ipſam, quam afformant, collocauêre, alij diuerſa genera: Singulos nihilominus circunſtat multiplex difficultas, vt opere procedente cernere dabitur, nihilq́; certi habetur, quò ſeſe omnes conferant. At de forma immateriali num fortè clarior apparentia? num cõcordes in ea haurienda conceptus? Sunt qui in eadem re ſimplici neſcio, quid formale ab ea ſeiunctum ex ipſa rei natura imaginentur: ſunt qui nihil omnino, etiamſi eam quæ dicitur ex natura rei diſtinctionem planè diſtinguant: ſunt qui fundamentum duntaxat ex quo rationis diſtinctionem educant, atque hinc diuerſæ ſectæ, Scoti ipſius, Franciſci, & eorum, qui eiuſdem fuêre ſententiæ, Guilelmi Anglici, Gregorij Ariminenſis, & complurium qui nominales appellantur, Thomæ & ſectatorum: Sed & fuêre poſt Scotum ex eius diſcipulis, qui & impoſſibilem eius opinionem, & ſemet deſtruentem affirmauêre: atque ita Aureolus affirmat prima quæſtione operis Quodlibet appellari, in qua & rationibus omnibus, quibus fulciri videbatur opinio, reſpondet ſubtiliſſimè, & ad conceptus obliquos, & connotatos, vniuerſam relegat materiam, eamq́; ipſam opinionem & Theologorum veterum ſententijs, & rationibus acerrimè proſternit. Sed hęc ad rem foris obiectam etiam pertinent.

At de actibus ipſis intrinſecùs manẽtibus & in ſemet reductis num multa diſſidia? quando de ipſo intelligendi actu recto & reflexo, an vnũ, an plura diſquiratur? & alius vnũ ſe experiri tantùm, alius plura teſtetur: & vtraq; opinio tanquàm ambigua & verſatili Gulielm⁹ Anglicus quartadecima quęſtione primi libri, operis nũcupati Quod-

liber,dum de intuitiua loquitur notitia: quanquàm duodecima quæſtione ſequentis libri,actus reflexi diſtinctionem affert, nullumq; propriè inflexum dici aſſeuerat, ſed impropriè,quo,ſcilicet,actus rectus intelligitur, atq; ita alterum nõ eſſet alterum,mauult. Sed de ipſa intuitiua notitia, quæ maximè ſine controuerſia eſſe deberet,ſi cætera haberi cognoſcique ſine controuerſia deberent, acerrimæ omnino controuerſiæ. Ipſeque etiam ſe torſit Guilielmus acerrimè, num intellectus cognoſcat ſuos actus intuitiuè?& ad experientiam lis tandem reduci videtur, quam apud varios, quantum ex eorum dictis conſtat,variam eſſe didicimus. Sed & quid ipſa ſit propriè notitia intuitiua, nondum inter omnes conuenit, alia enim afferuntur, præter illa de quibus Scotus, & in ſecunda diſtinctione primi libri, & in tertia ſecundi, & in decima quarti, & in quæſtione tertiadecima operis nuncupati Quodlibet:nam ambigitur ſi per imaginem rei, aut per nudam præſentiam conſiſtat in mente. Sed & ſuper intuitiuam etiam cognitionem nonnulli duxêre in medium, vt nihil hac in re decernatur euidens. Sed quid etiam ſit euidentia, nondum inter omnes conuenit, quam in ſimpliciter & ſecundùm quid euidentem diſſecandam aliqui malunt : quod longo diſcurſu docere nititur, Alliacenſis prima quæſtione in prologum Theologicarum ſententiarum. Quibus omnibus quantum ſit in quaque re agnoſcenda diſſidij, liquidò cognoſcitur, & explicatiùs omnino pateſcet toto præſentis libri decurſu, & duodecimo libri ſequentis capite. Enimuerò ſi de re extrinſecùs obiecta tractemus, ad ſenſum res vt recidat, oportet, quoniam ſi ſenſus aberrabit, vana erunt principia ne dum diſcurſus omnis atque concluſio,quæ manabit ex illis. Neque enim mihi ſatis faciunt illa Scoti, quod intellectus habeat ſenſus ipſos, non pro cauſa, ſed pro occaſione tantùm, & quod virtute propria,non virtute ſenſus aſſentit: neq; enim occaſio eſt,ſed cauſa ſenſus ipſe, vt intellectus ſimplicium terminorum notitiam hauriat, neq; etiam, niſi maximo abuſu diceretur occaſio,quæ pars quædam temporis opportuni,& ſignati cēſetur eſſe à Latinis authoribus, & à Græcis etiam Medicis maximè inter exponendum illud Hippocratis,*occaſio preceps*. Quare nõ poteſt dici occaſio,ſed cauſa iurè meritoq; dicitur:quod ipſe confirmare Scotus videtur inquiens:intellectum non poſſe habere notitiam ſimplicium,niſi acceptã à ſenſibus. Quid,quæſo,hoc eſt aliud,quàm habere eos pro cauſa?num illi vel tradit, vel miniſtrat id,quo ille vtitur? quo pacto in genere cauſæ materialis, ſi ſenſilis ſpecies conſideretur, poterit haberi ad cognitionem eliciendam:& quoquomodo in genere cauſæ formalis, ſi ſpecies intellectilis vel viſum, ſiue phantaſma hauſtum à ſenſibus, quo tanquàm informatur intellectus ipſe, conſideretur. Quæ cùm ita ſint,ſi ſenſus fallatur,intellectum falli conuenit, qui,ſcilicet,indicio ſenſus vtatur, vt iudex. Quid enim ipſe aliud iudicat,ſi de naturali tãtùm cognitione fiat mentio:niſi id quod ei indicat ſenſus?quod etiam per ea quę paulò pòſt adiecit verba,negare poſſe iurè non videtur. Et ſi,inquit, ex ratione talium ſimplicium ſit complexio euidenter vera,intellectus virtute propria,& terminorum aſſentiet: Si,inquit,eſt euidenter vera. At quomodo euidenter vera? Si ſenſus fallitur,à quo termini, ſiue notiones depromuntur. Quo, inquam,pacto,ſi vel vtrunq; ſimplicium terminorum,vel alterum falsò apprehendatur?Multa enim ex affectione voluntatis,& ex falſa apparentia poſſunt ita intellectũ vexare, vt contraria primo principio decernat,quod & in primum ſententiarum librum Cameracenſis Cardinalis affirmat, qua de re latiùs in progreſſu Operis.

Illud verò Scoti exemplum de toto & parte, ſupponit compertum eſſe, verè aliquod totum, & aliquam partem, quæ inuicem ſint collata, quocirca neceſſaria per ſenſum facta eſt illa indicatio totius & partis. Quod ſi ſenſus verus iudex fuit, aut teſtis,potuit de eo ritè intellectus ferre ſententiam,ſi falſus,lis ritè non data eſt: Nam ratio totius à ſenſu non percipitur, vt Scotus videtur,& quidē iniuria (vt mihi apparet) præſupponere. Neque enim ad rei rationem pertingit ſenſus,qui non prætergreditur accidentia,opus enim id altioris omninò poteſtatis. Iniuria & illud allatum eſt,intellectum ſemper habere apud ſe terminus, qui ſint cauſa veritatis, etiam ſi vel omnes,vel aliqui ſenſus eſſent falſi. Quomodo enim hoc fieri poteſt? Cùm termini ſimplices eo ipſo conſentiente Scoto, accipiantur à ſenſibus? quomodo igitur eorum veri termini,ſi eorum indicatio falſa eſt? Si falſum eorum, ſiue fundamentum,ſiue principium? & quomodo iudex intellectus veram promet ſententiam, falſis nitens ſenſuum teſtimonijs?

monijs? Nec illud omnino ei quicquam ſuffragatur, exemplum cæci hominis, cui ſint miraculo inditæ ſpecies albedinis, atq; nigredinis, quia nec naturalis iſthæc cognitio, nec falſa poſſet eſſe, quia diuinitùs immiſſa: falſa verò eſſe poteſt, quæ ſit hauſta per ſenſum. Ad hæc in progreſſu conatur Scotus deducere, quod ex quibuſdam experimentis, non omnibus, nec ſemper, ita tamen eſſe & ſemper, & (vt eius vtar verbo) infallibiliter cognoſcitur, qua in re ipſe maximè fallitur. Primò quià à minori numero argumentatus ad maiorem concludendum, incurrit fallaciam connexionis conſecutionisve ab Ariſtotele damnatam. Si quidem minor numerus à maiori includitur, nõ contrà. Valeret enim connexio ſi ex omnibus inferret plurima, non autem cùm ex multis, aut plurimis infert omnia. Secundò quia quæ à cauſis etiam naturalibus proueniunt, non ſemper ita ſe habent, vt aliquando ſe habere viſa ſunt. Exempla huius rei multa in Ariſtotelis libris de Animalib⁹, & Theophraſti de Stirpibus referuntur. Qua de re cùm de viribus vniuerſalis propoſitionis diſputabimus, mentio fiet. Ibi quoque falſum deprehendemus, quod à Scoto tanquàm certũ & conſtans allatum eſt, talem herbã, vel talẽ, talis eſſe virtutis certiſſimè, & ſine admixtione falſitatis multis experimentis poſſe percipi: Nam contrarium ſæpè inueniri docebimus, vnde nequeat propoſitio de omni quæ dicitur, & vniuerſalis inferri: neque etiam aptitudo illa, ad quam poſtremò ſe refert herbarum, id eſt, affectio illarum, poteſt comprehendi, per experientiam, niſi pariter fuerit rerum, quibus aptatur, & explorata, & penitùs nota natura. Alia verò quibus præterea Scotus innititur, facilè repelli poſſunt. Illa enim quæ de quarto Metaphyſicorum libro, & Sceptici, & Academici riderent, quando aliter ſibi, quàm Ariſtoteli viſum dicerent, non tamen omnibus æquè, adeò vt generalis regula confici poſſet. Item quod contingens dicitur, eſſe aliter poſſe, quàm ſit, nulla iniuria affirmari: Videri quoq; talia, qualia ille affert non negarent, at eſſe re ipſa talia nihilominus ambigerent. Sic dicerent illuſione prohiberi non viſionem ſimpliciter abſoluteq; ſed talis obiectæ rei, aut talis modi: Itaque alterum caperetur pro altero, & certitudinis loco fallacia ſuboriretur, quæ nec vitari ex concurſu ſenſuum poteſt, quemadmodum videtur argumentator imaginari. Nam quod vni eorum apparet, idem alteri diuerſum videtur, alienæq; naturæ. Qua de re ſecũdo eſt huius Operis libro abũdè ſcriptum. Si verò diuerſè iudicant, certitudo exacta non poteſt haberi per vllam propoſitionem, quoniam & ipſa qualiſcunq; fuerit, cuius extrema extrinſecùs poſita ſint, pendebit à ſenſu. De quo cùm fiat quæſtio, certúsne ipſe ſit, an minimè: certiora ſe nequibit alia facere, & huc accedit ſimilitudo inter verum ipſum, & quod multis ex cauſis poteſt apparere verum, cùm non ſit, quare regulam diſcernentem dare oportet, Henricus diuinam, Scotus humanam arbitratur eſſe. Vter rectiùs decreuerit iudicent, qui multiplicem ſenſus fallaciam experti ſunt, qui ex veriſimili ad verum hallucinati ſunt, qui rei ſimilitudinem, & rem idem non eſſe cognoſcunt, & alterutrum ſine vtriuſque notitia diſcernere ſe non poſſe perceperunt, qui etiam ex eo quod experimur in nobis de aliqua re, norunt iudicari probè nequire, an talis in ſe ipſa ſit res. Calorem ex appropinquatione ad ignem ſentimus, calidum inde ignem arbitramur: at ex propinquitate ad ſolares radios directiùs ferientes, idem experimur, ſed ſi inde calidum dicamus ſolem, reclamabit Ariſtotelea familia. Demùm iudicent ij, qui & doctrina, & experimentis percepêre, quod plurimum euenit, ſemper non euenire; qua de re latiùs opere procedente.

Ex his quæ diximus patere facilè poteſt, quàm non diſſoluat Scotus rationes Henrici: Nam nec falſum eſt antecedens, quia ſenſilia mutantur identidem confligentibus inuicem qualitatibus, & in connexo veritas eſt. Nec obeſt quod affertur, de hoc quòd omnia continenter moueantur, poſſe haberi certam notitiam. Nam aliud eſt continuè quicquam moueri, aliud neſcire percipere quo modo, aut quo tẽpore, aut conditione moueatur. Nec illud officit mutabilitatem (ita loquitur) in obiecto non eſſe rationem gignendi, ſed naturam obiecti, quod eſt mutabile. Nam ratio gignendi eſt natura ſub mutatione, & quod apprehẽditur, eſt ipſa variatas; & rei obiectæ mutatio, aliter ſe nunc, quàm prius offerentis. Idq; apud Ariſtotelem in libro de Coloribus poteſt indicari. Qua re etiam exemplaria diuersè capiuntur diuerſis temporibus: tùm ex diuerſitate organi, nunc ſe aliter quàm priùs habentis, tùm ex rei mutatione, tùm ex intermedij vario & irrequieto habitu: Nec illud etiam à bonis, vt arbitror, iudicijs

recipietur,quod eſt mutabile ſub ratione, immutabilis poſſe repræſentari: ſiquidem ſyncerè quicquam uon poteſt offerre, quod iu ſe non habet, aut propriè, aut præcellentet,quantò minus quod eſt diuerſum,atque repuguans? Quare ex ipſis terminis, qui de rebus ſenſilibus capiuntur, talis quam ſibi ille optat potiùs,quam probat euidentia, uou facilè poteſt aſciſci, quando etiam intellectus ita iudicat,vt eſt ſibi per internuncios ſenſus indicatum. Quò fit vt ipſa cognitrix poteſtas,quam nou errare,uiſi ſit indiſpoſita Scotus affirmat,erret frequentiſſimè, quia malè diſpoſita redditur ad iudicandum ex repræſentatione fallaci, eo enim quod offertur, fit interſtitiū veri falſiq́; iudicij:Nam ſi verè offertur vel ſpecies, ſimulacrúmve rei vel phantaſma,vera ſententia prodibit, ſi falsò, fallax iudicium deprehendetur. Parumq́; ſeſe efficax illud oſtendit,quo,euidentia non admiſſa diſputaturum ſe non recipit. Si enim hoc, Scote, agis quomodo couuinces Academicos,quos confutaſſe te ſuprà quodammodo geſtiebas?quomodo Scepticos quorum libros, vt puto, nūquàm vidiſti?quomodo etiam de actibus tuis certus fueris Ariſtoteli nixus, qui de ſuis ſæpenumerò dubitabat? Et cùm ſentimus, an ſentire nos ſentiamus ambigebat? Quo item modo effugies quin vtaris circulo?quin principium petas iu diſputando? quæ genera fallaciæ exploſa ſunt ab Ariſtotele. Namq; ex diſpoſitione,& in diſpoſitione potentiæ, id quod eſt per ſe uotum deprehendi poſſe contendis,diſpoſitam verò eſſe potentiam,per ſe notum eſſe:Altero enim probas alterum, & vtroq; vſus ad alterutrius probatiouem circulo vteris, petisq́; etiam quod principio negatum eſt. Nam humanitùs quicquam eſſe per ſe notum,ſiue demiſſi luminis adiumento negaret Henricus. Academici verò, qui eius luminis non meminêre, etiam inter id quod eſt apparere, vt quicquam per ſe notum ſit,& id quod verè per ſe notum eſt, acutè diſtinguerent. Ac ſanè præter rationes etiam experientia docuit,per ſe notum non eſſe,in potentia diſpoſita? cùm de aliquo deliret,an minimè, ſæpenumerò inter doctos ambigatur. Et memini Ludouicum Carrum Ferrarienſem medicum, primariæ ferè authoritatis ægrotantem, cùm fortè eſſem Ferrariæ & iure amicitiæ viſitaſſem, petijſſet à me ſeriò, num deliraret? num eſſet mentis emotæ?quoniam Medici id affirmarent, ſibi verò non videri,atque ad id rationes afferebat, vt ſe ſanum aduerſus Medicorum ſententiam probaret: Veras eſſe rationes ego probaui, quas poſtea comprobauit euentus.

Cùm verò pronunciatur Scotus quid intelligatur per certam atque ſynceram veritatem? dici poteſt duobus modis. Primò ſynceram veritatem appellat in Centilogio de conceptibus, Ioannes Gerſon conceptum entis ſimplicem, per intellectum viatoris in vtero (vt eius vtar verbis) puræ intelligentiæ genitum,ſi diu perſiſtere poſſet ſine inuolucro & commixtione phantaſmatum, & hac eſſe pro ſtatu viæ ſynceram veritatem, anthore Auguſtino, confirmat,quæ mox vt illuxerit,reſorbetur,& inuoluitur nubeculis phantaſmatum,ſi mens non ſtabiliatur. Illud autem perſiſtere, atque illud ſtabiliri,ſatis indicant ſuperius & fortius lumen concurrere oportere:ſed hoc quoniam magis pertinet ad primum intellectus conceptum,ad ſecundum verò,qui in compoſitione eſt, veritas dicitur propriè pertinere: Ideò reſpondere ſecundo poſſumus ad Henrici propoſitum, per ſynceram veritatem id intelligi, quod de re concipitur animo verè, ſine admixtione falſitatis vllius, inter re conceptam,& animum concipientem,quacunq; iu afformatione,tàm ſimplici, quàm compoſita, vt ſatis indicat nomē: hoc etiam addito,vt ſciatur ita eſſe certiſſimè:quod non poteſt haberi niſi ab ipſiſſima veritate, quæ ita ſe & alia cognoſcit. Nā ſiue ipſius fulgore poſſumus uoſſe falſa,& ea credere vera eſſe,contraq; noſſe vera, & credere ea falſa, vel dubitare, qualis ferè humana cognitio,ſi radio illo ſupernæ lucis diuinitùs immiſſæ deſtituatur. Cæterùm ſi quicunq; bene inſtituti in Sacris literis affirmant, lumine diuinitùs menti iufuſo,ea quæ ſupra uaturæ noſtræ facultatem ſint, credenda cognoſcitur, haberi debet à Scoto tanquàm abſurdum lumine etiam diuino vim noſtræ mentis, illuſtrari ad ſyncerè percipienda quæ inſyncerè alioqui perciperentur? Diuerſos enim diuinum lumen diuersè participare, & ipſe Scotus concedat oportet, ſi fidei lumen & prophetiæ lumen admittit. Cur & moleſtè fert naturale lumen iuuari diuinitùs ad occultas etiā naturæ veritates ſyncerè, & ſine vlla prorſus erroris ſuſpicione percipiendas? cùm tot & tanta diſſidia iu rebus quæ clariſſimè dignoſci dicūtur, planè ſpectemus. Hinc tot circa principia apud diuerſas philoſophorum ſectas diſſenſiones & rixæ. Sed apud Peri-

pateticos

pateticos iuniores ſolet dubitari, vtrum propoſitio illa, omne totum eſt maius ſua parte, vera omninò ſit: non propterea, quòd Heſiodus *dimidiũ plus eſſe toto* cecinerit: Deinde quod idipſum Plato cùm alibi, tùm in tertio de legibus libro confirmârit, vbi Heſio dicum ita expoſuit dictum, vt totum comprehendere ſit noxium: dimidium verò moderatum ſit, & moderatum vtpote melius, plus ſit immoderato, videlicet deteriore, demùm quod alij mox dictum ipſum celebrauerint mediocritati, ſcilicet, & æqualitati morum actionumq; acceptum ænigma referẽtes: Nec propterea quod Aeneſidemus Heraclito conſentiens totum à parte diuerſum eſſe, & idem eſſe cum parte literis mandauerit. Non inquam propterea, ſed quoniam ea ipſa propoſitio de toto, eò quod potentiale dicitur, negatur à multis: Itemq; negatur, ſi per totum intelligatur vniuerſum id, quod animo & imaginatione ex Deo, & mundo concipitur. Nam totum hoc nõ eſt maius Deo. Nec item de toto quod integrale dicitur veritas haberetur, niſi totius & partis imago ritè ſenſibus eſſet impreſſa. Sed & ſi vera recipiatur, vtrum ſit per ſe nota, magna quæſtio eſt. Nam omne totum eſſe maius parte ſua per rationem comprehẽdi, ſcripſit Alliacen. ſecundo libro de viſu: & Aureolus capi voluit ſyllogiſmo imperceptibili. Alliacenſis verò tertia quęſtione in primam Sententiarum demonſtrationem eius haberi nõ poſſe exiſtimauit, ſed rationem, cùm notiores concluſione propoſitiones non habeantur. Ad id verò quod abſurdum exiſtimat, exemplar videlicet æternum, rationem eſſe cognoſcendi, non tamen cognitum, quoniam relatio cognoſci nequeat, extremo non cognito. Reſpondemus rationem illam non habere pro extremo directum, id eſt, exemplar, ſed obliquum, id eſt, reditũ illum, quo cognitrix poteſtas afflatur. Nec minus illud putemus egere correctione, id quod intellectus cõfusè intelligit, diffinitiuè poſſe cognoſci, per viam diuiſionis, quæ cognitio perfectiſſima ſit, quandoquidem de anima nõ poteſt id ſciri, de intellectu, de ſubſtantijs à materia ſeiunctis, multò minus de infinita poteſtate, vt mittam quod quicquam nõ poſſit ita perfectè & exactè definiri, vt plæriq; autumant. Qua de re progreſſu operis ſepoſito nobis loco diſputabitur.

Poſtremò cùm quæritur an à luce æterna fiat aliquid, priùs naturaliter ante actum, an minimè, & vel in obiecto, vel in intellectu. Dicimus rem obiectam poſſe eadem actione illuſtrari, etiam antequàm habeat eſſe in intellectu, ſimul, ſcilicet, cum illa repræſentatione, ſicut exemplo ſatis manifeſto percipere datur in lumine Solis, & illuſtrante colores, & ſpeciem, & poteſtatem viſilem adiuuante: poteſt etiam ante receptionem illuſtrari intellectus: Vnde tria illa ea ipſa illuſtratione fieri docebat Henricus. Cuius opinio differt ab opinione communi, illapſu lucis illo iugi ad veritatis ſynceræ notitiam percipiendam, qua luce poſtquàm recepta eſt, tanquàm inſtrumento non vtitur anima, ſed intellectu illuſtrato, qui & ſi per ſe ſynceram non deprehenderet veritatem lucis, tamen illius beneficio deprehenderet: Atque hæc de diſſoluendis rationibus Scoti probabiliter dicta ſint. Addi attamen poſſent multa ex Nicolao Cuſa in primo de Docta Ignorantia, docente præciſam (vt eius vtar verbo) veritatem & rerum (vt idem ipſe loquitur) quidditatem per omnes philoſophos Inueſtigatam attingi non poſſe, vti eſt, nec ſimilitudine comprehendi, nec menſura vlla humanitùs menſurati, quando innumerabiles habentur gradus æqualitatis rerum, & ſimilitudinis, & inter menſurã, & id quod metimur, differentia ſemp inueniatur. Vnde illud Solomonis ab eo celebratũ eſt: *Cũctas res difficiles, & ſermone inexplicabiles:* & illud quoq; ab alio prolatũ: *Abſcõditam eſſe ſapientiam, & locũ intelligẽtia ab oculis omniũ viuentium.* Nec Socraticum quoq; illud reiecit, id ſolùm ſe ſcire, quod ignoraret. Illud etiam affirmans, quod præciſio (vtar iterum verbis ipſius) combinationem in rebus corporalibus, & adaptatio congrui noti ad ignotum, humanam rationem excedit, eorumque multa ille ipſe, & in ſecundo de Docta Ignorantia, & in tertio Idiotæ dialogo, in quo de mente diſputat: & multò magis alibi, & præcipuè in opere de cõiecturis explicuit. Sed ſatis, quod ipſi ex nobis ipſis ſuprà attulimus, putamus fore: Et quanquam paucis id actum fortè videtur à nobis, pluribus tamen fortaſſe, quàm neceſſe fuerit doctis hominibus, qui per ſe illas, ſcilicet, Scoti rationes examinauerint.

CAP. V.

QVOD ETIAMSI NON FALLATVR SENSVS ALIIS MOdis, quàm qui poſiti ſunt ab Ariſtotele, adhuc tamen, & rationibus, & Ariſtotelis authoritatibus conuinci, incertum eſſe ſenſus indicium, & iudicium, ac per hoc demonſtrationem certam eſſe non poteſt.

SEd redeo ad Ariſto telem, cui, etſi condonemus, nullis alijs decipi ſenſum modis poſſe, præter quam eis, quos ille numerauerit, ſolis etiam ijs, quos ipſe tradidit, ſi diligenter inſtiterimus, deprehendemus eam, quæ in ſenſu fundatur doctrinam, mnlta vanitate labare, quoties enim aëris inter rem viſilem, & oculum medij, mutatur qualitas, mutatur autem identidem eo ipſo authore, in libro de Coloribus, vt pòſt paulùm oſtendemus. Quem librũ, ſi quis nothũ dixerit, pręſtari mihi diſcerniculũ optari, vt ea omnia, de quibus diſſerui quarto libro, ipſius opera dijudicentur. Quoties item humani corporis mutatur diſpoſitio, mutatur antem ſæpiſſimè, & experientia teſte, & Ariſtotelis authoritate: quoties res mutatur ſenſilis, toties mutari ſenſus indicinm, & ſæpè iudicium, quis vel hebes non comprehendat? Et hoc quidẽ in vniuerſum, atque ſimpliciter, quod ſi dixeris de tali mutatione pſpectiuæ, ſeu optices facultatẽ decernere, primùm addi oportuiſſet, ſi neceſſaria eſſet in facultate demonſtratrici, vt eius ab Ariſtotele, ſi ritè de ea ſtatuebat, inter docẽdum mentio fieret. Deindè, etiamſi feciſſet, feciſſet vanè: quandoquidẽ toties, & tàm frequenter variatio medij cõtingit, vt vna optices probatio finiri nõ poſſet, quin mutatio alia atq; alia contigiſſet. Prætereà ſupponit ea facultas, & ſenſum viſus, & Geometricas lineas, & ex eis cur ita, aut ita videatur explicat, nõ autem probat viſum non falli, aut non eſſe incertum, quod nos tot iam, & argumentis, & authoritatibus adſtruximus. Et nobis etiam hoc loco Senecæ adſtipulatur authoritas, primo Naturalium Quæſtionum libro, ita ſcribentis: *nihil acie noſtra fallacius: non tantùm in his, in quibus ſubtiliter peruidendis, illa colorum diuerſitas ſummouet, ſed etiam ijs quoque, quæ ad manus cernit.* Adſtipulãtur exempla, quibus, & ille multis, & alij plurimis vtuntur, & ipſemet vtitur etiam Ariſtoteles, cùm alibi, tùm in Problematibus maximè, cùm Solem, & lunam, orbicularia corpora, & recta, & plana ſcribat videri, & vmbræ ſolaris extrema tremere: cùm tamen vmbra non tremat, ſed ramenta ſint, quæ modò in lucẽ, modò in vmbram identidem agitentur. Redeo ad mutatam corporis diſpoſitionem, cui maximè adſtipulabatur & ratio: Nam quis neſciat, quoties ad morbũ diſponitur corpus, non ſemper id ſubitò fieri, ſed paulatim, ſed quandoq; inſenſibiliter. Ipſa verò diſpoſitio, etiamſi minima, etiamſi tùm actu non perſentiatur, quatenus tamẽ alia eſt ab ea, qua prius pollebat corpus, eatenus pro diuerſo, videlicet, corporis temperamento diuerſum habebit in ſeſe principium variandi per ſenſum iudicij, adeò, vt ſi exacta quæpiam tunc ab eo rogetur ſententia, diuersè feratur ab ea, quam priori in habitudine, diſpoſitioneq; conſtitutus antea tuliſſet. Sine morbo etiam vllo, ſed metu mutari Chameleontem ipſe prodit Ariſtoteles (vt ſuprà docuimus) eundemq;, & alia etiam animalia colorem variare, vel ira, vel cupidine Seneca protulit, idq; etiam ex vicinitate coloris alieni contingere, cùm Ouidius, tùm alij ſcribunt, & Ariſtoteles ipſe præter Chameleontem mutari, quò ad colorem attinet, plura animantia ſcribit.

Cæterùm, libeat paululùm in Ariſtotelem, ipſomet Ariſtotele duce, diſputare. Scribit ipſe in libro de Colorib⁹, ſimplices colores elementis ſimplicibus ineſſe, igni xanthium ſiue flauum, aquæ, terræ, aëri album, quare nullum eſſe ſimplicem colorẽ, pręter album, & flauum, & quanquam hoc videri contrarium poteſt ei ſententiæ, quâ alibi eſt vſus, & maximè in libro de ſenſibus, non tamen hac in re multùm vexare hominem volo, alia ſiquidem, & pugnantia in eo, & aduerſa reperiuntur placita. Sed quo pacto hoc ipſe nouerit, quæro à ſectatoribus, ſenſúne? At ſenſus non poteſt ſecũdùm eos quod ex elementis non eſt compoſitũ, percipere. An hoc Ariſtoteles in libris de Anima? an Alexander in cõmentarijs in librum primũ de Senſu, & Senſibilibus, longa diſputatione contendit? coniectura igitur hoc deprehendit: ſi dicas, eum de elementis puris non intelligere, arbitraria primùm expoſitio, nec ſatis eius verbis conſona: Deindè, cùm Soli etiam tribuit id ipſum, non puro ſolùm, ſed quintæ, vt cenſuit

naturæ

naturæ coniectura igitur deprehendit. Nam intellectu per ſe primitusq́; non potuiſſe deprchendi,ipſe decernit,cùm nihil ſtatuit eſſe poſſe in intellectu,quin priùs fuerit in ſenſu,quocunq; ea propoſitio exponatur modo: nam certè Solis colorem ſenſu non deprehendiſſe propriè, ſatis ex eius dogmate liquet : ſimilitudine autem aliqua, vel coniectura?& tamen ei ſimplicem colorem adſcripſit. Simplices igitur colores ſenſu,non poſſunt deprehendi.Ad hæc cùm eo in libro dicat nigrum colorem,ſequi elementorum tranſmutationem, ſenſus autem, cùm non percipiat elementa non tranſmutata,ſolus ei nigror,primò cognitus fuerit.Ex albo igitur & flauo mixtionem fieri, ſenſu percipere nõ potuit,quia primò illi cognitus niger eſt color,& nihilominus flauum, & album videmus, natura eſſe priora, tùm quod ita ille eo libro decernit,tùm quod lux colorum omnium mater, & vt placuit quibuſdã, ipſa propriè eſt color, tùm quod album priùs eſt natura, quàm nigrum, quia de luce puriori pronenit. Ac certè infinita(ille)percurri,percipiq́; non poſſe, & rectè quidẽ ſtatuit:at multiplices non ſolùm colores,ſed & infiniti ſunt,ſi ei ſtamus.Hæc enim ille de eis diſſerens: δεῖ γὰρ μὴ λανθάνειν τὸ πολυειδὲς καὶ τὸ ἄπειρον τῶν χρωμάτων.Et cauſam ſubdidit varietatẽ,videlicet,vmbræ,& luminis ſecundùm magis,& minus. Et quãquam in libro de Senſibus, nullum ſenſile ad infinita diuidi cenſuit:Et hoc repugnare ei,quod ſuprà dixerat,videtur,non tamen ita rem ad viuum reſeco, non ita exigo debitum, vt infinitum non capiam pro innumerabili,modò is ipſe,aut qui eius tractant negocium,ea mihi ratione tradant. Mihi enim tandem conficietur in abneganda ſenſus certitudine, quam velint,nolint ipſomet Ariſtotele volente ibimus inficias. Scribit enim eodem libro, περὶ χρωμάτων, hoc eſt,de Coloribus,euenire quandoq;, vt lumen cùm in quodpiam inciderit,& id coleret ſic,vt purpuream,vel herbaceam induat ſpeciem,mox refrangatur,& in alium quicunq; ſit ille colorem incidat,temperetur q́; ab illo, & aliã coloris mixtionem,aliudq́; temperamentum accipiat. Neq; hoc ſemel dicit accidere,ſed frequenter,attamen inſenſiliter.Subiecit enim, καὶ τοῦτο πάσχων συνεχῶς οὐκ αἰσθητῶς δέ, hoc eſt,& hoc quidẽ continuè patiens,non autem ſenſibiliter, quod nihil aliud ſignificare videtur, quàm malè ſenſiliter,ita vt ſenſus decipiatur ea in re ſæpenumeró. Alioqui,ſi omninò inſenſibiliter intellexiſſet,id ab eo comprehẽſum,certè aut ſenſu,atq; ita ſibi aduerſaretur:quod enim ab eo captum eſt ſenſu,non erat inſenſile: aut intellectu, vnde & ſequitur contradictio eadem,quia nihil eſt in intellectu, eo ipſo authore, quod priùs in ſenſu non fuerit.Sine autem ipſummet quod fuit in ſenſu,ſiue ei ſimile capiatur,idem euenit: & multò etiam magis, ſi ea ipſa ſimilitudo,quæ non poteſt,non aliquo modo eſſe in diuerſa materia,in diuerſo lumine diſſimilis capiatur. Varia igitur ex mixtione repręſentatio varia,eademq́; ſæpenumerò fallax, & frequenter adeò contingens, & tanquam vertens faciem, vt nulla ei ars optices, etiamſi quicquam ad certitudinem ſenſus oſtendendam haberet momenti, ſuffragaretur.

Adde quod variè ea ipſa, varijsq́; ex rebus oritur : Neq; enim,vt ipſe docet,mixtionem hanc inſtar pigmentariorũ, pictorumq́; cogitare debemus, qui coloratas res in vnum conflant,vt inde aliud quidpiam reſultet. Trifariam namq; illam ipſam mixtionem fieri,parariq́; docet,ex ipſo lumine,ex eo intermedio,per quod lumẽ videtur, ex ijs,quę ſubijciuntur coloribus,vnde fit refractio radiorũ, & diſſultatio luminis. At in libro de Senſibus tripliciter quidẽ,ſed alijs omninò modis generari colores memoriæ prodidit,ex proportione albi & nigri, ex mixtione inſtar pictorum cùm clariorem (verbi cauſa)miſcent obſcuro, dum repræſentare quidpiã, vel in aqua,vel in aëre moliuntur,ac tametſi partes ſimul non collocentur, nec cõflentur,miſceantúrve, quæ tamen ex eis diſſultat res, varia eſt, & aliquando verſicolor. Quapropter cenſuit multitudinem colorũ innumerabilẽ emergi ex ipſa mixtione proportionis, addit, & ſuperantiam,præcellentiamq́; coloris cuiuſpiam,& collocationem proximam. Ex ijs itaq; generationibus colorũ contingit,falli ſenſilem viſus poteſtatem adeò, vt incertũ fieri iudicium maximè conueniat,ſed probabile duntaxat. Quid enim videatur ſine periculo,dici poteſt, quid autẽ re ipſa ſit,id quod præſentatur obtutui non facilè,nec ſine diſcrimine dixeris. Multa etenim,vt cętera,quæ dici poſſent, præſens in tẽpus omittã, multa,inquam,in intermedio,vel aëre, vel aqua ſuccurrit fallacia. Vſui namq; venire ipſemet docet Ariſtoteles, de Coloribus diſſerẽs, vt ex multis iam temperatis coloribus,vnius dũtaxat perſenſio fiat. Quapropter,inquit, quod per aquam fit cognitum, aquoſum

aquoſum magis apparet,& in ſpeculis,quæ videntur,ſæpenumerò ſpeculi præſeferant colorem. Subiecitq; & in aëre,qui ſæpè coloratus eſt,idem contingere,vt aëris colorem vſurpemus oculo. Quò fit, vt veluti de re falsâ iudicemus,ei id coloris tribuetes, quod aëri deberet adſcribi. Diſtantia verò plurimũ id committit erroris, quoniam ſi proximè cernatur aër coloratus, minimè videtur, quoniã raritate ſua ſplendores admittit:at ſi in profundum ſpectetur proximus, inquit Ariſtoteles, apparet cyaneo colori ob eandem raritatem.Idq; ait euenire,quoniam idipſum, cui deficit lumen, comprehenditur à tenebris,quòd cùm legerem, venit in mentem Saluatoris Chriſti præceptum illud ſanctiſſimũ, & ſaluberrimum: *Ambulate dum lucem habetis,ne vos tenebræ comprehendant.* Idem Ariſtoteles in libro de Senſibus,videri, inquit,aërem,& aquam colore ſuffundi ob ſplendorẽ,ſed quoniã is recipitur ἐν ἀοριστῳ,id autẽ eſt dicere(vt exponunt Græci)quoniam proprium non habent ex ſe colorem, non eundem ideò offerunt eis,qui cominùs ſunt,& qui eminùs conſtituti. Dices hoc adſtruit, quod ipſi volumus: nam ſi non deciperetur ſenſus, ſi certus non eſſet,hæ ipſæ fallaciæ non fuiſſent deprehenſæ. Bella argumentatio, quã volumus cõfirmare,vt inde ſubuertamus. Ego quoq; ſenſum deprehendi ſæpè fallacẽ,& exiſtimo inde, vel certo,vel probabiliter,me ita deprehendiſſe, & propterea ad eius incertitudinem adſtruendã, multa iam ſcripſi. Quid enim aliud ex ipſis Ariſtotelis dictis paulò ſuprà colligitur,quàm nõ dari ſtatam regulam ſenſilis certitudinis?quę tot,& tantis varietur modis,idq; ſęp iſſimè,& velociſſimè? cuius variationis ſi firmæ,& ſtatæ regulæ,tùm rei obiectæ mutabilis,tùm ſenſorij,nõ omninò conſtantis,tùm medij ſupra quã dici poteſt,nõ in horas tantummodò,ſed in minutias,vel momenta variabilis,dari,aſſignariq; potuiſſent:facile futurum fuiſſet, vt cætera, quæ eis ſub regulis non continerentur, excipi tutò poſſent,ab aliatum cœtu,quę certæ,conſtantesq; non habentur.Qua in re miror,Petrum Cardinalem Cameracenſem, in quæſtione prologi in theologicas ſententias, cùm de euidentia abſoluta,& conditionis appoſitæ loqueretur,affirmaretq; : non poſſe à nobis in hac vita cognoſci aliquid ſenſibile extrinſecùs euidenter, euidentia ſimpliciter, & abſoluta, idq; minus credentibus, multis rationibus ex apparentia rei, non vera deſumptis perſuadere, conaretur : dum de conditione faceret mentionem, appoſuiſſe has particulas:ſtante Dei influentia generali, & curſu naturæ ſolito, nulloq; facto miraculo. Quaſi repugnet influentiæ Dei generali, & curſu naturæ ſolito,nulloq; facto miraculo:quaſi repugnet influentiæ Dei generali, res iſtiuſmodi ſublunares ſenſibus obnoxias variari. Ipſa enim certitudo,ipſa euidentia à varijs variè iudicatur. Variari quoq;, & malè diſponi poſſunt inſtrumenta ſenſuum,multis ex cauſis,quaſi non ſit ex ſolito naturæ curſu eas ipſas identidem agitari, labi,atque deſinere : quaſi non ita frequenter hoc aduertamus, vt etiamſi miraculum eſſet ſuapte natura, nobis tamen id miraculum ex vſu creberrimo non videretur. Sed enim tàm expoſitum hoc nobis eſt,vt & ille ipſe,& alij magni viri, dum ſublimiora enixius quærerent, humiliora hæc tanquàm hallucinari, & conniuentes præterierint. Quod autem adiecit, non poſſe nos ſtantibus conditionibus illis rationabiliter dubitare, id multi non reciperent: quoniam non propterea tolluntur quæ diximus, ex quibus alij ex aduerſo quoq; rationabiliter,& probabiliter poſſent ambigere,& eis etiam rationibus moti,quas ipſemet contra ſuas concluſiones oppoſuit,quanquam eas diſſoluere conatus eſt. Nam fortiora videri poſſunt argumenta,quàm reſponſa,quantum pertinet ad euidentiam, humanitùs tantummodò,& generali regula deſignatã : quod ipſemet, quaſi fatetur, dum hæc verba promit in calce reſponſionis ad ſecundam rationem : videtur, inquit, mihi probabile, propter prædictas rationes,quod intellectus ex imperio voluntatis, & praua affectione, cum aliqua apparentia, licet falſa poſſet naturaliter diſſentire primo principio:Si hoc,quantò magis iudicio ſenſus non aſſentire?

Cæterùm,decipi ex varietate rei,quæ videtur natura,ſenſus poteſt:dum non ſolùm propter σμικρότητα, hoc eſt,paruitatẽ, album,& nigrũ,videri nequeũt, vt prodit in libro de ſenſibus Ariſtoteles: Et videtur apertiùs aſſeuerare Themiſtius, in libro,qui βασανιστὴς inſcribitur.Et philoſophus etiã prætitulatur:ſcribẽs,quod περὶ τὰ χρώματα ἀπατῶνται οἱ μὴ ὀξὺ βλέποντες, id eſt, circa colores decipiuntur omnes, qui non acutè vident: qui enim non valdè acuti ſunt viſus,& paruam in quantitatem reſpiciendam feruntur, quo pacto colores dijudicauerint?non ſolùm in quam dum parua inſpiciuntur, ſed dum colores,

lores, quod ſuprà ſignificatum eſt, res ipſa mutat identidem, inſtar Chamæleontis: ſed pro diuerſa humorum concoctione, proq; diuerſa rei extrinſecùs etiam facta mutatione. Nam quò ad hanc ipſam pertinet mutationem, ſcribit ipſe in Problematibus, non modò nigrorē contrahere, quæ inſolentur carnes, ac minus multò ſub Sole agitentur, quàm ſi quieſcant, ſed & pallore ſuffundi homines ex curſu: Si verò exudauerint mediocriter, amœno hilarari colore. At mutari homines identidem timore, ſpe, gaudio, triſtitia, omnibus tàm notum, quàm quod maximè: fiunt autem hæc ſæpenumerò intimo animi motu, & tàm ſubitò, vt non deprehendas, quo modo fiat, ita vt quem modò pallidum vidiſti, acie paululùm auerſa, mox rubicundum intuearis. At in libro de hiſtoria Animalium nono, num prodit Ariſtoteles eſſe multa, quę colorē aliundè trahant, ſubitoq; varient? Non Chamæleonta dico, ſed polypum, ſepiam, ſquatinam, quib⁹ in rebus deciperetur viſus, ex loci non ſolùm propinquitate, verùm ex ipſa rei, quæ ſpectatur natura, quam & variare, & plurimùm fallere conſtat. De ipſa autem re, quæ concoquitur, ſic Ariſtoteles in libro de coloribus loquitur: ὅτι μὲν ἅμα τῇ πέψει πάσας τὰς τῶν χρωμάτων λαμβάνει μεταβολὰς φανερὸν ἐκ πολλῶν, id eſt, quod quidē ſemel cum ipſa concoctione omnes colorum capiat differentias, ex multis manifeſtum eſt. Itaque ſi nunc aliqua de re ſenſus arbitretur, auerſo paululùm oculo decipietur, quoniā facta quidem in re mutatio ſit, ſed non tanta, vt ipſa clarè, & exquiſitè perferatur ad qualemcunq; oculum differentia: ad perſpicatiſſimum fortaſſe hominis oculum, aut ad lynceum perferetur: identidē nanq; & ſingulis penè momentis fit digeſtio, ex qua fit colorum permutatio, nec ſolùm in membris extrinſecùs poſitis, ſed imis etiam, & abſtruſis in receſſibus corporis, idem euenire, eodem authore, comperimus, viſcera enim colore mutari. Scribit ipſemet Ariſtoteles, libro de partibus animaliū ſecundo, & quod de coloribus affirmauit, idem de odore, & guſtu alibi docuit euenire, quandoquidem ex concoctione, digeſtioneq; fructuum, & odor eorū, & ſuccus permutatur, vtpote cùm ab eadem omnes cauſa proueniunt, περὶ τὰς πέψεις, quaſi dixeris, propter concoctiones, vnde ſubiecit, καὶ γὰρ τῶν καρπῶν ἔνιοι καθάπερ εἴρηται πολλὰς διαφορὰς ἅμα μεταλαμβάνουσι, διὸ καὶ τὰς ὀσμὰς, καὶ τοὺς χυλοὺς πολυδιαφόρους συμβαίνει τοῖς αὐτοῖς καὶ τοῖς καρποῖς συνακολουθεῖν, id eſt, & enim fructuū nonnulli, ſicuti dictum eſt, multas differentias ſimul accipiunt. Quapropter & odores, & ſuccos, multifariam contingit, & flores, & fructus conſequi, hæc Ariſtoteles: & ſæpenumerò etiam multa ijs ſimilia. Theophraſtus prodit, in ſexto de cauſis ſtirpium libro, quantum ad ſapores, & odores pertinet.

De coloribus autem plura Ariſtoteles in ipſo de coloribus, Inſcripto opere, cuius operis frequenter authoritates Græcè in medium producimus, quia Latinè, quod ſciam non habetur. In alijs etiam, quam Latini habentur, idem quandoq; facimus, ne nobis vitio verti poſſit, non ita ſeſe habere veritatem contextus literarij. Sed enim eodem libro de coloribus voluit Ariſtoteles non fructuum modò, & florum, ſed & animantium, vario ex nutrimento mutari temperamentum, atq; ipſa etiam quātitate colorem variari. Quapropter & coruos defectu nutrimenti, ad vltimum in flauum colorem tranſmutari cenſet: his verbis: ἐπὶ καὶ τῶν κοράκων τὰ πτερώματα τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ξανθὸν χρῶμα μεταβάλλει τῆς τροφῆς εἰς αὐτοῖς ὑπολειπούσης. Atque in quinto de generatione animalium nonnullas aues, atq; etiam quadrupedum ſylueſtrium aliquas, per anni tempora mutari ſcripſit, vt homines per ætatem, pluſq; habere momenti anni tempus, quàm ætatem affirmat. Nutrimentum etiam in cauſa eſſe voluit coloris permutati, & antea quoq; paululùm narrat peruetti poſſe initio generationis animal, vt aliū inde colorem, ſed rarò fieri: quanquàm perdix alba viſa eſt, & Coruus albus, & paſſer, & ſa. Addam, me & albnm accipitrem in ditione mea captum vidiſſe, & aliquot menſibus poſſediſſe. Sed enim Ariſtoteles in tertio de natura Animaliū ſcribit, frigore acrio refieri, vt pennæ cùm aliarum auium, tùm corui, ex nigris in albas tranſeant. In octauo etiam de natura Animalium propè finem voluminis, in piſcibus, multis colorem variari docuit. In nono itidem de Animaliū natura, & lupum ceruarium inter quadrupedes per anni tempora mutari, & multas in auitio genere animantes colore variari narrat: vpupam etiam ſpecie, quod Aeſchyli poëtæ teſtimonio confirmat. Vt hinc falli videatur Michaël Epheſius, dum in commentario in quintum Ariſtotelis, de generatione Animalium librum ſcribit: πᾶν γὰρ τὸ ἔθνος τῶν κοράκων, καὶ πᾶς κόραξ μέλας, οὐ γὰρ εἰσὶν οἱ μὲν τῶν κοράκων μέλανες, οἱ δὲ πυῤῥοὶ καὶ ἄλλοι λευκοὶ, ἀλλὰ πάντες ὡς εἴρηται μέλανες.

omne,

omne,inquit, genus coruorum, & omnis coruus niger, neque enim ſunt coruorum alij nigri,alij autem fului,& alij albi,ſed omnes,vt dictum eſt,nigri,hæc ille: Cui poteſt ſuffragari Ariſtoteles,in decima Problematum particula,cenſens coruum ſemper immutabilem.Sed tot alia loca eius authoris ſuprà citata obſtã, & obſtat,quod idipſum quoque in quinto de animalium generatione repetijt,hoc eſt,coruum album viſum eſſe,multasq; aues,& quadrupedes per affectum,& per tempora variari, vt homines per ætatem mutantur. Sed & obſtat experientia. Vidimus enim, quod & in Logicis inſtitutionibus retulimus,coruos,& cinereo,& albo colore. Vnde non omne genus coruorum,nec omnis coruus niger, ſed aliquis albus,& cinerei coloris coruus,ſi noſtris credimus oculis, tametſi aliqua eius verba in progreſſu dicta poſſunt, quoquo modo perſuadere,vt prioribus authoritatibus aſſentiatur. Nam τὸ ἦθος in cauſa dixit eſſe poſſe,vt colores mutarentur,quanquam minus etiam ſatisfacit: quandoquidem quos vidimus albos coruos, & cinereo colore,ita natos facilè cõſtat: & coruos quoque albos in palatio Pannonij regis nutriri, Ioannes Manardus nobis retulit, noſter enim præceptor, & medicus: Deinde ab ipſo rege,vt ei mederetur,accitus in Pannoniam. Prudentiùs videtur,in eundem de animalibus librum diſſeruiſſe Theodorus Metochires,non ita aſſeuerans,ſed coruum albũ, & perdicem,& paſſerem viſos affirmans,& ipſimet τῷ πάθει naturæ,idipſum acceptũ referens, corruptis,peruerſisq; quibuſdam rebus,in ipſo generationis initio. Sed à generéne, an ex accidenti id eueniat, nõ planè habeo perſpectum? quoniam ſunt, qui affirment albarum perdicum genus inueniri.Et ipſe quoq; Michaël Epheſius in agreſtibus ſolùm id concedit,vt albæ non ſint, eſſe autem multas ex domeſticis albas. Idque arbitratur contingere arte hominum, & cura. Sed ſanè Demachus inter narrandum res Indicas, ſcribit apud Athenæum,in India nigras eſſe perdices.Sed de his ſatis,& fortè plura,quàm fuerit neceſſe. Illud etiam dici poſſet ex varia humorum, qui ſunt intus mixtione præſentari oculo phantaſmata, quæ ſenſus iudicium alioquin non diſtortum, inficiant, atque decipiant. Dici & illud non in viuis modò animalibus, ſed in mortuis etiam accuratè inſpiciendis Ariſtotelem viſum eſſe,minus acutum exploratorem,minus certum iudicem. Narrat opiniones Apolloniatæ Diogenis, & Syenenſis Cypri, & venarum principaliorum naturam in mortuis animalibus docet aboleri effluente ſanguine, vt proptereà lateant, & difficulter hauriantur ſenſu: & in viuis etiam non poſſe cerni,quemadmodum ſe habeant, aperit, cùm earum natura intus occultetur. Sed de ſenſu viſus iam fortè nimis multa: quando eius fallaciam ſæpenumerò poſſunt multipliciter aduertere, qui meminerint ſibi frequenter contigiſſe, cùm ex Sole ad vmbram captandam ſeceſſerint obſcuriora, quæ inſpectant videri, quàm aut ſnapte natura ſint, aut alioquin apparerent: ſeq; etiã recordantur eaſdem res ſinceriùs,meliusq;, quandoq; vidiſſe. Quod ſiue organo ſenſus, ſiue rei ſenſili,ſiue intermedio aëri ſit acceptũ referendum, neſciant quidem, ſcire ſe tamen eadem de re ab eodem diuerſum prodijſſe iudicium, poſſeq; etiam nunc prodire, non ſolùm intentione, & remiſſione,vt cùm ex feneſtra illuſtrata lumine,obſcurum ſpectatur cubiculum,ſed etiam mira varietate ſenſorij. Non ſecus videtur ſeruata proportione de reliquis agendum.

De olfactu quidem non tanta quæſtio, hoc eſt,non tantus nobis inſumendus eſt labor,quoniam Ariſtoteles ipſe planè fatetur, ſecundo libro de Anima, non ita eſſe manifeſtam naturam odoris, ſicuti aut ſoni, aut viſus, & in cauſa voluit eſſe ſenſus ...ulce tenuitatem,imbecillitatemq;: eum enim apertè non eſſe, certum affirmat,& ...antia multa præſtare hominum generi,hac in ipſa ſenſili poteſtate confirmat: Idipſum...què ſenſit in Problematibus dum latiores meatus in cauſa voluit eſſe. De ſono quando,& gr...i, & acuto, tanquam differentijs ſonora omnia cõflauit,in idem difficultatis res incidet,vt magno cum diſcrimine, quod verè percipiatur, diſcerni queat. Quò ad guſtum verò attinet,& quantum ſpectat ad tactum, nam & guſtum quendam eſſe tactum cenſuit,quanquàm de tactu loqui triſariam deprehenditur,vt eſt cõmune quiddam, quo pacto generatim tangere ſuũ ſenſile ſenſoria dicuntur, vt disting... à guſtu, vt ipſum comprehendit: quid, inquam, de hoc ipſo tactu,qui compre...guſtum,ipſoq; de guſtu quid ſumus dicturi? Vt enim ex albo,& nigro,variari colores dicit,ſic & ſuccos ἐκ γλυκέως καὶ πικροῦ, hoc eſt,ex dulci & amaro, ita prodit in libro de Senſibus, quo itẽ docet, quemadmodũ nigrum, quod dicitur,priuatio eſt alboris in

perſ... cuo

perſpicuo corpore,ſic & ſalſum,& amarum dulcoris eſſe priuationem in ſecundo nutritore,vnde ſimul colligi poteſt,& ſenſilis,& guſtabilis infirmitas,quoniam niſi ſeptē vtriuſq; ſpecies ibi notas prodit, quod etiam ſequitur Theophraſtus, ſexto de Stirpiū cauſis volumine, quantum maximè ad hoc pertinet, vt ſeptem ſint genera ſaporum, ſicuti, & odorum, atq; colorum, ſi ſalſum,non alium quàm amarum poſueris,quemadmodum ſi fuſcum, non alium quàm nigrum: Attamen innumeræ ſunt ſpecies, ne dixerim infinitas. Sed in ipſo etiam communi, & omnibus noto ſapore ſalſo, quanta fallacia,eo ipſo authore Ariſtotele? Quærit enim tertia ſectione Problematum, vnde fiat,vt a quæ ſalſæ, & vitioſæ à vinolentis melius, quàm à ſobrijs ſentiantur, idq; ipſum duobus in Problematibus quærit,& diuerſo diſſoluit modo. In primo Problemate id refert acceptū ſimilitudini,& contrarietati: quod contraria contrarijs potiùs ſentiuntur,& vinolenti dulces in ſe cōtineant humores. In ſecundo cauſam refert in carentiā cupiditatis,quoniā ſatiati,videlicet, vinolenti ſunt,atq; repleti,cupientes autē,hæc latere dicit,& ſæpè fallere: Et in eadem ſectione de pueris loquens,qui cùm natura ſint calida,vinoſi non ſint,decreuerat cupiditatem nō eſſe, niſi indigentiam, & quoddam deſiderium. Igitur ex eo clarè poſſumus colligere, qui deſiderio tenētur,& indigi ſunt facillimè falli,quoq; magis aueant,eò magis ſe illis fallaciam ſenſus ingerere. Quotus autem quiſque non ſit, qui aueat ſingulo die guſtare, & ſenſibus ipſis haurire multa? Confirmare quoque exemplis poſſumus ex ipſa indigentia ſenſus decipulam incurri. Videbatur Dario, vt ille referebat, nunquàm ſe ſuauiorem exorbuiſſe humorē aqua illa,quæ cadaueribus infecta erat,quo die victus ab Alexandro,fugam arripiebat: Negauit enim (vt verbis Ciceronis vtar) ſe vnquàm bibiſſe iucundiús. Indigentia profectò erat in cauſa, nunquàm enim,vt inquit, ille ſitiens biberat, & Dionyſius Tyrannus iure illo nigro,quod apud Lacones caput cœnæ proponebatur,negauit ſe delectatū, quia condimenta, vt illi ipſi Spartiatæ referebant, defuerunt, id eſt,curſus ab Eurota, fames, ſitis: quæ nihil aliud ſunt hac in re, quàm indigentia, ea qui tenebantur Lacones,falsò indicabant,ſuapte,ſcilicet,natura ſuauia: qui non tenebatur Dionyſius verè iudicabat ingrata. In ipſo verò tactu,qua dirimitur à guſtu, & alijs omnibus, num neſcius fuit Ariſtoteles, quo pacto ſentiret? dum in ſecūdo de Anima vnúſne, an plures diſquirit,& animi dubius decernit non eſſe manifeſtum,ſuper quo dubio etiam dubitant interpretes ſic, vt alius eum affirmaſſe, alius ſub dubio reliquiſſe tradiderit, inclinaſſe ſe tamen eam in partem,quæ in tactu plures vult eſſe ſenſus inſinuat: de hac re igitur certitudo,an contrà prodibit? Et ne ſingula perſequar, vnumquemq; ſenſum facilè decipi,ipſe non diffitetur in libro de Senſibus. Concedit enim aliquas rerum ſenſilium magnitudines,& affectiones,habita etiam ad ſenſum proportione eos fugere, qui ſentiendi ſunt cupidi, atq; etiam de minimis ſenſibus verba faciens, ſcribit: τὰ γὰρ ἐλάχιστα τῆς ἀκριβεστάτης ἐστὶν αἰσθήσεως διακρίνειν περὶ ἕκαστον γένος, hoc eſt, minima autem exactiſſimi eſt ſenſus diſtinguere circa vnumquodque genus. Quod autem non minimum ſæpenumerò aut ſit, aut ſaltem ita appareat ſenſui, vel ex rei magnitudine, vel ex diſtantia, vel ex debilitate potentiæ? At qui eſt, qui polleat exactiſſimo ſenſu? Et ſi pollet, ipſe ſolus iudicauerit, alij vel ex aduerſo, vel ſi ei credent, non iam ſenſu, ſed fide, aut opinione ducentur. Ad hæc dubius animi videtur fuiſſe Ariſtoteles, ſi cùm videmus ſenſúne ipſo, an alio nos videre ſentiamus, quanquam videtur inclinare, vt vnuſquiſq; ſenſum ſentire ſe ſentiat, tametſi cùm de ſomno agit & vigilia, varia fundunt interpretes.

Sed ſunt,qui actum ipſum ſentiendi, quam ſenſionē appellant,ſentiri negent: ſunt qui affirment viſum ſentire quod videt, nec aliud intellexiſſe Ariſtotelem: propterea præmiſiſſe illum idem eſſe actū ſenſilis rei, & ſenſum in actu. Sed vtcunq; ſe res habeat, nondum liquet apud ipſum,& interpretes,quod & ſuprà quoq; eſt indicatū,cùm ſentimus,an ſentire nos ſentiamus,& quomodo,quod quidem ſentire ita dixerim ſecundum,etiamſi primum, quod ab ipſo dijudicaretur, nō falleretur,non poteſt nō incertum eſſe: cùm tot ſenſati homines, pro certo non habuerint, vt, in quo dubitauerint, ambigui fuerint,rixati etiā ſint,& præliati. Non liquet item, vti ſuprà eſt dictū, ſi vnum tantùm ſenſum extrinſecùs habeamus, qui diuerſa obeat officia,nam quinq; Auicenna fecit,quatuor Auerroys, & alij,vno tantummodò, & Alexander,& Themiſtius cōtenti fuēre. Sed certè liquet ex his, quæ diximus, etiamſi alijs modis,quàm qui traditi

ſunt ab Ariſtotele, ſenſus decipi nequirent, fallacem nihilominus de re ſenſili ſæpenumerò ab eis prodire ſententiam, & frequentiſſimè incertam. Certè ſi ſenſus aberrant, extrinſecùs poſiti, deerrabit, & qui poſitus eſt intus, qui ſuſcipit, quæ per extraria instrumenta ad eum perferuntur, atq; arbitratur inſtar iudicis, qui exactè fert ſententiã, quanquam, & in hoc, quo pacto, ſcilicet, id fiat, non conueniat inter expoſitores, inter quos alij primum hunc eſſe, qui perfectè ſentiat, decernunt, quem alij idem eſſe, quod phantaſia voluêre. Sed & ipſa imaginatio, ſiue phantaſia, variantior ſenſu, ac deſultoria magis, vbi decepta fuerit, imponet intellectui, & ex ea vacillabit, & aberrabit eius iudicium, ipſo Ariſtotele nõ repugnante, cùm in eo de Senſibus libro quicquam eorum, quæ ſunt extra, ſanxerit, non poſſe, niſi ipſo cum ſenſu intelligi. Qui & ſecundo de Anima libro decreuit, hoc eſſe inter ſenſum, intellectumq; diſcriminis, quod ille propriorum ſemper verus ſit, contingat autem, & falsò intelligere. Certius itaq; iudicium tribuit ſenſui, quod tamen certum non eſſe, tot, & tantis oſtendimus. Quibus, ſi addiderimus, quæ ipſe propriè, non quæ bellantes inter ſe interpretes fundunt, nihil vt puto fiet reliqui ad omnem fallaciam detegendam. Scribit ille apertiſſimè in omni affectione latere fallaciam, & affert exempla timentium, & amantium, & ira feruentium, quoq; maior fuerit affectio, maior lapſus, quia à minima ſimilitudine, qui maximè ſunt affecti, mouentur, atq; labuntur, cauſamq; illam potiſſimùm affert, quod non ſecundùm eandem potentiã iudicat, quod principale eſt, & id quo fiunt phantaſmata, & aliam poſteà ſubdit, quod nõ ſolùm ſenſile mouet, & affert ſimulachrum, ſed etiã ſenſus ipſe mouetur, tumq; fit lapſus, cùm eo excitatur modo, quo ſolet à ſenſilibus moueri: Terra enim videtur nauigantibus moueri, dum ab alio viſus ipſe moueatur. Hæc Ariſtoteles, atq; in hanc ſententiam multa Themiſtius, in ſua de inſomnijs Paraphraſi. Quis autem eſt, qui non moueatur aliqua affectione? Cuiq; ſenſus adeò conſtet, vt aut oblata, aut animo capta re ſenſili ita nõ afficiatur, vt vel iræ, vel cõcupiſcentiæ, vel ſpei, vel timoris, vel omninò cuiuſcunq; affectionis expers perindè maneat.

Ac ſi dura ſilex, ſtet, aut Marpeſia cautes:

Certè tanto, & tàm acri Ariſtoteles polluit ingenio, vti eum non latuerit ſenſus incertitudo: ſed quoniam ei multũ fidebat, diſſimulauit id apertè prodere, obliquè tamen ſubſignauit, vt multis ex locis librorũ eius, quos attulimus, videre licuit: & quanquàm dicit, ſenſum nõ falli circa proprium ſenſile, attamen in calce ſecundi libri de Anima, cùm eandem ſententiam repetiiſſet, diſtinctione vſus eſt, decernens ſenſum propriorum ſenſilium verum eſſe, aut quàm pauciſſimum habere falſi: Multum autẽ non pauciſſimum ipſe monſtraui eodem etiam authore, ſatis enim fecimus, vt arbitror, promiſſo. Recepi enim me probaturum ſenſus facilè decipi, & alijs modis, & pluribus, quàm Ariſtoteles decreuit, qui ſi omnes etiam modos recenſuiſſet fallaciæ, adhuc tamen incertum eſſe, ipſius ſenſus iudicium probauimus Ariſtotelea doctrina. Ex vario autem ſenſu phantaſiam variari quis neſciat? & ex phantaſia ſæpenumerò rationis iudicium multipliciter mutari? Cùm ipſomet Ariſtotele authore, in tertio de Anima, nunquàm ſine phantaſmate anima intelligat, quæ quidem phantaſmata trahuntur à ſenſu, qui quoniam incertus, & fallax plurimùm, & in eo Ariſtotelis fundatur doctrina, incertam quoq; ipſam, & fallacem clarè colligimus. Quod autem ipſe quarto Metaphyſicorum libro probare ſenſus veritatem aggreſſus id non perfecerit, cùm ex ijs, quæ diximus, patere poteſt, tùm etiam ſatis oſtenſum, libro huius Operis ſecundo, capite ſecundo ſupra vigeſimum.

CAP. VI.

THEOPHRASTI AVTHORITATIBVS CONFIRMARI, INcertum eſſe iudicium ſenſuum, quibus demonſtratio redditur incerta.

AVthoritatibus Theophraſti incertũ eſſe, multiplex ſenſuum iudicium confirmemus, ne ſi Ariſtotelis ſenſa minus nos percepiſſe dicerent, qui nobis aduerſari cupiunt, ea ipſa, quanquã ſatis apertã, præcipui tamen eiu diſcipuli teſtimonio manifeſtemus. Tribus modis rerum naturæ proprietates cognoſci docet Theophraſtus in libro de Saporibus, odore, colore, atque ipſo,

ipſo, de quo ibi maximè diſſerit ſapore. Hæc omnia, præterquàm per ſenſus hauriri poſſe negat, quibus ratio adſtipulatur. Affirmat autem, quædam eſſe rerum naturaliũ, quorum haberi cognitio poteſt, ſed imperfecta: Eſſe autẽ quædam, de quibus, vt certiores reddamur, fieri nequeat, ingenuè fatetur. Quò fit, vt nullam omninò ſenſibus certam, & ſinceram cognitionem attribuat. Senſui guſtus multa concedit. Auditu enim, & tactu rerum à nobis naturas comprehendi poſſe negat, his præcipuè rationibus, quòd ſolæ voces, & ſoni hauriuntur duntaxat auditu, quæ quidem hauſita rerum naturam omninò non exprimunt, quoniã ex ipſius hauſtę rei natura, ſubſtantiaq́; non ſint. Subſtantia enim ad ipſum auditus ſenſorium ipſa non peruenit, quæ verò tactu perſentiri dicuntur, quamuis propinqua ſenſorio fiant, in ſeſe tamen non attingunt ipſum inſtrumentum ſentiendi. Inde fit, vt tactus illa non comprehendat, quãdo aliter ea percipit, quàm ſit eorum ipſa natura: Videri hoc affirmat fracto in pipere, & aqua calefacta, quæ ſecus ait comprehendi, ac ſit eorũ ipſa natura, & hæc quidem de tactu: quamuis magiſter Ariſtoteles anteà decreuerit, cùm alibi, tùm ſecundo libro de partibus animalium, hominem maximè omnium animalium valere ſenſu tactus. Falli quoq; per viſum nos identidem admonet: exemplò ſit illud, quod albedine viſa, frigiditatem in cauſa opinamur, quoniam à frigiditate deriuatur albedo, & eius filia (vt eius vtar verbo) iudicatur. Allium tamen, & alia cõplura multo ſunt calore freta, quanquam multo albore perfuſa. Pari pacto, quæ rubra ſunt, illicò calida plæriq; exiſtimãt, cum frigore ſæpenumerò abundent, quæ rubicunda ſint. Odoratu quoq; falli nos facillimè docet, cùm res odoratas calore exiſtimamus ſuffultas, frigiditate nihilominus pollere multa perſpicuum eſt, quæ inter aromata computantur, quod in camphora perſpicuum ſatis apparet, eo autem fallaciam prodire voluit, quòd nihil ad ſenſorium perueniat odoratæ rei, niſi fumus quidam ſpiritalis, quo rei natura nequeat exactè declarari. Hûc accedit, & fumi ſæpè tenuitas, & aër fœtore præóccupatus, quibus eueniat, vt ſpecies illa, qualis excernitur, ad ſenſorium non perferatur. In libro quoq; ſexto de cauſis plantarum Ariſtoteli magiſtro cõſentiens, olfactum homini deterrimum tribuit, quo in loco, & vultures ab vnguentis, & canthari à roſis perimi, & ab apibus oppugnari vehementer vnguentatos, & omne genus inſectorum odorem olei fugere ſcribit. Ipſo tamen de Saporibus libro, in quo etiam operis de Stirpibus meminit, guſtum alijs præponit ſenſibus, tanquam qui craſſitiem rei hauriat magis, quàm cæteri, ſed ſuprà nos oſtendimus authoritate Ariſtotelis, ſenſum eſſe quendam tactum. Quare cùm hîc, authore Theophraſto, ſit incertus, & Ariſtotele authore, maximè eo polleat homo: ille, ſcilicet, guſtus certus omninò eſſe non poterit: & præterea docuimus, fieri facilè poſſe, vt fallatur ipſius infectione ſenſorij, exemplaq́; multa ſuprà duximus in medium etiam eorum, qui mel amarum, & qui nec dulce, nec amarum cenſuerunt. Eodem ſexto de Plantis volumine, pro diſpoſitione, & temperamento corporis ſenſationẽ fieri docet, faceturq́;, quod nobis ineptũ in cibo eſt, alijs eſſe aptum, contraq́; quod aptum alijs, alijs ineptum. Sed de his hactenus: Nam cùm de ſenſu, tàm ratione, quàm Ariſtotelis authoritate ſatis egerimus, & ex abundanti nonnulla etiam ex Theophraſto decerpſerimus: ad alia quæ ſumus polliciti, tranſitus fieret.

CAP. VII.

QVOD ARS DEMONSTRANDI ARISTOTELIS INCERTA eſt, particulatim oſtenditur, ex eo, quod incerta eſt apud eum verè definiendi facultas, ibiq́; Speuſippus defenditur.

Vidimus fundamentũ, initiumq́; demonſtrandi, hoc eſt, ſenſum non conſtare: idipſum de medio, & cauſa videndũ eſt: nam ſi non eſt reperire veram definitionẽ, fieri neutiquam poterit, vt quicquam verè demonſtretur, quomodo in poſterioribus Analyticis demonſtrandum Ariſtoteles docuit. Igitur vt particulatim magis hanc materiam diſcutiamus. Primò [illegible] ptũ probemus, oſtendendo nullam dari verè definiendi certam facultatem, non iam Scepticis excuſſionibus vſi, aduerſus ipſam definitionẽ, quarũ tertio huius Operis libro mentionẽ fecimus, ſed in Lycéo, vel ſtantes, vel paſſu nil cõcitato deambulãtes. Dixi verè definiendi, quoniam & deſcribendi, & quoquo pacto nõ tamen verè &

exactè definiendi, multos & ipſe modos tradidit, in ſecundo libro Logicarum inſtitutionum. Sanè apud Ariſtotelē verè definiendi facultas minimè tradita eſt, quanquàm ipſe multis locis definitionis meminit, vt num primo Phyſicorū ex ea diuidi in ſingularia definitum dixit: Cùm in quarto Metaphyſicorum eam docuit rationem eius eſſe, quod nomen ſignificabat. Cùm ſtatuit in Topicis eam eſſe orationem, qua quid res eſſet, indicaretur. Veruntamen de ipſa duobus maximè locis ex propoſito præcepit, hoc eſt, in ſecundo poſteriorum Analyticorū volumine: cùm de ipſa ageret, vt de medio demonſtrandi, & quo pacto ea haberi poſſet, & indagaret, & venararetur: Exactè verò, & propriè magis in ſeptimo primæ philoſophiæ. Nam hic per ſe de definitione loquitur, vt Philopono placuit, & Alberto: Ibi verò ex accidenti, vtpote de cauſa, & medio ſcientiæ. Vtrobiq; autem ſcientiarum cupidis definiendi deſiderium reliquit. Subſignauit quidem in Analyticis, quid opus eſſet facto, hoc eſt, proximum genus, proximamq; differentiam parandam, reperiendamq; eſſe, ſed hoc an fieri poſſet, explicatum non reliquit. Vltimam certè differentiam rerum ipſe non tradidit, quam in ſeptimo Metaphyſicorum volumine, vbi & meminit, ſe in Analyticis quoq; de definitione præcepiſſe, ſolam eſſe affirmauit, quæ propriè ſit, & rei ſubſtantia, & ſpecies, & definitio In primo verò de partibus animalium, de diuiſione, & altera differentia precipiens, aduerſatur ſibijpſi in his, quæ in Metaphyſicis, de definitione tradiderat: idq; magno diſcurſu, longiſſimiq; opere ſubſellij docet Michaël Epheſius in opere, quod in ipſos de partibus animaliū libros edidit: illudq; affirmat, Ariſtotelē cum vna differentia dixit in Metaphyſicis exprimi debere ſpeciem vltimam, locutum ex eorum opinione, qui bifariam ſemper diuidebant. Cæterùm, ipſum Ariſtotelem agentem de partibus animalium, in primis curaſſe, vt Platonis methodum faciēdæ diuiſionis probaret, tàm Michaël ipſe, quàm Theodorus Metochytes eſt author: Atq; hic eam propriè, qua eſt vſus, in ſophiſta refelli voluit. Epheſius autem aſſerit Ariſtotelem improbato Platone voluiſſe (quod & frequenter ſolebat) ſequi in diuidendo multitudinis opinionem, quæ genus in quot ſecari differentias poſſet, diſpeſceretur, deinde perpēderetur: in quódnam eorum membrorum, quæ diuiſa eſſent, incideret id, cuius definitio quæreretur. Verbi cauſa animal, aliud volucre, aliud pedeſtre, aliud aquatile, deinde animal, aliud multipes, aliud bipes: Rurſum animal, aliud cōpos ſanguinis, aliud expers. Item animal, aliud ſquammoſum, aliud cruſtaceum, aliud pilis veſtitum, aliud molle: factisq; omnibus diuiſionibus, & nullo pacto ſubdiuiſionibus, quibus & Plato, & alij vti conſueſſent, differentias ex illis ipſis colligere, & aptare, atq; componere generi, vt ſpecies ipſa tandem vltima, ſcilicet, quæ dicitur ſpecies ſpecialiſſima, diſſultet ex ſuis differentijs, quoniam vna tantùm diffiniri non poſſe ex Ariſtotelis ſententia decies affirmat. Nec vnam, ſed plures conſtitutrices differentias afferri oportere. Sed ſiue huius authoris ſequi ſententiam volumus, quo pacto vnquàm verè definiemus? Quis enim ſeſe diuiſiſſe genus, quot modis diuidi poteſt vnquàm percipiet? ſiue aliorum interpretum placita ſectari malumus, quid certè moliemur?

Scribit Themiſtius in primo de Anima certò neſciri, quæ ratio finiendi ſit optima, & quo genere contineatur: adhuc, inquit, longè dubia eſt apud philoſophos quæſtio, neq; apud philoſophos modò, ſed etiam apud omnes, qui ſcientias vtcunq; ſermocinales attingunt: Subditq; alijs viſum eſſe, vnam haberi definire rationem definitionū omnium, alijs diuerſa, & Platoni diuidendo, & ſecando definire placuiſſe, Ariſtoteli cōponendo, & colligendo, alijs alio genere demonſtrando nō diſplicuiſſe ſubinnuit. Sed ſi libeat, & diuidamus, & colligamus, & quicquid aliud voluerit, agamus, vt indagemus differentias, quis ad vnam vltimam differentiam, aut ſub diuidendo, colligendóve, aut alio quopiam pacto perueniet? eam certè tradi nō poſſe, multi cenſent, nec deſunt, qui humanitùs inueniri etiā non poſſe, dubio procul arbitremur. Sanè in opere de Eſſentia & Ente, ſcilicet, Thomas aſſerit, in materialiū ſubſtantiarū differentias (vt ipſe loquitur) eſſentiales, & etiam propria accidentia à nobis nō cognoſci. Rerum autem ſenſilium differentias, quibus eorum eſſentia conſtituitur ignotas eſſe, ſignificari verò per accidētarias, quæ ex illis oriuntur, ſicuti ſignificatrix cauſa per effectum, quo pacto hoc quod dico, riſibilis, differentia ponitur: Et in ſeptimo primæ philoſophiæ docet fieri, vt ex neceſſitate quandoque, non ſolùm ijs, quæ ad ſubſtantiam pertinent, vtamur differentijs, ſed eis, quæ ſunt ex accidēti, quatenus, videlicet, ſigna ſunt

eorum

eorum, quæ ad eſſenriam pertinent, & nobis ignotæ ſunt. Ac Albertus ſeptimo primæ philoſophiæ, cùm differentiam vltimam totam eſſe ſpeciem, ſubſtantiamq́; rei decerneret ex Hypotheſi docet intelligi, hoc eſt, ſi inueniretur, atq; eo loci exactè de definitione agi docet, in Analyticis verò, quæ medio demonſtrandi affectiones variæ indicantur. Nec me latet, quibuſdam placuiſſe, fieri poſſe, vt cognoſcantur, ſed quæ'nam ſint illæ differentiæ vltimæ, neutiquam verbum factum eſt ab eis, quod ſciam, ſolas etiam accidentium differeutias vltimas cognoſci quidam aſſeuerauerunt, à quibus libenter peterem, quo pacto cognouerunr, quod vltimæ videlicet ſint differentiæ, quas afferũt tanquàm vltimas? Nã ſi ſenſu id ſe dicant diſcriminis deprehẽdiſſe, tàm erit incertũ illas eſſe vltimas, quàm incerta erit ſenſus ipſa ſententia, quam ſuprà docuimus, incertam ambiguam, & nutabundam. Si verò intellectu dicant ſe potiùs id aſſequi, de modo, quo intellectus accedenria cognoſcit, primò quæram, & an ſenſu duce? vt tandem à cœno nequeant auellere planram. Nec item me prærerit vltimas ſpecierum vltimarũ differentias, ignotas dici à multis, non tamen neſciri eas, quæ ſunr generũ, ſpecierumq́; ſubalternarum differentiæ. Ar cùrnam hoc? cùm quas farenrur neſciti proximiores ſunt ſenſui, quibus primas deferunt in cognoſcendo parteis: Sed & eadem quoq; eos circumſtat difficultas, ſenſúne, videlicet, an intellectu, eas ipſas deprehenderint? ſi ſenſu, cùm differentiæ generũ, & ſpecierũ ſubſtantiæ ſint, quomodo, cùm & ipſa quoq; genera, & ſpecies ſubſtãtię habeantut, ſenſus eas nõ agnoſcet? quem tamẽ conſtat ſolis accidentibus immorari. Si intellectu? ſenſu fuit opus in primis, qui quàm fallax eſt, tàm erit, & fallax indagatio, & incerra deprehenſio. Mihi certè videtur, ſi inueniri poſſenr ab homine rerũ differentiæ, debuiſſet vtiq; ea, quæ ſua eſt ipſius differentia, qua propriè homo conſtituitur, qua diſpeſcitur à cæteris animalibus, iam diu eſſe inuenta, ſuper qua tamen à prima eſt antiquitate certatũ, vti paulò pòſt monſtrabimus: Quantò igitur minus eam, quæ aliorũ eſt inueniri procul omni dubio remotius fuerit? Ex hac re, quis eſt, qui ſequi nõ videat, artẽ demonſtratricem Ariſtotelis incertã eſſe, quoniã definitione vtitur ipſe tanquàm medio, & vtendum docet in poſterioribus Analyricis, idipſumq́; ſubindicat in primo de Anima: atq; identidem monet obſeruandum in omni particulari demonſtratione. Quare ignorara definitione demonſtrationẽ ſublatam iri neceſſe eſt. At qui & oſtẽdetur ſequenti capite, etiamſi detur certa definitio, nõ poſſe tamen eam haberi ab ijs, qui in ea inueniẽda dogmate nituntur Ariſtoteleo. Sed iterũ probationibus firmemus ſuperiorẽ argumenrationem.

Omnis definitio, quæ vera, certaq́; dicitur, conſtatur ex genere proximo, & differẽtia vltima, vt Ariſtoteles voluit in Analyticis, imò ſola cõſtat differenria vltima, vt in 7. primæ philoſophiæ docuit, & aliqui actu, aliqui habitudine tantùm defendũt, vt Simplicius animæ definitionẽ. Sed vtcunq; ſit, in 7. primæ philoſophiæ ſola differentia vltima voluit definitionẽ conſtare, & reliqua cẽſet finiendi negocio ſuperflua, ſi illa poſſit haberi, ſi verò ex omnibus differentijs definitio ipſa cõſtatut, ex eo illud quis ſequi non videat, cùm pluribus in definiendo terminis vtamur, & vtendũ ipſe præcipiat, ac ſemper, aut dubitatio reſtet, aut ſurgat inſtantia, non ob aliud hoc fieri, niſi propter ignorationẽ, aut differentiæ poſtremæ, aut aliarũ omnium, quæ neceſſariæ forẽt. Quare cùm incerta ſint, erit & incerta definitio. Et confirmatur exemplo ipſius Ariſtotelis, qui remotis differentijs, & proprijs affectionibus, loco differentiarũ proximatum in definiẽdo paſſim abutitur, vt cõſtat ex decurſu poſteriorũ, & ex 7. primæ philoſophię, & ex primo de partibus animaliũ, in quo etiã multis rationibus oſtendit differentias, per priuationes non inueniri: illudq́; inter initia promit, priuationis quà priuatio eſt, nullã eſſe differenriã. Adhæc præclari eius aſſeclæ eas nõ inueniri docent, qui neceſſariæ ſunt. Quod & ab ipſo viderur etiã trahi poſſe, cùm in vltimo Analytico volumine ſcribit facilius diffiniri ſingulare, quàm vniuerſale. Cùm tamẽ illud finiri nõ poſſe ſatis pareat, cùm ex ipſomet, tùm ex omnibus eius interpretibus, & ex Themiſtio maximè docente, ſola vniuerſalia definiri: Subditq́; ipſe Ariſtoteles, id euenire, quoniam magis in vniuerſalibus ipſis deliteſcunt, ad quæ tamẽ ſit neceſſe, ex ſingularibus peruenire. Sed ſiue ſingulare ibi acceperit propriè, ſiue pro eo quod eſt minus vniuerſale, id eſt, pro ſpecie vltima, refelli poſſunt ij, quos paulò antè reprobauimus, aſſeuerantes cognoſci ſubalternarum, quæ dicuntur ſpecierũ poſtremas differentias, cùm facilitas præbeatur magis cognoſcendæ ſpeciei vltimæ, à qua minus diſtant ſingularia: quæ

qnocunq; capiantur modo, faciliùs definiri Ariſtotelea authoritate monſtrauimus: vt mittam, quod eorum, quæ in communi cognoſcuntur non certiſſima, exactiſſimaq;, ſed imperfectiſſima cognitio eſt: quando quę ſunt propria, in communi continentur, non actu, ſed potentia, quod & notatur à Thoma in tertio aduerſus gentes. Sunt etiã ex eius interpretibus, qui affirment ibi duntaxat eum de ſubalterni generis definitione locutum: Et Auerrois dialecticos locos ad artem demonſtratricem trahi cenſuit oportere. In ſeptimo verò primæ philoſophiæ genus, & omnes differentias à vera, & propria definitione remouit, veluti excrementa quædam, & ſuperantia, vti differentiã vltimam tantummodò retineret. Nec ſanè videtur Speuſippi ſententia iure refelli ab Ariſtotele: Nec in hoc audiendi quidam Græci interpretes, Themiſtiusq; Paraphraſtes, neq; enim ille omnium rerum particularium differentias voluit aſciſci, modò rectè, & nõ calumnioſè ipſum interpretemur, ſed oportere cenſuit, ſi rectè cenſuit, eum qui definiturus eſſet, omnium ſpecierum noſſe differentias, vel vltimas, vel neceſſarias: hac, ſcilicet, ratione, quoniam quod diuerſam ab alio definitionem non habet, idem cum illo eſt, nam quorum vna eſt definitio, vnum habentur.

Sed neq; illa (vt mihi videtur) multarum eſt virium obiectio ſeu mauis eam reſponſionem appellare, hoc eſt, aliud eſſe diuerſitatem, aliud differentiam: nam differẽtiam à Speuſippo intellectum conſentaneum eſt. Ad hæc ipſa definitionis diuerſitas infert, differentias eſſe diuerſas, quoniam differentijs ipſæ conſtituuntur definitiones. Sed vt abſit à verbo calumnia: ſi dixerimus, id quod differentem ab alio definitionem nõ habet, cùm illo ipſo eſſe idem, quid tùm molietur Ariſtoteles, vti putauit Eudemus, & qui eum ſecuti: nam quod is rectè quidpiam definire non poteſt, qui neſciat res alias adeò, vt internoſcat, ſi vel differentiæ, vel differentia eius quod definiuit, ſit vera, quia ſcilicet illi ſoli, an falſa, quia etiam alijs competat. Etenim quælibet differentia ſpeciei, differt ſe ipſa, à qualibet alia ſpeciei differentia. Quo pacto ergo internoſces tua qualibet differentia illam, niſi quamlibet ipſe cognôris? eandem enim cum qualibet habet ſeiunctionem, quam cum hac, vel illa, quia videlicet differt, & ab hac, & ab illa, & ab alijs. Vt igitur duo verbi cauſa, quæ referantur, comparentúrve, an differant, ne quis agnoſcere, niſi vtrumq; nôris, atq; ita hoc ab illo differre, & dicas, & ſentias: ita fiet in omnibus pari proportione ſeruata. Nec mihi opponas ſimplicem notitiam à compoſita pendere minimè poſſe, falleris enim, ſi de ipſa loqueris, quæ à multis pendet, & ſimplicibus, & compoſitis præcedentibus, videlicet, & ſubſeruientibus indagandæ differentiæ vltimæ, vel pluribus comparandis differentijs, ſi plures admittatur ad hoc, vt certò nôris eam, vel eas eſſe, quibus ad ipſum quod ſis definiturus, & conſtituatur in ſeſe, & diſpeſcatur à cæteris, & quod ni longè fallor, cùm Speuſippo, tùm nobis adſtipulari videntur, quæ à ſubtili illo, præcellentiq; inter neotericos theologos ſolent afferri, inter diſputandum de relatione rerum creatarum ad Deum: affirmat enim Dei ad res creatas relationem ignorari, quando Deus ipſe exactè non cognoſcitur. Nec item mihi opponas perfectiſſimæ, & non ita perfectæ definitionis notitiam. Nam ſi demonſtratio ab Ariſtotele celebrata, ea eſt, quæ ita aſtruit rem, vt non contingat aliter ſe habere, perfectiſſimam definitionem aſciſcit. Et ſi paſſionis, affectionísve definitionem attuleris, quod molitus tandem fueris? nam eadem ſumetur dubitatio de affectione, ſi eam fueris finiturus, eoq; magis, quod ſenſu te quoquo modo vti oportuerit, incerto plurimum, ſæpè fallaci, & inductione quoq; niti parum cõſtanti, & etiam manca. Vt mittam, quod diuerſæ opiniones ſunt Peripateticorum, an huiuſmodi finitiones haberi pro legitimis debeant, & an tandem ad ſubiecti finitionem, quam diximus certam non eſſe, fieri reſolutionem oporteat? Et hæc quidem pro Speuſippo contra Ariſtotelem probabiliter dixerim. Cui quidem Speuſippo, quanquàm aliud agens Nicolaus Cuſa, in tertio Idiotæ libro, vbi agitur de mente, videtur apertè ſuffragari, cùm ſcribit, quod ſi de vna re præciſa ſcientia haberetur, omnium rerum ſcientia neceſſariò haberetur.

CAP.

CAP. VIII.

QVOD APVD PHILOSOPHOS ANTIQVOS, ATQVE apud ipſum Ariſtotelem incerta hominis definitio.

Sed quid opus multis? quàm incerta ſit definitio, hinc facilè datur agnoſcere, hominis definitione ſub oculos poſita. Si enim gentium philoſophi probatiſſimi, & ipſe Ariſtoteles ſuper hoc diſſentiunt: quod videlicet ia nobis eſt, quod ipſi nos ſumus, præſumemúsne aliorum animantium naturas definitione colligere? Si noſtram ipſi differentiam, quæ ad eſſentiam ipſam noſtram, ſubſtantiamq́; conſtituendam pertinet, & id efficit, vt ab alijs, quæ non ſunt homines, dirimamur, atq; vt ſignificantiùs dixerim, differamus, certò neſcimus, ſciemus aliâs? An verò ignorata noſtra, ignorabimus & reliquas? Si Ariſtoteles primo de hiſtoria Animalium volumine partes hominis priùs explicandas aſſumit, quoniam homo, vt ipſe ait, Animalium maximè omnium notum, nobis neceſſariò eſt, quod tamen Ambroſius eo negare videtur, quod in ſexto Hexameron ita ſcribit, non poſſumus pleniùs nos cognoſcere, niſi prius, quæ ſit omnium natura animantium, cognouerimus. Sed vtcunq; ſtatuatur, perſiſtit in propoſito Ariſtoteles & alia exemplo nummorum docet, ad id, quod ſibi quiſq; exploratum, certumq́; habet exploranda. Si igitur ſecundùm Ariſtotelis ſententiam, homo homini, quàm cætera animantia notior, quò pacto ignorata hominis parte principali, hominis reliquum, & quæ minus habentur nota, dignoſcentur? Adde quod eodem volumine paulò pòſt (recordatus ne eorum, quæ ſtatuerat, an minimè, nō ſatis habeo compertum) ſcribit interiores hominis partes incertas, & incognitas, eaſq́; ex cæterorum Animalium partibus, quæ ſimiles ſint humanæ, contemplatur. Quod ſi partes hominis corporeæ nō ſatis certæ, cōpertæq́; habentur, de incorporea differentia quid arbitrabimur? Si ipſe poſtea Ariſtoteles in 3. de Anima libro intellectū dicit ſe cognoſcere ex aliorū cognitione, & ex ipſa cognitione, ita nō proficit, vt propriam & indaget, & conſtituat differentiam, aliorum differentiæ, quo pacto cognoſcerentur? An fortè qui imperfectiora homine, ob noſtræ cognitionis imbecillitatem faciliùs cognoſcimus. Ideò noſtra ratio non militare, ſed intima illa, & quaſi cognata notitia nō debet aliarum præpōderare cognitionibus rerū, vt certior videlicet eſſe debeat, & notior. Vnde igitur tanta elatio humani generis, & eius maximè portionis, quæ rebus dignoſcendis vacat. Vnde illa præſumptio docere propriè, & exactè, quid alia ſint, cùm ſe quid ſit prorſus ignoret. Vtcunq; tamen ſit, & Ariſtoteles, & philoſophorum plurimos ſe clarè neſciſſe quid eſſent, facilè comprobabo eorummet doctrinis, & teſtimonijs. Ariſtoteles in ſeptimo primæ philoſophiæ de hominis locutus diffinitione, bipedis exemplo eſt vſus: putamúsne illam, quę eſt vera, & propria differentia, ſi non ignoraſſet, ab eo fuiſſe ſub ſilentio prætermiſſam? At dicet quiſpiam, num tu es animal rationale? quid tum? ergo homo ſubinferet. Negabit conſecutionem quiſpiam paulò peritior. Sed ſi eam probabit noſtratium aliquis hunc in modum, à definitione ad definitum rectè argumentamur, ſed animal rationale definitio eſt hominis, igitur perperam negauiſti. Certè, qui paulò peritior fuerit, reſpondebit ſuperfluum eſſe Animal, ex dogmate Ariſtotelis in Metaphyſicis, ſi rationale ſit vltima differentia: Addetque illud fortaſſe, ſi Theologus ex diſciplina Thomæ fuerit, illud, inquam, ex Thoma contra gentes, eum qui exiſtimat, hominem eſſe animal rationale, cognoſcere ipſum ſecundum genus. Et addet fortaſſe in tertio de Anima libro, Simplicium affirmare ſpeciem omnem eſſe indiuiſilem, quoniam terminus eſt, & perfectio, & ſequeſtrato etiam Ariſtotele, & Thoma, & Simplicio, reſpondebit, etiā ſe rectè, & omnibus ſimul ſectis philoſophorum, & theologorum cōſentaneè feciſſe. Iterumq́; minorem, ſecundámve, ſeu mauis mediam propoſitionem, ibit inficias: vtpote quia animal rationale non ſit hominis definitio. Quare in ipſa etiam conſecutione negando perſiſtet, etſi cauſas ille, & inſtantias, vtpote Peripateticus exquiret: Qui enim negat, debet (vt præcipit Ariſtoteles, quod tamen ætate noſtra inter diſputantes parum cuſtoditur) inſtantiam afferre: facilè illi ex omnibus ſectis, ex omnibus diſciplinis non vna, ſed multæ, eædemq́; multiplices occurrerent, adeò, vt ex ipſorū perſona numeroſam inſtantiæ ſegetem poſſit colligere, atq; in hunc modum exprimere. Non ego ſolus in connexo eſſe veritatē inficior, & an iniuria diſquiramus? cùm multæ ſint

ſpecies irrationalium animantinm, quod nemo negat, mnltas eriam rationalium eſſe debere, quid prohibet? Non ego, inquit, ſolus nego, ſed Porphyrius, qui & rationale dijs attribuit, in Iſagogico: Quapropter ſnbdidit hoc verbum mortale, vt ab illis nos diſpeſceret: & rationale quoq; tribuit omnibus animantibns, modò ſenſibus, & memoria polleant, libro tertio de abſtinentia ab animalibus, cui partim reſiſteret Plutarchus, in libro de Oraculorum defectu, quò ad mortem * panos: qnantum pertinet ad mortalem differentiam, partim conſentiret: quò ad ſpectat ad rationalem differentiā, cùm ex propoſito probare nitatur, quæ dicuntnr irrationalia animantia, ratione pollere. Cæterùm, eò quod mortalem differentiam definitioni copnlauit, ei apertè reſiſtunt, eriam ex noſtris Theologis Auguſtinus Anconitanus, qui eius arbori vniuerſæ bipennem admouit, & hunc maximè ramum mulns rationibus præcidit. Negant & alij, qui in eius voces quæſtiunculas dimouere, vt eſt videre eò in libro, qui appellatur Scoti Vniuerſalia: purauit enim animal rationale genus non eſſe, nec exiſtimauit per id, quod dicitur mortale, diuidi genus, & hominis ſpeciem conſtitui, tùm quia animal non enuncietnr, in quid de ſpecie differentibus, quando intelligentiæ ipſæ à materia diſſeparatæ, non ſint ſubſtantiæ animatæ ſenſiles, tùm quia differentia ſumitur à forma, mortale à materia, tùm quod mortale primo eſt in indiuiduo, quàm in ſpecie: contrà verò differentia primo ſpeciei deber ineſſe, & ipſa ſpecie, aut prius, aut cum ea ſimul: mortale verò ipſum poſterius eſſe natura, quàm homo, qui videlicet prius eſt, quàm corruptioni ſit aptus. Item mortale cnm homine non conuerti, quare vltimam non eſſe differentiam. Demùm id non poſſe nomine differentię meritò pollere, quod nō ad eſſe ipſum, ſed ad ipſum nō eſſe conducat. Quapropter cenſet ille Porphyrium, vel Platonis, vel vulgi opinionem ſecutum. Sed hac de re in ſecundo Logicæ inſtitutionis iam plura diſſerui, quantum attinet ad Scotum, & Anconitanum.

** pane ſic legendū à Pane Deo, quia Deo Pani tribuunt horribiles & repentinos terrores & cōſternationes mortem inferentes: vnde Panici pauores dicuntur.*

Ad ipſam redeamus conſecutionem, quam etiam negabit Maximns Tyrius duobus in libellis, qui de Socratis inſcribuntur dæmonio: Negabit quoque Plutarchus libro de Socratis dæmonio: Negabit & Lucius Apuleius, qui Latinè ſcripſit, in libro de Deo Socratis: Negabunt & alij Platonicæ philoſophiæ cultores, quibus præiudicatum eſt, dæmones eſſe animalia rationalia. Nam quanquàm inter ipſos non conuenit omninò de dijs, & dæmonibus, & alius alium impugnat; ſunt enim qui bonos, qui malos, idq; variè decernant, quod licet videre apnd Iamblichum de myſterijs diſſerentem, apud Proclum in commentarijs in primum Platonis Alcibiadem, multa dæmonum genera, & officia deſcribentem. Apud Pſellum quoque ſcribentem, multa dæmonum genera, quanquam ipſe non quidem ex Platone, ſed ex Chriſtiana diſciplina dæmonem omnem malum eſſe, ſine dubio ſanxit: Ipſi tamen Platonici, quatenùs Platonici ſuos dæmonas, & deos rationalia animalia exiſtimârunt. Nec illud Porphyrij libenter admittent mortalitatis diſcrimen, cùm ob corpora, quæ ſuis dæmonibus tribuunt, ex diuerſis elemētis, & mortem panos narraram ſuprà, tùm quod ex Platonis ſententia ipſius aſſeclæ volunt, corpus non pertinere ad hominis eſſentiam: quare nec mortalitas pertinebit, quoniam decernunt ſolam hominis animam eſſe hominem. At, inquient, Ariſtotelis amatores nimij, parum autem gnari, & diligentes in eius, & aliorum voluminibus euoluendis, multam ſalutem dicimus Platonicis: quid nobis cum illis negocij? Porphyrium etiam valere ſinimus, quoniam etſi ſectator, & expoſitor Ariſtotelis habitus eſt præclarus, Platoni etiam fuit addictus, ſyncerè nos Ariſtotelem ſequimur. Sed viderint ipſi, quàm ſyncerè ſequantur, quàm non verè ipſe monſtrabo. In ſecundo Rhetoricorum dæmonium à Deo dirimere non videtur Ariſtoteles, ſed de hoc poſtea. Certè quinto Metaphyſicorum libro Græcum Ariſtotelis exemplar hoc habet, quod in aliquibus Latinis codicibus deeſt, & in Agyropoli translatione rectè iacet, & in contextu, quem D. Thomas expoſuit, hoc in quam habet. Dæmones eſſe, & eſſe partibiles. Cùm enim de ſubſtantiæ partibus loqueretnr, menrionem fecit partium ſubſtantiæ dæmonum: & vndecimo eiuſdem Operis Deum eſſe cenſuit animal ſempiternum optimum, vti priore libro diximus per hæc verba: φαμὲν δὴ τὸν θεὸν ζῶον ἀίδιον, ἄριστον, vt qui primo in exemplo anſam caperent, capere non poſſint in ſecundo. Animal enim appellauit in Metaphyſicis Deum, quæro, an rationale, an irrationale? hoc, nequaquam, & tamen alia differentia non ſolet admitti. Sic certè, ſic Ariſtoteles more Platonico, & ſeparatas ſubſtantias, & primam.

cenſuit rationalia animalia. Et in primo de Anima, quod in antiquis exemplaribus Græcis, & duobus præſertim admodum vetuſtis in Marciana Florentina Bibliotheca viſitur, & aliquæ etiam Latinæ translationes confirmant, partem animalis Deum facit, hoc eſt, animalis ſpeciem: Vtrum, inquit, vna ratio ipſius eſt, ſicut animalis, aut ſecundùm vnum, quodque altera? atque id cùm dixiſſet, ſubiecit, οἷον ἵππου, κυνὸς, ἀνθρώπου, θεοῦ, hoc eſt, vt equi, canis, hominis, Dei, atque ita etiam aliqui Ariſtotelis expoſitores interpretantur, & magnus ille inter eius interpretes Simplicius ſuper illo verbo θεοῦ, in primo de Anima commentario ſcribit mentionem feciſſe, τοῦ οὐρανίου ζώου, id eſt, cœleſtis animalis. Si dæmones itaque, Ariſtotele authore, partes habent, ſi Deum eſſe dixit animal, & animalis ſpeciem, ſi & in Metaphyſicorum etiam poſtremo, ἔστι δὲ τῶν φανερῶν θειότατον: Eſt autem diuiniſſimum eorum, quæ apparent: Sequitur eos eſſe ſecundùm ipſum rationalia animalia. Num & hinc deducitur Ariſtotelis de Dæmonibus, & dijs opinionem non differre à Platonicis? qui & corporeos dixerunt, & rationales. Hac in re certè nullus fuiſſet labor Ioanni Pico Patruo meo in conciliando Platone & Ariſtotele: eique ipſi adſtipulatus fuiſſet, ſcilicet, Thomas præclariſſimo vir iudicio, multæque doctrinæ quinto maximè Metaphyſicorum libro, dum de eſſentia, ſubſtantiáve diſſereret dæmonum: ibi enim partes ab Ariſtotele citatas, more Platonico non diffitetur: Vſus etiam Apuleij authoritate: & in prima parte Theologicæ ſummæ, quæſtione ſeptuageſima, atque in prima quæſtione operis, quod de Spiritualibus creaturis inſcribitur, docet, vel nihil, vel parùm à Platonis opinione de cœleſtibus animatis corporibus differre Ariſtoteleam. Quare videtur Ariſtoteles ipſam connexionem, animal rationale, ergo homo, per ea, quæ dicta ſunt, apertè reprobare.

Sed certè, & omni dubio procul eã reprobat in ijs, quæ ſcripſit de philoſophia Pythagoræ, quæ noſtrates non viderunt, vidit Iamblichus apud Platonicos diuini cognomen ſortitus, & diligens quoq; Ariſtotelis expoſitor, cuius ſæpè in Ariſtotele interpretando teſtimonijs vtitur Sinplicius Peripateticus. Hic itaq; Iamblichus in primo libro de ſecta Pythagorea ponit hæc Ariſtotelis verba, quæ dicit in arcanis cuſtodiri ſolita: τοῦ λογικοῦ ζώου τὸ μέν ἐστι θεὸς, τὸ δὲ ἄνθρωπος, τὸ δὲ οἷον Πυθαγόρας, hoc eſt, ad verbum: Animalis rationalis, aliud quidem eſt Deus, aliud autem homo, aliud autem ſicut Pythagoras. Prædicatur itaq; animal rationale de Deo, & diuersè de homine, & de Deo, & de Pythagora. Nec diſcrimen huius, quæ rationalis dicitur differentiæ, quódnam ſit habendum? proditur: ſiue enim, vt genus Animal rationale copias, diuerſæ erunt animalis rationalis ſpecies, vt videntur illa ipſa verba portendere, ſiue proportione capias, deriuabis rationale quod eſt in homine ab eo, quod in Deo ille collocauit. Ad hominem itaque definiendum rationale non facit ſatis, tanquàm exacta differentia, nec animal tanquàm genus proximum. Huc pertinere quoquo modo poſſunt verba illa Ariſtotelis in ſeptimo Politicorum poſita, dum Deos, & Heroas ab hominibus differre ſcripſit. Huc & ſpectare poteſt, quod in ſecundo de partibus Animalium prodidit, vti libro ſuperiore ſcripſimus. Ambigebat enim Ariſtoteles hominem aut omnium maximè animalium, aut vnũ ex omnibus animalibus nobis cognitis diuinitatis eſſe participem, quo loquendi modo ſatis aperuit, aut alia poſſe rationalia animalia, quorum ipſi notitiam non habeamus, aut more Platonico ſuperiores, & ſeparatas mentes eſſe animalia. Ac ſanè putaſſe mihi videtur Ariſtoteles id, quod Platonici, de Dijs, & dæmonibus, nec non putaſſe quoq; videtur, hominem quempiã reliquis hominibus, rationis vſu tantum poſſe præſtare, vt de eo alia animalis differentia prædicetur. Sed hoc poſtremum fortaſſe per metaphoram: Sic etiam viſus, in primo de Officijs Cicero intelligere, ſed proportione cõtraria. Scripſit enim, aliquos inueniri homines, non re, ſed nomine, hoc eſt, ita ad voluptates propẽſos, vt ex pecudum numero cẽſerentur. Non ſecus Ariſtoteles longè à Deo ſuper hominẽ tolli perſpicacia intellectus, & rationis vſu, hominẽ exiſtimauit, vt inter alios homines, & Deũ medio quodã genere cõſtitueretur: ſic Pythagoras apud eũ, & eius ſimiles exiſtimari. Sanè quoq; fuit antiquũ dogma, qđ Heſiodo fertur acceptũ, cuiusq́; maximè meminit Plutarchus in libro περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, hoc eſt, de eo, ꝙ oracula defeciſſent, quatuor eſſe rationaliũ genera. Primùm deos, mox dęmones, *multos, & bonos, *malos
deinde Heroas, deinde homines, cõputatis inter Heroas ſemideis. Quare potuit Ariſtoteles

ſtoteles fortaſſe antiquæ memor, & in hac parte probator opinionis, quòd Heroës, videlicet, inter homines, & dæmones conſtituti, tanquàm ſemidei iudicarentur. In eorum numero Pythagoram collocaſſe: atque hac in parte Heſiodum ſequi. Alia verò parte, quod, ſcilicet, tres ſpecies rationalis fecerit animalis, Heſiodus quatuor, Homerum ſectari videtur: Qui ſæpenumerò dæmonas non diſtinxit à dijs, quod etiam notauit diligenter Cleombrotus apud Plutarchum. Præter illa verò, & colligi inde poteſt, quod quem Plutarchus ipſe, & Maximus Tyrius dæmonem dicunt, ſiue dęmonium Socratis, Deum nuncupat Lucius Apuleius, & cur Deus vocetur, anxiè diſquirit Proclus in commentarijs, in primum Platonis Alcibiadem, & affirmat dæmonem fuiſſe, ſed ſummum in dæmonum genere, atque eſſe in dijs dæmonas, in dæmonibus deos, ſed in dijs ſubſtãtiam eſſe diuinam, proportionem verò dæmonicam, in dæmonibus verò proprietatem eſſe dæmonicam, proportione verò quod in eis eſt diuinũ declarari. Ariſtoteles autem libro Rhetoricorum ſecundo, dęmonium dixit, aut Deũ, aut Dei opus. Ac poſt Ariſtotelem fuêre Platonici, qui hominem ſupra hominis naturã ita collocârunt, vt ſemidei nuncupationẽ illi tribuerint, vt Iabeo Platoni, quemadmodum noſter ſcripſit Auguſtinus: Iiq; ipſi etiam ab Heſiodo non videntur abhorrere, cùm cecinit: ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι.

Cæterùm, & alia apud noſtros proditur animalis rationalis ſpecies, vt primo quoq; libro narrauimus: Satyros enim, nũm & ratione pollere, & religionẽ agnoſcere ſcripſit Hieronymus in vita Pauli primi Eremitæ? idq; magni Antonij teſtimonio confirmauit. Sed vndénam quæſo rationales putauit eſſe? Non hîc Plinium cito Elephantos ad religionem vecturus, non Midæ fabulam de Satyrico dæmone repeto; ſed Hieronymum Theologum, doctrina, & ſanctitate vniuerſa in Eccleſia celeberrimũ. Ex quo illud ſequi quis non videat, aut quod cornutus, & capripes Satyrus, qualem etiam deſcribit Hieronymus, verè & propriè eſt homo: atque ita homo, qui eſt Satyrus, & homo qui non eſt Satyrus, inuenitur, quod & primo libro dicebamus, aut ſi homo non eſt Satyrus cùm vtatur, & ratione, & religione, vt rationalium ſint diuerſæ ſpecies probè ſequetur, quod ſectatores Ariſtotelis nouitij nequaquàm admittent: Aut belluas, & bruta, quorum in numero Satyri computentur, animalia rationalia, & eſſe, & haberi: Aut ſi quid tertium eſſe inter belluam, & hominem, Satyrus exiſtimetur, ei tamen, hominis rationem, & differentiam competere. Sumant quod malint, proxima in homine definiendo rationalis differentia non collocabitur. Sed nec collocari etiam poterit, authoritate Magni illius Gregorij, qui libro moralium ſuper Iob trigeſimo ſecundo ſcribit, nullum rationale animal, niſi Angelus, & homo eſt. Igitur inter hominem, & angelum differentia rationalis non diſtinguit, idem author ſuprà, hoc eſt, libro vigeſimo octauo Angelos appellauit ſpiritus rationabiles; & ad hunc etiam modum de angelis in quadam homilia diſſeruit. Mitto quòd hominis etiam interioris, & exterioris ab antiquis noſtræ religionis Theologis habeatur mentio, vnde altera animæ, quæ homo dicitur interior, altera conueniet corpori. Sed enim minimè abhorrere à doctrinis philoſophorum videri poſſet, vt plures quanquàm ignoræ hominibus haberi deberent rationalis differentiæ, & irrationalis, vtpote quæ alia conueniret ſpiritibus ſeparatis ſupremi generis, alia ſimijs, alia hominibus, alia ſatyris, alia fortaſſe centauris, & cis animalibus, quæ Magnus Albertus in Syluis Saxoniæ verſus Dacos in deſerto Murciæ capta ſcribit ſecundo libro de Animalibus. Dixi fortaſſe, quia videtur apud Antonium, & Hieronymum non ita clarum haberi, ſicuti de Satyro. Itaque quemadmodum inter hominem & capram media quædam haberi poſſet, ſpecies Satyrus: Ita nequáquam abſurdiſſimè inter hominem, & equum fortaſſis ipſe centaurus, & inter hominem, & alia animalia, etiam media quædam inueniri. Albertus narrat ea ipſa animalia fuiſſe figura hominis, & alterum eorum loqui nonnulla verba didiciſſe, nullam tamen habuiſſe rationem voluit. Sunt tamen qui affirment ſe vidiſſe pygmæos homines, & illos ipſos hominum arte vti, & ratione quanquam ſtatura, moribus, victu, ætate, cæteris hominibus diſſimillimos: Eſſe quidẽ pygmæos contra multorum authoritatem Ariſtoteles affirmauit. Nec defuere, qui ratiocinari eos cenſeant, non tamen vti intellectu, propterea exiſtimant Ariſtotelem cenſuiſſe ſecũdo de Anima libro, diuerſam eſſe rationẽ habendã ſpectatiui intellectus, à ſenſuali animæ parte & motrice, & ratiocinatrice, vt in ijs & bruta, & pygmæos, in illo verò

intelli-

intelligendi munere homines indicaret. Alij etiam nymphas poſuêre,inter quos Ariſtoteles (vt ſuperioribus narratum libris) & docti viri alij,vt poſteà dicetur. Sed putandum potiùs, ſi quid huiuſcemodi ſpectrum ſeſe oſtenderit, dæmonicum phantaſma ſimulachrumq́; inane fuiſſe. Ita de Empuſis illis Apollonij Tyanæi ſtatuendum videtur, quandoquidem huiuſcemodi prodigioſa, quibus authores nō aſſentirentur ſacri, ea pro conſtantibus nequaquàm receperim, quoniam in varias ſeſe formas præſentare ſolet dæmon illuſor: Pari pacto de irrationali turba putari fortaſſe quiſpiam philoſophorum potuerit, vt ſit irrationalitas(ita dixerim)alia equi, alia bouis, alia canis, alia elephantis. Sunt enim quæ humanæ prudentiæ videantur proximiora, idq́; habent ab ipſis formis, ſeu manis eſſentijs dicere, vnde propriè manant differentiæ.

De mortali, & immortali certius ſtatuendum: nam vt alia eſt Dei immortalitas, alia angeli, animæ hominis alia: prima enim illa & infinita à nullo dependet, vnde & à Paulo dicitur Apoſtolo, *quòd ſolus habet immortalitatem:* cùm tamen & abiunctæ à materia ſubſtantiæ, & animæ hominum ſint immortales: Sed hæc ita depēdent ab illa immortalitate ſuprema, vt in nihilum redigerentur, niſi iugi diuinæ influentiæ bonitate ſuſtinerentur. Sic & Dionyſius Areopagita in libro de diuinis nominibus, de vita, & immortalitate angelorum differēs ſcribit, *καὶ ἀθάνατοι λέγονται, καὶ οὐκ ἀθάνατοι πάλιν*, hoc eſt, & immortales dicuntur, & rurſum nō immortales, & cauſam ſubdit, quoniam, inquit, à ſe ipſis non habent, vt immortales ſint & ſempiternò viuant. Vt, inquam, diuerſę immortalitates habentur, ita poſſet aliquis exiſtimare mortalitates inter ſe differre, vt alia ſit mortàlitas in cornice, alia in ceruo, alia in ephemero, viuacia illa, & diutiùs reluctata morti, hoc tàm illi obnoxium, vt abortiuum potiùs, quàm maturum naturæ partum appellaueris. Perinde quoq; in vegetali ac in ſenſili vita, & morte apparere, vt enim irrationales vtræq; & varijs ex differentijs, ita & mortalitate diuerſæ. Sed & ipſa quoq; inter ſe vegetalia mortalitatis differentia videri ſeiungi: Alia ſi quidem in olea, alia in ſalice, longæuior illa, hac(vt ita dixerim) mortalior: quoniam ex ſuis principijs, ſuaq́; oleagina differentia habet, vt ſit viuacior, nec ita mortalis, hæc vt citò pereat habet, nec aliunde, quàm à ſaligna ſua ſpecie, & differentia. Idem ferè proportione pari poſſumus in reliquis cogitare & irrationabilibus animātibus, & arboribus, cæteriſq́; omnibus quæ morti, & corruptioni dicuntur obnoxia. Et fortaſſe noſtrum hunc qualemcunq; diſcurſum, illa Simplicij ſententia facilè tueretur, qua ſcriptum eſt in commentarijs de Anima, ſenſile quod eſt in homine, ab eo ſenſili quod eſt in equo, ſpecie ſeiungi. Vidimus itaque & Platonicorum, & Peripateticorum, & noſtrorum Theologorum, cùm veterum, tùm iuniorum teſtimonijs, incertam fuiſſe atque confuſam definiendi hominis conſuetudinem: probabiliterque monſtrauimus plures eſſe, & rationalis, & irrationalis mortaliſque, & immortalis differentias, quamuis & ignotæ ſint careantque nominibus. Accedat Platonicis, & Peripateticis Porphyrius in vtraque familia nobilis, qui tertio, vt diximus, de abſtinentia ab animalibus libro, omnem animam ſenſibus, & memoriam præditam, rationalem eſſe decreuit: nec ſolùm rationem habere, ſed etiam orationem tùm interiorem, tùm exteriorem affirmauit, Melampumq́;, Tireſiam, Thaletem, Apollonium Tyaneum, nō abnuit ſermones animalium percalluiſſe: quos ſi non intelligamus ipſi, nihil mirum dicit eſſe quando barbarorum, etiam multorum ſermonem minimè diſcernamus. Nec contentus animalia dixiſſe rationem habere, probare etiam id ſategit ex ſignificatione mutua, ex ſolertia diligentiaq́; proſpiciendi, atque etiam ex Empedoclis, Democriti, Platonis ipſiusque etiam Ariſtotelis authoritate ſæpenumerò confirmans, animalia participare ratione & oratione, differreque ea ſolùm ſecundùm perfectum, & imperfectum habitum rationis: vt ipſa rationis natura ſit hominibus, & cæteris animalibus communis, ſed & magis, & minus. Hæc & alia complura Porphyrius in hanc ſententiam, inter quę illud, eos qui affirmant bruta, natura facere quæ rationaliter agunt, non animaduertere ſe dicere, ea ipſa rationalia eſſe natura, quaſi (inquit) ratio nobis natura non inſit, ipſaq́; perfectio non ſicut natura inſtituti ſumus, ſuſcipiat incrementum.

Accedat & illud noſtris Theologis quod inter eos fuêre, qui non rationem particularem modò, ſed vt hominibus vniuerſalem prudentiam, ita particularem plæriſq́; animantibus tradiderint, & S. Thomas cùm alibi, tùm in tertio de Regimine principum participationē prudentiæ ab animantibus irrationabilibus neutiquàm excluſit, multoq́;

multoq; magis etiam eis tribuit Ambroſius: qui & quinto hæxaëmeron, apem validã vigore ſapientiæ, & amore virtutis pronunciauerit, & Nicolaus Cuſa in tertio Idiotæ dialogo vbi de mente agitur, diſcurſum brutis, quanquàm confuſum attribuit, diſcretiuum tamen, ſine quo corũ natura benè ſubſiſtere non poſſet. Sed ſi ad philoſophos redie. imus, qui hac de re ſcrupuloſiùs diſſeruêre, & ipſum etiam ſi percunctemur hac de re philoſophum Ariſtotelem, in quarto de Animalium natura, palàm reſpondebit, nonnullas auiculas ſi paterna educatione, moribusq; caruerint, non eaſdem voces reddere, quas ſi paternis maternisve cantibus, non autem cæterarnm auium vocibns inſueuiſſent, ipſamq; luſciniam affirmat, pullos ſuos viſam docere, modulos & verſns qnos imitarentur, neq; enim perinde locutionem, vt vocem per naturam prouenire, ſed acquiri poſſe per diſciplinam & ſtudium. Vnde homines, inquit, locutione vtuntur varia, cùm vocem omnes eandem reddant. Apertiùs autem & in octauo de natura animalium, cùm de eorum loquitur actionibus & futuri temporis notitiã eis adſcribit, & imitationem: multoq; etiam apertiùs in nono eiuſdem operis, cùm de prudentia plurimorum egit animantium: ibiq; præterea & erudiri elephantes, & intelligere, & regem adorare condiſcere, dubio procul affirmauit, & antè in ſexto libro neſcio quomodo ſuibus feris diſcurſum, non etiam tacitus conceſſerit, cùm ſcripſit eos preparare cutem craſſiſſimam, & indurare attritu arbornm, ad futuram pugnam, & ſæpè etiam obducto luto & reſiccato tergus inuictum contra ictus efficere. Adde quod in ipſo nono libro etiam prodidit Aegyptum Ichneumona vbi aſpidem anguem, ſuum hoſtem aſpexerit, & vocare ſocios, & limo obducto contra ictus motſusquè ſeſe ante pugnæ congreſſum loricare. Quibus ex rebus liqnet auiculis dediſſe Ariſtotelem, & educationem, & imitationem, & diſciplinam, & ſtudium: Elephantis etiam eruditionem, intellectum ad orationem, quæ omnia ad rationem prudentiámve pertineant an minimè? iuratiſſimi eius ſectatores per ſe dijudicent.

Cæterùm videamus, ſi placet, quid vetuſti illi philoſophi ante Platonem ſenſerint, quidq; demùm aliæ ſectæ etiam poſt Platonem, & Ariſtotelem, hac de re cenſuerint: Sanè vetuſtiores gentium philoſophi negabunt & ipſi conſecutionem: vtpote, qui bruta, quæ dicimus animantia, ratione etiam pollere cenſuerunt, vnde & quæ ſit illa rationalis differentia, qua brutum, & qua homo conſtituitur, non planè illis conſtitit. Anaxagoras namq; dicit animalia bruta eſſe rationalia, non occaſione, ſumpta (vt arbitror) ex quibuſdam Sacrarum literarum dictis, quorum ſecũdo huius Operis libro meminimus, ſed eò, quòd actiuam rationem haberent, non autem tanquàm intellectum & mẽtis interpretem. Pythagoras etiam, ſed & Plato, vti Plutarchus quinto libro de naturalibus philoſophorum placitis affirmat, rationales eſſe animalium, quæ irrationalia dicuntur, animas decreuerunt, nõ tamen agere rationaliter & ob corporum intemperiem, & quia ſunt impotes diſſerendi. Hoc autem non tollit, quin propterea rationali nomine apud eos ſint vocata: quoniam & homines poſſunt plæriſq; de cauſis, & vſum rationis, & locutionis amittere: Plutarchus ipſe librum ædidit probaturus, quod quæ irrationalia dicuntur, vtantur ratione, ipſiusq; libri titulns, περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι, & inter Scepticos fuit, qui affirmârit non ſolùm ratione vti bellua, ſed & cani etiam naturalẽ dialecticæ diſcurſum aſcripſerit, vt ſecundo libro monſtrauimus: à quo viſum non omnino abhorruiſſe Ambroſium diximus, ſed ſcitè magis, & moderatè ea ipſa de re fuiſſe locutum in ſexto hexameron libro. Scepticæ autem ſectæ philoſophi omnes, dubitant de hominis definitione ſicuti, & de reliquis omnibus. Nouæ Academiæ mediæq; philoſophi, ita & hanc hominis definitionem ſicuti & cætera tollunt: Socrates apud Platonem fatetur ſe illam ignorare, & neſcire ſe quid ſit homo, planè teſtatur, hæſit in veſtigio Democritus. Adauxerunt alij dubitationem oraculo Pythio commoniti. Dicearchus diſcipulus Ariſtotelis etiam nullam dixit animam, ſi & Cicero, & Sextus philoſophus vera prodidit, vnde & rationalem ſuſtulit differentiam. Empedocles nõ ſolùm brutis, vt alij veteres, ſed etiam plantis tribuit rationem: Vnde & illud eius carmen: πάντ᾽ αἶσθι φρόνησιν ἔχειν, καὶ νώματος αἶσαν. Prudentiam videlicet, & intellectus partem illis aſcribens. Nec euariauit longè Diogenes, intellectibili parte ſtirpes participare non dubitans. Hebræum quoq; Philonem non præteream affirmantem omnibus animalibus ineſſe rationem. Colligi itaq; poteſt ampliſſimè incertam nõ ſolùm eſſe de homine definitionem apud nouos Academicos, qui omnia

ſuſtule-

ſuſtulerunt,& apud Pyrrhonios,Scepticóſve,qui de omnibus ambigui fuerunt, & omnes impugnârunt:Et apud Socratem,atq; Democritum ancipites,& animi dubios, atq; apud veteres philoſophos qui rationem brutis communicauerunt; & ad plantas vſq; deſcenderunt:& apud Porphyrium brutis rationem tribuentem, & ſecundũ magis & minus differre ea ab hominibus contendentem,ſed apud ipſum quoq; Platonem,& Ariſtotelem,quando hic id, quod eſt rationale alijs ſupra hominem, ille & ſupra hominem,& ſub homine etiam collocauerit. Nec hoc ſatis, quandoquidẽ antiquos vidimus Theologos,qui ſatyros ad rationis vſum & religionem admiſerũt, & Angelos animalia rationalia exiſtimârunt,& nouos inſpeximus, decernentes nec animal rationale genus eſſe hominis,nec id quod mortale dicitur, eius differentiã haberi, nec quod alij fecêre additamentum ipſi mortali, hoc eſt, ſcientiæ & diſciplinæ ſuſceptiue,ſatis eſſe,cùm brutis etiam prudentia,& quod magis eſt plantis à pleriſque philoſophorum aſcribatur:Et non prudentiam modò, ſed religionem etiam ſatyris, & Antonius, & Hieronymus conceſſerint. Quare fruſtrà videtur additum à quibuſdã Græcis,hominis definitioni, νῷ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν,hoc eſt,intellectus & ſcientię ſuſceptiuale, quoniam & intellectum,& ſcientiam ſuſciperent,ſi ratione vterentur.

Quare nihil egerunt qui eam particulam addiderunt,vt fabulis anſam nõ relinquerent,nymphas celebrantibus, quarum etiam mẽtionem ab Ariſtotele factam 2.libro narrauimus,teſtimonio Seruij,qui libros Ariſtotelis aliquos potuit videre, corũ qui perierunt, in quibus de nymphis ſermo haberetur, potuit & eos aliquis Græcorum Peripateticorum legiſſe. Certè Ioſephus Rhacendites ſcripſit ſubditam & annexam eam particulam definitioni hominis propter id quod νύμφας μακραίωνας εἶναι μυθεύονται ζῶα λογικὰ, καὶ μακρόβια, ὅμως μέντοι θνητὰ ἐκ φύσεως ἀλλ' οὐκ ἐκ μαθήσεως γινώσκοντα τοὺς τεχνικοὺς λόγους,hoc eſt,nymphas longæuas eſſe fabulantur animalia rationalia, & viuacia,nihilominus mortalia ex natura, non ex diſciplina artificiales cognoſcentia ſermones. Nihil,inquam,egerunt, cùm non ſolùm ipſe ſatyrus locutus ſit,& legatione vt loqueretur fungebatur, nec ex ſua natura, ſed ex auditu, Chriſti cognouerat aduentum: Sed & animalia quæ irrationalia putantur, ratione pollere multi philoſophorum dixêre, omnes autem nouêre artificio ſermonis humani,humanas ab illis voces reddi, & humanè etiam quoad attinet ad eorum naturam,diſciplinæ particeps fieri. Et diſciplinæ quoq; capaces eſſe aliquis animãtes & ſtudio etiam imitatrices ex Ariſtotelis doctrina probauimus,quod ſi definitioni addi amplius quidã putent, vel in id incidunt incommodum, vt cũ definito poſteà non conuertatur ipſa definitio, vel cantilenam ex breui ſermone conficiunt, vel à definitione ad deſcriptionem delabuntur,ſi quę propria, ſcilicet illi dicuntur adſciuerint. Demumq; non effugiunt,quin ipſe proprię affectiones,quę nuncupantur,el etiã aptentur animali,cui differentia cõſtitutrix,aut quę vice illius deſumpta eſt,prius aptabatur. Nam etſi cuipiam competere id quod rationale dicitur,affirmauerint,eidem illicò & ridendi aptitudine facultatemque, ſeruata proportione condonauerint. Quare illud conſtanter colligamus hominis definitionem apud philoſophos gentium certam non haberi, ex quo perſpici datur, quam ſcire nequeant rerum aliarum definitiones,cùm noſtram propriam,& intimã, imò noſipſos,id eſt, cùm quid ipſi ſumus, exactè neſciuerint. Nec ſcire etiam queant trita illa generis,& differẽtiæ regula vſi, & Ariſtoteleo nixi dogmate,illo in octauo primæ philoſophiæ,quo voluit hominem non eſſe idem quod animal bipes, ſed aliquid præter hæc,quoniã hęc ſeſe habent vti materia reſpectu formæ totius,quib. ſatis aperitur illa oratione ex Ariſtotelis ſententia, non poſſe verè definiri: ſublata verò definitione,demonſtrationem tolli,& ipſe admittit Ariſtoteles, & ratio conuincit.

CAP. IX.

QVO MODO POSSIT HOMO VNO VERBO GRAECO *vltimam differentiam exprimente definiri.*

VT autem non ſolùm impugnare & demoliri definitionem, & nõ aliquid aut veri aut ſaltem veriſimilis, de ea pręſertim quæ hominis eſt, afferre videamur, illud probabiliter dictum volo. Si duo Latina nomina ita in vnũ conflare poſſem, vt vnum quod propriè neutrum illorum eſſet diſſultaret vocabulũ, quemadmodũ Græca voce nominum compoſitioni maximè accommoda, me facere poſſe non diffido hominis definitionẽ vna differentia, quæ ſit λογονοητικὴ, auderẽ tradere, quæ & rẽ complecteretur ipſam, & excluderet alias. Duæ enim ſunt ſupra ſenſum in cognitionis genere differentiæ: altera rationalis, quæ à Græcis vocata eſt λογικὴ: altera intellectrix ab illis νοητικὴ nuncupata. In vtraque verò gradus plurimi, & ita ſeſe iungũt, vt quod ſupremum in imo ſit genere, imum ſit in eo quod eſt ſupremum. Homo itaque, in hoc, quaſi meditullio conſtitutus, vnde & vinculum ſupremæ infimæq́; naturæ nuncupationem obtinuit, vt qui colliminio quodã nectat vtranque, ſub ſe multos habet cognitionis gradus, habet & ſupra ſe multos. Animalia etenim diuerſi generis ad hominis cognitionẽ quantò magis accedunt, tantò magis cognitione diſcurſuq́; quodam rationis participare dicuntur: quantoq́; recedunt magis, ad plantarũ ſtirpiúmve ſtupidam conditionẽ propinquant, eiusq́; naturã ſapiunt, vnde illis nomẽ fecit Ariſtoteles Zoophyta, quaſi dixeris animaliſtirpia, vt quæ confinium tenerent vtriuſq; naturæ. Sic de ſingulis generibus quæ ſuperioris, & inferioris gradus vinculum haberentur, pari proportione conflari, & coaleſcere vnum ex duobus poſſet. Quæ verò infra hominẽ ſunt animãtia, ea verè dici rationalia nequeunt, vt priſci putabãt, quando id proprium eſt hominis, qui ſummũ obtinet in imis locũ, cui propriè, & exactè ratio vniuerſalis competitur, alijs de longinquo, tantoq́; minus, quò longiùs in cognoſcendo diſtãt ab homine: Vnde alia penè ſtupida, alia ſenſatoria, alia cuiuſdam capacia, diſciplinę, & prudẽtiæ quandoq; nomine donata, ſiue id ad naturæ referatur inſtinctũ, ſiue vt alijs placuit magis, ad quoddã conſiliũ, eorum quę ſunt ad finẽ copulatione memorię, vnde inquiunt ex hoc magis, quàm ex illo aceruo, formica ſurripit granũ, & in hac potiùs, quã in illa ſcrobe reponit, collatu quodam vſa licet paruo, nec perfecto, ſicuti etiam parum experimẽtis nititur, quibus ipſa animantia parum pollent, quo factum vt etiam à Theologis quibuſdam ratione prudentiáve particula pollere quoquo modo illa, non ſit negatum. Sed homo pręter hęc vniuerſali etiam ratione præditus eſt, quatenus princeps, & in ſummo collocatus gradu naturæ inferioris, quatenus verò in imo iacet ſuperioris naturæ, & intellectilis eſt, & eius forma, id eſt, anima intellectrix, ſiue intellectiua nuncupatur. Quandoquidem ſubſtantia rationalis ſiue intellectiuæ animæ, & eſt, meritoq́; habetur verè ac per ſe humani corporis forma, quod non ſolùm ratione probatum, ſed noſtrę Catholicę eccleſiæ lege ſancitum eſt.

Cæterùm quandoq; ipſa anima rationalis, quandoq; intellectualis, quandoq; ratio, quandoq; mens appellatur, quandoq; ſimul vtroq; cẽſetur nomine. Vnde illa Auguſtini noſtri verba, mentem, qua rationalis eſt anima hominis: Vnde illa Lęonis, ſiue animam, ſiue mentem rationabilem. Mihi autem videtur potiùs rationale animal hominem, quàm intellectuale aut mentale in antiquorum definitione vocatũ, quoniam rationalis illi magis propriè munus congruit, quàm intellectus & mentis, quod diligenter etiam explicat Thomas ſecundo in ſentẽtias Theologicas commentario, propriè, inquam, magis rationis illi congruit munus, hoc eſt, ratiocinari atq; diſcurrere magis, quàm rei ſubſtantiam vnico intuitu comprehẽdere, tametſi etiam eo munere prorſus omninoq́; non ſit ſuapte natura deſtitutus. Propria itaq; illi eſt ratio, quã pleno iure poſſidet, propria eius natura intellectilis, ſed ordine infimo, quando ſpiritibus à materia ſeiunctis magis eſt propria, & inter eos, qui ſummũ obtinent locum, maximè pollent intellectu. Anima itaq; hominis eademq́; forma à qua differẽtia trahi debet, & rationalis eſt, & intellectrix, & vtraq; appellatione iure vocatur, pleniùs tamen & exactiùs pollere dicitur ratione. Duę autẽ hæ in ipſa anima non ſunt differentię, ſed vna prorſ9, à qua duæ illæ proprietates, ratiocinãdi videlicet & intelligẽdi manant.

nant. Quapropter vno nomine ſignificari illam oporteret, quæ rationis & intellectus officium ſubindicaret. Sed cùm nullum tale conficere nomẽ quod ſatisfaciat, adhuc potuerim, hoc Græcum ex duobus videlicet vocabulum conflaui λογονοητικὴ: Qua differentia tanquã propria omnes aliæ ſuperiores includantur, & ab omnibus reb. quæ non ſunt, homo dirimatur. Nam per vniuerſalem rationem ab omnibus brutorum generibus dirimitur, per rationem ipſam intellectu iunctam dirimitur ab angelis, qui ſuapte natura diſcurſu rationis non egent. Quæ omnia verbo illo vno differentiã exprimente ſignificantur, quæ ſuperiores includit, & cum homine planè atq; ſimpliciter conuertitur reciprocaturque, nec maioris omnino eſt ambitus, nec minoris. Sed reuertamur ad ipſam in communi definitionem, oſtendamusq́, illam ex Ariſtoteleo dogmate nequire comprehendi.

CAP. X.

QVOD ETIAMSI POSSIT HABERI DEFINITIO, NON TAMEN ex regulis ab Ariſtotele poſitis, ibiq́, multa de modo intelligendi non protrita, ſed rara ponuntur.

Sed eſto vt poſſit haberi definitio, Ariſtotelis tamen regulis eam haberi non poſſe clariſſimè conuincatur, non propterea ſolùm, quòd ſit ipſa per ſe inuentu difficilis, eo ipſo & Themiſtio Paraphraſte authoribus in opere de anima, nec quòd ſolius ſubſtantiæ ſit definitio propriè dicta, aliorũ verò ex additione, vt ipſe voluit in ſeptimo Primę Philoſophię: nec quòd ipſius eſſe rei explicatrix oratio definitio ſit, vt ſcripſit in Topicis, oratio verò partes habeat, definitio non habeat, ſi vltima videlicet differentia tantummodò finiendum ſit: nec quoniam ipſe innuat, & expoſitores explicent, præcipueq; Philoponus in cõmentario in poſtremum Analyticum volumen, definitionem alicuius nec poſſe demonſtrari, nec inductione colligi, nec ſenſu decerni. Non inquam propterea ſolùm, ſed eodem ex fundamento quo ſumus prius vſi, vacillantis videlicet mutabundique ſenſus imbecillitate, qua propter non huius, aut illius, ſed in vniuerſum definitionem minimè, poſſe exactè comprehendi monſtrare conabimur. Etenim ſenſus ipſe quo ſemper vtitur Ariſtoteles tanquàm cæcus baculo, ad eſſentiam rei pertingere nõ poteſt, ipſomet etiã authore, ſi quidem ſolis immoratur accidẽtibus: & eius primo libro de Anima ſententia eſt, accidẽtia conferre nobis magna ex parte ad cognoſcendum quid ſit res: Magna enim ex parte, & conferre, verbis eſt vſus, vt indicaret, nec omnino id fieri, nec poſſe certò colligi, ſed ad id conferre, quid autem hoc aliud quàm coniectari? at vbi coniectura ibi ne certitudo? coniectatur igitur ex accidentibus ſubſtantiã, eoq́; magis, quod ille vſus eſt his verbis, συμβεβηκότα συμβάλλεται, hoc eſt, accidentia cõferunt, ſiue adiuuant, videlicet ad coniectandum: Ac ſanè ex pluribus accidentibus coniici, non certò ſciri ſubſtantia poteſt, ipſo etiam confirmante, & intellectus, & mẽtis eſſe partes, eſſentiam rei ſubſtantiámve cognoſcere. Differentiam verò ad ſubſtãtiam non ſolùm pertinere, ſed ipſam in ſeſe, & conſtituere, & ſecernere ab alijs, clarũ eſt omnibus, qui vel Porphyrij veſtibula ſint ingreſſi, vel vnam in Lyceo cum Ariſtotele deambulatiũculam fecerint. At cùm ipſe, vt ex primo de Anima libro conſpicuũ eſt, doceat ex accidentibus definitiones inueſtigare, & cùm ſenſus non prætergrediatur accidentia, nec ſubſtantialis rei differẽtia poſſit ſenſu cognoſci, cùm id ſit proprium intellectus officium, cumq́; nihil ſit in intellectu, ita eo ipſo volente, & decernente, quin prius fuerit in ſenſu, clarè conuincitur eum, qui Ariſtoteleo dogmate, & regulis nixus fuerit, nullam habere certam & penitùs exactam definitionem poſſe, & quod eſt ſequens, nihil poſſe ex ipſius arte perfectè demonſtrare: quod ſi quis dixerit ſubſtantiam, ab intellectu cognoſci ſpecie ipſa ſubſtantiæ, non accidentis: nam qui accidentis cognoſci ſpecie ſubſtantiam cenſent, dare manus hiſce rationibus & teſtimonijs, nec vllo pacto reluctari iurè debent: qui non ſpecie ipſa ſubſtantiæ ſubſtantiam cognoſci volunt, quoniam, authore Ariſtotele, ſubſtantia prior eſt cognitione, porrigere herbam minimè volent. At quicunq; ſint (quanquam alioqui docti homines) primum videant, an ita Ariſtotelicè loquantur, vt Ariſtotelici queant haberi? quod tamen minimè videntur cupere: poſteà an Thomę quorum ſe profitentur

 ſectato-

ſectatores omnino conſentiant? is enim ſubſtantiam ideò dictam cognitione priorem docet, primo contra Gentes libro, quod ponatur in definitione accidentis, non quod ſubſtantia prius accidēte cognoſcatur: alioqui etiam ipſe antea præcluſerat errori aditum, cùm ſcripſit eodem ipſo libro, intellectus noſtri ſecundum modum præſentis vitę, cognitionem à ſenſu incipere. Neque enim illis conſenſit Thomas, qui aut innatas ſpecies, aut inchoatas, & tanquàm vmbratilibus lineis deſignatas, in anima voluerunt eſſe, ſed à ſenſu naturalem omnem notitiam ducere originem voluit, & ita voluiſſe Ariſtotelem exiſtimauit: atq; ideo ea quæ in ſenſu non cadunt, non poſſe humano intellectu capi, niſi quatenus ex ſenſibus eorum cognitio colligitur. Super ſecundo quoq; Metaphyſicæ, & tertio item commentario de Anima, ſubſtantiam docet à nobis intelligi poſſe, quoad eſſe, non quo ad eſſentiam: hæc Thomas. Sed de Ariſtotele de quo nobis eſt inſtituta diſputatio, diſſeramus.

Nam præterea, quæ duximus in medium ab eo ſumpta, ſexto Metaphyſicorum inter initia libri, docet à ſenſibus exordiendum, atque ita procedendum. Ita & ſeptimo eiuſdem operis, vt initiam quæ in primo naturalis auſcultationis ſanxit, quo in loco Auerrois particula quarta, ab accidentibus vniuerſalibus notitiam noſtram ortum habere decernit. Idem ſeptimo Metaphyſicorum particula decima, docuit hunc proceſſum haberi doctrinæ omnibus in ſcientijs, præterquàm in Mathematicis, & ſexto ipſius operis, ſubſtantias ſciri non poſſe, niſi ex accidentibus affirmat. Quod ſi videri dixerint ex Ariſtotele vno in loco haberi contrarium huius ſententiæ, hoc eſt, ſubſtātiam cognitione priorem accidente dici, & quo ad finitionem accidentis claudentis ſubſtantiam ſe Thomam non ſequi, tùm diſcant, quoad naturam ipſam & perfectionem, & dignitatem rei, non quoad nos primatum illum referendum eſſe. Alioquin ſibi ipſi aduerſum Ariſtotelem fateri illos oportet, quod tamen niſi torti libenter non facerent. Quare ſi repugnare ipſo in authore loca locis videantur, conſentaneum eſt multa vno plus poſſe, eoque maximè vbi ex re propoſitaque aſſeruntur materia. Illud vero quod nunc eſt in controuerſia in Metaphyſicis non in libris de Anima prodidit: vbi non de modo cognitionis noſtræ, ſed de rei ipſius in ſeſe natura diſſerebat. Nec diſtinctio illa ſimplicis & diſcurſatricis notitiæ quicquam illis ſuffragata fuerit: nam vbique Ariſtoteles ſenſum præmittit, & acceſſit accidentia, ac niſi vererer vt ſe defraudatos expoſtularent, & cauſarentur me ex Lyceo in templi adyta diuertere, afferrem, quæ nonnulli ſolent de accidentibus in ſacramento altaris. Ibi enim panis non eſt ſubſtantia, mouetur tamen & ſenſus, & deinde intellectus accidentium informatur ſpecie. Nec alicuius eſt momenti reſponſio, qua dicunt phantaſma prodire ex accidentibus, promique poſtea de phantaſmate ſubſtantiæ ſpecies, eius virtute panis ſubſtantiæ, quæ præfuit: nam quod deſijt eſſe, iam non eſt, quod autem non eſt, quicquam non poteſt efficere, quare illius panis qui olim fuit, mox non eſt, virtute, promi quicquam iure nequit dici, ſed libet aliquid afferre quod alij fortè hac in re non attulère. Quærerem ego ab eis de ipſa ſpecie ſubſtantiæ, primùm quæſtionem illam abſoluerent, quid per ſpeciem ſit capiendum, cùm alij ſpeciem in rebus compoſitis ex materia & forma, rem vniuerſim non particulatim acceptam velint intelligi, & formā ſimul, & materiam in communi ſumptam ſignificari. Alij ſolam formam, atque hanc dicunt eſſentiam rei, & id quod ab Ariſtotele ſignificatur, per id quod eſt eſſe rei, vti voluit Themiſtius, Philoponus, alij. Secus autem pleriq; vti diximus, inter quos Thomas arbitratus per eſſentiam rei, notari id quod clauditur definitione, & in rebus naturalibus tàm materiam, quàm formam eſſentiæ nomine inſinuari audienti, ſed in communi tantùm, ſequeſtratis videlicet principijs, vt Neoterici dicunt indiuiduantibus: qua de re in noſtris in tertium de Anima commentárijs non nihil diſputauimus. Hoc inquam primùm diſcuti vellem, atq; decerni, quoniam inde, quid primò & directè, quid poſtea & [illegible] ex e imprimatur, in intellectum ſatis poſſet indagari.

Vnde etiam quæſtio de propria ſui cognitione, an per ſuam, an per alienam ſpeciē ſe ipſe percipiat, ſatis poſſet excitari? in qua decernenda, & Albertus, & alij diſſenſêre. Deinde vbinam primo recepta ipſa qualiſcūq, habeatur ſpecies, ad cognitionem fuerit? in ſenſ[illegible]ne? an in intellectu? an potius in vtroque? Si primum [illegible]quetur id Ariſtoteli aduerſum, à ſenſu ſubſtantiam cognoſci, & quo ad hoc attinet, ſenſus & intellectus interſtitium confunderetur. Si ſecundum, iterum id erit contra Ariſtotelem

in Ana-

in Analyticis decernẽtem, nihil fuiſſe in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu, ſiue ſimplex ea notitia, ſiue diſcurrens, ſiue confuſa dicatur: eoq; maximè argumento confirmatur, quo decreuit eos qui carerent vno ſenſu ab ortu naturæ, carituros etiam illarum notitia rerum, quæ ad illum ſenſum pertinuiſſent, & multò quoq; magis cùm affirmauit in tertio de Anima libro eos, qui ſenſu carerẽt, addiſcere & intelligere quicquam omnino non poſſe. Prima itaq; cognitio ſenſilis eſt, & quod eſt ſequens accidentis, quoad pertinet ad originem, quoad verò ad perfectionem, ſubſtantiæ prima eſt in ſeſe atq; nobilior cognitio, non autem primò nobis hauſta adeò, vt nõnulli voluerint eam hac in vita ab hominibus non poſſe cognoſci ſine diſcurſu, alij nullo modo perfectè, propterea quod inter ſimilitudinem, & rem cuius eſt ſimilitudo quiddã intercidat, vt diſcurrere ſit opus, nec iudicium ſimilitudinis perfectum fieri queat, tertea per ſeſe ipſa non cognita: videriq; hoc facilè poteſt ab vno quoq;, cui aliquod per ſenſum vnum nũciatum duntaxat fuerit, & per alium fiat cum imaginatione propenſio: nam ſi per auditum tantum fuerit menti quidpiam inſinuatum, alio modo, alij ſenſus arbitrãtur: nam quoniam, qui intelligit phantaſmata ſpeculatur, ſimulachrũ ſibi ſtatim affingit animo, rei per aures acceptæ, & cùm ipſam poſtea rem auditam, viſu percipit, ſæpè ſe deceptum animaduertit à ſemet, qui videlicet aliam ſibi affinxerit imaginem, & diuerſam ab ea, quæ poſtea illi per viſum imprimitur. Sed & viſu etiam ipſo quandoque hoc, quandoque illo hauritur modo, res per ſuam imaginem, vt iudicium aliquod per diſcurſum fieri opus ſit, ad internoſcendum, verè non verè hauſta fuerit? & quod eſt ſequens ipsáne imago ſit rei, ab ipſa re deprompta? an vaga & deſultoria, nulloque rei ſtabilis nixa fundamento? quod ſi hoc perſpicitur omni in cognitione rerum infimatum, & ſub ſenſibus poſitarum, quantò magis in earum perceptione, quæ & ſenſus propriè non percipit, & etiam quæ ſenſus omnes exuperant? tum enim ab ipſa re intellectili magis omnino diſtat imaginario, quàm ab imaginatione ſenſus, & ſua à re ipſa diſtat imago: quo circa nec ſuperæ, nec mediæ, nec imæ res deprehendentur, eo quo multi exiſtimant modo: illæ propterea quod nulla propria imagine patefiunt, incorporeæ prorſus, & ab omni materia, & materiæ conditione ſeiunctæ: mediæ verò, quoniam quod vno capitur ſenſu, coniectatur homo per alium ex afformata apud ſe imagine, non à re propriè deprompta. Hæ autem quia quod capitur etiam imagine aere deprompta, non poteſt per imaginem ipſam apertè dignoſci, niſi res dignoſcatur per ſe, & à ſua imagine prorſus abiuncta: quod ſuprà fieri non poſſe, monſtrauimus.

Huc illud etiam Auguſtini quod diſcutit in ſecundo Soliloquiorum de veri falſiq; cognitione, ex ſimili, & diſſimili, potuit facilè pertinuiſſe: huc & cognitio per ſpecies minus, & magis vniuerſales referri, etiam non difficulter poteſt: huc & difficultas percipiendi aliena cogitata, etiam ſi ſenſibus noſtris, etiam ſi menti inſinuentur. Nam ſi eadem quæ illi qui nos docent, caperemus animo, eaſdem nobis imagines facilè afformaremus, aut omnino ſimiles, & nihilominus non ſolùm perfectius, & imperfectius, ſed remotiſſimè etiam quandoq; contingit illas, hauriri, & diuerſiſſimas à re ipſa, cui percipiendæ plus minus alij propinquant, ijque ij dem ad ſemet relati ſæpenumerò variè: namq; ex varia rei ipſius cõditione, ex varia ætate, ex temporum, anni varietate multa, ex vario & identidem permutato corporis temperamẽto, ex diuerſo aſſuetudinis fundamento, ex actionibus animi varijs, nullus eam fortaſſis exactè percepit, & maximè ſi rectè Nicolaus Cuſa in dialogo de Geneſi decernit, aliquid eſſentiæ ſiue (vt verbo eius vtar) quidditatis, neq; in toto, neque in parte poſſe ab homine attingi, quoniam (vt eius iterum vtar ſermone) ars eſſendi in omnibus, quæ ſunt explicata, nequeat concipi, niſi à Deo, & in tertio Idiotæ libro qui etiam Dialogo compoſitus eſt, vbi & Idiota, & orator, & philoſophus de mente diſputat, affirmat præciſionem (liceat mihi etiã eius vti vocabulis) quidditatis per nos eſſe inattingibilem, præterquàm in ænygmate & figura, & poſſet id confirmari ex Auerroë in tertio commẽtario de Cœlo, & Petro Aureolo ex mente Ariſtotelis decernentibus, quod lunæ figura aliter apparet concipiturque nobis quàm ſit re ipſa. Nec illorum ſatis reſponſio facit, quæ in rei phanſmata id refert, namq; & ſi phantaſma ſæpenumerò à re ipſa trahitur & repræſentat rem, ab rei tamen apparentia poteſt etiam trahi, vt in ipſa figura lunari ſpectanda, in alijsq; multis comprehẽdi poteſt, de quibus ars opticę facultatis

 dogma-

dogmata præſcribit. Hinc etiam ad intellectum apparentia ipſa rei, pro re ſæpenumerò tranſit. Error enim in intelligendo varius poteſt obrepere, primùm inter percipiendum ſenſibus extrarijs, non rem ipſam, ſed rei imaginem ſimilitudinémve, aut ſimulachrum, diximus etiam paulò antè euenire, vt rei apparentia pro re ipſa deſumatur. Deinde maior multò poteſt obuenire lapſus in ea percipienda, cùm non per propriam videlicet imaginem, ſed per alienam capitur in phãtaſmatibus, vice ſpeculi repræſentatam. Subinde ſenſus interiores quoquo modo poſſunt eludi, ſi quidem quę hauſimus ſenſibus exterioribus, de ipſa rei imagine puta hominis, & quæ de affectione ipſa ſenſuum, puta cùm calorem, non ignem, aut ardẽtem ferrum capimus animo; hæc ipſa ſenſus exterior nunciat quandoq; ſenſibus intrinſecùs poſitis, quandoque non ea ipſa nunciat, ſed earum ſimilitudines, non ſemper ea, à quibus promuntur exactè repræſentantes, quas quidem ſimilitudines vel iam concepimus, & ſępenumero variè, pro varia vel ætate, vel anni temporum, quibus variè varijs afficiuntur organa ſenſuum, vel de illis ipſis tùm primum nobis quoquo modo afformamus, quandoq; item, quæ nec de imagine propria hauſimus, hæc poſſumus imaginari, alio & alio modo, pro varijs varieq; deductis imaginibus, diuerſaque perceptione diuerſis. Fieri quoque poteſt vti memoria, quod hauſimus, oculis retineamus & lineamenta illius, & colores, in imaginaria poteſtate præſententur. Fieri etiam poteſt vt obliuioni mandetur, & præſertim cùm ex ipſa imagine rem animo concepimus, atq; huc pertinere facilè poteſt, quod ſcribitur in epiſtola S. Iacobi, *eũ* videlicet *qui faciẽ* (*νόσεων*) *ſuæ natiuitatis in ſpeculo conſiderauit, & abijt, oblitum eſſe continuò qualis eſſet.* Ad hæc & diuerſo modo imaginamur, quæ vidimus diuerſo, quę non vidimus, ſed aliorum verbis percepimus. Vnde & noſter Auguſtinus in duodecimo ſuper Geneſim, aliter inquit cogitamus Carthaginem, quam nouimus, aliter Alexandriam, quam non nouimus, illudque veræ hoc fictæ imagini tribuit duobusque modis omnium inexpertorum nomina cognoſci anteà docuerat, in octauo eiuſdem operis libro, aut ex contrarijs ſi priuationum, aut ex ſimilitudine ſi ſpecierum eſſent nomina. In octauo quoque de Trinitate dum docet in noſtra, quam de domino Ieſu Chriſto habemus, fide illud non eſſe ſalubre, quod ſibi animus fingit, ſed illud, quod ſecundùm ſpeciem de homine cogitamus, eiuſdem etiam rei cognitæ, & non cognitæ poſteà meminit, ſub eodem exemplo Carthaginis quam viderat, & memoria retinuerat, & Alexandriæ, quam non viderat, ſed eius imaginem ex aliorum narratione animo finxerat. Sed ſanè vtcunq; ſtatueris, ſæpenumerò quod extrà eſt, intrinſecùs inſyncerè hauriri facilè poteſt: nam vt ſpeculum, colore aliquo infectum vel diuersè collocatum, rem aliter, quàm eſt, præſentat oculo, ita phantaſma ſpeculi vice functum, humore aliquo vel figura cæteris præponderante, vel alicuius cogniti detractione, vel immutatione, vel occurſu, & adiectione cuiuſpiam alterius, non antea cogniti, rem variare facilè poteſt in præſentando, multoq; magis ſi non quæ hauſit extrinſecùs, ſed quæ ex vno in aliud demigrãs fabrefecit, ſiue ex plurib. cõflauit, ſiue finxit, id ipſum obtulerit, ſed ijs omiſſis, Quæro ego, de prima receptione, quæcunq; illa aut ſit, aut habeatur, ſiue in ſenſu, ſiue in intellectu, ſiue in vtroq;. Si hoc tertium dicent ordo cognitionis ab ipſo traditus Ariſtotele peruertitur. Primas enim tradidit ſenſui, & tertio de Anima libro indagaturus intellectus eſſentiam & proprietates, & officia, ſentiendi muneribus vtitur. Atq; ita ex ſenſu & ſentiẽdi officijs, & intellectum, & eius munia veſtigat. Quod ſi tandẽ multis preſſi anguſtijs ſeſe ad ſenſum contulerint, qui intellectui ſubminiſtret ſubſtantiæ cognitionẽ, ita vt quemadmodum nonnullis placuit, ſubſtantię ſpecies in ſenſu ſit, accidentis inuoluta ſpecie, euolui autem illam ab intellectu atq; ſuffodi: Tũ contrà ſtabunt alij regerent illud, immutari intellectum accidentibus, ammota ſubſtantia, miraculo diuinæ poteſtatis: quare eius abſentiam naturaliter poſſe cognoſci, ſi id verum eſſet, quando etiam viſus luce affectus, mox ea priuatus tenebras percipit, à quib. non afficitur, quod prodidit Ariſtoteles ſecundo libro de Anima. Quo authore eos aliter vrgẽdos puto, quoniam eius lege cautum eſt, ne ſenſus prætergrediatur accidentia, ne vllo pacto limites attingat intraneos ſubſtantiæ. Vnde igitur in intellectu ſubſtantię ipſius imago, ſpectrũ, ſimulachrum, ſpecies inciderit? Inquient fortaſſe repræſentari id animo ex lumine intellectus agẽtis. Quærã an vnà cum phantaſmate? Si negauerint, dabitur ad Ariſtotelẽ prouocatio, qui nihil habet in libris de Anima firmius,

firmius,atq; conſtantius,quàm vt anima intelligens phantaſmata ſpeculetur, nec aliter fieri poſſe decernit.Itaq; ſi phāraſmata dederint,& ſenſum illicò primum dari neceſſe eſt, ſi recipiunt Ariſtotelis de Phantaſia diſinitionem longè celebratā, vt ſit motus factus,à ſenſu ſecundùm actum, phantaſma verò illud ſiue imago depromi à re ipſa,cuius imago neceſſe eſt,ſi vera velit haberi:at ſenſus nequit rem ipſam cognoſcere, nec item ab intellectu res præcipuè ſenſilis cognoſcitur ſine ſenſus adminiculo. Relinquitur ergo velint,nolint,niſi Ariſtotelem deſerere voluerint, vt recidāt ad ſenſum,cuius, vti diximus,partes accidentibus, non rei immorari. Verùm ſi etiam concederetur ſubſtantiæ ſpeciem poſſe ſenſui cogniram eſſe adeò,vt inde queat ipſam ſibi intellectus aſſumere ad ſpeculandum,reſtat adhuc nodus Gordiano illo fortè perplexior, & hoc aſtrictus loco, quod ſi ita ſit, neceſſe etiam ſit, vt diuerſum quiddam capiat intellectus,ab eo quod ſibi pręſentauit,non inquam diuerſum quoad pertinet ad modum capiendi recipiendíve,ſed quantum pertinet ad rem obiectam, quæ talis nō accipitur,qualem ſibi ille affingit,vtpote qui addat ipſi rei cognitæ, ſicut aliam faciat,quantum pertinet ad agentem,& alia quàm fuerat ſuſcipiatur, ab ipſo intellectu poteſtatis. Quod ſi dixerint ſpeciem accidentis illuſtratam lumine intellectus agentis repræſentare in intellectu poteſtatis ſiue poſſibilis, intellectibilem ſubſtantiæ ſpeciem, tanquàm effectus cauſam: ſequitur illud abſurdum, effectum non æquatum cauſæ, illam ipſam æquæ, & propriæ imaginis vice referre: neque enim accidens vnum, nec multa ſimul accidentia ſenſibus hauſta, etiam ſi multa ſimul poſſent vnō conceptu percipi,æquare valerent ſubſtantiam,aut eius eſſentiæ differētiam, aut primam,& propriam affectionem.Multoq; minus id Thomæ queunt ſectatores contendere,apud quem habetur pro conſtanti,omnem cognitionē per modum ſimilitudinis fieri,atq; intellectum humanum indigere ſpecie intellectili propria & coæquata: Nec alio ipſe fundamento libentiùs vtitur ad improbandam opinionem Auēpaces, tertio contra gentes volumine: & toto poſtea decurſu capitis vndequinquageſimi id obſeruat,cùm de cognitione cauſæ per effectum agit: fundamento,inquam, diſſimilis cognitionis,& effectus minimè cauſam æquantis,hoc eſt, eius totam virtutem nō exprimentis. Sed & capite quoque ſexto ſupra quinquageſimum docet apertiſſimè, niſi notione ſenſilium accidentium,non perueniri ad intellectum ſubſtantiæ: Secus autem in doctrinis Mathematicis euenire. Præterea verò ſequeretur illud abſurdum, quod cognitio cauſæ per effectum non ſimplex apprehēſio, ſed compoſita & diſcurſatrix haberetur, qualem non admittunt in primo intellectus officio: quod ſi cum Thoma dixerint angelicos intellectus vnum poſt aliud intelligere,non tamen diſcurrere: Cum Thoma etiam in calce ſecundi contra gentes voluminis, diſcant in eo munere intelligendi ideò non eſſe ſucceſſionem,aut motum, quoniam actui, nō autem potentiæ ſuccedit actus. Quare cùm ex effectu deprehendit cauſam, quodam quaſi dixeris itinere(ſi à nomine diſcurſus abhorres) vt ab effectu ad cauſam,ita à poteſtatē ad actum exurget.

Sed & alius reſtat nodus adhuc longè difficilior,& qui Macedonis gladio tantummodò videri queat exſolui,quoniam ſi ſpecie ſui cognoſceretur ſubſtantia, cognoſceretur & differentia,quę in ipſo rei integro conceptu clauditur: quam tamen ignorare omnes docti concedunt. Qui verò Thomam eius opinionis fuiſſe rentur, aduertant accidentiū etiam propria principia ignorari ſæpenumerò, eo authore in ſermone de ente,& eſſentia, quapropter inquit ſumimus accidētium differentias ex rerum effectibus. Multò igitur magis ignorabitur ſubſtantia, quando ad eam per accidentia peruenitur, ſed quoniam ſimilitudine rei cognitæ fit cognitio, tàm nulla ſimilitudine ſubſtantiæ, quàm nec accidentis cognoſcet intellectus, quantum ad perfectionem intellectilis conceptus pertinet. Sed ſua natura & modo cognoſcet: hoc eſt, ſpecie vniuerſaliori & è materia ſeiuncta. Ideoque propriè nec ſubſtantiæ ſpecie, nec accidentis,à quibus erit extrinſecùs hauſta. Quare nec hoc, nec illud erit, ſed repræſentabitur quadam quaſi negatione. Species itaque intellectilis non erit ſpecies ſubſtantiæ,quamuis eam repræſentet cōiectura quadam & aliorum abiunctione, ſequeſtratione que.

Sicuti enim ex cognitione accidentium ſubſtantiam coniectatur Ariſtoteles: quia nec quantitas eſt verbi cauſa, nec qualitas, nec relatio, ita ſubſtantiæ ſpeciem mente

capi ſubſignauit,quia nec eius ſubſtantiæ ſenſilis imago, ſpeciéſve, nec illius, quatę aliud omnino quod illis videlicet ſubſterni accidentibus ſit conſentaneum,quamuis quid illud propriè ſit,non comprehendamus.Sic & Ioannes etiam Gerſon in opere cui titulus Centilogium de conceptibus cenſuit quidditates(vt ipſe loquitur) ſubſtã-tiarum per diſcurſum & reſolutionem afformari. Omitto hîc mentionem facere de cognitione quam intuitiuam vocant & abſtractiuam Pariſienſes theologi: Vtrum illa in ſe ex obiecta re præſenti tantùm? an etiam ex eius ipſius ſpecie propria gignatur? an etiam in ſupereminenti repræſentatione? & de ſuper intuitiua quoq; (ita nuncupant) cognitione in ſupereminentiſſimo lumine. Necnõ ſi prima ſit intuitiua in nobis? quę hauriat accidentia & experimentalis dici queat in ſenſu circa res naturales, ſicuti in anima circa mores & functiones ipſius, etiam in intellectu circa primorum notitiam principiorum ſi ſecunda abſtractiua quæ in illa fundetur? cùm non abſtrahamus, niſi à cognitis, ſi tertia diſcurſatrix quæ & ſyllogiſtica? dum ex vno abſtractiuè cognito, in aliud eiuſdem generis demigramus, ipſumq; colligimus: Itemque an omnis humana cognitio, vel intueatur, vel abſtrahat? an inter eas aliqua media iure collocetur? & an verius alia ſit, & alia cognitio ex pręſentia rei obiectę, & abſentia diuerſum ſortita nomen? Nam de cognitione ſubſtantiæ, quantum ad præſens attinet negocium ſatis ſit probauiſſe, eam nec ſubſtantię ſpecie, nec accidentis propriè, & exactè fieri: ſed & diſcurrendo & abnegando. Atque mihi etiam conſentaneum illud apparet vt hinc videamur congenitum habere principium cognoſcendæ per abnegationem primæ ſubſtantiæ: quæ omnis ſubſtantię fons eſt & origo, imò cauſa primaria & eminentiſſima. Nec abhorrere videri poteſt hoc ipſum ab Ariſtotele, qui primam ipſam materiam rerum, proportione quadam non ſyncerè, & per ſe, docuit intelligi. Conſonum vero videri Timęo Locrenſi atq; Platoni, qui notha, vt ipſi volunt, ratione, non legitima & recta cognitione, illam ipſam capi mente docuerunt: & ſi vim ipſius vocabuli conſideremus, nihil ſignificantius, nihil magis quadrans afferre potuerunt. Si enim is nothus dicitur, qui de matre oritur ignobili: materia verò quæ obijcitur animo, in rerum afformanda cognitione patris vicem obtinere, matris vices obibit & munia: eaq; minimè nobilem promet ex ſeſe progeniem, quoniam non recto, & nudè oblato cõceptu, ſed inuoluto & perplexo, vnde animus per abnegationẽ remouẽdo certa, & ſi non prorſus incerta, attamẽ obſcura coniectando, ex ea gignit conceptũ intellectilẽ.

Nec illud officit quod ſecundo contra Gẽtes libro ſcribit Thomas dum ſoluit argumẽta Auerrois de vnitate intellectus poteſtatis, affirmans ſpeciem intelligibilem, quandoque ſimilitudinem eſſe rei ſenſilis quantæ: nam ſimilitudo ipſa rem propriè, vt eſt, nõ repræſentat, ſatis eſt vt ea ſimilitudine in rem, cuius eſt ſimilitudo, ducamur, vt paulò ſuprà ſignificauit: Nec ad præſens de Thomæ, ſed de Ariſtotelis opinione ipſius ex doctrina collecta, & ex Timæi Locrenſis, & Platonis dogmate confirmata, loquimur: quanquàm etiam Thomæ, ea poteſt ratione ſentẽtia dici, quod in libro de differentia verbi diuini & humani (ſi tamen admittunt hunc eſſe legitimum Thomæ librum & titulum non abradant) cognitionem ſubſtantiæ per diſcurſum docuit haberi, & nihilominus definitionem ad ſimplicem intelligentiam pertinere, & opus eius eſſe. Illa enim eius verba ſunt de operationibus loquens intellectus: nam ſecundùm operationem ſuam quæ dicitur indiuiſibilium intelligentia, format definitionem, & in opuſculi decurſu. De prima differentia verbi mentionem habens ait: nam cùm volo concipere rationem lapidis, oportet quod ad ipſum verbum ratiocinando perueniam, & ſic eſt in omnibus alijs quæ à nobis intelliguntur, niſi fortè in primis principijs, quæ cùm ſint naturaliter nota, abſq; diſcurſu rarionis ſtatim intelliguntur, hæc, ſcilicet, Thomas. Sed vtcunq; ſeſe res habeat, ad experimenta lis recidit, authore ipſo Thoma in ſecundo contra Gẽtes, qui cùm vnum non eſſe omnibus in hominib. agentem intellectum probaret aduerſus Alexandrum, Auicennam, & Auerroẽm de ſpecie à phantaſmatibus abſtracta, deque omni intellectus actione docuit, aliter nos non habuiſſe cognitionem, niſi eas in nobis experti eſſemus. Sic & alij ipſas (vt appellant) hecceitates, quoniam experientia vlla intelligendo notæ nõ ſunt, in hac mortali vita perfectè cognoſci non poſſe cẽſent, vtpotè quæ nõ cadant ſub phantaſmate, ſine quo fruſtra laboret mortalis humana cognitio. Ergo ſi nõ ſumus intelligẽdo experti, nihil poterimus decernere, ſi variè experti, varia erit omnino ſentẽtia. Quare cùm aliquis

quis ſe vno modo, alius alio ſe dicat intelligere, alius neutro, tot huius erunt litis ſententiæ, quot varia hominū experimenta fuerint. Mihi certè nec ſpecie accidentis propriè, & exactè, quoniam ea propriè non repræſentat ſubſtantiam, quia, ſcilicet, falſa eſſet imago, nec ſubſtantiæ ſpecie, quoniam ea non ſeſe ingerit menti propria videlicet imagine, quia hæc ſingularis eſt, quod autem capitur intellectu, fit vniuerſale, & alterum exactè non præſentat alterum, ſed coniectura potiùs (vt dixi) ſi ſenſum & Ariſtotelem volumus ſequi, ſubſtantia deprehenditur. Itaque diſcurſu capitur nō tamen ſimpliciter, ſed per abnegationem quandam, eo, quo ſuprà docuimus modo; vnde ſpectrum quoddam ipſius ſubſtantiæ in ſeſe, non huius, aut illius in intellectu poteſtatis imprimitur: nam qui fieri poſſet, vt cōſtaret an verum eſſe phantaſma ſubſtantiæ, quoquomodo illuſtraretur, quoquo modo reciperetur? Namq; iudicium aliquod ex phantaſmate fieri nequit, niſi etiam res cuius eſt ſimulachrum imagóve cognoſcetur. Quomodo autem niſi ſenſu cognoſcetur? cùm phātaſma ſit corporeum? & quatenus corporeum repræſentare intima non poteſt, formamq; præſertim à qua ſumitur differentia conſtitutrix, quo pacto, inquam, noſcetur veram eſſe illius ſubſtātiæ imaginem & ſpeciem? Neque enim ſi mihi Romæ quiſpiam monſtret ſpeciem, ſimulachrúmve, ſententiam ferre poſſum ritè, & exactè an verum ſit, niſi Romam antè perſpexerim, & tam diu certus non ſum, quàm diu ipſius contemplator imaginis, id cuius eſt imago propriè, & exactè non perſpicio, vt fieri tandem poſſit primæ imaginis, ad id, cuius eſt imago ſyncera, & exacta collatio. Dixi primæ, id eſt, eius, quæ à re ipſa primo depromitur, nam Roma niſi per imaginem videri non poteſt, neque enim illa ipſa oculos ingreditur, nec etiam ipſa mouet imaginatio, ſecundùm id quod in rē eſt, ſi verum ſcribit Auicenna in libello de viribus cordis; at ſecundùm id quod in ea repræſentatur. Nec videtur negari poſſe, & ab imagine, & ab imaginis effigie, tum verè, tum falsò præſentata, poſſe poteſtatem ſenſilem permoueri. Roma enim ſua ipſius imagine pupillam ingreditur, & imago etiam Romæ ex materia aliqua fabrefacta, ſpecie quoq; & imagine ſuſcipitur, non ipſamet corpulenta materia, vnde & imago prima rei, & ſecunda, hoc eſt, effigies imaginis, in conſiderationem cadant neceſſe eſt, quare primam imaginem Romæ, mente quoquo modo abſq; re, cuius eſt imago conceptam, ipſi rei cuius eſt imago contuli, & quod allatum eſt, de vno eoq; eminente inter alios, & propè ſpiritali admodum ſenſu, de reliquis multo magis id ipſum patebit, facta non ſeorſum quod & ſuprà ſubindicatum eſt, ſed vnius ad alterum ſenſum collatione, quando rei cuiuſpiā imagine, quam meis auribus hauſi, rei ipſius ſynceram non eſſe imaginem deprehendo, cum oculis eandem haurio, vtpote qui Intuetiam longè ſecus eam mihi afformaſſe animo ex auditu, quam oculis conſpiciſſem ſic, vt inde aliter effingam ipſam animo, & iam conceptam, rei ipſi aliter & componam, & comparem Iudicio aliorum quibus credam & coniectura mea moueri poſſum ad iudicandum, vti ſuprà eſt in parte declaratum, à me ipſo proprioq; iudicio, niſi illud ipſum fiat, vt rem ſeorſum nouerim, verè nequeo ferre ſententiam.

Adſtipulari quoque huic noſtræ diſputationi poſſunt Stoici Senecæ de cœleſti arcu diſſerentis, pauca illa verba, mendacium eſſet ſine re ſimilitudo. Fuit enim abuſq; philoſophis Pythagoræis vetuſtiſſimis reperita ſententia, ſimile cognoſci ſimili: quāquam phyſicus Heraclitus maluerit diſſimili diſſimile, ſed Ariſtot. & plæriq; Platonicorum tametſi id, quod recipit denudatum eſſe à rei receptæ natura voluerunt, ſimilitudine tamen cognitionem parari non abnuunt, quam quidem ſimilitudinem ſiue nomen ipſum, ſiue rem conſideres, diuerſi diuerſo modo expreſſerunt, alij enim ſpeciem, imaginem alij, ſiue effigiem, alij ſeu ideam, ſeu formam, alij notionem, neoterici etiam intentionem, ſimulachrum alij, alij ſpectrum vocauêre, alij ipſo ſimilitudinis nomine expreſſam maluerūt, quoad verò pertinet ad rē, alij prorſus eſſe voluerūt id, quod recipitur cognoſciturq; actu, idē cū eo quod prius erat poteſtate in ipſa potentia cognitrice, ita vt cognitio quantum ad ſpiritalem eſſentiam, nihil aliud ſit, quàm forma in cognitrice poteſtate collocata, alij maluerunt actionem eſſe, quæ intus maneat, à forma illa deriuata, alij vero magis placuit comprehendi formam illam, & tanquam ab ipſa cognitrice potentia contineri. Verùm cùm formam dicimus, nō ipſam formam quæ ut forinſecùs, volunt intelligere illabentem, & tanquàm in animum tranſilientem, ſed ipſius effigiem formæ, ſpectrúmve, ſiue imaginē ſeu mauis ſimulachrum,

chrum, aut ſimile quiddam, aut potiùs ipſam ſimilitudinem receptam in animo: Nec Stoici Epicteti monitio illa, non poteſt huc ſpectare, rerum imagines, hominum animos, non res ipſas affligere. Certè ex omnibus, quæ diximus, videtur colligi nõ poſſe, intellectum ex ſeſe & primò cognoſcere ſubſtantiam naturaliter per eius ſpeciem, vt verè ſcire ſe noſcat ex regulis Ariſtotelis, & fortè nec alterius philoſophi ex gentibus, quanquàm Platonici propter ideas, & inditas, quas ponunt in anima ſpecies, quas etiam nonnulli admittunt Peripatetici veteres, Theophraſtus, Hammonius & alij, nõ tot anguſtijs premerentur, ſed expertes tamen earum prorſus non eſſent. Peripatetici verò poſteriores mirum anguntur in modum, vnde inter ipſos Ariſtotelis nouitios ſectatores tanta diuerſitas, diuerſis motos dictis: nam alij ſpecie ſubſtantiæ, vt diximus, alij accidentia ſpecie, & alij diſcurſu tantũ, alij perfectè hac in vita cognoſci propriè non poſſe cenſuerunt. Illi ſanè videntur mihi melius illum intellexiſſe qui ſenſibus & coniectura, & rationis diſcurſu vtendum putant: quoniam ille à ſenſu incipit, & ad ſenſum ſe ſemper confert: at cùm ſenſus, vti probatum eſt, ſæpè fallatur, & coniectura labet, à nobis non certò ſatis, aliorum autem iudicio qui verè ſciant ſciri perfectiùs poteſt. Vnde fidei præcellentia ſupra ſenſilem cognitionem ſeſe exerit ac multo etiam clarius, & diuina, & ſupernaturali illuſtratione cognoſci ſubſtantia, maioriq; quàm natiua illuſtratione poteſt, ſed de Theologicis ad præſens irradiationibus non loquimur, ſed naturalibus, & ijs de quibus diſſeruit Ariſtoteles.

Quibus omnibus colligere poſſumus paucis, quod longo ſumus diſcurſu proſecuti, vt ex regulis Ariſtotelcis, & modo cognitionis, quem ille tradidit, definitio haberi certa non poſſit quæ differentia conſtat vltima, hanc enim ſi tollas, definitionem ſuſtuleris: Porrò ipſam differẽtiam ſublatam iri oportere deprehenditur Ariſtoteleo dogmate ſenſuum veſtigijs freto, quib. illa capi non poteſt, propterea quod accidentibus duntaxat ſenſus immorantur, nec ad rei eſſentiam penetrãt, quod ſi propria sciretur definitio, ſciretur vtique propria differentia, & affectio nequaquam ignoraretur: qua nota, & quæ ab ea profluunt paterẽt proprietates. Vnde & cur magnes ferrũ trahat? vel ad eam illud accedat? & cur trifoliũ tribus nõ quatuor pollet folijs? & cur ſerratæ ſint tritici ariſtæ? & cur alia figura ſalicũ frõdes, quàm platani, & eiuſmodi cetera, optimè tanquàm ex cauſa propria noſcerentur. Cùm autem ignorẽtur, vnde, ſcilicet, propriè ſignanter exacteq; procedant, ignorari & illa, à quibus procedunt, manifeſtũ eſt. Quo pacto enim cauſas effectuum, qua tales habentur noſcemus? Si noſcere nequimus effectus cauſarum, quatenus ab ipſis effluant propria, & exacta ratione? Sed enim ignorari iſtiuſmodi omnia, conſenſus philoſophorum boni nominis aperuit, & in cauſa eſſe docuit rerum ex elementis conflatarũ, totius mixtionis ignorata proportio, de qua & forma exurgit, & prodit differentia, & de hac virtus manat propria, tanquàm fluuius è genuino fonte, aliæque ſubinde ſuo ordine vires deriuantur, agẽte cœlo viuificum lumen atq; calorum, diuerſè nihilominus receptum diuerſo in tẽperamento, quod & ambientis aëris conditione, & ſpatio temporis adeò variatur, vt ipſa etiam rei natura varietur, & ad animum etiam variè afficiendum pertendat: quoniam alia iuuenis, alia ſenis eiuſdem æſtimatio, quod & ingenioſus ille poëta viſus eſt non ignoraſſe cùm cecinit:

Diſsimilemq; animum ſubijt ætate relicta.

Sed recedant fabulæ, & ſubeat Ariſtoteles, qui de corporeis functionibus non diſſimilia dixit aſſeuerans, ſenem ſi oculum iuuenis acciperet viſurum vti iuuenem, quod tamen neſcio verum? quia ipſa viſio non ab oculo ita pendet, quin & quoquo modo pendeat, à reliquo totius corporis temperamento, à quo & ipſi oculo feruntur ad videndum ſuppetiæ, variatur ſanè ſpatio temporis natura compoſitæ rei, quam deprehendere, niſi experimentis non poſſumus, nec ſemper eiſdem, propter diuerſas & loci, & ipſius temporis conditiones varias, & ſexcentas deniq; mutationes, tàm rei, cuius experimentum ſumitur, quàm eius qui experimento ſenſus rerum ſcientiam indagat.

CAP. XI.

EX EISDEM FUNDAMENTIS ET ALIIS PLAERISQUE, contra diſtinctionem demonſtrationis, quia & propter quid ab Ariſtotele poſitam, & etiam contra eius artem definiendi ſuprà taxata multa dicuntur.

DAbitur & hinc facilè declarare, quàm vana ſit ab eo illa tradita diſtinctio demonſtrationum, quarum altera ab effectu, altera procedat ex cauſa, quamque ipſi etiam authori demonſtrare multa ſatagenti planè refragetur, & eo maximè, quod illa ipſa demonſtratio, quam dixit ex cauſa procedere, ſiue vt neoterici dicunt à priori, & cui nomen fecêre propter quid, veram dixit eſſe demonſtrationem, & ſuper eam eſſe decreuit mirum exaltatam, quæ ab effectu procedit, ſiue à poſteriori (vt Neoterici dicunt) cui contigit appellatio quia. Itaque à priori ſimpliciter, & abſolutè cùm procedit Ariſtoteles, quæri ab eius nimijs amatoribus poſſet, quo modo effectum deprehēdit? quo pacto ipſius effectum cauſæ, quiſquis ille fuerit, effectus decernit? Nam ſi primo à cauſa procedit ad effectum ni ſuas deſerat regulas, ſenſibiliter procedere illum omnino neceſſe eſt: neque enim principia illa intellectilia, niſi à ſenſu collegit, cognitis rebus ſingularibus, quo ſuprà ſatis explicuimus. Si ſenſibiliter, quæro primùm, quo modo prius cauſam agnouit? nam ſi intellectilis eſt cauſa, ſenſili opus fuit in primis, cùm voluerit nos egere ſenſu, tāquam pædagogo, quo pacto enim per intellectum cauſa priuſquàm effectus cognoſcetur? ſi nihil in intellectu eſſe voluit, quod prius nō fuit in ſenſu, & ab effectu ſenſus cognitionem trahit. Si ſenſilis verò cauſa fuerit, nihilominus eam niſi coniectura non potuit apprehendere, intermedijs videlicet accidentibus, cùm ſenſus ipſe ad rei eſſentiā non peruadat. Si alterum altero dicas agnouiſſe, idq; diuersè, confusè primùm, mox & diſtinctè, circulo reuolueris. Nam ſi ſenſu primùm, mox intellectu dicas illum fuiſſe vſum, quo pacto illud verum fuerit, quod ab eo prolatum eſt, quod certior eſt, quæ per cauſam, quàm quæ per effectum ducitur demonſtratio, cùm ad id monſtrandum alio non nitatur fundamento quàm ſenſu? Dices ſenſus quidem viam priorem eſſe, intellectus verò certiorem, & digniorem. At negare non potes quin ſenſui feratur accepta, omnis igitur certitudo pendebit à ſenſu, qui effectū percipit, ex quo cauſa cognoſcitur. Vnde in ſecundo libro de cœlo Ariſtoteles ipſe cùm quæſiſſet, cur non ea quæ diſtant magis à prima ſphera, paucioriƀ. moueantur motibus, & difficultatē maximā ſubiunxiſſet, exiguam cōprehendendi veri facultatē non aliter ſubſignauit, quā ſubderet, parum ſe habere certū vnde exordiretur, quoniam ab effectibus quæ ipſis contingunt remoti eſſemus. Et in primo de partibus animalium, primùm, inquit, res perſequamur, quæ quocunq; in genere cōſpectiores promptioresq; habentur, deinde cauſas reddamus, & generationem. Effectum itaq;, cognoſcendi tradidit eſſe initium: at cùm in poſterioribus Analyticis hanc poſuerit regulam, medium initiumq; probandi certius eſſe oportere, quā id quod ex illis conficitur. Vnde illa decantata apud ſectatores eius, definitionem certiorem, dignitates quoq; propoſitionibus, propoſitiones concluſione demonſtrata certiores. Deniq; vnumquodq; magis eſſe tale, quàm id quod propter ipſum eſt tale, vt ignis ignito ferro calidior.

Cùm itaq; hæc ſeſe habeant, vt diximus, & cùm ita hæc ipſe ſtatuerit, cur non vidit demonſtrationem, quæ ex effectu cauſam deprehendit, certiorem etiam eſſe oportere illa, qua, ex cauſa capitur effectus? cùm tota firmitas cognoſcendæ cauſæ pendeat ab effectu, qui & pendet à ſenſu, à quo dignitates, & communes animi conceptiones corrogat inductione, quæ ſingularibus vritur, communitas, & ſingularia ſenſu deprehendantur intermedijs accidentibus. Sed ſit certior intellectus, & cognitio ea certior, quæ pendet à cauſa, num Ariſtoteles ea quæ ab effectu eſt vtitur ſemper? cùm à ſenſibus indagari procurat intellectilia, num & phyſicum finem ſubijcit ſenſui? cùm ſcribit in tertio de cœlo, effectricis finem ſcientiæ eſſe opus, phyſicæ verò id, quod propriè ſecundùm ſenſum appareat, maximeque demonſtrandi confecerit artem, vt phyſicæ ſcientiæ deſeruiret, tùm quod inuentam illam ab Ariſtotele ſcribit Philoponus, & tamen ante Ariſtotelem Mathematicæ ſcientię, confecta erat facultas demonſtrādi, tùm quod inductio, ex qua pariter demōſtratio, ſenſus ope nititur in colligēdis parti-

particularibus,eaq; demonſtrationes geometricas, aut Arithmeticas minimè conſtruit: hoc cùm ita ſit, num illud ex eo ſequetur? ab Ariſtotele nil vnquàm demonſtrari,ſi vera prodidit Alexãder Aphrodiſiæus?Is enim in commentarijs in primum librum Metaphyſicorum prodidit,nullam demonſtrationem procedere à poſterioribus,hoc eſt,effectibus euentisq; rerum ſenſu captatis. Idem eſt author ſcientiã & cognitionem,quę definitionibus habetur,meliorem ea eſſe,quę per demonſtrationem conficitur.Vbi autem ſublatum iri monſtrauimus definitionem, num colligere poſſumus non ſolùm artem Ariſtoteleę demonſtrationis eſſe ſublatam,ſed modum pręcipuum cuiuſcunque cognitionis & ſcientiæ humanitùs excogitatæ?Scientię,inquã, non qualiſcunq;: nam multas eſſe ſciendi rationes,& vias quis abnegauerit? ſed eius quam Ariſtoteles imaginatur, quæ certiſſima ſit & exactiſſima,adeò,vt aliter fieri cõtingereque non poſſit, hoc eſt, vt neceſſaria ſic ſit,quod nec putarl quicquam ex aduerſo poſſit. Dicturi ad hæc fortaſſis quidam ſunt duo: primum quod non de omnibus demonſtrationibus,quia & propter quid,noſtra in Ariſtotelem argumenta probenr,quod probare tentauimus,ſed de ijs tantummodò, quæ aliter nobis, aliter naturæ ſunt nota. Sunt autem quædam, quæ ſimul nobis,ſimul naturæ ſunt cognita; in quibus videlicet ex effectu non procedimus ad cauſam,nec à cauſa remeamus ad effectum, ſed altero cognito cognoſcitur & alterum. Secundum quia ex regreſſu illo, & vt ipſi loquuntur negociatione,acquiritur cauſæ notitia quępiam clarior,& dilucidior,quæ quidem duo ſi reprobauerimus vel nihil,vel certè parum habituri ſunt quo nitantur.Nam nihil tale eſt in rebus quæ ſub obtutum cadunt,quod & nobis ſimul,& naturæ ſit notum,ſi ab Ariſtotele nolunt recedere, apud quem in principijs phyſicis, illud potiſsimum ponitur, innatam eſſe nobis viam à notioribus nobis, ad ea, qnæ ſunt ipſi notiora naturæ.Nec mathematica nobis ingeras, cùm quod naturalia ita nõ ſunt,vt etiam diuerſa pntentur,diuerſæq; de vtriſq; ſcientiæ conſtituantur, tùm quod ſuper rebus etiam naturalibus,ſi quicquam habent pẽſi, omnino fundãtur, quomodo enim circulum,aut triangulnm (verbi cauſa) cognoueris,ni priùs ea delineata fuerint in ſenſili materia. Et numerũ pariter quo pacto animo capies,niſi res numeratas apprehenderis. Quapropter dicuntur abſtrahi à naturalibus rebus,ea quibus Mathematicarum nomen obtigit.Nec illud obſtiterit dinerſas eſſe rationes eorum (vt aiũt) formales,vnde diuerſa quoq; ratio ſpeculandi,quid tùm?nos de fundamento ſenſili, quod eis videlicet præſupponitur,verba facimus.Nec audiendus Auerrois, & ſectatores primo Phyſicorum,& ſecũdo de Anima,particula vigeſima quinta,tertio quoque de Anima particula ſexta octauo etiam phyſicorũ, & in Meteoris, & in opere de ſenſu,cùm non ſolùm in mathematicis, ſed & in naturalibus rebus id euenire docẽt. Nam exemplũ quo videntur freti,de albedine,& eius ſpecie nõ ſatisfacit, quoniã ſpecies eſt In oculo priuſquàm effectus debeat haberi albedinis, ac per eam vti per effectum videtur albedo: vnde fit vt Ipſa ſenſus natura in ſe prius habeat, quoqno modo effectum qnàm canſa cognoſcatur. De ipſa enim cauſæ cognitione propriè, non de ſegregatione aut illuminatione quæſtio vertitur, præcurrũtq; etiã cauſę notitiam, effectus illi, id eſt, pupillę quæpiã (vt ita dixerim) dilatatio, & opticorum exhilaratio ſpirituũ, & quod attinet ad illã ſuã negociationẽ nihil certè (vt mihi, vt alijs etiã videtur) lucrãtur. Nec ſi illi rectè ſupputauerint rationesq;, & habiti, & expẽſi ritè ſubduxerint, eriã creditores ſeſe nequibũt oſtẽdere, ordinẽ duntaxat terminorum nacti, quo facilè ex altero in alterum demigrent. Nunquã enim cauſa ſeſe illis patefaciet magis, quàm effectus, ipſius videlicet index aſſidnns, etſi Ariſtot. verè hac in re decreuit, neceſſari⁹, quod ſi cognita re, q̄ eſt cauſa, & cognita re quę eſt effect⁹, poſſe à te effectum in cauſam referri dixeris, eædẽ te difficultates circũſtabunt, quas initio capitis huius tetigimus: nã tu ipſas res ſenſu priùs cognoueris, & coniectura deprehenderis, intermedijs accidẽtibus: vnde ſi quicquã demonſtrare volueris, ad effectũ & ſenſus notitiam pro certitudine habenda, niſi ab Ariſtotele deſciſcas, illicò tibi recurrendum fuerir.

Libeat etiam ex alijs Ariſtotelis fnndamentis monſtrare vanam eſſe diſtinctionem demonſtrarionis ab eo traditæ. Atq; inde colligere, ex eius dogmatis quicquam non poſſe verè, & exactè definiri, quod primo & principe propoſito ꝓbaturos nos ſuperiori capite recepim⁹, quatuor omnino cauſas per ſe eſſe decreuit Ariſtoteles, materiam,

riam,formam,id vnde principium motus,& id cuius gratia:Finem videlicet,qui ſæpenumerò ſi ſit proximus,idem eſt quod forma. Sed vndénam quæſo ex ipſis cauſis ducet originem ſcientiæ, hoc eſt, demonſtrantis ſyllogiſmi? quæ enim dicuntur intrinſecùs poſitæ,id eſt, materia & forma, ſiue res ipſas conſideres in ſeſe,ſiue noſtri facultatem intellectus, magnam omnino præ ſe ferunt difficultatem. Mouet enim intellectum res vt eſt actu,forma verò actu ita eſt,vt eius ope, quæ priùs poteſtate fuerat,fiat actu materies: materia igitur nõ primò atq; per ſe cognoſcetur,ſed per formã:vnde & à Timeo primùm Locrenſi, Inde à Platone dicebatur animo capi ratione notha, hoc eſt,non legitima naturæ notitia percipi. Et Ariſtoteles ipſe proportione quapiam decreuit illam cognoſci, id eſt, dicere, ex tranſmutatione, ſi rectè ſenſum eius percepit Auerrois,docens tranſmutatione materiam, actione formam datam eſſe nobis intelligi. Cùm igitur materia non moueat intellectum niſi per formam,forma verò niſi actione, & operatione cognita ſit, ab operatione ipſoq; opere,ad cauſam progredi oportet,multoqne magis ad eam vnde principium motus, vtpote quæ ſit extrinſecùs poſita,longeq; remotior. Et quia iſthæc notitia prior ab ipſo ortu indita, ad eandem, vtpote firmiorem & cognitam recurſus datur, quò minus decipiamur in alijs capiendis,quæ noſtræ ſunt minus nota naturæ. Quam ob rem firmior, & certior effectus erit cognitio, quæ cauſæ, quæ videlicet non per ſe, ſed per aliud, hoc eſt,ipſo ex effectu, & operatione cognoſcatur. Atq; hinc patet vanam fuiſſe diſtinctionem demonſtrationis,quia, & propter quid, cùm prior illa ſit certior, non certa minus, vt voluit Ariſtoteles: certior enim quæ per ſenſum, quo ille tanquàm certiſſimo iudice metitur omnia, certior quæ effectus nititur iudicio, idq; maximè in rebus naturæ,in qua præcipuæ demonſtrationes per effectum ſumuntur, vt etiam Thomas aduertit in tertio aduerſus gentes: Ex hoc apertiſſimè videre etiam poſſumus imbecillitatem facultatis definiendi, quando notiones ipſæ, quas intentiones appellant,id eſt,genus & differentia,illud à materia,hęc trahi dicatur à forma,cùm genus materiæ ꝓportione ſeruata, niſi per differentiã,differentia niſi per operationẽ ex ea fluentẽ dentur intelligi, & cùm multorum generũ eadem quandoque & communis forma videtur,interſtinguere oportet quatenus dirimuntur, & quatenus conueniunt. Inde euenit, vt propria forma, ex qua propria ſpecies, propriaq; differentia trahitur, inueſtiganda ſit,ea vero ita ex propria affectione, quæ paſſio nuncupatur à iunioribus philoſophis, cognoſcetur, vt à propria operatione forma ſpeciesque cognoſcitur: ſed cùm propria cuiuſlibet rei operatio, cognitione certa & exacta percipi nequeat, vt paulò etiã pòſt declarabitur,pari pacto propria affectio percipi nequibit. Namq; & rerum omnium cognouiſſe priùs operationes oportuiſſet, ſi cuiuſpiam rei propriam & peculiarem, quæ non ſit ei cum alijs communis, certò percipere velles, & eadem ratione ſpecies omnes nouiſſe opus eſſet, ſi proprias affectiones alicuius ſpeciei,exacta notitia capere animo cuperes. Cùm autem fieri hoc Ariſtotelea doctrina vllo modo non queat, nequibit & illa ipſa propria differentia cognoſci, nequibit,& quod eſt ſequens, propriè quidpiam exacteq; definiri.

Cæterùm cùm Peripateticis non ſatis conueniat,penes quid formæ naturales maximè inter ſe diſtinguantur, fiet quoq; manifeſtum non conuenire de earum ſpeciebus,differentijs,affectionibus, quo pacto videlicet ſecernantur,ita vt quæ propria ſit vnus, quæ propria ſit vnius, quæ propria aliarum queat internoſci,ſi vti receptum eſt, diuerſitas ſpecierum quæ conſtituuntur differentijs, à quibus affectiones manant,à forma dependent. Nam qui penes diuerſitatem principiorum actiuorũ,ſecerni formas dixêre, quoniã omne agens faciat ſibi ſimile ſecundùm ſpeciem: illud diſſoluant oportet,quomodo humani conceptus,nõ planè reſpondeant parentibus: quoniam & monſtra generantur, & excrementitiæ moles,etſi in materiam id retulerint, multa tamẽ addere & demere opus erit,vt propoſitio ipſa vera iudicetur. Illud itẽ edoceant conuenit quomodo genita ex putredine irrationalia animãtia,iis quę maris & fœminæ concubitu genita ſunt, ſimilia ſint,etiam in eadem ſpecie? vt multi aſſeruêre. Qui verò penes diuerſitatem operationũ diſtingui dixêre,vel id patiuntur incommodi,ab alijs qui aſſerunt eandem formam diuerſarum operationum eſſe poſſe principium, & diuerſas formas earundem operationum eſſe non poſſe principia, minimè conuinci, cùm omnes ad vnã exploratę non ſint. Qui verò non penes omnem diuerſitatem,ſed

eam ſolùm quæ in altiori entiũ gradu, rem collocat, ita vt ſit eſſentia perfectior: idem non videntur effugere: quia idem etiam videntur dicere, cùm omnis operatio ſpecie differens eſſentia perfectior eſt, alia vel imperfectior. Alij ad diuerſa genera ſe reduxêre, vti verbi cauſa materiale, & immateriale, quoniam tunc aliud (vt aiunt) eſſe ſortiuntur, eductum ex re ſubiecta, in qua radicetur, & in quæ non firmentur illa, quæ extrinſecùs adueniunt. Sed obijci poteſt, quod hoc modo forma vna, gratiā exempli mixtæ rei forma, probari diuerſa nõ poſſet à forma vitæ, & quod de generalibus tantùm formis, non de ijs quæ dicuntur ſpecificæ, ſermo haberetur, quare nihil eſſet, quantum attinet ad operationem ſpecierum. Sed vtcunq; ſeſe habeat res, ita certè ſe habet, vt ſi nihil certum de formis, nihil certum etiam de ſpeciebus, differentijs, proprietatibus, Peripatetica ex doctrina colligamus.

CAP. XII.

QVOD NON SOLVM INCERTA SVNT APVD ARISTOtelem & ſenſus, & definitio, quibus vtitur tanquam fundamento, & tanquam medio & cauſa demonſtrandi, ſed & progreſſus etiam, & finis, hoc eſt, & propoſitio vniuerſalis, & affectio propria ſubiectæ rei.

PRobauimus & apertè ſatis (ni fallor) incerta eſſe, & fundamentum & cauſam mediumq; demonſtrandi colligendiq; ſcientias ab Ariſtotele excogitata, hoc eſt, ſenſum, & definitionem non eſſe eiuſmodi, vt ibi queat exacta rerum ſcientia fundari, & quanquàm ex eis ipſis colligere poſſemus affectionem, quam de ſubiecto afferre cupiunt demonſtratores, nõ certo colligi, quoniã ſenſu eſt opus, incerto plurimũ, & differentia, vnde trahi debet, ignota eſt: nihilominus labore alio eſt nobis nitendũ. Reſtat enim vt progreſſum etiam vniuerſum, & finem monſtremus incertũ, hoc eſt, incertam eſſe affectionem illam ſubiecti propriam, quæ dicitur demonſtrari, & vniuerſales propoſitiones quæ maximè per demonſtrationẽ exiguntur, idq; in ipſa ſpecie, & vniuerſim, adeò vt Ariſtoteles propterea cenſuerit, propoſitiones, quibus demonſtratio conficitur, de omni dici oportere: quoniam omni etiam ſubiecto talem affectionẽ ſpeciatim ineſſe ipſa in concluſione, hoc eſt, demonſtrationis fine terminóve colligitur: Colligi autem nequit, niſi ex propoſitionibus, quæ ipſam præcedunt concluſionem. Quapropter & illas ipſas quæ negocium conficiunt propoſitiones aſſumptionesq;, & de omni, & vniuerſales eſſe cõuenit. Has ergo propoſitiones quas & certas, & vniuerſales eſſe oportere cenſuit Ariſtoteles, minimè certas conuincemus, & maximè quæ dicuntur affirmatrices, cùm tamẽ ſine duabus, vel ad minus ſine altera, nequeat vlla, authore Ariſtotele, confici demonſtratio, quæ rem ita eſſe, vel non eſſe, vel non eſſe per ſe, principeq; propoſito nobis oſtendat. De ijs enim quæ ducere ad abſurda, & ad inconueniens dicuntur demõſtrationibus, vel certis, ſi ita dicere libeat, ꝓbationibus, aduerſus vanas & nullius momenti opiniones, vt antè dictũ eſt, verba non facimus: neq; enim propoſitum nobis eſt tollere, quin aduerſus opinionẽ fatuam, aut minus certam poſſit afferri certa probatio, vel ex eis, quæ minus benè poſita ſunt aſſumptis, oppoſitũ ſententiæ alicuius inferre, hoc enim ipſum quod quidẽ pertinet magis ad argumentandi artem, & vim, quam propriè ad rei naturæ demõſtrationem, hoc inquam, ſi ſublatum iri vellemus, nobis etiã officeret, qui minimè certam doctrinam Ariſtotelis, certa quærimus probatione conuincere, etſi id nequeamus ſanè probabili: nam quod poſitũ eſt confutare, quàm nõ conceſſum aſſerere, multò facilius, & via quædam ſubſternitur etiam ſtrata, ei qui ex ſuppoſitis & traditis, aduerſum quiddam & oppoſitum eis ipſis, quæ ſuppoſita ſunt, ſi nonnihil ipſe veri addiderit, inferendi. At quo pacto certã vniuerſalem probationẽ habebimus, cùm incerta ſit ars inductionis, ſine qua incerta eſt vniuerſalis propoſitio? ſi dixeris vniuerſalem propoſitionem te à priori (vt aiunt) probaturum te ipſum Ariſtotelis authoritate repellam, non qua nuper ſumus multipliciter vſi, ſed qua prioris eas & nullo intermedio probãdas voluit, neq; admiſit, vt communes illæ animi conceptiones omnibus notæ, demonſtrationem ipſam propriæ ingrederentur, quas quidẽ initio Operis ſatis innuimus non Ariſtotelis doctrina, ſed natu-

talis luminis beneficio cognoſci. Et iam antea diximus oportere contrahi ſi debeant ingredi materiam particularem: illud antè non obſtiterit ſi afferatur intellectum illas ipſas à ſenſu elicere: nam præſupponere oportet ſenſum, nihil falſum, nihil incertum imaginationi, & imaginationem nihil inane, nihil quod nõ rite à ſenſibus impreſſum ſit, intellectui præſentauiſſe, nec officit ſi dicatur aliquas nothis terminis agnoſci, nec aliter cognoſci principia, authore Ariſtotele, niſi quia termini eorũ, ſeu nominis cognoſci, nec aliter cognoſci principia, authore Ariſtotele, niſi quia termini eorum, ſeu nomina cognoſcuntur: nam minimè perlegiſſe videntur Ariſtotelem, qui non ibi de principijs vniuerſalibus verba facit, quæ longo progreſſu colligi docet in calce ſecundi Analytici ad parandas propoſitiones vniuerſales, conficiendæ demonſtrationi ſubſeruituras.

Atq; illa eius verba ſunt, prima inductione cognoſci neceſſarium eſt: prima autem quæ dicit, pro principijs conficiendæ demõſtrationis poſita eſſe, multi docent interpretes, itaq; inter proxima & remota principia non diſtinxêre qui contrà ſentiunt, & inductionem ipſam non ritè factam non aduertunt, ſi omnia non collegerit, vel dum ea ipſa probatio dici poteſt, vt cùm illa verba inferuntur, & ſic de ſingulis, vel dum expoſitio nominari, vt cùm percurrit ſingula, nec quicquam relinquit intactum, ſed quàm nõ certò hoc fiat, quàm debiliter paulò pòſt afferem⁹. Ad hæc quid nomine ſignificetur principiorum etiam ſi cognoueris, non propterea tibi faciet id ſatis ad notitiã propoſitionis, de qua loquimur vniuerſalis: Sed quid ipſa ſit res nouiſſe oportet, quod vt aſſequaris, opus fuerit tibi, vt multa cognitione rerum ſenſilium imbutus antea fueris: Namq; terminum ſubiectũ prędicato aut conuenire, aut remoueri cognoſſe neceſſarium eſt: neq; enim ſimplex hæc, ſed compoſita cognitio, qua quicquam ineſſe cuipiam, aut affirmamus, aut negamus. Vnde ſi vniuerſaliter afferre id volumus, diſcurriſſe: anteà per omnia oportet. Nec audiendus Auerrois docens aliquos intellectus, quibus duo ſingularia ſufficiant, ad colligendam vniuerſalem enunciationem: id enim & Ariſtoteli bonisq; peripateticis, & rationi maximè aduerſum. Ex duobus enim quo pacto omnia? quo, inquam, pacto certam vniuerſalem probationem habebimus? quo item pacto certa de omni ſubiecto cõuincetur affectio. Sed de hac re Operis decurſu latiùs, nũc de ipſa inductione. Ea eſt, quæ ex ſingularib⁹ colligit vniuerſalia, vnde & vniuerſalia parantur enũciata, & ſi qua probatio maximis illis, q̃ naturæ lumine patent propoſitionibus adhibenda eſſet, non aliã veriùs quàm ex inductionẽ protuleris, quæ & ſumpta aſſumptaq; cõmunit omnia, ex quibus inferatur neceſſaria concluſio, cùm totũ hoc ipſum demõſtrans reſolutoriumq; negociũ, pendeat ab inductione quæ ſenſu intermedio conficiat vniuerſales propoſitiones. Ipſe quidem Ariſtoteles in calce ſecundi libri poſteriorum Analyticorum prima principia inductione cognoſci manifeſtum dicit, atque ita ſenſum vniuerſalem effici ſectatores docent. Modus, inquit Themiſtius, quo vniuerſale cõſtituitur cognoſciturq;, inductio eſt, inductionem accipio aggreſſionem illam rationemq;, per quam ex notitia particularium vtcunq; ad intelligentiam vniuerſalis venitur, huius rationis aſſumptiones ipſi erunt ſenſus: nam ſenſus quoue principia & cauſæ ſunt, vt ſingularia noſcitentur, hæc Themiſtius quibus ex verbis etiam ſignificatur non certò ad hanc vniuerſalis colligendi facultatem aſcendi, quia intermedio ſenſus non ſemper certi: quia non exactè; ſed vtcunq;, nec alia quã inductionis via quæ fundatur in ſenſu. Ioãnes quoq; Grammaticus cognomine Philoponus initio poſtremi reſolutorij ſcribit, ἡ ἀνάλυσις ἐστὶν ἀπὸ τῶν μερικῶν, καὶ καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὸ καθόλου ἄνοδος, hoc eſt, reſolutio eſt à particularibus, & ſingularibus ad vniuerſale aſcenſus. Mox ſubdit ipſam eſſe item recurſum à compoſitis ad ſimplicia, & ab effectu ad cauſam, exin opere procedente cum de ipſa finitione quæ minimè demonſtrari poſſit, verba faceret, inductione capi non poſſe docuit, de ipſa tamen inductionis poteſtate diſſerens, inquit, καὶ γὰρ ἡ ἐπαγωγὴ τὸ καθόλου δεικνῦσα ἐν τῷ ἐπιέναι πάντα τὰ μερικά. Etenim inductio, quod vniuerſale eſt, oſtendit inter cogendũ omnia particularia, non inſtar Auerrois ait duo vel tria, ſed omnia inquit particularia; & meritò quidẽ. Eſt enim inductio vti Ariſtoteles cenſet in Topicis ἔφοδος, id eſt, via ſiue ingreſſus à particularibus ad vniuerſalia, quãquàm de inductione alibi aliter decernit, vtpote, cùm non colligit ex particularibus, ſed cum ipſa ſyllogiſmo colligitur, quod facit in prioribus Analyticis: aliter quoq; in Rhetoricis: Verùm nunquam aliter

ſumit cùm de conficienda & corroganda vniuerſali propoſitione mentionem facit.

Ita & Themiſtius in poſterioribus Analyticis inductionem eſſe aggreſſionē ratioſ nemq; per quam (vt repetam & inculcem quæ diximus) ex notitia particularium, vtcunq; ad intelligentiam vniuerſalis venitur, hoc eſt, collectione particularium, qua in re ſæpenumerò latere fallaciam, non ſolùm videtur illa indicari particula, vtcunq;, ſed veteri opinione, non dialecticorum modò, ſed rhetorū, idq; antea Tyro animaduertit impugnans Catonem qui in Rhodienſium cauſa fuiſſet vſus inductione, re (vt volnit) admodum inſidioſa, & ſophiſtica, neq; ad veritates magis, quàm ad captiones reperta. Et ſanè nihil fidere, aut certè parū inductioni boni Peripatetici videntur, quandoquidem Themiſtius idem cenſet ipſos ſenſus aſſumptiones eſſe inductionis, quoniam ſenſus principia ſint, & cauſæ ſingularia cognoſcendi, vniuerſale autem, conclusionem illarum aſſumptionum haberi, vt hinc liceat deprehendere, quantum diſtent à concluſione principia. Sic & Hammonius in Porphyrij voces inductionem dicit eſſe orationem, quæ vniuerſale ex particularibus reddat credibile: Quare non certitudinis, ſed perſuaſionis probabilitatiſq; illi pręſtituit metam. Quod enim fit humanis ſenſibus credibile, id neutiquam certum, aut eſt, aut haberi iure merito debet. Sed nec ipſe Ariſtoteles viſus eſt inductioni fidere, cum ſecundo de animalium partibus volumine ſcribens, inquit, nec inductione id tantùm patet, verùm etiam ratione. Nec item Plato, quando, qui eius collegit dogmata philoſophus Alcinous, inductionem progredi voluit vel à ſingularibus, in quibus parum eſſe virium, ad colligendi vniuerſalia docuimus, vel à ſimili, quem locum inter probabiles tantum, conſtat eſſe repoſitum. At, inquies, quaſdam eſſe propoſitiones, Auerroë authore, quæ modica egent declaratione, eaſq; probari, aut hypothetico ſyllogiſmo, aut inductione. Reuolueris eodem, nec tete extricas de laqueo. Namq; hypothetico ſyllogiſmo non fidit Auerrois, vtpote incerto, & inductionem amplectitur libētiùs, quare in ipſa inductione ſiſtendum. Dices ſi duorum vel trium indiuiduorum proprietatem affectionémve cognouero, cur & illa alijs etiam indiuiduis ineſſe nō collegero? Illo, inquam, pacto non collegeris, quo ſi tres, vel quatuor addo, & centū, & mille etiam Myriadas hominum, albo colore, ſucculenta & viuida carne, promiſſoq; capillo ſpectaueris, omnes propterea collegiſſe ita eſſe homines affectos, non potuiſti: quoniam ſunt in Aethiopia homines, & nunc etiam noſtris in oris, qui nigri ſunt, & retorrida carne, & torto vixq; de cute prominente capillo, eodemq; propè combuſto, quos ſi nūquàm vidiſſes, falſam propoſitionem vniuerſalem illis de rebus, tanquàm veram, multiſq; probatam ſenſionibus & experimentis protuliſſes.

Dicit quiſpiam non nigrorem alborémve intelligo, accidēria vaga, & quaſi dixeris deſultoria, ſed ſtata & firma, id eſt, proprias dico paſſiones, quę dicuntur fluere à principijs ſpeciei: vnde ex duobus vel tribus authoritate Auerrois deprehēſis omnia collegero: falleris quidē, quoniam nō ſatis omnino conſtat, ſi & quo modo inde fluant, & an omnis forma propriam ſic habeat ſuæ ſpeciei affectionem, vt cum alia nullo pacto communicet, & quo etiam pacto forma ſecernatur à forma, vnde propria videlicet manet affectio, vti ſuperiori capite diſputabamus. Facilis dubio procul propterea lapſus eſt, ſenſu enim vteris, quo tibi facilè fiet impoſtura, & accidentibus quæ iacent extrinſecùs cognitis, primum niteris, ad hoc intraneum accidens, & vt dicunt inſeparabile deprehendendum. Quo enim pacto (verbi cauſa) riſibilitatem aut diſciplinabilitatem (ita fari liceat) prætereà quam ſenſibus indagaſti? Nam riſum primùm aduertiſti, multoſq; ridere & vidiſti, & audiſti, id in cæteris arbitratus, quoniam multos eadem affectione teneri perſpectum eſt tibi, poſteà admirationem in cauſa eſſe dixiſti, atque ita alios diſcere, quæ priùs non norant, conieciſti, quia, ſcilicet, aduertiſti notitiæ rerum capaces, & videri noſſe quæ ignoraſſent prius. Vnde hoc? diſcurſu & coniectura quadam, non enim claro id intellectus intuitu deprehendiſti, ſed ratiocinando ex ipſis quæ ſenſibus hauſiſti, quid ſi alia eſt huiuſce rei cauſa, quàm admiratio? quando & ſunt quæ admirantur, non tamen ridere illa compertum eſt, multa autem pręter hominem ratione pollere & philoſophi multi, & multi quoq; Theologi putauerūt, vt eſt narrea monſtrarum, quid ſi homines ſunt, qui & admirentur, & non rideant? quid ſi alia rideant pręter homines, vt quę dicta ſunt, ratione pollere? quid ſi ita hęc connexa non ſint, vt ſeorſum habitare poſſint? Multos fuiſſe qui nunquàm riſere proditum eſt hiſtorijs.

hiſtoriis, regiones etiam eſſe in quibus homines nunquàm rideant, quid prohibet? quid poſteà illos ipſos non eſſe riſibiles? arbitraria igitur videtur illa cauſæ redditio, potius quàm certa & conſtans, præcipuè in Peripatetica philoſophia, quæ ex ſenſu & accidentibus proprietates eſſentiæ rimatur,& rem ex ſimilitudine ipſius conſectatur. Nam Platonici qui per inditas ſpecies fieri cognitionem volũt, quas quidem ſpecies multi & inſignes Peripatetici admittunt, vt in commentario in tertium Ariſtotelis de Anima librum comprobauimus illuc ſeſe poſſet conferre, ſed & ex formarũ ab Idæis illapſu intellectilium,dicere poſſent percipi illas ipſas eſſentiæ cuiuſpiam affectiones proprias,an vera quoq; eſſet ſimilitudo? cognoſci poſſe idearum participaru? Ita de tẽ diſciplinabili quæſtio verteretur, quando de ſatyris,de canibus, de elephãtis multa diſputauêre philoſophi, vti retrò diſſeruimus, ſed contra eos etiam adduci multa poſſe, ex ijs quæ ſuperioribus libris retulimus planè perſpicuum.

At Peripatetici quid ſunt dicturi? ſenſui ſemper audientes, vt pueri pædagogo,quò ſenſu non ſolùm hominem eſſe riſibilem, ſed calorem eſſe proprietatem ignis (vt de re quę clariſſima putatur,ſumamus exemplum)eo ipſo ſenſu nitentes comprehendere nequeunt, non propterea ſolùm, quod alij dicunt eius formam eſſe calorem,vt Alexander, alij quod forma quæ extendi poteſt & dilatari, ſed propterea quod in ſolẽ etiam idipſum ſi ſenſum ſequãtur,ſtatuerent,vt eſſet videlicet ex forma calidus,quod tamen reſpuit Ariſtotelis vniuerſa familia: Ambroſius in quarto hexameron,videtur id apertè recipere, qũm ſolem igneum aſſeuerat,multi cũ Ariſtotele ſentiunt,tantundem tamẽ hic colligit,nullo alio vſus interprete, quàm ſenſu. Vtriſq; enim caleſit homo, ſed coniectura ex vicinitate profecta, multùm diſpeſcuit alterum ab altero,cùm ignem dicant ſua forma calidum,hoc eſt,caliditatem adeſſe ignis formæ,vt proprium accidens,ſubiecto ſuo ſempet adhæreret,Solem verò virtute calidũ,quia videlicet afficit caloribus inferiora, non proprietate quæ illi inſit vlla caloris, quanquàm & Democrito placuit,vt eſt in Plutarchi ſtromatibus, & in primo Euſebij,ſolẽ nullo modò calidam habere naturam,ſed vtcunq; ſtatuatur calidus,opus eſt cõiectura atq; diſcuſſu in ſenſu fundato,qui ſæpenumerò fallax, ſępiſſimè incertus:idq; amplius etiam patebit ſi diuerſitates proſequamur, ita alijs in rebus, vt in hominibus pro exemplo ſumus perſecuti,quo randẽ propoſitiones vniuerſales etiam in accidentibus, quæ ſenſu percipiuntur,infirmemus. Sic etiam de coruis dixiſſes omnes videlicet nigros, aliquos tamen albos inueniri, & in logicis inſtitutionibus, & quinto huius libri capite ſcripſimus: ſic animalia omnia,aut maſcula, aut fœminea exiſtimares,niſi nõnulla eſſent naturæ, quæ nullũ habeant ſexũ, ſcriberet Ariſtoteles in quinto de hiſtoria Animalium,& in ſecũdo de eorũ generatione affirmaret anguillam, nec marem eſſe,nec fœminam,ſic etiã ex mare, & fœmina naſci diceres prolem, aut etiã ex putredine aliqua,nullo autem pacto ex fœmina,ſine mare:nec Vergilio audires(puro)de equabus vento prolẽ concipientib⁹ in Hiſpania,niſi Varronis & Columellę,pręter Plinium acceſſiſſet authoritas, & Ambroſius cõfirmaſſet in quinto hexamerõ,vultures ſine vllo maſculorũ ſemine concipere & ſine coniunctione generare. Illiſq; etiã omnino non ſtares,vt facilè exiſtimo,niſi Ariſtoteles ipſe, in quinto de Natura animaliũ multa ſine coitu animalia à matre cõcipi & generari,& in lucẽ effundi ſcripſiſſet, & in ſexto eius Operis vt cętera ſileam,mures ſine coitu impleri nõ narrauiſſet, & in ſecũdo,& tertio de Generatione animalium multa,quæ hac de re in hiſtorijs dixerat, confirmauiſſet.

Itemq; ſi diſſectionis arte fretus, intranea corporum viuentium membra vidiſſes, milleq; in animantibus ſecut, an aliud quod dextræ inſideat parti, membrum aduertiſſes,ita ſemper iacere,num proptereà in omnibus ità eſſe, aut ſemper fuiſſe pronunciaſſes? At Ariſtoteles ſcribit aliquando ea ipſa membra vitalia,quæ dextrorſus locata ſunt,ſiniſtrorſum poſita in nonnullis quadrupedum reperiri,vt cùm alijs in locis,tùm libro de natura Animalium primò. In quo & prodit fel nullum ineſſe pecoribus quadam in parte agri Chalcidici Euboiæ: In Naxo verò omnibus ferè quadrupedibus adeò grande,vt, qui ſacra fecerant, aduenæ conſtupeſcerent. Sic eodem in opere,libro,ſcilicet,ſexto de Natura animalium, ceruas in monte Aſiæ Elapho nomine,apud Arginuſam, omnes ſciſſa aure eſſe, fœtuſque earum iam inde à primo partu in vtero idem contrahere ſignum, memoriæ prodidit: proditaque alia ad hunc ferè modum, plæraque reperies in eo opere, quod de partibus animalium, quodque de eorum generatione

nerationeperſcripſit: cuius operis libro quarto & duplicem in animali lienem viſam affirmat, & animal caruiſſe liene, & felle priuata animalia,& plura in alijs comperta,& in latere ſiniſtro iecur deprehenſum, & in dextro lien animaduerſum. Theophtaſtus quoque ſcribit Paphlagonijs perdicibus duo fuiſſe corda, reliquis animalibus vnum, priuſquam hoc fuiſſet compertum, & ab ipſo proditum, quis idipſum tuliſſet? quis non exibilaſſet? quanquàm id quod contra tot experimenta militaret contraq; præceptorem Ariſtotelem, qui nullo pacto admitteret, vni animali duo ineſſe corda, vtpote duo viuendi ſentiendique principia, potiùs duo eſſe animalia quod vnum videtur, affirmaret: potiùs etiam duo hepata ſiue iocineta admitteret Ariſtoteles, quæ ineſſe Biſaltijs leporibus, nec ipſe negat in libto de auditionibus admirabilibus, nec Theopompus non ſcribit in vigeſimo hiſtoriarum: nullo autem pacto duo corda vlli animali concederet Ariſtoteles: ſcribit enim quarto de generarione Animalium, quod vnum cor habet, vnum eſſe animal, quod duo, id duo eſſe animalia. Sed quis tria corda ineſſe animali cuipiam poſſit obſtinatè negare? omnia enim & ſingula animalia priùs perſpecta habuiſſe oportuiſſet, & non pauca, non etiam multa, omnia, inquam, & ſingula. Sic & ipſemet Ariſtoteles ſerratos eſſe piſcium omnium dentes putauit. At viſo ſcato, eum ab omni excepit multitudine. Quid ſi alij ſunt qui minimè ſerratis dentibus vitam degant? Neque enim omnes piſcium ſpecies eius ſeſe oculis ſubiecêre. Nec vnius etiam ſpeciei omnia indiuidua, quæ ſæpenumerò ab alijs ſunt indiuiduis tàm diuerſa, vt an eiuſdem ſint ſpeciei, præbeant occaſionem dubitandi: Quomodo etiam audacter de ſcoto viſus eſt decernere Marcus Antonius, & philoſophus, & imperator in eius opuſculo quopiam, quòd eſſet videlicet omniũ piſcium laſciuiſſimus, atque (vt eius vtar verbo) λαγνίστατος, omnes enim antea, & ſingulos noſſe piſces oportuiſſet.

Sed & aliunde etiam afferri multa poſſent, vt fiet opete procedente, quò minus, quæ de omni dicitur ptopoſitionem afferre queas, niſi omnia per ſingula cognoueris, huc non ex animalibus tantùm, ſed etiam de ſtirpibus mille afferri poſſent exempla. Theophraſtus ptimo de hiſtoria Plantarum ſcribit laurum Alexandrinam fructum ſuper folijs gignere, quod tamen in alijs non videmus, & alibi etiam ſcribit in quarto de eadem hiſtoria libro, morum Aegyptiam, prærer id, quod fructum caudice gignit, id etiam habere, quod non eſt cum cæteris arboribus commune, quod lignum eius cæſum, continuò viride eſt, in aquæ verò profundo, ſi demerſum fuerit, ſiccatur. Inductionem tamen quiſpiam exiſtimaret poſſe fieri, ſi ex aduerſo ſtatuatur? cùm ſicca etiam ligna ſi demergantur virideſcere quodammodo ſatis conſtet, iudicationem quoque laterum in aqua proiectorum, quod mergantur, quis non admittet? At ſi aſſenſus fueris Senecæ peribit inductio: nam in tertio naturalium quæſtionum libro, eſt, inquit, adhuc ſtagnum in Sina, in quo natant lateres, & mergi proiecti non poſſunt. Sed quæſo te (vt magis fiat quod volumus manifeſtum) quónam modo cùm demonſtraturus eſt quidpiam Ariſtoteles, ſeu quiuis alius Peripateticorum, vbi ſumptum vniuerſale ptopoſuerit, quod ab aduerſario negetur, quo, inquam, modo id probabit? inductione dices, neque aliam tradidit Ariſtoteles viam colligendi corrogandique propoſitiones vniuerſales. At philoſophorum multi vanam dicunt inductionem, quoad hoc attinet, vt vniuerſalia corrogentur: petunt enim num omnia particularia ſibi colligere velint, ad conficiendam vniuerſalem propoſitionem, an aliqua tantùm, ſiue multa, ſiue plurima, ſi primum reſpondeas, id te polliceri, quod præſtare nequeas affirmabo. Quoniam omnia particularia innumerabilia ſunt, quæ non datur colligi poſſint: Si dicas aliqua, etiam plurima, tùm quod reſiduum eſt, efficit vt ptopoſitio non ſit vniuerſalis, quæ ex omnibus conſtat, non aliquibus, aut pluribus, aut etiam plurimis, vnde reijciuntur, non ſolùm qui affirmant ex tribus vel quatuor ſingularibus colligi vniuerſale, ſed etiam ij qui dicunt vnum quandoque ſingulare ſatis eſſe, vt omnis Sol, omnis Phœnix dicatur: nam præter ea quæ ſuprà ſunt allata, Illud hac in re priuatim poteſt afferri, primùm quod ſingularis opponitur vniuerſali, deinde plures etiam ſoles, plures phœnices haberentur. An eiuſdem eſſet naturæ dignoſcete oportuiſſet: coniectanrur enim eiuſdem eſſe naturæ, at neſciunt. Sed nec ſcire queunt, cùm non exiſtant, nec vllum habeant, quod per ſenſum explorari poſſit, fundamentum quo pacto ergo colligetur vni-

tur vniuerſale,quod ex pluribus conficitur ſingularibus?

Atque ita etiam reijciuntur qui putant vniuerſalem propoſitionem poſſe vniuerſali probari:oritur enim eadem prorſus difficultas: nam quæcunq; illa ſtatuatur vniuerſalis propoſitio, ex ſingularibus collecta conſectaq; fuerit Ariſtoteleo dogmate: nulla enim ex terminis nota, ſed ſenſu indagata & ſingularium collectione confecta. Excipiam autem ego, ſi placet, hoc negocium, in ipſo etiam Lyceo diſcutiendum, & adijciam dictum ab Ariſtotele propoſitiones ipſas de omni, non de aliquibus, aut plurimis dici oportere, ſi habiles demonſtrationi parandæ debeant haberi: alioqui tanquàm aſymbolæ poſſunt à demonſtrationis poſtibus eliminari. Qua ex re excluditur eorum reſponſio, qui dicunt Ariſtotelem non affirmando, ſed negando locutum de omni, quia ſcripſerit non in quodam ſic, & in quodam non, neque aliquando ſic,& aliquando non. Quid enim per illa verba aliud dedit intelligi, quàm vt omnibus,& ſemper id, quo prædicatur adeſſe oportere? num & ipſe de multis,de plurimis dicere ſciuiſſet? At de omni dixit.Nec mihi ſatisfaciunt exempla illa quando idem de eodem prædicatur: nam affectio ſubiecti non eſt,id propriè, & exactè quod eſt ſubiectum. Minus etiam ſatisfacit exemplum de coniunctionibus Planetarum, qui non ſemper, ſed ſuo tempore congrediuntur: ſunt enim variæ de eis opiniones, variæ ſupputationes,varia experimenta,vti libro tertio huius Operis monſtrauimus: & error paucarum minutiarum in ſupputando, & in obſeruando loca, totam demonſtrationem, quæ parabatur, planè ſubuertit. Excluditur etiam eorum reſponſio, qui ex ſimilibus coniectari ſimilia poſſe dicunt:nam præter quam, quod falſum eſt, omnia particularia eſſe ſimilia, plures enim omninò partes ſunt in quaque re, quibus apertè res ipſæ diſſimiles comprehendantur. Certè id non erit propoſitiones afferre de omni, nec conſonabit alijs conditionibus, quas propoſitioni demonſtratrici competere neceſſariò voluit Ariſtoteles:vt & primæ, & veræ, & certæ, & notiores concluſione ſint. Quo modo enim & primæ, & veræ ſi coniectura ſimilium captatæ?quo modo,& ea de cauſa,non incertæ? quod enim certi habemus,id non coniicimus: quo modo notiores concluſione, ſi principium erit tantummodò probabile? & concluſio debeat eſſe demonſtratione firmata: coniectura enim quod colligitur,neceſſarium non eſt, ſed probabile, hoc eſt, vel multitudini, vel pluribus,vel ſapientioribus viſum,non autem omnibus: Quod autem neceſſarium eſt, id omnibus & omnino,non videri modò,ſed ita eſſe & conſtare decernitur.

Quare ſequeretur primò illud abſurdum vt propoſitiones collectæ coniectura, hoc eſt, à loco probabili, ſcilicet, à ſimili corrogatæ, principium demonſtrationis haberentur. Sequeretur & illud, vt concluſio eſſet ſuo principio certior, quod nequaquam eſſe poſſe omni cum Lyceo clamat Ariſtoteles. Quod ſi ijs preſſi anguſtijs reuoluantur in caput, & polliceantur ſe omnia colligere ſingularia, non ſolùm id tanquàm factu impoſſibile deridebitur, ſed per Porphyrium excludetur à limine doctrinæ Ariſtotelicæ, qui Platonis iuſſu cenſuit quieſcendum, vbi in diuidendo ad particularia eſt deuentum, ſic autem & in colligendo: nam ex diuiſione collectio, eoque magis, quod ipſa particularia ab Ariſtotele dicuntur eſſe infinita,maximè cùm mundi æternitatem ſic commentus, quæ etiamſi non eſſent infinita, tàm magno tamen ſunt numero, vt ab vllo homine neutiquam poſſint haberi. Vbi autem non habebitur propoſitio vniuerſalis,nec affectio vniuerſalis de re ſubiecta concludi poterit. Non poſſe autem haberi affectionem propriam, de ſubiecto vniuerſaliter atque certiſſimè, quemadmodum voluit Ariſtoteles, ſatis probatum eſt, primò fallacia ſenſus, deinde inſcitia definiendi, quoniam ignorata propria differentia, & propria quæ inde fluit ignoratur affectio, & imaginis prætereà tenuitate, & imbecillitate ſimilitudinis, & coniecturæ, & diſcurſus incertitudine, & aliorum in eandem rem ſæpenumerò communicatione, quæ ſine diligenti examine non communis, ſed propria cenſeretur. Quæ quanquàm in hoc diſcriminis non veniret, non poſſe tamen eam vniuerſaliter colligi debilitate inductionis apertè monſtratum eſt, qua, ſcilicet non poteſt vniuerſalis propoſitio certò & exactè corrogari. Confirmari quoque idipſum poteſt authoritate Philoponi, magni & inſignis Peripatetici, qui in ſua, in Elenchos Paraphraſi ita decreuit, τὸ γὰρ καθόλου ἀεὶ ἔνστασιν ἔχει, hoc eſt,dicere.Etenim quod eſt vniuerſale,ſemper habet inſtantiã & vniuerſale ſimpliciter

RRR 4 duxit

duxit in medium, non ſophiſticum aut probabile. Nec videtur diſſonare Seuerinus Boërius cùm primo de Trinitate vniuerſales eſſe fidei articulos decernit, quia nõ habeant inſtantiam, eõ quod fidei falſum ſubeſſe non queat, quaſi tacitè doceat, inſtantia non carere, ea quæ vniuerſalia dicuntur humana placita: Ioſephus quoq; Rhacendites dũ agit περὶ ἐπαγωγῆς, hoc eſt, de inductione conatur mõſtrare ipſius methodum, eodem tamen & ipſe recidit, vt data inſtantia pereat inductio: ſi enim inquit omnia colligere, non detur, inuenta eſt methodus, vt à paucis queamus inducere, afferamus quæcunq; poſſumus, & tùm dicamus aduerſario, vt & ipſe afferat, etenim oportet monſtrare, qua in re non ita ſeſe habeat res: hæc ille; mox concludit, καὶ ἢν μὲν δείξῃ τοῦτο νικᾷ, hoc eſt, & ſi quidẽ oſtendet, hoc vincit. Sed & ipſe primùm dicerem non propterea ſequi, vt id ſit verum cuius oppoſitum ego nequeam oſtendere, cùm multa ſint in rerum natura, quæ vt me, ita plurimos etiam lateant, & multa etiam falſa quibuſdam veris probabiliora ſint, ipſo Ariſtotele authore: deinde docerem, vt Philoponi authoritate iam docui, vincere ſemper poſſe, qui vniuerſalem propoſitionem labefactare voluerit. Quærit autem inductio vniuerſalem conficere propoſitionem, tanquam finem ſibi præſtitutum, quem vbi aſſequi non poteſt, aut nihil efficit, aut niſi fallatur, quam tamen falli monſtrabimus, probabili nititur coniectura.

Sequẽti autem capite, & falli multipliciter, qui propoſitiones vniuerſales aut colligunt, aut negatas probare contendunt, tùm rationibus, tùm exemplis oſtendemus & explicabimus. Sed & rationes quibus ſumus vſi, & Peripateticorum authoritates, ipſius Ariſtotelis authoritate firmemus, vt inductionis debiliſſimas in cõficienda vniuerſali propoſitione vires propiùs intueamur. Tertiò de generatione Animaliũ libro, quorundam reprobat opinionem qui eo lapſi fuerant, quòd differentiæ, quæ multæ ac variæ in animalium coitu generationeq; ſunt, non omnes pateant, ſed paucarum quarundam intuitu idem in omnibus eſſe oportere arbitrentur. Et eodem libro cùm poſteà de apum generatione diſſereret, & ſe ad eos referret, qui in eorum animalium cura verſantur, ſingulari quadam peculiariq; natura, genus apum eſſe decreuit, & ob id earum ortum peculiarem merito, hoc eſt, vt generentur ab earum regibus, & ipſe ſuccos generent, ergo nec inductio, de alijs animalium generationibus, nec vniuerſalis propoſitio ſine coitu concipiendi, aut generandi animalia, faceret hac in re ſatis, niſi & ad peculiarem naturam, & ad peculiarem ortum deueniretur: Tam varia verò in rerum natura animalia, tàm multiplices res, vt multa ſint omnino peculiaria, atque idcircò in aliarum rerum conſortium non colligantur. Quinto etiam de generatione Animalium reprehendit Democritum Ariſtoteles, cùm de animalium dẽtibus deciduis, & non deciduis diſſerit, quoniam non id aduertiſſet Democritus, quod eſt in omnibus. Qui enim (vt inquit) vniuerſim diſſerit, de omnibus dicat neceſſe eſt, quocirca non benè illum egiſſe voluit, quia non omnibus conſideratis, cauſam reddidit in vniuerſum. Sic & in libro de partibus Animalium, quarto damnauit eos, qui ex aliquibus compertis colligebant cætera, quod & ijs, quæ ex ipſo retulimus, apertiſſimè conuenit, & repugnat eis, quibus & rara omnia in numerum redigi, & quæ inſolenter fiunt, in genus reduci non curauit: de quibus omnibus opere procedente latiùs agetur. Satis enim oſtendimus, & rationibus, & authoritatibus Peripateticorum, etiam ipſo ex Ariſtotele quod volebamus, quare & proceſſus demonſtrandi per propoſitiones vniuerſales, ſolido eget fundamento, demonſtrationis terminus, id eſt, vniuerſalis affectio ſiue proprietas ſubiecti redditur incerta, eoq; magis, quod ignorata ſubiecti natura, & maximè propria illius differentia, quam ignorari cùm ageremus de definitione patefactum eſt, ignoratur affectio, quæ inde manat. Nam ſiue vna ſit rei compoſitæ forma, vti voluit S. Thomas & alij permulti, ſiue plures, vt Ioannes Scotus & alij plærique: nihilominus à differentia propria propriam deducere affectionem, & proprietatem conantur omnes, ſiue diſtincta ea putetur re, modo Aquinatis: ſiue ex rei natura, modo Scoti, ſiue alio quocunque modo ſeiunctionis diremptam arbitrentur: eamque dum indagatur multipliciter dare occaſionem fallacis incertæq; coniecturæ ſuprà monſtrauimus, & optimè videri factum, ſi exinde probabilitas eruatur: proceſſus itaq; probabili erit coniectura non ſcientia nixus, niſi fallacia miſceatur, quã mox docebimus eum ſequi, cui ex pluribus omnia collecta putentur. Igitur ex certiſſimis, quæ ſe tenere putant argumentis, ad dialecticos locos dilabẽtur,

proba-

probabiles illos quidem, ſed incertos, ac per hoc probabiles, quia & alia ei poſſunt ex aduerſo adduci probabilia, de quorum locis prudẽter docuit Ariſtoteles octo libris, vt noſceremus quo pacto ad vtranq; partẽ probabilibus poſſemus argumẽtis diſputare. Addetem etiam illud, nec ſine authore, non ſolùm, nullam propoſitionem verè & ſimpliciter eſſe vniuerſalem, quæ vel non dicatur de omni, hoc eſt, cùm nihil eſt ſumere ſub ſubiecto, de quo non dicatur prędicatũ, vel de nullo, id eſt, cùm nihil detur ſumere ſub ſubiecto, à quo non remoueatur prædicatum, ſed formam ſyllogiſmi eſſe prorſus inanem, in qua ipſe propoſitiones ſine conditionibus eiuſmodi collocantur: quoniam ea ipſa regula omnes boni ex communibus terminis ſyllogiſmi conſtituũtur. Sed ſatis mihi ex me ipſo videri poſſum feciſſe, ex eis quas adduxi rationibus, vt propoſitiones vniuerſales, quibus & Ariſtoteles, & alij philoſophi gẽtium plurimùm vtuntur, labefactarem; qui verò hæc ad ſyllogiſmi formam ſpectantia videre cupiunt, & quæ propriè ſimpliciter vniuerſalis ab eo nuncupetur, & quæ quadam tenus hoc nomine polleat, & qui nam termini ad eas conſtituendas requirantur: neq; enim id quod ſcribo omne, ſatis eſſe ad propoſitionem vniuerſalem ſimpliciter, & perfectè conficiendam, ſed quoquo modo, & (vt ille ait) ſecundùm quid, apertè exiſtimauit: ſed omne, quod eſt, vel quicquid eſt, dici oportere voluit, quod ſi eſt verum, multò etiam maior difficultas incumberet conficienti vniuerſalem propoſitionem, quam ea de qua ſuperiùs abundè diſputauimus: qui verò hæc, inquam, videre cupiunt, quintam quæſtionem Petri Alliacenſis in primum in ſententias Theologicas commentarium potuerunt intueri: Ego verò conabor oſtendere eos, qui moliuntur negatas propoſitiones probare, in fallacias ab ipſomet Ariſtotele damnatas incurrere.

CAP. XIII. & vltimum V. Libri.

EOS ET FALLACIAM CONSEQVENTIS, ET PETItionis principij committere, qui ex multis omnia colligi contendunt, & qui negata ab aduerſario propoſitione vniuerſali, probare illam ſatagunt, atque vt cum eis bene ſtatuatur, probabiliter tantum argumentari, qui ſe demonſtrare ex Ariſtotelis doctrina putant.

CÆterùm maius id in Ariſtotelis diſciplina peccatum eſt, vbi quis ea fretus, ſcientiam profitetur, & docet errorem, ac loco demonſtrationum vtitur fallacijs, quas ille duobus aperire atque refutare libris conatus eſt: Eſt inter alias vna celebris, quæ accepit nomen conſequentis, in quam incidunt quicunque ex particularibus modò, non omnibus omne colligunt. Falluntur etenim ex omni atque vniuerſali re, particularia ſub ea contenta inferri colligique poſſunt, non tamen contrà fit, nam non commeat ratio, non reciprocatur diſcurſus. Neque enim conſequitur ſi aliquam, ſi multa, ſi plura, ſi plurima etiam collegeris, vt collegeris omnia: quare fit, vt niſi omnia particularia noueris, quæ Secundi & Ariſtotelis ſententiam, & Platonis, cognoſci nequeunt, toties in hanc ipſam fallaciam, quotiens propoſitionem vniuerſalem, & quæ de omni dicitur, fueris communiturus, impingas. Quod ſi dixeris ei qui ex ſingularibus vniuerſalẽ colligit, aut omnia concedi, aut inſtantiam dari oportere, nihil tamen dixeris, quoad pertinet ad ſcientiam. Quod verò ſpectat ad officium Dialectici, nonnihil certè dixeris: nam etſi aduerſarius neſciat inſtantiam inferre, nùm propterea tu ex eius ignoratione ſcientiam colliges? an magis tua in fallacia perſeuerabis, quò magis corripiente te, & commiſſum errorem emendante carebis? hoc eſt, iuſto obiurgatore indigebis, quo docearis non eſſe id in vniuerſum, & in communi verum, quod tu generatim verum, vniuerſimque putaſti. Nulla enim eſt tua in connexo opportunitas, nulla neceſſitas: at error, delirium, fallacia. Nam verbi cauſa ſi quis dicat, omne animal inferiorem mouere maxillam, num ſi inducet, & mille animalium, & fortè ſex millium ſpeciés numerauerit, verus apparebit aſſertor? at ad vnum cùm venerit crocodilum, falſus inuenietur, qui inter omnia animalia ſolus mandibulam mouet ſuperiorem, ſi etiam decem mille ſpecies animãtium os habere noueris, & ita in cæteris eſſe affirmaueris inducẽdo, cùm ad cicadam perueneris, tetraheris, ab Ari-

ſtotele,

ſtotele, docente in quarto de natura Animalium, eam ipſam ore carere, & ab eodem quoq; regulam trahere poteris, vt neutiquã affirmes, quæ comperta ſunt multis, aut ineſſe indiuiduis aut non ineſſe, eadem ineſſe omnibus eiuſdem ſpeciei, vel ab ipſis abeſſe. Vbi enim quarto de partibus Animalium libro ſcripſiſſet, equum, aſinum, mulum, ceruum, felle carere, de homine ſubiecit eſſe ambiguum, quoniam aliqui fel in iecore habere viſuntur, aliqui carent, itaq; inquit de toto genere ambigitur, qui enim alterutrum competerint, idem omnibus tribuunt, quaſi omnes eodẽ habeant modo quo aliqui, & de ouibus quoq; idem ſubiecit, in Naxo eas habere fel, in parte quadam agri Chalcidici (quod & ſuprà retulimus) non habere: quis hanc regulam contra ipſum non vertat authorem, quotiens, vna aliqua de ſpecie, propter aliqua eius, aut plurima etiã indiuidua viſa, quicquam omnino vel affirmauerit, vel negauerit: potuit enim vidiſſe partem ita ſe habere indiuiduorum eius ſpeciei, partem verò nõ vidiſſe, quæ alio modo, & ab eis diuerſo natura formauerit. Sed enim vti verã nõ facillimùm ſit inſtantiam afferre, quam tamẽ afferri poſſe Philoponus diligentiſſimus Ariſtotelis expoſitor aſſerit. Idq; vniuerſim & abſolutè affirmat: & Seuerinus quoq; Boëtius dat intelligere & Thomas; etiam ſi ſe ad contingẽtem materiam fortè recepit: ſed nullam certè exceptionem Philoponus facit, neque id ore tantùm extrinſecusq;, ſed & re, & penitùs accipiendũ eſt. Vti, inquam, veram afferre nõ ſit facillimum, certè facillimum eſſe non negaueris afferre vtcunq;, qua ducta in medium, etiamſi omni veritate fulta nõ ſit, & tu nihilominus probare in vniuerſum propoſitionem ſatagas, num errorem miſcebis errori? & ex priori fallacia in aliam delaberis fallaciam, quæ vocatur ſecundùm petitionem principij: Cuius vnus eſt, & inſignis modus, cum probaturis quicquam vel ignotum, vel iam negatum ab aduerſario, idipſum aut noti, aut cõceſſi vice deſumitur: Quem in modum fallacem, atq; ab ipſo damnatũ Ariſtotele omnes incidunt, qui negata vniuerſali proportione eam ipſam conantur aſtruere. Eſto aliquis exempli gratiâ, qui hanc affectionem, id eſt, aptitudinẽ ridendi, probare de omni homine voluerit, & aliquis abneget, aliúmne probandi modum habebit, ſi inductione voluerit vti, quàm omnia particularia colligere? quæ vbi nõ potuerit in vnum cogere, collectis quibuſdam, dicet, & ſic de ſingulis. Si ita effecerit, nónne petet quod negatum eſt, & committet fallaciam? qui enim negat omnem hominem eſſe riſibilẽ, non affirmat, omnem hominem nõ eſſe riſibilem: ſiquidem ex negatione maximè vniuerſali, non ſequitur vniuerſalis affirmatio, ſed aliquem potiùs eſſe non riſibilem ſubindicatur: etſi dare quiſpiam voluerit inſtantiam, ſit vera, ſit falſa, ſit dubia, talis inſtantia, expromet tamen illam explicabitq;, vt de quibuſdam proditum eſt memoriæ riſiſſe nunquàm, vnde fortè, & Agelaſti manauit nomen: ille tamẽ riſibiles omnes affirmat. At ſi dicetur de actu ridendi minimè loquor, ſed de aptitudine, quæ fluit ab admiratione, quæ itidem ex ratione dimanat. Aduerſarius autẽ ſi replicet, alia eſſe, quæ polleant ratione, vt ſuprà diſputatum, non tamen ridere, aut ad ridendum facta: Num hærebit ille in veſtigio, vt ſaltem id proprium non eſſe homini contendat amplius? maximè verò ſi negetur eos qui nunquàm riſêre aptitudinẽ habuiſſe ridendi, quæ, ſcilicet, niſi ab effectu, qui ex ea deducitur firmari non poteſt. Quid ſi omni animali, etiamſi plures rationalium ſpecies admitterentur, riſus facultas detur? quid ſi negetur rationem vniuerſim quibuſlibet ſpeciei competere indiuiduis? quid, inquam, ſi negetur? probaturúsne id ipſum aliter fuerit, ſi nitatur Ariſtoteli quàm inductione? quod ſi fecerit, non recidet eodem.

At dicet quiſpiam ſit aut ego, aut alius inductionem perficere nequiuero, tamen multis retrò ſæculis, ab omnibus, vel plurimis, hoc vel illo obſeruatũ eſt modo: quare vniuerſim potero ego colligere, etiamſi vniuerſim ſingula nõ percenſuerim. Sed non eſt ita, namq; ad hiſtoriam te aliorum remittis obſeruatorum, & fide ſimplici humana duceris, & præterea non omnes potuiſti obſeruatores percalluiſſe, quid ſi alij diuersè obſeruauerũt? quid ſi decepti ſunt, vel proprio ſenſu, vel fide hiſtoriæ? vt in deprehendendis motibus globorũ cœleſtium, multos nõ rectè recenſuiſſe, quod obſeruatum fuerat, retrò eſt à nobis comprobatum. Adhæc etiam ſi inductio ritè fiat, & perperam negetur, probare tamen te non poſſe, quin fallacias incurras ex ipſo, quo ſumus vbi exemplo monſtrauimus, quod & faciliùs de reliquis hominis affectionibus patebit, quas fluere dicũt quidã à principijs indiuidui, puta de ſomno, idq; variè: Nã omnes in-

ſomnia

ſomnia videre facilè quiſpiam affirmabit, itemq; omnes homines ſomno correptos iacere. At quod primo quoq; libro ſubſignabamus, ſcribit Ariſtoteles quarto de Animalium natura volumine, viros & mulieres fuiſſe, qui nunquàm ſomniarent, & eorum aliquibus proceſſu ætatis accidiſſe, vt viſo ſomnio mutatus ſit ſui corporis habitus, vel in morbum, vel in mortem. Sed enim & antiqua compertū eſt memoria, Thraſymedem Herei nūquàm ſomniaſſe, nec item Cleonem Dauſium, vt eſt apud Plutarchum in libro de oraculorū defectu, qui & ſubſcribit αἴτια δ' ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος. Id eſt, cauſa autem corporis temperatio. Tithoreus etiam Stoicus dormiens ambulabat, & Periclis ſeruus in ſummo tecti culmine ſpaciabatur, vti mittam, quos ego noui maiora mirabilioraq; feciſſe adeò, vt non internoſceres, niſi difficillimè, eſſentne correpti ſomno an eo ſoluti, qua de re ſecundo huius Operis libro diſſeruimus. Sat ſit quātum attinet ad propoſitū, vniuerſales propoſitiones de huiuſcemodi humanis conſuetisq; affectionibus confici nequire, quæ ſpeciem nō conſequuntur vniuerſam, etiam ſi plurima indiuidua conſequi videantnr, easq; ipſas pati, vt recentiores philoſophi dicunt, inſtantias qualeſcunq; illæ ſint, ſanè quàm notum eſt. Sic ſuprà de Aethiopibus, & membris vitalibus pręposterè locatis ex parte monſtrauimus, qnanto igitur magis alijs in rebus erit conſpicua fallacia? quod ſi te non de accidentibus, & ijs functionibus intelligere quæ materiam conſequantur, ſed quæ formā aſſerueris & ſpeciem: reuocato in memoriam quæ proximo capite diximus, dum de hominis riſibilitate & diſciplinatione, & calore Solis & ignis diſpntaremus. Adde quod rerum proprietates, nec paucas quidē, nec multas, nec etiam omnes, ſed certè plurimas ignorari docet, Thomas in primo aduerſus gētes. At in ijs quę ſciuntur, quàm ferè omnibus nota, quot quęſo inſtantiæ? non vtcunq; ille quidē, ſed certiſſimé. Capiamus, ſi placet, exemplum in re notiſſima, vt ſimul detegamus fallaciam, ſimul confirmemus Philoponi ſententiam: nullum eſſe vniuerſale quod non patiatur inſtantiā: Ita enim philoſophi Latini dixêre, Græci ἔνστασιν. Eſto igitur vt quiſpiam hanc affectionē, quæ ſit educere poſſe flauam de corporibus humanis bilem, probare de aloës herba, eiúsve ſucco voluerit, quam tamen negauerit alius: eſto, inquam, dixerit quiſpiam, omnis aloës herbæ in ſtomachū hominis admiſſus humor, potis eſt flauā bilem educere, quæ propoſitio apud Philoſophos & Medicos pro vera habetur, quando & ab hoc, & ab illo, & ab alio, & à multis, ac penè innumerabilibus, ſuccus aloës vel epotus, vel pilula catapociáve deglutitus, ſoluta alno flauam bilem eduxit. Vnde ſenſu primùm, inde memoria & experientia vniuerſale conflatur per inductionem, vt docuit Ariſtoteles in calce poſtremi Analytici. Neget autem, quod dictū fuerit, aduerſarius, prouocet ille ad Ariſtotelē affirmantē: τὰ πρῶτα ἐπαγωγῇ γνωρίζειν ἀναγκαῖον, hoc eſt, prima vel (vt Philoponus & alij interpretantur) principia, inductione manifeſtari neceſſarium eſt, declinet Ariſtoteleum tribunal aduerſarius, & iuſtam quaſi cauſam allegęt, & hac, ſi placet, propoſitione inſtet illi contradictoria, aliquis ſuccus aloës epotus, vel glutitus pilula, non educit ab humano corpore flauam bilem, & inſtantiam corroboret exemplo, certè probet ſuā vniuerſalem oportet eum, qui hāc de aloë affectionem demonſtraturus eſt, ſi inductione probabit, & colliget omnia particularia (neq; enim aliū docuit Ariſtoteles modum ſumpti vniuerſalis conficiendi) petet id quod principio negatum, qnod dubium, & ſępenumerò falſum. Negatum quidem, quia iam reſponſum eſt, quod non omnis, quare aliquis non, quod verò dubium, quia æquè dubiū de eo, verbi cauſa, Petro, de quo id aſſerere intendis, quem non noueris, ac de Ioanne, quem pariter non cognoueris, quibus dijudicandis ſimilitudine vſus eſt & coniectura, pura Martini, Iacobi, Thomæ, quos noueris videlicet olim perpeſſos illa, quæ tu vis nunc alijs aſcribi. Sed planè deciperis, quia ſimilitndines quæ creduntur, inuenluntur ſæpè diſſimiles, & coniecturę nō eſt locus, vbi certiſſima expeditur ſcientia: Nec rudis illa officit reſponſio, naturam agere vniformiter in pluribus niſi impediatur: Nam ſi in pluribus non in omnibus, & mille poſſunt, vel extrinſecùs, vel intrinſecùs occurrere impedimenta. Vt mittam quod vniuerſa natura ad particulares rerum naturas, & proprietates eundem transferre ordinē velle in omni officio & munere, viri eſt, & parum gnari rerum naturalium, & inſolentis philoſophiæ, quiq; dubia pro certis affirmet: At qui id non dubium tantùm, ſed ſæpenumerò falſnm. Nam quanquàm aloës efficiatur ſucco (ne ab accepto ſemel exemplo recedamus) vt flaua bilis deijciatur ab aluo hoc

in per-

in permultis, hoc in pluribus, hoc in plurimis, ſed non tameu in omnibus verum eſt: quando aliquis extat, qui affirmat ſumpto aloës ſucco ſibi vētrem ſiſti & obfirmari, & ea omnia accidere, quorū alij eodem ſumpto contraria patiuntur. Nec hoc fingimus, viuit ad hanc diem, & probus, & doctus vir artis Medicæ peritus in primis, qui mihi non ſemel id aſſeuerantiſſimè teſtatus eſt. Dices fortaſſe id euenire vitiato ſucco: At hoc, ipſe Medicus & experientiſſimus quod non ſit probatum medicis artibus, quod alijs non expertum, nō ſumit, hac maximè in re mirabili facturus veritatis periculum. Neq; hoc ſubitæ alicuius in corpore factæ mutationi feras acceptum: nam ſæpiſſimè, quin & ſemper hoc ſe dicit expertum quotiens aſſumpſit adeò, vt verſa quantum ad ſe attinet medendi ratione, quotienſcunq; ſiſtere ventrē & obfirmare, quoties inducere ſtypticam aluū naturā voluit, toties vſus eſt aloë, vt ex illo pateat via ad probandam aduerſam ſententiam, quod non omnis aloës ſuccus potis ſit educere flauam bilem. At ne vnicum tantùm hominem veluti monſtrum refugiamus: num prodit Ariſtoteles in prima ſectione problematum, vbi de re medica ſermonem habet, quoniam alijs alia concoctu facilia, difficiliáve ſunt, idcircò non eadem eſſe omnibus medicamenta, ſed propria plæriſq; reperiri? Num produnt Medicorū & Galeni maximè monumenta, quod alijs venenum eſt animantibus, homini eſſe ſalubre, contraq;, quod homini venenum, id feris beſtijs gratiſſimum; idemq; ſaluberrimum eſſe pabulum?

Sed ne recedamus ab homine, ne ſpeciei diſſimilitudo præberet anſam calumniandi: in eadem ſtemus ſpecie, nec Plinij citemus prodigia relata in ſeptimo, quæ ipſe dicit ab ingenioſa natura ex hominum genere, ſibi ludibria nobis facta miracula, ſed venenum illud, quo paſta eſt (vti etiam anteà diximus) & nutrita, authore Galeno medico, puella quædam citemus, & alium ſolitum à plæriſq; omnibus capi in cibū, quod & ſalubre eſſe contraq; multorum malitiam ciborū experi, & laudari tàm clarum eſt, & incontrouerſum, vt ſi probare voluerimus, vitio nobis vertatur, quod tamen alium Iacobo Foroliuienſi non multò ante noſtram ætatem Medico nobili, veneni vice nocebat. Affirmauit ille & literarum prodidit monumētis, noxiū ſibi eſſe, & eo ſumpto, ea perpeti, quæ ſolerent qui peſtifero labefactati veneno fuiſſent. Succurrat & filius trimulus, cui rheonbarbarum eſt dulce, & ſuaue guſtatu, alij amarū dicunt & ſentiunt. Ac niſi Medicinæ ratio intercederet, tanquàm inſuaue & inimicum guſtui reijceretur, ſumit autem puer pro delicijs, etſi quando lumbricis, & cruditatibus infeſtatur, tamē abeſt vt oblatum refugiat, vt etiam quæritet non oblatum. Nulla ille monetur medicæ potionis cauſa: nam per ætatem non licet, ſed ſola guſtus oblectationē. Verùm ne noua noſtriq; temporis experimēta pluſquàm par eſt, ducamus in medium. Quis ipſi aduerſabitur Galeno venenum minimè nocuiſſe decernenti? quis, inquam, audaculorum noſtræ tempeſtatis Medicorum aduerſabitur, non Ariſtoteli ſolùm, vti oſtendimus paulò antè, ratione concoctionis, id comprobanti, ſed Theophraſto Thraſiæ authoritate decernenti, idem alijs medicamen, alijs non medicamē eſſe? eidemq; aſſeueranti non aſſentietur, Eudemum Chium purgatum non eſſe viginti duobus vno die ſumptis ellebori potionibus? Dices aceto mixto & pumice vis eripiebatur elleboro: at ſi ſumas tu vndecim, & adhibeas acetū, & pumices quot vna die Siculis Aetna vomuit, vomitum non continebis. Taceo abſynthium pecoribus Græciæ minimè gratum, Ponticis etiam gratiſſimum, & ad pinguedinem eorum, & pulchritudinem maximè faciens. Taceo Demophoontem Alexandri miniſtrum, Athenagoram Argiuum, Aethiopes alios, de quibus omnib⁹ hoc ipſo Opere verba fecimus, ſileo de platano Gortynia, & Cypria, & de Sybaritida quercu, aduerſus omnis eius generis arbores, folia ſemper retinente, quod refert Theophraſtus. Prætereo abſtemios quibus & infenſum, & lethale vinum eſt, alijs & vitale, & amicum: Tranſeo eos de quibus ſcribit Themiſtius in libro de ſomno, quod nouem dies exertis, & inconniuentibus oculis egerint, eosq; quos altus ſopor in iuſtū triduum attinuerit. Sileo de his quibus ſorices mirum incutiunt terrorem, & noui homines, qui in hoſtium ſeſe phalanges inijcerint, ita abhorrere à muribus, vt à muralibus tormentis. Nec æſtimatrix illa vis, quæ ab aliquibus proditur, mihi facit ſatis, vt ea inſenſatæ (quod aiunt) ſpecies à ſenſatis eliciantur, ſic dicunt ouem viſo lupo, eius percipere inimicitiam. Nam & Scotus id neutiquam recipit, nec Ioannes Gerſon prorſus admittit in centilogio de conceptibus, & in opere de myſtica theologia, qui naturaliter hoc fieri poſſe nō abnuit, & ſenſum na-

ſum naturæ, & naturalem quoq; citat inſtinctum, atq; etiam naturæ legem, & inclinationem naturalem, & directione intelligentiæ non errantis. Nec ego certè, omnino libenter admitto: namq; illi ipſi inimicitiam ſoricum, non expaueſcunt, ſicuti nec ranarum alij, quas non ſolùm non comedunt, multis gratas, ſed nec poſſunt ferre eorum præſentiam, viri alijs in rebus, & rectæ æſtimationis, & apud maximos principes, cùm in re militari, tùm in conſilijs magni momenti. Horrendum certè neſcio quid huiuſcemodi homines perſentire ſe dicunt ex aſpectu, quod tranſit aduſq; præcordia, ea ratione, quà & ſympathia introducta philoſophis eſt, quæ ſympathia nō ad æſtimationē inſenſatæ (vt aiunt) inimicitiæ, tametſi apprehendatur ſenſibus, ſed ad horrorem naturæ ſenſilis pertinere ſatis apparet.

Mira autem hæc in vno quod in alio naturæ diuerſitas, ex varia (vt arbitror) humorum proportione diſſultat: de ijs, inquam, ſileo, & de alijs quibus amarum mel, & dulce ſimul, & amarum, & neutrum videtur. Quod ſi quis iterum reſpondeat, vti mel non dulce videatur aliquibus, & vinum gratum, & huiuſmodi cætera, vel in morbū & exuberantem bilis flauæ corruptionem, vel in temperationem ita conſtitutam debere referri: obijciatur quæ produntur apud Victruuium Architectum, & poëtam Ouidium, de diuerſorum fontium mira quadam, diuerſaque natura, quorum aqua epota, & abſtemij homines fiant, ac etiam temulenti. Sic & longè plura in ſecundo Athenæi dantur cognoſci, raritatis & admirationis plena. Sed ne ad libros, non ſolùm Græcos, ſed & nimium raros lector videatur relegari, Seneca excipiat Latinus author, & præcipuè tertio libro naturalium quæſtionum, dum de aquarum varia, & admirabili proprietate diſſerit, Ariſtoteles excipiat in libro de admirabilibus auditionibus etiam Latinitate donatus, Theophraſtus item à Theodoro Gaza in Latinum conuerſus excipiat referatque: De pota mulieribus aqua, cuius vi, & fœcundæ ipſæ reddantur, & ſteriles, apud quæ, & alia per multa, non ad corpus ſolùm, ſed ad animum etiam facientia. Nam & verba fiunt de miris etiam quibuſdam prodigioſiſque operibus, de tactu non ſolùm eſu cuiuſpiam herbæ manantibus, deque Arcadico illo vino, quod viros ad inſaniam, mulieres autem ad ſterilitatem deducebat: item de Arcadica vite, cuius vinum faciebat abortum, de veſicaria herba mentem dimouente, alienanteque, deque radice œnotheræ, qua mores mitiores hilarioresque redderentur. Sint autem hæc commenta, ſint nugæ, ſint hiſtoriæ, illud tamen ab eo eſt aſſeueranter prolatum, duo ineſſe corda Paphlagonijs perdicibus, duo quoque hepata * Biſaltijs leporibus ineſſe, & Ariſtoteles memoriæ prodidit, & Theopompus in vigeſimo hiſtoriarum. Habent itaq; nonnullæ animantes quæpiam magni etiam momenti, quæ quidem ipſi alioquin non adſint, vniuerſæ animantium eiuſmodi ſpeciei: eaque habent ab ipſis naturæ primordijs, & præter id plæraque etiam quandoque accidunt particulatim eadem in ſpecie, non modò, ſed in genere rerum, quæ aut nunquàm, aut rariſſimè viſantur. Sic prodit ipſe Ariſtoteles in tertio de Animalium hiſtoria de veſica quæ ſoliděſcere vulnerata non ſoleat in vniuerſum, aliquandò tamen contra fiat. Nec id quod ſubintulit, mihi ſatis facit, id eſt, quod admodum raro contingit, parum id obſeruandum eſſe: multum enim & plurimum obſeruandum eſt ei, qui propoſitiones vniuerſim & ſemper veras afferre molitur, alioquin non habebuntur, non erunt ſemper veræ, ſi vel ſemel tantùm, ne dum raro inuentæ fuerint, non vniuerſim & vſquequaque veræ. Quare niſi etiam obſeruentur, quæ rara ſunt, generalis doctrina minimè fiet, pari quoque cenſura Ariſtoteleum illud in quarto de natura Animalium poſſet notari, nonnulla eſſe in mari animalia effigie inſolenti, quæ quoniam rara inuentu ſint, conſtitui in genus non decet. An raritas derogat generi, & rerum propterea naturam accuſat? an magis audax nimiùm ſenſus! qui etiam eo quo non pertingit, ingredi tamen præſumit, & doctrinam vniuerſalem cum potis non eſt conficere, facilè contemnit, ſiue ad genera rerum, ſiue ad indeprehenſam aliqua in ſpecie varietatem ipſam pertineat. Has tamen atque alia, & varia, & rariſſima, vel ſi in temperamentum rei conſtitutæ vel in corruptionem, vel in aliud, quodcunq; illud ſit, referantur. Id quidem ego, vel omnino, vel aliqua ex parte non contenderim abnuere, ſi is tamen qui hoc afferat cùm demonſtrationem vult aſtruere, etiam in ijs rebus minutis, & maximè ſenſui expoſitis, vel ſi ad minus pro materię conditione propoſitionem vniuerſalem vult fabricare, ita paratus veniat, vt primùm cognoſcat omnia & ſingula, quod certè reputat

* *Biſaltia regio Macedoniæ libera ad Strymonem amnem.*

Ariſtoteles fieri non poſſe: nec hoc ſatis etiam, ſingulas noſcat affectiones oportet ſiue naturales, ſiue quæ vitio corporis, aut extrinſecùs aut intrinſecùs acciderint, & naturam immutârint. Cognoſcat etiam cur vel humor, vel color, cur virtus aliqua, vel extrinſecùs adueniens, vel intrinſecùs ingenita, & totius corporis adminiſtra, in hæc poſſit in cætera, & vbi potuerit, in ijs ſimiles, in alijs diſſimiles promat effectus: Noſcat prætereà, quæ de huiuſcemodi rebus ficta ait, quæ vera narrata: nam de his omnibus certus ſit oportet, atq; adeò certus, vt alij alijs ſimiles nequeant iudicari. Quod cùm ſupra vires humanas conſtitutum ſit, patet & ſupra vires humanas eſſe, propoſitionẽ vniuerſalem omnino veram fabricare, etiam in ijs quæ pertinent ad experimenta Medicinæ, quotidie in vſu mortalium, & ad hominum actiones, de quibus & ſumpſit Ariſtoteles exempla in materia demonſtratrici, & eius ſectatores cuſtodierunt, vti de veratro cui vis inſit purgandi, & de fuga, & de redintegratione pręlij, atque de eiuſmodi cæteris. Vt iam nullum effugium ad naturæ diuerſitatem, eamque inſtar ſcuti prætendant, opus eſt enim vt illam percalleant diuerſitatem, quantumuls multiplicem, & afferant ſimul conditiones innumeras verbi cauſa, rheonbarbarum quantum in ſe eſt, vel verum, atque legitimum, vel minimè vitiatum, vel minimè vetus, ac eiuſmodi cætera. Nec hoc ſatis, eius hominis cui propinandum eſt rheonbarbarum conditiones neceſſe eſt exploratas habuiſſe atque perſpectas, nec hoc iterum ſatis, cognoſcendæ quoque, & temperamenti, & pharmaci, vel amicæ, vel inimicæ inuicem affectiones, de ipſa rei natura, de qualitatibus manifeſtis, & de occultis quę dicuntur prodeuntes, earum quoque proportionum relationes, & noſſe, & perpendi ſe oporteret. Nam rheonbarbarum, ſi dici & haberi debeat praui humoris antidotum, referre id ad corpora neceſſe eſt. Nam ex ſeſe ſi conſideretur, nec ad aliud referatur, pharmacum ſalubre non dicetur, non habebitur, quoniam vi purgandi, niſi acceptum ſtomacho aut Inteſtinis, & concalefactum, omnino pollet.

Quamobrem, & de homine quoque opus eſt ea dici, de quibus egimus, & de earum inter ſe proportione, quæ multò magis probatu, non ſolùm inuentu difficilia, & incerta ſunt, quàm ipſa ſit, per ſe incerta probatio. Quod autem & de homine, & medica potione diximus, exemplo vſi notiſſimo, & ab Ariſtoteleis exemplis nil abhorrente, vt probare in vniuerſum quicquam Ariſtotelico modo nõ detur. De alijs idem iudicium, eoque compertiùs, quod remota magis ſunt à ſenſibus vitaque communi, ne nos duntaxat immorari dicerent in exemplis medicæ facultatis, quæ ars non ſcientia à multis exiſtimetur. Nam de inſtantia vniuerſalis propoſitionis egimus in ſeſe, quam etiam in ijs quæ habentur veriſſima, ſatis oſtendimus, non conſtare. Nec mihi officiat eorum opinio, qui ſimplicium terminorum notitiam, à ſenſu quidem pendere dicunt, eam verò, quæ in complexu conſiſtit minimè: pendet enim Ariſtotele authore: ſiue enim ſine medio, ſiue cum medio, ſenſum tamen ea ipſa agnoſcit parẽtem, ad primam ſenſuum notitiam recurrere opus eſt. Ipſe idem Ariſtoteles in calce ſecũdi Analytici docet, ipſa prima inductione cognoſci, & ſenſus ipſum vniuerſale in nobis efficere, clariſſima voce teſtatur, & eius etiam Interpretes, & paraphraſtes apertè confirmant: inter quos Themiſtius, docens ipſum vniuerſale & conſtitui, & cognoſci inductione, per quam ex notitia particularium (quod & antè diximus) vtcunq; intelligentiam vniuerſalis venitur. Cuius rationis aſſumptiones ipſi erunt ſenſus, quoniam ſenſu ſingularia noſcitantur, falſum igitur eam iuuari tantummodò ſenſili cognitione, quoniam Intellectus poſſit virtute propria terminos componere atque diuidere, & aliquid afferre per ſeſe, aut de ſubiecto, aut de ipſius affectione. Satis enim cum Ariſtotele tales non ambulârunt, qui paſſim docet cognitionem omnem noſtram, hoc eſt, humanam à ſenſibus oriri, vnde ad experimenta lis recidit. Quare ſecundùm Ariſtotelem & ſectatores eius celebratos (neque enim hîc aliter loquimur) omnis humana cognitio, etiam quæ complexu conſiſtit, pendet à ſenſu, ſiue vera, ſiue falſa, apud quem etiam decretum eſt, veritatẽ quæ oratione exprimitur, à rebus quæ ſunt extrinſecùs, & ſenſu capiuntur pendere, veritas autẽ complexu percipitur: quare negat Ariſtotelem, qui negat omnem humanam cognitionem non habere in ſenſu principium, & fundamentum, ſiue ſimplex ea cognitio fuerit, ſiue compoſita, quæ videlicet de rerum ſimplicium cognitione conflatur. Quapropter ille ſine dubio teſtatũ reliquit, nihil eſſe in intellectu, quin priùs fuerit in ſenſu, quãdo & compoſita

poſita cognitio à ſimplici,& ſimplex oritur à ſenſu.Vnde afferant quicquid voluerint, ſiue per ſe, ſiue per partes,ſiue ſimilitudine,ſiue remiſſione, ſiue effectu, id explodere non poterint, niſi ipſum pariter explodant Ariſtotelem.

Vidimus itaq; demonſtrationis fundamentum non ſtare, quoniam nō ſemper certus eſt ſenſus, atq; ideò incerta demonſtratio, quæ principium ducit à ſenſu in varijs hominibus, ijsq; & doctis,& prudentibus,vario.vnde & varia quoq; imaginatio,& opinio,& intellectus varia ſententia,diuerſitatē ſequens imaginationis & ſenſus: quòd ſi ipſa etiam demonſtratio fundamento ſenſus certa haberetur,cauſa tamen & medio labaſcit,maximeq; nutat definitionis inſcitia: Progreſſu denique & fine illam,hoc eſt, vniuerſalibus propoſitionibus & affectione ſubiecti, de differentia,ſpecie,formaque manante, ipſamq; inductionem particularia ſenſu colligērem, maximè infirmam dubiamque monſtrauimus, totiesque peti principium oſtendimus, hoc eſt, fallaciam prætendi,quoties vniuerſalis propoſitio colligi tentatur. Si maximè offeratur inſtantia, quæ & ſi non occurreret, nihilominus ſuapte natura, nō poſſe illam ipſam vniuerſalem propoſitionem confici manifeſtauimus,cùm fallacia quæ dicitur conſequentis incurratur eo in diſcurſu, qui ex multis colligit omnia, & ex ſingularibus vniuerſalia. Quæ quidem ſingularia, & ex infinitate, & ex varietate diuerſiſſimaque natura, quæ ſæpiſſimè putatur ſimilis,comprehendi non poſſe docuimus,ita vt ex eis vera propoſitio vniuerſalis,maximè affirmatiua conficiatur,ſine qua non poteſt parari conſtituique demonſtratio ex regulis Ariſtotelis. Negatricem quoquo modo confici faciliùs poſſe non negauerim propoſitionem vniuerſalem,quis enim ambigat,nullum hominem eſſe lapidem,dici certius,quàm omnem hominem eſſe riſibilem, ſed,vt dixi,ſine affirmatiua, demonſtratio non concluditur. Qua ex re colligitur, etiam ſi alia via infirmari demonſtratio nequiret, hanc ſatis, & eſſe, & haberi debere, atque eo etiam, quod & ſubiectum, & prædicatum eius ipſius propoſitionis concluſionisq́; ſeorſum oporteat noſſe, & omnes pariter, quæ ſub vno quoque ſunt affectiones & proprietates, maximè primarias: nec id etiam ſatis, niſi & quibus modis conueniat, & quibus diſſentire poſſint, exquiſitiſſimè ſit compertum: Quibus omnibus concludi poteſt, totam vim demonſtrationum Ariſtotelicarum, vt benè cum ea ſtatuatur, vt immunis fallaciarum ſit,ad ſimilitudinis coniecturam,& eiuſmodi cætera, id eſt, ad probabiles locos reduci, vniuerſamq́; demonſtrandi artem,incertam eſſe,non neceſſariam ita,vt aliter fieri nequeat,quemadmodum ille autumauit,ac vt cum ea præclariſſimè agatur, eſſe illam,non ſciendi quidem,ſed benè & probabiliter cōiectandi facultatem. Quapropter illud Euripidis,qui aſtutos diuinatores eluſit canens,

Qui benè coniiciet is vates optimus eſto, æmulari & illi ſuccinere aduerſus demonſtratores huiuſcemodi quiſpiā poſſit, qui bene coniiciet,is demonſtrabit apertè.

PERORATIO QVINTI LIBRI, VBI ET FIDES, & diſciplina Chriſtiana celebratur.

SI demonſtratricis artis Ariſtoteleæ principia labant, cùm ſenſus qui alijs incertus modis redditur, quàm quos ipſe narrauit apertè vacillet, nec ſtatus monſtretur & conſtans, ſi alijs etiam, quàm quas ille tradidit, conditionibus non falleretur: Si incerta media, cùm multiplex in definitionibus error ſit apertè monſtratus: Si fines etiam varij & nutabūdi, quando propoſitiones vniuerſales, de illis ipſis hauſtæ, & ſenſibus, & definitionibus, queant facillimè infringi, quid reſtat præterea vt alterius demonſtrationis genera, non quæramus? ſtata, certa, probatiſſima: quæ quidem ſenſu non nituntur, ſed authoritate diuina,quæ nec fallere poteſt omnino,nec falli, quæ mendicari non oporteat per angulos & plateas garrientium philoſophorum, ſed vbivbi fueris, adſint præſentia. Quot enim in Sacris literis propoſitiones, tot in lumine illo diuino fidei principia veriſſima, quibus eodem à lumine, atque à ſynceris naturæ primordijs, ſi non deſicueris deducere & habere tibi ſumptis eius generis propoſitionibus alijs facillimè queas ea, quæ cùm tibi, tùm alijs ſalutem, & ſpondeant, & præſtent, vbi operè verba compleueris, ſempiternam: quibus verè intellectis, nulla pariatur rixa, nulla prorſus amarulenta diſceptatio, quoniam ibi, non opinio, ſed fides, ex fide pax, *quam mun-*

 dus da-

dus dare non poteſt; pax quæ, vt ait Apoſtolus, *ſuperat omnem ſenſum*: ex opinione diſſenſio, lites, tumultus: quo incommodo ſuper omnia animalia, peculiari quadam ſuæ elationis pœna, genus humanum & bellat, & conflictatur. Nam brutæ animantes nutricatione, habitatione, ſocietate ad generandum præliantur, homo præter hæc, & opinionum diuerſitate bella perpeſſus eſt, non in ſe ſolùm, ſed cum alijs, quando ſæpenumerò, ex diuerſa opinione odium, ex odio bella prodiêre: à quibus tantum ſunt qui fide Chriſti & diſciplina ducuntur, vt nihil magis habeant in precio, quàm amorem, quem Sacræ illis literæ demonſtrârunt. Sed quoniam alibi de ipſis egimus demonſtrationibus, nunc ſextum & vltimum Operis huius librum ineamus.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, IN EXAMEN VANITATIS DOCTRINÆ Gentium, & de veritate Chriſtianæ diſciplinæ, qui eſt Tertius aduerſus Ariſtotelem & vltimus,

LIBER VI.

PROOEMIVM.

CARNEADES contra Stoica ſcripturus dogmata, fertur ſuperiora corporis elleboro albo purgauiſſe, quod factum fuiſſe prudenter, qui humanæ ratiocinationis momenta conſiderent, neutiquam arbitror abnegauerint: euenire enim facile poteſt, vt aliena diſtortaq́; viſa, præſentia fiant animo, ob vitiatos humores, ex quibus præpoſtera illa phantaſmata, & cooriuntur, & afformantur: atq; inde vera rerum æſtimatio, & vitiatur, & tollitur. Ob hanc cauſam fortaſsis euenit, vti ſcriptores præclari, & apud gentes, & apud noſtros, compoſitis magna cura atq; editis operibus, palinodiam cecinerint, & rectè id quidem atq; ingenuè, quando ſeſe deprehenderunt aberrauiſſe. Ego verò fore opinor, vt etiam ſine potu ellebori, multi me palinodiam ſcribere opinentur, qui & logicam iam inſtitutionem ediderim, & mox in logicos, hoc ipſo in Opere, non ſemel diſſeruerim, ſed ibi monſtrâram me hoc opus iam eſſe meditatum, nec futurum, vt logicam damnarem facultatem, quam nec ipſi damnare poſſent Sceptici, quando in ea confutanda, ipſa logica, tanquàm inſtrumento maximè vterentur. Multorum autem arrogantiam me æquo animo ferre non poſſe ſatis indicaui, atq; ideo non eſſe artem abijciendam, quam docui vtilem rationis diſcurſui, ab ipſa natura dato, quem deinde ars & inſtituta hominum, ſuper eo fundata, perficerent. Sed enim illud etiam ſum planè teſtatus, inſtituta ipſa hominum & artes, ſi non tolli artibus alijs, & dubio procul infirmari, & incerta reddi potuiſſe: & præ omnibus ipſam demonſtrationem, philoſophorum inuentum, ab Ariſtotele maximè cultum & elaboratum, incerta, inquam, reddi poſſe monſtrauimus, cogitatione noſtra & ſtudio ipſis etiam Peripatetica philoſophia fundamentis vſi. Præterea quæ primis huius Operis voluminibus, ex diuerſa philoſophia, ad ipſam humanam ſapientiam infirmandam attulimus. Reſtabat vt particularia Ariſtotelis quæ celebrari ſolent dogmata, tantum non habere ponderis, vt æſtimari à pleriſq; ſolet, aperirem, quod muneris obibit præſens liber, in quo id præſtare conabimur, vt quæ à multis demonſtrationes certiſſimæ putabantur, partim falſa, partim leuiora, quàm par ſit, argumenta dignoſcantur, vt nil iam fiat reliqui ad vanitatem, quam & agnitam, & exploſam volumus, detegendam.

CAP.

Cap. I.

QVO'D ERRORES MVLTI IN REFERENDIS ET CONfutandis veterum philoſophorum placitis, ab Ariſtotele commiſsi ſunt in phyſicis, quo in loco Parmenides & Meliſſus defenduntur multipliciter.

HACTENVS demonſtrandi artem ab Ariſtotele poſitam, multa labare vanitate demonſtrauimus, quintoq; Operis libro terminum poſuimus: Reſtat vt malè demonſtraſſe, quæ ſe illi rectè putauerat, aperiamus, & reliquas etiam vanitates inſinuemus, vt explodantur. In primis autem multi ſunt eius errores, quod attinet ad veterũ placita philoſophorum, aut referenda, aut confutanda, multæ quoq; argumentationes minimè ſolido nixæ fundamento: quas tamen multi vice demonſtrationum ſolent admirari. Exordiamur itaq; ab auſculratione phyſica, libroq; primo de principijs naturalibus, indeq; multa tractantes de ſupernaturalibus etiam agemus. Poſſem facilè, ſi vellem, librum ſeorſum conficere, quo monſtrarem, aut omnes, aut non parũ multos veterum philoſophorum ab eo, vel non ritè ductos in iudiciũ, vel iniuſtè condemnatos. Aliqua tangam omnibus ferè nota, & inſigniora deligam, vt inde ad alia deprehendenda facilior via præbeatur. De principijs naturalibus diſſerens Ariſtoteles, dum veterum narrat opiniones, ita digerit rem, vti pro firmo atq; conſtanti, apud multos eius interpretes decernatur, non extitiſſe inter vetuſtos philoſophos quempiam, qui terræ primatum dederit, cùm tamen Pherecydes Syrus, authore Sexto philoſopho, terram dixerit vnicum eſſe rerum principium. Theodoritus autem Cyri epiſcopus, Colophonium, Xenophanem ita ſenſiſſe memoriæ prodidit. Nec ſecus Parmenides exiſtimaſſe cenſetur, qui Xenophanis opinionem confirmauit, qua voluit, vniuerſum quidem eſſe perpetuum & ſempiternum, ſed ex terra omnia manaſſe, addito igne, quod ſi quis aſſereret, hoc ipſo nõ formale (quod aiunt) ſed materiale principium indicari, primùm aduertat eos qui ita loquuntur de principio ſimpliciter loqui, deinde conſideret, Pherecydem cùm vnicum dixit non de materiali tantùm loquutum, ſed vel de nobiliori, vel omnia ſimul ab eo ſub vnici vocabulo fuiſſe cõprehenſa. Nec ſanè defuêre inter Peripateticos, qui Parmenidis opinionem tutati ſint, & affirmârunt à Meliſſo, & Parmenide nihil ibi de principijs naturalibus, ſed de vno & primo Deo mentionem habitam. Etenim Theophraſtus ſcribit Zenonem, cuius auditor fuit Parmenides, inter phyſicos nõ debere collocari, atq; ab eo vnius, & vniuerſi nomine Deum appellatum, qui vnus ingenitus, immobilis, & æternus eſſet: Ita & Nicolaus, Damaſcenus, & Alexânder ex Aphrodiſiade ſenſerunt. Sed quid opus eſt ſectatoribus Ariſtoteleis? num & Ariſtoteles in ipſo phyſicæ auſcultationis initio, cùm dixiſſet neceſſe eſſe, aut vnum haberi principium, aut plura, & ſi vnũ immobile ὥς φησὶ Παρμενίδης, καὶ Μέλισσος, id eſt, vt inquit Parmenides & Meliſſus: vel mobile ὥσπερ οἱ φυσικοὶ, id eſt, ſicuti phyſici, tunc clariſſimè diſtinxit Parmenidem & Meliſſum à phyſicis: mox paululùm cùm proceſſiſſet, ſubiunxit τὸ μὲν οὖν εἰ ἓν καὶ ἀκίνητον, τὸ ὂν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεως ἐστὶ σκοπεῖν, hoc eſt, itaq; ſi vnum hoc, & immobile quod eſt conſiderare, non de natura, eſt conſiderare. Confirmauit etenim per hæc verba phyſicos eos, non eſſent phyſici, cur tamen eos tanquàm phyſicos reprehendebat? Quid enim cauſæ vt de rebus agentes diuinis citaret motum? num potiùs vt repellerent? ſed ſi de principijs minimè naturalibus diſſerebant, cur tanquam de naturalibus diſſeruiſſent reprehenduntur atq; taxantur?

Dices induebat Ariſtoteles perſonã metaphyſici de principijs dum diſſereret, quid tum? an propterea confundere facultates debuit, & adſcribere phyſicis quod metaphyſicorum erat? cùm tamen illi ipſi de vtraq; facultate, ſed diuerſis in locis diſſeruiſſent. Cur alia eius loca, vbi de naturalibus tractant, nec immobilia dicunt principia, nec vnum, ſed mobilia, & plura, cur ea, inquam, non afferuntur? At dices diſſoluere tunc volebat ea Ariſtoteles, ne alijs præberetur occaſio quæpiam erroris & lapſus. At quo pacto id fieri ab eo potuit? cùm & ipſe eadẽ dicat in metaphyſicis: An eius operis

libro duodecimo nō proditur vnū eſſe principium immobile æternum? Vituperarine hoc in Ariſtotele iure potes? minimè inquam ſcio reſpondebis, & maximè ſi eorū de numero fueris qui exiſtimant ibi rerum omnium principium ab Ariſtotele celebratum. Cur quęſtio? quia verum eſt, & non de naturali, ſed de ſupernaturali tùm principio loquitur, & in opere de rebus tranſnaturalibus & vltrà mundanis. Sed ita profectò & loquebatur Parmenides in libro περὶ ἀληθείας. Vbi de rebus agebat intellectilibus. In libro verò qui de opinabili inſcribitur ratione, quo in libro res tractātur ſenſiles, non ſcientia, ſed opinione (vt ipſe, vt omnes alij philoſophi, qui diuiniores habiti ſunt exiſtimabant) captabiles atq; cognobiles, ignem in eo, & terram ſtatuit rerum naturalis principia: quod nec Ariſtoteles audet alicubi negare. Sic & Theodoretus in libro de Materia & Mundo, opinionem Xenophanis, qui fuit Eleaticæ ſectæ inſtitutor recenſuit, & partim, confutauit, quod vniuerſum dixiſſet ingenitum & ſempiternum, mox omnia ex terra producta cenſuiſſet, & in terram reditura, ἐκ γῆς γὰρ τὰ δὲ πάντα, καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ, ex terra cuncta atq; in terram cuncta recumbunt. Quod tamen abſurdum nō eſſe dici poſſet, ſi illud omne quod ipſi dicebant πᾶν ſempiternum Deū intellexiſſet, nec repugnans etiam, ſi ipſum vniuerſum dediſſet intelligi. Nam Ariſtoteles mundum fatetur æternum, & nihilominus partes interire & ſuboriri voluit generatione, & corruptione perpetua. Sed vtcunque ille intellexerit, certè ſubintulit ipſe Theodoretus Xenophanis amicum, & ſocium Parmenidem Pyreti filium Eleatē conſona præceptori, quoad primum attinet dogma ſcripſiſſe, ὅλον μουνογενές, καὶ ἀτρεμὲς ἠδ' ἀγένητον, hoc eſt, totumq; vnigenumq; & immobile, ſicq; perenne: Mox adiecit: αἴτιον δὲ τῶν ὅλων οὐ τὴν γῆν μόνον, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ εἴρηκεν οὗτος, hoc eſt, cauſam autem omnium non terram ſolùm, quemadmodum ille, ſed & ignem hic dixit: mox & ſubiunxit, Meliſſum infinitum dixiſſe, quod illi finitum terminatumq; decreuerant. Sed enim finitum vel ijs rationibus exiſtimatur illis placuiſſe, quoniā vnum eſt priuſquàm multa, eorumq; cauſa ſolet haberi. Ea verò multa cùm limitem terminumq; acceperint, à finitudine proficiſci putauerunt, hoc eſt, à ſtatuto quodam ordine, & (vt ita dixeris) finita ſpecie & Idea, ſiue exemplari, rem finitā & creandam repræſentante, Ad hæc finitum perfectionem quandam & abſolutionem indicare cenſuerunt, ex eo quod imperfectum quod habetur id infinitum, hoc eſt, fine fruſtrari & egere dici conſueuerit, vnde à poſterioribus theologis infinitum priuatiuè dici ſolet, quia priuatū eſt congruenti fine, quomodo infinitam primam materiam dixēre multi, hoc eſt, debita formà, & termino ſuapte natura carentem. Deum autem cuius virtutis, & poteſtatis nullus terminus, nullus limes, finis eſt nullus, negatiuè dixēre infinitum.

Cæterùm quantitati nomen infiniti congruere voluerunt, quæ ſi continua ſecari, ſi diſcreta augeri, ad infinita poſſit: verùm illa quantitatum infinitas actu non habetur, nec perfecta. Sed enim prius hæc finiti, & infiniti, ſicuti, & paris, & imparis habebatur appellatio, apud Pythagoreos: quorum è numero Parmenides erat, hinc materia non ſolùm vocata eſt infinita (vtpote quæ in ſeſe conſiderata nulla forma finiretur,) ſed aduenientibus, & recedētibus formis varios terminos caperet, verùm etiam dicta eſt multitudo, quia vnum, ſcilicet, ipſa terminum, vnum finem non haberet: quo pacto etiam apud Iamblichum vocata dualitas eſt, in opere de ſecta Pythagorea. Quare illa acceptione infiniti, qua infinitum pro carentia perfectionis capitur, quemadmodum etiam in quantitate ſi conderetur quidpiam, indicatur id minimè perfectum eſſe, illa, inquam, acceptione Parmenides primum illud ens noluit infinitum haberi. Meliſſus verò infinitum cœpit alia ratione, qua id videlicet nominis excellentiam & ſupereminentiam virtutis, & poteſtatis indicat: quo pacto & poſteriores Theologi dicunt infinitum negatiuè, hoc eſt, nullo fine, nullo comprehenſum limite, quo modo non moli, ſed poteſtati & virtuti præberi ſolet infinitas. Sed longè plura in eorum defenſionem ſcribi poſſent à quibus abſtineam, cùm ſcripſerit etiam hac de re multa Beſſarion Cardinalis & Patriarcha Conſtantinopolitanus in ſecundo volumine contra calumniatorem Platonis, quod opus & Latinè ſcriptum eſt, & bis formis impreſſum Romæ & Venetijs: ibi nanque & Parmenidis carmina pluta in Latinam tranſlata linguam, & Meliſſi verba referuntur, quibus apertiſſimè cōſtet, aliud eos ſenſiſſe, quàm quod eis imponit Ariſtoteles. Scripſit & in Parmenidis & in Meliſſi etiam defenſionem Simplicius inter Grecos Ariſtotelis interpretes & re, & cognomine magnus, quem quanquàm

quàm hac in te non citat, ſecutus tamē videtur aliqua ex patte Baſſation: is enim cùm exponeret primum Phyſicæ auſculrationis librum, ita ſcripſit: δηλοῖ δὲ ὁ Πλάτων θαυμάζων οὕτως τὸν Παρμενίδην, ὃν διελέγχειν δοκεῖ, καὶ βαθέως κολυμβητοῦ δεῖσθαι λέγων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ Ἀριστοτέλης δὲ τὸ βάθος αὐτοῦ τῆς σοφίας ὑπονοῶν φαίνεται, ὅταν λέγει, Παρμενίδης ἔοικε που βλέπειν, καὶ οὗτοι ἐν ποτὲ μὲν τὸ παραλελειμμένον ἀναπληροῦσι, ποτὲ δὲ καὶ τὸ ἀσαφῶς εἰρημένον, σαφηνίζοντες, ποτὲ δὲ τὸ ἐπὶ τῶν νοητῶν εἰρημένον ὡς μὴ δυνάμενα τοῖς φυσικοῖς ἐφαρμόττειν διακρίνοντες, ὡς ἐπὶ τῷ ἓν καὶ ἀκίνητον λεγόντων, hoc eſt, manifeſtat autem Plato admirans ita Parmenidem, quem redarguere videtur, & profundo natatore indigere dicēs cogitationem ipſius & Ariſtoteles profunditatem eius ſapientiæ ſubinnuere videtur cùm dicit, Parmenides autem viſus eſt aliquò reſpicere. Et ij quidem interdum complentes quod relictum erat, interdum quod dictum obſcurè fuerat declarantes, interdum ea quæ de rebus intellectilibus dicta erant, vtporè quæ nequitent phyſicis aptari diſcernentes, veluti in ijs cùm dicerent vnum ens & immobile: & cùm aliquantum proceſſiſſet, inquit: ὁμολογεῖ δὲ Ἀλέξανδρος ἐν μὲν τοῖς πρὸς ἀλήθειαν ἅπερ ἐστὶ περὶ τοῦ νοητοῦ ὄντος τὸν Παρμενίδην ἓν τὸ ὄντι, καὶ ἀκίνητον, καὶ ἀγένητον λέγειν, κατὰ δὲ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, καὶ τὰ φαινόμενα, φασὶ φυσιολογῶν, οὔτε ἓν λέγει εἶναι τὸ ὄν, οὔτε ἀγένητον, ἀρχὰς τῶν γινομένων ὑπέθετο, πῦρ καὶ γῆν, τὴν μὲν γῆν ὡς ὕλην ὑποτίθεις, τὸ δὲ πῦρ ὡς ποιητικὸν αἴτιον, καὶ ὀνομάζει (φησὶ) τὸ μὲν πῦρ, φῶς, τὸ δὲ γῆν, σκότος, hoc eſt, Confitetur autē Alexander in ijs quæ ad veritatē pertinent, ſicuti eſt de ente intellectili, Parmenidē vnum eſſe & immobile, & ingenitum dicere: Cùm autem ſecundùm multorū opinionem, & ea quæ appatent, phyſicè loquitur, neq; vnū dicit amplius eſſe ens neq; ingenitum: Principia ſiquidem eorum quæ fiunt, poſuit ignē & terram, hanc etenim terrā, tanquàm mareriam ſubſtituens, ignem verò veluti cauſam agentem, & nominat (inquit) ignem lucem, terrā verò tenebras: hæc ille ad verbum, & plura cùm dixiſſet, interpoſuiſſetq;, multa quoq; Parmenidis recitaſſet carmina ſubintulit: ἀλλὰ ταῦτα μὲν διὰ τὴν νῦν ἄγνοιαν τῶν παλαιῶν γραμμάτων μηκύνειν ἀναγκάζομαι, εἰκότως δὲ ἓν λέγοντες τὸ ὂν καὶ ἀκίνητον ἔλεγον, εἴπερ μὴ περὶ φυσικῶν διελέγετο, συνεισήγετο γὰρ καὶ ὁ τόπος, εἴπερ ἦν φυσικὴ κίνησις, ἀλλ' οὐ περὶ τὸ κινούμενον, ἀλλ' ὁ μὲν Παρμενίδης περὶ τοῦ νοητοῦ λέγων ὄντος, ita Latinè quoq; ad verbū interpretemur. Sed hæc quidem ob eam quæ nunc multa eſt veterum literarum ignorationē, dilatare cogor, iure autē vnum dicentes ens, & immobile dicebant, ſi quidem non de phyſicis diſputabatur, ſimul enim induceretur & locus, etenim phyſicus erat motus: id autem diuerſum ab eo, quod motū eſt, ſed enim Parmenides de intellectili ente verè locutus eſt: hæc Simplicius, & alia multa, qui deinde ad opinionem Meliſſi conuerſus, multa de ipſo ſcribit quæ longū eſſet enarrare. Non parū multas enim paginas negocio Parmenidis & Meliſſi dedicauit, ex quibus hæc pauca, quantum attinet ad propoſitum, excerpſiſſe ſat fuerit: atq; eò maximè, quòd & Ariſtotelis proprijs verbis, & Theodoriti Epiſcopi Cyri teſtimonio, longè aliter Parmenidem putauiſſe ipſe monſtraui, cùm omnium cauſam quoad pertinet ad materiam, & terrā, & ignem exiſtimārit. Quare contra dogma hoc, vtpote naturale, non contra id quod ad materiam, hoc eſt, motum & generationē corruptionemq; rerum ſublunarium non pertinet, diſputare inter inania phyſicorum debuit Ariſtoteles. Nam neq; falſa aſſumebat Parmenides atq; Meliſſus, neq; diſcurſu errabant, alioqui formæ ſyllogiſticæ rationem haberi quid opus eſt, dum carmina promuntur? quod clariſſimum & compertiſſimum maximè debuit eſſe Ariſtoteli, qui ea de arte ſcripſit volumina. Carmine verò præcepta philoſophiæ Parmenides prodidit. Debuit & aduertere non omnibus in rebus oportere eos damnare, qui ab antecedentis propoſitionis ſublatione, ſublatum iri volunt conſequenrē atq; connexam. Alioqui quo pacto defenderetur Ariſtoteles in primo de Anima libro? qui perpero aſſumpto primo, id quod inde pepēdit, perimere voluit. Num Themiſtius falli id in poſſibilibus & cōtingentibus docet, Egidius Romanus in reciprocis & ijs quę cōuertuntur, pariter euenire ſcribit? Reciprocari autem & cōuerti in rebus infinitis prædicationes eas, illi quoq; putauerunt. Hinc excuſatio illa tollitur qua vtuntur quidam, cauiſſe Ariſtotelem cōtendentes ne verbis impropriè, & per tranſlationem poſitis, lectores hallucinati deciperentur. Cur quæſo id non effecit, quod poſteà Galenus cùm de Xenophane præceptore Parmenidis diſſeruit, in hiſtoria philoſophica? Eum enim docuit de omnibus rebus quidem ambigere, hac vna excepta, quod doceret vnum omnia eſſe καὶ τοῦτο ὑπάρχειν θεὸν, id eſt, & hoc eſſe Deum. Exponere itaq; potiùs probi viri more, quàm lōgo progreſſu confutare, quā in ea inuehere

debuiſſet,ſi talia etant vt per ſe quidem veta habetentut,poſſent autem ab ignaris fal-
ſa exiſtimari, eoq́; magis , quod ſibi ipſi etiam nocebant,hoc eſt, proptijs interdũ pla-
citis ea officiebant, quę ſpargebat in alios. Debuiſſet item alia ipſorum citare verba,&
verè cogitata, & ritè exprompta,nulliusq́; declarationis indiga, quibus citra ſuſpicio-
nem adumbrati veri,nullo lectores offendiculo laceſſiſſet. Defendit quoq; Parmeni-
dem Nicolaus Cuſa in libro de filiatione Dei , cùm de vno & modo vnius ſubtiliſſimè
diſputat , docetq́; vnũ eſſe, quod in omnibus eſt omnia, quæ id ipſum modo ſuo par-
ticipant. Sed reliquos phyſicæ auſcultationis libros adeamus , vbi de motu , de loco,
de vacuo diſputat Ariſtoteles: quibus in rebus quam eum ſui ſectatores , quam ipſa
etiam quandoque veritas,& præcipuè dum de motus differit æternitate reprobet, diſ-
quiramus.

CAP. II.

MOTVS DEFINITIONEM AB ARISTOTELE TRADI- tam,& pleraq; etiam de motu dogmata rationibus & authoritatibus impugnari ſolere.

MOtus definitio tradita ab Ariſtotele , per actum entis , qui ſit in potentia
quatenus huiuſmodi , plæriſq; non placuit, & corporibus duntaxat com-
petere,ſi ritè competat,arbitrati ſunt. Motum quoq; in definienda narura
malè cum quiete iunctum ab Ariſtotele ſunt , qui affirment: quando cor-
pora cœleſtia naturalia ſunt,& nunquàm quieſcant. Debebat communis
definitio naturæ,omnibus competere quæ ſub ipſa natura ſunt,non aduerſari. Ignis
aurem (ne de natura rerum corruptibilium dixiſſe illum tantummodò contendant)
ſemper mouetur,aut ſurſum,aut deorſum,aut in orbem,vt ſcribit Porphyrius,qui vel
parriculam propterea,loco & dici maluit, id eſt,motus vel quietis,nec obeſt ſi motus
rectus finiatur , & tamen quies eueniat , quæ inter duos contrarios motus afferatur:
quoniam inter eos non intercedere quietem ſemper maniſeſto exemplo probatur,
hoc ipſo libro.Sed ſphęra ignis illa ſuperior,quam volunt orbi Lunæ proximam,ſem-
per in orbe cum ipſo orbe cietur , vt non ſit neceſſe corpus duntaxat corruptioni mi-
nimè obnoxium excludere,quod nec excludi etiam à finitione debere ſatis aperit, ea
de qua agitur natura , neq; enim de cotruptibili tamen ibi differit Ariſtoteles , ſed ge-
netatim de omni natura, libriq́; ipſi in quibus id tractatur communes habentur omni
rei naturali.Multa quoq; de motu dogmata improbata ſunt,inter quę illa:morum qui
eſt ad locum priorẽ eſſe natuta omni ſpecie mutationis. Nam & Hebræi hoc carpunt,
vt qui mundi creationem nobiſcum tueantur , dicuntq́ue mundum à Deo creatum,
& Pythagorici multiq́; Platonicorum generatum mundum affirmant.Nos ſimplici e-
manatione conſtitiſſe dicimus:Prius autem res eſt,quàm vt ad locum moueatur. Mo-
tus item qui ſpectatut in quanritate & in qualitate præcedere videtur eum , qui eſt ad
locum,prius enim quantitate ſulcitur res, & qualitaribus conditur,quàm vt mutet lo-
cum.Falſum quoq; & illud eſſe Hebręus Haſdai contendit,quicquid ex accidenti mo-
uetur, quandoq; neceſſariò quieſcere. Nam ex Ariſtotelco dogmate ſphæra ignis ex
accidenti mota,videlicet ad orbis ſupetioris motum,nõ quieſcet cœlo agitato:quod
noluit Ariſtoteles poſſe quieſcere,ſuperficies quoq; cœli extima,& partes ipſius ſem-
per agitatæ,nõ ex ſe,ſed ex accidenti ad motum corporis in quo ſunt,mouentur. Nec
reſponſio Moyſis Narbonenſis quicquam ſuffragatur,vt illud ex accidenti quatenus,
ex accidenti vim exemplorum imminuat.Animæ enim dum motu corporum mouẽ-
tur , vt coniunctæ ſunr mouentur, & æterno motu cœli anima ex eius ſententia mo-
uet. Non tecipitur & illud,ſolum motum orbicularem eſſe continuum , atq; rationes
Ariſtotelis quibus id ptobare ſategerat fabulas appellat Haſdai,& nigrum cùm moue-
tur ad albedinem, licet non quieſcat in ea, ſed denigretur, nõ tamen ſequitur propte-
rea vt dealbetur ſimul, & denigretur,ſed ratione diuerſa, hoc eſt, quatenus dealbatur
poteſt id aſſeri, & quatenus denigratur hoc etiam poteſt affirmari : nec abſurdum eſt
vllum. Illud quoq; falſum inter duos conttarios motus neceſſariò quietem interce-
dere, alioqui ſequeretur vt pondus ingens. vt mons altiſſimus, ſuper re leuiſſima aſcẽ-
dere procumbens , ſiſteret motum & quietis interponeret motulam , & ipſo in aëre
conqui-

conquieſceret. Propoſitione quoque illam Ariſtotelis longè celebratiſſimam omne quod mouetur, ab alio mouetur, negari poſſe ſcio, & de motu ex accidēti aliter quàm ipſe fecerit, diſtingui, ſed proprius huius rei diſcutiēdæ locus erit, cùm de diuinis malè eum ſenſiſſe docebimus: nam per eam propoſitionem probari Deum eſſe, multi contendunt, multi negant: ad calcem igitur operis vbi ea de re agetur, iſtius quæſtionis euentilatio differatur.

CAP. III.

TEMPORIS DEFINITIONEM ET ALIA DE tempore Ariſtotelis placita refutari.

NEq; autem omnia recenſeo, nam cunctam ferè de naturalibus principijs Ariſtotelis doctrinam euertere tentârunt multi, inter quos etiam R. Haſdai Moſi Aegyptio minimè aſſenſus, qui propoſitiones Peripateticas tanquàm ſolido nixas fundamento receperat, inter quas illam: tempus eſſe numerum motus: Quietenamq; menſurari tempus affirmat, etiam ſi nunquàm motus inueniretur, magnam ſiquidem quietem vocari ſæpenumerò eſt aduertere, cùm quicquam longo tempore conquieſcit. Definit autem ipſum tempus ita (vt eius verbis agam) menſura continuitatis vel motus, vel quietis, quæ inter duo momenta: vt genus ſit ipſa menſura, videriq; iure affirmat numerum genus eſſe primò nō poſſe, cùm ſit diſcretæ quantitatis, menſura continuæ. Motum autem & quietem dimetitur animus: quare cùm tempus accidens appelletur, ad eum ipſum animum referri iubet, alioqui falſum eſſent, illud eſſe accidens, extrinſecùs, quoniam & quietem conſequitur quæ priuatio eſt, non autem perſiſtens, & ſtata natura, quare falſum affirmat eſſe vt tempus dicatur motui iunctum, quando & quieti quæ illi opponitur non minus aptetur. Falſum item, quod non habent motum, id ſub tempore non contineri, quandoquidem quæ ſunt à materia ſeiuncta, motu caret & ſub tempore ſolent reponi. Prætereo multa quibus ipſum vexauit Ariſtotelem, ſatis eſt authorem indicaſſe, quem fortè & alibi citabimus innuentes potiùs eius impugnationē quàm curioſiùs explicantes: Facta enim ex integro facere noſtri nō eſt propoſiti. Sed fortè quoad numerum attinet, poſſet reſponderi, quemadmodum Themiſtius docet longo progreſſu in quarto phyſicorum libro de Menſura menſurante & menſurata, de numero etiā numerante, & numerato diſputans, quorum illum diſcretæ, hunc continuæ attribuit quantitati, & retur ad explicandam temporis naturam magis idoneum, etiam quod illius proprietates, & veſtigia ſeruet. Sed enim non mihi omnino facit ſatis ipſe Themiſtius, quin aliquid habere roboris videatur cenſura Galeni, afferentis tempus definitum eſſe per tempus: nam tametſi prius, & poſterius in tempore, dictum ſit à priori, & poſteriori in motu, idq; referatur acceptum priori & poſteriori, quod in magnitudine inuenitur, nihilo tamen minus ratio ipſa prioris & poſterioris tempori potiuſquàm motui, & magnitudini ſuapte natura congruit: neq; enim illa numeratio, quàm prius & poſterius affertur, per ſe adeſt, aut magnitudini, quæ prorſus continua eſt, aut motus qui inde ſuam continuitatem (ita dixerim) planè ſortitur: ſed tempori tàm adeſt quàm ipſum ſibi, ſi nihil aliud ſit, quàm diſcrimen prioris, & poſterioris in motu. Neq; etiam illud ſatis videtur facere, quod & ſi concedatur Galeno quod petit, nō ſequi abſurdum vllum, cùm ſit neceſſarium, vt idem afferant definitiones, & nomina quæ definiuntur. Nam ſi prius & poſterius in motu non ſit aliud, quàm prius & poſterius temporis, primum ſequitur vt per notiora non fiat declaratio & definitio: deinde parum aberit quin motus tempus eſſe dicatur, cùm eius differentia, ſcilicet, prioris & poſterioris, illi ipſi etiam aptetur, & tamen aliud continui, aliud diſcreti faciem magis præſeferat. Si enim prius & poſterius in motu erit, prius & poſterius in tempore, tempus ipſum non videbitur à motu differre, quantum attinet ad prius ipſum, & poſterius, & nihilominus ratio temporis diſcreta redditur ex numero prioris, & poſterioris, quo tempus perficitur & abſoluitur, motu manente continuo.

CAP. IIII.

LOCI DEFINITIONEM AB ARISTOTELE TRADITAM à Philopono & alijs impugnari, & quam ipſe reprobat ſpatij videlicet trinæq; dimenſionis apertè defendi.

LOci verò definitio, multò magis impetita eſt, ac eorum quos ipſe improbauerat, opinio defenſa eſt: namq; non modò non neceſſarium, ſed nec probabile, nec rationi conſentaneum dixêre vltimam ſuperficiem corporis ambientis locum eſſe: cùm omne corpus collocetur alicubi, nullibi verò corpus extimum, quo cætera concluduntur, ambiunturq; poſſit omnino collocari. Nec ſuffugia illa eſſe in loco, per partes, vti Auerroi, vti Themiſtio, & alijs eſt viſum, ſatis in parte facit, abuſu enim eiuſmodi corpora non verè, non propriè dicuntur in loco reponi, nec vllo modo in loco ſunt, ſi eſſe in loco ſignificat ambiri & circumcludi loco, hoc eſt, ambientis corporis ſuperficiei contineri. Item ſi locum æquum eſſe locato non minorem iure decretum eſt, & ſi idem reſpectu eiuſdem, & collocare, & collocari aduerſus omnem philoſophiam non ſtatuamus. Expoſitores enim, inquit, Philoponus in Phyſicorũ commentario quarto, hac de re omnia miſcent, & Ariſtoteles rationis debilitatẽ, obſcuritate circumtegens, ita eſt locutus, vt quo libitum eſt rationis ipſius vertendas dederit. Ad hæc ſi locus (inquiunt nonnulli) extremum eſt rei comprehendentis corpus, in ſe repoſitum, & collocatum, ſequetur, vt quiſpiam moueri poſſit ad locum, quod proprio tamen in loco conquieſcat: exemplum afferunt, vni quod ſimul cum Oenophoro circumferatur, nec illud exactè & ſyncerè dicetur ex accidenti moueri: nam verè mouetur ad locum, & verè etiam videtur quieſcere, ea qua ambiebatur, antequàm moueretur, ſuperficie contentum Nec obeſt conſideratio ſuperioris loci, cuius collocatu moueri dicitur id, quod ſeſe habet, aliter quàm prius habuerat: Nam is propriè non eſt locus, quo proprius locus ambitur, ſed is quo clauditur, & continetur corpus collocatum. Præterea ſi locus, inquiunt, eſt ſuperficies, futurum eſt, vt quæ mouentur ad locum, moueantur ad ſuperficiem, quatenus locus eſt ſuperficies, ſed qua ſuperficies eſt, virtute non pollet conſeruandi rem collocatam, cui quidem virtuti cauſam motus acceptam retulit Ariſtoteles, vt in proprio videlicet loco, vbi ad eum peruenerit, conquieſcat atq; ſeruetur. Quod ſi quis dixerit rem foueri & conſeruari à ſuperficie, non quà ſit ſuperficies, ſed qua ſuperficies corporis naturalis: ſequeretur facilè alterius Ariſtotelici dogmatis repugnantia, quo corpus omne ex elementis conflatum contrarijs pollere qualitatibus pro comperto habetatque conſtanti: nam ex eis temperamentum conſtituitur: eſt enim vt Iohannes Scholaſticus Ariſtotelis interpres ex inſtitutione Hammonij in primo de Generatione commentario diſſerit, temperamentum tanquàm humanorum corporum, cùm ipſorum corporum agentes inuicem qualitates inuicem tranſeunt, vt eius verba Græca transferam. Porrò de contrarijs qualitatibus, non conſeruatio prodit, ſed abolitio, atque corruptio, cùm eius ipſius rei tùm illius, quæ locatur. Fieri enim nequit, vt quæ in vtriſq; contrariæ ſunt qualitates, non inuicem agant, & tanquàm bellent: vnde vel citò, vel ſerò manat interitus: & præterea ſunt qui negant ſuperficiem eſſe locum, ſed corporis partem, quæ ad ſuperficiem ipſam mathematicè conſideratam dicitur terminari, atque hi Ariſtoteli non omninò conſentiunt, qui verò dicunt conſeruari elementa in locis remotioribus, puta ignem in concauo orbis lunæ, terram in centro, non quatenus illa ſuperficies, hic punctus, ſed quatenus in tali diſtantia, & ſitu in vniuerſo: ij abuſu magno locum vocant, quod ſcilicet collocat non primo, & per ſe inferiora corpora, ſed tanquàm ex accidenti & per aliud, & punctum præterea magna iniuria dicunt locum, qui veriùs & expers loci, & tàm paruum, vel potiùs nullum, vt nec minima poſſit ambire. Atque hæc fermè ex Philopono diſputauimus, vt mittam quod ſint, qui non recipiant in concauo lunaris globi ſeruari purum ignem, nec vlla prorſus haberi pura elementa, quæ nec in mixto verè eſſe, Thomas Garbius affirmat: præter ea quæ ſubnotauimus in libro de Elementis. Hebræus quoque Haſdai affert multa contra loci definitionem, inter quæ illa, vitium non fuiſſe antiquis permultis, loci definitionẽ ab Ariſtotele traditam corporibus, quæ motu recto perferuntur conuenire: quoniam proprius partium locus, quæ ad totius motum agitantur,

non

non eſt ſuperficies circundans æqualis adeò, vt ſeorſum habeat cũ partibus loci conuenientiam. Nam ſi(cauſa exempli)ſuprema pars aëris conueniet imæ continentis,& circumuallantis ignis, media tamen pars ei non ita conueniet, nec in ſuo naturali reponetur loco, qui ſi aſſereretur parti ipſi ſuapte natura congruere,tamen diuerſus habebitur à loco totius, & integri corporis collocati: prætereà omnia quæ collocantur corpora, ſuis congruere locis falſum eſſe aperiri, & ex ſupremi cœli circunferentia, & etiam ex terra, cui locus aſſignatur non ſuperficies,ſed punctus imus, cui loci nomen iure non congruit.

Reuertor ad Philoponum, id abſurdi conſtanter deducentem, vt corpus in loco, quatenus corpus collocari nequeat, quoniam finis, ſiue ſuperficies, aut extremum continentis,tres non habet dimenſiones, quæ corpori quatenus eſt,corpus ambiendo cõpetant.Corpus enim quatenus corpus in loco eſt. Tria verò ſunt interualla corporis: quare pro loco triplex interuallũ habere neceſſe eſt, vt corpus ſuſcipiatur. Deduxit & illa abſurda, quod locus æqualis corpori collocato non eſſet, cùm illi nec linea,nec ſuperficies,nec punctus ęquetur:Nec item locus eſſet immobilis,cùm ſuperficies ambientis corporis ſuo cum corpore moueatur. Nec officit,inquit, ſi dicatur locus æqualis eſt collocato corpori, quia ipſius finibus aptatur, immobilis quoq; eſt quatenus locus. Nam non ei quod eſt circa locum,ſed ei quod eſt in loco,æqualẽ locum eſſe oportere iam receptum eſt, qui quidem locus habetur quatenus talem habet habitudinem ad corpus intra ſe cõſtitutum, qua videlicet tangit ipſum & cõtinet, quo etiã modo mobilis eſt locus: Nam me ſtante aër me ambiens,nihilominus identidem permutatur,extrema eũ ſuperficie, qua circumuallabar. Hac item ſuperficie (ſi ſola continentis corporis ſuperficies eſt locus) eueniet, vt motu recto nunquàm iter quiſpiam conficiat, ſi enim aliud quicquam non cedit eunti quàm ſuperficies ſubinde permutata,ac multæ ſuperficies iunctæ nil efficiant maius, quónam pacto, vel duo ſtadia, ne ſtadiorum dixerim myriades peragrabuntur? Exiſtimauit item Philoponus vanum eſſe quod putauerat Ariſtoteles, ſequi neceſſariò, vt trina videlicet dimenſio per totum corpus, quod in ea collocaretur, incederet, atq; ita diuideret diuidereturque,vt infinitæ ſimul rei vtriuſq; particulæ diſſultarent, leue, inquit, hoc Philoponus, & nulla fretum perſuaſione mihi videtur: Nam qui dicerent ſpatium eſſe corpus, huiuſcemodi abſurda non prometent, multò minus cùm ſpatiũ ſtatuant incorporeum, hoc eſt, corpore vacuum, quod quidem cùm corpus ingreditur, vbi illud repleuit, nihil aliud, præter ea molitur, non incedit,non diuidit, deniq; nec agit quicquã, nec patitur, ſic & cæteræ qualitates nullam parant dimenſionibus, quibus inſunt diuiſionẽ, nec id non efficiunt quatenus qualitates,ſed quatenus incorporeæ. Quapropter ſi vni mille componerentur aptarenturq;,nulla inde prodiret diuiſio,nihilq; ob aliud,niſi quia penitùs incorporeæ. Non ſecus trina ipſa dimenſio, quæ ſi,quatenus dimenſio diuiſionis cauſa & eſſet, & haberetur, ſic & ea ſuperficie qua claudi voluit Ariſtoteles corpora,profectò illa ipſa diuiderentur. Verùm enimuerò nec ſi quis aſſereret ſpatiũ eſſe corpus,idcircò ſequetur, vt ex eo ingreſſu diuiſio fiat ad infinitum,quod & alibi videtur Ariſtoteles animaduertiſſe,cum eo poſito,vt corpus per corpus incederet,ſequi dixit, vt eſſet maximum in minimo: Idemque cùm aduerſus eos diſſereret, qui rerum fieri augmenta per vacua & meatus, quos poros appellant, putauiſſent: Ea enim ex hypotheſi dixit ſequi, vt vel totum vacuum eſſet corpus, vel totum per totum augeretur, vel ſolum eorum quæ vacua eſſent,repletio fieret non auctio, nullius autem diuiſionis omninò memor fuit.

Liquet igitur nullam in argumento Ariſtoteleo (inquit Philoponus) quod primò adduxit aduerſus localem dimenſionem, aut neceſſitatem, aut perſuaſionem ineſſe: quoniã dimenſio corpore vacua, & tanquàm inanis regio, aduẽtu corporis implebitur, & nihil aliud prætereà fiet: neq; enim vacuũ per corpus incedet quaſi moueatur, ſed in ipſo recipietur corpus & collocabitur. Secundo argumento probabilitatem aliquam, non autem veritatem ineſſe cenſuit Philoponus, id autem in eo fundabatur, quod abſurdũ ſequeretur id, vti duæ dimenſiones vnum quiddã euaderent, pariq; ratione plures. Nihil autẽ abſurdi voluit Philoponus inde ſequi, quoniam rebus incorporeis nil prohibet vt multa ſint ſimul, ſicut lineæ plures, imò plures eodem in ſubiecto incorporeæ qualitates. Quare cùm linea lineæ, & ſuperficies ſuperficiei poſſit

aptari,

aptari, non ſecus ait dimenſio dimenſioni. Si enim ſuperficiei quatenus eſt dimenſio non repugnat, nec vlli profectò dimenſioni repugnauerit: neq; enim trina dimenſio corpus eſt, ſed accidit corpori, Idq; apud ipſum met Ariſtotelem clariſſimo patet indicio, qui aduerſus Meliſſum diſputans, quantitatem ſubſtantiæ ipſi docuit aduenire: quoniã eius ratio adiudicatur infinito quod Meliſſus adſtruebat, propterea, nec ſubſtantiam voluit, nec vllam qualitatem haberi infinitam, præterquã ex accidenti: id eſt, ratione quantitatis: At dubio procul trina dimenſio cùm ſit quantitas, ſubſtantia non erit, hoc eſt, corpus, ſed accidens corporis iure meritoq; habebitur. Nec illud oberit quod alicui corpori hærere illam, & eo firmari oporteat, nam ſine aliquo non inueniri corpore fatemur, quamuis res à corpore ſeiuncta ſuopte ſit ingenio: Sic & ſubſtantia materialis ſine qualitatibus eſſe nequit, ab eis tamen diuerſa eſt, diuerſa etiam à quantitate quamuis ſine ea nequeat ſubſiſtere. Nam & quantitatẽ ſibi decernit quæq; ſpecies materialis, qua corrupta & ipſa corrumpitur. Nec item illud oberit ferri proprios in locos corpora ratione ſuperficiei: Seruandi enim ordinis gratia id fit, quem ab opifice ſunt ſortita: vnde ſuperior locus pars erit ſpatij, quod leuia ſibi corpora vẽdicant, inferior quem ſibi ipſis grauia deſumunt; quæ omnia loca atq; capedines collocatis receptisq; corporibus finiuntur, ipſisq; corporum finibus terminum capiunt. At enim illud etiam non ſequeretur, vt aut plura duobus ſpatia ſimul eſſent, aut vt locus poneretur in loco, aut vt moueri locus diceretur, ſi quidem permutato corpore non permutatur ſpatium, in quo erat, id enim eſt immobile, ſed tantundem ſpatij occupabit corpus quantum reliquerit: ſemper enim corpus in loco eſt, hoc eſt, corporeum ſpatiũ in incorporeo. Spatium itaq; locus eſt, ex ſeſe corpore quidem vacuum, ſed nunquàm tamen re ipſa vacuum, ſicuti materia aliud eſt quàm forma, nunquàm tamen ſine forma. Idq; ipſum videtur firmare qui negant: nam cùm abhorrere à vacuo naturam dicunt, adeò vt graue etiam (ne id ſequatur) non deſcendat vt in clepſydris, alijsq; ſimilibus frequenter poteſt perſpici: quidnam vacui aliud comminiſcuntur, quàm corporis à ſuo ſpatio receſſum? nam ſi vacuo opponitur plenum, quid illud fuerit plenũ, ſuperficies? An ſuperficies vel plena? vel vacua cùm plenum, & vacuum ſine altitudine, latitudine, & profunditate nequeat intelligi: quod & ab ipſo etiam Ariſtotele, vel aliquãdo eſt admiſſum: ſed & admitti videtur neceſſariò illis quibus mẽs non adempta eſt, cogitantibus ſi elementa recederent diuino nutu, relinqui ſpatium, quo illa continebantur oportere. Nam & ſi fieri natura nõ poteſt vt recedant, ſuppoſuimus tamen illud, vt quid inde conſequatur diſpiciamus. Nec hoc prohibere poteſt Ariſtoteles qui firmauit cogitatione cœlũ, cùm aliquorum eſſet opinionem improbaturus. Quare ex ijs quæ dicta ſunt, ſatis oſtenditur, nec confeciſſe aut Ariſtotelem quod optauerat, aut Themiſtium, quod procurauerat. Sed paucis ea tractaui, vtpote cùm mihi fuerit conſilium, ne alienis (quaſi graculus ille) pennis veſtirer, ipſam oram tàm vaſti loci lambere potiùs, quàm præterfluere. Philoponus verò illam ampliter inundauit, vti & rationes ſolueret Ariſtotelis aduerſus dimenſiones loci, & illas etiam aſſereret, prætereaq; definitionem loci ab Ariſtotele poſitam demoliretur.

CAP. V.

DEMONSTRATIONES QVAE DICVNTVR AB ARISTOtele contra vacuum facta, diſſolui & refutari ab eius interprete Philopono, & ab eodem rationes adduci vt fieri queat motus per vacuum.

Vidimus itaq; loci definitionẽ ab Ariſtotele conſtitutam à Ioanne Grammatico (qui Philoponus dictus eſt) eius interprete magno euerſam molimine, & quam Ariſtoteles impugnauerat ab eodem Philopono eſſe defenſam. Quæq; alij demonſtrationes putabant, debilia friuolaq; argumẽta præclarus hic interpres, tàm magnis viribus aſſeuerauit, vt etiam Auerrois auſus nõ ſit cum eo inire certamen, quod maximè debuiſſet cùm particula quadrageſima tertia quarti phyſicorum libri, Ioannes ipſius ſententiæ meminit. Idem Ioannes affirmat rationes eas quas in vacuũ molitus eſt Ariſtoteles, in caſſum omnino atq; prorſus inaniter effuſas, hoc eſt, ſi quodpiã daretur ſpatiũ omni corpore vacuũ,

quod

quod tamen ille non admittit, vt qui ſpatium incorporeum corporeo, ſemper ſpatio plenum adſtruxerit, ſed ſi daretur ſpatium corpore vacuũ, ſequi vt omnes eſſent motus æquales, vt motus etiam ipſe tolleretur. Fundamentum opinionis Ariſtoteleæ iactum in eo eſt, quòd motus, & ſunt, & habentur inæquales, cuius rei duplicem attulit cauſam: alteram ex diuerſitate, aut differentia eius rei, per quam fit motus, puta aëris, aut aquæ, altera ex varia rerum motarũ conditione, grauitate, verbi cauſa, rei mobilis figura, & eiuſmodi alijs: nã reſiſtit magis corpus aquæ, quàm aëri. Denſius enim mouetur deſcẽditq; celerius quod grauius, & citiꝰ, quod acutius, quàm quod latitudine præditum eſt. Maius itaq; tempus in aqua, quàm in aëre pertranſeunda res mota conſumet: quo fieri voluit vt ex aquæ, & aëris proportione, temporis etiã proportio colligatur, quantò enim tempus quod in aqua pertranſeũda conficitur, tempus id quod in aëre tranſmittendo conſumatur exuperat, tantò erit aqua, ipſo aëre craſſior, & reſiſtens magis: quare ſi eadem fuerit proportio motuum, & medij quo vtitur res mota, & temporis in quo mouetur, fiet in tempore motus is, qui per vacuum fiet: quare aliqua erit proportio temporis, quod conſumetur in motu, qui fit per vacuum, ad tempus in quo fit motus per id, quod plenum eſt corpore. Igitur & vacuum ſuam habebit proportionem ad corpus, quando medij ipſius iam proportionem adſtruximus. At fieri, inquit, non poteſt, vt vacuum quod non eſt ens, ad id quod eſt, aliquid vllam habeat proportionem: quo fiet vt nec tempora motuum inter ſeſe proportionem obtineant: omne autem tempus finitum, ad infinitum tempus habet proportionem. In nullo igitur tempore fiet motus per vacuũ, id autem eſt dicere, non fiet omnino motus, quandoquidem videtis nullum ſine tempore motum: quod ſi quiſpiam dixerit, vacuum per inane moueri, ſequetur, inquit, vti per vacuum perinde ac per plenum eodem ſpatio moueatur: Et ſi cœpero corpus aëre tenuius, quod eam habeat ad aëris corpus proportionem, quam habet tempus vacui ad tempus aëris, atq; id ipſum corpus in ſpatio vacui collocetur, non plus temporis conſumetur in tranſitu tenuiſſimi corporis, quàm expenderetur in tranſitu vacui, & hæc quidem ex parte medij meditatus eſt Ariſtoteles. Adiecit autem ex parte mobilis rei quod æqualitas omnino motuum fieret, niſi aut grauiora, aut acutiora corpora inuenirẽt, quod ſibi reſiſteret: grauius enim celerius, hoc eſt, minori in tempore, medium per quod fertur diuidit, & æqualis omnino craſſitudinis corpora, figura alia celeriùs, alia tardiùs penetrant: diuidit enim corpus in mucronem turbinatum, & aërem, & aquam multò celeriùs, atque ob id citiùs ad deſtinatum fertur, quàm quod lata eſt figura. At in vacuo nihil eſt quod queat diuidi, nihil quod reſiſtat, aut craſſitudine, aut mole aliqua: Pone igitur vacuũ, omnem motus inæqualitatem, omnem motum ſuſtuleris, idque abſurdi reliqueris, ſi quid tamen reliqueris, eo in tempore omnia moueri, huiuſcemodi argumentis quibus Ariſtoteles vacuum deſtruere conatus eſt, reſiſtit Philoponus & ex ipſis non tolli vacuum, etiam ſi concluderent, affirmauit, non tolli etiam quin motus per illud fieri poſſet, etiam ſi tolleretur æqualitas, ſed quod nec etiam argumenta concludant & multis, & longo progreſſu docuit: delibabimus aliqua.

Primum omnium in ſe ipſum pugnare dicit Ariſtotelem, ſuasq; ipſum ſuppoſitiones euertere. Cùm voluerit motuum differentiam, non ſolùm ex differentia corporum, per quæ fit motus, verumetiam de differẽtijs rerum motarum prodire, puta grauis, leuis, acutæ, latę, quo factum vt vel nolens ſignificauerit, habere in ſe ipſis res mobiles id, vnde motus omnes non ſint æquales, etiamſi ſit rerum per quas fiat motus, nulla diuerſitas, etiam ſi res ipſę per inane moueantur. Nam ex ſola rei motæ differentia, hoc eſt, differẽtibus principijs, illarum intimis, & conditione motrici diuerſa, nec ea quidem extrinſecùs obtenta, ſed ab ortu naturæ cognata, diuerſitas motus, vt à propria, & genuina cauſa ſuboritur. Quod ſi dixeris inæqualis ponderis aut figuræ corpora per inane moueri omnino æqualiter: Impleamus aëreo corpore vacuum: num eadem quoq; prodibit æqualitas? quid enim facit aër huic quod non illi ſimili, ſcilicet, ſibi penitùs & omnino eodem? quid alterutri affert ſubſtantiæ, vt celeriùs hęc illa moueatur? an figuram largitur? an impartitur grauitatem? At ſi cõtenderint ea per inane, hoc eſt, per nullum corpus æqualiter ferri, per aliquod vero corpus inæqualiter: hoc ipſum non ſolùm veritati (quis enim iuerit inficias grauiſſimum corpus celerius deorſum moueri, quàm quod longè minori grauitate præditũ fuerit) ſed & Ari-

ſtoteli repugnanerit apertiſſimé. Nam hæc profectò ſola fuerit cauſa motus inæqualitatis, id eſt, medium per quod mobile defertur. Cùm nulla ſit ex parte rei motę differentia, quando per vacuum inæqualis ponderis corpora moueri dixerunt æqualiter. Quod ſi verum eſt, verum eſſe non poteſt dogma Ariſtotelis, falſum certè erit, & ſibi ipſi prorſus aduerſum. Scribit enim duas eſſe cauſas inæqualis motus, medij videlicet, mobilisq́; rei diuerſitas, mediumque ipſum per quod mobile fertur, cauſam eſſe quæ impedit & contrà nititur, vtpote diuiſione fracturaq́; indignum, quocirca agens & præcipua cauſa, rei mobili fertur accepta adeò, vt ipſa maneat etiam ſi ſubtrahatur impediens. Magis itaq; & minus grauia corpora vergunt ad imum ſuapte natura, & grauitatis proportione inclinabunt magis & minus, vnde motus prodit inæqualitas, etiamſi nihil reſiſtat, nihil impediat, quod diuidi penetrariq́; oporteat: Sequitur enim diuiſio non præcedit, ſequitur dico tãquàm effectus, delapſi corporis grauitarem atque figuram. Idem etiam de leuitate ſeruata rei naturæ analogia dicendum eſt, quandoquidem graue ipſum aut leue perfertur, etiam ſi per inane feratur, cõſumi aliquod tempus neceſſe eſt ſecundùm proportiones nixus & põderis, quibus ineſt per ſe cauſa motionis ab ipſo rei generationis exordio: conſumetur etiam maius tempus habita reſiſtentis corporis ratione. Per vacuum igitur ſi motus fieret, omnis motus non eſſet æqualis, nec ęquales item per corpus & vacuum, quoniam proportio non reperitur inter nullam, & inter aliquam medij reſiſtentiam. Quod ſi aliqua inter ſe tempora proportione conuẽniunt, nõ ideò eſt neceſſe, vt quorum ſint tempora, ipſa ſibi etiam proportione reſpondeant. vnà enim temporis natura eſt, diuerſarum autẽ rerum omnino diuerſa. Item omni motui tempus aptatur vt eius menſura, nõ autem omnis motus motui, neq; enim auctioni generatio, & reliquæ ſpecies motus proportione conueniunt, quare paralogiſmo dicit vſum Ariſtotelem Philoponus, cùm ex temporum proportione, vacui & pleni proportionem commentus eſt, atq; cùm alibi, tùm ibi reprobat, quod proportiones medij proportionibus tantummodò temporis æquârit, cùm etiam ponderum proportiones, temporum proportionibus aptari oportuiſſet, erraſſe demùm Ariſtotelem & parum ſibi conſtitiſſe, quando duas motus inæqualis cauſas aſſignârit, & alteram altera ſuſtulerit.

Hæc ex Philopono decerpſimus aduerſus Ariſtotelẽ quem exponit, acerrimè diſputante, plura quoq; diſſeruit in excludendis reliquis rationibus, quas contra vacuũ adduxerat. Nam non ſequi dicit vt ille putauerat corpus eſſe in corpore, cùm vacuum non ſit corpus, nec fruſtrà vacuum haberi, vtpote in quo corpora collocentur, nec illud item ſequi, ſpatium in altero eſſe ſpatio, quatenus ſpatiũ eſt corpus, cùm ſpatium corporeum in ſpatio locali, hoc eſt, vacuo collocetur, vnde ritè nõ deducitur vacuum alio in ſpatio collocari, ſiquidem non quatenus ſpatium, ſed quatenus corpus in ſpatio locali reponitur. Nec contentus rationes Ariſtotelis diſſoluiſſe, argumẽtatur ipſe fieri poſſe motum per vacuum, hoc eſt, per nullum corpus, imò & fieri ſemper nulla per corpora cœleſtes motus, diuerſitate multa celeritatis & tarditatis. Manifeſtum enim ſphæras mundi ſuperiores globosq́; ſyderum ſemper agitari, alios quidem celeriùs alijs, nec per vllum meare corpus: neque enim per elementa ſubtùs collocata, neque per ſe ipſos incedunt, findi enim aut diuidi nequit cœleſte corpus, ſuperiorq́; ſphæra, illa omnium extima, extrinſecùs non tangitur. Quare in cœleſtibus motibus omnia fieri comprehendimus, quę fieri non poſſe cenſet Ariſtoteles. Nam mouentur in tempore, & medij, & inferiores globi, nihil findunt, nihil penetrant, nihil eis reſiſtit, conficiunt ſpatia, nec momento eorum motus abſoluitur, mouentur tamen ſemper, adeò vt ex motu extimæ illius ſphæræ omnis motus pendeat initium. Si hoc in circulari motu, & corpore incorruptibili videmus, quid prohibet, inquit, in corruptibili & recto, ſi ſpatium ſeparatum corpore, hoc eſt, vacuum daretur, imaginari. Et non multò etiam magis, quoniam in ijs non ſola magnitudo, ſed & grauitatis & leuitatis forma, diuerſitatem conficiendi ſpatij ſibi conſciſcunt. Argumentatur item ex motibus quos electione moderamur, inſuntq́; nobis, quatenus animalia: neq; enim ſine tempore etiam ſi volumus, loca permutare quimus, diuerſis enim in locis imò potiùs vbique ſimul eſſemus. Quare ſi vacuum imaginemur, aut omnino ambulare non poterimus, quod quid prohibet? cùm non prohibeamur nunc à corpore reſiſtente, aut in tempore ambulabimus. Nihil enim vetabit vt ociosè, aut accuratè magis celeri-

terq́;

terq; digrediamur, quæ omnia tempus corrogant ſibi. Ex rerum quoq; quas violenter iacimus conſideratione, ſuperiora confirmauit Epichiremara, poſiro enim vacuo noſtra cogitatione eadem ipſa cogitatione conſequenter non ponimus, vt neceſſe ſit imbellem mulietem aut puellum, celeriter ita iaculũ intorquere, vti fortiſſimus exercitatiſſimusq; miles, priùs enim dubio procul deſtinatum ſignũ à milite attingi quis dubitauerit? atq; ex hoc minori etiam in tempore. A violentis autẽ ad naturales motus digrediens, ſupponit vacuum eſſe interſtitium, id quod cœlum interclauditur & terram, demittiq; ex octaua ſphæra lapidem, vt eodem in momento quo demittirur, attingat terram, ſic enim voluit Ariſtoteles. At ſanè nemo eſt qui ſomniare id queat: quando celeriùs omnino octauæ ipſius moru ſphæræ moueretur, vel omnino non moueretur, vel in loco præter naturam omnino quieſceret, vel ſurſum, & deorſum ſimul omnino collocaretur. Quare in tempore moueri ſani capitis homines illum aſſeruerint, nixus & grauitatis proprietate. Neq; enim figura quæ pondus etiam non afferat phyſicum, nixumq; naturalem, ſi vacuum ſcilicet daretur, momenrum haberet in motu. Sola enim figura vires habet in intermedijs quæ reſiſtunt corporibus. Et de vacuo hactenꝰ ex Philopono vice interpretis & quaſi paraphraſtis functus diſputaui.

CAP. VI.

QVID PRO VACVO ADVERSVS ARISTOTELEM attulerit Rabi Haſdai.

DIximus quid Græcus author & in Peripatetica nobilis familia Philoponus, aduerſus Ariſtotelem vacuum eliminantem diſputauerit. Nunc ex Græcis expoſitoribus digreſſi, parumper videamus quid Hebræus Rabi Haſdai de eodem vacuo ſenſerit. Arbitratur nihil iuuare Ariſtotelem, eam quæ dicitur loci ad collocatum corpus conuenientiam, cùm fieri queat vt elementa etiamſi ſint immixta, vacuo eam poſſideant, & diuerſos etiam habeant & ſuos terminos, quibus factum eſt nomen à quo, & ad quem, ex propinquitate videlicet atque diſtantia ad circumferentiam & centrum, & prætereà nihil efficere eas, quæ ſunt excogitatæ contra vacuum rationes, & fundatæ ſuper motu recto, quando intermedium nullum ſit neceſſarium: & dici queat grauitatem, & leuitatem naturaliter corporibus ineſſe mobilibus, nec ea medijs indigere. Dici etiam poſſit omnibus corporibus ineſſe grauitatem, eaque vocari leuia, quæ videlicet grauia ſunt minus, eaque ipſa moueri ſurſum ex eorum, quæ magis grauia ſunt impetu, & violentia. Ac memini etiam ex noſtris Theologis, qui cauſam quod ligna ſupernatent aquæ, referant in grauitatem aquæ minus grauibus ſuapte natura non cedit. Sed quod attinet ad Hebræum omnia corpora grauia non negat, & aërem deſcenſum, ſi terra loco moueretur affirmat, ob grauitatem veriùs quàm ne vacuum detur. Parui facit etiam illam non penetratorum corporum, ob dimenſiones rationem, cùm dimenſiones materiæ iunctas id efficere poſſe dicendum ſit, nõ ſeiunctas, & ab omni prorſus materia ſeparatas: quas explodi miratur cùm magni & parui nomine donentur, & per eius partes queamus illas dimetiri, atque vt cætera obſtarent vacuo, nihil tamen officere, quin orbiculare corpus in eo moueatur, cùm in motu circulari, nec terminus à quo, nec terminus ad quem motus tendat, inueniatur: & ſecundùm Ariſtotelem maximè qui motum nun quàm voluit incepiſſe, nec impediri ex intermedio quin vacuum extra mundum reperiri queat, imò accerſiri vacuum ab eis vel nolentibus, quibus aſſeritur non inueniri corpus infinitum. Nam ſi nullum eſt extra mundum corpus, nec plenum ibi eſſe conuincitur, vacuum potiùs & ſeiuncta dimenſio. Negat prætereà dimenſiones eſſe corporis extrema: negat & eos qui vacuum aſtruxêre, id ipſum cauſam motus aſſeruiſſe, præterquàm ex accidenti, ne videlicet fieret corporum penetratio.

CAP. VII.

QVOD SI IN OCTAVO PHYSICORVM, ET ALIBI, vbi maximè creditur Ariſtoteles æternitatem motus, temporis, & mundi demonſtraſſe, & ſe, & alios fefellerit.

IAm partem executi ſumus vanitatis Ariſtoteleæ doctrinæ quantum attinet ad ſuperiorem librum: declarantes artem demonſtrandi quam tradidit incertam, & ad probabiles tandem reduci locos, nec non quantum ad hunc ipſum pertinet librũ principia phyſicæ auſcultationis, id eſt, eius naturalis ſcientiæ, quæ illi fertur accepta, ſolido fundamento minimè niti ſatis oſtendimus. Atque hinc vanitatis eius quæ falſitate labaſcit, aperta ſunt initia, media nunc ſubſignabuntur. Nam phyſicę auſcultationis terminũ nexabimus falſitatem retegentes, prioris tamen partis non obliti: Simul enim incertã monſtrare, vbi ſeſe facultas obtulerit, memores erimus. Toto itaq; auſcultationis phyſicæ decurſu ad calcem ferè progreſſus Ariſtoteles, per motum iugem atq; continuũ reptauit ad ſumma, tandemq; decreuit motum ipſum, & tempus nunquàm principiũ habuiſſe, nunquàm finem habiturum, vnde & ipſius mundi ſequeretur æternitas, cuius & alibi quoq; lubenter meminit, vtpote qui putauerit ipſam à ſe demonſtratam, vel ita ab alijs credi curauit. Nec ijs aſſentiendum, qui authoritate primi topicorum libri moti, putârunt ab eo mundi æternitatem inter problemata neutra collocati: nam & primo phyſicorum vbi materiam primam decernit, & quarto item eiuſdem operis libro, & octauo vbi de tẽporis, & motus agit æternitate, primo quoq, libro de Cœlo, & primo de Generatione teſtatum reliquit, ſe putaſſe motum, tempus, cœlum, æternũ eſſe: & motorem primũ agere ex naturę neceſſitate. Quibus in rebus non ſolùm contra veritatem peccauit: creatus enim à Deo mundus eſt, à quo fluit motus, quare nullo pacto exiſtimandus æternus, materia quoq; minimè ęterna, quam multitudinẽ & infinitum nuncupatam licet animaduertere, quia vnum ex ſeſe terminum vnum finem nõ haberet, quo pacto etiam apud Iamblichum vocata dualitas vti ſuprà narratum eſt. Mundum quoq; æternũ non probari, ab eo niſi ſex admiſſis quę vel omnes, vel plurimæ negari queunt ſuppoſitionib⁹, & Damaſcius in commẽtario in primũ ipſum de Cœlo volumen, & Plotinus in libro de Mundo, & Proclus in ſecundo, in Timęum libro teſtãtur: quanquàm ſunt ex iunioribus interpretibus, aliqui decernentes non ſimpliciter aſſeruiſſe mundum æternum, ſed aduerſus eos qui factum dicebant & rationibus inanibus vtebantur, argumentatum Ariſtotelem. Non ſolùm, inquam, peccauit in veritatem, dum mundum aſſeruit ęternum, verùm & contra ſuæ doctrinę principia commiſit. Sed phyſicas primùm rationes diſſoluemus, & retorquebimus in authorem.

Quod attinet ad primum, Chriſtianorũ nemo defendere ab hac impietate Ariſtotelem iure poteſt, quoniam ille æternũ mundum aſſerit multis in locis, quæ paulò antè citauimus, noſtri principio creatum à Deo. *In principio*, inquit Moyſes, *creauit Deus cælum & terram.* At qui tueri hoc pacto volunt Ariſtotelem, vt eatenus vera protulerit, quatenus principium mundus non habuit per motum, vtpote cùm nec ante motum motus eſſe quiuerit, nec æterna cauſa ad nouum effectum decerni determinarive, niſi noua quadã poteſtate potuerit: hi ipſi, vt ſileã, quod minimè animaduertiſſe videntur, quod aliqui Theologi dicunt nõ repũgnare Peripateticis principijs aliquid noui poſſe adeò manare, ex ipſius q̃ recipit naturę mutabilitate, vt nõ ad vnã tantũmodò cauſam immutabilẽ reſpiciant, ſed ad omnes pariter quę, vt effectus ille promatur, requiruntur: vt hęc, inquã, ſileam certè videri facilè poſſunt, vel ignarũ logicę artis Ariſtotelem, vel oblitũ, aut tranſgreſſorẽ legis, quã ipſe poſteris tulit conſtituẽte. Quærã enim ab eis ego, ſimpliciterne exiſtimauerit Ariſtoteles motũ mundumq; eſſe ęternum, an minimè? Si primum dixerint, non poterunt nõ damnare Ariſtotelẽ ſi Chriſtiani ſunt: Si ſecundum reſponderint, vt videlicet non ſimpliciter æternum dixerit, ſed æternum quatenus per motum non habuit initium, quatenus nouam actionem ætetnæ cauſæ non dederit, eum ipſum tamen & accuſant imperitiæ, & ignoratæ dialecticæ nomine condemnant, quãdo illum in duas impingunt fallacias, quas ipſe alijs propoſuit euitandas, & quarum alteri nomen à cõſequente, alteri à pluribus interrogationib⁹ conſtituit. Nam ſi aliquo modo conditũ mundum putaſſet, nõ autẽ per motũ, aut generationem

tionem conditum,& in octauo phyſicorum nullum habuiſſe initium decreuerit,num ſeſe aperit ſallacia conſequentis,ſi velimus eum à contradictione deſendete?oportet enim vt aut conditum, & non conditum voluerit: atq; ita aperta manat contradictio, aut exiſtimauerit ſi non per generationem & motum conditum ſuerit, nec alio eriam modo condi aut initium habere potuiſſe, quod minimè profectò ſequitur, cùm alij ſint modi rei producendæ, inter quos ſimplex emanatio, de qua noſtri loquuntur Theologi. Ad hæc ſiquis percunctatus Ariſtotelem ſuiſſet, conditúsne mundus eſſet an æternus? illeq; reſpondiſſet per motum non eſſe conditum, vni ſortè ſatisfeciſſe interrogationi, non pluribus. Qui enim interrogat ſimpliciter de mũdi cauſa,& modo, non vni cuipiam ſeſe aſtringit vel modo, vel cauſæ: ſed abſolutè petit, hoc eſt, omnem pariter ac generatim ſciſcitatur cauſam, cui aut poſſit, aut debeat effectus ille acceptus referri, omnemq; ſcire cupit modum deptompti effectus, vt veritas ipſi tandem patefiat. Quare cùm plures hac in re iunctæ ſint interrogationes, & vni tantummodò ſatisſactum ſuerit, ſallacia commiſſa eſt, oportuiſſet enim docere quod non motu, non caſu, non ſimplici emanatione. Nam & Democritus caſu putauit factum, & falsò, Plato verò ita ferè conſueuit intelligi, vt à Deo manaſſe mundum voluerit, & ante illum Pythagoras & alij, quod tamen falsò negauit Ariſtoteles, cùm primum huius opinionis inuentorem faciat Platonem, idq; ei exprobret. Nec illa habet quicquam virium pro Ariſtotele reſponſio, locutum eum naturaliter, quaſi caſus eriam inter naturales ex accidenti cauſas ab eo non numeretur in phyſicis? quaſi & principium naturæ non aſciſcatur? quaſi confeſſum habeatur, apud omnes philoſophos, quid ſit ipſa natura? quaſi non multa etiam ſit apud philoſophos controuerſia vtrum ex nihilo quicquam fieri queat, ſi ei quod nihil dicitur, prima ex oppoſito materia ſtatuatur? Et hæc hactenus ad eos qui excuſare volunt Ariſtotelem in eo, quod non ſimpliciter mundum æternum affirmauit, ſed motu minimè factum. Nam qui ex non ente (vt aiunt) ſimpliciter ſactum nouiter mundum à prima cauſa tentur, moti ſola authoritate Ariſtotelis, idque ei adſcribere totis viribus contendunt, neſcio riſúne magis exploſionéve, an miſericordia excipi debeant, qui adeò parum gnati ſint, vt nec nuda & expoſita Ariſtotelis verba, ne rationes dixerim, ſatis intellexerint, id tantùm curantes vt Ariſtotelem excuſent, & vel inuitum, & reluctantem ad fidei veritatem protrahant.

Quod autem ipſe nolit excuſari, ſatis patet ex eo, quod vbique repetit mundum æternum, & æternam generationem: Verùm enimuerò, quod eriam ſi vellet excuſari nequeat, quodq; ſuæ illæ rationes certæ demonſtrationes non ſunt, ſed argumenta debilia, & principijs etiam ſuæ ipſius philoſophiæ repugnent, facilè monſtrabimus. Primum primitùs exequamur. Si enim demonſtrationes eſſent, procedent ex veris proportionibus, ipſomet Ariſtotele ita decernente, ſed cùm aliquam propoſitionem falſam aſſumit, demonſtratio corrogari nequit: Error autem inde manauit, quod putauit vniuerſali Conditori materiam ſubeſſe oportere, quod videtur inexpiabilius ab Auerroë commiſſum, qui fuerat Algazelis libro commonitus, Deo ad agendum non requiri, aut materiam, aut nouitatem voluntatis: illeque nihilominus in errore perſiſtens abijcit veritatem & iraſcitur, & iterum delinquit non ſatis intelligere valens Dei actionem, non eſſe rerum inferiorum actionibus metiendam, vt metiebãtur ij, quos Algazeles iure arguit, Auerrois defendit iniuria, quæ enim proportio menſuræ, vt ſi naturalia iſthæc tenuia, & vilia nequeant agere, præterquam aut in materia, aut cum materia, vt propterea colligere debeamus naturæ Conditorem ipſum ſupremæ poteſtatis, ſupremæ dignitatis, eis ipſis inferioris naturæ legibus obligari? & præter connexionis errorem, reduci etiam poteſt id peccati ad æquiuocationis fallaciam, in conditione agentis primi ab alijs cauſis, quæ & patiuntur, & agunt in ſublunari ſphæra rerum corruptibilium. Minimè namque perpendit cauſam particularem, totum id, quod in re eſt non producere, quemadmodum primaria & vniuerſalis cauſa. Quapropter illi ad agendum requiritur motus, huic non requiritur, præſupponitur enim agenti cauſæ particulari materia quæpiam, de qua producat quidpiam & in quam agat: quo fit vt eius actio vel motus, vel mutatio nuncupetur. At vniuerſalis cauſæ operatio propterea motus nõ dicitur, ſed emanatio ſimplex, cùm quicquam videlicet non ex ſubiecta re aliqua, ſed ex nihilo creatur. Quamobrem falſum eſt, quod vllum

prçſupponat motum ipſa Dei oratio. Mobile itaq; quod præceſſiſſe tempus & Ariſtoteles, & Auerrois, & alij plæriq, dicunt oportuiſſe, non negamus ipſi, ſed non motu id factum eſſe mobile, ſed ſimplici emanatione decernimus. Vnde non ad infinitum ex motu & mobili procurſus datur, ſed ad actum ſimplicis emanationis, ad quem vbi venerimus, canendum eſt receptui: Etenim progredi non datur vltrá. Falſæ itaq; Ariſtotelis, mox & Auerrois, & alterius cuiuſcunque arroganris philoſophi, propoſitiones, quibus ex motu & mobili æternirarem comminiſcebantur. Nicolaus autem Cuſa in libro de Geneſi deceptos æternitatis mundi aſſertores ex eo coniectatur, quod quia iudicârunt durationem mundi menſurari non poſſe, illicò æternam exiſtimârunt, non ſecus hallucinati, ac ij qui ſolo obtutu corpus orbiculare, quod vnico aſpectu intueri nequeunt, aliter quàm ſit, eſſe decernerent. Neque enim ratio poteſt æternum metiri, cuius, ſcilicet, menſura non eſt tempori, & ijs quæ ſub tempore cadũt tantummodò accommodata, ſed intellectu opus eſt, quo capiamus rationalibus menſuris rȩs à tempore abſolutas non attingi: quo modo etiam mundum æternum, id eſt, ratione non menſurabilem voluit haberi. Idem quoq; author in libro de venatione ſapientiæ ſcribit, Ariſtotelem deceptũ in æternirate temporis adſtruenda, dum non aduertit ſucceſſionẽ quæ in motu eſt, cuius menſura eſt tempus, ex ſe fateri, tempus & motum, & ea quæ mouentur non eſſe æterna, cùm ante omnem ſucceſſionem, tota actu ſimul habeatur æternitas.

CAP. VIII.

QVOD NON SOLVM VERITATI, SED ET PRINCIpijs peripateticæ philoſophiæ, aſſertio de mundi æternitate repugnet.

FAlſam itaque Ariſtoteleam mundi æternitatem, hoc eſt, dum principio carentem eam intelligit, apertè vidimus, & falſo nixam fundamento, quo putauit mobile non niſi per motum poſſe produci. Sed & falſum quoq; illud fundamentum quod metaphyſica videtur fretum regula, id eſt, decerni ad nouum effectum cauſam æternam, ob nouã poteſtatem oportere, & præterea, quæ ſuperiori capite notauimus ex quorundam ſententia Theologorum, hoc etiam eadem penè fallacia corruit, id eſt, æquiuocationis, cùm voluntatis noſtræ proprietatem, à diuina proprietate non diſtinguant, qui tẽporis inuehũt æternitatem. Nam voluntas, & velle in nobis quidem ſeiuncta diremptaq; ſunt, cùm aliud poteſtatẽ, aliud actum ſignificet, & alterũ prius altero, & habeatur, & ſit: At in Deo ſunt idem qui actus eſt ſimplex & purus. Cùm itaq; diuina voluntas, & velle nõ differant, nouum ibi nihil erit, ſed æterna omnia, vt in ipſa ſunt, vt idem ſunt, quod ipſemet eſt. Vti autẽ ab æterno res productȩ non ſint, fuit in cauſa tempus quod non aduenerar, tempus, inquam, non verũ, quia ante tempus quod pendet à cœli motu, nõ fuit tempus, ſed ita à nobis imaginatione captũ, hoc eſt, illa mẽſura, ſiue ſpatiũm, ſiue diuinȩ prædeſtinationis ſignum, quod poſtea fuit ipſius & cœli, & motus, & temporis initiũ. Cùm igitur fingunt nouam poteſtatem, & veritati, quod & ſȩpe aliàs, & ſibi etiã repugnant, nullam enim comminiſci oportet ex noua rerũ productione nouam poteſtatem. Nec in ipſo Deo, propterea quicquã noſtra etiam cogitatione nouandũ eſt. Cæterùm quod propoſitiones quibus id probatum iri ſategerunt aſſertores æternitatis, Peripateticæ principijs philoſophiæ repugnent, reſtat declarandum, primò eius propoſitionis vim, quæ in hoc fundatur, redarguamus, in hoc videlicet, quicquid fit, id fit ex aliqua poteſtate, quæ rem factam præcedat, hinc enim volebant deducere, mundum eſſe factum non potuiſſe, quia potentia non prȩceſſerit, ſcilicer actiua: nam de patibili quo pacto? neq; enim de ipſa materiæ poteſtare mentio habebatur, ſed de eo ex quo fieri ex materia aliquid poteſt, cùm ſatis apud eos conſtet, ſine agente cauſa aliqua, ex materia quicquam non poſſe produci. Nam formam omnem ex qua res eſt, id quod eſt, ab agente promi ſenſerunt, potentiam igitur actiuam intellexerunt, hoc autem num repugnat alteri ſententiȩ? qua volunt & tanquàm principio quodã, & fundamento poſitum putant, ȩterna quȩ ipſi dicunt, pendere à Deo. Id enim apud Ariſtotelem clariſſimũ conſenſu Neotericorum, quanquã in hoc euariant, an pendeant æterna à Deo, tanquàm

ex cauſa

ex cauſa efficiente,an tanquàm ex fine tãtummodò? ſic enim inter Auerroëm & alios expoſitores,quin & inter ipſos Auerrois aſſeclas,magna ſunt bella pugnata. Nã quiſque pro ſe Auerroëm quoniam varius,vt in alijs plæriſq;, ita hac in re viſus eſt,trahere nititur. Sed quomodolibet capiatur,nobis conducit:Nam ſi pendent à Deo,quæ ipſi dicunt æterna,tanquàm à cauſa efficienti, potentiam producẽdi præceſſiſſe oportuit, quando ex efficienti ducitur effectus: Si tanquam à fine,tùm ſic argumentabimur,aut prçceſſit etiam poteſtas actiua,aut minimè, ſi primum iam habemus quam quçrimus contradictionem,hoc eſt,præceſſiſſe, & non præceſſiſſe actiuam poteſtatem: ſi ſecundum adhuc nõ effugient aliud incommodũ , nam ſi prçceſſiſſe non oportuit actiuam potentiam,vt rentur omnes qui productum à Deo mundũ ab æterno per modum finis tantummodò ex Ariſtotele volunt deducere , ex eo etiam deducetur , nec ſi nouiter productus mundus dicatur, præceſſiſſe potentiam oportuiſſe : quem tamen ipſi contendunt ideò nouiter non productum,quia prçceſſiſſe actiuam potentiam oportuerit,& ob hoc dicunt æterna dimanaſſe tantummodò per modum cauſæ finis. Nec habuiſſe potentiam quç ſe præcederet,vtpote ex qua fierẽt , ſed ſolùm extitiſſe ex ipſa cauſæ poteſtate. Sed quid prohibet vt eadem ratione qua poterant eſſe æterna , ſine præcedente actiua potentia,poſſent etiam eſſe in tempore?cur enim expetant potentiam actiuam noua,& non ex ipſa cauſæ poteſtate ſubſiſtant ? Si æterna,vt volunt,eadem ipſa cauſa ſubſtiterunt: quod ſunt commenti in æternis ſuo more cur non comminiſcuntur in nouis? Ex hoc autem & illud eſſe ſalſum poteſt conuinci,quòd ſi cœlum nouiter ſactum eſt, per motum ſactum eſſe neceſſe ſit, vt ex potentia reducatur ad actum: qnando nulla potentia præcedente,per modum finis extitiſſe concedatur ab illis,hoc eſt, conſecutione quadam:ideò quod ex finis neceſſitate diſſultârit,vt Alexander & Auerrois , vt ex noſtris aliqui interpretantur, quicquid autem per ſe ſuapteq; natura,&, vt Neoterici dicunt,formaliter , rei nõ repugnat in aliquo momento, ſiue vt loquuntur iuniores inſtanti, id ipſum & in nullo prorſus aliquo momento repugnare deprehenditur : Talis enim eſſe decernitur formalis repugnantia doctorum omnium conſenſu.

Quare ſi vno in momento æternitatis potuit eſſe de nihilo mundus productus: Igitur & in quolibet,cùm æqua, vt diximus , ratio ſeſe vtrinq; præbeat. Ergo qua ratione Alexander,&,vt aliqui volunt Auerrois ſectatores,concedunt cœlnm extitiſſe conſecutione quadam , vtpote quia perfectio & eminẽtia diuina ſic exigat,vt ad ipſum eius eſſe,& mentes illæ abiunctæ quibus nomen eſt factum intelligentiæ , & cœlum , ſuam eſſentiam ſortiantur. Eadem ratione non queunt iure,meritoq; abnuere,ex quo non negant in tempore Deum eſſe, ad ipſum etiam illicò, vt ad finem conſequi & cœlum, & quæcunq; alia,quæ cùm principium tùm efficientem cauſam habuiſſe negant. Vis enim totius negationis , vti videri poteſt apud eoſdem, hoc veluti fundamento nitebatur: æterna ideò non habere cauſam agentem , quoniam huius cauſæ natura, id requirit quód eſt in potentia,id quod eſt actu,& potentiæ ipſi reſpõdet,aſciſcit ſibi:tùm quod poteſtas ipſa præcedens amittitur,ſolo admiſſo nomine dependentiæ,quç ſuamet vi præcedentem in eo à quo quicquam dependet,poteſtatẽ corrogare ſatis videtur. Nec mihi obſtiterit exemplum æterni veſtigii ab æterno pede in puluere defixi, magis autem ſuffragabitur , quoniam in pede ipſo neceſſe erat vt ineſſet poteſtas imprimendi veſtigij omnino priùs,ſaltem quoad pertinet ad ipſam rei naturam, alioqui quo pacto veſtigiũ fuiſſet impreſſum?pes igitur habebitur cauſa veſtigij,vtpote à quo pede fuerit effectum. Quare cœlum cùm à Deo pendet , poteſtatem à qua pendeat quis priùs non aduertat ? Sed ſi poterant eſſe æterna ſine præcedente potentia, cur & ſi in tempore ſupponamus extitiſſe,ſine ipſa etiam potentia præcedente eſſe non potuerunt?vt mittam quod aliqui ex noſtris Theologis probant mundum ſi ita placuiſſet Deo,æternum eſſe potuiſſe,vt mittam etiam Platonicorum ſententiam,multos æternitatis gradns apud Platonem reperiri , & æternum etiam apud Sacras literas capi id, qđ ſæculare dici poſſet, vti eſt videre apud Auguſtinũ libro de Ciuitate Dei ſextodecimo,çternas etiã ſuas fieri orationes optare ſe ſcribit Iuſtinian⁹ in prooemio digeſtorũ. Sed illos Platonicos çternitatis gradus concedat Beſſarion ſi vult.Platoni : Ariſtoteles eos nõ efflagitat, quippe apud quẽ çternũ ſimplex traditur & vniforme,& rationes quibus vtitur id ipſum confirmant. Sed & illa ratio,qua ꝓbare conatur Ariſto-

TTT 4 teles

teles ſi Deus aliquid nouiter agat, requiri vt nouiter ſe ad id habeat, & noua diſpoſitione determinetur ad agendũ, in ipſum pariter reflectitur & retorquetur authorem. Nam & ſi nouiter quidpiã à quacunq; naturali cauſa producatur, in illud influit Deus, ad minus latiſſimo illo influxu à quo ſubtrahi quicquam quod ſit, omnino nequit: Nam nec Ariſtoteles hoc, nec Auerrois negant, & Proclus confirmat de influxu primæ cauſæ diſputans. Si, inquam, influit aut noua determinatione agit, aut antiqua, eademq; æterna: ſi primum dicunt, contradicere id Ariſtotelis placito, & ipſam eius propoſitionem infringere videtur. Agit enim quod non agebat priùs, hoc eſt, influit in rem vbi facta eſt, in quam cùm ea nondum eſſet, non ita influebat. Cùm igitur hoc ipſo in caſu, id non repugnet dici, cur repugnet in alio? Dicent fortaſſe eum hoc agere rei creatæ miniſterio, illud à ſe ipſo nullo videlicet intermedio, quare de altero dici poſſe, de altero minimé. At non ſatis reſponſio facit, quia agit in rem ipſe intentiùs & intimè magis, quàm cauſa, quæ creata eſt, & intermedia, ſemperq; rebus adſiſtit, eaſq; conſeruat, quas cùm creatæ editæq; nondum eſſent, non conſeruabat, ita nouã actionem nullo pacto queunt effugere. Si verò ſecundum dixerint, tũc habebimus ſyncerè quod quærebamus, vtpote, quòd ſeſe ab ęterno determinauerit cuilibet rei, dum ipſa eſt, ſuam influentiã largiri velle: quare cùm nouiter illa produxerit, nulla noua diſpoſitio, aut nouus appetitus requirebatur, quod fortè animaduertens eius diſcipulus Theophraſtus, ex nihilo creaſſe Deum vniuerſa voluit, & ſcriptis teſtatum reliquit. Et hæc de phyſicis octo libris hactenus, vt facilè deprehendatur non mentitum omnino Simplicium, aſſeuerantem à rerum naturalium principijs, quia confuſa atq; compoſita ſunt, prodire cognitionem minimè demonſtratricem, ſed coniectura fultam. Verùm præter hæc & falſitate nutare illam atq; decidere demonſtrauimus.

CAP. IX.

QVÒD IN LIBRIS DE COELO, ET QVINTA ESSENtia, & alia multa, quæ Ariſtoteles aſſeuerat, negari poſſunt, & quòd eius rationes de mundi vnitate ab alijs debilia argumenta exiſtimantur.

PHyſicæ auſcultationis initia, media, fines tetigimus, reliqua naturalis philoſophiæ communis, ſcilicet, & ſpectatricis opera percenſenda ſunt. Occurrunt autem libri de Cœlo, in quibus multo faſtu grauiq; ſupercilio ſectatores Ariſtotelis quintam eſſentiam prædicant, & demonſtratam putant, quam & Atticus ridet Platonicus, & noſter Ambroſius, cuius quarto libro meminimus, etiã confutat, & Auguſtinus abijcit, idq; fieri ab eo Franciſcus Maronius ſuper ſeptimo eius de Geneſi libro ſcribit: quoniam more Platonico cœleſtia corpora ex ignea natura cõſtare exiſtimauerit. Idemq; Auguſtinus fretus eiſdem literis, & cœlum ex materia factum dicit, & de eius figura, quam magno nixu Ariſtoteles orbicularem facere molitur, etiam ſcitari ipſe contemnit, ſed teſtimonio Sacrarum literarum: eam verò quintam naturam vt probet Ariſtoteles ſuppoſitis vtitur, quę negari facilè poſſunt, & iam Platonici multi negant, qui & concluſionem quoque refutant: nam ex igne cœlum dicunt extitiſſe, vel multum habere ex ignea natura contendunt, neq; propterea iure ab eo damnatur Anaxagoras, quòd pro igne ætherem dixerit: nam etymologiæ ratio verti poteſt, vt enim hic ἀθέω quod eſt curro, ita ab αἴθω, id eſt, ardeo, potuit ille deducere, & vti videtur, accommodatiùs. At illa ſuppoſita? motum ſimplicem ſimplici corpori deberi neceſſariò, num iri poteſt inficias? neq; enim talis motus natura, per ſeſe ita naturæ corporis talis addictus eſt, vt eam conſequatur nexu inuariabili, quoniam variæ motus ſpecies, variaq; natura, vt etiam corporum, & varijs de cauſis: neq; enim licet vno ex accidente extrinſecùs perſpecto, rei cui id accidit vniuerſam naturam tanquàm perſpectam & exploratam iudicare, quanquàm etiam motum eum non ritè deprehenſum paulò pòſt diſputabimus. Item corpus ſimplex, motum ſimplicem aliquem naturalem habere, num id pari pacto negabitur? Negant ſanè, vti diximus, & hæc, & alia Platonis aſſeclæ nonnulli: & Plotinus in libro de mundo ſimplicem motum ſimplici corpori debere, vnum ex ſex illis ſuppoſitis dicit eſſe, quæ ſi quis concederet Ariſtoteli, æternitatem cœli tùm poſſet comprobare,

atque

atque ita Damaſcins in commentario in primum Ariſtotelis de Cœlo librum, & Proclus in Timæum, Plotini ſecuti veſtigia, decernunt. Sed, vti diximus, motus natura, natnræ corporis non eſt, ita neceſſariò addictus, vt arbitrantur & Peripatetici, & qui Ariſtotelem ſequũtur Platonici, quare & hoc ſuppoſitũ, & alia multa negari poſſunt, quo minus queat & cœli æternitas aſſerj, & quinta protſus eſſeutia comprobari, & quæ ad ipſius quintæ eſſenriæ naturam conſequuntur. Nec mirari ſatis poſſum tantam fuiſſe ab Ariſtotele authoritatem motui tributam, vt ex eius diuerſitate, ſubſtantiæ diuerſitatem certò & ſine controuerſia ſe deprehendiſſe exiſtimaret. Eſt enim accidens motus ipſe, & à motore depender, quare ſi quinta illa eſſeutia, nou eſſe animata, in motore requitenda eſt motus ratio, quæ, ſcilicet, ab eo illi extriuſecùs aduenit, ſi animata in animali ipſo ſemet agitante talis motus exquirendus erit, qui ſcilicet æthereum conſequitur animantem, is autem eſt orbicularis, qul ita ſit illi congruus & aptus, vt hominibus verbi cauſa progrediens motus, vt gammaris verò cancris, & id genus cæteris aqnatilibus retrogrediens. Ac multæ quidem Ariſtotelicarum rationum mathemaricis principijs nituntur, quæ transfert ad probanda uaturalia, qui modus argumẽtationis ab eodẽ Ariſtotele reijci ſolet, nec à genere ad genus fieri tranſitum demonſtrando patitur, mnltaq́; antiquorum dogmata philoſophorum, qnæ freta videbantur regulis Mathematicorum planè non recipit: cur igitur recipiemus ipſi, quod in primo de cœlo perſectum motum adſtruxerit, ex perſectione circuli? quod in ſecundo rotundum aſſeruit eodem nixus circulo, qui ſit prima planarũ figurarum? vt cærera taceam multa quibus eo in opere vtitur de Geometrarum abaco deſumpta. Nec mihi ſaciũt ſatis, qui quod cœlum Dodecaëdro Plato adſcripſerit, propterea ab igne qui pyramidi, à cubo qui terræ, ab iſocaëdro qui aëri, ab octoëdro qui aquæ ſit datus, putauerit, eſſe diuerſum, hoc eſt, quintæ ſimpliciſq́; natutæ, quintæ ſortaſſis, vt qui conflaretur ex illis, nec vna propriè illarum eſſet naturarũ, ſimplicis nequaquam, quoniam apertiſſimè non aliena eſſe natura ab illis quatuor aſſeuerat, vel igne plurimum participare. Et prætereà tangi poſſe voluit, quod negat Ariſtoteles, qui tactum, niſi rei compoſitæ ex elementis concedit. Ac mihi ſanè videtur in ijs quæ ad ipſius quintæ eſſentiæ naturam conſequuntur, & ad alia etiam multa potuiſſe Ariſtotelem, & modeſtiſſimè quidem id agere inter ſcribendum opus de cœlo quod multis pòſt ſæculis noſter egit Auguſtinus, poſtquàm libros edidit ſuper Geneſim ad literam: vt enim hic ſcripſir plura in eo libro eſſe quæſita, quàm inuenta, & ex inuentis pauciora firmata, ita ille ſcribere potuiſſet, plura eſſe in operę de cœlo ſuppoſita quàm probata, & ex ijs quæ probaſſet pauciota validis argumentationibus communita. Rationes enim quibus vtitur Ariſtoteles ad probandum diuerſam cœli naturam ab elementis, ita, vt quinta propterea iudicari debeat, eludnntur à Xenarcho atque Philopono, ſed de illis paulò pòſt ſeorſum agemus, nunc alia quæpiam inſinuanda ſunt, vt deprehendamus non ea ſolùm in re, ſed & in alijs qnoque cœleſtibus Ariſtotelem debilibus epicherematibus vti conſuêſſe.

Ac vt non repetam quæ paulò antè ſignificaui multas Ariſtotelicarum rationũ mathematicis priucipijs niti, quæ contra ipſiuſmet Ariſtotelis regulas transferuntur ad probanda naturalia. Argumentum illud contra cœli originem, quo illud ęternum aduerſus Platonem ſtatuere nititur, num fuêre qui deriſerint? quando vice demonſtrationis topica vtitur perſuaſione, eo freta loco cui nomen à commutata proportione fecerunt. Ac illa etiam non perſuaderi quod ſategerat, affirmâruut. Incorruptibile quoq; cœlum dum aſſerit ex opinione gẽtium, quis ferre æqno animo poterit? Ibi videlicet deos Incorruptibiles habitare, ipſumq́; propterea corruptioni minimè obnoxium, nec itẽ vnquàm tot ſeculis immutatum: quis quæſo hoc tradidit? quis etiam ſi qui traderet, poſſet ſi mutaretur aduertere? quando nec in gemmis Ariſtotelis ſententia corruptibilibus, potuit quiſquàm ſenſu vllo ſenium ne dum propinquum interitum & corruprionem ſenſibus vllis apte coniectari. Dextrum prætereà & ſiniſtrum in cœlo, qua ratione firmatur? An homo ille qui ſupinus iacere fingitur, fractis erat cruribus? vt conſilio Medicorum iacere nõ poſſet in latus. Cur eius caput ad auſtrum magis, quàm ad Boream collocatur? an vt erectis fortaſſe cruribus tàm bellum ederet ſpectaculum, vt polum hunc noſtrum editiorem plantarum veſtigijs obumbraret? more illorum planipedum Sciopodum, quos aut inuenit, aut finxit vetuſtas. Sed

ne fabu-

ne fabuloſis fabuloſa tãtùm impetamus, quo pacto quæſo illud dextrum & ſiniſtrum accipient Mathematici, qui nonam, qui decimam etiam ſphæram ſtatuunt, & qui motum auſtralem introducunt? Primum enim cõuerſionis cœli principium id facit Ariſtoteles, vnde oriuntur ſtellę, eas enim oriri variè nona & decima ſuprà poſita neceſſe eſt, vnde ſcilicet motus ipſe dependeat: nam octauam tantùm agnouit & ſupremã ſtatuit Ariſtoteles, & qui eum præceſſêre Plato & Aegyptij. Et ipſe quidem Ariſtoteles cùm vagę ſtellæ contrario mouerentur motu ac fixæ, variè quoq; ad earum habitudinem dextrũ figurauit, & ſiniſtrum in ipſo ſecũdo de cœlo volumine: vt mittam quod Ioan. Scotus in ſecundo ſententiarũ commentario cenſet in cœlo ex natura rei non eſſe dextrũ ſiue ſiniſtrum. At qua firmitate demonſtrationẽ quam dicunt de mundi & terræ vnitate oſtentant? & quàm libenter? quam quidem vt de me fatear nũquàm demonſtrationẽ putaui, & propoſitiones quibus corrogatur, debiles & parui momenti, & à locis topicis mutatas ſemper duxi. Credidi equidem ſemper ſenſilem hunc mundum vnum eſſe, ſed fide credidi, non Ariſtotelis id rationibus mihi perſuaſi, & quanquàm ex noſtris Theologis S. Thomas Ariſtotelis rationem de terræ vnitate in prima theologicæ ſummæ parte recepit, nihilominus eam rationem non pro certa, ſed pro dubia eius expoſitor Caietanus admiſit.

Cæterùm & ante, & poſt S. Thomæ tempora, Theologi quoq; ex noſtris, & probatiſſimi, & acutiſſimi, & eam, & alias Ariſtotelis rationes de mundi, & terræ vnitate, vel retuderunt, vel irriſerunt: ſed & philoſophi quoque gentium nonnulli non eorum ex numero, qui Democritum, ſed qui Platonem ſecuti ſunt, idem effecerunt, & ex Hebræis aliqui. Quare non incongruum videtur vt etiam, quę ipſi excogitârunt, paucis expromam, paucis, inquam, quoniam ſi multis, quod eſt actum, agam, ſi paucis, quod effusè alij, magnaq; copia nihil aliud meditati diſſeruêre, breuiter perſtringens, nec fructu lector carebit, nec verborum multitudine fatigabitur: Illam igitur qua nititur Ariſtoteles rationem de tota vno in mundo conſuminata materia, dum de cœli vnitate diſſereret, Ambroſius in ſecundo hexaëmeron operis libro ſatis irriſit. Robertus Olchot in ſecundo commentariorum in ſententias theologicas confutauit. Sed noſtrorum Theologorum quoniam eis minus fortè credent, qui nimio plus gentium philoſophos magnifaciunt, nunc habenda mentio non eſt, citandi enim priùs ij ſunt, quibus magis hęrẽt authores Gentium: Atq; ita hoſtes eorummet armis impugnabimus. Apud Plutarchum grauem omni dubio procul, & copioſum apud gentes authorem, dum agitur de defectu oraculorum, eo libro cui fecit titulum περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, multa diſputantur de vnitate mundi, ſed quæ noſtrum ad propoſitum faciunt, ediſſeram quàm pauciſſimis; nam ille multis id egit longoq; progreſſu. Græcè referam quæpiam, in quibus vice fungar interpretis, vt ſæpè feci, vt faciendum quoque eſt, dum habentur cum talibus hominibus verba, ne ſi remittantur ad Græcos codices, putent ſe ad Taprobanam, * aut ad incognitas illas prioribus ſeculis terras, noſtra ætate Hiſpanorum nautarum labore repertas, relegari. Item quandoq; non interpretis ſolùm, verùm & expoſitoris enarratoriſq;, atq; etiam paraphraſtis, etiã compilatoris, partes exequar hoc in negocio. Cùm itaq; eo in libro plæraq; dicta eſſent de pluralitate mundi & vnitate, reſq; eò inclinari videretur, vt plures haberi deberent, dictumq; fuiſſet: εἰ γὰρ οὔτε ἄνθρωπος εἷς ἐν τῇ φύσει οὔτε ἄστρον, οὔτε δαίμων, τί κωλύει μηδὲ κόσμον ἕνα τὴν φύσιν ἔχειν, ἀλλ' ἢ πλείονας, ὁ γὰρ λέγων ὅτι καὶ γῆν μίαν ἔχει, καὶ θάλατταν, ἐμφανῶς παρορᾷ τὸ τῶν ὁμοιομερῶν, τήν τε γὰρ γῆν εἰς ὁμώνυμα μέρη, καὶ τὴν θάλατταν ὡσαύτως διαιροῦμεν, τοῦ δὲ κόσμου μέρος, οὐκέτι κόσμος, ἀλλ' ἐκ διαφόρων φύσεων συνέστηκε, καὶ μὴν ὅ γε μάλιστα φοβηθέντες ἔνιοι καταναλίσκουσι τὴν ὕλην εἰς τὸν κόσμον ἅπασαν, ὡς μηδὲν ὑπολειπομένην ἐκτὸς, hoc eſt, ſi enim neq; homo vnus eſt in natura, neque aſtrum, neque Dæmon, quid prohibet non vnum mundum habere naturam, ſed vel plures: qui enim dicit, quoniam & terram vnam habet & mare, manifeſtè præterit, quod eſt ex ſimilibus conſtitutum. Etenim terram in æquiuocas partes & mare ſimiliter diuidemus, mundi autem pars non etiam eſt mundus, ſed ex differentibus naturis conſtituitur, at qui nonnulli ſunt qui hoc præcipuè veriti, materiem vno in mundo vniuerſam conſumunt, vt nihil extrinſecùs relinquatur: hæc ferè eo in libro, & plura in hanc ſententiam alia, vt quod etiamſi plures mundi eſſent, nihil tamen incompoſitum, nihil inordinatum propterea, nihil ex alio in alium quod tanquàm excideret, atque defflueret, ſed pari concordia, nulloque inordi-

* Quæ inſula in mari Indico ſita, vocatur nunc Sumatra

nato

nato caſu res ageretur, quod licet animaduertere in hoc ipſo quē incolimus, vbi tàm multa, tamq; varia corpora, quę ſua mole ſuoq; fulgore, & mirabili conſenſu ſpectantiũ oculos detinent atq; demulcent: & poſt paululum ſubiecit: ἀδύνατον γὰρ οὐδ' ἐν ἐστὶ τούτων, οὔτε μυθῶδες, οὔτε παράλογον, εἰ μὴ νὴ Διά τε τῶν ἀριστοτέλους ὑποληψονταί τινες, ὡς φυσικῶς ἔχοντα, hoc eſt, nihil autem horum eſt impoſſibile, neque fabuloſum, neque irrationale, niſi per Iouem ſuſpicentur quidam Ariſtotele ſeſe habere tanquàm naturaliter: hæc ille: Mox & quę ipſa eſſent cùm ſubieciſſet, corpora videlicet naturalia proprios habere locos, Quapropter neceſſariò terram ad meditullum ferri, inde aquam, vnde & ſi plures eſſent mundi euenturum vt alicubi ſuper igni terra collocaretur, alicubi aliter, atque hoc ex ordine colligi vnum eſſe mundum ex neceſſitate non plures, tùm ſubiecit: ἀλλὰ καὶ ταῦτα πιθανῶς μᾶλλον, ἢ ἀληθῶς εἴρηται, id eſt, ſed & hæc perſuaſibiliter magis, quàm verè dicuntur: & cauſas illicò ſubintulit, quod quæ dicebat & medium, & ſubtus, & ſuprà, ad ipſum duntaxat referret mundum, de cuius ſolitudine ſiue vnitate quæſtio verſaretur: neq; enim ad vacuum id referri, cùm ſublatum iri vellet, in quo quidem vacuo medium non eſſet, ſicuti nec primum, nec poſtremum, finis enim hæc ipſa, infinitum autem, id eſt, non terminatum omnino vacuum: de cuius conditione cùm diſſeruiſſet, relinqui cenſui, tuti medium non loca ipſa per ſeſe facerent, ſed corpora ſeſe pellentia inuicemq; cedentia. Quod ſi motus mutationesq; opifici quem δημιουργὸν appellat, referri debere acceptas conſtiterit, continebit inquit mundus, vnumquodque in ſe ipſo, terram ſi quidem & mare vnuſquiſq; mundus habet, & medium vnuſquiſq; proprium, & corporum naturas varias atq; mutationes. Quod enim extra eſt, vel nihil inquit eſt, vel vacuum infinitum, cuius nullum medium inuenitur. Si verò plures mundi fuerint vnicuiq; proprium erit medium, proprius motus, & non ſecus ac alij, hoc in ipſo eſſe decernunt. Mox potiſſimam illam argumentationem qua probare Ariſtoteles voluit, ſi plures eſſent mundi, fieri vti ad vnum medium vnaquæque terra ferretur, quæ ſuopte pondere centrum petit, illam inquam argumentationem & floccifaciens, & irridens ſcribit: ὁ δὲ ἀξιῶν πολλῶν μέσων ὄντων, ἐφ' ἓν μόνον ὠθεῖσθαι τὰ βάρη πανταχόθεν, οὐδὲν διαφέρει τοῦ πολλῶν ὄντων ἀνθρώπων ἀξιοῦντος, εἰς μίαν φλέβα τὸ πάντων χεῖσθαι αἷμα συρρεῖν, καὶ μιᾷ μήνιγγι τοὺς πάντων ἐγκεφάλους περιέχεσθαι, id eſt Latinè: Qui autem dignum exiſtimat vt ſi plura ſint media, ad vnum ſolum vndecunq; grauia pellantur, nihil ab eo differt qui dignum exiſtimaret, ſi plures ſint homines, ad vnam tantummodò venam eorum ſanguinem vndecunque confluere, & vna ſola membrana omnium cerebra contineri. Cæterùm iis non contentus plura ſubnectit, quibus & eius ſoluantur rationes, & minimè neceſſariæ monſtrentur. Inde mouet in Stoicos, qui vnum & ipſi mundum volebant, & eorum rationes irridet, longiq; poſtea ſubſellii opere de numeris & figuris diſputat, ac quinarium numerum mundis aptat, eiusq; de natura plæraq; diſſerit, Platonicam hac in re opinionem præferens Ariſtoteleæ. Cuius, quantum ad me attinet, argumenta minimè vnitatem mundi demonſtrare puto, probabilesque tantummodò exiſtimo rationes quibus Ariſtoteles vtitur non neceſſarias, & quas facilè Theologus reiiciat, apud quem Dei poteſtas infinita plures ſi voluiſſe creare & diruere mundos valeret, & quas etiam non difficulter philoſophus, neq; ſecta Democriti atque Leucippi nixus, neque inſania Epicurea fretus, ſed probabili ratione vſus, non multo negotio diſſoluat: tamq; facilè poſſe eas diſſolui, Robertus Olchot, cuius meminimus exiſtimauit, vt nullo modo Ariſtotelem ea in re poſſe defendi ſanxerit, niſi fide ſuppoſita, quod quidem licet intueri apud eiuſdem authoris librum in ſententias theologicas ſecundum, articulo ſexto ſecundæ quæſtionis. Certè (vt mihi videtur) ſi diuerſæ exiſtimarentur ſpeciei qui plures aſſererentur mundi, nihil omnino Ariſtotelis rationes haberent ponderis, quia & diuerſa eſſet terræ, aquæ & cęterarum partium ſpecies, & natura. Si eiuſdem, tunc ſibi illæ ipſæ partes conuenirent, nec ſuum egrederentur mundum, ſua media quæcunq; grauia corpora peterent, & quæ leuia ſunt ſuperiora conſcenderent, & idem in cæteris iudiciũ proportione paris: quod etiam Roberto placuiſſe comperi. At dicet quiſpiã, num legiſti in duodecimo libro primæ philoſophiæ particula quadrageſima nona, idem quod alibi quantum ad cœli vnitatẽ pertinet Ariſtotelem decreuiſſe, ſed aliam aſſignaſſe & explicaſſe cauſam? legi ſanè, atq; perlegi, & non maioris eſſe roboris exiſtimaui. Neq; enim ad mobilia eiuſdem ſpeciei exigitur, tãquàm neceſſarium, vt motor ſit eiuſdem ſpeciei, cùm ipſi

ipſi motores ſint abſtracti, vt à plæriſq; exiſtimatur. Quod ſi coniunctos putauiſſet quemadmodum animæ corporibus iunguntur, ita vt ex duobus illis vna diſſultaret ſpecies, ſi hoc abſurdum non eſſet, neq; abſurdum id haberi deberet, ea, ſcilicet, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei habere materiam, materiam inquam non obnoxiam corruptioni, ſed corpus ſimplex quintæ naturę, quales ipſe Ariſtoteles cœleſtes orbes exiſtimauit, atq; hac de cauſa vna in ſpecie plura indiuidua collocari. Quare ſiue animatos orbes voluit vti plæriq; omnes credunt eum ſenſiſſe, ratio illa nihil habet momenti, ſiue abiunctos cenſuit motores ab orbibus, vt aliqui iudicant, non ſequitur vt eiuſdẽ ſpeciei neceſſariò teneantur: vnde nihil eo diſcurſu prohiberetur, quò minus eiuſdẽ ſpeciei plures mundos haberi, quiſpiam philoſophorũ exiſtimare potuiſſet. Quare probabiles, non neceſſarias eius hac de re argumentationes fuiſſe, nec omnino ſuis quas in poſterioribus analyticis tradidit regulis ad amuſſim quadrare, neutiquã vllus nunc ambiget grauis rerum æſtimator. Hebræus item ille cuius ſuprà fecimus mentionem, plures eſſe potuiſſe mundos aſſeuerat, nec rationes Ariſtotelis quicquam probaſſe contendit. Reperi poſſe magnitudinem infinitam, & dimenſiones ſeparatas infinitas, & vacuum dari, & mundos orbiculari figura neceſſariò non conſiſtere voluit: namq; illa explodit, definitionem infiniti verificari de eius partibus: reijcit & illud, differentias poſitionis eſſe terminatas, nam ſpecie concedit, numero minimè, cùm hic illo, & ille alio poſſit eſſe ſuperior vſq; in infinitum. Si enim, vt inquit, non datur ſurſum abſolutum, nullum ſequitur inconueniens, negat etiam corpus infinitum orbiculari figura pollere, quoniam quod non finitur caret extremis, & affirmat præterea omnem figuram poſſe in orbem moueri. Sed reuertor ad Græcos.

CAP. X.

QVOD IN LIBRIS ITEM DE COELO ET XENARchus, & Philoponus Ariſtoteli contradixère multis in rebus, & quòd multa quoque adduci non incommodè poſſent.

Etenim Xenarchi & Philoponi, & aliorum contra Ariſtotelica de mundo placita rationes, adducere omnes facilè poſſem, & quæ ab Alexandro & Magenteno pro Ariſtotele excogitata ſunt, non difficulter (niſi fallor) diſſoluere: ſed opus eſſet integro libro. Quare paucula ſat fuerit adnotaſſe, & viris doctis innuiſſe potiuſquàm explicaſſe, vti de linea quæ dicitur à Græcis ἕλιξ quam ſimplicem ille contendit non mixtæ naturę, & videtur etiam Xenarcho conſenſiſſe Archimedes, cùm intermedio ipſius lineæ, curuam lineã circularem in rectam, vt figuram orbicularem in quadrã redigeret, reſoluere curauit, quod ſi ita haberetur, alij eſſent ſimplices motus per alias lineas, quàm quæ poſitæ ſunt ab Ariſtotele: vt nec inde ſimplicem corporum naturam comprobare poſſent. Ac ſanè memini probatiſſimum theologum Dionyſium dum de motu mẽtium ſupercœleſtium, deq; animæ motu diſſereret in libro de Diuinis nominibus, feciſſe mẽtionem motus & circularis, & recti, & curui, ſiue reflexi, & affirmaſſe tria hæc motuum genera in rebus ſenſibilibus in vniuerſo reperiri, vt alia videlicet, mouerentur circulariter, alia ſecundùm rectam lineam, alia curuè ſiue reflexè, atque vt eius verbis vtar, κυκλικῶς καὶ ἐυθέως ἑλικοειδῶς. Philoponus quoq; motus differẽtes in differentes rerum naturas nõ eſſe referendos inde probat, quod ſi ita eſſet, eorundem motuum vnam eſſe naturam confiteri oporteret, quod tamen ab Ariſtotele negatur, vtpote qui diuerſarũ eſſe naturarum aquam, & terram dicit, vtranq; tamen eodem motu recto ad centrum ferri. Nec obſtat Magenteni (vt mihi quidem videtur) illa reſponſio, terram ad centrum, aquàm verò ad terræ ferri ſuperficiem, quoniam ambo qua grauia ſunt, centrum petunt, & recta linea ſuopte naturali motu feruntur. Præterea quoq; vrget Philoponus nihil prohibere, quin cœlum etiam ſi diuerſo ab elementis motu deferatur, eiuſdem cum eis naturæ poſſit cenſeri, quoniam terra, & aqua quas diuerſæ conſtat eſſe naturæ, eodem motu, qui eſt ad centrum, moueantur. Ad hæc ſubnectit cœlum qualitatibus elementorum frigore & calore non carere, etiamſi grauitate & leuitate careret: Neq; enim, inquit, ſi leuia corpora contingit eſſe calida, ſimiliter & ſi grauia omnino

ſunt

ſunt frigida, ſequetur ex neceſſitate, quæ neq; leuia, neq; grauia ſunt frigiditate & caliditate priuari: quoniam ſanà nō eſt ex antecedente propoſitione ſubuerſio, ſi quis enim homo eſt, omnino & animal eſt, non tamen ſi quid nō eſt homo, verū erit dicere, quod non ſit animal. Addit & illud, Si Alexander rectè ſanxit eum eſſe propriè, ſecundùm Ariſtotelis doctrinam circularem motum, qui eſſet circa centrum totius vniuerſi, rectè quoq; & illud ſtatuetur, motus qui nō ſunt circa centrum vniuerſi propriè nō dici circulares, qui & ſimplices appellantur: Aſtra verò ſecundùm plurimos Aſtronomorum circa propria mouentur centra, qnoniam eundem non habent cnm vniuerſo orbe centrum, neq; aſtra, neq; eorum epicycli, neq; illæ, quæ appellantur eccentricæ ſphæræ: namq; & à terra abſunt ſæpenumerò, & terræ etiā ſæpenumerò propinquiores alijs alij Planetæ inueniuntur, propriæ itaq; circulares non erant iſtiuſmodi motus, nec alijs corporibus cœleſtibus planè conformes. Mitto & quę Simplicius in primo de Cœlo commentario, & alij etiam ipſius Ariſtotelis ſectatores aduerſus ipſum Ariſtotelem conſcripſère. Illud ſanè addi poſſet à nobis hoc loco, de vniformi motu ſphæræ octauę, quam ſtatuit vltimam, aliter ſcribi oportere ſi poſterioribus cœlorum dimenſoribus ſtare voluerimus qui nonam & decimam ſuper octaua collocant, nec nō retrogradientem eam atq; etiā in auſtrum & ſeptentriones motā ſuis obſeruationibus colligunt, quare non eo motu vniformi, quem ille exiſtimauit, (quoniam extimam eam cæteraq; omnia ambientem putauit) octaua ſphæra mouebitur: peribitque longus ille Ariſtotelearum rationum ſuper eo negocio diſcurſus. Addi & illud facilè quiret, quo videlicet falsò imputat in ipſo tertio de Cœlo libro Parmenidi, tanquàm exiſtimârit nihil eſſe præter ſubſtantiam rerum ſenſibilium: Diximus enim & nō multò pòſt dicturi ſumus, Parmenidem non ita ſenſiſſe, vti de eo ſcribit Ariſtoteles, idq; etiam ipſius Parmenidis verbis comprobabo. Addere & alia pleraq; poſſem, quæ in præſens omittam ſpatijs excluſus iniquis: nam ſatis haberi debet ſi de cœlo inſigniores, quæ putari ſolent, demonſtrationes duxerimus in controuerſiam.

CAP. XI.

MVLTA QVAE ARISTOTELES IN LIBRIS DE GENEratione poſuit vt ſtata & firma, & rationibus impugnari poſſe & impugnata fuiſſe.

QVàm multa Ariſtotelis placita in libris de Cœlo & cōfutata, & infirmata fuerint rationibus authoritatibusq; virorum illuſtrium, ex ijs quæ proximè ſcripſimus, manifeſtum eſt. At ſi à cœlo ad elementa deſcenderis, non minora fortaſſe deprehendes, quorum elementorum conditiones, proprietates, qualitates in libro de Generatiōe repoſitas, multi nō recepêre, ſed & impugnaûere plerīq;. Equidem præter illud, quod ſcripſimus in libro de Elementis, varium fuiſſe Ariſtotelem, cùm in opere de cœlo terram oppoſuit igni, ex ſumma locorum diſtantia ſummam inter ea elementa repugnationem imaginatus, in libris verò de Generatione aquam igni ex pugna qualitatum oppoſuit, vnde fortaſſe duplicem calorē duplicemq; frigiditatem commentus eſt Aegidius: præter alia quoq; maioris momēti, nō poſſe certa & euidenti ratione ſciri numerum elementorum, non poſſe eorū ſedes ſine controuerſia cognoſci, nō poſſe eorum qualitates primas, quas ille pro vero & confeſſo poſuit, exactè deprehēdi: præter alia quoq; eo in libro probabiliter diſputata, quæ ne facta faciam hoc loco non recenſeo: iam enim editus & in publicum datus eſt is liber, in quo hæc continentur, vbi de qualitatibus elementorum multa extrahi poſſent contra libros de Generatione Ariſtotelis. Præter hæc, Inquam, & alia nonnulla cogitata noſtra, poſteà animaduerti qui ante me de elementis ſcripſerant, non omnes Ariſtoteli cōſenſiſſe, quapropter ex re viſum eſt fore, ſi hoc quoq; loco eorum ſententias ſubnotarē. Scribit Thomas Garbius ſecunda quæſtione de elemētis, recitata opinione Ariſtotelis & Auerrois de qualitatibus elemētorū in libro de Generatione poſitis: quod vnumquodq; elementū ſuam habet pręcipuā & pręomnibus alijs qualitatem: Ignis caliditatem in ſummo: ſiccitatem non ita: aër humiditatem in ſummo, nō autem frigiditatē: aqua frigiditatem ſummè poſſideat, non ad ſummum verò humiditatē: terra ſiccitatem ſummam obtineat, non autē ſummam frigiditatem: idq;

multorum authoritate probat, & ipſius etiam Auerrois in meteorologicis teſtimonio, ſubindeq́; addit Ariſtoteli Albertum contradixiſſe, terram frigidiorem aqua multis argumentis decernentem, & ſi Albertus quandoq; contradixiſſe, non vult videri, dum frigiditatem aquæ, humiditati ipſius mauult contuliſſe Ariſtotelem, quoniam frigiditas, eius ipſius eſſentiæ ſit magis intima quàm humiditas. Cæterùm Garbius idem, opinionem Ariſtotelis & ſectatorum magis conſuetudine quadã introductam affirmat, quàm validis rationibus: probareq́; id ipſum conatur longo validoq́; diſcurſu, in quo euidenti ratione probari negat poſſe, quatuor eſſe elementa ſimplicia: nec ſimplicitati ipſi mixtorum conſtitutionem adſtipulari, quæ ſemper ex mixtis non ſimplicibus conflari videatur. Negat item probari poſſe euidenti ratione, purum terræ, aut aquæ, aut aëris elementũ reperiri, diuerſum ab eis quæ tanguntur mixtis, ſiue perfectè, ſiue imperfectè conſtitutum. Ignem quoq; in concauo orbis lunæ collocatum, negat poſſe conuinci, cùm nullum eius rei experimentum haberi queat, & poſſit ibi eſſe aër ex cœli propinquitate calidus, vnde conflentur, quæ fiunt in ſublimi illa regione aëris incenſiones. Negat item aut ratione, aut apparitione vlla poſſe concludi, terram igne eſſe ſicciorem, ſed & contrarium elici manifeſtis experimentis, hoc eſt, ignem ſummam poſſidere ſiccitatem. Reſpõdet ſubinde rationibus Auerrois & aliorum ſubtiliſſimè. Subdit & illud aërem nõn eſſe aqua humidiorem, idq́; veriſimile videri magis, qui attulêre, & credi voluêre ſectatores Ariſtotelis, quanquam nec euidẽs ratio, nec experientia illis adſtipulantur, ſed ipſi ſibi abundè ſuffragentur: & ſi cui dubium id videatur, appellat ad tribunal ſenſus, ad ipſum tactum, qui ex aqua quàm ex aëre magis humectatur: quem quidem aërem non admittit calidum, ſed ambigit plurimùm, & ne ſit calidus, multas rationes ducit in medium, & ſub ambiguo relinquit, poſſe decerni vtrum calidus an frigidus? modò cauſæ quibus affici queat, remoueantur: quod non de aëre tantùm, ſed de omni corpore naturali voluit eſſe probabile, vt niſi extrinſecùs afferri poſſint qualitates, quibus afficiatur, ex ſeſe nulla pollere qualitate ſit conſentaneum, hoc eſt, caliditate, ſiccitate, humiditate, frigiditate: atq; id ſolũ ex toto poſitis ab Ariſtotele ſectatoribusq́;, concedit: Aquam frigidam & humidam eſſe, quoniam ita eſſe, ſenſus ipſe manifeſtè decernat, & terra magis frigidam non abnuit, ſenſu non ratione adſtipulante, cui magis acquieſcendum retur, qui rationibus Alberti, quas non inficiatur, facilè poſſe diſſolui. Hæc breuiter ex Thoma Garbio aduerſus Ariſtotelem de qualitatibus elementorum excerpſimus quodam quaſi compendio. Si quis explicatiùs rem cognoſcere velit, ſecundam quæſtionem de Elementis in libro, cui ſummæ Medicinalis nomen eſt factum, pertractare poterit, & in tertia quoq; videre nonnulla aduerſus Ariſtotelem diſputata, quæ quoniam ad libros phyſicorum, & libros de cœlo ſpectare videntur, curioſum lectorem ad ipſum Garbium volumus relegatum: Sat enim de ijs quæ ad generationem pertinẽt hæc paucula ſubnotaſſe, ne ordinem Ariſtoteleorum operum videremur deſeruiſſe. Et quidem ſi Ioannis Scholaſtici commentaria in libros Ariſtotelis de Generatione & Corruptione euoluerimus, nõ ita ſtata & ſine controuerſia deprehendemus ipſius philoſophi dogmata, ſed ambiguitate non parum multa perplexa: dictionem verò adeò obſcuram atq; vt ipſius interpretis vtar ſermone, λέξιν ἀσαφῆ οὖσαν, vt eam quandoq; ex Hyperbato, ad planiorem ſtructuram neceſſe habuerit reuocare, quò minus abſurda conſequerentur in ſenſu.

CAP. XII.

QVÒD ALIQVAE RATIONES DEMONSTRATIONVM loco in meteorologicis ab Ariſtotele poſita, falſa ſunt.

Vidimus & in phyſicis, & in libris de Cœlo, & de Generatione Ariſtotelis quæ dicũtur demõſtrationes inſigniores, cùm falſa tùm debilia fuiſſe argumẽta: facilè de reliquis naturalibus libris poterit idẽ iudicari. Sed meteorologicos ad præſens quadã ex parte ſubnotabimus errores: Ipſe Ariſtoteles opus exorſus rerũ quæ in ſublimi fiunt, generanturq́;, meteorologicæ propterea nuncupatæ: difficultatem negocij, vt erat acutiſſimo & longè ſolertiſſimo ingenio non ignorauit: Quare quod antea meminimus, præfatus eſt dubitare

tare

tare videlicet ſe aliqua,& quæpiam quodammodo tangere. Quæ verba exponens Alexander Aphrodiſiçus,illud dubitare de Iride interpretatur, quo,ſcilicet,pacto fiat,& cur aqua marina ſalſugine polleat, illud verò tãgere,declarat ita, περὶ νεφῶν συστάσεως, hoc eſt, de cõſtitutione nubium, & paulò pòſt ſubdidit: ἐὰν μὴ τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν, περὶ τῶν τοιούτων ἔχομεν, ἀλλ᾽ οὐ παντάπασιν ἀνοήτως τῆς γενέσεως αὐτῶν ἐσμέν? Etenim,inquit,ſi non exactum quodpiam de talibus queamus loqui, at ne omnino ignari ſimus generationis eorum,quibus ex verbis nihil exactum,nihil aptum demonſtrationi,quod & antea ſubindicauerat,Ariſtoteles aperit,atq; id explicat Alexander meteorologicis in libris inueniri. Olympiodotus quoq; Alexandrinus, cuius etiam ſuperioribus libris facta eſt mentio, longè obſcuriſſimum eſſe illud opus in ipſis quos in id molitur commentarijs affirmat, expoſitis quidem & claris verbis, ſed ſenſu & argumẽtationibus minimè clarum aſſeuerans, & multò minus apertum manifeſtumq; quàm ſint de Anima inſcripta volumina: quod ſi aliqua hîc apertè docere videatur,id eſſe ait κατὰ συμβεβηκός,hoc eſt,ex accidenti,propterea quod de rebus particularibus diſſerit.

Verùm enimuerò procedente opere, tanquàm oblitus Ariſtoteles eorum quæ dixerat, in ipſam maximè Iridem demonſtrationem parat, & quidem Mathematicam adeò,vt multa in eius extructione literaria elementa conſumat:à qua tamen Iride certitudinem ex Ariſtotelis verbis Alexander abdicauerat, inter ea in quibus dubitatio verſaretur eam collocans. Sed enim de hac Iride,hoc eſt,de eius magnitudine atq; figura non dubitauit Ariſtoteles demonſtrationem illam attuliſſe, vti maior nunquàm eſſe poſſet figura ſemicirculi:maiorẽ tamen portionem circuli ab ea ſuperatam adeò, vt paulò minus circulum implêrit, & ego vidi, & alij fuêre qui viderint ſexdecim ferè abhinc annis: tumque inſignem hunc Ariſtotelis & Auerrois qui hac in re nec illum, nec ſe ipſum poteſt defendere errorem. Memini in libros qui de ſtudio diuinæ & humanæ philoſophiæ inſcribuntur,me repoſuiſſe: vti ob id liceat irridere Auerroim,qui nunquàm erraſſe inſigniter Ariſtotelem præfatur, & hunc tamen non diffitetur errorem, & ab eius ſocio deprehenſum quanquàm fatetur, iterum tamen excuſare quoquomodo ſatagit: quem tamen errorem Ariſtoteles pro demonſtratione & certa, & elaborata perſcripſit. Ac Senecæ (vti ſatis eius primus naturalium quæſtionum liber indicat) atq; alijs non parùm multis impoſuit: Falſa certè Ariſtotelis concluſio, non meis ſolùm oculis,ſed & aliorum,qui benè etiam ſunt oculati. Namq; fuerunt poſteà qui ſe mihi hanc ipſam deprehendiſſe falſitatem affirmauerint: quam tamen concluſionem ipſe demonſtraſſe putabat. Quare ex falſis eam propoſitionibus pependiſſe neceſſe eſt, cùm ex veris aſſumptis colligi falſa concluſio nequeat.

Aliam Ariſtotelis in Iride, ſed nocturna, leuitatem magnus etiam Albertus deprehendit, qua videlicet exiſtimauerit eam non niſi vna die plenilunij euenire, nec niſi bis magno interpoſito ætatis curriculo,hoc eſt,ſuprà annos quinquaginta. Et quamuis quoquo modo viſus eſt Albertus velle aut tueri illum,aut non damnare. Ariſtoteles tamen excuſationẽ reijcit omnem,ipſo ſuo loquendi modo,vnde enim verba illa? καὶ ταῦτα πάντα ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τοῦ μηνός, ἐν τῇ πανσελήνῳ γὰρ ἀνάγκη γίνεσθαι,hoc eſt,& hęc omnia in die vna mẽſis, in plenilunio enim neceſſe eſt fieri. At num plenilunium plures quo ad hãc rem pertinet,hoc eſt, ad cauſam generandæ iridis,dies perdurat? an vnum tantummodò inſtar animantis Ephemeri? Vnde & illa verba δὶς ὤφθη ἐν ἔτεσιν ὑπὲρ τὰ ν, hoc eſt,quapropter in annis ſupra quinquaginta,bis videlicet accidiſſe videri. Num plenilunium quolibet menſe? nũ tenebræ ſingulis noctibus? quas etiam dixit in cauſa fuiſſe,cur veteres non putârint nocte fieri Iridem, quia videlicet ipſos ea latuiſſet, ob raritatem. Cauſam igitur quæro cur ὀλιγάκις,vt ille inquit, hoc eſt, paucies (ſi dicere liceat) rarentérve fiat? reddidiſſe illam tamen quiſpiam dicet per illa verba: τὸ δ᾽ αἴτιον ὅτι ἐν τῷ σκότει λανθάνει τὰ χρώματα, καὶ ἄλλα πολλὰ δεῖ συμπεσεῖν, cauſa eſt,inquit,quoniam & in tenebris latent colores,& alia multa oportere concurrere. An colores ſemper non latent, in tenebris, ſi abſolutas,& nigerrimas tenebras ſub illum nocte dedit intelligi? Si verò non ſilente Luna iridem fieri docuit, ſed cùm plena lumine eſt, cumq;(ſi liceat poëticè dicere)—*percurrit cœlum fraternis æmula flammis*,quid tum opus erat tenebras cõminiſci? Eadẽ enim cauſa eoſdem debet effectus promere. At quid ſibi voluerunt illæ dictiones,multa oportet concurrere? Quæ'nam quæſo ſunt illa multa? de quibus nec verbum quidem ipſe fecit, ſed nec eius expoſitor Alexander quicquam penſi præter-

VVV 2 quam

quam colores obſcuriores adiecit, quis enim ambigat maiori in lumine colores ſpectari longè illuſtriores? Alia occulta promenda eſſent quæ certè aut facere debent cũ ijs, quę dixit eſſe in cauſa, vt appareat iris nocturno tempore, tumq; reſtat ſuo in robore quod in eum ſumus moliti, aut certè congruere ijs quæ ſunt in cauſa vt videatur rarò, tumq; cùm nõ expreſſerit, nihil docuit. At dices ea fuiſſe, quæ mox ſubiũxit, oriente & occidente luna id euenire. Sed hoc, ſi illi cum ſolari iride commune eſt, dicere nõ oportebat, ſi diuerſum, falſitate labat: nam nulla alia cauſa poteſt iridis afferri in Ariſtotelica diſciplina, quàm refractio luminis, nec aliam attulit ipſe generatim, cùm tamen ſæpenumerò paruo interſtitio temporis ſpectata ſit ſpectariq; poſſit identidem. Cauſa enim iridis nocturnæ, & nubi fertur accepta, & lunæ. Nubi, vt decidant aquæ tenuia quæpiam ramenta, eademq; torrida dimanent, tanquàm ſtillæ ſtiriæ've. Lunæ verò vtpote quæ vbi maiores eiaculatur in aduerſam nubem radios, id agere dicitur nocte, proportione pari, quod interdiu ſol. Eius enim quaſi vicaria ſucceſſione tẽperat noctem: vnde & antiquis gentium poëtis Phœbe dicta eſt, & Phœbi ſoror. Luna igitur cùm plena lumine eſt, quotiẽſcunq; illi roſcida nubes opponitur, toties poteſt iris apparere, poteſt autẽ opponi ſæpenumerò paruo temporis ſpatio, quare & de effectu nocturnæ iridis falſum repoſuit, & aberrauit in cauſa, quæ quoniã poni frequẽtiſſimè poteſt, rariſſimè tamen effectum inde prodire literarum monumentis teſtatũ reliquit. Modeſtiùs multò videtur egiſſe primo ipſo quęſtionũ naturaliũ Seneca: nam quanquàm dixit in nocte arcus nõ fieri, niſi admodũ rarò, non tamẽ ad quinquaginta ſe annorũ ſpacium contulit, aut minutias vnius diei in plenilunio commentus eſt, ſed quia, inquit, luna, non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Mitto quod & falſa quædam, & ſibi aduerſa dixiſſe hoc in opere Ariſtotelem, Olympiodorus eſt author, mitto quod albam noctu iridem ſe vidiſſe teſtantur Luſitani nautæ.

Mitto quod in cauſa lactei circuli reddenda modò huc, modò illuc, videatur flectere adeò, vt quibuſdam dederit occaſionem exiſtimandi voluiſſe illum refractionem eſſe luminis paruarum ſtellarũ, & latè quaſi dixeris (verbum Græco reddidimus verbo) ſeminatarum: cuius etiam opinionis fuit Albertus: quibuſdam verò exhalationẽ eſſe calidam placuit, quo modo ipſum Plutarchus expoſuit. Res autem adeò anceps, vt Auerrois eius rei diuinitùs dati ſibi cognitionem optauerit. At certè ipſe poſt multa ſcripſit Ariſtoteles lacteum circulũ comam eſſe, nec à cometis aliter diſtare, quàm quod ille circulus à multis ſyderibus, cometæ autem ab vno excitarentur: vt videatur potiùs ex modo differendi huc flectere, & præcipuè quia poſtremò ad eum modum concluſit, proptereaq; viſus de eo Plutarchus hac in re iuſtè iudicaſſe, quod tamen ſi ita eſt, falſum ab Ariſtotele pronunciatum à multis aſſeritur. Prima potiùs opinio ſuſcipitur, quam fuiſſe Democriti primo libro narrauimus. An illud prætereà falſum? quod certè falſum eſſe & olim rationes perſuadebant & authoritas Auicennæ. Nunc etiam teſtatur ipſorum, quos citauimus nautarũ experientia: falſum, inquã inter Solis tropicos ſub æquinoctiali linea, homines nec naſci, nec viuere. Sunt enim ſub ea populi multi, & ad occidentale littus illud ignotum antiquitati, medio in Oceano, dulces marinæ aquæ fluctus, eos inueniſſe compertum eſt. Verùm hæc ipſe quidẽ ſpacijs excluſus iniquis, prætereã. Sed fortè dicerem ego, vt eum excuſarẽ, & in hoc, & in alijs erroribus mitiùs cũ Ariſtotele agendũ, viro pręclariſſimi ingenij, multiplicisq; doctrinæ, atq; apud gentes naturalium philoſophorum præcellentiſſimi, vnde ita Dæmonium ab antiquis illis appellabatur, quod diligenter circa ima verſatus eſſet, ſicut Plato diuinus, quia ſuprema tractaſſet diligentiùs, & tranſnaturalia magis excoluiſſet. Agendum inquam mitiùs, vt qui fortè rectè ſenſerit, rectè ſcripſerit, quæ tamen ſcripta ipſi non habeamus, aut ſi habemus, erroribus plena ſint, non authoris fortè vitio, ſed temporum, & hominũ incuria. Quamobrem foſſæ illi, & tineis, & Appelliconi Teio, & alijs, qui præclara illius volumina temerauerunt, accepta referenda eſſe, quæcunq; aut falsò, aut perperam in Ariſtotelcis libris de rebus naturalibus & imis (nam de ſupremis pauca, nec ſyncerè loquitur) collocata ſunt. Sed eius defenſores & fautores nimij hoc nõ patiuntur, qui & Ariſtotelis libros ſe habere & integros dicunt: eò maiorem hac in re notam infamię inurentes Ariſtoteli, quò maior eſt verus error falſo, quò iuſta accuſatio potentior, quàm calumnia. At alterum incommodũ non poſſunt effugere,

gere, cùm re ipſa errores in libris multi ſunt: Nam aut Ariſtotelis ſunt errores, aut libri,qua ſcatent erroribus Ariſtotelis nō ſunt,vtrum malint,deligant,& de hac quæ circumfertur Ariſtotelis doctrina,quàm vana ſit,ſententiam ferant.

CAP. XIII.

QVOD IN LIBRIS DE ANIMA, VBI MAXIME VALIDAS pleriq; putant Ariſtotelis rationes,debiliter ipſe argumentatur, non demonſtrationibus vtitur: Ibiq; ab impugnatione Themiſtij Theophraſtus defenditur qui reprehenderat Ariſtotelem.

PRæter hæc autē licet animaduertere, quàm debiliter argumentetur Ariſtoteles,ad rerū ſcientiam exactè cōparandam, quando ràm parū probat quod nititut probare,de ijs differens quæ intus gerebat,ex quibus cōponebatur ipſe,vel quæ potiùs erat ipſemet:ex anima enim & corpore conſtituitur homo, illa mente pollet, hoc anima intermedia ſenſu præditum eſt,actiam ex ea, quàm ex hoc, prodit cognitio,qua non ſolùm ſuorum ipſius actnum propriæq; naturæ,ſed alienæ perceptio datur,hæret nihilominus in vtriſq;,adeoq; varius eſt & anceps, vti(quod libro quarto ſatis eſt monſtratū)philoſophi Gentium præclariſſimi inter ſeſe,& noſtræ religionis probatiſſimi Theologi, nunquàm habuerunt ſine cōtrouerſia cōſtitutū,quid Ariſtoteles de Anima ſenſerit, & vnáne ſit quæ omnia obeat munia,an plures? & ſi vna,mortalis an immortalis? Cuius etiā definitionē non modò Plotinus,ſed eius etiā expoſitor Porphyrius,non recepit, & Atticus etiam illud impetijt,immobilē voluiſſe animā contra Platonem, qui ex eius motu maximum immortalitatis traxerit argumentum. Quinto quoq; libro huic proximo declaratū eſt multifariam, intellectus munera adeò incerta, vt de modo rei per imaginē percipiendæ, deq; ſubſtantiæ cognoſcendæ, & ordine,& modo, non ſatis exploratum habeant Peripatetici, ne dum compertū, quid ſtatuendum decernendumq; ſit:quo autē modo ſe intelligat intellectus,num adhuc lis perdurat inter Peripateticos: propriáne ſpecie ſiue imagine an aliena? quando alij voluerūt, ex aliorum intellectione ipſum ſe intelligere,alij notione propria: & de agente quoq; intellectu aſſerēdo, quanta inter interpretes diſcordia? quantaq; difficultas inter probandum propoſitionem illam quæ ei rei pro fundamēto ſubſternitur, in omni natura inueniri aliquid quod agit, aliquid quod patiatur? vnde alij efficientis duntaxat cauſæ vim, tribuerunt agenti intellectui, vt ipſe quidem nō intelligeret,ſed cauſa eſſet, vt qui poſſibilis dicitur ſpeciem à phantaſmate detractam hauriret, ſuper quo phantaſmate multa lis: nam alij neceſſarium ſemper ſunt arbitrati,alij initiò tamen, & in cognoſcēdis naturalibus duntaxat rebus, vt alibi diximus, alij intellectum, & phantaſiam tanquàm geminos oculos imaginati, vt dum phantaſia concipit hominem ſingulatim, mens hominem concipiat vniuerſim. Voluntq; vt intellectus rei eſſentiam in phantaſmate, quod alioqui non intelligat, relucentem capiat. Ipſum verò intelligere alij voluerunt, & adeſſe ipſi intellectui poſſibili, non modò efficientis vice,ſed formæ, adeptumq;, propterea Albertus Græcos quoſdā,& Arabes ſecutus, intellectum admiſit in tertio de Anima. Thomas neutiquam recepit, qua de re in noſtro in tertium de Anima Ariſtotelis librum commentario diſſeruimus. Ad hæc vbi maximè pollere creditur viribus, Ariſtoteles de Anima differens ibi maximè flaccet. Nam quoad pertinet ad corpus ipſum & corporis ſenſum,ſi quæ diximus inter initia præcedentis voluminis,ad memoriam reuocentur, dū eius fallacias, & incertas coniecturas aſſeruimus, nihil fiet reliqui ad dubitandum, ſcientiam inde certam & exactam, qualis & ab eo, & à plæriſque omnibus quæritur, pendere non poſſe. Quantum verò ſpectat ad functiones animæ corporibus communicatas,& veterum opinionem non ritè recenſet,cùm affirmat eos mentem à ſenſu non diremiſſe,vti dictum eſt, & ſequentibus etiam capitibus palàm fiet,& rationes quibus vtitur quandoq; ad impugnandum, parum fortes, parumq; etiam ſpecioſæ viſæ ſunt aliquibus ex ſectatoribus: Sæpenumerò etiam metaphoris vtitur, quas tamen vitandas docet in Analyticis, vtitur, inquam, in re maximè ſeria, quatenus agit de eo quod eſt animæ proprium & peculiare: atq; de ipſa vi intelligendi verba faciens

 mirum

mirum, quàm debili nititur fundamento, quæ res etiam à quopiam noſtræ ętatis acuto & docto viro diligenter eſt animaduerſa.

Et ſanè quod attinet ad impugnandum communem multis veteribus opinionem de motu animę ſemet mouentis, multi ſe continere non potuerunt, quin reſponderēt Ariſtoteli, Platonemq́; tuerentur. Non dico Aureliu[illegible] Macrobium, non Magnum Albertum, qui libro de Origine animæ paucis mutatis Platonis rationem demōſtrationem fortiſſimam pronunciauit: non Plethonem illum, qui ſub Nicolao pontifice vixit Platonis aſſeclam, qui hac de re quodam ttāſcurſu in libro, quem pro Platone aduerſus Ariſtotelem edidit, verba faciens, ſcribit, & non declaraſſe Ariſtotelem quid voluerit intelligi, & non ritè decreuiſſe: illaq́; ſubinſert verba: πῶς γὰρ εἶχε ἀπὸ νοήματος ἐπὶ νόημα φερομένην ἑκάστοτε μεταβαλλομένη ἢ ἀπό τε τοῦ νοεῖν ἐπὶ τὸ μὴ νοεῖν, καὶ τοὐναντίον ὤν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐπὶ τοῦ νοῦ γε αἰθεροπῶς συγχωρεῖ. Non hunc, inquam, non alios, ſiue veteres, ſiue recentiores Platonicos aut Platonis defenſores, ſed Theophraſtum inquam, non Peripareticum modò, ſed Ariſtotelis clariſſimum præcipuumq́; diſcipulum. Non, inquam, ſe potuit cōtinere, quin doceret magiſtri, quę afferebantur rationes, ita nullius eſſe momenti, vt etiam æquiuocationis ſallaciam non effugerent, quare omnes diſſolui poſſe docuit diſtinctione motus. Alio enim genere motus mouetur anima, mouet alio genere, dum enim apprehendit, dum aſſentitur, dum iudicat, mouetur. Mouet verò corpus alio genere cùm ex loco ad locum perfert, & hoc quidē genus motuum quo mouetur corpus, poſterius eo eſt, quo ipſa mouetur anima vti longo progreſſu in decimo de legibus Plato contendit. Ii verò qui eodem motu quo mouetur corpus, moueri etiam animam contenderent oportere, vel inde ſui erroris cōmoueri facilè poſſent, cùm vident rem quampiam hominis miniſterio operaq́; moueri, hominē tamen ab ea re moueri nō vident, moueri quoq; ſpectant vapores vi Solis, & in ſublime ferri tramite recto, cùm tamen Sol ipſe obliquo moueatur in circulo. At contendit Themiſtius in primo de Anima commentario, iudicia & aſſenſiones non eſſe motus, atq; appellat ad motus definitionem. At quàm calumnioſè? prouocat ad id tribunal quod iam declinatum eſt, prouocat ad iudiciū minus idoneum, minimè cōpetens: ea enim definitio corporei motus habetur nō ſpiritalis, vti enim diuerſæ rerum naturę ſunt, ita & diuerſas definitiones habete illas neceſſe eſt. Quare dum à ſallacia æquiuocationis defendere Ariſtotelē Themiſtius ſatagit, ipſe in eam quæ petitionis principij dicitur, impingit. Negat enim Theophraſtus eundem eſſe motū, quo mouetur anima, & quo mouet alia: Themiſtius autē hoc aſſumit, moueti animā eo motu, quo mouētur alia, quando vnam duntaxat, quæ omnibus competat rebus, definitionem motus ducit in medium, atq; eo etiā maiori cū calumnia quiſpiam dicet, quando ipſe Themiſtius animæ contemplationem phyſicam nō fecit, ſed abiunctam potiùs ſiue mixtæ cuiuſpiā naturæ. Sic & Simplicius in commentarijs de Anima ipſam, de anima contemplationem mediam inter Phyſicum metaphyſicamq́; lōgo ſatis progreſſu collocauit. Quapropter & aliam ei Themiſtius proprietatem motus adſcribere debuerat, aut adſcriptam minimè prorſus eliminare. Quod autem comparationem cauillatur motus vaporum ad lineam & Solis qui rotetur, & agatur in orbem, aſſerens non ſatisſactum, quoniā circulares vtriq; ſunt motus, parum molitur: Neq; enim id exempli quadrare omnibus quę de motu dicerētur Theophraſtus exiſtimauit, ſed calumniā tantummodò retunderet, tantiſper, dum monſtraret propoſitionem illā vero non niti: ea eſt, quo pacto mouetur quidpiam eodem & mouet: in vniuerſum namq; confutabatur, quod in vniuerſum etiam & generatim probatum putabatur. Quare non cecidit in conſiderationem ſpecie, numero, an genere, id afferetur diſcriminis? cùm ſola tantummodò requireretur inſtātia, vt motus inueniretur in mouente, qui prorſus idem nō eſſet cum eo, qui moueretur, quibus ex rebus fit vt non hoc in loco Themiſtius inſiſtere, ſed potiùs ipſa motus natura debuiſſet, vt eam oſtenderet quadrare nō poſſe ei, quod Theophraſtus attulerat. At fortè vir prudens conſiderauit ſolidam baſim non ſubſiſtere, nec ſubeſſe quod optabatur ædificio fundamentum: quandoquidem præiudicatum nouerat apud Ariſtotelem, ipſum intelligere (vti eius vtar verbis) eſſe quoddam pati: neq, enim pati ſimpliciter, ſed quoddam pati dixit. Ita motus illos animæ ſeſe agitantis non propriè & exactè vti videmus in rebus corporeis, ſed quodammodo motus eſſe iurè meritoq́; decerni. Neq; enim tàm rudis erat, vt cùm moueri diceretur anima, plau-

ma, plauſtro eam aut nauigio, aut equo moueri ſuapte natura exiſtimaret, ſed eo modo qui ipſi & proprius eſſet, & cognatus naturæ. Quare neq; ad egreſſionem corporis locali motu, aut ad regreſſionem datur ſuffugium, aut anſa præbetur vlla, vnde queat poſtea reſponſio firmari, neq; enim illis hæſerat Theophraſtus, qui omnimodam in corpore merſionem ſomniarent, neq; Ariſteæ Proconeſij vanitati fuerat aſſenſus, cuius animam fabulabantur commigrare & remigrare coruina ſpecie: Sed motum localem etiam ſi concederet animæ, nõ propterea eius eſſe naturæ cenſebat, vt eatenus iudicaret ei ſuopte ingenio competere egreſſum, & regreſſum pro libito, quia præter motum loci, imperium quoddam & arbitrium requirunt ea quæ eiuſmodi motu pollent, niſi ſint ipſi corpori ſuapte natura connexa. Nouerat ille ab antiquioribus philoſophis decretum eſſe, animam omnis motus corporei eſſe principium, quamobrem ipſimet animæ motum & quidem præ corpore competere non ambigebat: Neq; dubitabat alium eſſe motum loci, quo ipſa per ſeſe moueri poſſet anima, alium verò quẽ corpus ex ea nanciſceretur, inuiſilis ille & abiunctus à materia, hic materiæ ſenſibusq; obnoxius & tempori, quod ipſius animæ ſequi naturam arbitrabantur, vt omittam eundem Themiſtium in tertio de Anima commentario aſſerentem poſſe facilè cõuenire inter Platonem & Ariſtotelem, ſi loco actus hic motum accepiſſet, vti eſt à nobis etiam perſcriptum in digreſſione de Animæ immortalitate. Viderat enim egregio vir ingenio motum alia ratione capi, quàm qui ij vti ſoleant, qui de corporum motibus arbitrantur, vt ſileam etiam quæ de recto & orbiculari animæ motu multi diſſeruerũt, & eos non afferam qui reſponderunt rationibus in aduerſum, fundatis in natura animæ indiuiſili, dirimentes indiuiſile in id, quod ſitum habet in re continua, & id quod à re continua eſt prorſus abiunctum: & quod non aſciſcit in definitione ſui vllam indiuiſilis alicuius rationem, & qui reniſum afferunt, & naturæ limitem, vice continui ſucceſſus in anima. Nam quod attinet ad locum animæ, vnde in Platonem illæ extiterunt Peripateticæ calumniæ, id diſtinctione quoq; ſoluitur loci, ijs enim qui aptatur animę locus nec diuiduus dicitur eſſe, nec obnoxius materiæ. Sic non modò punctum habere in linea locum affirmãt, ſed, authore etiam Ariſtotele, abiunctas à materia mentes cœleſtibus in globis collocari.

Et hæc hactenus, fortè etiam plura quàm opus fuerit: ni forte vellãt aurem Themiſtiani, docendum aſſeuerantes, quinam iſti animæ motus? docebo vt morem geram. Inſiti ſunt animæ & in eius eſſentia intima ipſiuſq; in poteſtate ſunt repoſiti: quatenus enim ſuapte natura intelligẽs eſt anima, ſuopteq; ingenio volens, eatenus eos poteſt motus ciere & promere, quod cur Themiſtius non aduertit? quandoquidem Plato in decimo maximè libro de legibus ſcribit motuum animæ nomina eſſe, velle, conſiderare, opinari, conſultare, curare, lætari, dolere, audere, metuere, amare, habere odio. Ariſtoteles quoq; primo de Anima libro, particula quadrageſima quarta, moueri animal ab anima voluntate quadam & intellectu decreuit. Et quanquàm iuuari ſenſibus & appetitu corporeo, multùm poteſt anima, ad intelligendũ atq; volendum: prius tamen natura eis eſt obeundis muneribus apta, quàm ad ſentiendũ & appetẽdum ſenſiliter, quia id animæ propriũ eſt, hoc etiam corporis, vnde & apud Platonem motus animæ primi, corporum verò ſecundi ſolent appellari: prius certè natura & dignitate dicitur eſſe anima quàm corpus, & fortè ſecundùm Ariſtotelẽ, atq; antiquos eius diſcipulos, quorum princeps Theophraſtus, etiam tempore, quod quidem aduerſatur veritati. Mitto quæ dicuntur intellectus principia, non à ſenſu, vt plærique volunt, hauſta, ſed ipſi innata, & tanquàm inuſta naturæ. At indiuiſilis ſi eſt anima, quo pacto inquient mouebitur? nũ & partilis enunciabitur? At nõ conſiderant multiplex eſſe indiuiſile, multiplex impartile, vt ſuprà eſt à nobis indicatũ, nec item conſiderant quod multi tamen conſiderauerunt, ratione ſpatij, quod pertranſitur, non rei quę mouetur, motum nos dimetiri debere: anima verò ſenſili non obligatur ſpatio, tranſit nihilominus à cogitatione in cogitationem, atq; eodem reſilit, tanquàm per intellectile & ſpirituale ſpatiũ, cùm tamẽ ſit indiuidua, & etiam dicatur quieſcere in corpore, quod & quieſcens ipſa morat, ex parte etiam quandoque agitat, ex parte ſiſtit, domina videlicet, nõ ancilla corporis. Quapropter fortaſſe diſplicuit Theophraſto innixum adeò corporeis ſenſibus præceptorem Ariſtotelem, vt inde pendere & motum animæ, & cognitionem vniuerſam ſæpenumerò dixerit. Motus itaque illi animæ proprij

in ipſa ſunt animæ poteſtate, & ita propriè non ſubijciuntur tempori, ſicuti nec propriè corporei ſunt motus, ſed ſpiritales. Vnde nec ſiſtendum in verbo motus, nec fidendum in actionis vocabulo: ſed nec perfecti & imperfecti conſideratio reſiſtit: Nec idcircò mutat locum aut mouetur extrinſecùs, ita vt à ſe primo non moueatur, aut moueri non poſſit, nec etiam idcircò perire animam ſeſe agitando comminiſci oportuit, quinimò vitæ potiùs perpetuæ id maximum apud eos fundamentum, quo & antiqui Pythagorici & maximè Plato nitebatur, & multi etiam Peripatetici: quibus placebat animam deſcendere in corpus formis repletam, & ſimulachris rerum, vt diſcere à ſenſibus non eſſet omnino neceſſarium: Quorum ex opinione fortè faciliùs Theophraſtum à Themiſtio defendiſſem. Nam Plato, velle, intelligere, curare, conſultare, gaudere, & ſimilia motus appellat veros & priores motibus corporum, ſed placuit nō excedere ſemitas Lycej à Latinis triti, ne ſe Peripatetici iuniores defrandatos expoſtularent. Et quanquàm Ariſtoteles etiam quandoq; concedit animæ motus, tamen genere vtitur libentiùs, energiæ videlicet vocabulo, quoniam motus energiæ ſiue operationis eſt ſpecies. Motus enim quædam operatio, & non conuertitur, non reciprocatur prædicatio. Thomas quoq; in primo aduerſus gentes, dum nititur demonſtrare Deum eſſe, ſcribit motus ipſos à Platone, & Ariſtotele ſimul pro ipſo velle & amare deſumptos, ſed communius à Platone ſolere capi docet, quoniam propriè motus Ariſtoteles corporibus tribuerit, quanquàm ſunt etiam ex Thomæ ſectatoribus, qui velint à Thoma non probari ibi Deum eſſe, ſed ſupponi, & minimè neceſſariam eſſe, hanc conſecutionem arbitror, motu deprehendi motorem addictum ſupremo cœlo, ergo ipſum deprehendi Deum omnipotentem. Sed hac de re non multò pòſt verba plura facturi ſumus.

Nunc diſſeramus de munere intelligēdi, quo in negocio quantum potuerit Ariſtoteles, hinc liceat aduertere, quod nutabundo in ſolo & tremulo iecit fundamentum magni ædificij, ſiquidem tertio de Anima libro, ſenſui comparat intellectum, vt inde munus intellectus muneri ſenſuum comparet conferatq;, & ſimilem faciat: ſi, inquit, eſt intelligere ſicuti ſentire, aut quidpiam pati, vtiq; ab intellectili re id fuerit aut eiuſcemodi alterum, quo fundamento non ſecus ac in harena iacto, magnam ſubſtrauit molem atq; multiplicem totius intectilis ſtructuræ, ea eſt, impatibilem eſſe, ſuſceptorem ſpeciei, poteſtate eſſe nō actu, non eſſe hoc quidpiā, ita ſeſe habere ad intellectile, vt ſenſus ad ſenſile, & alia multa. Quæ omnia ſimul ipſa propoſitione antecedēte ſublata corruerent, perinde ac ſi quis ipſam fundamenti ſubruat harenā. Sed & ſatis illis ipſius verbis poſſent infirmari, quibus ſanxit intelligere quod dicimus, eſſe quoddam pati. At dices, & qua ratione illam ſimilitudinem iueris inficias? Maiori certè poterit ratione depelli quàm admitti. Nam inter ſenſum & intellectum tàm multæ ſunt differentiæ ab Ariſtotele etiam ipſo explicatæ, vt inter eorum quoq; munera, & officia, nō parum interſtitij, non parum diſcriminis eſſe neceſſe ſit: illius enim partes ſingularia ſenſiliaq; percipere, huius munia vniuerſim capere, ille ſpecies formáſve rei ſenſilis abſq; materia quidē, non tamen ſine loco & tēpore capit: hic autē ab ea materia tàm nudatas & abiunctas reponit, vt nec loci, nec tēporis cōditiones excipiat. Simplicius illa etiā notat diſcrimina, ſenſitiua vtpote viuentia meliora eſſe ſenſibilibus: Intellectiuis verò nō poſtponi intellectilia, quę etiā & alia eſſe dicit & eadem cum intellectiuis, ſenſitiua autē alia ſemper eſſe à ſenſibilibus, & hæc quidem intermedio ſenſorio excipi à ſenſitiuis, intellectilibus verò perfici intellectum nullo intermedio, & ne ſingula commemorem, inter ea eſt & multa, & magna diuerſitas. Dices num alibi probat id Ariſtoteles, quod nec probat ibi nec affirmat, tantum autem ſubijcijt ſupponitq;? minimè gentium. Nam quanquàm multo interpoſito ſpatio conatur quibuſdam poſteà veluti exemplis id confirmare, ea tamen tàm ſunt infirma, quàm ipſa conditio: Suppoſita illa quidem ſunt & impetrata grauiter à ſectatoribus, nō probata. Nam quoad primam attinet apprehenſionem, vtriuſq, diſcrimina iam ſubſignauimus, quantum verò pertinet ad ſecundam, hæret (vt ille inquit) aqua. Quæ nam enim ſimilitudo inter accipere & non accipere, & inter componere atq; diuidere? pari enim proportione ita differunt, ſicuti prima illa munia, à quibus ducuntur, differre monſtramus, idemq; in fuga & perſecutione iudicium: nam ea tanquàm effectus ab illis ceu cauſis depromuntur. De motu verò, quo carere vtrumq; in obeundo munere docet Ariſtoteles,

negaret

negaret Plato cum omnibus ſectatoribus omnesq; Pythagoræi abnuerent, & multiplici renutu (ſi per legem ſilentij voce vti nō liceret) aduerſarētur, quod de potētia ad actum ducatur vterq;, negandum pariter Pythagoræis atq; Platonicis: ſupponit enim quod illi negant, quodq; probandū eſſet, pariterq; de ſimilitudine rei ſenſilis extrinſecùs poſitæ & phantaſmatis: nam & alium Platonici & multi Peripatetici per innatas, & concreatas in anima ſpecies modū ſtatuunt intelligendi, & per influxum motionum à ſuperioribus mentibus inditarum. Quare hac de re nihil firmum apud Ariſtotelem, tantum abeſt vt demonſtratione probatum ſit. Hinc tot pugnæ apud eius ſectatores de natura intellectricis animæ, de ipſo munere intelligendi, de re obiecta intellectui, namq; multorum intellectuum ſit mentio, poſſibilis, agentis, patibilis, ſpeculatiui, practici, quos omnes ſeorſum diſtingui nonnullis placuit, nonnullis confundi: & prçtereà participati, & non participati intellectus mentio apud Simplicium & Peripateticos alios, vnde tàm multa & tàm acris quæſtio de vnoquoq; intellectu: Eum enim qui poſſibilis dicitur alij aliquid eſſe & actum ex ſeſe habere, alij nullum prorſus, ſed puram eſſe potentiam arbitrati ſunt eſſe, alij ſeparatam omnino, à materia ſubſtantiā, & ſunt qui hanc Auerrois opinionem rentur, alij inter ſeparatum intellectum, & animam intellectiuam diſtinxiſſe Auerroëm ſunt arbitrati: qui (vt opinor) illum in ſententiam ire Peripateticorum veterum maluerūt, quibus crebra mentio & intellectus animæ, & intellectus ſeparati quemadmodum in commentario in tertium Ariſtotelis librum de Anima diſputauimus. Sic & olim voluerunt nonnulli ab Auerroë negatam prouidentiam, verùm & ipſiuſmet Auerrois verbis, & eorum qui accuratè illum excusêre, in noſtro de prouidentia Dei libro contra Philoſophaſtros oſtendimus, probabilius eſſe vt prouidentiam aſſeruerit.

Redeo ad ipſum intellectum, cui alij præparationem quandam, alij phantaſma, alij ſpiritum, alij animæ partem conſtituére, prçter alias difficultates quarum ſuprà meminimus, præter difficultates etiam intellectilis obiectæ rei: Nam id quod eſt ſingulare obijci, primumq; ab eo cognoſci volunt, ſed non eo modo, quo ſenſus, in quo etiam multa quæſtio, quando alij naturam quandam obijciunt, vnam illam quidem, ſed minori vnitate quàm ſit id, quod eſt vnū numero, à qua poſtea vnitas vniuerſalis, noſtri opere intellectus emanet, alij ſpeciem vltima primum ab ipſo cognoſci intellectu voluntſed & fuêre qui nulla ſpecie opus eſſe decreuerint, ſed rem ipſam per ſeſe in cognitrice poteſtate collocari, habere enim eam multiplex (vt ipſi loquuntur) eſſe, concedunt, in ſe & in alio. Nec defuêre qui diuerſo modo ſint progreſſi, nam alij accidēs cognoſci dixêre, alij ens, nec defuêre, qui Deum primò percipi voluerunt, ipſamque intellectricem vim nonnulli dicunt admixtam prorſus corpori, cùm ex alijs, tùm ex ea ad phantaſmata obligatione continua, alij eximunt à corpore, quatenus attinet ad propria munia. Sunt qui nullum habere ex ſeſe actum, ſunt qui primum tantùm aſſeuerent, ſunt qui ſtatuant formis ornatum, ſunt qui materiam primam in genere rerū intellectilium arbitrentur, ſunt qui media incedant via, ſicuti Hammonius, qui rerum quidem habere omnium notitiam velit intellectum, ſed imperfectam & tanquam vmbratilibus lineis figuratam, non coloribus, σκιογραφίαν ille nuncupat: cæterùm Plutarchus aliter, aliter Alexāder, triplicem ab Ariſtotele intellectus mentionem factam putant, quos tamen ab Hammonio rectè confutatos Philoponus admittit, aliam etiam intellectus nuncupationem afferente, poſt quem Simplicius alias omnino appellationes inuexit. Adhæc intellectum, alij ex ſe poſſe intelligere decreuerunt, alij egere ſemper adiutore cenſuerunt, quo ex poteſtate reducatur ad actum, & hunc adiutorem, alij phantaſma, alij agentem dixêre intellectum ſolum qui ſit pars animæ, alij ſeparatum fecêre, alij iunxêre phantaſmata, & inter hos non parua lis, an vt vnū agens, an vt duo & quomodo concurrant? æqua videlicet poteſtate, an minimè? an vt ſubordiuata actione? Nam volunt alij agentem influere phantaſmati, duo tamen eſſe quæ agant particulatim, alij agentem influere phantaſmati, mox phantaſma agere vt cauſa particularis, agentem verò vt vniuerſalis & remota, atque ita poſteros docuerunt, vt ſi eorum ſequi doctrinam velint, adhuc neſciant quomodo intelligant? adhuc ignorent hauſto etiam phantaſmate quónam pacto cognoſcat intellectus? Rurſum quomodo illuſtretur phantaſma vt fiat vniuerſale & intelligibile quanta quæſtio? nam alij ipſo qui intus eſt intellectus, opere fieri voluerunt, nec inter hos concors ſentētia.

Nam

Nam alij agenti hoc dederunt intellectui, qui illuſtret phantaſma, & vniuerſale reddat,ſic vt in intellectu poteſtatis recipiatur, alij hoc ipſum dixerunt abſtrahere, alij per ipſam abſtractionem nihil confici voluerunt præterquàm quòd noua quædam relatio ſuboriatur phantaſmati ad ipſum intellectum, alij maluerunt vt intellectus poteſtatis ſpeciem ipſam illimitatam & illuſtratam dum conſiderat, eam efficiat vniuerſalem ita,vt hoc quod vniuerſale dicimus,ipſi non obijciatur intellectui,ſed primam intellectus poteſtatis actionem conſequatur: alij alia, inter quos fuêre qui ſuperiorem altioremq; ſubſtantiam cui nomen fecêre datoris formarum imaginati ſunt. Nec defuerunt qui agentem & patibilem intellectum idem eſſe re ipſa prorſus affirmârint, & etiam qui patibilem intellectum dici phantaſiam ſint opinati, & à pleriſq; etiam taxati, vnde cur ea patibilis cur intellectus dicatur, Philoponus diligenter in ipſis de Anima commentarijs exponit.

Rurſum de ipſo intellectu agente quē & ἐνέργεια νοῦ appellant,alij alia: Deum etiam ipſum intellectū putauit Alexander, & ſunt qui velint id ipſum ab Auerroë exiſtimatum. Marinus non Deum, ſed Dæmonium quendam vel agendum inter homines & Deum medium, Plotinus humanum intellectum ſemper intelligentē, Plutarchus humanum protulit quidē, ſed quandoq; nō ſemper eum ipſum exiſtimat intelligere, ſolùm præterea & ſimplicem vult agnoſci, nec duplicem in homine intellectū admittit, vt Latini fecêre permulti, & Græcorum nonnulli, qui intellectū ipſum agentem accidens animæ inſeparabile exiſtimârunt. Alij agentem intellectum, & eum qui dicitur poteſtatis vnum eundemque dixerunt, ſed perfecto & imperfecto diſtinxêre, cui opinioni Sophonius Paraphraſtes aſſentitur in tertio de Anima. Alij habitum principiorum agentem intellectum putauêre, nec defuêre quoq;, qui ipſum intellectum agentem ſuſtulerunt,alij contrà,nam & præter patibilem & agentem,alium quoque eſt inuenire maximè apud Themiſtium qui,ſcilicet, potētiæ vocetur intellectus, quem putat immortalē ſicut agentem, & etiam eum eſſe hominem ex Ariſtotelis ſententia decreuit. Multa quoq; diſcordia,vti eſt relatum de hoc intellectu an ipſe intelligat? an ſit cauſa tantùm,vt anima intelligat? an potiùs nec hoc,nec illud? Primam opinionem & Græci omnes, & nonnulli Arabes, tertiam pauci, ſecundam Thomas veram putauit. Qui Græcis accedunt præter Ariſtotelem, quem citant, adducunt ipſum ſeſe intelligere aptum eſſe, quia ſua cognitio non dependet à corpore,non autem qui poſſibilis dicitur,poſſe ſe intelligere, cùm notionē à phantaſmatibus capiat, quæ an cū intellectu agente concurrant vt ſubordinatæ cauſæ ad intellectionē promendā multa quæſtio. Eò mouentur aliqui, quod dicunt ſpeciē intelligibilem habere à re obiecta quod ſit,illa verò quodammodo habere ab intellectu agente,vt ſint ſine materia,alij formalem terminum illuminationis & obiectiuum comminiſcuntur, alij alia: ſed nihilominus ſeipſum, intellectum non intelligere dicerent, cùm phantaſmata illi præbere notionem ſui vllo pacto non velint: quare putant ſe ſemper intelligere agentem ſolummodò, quia ſibi eſt ſemper præſens, & ſe tantum intelligere ſi intelligibilia non præhabet in ſe, nec officere ſi dicatur nihil aliud eſſe intellectionem illam ſui, quàm actū primum, quoniam additur obiectum, & cum illo copulatio potentiæ, atq; dici poſſe habitu ſe cognoſcere, alia verò poteſtate, hinc autem multa diſquiſitio, ſi intelligit & nō cogitat,ſi cogitat,ſi neutrū. Alia quoq; multa & varia apud varios Ariſtotelis ſectatores, de intellectu agente. Namq; alij ſpeculatiuum dicūt, alij minimè,& nonnulli aiunt æternum, nonnulli negāt, alij medium quiddam ſunt cōmenti, ſicuti qui exiſtimauerunt coæternum animæ inſtar formæ corporeitatis(vt aiunt)ſempiternę,atq; ita modo non perfecto, veluti primorū habitu principiorum,alij inchoationem non habitunm modo, vti Thomas,ſed etiam ſcientiarum meditati ſunt,quam ſolent cauſam reddere,cur aliqua in ſcientia alijs alij citiùs progrediantur. At eorū qui malunt æternum, alij ipſam poſſibilis intellectus eſſentiam rentur, alij ipſam ſubſtantiam agentis, quæ ſit in intellectu poteſtatis, multi autem malunt ab vtroq; diſtinctum, & inter hos nulla concordia: nam alij accidens putant eſſe in poſſibili, alij ſubſtantialem quādam perfectionem exiſtimant,alij,nec ſubſtantiam nec accidens,quoniam ens verum non ſit rei,ſed rationis. Rurſum ſi dicatur eſſe diſtinctum à poſſibili, & agente,vtrum æternum, an nouum? & ſi dicatur eſſe in intellectu poteſtatis quomodo ſit, an ſubiectiuè (vt aiunt) an obiectiuè? & quo pacto ſeſe habeat ad agentem, an ſicut ad formalem

cauſam

cauſam referatur? an veluti ad vniuerſalem & efficientem cauſam? an ſicut particulare ad vniuerſale? hoc eſt, ſicuti particularis forma ſeſe ad vniuerſalem, an ſicuti ad locum? qui verò ponunt æternum, diſſentiunt, eò quòd alij manifeſtum fieri dicunt excitatione phantaſmatum, vt ſit quædam quaſi reminiſcentia. Alij lumine agentis, alij vtroq; modo maluêre, nec deſuêre qui ipſum nihil eſſe dixerunt, vt qui omnem habitum intellectus excludunt, & ſuperiori lumine vera cognoſci exiſtimant, & ij etiam inter ſe diſtincti, quantum ad receptionem radij ſpiritalis. Qui non æternum exiſtimant, etiam confligunt: quomodo acquiratur? alij tria ſtatuunt, ſpeciem intelligibilem, actum intelligendi, ſcientiam. Alij ſpeciem & ſcientiam non differre inter ſe putant, & phantaſmate omnia hæc produci rentur, alij ſolo agente & phantaſmate, alij poſſibili intellectu, qui ſit in agente.

Sed his etiam concorditer ſtatutis, de actu ipſo ſpeculandi quanta diſſenſio? quem alij reſpectum, qualitatem alij, actionem alij, cuius terminus eſt verbum interpretantur: atq; hunc in modum mirabiliter varij ſunt atq; diuerſi, de intellectu, non ſecus ac de ſenſu libro ſuperiore oſtendimus. Qui quidem ſenſus, vt plãtis, vt corporibus cœleſtibus, ſed alio genere, & conditione quàm hominibus & brutis tribui poſſit, in tertio de Anima libro, Simplicio Peripatetico omnino non diſplicet, nec diſplicuit antè Plutarcho id ipſum quantum ad cœleſtia pertinet aſſeueranti, & ad eam ſententiã Ariſtotelem literæ contextum exponenti. Vt mittam Platonicorum ſententiam multis illud ipſum probantem, nec Philoponum dum eiuſmodi controuerſiam recenſet, non improbantem, vt latè ſcripſimus in noſtro in tertium Ariſtotelis de Anima librũ commentario. Sed enim quoniam ipſa anima, & intellectu pollet, & ſenſu, quomodo hæc ſeſe habeãt, quomodo iungatur in vna ſubſtantia tàm diuerſa munia, quanta diſſenſio? nam præter varias Platonicorum hac de re opiniones, quarum primo libro capite quarto decimo fecimus mentionem, alij vnam eandemq; ſubſtantiam animæ, dicunt diuerſis fungi officijs, non tamen diuerſis poteſtatibus intermedijs: alij ipſam animę ſubſtantiam ſeiungunt ab animali ſecundùm eſſentiam, & tanquàm motricem coniungunt: alij inter quos Thomas vnam eandemq; ſubſtantiam eſſe animam tentur, & formam quidem corporis, diuerſis tamen pollentem viribus, quarum aliqua corporeo inſtrumento non alligetur: Græci & Arabes quidam plures malunt formas, & Britannis quibuſdam placuit, non vnam, ſed plures eſſe ſubſtantias, quarum eſſet altera inſtar materiæ, altera inſtar formæ, atque ita vnum quiddam conſtitui. Plotinus & (vti etiam mihi videtur) Simplicius, ſenſitricem eſſe effectum quendam intellectricis animæ putauit, & ab ea tanquàm manare, & effluere, vnde apud ipſum Simplicium leges quandoque ſecundas vitas, & eſſentias, à rationali parte animæ ſcaturire, atq; vt eius vtar verbo πηγάζειν. Atq; ita poſt obitum, primi, de quibus egimus, authores, ſenſitricem manere dicunt, ſecundi aboleri, tertij manere quidem, ſed in radice, cùm corporeæ potentiæ niſi corporeo in ſubiecto non emittantur, quarti omnino corrumpi, quinti manere nõ tamen vt accidens quemadmodum Thomæ placuit, Nam Plotinus ſenſilem ſubſtantiam ita à rationali pendere & effluere putauit, vti radius à lumine: & Simplicius ſecundæ eſſentiæ, & vitæ nomen citans, non accidens eã, ſed ſubſtantiam exiſtimauit. Itaque quàm variè quamq; pugnaciter de anima, eiuſq; functionibus à Peripateticis decernatur, ſatis in parte monſtrauimus, vt tandem nihil certi ex eorum doctrina capiatur. Sed nec in ipſa capienda doctrina, error ne intercidat, ſcire ex ipſis poſſumus: quando alij non falli intellectum ſcribant, alij contrà, alij partim hac, partim illac diſcedant. Ac Themiſtius quidem abſolutè falli poſſe ſcribit, Thomas Aegidius conditionẽ aſciſcunt compoſitionis adiectę, cuius etiam rei in noſtrũ in tertium de Anima commentarium mentionẽ fecimus. Multa itidem alia de anima, deq; omni eius functione referre poſſem, & varia, & incerta, & perpetuis cõtrouerſijs agitata. Nec mirum cùm incerto nitantur Ariſtoteleo fundamento, vt hinc iterum atq; iterum, atq; etiam μυριάκις vt Græcè aliquid dicam, & maius, & breuius, ſeruatori Chriſto gratiæ ſint habendæ quàm maximæ, qui quòd homines nequiuerunt, ipſe & Deus, & homo docuerit, de anima quod ſalubre eſt, ipſamque humanam animam immortalem, & pro iuſtis actis præmia, pro iniuſtis tormẽta ſempiterna habiturã: & quanquàm de anima ſeparata corpore, quomodo patiatur ab igne corporeo, nõ vno modo noſtri Theologi exponere cõſueuerint, non tamẽ deſuêre qui ſcriberẽt ab

igne

igne poſſe animam ſuapte natura pati. Franciſcus enim Maronius dum Auguſtinum interpretaretur tertio ſuper Geneſim ad literam decernentem, animã ſentire per corpus, arbitratus eſt actum ſentiendi, non ipſo in organo (vt eius vtar nomine) immediatè recipi, ſed in ſenſitiua potentia, quæ ſi eſſet ſeparata, ſentire poſſet. Quo fiet, inquit, vt facilè videri poſſit, quomodo animæ cruciantur ab igne. Sed vtcunq; ſit, fide id certum tenemus, animam ab igne pati, eo quo iuſſit Deus modo: neq; enim in humanis placitis rationibusq;, ſed in ipſa Chriſti & eius Eccleſiæ catholicæ authoritate, iactum eſt noſtræ fidei fundamentum, tàm in animæ eſſentia proprietateq;, quàm omnibus in rebus alijs quæ ad æternam ſalutem ordinantur. Hoc nitamur fundamento, & vero, & ſtabili, quoniam vt ſumus edocti, *fundamẽtum nemo aliud poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, Chriſtus Ieſus:* ſic enim Paulus Apoſtolus ſanxit.

CAP. XIIII.

QVOD IN METAPHYSICIS ARISTOTELES DVM veterum narrat & confutat opiniones, & falsò narrat, & falsò confutat, ibiq; Anaxagoras, Parmenides, Empedocles, Democritus, ſuis eorummet verbis defenduntur.

Ex phyſicis & ex animæ conſideratione, ad metaphyſica tranſmeandum eſt, vbi Ariſtotelẽ nihil magis perſtitiſſe in vero decernẽdo cõprehendemus, libro primo eius operis, cui factum eſt nomẽ metaphyſica, Anaxagoram facit Empedocle priorẽ: Empedocles verò diſcipulus, & auditor Pythagoræ traditur à Iamblicho & ab alijs. Anaxagoras autem & multis proditur Archelai præceptor, qui fuit magiſter Socratis. Atq; hoc etiã apertè Galenus in libro περὶ φιλοσόφου ἱστορίας prodit, qui facit eũ Anaximenis Mileſij auditorem, ſubditq; οὗτος δὲ τὴν Μίλητον ἀπολελοιπὼς, ἧκεν εἰς τὰς ἀθήνας, καὶ τὸν ἀρχέλαον εἰς φιλοσοφίαν πρῶτον παρώρμησεν, hic autẽ Miletum derelinquẽs venit Athenas, & Archelaum Athenieñſem, primum ad philoſophiam cõcitauit. Verùm hæc leuiora dimittamus, nam maioris momenti res gerendæ ſunt. In quarto eius operis libro, in quo maxima ſe iecisse fundamẽta geſtijt aduerſus veteres, num proponit falsò & ſibi contradictoriè? nũ colligit falſiús? Si quidem Anaxagoras id, quod ſenſus eſt, iudicium ſuſtulit, rationis & mentis dereliquit, vt & prioribus huius Operis libris eſt narratũ, Ariſtoteles verò tàm ei, quàm alijs philoſophis antiquioribus imponit, vt prudentiam à ſenſu non diſtinxerint, eiſq; duntaxat ſenſilia fuiſſe cognita dicit, nullo pacto intellectilia, quem miror, quo pacto memor non fuerit, ſe cùm in principio ipſius operis, tùm alibi, protuliſſe Anaxagoræ ſententiam, qua mentẽ aſſiſtere mundo indicârit: qua quidem in te laude dignum hominẽ planè ſubinnuit. Mentionem igitur mentis intellectúſve, fecit Anaxagoras: quem tamen cum alijs ſola ſenſus cognitione damnauit: Nec ſeparati intellectus mentionem factam ab eo dixeris, non coniuncti, non humani. Nam ſeparatus intellectus, quo intellectu? an eo quo vtuntur, ſcilicet, homines comprehenditur? ſenſus enim non prætergreditur accidentia, ipſomet authore, ne dum non percipit intellectilia, quò fit vt ſubſtantiam etiam ſenſilem non agnoſcat. Quoquo igitur modo mentem agnouerit, quoquo ei modo veri notionem dederit, ſola ſenſus cognitione & mentione damnari non debuit. Propoſuit etiam & falsò Parmenidem ſenſum à prudentia nõ diſtinxiſſe, qua de rẽ vt quæ libro ſecũdo promiſimus, præſtemus, veterum philoſophorum defenſionem exequamur. Ipſe Parmenides in libro quem inſcripſit περὶ φύσεως multis cecinit verſibus, ſe ſenſum fallacem deprehendiſſe, & intellectilem notitiam cupere. Vnde & ab eo decantatur:

ἡλιάδιος κοῦραι προλιποῦσαι δώματα νυκτὸς.

Et ſcientiæ ſtabilis amore fretus. poſteà ſubintulit:

ἀληθείη δ' εὐπειθέος ἀτρεμὲς ἦτορ.

Sed hæc minimè citans Ariſtoteles aliud eius carmen pro ſe comparat, quo viſus eſt intellectum membris corporeis contuliſſe: ſed quàm inaniter ipſe Ariſtoteles exiſtimârit, membris collatum intellectum diſpiciamus? Inquit enim καὶ Παρμενίδης ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς γὰρ ἑκάστῳ ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων ὣς νόος ἀνθρώποισι παρίσταται, τὸ γὰρ αὐτῆς ὅπερ φρονέει, id eſt, ferè ad verbũ, Etenim Parmenides declarat ad eundẽ modũ, vt enim

vt enim vnicuiq; ineſt temperamentum membrorum multiflexilium, ſic & intellectus hominibus aſſiſtit, hoc enim idem eſt quod ſapit. Hæc Ariſtoteles, quibus nihil plus colligit, quam quod vti diſpoſitio membrorum eſt, & temperatio, ita ei datur, & conſtituitur intellectus, reſpondente videlicet operatione mentis temperamẽto corporis. Id autem ipſum Ariſtoteles ipſe num multis docet in locis? & præcipuè in opere de Anima, vbi molles carne, mente aptos eſſe pronunciat, vt inde nullum trahere ad impugnandum Parmenidem poſſit argumentum, à quo etiam nomen intellectus clarè & expreſsè prolatum eſt alibi, cùm cenſet ſolo intellectu rebus intellectilibus homines poſſe propinquari, fieriq; non poſſe cenſet, vt ſine fide intellectus intellectilibus rebus fiat proximus per hæc verba: λεῦσσε δ' ὅμως ἀπεόντα νόῳ παρεόντα βεβαίως, νῷ γὰρ μόνῳ πελάζειν τοῖς νοητοῖς δύναιτο, διόπερ ἡ πίστις ἐν ὁ νοῦς ὀρθῶς δύναται τὰ νοούμενα. Parmenides itaque, non quod ei Ariſtoteles adſcripſit, ſed ſenſus incertitudinem & intellectus veritatem expreſſit. Cuius quidem Parmenidis carmina & poëtica velamenta, mihi facilè videtur apud Platonem ſignificaſſe Socrates in Phedone, ducens in mediũ poëtarum teſtimonium, quo decernatur nihil nos audire, nihil videre ſynceerũ: idq; longo poſteà progreſſu & dicit, & explicat ipſemet Socrates, quod & à Parmenide philoſophiam poëticè tradente vidimus expreſſum. Sed iam ipſum Parmenidem non Socraticis ſolùm, ſed etiam ſuis ipſius verbis iam defenſum in præſens tempus omittamus. Tueamur Empedoclem, efficiamusq; vt qui ſecũdùm eum litem dare noluerint in Ariſtotelem vel nolentes ferant ſententiam. Proponit Ariſtoteles Empedocli placuiſſe ſenſum à ratione minimè diſtingui, atq; in ſecundo libro de Anima, hoc etiam illi crimen, ſicuti & veteribus omnibus philoſophis adſcribit, quod quàm falsò id ei impoſuerit, conijci poteſt ex ipſius Empedoclis carminibus? quibus intellectum diſtingit à ſenſu, vbi & intellectus mẽtionem faciens affirmat, aliqua eſſe adeò ſublimia, vt nec ſenſu, nec intellectu comprehendi poſſint. Quomodo igitur prudentiam, ſcilicet, intellectus habitum, non diſtinxit à ſenſu? Nam inter alia multa dixit licet οὕτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ δ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστά, οὔτε νῷ περιληπτά. Id eſt, ſic nec viſibilia hominibus, nec audibilia, nec intellectu comprehenſibilia: qua diſtinctione nihil videtur poſſe clarius, & diſtinctius adduci: Quàm vero ſubdolæ Ariſtoteles id effecerit, vt imponeret hanc rudem opinionem Empedocli, multi hinc poſſent coniectari, quod nullam horum verborum mentionem faciens, alia ipſius carmina citat eodem quarto libro Metaphyſicorum: Cùm enim dixiſſet prudentiam & ſenſum à veteribus philoſophis eadem exiſtimata, idq; fuiſſe in cauſa docere vellet, vt multa, de veritate, abſurda cenſuerint, ita ſubiecit ad verbum: ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἕκαστος τοιαύταις δόξαις γεγένηνται ἔνοχοι· καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς, μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν, μεταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν, πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἐναύξεται ἀνθρώποισι. Ad verbum & ipſe transferam: Ex ijs enim & Empedocles, & Democritus, & aliorum, vt ita dicã, vnuſquiſq; talibus opinionibus facti ſunt rei: Etenim Empedocles eos qui permutant habitum, permutare dicit prudentiam, ad præſens enim conſilium inaugetur in hominibus. Sanè nec his, nec alijs omnibus, quæ de hac re vel tangit, vel explicat, quicquam aliud colligi poteſt, quàm in homine mutari iudicium rationis & dimoueri prudentiam dimoto & abalienato habitu. Num & ipſe hoc diceret Ariſtoteles? num permutato temperamento, diceret permutari iudicium rationis atq; vſum prudentiæ? Quid colligit quæſo aduerſus Empedoclem, quod ille gratis non daret? an quod in Empedocle damnat Ariſtoteles, in ſe ipſo damnare non cogitur? num & ipſe ex duritie & mollitudine carnis, aptitudinem mentis & ineptitudinẽ facilè pronunciat? num alibi animas corpora ſequi dicit? num in problematibus iudicium mentis dimoueri abalienato ſenſu decernit? & amentes, inſipientes, imprudentes fieri homines retur ex affectionibus & permutatione corporei temperamẽti & atræ bilis exceſſu? Cur igitur idem quod ipſe affirmat, tanquàm perperam affirmatum, imputat Empedocli? cur idem falsò colligit apud eum prudentiam à ſenſu non diſtingui? cur & alià vbi clariſſime intellectum & mentem à ſenſu diſtinguit Empedocles, non recordatur? cur & id non recolit prudentiam, & intellectum tantum abſuiſſe vt hominibus eriperet, & cum ſenſu confunderet Empedocles, vt ijs etiam qui carent ſenſu, tribueret, id eſt, plantis & ſtirpibus. Vnde eius illud de arboribus carmen:

Πάντα ἴσθι φρόνησιν ἔχειν καὶ νώματος αἶσαν.

At quàm falsò ne calumniosè dixerim imputet Democrito, quod ſenſum à ratione minimè diſtinxerit, ex ipſius Democriti canonibus (ita enim libri nomen) ſatis liquet, quo in libro his vtitur verbis Democritus: γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι, ἡ μὲν γνησίη, ἡ δὲ σκοτίη, καὶ σκοτίης μὲν, τὰ δὲ σύμπαντα, ὄψις, ἀκοὴ, ὀδμὴ, γεῦσις, ψαῦσις, id eſt, ſententiæ duæ ſunt ſpecies: Altera quidem germana, alrera verò tenebroſa, & tenebroſæ quidem hæc omnia, viſio, odoratio, guſtatio, tactio, hæc Democritus: qui & germanam cenſuit, quæ ab alijs eſſet ἀποκεκρυμμένη, vt ſit, mirandum cur Ariſtoteles in quarto libro primæ philoſophiæ dixerit, Democritum & intellectum à ſenſu non diremiſſe, & nihil eſſe verum, aut nobis non manifeſtum, pronunciaſſe, idque ex varietate ſenſuum, cùm tamen ipſe vt eius etiam ex verbis oſtendimus, cognitionem mentis germanam legitimamq; dixerit, quæ autem ſenſus, non falſam, & omnino non manifeſtam, ſed tenebricoſam appellârit. Cui autem non imponat Ariſtotelis authoritas ex ijs, qui veteres non legerunt? mihi certè priuſquàm rimandi veritatem diligentiùs curam ſuſciperem, & ex fonte ipſo non defluentis, ipſam noſcendi vellem reſtinguere ſitim, & Empedoclem non diſtinxiſſe intellectum à ſenſu credebam dicebamq;, & de veteribus omnibus ex ſententia Ariſtotelis arbitrabar.

CAP. XV.

QVOD RATIONES ARISTOTELIS CONTRA IDEAS Platonis demonſtrationes non ſunt, vt plerìq; putauerunt, idq; oſtenditur multipliciter, vbi & plurima de opinione idearum.

SEd enim arbitror operæprecium fore, vt oſtendamus rationes Ariſtotelis aduerſus Platonis ideas non difficulter poſſe diſſolui, tantum abeſt vti demonſtrationes debeant haberi, quod vt aſſequi commodiùs queamus, paulo altiùs repetenda res eſt, atq; ad memoriam eſt reuocandum, quod in libro de prouidentia Dei contra Philoſophaſtros ſuperioribus annis edito diſſerui. Hoc eſt, ſatis non conuenire inter Platonicos de loco, vbi repoſitæ ſint ideæ, quandoquidem Plotinus & alij nonnulli in mente quadam illas collocârunt à Deo, vt ipſi arbitrantur, initiò producta, & antiquior eſt fortaſſe iſthæc opinio, quando Marcus Varro Plotino vetuſtior, ideas apud Platonem Mineruam docuit intelligi, quod & Auguſtinus in ſeptimo de ciuitate Dei volumine retulit: Mineruam autem ex Iouis capite natam, fabuloſa illa vetuſtas commenta eſt: Alij in anima, quàm multis à Deo gradibus diſtare exiſtimabant: alij quod & Iuſtinus etiam philoſophus & martyr Platoni adſcribit, in prima illa ſphęra non errante, & primum Deum, & ideas poſuêre, id eſt, rerum formas, non vniuerſales eſſentias, quo modo aliqui interpretantur, qui eſſentiam non pro forma, ſed pro compoſita re ex forma, & materia, nullis tamen limitibus arctata deſumunt: quanquàm nec defuerunt qui in ipſo Deo illas ipſas reponi maluerint: nec diſſentire putauerint à noſtris Theologis Platonicam de exemplaribus opinionem, de quibus in Chriſtianis literis multa, & præcipuè apud Dionyſium de diuinis nominibus diſſerẽtem, & poſteà apud alios multifariam diſputata in commentarijs in theologicas ſententias. Sed enim Alcinous Platonicus, qui quòd ſint ideæ, ex æternis notionibus, ex menſura ſine materia, ex mundo non temerè facto, ex differentia opinionis & intellectus, maximè comprobat, & ideam haberi putauit, ſi ad Deum referatur intellectio Dei, ſi ad ſe ipſam, eſſentiam, ſi ad mundum ſenſibilem, exemplar, eam quoq; admittit definitionem ideæ, exemplar æternum eorum quæ ſecundùm naturam fiunt, vt ex aliquorum etiam Platonicorum opinione, & artificata, & quæ præter naturam, & quæ particularia ſunt, & quæ imperfecta ſunt, & quæ relationes dicuntur, excluderet. Apuleius verò Platonicus ideas dicit inabſolutas, informes, nulla ſpecie, vel qualitatis ſignificatione diſtinctas, mox citat ideas formas omnium ſimplices, & æternas, nec corporales, ex quibus Deus ſumpſerit exempla rerum, quæ ſunt erúntve, nec poſſe amplius, quàm ſingulatum ſpecierum ſingulas imagines exemplaribus inueniri, gignentiū quod omnium formas & ſignificationes ad inſtar ceræ, ex illa exemplorum figuratione ſignari. Tanta, ſcilicet, eſt Platonicæ ſententiæ varietas, & verſipellis interpretatio, atque huc fortè, vel ſaltem non longè, reſpexiſſe Atticus Platonicus videtur, cùm ſcripſit Platonis ideas ab Ariſtotele

non

non potuiſſe intelligi. Quare ex hac diuerſitate ſententiarum, diuerſæ quoque rationum Ariſtotelicarum ſolutiones elici quirent.

Nam [illegible] ideas dicerent alij, in Deo cauſam habere, non eſſe vniuerſalia quædam per ſe. Alij qui, ſcilicet, eas repoſuerunt in prima mente, tanquàm exemplaria rerum naturalium ponerent: ad quę reſpiceret id, cui eſſet cura rerum gignendarum demandata: Qui verò eas in anima mundi collocarent eſſe (vt dicunt) participatum, illis tribuerent, vt nihil propterea ſeparatum eſſe contenderent, quod formas imprimeret materiæ, niſi rationes ipſas ſeparatas, hoc eſt, materiæ non inhærentes, dependentes tamen ab ideis ſuperioribus, quas videlicet in ſuperiori mente collocaſſent. Hoc autem modo non ita ſeparatæ rationes ipſæ aut eſſent, aut haberentur, vt plæriq; dictauerunt, volentes Ariſtotelis argumentis Platonica dogmata refelli. Quoniam ſi concludunt Ariſtotelis rationes, id maximè videntur concludere, formas in materia non introduci propriè & exactè ab agente ſeparato, quod Plato neutiquam aſſeruit, ſed alij quidam, hac in parte non ſyncerè ſatis Platonem ſecuti, inter quos Auicenna: quòd & Ioannes Picus Galeotti patris mei frater adnotauit, inter conciliandam Platonis Ariſtotelisq; philoſophiam: Neque enim diffitebatur ipſe patruus, quicquam aduerſus Platonem ab Ariſtotele non colligi, vbi præcipuè videtur aliquid colligere, circa id verſatus quod ab eodem Ariſtotele quod quid erat eſſe) nuncupatur. Nam etſi tale eſſe, pro rei totius eſſentia abſtracta capiatur, vt multi capiunt adeò, vt & ſit, & habeatur idem cum eo cuius eſt, non propterea conuincitur ideas non eſſe. Duplex enim ratio cuiuſq; rei, alia enim particeps, imparticeps alia, communicatur illa, hæc vero minimè, verbi cauſa: humanitas quæ communicatur, hominis nomine ſignificatur, quæ non communicatur nomine indicatur humanitatis, quanquàm nec exemplum hoc propriè quadrat: quoniam maior illa eſt abſtractio idearum imparticeps, quam vt per ſolùm prædicandi modum & interſtitium includendi ſubiectum & non includendi ſecernatur. Vtcunq; tamen ſit, indicat quod volumus aperiri, indiuidua enim eſſe ipſum (vt ſic loquar) habent, per humanitatē receptam communicatamq;, quo fit vt de Socrate prædicetur homo, non prædicetur humanitas, quod ſi quis afferat hominem generari ab homine, non ab idea, quę nec item reſpiciatur ab homine. Illud ei ex aduerſo regeri Ariſtotelico [illegible] poteſt, id quod naturaliter agit, inſtrumentum eſſe illius quod agit intellectu, etiam ſi non ſit neceſſarius vt reſpiciat ideam. Nam [illegible] homo agens non reſpicit ad exemplar, is tamen qui hominis eſt director intellectus, bene planè reſpicit & contemplatur exemplar, alioqui quo pacto dirigeret, niſi illud ipſum intueretur? Vnde ſatis apparere poteſt humanitatem participatam, ab ea, quæ non participatur deriuari, intermedio tamen participatæ alicuius humanitatis. Sic lumen deriuatur à luce, lumine tamen quandoque intermedio. Neque enim lumen omne à luce ipſa, nullo medio lumine proficiſcitur. Forma igitur omnis quæ eſt in materia, à forma itidem, quę in materia eſt, eiuſdem etiam cum ea ſpeciei, producitur, quæ tamen omnes ab vna idea proficiſcuntur, non ſub ratione efficientis cauſæ, ſed exemplaris. Hinc diſſolui rationes eius plæraſq; in ſeptimo [illegible] philoſophiæ [illegible] Picus patruus etiam affirmabat. Nam etſi quod quid eſt eſſe, primum, [illegible] imparticeps incommunicatumq;, diuerſum & ſit, & habeatur ab ijs quæ eo participant, & quibus communicatur, nihil ſequitur abſurdi, nihil abhorrenti à veritate, Nam vt ſint rerum, quæ ideam habent ideæ, ab ipſis diuerſæ ideis [illegible] ſequetúrne propterea vt modo quo dicitur, idearum ſint ideæ? Ipſæ enim [illegible] penitus abſolutæ & [illegible] participes, quæ non [illegible] iam, ſed idearum nomine verè & exactè pollent, per ſe ſunt tales. [illegible] tumq; illud eſt, & Peripateticis receptum, alia eſſe, quæ per eſſentiam talia dicuntur, alia quæ participatione habeantur talia. vt ignis, vt [illegible] vocantur, oſtendunt, ſi ea omnia calida nuncupaueris. Quis item non aduertit nihil [illegible] poſſe ris eſſe in ea conſecutione? cum eo rem deducere conatur, vt inde putet deriuari [illegible] non eſſe ſcientiam, ob id quod cognoſcere [illegible] rei, non ſit rem illam cognoſcere, ſed aliā ab ea diuerſam. Imago [illegible] hominis, quàm diuerſum ſit ab homine, quis non planè percepit? diuerſum etiam genere: illud enim [illegible] opus hoc [illegible], & nihilominus non negaret Ariſtoteles [illegible] Socrate, ipſius imaginem [illegible] factam, ex imagine Socratem, poſſe cognoſci, ob eam [illegible], quæ inter duo illa eſt, habitudinem. Dixi non negaret Ariſtoteles propter difficultates rei per

imaginem cognoſcendæ, quas multi Philoſophorum, & ex noſtris etiam aliqui ſubtiliter, vt ſuprà eſt indicatum, diſcuſſerunt, Ariſtoteles non tetigit. Per imaginem itaque cognoſceretur exemplar, & forma ipſa etiam in quacunq; ſuperiori mente collocata, tametſi Plato etiam minimè neget cognoſci à nobis eam quæ participatur formam, ac vt Neoterici loquuntur (honos ſit auribus eruditis) intrinſecam quidditatem. Negat ſolùm inde pendere exactam rei cognitionem, quod ſi ratio illa Ariſtotelica valeret, num modus cognoſcendi omnis, quē ipſe tradit, inanis redderetur aboleretur q;? ſimilitudine enim rei rem cognoſci docet, rem autem ipſam ſui ipſius ſimilitudinem non eſſe quis planè non nouit? Sed de ſimilitudinis & rei cognitione nonnulla ex Scepticis diſputationibus, & ex noſtris etiam ſuperioribus huius Operis voluminibus relata ſunt.

Cæterùm dum profert in medium, ſequi, vt quod quid eſt eſſe hominis, non ſit homo, & quod quid eſt, eſſe entis, non ſit ens: Miror quo modo illud Peripatetici iuniores pro abſurdo receperint? quibus quotidiè clamatur in ſcholis, in coronis diſputantium, albedinem non eſſe album, humanitatem non eſſe hominem: nam etſi denominatio in altero pollens, in altero minimè, interſtitium videatur afferre, participationis tamen ratio maximè cōducit, vt ſimilitudo quadret propoſito: namq; & album albedine, & homo participat humanitate. Illud & minimè ſequitur vt putauerat Ariſtoteles, indiuiduas non eſſe ſubſtantias, quia de ſubſtantijs ideæ non prædicantur, alioqui receptæ communicatæq; iurè meritoq; haberētur. Id enim quod affertur prædicaturq; de ſubiecto, forma eſt iam recepta, participans ea, quæ minimè recepta eſt. Sed enim (vt cenſent) vis eſt, & ratio, & tanquàm dixerim fundamentum, & cauſa ſubſtantiarum inferiorum, in primis illis mentibus, quæ veriùs habētur à Platonicis ſubſtantiæ, quàm vniuerſa indiuidua corporea, quæ quidē indiuidua & particularia, ſuas non habere ideas Platonicorum nonnulli ſentiunt, & conſentit Alcinous. At qui modum etiam loquendi damnare non poteſt Ariſtoteles, niſi ſe ipſum anteà condemnet, qui à ſanitate, quæ eſt in mente Medici, fieri ſanitatem, quæ eſt in corpore dici. Illam, inquam, nuncupat ſanitatem, nec per illam tamen corpus denominatur ſanū, ſed per eam quæ illi inhæret, aliaq; ratio huius, vtpote humorum temperamentum, alia illius, multoq; magis ab idea ſuperiori, potiori videlicet & principali cauſa fieri denominatio poſſet, quàm ab idea quæ eſt in mente Medici. quæ veriùs aut forma, aut ratio inducendæ ſanitatis appellaretur, Degenerant enim nomina quemadmodum & res cùm à ſuperiori fit deſcēſus ad infima: vnde ſæpenumerò inter ideam & rationem, magnum diſcrimen in Platonica familia factum reperies. Subſtantiam itaq, in ſuperioribus quàm in inferioribus ex eorum dogmate veriùs nuncupaueris, nec ab Ariſtotele fortaſſe nimiùm abhorrueris, ſi ita de rebus, quę à natura proficiſcuntur, vti de his quæ ab arte pendent, loqui poſſumus, quanquàm non eſſe artificiorum ideā nonnulli Platonici voluēre. Sed ſi ſint etiam ſecundùm alios Platonicos, artificiorū ideæ, quidnam apud Ariſtotelem ſequetur abſurdi? num ipſe Ariſtoteles fatetur cuiuſq; rei artificio comparatæ eſſentiam ſubſtantiamq; in mente artificis eſſe? cur non ſimiliter de artifice naturæ mente, ſcilicet, ſublimi, dici aſſeueratiq; poterit? Adhæc dum id abſurdum putat ſequi, vt ideæ negationum haberi debeant, quibus aliquid ſit non homo, non equus, & id genus cætera: Primùm dici poteſt Platonē ita non ſenſiſſe, quando aliqui Platonis ſectatores affirmant etiam eorum, quæ imperfecta ſunt & relationum non eſſe ideas. Deinde ſi Platonem ita ſenſiſſe concedamus, nónne, eodem Ariſtotele authore, non abſurdum id eſſe conuincetur? qui aliud non eſſe priuationem propriè vt eſt priuatio, quàm abſentiam formæ exiſtimauit, quare eiuſdem ideæ præſentia fiet homo, eiuſdem abſentia non fiet, & de ideis hactenus. Enimuero Auerrois in duodecimo primæ philoſophiæ, & Albertus in commentarijs in Dionyſium, & Nicolaus Cuſa in libro de Berillo, ideas eſſe ab Ariſtotele negari non debere ſatis oſtendunt. Iuſtinus quoq; martyr non negatas innuit, cùm ait poſt primū Deum non ideas ab eo, ſed intelligibiles quoſdam deos fuiſſe cōſtitutos, nimirum Euſtachium in commentario in primum Ethicorum de idea bonitatis, nō rectè aduerſatum Ariſtotelem Socrati & Platoni ſignificauit: Et Franciſcus Maronius de ideis etiam ab Ariſtotele diſſentit, dum de eis in opere conflato verba facit: hos tamē authores, quantū ad hāc rem attinet, miſſos fecim⁹, & rationes Ariſtotelis aduerſus ideas diſſolutas oſtendim⁹

CAP.

CAP. XVI.

QVOD IN METAPHYSICIS ARISTOTELES DE SVBſtantijs à materia ſeiunctis, de numero ſphærarum cœleſtium, & ordine, perperam decreuit.

RETulimus plæraq; Ariſtotelis errata, quantum attinet ad primos metaphyſicæ facultatis libros, & quàm falsò priores taxauerit philoſophos, oſtendimus, quamq; nihil aduerſus ideas (vt multi putant) collegerit: Nunc inſignioribus maiorisq; momenti erratis expellendis parum pervacandum eſt. Numerum ſubſtãtiarum quæ à materia ſeiunctæ ſunt, pro numero cœleſtium quæ mouerentur ſphærarum, ſtatuit, id quidem falſum, non modò noſtra religio Chriſtiana decernit, ſed & Pythagoræorum, & Platonicorũ diſciplinæ. Debilis quoq; Ariſtotelis illa probatio ocioſas eſſe illas, niſi mouerent, quaſi ſubſtantiæ intellectrici proprium magis non ſit ipſum intelligere, quaſi extrinſecùs ei nõ inſit, & tanquàm ex accidenti vt quicquam moueat, quò fit, vt quæ dicitur accidentis fallacia ſuboriri planè videatur: accidit enim eis quatenus intelligunt. Deinde ea quæ dicitur conſequentis etiam emergere fallacia ſatis apparet, quandoquidem ſi aliquæ mouent intellectrices & à materia ſeiunctæ ſubſtantiæ, non propterea ſequitur, vt omnes quæ intelligunt moueant; primã enim non mouere, etiam à pleriſq; ſectatoribus eius decernitur, niſi quatenus intelligitur ipſa & deſideratur, quod maximè contendit Petrus Aureolus ptimo in theologicas ſententias commentario, dum Ariſtotelis & Auerrois authoritate confirmat, cœlum à prima cauſa executiuè (vt aiunt) non moueri, quod & quarto huius Operis libro indicauimus. Solem præterea ſupra Lunam, nullo intercedente Planeta, collocauit Ariſtoteles, quod falſum eſſe non ego, ſed Mathematicorũ plurimorum turba contendit, eorum, ſcilicet, qui dimetiendis motibus & magnitudinibus ſyderum inuigilant. Octauam præterea ſphæram ſtellarũ fixarum, extimam fecit, Mathematici plures, nonam: aliqui & decimam arbitrati ſunt eſſe extimam atq; ſupremam. Itemq; opinione Calippi & Eudoxi, xij. libro Metaphyſicæ quadraginta ſeptem aut quinquaginta quinq; cœleſtes orbes per ſe motos, totidemq; motores admiſit, ſenſu enim pertingere eo non valens, permiſit ſe Mathematicis ferendum antiquis, quos ætas poſterior hac in re, & cum eis Ariſtotelem caſtigauit, eſt & adhuc lis de numero motuum, nondum enim extingui potuit, ſed nec planè ſopiri, & quod eſt ſequens, lis eſt de orbibus, quibus ipſi motus attribuuntur.

CAP. XVII.

DE ESSENTIA DIVINA, QVAM MALE ET QVAM ſæpe malè decreuerit Ariſtoteles in metaphyſicis.

SAnè quoq; libro duodecimo eiuſdem Operis, de Deo, vti de animali & apparenti apertè decreuit, vt apparet ex eis, quæ quarto diximus libro, dũ & ita ſenſiſſe Ariſtotelem oſtendimus, & quæ pro eo afferebantur, non eſſe tanti, vt cùm excuſent, inſinuauimus, ex eis etiam quæ proximo, id eſt, quinto libro dum definitionis haberetur mentio patefacta ſunt, ſatis potuit conſtitiſſe, ita planè ſenſiſſe Ariſtotelem, & quanquàm alij aliter ſentiant, ſunt enim qui excuſare eum malũt, ſunt qui condemnare, vt quarto ſcripſimus libro, res tamen eò deducitur, vt ſi ita decreuit, vti multi & ex ſuis, & ex noſtris eum decreuiſſe volunt, & falsè, & impiè decreuerit, ſin aliter, in dubium tamen res vertatur, quid tãdem decreuerit? ex altero dogmate falſam, ex altero incertam doctrinã eius apertè colligamus. Sed plura, vt videbimus, extant teſtimonia, quibus falſa hac in re, quàm quibus incerta monſtretur. At quàm impiè illud crederetur pro vero? partem, ſcilicet, corpúsve Dei eſſe cœlum, quod in Sacris literis per metaphoram, ſcilicet, earum literarum more, *ſedes dicitur Dei, & terra ſcabellum pedum eius*, quorum neutrum pars aut corpus ſedentis poteſt appellari, multoq; minus eũm creata ab illo, & ſint, & habeantur. *Videbo* (inquit Propheta) *cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas quæ tu fundaſti*, &, *opera manuum tuarum ſunt cæli.* Nullo autẽ modo figuratè Ariſtoteles, aut per metaphoram, ſed propriè, ſed expreſsè, & animal dixit Deum, & apparere cenſuit.

Sed latius id ipſum, vt ſtemus promiſſis, manifeſtandum eſt, ne in ſacrorũ adyta confugere nos dicerent, & deeſſe nobis authores alios, Gentium doctrinas percallentes, deeſſeq; demùm ex ipſo Ariſtotele & ſectatoribus ad id monſtrandum & authoritates, & rationes. Eia igitur rem ipſam & multipliciter probemus, & efficacibus ex ipſo etiam lyceo ſumptis argumentis manifeſtemus, præterea quæ Iuſtinus martyr de Ariſtotele memorat, cùm Deum in æthereo quinto corpore ſcribit ab eo collocatum, in quo etiam ſibi ipſi Ariſtotelem contradixiſſe poſt paululum aperiemus, præter Herueum, præterq; Bacconem & Philoponum, quorum mentionem fecimus quarto libro, cùm Ariſtotelem in Metaphyſicorum duodecimo, nõ de Deo loquutum, ſed de genere ſubſtantiarum ſeparatarum diſſerebamus, præterea inquã Athenagoras philoſophus Athenienſis in oratione, quam habuit ad Marcum & Commodũ Cæſares, dum Chriſtianorum legatione fungeretur, hanc Ariſtotelis de Mundo vti de Deo opinionem ijs explicar verbis: ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἕνα ἄγοντες οἱονεὶ ζῶον σύνθετον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστηκότα λέγουσι τὸν θεόν, σῶμα μὲν αὐτοῦ τὸ αἰθέριον νομίζοντες τοὺς πλανωμένους ἀστέρας, καὶ τὴν σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν κινούμενα κυκλοφορικῶς, ψυχὴν δὲ τὸν ἐπὶ τῇ κινήσει τοῦ σώματος λόγον, αὐτὸν μὲν οὐ κινούμενον, αἴτιον δὲ τῆς τοῦ σώματος κινήσεως γενόμενον: quæ verba retulimus, non ijs ſolùm rationibus, quibus & alia Græca, ſed ne ficta quiſpiam impudẽtior aſſereret, quoniam id exemplar à quo meus exſcriptus liber, in quo hæc iacent, ferè vnicum eſt, & Phœnicis inſtar habetur, per me autem communicatum quibuſdam: Sed ad hanc diem minimè in Latinam linguam tranſlatum (quod ſciam) à nobis autem ſi dabitur ocium, fortaſsè vertetur: hæc autem ipſius verba in præſens ita transferam. Ariſtoteles autem & ſectatores vnum inducentes tanquàm animal compoſitum ex anima, & corpore conſtitutum, dicunt Deum, corpus quidem ipſius ætherium exiſtimantes erratica ſydera, & ſphæram non errantium motam circulariter, animam verò in motu corporis rationem, ipſam quidem non motam, corporei verò motus cauſam conſtitutam. Et in hanc ſententiam Galenus medicus planè diſceſſit, περὶ φιλοσόφου ἱστορίας diſſerens: ſcripſit enim inter alia ab Ariſtotele traditũ Deum eſſe ζῶον σύνθετον, ἐκ σώματος, καὶ θειότητος, hoc eſt, animal compoſitum ex corpore & diuinitate. Ita quoq; Alexander ſenſit Aphrodiſiẹus, & Themiſtius ex ipſius Ariſtotelis ſententia, ita & Plutarchus: Albertus item vitio dedit Ariſtoteli, quòd ipſum cœli motorẽ nomine animalis expreſſerit. Varro quoq; apud Ciceronem affirmat exiſtimatum ab Ariſtotele & à veteri Academia, Deum eſſe mundi animam, ipſamq; mundi animam ſeparatam in vltimo metaphyſicæ nuncupauit Auerrois, vt hinc tollatur illa defenſio, non potuiſſe exiſtimari ab eo animal, quod ſeparatũ dixerit eſſe, cùm eius videlicet animalis ab eo nuncupati animam, dixerit Auerrois ſeiunctam & ſeparatam. Ipſe idem Auerrois in tertio de Anima particula ſiue commentario quarto decimo, corpora cœleſtia recipere poſſe formas abſtractas & intelligere docuit, quod nõ de corporibus quatenus corpora, ſed de anima docuiſſe illum ſatis liquet. Idem etiam Auenois ſecundo cœli, eundem dicit animatum, cùm alibi, tùm particula tertiadecima, & probare id ipſum maximè conatus eſt particula ſexageſima prima, & in vndecimo quoq; metaphyſicæ ſupra duodecimũ Ariſtotelis, particula vigeſima quinta, ſed ratione diuerſa. Ibi enim quoniam viuentia non viuentibus potiora & meliora, hic autem quoniã cauſa inferiorum viuentium exiſtimantur. In libro item de ſubſtãtia orbis, & alibi, maximeq; in opere aduerſus Algazelem in deſtructione dubitationis vndecimæ, animatos orbes exiſtimauit: neq; enim vitam primò tamen, ſed ijs qui deinceps viſuntur orbibus adſcripſit, & propriè, non per metaphoram, primo enim capite libri de ſubſtantia orbis, cœlum vnum aſſeruit, & octauo primæ philoſophiæ particula duodecima compoſitum ex corpore, & anima intelligibili, & ſecũdo de Anima particula x v. cenſuit intelligere: & duodecimo primæ Philoſophiæ libro intelligere, & amare ſancit.

Cæterùm cùm Ariſtoteles duodecimo primæ philoſophiæ, omnes motores cœleſtium corporum ſubſtantias decernit eſſe à magnitudine ſeiunctas, ſimul immobiles, ſimul & ſempiternas, non propterea derogat ei ſententiæ quã ſtatuit orbes cœleſtes, animatos, & dici animalia. Nam & Auerrois, qui eius ſententiæ fuit, particula tamen trigeſima ſexta duodecimi primę philoſophiæ decernit, quod & antè diximus, cœli animam eſſe à materia ſeiunctam, idemq; repetit cùm alibi, tùm in libro de ſubſtantia orbis, cùm tamen ibi etiã appellet ſuperiores globos cœleſtia animalia, tertio quoq; de Ani-

de Anima particula quinta, de corporibus cœleſtibus inter differendum mentionem habens, animata ea ſcribit, & eorum primam perfectionem ſubſtantiam ſeparatam à ſuis ſubiectis affirmat, idemq́; alibi & ſæpè commeminit: nam ſecundo de Cœlo particula ſexageſima prima, expreſsè teſtatur corpora cœleſtia viua eſſe neceſſariò, & animali actione pollere, declaratumq́; in phyſicis eſſe teſtatur, motorē cœleſtium corporum non eſſe in materia, & in libro de Anima, illum eſſe intellectum, & formam intelligibilem, nec moueri, niſi deſiderio, quod à ſuo fit intellectu. Libuit hæc inculcare, ne verti poſſit in dubium, apud Ariſtotelem & Auerroëm haberi, & animatū cœlum, & ex anima intellectrice, & non immerſa materiæ, compoſitum. Sed illud magis in Ariſtotele culpârim, quod primum mouens nō niſi gradu quodam, ad ſummum ſpecie, ab alijs differre, per multa verba videtur iudicare: quod eſt à philoſophia, & veritate longè alienum, ſi per primum mouens intellexit Deum, vt plæriq; ex neotericis exiſtimant: illa enim nôn gradus, non ſpeciei, ſed longè maxima differentia eſt, ſiue diuerſitas, ſi tamen differentia ſiue diuerſitas illa inter infinitum & finita ſtatui poteſt: atq; hanc etiam ob cauſam Plethon Ariſtoteli præponit Platonem, apud quem Deus creatotis honoretur nomine cùm Ariſtoteles (vt ſcribit) contrà diuiſerit primum mouentem alijs motoribus, & proportione quadam antecellere duntaxat exiſtimârit: quod non modò Platonicus Plethon, ſed Peripateticorum etiam multi ſatis ægrè tulerunt. Ita ſanè, ita procul dubio videtur & opere procedente, non ex aliorum modò authoritate, ſed noſtro etiam diſcurſu latiùs apparebit. Sed quantum attinet ad hoc, de quo nuper differebamus, repeti videtur idem particula quinquageſimæ, cum excluſis fabulis aſſerit, ſi quis ex eis ſolùm conſideret, vt eas exiſtimet primas ſubſtantias, diuinè id aſſertum eſſe. Mox de apparentium diuiniſſimo verba facere eſt orſus, & an intelligeret, & quo modo? qua de re alia etiam ſuprà retulimus. Nec diſtulit metaphyſicos ingreſſus libros, prægustationem quandam lectoribus propinquare falſæ doctrinæ, quando non vnum rerum principium, ſed plura propoſuit. Si quidem particula ſiue commento quarto ſecundi quoad Latinorum partitionem pertinet voluminis, ſcripſit plura eſſe rerum principia neceſſariò veriſſima, per quæ principia corpora cœleſtia, ab eo ſignificata, & multi voluêre, & confirmauit Auerrois. Opere verò procedente cùm de præcellenti quidem motore eo, in ſubſtantiarum ordine differuiſſet, eiusq́; proprietates explicuiſſet, mox perquirens quótnam eſſent? illis omnibus quos deinceps ſtatuit, eadem nō ademit, quæ primò tradiderat. Quo factum vt deprehendere non fuerit difficile, aut nullum propriè in metaphyſicis Deum, aut multos ab Ariſtotele conſtitutos: quod enim primo tribuit vt moueret tanquàm deſideratum & amatum, nō prohibet quin hoc non ſimpliciter & abſolutè intelligatur, ſed inferiorum reſpectu, quare quod primum hoc in genere collocauit, poſtremum potuit haberi reſpectu ſuperiorum ordinum.

Sed & de vnitate Dei, vti diximus huius Operis quarto, potiſſimam rationem omnium quas vnquàm Ariſtoteles attulerit, probabilem duntaxat affirmauit Petrus Cardinalis Cameracenſis in primo ſententiarum, magisq́ue ex conſeruatione, quàm ex productione rerum probari eam poſſe, Guilielmum ipſum ſecutus, oſtēdit. Quod ſi de vno principio in calce Operis videtur apertè loqui, ſunt tamen multi non ſolùm ex gentibus, ſed etiam ex noſtris Theologis, qui affirment illud ipſum, de quo ibi loquitur principium, in vno cum cæteris genere ab ipſo Ariſtotele collocatum, nec infinitę virtutis vllo modo gloria honeſtarum, nec aliud exiſtimatum, quàm quod apud plæroſq; authores recipiebatur coniunctum, videlicet cœli ſiue animum, ſiue motorem, vti apud Herueum, apud Aureolum, apud Bacconē, & alios etiam licet animaduertere Theologos, in Parriſiorum maximè Gymnaſio celebres. Apud Græcos verò Ioannes Scholaſticus ex Hammonij ſententia decernit in commentarijs de generatione, Deum ab Ariſtotele non appellatum factorem cœli, quoniam facere ipſum denotet immutarionem, quam non denotet ipſum mouere: vt motorem non effectorem videatur exiſtimaſſe: Vnde ipſe ſubiecit interpres, Deum ſubſtantiæ totius creatorem. Mitto quod primo in libro de Cœlo in ſacris Deorum ternario numero vtendum non abnuit Ariſtoteles, & in ſecundo cœlum, & lòcum ſupremum dijs tributum ſcribit, quod in ſecundo libto de Generatione, docet quædam corpora, quoniam à Deo diſtant longiùs, ideò non eſſe perpetua. An, ſcilicet, tunc de cor-

porealoquitur ſubſtantia? Si ènim de infinita & ſpiritali, non de naturali, & ſenſili loquitur, nũ & illa omnibus ineſt corpotibus? omnia patiter gubernat & ſubſtinet ſua perfectione ne pereant? diſtantiam igitur non pro naturæ diſſimilitudine & imperfectione videtur accepiſſe, ſed pro diſtantia corporea, non marhematica prorſus, quia non ſubſiſtit per ſe, nec ad propoſitum faceret, non prima & metaphyſica, ratione iam poſita, ſed naturali: at cùm ea niſi iuter corpora non dignoſcatur eſſe, alterum etiam extremum corporeum eſſe ſatis affirmauit. Quod ſi quis oppoſuerit ab Ariſtotele, nihilominus in calce duodecima ptimæ philoſophiæ, ſeparatam quandam mẽtem eſſe cognitam, quæ præſtatet alijs tanquàm ducem totius exercitus, eamq́; Homerici carminis teſtimonio confirmatam:

Non plures numero, ſed princeps vnscus eſto:

Reſponderi primùm poſſet id, quod ſuprà ex Aureolo citauimus, deinde dici anthoritate Philoponi, cuius etiam inter initia quarti libri meminimus, illam mentem inerrabilis motricem ſphæræ nou eſſe Deum, idq́; authoritate Platonis & piorũ dogmatum confirmauit, quibus Deum non eſſe νοῦν, id eſt, mentem intellectúnive, vt vocat Ariſtoteles, ſed ſuper intellectum omnino exaltatum decerneretur. Reſpõderi & aliter (vt mihi quidem videtur) poſſet, quòd omues etiam aliorum orbium motrices mentes ſeparatas, quod & Thomas quoq; notat in opere contra Gentes, dum improbat Auerrois opinionem de humano intellectu, omnes, inquam, ſeparatas, omnes etiam æternas poſuerit, ſed ſeparatas quoad pertinet ad munus inrelligendi, nõ vt propterea corpus non inſormarent ætherium: & ita de primo decreuiſſe contendent modis omnibus Ariſtotelem, qui nuncupauerit animal ſempiternum optimum, & omninm apparentium diuiniſſimum, id ſcilicet, de quo vti de primo, & de ipſo intellectu verba faciebat, & cui ſuerit cum Platone controuerſia de loco & ſede ipſius ptimi. Adde quod exercitus non ita eſt à duce ſeiunctus, vt eius Dux aut princeps alterius generis habeatur, ipſo etiam Ariſtotele teſte, qui in primo Politicorum ſcribit natura excellere regem oportere, eundem autem eſſe genere, quate ei non poteſt comparatio illa militaris vllo modo ſuffragari, quæ ſi Homerlci carminis, cui nititur, habenda eſt propenſio, multùm etiam oberit. Nam Agamemnon de quo verba fiũt, vnus erat ex Græcis ducibus, Ilion obſidentibus, tametſi cæterotum conſenſu ducnm, vniuerſo præpoſitus exercitui. Nihil aliud igitur probaſſe dicent Ariſtotelem quàm adminiſtrationem, ad vnum duntaxat pertinere, præcellente quidem, atq; eo in genere primarinm, cui cæteri obtemperent, quem ament, & cui ſimiles quoad fieri poteſt, euadere deſiderent. Sed & dicere poterunt facilè ſi voluerint, non eo modo quo plurimi exiſtimant, de primatu illo Ariſtotelem decreuiſſe, quandoquidem in quarto Politicorum libro dum differit non de regia poteſtate, ſed de pluribus ſpeciebus popularis gubernationis, & legem dominari oportere, dubitat quidem vtrum vnam, aut alteram illarum in qua vel multitudo non vt ſinguli, ſed vt omnes, vel non vt plures, ſed vt ſinguli gubernat excludere Homerus voluerit, cùm cecinit nõ eſſe bonum, vt plnres regant: dubitat inquam & incertum haberi putat, tamen abeſt vt abſolutæ dominationis & vnici principatus mentionem ſecerit, ne dum totius vniuerſi arbitrium tribuerit ei, quem ipſi & dicimus, & colimus Deum omnipotentem. Nam quo pacto apud eum omnipotens is, qui ab eo decernitur ex neceſſitate operari, & nihil noui velle, nihil noui poſſe producere? Ac ſanè præter illa quæ ſuprà attulimus huius rei teſtimonia ex interpretibus, & paraphraſtis Atiſtoteleis, illud etiam Themiſtij poteſt afferri in libro de Somno, ſatis apertè indicãtis omnia illa de quibus egimus apud Ariſtotelem haberi animalia corporea. Cùm de animalibus, inquit, loquimur, ſemper excipiuntur diuina: nam eorũ actio iugis æternaq́;, nec triſtis onetoſáve eſt, & vigilia in ijs omnis contrarij eſt expers. Illud non præteribo, veteres Theologos noluiſſe ex Ariſtotele dinina confirmari, ſed ipſum cum reliquis Gentium authoribus exploſum voluiſſe. Fuêre poſtea qui aliqua eius dicta adſtipulari diuinæ vnitati, poteſtati, & infinitati putauerunt. idq́; demonſtratum exiſtimauerunt, alij contrà cenſuerunt, quoad poteſtatem præcipuè pertinet infinitam: de qua ſeorſum vt differamus, locus ipſe quem tractauimus inuitauit.

CAP.

CAP. XVIII.

DE INFINITATE POTESTATIS DIVINAE NON RECTE ſenſiſſe Ariſtotelem, ibiq; etiam oſtenditur & authoritatibus aliquorum Theologorum, & rationibus, Deum omnipotentem ab eo non demonſtrari.

Nihi certè videtur eum, qui Ariſtotelis de Dei poteſtate & proceſſum & verba diligentiùs perpenderit (mitto enim quæ in libris moralibus, quæ in libro de Mundo ad Alexandrum, quæ in vltimis metaphyſicis vulgò non cognitis habentur, mentionem enim hoc loco facimus eorum quæ omnibus nota, quæ trita, euentilataque ſunt) eum inquam qui Ariſtotelis & proceſſum, & verba diligentiùs perpenderit, comperturum vtique, effectum illum, ex quo poteſtatem eius infinitam coniectari volunt multi, minus aſtipulari, quàm opus ſit ipſi infinitæ poteſtati, quoad pertinet ad intentionem atque vigorem. Is enim effectus quem maximè duxêre in medium, eſt ſempiternus motus, quo ad actum ſpectat finitus quidem, infinitus verò quantum pertinet ad id, quod eſt in potentia. Neque enim in actu exiſtit illa (vt ſic dixerim) ſempiternitas motus, quam aliqui ex ſimilitudine & ex accidenti dixere infinitam. Repugnat enim motui quem definit Ariſtoteles, non habere admixtam quoquò modo potentiam, ſi videlicet, vt ipſe decreuit, ſit actus entis in potentia quatenus in potentia. Nam tametſi ſucceſſus ipſe indiuiſibile quoddã diceretur eſſe, quo partes præteriti & futuri continuarentur, noſtra verò cogitatione diuidi illum ipſum per menſes & annos, nihilominus dici etiam opus eſt tempus eſſe motus ipſius menſuram, prioris & poſterioris habita ratione, vt ex temporis ipſius, quam attulit Ariſtoteles, definitione concluditur, & niſi tempori ipſi & [illegible], ſucceſſus ineſſet, non cogitatione noſtra ſolùm, ſed intrinſecùs: tunc inaniter, & falsò noſtra eis cogitatio ſucceſſum ipſum attribueret, vbi autem ſucceſſus, ibi potentia permixta eſt, quod & Thomas maximè confirmat in primo theologorum ſententiarum commentario diſtinctione quarta ſupra quadrageſima. Quare videntur ex intentione infinita in potentia, propter durationem ſempiternam, intentionem actu infinitam & vigorem actu infinitum aſſerere: Nam actu non eſt i[illegible] motus. Ergo quantumcunq; & primo, & per ſe a[illegible], nonquàm videtur ſuam exuere naturam, hoc eſt, vt ex eo quod eſt in potentia, fiat actu infinitas. Nam de reſiſtentia quod ſolet dici, & de proportione potentiæ motricis ad rem motam, vti ſignatæ moli, ſignata vis mouens aptetur ſemper [illegible] vt infinito corpori ſi inueniretur, mouendo, infinita vis motrix [illegible] proportione reſpondeat, non videtur apertè procedere. Illa enim reſiſtens vis finita eſt, nec ad infinitam datur excurſus, ſicuti nec infinitum corpus, aut inuentum eſt vnquàm, aut dicitur inueniri, nec ſuppoſitio ipſa atque conditio etiam ſi admitteretur, ſimplex atque ſyncera cenſebitur, ſed multiplex & plena difficultatum [illegible] infinitum [illegible] pro immenſo caperetur, idque [illegible] qua ex parte non ſimpliciter, & virtus pari proportione diuideretur in eam, cui & ſi creata eſt, non reſiſtitur tamen à re vlla præſertim inferiori, & in eam quæ eiuſmodi eſt, vt ſi ei non reſiſtatur, nihilominus increata eſt, & abſolutè prorſus [illegible] poteſtatis. Atque vt in ſumma dicam, [illegible] ratione naturali probari ſincere & extra controuerſiam poſſe mihi videtur, quod plæriq; probatum ea in re eſſe contendunt. Quocirca à fundamentum illud Bacconis & aliorum theologorum, videri [illegible] actu [illegible] finito, ſcilicet, [illegible] in cauſa non poſſe mo[illegible] Motum autem ſempiternum, in[illegible] non eſſe, ſed [illegible] duratione [illegible] perpetuitate ſoli [illegible] infinitatem, clarum incontrouerſumq; habetur.

Præterea Guilielmus [illegible] ſed [illegible] quantum ad durationem [illegible] & ad rationem [illegible] Ariſtoteli [illegible] ipſum [illegible] in magnitudine corporea, ſed eſſe impartibilem, nec de potentia finita quantum [illegible], abſolutè decerni, ſed de ea, quæ exiſtat in corpore. Idque etiam

Auerrois probat commentario, vbi de potentia quæ in corpore diuidi poſſit, mentio facta eſt, nec omnino de ſeparato motore habitum eſſe ſermonem, ſed de coniuncto & connexo motæ magnitudini prorſus aſſeuerauit, & hæc quidem ille retulit, vt ex Phyſicis & Metaphyſicis Ariſtoteleis, non probaretur infinita Dei poteſtas. Sed enim Deum quoq; ipſum eis Ipſis ex locis non demonſtrati, multi exiſtimauêre, & minus omnino ex proceſſu Phyſico quàm Metaphyſico, & quanquàm ſunt qui exiſtiment eiſdem locis & rationibus demonſtratum à S. Thoma Deum eſſe. Sunt etiam ex eius ſectatoribus, & qui ab eo id ſuppoſitum non probatum aſſeuerent, & qui affirment, via motus non poſſe perueniri ad cognitionē præſtantioris motoris, quàm ſit anima, idq; ipſius Thomæ authoritate confirmant, docentis per proceſſum illum non corrogari, quin corpori necteretur motor ille, ſicuti anima rationalis corpori humano coniungitur: Viam verò cauſæ efficientis, niſi ad corpus cœleſte, & eius motorem perducere, ipſe etiam teſtatur Auerrois in primi libri de cœlo commentarijs. Hoc & S. Thomæ quoque ſectatores aliqui fatentur, multò magis qui ei ex propoſito ſunt aduerſati, & maximè Aureolus, qui tertia diſtinctione primi theologicas ſententias commentarij, labefactare Thomæ rationes aggreditur, cui & ſi quibus potuit viribus eadem ipſa diſtinctione reſtitit Capreolus: tamen quod attinet ad fundamentum illud efficientis cauſæ (pace ipſius Capreoli viri alioqui doctiſſimi & ſectatorum eius dictum ſit) non fatetur Aureolus quod ipſe opinatur Capreolus, ea S. Thomæ ratione conuinci, vt detur primum efficiens. Nam de primo tantummodò atque ſupremo corpore, id concedit Aureolus, nixus Auerroë. Nec aliena debet videri locutio ipſiſmet S. Thomæ ſectatoribus, apud quem multiplex primum ſæpenumerò legimus, & multiplex quoque principium motus, ſicuti etiam in prima parte ſecundi voluminis theologicæ ſummæ, quæſtione ſexta, dum agit de voluntario & in voluntario, principij motus meminit, quod poſſit quidem eſſe primum in genere, non tamen ſimpliciter primum, & pro exemplo ducit in medium cœleſte corpus, quod ſit primum in genere (vt proprium eius verbum reponam) alterabilium, non tamen ſimpliciter primum, cùm à ſuperiore motore voluatur. Quò fit vti non ſecus de re efficienti poſſit eadem verti quæſtio, & eidem aptari illa ipſa diſtinctio, vt corpus videlicet cœleſte non ſit ſimpliciter primum efficiens, ſed primum efficiens in genere, ſcilicet, rerum corporearum. Nam ſupra illud ipſum corpus, ſunt aliæ cauſæ potentiores cœlo, & efficientes magis, Deo tamen ſubiectæ, qui prima omnium rerum & corporalium, & ſpiritualium cauſa eſt, & infinita poteſtas: ad quam comprehendendā via vlla Ariſtotelea plenè non introducit, quoniam ſcandendum eſt altiùs. Sanè quoq; alius poſt Capreolum Thomæ ſectator, & ſi prædicata illa ſiue proprietates Dei, proprias eſſe nō negat, rationibus tamē eis deprehendi Deū minimè fatetur. Quod quo pacto congruat ei quod attulit ſuprà, hoc eſt, alijs etiam competere illa prædicata, nequeo percipere, quomodo enim Dei propria? ſi animæ intellectrici & corpori ætherio eiusq; motori etiam (vt non diffitetur) conueniunt. Sed fortè defendi poteſt ratione analogiæ. Vtcunq; autem ſeſe habeat res, rationes illę Ariſtoteleæ, quæ mundi animam, vel motrice vltimæ ſphęræ mentem concludunt, & Immobilem eſſe, & efficientem, & cauſam primam, non videntur ad Deum cognitione deprehendendum, per eas, quæ illi maximè conuenire dicuntur proprietates, pertingere.

Verùm vt quæpiam à propoſito non abhorrentia ſubijciam, mihi videtur primum cœli motorem ſi probauerit Ariſtoteles, propterea ab eodem non probari primum ita abſolutè eſſe, quod & non depēdeat, & quod infinita polleat poteſtate, quid enim prohibet ſupremi cœli motorem ſubſtantiam eſſe abiunctam, ſed dependentem ab vno & vero Deo? & virtutis eſſe, quoad permanendum, non quoad agendum pertinet, infinitæ? qua virtute etiam pollere inferiorum motores orbiū & Ariſtoteles, & Auerrois affirmāt. Num & Dionyſio etiam, & Auguſtino conſentit hoc ipſum? docentibus corpora per ſpiritus incorporeos, quos ipſi angelos vocamus, Gentiū philoſophi mentes, & ſeparatas ſubſtantias dicunt, adminiſtrari: Et apud Danielē prophetā *præter millia millium quæ Deo miniſtrant*, legimus, *ei ipſi aſſiſtere decies centena millia*, tamē abeſt vt ipſe moueat eo modo, quo dicūtur, vel ab animis, vel à ſpiritib⁹ ad id obeundi muneris delegatis moueri corpora. De alia verò mouēdi ratione quod ad propoſitū aut ibi, aut alibi meminit Ariſtot. præterquàm de motione finis, vt amati videlicet & deſiderati

derati in metaphyſicis: & nihilominus etiam motio illa non diſcedit à motu corporum, quatenus globorum cœleſtium motrices mentes, primo deſiderant motori cœleſti ipſa in motione ſublimiori & præſtantiori ſimiles fieri, & quantum fieri poteſt eius imitari & aſſequi perfectricem poteſtatem. Deus autem ipſe nō modò ſupremum illud cœlum mouet modò, ſcilicet, qui non eſt expreſſus ab Ariſtotele, ſed omnes orbes, omnia ſublunaria, ſed & omnia prorſus, & corporea, & ſpiritualia, nosq; etiam ipſos, qui, vt ait magnus ille & Deo plenus Apoſtolus, *In eo viuimus, mouemur, & ſumus.* Sed hoc authoritate diuina didicimus non ratione Ariſtotelea, quãquàm enim non abnuo ratione naturali probari poſſe, Deum omnia & corporea, & incorporea mouere, probari tamẽ id rationibus Ariſtoteleis nō affirmo, vt quę ad omnium rerũ non motarum ſolùm, ſed etiam mouẽtium, & incorporearũ, & ſpiritalium, ſupra omnem ſenſum & motum eminentiſſimũ, & ſuprà quàm dici & excogitari poſſit excellentiſſimum principium, non aſcenderint. Mitto quod Iamblichus affirmauit habere nos tactum quendam diuinitatis omni notitia meliorem: & ſileo in præſentia remotionis, & abnegationis viam, qua Dionyſius nititur & ſectatores ad Deum inueniendum: nec cito gradus quibus patruus, Ioannes Picus ad diuinam in libro de Vno & Ente caliginem aſcendit, ab Ariſtotele prorſus ignoratam. Nec tamen me præterit eundem patruum eodem in libro ſcripſiſſe, vbi ergo diſcors à Platone Ariſtoteles, vbi prophanus, vbi de Deo minus quàm deceat honorificè ſentiens: eundemq; memini damnaſſe Peripateticos, qui Deum mundi animam ex Ariſtotelis ſententia exiſtimarent. Sed agebat tunc de eorum inter ſe philoſophorum opinionibus, & ipſorum dogmata conferebat: Gentium philoſophos componebat inter ſe, non æquabat, aut comparabat noſtris, non ſynceram apud eos veritatem reperiri prædicabat: Nec tàm damnauit Peripateticos, qui eam Ariſtotelis putarent ſententiam, quàm quod & eius eſſe, & veram eſſe confirmarent. Alioqui pacto tot ſanctorum virorum teſtimonijs, quæ ſuprà citauimus aduerſum ire voluiſſe? quo pacto à veritate quàm maximè diligebat ſtare noluiſſet? Etenim quæ dicuntur dicendi cauſis conferri componiq; oportet, vt veram intelligentiam eorum aſſequamur. Cauſa igitur putanda, vt opiniones philoſophorum inter ſe conferret conciliaretq;.

Sed quoniam vllus non extat ſcriptor, qui alienis meliuſquàm ſuis verbis proprios mentis conceptus expromat: examinemus quæſo propoſitiones, quibus vtitur Ariſtoteles an ſint ſic addictæ rebus neceſſarijs, vt contra nihil queat afferri? illa etenim quod mouetur, ab alio mouetur, quæ primum eſt & maximum totius ædificij fundamentum, negabit fortè quidam in rebus incorporeis, etiam authoritate Platonis, & Theophraſti, vt ſatis conſtat ex ijs quæ ſuprà ſunt allata, cùm de motu animæ aduerſus Ariſtotelem & Themiſtium diſputaretur. Negaret alius fortaſſe etiam in ipſis corporeis authoritate Scoti, decernentis grauia & leuia ſe ipſis moueri, cui videtur aſſenſus Hebręus Haſdai. Obijci etiã poſſet, ferri concurſus ad magnetem, ex cuius motus cauſa, vt variè eſt relata, variæ quoq; reſponſiones elicerẽtur. Multæ enim de eo veterum fuêre opiniones philoſophorum, quas cùm alij, tùm Auicenna recenſet in libro de viribus cordis, eas vti falſas eliminãs, ratus ipſe proprietatem eſſe illam magnetis procedentem, à ſuperna influentia, ratione proportionis ſimplicium corporum illo modo conflatorum, quæ ideò ſit mirabilis, quia rara, cùm tamen ignis proprietas ſit mirabilior ſuapte natura, ſed propter frequentiam demiratione digna non habeatur: Alexander verò nullo modo ſciri poſſe voluit cauſam tracti ferri per magnetem, ſed ſoli Deo reſeruauit. At alij diuerſas variasq; omnino reddidêre cauſas, ſiue id ex antiperiſtaſi reciprocationéve aëris cõtingat, quæ opinio exiſtimatur fuiſſe Platonis, ſiue ipſa trahat moueatq; non mota, vt plęriq; dicunt: ſiue vt Porphyrio de abſtinentia ab animalibus diſſerenti placuiſſe videtur, impartiat ipſa magnes quandã quaſi animam ferro, ſibi quandoq; propinquanti, vnde quanquàm grauiſſimũ eſt, fiat ita leue vt tanquàm ſpiritu magnetis eleuetur, & ad ipſam ſeſe conferat: Siue mauis vt ferrũ, ad eam moueatur ipſa non mouente, quod voluit Auerrois. Cui enim (ſi non magneti) tribuitur motus in ferrũ, pręterquàm ipſimet ferro ſeſe mouenti, vt à propria & intrinſecùs indita cauſa mouendi? Sunt enim qui nolint protrahi ferrũ à lapide ipſo, quoniã contrarijs motib⁹ agitari dicũt, pulſu videlicet & tractu, ſiue reſoluãtur ex magnete ramẽta tenuiaq; corpuſcula euntia ad ferrũ & redeuntia, ſiue ſimplici tractu immiſſa, ſcilicet, vir-

cet, virtute quæ ferrum primò afficiat, deinde trahat, quod ſuſpicari facilè potuit ipſe Porphyrius: quare decernunt aliqui naturalem motum ineſſe ferro ad magnetẽ proportione quadam ſoli nota naturæ: ſicuti etiam motus illi eſt naturalis ad ima, ſiue hoc conuenientiæ, & tanquàm affinitati, quæ ipſi cum loco intercedit, ſiue occultæ virtuti, & proprietati attribuatur, ſiue ſenſui naturæ vt nonnulli exiſtimârunt. Neque enim vt placuit Mileſio Thaleti, & antiquis philoſophantibus, quod ipſi fortè Porphyrio receptum eſt, animatus eſt magneſius lapis, atque idcircò ferro ipſi motum impartit.

Præterea dici poteſt illud immobile, qualecunq; ſit ab Ariſtotele quæſitum, aut inuentum, non probari ab ipſo Ariſtotele omnino, & ab omni corpore ſeparatum, ſed ſub quadam diſiunctione, quanquàm & ſeparatam etiam mundi animam appellauit Auerrois, vti ſuprà meminimus. Cæterùm quocunq; probetur modo id ab Ariſtotele, illud ipſum tum non improbatur, à creato, & increato, dependenti & non dependenti, prorſus abſtrahere. Id præterea quod Ariſtoteles ipſe 8. Phyſicorum libro particula vigeſima ſeptima nititur aſtruere, de eo quod mouetur ex accidenti. Aſſerit enim id ipſum non à ſe moueri, vtpote quod ad alterius motum moueatur, id in quam quod nititur aſtruere, deſtrui non difficulter poteſt, hac ipſa diſtinctione mouendi: poteſt enim quippiam ex accidenti moueri bifariam: primò cùm excluditur id, quod eſt per ſe moueri, quo pacto maior ſyllogiſmi propoſitio cõcedi poſſet: ſecundò cùm ipſum per ſe moueri, aut includitur, aut ſaltem non excluditur, quem in modum ipſa propoſitio negaretur, cùm fieri queat, vt quiſpiam & per ſe intrinſecùs quantùm, ſcilicet ad principium motus pertinet, moueatur, & per accidẽs ratione partis & inſtrumenti. Eodem item libro ſimilitudinem eam de motu animalium aptari & conuenire cœleſtibus facilè ire poſſumus inficias, ſi quidem à corruptibili ad incorruptibile, & à motu generationis & corruptionis ad orbicularem motum argumentatur. Ne me latet longiore opus eſſe ſubſellio ad hanc materiam euentilandam. Sed quantum ad hoc attinet, ſatis eſt oſtendiſſe principia, vt hinc ſolùm colligamus, ſi Theologi veteres & ex poſterioribus aliqui aliud ſenſerint, quàm nonnulli etiam magnæ authoritatis, non propterea turbemur. Illi enim fidem noſtram adeò ſuperexaltata gentium dogmatis voluerunt, vt nullo pacto illa etiam ad famulatum admiſerint, ij verò benè actum ſibi putauerunt, ſi eiſdem armis hoſtes reuincere poſſent, & quidem vtrumque pié. Sed cùm hæc arma alij acuminata & aciei validæ putent, alij obtuſa & minimè penetrantia, ex hoc clarè non percipitur veritas, nec facilè indagari poteſt, quapropter reuerti ad Ariſtotelem identidem eſt neceſſe, & primùm examinare verba, mox ex eis ſenſus, vel difficulter ob varias interpretum pugnas elicere, demùm quid alterum alteri præponderet iudicare. Illi itaque expeditiùs & theologicè magis, quoniam quibus non videntur rationes Ariſtotelis concludere, & ex eis colligi illud ipſum quod quæritur, ſi ex noſtra religione non ſunt, eis datur occaſio putandi, nos propter Ariſtotelea dogmata Deum agnoſcere, & infinitæ virtutis exiſtimare. At non ita eſt, Chriſtiani ſumus, non Ariſtotelei, hoc eſt, Deum eiuſq; virtutem & poteſtatem infinitam ex Euangelio nõ ex Peripato credimus. Qua in re mihi illud magni Alberti in vltimo primæ philoſophiæ facit ſatis: Theologiæ, inquit, ratio noſtræ, non cum philoſophorum principijs conuenit. Et ſuprà paululùm eos taxauerat, qui Philoſophiam cum Theologia confunderent. Itaque de metaphyſicis atque diuinis quàm non rectè decreuerit Ariſtoteles, ſatis percipi datum eſt, enumeratis maximè locis & Phyſicis, & Metaphyſicis, quibus diuina eum docuiſſe iuniores philoſophi contendunt. Neque enim abnuimus alijs in locis librorum eius qui perierunt, meliùs fortè de Deo ſenſiſſe, quando etiam in opere diſcipuli ipſius Theophraſti quod de ſaporibus inſcriptum eſt, decernatur Deum ex nihilo, nullaq; præiacenti materia cuncta creaſſe, quod euidentiſſimum extat argumentum infinitæ poteſtatis.

CAP.

CAP. XIX.

QVO'D FALSA IN MORALIBVS ARISTOTE-lis multa.

AT in moralibus, non certa dogmata exigimus ab eo, quando polliceri eã noluit & præſtari non poſſe ſatis aperuit: Veritatem exigimus probabiliter ediram, ſuperſtitiones ablectas malumus quàm traditas, & quanquàm ſunt in libris eius Ethicis, in polineis, in æconomicis multæ præclaræque ſententiæ, tamen adſunt etiam dogmata nec ſatis omnibus conſona, nec plæriſque viſa admodum ſpecioſa, & ſuperſtitioſa quoque nonnulla, & aliqua prorſus inania. Nam de iudicio ſapientum, cui refert accepta decreta virtutum, ſatis ſuprà vidimus id ambiguum eſſe, quoniam ipſo de ſapiente priùs ferri ſentẽtia deberet, de quo diuerſæ ſectæ abuſq; philoſophiæ primordijs decertârunt. De mediocritate virtutis etiam non placuiſſe Stoicis quod Ariſtoteles decreuit, ſuprà licuit videre, quam quidem mediocritatem etiam impugnauit acriter Plethon, qui & Gemiſtus dicebatur idque quod Ariſtoteles putauit dandum vitio, ſi quis ad terræmotus & fulmina non expaueret, omni vitio liberum contendit, quoniam nec turpe, nec vitio obnoxium, ſed & timuiſſe inſanum eſſe pronunciat eo in libro quem pro Platone ſcripſit aduerſus Ariſtotelem, quem etiam taxauit de fine vltimo decernentem & voluptatem ſpeculationi mixtam præferentem, atque inter alia argumenta hoc quoq; ducit in medium, quod ita libuit è Græco transferre. Si voluptas quatenus ſpeculatio bonum eſt, vtiq; ſpeculari erit bonum ſimpliciter, ſiue voluptas ſequatur, ſiue non ſequatur. Rurſus ſi ſpeculari quatenus voluptate perfuſum, bonum eſt, nempe voluptas erit ſimpliciter bonum ſiue ſpeculamur ſiue quicquam aliud agamus. Fieri enim minimè poſſe contendit vt ſpeculatrix voluptas, & quatenus voluptas, & quatenus ſpeculatrix: commune enim bonum præponi oporteret, cuius participatu illa & eſſent, & haberentur bona quemadmodum Platonem voluiſſe decernit, qui ipſum καλὸν præpoſuerit, cuius particeps ſpeculatio, & bonum ſit, & voluptas, & ſi quid maius queat excogitari: vehementerque ſuccenſere videtur Ariſtoteli, cuius opinio tamen abſit vt diſtet ab Epicurea, vt inde videri queat Epicurus ſuæ ſententiæ captaſſe occaſiones, atq; vt ille Græcè ait: ἠλληφέσαι ἀφέρμας. Cæterùm quæſo ne Ariſtoteles probabilitate ductus eſt? an falſis vulgi opinionibus? cùm decreuit fœlicitatem ſine bonis extrarijs eſſe non poſſe? qua in re non miratur Theodoretus, aſportaſſe illum propterea pelues, quas exactores publicorum vectigalium inuenerint, & oleum vendidiſſe quo vtebatur in balneis, cuius etiam rei meminit Laërtius. Non miratur, inquam, quoniam ſine diuitijs ſe fœlicem eſſe non poſſe ratus antea fuerat. Aſſyrius Tacianus in libro aduerſus Gentes eo, quem D. Hieronymus florentiſſimũ cẽſet, ita ſcribit: παρ' οἷς γὰρ οὐκ ἔστι κάλλος, οὐ πλοῦτος, οὐ ῥώμη σώματος, οὐκ εὐγένεια, παρὰ τούτοις, οὐκ ἔστι παρὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὸ εὐδαιμονεῖν, hoc eſt, apud quos autem nõ eſt pulchritudo, non diuitiæ, non robur corporis, non nobilitas, apud hos non eſt, Ariſtotele authore, fœlicitas. Hęc ille: qui cùm alia Ariſtotelis, tum maximè illud videtur dogma voluiſſe carpere, quod repoſitum eſt inter initia ſeptimi Politicorum libri, quo aſſeritur felici homini bona externa corporis & animi adeſſe oportere. Cùm autem hæc & aſſeueratè quidem ſcripſerit Ariſtoteles, ſi fœlicitas ſumma votorum iure exiſtimatur, & beatus, & fœlix is habeatur, cui nihil deeſt, & omnia deſint ijs, qui Deo non fruuntur, quis illum iure probauerit? Cùm item ędificandas Dijs & heroibus aras in politicis cenſuit? cùm vouit ſtatuas Ioui ſeruatori, & Iunoni ſoſpitæ, pro Nicanoris ſalute? An hæc vana ſuperſtitio? cùm præcepit cædem monſtroſi puerperij, hac in re à Platone non omnino abhorrens, num hæc barbara ſæuities? à qua immanitate nec planè excuſant eum iuratiſſimi interpretes, quid verò vel prudentiæ, vel ſuperſtitionis ignauæ, prohibere in ſeptimo Politicorum obſcœnas imagines præterquàm deorum? quibus eorũ more laſciuia congrueret? & apud illas homines pro ſe & filijs, & vxoribus ſacere ſacra lege permittere? Cùm item permittere videtur militibus nefarios cõcubitus ſine deteſtatione, ſine pœna (quod vel ſatis aduertit & damnauit Beſſarion in 4. Platonicarum defenſionum) Calumnioſè quoq; cum in Ethicis & in Problematibus Philoxeni recitaſſe opinionẽ ſunt qui cenſeant. Namq; Philoxenũ culpat gulæ oblectationibus præter fas deditiſſimũ,

& qui gruis collum optauerit ſibi ad maiorem diuturnioremq; libidinem, quem etiã ego Ariſtoteli aſſenſus aliquando condemnaui in libris de morte Chriſti, & propria cogitanda. At alij vitio id vertunt Ariſtoteli, quãdo Philoxenus muſicæ artis peritus, gruis collum ad modulos deducendos & inflectendos variè, voto poſtulabat caſſo, vt qui artẽ mirè iuuaſſet, ſi longius illi collum natura tradidiſſet: Sic & de Cygnis poëta præcellens cecinit:

— qui longa canoros
Dant per colla modos —.

Verùm enimuero hac de re pugnare nolim, tùm quod multi eo nomine citantur, tũ quod ab ipſo Ariſtotele in octauo Politicorum Philoxenus ducitur in medium, qui dithyrambos Doricè facere cùm tentaſſet, vi naturæ tractus ſit ad phrygiam harmoniam, tùm etiam quod Philoxenus ipſe dithyramborum poëta gulæ ſcitamentis deditus proditur in cœnis Athenęi, Clearcho maximè & Phania Peripateticis philoſophis, & Machone comico authoribus. Mitto illa in vniuerſum de fine hominis à pleriſq; reprobata Ariſtotelea dogmata, in quibus non ſolùm Gemiſtus, vt paulò antè retulimus, ſed antè aliquot ſeculis & Atticus Platonicus & Euſebius inſtiterunt. Mitto quoq; mores condemnatos ab Epicuro, à Timęo Tauromitano ab Alexino Briſtico, à Cephiſiodoro Iſocrates, à Democare, ab alijs quorum meminit Ariſtoteles, Peripateticus in ſexto de Philoſophia, dum de Ariſtotele ſtruit apologiam, & iuniores etiam repetierunt. Nam nõ de moribus ipſius ad præſens, ſed de doctrina fit quæſtio eius in libris & repoſita, & celebrata, quam nõ ita (vt aſſolet) æſtimari debere magna ex parte monſtrauimus. Mitto etiam quod Thomas in 4. maximè de regimine principum ſcribit, Ariſtotelem non rectè Platonis & Socratis opinionem retuliſſe de promiſcua mulierum communione. Idq; etiam apud Frãciſcum Maroneum quadrageſima ſeptima dictione conflati operis eſt inuenire, vt Platonicos non recenſeam, nec hac in re ſententiam feram, vter errauerit magis, Platóne? qui non rectè propoſuerit in quinto maximè de Repub. an Ariſtoteles qui nõ rectè aut retulerit, aut interpretatus fuerit in 2. politicorum? Mitto quod cùm vniuerſa opera quæ de moribus edidit ad fœlicitatem & inueniendam, & habẽdam ſpectârint, tàm paucis de ea, & tàm inſyncerè imperfecteq; egerit, vt eam Alliacenſis vmbraticè ſomniaſſe cẽſuerit, quod ſuprà eſt à nobis indicatum. Mitto quod multiplici etiam experientia reprobatum eſt, quod probatum ipſe voluit in Ethicis, opinionum concordiam ad amicitiam nõ pertinere, quando maximas inter philoſophos ob opinionum diuerſitatem inimicitias extitiſſe ſuprà eſt declaratum, & in hęreticis conſpicuum id habetur, & in factioſis omnino manifeſtum.

CAP. XX.

QVOD ARISTOTELES DE REBVS COMMVNIBVS NON TOT decreuerit, quod vulgus literatorum exiſtimat: item quod ſibi ipſi aduerſus fuerit, & alia quibus errauit quæ prætermittuntur, & quare: item quid de ſuis argumentationibus author cenſendum à lectoribus cupiat.

AT ſanè qui eo celebrandum præ omnibus Gentium philoſophis Ariſtotelem exiſtimarent, eò quòd plura quàm alij reliquerit, de communibus, & particularibus rebus enucleata volumina, rebus ipſis aptata, & nõ mediocri diligentia diſtincta, eis non magnoperè reſiſterem, conferat illum philoſophis Gentium, ſi placet, etiam præferant, non rixabor. Noſtræ cultoribus religionis adeò non conferant Ariſtotelem, vt iure conferri componiq; nequeunt tenebræ luci, ſuperſtitio religioni. Ac de particularibus quidem rebus, vt non abnuerim ſcripſiſſe illum multa, eademque præclara in opere de Animalibus, & in moralibus libris pleraq; non reijcienda ſtatuerit, atq; in problematibus nonnulla ſcitu digna tetigerit: ita de communibus rebus nec tot, nec tanta ſcripſiſſe illum, pro vero vnquàm receperim, vt vulgus etiam literatorum exiſtimat: nam qui ex phyſicis libris de principijs rerum naturalium, de natura, de motu, ex metaphyſicis, ex libris de Anima, alijsq;

complu-

compluribus opiniones veterum, quas confutat, & rationes quibus confutat, anelleret, non exigua eorum pars adimeretur, & interea quæ confutat, multa ſunt quæ nec ritè recenſet, nec ritè confutat, vt ex parte monſtrauimus, quæ verò ipſe poſt longas diſputationes inter ratiocinandum colligit, ſtatuit, definit, non recipiuntur ab omnibus, etiam eius cultoribus atq; diſcipulis. Quando partim vidimus probabilia, partim ambigua, & incerta, partim falſa atq; reiecta, nec omnia tamen vidimus & retulimus, nec ſingulatim curioſè diſcuſſimus. Nā qui libros omnes Ariſtotelis & expoſitorum eius perpendere diligentiùs voluerit, plura quàm ego deprehēdet errata, pluresq; locos in quib. ſibi ipſe fuerit aduerſus. Scribitur ab eo quod ſuprà malè ſcriptū ex Philoponi ſententia retulimus, ſi locus eſſet trina dimenſio, incedere hanc ipſam per totum collocatum corpus oportere, & diuidere ad infinitum corpus, ſicut & ipſa diuiditur: quod abſurdi in alijs dum cauſatur, in ſemet reijcit, idq; damnat, quod probauit. Probauit enim locū æqualem eſſe locato atq; in eodem eſſe, & comprehendētis corporis terminum, quod ſi ambo termini ſint in eodē, tunc vt totū in toto, & pars habebitur in parte: quò fiet in omni diuiſili magnitudine infinitæ ſint ſuperficierum particulę. Nam ſi vna quoq; particula ſuperficiei vnicuiq; particulę aptata fuerit, vtriuſque diuiſionis prodibit infinitas. Nec id accipiendum Philoponus docet, quaſi ſuperficies in ſuperficie tanquam in loco reponatur, ſed ſatis eſſe inuicem aptentur, aptare vero ſeſe inuicem & incedant, & diuidant, quod vti abſurdum ille reiecit. Præterea nec linea lineæ, nec ſuperficies ſuperficiei poterit aptari, ſi ſpatium incorporeū nequibit aptari corpori, & tamen alterum ſuo loco Ariſtoteles condonat, alterū abijcit, ab alieno loco, hoc eſt, ſpatio: cùm nihilominus ſuperficiei vt eſt ſuperficies, id ipſum de vtroque vt arbitrari quiſpiam poſſit, efficiat. Nam ſi dimenſio quatenus, dimenſio diuiſionem molitur, deberet vtiq; ſuperficies vltima corporis ambientis & ipſa dimenſio, corpus diuidere in ſe collocatum atq; contentū, hoc tamen negat, affirmat illud. Nam quæ ſors dimenſionis eius, quæ profunditas dicitur, vt profunditati nequeat aptari? cùm tamen aptetur & longitudo longitudini, & latitudini latitudo, illa diuidat, hæ contineant, illa diſperdat, hæ ſeruent & tueantur corpus collocatum. Hunc itaq; in modum ex Philoponi Ariſtotelei interpretis doctrina in ipſum Ariſtotelem poſſemus argumentari. Nec ſatis nobis illa reſponſio faceret, de linea & ſuperficie poſſe nos loqui & naturaliter, & mathematicè, quare lineam lineæ aptari poſſe naturalis ratio non negat, mathematica vetat: nam quo modo loquitur Ariſtoteles, eodem ipſe loquitur, de dimēſione enim, & linea, & ſuperficie mathematicè differit, cùm ad infinitum eas diuidit, & quod Ariſtoteles abijcit vt abſurdum, id ipſum abſurdi in ipſummet retorquet interpres, & quod attinet ad eundem terminum collocantis corporis & collocati, ad collocantis punctum duci linea poterit, ſi falſum non petijt Euclides in geometricis elementis, quare ſpatium intercidet, quo minus eſſe poterit, vt in eodem ſit comprehendentis corporis terminus.

Sed hac de re ſatis abundeq; libeat & locum illum, cuius meminit Iuſtinus martyr, afferre, quod Homeri videlicet teſtimonio firmauit Ariſtoteles, Deum eſſe in ęthere, quem tamen reiecerat dum reijceret Thaletem. Sed plures vt mihi videtur etiam cōmiſit contradictiones hoc vno in loco. Nam dum Platonis opinionem reijceret, Deū in ignea ſtatuentis ſubſtantia, & authoritate vteretur Homeri in ea refellenda, qui dixerit eum degere in æthere & nubibus: Alteram ſui ipſius firmauit opinionem, quā poſtea ſubuertit, alterā tacitò diſpulit. Illam quidem qua in ſupremo quinto corpore nomine ætheris accepto Deū dixerat eſſe, firmauit, mox euertit, vt paulò pòſt docebimus. Illam verò qua nubes ad æthera pertingere nullo pacto in meteoris voluit, ipſam & impugnauit, & ſuſtulit. Nam cùm & in æthere & in nubibus Deum collocaſſet, propriam quam antè de æthere ipſemet Ariſtoteles habuerat opinionem, firmauit, mox demolitus eſt Homeri citando carmen hoc:

Ζεὺς δ᾽ ἔλαχ᾽ οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι.
Iuppiter excepit nebulis & in æthere cœlum.

Nā nubes ad æthera pertingere alibi noluit, quas & ſub ignis globo repoſitas cenſuit. Quare de ętheris loco ſententia vacillat, & inferiori etiā ſede quàm fecerat Plato, collocare Deū cogitur. Non ſolùm enim in igne, ſed ſub igne, vel nolēs reponit cùm reponat in nubibus, quæ ſub igne collocātur, aut igitur ſupra nubes & ſubtus collocabitur

bitur Deus,ita vt ignis ſedes intercedens vacua cenſeatur,aut ſi omnia impleri dicentur,firmabitur etiam opinio Platonis,ne ſit,vt putauit Ariſtoteles,tanquàm impia repellenda,quare dum reſpexit ad æthera vt impugnaret Platonem tanquam Deum inferiori quàm ipſum deceret ſede collocãtem,non reſpexit ad nubes, quas tamen inferiores igne,tum non aduertens, ipſe à ſe ipſo eſt vel nolens impugnatus. Nec mihi obijciatur id quod dicitur eſſe in alio multis capi modis, nam quo modo cœpit Plato eodẽ & cœpit Ariſtoteles,neq; de eo quod eſt eſſe in alio, ſed de loci vbi reponeretur diuerſitate eſt orta diſſenſio, ſiue Platonis verba, ſiue dogma impugnauit,quod impugnatum ſanè videri voluit,hac in re vt plærisque in alijs,quod cùm multi,tùm & Thomas quãdoq; fatetur, quantum verò ad hanc attinet rẽ, illud ſubijciam.Platonẽ in ignea ſubſtantia dum collocauit Deum,collocauiſſe in æthere,quoniam ætherem putauit igneæ eſſe naturæ,& fieri poſſet vti eadem in Ariſtotelem calumnia refunderetur,quam ipſe fudit in Platonem,vtpote quia in Deum,vt in ſede repoſuerit: Quæ quidẽ calumnia Thomæ verbis in tertio aduerſus Gentes non omnino facilè dilueretur, exiſtimauit enim eiuſmodi ſuſtineri dicta poſſe, ſi ſanè acciperentur, vtpote ſi Deum intelligerent non in aliqua determinata mundi parte concluſum, ſed propterea principium corporearum motionum naturæ ordine ſignificaretur motore Deo. Nãq; eo in opere hac de re,quomodo non ſit leuis,nec de lana(vt dicitur prouerbio) caprina, ſed tanquàm de regno, nec vtiq; paupere lis habetur, idq; potiſſimùm contenditur,vter magis pius?an qui igneo,an qui æthereo corpori Deũ addixerit, inibiq; collocauerit, vterq; tamen impietatis notam nequit effugere, ſi circumcludere Deũ molitur,& loco circumſcribere, *qui* (vt inquit Apoſtolus) *portat omnia verbo virtutis ſuæ*, & quem cùm inuocamus præceptis ſalutaribus moniti,& diuina inſtitutione formati,audemus dicere,*Pater noſter qui es in cœlis*,non in æthere,non in nubibus,non in vlla definita parte:nam & terram,& cœlum implet,& terrę etiam,& cœlo altiſſima,& ſupra quàm dici & excogitari poſſit excellenti poteſtate præeminet, & cuius magnificentia ſuper cœlum eleuata canitur in ſacris hymnis, quanquam etiam oſtenditur eius in cœlo gloria,præ ſua inter res corporeas dignitate & prærogatiua, magnitudinis,velocitatis,ordinis,luminis,quapropter nec in nubibus,nec in æthere,nec vllo in cœlo particulari definitoq́, debuit reponi,tametſi cœli etiam nomine & æther,& aër capi cõſueuit,vt ſuprà etiam ſatis aperuimus,& ex dogmate Platonis Alcinous ęthera partitur in ſphærã non errantiũ.& errantium ſyderum, quam quidem non errantiũ ſphæram ſyderũ extimã,& Plato,& Ariſtoteles exiſtimârunt. Alter igitur eorũ philoſophorum in igne,alter in nubibus,& æthere, vt alteri aduerſaretur tanquàm in ſede diuerſa collocauit Deum, & hac de re ſatis etiã ſuperq́; arbitror annotatum à nobis obiter,& properè,quaſiq; in tranſcurſu hæc agẽtibus,& multa conſultò prętereũtib⁹.

Illud enim cur etiam non pręterierim,quod ſecundo Rhetoricorum libro, cùm de locis enthymematum diſſereret, Dæmonium dixit aut Deum eſſe, aut Dei opus,& aliter alibi de dæmonibus decreuerat,vti eſt etiam ſuprà à nobis proditum. Prætereo vanitates ſternutamẽti tanquàm ſacri,& auguralis ſigni, de quo multa ſcribit in problematibus,cùm tamen alibi augurijs non admodum aſſentiatur. Sileo vanitatem illam in primo volumine de cœlo repoſitam, eaſdem opiniones ſine fine accidiſſe,& alia magno numero figmenta pernitioſiſſima, quæ ab vno de æternitate mundi falſo dogmate fluxerunt.Sileo & illud à Philopono in commentarijs de Anima notatum, improprijs vti illum exẽplis conſueſſe, & ea contẽpſiſſe, elatione quadã,ſiue propter (vt eius vtar verbo) μεγαλοφυΐαν, & tamen eis crebertimè vtitur. Mitto quod in libro de Senſu omnia corpora dicit colore participare,& tamen alibi cœleſtia corpora colorata negat,quæ quintæ,ſcilicet,ſint naturæ, non ex quatuor conflata elementis, de quibus, ſcilicet color ipſe diſſultat. In problematibus omnia odorata calida ſcribit, cùm tamen plæraq; frigida habeantur.Prætereo diuerſitatem dogmatũ ne contradictionem in præſens appellem,qua vti ſuprà monſtrauimus dum colores modò ex albo & flauo,modò ex albo & nigro conflauit omnes, quod coruũ colore immutabilem dixerit in problematibus, mutabilẽ vero & in libro de Coloribus, & in tertio de natura Animalium, & in quinto de eorundẽ Generatione, vti ſuperiori libro ſatis indicauimus,quod naturam multis in locis operum ſuorũ præſertim tertio de Anima libro mirè laudauerit,& quicquam nec ſuperfluo,nec fruſtrà agere illã ſanxerit, & in

primo

primo de partibus Animalium aliquid mirabile in rebus naturæ ſemper eſſe dixerit, atq; vt ille Græcè: ἐν πᾶσι τοῖς φυσικοῖς ἔνεστί τι θαυμαστόν, & in ſecundo eiuſdem operis naturam rei ſemper melioris quoad eius fieri poteſt, authorē fecerit. At in decima problematnm particula, illā ipſam prauè omnia facere, & plura praua, quàm proba ſcriptum reliquerit. Quod animalia quæ branchias habent, pulmone carere, & quæ pulmone carēt nō reſpirare ſæpenumerò ſanxerit:* Cordulum verò octauo de natura Animalium libro, & habere branchias & carere pulmone affirmauerit, & tamē in terrā meare, & inde cibum accipere pariter ſcripſerit. Quod quidem ſine reſpiratione, non impleri veriſimillimum eſt, ſed & eundem Cordulum affirmauit eſſe quadrupedem, ſuprà verò paululùm decreuerat, eorum quę humorem recipiunt nullum pedeſtre eſſe, nec cibum ſibi ex terra petere, quod in quinto de natura Animalium elephātem fœminam coire incipere anno, aut duodecimo cùm celerrimè, aut quinto decimo cùm lentiſſimè, marem verò quinq; aut ſex annos natum ſuperuenire, ſequenti vero libro, hoc eſt ſexto, ſcribit elephantum, tàm marem, quàm fœminā incipere coire anno ætatis vigeſimo. Narrat item in quinto elephantum biennio vterum gerere: In ſexto verò conſtat elephantibus alijs annum & ſex menſes, alijs triennium ferendi vteri tempus ſtatuiſſe, idq; eſſe in cauſa quòd non pateat coitus, ſuprà verò biennium ſimpliciter eis adſcripſerat. Non hoc loco refero quod contra & apud antiquos vulgo exiſtimabatur, & apud Plautum & Plinium legitur, cùm decennij tempus elephāto grauidæ tributum eſt, ſed quæ Ariſtoteles ipſe contra ſemet attulit, hoc eſt, elephātes partum modò in ſex ſupra triginta menſes, modò in quatuor ſupra viginti, modò in decem & octo corripuiſſe. In libro verò de Auditionibus admirabilibus, elephantos tradit & duorum annorum, & decem, & octo menſium ſpatio procreare, & gemellos etiam parere.

*alij Cordyla

Redeo ad libros de Animalibus in quibus de elephantum vita etiam varia, nam pari pacto in 8. libro elephantos viuere, vt alij dicunt ducentos, vt alij trecentos annos affirmat, at in nono, vt alij aiunt ducentos annos, vt alij centum & viginti ſcribit. Nec illud non animaduerſum, prodidiſſe libro eodem ſexto camelum ſupra 50. annos viuere, & octauo eiuſdem operis, & plus, & etiam minus, id eſt, magnam eorum partem annos tamen triginta ſupereſſe, & nonnullas ad centeſimum annum viuendi facultatem protrahere. Humanum item ſemen in ſeptimo eius operis in fœcunditate damnauit vſq; ad ter ſeptimum annum, quod confutauit, & falſum offendit experientiā. Illudq; omnib. notum, voluiſſe Ariſtotelem in fornacibus naſci, & viuere animal magnitudine muſcæ grandioris, cùm tamē in 2. de generatione Animaliū decernat nullum animal ab igne generari. Mitto plæraq; reprehenſa in libris de Animaliū, & illud pręcipuè in ſexto aquilas tædio nutricationis pullum nido expellere, quem excipiat oſſifraga, ſiue cicunia, cui rei Ambroſius v. hexameron aduerſatur, & aliam reddit expulſionis cauſam, id eſt, explorandi ad Solis radios, quam Ariſtoteles tribuit in nono libro marinæ aquilæ, id eſt, haliæto, à qua & occidi ſcribit filium non pelli, cuius oculi ſpectato Sole lachrymârint, nec ab oſſifraga ſiue cicunia, ſed ab alia aue eiectū aquilæ pullum, & ſuſcipi, & educari ſcribit Ambroſius. Cæterùm eo in libro nono ſibi ipſi aduerſatur Ariſtoteles de aquila ea, quam prodiderat in ſexto pulſum nido expellere tædio nutricationis, qui & exciperetur ab oſſifraga ſiue cicunia, neq; enim tædio nutriendi, nec examine iudicandi haliæto mox attributo id cenſet ab aquila fieri, ſed inuidia, cùm inuida ſit auis ipſa natura, & maiuſculis atq; edaciuſculis ſuis pullis inuideat. Quod autē non reprehenſus modò, vti ſuprà dicebam, ſed irriſus etiam fuerit in opere de Animalibus, tanquàm nimia & moroſa vanaq; etiā diligentia abuſus, In explicandis multis terreſtrium animalium conditionibus & affectibus, quæ homini cognita eſſe non poſſe exiſtimatur, qui octauum Athenæi volumen legerit, facilè comperiet: & ſtultorum, & miraculis (iuxta comici ſententiam) collata multa eſſe, quæ ipſe de piſcibus diſſeruerit, vti quot annos viuerent piſces, quo pacto dormirent, quomodo commederent, quomodo coirent, & his ſimilia quæ diſcere illum cenſent nō potuiſſe, niſi ab aliquo cui nota eſſent, ſpeluncæ pro rei vaſtique cubilia Nerei. Illud ſanè non reticuerim quaſi ipſe ſecretorum ſepiæ conſcius, in ſeptimo de hiſtoria Animalium (quem nonum fecit Theodorus) atramentum eam ſcribit fundere non modo cùm metuit, verùm etiam abſcondendi cauſa, & ſæpè ſine pauore eo vti atramen-

ſò,ad ſe occultandum: In quarto verò de partibus Animalium, & ſepiam, & alia com plura exanguia atque ob id refrigerata, & pauida, ſundere ob id atramentum neceſſario ſcribit, vt hominum nonnullis per metum funditur aluus, & excrementum veſicę prodit, ſed naturam hoc excremento ad pręſidium & tutelam eorum abuti: Quod autem omnibus ferè notum à ſe prodit ignoratum in 3. de partibus Animalium, hoc eſt, cor ſine oſſe omnium, quæ ipſe nouit animalium, præterquam equi & boum generis cuiuſdam, cùm nihilominus imperitiſſimæ etiã mulieres, nouerint ceruini cordis os cardiacis opem ferre conſueſſe.

Sed enim illud non omiſerim quod protulit in 4. de natura Animalium, infantibus pueris nullum penitùs contrahi ſomnium, ſed plurimis anno circiter quarto aut quinto incipere viſa. Nũ fortè ille recordabatur cùm primum ſibi obſeruari per quietem phantaſmata cœpêre? an potiùs ab alijs accepit? ſed quo pacto capere hanc regulam definiendi principia viſorum inſomniorúmve potuit? num vero ſimilius eſt qui vident, qui rident infantes, etiam ſomnient? num & quadrupedibus, & piſcibus largitus eſt inſomnia? cur pueris infantibus abſtulit? an ſi ſomniant, poſſunt obliuiſci ita, vt cùm fari incipiant, nihil omnino queant de ſuis inſomnijs fabulari? pertinere quoque hunc ipſum locum puto ad ea quæ ſuprà citauimus, In quibus oſtendebamus ſibi ipſi Ariſtotelem contradixiſſe, ſi quidem eiuſdem operis octauo libro dum de riſu & lachrymis infantium dierum quadraginta loqueretur, poſt paulùlum eis quæ nuper attulimus de eorum infantium inſomnijs aduerſa ſubiecit, ſomniare etiam, inquit, eos conſtat, ſed ſerò meminiſſe poſſunt imaginum. Qua quidem in re parum, & ipſe viſus eſt eorum meminiſſe, quæ de hac ipſa re quarto eiuſdem operis libro prodiderat. Mitto quod & primo de partibus Animalium libro eius quod eſt impedati atq; impennati non eſſe differentiam dicat, hac ratione, quod priuationis qua priuatio eſt nulla ſit differentia, ſed pennati & pedati, quaſi ſolùm rationalis animalis haberi differentia debeat, non autem irrationalis, cuius tamen multò plures habentur ſpecies: non tamen qua priuatio pura in ſeſe, ſed quoniam tali re quicquam priuatur: nam priuatio eſt quæ in ſubiecto eſt, apto ad contrarium habitum recipiendum, & quod aliqua re priuatur non ſtatim priuatur omnibus. At inquiet, impedati non eſt ſpecies, quia impedatum non eſt, certè ſi non eſt impedati ſpecies, non eſt irrationalis, æquum enim vtrinque momentum, quod ſanè in Ariſtotele magis miror, cùm primo de hiſtoria Animalium libro, partes dicat animalium alias incompoſitas, quæ in ſimiles ſibi partes diuiduntur, & ſimilares appellantur, alias compoſitas; quódnam rogo diſcrimen inter incompoſitum & compoſitum? interque pedatum, & impedatum, quantum pertinet ad priuantem particulam & regulam diuidendi? Num & impedata etiam reperiuntur animalia? quæ, ſcilicet, vix habeant pedes, vt apodes, quæ dicuntur aues, & omnino nullos habeant, vt piſces. Sanè neſcio, quo pacto tueri hoc poſſet quiſpiam, vt ea taceam, quæ de ipſa diuiſione ad parandam definitionem ſuperiori libro diximus, & quam ipſe ſibi Ariſtoteles ea in re ſit aduerſus. Dicere quoque poſſem bilem atram, non qua miſcetur aduerſis humoribus, ſed in ſeſe vt atra eſt bilis, & calidam eſſe, & frigidam, illum ipſum in problematibus cenſuiſſe: Atque in eiſdem vino, illam calidæ, & humidæ naturæ comparaſſe, ibiq́, aliqua igne dixiſſe calidiora, etiam quæ ipſe ignis calefecerit, cùm tamen igne calidiſſimum ſtatuerit, vtpote per quem alia ſint calida: atque idipſum regula, & tanquam lege ſtatuit, id eſſe, ſcilicet, magis calidum, per quod cætera calorem aſſequerentur. Illud etiam memorare poſſem præcellentiam intellectus, atræ bili permultę calentiq́; in problematibus tribuiſſe, in libro verò de Anima, aptos mẽte dixiſſe eos, qui molles ſunt carne, quam mollitiem ſanguis potiùs & pituita, quàm bilis atra conſtituit: quæ ſi cõpactior fuerit, duritiem etiam extimam poteſt inuehere.

Sed abundè videntur hæc vtpote inſigniora, nam nec minuta omnia perſequi volo, verbi cauſa, quod trinam dimenſionem modò accidens, modo ſubſtantiam eſſe decernere videtur, modo mentem ab Anaxagora cognitam dicat, modo ſoli ſenſus cognitioni ipſum mancipet: Mitto propoſitiones quæ de ſecundo adiacente vulgo nuncupantur, cum verbum ſum, es, eſt, æquiuocum ſit, & multiplex ad omne genus, & ſubſtantiæ, & accidentis, & ſubſtantiuè (vt aiunt) capitur pro actu intellectus, & adiectiuè pro eo, quod eſt exiſtere & in ſubſtantiuum verbum reſoluitur: Mitto quod

circulo

circulo quem in poſterioribus reprobat, ipſe dicatur vti ſecundo cœli, monſtraturus ſphęricas eſſe ſtellas, & quod ex dextra cœli parte motū incipere affirmauit, & quod indiuiſile moueri non poſſe dixerit quod falſum eſſe & in anima, & in Angelo, & etiā in puncto ipſo multi contendunt. Ac ſciens prætetea volensq; prætereo multa, quæ illi & Gargetius ſenior, & Eubulides Mileſius, & Ceciſodorus obiecerunt, & obiectamenta ſcriptis mandauerunt. Nec explicatum volo cur ei ab aliquibus pharmacopolę ſit indita appellatio: & quanquam ſcio ipſum probabiliter poſſe defendi, aliquibus in rebus huiuſcemodi, ſcio & probabiliter quoq; poſſe reprobari. Nec item magnopere illi ingerere volo, quod & alij reprehenderunt, & non poſſe reprehendi multi optarent, ea animalia quæ rabidi canes momorderint, rabire omnia, excepto homine; quod falſiſſimum eſſe notius eſt quàm vt debeat comprobari, & quāquàm excuſant eum aliqui, ipſe tamen idipſum aſſerit & repetit in octauo de natura Animalium. Nec illud item obijcere illi volo, quod ſæpè tamen ille obijcit alijs, quod impropriè & ſecus etiam contraq; id quod ipſemet aliàs conſueuerit loqui, ſit locutus: quod ſemen generationem vocet in libro de partibus Animalium primo, quod etiam id virtutem nuncupare videatur, quod indiuiduum pro ſpecie contraq; ſpeciem pro indiuiduo prodat, quod genus pro ſpecie, & contra ſpeciem reponat, pro genere, & differentiā etiā pro ſpecie collocet, & pro differentia ſpeciem. Eodē enim primo libro de partibus Animaliū vltimas ſpecies dixit Coriſcū & Socratem, humana, ſcilicet indiuidua, & paſſerē, & gruē vocauit aues indiuiduas. Item quod ſubſtantiæ, formæ, operationis quandoq; nomine, ſit abuſus: & ſpeciei nomē genere quandoq; permutauerit, & differētia ſpeciei vice poſuerit, primū illud notat etiā Themiſtius in quarto phyſicorum, notat & Michaël Epheſi⁹ in tertio de partib. Animaliū, cùm inquit: λέγων γένος τὸ εἶδος, & in primo etiam eiuſdē operis dixerat: λέγων γένος, τὸ εἰδικώτατον εἶδος: Dicens genus, ſpeciē ſpecialiſſimam. Idē quoq; eodē libro ijſdēq; ſcholijs, obſeruat differentiæ nomen vſurpari pro ſpecie ſcribens: τὸ διαφορὰ, ἀντὶ εἶδος εἶπεν. Nec aliter excuſat Ariſtotelē quàm quòd ſpecies differentijs conſtituantur & ſubſtantiam eſſentiámve ſortiātur, quaſi non dirimatur alterum ab altero? & proprium ſibi non vendicet inter communes quę dicūtur voces etiā vniuerſales ipſa differētia locū? ſed paulo poſt etiā notat, cōtrà ab eodē Ariſtotele fieri, vti, ſcilicet, ſpeciē ſumat pro differētia, ſpecies enim non conſtituit differentiam, vt propterea hac in re illum eadē ratione defendere moliatur, & ſanè ita eſt, cùm enim ille ſcripſiſſet: εἶδός τι ἄτομον τῆς οὐσίας, καὶ ἕν, hoc eſt, ſpecies aliqua indiuidua ſubſtantię, & vna, tunc ſubiecit Epheſius: λέγων εἶδός τι ἄτομον, ἐν ᾧ ἐντεῦθεν τὴν διαφορὰν, οἷον τὴν διποδίαν, hoc eſt, dicens ſpeciem aliquam indiuiduam & vnam, hîc differentiam puta bipedalitatem. Idem author eſt ὅλην μορφὴν, id eſt, totam formam τὸ σύνθετον, τὸ ἐξ ὕλης, καὶ εἴδους, id eſt, compoſitū quod ex materia & forma, ab Ariſtotelē datum intellige. Et illud prætercam quod ex 3. de Anima commētario Simplicius colligit quædam Ariſtotelea in dialogo de Anima, cui titulus Eudemus fuit, cuius fecimus ſuprà in quarto libro mentionem, aliter quàm alij exiſtimāt poſita, qua de re etiam meminimus in noſtra in tertium de Anima librum expoſitione. Ac illa quoq; non ad longum explicauerim, quod vnitatem motus ex vnitate magnitudinis trahat atq; conſtituat, quam nonnulli opinionem labefactant ex grauis corporis deſcenſu, quod imaginemur per elementa delabi, quis enim iuerit inficias vnum eiuſmodi cēſeri motum debere, nec vna tamē dimenſionum magnitudine? Si quidē alia ſit ignis, alia ſit aëris, alia aquæ quantitas, quæ re ipſa atq; ſuapte natura dirimatur à cæteris, in quibus nihil oberit quòd ſint contigua, quando ab contiguis rebus, continua diſcreuit, & cuiq; ſuam finitionem ipſemet Ariſtoteles aſſignauit.

Ac etiā illud non euentilauerim, quod de virtutis diſſerens medio id cēſuerit eſſe, quod ſapiens prudénſve decreuerit, quaſi diuerſarū ſectarum diuerſi nō haberentur ſapientes atq; prudentes? quaſi & in eadē ſecta non diuerſæ ſententiæ ſapientū? quaſi non eorum diuerſa ſenſa? vt ad ipſam tandem prudentis ideam viri eſſet quæſtio releganda. Illud vero non irriſerim quod in octauo de hiſtoria Animalium aſſeruerit nō eſſe fabulam pugnare grues cū Pygmæis, quanquā Strabo & in ſecundo Geographię hac de re nō recipit Demachum & Megaſthenem rerū ſcriptores Indicarū, & in decimoſeptimo eiuſdē Geographiæ neminem ſcribit fide dignum ex viſu narraſſe. Sunt enim vti ſuperiore libro memorauimus, qui affirment ſe vidiſſe Pygmæos multa-

que de eis narrent admiratione digna, viri alioquin & boni nominis & vitæ religioſę. Nec item illud in primo de Anima libro damnârim ſenem ſi oculum iuuenis acciperet, non ſecus ac iuuenem videre, quaſi ſolus oculus, & non totum temperamentum ad acutè exquiſiteque videndum concurrat? quaſi virtus omnis ſenſilis habentibus annis in ſenium non minuatur & debilitetur.

Hæc autem magno viro & de literis multum longeque merito condonanda ſunt, quanquàm & ille hæc ipſa vel minora, vel minutiora & veteribus non condonauit. Illud etiam condonandum vti rationes, & argumenta aliorum in ipſo confutando nõ colligamus. Nam ſi Platonicos hac in re ſequi decreuiſſem, qui Ariſtotelem confutauerũt, antiquos inquam illos celebratiſſimos, quorum meminimus, ac Gemiſtum & iuniores, quorum etiam in noſtram linguam vertere poteramus facilè monumenta, ſi Pyrrhonios ipſiusq; Sexti philoſophi decem libros haurire, & in noſtram transferre linguam, quorum tamen in omnigena doctrina Gentium confutãda magnopere fecimus mentionem, vt ipſæ videlicet Gentes quaſi terrigenæ illi, mutuo, vt eſt in fabulis, vulnere conciderent, ſi Stoicorum connexa, & retortos gripos, ſi Medicorum Galeni Gręci, & Auicennę, & Algazelis Arabum, argumenta in vnum cogere voluiſſem, ſi Hebræi Haſdai Peripatetice doctrinæ improbationes, quarum multas ſuprà retigimus, referre omnes ſtatuiſſem, ingentia aduerſus Ariſtotelem parare potuiſſem volumina. Sed fortè lectores gratias habituri ſunt, quæ ipſi meditati ſumus, aliàs nullibi legenda, quàm quæ apud multos olim ſcripta & aliquibus expoſita. Sic & aues etiam non omnino alioqui nobiles, ſuis pennis quam gracculus alienis picturatus, ſanis oculis gratiores, quantum verò ad me pertinet, bene actum mecum videri poteſt, modò monuiſſe potuerim eos qui in operibus Peripateticorum examinandis conniuebant, vt aperiant oculos: modò triplicem quam monſtrare polliciti fueramus ipſius Ariſtoteleæ doctrinæ vanitatem (quantum viſum eſt ſatis) explicuerimus, eoque magis, quod nec alijs ferè armis cum Ariſtotele ſum congreſſus, quàm quæ, aut noſtra, tametſi mediocri in exigua veriùs incude fabrefacta ſint, aut quę ipſius mihi Peripatetica armamentaria ſuppeditârint. Nec omnibus etiam vti armis volui, quãdóne facta facerem, Peripateticorum etiam contra ipſum Ariſtotelem argumenta, aut ſubſignaui tantummodò, aut paucioribus, quàm potui referens, ad eorum authores curioſum lectorem libentiùs volui relegatum. Sat mihi fuit admonere lectores, vt ipſi per ſeſe curent veritatem abiecta vanitate deprehendere. Quos oratos ſi Chriſtiani ſunt, per communem ſpem velim: vt candidè, vt ſyncerè noſtrum hoc examen inſpiciant, neq; putent me exiſtimaſſe, quod vndecunque demonſtrârim, quod certiſſimas prorſus in eos, quos confutaui orationes ſemper attulerim: Neque enim quod alijs derogo, id mihi arrogauerim, ſed quæ diuina, quæ ſanctorum probatiſſimorumq; virorum duximus in medium teſtimonia, ea teneant certiſſima: noſtra verò vtcunq; libet, ſi non decreta, non inuenta, at ſaltem placita, at diſputata, atq; diſcuſſa, aliquibus ſaltem in locis habeant, ſi placet, vera, & ſi hoc detractant non diffiteãtur probabilia. Si hoc etiam nolunt rationibus noſtris poſſe concedi, ad minus eis tribuant, vt quæ authoritatibus eorum quos ipſi magno habent in precio confirmauimus, à probabilitatis limine non excludantur, ita nihilominus fiet, vt quod volumus conſequamur, quoniam ſi vel hoc munimine & tanquàm authoramento non abnuant noſtra eſſe probabilia, dicere poſteà non poterunt, vt ea quæ repulimus certa ſint, cùm id quod eſt probabile, ei quod eiuſdem eſt generis repugnare quidem poſſit, ei verò quod eſt diuerſi, & maximè certi planè non queat: Quæ verò probabilia ſunt, ea ex toto falſa, aut eſſe, aut haberi poſſe, tàm ratio, quàm antiquorum philoſophorum atque etiam ipſius Auerrois, negat authoritas.

CAP. XXI. & vltimum ſexti libri.

TOTIVS OPERIS EPILOGVS, ET CONFIRMATIO, ATQVE exhortatio ad veram doctrinam capeſſendam.

HActenus itaq; ſex libris de Vanitate doctrinæ Gentium, tribus primis de ſectis omnibus vniuerſum, tribus vltimis de Ariſtotelea, quæ nunc præ cęteris æſtimatur, diſputauimus: Quibus libris vti(ni fallor)deprehendere potuimus, cùm alias, tùm eam præcipuè quam poſtremo confutauimus, & falſa eſſe nixã ſuperſtitione, & quoad i pſa attinet volumina, prorſus incertam, ſed & in omnibus dictionibus temporum cauſa & corruptorum imperitia, oppido quàm ambiguam, ſectatorum ſententia minimè firmam, interpretũ diſſenſione verſatilem, & chamelæontis inſtar verſicolorem, à Theologis antiquiorib. damnatã, à quibuſdam iunioribus vituperatam, ſcribendi modo frequenter erraticã, plæraq; falſitate labantẽ, demonſtrandi arte minimè certam, ſenſus fallacia nutabundã, definitionis inſcitia tremulam, inductionis penuria longè ruinoſam. Adhæc & ſi ars ab eo cognita traditaq; fuiſſet, eam tamen minimè ab illo ſeruatam oſtendimus, vtpote qui ambigua prompſerit in phyſicis ſi non falſa, certè qui æternitatem mundi falſam pro vera tradiderit, in meteoris errauerit, in animæ doctrina tradenda vacillauerit, opiniones veterum falsò retulerit, & ex eis quod volebat non ritè collegerit, de Deo non ſyncerè, non ritè ſenſerit, ſuperſtitiones excolendas tradiderit, homicidia ſuaſerit, ſibi ipſi contradixerit. Hic ipſe tamen Ariſtoteles magni nũc fit ab omnibus, & tãti quidem æſtimatur, vt in numero philoſóphorum reponatur quiſpiam ſola librorum eius ſectione, nec aliud toto ſectatorũ eius agatur ſtudio, quàm quid ſenſerit ipſe diſquirere, & contrarijs opinionibus, contrarijsq; rationibus perpetuo corrixari. Quod ſi ita debilibus cruribus, & teſtudineo formicinoque greſſu multi ſint, vt nunquam exire peripatum queant, ſic intra Lycei ſepta concluſi, vt adire porticũ non detur, & in Academia ſpatiari, prætextu rerum ſacrarum, quas dicant ſe velle ſcire, (quaſi illarum ipſe ſit doctor & non eorum plæriſq; & maximè principalibus aduerſus) cur tamen in Ariſtotele perlegendo conſeneſcunt? Traditúsne fuit mundus vniuerſus inquiſitioni philoſophantium? an ſolus Ariſtoteles? qui tamen inſtar omniũ, qui fuerunt in literis præcellentes, nõ vnam, aut duos, aut plures etiam ſibi propoſuit legendos authóres & imitandos, vt nunc ferè fit à plæriſq;, aut ignaris, aut oblitis ſcriptum à Seneca, ingeneroſum eſſe ſapere ſolùm ex commentario, ſed de ipſa vniuerſi conſideratione, vti de quadam, quaſi bibliotheca naturæ, ſuos conficere libros inſtituit. Cuius tamen bibliothecæ tàm vaſtum eſt ſpacium, vt multæ eius regiones ne dũ anguli adhuc ſuperſint, in quas ille non penetrauit, num & nobis aliùs etiam propoſitus eſt Sacratum literarum liber, qui ſcriptus dicitur intùs & foris, qui & liber etiam vitę eſt appellatus, in quo inſpici datum eſt, quid agere nos oporteat, vt ad ipſiſſimum tandem librum vitæ conſcendamus, in quo repoſiti ſunt Theſauri omnes ſcientiæ ſapientiæq; diuinæ. Quantò igitur omnino rectiùs conſilia in melius & referre, & Ariſtoteli ac cæteris Gentium authoribus modum ponere, & ſi qua bona apud illos inueniuntur, ea ſtatim ab ipſis tanquàm ab iniuſtis poſſeſſoribus decerpere, & ad Deũ contemplandum vti. Poſſumus enim rerum naturaliũ ſpeculatione aliqua, in ipſum authorem naturæ ſuſtolli, vt alij præcellenter docuêre, vti nos etiam pro modulo noſtræ capacitatis, & in ſecundo de ſtudio philoſophiæ, & in libello de Appetitu primæ materiæ. Sed parua hæc omnino cognitio diuinæ præcellentiæ, diuinæ bonitatis, quare ad veram doctrinam progredi opus eſt, ad Sacras videlicet literas, in quibus nihil incerti, nihil falſi, repugnantis vti & aliàs à multis, & à nobis etiam alibi planè monſtratum. In quibus omnia recta, omnia ſyncera, præter hæc & captu facilia, & auditu ſuauia ſunt: in quibus & fœlicitatis dogmata & diuinæ bonitatis ingentia præconia, in quibus demùm literariæ fons veritatis, ex quo præclari omnes bibere philoſophi quanquàm non eis profuit, cùm inquinata pariter de mortiferis lætheisque gurgitibus aquam potauerant. Omnes etenim philoſophos Gentium vel multa, vel quapiam labare vanitate monſtrauimus: Namq; dum ſua produnt, prodit inde aut ſuperſtitio, aut dogmatum falſitas, aut inſyncera veritas, certè nulla fœlicitas,

citas, quando fœlicitatis fontem primarium, non exactè ſynceréque perſpexerunt, & quoquomodo cognitum rectè non coluerunt. In eum enim non contentionibus continuis, non inani diſputatione, non moribundis ſenſibus, non ipſam & etiam doctrina humanitùs inuecta rependum eſt, ſed alis fidei & amoris, in eius veritatis, & bonitatis abyſſum per aurum ſpei, diuino flante ſpiritu, prorſus enandum eſt; quod niſi Chriſti gratia fieri nequaquam poteſt. Ergo ad eius diſciplinam properandum eſt, poſthabitis paganorum dogmatis, quæ vana plurimum, & fuiſſe, & haberi debere, Deo auxiliante, patefactum opinor, ſicuti vera omnino eſſe ipſa Chriſtianæ dogmata diſciplinæ. Quæ omnia ſi quis æqua in examinis lance penſauerit, dignoſcet illa, de quibus diximus Gentium dogmata inuentum prorſus & perinane, præ ſua leuiſſima vanitate tolli, noſtræ verò præcepta religionis ſupra quàm dici poteſt præ ſua veritate, & ſolido nimirum fundamento propendere: De cuius etiam veritate & pondere peculiare opus à nobis eſt editum, cui Theoremata de fide nomen indidimus. Sed illud tamen cognoſſe operæpretium eſt, hæc quæ ad intellectus eruditionē pertinent, non ſatis eſſe ad fœlicitatem, quæ recta, ſynceraq; voluntate, & eo qui de ipſa prodit amore, paratur & obtinetur: de quo quidem amore quatuor libris diſſerere cōſtituimus (vt aliâs ſcripſimus.) Quibus in omnibus quicquid veri & boni, id totum Deo, à quo omnis veritas & bonitas, referri acceptum volo, ſi quid verò fortaſſe falſi & mali, aut in hoc, aut in alijs quibuſcunq; noſtris operibus deprehenſum fuerit, in noſtram imbecillitatem referatur, nullo pacto in voluntatem. Namque non ſolùm Catholicæ Eccleſiæ iudicio, quod nemo verè Chriſtianus declinare poteſt, me meaque omnia ſubiecta intelligi volo, quod & aliâs ſum planè teſtatus, ſed etiam limæ atque cenſuræ cuiuſcunque me & amabiliter, & iuſtè corrigentis, cui magnas etiam habiturus ſum gratias & relaturus, tantum aberit, vt proteruia contentione eius ſententiæ, ſi veram agnouero, non acquieſcam, quandoquidem omne verum & bonum (vt diximus) ab ipſo Deo eſt, ipſi ſoli ſine fine honor & gloria.

FINIS.

IOAN.

IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLAE DOMINI ET CONCORDIAE COMITIS

EPISTOLARVM LIBER I.

IOANNES FRANCISCVS PICVS Lu. Ri. Sal.

SINOPEVM illum Diogenem legiſſe me olim memini dum Corinthios Philippi Macedonis metu bellicis negocijs accinctos cõtemplaretur, aliosq; præparare arma, lapides alios afferre, nõnullos mœnia reficere, & firmare propugnacula cerneret, ſuccinxiſſe veſtem & doliũ id, quo vice domus vtebatur, celeritate multa, ſtudioq; vertiſſe, ac ſupra caput infraque rotaſſe: Interrogatum autem quid faceret, reſpõdiſſe, voluere ſe dolium, ne inter tot operatores agere ſolus ocia videretur. Ego verò inter verſandum meas & nullo temporis ordine ſeruato reuoluendum & in vnum redigendum epiſtolas, interrogatus quid mihi eſſet negotij, par penè reſponſum vſurpare poſſem, illudq; afferre, nolle me comicos illos milites imitari, qui ferunt haſtas, inhiantque ſilentio: Multi enim ſuas vel ex profeſſo fictas epiſtolas publicauerunt, vel amicis re vera perſcriptas quo faberrimè polirentur ad incudem reuocauerunt: Alij eas amicorum rogatu ſimul collegerunt & in publicum legendas deſtinârunt: Nonnulli autem vel vita functorum, vel viuentium multa cura conquiſitas publicârunt. Ego item meas ob id reuiſendas, & amicis monſtrandas in manus ſumpſi. Quapropter ſi eis ipſe reſponſis vterer, viderer quoquo modo negotium redimere, quibus verò noſtrum magis ocium placuiſſet, idque præponderare decernerent negocio quo præclara non promeretur vtilitas, ſi verſatilis dolij conſiderent emolumenta, noſtro certè operi non ſuccenſebunt: Sed ſi te laudatore id nos egiſſe deprehenderint, conquieſcent. Tot enim à te mihi ex Lilio relata, vt non potuerit mea tuæ præclaræ ſententiæ conſcientia non cedere, qui inter literarios ætatis noſtrę cenſores diu tibi primas vendicaſti: Tui tamen rationem ſenſus in re mea ſæpè reputans mecum ſedulo examine, amorémne, adulationémve ſaperet, an ex amuſſi prodiret iudicij. Ex æquo penè tollebatur alterutra libræ lanx, quando hinc amorem erga me tuum, & crebra laudatio, inde rigidum & conſtans iudicium appenderentur: Tandem aduerſus affectum à iudicio ſteti quod nihilominus aliquà leniretur delectatione, non doctrinæ, non eloquentiæ, ſed fortè nouitatis quæ ſæpenumerò ſenes (patere id quęſo) ſolent oblectare, quorum animi palatus veterum diuturna lectione fatiſcunt: Recreantur autem nouis, quamuis deterioribus, quemadmodum allia, raphani, & acida ferè omnia, guſtus, eluonũ, qui phaſianis, pauonibus, hicca, mullo, marcẽr, irritantur. Sunt aũt noſtra antiquorum nõ cõparatione, ſed noſtri etiã tẽporis authorũ noua, vel non omni ex parte ſimilia, nec opera duntaxat maioris momẽti, quorũ tàm ſtylus & materia quàm tituli peculiares: ſed ipſę de quib. agimus epiſtolę, quas nõ temerè reperiretur, q prorſus cõformes iudicaret, tàm multis quę diu edita in vtraq; lingua ſunt, aut materia, aut forma dicendi. Id autẽ eueniſſe putauerim, quoniã alios vidimus qui rotunditate & grauitate, ſalib. alios & copia qui laudarẽtur, alios q vt in quadrũ redigerentur concupiſcerent, alios quib. probaretur magis vt nõ Phidię clypeũ, ſed quod ille inquit Scopę diſſoluerentur. Alijs conſilium eſſe obſeruauimus ne verbũ promerẽt quod inueniri non poſſet eis in libris qui Iulij Cæſaris & Octauij tẽpore conſcripti fuiſſent, è cõtra probari ab alijs Ciceronis ſenſu affirmantis decere linguam Latinam locupletari & noua effingere nomina, modò

Latina

Latina moneta videātur percuſſa, & Horatium in primis commendari qui cecinerit:

— licuit, ſemperq́; licebit:

Signatum præſente nota producere nomen.

Sed & alijs Caroniana & Plautina verba magno in vſu eſſe. Ad hæc nonnullos quos periodi, crebræ ſententiæ, argutiæ, ſonus atq; concinnitas detinerent, nonnullos etiam negligentia delectaret, totq́; eſſe, quot ſcribentium capita, ſcribēdi normas. Sed & alijs communem & acceptam de foro ſtructurā placere: Alios delectare remotiorem reconditam, quaſiq; venuſtate abolitam, & abuſq; Carmente ſcrinijs repetitam. Hoc ipſi contemplantes in hoc nos albo poſuimus vt quoſcunq; ſemper, & optimos in primis legeremus, ſed neminem vnum ſequeremur. Nec ideo id ſumus arbitrati vt Platoni auſcultaremus, aut Flacci ſcommata deuitaremus, nec rem vt prudētis exemplum pictoris æmularemur illius qui artis profectum ſuæ acceptum populo retulit. Sed quod vti mihi videtur tot animorum, quot corporum facies ſunt, nec earum ſimilitudo, ſi qua eſt, imitatione, ſed natura exprimi, & conſtare videtur. Nam fucum & ceruſſam & ſtibium vanitas ipſa conſequitur, quæ ſi calamiſtro cincinnos quit inflectere, & ſuſpenſis etiam caliendris adulterare faciem, veram tamen figuram, & membra, & liniamenta non poteſt: Quod ſi multo ſtudio, diligenria & arte probari quandoque ſcriptoris effigiem cuiuſpiam moroſa nimis æmulatio mentitur, euenit arbitror illi vt Abderitis olim cum Lyſimachi regis tēpeſtate, Euripidis Andromede quam recitaret Archelaus operam dabant: Excalefacti enim & febre ſucceſſi tota vrbe carmina ita decātabant, vt populus vniuerſus Tragœdus euaſiſſe crederetur: Demùm accedente hyeme refrigeratoque aëre nugacitas illa quæ fuerat æſtu contracta diſſoluta eſt. Euenit, inquā, arbitror vt multi, qui aliquo in vno quempiam neglectis alijs imitati ſunt ſi extra materiam ducantur, aliudq; omnino tractent quod perinde non inueniant in eo authore in cuius verba cæſa, cola, circuitus iurârunt, riſui pateant bonæ ſimiæ nec ſecus poſſint illis ſimiles credi, quàm ea proſus animalia quæ ruſtici pictores delineant, cùm illis titulos omnino ſubſcribere neceſſe habeant, vt dignoſcantur. Et ſanè qui ſemper aſſeclæ volunt eſſe, nunquàm præcedunt, & qui ſemper pictorem aliquem fictorémve imitantur, frequenter decidunt ab exēplari. Quippe cùm penè ſit neceſſe vt apographum ab antigrapho degeneret. Optimum imitationis genus eos æmulari qui optimi, & peculiares eorum virtutes quantum datur enanciſci, ita nihilominus ne propriam naturam, ne veram genuinamque faciem inuertas, vt ſimilis euadas, & eo quoque pacto vt memineris ipſum cui primas omne Latium, & Roma defert: Ideam eſſe duntaxat conſummati locutoris affirmauiſſe, & partem voluntati, partem naturæ tribuiſſe, quæ te vni quàm alteri ſimiliorem produxit. Tametſi nón eo inficias quempiam alicui aliqua in re ſimilem quoquomodo fóre, in alia diſſimilem, qua videlicet alteri congrueṫit magis, tamen eſt vnicuique, vt ſic dixerim ſuus animi vultus, & propria quædam ac natiua imago ſpiritalis, quæ ita de affectibus plæriſque vt ex multis membris corporea illa diſſultet. Alium enim videris grande quiddam ſemper, nunquàm plebeum, aut triuiale prę ſe ferre: alium humo nunquam ſe tollere, vulgi ſermonibus delectari, tantumq́; ab illo diſtare, quàm à Gigante Pigmæus: alios inter vtrumq; poſitos mixtum quodplam ex alterutro concinnare: ſed & alios bellico clangore delectari: alios quietis diſputationibus diſtineri: alium feſtiua & iocoſa, aliū ſeria demulcere: quærimonijs aliū foueri, nec quicquā admittere quod lugubre non ſit & mœſtius vt (ille inquit) lachrymis Simonideis. Cùm itaq; vitia in his & virtutes eſſe conſpicuum ſit, naturale illud & proprium dicendi genus virtutibus ornare conuenit: igitur ex hoc voluntatis propenſio, ex illo iudicium hauriat, non omnia, ſed quod rei de qua agitur, quod cauſæ, quod tempori congruū arbitratur. Namq; quod ille in vniuerſum protulit ad dicendi filum commodè referri poteſt: *— nihil omni ex parte beatum.* Quid? quod & ipſi etiam probati ſcriptores ſibi ipſis quandoq, diſſimillimi, vel data opera, vt in Ciceronis epiſtolis ad Atticū, & Platonis liquet, quas affectata obſcuritate veluti nebulis interdum offuderunt viri alioqui eloquio limpidiſſimo, & illuſtriſſimo: vel ita etiā quaſi trahente natura, quando vri non eadem ſemper tractanda materia, quæ pro ſui diuerſitate & finiū varietate multifaria diuerſum exigit filū, ita nec diſpoſitio corporis, nec animus, nec tempus æquè ſuppetunt. Adde quod ſi reſpondeas, ſępè te alterius ſtylum vel demittis vel ſuſtollis,

ſtollis, adde & illud quod ætatis decurſu mutatur ſæpenumerò figura dicendi. Vnde Cicero ſcribit orationem ſuam cœpiſſe caneſcere. Et variæ quoq; & ſubitariæ animi affectiones vti corporis faciem vniuerſam: ita linguam & ſtylum immutant. Et aliud quoq; extemporalis iactat neceſſitas, aliud meditata celeritas voluit; aliud ſtatuit in decennium preſſa maturitas. Quare fieri non difficile poteſt, vt ſi commoditates multæ cuipiam vni aliquando adſint eo in negocio, quo illis primoribus & anteſignanis aberant, ſine imitatione illi ſuperentur, ſicuti quiſpiam minimè negauerit ſanũ & vigilantem puerum rectius viro vel ſopito, vel ebrio locuturum: Adde quod nec noſtrò etiam tempore laſſata natura viribus, vt ex ſeſe promere nequeat, quæ digna laude, nec veteribus perſpecta cenſeantur, qui etiam à ſuo ſeculo calumnias nôn effugêre, non ſolùm vt de quibuſdã næuis & cicatricibus notarentur: vt Vergilius, vt Homerus; ſed vt de contractis penè dixerim morbis taxarentur: Nam barbariem Aeſchines in Demoſthene cauſatus eſt, Patauinitatem Aſinius in Liuio, Indiligentiam in Cæſare, Criſpo quoq; Saluſtio obſoleta verborum vetuſtas vitio data eſt: Brutus & alij Ciceronem damnauerunt vt elumbem, vt fractum, vt Aſianum, vt in repetitionibus nimium, vt in ſalibus frigidum, vt viro molliorem. Sed in ſyluam cur ligna fero? ad mea redeo, hoc eſt, noua, quibus delectaris, & ideò mitto quæ ſi probaueris, à maleuolis defendito, ſi non probaueris, caſtigato, & cum illis re ipſum etiam qui olim ea probaueris. Vt autem nouimus conandum vt rectè ita ſcimus vtcunq; dum aliquo vrgemur officio ſcribendum eſſe, ſed illud in primis vt par eſt maiorem in componendis animi affectibus quàm in ſententiarum nexu, quàm in verborum collocatione diligentiam impendi oportere.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVL.

Ioanni Pico Patruo Sal.

QVantum tibi Patrue debeam nec explicare ſcio, nec ſi ſciam poſſim: Idq; nihilominus maximè velim tot in me & tanta beneficia, ſcilicet, extiterũt ex re vt o brutum me fatear, & illud maximè, quod ſi illius vnquàm ſaluberrimi dogmatis: Noſce teipſum vim percepi, & fructum tibi vni poſt Deum id totum acceptum referri debere, & ſentiam, & prædicem. Inſtituta vitæ plæraq; mutaui, ex prophanis me ad Sacras literas perlegendas contuli. Multis quę prius conſectabar, nuncium remiſi, ſed aſſuetudine lubrica (vt nunc viuitur) plurimùm vexor, ob idq; ad te identidem redire oporteret, eoque magis quod inſultant mihi nonnulli, quibus nouum hoc inſtitutum diſplicet, vetus placebat. Quibus de cauſis fit vt arreptum viuendi propoſitum concutiatur quandoq;, vacilletq;. Cura igitur vt tuis literis confirmer, dum hac ipſa locorum intercapedine diſiungimur. Vale.

IOANNES PICVS MIRAND. IO. FRANCISCO

nepoti Sal. in eo qui eſt vera ſalus.

DIſcedenti tibi à me plurimas ſtatim ad malum oblatas occaſiones quæ te perturbent, & arrepto benè viuendi propoſito aduerſentur; non eſt fili quod admireris, ſed neq; quod doleas, aut expaueſcas. Quantum illud potiùs eſſet miraculũ; ſi tibi vni inter mortales ſine ſudore via pateret ad cœlum, quaſi nunc primum & fallax mundus, & malus dæmon eſſe deſineret, aut quaſi tu in carne adhuc non eſſes, quę concupiſcit aduerſus ſpiritum, & (niſi ſaluti noſtræ vigiles perſpexerimus) Circeis ebrios poculis in prodigioſas brutorum ſpecies illecebroſa deformat. Sed & gaudendũ tibi eſſe affirmat Iacobus ſcribens: *Gaudete fratres cùm in tentationes varias incideritis*, nec immeritò, quæ enim ſpes gloriæ, ſi nulla ſit ſpes victoriæ? aut victoriæ locus quis eſſe poteſt, vbi pugna non eſt? vocatur ad coronam qui prouocatur ad pugnam; atq; ad eam præſertim in qua nemo vinci poteſt inuitus, neq; alijs nobis, vt vincamus viribus opus eſt quàm vt vincere ipſi velimus. Magna Chriſtiani felicitas, quanto & in eius arbitrio poſita eſt victoria, & omni vincentis voto, omniq; expectatione maiora futura ſunt præmia. Dic quæſo, fili chariſſime, eſtne aliquid in hac vita ex his quorum libido terrenas agitat mentes, pro quo adipiſcendo nõ multi prius ſubeundi labores, multa indigna & miſera tolerãda ſint. Bene actum ſecũ putat mercator ſi poſt decennem nauigationem, poſt mille incommoda mille vitæ diſcrimina rem ſibi compara-

uerit paulò vberiorem. De militia ſeculi nihil eſt quod ad te ſcribam, cuius miſerias ipſa ſatis te docuit & docet experientia. In principum gratia promerenda, in ęqualium amicitijs conciliandis, in honoribus ambiendis, quæ moles moleſtiarum, quantum anxietatis, quantū ſit ſollicitudinis ex te ego diſcere potius poſſum, quàm te docere, qui meis libris meo ociolo contentus, à pueris vſque intra ſortunam viuere didici, & (quantum poſſum) apud me habitans nihil extra meipſum ſuſpiro vel ambio. Ergo terrena hæc caduca, incerta, vilia & cum brutis quoq; nobis communia, ſudantes etiam & anhelantes vix conſequemur, ad cœleſtia atque diuina quæ nec oculus vidit, neq; auris audiuit, neq; cor cogitauit ſomniculoſi, & dormientes, & prope modū inuiti à dijs trahemur? quaſi ſine nobis aut Deus regnare, aut cœleſtes illi ciues beati eſſe non poſſint? Profectò ſi terrena felicitas ocioſis nobis compareretur, poſſet aliquis laborem detrectans malle mundo ſeruire, quàm Deo, ſed ſi nihil minus quàm in via Dei, imò longè magis in peccatorum via fatigamur (vnde illa vox damnatorum: *Laſſati ſumus in via iniquitatis*) non poteſt non extremæ eſſe dementiæ, ibi nolle potiùs laborare, vbi à labore itur ad mercedem, quàm vbi à labore itur ad ſupplicium. Mitto quanta ſit illa pax, quantaq; felicitas animi,

Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa, quæ proculdubio voluptatibus omnibus quæ poſſideri, vel optari poſſint in vita longè præponderat. Quid enim optabile in voluptatibus mundi, quæ dum quæruntur fatigant, cùm acquiruntur infatuant, cùm amittuntur excruciant. Dubitas, fili, impiorum mentes perpetuis curis non agitari, verbum eſt Dei qui nec falli poteſt, nec fallere: *cor impij quaſi mare feruens*, quod quieſcere non poteſt, nihil enim illis eſt tutum, nihil pacatum, omnia curas intentant, omnia mortem: hiſne igitur inuidebimus? hos æmulabimur? & obliti propriæ dignitatis, obliti patriæ, Patriſq; cœleſtis, horū nos ipſi, cùm liberi ſimus nati, vltrò mancipla faciemus, & vnà cum illis miſerè viuentes, morientes miſerius, miſerrimè tandem æternis ignibus affligamur.

O cæcas hominum mentes, ò pectora cæca, quis non videat vel luce clarius, hęc omnia eſſe ipſa veritate veriora, nec tamen facimus quæ facienda eſſe cognoſcimus, ſed hæremus adhuc,

Nec quicquam cæno cupientes auellere plantam.

Occurrent tibi, fili (ne dubita) in his præſertim locis, in quibus habitas, innumera ſingulis horis impedimenta, quæ te à propoſito ſanctè beneq; viuendi deterreant (& niſi caueas) agāt in præceps. Sed inter omnia exitialis illa eſt peſtis, verſari inter eos dies & noctes, quorum vita non ſolùm omni ex parte illecebra eſt peccati, ſed tota in expugnanda virtute poſita ſub imperatore diabolo, ſub vexillis mortis, ſub ſtipendijs gehennæ militat aduerſus Cœlū, aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtū eius. Tu autē clama cum propheta: *Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum: hi ſunt enim quos tradidit Deus in paßiones ignominiæ & in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non conueniunt, plenos omni iniquitate, plenos inuidia, homicidijs, contentione, dolo, malignitate, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, ſine fœdere, ſine miſericordia. Qui cùm iuſtitiam Dei quotidie videant, non intelligunt tamen, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Tu igitur, fili, noli illis placere quibus ipſa diſplicet virtus. Sed illud Apoſtoli tibi ſemper ſit ante oculos: *Oportet Deo magis placere, quàm hominibus*, & illud: *Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.* Inuadat te ſancta quædā ambitio, & dedigneris eos tibi vitæ eſſe magiſtros, qui te potiùs præceptore indigeant, longè enim decentius vt ipſi tecum bene viuendo homines eſſe incipiant, quàm vt tu velis per omiſſionem boni propoſiti cum illis turpiter obbruteſcere. Tenet me (Deum teſtor) aliquando extaſis quaſi & ſtupor quidam, cùm mecum incipio ſtudia hominum, aut (vt dixerim ſignificantius) meras inſanias neſcio an cogitare potiùs quàm dolere, mirari an deplorare? Magna enim profectò inſania, Euangelio non credere, cuius veritatem ſanguis martyrum clamat, Apoſtolicæ reſonant voces, prodigia probant, ratio confirmat, mundus teſtatur, elementa loquuntur, dæmones cōfitentur. Sed longè maior inſania, ſi de Euangelij veritate nō dubitas, viuere tamē quaſi de eius falſitate non dubitares. Nā ſi illa ſunt vera, *difficillimū eſſe diuitē ingredi regnum cælorum*, quid cumulādis quotidie diuitijs inhiamus, & ſi illud eſt verū,

quæren-

quærendam gloriam non quæ ex hominibus,ſed quæ ex Deo eſt, cur de iudicijs hominũ ſemper pendemus? Deo placere nemo eſt qui curet,& ſi firma in nobis eſt fides, futurum aliquando,vt Dominus dicat: *Ite maledicti in ignem æternum.* & rurſus: *Venite benedicti, poſſidete regnum paratum vobis à cõſtitutione mundi:* cur nihil minus aut timemus quàm gehennã, aut ſperamus quàm regnũ Dei? Quid poſſumus aliud dicere quàm multos eſſe nomine Chriſtianos,ſed re pauciſſimos. Tu verò,fili,contende intrare per anguſtam portam, nec quid multi agant attende, ſed quid agendũ, ipſa tibi naturæ lex, ipſa ratio,ipſe Deus oſtendet. Neq; enim aut minor tua erit gloria,ſi felix eris cum paucis, aut leuior pœna,ſi miſer eris cum multis. Erunt autẽ duo præcipuè præſentiſſima tibi remedia aduerſus mundum & ſathanam, quibus quaſi duabus alis de lachrymarum valle tolleris in altum,eleemoſyna,ſcilicet,atq; oratio. Quid enim poſſumus ſine auxilio Dei? aut quomodo ille auxiliabitur non inuocatus, ſed & inuocantẽ te certè nõ audiet,qui inuocantem priùs pauperẽ non exaudiſti: neq; enim decet vt te Deus hominem non contemnat,qui priùs homo hominem contempſiſti.Scriptum eſt: *In qua menſura menſi fueritis,remetietur vobis.*& alibi: *Beati miſericordes,quoniam miſericordiam conſequentur.* Cùm autem te ad orationem inuito,non ad eam inuito,quæ in multiloquio eſt, ſed quæ in ſecreto mentis receſſu, in penetralibus animi,ipſo affectu, loquitur Deo: & in lucidiſſima contemplationis tenebra mentem Patri non præſentat modò,ſed vnit ineffabilibus quibuſdam modis, quos ſoli norunt experti,nec curo quàm longa ſit oratio tua,ſed quàm efficax, quàm ſit ardẽs,interrupta potiùs ſuſpirijs,quàm perpetua,quadã ſerie dictionum, numeroq; diffuſa, ſi tua tibi ſalus eſt cordi, ſi tutus à diaboli laqueis,à mundi procellis,ab inimicorũ inſidijs,ſi Deo gratus,ſi fœlix tandem eſſe deſideras,fac nulla prætereat dies, qua vel ſemel Deum tuũ per orationẽ non adeas, & proſtratus ante eum humili piæ mentis affectu illud non de ſummis labris: ſed de imis viſceribus clames cum propheta: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris,ſed ſecundùm miſericordiam tuam memẽto mei propter bonitatem tuam Domine.* Suggeret tibi cùm ſpiritus qui interpellat pro nobis, tùm ipſa neceſſitas ſingulis horis, quod petes à Deo tuo, ſuggeret & ſacra lectio, quã vt omiſſis iam fabulis nugiſq; poëtarum ſemper habeas in manibus etiam atq; etiam rogo. Nihil Deo gratius,nihil tibi vtilius facere potes,quàm ſi non ceſſaueris literas Sacras,

Nocturna verſare manu verſare diurna.

Latet enim in illis cœleſtis vis quædam viua & efficax,quæ legentis animum (ſi modò illas purè humiliterq; tractauerit)in diuinum amorem mirabili quadã poteſtate transformat.Sed epiſtolę iam fines exceſſi,trahente me ipſa materia & mira quadam charitate,quam tecũ ſemper, tùm ex ea præſertim hora ſum proſecutus, quæ ſanctiſſimi tui propoſiti factus ſum certior. Illud poſtremò te admonitum velim (de quo hîc etiam cùm mecum eras,tecum ſæpè locutus ſum) vt duo hæc nunquam obliuiſcaris, & filiũ Dei pro te eſſe mortuum,& te quoq; etiam ſi diu vixeris,breui eſſe moriturũ:his quaſi geminis ſtimulis, altero quidem timoris, amoris altero, vrge equum tuum per breue ſtadium momentaneæ vitæ ad præmia felicitatis æternæ, quando nullum alium finem præfinire nobis aut debemus,aut poſſumus, quàm vt perpetua vtrinſq; hominis pace infinito bono ſine fine fruamur. Vale & Deum time.Fer.15.Maij 1492.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
I. B. Refrigerio Sal.

FLuctuaui, Refrigeri, magno in ſalo, nec iactato mihi diu portus vllus, aut fida ſtatio ſeſe offert: Noui pridem nauigationes eiuſmodi, vt plurimùm naufragia ſequi ſolere,ſed ideò noui vt ex ipſa notitia geminus me dolor excruciet,quandoquidẽ ſi clauum deſero mare vndiq;, & vndiq; cœlum ſæuaq; tempeſtas proximis ſcopulis nauem collidet: Si gubernationi parte alia inſtitero, procellis adeò turbinibuſq; fragilis cymba perpetuò voluetur, vel truculentibus vorticibus vt abſorbeatur, maximoperè metuendum eſt: Quò fit vt nec laudem mihi quemadmodum ſcribis, nec victoriam aut comparare poſſim, aut ſperare: Quid igitur agendum mihi? auxilium diuinitùs innocandum, cuius ope fatiſcenti iam carinæ, & ob crebras rimulas vndis ſemiplenæ (quod humana vi fieri nequit) ſuccurratur. Quod de pace ſcripſiſti pergratum fuit: ſciaſq; velim nil optabilius mihi, aut eſſe,aut fore:Pace ea,quæ nec ſubdola

ſit,nec multis operta tunicis, ſed pura,ſed ſimplex, atq; ad eius exẽplum formata quã Chriſtus Dominus diſcipulis credidit: Magnoperè tamen ambigo ne frui illius fructibus poſſimus,cùm inteſtina hæc & pluſquàm ciuilia bella exigere ſuapte natura videantur potiùs iuſtitiæ gladium, quàm oleum pacis: Neq; enim deliuire fomentis inueteratum vlcus operæpretium eſt, ſed pungere, ſed acie duriſſima findere, quò tabida illa, & diu retenta lues, aut effluat penitùs,aut paulatim euaporet in auras reſoluta: Subpeditabit arbitror ſententiæ culter optatam pacem, vtpote cùm aduerſarij locus, quo confugiant non condonetur,nec angulum in quo ſe condant inueniant. Hoc vbi effectum fuerit, legati de pace mittentur, alioqui non datur cernere quî fieri poſſit, vt promittere nobis ipſis requiem poſſimus: Nam præter id quod regnum duos non patitur,& quod veritate ipſa referente, *ſi diuiſum in ſe fuerit deſolabitur*, cuius rei exempla, tàm ex Gentibus, quàm ex noſtris eſt videri cùm plurima inſunt nobis peculiaria quæpiam negocia, ob quæ ſi ea nactus non fuero, quæ & Cæſar tradidit, & Galeottus parens teſtamento reliquit; Illud magnopere formidandũ,ne ſeditionibus continuis æſtuemus: Teſtis eſt conſcientia me, nec ambitu illo anxio, nec diuitiarum cupidine primatum hunc alioqui ob multas rationes debitum & adiudicatum quærere, ſed video niſi vnus ſit princeps, malè ſe res noſtras habituras: Adhuc non incuſo fratres, ſed ſimultates plurimas cauſor, quæ inter ciues exortæ ex pluralitate principatuum magnum incrementũ ſuſcipient & in odia pernicioſa atq; etiã in cædes (vti vereor) conuertentur: Culpo etiã familiarium nonnullorũ vitam ad flagitia propẽſam,quibus ciuilis pax perturbari plurimùm ſolet: Hi ſi autigante me iuſtitiæ frenis non cohibebuntur, formidini eſt, ne laxatis habenis ruant: cùm ob conſuetudinem lubricam, tùm ob licentiã non mediocrem, quã ex eis quos ſtipant nanciſcentur? Hæc niſi ſint, mi Refrigeri (placidam mediocritatem, quàm turbulentas diuitias malo, & optimè regi, quàm cum diſpendio regere) optabilius mihi philoſophiæ ſtudijs nõ nihil imbuto, & præceptis Chriſti in primis addicto: Quid enim aſperius, aut horrendum magis compoſitæ iam menti, quàm popularis ſtridor, quàm controuerſiarũ ciuilium diſcuſſio? Quid abhorrens magis à tranquilla illa ſtudiorum quiete, quàm hoſtium incurſus formidare, quàm æqualiũ amicitias cõciliare, quàm inire fœdera, quàm venena metuere, nec niſi prægustatos cibos ſumere, quàm quid vbiq; terrarum agatur gratia tuendæ ditionis anxiè ſciſcitari, quæ, ſcilicet, incommoda circumſtatura me non ignoro, tametſi affluant ex voto quęcunq; poſtulo: Ad ea tamen ferenda me quoad poſſem accommodari: & quia ab ipſo naturæ ortu & legibus ipſis ad hæc obeunda munia videor deſtinatus, & quia compluirima ceſſatura mala bonaq; non parũ multa emerſura confidere, tùm illud adde, quod aliubi nec mihi, nec thori cõſorti, & liberis, & familiaribus, quies offertur. Cæterùm non parũ miratus ſum retenta Mediolani Cæſaris decreta mihi fauentia, quæ magno vſui eſſent ſi huc perferrentur, ſed hac de re fuſiùs ad vxoris auunculos ſum ſcripturus. Nonnihil enim ſum veritus, ne pecuniolæ tenſa ſint retia: Quæ tantò magis inſidientur, quantò magis latitent, ei autem quem lucri cupidũ ſubodoraſti, non defuturum me credas modò à te certior fiam quid opus ſit facto, vt vexationem redimam, quanquàm nihil ille pro me, niſi fortè ex accidenti dum hero tuo videlicet & fratri gratificatur. Cura demùm qua potes ratione vt priuilegia trãſmittantur, & quæ iſtuc miſi doctorum virorum conſilia, manden turq; noſtri Cæſaris nomine (vt iam conuẽneramus) ne ferre ſententiam differant priuilegijs & parentis Galeotti teſtamento nixam: tantum de te mihi polliceor, quantum te exhibes atq; eò etiam plus quod in re mea tot nõ potes efficere: Quin plura etiam (qua es in me charitate & beneuolentia) ſperem. Vale Mirandulæ 11. Nonas Quintiles.

ZENOBIVS ACCIAIOLVS

Ioan. Franc. Pico Sal.

NEque olim perijt libellus de Phantaſia tuus ad me miſſus, ſicut ego meis ad te ſignificâram, neq; nunc iterum duo codices à te miſſi nequicquam habendi ſunt: tua enim omnia ſunt eiuſmodi, vt vel centies repetita gratiſſima eſſe oporteat. Itaque boni conſulo, quod opinaris intercidiſſe primum librum, & quantum video ratione boni communicandi hoc contigit: Ego enim ingenuè fateor, quanquam inter nos ſint fratres communia omnia, tamen ita libello tuo afficiebar, vt mihi ſoli illũ vellem.

vellem, neq; penitùs alijs habendum communem exiſtimarem: Nunc quando ita locuples fuiſti dandis muneribus, vt neq; commodum noſtrum imminutum volueris, & factum alienum, agimus tibi gratias omnes, quantas quimus maximas, & te doctrinæ pariter, & munificẽtiæ laudamus. Itaq; addetur, hoc volumẽ reliquis tuis in noſtra Bibliotheca libris cum ſolenni monumento amoris erga nos tui, quod pro te viſamus, & alloquamur: Nam quod ad orationes pro te fundendas attinet, nihil erat opus muneribus, ita ſumus omnes memores tui, & veſtri omnium: Facilè patior Euſebium à me verſum, celebrari per te ac publicatum iri, non quidem vllo gloriolæ ſtudio, ſed communis potiùs vtilitatis ergò: Puto enim præſens eſſe antidotum contra venenoſas Philoſtrati fabulas: Itaque ſi is apud me eſſet, traderem nunc illum famulis tuis ad te: Sed iam biennium Archetypus ipſe emendatior factus, apud Aldum Manutium cubat, ſpe impreſſionis à me olim elicitus: Rogo itaq;, mi Pice, da operam quantum potes, vt venenum illud Græcanicum ſine antidoto ὡσεὶ ὁπωσοῦν ne prodeat in vulgus, nulla me pulſat glorioſæ titillatio, ſed occurrendum puto emerſuræ fortaſſe ſuperſtitioni. An non vides quot capitibus in nos hæretica quotidie hydra conſurgat δίκην τοῦ ἡρακλέους πρὸς ἄμυναν. Audiſſe te puto quantũ terriculi nuper ex Arabia prodierit, dum iuuenis inde vicennis magna vi animi & corporis in Perſas vſque, & Tauros, cum multis hominum millibus penetrauit, inquiens ſe à Deo miſſum ad communitatem rerum omnium hominibus inducendam, profugandamq; auaritiam, Deus faciat à ſe miſſus veniat, ne ſub adoratione Chriſti veniat lupus in veſtimentis ouiũ, qui non intrans per oſtium, ſed aliunde, tanquàm fur mactet oues & perdat. Quid ſentias de hac omni re, quid audieris, quæſo te, vt mihi ſedulò perſcribas, præſertim qua ſit patria, & quo nomine. Vale in Domino, & me ama. Florentiæ pridie Idus Maij.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Zenobio Acciaiolo Sal.

DElector adeò tuis literis, deſideratiſſime Zenobi, vt ferè optandum mihi ſit carere aliquo, quod præſtare per literas poſſis, vt ſubinde eas crebriter eliciam, tanta in illis & eruditio, & excitatio, quorum altero doctrina imbuor, altero ad præclarum quidpiam vel agendum, vel ſaltem audiendũ identidem commoneor: Euſebium tuum quærenti mihi, vt faciliùs Philoſtrati deliria retorquerẽ, tanta inceſſit cupido pariendi iam quod parturieram, vt periculum fuerit ne grauidus animus in aborſum deſierit, quò faciliùs rem teneas, ſcies me nonnulla volumina de Rerum Prænotione inſtituiſſe, auguſtior & ambiens magis inſcriptio eſt quàm polliceatur prophetiæ nomen, quamq; vel oraculorum, vel diuinationis anguſtijs coërceatur: In eo omnia quantum Deus Optimus fauerit & ſtudium atq; ocium eo ipſo illuſtrãte ſuppeditauerint, quæ de præſenſione futurorũ, aut apud alienos, aut apud noſtros racta ſunt: Additis non parùm multis quæ repagulis ad hanc diem continentur ſpiritali claſſico nondũ prouocante, id impulit me vt efflagitârim verſum abs te aduerſus Pythagoræi Hieroclis inſanias Euſebij librum: Græcum quidem apud me Euſebij volumen eſt: ſed cui minùs cõfidam quod ex fide minimè ſcriptũ eſt, tùm ob offuſas (quod ſcis) in archetypo quandoq; tenebras tuæ lucem interpretationis deſiderâram. Significaui tamen vt Philoſtrati veneno nuper Bononiæ Latinè diffuſo, Euſebij Alexipharmacum propinarem, optaſſe me vt tranſlationem, quæ iam Venetias ad Aldum Manutium perlata fuerat, mihi communicares ab Aldo nondum formis excuſſus liber, nec breui (vt accepi) excudetur: rogo te vt mittas, qualecunq; eſt archetypũ, quãquàm verubus fortaſſe confoſſum & ſtigmoſum: nil enim damni accedet ex vulnere, nil dedecoris ex cicatrice! Iſtiuſmodi vulnera, ſanitatem, cicatrices, decorem afferunt: Si id efficies, mala quæ iã ex Philoſtrato prodeunt, fortaſſe auertes ex impreſſione tui libelli: Ego (quod ad me attinet) dabo operam vt in ipſis quę adhuc parturio voluminibus, agnoſcãtur magicæ Tyanæi vanitates ne ſub philoſophiæ & religionis nomine cæcutientibus oculis præſtigioſè imponat: Iarchamq; ipſum ex æreo throno, vi & impetu veritatis deijcere, & Tantali Phialam de manibus excutere procurabo, tantumq; terroris incutere vt Pythagoræ palingeneſiam dediſcat, & ſe Gigantem fluuij Gangis filiũ Lætheo perfuſus rore obliuiſcatur, libet fabulas fabulis deridere. Si hoc effecero,

rogatni tuo abũdè ſuperq́; ſatisfecero: Sed & alia non incunda minùs quàm vtilia videre poteris, Ieſu mihi (vt ſpero) auxiliãte, quem, quotidianis precibus obſecra, vt orſis aſpiret gratiæ ſuæ flatibus ſecundis. Quod attinet ad Apollonium Tyaneum, nonnihil eum vexauimus, nuper in Theorematis noſtris de fide & ordine credẽdi, quibus iam manum extremam impoſuimus, ſed cæſim, punctimq́; in eum pauca: Hoc autem in opere aduerſus ſuperſtitioſas eius inſanias, inſtructa acie phalaricis vineis, arietibus dimicandum, nec cum Tyaneo nobis duntaxat congrediendum eſt, ſed Auguribus, Aſtrologis, Magis, Pſeudoprophetis, ſuperſtitioſisq́; omnibus bellicum cecinimus, vt veram prophetiæ, diuinarumq́; renelationum lucem, vel à tenebra humanæ ſuperſtitionis, vel à nocte inſidioſi dęmonis vindicemus. Quæ autem ſciſcitaris de iuuene illo, qui Perſas nouæ religionis prætextu vexat, nil ex me habere adhuc potes: Ignoro patriam & nomẽ, terrore & minis ſe coli iubet (vt audio) & armis magis quàm verbis pergit vincere: Nil vltrà quæſiui, quàm quod rumore delatum eſt, vbi quicquã de eo compertum habuero, te certiorem reddam: In hoc videntur conuenire qui de eo loquuntur, rem illins numeroſo exercitu, magis quàm lingua fretam, & Aſiæ & Europę minari, immenſa locorum intercapedò certum ad hanc diem ea de re nnnciũ diſtulit. Sed iam nimis multa de negocio, plura aliàs & maiore otio. Commenda me tuis fratribus, Dominoq́; Beninenio & Hieronymo, Hieronymoq́; itidem Roſcio Piſtorienſi. Vale. Concordiæ, V. Calen. Iunij M. D. II.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Zenobio Acc. Salutem.

ELeganti illa epiſtola tua, quæ poſtremò reddita eſt, egiſti mecum, ſuauiſſime Zenobi, de altiſſimo Theologiæ loco, & quidem Theologicè & ſcitè: Iniecto tibi (vt ais) calculo ex verbis Gregorij Nazianzeni cognomento Theologi, in oratione Domini Genetbliaca, vbi in Eunomianam hæreſim inuehens ſcribit de Deo, ὑγιὲς δὴ τῆ φύσις αὐτῷ ἁπλότης. Hinc viri huius authoritate, vel Pontificijs decretis, cùm alibi, tùm ſnb Gelaſio antiſtite ſummo confirmata, adduci videbatis, vt crederes extrarium aliquid aut aduentitium de Deo dici debere, ob id qnod de ſimplicitate ipſius Dei apparet, tàm Theologi ſententia, quàm ipſius etiam per te citati interpretis aliquid dici, quid tamen à naturæ eius prædicatione ſeiungeretur, dum vtroq; probati videretur (vt ſcribis) aliud eſſe Dei natura, qua eſt, aliud ſimplicitatem, quę circa naturam eius conſideratur. Parte alia Theologorum Latinorum placitis flectebaris, nihil accidentale, nihil peregrinum, & qnod non eiuſdem prorſus ſit ſecum eſſentiæ, ac naturæ, de Deo prædicandum, quo factum vt ambigeres, ad vtrum tibi vergendnm eſſet, quin & vtrinq; probati haberentur authores, idemq́; Romanæ Eccleſiæ leglbus celebrati, qui diſcordes nibilominus apparerent, quibus etiam corrogaretur pugnantes ſententias ab noſtra Eccleſia, qnæ in huinſmodi fidei decretis, vero ſemper nititur, pro concordibus receptas atq; probatas: tametſi humani quoq; ingenij lumine per ſe oſtẽdatur, & Dialecticorum probetur regulis, earum quæ inter ſe contradictoriæ pugnant ſententiarum, alteram falſam, & quod eſt ſequens, abijciẽdam, veram alteram, & per hoc amplectendam eſſe oporterę: Hinc puto ſummam totius dubitationis tuæ pendere: hinc, ni fallor, anctus tibi calcnlus, non exemptus, verùm enimuerò pro imbecillitate noſtrarũ virium, cùm vt petenti tibi quicquam non denegem, & pauco hoc tẽpore vtar benè, tùm amicitiæ & ſtudiorum nomine dabo operam, vt omnis prorſus ex animo ambiguitas, omnis ſcrupulus extrudatur. Animaduertendum tibi igitur, deſideratiſſime Zenobi, bifariam nos in tribuenda Deo ſimplicitate loqui poſſe: Primum vt cùm ei ſimplicitatem adſcribimus, ſimplicitatem eam cogitemus, quam in ſublunaris huius machinæ rebus videre opinamur magis quàm videamus: Neq; enim ſimplex, quicqnam aut impermixtum cadere ſub ſenſum poteſt, vt boni nominis philoſophi probant, & ea etiam qnæ ſenſns ſugiunt, compoſitioni adeò ſubiacent, vt puram ſimplicitatem non admittant: aut enim & eſſentiæ, & exiſtentiæ, aut actus & poteſtatis compoſitionem, aut omnino quid ſimile retinent, quo exni omnino non poſſunt: Qua de re fit, vt compoſita omnia ſint, quæ aut ſentimus, aut cogitamus, atq; ea quæ ſimplicia dicimus, non omnino ſimplicia ſunt, ſed ad comparationem eorum, quæ groſſiori compoſitione compaginantur, magis pura ſimpliciaq́; videntur: Hanc igitur

de Deo

de Deo ſimplicitatẽ cùm dicis extrariũ & peregrinũ à Dei natura, & à Dei ſimplicitate
dicis. Cogitare autẽ & ſimplicitatẽ aliã potes q̃ Deo cõgruerit,p remotionẽ videlicet
& negationem primæ, de qua verba fecimus, ſimplicitatis,hoc eſt,cõpoſitionis eius,
quæ ſimplicitatẽ æmulatur,rem,vti diximus,extrariã, aduentitiã,accidentariã peregri-
namq;,& Dei prædicatione prorſus indignã: Eam verò cùm diuinæ tua enunciatione
ſocias,nihil aliud, ſi rectè ſapis, enuncias,quàm Deũ non eſſe compoſitum,hoc eſt eo
modo ſimplicem, quo res ipſæ,quæ cogitatu cõprehenduntur noſtro,ſimplices iudi-
cãtur: Hoc autem inter vtramq; intereſt ſimplicitatem, vt earum vnam,cùm Deo ma-
gis proximam facis, aut cogitatione, aut locutione tua, eandem ab eo tantò magis e-
longes & dirimas; Alteram dum remoues abdicaſque impenſiùs propinquiorem
multò efficias: Hinc Dionyſianum illud, à Theologis Pariſienſibus ſæpè vſurpatum:
Negationes de Deo veras,affirmationes incompactas: Ex his Gregoriani nodi diſſo-
lutio patere facilè poteſt, & multò quidem commodiùs, ſi mentem eò reuocaueris,
fuiſſe in vſu diuinis illis viris, & vt ſic Græcè dixeris θεολογομοῦντας nullam de Deo præ-
dicationem, vt libenter admitterent quæ inferioribus etiam rebus per ſe conueniret,
& propriè vel cùm id dicerent,aut ſymbolicè eos,aut per metaphoram dicere,aut ne-
gare eos magis quàm affirmare, aut demùm præcellenter, quicquam & ſuper huma-
na eos ſignificare ſuis illis fortè ex tempore, & in mentis exceſſu coagmentatis nomi-
nibus, quo nobis daretur intelligi nullum inuenire nomen,cuius vi Dei natura nobis
poſſet manifeſtari: Hinc apud Dionyſium ſæpè leges de Chriſto, neque enim ille ho-
mo tantùm eſt,ſed ſuper homines, ac ſupra hominem veraciter factus. Et apud illum
item leges, de Diuina natura quod ſuperſubſtantialis & ſupereſſentialis, & iterum:
quod eius neque lux,neque virtus,neque vita,neque ſubſtantia eſt,& iterum: Neque
Filij,neque Patris eſt denominatio, neq; aliud aliquid ex his,quæ,nobis aut alteri cui-
quam in mundo eſt cognitum, & quod eius neq; regnum, neq; ſapientia, neq; vnum,
neq; vnitas,neque deitas,aut bonitas. Leges & apud Auguſtinum de Diuino lumine,
quod incontemplabile, & inuiſibile, & ſuperrationale, & ſuperintelligibile, & ſuper-
inacceſſibile,& ſuperincommutabile. Subinde quoq; illud poteris meminiſſe, quod
quiuerit ea quæ in rebus infimis nobis eſt nota ſimplicitas offerre ſe hoc vel illo pa-
cto, balbutienti humano generi prædicanda, quo diuina natura non poterit? rerum
enim corruptibilium cognitionem nanciſcimur ex ſenſu, quo veluti indice, & earum
quoq; ſimplicitatem comprehendimus: Dei autem eſſentia, aut perfectus duntaxat
ſpeculantibus nobis offertur, ſi per naturæ veſtigia procedimus, aut per reuelatio-
nem ſeparatarum mentium,ſi per gratiæ diuinæ gradus conſcendimus. Illud quoque
diligenter obſeruandum, vt ſi ipſiſſimam etiam Dei ſimplicitatem cogites, quæ reue-
ra nil aliud eſt, quàm Diuina natura, nihilominus quoad humanum cogitatum, aliud
eſt ratione & cogitatione noſtra Dei ſimplicitas,aliud eius natura: alia enim huius,il-
lius alia ratio,quæ vnum tamen re & creduntur,& ſunt. Mittam quæ ſuper huiuſmodi
diſtinctionibus Diuinarum proprietatum, inter Thomam noſtrũ & aduerſarios ſint
bella pugnata,opus enim maiori ocio & diligẽtia. Sed hæc paucula tibi ſat ſunto,quæ
ab homine occupatiſſimo prodeunt negocioſiſſimo quod in ſtruendis mœnibus, in
vallis aggeribusque ducendis, ad multiplices hoſtium, & euadendas inſidias, & pro-
pulſandas iniurias,non autem ocioſiſſimo (quod tamen ferè ſumma notorum eſt) in
ſtudijs literarum. Commenda me tuis fratribus, vt memores mei ſint in ſuis ad Do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum precibus,& tu idem facito. Michaël te ſalutat. Vale
Mirandulæ,Idibus Septembris.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Io. Ma. Sal.

Libet tecum neſcio an ridere magis,an lamentari: Certè vtcunq; fabulari ſuper A-
ſtrologorum quorundam erroribus, qui poſt diſcuſſas ſuperſtitioſæ ſuæ vanita-
tis nebulas, veritatis fulgore, duodecim illis libris patrui per orbem diffuſis, ad-
huc in tenebris cæcutire malunt, quàm in luce exquiſitè cernere, iubar etiam ipſum
repellentes: ſiquidem dum poſt tuum à me diſceſſum iuiſſem Ferrariam, oblata fue-
re mihi duo prognoſtica rabie multa in Picum perſcatentia, quorum authores non

 ſecu-

ſecus ira ferucnt, ac lj qui auiculas viſco aut laqueis tentantes capere, à prætereuntibus diſturbantur, nec enim aliò ſpectat noſtrorum ars Aſtrologorum, quàm vt imperitorum animos; aut minis terreat, aut ſponſionibus alliciat, adeò vt mendacia, quibus abundant, vendentes marſupia pecunijs expolient. Sed quid hæc tibi enarro, cuius fraudes prædicare ſolitus es. Ad rem venio: Mathematicus quidam (quem noſti) ille, inquam, eorum omnium, qui profitentur literas, ignoratiſſimus quanquàm ſuppreſſo nomine Picum veritatis propugnatorem acriter taxat, ſed nulla ratione, vtpote qui rationem minimè nouerit, verbis tamen quibuſdam ineptis ſanè & lapſantibus pro Aſtrologia loquitur: hoc argumento τquod Aſtrologi de Aſtrologiæ veritate ſcripſerunt, & Albumaſatem, Ptolemæumque citat, res potiùs exibilanda, quàm recenſenda, cùm reos ipſos in ea propria cauſa qua damnati ſunt capitis aſciſcat pro teſtimonio: ſed & quidam alius, vt viſum eſt, arrogantiſſimus planetariorũ ætatis noſtræ, qui iam ſe lactauit reſponſurum eis Pici diſputationibus quibus Mathematicorum inſtrumentum ad emungendam pecuniam diſſipatum eſt, in veritatem obloquitur, duasque tantùm mille oblectionibus reſponſiones affert, mera profectò mendacia, nullo pudore, nulla habita ſuæ æſtimationis ratione eructata, credens ſe ab Pici machinis vel hoc muro deſendere, cuius iam ſepelitur ruina. Ille namq; (vt ſcis) primo capite ſexti libri aduerſum Aſtrologiam mentionem facit de magno illo errore, quo creditum à quibuſdam fore aliquando, vt ad eadem loca ita ſydera omnia reſtituantur, vt ſimilis omnino cœli diſpoſitio, & cœleſtium omnium inter ſe poſitus habitudoque inueniatur, atque olim etiam fuerit idem homines, idem euentus, eadem bruta, & omnino conditio eadem omnium inſeriorum, aſſerens hanc inſaniam ab Hali Aſtrologo repudiatam, & ab Nicolao Oremio certiſſimis rationibus rectam. Item eiuſdem libri, capite 12. Maternum ſuper Antiſtijs reprehẽdens huius verbis Epoche meminit. At noſter Planetarius, vt hinc exordiar, tot dicit in eo ipſo capite errata, quot verba, tantumq; abeſt, vt vllum explicet, quod ſuum etiam prodit delirium, dum non modò ignarus horum vocabulorum Antiſcia, Epocha, quæ Græca moneta percuſſa ſunt, ſed etiam Latij in quo natus & adultus, imperitiſſimus, ferre vult ſententiã de peregriuæ linguæ vocabulis, alijs nominibus Aſtrologos, alijs Græcos Grammaticos, vti obloquens quaſi ipſe Græcos aliquando Aſtrologos legerit, & ipſum ptolemæi Centiloquium ſeptuaginta erroribus interſperſum, multa caligans ignorantia non celebret, totidem enim in vulgata translatione errores. Cæterùm de reſtitutione ſtellarum non cum Pico illi, ſed cum ſuo Hali & Nicolao eſt controuerſia, quorum ſententiæ tantùm meminit Picus.

Sed quid deſipiat in primis conſidera, pro liquido ponit quod aduerſarius falſum adſtruit, cùm dicat dari eadem ſtellarum reſtitutionem ob regularẽ motum, cuius rei probandæ, nec verbum quidem impartit, libenter ex eo quærerem an vnquàm ſit huiuſcemodi aliqua reſtitutio poſitusq; cœli monumentis relatus, ſi affirmat cur à Mathematicis præteritus ſilentio? ſi nunquam factum id, ſed futurum contendit: cur id tempus quo futura eſt reſtitutio certis ſupputationibus nõ ſit deprehenſum? ſicut defectus luminarium, & aliquæ cœli configurationes diligenti ſupputatione monſtratæ ſunt: Ait item eum qui vltimam ſtellarum reuerſionem negat, nullam cœlo regularitatem (ita ille inquit) elargiri, ex quo ſequi dicit, vt deſtruatur cœli natura, & enormes ſint intelligentiæ: quare futurum vt præteritis euentura omnia ſimilia ſint, ſimiles cataclyſmi, ſimiles exuſtiones. O hominem mirabilem, quàm ſubtiliter aſtruit reſtitutionem ſtellarum: An ignorat mille modis defendi poſſe cœlum regulariter (vt eius vtar verbis) moueri, nec dare ob id eandem ſyderum poſitionem, quam quidam antumantes, in Chriſtianam religionem oblatrârunt: Nam diuerſitas hæc cœleſtium motuum non ideò irregularis, quia nos quò tendat ignoremus, ſed propterea regularis, quod ita ordo expoſcit diuinæ ſapientiæ, vt ſuos ſydera peragant curſus, & tamen aliqua ex parte nos lateant, & ſuperbos etiam Planetarios eludant. Quandoquidem adhuc in cœlo eſt motus qui ignoratur, & ſemper decurſu temporis aliquo Mathematici iuniores, priſcorum errata in dimetiendis motibus inuenêre, vt ſit illud Iob verũ: *Nunquid noſti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra?* & iterum: *Quis enarrabit cælorum ordinem:* Ruſus rogo quid conſecutionis eſt, vt qui eam regularitatem motus tollat, naturam cœli deſtruat, & intelligentias faciat enormes, cùm hæ regularitates

non

non ad noſtram, ſed ad diuinam teſerri debeant voluntatem, cui felices illæ intelligẽtiæ famulantur. Atqui ſi futura omnia, quantũ ad metheorologica pertinet redibunt, cur non alia omnia? Eadem enim ratio de omnibus, cùm idem omnino cœli ſit poſitus. Sed timent fortaſſe ignem diuinaculi noſtri cuius fortè metus de meteorologicis duntaxat ſecit, eos meminiſſe nihilominus ſormidinem nullo pacto poſſunt excutere. Nam ſi ſimiles cataclyſmi, ergo iterum ſub Noë vniuerſalis aquarum eluuio, cuius cauſſam in ſyderibus ſe inueniſſe, & profitentur, & gloriantur Aſtrologi. At hoc cõtradicit Deo promittenti ipſi Noë, *non ſubmergendam aquis ampliùs terram vniuerſam.* Reſpondebunt fortaſſe loqui ſe de naturæ effectibus, cur ergo generalem illam inundationem eius quæ dicunt per naturæ procedere ſemitas adſcripſerunt? Quid? quod ſi in ſuo dogmate perſiſtere velint, mutabitur totus cœlorum ordo, & ea quæ præuidẽt non erunt, & quæ ſunt indies q; promuntur, ipſi non præuidebunt. Vide ergo, mi Ioannes, quæ deliramenta genus hoc hominum ſpargit in vulgus, fronte ſemel atq; iterum perfricata: Statueram ſilere quouſq; vniuerſi in Picum ſuum virus euomuiſſent, & tùm faſcem omnium colligere, ne pluſquàm ſemel in corrigendis eorum delirijs fatigarer (ſcis enim me eſſe occupatiſſimum) ſed tecum in præſentia ſilere non potui, aliàs maiore ocio locuturus: Vale Mirandulæ 12. Cal. Februar.

IOANNI FRANCISCO PICO
Cœlius Cal. Sal.

NVllo tempore poterit mihi maior occaſio prȩberi ad te ſcribendi, Princeps eminentiſſime, quàm eo quo Lilius noſter ad te proficiſceretur, vir moribus & literatura nobis chariſſimus: Hoc enim interprete, quo neq; optatior, neq; facundior quiſquam facilè ſpero tibi viro ingentis fortunæ, & excellentis ingenij, vtpote magni illius Pici ex fratre nepoti, qui ætatem vniuerſam illuſtrauit, effecitq; vt poſteri minus deberent antiquitati. Facilè, inquam, ſpero Lilij mei opera fore, vt obſeruantia erga te mea non indigna videatur quam ames, Cœliumq; in eorum rationario aſcribas, qui te colunt, tuaq; admirantur: Ego autem Lilium, cuius bonitati ac virtuti ſcio me omnia debere, ita tuæ magnitudini commendo, vt ſi quid authoritatis vnquàm habiturus eſt apud te amor meus, id omne velim huius cauſa prodigere: Cupio enim ſentiat commendationes meas amicas magis quàm diſertas aliquid ponderis habuiſſe: Tibi verò de homine adiuratiſſimo, bona omnia polliceor, fidemque inprimis paucis agnitam, omnibus expetitam, tùm verò ſingularem curam, & diligẽtiam, quoties tua exiſtimatio, tuaq; commoda eius officium exegerint, ſed ego parum prudẽs, qui vobis tàm inſignem iniuriam faciam quaſi neſciam Lilium, tibi qua eſt dexteritate, quàm primum fore chariſſimum, teq; eum gratiſſimũ habiturum, qui ſoleas optimos quoſq; liberaliter promereri. Beneuale: Princeps ampliſſime, tuiq; ſtudioſiſſimũ eo loco habeas, quo addictiſſimus quiſque haberi debeat. Ferrariæ Idibus Nouembris. M. D. IIII.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Cœlio Cal. Sal.

LIteræ tuæ Lilij noſtri ad nos aduentum gratiorem multò reddiderunt, optatiſſimæ illæ quidem, vtpotè quas & candidi, & eruditi ingenij tui habere indices auebam, quoniam amantiſſimi tui teſtes non tanti faciebam, hac in cauſa, vt te perſpicerem, quanti expreſſas iſtas calamo voces, quæ quidem allatum antea rumorem, non vt inanis echo, ſed vt ſpecula terſa imaginem ſolent ingeminârunt tuum erga me amorem, cùm ex literis, tùm Lilij quoq; relatu planè cognoui, quem mihi & eruditio, & mores pridem ita commendârunt, vt non diligendum modò, ſed amandum cenſerem, nunc magna ſutura eſt charitatis acceſſio, te veluti ſponſore intercedentem & fidei, & curæ, & diligentiæ. Te, inquam, cuius vt beneuolentiam enixius demererer, & plura molirer, & maiora, compertum ſanè poſthac omnino habeas velim. Cœlium inter amicorum & literatorum nomina, qui eo mihi debent quod amantur ita explicatum vt eum vtræ ſibi rationes vendicent non ſatis conſtet, niſi litem & amor ſimul, & judicium dirimat, ac eundem ipſum, & alterutris, & vtriſque condonet. Vale mei memor.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVL.
Io. M. ſuo Sal.

OB eam quæ mihi tecum fuit quinquennio conſuetudinem, te vnum ex amicis illis eſſe in quo fides omnis collocari poſſet, mihi facilè perſuaſeram, quanta opinionis vanitate ludificarer: Diſceſſus tuus hoſpite inſalutatō, & eo quidem amantiſſimo tui palàm fecit, quo vno expectationem omnem meam adeò feſelliſti, vt ex gratiſſimo quem autumabam, te iniuriam expertus fuerim, quādo vt alia ſileam amorem erga te meum turpiſſimo mei contemptu muneraſti. O vota hominum inania, ô ſpes fallax, difficile quidem mihi de te creditu ſemper fuiſſet, quodcunq; philoſopho homine indignum Indicaretur: Deſertorem autem contemptoremq; mei, ad vſque aras negaturus fuiſſem, nec de nihilo prorſus id arbitrabar, quoniam hinc probata olim mihi, & fides, & integritas tua: Inde cùm mea in te propenſa charitas, atq; ad omnem nutum patefacta cordis penetralia, tùm pollicitationes tuæ promiſſaq;, & chirographa ita eſſe liberè teſtabantur: ſed quotidie magis experior Ariſtotelicum illud enunciatum, veritatem, indubiam continere, facilè eos enunciare, qui ad pauca reſpiciant, & item illud vulgatum non ab re fuiſſe prouerbium: priuſquam quiſpiam cognoſcatur ſalis cum eo modium comedere oportere: tot in mortalium animis receſſus, tot latebræ ſunt, quæ ſi ad vnam exploratæ diligenter nō fuerint, ſiſtendus erit pes, & lampas adhibenda, vt quouſq; progredi tutò poſſimus, citra diſpēdium periculumque nouerimus, quod à me olim non ſeruatum iterum atq; iterum doleo: iam enim tertiò ab eis quos in amicitia ſanctiſſimos credebam, offenſus didici, & quidem meis expenſis vim Prophetici illius oraculi: *Maledictus homo qui confidit in homine:* non ſolùm ad animam, ſed ad totum hominem pertinere: neq; eſt quod vlla re ex parte poſſis excuſare, adeò manifeſta tua cauſæ iniquitas, vt à Leontino Sophiſta refugeretur; quid dicam de chirographo, quod vice cotis ad me miſiſti, vt aculeos in me tuo ex diſceſſu (quem ita potiùs libet appellare quàm fugam) derelictos quoad fieri poſſet exacueres: plenum illud, & irriſus, & adulationis, alterum ad me, ad te alterū pertinentis. Opportunum ſanè imbecillis ſtomachi ceroma, vt quæ ad modicæ aquæ ſuſtinendū hauſtum ſua ſponte ſatiſceret, externo hoc adiumento herois Machaonij roboraretur. Sed hæc miſſa faciamus, veniam ais ſæpiùs petijſſe te, nec obtinuiſſe, quare veritū ne id tibi quoq; contingeret clandeſtinum iter arripuiſſe, ſi cùm petebas veniam tùm diſceſſiſſes, à calumnia te, quanquàm non ex toto vendicaſſes: nam quo petebas vultu, eo negabatur, hoc eſt, ſubridenti & ioeanti perquàm ſimillimo. De ſyngrapha verò, cuius vi mille nodis aſtringebaris, quid ſis reſponſurus, omnino nō video, niſi fortè vltimum poſtulatum tuum non ex integro exauditum. Vide oro quantum aberres, ſi hoc te perfugio tutari autumes, nam tametſi exauditum negaueris, repudiatum tamen non affirmaueris, imò exauditum huius videlicet particulæ (ſi fieri poſſet) additione fatearis neceſſe eſt, niſi vt mei ita tui penitùs es oblitus, tu autem conditioni illi nihil aut addidiſti, aut detraxiſti, liberè & ingenuè acquieſcēs: Sed hæc ſint ſatis, malo enim apud me conſcius eſſe tuæ erga me iniuriæ, quàm vltra quicquam profundere. Cæterùm tantum abfuit, vt iniuriam illatam tibi retulerim, vt matri cum conſorte tori, liberis, atque omni ſupellectili liberam abeundi facultatem dederim, admixtis pollicitationibus plurimis, quas ſi popoſcerint implebo. Hoc quoque te nolim latuiſſe curaſſe me, vt minus quàm fieri poſſet, fama tui diſceſſus inuulgaretur, quoniam moleſtiſſimum mihi de te malè audire, tùm propter te ipſum, tùm propter me, qui cum tantis te laudibus extulerim, fieri non poſſet, vt aut prauæ conſcientiæ, aut temerarij iudicij notam effugerem: Quapropter hortor te, vt reuertaris, quàm citiſſimè potes, ad paucos dies cum familia, & ſupellectile, ſi ita libuerit, bona etiam cum venia diſceſſurus, facies tu quidem rem mihi gratiſſimam, hoc præſertim tempore, quod ingurgitationi aquarum impartiendum eſt: In ocio namq; & in negotio mihi ſuffragaberis, facies & tibi vtilem, quoniam quod detractum eſt, tuæ extimationi, ob diſceſſum eſt, redditurum ob reditum confido, ſin minus meis votis obtemperare volueris, ſcito & mihi, ſupra quàm exiſtimari poteſt, moleſtiſſimum & tibi ignominioſum fore: omnium nanque non ſolùm conceſſu, ſed conſenſu damnaberis, eiuſque itidem, quod apud nos ſtruxiſti quinquennio bonæ exiſtimationis ædificium hebdomadariam

riam eius ruinam conſpicies, expecto igitur te ſtatim, quod ſi fortè veteris me tibi vim facturum; Abſit enim vt indubiè credam te iudicauiſſe, me vlli vnquàm, ne dum tibi, iniuriam repoſiturum. Epiſtola iſthæc mea dextra conſcripta ſit tibi pro obſide, & ſi hoc minus quàm deſideras petito. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA
Fratri Paulo Sonc. patri Sal.

SAlus tibi in eo qui veram ſalutem largitur. Literas tuas & quæſtiones in 12. Metaphyſicæ, & libenti animo ſuſcepi, & voluptuoſè perlegi, in quibus duo præſertim videor agnoſcere, & tuam illam ingenij acrimoniam, & ſummam veritatis inueniendæ ſitim: nihil enim in illis (liceat Paule ſcribere quod ſentio) non acuti, nihil non ampli, nihil non vegetis ac excuſſi reperi, ſi elucubrationes tuæ reliquæ cum his pari filo conuenient. Opinor eas ab omnibus extollendas cùm præſertim ita argutæ ſint, vt nulla fugiendi ſuperſit latebra, ita defenſæ vt arguendi relicta vitiligatoribus nō videatur facultas, omnia deniq; ſe bene habuiſſent, ſi in campolum conſectaria tranſmiſiſſes, excuſationes porrò illas (ni tuus erga me amor abundè perſpectus eſſet & exploratus) ſuſpectas habuiſſem, cùm nihil in mędium poſſis afferre quod collimet ad verum. Verebaris, ais, non tibi probro dari, cùm non ita ad amuſſim leuigata expolitaq; forent, vt tutò iudicium doctorum ſubire poſſent, ſed trepidaſti vbi non erat timor: nam faciundum tibi fuiſſet ſi doctioribus ſcripſiſſes: mecum verò quid periculi ſubituræ erant, qui prima fermè philoſophiæ rudimenta primi diuini fontis latices hauſi: quare te denuò obſecro, & obteſtor ſiranti me facis, ſi quid mea apud te authoritas, ſi quid poſtremò concillatæ nuper amicitiæ gratia poteſt, vt mihi illæ ſuppetiatū accurrant, cuius peracutis cornibus velut Aquinatis doctrinæ propugnaculis (vt boni efficiunt milites) pro veritate (non enim credas velim me niſi pro veritate certaturum) poſſim cum aduerſarijs, ſi collibuerit, digladiari: dixi ſi collibuerit, nam aut nunquàm aut rariſſimè futurum opinor, vt ſponte delinquendi decipulas adeam, quibus profectò in hiſce diſceptaciunculis, & literarijs agonibus multos arbitror à dæmone præcipitari. Nam dum aliqui opinantur ſe aculeos & tormenta quæ veritati admonentur, repellere, hiſdem ipſi maximè perurgētur, eò quòd mille antiquus ille hoſtis inſidias iugiter paret, milleq; pręſtigiandi & nocendi artes excogitet, cauendum ideò mihi eſt nedum notitiam ſacri eloquij, cupio fini optimo debitam, eundem aſtu dæmonum præuertam, ipſaq; Dei voluntate fruſtratus ſim, quotidie ſententiam hanc, & rationibus, & exemplis roboro, nec ab vſu vel ſapientum abhorrere autumo. Bernhardus tuus iugiter & validè cōcionatus eſt, mihi & populo gratus in obiurgandis vitijs, ſuadendisq; virtutibus, eius verba exarſerunt vt faculæ. Ioannis Pici patrui mei veſtigia ſequi me hortari impenſiſſimè, quod effice, & ſemper obſeruare iā diu & propoſui & occœpi. Ita Deus omnipotens & cœptis annuat, & ſucceſſibus faueat, & ipſius ſemper dirigat greſſus, futurum enim ſpero vt aliquando eius anima ob innocuę vitæ merita in ſinu Patris ſuper cœlos exultet, nomenq; illius ob ingenium ſublime, & doctrinam omnimodam in terris eo præſertim tempore quo dies plurimas ſimultates liuoresq; præſcripſerit, celebretur.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA
Baptiſtæ Guarino Sal.

VItam patrui mei vita functi, quaſi per ociū præteritis à me diebus exaratam, vnà cum ipſius elucubrationibus & monumentis in publicum dare conſtitui, quas tibi corrigendas (ſi collibitum fuerit) tranſmitto, neminem porrò ex politioribus literarum profeſſoribus iudicem, & cenſorem mihi magis eligendum duxi, cùm ob diuturnam inter te & familiam noſtram amicitiam, tùm ob ſingularem erga defunctum patruum & me beneuolentiam, quibus præſtantiam tuam, & morum addidi integritatem: Cæterùm laborem hunc ingratè ſubiturum te iudico, laborem porrò, cùm non lateat me plura obœliſcis indigere & lituris. Homines ſumus & proprijs fallimur iudicijs, nec adeò fallimur vt non ſimus certiores cùm plurima contineri in his iure reprehendenda, verſor quotidie, vt fortè noſti inter eorum literas qui barbarè ſcripſerunt, ex quibus non modò aliquid adiumenti, ſed & nocumenti nō mediocris

præſtari

præſtari credas, tamen quales ſint ſcriptiones noſtræ, tua ope à quibuſcunq; viſendæ prodibunt.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Benedicto Tyr. Sal.

REdditæ mihi fuerunt literæ tuæ, quas libẽter nimis perlegi, ſolent enim (vt in prouerbio eſt) quæ haud ſæpè poſſidentur, precioſiora exiſtimari. Cæterùm vt ad Aſtronomiã veniamus, magnoperè deſidero quęſtionẽ tuam quàm primùm eam expoliueris, & lenigaueris oculari: quanquàm plurimas in ea legenda vanitates me aſpecturum non ambigo, nec ob id eam affecto, ſed vt amici hominis elucubrationes legam. Nollem porrò exiſtimares à me probris calumnijsq; te inſectari, qui vanitates iam appellem, quas nõ perceperim, & de quibus iudicare hactenus neqneam, ſi quicquam iniuriæ in verbis meis perſentis idipſum tibi imputa: Argumento quod quæſtionem tuam de Aſtronomiæ veritate prætitulaueris, quæ haud ſecus à me interpretatur, quam de Veritate vanitatis, & equidem arbitror, te non magis præſtare poſſe Aſtronomiæ fulcimentum quàm meræ falſitati, & errori apertiſſimo, quod negocium pluribus in præſentia proſecuturus non ſum, tum quia ad id obeundi muneris tempus idoneum minimè præſtaretur, tùm etiam quod à Pico illo patruo meo vndecunque doctiſſimo opus hoc ſtudioſiſſimè cõſumabitur in illa ſeptemplici pugna aduerſum Eccleſiæ hoſtes acerrima, quo in prælio pernicioſiſſimum iſtum hoſtem multis ictibus confoſſurus eſt, & de ipſo eum reliquis glorioſiſſimo triumpho coronandus, ſciasq; illum non per tamuſculos vlmi huius ſomniſetæ præſtigioſiſſimæq; vagari, euellendo folia & cortices, ſed radicibus ipſis admoniſſe bipennem, qua profectò & corruet, & peſſundabitur ab illis, præſertim quibus iudicium non deerit. O` dies felix & candidiſſimo lapillo ſignanda, qua liber ille diuinus à doctis viris conſpicietur, qua hoſtes Eccleſiæ in Capitolium duci, & confoſſi vulneribus, & cathenis ferreis irretiti palàm ſpectabuntur, ſed amplius fortè quàm opus fuerat, ſum euagatus, trahente me amore veritatis & Chriſtianæ fidei, quam opto extolli, & naſcentes in eius agro vepres exterminari. Cæterùm quantopere te videre cupiam, & alloqui non facilè dicerem, interim me literis tuis participem redde, & quàm celerrimè poteris, quæſtionem mittito, ſtudiumq; tuum ad vtiliora conuertito: vel ſi tantus amor Aſtrologiæ operam impendere optimum erit, ſi in eius conterenda vanitate deſudaueris, ne cùm paterſamiliâs à te talentorum quæ accepiſti rationem exiget, ea non in terram contumulaſſe deprehendare, plagis ob id multis æternùm vapulaturus, ſed potiùs vt inſtitor intrepidus talenta tua duplicaſſe conſpiciaris. Vale Mirandulæ, pridie Cal. Iunij 1494.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Iun. Bri. Sal.

DEbeo tibi plurimùm quod mihi vel parum merenti tantum cõtuleris, quantum vix optare auderet. qui eximijs te beneficijs cumulaſſet. Accepi ab Alexandro, cui has meas ad te dedi, quo amore, qua propenſione animi conflatas in me calumnias dilueris: Egiſti cauſam iuſtitiæ & pietatis, quo nomine iterum quoq; tibi debeo, nec dubitauerim, quin maiore vi & copia diſſeruiſſes, ſi planè percepiſſes quibus moleſtiarum molibus, me hoſtes preſſerunt mei, quibus iniurijs petiuerunt. ditione, patrimonio, thori conſorte, filijs expoliârunt, me etiam perſecuti obſederunt. eorum qui mihi afficiebantur, nonnulli occiſi, exules etiam, & extorres aliqui facti ſunt: Dei ope vxorem & filiorum aliquos recepi, primogenitus adhuc in cuſtodia, ſpero nihilominus Deum optimum maximum pro ſua pietate, ablata omnia redditurum, idque faxit, qua poſſum ratione te deprecor, eundem precibus roges. Cæterùm operam des, vt qui opem ferre poſſunt, iuſtæ cauſæ patrocinium non ſurripiant: monemur enim humana tentare auxilia, ne ipſum Dominum tentemus.

Vale mei memor. Carpi.

IOAN.

Digitized by Google

IOANNES FRANCISCVS PICVS
M. L. Sal.

NVnc tempus expoſtulat, vt mihi patrocinetis, protrahitur negotiũ, vt mihi quidem videtur fruſtrà & diututna expectatione maceror, expenſisq́; & incommodis multis conficior, nullo aliorum commodo: res benè inclinata eſt, Cæſar propenſione quadam animi (qua eſt clementia) ferri videtur: Proceres vel omnes, vel plurimi optimè affecti ſunt: petitio per ſe omni iuſtitia fulta, nec iam lis aut controuerſia ſubeſt, munus à Cæſare expectatur: quid autem non concedat Cæſar, & homini de ſe merito, & ob illibatam fidem ſeruandam plurima perpeſſo? Reliquum eſt, vt tuę authoritatis calculus bilancem vergat, efficiatq́; vt Cæſareis literis præcipiatur, me ſtarim hac expectatione & ſoluendum, & optimè ſoluendum eſſe, tàm me tibi obligabis, & deuinces quàm qui maximè, & ingrati erga te animi vitium à me ſemper aberit.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Ioan. Collau. Sal.

INtellexi quid opera & ſollicitudine amoris erga me tui actum ſit in te mea, quemque beneuolo animo Cæſar ea ipſa de re mandauerit, & memorem eſſe me, & grati quoq; animi ſigna daturum tibi cùm potero certò ſcias. Cæſari verò tàm addictum me ſemper fuiſſe, quàm qui maximè probè noſti, poſt hac ſuprà quàm ille putare poſſit obnoxium credat: Illiq́; meo nomine hoc ipſum quæſo patefacias propediem, ad eius Maieſtatem venerandam, teq́; viſendum & amplectendum, quendam ex amicis deſtinabo: Interim da operam qua ratione potes, vt quod inſtitutum promulgatumque eſt, factis probetur, nec ignoro facilè fore, vt auribus Cæſaris importunæ querimoniæ deferantur, nitanturq́; à tam ſancto illum propoſito deflectere: abige quæſo tu muſcas importunas à ſacris, occlude rimulas, ac vt iocari pergam, moleſtis ſuſurris, vt eos excipias aures atrigito, & procellis diſſipandos committito. M. Lange, & Cypriano ſi rediit, noſtroq́;, quid inquam tuo an meo veriùs Burgo commendes me etiam atq; etiam velim. Vale Carpi, 10. Cal. Nouemb. 1504.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Vil. Pýr. Sal.

DAuid noſter ſalutem mihi plurimam tuis verbis dixit, & quo me amore parum alioquin meritum proſequare abundè ſignificauit: Præter id quoq; Galeatium Sanſeuerinum affinem meum dare operam tuo nomine enixiſſimè rogauit, vt tibi amicitia deuinciret, non erat, mi Vilibalde, opus tanto authore, in feriendo tecum perpetuæ beneuolentiæ fœdere, quo cum pridem tacitè ictum fuerat, nec indice etiamnum Dauide vti oportuerat: Simulac enim te virum probum & literas amantem accepi, & Galeotio noſtro in amore arctiſſimè coniunctum, non potui te non diligere, non potui mira quadam in te voluntatis propenſione non ferri, qui ergo fieri poterat vt non amares, qui fieri poterat, vt à me amari non crederes: Hinc amicitia orta eſt, mox oſtenſa, ſenſiſti fortè occulta, tu quadam prænotione prolatam in te vim noſtræ dilectionis, ne occuliere potuiſti, vnde noſtri ad [illegible] de tuo in nos amore Dauidis præconium, quod fauſtum igitur, felixq́; & in Dei gloriam ſit, non tacitè modò ictum, ſed publicè percuſſum, ſanctumq́; ſit inter nos perpetuæ charitatis fœdus, & epiſtolari hac quaſi præconia voce promulgatum. Occaſionem deſiderſui & à moleſtiſſimis negotijs meis inducias, vt ad te de facie viſendum conferre me poſſem, ſed datum non eſt, dabitur fortaſſe aliàs, vt aut ego iterum in Germaniam veniam, aut tu eas in Italiam, quæ mox mihi ex negocio petenda eſt: interim cùm nec corpus, nec animum mittere ad te poſſim, animi noſtri ſobolem mitto, hoc eſt, libellos quoſdam noſtros, qui ex rerum noſtrarum naufragio ſuperfuerũt, & nuper inſperato ex Italia deuecti ſunt. Ex ſobole non rectè conijcies parentem, neq; enim eum adamuſſim effingit, non quod ipſa degeneret, ſed quia præcellit. Nam quanquam illa aliquando cogitati, minimè tamen ſolido vſu poſſedi: Faciliùs namque & cogitamus, & ſcribimus bona, quàm facimus. Seruaſſem vtinam quæ illic adgeſta ſunt, multa benè viuendi præcepta: Sed facit Omnipotens, vt aliquando ſeruemus. Alia noſtra

opuſcula propterea non mitto, quod ex Italia ad me ſimul perlata non ſunt, aliqua etiam ſub incude afformabantur, quæ patùm abfuerunt, quin in ſpongiam incubuerint, dum ſtringere gladios magis, quàm literarios malleos tempus expoſtulauit. Vexatus equidem diu ſum bellis pluſquam ciuilibus, alioqui mea ſponte amor pacis, & poſt Galeotti patris obitum parum quieui à moleſtiſsimis curis, & bellicis tumultibus, cùm in occupatis arcibus noſtris, & oppidis vindicandis, tùm in eis quoque à multiplicibus inſidijs triennio tutandis demùm in repellendis hoſtilibus caſtris, & quinquaginta dierum obſidione ferenda, & proditione eorum tolleranda, quibus magis fidebam, hoſtes me multa manu freti cinxerunt, imparatumq́;, & febribus ægrè decumbentem adorti ſunt, nec mercenario milite, nec auxiliaribus copijs fultū, vide quàm bellè iſtiuſmodi negocia cum ocio literario conueniant, nunc autem extortis, & regnis exul ademptis, quàm aptè de literis cogitare poſſim conſidera, ſpero nihilominus Ieſum Dominum ijs ipſis moleſtijs finem daturum. Vale mei memor. Ex Auguſta Vindelicorum 18. Ianuarias Calend. M. D. II.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Adulpho Phriſio Sal.

Mitto ad Cæſarem ex negocio Ioannem Franciſcum à ſecretis meum, qui & in mandatis habet, vt te meo nomine ſalutet, nec quidem ſine munere, vt olim Parthorum reges: Is ad te ferret & amicitiæ, & gratiæ ex parte reponendæ ergo noſtrum ex auro numiſma æquans monetas Germaniǽ aureas quatuor, in quo & aſcendentis in cœlum Chriſti myſterium impreſſum viſitur, & ex aduerſo inſigne quoddam, quod paulò antè tulimus: In Germania enim cùm eſſem, cupidumq́; te mihi declaraſſes viſendi habendiq́; aurei in quo noſtri eſſet imago vultus, idq́; nec tum haberem, nec in præſenti apud me ſit eius generis vllum, hoc ipſum maioris pretij & ponderis libentiſſimè miſi, miſſurus & alterius generis alia cùm ſeſe facultas obtulerit. Cæterùm quæſo te ſi me diligis, vt fruſtum illud chriſtalli ad me mittas, in quo ſcintilla illa verſicolor iridem imitata conſpicitur. Alium quoque ex quinque lapidibus illis quos tu opalos teris, quorum è numero vnum ex te habui ſulphuris ardentis flammas æmulantem: Nec propterea quam habebas in animo componendæ crucis imago abolebitur, quinimò perficietur exornabiturq́;, namq; cùm alium miſeris tres reliqui vtriuſque brachij & thoracis munus implebunt, capitis partes Adamas, pedum carbunculus obibit, quorum apud te copiam eſſe ſcio, quod ſi eis ad id officij indigueris, mittam ego ex Italia. Scire prætereà abs te aueo an qui venalem illum Opalum habebat colores pigmentariorum æquantem, reuerſus ex Italia in Germaniam ſit: Si redijt cura precor vt precium noueris, ſin minus ſignificato: Namque operam dabo vt videam, & ſi placuit coëmam. Quæ autem à te petij, & chriſtallum, ſcilicet, & opalum futurum coniugi munus gratiſſimum, vt omnino Ioan. Franciſco noſtro, ad me perferenda tribuas, iterum te atque iterum precor. Iuniorem Adulphum meo nomine ſaluere iube, quem in doctum virum euadere ſummopere cupio. Bruno item Epiſcopo conuiuæ noſtro me commendes velim.

Vale: Carpi 16. Calend. Martij.
M. D. V.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI PICI EPISTOLARVM

LIBER II.

IOANNES FRANCISCVS PICVS *A. Pl. Sal.*

IVSTVM de veſtibus volumen ſcribere inſtitueram, ratus me plæriſq; gratum facturum, quando res ipſa per ſe cognitu digna iudicaretur, tùm non minus vtilis & quæſtionibus plurimis obnoxia, ob varias cenſuras quæ noſtro tempore, ex varijs tegumentorum figuris emerſerunt: quando alij Gallicas ſibi & Hiſpanas veſtes induerent, alij Germanas, Græcas, & Geticas etiam aſciſcerent: quibus de rebus diuerſi ſuſurri, diuerſæ ſententiæ, inter quas illa plurimum vigebat, Italam veſtem non eſſe hominibus Italis immutandam, non acerſendos peregrinos cultus, non habitus, & inſtituta nouanda, quæ quidem vti conſtans & ingenua per ſe deprehenditur, ita parum erudita videbatur, propterea quod propriam Italiæ veſtis formam, qui teneat, qui nouerit, reperitur nemo. Eſt enim pro tempore veſtimentorum ſpecimen, & figura mutata, nec quicquam antiqui & Romani habitus: Romanis ipſis in vſu eſt, quod non modò indicant nomina ab eis, quæ olim habebantur diuerſa, ſed remotum etiam longè conſtet à noſtro veſtitu antiquum, in ſculpturis marmoreis, in ære fuſili, & in plæriſque numiſmatis, nec apud illos habetur, qui rem ipſam ad integrum literarijs monumentis, ab iniuria obliuionis aſſeruerit: tametſi prodatur Tranquillum hac de re librum compoſuiſſe, qui nuſquàm comparuit, qui vix citatur. Tempus igitur idoneum, & ocium non leue huic implendo muneri dandum erat: Cogor autem vt tibi morem geram, quicquid occurrit ad præſens perſcribere, & ingentem materiam cogere in epiſtolæ modum, ſi tamen id fieri commodè poterit, fiet autem vtcunq;. De neceſſitate igitur veſtium, nomine, origine, de varietate quoque luxu, vanitate, vtilitate, colore, dignitate, quantum per occupationes liceat in genere duntaxat, & ad epiſtolæ menſuram inſinuabo: De neceſſitate veſtium non aliunde felicius auſpicabimur, quàm à Moſe, qui prodit ex inobedientia factum, vt qui prius nullo tegumento indigi fuiſſent, homines idipſum ſibi perpetrato delicto quantocius procurârint, raptis de fici arbore folijs, quibus pudenda velauerunt, quæ tùm primò pudenda cœperunt eſſe, mox pellicea veſtis Adamo diuino opere coaptata eſt, quo de Paradiſo deliciarum expulſo, non modò ſuæ ob peccatum contractæ verecundiæ conſulere poſſet, vt prius tentauit dum frondea pericomata conſuiſſet, ſed aëris etiam moleſtias commodiùs perferret, & ſanè nec Latini verbi vis, ſicuti nec ipſa res myſterio, longiùs abeſt. Veſtis enim vt Varro ſummus linguæ Romanæ author decernit; à vellere dicta eſt, à velando alij dictam maluerunt: alterutrum mauis, nec ſacris quidem literis conuenire quicquàm magis poteſt, quæ, vt velaretur homo veſtem de pelle factam prodiderunt: ſed quæ ad neceſſitatem ſolùm inſtituta, ad honorem etiam pertinere viſa eſt tempore procedente. Nam & polymita Ioſephi veſtis, & Samuelis pallium, Sacerdotum etiam & regum in ſacris literis veſtes manifeſtantur. Multæ certè & variæ ſpecies, & nomina, vel ex figura, vel colore, vel loco deſumpta fuerunt, partim ſibi dignitas, partim tempora, vſus, & regio partim ſibi vendicârunt, quo factum vt hinc etiam luxus, & modeſtia, vſus & abuſus veſtium deriuaretur. Nam ſi quid noui fiebat, id actutùm reputabatur, vel ad molliciem, vel ad luxuriam pertinere: ſi quid item antiqui reuocaretur tantundem criminabatur: Conſuetudo tantum probabatur adeò, vt quæ olim damnatæ fuerunt, progreſſu temporum laudarentur. Namq; olim moris fuit manicis abſtinere in veſtibus conficiendis, idq; luxui erat obnoxium: vnde illud

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Fœmineſi quoq; olim, & molle etiam apud molliſſimos Perſas, putabatur vti veſte

talari; Diuturna verò obtinuit conſuetudo, vt poſteà grauiſſimum vicleq; habere-
tur, ac penè religioſum: Noſtra tempeſtate viris principibus & a dmodum egregijs
turpe non ducitur, quin maximè decorum holoſericeis indumentis vti. cùm tamen in-
ter Heliogabali, Antonini, veſanias holoſericæ, hoc eſt, totæ ex ſerico veſtes compu-
tentur: ſed & modeſtiæ quoq; Alexandro itidem Romano principi aſcribitur, quod
ſemel duntaxat in conſulatu pictam veſtem induerit. Apud Hebræos fimbria geſta-
bantur, quibus etiam Dominum Ieſum fuiſſe vſum Sacræ literæ nos edocent, vbi au-
tem ab Italis recipi cœptæ, inter regia ornamenta computabantur, nunc paſſim vſur-
pantur & tanto ſtudio, vt quis è medio fimbriatus incedat, & multiplicibus limbis
honeſtetur: Et mirum ſanè videri debet, quòd minor in veſtibus mollities eſſet, dum
Roma præſtaret, quàm poſt translatam, imminutam atq; etiam euanidam paulò mi-
nus poteſtatem, tùm enim principibus viris ex lana veſtes erant, quæ nũc materia pe-
nè reſpuitur, à ditiori plebe nedum à ſummatibus. Expetuntur enim bombicinæ paſ-
ſim ſericeæve, magisq; ex moro, qui bombices paſcit, quàm prato, quē tondent oues
amicimur, & multa quidē nobis tegumenti materies ætate noſtra ſuppeditatur: Nam
præter ferrum quo in vſum bellandi veſtes fabrefiunt, præter ouinam lanam cuius
beneficio multiplex nec veteri ſeculo cognita laneæ telæ diuerſitas prodit, ex fili &
textrinæ varietate multifariam præter bombicinas ſericáſve in varium etiam vſum
ignotũ prioribus formatas, præter lineas & canabinas telas, pellicea quoq; multæ na-
tiones habens veſtimenta, non abraſæ ſolùm, ſed etiam pilis ipſis lanaq; referta, vt in
Septentrionalibus plagis conſpicitur: ad de xylinæ lanuginis pannos in multifarios
vſus accommodatos, ex Aegypto quoq; & Oriente caprinis hircinisq; pilis mercato-
tes aduchunt confectas telas, æſtiuo nobis tempore commodiſſimas, aurum taceo,
quo vel ad inter pungendum, vel ad acu pingendum, vel radio textorum, ad hàc & il-
lac variè iactandum, tot aurei panni variæ facies videntur, vt nihil iam reliquum lu-
xui fiat: neque enim contenti aurei fili pictura, quæ olim inter maximas etiam mulie-
bres delitias computabatur, cantabatnrq; pictam acu chlamydem, nec intertextis au-
ro veſtibus, nec purpureis, pictisq; limbis, quod tàm regium erat, quàm etiamnum
muliebre, quæ, ſcilicet, cohibebant picto veſtigia limbo, non fimbriatis quoq;, vt dixi-
mus, veſtibus ſatis ſibi & luxuriæ factum putant, ni aurũ ſuperaddatur auro, rigeantq;
veſtes, & armaturas pondere ſuperent: Ni auream tunicam totam, bombicinis, &
econtrà, bombicinam vniuerſam auratis fimbrijs bracterent: Pudendum vtique erra-
tum, eoq; inſignius, quod & imbelles, & pauperes id affectant, & ſub Dei lege degen-
tes ſalutis diuitiarumq; prodigi ſunt, magis quàm olim ſub cultu dæmonum ditiſſi-
mi atq; fortiſſimi. Siquidem Iulius Cæſar rerum potitus, quanquàm corporis cultu
ſemper inſignis, elegantiori tamen habitu nunquàm legitur vſus, quàm Sylla, qui la-
to, ſcilicet, clauo induebatur, ſed fimbrias fortè adiecit: Vtebatur, inquit Tranquillus,
lato clauo ad manus fimbriato, nec apud eos tot genera veſtium: De his loquor, quæ
non capiti ſolùm aut tibijs, ſed vniuerſo corpori aptantur: nam præter id quot cita-
uimus latum clauum, veſtem videlicet præclaram ſenatoriam, dictatoriamq;, præter
prætextam puerorum, pallium philoſophorum, tunicam & ſubuculam cuiuſque
ſexus & ordinis, togam ciuium, ſagum & chlamidem militum paludamentum, im-
peratorum Penulam, abollam, lacernam, lenam, & ſi quæ alia pauca, quæ diuerſo no-
mine in eundem ſignificatum recidunt, non temerè multa reperies, apud nos nec tri-
duo quidem numeraueris, tót quotidie quis è medio ex capitis ſentētia confingit, tot
peregrinas & nouas accerſit omnium penè nationum, ut iam Maſtrucæ, Sarabarræ, &
cæteræ id genus Barbaræ longinquo vel moris, vel terrarum ſpacio deuectæ pro do-
meſticis & notis habeantur, & ad ignotas etiam anhelat vulgus diuitum & potentio-
rum. De coloribus taceo, olim in pictura vnus tamen, aut plurimum quatuor, nunc
in veſtibus, & laneis, & bombicinis, & auratis, omnes in vſu nec ſimplices, ſed multipli
ces varieq; permixti: qua de re multa recenſenda non ſunt, quando etiam ab eis, qui
cœnobijs addicti ſunt, ſi rectè conſideres omnes præter viridem colores receptos vi-
deris, & curioſius vt multis videtur quàm oportuit propagatos: Siquidem qui ſub
Diuo Benedicto monachi albis alij, nigris alij, ferrugineis nonnulli coloribus vtun-
tur, & contentio fuerit, quidnam fieri deberet, quòve vſus eſſet inſtitutor, cùm tamē
notum ſit illum dixiſſe nolle vt monachi de colore cauſarentur, quoniā habitus mo-
nachum

nachum minimè conſtitueret. Inter Auguſtini ſectatores regulares ab heremitis diſſentête de habitu, quo ad Xiſtus noſtra memoria prohibuerit, decernens quo habitu Auguſtinus, præter eum qui epiſcopo debetur vſus fuerit, nec ex re, nec in promptu eſſe vt decerneretur: Diuus quoque Franciſcus nullum exactè colorem ſectatoribus oſtendit, modò groſſiora & viliora induerent contentus: Probari autem maximè debet qui non modò caſta & mediocria, ſed etiam humiliora ſibi aſciſcit aliquanto quàm dignitas tolleret, nec enim apud Gentes maius decus ſibi conciliauit dictator Cæſar inſigni cultu, quàm mediocri & gregario dux Hannibal, & rex Ageſilaus. Chriſtianis verò tantò id magis curandum, quoniam pompa & vanitas ab eis exulare perpetuò debent, & exemplo turbæ qui præſunt præponuntur, quanquàm id quod mediocre principi & nobili creditur ad ſubditos, & plebem relatum inſigne atque ſuperbum cenſeatur. Nationes aliæ alijs conſtantiores in habitibus retinendis: Aſia & Africa ſui cultus ſeruatiſſima, varia nimiùm Europa, & Galli potiſſimùm, qui noſtra memoria ſingulis penè annis veſtes mutauêre, quos Itali plurimùm ſequuntur, poſtquàm Inſubres eorum imperata faciunt: Germani perſeuerantiores, tametſi nonnihil eos immutatos vidimus: In hoc certè ſtabiles à multis ſeculis quod diſpendia fugiunt, neque enim tàm latæ in Germania veſtes, vtpote antiquis eorum moribus ſimiles: Tegumenta enim gerebant, vt Tacitus inquit, ſingulos artus exprimentia, quod & Galli me puero obſeruauerunt, paulatim nonnihil latitudinis occupantes, vt nunc in latiſſima & ampliſſima veſtium diſpendia diffuſi ſint: Hiſpania ſatis conſtans, & vt arbitror in aliquo genere veſtium ab antiquis non remotiſſima quod ſagi nomen indicat: Ab illis ad nationes multas euagatum, & maximè in Italiam, quæ non veſtes ſolùm, ſed peregrina omnia libentiſſimè ſuſcipit: Quapropter ad regulam vt reuocarentur operæprecium foret, interim nobis tamen conſulemus, prudentia duce, & quid opus eſſet facto ratiocinabimur, non particulare quicquam decernentes, opus enim eſſet non epiſtolari anguſtia, ſed maiore ſubſellio, in vniuerſum autem, ſicuti pictores inter initia ſolent deliniabimus: Veſtis itaq; vſus neceſſitate, vti diximus, vtilitate, honeſtate introductus eſt: abuſus igitur vanitate, diſpendio, turpitudine culpandus: Quapropter conſideranti mihi, venit in mentem trifariam veſtis habitum poſſe vituperari: Nam ſi vanus & inanis fuerit non ſolùm ipſe per ſe dedecet, ſed is etiam leuitatis nomine damnabitur, qui eo indutus fuerit, igitur frequentiores & affectati limbi, crebræ feneſtræ, & quaſi vulnera veſtium intempeſtiuè, & peregrinæ fimbriæ luxu quàm ornatu accerſitæ, bracteæ exuberantes, indicio videntur eſſe inconſtantis & volitantis animi, & cùm receptum diu illud ſit: Ne quid nimis: diſpendia quoq; corrigenda ſunt, & ſuperfluo nimis ambitioſoq; cultui meta ponenda eſt, quod olim etiam Romani ſecundo bello Punico factitàrunt: Noſtra quoq; Eccleſia præſtituit modum clericis & clauſas veſtes ac fibulatus præſcripſit: duplicem autem in modum contingere diſpendia poſſunt, vel ſi plebeius nobilium ſibi ornamenta quæriret vſurpetq;, vel ſi nobiles ipſi habenas luxui permittant, caudatis admodum tunicis, vt fœminæ conſueuerunt, hiantibus manicis, & patulis adeò, vt mediocres inde veſtes confici quirent: Turpitudo porrò ex laſciuo habitu prodit, qui factus, ſcilicet, ad excitandam venerem cognoſcitur. Namque ſi in fœminis ſuperiores mammarum partes, quod noſtri temporis in Italia præſertim vitium, enudentur, incentiua libidinum facilè fiunt, quæ honeſtatis cauſa velo tegi dicuntur, ab ipſis quandoque adeò raro, adeò perſpicuo, vt illecebroſiùs vrant: Simili trahere illicio ſolent viri fœminas, oſtenſis pudendorum partibus, nimia veſtium breuitate, & menſura materiæ additamentis ementita. Non culpandum ergo id veſtis genus, quod huiuſcemodi criminibus caret: Tametſi functo inſectibili, & indiuiduo iſthæc rectitudo non conſtat, ac vt Ariſtoteles docet: ſi quid minimum à virtute recedatur non magnoperè refert. Partem enim regionum mores, & conſuetudo ſibi vendicant tàm diu toleranda, quamdiu in ea quæ diximus vitia lapſus non fiat. Vale.

IOANNES FRANCISCVS MAXIMILIANO
Cæſari Auguſto Sal.

OPtare mihi videris, Cæſar Inuictiſſime, non tam eopijs quàm doctrina præſtare, quod quidem votum in magno illo Macedone plurimùm viguit, & eius gratia mirum in modum ab antiquitate commendatus eſt. Mandas enim mihi, vt quæpiam Cabalæ monumenta olim Ioan. Pici patrui opera in Latinam orationem verſa, & exſcribenda & ad Maieſtatem tuam deferenda curem: Qua quidem in re quantum mihi moleſtum ſit, imperio tuo (vt par eſt) obſequi non poſſe, haud facilè cogitauerim animo, ne dum literis explicauerim, ſiquidem inter humana deſideria ſummum mihi eſt tibi Principi meo, imò omnium gratificari. Apud me autem nec vna quidem Cabaliſticæ facultatis extat ſchedula, ſicuti nec defuncti patrui Bibliotheca, vtpote quam Antonius patruus rerum eius mobilium teſtamentarius hæres Grimmanno Cardinali vænundederit: Habeo ego tantummodò nonnulla propria eius inuenta, & meditata ex autographis, magno eum labore & impenſis exſcripta, nihil ad Cabalam ſpectantia, quarum partem iam publicaui. Sed quoniam oblata hæc mihi occaſio tibi morem gerendi, Magnanime Cæſar, abs te qua poſſum fide, & animi promptitudine efflagito, vt alia quæcunque libuerit, modò viribus meis effici poſſint imperare non ceſſes, in te namq; colendo, multis certè ingenio & uiribus, fide & diligentia nemini ceſſerim. Et quanquàm ſcio plurima decere ſeruum facere quàm loqui, atque hæc ipſa quæ polliceor tua pridem eſſe: Quandoquidem me tibi & ipſa ferè tradidit natura, & obligauit voluntas, non potui me tamen continere, vt eadem tibi miro quodam voluntatis ardore non offerrem. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Ioan. Reuchlino Phorcenſ. Sal.

TErtio iam ex negotio mihi Germaniam petenti, id animo inter eximia deſideria penitùs inſederat vt te de facie cognoſcerem, quem ex literarijs operibus pridem ſuſpexeram. Sperabam faciliùs eo fieri me voti compotem, quòd tui Ducis regio non abeſſe diceretur, à loco in quo celeberrimus iſte Regum Principumq; conuentus agitur, quem tua etiam præſentia, quando huc plurimi, & præcellentes viri confluxerunt, honeſtandum impenſius coniectabar, ſed inania plurimum noſtra vota: incenſum quippe diu animum cognoſcendi tui, Bonomus Tergeſtinus Antiſtes tùm inflammauit, cùm omne deſiderium prorſus elanguiſſet: Vbi enim reſciui per occupationes tibi non licuiſſe diſcedere, tuatum illicò præconia laudum intonuêre adeò, vt & mæcetatus deſiderio ſim, & euanida ſpe prorſus fluctuauerim: Hinc venit in mentem, vt damna iſthæc reſarcire quoquomodo per epiſtolam curarem: Scias igitur velim me tibi, me tuæ virtuti tàm addictum, quàm qui maximè, quod ne dictum ad præſentem gratiam putes, teſtatum id omnibus relinquent nonnullæ ſeriptiones meæ: Nam & in ſeptimo Operis cuiuſdam de rerum Prænotione libro, & in carmine heroico, quod de myſterijs in Germaniam lapſis procudi, honorifica tui mentio facta eſt. Adſcribito ergo poſt hæc me rationario tuo, inter ea nomina, quæ tibi eo debent, quod de literis optimè es meritus. Sciasq; velim, ni à turbulentiſſimis negotijs remorarer, ad te viſendum conuolaſſem pro meis enim oppidis, pro fortunis omnibus diu periclitantibus, ad Cæſarem me contuli, quem pro ſua clementia, proq; mea in illum fide, & meritis exornandum ſperaui. Vale mei memor.

BAPTISTA MANTVANVS CARMEL.
Ioan. Fran. Pico Sal.

NVper audita morte Ioan. Pici auunculi tui, viri clariſſimi atque doctiſſimi, ſic animo conſternatus ſum, vt neque pes, neque mens ſatis ſuo fungeretur officio: Parum abſuit quin & de Deo, & de natura ſim conqueſtus, quod tantum lumen è mundo tam citò ſuſtulerint, tantum Italiæ ornamentum, tantam ætatis noſtræ gloriam, quaſi terrenæ Reipublicæ bonis inuideant nulla habita noſtri ratione ſuſciderint: ſuſciderint, inquam, dum creſceret, dum floreret, dum copioſiſſima ingenij ſui fer-

ſui fertilitate paſceret vniuerſos,ſed recordarns ſententiæ Panli qua inquit: *Iudicia Dei abyſſus multa:* continui me,ne malè de Deo, & de operibus impia temeritate ſentirem. In occaſu viri huins paſſa ſunt magnam eclypſim ſtudia literarum, ſcientia rerum, integritas morum. Erat enim vt ſcis, in patruo tuo ſic vitæ, ſanctimoniæ, coninncta linguarum eruditio, & humanarum diuinarumque rerum cognitio, vt in vno eodemq; homine viderer videre Hieronymum, & Auguſtinum reuixiſſe, atque vtinam opus illud de Concordia Platonis & Ariſtotelis antequàm decederet, abſoluiſſet. Pollicebatur enim titulus eius omnem antiquorum philoſophiam, & reconditiſſimarum ac ſcitu digniſſimarum rerum apertionem. Omnia eius opuſcula, quæ abſoluit, quæ etiam imperfecta reliquit, ſunt omni ſtudio & diligentia conquirenda. Nam cùm à tanta ingenij felicitate profluxerint, non poſſunt, non eſſe digniſſima, quæ ab omni poſteritate leganrur, amentur, & adorentur, ad quod officium te prouocarem, niſi te ſic perſuaſnm & animatum ſatis crederem. Deerat hoc familiæ tuæ decus immortale, vt apud nobilitatem antiquiſſimam, diuitiarum & opum affluentiam, rei militaris gloriam, collocaretur etiam excellentia tantæ ſapientiæ, vt omnia quæ apud mortales, ſumma laude digna ſunt, in vnam domum tuam confluerent. Te verò, Ioannes Franciſce, ſumma ope niti decet, vt patrui tui virtutem hæreditate poſſideas, & vt ſpiritus eius in te duplicetur, ſicut Heliæ ſpiritus in Heliſæo, hoc à te expectamus, hoc requirimus, cùm eius opuſcula collegeris, precor, vt me quoq; participem reddas, & erit mihi operæprecium iſtuc tantæ voluptatis gratia me conferre cùm ſciero. Diſtichon in laudem eius ex tempore factum quanquàm non placeat, tamen ſubijciam:

Picus Ioannes, cælos, elementa Deumq;,
Doctus, adhuc iuuenis, ſanctificatus obit.

Vale Princeps optime, & me ama. Mantuæ die 27. Nouembris 1494.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Baptiſta Carmel. Sal.

Accepi literas tuas quibus me de Patrui morte officioſiſſimè conſolaris, & conquereris, in occaſu hominis literarum eclypſim omnemque gloriam noſtræ ætatis, velut à texente ſuccisam, ex his & amiciſſimi hominis officium, & veluti patris affectum conſpexi liquidò, & gratias ob id plurimas ago: ſed vt nos inuicem iam conſolemur, & literis tuis reſponſum aliquod demus (ſititorem alioquin te nouitatis conſpicio) ediſſeram paucula, differens in id tempus, reliqua quo fando coràm poſſimus ſatisfacere: ego quidem tanto ob patrui mei obitum dolore affectus ſum, tanta conſternatus mœſtitia, tanto parte alia gaudio exultaui, quantum de ipſius futura felicitate plaudendum, deque noſtra iactura dolendum oportere cenſui. Dolendum nobis profectò eſt, qui ſortè ex propoſito in tenebris ambulantes, nec capaces, nec digni tantæ lucis extitimus: Eius autem vita laudanda nobis, & obitus demirandus, cùm plenus & ſanctimonia, & charitate deceſſerit. Tibi palàm facerem multa poſt obitum, ſed eius vitam parturio citò pariturus, qua plurima (non vulgaria equidem & triuialia) ſed quæ philoſophum, quæ Chriſtianum deceant, dabuntur intelligi. Bibliothecam ipſius opulentiſſimam, quis habiturus ſit nondum liquet: Attamen futurum ſpero vt fragmenta omnia, & quiſquilias in vnum redigam, & formis excudendas tradam, vt ſi fieri poterit, ſaltem in operibus reuiuiſcat. Heu ſpes fallaces, & inania vota, multas arculas minutiarum oppletas inſpexi, nec aliquid quod in lucem proprijs pedibus exire poſſet inueni: O' ſi vidiſſes quæ conceperat, quæ aggreſſus fuerat, vix poſſes lachrymas continere: reuixerunt in eo omnes Philoſophi, & Theologi, omnes antiqui, pariter & iuniores, ſi non ſuperati doctrina ſaltem & ingenio (ſi amanti & diſcipulo fides debetur) æquati ſunt. Concordiam illam Platonis, quam imperfectam deplotâris, ſi abſoluiſſet, nobis profectò dies feſti agendi fuiſſent, ita enim Philoſophiam ab incunabilis, à nomine, à capite exorſus fuerat, & adusq; noſtra tempora produxerat adultam, vt nihil amplius à noſtræ tempeſtatis Philoſopho aut in Græcis, aut in Latinis codicibus deſiderandum eſſet: Citaſſet vdum Thaletem, ignitum Heraclitum, circumfuſumq; atomis Democritum: Introduxiſſet poſtremò philoſophiæ principes, Platonem mathematicis velaminibus offuſum, & Ariſtotelem ſcrupuloſè endelechiam perquirentem, qui eius opera fœdus æternum inter ſe ſanxiſ-

ſent: Inter Auerroem quoque & Auicennam: Inter diuum Thomam & Scotum, inducias impetraſſet Iuniorum turba partim pro meritis, partim pro culpis & honorata fuiſſet, & taxata. Sed quid de hoſtibus Eccleſiæ dixerim, quos contra bellum moue- rat, quos iam obſederat, atq; vnum ex his duodecim ictibus confoderat: & niſi diem obijſſet, eodem forte menſe catenis vinctum, & palàm ſpectandum, equis albis in Capitolium magno triumpho perduxiſſet: quibus in operibus non tàm diuinam, & humanam philoſophiam admirari dabatur, diuino, vt ita dixerim, ingenio explicitas, quàm quod eas Ariſtoteleis, vt ille inquit, pigmentis condidiſſet. Plura proſequerer, niſi futurum ſperatem, vt citò his de rebus colloqui poſſemus: Interim poteris & tu, & hi quibus præes, ad Chriſtum pro amico homine preces effundere. Et illum iugiter Patri in ſactificium pro expiatione delictorum offerre, vt tibi & amicis omnibus ſuffragia multo fœnore perſoluat. Si tardiuſculus fui Florentinum iter culpato. Cæterùm quandocunq; venies deſyderatus venies. Vale, Mirandulæ.

BAPTISTA CARMEL.

Ioan. Franc. Pic. Sal.

DIlatio honeſtiſſima tuæ reſponſionis credi fecerat literas meas in via periſſe, & dum propterea nouas ad te dare ſtatuerem, iamque incœpiſſem eas exarare, ſuperuenerunt tuæ deſideratiſſimæ, ornatiſſimæ, iucundiſſimæ, nocte inſecuta. Credo ex eo quod die cogitauetam, dormienti mihi ſub auroram tempore quo cerni ſomnia veta ſolent, viſa imago patrui tui iam vita functi ſuperuenire, & mecum multa de angelorum natura, de ſpirituum aëriorum, ac terreſtrium, aquaticorum etiam ſpeciebus, nominibus, officijs, cum ſumma vtriuſque noſtrûm voluptate diſſerere. Et cùm eum interrogaſſem cur balbus eſſet (balbus enim videbatur) id ſignum eſſe reſpondit imperfecti & inabſoluti ſermonis, quem de rerum natura, & de philoſophia iamdudum inchoârat. Videbar accenſus deſyderio percunctandi de rebus occultis plurima, quæ nobis mortalibus mirabilia ſunt & ignota, & neſcio quo pacto id primum occurrit, quid, ſcilicet, amuleta prodeſſent infantibus, vt corallia & id genus alia, quæ infantulorum collo alligantur: reſpondit in his aliquando aliquid virtutis ineſſe, & hoc ad magiam naturalem pertinere, ſed vt plurimum damnatas conſuetudines & ſuperſtitiones eſſe, his dictis euanuit: & ego expergefactus diu multumque cogitaui, quæ collocuti fueramus in ſomnis, quia non inania eſſe, ſed penſi aliquid habere videbantur. Scribo autem hoc non quod inſomnijs vllam fidem adhibeam, id enim eſt, & à profeſſione mea, & à natura alienum, ſed quia non ſatis mirari poſſum quónam pacto fiat vt dormientes diſputent, doceant, diſcant, & ea plerunque faciant, quæ à vigilantibus fieri ſit impoſſibile vel certè difficile, habent certè neſcio quid diuinitatis animæ noſtræ: & ſi ſanctè ac piè viueremus nec tot negociorum ambagibus circumageretur animi noſtri, haberent nobiſcum ſpiritus ſeparati magna comercia. Sed de his hactenus. Quod velis (vt ſcribis) patrui tui vitam conſcribere & laudo, & vt maturiùs id agas hortor & obſecro, id enim officij tibi maximè congruit, & tibi pluribus de cauſis eſt aſſumendum: nam & ſtylo, & eloquentia plurimum vales, quod eſt naturæ & induſtriæ & Dei donum ſingulare. Item quod gentilis eius ſis, & tàm mirabili viro atctiſſima cognatione propinquus, quo ſit vt eius gloriæ non eſſe particeps non poſſis. Nec vllo modo pati debes vt clariſſima familia rua, quicquam tanti ornamenti ac ſplendoris amittat. Accedit ad hæc quod nulli magis, quàm tibi nota eſſe debet eius vita, quam tibi iam pridem imitandam, propoſueras & quidem ſapientiſſimè: erat enim egregium quoddam ſanctimoniæ & religionis exemplar, in quo totius ſapientiæ lumen apparebat. Dicam ergo tibi quod Chriſtus dixit Apoſtolis: *Colligite fragmentáne pereant:* & id tantò ſtudioſius agendum, quantò nobis, qui ſuperſtites ſumus, & futuræ poſteritati magis eſt profuturum. Proculdubiò & ſi video magis ei gratulandum qui poſtquàm tam breui nauigatione tamen ſpiritualium opum congeſſit, tàm feliciter in portum peruenit, non poſſum tamen de tanti viri iactura tecum non dolere. Mors Georgij Merulæ primum condiſcipuli poſtea præceptoris mei (nam ſub Gregorio Tiphetnate commilitauimus) triſtitia me affecit, ſed erat ille iam grandæuus & ſenio ingrauelcente, iam inutilis & functus officio. Hermolai & Politiani duorum illuſtrium virorum lamentabilis occaſus, attulit &

tulit & mihi, & omnibus literatis graue cordolium, ſed altius hoc vulnus Inſedit, & longè maiorem in Pico noſtro iacturam paſſa eſt res literaria. Eloquentiæ campi lugent, Mathematicarum artium ſtudia conciderunt, Philoſophia omnis ac Metaphyſices & Theologiæ altiſſimæ ſpeculationes, quas ille amplificare ac illuſtrare iam cœperat, deinceps obmureſcent. Sed parco iam, ne dolori iuſto plus indulgeam: Curandum magis eſt vt ei & ſcientiarum ſtudijs ac exercitijs, & morum integritate ac religione ſimiles euadamus, & pari cum eo negociatione ditari perueniamus olim quo ille iam perueniſſe ſe gaudet. Quàm primùm potero veniam, vt diuini eius ingenij reliquias immortales, quæ apud te ſunt videam & adorem. Interea ſcribendi eius vitæ da operam, & me ama. Bene valeat Dominatio tua, cui me commendo. Mantuæ die 3. Ian. 1495.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Io. Mal. Sal.

HEri paulò ante cœnæ tempus, dum in conficiendo Dialogo noſtro laborarem, quod poſt tuum diſceſſum aſſiduè molior, venit in mentem vt vnum ex capitibus rerum earum, quas ex patrui commentarijs excerpſiſti, ſtylo digererem. Ratus te vel hoc ientaculo allici ad vorandum copioſiùs, & tàm auidiùs, quàm ea quæ iam comediſti concoquenda & aliqua ex parte etiam concocta cognoſceres: Primum deſumpſit caput, hoc eſt, de diſcentium erroribus, quod cupiebam oratione ſplendeſcere, & ſi id ipſum vt volebam, præſtare nequiuerim: Heſterno veſperi in exequendo negocio horæ ferè dimidium ſum impartitus, hodie ante cœnam ad vigeſimam horam abſolutum eſt: Congeſſi quicquid venit ad buccam, nec ad indagandos floſculos per latiſſimos illos eloquentiæ campos ſpaciari idoneum tempus conceſſum eſt, videbis nihil omiſſum, præterquàm opinionem illam Socratis quæ liquidò etiam abs te extrahi non potuit: ſed nihil ad rem, vel certè parum mea quidem ſententia, addita cùm multa, tùm varia deprehendes, non tàm ad orationis filum, resque ipſas explicandas quàm ad eas augendas, & amplificandas. Illud ad te mittendum cenſui, vt ſi hoc ſcribendi genus laudares, ad reliqua exornanda amplificandaq; capita animoſiores facti alacriores, & diſpoſitiores eſſemus, ſin minus probares aſcribendo edoceremur, quid opus eſſet facto, vt ad hanc nauandam operam quam publicæ vtilitatis cauſa ſuſcepimus inſtructiores, & doctiores euaderemus. Vale, tui valens.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Matthæo Boſſo Sal.

DIebus præteritis Angelus Politianus, patruum meum Ioannem Picum certiorem reddidit ſe ſummopere abs te, dum Florentiæ degeres, efflagitaſſe quaſdam Auſonij & Paulini commentationes, teque eaſdem ſibi tranſmiſſurum ſpopondiſſe, rogans qua ratione poſſet, operam daret, vt illas conſequi poſſet. At Picus in obeundis amicorum negotijs feruentiſſimus, pridie quàm è patria diſcederem ad me literas dedit, quibus impenſiſſimè hortabatur, vt nuncium cum literis ad te mitterem Auſonij & Paulini conſequendi gratia, qui ſi apud me eſſent, faciliùs poſſent ad Politianum tranſmitti. Ego verò ob vrgentiſſimum negocium non quiui patrui implere deſiderium, ſed dum fortè Veronam applicuiſſem, voluntatis patrui non immemor, decreui ad te nuncium mittere, quo liber Pico patruo, dein Politiano faciliùs proferatur. Veniſſem profectò ad monaſterium, viſendi tui cauſa, ſi tempus idoneum ad id obeundum muneris præſtaretur, quapropter ignoſcendum mihi poſtulo, aliàs maiore ocio, & quidem libentiſſimè negocium impleturo. Vale.

MATTHAEVS BOSSVS
Ioan. Franc. Pic. Sal.

POrrectos mihi, pie & inclyte Comes Ioannes Franciſce Mirandula Picorum decus, tres tuos de ſaluatoris Ieſu Chriſti ac Domini noſtri nece, deque noſtra mortalitate nouitios libellos, ac duos ſimul de Philoſophia diuina atque humana, dum legerem auidiùs, & pro nouitate curioſiùs, neſcio quid mihi profectò magis

magis arriſerit, grauis ſtupor, an immenſa lætitia? Stupor quod tua in florentiſſima iſta iuuenta liberiore vita dominatu, opibus, honoribus, & inter adulatorum plauſus, quorum ludificationibus circumueniuntur, etiam nolint ſæpè ſummates, interque gerendarum rerum & magnæ ſtrepentiſque familiæ occupationes fermè perpetuas, omnium literarum, egregia ſtudia & ſublimia ſacrarum arcana, ſis ita complexus, vt rari admodum hoc noſtro etiam cultiſſimo tempore, poſſint (vt mihi videtur) iure tibi conferri: lætitia quod dolor ille, qui me tenebat, quantum intimum & acerbum capere (ſecundùm hominem dico) meus animus potuit, ex obitu, deſiderioque Ioannis Pici patrui tui, viri cunctorum, quos vidi, aut amaui vnquàm, ſine exceptu in omni genere probitatis & ſummæ doctrinæ præcellentiſſimi, & vnici euulſus eſt mihi ſtirpitus, atque ſublatus, dum video illius decora tibi ſeruata, & in te nobis eundem reuixiſſe ita mirabilem, diuinum, florentemque vt erat in uita. Dignum me fecit & ſi indignus vtique fueram, benignitas Domini, vt eum tuum patruum integrum annum & menſes noſtro in Feſulano, (cui præeram abbas inutilis) hoſpitem & contubernalem habuerim, vbi ſibi delegerat ad ſtudia ocium captus commoditate ſecreti receſſus, quem optabat ſacrorum vbertate, & vſu librorum, quos ſæpè petebat, amœnitate etiam vaſtioris tractus, vernantiſque ſpectaculi, vnde offenſos pertinaciori ſtudio oculos demulcebat, ac verò denique illectus noſtro famulatu miniſterioque diuino, quod nunquàm ſatis expletus religioſiſſimè nullo non antè omnia frequentabat: cuius conſuetudine atque præſentia mihi nihil fuit vnquàm inter humana iucundius, forma pulchrius, ſermone frugalius, ſapientia lucidius, vita admirabilius, inerat illi adhuc admodum iuueni ſenilis ſenſus, & ſpectanda vſque quaque maieſtas, inerat benignitas generatim ad omnes: Clarebat etiam tanta tamque multiplici doctrina ſine tumore, atque iactantia, quantumque vel qualem nulli conceſſam, ex quo viuo, vel audiui, vel vidi. Qualis ſanctitas vitæ atque deuotio? tuum hoc donum, amator pie hominum Ieſu, quàm altiſſima illius de te Domine, deque tuis inuiſibilibus fides? quæ pietas? quis in res diuinas ardor? qui caſtitatis & pudicitiæ odor? qui pedem ita retulerat, ab omni mollitie & illecebra carnis, vt ſupra ſenſuum naturam, iuuenilemque ardorem vitam ducere videretur angelicam, præcauens ſibi à colloquio, aſpectu, inceſſu, cultu, victuque, periculum vnde poſſet oriri, vt appeteret, vel appeteretur, impurè oculatior, & vigilantior Argo: à quo fidentiùs & amiciùs audiui ſemel ſuorum ſecretorum particeps ſæpè id grata & humili mente, acceptum Deo referente eam ſe aſſecutum Diuinæ gratiæ dono poteſtatem contra vites, & incentiua libidinis, vt non grauiùs adureretur, quàm ſeptennij puellus. Oſtendiſti benedicte iterum atque iterum Ieſu tuam hanc mirabilem genituram & Deificam ſobolem terris, tuam diuinam apertè referentem Imaginem, & mox inuidiſti, ne quod cœleſtis erat, & tuus ciuis lutoſo diu retineretur in corpore, & habitaret aliena: ſed enim relaxatus generoſus ille ſpiritus à pondere, & vinculo carnis in ſublimibus ſubuolaret, ad beatorum choros tua fruiturus æternitate, ad quam ſemper anhelans, ſuas omnes cogitationes, labores, ſtudiaque direxerat, vt eſſet dignus non differri longiùs ab ea (quæ in te vno eſt) maximè Deus, gloria & vita beata, & extra quem nihil boni, aut veri poſſidet humana conditio. De illius verò ſuſpenſione mentis, & guſtu quid dicam? quando illi dulce quidpiam meditanti, & mecum conferenti, inſpexi interdum turgere oculos, manaſſe lachrymulas, quæ res me tantum perurgebat, vt in eandem, qua ipſe mouebatur me verteret ſtatim affectionem & habitum, molleſceremque cum illo tenerrimè: & ille viciſſim me quandoque loquente, & ignem conflante laxaret præcordia in miram compunctionem & deſyderium vitæ cœleſtis, qua ſanè recordatione (quotiens ea mihi ſubit) adhuc ſæpè commoueor, & perdelector, & oculis inſpicere videor ſeſſiunculas noſtras, & prælia literaria ſancta quæ conſtituebamus ſubciſiuis ſpaciolis ad vmbram propylei, quod ad extremum triangulum horti admiſcenda huiuſmodi beata colloquia ſtruxeram, vbi ſi plures affuiſſent, & excitata eſſet, vel ex conſtituto, vel obiter quæſtiuncula aliqua, audiebatur ille à conſeſſu toto, vt nouus Pythagoras, & ingentis nominis Theophraſtus, quorum diſſertationes, & ſenſa ducebantur oracula, quibus ne refragari fas eſſet. Quid tanta? Nam apud illum eſſe, profectò erat, apud cateruam omnium eſſe virtutum, cum ipſo fari, cum angelis fari, illum audire, verba vitæ in vitam audire, & quamcunque doctrinam tam

diuinam

Digitized by Google

diuinam quàm humanam ſugere, atque libare. In hoc tantarum virtutum & vltra miraculum homine, cui quicquid poteſt, Diuino conceſſu natura præſtiterat: & præſentes, & poſteri feciſſe iacturam non leuem, cum verò æternæ beatitudinis lucrum nemo ſapiens addubitabit: ita quoque quis iàm ingratus vel inuidus, de te, Ioannes Franciſce, rebus humanis non gratuletur, & plaudat hærede pulcherrimo & fœliciſſimo patruæ laudis omnis & gloriæ, quas videris propè iam arripuiſſe omnes, & ſuſtuliſſe nõ tàm ſtimulis alienis, quàm tuapte agitatus virtute, donoq; afflante cœleſti. O' beatos tuos ſubditos atq; municipes, qui te caput habent, fulgens tàm multiplici & ſumma doctrina, virtutibus plurimis, pietate, ſanctitudineque mirabili, qua rara hodie felicitas eſt. Plato eos populos fieri beatos cenſuit, quorum rectores & principes, aut ſaperent aut ſapere omnibus horis quærerent. Sic & inquit noſter magnus Aurelius: Si qui bene viuunt, ſcientiam regendi populos conſecuti ſunt, nihil eſt felicius in rebus humanis, quàm ſi Deo miſerante habeant poteſtatem, fundamentum & cauſam, de his Claudiani verſiculis licet agnoſci:

——— componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis,
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

Ita meritò rex Dauid ad reges: *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Et inſequenter paulò pòſt: *Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta,* ſed humana diuinis cedant. Et apud Hieremiam dicentem Dominum audiamus: *Dabo vobis Paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia atque doctrina.* Occupaſti iam glorioſum hoc ſapientiæ faſtigium: occupaſti & genus omne virtutum, aperis & tibi quotidie quantum id potes vt video iter in cœlum, cui cùm accreuerit indies lux illa prudentię, quæ nulli venit niſi ſeris ab experimentis & annis. Quid te Mirandula habebunt ſæcula iſta noſtris Italis oris fortunatius atque ſplendidius? precor tibi felicitatem, & tempus, vt virtus tua virtutem generet, ſapientia ſapiẽtiam, bonitas bonitatem, & claris iſtiuſmodi perfunctionibus meritus tandem & expectatiſſimus ſcandas ad patruum, & triumphales cum illo beatorum ſedes prælectis, & diuinis animis à ſæculi conſtitutione paratas obtineas. Hæc vt ad te ſcriberem, me impulêre, id antea non cogitantem, tui lucidi & ſancti iſti libelli, qui veraciter docent, firmiter ædificant, ardenter inflammant, efficaciter mouent, & quaq; delectant. Subinde refricatio dulciſſima patrui, qui humana pectora humani generis deliciæ, vt Magnes ferrum, ſic attrahebat, in cuius locum ſi ſe mihi ſuccedere veneratui amplitudo dignabitur tua, hoc munus ponam meis in ſecundis, & optimis rebus, atque ſi Deus tulerit vnquàm vt queam, vel ſemel te præſentem habere, ceu virtutis ſapientiæ & dignitatis ſpecimen, expreſſamq; imaginem Deitus è cœlo ad nos legatam te Pice complectar, & ſpecioſam tuam manum, quæ gemmas cœleſtes verius nobis eſt elargita, quàm atramentales literas papyro crediderit exoſculari, lambereque non deſinam. Matthæum contrà opto & rogo dignatio ne deſpiciat tua, & ſi adhuc inter publicanos magis, quàm inter Apoſtolos & Euangeliſtas, Domini ſit numerandus. Vale ſupernæ Hieruſalem ita eques habendæ, vt terreſtris Mirandulæ comes, quod ſi placet etiam cohonorato mutuiter.

PETRVS CRINITVS
Ioan. Fran Pico Sal.

POſt diſceſſum hinc tuum nihil ad te ſcripſimus, non deerat quod ſcriberem, ſed malui de te multa apud noſtros, quàm apud te de noſtris. Te enim vel præpediſſent noſtra, vel fortaſſe obturbaſſent noſtri, & de te, & tua omnia ita audiunt, vt oblectentur ſingulis, ſingula ſic eos oblectant, vt omnia libenter audiant, volentes id & prompti agimus, in quo aut propria, aut amici laus. Dubitaui quoque futurum, ſi tecum literis agerem, ne (quæ tua morum, eſt ſuauitas) damnum ego noſtri amoris aliquod, aut damni notam afferrem. Scimus quidem quàm non verbis tantùm & literis, ſed re ipſa amicis ita ſtudeas, vt officijs velut abundanti maris vnda, aut eos inobruas, aut ita propellas vt ingratos reddas: & herclè pro re nata interdum euenit, vt dum beneficium quis amico locet, amori damnum magis, quàm donum

num præſtet, quoniam videlicet non liceat alteri vicem rependere, atque ob id velut ingratus muſſiter: Eum tu me quidem, aut puto feciſſes, aut feceris, qui fateri ſe quo-quomodo ingratum ſit coactus. Maturè Terentianum accepi, gratias ago, relaturus cùm primùm licebit. Interim reuoluam ſi quo poſſim pacto rationem conferre, & no men in hoc veluti ex Ephemeride reluere: tametſi enim ob alia tibi multa me pridem ſum obnoxium profeſſus, vt nomen quoq; noſtrum, ne ab inductibili linea exaratum ſim crediturus, debet Mirandulano principi Crinitus, ac ita debet, vt ſi perſoluerit de-biturum ſe tamen adhuc prædicet. Scripſeram ſuperiori menſe ad Mainardum, & e-ius quoq; lucubrationes in literis expectaui, vereor vt valeat & ſuo ſatis animo faciat. Illud me tamen & recreat, & minus angit, quod noſtras ſuſpicer literas, parùm ex fide ad vos delatas, poſt hac ſcribendo agam cautiùs, nam & noſter Searicus, quod in Se-mnyo Martiano agit futurum multò commodius admonet, ſi ad enim noſtræ defe-rantur, quò tutiùs ad vos perueniam. Tuum opus de vero Philoſophiæ ſtudio deſide-ratum à noſtris peruelim cognoſſe, an æditum adhuc & formis expreſſum erudito-rum manibus proteratur. Sed hæc ſatis, Federicò principi fratri tuo me commendes, eumq; ad bonas arteis inhorteris, aliàs plura. Interim vale, & Mainardum ſalutabis 5. Idus Iunij. 1497.

IOANNES FRANCISCVS PICVS

Petro Crinito Sal.

EPiſtola tua me ſollicitum reddidit, ac in id ſua vi pepulit quod vitâram, malue-rim nihil cum Terentiano ad te ſcribere, eam notam ignauiæ, vel lubenter ferẽs, quàm certare literis, vt vincerer, quandoquidem apud te victoriam degere haud am-bigebam, delegâram hoc munus Mainardo ſilentium meum redemptum exiſtimans, aut occupationum excuſatione prælata, aut ipſa formidine epiſtolario quodam con-flictu congrediendi tecum: Nunc autem exciuiſti me, & quaſi dato ſigno ad congreſ-ſum traxiſti allectaſtiq; excuſatione quadam, ſed innatæ tibi modeſtiæ plena, quod diu tacueris, & poſt noſtrum ex vrbe Florentia diſceſſum, nihil ad nos literarum dederis, ne videlicet tuis, aut præpediamur, aut obturbemur. Ego quidem ne aſſentiri excu-ſationi huic tuæ viderer, non nihil literarum dare decreui, ne fortè crederes agnouiſ-ſe me, quod tuæ præferunt literæ, ſimulq; ne officium iſtud tibi mittendi literas, & ſo-latium recipiendi mihi prorſus adimerem, verbis hac in re periclitari tutius ratus quàm ſilentio, aliud quoddam mihi moleſtius parituro. Gaudeo tuis literis, cùm pro-pter eruditionem cognatam, tùm propter ſpem iam diù de te conceptam; quæ mihi indies intenditur. Videris enim iam conſecutus iuuenis, quod honeſtiſſimum ſit ſe-ni conſumpta in literis ætate deſiderare, tanta ad hanc diem legiſti, tanta notaſti, quæ ſi modò non areant ſine fructu poſteritatis, eruditionis quandoque poſſis eſſe exem-plar, vti non aſſentor, & ex animo ſcribo, ita te hortor ad philoſophiæ ſtudia, & Sacras literas, quò poſſis hunc à te comparatum magna induſtria colorem, ſolidis figuris im-partiri, verumq; hominem non vmbram effingere. Ego & Mainardus ſæpè plura de te aduenius ad nos tui perquam cupidi, tuæ ad ipſum tutò delatæ ſunt, cuius lucubra-tiones non eſt quod citò deſideres, adeò eſt in lucubrando piger, amorq; calcarium valet quidem & iatrices incumbit praxi. Conſilium tuum laudo cum Seratico no-ſtro initum, quo tutiùs ad nos tuæ deferantur, ipſi & Acarolo, & Neſio ſalutem dices meo nomine. Nonnulla opuſcula noſtra Bononiæ formis excuduntur: Interim quæ pro amico ſcripſimus occultare poteris, alioquin ſimplici & expoſito, qui noſter eſt mos, ſtylo perſcripta. Vale Mirandulæ 10. Calend. Iulias 1497.

IOANNES FRANCISCVS PICVS

Antonio Fauentino Sal.

EGo quidem ni crediſſem debitum erga te meum iam veluti ex Ephemeride re-luiſſe ob miſſos ad te aduerſus Aſtrologiam patrui libros, qui ad te eos detulit, reliqua quoque illius opera detuliſſet, quorum te deſiderio teneri tua indicat epiſto-la, ſed credidi nomen omne diſpunctum. Quandoquidem dum Ferrariæ eſſem, nec aliud pollicitus fui, nec quicquam præter eos aut verbis, aut internuncio efflagitaſti: Quæ autem in volumine meo perſpexiſti patrui opera ea induſtria colligari iuſſi, quo commodius

commodiùs intueri omnia quæ ad hanc diem formis excuſſa ſunt poſſem : Adde
quod te alterum volumen non magnopere conquirere putani, cùm omnia ferè in ii-
lo contenta à te iam cognita eſſent : Nam pancnla ſunt, præter Apologiam quæſtio-
num, & Heptaplum ipſo etiam viuente vulgatum, præterq́ne opuſculum de Vno &
Ente, ac ea quæ ſnper illo cum Pico à te, & à me itidem poſt eius obitum tecum diſ-
putata ſunt: nihilominus ſi intellexero te nondum id aſſecutum, vt ſcribis, quod, ſcili-
cet, mea opera nanciſci cnpias, lubenter votis tuis faciam ſatis, curaboque quanto-
tius ad te Ferrariam deferantur. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Antonio Fauentinò Sal.

QVanquàm Ioannis Pici patrui mei obitu ſtudiorum meorum alacritas omnis
& ſpes quę quaſi tota in eo repoſita fuerat elanguit, quippe cùm futurum ſpe-
rarem eo viuente, vt philoſophiæ ſtudia ad caſtitatem priſtinam, ſed magnis ditata o-
pibus tenocarentnr, Chriſtianaq́ne fides eliminatis in vninerſum erroribus hæreſi-
busq́ue depulſis, validiſſimis in aduerſos hoſtes turribus muniretur. Non tamen ſic
animo conſternatus ſum, vt totis viribus non laborauerim ne vigiliæ omnes inchoa-
tæq́; lucubrationes quæ ab homine illo in literis vndequaque admirando profluxe-
rant penitùs deperirent : quocirca mihi ipſi noſtriſq́ue hominibns conſnlens quàm
maximis potui itineribus Florentiam contendi, dediq́; operam qua potui ratione, vt
quæcunq; ab eo notata fuerant licet inexpolita, & inexcuſſa in noſtram permitteren-
tur poteſtatem non inanes omnino fuêre conatus noſtri, nam etſi adapertæ adhuc
tabulæ non eſſent, nec notus hæres, adaperta nihilominus ita ſcrinia fuerunt, vt com-
mentationes cunctas inſpiceremus verſaremuſq́ue. Vidimus in chartaceis illis diſ-
perſis codicibus incredibile hominis ſtudinm, lectionem omnimodam, conceptus
ſnpra captus humanæ mentis admirabiles: Verùm in redigendis ſcriptionibus non
landandam incurioſitatem, hinc inde diſiecta diſſipataq́; omnia, ſed de his aliâs. Dum
hæc diligenti cura enolueremus opuſculum eius de Vno & Ente quatuor fermè ante
occubitum annis emiſſum vnà cnm tribus in ipſum à te perſcriptis epiſtolis earum-
que reſponſis in manus incidit, quibus ob rei nouitatem non perlectis modò, ſed hau
ſtis, ſed penè, vt aiunt, deuoratis (rumore enim id factum agnoueram, ſed quid mo-
menti allatum eſſet exploratum ſatis non habebam) mecum cogitare diſceptareq́ue
occœpi, an illnd publicitùs aliis cnm operibus quæ in vnum redegeram, & publican-
da cenſuram impreſſoribus dare deberem, nulla tuarum obiectionnm habita men-
tione. An conſultiùs fieret, ſi & oppugnatum hinc offenſaculis inde propugnaculis
promunitum exiret in publicum. Poſt longam rei diſcuſſionem poſtrema tandem
menti ſententia ſedit: Sanè doctis hominibns obuiam factum notas infamiæ ferre vi-
deretur. Si accuſatores non tantùm expaueſceret, ſed & in iudicium citare rectè qua-
ſi parum fidens conſcientiæ non auderet, pariter quoque vt reſponſis comitatum i-
ret, opportunum eſſe viſum eſt, veluti ad defendendam cauſam innocentiæ teſtibus,
qnod noſtrum conſilium laudatum iri à probis viris non dubitaui, quando aut me
pati oportuiſſet defunctum patruum, hominem profectò de me meritiſſimum, ali-
qua ex parte famigeratæ doctrinæ ſnæ tali non promulgato libello defraudari, aût eo
ſolo progrediente nequiſſimùs vituperatoribus anſam ſemper criminandi relinque-
re, non accitis in forum qnæ & obiectando, & repellendo pluribus, vtrinque epiſtolis
concinnata fuerant. At oblatis nonnnllis literis Chriſtophori Saxoli noſtri, & ciuis,
& Medici, quibus quartam te ſuper in negotij cudiſſe epiſtolam quæ reſponſione ca-
ruerat (vt aiebas) nobis ſignificabatur, res in dubinm reuocata eſt. Iterumq́ue ſen-
tentiæ ancipitis factus penſiculandum exactius libratum iam iudicium duxi, quan-
do poſtremus accnſator vrgeret canſam, nec eſſet qui patrocinaretur : Inde meum
ſubijt animum titillatio quædam ſuſcipiendæ defenſionis, quò me tamen pro tutan-
do ſilentio verterem non erat in promptu. Mouebant hinc mentem hominis mode-
ſtia in omneſq́ue benignitas, ingenij quoque ſolertia & acrimonia, in enodandis di-
lnendiſq́ne etiam ex tempore difficilibus nodis inexplicabilibuſq́ue ſcyrpis, vt ſcili-
cet arbitrarer vltimam epiſtolam tuam non fuiſſe tutò delatam, cogitabam inde fa-
ctu facile fuiſſe, vt quod reſcripſiſſet: Si tamen fideli nuncio, tuę ſunt redditæ epiſtolæ,

vel tabellariorum incuria, fit enim id ſæpenumerò, vel alio quopiam caſu in itinere perijſſet. Succurrit demùm in enodationibus priorum quæſtionum tuarum conqueſtum illum fuiſſe à te ſæpiùs eadem iterari, & de eiſdem ſæpiùs dubitari, ob id ſtatim totius controuerſiæ noſtræ capita percurri. an, ſcilicet, in primis reſponſionibus aliqua deprehendi poſſent quibus monſtratem fuiſſe quartæ epiſtolæ ſatis in parte factum antequàm ſcriberetur. Succeſſit ex voto rês tantaq; reperi ad propoſitum facientia, vt ſi non verbis, ſententijs ſaltem, quantum fieri potuit, obiectionibus vltimæ epiſtolæ reſponderim, adeò vt ipſarum nodos, ex priorum quæſtionum tuarum ſolutionibus apertos magna ex parte poſſit agnoſcere. Addidimus multa à magnis etiam auctoribus pro teſtimonio petita, quæ omnia non alia de cauſa factitata à me exiſtimare te velim, niſi vt rudium inſolentiumque philoſophiæ, & maleuolorum iudicijs occurrerem ad quos fortè cùm perueniſſet fama, quartam ad patruum meum ſuper ea controuerſia dediſſe epiſtolam cui non reſpondiſſet, tuliſſent actutùm ſententiam (qui blacteronibus & inuidis mos eſt) alia quapiam de cauſa, quæ iuſta non eſſet reſcribere, Picum non curauiſſe. Alioquin, mi Antoni, etiam à principio ſuſceptum opus libentiſſimè omiſiſſem. Tum vt controuerſijs à quibus abhorrens ſum, & ſi iuſtiſſimam cauſam agerem non viderer initiari. Tum vt à vero philoſophiæ tramite non deuiarem, quam poſt equos & arma, & ſi quoſdam literarum floſculos à pueris olfecerim, poſt magnorum ducum commercia Ioan. Pico patruo, Ioanneque Mainardo noſtro ducibus metiri occœpi, quando naturæ notitia non ad literarios deſudandos agones, ſed ad naturæ ipſius conditorem agnoſcendum ordinetur, philoſophicæque commentationes ſuapte ſemper ſponte inuitare nos debeant ad penitiſſima diuinorum eloquiorum veſtiganda ſenſa, hic ſtudiorum omnium finis, his nobis iter reuelatur ad cœlum, ſi tamen ea non gloriæ noſtræ captandæ gratia excoluerimus, ſed vt Deum noſtrum & faciliùs cognoſcere, & feruentiùs amare poſſimus, vt inde promptiùs quæ mandauit facienda proſequamur, quæque docuit vitanda fugiamus. En tibi cauſam ſuſcepti huius mihi oneris tecumq; negocij explicatam, iuſtiſſima eſt vt videtur, ideircò æquo à te animo perferenda, quin etiam arbitrari fortè potui, vt his noſtris vti poſſem veluti internuncijs in auſpicata mihi iam tecum contractaq; Ferrariæ beneuolentia confirmanda. Nam cùm proximis diebus iſthuc appuliſſem qua es humanitate me inuiſere dignatus es, atque inter loquendum de literis, deq; morte patrui, ac eius operibus multis inchoatis nec conſummatis, percepta opinione mea reſpondendi, ſcilicet, tibi ſoluendiq; argumentationes tuas tantum abfore oſtendiſti offenderceris, vt etiam quod facturus eram laudaueris.

ANTONIVS FAVENTINVS

Ioan. Franc. Pic. Sal.

LEgi miſſas ad me in patrui tui ſcripta defenſiones, in quibus magnam rerum doctrinam & admirabilem ingenij ſolertiam planè deprehendi, ſumque inuentionibus tuis mirificè oblectatus, non ſolùm propterea quod video bonas artes tutores optimos ac patronos aliquando habituras, quibus à tenebris, à Barbarie vindicentur, verùm etiam eò magis quod de te ſi philoſophari pergas, neſcio quid magnum ac grande mihi facilè polliceor, videbit poſteritas me nihil mentitum ſi vixeris, Deus modò vitam longiorem præſtet. Quod ad me attinet, equidem non improbabo, quæ in patrui defenſionem ſubtiliter quidem & acutè ſcripſiſti: neque enim ſi patruus vixiſſet diſputationem iam cœptam magis vltrà protraxiſſem, quemadmodum in poſtrema epiſtola mea ſum illi planè teſtatus, qui per internuncium reſpondit, ſe quoque nihil amplius ſcripturum, cauſæ igitur iudices ſunto qui legerint. Quod ſi ea quæ probè meditatus es, impreſſoribus danda cenſuiſti, ſaluo ac integro amici honore id fiat, quemadmodum promiſiſti. Sunt quidem nonnulla in libello verba, quæ aliquid habent aculei, nec omninò parum à quibus facilè potes temperare ſi velis, ſenſu rerum nihil immutato. Quod ſi feceris, vt ſpero, non erit ingratum: Cautam meam videor mihi ſatis abundeque tutatus, & indies facilè tutari potuiſſe. Sed diſputationi modus iam eſto. Cæterùm comes Illuſtris putes velim me tuum eſſe ac ſemper fore, quo vti poſſis & abuti arbitratu tuo. Bene vale, ex Ferraria die 16. Decembr. 1495.

NICO-

NICOLAVS LEONICENVS,
Ioan. Franc. Pic. Sal.

HAbitam nuper Ferrariæ de morbo, quem gallicum vocant, diſputationem, atque à me poſtmodum mandatam literis, cui magis quàm tibi, Ioannes Franciſce Mirandulenſis, dedicauerim, qui cùm ſuperioribus diebus Ferrariæ adeſſes atque ante diem ad eandem diſputationem conſtitutum, tibi ex cauſis vrgentibus eſſet diſcedendum, non parum dolere mihi viſus es, quod eidem diſputationi non poſſes intereſſe, neque diſſimulanter tuliſti gratiſſimam rem me tibi facturum, ſi quæ non potuiſſes præſens accipere, haberes abſens ex meis literis, vel potiùs volumine ad id dedicato legendi facultatem. Et quoniam non te latebat magnæ contentionis diſputationes à medicis atque philoſophis pertractatas non veritatis inuentione, ſed iurgijs atque clamoribus plerunque terminari, illud inſuper à me expectare videbaris, vt non ſolùm quæ nam inter diſputantes opinio randem eſſet pro vera recepta tibi ſignificarem, ſed mei quoque iudicij calculum inter ambigentes ſententias manifeſtarem. Quid plura? ego qui tibi propter tua eximia in me beneficia omnia debeo, pollicitus ſum facturum me, quod optabas, arduum quidem opus, ac pene temerarium, niſi ipſum excuſaret obſequium. Ecce igitur iam tibi fidem promiſſam exoluo quantò tardius, quàm tu fortè cupiebas, tantò maiore cum fœnore, non ſolùm enim eam, quæ præcipuè defendebatur Ferrariæ opinionem, ſed quaſcunque alibi plurimum vigere intellexi, conatus ſum pro mei ingenij imbecillitate confutare, meamq; poſtremo loco, exemplis, rationibus, ac nobiliſſimorum Medicorum auctoritatibus confirmare. Multa præterea Auicennæ dicta, quæ ad propoſitam contemplationem pertinebant, duximus in controuerſiam. Quare qui hæc lecturi ſunt, quæſo boni conſulant, neque me propterea impudentem, aut inſolentem iudicent, qui auſim magni nominis auctores inceſſere. Facimus hoc multorum veterum, ac præcipuè Ariſtotelis ſummi philoſophi exemplo, qui tanti fecit veritatem, vt pro ea aſſerenda ſcripſerit etiam contra præceptorem, neque verò hanc apud te præfamur veniam, qui hoc meum circa antiquorum ſcripta examinanda ſtudium, adeò non improbas, vt in ea, quam nuper Ferrariæ habuimus de literis confabulatione, mirari te mihi dixeris, quod in illo quem ſuperioribus annis edidi de Medicorum erroribus libro, Plinium tàm leuiter perſtrinxiſſem, in cuius auctoris libris tu multo plures, quàm qui à me fuêre notati errores animaduertiſſes. Dicimus iſta malignis, atque impudentibus, quorum alij ea etiam, quæ tacitè probant, quia tamen ipſi non ſcripſerunt, aut inuenerunt liuore ducti apertè calumniantur, alij verò more pecudum alienis ſemper veſtigijs inſiſtentium, nihil ſuo, omnia aliorum iudicio tribuunt, & ſi cui ſe ſemel auctori addixêre, eius auctoritatem ſinc ratione, rationem eſſe arbitrantur. Vtcunque tamen hi de noſtris ſcriptis iudicauerint, quantò minorem apud ipſos gratiam ſumus habituri, tantò maiorem apud probos, ac doctos ſperamus conſequi, apud te præſertim, qui Ioannis Pici patrui tui per omnium gradus virtutum veſtigia imitaris, quique eam, quæ in eius intempeſtiua morte facta eſt literarum, atque omnium bonarum artium iacturam, ita ſarcis, vt ad te reſpicientes Vergilianum illud omnes vno ore pronuncient:

——— vno auulſo, non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.

Tibi itaque, & paucis cecinimus, vobis placuiſſe contenti, reliquorum autem vel inuidorum, vel imperitorum iudicia contemnentes.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Nicolao Leoniceno Sal.

QVantum ex tuo de morbo Gallico dicato mihi volumine, & voluptatis ſimul & vtilitatis perceperim, nec præpeditus occupationibus animus, nec familiaribus epiſtolis præſcriptum, & quaſi vndique receptum ius explicare ſinit, i fidem aliqua ex parte facere poſſent, qui mecum diuerſantur: quandoquidem heri eadem hora, qua ad nos delatus eſt liber, legendi eius initium ſumptum, totumque ferè ſine reſpiratione (niſi cùm in tuas laudes erumpebamus) perlegimus. Delectatus ſum plurimum,

rimùm, ob ea quæ percepi tui erga me amoris ingentia teſtimonia: iuuit me & ad aſſerendam pro vitili veritatem, quanquàm animaium impulit in examinandis authorum veterum lucubrationibus, diligens tuum ſtudium & laudanda dubio procul acrimonia, quandoquidem plerunque fit, vt tot recepti in authoritatem libri non ſolùm nobis emolumento ſint, ſed etiam detrimento non mediocri. Definimus enim quod in quæſtione verſatur excutere, id habentes præiudicatum, quod qui ante nos literarum ſtudia excoluère, ratum habuerint, hoc tamen argumento, quod ſuperioribus ſeculis vixerunt, quam monſtroſam perſuaſionem, alibi quoque à nobis redargutam, ab ipſo etiamnum Cicerone exprobatam legimus, docente in libris de natura Deorum, non tàm authores in diſputando, quàm rationum momenta quærenda eſſe. Fui ſemper ego in eo albo, exceptis Diuinorum eloquiorum ſententijs, pro quibus tuendis ſanguis Chriſtiano homini vltrò effudendus, demptisq́; itidem quæ pro non dubijs Eccleſia prædicat, nullis vnquam commentarijs mancipandam eſſe fidem, niſi fortiſſimis rationibus, quaſi veritatis columnis fulti ſint. Et cùm hoc in omni re literaria obſeruare conueniat, idipſum in Medicina præ alijs neceſſarium duco, cùm ob artis diuerſiſſimas opiniones in ipſis (vt ſic dixerim) fundamentis vacillantes, tùm ob fœdas deprauatasq́ue translationes. Quamobrem, Nicolae chariſſime, vt inſtitutum tuum laudo & gratias habeo, ita te hortatum præcipuè, atque exoratum volo, vt noſtri temporis Medicinam à corruptoribus Barbaris in caſtitatem priſtinam vindices: facere id commodè poteris, quæ tua eſt in bonis literis eruditio, quæ doctrina in te ſtudioſa iuuentus fixit obtutum, à te præ alijs hoc munus exigitur cùm commentandi, tùm interpretandi in Latinam linguam ſcripta nobilium Medicorum, quandoquidem ex translationis lubrico etiam qui docti ſunt habiti, venerunturq́; noſtro ſeculo magnas ruinas inciderunt, quod non minus doctè, quàm conſtanter notaſti. Nec te terreant calumniæ imperitorum, propone ante oculos bona ingenia, quæ mirum in modum inſtitues, propone poſterorum emolumenta, propone Deum, cui omnis eruditio in primis deſudare debet. Vale Mirand. 8. Cal. Iulias.

PHILIPPVS BEROALDVS
Ioan. Franc. Pic. Sal.

EST boni principis erigere afflictos, prodeſſe inſontibus, & calamitoſis ferre ſuppetias. Noui te optimum, omniq́ue bonitate præſtantem. Ex quo fit vt Chriſtophorus Baiulus noſtrarum harumce literarum veniat iſthuc fretus virtutis tuæ fiducia & petitionis æquitate. Sed vt apud te ſit impetrabilior, commendatitias exaraui, quibus tibi maiorem in modum commendo Chriſtophori negocium hominis & probiſſimi, & amiciſſimi. Quicquid, id eſt, ex ipſo planè cognoſces. Effice quæſo vt intelligat, id quod perſuaſiſſimum habet, me tibi eſſe chariſſimum, iuſta à iuſtiſſimo impetrari decet, & impetraturos nos eſſe confidimus. Vale decus eruditionum, tibi addictus iam pridem ſum, & mancipatus, &, vt inquit ille: Tibi me virtus fecit amicum. Calend. Septemb.

PHILIPPVS BEROALDVS
Ioan. Fran. Pico Sal.

FVndamentis amicitiæ quæ iacta ſunt ex mutua collocutione faſtigium imponet ſcriptio epiſtolica, cuius hic affectus, vel potentiſſimus eſt, vt ſeiuncta conſociet, diuulſa connectat, quo glutino ac ferrumine nil tenacius eſt, ad beneuolentiam inter amicos abſentes cuſtodiendam: virtus tua præcellens, ſuauiſſimi mores, dexteritas, affabilitas tibi me arctè alligauerunt: Spero amicitiam inter nos futuram non deteriorem, quàm mihi fuerit cum Aſylo doctrinarum patruo tuo Incomparabili, cuius manes per Palingeneſiam (opinor) Pythagoricam in te reuiuiſcant. Habes hîc multos nominis tui obſeruantiſſimos, quorum nulli cædit Beroaldus. Vale, & me, vt cœpiſti, in numerum tuorum aſcribito. Ex Bononia 11. Calend. Maias.

IOAN-

Digitized by Google

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Philippo Beroaldo Sal.

TOt me onerasti officijs, Beroalde doctiſſime, vt magnum mihi fortè eſſet periculum ne ponderi ſuccumberem, niſi ea ijſdem noſtro animo facta eſſet charitatis acceſſio, quæ infirmiuſculas ad reſtandum vires pro ſui calore redderet fortiores. Faſtigium illud de quo ſcribis quod tua ex parte impoſitum ſiet noſtræ amicitiæ, non eo inficias: Ita quantum attinet ad me, laborandum mihi eſſe aſſeuerauerim, quo tamen (ne dubita) perueniam: Id enim negocij & officijs crebris & amore peragitur: Et vinci (vt inquit ille) in amore turpiſſimum eſt: literas tuas mihi ſemper & ſuauiſſimas, & gratiſſimas, vt exopto, expoſtulo, & ob iura amicitiæ exigo, ita neceſſarias minimè aſſero ad cuſtodiendam meam erga te beneuolentiam: illæ quippe infirmiuſculæ ſunt amicitiæ, quæ epiſtolicis ſcriptionibus, veluti ſuſtentaculis indigent ne corruant: propenſione quadam animi ſemper ad ineundas cum doctis viris amicitias ſum perlatus: & eas arctiſſimis nodis vinciendas, quantò magis firmam futuram, inter nos quæ cœpta eſt, imò perfecta indicauerim: quando & tempeſtate noſtra politioris literaturæ, facilè princeps exiſtas, & nullo merito prouocatus abs te ſim in mutuam animorum concordiam. Fuit inter te & patruum illum meum vndecunq; doctiſſimum, amor omnino mutuus atque par cui poſtquàm ex hiſce tenebris euolauit ad Deum hæredis loco tuæ beneuolentiæ tabulis indelebili atramento deſignari volo: Hæredis, inquam, ſi non doctrinæ, cuius nec pinnas ſuſpicere quidem poſſim: ſancti tamen illius inſtituti diligendi omnes pro meritis duntaxat & virtute. Me autem meiſq; rebus omnibus æquè ac te ipſo & tuis vti potes arbitratu tuo, & pro tua in literis præſtantia, & pro ea qua me ſemper proſecutus es humanitate. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA
Paulo Soncin. Sal.

MArianus veſter, vel potiùs noſter qui proximè concionandi gratia huc appulit, & in præſentia correptus valetudine Bononiam reuertitur, ſalutem plurimam mihi tuis verbis dixit: Et quo me amore proſequare abundè declarauit, cui officio vtinam par eſſem, Paule chariſſime. Suſcipi enim à te inter amicos ob ingenium tuum ſingularemq; doctrinam exoptaui iamdiu, ſed ad id obeundi muneris, nulla vnquàm mihi extitit, vel cauſa, vel argumentum, Nunc verò ſalutationibus his veluti internuntijs vtar in auſpicanda mihi tecum, vel amicitia, vel charitate, quo ad illam quæ literis inchoabitur: Tempus opportunũ dabitur, vt ſando coram poſſimus roborare: Verùm vt ab initio tecum, à me illud agi cognoſcas, quod veteres iam inter ſe amici facere conſueuêre. Abs te impenſiſſimè peto vt quæ in Ioannis Capreoli opus elucubrationes perfeciſti, ad me mittas: Nam diui Thomæ doctrinæ plurimùm afficior, ſedulus commentationum eius cultor, atq; ob id quoſcunque amplector, qui doctrinam ipſius à calumnia vendicant. Quæ verò in primam Ariſtotelis Philoſophiam ædidiſti, ni te illas formis excudendas traditurum audiſſem, etiam precario efflagitaſſem, propterea tamen te nolim credere me illorum veſtigijs inniti, qui in hiſce ſtudijs totos ſe merſant, tantum enim abeſt, vt eorum opinionem, vel laudem, vel proueham, vt etiam ſæpiſſimè accuſem & damnem, cùm mihi parùm ea ſtudia ad felicitatem conducere videantur, ſi modus abſit, & diuinarum Scripturarum frequens lectio dimittatur. Nam primò ea nobis quærenda ſunt ſtudia, quæ Dei amorem noſtris in viſceribus inſerant: Poſtremò verò quæ intellectum illuminent. Nam quoad viuimus, fragilique hac carne circumdamur perfectio voluntatis quàm intellectus maiori nobis eſt vſui.

Vale.

IOANNES FRAN[CISCVS PICVS]
Maximiliano Cæſari Augu[ſto]
Salutem.

...bit Euſebius Pamphili, Summe Regum Maxim...
...m Philoſophos, ſi aut inter ſe, aut cum alijs co...
...fuiſſe, ſi verò eos ipſos Philoſophis, Theologi...
...caſſent, inanes, & friuolos : Sic mihi de te fari li...
...umma & æſtimatione, & gloria digni multi, qu...
...omani imperij thronum conſcendere, ſi vel in...
...rum Gentium, & nationum conferantur. Te...
...to meo, quàm à caſtiſſimis tuis auribus adulat...
...tos conſpicientur. Tantus enim & ſublimis ad...
...itorum ſeculorum gloriam, & antiquitatis illiu...
...ueris. Vt enim prætercam quæ penè puer adu...
...populos, non per legatos, ſed per teipſum geſſen...
...s hoſtium exercitus, captas vrbes, detriumphat...
...m cum bellicis certantia, quanta ſe mihi offert...
...men ingenij, corporis robur, rerum, linguarum...
...iam, fortitudinem, temperantiam, liberalitatem...
...e in homine raras, in principe rariſſimas virtu...
...timi munere cumulatè adeò poſſides, vt tecu...
...electæ videantur. Sed dabitur olim fortaſſe (vt...
..., ut proſequi latiùs iſta diligentiusq́; pro virili...
...profutura. Fecerunt olim virtutes iſtæ tuæ, ...
...um, vt nihil antiquius, optabiliusq́; mihi in r...
...aret, quàm Tuæ Maieſtati in re aliqua vel belli...
...autem propoſito huic meo acceſſio facta eſt...
...x fide meritum, beneficia contuliſti, vt ex ip...
...uborta ſit. Quapropter cùm ad præſens ſe mi...
...men nouarum lucubrationum, qualeſcunque...
...fore, librum hunc noſtrum, & ad te mittere, ...
...rati & futurum id apud te non ſolùm fidei no...
...pignus cudendi in tuo nomine, ſed & rerum...
...que inter tot fragores armorum & tumultua...
...nibus arcendorum quoquo modo hoſtium, ...
...ſtra de Imaginatione meditata conſcriberem...
non inutilia, niſi & ipſa nos imaginatio noſtr...
ſar, qua te fide, & pietate poſſum, deprecer, ...
vindicandæ in priſtinam libertatem Chriſti...
adimpleas. Concutitur ab externis hoſtibu[s] ...
mini noſtri ſanguine circumſeptum & con...
eſt, indiesque paritur à lupis ſub ouina, quà[m] ...
tur iam Cæſar optime, & excitis qua ratione...
gum omnium regi, oues ſuas tàm ab hoſtib[us] ...
beraturo, fidum miniſtrum exhibe: Mirandulæ ...
Incarnatione. M. D.

...liane Auguſte, videri ſibi C...
...pararet, claros illos quiſ...
...ue conferret, qui veri Dei c...
...eat, Auguſtiſſime Cæſar: Vi...
...hunc, quem tu feliciſſimè ir...
...r ſeſe, vel alijs cum regibus ...
...um autem collati (abſit tam i...
...) ſubſidere gradus non patu...
...tuarum virtutum cumulus, ...
...undequaque laudatæ famam ſu...
...us contumaces Gentes & rebel...
...fuſoſque & fugatos potentiſſi...
...rælia. Vt item decora pacis ta...
...ges, ſcribendique materia, ſi ad a...
...itiamque, ſi ad prudentiam, iu...
...clementiam, pietatem, reliquas...
...me conuerto, quas Dei Maximi...
...natæ, aliæ, imò in alios à mutuo, ...
...in votis) tantillum otij, atq; quie-...
...Tam, futura poſteritati in exemplũ...
...nanime Cæſar, me tibi eo deuin-...
...s humanis contingere poſſe arbi-...
...pacis, vel vtriuſq; gratificari. Tan-...
...ea, quæ in me parum alioqui, niſi...
...deſyderio quædam prope neceſſitas...
...il offerat te dignum exiſtimans, ra-...
...ſint, dicationem tibi non ingratam...
...b tuo nomine publicare voluimus, ...
...& obſeruantiæ teſtimonium, ſed &...
...um, vti maiora, ita & meliora. Nam-...
...Italiæ ſtrepitus, curaſque à meis ſi-...
...rati nonnihil otij ſumus, vt hæc no-...
...tura fortaſſe lectoribus (ſi qui erũt)...
...ellerit. Reliquum eſt, Maxime Cæ-...
...nctiſſimum illud propoſitum tuum...
...reipublicæ, quàm citiùs fieri poſſit, ...
...internis laceratur, & Ieſu Chriſti Do-...
...arum ouile peius multò perpeſſum...
...propria pelle graſſantibus. Age igi-...
...es Chriſtianis regibus: Te Chriſto re-...
quàm à perfidis Paſtoribus iamiam li-...
Calend. Decembris. Anno ab Chriſti

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Ludouico Mariæ Sfortiæ Mediolanenſi
Duce Sal.

QVi virorum illuſtrium vitas, Illuſtriſſime Princeps, lectionibus poſterorum exaratas tradiderunt, alij id egere, vt eorum nomina quibus aut ſanguinis neceſſitudine deuincti, aut parta diſciplina obnoxij reddebantur edaci vetuſtate non exoleſcerent, ſed obliuionis iniuria prorſus vindicarentur, quod pietatis genus Plinio auunculo Plinius, & Plotino Præceptori Porphyrius exhibuerunt. Alij verò

verò id ipſum & quidem auſpicatius effecère, vt, ſcilicet, non tam æternæ defunctorum memoriæ quàm ſuperſtitum comparandæ vitæ conſulerent, ideoq; Hilarionis Hieronymum, Athanaſium Antonij, Martini Seuerum, Paulinum Ambroſij, ſtudia indefeſſa, mores exactiſſimos, opera clariſſima chartis mandaſſe comperimus: vnde & Dei gloria ſe per orbem diffudit, & homines ad bene beateq; viuendum, & doctrina, & moribus etiamnum concitantur, quorum illectus exemplis, operæpretium me facturum putaui ſi vitam Ioannis Pici ſtylo proſequerer, tùm vt patruo eidemq; præceptori cuius ſpiritalibus beneficijs auctus & cumulatus ſum, quaſi debitum munus exoluerem, tùm vt hominem & noſtro, & futuris ſæculis proponerem admirandum, eius enim exemplo mortales & ad frugalitatem inſtitui & impendentis obitus poſſunt admoneri, ſed & doctrina abundè locupletari, cùm inter omnifariam literatos noſtræ tempeſtatis (ne citem antiquitatem) extra omnem aleam principem locum obtinuerit: inuidioſum fortaſſe verbum, ſed proculdubiò verum: ſed his compertum qui eum intus & in cute (vt dici ſolet) explorauère, nec illis futurum abſonum, qui quiuque illum nouiſſe linguas humanam & diuinam Philoſophiam calluiſſe, cunctaſq; hauſiſſe diſciplinas, quæ in vſu ſunt mortalium, ſed quaſdam eruiſſe de tenebris, quaſdam etiam excogitaſſe, nec dum vndena trieteride perſunctum, aliquando nouerint. Fidem ampliſſimam facient commentationes illæ nunquàm ſatis pro meritis celebratæ quæ in præſentia prodeant in publicum Heptaplus, Apologiaq;, & tractatus de Ente, & Vno, aliaq; compluſcula: omnia adeò illuſtria ſuapte natura, totq; ſapientum virorum commendata iudicijs, vt qui eadem vel damnet vel minus probet, aut nō ſummis efferat laudibus protinus idē contra ſe ferre ſententiam, vel ignoratæ literaturæ, vel maleuoli animi ſuſpicioni ſit, inuidere ei tàm multi poſſunt, quàm vel omnes admirari, vel pauciſſimi imitari, vel nemo reprehendere. reliquę illius ſcriptiones ſequenti ordine inuulgabuntur, potiſſimùm Aſtrologicæ peſtis confutationes, multis laboribus elucubratæ, multis ſuſpirijs ab hominibus bene inſtitutæ mentis, & expectatæ, & flagitatæ multaq; opera à nobis in vnum ex liturato & multas in partes diſcerpto exemplari redactæ quæ proximè foras exibunt, vt quàm citiſſimè fieri poſſit, viuifico ſuo ſplendore caligantes oculos & tabifico ſuperſtitionum vapore infectos illuſtrent hos libros ſi à tractandis regni negotijs feriatus interdum deguſtaueris. Fies extra omnem controuerſiā certior Aſtrologorum dogmata meraciſſimas eſſe nugas, & veluti ſomnia delirantiū eorumq; præſtigias his monumētis patefieri, quibus lectis atq; intellectis vanitatis iſtius profeſſores qui noſtrates imitati ranas diu coaxauerunt, niſi in apertam inciderint inſaniam Macedonicarum more conticeſcent, id quod ſortè inter diſceptandum ſuper hoc negotio me tibi aliqua ex parte teſtificatum memini: Hæc interim libenti ſuſcipies animo; quæ nulli magis quàm tibi dicanda cenſui, vt meam in te fidem & obſeruantiam, quàm dum tuis mererem ſtipendijs perſpectam & exploratam habuiſti non modò, non traditam obliuioni, ſed & perſeuerare, & augeſcere indies agnoſceres, nòn ingratam etiam me tibi rem facturum ſum ratus, quando ea librorum dignitas ſit, vt inſcribi eos ſi Maximi reges honeſtum ſemper & glorioſum ſint arbitrati. Reliquum eſt vt quo te amore proſequor ad bipartitæ iuſtitiæ obeunda munera exhorter atq; adſugiter comminiſcendum inuitem (quod prudentiſſimi principis ſemper eſt officiū) non tàm honorem quàm onus eſſe quod regnes, vt ſpectatis circumquaq; quæ & hominem, & principem hominem obſideant impedimenta, eadem moderatiſſimis affectibus ſuperare poſſis, æternamq; tibi felicitatem promereri. Vale Princeps Clariſſime. Mirandulæ Cal. Martij 1496.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Alberto Pio Sal.

CVlpandus ſum iure, mi Alberte, quando id muneris quod mihi multùm otij nacto obeundum fuerat, alternè, ſcilicet, miſſitandi epiſtolas, multifarijs te negocijs implicitum exequi permiſerim, noſtram tamen amicitiam ob diuturnum hoc ſilentium non modò diſſolutam diſſipatamque, ſed nec aliqua in parte labefactatam formides, quando locorum iſta intercapedo actionem tantùm abſtulerit, amicitię non induxerit obliuionem: verùm hic excuſandi locum, nequaquam

ptauerim,agnoſco ingenuè culpam tuam illicò & admiror,& laudo humanitatem,
e magis apud me,ac magis ſplendeſcit. Qui fieri profectò potuit, vt tu deſtitutus
ais) parentibus, nec dum iunctus coniugi, qui inteſtiuis negotijs & familiaribus
pedirus, ac amarulentis altercationibus indies commótus, & philoſophiæ ſtudio
uod magis eſt demirandum) inter tot fluctuationes animi mancipatus, ociolum
e hominem, qui cùm externa, tùm domeſtica propelluntur, à parentibus incom-
oda cui conſors thori,& quidem Theophraſti probanda iudicio, minutula quæque
familiaris impedimenta ſubleuat, nihil ferè aliud, quàm humanæ diuinæq; literæ
ertractentur ad ſcribendum inuitares? Hæc me ad id officij capeſſendi & excitare, &
ímpellere illa te ab cœpto munere reuocare debuerant, apprehenſumq; manu ca-
amum tranſuerſum rapere. Debeo igitur tibi plurimum, qui meam aliquando negli-
entiam adeò modeſtè exprobraſti, vt non tàm delictum inceſſeres, quàm ad relar-
endum omiſſa,& inuitares pariter, & impelleres. Eia igitur, mi Alberte, mittamus
rebrò epiſtolas, amplectamur philoſophiam, vt diuinorum myſteriorum capaces
ua damus: identidemq; ſacra pertractemus eloquia, quibus benè viuentibus ſulci-
dentum paratur, mentemq; noſtram ob dæmonis aſtus in diuerſa rotatam, maleq;
ffectam & contaminatam,& abluamus, & roboremur, vt ſtata tandem ſoliditate fir-
natam terrenisq; defæcatam contagijs,& vltra mundanam ſedem, & Dei opera tan-
uàm per ſcalas euectam, Deo noſtro Optimo Maximo contemplatio læta conglu-
inet. Hic finis eſt eius animæ partis, quam intellectum nuncupamus, quando ad
am cognitionis metam peruenit, quam incorruptibili carne prætergredi humana
equit infirmitas: ſed illud aſſiduè meditandum cauendumq; ne contemplatina con-
enti vita, eius animæ partem, quam voluntarem ſeu appetitum vocitant, ſordibus
nculiam & inexpiatam relinquamus, ne noſmetipſos, qui puluis ſumus magnifacia-
nus, ne iracundiam cohibere negligamus, ne alienas res aut poſſideamus, aut appe-
tamus, ne exerceamus odia, aut corde retentemus, ne in venereas defluamus deli-
cias, & id genus cætera, quæ maximo opere his qui cœlum ſcandere cupiunt, & vi-
tanda ſunt & formidanda. Cæterùm te expecto, vt viua tandem voce non epiſtolis
philoſophemur, Canes, Perdicum, & Phaſidis alitum exploratores, quos expoſtulaſti
præſens aſſignabit nuncius. Dedi operam qua ratione potui vt ad te mutuo mitteren-
tur. De his quæ circumferuntur nouis nihil magis ſentire me credo, quàm quod tu
ſentias, Parmenſem, ſcilicet, agrum à Gallis occupatũ, Chiumq; inſulam metu quou-
dam celeberrimam (ita fertur) ab Turcarum exercitu, obſidione vallari, Calabriam &
Apuliam à Taraconenſibus (quod mihi creditu difficile eſt) iterum in ditionem ven-
dicatam. Illyrios quoſdam, qui à Venetis in auxilium Duci Mediolanenſiũ miſſi ſunt
nonnihil feciſſe in Gallos, quod vel parum, vel nihil crediderim. Nihil aliud eſt apud
me, quod tui dignum notitia exiſtimem licitũ vt citò venias & oro, & obteſtor. Vale.

IOANNIS FRANCISCI PICI
EPISTOLARVM
LIBER III.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Mirandulæ Her. Es. Sal.

SI literæ meæ ad te peruenerunt gaudeo, ſi rectè percepiſti ſenſum earum
gratulor, ſi quod continent, fueris executus, exulto, nihil mihi profectò
iucundius optabiliusq; intelligere, quàm tuæ conſcientiæ rectitudinem,
nihil antiquius, quàm mores tuos ad Chriſti regulam reformatos, quod
vt maturius efficias, quanquàm te benè animatum eſſe ad obeundum munus per-
ſpectum habeam & exploratum, non deſinam tamen pro ea, qua te ſemper ſum pro-
ſecutus charitate frequentia miniſtrare ſubſidia. Porrò multis de cauſis ad id officij
ſubeundum

ſubeundum impellor, tùm ob ſanguinis neceſſitatem, tùm ob veterem conſuetudinem, inchoatamq; ab ipſis crepundijs amicitiam. Addequod enixiſſimo tuo rogatu conuictus propenſiſſimè voluntati tuæ ſatisfacere oportere cenſui. Scriptum eſt enim: *Omni petenti te tribue.* Et alibi: *Gratiam in alios quam nos accepimus communicare commonemur.* Exordiendum igitur mihi fuerit ab illo cuius ope in mundum hunc venimus primo principio, vt poſſimus noſſe quid ſumus nos, quibúſve conſtemus partibus, quæ noſtra opera & actiones eſſe debeant, vt ipſo iterum principio qui & noſter eſt finis, & perpetua felicitas, ſempiternaq; beatitudo, coniungi valeamus. Omiſſa autem quæſtionum ſubtilium diſcuſſione, omiſſis ſcrupis & ænigmatibus ea aggrediar enarrare, & quantum fieri poterit, palàm facere, quibus & mentem erudire, & affectum ad benè beateq; viuendum excitare poteris. Indiuiſa igitur indiuiduaq; penitùs Trinitas, quæ vnus eſt Deus æternus, immenſus, incomprehenſibilis, ineffabilis, in principio temporis mundum creauit ex nihilo, & omnia quæ ſagacibus vtriuſque hominis oculis (mentis videlicet & carnis) luſtrari quimus, quæ ſupra captum etiam noſtræ cogitationis exiſtunt, Angelorum, ſcilicet, numerum pariter & ordinem infinita eius bonitate condidit, quorum quàm plurimi cognita felicitatis magnitudine, eamq; vel à ſe ipſis habituros arbitrantes, vel Clementiſſimo Deo æqualem gloriam optantes, ex altiſſimis illis ſedibus in immane barathrum, huiusq; caliginis foueam, duce ſuperbia, corruerunt. Quapropter ad implendum ſedes ob eorum caſum inanes, creatus eſt Adam ex anima & corpore: anima, inquam, rationali, vt differret à brutis, & ex ipſius coſta thori conſors Eua, qua poſſet genus humanum propagari ad habitandum cœlum inſtitutum. Sed quæ noſtra miſeria, ob eius inobedientiam effectum eſt, vt morti ſimus obnoxij, qui prius in noſtra fuiſſet facultate poſſe non mori, & ad beatitudinem nullo dolore, nullis calamitatibus, nullis ærumnis, quibus circumfuſi nunc premimur poſſe ſuſtolli Hinc peccata omnia pullulârunt, hæc cauſa diluuij, hæc ciuitatis infernæ repletio. Humani tandem generis miſeratus Omnipotens, ex Maria virgine carnem aſſumpſit, & homo factus eſt: Perfectus Deus, perfectus homo, qui tàm multis annorum curriculis, per ora Prophetarum, per Patriarchas populi, quem ſibi ad verum cultum religionis delegerat, nunciatus eſt: homo, inquam, factus, vt pro nobis moreretur, vt pro delendo peccato originis in ara illa precioſiſſimum ſanguinem crucifixus effunderet, ac pro expiatione delictorum noſtrorum Patri offerret, vt etiam eius nos dogmate inſtrueret inſinuaretq;, quibúſnam modis æternam mortem fugere & euitari, & inde felicitatem, & ſummum illud bonum quod ipſemet eſt, adipiſci poſſemus. Quid ergo nobis, mi frater, ille faciendum præcepit? Quid illud eſt quod ſi non facimus digni efficimur, de quibus æternum ſumatur ſupplicium? Quid illud idem, pro quo vitam nobis perpetuam æternamq; beatitudinem pollicetur? In Euangelio quæ perpetua lectio Chriſtianorum eſſe debet continetur. Quid plura complectuntur etiamnum decalogo hæc omnia, quin etiam duobus tamen verbis, quinimò ſolo charitatis duntaxat nomine ambitur? Conemur ergo ne maxima Dei noſtri miſericordia abutentes negligamus præcepta, perpetremus prohibita. *Seruus enim qui voluntatem Domini non implebit, vapulabitur multis* (vt ſcriptum eſt.) Cùm igitur ex anima conſtemus & corpore, terrena etiam poſſideamus bona, vt diuitias domus & id genus cætera, quæ nobis à Deo Optimo Maximo tributa ſunt, vt deſeruiant corpori: Corpusq; ob id commodius famuletur animæ, vt anima ancilletur Deo, qui eam ex nihilo creauit Diuinitatis capacem, idcirco ordinemus actiones noſtras & opera ad illum finem, quem cuncta deſiderant, ſummum, ſcilicet, bonum, quod optant omnia. Bona igitur exteriora, quæ nobis ſuperfluunt egenorum releuent miſeriam potiùs, quàm canum & falconum ſaturent ingluuiem, corpus ieiunás veſanæ mentis motus compeſcat. Oret anima iugiter, Chriſti ſui mortem ſæpiſſimè contempletur. Hæc ſint Chriſtiani hominis officia, hanc viam percurrere tutum eſt, his armis capiendum eſt cœlum. Dic quæſo, mi frater, cur tu abundas, ille verò mendicat, niſi vt excellens ille Theologus ait, vt tu bonæ diſpenſationis merita conſequaris, ille verò patientiæ meritis coronetur, non tuæ ſunt ſuperfluæ illæ exuberanteſq; diuitiæ, quas habes, ſed omnium, imò tuæ, vt prius tibi deſeruiant, deinde pauperibus qui canibus ſunt præferendi, quos vt teipſum debes diligere. Attende obſecro illud Propheticum dictum: *Qui in auibus*

cœli

ludunt, qui theſaurum theſaurizant, & aurum in quo confidunt homines : lege illud ſi-
ſs, & propenſiſſimi illi venandi ardores aliquo odo frigeſcent, qui temperaudi qui-
ſe,non vt omnino mali, ſed vt ſæpenumerò inanes, ſed vt multa opera quandoque
rfectiora impedientes: errares profectò, & quidem diſpendiosè, ſi crederes tot tibi
neficia à Deo collata fuiſſe, vt viris & diuitijs, qui noſtrorum hominum plærunq;
ſt incumberes, vt nil aliud, quàm terræ quadrupedia, & cœli aues depaſceres,
totum vitæ tempus in nemoribus conſumeres, vt multo luxu viueres: Vtere ergo
bonis quæ tibi Deus munificentiſſimè contulit, ad ſalutem, non ad interitum,
pus item ſubijce animæ rationabili obſequio non nimio etiam & ſcrupuloſo:
nima quippe in Dei operibus occupanda eſt, orationibus vacandum, cùm dixerit
hriſtus, *oportet ſemper orare* : cogitandum demùm eius beneficia, quæ magna profe-
in te extiterunt. Dedit diuitias quæ ſicuti malis hominibus obeſſe poſſunt, ita (vt
Ambroſius) probis poſſunt adiumenta virtutis. Dedit coniugem qua poſſis te à li-
dine carnis noxia prorſus abſtinere, & procreare ſobolem ad Dei cultum educan-
am Dedit corpus & pulchrum quidem. dedit animam ipſius inſignem imagine, nec
am quotidie ceſſat, vel bonis aliorum exemplis, vel adhortationibus, vel locutioni-
us, ad benè beateq; viuendum prouocare! Eia obſecro, ſurge qui dormis, ſurgamus
us, ad benè beateq; viuendum prouocare! Eia obſecro, ſurge qui dormis, ſurgamus
omnes, qui cœno & volutabro mundi huius hæremus, immerſi exurgamus à mor-
is Accedamus ad Deum eiuſq; inceſſanter imploremus auxilium. *Ecce nunc tempus
acceptabile*, quis ſcit an adijciat hodiernę Chriſtiana ſummę tempora? Cogitemus nos
peregrinos eſſe (vt verè ſumus) à dulciſſimo Paradyſi patria exulantes procul: Cogite-
mus iterum ſi rectè bonis quæ nobis à Deo ſunt collata fuerimus vſi, corpusq; ſubie-
cerimus animæ, animamq; poſtremo Dei obſequijs mancipauerimus, iugoq; Domi-
ni quod leue eſt, & ſuaue, ipſomet teſtante, ſubmiſerimus, futurum aliquando vt voce
illam ſimus audituri: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitu-
tione mundi: Sitiui enim & dediſtis mihi bibere: Eſuriui & dediſtis manducare: Nudus eram,*
&c. quæ in Euangelio continentur, quod vt fiat in nobis, tu pro me & ego pro te oro.
Vale & parce, hæc quoniam ex tempore ferè dictaui & Archetypum mitto. Bigus no-
ſter, ſi quid erit in ipſis ambiguum enucleabit & reddet explicitum: & ſi quid offen-
det rude & incultum, dabit veniam ſtylo, alioqnin nec cura multa nec ingenio elabo-
rato: Nec putaui opus eſſe verborum fucis, vbi inter conſanguineos de moribus age-
retur. Iterum Vale, Mirand. 11. Idus Martij.

IOANNES PICVS MIRANDVLA
Ioan. Franciſco nepoti Salutem.

GRatiſſimæ fuerunt mihi literæ tuæ, non ob id modò quòd iam pridem de te ni-
hil audieram, ſed quod & ea mihi ſignificabant, quibus ſum mirificè delectatus,
quando eadem & tibi omnino grata, & Deo gratiſſima eſſe non dubito. Tu quoque
nihil dubites ſi modo quam cœpiſti via perrexeris, mercedem tuam copioſam in
cœlis eſſe futuram. Ego nondum ſatis habeo exploratum eundum Romam mihi ſit,
ne an. Et quantum equidem aſſequi poſſum coniectura futurum potius credo, vt il-
luc mihi eundem ſit, cauſam noſti. Hoc vbi certum habuero, ſtatim te certiorem red-
dam, ne ſi hoc fortè veneris (quod alioqnin ego ſumopere vellem) aut me hic non in-
uenias, aut ſtatim diſcedente me in patriam tibi ſit redeundum. Interim domi eſſe
poteris, niſi tu quidem aliter ſentias. Sed & illud memineris habere te vxorem cui
non aliter corpus tuum quàm Deo ipſam animam debes. Eſt illius deſiderio aliqua
ex parte ſatisfaciendum, cogitandumq; tibi eſt quid illa ex habitu corporis, ex ætate
aut appetat, aut appetere poſſit: Quid ex pudore, ex virtute non petat: Cur enim pu-
deat hæc ſcribere quæ & Paulus ſcribit Apoſtolus? Nulla eſt ferè res in qua te magis
ſuſpicer errare poſſe. Et quidem falluntur noſtri homines plurimum, qui obligatas
quidem addictasq; ſibi vxores putant ſuas, ſe vxoribus nihil, ſed poſſe de ſe, quicquid
illi cenſuerint pro arbitrio ſtatuere. Deniq; tuus totus eſſe non potes, qui ſemel nu-
ptiarum legibus te ſubijciens vxoris eſſe voluiſti, poteſt nihilominus totus eſſe Dei
quem & tibi promereris dum vt legi eius obtemperes, tibi ipſi etiam in his quæ ſunt
Dei minus obtemperas. Sed de his aliàs tecum coràm etiam ſum locutus. Ego et pri-
mum

mùm aër vernauerit, hoc eſt, inter primos quadrageſimæ dies. cùm me ſcilicet ex his Græcorum librorum faſcibus extricauero, ſtatim Ferrariam veniam, interim Sacris literis inſta, præcipueq́; Euangelicæ lectioni, quæ animum identidem ad Deum adducat, quem inde abducere & mundus, & dæmon ille illecebris, hic fallacijs, dies noctesq́; non ceſſant. Vale animæ dimidium meæ, & Deum ora pro me. Cùm primùm de mea Romam verſus profectione aliquid ſtatuero, te certiorem reddam. Floren. 27. Nouembris. 1492.

IOANNES PICVS MIRANDVLA
Ioan. Franciſco Pico nepoti Sal.

QVòd hactenus tuis literis non reſponderim, hoc fuit in cauſa, inciderunt in manus meas libri quidam Hebraici in quibus iam perpetuam hebdomodam aſſiduus fui dies & noctes, ita vt penè me exoculauerint. Eſt enim hinc ad 20. dies diſceſſurus, qui huc libros attulit Siculus quidam Hebræus, quare dum me ab illis extricauerim, ne literam quidem à me expectes, neque enim poſſum momentum ab illis diſcedere ne forte illi diſcedant priuſquàm ego eos omnes excuſſerim. Cùm ab hac cura liber fuero obruam te literis, quanquàm ſcis animum me habere occupatiſſimum. Si quid autem tu vnquàm mea cauſa es facturus, da operā qua ratione potes, ne meum iſtuc aduentum Barri princeps deſideret: ſtudia enim omnia interturbarem mea quibus noſti tu quam ſim deditus, quamq; nihil præter ea curem, haud ſatis autem mihi conſtat vtrum mihi moleſtius illi, an mihi diſplicere. Vale & Deum time, & te quotidie cogita eſſe moriturum. Ferrar. 30. Maij. 1492.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Hier. Tor. Sal.

VIderer vulgatijs illis tàm fictis, quàm ineptis calumnijs quas audiſti in eum de quo loquebamur iactari, quaſi victus falſa fama manus dare niſi aliquid reſponderem, vidererq́; apud meam ſaltem conſcientiam reus facinoris, niſi vt debeo compertæ veritati fideliter aſtipularer, exploſis in eam machinamentis inanibus, quanquàm tali præſidio fulta eſt, vt nullo molimine poſſit infringi: Et quidem, vt ſcribis, non eſt opus aliqua tergiuerſatione celare, quæ non tenebris, ſed luce perpetrantur, & profectò ipſa luce digniſſima, nec puto verè probum quempiam inuenias, qui in eum blateret, quantò magis eius amantiſſimus, quanquàm plurimi poſſunt ſuam & ſimulare, & diſſimulare amicitiam, vt pro libito cùm præſtatur occaſio, atrociùs noceant. Sed nec penitùs credendum famæ: Nanq; apud Phariſæos & Scribas, & Sacerdotes de Chriſto calumniæ inuulgabantur, & tamen eos omnes religioſiores doctioresq́; vulgus autumabat. Neque ſanè in hac qua vteris conſecutione veritas eſt, vt ſi qui ſe ab alijs ſegregauêre & victu, & tegumento, voueréq́; conſilia, idcircò reliquis ſint meliores. Recta namq; ad Deum voluntas & defæcatus animus, non cibus aut veſtis, aut ſolenne promiſſum in cauſa eſt, vt quiſpiam bonus & dicatur, & ſit. Illa certè ad perfectionem capeſſendam diſponunt, & quaſdam ceu ſuppetias afferunt, & compendia. Quapropter non mirum ſi ab aliquibus, qui boni exiſtimantur impetitur: Quænam quæſo probra exquiſitiora eis inueniri poſſunt, quæ in Chriſtianos omnes à Gentibus ſpargebantur? vnde Tertullianus ob id famæ non credendum multis rationibus cenſuit. Sed ſi famæ credendum, cur potiùs bonæ non creditur? & cùm hinc inde multa iactentur, cur parti ei quæ pia eſt, magis non adhæremus? Sic omnes ferè ſancti vexati, ſic ſanctus ſanctorum Chriſtus Deus noſter: Non tamen eos damnauerim, qui ſtatim ei non adſtipulantur, imò ambigunt, vt veritas affulgeat expectantes. Sed qui apertè in ipſum inuehuntur, antè tempus iudicantes, nec eius vitam & doctrinam perpendentes, ſed vulgi iudicio concedentes, eos crimine dignos exiſtimauerim: Vale, Mirandulæ 9. Calend. Ianuar. 1496.

IOAN-

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Mirand. Baptiſtæ Corteſio Sal.

HEſterno veſperi, cùm de ſpiritalihus quihuſdam rebus eſſet ſermo, diſceptatum
potiſſimum fuit: An latrones illi, inter quos Dominns Ieſus pependit, affixi cru-
an ligati fuerint? meminiq́; me dicturum nonnulla promiſiſſe, quæ in mentem ve-
rant, vnde facilè poſſet omnis ambiguitas tolli, quare vt promiſſum exequar, hæc
ucis accipe: Nam ſeptimo, & vigeſimo capite ſui Euangelij Matthæus, poſtquàm
ariſtum Dominum crucifixum narrauerat, ait: *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latro-*
s, vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris. Marcus capite 15: *Et crucifigentes eum diuiſerunt*
ſtimenta. Et paulò pòſt: *Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & alium*
ſiniſtris eius. Lucas capite 23: *Et poſtquàm venerunt in locum qui vocatur Caluarie, ibi*
ucifixerunt eum, & latrones, vnum à dextris, & alium à ſiniſtris. Ioannes capite 19: *Vbi*
ucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Ieſum. Ex quibus ma-
ifeſtè patere arbitror, ſi Chriſtus fuit confixus ita pariter & latrones, cùm vno eo-
emq́; verbo, hoc eſt, crucifigere Euangeliſtæ ſint vſi, & clariſſimè etiam ex Luca &
oanne idipſum elicitur, cùm illa cupula & replicet antecedentem ſenſum & verba:
ed & verbum ipſum crucifigere luce clariùs rem manifeſtat: Nam ſi per id verbum
Chriſtum intelligimus cruci affixum, cur per idipſum & latrones affixos non intelligi-
mus? Cũ pari pacto idem ſemper accipiatur: Senſus autem ex verbis elici debet: cùm
verba ab rei intellectu menteq́; authoris non exorbitent, vtpote qui in parabolis lo-
quantur, prætereà cùm myſteria paſſionis Domini Euangelici ſcriptores enarrent, vt
flagella, coronam, veſtem purpuream, fellis potum, & reliqua: ſi noua mortis gene-
re ipſum affeciſſent, crediderimus illos tacuiſſe? Atqui illud conſidera ſcriptum eſſe
in Pſalmis: *Foderunt manus meas, & pedes meos.* Et iterum in Prophetis: *Morte turpiſſima*
condemnemus eum: Idem ergo genus mortis turpiſſimum, & manus pedesq́; confoſſi:
Crux autem mors turpiſſima, & latronum ſupplicium, vt omnibus notum eſt, qui li-
teras non ignorant: Igitur manus pedesq́; fodebantur, quod ad mortem turpiſſimam
infligendam cõcurrebat. Et ſanè Iudæi non clamaſſent, crucifige, crucifige, ſi hoc ſup-
pliciũ in vſu non fuiſſet: Tum quia omnes in hoc conuenerunt, tùm quia credidiſſent
Pilatum eis non aſſenſurum, ſi crudelius quàm eſſet in vſu, genus mortis attentaſſent.
Cùm viderent illum in eam partem inclinare vt Dominum Ieſum liberaret, quòd ſi
quis illud afferret, hoc quod dicimus crucifigere poſſe accipi, pro eò quod eſt ligare
ad crucem, pari pacto cùm non ſit in verbo differentia, aliquis de Chriſto dicere po-
tuiſſet eum cruci ligatum, quem nihilominus conſtat clauis ligno crucis infixum, à
verbi enim proprietate cùm verus inde ſenſus elicitur, minimè recedendum eſt. Rur-
ſus quomodo fieri poterat, vt latrones ligati duntaxat citò morerentur, cùm in Ger-
mania qui membris confractis texuntur in rotis non ſtatim moriantur, ſed & plures
viuant horas, & ſæpè dies: Id autem pro liquido atq; cõfeſſu eſt reuerſos fuiſſe Iudæos
eodem die, quo crucifixi ſunt, vt aſpicerent, ſi iam animam exhalaſſent: Opinabantur
igitur fieri poſſe, vt eſſent mortui, quod certè non accidiſſet, ſi ligatos eos duntaxat in
cruce reliquiſſent, nec proditur in eos quicquam aliud illos molitos fuiſſe, quo mors
infligeretur. Sed illud magis quod ne remanerẽt in cruce corpora ſabbato iam Chri-
ſto mortuo, crura perfregerint, ſuffragatur nobis & Eccleſiaſtica hiſtoria. Quando-
quidem legitur, Helenam Conſtantini matrem, non agnouiſſe niſi ex miraculo Chri-
ſti crucem à cruce latronum, quod vtiq; non fuiſſet niſi & latronum cruces ſanguine
illitas, & perforatas clauibus perſpexiſſet. At inquiunt alij, picturæ oſtendunt latro-
nes ligatos, & Chriſtum affixumq́;, differreq́; in genere mortis Chriſtum à latronibus
conſentaneum fuiſſe: quibus reſponſum velim Horatianum illud:

> ——— *pictoribus atq; poëtis:*
> *Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.*

Virginem etiam aurata tunica pingunt: Et Magdalenam ad pedem crucis penden-
tem laſciua veſte indutam, quæ omnia falſiſſimè eſſe nemo neſcit: ſed ſi pictoribus fi-
dem adhibere volumus, cur antiquis magis, quàm recentioribus nõ credimus? qui la-
trones ipſos clauis affixos crucis ligno pinxerũt, euangelico contextui adſtipulantes.
Nec in ipſa quam ſtruunt conſecutione veritas eſt, vt inter paſſionẽ, ſcilicet, Chriſti &
latronum

latronum differentia alioqnin non fuerit: Si etiam latrones clauis ligno crucis affixêrint, cùm mille alijs modis truculĕtiùs vexatus ipſe fuerit, vt ſacratiſſima narrat hiſtoria. Porrò hic honor Chriſti, hæc gloria, qui cùm Deus eſſet, homo factus ſit, atq; vt ait Propheta: *Cum impijs deputatus, & morte turpiſsima condemnatus fuerit:* nihil ob aliud, quàm vt perditum humanum genus atq; in poteſtatem iniqui dæmonis redactum, fuſo precioſiſſimo ſuo ſanguine in libertatem aſſereret: Et ſanè quãtò magis Chriſtus calumnijs affectus, quantò crudelius cõtumelijs & obprobrijs offenſus, tantò impenſius noſtri in eum amoris ignis exardeſcit: Exardeſcit, inquàm, cùm perpendimus eũ, qui eſt ſplendor paternæ gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, voluiſſe noſtri amoris gratia aſſumere carnem, in terris degere, vexari, illudi, flagellari, & qua eſt infinita miſericordia, qua clementia, in medio duorum latronũ crucifigi: Hanc igitur ipſius crucem relictis latronibus amplexemur, quę nobis omnium criminum (vt alibi oſtendimus) ſed præcipuè ſuperbiæ & elationis admouet occaſiones: Quis enim ſe ſuper alios tollere voluerit, cui Chriſti humilitas cordi fuerit? & quis præſtare æqualibus, digniori q; ſede collocari concupierit, qui Chriſtũ ſuum inter latrones pependiſſe perpenderit? Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Baptiſtæ Corteſio Sal.

RECtè mea quidem ſententia dici ſolet, diſputationem eſſe cribrum veritatis, quod cùm alias, tùm maximè ex his, quæ collocuti fueramus heſterno veſperi quæq; hodie perſcripſimus cognoui. Nam quanquàm apud me compertum eſt, latrones qui cum Domino Ieſu crucifixi fuerunt, non ligatos, aut appenſos cruci, ſed fixos fuiſſe: hoc tamen non ſibi quilibet perſuaſerat, vti ex epiſtola tua, qua rationes à me exaratas diſſoluere conabaris optimè percepi: Hinc exarſit ſtudium manifeſtandæ veritatis, & cribro illo adeò rem euentilauimus, vt non modò palea, verùm nec gluma cum grano remanſerit: ſed vt ab eorum animo qui contrarium ſentiunt, omnis tandem ſcrupulus extrudatur, reflectam ad me miſſas reſponſiones; vt argumenta noſtra in ſuo robore maneant: Dein alijs vrgebo: ſperoq; futurum, vt ſi priorem epiſtolam noſtram cum hac ipſa coniunxeris, adeò rei iſtius, de qua quærebatur veritas eluceſcat, vt ab omnibus non videri non poſſit; non quidem vt te docere velim, à quo diſcere malim, ſed vt præter inuentionem veritatis, ad quam animus ſuapte natura ſemper anhelat, tibi etiam morem geram: qui ideo reſpondiſſe videris, vt reſcriberem. Igitur ad Euangeliſtarum adducta verba, quibus innixus aſtruebam latrones cruci fuiſſe affixos, tum ob copulam reddentem priorem ſenſum, tum ob verborum proprietatem, cui diximus hærendum eſſe: Reſpondis non liquere genus mortis quo Chriſtus eſt occiſus, fuiſſe priùs in vſu; ſed & non oportere, vt copula, &, replicet omnem rem antecedentem, atq; verbum ipſum crucifigere accipi poſſe propriè, & impropriè, ſermonemq; intentioni deſeruire debere, non autem ſermoni intentionem: Hæc ferè reſpondis: Atqui copula ſemper reddit tàm ſenſum, quàm verba, niſi aliquid intercidat quo ſenſum ipſum aliò flectere, reſtringereue ſit neceſſe, quod hic nullo accidit pacto. Quod autem eodem genere mortis, quo Chriſtus latrones ſint affecti, ſatis liquet ex ea ratione quæ in ſuo robore manet, cùm omnes Iudæi in Chriſtum machinantes, crucifige, crucifige, promiſcuè clamauerint, quæ res indicat id mortis genus flagitioſis infligi ſolere: Hoc enim ſupplicio non Romani modò, vt plena eſt omnis hiſtoria, ſed reliquæ etiam Gentes vtebantur: cuius rei plures nos admonent hiſtorici: Et ipſe quoque Saluſtius in Iugur. Et Oppius etiam qui Iubam regem ſuffixiſſe cruci plurimos teſtatur Numidas: quod genus mortis vile habebatur, & perditis hominibus debitum: Nec conſonum eſt vt credidiſſent Pilatum, qui pro Chriſto dimittendo verba fecerat; conſenſiſſe eis, vt nouo mortis genere, & crudeliori ipſum afficerent, ſed ſolùm vt eo vterentur quo Romani in ſceleratis hominibus puniendis vti conſueuiſſent. De verbo autem illo crucifigere, quod hic propriè, ibi impropriè debeat accipi cùm ſit idem, videtur violenta & extorta nimis expoſitio: nam tametſi aliquando, & largè, & preſſè idem verbum accipiatur, nõ tamen vno eodemq; contextu, & præſertim cùm res eadem narratur: Illud verò de ſermone qui intentioni deſeruire debet, fateor quidem, nam vt Ariſtoteles docet: Verba ſunt ſigna affectionũ

rum, quæ ſunt in anima: Hoc tamen potiùs aſſerit quæ ipſe affirmo, quam ne-
æ: nam ea fuit intentio ſcriptorum Euangelij. Vellem autem te libenter edoceri
ſenſus aliunde, quàm ex verbis trahatur: Præſertim cùm narratur hiſtoria citra
lamen: Nam in myſticis duntaxat ſenſibus alia ratio: Id autem extra omnem du-
ſtationem compertum eſt, in paſſione Domini rem propriam, vti geſta fuit abillis
arrari: alio enim verbo vti ſciſſent, quàm crucifigere, niſi daretur intelligi fuiſſe
rones ſimiles Chriſto in hoc ſupplicio: iuxta illud Propheticum: *Et cum iniquis de-*
tatus eſt, ſenſus quippe authoris ex verbis elicitur, non verba ex ſenſu: quin & ſem-
et proprietati verborum præſertim in Sacris literis ſtandum, in ſenſu videlicet lite-
ali, niſi alius contextus vel efficaciſſima ratio nos alio trahat, verbi gratia: Arrius in-
ſtebatur illi uerbo: *Pater maior me eſt*, ſed alij multi Sacrarum literarum textus ad-
erſabantur & inuictæ rationes obſiſtebant, quibus omnibus oſtendebatur Filium
qualem & conſubſtantialem Patri, quare indoctus Arrius obſtinatus & meritiſſimè
ſacra Synodo in Nicea Bithyniæ condemnatus: Sed hoc vtiq; in re noſtra non acci-
it, vt à verborum proprietate recedere debeamus, cùm & ratio ſuffragetur, & omnes
uangelicæ hiſtoriæ enarratores vno verbo adſtipulentur noſtræ opinioni. Dein-
e cùm argumentatus ſum, ex opinione qua Iudæi ipſi facilè freti pergebant ad tol-
endos de cruce quos mortuos credebant: Reſpondis hoc fuiſſe ne corpora ſabbato
n cruce remanerent, ſed eſto: nil hoc à te contra nos, ſed à nobis contra te militat:
Nanque & mortui, & adhuc palpitantes omni tollendi erant, nec enim vt autumas,
ibi eos reliquiſſent, etiam ſi non veniſſet ſabbatum, vt fame, ſcilicet, tabeſcerent, quia
(vt ait Theophilus Græcus enarrator Euangelij) etiam eos leuauerunt de cruce,
ne legem irritam facerent, qua cautum erat, ne ſol occideret in homiuis ſuppli-
cio, vnde ei cauſæ, quam exprimunt Euangeliſtæ de ſabbato, aliam hinc inter-
pres adiecit: Prætereà ex Euangelio elici poteſt, dubitaſſe eos de illorum morte
apertiſſimè, quod vtique non accidiſſet, ſi panculas horas eos in cruce reliquiſ-
ſent. Et fauet nobis Auguſtini ſententia confirmantis, ſupplicium crucis fuiſſe ge-
nus mortis omnibus execrabilius & formidabilius, quod ſi ita eſt, ſequitur dubio
procul eo execrabilius, & formidabilius reperiri, ſi appenſos duntaxat homines
cruci deſeruiſſent. Ei autem argumento quod ſumpſi ex inuentione crucis: Re-
ſpondis, potuiſſe Iudæos latronum cruces perforare, ne crux Domini à cruce la-
tronum dignoſceretur, quod certè non eo inficias, ſed non vides arbitrariam ni-
mis expoſitionem, quippe ex hiſtoria patet ita fuiſſe: quo autem modo id factum
fuerit, nulla (quod ſciam) mentio eſt, niſi in ipſa ſupplicij narratione, à qua mi-
nimè diſcedendum puto: de picturis verò quanquàm ab eis validum erui non po-
teſt argumentum, nihilominus quæ antiquiſſimæ ſunt nobis ſuffragantur: & hæc
ad reſponſionem tuam reſcripta ſufficiant: Verùm enimuerò multa inueni, quæ
in priori epiſtola non tetigi, quibus accedere oportet, cùm rem ipſam luce cla-
rius manifeſtent, ſed in primis hoc afferam, non videri conneniens aut Prophetas
nō prædixiſſe nouum genus mortis, ſi eo Chriſtus afficiendus erat, aut idipſum Euan-
geliſtas non recentuiſſe: ab vtriſq; autem commodè eruitur, fuiſſe genus mortis vſi-
tatum: Nam & mors turpiſſima à Prophetis vocatur, & foſſio manuum pedumq; præ-
dicitur, & frangendum os non eſſe præcinitur, quare poſſumus coniectare tria hæc in
latronum morte concurrere ſolita quorum duo Chriſto attribuerunt: à tertio, id eſt,
fractione oſſium ipſum exemerūt: Euangeliſtæ quoq; cum hoc verbo crucifigere tan-
tum vtantur, indicant conſueta Chriſtum morte obijſſe, & hoc fuiſſe in cauſa arbitra-
tur inter alia Bernardus, cur Euangeliſtæ crucifixionis modum non deſcripſerint, ob
vulgatam, ſcilicet, notitiam qua ſic damnati exitio tradebãtur. Rurſus Chryſoſtomus
ait: Duos etiam latrones hincinde crucifixerunt, vt eorum ſuſpicionis fieret parti-
ceps: Morte igitur latronibus conſueta, ſequens eſt ipſum fuiſſe affectum, quanquàm
in his quæ crucem præceſſerunt duriùs crudeliusq; vexatus fuiſſet, & ob id etiam in-
ter alias cauſas citiùs mortuus. Nam vt credit Bernhardus ſpinæ in corona contextæ
vſq; ad cerebrum pertigerant. Prętereà Ambroſius ait: Execrabilius in facto iniquitas
Iudæorū vt quaſi latronē crucifigerent omniū redemptorem, nec vtiq; quaſi latronē
crucifixiſſent, ſi alio modo quo latrones crucifigebantur, ligno affixiſſent, & pręſertim
crudeliori: hęc, vt opinor, rem apertiſſimè manifeſtant, ſed ſi etiā rem (vt dicitur) ma-
nu tan-

nu tangere cupimus, audiamus Bedam & Rabanum hunc nobis ſcrupulum extra omnem controuerſiam eximentes, atque ſenſui rem ipſam ſubijcientes: Sic enim inquir Beda: Peſſimo enim genere mortis occidere innocentem, hoc eſt, crucifigere deſiderant: pendentes enim in ligno crucifixi clauis ad lignum pedibus manibusq; confixis producta morte necabantur, ne dolor citiùs finiretur: Hæc quoq; ferè ad verbum à Rabano repetuntur, quare liquet quod fuit in controuerſia latrones, ſcilicet, clauis in cruce fuiſſe confixos, genusq; mortis turpiſſimum Ieſum Dominum qua nos amplectebatur charitate delegiſſe, qui de paterna gloria prodiens in qua tamen ſemper erat, & eſt, & erit, & homo factus eſt, & cum latronibus deputatus, vt nos de terris ad cœlum eueheret, & in angelorum conſortio collocaret. Vale: & Deum ipſum, & hominem pro me ora.

IOANNES FRANCISCVS PICVS

Her. Stro.

SAlue, Stroza chariſſime, cùm tuas accepi, opuſculum noſtrum de Morte Chriſti & Propria cogitanda, quod tu (quo nos proſequeris amore) aureum vocaſti: reuocatum prius ad officinam emiſeramus, hoc eſt, formis excudendum tradideramus: lucubratio profectò vtilis magis quàm aut docta, aut eloquens: quæ enim vtilior expetibiliorq; materia, quam etſi pulchra ſpecie informare nequimus, vt voluiſſemus, expoſtulo vt id pietati condonetur: Nequiuit illa ampliùs compedes pati, exercere ſe cupiens in libertatem, monebam ego vt aliquot adhuc apud nos menſes, ſi non annos permaneret: At illa Horatianum (vt in prooemio vidiſti) dogma contempſit: quinimò nobis vel tacitè inſinuauit, poſſe nos quæ intellectum tantum inſtruunt occludere quàm diu volumus ſcrinijs, nonnulla enim iam in philoſophia inceptauimus cudere, quorum forte cùm in alijs ſimus occupati, tamen aberit vt editionem præcipitemus, vt vltimum fortaſſe vnguem nunquam experientur: At quæ voluntatem inſtruunt palàm promenda eſſe nedum verborum curioſiores eſſe volumus, rerum ſimus negligentiores, quare permiſimus vela ventis, & benè precantes oram ſoluimus. Habemus & dialogum de Serena conſcientia ſub incude, & Theoremata de fide, & ordine credendi, quæ cùm abſoluta fuerint, ad te venient. Delectaberis vtroque opinor, ſiue quod noſtra qualia ſint, quia noſtra ſunt diligis, ſiue quod in eorum altero de quibuſdam honorifica, nec minus vera fit mentio, quorum fuiſti ſtudioſiſſimus dum viuerent: tenet id opuſculum multa in penetralibus recondita quæ non promittat in foribus. Cæterùm ſi cum amicis de proſperis euentis gratulandum eſt, deq; triſtibus dolendum, errare me magnopere cenſuiſſem, niſi in præſentia tecum lætarer, de literarij theſauri, magni quidem & ſublimis, nec minus copioſi quàm varij, atque multiplicis inuentione. Notum tibi eſt quemadmodum poſt patrui obitum laborauerimus in reparandis plurimis eius monumentis, quæ iam vulgauimus, ſcribendisq; nonnullis, quæ ad ea excolenda conducebant, quibus confectis ab opere parumper & labore ſuperſedens, videbar mihi è turbulentis animi fluctibus enataſſe, venitq; in mentem, abſolutis eis operibus, de quo mox feci mentionem ſcribendi negocio nuncium remitterem, & philoſophiam, theologiamq; eam quæ in diſputandi cõflictu variarumq; opinionum colluuie verſatur, aut omnino, aut magnopere pòſt haberem, atq; in vera philoſophia ſynceraq; Theologia, hoc eſt, Veteri Nouoq; Sacrarum literarum inſtrumento conquieſcerem, & dulciter laborarem: Hæc enim pridem (ſicut & omnium Chriſtianorum eſſe debet) votorum meorum eſt ſumma: ſed aliò me nihil minus meditantem impetus animi (vt Catonis vtar verbo) tranſuerſum truſit, deductusq; ſum vel inuitus rimari diligentiùs quidnam alimoniæ nanciſci poſſem, pro ſaturandis animis veritatis famelicis & ſitibundis: quam animi propenſionem ſecunda aura ſecuti, decreuimus perpingues Pici patrui campos, feliceſq; glebas ab immatura morte demetitas depopulataſq; peruagari: ſi non meſſem & vindemiam, ſpicilegium ſaltem racematiumq; facientes, nec voto ſanè fruſtrati ſumus: nam trecenta fortè rerum capita digniſſimarum excerpſimus, rerum, inquam, duntaxat nudarum, atq; etiam informium, quę pro virili laborabimus vt ſpecie induantur, hoc eſt, orationis luce ſplendeſcant: ſed nullo ordine poſita ſunt, eumq penitùs refugiunt: prætereà nonnihil de Platonis Ariſtoteliſq; concordia depromere poſſe arbitramur:

leraque item aduerſus hæreticos, aduerſus Hebræos, multa in Pſalmos quæ ordine
collocata ſunt, vbi incredibile Pici ingenium agnoſces, ſiue cùm proprio ex ingenio
dogmata exeruerit, ſiue cùm aliorum placita vel interpretabitur, vel fulciet, vel con-
utabit. Hęc omnia ſi vixiſſet Picus, concordiam principum philoſophię, Theologiam
integram, expoſitiones diuinorum eloquiorum, aliaq; permulta additis his, quæ in
ſecretiori penu intellectus geſtabat, alioquin non commiſſa chartis ex integro pepe-
riſſent: At cùm nunc cohærere ob diſſimilitudinem earum plurima, ſibiq; inuicem
quadrare nequeant, vt ſingula per ſe ſtare poſſint nauabimus operam, & cuiq; rei pro-
prium condonabimus, quem morem à Græco Clemente, à Latino Gellio, & Politia-
no noſtra ætate eius æmulo, obſeruatum vidimus, differemus hoc, quod ſicuti ipſi
materia ſuperabuntur à nobis, ita nos in ea tractanda ſpem & eloquentia poſthabe-
bimur, hoc eſt, illis rerum tum magnitudine, tum dignitate Picus præſtabit, quæ ſola
ſunt Pici in hoc Opere, illi verbis exquiſitioribus, quæ noſtra erunt verba præcellent,
diſtabimus, & illud quando ipſi quæſitis non oblatis argumentis ſua opera conſcri-
punt, ex profeſſo varias ſententias congerentes, vt ex illis nuſquàm ſibi par liber di-
ſtaret, qui varietate ipſa expultrice faſtidij torpentes legentium animos recrearet.
Nos è diuerſo fragmenta ea, quibus præclariſſima compaginari monumenta debue-
rant, ne perirent collegimus, & ſingula ſeparatim ereximus: aliud quoque reperias di-
ſcrimen, quod nos non tantùm materiam Pici noſtra forma formabimus, ſed nonnil-
lul etiam materię adiiciemus, noſtro vtranq; ferrumine conglutinantes, tùm & omiſ-
ſa ſupplebimus, & effuſa ſubſtringemus: cùm primum ad calcem peruenti fuerimus,
tibi legenda omnia deſtinabuntur: ſed quæ noſtra ſunt opera, illis remoram afferunt.
Reliquum eſt Pactolum tuum meo nomine ſaluere iubeas, cui cùm per occupatio-
nem, tùm per valetudinem reſcribere non potuimus, certiorem eum reddas numiſ-
ma illud ſuum, de quo meminit in illa ipſa arcula perpetuò cuſtodiendum. Legi eius
epiſtolam, nec inuitus ſemel & plures, fortè tùm aderat Paulus patruelis ille ſuus vir
profectò multorum teſtimonio virtute conſpicuus, doctrinam præ ſe feri & gratiam
multo candore renidet, redolet (vt dicam breuibus) Politiani officinam, à qua nihil in
literis non eruditum prodijt, magnam in eo iacturam fecit Latina lingua. Aueo vide-
re quæ de Pico Heroico carmine ſcripſiſti, mittito ſi lubet. Vale Mirand. pridie Idus
Nouemb 1496.

IOANNES FRANCISCVS PICVS

Hier. Sa. Sal.

VEritus ſum, Pater religioſiſſime, ne ingrati nomen aufugiens, eiuſdem notæ di-
ſcrimen incurrerem: Siquidem Ioanni Pico patruo vita functo (qui multa in me
beneficia contulit) gratias referri nixus, Dei beneficium ipſius etiam opera ad me
delatum præterirui ſilentio? Nam in recuperandis vulgandisq; literarijs illius mo-
numentis nullo certè non præconio maioribus, atque etiam ſcribenda vita, tutandisq;
nonnullis metaphyſicis dogmatis, totum hoc ab eius obitu conſumpſi biennium.
Taciturnus interim, tametſi non oblitus diuini muneris. Quapropter & Leoni-
ſententiam conſiderans docentis non eſſe verecundæ, ſed ingratæ mentis tacere di-
uina beneficia, & pariter animaduertens ſi flagitium exiſtimaint celaſſe alios quæ
pertineat ad ſalutem corporibus conciliandam, in eum qui abſconderit antidotum
animi ſeuerius vindicandum cenſeri? venit in mentem, quicquid ex hoc concep-
emolumenti, ſi palàm facerem, poſſe me ſimul, & idipſum in alios deriuare, & ce-
lato deitùs beneficio partim etiam ſatisfacere: Quippe ob mortis Christi & pa-
per conſiderationem à me habitam, aſpirante Deo Optimo Maximo, intercede-
tibusq; patrui monitis, cùm prolatis coràm, tùm repertis per epiſtolas effectum fuit
posthabitis bonorum ambitu, regum fauoribus, popularibus auris, atque id ge-
nus cæteris, quæ Chriſtianam vitam aut labefactant, aut omnino molliunt,
ro mea vota perſerim, intra deſideria naturæ contentus. Dicato igitur opere
mortem proſecutus ſum diuturnum ſilentium redimens: Et eo præſertim con
vt ingrati animi labem, qua contracta eſſet, pro virili abſtergerem, & inuitare lege
hac bipartita recordatione, ad benè viuendi ſemitam, vel capeſſendam, el cita
percurrendam: Quod equidem ſimulac dare in publicũ conſtitui, te potiſſimum
delegi

delegi, in cuius nomine appareret: Non quod mihi videretur dignum tua in literis præſtantia, tua vitæ ſanctimonia, ſed vt iuſto tibi iure debitum: Id namq; nobis ſæpè tribuiſti, vnde ad ipſum elucubrandum excitaremur, plurimaq; ſpiritualia beneficia es impartitus: Quo factum, vt eadem ferè ratio, quæ ad eudendum me illud impulerit, vt idem tibi dicarem obſtrinxerit. Acceſſit & alia cauſa neruoſior ſanè atque potentior, tuarum ſcilicet precum ſuffragia: Quibus apud Deum cupimus adiuuari in conſequendis ampliter retinendiſq; ipſarum cognitionum fructibus, quos iam deguſtare occœpi, & alijs inſinuans ſtylo manifeſtaui. Multos enim vidimus qui cùm rectè viuendum alijs ſuaſiſſent, idipſum poſtea ſibi non perſuaſerunt: Tùm quod frequenter à moribus dogma diſſentit, tùm quod omnes cùm valemus (vt ille inquit) recta conſilia ægrotis damus. Quare cùm alicunde mihi petendum eſſet auxilium, ad te ventum eſt, Pater Optime, vti ad eum quo adhuc (faceſſat adulatio & abſit inuidia verbo) & doctiorem ſimul, & prudentiorem, & moribus ſanctiorem cognoui neminem: Quibus ſi propheticum addidero ſpiritum, quo præditus, calamitates futuras quæ iam impendunt, iam imminent, diuino iuſſu auribus Italiæ atq; vtinam non ſurdis inſonuiſti, extra omnem fuerit controuerſiam, ſi quidem tuis precibus diffidam me magnopere aberrare: Librum igitur hunc noſtrum eo animo quo nos ſoles ſuſcipe. Cumq; totum perlegeris (ſi tantum per occupationes licebit) fratribus tuis vt legendum tradas exopto: Qui ſi tecum inter legendum quod offendat inuenerint, id totum primis & iuuentæ annis, & lucubrationum condonent rudimentis: ignoſcant quoq; non tàm celeritati conficiendi operis (id enim quadrageſimum circiter abſolutum eſt diem) quam emittendi cupiditati. Neq; enim cùm pietatis officium & vtilitatem eam penſarem quæ ſententias contemplanti, ſi modò Chriſtianam ſimplicitatem minus faſtidiat, affutura eſt: Horatiano dogmati acquieui, vt libellum hunc tot apud me premi menſes voluerim, quot ille annos percepit. Vale. in tuis ad Deũ precibus memor mei. Mirandulæ 13. Calen. Nouembris. 1496.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
A Ep. P. Sal.

DVo ſemper exiſtimaui ad conciliandam inter homines amicitiam conducere virtutes, ſcilicet, & alijs cum amicis beneuolentiam: ſuapte quippe natura virtus eum in quo eſt, gratum hominibus probis reddit, improbis verò quadam ſui maieſtate & reuerendam, & formidabilem: Vnde fit ſæpenumerò vt maximo etiam in precio virtute præditi homines, ab impijs, & ab execrabilibus tyrannis habiti ſunt: alijs verò cùm amicis cõſuetudo quadam participatione ſimilitudinis eum reliquo amico conglutinat, vnitq;: Quæcunq; enim eadem vni & eidem ſunt eadem, etiam inter ſe ea ſaltem ratione quæ eadem ſunt, conueniunt, quod Ariſtoteles in ſyllogiſmo, nos in moribus aſtruimus. Quæ cùm in te & ſi non conſuetudine tui deprehenderim, ſed fama perceperim, amaui te prorſus, & exarſi viſendi tui cupiditate, tibi quoq; me dedi in omne obſequium: Quis enim illum non amet, non veneretur, qui diuinarum humanarumq; rerum peritia præcellat, qui ſanctiſſimis moribus præfulgeat, qui à rege potentiſſimo, ex tot millibus Theologorum, quos Pariſiorum præclariſſima gymnaſia celebrant, vnus electus ſit, cui de contractis noxijs Chriſtiano ritu confiteatur, cuius ope Andegauenſi populo regendo à ſummo Pontifice præſul ſit factus: Quid dicã de beneuolentia? qua ſemper Ioannem Picum Mirandulam patruum meum es proſecutus, cuius in ore tuo frequens & multa laus, copioſaq; tuorum in eum beneficiorum recordatio. Hæc tibi me, pater ampliſſime, mirum in modum deuinxerunt, hæc effecêre vt quem ore alloqui facultas non datur, literis ſaltem venerabundus amplectar. Enimuero cùm non ſine munere te ad eundũ duxerim, veluti teſtimonio, & amoris & obſeruantiæ, nullum magis idoneum ratus ſum quàm literarium, ſed & literatiſſimi hominis, & amiciſſimi monumentũ. Quocirca Ioannis Pici patrui mei lucubrationes quaſdam in vnum à me volumen redactas, & in multa volumina, vt communia fierent mea ope transfuſas ad te mitto: Poteris in eis perlegendis amicum hominem iam defunctum, & recognoſcere, & alloqui:
Poteris & meæ erga te obſeruantiæ
meminiſſe. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Gib. Barb. Sal.

CVm ſuperiori nocte de literis fabularemur, interloquendum (vt ſcis) eorum meminimus, qui celebriores habiti ſunt figura orationis apud eos maximè, qui humanitatis ſtudia profitentur: Dixi tùm quæ mihi in mentem venerant, laudibus quàm maximis noſtræ religionis oratores extollens, & cum veteribus comparans: oratores appello non modò eos qui cauſas perorant, ſed qui vel de diuinis [illegible]ſſimè philoſophantes ſummum omnium bonum, ſummam veritatem, & [illegible] apprehenſam, & fide comprehenſam, ſanctiſſimè venerantur: aut qui de [illegible] rebus, deq; ipſa natura diſceptant, & modò per cœli luminoſa culmina [illegible] vagantes, modò aſtrorum motus, aëriosq; tractus dimetientes, modò maris [illegible] lubria flumina coniectantes, modò inferum deplorata ſilentia peruestigantes [illegible], deſudant, anguntur, vt cauſas rerum adinueniant, eisq; Latino ſermone in [illegible] compulſis, oratorium robur adijciunt, vt veritas ipſa è puteo (vt aiunt) eruta, [illegible] ſua inſtructa, & luce orationis ornata magis magisq; ſplendeſcat. Poſtquàm di[illegible]mus, meipſum percunctatus ſum, pigeret ne me earum laudum quas noſtris [illegible]erant, quaſiq; noſtro ſeculo adulabundus meritus fuiſſem: Tantum abfuit [illegible]os pœniteret, vt etiam parum pro meritis dixiſſe animaduerterim, quo factum [illegible] ſtimulante animo hæc ad te ſcribenda deſumpſerim, meam omnino de Latinis [illegible]ptoribus ſententiam palam facturus, quos antiquitati, niſi honor vetuſtatis & mille annorum priuilegium obſtaret præferendos contenderem, non rationibus [illegible] hoc ipſum, ſed extimatione ipſa quando ita hæc res inter nos agi cœpta diſpu[illegible]erim, quanquàm nec deeſſent rationes, & communes, & propriæ, quin & illud adeſſet palàm doctis (vt arbitror) ſpectatum eorum, ſcilicet, qui celebrantur antiquo ſeculo & præceptis dicendi & opere, fuiſſe neminem qui ſua met ad integrum præcepta ſeruauerit, quod ſi de æſtimatione ſui cuiuſq; ſeculi collatio fiat, perdidiſti: apud antiquos Ciceronis eloquia maximis laudibus, vulgò ſunt celebrata, ſed & taxata à pl[illegible]q; nec ab hoſtibus ſolùm, ſed à doctis, ſed ab amiciſſimis, inter quos Aſinius Pollio, Atticus Pomponius, Brutus, quorum alij indiligentiam & res præpoſteras, & errata memoriæ correxerunt, alij effœminata, fracta, elumbia, ſuperflua, damnauerunt. Hiſtoriæ Titi Liuij à multitudine decantatæ, magnis præconijs elatæ ſunt, eximius tamen orator Pollio, quem Fabius non improbat eas exiſtimauit redolere quandam Patauinitatem. Pliniorum acumen & Frontonis lenitatem laudârunt multi, ab alijs nihilominus prodita ſunt hæc verba: totum Plinij ſpeculum odi, Apuleium Platonicum omnimodis eloquentiæ floribus refertum admirantur multi: plurimi tamen vocabulorum affectationem condemnant: & ſi ad cæteros te conuerteris reperies neminem, cuius exiſtimationem in dicendo aliqui veritatis amore, vel contendendi, inceſſandiq; prurigine, aut non laceſſierint, aut totis viribus conuellere tentauerint. De Chriſtianis iam loquamur. Lactantius Ciceronis ſtylum effigiauit, aut, vt quibuſdam placet, ſupergreſſus eſt: mihi videtur rebus & ſententijs crebrior, nec numeris iniucundior, nec fili æquabilitate & candore poſterior: has quippe virtutes maximis viribus, & æmulatus, & aſſecutus eſt: hunc nec æquales nec poſteri momorderunt, nemo elumbem, & fractum Aſianum, & redundantem nemo cauſatus eſt: Hieronymus qui Liuium his in locis vbi ſtylum non contempſit ſectatus videtur, nullas à ſuo ſæculo, quantum ad genus dicendi attinet, calumnias paſſus è poſteriori ſeculo, & præſertim à Laurentio Valla acuto moroſoq;, alioquin docto cenſore magnoperè commendatus eſt. In Cypriano Plinij lenimina, Apuleianæq; illecebræ reperiuntur, & Ciceronis non filum, ſed perſpicuitas, alios taceo facundos dubio procul, & ſuo in dicendi genere celebres, neque enim tempus ſuppetit: Veniam ad eos quos vidimus, quibus cum ſumus conuerſati, tres qui fama celebriores adducam in medium, vt eos cum priſcis illis gentibus etiam conferamus: Angelum Politianum, Hermolaum Barbarum, Ioannem Picum Mirandulam patruum vndecunq; doctiſſimum: Sunt & reliqui, & docti, & eruditi, & facundiſſimi, ſed de his tantùm loquemur ad præſens: primus in epiſtolis omnes priſcos expreſſit, in Miſcellaneis Gellium feliciter imitatus, in Herodiani vertenda hiſtoriā Tullium Liuio adglutinauit: & ſi ad carmina flectamur,

Latinus

Latinis verſibus Vergilio minatus eſt in ſylua illa, cui titulus Ruſticus, in Rhythmis prætereà Hetruſcis Franciſcum Petrarcham, & Dantem elegantia, & vi poëtica, nec Scriptura tantùm, ſed pictura earum rerum quas exprimit, facilè æquauit. Hermolaus in epiſtolis Plinium Tullio ferè coniunxit, vt, ſcilicet, familiariſſimo ſtylo & facili non faſtiditus lector, & acutas Plinij ſententias, & Apulei verba deprehendat, ac vt fuſco quodam, & aſpero caractere non rumpatur eloquentia Tullij aliquando medetur: In Themiſtio transferendo ſubtiliſſimas illas ſpectatiuæ Philoſophiæ partes adeò copioſæ, adeò limatæ, adeò Romanæ, præter paucula è Græco eloquio in Latinum tranſtulit, vt Ciceronis in orationis perſpicuitate facundiam agnoſcas, & Gellij obſeruationibus elaboratam, & Plinij maturitate vallatam, & Apulei blandimentis concinnatam. Sed de Pico noſtro nunquàm ſatis laudato, quid dixerim, qui & Tullij flumina expreſſit, & Liuij eloquentiam æquauit, & verborum proprietates à ſecundo Gellio, Apuleio, aut mutuauit ita, aut vendicauit, vt & facilitatem Ciceronis ſine exoſſatione, aut eneruatione, & Titi lacteum flumen ſine Patauinitate, & Lucij ipſius Gellij atque ſecundi proprietates, argutiam, flores, blanditias, ſine faſtidio, ſine affectatione cognoſcas: At non in hiſtoria Romana, non in Aſino aureo, non in vulgata philoſophia concinnanda laborauit, ſed in mundi exordio deſudauit, in defenſandis Theologicis quæſtionibus elucubrauit, in taxandis Eccleſiæ hoſtibus anxius pugnauit, in leniendis quoque amicis & commonendis commentatus eſt, quas equidem ſi aſcribendis Galeotti patris epiſtolis parumper feriatus aſpexeris, & ad priſtina humanitatis ſtudia longo quaſi poſtliminio redieris, me nihil mentitum perſpicies, in vniuerſum autem, ſi in antiquis candorem illum puriorem contemplaberis, in iſtis coloratius fortaſſe tectorium, & crebriores acutioreſque ſententias, addo doctiores, addo etiam ſanctiores animaduertes, nec in noſtri ſæculi pariendis ingenijs effœtam defeciſſe naturam conſpicaberis. Quare non deerunt poſteris Latinæ literæ, proximo ſæculo conſcriptæ, non rerum cognitio deerit, modò adſit in Deum noſtrum, qui nos effinxit, qui redemit, pietas atq; religio. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Ioanni Bapt. Taru. Sal.

Epiſtola tua noſtræ amicitiæ faſtigium impoſuit, cuius fundamenta pridem iacta fuêre: Nam quæ me tibi & in patrem beneuolentia, & in domum noſtram officia olim conciliârunt, nunc ipſa & humanitate, & eruditione referta epiſtola auctiſſimè deuinxit: Perceperam enim aliorum relatu, qua prudentia, quo amore te in cauſa noſtra geſſiſti, quo tempore apud Blancham matrem pro ſenatu Veneto agebas legatus, patre in Hetruria militante, nec poteram tùm per ætatem tenellam, plenè perpendere, quod fideli poſtea grandior factus narratione hauſi, quanquàm ſuccurrebat quoque nonnihil eorum quæ abs te dum hic eſſes, memorari audieram, de multarum terræ partium, quas peragraſti conditione: fit enim plerunque vt pueri, quanquàm fortè bellarijs intenti, quæ in conuiuijs recenſentur mandent memoriæ, vt eſt ætas illa noſcendi auida & plurimùm admiratrix, tùm etiam tenax, eorum præſertim quæ ipſam in ſtuporem perueniunt: Memini adhuc de ſylueſtribus quibuſdam equis à te ſermonem habitum, qui in ſyluis illis inacceſſis, & ſub Schitico orbe remotiſſimis degunt gregatim ſtabulantes, & numero fidem non capienti per auia venatorum aſpectus fugitantes. Quare non ſolùm relatione, ſed & ſenſu ipſo nonnihil tui memoriæ retinui confirmatum poſtea, cùm parentum, tùm familiarium ſermonibus celebribus quidem, & grati animi ſigna indicantibus, vt noſceres mandata obliuioni, quæ quanquàm alieno nomine, tua tamen virtute in noſtram domum officia perſtiterunt. Hanc itaque per hunc modum initiatam amicitiam conſumauit epiſtola, & eruditionis, & amoris plena, ingentique gaudio me affecit, cùm ex ea coniecerim quanti facias opera patrui: Namque non poſſum multis ob cauſas non gaudere, eius doctrinam extolli, nec illos non magnopere diligere, qui ei addicti ſunt: Spero quoq; futurum, annuente Deo Optimo Maximo, vt noſtri homines videant de literarum ſtudijs quæ hactenus nec præſens, nec priora ſecula viderunt, neque id in Philoſophia ſolùm & Theologia, cuius pridem vulgata notitia, & communis vſus, ſed in ſacris eloquiorum interpretamentis, ſed in eis etiam quæ myſtica nuncupantur à pauciorib. pertractata.

nire queant
oſtremis viræ a
ſophicarum M
ſtſis incumbit
er inſtrumenta
es tuæ, & viriu
ciem doctis oſte
n duo iamprid
iſmundo noſtr
e ama.

SCVS PICVS
undo Vrbinati Sal.

t. Taru. literæ ſin
& illum ira patru
ilet & te articula
itia diſtillatione
Tibicines ſunt ſen
pera ad Ioannem
iſtolam illam Ioa
to verſam ad me

FRANCISC
Barthol. Fau. Sal.

non reſponderis
lum arbitrabar, t
s enim audiueram
benter vellemus,
ſin minus parum
a ſunt, ſi tamen
turus eſt, aut miſ
ue vt amici ſient.
teras cum non im
atrices, ob id eni
um literarum teſt
enſiſſimi voti ſui
n equidem coniectura
ligat, & ſui penitùs
n exeedi modus
ed ex me vt
i aliquando opinor
am. Vale noſtri
uarij.

nonnulli diuina ſuffragan
ſtum tamen & dogmata, &
nus ſe Picus mancipauerat,
aphyſicarumque commen
uneris, & licet ad id pro vi
arem pro ædificio euehen
& roboris aliquid attuleris,
ere queat, ad te & patrui, &
ædita volumina per literas
rbinati tradidi, ad te quàm

MIRANDVLA

fuerunt, ex ijs gaudium, ex il
etentum ſtudio percepi, vt ex
rauatum morbo (ita libet ap
te nominatam aliter nuncu
utis canentes receptu. Mitto
ptiſſam quantotius deferan
ognomento Chryſoſtomi de
cas velim. Vale.

PICVS

ni ſemper conſulendum duxi,
quia (quod & ſcribis) gratis te
anta in te veritatis hoſtes mo
as pendere non difficulter pu
ſed pro omnibus otandum
erunt ex nobis: ſuos enim ho
diæ dextra, aut iuſtitiæ ſiniſtra.
ad illum amicum attinet, ſcias
ſſe, ſed rogaſſe epiſtolas & ſui a
alij perperam interpretati hac
um efflagitauit, ſimulque fieri
ſequi poſſum) ſe arctius Chri
ſus alteriusque arbitrio manci
cùm amandi Dei modus ſit, vt
o huic ſanctiſſimo inhiantem
cum ſocijs, ad vineam Domi
immemor in tuis precibus ad

FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA
Matthæo Lang. Præpoſito Aug. & Admi. Sal.

erti ad Cæſarem, malui dare literas, quia non erubeſcunt,
hil actum eſſe in re mea: Tu pro tua in omnes humanita
a curabis ne fruſtrer voto, paruo conſtat, quod petimus,
e? quid ſi numero ſum exercitum? quæ quanquam magna
entur ſeruatæ fidei, & propenſiſſimæ voluntati, adde iuſti
orem, tuus iam ſum da operam, vt magis ſiam. Laconicè
ſcripſi, &

ſcripſi,& penè cæcutiens:ſed tibi linea pro ſchædula. Vale mei memor. Ex Argentina 4. Calend. Maias. M. D. V.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
E. St. Sal.

QVantum gaudij ex Epiſtola tua concepi ob eam operam, quam ſe R. noſter na-uaturum ſpopondit examinanda lucubraciuncula noſtra, tantùm mœroris Mai attulerunt literæ, quibus ſignificatum eſt eam à iudice abſolutam nocentem potius quàm damnatam, vellem equidem quæ digna caſtigatione deprehendit, aut verubus confodiſſet, aut ſaltem cenſoria virgula notauiſſet. Rogo iterum adeas hominem, ac ſi fieri poteſt, aliqua erratorum eorum memoria retenta, & ſi non demandata chartis omnino exigas, quæ mihi poſteà palàm facias, vt vel vtilitati, vel decori operis con[illegible] i poſſi[illegible] de eo autem quod ante tuum hinc diſceſſum collocuti ſumus, habere te rationem oportet, & eius in primis quod ſæpiùs monui tenorem vitæ tibi reformandum, optimeque inſtituendum, dedecere omnes potiſſimùm literatum hominem ſequi ſenſum ratione abiecta. Cauendum quàm maximè à carnis illecebris, quæ veluti poculis Circeis homines deformant in bruta, habendum rationem beneficiorum Dei, quæ in nos extitetunt, & tot profectò, & tanta vt ea nec præ magnitudine capere, nec præ multitudine colligere ſatis queamus, deſerenda hæc quæ ad [illegible] efflictè deperimus, dandas nocentibus pœnas in ſubtertaneis locis, ac reliqua huiuſmodi, & tibi coràm prolata, & commentaciuncula illa noſtra pro virili explicata. Oro etiam ſtylum vertas ad exornandam veritatem, fabellis expellis, exploſis quibus tua carmina ſplendidi[ſſ]ima dehoneſtantur magis quam decorentur: *Illa inquam dubiam facientia carmina palmam*, potes meo iudicio (ne credas me adulari [e]x animo profero) antiquitatem illam & Vergiliana ſecula laceſſere: Epigrammatis Martialem ſuperare, atque etiam, quanquam fortè id non ferret Marullus, æquare Catullum cum Tibullo, Ouidio Elegia te poſſe contendere & vincere, quis ſanæ mentis addubitauerit, ſi præſertim repudiata obſcœna materia, qua il[l]i gloriam ſibi vendicare ſatagebãt, ſanctam & diuinam excolueris: Sed vt de elegijs taceam, in quibus maior fieret cum antiquis controuerſia, quanquàm fortè prælio non ſuccumberes: quantum attinet ad heroicum, non video à quo præcellaris: quapropter tibi ſummopere cauendum ne Diuino abutaris dono, néve ipſum ingenij talentum, à ſummo illo Patrefamiliâs, vt rectè negocieris acceptum deprehendaris, non modò terrena ſcrobe abſcondiſſe, ſed in i[p]ſo etiam cœno merſaiſſe. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Archiepiſcopo Toll. Sal.

SOlent doctrina morum, ſanctitas, authoritasq; multum obtinere virium, ad conciliandum animos, [t]rahendósque in beneuolentiam vel ignotos atq; etiam eos, qui maxima locorum intercapedine dirimuntur: Illa quidem prior Philoſophos viros, altera etiam Chriſtianos, poſtrema verò actuoſæ deditos vitæ, & negotijs vacantes illicit. Similitudo primam copulam, ſecundam charitas, tertiam vtilitas & commoditas parit: & ſi cui hę omnes inſunt res, omnis penitùs homines ad ſe trahit. Cùm autem in te ſint, & ad tui dilectionem, vaſta illa terrarum ſpacia traxerint, mirum tibi [v]ideri non debet, ſi & Italos quoque viros in Germania degentes & commoueant, & trahant. Quorſum hæc? vt planè intelligas me tibi tàm addictum quàm qui maximè, & ob tui nominis claritatem iam diu fama ad me perlatam, & ob col[illegible] quia de te [illegible]m G. A. [illegible]uo[illegible]um Regum ad Cæſarem oratione nec ſemel habita, cui & ob veterem [illegible]os amicitiam, & ob ingenium eius, & doctrinam plurimam fidem non habere, non potui. [illegible] quanquàm nec Philoſophus ſim, nec opere Chriſtianus (vt cupio) nec [illegible]cioſ[illegible] [t]amen quo & alij perductus ſum, cùm harum rerum vmbra[illegible] or-taſſ[illegible] re[illegible] [i]llud conſtantiſſimum eſt, velle m[illegible] & [illegible]mmopere [illegible]pere re ipſa ſecun[illegible] primam paru[illegible], tertiam minimi, faciendam c[illegible]us: Habes itaq; [illegible] de quo om[illegible]a quæcunq; ip[ſ]emet poſſum facile potes, plu[illegible]ma coràm ha[illegible] de re [illegible] A. noſte[illegible]n p[r]o tua [illegible] & omn[illegible] cõplect[illegible] ſun[illegible]ne, cha[r]itate te oratum velim, vt ſemper in tuis ad Deum precib. m[illegible]ſis mei, pro mea au[illegible]

m[illegible]

memineris obſecro & authoritatem ...
ſcere, ſolumque illud habituros nos peculij, quod ...
goſuperato, in Hieroſolymam illam matrem noſtram i...
ritatis vehiculis, quibus ſpiritalis patri ille tuus Franciſc...
ſed ſat iam ſuperque, ne ſus Mineruam, vt prouerbio vſu...
pliſſime. Ex Auguſta Vindelicorum 12. Cal. Decemb.

IOANNES FRANCISCVS

PRoperanti iſtuc Stratioti Bernhardino literas ad te calamo conceptas, & exaratas, ſignificauique diuti... tum expenſiſque & incommodis multis confectum, n... bonam ex verbis Cæſaris conceptam ſpem iuuari ab... præter iuſtæ cauſæ ſuſceptum patrocinium nunquàm... vt me tibi perpetuò obligares deuincireſque, à quo a... animi vitium, ſi literæ, redditæ ſunt, hęc illis inerant, ſi... autem ad hanc diem nondum liquet Senatuſconſul... Cæſare petij nec ne, & ex longæuo iſto montis partu, ... iuſtæ petitioni, aut Cæſaris clementiæ facilitatique c... vti ope tua informia hæc, & abortiua afformes matu... ſarem. & ad te Ioannem Franciſcum hunc à ſecretis n... quo intelliges, & quàm iuſta poſtulatio ſit, & quàm... quod (ni voti fiam compos) & mihi, & omnibus alijs... omnis ſperandi facultas. Quæſo te vt non abſis mei... autem, ſi & auditum à Cæſare, & exauditum ad me i... tet eam quam ipſe præſtiteris, alterius ope non indi...

IOANNES FRANCISCVS
Fratri Baptiſtæ Mantuano C...

NEſcio an magis tibi gratulor, an mihi gaudea... Pici noſtri aduerſus Aſtrologos ab exemplari... cerpto omnes penè libros erraueimus, de quibus... lutis temporis amiſeramus, id tamen operis non... præſtantis Philoſophi huic excerpendi muneri... faſtitatum eſt, horum librorum lectione puto... hanc bonis ingenijs perniciosam patruus ille noſter... tum vanitate fortè riſurum: Cùm ſanè animaduerteris... ſionem nullis fultam ſubſidijs per Barbarorum prouincias... euagaſſe, inanibus tamen nominibus adiutam, perſpicies... conijs celebratos mera fuiſſe ſomnia, cernes magnos... quàm nihil, quibus huius vanitatis profeſſores... Chriſti Dei noſtri ortum & cætera, quæ præ ſui magnitudine... hominibus, horarum electiones exibilandas eſſe nugas manife... de domorum efficientia, de Planetarum exaltatione, deque reliq... iudicaturus ſis omninò non video, niſi venia danda eſſe fortaſſe... ſuperſtitioni hactenus hoc non perlecto volumine fidem præſtiter... ſtinato animo guſtata illius lectione in eius fide perdurant: Conſule... pocratem conſulant, emantq; ſibi quam totius omne, ſi fieri poteſt, A... rum: O' hominem incomparabilem, vbiq; ſummus orator eſt, vbiq; P... Theologus, conſummatus vbiq; propria non aliena meditata diſſemin... breuius. Vbiq; Ioannes Picus toties à te, & à tui ſimilibus doctiſſimis ho... timoq; iudicio, non tàm laudatus, quàm præ faſtigio tantæ doctrinæ, tan... tiarum, & ingenij illius ſupereminentis maximis præconijs celebratus. Ca... lo latere eius enarrationes plurimas in ſacra eloquia vepturas in lucem. Qu... diu cogitaui, an cuncta patrui opera (ſurgent enim in magnum volumen) po... impreſſa fuerint, cateruatim exire debeant, an conſultius futurum ſit, vt ipſa in t... bros partiar: vt, ſcilicet, primus ex eius opuſculis quæ diſſipatas, nec ſibi ipſis co...

Digitized by Google

rentes materias concernunt compilatus ſit, atque connexus: Secundo Heptaplum in exordia Geneſis, & quæ ad ſacra pertinent eloquia: Confutationibus Aſtrologorum tertium locum obtinentibus, hiſceq; duobus vita etiamnum à me conſcripta, & teſtimonia doctorum hominnm adnectatur, iudicium tuum ſuper hac controuerſia exopto. Reliquum eſt vt ad Mutinenſis agri tui ordinis viſitanda cœnobia profectũ acceleres, quo huc etiam applices, & Pici noſtri noua opera proſpicias, ſpero nihil te pigebit itineris: ſed oblitus eram, vide in quem errorem incideram te certiorem reddere, non modò operam patruum dediſſe, vt peculiaribus libris ad hoc deſtinatis demonſtraret abrogandam eſſe penitùs omnem Aſtrologis fidem: verùm etiam quo de noſtrorum hominum cordibus malum omne gramen euelleret, illorum ſe feciſſe interpretem. Centum enim Ptolemæi fructus (quos Centiloquium vulgò nuncupamus) è Græco in Latinum ſermonẽ vertit, & pulchertima expoſitione honeſtauit, hoc conſilio, vt deliris illis capitibus oſtenderet, prçterquàm quòd Aſtrologia merũ ſit figmentum, merum ineruditis præſtigium, librum eorum principis tot ſeculis excultum, & ferè adoratum, vulgata illa translatione plura (vt ita dixerim) continuiſſe errata quàm verba. Tanto Baptiſta exnlto gaudio, vt vix me contineam, cùm hoſtem hunc Eccleſiæ infenſiſſimum, & exitiale virus bonis ingenijs, victum omni ex parte & debellatũ exulare ſtatim ſit neceſſe, ne amplius humanum genus (vt ille inquit) damnet caligo fururi. Hinc maximè aſſecutus ſum coniectura Theologorum, ſententiam illam veritate fulciri, damnatos videlicet ad æternum ignem, maiore affici pœna, ob diuinæ viſionis carentiam, in qua omnis eſt bonitas, omnis veritas, omnis ſapientia, quàm *ob calorem illum nimium, ad quem* (vt ait Iob) *tranſibunt ex aquis niuium*: quando ne veritas hæc ab homine excogitata, ab hominum mentibus aboleretur, neſcio quid ærumnarum, quid calamitatum, quid pœnarum, pati non mallem. Mitto ad te argumentum libro ipſi præſtituendũ, quod ſi ſomnum redolebit, ſcito illud heſterna nocte, prius, ſcilicet, quàm antè diluculum è lecto ſurgerem excogitatum à me eſſe, & magna ex parte conſcriptum: Vale, & Deum pro me, & tota familia ſupplex exorato. Mirand. Cal. Februar.

IOANNIS FRANCISCI PICI EPISTOLARVM LIBER IIII.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA Dominus, & Comes Concordiæ Thomæ Vuolphio Iuniori, Decretorum doctori, Columbariaq; vrbis Præpoſito Sal.

TAntin' me facis, Vuolphi, vt ardenter adeò mea ſcripta concupiſcas? An potiùs cognominis feræ in morem quicquid literarum habere potes abliguris, vt illa quicquid carnium? Tanta, ſcilicet, ingluuie vt ſi hæ deſint terram quoq; rapiat & voret, in hoc tu certè diſſimilis quod illa ob ex[illegible] [illegible]dendi rabiem ſibi, tu ob egregiam humanitatẽ alijs conſulis, aut te conſulturum exiſtimas, ſiquidem multis penè conuitijs efflagitaſti vt elucubrationum mearum complures ad te deferẽdas curaremus, nec ſola verborum ſponſione, tametſi eam nunq[illegible] fefellimus, benè tibi & ſatis actum exiſtimaſti, quippe qui me identidẽ dum quandoq; ſubitarium conuinam haberes extimulaſti, vt id ſcriptis etiam teſtaremur, quo præter conſcientiæ teſtimoniũ, iactura quoq; noſtrę æſtimationis fieret, ni promiſſum implere mus, qnod ne non in omnib. tibi gratificaremur effecimus. Tanti mih[illegible] [illegible]ſtitit Collauri noſtri (quo Cæſar à ſecretis, & à manu vtitur) mora quã nec eximia di[illegible]gentia debellare potui quin Argentorati tenerer præter ſpẽ, & tuam domũ in qua hoſpitabatur frequenter venirẽ, ſed parco eius negligẽtię modò Importun[illegible] [illegible] meæ [illegible] peperce[illegible] quanquã ea quæ alioquin importunitas diceretur, ſi tarditas negotio periculum [illegible]lerit, diligentia nuncupari debet, & quę negligentia in ocioſiſſimo nuncupãda eſſet, in occupa-

occupatiſſimo nec morę quidem nomine cenſenda c
lumnia liberari poſſe videmur: tu verò qui defendi p
ſis iniurius qui per literas, & per Phileſium noſtrum
maturum promiſſum exigis. Quo fit vt mihi vix lib
tem geſſero ruditaris fortè culpabor. ſin minus ab i
violatæ fidei depoſcar? Morem itaque geram, quod
ſultus, & veluti reus euictionis cauſam, remque tue
quæ literis ad hunc vſq; annum ætatis noſtræ ſextu
ter defenſiones nonnullas diu perſcriptas, quorum
tur integra mihi facultas deeſt, promiſſa mittuntu
cudi facies, idque quàm emendariſſimè. Librorum
quem præcedere, quem quis ſequi debeat delegat
nobis illos extorſiſti, quis enim leget hæc? quod ſi
get, hoc mihi videntur ordine collocari poſſe vt p
tur, quando Chriſtianis hominibus prima omni
etiam ſpectes diu eſt quod illa parturiuimus, qua
ceſſerint: Adde vniuerſam quam nobis in edend
enim cùm expers debet eſſe nemo etiã è medio,
id præcipuè muneris incumbit literatis, qui pro
tes ad imbibenda myſteria, hæc apud te arbitro
profeſſionis dogmata & enarrant, & citant libe
ſed & Canonum ſacrorum interpretes, quæ fide
bere, & interpretari decet, apud quos cùm aliàs
limine de ſumma Trinitate, & fide catholica
multò excolerentur, quàm ſuperuacuæ illæ con
bus multi exagitantur. Cæterum Chriſtiano i
iecerit, opus eſt, ne ſenſu diſtrahatur, ne van
mente ſalubriter verſet: Quapropter liber vn
Chriſti & propria cogitanda, nonnullas illi ſu
tari non detur, ſed & legere, ſed verſari liter
duo de ſtudio Diuinæ, & humanæ philoſop
nuauerint: Quoniam verò humana ſæpenun
entia contenta, præſcientiam affectat, præſe
interdum ſuperſtitiosè conquirit, multifariè
notione libri optimè ſequerentur, quibus
tioſas vanitates & noxia deliramenta certau
nes præcedere vel his rationibus poſſet, quo
luti ſunt in primis debent, ſed & de prænot
qua noſtra plurimùm dependet fides: iſtis
Pici patrui, quem morte nobis immatura
ritas laudauimus. Exin pro eius libro de V
& argumenta in epiſtolas eius, & in libros
nia poſt eius mortem ab hinc fermè noue
hæc quatuor epiſtolarum varij generis lib
tam, ſi libuerit, appoſueris. Nec non expo
decretis Pontificijs de conſecr. diſtinct. ij.
tyris liber quem de Græco tranſtulimus.

Sed quoniam lectoris ſtomachus tantis
onerabitur, poſtremo ceu bellaria & tragemata
chon legetur heroico carmine de myſterijs
faſtidium non tollet, vtpote minus illitũ ſaccharo,
merorum quam ſecum defert harmoniam, tùm
ſimum arbitror teſtimonium reddideris: Quæ
(arbitror) ſi placuiſſe ſtudioſis animaduertero,
procudenda, quorum pars paucos mallei
pars ad vmbilicũ ferè deducta eſt, ea tum vt mihi ipſi

forſan epulis parum opiparis
ſecundis accepta menſ
in Germaniam veſtram delap
leuabit ſaltem opinor, cu
nouitate rei & veritate, cui t
vno comprehenſa volumine
excitabor ad alia quæ in manus ha
experta ictus, pars multam preſſit incude
aliquin non impigro ſubdã c
caria.

Lector candide obſerua hoc loco mortalium propoſita, quæ etſi quædam firma eſſe videantur: tamen temporum iniuria ſæpenumerò inania redduntur. Sic etiam noſtro autori pię memoriæ accidit: multa enim ſcripta hic recitat, quæ haud inueniuntur: & partim per temporu mutationem, partim per varios caſus & calamitates perdita fuerunt: quæ autem extant, in principio Tomi primi reperies.

caria, tibi recenſebo tum vt ſi eis quæ trahis è manibus non delectaberis, eorum quæ retinemus ſpe fortaſſis recreere. Particularis quædam hiſtoria illis compar opuſculis, quæ tametſi edita ſunt, ad præſens efficere nequiui vt eorum cõpos fieres, ſimul poſtea potieris. Theophraſti liber de Igni, Latio donatus. De hiſtoria meorũ temporum vniuerſa, quæ in multos annos prorendetur. De Prouidentia liber, quam ab omni etiam natione atq; ab ijs ipſis qui credũtur à pleriſq; impij philoſophis exiſtimatã monſtrare conſilium eſt, ne dum Sacris literis narratam, & noſtrorum Theologorum validiſſimis rationibus aſſertam. De Dialectica ad filium libros quinq;, ſed & animum aliquando appuleram ad ſcribendum vniuerſę Philoſophiæ conſectarium, verùm, quoniam id muneris cùm Græcis, tùm Latinis auctoribus multifariam tractarũ ſciebam, ad hanc diem abſtinui, Logicem ſolam amplexus, quæ vt cõmodè & Latinè perſcriberetur, deſyderabatur à multis, id ipſum oneris libenter obiui, tùm quod ij, qui Græcè neſciunt in Latio verſati Barbarum neſcio quid & præpoſterũ, cuius ſtridore ſcholarum ſubſellia franguntur, ferre non poſſunt, & pedem vbi conferre debent, maximè referunt: tum vt filio ad iſthæc ſtudia iam accincto nõnihil opis offerrem. Inſtitui præterea tres hymnos Hexametro carmine, vnũ abſoluimus, exorſi reliqua quibus vniuerſa penè & diuina, & naturalia, & moralia præcepta vel cõprehendẽtur, vel inſinuabuntur, hunc ipſum maximè curauit antiquitas, vt ſua carmine dogmara traderet, ſed plurimùm id vanis placitis ſacrilegiſq; deorum cærimonijs fœdauit. Noſtri hac de re nonnihil egerunt, ſed & preſsè, & curtè, quotidianę duntaxat diuinę laudis actioni proſpectum volentes nos, & amplè, & fusè, quod ſi quibus fortè minus gratũ fuerit id laboris, vt qui dictitẽt ſolere poëtas explodi à Theologis ſanctiſq; hominibuſq; ij fortè ſententiam mutabunt, ſi in primis mentẽ eò reuocauerint Poëtæ nomen ęquiuocum & multiplex haberi: Tum illud ſi nouerint eos, qui naturalia, diuina, res geſtas, carminibus abſoluerunt: Hiſtoriographos, Philoſophos, Theologos magis quàm Poëtas cenſeri, ſed & Eccleſiæ iudicium ſpectare debebunt, quæ cùm aliorum probet opera Theologorum, Sedulij carmen heroicũ inſigni laude proſequitur, exemplum quoq; ſummi theologi Gregorij Nazianzeni ne deſpuant, qui multa heroico metro verſuũ millia compoſuit, & illud quoq; nouerint, quod & aliàs meminimus tantum abfuiſſe, vt Hieronymus, Paulinus, Ambroſius, alij cùm doctrina, tùm moribus & ſanctitate inſignes à carminibus abhorruerint, vt ea etiam nec minimo ſtudio condiderint, deq; illis componendis Theologi Bedę opus memoratur, quod munus cùm alij, tùm ſummus Philoſophorum Ariſtoteles obiuit: apud Originem Ioſephum, ſed & ipſum Hieronymum, Moyſem, Dauidem, Salomonem, Eſaiam, Iob, Hieremiam diſcant ſuis libris menſuras carminũ adhibuiſſe: & ipſi quoq; Eccleſiæ ne non audiant quæſo, quæ hymnos quotidie in auribus fideliũ perſonat, quid? quod aliquos nouimus qui quãquam Poëtas aliquando inceſſerunt, eoſdem tamen ipſos rhythmos ſcimus edidiſſe, & alijs vt ipſum facerent conſuluiſſe, quando aliud vulgò, aliud inter benè inſtituti animi viros diſſeruerunt, quæ ſi quis conſiderauerit, nobis, arbitror, non ſuccenſebit, ſi poſt centũ & amplius millia verſuum ſoluta oratione cõpoſita duo vel tria mètra cõpoſuerimus. Sed vt redeã vnde diuerti, poſt Diſſerẽdi artẽ, poſt Naturalia, poſt cognitionem Diuinorũ vitæq; actiones & officia, noſſe oporter ea quibus in offenſo gradu cœleſte iter ſcandere poſſimus, ob id dialogũ, cui titulus de Serena cõſcientia noſtris operibus literatijs terminũ imponet, ita enim (ignoramus autem emerſura) decreuimus, interim dabimus operam, vt quæ Ioannes Picus patruus inchoata & imperfecta reliquir abſoluamus, quod officium triplici de cauſa diſtulimus, tùm quòd noſtra fortè excidiſſent animo, niſi mandata literis fuiſſent, quo incõmodo illa priuantur diu notata, tùm quòd ea integra habere nõ potuimus: nã pręter duodecim aduerſus Aſtrologos libros qui ferè perfecti ab eo fuerãt, à me ſtatim noſtris operibus intermiſſis & reparati, & publicati, pauca prętereà ſunt, quæ vllã operis faciem pręſe ferant: Pſalmorum tamen cõmentaria qualia futura fuiſſent, nõnihil cõiectamur. Alia diſperſa ſunt nec ad noſtras manus liberè peruenerunt: Namq; Antonius patruus cum vniuerſa Bibliotheca mulra quoq; eius ordinis ſcripta diſtraxit, ſed quorum potiti ſumus, aliqua ſperamus de tenebris eruere, & ſi ordinarios libros edere, vt votũ eſt, nõ poterimus, quod ſępè diximus Stromata, Miſcellanea, Tomos, Aphoriſmos, Rhapſodias cõcinnabimus, noctes (vt ille) Atticas elucubrabimus: quę ſanè talia euaſura confidem mea

DDDd Induſtria,

induſtria, qualia ille viuens abſoluiſſet, me aliis vniu
tamen pro eis quod pro mei ipſis exantlaui, laboris ſu
lum, vt nec ea quę in manibus habere dixi, aut mea, aut
quam circumferri audires, pro noſtris accipias, niſi in
ter epiſtolæ teſtimonium adfuerit, quo iſthæc parite
mittimus veluti fraterna cognataq;. Nam quoniam
meis quibuſdam ſcriptis adnexis, veluti domeſticis
erunt: Quoniam item quæ propria mea ſunt & au
functus nunc miſi, & hac epiſtola recenſui. Aequum
poſterum emittentur, aut quæ nec mea, nec patrui,
illo cœpta à me conſummata fuerint, pari à me pa
aut ſub meo, aut illius, aut vtriuſq; nomine ſuppoſi
gò quæſiti pro legitimis libris circumferantur. Car

IOANNES FRANCIS

Vdalrico Zaſio. Iurecon

IActuram me feciſſe dimenſæ Germaniæ putau
uerim, tanta in te eruditio, tàm propenſa in ſtu
omnia de tuis illis quas noſter attulit Phileſius
parte reſpondeam habeo in primis gratias, quod
derates in amicitia coniungi, quodque Ioanni P
maximè, & ſanè mihi iam diu perſuaſi quod d
commodiſſimè de patrui laudatoribus dici & a
debere virũ in literis eximium, cui Ioannis Pici
mihi doctrinæ teſtimonium præbuiſſes tuæ ſati
gando fuiſſet: Adde illa quæ dixi tuarum lection
verba quæ non Rhenum, ſed Padum, ſed Thy
quam, vt mihi videtur, cœpit Thybris Rhenum
mani ſermonis puritas Italiam non dereliquit,
propè ſurripere geſtiant. Ad patruum redeo,
poni à me, & in integrũ reſtitui ſuſpiras, quid h
bis ſcriptum eſt, & in præſens ad Vuolphium
multa miſimus, quæ mirum appetis noſtraru
appellatione digna cenſeri debent, ſed tame
ſumus, benè tamen actum nobis putamus, q
plius debiti, iure nos queat expoſtulare. Miſi
mina. Theoremata de fide, de Imaginatione
linguam Iuſtini Philoſophi, & Martyris volu
cœlo lapſis carmen Heroicum. Epiſtolaru
culam textus Hilarij quam inter Pontificia
olim formis excuſa. Quæ item ſint in mani
ficauimus, & vtinam illi quoq; quod ſugg
tuendi par eſſe poſſem. Sed id tibi potiori
cœperis, perge oro fœdos iſtos tàm Ciuili
res conteutere, diſtrahere, eliminare, inter
beneficium à Deo Optimo Maximo præſt
ptam ad calcem perducemus, præſtituri
cuperemus opem rei literariæ non laturi,
Vale Carpi 21. Nouemb. M.D.V.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVL

Mariæ Magdalenæ Sorori Sal.

NOn poſſum, non ingratus videri, Soror chariſſima, qui tibi ſacræ re
iam pridem initiatæ literis meis gratulari diſtulerim, & eò amplius cùm
multifariam & Hieronymo Hiſpano, qui cœnobij veſtri curam gerit, pra

rita hyeme per literas inuitatus fuerim, vt aliqua tibi mitterem, quę tuum cœptum extollerent, & accenſo in te Chriſti igni fomenta ſuggererent: verùm plurimis de cauſis ſilentium tenui, tùm quod ea in me nō eſſet ad obeundum id muneris facultas quàm charitas, qua te complector, & ſatisfaciendi deſyderiū expoſtularent, tùm quod mihi ſuperuacaneum videbatur, eam tibi velle monſtrare benè viuendi normam, quæ à te pridem ardentiſſimè percepta eſſet, à me verò tentata, vtpote eam velle inſtruere, verbis cuius fueram & inſtructus, & commonefactus exemplis. Accedebat quod eā prouinciam ſubiturus infimus tyrūculus adhuc quam fortiſſimus vndecunq; miles Ioannes Picus, ſcilicet, patruus noſter, minimo minus abhorruerat. Veruntamē nouo rogatu tuo dum Ferrariæ nuper eſſem, precibusq́; deuinctus promiſi quod detrectaueram adimplere, & vt fraternæ charitati obſequerer, & patri ſpirituali tuo morem gererem, ratus calumniam ineptè ſcribendi & temerariè quam negligendi tui, & poſthabendi promiſſa citiùs eligendam, confidens quod ſi facultas non dabitur comptè, & ornatè dicendi, ſynecerum tamen animū & amorem ſuppetias ad dicendum allaturos. Gratulandum verò tibi potiùs quàm conſulendū cenſui, tùm quod a te ipſa, à doctoribus ſacris pręcepta ſalubria ita haurire, quàm ego ex his excepta ad te tranſmittere potens es in diui Franciſci præſertim vita ſub quo cœleſtia męres ſtipēdia, eam ipſam quia impenſiſſimè efflagitaſti, ad te in præſentia mitto libentiſſimè, qua lectione quid tibi ſectandū, quídve fugiendum ſatis in parte cognoſces, & ideò alio hortatu ad ſubeunda religionis munera, parū eges, multasq́; habes ſorores in Cœnobio & matres velut exemplaria, quibus diebus ſingulis vitam tuam & mores effingas. Gaudeamus igitur in Domino chariſſima ſoror, iugiq́; contemplatione cōſideremus, quāta Deus fecerit animæ tuæ, qui tibi non ſolùm iter perfectionis oſtenderit, verumetiam intra ianuam perfectionis (vt ita dixerim) cōſtituerit: deſerueris fratres, reliqueris parentes, mundumq́; & omnia eius blandimenta contempſeris, & euolaueris nuda ad crucis vexillum. O` felices animas quibus à Deo Optimo donatur, vt paupertatis conſilium eligant, vt pro vtili & minima portione derelicta, centenam mercedem recipiant, & in æterna gloriæ ſublimitate Chriſti cohæredes efficiantur. O` iterum felices, quibus datur vt vadum hoc plenum miſeriæ, plenum ærumnarum relictis ſarcinis cymba ligni crucis euecta pertranſeant: Quid enim poteſt in vado mundi huius miſeri quietis ſolidę reperiri à fœminis præſertim, quæ ſi iugatæ fuerint continuū illis quaſi belli ſimulachrū, cùm viris ſemper indicitur, vel ob violati tori ſupremas anguſtias, vel ob iurgia rei familiaris adminiſtrandæ, in qua (vt ait Cicero) diligentia plena ęrumnarum, negligentia vituperationum, ſterilitatem omitto: omitto infelices abortiuorum partus, filiorum omitto, & mariti funera, quibus nil infelicius, nil & miſerius orbatæ coniuges videre poſſunt, diuino poſtremo poſt viri obitus oppreſſiones, quibus angi deſolatæ conſueuerunt: Hi fructus ſunt mūdi ſoror: Hæc ſunt oblectamenta, quæ ſi intimo cordis affectu, piaq́; mente, contemplata fueris, poteris cum Propheta exclamare: *Dirupiſti vincula mea, Domine, tibi ſacrificabo hoſtiū laudis, & nomē Domini inuocabo, quia eduxiſti me de lacu miſeriæ, & de luto fecis, & conſtituiſti ſupra petrā pedes meos.* Parte alia ſi mentis oculis cernes, quæ ſpiritalia commoda, quæve gaudia tibi mundi fuga contulerit, & quàm bonum, & iucundum ſit Sorores in vnum degere. Dolebis profecto in cœno huius noſtræ miſeriæ, tàm diu tuas plantas hæſiſſe, & alias quas cognôſti in mundo ad locum illum inuitabis vt videant & guſtent, quàm ſuauis eſt Dominus, quàm felix Chriſti iugum, quanta ſit in religione tranquillitas, quāta ſecuritas, & in qua hominibus id facilius cōſequi datur, ad quod creati ſunt. Ibi namq; poſſunt commodiùs Deum cognoſcere, feruentiùs amare, quietiùs poſſidere, & ob id ſine fine glorioſiùs frui: Arram quippe iam cœleſtis patriæ tenent, qui mundo calcato, animam & corpus Deo ſuo mancipauerunt.

Gaudendum eſt iterum Soror, cùm magnificum tuum hoc cœptū non mediocris exempli puellis tempeſtatis huius extiterit, quę te aut viderint, aut audierint parentes deſeruiſſe, qui agris & argento, & opib⁹ referti, qui ſubditis & ditione ornati ſunt pauperrimiq́; monaſterij locū petiuiſſe, quin etiam quod Ariſtoteles ipſe magis eligendū cenſet vnico propoſito: Chriſto tamen docente, nō ſuadente philoſopho conſecuta es: Id enim tale eſſe affirmat, quod vel bonum, vel expediens, vel delectabile ſit. Quid quæſo magis bonū eſt, quàm ipſam ſequi & amplexari bonitatem, quæ Chriſtus eſt?

quid expeditius quàm eius præceptis obtemperare
iugo crucis ſuauiſſimo ſublato ſectari; quæ omnia in
Igitur gaudendum tibi eſt firmiſſimeq; tenendum ſi
ſi legitimè aduerſus tuos & crucis hoſtes fueris pr
diſcrimina euenient, multi hoſtes inſurgent, iugite
lum gerere ſingulis horis & momentis oportebit,
rum gaudendum: quin vbi excellentior pugna, ibi
corona, magnum tecum dæmones certamen inien
nunc aperto marte petent, nunc cuniculis oppugn
moria & fugabuntur, & abſterrentur. Hæc enim m
ſum nos diſijcit atq; eliminat, quod ſe Auguſtinus
bit, offerentur honores, ſe ingerent ſtemmata, q
retundes. *Caro concupiſcet* (vt ait Apoſtolus) ad
domabunt ieiunia, iugisq; labor & ſacra lectio vi
cedite admonitam velim, vt à te ipſa hoc perpet
enim abeſt vt hoc tibi faciundum ſuadeam, vt eti
quia multi dum à dęmone ſub aperta ratione ma
ob indiſcretã corporis caſtigationẽ in præceps d
tem: Quicquid ſuperioris licentia fit, gratius in
ſingulariter accipit, quæ non de propriæ ſenten
fertur imperio: Hoc ex propoſito inſeruiſſe vol
tatis, nec probantibus ſuperioribus fuiſſe molit
eundem tenorem referendum volo, quod non
bus incumbas, quæ ſententia à patre tuo Fran
orationibus, quàm lectionibus deſudarent, q
lia teſtentur: In omnibus porrò tentationibus
templanda eſt à te, quam Deus ante mundi pri
ritatis galea, in hoc conflictu acerrimè dimica
ſunt, poſtquàm aratro manum admouiſti, o
tenta, perenni hoſte ligno crucis fugato ad
ſequi, & poſt illum currere in odore vnguent
O`vis immenſa, quæ poſtquàm pectus poſſe
grantiſſimam cœleſtis patriæ ſitim ingerit, q
mundus datur peſſum illecebræq;, & carnis
hilo, ſed & habentur odio. O`rem miranda
ſpernat mundum, vincat dæmonẽ, ſuperet ſe
& hæredem aſciſcatur. Perge igitur obſecro
ne te dæmon abſterreat: Chriſtum ama, Ch
mortem ſemper in corde retine: quis eni
humilitatem? quis charitatem non obtine
damentum eſt: altera abſoluta conſumati
meditata fuerit: Illum, inquam, cum Patre
carnem aſſumpſiſſet, laboresq; omnifario
diaboli mancipia effectos in libertatem a
potuitne vnquàm maius in nos beneficiũ
mam ſerui accipiens, factusq; obediens, v
Soror chariſſima, quæ mundi nauſeam i
bores religionis dulces & ſuaues reddun
firmant: Et iterum gaude cùm te iam ma
tuerit, teſtante Cypriano, eum qui renun
bus eius, & regno. Sed epiſtola claud
mihi ipſi ſatisfactura: at tamẽ te certiore
annuere, periclitari etiam cum diſpendio famæ maluiſſe. Vale, & Deum iugi
ora pro me, Eleonora ſoror, & Ioanna vxor, & tua St. Magda-
lena ſe tibi in Chriſto commendant.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Tryphoni Sal.

ACcepi Secundum abs te, & quidem Secundum. Nam alius generis einſdem ſemper quæſitus nunquàm inuentus apud me deliteſcebat, cui mox reperto, en tuus cen cognato gratulabundus acceſſit. Ago grarias & habeo cum laboris, tum diligentiæ, tantum abeſt, vt remoram damnem. Quî enim fieri poteſt vt culpa ſit vbi amor & cura? fallacem & terga, vt ſcribis, vertentem fortunam fugare facillimè poteris armis conſilij. Quod tibi cùm inambnlationes illæ, qnas cum Ariſtotele feciſti, tùm Sactæ in primis literæ ſuppeditabunt. Salutem Donato meo nomine aſcribito, non Secundo ſed Ptimo : Idem tibi & impensè quidem Barrus exoptat. Secundi pretium quod ex te Bibliopola percepit, Ioanni huic ad te perferendum dedi. Vale Carpi 6. Idus Martij.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Maximiliano Cæſari Sal.

SAcer Cæſ. M. Nuncius Maieſtatis tuæ, qui pto me in Italiam venit, ad te renertetur, poſtquàm ſe Mediolanum contulerit: Iam enim & Mantuanum principem, & Fetrarienſem conuenit, & Mirandulam etiam acceſſit. Intellexi (& ita etiam ex literis M.T. percepturum puto) ipſum Mantuæ principem paratiſſimum offerte ſeſe, vt tibi motem gerat, & mihi opẽ ferat : Qua de re à pluribus etiam amicis certior factus ſum: Ducem verò Fetrarienſem hac in cauſa illius veſtigia ſecututũ penè omnes exiſtimant. Qui autẽ res meas occupat M.T. tnis præcepris obaudiuit, putans quoquomodo ſe feciſſe mandato ſatis, ſi aliquod mendacium cñ obedienria commutet. Negat enim mihi fuiſſe iniuriam & vim illatã, quod nemo eſt qui neſciat, ſed & diſſimulat te pro me contra illum ſententiam tuliſſe, quod non ſolùm notiſſimum arq; vulgatum eſt, ſed eriam eidem per vltimas tuæ M. literas declaratum. Quocirca enixè, clementiſſimeq; ſupplico, vt & fidei meæ, & iurium meorum, & clementiæ tuę tationem habeas, iuſtum auxiliũ quod implotaui ſæpiùs, acceleres : Nam omnis celeritas videtur mora mihi tamdiu oppreſſo & tàm inſignem iniuriam pro ſeruãda fide perpeſſo. Literas itaq; in Italiam ad eoſdem expoſtulo, vt ſtarim opem ferant nec otatotes hac in te ampliùs morentur. Dies enim mihi nunc pro menſe eſt. Quandoquidem fame oppida vtgentur, & ab oppidanis ipſis ego identidem vrgeor, vt proprius accedam. Si enim principes illi de machinis prouiderint, quicquid præterea contulerint, ſatis fuerit, illum ipſe peditum numerũ, de quo tuæ M. coràm locutus ſum, ſi illi obſequentur, triduo paratũ in armis habebo (quanquàm armis nõ erit opus, niſi tantùm vt vibrentur) quod ſi mora mihi nocebit ad præſens, vereor ne ſumma poſteà difficultas oboriatnr, & mea iniutia, & ingenti damno diffetatur auxilium ac ſpoliator contra ius & fas, cõtra decreta tua promulgatamq; ſententiam in bonorum vſurpatione, in ditionis & ciuium oppreſſione, diutiùs perſeueret, 9. Calen. Iunij. M.D.V.

FRATER BAPTISTA MANTV. CARMEL.
Ioan. Franciſco Pico Mirandulæ
Salutem.

COnfiteor & accuſo apud te delictum meum, quòd fuerim hactenus negligens in ſcribendo, habeo tamen vnde me excuſem, publicas, ſcilicet, occupationes, quæ cogunt etiam corpus à patria, & ingeniũ à ſtudijs peregrinari : Et quotiens datur ad ſtudia reditus (datur autem ratò) propter longa literarum ieiunia ſupra modum eſuriens animus vſq; adeò lectioni ſe immergit, & ingurgitat, vt concoqnere nequeat quæ vorauit : Quò fit vt cùm negotium habeo, negotioſus ſim, cùm verò non habeo negotioſiſſimus. Inter Salebras & Spineta Ioannis Scoti exigentibus, ſic diſcipulis hyemem conſumpſi, corrigẽdo etiam poëmati noſtro de regibus Hiſpaniarum operam impendi, vnguem applicui, & ei ſummam manũ imponere propero: poſſem, inquam, negligentiam meam ſic expurgare, & clypeũ huius excuſationis prætendere, ſed parco, quod exiſtimẽ me faciliùs ab hoc reatu per veniam, quàm per ſatisfactionem abſolui poſſe, apud iudicem tantæ humanitatis & clementiæ : De his hactenus.

Traductionem illam Hieronymi diu multumq; deſyd[...]
nuſquàm inuentam grato animo recipiam, neſciens [...]
Quæ tibi, quæ tali reddam pro munere dona.

Quod patrui lucubrariones contra Aſtronomos ed[...] braueris, debent omnes viri tàm indocti, quàm do[...] gratias vobis, hoc eſt, tibi ac parruo ſemper exoluer[...] & vaniſſimã iſtam curioſitatem de medio abſtuleriti[...] pyas eas expuleritis, quibus homines faſcinantur, [...] nia decluduntur. Quanto deſiderio ardeam videndi [...] gulare, tàm ſublime, tàm arduum non poſſum literi[...] (ne dubita) temporis aliquantulum ſuffurabor, ve[...] ſaturaturus ingenij ligurientis ingluuiem, habet i[...] betpalatũ, habet venerem, cui neſcio an punctum [...] Suſæ noſtro noli ſuccenſere, quòd aduentum me[...] è veſtigio diſcedere, iuſſi vt id ſilentio præteriret, [...] tia diſplicitura erat, & in hoc ſilentio tibi magis q[...] triſtareris te ira à me præteriri. Dare igitur veniã b[...] quando ſi errarum eſt, in rem tuam erratũ eſt: Ali[...] pter virtutum tuatum raritatem, non ſatis eſt vid[...] ferre gradum: Res ordinis trahebat me in Hetrur[...] ſocletas moram excludebat. Argumentum tuu[...] adulationis ſuſpicio dicere nõ ſinat. Ante quinq[...] legi Centiloquium Ptolemæi, nuper à Ioanne [...] tionibus eiuſdem. Vide ergo ne is ſit, quẽ te re[...] Pici noſtri. Conſulo vt omnis patrui phillyras [...] menta omnia colligas, reliquias omnes tàm e[...] ras, nihil perire ſinas, in eum ordinẽ digeras, qu[...] tiæ tuæ melior apparebit, ſi nõ cohærebunt, ſi [...] ſe ſtabunt, ꝓpria nitentur bonitate. Tomi eru[...] ſupprimito, nihil enim in eis puto quod ſalẽ ſu[...] eneruc, quod friuolũ, quod ocioſum. Collige [...] tacente plura diſcamus, quàm à loquente lic[...] nilis ingenij miraculum temporum noſtro tu[...] rum copia ſublimitate præſtantia cognoſcan[...] tate cogamur, an omnes animæ naturæ ſint [...] operationibus. Tu verò vale, & patruum [...] diu viuas, & quod eius annis ablatum eſt tul[...] datur: Et ſic plex factus eſt Heliæ ſpiritus, ſic in te patrui ſpiritus duplicetur.

IOANNES FRANCISCVS PIC[...]
Alo. Marl. Sal.

CVm ſuperioribus diebus Florentiam petiſſem, Ioannes Pic[...] philoſophia & literis mecum fabularetur, inter loquendum à [...] Vitulonis philoſophiam more mathematico editam ad me m[...] hac re ſcripſiſſes aliquid, recordatus me illam ſuo nomine (dum Barr[...] ratiæ motaretur) abs te ſummopere efflagitaſſe: reſpondi nec verbum [...] runtamen ſi id optaret me ſcripturum promiſi, te non defuturum putan[...] omnibus, quæ ad hanc cauſam ſpectare viderentur. Gratiſſimum ſibi fo[...] atq; vt hoc ipſum factitarem hortatus eſt vehementer, hoc videlicet adie[...] lam ad me ſcribendam tranſmittas, vel à me operã dari concedas, vt Papię [...] lani quò ſis ſecurior, tranſſcribatur. Quapropter & hominis authoritate, & [...] brum voluntate fretus hæc ad te dare conſtitui, quibus (ſi quid meus erga te [...] inſtituta pridem amicitia poteſt) te obſecro obteſtorq;, ne tali tantoque v[...] exiguum adeoq; leue officium deneges, quod ſi feceris vtrumq;, noſtrum m[...] modum tibi conciliabis, licet mecum parum ſis lucraturus, cùm tibi meipſu[...]

pridem dederim, ſed illum tibi magno amore deuincies, illum, inquam, quem præſens ætas (vt noſti) iam admiratur & poſtera, ni fallor, magis eſt atque etiam magis admiratura: Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS IOANNI Baptiſtæ Comit. Fauentino Sal.

Literas tuas cum carminibus muneribusq; libentiſſimè inprimis accepi, quod & ex his te ſoſpitem, & noſtri memorem eſſe intellexi, nec enim parum acceſſionis rebus meis factum iri iudico, cùm amicos qui abſentes ſunt & incolumes, & ſuæ ſpontis eſſe certior fio. Lætatum te ſcribis, ob nauatam à me ſtudijs operam identidemq; aculeis quibuſdam dulcibus quidem, & perhumanis ad cœptũ me perficiundum perurges, & impellis: Hæc nõ mediocria amoris indicia ſunt, quæ tametſi explorata iam pridem habuerim, magis tamẽ atq; magis in præſentia florent: Nec eſt cur te ſilentij pœniteat: Eſt fortè cur non aggreſſi itineris pigeat, vt ad nos noſtramq; ditionem viſendã, quibus æquè ac tuis vti potes venires: Excepiſſem te tãto gaudio, quanto fortè alium neminẽ, vt quem amem ex penitioribus certè animi penetralibus: moueor tùm ob Grammatices elementa ex tuo fonte nobis pueris hauſta, tùm ob ſigna ea, quibus tuum erga me amorem palàm feciſti, quo internuncio te magnopere hortor, & rogo etiam atq; etiam vt facias ne tuum ad nos aduentũ ampliùs deſideremus, & eò magis rumpere moras potes quò te diu exagitatum (vt ſcribis) negotia plurima diſtinuerunt, facturus es nobis rem graſſimam, nec tibi arbitrot iniucundam. Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS Theophilo Stangæ Sal.

AVdio te monachorum Neapolitani Cœnobij Abbatem, & lectum eſſe, & deſignatum, illis gratulor, mihi nõ gaudeo, habituri enim ſunt religioſi illi homines præſtantem ducem aduerſus hoſtis verſutias, & præclarũ ad capeſſendas virtutes præceptorem, nobis autem viſendi aliquando tui occaſio penitùs erepta eſt, non illis inuideo ſalutaria monita, ſed noſtram conqueror iacturam, qua tantò magis ſubleuabimur, quantò tu & tua inter ſepta degentes monachi propenſius ad Deum preces pro nobis effundent. Cæterùm quanquàm iterte facturum per Mirandulanum agrum mihi facilè ſit exiſtimandũ, ne deſiderio tamen fruſtrer, teneot enim voto non exiguo viſitandi tui, te magnopere, & oro, & obteſtor, vt hucuſq; diuertere velis, mihi enim vxoriq; meæ mirũ in modum gratificaberis, nonnulla quippe pectori tuo commiſſuri ſumus ad patrem ſocerumq; perferenda, quę nec literis nec nũcio etiam probatiſſimo demandaremus, ſuſcipiendum à te negocium nobis perſuaſimus, quando tuum erga nos amorẽ & humanitatẽ exploratam habemus: Vale Mirand. 5. Idus Iunij.

IOANNES FRANCISCVS PICVS Sy. Re. Sal.

REcepi tuas literas & ob id commentationes de Monte pietatis ad te mitto, & miſiſſem pridem, ſed nondum exemplaris munus obiuerant. Quaptopter curare poteris, vt quæ formatæ ſunt (poſtquàm eis ad libitum vſus fueris) ad me iterum deferantur. Solæ enim quæ Theologico exaratæ ſunt ſtylo, tranſcripta fuêre, porrò omnes in vniuerſum gratiſſimas habui, eorumq; rationibus, ni alias ex aduerſo fortiores, & validiores viderim annuo, & acquieſco. Cæterùm à Cardinali Curcenſi nec verbum accepi, neſcio an literæ delatæ ſint: Vereor plurimum vt deuium iter captauerint. Attamen non deeſt ſolamen, nec in totum euanuit ſpes. Dabo operam qua ratione potero, vt quas ſubierint manus, certior efficiar. Faxit diuina bonitas vt naufragium non ſint perpeſſæ, huius incommodi cauſam fuiſſe non ambigo fidiſſimi cuiuſdam nuncij noſtri ex vrbe diſceſſus iiſdem diebus, quibus literæ Romam ferebantur. Albertum connubio iunctum eſſe haud dubium eſt: Ita Deus omnipotens annuat cœptis & faueat ſucceſſibus. Epiſcopi noſtri ſanitatem vehementer exopto, cui me cùm tempus opportunum dabitur, commendaueris. Vale

6. Calen. Septembr.

IOANNES FRANCISC
F. V. Sal.

PRæteritis diebus epiſtolã tibi deſtinaui, vt facilè
foret iudicium de congregatione à te dimitten
ſed vel te illas non vidiſſe, vel parum perſpexiſſe
hac de cauſa ad me miſſas literas, quibus me impen
tuum poſſis implere conſilium, ego iterum ſcribam
& à Deo, & ab hominibus arguendus eſſem, ſi ſemi
ticoſum iter & deuium incederem, video te (ita m
& pluribus) à dæmone vel decipi, vel illudi, dum tu
xiſti congregationem (ita appellare ſoletis) dimi
tia, qua deuotione, vel potiùs quo rationis figmen
ras: Ignorás ne totam Auguſtini familiam te aduc
amicos tuos omnes quos longis comparaſti vigil
& paſſuros ſcandalum, & te illicò relictutos. Arg
potiùs, de viſendis Hieroſolymis facilè diſſuitur,
ſed nec marito, vel cuilibet alio iugo ſeruitutis aſt
ſertim cùm neq; in hoc, neq; illo monte Deum,
teat. Sed & aliam quam adducis captiunculam,
curanda ſalute proximi ob iuges clamationes è
ne, cùm nulli hoc cõcedatur, niſi & probato, &
cto & deſtinato: obedientiæ enim te oportet ſu
ſcriptum eſt meliorẽ eſſe obedientiã victimis, n
latione Eccleſiaſtica, ſed qui vocatus eſt à Deo,
miſſus à maioribus ad obeundum prædicationi
ſi tepidi vel frigidi nõ credunt Euangelio, tibi cr
ſcultabunt? Acquieſce igitur ſano conſilio & op
aberrans, parere potiùs, vel iurgia, vel afflictio
bit, quam excuſſo obedientiæ iugo prædicari a
tàm vehementer angit & animorum ſalus quàm
te velim abbatis Macharij ſalubrem fabellam
mita in collationibus relatam. Et caue ne ſim
ptari: Caue, inquam, ne ſpiritales nummos
communione ab illa diſſeparatus, & diſperda
inſecteris, tanquàm fugitiuus & transfuga, &
figurat, ſub boni alicuius conſequendi ſpe ra
vocatus es Chriſtum ſequere, qui & obedien
crucis. Hæc dicta ſint, vt planè cognoſcas qu
leto & obedientiæ iugo colla ſubmittito.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Herculi Strozæ Sal.

MItto ad te Stauroſtichon noſtrum vel plenius, vel vacuũ minu
proximis diebus id tibi Ferrariæ legendum tradidi: Reuiſas or
ipſum Tito patri oſtendas velim. Ac Ripæ noſtro cenſorum p
aliqua ex parte audiuimus, ſed ex integro non acceſſimus: σταύροις enim
cupationem non indidit, ſed σταυρὸν καὶ στίχον, ex quibus Stauroſtichon c
mus, vt enim alij acroſticha, & cætera id genus Græca licentia: ſic nos de c
id enim operi propoſitus finis, ex quo ſumere appellationem philoſoph
anima non mutauimus: quandoquidem id nominis honeſtare carmen tib
cimus, id nullo exemplo, ſed Grammaticorum dogmate, quibus compertu
leumaticum pedem quintam ſedem non dedecere: quod autẽ de verbo an
pſit examinandum, diligentiùs ſuſcepi. Quamuis enim abſolutè ſoleat afferri
annuo & datiuo iungi, vt ſcitè, rectèq; Ripa, ex Vergilio & Ouidio probauit. Sc
nihilo minus mihi Vergilij verſus ſic occurrit:

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:

Digitized by Google

Item illud vndecimi:

—vbi primum auellere ſigna,

Annuerint ſuperi—.

Et prætereà non videtur ratio refragari. Quandoquidem ſignificatu propinquum eſt id verbum, huic affirmo, quod accuſandi caſui & tempori infinito copulari poſſe oppidò quàm manifeſtum eſt. Diligenter quæſo opuſculum lectitare nō pigeat, nec abnuas veniā ſicubi obſtrepuimus anſerino clangore: Noſti enim me annos propè quatuordecim non ſolùm carminibus, ſed bonis etiam literis abſtinuiſſe, & philoſophis Barbaris lingua, catis pectore, eiuſdemq; ordinis Theologis incubuiſſe, ſuffurati ſumus interdum, ac decerpſimus menſes aliquot, vt nonnulla ederemus, quę ad te olim peruenerunt, ſed plura habemus in manibus, ex quibus Theoremata de Fide, & nouē de rerum Prænotione volumina quæ proximè compoſuimus, ea priuſquam noſtras manus exeant, apud Ripam iacerent, libenter optarem indagaturum, an dū Latio aliquam Galliæ, Germaniæ, & Britanniæ partem intulimus, linguæ quoq; alienigenę rubiginem contraxerimus, hoc duntaxat examinandū illi volo, nō id quod apud Grammaticos ſub iudice adhuc, quodq; certamini perpetuò damnatum eſt magis, quàm olim Myſiæ fines. Circulum mittito, & venationem, tùm vt turbulentis negotijs exagitati, & laſſati Barbarorum ſtudijs ceruorum tuorum curſibus, & fugaciſſimè illius Alcis præda recreemur. Vale.

HERCVLES STROZA

Ioan. Franc. Pico Sal.

STauroſtichon opus egregium, & quod nomē tuum ſine dubio immortalitati donaturum eſt, nonnullis percurri oculis, ac Ripæ noſtro reuiſendum tradidi, qui & ingenium ſummis effert laudibus, & illud magis magiſq; indies admiratur, tibiq; mirificè afficitur, & agit gratias, quod ex eius opuſculi lectione repetita ſeſe tanta voluptate cumulaueris: Ipſe inſuper & ego te hortamur vt Theoremata de Fide, quæ in manibus ſunt & volumina de rerum Prænotione abſoluas & ſcrinia tādem reſeres, vt exire poſſint, & per ora hominum docta volitare: Pergasq; ex erudito iſto & fœcundo pectore aliquid ſemper depromere, quod alios delectet, quod te ipſum laudibus illuſtret. Vale Ferrariæ, Calen. Februarij. Anno M.D.V.

COELIVS CAL.

Ioan. Fran. Pico Sal.

GRegorius noſter vix mihi ſeſquihora copiam fecit tui poëmatis, Princeps eminentiſſime: Deuoraui igitur id potiùs quàm legerim: Mihi nihil viſum eſt grauius, luculentius, addo etiā ſanctius, vt tu vnus videaris Muſas illas Heliconias Chriſtiano Baptiſterio primus initiaſſe & rem prorſus miram feciſſe, vt ſcilicet priſcorum elegantiam Chriſti religione dilueris. Beneuale, Cœlij tibi adiuratiſſimi memor. Ferrariæ 6. Idus Februarij.

IOANNES FRANCISCVS PICVS

Bap. Mantu. Car. Sal.

DIu eſt quòd literarum nihil ad te dedi, mihiq; planè perſuadeo, te id boni ſemper conſuluiſſe, neque enim aut amicitiæ deſertorem, aut negligentem me ſanctiſſimum illud iudicium tuum arbitratum crediderim. Quandoquidem vera amicitia, qualem inter nos fuiſſe, nemo noſtratiū eſt ferè qui neſciat crebris epiſtolis quaſi columnis & ſuſtentaculis non eget, ſed & crebræ pariter ærumnæ meæ omnem vel minimam ceſſationis nedum negligentiæ aboleuiſſe notam exiſtimandum eſt, tot bellica & pluſquam ciuilia incommoda, tot itinera, & verius exilia, ad Barbaras nationes ſuſcepta tot morbi & quidem diuturni, tot alij exantlati labores mihi vni, & familiæ quaſi agmine facto incubuerunt, vt benè mihi actum putauerim, quòd meam meorumque vitam redemerim. Nunc autem & quia Dei Optimi Maximi beneficio reſpirare, & optimè ſperare datum eſt: Et quia Ptolemæus frater tuus, cum ſuo principe, cuius à ſecretis eſt, huc appulit nil amplius differendum, ratus hoſce verſus illi ad te dedi, quibus reſcies me erga te eundem eſſe, qui ſemper eundemque futurum ei ipſi: Opuſculum quoq; noſtrum heroico carmine paulò antè compoſitum

ad te

ad te perferendum obtuli: neque enim ab otio ...
lenta penitùs abſtrahere: Alia miſſurus & maiora, v
amicitiæ, & perlectum, & caſtigatum. Vale in tuis
Carpi Calendis Iunij.

FRATER BAPTISTA MAN
Ioan. Fran. Pico Sa

LEgi literas & poëma tuum, Ioan. Franciſce Pic
ga te meum ſcito ne dum eſſe conſeruarum,
auctum: Nam cùm audirem infortunia tua qu
teferre fortiſſimè ac decentiſſimè, viſus es mihi d
in te virtus maior apparuit: Et vt quod ſentio loqu
quàm cùm regnabas: Regnare enim poſſunt æqu
non poſſunt niſi boni, hoc eſt, niſi fortes, niſi iuſti,
longè eſt regno eſſe dignũ, quàm eſſe regem. Te
ſineq; literis, neq; ore te ſalutaui, fuit in cauſa,
vbinam eſſes intellexi: Animo & deſyderio tecu
ego ſolùm, ſed & omnes quotquot mihi ſunt in
affectu proſequuntur, & tibi gratulantur, quod
principem optimum cum vxore & liberis, & di
quilliſſimè viuas, iucundiſſimo fruaris hoſpitio
felix quod conſuetudine tali me priuaret, & tal
loſophicorum ſtudiorum ſua ſuauitate condit
Imperatoris Diocletiani, qui pertæſus molem i
totum amœnitatem prætulit Imperatoriæ M
quod religioſè, eloquenter & doctè conſcrip
poſſum: Habet enim ſine mollicie & impudic
Flora, ſed vt Diana: non vt Venus, ſed vt Mine
Horatius dulcedini vtilitatem ac pulchritudi
iudicio meo, inter vera poëmata, quales int
ces. Ego enim poëma verum, & quod omne
ſit graue, caſtum ac ſanctum: Quod Horatius

Rem tibi Socraticæ poterunt oſtend

Nec audiendi ſunt Poëtæ molles & effœmin
purulentum, & olidum: Sunt nimirum ſimi
ſuæ ex ſtercore bubulo pedibus auerſis pilu
tio, qui currendo creſcit, quò magis pro
quod eſt indicium fortioris ingenij. Fortio
ceſcat, ſed laborando vires acquirat. Sapie
ratius monet faciendum expectare non ve
& fluentiori vena redundantem ad ea inſ
profluxerunt. Iſta præcipientem me ridere
quæ non obſeruo, ſed reſpondeat pro me

—fungor vice cotis
Radere quæ ferrum facit expers ipſa ſecandi.

Nolo te longiore cantilena diſtinere. Bene vale, & Illuſtriſſimo princip
ſobrino tuo me commenda: Mantuæ V. Idus Iulij.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Bap. Man. Sal.

NOn ideò ſcripſi ad te, quòd vel latum quidem vnguem ab ea, quæ ſemp
nuit tui erga me amoris opinione receſſerim, perſuaſum & propè comp
habui, participem te incommodorum meorum factum lege amicitiæ, p
pto charitatis, quòd non ſalutaueris æqui bonique conſului, quod precibus iu
tàm poſſum non credere, quàm ignem non ardere: Proprium hoc tibi tuique ſim
bus, qui addictiùs Chriſto famulantur, quorum ope conie ctor eueniſſe, vt iſthæc
commoda

commoda,& plurifariȩ moleſtarum moles leuiùs aliquantò preſſerint me,quàm aut cogitaſſem,aut ſperaſſem,neq; enim humeros oneribus eiuſmodi aptos credidiſſem: Dei munus eſt ſi fortiter tulimus, ſi plus æquo reluctati fuimus, ſi paſtoris virgam aberrantes oues non agnouimus,humanæ miſeriæ noſtræq; maliriȩ ferimus acceptum: fateor inter tot iactationes,quid dicam,an veriùs naufragia, inter tenebras tempeſtatis multa denſas caligine,affluxiſſe Chriſti iubar, cuius beneficio q̃ bona miſeri mortales autumamus,plena malis intuiti ſumus,quo & præteritorum conſolatio,& futurorum ſpes velut aurora ſubrutilans exorta eſt, quò item tabula ſtarim fracta carina mõſtrata ſimul & prȩbita eſt,vt ferre interim ſæuientis ȩquoris turbines,& minas fortiùs poſſemus quoad optata rediret tranquillitas. Quam mihi rem,tu & amicè,& opportunè gratularis:uã tot nobis Alberti Amitini noſtri Principis moribus & doctrina rariſſimi,hoſpitium contulit,vt nil commodiùs extra patriã exhiberi potuiſſet: cuius conſuetudinem,quanquàm experiar quàm ſit optima, tua tamen illã oratione ita extollis vt regno prȩponas & patriæ,quod officium ſi antea prȩſtitiſſes,fortaſsè auidiſſimam & anxiã nimis deſiderio mentem leniſſes:Et quanquàm uos,quod noſtrum eſt, multiplici iure regnũ(ita enim tibi placet ditionem paruulã more veterum appellare) breui ſperamus conſecuturos,ea ipſa tamen conſuetudine minimè quod ſcis ob viciniam fraudabimur,quin & tantò illa futura ſuauior eſt, quantò quæ voluntate quàm quæ neceſſitate fiunt iucundiora exiſtimãtur. Cæterùm redijt ad uos poëma noſtrum miro ſtupore perculſum,quod ſibi ſecus euenerit,ac cũ reis agi conſueuerit, quãdoquidem ſolent aut pœnas dare carceris,aut inuſtis fortaſſe notis dimitti: Saltem obelos aſtericos miniatas cærulas nõ effugiunt,laude ſe nihilominus cumulatum,& quidem multiplici fuiſſe à te prædicat: quod equidẽ à tanto viro factum nullo pacto credidiſſem,ni epiſtolã mihi tuã pro teſtimonio produxiſſet. Optaſſem equidẽ vt ipſum quoq; pupugiſſes,quo illæſus potuiſſet egredi,& ſanè mihi vidẽtur amici iudices cenſoresq; delecti,vt poſt publicationẽ operũ quȩrere debere,quod in libris propugnẽt, ſic antea quod oppugnent,quando iſta veluti Sciamachia perſtricti ad vera obtrectatorũ certamina munitiores paratioresq; euadunt:in alijs ſi quȩ modo cudentur(nam pedeſtris oratio liberior, & mihi abhinc decennium multò familiarior eſt)videbimur fortaſſe tibi etiã in vniuerſum obſequentiores: Et certè Poëta is apud multos feliciter ſcripſiſſe putabitur, adeò vt nec ipſe queat reprehendere, cui Sandalium Veneris culpatum eſt, qui eundem videlicet ſemper tenorem, filumq; ſemper idem ſeruauerit:Et ſi Cyclici ſcriptoris tonitrua fuerit exorſus, reſpõdeant vltima primis,& ſi humili fonte ſcaturierit,non rapacẽ mox exurgat in fluuium. Frequenter tamen moneri ſolent poëmatũ opifices, alio ſtamine narrationem, alio reprehenſiones, paraneticem alio & incitamenta texẽda,quod equidem arbitror ab oratoria ſchola defluxiſſe. Tua ego poëmata, q̃ tu cenſes cotis inſtar edita, ſemper admiratione digna iudicaui,cùm ob multas virtutes,tùm ob eximium candorem,& inaffectatam illã facilitatem,quàm multa penè poſſit affectatio conſequi, quorum multa memini olim me in opuſculo noſtro quopiam inter prima poſtremæ adoleſcentiæ rudimẽta edito laudauiſſe. Non equidem vt tibi adularer,cuius vitij nomine nec inimici me arbitror(modò me nouerint)vnquàm damnârunt. Sed vt alios tui exemplo à vitandis obſcœnis arcerẽ ad excolendam religionem prouocarẽ,cuius muneris parte,tùm puto maximè implentur, cùm nil falſi,nil fallacis,nil antiquæ ſuperſtitionis admiſcetur, & prophetæ exemplo, nec antiquorum deorum memoria per labia fiat, niſi cùm optimus inciderit locus vt profligentur. Aueo quæ nuper ſcripſiſti perlegere, & quæ mihi Ptolemæus frater recentes elucubrationes à te perſcriptas affirmauit magna cum delectatione cernere, viciſſimq; ſi id placuerit, mittem⁹ noſtra permutãtes: χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων quod vt facias quæſo, & quanquàm χρύσεα daturus es, tamen non eſt timendum vt φρένας ἐξέλετο Ζεύς. Carpi 1° t. Calen. Sextilis, Anno M.D.V.

IOANNES FRANCISCVS PICVS
Io. Thomæ filio Sal.

CVm te iam Grammaticæ metas prȩteruectum cernerẽ, fili chariſſime,& per humaniores diſciplinas quaſi per floridos campos exſpaciantem, vt inde arduum dialectices & ſpinoſum collem conſcenderes, ea de re ſi quæpiam tibi præciperem, conſentaneum duxi: Neque enim non conuenire indulgentiſſimi vnquàm parentes

rentes exiſtimauerint, … quoq; …
ſolùm maximo leueris, ſed ne flexuoſis … ad ſum…
inoffenſo itinere, per collem iſtum deuectus, ad ſum…
cem perducare. Erratur enim hoc temporis plurimi…
ſimi coluntur duces: Nec ſunt qui ſenticoſos, & plen…
liantur: Quotus enim quiſq; nõ pauore conſternat…
ipſam diſciplinã aliarum penè omniũ magiſtram p…
ſcholas aditũ tulerit, actutùm audiat: Terminus e…
pars propinqua eiuſdẽ: Quis etiã valentior aliqua…
dò, ſed pedem referat, cùm terminorũ ſuppoſitio…
tit. Sed & illud diſcentibus, & quidẽ eximium …
organum aggreſſuri ſunt, & primo quaſi in limin…
inexplicabiles quæſtiones, dixerim an veriùs am…
reddere ingenium queant, ſeorſum tamen præbe…
metaphyſicas ediſcendæ: A` quibus cùm Porphy…
propoſito abſtinuerit, ipſi de induſtria ante fores…
eo, quę vt ſunt hominum ſæpè inuerſa iudicia,
præceptis præponuntur. Conſultius fieret, ſic…
magnus ille dialecticæ doctor, de ſophiciſtis ele…
ruit. Eiſdem enim regulis vniuerſa dilui ſoluiq; …
numero contingit, vt multorum annorum diſp…
etiam ſui fructum niſi ſerò promant & marcent…
nim (vt ille inquit) incipientibus opus eſt, & e…
monſtrandum expedita: Quinq; itaq; libros, …
bere propoſui, quorum primo quæ prænoſce…
de nomine, de dignitate, de inuentore, de ſcrip…
lis, quæ veluti introductoria cenſentur, quibu…
gitur, quodam ceu melle animus, ne ſtatim a…
perſentiat. Quatuor reliquis ars ipſa tradetu…
tribus veluti officijs noſter animus in cogno…
dabũtur libri. Primo enim de Cognitione re…
rantur diſſeremus: Secundo de illarũ Comp…
ti ordine decernemus: Quæ quomodo coll…
Tertius liber oſtendet: Quoniam autem in d…
vera pro falſis hallucinantes deſumimus, V…
mus, & quibus regulis verum cognoſcere &
monſtrabimus.

IOANNES FRANCISCVS PICVS …

Iacobo Fabro Stapulenſi S. P.

NEc eram animi dubius, Faber doctiſſ… ſi quæ de Vanitate …
concepiſſem, ea ipſe literis mandare … calumniam me prog…
habiturum, neq; ignorabam eis ipſis … cui euenturum, quod …
conſtitutum in animo habẽt, ſe ab amicis … quod magnopere deſider…
turos. Quamobrem deſinũt eos adire, & … quod in votis eſt quęrere, cu…
potes fierent, ni antea ſibi animũ praui iudicij obſtinatione penitùs ob…
apud me ſanè plus potuit veritatis amor, quàm timor calumniæ: ſcripſi …
libros ſex. An verò plus apud illos obſtinatio potuerit, vti nolint cõſequi…
fuerint poterunt veritatis cognitionẽ: ipſi ſuo periculo viderint. Eos ad te…
to, vt eorũ & lector eſſe poſſis, & iudex, quorũ primis tribus quicquid ferè …
vetuſtiſſimis illis gentiũ ſapientibus atq; philoſophis, per varias ſectas diuiſis…
ſa numeroſaq; ſucceſſione propagatis cõmiſſum eſt, & narratur, & arguitur. T…
reliqui Ariſtotelis dogmatibus infirmandis accincti, agmen cogunt. Exiſtimo a…
veritatem gratiorẽ tibi, quàm vulgi ſecta ſum futurã, quam tuam etiã erga gentiũ ph…
ſophos, & ipſum quoq; Ariſtotelem gratiam, quanquam illum es præclaris comme…
tarijs interpretatus. Fui & duplici alio nomine ad id faciendum ſubiquitatus, & quo…
… ex Philoſ…

ex Phileſio auditore tuo reſciui olim, te noſtris lucubrationibus delectari, tuaq; ad illum epiſtola certior factus ſum, te libros de Prænotione rerũ, & alia quæpiam noſtra Germanis typis excuſa volumina, tibi adſciuiſſe, & quod tanta eſt tua in præclaro Pariſiorũ Gymnaſio vel doctrina, vel auctoritas, vel vtrum quod, vt facilè ſi hæc tibi placuerit, alios qui iſtic degunt, excitare poſſis ad veritatem, non per tranſennã, ſed intimè & proximè perſpiciendã. Idq; magis te facturũ confido, cùm perceperis monſtratũ à nobis, gẽtium philoſophos inſtar terrigeni exercitus mutuo (vt eſt in fabulis) vulnere concidiſſe, & quod attinet ad Ariſtotelẽ, quem nunc penè omnes colunt, aliter ſeſe habere rem quàm putabatur, eoq; etiã magis, cùm videris, non ſolùm in trib' ſuperiorib. libris, celebratorũ omnium philoſophorum examen, ſed in 5. maximè & 6, non Ephecticorũ & Sexti Pyrrhonij ſeueriſſima bilance, non libra arrepta de Porticu, non Academię varia trutina, non ſtatera ſenis Gargetij, nõ examine vel à Galeno, vel ab Auicenna mutuo accepto, qui omnes nõ ita propendere Ariſtotelẽ vt pleriq; autumant, cenſuerunt, ſed noſtro potiùs quantulumcunq; eſt, examine, & quod de ipſo Lyceo Ariſtotelem ſumptum eſt, in perpendendo Ariſtotelem nos vſos fuiſſe. Vale.

LILIVS G. GYR.

Ioanni Franciſco Pico Sal.

QVamplurimi ſæpè & multùm ex me, doctiſſime Pice, quæſiuêre, ac penè conuitio efflagitauêre, vt quæ ad hanc diem volumina ſcripſiſſes, ea (quod me videbant plurima eorum tenere, etiam abs te dono mihi data) non temporum ordine ſeruato, ſed quodam potiùs doctrinarum encyclio atq; connexu recenſerem. Id quidem ego, vt amicis communibus gratificarer ſæpè tentaui, ſed (vt ingenuè fatear) vel quod alijs diſtringor negocijs, vel potiùs quod à te multa compoſita ſunt, quę vel ego non vidi, vel ob multijugam doctrinam, parum mihi ſunt cognita, malè res ceſſit, fruſtraque id oneris ſubiui. Te igitur iterum atq; iterum, Pice optime, rogo atq; etiam exoro, vt id tu per te efficias, atque tuarum lucubrationum & vigiliarum ſtudioſis, ac mihi pariter, rem gratiſſimam facias: cuius nomine & Ipſi, & ego plurimum tibi debebimus. Vale.

EPISTOLA DE OPERIBVS LITERARIIS IOAN. FRANCISCI Pici, & Ioan. Pici eius patrui: qua & quadriennio antea præpoſterè impreſſa fuit, & omnia non continebat opera, Ioan. Fr. Lilio ſuo Sal.

QVoniam deſideras vt meorum ordinem librorum * exinuem tibi, morem gerã, difficilẽ tamen eum ipſum ordinem inuentu eſſe non ambigo; & ſi quibuſdam voluminibus eorum quę olim à me Vuolphius extorſit, & in Germania formis excudenda curauit, aliquem per epiſtolam ordinem indiderimus: Abſolutus tamen ille non eſt, nec planè integer, nec omnium omnino librorum. Nam poſteà multos compoſuimus, quos diuerſis temporibus, diuerſis etiam ex cauſis elucubratos, te in primis noſſe opus eſt: diuerſis etiam in locis ſcriptos, nunc domi, nunc in expeditionibus, & tumultib. etiam pluſquàm ciuilibus, & aliud poſt aliud volumen, & ſcriptũ, & editum eſt, vt cohęrere ipſa inter ſe difficile te arbitrer iudicaturum. Quare ſi hunc ordinem tibi narrare velim, vereor ne eum ab omni eſſe remotum ordine iure comperias. Materias verò ſingulorum operum, ſi ſub examen reuocauero, & ad inſtituendum in doctrinæ ſtudijs hominem, & ad ſummum quod eſt in literis euehendum aptauero, ordinẽ fortaſſe illa ipſa inter ſe opera quempiã, nec fortè omnino vulgarem videbuntur agnoſcere. Dixi ſummũ quod eſt in literis, nõ quod aut in me, aut ipſis in meis libris quicquã ſummũ agnoſcam: Sed quia Dei lumine ſup nos ſignato, & identidem noſtri affulgẽte oculis animi, in lectione optimarũ literarum verſatis, deprehenderim fortè, qd ſit ſuptemũ illud & ſummum: idq; ipſum alijs inter ſcribendũ ingeſſerim. Nam quicunq; doctrinę ſtudijs addicunt ſeſe, vt verum internoſcatur à falſo, dialectica opus habẽt facultate. Qua de re vſui illis eſſe poſſum', quinq; de logica inſtitutione editis libris. Inde ad philoſophiã ſeſe naturalẽ præclara conferre ſolẽt ingenia, quo in genere compoſuimus, De Appetitu primæ materiæ librum, & librũ quoq; de

*enarrem

 Elemen-

Elementis. Ac prętereà de Anima rationali ... autem metaph
de Imaginatione volumen, de rebus autem metaph
nem Ioannis Pici patrui, pro libro eius de Vno & E
pologiam à Petri Garſiæ calumnijs vindicauimus,
mià Samuelis Caſſinenſis impugnatione defendim
communicationis eximēdo, duos libros edidimus
noſtræ tempeſtatis librum ſcripſimus, in quo & ina
Mathematicorum opiniones eliminauimus. Libr
quo primū, quid Ariſtoteles & Auerrois dęcreuer
ea de re Theologi, & ſanctiùs, & veriùs ſanxerint,
corum dogmatis non abhorrentia. Attamē quia
pi philoſophiam, vel ei nimio plus incumbere, id
tur, & ad id quod in votis omnium literatorū deb
dio diuinæ & humanæ philoſophiæ libri ſequunt
ſubtiliter ſcripti videri potuiſſent. Sex in Examen
tatis Chriſtianæ diſciplinæ libri editi ſunt: quib. h
controuerſiam: quorū in librorum initijs potiſſi
merò, ſed ſemp in finibus, noſtræ literas & dogm
gis cōfutaſſe falſa quàm vera cōprobaſſe repreh
ns poſuiſſe, quàm in hoc ipſo, ſcilicet, vt aſſererē
credendi publicum arripuēre. Verùm quoniā fi
eſſe, quatuor de Amore diuino libri, ſeſe ingeni
excurſus ingenij, tñ progredi non datur vltrà, ſe
vſq; morari, in ipſo q; verſari & conſentaneum
incumbit, vt ipſum conſeruet amorē, vt ſeſe h
poſſint efficere: proptereà nō deerūt Epiſtolar
epiſtolas reponendi ſunt. De Imitatione ad B
liud in nouē diſtinctū volumina, cui titulus eſt
xiæ præſenſiones confutantur, & verę ac relig
ſtio Pariſienſi propemodum exarata ſtylo, in
omni eiuſmodi vanitate diſputatur, libellū qu
pore diſſidij in Iulium Pontificē concitati: qu
tiones aut theoremata nuncupare, de ſuptem
ſolutio poteſtatis eccleſiaſticę, ſed ei manum
Imaginatione libri vltima pars ſuffragabitur
libri de Morte Chriſti & propria cogitanda:
tigi facilè poſſit, & erigi. Ac ne nimio timore
vitæ amatoriæ deditus, regulas quas pro ex
ei profuturas facilè coniectamur. Oratio i
Pontificem & Synodum Lateranenſem edi
cipibus viris commodo eſſe poterit. Carmi
co verſu tibi dicata: quo in genere & de my
mus, eodē item carmine octo hymni editi
ad Chriſtum, ad Virginem, noſtris quoq;
to quoquo modo aperti. Quinq; alij Laur
lenæ, Antonio dicati ſunt: Adnotationes p ... Præterea de expel
ſtamēti fecimus. Adnotationes itē in legē ... commētarijs expoſiti, & c
in quib. vel inuentio, vel emēdatio, vel cla ... Geminiano, Martin
probè fieri poſſet ſuggeſsēre. Hęc adhuc ... ciuiles & pontificias, non o
pfectione, vbi continērur cognoſcendi, ... aut vberior expoſitio, id r
ac certè vtilia, & futura (ſic arbitror) grata ... incude tractātur. Sic & liber
Franciſcū, & angelū cuſtodem, & aliū cœl ... agendi, ſi nō omnino num
q alijs iuncti vndecimū referunt numerū ... nis ingenijs theoremata. Ad h
mur hymnū. Atq; vt illa omnia ſuperiora, ... item, hymnos carmine heroico ſe
adnotationes ipſæ viuentibus nobis fortaſſe ... duodecimum ad Paulū Apoſtolum
tandi & obſeruandi finis erit, idem vitæ futurus eſt. Noſtrorum quoque tem ... vel edita iam, vel proximè edenda ... nunquàm exibunt: quoniam qu

hiſtoria eadem lege premetur,quoniam non deerunt ætatis noſtræ progreſſus, quorum geſta chartis commendemus,eoq; libentiùs poſteris edendæ hiſtoriæ relinquimus curam,quod non ſolent ita æſtimari,Ariſtotele authore,& reſte experientia,quę proximè ab oculis receſsêre geſta,ſi literarum monumen tis referantur, ac ea quæ aliquot antea ſæculis euenêre,ſed cum exoletis & antiquatis nimium poſthaberi: Accedit quod qui vera ſcripturi ſumus,offenſam multorum ſine vlla poſteritatis vtilitate facilè contraheremus, quam quidem longa dies & præſcribet,& abolebit. Sed enim particulares quaſdam hiſtorias olim ſcripſiſſe recordamur,id eſt, vitam& mores, Ioanni Pici patrui,& Hieronymi,pro quo & aduerſus inuehentem Samuelem vnum, & duos de anathemate libros edidimus,vt quæ de Græco vertimus in Latinum, & alia minoris curæ monumenta præteream.Si deſiderio tuo fecimus in parte ſatis, gratum habeo,ſi minus,alium hunc ordinem per artes liberales,& omnes humanę,& diuinæ philoſophiæ partes diffuſum inruere.In Grammatica,multa ſcripſimus in trium hymnorum commentarijs,ſiue de ea parte ratio habeatur,quæ loquendi regulas tradit,ſiue de ea intelligas,quæ in exponendis verſatur authoribus,cùm hiſtoriæ, aut locorum,aut geſtorum,aut temporum ſolent enarrari,vt mittam quæ peculiari,& congruenti ordine rei Theologicę,de qua hymnos cecinimus aptantur.Scepticorum etiam rationes, à nobis aduerſus Grammaticam relatæ ſunt & paraphraſi quadam expreſſæ in tertio examinis de Vanitate doctrinæ gentium. In eodem libro eorum met philoſophorum in Rhetoricam artem argumenta declarauimus, ac duo de Imitatione libelli noſtri etiam num pertinent ad Rhetoricam: & Oratio quoq; ad Pontificē & Synodum,vti puto,non abhorret à præceptis Rhetorū. In Dialecticis; quinq; adſunt libri logicarum inſtitutionum,quibus in libris Ariſtotelem & qui ab eo fluxêre, ſum magna ex parte, nec minori diligētia ſecutus.Contra logicos verò & in 2.& in 3.Examinis de vanitate doctrinæ gentium e[illegible]rrhonijs inſtitutis multa diſputantur. Et in 5.eiuſdem operis contra libros poſteriorum Analyticorum Ariſtotelis plurima exarantur:non iam ex Pyrrhonijs excurſionibus,ſed paſſibus ipſo in Lyceo confectis. In Arithmeticam,Geometriam,Muſicam,Ephecticorum aliorumq; armis philoſophorum,hoc eſt, gentium, gentibus ipſis bellum indictum eſt. In Aſtrologiam quæ pertinet ad motus dimetiendos eodem in libro 3. de Vanitate gentium doctrinæ fit excurſio,proprijs non alienis velitibus:quanquàm mihi Ioan. Picus patruus auxiliares copias ſubminiſtrauit:Seorſum verò in quæſtione,ſtylo prope Pariſienſi edita,de triplici Aſtrologia diſſetitur.In quinto autem ex nouē de rerum Prænotione libris, ipſa Aſtrologia diuinatrix magno conatu reijcitur,in quo & ſi patru' mihi fuit auxilio, rependi tamen vices quoquomodo,dum Lucij in eum Bellantij eo ipſo in libro argumenta retudi.In philoſophia naturali,de Appetitu primæ materię ſecūdum Peripateticos liber extat, & alius de Elemētis, non iuxta communiter philoſophantium dogmata,quorum opiniones ſub examine reuocantur. De Anima rationali commētaria in Ariſtotelem perſcripta ſunt. In tertio quoq; de Vanitate doctrinæ gētium,ſcepticę in phyſicos & morales philoſophos argumētationes explicantur, & ad moralē quoque Philoſophiā tàm vltima libri de Imaginatione pars, quàm regulæ aduerſus ſcrupulos,& adnotationes in ſacra eloquia,atq; in leges ciuiles & Pontificias pertinebūt. In ſexto verò eiuſdem examinis per omnes fermè libros Ariſtotelis diſcurrens, quæ Peripatetici vocant indiſſolubilia ipſius philoſophi argumenta, ea poſſe diſſolui (ni fallor)aperui,nec in naturalib.tamē modò libris,ſed etiam in metaphyſica facultate, ad quam pertinere etiam poteſt defenſio de Vno & Ente pro Ioan.Pico patruo edita. Et de diuina Prouidentia liber,quanquam propriè magis ad noſtrā is pertinet Theologiam. Ad quām etiam multa ſpectāt ex libris de rerum Prænotione, & maximè ipſa de Fide Theoremata, ac ipſi quatuor de Amore diuino libri,& tres de Morte Chriſti, & propria cogitāda, & duo de Studio diuinæ,& humanę philoſophiæ: nā mores & ipſi diuinos indipiſcendos concernunt,ſicut & is quem inſcripſi de Imaginatione, & alius cui titulus eſt de veris cauſis calamitatū noſtræ tempeſtatis, & ad Pōtificem Synodumq; Lateranū oratio: & liber de humana Perfectione ad omnes ferè literarias pertinens facultates.Sunt etiam nonnulli quos ſuprà memorauimus libri, varia doctrina permixti, & maximè volumina epiſtolarum. In Theologia verò magis pura & antiqua magis,annotationes in ſacra eloquia. In ea verò quæ apud Pariſios colitur,

 defen-

defenſio Apologiæ Ioan.Pici patrui,aduer...
Aſtrologia:& reſolutio ſupremæ poteſtatis eccle...
iure autem ciuili & Pontificio, præteradnotation...
ne,& vnus inter exponendum caput quoddam H...
rum,cuius ſuprà non memini,eius tamẽ materia ſu...
ſtoria,noſtrorum geſta temporũ,& vita Ioan.Pici...
omnia, carmina quoq; Theologica, quorum ſup...
nulla quæ de Græco vertimus in Latinum,Iuſtini...
phraſti. Atq; hæc ad annum ætatis noſtræ, quem...
& humanæ redemptionis,vigeſimum ſupra mill...
vero Pici patrui mei opera,te nõ puto ignorare. F...
iam & Ente librum, quæ fuerunt,dum vixit,edita...
ſtaurati ſunt, duodecim libri contra Aſtrologian...
& vnica Oratio. Quæ autem nõdum inſtaurata...
taria,in quibus reficiendis aſſiduam operam im...
fragmentorum,quæ ſi fauerit Omnipotens,col...

IOANNES FRANCISCVS PI...
Dominus, &c. Bilibaldo
ſuo ſalutem

CVm ad pontem Oeni,tu quidem Reipub...
gotia Cæſarem ſequens,caſu quodam c...
nis eius ad Leonem Pontificem Maximu...
ram re comporem facerem, & literis tuis, poſ...
laſti.Nunc eam tibi habere potes,quam tum...
vllus eam haberet ſibi,quàm is ad quem mitt...
Iohanni tuo Cochliti vſuram,cum oratione i...
prehenſam Martino,Magdalenæ, Antonio,q...
deq; in patriam ditionem perueni, præter qu...
ſtanneis excuſos,æditi ſunt.Cæterùm ſi me a...
nem Reuchlin alligaram epiſtolam curabis p...
memor.Mirandulæ Calend.Aprilis.Anno Sa... tis, M.

LEONI DECIMO PONT.
Ioannes Franciſc... ſeli-
citate

CVm lucubrationes meas omneis tib... Leo Pontifex M...
debeam,nolui committere,vt hoc qu... q; Examen, in tu...
in publicum. Quod & ſi aliqua noſtra ... lumina præceſſe...
in quibus illud ipſum ſæpenumerò citauim... nuper tamen eſt...
dem grande opus & laborioſum citiùs no... potuit abſolui. Exiſt...
poris diſpendium, operis compenſaturum ... vtilitate, tibi etiam, ni...
comprobanda. Si per occupationes tuas, ... per animi laxamenta,...
pſimus aliquando perlegere. Vale feliciter. Mirandulæ tertio Idus I...

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA...
Dominus, Sancti Pagnino Lucenſi, Prædicatorũ
Ordinis S. P. D.

DIci non facilè poſſet, quantum honeſtæ ſyncereq; voluptatis percep...
ingenti fuerim perfuſus animi gaudio, quum tuis literis factus ſum ce...
ductas eſſe (vt aiunt) ad vmbilicum in vetus Teſtamentum interpre...
tuas. Quid enim aut iucundius, aut vtilius, omnibus qui Sacris verſantu...
ris, contingere potuit, quàm ſumma & diligentia, & cura, ex Hebræa in L...
tráſlata linguam, diuina illa monumenta? Ego quidem (vt de me dicam) poſt I...
&

& Græcas literas multis laboribus verſatas, cùm nihil aut parum profeciſſe videar, vt antiqua ipſa noſtræ Religionis arcana prorſus haurirem, niſi & Hebræas perdiſcerē, conducto Hebræo Iſacio, Iochanæ illius, quem Ioannes Picus patruus meus ſibi magiſtrum aſciuit, filio, eo vſus ſum præceptore. Sed bellis, quæ plurima mihi illata ſunt, impeditus, & quib. incumbebam voluminib. abſoluendis diſtractus, quam parum à calce promouerim, tu ipſe teſtis, cui me poſtea erudiendū tradidi. Nam quanquā matura ætate, & etiā prouecta, nonnulli magnos in literis Hebræis progreſſus fecerunt, haud tamē (par referas pari) ſi à primis, vt aiūt, vnguiculis, ſtridētia illa & anhelātia verba reſonauerint: Quò magis probandus labor ille tuus, & egregiè pertinax diligētia, in impendēdis annis quinq; ſuper viginti trāſlationi tuæ, qua non ſenes modò & decrepiti, ſed pueri balbutientes & infantiſſimi (modo ignari Latinę linguæ penitùs nō fuerint) compotes futuri ſunt omnium myſteriorum. In Philoſophia verò Naturali, & in Diſputatrice, quę nunc plurimùm in vſu, Theologiæ Candidati, pręter illa & cōdiſcēt & admonebūtur, tractari multas quæſtiones apud ſe, (& anxias quidem plurimū) quas erudiriſſimi viri vix opere longi ſubſellij diſſoluant. Quæ quidem quàm faciles, quàm nullo nexu perplexæ ſint, tua ipſa interpretatione manifeſtū fiet, tantū abeſt vt qui te ſummis efferre laudib. deberent, capere anſam calumniæ meritò poſſint. Inania enim illa obiectamenta, laboraſſe Hieronymum in vtroq; Teſtamento, ac partim interpretis, recognitoris partim & caſtigatoris officio perfunctum: quo fieri vt fruſtrà tantū operę inſumatur in vertendis in noſtram linguam literis Sacris. Nam pręter antiquā illam ipſius Hieronymi cenſuram, in eos homines, qui quòd ipſe interpretaretur ſacra, iniquo ferebāt animo, nec poſt 70. interpretes, poſt Theodotionis & Aquilę editionē, poſt hexaplos Origenis, noui quicquā ſaporis admittebant in animum, & præter nouā illam Eraſmi, qua vituperationib. huiuſmodi, ac multa quidem & eruditione, & diligentia, cùm reſpondet verbis, tùm factis oſtendit, ſe in caſtigando laudē, & quidem pręcellentem mereri, non inanis laboris nomine, aut condemnari, aut ſuſpectū haberi debere. Illud certè auſim affirmare, ſi integram illam ſentētiam legeremus, quam rogatis Damaſi Pontificis tulit Hieronymus: cùm ea exemplaria, quæ cū Græca conſentirēt veritate, decreuit. Si diligentiam eius in veteri Teſtamēto vertendo inuiolatam conſeruatamq; haberemus, ſi obelos & aſteriſcos agnoſceremus, & præter ea, ſi execrationes eius ad illos, qui eius ipſius deſcribebant libros, viguiſſent vſq; ad noſtra tempora, fruſtrà tùm laborare qui facta facerent. At quum vtrumq; Teſtamentum non parum multis locis vitiatum, qui Græcè, & Hebraicè ſciunt animaduertāt, qua iniuria id condēnare, quod laudib. ornari maximè inter bona iudicia cōuenit? An Clemens Pontifex de libris ediſcendis, & libris transferendis legem tulit in Concilio Viennæ habito? Quis aūt noua & corrupta exemplaria, veterib. & incorruptis conferat? Qui linguas, à quibus per diuerſos traduces ad Latinos deuenêre non nouerit. Fuit & Auguſtini illius magni ſententia, relata à Gratiano inter Pontificia decreta, veteris Teſtamenti fidē, de voluminib. Hebręis examinandā: Nam Noui quidē veritatem, pręter Hieronymū, & innumeros alios, ipſe quoq; Auguſtinus ſanxit, Græci normā ſermonis deſiderare. Quod ſi Hieronymi & Auguſtini ſeculo, in literis peregregiè florenti, tanta erat difficultas incorruptæ ſeruandæ lectionis, quid poſt Gothos & Vandalos ſumus aliud dicturi quàm multa confuſa, corrupta pleraq; fuiſſe? Sicubi autem vicinia literæ ſuaſit, interpolandum aut inuertendum quippiam, quod ignari faciliùs perciperent, aut indoctorum inſinuauit pertinacia diſcipulis delendū aut inducendū, quò magis ipſorum ſententia fulciretur. Vt igitur qui de turbidis fluentis ſyncerè potare nequeunt, ad purum fontem pro reſtinguenda ſiti, iure ſe conferunt, ita qui in variarum vtriuſq; deeſſe videtur. Teſtamenti tranſlationum, quibuſdā quaſi Labyrinthis fatigati, regium iter non facilè inueniunt, ad originem, hoc eſt, ad Grǽcę & Hebraicæ linguæ primordia, vnde illa ipſa Labyrinthi fila religata ducuntur, ſeſe recipere debent. Quibus tu quantum attinet ad vetus Teſtamentum, non ſuffragatus modò fueris, ſed laborem dempſeris, ſi ſe tibi qui eas ignorant literas, planè crediderint. Vale. Cal. Iunij.

E P ... FRA...

IOANNES ... *Sancto Lucenſ.*

QVum mecum & noſtræ ætatis & aliquot ſecul
qui literis operam & diligentiam impenderu
mihi planè ſimiles eis viſi ſunt, qui æſtu fauces
oculos aquę fonte puriſſimo, aut cœnoſos gurgit
rerent reſtinguẽdæ ſiti. Duplici (ni fallor) nomine c
moleſtia non leuantur, & quòd fruſtrà pluribus q
paucis conſequi poſſent. Nam dum per Ethnicor
ſi per lutulentos aquarum alueos, multis etiam c
nos terunt, prætextu ſiticuloſæ mentis verò ſat
pendio fruſtrà ſudantes, & ſitim inflammantes,
facilè fierent, ſi animaduerterent in vicinia poſit
ſed vaſtiſſimum Oceanum viuæ & dulcis aquæ,
hauſtu facilem, hoc eſt, vtrumq; ſacrarum litera
rerum notitiam eam qua paratur felicitas, mag
lium experita vobis, non omnium tamen actio
tis laboribus apprehendi poteſt. Occurreren
renda: ſed quoniam & aliàs alibi hac de re ſcri
diuinæ humanæq; Philoſophiæ editis intra n
re, & cura, & diligentia, & opere vanitas doctri
ſtianæ diſciplinæ veritas celebrata, ſex volun
ideò retraham vela, mecum tantummodò r
in profanis voluminibus verſandis, & inane
autem ſacris illaudatum, neglectum plenum c
gnitis, quæ ſcripſerat Moſes Palinodiam c
quem Gentium conſenſus literarum Princi
trem appellauit, (ita eſt eum antiquitas den
atq; doctiſſimis noſtræ religionis autoribu
poſt obitum, & ſuperborum gigantum fra
& terreſtrem Paradiſum, didicit à Moſe, &
quem poſtea luſit & in pœna Tityi, & in O
& in horto Alcinoi, & in deijciendo ἄτην
bus oblectantur, idem vereantur addiſce
iam maximè iuuet, non quòd ludant aut
ſternant felicitati? Eoq; alacrius atq; iu
mero, ſed etiam gentiũ Dijs, quos illi ſui s
penè Hiſtoricorum, Græcorum conſenſu,
carminis, illuſtrium Scriptorum teſtimonio. Moſes etiam pr
nis rebus ſecutus Plato, & in Aegyptia peregrinatione à Sacr
& in proprios Philoſophiæ libros tranſtulêre, quod non ſolùm
pus, alijq; gentium Philoſophi, ſed non parum multi quoq; no
logi ſcriptum reliquerunt. Illud ſanè literis mandatum eſt Plato
præcipuè Ideas à Moſe non ritè decerptas, Iouis hortos ab irrig
pis euulſos, ſuis libris inſeruiſſe, & Attici Moſis cognomentum ap
tinuiſſe Pythagoræos, & Reſurrectionem corporum extrémiq; iud
mum admiſſas, in decimũ de Republica librum ſub reſurgẽtis ſpecie
Si Clearchus Peripateticus, & poſt Clearchũ alij Ariſtotelem à viro I
memoriæ prodiderunt. Deniq; ſi alij quoq; gentiũ magni & celebrat
tæ; Oratores, Philoſophi magnis laboribus per Sacrarũ literarum Pel
runt ſuæ & aliorum ſiti & inediæ cõſulturi, cur nos aut pudet, aut piget, i
tranquillo Oceano ſedare ſitim? & noſtris retibus balenas vice obſonio
ducere, vnde illi minutos piſciculos malè compactis hamis extraxerũt? &
ex illis diſſeruerunt, & inter differendum ſategerunt veritatis nitorem vel f
ſtitionibus, vel infirmis inuentis, atque inter ſe pugnacibus obnubere: ne
poterant cæcutientibus animi oculis lucem ſplendidiſſimi iuſtitiæ Solis inc

xima itaq; cùm teſtent, pacata, nitida, ſemp etq; ſuperſit quo proficias. Sunt enim diuina illa & Auguſtiſſima ſcripta, humani autẽ & Auguſti cogitatus noſtri. Num ab illis potiùs ceu magiſtris probatiſſimis atq; diuinis, diſcem⁹, quàm ab humanis improbatisq; diſcipulis? q pancis veris atq; inſyncerè perceptis, pluta falſa miſcuerũt. Narrare auſim niſi vererer excedere præſcriptum Epiſtolæ terminum, quàm præcellentem, quàm ſynceram, quàm copioſam, & facilem veritatem, ex omnib. diuinis libris haurire nobis datum eſt, & quàm omnia illis humana ſcripta longiſſimè ſubſidãt, & quàm non difficulter in ſingulis omnia in omnib. ſingula liceat inuenire, tametſi aliquanto conſpectiùs aliqua è quibuſdam partib. eluceant, vt Dei omnipotentia & rerũ naturę primordia in Moſis voluminib⁹, Dei iuſtitia eiuſdemq; veridica promiſſa, in Naue filij ſcripto, Dei clementia & protectio mirabilis, oſtenſa diuinitùs in Regũ, Ducum, & populi Iudæorum geſtis. Dei prouidentia nunquam ſatis celebrata, in Prophetarum oraculis & Iobi carminibus. Delectus & moderatio degendæ vitæ, rerum pereuntiũ contemptus, ſyncerus amoris in Deum impetus, in Solomonijs monumentis. Atq; iſthæc omnia in eius Patris diuina voce ſæpè laudati, numeroſis Hymnis. In quib. prętet alia deliteſcebat opertum, quod Dei Filius aperuit, quod eius Apoſtoli diducto literæ cortice reuelârunt. Num & hæc ipſa quæſo te, in Sacris literis, & faciliùs diſcerẽt, & feliciùs multi? quàm alijs in lucubrationibus affectiones Entis, quàm fundamenta relationum, quàm de Subiecto doctrinarum laborioſas & anxias quæſtiones, quàm alia parum vtilia, ne dicã vana, quib. identidem affliguntur irrequieta mente, & laſſata ſemper, nunquam ſatiata? Præſtò enim occurrit viro acris ingenij, in quod argumenta fundere queat: Cõtrà adſunt mediocriter docto & in literarijs conflictib. verſato, vnde repelli argumenta poſſint. Nam qui præter antiqua Dialecticæ præcepta & nouas regulas, etiam noſtræ tempeſtatis morem inter diſputandum, & cõcipiendi quęcunq; imaginationi occurrunt, & minutiſſimè quę occurrerunt diſtinguendi, vt hinc inferre, inde referre literalia queas pręlia, probè percalluit, & necti poſſe quoquomodo quod offertur, & pariter ſolui poſſe, quod connexum eſt, nullo erit pacto negaturus. At ſolui ſcripta ſacra non poſſe, Ieſus Deus & homo ſua voce ſanxit. Adde quod Theologorum nomen, quod à Sacris literis planè ſortiti ſunt, vniuerſaliter profanare, cùm eas aut poſthabent, aut pluſquàm par eſt, miſcent inaniter humanis inuentis: pura enim illa à pura luce profecta, puris animis auidè ſuſcipienda ſunt. Sed ante omnia purganda eſt acies mentis ab omni vitiorum inquinamento, ſumpta ſi fide ſaluberrimo purificãdi cordis antidoto, quo prauæ pellũtur affectiones efficacius, quàm praui humores helleboro. Quo tamen vſus fertur Carneades, vt eos eijceret alioqui nocituros contemplabũdæ menti. Deinde opus eſt aſſiduo pertinaciq; ſtudio, indefeſſa cura vigilantiſſimaq; diligentia. Quo magis te Sancte, inte optimo laudandum cenſeo, qui Sacras colere literas non deſiniſti, qui ipſum earum Oceanum tui ingenij & ſtudij naui ſæpè ſulcaſti, & quæ ſupernatâtunt, tanquàm inutiles algæ, librariorum errata, quodam quaſi diligentię Zephyro pepuliſti. Quare vt pergas oro, vt quod agis agas maturiùs, quib. poſſum viribus obteſtor, quo tãdem quod inchoatum habes, & multis annis verſatum in manibus, & cum Hebræo exemplari frequenter collatũ vetus Teſtamentum, per te etiam ex Iudæorum propria lingua in noſtram, eorum & literis approbantib. magna ex parte conuerſum, aliquando perficere & in publicũ dare poſſis. Nihil enim veram Theologiam noſſe volẽtis, aut gratum magis aut vtile facturus es, quàm ſi Nouo Teſtamento, quod nuper ad Græcum exemplar caſtigatum plurimi legunt, vetus etiam habuerint tua diligentia & opera, in noſtram ex Hebræa lingua ritè tranſlatum. Qua quidem in re non poſſum, nõ habere, & tuo, & omnium in literis ſacris benè audientium nomine gratias Leoni X. Pontifici Maximo, quem ex tuis literis accepi opem tibi contuliſſe non paruam, vt iuuare poſſis ipſarum literarũ ſtudioſos interpretatione tua: ſecutus enim exemplum eſt hinc Laurẽtij Medicis parentis ſui, cuius fauore & impenſis magna (ſic dixerim) Grẹciæ pars migrauit in Latiũ: hinc Damaſi Põtificis, cuius patrocinio curaq;, & caſtigata Græca olim per Hieronymum, & conuerſa in Latinum Hebræa ſacrarum literarum monumenta. Adeò tamẽ vitiata tot ſeculorum decurſu, vt noſtris temporibus veræ ſtudioſi Theologiæ, & Damaſi rediuiuam curam, & Hieronymi operam ſubinde renaſcentem ſæpenumerò deſiderauerint. Vale Mirandulæ 11. Cal. Iulias.

NOn eſt cur meos deſideres rhythmos, qui [illegible]
triæ feruoribus exciderunt: Eos enim mihi c[illegible]
religio vt in minutiſſima fruſta diſcerptos
Ferrariæ memoriter recitaui, quoniam ſedulò re[illegible]
mus eſt affinis illius tui gratia compoſitus, qui d[illegible]
pebat aures crebris ſuſpirijs & ſingultibus: Beſti[illegible]
cerat, identidem repetens: Quapropter vt ad ſa[illegible]
ne Dialogi vice, ſuſpiria compreſſi.

.A. .I. .A.

Laſſo. che hai. Mia diua ei ſoſpir tetri
Hanno medi me ſteſſo tracto fuori

.I. .A. .I.

Peggio hai. per che. per cio che ogni ho[illegible]
Che quella Segni Anchor che gratia [illegible]

.A. .I.

Anci piu vita ſpero. anci feretri
Expecti Et che per ſuoi Circei fauor[illegible]
Ti muti in beſtia E per piacere dolo[illegible]
Ti doni E rio vrlar per ſuaui metri

.A. .I.

Poſſo queſto ſchifar. Sel fructo e il ſ[illegible]
Di vener penſi. E come lega e ſciol[illegible]
Incende aggiacciare in vn pun[illegible]
Come in infamia, Et in furore ri[illegible]
Lani me che qua giu ſon pereg[illegible]
Poi epſe in foco Ei corpi in pocha [illegible]

Secundum autem Rhythmum ſiue H[illegible] [illegible] Cu[illegible]
in Chriſti natiuitatē ipſo die natali, dum i[illegible] Vin[illegible] [illegible]ſo.

Naque in tal Giorno il ben del v[illegible]
Del qual priuato in tenebre di [illegible]ore
Molti anni Giaque E da lethal furore
De praui ſpirti fu quaſi ſummerſo
Ma lo eterno figliolo che lhomo perſo
Eſſere non volſe per immenſo amore
De Maria naque A noi, onde in errore
Lo ardie de praui ſpirti fu conuerſo
Exulti dunq; noſtra carne in terra
Poi che aſſumpta dal verbo ha in ciel ſua ſede
Parata E. cum Pluton vincta ha la guerra
Fuga e lo amor terreno E dio cum fede
Cum ſpeme Amiam che iuſta mente A terra
Il mondo chi del ciel e facto herede.

Tertium verò dum Romam pergeremus inter equitandum, vti d[illegible]
ita de Morte, ipſo etiam tempore monente compoſuimus: Nam tr[illegible]
memoria celebrari debebat, quare ad hunc modum cecinimus:

Se el Pelican per conſeruare la vita
Mortal de figli trahe del pecto il ſangue
E lor paſcendo ſe deſtruge e langue
Onde amariuigliar ci aſchun in vita
Quanto ſtupir debbiam de la infinita
Botna di Chriſto qual ſi fece exangue
Spengendo il toſco de lo infernal angue
E per morte donando eterna vita

Ingrato noſtro core che pur paſſegi
Dreto a piacer fugaci e tanto munere
Che maior non ſi da poni in oblio
Fermi ti priego Acio piu non vannegi
Fermi ti el giorno che preſentá il funere
Del ſignor per il ſeruo ingrato e Rio.

Habes itaq; in ſcriptis quæ voce habuiſti, promiſſum exolui: Tu nomen ex Ephemeride meum diſpungito: Et Vale.

IOANNES FRANCISCVS PICVS MIRANDVLA
Conrado Peutingero Iureconſul.

SAlue, dum nonnulla cum Mantuano Principe negocia (vt quandoq; fit) agitarem, offendi Henricum hunc veſtrum Auguſtenſem Italis gratum, & cùm interloquẽdum in tui mentionem incidiſſemus, illeq; ſignificaſſet, breui ſe Auguſtam rediturum, rogaui hominem, vt meis tibi verbis plurimam ſalutem diceret, & teſtimoniũ redderet meæ erga te propenſæ voluntatis: Illi ipſi has ad te literas perferendas dedi, vt ſi verbis eius minus fortaſſe fidei præſtares, vadimonium accederet literarum. Ego quidem cùm ob tuas virtutes, tùm quo me amore proſequeris, is ſum quo vti potes arbitratu tuo. Cæterùm ſi me amplius demereri cupis, da operam, ne Vuolphius ille noſter diutiùs me maceret, & mearum elucubrationum quas procurauit formis excudendas, expectatione cõtinua diſcruciet, iam penè peperiſſet Elephas, ex quo hinc meorum librorum grauidus ad eum Phileſius diſceſſit: Sed nos frigido ſub cœlo nati, longi incubatus fœtura, maturiores fortaſſe partus editis in lucẽ. Quæſo te, Vuolphio vel indigenti calcarib. œſtrum epiſtolæ ſubinferas, vel torpenti Germana glacie vocis Zephytum inſpires: Nec ambigo noſtrum Henricum non nihil caloris allaturũ ex Italia, ni fortè is tardiuſculus acceſſerit, vtpote cui facilè remoram attulerint, tot nomiſmata veterum Imperatorum, quib. onuſtus ad vos proficiſcitur, nec aliam ob cauſam, quàm vt tibi ſtudioſo antiquitatis gratificetur. Vale Mantuę 15. Auguſti, properanti calamo. Anno Quingenteſimo ſexto ſupra milleſimum.

LIBRI QVARTI EPISTOLARVM
FINIS.

AD LEONEM DECIMVM PONTIFICEM MAXIMVM, & CONCILIVM LATERAN.

IOANNIS FRANCISCI PICI
MIRANDVLAE DOMINI
de
Reformandis Moribus

ORATIO.

SI quis fortaſſe cuperet in ſacratiſſimo N. Chriſtianæ Reipub. conuentu atque conſeſſu de ferendis legibus ad frenandam malorum hominum audaciam, vt verba fierent, ipſe ſecum cogitet prius, quo pacto ſit opus eos plecti, qui eas quæ à maioribus noſtris ritè poſitæ, maximoque habitæ in pretio ſunt, & habuêre contemptui, & nunc maximè habeant. Nec dubit[illegible] de morib. hominũ qui tam diu collapſi iacent, inſtaurãdis, & ad normã poſitarũ iam legum redigendis orationem ante omnia haberi oportere. Nã tametſi nõ duxerim in cõtrouerſiã referri debere ad ſacroſanctã

iſtam Synodum de legibus, quibus
pibus viris, vt à Cardinibus ipſis, quibus
verti, regique conuenit, ſanctiſſima antiquorum
ſtituta cuſtodiantur. Quod ſi fiat, populi facilè Antiſti
viuas leges ſequentur, atque ad normam pietatis & v
Noua conſulta atque Decreta neutiquàm aſpernor, ſ
num in primis duco neceſſariam, ad ea quæ iam pro
inſtauranda moribus, ſæueris deinde legibus vincien
cibus legum ipſarum atque aſſertoribus magis quàm
negem. Et quanquàm hac de re diſſerendi maius eſſe
non ſum neſcius. Nam valetioribus egeret humeris,
tamen quod ſuapte natura pertinet ad omnes, id à m
ſi ad hanc diem in tanta eruditiſſimorum hominum
ſpexiſſem, qui hocidem exactè ſibi adſciuiſſet, mihi
quum de ſtatuendis legibus ſæpenumerò ſermone
ſtodia, vel nullum, vel tenuem, vt ſunt hominum va
bus mota. Non abs re mihi viſum eſt fore, ſi quæpia
riam reuocarentur ſanctiſſima priorum inſtituta,
na reſpublica & aucta eſt ſemper & conſeruata. P
numerabiles iacturas fecit, & niſi eſſet ſeruata d
prolapſa fuiſſet, vt fruſtrà nunc, Pater ſanctiſſime
nes & Antiſtites Conuentum haberetis, vt in me
certè vt ex doctiſſimorum hominum numero al
pliſſet, vt maiorem authoritatem, & poteſtatem
oratio, ſed nuda fortaſſe veritas, puraque ſimpli
libidine, de auaritia vitanda poſitas eſſe leges a
ſciat. De pietate, de iuſtitia, cæteriſque virtuti
nouêre, eas partim negligi, partim iacere plus e
ti noſtrę Principes reipublicę priſcam ſimplici
tiam, liberalitatem & parſimoniam in luxum
religionis noſtræ primores, ad quotum exem
debuiſſet, aut nullus, aut certè exiguus Dei cu
turio, nullus pudor, nulla modeſtia, iuſtitia, v
tas in ſuperſtitionem penè procubuit, palam
catur, ſic, vt ſæpenumerò virtus probis viris v
rari ſoleant, ab his qui ſuorum criminum qu
petulantiam, & diuturnitatem impunitatem
vulnera ſananda ſunt. Maximè Pontifex, alio
cauſis potiſſimum ſpectat) recuſaueris, vereor ne non foment
is cuius vices geris in terris, membra ipſa affecta diſſecet atq; di
diſſe illum eius futuræ Medicinæ planè crediderim. An puellæ D
direptione à religioſiſſimis abſtractæ templis ceſſerunt militibus
Rauennati excidio ſacerdotes trucidati? An in Pratenſi clade ſanct
bratæ virgines proſtitutæ? Quid aliud, Pater ſanctiſſime? Quidnam
ligi dedêre? quàm ſacras ædes & templa Lenonibus & Catamytis
quàm nefarijs lupis optimi paſtoris ouilia demandata, quàm virgini
pleriſq; in vrbibus ſepta in meretricios fornices, & obſcœna latibula fu
Sed initia illa malorum, & prægustationes vereor propinandæ nobis à p
religionis deſertoribus potionis amaræ, & luctuoſæ, ni bonis eam mor
mus, ni precibus & ſupplicationibus, non ex ſummis labris, ſed intimis e
netrantibus iratum placemus Deum, cuius ad hæc monita & tanquam cœ
trua non aures modò attigere viſi ſumus vt reſipiſcamus, ſed deprimere, v
æthiopes ad prolabentis Nili ſtrepitum obſurdeſcere, praua conſuetudine a
vt audiamus ſuadentibus vitijs, obaudiamus monenti Deo optimo maximo,
tiſſimo, qui ſe contemni ampliùs à noſtro ſeculo nolle ſatis arbitror indicauit
atque portentis non parùm multis, peſtilentia, fame cruentiſſimis paulò antè p

Digitized by Google

Quid enim aliud? aut ſi quid aliud, cur hoc tamen noſtris inſinuarum mentibus planè non rear? per tot cęſorum hominum millia, quorum cadauerib. & contecti ſunt campi, & remorati fluuiorum curſns, eorumque cruore ſuperum mare & inferum quaſi quadam purpura infectum, niſi vt memoriam ſubeat innumera in nos collata beneficia nobis non debere eſſe ludibrio, ſcilicet Chriſtus ille ſeruator humani generis tãtum ſanguinis effuderit, vt qui eo ſanguine non rediuiui ſolùm facti, ſed ditati etiam ſunt, delicientur in plumis? Quid plumarum feci mẽtionem, & ſcortorum præterij cateruas & greges exoletorum? & coëmpta & diuendita ſacerdotia? Sperate puteram, Pater ſanctiſſime, poſtquam ad ſupremum ſacerdotij culmen euectus es, non malis artibus, non pudendis, vt pleriq; olim pactionibus & mercimonijs, qui per ſummum dedecns ſummum decus appetiuêre. Sed tua (ita mihi, ita non parum multis viſum) gratiſſima humanitate fore aliquãdo, vti meliorem in ſtatum reformaretur Chriſtiana reſpub. ſed nec omnino deſperârim, ſi adniti volueris, & tuæ iſti humanitati, lenitati, facilitati, aliquid ſupercilij, aliquid rigoris, non nihil pœnarum admiſcere. Danda eſt opera, Maxime Pontifex, ne quid detrimenti noſtra reſpub. patiatur, bellum enim tibi cum multis, bellum, inquam, inteſtinum, periculoſum, graue, quod auertendum eſt ſæueritate diſciplinæ. Luxum cohibe cuiuſcunque ordinis, modum pone ambitioni, compeſce indomitos, & effrenatos libidinis obſcœnæ furores, ſuſpectis ſacerdotum (quod & legibus Eccleſiæ cautum eſt) contubernijs frena conſtitue, auiditati & ſceleratæ habendi cupiditati terminum præfige. Non concredita & commendata fidei ſacerdotum, ſed comeſta verius ab illis & deuorata piorum virorum patrimonia vindica, & effice vt in bonos diſpertiantur vſus, ne ampliùs ab impuris heluonibus, ab omnium ſcelerum gurgitibus abſorbeãtur. Qui auctionibus ſacrorum pudendisq; licitationibus inuigilauerint, dent pœnas temerariæ mercaturæ. Qui non proſpexerint commiſſo gregi, qui vanitati ſtuduerint innumerę, ſuperſtitionibus, cõmeſſationibus, pudendis exercitijs, & familiaribus obiectari, vel corrigãtur omnino, vel amoueantur à ſacris, quandoquidem omnia fœdant exemplo, & prauæ cõſuetudine vitæ eos qui bene morati, & egregiè inſtituti ſunt, planè corrumpunt, vt hinc nõ plebis modò, ſed omnis ordinis fiat lapſus in crimina. Nec ſanè mirum, quoniã malũ omen prodire de tẽplo Ioannes Chryſoſtomus cenſet, & Hieronymus ſcribit ſe inueniſſe neminem qui ſeduxerit populos prætcrquàm ſacerdotes, quos quidẽ ſi vel probè inſtitueris, volentes, vel nolentes coërcueris, vniuerſo Chriſtiano orbi ad bene de omni reformatione ſperãdum quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſſe videbere. Potes, ſumme Pontifex, nec in terris alius poteſt, & quum poſſis, debes, & cùm debes niſi volueris, & curaueris vt fiat, quid ſit periculi ex probatiſſimis eiſdemq; diuinis exemplis animaduerte. Succurrat quæſo tibi vetuſtus ille ſacerdos, in quẽ filiorum nõ vindicata ſcelera mágna ex parte reciderunt, etenim qui præſunt alijs, non modò eſt opus vt ſint innocentes ipſi, ſed vt reſiſtant nocentibus, eorumq; mala facinora compeſcant, & tum quidem ex Lebete carnes tridenti fuſcinula ſubtrahebantur ab illis, quod peccatũ ſacra Regum teſtatur hiſtoria nimis grande fuiſſe, quin homines à Dei ſacrificio retraheret. Nunc aũt malorum cateruis exemplorum plebs ignara, & à diuino cultu, & ab omni pietate deterretur. Illi cum mulierib. ea tempeſtate dormiebant ad oſtiũ tabernaculi. Noſtra verò & in ſacras ędes fit irruptio, & ab illis etiam (proh pudor) fœminæ abiguntur ad eorum libidines explẽdas, & meritorij pueri à parentib. commodantur, & condonantur his qui ab omni corporis etiam conceſſa voluptate ſeſe immaculatos cuſtodire deberent, hi poſtea ad ſacerdotiorum gradus promouentur, ætatis flore tranſacto iam exoleti. Non igitur miremur ſi deierant & falsò vtrunque ſe noſſe Sacrarum literarum inſtrumentum profiteantur. Quoniam nec quid eius nomen ſignificet pernouere.

Ac memini puerum quendam, in epiſcopi locum aſcitum, qui quoniam literas penitùs ignorabat, per iocum dum rogaretur, an magnos feciſſet progreſſus in diſciplinis, reſpondiſſe ingenuè, nondum ſe didiciſſe exordium eius orationis quam de more ſacerdotes præfari ſolent diuina facturi. Noui & qui annuas ſacerdotij pecunias, commendatas eorum fidei, ſpurciſſimis voluptatibus & impendant, & impendiſſe glorientur. Hæc tu monſtra, LEO Decime, tolerabis? hęc & videbis & patieris? patieris (inquam) vt ignorari literarum, vt ad omnia magis apti quàm ad tractanda ſacra,

Digitized by Google

ſacra,per ignominiam & contumelia... da, vel inſtauranda paratas, ad ſubleuandam ... & pr
qui iam vita ſunt functi deſtinatas,in alienos ... abutuntur ſim
Hieronymus eos qui rebus Eccleſiæ abutuntur ſim
& ſacerdotum Chriſti ſeruatoris ſanguinem men
Dionyſij myſticam Theologiam, & diuinorum d
hypoſtaſeon,notionum,originum,& cęterarum d
riſiorum exagitatæ ad nos manârunt, ab omnibu
dederent Sacris literis,& pręcellentium noſtrę r
rent operam,multa ſanè commoda ad bene bea
eo ſolùm quòd multa diſcerent,& pro ſe magna
ſtudijs præſtaretur illis,vti faciliùs illecebris ſen
neſtiſſimo in officio occupati, tùm ab ipſis ſtud
eſſe natos,& hanc quam viuimus plenam eſſe i
mana ſolùm placita ſectari volumus,plenam ær
manis fidem votis velimus;cuius etiam vitæ in
tamur,vt ad eã quę futura eſt,libentiùs proper
tlore non aduertat.prima hac in vita magis ad
natos? Tanto enim ſpatio nunquam aut bibe
quam potuit,quanto aut ſitiunt febrientes, at
minũ torquentur.Id etiam emolumenti nan
nem malorum omnium matrem atq; nutric
corporeis & humana tantùm intuentib. ocu
oculis,& æterna contemplantibus.Idq; ipſu
les collata cœlo,inſtar eſt puncti,raris habit
ſitiq; deſerta,vaſtis inuia paludibus,altiſſimi
terpollata fluctibus.In hac exigua naturæ p
uis & incertę vitæ,etiam ſi diuturna,ſi long
Quid enim diuturnum mortalibus? ſi æte
conferatur. Quid certum & ſtabile in hon
nas taceã & circumiacentes moleſtiarum
qualitatum corporei temperamenti, bell
fecto bello minatur excidiũ.Adde tenebras
ditur vnde & variarũ opinionum prælia co
indeq; fluctuantium æſtus planè continui
iutias.Adde & ſuperiorũ mentium & inſultus
Vita hominis militia ſuper terram. Militia dubios
& regnum,nobis in cœlo comparare poſſimus
cõcupiſcere votis planè queamus, quoniã & animi & corpo
poſita Dei amicis,eiuſq; legis cuſtodibus poſt huius vitæ curſ
ſuperet captum humanæ mentis,nec niſi Deo docente homini
omnino ſint, ſi ei conferantur fœlicitati, quæ vanæ vetuſtatis ill
Philoſophi commenti ſunt, de fortunatis inſulis, de fluminibus
ctea,de reditu ad compares ſtellas, & cæteris quæ ad veritatem ha
cubrationibus inſeruere. Hæc illi & ſimilia de Sacro literarũ otio n
ſent.Sed ea ab omnibus nõ extorqueo ſacerdotibus, ac ne literas o
ne ſalis euanidi, ne lucis extinctæ notam gerant, & noſcant quæ ad e
officium,hoc expoſco,hoc exigo,& ni prœſtent,planè deteſtor. In prim
tę innocentiam,& morum diſciplinam,non exactiſſimam illam quidem
tiſſimam,ſed mediocrem.Non peto vt inſtar Hieronymi ſaxo pectus id
berent, ſed nec vt meretricum pectora baccatis monilibus, nec crepida
gemmis exornent.Neq; etiam poſtulauerim,vt Hilarionis inediæ aſſueſcã
baritarum cœnas aut æmulentur, aut ſuperent.Minus etiam efflagitauerim
nis & niue voluantur, more Franciſci & Benedicti. Sed quum mollem Cy
plumam ingenti pecunia mereantur, aut redimendis captiuis, aut virgin
ptui tradendis iure optimo dedicata id planè damnauerim. Mediocritatem

præcellentiam illam virtutum, quàm demitari faciliùs quàm imitari plurimi poſſunt, ſi ſequi etiam maluerint, & laudabo & prædicabo. Sed neque ita rem ad viuum reſeco, vt quum eos & largos, & faciles eſſe ad tribuendum moneo, ita moneam, vt velim eos omnino imitari egregium illud Martini, & celebratiſſimum facinus ſcindendæ veſtis, vti mendicus, & frigore tremebundus pauper amiciretur. Verùm eos quibus abundant aceruі pecuniarum, monitos velim Martini exemplo, nudis veſtes tribuẽdas, potiùs quàm coccineis atq; purpureis pannis cooperienda iumenta. Neq; item exigo in ſacrarum ſumptibus ædium cenſum vt omnem diſpertiant, æmulenturque aut Sibyllina Cumis olim extructa delubra, aut Simandij & Artemiſię pręruptas murorum moles & minas, aut Solomonia templa, aut etiam noſtræ tempeſtatis Iulia ædificia. Sed libenter poſtulauerim, ne ſinant corruere quæ ab illis ſtructa ſunt templa, à quibus ipſi opes tantas nacti ſunt, vt multo auro dicantur Salmacidas noctes coëmere. Poſtulauerim ne Sacella à priſcis olim frequentata patribus permittant hiſtricum latibula conſtitui, fœdeq; adeò haberi & negligenter, vt ſit ſæpenumerò videre ferarum luſtra, equorumque pręſepia & mundius & honeſtius aſſeruari. Quum nihilominus ipſorum cubicula interim auro ſplendeãt, & ſubſtrata etiam purpura longè pretioſiſſima ſint, menſarum verò & coquinarum inſtrumenta opere cælato reſulgeãt. His incommodis cùm aliarum beneficio ſanctionum, tùm illius maximè cuſtodia legis conſuleres, Maxime Pontifex, quia ſanctiſſimè cauetur, ne multa ab vno ſacerdotia, quibus annexa ſit animarum cura poſſideantur, Diſpenſatio, ita ſolet appellari, effecit, vt iam non multa, non plura, ſed innumera teneant multi, qui ne diaconi quidem mererentur officio defungi, at eiuſmodi rerum diſſipationem non ego, ſed Bernhardus tot antea ſeculis appellauit. Oppone te huic petulãtiæ, Pater beatiſſime, & vnum hoc inter alia negotium, & munus egregiè ſuſcipe, vt qui luxu diffluunt, qui ambitione deſeruent, qui vel coëmptis vel eiuſmodi diſſipationibus paratis ſacerdotijs laſciuiunt. Qui leges deniq; ritè poſitas non obſeruant, ſentiant tuæ vim iuſtitiæ, atq; intrepidæ virtutis, vt ſi aliqua culpa teneantur erroris humani, ab eiuſmodi tamẽ ſcelerum immanitate liberentur. Liceat bonis & modeſtis viuere, quibus nec otioſis in communi otio iam licet eſſe. Illis ipſis omnia arripientibus, & ſeruitutem in dicentibus maximam his qui eorum indigent opera ad famem tolerandam. Hoc ſi non egeris, Antiſtitum ſumme, ſi malis hominibus frena laxaueris, ſi iamdiu multumq; laxata non cohibueris, vereat ne te Pontifice decidat eo noſtra reſpub. vt dici non falsò poſſit, à libidine pudorem, ab audacia timorem, ab amẽtia rationem penitùs eſſe deuictam, & in te bellum à noſtrę religionis hoſtibus antè audias geri quàm parari. Si egeris, & vtilitatem omnibus, & tibi etiam gloriam non hanc ſolùm momentaneam & caducam, quæ parui temporis anguſtijs coërcetur, ſed & ſtabilem & perpetuam, non in terris modo, ſed in cœleſti ſede comparabis. Nec modò timendum tibi ab exteris erit, ſed intrepidè ſperandum, venturos noſtræ religionis hoſtes, ad noſtræ fidei diſciplinam, bonis exemplis faciliùs quàm vi & armis inuitatos. Redactum olim ad noſtrę pietatis inſtituta terrarum orbem per apoſtolos efficaciùs ſanctiſſimis eorũ virę moribus, quam non modò Conſtantini Cæſaris legibus, prælijs atq; triũphis, ſed etiam peractis ipſo apoſtolorũ miniſterio ſupra vim naturæ miraculis præclariſſimi noſtræ fidei aſſertores iudicauêre. Et quis rogo nobis aſſentiretur bonos mores ſuadentibus, ſi prauis ipſis abuteremur? Quis religioni quam colimus, initiari per nos cuperet, quos videret quod ore aſſerimus, factis pernegare? Præſtat itaque in reducendis hoſtibus & deſertoribus ad noſtræ fidei pietatem, vt collapſos mores ad normam priſcæ virtutis inſtauremus, quàm quod multi ambiunt, vt claſſe petamus Euxinum, & expoſito in continentem milite, concuſſaq; maximis confectis prælijs Colchica Trapezunte, cruentata vexilla inferamus Armeniæ. Eia igitur Pater Sanctiſſime, & naturæ lege non ſcripta, ſed nata, & reuelata diuinitùs diſciplina, & maiorum tuorum ſanctionibus atque decretis, & vtilitate ſimul & gloria excitatus, indue ſanctiſſimum in deſertores & impios ſaluberrimumque furorem, quo diſcant pœnarum agere formidine, quod virtutis amore deberent. Moſes ille legiſlator, quanquàm mitiſſimus, terrifica tamen percitus eſt ira, quum poſthaberi Deum agnouit, & ſeueram in deſertores pœnã exercuit. Deus & homo Chriſtus Ieſus omnium virtutum exemplar, irrogatas in ſe cõtumelias patientiſſimè tulit. Non tulit paterni honoris notam,

quum

quum ſacrilegos venditores, emptore[s] ... maxim[...]
le quidem vituli vnius aurei cultores, maxim[...]
vænales & turtures è templo voluit eiectas. Tu [...]
maximo numero in vrbe non ſtabulantur modò, ſe[...]
margatitis, more regio incedunt ornatæ, vt ad earu[m]
plurimi & obbruteſcant, & pereant, exilio ſaltem
compeſces? Tu ſacras ædes ſceleribus omnifariar[...]
Circæa grunnite permiſeris? Tot Syrenes & veriù[s]
culæ tibi diuinitùs commiſſæ, quantum in ipſis eſt
ptimi Maximi templorum, tu Chriſti ſanguinis m[...]
mum ſacerdorium nullis mercimonijs es conſec[...]
id pietati facilè adſcribetur. Si nimis placidus, na[...]
temperamenro. Sed ſi poſthaberi Deum eius q̃[...]
paſſim, & nulla prorſus verecundia peragi, null[...]
qui verearut id tribuere, vel malitię, vel negligen[...]
ter, & æſtimare hac omni de re, de qua diſſeruim[...]
fallor) planè conſtitues, vt leges iam ritè poſitæ, [...]
dabisq; operam exemplo non ſolùm & innocē[...]
ne quicquid collibitum fuerit, impunè feciſſe
& omnibus conſules, & collabentem iam ac p[...]
publicam ab interitu vindicabis. Hoc omnis
expoſcit & obſecrat. Quæ vbi pertetacta fueri[...]
ris, vel extinxetis, ne poſtea repullulent, adhi[...]
quanro diſciplina. Non in veſtibus modò & ſ[...]
triuſq; inſtrumenti recognoſcendæ, & cum a[...]
pl[...]tibus conferendæ, vt ab erratis quæ vitio
las irrepſetunt, omnino purgentur, ſolenne
piam difficultates, priotibus oblatæ Synodi
næ preces redigendæ in ſtatum, & probatu[...]
apocryphis nugis, ſegregandæ, præſcriben[...]
noſtræ Reipublicæ deletrix opinio licere
moueatur, & penitùs exulet. Sit inter ipſ[...]
diururnis diſſenſionibus aliquando q[...]
quæ mortales euehunt ad im[mortalitatem]
tem animantium
licitatem.

IOAN. FRAN. PICI MIRANDVLAE CO[...]
DE MORIBVS REFORMANDIS
Orationis

FINIS.

891

BASILEAE,
PER SEBASTIANUM
HENRIC PETRI:
Anno poſt Chriſtum natum
CIↃ IↃ CI.
Menſe Septembri.

Digitized by Google

Digitized by Google